AUTHOR:

SOCRATES
SCHOLASTICUS

TITLE:

ECCLESIASTICA
HISTORIA

PLACE:

OXONII

DATE:

1853

Master Negative #

93-81375-3

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Socrates Scholasticus, ca. 440.
Ecclesiastica historia, edidit Robertus Hussey... Oxonii, e typographeo Academico, 1853.
3 v. 23 cm.

Contents.--v.1-2, Greek text with Latin translation.--v.3, Annotations in Latin.

Index at end of v. 2.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA IIA IB IIB
DATE FILMED: 5-7-93 INITIALS: May
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

VOLUME 1

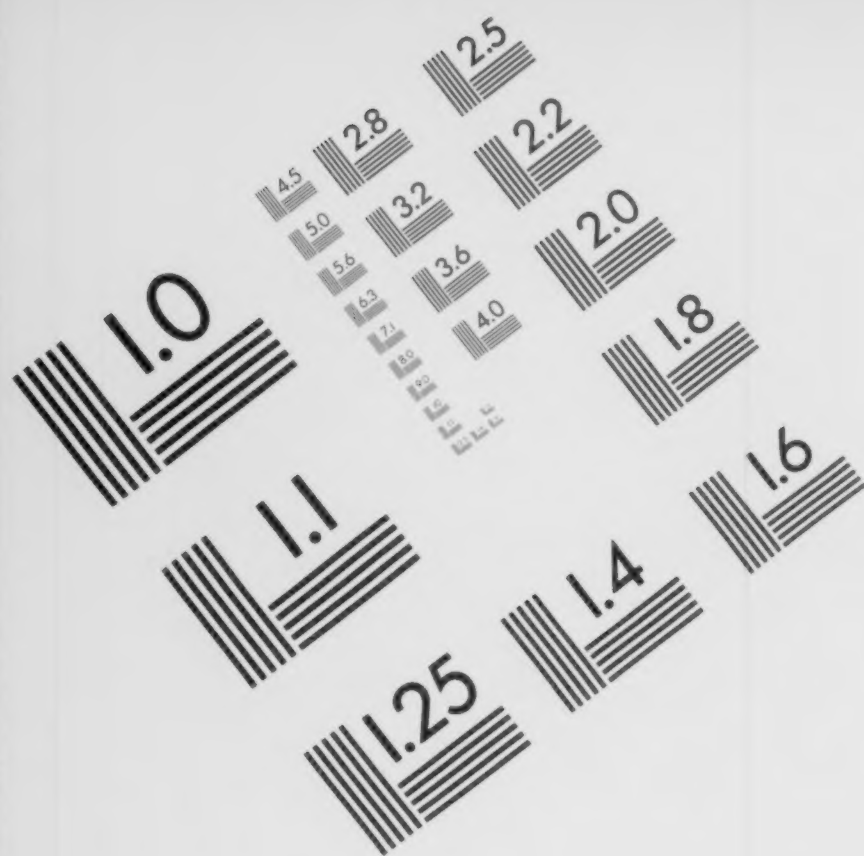

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

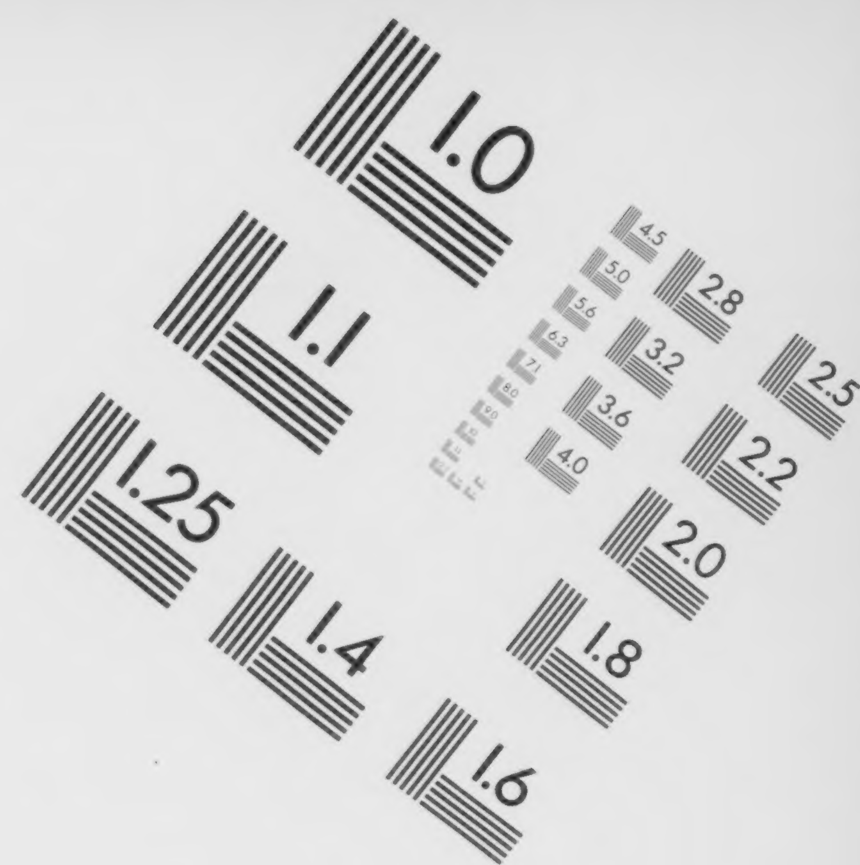

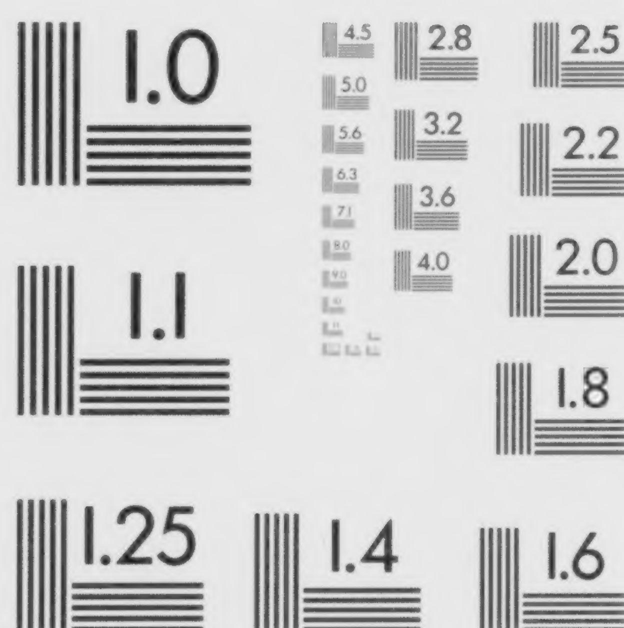

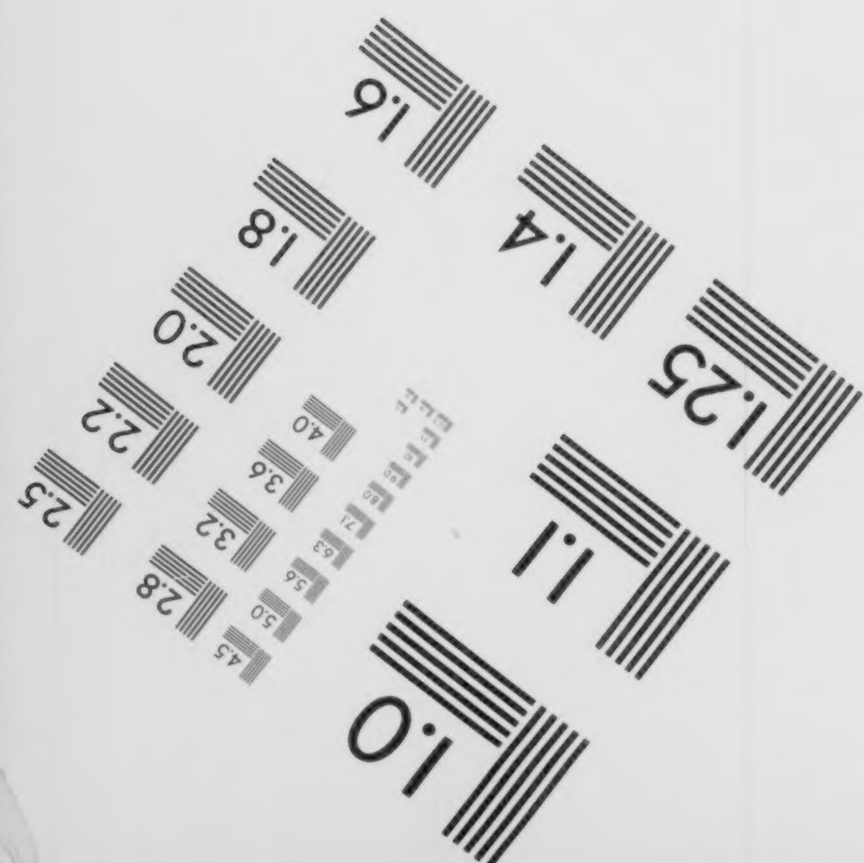
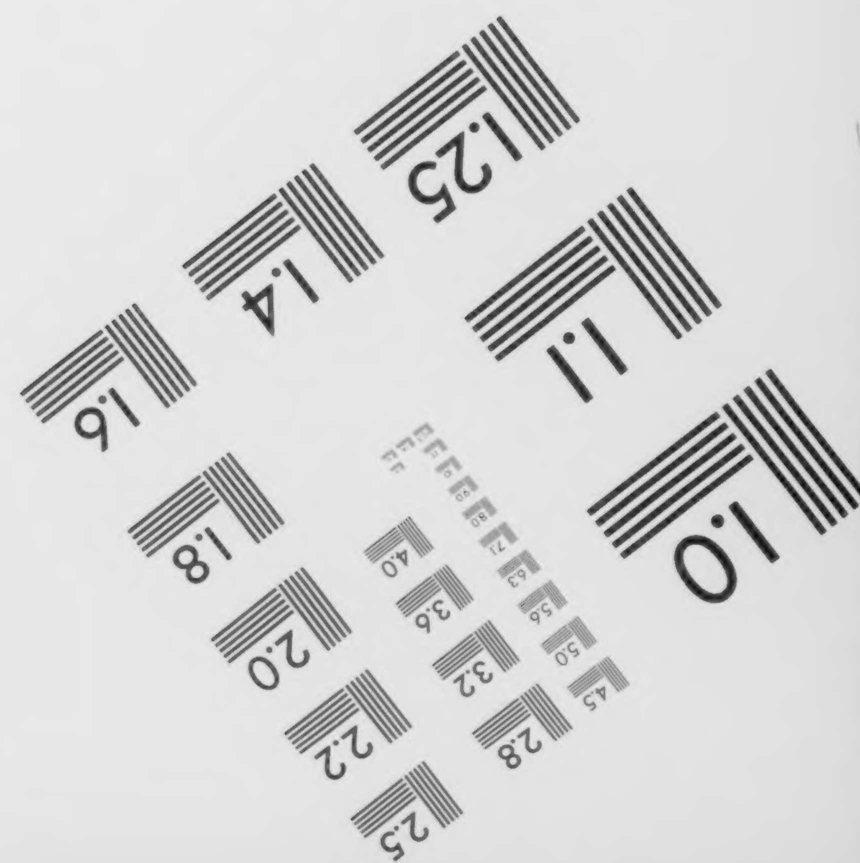

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

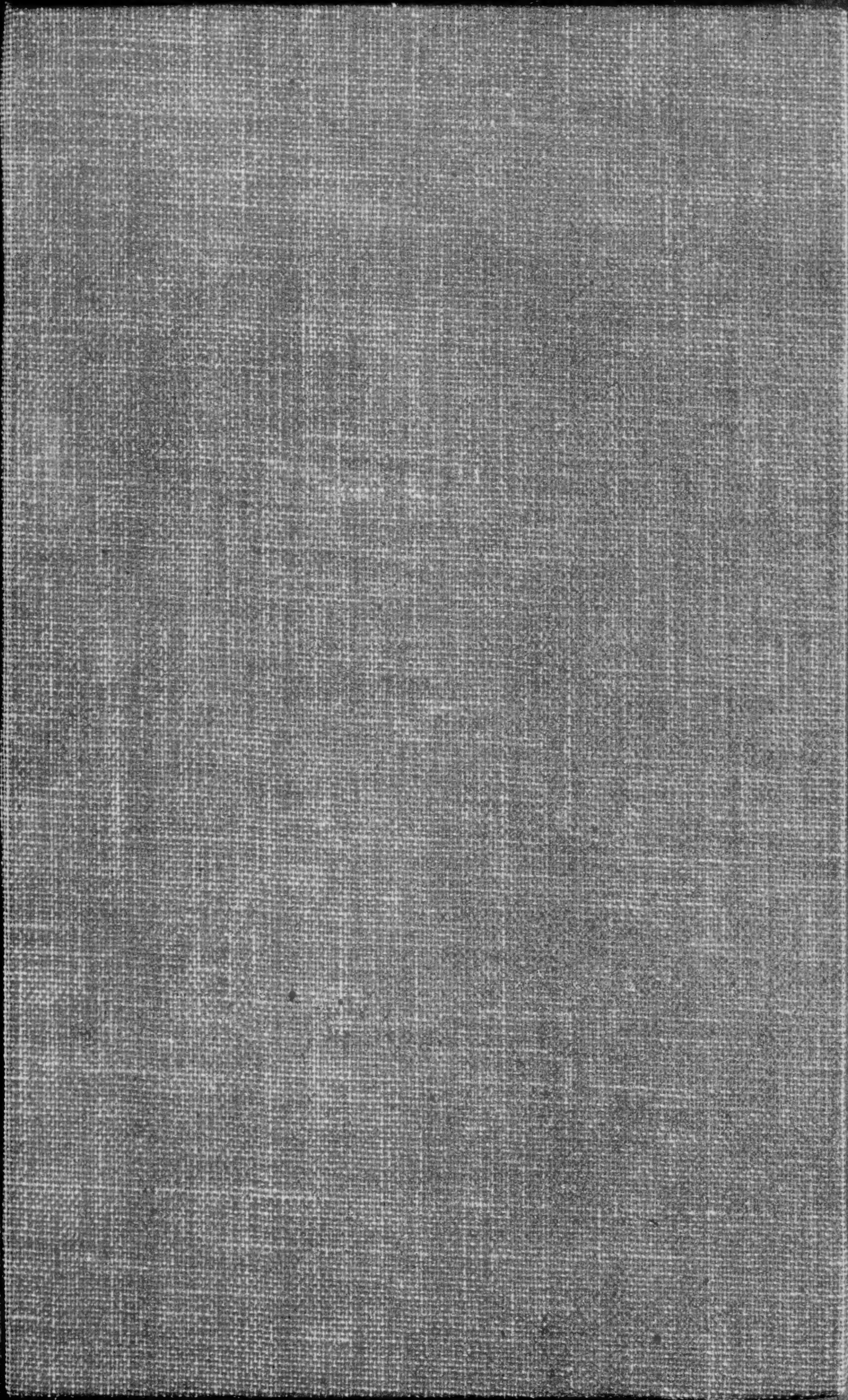

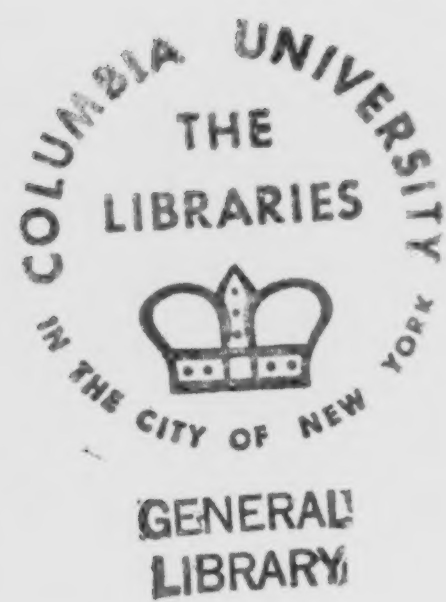
COLUMBIA UNIVERSITY
THE
LIBRARIES
IN THE CITY OF NEW YORK

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

SOCRATIS

SCHOLASTICI

ECCLESIASTICA HISTORIA.

EDIDIT

ROBERTUS HUSSEY, S.T.B.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS I.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.LIII.

LECTORI.

In hac Socratis Historia Ecclesiastica recensenda usus sum duobus codicibus Florentinis e Bibliotheca Mediceo-Laurentiana; quorum collationes sumptibus suis exigendas curaverant Preli Academici Delegati, varias autem lectiones inde exscriptas mihi utendas commiserant.

Eorum codicum prior a Bandinio his verbis commemoratur: "Codex Græcus membranaceus MS. in "fol. min. sæculi xi vere insignis. Constat foliis "scriptis 290, ejusque variis lectionibus usi sunt, qui "nuperam Amstelodami editionem procuderunt." Bandin. Catal. Cod. Græc. Bibliothecæ Laurent. tom. ii. col. 625. Et ipse quidem est quem Henricus Valesius appellat codicem Florentinum; testaturque se adhibuisse in apparanda sua Socratis Historiæ editione, ubi ita scribat in Præfatione sua; "Michael Erminius patricius Florentinus codicem illum contulit cum editione Genevensi, et varias ejusdem lectiones ad me "transmisit." Vide infra, p. iii. Verum aut negligenter tunc facta est collatio, aut Valesius ea uti nonnunquam supersedit; multas enim a recepto textu varietates omisit: quamobrem operæ pretium fecit qui codicem nunc denuo contulit.

Alterum codicem Florentinum ita describit Bandinius: "Codex Græcus membranaceus MS. in folio "sæculi x binis columnis exaratus. Constat foliis "scriptis 389." Ibid. col. 668. Quibus subdit Bandinius quædam de partitione capitum inusitata per singulos libros codicis; quæ singillatim adnotata reperientur infra in margine nostro sub Indice Capitum.

His admiscui varias lectiones quas Reading exhibuit ad calcem editionis suæ, excerptas e duobus codicibus; quorum unus ab eo appellatur codex Jonesianus, p. 406; scilicet, ut scribit Reading in p. 405, "Liber quondam "Merici Casauboni, nunc autem eruditissimi viri do- "mini Jones, qui mecum eundem e Museo suo per- "humaniter communicavit:" alterum Reading vocat, "codicem domini Castellani episcopi."

Incidi præterea in fragmentum aliquod Socratis, unde paucas varias lectiones nactus sum; quod habetur in Bibliotheca Bodleiana inter codices Baroccianos, 142. fol. 268. b., continetque duo capita libri vii, 36 et 37, quibus præfixæ sunt rubricæ hunc in modum,

Παραδείγματα ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ σωκράτους, δι' ὧν κατασκευάζει ἀκώλυτον τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν εἶναι καὶ μάλιστα τὸν σχολάζοντα. et tum cap. 36.

Περὶ σιλβανοῦ τοῦ θαυμασίου τοῦ μετατιθέντος ἀπὸ φιλιπποπόλεως εἰς τρῳάδα. et tum cap. 37.

Quinque igitur hosce lectionum fontes sic literis in margine distinguo,

F............ codicem priorem Florentinum quo partim usus erat Valesius.
M .... codicem alterum Florentinum.
J .... codicem domini Jones.
C .... codicem Castellani episcopi.
B............ fragmentum codicis in Bibliotheca Bodleiana.

Editiones vero quæ citantur hæ sunt,

Steph....... Roberti Stephani Paris. 1544.
Genev....... Ex interpretatione Jo. Christophorsoni et recognitione Suffridi Petri Coloniæ Allobrogum 1612.
Vales....... Henrici Valesii Paris. 1668.
Reading ... Reading Cantabrigiæ 1720.

Textui Græco supposita est interpretatio Latina Valesii intacta. Annotationes etiam Valesii perinde integras servavi, atque eas quas Reading collegit; quibus alias adjeci: omnes altero volumine congestas. Denique novum et ampliorem Indicem Rerum contexui, ratus utilem eum fore rei historicæ studiosis.

Dabam Oxonii ix. Kal. April. A. D. 1853.

VALESII

AD

STUDIOSOS LECTORES PRÆFATIO.

POST Eusebium Cæsariensem, quem parentem Ecclesiasticæ Historiæ merito appellare possumus, multi pia æmulatione succensi, idem argumentum tractare instituerunt. Sed præ ceteris omnibus Socrates et Sozomenus ac Theodoritus, totius antiquitatis judicio celebrati sunt; qui ab iis temporibus exorsi, in quibus Eusebius scribendi finem fecerat, ad Theodosii junioris tempora opus suum perduxerunt. Et initio quidem tres istos scriptores simul junctos in lucem proferre decreveram, ut quemadmodum unum idemque argumentum literis prosecuti sunt, sic etiam uno eodemque volumine comprehensi legerentur. Sed quoniam nimis prolixum hoc facto futurum erat volumen, idcirco editionem Theodoriti aliud in tempus differre sum coactus. Cui Evagrii Epiphaniensis historiam cum excerptis Philostorgii ac Theodori lectoris adjungam: ut totum corpus ecclesiasticæ historiæ, nostro labore expositum atque explicatum, studiosi posthac possint pervolvere. Interim vero habes in hoc corpore, lector, Socratem ac Sozomenum simul junctos. In quorum editione quid præstiterim. paucis accipe.

Ante annos octo, cum Eusebii Cæsariensis historiam jussu atque auspiciis illustrissimorum antistitum cleri Gallicani in lucem ederem, tria præcipue in illa editione præstare studui. Primum enim manuscriptis optimæ notæ codicibus undique conquisitis, ea quæ in prioribus editionibus corrupta et interpolata fuerant, emendavi atque distinxi. Deinde cum superiores interpretes, seu scriptorum exemplarium penuria. seu

ob aliam quamlibet causam multis in locis lapsi essent, ne illorum interpretatio lectores in errorem induceret, novam ipse interpretationem elaboravi, qua studiosos in posterum contentos fore confido. Postremo annotationes subjeci, quibus tum emendationum mearum rationem redderem, tum obscuriora quæque ac difficiliora loca exponerem atque illustrarem. Atque hæc editio benigne ab omnibus excepta, versatur nunc in manibus eruditorum. Quod igitur in historia Cæsariensis Eusebii tunc opitulante Deo perfeci, idem nunc in historia Socratis atque Sozomeni, jussu atque auspiciis eorumdem quos dixi antistitum, perficere sum conatus.

Nam ut priore loco dicam de Socrate, qui prior ad scribendum se contulit, ejus historiam emendavi ope atque auxilio trium MSS. codicum, Sfortiani scilicet, Florentini et Allatiani.

Sfortianus codex optimus ac vetustissimus, servatur nunc in bibliotheca Vaticana. Hunc jampridem in gratiam illustrissimi viri Caroli Monchalli archiepiscopi Tolosani, cum editione Genevensi contulerat Lucas Holstenius, vir doctissimus: et varias lectiones una cum emendationibus Philostorgii ex MS. codice Scoriacensi decerptis, ad eumdem antistitem miserat, cum clerus Gallicanus veteris historiæ ecclesiasticæ novam editionem procurandi munus ei mandasset, ut scribit idem Holstenius in epistola ad Petrum Possinum Societatis Jesu theologum. Postea vero, cum rogatu ipsius archiepiscopi Tolosani, qui ob nimias occupationes huic editioni vacare se non posse intelligebat, clerus Gallicanus eam provinciam mihi injunxisset, variantes lectiones supradicti codicis Sfortiani ad marginem editionis Genevensis adscriptas sua ipsius manu, misit ad me idem Holstenius, una cum emendationibus illis Philostorgii: plura insuper missurus, si vita ipsi longior concessa fuisset. Etenim paulo ante obitum dissertationes aliquot ad me misit de locis quibusdam concilii Nicæni et concilii Chalcedonensis, deque Synesii episcopatu. Quæ quidem dissertationes, si Deus juverit, in tertio historiæ ecclesiasticæ tomo edentur a nobis, ne respublica literaria doctissimi viri lucubrationibus diutius fraudetur.

Sequitur codex Florentinus, ante annos circiter quingentos descriptus, qui nunc servatur Florentiæ in bibliotheca S. Laurentii. Hujus indicium atque usum debeo Emerico Bigotio,

sagacissimo bibliothecarum veterum indagatori: cujus diligentia factum est, ut hic sedentes atque otiosi, multarum ac disjunctissimarum bibliothecarum opibus thesaurisque frueremur. Ejus enim rogatu Michael Erminius, patricius Florentinus, codicem illum contulit cum editione Genevensi, et varias ejusdem lectiones ad me transmisit. Quo quidem nomine utrique plurimum me debere profiteor.

Tertius est codex Leonis Allatii, viri undecumque doctissimi, et de antiquitate ecclesiastica optime meriti. Hic codex continet historiam ecclesiasticam Theodori lectoris, duobus libris comprehensam: quam Theodorus lector ex tribus ecclesiasticarum rerum scriptoribus, Socrate scilicet, Sozomeno ac Theodorito collegerat, eodem plane modo quo Cassiodorus senator Tripertitam Historiam composuit. Verum tripertita hæc Theodori lectoris historia, res tantum principatu Constantini et Constantii in ecclesia gestas complectitur: sive quod Theodorus lector non progressus erat ulterius, sive quod reliqui ejus operis libri vetustatis negligentia perierunt. Ex hoc igitur codice variantes lectiones in duobus prioribus Socratis libris Leo Allatius jam pridem excerpserat, et ad illustrissimum antistitem Carolum Monchallum transmiserat, manu sua descriptas. Quas ego postea nactus sum beneficio illustrissimi viri Dionysii Talæi, in suprema Parisiorum curia generalis advocati regis Christianissimi.

Præter hos tres codices manuscriptos, usus sum Regio codice, eoque non admodum vetere, quem unum Robertus Stephanus typis suis expressit. Quo minus mirandum est, si vulgatæ hactenus Socratis editiones adeo vitiosæ sunt, cum ex unico exemplari, eoque admodum recente, omnes descriptæ sint. Porro hunc codicem ex Regia bibliotheca depromptum, humaniter mihi communicavit illustrissimus ac reverendissimus antistes Nicolaus Colbertus, Lucionensis episcopus, vir eximia præditus doctrina et virtute ac dignitate. De cujus laudibus plura dicerem hoc loco, nisi me id maxime cupientem, singularis ejus modestia cohiberet. Atque hæc sunt auxilia scriptorum codicum, quibus fultus ad hanc Socratis editionem me accinxi.

In historia vero Sozomeni corrigenda, pauciores mihi codices adfuerunt. Nam præter exemplar bibliothecæ Regiæ,

quod Robertus Stephanus in editione sua expressit, et præter codicem illum Leonis Allatii cujus supra mentionem feci, qui in quatuor dumtaxat prioribus Sozomeni libris et in principio libri quinti nobis adjumento fuit, unicum habui codicem Fuketianum.

Hic liber primum quidem fuerat Caroli Monchalli, archiepiscopi Tolosani, viri ecclesiasticæ historiæ studiosissimi. Postea vero in Fuketianam bibliothecam translatus, ab amplissimo viro Nicolao Fuketio mihi commodatus est. Quam ob causam in annotationibus meis Fuketianum eum codicem appellavi. Tandem vero, effecta jam editione nostra, codex iste una cum reliquis MSS. exemplaribus bibliothecæ Fuketianæ, transiit in jus ac dominium illustrissimi viri et tum suis, tum patris meritis spectatissimi, Caroli Mauricii Tellerii, Abbatis S. Benigni, qui nunc coadjutor est in archiepiscopatu Remensi. Est quidem hic codex non admodum vetustus: optimæ tamen notæ, et ex optimo exemplari descriptus. Tituli capitum qui in codice Regio et in editione Roberti Stephani præfixi sunt historiæ Sozomeni, in hoc codice non habentur. Nulla item capitum distinctio est in singulis libris. Ex quo præstantiam ac vetustatem ejus codicis licet deprehendere. Indices enim illi seu tituli capitum, a Nicephoro Callisto, vel potius ab aliquo recentiore compositi sunt, inepte prorsus aut barbare. Adeo ut mihi accuratius intuenti, cujusvis potius quam Nicephori esse videantur.

Porro ne quem sua laude defraudem, variantes lectiones in historia Sozomeni ac Theodoriti, ex supradicto codice Allatiano, id est ex Historia Tripertita Theodori lectoris excerptas, debeo Samueli Tennulio, viro doctissimo meique amantissimo, qui nunc Noviomagi literas magna cum laude profitetur. Hic enim dum Romæ esset, eas manu sua descripsit ex codice Leonis Allatii, viri nunquam satis laudati: qui meo rogatu meaque causa, varias illas lectiones eidem Tennulio describendas concesserat. Horum igitur exemplarium subsidio, tam in Socrate, quam in Sozomeno, innumerabilia loca quæ antea corruptissima legebantur, emendavi, lacunas plurimas supplevi, distinctiones restitui: novam denique interpretationem adjeci. De qua nunc pauca dicam.

Quæ de Musculi et Christophorsoni interpretationibus olim

dixi in præfatione ad illustrissimos ecclesiæ Gallicanæ antistites, quæ editioni Eusebii nostri præfixa est, ea inpræsentiarum nihil attinet commemorare. Id unum addam; si post illos quos dixi interpretes, historia Cæsariensis Eusebii novo interprete opus habuit, multo magis necessariam fuisse novam interpretationem historiæ Socratis atque Sozomeni. Horum enim historia longe mendosior ad nos pervenit, quam illa Cæsariensis Eusebii. Idque ex editione Roberti Stephani prudens lector facile deprehendet. Quippe Robertus Stephanus, in Eusebii quidem editione plures MSS. codices adhibuit, ex bibliotheca Regia depromptos: in excudendis autem Socratis ac Sozomeni historiarum libris, unicum singulorum habuit codicem. Itaque ad calcem editionis suæ, in Eusebii quidem libris varias lectiones ex vetustissimis, ut ipse dicit. exemplaribus desumptas notavit. In Socratis autem ac Sozomeni historia nullas apposuit variantes lectiones, propterea quod unicum utriusque scriptoris exemplar nactus fuerat. Et Eusebii quidem exemplaria quibus usus est Stephanus, optima erant ac vetustissima, ut ipse testatur. Uterque autem codex, tam Socratis, quam Sozomeni, quem Robertus Stephanus in editione sua expressit, recentissimus est ut ipsi vidimus, mendisque refertus quamplurimis. Proinde mirum non est, viros doctos in his Socratis ac Sozomeni libris interpretandis sæpius hallucinatos fuisse, cum tam vitiosa ac mutila exemplaria præ oculis haberent, et MSS. codicum auxilio destituerentur. Nam Musculus quidem solam Roberti Stephani editionem viderat. Christophorsonus vero, Eusebii quidem ac Theodoriti MSS. codices aliquot inspexit. Socratis vero ac Sozomeni nulla MSS. habuit exemplaria, ut in annotationibus meis non semel observavi. Varias duntaxat lectiones, et doctorum hominum conjecturas, ad marginem editionis Roberti Stephani adnotatas viderat: cujusmodi codices quamplurimi in manus nostras venerunt. Verum lectiones illæ nullius fere sunt ponderis atque auctoritatis, cum nullam habeant adscriptam notam antiqui exemplaris ex quo descriptæ sunt. Ego vero cum optimos ac vetustissimos codices tam Socratis, quam Sozomeni nactus sim, eosque non sine summo labore cum vulgatis editionibus contulerim, faciliore deinceps ac planiore via ad eorum interpretationem

accessi. Nostra igitur hæc editio omnibus, tam Græce doctis, quam iis qui Græca nesciunt, ex æquo, ut spero, satisfaciet. Nam et Græce docti, Socratem ac Sozomenum nostra opera emendatos ac perpurgatos legent: et qui Græca minus callent, eosdem Latina interpretatione a nobis donatos facilius intellecturi sunt.

Sequuntur annotationes: in quibus, perinde ac in notationibus Eusebianis, duo perficere tentavi. Primum, ut emendationum mearum rationem redderem, et variantes lectiones ex MSS. codicibus depromptas, lectoris judicio proponerem. Deinde, ut obscuriora quæque ac difficiliora loca, quæ legentis ingenium morari posse videbantur, pro modulo meo illustrarem. Nec ignoro multos esse delicatos ac fastidiosos homines, qui exquisitas duntaxat observationes et communes quos vocant locos, ad pompam et ostentationem compositos, sibi exhiberi velint: illam vero annotationum partem quæ emendationes ac varias lectiones continet, levem prorsus ac despiciendam existiment. Quibus ego id responsum velim: et si emendationes illæ, ac variæ lectiones quas Græci διττογραφίας vocant, insuaves plerumque ac molestæ sint legentibus, utiles tamen eas esse inprimis, ac prorsus necessarias, in his præsertim scriptoribus quorum libri minus emendati ad nos pervenerunt. Hujusmodi autem esse Socratis ac Sozomeni libros, jam superius admonui. Et observationes quidem, majorem speciem præferunt eruditionis: emendatio vero, plus ingenii ac judicii requirere mihi videtur. Neque enim cujusvis est, de vera ac germana veterum scriptorum lectione ferre sententiam: sed ejus qui et multiplici doctrina instructus sit, et in hac judicandi arte diu multumque exercitatus.

Porro annotationibus tres a me subjuncti sunt libri Observationum Ecclesiasticarum, quæ ad Socratis ac Sozomeni historiam illustrandam pertinent. Nam cum animadverterem, in rebus Athanasii Alexandrini et Pauli Constantinopolitani referendis, multos et maximos errores admissos esse a Socrate atque Sozomeno, et ab iis qui illos postmodum secuti sunt; eam historiæ partem quanta fieri potuit cura ac diligentia duobus prioribus libris illustrare studui. In quibus multa reperient studiosi a me observata, quæ aliorum diligentiam fugerant. Tertius autem liber, qui explicationem continet sexti canonis

concilii Nicæni, idcirco a me hic subjectus est, quod in eo canone agitur de jure ac potestate patriarcharum, quorum a Socrate nostro mentio fit in libro sexto ac septimo. Cujus quidem rei ideo lectores admonendos putavi, ne quis existimaret, me cujusquam reprehendendi causa librum hunc reliquis attexuisse. Non enim profecto id mihi consilium fuit. Sed primo quidem, veritatis indagandæ studio canonem illum exponere aggressus sum: deinde vero, ut scriptori meo lucem aliquam adferrem, cum libellum annotationibus meis subjeci. In quo si a viro docto atque amico dissentio, id modeste, nec sine honorifica ejus appellatione feci.

Corollarii loco addita est disputatio Archelai Mesopotamiæ episcopi adversus Manichæum, cujus mentio fit a Socrate in libro primo. Ejusdem operis meminit Epiphanius in Hæresi Manichæorum, et Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, cujus hæc sunt verba. *Archelaus episcopus Mesopotamiæ, librum disputationis suæ, quam habuit adversum Manichæum exeuntem de Perside, Syro sermone composuit, qui translatus in Græcum habetur a multis. Claruit sub Imp. Probo.* Hoc egregium antiquitatis ecclesiasticæ monumentum, in Italiæ bibliothecis hactenus delituerat. Tandem vero Emerici Bigotii viri clarissimi studio ac diligentia e tenebris erutum, in lucem prodit. Sed dolendum est, quod exemplar illud ex quo hæc descripta sunt, mendis refertum innumeris, et imperfectum insuper ac mutilum, ad nos pervenit. Desiderari enim videtur disputatio ipsa Archelai, quam habuit adversus Manichæum in Marcelli domo, coram quatuor judicibus a Marcello electis. Nisi forte dicamus, disputationem Archelai contineri in epistola ad Diodorum presbyterum, in qua Archelaus disputationem illam quam adversus Manichæum habuerat, integram refert, ut colligitur ex fine illius epistolæ.

Atque hæc sunt de quibus in principio hujus operis lectores admonendos esse existimavi, ut quid in hac nostra editione præcipuum esset, nec in superioribus hujus Historiæ editionibus inveniretur, primo statim intuitu possent cognoscere. Restat nunc, ut de Socrate ac Sozomeno pauca dicam: qui et quales fuerint, quod genus vitæ sectati, quam religionem professi fuerint, et uter eorum prior historiam conscripserit.

VALESIUS

DE VITA ET SCRIPTIS SOCRATIS ATQUE SOZOMENI.

Socrates igitur noster, ab hoc enim ordiemur, patriam habuit Constantinopolim. Ipse certe in libro quinto Historiæ Ecclesiasticæ, cap. 24. se in ea urbe natum atque educatum fuisse testatur, et ob eam causam res illas præcipue commemorasse, quæ in ea civitate acciderant. Grammaticæ artis præceptis institutus est admodum adolescens, ab Helladio et Ammonio grammaticis, qui tunc forte Alexandria profugi, Constantinopolim se receperant. Causam vero cur grammatici illi Alexandria migraverint, si quis scire desiderat, eam inveniet relatam a Socrate in lib. v. cap. 16. Nam cum templa Gentilium destructa essent Alexandriæ, cura ac studio Theophili urbis illius episcopi, Helladius et Ammonius grammatici, quorum alter Jovis, alter Simii sacerdos erat Alexandriæ, contumeliam hanc deorum suorum ægre ferentes, relicta urbe Alexandria Constantinopolim profecti, domicilium suum illic collocarunt. Porro Gentilium templa Alexandriæ destructa sunt Timasio et Promoto consulibus, ut scribit Marcellinus in Chronico, qui annus erat undecimus imperatoris Theodosii. Ex quo apparet, Socratem nostrum circa exordia principatus Theodosii in lucem editum fuisse. Quippe pueri anno ætatis circiter decimo tradi solebant grammaticis erudiendi. Post hæc Socrates rhetoricam didicit sub Troilo sophista, qui per id tempus summa cum laude eloquentiam docebat Constantinopoli. Id quidem diserte non dicit Socrates noster. Verum ex ejus verbis attentus ac diligens lector istud quod dixi, facile colliget. Toties enim, tamque honorifice ejus mentionem facit, ut magistro minerval solvere videatur. Nam et patriam ejus nominat, Siden Pamphyliæ;

ejusque discipulos commemorat haud paucos, Eusebium scilicet scholasticum, et Silvanum atque Ablabium episcopos. Denique in libro septimo Anthemium præfectum prætorio, qui Theodosio juniore adhuc puero rempublicam administrabat, Troili sophistæ consiliis præcipue usum esse scribit. Ubi etiam illum hoc exornat elogio. *ὃς μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ φιλοσοφίας* (sic enim scribendum est, ut in appendice annotationum monui) *καὶ κατὰ τὴν πολιτικὴν φρόνησιν τῷ* Ἀνθεμίῳ *ἐφάμιλλος ἦν.* Id est: *qui præter philosophiam quæ in ipso inerat, civilium quoque rerum prudentia par Anthemio esse videbatur.* His rationibus adductus, Socratem nostrum in rhetorica Troilo magistro usum fuisse existimavi. Verum de hac re unusquisque pro arbitrio suo statuet. Sciendum porro est, veteres non raptim ac properanter, sicut nunc fieri solet, sed longo admodum tempore, eloquentiæ operam dedisse. Certe Gregorius Nazianzenus in carmine de vita sua testatur, se anno ætatis tricesimo Athenis discessisse, cum in ea urbe oratoriæ artis præcepta didicisset. Post hæc Socrates relicta Troïli schola ad forum se contulit, et causas actitavit Constantinopoli. Unde cognomentum adeptus est Scholastici. Sic enim advocati eo tempore dicebantur, ut jampridem ab aliis observatum est: non quod in scholas relati essent: sed quia juvenes ex rhetorum scholis profecti, artem hanc profitebantur. Tandem vero abjecta causidicina, ad scribendam Ecclesiasticam Historiam animum suum applicuit. Qua in re, et judicio et diligentia usus est singulari. Ac judicium quidem, declarant observationes ac sententiæ passim in libris ejus intextæ: quibus, meo quidem judicio, nihil est illustrius. Diligentiam vero, cum alia multa testantur, tum illud inprimis, quod temporum notam, id est Consulatus et Olympiadas sæpenumero apponit, præsertim ubi res quasdam majoris momenti commemorat. Neque vero historiam suam negligenter ac supine conscripsit, quemadmodum Rufinus Aquileïensis, qui duos libros Historiæ Ecclesiasticæ, quos Eusebii Cæsariensis libris attexuit, memoriter mihi videtur composuisse. Longe aliter Socrates noster, qui conquisitis undique optimis monumentis, id est, epistolis antistitum, actis synodalibus, et libris ecclesiasticorum scriptorum, ex eorum fide historiam suam elucubravit. Cumque in prima editione operis sui, Rufinum secu-

tus, synodum Tyri et relegationem Athanasii in Gallias, principatu Constantii Augusti retulisset, lectis postea Athanasii libris errorem suum animadvertit. Quare necesse habuit, novam editionem historiæ suæ instituere, in qua tum erratum illud quod dixi, emendavit; tum alia quædam adjecit, quæ in priore editione desiderabantur, ut ipse testatur in principio libri secundi. Ex quo apparet, quanti a nobis facienda sit hæc Socratis historia, cui scriptor ipse ultimam manum adhibuit. In scribenda autem historia, usus est Socrates stilo simplici atque abjecto, idque de industria; quo ab omnibus facilius intelligi posset, ut ipse testatur in exordio libri primi ac tertii. Illud enim sublime et ornatum dicendi genus, panegyricis potius orationibus, quam rerum ecclesiasticarum historiæ convenire existimavit. Porro historiam suam nuncupavit Theodoro cuidam, quem in principio libri secundi, sacrum Dei hominem appellat, perinde ac Eusebius noster Paulinum episcopum Tyri compellat in exordio libri decimi. Quisnam autem sit hic Theodorus, mihi quidem incompertum est. Neque enim Theodorum Mopsuestiæ episcopum esse crediderim, cum Socrates historiam suam conscripserit post obitum Theodori Mopsuesteni. Sed jam tempus est ut de ejus secta ac religione, sicut initio polliciti sumus, inquiramus.

Baronius quidem in Annalibus, et Philippus Labbæus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, Socratem nostrum secta Novatianum fuisse affirmant. Idem etiam ante illos censuit Nicephorus in procemio Historiæ Ecclesiasticæ, his verbis: *ὁ τὴν προσηγορίαν, οὐ μὴν δέ γε καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης.* Id est: *et is qui cognomine quidem καθαρὸς, sed animo minus puro fuit, Socrates.* Quod non ita accipiendum est, quasi Socrates *καθαρὸς* cognominatus sit, sed ut Novatianum illum fuisse significetur. Nam Novatiani se catharos appellabant, ut docet canon octavus concilii Nicæni. Idem Nicephorus in lib. xi. cap. 14. ita scribit de Socrate: *Hæc sibi renuntiata esse Socrates (qui hoc loco non abhorrere se a Novatianorum institutis palam præ se fert) a sene quodam scribit &c.* Cur autem Novatianus a plerisque habitus sit Socrates noster, causæ nec paucæ sunt, nec leves. Primum enim seriem episcoporum Novatianorum, qui Constantinopoli ecclesiam illorum rexere jam inde a Constantini temporibus, diligenter commemorat, notatis etiam consulibus, quibus singuli ex hac luce migrarunt. Deinde unumquemque eorum summis effert laudibus, præcipue Agelium ac Sisinnium, Chrysanthum ac Paulum. Cujus etiam precibus miraculum quoddam perpetratum esse scribit Constantinopoli. Denique cuncta quæ ad sectam Novatianorum pertinent, tanta cura ac diligentia persequitur, ut huic sectæ addictus fuisse videatur. Verum si quis hæc accuratius examinare voluerit, nihil in his reperiet, quod Socratem nostrum Novatianum fuisse convincat Nam et Arianorum episcopos qui Constantinopoli ecclesiam illorum administrarunt, pari diligentia enumerat: nec tamen idcirco Arianus fuisse dicitur. Cuncta etiam quæ Arianis et Eunomianis ac Macedonianis contigerunt Constantinopoli, non minore studio retulit, quam quæ Novatianis contigerunt. Cujus quidem rei ipse rationem reddit in lib. quinto cap. 24. ubi scribit id sibi propositum fuisse, ut ea potissimum commemoraret quæ Constantinopoli acciderant, tum quod ipse in ea urbe degeret, in qua et natus fuerat et educatus; tum quod res in ea civitate gestæ, illustriores essent et memoria hominum digniores. Quod si quis objiciat, Arianorum episcopos non perinde laudari a Socrate ac Novatianorum, facilis est responsio. Quippe Arianorum episcopi, qui tum Constantinopoli degebant, longe inferiores fuere episcopis Novatianorum. Horum enim ecclesia per illa tempora multis ac præstantissimis sacerdotibus abundavit. Idque Sozomenus etiam suo testimonio confirmat, qui elogia eorum refert, Socratis nostri elogiis simillima. Quocirca aut Sozomenum quoque Novatianum fuisse dicendum est, aut Socrates noster absolvendus ab hac calumnia. Atqui constat Sozomenum non fuisse Novatianum. Nam ut omittam testimonium Theodori lectoris, qui in epistola quam historiæ suæ Tripartitæ præfixit, eum *μακαριώτατον* appellat, ipse in libro nono interfuisse se scribit processioni publicæ, quæ in honorem quadraginta martyrum Constantinopoli celebrata est, Proclo ecclesiam urbis illius administrante. Ex quo manifeste colligitur, Sozomenum catholicæ communionis hominem fuisse, quippe qui una cum catholicis supplicationi publicæ interfuerit. Fateor quidem Socratem nostrum favere plerumque Novatianis:

ut cum Novatianum sectæ illius auctorem inter martyres numerat, cum Novatianos arctissima benevolentia conjunctos fuisse dicit catholicis, et una cum illis in ecclesia Deum orasse: cum Sisinnii orationem commendat, quam habuit adversus dictum illud Chrysostomi: *etiam si millies pœnitentiam egeris, accede.* Verum aliud est, favere Novatianis: aliud Novatianum esse. Potuit quidem Socrates noster favere Novatianis, seu quod necessitudine ac familiaritate iisdem conjunctus esset, seu quod eorum disciplinam atque abstinentiam probaret. Fuit enim, quantum quidem ex ejus libris colligere possumus, paulo severior. Sed Novatianum illum fuisse, ægre admodum mihi persuaserim; præsertim cum ex aliquot locis quæ in ejus historia occurrunt, contrarium mihi videar deprehendisse. Primum enim in lib. ii. cap. 38. τοὺς τῆς ἐκκλησίας non semel appellat catholicos; eosque opponit Novatianis. Novatianos ergo extra ecclesiam fuisse agnoscit. Quod profecto nunquam faceret, si Novatiani sectam amplexus fuisset. Sed et in libro sexto, capite 20. et 23. Novatianos inter hæreticos nominat, cum Arianis scilicet, Macedonianis, et Eunomianis. Denique ex capite 19. ejusdem libri aperte colligitur, Socratem Novatianum non fuisse. Primo enim ecclesiam perpetuo appellat simpliciter et absolute, Ecclesiam Catholicorum: opponens eam ecclesiis aliarum sectarum, de quibus agit in sequentibus capitibus, Arianorum scilicet, Novatianorum et Eunomianorum. Deinde consilium illud Nectarii qui pœnitentiarium presbyterum sustulit, non obscure reprehendit. Ait enim hoc facto datam esse licentiam peccantibus, cum nemo esset qui peccantes coargueret. Quæ quidem sententia proficisci non potest ab homine Novatiano, cum Novatiani nec pœnitentiam nec presbyterum pœnitentiarium unquam admiserint, ut ibidem testatur Socrates. Accedit testimonium Theodori lectoris, qui in epistola quam Historiæ Ecclesiasticæ præfixit, Socratem et Sozomenum ac Theodoritum ἄνδρας θεοφιλεῖς appellat, id est viros pios Deoque acceptos. Porro Theodorus lector in eadem urbe et iisdem fere temporibus vixit quibus Socrates, Anastasio scilicet imperium administrante. Denique Petrus Halloixius in notis ad vitam beati Irenæi pag. 664. idem nobiscum sentit. Disputans enim adversus Baronium, qui ad annum Christi 159.

ita scripserat: *Hæc Socrates Novatianus, cum Judæis ipse quoque celebrans Pascha decima quarta luna &c.* hæc ait. *Et quod Socrates dicitur Novatianus, dupliciter capi potest. Uno, quod faverit interdum Novatianis: quod etiam scribit Bellarminus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis ad annum Domini* 440. *tam de illo, quam de Sozomeno. Altero, quod fuerit hæreseos Novatianorum. In citato quidem capite nec se esse ostendit, nec favere. Nam et illos vituperat, et dissensiones ac vitia detegit: ut non amicus, sed hostis videatur, aut neutrum potius, sed veritatis enarrator: quod historici est munus.* Hactenus de Socrate. Nunc de Sozomeno dicendum est.

Hermias Sozomenus fuit et ipse causidicus Constantinopoli, iisdem temporibus quibus Socrates. Majores habuit non ignobiles, ortos ex Palæstina, ex vico quodam juxta Gazam qui Bethelia dicitur. Hic vicus olim abundabat incolarum multitudine, et fana habebat pulcherrima ac vetutissima. Sed præ reliquis Pantheon eminebat, colli manu facto impositum, quod velut arx quædam erat Betheliæ, ut scribit Sozomenus in libro v. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 15. Ex eo vico ortus avus Hermiæ Sozomeni, ad Christi fidem primum conversus est ab Hilarione monacho. Nam cum Alaphion ejusdem vici incola a dæmonio vexaretur; et Judæi ac medici quidam sanare illum aggressi, incantamentis suis nihil profecissent, Hilarion solo Dei nomine invocato dæmonem fugavit. Quo miraculo obstupefactus avus Sozomeni, et Alaphion ipse, cum universa familia Christianam religionem amplexi sunt. Et avus quidem Sozomeni in exponendis sacris voluminibus excelluit, cum esset eleganti ingenio, et intelligentia valeret. Erat præterea disciplinis mediocriter eruditus. Itaque Christianis Gazam et Ascalonem ac finitima loca incolentibus, carus admodum fuit, utpote utilis ac necessarius religioni, et qui sacrorum voluminum nodos facile dissolveret. Alaphionis autem posteri, sanctitate vitæ et erga pauperes humanitate, ac reliquis virtutibus præ cæteris inclaruerunt: primique omnium ecclesias et monasteria illic condiderunt, ut testatur Sozomenus in loco jam citato. Ubi etiam addit ex ista Alaphionis familia viros quosdam sanctos ad suam usque ætatem pervenisse, quibuscum ipse admodum adolescens versatus sit, et de quibus infra locuturum se esse pollicetur. Intelligit

autem proculdubio Salamanem, Fusconem, Malchionem et Crispionem fratres, de quibus loquitur in lib. vi. cap. 32. Ait enim hos fratres in monastica disciplina ab Hilarione institutos, Valentis principatu in Palæstinæ monasteriis enituisse: habitasse autem juxta Betheleam, qui vicus est in agro Gazæorum. Erant enim nobili apud illos genere orti. Eorumdem meminit in lib. viii. c. 14. ubi Crispionem ait fuisse archidiaconum Epiphanii. Apparet igitur fratres istos quos dixi, ex Alaphionis familia oriundos fuisse. Fuit autem Alaphio propinquitate junctus cum avo Sozomeni. Idque ex eo conjicio, quod avus Sozomeni cum universa domo sua ad fidem Christi conversus esse dicitur ob admirandam Alaphionis curationem, quem Hilarion solo omnipotentis Dei nomine invocato sanaverat. Deinde ex eo quod scribit Sozomenus, se admodum adolescentem cum grandævis monachis qui erant ex genere Alaphionis illius, familiariter esse versatum. Postremo, ex eo quod Sozomenus ab istis Alaphionis vel filiis vel nepotibus, nomen accepit. Dicebatur enim Salamanes Hermias Sozomenus, quemadmodum testatur Photius in Bibliotheca, ex nomine Salamanis illius quem Fusconis, Malchionis et Crispionis fratrem fuisse superius observavi. Quare emendandus est error Nicephori et aliorum, qui Sozomenum Salaminii cognomen habuisse existimant, propterea quod ex oppido Cypri Salamine originem duceret. Atqui non Cyprium, sed Palæstinum fuisse Sozomenum, supra ex ipsius Sozomeni testimonio demonstravi. Non enim solum avus illius Palæstinus fuit, ut superius dictum est, verum etiam Sozomenus ipse educatus est in Palæstina, in gremio ut ita dixerim monachorum illorum qui erant ex Alaphionis familia. Qua quidem ex educatione hausisse mihi videtur Sozomenus ardentissimum illum amorem monasticæ vitæ ac disciplinæ, quem passim in historia sua præfert. Hinc est quod in libris suis haudquaquam contentus fuit referre, quinam patres atque auctores fuissent monasticæ philosophiæ: verum etiam successores eorum ac discipulos studiose commemoravit, tum qui in Ægypto, et Syria ac Palæstina, tum qui in Ponto, Armenia atque Osdroëna hoc vitæ genus excoluissent. Hinc est quod in primo historiæ libro cap. 12. ambitiosum illud elogium monasticæ philosophiæ, tanquam in vestibulo legendum proposuit. Quippe ingratum se fore existimavit, nisi his in quorum contubernio vixerat, et a quibus tam præclara bonæ conversationis exempla acceperat adolescens, hoc saltem modo gratiam referret. Id enim ipse indicat in prœmio libri primi. Cæterum non ex hoc solum loco quem dixi, Sozomenum Gazæ educatum esse colligitur, sed etiam ex fine libri octavi, ubi Sozomenus ait se vidisse Zenonem episcopum Maïumæ. Est autem Maïuma navale Gazæorum. Qui licet annos natus esset propemodum centum, a matutinis tamen ac vespertinis hymnis nunquam abfuerat, nisi forte morbus ipsum detinuisset. Post hæc Sozomenus causidicinæ operam dedit. Et jus quidem civile didicit Beryti, quæ urbs est Phœnices, haud procul distans a patria Sozomeni; in qua celebris erat jurisprudentiæ schola. Causas autem egit Constantinopoli, quemadmodum ipse testatur in libro ii. cap. 3. Nec tamen valde occupatus fuisse videtur in causis agendis. Etenim eo ipso tempore quo advocatus erat Constantinopoli, Ecclesiasticam Historiam conscripsit, ut ex ipsius verbis licet colligere. Sic enim ait in pag. 48. hujus editionis. *Quæ vero acciderint Aquilino, viro qui hodieque mecum una versatur, et in eodem foro causidicinam exercet, partim ut ab ipso audivi, partim ut ipse conspexi, dicam necessario.* Porro ante hos novem Ecclesiasticæ Historiæ libros, scripserat Sozomenus Breviarium rerum ecclesiasticarum, ab ascensu Christi usque ad exauctorationem Licinii. Quod opus duobus libris comprehensum erat, ut ipse testatur in prœmio libri primi. Verum hi duo libri longinquitate temporis interciderunt.

In scribenda autem historia usus est Sozomenus stilo, nec depresso nimis nec turgido, sed qui inter utrumque medius incedit. Qui quidem stilus ecclesiasticarum rerum scriptori optime convenit. Et Photius quidem in Bibliotheca, dictionem Sozomeni præfert dictioni Socratis. Cui nos libenter accedimus. Sed quantum dictionis elegantia vincit Sozomenus, tantum Socrates judicio vincit. Nam Socrates quidem tum de viris, tum de rebus ac negotiis ecclesiasticis optime judicat. Nihil est in illo nisi grave ac serium. Nihil quod tanquam superfluum possis expungere. Contra vero in Sozomeno quædam occurrunt levia ac puerilia. Cujusmodi est in libro primo excessus ille de conditu urbis Hemonæ, et de Argonautis, qui navem Argo

humeris suis per aliquot stadia transportarunt. Item descriptio illa Daphnensis suburbani, quæ habetur in libro quinto pagina 209. Item observatio illa de pulchritudine corporis, ubi agit de Virgine illa apud quam diu latitavit beatus Athanasius. Denique liber nonus nihil fere aliud continet quam eventus bellicos, quibus nihil commune est cum historia ecclesiastica. Sed et dictio ipsa Sozomeni quam Photius dictioni Socratis anteponit, vitiis suis non caret. Observavi enim, periodos a Sozomeno non aliter inter se connecti quam per particulas illas δὲ et τὲ, quibus nihil est molestius. Quod si quis epistolam illam attentius legerit qua Sozomenus opus suum juniori Theodosio nuncupavit, inveniet profecto id quod dixi, Sozomenum non magnum oratorem fuisse.

Superest ut inquiramus, uter illorum prior scripserit, et uter ab altero mutuatus, seu potius furatus sit. Certe cum ambo de iisdem rebus pene eadem scripserint, ambo ab eodem principio exorsi ad eamdem metam decucurrerint, a principatu scilicet Constantini ad 17. consulatum Theodosii junioris, prorsus necesse est ut alter alterius scrinia compilaverit. Quod genus plagii a multis Græcis scriptoribus commissum fuisse testatur Porphyrius apud Eusebium in libro x. Præparationis Evangelicæ. Verum uter plagiarius sit, Socratesne an Sozomenus, difficile est dicere, cum ambo iisdem temporibus vixerint, ambo principatu Theodosii junioris historiam suam scripserint. Itaque in hujus quæstionis disceptatione, utendum est conjectura. Sic Porphyrius in libro supra memorato, cum incertum esset utrum Hyperides ex Demosthene, an Demosthenes ex Hyperide furatus esset, propterea quod ambo eodem tempore vixissent, conjectura utendum esse pronuntiavit. Videamus ergo in quem cadat suspicio furti. Equidem sic existimo, inferiorem plerumque furari a præstantiore, et juniorem a seniore. Atqui Sozomenus meo quidem judicio, longe inferior est Socrate: junior item quam Socrates, ad historiam scribendam se contulit. Scripsit enim cum adhuc esset advocatus, uti superius observavi. Professio autem advocatorum apud Romanos, non perpetua erat sed temporaria. Denique qui alteri addit aliquid, et qui alterum interdum emendat; is posterior videtur scripsisse. Atqui Sozomenus quædam interdum addit Socrati, et in aliquibus locis ab eo dissentit, ut observat Photius, et nos in annotationibus nostris admonuimus. Posterior itaque videtur scripsisse Sozomenus. Atque hæc est opinio pene omnium recentiorum; qui Socratem ante Sozomenum collocant. Ita Bellarminus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, eumque secuti Miræus, Labbæus et Vossius. Ex antiquis vero Cassiodorus et Photius ac Nicephorus Socratem priore loco nominant. Quanquam Cassiodorus variasse deprehenditur. Nam in præfatione Historiæ Tripertitæ, inverso ordine, Theodoritum quidem primum nominat, Sozomenum vero secundo loco recenset, Socratem ultimum refert. Ita quoque eos recenset Theodorus lector in epistola quam Historiæ Tripertitæ præfixit. Hactenus de Sozomeno. Nunc tempus est ut testimonia veterum de utroque scriptore audiamus.

VETERUM TESTIMONIA DE SOCRATE AC SOZOMENO.

Cassiodorus Senator in libro de divinis lectionibus [De Institutione Divinarum Litterarum]. Cap. 17.

Post historiam vero Eusebii, apud Græcos, Socrates, Sozomenus et Theodoritus sequentia conscripserunt. Quos a viro disertissimo Epiphanio in uno corpore duodecim libris fecimus Deo auxiliante transferri: ne insultet habere se facunda Græcia necessarium, quod vobis judicet esse subtractum.

Idem Cassiodorus in præfatione Historiæ Tripertitæ.

Hanc[a] igitur Historiam Ecclesiasticam, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis auctoribus mirabiliter constat esse conscriptam: uno scilicet Theodorito, venerabili episcopo, et duobus disertissimis viris, Sozomeno et Socrate. Quos nos per Epiphanium scholasticum Latino condentes eloquio, necessarium duximus, eorum dicta deflorata in unius stili tractum, Domino juvante, perducere, et de tribus auctoribus unam facere dictionem.

[a] Hæc igitur Historia Ecclesiastica ed. Benedict.

Liberatus Diaconus in Breviario historiæ Nestorianæ.
Cap. 2.

Socrates vero in libro Ecclesiasticæ Historiæ dirimit Nestorium a Paullo, eorumque differentiam sic ponit. Apparet, inquit, Nestorium ignorasse lectiones antiquorum. Quapropter, ut dixi, in sermone solo moratus est. Et non solum eum sermonem examini dedit, sed etiam omnino Deum esse qui natus est, denegavit. Nos autem fatemur, quoniam qui de sancta Virgine natus est et crucifixus est, Dominus est gloriæ, sicut dicit apostolus: Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Porro Nestorius dicit: Noli gloriari Judæe. Non crucifixisti Deum; tanquam ipse Dominus gloriæ, idem non sit Deus. Nam quia purum hominem non dicit Christum, sicut Photinus et Paullus Samosatenus, etiam homiliæ quas fecit, ostendunt. Nusquam enim Dei Verbi subsistentiam perimit, sed ubique eum subsistere confitetur, et habere subsistentiam, et non sicut Photinus et Paullus Samosatenus, ejus subsistentiam perimentes. Hæc Socrates de Paullo et Nestorio.—Liberat. Breviar. ii.

Hic Socratis locus descriptus est a Liberato ex libro duodecimo Historiæ Tripertitæ. In Græcis enim codicibus aliter legitur.

Theodorus Lector ecclesiæ Constantinopolitanæ, in epistola quam præfixit Historiæ Ecclesiasticæ.

Εὐσεβίου τοῦ θαυμασιωτάτου τὴν ἐπίκλην Παμφίλου, κεκμηκότος περὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἀνέκαθεν τὰς τοιαύτας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις λογίων ἀνδρῶν συγγεγραφότων, οὐ μόνον λέγω τῶν παρὰ Χριστιανοῖς φιλοσοφησάντων, ἀλλὰ καὶ παρ' Ἑβραίοις, καὶ τήνδε τὴν ἱστορικὴν σύνταξιν ποιησαμένου ἄχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς φιλοχρίστου καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθείσης βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ πανευφήμου καὶ μακαριωτάτου ὧδε καταλύσαντος, ἐπὶ τοιοῦτον τῆς ὑποθέσεως σχῆμα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, ὥς γε τῶν ἐκτεθέντων ἡ γραφὴ μαρτυρήσει, τὴν σπουδὴν πεποιήκασιν θεοφιλεῖς ὁμοῦ καὶ λογιώτατοι ἄνδρες. Λέγω δὴ Θεοδώρητος ὁ τῆς ὁσίας μνήμης, γενόμενος ἐπίσκοπος Κύρου, Σωζόμενος, καὶ Σωκράτης· τῶν ἐπιλοίπων χρόνων ποιούμενοί τε πραγματείαν οὐκ ἄμφω τὸν τοιοῦτον ὅμιλον θέμενοι, ἀλλ' ἰδίᾳ ἕκαστος φιλοσοφήσας, καὶ τοὺς λόγους ἀναγράψας.

Theodorus Lector in eadem epistola.

Ἄρξομαι δὲ τῆς ὑποθέσεως ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μακαρίου Σωζομενοῦ.

Evagrius Scholasticus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ. Cap. 1.

Εὐσεβίῳ τε οὖν τῷ Παμφίλου, Σωζομένῳ τε καὶ Θεοδωρίτῳ, καὶ Σωκράτει, ἄριστα πάντων πεπόνηται ἥτε ἐς ἡμᾶς ἄφιξις τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἥτε ἐς οὐρανοὺς ἀνάβασις, ὅσα τε τοῖς θεσπεσίοις ἀποστόλοις, ἀτὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις μάρτυσι διαθλεύουσι κατώρθωτο, ἢ εἴ τι καὶ ἄλλο ἀξιόλογον ἡμῖν, ἢ καὶ τηνάλλως ἔχον πέπρακται, μέχρι τινὸς μέρους τῆς Θεοδοσίου βασιλείας.

Gregorius Magnus in epistola 31. libri 6.

In historia autem Sozomeni, de quodam Eudoxio qui Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suscipere recusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem ecclesiæ fuisse perhibet.—[Gregor. Epist. vii. 34. Ind. xv.]

Hæc Theodori Mopsuesteni laudatio hodie in Historia Sozomeni non exstat: sed habetur in libro quinto Historiæ Ecclesiasticæ Theodoriti, capite 40. Aut igitur dicendum est Gregorium Magnum memoriæ vitio lapsum fuisse, qui id quod a Theodorito dictum est, Sozomeno tribuerit. Qua in sententia fuit Melchior Canus in libro 2. locorum theologicorum. Aut certe cum Baronio in annotationibus ad Martyrologium Romanum, dicendum est maximam partem libri noni Hermiæ Sozomeni hodie desiderari, historiam scilicet annorum circiter 18. a consulatu Agricolæ et Eustathii, usque ad consulatum 17 Theodosii Augusti: et in iis capitibus quæ vetustatis incuria perierunt, Sozomenum de Theodoro Mopsuesteno ea scripsisse quæ referuntur a Gregorio Magno. Verum hæc Baronii responsio, licet Miræo et Vossio aliisque placuerit, mihi tamen haudquaquam satisfacit. Quis enim credat, Gregorii Magni ætate integriores fuisse Sozomeni codices quam nunc sunt? Nam Cassiodori ætate, qui Grego-

rium Magnum antecessit, nihilo auctiores erant Sozomeni codices iis quos nunc habemus: idque ex Historia Tripertita ejusdem Cassiodori facile est cognoscere.

Synodus septima, in actione prima. [Mans. Concil. t. xii. col. 1035.]

Κωνσταντῖνος ὁ εὐλαβέστατος διάκονος καὶ νοτάριος ἀνέγνω· ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους· Φωτεινὸς ὁ τοῦ Σιρμίου γενόμενος ἐπίσκοπος, μαθητὴς ἦν Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας, καὶ αὐτὸς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἔλεγεν ὡς ὁ Μάρκελλος. Καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς ἀνέγνω ἐκ τῆς αὐτῆς ἱστορίας. Οἱ ἐν τῇ Σαρδικῇ ἐρήμην αὐτῶν κατεδιῄτησαν. Ὅρον δὲ πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκύρωσαν, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἐκβάλλουσι, καὶ ἀναθεματίζουσιν· ἀποδιδόασι δὲ τοὺς θρόνους Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ, ἔτι γε μὴν καὶ Μαρκέλλῳ τῷ Ἀγκύρας, ἀπολογουμένῳ καὶ λέγοντι, ὡς οὐκ ἐνοήθησαν ἅπερ ἐν βίβλοις ἐξέθετο· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τοὺς λέγοντας ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύριον ἀποστρέφεται. Quæ leguntur in lib. ii. Historiæ Ecclesiasticæ Socratis cap. 18. et 20. sed non iisdem verbis.

In eadem Synodo septima paulo post, hæc leguntur. [Ibid. col. 1042.]

Στέφανος ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς καὶ βιβλιοφύλαξ ἀνέγνω. Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Ῥουφίνου. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν ἐμφύλιον διωγμὸν βραχὺν ὄντα πρότερον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρελθὼν Μακεδόνιος ηὔξησεν· Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος Μάξιμον τῶν Ἱεροσολύμων ἐξεώσαντες, Κύριλλον ἀντεκατέστησαν. Hæc leguntur apud Socratem lib. ii. 27. et 38. Quare in Græco textu pro voce Ῥουφίνου scribendum est Σωκράτους.

Photius in Bibliotheca. Cap. 28.

Ἀνεγνώσθη Σωκράτους ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, ἐφεξῆς οὖσα τῆς Εὐσεβίου. Ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας, καὶ κάτεισιν ἕως τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου βασιλείας· ὁ δὲ συγγραφεὺς παρὰ Ἀμμωνίῳ καὶ Ἑλλαδίῳ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι γραμματικοῖς φοιτῶν, ἔτι παῖς ὢν τὰ τῆς γραμματικῆς ἐδιδάσκετο, Ἑλληνισταῖς οὖσι καὶ διὰ στάσιν ἐκπεσοῦσι τῆς πατρίδος, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβουσιν· περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ρμʹ. Ἡ δὲ πᾶσα ἱστορία ἐν τόμοις αὐτῷ συντέθειται ἑπτά, ἡ δὲ φράσις οὐδὲν ἔχει ἀξιόλογον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δόγμασιν οὐ λίαν ἐστὶν ἀκριβής.

Idem. Cap. 30.

Ἀνεγνώσθη Σαλαμάνου Ἑρμείου Σωζομένου σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν λόγοις θʹ. προσφωνεῖ δὲ τὴν ἱστορίαν πρὸς Θεοδόσιον τὸν νέον· ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπατείας Κρίσπου καὶ τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου· καὶ κάτεισι μέχρι τῆς τοῦ νέου Θεοδοσίου βασιλείας. Οὗτος δὲ δίκας ἦν λέγων ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἔστι δὲ Σωκράτους ἐν τῇ φράσει βελτίων. Διαφωνεῖ δὲ αὐτῷ καὶ κατὰ τινὰς ἱστορίας.

Nicephorus Callistus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ. Cap. 1.

Ἑρμείας μέντοι Σωζόμενος, ὁ καὶ Σαλαμίνιος, καὶ ὁ τὴν Κυρεστῶν προεδρεύσας σοφὸς Θεοδώριτος, τῇ τρίτῃ συνόδῳ πρὸς μάχην ἰών· ἔτι δὲ καὶ ὁ θεομισὴς Φιλοστόργιος· πρὸς δὲ καὶ ὁ τὴν προσηγορίαν, οὐ μὴν δέ γε καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης, τὸ πέρας ἐκείνου ἀρχὴν τῶν ἰδίων πεποιημένοι πραγματειῶν, ἄχρι δὴ καὶ τῶν χρόνων Θεοδοσίου τοῦ νέου τὴν ἱστορίαν καθείλκυσαν, ὑπόθεσιν μίαν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἅπαντες προστησάμενοι.

Idem in libro xi. Cap. 14.

Hæc sibi renuntiata esse Socrates, qui hoc loco non abhorrere se a Novatianorum institutis palam præ se fert, a sene quodam scribit, qui se presbyteri filium fuisse dicebat, quo cum synodo ei interfuerit.

In libro 4. *Juris Græco-Romani, cap. de translationibus episcoporum.* [p. 293. ed. J. Leunclav. Francof. 1596.]

Ὁ Σωζομένου Ἑρμείας γράφει, ὅτι ἐπὶ Κωνσταντίου Μελέτιος ἐπίσκοπος Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας μετετέθη εἰς Ἀντιόχειαν.

Cedrenus in Chronico, p. 275. [t. i. p. 587. ed. Nieb. 1838.]

Ὁ δὲ Σωζόμενος φησὶν, ὅτι καὶ θείας ἐμφανείας ἠξιοῦτο. Loquitur de Pulcheria Augusta.

Testimoniis illis quæ collegit Valesius addi possunt etiam hæc quæ sequuntur.

i. *Dionysius Patriarcha Jacobitarum in Chronico,*

Hinc vero usque ad Theodosium Juniorem Socratem Novatianum secuti sumus.—Asseman. Biblioth. Orient. t. ii. p. 100.

ii. *Ebedjesu episcopus Sobensis in Catalogo Librorum,*

Socrates duos tomos Ecclesiasticæ (Historiæ) composuit. Necnon Historiam Constantini et Joviniani Imperatorum.—Ibid. t. iii. p. 41.

Quid vero Ebedjesu velit per illos duos tomos, et alteram hanc Historiam, incertum est. Suspicatus est Assemani, "eum anonymas Constantini et Joviniani historias quas apud Syros circumferri viderat, ad Socratem conjectando retulisse."

iii. Zacharias episcopus Meletinæ Historiam Socratis in compendium redegit: quod extare inter codices Syriacos Bibliothecæ Vaticanæ, et multa continere e Socratis libb. i. ii. iii. iv. et v, affirmat idem doctissimus Editor, Biblioth. Orient. t. ii. p. 55.

iv. Gregorius Bar-Hebræus testatur Michaelem Patriarcham compilasse inter alios Scriptores etiam Historiam Socratis Scholastici. Ibid. t. ii. p. 313.

INDEX CAPITUM.

Hæ Tabulæ in codicibus F. M. et in editis singulæ singulis Libris præfiguntur. Satius tamen visum est eas huc ad frontem Operis rejicere, quo commodius vices indicum expleant.

LIB. I.

ΤΑΔΕ[a] ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩΙ ΠΡΩΤΩΙ ΒΙΒΛΙΩΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ.

[a] Πίναξ ἀκριβὴς τῆς γραφῆς τοῦ βιβλίου Σωκράτους σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τόμος πρῶτος. Τοῦ αὐτοῦ σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τόμος β', et sic deinceps usque ad septimum tomum; tum vero post titulum Σωκράτους σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τόμος α' literis majusculis scriptum, inchoat textum Εὐσέβιος &c. F. Κεφάλαια τοῦ α' βιβλίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους M.

[b] Προοίμιον περὶ τῆς ὅλης πραγματείας M.

[c] ταύτης M.

[d] ὁ ἐπίσκοπος M.

[e] σπάνον M.

[f] Ἐπιστολαὶ M.

[g] τὰ αὐτοῦ M.

[h] σπυριδίωνος M.

[i] καθίσταται τῆς ἀλεξανδρέων ἀθανάσιος M.

[k] ὁ βασ. M.

[l] ἀνεζήτησεν καὶ ἐκκλησίαν ἵδρυσεν M.

[m] ἵδρυσεν M.

[n] Περὶ τοῦ αἱρεσιάρχου μανιχαίου, καὶ ὅθεν M.

[o] νικομηδείας ἐπίσκοπος M.

[p] πίστει συνέθετο M.

[q] τοῦ ἀθανασίου M.

[r] τῇ πρώτῃ κατ. M. qui ι subscriptum omittere solet.

[s] ἐποιήσαντο M.

[t] Ita M. ἐδέξαντο editt.

[u] ἑαυτοῦ M.

[x] ἀγκύρας ἐπισκόπου M.

LIB. II.

ΤΑΔΕ[a] ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤΩΙ ΔΕΥΤΕΡΩΙ[b] ΒΙΒΛΙΩΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ.

[a] Ante hæc habent, Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βίβλιον β΄, F. et M.

[b] τῷ σωκράτους β΄ βιβλίῳ M.

[c] ἐνεχείρησεν M.

[d] τοῦ ἐπικληθέντος ἐμισηνοῦ M.

[e] ι΄. Ὡς γρηγόριον χειροτονήσαντες μετὰ χειρὸς στρατιωτικῆς εἰς τὴν ἀλεξανδρείαν ἔπεμψαν ἀθανάσιον δὲ ἐξέβαλαν· (sic) M. Erravit hic, sicut alibi in capitum summariis compilandis, librarius, dum hoc decimum caput cum sequenti in unum componeret. Libri tamen textus ubique secundum ordinem vulgatum capita dividit: solummodo titulum quadragesimi omittit.

[f] Hoc summarium om. M., itaque summarium proxime sequens pro undecimo deputat, et sic cetera subinde numerat.

[g] προεβάλοντο M.

[h] ἐξεώθη F. ἐξώσθη παῦλος ἐκ τῆς M.

[i] ἀνταπέστειλαν F. M.

[k] ἐξεωθῆναι M.

[l] ἐνθρονισθεῖναι F.

[m] ἐπεζήτεσεν M.

[n] ὑπὲρ ἀθανασίου M.

[o] τοὺς θρόνους F. M.

[p] ἐδέχθη F. ἐδέχθη καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ γενομένης συνόδου M.

[q] βρεττανίωνος M.

[r] ἀπαγόμενος F. M.

[s] Hoc summarium prorsus omittit, proxime autem sequens pro vicesimo septimo, et cetera sic deinceps numerat M.
[t] Ita F. M. Φωτινοῦ editt.
[u] ὁσίου τοῦ σπανοῦ M.
[x] Hoc, Περὶ τῆς Μακεδονίου &c. post proxime sequens summarium ponit M.
[y] ὁ Καισαρείας om. M.
[z] Ita F. ἀριμήνῳ editt.
[a] καὶ ἄλλα om. F. M.
[b] ἔσχεν M.
[c] Ita F. M. μελετίου editt.
[d] ἀπολιναριαστῶν F. M.

LIB. III.

ΤΑΔΕ[a] ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΚΑΙ Η ΤΡΙΤΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ.

[a] Κεφάλαια τοῦ γ' βιβλίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· M.
[b] παρῆλθεν καὶ ἐπὶ M.
[c] στάσεως ὡς ἀνῃρέθη γ. M.
[d] Hujus tabulæ sex capitula omittit M, scilicet γ', ζ', η', θ', ιζ', κδ', ita ut totum numerum κ' conficiat pro κϛ'.
[e] ποκτάβων F. M.
[f] ἐπενόησεν χρήματα παρὰ τῶν χριστιανῶν συλλέγειν M.
[g] τοῦ om. M.
[h] ἧς M.
[i] τῇ πόλει et mox ἐπὶ Ἰουλιάνου om. M.

LIB. IV.

ΤΑΔΕ[a] ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΚΑΙ Η ΤΕΤΑΡΤΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ.

[k] μανθάνην F.
[l] εἰς τὸ om. M.
[m] ἐληλύθεισαν M.
[n] πέρας F.
[o] τῆς ὀργῆς τοῦ β. M.
[p] Ita F. M. ἐτρέψατο editt. Tum καὶ om. M.
[q] ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες om. M.
[a] Κεφάλαια τοῦ δ' λόγου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· M.
[b] Ita F. M. προελθόντων editt. male.
[c] ἐπολέμει καθ' ἡσυχίαν M.

[d] τοὺς τηροῦντας τὸ ὁμοούσιον, M.
[e] καὶ αὐτὸν καὶ M.
[f] τοὺς πάντας M. τοὺς om. F.
[g] ἐζήλωσεν πολύχους ὢν κατὰ τὴν λέξιν καὶ σοφιζόμενος ἑαυτόν· M.
[h] ὀργὴν καὶ ὅρκον τοῦ M.
[i] θʹ. Περὶ τοῦ τὸν βασιλέα διώκειν καὶ τοὺς τὸ ὁμοούσιον ὁμολογοῦντας καὶ ναυατιανοὺς ὡς καὶ αὐτοὺς ὁμολογοῦντας τὸ ὁμοούσιον, καὶ κελεῦσαι κλεισθῆναι τὰς ἐκκλησίας· M.
[k] ιʹ. Ὅτι τεχθέντος οὐαλεντινιανοῦ υἱοῦ ὁμωνύμου ἐν τοῖς δυτικοῖς οὐδὲν ἧττον οὐάλης ἐν κωνσταντινούπολει τοὺς μὴ κοινωνοῦντας εὐδοξίῳ τῷ ἀρειανῷ, καὶ ἱερεῖς καὶ λαικοὺς ἐξώρισεν. μόνους δὲ βασίλειον καππαδοκίας καὶ γρηγόριον ναζιανζοῦ οὐκ ἐξώρισεν, καὶ ὅτι χαλάζης καὶ κρυστάλλων χειροπληθῶν κατενεχθέντων καὶ σεισμοῦ γενομένου τότε, πολλαὶ πεπόνθασι πόλεις, καὶ ὅτι νίκαιαν κατέστρεψεν ὁ σεισμός· M, qui sic duo capita, ιʹ et ιαʹ, in unum componit.

[l] γενομένων om. F.

[m] καὶ περὶ F.

[n] ια'. Ὅτι ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ εὐνόμιος εὐδοξίου ἐχωρίσθη. καὶ ὅτι σπουδῇ εὐδοξίου πρόσταγμα τῶν ἐπάρχων πεμφθὲν τὴν ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν ἐτάραξεν, καὶ ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐκρύβη ἐν πατρῴῳ μνήματι ἐπὶ μῆνας τέσσαρας, καὶ τοῦ λαοῦ διὰ ταῦτα στασιάζοντος, μαθὼν ὁ βασιλεὺς καὶ φοβηθεὶς διὰ τὰ δημόσια, ἐμήνυσεν διὰ γραμμάτων ἀδεῶς κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν ἀθανάσιον, ὃς καὶ ἐκράτησεν ἕως τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς· M: quæ caput decimum tertium respiciunt.

[o] ιβ'. Ὅτι τοῦ βασίλεως ἐπὶ τὴν ἀντιόχειαν ἀπιόντος, καὶ γενομένου ἐν νικομηδείᾳ εὐδόξιος τελευτᾷ. καὶ ὅτι οἱ ἀρειανοὶ ποιοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ δημόφιλον. καὶ οἱ τοῦ ὁμοουσίου προβάλλονται εὐάγριον. καὶ χειροτονεῖ τοῦτον εὐστάθιος ὁ πρώην τῆς ἀντιοχείας ἐπίσκοπος ἐν κωνσταντινουπόλει ὢν τότε· M.

[p] ιγ'. Ὅτι τὰ περὶ εὐαγρίου καὶ εὐσταθίου γνοὺς ὁ βασιλεὺς καὶ εὐλαβούμενος διὰ τὴν στάσιν στρατιώτας πέμψας ἐν κωνσταντινουπόλει. ἐκέλευσεν καὶ τὸν χειροτονήσαντα καὶ τὸν χειροτονηθέντα ἄλλον ἀλλαχοῦ ἐξορισθῆναι. οὐ (leg. οὗ) γενομένου ἀκρατεῖς ἐν τοῖς κακοῖς ἦσαν οἱ ἀρειανοί· M.

[q] ιδ'. Ὅτι ὀγδοήκοντα ἀνδρῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τάγματος ἐντυχόντων τῷ βασιλεῖ κατὰ τῶν ἀρειανῶν. δεινὰ τοιαῦτα ποιούντων ὀργισθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευσε λάθρα μοδέστῳ τῷ ἐπάρχῳ φονεῦσαι αὐτούς· οἱ δὲ συλληφθέντες ἐν πλοίοις κατὰ θαλάττης ὑφαφθέντων τῶν πλοίων ἐν μέσῳ τῆς θαλάττης ἐκαύθησαν· M.

ιγ'. (sic) Ὅτι τούτων χάριν ἐν τάξει τιμωρίας ἐπηνέχθη περὶ τὰ φρυγῶν ἔθνη λιμὸς ἐξαίσιος· M. qui sic caput ιϛ' in duo dividit.

[r] ιϛ'. Ὅτι μικρὰ τοῦ λιμοῦ φροντίσας ὁ βασιλεὺς εἰς ἀντιόχειαν ἀπελθὼν τέλεον ἐξήλαυνεν τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς τὸ ὁμοούσιον καὶ διαφόρως ἐτιμωρεῖτο ἐξαιρέτως δὲ ἐμβάλλων τῷ ποταμῷ· M.

[s] ιζ'. Ὅτι τὸ ἐν ἐδέσῃ τοῦ ἁγίου θωμᾶ μαρτύριον ἱστορῆσαι βουλόμενος ὁ βασιλεὺς εὑρών τε πάντας τοὺς αὐτόθι τοῦ ὁμοουσίου φρονήματος. λέγεται τῇ χειρὶ πλῆξαι τὸν ἔπαρχον· διότι πάντας οὐκ ἐξέβαλεν· M.

ιη'. Ὅτι περιυβρισθεὶς καὶ ἀπειληθεὶς ὁ ὕπαρχος καὶ μὴ βουλόμενος τοσοῦτο πλῆθος ἀνδρῶν ἀπολέσαι. λάθρα διαπέμπεται τοῖς λαοῖς ἀναχωρῆσαι ἵνα μὴ ἀποθάνωσιν εὑρεθέντες. οἱ δὲ οὐδὲν ἐφρόντισαν· M.

ιθ'. Ὅτι σὺν αὐτοῖς γύνη τις τῆς χειρὸς κατέχουσα τὸ ἴδιον παιδίον ἔτρεχεν ὡς μαρτυρήσουσα ἅμα τῷ παιδίῳ σὺν τῷ λαῷ. ἥτις καὶ τὸ τάγμα τῶν δορυφορούντων τὸν ὕπαρχον διέκοψε σπεύδουσα. ἣν κατασχὼν ὁ ὕπαρχος καὶ μαθὼν εἰς τὸ μαρτυρῆσαι αὐτὴν ἅμα τῷ παιδίῳ ἑαυτῆς σπεύδειν. ὑπέστρεψεν τε καὶ κατέδησε τὸν βασιλέα τῆς ὀργῆς καὶ τῶν φόνων παύσασθαι φήσας. οὕτως ἑτοίμως εἰς τὸ μαρτυρῆσαι παρεσκευάσθαι αὐτούς· M. qui sic caput ιη' in tria dividit.

[t] κ'. Ὅτι ἐν χρόνοις τοῖς αὐτοῖς οὐδὲ μαγγανείας μαγικῆς ὁ οὐαλης ἀπηγόρευσεν. ἀλλὰ τινῶν ἀπὸ μαγικῆς ἐγνωκότων ὡς ἐνόμισεν τὸν μετ' αὐτὸν βασιλεύειν. ὃς ἔχει ἐν τῷ ὀνόματι ἐννέα καὶ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τέσσαρα πιστεύσας ὁ δοκῶν εἶναι χριστιανὸς βασιλεὺς πάντας ἐφόνευσεν θεοδώρους. θεοδότους. θεοδούλους καὶ ὅσοι τοῖς ὀνόμασιν ὅμοιοι τῆς κακίας ἀπώναντο· M.

[u] νεκυιομαντείας F.

[x] κα'. Ὅτι ἐν ὅσῳ ἔζη ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἀλεξανδρείας ἐφυλάξατο ὁ βασιλεὺς ταράξαι τὴν πόλιν δι' αὐτὸν πυνθανόμενος πολὺ εἶναι τὸ πλῆθος τὸ ὑπ' αὐτόν· τοῦτο δὲ ποιεῖ φειδοῖ τῶν δημοσίων. καὶ ὅτι ἀποθανόντος ἀθανασίου τεσσαράκοντα ἓξ ἔτη ποιήσαντος ἐν τῇ ἐπισκοπῇ πέτρος ἀνὴρ εὐλαβὴς καὶ ἐλλόγιμος τοῦτον διεδέξατο ἐν ὑπατείᾳ γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ πρόβου· M.

[y] κβ'. Ὅτι μετὰ τὸν ἀθανασίου θάνατον πέτρου ὄντος πολλὰ πάλιν οἱ ἀρειανοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν ἐν ἀλεξανδρείᾳ ὀρθοδόξων ἐκίνουν. ὡς καὶ εὐζώιον τὸν ἐν ἀντιοχείᾳ τῶν ἀρειανῶν ἐπίσκοπον ἐλθεῖν ἐν ἀλεξανδρείᾳ σὺν πλήθει στρατιωτῶν ἅμα καὶ μάγνῳ τῷ κόμητι τῶν θησαυρῶν· οἵτινες συλλαβόμενοι καὶ τὸν πέτρον εἰς φυλακὴν ἔβαλον καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς διαφόρως ἐκάκωσαν καὶ λούκιον τὸν ἀρειανὸν ἐνθρονίζουσιν· M.

[z] κγ'. Ὅτι πολλῶν κακῶν γενομένων εἰς τὸν λουκίου ἐνθρονισμὸν, οὐδαμῶς σαβῖνος ὁ ἀρειανὸς συγγραφεὺς, τούτων ἐμνήσθη. κρύπτων τὰ τῶν ὁμοφρόνων κακά· αὐτὸς δὲ πέτρος ἐπίσκοπος διαφυγὼν καὶ ἐν τῇ ῥώμῃ γενόμενος πρὸς τὸν ἐπίσκοπον δάμασον ἔγραψεν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασιν τὰ τότε γενόμενα· M.

κδ'. Ὅτι λούκιος ἀποκεχρημένος προστάγμασι τοῦ βασιλέως καὶ τοῖς

στρατιώταις καὶ τοῖς ὀλίγοις οὖσιν τοῖς ἀρειανοῖς ἐδίωκεν τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ὡς καὶ κατὰ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναστῶν ἐπιπέμψαι στρατιώτας καὶ ἀνελεῖν οἰκτρῶς μηδὲν ἀντειπόντας· M, qui sic caput κβ' in duo dividit.

[a] κε'. Περὶ ἀμοῦν τοῦ ἁγίου μονάζοντος τοῦ αἰγυπτίου καὶ λοιπῶν βίων ἁγίων μοναχῶν· M.

[b] ἀμμοῦν F.

[c] κϛ'. Ὅτι καὶ ἐκ προστάγματος βασιλικοῦ διὰ στρατιωτῶν στρεβλούμενοι καὶ διωκόμενοι οἱ μονάζοντες οἱ ἐν αἰγύπτῳ καὶ ἐξορισθέντες διὰ σημείων καὶ ἰαμάτων περιεγένοντο τῇ δυναμεῖ χριστοῦ· M.

[d] κζ'. Περὶ διδυμοῦ τοῦ τυφλοῦ, καὶ οἷα εἶπεν πρὸς αὐτὸν ὁ ἅγιος ἀντώνιος ὡς φησίν· M.

[e] κη'. Περὶ τοῦ ἁγίου βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου καισαρείας καὶ τῆς πρὸς τὸν βασιλέα οὐάλεντα διαλέξεως αὐτοῦ. καὶ περὶ γρηγορίου τοῦ ναζιανζηνοῦ καὶ συγγραφῶν αὐτῶν· M.

[f] τοῦ om. F.

[g] κθ'. Περὶ γρηγορίου τοῦ νεοκαισαρείας τῆς ἐν πόντῳ, καὶ ὅτι γρηγόριοι ὀρθόδοξοι τρεῖς καὶ ἀρειανὸς εἷς ὁ ἐν ἀλεξανδρείᾳ γενόμενος· M.

[h] λ'. Περὶ ναυάτου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ναυατιανῶν, καὶ ὡς μετέθεσαν οἱ περὶ φρυγίαν οἰκοῦντες αὐτῶν τὴν τοῦ πάσχα ἑορτὴν ἰουδαίοις ὁμοίως· M.

[i] λα'. Περὶ δαμάσου τοῦ ῥώμης ἐπισκόπου καὶ οὐρσίνου ὅτι δύο κατὰ αὐτὸν ἐν τῇ ῥώμῃ γενόμενοι ἐπίσκοποι εἰς στάσεις καὶ σχίσματα τὸν λαὸν ἤνεγκαν, ἐξ ὧν καὶ φόνοι πολλοὶ γεγόνασι καὶ ὑφ' ἑαυτῶν καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου μαξιμίνου· M.

[k] λβ'. Ὅτι τοῦ ἐπισκόπου μεδιολανῶν τελευτήσαντος, καὶ στάσεως οὔσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἄλλων ἄλλον προβαλλομένων. εἰσελθὼν ὁ ἄρχων καταστῆσαι τὴν στάσιν. αὐτὸς ὑπὸ πάντων αἱρεθεὶς καὶ βαπτισθεὶς ψήφῳ καὶ τοῦ βασίλεως αὐτὸς ἐπίσκοπος γέγονεν· M.

[l] λγ'. Περὶ οὐαλεντινιανοῦ ὅτι σαυροματῶν κινηθέντων. εἶτα πρεσβευσαμένων. τὸ εὐτελὲς αὐτῶν ἑωρακὼς ἀμέτρως ὀργισθεὶς αἵματος πολλῆς φορᾶς γενομένης αὐτῷ ἀπώλετο· καὶ ὅτι τὸν νέον οὐαλεντινιανὸν ἀναγορεύουσιν ἀντ' αὐτὸν (sic) τὸν γενόμενον αὐτῷ ἀπὸ ἰουστίνας ἣν ἐπέγημεν ἔχων τὴν πρώτην αὐτοῦ γαμετὴν σεβήραν νόμον ἐξενεγκών· M.

[m] λδ'. Περὶ οὐάλεντος. ὅτι δεινῶς ἐπολέμει τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας. καὶ μόγις τῆς σφοδρότητος αὐτὸν ἔπαυσεν τῆς κατ' αὐτῶν ὁ προσφωνητικὸς λόγος θεμιστίου τοῦ φιλοσόφου περὶ τούτων ῥηθείς· παντελῶς δὲ ἔπαυσε τούτου καὶ τὸ τοὺς γόθθους χριστιανίσαι, καὶ μαρτυρῆσαι παρ' αὐτοῖς πολλούς· M., qui sic capita λβ' et λγ' in unum componit.

[n] λε'. Ὅτι γόθθων ἐξελαθέντων ὑπὸ τῶν ὀύμνων οὐάλης τούτους ὑποσπόνδους εἰς τὴν θράκην ἐδέξατο. οὓς ἔχων ἐξ ἑτοίμου τοῦ στρατεύειν ῥωμαίους ἀπέσχετο καὶ ὑπὲρ ἑκάστου στρατιώτου τῶν συντελουμένων ὀγδοήκοντα χρυσίνους μεθώδευεν τὸν συντελεστήν· M.

[o] λϛ'. Ὅτι οἱ γόθθοι τὴν θράκην δεξάμενοι ἤρξαντο τὰ ῥωμαίων πορθεῖν πράγματα. ἐξ οὗ ταραχθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀποστὰς τῆς ἀντιοχείας καὶ τοῦ διώκειν τοὺς τὸ ὁμοούσιον. ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ἦλθεν· M.

[p] λζ'. Ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ σαρρακηνοὶ ἀποστάντες ῥωμαίων πρότερον ὄντες ὑπόσπονδοι ἐξετάραττον τὰ τῆς ἀνατολῆς μέρη βασιλευόμενοι ὑπὸ μανίας τοὔνομα γυναικός· ἧς αἰτησάσης μωυσῆν τινα μονάζοντα. γένους ὄντα σαρρακηνῶν. γενέσθαι τοῦ ἔθνους αὐτῆς ἐπίσκοπον. καὶ παύειν τὸν πόλεμον λεγούσης. ὁ ῥωμαίων στρατηγὸς ἁρπάσας τὸν μωυσῆν ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν χειροτοθῆναι ἐπίσκοπον ἐφ' ᾧτε ἐπίσκοπον ἀποδοθῆναι τῇ μανίᾳ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν σαρρακηνοῖς. Ὁ δὲ οὐκ ἐδέξατο χειροτοθῆναι ὑπὸ λουκίου τοῦ ἀρειανοῦ κατέχοντος τότε τὸν θρόνον τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας. ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐν ἐξορίᾳ ὄντων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τότε χειροτονηθεὶς καὶ ἀποδοθεὶς αὐτοῖς κατέπαυσε τὸν τῶν σαρρακηνῶν πόλεμον· M.

[q] λη'. Περὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς ἀπὸ ἀντιοχείας οὐάλεντος, καὶ τῆς ἀναθαρρήσεως τῶν ὀρθοδόξων, καὶ πλέον

LIB. V.

ΤΑΔΕ ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΚΑΙ Η ΠΕΜΠΤΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ[a].

τῶν ἀλεξανδρέων, καὶ ἐκδιώξεως λουκίου τοῦ ἀρειανοῦ, καὶ εἰσελεύσεως πέτρου ἐπισκόπου ἀπὸ ῥώμης ἥκοντος, καὶ περὶ τῶν ὕβρεων τῶν γενομένων κατὰ οὐάλεντος ἐν κωνσταντινουπόλει διὰ τὴν τῶν βαρβάρων καταδρομὴν ὧν ἐδέξατο, καὶ ἀπειλῆς αὐτοῦ κατὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐξόδου τῆς εἰς τὸν πόλεμον. καὶ θανάτου αὐτοῦ εἰς τὸν πόλεμον καὶ βασιλείας αὐτοῦ ἐτῶν δέκα ἕξ· M, qui sic capita λζ′ et λη′ in unum componit, et numerum suum capitum vulgato æqualem conficit.

[r] δ. ῥώμης ἐπισκόπου F.

[s] ἔτη ιϛ′. F.

[a] σ. σχολαστικοῦ F.

[b] α′. Ὅτι μετὰ τὸν οὐάλεντος θάνατον οὐδὲν ἧττον οἱ βάρβαροι μεχρὶ τῶν τείχων κωνσταντινουπόλεως ἦλθον. ὥστε τὸν δῆμον ἐξελθεῖν κατ' αὐτῶν καὶ ὅπλοις χρήσασθαι τοῖς προστυχοῦσιν· καὶ μισθὸν δέχεσθαι στρατιωτικὸν ἐκ τοῦ ταμιείου παρὰ δομνίκας τῆς γυναικὸς οὐάλεντος· ὡς καὶ σαρρακηνοὺς ἀποσταλῆναι πρὸς βοήθειαν αὐτῶν πεμφθέντας ἀπὸ μαυΐας τῆς βασιλίδος σαρρακηνῶν τῆς αἰτησάσης τὸν μωυσῆν εἰς ἐπίσκοπον· M.

[c] Ita F. αὐτῆς editt.

[d] μαυία F.

[e] β′. Περὶ γρατιανοῦ τοῦ ἅμα οὐαλεντινιανῷ τῷ νέῳ βασιλεύοντος. ὅτι τοὺς ἐν ἐξορίᾳ χριστιανοὺς ἀπέλυσε· καὶ πᾶσιν ἄδειαν δέδωκεν συνάγεσθαι ἀδεῶς· μόνους δὲ ἐκώλυσεν εὐνομιανούς· φωτινιανούς· καὶ μανιχαίους· καὶ ὅτι κοινωνὸν τῆς βασιλείας λαμβάνει θεοδόσιον τὸν μέγαν ἄνδρα πολλάκις κατὰ πολέμους εὐδόκιμον· καὶ ὅτι δάμασος μὲν ἦν τότε τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος· κύριλλος δὲ ἱεροσολύμων· ἀλεξανδρείας δὲ τιμόθεος· λούκιος γὰρ ἔφυγε διωχθείς· M.

[f] γ′. Ὅτι μακεδονιανοὶ μετὰ τὴν πρὸς λιβέριον τὸν ῥώμης ἐπίσκοπον πρεσβείαν ἀδιαφόρως κοινωνοῦντες τοῖς τὸ ὁμοούσιον ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην πόλιν ἐκκλησίαις. ὕστερον διεκρίθησαν ἐκ τοῦ τεθῆναι τὸν γρατιανοῦ νόμον. τὸν ἄδειαν παρέχοντα πᾶσιν. καὶ παρήγγειλαν σύνοδον ποιήσαντες ἐν τῇ καρίας ἀντιοχείᾳ. ἐκτρέπεσθαι τοὺς τὸ ὁμοούσιον· διὸ δὴ καὶ πολλοὶ καταγνόντες αὐτῶν. ὡς ἄλλοτε ἄλλα δογματιζόντων ἀπέστησαν αὐτῶν. καὶ τοὺς τὸ ὁμοούσιον βεβαίως ἡνώθησαν· καὶ ὅτι μελετίου ἐπανελθόντος εἰς τὴν συρίας ἀντιόχειαν ἐκ τῆς ἐξορίας παυλίνου τὸν θρόνον ἔχοντος, στάσις ἐγένετο· καὶ οἱ δύο συνῆγον ἐν ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ· M.

[g] δ′. Ὅτι κοινῷ δόγματι πολλῶν ἐπισκόπων γρηγόριος ἀπὸ τῆς ναζιανζοῦ ἐπὶ τὴν κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπὴν μετηνέχθη· ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ γρατιανὸς καὶ θεοδόσιος τὴν κατὰ βαρβάρων ἤραντο νίκην· ὅτε δὴ γρατιανὸς μὲν εὐθὺς ἐπὶ γαλλίας ἐχώρει· θεοδόσιος δὲ ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν σπεύδων κατὰ τὴν θεσσαλονίκην. ἀρρωστίᾳ περιπεσὼν βαπτίζεται εἰς τὴν ὁμοούσιον τριάδα ὑπὸ ἀσχολίου τοῦ θεσσαλονίκης ἐπισκόπου· καὶ ῥαίσας ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ἔρχεται· M.

[h] Ita F. τῶν om. editt.

[i] ε′. Ὅτι θεοδόσιος εὑρὼν ἐν κωνσταντινουπόλει γρηγόριον τὸν ναζιανζοῦ ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ ἔνδον τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς ποιούμενον. συνῆψεν τῷ εὐκτηρίῳ προσπαρακείμενον ἄλλον τόπον καὶ ἀναστασίαν ὠνόμασεν τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ὅτι γρηγόριος διαγογγυζόντων τινῶν ὡς εἴη ὑπερόριος. τὴν ἐν κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρῃτήσατο· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς προέτεινεν τῷ δημοφίλῳ τῷ ἀρειανῷ. ἢ πιστεῦσαι τῷ ὁμοουσίῳ. ἢ ἀναχωρεῖν· ὁ δὲ ἔξω τῆς πόλεως ἀνεχώρησεν· M.

[k] Ita F. Ἀρειανῷ editt.

[l] ϛ′. Ὅτι μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη τῶν ἀρειανῶν ἀποστάντων τῶν ἐκκλησιῶν. καὶ ἔξω τῆς πόλεως συναγόντων. εὐθὺς θεοδόσιος σύνοδον τῶν ὀρθοδόξων ἐποιήσατο τὴν τῶν ρν′. ἐν οἷς ἦν καὶ τιμόθεος ὁ ἀλεξανδρείας. καὶ κύριλλος ὁ ἱεροσολύμων συνῆλθεν ἐκ μεταμελείας συνθέμενος τῷ ὁμοουσίῳ. οἱ καὶ τὰς ἐπαρχίας διεῖλον· ἐχειροτόνησαν δὲ κωνσταντινουπόλεως νεκτάριον συγκλητικὸν καὶ τὰ πρεσβεῖα δὲ ἔδοσαν τῷ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ μετὰ τὸν ῥώμης· M.

m ζ'. Ὅτι τὸ παύλου τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντινουπόλεως σῶμα τοῦ ἐν ἐξορίᾳ πεμφθέντος παρὰ φιλίππου τοῦ ὑπάρχου διὰ μακεδονιανοὺς καὶ ἀποπνιγέντος ἐν κουκουσσῶ τῆς ἀρμενίας. ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος μετήνεγκεν σὺν τιμῇ πολλῇ καὶ ἔθαψεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ ὅτι μελίτιος ὁ ἀντιοχείας ἐτελεύτα· καὶ πάλιν ταραχαὶ κατὰ τὴν ἀντιόχειαν ἦσαν· M.

n η'. Ὅτι ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος τὸν υἱὸν ἀρκάδιον αὔγουστον ἐποίησεν. καὶ ὅτι κατὰ κέλευσιν τοῦ βασιλέως ἀπὸ πασῶν τῶν αἱρέσεων σύνοδος ἐγένετο. καὶ ἔγγραφον τὴν πίστιν παρ' ἑκάστων λαβὼν τὴν τῆς ὁμοουσίου τριάδος ἀπεδέξατο πίστιν ὁ βασιλεύς· καὶ ὅτι ναυατιανοὺς ὡς τὴν αὐτὴν ἔχοντα πίστιν. οὐκ ἐδίωξε τῆς πόλεως· M.

o Ita F. τῶν om. editt.

p Ita F. τῆς τοῦ editt.

q Ita F. ἀπηλλάχθησαν editt.

r θ'. Ὅτι ἐν ὅσῳ ἐν κωνσταντινουπόλει τὰ τῆς παντοδαπῆς συνόδου ἐγένετο ἐν τοῖς ἑσπερίοις μάξιμος ἀντάρτης [fortasse ἀντ' ἀρχῆς] ἀνέστη ἀπὸ βριττανίας. καὶ ὅτι πάλιν ἰουστίνα ἡ τοῦ νέου οὐαλεντινιανοῦ μήτηρ ἀρειανίζουσα. τὸν τῆς μεδιολάνου ἐπίσκοπον ἀμβρόσιον εἰς ἐξορίαν ἔπεμψεν· καὶ ὅτι μάξιμος δόλῳ τὸν γρατιανὸν ἀναιρεῖ. καὶ ἐπιστρατεύσας θεοδόσιος τὸν μάξιμον ἀναιρεῖ· M.

s Θεοδοσίου om. F.

t ι'. Ὅτι παυλίνου τοῦ ἀντιοχείας τελευτήσαντος οἱ ὑπ' αὐτῷ τὸν φλαβιανὸν οὐ προσίεντο· εὐαγρίου δὲ εἰς τόπον αὐτοῦ κατασταθέντος. καὶ τάχεως τελευτήσαντος. οὐκέτι ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται ἕτερος· ἀλλὰ φλαβιανὸς κατ' ὀλίγον πάντας ὑπηγάγετο. καὶ ὅτι θεόφιλος ὁ ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διὰ γραμμάτων δάμασον τὸν ῥώμης διήλλαξε τῶ φλαβιανῶ· ἐν ᾧ καιρῷ καὶ κυρίλλου τελευτήσαντος ἰωάννης ἀντ' αὐτοῦ καθίσταται· M.

u ια'. Περὶ τῆς καθαιρέσεως τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν σπουδῇ θεοφίλου καὶ θεοδοσίου τοῦ βασιλέως γενομένης· καὶ ὅτι πολὺς φόνος ταύτης ἕνεκα γέγονεν συμβολῆς χριστιανῶν καὶ ἑλλήνων γενομένης· M.

x ιβ'. Ὅτι τοῦ ναοῦ τοῦ σαράπιδος καθαιρουμένου ἐν τοῖς λίθοις ηὕρετο γεγλυμμένα σημεῖα σταυροειδῆ τῷ ἱερογλυφικῷ χαρακτῆρι ἐγκολαφθέντα. ἅπερ χριστιανοὶ καὶ ἕλληνες εἰς τὸ οἰκεῖον ἕκαστοι εἵλκυσαν δόγμα· M.

y ιγ'. Ὅτι θεοδόσιος ἐν τῇ ἰταλίᾳ ἐπιμείνας χρόνον. πολλὰ τὴν ῥωμαίων ὠφέλησεν πόλιν· τὰ μὲν παρασχών. τὰ δὲ περιελὼν ὡς ὀνείδη· ἐν οἷς καὶ τὸ τῶν μαγκίπων. μᾶλλον δὲ φανερῶν λῃστηρίων καὶ λό$\overset{\chi}{\gamma}$ων (sic). καὶ τὸ τῶνδε μοιχευθεισῶν καὶ δημοσίᾳ κατὰ ἀνάγκην προεστωτῶν εἰς τέγος καὶ ἀναφανδόν πως μοιχεύεσθαι προσταττομένων δημοσίᾳ· M.

z ιδ'. Ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἀπὸ τῆς ῥωμαίων πόλεως ἐπανῆλθεν ἐπὶ τὴν κωνσταντινούπολιν ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἅμα τῷ υἱῷ ὀνωρίῳ ἐπὶ νεκταρίου τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντινουπόλεως. περιεῖλον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρους ἀρχὴν λαβόντας $\overset{\text{ἀπὸ τοῦ}}{\text{ἐπὶ}}$ (sic) δεκίου διωγμοῦ· M.

a ιε'. Ὅτι καὶ παρὰ ἀρειανοῖς καὶ μακεδονιανοῖς καὶ εὐνομιανοῖς καὶ ναυατιανοῖς καὶ πᾶσιν ἅπαξ τοῖς ἀποστάσιν τῆς εκκλησίας. σχίσματα παρ' ἑκάστοις πρὸς αὑτοὺς ἐγένοντο. καὶ εἰς πολλὰ διῃρέθησαν· καὶ ὅτι οὐδένα τούτων ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἐδίωκε. πλὴν μόνον εὐνόμιον εἰς ἐξορίαν ἀπέστειλεν· M.

b ιϛ'. Ὅτι ἀγελίου ἐπὶ ἔτη μ'. τῶν ναυατιανῶν ἡγησαμένου τελευτήσαντος. καὶ οἱ ναυατιανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐσχίσθησαν. καὶ περὶ τῆς τοῦ πάσχα ἑορτῆς διεφώνησαν φάσκοντές τινες ἐξ αὐτῶν δεῖν μετὰ τῶν ἰουδαίων καὶ πρὸ τῆς ἰσημερίας ποιεῖν τὸ πάσχα· M.

c ιζ'. Περὶ τῶν δοξάντων τῷ συγγραφεῖ περὶ τοῦ πάσχα καὶ ὅτι διαφωνεῖται οὐ μόνον περὶ τοῦ πάσχα. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν νηστειῶν. καὶ περὶ τρόπου συνάξεων. καὶ περὶ τρόπου γάμων ἐν ταῖς κατὰ χώραν ἐκκλησίαις· M.

ιη'. Ὅτι ἐν θεσσαλίᾳ ἐν μόναις ταῖς ἡμέραις τοῦ πάσχα βαπτίζουσιν ὡς πολλάκις πολλοὺς ἐκ τούτου ἀποθνήσκειν μὴ βαπτισθέντας· M.

d δοξάντων pro δοξάσων. Conf. infra ad c. 22. Suggerit hic M. legi posse δοξάντων τ. σ. περὶ διαφωνιῶν.

LIB. VI.

ΤΑΔΕ[a] ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΚΑΙ Η ΕΚΤΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ.

[e] ιθ'. Ὅτι καὶ ἐν ἀρειανοῖς σχίσματα πολλὰ γεγόνασιν ἐπὶ πολὺν χρόνον· M.

[f] κ'. Ὅτι καὶ εὐνομιανοὶ ἐσχίσθησαν πρὸς ἑαυτούς. καὶ διάφοροι προσωνυμίαι αὐτοῖς ἐκ τῶν ἡγησαμένων παρ' αὐτοῖς τῶν σχισμάτων ἐγένετο· M.

[g] κα'. Ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ τὰ δημοσία πράγματα ἦν ἐν ταραχαῖς. καὶ περὶ τῆς τυραννίδος εὐγενίου· καὶ ὡς οὐαλεντινιανὸν δόλῳ ἐφόνευσεν εὐγένιος. καὶ ὅτι θεοδόσιος ἀνεῖλεν τὸν τύραννον εὐγένιον· M.

[h] κβ'. Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου θεοδοσίου τελευτῆς· M.

[a] Κεφάλαια τοῦ ϛ' βιβλίου σωκράτους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. M.

[b] α'. Ὅτι θεοδοσίου τελευτήσαντος μερίζονται τὴν βασιλείαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· ἀρκάδιος μὲν τὴν ἀνατολήν· ὀνώριος δὲ τὰ ἑσπέρια μέρη. καὶ ὅτι κομισθέντος τοῦ λειψάνου αὐτοῦ ἐν κωνσταντινουπόλει καὶ τῇ ὁσίᾳ παραδοθέντος. μετ' ὀλίγον ὁ στρατὸς ὁ ἅμα αὐτῷ ἀπήντησεν ἐν κωνσταντινουπόλει. ᾧ πρὸς ὑπάντησιν τοῦ βασιλέως ἐξελθόντος ῥουφῖνος ὁ ὕπαρχος ἀναιρεῖται πρὸς τοῖς τοῦ βασιλέως ποσὶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ· ὑπωπτεύετο γὰρ εἰς τυραννίδα βλέπειν· M.

[c] β'. Ὅτι μετ' ὀλίγον τούτων χρόνον δαμάσου ῥώμης ὄντος ἐπισκόπου. καὶ θεοφίλου δὲ ἀλεξανδρείας καὶ ἰωάννου ἐν ἱεροσολύμοις. καὶ νεκταρίου ἐν κωνσταντινουπόλει. καὶ ἐν ἀντιοχείᾳ φλαβιανοῦ. τελευτήσαντος τοῦ νεκταρίου. χειροτονεῖται κωνσταντινουπόλεως ἰωάννης ἀπὸ ἀντιοχείας μετασταλεὶς πρεσβύτερος ὢν ἐκεῖ· χειροτονεῖται δὲ παρουσίᾳ πολλῶν ἐπισκόπων καὶ θεοφίλου τοῦ ἀλεξανδρείας μετασταλέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως· M.

[d] γ'. Περὶ γένους καὶ ἀγωγῆς καὶ βίου ἰωάννου τοῦ κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου. ὅπως τε εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐκλήθη. καὶ ὅπως ἀφῄρηται ταύτης. καὶ ὡς καθαιρεθεὶς καὶ ἐν ἐξορίᾳ ἀποθανὼν. πλέον μετὰ θάνατον ἐτιμήθη καὶ εἰσεδέχθη· M.

[e] Ita F. καὶ om. editt.

[f] ὁ ἰωάννης F.

[g] δ'. Ὅτι γαινᾶς γότθος ὢν τῷ γένει στρατηλάτης ῥωμαίων τυγχάνων τυραννῆσαι ἐπεχείρησεν. καὶ ὅτι πολλὴν ταραχὴν τῇ κωνσταντινουπόλει ποιήσας ὕστερον ὑπὸ ῥωμαίων ἀνῄρηται· M.

[h] ε'. Ὅτι μετὰ τὸν γαιανᾶ θάνατον εὐθὺς κατὰ τὴν αἴγυπτον σχίσμα μοναζόντων γεγόνεν ἀνθρωπόμορφον τὸν θεὸν εἶναι λεγόντων· καὶ ὅτι θεόφιλος ὁ ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος ἐπ' ἐκκλησίας εἶπεν κατ' αὐτῶν· καὶ ὕστερον ἐλθόντων πολλῶν μοναζόντων περὶ τούτου πρὸς αὐτὸν ἀπ' αἰγύπτου. φρονήσει μετῆλθεν αὐτούς· ὅτε δὴ καὶ τὰ ὠριγένους ἀνεθεμάτισεν βιβλία τε καὶ δόγματα· M.

[i] ϛ'. Ὅτι οἱ ἀρειανοὶ ἔξω τῆς πόλεως συνάγοντες ἐπετήδευσαν ἐν ταῖς νυξὶν ταῖς ἐπὶ τὴν κυριακὴν ἑκάστης ἑβδομάδος ἀντιφώνους ὕμνους ἐντὸς τῆς πόλεως ποιεῖν· δι' οὓς καὶ ἰωάννης ὁ ἐπίσκοπος δεδιὼς μήπως τινὲς ἀπατηθῶσιν τῶν ὀρθοδόξων ἐκ τούτου τὰ ὅμοια καὶ αὐτὸς γίνεσθαι κατὰ τοὺς αὐτοὺς τόπους ἐκέλευσεν. καὶ τούτων γινομένων συμπληγὰς γέγονεν καὶ φόνοι ὡς βρίσωνα τὸν εὐνοῦχον τῆς βασιλίδος εὐδοξίας λίθῳ κατὰ μετώπου βληθῆναι. ὅστις ἦν συγκροτῶν τὸ τῶν ὀρθοδόξων μέρος ἐπιτροπῇ τῆς εὐδοξίας· M.

ζ'. Ὅτι τὸ ἔθος τῶν ἀντιφώνων ὕμνων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἤρξατο γίνεσθαι κατὰ νύκτα ἀπὸ ἰγνατίου τοῦ τρίτου μετὰ πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐπισκόπου ἀντιοχείας τοῦ συγγενομένου τοῖς ἀποστόλοις ὀπτασίαν ἑωρακότος ἀγγέλων ὑμνούντων δι' ἀντιφώνων τὴν ἁγίαν τριάδα· τὸν τρόπον τοῦ ὁράματος παραδέδωκεν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντιοχείας. ἐξ ἧς καὶ πᾶσαι μετειλήφασιν αἱ λοιπαί· M.

[k] η'. Περὶ τοῦ ἀναθεματισμοῦ τῶν ὠριγένους βιβλίων καὶ τῶν περὶ διόσκορον καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς αὐτοῦ τοὺς ἐπίκλην μακρούς· καὶ περὶ θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρείας· καὶ περὶ ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅπως καθῄρηται· M.

[l] ὁ ἰωάννης F.

[m] Dele καὶ.

[n] θ'. Ὅτι μετὰ ἰωάννην χειροτονεῖται ἀρσάκιος γέρων ὢν σφόδρα. ἀδελφὸς δὲ νεκταρίου τοῦ πρὸ ἰωάννου ἐπισκόπου. καὶ ὅτι κυρῖνος ὁ τῆς χαλκηδόνος ἐπίσκοπος διέβαλλεν τὸν ἰωάννην· καὶ σηπεδόνα ἔχων ἐπρίσθη τοὺς πόδας. καὶ ὅτι χάλαζα κατηνέχθη παρὰ τὸ εἰωθός. καὶ ἡ βασίλισσα ἀπέθανεν εὐδοξία. καὶ ταῦτα τινὲς διὰ τὴν καθαίρεσιν ἰωάννου γεγενῆσθαι ἔφασαν· M.

LIB. VII.

ΤΑΔΕ[a] ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΚΑΙ Η ΕΒΔΟΜΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ.

[o] ι'. Ὅτι ὀλίγον ἐπεβίω χρόνον τῇ ἐπισκοπῇ ὁ ἀρσάκιος. καὶ μετ' αὐτὸν χειροτονεῖται τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἀττικός· καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἰωάννης ἀπαγόμενος ἐν κωμάνοις τοῦ εὐξείνου πόντου τελευτᾷ τῇ δωδεκάτῃ τοῦ σεμτεμβρίου μηνός· ἐν ὑπατείᾳ ὀνωρίου τὸ Ζ'. καὶ θεοδοσίου τὸ Β'. M.

[p] ια'. Ὅτι μέμφεται ὁ ἱστορικὸς ἰωάννῃ εἰπόντι ὅτι χιλιάκις ἐὰν ἁμάρτῃς μετανοήσας εἴσελθε. καὶ περὶ σισιννίου τοῦ ναυατιανῶν ἐπισκόπου ὃν θαυμάζει ὁ ἱστορικὸς πάνυ ὡς πεπαιδευμένον· καὶ ὅτι ἔγραψεν βιβλίον καθαπτόμενος τοῦ ἰωάννου διὰ τὸ εἰρημένον: (ὅτι supra alia manus) σωκράτης τῶν ναυατιανῶν ἦν τῶν μὴ δεχομένων μετάνοιαν· καὶ διὰ τοῦτο μέμφεται ἰωάννῃ· M.

[q] ιβ'. Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ἀρκαδίου τελευτῆς. καὶ ὅτι ὡς θεοφιλοῦς δόξαν ἐσχηκὼς ἐτελεύτησεν ἐν ἔτει δευτέρῳ τῆς $\overline{\text{c}\text{ϟ}\text{z}}$'. ὀλυμπιάδος· συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ ἔτη ιγ'. μετὰ δὲ αὐτὸν ἔτη ιδ'. ζήσας ἔτη λα'. καταλείψας θεοδόσιον τὸν νέον ἐτῶν ὀκτὼ βασιλέα ἐν κωνσταντινουπόλει ὀνώριον δὲ τὸν ἀδελφὸν ἐν τοῖς ἑσπερίοις· M.

[a] Κεφάλαια τοῦ ζ'. βιβλίου σωκράτους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. M.

[b] α'. Ὅτι ἀρκαδίου τελευτήσαντος καὶ καταλιπόντος θεοδόσιον ὀκταετῆ βασιλέα ἐν τῇ κωνσταντινουπόλει. ἀνθέμιος ὁ ὕπαρχος διὰ χειρὸς εἶχε τὰ πράγματα. φρονιμώτατος τῶν τότε καὶ ὢν καὶ νομιζόμενος. τρωίλῳ τε τῷ σοφιστῇ συμβούλῳ (χρώμενος addit. in marg. ab ead. m.) ἦγε τὰ τῆς βασιλείας πράγματα· M.

[c] β'. Ὅτι ἀττικοῦ ὄντος ἐπισκόπου ἐν συνάδῳ πόλει τῆς φρυγίας. θεοδόσιος ἐπίσκοπος διώκων τοὺς μακεδονιανοὺς κατὰ κράτος. καὶ ἀγαπητὸν τὸν αὐτῶν ἐπίσκοπον. καὶ δικαστηρίοις προσηλῶν ἕως ἦν ἐν κωνσταντινουπόλει. ἐπαρχικὴν βοήθειαν αἰτῶν ὁ θεοδόσιος, ἔπεισεν ὁ ἀγαπητὸς τοὺς ὑφ' αὐτῷ κληρικούς τε καὶ λαικοὺς γενέσθαι τῆς τοῦ ὁμοουσίου πίστεως. καὶ εἰσελθὼν ἅμα αὐτοῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν. τοῦ θεοδοσίου ἔτι ἀπόντος, ἐγκρατὴς γέγονε τοῦ θρόνου ἑνώσας τὸν λαὸν καὶ θεοδόσιος ἐξώσθη· M.

[d] γ'. Ὅτι καὶ ἐπὶ ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου θαῦμα γίνεται μέγα· ἰουδαῖος γὰρ παραλυτικὸς ἀποκαμὼν ἀπὸ πάσης ἰατρικῆς. καὶ πασῶν ἐπαοιδῶν ἰουδαικῶν. καὶ μηδὲν ὠφεληθεὶς ἐξ αὐτῶν. τέλος, πιστεύσας εἰς τὸν χριστόν. καὶ βαπτισθεὶς δι' ἀττικοῦ, εὐθὺς ἀνῆλθεν ἐκ τοῦ βαπτίσματος ὑγιής· καὶ ὅτι σχίσμα παρὰ ναυατιανοῖς γίνεται· καὶ ὅτι δωρόθεος ὁ τῶν ἀρειανῶν ρϊθ' ἐτῶν ἐτελεύτησεν· καὶ ὅτι ἐγένοντο παρὰ ἀρειανοῖς πρεσβύτεροι δύο ἐλλόγιμοι τιμόθεος καὶ γεώργιος. M.

[e] δ'. Ὅτι θεοφίλου τοῦ ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου τελευτήσαντος. ἐν ὑπατείᾳ ὀνωρίου τὸ θ'. καὶ θεοδοσίου ε'. κύριλλος ὁ αὐτοῦ ἀδελφιδοῦς. καταστὰς ἐπίσκοπος, εὐθὺς ἐπεχείρησεν τὴν τῶν ναυατιανῶν ἐκκλησίαν λαβεῖν. ἀφελόμενος καὶ κειμήλια αὐτῶν· καὶ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν. καὶ ἐν περσίδι ὁ χριστιανισμὸς ἐπλατύνθη. μαρουθᾶ τῆς μεσοποταμίας ἐπισκόπου πρεσβευσαμένου πρὸς τὸν περσῶν βασιλέα. καὶ σημεῖα καὶ ἰάσεις. εἴς τε τὸν βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ δι' εὐλάβειαν ἐνδειξαμένου· M.

[f] ἐπλατύνθη· F.

[g] ε'. Περὶ διαδοχῆς ἐπισκόπων τῶν καθ' ἑξῆς ἀντιοχέων καὶ τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας· καὶ ὅτι ἐπὶ ἰννοκεντίου ἐπισκόπου ῥώμης. αἱ ναυατιανῶν ἐκκλησίαι ἐλήφθησαν ἐν ῥώμῃ· καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἡ ῥώμη ὑπὸ ἀλλαρίκου ἐπορθήθη. καὶ ὅτι μετ' αὐτὸν καὶ τοὺς ἑξῆς ἐπισκόπους γίνεται κελεστῖνος ὅστις τὰς ἐκκλησίας τῶν ναυατιανῶν μέγα δυναμένων τότε λαμβάνει. καὶ κατ' οἴκους ἐν παραβύστῳ συνάγειν αὐτοὺς κατηνάγκασεν· M.

[h] χρόνον ὑπὸ βαρβάροις ἡ ῥώμη γέγονεν ἀλλαρίχου· F.

[i] τῇ ῥώμῃ· F.

[k] ς'. Περὶ τῆς γενομένης ἐπὶ κυρίλλου ἐν ἀλεξανδρείᾳ παρὰ τῶν ἰουδαίων πρὸς χριστιανοὺς ἐνέδρας νυκτὸς. καὶ ὡς ἐξηλάθησαν τῆς πόλεως πάντες. καὶ δι' ἁρπαγῆς τὰ αὐτῶν ἐγένετο πάντα. καὶ περὶ τῆς πρὸς ὀρέστην τὸν ἔπαρχον κυρίλλου διαφορᾶς. καὶ τῆς γενομένης κατὰ τοῦ ἐπάρχου παρὰ τῶν μοναζόντων ἐφόδου· M.

[l] ζ'. Περὶ τῆς ἀναιρέσεως τῆς φιλοσόφου ὑπατίας, παρὰ τῶν ἀκροατῶν κυρίλλου· καὶ ὅτι πάλιν οἱ ἰουδαῖοι κατὰ χριστιανῶν ἐπιβουλεύσαντες, περὶ χαλκίδα τὴν ἐγγὺς ἀντιοχείας δίκας δεδώκασιν· M.

[m] η'. Ὅτι τοῦ περσῶν βασιλέως τελευτήσαντος ὃς πρότερον τοὺς χριστιανοὺς ἠγάπα πείρᾳ τοῦ μαρουθᾶ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ βαράνη τοὺς ἐν περσίδι χριστιανοὺς ἐδίωκε. καὶ κακῶς ἀπώλλυε· διὸ πρὸς ῥωμαίους φυγόντων πολλῶν, πόλεμος πρὸς πέρσας ῥωμαίοις διὰ τοῦτο γέγονεν· ὅτε δὴ καὶ ἀρεόβινδος ἐμονομάχησεν καὶ ἐνίκησαν ῥωμαῖοι· M.

[n] τῶν om. M.

[o] θ'. Ὅτι τῆς εἰρήνης δοθείσης βασιλεῖ. ἀκάκιος ὁ ἀμιδῆς ἐπίσκοπος. πρᾶγμα χριστιανῶν ἄξιον ἐποίησεν· τῶν γὰρ ῥωμαίων στρατιωτῶν, οὐκ ἀποδιδόντων τοὺς αἰχμαλώτους τῷ περσῶν βασιλεῖ, ὄντας περὶ ἑπτακισχιλίους, καὶ μέντοι καὶ φθειρομένους τῷ λιμῷ ὃς κατεῖχε τὰ μέρη, αὐτὸς τὰ κειμήλια τῆς ἐκκλησίας διαπωλήσας. καὶ δοὺς λύτρα ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων. καὶ διαθρέψας αὐτοὺς καὶ ἐφόδια παρασχὼν, ἀποδέδωκεν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ· M.

[p] ὁ Ἀμίδης F.

[q] ι'. Περὶ τῶν προσόντων καλῶν τῷ βασιλεῖ θεοδοσίῳ τῷ μικρῷ κεφαλαίωδης ἐπιδρομή· καὶ ὅπως παρὰ θεοῦ παρεδόθη ὁ ἀναστὰς ἐπὶ αὐτοῦ τύραννος ἐν τῇ ῥώμῃ ἰωάννης· M.

[r] Ita F. αὐτῷ editt.

[s] ιά. Περὶ τῆς ἀττικοῦ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν· καὶ ὅτι αὐτὸς μνείαν ἐτύπωσεν γίνεσθαι ἰωάννου τοῦ καθαιρεθέντος ἐπισκόπου ὡς ἐπὶ τῶν λοιπῶν κοιμηθέντων ἐπισκόπων. ἐκ τούτου προσδοκήσας τοὺς ἰωαννίτας. ἰδίᾳ συνάγοντας τότε ἐπανήξειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· λέγεται δὲ καὶ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ προειπεῖν ὁ ἀττικός· εἴκοσι δὲ καὶ ἓν ἔτος ἐν τῇ ἐπισκοπῇ πεποιηκὼς ἐτελεύτησε. καὶ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖται σισίννιος· M.

[t] ιβ'. Περὶ σισιννίου ὅτι ὡς φιλόπτουχος ἐχειρονήθη. καὶ ὅτι φίλιππος μὴ προκριθεὶς αὐτοῦ, ἐν συγγραφῇ καθήψατο αὐτοῦ· καὶ ὅτι συγγραφαῖς ὁ φίλιππος προσεχρήσατο ἀτάκτοις, κατά τε τοὺς χρόνους καὶ τὰ λοιπά· καὶ ὅτι σισίννιος χειροτονήσας πρόκλον εἰς ἐπίσκοπον κυζίκου τῶν κυζικηνῶν οἰκείᾳ αὐθεντίᾳ χειροτονησάντων ἑαυτοῖς δελμάτιον, ὁ πρόκλος ἔμεινεν ἐπὶ χρόνους σχολαῖος ἐπίσκοπος· M.

[u] ιγ'. Ὅτι σισιννίου οὐδ' ὅλους δύο ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ ποιήσαντος καὶ κοιμηθέντος νεστόριος ὁ αἱρετικὸς τῆς κωνσταντινουπόλεως γίνεται ἐπίσκοπος· M.

[x] ιδ'. Ὅτι νεστόριος ἐκ πρώτης μετὰ τὴν χειροτονίαν ὁμιλίας, καὶ θυμώδης καὶ κενόδοξος ὤφθη· καὶ ἐριθείας χαίρων. καὶ ἄλλοις ἐπιχειρῶν δόγμασιν. τὸ τελευταῖον καθῄρηται· M.

[y] ιε'. Ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους βουργουνζίωνες. ἔθνος δὲ τοῦτο βάρβαρον, οἰκοῦντες πέραν τοῦ ποταμοῦ ῥήνου. συνεχῶς ὑπὸ τῶν οὔννων κοπτόμενοι, προσφυγόντες ῥωμαίοις καὶ βαπτισθέντες εἰς χριστὸν, κατὰ κράτος ἐνίκων λοιπὸν τοὺς ἐχθρούς· M.

[z] ιϛ'. Ὅτι τῶν κατὰ νεστόριον χάριν δυσφημιῶν ταρασσομένων τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἕτερον ἐπισυνέβη μῦσος· τινὲς γὰρ τῶν δυνατῶν παῖδες βάρβαροι καταφυγόντες εἰς τὸ θυσιαστήριον μετὰ ξιφῶν. ἐπιμείναντες ἐπὶ πολὺ, καὶ διάκονον τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτοὺς διεχειρήσαντο· ὅπερ ἀπεμφαῖνον σημεῖον τινὲς ἔδοξαν εἶναι· M.

[a] ιζ'. Ὅτι καθαιρεθέντος νεστορίου

καὶ ζητήσεως ἐπισκόπων γενομένης. οἱ μὲν φίλιππον, οἱ δὲ πρόκλον ᾑροῦντο· καὶ ὅτι πρόκλος ἂν ἐκράτησεν. εἰ μή τινες ἐπεφήμισαν κανόνα κωλύειν ἐκκλησιαστικὸν. τὸν ἑτέρας πόλεως ἐπίσκοπον ὄντα. εἰς ἑτέραν μὴ καθίστασθαι· M.

[b] ιη'. Ὅτι μετὰ νεστόριον μαξιμῖνος γέγονεν· καὶ περὶ τοῦ ὅτι ἕτεροι πολλῶν ὄντες πόλεων ἐπίσκοποι εἰς ἑτέρας ἐνθρονίσθησαν τῆς κατὰ καιρὸν ἀεὶ χρείας. εἰς τοῦτο αὐτοὺς καλεσάσης· M.

[c] ιθ'. Ὅτι καὶ σιλβανοῦ μετενεχθέντος ἀπὸ φιλιππουπόλεως εἰς τρωάδα ὃς γέγονε μὲν πρώην τρωΐλου τοῦ σοφιστοῦ κωνσταντινουπόλεως ῥήτωρ. εὐλαβῶς δὲ βιοῦντος καὶ ἀσκητικῶς. σημεῖον γίνεται ἐν τρωάδι δι' αὐτοῦ. δι' οὗ πολλοὺς τῶν αὐτόθι εἰς εὐλάβειαν μετέθηκεν· M.

[d] κ'. Ὅτι μαξιμίνου χειροτονηθέντος ἐν ἡσυχίᾳ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐτύγχανεν· καὶ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν τῇ κρήτῃ πολλοὶ τῶν ἰουδαίων χριστιανοὶ γεγόνασιν. ἰουδαίου τινὸς παρ' αὐτοῖς ἐν τῇ κρήτῃ φήσαντος ἑαυτὸν μωυσῆν εἶναι τὸν παλαιόν· πεπέμφθαί τε ὑπὸ θεοῦ πρὸς αὐτοὺς ἵνα πάλιν διὰ θαλάσσης ξηρᾶς διαγάγοι αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ᾧ πεισθέντες. ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις. ταῦτα πψευδομένῳ, παρούσης λοιπὸν ἤδη τῆς ἡμέρας ἐν ᾗ ταῦτα πράξειν ἐπηγγέλλετο. τὸ πᾶν πλῆθος τῶν ἰουδαίων σὺν πάσῃ ἡλικίᾳ καὶ γυναιξὶν ἀθροισθὲν, κατηκολούθουν αὐτῷ: ὁ δὲ ἡγούμενος αὐτῶν, ἄγει ἐπί τινα ἀκρώρειαν ἐξέχουσαν ἐπὶ θάλασσαν εἰς ἣν ῥίπτειν ἑαυτοὺς προύτρεπεν. καὶ τῶν πρώτως τοῦτο ποιησάντων ἀπολομένων, τοὺς λοιποὺς ἀναχαιτίσαι καὶ σωθῆναι καὶ ἀφανοὺς αὐτοῦ γενομένου, τοὺς λοιποὺς γενέσθαι χριστιανούς· M.

[e] κα'. Ὅτι μαξιμίνου τελευτήσαντος. πρόκλος ἐνεθρονίσθη· ὃς πάλαι μὲν κυζίκου προεβλήθη ἐπίσκοπος· μὴ δεχθεὶς δὲ, ἐν κωνσταντινουπόλει σχολαῖος διῆγεν. ᾧ σύμψηφος, καὶ ὁ ῥώμης ἐπίσκοπος δι' ἐπιστολῶν εἰς τὸν ἐνθρονισμὸν γέγονεν· M.

[f] κβ'. Ὅτι πολὺν κατεβάλετο λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ βασιλέως θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. καὶ ὡς εὐχαῖς καὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ νικήσαντος αὐτοῦ τοὺς βαρβάρους ὑπό τε πυρὸς οὐρανίου καὶ λοιμοῦ φθαρέντας, πρόκλος ὁ ἐπίσκοπος τὸ τοῦ ἰεζεκιὴλ ῥητὸν προσφόρως εἰς τὸ γενόμενον ἐφαρμόσας ἐθαυμάσθη· M.

[g] κγ'. Περὶ τοῦ γῆμαι τὸν βασιλέα οὐαλεντινιανὸν τὴν θυγατέρα θεοδοσίου εὐδοξίαν τὴν ἀπὸ εὐδοκίας τεχθεῖσαν τῷ βασιλεῖ· καὶ ὅτι πρόκλος μετὰ τριακονταπρία ἔτη τῆς τελευτῆς ἰωάννου, τὸ σῶμα αὐτοῦ μετήνεγκεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας. καὶ ἔθαψεν εἰς τὴν ἐπώνυμον τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίαν· M.

[h] ὁ ἐπίσκοπος F.

[i] κδ'. Ὅτι χαριστηρίους ᾠδὰς ἐπὶ τοῖς κατὰ καιρὸν ὑπαρχθεῖσιν αὐτῷ παρὰ θεοῦ, ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἐπετέλει· καὶ περὶ τοῦ διὰ ταῦτα, καὶ εἰς ἱεροσόλυμα τὴν βασιλίδα εὐδοκίαν παρελθεῖν, εὐχαριστοῦσαν καὶ τὰς κατὰ τόπον τῆς ἀνατολῆς ἐκκλησίας τιμῆσαι. καὶ οὕτως ἐπανελθεῖν· M.

[k] κε'. Περὶ πρόκλου τοῦ ἐπισκόπου κωνσταντινουπόλεως. ὅτι πράγματι ἐπεχείρησεν οἵῳ οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπισκόπων ἐπεχείρησεν· τῶν γὰρ συγκλητικῶν ὁρώντων αὐτὸν ἐν οἷς ἦν καὶ θαλάσσιος, κατασχὼν ἐχειροτόνησεν αὐτὸν εἰς ἐπίσκοπον τῆς ἐν καππαδοκίᾳ καισαρείας· M.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Α.

ΚΕΦ. Α.

Τὸ τοῦ βιβλίου Προοίμιον.

1 ΕΥΣΕΒΙΟΣ ὁ Παμφίλου ἐν ὅλοις δέκα βιβλίοις τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐκθέμενος, κατέπαυσεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐν οἷς καὶ ὁ παρὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν γενό-
2 μενος διωγμὸς[a] ἀπεπαύσατο. Γράφων δὲ ὁ αὐτὸς εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, τῶν κατ᾽ Ἄρειον μερικῶς

[a] "Γενόμενος πόλεμος. Sic ex codice regio edidit Robertus Stephanus. Sed in optimis codicibus, Florentino et Sfortiano, scriptum invenimus γενόμενος διωγμὸς, quomodo etiam Christophorsonus in suis exemplaribus repererat." VALESIUS.

VALESII INTERPRETATIO.

CAPUT PRIMUM.

Procemium totius libri.

EUSEBIUS Pamphili res in ecclesia gestas decem libris complexus, principatu Constantini Augusti historiam suam terminavit: quo tempore persecutio Diocletiani adversus Christianos finem accepit. Idem in libris quos de vita imperatoris Constantini conscripsit, ea quæ ad Arium pertinent, obiter tantum per-

μνήμην πεποίηται, τῶν ἐπαίνων τοῦ βασιλέως, καὶ
τῆς πανηγυρικῆς ὑψηγορίας τῶν λόγων[b] μᾶλλον, ὡς
ἐν ἐγκωμίῳ φροντίσας, ἢ περὶ[c] τοῦ ἀκριβῶς περιλα-
3 βεῖν τὰ γενόμενα. Ἡμεῖς δὲ προθέμενοι συγγράψαι
τὰ ἐξ ἐκείνου μέχρι τῶν τῇδε περὶ τὰς ἐκκλησίας
γενόμενα, τῆς ὑποθέσεως ἀρχὴν, ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀπέ-
λιπε[d], ποιησόμεθα· οὐ φράσεως ὄγκου φροντίζοντες,
ἀλλ᾽ ὅσα ἢ ἐγγράφως εὕρομεν, ἢ παρὰ τῶν ἱστορη-
4 σάντων ἠκούσαμεν διηγουμένων[e]. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς
τὸ προκείμενον συλλαμβάνεται ἡμῖν μνημονεῦσαι,
τίνα τρόπον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ Χρισ-
τιανίζειν ἐλήλυθε[f], μικρὰ[g] περὶ τούτου ὡς οἷόν τε
μνημονεύσωμεν, ἐνθένδε πόθεν τὴν ἀρχὴν ποιησά-
μενοι.

b τῶ λόγω (i. e. τῷ λόγῳ) M.
c ἤπερ τοῦ I.
d ἀπέλειπεν M.
e "Scribendum omnino est διηγούμενοι, licet scripti codices nihil mutent." VALESIUS.
f ἐληλύθη C. ἐλήλυθεν F. et M. addito ν, ut solent: quod satis sit semel notasse.
g μικρὰ ποιησάμενοι M.

strinxit: quippe cui, ut in encomiis fieri solet, imperatoris laudes et panegyricam orationem contexere magis curæ esset, quam res gestas accurate commemorare. Nos vero quibus propositum est ea quæ ab illis temporibus ad nostram usque ætatem in ecclesia gesta sunt, scriptis mandare, ab iis rebus quas ille intactas reliquit, operis nostri sumemus exordium. Ac de inani quidem verborum pompa parum solliciti, quæcumque aut literarum monumentis prodita reperimus, aut ab iis qui rebus ipsis interfuerant auditu accepimus, singillatim exponemus. Et quoniam ad institutum nostrum plurimum confert, nosse qua ratione imp. Constantinus ad Christianam religionem transiverit, ea de re pro virili parte pauca dicam.

ΚΕΦ. Β. 6

Τίνα[h] τρόπον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὸ χριστιανίζειν ἐλήλυθεν.

1 Ἡνίκα Διοκλητιανὸς, καὶ Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικλη-
θεὶς Ἡρκούλιος, ἐκ συνθέματος τὴν βασιλείαν ἀπο-
θέμενοι, τὸν ἰδιωτικὸν ἐπανείλοντο βίον· καὶ Μαξι-
μιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Γαλέριος, ὁ συμβασιλεύσας
αὐτοῖς, ἐπιβὰς τῆς Ἰταλίας, δύο κατέστησε Καίσα-
ρας, Μαξιμῖνον μὲν ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἑῴαν, Σεβῆρον
δὲ ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν· κατὰ δὲ τὰς Βρεττανίας
Κωνσταντῖνος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς, εἰς τόπον Κων-
σταντίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τεθνηκότος τῷ πρώτῳ A.D.
ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης 305.
Ὀλυμπιάδος, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Ἰουλίου [306.]
μηνός· ἐν Ῥώμῃ δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τῶν πραι-
τωρίων, Μαξέντιος ὁ υἱὸς Μαξιμιανοῦ τοῦ[i] Ἡρ-
κουλίου, ἤρθη τύραννος μᾶλλον ἢ βασιλεύς· ἐκ
τούτων ὁ Ἡρκούλιος εἰς ἐπιθυμίαν πάλιν βασιλείας[j]

h Ὡς ὁ β. Κ. χριστιανίζειν ἤρξατο M. qui capitum summaria brevius exponere solet.
i τοῦ καὶ Valesius, sed καὶ om. F. M. Stephan. Genev.
j τῆς βασιλείας ἐλθὼν ἐπεχείρησεν M.

CAPUT II.

Qua ratione imp. Constantinus ad Christianam religionem se contulit.

Ordiar porro ab iis temporibus quibus Diocletianus et Maximianus cognomento Herculius, imperio deposito, ex compacto privatam vitam amplexi sunt: Maximianus vero is qui Galerius cognominatus est, et qui cum iisdem illis imperaverat, in Italiam profectus, duos Cæsares, Maximinum in Oriente, Severum in Italia constituit. In Britannia vero Constantinus creatus est imperator, in locum patris sui Constantii, qui primo ducentesimæ ac septuagesimæ primæ Olympiadis anno, ante diem octavum Calend. Augusti e vivis excesserat. Romæ denique Maxentius Maximiani Herculii filius, tyrannus potius quam imperator a prætorianis militibus levatus est. Qua occasione Herculius, recu-

ἀρθεὶς, ἐπεχείρησεν ἀπολέσαι τὸν υἱὸν Μαξέντιον·
ἀλλὰ τοῦτο μὲν ποιῆσαι ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διεκω-
λύθη· ὕστερον δὲ ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐτελεύτα
τὸν βίον· Σεβῆρος δὲ ὁ Καῖσαρ ὑπὸ τοῦ Γαλερίου
Μαξιμίνου[k] πεμφθεὶς εἰς τὴν Ῥώμην ἐπὶ τὴν Μαξεν-
τίου σύλληψιν, ἀνῃρέθη, τῶν στρατιωτῶν προδεδω-
κότων αὐτόν· καὶ τὰ τελευταῖα πάντα Μαξιμιανὸς ὁ
Γαλέριος περιέπων τελευτᾷ, Λικίννιον πρότερον
βασιλέα καταστήσας· ὃς ἦν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων
συστρατιώτης αὐτῷ καὶ φίλος, ἀπὸ Δακίας ὁρμώ-
2 μενος. Μαξέντιος δὲ κακῶς τοὺς Ῥωμαίους ἐπέ- 7
τριβε, τυραννικῷ μᾶλλον ἢ βασιλικῷ τρόπῳ χρώμε-
νος κατ' αὐτῶν· μοιχεύων ἀνέδην[l] τὰς τῶν ἐλευθέρων
γυναῖκας, καὶ πολλοὺς ἀναιρῶν, καὶ ποιῶν τὰ τούτοις
3 ἀκόλουθα. Τοῦτο γνοὺς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος,
ῥύσασθαι Ῥωμαίους τῆς ὑπ' αὐτὸν δουλείας ἐσπού-
δαζεν· εὐθύς τε φροντίδας[m] ἐτίθη[n], τίνα τρόπον καθέ-

k Γαλερίου Μαξιμίνου] "Scribendum omnino est Μαξιμιανοῦ, ut recte infra scribitur. Sed hæc nomina, ut dixi, confundi solent a Græcis. Sic initio hujus capitis ubi legitur Μαξιμιανὸς ὁ ἐπικληθεὶς Γαλέριος, in codice Sfortiano scriptum est Μαξιμίνος." VALESIUS.

l Ita F. et Savilius. ἀναίδην reliqui. "Vulgata lectio magis placet." VALESIUS.

m φροντίδα M.

n Ita F. M. Stephan. Genev. ἐτίθει Vales.

perandi imperii cupiditate raptus, Maxentium filium suum conatus est interficere. Sed tum quidem milites, quominus id perficeret, obstitere. Postea vero Tarsi in Cilicia extremum diem obiit. Severus autem Cæsar, a Galerio Maximiano Romam missus ad comprehendendum Maxentium, militum suorum proditione interemptus est. Postremo Galerius Maximianus, totius imperii clavum regens, abivit e vita, cum Licinium prius imp. creavisset, veterem amicum et contubernalem suum, qui ex Dacia erat oriundus. Interea Maxentius Romanos gravissime oppressit, tyrannum se potius erga illos quam imperatorem gerens. Nam et ingenuorum hominum uxores impudentissime constuprabat, et plurimos civium indicta causa perimebat, aliaque id genus facinora perpetrabat. Quibus compertis, imp. Constantinus Romanos jugo tyrannicæ

λοι τὸν τύραννον· καὶ ὡς ἦν ἐν τηλικαύτῃ φροντίδι,
ἐπενόει τίνα Θεὸν ἐπίκουρον πρὸς τὴν μάχην καλέ-
σειε· κατὰ νοῦν τε[o] ἐλάμβανεν, ὡς οὐδὲν ὤναντο οἱ
περὶ Διοκλητιανὸν, περὶ τοὺς Ἑλλήνων θεοὺς δια-
κείμενοι· ηὕρισκέν τε ὡς ὁ αὐτοῦ πατὴρ Κωνστάντιος
ἀποστραφεὶς τὰς Ἑλλήνων θρησκείας, εὐδαιμονέστερον
4 τὸν βίον διήγαγεν. Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν ἀμφισβητήσει
τυγχάνοντι[p], καί που ἅμα τοῖς στρατιώταις ὁδεύοντι,
συνέβη θαυμάσιόν τι καὶ λόγου κρεῖττον θεάσασθαι.
περὶ γὰρ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας
ἀποκλινούσης, εἶδεν ἐν τῷ οὐρανῷ στύλον φωτὸς
σταυροειδῆ, ἐν ᾧ γράμματα ἦν λέγοντα, Ἐν τούτῳ
5 νίκα. Τοῦτο φανὲν τὸ σημεῖον, τὸν βασιλέα ἐξέ-
πληττεν· αὐτός τε τοῖς οἰκείοις σχεδὸν ἀπιστῶν
ὀφθαλμοῖς, ἠρώτα καὶ τοὺς παρόντας, εἰ καὶ αὐτοὶ
τῆς αὐτῆς ἀπολαύουσιν ὄψεως. τῶν δὲ συμφωνη-
σάντων, ἀνερρώννυτο[q] μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ
6 θαυμαστῇ φαντασίᾳ. Νυκτὸς δὲ ἐπιλαβούσης, κατὰ

o δὲ Valesius, qui periodum in καλέσειε terminat. Sed τε F. et M., quos sequor.

p τυγχάνων F. Stephan. Genev.

q ἀνερώννυτο F.

servitutis liberare studuit. Statimque sollicite cœpit inquirere, qua ratione tyrannum oppressurus esset. Hujusmodi sollicitudine districtus, perpendebat animo, quemnam sibi Deum ad hoc bellum adjutorem vocaret. Venitque illi in mentem, Diocletianum quidem qui gentilium deos impense coluisset, nullum ex eo fructum percepisse; Constantium vero parentem suum, qui a Græcorum superstitione alienus fuisset, vitam longe feliciorem traduxisse. Porro dum in tam ancipiti deliberatione versatur, forte illi cum militibus iter facienti, admirabilis quædam, et quæ omnem dicendi vim superat, visio oblata est. Horis enim meridianis, cum jam dies vergeret in vesperum, lucis columnam instar crucis in cœlo videt, cui inscripta erant hæc verba: *In hoc vince.* Hujusmodi signo statim obstupefactus est imperator. Nec jam suis ipse oculis satis fidens, interrogavit eos qui aderant, num et ipsi idem signum vidissent. Quibus idem sibi quoque visum esse

τοὺς ὕπνους ὁρᾷ τὸν Χριστὸν λέγοντα αὐτῷ, κατα-
σκευάσαι κατὰ τὸν τύπον τοῦ ὀφθέντος σημείου, καὶ
τούτῳ κατὰ τῶν πολεμίων, ὡς ἑτοίμῳ κεχρῆσθαι
7 τροπαίῳ. Τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει
μὲν τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν τοῖς βασι-
λείοις φυλάττεται· σὺν προθυμίᾳ δὲ μείζονι πρὸς τὰς
πράξεις ἐχώρει. συμβαλών τε αὐτῷ[r] πρὸ τῆς Ῥώμης
περὶ τὴν καλουμένην Μουλβίαν γέφυραν νικᾷ, Μα-
ξεντίου εἰς τὸν ποταμὸν ἀποπνιγέντος· ἦν δὲ τοῦτο A.D. 312.
ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν κατὰ
8 Μαξεντίου ἤρατο νίκην. Μετὰ ταῦτα Λικιννίου τοῦ
συμβασιλεύοντος αὐτῷ, τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τυγ-
χάνοντος ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Κωνσταντίᾳ, κατὰ
τὴν ἑῴαν διάγοντος, αὐτὸς ἀπολαύσας τῶν τηλικού-
των εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, χαριστήρια τῷ εὐεργέτῃ
9 προσέφερε. Ταῦτα δὲ ἦν, ἀνεῖναι τοὺς Χριστιανοὺς
τοῦ διώκεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ὄντας ἀνακαλεῖ-
σθαι, τοὺς δὲ ἐν δεσμωτηρίῳ ἀφίεσθαι, καὶ τοῖς
δημευθεῖσιν αὐτῶν τὰς οὐσίας ἀποκαθίστασθαι· τάς

[r] αὐτῷ editiones errore manifesto. αὐτῶ (hoc est αὐτῷ,) M.

testantibus. imp. quidem confirmatus est divina illa ac mirabili visione. Nocte vero superveniente Christum in somnis vidit, jubentem ut signum instar ejus quod viderat fabricaretur, eoque tamquam certissimo adversus hostes tropæo uteretur. Hoc inductus oraculo, tropæum ad crucis similitudinem construi jubet, quod etiamnum servatur in palatio. Deinceps vero majore fiducia animi rebus agendis incubuit. Et cum hoste congressus, ad portas urbis Romæ circa Mulvium pontem victoriam retulit, demerso extinctoque in amne Maxentio. Septimus hic erat imperii ejus annus, cum de Maxentio victoriam reportavit. Post hæc cum Licinius ejus collega, quem etiam sibi generum adsciverat, data illi in conjugem sorore sua Constantia, in oriente moraretur, ipse tot tantisque acceptis a Deo beneficiis, auctori suo gratias retulit. Christianos siquidem persecutione liberavit: exules ab exilio revocavit: carceribus inclusos dimitti, proscriptis bona sua restitui jussit. Ad hæc ecclesias reparare aggressus est, eaque cuncta maxima cum animi alacritate gessit. Sub

τε ἐκκλησίας ἀνώρθου, καὶ πάντα ἐποίει σὺν προθυ-
10 μίᾳ πολλῇ. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Διοκλητιανὸς, ὁ τὴν 8
βασιλείαν ἀποθέμενος, ἐν Σαλῶνι τῆς Δαλματίας
ἐτελεύτα.

ΚΕΦ. Γ.

Πῶς[s] Κωνσταντίνου τὰ Χριστιανῶν αὔξοντος, Λικίννιος ὁ συμβασι-
λεύων αὐτῷ, Χριστιανοὺς ἐδίωκεν.

1 Ἀλλὰ Κωνσταντῖνος μὲν ὁ βασιλεὺς τὰ τοῦ Χρι-
στοῦ φρονῶν, πάντα ὡς Χριστιανὸς ἔπραττεν, ἀνε-
γείρων τὰς ἐκκλησίας, καὶ πολυτελέσι τιμῶν ἀναθή-
μασιν· ἔτι δὲ καὶ τοὺς Ἑλλήνων ναοὺς κλείων καὶ
καθαιρῶν, καὶ δημοσιεύων τὰ ἐν αὐτοῖς ἀγάλματα·
Λικίννιος δὲ ὁ συμβασιλεύων αὐτῷ, τὰς Ἑλληνικὰς
2 ἔχων δόξας, ἐμίσει Χριστιανούς. Καὶ διωγμὸν μὲν
προφανῆ, φόβῳ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, κινεῖν
ὑπεστέλλετο· λεληθότως δὲ πολλοὺς ἐσκευωρεῖτο.
προϊὼν δὲ, καὶ φανερῶς αὐτοὺς βλάπτειν ἐπεχείρει.

[s] Ὡς λικίννιος χριστιανοὺς ἐδίωκεν M.

idem tempus Diocletianus qui se principatu abdicaverat, Salonæ quæ civitas est Dalmatiæ, e vivis excessit.

CAPUT III.

Quomodo dum Constantinus res Christianorum amplificaret, Licinius ejus collega eosdem persecutus sit.

Et Constantinus quidem imp. Christi religionem amplexus, cuncta agebat tanquam Christianus: ecclesias construens, easque magnificis exornans donariis: gentilium autem templa claudens ac diruens, et statuas in illis positas publicans. Licinius vero ejus collega, gentilium erroribus implicatus, oderat Christianos. Et palam quidem persecutionem adversus eos concitare minime audebat, metu principis Constantini. Multis tamen occulte struebat insidias. Tandem vero eos aperto marte persequi aggressus est. Atque hæc quidem persecutio localis fuit. In

3 καὶ γίνεται[t] οὗτος ὁ διωγμὸς τοπικός. ἔνθα γὰρ ἦν
Λικίννιος, ἐκεῖ μόνον ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ ταῦτά τε καὶ
ἄλλα τυραννικῶς ποιῶν, οὐδαμῶς Κωνσταντῖνον
ἐλάνθανεν, ἔγνω τε ἐπὶ τούτοις χαλεπαίνοντα, πρὸς
ἀπολογίαν ἐτρέπετο. καὶ θεραπεύων αὐτὸν, πλαστὴν
φιλίαν ἐσπένδετο, πολλοὺς ὅρκους ὀμνὺς, μηδὲν
τυραννικὸν φρονήσειν ποτέ· ἅμα τε ὀμνὺς, καὶ ἐπι-
4 ορκῶν· οὐ γὰρ μετετίθετο τοῦ φρονεῖν τε τὰ τυραν-
νικὰ, καὶ κατὰ Χριστιανῶν κινεῖν διωγμόν. Νόμῳ
γὰρ ἐκέλευσε, τοὺς ἐπισκόπους μὴ φοιτᾷν παρ'
Ἕλλησιν, ὡς ἂν μὴ ἔχῃ[u] πρόφασιν αὔξεσθαι τὰ
Χριστιανῶν. ἦν δὲ[x] ὁ διωγμὸς θρυλούμενος[y] ἐν
ταὐτῷ, καὶ ἀπόρρητος· ἐκρύπτετό τε τῷ λόγῳ, καὶ
ἔργῳ ἦν φανερός· ἀνήκεστα γὰρ οἱ διωκόμενοι, εἴς
τε τὸ σῶμα, καὶ εἰς τὰ χρήματα ἔπασχον.

t Unde ortum sit quod habet Reading γὰρ, nescio: nisi si sit e male lecta literarum contractione. γίνεται F. M. et editt. ante Reading.

u Ita F. M. ἔχοι editt. Proclivius vero erat ἔχῃ in ἔχοι mutare quam contrarium facere.

x τε F.

y Ita F. M. θρυλλούμενος editt. Vid. G. Dindorf in Stephani Thesauro novo Paris. v. θρύλλος.

iis enim duntaxat partibus grassata est, quæ sub ditione erant Licinii. Hæc et ejusmodi alia tyrannice gerens Licinius, Constantinum haudquaquam latuit. Quem cum idcirco gravissime commotum esse intelligeret, purgare se apud illum instituit. Et blandis assentationibus eum deliniens, simulatæ amicitiæ cum eo fœdus pepigit, identidem jurans se nihil unquam tyrannice moliturum. Sed juramentis conjunctum erat perjurium. Nunquam enim nec a tyrannicis adversus Constantinum machinationibus, nec a persecutione Christianorum abstinuit. Quippe lege lata, episcopos ad gentilium ædes vetuit accedere, ne scilicet Christianorum religio hujusmodi obtentu propagaretur. Eratque hæc persecutio aperta simul et occulta. Nam verbis quidem dissimulabatur: reipsa vero erat manifestissima. Ii enim qui persecutioni subjacebant, intolerabilia mala tum in bonis, tum in corporibus suis perpetiebantur.

ΚΕΦ. Δ.

Ὅτι πόλεμος μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Λικιννίου διὰ[z] Χριστιανοὺς ἐγένετο[a].

1 Ἐκ δὲ τούτου, πρὸς ἀπέχθειαν μεγίστην τὸν βασι-
λέα Κωνσταντῖνον ἐκίνησεν. ἦσάν τε πολέμιοι, δια-
2 κοπείσης αὐτοῖς τῆς ἐπιπλάστου φιλίας. Οὐκ εἰς
μακράν τε εἰς τὸ πολεμεῖν ἀλλήλους ἐτράπησαν.
καὶ πολλῶν γενομένων συμβολῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ
κατὰ θάλατταν, τέλος πρὸς Χρυσόπολιν τῆς Βιθυ-
νίας, ἐπίνειον δὲ τοῦτο τῆς Χαλκηδόνος ἐστὶν, ἡττη-
3 θεὶς ἐξέδωκεν ἑαυτόν. Ζῶντα οὖν συλλαβὼν φιλαν-
θρωπεύεται· καὶ κτείνει μὲν οὐδαμῶς, οἰκεῖν δὲ τὴν
4 Θεσσαλονικὴν προσέταξεν ἡσυχάζοντα. Ὁ δὲ πρὸς 9
ὀλίγον ἡσυχάσας, ὕστερον βαρβάρους τινὰς συναγα-
γὼν, ἀναμαχέσασθαι τὴν ἧτταν ἐσπούδαζεν. τοῦτο
γνοὺς ὁ βασιλεὺς, ἀναιρεθῆναι αὐτὸν προσέταξε· καὶ
5 κελεύσαντος αὐτοῦ ἀνῃρέθη. Κωνσταντῖνος τοίνυν
πάντων γενόμενος ἐγκρατὴς, αὐτοκράτωρ τε βασιλεὺς

z τε τὸ διὰ F.

a γέγονεν M.

CAPUT IV.

Qualiter inter Constantinum et Licinium bellum propter Christianos exortum est.

Has ob causas, Constantinus imp. adversus Licinium gravissima indignatione exarsit: ruptoque simulatæ amicitiæ fœdere, hostes sibi mutuo facti sunt. Nec longo post tempore bello se invicem appetierunt. Multisque prœliis terra marique consertis, tandem ad Chrysopolim Bithyniæ, quod navale est Chalcedonensium, devictus Licinius, Constantino se dedidit. Porro Constantinus captum tractavit humanissime: nec ullo affectum supplicio, Thessalonicæ quiete et pacate degere præcepit. At ille cum aliquantisper quievisset, collectis postea quibusdam barbaris, cladem suam resarcire ac bellum reparare conatus est. Quo comperto, Constantinus eum necari mandavit: ejusque jussu Licinius est occisus. Ita Constantinus totius orbis Romani imperium adeptus, et imp. atque Augustus appellatus, denuo ad res Chris-

ἀναδειχθεὶς, τὰ Χριστιανῶν αὖθις αὔξειν ἐσπούδαζεν. ἐποίει τὲ τοῦτο διαφόρως· καὶ ἦν ἐν βαθείᾳ εἰρήνῃ τὰ
6 τοῦ Χριστιανισμοῦ δι' αὐτόν. Ἀλλὰ δὴ τὴν τηλικαύτην εἰρήνην ἐμφύλιος τῶν Χριστιανῶν πόλεμος διαδέχεται. τίς δὲ ἦν οὗτος, καὶ ὅπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ὡς οἷόν τε διηγήσομαι.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ τῆς[b] Ἀρείου πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον φιλονεικίας.

1 Μετὰ Πέτρον τὸν γενόμενον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, τὸν καὶ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντα, διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν Ἀχιλλᾶς· μετὰ δὲ Ἀχιλλᾶν, Ἀλέξανδρος ἐπὶ τῆς μνημονευθείσης εἰρήνης· καὶ ἀδεέστερον διάγων, τὴν ἐκκλησίαν συνεκρότει· καί ποτε παρόντων τῶν ὑπ' αὐτῷ πρεσβυτέρων καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν, φιλοτιμότερον περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν Τριάδι μονάδα εἶναι φιλοσοφῶν, ἐθεο-

b Περὶ—φιλονεικίας. Pro his habet Τὰ κατὰ ἀρείου M.

tianorum amplificandas studium suum contulit. Quod quidem variis modis ab illo est præstitum: adeo ut ejus opera res Christianorum in summa pace ac securitate essent. Verum hujusmodi pacem intestinum inter Christianos bellum continuo excepit. Quodnam vero fuerit hoc bellum, et unde initium acceperit, deinceps pro viribus exponam.

CAPUT V.

De Arii adversus Alexandrum episcopum contentione.

Post Petrum Alexandrinæ urbis episcopum, qui Diocletiano regnante martyrium consummavit, Achillas pontificatum ejus loci suscepit. Huic deinde successit Alexander, reddita jam Christianis pace quam supra commemoravimus. Hic ergo securius degens, ecclesiam suam gubernabat. Forte quodam die, præsentibus suis presbyteris una cum reliquo clero, de sacrosanctæ Trinitatis mysterio ambitiosius disputans, in Trinitate esse doce-

2 λόγει. Ἄρειος δέ τις πρεσβύτερος τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων, ἀνὴρ οὐκ ἄμοιρος[c] διαλεκτικῆς λέσχης, οἰόμενος τὸ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόγμα εἰσηγεῖσθαι τὸν ἐπίσκοπον, ἐκ φιλονεικίας κατὰ διάμετρον εἰς τὸ ἐναντίον τῆς τοῦ Λίβυος δόξης ἀπέκλινε, καὶ ὡς ἐδόκει, γοργῶς ὑπαπήντησε[d] πρὸς τὰ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου λεχθέντα· καὶ φησὶν, εἰ ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ἀρχὴν ὑπάρξεως ἔχει ὁ γεννηθείς· καὶ ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός· ἀκολουθεῖ τε ἐξ ἀνάγκης, ἐξ οὐκ ὄντων ἔχειν αὐτὸν τὴν ὑπόστασιν.

ΚΕΦ. ϛ.

Ὡς[e] ἐκ τῆς φιλονεικίας ἀρχὴν διαιρέσεως ἡ ἐκκλησία ἔλαβε· καὶ ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Ἀλεξανδρείας καθεῖλεν Ἄρειον, καὶ τοὺς περὶ αὐτόν.

1 Ταῦτα τῷ καινοπρεπεῖ λόγῳ συλλογισάμενος, ἀναρριπίζει τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ ζήτημα. καὶ
2 ἀνάπτεται ἀπὸ σμικροῦ σπινθῆρος μέγα πῦρ. Ἀρ-

c Ita F.M. τῆς διαλ. editt.
d ὑπάπήντησεν F.
e Ὡς &c. Καθαίρεσις ἀρείου M.

bat unionem. Arius vero unus e numero presbyterorum qui Alexandro parebant, vir artis dialecticæ minime ignarus, ratus episcopum Sabellii Libyci dogma inducere, ad opinionem quæ cum Sabellii dogmate ex adverso pugnat, contentionis studio deflexit, iisque quæ ab episcopo dicta fuerant, acerbius, ut videbatur, occurrit, ita disputans. Si pater genuit filium, existendi initium habet is qui genitus est. Ex quo manifeste liquet, fuisse aliquando tempus cum non esset filius: et necessario conficitur, eundem ex nihilo subsistere.

CAPUT VI.

Quomodo ex contentione ortum est in ecclesia discidium; et quomodo Alexander Alexandriæ episcopus Arium sectatoresque ejus deposuit.

Hæc ille novis atque inauditis assertionibus cum ita conclusisset, multos ad eam quæstionem excitavit. Atque ex modica scintilla magnum subito extitit incendium. Ortum quippe ab

ξάμενόν τε τὸ κακὸν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλη-
σίας, διέτρεχε τὴν σύμπασαν Αἴγυπτόν τε καὶ Λιβύην,
καὶ τὴν ἄνω Θηβαΐδα· ἤδη δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἐπενέ-
μετο ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις. συνελαμβάνοντο[f] τῇ
Ἀρείου δόξῃ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ[g]
Εὐσέβιος αὐτῆς ἀντείχετο, οὐχ ὁ Καισαρεὺς, ἀλλ' ὁ
πρότερον μὲν τῆς Βηρυτίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος,
τότε δὲ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Νικομηδείας τὴν ἐπισκοπὴν
3 ὑποδύς. Ταῦτα ἀκούων καὶ[h] ὁρῶν τε γινόμενα ὁ
Ἀλέξανδρος, πρὸς ὀργὴν ἐξάπτεται· καὶ συνέδριον
πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας, τὸν μὲν Ἄρειον, καὶ
τοὺς ἀποδεχομένους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ· γράφει
δὲ τοῖς κατὰ πόλιν, τοιάδε.

Ἐπιστολὴ[i] Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας.

4 Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς
ἁπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, Ἀλέξανδρος ἐν Κυ-
ρίῳ χαίρειν.

[f] καὶ συνελαμβάνοντο M.

[g] δὲ καὶ Εὐ. F.

[h] "Transposita sunt vocabula, quæ sic restituo, ἀκούων τε καὶ ὁρῶν γινόμενα, seu ut legitur in codice Sfortiano γενόμενα." VALESIUS.

[i] Titulum hunc om. M.

Alexandrina ecclesia malum, per universam Ægyptum et Libyam ac superiorem Thebaidem pervasit: tandem vero reliquas provincias ac civitates depastum est. Porro opinioni Arii complures quidem alii favebant: sed præ ceteris eam tuebatur Eusebius, non ille quidem Cæsariensis, sed alter, qui cum ante Berytiorum fuisset episcopus, tunc temporis ad Nicomediæ quæ in Bithynia est, pontificatum irrepserat. Quæ cum audiret ac cerneret Alexander, gravi exarsit ira: et collecto multorum episcoporum concilio, Arium et reliquos qui sententiam ejus amplectebantur, gradu movit, et episcopis per singulas urbes constitutis scripsit in hunc modum.

Epistola Alexandri episcopi Alexandriæ.

Dilectis et carissimis ubique catholicæ ecclesiæ comministris, Alexander in Domino salutem.

5 Ἑνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐντολῆς
τε οὔσης ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς, τηρεῖν τὸν[k] σύνδεσμον
τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης, ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς,
καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἑκάστοις[l] γιγνόμενα, ἵνα
εἴτε πάσχει[m], εἴτε χαίρει ἓν μέλος, ἢ συμπάσχωμεν, ἢ
συγχαίρωμεν ἀλλήλοις· ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ,
ἐξῆλθον νῦν ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι, διδά-
σκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκότως ἄν τις πρόδρομον τοῦ
6 Ἀντιχρίστου[n] νομίσειε καὶ καλέσειε. Καὶ ἐβουλόμην μὲν
σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ἵν'[o] ἴσως ἐν τοῖς ἀπο- 11
στάταις[p] μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν, καὶ μὴ εἰς ἑτέρους
τόπους διαβὰν[q], ῥυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς.
ἐπειδὴ δὲ Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ, νομίσας
ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅτι καταλείψας τὴν
Βηρυτὸν, καὶ ἐποφθαλμίσας[r] τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων,
οὐκ ἐκδεδίκηται κατ' αὐτοῦ[s], προΐσταται καὶ τούτων τῶν

[k] Ita F. Codex Regius inter Athanasii Opera vol. I. p. 397. ed. Bened. et Gelas. Act. Conc. Nic. ii. 3. et Nicephor. Hist. viii. 8. (Conf. D. Paul. Ephes. iv. 3.) τὸν om. M. Stephan. Genev. Vales.

[l] ἑκάστου Athan.

[m] πάσχῃ—χαίρῃ Athan.

[n] ὑπονοήσειεν Athan. Gelas. et codex Leonis Allatii apud Valesium.

[o] τοιοῦτον ὅπως Gelas.

[p] προστάταις Athan.

[q] τὸ τοιοῦτον ῥυπ. Athan.

[r] ἐποφθαλμήσας Athan.

[s] αὐτὸν M. "In codice Leonis Allatii legitur τὰ κατ' αὐτοῦ. Apud Gelasium autem Cyzicenum [et Nicephor.] τὰ κατ' αὐ-

Cum unum sit catholicæ corpus ecclesiæ, mandatumque sit in sacris literis, ut pacis et concordiæ vinculum conservemus, consentaneum est ut quæcumque apud singulos geruntur, nobis invicem per literas significemus: quo scilicet seu patiente, seu gaudente uno membro, ipsi vicissim aut compatiamur, aut collætemur. In nostra igitur parœcia extiterunt nuper homines iniqui et hostes Christi, docentes defectionem ejusmodi, quam jure quis præviam ac prænuntiam Antichristi appellaverit. Ac volueram equidem hoc quidquid est silentio involvere, ut malum intra ipsos apostatas clausum consumeretur; ne forte in alia transgressum loca, simpliciorum hominum aures contaminaret. Sed quoniam Eusebius is qui nunc est Nicomediæ, res ecclesiæ ex nutu suo pendere existimans, eo quod relicta Berytiorum ecclesia ad Nicomediensem episcopatum nullo ulciscente, impune transgressus est, horum apostatarum patrocinium suscipit, et

ἀποστατῶν, καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ, συνιστῶν
αὐτοὺς, εἴπως[t] ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν ἐσχάτην[u]
καὶ χριστομάχον αἵρεσιν· ἀνάγκην ἔσχον, εἰδὼς τὸ ἐν τῷ
νόμῳ γεγραμμένον, μηκέτι μὲν σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ
πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκητε τούς τε ἀποστάτας γενομένους,
καὶ τὰ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν δύστηνα ῥημάτια[x], καὶ ἐὰν
7 γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε. Τὴν πάλαι[y] γὰρ αὐ-
τοῦ κακόνοιαν τὴν χρόνῳ σιωπηθεῖσαν, νῦν διὰ τούτων
ἀνανεῶσαι βουλόμενος, σχηματίζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων
γράφων[z]· ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὡς[a] ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπου-
8 δάζων, τοῦτο ποιεῖ. Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοι
εἰσὶν, Ἄρειος, Ἀχιλλᾶς[b], Ἀειθαλῆς[c] καὶ Καρπώνης, καὶ
ἕτερος Ἄρειος, καὶ Σαρμάτης[d], καὶ Εὐζώϊος, καὶ Λούκιος,
καὶ Ἰουλιανὸς[e], καὶ Μηνᾶς, καὶ Ἑλλάδιος, καὶ Γάϊος[f], καὶ
σὺν αὐτοῖς Σεκοῦνδος καὶ Θεωνᾶς, οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπί-
9 σκοποι. Ποῖα δὲ παρὰ τὰς γραφὰς[g] ἐφευρόντες λαλοῦ-
σιν, ἐστὶ ταῦτα[h]· οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε
ὁ Θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν. οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος,
ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν Θεὸς, τὸν μὴ
ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. διὸ καὶ ἦν ποτὲ, ὅτε
10 οὐκ ἦν. κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός. Οὔτε
δὲ ὅμοιος κατ' οὐσίαν τῷ πατρί ἐστιν, οὔτε ἀληθινὸς καὶ
φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ
ἐστί[i]· ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστί·
καταχρηστικῶς δὲ λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτὸς

τόν. Sed vulgata lectio magis placet, quam confirmat etiam Epiphanius Scholasticus, qui sic vertit: *Non est in eum ultio subsecuta.*" VALESIUS.

t ἴσως F. M., qui in marg. ἵνα μὴ habet. ὅπως Gelas. ἵνα μὴ ἴσως Nicephor. "Sed in codice Leonis Allatii scriptum est εἴπως, quod præferendum puto." VALESIUS.

u αἰσχίστην Athan. *Pessimam* Epiphan. in Cassiodor. Histor. Tripartit. i. 13.

x ῥήματα Athan. Niceph.

y παλαιὰν, absque τὴν Athan. Gelas.

z γράφειν Athan. Gelas.

a ὡς om. Athan.

b καὶ Ἀχιλεὺς Athan. καὶ Ἀχιλλεὺς Gelas. Ἐθάλης, Ἀχιλλεὺς Epistola Arii in Epiphanii Hær. LXIX. 8.

c καὶ Θαλῆς Gelas.

d Σαρμάτης οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι Athan.

e Ἰούλιος Athan. Epiphan. Hær. ibid. et altera epistola in Theodoret. H. E. i. 4.

f οἱ ποτὲ διάκονοι Athan.

g ταῖς γραφαῖς Athan. cod. Reg. quod correxerunt editores Benedictini.

h πῶς φρονοῦσιν ἀρειανοί, inserit F. "Quæ ad marginem potius adscribi debuerant," Valesius. δόγμα Ἀρείου inserit Gelas.

i "Post hæc verba deerat integra pericope, quam nos ex tribus codicibus nostris, Florentino, Sfortiano, Allatiano, et ex Gelasio Cyziceno supplevimus hoc modo, ἀλλ' εἷς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν ἐστί. Quæ verba in suo etiam codice legerat Epiph. Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet. Totum enim locum ita transtulit. *Creatura est enim et factura filius, neque similis est patri secundum substantiam: neque verus est, neque vera sapientia ejus est, neque verum naturaliter patris verbum est, sed unus quidem creaturarum et facturarum est.* Ex his apparet Græcum codicem Socratis quo usus est Epiph. Scholasticus, a nostris paulo diversum fuisse. Codex tamen Leonis Allatii plane similis est ei quem secutus est Epiphanius. Sic enim habet: οὔτε δὲ ἀληθινός ἐστιν, οὔτε ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστίν· ἀλλ' εἷς μὲν τῶν γεννημάτων, [leg. γενημάτων] καὶ ποιητῶν ἐστι· καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος, καὶ &c. Adeo inter se consentiunt auctores Historiæ tripertitæ Græcæ ac Latinæ, ut alter ab altero mutuatus videri possit." VALESIUS.

literas quaqua-versus ausus est scribere, commendans illos, ut imperitos homines ad pessimam Christoque infensam hæresim traducat: necessarium duxi silentium abrumpere, utpote sciens id quod in lege scriptum est, vobisque omnibus renuntiare, quo et apostatas ipsos et infelicissima erroris illius verba cognoscatis, ac si forte Eusebius scripserit, ei minime attendatis. Pristinam enim malevolentiam suam, quæ longinquitate temporis jam oblivioni ac silentio tradita videbatur, per istos renovare nunc studens, simulat quidem se eorum causa literas scribere: reipsa tamen declarat, se sua causa laborantem id agere. Eorum porro qui ab ecclesia defecerunt hæc sunt nomina. Arius, Achillas, Aithales, Carpones, alter Arius, Sarmates, Euzoius, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Gaius: cumque his Secundus ac Theonas, qui olim episcopi sunt appellati. Ea vero quæ sine ulla scripturarum auctoritate commenti temere effutiunt, sunt hujusmodi. Deus, inquiunt, non semper fuit pater, sed tempus extitit cum Deus minime esset pater. Verbum Dei non semper fuit, sed ortum est ex nihilo. Deus enim qui est, illum qui non erat, ex eo quod non est procreavit. Proinde tempus aliquando fuit cum non esset. Quippe filius creatura est opusque. Neque vero similis est patri secundum substantiam, neque verum ac genuinum Dei verbum, nec vera ejusdem sapientia. Sed unus quidem est

δὲ[k] τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, καὶ τῇ ἐν τῷ Θεῷ σοφίᾳ, 12
ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ Θεός· διὸ καὶ
τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτὸς τὴν φύσιν, ὡς καὶ πάντα τὰ
11 λογικά· ξένος τε καὶ ἀλλότριος, καὶ ἀπεσχοινισμένος
ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας. Καὶ ἄρρητός[l] ἐστιν
ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ. Οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει
ὁ λόγος[m] τὸν πατέρα, οὔτε τελείως[n] ὁρᾷν αὐτὸν δύναται.
καὶ γὰρ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ υἱὸς ὡς ἔστι· δι'
ἡμᾶς γὰρ πεποίηται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου
κτίσῃ ὁ Θεός· καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ Θεὸς
12 ἤθελεν ποιῆσαι. Ἠρώτησε γοῦν τις αὐτοὺς, εἰ δύναται ὁ
τοῦ Θεοῦ λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτράπη· καὶ
οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ναὶ[o] δύναται· τρεπτῆς[p] γὰρ φύ-

[k] δὲ ἐν τῷ M. δὲ om. Athan. Gelas. "In manuscripto codice Leonis Allatii hic locus ita legitur, γενόμενος καὶ αὐτὸς δὲ ὢν ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ· Quam lectionem secutus est etiam Epiph. Scholast. qui sic vertit: *factus et ipse et existens in proprio Dei Verbo, et in Dei sapientia, &c.* Nos vero lectionem codicum nostrorum, Regii, Florentini et Sfortiani sequi maluimus, quam et Gelasius confirmat; nisi quod particulam δὲ non agnoscit, quæ pro δὴ posita videtur." VALESIUS.

[l] "In cod. Leon. Allat. legitur καὶ ἀόρατος. Atque ita legit Epiph. Scholasticus, sicut ex versione ejus apparet." VALESIUS.

[m] Ita F. M. C. Athan. Nicephor. υἱὸς Gelas. et editt. *Filius* Epiphan.

[n] τελείως om. Gelas.

[o] ὅτι absque ναὶ Athan. ὅτι ναὶ Gelas.

[p] "Cod. Allat. habet, οἷα τρεπτῆς ὢν φύσεως καὶ γεννητός, quomodo etiam legit Epiphanius." VALESIUS.

ex operibus et creaturis: abusive autem verbum dicitur atque sapientia: quippe cum et ipse extiterit per proprium Dei verbum et per sapientiam quæ in Deo est, in qua Deus tum cetera omnia, tum eum ipsum fecit. Quamobrem suapte natura conversioni obnoxius est ac mutationi, perinde ac reliqua rationalia. Extraneum et alienum est verbum, ac semotum a Dei substantia. Invisibilis atque inenarrabilis est filio pater, neque enim perfecte et exacte filius novit patrem, neque eum perfecte videre potest. Nam nec suam ipsius substantiam novit filius, cujusmodi sit. Siquidem propter nos factus est, ut ejus tanquam instrumenti cujusdam opera Deus nos crearet. Nec ipse extitisset unquam, nisi Deus nos creare voluisset. Et cum quidam eos interrogasset, utrum Dei verbum mutari posset sicuti mutatus est diabolus, ipsi

13 σεως ἐστὶ, γενητὸς[q] καὶ τρεπτὸς[r] ὑπάρχων. Ταῦτα
λέγοντας τοὺς περὶ Ἄρειον, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυν-
τοῦντας, αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς,
ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπων καὶ τὰς[s]
Λιβύας, ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν.
14 Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, προσεδέξαντο, σπουδάζοντες συγ-
καταμίξαι[t] τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν
ἀσέβειαν[u]· ἀλλ' οὐκ ἰσχύσουσι. νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια·
καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμ-
15 φώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. Τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε
τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται, καὶ τὰς ἀκοὰς
βύει, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων
ψαῦσαι τῆς ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, Ἐν
ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων,
ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ,

[q] Ita Athan. Niceph. γεννητὸς Gelas. et reliqui cum codices tum editt. "Scribendum puto γενητὸς, ut legitur apud Gelasium Cyzicenum. Neque aliter legit Epiphanius. Vertit enim: *factus autem et convertibilis est.*" VALESIUS.

[r] κτιστὸς Athan. Gelas. quod præferendum esse censuit Valesius.

[s] Valesio obsecutus hanc lectionem prætuli, fretus auctoritate Athan. Gelas. et Epiphan. τῆς Λιβύης cæteri. "In codice Leonis Allatii legitur καὶ Λιβύην. Apud Gelasium vero καὶ τὰς Λιβύας, quod magis placet. Duplex enim est Libya." VALESIUS.

[t] ἐγκαταμῖξαι Athan. Gelas.

[u] Ita F. M. Athan. Gelas. Nicephor. Stephan. Genev. τὴν ἀσέβειαν τῇ εὐσεβείᾳ Vales.

non veriti sunt respondere: certe potest. Est enim naturæ mutabilis, cum gigni possit et creari. Hæc igitur dicentem Arium et summa cum impudentia affirmantem, nos quidem una cum Ægypti ac Libyæ episcopis, prope centum numero, in unum congregatis, tum ipsum, tum eos qui illi adhæserunt anathemate perculimus. Eusebius vero eos suscepit, impietatem pietati, et veritati studens miscere mendacium. Sed nequaquam prævalebit, Vincit enim veritas: nec ulla est societas luci cum tenebris, nec Christi cum Diabolo consensio. Quis enim unquam talia audivit? aut quis est qui et nunc audiens non obstupescat, et aures non obturet, ne hujusmodi verborum sordes penetrare ad eas possint? Quis Joannem audiens dicentem, In principio erat Verbum: non condemnet istos qui asserunt, fuit tempus cum

Ὁ[x] μονογενὴς υἱὸς, καὶ, Δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, οὐ μι-
σήσει[y] τούτους φθεγγομένους, ὅτι εἷς ἐστὶ τῶν ποιημάτων
16 ὁ υἱός[z]. Πῶς δὲ[a] δύναται εἷς[b] εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενο-
μένων; ἢ πῶς μονογενὴς, ὁ τοῖς πᾶσι κατ' ἐκείνους συν-
αριθμούμενος[c]; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη, τοῦ πατρὸς
λέγοντος, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ,
Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; ἢ πῶς ἀνόμοιος
τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς, ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα
τοῦ πατρὸς, καὶ λέγων, Ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς[d], ἑώρακε τὸν
17 πατέρα; Πῶς δὲ εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ
ὁ υἱὸς, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γάρ ἐστιν αὐτοὺς λέγειν,
ἄλογον καὶ ἄσοφον ποτὲ τὸν Θεόν. πῶς δὲ τρεπτὸς
ἢ ἀλλοιωτὸς, ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ[e], Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ
ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· διὰ δὲ

x ὁ recepi ex F. Nicephor. et Genev. om. reliqui.

y μιμήσει C.

z ὁ υἱός om. Athan. Gelas. *Filius* habet Epiphan.

a πῶς γὰρ Athan. Gelas. *Ergo* Epiphan.

b Ita Athan. Gelas. *unus* Epiphan. ἴσος F. M. "In codice Florentino et Sfortiano ἴσος legitur. Verum in codice Leonis Allatii, et apud Gelasium Cyzicenum hic locus longe rectius scribitur hoc modo: πῶς γὰρ δύναται εἷς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων. Neque aliter legit Epiph. Scholasticus." VALESIUS.

c συναριθμούμενος, εἴπερ καὶ αὐτὸς κτίσμα ἐστι καὶ ποίημα Athan.

d ἑωρακὼς ἐμὲ Athan. sicut D. Joan. Evang. xiv. 9.

e ἑαυτοῦ μὲν Athan. Gelas. quod melius est.

non esset? Aut quis audiens hæc verba ex Evangelio, Unigenitus filius: et, Per ipsum facta sunt omnia: istos non oderit, affirmantes filium esse unum ex creaturis? Enimvero quomodo potest unus esse ex illis quæ per ipsum facta sunt? Quomodo potest esse unigenitus, qui juxta illorum sententiam, una cum reliquis omnibus in creaturarum ordine censetur? Qua ratione ortus sit ex nihilo, cum pater dicat, Eructavit cor meum verbum bonum: et alibi, Ex utero ante luciferum genui te. Aut quomodo substantia dissimilis est patri, cum sit imago perfecta et splendor patris, cumque ipse dicat, Qui vidit me, vidit patrem? Quod si filius ratio patris est ac sapientia, quomodo fuit tempus cum non esset? Perinde enim est ac si dicerent, Deum aliquando rationis et sapientiæ expertem fuisse. Quomodo mutationi conversionique obnoxius sit, cum de se ipse dicat, Ego in patre et pater in me: et alibi, Ego et pater unum sumus; per

τοῦ προφήτου, Ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι;
18 Εἰ δὲ[f] καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν πατέρα τὸ ῥητὸν δύναται
ἀναφέρειν, ἀλλὰ[g] ἁρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου 13
νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἠλλοίω-
ται, ἀλλ' ὡς[h] ὁ Ἀπόστολος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ
19 σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Τί[i] δὲ ἄρα εἰπεῖν
αὐτοὺς ἔπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε, καίτοι τοῦ Παύλου
20 γράφοντος, Δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα; Περὶ
μὲν οὖν[k] τοῦ βλασφημεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ οἶδε τελείως
ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν. ἅπαξ γὰρ προ-
θέμενοι χριστομαχεῖν, παρακρούονται καὶ τὰς φωνὰς αὐ-
τοῦ Κυρίου λέγοντος, Καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ
21 γινώσκω τὸν πατέρα. Εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους γινώσκει ὁ[l]
πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐκ[m] μέρους γινώσκει
τὸν πατέρα. εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις, οἶδε δὲ
τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώσκει ὁ
πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτω καὶ ὁ λόγος γινώσκει τὸν

f εἰ γὰρ Athan. Gelas. *Nam licet* Epiphan.

g Ita F. M. Athan. Gelas. Nicephor. Stephan. Genev. ἀλλὰ καὶ Vales.

h ὡς εἶπεν Athan. Gelas.

i τίς Athan.

k Περὶ γὰρ τοῦ Athan. Gelas.

l ὁ πατὴρ γινώσκει Athan. Gelas.

m ὁ υἱὸς μὴ τελείως γινωσκέτω Athan. μὴ τ. γινώσκει Gelas.

prophetam vero multo ante pronuntiaverit: Videte me, quod ego sum et non mutor? Ac licet quis hoc dictum ad patrem ipsum referre possit, aptius tamen fuerit nunc de filio dictum accipere: eo quod cum homo factus sit, nequaquam est immutatus, sed, ut ait apostolus, Jesus Christus heri et hodie idem ipse et in sæcula. Quidnam vero eos impulit, ut dicerent illum propter nos factum esse, cum Paulus utique dicat: Propter quem omnia, et per quem omnia? De blasphemia vero illa qua dicunt patrem non perfecte cognosci a filio, nemini mirum videri debet. Nam cum semel Christo bellum indixerint, spernunt quoque verba ipsius Domini dicentis: Ut cognoscit me pater, et ego cognosco patrem. Proinde si ex parte tantum filium cognoscit pater, palam est quod et filius ex parte cognoscit patrem. Quod si hoc dicere nefas est, et si pater perfecte novit filium, perspicuum est quod quemadmodum pater verbum suum cognoscit, ita et filius novit patrem suum cujus est verbum. Ac nos quidem hæc dicentes, et sacras

22 ἑαυτοῦ πατέρα, οὗ καὶ ἔστι λόγος. Καὶ ταῦτα λέγοντες,
καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς, πολλάκις ἀνετρέ-
ψαμεν αὐτούς. καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλ-
λοντο, φιλονεικοῦντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμ-
μένον, Ὅτ' ἂν[n] ἔλθῃ ὁ ἀσεβὴς εἰς βάθη[o] κακῶν, καταφρο-
23 νεῖ. Πολλαὶ γοῦν αἱρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵτινες
πλέον τοῦ δέοντος τολμήσασαι, πεττώκασιν εἰς ἀφροσύ-
νην. οὗτοι δὲ διὰ πάντων αὐτῶν[p] τῶν ῥημάτων, ἐπι-
χειρήσαντες ταῖς[q] ἀναιρέσεσι τῆς τοῦ λόγου θεότητος,
ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας, ὡς ἐγγύτεροι τοῦ ἀντι-
χρίστου γενόμενοι. διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν[r] ἀπὸ τῆς
24 ἐκκλησίας, καὶ ἀνεθεματίσθησαν. Λυπούμεθα μὲν οὖν
ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων, καὶ μάλιστα ὅτι μαθόντες ποτὲ
καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας, νῦν ἀπεπήδησαν. οὐ ξενι-
ζόμεθα δέ· τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμέναιος καὶ Φιλητὸς πε-
πόνθασι· καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας[s], ἀκολουθήσας τῷ Σωτῆρι,

[n] Ita F. M. Athan. ὅταν Versio LXX. (Prov. xviii. 3.) Niceph. et editiones Socrat. Gelas.

[o] βάθος Athan. Gelas. Nicephor. βάθη LXX.

[p] ἑαυτῶν τ. ῥηματίων Athan. Gelas. "Rectius in codice Leonis Allatii legitur διὰ πάντων τῶν ἑαυτῶν ῥημάτων." VALESIUS.

[q] εἰς ἀναίρεσιν Athan. τὰ εἰς ἀναίρεσιν Gelas. "Magis placet lectio quæ habetur in codice Leonis Allatii et apud Gelasium, ἐπιχειρήσαντες τὰ εἰς ἀναίρεσιν." VALESIUS.

[r] καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Athan. Gelas. *abdicati et anathematizati sunt ab Ecclesia* Epiphanius.

[s] Ἰούδας ὁ ἀκ. Athan. Gelas.

Scripturas replicantes, sæpenumero eos convicimus. Verum illi tanquam chamæleontes, subinde mutati sunt, dum student sibimetipsis privatim vindicare id quod scriptum est: Impius cum in profundum malorum gurgitem venerit, spernit. Multæ quidem ante illos hæreses extiterunt, quæ plusquam decebat ausæ, in extremam dementiam prolapsæ sunt. Isti vero divinitatem Verbi cunctis sermonibus suis subvertere moliti, effecerunt quantum quidem in se est, ut priores hæreses illæ, justæ esse viderentur, quippe qui ad Antichristum propius accedant. Quamobrem abdicati sunt ab ecclesia, et anathemate percussi. Ac dolore quidem afficimur ob exitium illorum, ideo præsertim quod cum ecclesiæ doctrinam olim perceperint, nunc ab ea desciverunt. Nequaquam tamen magnopere miramur. Idem enim Hymenæo

25 ὕστερον δὲ προδότης καὶ ἀποστάτης γενόμενος. Καὶ περὶ
τούτων δὲ αὐτῶν, οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν. ἀλλ' ὁ
μὲν Κύριος προείρηκε, Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ·
πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες,
ἐγὼ[t] εἰμί· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε[u], καὶ πολλοὺς πλανήσουσι.
26 μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. Ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα
παρὰ τοῦ Σωτῆρος, ἔγραψεν, Ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς
ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως[x] τῆς ὑγιαινούσης, προσέ-
χοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις[y] δαιμονίων,
27 ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. Τοῦ τοίνυν[z] Κυρίου καὶ[a]
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τε αὐτοῦ[b] παραγγέλ-
λοντος, καὶ διὰ τοῦ Ἀποστόλου σημαίνοντος[c] περὶ τῶν
τοιούτων, ἀκολούθως ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν
γενόμενοι, ἀνεθεματίσαμεν καθὰ προείπομεν τοὺς τοιού-
τους, ἀποδείξαντες αὐτοὺς ἀλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκ-
28 κλησίας τὲ καὶ πίστεως. Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ

[t] ὅτι ἐγὼ Athan. Gelas.

[u] ἔγγικεν F.

[x] τῆς ὑγιαινούσης πίστεως Athan. Gelas.

[y] διδασκαλίοις quod habet edit. Athan. fortasse typographorum errori dandum.

[z] τοῦτο τοίνυν I.

[a] σωτῆρος καὶ κυρίου F. M. Gelas. Nicephor. τοῦ τοίνυν τοῦ Σωτῆρος ἡμ. Steph. et Genev. sed idem quod in textu Athan.

[b] ἑαυτοῦ Athan. Gelas.

[c] Ita Athan. σημάναντος F. M. Gelas. Nicephor. Stephan. Genev. quæ in margine scriptum habet, Ch. (Christophorson) συμήναντος (leg. σημήναντος). Sed prius prætuli, utpote quod cum præcedente παραγγέλλοντος congruat. Valesii σημαίναντος, tanquam ex ambobus conflatum, sphalma est; quod tamen Reading prætermisit.

contigit et Phileto: et ante hos Judæ; qui cum Servatorem sectatus fuisset, tandem proditor ejus factus est ac desertor. Ac de his etiam ipsis præmonitiones neutiquam nobis defuerunt. Nam Dominus quidem ipse prædixit: Cavete ne quis vos seducat: venient enim multi in nomine meo, dicentes: Ego sum, et tempus appropinquavit: multosque in errorem inducent: nolite eos sequi. Paulus autem, qui ista a Servatore didicerat, ita scribit: Novissimis temporibus deficient quidam a fide sana, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmonum, veritatem aversantium. Cum igitur et Servator noster Jesus Christus per se ipse hoc præceperit, et per apostolum de istis significaverit, jure merito nos qui impietatem illorum coram audivimus, ejusmodi homines, sicut prædictum est, anathemate perculimus, eosque ab ecclesia

θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοὶ, ἵνα 14
μήτε τινας ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσαιντο καὶ πρὸς ὑμᾶς
ἐλθεῖν, μὴ[d] προσδέξησθε, μήτε Εὐσεβίῳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ
29 γράφοντι περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. Πρέπει γὰρ ὑμᾶς[e] ὡς[f]
Χριστιανοὺς ὄντας, πάντας τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς
τε καὶ φρονοῦντας, ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν
ἀποστρέφεσθαι, καὶ μηδὲ κἂν χαίρειν τοῖς τοιούτοις
λέγειν, ἵνα μή ποτε καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ
30 γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Προσεί-
πατε τοὺς παρ' ὑμῖν[g] ἀδελφούς. Ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ
προσαγορεύουσι.

31 Τοιαῦτα τοῖς ἁπανταχοῦ κατὰ πόλιν Ἀλεξάνδρου
γράφοντος, χεῖρον ἐγένετο τὸ κακὸν, εἰς φιλονεικίαν
32 ἐξαπτομένων, οἷς τὰ γραφέντα ἐγνωρίζετο. Καὶ οἱ
μὲν τοῖς γραφεῖσι σύμψηφοι γινόμενοι, καὶ προσ-
υπέγραφον· οἱ δὲ τοὐναντίον ἐποίουν. μάλιστα δὲ
πρὸς ἀντιπάθειαν ἐκεκίνητο ὁ τῆς Νικομηδείας Εὐσέ-
βιος, ὅτι αὐτοῦ κακῶς Ἀλέξανδρος ἐν τοῖς γραφεῖσι

[d] μὴ om. M. Athan.

[e] Ita F. M. Nicephor. et Athan. Cod. Reg. quod editores tamen in ἡμᾶς mutaverunt, emendare volentes. ἡμᾶς Gelas. et editt. *nos* Epiphan. Conf. infra, c. 7. 10.

[f] ὡς om. M. Athan.

[g] ὑμῶν F.

ac fide catholica alienos esse declaravimus. Idipsum autem vestræ pietati indicavimus, dilecti et carissimi comministri, ut neque eos, si forte ad vos etiam venire præsumpserint, suscipiatis, neque Eusebio vel alteri cuiquam qui illorum causa ad vos scripserit, fidem accommodetis. Nos enim qui Christiani sumus, eos omnes qui adversus Christum et loquuntur et sentiunt, non secus ac Dei hostes et corruptores animorum aversari debemus, ac ne Ave quidem ejusmodi hominibus dicere, ne sceleribus eorum ullatenus communicemus, sicut a beato Joanne præceptum est. Salutate fratres qui vobiscum sunt. Hi qui apud nos sunt vos salutant.

Hujusmodi literis ad omnes episcopos per singulas urbes constitutos ab Alexandro datis, malum in deterius profecit, cum ii qui literas acceperant ad contentionem excitarentur. Et alii quidem literis consentientes, iisdem etiam subscripserunt. Alii vero contrarium fecere. Sed maxime omnium Eusebius Nicomediensis episcopus ad dissentiendum impulsus est, eo quod

33 μνήμην πεποίητο. Ἴσχυε δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ
μάλιστα ὁ Εὐσέβιος, ὅτι κατὰ τὴν Νικομήδειαν ὁ
βασιλεὺς τότε διέτριβε. καὶ γὰρ ἐκεῖ τὰ βασίλεια
μικρὸν ἔμπροσθεν οἱ περὶ Διοκλετιανὸν ἐπεποίηντο.
34 Διατοῦτο οὖν πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ Εὐσεβίῳ
ὑπήκουον· κᾀκεῖνος συνεχῶς ἐπέστελλεν, Ἀλεξάν-
δρῳ μὲν, ἵνα καθυφεὶς τὸ κινούμενον ζήτημα[h], δέξηται
τοὺς περὶ Ἄρειον· τοῖς δὲ κατὰ πόλιν, ὅπως ἂν μὴ
35 γένοιντο σύμψηφοι Ἀλεξάνδρῳ[i]. Ὅθεν τὰ πάντα
ἦν ταραχῆς ἀνάμεστα. οὐ γὰρ μόνους ἦν ἰδεῖν
τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προέδρους λόγοις διαπληκτιζο-
μένους, ἀλλὰ καὶ πλήθη τεμνόμενα· τῶν μὲν, ὡς
τούτοις[k]· τῶν δὲ, θατέροις ἐπικλινομένων. εἰς
τοσοῦτον δὲ ἀτοπίας προέβη τὸ πρᾶγμα, ὥστε δημο-
σίᾳ καὶ ἐν αὐτοῖς θεάτροις τὸν Χριστιανισμὸν γελᾶ-
36 σθαι. Οἱ μὲν οὖν περὶ[l] αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν,
νεανικῶς περὶ τῶν ἀνωτάτω δογμάτων διεπληκτί-

[h] "Codex Leonis Allatii scriptum habet τὸ κινοῦν τὴν ταραχὴν ζήτημα. Cui consentit Epiphanius Scholasticus (iii. 17)." VALESIUS.

[i] "Codex Leonis Allatii habet σύμψηφοι, οἷς Ἀλέξανδρος ἔγραφε." VALESIUS.

[k] τούτους F.

[l] Ita F. M. Stephan. Genev. κατ' αὐτὴν Vales.

Alexander in suis literis nominatim ipsum perstrinxisset. Porro Eusebius tunc temporis plurimum poterat, propterea quod imperator degebat Nicomediæ. Illic enim paulo ante Diocletianus palatium ædificaverat. Hanc igitur ob causam multi episcopi Eusebio obsequebantur. Et ille frequentes literas mittebat, nunc ad Alexandrum; monens ut suppressa quæstione quæ inter ipsos commota fuerat, Arium in communionem reciperet. Nunc ad singularum urbium episcopos, suadens ne Alexandro consensum accommodarent. Quo factum est ut tumultu ac perturbationibus omnia complerentur. Neque enim solos ecclesiarum antistites verbis inter se digladiantes cernere licebat, verum etiam populi multitudinem duas in partes divisam: aliis ad hos, aliis ad illos sese applicantibus. Denique eo indignitatis res processit, ut publice in ipsis etiam theatris Christiana religio derideretur. Et ii quidem qui erant Alexandriæ, de summis fidei nostræ dogmatibus pertinaciter contendebant. ab iisdem ad singularum provin-

ζοντο, διεπρεσβεύοντο δὲ[m] πρὸς τοὺς κατ' ἐπαρχίαν
ἐπισκόπους· οἱ δὲ, εἰς θάτερον τεμνόμενοι μέρος, τῆς
ἐκείνων ὁμοίας στάσεως ἐγίνοντο. συνανεμίγνυντο
δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοὶ, οἱ μικρὸν ἔμπρο-
σθεν τῆς ἐκκλησίας χωρισθέντες. τίνες δέ εἰσιν
37 οὗτοι, λεκτέον. Ὑπὸ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξ-
ανδρείας, τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος, Με-
λίτιός τις μιᾶς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πόλεων ἐπίσκοπος
καθῃρέθη, δι' ἄλλας τε πολλὰς αἰτίας, καὶ μάλιστα
ὅτι ἐν τῷ διωγμῷ ἀρνησάμενος τὴν πίστιν, ἐπέθυσεν.
38 Οὗτος καθαιρεθεὶς, πολλούς τε ἐσχηκὼς τοὺς ἑπομέ-
νους αὐτῷ, αἱρεσιάρχης κατέστη τῶν ἄχρι νῦν ἐξ
αὐτοῦ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Μελιτιανῶν καλουμένων.
ἀπολογίαν τε οὐδὲ μίαν εὔλογον ἔχων τοῦ κεχωρί-
σθαι τῆς ἐκκλησίας, ἠδικῆσθαι μὲν ἔλεγεν ἑαυτὸν
ἁπλῶς. ἐκακηγόρει δὲ καὶ ἐλοιδόρει τὸν Πέτρον.
ἀλλὰ Πέτρος μὲν ἐν τῷ διωγμῷ μαρτυρήσας, ἐτε-
λεύτησεν. ὁ δὲ μεταφέρει τὰς λοιδορίας ἐπὶ Ἀχιλ-
λᾶν, ὃς μετὰ Πέτρον ἐπίσκοπος ἦν· καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν
39 μετὰ Ἀχιλλᾶν γεγενημένον Ἀλέξανδρον. Ἐν τού-

[m] Ita F. M. Stephan. Genev. τε Vales.

ciarum episcopos missæ sunt legationes. Et isti in alterutram divisi partem, ejusdem cum illis seditionis ac tumultus participes extiterunt. Cæterum Arianis sese adjunxerunt Melitiani, qui paulo ante ab ecclesia fuerant segregati. Quinam autem isti sint, operæ pretium fuerit dicere. Melitius quidam episcopus Ægypti, a Petro Alexandriæ episcopo, qui sub Diocletiano martyrium consummavit, tum ob alias causas depositus est, tum præsertim eo quod persecutionis tempore fidem inficiatus, sacrificasset. Qui cum sacerdotio pulsus esset, multosque haberet sectatores, ducem atque auctorem se præbuit hæresis eorum, qui ab ejus nomine Melitiani in Ægypto etiamnum appellantur. Porro cum nullam haberet idoneam causam cur se ab ecclesia segregasset, se quidem affectum injuria esse dicebat, Petrum vero maledictis et conviciis incessebat. Ac Petrus quidem persecutionis tempore martyrio est coronatus. Melitius vero calumnias suas transtulit primum in Achillam qui Petro in episcopatu successerat, deinde in Alexandrum Achillæ successorem. Dum

τοις δὴ[n] καθεστώτων αὐτῶν, ἐπιγίνεται τὸ κατὰ
Ἄρειον ζήτημα. καὶ ὁ Μελίτιος ἅμα τοῖς αὐτοῦ,
συνελαμβάνετο τῷ Ἀρείῳ, κατὰ τοῦ ἐπισκόπου συμ-
40 φατριάζων αὐτῷ[o]. Καὶ ὅσοις μὲν ἄτοπος ἦν ἡ
Ἀρείου δόξα, ἀπεδέχοντο τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν ἐπὶ
Ἀρείῳ κρίσιν, καὶ ὡς δικαία εἴη ἡ κατὰ τῶν οὕτω
φρονούντων ψῆφος. ἔγραφον δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν
Νικομηδέα Εὐσέβιον, καὶ ὅσοι τὴν Ἀρείου δόξαν
ἠσμένιζον, ὥστε λύειν μὲν τὴν φθάσασαν ἀποκή-
ρυξιν, ἐπανάγειν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς ἀποκηρυ-
41 χθέντας· μήτε γὰρ δοξάζειν κακῶς. Οὕτως ἐναν-
τίων τῶν γραμμάτων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τὸν[p]
Ἀλεξανδρείας πεμπομένων, πεποίηνται τῶν ἐπιστο-
λῶν τούτων συναγωγὰς, Ἄρειος μὲν τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ,
Ἀλέξανδρος δὲ τῶν ἐναντίων· καὶ τοῦτο πρόφασις
γέγονεν ἀπολογίας ταῖς νῦν ἐπιπολαζούσαις αἱρέσε-
σιν Ἀρειανῶν, Εὐνομιανῶν, καὶ ὅσοι τὴν ἐπωνυμίαν
ἀπὸ Μακεδονίου ἔχουσιν· ἕκαστοι γὰρ μάρτυσι ταῖς
ἐπιστολαῖς ἐχρήσαντο τῆς οἰκείας αἱρέσεως.

[n] Ita F. M. *Inter hæc igitur* Epiphan. (iii. 18.) δὲ editt.

[o] αὐτῷ. " Codex Leonis Allatii hæc addit, καὶ συλλυττῶν." VALESIUS.

[p] Ita F. M. τὸν om. editt.

hæc ab illis geruntur, orta est Arii controversia: et Melitius una cum suis Arii partes fovit, cum illo conspirans adversus episcopum. Cæterum quibus Arii opinio absurda esse videbatur, ii prolatam ab Alexandro adversus illum sententiam approbarunt, eosque qui ita sentirent, jure damnatos esse censuerunt. Eusebius vero Nicomediensis, et quotquot opinionem Arii amplectebantur, ad Alexandrum scripserunt, ut latam jam excommunicationis sententiam dissolveret, et excommunicatos ad ecclesiam revocaret: neque enim illos male sentire. In hunc modum cum contrariæ utrinque literæ ad episcopum Alexandriæ mitterentur, utriusque partis literæ in unum corpus collectæ sunt. Et Arius quidem eas quæ causæ suæ favebant; Alexander vero contrarias in unum volumen redegit. Atque hinc sectæ illæ quæ nostra ætate plurimum vigent, Arianorum scilicet, Eunomianorum, et eorum qui Macedoniani vocantur, defensionis suæ ansam arripiunt. Singuli enim sectæ suæ epistolas, tanquam testes idoneos laudant.

ΚΕΦ. Ζ.

Ὡς[q] ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος λυπηθεὶς ἐπὶ τῇ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἔπεμψεν Ὅσιον τὸν Ἱσπανὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς ὁμόνοιαν παρακαλῶν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν Ἄρειον.

1 Ταῦτα δὲ πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν ψυχὴν
ὑπεραλγήσας, συμφοράν τε οἰκείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα
ἡγησάμενος, παραχρῆμα τὸ ἀναφθὲν κακὸν κατασβέ-
σαι σπουδάζων, γράμματα πρὸς Ἀλέξανδρον καὶ
Ἄρειον πέμπει, δι' ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, ᾧ ὄνομα μὲν
ἦν Ὅσιος, μιᾶς δὲ τῶν ἐν τῇ Ἱσπανίᾳ πόλεων ὄνομα
Κουδρούβης, ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος· πάνυ τε αὐτὸν
2 ἠγάπα, καὶ διὰ τιμῆς ἦγεν ὁ βασιλεύς. Ὧν γραμ-
μάτων μέρος ἐνταῦθα κεῖσθαι οὐκ ἄκαιρον ἡγοῦμαι[r]. 16
ἡ γὰρ ὅλη ἐπιστολὴ, ἐν τοῖς Εὐσεβίου εἰς τὸν Κων-
σταντίνου βίον κεῖται βιβλίοις[s].

[q] Ὡς—Ἄρειον. Ὅτι ὅσιος ἐπίσκοπος εἰς ἀλεξανδρείαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπέμφθη διὰ τὰ κατὰ ἄρειον M. "Quæ verba licet ad marginem adscribi possint, interdum tamen a scriptoribus ponuntur in corpore, ut videre est apud Athanasium in apologetico adversus Arianos." VALESIUS.

[r] ἡγοῦμαι ex F. et M. supplevi: omittunt editt.

[s] Μέρος ἐπιστολῆς, addunt F.M.

CAPUT VII.

Quomodo imp. Constantinus, ob ecclesiarum perturbationem dolore affectus, Hosium Hispanum misit Alexandriam, episcopum et Arium ad concordiam exhortans.

Hæc cum audisset imp. gravissimo dolore perculsus est. Suamque esse ducens hanc calamitatem, eo incubuit ut excitatum malum quamprimum restingueret. Proinde literas mittit ad Alexandrum et Arium, per virum spectatæ fidei, Hosium nomine, episcopum Cordubæ quæ Hispaniæ civitas est: quem quidem imperator et amabat et colebat plurimum. Harum literarum partem hic inserere opportunum duxi. Integræ enim extant in libris Eusebii de vita Constantini.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστὸς, Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ.

3 Μανθάνω[t] ἐκεῖθεν ὑπῆρχθαι τοῦ παρόντος ζητήματος
τὴν καταβολήν· ὅτε[u] γὰρ σὺ ὦ Ἀλέξανδρε ἐζήτεις
παρὰ[x] τῶν πρεσβυτέρων, τί[y] δήποτε ἕκαστος αὐτῶν ὑπέρ
τινος τόπου τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων, μᾶλλον δὲ
ὑπέρ τινος ματαίου ζητήματος[z] μέρους, πυνθάνοιτο[a]· σύ τε
ὦ Ἄρειε, ὅπερ[b] ἢ μήτε τὴν ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι, ἢ ἐνθυμη-
θέντα, σιωπῇ παραδοῦναι προσῆκον ἦν, ἀπροόπτως ἀντέ-
θηκας[c]· ὅθεν τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγερθείσης, ἡ μὲν

[t] μανθάνω τοίνυν Euseb. Vit. Constant. ii. 69.

[u] ὅτ' ἂν F. C. ὅταν M. ὅτε σὺ αὐτὸς ὦ πάτερ Ἀλέξ. Gelas. ii. 3.

[x] παρὰ τ. π. ἐζήτεις Euseb.

[y] μαθεῖν τὶ δήποτε νοεῖ ἕκαστος M. (qui μαθεῖν et νοεῖ habet ex correct. ab alia manu) Niceph. viii. 13. τί δ. αὐτῶν ἕκαστος φρονεῖ Gelas. et codex Leonis Allat.

[z] ματαίου τινὸς ζητήσεως Euseb. conf. infra, §. 14.

[a] ἐπυνθάνου I. et duo codices Eusebii quos Valesius citat. πυνθάνοιτο codex Gelas. apud Balforeum, quod ille in πυνθάνοιο emendavit, (ed. Lutetiæ 1599), et cod. Castell. Eusebii ad calcem ed. Reading, et sic legisse videtur Epiphanius, qui reddit, *requirebas quid unusquisque eorum de quodam loco in lege conscripto magis autem pro vanæ cujusdam quæstionis parte, sentiret*, iii. 19. Valesius ait, "Addendum omnino est φρονεῖ ex Gelas. Cyz. ii. 4. Nicephorus autem viii. 13. habet νοεῖ. Mox ubi legitur πυνθάνοιο, cod. Fuk. et Savil. scriptum habent ἐπυνθάνου rectius," ad Euseb. Vit. Const. ii. 69. Locus quidem dubius est; et legi posset vel cum Valesio et Heinichen ἐπυνθάνου, addito prævio φρονεῖ vel νοεῖ, vel cum Epiphanio πυνθάνοιτο. Nostri tamen codices et libri editi, in πυνθάνοιο consentiunt: quod cum stare non potest absque φρονεῖ, id autem interpretem nonnihil olet, levissima mutatione quæ quidem codices auctores habeat medelam adhibui.

[b] τοῦθ' ὅπερ Eus.

[c] Ita Gelas. probante Valesio. ἀντέθεικας cod. Leon. Allat. *objecisti* Epiphan. ἐντέθεικας cæteri.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Alexandro et Ario.

Præsentis controversiæ initium hinc extitisse comperio. Cum enim tu, Alexander, a presbyteris tuis requireres, quid unusquisque eorum de quodam legis loco sentiret, seu potius de quadam parte inanis quæstionis eos interrogares: cumque tu, Ari, id quod vel nunquam cogitare vel sane cogitatum silentio premere debueras, imprudenter protulisses; excitata inter vos discordia, communio quidem denegata est: sanctissimus autem populus duas in partes

σύνοδος ἠρνήθη· ὁ δὲ ἁγιώτατος λαὸς εἰς ἀμφοτέρους
σχισθεὶς, ἐκ τῆς τοῦ κοινοῦ σώματος ἁρμονίας ἐχωρίσθη.
4 Οὐκοῦν ἑκάτερος ὑμῶν ἐξίσου τὴν γνώμην[e] παρασχὼν,
ὅπερ ἂν ὁ συνθεράπων ὑμῶν δικαίως παραινεῖ[f], δέξασθε[g].
τί δὲ τοῦτο ἐστίν; οὔτε ἐρωτᾷν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ
5 ἀρχῆς προσῆκον ἦν, οὔτε ἐρωτώμενον, ἀποκρίνασθαι. Τὰς
γὰρ τοιαύτας ζητήσεις, ὁπόσας οὐ νόμου τινὸς ἀνάγκη
προστάττει, ἀλλὰ ἀνωφελοῦς ἀργίας ἐρεσχελία προστί-
θησιν, εἰ καὶ φυσικῆς τινος γυμνασίας ἕνεκα γίνοιτο[h],
ὅμως ὀφείλομεν εἴσω τῆς διανοίας ἐγκλείειν, καὶ μὴ προ-
χείρως εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν, μηδὲ ταῖς πάντων
ἀκοαῖς ἀπρονοήτως πιστεύειν· πόσος γάρ ἐστιν ἕκαστος,
ὥς τε[i] πραγμάτων οὕτω μεγάλων, καὶ λίαν δυσχερῶν
δύναμιν, ἢ πρὸς τὸ ἀκριβὲς συνιδεῖν, ἢ κατ᾽ ἀξίαν ἑρμη-
νεῦσαι; εἰ δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖν τις εὐχερῶς νομισθείη,
πόσον μέρος τοῦ δήμου πείσει; ἢ τίς[j] ταῖς τῶν τοιούτων
ζητημάτων ἀκριβείαις, ἔξω τῆς ἐπικινδύνου παρολισθή-

[e] *συγγνώμην* Euseb. *voluntatem obediat* Epiphan.

[f] *παραινῇ* M.

[g] Ita F. M. "cod. Sfort. atque ita fere cod. Leon. Allat." (VALESIUS) et Nicephorus. *δεξάσθω* Euseb. Gelas. et editt.

[h] *γίνοιτο ἕνεκα* F.

[i] *τε* om. Euseb.

[j] *ὁ*, quod vulgatæ editiones habent post *τίς*, delevi, Eusebium secutus. Vide Vales. ad Vit. Const. l. c. *ὃς* Nicephorus.

discissus, a totius corporis unitate discessit. Quocirca uterque vestrum veniam vicissim alteri tribuens, id amplectatur, quod conservus vester vobis justissime suadet. Quidnam vero illud est? nec interrogare de hujusmodi rebus principio decebat, nec interrogatum respondere. Istiusmodi enim quæstiones, quas nullius legis necessitas præscribit, sed inutilis otii altercatio proponit; licet ex ingenii exercendi causa instituantur, tamen intra mentis nostræ penetralia continere debemus, nec eas facile in publicos efferre conventus, nec auribus vulgi inconsulte committere. Quotus quisque enim est, qui tantarum rerum tamque difficilium vim atque naturam aut accurate comprehendere, aut pro dignitate explicare sufficiat? Quod si quis id facile præstare posse existimetur, quotæ tandem parti vulgi id persuasurus est? Aut quis in ejusmodi quæstionum subtili et accurata disputatione, citra periculum gravissimi lapsus possit consistere? Itaque in hujusmodi quæstionibus loquacitas comprimenda est: ne forte aut nobis

6 σεως, ἀντισταίη; Οὐκοῦν ἐφεκτέον[k] ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν
πολυλογίαν, ἵνα μήπως ἡ ἡμῶν[l] ἀσθένεια τῆς φύσεως, τὸ
προτεθὲν ἑρμηνεῦσαι μὴ δυνηθέντων, ἢ ἡ τῶν διδασκομένων
ἀκροατῶν βραδυτέρα σύνεσις, πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ῥηθέντος
κατάληψιν ἐλθεῖν μὴ χωρησάντων, αὖθις ἐξ ἑκατέρου τού-
των ἢ βλασφημίας, ἢ σχίσματος εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος
7 περισταίη. Διόπερ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος, καὶ
ἀπόκρισις ἀπρονόητος, τὴν[m] ἴσην ἀλλήλαις ἐπιδιδότω-
σαν[n] ἐφ᾽ ἑκατέρῳ συγγνώμην· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τοῦ κορυ-
φαίου τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελμάτων ὑμῖν ἐξήφθη πρό-
φασις, οὐδὲ καινή τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ θρησκείας
αἵρεσις ἀντεισήχθη· ἀλλ᾽ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχετε λογι-
8 σμὸν, ὥσπερ τὸ τῆς κοινωνίας σύνθημα. Ὑμῶν γὰρ ἐν
ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούν-

[k] *φευκτέον* Gelas.

[l] *ἡ ἡμῶν ἀσθένεια*. Hunc locum aliter exhibent editiones Euseb. V. C. l.c. Valesius e cod. Fuk. et Savil. (post Christophors. in marg. Genev.) emendavit *ἢ τῇ ἡμ. ἀσθενείᾳ—τῇ βραδυτέρᾳ συνέσει. γρ. ἀσθενείᾳ* in marg., et mox in textu *χωρήσασα*, Gelas. *infirmitate nostræ naturæ*, et, *mente discentium auditorum—non valente* Epiphan. Est quidem paulo impeditior: tueri tamen se potest. Vertas, "ne imbecillitas naturæ nostrum qui rem propositam explicare non possumus, vel mens tardior discipulorum audientium qui exactam scientiam ejus quod dicitur non capiunt, ne, inquam (*αὖθις*,) ex horum alterutro populus ad necessitatem vel blasphemiæ vel schismatis redigatur:" ut sit constructio nominativus pendens: Conf. *οὐκ ἐκδεδίκηται κατ᾽ αὐτοῦ* supra, c. 6. §. 6. Tum *προταθὲν*, et mox pro *ἑκατέρου* habet *ὁποτέρου*, Euseb.

[m] *ταῖς νῦν ἐπιπολαζούσαις αἱρέσεσιν ἀρειανῶν εὐνομιανῶν καὶ ὅσοι τὴν* &c. F. Genev. Stephan. et M., qui *ἄλλοι* post *ὅσοι* habet. Hoc satis vetus scholion esse videtur, quod tamen non agnoscit Epiphanius.

[n] *ἀντιδότωσαν* I. Euseb.

ipsis id quod propositum est, explicare non valentibus, ob naturæ nostræ infirmitatem; aut auditoribus ob ingenii tarditatem ea quæ dicuntur minime assequentibus; ex alterutro horum, aut in blasphemiæ, aut in schismatis necessitatem populus incurrat. Proinde et incauta interrogatio, et inconsulta responsio, apud utrumque vestrum veniam sibi mutuo concedant. Neque enim de præcipuo et summo legis nostræ mandato inter vos est orta contentio: neque ullum novum a vobis de Dei cultu introductum est dogma. Sed unam eamdemque sententiam ambo tenetis; adeo ut ad communionis societatem coire facile possitis. Vobis enim pertinaciter

των, τοσοῦτον τὸν[o] τοῦ Θεοῦ λαὸν ταῖς ὑμετέραις ἰθύνε-
σθαι φρεσὶν οὐ[p] προσήκει, διὰ τὸ διχονοεῖν· ἀλλ' οὔτε 17
πρέπον, οὔτε ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται· ἵνα δὲ μικρῷ
παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσω[q], λέξω.
9 Ἴστε δὴ καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς, ὡς ἑνὶ μὲν ἅπαντες
δόγματι συντίθενται. πολλάκις δὲ ἐπειδὰν[r] ἔν τινι τῶν
ἀποφάσεων μέρει διαφωνῶσιν[s], εἰ καὶ τῇ τῆς ἐπιστήμης
ἀρετῇ χωρίζονται[t], τῇ μέντοι τοῦ σώματος[u] ἑνώσει, πά-
λιν εἰς ἀλλήλους συμπνέουσιν[v]. εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶ, πῶς
οὐ πολλῷ δικαιότερον ὑμᾶς[x] τοὺς τοῦ μεγάλου Θεοῦ θερά-

[o] τὸν om. M.

[p] οὐ om. Reading operariorum incuria, ut videtur. "Totus hic locus in codice Leonis Allatii ita scribitur, τοσοῦτον τοῦ Θεοῦ λαὸν ὃν ὑπὸ ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς καὶ φρεσὶν εὐθυνεῖσθαι προσήκει, διχονοεῖν οὔτε πρέπον, &c. Nec aliter legit Epiph. Scholast. Sic enim vertit: *Tantum Dei populum, quem vestris orationibus et prudentia convenit gubernari, discordare nec decet, nec omnino fas esse credibile est.*" VALESIUS.

[q] ὑπομνήσαιμι Euseb. Gelas.

[r] ἐπειδὰν om. F. M. Niceph. Stephan. Genev.

[s] Ita Euseb. Gelas. διαφωνοῦσιν, cæteri.

[t] Pro χωρίζονται habent διαφωνοῦσι F. Nicephor. Stephan. Genev. συμφωνοῦσι M. Si de hoc loco solo agendum foret, in promptu erat ἐπειδὰν ejicere, et διαφωνοῦσι pro χωρίζονται restituere: cum utrumque emendationibus Christophorsoni et Scaligeri debeatur, sicut in marg. Genev. habentur. Sed cum textus Eusebii in Vit. Const. et Gelasii, atque Epiphanii versio cum nostro textu congruat (quicquid hic Socrates ipse scripserit,) nolui ea quæ viris doctis placuerunt tanquam meras conjecturas ablegare. Saltem διαφωνοῦσιν in διαφωνῶσιν (ex Euseb. et Gelas.) mutavi, ut Græcum sit post ἐπειδάν. Et tamen ea ipsa vocis forma suspicionem movet Socratem ἐπειδὰν omisisse. *Cum vero in quadam sententiæ parte discordant, licet disciplinæ virtute separentur, tamen* &c. Epiphan.

[u] δόγματος I.

[v] ἐμπνέουσιν Gelas.

[x] ἡμᾶς Euseb. de quo Valesius, "Legendum est ὑμᾶς ex Gelasio, Nicephoro et Epiphanio [addere poterat et hunc locum Socratis]. Et paulo post ἐν ὑμῖν ex iisdem, quibus consentiunt codex Fuk. et Savil. et schedæ regiæ," ad Vit. Const. l. c.

contendentibus de rebus parvis atque levissimis, tam numerosum Dei populum vestro arbitrio regi atque impelli non decet, in tanta præsertim animorum dissensione: nec solum id indecorum, sed prorsus nefas esse existimatur. Atque ut prudentiam vestram minore exemplo commonefaciam; scitis ipsos etiam philosophos, unius sectæ professione inter se omnes fœderari; eosdem tamen in aliqua assertionum parte interdum discrepare. Verum licet in ipsa scientiæ perfectione dissentiant, nihilominus ob sectæ communionem rursus in unum conspirant. Quod si ita est, quomodo non multo justius fuerit, vos qui summi Dei ministri estis, in

ποντας καθεστῶτας, ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας,
10 ὁμοψύχους ἀλλήλοις εἶναι. Ἐπισκεψώμεθα δὲ λογισμῷ
μείζονι, καὶ πλείονι συνέσει τὸ ῥηθὲν ἐνθυμηθῶμεν[y], εἴπερ
ὀρθῶς ἔχει δι' ὀλίγας καὶ ματαίας ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλο-
νεικίας, ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς ἀντικεῖσθαι, καὶ τὸ τῆς συν-
όδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοίᾳ χωρίζεσθαι δι' ὑμῶν[z], οἳ πρὸς
ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλο-
νεικοῦμεν; δημώδη ταῦτ' ἐστὶ, καὶ παιδικαῖς ἀνοίαις ἁρ-
μόττοντα μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ἱερέων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν
συνέσει[a] προσήκοντα· ἀποστῶμεν ἑκόντες τῶν διαβολικῶν
11 πειρασμῶν. Ὁ μέγας ἡμῶν Θεὸς ὁ σωτὴρ[b] πάντων, κοι-
νὸν ἅπασι τὸ φῶς ἐξέτεινεν. ἐφ'[c] οὗ τῇ προνοίᾳ,
ταύτην ἐμοὶ τῷ θεραπευτῇ τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν
εἰς τέλος ἐνεγκεῖν συγχωρήσατε, ὅπως ὑμᾶς[d] τοὺς ἐκείνου
δήμους, ἐμῇ προσφωνήσει καὶ ὑπηρεσίᾳ, καὶ νουθεσίας
ἐνστάσει πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπανάγοιμι.

[y] ἐνθυμηθῶμεν om. Euseb. habet Gelas.

[z] Ita F. M. Gelas. Niceph. *vos* Epiphan. ἡμῶν editt. Socrat. et Euseb. Vertit tamen *vos* Vales.

[a] συνέσει om. F. συνέσει ἀνδρῶν M. Niceph.

[b] ὁ κοινὸς ἁπάντων σωτὴρ Eus. καὶ σωτὴρ ἡμῶν πάντων Niceph.

[c] ὑφ' Eusebius et Gelasius, melius.

[d] αὐτοὺς Eus. δι' ὑμῶν Niceph. ἡμᾶς Gelasius male: exemplo tamen sit quam facile personarum distinctio in hujusmodi hortationibus confundatur. Denique, *vos* Epiphan.

ejusdem religionis professione unanimes permanere. Sed accuratius, si placet, et attentius expendamus id quod jam dixi; æquumne sit ut ob levium et inanium verborum inter vos contentiones, fratres fratribus velut in acie oppositi stent; utque venerabilis conventus, per vos qui de rebus adeo exiguis et minime necessariis rixamini, impia dissensione dissideat? Plebeia sunt hæc, et quæ puerili magis inscitiæ quam sacerdotum et prudentium virorum sapientiæ congruant. Abscedamus nostra sponte a diaboli tentationibus. Maximus Deus noster et omnium servator communem cunctis lucem porrexit. Sub cujus auspicio ac providentia, mihi ejus famulo et cultori concedite, quæso, ut hoc opus ad exitum perducam; quo populus illius mea allocutione atque opera, et admonitionum instantia, ad conventus unitatem

12 Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστι πίστις[e] ἐν ὑμῖν, καὶ
μία τῆς καθ' ὑμᾶς αἱρέσεως σύνεσις, τό τε τοῦ νόμου
παράγγελμα, τοῖς δι' ἑαυτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς
πρόθεσιν, τὸ ὅλον συγκλείει· τοῦτο ὅπερ ὑμῖν[f] ἐν ἀλλή-
λοις φιλονεικίαν ἤγειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντὸς
νόμου[g] δύναμιν ἀνήκει, χωρισμόν τινα καὶ στάσιν ἐν ὑμῖν
13 μηδαμῶς ἐμποιείτω. Καὶ λέγω ταῦτα, οὐχ ὡς ἀναγκά-
ζων ὑμᾶς ἐξάπαντος τῇ λίαν εὐήθει, καὶ οἵα δήποτε ἐστὶν
ἐκείνη, ζητήσει[h] συντίθεσθαι· δύναται γὰρ καὶ τὸ τῆς
συνόδου τίμιον ὑμῖν ἀκέραιον φυλάττεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ
κατὰ πάντων κοινωνία τηρεῖσθαι, κἂν τὰ μάλιστά τις ἐν
μέρει πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ[i] ἐλαχίστου διαφωνία γένηται·
ἐπεὶ[k] μηδὲ πάντες ἐν πᾶσι ταὐτὸ[l] βουλόμεθα, μηδὲ μία
14 τὶς ἐν ἡμῖν[m] φύσις ἢ γνώμη πολιτεύεται. Περὶ μὲν οὖν
τῆς θείας προνοίας, μία τὶς ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία
σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος· ἃ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐλα-
χίστων τούτων ζητήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε,
κἂν μὴ πρὸς μίαν γνώμην συμφέρητε, μένειν εἴσω λογισ-

e ἐστιν ὑμῖν πίστις Euseb.
f ὀλίγην ἐν ὑμῖν ἀλλήλοις Eus.
g νόμου om. Euseb. *legis* Epiphan.
h ἡ ζήτησις Euseb.
i ὑμῖν ὑπὲρ Euseb.
k ἐπειδὴ Euseb.
l τ' αὐτὸν F. ταυτὸν M.
m ἐν ἡ ὑμῖν M. ὑμῖν Niceph. Videtur M, vel ejus corrector, inter ἡμῖν et Nicephori (quem sæpe sequitur) ὑμῖν hæsisse. *nobis* Epiphan.

revocetur. Nam cum vobis, ut dixi, una eademque sit fides, una de religione nostra sententia; cumque legis præceptum utraque sui parte omnes in unam animorum consensionem constringat: istud quod levem inter vos excitavit contentionem, quandoquidem ad totius religionis summam non pertinet, non est cur ullum inter vos discidium ac seditionem faciat. Atque hæc ego non eo dico, ut vos de inepta, qualiscunque demum vocanda est, quæstione, idem omnino sentire cogam. Potest enim gravitas conventus integra apud vos conservari, et una eademque inter omnes communio retineri, quamvis invicem de re aliqua minimi momenti dissentiatis. Siquidem nec idem omnes volumus in omnibus; nec una omnium indoles est atque sententia. Itaque de divina quidem providentia, una inter vos sit fides, unus sensus, unum divini numinis fœdus. Quæ vero de levissimis istis quæstionibus inter vos subtiliter disputatis, licet non in eandem conveniatis senten-

15 μῶν προσήκει, τῷ τῆς διανοίας ἀπορρήτῳ τηρούμενα. Τὸ
μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἀπόρρητόν τε καὶ ἐξαίρετον, καὶ
ἡ τῆς ἀληθείας πίστις, ἥτε περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν[n] τοῦ
νόμου θρησκείαν τιμὴ, μενέτω παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος· ἐπαν-
16 έλθετε δὴ[o] πρὸς τὴν ἀλλήλων φιλίαν τε καὶ χάριν. Ἀπό-
δοτε τῷ σύμπαντι[p] λαῷ τὰς οἰκείας περιπλοκάς· ὑμεῖς
τε αὐτοὶ καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες[q],
αὖθις ἀλλήλους ἐπίγνωτε. ἡδίων γὰρ πολλάκις γί-
νεται φιλία μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ὑπόθεσιν[r] αὖθις εἰς
17 καταλλαγὴν ἐπανελθοῦσα[s]. Ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνὰς 18
μὲν ἡμέρας, νύκτας δὲ ἀμερίμνους, ἵνα κἀμοί τις ἡδονὴ

n τὴν om. Gelas.
o Ita F.M. Euseb. Gelas. Niceph. *ergo* Epiphanius, δὲ Stephan. Genev. et Vales.
p λαῷ ξύμπαντι Euseb.
q ἐκκαθήραντες Euseb.
r ἀπόθεσιν Niceph. et Christophorson. in marg. Genev. "In Annotationibus ad librum ii. [71.] Eusebii de vita Constantini, monui scribendum videri ἀπόθεσιν, ut in quibusdam exemplaribus legitur. Sed cum nostri codices Florentinus, Sfortianus et Allatii, nihil hic mutent, ferri potest vulgata lectio, quam confirmat etiam Epiph. Scholasticus. Sic enim vertit, *Suaviores crebro sunt amicitiæ post inimicitiarum causas ad concordiam restitutæ.*" VALESIUS: qui tamen fallitur in eo quod dicit Gelasium ἀπόθεσιν habere. Idem enim Gelasius habet quod in textu nostro, si fides Balforeo habenda sit; male ἀπόθεσιν edidit Mansi in Conc. v. ii. c. 804. De fide vulgati ὑπόθεσιν non dubitandum est: sensum vero ex Epiphanio accipias, qui vertit, *causas*. Rectius verteret, *materiam*.
s Ita M. Euseb. Gelas. Niceph. consentit Epiphan. et versio Vales. ἐπανέλθετε editiones. Ipsa etiam oratio exposcit ἐπανελθοῦσα: nam in hac voce clauditur periodus, ut peroratio ab ἀπόδοτε οὖν exordiatur. Hiulcum vero videtur postremas quatuor voces ab αὖθις seorsim periodum facere, ut in textu vulgato.

tiam, interiore mentis cogitatione continere, et arcano pectoris recondere debetis. Maneat firma in vobis communis amicitiæ prærogativa, et veritatis fides, et Dei legisque observantia: recurrite ad mutuam dilectionem et caritatem: reddite universo populo suos amplexus. Ipsi vicissim expurgatis, ut ita dicam, animis vestris, vosmet ipsos agnoscite. Sæpe enim post depositas inimicitias reconciliata iterum gratia, jucundior existit amicitia. Reddite igitur mihi tranquillos dies, et noctes curarum expertes; ut mihi quoque puræ lucis voluptas, et quietæ vitæ lætitia in posterum conservetur. Quod nisi consecutus fuero, ingemiscam

καθαροῦ φωτὸς, καὶ βίου λοιπὸν ἥσυχος εὐφροσύνη σώ-
ζηται· εἰ δὲ μὴ, στένειν ἀνάγκη, καὶ δακρύοις δι' ὅλου
συνέχεσθαι, καὶ μηδὲ τὸν τοῦ ζῆν αἰῶνα πραέως[t] ὑφί-
18 στασθαι. Τῶν γάρτοι τοῦ Θεοῦ λαῶν, τῶν συνθεραπόν-
των λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκῳ καὶ βλαβερᾷ πρὸς
ἀλλήλους φιλονεικίᾳ κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ
λογισμῷ συνεστάναι λοιπόν; ἵνα[u] δὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ λύπης
19 τὴν ὑπερβολὴν αἴσθησθε, ἀκούσατε. Πρώην ἐπιστὰς τῇ
Νικομηδέων πόλει, παραχρῆμα εἰς[x] τὴν ἑῴαν ἠπειγόμην
τῇ γνώμῃ. σπεύδοντι δέ[y] μοι πρὸς ὑμᾶς ἤδη, καὶ τῷ
πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι, ἡ τοῦδε τοῦ πράγματος
ἀγγελία, πρὸς τὸ ἔμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεχαίτισεν·
ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾷν ἀναγκασθείην, ἃ μηδὲ ταῖς
20 ἀκοαῖς προσέσθαι[z] δυνατὸν ἡγούμην. Ἀνοίξατε δή μοι
λοιπὸν ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τῆς ἑῴας τὴν ὁδὸν, ἣν
ταῖς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατε. καὶ συγ-
χωρήσατε θᾶττον ὑμᾶς τε ὁμοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας
δήμους ἐπιδεῖν χαίροντας, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἁπάν-
των ὁμονοίας τε[a] καὶ ἐλευθερίας ὀφειλομένην χάριν, ἐπ'[b]
εὐφήμοις λόγων συνθήμασιν, ὁμολογῆσαι τῷ κρείττονι.

[t] πράως Euseb. Gelas.
[u] ἵνα μὴ δὲ Niceph. Tum ἀκούσατε om. Euseb.
[x] πρὸς Euseb.
[y] δή, omisso mox ἤδη, Euseb.
[z] προσεῖσθαι γρ. προέσθαι Gelas. προσίεσθαι Niceph.
[a] τε om. F. M. Niceph.
[b] ὑπὲρ F. M. Niceph.

necesse est, totusque lacrymis perfundar: nec reliquum vitæ tempus placide exigam. Nam quamdiu populus Dei, conservos meos dico, iniqua ac perniciosa contentione discissus est, qui fieri potest ut ego deinceps animo consistam? Atque ut doloris hac de re mei magnitudinem intelligatis, paulisper attendite. Nuper cum Nicomediam venissem, protinus in Orientem iter facere decreveram. Cumque profectionem urgerem, et majore jam ex parte vobiscum essem, hujus rei nuntius consilium nostrum retro avertit; ne cogerer ea coram aspicere, quæ ne auditu quidem tenus tolerare me posse existimabam. Posthac igitur consensu vestro viam mihi in orientem aperite, quam mihi mutuis inter vos contentionibus obstruxistis. Date hoc mihi, ut et vos et reliquos omnes populos lætos atque hilares quamprimum videre, et pro communi omnium concordia ac libertate debitas Deo gratias, cum unanimi laudum concentu referre possim.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῆς[c] γεγενημένης Συνόδου ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖ ἐκτεθείσης πίστεως.

1 Τοιαῦτα μὲν οὖν θαυμαστὰ καὶ σοφίας μεστὰ,
παρῄνει ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή· τὸ δὲ κακὸν ἐπι-
κρατέστερον ἦν καὶ τῆς τοῦ βασιλέως σπουδῆς, καὶ
ἀξιοπιστίας τοῦ διακονησαμένου τοῖς γράμμασιν· οὔτε
γὰρ Ἀλέξανδρος, οὔτε Ἄρειος ὑπὸ τῶν γραφέντων
2 ἐμαλάσσοντο. Ἀλλά τις ἦν ἄκριτος καὶ παρὰ τοῖς
λαοῖς ἔρις καὶ ταραχή· προϋπῆρχε δὲ καὶ ἄλλη τις
προτέρα νόσος τοπικὴ, τὰς ἐκκλησίας ταράττουσα,
ἡ διαφωνία τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς· ἥτις περὶ τὰ
τῆς ἑῴας μέρη μόνον ἐγένετο· τῶν μὲν Ἰουδαϊκώτερον
ἑορτὴν ποιεῖν ἐσπουδακότων· τῶν δὲ, μιμουμένων
σύμπαντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην Χριστιανούς.
3 Διαφωνοῦντες δὲ οὕτω[d] περὶ τῆς ἑορτῆς, τῆς κοινωνίας
μὲν οὐδαμῶς ἐχωρίζοντο· στυγνοτέραν[e] δὲ τὴν ἑορτὴν
4 τῇ διαφωνίᾳ εἰργάζοντο. Δι' ἀμφότερα τοίνυν ὁρῶν

[c] περὶ—πίστεως. Περὶ τῆς ἐν νικαία συνόδου. M.
[d] οὕτως F. M.
[e] στενοτέραν C.

CAPUT VIII.

De Synodo quæ habita est Nicææ in Bithynia, et de fide quæ ibi promulgata est.

Et hæc quidem imperator admirabili sapientia præditus per literas suadebat. Sed malum adeo invaluerat, ut nec imperatoris diligentia, nec auctoritas illius qui literas attulerat, quidquam profecerit. Nam neque Alexander, neque Arius, his literis molliti sunt: et in ipsa plebe ingens tumultus et contentio grassabatur. Sed et alius suberat localis morbus, qui ecclesias non mediocriter conturbabat: dissensio scilicet de festo Paschæ die; quæ quidem in orientis dumtaxat partibus versabatur; his Judæorum more festum diem celebrare; illis reliquos totius orbis Christianos in hoc imitari studentibus. Ceterum quamvis de die festo inter se hoc modo dissiderent, non tamen ideo a communione mutua abstinebant. Sed diei festi lætitia hoc dissensionis nubilo

ὁ βασιλεὺς ταραττομένην τὴν ἐκκλησίαν, σύνοδον
οἰκουμενικὴν συνεκρότει, τοὺς πανταχόθεν ἐπισκόπους
διὰ γραμμάτων εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι
παρακαλῶν. παρῆσάν τε ἐκ πολλῶν ἐπαρχιῶν καὶ
πόλεων οἱ ἐπίσκοποι· περὶ ὧν ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος
ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς τὸν Κωνσταντίνου βίον,
τάδε κατὰ λέξιν φησίν.

5 Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἁπασῶν, αἳ τὴν Εὐρώπην ἅπασαν,
Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρουν, ὁμοῦ συνῆκτο τῶν
τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια· εἷς τὲ οἶκος εὐκτήριος,
ὥσπερ ἐκ Θεοῦ πλατυνόμενος, ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ
Σύρους τε[f] καὶ Κίλικας, Φοίνικάς τε καὶ Ἀραβίους[g], καὶ 19
Παλαιστινοὺς, καὶ ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους,
Λίβυας, τούς τε ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν ὁρμωμένους· ἤδη
δὲ καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῇ συνόδῳ παρῆν· οὔτε[h] Σκύθης
ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας· Πόντος τε καὶ Ἀσία[i], Φρυγία 5
τὲ καὶ Παμφυλία, τοὺς παρ' αὐτοῖς[k] παρεῖχον[l] ἐκκρίτους.
6 Ἀλλὰ καὶ Θρᾶκες καὶ Μακεδόνες, Ἀχαιοί τε καὶ Ἠπει-

f Pro τε habet ἅμα Euseb. utrumque Gelas.
g Ἄραβας Gelas.
h οὐδὲ Euseb. Gelas.
i Ἀσία—Παμφυλία. Pro his habet Γαλατία καὶ Παμφυλία, Καππαδοκία τε καὶ Ἀσία καὶ Φρυγία Euseb.
k αὐταῖς Euseb. Niceph.
l εἶχον Niceph. Tum γρ. ἐγκρίτους marg. Gelas.

fuscabatur. Cum igitur imperator duobus his malis ecclesiam concuti videret, universalem synodum congregavit, omnes undequaque episcopos per literas invitans, ut Nicæam Bithyniæ convenirent. Proinde ex variis provinciis ac civitatibus multi adfuerunt episcopi, de quibus Eusebius Pamphili in tertio de vita Constantini libro hæc ad verbum scribit.

Ex omnibus ecclesiis quæ universam Europam, Africam, atque Asiam impleverant, ii qui inter Dei ministros eminebant, simul convenere. Unaque ædes sacra, veluti Dei nutu dilatata, Syros simul et Cilices, Phœnices et Arabes, et Palæstinos, Ægyptios præterea, Thebæos ac Libyas, aliosque ex Mesopotamia profectos, ambitu suo complexa est. Quidam etiam ex Perside episcopus concilio interfuit. Ac ne Scytha quidem desideratus est in hoc choro. Pontus item, Galatia, Pamphylia et Cappadocia, Asia quoque et Phrygia lectissimum quemque ex suis præbuere.

ρῶται, τούτων[m] τε οἱ ἔτι προσωτάτω[n] οἰκοῦντες ἀπήντων
αὐτός[o] τε Ἱσπανῶν[p] ὁ πάνυ βοώμενος εἷς[q] ἦν τοῖς πολ-
λοῖς ἅμα συνεδρεύων· τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως ὁ
μὲν προεστὼς διὰ γῆρας ὑστέρει· πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ
7 παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν. Τοιοῦτον μόνος[r]
ἐξ αἰῶνος εἷς βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Χριστῷ στέφανον
δεσμῷ συνάψας εἰρήνης, τῷ αὐτοῦ Σωτῆρι τῆς κατ'
ἐχθρῶν καὶ[s] πολεμίων νίκης θεοπρεπὲς ἀνετίθη[t] χαριστή-
ριον, εἰκόνα χορείας ἀποστολικῆς ταύτην καθ' ἡμᾶς συ-
8 στησάμενος. Ἐπεὶ κάτ' ἐκείνους συνῆχθαι[u] λόγος ἀπὸ
παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἄνδρας[x] εὐλαβεῖς,
ἐν[y] οἷς ἐτύγχανον Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, καὶ

m τούτων om. γρ. αὐτῶν τε marg. Gelas.
n πορρωτάτω Euseb.
o αὐτῶν Euseb.
p Σπάνων Euseb. Gelas.
q εἷς—ἐπλήρουν. Nihil hic variat, (præterquam quod ὑστέρει διὰ γῆρας habet) Euseb. Idem quoque quod in textu Niceph. —*unus erat, et simul plurimis assidebat. De regia vero civitate præsul Alexander propter senectutem defuit: presbyteri vero præsentes locum ejus implebant* Epiphan. Tum pro his habet, —βοώμενος ὁ Ὅσιος, ἐπέχων δὲ τὸν τόπον τοῦ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐπισκόπου Σιλβέστρου, σὺν πρεσβυτέροις Ῥώμης Βίτωνι καὶ Βικεντίῳ, τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων, τῆς τε νῦν βασιλευούσης πόλεως ὁ μὲν προεστὼς, Μητροφάνης τοὔνομα, διὰ γῆρας ὑστέρει, πρεσβύτεροι δὲ αὐτοῦ παρόντες τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐτέλουν· (γρ. ἐπλήρουν marg.) ὧν ὁ εἷς Ἀλέξανδρος ἦν, ὁ μετ' αὐτὸν ἐπίσκοπος τῆς αὐτῆς γεγονὼς πόλεως, Gelas. Vid. Annot.
r Ita F. M. C. Niceph. Vid. Vales. ad Vit. Const. l. c. μόνον editt.
s καὶ om. M. Niceph.
t ἀνετίθει F. Euseb. Gelas. Niceph.
u συνήχθη F. Niceph.
x ἄνδρες F. M. Niceph.
y καθὼς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν Ἀποστόλων· ἐν Gelas.

Thraces præterea ac Macedones, Achivi et Epirotæ, et qui longissimo ultra hos intervallo positi sunt, nihilominus adfuere. Ab ipsa quoque Hispania vir ille multo omnium sermone celebratus una cum reliquis aliis consedit. Aberat quidem regiæ urbis antistes: sed præsto erant presbyteri, qui vices ejus implerent. Hujusmodi coronam pacis vinculo consertam et connexam, solus ab omni ævo imperator Constantinus, velut divinum grati animi monumentum pro victoriis quas de hostibus et inimicis retulerat, Christo Servatori suo dedicavit; hoc amplissimo cœtu, tanquam imagine quadam apostolici chori, nostris temporibus convocato. Siquidem et apostolorum temporibus, viri religiosi ex omni

οἱ[z] κατοικοῦντες Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τὲ καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον τὲ[a] καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, οἵ τε ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε
9 καὶ Προσήλυτοι, Κρῆτες καὶ Ἄραβες. Πλὴν ὅσον ἐκείνοις
μὲν[b] ὑστέρει, τὸ μὴ ἐκ Θεοῦ λειτουργῶν[c] συνεστάναι τοὺς πάντας· ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης χορείας, ἐπισκόπων μὲν πληθὺς[d] τριακοσίων[e] ἀριθμὸν ὑπερακοντίζουσα ἦν· ἑπομένων δὲ τούτοις πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀκολούθων
10 τὲ πλείστων[f] ὅσων ἑτέρων, οὐδὲ ἦν ἀριθμός[g]. Τῶν δὲ
τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, οἱ μὲν διέπρεπον σοφίας λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερρότητι καὶ καρτερίας ὑπομονῇ, οἱ δὲ τῷ
11 μέσῳ πρόπῳ κατεκοσμοῦντο. Ἦσαν δὲ τούτων οἱ μὲν
χρόνου[h] μήκει τετιμημένοι, οἱ δὲ νεότητι καὶ ψυχῆς ἀκμῇ διαλάμποντες, οἱ δὲ ἄρτι παρελθόντες ἐπὶ τὸν τῆς

[z] καὶ οἱ &c. usque ad Ἄραβες om. Gelas.

[a] τε om. M. Euseb. Niceph. Act. Apost. ii. 10.

[b] μὲν om. Euseb.

[c] λειτουργοὺς F. M.

[d] πλῆθος F. M. πληθὺς ἦν Euseb. Gelas. πλῆθος ἦν Niceph.

[e] σύντριακοσίων ὑπερακοντίζουσα ἑπομένων &c. F. M. ὡσεὶ τριακοσίων C. (quod etiam in depravato *σύντριακοσίων* latere videtur.) τριακοσίων ὑπερακοντίζουσα Niceph. πεντήκοντα καὶ διακοσίων ἀριθμὸν ὑπ. Euseb. *multitudo erat episcoporum numerum trecentorum excedens* Epiphan. Plura vid. in Annott.

[f] πλειόνων F. Stephan. Genev.

[g] ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν Euseb. Gelas.

[h] χρόνων Gelas.

natione quæ sub cœlo est, in unum convenisse dicuntur. Inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, et qui habitant Mesopotamiam, Judæam et Cappadociam, Pontum, Asiam et Phrygiam ac Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ quæ est juxta Cyrenem, advenæ quoque Romani, Judæi et Proselyti, Cretenses et Arabes. Verum apud istos quidem hoc minus fuit, quod non omnes erant Dei ministri qui convenerant. In præsenti autem choro, episcopi quidem trecenti et amplius adfuerunt. Presbyterorum vero qui eos comitati sunt, diaconorum, acoluthorum, aliorumque complurium numerus iniri vix potest. Porro ex his Dei ministris, alii sermone sapientiæ, alii gravitate vitæ, et laborum tolerantia eminebant: alii modestia et comitate morum erant ornati. Ac nonnulli quidem eorum ob provectam ætatem maximo in honore erant: nonnulli et corporis et animi juvenili vigore enitebant. Quidam recens admodum ministerii sui stadium erant ingressi.

λειτουργίας δρόμον. οἷς δὴ πᾶσι βασιλεὺς[i] ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας τὰ σιτηρέσια δαψιλῶς χορηγεῖσθαι διετάξατο[k].

12 Καὶ τοιαῦτα μὲν περὶ τῶν ἐκεῖ συνελθόντων, Εὐσέβιος[l]. ἐπιτελέσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπινίκιον κατὰ Λικιννίου ἑορτὴν, ἀπήντα καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Νίκαιαν. διέπρεπον δὲ ἐν τοῖς ἐπισκόποις, Παφνούτιός τε ὁ ἐκ τῆς ἄνω Θηβαΐδος, καὶ Σπυρίδων ὁ ἐκ Κύπρου. ὅτου χάριν δὲ τούτων ἐμνημονεύσαμεν[m], μετὰ[n] ταῦτα
13 ἐρῶ. Συμπαρῆσαν δὲ λαϊκοὶ πολλοὶ διαλεκτικῆς
ἔμπειροι, ἐν ἑκατέρῳ μέρει συνηγορεῖν προθυμούμενοι· ἀλλὰ τὴν μὲν Ἀρείου δόξαν συνεκρότουν, Εὐσέβιός τε Νικομηδεὺς, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται, καὶ Θέογνις[o], καὶ Μάρις· ὧν ὁ μὲν Νικαίας ἐπίσκοπος ἦν· Μάρις δὲ, τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος· τούτοις δὲ γενναίως ἀντηγωνίζετο Ἀθανάσιος, διάκονος μὲν τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας· σφόδρα δὲ αὐτὸν διὰ τιμῆς ἦγεν Ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος· διὸ καὶ φθόνος

[i] ὁ β. Gelas. Niceph.

[k] διετέτακτο Euseb. προσέταττε γρ. διετάξατο Gelas.

[l] ὁ Παμφίλου συνεξῆλθεν Εὐσ. Gelas. "Codex Allat. habet, περὶ τῶν ἐκεῖ συνελ. ὁ Παμφίλου διεξῆλθεν Εὐσέβιος. Quod quidem majorem habet ἔμφασιν." VALESIUS.

[m] ἰδικῶς ἐμνημόνευσα Cod. Allat. Valesii.

[n] μετὰ om. F.M. Stephan. primus addidit Christophorsonus. *postea sum dicturus* Epiphan. H. T. ii. 1.

[o] ὁ θέογνις M.

Quibus omnibus quotidie annonas copiose præberi imperator mandaverit.

Ac de his quidem qui eo convenere, Eusebius ita scribit. Imperator vero, cum ob victoriam de Licinio partam triumphales ludos edidisset, ipse quoque Nicæam perrexit. Erant inter episcopos duo quidam celeberrimi nominis, Paphnutius ex superiore Thebaide, et Spyridon Cyprius. Quamobrem vero istorum mentionem fecerim, dicam paulo post. Aderant etiam complures laici, dialecticæ artis periti, suæ partis patrocinium parati suscipere. Ceterum Arii opinionem tuebantur tum Eusebius Nicomediensis, ut antea dixi, tum Theognis et Maris: quorum ille quidem Nicææ, hic Chalcedonis in Bithynia erat episcopus. Adversus istos Athanasius fortiter dimicabat, qui tunc quidem Alexandrinæ

14 ὡπλίσατο κατ᾽ αὐτοῦ, ὡς ὕστερον λέξομεν. Μικρὸν
οὖν πρὸ τῆς εἰς ἕνα τόπον συνελεύσεως τῶν ἐπισκό-
πων, οἱ διαλεκτικοὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς προαγῶνας
15 ἐποιοῦντο τῶν λόγων. Ἑλκομένων δὲ πολλῶν πρὸς
τὸ τοῦ λόγου τερπνὸν, εἷς τις τῶν ὁμολογητῶν
λαϊκὸς, ἀκέραιον ἔχων τὸ φρόνημα, ἀντιπίπτει τοῖς
διαλεκτικοῖς, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς[p]· ὡς ἄρα ὁ
Χριστὸς, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, οὐ διαλεκτικὴν ἡμῖν
παρέδοσαν τέχνην, οὐδὲ κενὴν ἀπάτην, ἀλλὰ γυμνὴν
γνώμην[q], πίστει καὶ καλοῖς ἔργοις φυλαττομένην.
16 Ταῦτα εἰπόντος, οἱ μὲν παρόντες πάντες ἐθαύμασαν
καὶ ἀπεδέξαντο· οἱ δὲ διαλεκτικοὶ εὐγνωμονέστερον
ποιοῦντες ἡσύχασαν, τὸν ἁπλοῦν λόγον τῆς ἀληθείας
17 ἀκούσαντες. Τότε μὲν οὖν οὕτως ὁ ἐκ τῆς διαλεκτι-
κῆς γινόμενος θόρυβος κατεστάλη. τῇ δὲ ἑξῆς,
πάντες ἅμα οἱ ἐπίσκοποι εἰς ἕνα τόπον συνήρχοντο.
παρῄει δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς μετ᾽ αὐτούς· καὶ ἐπεὶ πα-

[p] αὐτοῖς, quod habet Valesius, mendum est typographicum.

[q] "Magis placet cod. Allat. γνῶσιν ἐν πίστει, &c. Epiphan. Schol. *sed puram scientiam fide et bonis operibus observandam.*" VALESIUS.

ecclesiæ diaconus militabat. Ceterum magno in honore apud Alexandrum erat episcopum: unde etiam invidiæ livor contra eum exarsit, sicut postea dicturus sum. Interim vero, paulo antequam in unum locum convenirent episcopi, dialectici quibusdam sermonum prolusionibus contra nonnullos velitantes, sese exercebant. Cumque multi verborum suavitate allicerentur, laicus quidam ex confessorum numero, recto ac simplici præditus sensu, cum dialecticis congreditur, hisque illos verbis compellavit. Christus et apostoli non artem nobis dialecticam, nec inanem versutiam tradiderunt, sed apertam ac simplicem sententiam, quæ fide bonisque actibus custoditur. Quæ cum dixisset, omnes qui aderant, admiratione perculsi, ei assenserunt: dialectici vero simplici sermone veritatis audito, posthac æquiore animo conquievere. In hunc modum tumultus ille quem dialectica concitaverat, penitus compressus est. Postero die episcopi omnes unum in locum conveniunt. Post illos advenit etiam imperator. Qui postquam ingressus est, stetit in medio: nec prius sedere sustinuit, quam

ρῆλθεν, εἰς μέσους ἔστη· καὶ οὐ πρότερον καθίζειν
ᾑρεῖτο, πρὶν ἂν οἱ ἐπίσκοποι ἐπινεύσειαν. τοσαύτη
τὶς εὐλάβεια καὶ αἰδῶς τῶν ἀνδρῶν, τὸν βασιλέα
18 κατεῖχεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ[r] ἡ πρέπουσα τῷ καιρῷ
ἡσυχία ἐγένετο, ἤρξατο ὁ βασιλεὺς αὐτόθεν ἐκ τῆς
καθέδρας, παραινετικοῖς πρὸς αὐτοὺς χρῆσθαι λόγοις,
πρὸς συμφωνίαν καὶ ὁμόνοιαν προτρέπων αὐτούς· καὶ
τὴν μὲν ἑκάστου ἰδιάζουσαν λύπην πρὸς τὸν πλησίον,
παραχωρεῖν συνεβούλευε· καὶ γὰρ ἀντεγκαλοῦντες
ἦσαν ἀλλήλοις οἱ πλείονες· πολλοί τε ἐξ αὐτῶν
βιβλία δεήσεων τῷ βασιλεῖ τῇ προτεραίᾳ ἦσαν ὀρέ-
19 ξαντες. Ἐπὶ δὲ τὸ προκείμενον, διὸ καὶ συνελη-
λύθεισαν, χωρεῖν παρακαλέσας, τὰ βιβλία καυθῆναι
ἐκέλευσεν, ἐπειπὼν μόνον· κελεύει Χριστὸς ἀφιέναι
20 τῷ ἀδελφῷ, τὸν ἀφέσεως τυχεῖν ἐπειγόμενον. Τότε
οὖν τοὺς περὶ ὁμονοίας καὶ εἰρήνης λόγους εἰς πλάτος
διεξελθὼν, αὖθις περὶ τῶν δογμάτων ἐπιμελέστερον
ἐπισκέψασθαι τῇ αὐτῶν γνώμῃ ἐπέτρεψεν. οἷα δὲ
καὶ περὶ τούτων ἐν τῷ αὐτῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν εἰς

[r] καὶ om. F.

episcopi id nutu significassent. Tanta illos observantia ac reverentia imperator prosequebatur. Facto deinde, ut par erat, silentio, imperator ex sella verba facere cœpit, ad consensum eos exhortans atque concordiam. Et privatas quidem simultates ut singuli deponerent, admonuit. Quippe complures eorum sese mutuo accusabant: nonnulli etiam pridie ejus diei libellos supplices imperatori porrexerant. Ipse vero, ut proposito negotio, cujus gratia convenerant, instare potius vellent, eos hortatus, libellos omnes exuri jussit, adjecto tantum hoc elogio. Christus præcipit ut veniam fratri det, quisquis sibi ipsi veniam dari velit. Tunc igitur cum de pace et concordia abunde disseruisset, deinceps ut de religionis nostræ dogmatibus accuratius disquirerent, eorum arbitrio potestatique permisit. Verum operæ pretium fuerit audire, quid de his rebus narret Eusebius in tertio illo jam

τὸν βίον Κωνσταντίνου ὁ αὐτός φησιν Εὐσέβιος, ἐπακοῦσαι καλόν· ἔστι δὲ ταῦτα.

21 Πλείστων δὴ τῶν[s] ὑφ' ἑκατέρῳ τάγματι προτεινομένων, πολλῆς τε ἀμφιλογίας ταπρῶτα συνισταμένης, ἀνεξικάκως ἐπηκροᾶτο ὁ βασιλεὺς τῶν πάντων, σχολῇ τε εὐτόνῳ τὰς
22 προτάσεις ὑπεδέχετο. Ἐν μέρει τε ἀντιλαμβανόμενος τῶν παρ' ἑκατέρου τάγματος λεγομένων, ἠρέμα συνῆγε[t] τοὺς φιλονείκως ἐνισταμένους, πρᾳέως[u] τε ποιούμενος τὰς πρὸς ἕκαστον ὁμιλίας· ἑλληνίζων τε τῇ φωνῇ, ὅτι μηδὲ ταύτης ἀμαθῶς εἶχε, γλυκύτερός[x] τις ἦν καὶ ἡδύς, τοὺς μὲν συμπείθων[y], τοὺς δὲ καὶ[z] δυσωπῶν τῷ λόγῳ· τοὺς δὲ
23 εὖ λέγοντας ἐπαινῶν. Πάντας δὲ[a] εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων, ὁμογνώμονάς τε[b] καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις ἅπασιν ἐπὶ[c] τὸ αὐτὸ κατεστήσατο· ὡς ὁμοφώνως[d] μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν· τῆς δὲ σωτηρίου

[s] δὴ ταῦθ' ὑφ' Euseb. Vit. Const. iii. 13. δῆτα ὑφ' ἑκατέρου τάγματος Gelas. p. ii. c. 29.

[t] συνήγαγε Euseb.

[u] πράως Euseb.

[x] γλυκερός Euseb. Gelas.

[y] μὲν γοῦν πείθων Euseb.

[z] δὲ καταδυσωπῶν Euseb. Gelas. δὲ καὶ σιωπῶν perperam Niphorus.

[a] τε Euseb. Niceph.

[b] τε om. Euseb. Gelas.

[c] ἐπὶ τὸ αὐτὸ om. Euseb. ἕως ὅτε ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους ἐπ' αὐτῷ κατεστήσατο Gelas.

[d] ὁμόφωνον Euseb. ὁμοφρόνως Gelasius, qui pergit interpolando more suo, κρατῆσαι τὴν εὐσεβῆ δοξολογίαν, κρατυνθῆναί τε τὴν ἀληθῶς ἐκ Πνεύματος Ἁγίου παρὰ πάντων τῶν προρρηθέντων ἁγίων ἡμῶν πατέρων ἐκφωνηθεῖσαν σωτήριον πίστιν, ἐν τουτῷ δὲ καὶ περὶ τῆς σωτηρίου ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἕνα παρὰ πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρὸν ἐνομοθέτησε· τότε δὴ καὶ ἐγγράφως&c.

superius a nobis commemorato libro de vita imperatoris Constantini. Sic autem ait.

Multis igitur hunc in modum ex utraque parte propositis, magnaque controversia in ipso principio excitata, imperator cuncta patientissime auscultans, intento animo propositas quæstiones excepit; et quæ ab utraque parte dicebantur, vicissim adstruens atque adjuvans, pertinacius certantes paulatim conciliavit. Cumque omnes placide alloqueretur, et Græca uteretur lingua, quippe qui ne hujus quidem linguæ ignarus esset, suavissimus ac jucundissimus fuit; dum alios vi rationum adductos in suam sententiam trahit; alios orat et flectit; eosque qui rectæ dixissent, laudibus afficit; et universos ad concordiam incitat. Donec tandem eos concordes in omnibus de quibus antea certabatur, atque

ἑορτῆς[e] τὸν αὐτὸν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὁμολογηθῆναι καιρόν. 21
ἐκυροῦτό τε ἤδη, καὶ ἐγγράφως[f] δι' ὑποσημειώσεως ἑκάστου τὰ κοινῇ δεδογμένα.

24 Τοιαῦτα καὶ περὶ τούτων ταῖς ἑαυτοῦ φωναῖς ὁ Εὐσέβιος ἐγγράφως κατέλιπεν. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀκαίρως αὐτοῖς ἐχρησάμεθα· ἀλλὰ μάρτυσι χρώμενοι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεχθεῖσι, τῇδε αὐτὰ κατετάξαμεν τῇ γραφῇ· ἵν' ὅταν[g] τινες τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὡς περὶ τὴν πίστιν σφαλείσης καταγινώσκωσι, μὴ αὐτῶν ἀνεχώμεθα, μηδὲ πιστεύσωμεν Σαβίνῳ τῷ Μακεδονιανῷ, ἰδιώτας αὐτοὺς καὶ ἀφελεῖς καλοῦντι τοὺς ἐκεῖ[h] συν-
25 ελθόντας. Σαβῖνος γάρ, ὁ τῶν ἐν Ἡρακλείᾳ τῆς Θρᾴκης Μακεδονιανῶν ἐπίσκοπος, συναγωγὴν ὧν διάφοροι ἐπισκόπων[i] σύνοδοι ἐγγράφως ἐξέδωκαν ποιησάμενος, τοὺς μὲν ἐν Νικαίᾳ, ὡς ἀφελεῖς καὶ

[e] σωτηρίου δὲ ἑορτῆς Euseb.

[f] ἐν γραφῇ Euseb. Notandum est de variationibus quæ e collatione Socratis et Eusebii V. C. in hoc loco comparent, Nicephorum ubique, prætterquam in duabus illis citatis, cum textu nostro conspirare.

[g] ὅτ' ἂν F.

[h] Ita F. M. ἐκεῖσε Stephan. Genev. Vales.

[i] ἐπισκόπων om. F. M.

unanimes effecit. Adeo ut non modo unius fidei consonantia apud omnes obtineret; verum etiam unum idemque tempus in salutaris festi celebratione ab omnibus firmaretur. Porro ea quæ in commune placuerant, scriptis mandata, et singulorum subscriptione roborata sunt.

Et hæc quidem Eusebius ad verbum scripta istis de rebus nobis reliquit. Nos vero ea hoc loco proferre non alienum duximus: sed eorum testimonio utentes, huic historiæ nostræ consulto inseruimus; ut si qui forte Nicænum concilium tanquam in causa fidei lapsum condemnare voluerint, iis minime attendamus; nec Sabino Macedoniano credamus, qui imperitos ac simplices vocat eos qui in eo concilio convenerunt. Nam Sabinus Macedonianorum apud Heracleam Thraciæ urbem episcopus, qui diversarum synodorum acta unum in corpus collegit, Nicæni

ἰδιώτας διέσυρε, μὴ αἰσθανόμενος, ὅτι καὶ αὐτὸν Εὐ-
σέβιον, τὸν μετὰ πολλῆς δοκιμασίας τὴν πίστιν
ὁμολογήσαντα, ὡς ἰδιώτην διαβάλλει. καὶ τινὰ
μετὰ ἑκὼν παρέλιπεν, τινὰ δὲ παρέτρεψεν· πάντα
26 δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν μᾶλλον ἐξείληφεν. Καὶ
ἐπαινεῖ μὲν τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς ἀξιόπιστον
μάρτυρα· ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸν βασιλέα, ὡς τὰ Χρι-
στιανῶν δογματίζειν δυνάμενον· μέμφεταί τε[k] τῇ ἐκ-
τεθείσῃ ἐν Νικαίᾳ πίστει, ὡς ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ οὐδὲν
ἐπισταμένων ἐκδεδομένῃ· καὶ ὃν ὡς σοφὸν καὶ ἀψευδῆ
καλεῖ μάρτυρα, τούτου τὰς φωνὰς ἑκουσίως ὑπερορᾷ.
27 Φησὶ γὰρ ὁ Εὐσέβιος, ὅτι τῶν παρόντων ἐν τῇ Νι-
καίᾳ τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, οἱ μὲν, διέπρεπον σοφίας
λόγῳ, οἱ δὲ βίου στερρότητι· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς
28 παρὼν, πάντας εἰς ὁμόνοιαν ἄγων, ὁμογνώμονας καὶ
ὁμοδόξους κατέστησεν. Ἀλλὰ Σαβίνου μὲν, εἴ που
χρεία καλέσοι, ποιησόμεθα μνήμην· ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ

[k] Ita F. M. C. δὲ Vales. Neutrum habent Stephan. Genev.

quidem concilii sacerdotes, quasi rudes ac simplices deridet; nec animadvertit se, ipsum quoque Eusebium, qui fidem illam post diuturnæ inquisitionis examen amplexus est, ut imperitum simul criminari. Ac nonnulla quidem de industria prætermisit: quædam vero pervertit atque immutavit. Ceterum cuncta ad institutum suum sensumque pertraxit. Et Eusebium quidem Pamphili, tanquam testem fide dignissimum laudat: imperatorem quoque ipsum præconiis afficit, utpote qui Christianæ fidei dogmata apprime calleret. Fidem vero Nicææ expositam reprehendit, tanquam ab ignaris et imperitis hominibus conscriptam. Et quem sapientem virum ac veracem testem nominat, ejus verba sciens ac prudens despicit et contemnit. Eusebius enim scribit, ex ministris Dei qui Nicænæ synodo interfuerunt, alios sermone sapientiæ, alios vitæ constantia ac fortitudine excelluisse; et imperatorem ipsum qui aderat, ad concordiam cunctos reducentem, unanimes et consentientes reddidisse. Verum de Sabino quidem, sicubi necessitas exegerit, mentionem facturi

παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου μεγαλοφώνως[l] ἐξενεχθεῖσα
συμφωνία τῆς πίστεως, ἔστιν αὕτη[m].
29 Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα,
πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. Καὶ εἰς ἕνα
Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα
ἐκ τοῦ πατρὸς, μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀλη-
θινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμο-
ούσιον τῷ πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τάτε ἐν τῷ
οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ 22
διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα
καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρίναι

[l] *μεγαλοφρόνως* Stephan. Genev. "In cod. Leon. Allat. hic locus ita legitur: *ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου καὶ ὑπὸ Εὐσεβίου μεγαλοφώνως ἐπαινεθεῖσα συμφωνία*, &c. Eandem lectionem secutus est Epiphanius Scholasticus [ii. 8.]. Sic enim vertit: *concordia ergo fidei a magno in Nicæa prolatæ concilio, ab Eusebio clara voce laudata, hæc est.* Videtur omnino legisse Epiphanius *παρὰ τῆς μεγ. συνόδου ἐξενεχθεῖσα καὶ*, et cetera, ut supra." VALESIUS.

[m] Τὸ *μάθημα τῆς πίστεως* inserit M. Conf. infr. §. 43. Ipsum vero symbolum omittunt F. M. Habent in hoc loco Epiphan. et Niceph. "Symbolum quod hic sequitur deest in omnibus nostris exemplaribus, Regio, Flor. et Sfort. Recte tamen Christophorsonus id reposuit hoc loco. Hic enim positum fuisse a Socrate, tum ex Epiphan. Schol. discimus, tum ex verbis quæ proxime sequuntur, *ταύτην τὴν πίστιν τριακόσιοι*, &c. Manuscripti autem codices Symbolum istud hic omiserunt, eo quod paulo post repeteretur in Epistola Eusebii Pamphili." VALESIUS.

sumus. Fidei vero consensio Nicææ a magno concilio magnifice promulgata, hæc est.

Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium creatorem: et in unum Dominum Jesum Christum, filium Dei, genitum ex patre, unigenitum, hoc est, ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum; consubstantialem patri: per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo sunt et in terra. Qui propter nos homines et propter salutem nostram descendit, incarnatusque, et homo factus est, et passus. Qui resurrexit tertia post die, ascendit ad cœlos, venturus est ut vivos judicet ac mortuos. Credimus et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, Fuit

30 ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ
λέγοντας ὅτι ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι
οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑπο-
στάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν,
ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία
καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

31 Ταύτην τὴν πίστιν τριακόσιοι μὲν πρὸς τοῖς δε-
καοκτὼ[n] ἔγνωσάν τε καὶ ἔστερξαν· καὶ, ὡς φησὶν
ὁ Εὐσέβιος, ὁμοφωνήσαντες καὶ ὁμοδοξήσαντες ἔγρα-
φον[o]· πέντε δὲ μόνοι οὐ προσεδέξαντο, τῆς λέξεως
τοῦ ὁμοουσίου ἐπιλαβόμενοι, Εὐσέβιός τε ὁ Νικο-
μηδείας ἐπίσκοπος, καὶ Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλ-
κηδόνος, Θεωνᾶς Μαρμαρικῆς, Σεκοῦνδος[p] Πτολεμαΐ-
32 δος. Ἐπεὶ γὰρ ἔφασαν ὁμοούσιον[q] εἶναι, ὃ ἔκ τινος
ἐστὶν, ἢ κατὰ μερισμὸν, ἢ κατὰ ῥεῦσιν, ἢ κατὰ προ-
βολήν· κατὰ προβολὴν μὲν, ὡς ἐκ ῥιζῶν βλάστημα·
κατὰ δὲ ῥεῦσιν, ὡς οἱ πατρικοὶ παῖδες· κατὰ μερισ-

[n] δέκα καὶ ὀ. M.

[o] ὑπέγραφον M. quod probari poterat: sed Socrates alludere videtur ad id quod ait Eusebius, infra, §. 43, τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασι, non tam de subscriptione quam de Symboli compositione. Tum vero Epiphanius nihil de subscriptione hic habet; sed locum vertit, *unanimes in scriptis explanaverunt.*

[p] καὶ σεκοῦνδος M.

[q] ὁμούσιον male F.

aliquando tempus cum non esset, et antequam gigneretur non erat: vel quod de non extantibus factus est: aut qui ex altera substantia vel essentia dicunt esse filium Dei, aut creatum, aut conversioni mutationique obnoxium, anathematisat sancta catholica et apostolica ecclesia.

Hanc fidem trecenti quidem et octodecim antistites probaverunt et amplexi sunt: atque, ut Eusebius scribit, uno omnes ore et in unam sententiam conspirantes conscripserunt. Quinque tantum reperti sunt, qui illam amplecti nollent, vocem consubstantialis reprehendentes: Eusebius scilicet Nicomediensis episcopus, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ, et Secundus Ptolemaidis. Nam quoniam consubstantiale, illud esse aiebant quod ex alio est, vel partitione, vel fluxu, vel eruptione: eruptione quidem, ut ex radicibus germina: fluxu, ut ex parentibus liberi: partitione vero, ut ex auri massa duæ vel tres

μὸν δὲ, ὡς βώλου χρυσίδες δύο ἢ τρεῖς· κατ' οὐδὲν
δὲ τούτων ἔστιν ὁ υἱός· διὰ τοῦτο οὐ συγκατατίθε-
σθαι τῇ πίστει ἔλεγον· πολλὰ οὖν τὴν λέξιν τοῦ
ὁμοουσίου σκώψαντες, τῇ καθαιρέσει Ἀρείου ὑπο-
33 γράψαι οὐκ ἠβουλήθησαν. Διόπερ ἡ σύνοδος, Ἄρειον
μὲν καὶ τοὺς ὁμοδόξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισεν ἅπαντας,
προσθέντες μήτε ἐπιβαίνειν τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτόν·
βασιλέως δὲ πρόσταγμα, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς περὶ
34 Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν, εἰς ἐξορίαν ἀπέστειλεν. Εὐ-
σέβιος μὲν οὖν καὶ Θέογνις μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν
ἐξορίαν βιβλίον μετανοίας ἐπιδόντες, τῇ πίστει τοῦ
ὁμοουσίου συνέθεντο, ὡς προϊόντες δηλώσομεν· τότε
δὲ ἐν τῇ συνόδῳ, Εὐσέβιος ὁ τὴν Παμφίλου προσ-
ωνυμίαν ἔχων, καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας
τὴν ἐπισκοπὴν κεκληρωμένος, μικρὸν ἐπιστήσας, καὶ
διασκεψάμενος εἰ δεῖ προσδέξασθαι τὸν ὅρον τῆς
πίστεως, οὕτως ἅμα τοῖς πολλοῖς πᾶσι συνῄνεσέν
τε καὶ συνυπέγραψεν· καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν λαῷ ἔγ-
γραφον τὸν ὅρον τῆς πίστεως διεπέμψατο, τὴν τοῦ
ὁμοουσίου λέξιν ἑρμηνεύσας, ἵνα μηδὲ ὅλως τὶς ὑπό-

phialæ: nullo porro ex his modo esse filium Dei: idcirco in eam fidem se consentire non posse asseverabant. Vocem igitur consubstantialis plurimis cavillis ac dicteriis insectati, Arii depositioni subscribere noluerunt. Quam ob causam synodus quidem Arium et omnes qui cum eo sentiebant, anathemate percussit; adjecto insuper ne Alexandriam ingredi ei liceret. Imperator vero tum Arium ipsum, tum Eusebium ac Theognin exilio multavit. Et Eusebius quidem ac Theognis, paulo post quam in exilium missi essent, oblato pœnitentiæ libello, in fidem consubstantialis consensere, sicut in progressu orationis ostensuri sumus. Tunc vero Eusebius, is qui cognomentum Pamphili sortitus est, Cæsareæ in Palæstina sacerdotium gerens, cum in synodo paululum hæsitavisset, secumque expendisset utrum admittenda esset fidei formula, tandem et ipse una cum reliquis assensus est et subscripsit: et Cæsariensibus suis conscriptam fidei formulam misit, vocem consubstantialis interpretatus, ne quis sinistrum quidpiam de ipso

νοιαν ἀνθ' ὧν ἐπέστησεν[r] ἔχῃ περὶ αὐτοῦ. Ἔστι δὲ
αὐτὰ[s] τοῦ Εὐσεβίου τὰ γραφέντα, κατὰ λέξιν τάδε.
35 Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα
κατὰ τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν,
εἰκὸς μὲν καὶ[t] ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, μεμαθηκέναι, τῆς φήμης
προτρέχειν εἰωθυίας τὸν περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ
36 λόγον. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ μόνης[u] τοιαύτης ἀκοῆς τὰ[x] τῆς 23
ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμ-
ψάμεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν[y] τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεθεῖσαν
περὶ τῆς πίστεως γραφὴν, ἔπειτα[z] τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς
37 ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασι. Τὸ
μὲν οὖν παρ'[a] ἡμῶν γράμμα, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεο-
φιλεστάτου[b] ἡμῶν βασιλέως[c] ἀναγνωσθὲν, εὖ τε ἔχειν
καὶ δοκίμως ἀποφανθὲν, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· Καθὼς[d]
παρελάβομεν παρὰ[e] τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, καὶ ἐν

[r] ὑπέστησεν M.

[s] Ita F. M. et cod. Sfort. Valesii. *Sunt autem quæ ab ipso Eusebio conscripta sunt* Epiphan. δὲ αὐτοῦ τὰ γραφ. editt.

[t] μὲν ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι Athanas. De Decret. Nicæn. Syn. p. 238. ed. Bened. μὲν ὑμᾶς καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι Theodoretus Eccles. Hist. i. 11. Niceph. viii. 22. Mox ἀληθῆ λόγον Gelasius ii. 35.

[u] μόνης om. Thdrt. Athan. Niceph.

[x] τὸ Thdrt. Niceph.

[y] μὲν om. Niceph. Tum προταθεῖσαν Athan.

[z] ἔπειτα δε Thdrt. Gelas.

[a] παρ' ἡμῶν μὲν οὖν Thdrt.

[b] θεοφιλοῦς Niceph. τοῦ om. Athan.

[c] βασιλέως ἡμῶν Thdrt.

[d] ἡ ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθεῖσα πίστις inserit Thdrt. Gelas. Niceph.

[e] ὑπὸ Niceph.

suspicaretur, eo quod aliquantulum substitisset. Porro quæ ab Eusebio scripta sunt, sic se habent.

Quæ de fide ecclesiastica in magno concilio Nicææ congregato tractata sunt, verisimile quidem est jam vos aliunde didicisse, fratres carissimi, cum accuratam rerum gestarum narrationem fama plerumque soleat præcurrere. Verum ne istiusmodi rumore res vobis aliter quam se habet nuntietur, necessarium putavimus ad vos mittere; primum quidem fidei formulam a nobis propositam; deinde alteram, quam episcopi quibusdam ad nostram adjectis appendicibus promulgarunt. Nostra igitur formula, quæ in conspectu imperatoris Deo carissimi lecta, recte ac probe se habere omnibus visa est, sic habet. Sicut ab antecessoribus nostris episcopis accepimus, tunc cum primis fidei rudimentis in-

τῇ[f] κατηχήσει, καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν, καὶ[g]
καθὼς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ ὡς ἐν
τῷ πρεσβυτερίῳ[h], καὶ ἐν αὐτῇ τῇ[i] ἐπισκοπῇ ἐπιστεύσα-
μέν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτω[k] καὶ νῦν πιστεύοντες, τὴν
38 ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν. Ἔστι δὲ αὕτη·
Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν
τῶν ἁπάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα
Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, Θεὸν ἐκ
Θεοῦ[l], φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρω-
τότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ
Θεοῦ[m] πατρὸς γεγεννημένον· δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ[n]
πάντα, τὸν διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, καὶ
ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον· καὶ παθόντα, καὶ ἀνα-
στάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν πατέρα,
καὶ ἥξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.
39 πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν[o] Πνεῦμα ἅγιον. Τούτων ἕκαστον
εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες, Πατέρα ἀληθῶς[p] Πατέρα,

[f] τῇ πρώτῃ Athan. Thdrt. Gelas. Niceph.

[g] καθὼς καὶ Thdrt. καὶ om. Niceph.

[h] Ita F. M. Athan. Thdrt. Gelas. πρεσβυτερείῳ editt. αὐτῷ τῷ Niceph.

[i] τῇ om. Niceph. Tum ἐπιστεύομεν Athan. Gelas.

[k] οὕτω—προσαναφέρομεν om. Niceph. προφέρομεν Gelas.

[l] τοῦ Θεοῦ Thdrt.

[m] Θεοῦ om. Athan. Thdrt. Niceph. Gelas.

[n] τὰ om. Thdrt.

[o] εἰς τὸ πνεῦμα τὸ Niceph.

[p] ἀληθινῶς ter Thdrt. Niceph. Clausulam hanc om. Gelas.

structi, et cum salutari lavacro tincti sumus: sicut ex divinis scripturis didicimus, et sicut ipsi tum in presbyterio, tum in episcopali gradu constituti, et credidimus et docuimus, ita nunc etiam credentes, fidem nostram vobis exponimus. Est autem hujusmodi. Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, visibilium omnium et invisibilium creatorem: et in unum Dominum Jesum Christum, Dei verbum, Deum de Deo, lumen de lumine, vitam ex vita, filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sæcula ex Deo patre genitum, per quem omnia facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus est, et inter homines versatus: qui passus est, et resurrexit tertia die: ascendit ad patrem, et iterum venturus est cum gloria ut vivos judicet ac mortuos. Credimus etiam in unum Spiritum sanctum. Horum unumquemque esse ac subsistere credentes: patrem vere patrem, filium vere filium, et spiritum sanctum vere spiritum sanctum: sicut et Dominus noster, cum discipulos suos ad præ-

καὶ Υἱὸν ἀληθῶς Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον[q]
Πνεῦμα· καθῶς[r] καὶ ὁ[s] Κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ
κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε· Πορευθέντες μαθη-
τεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα
τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
40 Περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν, καὶ οὕτω
φρονεῖν, καὶ πάλαι[t] οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου
οὕτω σχήσειν, καὶ ἐν αὐτῇ ἐνίστασθαι τῇ πίστει[u], ἀνα-
θεματίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν[x] ἄθεον· ταῦτα ἀπὸ καρδίας
καὶ ψυχῆς πάντα[y] πεφρονηκέναι, ἐξ οὗπερ ἴσμεν ἑαυτοὺς,
καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ
τοῦ παντοκράτορος, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
μαρτυρούμεθα· δεικνύναι ἔχοντες δι'[z] ἀποδείξεων, καὶ πεί-
θειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας[a] χρόνους οὕτως
41 ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν ὁμοίως[b]. Ταύτης[c] ὑφ'
ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως, οὐδενὶ παρῆν ἀντιλογίας

[q] *πνεῦμα ἅγιον* Thdrt. Niceph.
[r] *καθὰ* Thdrt.
[s] *ὁ* om. Reading incuria, ut videtur.
[t] Ita Athan. *πάλιν* F. M. Stephan. Genev. Tacite emendavit Valesius. *Sed etiam dudum* Epiphan. H. T. ii. 11.
[u] *θανάτου ὑπὲρ ταύτης συνίστασθαι (ἐνίστασθαι* Athan.) *τῆς πίστεως* Athan. Thdrt. Niceph. *διαβεβαιούμεθα οὕτως ἐσχηκέναι, καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τ. π.* Gelas.
[x] *ἄθεον αἵρεσιν* Athan. Gelas. Niceph.
[y] *πάντα* om. Thdrt. Niceph. *πάντοτε* Athan. *πάντως* Gelas. Tum pro *ἴσμεν* habet *ἔγνωμεν* Gelas.
[z] *καὶ δι' ἀποδείξεως* Thdrt. Niceph. *καὶ δι' ἀποδειξέων* Gelas.
[a] Ita F.M. Athan. Thdrt. Gelas. Niceph. *παρελθόντας* editt.
[b] *ὁμοίως* om. Athan. Thdrt. Gelas.
[c] *τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης π. καὶ οὐδενὶ* F. idem, sed omisso *τῆς*, M. *οὐδεὶς* Niceph.

dicandum mitteret, dixit: Ite ac docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. De quibus etiam affirmamus, nos ita tenere atque ita sentire, et olim ita tenuisse, et usque ad mortem retenturos, atque in hac fide constanter permansuros esse, omnem impiam hæresim anathemate damnantes. Hæc nos omnia sincere atque ex animo sensisse, ex quo nosmetipsi nosse potuimus, atque etiamnum sentire et loqui verissime, coram omnipotente Deo et coram Domino nostro Jesu Christo testificamur, parati certissimis probationibus ostendere, et vobis persuadere, nos præteritis etiam temporibus ita credidisse, atque ita prædicasse. Cum hæc a nobis fides esset exposita, nullus erat contradicendi locus. Sed et imperator ipse noster Deo ca-

τόπος. Ἀλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν
βασιλεὺς, ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν· οὕτω
τὲ καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν ἐμαρτύρατο[d], καὶ ταύτῃ τοὺς
πάντας συγκαταθέσθαι, καὶ[e] ὑπογράφειν τοῖς δόγμασι,
καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο[f], ἑνὸς μόνου
42 προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου. Ὃ καὶ αὐτὸς[g]
ἡρμήνευσε[h] λέγων, ὅτι μὴ κατὰ τὰ[i] τῶν σωμάτων πάθη 24
λέγοι[k] τὸ ὁμοούσιον, οὔτε οὖν[l] κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατά
τινα[m] ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι· μήτε[n] γὰρ
δύνασθαι τὴν ἄϋλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον φύσιν
σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι· θείοις δὲ καὶ ἀπορρή-
43 τοις ῥήμασι[o] προσήκει τὰ τοιαῦτα νοεῖν. Καὶ ὁ μὲν
σοφώτατος καὶ εὐσεβὴς[p] ἡμῶν βασιλεὺς τοιάδε[q] ἐφιλο-
σόφει[r]· οἱ δὲ, προφάσει[s] τοῦ ὁμοουσίου, τήνδε[t] τὴν γρα-
φὴν πεποιήκασι.

[d] *ἐμαρτύρησεν* Thdrt. *συνωμολόγησε* Gelas. Niceph. Tum *συγκατατίθεσθαι* Gelas.
[e] *καὶ* om., tum *τε τοῖς* Athan. Thdrt. Niceph.
[f] *παρεκελεύσατο* Niceph.
[g] *αὐτὸ* Athan. Gelas. Niceph.
[h] *ἑρμήνευσεν* F. Niceph.
[i] *τὰ* om. Athan. *τὰ τῶν* om. Thdrt. Niceph.
[k] *λέγοιτο ὁμ.* Athan. *λέγοιτο ὁμοούσιος* Thdrt. Niceph. *λέγοιτο τῷ πατρὶ ὁμοούσιος* Gelas.
[l] *οὖν* om. Thdrt. Gelas. Niceph.
[m] *τινα* om. Niceph.
[n] *μηδὲ* Thdrt. Gelas. Niceph.
[o] *λόγοις* Athan. Thdrt. Niceph.
[p] *ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος* Athan. Thdrt. Gelas. *εὐσεβέστατος ἡμῶν* Niceph.
[q] *τὰ τοιαῦτα* Thdrt. Niceph.
[r] *διεφιλοσόφει* Niceph.
[s] *τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης* Thdrt. Niceph.
[t] *τῇ δὲ τῆς πίστεως πεποιήκασι τὸ μάθημα* M. *τὸ μάθημα* addit item F. et Sfort. Vales. *ὁμοουσίου προσθήκης, ἑτέραν ἔκδοσιν πίστεως πεπ.* Niceph.

rissimus, eam rectissime conceptam esse, primus omnium testatus est: atque ita sentire se affirmavit, cunctosque hortatus est ut ei assentirentur atque subscriberent, utque in hanc doctrinam omnes conspirarent; una duntaxat voce consubstantialis adjecta. Quam quidem vocem ipse quoque interpretatus est, asserens consubstantiale a se dici, non juxta corporis affectiones; neque per divisionem aut per sectionem quandam filium ex patre subsistere. Fieri enim non posse, ut materiæ expers natura et intellectualis atque incorporea, corpoream ullam affectionem admittat: sed divinis arcanisque rationibus id esse intelligendum. Ac sapientissimus quidem et religiosissimus imperator, ita tum philosophatus est. Illi vero occasione vocis illius consubstantialis, hujusmodi formulam conscripserunt.

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.

44 Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάν-
των ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον
Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ
πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός·
Θεὸν ἐκ Θεοῦ· φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ
ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ πατρί·
δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν
τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα[u],
παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς
τοὺς οὐρανούς· ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ
45 εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ[x] ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτὲ
ὅτε οὐκ ἦν, ἢ[y] οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι, ἢ[z] ἐξ οὐκ ὄντων
ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας
εἶναι, ἢ κτιστὸν[a], ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ
Θεοῦ, τούτους[b] ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ
τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

[u] *καὶ ἐναν.* Thdrt. Tum *παθόντα, ταφέντα* Gelas. Mox *εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐρχ.* Athan.

[x] *τὸ ἅγιον πνεῦμα* Athan. Thdrt. Gelas.

[y] *καὶ οὐκ* Athan. *καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν* Thdrt. Gelas.

[z] *καὶ ὅτι ἐξ* Athan. Thdrt. Gelas.

[a] *ἢ κτιστὸν ἢ* om. Thdrt.

[b] *τούτους* om. Thdrt. Gelas. *καὶ ἀποστολικὴ τοῦ Θεοῦ* om. Gelas.

SYMBOLUM.

Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium creatorem: et in unum Dominum Jesum Christum, filium Dei, genitum ex patre unicum, hoc est ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum: consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo sunt et in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, incarnatusque et homo factus est, et passus. Qui resurrexit tertia post die: ascendit ad cœlos, venturus est ut vivos judicet ac mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Fuit aliquando tempus cum non esset; et antequam gigneretur non erat: vel quod de non extantibus factus sit: aut qui ex altera substantia vel essentia dicunt esse filium Dei, aut creatum, aut conversioni mutationique obnoxium, anathematisat sancta catholica et apostolica ecclesia.

46 Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης,
ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ
τῷ πατρὶ ὁμοούσιον, οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς[c] καταλιμ-
47 πάνομεν. Ἐπερωτήσεις[d] τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐν-
τεῦθεν ἀνεκινοῦντο, ἐβασάνιζέν[e] τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν
τῶν εἰρημένων· καὶ δὴ καὶ[f] τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡμολόγητο[g]
πρὸς αὐτῶν, δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν[h] τοῦ πατρὸς εἶναι,
οὐ μὴν ὡς[i] μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρός· ταύτῃ[k] δὲ καὶ
ἡμῖν ἐδόκει καλῶς[l] ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ, τῆς
εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι
τὸν υἱὸν, οὐ μὴν μέρος τῆς[m] οὐσίας αὐτοῦ τυγχάνειν.
48 Διόπερ τῇ[n] διανοίᾳ καὶ[o] αὐτοὶ συντιθέμεθα, οὐδὲ τὴν
φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου[p] παραιτούμενοι[q], τοῦ τῆς εἰρήνης

[c] *αὖθις* Thdrt. Niceph. Tum *κατελιμπάνομεν* Niceph. *καταλαμβάνομεν* Gelas.

[d] *ἐρωτήσεις* Niceph.

[e] (*καὶ* Gelas.) *ἐβασανίζετο ὁ λόγος τῆς διανοίας* Thdrt. Gelas. et, addito *δὲ* post *ἐβασανίζετο*, Niceph.

[f] *καὶ* om. Thdrt. Niceph.

[g] *τοῦ πατρὸς ὡμ.* Gelas. *ὡμολογεῖτο* Niceph.

[h] *ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν* Niceph.

[i] *ὡς* om. M.

[k] Ita Athan. Gelas. *ταύτῃ καὶ* Thdrt. Niceph. *ταῦτα* editt. "Cod. Allat. *ταύτῃ δὲ*, sed vulgata lectio melior mihi videtur. Epiphan. Schol. legisse videtur *διὰ ταῦτα, propterea nobis quoque videbatur.*" VALESIUS. Præstat *ταύτῃ*. Nam *διάνοια* est *sensus verborum*, cui consentire vult Eusebius; quemadmodum etiam paulo infra, *sensum* ab ipsis vocibus distinguit, *τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ συντιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν —παραιτούμενοι*. Tum si *ταύτῃ* legatur, ponendum est comma post *διανοίᾳ* tollendum vero post *διδασκαλίας*.

[l] *καλῶς ἔχειν ἐδόκει* Niceph.

[m] *αὐτοῦ τῆς οὐσίας* Niceph.

[n] *ταύτῃ τῇ* Thdrt.

[o] *καὶ αὐτοὶ* om. M. *συνετιθέμεθα* Athan. Gelas.

[p] *τοῦ ὁμοουσίου* om. Gelas. Niceph.

[q] *παραιτούμεθα* Thdrt. Niceph.

Cum hæc ab illis dictata esset fidei formula, id quod ab illis dictum erat, ex substantia patris, et consubstantialis, non absque examine prætermisimus. Hinc igitur variæ quæstiones ortæ sunt et responsiones: et quænam esset eorum verborum sententia, accurate expendebatur. Et has quidem voces, *ex substantia*, fassi sunt hoc significare, filium quidem esse ex patre, sed non tanquam partem ipsius patris. Hunc sensum ut nos quoque amplecteremur, æquum omnino videbatur, cum pia doctrina prædicet, filium ex patre esse, non tamen partem esse illius substantiæ. Quamobrem et nos huic notioni assensum præbemus. Ac ne ipsam quidem vocem consubstantialis rejicimus, pacis intuitu, et ne a recta intelligentia excidamus. Pari ratione has

σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς
49 ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας[q]. Κατὰ τὰ αὐτὰ[r] δὲ, καὶ τὸ γεν-
νηθέντα καὶ οὐ[s] ποιηθέντα, κατεδεξάμεθα, ἐπειδὴ τὸ ποιη-
θὲν[t] κοινὸν ἔφασκον εἶναι[u] πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμά-
των, τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων· ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν
τὸν υἱόν· διὸ δὴ[x] μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, τοῖς δι' αὐτοῦ
γενομένοις ὅμοιον[y]· κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα
τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι[z] διδάσκει
τὰ[a] θεῖα λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως[b] ἀνεκφράστου
καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γενητῇ[c] φύσει τυγχάνοντος.
50 Οὕτω δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν
ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν[d] τῶν
σωμάτων τρόπον, οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζώοις παραπλησίως·
οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας, οὔτε[e] κατὰ ἀπο-
τομὴν, ἢ ἀλλοίωσιν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας[f] τε καὶ δυνά-
μεως· τούτων γὰρ πάντων ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγέννητον[g]

q *διανοίας* om. Gelas.

r *ταῦτα* Thdrt. *ταὐτὰ* Niceph.

s Ita F. M. Athan. Gelas. Niceph. *καὶ* om. editt.

t *ποιηθέντα* Thdrt.

u *εἶναι ἔφασκον* Niceph.

x *διὸ μηδὲ* Thdrt.

y *ἐμφερὲς* Thdrt. Gelas. Niceph.

z Scripsi *γεγεννῆσθαι* ex Gelasio et Epiphanio, qui vertit, *ex Patre natum*. *γεγενῆσθαι* cæteri, codices et libri.

a *τὰ θεῖα διδάσκει* Niceph.

b *γενέσεως* F. M. Tum *καὶ ἀνεκ.* Niceph.

c Ita F. M. *γεννητῇ* cæteri.

d *τὸν τῶν* om. Thdrt.

e *ἀλλ' οὐδὲ κατά τι πάθος, ἢ τροπὴν, ἢ ἀλ.* Athan. Thdrt. Gelas. et, omisso priore *ἢ*, Niceph.

f *οὐσίας τε καὶ* om. Thdrt. Gelas. Niceph.

g *ἀγένητον* M. *τὴν τοῦ ἀγεννήτου π. φ.* Thdrt. *ἀγέννητον (τοῦ* Gelas.) *πατρὸς φύσιν* Gelas. Niceph. *ἀγένητον τοῦ π. φ.* Athan.

etiam voces approbavimus, genitum non factum. Nam *factum*, verbum esse dicebant commune reliquis omnibus creaturis quæ per filium factæ sunt; quibus nihil simile habeat filius: ac proinde eum non esse facturam, his quæ per ipsum facta sunt similem; sed longe præstantioris quam reliquas creaturas esse substantiæ. Quam quidem ex patre esse, divina docent oracula, arcano quodam generationis modo, qui nec verbis exprimi, nec intelligentia comprehendi ab ulla possit creatura. Sic etiam illud, consubstantialem esse filium patri, cum allatis rationibus discussum esset, convenit non juxta corporum modum, neque instar mortalium animantium accipi debere. Nam neque per divisionem substantiæ, neque per abscissionem, nec per mutationem paternæ essentiæ atque virtutis id posse constare. Ingenitam enim patris na-

φύσιν τοῦ πατρός· παραστατικὸν δὲ εἶναι τῷ[h] πατρὶ τὸ
ὁμοούσιον, τὸ[i] μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ[k]
κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐμφαίνειν[l]· μόνῳ δὲ τῷ
πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιῶσθαι,
καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τὲ[m] ὑποστάσεως καὶ οὐσίας, ἀλλ'
51 ἐκ τοῦ[n] πατρός. Ὧι καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμηνευθέντι τὸν
τρόπον, καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι[o]· ἐπεὶ καὶ τῶν
παλαιῶν τινὰς λογίους[p] καὶ[q] ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ
συγγραφέας ἔγνωμεν, ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεο-
λογίας τῷ τοῦ ὁμοουσίου συγχρησαμένους ὀνόματι.
52 Ταῦτα μὲν οὖν[r] περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως,
ᾗ συνεφωνήσαμεν οἱ[s] πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ 26
τὰς ἀποδοθείσας διανοίας, ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου[t]
βασιλέως ἐξετασθείσας, καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς
συνομολογηθείσας· καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ
τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα[u], ἄλυπον εἶναι ἡγησά-
μεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρήσασθαι[x] φωναῖς·

h *τὸ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ* Athan. Thdrt. Gelas. Niceph.

i *τοῦ* M. Thdrt. Niceph.

k Ita F. M. *creaturas factas* Epiphan. *γεννητὰ* cæteri.

l *φέρειν* Athan. Gelas. *φέρειν μόνον* Niceph.

m *τινὸς* Athan. Thdrt. Gelas. et mox *τε καὶ οὐσίας* Gelas.

n *τῆς τοῦ* Thdrt.

o *συγκατατίθεσθαι* Niceph.

p *λογίους τινὰς* Thdrt.

q *καὶ* om. Niceph.

r *οὖν* om. Thdrt. Niceph.

s *οἱ* habent F. M. C. Thdrt. et Chr. in marg. Genev., cujus in textu (sicut etiam in Stephan.) tota clausula *ᾗ—ἀνεξετάστως* deest. *οἱ* om Vales. *ἅπαντες* Niceph.

t *θεοφιλοῦς* Niceph. Tum *καὶ —συνομολογηθείσας* om. Gelas.

u *τεθέντα δεκτὸν εἶναι ἡγ.* Thdrt. Niceph.

x *χρῆσθαι* M. Athan. Gelas.

turam ab his omnibus alienam esse. Verum hoc, consubstantialem esse patri, nihil aliud significare, quam filium Dei nullam cum creaturis ab ipso factis similitudinem habere; sed solius patris a quo genitus sit, per omnia similem esse; nec ex alia quadam hypostasi aut substantia, sed ex patre esse. Quod quidem cum ita expositum fuisset, jure merito approbandum esse censuimus: quandoquidem nonnullos ex veteribus insignes episcopos, et disertos scriptores, in explicanda patris ac filii divinitate, hoc vocabulo consubstantialis usos esse cognovimus. Atque hæc dicta sint de fide quæ Nicææ promulgata est, cui quidem omnes consensimus, non leviter et inconsulto, sed juxta sensus allatos, qui coram ipso religiosissimo imperatore discussi, et ob rationes superius expositas ab omnibus comprobati sunt. Sed et anathe-

διὸ[y] σχεδὸν ἡ[z] πᾶσα γέγονε[a] σύγχυσίς τε καὶ ἀκατα-
53 στασία τῶν[b] ἐκκλησιῶν. Μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τῷ[c] ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῷ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν[d] καὶ διδάσκειν· ᾧ[e] καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ, τούτοις
54 εἰώθαμεν[f] χρῆσθαι τοῖς ῥήμασι. Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεμψάμεθα, ἀγαπητοὶ, τὸ κεκριμένον[g] τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερὸν ὑμῖν καθιστῶντες· καὶ[h], ὡς εὐλόγως, τότε[i] μὲν καὶ μέχρι ὑστάτης ὥρας

y δι' ὧν M. δι' ἃς Thdrt. Gelas. δι' ἃ cod. Allat. Vales. Niceph.
z ἡ om. Niceph.
a ἐγεγόνει Niceph.
b τῆς ἐκκλησίας Athan. Gelas. Niceph.
c Ita Athan. τὸ—τὸ, cæteri omnes, quamvis sequatur τοῖς ἐπιλεγομένοις: emendavi post Noesselt in textu Thdrt.
d καὶ λέγειν Niceph.
e ᾧ om. Niceph.
f εἰώθειμεν Thdrt. Niceph. συγχρῆσθαι Athan. Thdrt. Gelas. Niceph. Tum post ῥήμασι sequitur alia Paragrapha, Ἔτι μὴν τὸ (τοῦ al.) ἀναθεματίζεσθαι τὸ, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη, τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι, τὸ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. Ἤδη δὲ καὶ (αὐτὸς Gelas.) ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς (ὡς Gelas.) τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε καὶ κατὰ τὴν ἔνθεον αὐτοῦ γένεσιν (γέννησιν al.) τὴν πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτόν· ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς ἀεὶ πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως ἀεὶ, καὶ σωτῆρος ἀεὶ, δυνάμει πάντα ὄντος, ἀεί τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος. Ταῦτα &c. Hæc Athanasius: atque eadem fere Theodoretus, Gelasius, et Nicephorus. Plura vide in Annott.
g τὰ κεκριμένα, et mox φανερὰ, absque ὑμῖν, Thdrt. Niceph. τὸ κεκρυμμένον C.
h καὶ om. Thdrt. Niceph.
i ποτὲ Niceph.

matismum qui post fidei formulam ab illis est promulgatus, haudquaquam moleste suscepimus, eo quod peregrinis et a sacra scriptura alienis vocibus uti prohibeat, ex quibus omnis fere dissensio ac perturbatio ecclesiarum exorta est. Cum igitur nulla divinitus inspirata scriptura istis unquam usa sit vocibus: De non extantibus: et fuit aliquando tempus cum non esset: et aliis quæ ibidem subjiciuntur; visum est nullatenus rationi consentaneum esse, ut hæc vel dicerentur vel docerentur. Proinde huic recto ac salubri decreto etiam consensimus, quippe qui nunquam antea hujusmodi vocibus uti consuevissemus. Hæc vobis necessario scribenda esse duximus, dilectissimi, ut vobis liquido demonstraremus, quanto cum judicio tum dubitatio, tum assensio nostra librata sit: et quod recte atque ordine, primum quidem ad extremam usque horam restitimus, quandiu nonnulla aliter quam

ἐνιστάμεθα[k], ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτεν· τότε δὲ ἀφιλονείκως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅτε ἡμῖν εὐγνωμόνως ἐξετάζουσι τῶν[l] λόγων τὴν διάνοιαν, ἐφάνη[m] συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις.

55 Τοιαῦτα μὲν ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσέβιος εἰς τὴν Παλαιστίνης Καισάρειαν διεπέμψατο. Καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων δὲ ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, κοινῇ ψήφῳ τάδε ἡ σύνοδος ἔγραψεν.

ΚΕΦ. Θ.

Ἐπιστολὴ[n] τῆς συνόδου, περὶ ὧν ὥρισεν ἡ σύνοδος· καὶ ὡς καθῃρέθη Ἄρειος, καὶ οἱ ὁμοφρονοῦντες αὐτῷ[o].

1 Τῇ ἁγίᾳ Θεοῦ[p] χάριτι, καὶ μεγάλῃ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ

k ἱστάμεθα Thdrt. Niceph. qui et ὅθεν ἡμῖν mendose.
l τῶν λόγων ἐξετάζουσι Athan. Thdrt. Gelas.
m ἐμφανῆ σύμπραξιν ἔχειν ἔδοξε τοῖς Thdrt. Niceph.
n Summarium hoc om. M.
o τὰ αὐτοῦ F.
p ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ χάριτι τοῦ Θεοῦ Thdrt. i. 9. qui nonnunquam in vocum collocatione et aliis quibusdam minutiis a textu nostro discrepat, quæ non operæ pretium est exscribere; dummodo nihil quod ad rem faciat prætermittatur: quod etiam de Nicephoro dicendum est. Salutationem hanc in exordio Epistolæ pluribus verbis conceptam habet Gelasius ii. 34.

oportuit scripta nos offendebant: tandem vero ea quæ nihil offensionis habebant, sine contentione amplexi sumus, postquam nobis verborum sententiam candide examinantibus apparuit, ea prorsus cum illis convenire, quæ nos ipsi in fide primum a nobis exposita confessi fueramus.

Hujusmodi literas Eusebius Pamphili Cæsaream Palæstinæ direxit. Alexandrinæ vero ecclesiæ, et cunctis in Ægypto et Libya ac Pentapoli degentibus, ipsa synodus communi sententia ita scripsit.

CAPUT IX.

Epistola Synodi, de iis quæ ab ipsa constituta sunt; et qualiter Arius et qui cum ipso consenserant, depositi sunt.

Sanctæ gratia Dei magnæque Alexandrinorum ecclesiæ, et dilectis fratribus per Ægyptum, Libyam ac Pentapolim consti-

τὴν μεγάλην καὶ ἁγίαν σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκο-
ποι[p], ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
2 Ἐπειδὴ τῆς τοῦ Θεοῦ[q] χάριτος, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου
βασιλέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων
πόλεών τε καὶ ἐπαρχιῶν, μεγάλη[r] καὶ ἁγία σύνοδος ἐν
Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἅπαντος[s] ἀναγκαῖον ἐφάνη, παρὰ
τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι[t] γράμματα·
ἵν᾽ εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα δὲ
3 ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη. Πρῶτον μὲν οὖν ἐξ[u] ἁπάντων ἐξη-
τάσθη τὰ κατὰ τὴν ἀσέβειαν[v] καὶ τὴν παρανομίαν Ἀ-
ρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστά-
του βασιλέως Κωνσταντίνου· καὶ παμψηφεὶ ἔδοξεν[w] ἀνα-
θεματισθῆναι[x] τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τὰ ῥήματα καὶ
τὰ ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς[y] ἐκέχρητο βλασφημῶν,
τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγων[z] ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ[a] εἶναι ποτὲ

p ἐπίσκοποι om. Niceph. viii. 24.

q τῆς τοῦ Χριστοῦ Gelas.

r ἡ μεγ. Thdrt. Gelas.

s ἁπάσης τῆς ἱερᾶς συνόδου ἀναγκαῖον Thdrt. συγκροτηθεῖσα τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως διήληφεν, ἅτινα ἀναγκαῖον ἡμῖν ἐφάνη ἀποσταλῆναι παρ᾽ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς διὰ γραμμάτων &c. Gelas.

t ἐπισταλῆναι M. Niceph. ἀποσταλῆναι Thdrt.

u ἐξ om. Gelas. ἐξ ἁπάντων om. Thdrt.

v ἀσέβειαν Ἀρείου ἐπὶ τοῦ Thdrt.

w παμψηφεὶ om. F. M. uncinis includit Genev. καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ θ. β. Κ. ἔδοξεν Niceph.

x αὐτὸν καὶ τὴν Gelas.

y οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν non habet textus Stephan. et Genev. neque λέγων. Utrumque supplet Chr. in marg. Genev.

z Θεοῦ, καὶ λέγων αὐτὸν M. Niceph. quod magis placet.

a ὄντων εἶναι, καὶ πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι, καὶ Thdrt. Gelas.

tutis, episcopi Nicææ congregati, et magnam sanctamque synodum complentes, in Domino salutem.

Quandoquidem Deo optimo maximo, eique carissimo principe Constantino, nos ex diversis civitatibus ac provinciis congregante, sacra et magna synodus Nicææ celebrata est, prorsus necessarium duximus, ab universo sacro concilio etiam ad vos literas mitti; ex quibus intelligere possitis quænam proposita atque examinata, quænam item decreta ac stabilita sint. Primum igitur habita est quæstio coram piissimo principe Constantino, de impietate ac perversitate Arii et sociorum ejus. Cunctisque suffragantibus placuit ut impia ejus opinio anathemate damnaretur, verbaque ac nomina blasphemiæ plena, quibus utebatur, dicens filium Dei ortum ex nihilo, et fuisse aliquando tempus cum non esset, et pro arbitrii libertate eum vitii ac virtutis capacem esse: et crea-

ὅτε οὐκ ἦν. καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς δεκτικὸν 27
τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος[b], καὶ κτίσμα καὶ ποίημα
ὀνομάζοντος, ἅπαντα ταῦτα[c] ἀνεθεμάτισεν ἡ ἁγία σύνοδος,
οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης ἢ ἀπονοίας, καὶ τῶν
4 βλασφήμων ῥημάτων, ἀνασχομένη. Καὶ τὰ μὲν κατ᾽
ἐκεῖνον[d] οἵου τέλους τετύχηκε, πάντως ἢ ἀκηκόατε ἢ ἀκού-
σεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι᾽ οἰκείαν ἁμαρ-
τίαν ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. Τοσοῦτον δὲ ἴσχυσε
αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ παραπολέσαι[e] Θεωνᾶν ἀπὸ Μαρ-
μαρικῆς, καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαΐδος· τῶν γὰρ αὐτῶν
5 κἀκεῖνοι τετυχήκασιν[f]. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις
τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ[g] ἀσεβείας καὶ τῆς βλασ-
φημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν
καὶ διαίρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ,
ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς[h], ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν
Μελιτίου, καὶ τῶν ὑπ᾽[i] αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ
τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ, ἐμφανίζομεν ὑμῖν,

b λέγοντος—ὀνομάζοντος om. Thdrt. λέγοντος et ὀνομάζοντος om. cod. Allat. Vales. καὶ ποίημα ὀνομάζοντος om. Gelas. λέγοντες legit Epiph. qui quædam hic addit.

c Ita M. Niceph. ταῦτα πάντα Thdrt. Gelas. et cod. Allat. Vales. *Hæc igitur omnia* Epiph. ταῦτα om. editt.

d Ita F. M. C. Thdrt. Gelas. Niceph. ἐκείνου editt.

e παραπολαῦσαι Thdrt. et Epiphan. qui vertit, *ut ea uterentur.*

f κἀκεῖνοι σὺν τοῖς ἄλλοις Gelas.

g καὶ ἀσεβείας om. Thdrt. Gelas.

h ἠλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον Thdrt. Gelas. Niceph. Epiphan. ἡμᾶς τὴν Αἴγυπτον, sed ἡμᾶς quidem e correct. in margine, M.

i ἀπ᾽ F. M. Niceph.

turam illum vocans atque facturam. Hæc omnia anathemate damnavit sanctissima synodus, opinionis hujus impietatem atque amentiam, et verba blasphemiæ plena, ne audire quidem patienter sustinens. Et ea quidem quæ adversus illum gesta sunt, vel comperistis jam, vel brevi comperturi estis: ne nos insultare videamur homini, qui sceleris sui dignam mercedem recepit. Tantam vero vim habuit ejus impietas, ut Theonam Marmaricæ et Secundum Ptolemaidis episcopum, secum in exitium pertraxerit. Nam et in istos, eadem quæ in illum, lata sententia est. Sed quoniam omnipotentis Dei gratia, pravitate quidem illius opinionis et impietate atque blasphemia, et iis hominibus qui in populo antehac pacato turbas ac discidia concitare ausi fuerant, vos jam liberavit; Melitii vero et eorum qui ab illo ordinati sunt, adhuc reliqua erat contumacia: de his etiam quid statuerit syn-

6 ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἔδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν, φιλαν-
θρωπότερον κινηθείσης τῆς συνόδου, κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ
λόγον οὐδεμιᾶς[i] συγγνώμης ἄξιος ἦν, μένειν ἐν τῇ πόλει
ἑαυτοῦ, καὶ μηδεμίαν[k] ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὸν[l] μήτε χειρο-
θετεῖν[m], μήτε προχειρίζεσθαι, μήτε ἐν χώρᾳ μήτε[n] ἐν
πόλει ἑτέρᾳ φαίνεσθαι, ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα·
7 ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. Τοὺς δὲ ὑπ'
αὐτοῦ κατασταθέντας, μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιω-
θέντας κοινωνῆσαι[o] ἐπὶ τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν[p] αὐτοὺς
τὴν[q] τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος[r]
πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ τὲ καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζο-
μένων, τῶν ὑπὸ τοῦ[s] τιμιωτάτου καὶ[t] συλλειτουργοῦ ἡμῶν
Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων[u]· ὥστε[x] τούτοις μηδεμίαν

[i] οὐδὲ μιᾶς F. Thdrt.

[k] μηδὲ μίαν F.

[l] αὐτοὺς M. om. Thdrt.

[m] προχειρίζεσθαι μήτε χειροθετεῖν Thdrt. quem ordinem etiam sequitur Epiphan. vertendo, *potestatem neque eligendi neque ordinandi.* χειροτονεῖν μήτε χειρίζειν μήτε χειροθετεῖν Gelas.

[n] χώρᾳ ἢ πόλει τινὶ Thdrt.

[o] κοινωνηθῆναι Thdrt. Gelas.

[p] μὲν om. M.

[q] αὐτοὺς καὶ λειτουργεῖν, δευτέρους Thdrt. Gelas.

[r] δὲ ἐξ ἅπαντος εἶναι παντ. M. ἐξάπαντος εἶναι Niceph. πάντων om. Thdrt.

[s] ὑπὸ τὸν &c. Ἀλέξανδρον Thdrt. Gelas. ut cum eo quod sequitur, τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον, congruat. Sed hæ duæ formæ nonnihil diversæ inter se sunt. Prior est, *qui ab Alexandro ordinati sunt.* Altera, *qui sub Alexandro sunt.*

[t] τιμιωτάτου ἀδελφῶν καὶ M. ἀδελφοῦ καὶ Niceph.

[u] προκεχειροτημένων Thdrt. Vid. Vales. Annot.

[x] Ita M. Niceph. ὡς τούτοις μὲν Thdrt. Gelas. et cod. Allat. Vales. *et ut his nulla potestas sit* Epiphan. ὡς πρὸς τούτοις δὲ cæteri. Probari non potest quod hic ait Valesius, "Sed vulgata lectio magis placet, si deleatur ὡς," qui locum ita vertit acsi vim formulæ πρὸς τούτοις nescivisset. Rectius Christophorson in Genev. vertit *quin-etiam.* Sed neque hoc tamen

odus, vobis significamus, fratres carissimi. Placuit igitur (clementius erga Me[l]itium agente synodo: summo enim jure nullam veniam merebatur) ut is in civitate sua maneat, nec ullam habeat aut manus imponendi aut eligendi potestatem; nec hujus rei causa aut in vico, aut in urbe ulla compareat; sed nudum honoris sui nomen retineat. Ii vero qui ab ipso constituti sunt, sanctiore ordinatione confirmati, ad communionem admittantur, ea lege ut honorem quidem ac ministerium suum retineant; secundo tamen semper loco sint ab iis omnibus, qui in unaquaque parœcia et ecclesia versantur, a carissimo collega nostro Alexandro prius

ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι, ἢ
ὑποβάλλειν[y] ὀνόματα, ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης
τῶν[z] τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων, τῶν ὑπὸ Ἀλέξ-
8 ανδρον. Τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν
μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδώτους ἐν τῇ
καθολικῇ ἐκκλησίᾳ[a] ὄντας, καὶ[b] ἐξουσίαν ἔχειν προχειρί-
ζεσθαι, καὶ ὀνόματα[c] ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου,
καὶ ὅλως πάντα ποιεῖν κατὰ[d] νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκ-
9 κλησιαστικόν. Εἰ δέ τινας[e] συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα προσαναβαίνειν[f] εἰς τὴν τιμὴν
τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας[g], μόνον εἰ
ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ

sensui narrationis convenit, qui apertus est: scilicet, *a Meletio ordinatos ita receptos fore ut nullam potestatem habituri sint candidatos suos posthac eligendi:* quod etiam Valesii versio plane exposuit, quamvis cum Græco suo parum consentaneum.

[y] ὑπερβάλλειν perperam F.

[z] Ita Thdrt. Gelas. cod. Allat. τῶν τοῦ &c. — ἐπισκόπου Niceph. cui adstipulatur Chr. in marg. Genev. γνώμης τοῦ τ. κ. ἐκ. ἐπισκόπου cæteri. "Scribendum omnino est τῶν — ἐπισκόπων, ut apud Thdrt. et cod. Allat. Sequitur enim τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον. Aut certe si priorem lectionem retineas, scribendum erit τοῦ ὑπὸ Ἀλέξανδρον. Epiph. Schol. vulgatam scripturam ex parte secutus est, *præter voluntatem ecclesiæ catholicæ præsulis Alexandrini.*" VALESIUS. Tum καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκ. Thdrt. Gelas.

[a] καθ. καὶ ἀποστολικῇ Thdrt. Gelas.

[b] καὶ om. Thdrt.

[c] ὄνομα Thdrt.

[d] καὶ κατὰ F.

[e] τινα ποτὲ Thdrt. τινα Niceph.

[f] συναναβαίνειν Thdrt.

[g] προληφθέντας Gelas.

ordinati. Adeo ut his quidem nulla facultas suppetat quos visum fuerit eligendi, aut nomen cujuspiam suggerendi, aut omnino quicquam gerendi sine consensu episcopi catholicæ ecclesiæ qui Alexandro subjectus est. Illi vero qui Dei juvante gratia vestrisque precationibus, nullo unquam in schismate deprehensi sunt, sed in catholica et apostolica ecclesia absque labe ulla perseverant, potestatem habeant eligendi et proponendi nomina eorum qui in clerum allegi meruerint; cuncta denique peragendi juxta legem et sanctionem ecclesiæ. Quod si quempiam eorum qui in ecclesia censentur, diem suum obire contigerit; tum in defuncti locum atque honorem provehantur ii qui nuper adsciti sunt, modo digni videantur, et populus eos eligat, suffragante nihilominus plebisque judicium confirmante Alexandrinæ urbis episcopo. Et aliis quidem

καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας[g] ἐπισκόπου.
10 Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι συνεχωρήθη· ἐπὶ δὲ τοῦ
Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε, διὰ τὴν ἀνέκαθεν
αὐτοῦ ἀταξίαν, καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώ-
μης, ἵνα μηδεμία ἐξουσία ἢ αὐθεντία[h] αὐτῷ δοθείη, ἀνθρώπῳ
11 δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ἐμποιῆσαι. Ταῦτα
ἐστὶ τὰ ἐξαίρετα καὶ διαφέροντα Αἰγύπτῳ[i], καὶ τῇ
ἁγιωτάτῃ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ. εἰ δέ τι ἄλλο ἐκα-
νονίσθη ἢ ἐδογματίσθη, συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιω-
τάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου,
αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον[k] ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς, ἅτε δὴ
12 καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων τυγχάνων. Εὐ-
αγγελιζόμεθα δὲ ὑμῖν[l], περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγιωτά-
του Πάσχα[m], ὅτι ὑμετέραις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο
τὸ μέρος· ὥς τε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἑῴᾳ ἀδελφοὺς, τοὺς
μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας, συμφώνως
Ῥωμαίοις καὶ ἡμῖν, καὶ πᾶσιν ὑμῖν[n] τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ'

[g] τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρείας Thdrt.

[h] αὐθεντεία prima man. αὐθεντία corr. F. ἐξουσία αὐθεντίας, et mox δοθῇ Thdrt.

[i] τῇ Αἰγ. editiones. Sed τῇ om. F. M. Thdrt. Gelas. Niceph.

[k] ἀκριβέστερον om. Thdrt. Tum ἀνοίσει ταῦτα Gelas.

[l] ὑμᾶς καὶ Thdrt. Gelas.

[m] ἡμῶν Πάσχα Thdrt.

[n] Ita F. M. Niceph. Stephan. Genev. καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν Gelas. ὑμῖν om. Vales. et Reading. Paulo aliter Epiphanius, qui vertit, *cum Romanis et vobiscum et cum omnibus*. Totum locum aliter exhibet Thdrt., scilicet, τοὺς τῆς ἑῴας ἀδελφοὺς, τοὺς τὸ πρότερον μὴ ποιοῦντας σύμφωνα Ῥωμαίοις, καὶ ὑμῖν, καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ ἀρχῆς φυλάττουσι, τὸ Πάσχα ἐκ τοῦ δεῦρο μεθ' ὑμῶν ἄγειν. Tum post ἄγειν addit, τὴν αὐτὴν ἁγνοτάτην ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, Gelas.

omnibus id concessum est. De Melitio vero ob pristinam ejus contumaciam, et ob temerarium ac præceps hominis ingenium, aliter placuit decernere, ne potestas auctoritasque ulla tribuatur homini, qui easdem rursus turbas excitare possit. Atque hæc sunt, quæ ad Ægyptum et ad sanctissimam Alexandrinorum ecclesiam privatim pertinent. Si quid autem prætèrea præsente domino et carissimo collega ac fratre nostro Alexandro, sancitum ac definitum est, id ipse vobis accuratius referet, quippe qui gestorum auctor et particeps existat. Nuntiamus præterea vobis de concordia sanctissimi Paschæ; hoc etiam negotium, precibus vestris adjuvantibus, feliciter confectum fuisse; cunctosque qui in oriente sunt fratres, qui antea cum Judæis Pascha celebrarunt, cum Romanis

13 ἡμῶν φυλάττουσι τὸ Πάσχα, ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. Χαί-
ροντες οὖν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, καὶ τῇ[o] τῆς εἰρήνης
συμφωνίᾳ, καὶ ἐπὶ τῷ[p] πᾶσαν αἵρεσιν ἐκκοπῆναι, ἀπο-
δέξασθε μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείονος ἀγάπης
τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον,
τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ
ἡλικίᾳ τοσοῦτον πόνον ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην[q]
14 γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. Εὔχεσθε δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἁπάντων,
ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα, ταῦτα βέβαια μένῃ[r], διὰ
τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας,
ἀμήν.

15 Ἐν ταύτῃ τῇ τῆς συνόδου ἐπιστολῇ φανερὸν
καθίστησιν[s], ὅτι οὐ μόνον Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμοδό-
ξους αὐτοῦ ἀνεθεμάτισαν, ἀλλὰ καὶ τὰς λέξεις τῆς

[o] καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ Thdrt.

[p] Ita Thdrt. Gelas. Niceph. τὸ codices et editiones Socratis. Conf. infra, ad iv. 12. §. 34.

[q] τοῦ εἰρηνεῦσαι τὰ παρ' ὑμῖν Thdrt. παρά τε ὑμῖν καὶ πᾶσιν Gelas.

[r] μένοι διὰ τοῦ Κ. ἡ. Ἰ. Χ. κατ' εὐδοκίαν γεγενημένα, ὥς γε πεπιστεύκαμεν, τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Thdrt. μένοι κατ' εὐδοκίαν γεγενημένα ὡς πιστεύομεν παρὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμ. Ἰ. Χ., καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ᾧ Gelas.

[s] καθίσταται C.

in posterum, et nobiscum, et cum omnibus qui ab ultima antiquitate nobiscum Pascha peregerunt, concorditer esse celebraturos. Vos ergo læti atque hilares ob felicem rerum eventum, et ob communem omnium pacem atque concordiam, et quod hæresis omnis penitus excisa est, majore cum honore ac benevolentia collegam nostrum, vestrumque episcopum Alexandrum excipite; qui et sua præsentia maximam nobis attulit voluptatem, et in tam provecta ætate plurimum laboris sustinuit, ut pax inter vos restitueretur. Orate etiam pro nobis omnibus, ut quæ recte constituta sunt, firma permaneant per Deum omnipotentem et Dominum nostrum Jesum Christum una cum sancto Spiritu, cui gloria in cuncta secula, amen.

Ex hac synodi epistola perspicue apparet, eos non modo Arium et sectatores ejus, verum etiam ipsa opinionis illius verba anathe-

δόξης αὐτοῦ· καὶ ὅτι περὶ τοῦ Πάσχα ὁμοφρονή-
σαντες[s], ἐδέξαντο τὸν αἱρεσιάρχην Μελίτιον, τὴν μὲν
ἀξίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἔχειν αὐτὸν συγχωρήσαντες,
τὴν δὲ ἐξουσίαν τοῦ πράττειν αὐτὸν τινὰ ὡς ἐπίσκο-
πον, περιελόντες· δι' ἣν αἰτίαν νομίζω, ἄχρι νῦν
κεχωρίσθαι τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ Μελι-
τιανοὺς, ὅτι περιεῖλεν ἡ σύνοδος Μελιτίου τὸ δύνα-
16 σθαι. Ἰστέον δὲ, ὅτι Ἄρειος βιβλίον συνέγραψε
περὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης, ὃ ἐπέγραψε Θάλειαν· ἔστι δὲ
ὁ χαρακτὴρ τοῦ βιβλίου χαῦνος καὶ διαλελυμένος,
τοῖς σωταδίοις ᾄσμασιν, ἤτοι μέτροις, παραπλήσιος·
ὅπερ καὶ αὐτὸ τότε ἡ σύνοδος ἀπεκήρυξεν· οὐ μόνη
δὲ ἡ σύνοδος τοῦ γράψαι περὶ τῆς γενομένης εἰρήνης
ἐφρόντισεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος
δι' οἰκείων γραμμάτων τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ
τάδε ἐπέστειλεν.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως. 30

17 Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς, τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων[t]
ἐκκλησίᾳ. χαίρετε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελείαν παρὰ τῆς

[s] ὁμοφωνήσαντες M. [t] καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησ. Gelas. ii. 37.

mate damnavisse: et cum de Paschali festo inter se consensissent, Melitium sectæ alterius auctorem suscepisse, episcopatus quidem dignitatem retinere eum passos; verum potestate agendi quidquam pro episcopo, illi penitus adempta. Quam ob causam arbitror Melitianos in Ægypto, ad hoc usque tempus ab ecclesia separatos esse, propterea quod synodus omnem Melitio potestatem ademit. Porro sciendum est, Arium de opinione sua librum quemdam composuisse, quem Thaliam inscripsit. Est autem dicendi genus molle ac solutum, sotadicis carminibus non absimile. Quem quidem librum tunc temporis etiam synodus condemnavit. Neque vero soli synodo curæ fuit, de pace ecclesiæ restituta literas scribere: sed et ipse imperator Constantinus ad Alexandrinam ecclesiam has literas dedit.

Epistola Imperatoris Constantini.

Constantinus Augustus catholicæ Alexandrinorum ecclesiæ. Salvete fratres dilectissimi. Maximum a divina providentia be-

θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλ-
18 λαγέντες, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. Οὐ-
δὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ'[u] ἡμῶν· πᾶν εἴ τι δ'
ἂν κακοτεχνησάμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων ἀνῄρηται·
τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους, καὶ
τὰ τῶν διαφωνιῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, θανάσιμα φάρμακα,
κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ κέλευσιν, ἡ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε
λαμπρότης. ἕνα τοιγαροῦν ἅπαντες καὶ τῷ ὀνόματι
19 προσκυνοῦμεν, καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. Ἵνα δὲ τοῦτο
γένηται, ὑπομνήσει[x] Θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων
πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μεθ' ὧν περ[y] εἷς
ἐξ ὑμῶν ἐγὼ, ὁ[z] συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν
εἶναι χαίρων, καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνε-
20 δεξάμην. Ἠλέγχθη[a] γοῦν ἅπαντα, καὶ ἀκριβῶς ἐξή-
τασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν[b] ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει
γεννᾷν. καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἡλίκα καὶ
ὡς δεινὰ τὰ περὶ τοῦ μεγάλου[c] Σωτῆρος, περὶ τῆς ἐλπίδος

[u] μεθ' Gelas.

[x] θελήσει Gelas.

[y] καὶ αὐτὸς ἐγὼ καθάπερ εἷς τις ἐξ Gelas.

[z] ὁ om. Gelas.

[a] Ita Gelas. ἐλέχθη Stephan. et Genev. εἰλέγχθη Vales. et codices.

[b] δι' ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίαν F. M. Stephan. Genev. ὅσα ἀμφιβολίας καὶ διχονοίας Gelas. δι' ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας Vales. in textu, cui subdit, "Cod. Allat. διχονοίας. Itaque totus locus ita scribendus videtur, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾷν, vel potius ἢ ἀμφιβολίας, &c. ut paulo post dicit Socrates."

[c] δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Σ. Gelas. "Cod. Allat. ὅσα δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος: quod magis probo." VALESIUS.

neficium accepimus, ut omni errore liberati, unam eandemque fidem agnoscamus. Nihil deinceps diabolo adversus nos licebit: siquidem cuncta quæ in nostram perniciem fraudulenter machinatus fuerat, nunc funditus sublata sunt. Dissensiones ac discidia, tumultus illos, et letalia, ut ita dicam, venena discordiarum, veritatis splendor juxta Dei præceptum obruit ac superavit. Unum igitur omnes Deum et nomine adoramus, et esse credimus. Porro ut id fieret, Deo suggerente, convocavi in urbem Nicæam quamplurimos episcopos. Quibuscum ego unus ex vestro numero, qui me vestrum conservum esse magnopere gaudeo, veritatis examen suscepi. Proinde cuncta quæ controversiam aut dissensionis materiam excitare videbantur, accurate discussa atque examinata

καὶ ζωῆς ἡμῶν, ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν τινὲς, τἀναντία
ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ ἁγίᾳ πίστει φθεγγό-
21 μενοί τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες. Τριακοσίων γοῦν
καὶ πλειόνων ἐπισκόπων, ἐπὶ σωφροσύνῃ τὲ καὶ ἀγχινοίᾳ
θαυμαζομένων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς
ἀληθείαις καὶ ἀκριβείαις τοῦ θείου[d] νόμου πέφυκε πίστις
εἶναι, βεβαιούντων, μόνος Ἄρειος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς
ἐνεργείας ἡττημένος, καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ'
ὑμῖν, ἔπειτα καὶ[e] παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας.
22 Ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν, ἣν ὁ παντοκράτωρ[f] παρέσχε
γνώμην· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς[g] ἡμῶν ἀδελ-
φοὺς, ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδής τις ὑπηρέτης ἐχώ-
ρισεν· ἐπὶ τὸ κοινὸν[h] σῶμα, καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη,
23 σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῇ
πίστει, καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ὑμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς
πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας εἶναι ἐχθρὸν
24 συνέστηκεν, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. Ὃ γὰρ
τοῖς τριακοσίοις ἤρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον,
ἢ τοῦ[i] Θεοῦ γνώμη, μάλιστά γε ὅπου τὸ ἅγιον Πνεῦμα

d Ita F. et Christophorson in marg. Genev. Θεοῦ cæteri. τ. ἀλ. ἀκριβὴς τοῦ θείου νόμου Gelas.

e δὲ καὶ Gelas.

f παντοκράτωρ Θεὸς Gelas.

g ἀγαπητοὺς ἡμῶν om. Gelas.

h κοινὸν ἡμῶν Gelas.

i ἢ μόνου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θ. Gelas.

sunt. Parcat divina majestas: quanta et quam gravia de Servatore nostro, deque spe ac vita nostra impudenter blasphemarunt nonnulli, scripturis divinitus inspiratis et sacrosanctæ fidei contraria proferentes, et credere se profitentes! Cum igitur trecenti et amplius episcopi, tum ob modestiam, tum ob sollertiam admirandi, unam omnes et eandem fidem, quæ juxta veritatem et examen divinæ legis sola fides potest esse, unanimi sententia confirmassent, solus repertus est Arius, diabolica fraude et machinatione superatus; qui hoc malum primum quidem apud vos, postea vero et apud alios impia mente disseminavit. Nos ergo eam sententiam suscipiamus, quam omnipotens Deus tradidit. Revertamur ad carissimos fratres nostros, a quorum consortio impudens ille diaboli minister nos separavit. Ad commune corpus et propria nostra membra omni studio properemus. Hoc enim et prudentiæ et fidei ac sanctitati vestræ convenit: ut convicto errore

τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον
25 τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισεν. Διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλ-
λέτω, μηδεὶς ὑπερτιθέσθω· ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς
τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε· ἵν' ἐπειδὰν ὅσον οὐδέπω
πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφόρῳ
Θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω χάριτας, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ
πίστιν ἐπιδείξας, τὴν εὐκταίαν ὑμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν.
Ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι[k], ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. 31
26 Ὁ μὲν δὴ βασιλεὺς τοιαῦτα ἔγραφε τῷ Ἀλεξ-
ανδρέων δήμῳ, μηνύων ὅτι οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε,
γέγονεν ὁ ὅρος τῆς πίστεως· ἀλλ' ὅτι μετὰ πολλῆς
συζητήσεως καὶ δοκιμασίας αὐτὸν ὑπηγόρευσαν· καὶ
οὐχ ὅτι τινὰ μὲν ἐλέχθη, τινὰ δὲ ἀπεσιγήθη, ἀλλ' ὅτι
ὅσα πρὸς σύστασιν τοῦ δόγματος λεχθῆναι ἥρμοζε,
πάντα[l] ἐκινήθη· καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς ὡρίσθη, ἀλλ'
ἀκριβῶς ἐξητάσθη πρότερον· ὥστε πάντα ὅσα ἢ

k διαφυλάξαι F. M. hic et in aliis epistolis. Fluctuant auctores inter has duas formas. Eusebius plerumque διαφυλάξοι. Itaque nolui a textu Valesiano discedere. Conf. Burton ad Euseb. Hist. Eccl. x. 6.

l πάντα ἐκινήθη, hæc verba Valesius inseruit e cod. Allat.: desunt autem in codicibus et prioribus editionibus.

illius quem constat esse veritatis inimicum, ad divinam gratiam redeatis. Nam quod trecentis placuit episcopis, nihil aliud existimandum est quam Dei sententia; præsertim cum in tantorum virorum mentibus insidens Spiritus sanctus, divinam voluntatem aperuerit. Quocirca nemo vestrum ambigat, nemo differat; sed omnes alacri animo ad veritatis viam redite: ut cum ad vos quamprimum venero, omnium inspectori Deo debitas vobiscum gratias referam, quod sincera fide patefacta, optatam vobis caritatem tandem restituerit. Divinitas vos servet, fratres carissimi.

Et imperator quidem hæc scripsit ad populum Alexandrinum, docens definitionem fidei non leviter ac temere, sed cum multa inquisitione ac diligenti examine dictatam fuisse: nec quædam in eo concilio dicta, quædam silentio tradita; sed quæcunque ad confirmationem dogmatis dici poterant, cuncta in medium fuisse prolata; nec causam temere definitam, sed prius accurate discussam fuisse: adeo ut quæ controversiam aut contentionis ma-

ἀμφιβολίας, ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾷν,
27 ταῦτα ἐκποδὼν γεγενῆσθαι[m]. Τὸ κεφάλαιον δὲ[n], γνώμην Θεοῦ τὴν πάντων τῶν ἐκεῖ συνελθόντων γνώμην καλεῖ, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμοφωνίαν γενέσθαι οὐκ
28 ἀπιστεῖ. Σαβῖνος δὲ, ὁ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως προεστὼς, τούτοις μὲν ἑκὼν οὐ προσέχει· ἀλλ᾽ ἰδιώτας, καὶ μὴ ἔχειν γνῶσιν, τοὺς ἐκεῖ συνελθόντας φησίν· κινδυνεύων καὶ[o] αὐτὸν τὸν Καισαρέα Εὐσέβιον ἐπὶ ἀγνωσίᾳ διαβάλλειν[p]· καὶ οὐκ ἐνθυμεῖται ὡς, εἰ καὶ ἰδιῶται ἦσαν οἱ τῆς συνόδου, κατελάμποντο δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδαμῶς ἀστοχῆσαι τῆς ἀληθείας ἐδύναντο.
29 Ἐπάκουσον γοῦν, οἷα καὶ δι᾽ ἑτέρας ἐπιστολῆς ὁ βασιλεὺς, κατά τε Ἀρείου[q] καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ νομοθετήσας, τοῖς πανταχοῦ ἐπισκόποις τὲ καὶ λαοῖς διεπέμψατο.

[m] γενέσθω F. M.
[n] Ita F. M. δὲ om. cæteri.
[o] καὶ κινδυνεύων F. M.
[p] διαβάλλει F. M.
[q] τῶν Ἀρείου F.

teriam excitare videbantur, e medio sublata sint. Atque ut summatim dicam, omnium qui illuc convenerunt voluntatem, Dei voluntatem appellat: nec dubitat quin tot ac talium episcoporum consensio, a Spiritu sancto procurata sit. Sabinus vero Macedonianæ sectæ antesignanus, sciens ac prudens his testimoniis refragatur: eosque qui illic congregati sunt, rudes, omnique scientia destitutos fuisse dicit; parumque abest quin ipsum etiam Cæsariensem Eusebium imperitiæ accuset: neque illud reputat, eos qui ad synodum illam convenerunt, quamvis rudes essent atque imperiti, Dei tamen et Spiritus sancti gratia illustratos, nullatenus a veritate aberare potuisse. Verum audiamus quid imperator in alia epistola, adversus Arii sectatorumque ejus dogmata legem statuens, ad omnes ubique episcopos et provinciales scripserit.

Ἄλλη[r] ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου.

30 Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιός[s] ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν· ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς, συντάγματα[t] παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὕρετο[u] μισθὸν, καὶ τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἑξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς Ἀρείου ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι, ἵν᾽ ὧν[x] τοὺς τρόπους μεμίμηνται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι· ἵνα μὴ 32
μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθείη, ἀλλὰ
31 μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. Ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὲν φωραθείη κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν πυρὶ κατα-

[r] Totum hunc titulum om. M. Κωνσταντίνου om. F.
[s] δίκαιόν F.
[t] συντάγματα ἄττα Gelas.
[u] ηὕρατο M. Gelas.
[x] ὧνπερ Gelas.

Alia epistola Constantini.

Victor Constantinus Maximus Augustus, episcopis et plebibus.

Cum malos et impios homines imitatus sit Arius, eandem cum illis pœnam infamiæ meretur subire. Quemadmodum ergo Porphyrius veræ pietatis inimicus, compositis adversus Christianam religionem nefariis voluminibus, dignam mercedem retulit, ut et ipse infamis sit apud posteros, multisque appetitus opprobriis; et impii ejus libri penitus fuerint aboliti: ita nunc placuit, Arium sectatoresque ejus Porphyrianos vocari, ut cujus imitati sunt mores, ejus etiam vocabulo appellentur. Præterea, si quis forte liber ab Ario conscriptus reperiatur, flammis eum absumi præcipimus: ut non solum prava illius doctrina funditus aboleatur; sed ne monumentum quidem ejus ullum posteritati relinquatur. Illud etiam denuntio, quod si quis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus sit, nec eum statim oblatum igne com-

ναλώσῃ, τούτῳ θάνατος ἔσται ἡ[y] ζημία· παραχρῆμα[z] γὰρ
ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλικὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν. Ὁ
Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι.

Ἄλλη ἐπιστολή.

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς ταῖς ἐκκλησίαις.

32 Πεῖραν λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅση τῆς
θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον[a] πρὸ πάντων ἔκρινα
εἶναί μοι προσήκειν σκοπὸν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτά-
τοις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πλήθεσι πίστις μία, καὶ
εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε περὶ τὸν παγκρατῆ[b]
33 Θεὸν εὐσέβεια τηρῆται. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἑτέρως[c] οὐχ
οἷόν τε ἦν ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς
ταὐτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν[d] γοῦν πλειόνων ἐπισκόπων
συνελθόντων, ἑκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἁγιωτάτῃ
θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο· τούτου ἕνεκεν πλείστων ὅσων
συναθροισθέντων, καὶ[e] αὐτὸς δὲ καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν ἐτύγ-

[y] ἡ om. Gelas.

[z] παραχρῆμα—τιμωρίαν omittit: tum φυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί habet Gelasius.

[a] τοῦτόν τε F. Stephan. Genev. Vales. Sed τε om. M. Niceph. Euseb. (Vit. Const. iii. 17.) Thdrt. (E. H. i. 10.) τοῦτον καὶ Gelas. Tum πρό γε πάντων Euseb.

[b] παντοκράτορα Gelas.

[c] ἑτέρως om. Euseb.

[d] ἤγουν τῶν Thdrt. Gelas.

[e] ἐν ταύτῃ τῇ Νικαέων πόλει θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ αὐτὸς δὲ ἐγὼ Gelas.

busserit, mortis pœnam subibit. Simul atque enim in hoc facinore fuerit deprehensus, capitali supplicio ferietur. Divinitas vos servet.

Alia epistola Constantini.

Constantinus Augustus ecclesiis.

Cum ex florenti reipublicæ statu compertum haberem, quanta fuisset erga nos omnipotentis Dei benignitas; in hoc præcipue mihi esse elaborandum existimavi, ut a sanctissimis ecclesiæ catholicæ populis una fides, sincera caritas, et consona erga omnipotentem Deum religio servaretur. Sed quoniam fieri non poterat, ut ea res firme ac stabiliter constitueretur, nisi omnibus episcopis, vel certe plurimis eorum, in unum congregatis, singula quæ ad sacratissimam religionem pertinent, disceptata prius fuissent: hanc ob causam coactis quam fieri potuit plurimis sacerdotibus;

χανον[f] συμπαρών, οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἂν ἐφ' ᾧ μάλιστα
χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι, ἄχρι τοσούτου
ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ
ἡ τῷ[g] πάντων ἐφόρῳ ἀρέσκουσα γνώμη, πρὸς τὴν τῆς
ἑνότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη· ὡς μηδὲν ἔτι πρὸς
34 διχόνοιαν ἢ πίστεως ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι. Ἔνθα
καὶ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἁγιωτάτης ἡμέρας γενομένης
ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας
35 πάντας[h] τοὺς ἁπανταχοῦ ἐπιτελεῖν. Τί γὰρ ἡμῖν κάλ-
λιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξαι δυνήσεται, τοῦ τὴν ἑορτὴν
ταύτην, παρ' ἧς τὴν[i] τῆς ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐλπίδα,
μιᾷ τάξει καὶ φανερῷ λόγῳ, παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτώτως
φυλάττεσθαι; καὶ πρῶτον μὲν, ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν[k]
ἁγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν, τῇ τῶν Ἰουδαίων ἑπομένους
συνηθείᾳ πληροῦν· οἳ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημ-
μελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μιαροὶ τυ-
φλώττουσιν· ἔξεστι γὰρ τοῦ ἐκείνων ἔθους[l] ἀποβληθέντος,

[f] ἐτύγχανον om. F. τυγχάνων M. Gelas. Niceph.

[g] τῶν πάντων F. M. Niceph. τῷ παντέφορῳ θεῷ γρ. παντεπόπτῃ Gelas.

[h] ἅπαντας τοὺς ἁπανταχόσε χριστιανοὺς τὴν σωτήριον ἑορτὴν ἐπιτελεῖν τοῦ ἁγιωτάτου Πάσχα Gelas.

[i] τὰς—ἐλπίδας Euseb. Tum pro ἀθανασίας habet ἀληθείας Gelas.

[k] τὸ τὴν Gelas.

[l] Ita I. ἔθνους F. M. et editiones Eusebii Thdrti Gelasii et Nicephori. ἔθους emendare voluerunt Christoph. Vales. Noesselt,

me quoque tanquam uno ex vobis præsente (neque enim negaverim id quo maxime exulto, conservum me vestrum esse) cuncta competenti examine eo usque discussa sunt, donec inspectori omnium Deo accepta sententia, ad unitatis concentum proferretur in lucem: ita ut nullus dissensioni, nullus controversiæ de fide locus amplius relinqueretur. Ubi cum de sanctissimo etiam Paschæ die quæsitum fuisset, communi omnium sententia decretum est, eam festivitatem uno eodemque die ab omnibus ubique celebrari oportere. Quid enim pulcrius, quid honestius nobis esse possit, quam ut hæc festivitas ex qua spem immortalitatis accepimus, uno eodemque ordine et certa ratione ab omnibus inoffense observetur? Ac primum quidem visum est omnibus, rem esse prorsus indignam, ut in sanctissimæ hujus solemnitatis celebratione consuetudinem Judæorum sequeremur. Qui cum manus suas nefario scelere contaminarint, merito impuri homines cæcitate mentis laborant. Quippe rejecta illorum consuetudine, pos-

ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἣν ἐκ[m] πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας μέχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐγγί-
36 νεσθαι[n]. Μηδὲν τοίνυν ἔστω ὑμῖν[o] κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. εἰλήφαμεν[p] παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἑτέραν ὁδόν· πρόκειται γὰρ δρόμος τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ καὶ νόμιμος καὶ πρέπων[q]· τούτου συμφώνως ἀντιλαμβανόμενοι τῆς αἰσχρᾶς[r] ἐκείνης ἑαυτοὺς συνειδήσεως ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον, ἐκείνους αὐχεῖν[s], ὡς ἄρα παρεκτὸς

Heinichen, et alii. Sic Valesius, "Lego ἔθους cum Christophorsono et Grutero. Idem mendum notavimus in historia ecclesiastica. Certe in schedis Regiis et in libro Savilii ἔθους perscriptum est." (ad Euseb. V. C. iii. 18.) Quibus addit Reading, "Recte ἔθους emendavit Valesius. W. Lowth." Error quidem manifestus est, sed perantiquus: nam, ut mittam alia argumenta e loci sensu deprompta, ex ipsa vocum compositione liquet ἔθνους male cum ἐκείνων stare posse. Scribendum erat ἐκείνου, ut esset *illa natione*, non *illorum natione*. Quod quidem Nicephorus sensisse videtur, qui ἐκείνων prorsus omittit. In Historia Ecclesiastica Eusebii, de qua Valesius scribit, duo sunt loci, ix. 9. § 15, τὸ τοιοῦτον ἔθος, (ubi Burton vulgatum ἔθνος retinuit) et ix. 10. § 7, τῷ τοιούτῳ ἔθει, qui priorem locum corrigere vel confirmare potest.

m ἦν ἐν καίρῳ τῆς τοῦ mendose Thdrt.

n ἐκτείνεσθαι Euseb.

o ἡμῖν Euseb. Thdrt. Gelas. Christoph. Certe ἡμῖν melius quam ὑμῖν cum sequenti εἰλήφαμεν convenire videtur.

p γὰρ post εἰλήφαμεν, omisso post πρόκειται, Euseb. Thdrt. Gelas. γὰρ utroque loco Niceph.

q πρέπων κανὼν τούτω οὗ συμφώνως M. πρέπων τούτῳ οὗ σ. F. C. καὶ νομικὸς κανὼν καὶ πρέπων τούτῳ οὗ σ. Niceph. Mutato solummodo ordine, καὶ πρέπων καὶ νόμιμος, Thdrt.

r Ita F. M. C. Euseb. Thdrt. Gelas. Niceph. ἔχθρας Stephan.; quod libri editi postea secuti sunt; quanquam et Christophorson et Valesius in versionibus suis sensum magis αἰσχρᾶς expresserint.

s αὐχεῖν καθ' ἡμῶν Gelas.

sumus rectiori ordine, quem a primo passionis die ad hæc usque tempora servavimus, ad futura etiam sæcula hujus observantiæ ritum propagare. Nihil ergo nobis commune sit cum inimicissima Judæorum turba. Aliam enim viam a Servatore accepimus. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ cursus legitimus et honestus. Hunc unanimi consensu retinentes, ab illa turpissima societate et conscientia nos abstrahamus, fratres carissimi. Est enim profecto absurdissimum quod illi magnifice jactant, nos

τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ ἦμεν[t] ἱκανοί. 33
37 Τί δὲ φρονεῖν ἐκεῖνοι ὀρθὸν δυνήσονται, οἳ μετὰ τὴν κυριοκτονίαν[u] ἐκείνην ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἄγονται οὐ λογισμῷ τινὶ, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκατασχέτῳ, ὅποι[x] ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος αὐτῶν ἀγάγῃ μανία; ἐκεῖθεν[y] τοίνυν κἀν τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ' ὁρῶσιν[z], ὡς ἀεὶ[a] κατὰ πλεῖστον αὐτοὺς πλανωμένους, ἀντὶ[b] τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον[c] τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν.
38 Τίνος οὖν[d] χάριν τούτοις ἑπόμεθα, οἳ[e] δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὡμολόγηνται; δεύτερόν γε[f] τὸ Πάσχα ἐν ἑνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἄν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα[g]. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προὔκειτο, τὴν[h] ὑμετέραν ἀγχίνοιαν ἐχρῆν[i] καὶ διὰ σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδενὸς[k] ὁμοιότητι

t εἴημεν Euseb. Thdrt. ἐσμὲν Niceph.

u κυριοκτονίαν τε καὶ πατροκτονίαν ἐκείνην Euseb.

x ὅπου M. Tum ἀπάγῃ Thdrt. Niceph. ἀπάγοι Gelas.

y ἐκεῖθεν οὖν Euseb.

z ὁρῶντας M. Niceph.

a ὡς ἀεὶ κατὰ πάθος αὐτοὺς M. Niceph. ὡς δὴ ἀεὶ κατὰ πλεῖστον I. ὡς δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον Euseb. ὡς δεῖ κατὰ πλεῖστον Stephan. Genev. ὡς ἀεὶ κατὰ τὸ πλ. Thdrt. Gelas. ὡς ἀεὶ κατὰ πλεῖστον cod. Sfort. Valesii, et ita Valesius vulgatum δεῖ emendavit.

b ἀντὶ om. Euseb.

c δεύτερον αὐτοὺς Gelas.

d οὖν om. Euseb.

e οὓς δ. πλ. νοσεῖν ὡμολόγηται Euseb. τοῖς δ. πλ. ὡμολογημένως ἔχουσι Gelas.

f γὰρ Thdrt. Gelas. γὰρ τῷ ἑνὶ ἐνιαυτῷ Euseb.

g ἀνεξώμεθα forma inusitata editt.: nec quidquam aliud quidem notavit collator noster e codicibus F. et M. ἀνεξόμεθα Euseb. Gelas. Niceph. ἀνεξοίμεθα Thdrt.

h ἀλλὰ δὴ τὴν Euseb.

i ἐχρῆν πάντως ἐν, (γρ. πάντοτε,) cæteris omissis, Gelas. δι' ante εὐχῆς om. Thdrt.

k μηδεμιᾷ τὸ κ. Euseb. μηδενὸς ὁμοιώματι Thdrt. Niceph. ὁμοιότητι ἐκείνων τὸ Gelas.

absque ipsorum magisterio hæc commode observare non posse. Quidnam vero illi recte sentire possint, qui post necem Domini, post illud parricidium, mente capti; non ratione, sed præcipiti impetu feruntur, quocunque innatus furor ipsos impulerit? Hinc est, quod ne in hac quidem parte veritatem ipsam perspiciunt: adeo ut a convenienti emendatione longissime aberrantes, uno eodemque anno duo paschata celebrent. Quid ergo est cur istos sequamur, quos constat gravissimo erroris morbo laborare? nam uno eodemque anno geminum Pascha facere, nunquam profecto sustinebimus. Verum etiamsi quæ dixi minime suppeterent, vestræ tamen solertiæ est, id curare omnibus modis atque optare,

τὸ καθαρὸν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν, ἢ[l] δοκεῖν, ἀν-
39 θρώπων ἔθεσι παγκάκων. Πρὸς τούτοις, κἀκεῖνο πάρεστι
συνορᾶν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτης[m] θρη-
σκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν[n], ἐστὶν ἀθεώτατον·[o]
μίαν γὰρ ἡμῖν[p] τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτ-
έστι τὴν[q] τοῦ ἁγιωτάτου πάθους, ὁ ἡμέτερος παρέδωκε
Σωτὴρ, μίαν[r] εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβού-
ληται· ἧς εἰ καὶ ταμάλιστα[s] εἰς πολλούς τε καὶ διαφόρους
τόπους τὰ μέρη[t] διήρηται, ἀλλ' ὅμως ἑνὶ[u] πνεύματι, τουτ-
40 έστι τῷ θείῳ βουλήματι, θάλπεται. Λογισάσθω δὲ[x] ἡ
τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος ἀγχίνοια, ὅπως ἐστὶ δεινόν τε καὶ
ἀπρεπὲς, κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἑτέρους μὲν ταῖς νη-
στείαις σχολάζειν, ἑτέρους δὲ συμπόσια[y] τελεῖν· καὶ μετὰ
τὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν[z] ἑορταῖς καὶ ἀνέ-
σεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὡρισμέναις ἐκδεδόσθαι
41 νηστείαις. Διὰ τοῦτο[a] γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορ-
θώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἄγεσθαι τοῦτο,

[l] ἢ om. Euseb. Gelas. ἢ δοκεῖν om. Thdrt. κ. ἢ δοκεῖν ἕπεσθαι Niceph. δοκεῖν ἐσπεύσθαι (sic) M.

[m] Ita F. M. Thdrt. (vid. Noesselt ad l.) Gelas. Niceph. et cod. Allatii (Vales.) τοιαύτῃ vulgatæ editiones.

[n] ἄρχειν Euseb.

[o] ἀθέμιτον Euseb. Thdrt. Gelas.

[p] ἡμῖν om. Euseb.

[q] τὴν om. Niceph.

[r] καὶ μίαν Euseb.

[s] εἰ δὲ τὰ μ. Gelas.

[t] μέλη συνάγοιτο Gelas.

[u] ἐν ἑνὶ Gelas.

[x] δὴ Gelas.

[y] συντελεῖν Euseb. Thdrt. ἐπιτελεῖν Gelas.

[z] ἐν om. F. M. Niceph.

[a] ταῦτα M. Niceph.

ne sanctitas animarum vestrarum, in ullius rei similitudine, cum nequissimorum hominum moribus sociari et commisceri videatur. Illud præterea considerandum est, nefas esse ut in tanti momenti negotio, et in hujusmodi religionis solemnitate dissensio reperiatur. Unum enim libertatis nostræ festum diem, hoc est diem sacratissimæ passionis, Servator noster nobis reliquit, unamque esse voluit catholicam ecclesiam. Cujus membra licet variis locis dispersa sint, uno tamen spiritu, Dei scilicet voluntate, foventur. Consideret quæso vestræ sanctitatis solertia, quam grave sit et indecorum, iisdem diebus alios quidem jejuniis intentos esse; alios vero convivia celebrare: et post dies Paschæ, alios quidem in festivitatibus et animorum remissione versari, alios vero definitis vacare jejuniis. Hoc itaque convenienti emendatione corrigi, et ad unam eandemque formam redigi divina vult providentia,

ἡ θεία πρόνοια βούλεται, ὡς ἔγωγε ἅπαντας[b] ἡγοῦμαι
συνορᾶν. ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο οὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσ-
ῆκεν[c], ὡς μηδὲν μετὰ τῶν πατροκτόνων τὲ καὶ κυριοκτόνων
ἐκείνων[d] εἶναι κοινόν· ἔστι τὲ τάξις εὐπρεπὴς, ἣν ἅπασαι
τῶν[e] δυτικῶν τὲ καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτῴων τῆς οἰκου-
μένης μερῶν παραφυλάττουσιν αἱ ἐκκλησίαι, καί[f] τινες
τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν τόπων· ὧν[g] ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος
καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο· καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ
42 ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν[h] ὑπεσχόμην· ἵν' ὅπερ ἂν[i] κατὰ τὴν
Ῥωμαίων[k] πόλιν, Ἰταλίαν[l] τὲ καὶ Ἀφρικὴν, ἅπασαν Αἴ-
γυπτον, Ἱσπανίας, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύην, ὅλην
Ἑλλάδα, Ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλι-

[b] ἔγωγε ἀπαθῶς συνορῶ M. Niceph. ἡγοῦμαι om. F.

[c] προσήκει Niceph.

[d] Ita F. M. Niceph. Idem habet Thdrtus, (nisi quod εἶναι ἡμῖν,) et Gelasius, (nisi quod ἡμῖν pro εἶναι,) et cod. Sfort. Valesii. τοῦ τῶν πατ. κ. κυρ. ἐκείνων ἔθνους Euseb. et editiones. ἔθους pro ἔθνους I. Eusebii ἔθνους damnavit et post alios in ἔθους emendavit Heinichen ad Vit. Const. iii. 19. Totum illud τοῦ ἔθνους librorum editorum ejeci, fretus auctoribus citatis. Itaque melius procedit oratio. Conf. quæ notata sunt supra, ad § 35.

[e] αἱ τῶν Euseb. Thdrt. Gelas.: qui αἱ mox ante ἐκκλησίαι omittunt.

[f] ἐκκλησίαι ἦν τινες Gelas.

[g] τούτου ἕνεκεν Euseb.

[h] ἀρέσκειν Thdrt.

[i] δ' ἂν M. Euseb. Gelas. Niceph.

[k] τῶν Ῥωμ. Euseb.

[l] Quæ sequuntur paulum aliter ab aliis dantur: κατὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν τε καὶ Ἀφρικὴν, Ἰταλίαν τε ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίαν, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανήν τε διοίκησιν Euseb. κατὰ τὴν Ῥωμαίων π. Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίας, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύην, ὅλην Ἑλλάδα Ἀσ. Thdrt. κατὰ τὴν Ῥωμ. π. Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν πᾶσαν, Σπανίαν τε καὶ Γαλλίαν, Βρεττανίας, Αἴγυπτον τε καὶ Λιβύας, Ἑλλάδα τε

quemadmodum omnes meo quidem judicio intelligitis. Proinde cum hoc ita emendari oporteret, ut nihil nobis commune esset cum illorum Domini interfectorum et parricidarum consuetudine: cumque hic ordo decentissimus sit, quem omnes tam occidentalium quam meridianarum et septentrionalium orbis partium ecclesiæ, ac nonnullæ quoque orientalium servant: idcirco id æquum rectumque esse omnes judicaverunt, quod et vobis placiturum esse spopondi; ut scilicet quod in urbe Roma, perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum; per Hispaniam, Gallias, Britannias, Libyas; per universam Achaïam; per Asianam et Ponticam diœcesim;

κίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται[m] γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο
καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται σύνεσις· λογιζομένη ὡς οὐ
μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένοις τόπους
ἐκκλησιῶν ἀριθμός· ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ
πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς
ἀπαιτεῖν δοκεῖ λόγος[n], καὶ οὐδεμίαν[o] μετὰ τῆς Ἰουδαίων
43 ἐπιορκίας ἔχειν[p] κοινωνίαν. Ἵνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστατον 34
συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει, τὴν ἁγιωτάτην
τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι.
οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοιαύτῃ ἁγιότητι εἶναι τινὰ διαφοράν·
καὶ κάλλιον ἕπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ᾗ οὐδεμία ἔσται
44 ἀλλοτρίας πλάνης καὶ ἁμαρτήματος ἐπιμιξία. Τούτων
οὖν[q] οὕτω στοιχούντων, ἀσμένως δέχεσθε[r] τὴν οὐρανίαν[s]

ὅλην, Ἀσ. Gelas. Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν ἅπασαν, Αἴγυπτον, Ἱσπανίας, Γαλλίας, Βρετανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσ. Niceph. In punctis disponendis Valesium secutus sum: notandum tamen ἅπασαν a plerisque cum præcedente voce jungi.

[m] φυλάττηται codd. et editt. præter sensum. φυλάττεται recepi ex Euseb. Thdrt. (post Noesselt) Gelas. Niceph. Fieri potest ut iste modus e comparatione quadam cum proxime sequenti προσδέξηται casu derivatus sit.

[n] λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ Euseb. λογισμὸς ἀπαιτεῖν δοκεῖ Thdrt. Gelas.

[o] τὸ μηδεμίαν (omisso καὶ,) Gelas.

[p] ἔχει M. Thdrt.

[q] οὖν om. Thdrt. Tum οὕτως ἐχόντων Euseb. Niceph. τούτων θείᾳ κρίσει διὰ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἁγίων ἐπισκόπων διατυπωθέντων Gelas.

[r] Ita F.C. Eus. Thdrt. Gelas. Niceph. et Valesius in versione Latina. δέχεσθαι editt. Errorem tamen viderat W. Lowth.

[s] τὴν οὐράνιον χάριν καὶ Thdrt. Gelas. τὴν τοῦ θεοῦ χάριν καὶ Euseb.

per Ciliciam denique concordi sententia observatur, id vestra quoque prudentia libentibus animis amplectatur. Illud nimirum attendens, non modo majorem esse numerum ecclesiarum in locis supra memoratis; verum etiam æquissimum esse, ut omnes in commune id velint, quod stricta ratio exigere videtur; nec ullam cum Judæorum perjurio societatem habere. Atque ut summatim ac breviter dicam, placuit communi omnium judicio, ut sanctissima Paschæ festivitas uno eodemque die celebraretur. Neque enim decet in tanta sanctitate aliquam esse dissonantiam: præstatque eam sequi sententiam in qua nulla est alieni erroris scelerisque societas atque communio. Quæ cum ita se habeant, cœlestem

καὶ θείαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν· πᾶν γὰρ ὅ τι[t] δ' ἂν ἐν τοῖς
ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται[u], τοῦτο πρὸς
45 τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν. Διὸ πᾶσι τοῖς
ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ προγεγραμ-
μένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον[x], καὶ τὴν παρατή-
ρησιν τῆς ἁγιωτάτης ἡμέρας[y] ὑποδέχεσθαί τε καὶ διατάτ-
τειν[z] ὀφείλετε· ἵν' ἐπειδὰν πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην
τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾷ καὶ τῇ
αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν ἁγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι δυ-
46 νηθῶ· καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκήσω, συνορῶν τὴν
διαβολικὴν ὠμότητα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμε-
τέρων[a] πράξεων ἀνῃρημένην, ἀκμαζούσης[b] πανταχοῦ τῆς
ὑμετέρας[c] πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας[d]. ὁ Θεὸς
ὑμᾶς διαφυλάξοι[e], ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Ἄλλη[f] ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς Εὐσεβίῳ.

47 Ἕως τοῦ παρόντος χρόνου, τῆς ἀνοσίου βουλήσεως καὶ

[t] εἴ τι Eus. Tum δ' om. Thdrt.

[u] πράττεται Eus. ἐπράχθη Gelas.

[x] τῆς καθολικῆς πίστεως λόγον Gelas.

[y] τοῦ Πάσχα ἡμέρας Gelas.

[z] διαπράττειν Gelas.

[a] ὑμετέρων Euseb. ubi vid. Valesium.

[b] ἀκμαζούσης δὲ Gelas.

[c] ἡμετέρας Eus. Thdrt. Gelas.

[d] Post ὁμονοίας inserit εὐχαριστηρίους ὕμνους μεθ' ὑμῶν ἀναπέμψω τῷ πανευεργέτῃ καὶ σωτῆρι Θεῷ Gelas.

[e] διαφυλάξει F.M. διαφυλάξαι Niceph.

[f] Ἄλλη πρὸς εὐσέβιον τὸν νικομηδέα M.

gratiam et plane divinum mandatum libentibus animis suscipite. Quicquid enim in sanctis episcoporum conciliis geritur, id omne ad divinam referendum est voluntatem. Quamobrem ubi ea quæ gesta sunt dilectis fratribus nostris nuntiaveritis, supradictam rationem et sanctissimi diei observantiam amplecti ac stabilire debetis: ut cum in dilectionis vestræ conspectum jampridem a me desideratum venero, uno eodemque die sanctam festivitatem peragere possim: utque de omnibus una vobiscum gaudeam, cernens diaboli crudelitatem divina potentia, nobis operam navantibus, esse sublatam: florente ubique terrarum vestra fide atque concordia. Deus vos servet, fratres carissimi.

Alia epistola ad Eusebium.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Eusebio.

Cum ad hanc usque diem impia præsumptio et tyrannica vio-

τυραννίδος τοὺς ὑπηρέτας τοῦ[g] Σωτῆρος Θεοῦ[h] διωκούσης,
πεπίστευκα καὶ ἀκριβῶς ἐμαυτὸν πέπεικα, πασῶν τῶν ἐκ-
κλησιῶν τὰ ἔργα ἢ ὑπὸ ἀμελείας διεφθάρθαι ἢ φόβῳ
τῆς ἐπικειμένης ἐνεργείας[i] ἐλάττονα τῆς ἀξίας γεγενῆσθαι,
48 ἀδελφὲ προσφιλέστατε. Νυνὶ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀποδο-
θείσης, καὶ τοῦ δράκοντος ἐκείνου Λικιννίου[k] τοῦ διώκτου
ἀπὸ[l] τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως Θεοῦ τοῦ[m] μεγίστου
προνοίᾳ ἡμετέρᾳ δὲ ὑπηρεσίᾳ διωχθέντος[n], ἡγοῦμαι καὶ
πᾶσι φανερὰν γενέσθαι[o] τὴν θείαν δύναμιν, καὶ τοὺς ἢ
φόβῳ ἢ ἀπιστίᾳ ἢ[p] ἁμαρτήμασί τισι περιπεσόντας, ἐπιγ-
γόντας δὲ[q] τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, ἥξειν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ
49 ὀρθὴν τοῦ βίου κατάστασιν. Ὅσων τοίνυν ἢ αὐτὸς προΐ-
στασαι ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλους τοὺς κατὰ τόπον προϊστα-
μένους ἐπισκόπους πρεσβυτέρους τὲ ἢ διακόνους οἶσθα,
ὑπόμνησον σπουδάζειν περὶ τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ[r]
ἐπανορθοῦσθαι τὰ ὄντα, ἢ εἰς μείζονα αὔξειν, ἢ ἔνθα ἂν

[g] τοὺς τοῦ Eus. V. C. ii. 46.

[h] Χριστοῦ, pro Θεοῦ, Thdrt. H. E. i. 15.

[i] ἐπικειμένης ἀδικίας μὴ ἀξίως γεγενῆσθαι Eus. ἀδικίας item Thdrt. Niceph. viii. 27.

[k] Λικιννίου τοῦ διώκτου om. Eus. Thdrt. Niceph. quas voces "scholii vice adjectas esse," censuit Valesius.

[l] καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν διορθώσεως ἀπὸ F. M.

[m] τοῦ Θεοῦ μεγ. Eus.

[n] ἐκδιωχθέντος Eus. Thdrt.

[o] γεγενῆσθαι Eus. Thdrt. Niceph.

[p] ἢ om. Eus. Tum ἁμαρτήματι absque τισι Niceph.

[q] ἐπιγνόντας τε (τε om. Heinichen) τὸ ὄντως ὂν, ἥξειν Eus. ἐπιγνόντας τε τὸν ὄντως ὄντα, ἥξειν Thdrt. ἐπιγνόντας τὸν ὄντως, ἥξειν Niceph. ἐπιγνόντας ἤδη emendare voluit Vales.

[r] καὶ ἢ Eus.

lentia ministros Dei ac servatoris nostri persecuta sit, pro certo habeo planeque mihi ipse persuadeo, omnium ecclesiarum ædificia, aut per incuriam corrupta, aut præ metu ingruentis temporum iniquitatis minus honorifice exculta esse, Eusebi frater carissime. Nunc cum libertas restituta sit, et draco ille providentia quidem Dei optimi maximi, ministerio autem nostro, a reipublicæ administratione submotus; equidem existimo divinam potentiam omnibus clarissime innotuisse: et eos qui seu metu, seu incredulitate aliquid peccaverunt, agnito illo qui vere est, ad rectam et veram vivendi rationem esse redituros. Quotquot igitur ecclesiis aut ipse præes, aut alios in singulis locis præsidentes episcopos et presbyteros et diaconos nosti; cunctos admone, ut in opera ecclesiarum omni studio ac diligentia incumbant: quo aut repa-

ἢ[s] χρεία ἀπαιτῇ[t], καινὰ ποιεῖν. αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ σοῦ οἱ λοιποὶ τὰ ἀναγκαῖα, παρά τε τῶν ἡγεμονευόντων[u] καὶ τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως· τούτοις γὰρ ἐπεστάλη[x], πάσῃ σπουδῇ[y] ἐξυπηρετήσασθαι τοῖς ὑπὸ τῆς σῆς ὁσιότητος λεγομένοις. Ὁ Θεὸς διαφυλάξοι[z] σε, ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

50 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν οἰκοδομῆς,
πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους ἐπέ-
στειλεν. Ὁποῖα δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ἱερῶν βιβλίων
κατασκευῆς πρὸς Εὐσέβιον ἔγραψε τὸν Παλαιστῖνον[a],
ἐξ αὐτῶν τῶν γραμμάτων καταμαθεῖν εὐπετές.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς[b] Εὐσεβίῳ Καισαρείας.

51 Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν, τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ[c]
συναιρομένης[d] προνοίας, μέγιστον πλῆθος ἀνθρώπων τῇ

[s] ἡ om. Eus.

[t] ἀπαιτεῖ M.

[u] ἡγεμόνων Eus.

[x] ἐπεστάλθη Eus.

[y] προθυμίᾳ Eus.

[z] διαφυλάξει σε ἀδελφὲ ἀγαπητέ F. διαφυλάξαι σε ἀδ. ἀγ. M. σε διαφυλάξοι ἀδ. ἀγ. Euseb. Niceph. διαφυλάττοι σε ἀδ. ἀγ. Thdrt.

[a] παλαιστῆνον M.

[b] μέγιστος εὐσεβέστατος εὐσεβίῳ τῷ παμφίλου M.

[c] τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Thdrt. H. E. i. 16.

[d] συνεργούσης M.

rentur quæ adhuc manent, aut augeantur in majus; aut sicubi usus postulaverit, nova ædificentur. Quæcunque autem necessaria fuerint, et ipse et reliqui alii tuo interventu, tum a præsidibus provinciarum petent, tum ab officio præfecturæ prætorianæ. His enim per literas præceptum est, ut iis quæ tua sanctitas dixerit, omni diligentia obsequantur. Divinitas te servet, frater carissime.

Et hæc quidem de ecclesiarum ædificatione imperator ad singularum provinciarum episcopos scripsit. Quæ vero de sacris codicibus conficiendis ad Eusebium Palæstinum scripserit, ex ipsis ejus literis licet cognoscere.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Eusebio Cæsareæ episcopo.

In ea urbe quæ a nobis nomen sortita est, divina servatoris nostri adjuvante providentia, maxima hominum multitudo ad sanctissimam ecclesiam sese adjunxit. Itaque cum cuncta illic

ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ ἀνατέθεικεν ἑαυτὸν[e], ὡς πάντων ἐκεῖσε
52 πολλὴν λαβόντων[f] αὔξησιν. Σφόδρα τοίνυν ἄξιον κατα-
φαίνεται[g], καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλείους·
τοιγάρτοι δέδεξο[h] προθυμότατα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ
προαιρέσει· πρέπον γὰρ[i] κατεφάνη δηλῶσαι τοῦτο[k] τῇ
σῇ συνέσει, ὅπως ἂν πεντήκοντα σωμάτια ἐν διφθέραις
ἐγκατασκεύοις εὐανάγνωστά[l] τε καὶ πρὸς τὴν χρῆσιν εὐ-
παρακόμιστα[m], ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων καὶ ἀκριβῶς
53 τὴν τέχνην ἐπισταμένων, γραφῆναι κελεύσειας· τῶν θείων
δηλαδὴ γραφῶν, ὧν μάλιστα τὴν[n] ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆ-
σιν τῷ[o] τῆς ἐκκλησίας λόγῳ[p] ἀναγκαίαν εἶναι γινώσκεις.
Ἀπέσταλται[q] δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερότη-
τος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικὸν, ὅπως ἂν πάντα

[e] αὐτὸ M. ἑαυτὸ Eus. V. C. iv. 36. Thdrt. Niceph. viii. 27.

[f] λαμβανόντων Eus.

[g] καταφαίνεσθαι, omisso τοίνυν, et sublata plena distinctione post αὔξησιν, ita ut sententia de præcedente ὡς pendeat, Eus. Thdrt. Niceph. et similiter Epiph. H. T. ii. 16.

[h] δέδεξο om. F. M.

[i] πρέπον γὰρ Eus. Thdrt. Niceph. γὰρ om. Vales. et codd. Notandum hic tam δέδεξο quam γὰρ abesse a codicibus, Stephan. et Genev. neque ab Epiphanio agnosci. Utrumque debetur emendationi Christophorsoni, qui ea e Theodoreto supplevit. Valesius δέδεξο recepit, sed γὰρ vel rejecit vel prætermisit. Certe sententia aut utrumque aut neutrum exposcere videtur. Ferri quidem poterat codicum lectio, qui ambo omittunt: cum tamen de textu Eusebii et Theodoreti nullus sit dubitandi locus, visum est lectionem quæ viris doctis placuit retinere; quanquam Socrates in transcribenda hac epistola fortasse utramque vocem omiserit.

[k] τοῦτο om. Eus.

[l] εὐαναγνωστότατα Niceph.

[m] εὐμετακόμιστα Eus.

[n] τήν τ' Eus. τήν τε Thdrt.

[o] τῶν M. Niceph.

[p] λόγων F. Niceph. συλλόγῳ Thdrt. ed. Noesselt, et conjectura Heinichen ad Euseb. ubi cod. Ion. habet καταλόγῳ. *Necessarium ecclesiis* Epiphan.

[q] ἀπεστάλη Eus.

maximum incrementum capiant, consentaneum in primis videtur, ut plures quoque in ea construantur ecclesiæ. Accipe igitur libenti animo, id quod facere decrevi. Visum est enim id significare prudentiæ tuæ, ut quinquaginta codices divinarum scripturarum, quarum apparatum et usum maxime necessarium ecclesiæ esse intelligis, in membranis probe apparatis, ab artificibus antiquariis venuste scribendi peritissimis describi facias; qui et legi facile, et ad omnem usum circumferri possint. Literæ porro a nostra clementia missæ sunt ad rationalem diœcesis, ut cuncta ad

τὰ πρὸς τὴν[r] ἐπισκευὴν αὐτῶν[s] ἐπιτήδεια παρασχεῖν
54 φροντίσειεν. Ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα τὰ γραφέντα σωμά-
τια κατασκευασθείη, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο γε-
νήσεται[t]· καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν εἰς
διακομιδὴν, ἐκ τῆς αὐθεντίας[u] τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου
55 λαβεῖν σε προσήκει. Οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα τὰ[x] καλῶς
γραφέντα καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων ῥᾷστα δια-
κομισθείη[y], ἑνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος τῶν ἐκ τῆς[z] σῆς
ἐκκλησίας διακόνων· ὃς ἐπειδὰν ἀφίκηται πρὸς ἡμᾶς, τῆς
ἡμετέρας πειραθήσεται φιλανθρωπίας. ὁ Θεός σε δια-
φυλάξοι[a], ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Μακάριον. 36

Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς Μακαρίῳ Ἱεροσολύμων[b].

56 Τοσαύτη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐστὶν ἡ χάρις, ὡς μηδεμίαν
λόγων χορηγίαν[c] τοῦ παρόντος πράγματος[d] ἀξίαν εἶναι
δοκεῖν. τὸ γὰρ γνώρισμα τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου[e] πά-

[r] τὴν om. Eus.

[s] αὐτῶν om. Niceph.

[t] γενήσεται τοῦτο Thdrt.

[u] αὐθεντείας F.

[x] τὰ om. Niceph.

[y] διακομισθήσεται Eus.

[z] τῶν τῆς ἐκ. Niceph.

[a] διαφυλάξει F. Thdrt. διαφυλάξαι M.

[b] Ἱεροσολύμων om. Eus. V. C. iii. 30. Thdrt. H. E. i. 17.

[c] λόγων θεραπείαν Eus.

[d] πράγματος παρόντος secunda manu M. θαύματος Eus. Thdrt. Niceph. viii. 28.

[e] ἐκείνου om. Thdrt.

eorum codicum confectionem necessaria præberi curet. Tuæ erit diligentiæ, ut scripti codices quantocyus apparentur. Ceterum duorum publicorum vehiculorum usum auctoritate hujus epistolæ accipies. Sic enim quæ eleganter descripta sunt, ad conspectum nostrum commodissime perferentur: uno scilicet ex ecclesiæ tuæ diaconis id ministerium obeunte. Qui quidem ubi ad nos pervenerit, humanitatis nostræ experimentum capiet. Divinitas te servet, frater carissime.

Alia epistola ad Macarium.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Macario Hierosolymorum episcopo.

Tanta est Servatoris nostri gratia, ut nulla sermonis copia ad præsentis miraculi narrationem sufficere videatur. Nam ut sa-

θους ὑπὸ τῇ γῇ πάλαι κρυπτόμενον τοσαύταις ἐτῶν
περιόδοις λαθεῖν, ἄχρις οὗ διὰ τῆς τοῦ κοινοῦ πάντων
ἐχθροῦ ἀναιρέσεως, ἐλευθερωθεῖσι τοῖς[f] ἑαυτοῦ θεράπουσιν
ἀναλάμπειν ἔμελλε, πᾶσαν ἔκπληξιν ὡς ἀληθῶς ὑπερβαίνει.
57 Εἰ γὰρ πάντες οἱ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης εἶναι δοκοῦντες
σοφοὶ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες ἄξιόν τι τοῦ
πράγματος ἐθελήσωσιν[g] εἰπεῖν, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ[h] βραχύ-
τατον ἁμιλληθῆναι δυνήσονται·[i] ἐπὶ τοσούτῳ[k] πᾶσαν
ἀνθρωπίνου λογισμοῦ χωρητικὴν φύσιν ἡ τοῦ θαύματος
τούτου πίστις ὑπερβαίνει, ὅσῳ τῶν ἀνθρωπίνων τὰ οὐ-
58 ράνια συνέστηκεν[l] εἶναι δυνατώτερα. Διατοῦτο γοῦν οὗ-
τος ἀεὶ καὶ πρῶτος καὶ μόνος ἔστι[m] μοὶ σκοπὸς, ἵν' ὥσπερ
ἑαυτὴν ὁσημέραι[n] καινοτέροις θαύμασιν, ἡ τῆς ἀληθείας
πίστις ἐπιδείκνυσιν[o], οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν
περὶ τὸν[p] ἅγιον νόμον, σωφροσύνῃ καὶ[q] ὁμογνώμονι προ-
59 θυμίᾳ, σπουδαιότεραι γίγνοιντο[r]. Ὅπερ[s] ἐπειδὴ πᾶσιν

[f] τοῖς ἑαυτοῦ θεράπουσιν om. M.
[g] ἔλθωσιν (corrupte pro ἐθέλωσιν) F. M. ἐθελήσουσιν Eus. ἐθέλωσιν Thdrt. Niceph.
[h] τὸ om. Thdrt.
[i] δυνήσαιντο Euseb.
[k] τοσοῦτον Euseb. Thdrt.
[l] συνεστηκέναι (pro συνέστηκεν εἶναι) Euseb.
[m] ἔστι om. Euseb.
[n] ὁσημέραι om. Niceph.
[o] Ita F. M. Euseb. Thdrt. ἐπιδείκνυται Niceph. ἐνδείκνυσιν editt. vulg. Tum οὕτως hic F. M. et mox post ἀγχίνοιαν F.
[p] περὶ τὸν ἅγιον νόμον om. Niceph.
[q] πάσῃ καὶ Euseb.
[r] γίνοιντο F. γίνωνται M. Thdrt. Niceph. γίγνωνται Euseb.
[s] ὅσπερ M. ὅπερ δ' οὖν πᾶσιν Euseb.

cratissimæ illius passionis monumentum, sub terra jam pridem occultatum tot annorum spatio delituerit, quoad communi omnium hoste sublato, famulis ejus in libertatem assertis affulgeret, id omnem revera admirationem superat. Nam tametsi quotquot ubique terrarum sapientes habentur, omnes in unum coacti, aliquid pro hujus rei dignitate dicere instituerent, ne ad minimam quidem ejus partem aspirare posse mihi videntur. Quippe hujus miraculi fides, omnem humanæ rationis capacem naturam tantum excedit, quantum humanis divina præcellunt. Quocirca hic unus mihi ac præcipuus semper est scopus, ut quemadmodum veritatis fides novis quotidie miraculis inclarescit, sic etiam mentes omnium nostrum ad sanctissimæ legis observantiam cum omni modestia et concordi alacritate incitentur. Quod quoniam omnibus perspectissimum esse confido, id tibi in primis persuasum velim, nihil

εἶναι νομίζω[t] φανερὸν, ἐκεῖνο μάλιστά σε[u] πεπεῖσθαι
βούλομαι, ὡς ἄρα πάντων[x] μοι μέλει[y] μᾶλλον, ὅπως τὸν
ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, ὃν Θεοῦ προστάγματι αἰσχίστης εἰ-
δώλου προσθήκης, ὥσπέρ τινος ἐπικειμένου βάρους ἐκού-
φισα, ἅγιον μὲν ἐξ ἀρχῆς Θεοῦ κρίσει γεγενημένον, ἁγιώ-
τερον δὲ ἀποφανθέντα ἀφ' οὗ τὴν[z] τοῦ σωτηρίου πάθους
πίστιν εἰς φῶς προήγαγεν, οἰκοδομημάτων κάλλει κοσμή-
60 σωμεν. Προσήκει τοίνυν τὴν σὴν ἀγχίνοιαν οὕτω διατάξαι
τὲ καὶ ἑκάστου τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρόνοιαν, ὡς
οὐ μόνον βασιλικὴν τῶν[a] πανταχοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ
τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γενέσθαι[b], ὡς πάντα τὰ ἐφ' ἑκάστης
πόλεως καλλιστεύοντα[c] ὑπὸ τοῦ κτίσματος τούτου νικᾶ-
61 σθαι. Καὶ περὶ μὲν[d] τῆς τῶν τοίχων ἐργασίας τὲ[e] καὶ
καλλιεργίας, Δρακιλλιανῷ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ διέποντι[f]
τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρ-
χίας ἄρχοντι, παρ' ἡμῶν ἐγκεχειρίσθαι τὴν[g] φροντίδα
γίνωσκε. κεκέλευσται γὰρ ὑπὸ τῆς ἐμῆς εὐσεβείας, καὶ

[t] νομίζω εἶναι Niceph.
[u] σε om. Euseb.
[x] πάντως (incuria) Vales.
[y] μᾶλλον μέλει M. Euseb. Thdrt. μάλιστα μέλει Niceph.
[z] τὴν om. Euseb.
[a] καὶ τῶν Niceph.
[b] γίγνεσθαι Euseb.
[c] καλλιστεύοντα πόλεως Euseb. Thdrt.
[d] μὲν om. F. M. Thdrt. Niceph.
[e] ἐγέρσεώς τε Euseb. Thdrt. δὲ ἐργασίας Niceph. absque τε.
[f] τῷ διέποντι τὰ τῶν ἐπαρχίων μέρη Euseb. τῷ διέπ. τ. λ. ἐπάρχων μέρη Thdrt.
[g] τὴν φροντίδα ἐγκεχειρίσθαι Euseb.

mihi antiquius esse, quam ut sacrum illum locum, quem Dei jussu turpissima adjectione simulacri velut gravi quodam pondere exoneravi; et qui ab initio quidem Dei judicio sanctus fuit, postea vero multo sanctior effectus est, ex quo Dominicæ passionis fidem in lucem protulit; eum, inquam, locum fabricarum pulcritudine exornemus. Decet itaque prudentiam tuam, singula ad opus necessaria ita disponere et curare, ut non modo basilica ipsa omnium quæ ubique sunt pulcherrima; sed et reliqua membra ejusmodi sint, ut omnes singularum urbium fabricæ quantumvis eximiæ, ab hac una facile superentur. Ac de parietum quidem substructione et elegantia, Draciliano amico nostro, agenti vices clarissimorum præfectorum prætorio; et præsidi provinciæ scias a me curam esse commissam. Jussit siquidem pietas nostra, ut artifices et

τεχνίτας καὶ ἐργάτας, καὶ πάνθ' ὅσα[h] περὶ τὴν οἰκοδομὴν
ἀναγκαῖα τυγχάνειν παρὰ[i] τῆς σῆς καταμάθοιεν ἀγχινοίας,
62 παραχρῆμα διὰ τῆς ἐκείνων προνοίας ἀποσταλῆναι. Περὶ
δὲ τῶν κιόνων, ἢ[k] τῶν μαρμάρων, ἃ δ' ἂν νομίσῃς[l] εἶναι
τιμιώτερά τε καὶ χρησιμώτερα, αὐτὸς[m] συνόψεως γενομένης
πρὸς ἡμᾶς γράψαι σπούδασον· ἵν' ὅσων δ'[n] ἂν καὶ ὁποίων
χρείαν εἶναι διὰ τοῦ[o] γράμματος ἐπιγνῶμεν, ταῦτα παν-
ταχόθεν μετενεχθῆναι δυνηθῇ. τὸν γὰρ τοῦ κόσμου
θαυμασιώτερον τόπον κατ' ἀξίαν φαιδρύνεσθαι δίκαιον. 37
63 Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν, πότερον λακωναρίαν
ἢ διά τινος ἑτέρας ἐργασίας γενέσθαι δοκεῖ[p], παρὰ σοῦ
γνῶναι βούλομαι· εἰ γὰρ λακωναρία μέλλοι εἶναι[q], δυνή-
σεται καὶ χρυσῷ καλλωπισθῆναι. τὸ λειπόμενον, ἵνα
ἡ σὴ ὁσιότης τοῖς προειρημένοις δικασταῖς ᾖ τάχος γνω-
ρισθῆναι ποιήσῃ, ὅσων τε καὶ[r] ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ
ἀναλωμάτων χρεία· καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν σπού-
δασον[s], οὐ μόνον περὶ τῶν μαρμάρων τὲ καὶ κιόνων, ἀλλὰ

h ἅπερ Euseb.
i τυγχάνει, εἰ παρὰ τῆς σῆς μάθοιεν Niceph.
k εἴτουν μαρ. Euseb. εἶτ' οὖν Thdrt. ἤγουν Niceph.
l νομίσειας Euseb. Thdrt. Niceph.
m αὐτῆς Euseb. Niceph. αὐτοῖς Thdrt.
n δὲ om. Euseb.
o τοῦ σοῦ Euseb. Thdrt. Niceph. Tum post δυνηθῇ in Eusebio novum Caput incipit ab Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς, omissa prævia clausula.
p σοι δοκεῖ Euseb.
q εἶναι μέλλοι Euseb. μέλλει εἶναι Niceph.
r καὶ om. Euseb. Niceph.
s σπουδάσῃ Euseb.

operarii, et quæcunque ad hoc opus necessaria esse ex prudentia tua cognoverint, protinus instante illorum solicitudine dirigantur. De columnis vero et marmoribus, quæcunque et pretiosiora et utiliora esse ipso aspectu judicaveris, cura ut ad nos perscribas: ut cum ex literis tuis cognoverimus quot et qualibus opus sit, ea undique possint comportari. Æquum est enim, ut qui præ totius orbis locis maxime admirabilis est locus, pro dignitate sua exornetur. Porro cameram basilicæ, utrum laqueatam, an alio quopiam operis genere faciendam censeas, certior a te fieri velim. Nam si laqueata fiet, auro quoque poterit exornari. Restat igitur ut sanctitas tua supra memoratis judicibus quamprimum significet, quot operariis et artificibus et sumptibus opus erit: utque ad me celeriter referat, non modo de marmoribus et columnis, sed etiam

καὶ περὶ τῶν λακωναριῶν, εἴγε[t] τοῦτο κάλλιον ἐπικρί-
νειας[u]. ὁ Θεός σε διαφυλάξοι[x], ἀδελφὲ ἀγαπητέ.
64 Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιστολὰς ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀρείου
καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ πανηγυρικώτερον γράψας
πανταχοῦ κατὰ πόλεις προσέθηκε[y], διακωμῳδῶν καὶ
65 τῷ[z] τῆς εἰρωνείας ἤθει διαβάλλων αὐτόν. Οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ Νικομηδεῦσι κατὰ Εὐσεβίου καὶ Θεόγνιδος
γράφων, καθάπτεται μὲν τῆς Εὐσεβίου κακοτροπίας,
οὐ μόνον ἐπὶ τῷ Ἀρειανισμῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τυ-
ράννῳ ἤδη πρότερον εὐνοῶν τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν
ἐπεβούλευσε[a]· παραινεῖ[b] δὲ ἕτερον ἑλέσθαι ἐπίσκοπον
66 ἀντ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὰς περὶ τούτων ἐπιστολὰς, διὰ
τὸ ἐν αὐταῖς μῆκος, ἐνταῦθα προσγράψαι περιττὸν
εἶναι ἐνόμισα· ἔξεστι[c] δὲ τοῖς βουλομένοις ἀναζητῆ-
σαι καὶ ἐντυγχάνειν αὐταῖς[d]. Καὶ περὶ τούτων
τοσαῦτα εἰρήσθω.

t εἴγε καὶ Thdrt.
u ἐπικρίνειεν Euseb.
x διαφυλάξει Thdrt.
y προέθηκε emendare voluit Valesius, recte. Vid. Annott.
z Ita F. C. I. τῷ omnino om. M. et Stephan. Eam voculam primus addidit Christophors. unde receperunt in textum Genev. et Valesius post εἰρωνείας. Sed melius locatam habet F. quem sequor.
a ἐπεβούλευεν F.
b Ita M. παρῄνει cæteri.
c Ita M. ἐξέστω cæteri.
d αὐτοῖς F.

de lacunaribus, si hoc opus venustius esse censueris. Divinitas te servet, frater carissime.

Alias etiam epistolas contra Arium sectatoresque ejus, in modum orationum scriptas per singulas urbes proposuit, perstringens hominem, et facete jocando suggillans. Scripsit præterea ad Nicomedienses adversus Eusebium et Theognim. Quibus in literis improbitatem Eusebii carpit, non solum eo quod Ario semper favisset, verum etiam quod tyranni partibus antehac addictus, rebus suis insidiatus esset. Proinde illos hortatur, ut ejus loco alium episcopum eligant. Verum epistolas de hisce rebus ab eo conscriptas hic apponere, ob earum prolixitatem supervacuum duxi. Si qui vero illarum desiderio tenentur, eas et perquirere facile poterunt et legere. Sed de his hactenus.

ΚΕΦ. Ι.

῞Οτι καὶ τὸν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον ᾿Ακέσιον κεκλήκει εἰς τὴν σύνοδον ὁ βασιλεύς.

1 Κινεῖ δέ με ἡ τοῦ βασιλέως σπουδὴ καὶ ἑτέρου
πράγματος μνήμην ποιήσασθαι τῆς αὐτοῦ γνώμης,
ὅπως ἐφρόντιζε τῆς εἰρήνης. τῆς γὰρ ἐκκλησιαστι-
κῆς ὁμονοίας πρόνοιαν ποιούμενος, κέκληκε πρὸς τὴν
σύνοδον καὶ ᾿Ακέσιον τῆς τῶν Ναυατιανῶν θρη- 38
2 σκείας ἐπίσκοπον. Μετὰ οὖν τὸ γραφῆναι καὶ ὑπο-
γραφῆναι παρὰ τῆς συνόδου τὸν ὅρον τῆς πίστεως,
ἠρώτα ὁ βασιλεὺς τὸν ᾿Ακέσιον, εἰ καὶ αὐτὸς τῇ
πίστει συντίθεται καὶ τῷ ὁρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα
ἑορτῆς· ὁ δὲ, οὐδὲν καινὸν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ, ἡ σύνο-
δος ὥρισεν. οὕτω γὰρ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν
ἀποστολικῶν χρόνων παρείληφα καὶ τὸν ὅρον τῆς
πίστεως καὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς.
3 ᾿Επανερομένου οὖν τοῦ βασιλέως, διὰ τί οὖν τῆς
κοινωνίας χωρίζῃ; ἐκεῖνος τὰ ἐπὶ Δεκίου γενόμενα
κατὰ τὸν διωγμὸν ἐδίδασκε· καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ

CAPUT X.

Quod Acesium quoque Novatianorum episcopum ad synodum vocaverit imperator.

Porro imperatoris studium admonet me, ut alterius quoque rei mentionem faciam, qua mens illius declaratur, et quantam pacis curam ac solicitudinem gesserit. Num cum ecclesiarum concordiæ consuleret, Acesium quoque Novatianorum episcopum ad concilium evocavit. Cumque fidei formula a synodo conscripta esset, omniumque subscriptione firmata, imperator Acesium interrogavit, num et ipse huic fidei et definitioni de festo Paschæ die, consensum accommodaret. At ille: Nihil novi, inquit, a concilio definitum est, imperator. Sic enim olim ab initio et ab ipsis apostolorum temporibus, tum fidei definitionem, tum festi Paschalis tempus traditum accepi. Rursus interroganti imperatori: Cur ego te a communione sejungis? ille res sub Decio, persecutionis tempore, gestas commemoravit, et vigorem severæ illius

αὐστηροῦ κανόνος ἔλεγεν, ὡς ἄρα οὐ χρὴ τοὺς μετὰ
τὸ βάπτισμα ἡμαρτηκότας ἁμαρτίαν, ἣν πρὸς θάνατον
καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, τῆς κοινωνίας τῶν θείων
μυστηρίων ἀξιοῦσθαι· ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν μὲν αὐτοὺς
προτρέπειν, ἐλπίδα δὲ τῆς ἀφέσεως μὴ παρὰ τῶν
ἱερέων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκδέχεσθαι, τοῦ δυνα-
μένου καὶ ἐξουσίαν ἔχοντος συγχωρεῖν ἁμαρτήματα.
4 Ταῦτα εἰπόντος τοῦ ᾿Ακεσίου, ἐπειπεῖν[e] τὸν βασιλέα,
θὲς ὦ ᾿Ακέσιε[f] κλίμακα, καὶ μόνος ἀνάβηθι εἰς τὸν
5 οὐρανόν. Τούτων οὔτε ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, οὔτε
ἄλλός τις ἐμνημόνευσε πώποτε· ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνδρὸς
ἤκουσα οὐδαμῶς ψευδομένου, ὃς παλαιός τε ἦν σφό-
δρα, καὶ ὡς ἱστορήσας τὰ κατὰ τὴν σύνοδον ἔλεγεν.
ὅθεν καὶ[g] τεκμαίρομαι τοῦτο πεπονθέναι τοὺς σιωπῇ
ταῦτα παραπεμψαμένους, ὃ πολλοὶ τῶν ἱστορίας συγ-
γραψαμένων πεπόνθασιν· ἐκεῖνοι γὰρ πολλὰ παρα-
λείπουσιν, ἢ προσπάσχοντές τισιν, ἢ προσώποις
χαριζόμενοι. τὰ μὲν οὖν ᾿Ακεσίου[h] τοσαῦτα.

e ἐπ' εἰπεῖν F.
f ᾿Ακέσινε C.
g καὶ om. F.
h Supple περὶ ᾿Ακεσ.

regulæ protulit: eos scilicet qui post baptismum ejusmodi crimen admiserint, quod peccatum ad mortem divinæ scripturæ pronuntiant, ad divinorum mysteriorum communionem admitti non oportere: sed ad pœnitentiam quidem invitandos esse: remissionis vero spem non a sacerdotibus expectare eos debere, verum a Deo, qui solus jus potestatemque habet dimittendi peccata. Quæ cum dixisset Acesius, subjunxit imperator: Pone scalam, Acesi, et in cœlum solus ascende. Hæc neque Eusebius Pamphili, neque alius quispiam literis prodidit. Ego vero ea accepi ab homine haudquaquam vano; qui quidem admodum provecta erat ætate, et ea narrabat quæ ipse in concilio geri viderat. Ex quo etiam conjicio, iis qui ista silentio prætermiserunt, idem contigisse quod multis aliis historiæ scriptoribus. Hi enim multa præterire solent, vel propterea quod male affecti sunt erga quosdam, vel ut certis hominibus gratificentur. Sed de Acesio hactenus.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ Παφνουτίου τοῦ ἐπισκόπου.

1 Ἐπεὶ δὲ Παφνουτίου καὶ Σπυρίδωνος ποιήσασθαι
μνήμην ἀνωτέρω ἐπηγγειλάμεθα, εὔκαιρον ἐνταῦθα
περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. Παφνούτιος γὰρ μιᾶς πόλεως
τῶν ἄνω Θηβῶν ἐπίσκοπος ἦν· οὕτω δὲ ἦν ἀνὴρ
θεοφιλής, ὡς καὶ σημεῖα θαυμαστὰ γίνεσθαι ὑπ'
2 αὐτοῦ. Οὗτος ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τὸν ὀφθαλμὸν
ἐξεκόπη· σφόδρα δὲ ὁ βασιλεὺς ἐτίμα τὸν ἄνδρα,
καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὰ βασίλεια μετεπέμπετο, καὶ τὸν
ἐξορωρυγμένον ὀφθαλμὸν κατεφίλει. τοσαύτη προσ-
3 ῆν τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ εὐλάβεια. Ἓν μὲν
οὖν τοῦτο περὶ Παφνουτίου εἰρήσθω· ὃ δὲ πρὸς
λυσιτέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων
διὰ τῆς αὐτοῦ συμβουλῆς τότε[i] γέγονε, διηγήσομαι[k].
Ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους, λέγω δὲ 39

[i] Ita M. συμβουλὴν τότε γέγονε I. τὴν αὐτοῦ συμβουλὴν γέγονε F. et editt.

[k] Ita F. M. Stephan. Genev. τοῦτο διηγήσομαι Vales.

CAPUT XI.

De Paphnutio episcopo.

Sed quoniam superius polliciti sumus, nos mentionem Paphnutii, Spyridonisque esse facturos, opportunum hic fuerit de illis pauca dicere. Paphnutius igitur cujusdam urbis in superiori Thebaide fuit episcopus: vir adeo pius Deoque carus, ut admiranda ab eo signa ederentur. Huic persecutionis tempore oculus fuerat effossus. Imperator vero hominem magnopere observabat, et frequenter in palatium accersebat, effossumque ejus oculum deosculabatur. Tanta in principe Constantino inerat pietas ac reverentia. Atque hoc de Paphnutio a nobis primo loco dictum sit. Illud vero quod ad utilitatem ecclesiæ, et ad honestatem clericorum, ejus consilio gestum est, deinceps exponam. Visum erat episcopis novam legem in ecclesiam inducere, ut quicunque in sacrum ordinem allecti essent, id est episcopi, presbyteri et diaconi, ab

ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, μὴ[l] συγ-
καθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο.
4 Καὶ ἐπεὶ περὶ τούτου βουλεύεσθαι προὔκειτο, δια-
ναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων ὁ
Παφνούτιος ἐβόα μακρὰ, μὴ βαρὺν ζυγὸν ἐπιθεῖναι[m]
τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσι, τίμιον εἶναι τὸν γάμον αὐ-
τὸν καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον παρὰ τῷ Θεῷ[n] λέγων,
μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας, μᾶλλον τὴν ἐκκλη-
σίαν προσβλάψωσιν· οὐ γὰρ πάντας δύνασθαι φέρειν
τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν, οὐδὲ ἴσως φυλαχθήσεσθαι
5 τὴν[o] σωφροσύνην τῆς ἑκάστου γαμετῆς· σωφροσύνην
δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν·
ἀρκεῖσθαι τε τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν μηκέτι
ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν

[l] καὶ ὑποδιακόνους addunt F. et M. λέγω δὴ ἐπισκόπους πρεσβυτέρους διακόνους ὑποδιακόνους Suidas col. 2901. ed. Gaisford. ὑποδιακόνους habet quoque Sozomenus i. 23.

[m] ἐπιτιθέναι F. M.

[n] Hanc lectionem ex M. recepi, mutato tantum αὐτῶν hujus codicis in αὐτὸν. Locus in editt. vulg. ita se habet, τίμιον εἶναι καὶ τὴν κοίτην, καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον λέγων. Quem ut emendaret Christophorson legere voluit, τίμιον εἶναι τὸν γάμον ἐν πᾶσι καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον λέγων (Conf. Ep. ad Heb. xiii. 4.) Sozomenus i. 23. et Nicephorus viii. 19., non ipsa auctoris verba exscribunt; uterque tamen, τίμιον τὸν γάμον ἀποκαλῶν, habet. τίμιον εἶναι τὸν γάμον λέγων μὴ τῇ ὑπερβολῇ Suidas.

[o] τῇ σωφροσύνῃ M. Tum καὶ σωφροσύνην ἐκάλει Suidas.

uxorum quas cum laici essent, matrimonii jure sibi sociaverant, concubitu abstinerent. Cumque hac re in medium proposita, singulorum sententiæ rogarentur, surgens in medio episcoporum consessu Paphnutius, vehementer vociferatus est, non esse imponendum clericis et sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias et torum immaculatum esse dicens; ne ex nimia severitate damnum potius inferrent ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ continentiæ disciplinam: ac forsitan inde eventurum esse, ut cujusque uxoris castitas minime custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima. Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem ecclesiæ traditionem jam non amplius uxores ducerent: non tamen quemquam sejungendum esse ab ea, quam antehac, tunc

παράδοσιν, μή[p] μὴν ἀποζεύγνυσθαι ταύτης, ἣν ἅπαξ
6 ἤδη πρότερον λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο. Καὶ ταῦτ' ἔλεγεν
ἄπειρος ὢν γάμου, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, γυναικός· ἐκ
παιδὸς γὰρ ἐν ἀσκητηρίῳ[q] ἀνετέθραπτο, καὶ ἐπὶ
7 σωφροσύνῃ, εἰ καί τις ἄλλος, περιβόητος ὤν. Πεί-
θεται πᾶς ὁ τῶν ἱερωμένων σύλλογος τοῖς Παφνου-
τίου λόγοις. διὸ καὶ τὴν περὶ τούτου ζήτησιν
ἀπεσίγησαν, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων ἀπέχεσθαι
τῆς ὁμιλίας τῶν γαμετῶν[r] καταλείψαντες. καὶ
τοσαῦτα μὲν περὶ Παφνουτίου.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ Σπυρίδωνος τοῦ Κυπρίων ἐπισκόπου.

1 Περὶ δὲ Σπυρίδωνος, τοσαύτη τῷ ποιμένι προσῆν
ὁσιότης, ὡς καὶ ἀξιωθῆναι αὐτὸν καὶ ἀνθρώπων ποι-
μένα γενέσθαι. ὃς μιᾶς τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων
ὀνόματι Τριμιθοῦντος[s] τὴν ἐπισκοπὴν ἐκεκλήρωτο·
διὰ δὲ ἀτυφίαν πολλὴν ἐχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς
2 ἐποίμαινε καὶ τὰ πρόβατα. Πολλὰ μὲν οὖν τὰ περὶ

p Ita F. M. Stephan. Genev. μήτε Vales.

q ἀσκηταῖς, et mox καὶ πείθεται, Suidas.

r γυναικῶν Suidas.

s τρεμιθοῦντος M. τριμηθοῦντος Suidas c. 3392.

cum esset laicus, legitime duxisset. Atque hæc dixit, ipse non modo conjugii, sed muliebris congressus penitus expers; quippe qui a puero in monasterio educatus fuisset; et ob singularem castimoniam ab omnibus celebratus. Ceterum universus sacerdotum cœtus, Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent si vellent. Et hæc quidem de Paphnutio.

CAPUT XII.

De Spyridone Cypriorum episcopo.

Nunc ad Spyridonem transeamus. Tanta in eo adhuc ovium pastore inerat vitæ sanctitas, ut dignus habitus sit qui hominum quoque pastor existeret. Hic urbis cujusdam in Cypro, nomine Trimithuntis, episcopatum sortitus est. Verum ob singularem

αὐτοῦ λεγόμενα. ἑνὸς δὲ ἢ δύο ἐπιμνησθήσομαι,
ἵνα μὴ ἔξω τοῦ προκειμένου δόξω πλανᾶσθαι. με-
σούσης ποτὲ τῆς νυκτὸς, κλέπται ταῖς ἐπαύλεσι τῶν
προβάτων[t] λαθραίως ἐπελθόντες ἀφαιρεῖσθαι τῶν
3 προβάτων ἐσπούδαζον. Ὁ Θεὸς δὲ ἄρα ὁ τὸν ποι-
μένα σώζων ἔσωζε καὶ τὰ πρόβατα. οἱ γὰρ κλέπ-
ται, ἀοράτῳ δυνάμει παρὰ ταῖς ἐπαύλεσιν ἐδέδεντο.
4 Ὄρθρος τὲ ἦν· καὶ ἧκε παρὰ τὰ ποίμνια. ὡς δὲ
εὗρεν ὀπίσω τὰς χεῖρας ἔχοντας, ἔγνω τὸ γεγονός·
καὶ εὐχόμενος λύει τοὺς κλέπτας, πολλά τε νουθετή-
σας, καὶ παραινέσας ἐκ δικαίων πόνων σπουδάζειν,
μὴ μὴν ἐξ ἀδικίας λαμβάνειν, κριόν τε αὐτοῖς χαρι-
σάμενος, ἀπέλυσε, καὶ[u] χαριέντως ἐπιφθεγξάμενος,
5 ἵνα μή, φησι, μάτην ἠγρυπνηκότες[v] φανείητε. Ἓν
μὲν δὴ τοῦτο τῶν περὶ Σπυρίδωνος θαυμάτων. ἕτε-
ρον δὲ τοιοῦτο· ἦν αὐτῷ θυγάτηρ παρθένος, τῆς τοῦ
πατρὸς εὐλαβείας μετέχουσα, τοὔνομα Εἰρήνη. ταύτῃ
γνώριμός τις πολύτιμον παρέθετο κόσμιον· ἡ δὲ

t θρεμμάτων Suidas.

u καὶ om. M.

v ἠγρυπνικότες F.

animi modestiam, etiam in episcopatu oves pascere non destitit. Et multa quidem de hoc viro referuntur. Ego vero unum duntaxat aut alterum ejus facinus commemorabo, ne longius ab instituto videar aberrare. Fures media nocte caulas ejus clanculo ingressi, oves inde abducere tentabant. Sed Deus qui pastorem ipsum servabat, oves quoque ejus conservavit. Fures enim invisibili quadam virtute constricti ad ovilia tenebantur. Jam dies illucescebat: ille ad oves veniens, postquam juvenes manibus post tergum revinctis vidit, statim intellexit id quod gestum fuerat. Factaque oratione absolvit fures, admonens eos atque exhortans, ut ex justis laboribus, non per fraudem atque injuriam, victum sibi parare contenderent. Arietem quoque eis donavit, adjecto hoc facete dicto: ne frustra vigilasse videamini. Atque ita solutos eos dimisit. Hoc est unum e Spyridonis miraculis. Alterum vero est hujusmodi. Filiam habuit virginem, paternæ pietatis æmulam, nomine Irenem. Huic familiaris quidam pretiosum nescio quod ornamentum custodiendum tradiderat. Illa

ἀσφαλέστερον ποιοῦσα, γῇ τὴν παρακαταθήκην[w] ἔ-
6 κρυψε· μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ τὸν βίον ἀπέλιπεν. Ἧκει μετὰ
χρόνον ὁ παραθέμενος· μὴ εὑρών τε τὴν παρθένον,
ἐμπλέκεται τῷ πατρὶ, νῦν μὲν ἐγκαλῶν, ἔστιν δὲ ὅτε
7 καὶ παρακαλῶν. Ἐπεὶ δὲ συμφορὰν ἐποιεῖτο τὴν
τοῦ παραθεμένου ζημίαν ὁ γέρων, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ
μνῆμα τῆς θυγατρὸς, ἐπεκαλεῖτο τὸν Θεὸν, πρὸ και-
ροῦ δεῖξαι αὐτῷ τὴν ἐπαγγελλομένην ἀνάστασιν· καὶ
τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτε. ζῶσα γὰρ αὖθις ἡ παρ-
θένος, φαίνεται τῷ πατρὶ, καὶ τὸν τόπον σημάνασα,
ἔνθα τὸ κόσμιον ἀπεκέκρυπτο, αὖθις ἀπεχώρει. Τοι-
οῦτοι ἄνδρες ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Κωνσταν-
8 τίνου κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐξέλαμπον. Ταῦτα δὲ
ἐγὼ καὶ ἀκοῇ παρὰ πολλῶν Κυπρίων παρέλαβον,
καὶ συντάγματι Ῥουφίνου τινὸς[x] πρεσβυτέρου ἐνέτυ-
χον, Ῥωμαϊκῇ λέξει συγγεγραμμένῳ, ἀφ᾽ ὧν ταῦτα
καὶ ἕτερα τινὰ τῶν μετ᾽ οὐ πολὺ ῥηθησομένων συν-
ήγαγον.

[w] παραθήκην F. M. C. [x] τινὸς ῥουφίνου F. M.

quo tutius servaret depositum, in terram abdidit, ac paulo post decessit e vita. Aliquanto post tempore venit is qui rem deposuerat. Et cum virginem non reperiret, patrem adortus est; nunc insimulans eum, nunc obsecrans. Senex, cum damnum ejus qui rem deposuerat, suam ipsius duceret esse jacturam, venit ad sepulcrum filiæ: Deumque precatus est, ut promissam resurrectionem sibi ante tempus ostenderet. Nec spes eum fefellit. Statim enim puella rediviva adstitit patri. Cumque locum indicasset in quo absconditum erat ornamentum, rursus ex hac luce migravit. Hujusmodi homines imperatoris Constantini temporibus in ecclesia floruerunt. Atque hæc ego tum a multis Cypriis auditu accepi: tum in libro Rufini cujusdam presbyteri Latina lingua conscripto posita inveni. Ex quo quidem libro, tum hæc ipsa, tum alia quæ paulo postea dicentur, collegi.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ Εὐτυχιανοῦ τοῦ μοναχοῦ.

1 Ἤκουσα δὲ ἐγὼ καὶ περὶ Εὐτυχιανοῦ, θεοφιλοῦς
ἀνδρὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσαντος· ὃς
καὶ αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ναυατιανῶν τυγχάνων,
2 παραπλήσια ἔργα ποιῶν ἐθαυμάζετο. Τίς τε ὁ περὶ
τούτου διηγησάμενος, ἐρῶ μετὰ ἀκριβείας, καὶ οὐκ
ἀποκρύψομαι, κἂν δόξω τισὶν ἀπεχθάνεσθαι. Αὐξά-
νων τις τῆς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας πρεσβύτερος
μακροβιώτατος γέγονεν[y]· ὃς καὶ τῇ ἐν Νικαίᾳ συν-
όδῳ, κομιδῇ νήπιος ὢν, ἅμα τῷ Ἀκεσίῳ παρέβαλλε[z],
3 καὶ τὰ κατὰ Ἀκέσιον ἐμοὶ διηγήσατο. Οὗτος ἐξ
ἐκείνων τῶν χρόνων ἄχρι τῆς βασιλείας τοῦ νέου
Θεοδοσίου ἐξέτεινε, καὶ νεωτέρῳ μοι σφόδρα τυγχά-
νοντι τὰ περὶ Εὐτυχιανοῦ διηγήσατο, πολλὰ μὲν
διεξελθὼν περὶ τῆς προσούσης αὐτῷ θείας χάριτος·
ἓν δὲ κᾀκεῖνο μνήμης ἄξιον ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἔφη
4 Κωνσταντίνου. Τῶν δορυφόρων τὶς, οὓς οἰκείους

[y] γεγονὼς τῇ ἐν M. [z] ἀκησίῳ παρέβαλεν F. παρέβαλεν item M.

CAPUT XIII.

De Eutychiano monacho.

Eutychianum quoque virum sanctissimum, iisdem temporibus floruisse comperi. Qui cum et ipse ex ecclesia Novatianorum unus esset, multa tamen opera his similia quæ supra memoravi, non sine magna admiratione gessit. Quisnam autem de illo mihi retulerit, dicam accurate; nec dissimulabo quidquam, tametsi intelligam apud nonnullos id mihi offensioni fore. Auxanon quidam Novatianorum ecclesiæ presbyter, admodum longævus fuit: qui ad synodum Nicænam una cum Acesio venit adhuc admodum adolescens, et quæ de Acesio superius dicta sunt, mihi commemoravit. Hic ab illis temporibus ad principatum usque Theodosii junioris vitam produxit, mihique admodum juveni de Eutychiano narravit: multa quidem referens de divina quæ in illo viro inerat gratia: unum tamen præ ceteris memoria dignum aiebat, quod Constantino regnante gestum est. Quidam e numero

καλεῖ ὁ βασιλεὺς[a], τυραννικά τινα πράττειν ὑπο-
πτευθεὶς, φυγῇ ἐχρήσατο. ὁ βασιλεὺς δὲ ἐκέλευσεν 41
5 ἀπειλῇ ἀναιρεῖσθαι αὐτὸν, ἔνθα ἂν εὑρίσκοιτο. Ὃς
περὶ τὸν Βιθυνὸν Ὄλυμπον εὑρεθεὶς, βαρυτάτοις καὶ
χαλεποῖς σιδήροις ἐν εἱρκτῇ κατεκέκλειστο περὶ τὰ
μέρη τοῦ Ὀλύμπου, ἔνθα ἦν καὶ ὁ Εὐτυχιανὸς τὸν
μονήρη βίον ἀσκῶν, πολλῶν τε τὰ σώματα καὶ τὰς
ψυχὰς ἐθεράπευεν· συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ μακροβιώ-
τατος Αὐξάνων, νέος ὢν πάνυ, καὶ τὰ τοῦ μοναχικοῦ
6 βίου ὑπ' αὐτῷ παιδευόμενος. Παρὰ τοῦτον τὸν Εὐ-
τυχιανὸν ἧκον πολλοὶ, παρακαλοῦντες ῥύεσθαι[b] τὸν
δέσμιον βασιλεῖ παρακλήσεις προσφέροντα. καὶ
γὰρ ἐληλύθει εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ βασιλέως τὰ παρὰ
7 τοῦ Εὐτυχιανοῦ γινόμενα θαύματα. Ὁ δὲ ἑτοίμως
ὑπέσχετο παρὰ τὸν βασιλέα πορεύεσθαι. ἐπεὶ δὲ ὁ
δεσμώτης ἐκ τῶν δεσμῶν ἀνήκεστα ἔπασχεν, οἱ
παρακαλοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ φθάνειν ἔλεγον καὶ τὴν
παρὰ βασιλέως τιμωρίαν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ παρα-

[a] ἡ συνηθεία τῷ βασιλεῖ M. [b] λύεσται prim. man. tum corr. ῥύεσθαι M.

stipatorum quos imperator domesticos vocare solet, cum in suspicionem affectatæ tyrannidis venisset, fuga sibi consuluit. Imperator vero ira percitus præcepit, ut ubicunque deprehensus fuisset, occideretur. Captus ergo circa Olympum montem Bithyniæ, gravissimis vinctus catenis in carcerem conjicitur, haud procul ab eo tractu Olympi, in quo Eutychianus solitariam degens vitam, multorum hominum corpora et animas salutari medicina curabat. Versabatur cum illo et Auxanon ille longævus, tunc quidem adhuc admodum adolescens, et vitæ monasticæ præceptis ab illo erudiebatur. Ad hunc igitur Eutychianum plurimi advenerunt, orantes ut vinctum liberaret, et pro illo apud imperatorem intercederet. Fama quippe miraculorum quæ ab Eutychiano facta fuerant, ad imperatoris usque aures pervenerat. Ille prompto animo pollicitus est, se ad imperatorem profecturum. Sed quoniam vinctus incredibiles dolores ex vinculis patiebatur, ii qui pro illo orabant, mortem quæ illi ex vinculis imminebat, et supplicium ab imperatore inferendum, et intercessionem pro ipso facien-

κλήσεις τὸν ἐκ τῶν δεσμῶν ἐπικείμενον θάνατον.
Εὐτυχιανὸς δὲ πέμψας παρακαλεῖ τοὺς δεσμοφύλα-
8 κας ἀνεῖναι τὸν ἄνθρωπον. Τῶν δὲ λεγόντων κίν-
δυνον φέρειν αὐτοῖς τὴν ἄνεσιν τοῦ δεσμώτου, αὐτὸς
δι' ἑαυτοῦ ἅμα τῷ Αὐξάνοντι πρὸς τὸ δεσμωτήριον
παραγίνεται. ἐκείνων δὲ μὴ βουλομένων ἀνοίγειν
τὴν εἱρκτὴν, ἡ προσοῦσα χάρις Εὐτυχιανῷ φανερω-
τέρα ἐγίνετο· αὐτόματοι γὰρ αἱ πύλαι τοῦ δεσμωτη-
ρίου ἠνοίγοντο, τῶν δεσμοφυλάκων τὰς κλεῖς ἐχόντων
9 παρ' ἑαυτοῖς. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ Εὐτυχιανοῦ ἅμα
τῷ Αὐξάνοντι, καὶ πολλῆς τοῖς τότε παροῦσιν ἐκπλή-
ξεως γενομένης, αὐτόματοι οἱ δεσμοὶ τὸν δεσμώτην
ἀπέλιπον. μετὰ ταῦτα ἐπὶ[c] τὸ πάλαι μὲν Βυζάν-
τιον, ὕστερον δὲ Κωνσταντίνου πόλιν, ἅμα τῷ Αὐξά-
10 νοντι παρεγένετο. Δεχθείς τε εἰς τὰς βασιλικὰς
αὐλὰς τοῦ θανάτου ἐρρύσατο[d] τὸν ἄνθρωπον. ἑτοί-
μως γὰρ ὁ βασιλεὺς τιμῶν τὸν ἄνδρα κατένευσε
πρὸς τὴν αἴτησιν. τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον ἐγένετο.
11 Τότε δὲ οἱ ἐν τῇ συνόδῳ ἐπίσκοποι καὶ ἄλλα τινὰ

[c] δὲ ἐπὶ M. [d] Ita F. M. ἐρύσατο vulg.

dam ab Eutychiano, præventuram esse dixerunt. Eutychianus igitur ad carceris custodes misit, rogans ut hominem liberum dimitterent. Cumque illi respondissent, liberationem noxii gravissimum sibi periculum allaturam, ipse una cum Auxanone ad carcerem contendit. Et cum illi carcerem aperire nollent, gratia quæ Eutychiano inerat, facta est multo illustrior. Nam fores carceris sua sponte patuerunt, cum custodes ipsi penes se claves haberent. Cum autem Eutychianus una cum Auxanone ingressus esset, et omnes qui aderant stupore defixi hærerent, vincula sponte resoluta ex membris vincti ceciderunt. Post hæc Eutychianus ad urbem quæ olim Byzantium, postea vero Constantinopolis appellata est, una cum Auxanone proficiscitur. Ubi admissus in palatium, hominem mortis periculo liberavit. Nam imperator, utpote qui Eutychianum magnopere venerabatur, ejus petitioni libentissime annuit. Et hoc quidem contigit paulo post hæc tempora quæ nunc exponimus. Tunc vero episcopi qui concilio intererant, cum quædam etiam alia conscripsissent, quæ canones seu

ἐγγράψαντες, ἃ κανόνας ὀνομάζειν εἰώθασιν, αὖθις
κατὰ πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν[e]. φιλομαθὲς δὲ
εἶναι νομίζω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελ-
θόντων ἐπισκόπων, ἃ εὑρεῖν ἐδυνήθημεν, καὶ ἧς ἕκα- 40
στος ἐπαρχίας τε καὶ πόλεως ἦν, καὶ τὸν χρόνον ἐν
12 ᾧ συνῆλθον, παραθέσθαι ἐνταῦθα. Ὅσιος ἐπίσκοπος
Κουδρούβης Ἱσπανίας[f]· οὕτως πιστεύω[g] ὡς προγέ-
γραπται· Ῥώμης Βίτων καὶ Βικεντῖνος πρεσβύτεροι· 42
Αἰγύπτου Ἀλέξανδρος· Ἀντιοχείας[h] τῆς μεγάλης
Εὐστάθιος· Ἱεροσολύμων Μακάριος· Ἁρποκρατίων
Κύνων· καὶ τῶν λοιπῶν· ὧν εἰς πλῆρες[i] τὰ ὀνόματα
κεῖται ἐν τῷ Συνοδικῷ Ἀθανασίου τοῦ Ἀλεξανδρείας
13 ἐπισκόπου. Καὶ ὁ χρόνος δὲ τῆς συνόδου, ὡς ἐν
παρασημειώσεσιν εὕρομεν, ὑπατείας Παυλίνου καὶ
Ἰουλιανοῦ τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν
ἑξακοσιοστὸν τριακοστὸν ἕκτον ἔτος, ἀπὸ τῆς Ἀλεξ-
άνδρου τοῦ Μακεδόνος[k] βασιλείας. Τὰ μὲν οὖν τῆς

[e] ἕκαστος addit M.

[f] Ἱσπανίας, &c. usque ad Ῥώμης, om. Stephan. et Genev. Vid. Vales. Annott.

[g] πιστεύων M.

[h] ἀλέξανδρος, ἁρποκρατίων, omissis quæ in medio sunt, M.

[i] πλήρεις M.

[k] μακεδόνων F.

regulas vocare solent, ad suam quisque urbem reversi sunt. Ceterum historiæ studiosis haudquaquam inutile fore arbitror, si nomina episcoporum qui Nicæam convenerunt, quæ quidem investigare potui; et cujus quisque provinciæ ac civitatis episcopus fuerit; tempus item quo congregati sunt, hoc loco adscripsero. Hosius episcopus Cordubæ Hispaniæ: ita credo, ut superius scriptum est. Vito et Vincentius, presbyteri urbis Romæ. Ægypti Alexander episcopus. Magnæ Antiochiæ Eustathius. Hierosolymorum Macarius. Harpocratio Cynopoleos. Et reliqui, quorum nomina in libro Athanasii episcopi Alexandrini, qui Synodicus inscribitur, plenissime digesta sunt. Tempus autem quo synodus congregata est, sicut in notationibus temporis ipsi synodo præfixis inveni, fuit consulatu Paulini et Juliani, die undecimo kalendas Junias, anno sexcentesimo tricesimo sexto a regno Alexandri Macedonis. Et Nicæna quidem synodus hunc

συνόδου τέλος εἶχεν· ἰστέον δὲ, ὅτι μετὰ τὴν σύνοδον ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀφίκετο.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Ὅτι Εὐσέβιος[l] ὁ Νικομηδείας καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας ἐξορισθέντες διὰ τὸ συμφρονῆσαι Ἀρείῳ, ὕστερον βιβλίον μετανοίας διαπεμψάμενοι, καὶ συνθέμενοι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως, τοὺς ἑαυτῶν ἀπέλαβον θρόνους.

1 Εὐσέβιος δὲ καὶ Θέογνις, βιβλίον μετανοίας τοῖς
κορυφαίοις τῶν ἐπισκόπων ἀποστείλαντες, ἀνεκλήθη- 43
σάν τε τῆς ἐξορίας ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος, καὶ
τὰς ἐκκλησίας ἑαυτῶν ἀπέλαβον· τοὺς εἰς τόπον ἑαυ-
τῶν χειροτονηθέντας ἐξωθήσαντες, Ἀμφίωνα μὲν
Εὐσέβιος, Χρῆστον δὲ Θέογνις. οὗ βιβλίου τὸ
ἀντίγραφον ἔστι τόδε[m].
2 Ἤδη μὲν οὖν[n] καταψηφισθέντες πρὸ κρίσεως παρὰ
τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ἐν ἡσυχίᾳ[o] φέρειν τὰ κεκριμένα παρὰ

[l] ὅτι—θρόνους. Pro his habet ὡς εὐσέβιος καὶ θέογνις βιβλίον μετανοίας δεδώκασιν. M. Sozomen. H. E. II. 16. Niceph. VIII. 43.

[m] Inserit hic, βιβλίον μετανοίας εὐσεβίου νικομηδείας καὶ θέογνιδος νικαίας. M.

[n] μὲν ἡμεῖς κατ. M. μὲν κατ.

[o] ἐν—ὀφείλομεν. Hæc ita, ὠφείλομεν σιωπᾶν τὰ κεκριμένα παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν Sozom. Niceph.

finem accepit. Imperator vero finita synodo, ad occidentis partes se contulit.

CAPUT XIV.

Quomodo Eusebius Nicomediæ episcopus et Theognis Nicææ, qui in exilium missi fuerant eo quod Ario consensissent, postea misso pœnitentiæ libello expositioni fidei consentientes, sedes suas receperunt.

Porro Eusebius et Theognis pœnitentiæ libello ad præcipuos episcopos misso, imperatoris jussu ab exilio revocati, ecclesias suas receperunt; eosque qui in ipsorum locum ordinati fuerant, expulerunt; Amphionem quidem Eusebius; Chrestum vero Theognis. Cujus quidem libelli exemplum hoc est.

Nos quidem a pietate vestra dudum condemnati indicta causa, judicium sanctitatis vestræ placide et cum silentio ferre debemus.

τῆς ἁγίας ὑμῶν ἐπικρίσεως ὀφείλομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ
ἄτοπον καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῶν συκοφαντῶν[p] τὴν ἀπό-
δειξιν τῇ σιωπῇ, τούτου ἕνεκα ἀναφέρομεν ὡς ἡμεῖς καὶ
τῇ πίστει συνεδράμομεν, καὶ τὴν ἔννοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ
τῷ ὁμοουσίῳ ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, οἱ[q] μηδαμοῦ τῇ
3 αἱρέσει ἐξακολουθήσαντες. Ὑπομνήσαντες[r] δὲ ἐπὶ ἀσφα-
λείᾳ[s] τῶν ἐκκλησιῶν ὅσα τὸν λογισμὸν ἡμῶν ὑπέτρεχε[t],
καὶ πληροφορήσαντες[u] τοὺς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφείλον-
τας, ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίστει· τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ
ὑπεγράψαμεν, οὐχ ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ'
ὡς ἀπιστοῦντες[x] τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ
τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ διά τε ἐπιστολῶν καὶ τῶν
εἰς πρόσωπον διαλέξεων πεπληροφορημένοι μὴ τοιοῦτον
4 εἶναι. Εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν σύνοδος, οὐκ ἀντιτεί-
νοντες, ἀλλὰ συντιθέμενοι[y] τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις[z],
καὶ διὰ τούτου[a] τοῦ γράμματος πληροφοροῦμεν τὴν συγ-
κατάθεσιν· οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν

[p] συκοφαντούντων Sozom. Niceph.
[q] οἱ om. M. Sozom. Niceph.
[r] ὑπερμνήσαντες perperam Niceph.
[s] τῇ ἀσφ. Sozom. Niceph.
[t] ὑπερέτρεχε Niceph.
[u] πληροφορηθέντες καὶ Sozom. Niceph.
[x] ἀπιστοροῦντες male Niceph.
[y] συντιθέντες Niceph.
[z] ἠκριβωμένοις Sozom.
[a] τούτου om. Sozom. Niceph.

Sed quoniam absurdum est, argumentum calumniæ adversus semetipsum silentio suo præbere, idcirco significamus vobis, nos et in fide unanimes conspirasse; et notione consubstantialis diligenter examinata, omni studio in pacem incubuisse, nullam unquam hæresim secutos. Cumque ob securitatem et tranquillitatem ecclesiarum ea suggessissemus quæ nobis in mentem veniebant, et eos quibus a nobis satisfieri oportebat confirmassemus, fidei quidem subscripsisse, anathematismo vero noluisse subscribere; non quod fidem reprehenderemus, sed quia minime credebamus, illum qui accusatus fuerat, ejusmodi esse; cum partim ex iis quæ ad nos per literas scripserat, partim ex ejus sermonibus in conspectu nostro habitis, compertum haberemus, illum talem non esse. Quod si sanctissimo concilio vestro satisfactum est, non repugnantes, sed consentientes iis quæ a vobis decreta sunt, etiam hoc libello consensum nostrum confirmamus; non quidem tædio exilii, sed ut suspicionem vitemus hæreseos.

5 ὑπόνοιαν τῆς αἱρέσεως ἀποδυόμενοι. Εἰ γὰρ καταξιώ-
σητε[b] νῦν γοῦν εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἕξετε[c]
ἐν πᾶσι συμψύχους[d], ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῖν
κεκριμένοις· ὁπότε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον[e],
ἔδοξε τῇ ὑμῶν εὐλαβείᾳ φιλανθρωπεύσασθαι καὶ ἀνακα-
6 λέσασθαι. Ἄτοπον δὲ, τοῦ[f] δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου 44
ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ' οἷς διεβάλλετο,
ἡμᾶς σιωπᾷν[g], καθ' ἑαυτῶν διδόντας[h] τὸν ἔλεγχον. κατ-
αξιώσατε γοῦν[i], ὡς ἁρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλα-
βείᾳ καὶ τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα ὑπομνῆσαι, καὶ τὰς
δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι, καὶ θᾶττον βουλεύσασθαι τὰ
ὑμῖν ἁρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν.
7 Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τῆς παλινῳδίας βιβλίον Εὐσε-
βίου καὶ Θεόγνιδός ἐστιν· ἀπὸ δὲ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ
τεκμαίρομαι, ὅτι οὗτοι μὲν τῇ ὑπαγορευθείσῃ πίστει
ὑπεσημήναντο, τῇ δὲ καθαιρέσει Ἀρείου σύμψηφοι
γενέσθαι οὐκ ἐβουλήθησαν· καὶ ὅτι Ἄρειος πρὸ τού-

[b] καταξιώσετε Niceph.
[c] ἕξετε Sozom. Niceph. *habebitis* Epiphan. in Cassiod. Hist. ii. 17.
[d] Ita F. M. Sozom. Niceph. *consonantes* Epiphan. συμψήφους editt.
[e] ἐναγαγόμενον C.
[f] δέ τι δοκοῦντες Sozom. Niceph.
[g] ἐπισιωπᾶν (pro quo ἔτι σιωπᾶν scribere voluit Valesius,) Sozom.
[h] ἐνδόντας Sozom. Niceph.
[i] οὖν Sozom. Niceph.

Nam si in conspectum vestrum nos venire patiamini, invenietis nos in omnibus concordes, et decretis vestris mordicus inhærentes: quando et eum ipsum qui ob ista accusabatur, placuit reverentiæ vestræ humaniter tractare, et ab exilio revocare. Porro absurdum fuerit, cum is qui reus esse videbatur, revocatus sit, seque de illis quæ ipsi objiciebantur purgaverit, nos silere, et argumentum adversus nosmetipsos ultro suppeditare. Vos ergo, sicut reverentiam vestram Christi amantissimam decet, imperatorem Deo carissimum admonere dignemini, eique preces nostras offerre, et in nostra causa, ea quæ vobis congruunt, mature decernere.

Et hic quidem est libellus retractationis Eusebii atque Theognidis. Ex cujus verbis conjicio, istos fidei quidem quæ in concilio edita fuerat, subscripsisse; depositioni autem Arii consentire noluisse: et Arium ante istos ab exilio fuisse revocatum. Verum

των φαίνεται ἀνακληθείς. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο οὕτως ἔχειν δοκεῖ, ὅμως τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβαίνειν κεκώλυτο· τοῦτο δὲ δείκνυται, ἀφ' ὧν ὕστερον ἑαυτῷ κάθοδον[k] εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπενόησεν, ἐπιπλάστῳ μετανοίᾳ χρησάμενος, ὡς κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Ὅτι[l] μετὰ τὴν σύνοδον, Ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος, Ἀθανάσιος καθίσταται τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἐπίσκοπος.

1 Μετὰ ταῦτα δὲ εὐθέως Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος, προΐσταται τῆς ἐκκλησίας Ἀθανάσιος. τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφῖνος κομιδῇ νήπιον ὄντα, παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον. τοῦτο δὲ ἦν μίμησις ἱερωσύνης καὶ
2 τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. Ἐν δὴ οὖν τῷ παιγνίῳ τούτῳ Ἀθανάσιος μὲν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκεκλήρωτο τὸν θρόνον· τῶν δὲ ἄλλων νέων ἕκαστος

k κάθοδον ἑαυτῷ F. M.

l ὅτι—ἐπίσκοπος. Pro his habet ὅτι ἀλεξάνδρου τελευτήσαντος ἀθανάσιος τὴν ἐπισκοπὴν διαδεχέται. M.

licet hoc ita se habere videatur, nihilominus Alexandriam ingredi prohibitus fuerat. Idque ex eo convincitur, quod postea reditum sibi in ecclesiam et in urbem Alexandriam paravit, simulata usus pœnitentia, sicut suo loco dicturi sumus.

CAPUT XV.

Quomodo Alexandro post Synodum Nicœnam mortuo, Athanasius creatus est episcopus.

Paulo post mortuo Alexandro Alexandriæ episcopo, Athanasius ecclesiæ præficitur. Hunc cum admodum puer esset, sacrum quendam ludum una cum pueris æqualibus lusisse Rufinus narrat. Is lusus erat imitatio sacerdotii, et collegii sacrorum virorum. In hoc igitur ludo, Athanasius quidem episcopi dignitatem sortitus fuerat. Reliquorum vero puerorum alius presbyteri partes age-

ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἐμιμεῖτο. ταῦτα ἔπαιζον οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ τοῦ μάρτυρος καὶ
3 ἐπισκόπου Πέτρου ἐπετελεῖτο μνήμη. Τότε δὴ[m] καὶ Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διαβαίνων, ὁρᾷ τὸ γιγνόμενον παίγνιον· καὶ μεταπεμψάμενος τοὺς παῖδας, ἐπύθετο παρ' αὐτῶν τὸν ἐν τῷ παιγνίῳ κληρωθέντα τόπον ἑκάστῳ[n], προμηνύεσθαί τι διὰ τοῦ γεγονότος ἡγησάμενος. ἐκέλευσέν τε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἄγεσθαι τοὺς παῖδας, καὶ παιδείας μεταλαμβάνειν, ἐξαιρέτως δὲ τὸν Ἀθανάσιον· εἶτα ἐν τελείᾳ γενόμενον ἡλικίᾳ καὶ διάκονον χειροτονήσας, ἦγεν ἐπὶ τὴν Νίκαιαν, συναγωνιζόμενον αὐτῷ ἐκεῖ,
4 ὅτε συνεκροτεῖτο ἡ σύνοδος. Ταῦτα μὲν ὁ Ῥουφῖνος περὶ αὐτοῦ Ἀθανασίου ἐν τοῖς συντάγμασιν ἑαυτοῦ εἴρηκεν. οὐκ ἀπεικὸς δὲ γενέσθαι· καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα γενόμενα πολλάκις ἐφεύρηται. περὶ οὗ[o] τέως τοσαῦτα εἰρήσθω μοι.

m δὲ M. τότε δὲ Ἀλέξανδρος Reading, nescio quo casu; nam omnes editiones anteriores τότε δὴ καὶ habent.

n καὶ ἑκάστω M.

o "Melius in cod. Allat. περὶ οὖν τούτων τοσαῦτα τέως λελέχθώ μοι." VALESIUS.

bat, alius diaconi. Atque hæc a pueris ludebantur eo ipso die, quo Petri episcopi et martyris celebrabatur memoria. Forte Alexander Alexandriæ episcopus tunc prætergrediens, ludum omnem contemplatur. Accitosque ad se pueros interrogat, quem quisque locum eo in ludo sortitus fuisset, ratus ex eo quod gestum fuisset, aliquid singulis prænuntiari. Quo facto, pueros in ecclesia educari et literarum studiis erudiri jubet, ac præcipue Athanasium. Quem quidem jam virilem ingressum ætatem, diaconum constituit, et Nicæam secum duxit, ut in concilio quod ibi congregatum erat, adjumento illius uteretur. Hæc de Athanasio Rufinus in libris suis commemoravit: nec profecto incredibile est ea contigisse, cum multa hujusmodi sæpenumero gesta esse reperiantur. Sed de Athanasio hactenus.

ΚΕΦ. Iϛ.

Ὡς[p] βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὸ πάλαι Βυζάντιον αὐξήσας, Κωνσταντίνου πόλιν ἐπωνόμασεν.

1 Ὁ βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν σύνοδον ἐν εὐφροσύνῃ διῆγεν· ἐπιτελέσας οὖν δημοτελῆ τῆς εἰκοσαετηρίδος αὐτοῦ ἑορτὴν, εὐθέως[q] περὶ τὸ ἀνορθοῦν τὰς ἐκκλησίας ἐσπούδαζεν· ἐποίει τε τοῦτο κατὰ[r] τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπωνύμῳ, ἣν Βυζάντιον καλουμένην τοπρότερον ηὔξησε, τείχη μεγάλα περιβαλὼν[s], καὶ διαφόροις κοσμήσας οἰκοδομήμασιν· ἴσην τε τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ ἀποδείξας, καὶ[t] Κωνσταντινούπολιν μετονομάσας, χρηματίζειν δευτέραν[u] Ῥώ-

p Ὡς ὁ βασιλεὺς F. Ὅτι κωνσταντῖνος τὸ βυζάντιον κωνσταντινούπολιν ἐπωνόμασεν M.

q εὐθέως τε F.

r περὶ F. M. κατὰ emendatio est Valesii, qui hæc admonet, "Lege ἐποίει δὲ τοῦτο κατά τε τὰς ἄλλας πόλεις: frequenter in his particulis peccatum est ab antiquariis qui hos libros exscripserunt. Quod quidem semel monitum volui, ut studiosus lector per se deinceps id observet. Certe in cod. All. legitur κατά τε τὰς ἄλλας πόλεις."

s ταύτῃ περιβαλὼν M.

t Ita M. *Et denominatam* Epiphan. Hist. Trip. ii. 18. καὶ om. editt.

u "χρηματίζειν δὲ δ. Ῥ. Hunc locum qui corruptus antea legebatur, et prava distinctione confusus, pristino nitori restitui, expuncta particula δὲ, quæ nec in Flor. cod., nec in Sfort. habetur. [nec in M.] Confirmat emendationem nostram Epiphanius: *et denominatam Constantinopolim appellari secundam Romam lege firmavit.*" VALESIUS.

CAPUT XVI.

Quomodo Constantinus imp. urbem Byzantiorum auxit, et Constantinopolim vocavit.

Imperator vero post peractum concilium, summa in lætitia vitam exegit. Celebrata igitur festivitate publica vicennalium suorum, statim ad ecclesiarum instaurationem omne studium suum contulit. Idque tum in aliis civitatibus præstitit, tum in urbe sibi cognomine. Quam quidem Byzantium antehac appellatam, magnopere amplificavit; et ingentibus cinctam muris, variisque ædificiis exornatam, reginæ urbium Romæ exæquans, Constantinopolim nominavit; utque nova Roma vocaretur, lege sanxit.

μην νόμῳ ἐκύρωσεν· ὃς νόμος ἐν λιθίνῃ γέγραπται
στήλῃ, καὶ δημοσίᾳ ἐν τῷ καλουμένῳ στρατηγίῳ
2 πλησίον τοῦ[x] ἑαυτοῦ ἐφίππου παρέθηκε[y]. Καὶ ἐν
ταύτῃ τῇ πόλει, δύο μὲν οἰκοδομήσας ἐκκλησίας, μίαν
ἐπωνόμασεν Εἰρήνην, ἑτέραν δὲ τὴν τῶν Ἀποστόλων
3 ἐπώνυμον. Καὶ οὐ μόνον, ὡς ἔφην, ηὔξει τὰ τῶν[z]
Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν[a] Ἑλλήνων καθῄρει.
τὰ γοῦν ἀγάλματα κόσμον τῇ Κωνσταντίνου πόλει
προὐτίθει δημοσίᾳ, καὶ τοὺς Δελφικοὺς τρίποδας ἐν
τῷ ἱπποδρομίῳ δημοσιεύσας προὔθηκε. ταῦτα μὲν
οὖν δόξει περιττὰ λέγεσθαι νῦν· ὁρᾶται γὰρ πρότερον
4 ἢ ἀκούεται. Τότε δὲ ὅμως μεγίστην ἐπίδοσιν ἔλαβε
τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς[b] τοῦ
βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ ἄλλα[c] πλεῖστα ἡ τοῦ

x τῷ ἑαυτοῦ ἐφίππῳ M.

y "Scribendum παρέστηκεν. Epiphanius: *Sicut lex ipsa in marmorea platoma noscitur esse conscripta, et in Strategio juxta equestrem statuam ejus constituta.* Legerat ergo Epiphanius in suo codice, πλησίον τοῦ αὐτοῦ ἐφίππου παρέστηκεν. Supple ἀνδριάντος." VALESIUS. Posset etiam levissima mutatio rem expedire, legendo, ὃς νόμος ἐν λιθίνῃ γέγραπται στήλῃ ἣν δημοσίᾳ—παρέθηκε.

z τῶν om. F.

a τῶν om. F. M.

b καιροῖς τοῖς κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως M.

c "Locus hic mutilus est, ut apparet. Quem Christophorsonus quidem ex conjectura, ut opinor, ita supplevit, καὶ τὰ τῆς πίστεως μάλιστα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπλάτυνε πρόνοια. Sed verbum illud ἐπλάτυνε nullo modo tolerari potest. Nos igitur leviori mutatione locum ita restituendum putamus: τάτε ἄλλα πλεῖστα, καὶ τοῦτο μάλιστα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐφύλαττε πρόνοια. Quam lectionem in

Quæ quidem lex in columna lapidea incisa, ac publice in strategio juxta equestrem imperatoris ipsius statuam collocata est. In eadem urbe duas ecclesias ædificavit; alteram Irenes, alteram Apostolorum vocabulo appellatam: nec vero solum res Christianorum amplificavit, ut antea dixi; verum etiam superstitionem gentilium destruxit. Certe deorum simulacra ad ornatum urbis Constantinopolitanæ palam proposuit: et tripodas Delphicos in ejusdem civitatis circo publicavit. Sed hæc quidem superflua nunc videntur commemorari. Prius enim spectantur oculis, quam percipiantur auditu. Tunc temporis vero Christianorum res maximum incrementum cepere. Etenim imperatoris Constantini tem-

Θεοῦ ἐφύλαττε πρόνοια. οὕτω τῶν τοῦ βασιλέως
ἐγκωμίων μετὰ μεγαλοφώνου φράσεως ὁ Παμφίλου
Εὐσέβιος μνήμην πεποίηται· οὐκ ἄκαιρον δὲ ἡγοῦμαι
καὶ ἡμᾶς περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἷόν τε, διὰ βραχέων
εἰπεῖν.

ΚΕΦ. ΙΖ. 46

Ὡς[d] τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἀναζητήσασα εὗρε, καὶ ἐκκλησίαν ἀνῳκοδόμησεν.

1 Ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, ἧς ἐπονόματι τὴν
ποτὲ κώμην Δρεπάνην πόλιν ποιήσας ὁ βασιλεὺς
Ἑλενούπολιν ἐπωνόμασε, δι᾽ ὀνείρων χρηματισθεῖσα
εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παρεγένετο· καὶ τὴν ποτὲ Ἱερου-
σαλὴμ ἔρημον ὡς ὀπωροφυλάκιον κατὰ τὸν προφήτην
εὑροῦσα, τὸ τοῦ Χριστοῦ μνῆμα ἔνθα ταφεὶς ἀνέστη,
σπουδαίως ἐζήτει· καὶ δυσχερῶς μὲν, σὺν Θεῷ δὲ
2 εὑρίσκει. Τίς δὲ ἡ αἰτία τῆς δυσχερείας, διὰ βραχέων
ἐρῶ. ὅτι οἱ μὲν τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονοῦντες μετὰ

versione nostra secuti sumus. Mox lego καὶ τούτων μὲν τῶν βασιλέως ἐγκωμίων, &c." VALESIUS.

[d] Ὡς &c. Pro his habet, Εὕρεσις τοῦ τιμίου σταυροῦ. M. Tum ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως F.

poribus, cum alia multa, tum id præcipue Divina providentia reservabat. Et has quidem imperatoris laudes Eusebius Pamphili magnifice commemoravit. Non importunum tamen esse arbitror, ut et nos quoque de iisdem rebus pro virili parte pauca dicamus.

CAPUT XVII.

Quomodo imperatoris mater Helena, crucem Domini diu perquisitam Hierosolymis reperit, et ecclesiam construxit.

Mater imperatoris Helena, cujus gratia imperator Drepanum, quam ex vico civitatem effecerat, Helenopolim voluit appellari; a Deo in somnis admonita, venit Hierosolyma. Et cum veterem illam Hierusalem, juxta prophetæ vaticinium, desertam sicut pomorum custodiam offendisset, Christi monumentum, in quo ille sepultus resurrexit, studiose cœpit perquirere. Ac difficile quidem illud, sed tamen opitulante Deo tandem reperit. Quæ vero causa fuerit hujus difficultatis, paucis aperiam. Qui Christi fidem

τὸν καιρὸν τοῦ πάθους ἐτίμων τὸ μνῆμα. οἱ δὲ
φεύγοντες τὰ τοῦ Χριστοῦ, χώσαντες τὸν τόπον,
Ἀφροδίτης κατ᾽ αὐτοῦ ναὸν κατασκευάσαντες ἐπέ-
στησαν ἄγαλμα, μὴ ποιοῦντες μνήμην τοῦ τόπου.
3 Τοῦτο μὲν οὖν πάλαι προὐχώρει. τῇ δὲ μητρὶ τοῦ
βασιλέως φανερὸν τοῦτο ἐγένετο. καθελοῦσα οὖν
τὸ ξόανον, καὶ τὸν τόπον ἐκχώσασα καὶ καθαρὸν
ἐργασαμένη, τρεῖς εὑρίσκει σταυροὺς ἐν τῷ μνήματι·
ἕνα μὲν τὸν μακαριστὸν, ἐν ᾧ Χριστὸς ἐξετανύσθη·
τοὺς δὲ ἑτέρους, ἐν οἷς οἱ συσταυρωθέντες δύο λῃσταὶ
4 τεθνήκεσαν[e]. Σὺν αὐτοῖς δὲ εὕρητο καὶ ἡ τοῦ Πι-
λάτου σανὶς, ἐν ᾗ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων τὸν σταυ-
ρωθέντα Χριστὸν προσγράφων[f], ἐν διαφόροις γράμ-
5 μασι ἐκήρυττεν. Ἐπεὶ δὲ ἀμφίβολος ἦν ὁ σταυρὸς
ὁ ζητούμενος, οὐχ ἡ τυχοῦσα λύπη κατεῖχε[g] τὴν τοῦ
βασιλέως μητέρα. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ παύει τὰ τῆς
λύπης ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, ᾧ ὄνομα ἦν
Μακάριος· λύει δὲ πίστει τὸ ἀμφίβολον· σημεῖον
γὰρ ᾔτει παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐλάμβανε. τὸ δὲ

[e] ἐτεθνήκεισαν M. [f] προγράφων F. [g] κατεῖχην M.

sequebantur, post mortem ejus, monumentum istud magnopere coluerunt. Hi vero qui a religione Christi abhorrebant, locum aggere opplentes, templum Veneris in eo extruxerunt, et simulacro superposito, memoriam loci penitus abolere studuerunt. Et hoc quidem olim eis successerat. Verum imperatoris matri ea res innotuit. Deturbato igitur simulacro, egestaque humo, et loco undique repurgato; tres cruces in monumento reperit: unam quidem beatam in qua Christus pependerat: duas vero alias, in quibus duo latrones, qui una cum illo crucifixi sunt, mortem obierant. Cum his inventa etiam est tabella, in qua Pilatus Christum crucifixum, regem esse Judæorum variis linguis ac literis pronuntiaverat. Sed quoniam ambiguum erat, quænam esset crux illa quæ quærebatur, mater imperatoris non mediocri dolore affecta est. Quem quidem brevi post tempore Hierosolymorum episcopus, nomine Macarius, sedavit, et ambiguitatem omnem fidei virtute dissolvit. Signum enim a Deo petiit, et impetravit.

σημεῖον ἦν τοιοῦτο· γυνή τις τῶν ἐγχωρίων, νόσῳ
χρονίᾳ ληφθεῖσα, πρὸς αὐτῷ λοιπὸν τῷ θανάτῳ
6 ἐγένετο. Προσάγεσθαι οὖν τῇ ἀποθνησκούσῃ τῶν
σταυρῶν ἕκαστον ὁ ἐπίσκοπος παρεσκεύασε, πιστεύ-
σας ἀναρρωσθῆναι τὴν γυναῖκα ἀψαμένην τοῦ τιμίου
σταυροῦ· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτε· προσ-
ενεχθέντων γὰρ τῶν μὴ κυρίων δύο σταυρῶν, ἔμενεν
οὐδὲν ἧττον ἡ γυνὴ ἀποθνήσκουσα. ὡς δὲ ὁ τρίτος
ὁ γνήσιος προσηνέχθη, ἡ ἀποθνήσκουσα εὐθὺς ἀνερ-
ρώσθη, καὶ ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν. τοῦτον μὲν οὖν
7 τὸν τρόπον τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον ηὕρηται. Ἡ δὲ
τοῦ βασιλέως μήτηρ οἶκον μὲν εὐκτήριον ἐν τῷ τοῦ
μνήματος τόπῳ πολυτελῆ κατεσκεύασεν, Ἱερουσαλὴμ
τε[h] νέαν ἐπωνόμασεν, ἀντιπρόσωπον τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ
8 καὶ καταλελειμμένῃ ποιήσασα. Τοῦ δὲ σταυροῦ μέ- 47
ρος μέν τι θήκῃ ἀργυρᾷ περικλείσασα, μνημόσυνον
τοῖς ἱστορεῖν βουλομένοις αὐτόθι κατέλιπε· τὸ δὲ
ἕτερον μέρος ἀποστέλλει τῷ βασιλεῖ. ὅπερ δεξά-
μενος, καὶ πιστεύσας τελείως σωθήσεσθαι τὴν πόλιν

[h] τε om. editt. ante Vales. habent τε F. (unde Valesius recepit in textum) et M.

Signum vero fuit hujusmodi. Mulier quædam illius loci, diuturno confecta morbo, jam in ipso mortis articulo erat constituta. Huic ergo animam agenti, episcopus singulas cruces apponi jubet, certissime sibi persuadens, fore ut mulier pristinæ valetudini restitueretur, si pretiosam Domini crucem attigisset. Nec vero spes eum fefellit. Admotis enim duabus crucibus quæ Dominicæ non erant, mulier nihilominus in summo vitæ discrimine remansit. Adhibita vero tertia, quæ vera Domini crux erat, illa in vitæ mortisque confinio posita, statim convaluit, et pristinum vigorem recuperavit. Hoc igitur modo repertum est crucis lignum. Imperatoris autem mater, in ipso quidem sepulchri loco templum magnificum extruxit, et novam Hierusalem cognominavit, quam ex adverso veteris illius ac desertæ condiderat. Crucis vero portionem unam argentea inclusam theca, iis qui visere eam vellent ad perpetuam memoriam illic reliquit. Alteram vero ad imperatorem misit. Quam ille cum accepisset, pro certo habens civita-

ἔνθα ἂν ἐκεῖνο φυλάττηται, τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι κατ-
έκρυψεν, ὃς ἐν τῇ αὐτῇ[i] Κωνσταντίνου πόλει, ἐν τῇ
ἐπιλεγομένῃ ἀγορᾷ Κωνσταντίνου, ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ
9 καὶ μεγάλου κίονος ἵδρυται. Τοῦτο μὲν[k] ἀκοῇ γρά-
ψας ἔχω· πάντες δὲ σχεδὸν οἱ τὴν Κωνσταντίνου
πόλιν οἰκοῦντες, ἀληθὲς εἶναι φασί. καὶ τοὺς ἥλους
δὲ, οἳ ταῖς χερσὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν
ἐνεπάγησαν, ὁ Κωνσταντῖνος λαβών, καὶ γὰρ καὶ[l]
τούτους ἡ μήτηρ ἐν τῷ μνήματι εὑροῦσα ἀπέστειλεν,
χαλινούς τε καὶ περικεφαλαίαν ποιήσας, ἐν τοῖς πο-
10 λέμοις ἐκέχρητο. Ἐχορήγει[m] μὲν οὖν πάσας τὰς
ὕλας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ἐκκλησιῶν.
ἔγραφε δὲ καὶ Μακαρίῳ τῷ ἐπισκόπῳ, ἐπισπεύδειν
11 τὰς οἰκοδομάς. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ, ποιήσασα
τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ ἄντρῳ τῆς Βηθλεὲμ,
ἔνθα ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἑτέραν

[i] Ita M. ἐν τῇ κατὰ κωνσταντῖνον πόλει F. ἐν τῇ κατὰ Κωνσταντίνῳ (sive Κωνσταντίνου) πόλιν Steph. Genev. Emendare voluit ἐν τῇ κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἐπιλεγομένῃ ἀγορᾷ Κωνσταντίνου Vales. ἀνδριάντι κατέκρυπτεν, ὃς ἐν τῇ παρ' αὐτῷ μεγαλοπρεπῶς δομηθείσῃ πόλει ἐπὶ πορφυροῦ ἵδρυτο κίονος, κατὰ τὴν ἐπιλεγομένην ἀγορὰν Κωνσταντίνειον Niceph. viii. 29.

[k] μὲν οὖν F. M.

[l] καὶ om. M.

[m] ἐχορήγη F.

tem illam perpetuo incolumem fore, in qua hoc pignus servaretur, in statua sua recondidit, quæ Constantinopoli in foro quod Constantini dicitur, super ingenti columna purpurea posita est. Atque hoc quidem auditione acceptum, huic historiæ inserui. Omnes tamen ferme qui Constantinopolim incolunt, id verum esse affirmant. Clavos præterea quibus Christi manus cruci fuerant affixæ, cum idem imperator accepisset (nam et hos in monumento repertos mater ad ipsum miserat) frena ex illis et galeam fabricari jussit; iisque usus est in bello. Ceterum imperator quidem, materiam omnem ad constructionem ecclesiarum affatim subministravit. Scripsit etiam ad Macarium episcopum, ut opus ipsum acceleraret. Mater vero imperatoris, postea quam ædificasset novam Hierusalem, apud Bethleem quoque in spelunca in qua Christus secundum carnem natus est, alteram ecclesiam priore

ἐκκλησίαν οὐχ ἧττω[n] κατεσκεύαζεν· οὐ μὴν ἀλλὰ
12 καὶ ἐν τῷ ὄρει τῆς ἀναλήψεως. Οὕτω δὲ εἶχεν εὐλαβῶς περὶ ταῦτα, ὡς καὶ συνεύχεσθαι ἐν τῷ τῶν γυναικῶν τάγματι· καὶ τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι, ἐπὶ ἑστίασιν προτρεπομένη, δι' ἑαυτῆς λειτουργοῦσα, τὰ ὄψα ταῖς
13 τραπέζαις προσέφερε. Πολλὰ δὲ καὶ ἐδωρεῖτο ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πένησιν· εὐσεβῶς τε διανύσασα τὴν ζωὴν, ἐτελεύτησε περὶ ὀγδοηκοστὸν ἔτος· καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς εἰς τὴν βασιλεύουσαν νέαν Ῥώμην διακομισθὲν, ἐν τοῖς βασιλικοῖς μνήμασιν ἀπετέθη.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Ὡς[o] καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὰ μὲν Ἑλλήνων καθῄρει· πολλὰς δὲ ἐκκλησίας ἐν διαφόροις τόποις ἵδρυσεν.

1 Καὶ μεταταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπιμελέστερος ὢν περὶ τὰ Χριστιανῶν ἀπεστράφη τὰς ἑλληνικὰς θρη-

[n] Ita ex correct. M. *ἧττον* F. *ἧττον* editt. *ἥττονα* Vales. in annott.

[o] *Ὡς—Ὅτι ὁ βασιλεὺς τὰ ἑλλήνων καθαίρων τὰς ἐκκλησίας ἀνήγειρεν* M.

illa haudquaquam inferiorem extruxit. Sed et tertiam ædificavit, in eo monte ex quo Dominus conscendit in cœlum. Porro tam pie ac religiose erga hæc erat affecta, ut in ordine mulierum una cum ceteris Deum oraret. Virgines quoque in matricula ecclesiarum adscriptas, ad convivium vocabat; eisque ipsa per se ministrans, mensæ apponebat fercula. Multa præterea ecclesiis et pauperibus erogabat. Denique cum in summa pietate vitam exegisset, mortem obiit anno ætatis circiter octogesimo. Corpusque ejus novam Romam deportatum, in regalibus monumentis depositum est.

CAPUT XVIII.

Quomodo imp. Constantinus gentilium quidem superstitionem delevit; multas autem ecclesias variis in locis erexit.

Posthæc imperator rebus Christianorum magis addictus, gentilium superstitiones penitus aversatus est. Ac primo quidem gladiatorum spectacula sustulit. Dein suas imagines in deorum

σκείας. καὶ παύει μὲν τὰ μονομάχια· εἰκόνας δὲ
2 τὰς ἰδίας ἐν τοῖς ναοῖς ἐναπέθετο. Λεγόντων δὲ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἄρα ὁ Σάραπις εἴη ὁ τὸν Νεῖλον ἀνάγων ἐπὶ ἀρδείᾳ τῆς Αἰγύπτου, τῷ τὸν πῆχυν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σαράπιδος κομίζεσθαι, αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν Ἀλεξανδρέων[p] μετατιθέναι ἐκέλευσε.
3 Τῶν δὲ φημιζόντων, ὡς οὐκ ἀναβήσεται ὁ Νεῖλος ὀργῇ τοῦ Σαράπιδος, ἦτε[q] ἄνοδος τοῦ ποταμοῦ τῷ[r] τε ἑξῆς ἔτει καὶ εἰς τὸ μεταταῦτα ἐγένετό τε καὶ γίνεται· ἔργῳ τε δείκνυται ὡς οὐ διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ὅρους τῆς προνοίας, ἡ τοῦ Νείλου
4 ἀνάβασις γίνεται. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς[s] χρόνους

[p] *πῆχουν ἀλεξανδρέων μετατιθέναι* F. *πῆχουν ἀλεξανδρέων μετατεθῆναι* M. *Ἀλέξανδρον* editiones: de quo hæc Valesius, "Christophorsonus quidem et Musculus verba hoc loco transposita esse crediderant, legeruntque, ut ex versione eorum apparet, *εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρέων τὸν πῆχυν μετατιθέναι ἐκέλευσε.* Sed cum *μετατιθέναι* passive sumi non possit, aliter emendandus est hic locus. Nos igitur ex cod. Sfort. locum ita restituimus: *αὐτὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν πῆχυν Ἀλέξανδρον μετατιθέναι ἐκέλευσεν.* Id est, *Ipse Alexandro præcepit, ut cubitum illum in ecclesiam transferret.* Quæ quidem emendatio confirmatione non eget." Obiter notandum *μετατιθέναι* minime passive sumi: reddas, *Ipse jussit ut cubitum Alexandrinorum in ecclesiam transferrent.* Et rectum est *Ἀλεξανδρέων* absque articulo: conf. *τῷ Ἀλεξανδρέων δήμῳ* supra, 9. §. 26. et *τοῦ Ἀλεξανδρέων λαοῦ*, codd. F. et M. infra, ii. 9. §. 7. Forma *πῆχουν* conferri potest cum *δροῦν* cod. F. infra, §. 6.

[q] "Delenda est particula *τε*, quæ hic superflua est, et ob nimiam repetitionem odiosa." VALESIUS.

[r] *καὶ τοῦτο* (corrige *τούτῳ*) *καὶ τῷ ἑξῆς* M.

[s] Ita F. C. I. sicut conjecerant Christoph. Musculus, et Vales. *τοὺς αὐτοὺς τούτους* M. *τοὺς αὐτοῦ* editt. vulg.

templis collocavit. Cumque gentiles Serapim esse dicerent, a quo Nilus ad irrigandos Ægypti agros adduceretur, eo quod cubitus Nili ad templum Serapidis portari consueverat; ipse ad ecclesiam Alexandrinorum cubitum illum transferri præcepit. Et cum illi palam jactarent, propter iram Serapidis Nilum ascensurum non esse, nihilominus et sequente anno, et reliquis deinceps annis exundavit Nilus, atque etiamnum exundat: adeo ut reipsa declaratum sit, Nilum non ob superstitionem illam gentilium, sed ex divinæ providentiæ decreto ascendere. Sub idem tempus cum

καὶ βαρβάρων Σαρματῶν καὶ Γότθων κατατρεχόν-
των τὴν Ῥωμαίων γῆν, οὐδαμῶς ἡ περὶ τὰς ἐκκλη-
σίας τοῦ βασιλέως πρόθεσις ἐνεκόπτετο· ἀλλ' ἀμφο-
τέρων τὴν ἁρμόζουσαν ἐποίησατο πρόνοιαν· τοὺς
μὲν γὰρ τῷ Χριστιανικῷ τροπαίῳ πεπιστευκὼς κατὰ
κράτος ἐνίκα, ὡς καὶ τὸ εἰωθὸς παρὰ τῶν πάλαι
βασιλέων δίδοσθαι χρυσίον τοῖς βαρβάροις περιελεῖν,
ἐκείνους τε ἐκπεπληγμένους τῷ παραλόγῳ τῆς ἥττης
πιστεῦσαι τότε πρῶτον τῇ Χριστιανισμοῦ θρησκείᾳ,
5 δι' ἧς καὶ Κωνσταντῖνος ἐσώζετο. Αὖθις δὲ ἑτέρας
ἐκκλησίας ἐποίει· καὶ μίαν μὲν ἐν τῇ καλουμένῃ δρυῒ
τῇ Μαμβρῇ, ὑφ' ἣν τοὺς ἀγγέλους ἐξενίσθαι πρὸς
τοῦ Ἀβραὰμ οἱ ἱεροὶ λόγοι μηνύουσι, κατεσκεύαζε[t].
6 Μαθὼν γὰρ ὁ βασιλεὺς βωμοὺς[u] ὑπὸ τῇ δρυῒ ἱδρύ-
σθαι, καὶ θυσίας Ἑλληνικὰς τελεῖσθαι ἐπ' αὐτῷ, μέμ-
φεται μὲν δι' ἐπιστολῆς Εὐσεβίῳ τῷ τῆς Καισαρείας
ἐπισκόπῳ· κελεύει δὲ, τὸν μὲν βωμὸν ἀνατραπῆναι·
πρὸς δὲ τὴν δρῦν[v] κατασκευασθῆναι οἶκον εὐκτήριον.
7 Ἑτέραν δὲ ἐκκλησίαν ἐν Ἡλίου πόλει τῆς Φοινίκης

[t] κατεσκεύασεν F. M. κατεσκεύασε C. [u] Scribe βωμὸν. [v] δροῦν F.

barbari, Sarmatæ scilicet et Gotthi, irruptione facta Romanorum agros vastarent, imperatoris tamen studium in construendis ecclesiis neutiquam propterea est imminutum: sed utrique negotio competentem curam ac sollicitudinem adhibuit. Nam hos quidem, Christi tropæo confisus, penitus devicit: adeo ut aurum quod a priscis imperatoribus dari consueverat barbaris, in posterum adimeret: et ipsi insperata clade perculsi Christianam religionem, cujus præsidio tutus ubique erat Constantinus, tunc primum amplexi sint. Ipse vero alias rursus ecclesias ædificavit. Et unam quidem ad quercum Mambre, sub qua angelos hospitio exceptos ab Abrahamo divina testantur oracula, construxit. Cum enim comperisset aras sub ea quercu positas esse, et gentilium ritu illic sacrificia peragi; Eusebium quidem Cæsariensem episcopum graviter per literas reprehendit: aram vero ipsam disturbari, et ecclesiam juxta quercum fabricari jussit. Alteram vero ecclesiam Heliopoli in Phœnice construi præcepit ob hujusmodi causam. Heliopolitæ quem olim legislatorem habuerint, et cujus-

κατασκευασθῆναι προσέταξε, δι' αἰτίαν τοιαύτην· οἱ
Ἡλίου πολῖται, τίνα μὲν ἔσχον ἐξ ἀρχῆς νομοθέτην
οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ὁποῖος[w] ἦν τὸ ἦθος· τὸ δὲ ἦθος ἐκ τῆς
πόλεως δείκνυται. Κοινὰς γὰρ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὰς
γυναῖκας ἐγχώριος νόμος ἐκέλευε· καὶ διατοῦτο, ἀμ-
φίβολα μὲν ἦν παρ' αὐτοῖς τὰ τικτόμενα· γονέων
γὰρ καὶ τέκνων οὐδεμία διάκρισις ἦν· τὰς γὰρ[x] παρ-
θένους τοῖς παριοῦσι[y] ξένοις παρεῖχον πορνεύεσθαι.
8 Καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχαίου κρατοῦν παρ' αὐτοῖς, λῦσαι
ἐσπούδασε. Νόμῳ γὰρ σεμνῷ τῶν αἰσχρῶν ἀνελὼν
τὸ μῦσος, τὰ γένη ἑαυτὰ ἐπιγινώσκειν παρεσκεύασεν.
9 Ἐκκλησίας τε κτίσας, καὶ ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι
παρεσκεύασε, καὶ κλῆρον ἱερόν. οὕτω τὰ Ἡλιου-
10 πολιτῶν κακὰ μετριώτερα ἀπειργάσατο. Παραπλη-
σίῳ δὲ τρόπῳ καὶ τὸ ἐν Ἀφάκοις τοῦ Λιβάνου ἱερὸν
τῆς Ἀφροδίτης καθελὼν, τὰς ἐκεῖ γιγνομένας ἀνέδην[z]
11 ἀρρητοποιΐας ἐξέκοψε. Τί δ' ἂν εἴποιμι ὅπως τὸν ἐν

[w] Desideratur nonnihil: fortasse οὐδ' ὁποῖος.

[x] Ita F. M. Steph. Genev. δὲ conjectura Christoph. in marg. Genev. et cod. Allat. quem secutus est Valesius in textu suo.

[y] παροῦσι F. M. παριοῦσι Vales. qui ait "hunc locum emendavi ex cod. Allat. Reliqui enim codices nihil mutant."

[z] ἀναίδην codd. et editt.: non dubitavi tamen hanc vocem ejicere tanquam spurium modum scribendi ἀνέδην. Conf. Schneider. Lexicon v. Buttman. ad Plat. Gorg. p. 494. et alios.

modi moribus is fuerit præditus, equidem non possum dicere. Verum illius mores civitas ipsa satis ostendit. Quippe apud illos, lex patria jubet uxores communes esse. Quam ob causam incerti apud eos erant liberi. Parentum enim ac liberorum nulla erat distinctio. Virgines vero hospitibus, qui ad ipsos venerant, constuprandas tradebant. Hoc institutum, quod ab ultima vetustate apud illos obtinuerat, imperator abolere studuit. Sublato enim per honestam legem turpissimæ consuetudinis flagitio, id perfecit ut seipsas cognoscerent familiæ. Ecclesiis præterea ædificatis, episcopum illic ordinari, et sacrum clerum constitui curavit. In hunc modum imperator, Heliopolitarum mores ex pessimis modestiores reddidit. Simili ratione delubrum Veneris in Aphacis ad montem Libanum demolitus, nefanda quæ illic

Κιλικίᾳ Πυθωνικὸν ἐξήλασε δαίμονα, τὸν οἶκον ἐν ᾧ
12 ἐνεφώλευεν ἐκ θεμελίων ἀνατραπῆναι κελεύσας. Το- 45
σοῦτος δὲ ἦν ὁ τοῦ βασιλέως περὶ τὸν Χριστιανισμὸν
πόθος, ὡς καὶ Περσικοῦ μέλλοντος κινεῖσθαι πολέ-
μου, κατασκευάσας σκηνὴν ἐκ ποικίλης ὀθόνης ἐκ- 49
κλησίας τύπον ἀποτελοῦσαν, ὥσπερ Μωϋσῆς ἐν τῇ
ἐρήμῳ πεποιήκει, καὶ ταύτην φέρεσθαι, ἵνα ἔχοι κατὰ
τοὺς ἐρημοτάτους τόπους εὐκτήριον ηὐτρεπισμένον.
ἀλλ' οὐ προέβη τότε ὁ πόλεμος· ἔφθη γὰρ δέει τοῦ
13 βασιλέως σβεσθῆναι. Ὅτι δὲ καὶ περὶ τὸ ἀνορθοῦν
τὰς πόλεις σπουδαῖος ἦν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὅπως κώμας
πολλὰς πόλεις ἀπέδειξεν, ὡς τὴν Δρεπάνην[z] ἐπώ-
νυμον τῆς μητρὸς, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ Κωνσταντίαν
ἐπ' ὀνόματι τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς Κωνσταντίας, οὐκ
14 εὔκαιρον ἡγοῦμαι γράφειν. Οὐ γὰρ πρόκειται τὰς
πράξεις τοῦ βασιλέως ἀριθμεῖν, ὅτι μὴ ὅσαι πρὸς
Χριστιανισμὸν ἁρμόζουσιν, ἀλλ' ὅσαι μόνον περὶ
τὰς ἐκκλησίας ἐγένοντο· διὸ τὰ κατορθώματα τοῦ
βασιλέως ἑτέρας ὑποθέσεως ὄντα, ἰδίας τε δεόμενα

[z] δρέπανον M.

committebantur flagitia penitus exstirpavit. Quid vero commemorem, quemadmodum Pythonicum dæmonem in Cilicia fugavit; ædc in qua ille delitescebat, funditus everti jussa. Tantus porro in illo erat amoris ardor erga Christi religionem, ut cum bellum Persicum immineret, tabernaculum ad instar ecclesiæ, ex variis pictisque velis confici jusserit, sicut Moses olim in solitudine fecerat: atque illud secum portari voluerit, ut in locis etiam desertissimis paratum haberet oratorium. Sed bellum eo quidem tempore ulterius non processit. Statim enim extinctum est, ob metum quem Persis imperator incusserat. Jam vero quod in condendis etiam urbibus plurimum studii posuerit, et quemadmodum ex quibusdam vicis civitates effecerit, ut Drepanem ex matris nomine, et in Palæstina Constantiam ex sororis suæ vocabulo appellarit, intempestivum arbitror hic referre. Neque enim nobis propositum est, res gestas imperatoris omnes recensere, sed eas tantum quæ ad Christi religionem pertinent, et præcipue quæ circa ecclesias contigerunt. Proinde præclara imperatoris

πραγματείας, ἑτέροις ἀφίημι, τοῖς τὰ τοιαῦτα συγ-
15 γράφειν δυναμένοις. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν ἀδιαίρετος ἡ
ἐκκλησία μεμενήκει, καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἂν ἦγον.
ὅπου γὰρ ὑπόθεσις μὴ χορηγεῖ τὰ γινόμενα, περιτ-
τὸς ὁ λέγων ἐστίν. ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀποστολικὴν
τοῦ Χριστιανισμοῦ πίστιν ἡ διαλεκτικὴ καὶ κενὴ
ἀπάτη συνέχεεν ἐν ταὐτῷ καὶ διέσπειρεν, ᾠήθην δεῖν
γραφῇ ταῦτα παραδοῦναι, ὅπως ἂν μὴ ἀφανῆ γένη-
16 ται τὰ κατὰ τὰς ἐκκλησίας γενόμενα· ἡ γὰρ περὶ
τούτων γνῶσις, παρὰ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ εὔκλειαν
φέρει· αὐτὸν δὲ τὸν ἐπιστάμενον ἀσφαλέστερον
ἀπεργάζεται· διδάσκει τε[a] μὴ σαλεύεσθαι, κενοφω-
νίας τινὸς ἐμπεσούσης ἐκ λέξεων.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Τίνα[b] τρόπον ἐπὶ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου, τὰ ἐνδοτέρω ἔθνη τῶν Ἰνδῶν ἐχριστιάνισαν.

1 Αὖθις οὖν μνημονευτέον καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν καιρῶν

[a] Ita F. M. prout conjecerat Valesius, his verbis; "Melius scriberetur διδάσκει τε. Quod licet leve videatur, necessario tamen admonendum est, nequis nobis forsan objiciat, id fugisse diligentiam nostram." δὲ Stephan. Genev.

[b] Ὅτι ἰνδοὶ καὶ ἴβηρες ἐχριστιάνισαν. M.

facinora, quippe quæ alterius sint argumenti, et proprium opus desiderent, aliis relinquo, qui ea commode possunt perscribere. Ego vero, si quidem ecclesia expers seditionis ac discordiæ permansisset, ipse quoque penitus conticuissem. Quippe ubi argumentum deest, superflua existit dicentis oratio. Sed quoniam inanis disserendi subtilitas atque versutia, apostolicam Christianæ religionis fidem turbavit simul ac dissipavit, literarum monumentis hæc mandanda esse duxi, ne res quæ in ecclesiis gestæ sunt, silentio obliterentur. Hujusmodi enim rerum notitia, tum apud alios maximam laudem affert: tum ipsum qui ea præditus sit, multo efficit cautiorem; nec fluctuare sinit, ubi novitas quædam dictionum inciderit.

CAPUT XIX.

Quomodo Constantini temporibus, interiores Indi fidem Christi amplexi sint.

Jam vero qualiter Christiana religio, hujus imperatoris tempo-

τοῦ βασιλέως ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο· τηνι-
καῦτα γὰρ Ἰνδῶν τε τῶν ἐνδοτέρω[c] καὶ Ἰβήρων τὰ
ἔθνη πρὸς τὸ χριστιανίζειν ἐλάμβανε τὴν ἀρχήν.
2 Τίνος δὲ ἕνεκεν τῇ προσθήκῃ τῶν ἐνδοτέρω[d] ἐχρησά-
μην, διὰ βραχέων ἐρῶ. ἡνίκα οἱ ἀπόστολοι κλήρῳ
τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο, Θωμᾶς μὲν τὴν
Πάρθων ἀποστολὴν ὑπεδέχετο, Ματθαῖος δὲ τὴν
Αἰθιοπίαν, Βαρθολομαῖος δὲ ἐκληροῦτο τὴν συνημ-
μένην ταύτῃ Ἰνδίαν· τὴν μέντοι ἐνδοτέρω Ἰνδίαν, ᾗ[e]
προσοικεῖ βαρβάρων ἔθνη πολλά, διαφόροις χρώμενα
γλώσσαις, οὐδέ πω πρὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων
3 ὁ τοῦ Χριστιανισμοῦ λόγος ἐφώτιζε[f]. Τίς δὲ ἡ
αἰτία τοῦ καὶ αὐτοὺς χριστιανίσαι, νῦν ἔρχομαι κατα-
λέξων. Μερόπιός τις φιλόσοφος, τῷ γένει Τύριος,
ἱστορῆσαι τὴν Ἰνδῶν χώραν ἔσπευσεν, ἁμιλλησάμε-
νος πρὸς τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον, ὃς πρὸ αὐτοῦ
4 τὴν Ἰνδῶν χώραν ἱστόρησεν. Παραλαβὼν οὖν δύο
παιδάρια συγγενῆ ὁ Μερόπιος Ἑλληνικῆς οὐκ ἄμοιρα
διαλέκτου καταλαμβάνει πλοίῳ τὴν χώραν· ἱστορή-

c ἐνδοτέρων M.
d ἐνδοτέρων F. M.
e ἦν F. M.
f ἐφώτισεν M.

ribus, latius propagata sit, a nobis commemorandum est. Interiorum enim Indorum gentes, et Iberi, Christianam fidem tunc primum susceperunt. Cur vero interiores dixerim, breviter explicabo. Cum apostoli prædicationis causa ad gentes profecturi, eas inter se sortito dividerent, Thomas quidem Parthiæ, Matthæus vero Æthiopiæ apostolatum sortitus est. Bartholomæo India quæ Æthiopiæ confinis est, obtigit. Interior autem India, quam gentes accolunt plurimæ, diversis utentes linguis, ante Constantini tempora nondum Christi fide fuerat illustrata. Porro quæ causa eos impulerit ut Christianam religionem amplecterentur, jam dicere aggrediar. Meropius quidam philosophus, genere Tyrius, Indorum regionem visendi gratia petere decrevit: exemplo Metrodori philosophi ad id provocatus, qui eandem regionem paulo ante lustraverat. Assumptis igitur duobus pueris, necessitudine sibi conjunctis, qui linguæ Græcæ nequaquam erant

σας τε ὅσα ἐβούλετο, προσορμίζει χρείᾳ τῶν ἐπιτη-
5 δείων τόπῳ λιμένα ἔχοντι ἀσφαλῆ. Συμβεβήκει δὲ
τότε πρὸς ὀλίγον[g] τὰς σπονδὰς διεσπᾶσθαι, τὰς με-
ταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Ἰνδῶν. Συλλαβόντες δὲ οἱ
Ἰνδοὶ τὸν φιλόσοφον καὶ τοὺς συμπλέοντας, πλὴν
τῶν δύο συγγενῶν παιδαρίων, ἅπαντας διεχρήσαντο·
τοὺς δὲ δύο παῖδας, οἴκτῳ τῆς ἡλικίας διασώσαντες,
6 δῶρον τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ προσκομίζουσιν. Ὁ δὲ
ἡσθεὶς τῇ προσόψει τῶν νέων, ἕνα μὲν αὐτῶν, ᾧ
ὄνομα ἦν[h] Αἰδέσιος, οἰνοχόον τῆς αὐτοῦ τραπέζης
καθίστησι· τὸν δὲ ἕτερον, Φουρμέντιος ὄνομα αὐτῷ,
τῶν βασιλικῶν γραμματοφυλάκων φροντίζειν προσ-
7 έταξεν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τελευτῶν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ
υἱῷ κομιδῇ νηπίῳ καὶ γυναικὶ, ἐλευθέρους τούτους
ἀφίησιν. ἡ δὲ γυνὴ τοῦ βασιλέως, υἱὸν ἔχουσα
καταλελειμμένον ἐν ἡλικίᾳ μικρᾷ, εἶπεν αὐτοῖς πρό-
νοιαν αὐτοῦ ποιήσασθαι[i], ἄχρις οὗ εἰς ἄνδρα τελέσῃ.
8 Πεισθέντες οὖν οἱ νεανίσκοι πρόνοιαν ποιοῦνται τῶν

g "Scribendum omnino est πρὸ ὀλίγου: codex Allatii πρὸ ὀλίγον." VALESIUS.
h ἦν om. F.
i ποιεῖσθαι M.

ignari, navigio in eam regionem trajecit. Cumque ea quæ videre cupierat, contemplatus esset, rerum quæ ad victum necessariæ sunt, parandarum causa, ad locum quemdam appulit, in quo portus erat tutus. Forte contigerat, ut fœdus inter Romanos et Indos paulo ante rumperetur. Indi itaque et philosophum, et eos qui eadem nave vecti erant, comprehensos omnes, exceptis duobus pueris ejus consanguineis, interficiunt. Pueros autem ætatis gratia miserati, Indorum regi dono obtulerunt. Ille puerorum aspectu delectatus, alterum Ædesium nomine, Pincernam mensæ suæ constituit: alterum vero cui nomen erat Frumentius, scriniorum curam gerere præcepit. Non multo post tempore rex moriens, filio admodum puero et uxori relicta successione regni, duos illos adolescentes libertate donat. Sed regina quæ filium in tenera adhuc ætate derelictum videbat, postulat ab adolescentibus, ut ejus curam tantisper suscipiant, donec virilem attigisset ætatem. Illi reginæ obtemperantes, regni negotia pro-

τοῦ βασιλέως πραγμάτων. Φουρμέντιος δὲ ἦν μά-
9 λιστα ὁ διοικῶν σύμπαντα. Ἔργον δὲ ἐποιεῖτο, τοὺς ἐπιδημοῦντας τῇ χώρᾳ[k] Ῥωμαίους ἐμπόρους ζητεῖν, εἴπου τινὰ τῶν χριστιανιζόντων ἐφεύροι. εὑρὼν[l] δὲ, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν διδάσκων, παρεκάλει τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας ἐπὶ τῷ τὰς Χριστιανικὰς
10 ἐκτελεῖν εὐχάς. Καταβραχὺ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ εὐκτήριον κατεσκεύασε, καί τινας τῶν Ἰνδῶν κατηχοῦντες συνεύχεσθαι αὐτοῖς παρεσκεύασαν.
11 Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως παῖς τῆς τελείας ἡλικίας ἐπέβη, οἱ περὶ τὸν Φουρμέντιον παραδόντες τὰ καλῶς ὑπ' αὐτῶν διοικηθέντα πράγματα, ἤτουν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀποχωρῆσαι πατρίδα· τοῦ δὲ βασιλέως καὶ τῆς ἑαυτοῦ[m] μητρὸς ἐπιμένειν παρακαλούντων καὶ μὴ πει-
12 σάντων, ἀνεχώρουν ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐνεγκαμένης. Αἰδέσιος μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τὴν Τύρον ἐσπούδαζεν, ὀψόμενος γονέας τε καὶ συγγενεῖς· Φουρμέντιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι, ὑπαναφέρει[n] 5 1

[k] Ita F. τὴν χώραν cæteri. [l] εὑρίσκων M. [m] Scribe αὑτοῦ. [n] ὑπαγορεύει M.

curare cœperunt. Sed rerum summa penes Frumentium erat. Hic igitur Romanos mercatores qui in illa regione tum agebant, sollicite cœpit perquirere, num quis forte inter illos Christianus inveniretur. Cumque aliquot reperisset, et quisnam esset ipse eos docuisset, hortatus est ut privata sibi loca deligerent, in quibus Christianorum more Deum precarentur. Dein processu temporis ecclesiam ædicavit: et quosdam ex Indis Christianæ fidei rudimentis imbutos, orandi causa secum in ecclesiam induxerunt. Postea vero, cum regis puer ad perfectam venisset ætatem, Frumentius resignatis ei regni negotiis quæ probe administraverat, petit ut in patriam reverti sibi liceret. Rege contra ejusque matre rogantibus ut maneret, nec persuadentibus, revisendæ patriæ desiderio captus, una cum Ædesio domum rediit. Et Ædesius quidem Tyrum velociter contendit, ut parentes et cognatos illic viseret. Frumentius vero Alexandriam delatus, Athanasio episcopo qui tum recens honorem illum adeptus fuerat, rem omnem

τὸ πρᾶγμα, διδάξας τάτε τῆς ἑαυτοῦ ἀποδημίας, καὶ ὡς ἐλπίδας ἔχουσιν Ἰνδοὶ τὸν Χριστιανισμὸν παραδέξασθαι· ἐπίσκοπόν τε καὶ κλῆρον ἀποστέλλειν[n], καὶ μηδαμῶς περιορᾶν τοὺς δυναμένους σωθῆναι.
13 Ἀθανάσιος δὲ[o] λαβὼν εἰς ἔννοιαν τὸ λυσιτελὲς, αὐτὸν Φουρμέντιον τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παρεσκεύασεν, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτοῦ ἐπιτηδειότερον.
14 Γίνεται δὴ τοῦτο. καὶ Φουρμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς αὖθις ἐπὶ τὴν Ἰνδῶν παραγίνεται χώραν, καὶ κῆρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ γίνεται, εὐκτήριά τε πολλὰ ἱδρύει, ἀξιωθείς τε θείας χάριτος, πολλὰ μὲν σημεῖα[p], πολλῶν δὲ σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὰ σώματα ἐθεράπευε. ταῦτα δὲ ὁ Ῥουφῖνος παρὰ τοῦ Αἰδεσίου, ὕστερον καὶ αὐτοῦ ἱερωσύνης ἀξιωθέντος ἐν τῇ[q] Τύρῳ, ἀκηκοέναι φησίν.

ΚΕΦ. Κ.

Τίνα[r] τρόπον Ἴβηρες ἐχριστιάνισαν.

1 Καιρὸς δὲ ἤδη λέγειν, ὅπως καὶ Ἴβηρες ὑπὸ τὸν

[n] ἀποστεῖλαι ἀξιοῖ M. "Addendum videtur δεῖν." VALESIUS.
[o] τε F.
[p] Supple ἐποίει.
[q] Ita F. M. τῆς ἐν Τύρῳ editt.
[r] Περὶ ἰβήρων. M. καὶ ἴβηρες ἐ. F.

refert; peregrinationis suæ eventum narrans, spem esse, Indos Christi fidem suscepturos. Proinde orat, ut episcopum et clerum ad eos mitteret, nec ullatenus negligeret homines, qui ad salutis viam facile deduci possent. Athanasius quid facto opus esset considerans, ipsum Frumentium episcopatum suscipere hortatur, asserens nullum se habere ad hoc munus aptiorem ipso. Atque ita factum est. Frumentius ergo episcopali apice decoratus, ad regionem Indorum revertitur: et Christi religionem illic prædicans, multas passim ecclesias construit. Cumque divina ei adesset gratia; innumera miracula edidit, et plurimorum languentium animos simul curavit et corpora. Hæc Rufinus ab Ædesio, qui et ipse Tyri presbyter postmodum factus est, se accepisse narrat.

CAPUT XX.

Quomodo Iberi ad Christi fidem conversi sint.

Jam vero tempus est, ut qua ratione Iberi sub idem tempus ad

αὐτὸν χρόνον ἐχριστιάνισαν. γυνή τις βίον σεμνὸν
καὶ σώφρονα μετερχομένη, θείᾳ τινὶ προνοίᾳ ὑπ'
Ἰβήρων αἰχμάλωτος γίνεται. Ἴβηρες δὲ οὗτοι προσ- 52
οικοῦσι μὲν τὸν Εὔξεινον πόντον, ἄποικοι δὲ εἰσὶν
2 Ἰβήρων τῶν ἐν Ἱσπανίᾳ. Ἡ γυνὴ τοίνυν ἡ αἰχμά-
λωτος ἐν μέσοις οὖσα τοῖς βαρβάροις ἐφιλοσόφει·
σὺν γὰρ τῇ πολλῇ τῆς σωφροσύνης ἀσκήσει, νηστείᾳ
τε βαθυτάτῃ καὶ συντόνοις προσέκειτο ταῖς εὐχαῖς·
τοῦτο δὲ ὁρῶντες οἱ βάρβαροι τὸν ξενισμὸν τοῦ
3 πραττομένου ἐθαύμαζον. Συμβαίνει δὴ τὸν τοῦ[r] βασι-
λέως παῖδα νήπιον ὄντα ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν· καὶ
ἔθει τινὶ ἐγχωρίῳ, παρὰ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἡ τοῦ
βασιλέως γυνὴ ἔπεμπε τὸν παῖδα θεραπευθησόμενον,
εἴπου τὶ βοήθημα πρὸς τὴν νόσον ἐκ πείρας ἐπίσταν-
4 ται. Ὡς δὲ περιαχθεὶς ὁ παῖς ὑπὸ τῆς τροφοῦ, παρ'
οὐδεμιᾶς τῶν γυναικῶν θεραπείας ἐτύγχανε, τέλος
5 ἄγεται πρὸς τὴν αἰχμάλωτον. Ἡ δὲ, ἐπὶ παρουσίᾳ
πολλῶν γυναικῶν, ὑλικὸν μὲν βοήθημα προσέφερεν
οὐδέν· οὐδὲ γὰρ ἠπίστατο· δεξαμένη δὲ τὸν παῖδα,

[r] τοῦ om. (casu) Reading. Tum βασιλίσκου F.

Christi fidem conversi sint, exponam. Mulier quædam castam ac sobriam ducens vitam, divina disponente providentia ab Iberis capta est. Isti porro Iberi ad Euxinum pontum habitant, Iberorum qui sunt in Hispania, coloni. Mulier igitur captiva, inter ipsos barbaros philosophicum vivendi genus sectabatur. Nam præter arctissimam castimoniæ disciplinam, longissimis etiam jejuniis et continuis orationibus vacabat. Quod cum viderent barbari, ipsa rei novitate perculsi sunt. Forte accidit, ut regis filius admodum puer in morbum incideret. Eum regina ex recepto illius gentis more, ad alias mulieres curandum mittit: si quod forte morbi remedium nossent, usu ipso edoctæ. Sed cum circumductus a nutrice puer nullam opem ab aliis mulieribus reperisset, postremo ad mulierem captivam deducitur. Illa multis mulieribus spectantibus, nullum quidem corporale remedium adhibuit, quippe quæ nullum nosset ejusmodi. Sed acceptum puerum, in stragulo quod ex pilis contextum habebat, deponens,

καὶ εἰς τὸ ἐκ τριχῶν ὑφασμένον αὐτῇ στρωμάτιον
ἀνακλίνασα, λόγον εἶπεν ἁπλοῦν· ὁ Χριστὸς, φησὶν,
ὁ πολλοὺς ἰασάμενος, καὶ τοῦτο τὸ βρέφος ἰάσεται.
6 Ἐπευξαμένης τε ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐπικαλε-
σαμένης Θεὸν, παραχρῆμα ὁ παῖς ἀνερρώννυτο, καὶ
εἶχεν ἐξ ἐκείνου καλῶς· φήμη τε ἐντεῦθεν τὰς τῶν[s]
βαρβάρων γυναῖκας καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως
διέτρεχε· καὶ φανερωτέρα ἡ αἰχμάλωτος ἐγίνετο.
7 Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ ἀρρωστίᾳ
περιπεσοῦσα τὴν αἰχμάλωτον γυναῖκα μετεπέμπετο.
τῆς δὲ παραιτησαμένης μετριαζούσης τε[t] ἐν τοῖς
ἤθεσιν, αὐτὴ φέρεται παρ' αὐτήν· ποιεῖ δὲ[u] ἡ αἰχμά-
λωτος ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς πεποιήκει πρότερον·[x]
παραχρῆμα δὲ ἡ νοσοῦσα ἐρρώσθη καὶ ηὐχαρίστει
8 τῇ γυναικί. Ἡ δὲ, οὐκ ἐμὸν, ἔφη, τὸ ἔργον, ἀλλὰ
Χριστοῦ, ὃς υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον
ποιήσαντος· τοῦτόν τε ἐπικαλεῖσθαι παρῄνει, καὶ
9 ἀληθῆ γνωρίζειν Θεόν. Θαυμάσας δὲ[y] ὁ βασιλεὺς
τῶν Ἰβήρων τὴν ἐκ τῆς νόσου εἰς ὑγιείαν[z] ταχυτῆτα,

[s] Ita F. M. τῶν om. editt. vulg.
[t] δὲ F. M.
[u] τε F. M.
[x] τὸ πρότερον F. M.
[y] τε F.
[z] Ita F. ὑγείαν M. Stephan. et cæteræ deinceps editiones.

hæc tantum protulit verba: Christus qui multos sanavit, hunc etiam sanabit infantem. Post hæc verba cum orationem fecisset, Deique auxilium invocasset, e vestigio sanatus est puer, et in posterum recte se habuit. Fama exinde ad reliquas barbarorum mulieres, et ad ipsam usque reginam pervenit: nomenque captivæ illustrius extitit. Nec multo post ipsa quoque regina in morbum delapsa, mulierem captivam accersit. Quæ cum præ pudore ac modestia recusaret, ipsa ad illam regina defertur. Illa vero, quæ in puero antea fecerat, eadem et hic facit. Statimque regina convaluit ex morbo, et mulieri gratias egit. At illa, non meum, inquit, est hoc opus; sed Christi, qui filius est Dei conditoris hujus mundi. Hortatur ergo ut illum invocet, verumque Deum agnoscat. Porro Iberorum rex tam subitæ

πυθόμενός τε τίς εἴη ὁ θεραπεύσας, δώροις ἠμείβετο τὴν αἰχμάλωτον. ἡ δὲ, οὐκ ἔφη δεῖσθαι[a] πλούτου· ἔχειν γὰρ πλοῦτον τὴν εὐσέβειαν, καὶ δέχεσθαι μέγα δῶρον, εἰ ἐπιγνώσειε τὸν Θεὸν, τὸν ὑπ' αὐτῆς γινωσκόμενον. ταῦτα εἰποῦσα, τὰ δῶρα ἀντέπεμπεν· ὁ
10 δὲ βασιλεὺς, τὸν μὲν λόγον ἐταμιεύσατο. Μεθ' ἡμέραν δὲ ἐξελθόντι αὐτῷ εἰς θήραν, συμβαίνει τοιοῦτό τι. τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καὶ τὰς νάπας ἔνθα ἐθήρα κατέχεεν ὁμίχλη σκότος τε πολύ[b]. καὶ ἦν ἄπορος μὲν ἡ θήρα, ἀδιεξίτητος δὲ ἡ ὁδός· ἐν ἀμηχανίᾳ δὲ γενόμενος πολὺ[c] τοὺς θεοὺς ἐπεκαλεῖτο οὓς
11 ἔσεβεν. Ὡς δὲ οὐδὲν ἤνυε πλέον, τέλος εἰς ἔννοιαν τῆς αἰχμαλώτου λαμβάνει τὸν Θεὸν, καὶ τοῦτον καλεῖ βοηθόν· καὶ ἅμα γε εὔχετο, καὶ τὸ ἐκ τῆς ὁμίχλης
12 διελύετο σκότος. Θαυμάζων δὲ τὸ γενόμενον, χαίρων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἀνεχώρει, καὶ τὸ συμβεβηκὸς διηγεῖτο τῇ γυναικί. καὶ τὴν αἰχμάλωτον εὐθὺς μεταπέμπε-

a δέεσθαι M. b πολὺς M. c πολλῇ F. M.

curationis miraculo obstupefactus; percontatus quisnam id egisset, captivam donis remuneratus est. Illa vero divitiis quidem se nequaquam opus habere respondit: pietatem enim sibi pro divitiis esse. Ceterum magni muneris loco ducturam, si Deum quem ipsa coleret, ipse quoque vellet agnoscere. His dictis, dona sua ad regem remisit. At rex sermonem mulieris tum quidem in animo recondidit. Postridie vero cum ad venandum esset egressus, tale quid ei contigit. Montium juga et saltus in quibus venabatur, nebula et profunda caligine obduci cœpere. Proinde et venatio difficilis, et via impedita atque inextricabilis reddebatur. Rex inops consilii, et quid ageret incertus, deorum suorum opem contentissime implorat. Sed cum nihil proficeret, ad extremum venit illi in mentem captivæ mulieris Deus. Hunc igitur adjutorem vocat. Vix precationem finierat, cum caligo nebulæ subito discussa est. Admiratus hoc factum rex, domum lætus regreditur. Cumque rem omnem ut acciderat, uxori exposuisset, illico captivam mulierem accersiri jubet, sciscitaturque ex

ται, καὶ τίς εἴη ὃν σέβει[d] Θεὸν ἐπυνθάνετο· ἡ δὲ εἰς πρόσωπον ἐλθοῦσα, κήρυκα τοῦ Χριστοῦ τὸν τῶν
13 Ἰβήρων βασιλέα ἐποίησε γενέσθαι. Πιστεύσας γὰρ τῷ Χριστῷ διὰ τῆς εὐσεβοῦς γυναικὸς, πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἴβηρας συγκαλεῖ· καὶ τὰ συμβάντα περί τε τῆς θεραπείας τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὴν θήραν ἐκθέμενος, παρῄνει
14 σέβεσθαι τὸν τῆς αἰχμαλώτου Θεόν. Ἐγένοντο[e] οὖν ἀμφότεροι κήρυκες τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν βασιλεὺς τοῖς ἀνδράσιν, ἡ δὲ γυνὴ ταῖς γυναιξί· μαθὼν δὲ παρὰ τῆς αἰχμαλώτου τὸ σχῆμα τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἐκκλησιῶν, εὐκτήριον οἶκον ἐκέλευσε γενέσθαι· εὐθύς
15 τε τὰ πρὸς οἰκοδομὴν προσέταξεν[f] εὐτρεπίζεσθαι. Καὶ ὁ οἶκος ἠγείρετο. ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς στύλους ἀνορθοῦν[g] ἐπειρῶντο, οἰκονομεῖ τι πρὸς πίστιν τοὺς ἐνοι-
16 κοῦντας ἡ τοῦ Θεοῦ ἕλκουσα πρόνοια. Εἷς γὰρ τῶν στύλων ἀκίνητος ἔμενε· καὶ οὐδεμία εὑρίσκετο μηχανὴ, δυναμένη κινῆσαι αὐτόν, ἀλλὰ τὰ μὲν καλώδια διερρήγνυτο, τὰ δὲ μηχανήματα κατεάγνυτο[h]· ἀπε-

d σήβη M.
e ἐγίνοντο F. M.
f ἐκέλευσεν M.
g ἀνορθοῦντες C. I.
h κατεάσσετο F. M.

ea, quisnam esset Deus ille quem coleret. Illa cum in conspectum regis venisset, id perfecit ut rex Iberorum Christi existeret præco. Quippe ille piæ mulieris hortatu, amplexus fidem Christi, universos Iberos qui ipsius parebant imperio, ad concionem vocat. Cunctisque tam quæ in curatione uxoris ac filii, quam quæ in venatione accidissent, singillatim expositis; ut captivæ mulieris Deum colerent, hortatur. Ambo igitur præcones facti sunt Christi; rex quidem viris; regina vero mulieribus. Rex porro cum ex captiva muliere formam ecclesiarum quæ apud Romanos sunt, didicisset, ecclesiam construi jussit, et cuncta quæ ad opus necessaria erant, confestim parari. Ecclesia ergo construitur. Cum vero columnas etiam erigere conarentur artifices, divina providentia quidpiam molitur, quo incolarum animos alliceret ad fidem. Una enim ex columnis mansit immobilis: nec ulla inveniebatur machina, quæ posset eam commovere. Nam et funes

17 γνωκότες οὖν οἱ ἐργαζόμενοι ἀπεχώρουν. Τότε δεί-
κνυται τῆς αἰχμαλώτου ἡ πίστις· νυκτὸς γὰρ μηδενὸς
ἐγνωκότος καταλαμβάνει τὸν τόπον, καὶ διανυκτερεύει
τῇ εὐχῇ σχολάζουσα. προνοίᾳ τε Θεοῦ ὁ στύλος
ἀνορθοῦται, καὶ ὑψηλότερος τῆς βάσεως ἐν τῷ ἀέρι
18 ἐστήρικτο, μηδαμῶς τῆς κρηπῖδος ἁπτόμενος. Ἡμέ-
ρα δὲ ἦν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔμφρων[i] τις ὢν ἐπὶ τὴν
οἰκοδομὴν παρῆν· ὁρᾷ τε τὸν στύλον ἐπὶ τὴν ἰδίαν
κρεμάμενον βάσιν· καὶ ἐκπλήττεται μὲν αὐτὸς ἐπὶ
τῷ γεγονότι· ἐκπλήττονται δὲ καὶ οἱ παρόντες σὺν
αὐτῷ. μετ' οὐ πολὺ γὰρ[k] ἐπ' ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τῇ
ἰδίᾳ βάσει ὁ στύλος κατιὼν ἱδρύεται[l]· βοή τε ἐντεῦ-
θεν τῶν ἀνθρώπων βοώντων, καὶ ἀληθῆ τὴν πίστιν
ἀνακαλούντων τοῦ βασιλέως, καὶ ὑμνούντων τὸν τῆς
αἰχμαλώτου Θεόν· ἐπίστευόν τε λοιπὸν, καὶ σὺν
προθυμίᾳ πολλῇ τοὺς ὑπολοίπους στύλους ἀνώρθουν·
19 καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τὸ ἔργον τετέλεστο. Πρεσβεία

i "Mallem legere ἔμφροντις ὢν. Nec dubito quin Socrates ita scripserit. Certe Rufinus ex quo Socrates hæc desumpsit, sic habet: *Cum ecce matutinus et anxius cum suis omnibus ingrediens rex,* &c." VALESIUS.

k δὲ M.

l ἱδρύται βοή (expuncto τε) ἐντεῦθεν τῶν ἀνθρώπων ἠγείρετο μέγα βοώντων M.

disrumpebantur et ipsa confringebantur machinamenta. Proinde operarii animum despondentes abscedebant. Hic vero captivæ mulieris fides declarata est. Noctu enim nemine conscio, ad eum locum accessit; ibique orationi vacans, totam noctem exegit. Tunc vero divina favente providentia, columna erigi cœpit, et supra ipsam basim stetit in aere suspensa, ita ut nullatenus basim contingeret. Orto mox die, rex utpote architecturæ peritus, ad fabricam venit: atque ibi columnam supra basim in sublimi pendentem conspicatus; tum ipse, tum omnes qui aderant, ingenti admiratione perculsi sunt. Paulo post enim ipsis spectantibus columna descendens, basi suæ innixa stetit. Clamor inde ab omnibus excitatur, cunctis testantibus veram esse regis fidem, et captivæ mulieris Deum celebrantibus. Jam ergo credentes Christo, alacri animo reliquas columnas erexerunt, totumque opus brevi absolutum est. Post hæc legatio mittitur ad

ἐντεῦθεν πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐγένετο·[m]
παρεκάλουν τε τοῦ λοιποῦ ὑπόσπονδοι Ῥωμαίων
γίνεσθαι, λαμβάνειν τε ἐπίσκοπον καὶ ἱερὸν κλῆρον·
20 πιστεύειν γὰρ εἰλικρινῶς ἔλεγον τῷ Χριστῷ. Ταῦτα
φησὶν ὁ Ῥουφῖνος παρὰ Βακουρίου[n] μεμαθηκέναι, ὃς
πρότερον[o] μὲν ἦν βασιλίσκος Ἰβήρων· ὕστερον δὲ
Ῥωμαίοις προσελθὼν, ταξίαρχος τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ
στρατιωτικοῦ κατέστη· καὶ μεταταῦτα στρατηλα-
τῶν, τὸν κατὰ Μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον τῷ
βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συνηγωνίσατο. τοῦτον μὲν τὸν
τρόπον καὶ Ἴβηρες ἐχριστιάνισαν ἐπὶ τῶν Κωνσταν-
τίνου χρόνων.

ΚΕΦ. ΚΑ. 54

Περὶ Ἀντωνίου τοῦ μοναχοῦ.

Ὁποῖος δὲ ἦν ἐπὶ τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ ὁ μοναχὸς Ἀντώνιος ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Αἰγύπτου, ὃς φανερῶς

m ἐγίνετο F. M.

n βακκουρίου F. M. "Nostri cod. Florent. Sfort. et Allat. βακκουρίου. Sed rectius Bacurius scribitur apud Rufinum et alios." VALESIUS. Cujus judicium hinc confirmatur, quod Stephan. et Genev. κακουρίου habent.

o Ita M. πρότερος cæteri.

imperatorem Constantinum: qua et fœdus sibi in posterum esse cum Romanis, et episcopum cum clericis ad se mitti postulant, affirmantes se ex animo in Christum credere. Hæc Rufinus se a Bacurio didicisse scribit, qui prius quidem regulus fuerat Iberorum: postea vero ad Romanos transgressus, dux Palæstini limitis est constitutus: tandem vero magister militum factus, in bello contra Maximum tyrannum Theodosio imperatori egregiam operam navavit. In hunc modum Iberi, temporibus Constantini Christianam fidem susceperunt.

CAPUT XXI.

De Antonio monacho.

Jam vero qualis in solitudine Ægypti iisdem temporibus extiterit Antonius monachus, qui cum dæmonibus palam dimicavit,

τοῖς δαίμοσιν ἀντεπάλαιεν, ἐφευρίσκων τε ἁπλῶς τὰς τέχνας αὐτῶν καὶ τοὺς ἄθλους, καὶ ὅπως πολλὰ ἐποίει τεράστια, περιττὸν λέγειν ἡμᾶς· ἔφθασε γὰρ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, μονόβιβλον εἰς τὸν αὐτοῦ βίον ἐκθέμενος[p]. τοιούτων ἀγαθῶν εὐφορία κατὰ ταὐτὸν ὑπὸ τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως ἐγένετο.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ[q] Μάνετος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων, καὶ ὅθεν ἦν τὴν ἀρχήν.

1 Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ χρηστοῦ σίτου εἴωθε καὶ ζιζάνια
φύεσθαι· φθόνος γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς ἐφεδρεύειν φιλεῖ.
παρεφύη γὰρ μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου
χρόνων τῷ ἀληθεῖ Χριστιανισμῷ ἑλληνίζων Χρισ-
τιανισμὸς, καθάπερ καὶ τοῖς προφήταις ψευδοπροφῆται,
2 καὶ ἀποστόλοις ψευδαπόστολοι παρεφύοντο. Τηνι-
καῦτα γὰρ τὸ Ἐμπεδοκλέους τοῦ παρ' Ἕλλησι φι-
λοσόφου δόγμα διὰ τοῦ Μανιχαίου Χριστιανισμὸν

p ἐκθέσθαι M. q Περὶ μανιχαίου. M.

astus eorum atque insidias omnes deprehendens; et quemadmodum multa prodigia ac miracula ediderit, superfluum mihi videtur commemorare. Athanasius enim Alexandrinæ urbis episcopus, id argumentum nobis præripuit, peculiari libro de illius vita conscripto. Tanta bonorum copia Constantino regnante, uno fere eodemque tempore abundavit.

CAPUT XXII.

De Mane auctore hæreseos Manichæorum, et unde is originem traxerit.

Verum inter bonum frumentum etiam zizania nasci solent. Quippe dæmonis invidia bonis rebus insidiari consuevit. Etenim paulo ante Constantini tempora, Græcanicus quidam Christianismus vero Christianismo adnasci cœperat: quemadmodum olim prophetis pseudoprophetæ, et apostolis pseudapostoli sese inserebant. Quippe tunc temporis Manichæus quidam, Empedoclis

ὑπεκρίνατο. περὶ[r] οὗ Εὐσέβιος μὲν ὁ Παμφίλου ἐν
τῇ ἑβδόμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐπεμνήσθη·
3 οὐ μὴν ἀκριβῶς διηγήσατο. Διόπερ τὸ παραλειφθὲν
ἐκείνῳ ἀναπληρῶσαι ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι· γνωσθή-
σεται γὰρ, τίς τε ὢν ὁ Μανιχαῖος καὶ πόθεν, τοιαῦτα
ἐτόλμησε. Σκυθιανός τις Σαρακηνὸς γυναῖκα εἶχεν
αἰχμάλωτον ἐκ τῶν ἄνω Θηβῶν· δι' ἣν τὴν Αἴγυπτον
οἰκήσας, καὶ τὴν Αἰγυπτίων παιδείαν μαθὼν, τὴν
Ἐμπεδοκλέους καὶ Πυθαγόρου δόξαν εἰς τὸν Χρισ-
τιανισμὸν παρεισήγαγε[s]· δύο φύσεις εἰπὼν, ἀγαθήν
τε καὶ πονηρὰν, ὡς καὶ Ἐμπεδοκλῆς, νεῖκος ὀνομάζων
4 τὴν πονηρὰν, φιλίαν δὲ τὴν ἀγαθήν. Τούτου δὲ τοῦ
Σκυθιανοῦ μαθητὴς γίνεται Βούδδας, πρότερον Τερέ-
βινθος καλούμενος· ὅς τις ἐπὶ τὴν Βαβυλωνίαν χώραν
ὁρμήσας, ἥ τις ὑπὸ Περσῶν οἰκεῖται, πολλὰ περὶ
ἑαυτοῦ ἐτερατεύετο, φάσκων ἐκ παρθένου γεγενῆσθαι,
5 καὶ ἐν ὄρεσιν ἀνατετράφθαι. Εἶτα συγγράφει βιβλία
τέσσαρα, ἓν μὲν ἐπονομάσας τῶν μυστηρίων· ἕτερον

r οὗπερ pro περὶ οὗ M. s Ita F. M. C. παρήγαγε editt.

Gentilis philosophi dogma in Christianam religionem clam inducere tentavit. De quo viro Eusebius quidem Pamphili in septimo Ecclesiasticæ Historiæ libro mentionem fecit: sed non satis accurate singula exposuit. Quapropter quod ab illo prætermissum est, id necessario a nobis supplendum esse arbitror. Ita enim intelligetur, quis et unde profectus Manichæus, ad tantam audaciam proruperit. Scythianus quidam Saracenus, uxorem habuit captivam, ex superiore oriundam Thebaide. Cujus gratia cum in Ægyptum migravisset, et Ægyptiorum disciplina institutus esset, Empedoclis ac Pythagoræ opinionem in Christianam religionem invexit. Duas enim asseruit esse naturas; alteram bonam, alteram malam; perinde atque Empedocles: qui malam quidem naturam discordiam; bonam vero amicitiam appellabat. Hujus Scythiani discipulus fuit Buddas, qui ante Terebinthus dicebatur. Qui cum venisset in Babyloniam, quæ regio incolitur a Persis, multa de seipso vana ac prodigiosa confinxit; se natum ex virgine, et in montibus educatum esse affirmans. Quatuor deinde conscripsit libros: quorum primum Mysteriorum; alterum Evan-

δὲ, τὸ εὐαγγέλιον· καὶ τὸν θησαυρὸν τρίτον, καὶ τὰ κεφάλαια τέταρτον. τελετὰς δέ τινας ποιεῖν σχηματιζόμενος, ἐδισκεύθη ὑπὸ πνεύματος, καὶ οὕτως
6 ἀπώλετο. Γυνὴ δέ τις παρ' ᾗ κατέλυεν, ἔθαψεν αὐτόν· καὶ τὰ ἐκείνου χρήματα κατασχοῦσα, παιδάριον ὠνήσατο, περὶ ἑπτὰ ἔτη τὴν ἡλικίαν, ὀνόματι Κούβρικον· τοῦτον ἐλευθερώσασα, καὶ γράμματα ἐκδιδάξασα, μετὰ χρόνον ἐτελεύτησε, πάντα αὐτῷ τὰ χρήματα τοῦ Τερεβίνθου καταλείψασα, καὶ τὰ βιβλία ἅπερ ἦν συντάξας ἐκεῖνος, ὑπὸ Σκυθιανῷ
7 παιδευόμενος. Ταῦτα λαβὼν ὁ ἀπελεύθερος Κούβρικος, καὶ ἐπὶ τὰ Περσῶν μέρη χωρήσας, μετονομάζει μὲν ἑαυτὸν Μάνην· τὰ δὲ τοῦ Βούδδα ἤτοι Τερεβίνθου βιβλία, ὡς οἰκεῖα, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλα-
8 νηθεῖσιν ἐξέδωκεν. Αἱ τῶν βίβλων τοίνυν ὑποθέσεις χριστιανίζουσι μὲν τῇ φωνῇ, τοῖς δὲ δόγμασιν ἑλληνίζουσι· καὶ γὰρ πολλοὺς θεοὺς σέβειν ὁ Μανιχαῖος προτρέπεται ἄθεος ὢν, καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν διδάσκει· καὶ εἱμαρμένην εἰσάγει, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ· καὶ μετενσωμάτωσιν δογματίζει φανε-

gelium; tertium Thesaurum; quartum denique Capita inscripsit. Cum autem arcana quædam sacra peragere se fingeret, a dæmone in præceps ex sublimi jactatus misere periit. Mulier vero cujus utebatur hospitio, cadaver ejus sepulturæ mandavit. Cumque pecuniam ejus omnem adepta esset, puerum emit septennem, nomine Cubricum. Quem cum libertate donasset, ac literis instituisset, non multo post abiit e vita: cunctis Terebinthi facultatibus, et libris quos ille a Scythiano edoctus conscripserat, testamento ei relictis. His acceptis, libertus Cubricus in Persidem profectus, se quidem mutato nomine Manem appellavit. Libros vero Buddæ sive Terebinthi, tanquam a se conscriptos, sectatoribus suis tradidit. Horum porro librorum argumenta, verbis quidem religionem Christi præ se ferunt: sed si dogmata attenderis, propius accedunt ad gentilitatem. Multos enim deos colendos esse Manichæus, utpote impius, præcipit. Solem quoque adorandum esse docet. Fatum præterea introducit. Et libertatem humani tollit arbitrii. Idem corpora ex aliis in alia transmutari asserit, Empe-

ρῶς, Ἐμπεδοκλέους καὶ Πυθαγόρου καὶ Αἰγυπτίων ταῖς δόξαις ἀκολουθήσας· καὶ τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ γεγονέναι οὐ βούλεται, φάντασμα αὐτὸν λέγων εἶναι· καὶ νόμον καὶ προφήτας ἀθετεῖ· καὶ ἑαυτὸν ὀνομάζει παράκλητον· ἅπερ πάντα ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου
9 ἐκκλησίας καθέστηκεν. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιστολαῖς, καὶ ἀπόστολον ἑαυτὸν ὀνομάζειν ἐτόλμησεν. ἀλλὰ τοῦ τηλικούτου ψεύδους ἀξίαν εὕρετο[t] δίκην διὰ
10 τοιάνδε αἰτίαν. Τοῦ βασιλέως Περσῶν υἱὸς νόσῳ περιπεπτώκει· ὁ δὲ πατὴρ, τὸ δὴ λεγόμενον, πάντα λίθον ἐκίνει, τὸν υἱὸν σωθῆναι βουλόμενος· μαθὼν τε περὶ τοῦ Μανιχαίου, καὶ τὰς τερατείας αὐτοῦ νομίσας εἶναι ἀληθεῖς, ὡς ἀπόστολον μεταπέμπεται,
11 πιστεύσας δι' αὐτοῦ σωθήσεσθαι τὸν υἱόν. Ὁ δὲ, παραγενόμενος μετὰ τοῦ ἐπιπλάστου σχήματος ἐγχειρίζεται τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἑωρακὼς ὅτι ὁ παῖς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐτεθνήκει, συγκλείσας αὐτὸν, τιμωρεῖσθαι ἕτοιμος ἦν· ὁ δὲ
12 διαδρὰς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν, διασώζεται. Μαθὼν

[t] ηὕρατο M.

doclis et Pythagoræ, Ægyptiorumque opinionem manifeste secutus. Et Christum quidem in carne extitisse negat, phantasma illum fuisse dicens. Legem vero ac Prophetas rejicit, seque ipse Paracletum appellat. Quæ quidem omnia a recta ecclesiæ fide aliena esse constat. Quin etiam in epistolis se ipsum ausus est apostolum nominare. Verum falsi hujus erroris debitas tandem pœnas luit, ob hujusmodi causam. Persarum regis filius forte in morbum inciderat. Eum pater ut morbo liberaret, omnem, ut vulgo dicitur, movebat lapidem. Cum autem Manichæi fama ad eum pervenisset, ratus vera esse hominis prodigia atque miracula, eum tanquam apostolum accersit; sperans scilicet fore, ut filius ejus opera sanaretur. Qui cum venisset, ficta ac simulata specie, regalem puerum curandum in manus sumit. Rex vero qui puerum inter manus ejus mortuum esse viderat, hominem in vincula conjici jubet, extremo supplicio propediem affecturus. Verum ille ex vinculis elapsus, in Mesopotamiam profugit. At rex

τε αὐτὸν ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἐκεῖ διατρίβειν, 56
ἀνάρπαστον[u] ποιήσας, ζῶντα ἐξέδειρεν· καὶ ἀχύρων
τὴν δορὰν πληρώσας, πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως
13 προὔθηκε. Ταῦτα δὲ ἡμεῖς, οὐ πλάσαντες λέγομεν,
ἀλλὰ διαλόγῳ[x] Ἀρχελάου τοῦ ἐπισκόπου Κασχάρων,
μιᾶς τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ πόλεων, ἐντυχόντες συνη-
γάγομεν. αὐτὸς γὰρ Ἀρχέλαος διαλεχθῆναι αὐτῷ
φησὶ κατὰ πρόσωπον, καὶ τὰ προγεγραμμένα εἰς τὸν
14 βίον αὐτοῦ ἐκτίθεται. Τοῖς οὖν ἀγαθοῖς ἐνακμά-
ζουσιν[y] ὁ φθόνος, καθὰ ἔφην, ἐφεδρεύειν φιλεῖ. τίς
δὲ ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τοῦτο γίνεσθαι
συγχωρεῖ, πότερον γυμνάσαι τὰ ἀγαθὰ τῶν δογμάτων
βουλόμενος τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πίστει
προσγινομένην ἀλαζονείαν ἐκκόπτειν, ἢ ὅπως ποτὲ
ἔχοι, δυσχερὴς μὲν καὶ μακρὰ ἡ ἀπόδοσις, οὐκ εὐ-
καίρως[z] δὲ νῦν ἐξετάζεται· οὔτε γὰρ δόγματα πρό-
κειται γυμνάζειν ἡμῖν, οὔτε τοὺς περὶ προνοίας καὶ

[u] ἀνάσπαστον F.

[x] Ita emendare voluit Valesius admonens; "scribendum est διαλόγῳ Ἀρχελάου. Sequitur enim ἐντυχόντες." Adstipulatur secunda manu M. nam a prima scriptum habuit διὰ λόγου. διὰ λόγου cæteri.

[y] ἐν ἀκμάζουσιν F., qui voces compositas hunc in modum dividere solet; ut, e. g., supra, hoc ipso capite, χρήματα κατὰ σχοῦσα παιδάριον ὠνήσατο. Sed non opus est hæc ubique describere.

[z] εὔκαιρον δὲ νῦν ἐξετάζεσθαι M.

Persarum, comperto quod Manichæus in illis partibus moraretur, inde abrepto cutem detrahi jussit, eamque paleis oppletam ante civitatis portas appendit. Atque hæc nos haudquaquam commenti sumus: sed ex disputatione quadam Archelai Cascharorum urbis in Mesopotamia episcopi, a nobis lecta excerpsimus. Hic enim Archelaus ait se cum Manichæo ipso coram disputasse, et ea quæ superius a nobis relata sunt de illius vita commemorat. Bonis igitur rebus, tunc cum maxime florent, livor ut dixi, insidiari solet. Porro quam ob causam benignitas Dei istud fieri permittat; an ut recta ecclesiæ dogmata probet atque examinet, et arrogantiam quæ fidei adnasci solet, penitus exscindat; an ob aliam quamcunque rationem, difficilis ac prolixa est disputatio, nec a nobis commode nunc pertractari potest. Non enim nobis

κρίσεως τοῦ Θεοῦ δυσευρέτους λόγους κινεῖν, ἀλλ'
ἱστορίαν γεγονότων περὶ τὰς ἐκκλησίας πραγμάτων
15 ὡς οἷόν τε διηγήσασθαι. Ὅπως μὲν οὖν μικρὸν
ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων ἡ Μανιχαίων
παρεφύη[a] θρησκεία, εἴρηται· ἐπανέλθωμεν δὲ ἐπὶ τοὺς
χρόνους τῆς προκειμένης ἱστορίας.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Ὡς[b] Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας καὶ Θέογνις ὁ Νικαίας ἀναθαρσήσαντες σπουδὴν πεποίηνται παρατρέψαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, διὰ τὸ σκευωρήσασθαι Ἀθανάσιον.

1 Οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν τῆς ἐξορίας ἐπανελ-
θόντες τὰς μὲν ἐκκλησίας κατέλαβον, ἐξωθήσαντες,
ὡς ἔφην, τοὺς χειροτονηθέντας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν·
παρρησίαν τε οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐκτήσαντο παρὰ τῷ

[a] προεφύη F. M. "Rectius Cod. Allat. παρεφύει. Sic enim in principio hujus capitis: παρεφύη γὰρ μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων τῷ ἀληθεῖ χριστιανισμῷ ἑλληνίζων Χριστιανισμός. Metaphora est a lolio est zizaniis, quæ frumento adnasci solent." VALESIUS; quem secutus sum, nisi quod παρεφύει in παρεφύη mutavi, ut cum præcedente forma vocis congrueret. προεφύει Stephan. Genev.

[b] Ὡς εὐσέβιος καὶ θέογνις αὖθις κατὰ τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου καὶ ἀθανασίου ἐχώρησαν. M. Tum pro διὰ τὸ legendum est proculdubio διὰ τοῦ.

propositum est, dogmatum veritatem examinare, et abstrusas providentiæ ac judicii divini rationes excutere; sed rerum in ecclesia gestarum historiam pro virium nostrarum modulo contexere. Quo igitur modo manichæorum superstitio paulo ante Constantini tempora exorta sit, abunde dictum est a nobis. Nunc vero ad propositæ nobis historiæ seriem revertamur.

CAPUT XXIII.

Quomodo Eusebius Nicomediensis et Theognis Nicænus, resumpta fiducia, Nicænam fidem subvertere conati sunt, structis Athanasio insidiis.

Eusebius et Theognis ab exilio reversi, ecclesias quidem suas receperunt, expulsis, uti diximus, his qui in ipsorum locum fuerant ordinati. Ceterum maximam adepti sunt auctoritatem apud

βασιλεῖ, ὃς πάνυ διὰ τιμῆς ἦγεν αὐτοὺς, ὡς ἀπὸ
2 κακοδοξίας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστρέψαντας. Οἱ
δὲ, τῇ δοθείσῃ παρρησίᾳ καταχρησάμενοι, μείζονα
τῆς προλαβούσης ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἐκίνησαν,
διχόθεν ὁρμώμενοι, ἔκ τε τῆς προκατασχούσης αὐτοὺς
Ἀρειανῆς δόξης, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Ἀθανάσιον ἀπεχ-
θείας· ἐπειδὴ αὐτοῖς[c] ἐκεῖνος ἐν τῇ συνόδῳ γενναίως
3 περὶ τῶν ζητουμένων δογμάτων ἀντέπεσεν. Πρῶτον 57
μὲν τὴν Ἀθανασίου χειροτονίαν διέβαλλον, καὶ[d] ὡς
ἀναξίου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ μὴ ὡς ὑπὸ ἀξιο-
πίστων γεγενημένου[e]. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος κρείττων
τῆς διαβολῆς ἐδείκνυτο, ἐγκρατὴς γὰρ τῆς Ἀλεξαν-
δρέων ἐκκλησίας γενόμενος, διαπύρως ὑπὲρ τῆς ἐν
Νικαίᾳ πίστεως ἠγωνίζετο, τότε δὴ οἱ περὶ Εὐσέβιον
σπουδὴν ἐτίθεντο, Ἀθανάσιον μὲν σκευωρήσασθαι,
Ἄρειον δὲ καταγαγεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν· οὕτω

c αὐτοὺς M.

d καὶ om. M.

e γεγενημένον F. de quo Valesius ait, "ad veram scripturam propius accedit. Scribo igitur, καὶ ὡς μὴ ὑπὸ ἀξιοπίστ. γεγενημένην. Duplici enim nomine Eusebiani reprehendebant ordinationem Athanasii; tum quod Athanasius eo honore indignus esset, tum quod ejus ordinatio facta fuisset a viris minime idoneis. Vide Philostorgium." Sed nil opus est mutare: constat enim γίγνεσθαι de Clericis ordinatis dici; ut infr. v. 22. §. 48.—γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ, ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται, μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι &c.

imperatorem, qui illos tanquam a falsa ad rectam conversos doctrinam, summo in honore habebat. Illi vero concessa ipsis libertate abusi, multo graviorem quam qui antea fuerat, tumultum in orbe terrarum excitaverunt: duabus præcipue causis eos impellentibus, tum Arii opinione qua jampridem implicati tenebantur; tum capitali odio quo contra Athanasium flagrabant, eo quod ille in synodo cum de fidei dogmatibus ageretur, fortiter ipsis restiterat. Primum igitur ordinationem Athanasii criminari cœperunt, quasi et indignus ipse esset episcopatu, et ab hominibus parum idoneis electus. Sed postquam ille omni calumnia superior apparuit: compos siquidem Alexandrinæ ecclesiæ, pro Nicæna fide acriter decertabat: tunc Eusebius Athanasio quidem insidias struere, Arium autem Alexandriam reducere, omni studio con-

γὰρ μόνως δυνήσεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν
4 ἐκβαλεῖν, παρεισάγειν δὲ τὴν ἀρειανίζουσαν. Ἔγρα-
φεν οὖν Εὐσέβιος Ἀθανασίῳ, δέχεσθαι Ἄρειον καὶ
τοὺς ἀμφ' αὐτόν· καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν
δὲ διηπείλει. ἐπεὶ δὲ Ἀθανάσιος οὐδενὶ τρόπῳ
ἐπείθετο, κατασκευάζει πεισθῆναι[f] τὸν βασιλέα, δέ-
ξασθαι μὲν εἰς πρόσωπον τὸν Ἄρειον, καὶ κάθοδον
αὐτῷ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρασχεῖν· καὶ ταῦτα
μὲν ὅπως ἐξίσχυσε κατεργάσασθαι, κατὰ χώραν ἐρῶ.
5 Πρὸ τούτων δὲ ἑτέρα ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιγίνεται τα-
ραχή· καὶ γὰρ πάλιν τὴν εἰρήνην οἱ οἰκεῖοι τῆς ἐκ-
6 κλησίαις ἐτάραττον. Εὐσέβιος μὲν οὖν ὁ Παμφίλου
φησὶν, εὐθὺς μετὰ τὴν σύνοδον πρὸς ἑαυτὴν στασιά-
ζειν τὴν Αἴγυπτον, τὴν αἰτίαν μὴ προστιθείς· ἐξ ὧν
καὶ διγλώσσου δόξαν ἐκτήσατο, ὅτι τὰς αἰτίας λέγειν
ἐκκλίνων, μὴ συνευδοκεῖν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνέθετο·
ὡς δὲ ἡμεῖς ἐκ διαφόρων ἐπιστολῶν εὑρήκαμεν, ἃς
μετὰ τὴν σύνοδον οἱ ἐπίσκοποι πρὸς ἀλλήλους ἔγρα-
φον, ἡ τοῦ ὁμοουσίου λέξις τινὰς[g] διετάραττε· περὶ

f πεισθῆναί τε F.

g διετάραττε τινὰς M.

tendit. Neque enim aliter consubstantialis fidem deturbare, et Arianam hæresim ejus loco inducere se posse existimabat. Scripsit igitur Eusebius Athanasio, ut Arium sociosque ejus in ecclesiam reciperet. Et per literas quidem obsecrabat: palam vero et in publico minabatur. Verum cum Athanasius nulla ratione flecti posset, conatus est imperatori persuadere, ut Arium in conspectum suum venire pateretur: simulque ut Alexandriam redeundi liberam ei facultatem daret. Atque hæc quidem quomodo perficere valuerit, suo loco commemorabo. Ceterum antequam hæc gererentur, alius denuo tumultus in ecclesiis exortus est. Pacem enim ecclesiæ domestici ejus iterum perturbarunt. Eusebius quidem Pamphili scribit, Ægyptios statim post synodum mutuas inter se rixas ac seditiones agitasse. Causam tamen facti non adjungit. Unde et bilinguis a plerisque existimatus est, eo quod causas discidiorum exponere detrectarit, cum apud se constituisset, iis quæ in synodo decreta erant minime consentire. Verum sicut nos ex variis epistolis deprehendimus, quas episcopi

ἣν κατατριβόμενοι καὶ ἀκριβολογούμενοι τὸν κατὰ ἀλλήλων πόλεμον ἤγειραν· νυκτομαχίας τὲ οὐδὲν ἀπεῖχε τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ ἀλλήλους ἐφαίνοντο νοοῦντες, ἀφ' ὧν ἀλλήλους βλασφημεῖν ὑπελάμβανον.
7 Οἱ μὲν γὰρ τοῦ ὁμοουσίου τὴν λέξιν ἐκκλίνοντες, τὴν Σαβελλίου καὶ Μοντανοῦ δόξαν εἰσηγεῖσθαι τοὺς αὐτὴν[h] προσδεχομένους ἐνόμιζον· καὶ διὰ τοῦτο βλασφήμους ἐκάλουν, ὡς ἀναιροῦντας τὴν ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ πάλιν τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενοι, πολυθεΐαν εἰσάγειν τοὺς ἑτέρους νομίζοντες, ὡς 58
8 Ἑλληνισμὸν εἰσάγοντας ἐξετρέποντο. Καὶ Εὐστάθιος μὲν ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος διασύρει τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραχαράττοντα· Εὐσέβιος δὲ τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ πίστιν οὔ φησι παραβαίνειν· διαβάλλει δὲ Εὐστάθιον, ὡς τὴν Σαβελλίου δόξαν εἰσάγοντα· διὰ ταῦτα ἕκαστοι ὡς κατὰ

[h] Ita M. *αὐτὴν τοὺς* vulgo. Porro et *τοὺς τοῦτο προσδεχομένους* Sozom. ii. 18, et *τοὺς αὐτὸ παραδεχομένους* Niceph. viii. 45, uterque hinc desumptum.

post absolutam synodum ad sese mutuo scripserunt; vox consubstantialis quorumdam animos conturbabat. Quam illi diu multumque versantes et scrupulosius examinantes, intestinum inter se bellum excitaverunt. Eaque res nocturnæ pugnæ haudquaquam dissimilis erat. Neque enim utrique satis intelligere videbantur, cur sese invicem calumniis appetere instituissent. Etenim qui consubstantialis vocem aversabantur, Sabellii ac Montani dogma ab iis qui vocem illam probabant, induci arbitrabantur. Atque idcirco impios illos vocabant, utpote qui filii Dei existentiam tollerent. Contra vero illi qui consubstantialis vocem tuebantur, cum multorum Deorum cultum adversarios introducere censerent, eos tanquam superstitionem gentilium invehentes aversabantur. Et Eustathius quidem Antiochenus episcopus Eusebium perstringit, tanquam eum qui Nicænam fidem adulteraret. Eusebius vero, se quidem a Nicæna fide nullatenus ait discedere: Eustathium vero criminatur, tanquam dogma Sabellii adstruentem. His de causis singuli episcopi, velut contra adversarios scriptis voluminibus decertarunt. Et cum utrique dicerent filium Dei

ἀντιπάλων τοὺς λόγους συνέγραφον·[i] ἀμφότεροί τε λέγοντες ἐνυπόστατόν τε καὶ ἐνυπάρχοντα τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἕνα τὲ Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἶναι ὁμολογοῦντες, ἀλλήλοις, οὐκ οἶδ' ὅπως, συμφωνῆσαι οὐκ ἴσχυον· καὶ διὰ ταῦτα ἡσυχάζειν οὐδενὶ τρόπῳ ἠνείχοντο.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Περὶ[k] τῆς γενομένης συνόδου ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἣ καθεῖλεν Εὐστάθιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον· ἐφ' ᾧ στάσεως γενομένης, μικροῦ ἀνετράπη ἡ πόλις.

1 Σύνοδον οὖν ἐν Ἀντιοχείᾳ ποιήσαντες, καθαιροῦσιν Εὐστάθιον, ὡς τὰ Σαβελλίου μᾶλλον φρονοῦντα, ἢ ἅπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐδογμάτισεν· ὡς μὲν οὖν τινες φασὶν, δι' ἄλλας οὐκ ἀγαθὰς αἰτίας· φανερῶς γὰρ οὐκ εἰρήκασι. τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων εἰώθασι τῶν καθαιρουμένων ποιεῖν οἱ ἐπίσκοποι, κατηγοροῦντες[l] μὲν καὶ ἀσεβεῖν λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς
2 ἀσεβείας οὐ προστιθέντες. Ὅτι μέντοι ὡς σαβελλί-

[i] *συνεγράφοντο* F. M. Tum *τε* post *ἀμφότεροι* om. F.
[k] *Περὶ τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ τῶν ἀρειανῶν συνόδου.* M.
[l] *κακηγοροῦντες* M.

propriam personam atque existentiam habere, Deumque in tribus personis unum esse confiterentur, tamen nescio quo pacto, nullatenus inter se consentire potuerunt, nec ulla ratione quiescere sustinuerunt.

CAPUT XXIV.

De Synodo Antiochena, in qua depositus est Eustathius Antiochensis episcopus: propter quem exorta seditio totam fere urbem delevit.

Congregata igitur Antiochiæ synodo, Eustathium deponunt, ut qui Sabellii dogmati potius, quam Nicænæ Synodi decretis insisteret. Sunt qui ob alias etiam causas minus honestas depositum esse dicant; quas tamen in medium non proferunt. Solent autem episcopi, in omnibus id facere quos deponunt: ut eos quidem probris onerent, et impios esse pronuntient; causas vero impietatis non exponant. Porro quod Eustathius tanquam Sa-

ζοντα καθεῖλον Εὐστάθιον, Κύρου[m] τοῦ Βεροίας
ἐπισκόπου κατηγοροῦντος αὐτοῦ, Γεώργιος ὁ Λαο-
δικείας τῆς ἐν Συρίᾳ ἐπίσκοπος, εἷς ὢν τῶν μισούν-
των τὸ ὁμοούσιον[n], ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τῷ εἰς Εὐσέ-
3 βιον τὸν Ἐμισηνὸν[o] ἔγραψεν εἰρηκέναι[p]. Καὶ περὶ
μὲν τοῦ Ἐμισηνοῦ Εὐσεβίου κατὰ χώραν ἐροῦμεν.
Γεώργιος δὲ περὶ Εὐσταθίου γράφει· φάσκων γὰρ
Εὐστάθιον ὑπὸ τοῦ[q] Κύρου κατηγορεῖσθαι ὡς σα-
βελλίζοντα, αὖθις τὸν Κῦρον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἁλόντα
4 καθῃρῆσθαι φησί. Καὶ πῶς οἷόν τε, Κῦρον τὰ 59
Σαβελλίου φρονοῦντα κατηγορεῖν Εὐσταθίου ὡς Σα-
βελλίζοντος; ἔοικεν οὖν Εὐστάθιον δι' ἑτέρας καθῃ-
5 ρῆσθαι προφάσεις. Τότε δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ δεινὴ
στάσις ἐπὶ τῇ αὐτοῦ καθαιρέσει γεγένηται· καὶ μετὰ
ταῦτα πολλάκις περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου τοσοῦτος
ἐξήφθη πυρσὸς, ὡς μικροῦ δεῆσαι τὴν πᾶσαν ἀνα-

m κύρον τὸν βερροίας ἐπίσκοπον κατηγοροῦντα M. βεροίας F. Βερροίας editt.

n ὁμούσιον F.

o ἐμεσηνὸν M.

p "Mirum est quantopere errarint interpretes in hujus loci versione, qui non viderunt ultimam vocem expungendam esse, utpote superfluam. Nam cum initio adnotatum esset in margine, pro ἔγραψεν, alias scribi εἴρηκεν; postea hæc vox in textum irrepsit e margine." VALESIUS.

q τοῦ om. F. M.

belliano dogmati favens, ab episcopis depositus sit, accusante illum Cyro Berœæ urbis episcopo, Georgius Laodiceæ qui in Syria est episcopus, unus ex eorum numero qui vocem consubstantialis oderant, in laudatione Eusebii Emiseni scribit. Ac de Eusebio quidem Emiseno alibi suo loco dicturi sumus. Georgius vero de Eustathio ea scribit quæ parum inter se cohærent. Nam cum dicat Eustathium tanquam Sabelliani dogmatis assertorem, a Cyro accusatum fuisse; rursus Cyrum ejusdem erroris convictum ac depositum esse tradit. Sed quo tandem modo fieri potuit, ut Cyrus Sabelliano dogmati addictus, Eustathium tanquam Sabellianum in judicium vocaret? Quocirca Eustathius alias ob causas videtur fuisse depositus. Porro tunc temporis Antiochiæ ingens seditio exorta est in illius depositione. Sed et postea cum de episcopo eligendo ageretur, tanta flamma dissensionis exarsit, ut

τραπῆναι πόλιν, εἰς δύο τμήματα διαιρεθέντος τοῦ
λαοῦ· τῶν μὲν Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου ἐκ τῆς ἐν
Παλαιστίνῃ Καισαρείας μεταφέρειν φιλονεικούντων
ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν· τῶν δὲ σπευδόντων ἐπαναγα-
6 γεῖν[r] Εὐστάθιον. Συνελαμβάνετο δὲ ἑκατέρῳ μέρει
καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως· καὶ στρατιωκὴ χεὶρ, ὡς
κατὰ πολεμίων κεκίνητο, ὡς καὶ ξιφῶν μέλλειν ἅπ-
τεσθαι, εἰ μὴ ὁ Θεός τε καὶ ὁ παρὰ τοῦ βασιλέως
7 φόβος, τὰς ὁρμὰς τοῦ πλήθους ἀνέστειλεν· Ὁ μὲν γὰρ
βασιλεὺς δι' ἐπιστολῶν τὰ γεγενημένα καὶ τὰς στάσεις
κατέπαυσεν, Εὐσέβιος δὲ παραιτησάμενος· ἐφ' ᾧ καὶ
θαυμάσας αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, γράφει τε αὐτῷ καὶ τὴν
πρόθεσιν αὐτοῦ ἐπαινέσας, μακάριον ἀποκαλεῖ, ὅτι[s]
οὐ μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ πάσης σχεδὸν[t] τῆς οἰκουμένης
8 ἐπίσκοπος ἄξιος εἶναι ἐκρίθη. Ἐφεξῆς οὖν ἐπὶ ἔτη
ὀκτὼ λέγεται τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον τῆς ἐκκλησίας
σχολάσαι· ὀψὲ δέ ποτε σπουδῇ τῶν τὴν ἐν Νικαίᾳ
πίστιν παρατρέπειν σπουδαζόντων, χειροτονεῖται Εὐ-

r Ita F. M. C. ἐπαγάγειν editt.

s καὶ ὅτι M.

t πάσης ἁπλῶς τῆς οἰκουμένης ἐκρίθη: in marg. eadem man. γρ. ἐκλήθη F. πάσης ἁπλῶς τῆς οἰκουμένης εἰ ἐπίσκοπος ἄξιον ἦν ἐκρίθη M. πάσης ἁπλῶς I.

parum abfuerit quin tota civitas funditus everteretur, populo duas in partes diviso; et his quidem Eusebium Pamphili a Cæsarea Palæstinæ Antiochiam transferre: illis vero Eustathium in sedem suam restituere contendentibus. Utrique autem Christianorum parti tota civitas sese adjunxit. Milites quoque velut contra hostes, utrinque in acie stetere. Ventumque esset ad gladios, nisi Deus et imperatoris metus plebis impetum repressisset. Nam imperator quidem literis suis, Eusebius vero episcopatum recusando, tumultum illum ac seditionem sedavit. Quo illum nomine imperator magnopere miratus, scripsit ad eum literas, in quibus consilium ejus laudat, et felicem eum prædicat, qui non unius civitatis, sed totius fere orbis episcopatu dignus esset judicatus. Igitur Antiochena sedes octo deinceps continuos annos vacasse dicitur. Sero tandem, opera ac studio eorum qui Nicænam fidem convellere nitebantur, episcopus ordinatus est Eu-

9 φρόνιος. Τοσαῦτα μὲν περὶ[u] τῆς συνόδου, ἡ κατὰ
τὴν Ἀντιόχειαν δι᾽ Εὐστάθιον γέγονεν, ἱστορείσθω.
Μετὰ ταῦτα δὲ εὐθὺς καὶ ὁ τὴν Βηρυτὸν μὲν πάλαι
καταλιπὼν Εὐσέβιος, τότε δὲ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ
κρατῶν ἐκκλησίας, σπουδὴν ἔθετο σὺν τοῖς ἀμφ᾽
αὐτὸν, Ἄρειον καταγαγεῖν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν·
πῶς δὲ ἐξίσχυσαν τοῦτο κατεργάσασθαι, καὶ πῶς
ἐπείσθη ὁ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον δέξασθαι Ἄρειον
καὶ τὸν σὺν αὐτῷ Εὐζώϊον, ἤδη λεκτέον.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ τοῦ[x] πρεσβυτέρου τοῦ σπουδάσαντος ἀνακληθῆναι Ἄρειον.

1 Ἦν ἀδελφὴ τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, τοὔνομα
Κωνσταντία· γυνὴ δὲ ἐγεγόνει Λικιννίου, τοῦ πρό-
τερον μὲν συμβασιλεύσαντος αὐτῷ Κωνσταντίνῳ,
μετὰ ταῦτα δὲ τυραννήσαντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀναιρε-
2 θέντος. Ταύτῃ πρεσβύτερός τις τῷ Ἀρειανῶν[y]
προσκείμενος δόγματι γνώριμος ἦν, καὶ ἐν τοῖς

[u] καὶ περὶ F. M. [x] Περὶ τῆς ἀνακλήσεως ἀρείου. M. [y] ἀρειανῷ F. M.

phronius. Atque hæc dicta sint de concilio, quod propter Eustathium Antiochiæ congregatum est. Statim post hæc Eusebius qui jampridem Berytum reliquerat, tunc vero temporis Nicomediensem regebat ecclesiam, una cum gregalibus suis omni studio in id incubuit, ut Arium Alexandriam reduceret. Quonam autem modo id illi perfecerint, et qua ratione imperatori persuaserint, ut Arium et Euzoium in conspectum suum venire pateretur, nunc tempus est commemorare.

CAPUT XXV.

De presbytero, qui operam navavit ut Arius revocaretur.

Constantinus imp. sororem habuit, nomine Constantiam. Nupta hæc olim fuerat Licinio, qui prius quidem una cum Constantino imperaverat: postea vero ad tyrannidem prolapsus, eam ob causam interfectus est. Huic familiaris erat presbyter quidam Arianæ favens sectæ; adeoque inter ejus domesticos censebatur.

οἰκείοις ἐτάττετο. Ὑποβαλόντος οὖν Εὐσεβίου καὶ
τῶν σὺν αὐτῷ, λόγους περὶ Ἀρείου πρὸς τὴν γυναῖκα
παρέσπειρεν, ἠδικῆσθαι φάσκων αὐτὸν ὑπὸ τῆς συνό-
δου, καὶ μὴ φρονεῖν ὡς περὶ αὐτοῦ λόγος κατέχει.
3 Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Κωνσταντία τῷ μὲν πρεσβυτέρῳ
ἐπίστευεν,[z] τῷ δὲ βασιλεῖ λέγειν οὐκ ἐτόλμα. συμ-
βαίνει δὲ χαλεπῇ νόσῳ περιπεσεῖν τὴν Κωνσταντίαν·
ὁ δὲ[a] βασιλεὺς συνεχῶς ἀρρωστοῦσαν αὐτὴν ἐπε-
4 σκέπτετο. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γυνὴ ἐκ τῆς νόσου χαλεπώ-
τερον διετέθη, θνήσκειν δὲ προσεδόκα[b], παρακατατί-
θεται τῷ βασιλεῖ τὸν πρεσβύτερον, μαρτυροῦσα αὐτῷ
σπουδὴν καὶ εὐλάβειαν, καὶ ὡς εὔνους εἴη περὶ τὴν
5 βασιλείαν αὐτοῦ. Ἡ μὲν οὖν μετ᾽ οὐ πολὺ τεθνήκει·
ὁ δὲ πρεσβύτερος ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις τοῦ βασιλέως
ἐτάττετο· καὶ δὴ καταβραχὺ τὴν παρρησίαν αὐξήσας,
τοὺς αὐτοὺς ἀναφέρει λόγους περὶ τοῦ Ἀρείου τῷ
βασιλεῖ, οἷς[c] πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἐχρήσατο πρότερον·
φάσκων μὴ ἄλλως φρονεῖν Ἄρειον, ἢ ὃ τῇ συνόδῳ
δοκεῖ· ἐλθόντα τε αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, συντίθε-

[z] Ita F. M. ἐπίστευσε editt. [a] ὁ δὲ δη M. [b] προσεδοκᾶτο M. [c] οὓς F.

Iste igitur ab Eusebio et reliquis ejusdem factionis impulsus, in familiaribus cum Constantia colloquiis sermonem interseruit de Ario; illum injuria affectum esse dicens a synodo, nec ita sentire ut rumore vulgi ferebatur. Quæ cum audisset Constantia, presbytero quidem facile credidit: sed imperatori dicere minime ausa est. Accidit interea, ut Constantia in gravem morbum incideret. Eam imperator ægrotantem assidue invisebat. Cum autem morbus quotidie ingravesceret, et mulier mortem jam expectaret, imperatori commendat presbyterum, industriam ejus ac religionem devotamque principis obsequio fidem ac benevolentiam testimonio suo confirmans. Et illa quidem non multo post fato functa est. Presbyter vero inter familiarissimos imperatoris deinceps haberi cœpit. Qui paulatim majorem nactus auctoritatem, eundem de Ario sermonem suggerit imperatori, quem antea cum sorore ejus habuerat, Arium affirmans non aliud sentire, quam quod a synodo decretum fuisset; et si in conspectum ipsius admitteretur, synodi

σθαι τούτοις, καὶ ἀλόγως[d] συκοφαντεῖσθαι τούτοις[e].
6 Ξένα καταφαίνεται τῷ βασιλεῖ τὰ παρὰ τοῦ πρεσ-
βυτέρου λεγόμενα· καὶ εἰ Ἄρειος, ἔφη, συντίθεται
τῇ συνόδῳ, καὶ εἰ τὰ ἐκείνης φρονεῖ, δέξομαί τε
αὐτὸν εἰς πρόσωπον, καὶ σὺν τιμῇ ἐκπέμψω ἐπὶ τὴν
Ἀλεξάνδρειαν. ταῦτα ἔλεγε, καὶ αὐτίκα πρὸς αὐτὸν
ἔγραφε τάδε.

7 Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς Ἀρείῳ[f].

Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στερρότητί σου, ὅπως ἂν εἰς
τὸ ἐμὸν στρατόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θέας
ἀπολαῦσαι δυνηθείης. θαυμάζομεν δὲ σφόδρα, μὴ παρα-
8 χρῆμα τοῦτο πεποιηκότα. Διόπερ νῦν ἐπιβὰς ὀχήματος
δημοσίου εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπεί-
χθητι· ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν εὐμενείας τε καὶ ἐπιμελείας
τυχὼν, ἐπὶ τὴν πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθῇς. Ὁ Θεός σε
διαφυλάττοι, ἀγαπητέ. Ἐδόθη τῇ πρὸ πέντε καλανδῶν
Δεκεμβρίων.

9 Καὶ αὕτη μὲν ἡ πρὸς Ἄρειον τοῦ βασιλέως ἐπι- 61
στολή. θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι τὴν σπουδὴν καὶ
τὸν ζῆλον, ὃν εἶχεν ὁ βασιλεὺς περὶ τὴν θεοσέβειαν·
φαίνεται γὰρ διὰ[g] τῆς ἐπιστολῆς, ὡς πλειστάκις
αὐτὸν ἐπὶ μετάνοιαν προτρεψάμενος, ἀφ' ὧν μέμφεται
ὅτι πολλάκις αὐτοῦ γράψαντος, μὴ ταχέως Ἄρειος
10 ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἄρειος μὲν οὖν δεξά-
μενος τοῦ βασιλέως τὰ γράμματα, μετ' οὐ πολὺ
παρῆν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν· συμπαρῆν δὲ
αὐτῷ καὶ Εὐζώϊος, ὃν καθεῖλεν Ἀλέξανδρος ὄντα
11 διάκονον, ὅτε καθῄρει τοὺς περὶ Ἄρειον. Δέχεται
οὖν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς εἰς πρόσωπον, καὶ διεπυνθά-
νετο εἰ τῇ πίστει συντίθενται· τῶν δὲ συνθεμένων
ἑτοίμως, ὁ βασιλεὺς ἔγγραφον αὐτοὺς ἐπιδιδόναι τὴν
πίστιν ἐκέλευσεν.

[d] μὴ ἀλόγως codd. et editt. Sed delendum est μὴ, teste Nicephoro, qui habet δείξειν ἀληθῆ κατὰ πρόσωπον, ὡς ἀλόγως συκοφαντοῖτο viii. 47. Christoph. Savil. et Vales. consentientibus.

[e] "Ultima vox (τούτοις) delenda est. Quam etiam Leo Allatius deesse monuit in suo codice. Sed utrum post verbum συντίθεσθαι, an post συκοφαντεῖσθαι deesset, non notavit. Alterutro certe in loco superflua est." VALESIUS. Τούτοις non superfluum est, deleto prævio μή. Reddas, *consensurum esse his, et falso insimulari ab illis.*

[f] Ἀρείῳ om. F. M.

decretis consensurum esse; et sine causa eum falso insimulari. Nova atque admiranda imperatori visa sunt, quæ a presbytero dicebantur. Sic igitur ille respondit presbytero. Si Arius decretis synodi subscribit, et eadem sentit cum synodo, eum in conspectum meum admittam libens, et cum honore remittam Alexandriam. Hæc loquutus, confestim ad illum scripsit in hunc modum.

Victor Constantinus Maximus Augustus Ario.

Jampridem gravitati tuæ significatum est, ut ad comitatum nostrum venires, quo majestatis nostræ conspectu perfrui posses. Sed mirari satis non possumus, quod confestim id non præstiteris. Conscenso igitur vehiculo publico, ad comitatum nostrum venire accelera, ut nostram clementiam ac beneficentiam expertus, in

[g] ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πλειστάκις M.

patriam reverti possis. Divinitas te servet, frater dilectissime. Data ante diem quintum calendarum Decembrium.

Et hæc quidem est imperatoris ad Arium epistola. Hic vero mirari subit imperatoris studium atque zelum, quo erga religionem erat affectus. Ex hac enim epistola perspicue apparet, quod Arium sæpissime ad pœnitentiam cohortatus sit. Quippe illum reprehendit, quod cum ipse crebras ad eum dedisset literas, nihilominus ille ad viam veritatis redire minime properasset. Arius igitur acceptis imperatoris literis, haud multo post Constantinopolim venit. Erat cum illo etiam Euzoius, quem Alexander diaconatus honore exuerat, tunc cum Arium ejusque socios deponeret. Eos imperator ad conspectum suum admisit, interrogavitque utrum fidei consentirent. Illis protinus assentientibus, imperator libellum fidei suæ tradere eos jubet.

ΚΕΦ. Κϛ.

Ὡς[h] Ἄρειος ἀνακληθεὶς, βιβλίον μετανοίας δοὺς τῷ βασιλεῖ, τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ὑπεκρίνατο.

1 Οἱ δὲ βιβλίον συντάξαντες, τῷ βασιλεῖ προσκομί-
ζουσι, τοῦτον ἔχον τον τρόπον.
2 Τῷ εὐλαβεστάτῳ[i] καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν
βασιλεῖ[k] Κωνσταντίνῳ Ἄρειος καὶ Εὐζώϊος·[l] καθὼς
προσέταξεν ἡ θεοφιλής σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ,
ἐκτιθέμεθα τὴν ἑαυτῶν πίστιν, καὶ[m] ἐγγράφως ὁμολογοῦ-
μεν ἐπὶ Θεοῦ, οὕτως πιστεύειν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ[n] σὺν ἡμῖν,
3 ὡς ὑποτέτακται. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παν-
τοκράτορα· καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν
αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημέ-
νον[o] Θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τάτε ἐν τοῖς[p]
οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν κατελθόντα[q], καὶ σαρ-

h Ὅτι ἀνακληθεὶς ἄρειος τὴν ἐν νικαίᾳ ὑπεκρίνατο πίστιν. M.

i εὐσεβεστάτῳ Sozom. ii. 27. Niceph. viii. 47.

k βασιλεῖ om. Sozom.

l πρεσβύτεροι inserit Sozom. *presbyteri* Epiphan. Hist. Trip. iii. 6.

m καὶ om. Sozom. Niceph.

n πάντες οἱ Sozom. Niceph. *et nos et omnes* Epiphan.

o Ita F. M. Sozom. *natus est* Epiphan. γεγενημένον editt. vulg. et Niceph.

p ἐν οὐρανῷ Sozom. Niceph.

q ἐλθόντα καὶ σάρκα ἀναλαβόντα Sozom.

CAPUT XXVI.

Quomodo Arius ab exilio revocatus, libello pœnitentiæ principi oblato, Nicænam fidem simulaverit.

Illi ergo compositum ab se libellum obtulerunt imperatori, qui sic habet.

Religiosissimo Deique amantissimo domino nostro imperatori Constantino, Arius et Euzoius: Sicut præcepit Deo carissima pietas tua, domine imperator, fidem nostram exponimus, scriptisque profitemur coram Deo, nos et illos qui nobiscum sunt ita credere uti subjectum est. Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, et in Dominum Jesum Christum, filium ejus, qui ex eo factus est ante omnia sæcula: Deum verbum, per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo et quæ in terra: qui descendit et incarnatus est: qui passus est et resurrexit et ascendit ad cœlos,

κωθέντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα, ἀνελθόντα[r] εἰς
τοὺς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ
νεκρούς· καὶ εἰς τὸ[s] ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς[t] σαρκὸς ἀνά-
στασιν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ εἰς βα-
σιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν[u] τοῦ
4 Θεοῦ, τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. Ταύτην δὲ τὴν
πίστιν παρειλήφαμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος
τοῦ Κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· Πορευθέντες μαθητεύ-
σατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα[x] τοῦ
5 Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος[y]. Εἰ δὲ 62
μὴ ταῦτα οὕτως πιστεύομεν καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς,
Πατέρα Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς πᾶσα ἡ[z] καθολικὴ
ἐκκλησία καὶ αἱ γραφαὶ[a] διδάσκουσιν, αἷς[b] κατὰ πάντα
πιστεύομεν, κριτὴς ἡμῶν ἐστὶν[c] ὁ Θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ
6 μελλούσῃ κρίσει[d]. Διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν θεοσέ-

r καὶ ἀνελθόντα Sozom. Niceph.

s τὸ om. Sozom. Niceph.

t εἰς om. Sozom.

u ἐκκλησίαν καθολικὴν Sozom. Niceph.

x τὸ ὄνομα Sozom. Niceph.

y "Post hæc verba deerat integra pericope, quam ex cod. Allat., et ex Sozom. lib. ii. 27. supplevimus." VALESIUS. Hæc clausula, εἰ μὴ—ἅγιον abest a F. et M. Stephan. et Genev. legitur vero et in Niceph. et Latine in Epiphanio. Tum εἰ δὲ μὴ Sozom. Niceph. *Si autem non* Epiphan. εἰ μὴ Vales.

z Ita Sozom. Niceph. ἡ om. editt. et codd.

a αἱ ἅγιαι γρ. Sozom. ἅγιαι γρ. Niceph. *sanctæ edocent scripturæ* Epiphan.

b ὡς Sozom. Niceph.

c ἔσται Sozom. Niceph. *erit* Epiphan.

d ἡμέρα Sozom. Niceph. *die* Epiphan.

et iterum venturus est ut judicet vivos ac mortuos. Et in Spiritum sanctum; in carnis resurrectionem, et in vitam venturi sæculi, regnumque cœlorum, et in unam catholicam ecclesiam Dei, quæ a primis cardinibus ad ultimos usque terrarum fines porrigitur. Hanc fidem ex sanctis evangeliis accepimus, Domino discipulis suis dicente: Ite et docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Nisi hæc ita credimus, ac nisi vere suscipimus Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sicut omnis catholica ecclesia et scripturæ docent, quibus per omnia credimus; judex noster est Deus nunc et in futuro judicio. Quapropter pietatem tuam rogamus, Deo carissime

βειαν[e], θεοφιλέστατε βασιλεῦ[f], ἐκκλησιαστικοὺς ἡμᾶς ὄν-
τας, καὶ τὴν[g] πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς[h] ἐκκλησίας καὶ
τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας, ἑνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰ-
ρηνοποιοῦ σοῦ καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας, τῇ μητρὶ ἡμῶν,
τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ[i], περιῃρημένων τῶν ζητημάτων καὶ
7 περισσολογιῶν[k]. Ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία εἰρηνεύ-
σαντες[l] μετ' ἀλλήλων τὰς συνήθεις εὐχὰς, ὑπὲρ τῆς εἰρηνι-
κῆς σου βασιλείας[m] καὶ παντὸς τοῦ γένους σου, κοινῇ
πάντες ποιησώμεθα[n].

ΚΕΦ. ΚΖ.

Ὡς[o] Ἀρείου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν γνώμῃ τοῦ βασιλέως κατελθόντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ Ἀθανασίου, οἱ περὶ Εὐσέβιον διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου διαβολὰς πρὸς τὸν βασιλέα πεποίηνται.

1 Οὕτω μὲν οὖν Ἄρειος τὸν βασιλέα πείσας, ἐχώρει

[e] εὐσέβειαν Sozom. Niceph.
[f] ἡμῶν βασιλεῦ Sozom. Niceph.
[g] Ita Sozom. Niceph. τὴν om. cæteri.
[h] τῆς ἐκκλησίας καὶ om. F. M. *sensum ecclesiæ* Epiphan.
[i] "Cod. Reg. et Epiphan. Schol. τῇ μητρὶ ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ περιῃρημένων &c." VALESIUS.
[k] καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περισ. Sozom. Niceph. *quæstionibus utique et superfluitatibus quæstionum sublatis* Epiphan.
[l] μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύοντες Sozom. Niceph.
[m] καὶ εὐσεβοῦς βασιλείας Sozom. Niceph. *pacifico pioque imperio* Epiphan.
[n] ποιώμεθα M. Sozom. Niceph.
[o] Ὅτι ἄρειος εἰς ἀλεξάνδρειαν πεμφθεὶς οὐκ ἐδέχθη ὑπὸ ἀθανασίου. M.

imperator, ut cum ecclesiastici simus, et fidem ac sensum ecclesiæ sanctarumque scripturarum teneamus, per pacificam ac religiosam pietatem tuam uniamur matri nostræ ecclesiæ, sublatis videlicet quæstionibus ac disputationibus superfluis: ut et nos et ecclesia mutuam inter nos pacem servantes, solemnes preces pro pacato imperio majestatis tuæ, et pro universa stirpe tua, simul omnes ad Deum fundamus.

CAPUT XXVII.

Quomodo Arium jussu Imperatoris Alexandriam reversum Athanasius non admiserit, ac propterea Eusebiani varias ei calumnias apud imperatorem struxerint.

Ad hunc modum Arius cum principi persuasisset, Alexandriam

ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. οὐ μέντοι γε[p] κρείσσων
ἡ κατασκευὴ τῆς σιωπωμένης ἀληθείας ἐγίνετο· ὡς
γὰρ καταλαμβάνοντα[q] αὐτὸν τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἀθα-
νάσιος οὐκ ἐδέχετο, ὡς μῦσος γὰρ αὐτὸν ἐξετρέπετο,
αὖθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει τὴν Ἀλεξάνδρειαν, παρεμ-
2 βαλὼν τὴν αἵρεσιν. Τότε δὴ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον
αὐτοί τε ἔγραφον, καὶ τὸν βασιλέα γράφειν παρεσκεύ-
3 αζον, ὅπως ἂν προσδεχθῶσιν οἱ περὶ Ἄρειον. Ἀθα-
νάσιος μὲν οὖν πάντῃ τοῦ[r] δέξασθαι αὐτοὺς ἀπηγό-
ρευσε· καὶ τὸν βασιλέα γράφων ἐδίδασκεν, ἀδύνατον
εἶναι, τοὺς ἅπαξ τὴν πίστιν ἀθετήσαντας καὶ ἀναθε-
ματισθέντας, αὖθις ἐξ ὑποστροφῆς συλλαμβάνεσθαι.
ὁ δὲ βασιλεὺς βαρέως ἐνεγκὼν, τάδε Ἀθανασίῳ
γράφων ἠπείλησε.

4 Μέρος[s] ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως.

Ἔχων τοίνυν τῆς ἐμῆς βουλῆς[t] τὸ γνώρισμα, πᾶσι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν ἀκώλυτον παράσχου τὴν εἴσοδον. ἐὰν γὰρ γνῶ ὡς κεκώλυκας[u] τινὰς αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μεταποιουμένους, ἢ ἀπείρξας τῆς

[p] γε om. F. M.
[q] καταλαβόντα M.
[r] τοῦ om. M.
[s] Ita F. M. Conf. Vales. Annot. Titulum om. Steph. Genev.
[t] βουλήσεως Sozom. ii. 22. Niceph. viii. 48.
[u] ἐκώλυσας Sozom.

revertitur. Sed fraudulenta obreptio veritatem quæ occultabatur superare non valuit. Nam cum illum Alexandriam ingressum Athanasius non susciperet, quippe hominem tanquam labem quandam aversabatur, iterum ille Alexandriam conturbare aggressus est, errorem suum disseminando. Tunc vero Eusebius, et ipse literas scripsit, et imperatori persuasit ut scriberet, quo Arius una cum sociis in ecclesiam reciperetur. Verum Athanasius eos admittere prorsus recusavit: et imperatorem per literas docuit, fieri non posse ut qui fidem semel violassent et anathemate percussi essent, rursus de integro reciperentur. Imperator vero id moleste ferens, Athanasio per literas interminatus est his verbis. Cum igitur voluntatis meæ indicium acceperis, fac ut omnibus ad ecclesiam accedere cupientibus, liberum aditum præbeas. Nam si quemquam eorum qui ecclesiæ sociari expetunt, impeditum esse abs te et aditu prohibitum intellexero, mittam continuo aliquem,

εἰσόδου, ἀποστελῶ παραχρῆμα τὸν καθαιρήσοντά σε ἐξ
ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τῶν τόπων μεταστήσοντα.
5 Ταῦτα ἔγραφεν ὁ βασιλεὺς, τοῦ λυσιτελοῦντος
γινόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος τὴν ἐκκλησίαν δια-
σπᾶσθαι· τοὺς[t] γὰρ πάντας ἐπὶ τὴν ὁμόνοιαν ἄγειν
6 ἐσπούδαζε. Τότε δὴ καιρὸν εὔκαιρον οἱ περὶ Εὐσέ-
βιον εὑρηκέναι νομίσαντες, ἀπεχθῶς πρὸς Ἀθανάσιον
ἔχοντες, τὴν τοῦ βασιλέως λύπην ὑπουργὸν ἐλάμβα-
νον τοῦ ἰδίου σκοποῦ· καὶ διὰ τοῦτο ἐκύκων πάντα[u], 63
ἀποκινῆσαι αὐτὸν τῆς ἐπισκοπῆς σπουδάζοντες· οὕτω
γὰρ ἤλπιζον μόνως τὴν Ἀρειανὴν δόξαν κρατήσειν[x],
7 Ἀθανασίου ἐκποδὼν γινομένου[y]. Συμπαρατάττονται
οὖν κατ' αὐτοῦ Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, Θέογνις Νι-
καίας[z], Μάρις Χαλκηδόνος, Οὐρσάκιος Σιγγιδόνος
τῆς ἄνω Μυσίας[a], καὶ Οὐάλης Μουρσῶν τῆς Παν-
8 νονίας. Οὗτοι μισθοῦνται τινὰς τῆς Μελιτίου αἱ-

[t] Ita F. M. τοὺς—ἐσπούδαζε om. Steph. Genev. "Ex codd. Flor., Sfort. et Allat. periodum addidimus, quæ in vulgatis editionibus desiderabatur: eadem fere Sozomen. ii. 22. mutato tantum ordine." VALESIUS.

[u] Ita M. πάντα om. cæteri.

[x] κρατοῦναι M.

[y] γενομένου M.

[z] ὁ νικαίας M.

[a] ἄνω παννονίας F. M. Constat tamen Ursacium episcopum fuisse Singiduni quod in Mœsia fuit, teste Athanasio Apol. c. Arian. 48. p. 166.

qui mandatis meis obsequens, te deponat et extra patriam tuam deportet.

Hæc imperator utilitati publicæ consulens scripsit, cum ecclesiæ membra divelli nollet. Id enim præcipue curabat, ut omnes ad concordiam reduceret. Tunc igitur Eusebiani, qui adversus Athanasium hostili odio flagrabant, opportunum se tempus nactos esse arbitrati, principis indignationem tanquam ministram ad propositi sui executionem adsumunt. Atque ob hanc causam cuncta miscere ac perturbare cœperunt, ut Athanasium episcopatu dejicerent. Neque enim, nisi remoto Athanasio, sperabant fore ut Ariana opinio prævaleret. Igitur adversus eum, quasi consertis scutis, irruunt Eusebius Nicomediensis episcopus, Theognis Nicænus, Maris Chalcedonis, Ursacius Singiduni superioris Mœsiæ, et Valens Mursæ in superiori Pannonia episcopus. Hi quosdam

ρέσεως καὶ διαφόρους κατὰ Ἀθανασίου κατηγορίας
ἐκίνησαν· καὶ πρῶτον μὲν διὰ Ἰσίωνος[b] καὶ Εὐδαί-
μονος καὶ Καλλινίκου Μελιτιανῶν διαβολὴν ἐργά-
ζονται, ὡς Ἀθανασίου λινῆν ἐσθῆτα τελεῖν τοὺς
Αἰγυπτίους τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ κελεύσαντος.
8 Ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν διαβολὴν Ἀλύπιος καὶ Μακά-
ριος πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρέων, τότε τυχηρῶς ἐν
Νικομηδείᾳ τυγχάνοντες, κατέσβεσαν ψευδῆ τὰ κατὰ
Ἀθανασίου λεχθέντα διδάξαντες εἶναι τὸν βασιλέα.
διὸ τῶν μὲν κατηγόρων διὰ γραμμάτων ὁ βασιλεὺς
καθήψατο· Ἀθανάσιον δὲ πρὸς[c] ἑαυτὸν ἐλθεῖν προ-
9 ετρέψατο[d]. Πρὶν ἢ δὲ ἐπιστῆ, φθάσαντες οἱ περὶ
Εὐσέβιον ἑτέραν ἐπισυνάπτουσι τῇ προτέρᾳ διαβολῇ
καὶ πολλῷ τῆς προτέρας χείρονα· ὡς Ἀθανάσιος
ἐπιβουλεύων τοῖς βασιλέως πράγμασι Φιλουμένῳ τινὶ
10 ἔπεμψε γλωσσόκομον πλῆρες χρυσίου. Ἀλλὰ περὶ
μὲν τούτου ὁ βασιλεὺς ἐν Ψαμαθίᾳ, προάστειον δὲ
τοῦτο τῆς Νικομηδείας ἐστὶ, διαγνοὺς καὶ ἀθῷον
εὑρὼν Ἀθανάσιον μετὰ τιμῆς ἐξέπεμψε, γράψας τῇ

[b] ἐσσίωνος F. M.

[c] παρ' F. M.

[d] Ita F. ἐπετρέψατο M. quod non malum est. προσετρέψατο editt. sensu alieno.

e Melitianis mercede conducunt, et varias adversus Athanasium excitant accusationes. Ac primum quidem per Isionem, Eudæmonem et Callinicem Melitianos, calumniam concinnant, quasi Athanasius Ægyptios lineam vestem pendere Alexandrinæ ecclesiæ jussisset. Sed hanc criminationem Alypius et Macarius presbyteri Alexandrinorum ecclesiæ, qui tum forte Nicomediæ versabantur, statim restinxere: imperatorem docentes, falsa esse quæ contra Athanasium dicerentur. Quamobrem imperator accusatores quidem per literas reprehendit: Athanasium vero ut ad se veniret, hortatus est. Verum Eusebiani adventum illius prævenientes, aliam denuo contexunt calumniam, eamque priore illa longe graviorem: quasi Athanasius adversus principem conspirans, loculum auro plenum Philumeno cuidam misisset. Sed cum imperator ipse de hoc quidem crimine cognovisset Psamathiæ, quod est suburbanum Nicomediæ, et innocentem esse Athanasium

Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, ὅτι αὐτῶν ἐπίσκοπος Ἀθα-
11 νάσιος ψευδῶς διεβέβλητο. Οἷα μέντοι μετὰ ταῦτα
οἱ περὶ Εὐσέβιον κατὰ Ἀθανασίου συνέθεσαν, καλὸν
μὲν ἦν καὶ πρέπον σιγῇ παραδοῦναι, ἵνα μὴ ἡ τοῦ
Χριστοῦ ἐκκλησία ὑπὸ τῶν μὴ φρονούντων τὰ τοῦ[e]
12 Χριστοῦ καταγινώσκηται. Ἐπειδὴ δὲ ἐγγράφως
ἐπιδοθέντα[f] φανερὰ τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, διὰ τοῦτο
ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὡς οἷόν τε διὰ βραχέων εἰπεῖν
τὰ ἰδιαζούσης πραγματείας δεόμενα· ὅθεν δὲ ἡ τῆς
συκοφαντίας ὑπόθεσις καὶ οἱ τὰς συκοφαντίας κινή-
13 σαντες ἔλαβον τὴν ἀρχὴν, διὰ βραχέων ἐρῶ. Μα-
ρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστί· κῶμαι δέ εἰσιν
ἐν αὐτῇ[g] πολλαὶ σφόδρα καὶ πολυάνθρωποι καὶ ἐν
αὐταῖς ἐκκλησίαι πολλαὶ καὶ λαμπραί· τάττονται δὲ 64
αὗται αἱ ἐκκλησίαι ὑπὸ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκό-
πῳ, καὶ εἰσὶν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πόλιν ὡς παροικίαι.
14 Ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ τούτῳ Ἰσχύρας τις οὕτω καλού-
μενος πρᾶγμα ὑπέδυ πολλῶν θανάτων ἄξιον· οὐδὲ

e τοῦ om. F. M.

f "Mallem legere ἐκδοθέντα. Atque ita scripsisse Socratem existimo." VALESIUS.

g αὐτῷ F.

comperisset, honorifice eum dimisit, datis ad Alexandrinorum ecclesiam literis quibus testabatur, episcopum ipsorum falso in crimen vocatum fuisse. Quæ vero posthac Eusebiani adversus Athanasium moliti fuerint, congruum quidem honestumque esset silentio præterire, ne ab his qui a Christi fide alieni sunt, Christi condemnetur ecclesia. Sed quoniam, utpote scriptis tradita, ad omnium notitiam pervenerunt; idcirco necessarium putavi, breviter quoad fieri potest, ea referre, quæ peculiare opus desiderant. Unde porro tum calumnia ipsa, tum calumniæ artifices initium sumserint, paucis dicam. Mareotes regio est Alexandriæ. In hac plurimi sunt vici, et maxima hominum multitudine abundantes: in quibus multæ eæque satis illustres habentur ecclesiæ. Istæ porro ecclesiæ omnes subjectæ sunt Alexandrino episcopo, et urbanis ejus ecclesiis accensentur, tanquam parœciæ. In hac regione Ischyras quidam ita dictus, facinus haudquaquam simplici morte dignum agressus est. Cum enim ad sacerdotium nunquam promotus fuisset, imposito sibimetipsi presbyteri nomine, sacer-

πώποτε γὰρ ἱερωσύνης τυχὼν, τὸ τοῦ πρεσβυτέρου
ὄνομα ἑαυτῷ περιθέμενος τὰ ἱερέως πράττειν ἐτόλ-
15 μησε. Φωραθεὶς τοίνυν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὁ Ἰσχύ-
ρας ἀποδρὰς ἐκεῖθεν, καὶ καταλαβὼν τὴν Νικομήδειαν,
προσφεύγει τοῖς περὶ Εὐσέβιον. οἱ δὲ μίσει τῷ
πρὸς Ἀθανάσιον, δέχονται μὲν αὐτὸν ὡς πρεσβύτερον,
ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ τῇ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίᾳ τιμῆ-
σαι, εἰ κατηγορίαν ἐνστήσεται κατὰ Ἀθανασίου,
πρόφασιν λαμβάνοντες[h] ὅσα ὁ Ἰσχύρας ἐπλάττετο·
ἐφήμιζε γὰρ, ὡς εἴη τὰ πάνδεινα ἐξ ἐφόδου πεπον-
θώς· καὶ ὅτι Μακάριος εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστή-
ριον ἀνέτρεψε μὲν τὴν τράπεζαν ποτήριον δὲ κατέαξε
16 μυστικόν· καὶ ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία κατέκαυσε. Μι-
σθὸν οὖν αὐτῷ, ὡς ἔφην, τῆς κατηγορίας τὴν ἐπισκο-
πὴν ἐπηγγείλαντο, γινώσκοντες ὡς ἡ κατὰ Μακαρίου
κατηγορία σὺν τῷ κατηγορουμένῳ καὶ τὸν πέμψαντα
17 καθαιρεῖ Ἀθανάσιον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν κατηγο-
ρίαν ὕστερον συνεστήσαντο·[i] πρὸ δὲ ταύτης τὴν
παντὸς πεπληρωμένην μύσους[k], περὶ ἧς ἤδη λεκτέον.

h λαβεῖν σπεύδοντες κατ' αὐτοῦ ἃ δῆθεν ὁ ἰσχύρας M.

i ἐνεστήσαντο F. Conf. infra, 29. §. 5.

k Ita F. M. μίσους editt.

dotis munus obire ausus est. In hoc facinore deprehensus, fuga se illinc proripuit: et Nicomediam profectus, ad Eusebium confugit. Ille præ odio quo in Athanasium flagrabat, eum ut presbyterum suscipit; episcopatus honorem pollicitus, si accusationem in Athanasium intenderet. Prætextum porro accusationis sumpsit ex iis quæ ab Ischyra fingebantur. Jactabat enim ille, gravissima se perpessum esse tanquam ex hostili quodam incursu: et Macarium irruentem in sacrarium, mensam quidem subvertisse; mysticum vero poculum confregisse, et sacros codices concremasse. Mercedem igitur accusationis, ut dixi, episcopatum ei promittunt Eusebiani; prævidentes scilicet fore ut mota adversus Macarium accusatio, simul cum eo qui accusabatur, ipsum etiam a quo missus fuerat Macarius, Athanasium everteret. Et hanc quidem accusationem postea intentarunt. Prius vero aliam concinnarunt, plenam odii ac malevolentiæ; de qua nunc dicendum

18 Χεῖρα ἀνθρώπου οὐκ οἶδα πόθεν λαβόντες, πότερον
ἀνελόντες τινὰ καὶ χειροκοπήσαντες, ἢ ἤδη νεκροῦ
ὄντος ἀπέκοψαν[l], ὁ Θεὸς οἶδε, καὶ οἱ αὐθένται τῆς
πράξεως· προεχειρίζοντο δ' οὖν ὅμως αὐτὴν, ὡς
Ἀρσενίου τινὸς ἐπισκόπου τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας
τυγχάνουσαν· καὶ ταύτην ἔφερον ἐν μέσῳ, τὸν Ἀρ-
σένιον ἀποκρύψαντες· καὶ ἔλεγον τὴν χεῖρα ταύτην
19 Ἀθανάσιον ἐσχηκέναι πρὸς μαγείας τινάς. Τὸ μὲν
οὖν μέγιστον κεφάλαιον, ὃ οἱ συκοφάνται συνέθεσαν,
τοιοῦτον ἦν. οἷα δὲ[m] φιλεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις γίνε-
σθαι, ἄλλοι ἄλλα κατηγόρουν αὐτοῦ· ἐπετίθεντο γὰρ
20 τότε μάλιστα οἱ πρὸς αὐτὸν ἀπεχθανόμενοι. Ταῦτα
γνοὺς ὁ βασιλεὺς, γράφει τῷ κήνσορι Δαλματίῳ, τῷ
ἀδελφιδῷ ἑαυτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας διάγοντι,
ἀγωγίμους ποιῆσαι τοὺς κατηγορουμένους, καὶ δια-
21 γνόντα δίκην τοὺς ἐλεγχθέντας εἰσπράξασθαι. Ἔ-
πεμπε δὲ καὶ Εὐσέβιον ἅμα Θεόγνιδι, ἵνα ἐπὶ παρου-
σίᾳ αὐτῶν κρίνοιτο Ἀθανάσιος· ὁ δὲ ὡς ἔγνω

l ἀποκόψαντες M. m δὴ et mox ἄλλα δε ἄλλοι κατηγ. M.

est. Manum cujusdam hominis nacti, undenam equidem nescio: utrum ipsi hominem interfecerint, manumque ei præciderint; an vero alicujus jam fato functi amputaverint manum, novit Deus, et quicunque facinoris illius auctores fuere. Eam igitur manum proposuerunt, tanquam Arsenii cujusdam episcopi sectæ Melitianorum. Et ipsum quidem Arsenium occultarunt; manum vero proferebant in medium, aiebantque Athanasium magicæ artis gratia penes se illam habuisse. Præcipuum ergo accusationis caput, quod calumniatores adversus Athanasium composuerunt, hujusmodi fuit. Ceterum ut in his casibus fieri solet, alii etiam aliis de rebus eum accusarunt. Eo namque potissimum tempore illum adorti sunt, quicunque infenso prius animo erga ipsum erant. His cognitis imperator literas scripsit ad Dalmatium censorem, fratris sui filium, qui tum Antiochiæ in Syria morabatur; mandans ut accusatos perduci ad se juberet, causaque cognita in convictos animadverteret. Misit præterea Eusebium et Theognidem, ut coram illis Athanasii causa judicaretur. Ille ubi cognovit se a censore vocatum fuisse, misit in Ægyptum qui

καλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κήνσορος, πέμπει εἰς Αἴγυπτον ἀναζητῆσαι τὸν Ἀρσένιον· καὶ μανθάνει μὲν αὐτὸν κρύπτεσθαι, συλλαβεῖν δὲ οὐ δεδύνηται ἄλλοτε[n] ἀλλαχοῦ μεθιστάμενον. παύει δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ ἐπὶ τοῦ κήνσορος δικαστήριον δι' αἰτίαν τοιαύτην.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Ὡς[o] διὰ τὰς κατηγορίας τὰς κατὰ Ἀθανασίου σύνοδον ἐπισκόπων ἐν τῇ Τύρῳ ὁ βασιλεὺς γενέσθαι παρεσκεύασεν.

1 Σύνοδον ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι ἐπὶ τῇ καθ-
ιερώσει τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, ὃν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
ἀνήγειρεν. ὁδοῦ οὖν πάρεργον, πρότερον ἐν τῇ
Τύρῳ συναχθέντας τοὺς ἐπισκόπους τὰ κατὰ Ἀθα-
νάσιον γυμνάσαι προσέταξεν· ὅπως ἂν ἐκεῖ πρότερον
ἐκποδὼν γενομένης τῆς ἐρεσχελίας, εἰρηνικώτερον τὰ
ἐπιβατήρια τῆς ἐκκλησίας ἐπιτελέσωσι καθιεροῦντες
2 αὐτὴν τῷ Θεῷ. Τριακοστὸν δὲ ἔτος ἦν τοῦτο τῆς A.D. 335.
βασιλείας Κωνσταντίνου· καὶ παρῆσαν ἐπὶ τὴν Τύ-
ρον ἐκ διαφόρων τόπων ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ἑξή-

n Ita F. M. ἄλλοσε vulgo. o Περὶ τῆς ἐν τύρῳ συνόδου. M.

Arsenium perquirerent. Et hominem quidem occultari certo comperit: comprehendere tamen non potuit, propterea quod latebras subinde mutaret. Interea imperator judicium quod coram censore Dalmatio agebatur, repressit tali de causa.

CAPUT XXVIII.

Quomodo imp. ob accusationes quæ contra Athanasium motæ fuerant synodum Tyri congregari jussit.

Ad dedicationem ecclesiæ quam Hierosolymis construxerat imperator, frequentes episcopos jusserat convenire. Eos ergo priusquam illuc convenirent, in civitate Tyro collectos, obiter causam Athanasii ventilare præcepit: ut contentione prius illic e medio sublata, festivitatem dedicationis tranquillius peragerent, ecclesiam Deo consecrantes. Tricesimus hic erat annus imperii Constantini. Porro Tyrum variis ex locis convenerunt episcopi,

κοντα, Διονυσίου τοῦ ἀπὸ ὑπατικῶν συναγαγόντος 66
3 αὐτούς. Καὶ ἤγετο μὲν Μακάριος ὁ πρεσβύτερος
ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιος διὰ στρατιωτι-
4 κῆς χειρός. Ἀθανάσιος δὲ ἀπαντῆσαι οὐκ ἐβούλετο,
οὐ τοσοῦτον τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος, οὐδὲν
γὰρ τῶν κατηγορουμένων ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ φοβού-
μενος μή τι καινοτομηθῇ παρὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ τῇ
τότε συνόδῳ συναρέσαντα· ἐδεδοίκει γὰρ τὰ τοῦ βα-
σιλέως ἀπειλητικὰ γράμματα· ἐγέγραπτο γὰρ αὐτῷ,
ὡς εἰ μὴ ἑκὼν ἀπαντήσοι[p], ἀνάγκῃ ἀχθήσεσθαι[q].
παρῆν οὖν ἐξ ἀνάγκης καὶ Ἀθανάσιος.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ[r] Ἀρσενίου καὶ τῆς κεκόφθαι λεγομένης αὐτοῦ χειρός.

1 Θεοῦ δέ τις πρόνοια τὸν Ἀρσένιον ἐπὶ τὴν Τύρον
ἤλαυνεν· ἀμελήσας γὰρ τῶν ἐντολῶν, ὧν[s] αὐτῷ οἱ
τὰ χρήματα συκοφάνται παρασχόντες δεδώκασι, καθ'
2 ἱστορίαν τῶν γενησομένων κεκρυμμένως παρῆν. Ἔ-

p ἀπαντήσει M.
q ἀχθήσεται M.
r Ὡς ἀρσένιος εὑρέθη ἐν τύρῳ. M.
s ἃς M.

numero sexaginta, congregante illos Dionysio ex consulari. Et Macarius quidem presbyter ab urbe Alexandria eo perductus est sub militum custodia, catenis ferreis vinctus. Athanasius vero occurrere quidem nolebat; non quod objecta sibi crimina reformidaret: quippe nullius eorum sibi conscius erat: sed quod metueret, ne quid illic contra decreta Nicænæ synodi innovaretur. Verebatur tamen minaces imperatoris literas. Scriptum enim illi fuerat, nisi sponte sua venisset, vi adductum iri. Igitur necessitate compulsus, adfuit illic etiam Athanasius.

CAPUT XXIX.

De Arsenio, et de manu quæ illi amputata esse dicebatur.

Porro Dei providentia Arsenium in urbem Tyrum ire perpulit. Neglectis enim mandatis, quæ calumniatores a quibus conductus fuerat, ipsi dederant, clam eo advenit, ut quæ illic gererentur

τυχε δέ πως τοῦ ὑπατικοῦ Ἀρχελάου οἰκέτας ἐν καπη-
λείῳ ἀκοῦσαι λεγόντων τινῶν, ὡς Ἀρσένιος ὁ λεγό-
μενος ἀνῃρῆσθαι, πάρεστιν ἔν τινος οἰκίᾳ κρυπτόμενος.
3 Ταῦτα ἀκούσαντες καὶ τοὺς εἰπόντας σημειωσάμενοι
καταφανῆ τὰ ἀκουσθέντα τῷ δεσπότῃ ποιοῦσιν. ὁ
δὲ, ὡς εἶχε, μὴ μελλήσας ἀνεζήτησε καὶ εὗρε· καὶ
εὑρὼν ἠσφαλίσατο· καὶ τῷ Ἀθανασίῳ δηλοῖ μηδὲν
ταράσσεσθαι, παρεῖναι γὰρ ζῶντα τὸν Ἀρσένιον.
4 Συλληφθεὶς οὖν Ἀρσένιος ἠρνεῖτο εἶναι ὃς ἦν· ἀλλ'
αὐτὸν Παῦλος ὁ τῆς Τύρου ἐπίσκοπος πάλαι γινώ-
5 σκων ἐξήλεγξεν. Ταῦτα τῆς προνοίας προευτρεπι-
σάσης, μετ' οὐ πολὺ ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῆς συνόδου ὁ
Ἀθανάσιος· καὶ παρόντος, οἱ συκοφάνται τὴν χεῖρα
6 εἰς μέσον ἦγον, καὶ τὴν κατηγορίαν ἐνίσταντο. Ὁ
δὲ σοφῶς μετῆλθε τὸ πρᾶγμα· ἠρώτησε γὰρ τοὺς
παρόντας καὶ τοὺς κατηγόρους, τίνες εἶεν οἱ γινώ-
σκοντες τὸν Ἀρσένιον· πολλῶν δὲ εἰπόντων γινώ-
σκειν αὐτὸν, εἰσάγεσθαι ποιεῖ τὸν Ἀρσένιον ἔνδον
7 τοῦ ἱματίου τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔχοντα. Εἶτα αὖθις
ἐρωτᾷ· οὗτος ἐστὶν ὁ τὴν χεῖρα ἀπολωλεκώς; οἱ δὲ

coram spectaret. Forte accidit, ut famuli Archelai consularis in taberna quosdam audirent dicentes, Arsenium qui occisus esse diceretur in ædibus cujusdam civis delitescere. His auditis, cum eos qui ista dixerant notassent, rem omnem ad Dominum referunt. Ille e vestigio, nihil cunctatus, hominem perquirit atque invenit: inventumque sub diligenti custodia servari jubet. Post hæc Athanasio significat ut bono animo sit: Arsenium enim incolumem præsto esse. Comprehensus porro Arsenius, initio quidem negabat se Arsenium esse. Verum Paulus episcopus Tyri, qui jamdudum hominem norat, eum convicit. Rebus in hunc modum a Divina providentia ante dispositis, paulo post Athanasius a synodo evocatur. Qui cum adesset, calumniatores manum in medium proferunt, et accusationem intendunt. Ille vero prudenter admodum se gessit. Nam et eos qui aderant, et accusatores ipsos interrogavit, num quis ex ipsis Arsenium nosset. Cumque multi dicerent se illum probe nosse, induci jubet Arsenium, manus sub pallio abditas habentem. Deinde interrogat iterum; Hiccine est qui manum amisit? Tum vero illi ob rem

ἐπὶ μὲν τῷ παραδόξῳ κατεπλάγησαν, πλὴν τῶν
εἰδότων ὅθεν ἡ χεὶρ ἡ κοπεῖσα· οἱ δὲ[t] λοιποὶ ἀληθῶς
ᾤοντο λείπειν τῷ Ἀρσενίῳ τὴν χεῖρα, καὶ προσεδόκων
ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι τὸν Ἀθανάσιον.
8 Ὁ δὲ, ἀνελίξας τὸ ἱμάτιον τοῦ Ἀρσενίου καθ' ἕτερον
τῶν μερῶν δείκνυσι τοῦ ἀνθρώπου τὴν χεῖρα. πάλιν
δὲ νομιζόντων τινῶν τῆς ἑτέρας ἐστερῆσθαι[u] αὐτὸν,
μικρὸν παρελκύσας ἀμφιβόλους αὐτοὺς[x] κατέστησεν.
9 Εἶτα μὴ μελλήσας καὶ τὸ ἕτερον ἀνελίξας μέρος καὶ
τὴν ἑτέραν τοῦ Ἀρσενίου χεῖρα ἐπέδειξεν· οὕτω τε
εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· Ἀρσένιος μὲν, ὡς ὁρᾶτε, 67
τὰς δύο χεῖρας ἔχων ἐφεύρηται· τῆς τρίτης δὲ τὸν
τόπον ὅθεν ἀφῄρηται, δεικνύτωσαν οἱ κατήγοροι.

ΚΕΦ. Λ.

Ὡς[y] Ἀθανασίου ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ἀθώου εὑρεθέντος, οἱ κατήγοροι φυγῇ ἐχρήσαντο.

Τούτων οὕτως ἐπὶ Ἀρσενίῳ πραχθέντων, ἐν ἀμη-

t "Mallem scribere *οἱ γὰρ λοιποί.*" VALESIUS.

u Ita F. C. *ἑτέρα ἐστερήσθαι* M. *ὑστερεῖσθαι* editt. vulg.

x Ita F. M. *αὐτοὺς* om. editt.

y *Ὅτι ἔφυγον ἀχαὰβ καὶ ἰαννής.* M.

tam inexpectatam admiratione perculsi sunt, exceptis iis qui unde manus esset excisa, cognitum habebant. Reliqui enim manum revera deesse Arsenio existimabant, et Athanasium alia quapiam ratione causam suam defensurum esse sperabant. Et ille, pallio Arsenii in alterum latus reducto, manum hominis ostendit. Rursus nonnullis suspicantibus altera eum manu mutilatum esse, aliquantulum moratus, ancipites eos hærere permisit. Deinde abjecta mora, cum alterum pallii latus reduxisset, alteram quoque Arsenii nudavit manum; et eos qui aderant compellavit his verbis: Arsenius quidem, ut videtis, ambas manus habere deprehenditur. Tertia vero undenam excisa sit, ostendant nobis accusatores.

CAPUT XXX.

Quomodo post primam accusationem, cum Athanasius innocens esset inventus, accusatores fuga se proripuerint.

His de Arsenio ita gestis, ad inopiam consilii redacti sunt qui

χανίᾳ μὲν οἱ ῥάψαντες τὸν δόλον κατέστησαν· Ἀχαὰβ δὲ, ὁ καὶ Ἰωάννης[z], ὁ κατήγορος, τοῦ[a] δικαστηρίου διαδὺς ἐν τῷ θορύβῳ διέφυγε. Καὶ οὕτω μὲν ταύτην τὴν κατηγορίαν Ἀθανάσιος ἀπεδύσατο μηδεμιᾷ χρησάμενος παραγραφῇ, ἐθάρρει γὰρ, ὡς καταπλήξει τοὺς συκοφάντας καὶ μόνη τοῦ Ἀρσενίου ἡ ζωή.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Ὅτι[b] τὰς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ κατηγορίᾳ ἀπολογίας Ἀθανασίου μὴ καταδεξαμένων τῶν ἐπισκόπων, Ἀθανάσιος πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν.

1 Ἐπὶ[c] δὲ ταῖς κατὰ Μακαρίου συκοφαντίαις ταῖς
νομικαῖς ἐχρήσατο[d] παραγραφαῖς· καὶ[e] πρῶτον μὲν
τοὺς περὶ Εὐσέβιον ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο, φάσκων
μὴ δεῖν ἐπὶ ἀντιδίκων κρίνεσθαι· ἔπειτα δὲ καὶ
δείκνυσθαι, εἰ ὁ κατήγορος Ἰσχύρας ἀληθῶς πρεσ-
βυτέρου ἔχει ἀξίαν· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατηγορίᾳ
2 ἐγέγραπτο. Ἐπεὶ δὲ τούτων οὐδένα λόγον οἱ κριταὶ

z *ἰαννὴς* M.

a *τὸ δικαστήριον* M.

b *Ὅτι περὶ* [leg. *παρὰ*] *τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν ἀθανάσιος.* M.

c *ἐπεὶ* M.

d *ἐχρήσαντο* M.

e *καὶ* om. M.

fraudem hanc struxerant. Achab vero, qui et Joannes alio nomine vocabatur, accusator Athanasii, se ex judicio subducens, in ipso tumultu aufugit. Et hanc quidem accusationem Athanasius ita depulit, nulla usus exceptione. Confidebat enim futurum, ut vel sola Arsenii viventis præsentia calumniatores stupore percelleret.

CAPUT XXXI.

Quomodo Athanasius ad imp. confugerit, cum episcopi defensionem ipsius in secunda accusatione non admisissent.

In refellendis vero accusationibus quæ contra Macarium fuerant intentatæ, legitimis usus est exceptionibus. Ac primum quidem, Eusebium et socios tanquam inimicos rejecit, cum diceret, non debere quemquam ab adversariis judicari. Deinde vero, prius probandum esse dixit, quod accusator Ischyras presbyteri dignitatem revera adeptus esset. Ita enim scriptum erat in

προσεδέξαντο, εἰσήχθη μὲν ἡ κατὰ Μακαρίου δίκη.
ἀτονησάντων δὲ τῶν κατηγόρων ὑπέρθεσιν ἐλάμ-
βανεν ἡ ἀκρόασις, ἐφ' ᾧ παραγενέσθαι εἰς τὸν Μα-
ρεώτην τινὰς, ἵνα ἐπὶ τῶν τόπων ζητηθῇ τὰ ἀμφίβολα.
3 Ὡς δὲ Ἀθανάσιος πεμπομένους εἶδεν οὓς παρεγρά-
ψατο, ἐπέμπετο γὰρ Θέογνις, Μαρὶς, Θεόδωρος, Μα-
κεδόνιος, Οὐάλης, Οὐρσάκιος, ἐβόα σκευωρίαν εἶναι
καὶ δόλον τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ δίκαιον εἶναι Μα-
κάριον μὲν τὸν πρεσβύτερον ἐν δεσμοῖς εἶναι, τὸν
δὲ κατήγορον ἅμα τοῖς ἐχθροῖς δικασταῖς εἶναι[f], ἐφ'
ᾧ τε ἐκ μονομεροῦς πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιήσασθαι.
4 Ταῦτα βοῶντος τοῦ Ἀθανασίου, καὶ διαμαρτυρομένου
τό τε κοινὸν τῆς συνόδου, καὶ τὸν ἀπὸ ὑπατικῶν Διο-
νύσιον, ὡς[g] οὐδεὶς αὐτοῦ λόγον ἐποιεῖτο, διαλαθὼν
5 ἀνεχώρησεν. Οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες εἰς τὸν
Μαρεώτην ἐκ μονομεροῦς ὑπομνήματα ποιήσαντες[h],
ὡς ἀληθῶς γενομένων ἃ ὁ κατήγορος ἔλεγεν, εἶχον[i].

f "In Cod. Allat. ἅμα τοῖς ἐχθροῖς ἀπιέναι." VALESIUS.

g Ita M. καὶ ὡς cæteri; de quo ait Valesius, "Delenda est particula καὶ utpote superflua."

h ἐποιήσαντο M.

i εἶχον om. M. Frustra hic litem movet Valesius: "Hic locus mutilus est, ut nemo non videt; quem ita supplere possumus, si pro εἶχον scribamus εἴχοντο τῆς ἐπανόδου." VALESIUS. Sana sunt omnia. Reddas, "gesta ex parte, acsi accusator vera dixisset, confecerunt et secum servaverunt." Porro autem si locus corruptus est, facilius rem expedit M., qui pro ποιήσαντες habet ἐποιήσαντο, et omittit εἶχον. Plane otiosum est quod confinxit Valesius εἴχοντο τῆς ἐπανόδου.

accusationis libello. Sed cum judices harum exceptionum nullam rationem haberent, Macarii causa introducta est. Cum vero accusatores languescerent ac prope jam deficerent, dilata est causæ cognitio, donec in Mareotem quidam missi, de omnibus controversiis illic inquisivissent. Porro Athanasius, cum eos ipsos mitti videret quos rejecerat, missi enim erant Theognis, Maris, Theodorus, Macedonius, Valens et Ursacius; exclamavit, fraudem insidiasque esse ea quæ gerebantur. Iniquum enim esse, ut Macarius quidem presbyter in vinculis detineretur; accusator vero una cum judicibus ejus inimicis proficisceretur: quo scilicet ex una tantum parte monumenta fierent actorum. Hæc vociferatus Athanasius, et tum episcopos omnes qui in concilio aderant, tum Dionysium ex consulari contestatus; cum nemo esset qui ipsi attenderet, clam se inde subduxit. Ceterum qui in Mareotem missi fuerant, ex una tantum parte confectis actis; quasi verissima essent quæ accusator detulerat, Tyrum reversi sunt.

ΚΕΦ. ΛΒ. 68

Ὅτι Ἀθανασίου ἀναχωρήσαντος οἱ τῆς συνόδου καθαίρεσιν αὐτοῦ ἐψηφίσαντο.

1 Καὶ Ἀθανάσιος μὲν ἀναχωρήσας πρὸς τὸν βα-
σιλέα ἀνέδραμεν· ἡ σύνοδος δὲ πρῶτον μὲν ἐρήμην
2 αὐτοῦ κατεδιήτησεν. Ὡς δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ
πεπραγμένα συνέφθασε, καθαίρεσιν ἐψηφίσαντο, πολ-
λὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς αὐτὸν λοιδορήσαντες, καὶ τῆς
ἐπὶ τῷ φόνῳ κατηγορίας τῶν συκοφαντῶν τὴν ἧτταν
3 ἀποσιγήσαντες. Ἐδέξαντο δὲ καὶ αὐτὸν Ἀρσένιον
τὸν ἀνῃρῆσθαι λεγόμενον· ὃς πρότερον μὲν τῆς Με-
λιτιανῶν θρησκείας ἐπίσκοπος ἦν, τότε δὲ εἰς τὴν
κατὰ Ἀθανασίου καθαίρεσιν ὡς τῆς Ὑψηλοπολιτῶν
πόλεως ἐπίσκοπος καθυπέγραψε· καὶ, τὸ παράδοξον,
ὁ λεγόμενος ἀνῃρῆσθαι ὑπὸ Ἀθανασίου ζῶν καθαιρεῖ
τὸν Ἀθανάσιον.

CAPUT XXXII.

Quomodo Athanasius, cum discessisset, synodali sententia depositus est.

Et Athanasius quidem discedens, recta ad imperatorem se contulit. Synodus vero primo quidem absentem condemnavit, eo quod judicium deseruisset. Postquam vero etiam acta quæ in Mareote confecta fuerant accessere, depositionis sententiam adversus eum tulerunt; multis eum probris onerantes in depositionis libello; de eo vero quod calumniatores in accusatione cædis Arsenii turpiter victi fuissent, prorsus reticentes. Arsenius vero qui occisus dicebatur, ab illis susceptus est. Qui prius quidem Melitianorum sectæ fuerat episcopus; tunc vero tanquam Hypselitarum urbis episcopus, depositioni Athanasii subscripsit. Atque ita, quod mirabile est, is qui interfectus ab Athanasio dicebatur, vivus deposuit Athanasium.

ΚΕΦ. ΛΓ.

Ὅπως[k] ἡ σύνοδος ἀπὸ τῆς Τύρου ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγέγονε, καὶ τὰ ἐγκαίνια ποιησαμένη τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, τοὺς περὶ Ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο.

1 Παρῆν δὲ εὐθὺς γράμματα[l] τοῦ βασιλέως ση-
μαίνοντα ἐπὶ τὴν νέαν Ἱερουσαλὴμ. σπεύδειν τὴν
σύνοδον· εὐθύς τε, ὡς εἶχον, ἐκ τῆς Τύρου σπου-
δαίως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύοντο· πάνδημον δὲ
ποιήσαντες ἑορτὴν ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῶν τόπων,
Ἄρειον μὲν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδέξαντο τοῖς βα-
σιλέως γράμμασι πειθαρχεῖν λέγοντες, δι' ὧν δε- 69
δηλώκει αὐτοῖς πεπεῖσθαι περὶ τῆς πίστεως Ἀρείου
2 καὶ[m] Εὐζωΐου. Ἔγραφον δὲ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων
ἐκκλησίᾳ, ὡς παντὸς ἐξορισθέντος φθόνου ἐν εἰρήνῃ
τὰ τῆς ἐκκλησίας καθέστηκε πράγματα· καὶ ὅτι Ἄ-
ρειος ἐκ μετανοίας ἐπιγνοὺς τὴν ἀλήθειαν, ὡς λοιπὸν
τῆς ἐκκλησίας ὢν, δικαίως καὶ λοιπὸν[n] παρ' αὐτῶν

προσεδέχθη[o], ἐξορισθέντα τὸν Ἀθανάσιον αἰνιττό-
μενοι[p]. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ βασιλεῖ τὰ περὶ τῶν
3 αὐτῶν γνώριμα καθίστων. Ταῦτα δὴ τῶν ἐπισκό-
πων διατεθέντων[q], ἐπικαταλαμβάνει ἕτερα τοῦ βα-
σιλέως γράμματα σημαίνοντα, Ἀθανάσιον μὲν ἀνα-
δεδραμηκέναι πρὸς αὐτόν, αὐτοὺς δὲ ἀναγκαῖον εἶναι
δι' αὐτὸν παραγενέσθαι ἐν Κωνσταντίνου πόλει.
ἔστι δὲ τὰ ἐπικαταλαβόντα γράμματα τοῦ[r] βασι-
λέως τάδε.

[k] Ὅτι τοῦ περὶ ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. M.

[l] ἕτερα γράμματα F.

[m] τε καὶ F. M.

[n] λοιπὸν erasum M. "Delenda est vox λοιπὸν, quæ ex superiore versu male repetita est." VALESIUS. Conf. ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν infra 34, §. 5.

[o] Ita M. προσδεχθεὶς, καὶ ἐξορ. cæteri. "Pro προσδεχθεὶς legendum προσδεχθείη." VALESIUS.

[p] "Locus mutilus, cujus sensum facilius est assequi quam verba corrigere. Vult igitur dicere Socrates, episcopos in epistola synodica subindicare Athanasium, cum dicunt: πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, &c." VALESIUS. Nihil hinc mihi excidisse videtur, quamvis stylus sit aliquantum abruptus.

[q] διατιθέντων F. quod verum esse possit. διατεθέντων cæteri. Alterutra tamen harum formarum eligenda est; non ambæ confundendæ inter se, sicut in versionibus Christophorsoni et Valesii, qui ita reddunt διατεθέντων acsi διατιθέντων legerent, nempe, *dum hæc ab episcopis geruntur*. ταῦτα διατεθέντων est, *ita propensis*, sc. *animis*. Denique hic verus loci sensus esse videtur, tum quia favor vel propensio in Arium narratur magis quam acta, tum quia postmodo, initio cap. 35, animorum commotio in hac re præcipue notatur.

[r] τοῦ βασιλέως γράμματα M.

CAPUT XXXIII.

Quomodo synodus relicta Tyro venit Hierosolymam: atque illic celebratis encæniis novæ Hierusalem, Arium in communionem recepit.

Interea imperatoris afferuntur literæ, quibus jubebatur ut synodus ad novam Hierusalem quamprimum se conferret. Statim igitur relicta Tyro Hierosolymam profecti sunt. Ubi cum solemne festum ob dedicationem locorum celebrassent, Arium quidem una cum sociis in communionem recipiunt; obtemperare se dicentes imperatoris literis, quibus certiores ipsos fecerat, fidem se Arii et Euzoii penitus perspectam habere. Ad Alexandrinam autem ecclesiam scripserunt, omni jam exturbato livore, res ecclesiæ in summa pace ac tranquillitate esse constitutas; et Arium, quippe qui pœnitentia ductus veritatem agnoverit, deinceps tanquam ecclesiæ filium jure merito ab ipsis quoque suscipiendum esse. Athanasium vero episcopatu depulsum esse obscure significarunt, cum dicerent livorem omnem exturbatum fuisse. Sed et imperatorem iisdem de rebus certiorem fecerunt. Dum hæc ab episcopis geruntur, supervenerunt aliæ imperatoris literæ, quibus significabat, Athanasium quidem ad se confugisse; ipsos vero ad causam dicendam Constantinopolim venire oportere. Imperatoris autem literæ sunt hujusmodi.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Ὅτι[s] ὁ βασιλεὺς τὴν σύνοδον ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν δι' ἐπιστολῆς, ἵν' ἐπὶ ἑαυτοῦ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον ἀκριβῶς ἐξετασθῇ.

1 Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις.

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ, τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κριθέντα· δοκεῖ δέ πως ὑπό τινος ταραχώδους ἀταξίας[t] ἡ ἀλήθεια διεστράφθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν[u] πλησίον ἐρεσχελίαν, ἣν ἀήττητον εἶναι βούλεσθε, τὰ τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα μὴ συνο-
2 ρώντων. Ἀλλ' ἔσται τῆς θείας προνοίας ἔργον καὶ τὰ τῆς φιλονεικίας ταύτης κακὰ φανερῶς ἁλόντα διασκεδάσαι, καὶ ἡμῖν διαρρήδην, εἴτινα[x] τῆς ἀληθείας αὐτοὶ[y] οἱ συνελθόντες ἐποιήσασθε[z] φροντίδα, καὶ εἰ[a] τὰ κεκριμένα χωρίς
3 τινος χάριτος καὶ ἀπεχθείας ἐκρίνατε, φανερῶσαι[b]. Τοι-

[s] Ὅτι ὁ βασιλεὺς τὴν σύνοδον πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλεσεν. M.

[t] ἀταξίας ταραχώδους Athanas. Apolog. c. Arian. 86.

[u] τοὺς Athan. τοὺς πέλας Sozomen. H. E. ii. 28. Niceph. H. E. viii. 50.

[x] ἐπιδεῖξαι εἴτινα Athan. Sozom. Niceph.

[y] αὐτόθι συνελθόντες Athan. Sozom. Niceph. Christophors. *illic convenientes* Epiphan. Hist. Tripart. iii. 7.

[z] ἐποιήσατε Sozom.

[a] εἰς F.

[b] φανερῶσαι om. Athan. Sozom. Niceph.

CAPUT XXXIV.

Quod imperator synodum ad se per literas evocavit, ut Athanasii causa coram se diligentius spectaretur.

Victor Constantinus Maximus Augustus, episcopis qui in urbe Tyro convenerunt.

Quæ a vestro concilio per tumultum ac tempestatem judicata sint, equidem nescio. Videtur tamen per turbulentam quandam concitationem veritas esse labefactata; dum scilicet ob mutuam inter vos contentionem, quam invictam atque insuperabilem esse vultis, nec veritatem, nec ea quæ Deo grata sunt, consideratis. Sed faciet divina providentia, ut contentionis hujus mala manifeste deprehensa penitus dissipentur; utque nobis planum fiat, quantum vos qui in unum convenistis, veritatis curam gesseritis, et an judicia vestra citra gratiam et odium cujusquam a vobis

γαροῦν ἠπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν εὐσέβειαν ἀνελθεῖν[c] δεῖ, ἵνα τὴν τῶν πεπραγμένων ὑμῖν ἀκρίβειαν
4 δι'[d] ὑμῶν αὐτῶν παραστήσητε. Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδικαίωσα καὶ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ
5 τοῦ γράμματος καλῶ, ἐκ τῶν ἑπομένων γνώσεσθε. Ἐπιβαίνοντί μοι λοιπὸν τῆς ἐπωνύμου ἡμῶν καὶ πανευδαίμονος πατρίδος τῆς Κωνσταντίνου πόλεως, συνέβαινε δὲ[e] τηνι- 70
καῦτα ἐφ' ἵππου με ὀχεῖσθαί, ἐξαίφνης Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν μέσῳ[f] τῆς λεωφόρου, μετὰ ἱερῶν[g] τινῶν οὓς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδοκήτως οὕτω προσῆλθεν ὡς καὶ
6 παρασχεῖν[h] ἐκπλήξεως ἀφορμήν. Μαρτυρεῖ γάρ μοι ὁ πάντων ἔφορος Θεὸς, ὡς οὐδὲ ἐπιγνῶναι[i] αὐτὸν ὅς τις ἦν παρὰ τὴν πρώτην ὄψιν ἐδυνήθην[k], εἰ μὴ τῶν[l] ἡμετέρων τινὲς, καὶ ὅς τις ἦν καὶ τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε διηγή-

[c] συνελθεῖν εὐσεβείαν βούλομαι Athan. ἐλθεῖν εὐλάβειαν βούλομαι Sozom. ἐπειγμένως (sic) πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλθεῖν ὑμᾶς εὐσέβειαν βούλομαι Niceph. *Volo concurrere* Epiphan.

[d] καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν Sozom. καὶ ὑμῶν αὐ. Niceph. *per vos ipsos* Epiphan.

[e] δέ με (mox omisso με), Sozom. Niceph.

[f] μέσῃ τῇ λεωφόρῳ Athan. μέσον τῆς Niceph.

[g] ἑτέρων Athan. Sozom. Niceph. "Vulgatam scripturam tuetur Epiphan. Schol. *Repente Athanasius episcopus in media platea cum quibusdam sacerdotibus, quos circa se habebat, sic inopinate nos adiit,* &c." VALESIUS.

[h] παρέχειν Athan.

[i] ἐπέγνων Sozom. Niceph. Tum omnia inter duas illas clausulas, ὅς τις ἦν, omittit Niceph.

[k] ἠδυνήθην Athan.

[l] τῶν ἡμετέρων om. Sozom.

prolata sint. Vos igitur universos ad nostram pietatem propere oportet accedere, ut eorum quæ gesta sunt a vobis rationem per vosmetipsos accurate reddatis. Porro quid causæ sit cur hæc ad vos scribenda putaverim, vosque ad me per has literas accersam, ex iis quæ sequuntur intelligetis. Ingredienti mihi cognominem et omnino beatam patriam meam Constantinopolim, sedebam autem tunc in equo, subito Athanasius episcopus cum quibusdam sacri ordinis viris quos circa se habebat, adeo inexpectatus occurrit, ut nos stupore quodam percelleret. Testis enim est mihi omnium inspector Deus, me primo aspectu, quisnam esset non potuisse cognoscere, nisi quidam nostrorum, et quis esset et quam pertulisset injuriam, nobis sciscitantibus, ut par erat, in-

σασθαι[m] πυνθανομένοις, ὥσπερ εἰκὸς, ἀνήγγειλαν[n] ἡμῖν.
7 Ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε[o] διελέχθην αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ,
οὔτε ὁμιλίας ἐκοινώνησα. ὡς δὲ ἐκεῖνος μὲν ἀκουσθῆναι[p]
ἠξίου, ἐγὼ δὲ παρῃτούμην καὶ μικροῦ δεῖν ἀπελαύνειν[q]
αὐτὸν ἐκέλευον, μετὰ πλείονος παρρησίας οὐδὲν ἕτερον
παρ'[r] ἡμῶν ἢ[s] τὴν ὑμετέραν ἄφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρξαι, ἵνα
ὑμῶν[t] παρόντων ἃ πέπονθεν ἀναγκαίως ἀποδύρασθαι δυ-
8 νηθῇ[u]. Ὅθεν ἐπειδὴ εὔλογόν μοι εἶναι[x] φαίνεται καὶ τοῖς
καιροῖς πρέπον καταφαίνεται, ἀσμένως ταῦτα γραφῆναι
πρὸς ὑμᾶς προσέταξα[y], ἵνα πάντες, ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν
ἐν Τύρῳ γενομένην ἀνεπληρώσατε[z], ἀνυπερθέτως εἰς τὸ
στρατόπεδον τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος[a] ἐπειχθῆτε, τοῖς
ἔργοις αὐτοῖς[b] ἐπιδείξοντες τὸ τῆς ὑμετέρας κρίσεως

[m] *διηγήσασθαι* om. Sozom. Niceph.

[n] *ἀπήγγειλαν* F. Athan. Sozom. Niceph.

[o] *οὐ* Sozom. Tum *διειλέχθην* M. Niceph. *διηλέχθην* (sic ed. Bened.) Athan.

[p] *ἀκουσθῆναι* om. Sozom. Niceph.

[q] *ἀπελαύνεσθαι* Athan. Sozom. Niceph.

[r] *ἑαυτῷ παρ'* Athan.

[s] *ᾔτει ἢ τὴν* Sozom. Niceph.

[t] *ἡμῶν*, et mox *ἀναγκαίως ἃ πέπονθεν* Niceph.

[u] *δυνηθείη* Niceph. Tum *ὅταν* M. *ὅπερ* Athan. Sozom. Niceph.

[x] *εἶναί μοι καὶ τοῖς καίροις πρέπον κατεφαίνετο* Athan. et, omisso *μοι*, Sozom. atque Niceph.

[y] *ἔταξα* Athan.

[z] *ἐπληρώσατε* Sozom. *ἐπλήρωσαν* Niceph.

[a] Ita F. M. C. Athan. Sozom. Niceph. *nostræ mansuetudinis* Epiphan *εὐσεβείας* editt. vulg.

[b] *αὐτῶν* Niceph.

dicavissent. Atque ego quidem id temporis nec sermonem cum eo, nec congressum ullum habui. Cum autem ille ut audiretur flagitaret, idque ego recusarem ac propemodum juberem eum submoveri, ille majore cum fiducia, nihil amplius se postulare dixit, quam ut vos hic adessetis; quo vobis præsentibus, ea quæ perpessus est, necessitate coactus, posset deplorare. Quod cum mihi æquum in primis et temporibus nostris congruum esse videatur, hæc ad vos libenti animo scribenda curavi, ut omnes qui ad concilium in civitate Tyro convenistis, ad comitatum clementiæ nostræ absque ulla dilatione properetis: integritatem ac sinceritatem judicii vestri rebus ipsis ostensuri: idque coram me, quem sincerum esse famulum Dei, ne vos quidem ipsi inficiari potestis. Certe per meum erga Divinum Numen obsequium ac

καθαρόν τε καὶ ἀδιάστροφον, ἐπ'[c] ἐμοῦ δηλαδὴ, ὃν τοῦ
Θεοῦ γνήσιον εἶναι[d] θεράποντα οὐδ' ἂν[e] ὑμεῖς ἀρνηθείητε.
9 Τοιγαροῦν[f] διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν[g] Θεὸν λατρείας τὰ
πανταχοῦ εἰρηνεύεται, καὶ ὑπὸ[h] τῶν βαρβάρων αὐτῶν
τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα[i] γνησίως εὐλογούμενον, οἳ μέχρι νῦν
τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν. δῆλον δὲ ὅτι ὁ τὴν ἀλήθειαν
10 ἀγνοῶν[k] οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει. Πλὴν ὅμως, καθὰ
προείρηται, καὶ οἱ βάρβαροι δι'[l] ἐμὲ τὸν τοῦ Θεοῦ θερά-
ποντα γνήσιον[m] ἐπέγνωσαν τὸν Θεὸν, καὶ εὐλαβεῖσθαι
μεμαθήκασιν[n], ὃν ὑπερασπίζειν μου πανταχοῦ καὶ προνο-
εῖσθαι, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ᾔσθοντο· ὅθεν μάλιστα καὶ
ἴσασι τὸν Θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς φόβον
11 εὐλαβοῦνται. Ἡμεῖς[o] δὲ, οἱ τὰ ἅγια[p] μυστήρια τῆς ἐκ-
κλησίας[q] αὐτοῦ δοκοῦντες προβάλλεσθαι, οὐ[r] γὰρ εἴποιμι

[c] *ὑπ'* F. Steph. Genev. "Scribendum est *ἐπ' ἐμοῦ*, ut in cod. Allat. et Athan." VALESIUS. Idem conjecerat Christoph. *ἐπ'* M. Tum *δηλαδὴ* om. Sozom. Niceph.

[d] *εἶναι γνήσιον* Athan.

[e] *οὐκ ἂν ἀρνηθείητε* Sozom. Niceph.

[f] *καὶ γὰρ οὖν* M.

[g] *τὸν* om. Athan.

[h] *ὑπὸ* om. Athan. *καὶ τῶν βαρβάρων—εὐλογούντων* Sozom. Niceph.

[i] *ὄνομα ᾗ* M.

[k] *ἀναγνοῶν* M.

[l] *νῦν δι'* Athan. Sozom. *νῦν καὶ οἱ β. δι'* Niceph.

[m] *γνησίως* M.

[n] *μεμάθηκαν* Athan. *μεμάθηκαν Θεὸν ὑπερασπίζειν* Niceph. quod indicat formam illam insolitam *μεμάθηκαν* e facili corruptione originem traxisse,—*κασινὸν* in —*κανθεὸν* mutato.

[o] *ὑμεῖς*, quanquam mox sequatur *πράττομεν*, F. *Vos* Epiphan.

[p] *ἅγια* om. Sozom. Niceph.

[q] *εὐμενείας* Athan. Sozom. Niceph. cod. Allat. (Vales.) *clementiæ* Epiphan.

[r] *οὐδὲ* Sozom. Niceph.

ministerium, ubique terrarum pax viget: ipsis etiam barbaris nomen Dei ex animo venerantibus, qui ad hoc usque tempus veritatem ignoraverant. Porro qui veritatem ignorat, is Deum quoque ignoret necesse est. Veruntamen sicut antea dixi, ipsi etiam barbari mea opera, qui ingenuus sum Dei famulus, Deum jam agnoverunt, eumque venerari didicerunt: cujus providentia me ubique protegi ac servari, rebus ipsis experti sunt. Quæ res præcipue ad notitiam Dei eos induxit. Et illi quidem metu nostri venerantur Deum. Nos vero qui sacrosancta mysteria ecclesiæ illius præferre videmur, non enim dixerim tueri, nos,

φυλάττειν, ἡμεῖς[s], φημὶ, οὐδὲν πράττομεν ἢ τὰ πρὸς διχόνοιαν καὶ μῖσος συντείνοντα, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ πρὸς ὄλεθρον τοῦ ἀνθρωπίνου[t] γένους συντείνοντα[u].
12 Ἀλλ' ἐπείχθητε, καθὰ προεῖπον[x], πρὸς ἡμᾶς πάντες[y] ἢ τάχος· πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κατορθῶσαι πειρασόμεθα[z], ὅπως ἐν[a] τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ταῦτα[b] ἐξαιρέτως ἀδιάπτωτα φυλάττηται[c], οἷς οὔτε ψόγος οὔτε κακοδοξία τις δυνήσεται προσπλακῆναι[d], διασκεδασθέντων δηλαδὴ καὶ συντριβέντων ἄρδην καὶ παντελῶς ἀφανισθέντων τῶν ἐχθρῶν τοῦ νόμου, οἵ τινες ἐπὶ προσχήματι[e] τοῦ ἁγίου ὀνόματος 71 ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας ἐμβάλλουσιν[f].

[s] ὑμεῖς F. ὑμεῖς φ. οὐ. πράττετε M.
[t] ἀνθρωπείου Sozom. Niceph.
[u] Pro συντείνοντα habent ἔχοντα τὴν ἀναφόραν Athan. Sozom. Niceph.
[x] προείρηται Athan. Sozom. Niceph. Tum καὶ πρὸς Sozom. Niceph.
[y] σπουδάσατε πάντες Athan. σπεύσατε π. Sozom. Niceph.
[z] πειράσομαι Athan. Sozom. Niceph.
[a] τὰ ἐν F. M.
[b] πάντα Sozom. Niceph.
[c] φυλάττωνται Sozom. Niceph.
[d] καταμιγῆναι F. καταπλαγῆναι M.
[e] πρόσχημά τι Sozom.
[f] παρέχουσιν Athan. παρέχουσι Sozom. Niceph.

inquam, nihil aliud agimus, quam quæ ad discordiam et odium pertinent, et ut absolute dicam, quæ ad humani generis perniciem tendant. Verum ut jam dixi, omnes quam celerrime ad nos accurrite: pro certo habentes, me omni ope ac studio perficere conaturum, ut ea quæ sunt legis Dei, integra et inconcussa præcipue serventur, quibus nec probrum, nec infamiæ labes ulla possit aspergi: profligatis videlicet et conculcatis penitusque deletis legis inimicis, qui sub obtentu sacrosancti nominis, varias ac multiplices blasphemias ingerunt.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Ὅτι[g] τῆς συνόδου μὴ ἐλθούσης παρὰ τὸν βασιλέα, οἱ περὶ Εὐσέβιον διέβαλλον Ἀθανάσιον ὡς ἀπειλήσαντα ἀποστρέφειν τὸν σῖτον τὸν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ Κωνσταντίνου πόλει χορηγούμενον· ἐφ' οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψε τὸν Ἀθανάσιον κελεύσας τὰς Γαλλίας οἰκεῖν.

1 Ταῦτα τὰ γράμματα εἰς ἀγῶνα τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ κατέστησε· καθὸ οἱ μὲν πλείους ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν
2 ἐχώρησαν πόλεις. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν καὶ Μάριν, Πατρόφιλόν τε καὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐαλέντα εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐλθόντες οὐκέτι περὶ ποτηρίου κατεαγότος, ἢ τραπέζης, ἢ Ἀρσενίου ἀναιρεθέντος ζήτησιν γενέσθαι συνεχώρησαν· ἀλλ' ἐπὶ ἑτέραν χωροῦσι διαβολὴν διδάξαντες τὸν βασιλέα, ὡς εἴη Ἀθανάσιος ἀπειλήσας κωλύσειν πεμφθῆναι τὸν σῖτον τὸν ἐξ ἔθους ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν κομιζόμενον· καὶ τούτων λεγομένων παρὰ Ἀθανασίου ἀκηκοέναι Ἀδαμάντιον, Ἀνουβίωνα[h], Ἀρβαθίωνα[i], καὶ Πέτρον, τοὺς ἐπισκόπους.

[g] Ὅτι ἐκ συκοφαντίας ἀθανάσιος εἰς γαλλίας ἐπέμφθη. M.
[h] ἀννουβιώνα F. M.
[i] ἀρβατίωνα M. "Apud Athan. Apol. c. Ar. 87. Ἀρβετίωνα. Sed legendum est Ἀρβαιτίωνα. Est

CAPUT XXXV.

Quod cum synodus ad imp. non venisset, Eusebiani Athanasium criminati sunt, quasi minatus esset aversurum se annonam quæ ab urbe Alexandria præbebatur Constantinopoli. Qua re commotus imp. Athanasium in Gallias relegavit.

Hæ literæ eos qui in concilio aderant anxios et sollicitos reddiderunt. Quocirca complures quidem ex illis ad proprias civitates reversi sunt. Eusebius vero et Theognis ac Maris atque Patrophilus cum Ursacio et Valente, Constantinopolim profecti, non amplius de calice confracto, nec de mensa subversa, nec de cæde Arsenii inquisitionem fieri permiserunt: sed ad aliam conversi sunt calumniam, imperatori suggerentes comminatum esse Athanasium, prohibiturum se ne annona mitteretur, quæ quotannis ex urbe Alexandria Constantinopolim vehi consueverat: et Adamantium, Anubionem, Arbæthionem ac Petrum

3 Ἀλλὰ γὰρ ἰσχύει[k] διαβολὴ, ὅταν ὁ διαβάλλων ἀξιό-
πιστος ᾖ. τούτῳ γὰρ συναρπαγεὶς ὁ[l] βασιλεὺς καὶ
εἰς θυμὸν ἀχθεὶς ἐξορίᾳ[m] ὑποβάλλει τὸν Ἀθανάσιον,
4 τὰς Γαλλίας κελεύσας οἰκεῖν. Φασὶ δέ τινες τοῦτο
πεποιηκέναι τὸν βασιλέα σκοπῷ τοῦ ἑνωθῆναι τὴν
ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ Ἀθανάσιος πάντῃ κοινωνῆσαι τοῖς
περὶ Ἄρειον ἐξετρέπετο. ἀλλ' οὗτος μὲν ἐν Τρι-
βέρει τῆς Γαλλίας διήγαγεν.

ΚΕΦ. Λϛ. 72

Περὶ Μαρκέλλου τοῦ Ἀγκύρας καὶ Ἀστερίου τοῦ σοφιστοῦ.

1 Οἱ δὲ ἐν[n] Κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες ἐπί-
σκοποι καὶ Μάρκελλον τὸν Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ
2 μικρᾷ Γαλατίᾳ καθεῖλον δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἀστέ-
ριός τις ἐν Καππαδοκίᾳ σοφιστικὴν μετιὼν, τὴν μὲν

enim nomen Græcum ἀπὸ τοῦ Ἀρβαίτου. Eoque nomine vocatus est consul quidam regnante Constantio, ut notavi ad Ammianum Marcellinum [xv. 8, 17]." VALESIUS.

k "Cod. Allat. γὰρ μέγα ἰσχύει. Paulo post mallem legere τούτῳ γοῦν συναρπαγεὶς, &c." VALESIUS.

l ὁ βασιλεὺς om. F. M.

m ἐν ἐξορίᾳ F. M.

n ἐν τῇ F.

episcopos, Athanasium ista dicentem audiisse. Enimvero maximam vim habet calumnia, ubi fide dignus habetur calumniator. Hac ratione circumventus imperator, et ad indignationem provocatus, Athanasium in exilium relegavit, et Gallias incolere præcepit. Sunt qui dicant, imperatorem eo consilio istud egisse, ut ecclesia ad unitatem et concordiam revocaretur, quandoquidem Athanasius communicare cum Ario ejusque sectatoribus prorsus recusabat. Sed ille quidem in urbe Galliæ Treveris commoratus est.

CAPUT XXXVI.

De Marcello Ancyræ episcopo, et de Asterio sophista.

Episcopi vero qui Constantinopoli convenerant Marcellum quoque episcopum Ancyræ, quæ minoris Galatiæ civitas est, tali de causa deposuerunt. Asterius quidam in Cappadocia artem rhetoricam docens, ea relicta, Christianam religionem profiteri

κατέλειπε[o], χριστιανίζειν δὲ ἐπηγγέλλετο· ἐπεχείρει
δὲ καὶ λόγους συγγράφειν, οἳ μέχρι νῦν φέρονται, δι'
ὧν τὸ Ἀρείου συνίστη δόγμα, τὸν Χριστὸν οὕτω
λέγων εἶναι Θεοῦ δύναμιν, ὡς εἴρηται παρὰ Μωϋσῇ[p]
τὴν ἀκρίδα καὶ τὴν κάμπην δύναμιν εἶναι[q] Θεοῦ, καὶ
3 ἕτερα τούτοις παραπλήσια. Συνῆν δὲ ὁ Ἀστέριος
συνεχῶς καὶ τοῖς ἐπισκόποις τοῖς μάλιστα τὴν[r] Ἀρει-
ανῶν δόξαν μὴ ἀθετοῦσι. καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς συν-
όδους ἀπήντα, ὑποδῦναι μιᾶς πόλεως ἐπισκοπὴν προ-
θυμούμενος· ἀλλ' ἱερωσύνης μὲν ἠστόχησε διὰ τὸ
ἐπιτεθυκέναι κατὰ τὸν διωγμόν. περιϊὼν δὲ τὰς ἐν
Συρίᾳ πόλεις οὓς συνέταξε λόγους ἐπεδείκνυτο.
4 Ταῦτα γνοὺς ὁ Μάρκελλος, ἀντιπράττειν αὐτῷ βου-
λόμενος, κατὰ διάμετρον πολὺ[s] εἰς τὸ ἐναντίον ἐξ-
έπεσε. ψίλον γὰρ ἄνθρωπον, ὡς ὁ Σαμοσατεὺς,
5 ἐτόλμησεν εἰπεῖν τὸν Χριστόν. Ταῦτα γνόντες οἱ

o κατέλιπεν F. M.

p μωυσεῖ M.

q εἶναι om. F. M.

r τὴν om. F.

s Ita M. πολὺς F. Stephan. Genev. πολὺ Christophors. et Vales. "In Sfort. et Allat. πολύ. Epiphan. Schol. legisse videtur διὰ τὸ ἄμετρον πολύ. Vertit enim: *hæc agnoscens Marcellus, contra eum scribere volens, mensuram contrarietatis excessit.* Ubi vides pro ἀντιπράττειν Epiphanium legisse ἀντισυγγράφειν, quomodo etiam in cod. Allat. habetur." VALESIUS.

cœpit. Libros etiam scribere aggressus est qui etiamnum habentur; quibus Arii dogma asserebat: Christum dicens esse virtutem Dei eodem modo, quo locusta et brucus apud Moysem virtus Dei esse dicitur; aliaque his similia. Versabatur autem assidue idem Asterius cum episcopis, ac præcipue cum illis qui opinionem Arii minime rejiciebant. Quin etiam ad synodos frequens ventabat, ad episcopatum cujuspiam civitatis studens arrepere. Verum ille sacerdotium quidem minime est assecutus, eo quod persecutionis tempore sacrificasset. Urbes autem Syriæ peragrans, libros quos composuerat, publice recitabat. Hoc comperto Marcellus, cum adversus eum vellet scribere, nimia contradicendi cupiditate in contrarium errorem delapsus est. Christum enim perinde ac Paulus Samosatensis, nudum hominem esse non dubitavit asserere. Quod cum intellexissent episcopi qui tum Hiero-

τότε ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθόντες Ἀστερίου μὲν
οὐδένα λόγον ἐτίθεντο, ἐπεὶ μηδὲ εἰς τὸν κατάλογον
τῶν ἱερέων ἐτέτακτο· Μάρκελλον δὲ ὡς ἱερωμένον
λόγον ἀπῄτουν τοῦ συγγραφέντος αὐτῷ βιβλίου.
6 Ὡς δὲ ηὕρισκον[t] αὐτὸν τὰ τοῦ Σαμοσατέως φρο-
νοῦντα, ἐκέλευον αὐτὸν μεταθέσθαι τῆς δόξης· ὁ δὲ
καταισχυνθεὶς ἐπηγγέλλετο κατακαύσειν τὸ βιβλίον.
7 Ὡς δὲ σπουδῇ διελύθη ὁ τῶν ἐπισκόπων σύλλογος,
τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καλοῦντος
αὐτοὺς, τότε δὴ τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐν τῇ Κωνσταν-
τίνου πόλει παρόντων, αὖθις τὰ κατὰ Μάρκελλον
8 ἀνεζητεῖτο. Ὡς δὲ ὁ Μάρκελλος οὐχ ᾑρεῖτο κατα- 73
καῦσαι, καθὰ ὑπέσχετο, τὴν ἄκαιρον συγγραφὴν, οἱ
παρόντες τὸν μὲν καθεῖλον, Βασίλειον δὲ ἀντ' αὐτοῦ
9 εἰς τὴν Ἄγκυραν ἔπεμψαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ
σύγγραμμα Εὐσέβιος ἐν τρισὶ βιβλίοις ἀνέτρεψεν,
ἐξελέγξας τὴν κακοδοξίαν αὐτοῦ. Μάρκελλος δὲ
ὕστερον ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ τὴν ἐπισκοπὴν
ἀνελαβεν, εἰπὼν μὴ νενοῆσθαι αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα,

[t] εὕρισκον F.

solymis erant congregati, Asterii quidem nullam rationem habuerunt, quippe qui in ordinem sacerdotum adscriptus non esset. A Marcello vero utpote sacerdote, exegerunt, ut libri a se conscripti rationem redderet. Cumque deprehendissent illum Pauli Samosatensis errore implicatum esse, jusserunt ut mutaret sententiam. Ille pudore suffusus, librum suum se combusturum promisit. Verum concilio cum festinatione dimisso, eo quod imperator episcopos Constantinopolim evocavisset; cum Eusebiani Constantinopolim venissent, Marcelli causa iterum discussa est. Et cum ille improbum librum, sicut antea promiserat, comburere recusaret, episcopi qui aderant, ipsum quidem deposuerunt: Basilium vero ejus loco Ancyram miserunt. Porro hunc Marcelli librum Eusebius tribus voluminibus confutavit, pravam illius opinionem coarguens. Marcellus vero postmodum in synodo Sardicensi episcopatum recuperavit, cum diceret librum suum non recte intellectum fuisse, adque idcirco se in suspicionem

καὶ διὰ τοῦτο τοῦ Σαμοσατέως δόξαν λαβεῖν. περὶ μὲν οὖν τούτου κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦ. ΛΖ.

Ὅπως Ἄρειος μετὰ τὴν Ἀθανασίου ἐξορίαν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταπεμφθεὶς ταραχὰς ἐκίνησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντίνου πόλεως.

1 Τριακοστὸν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου
τούτων γινομένων ἐπληροῦτο· καὶ Ἄρειος σὺν τοῖς
περὶ αὐτὸν καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν αὖθις ὅλην
ἐτάραττε, τοῦ Ἀλεξανδρέων λαοῦ δυσφοροῦντος ἐπί
τε τῇ Ἀρείου καθόδῳ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, καὶ ὅτι ὁ
ἐπίσκοπος αὐτῶν Ἀθανάσιος εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο.
2 Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπυνθάνετο διεστράφθαι τὴν
Ἀρείου γνώμην, μετάπεμπτον αὖθις εἰς τὴν Κων-
σταντίνου πόλιν ἥκειν αὐτὸν ἐκέλευσε, λόγον δώ-
3 σοντα ὧν αὖθις ἀνακινεῖν ἐπεχείρει. Ἐτύγχανε δὲ
τότε τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει προεστὼς Ἀλέξαν-
δρος ἐκκλησίας, Μητροφάνην πάλαι διαδεξάμενος.
4 Τοῦτον τὸν ἄνδρα θεοφιλῆ ὄντα ἡ πρὸς Ἄρειον τότε

venisse, quasi idem cum Paulo Samosateno sentiret. Verum hac de re dicemus suo loco.

CAPUT XXXVII.

Quomodo post exilium Athanasii, Arius ab imp. Constantinopolim evocatus, turbas excitavit adversus Alexandrum CP. episcopum.

Dum hæc geruntur, tricesimus complebatur annus imperii Constantini. Et Arius quidem una cum sectatoribus erroris sui, Alexandriam reversus, totam denuo civitatem perturbavit, cum Alexandrinorum populus et Arii reditum cum sociis, et episcopi sui Athanasii exilium moleste ferret. Imperator vero cum perversam esse Arii mentem accepisset, cum rursus Constantinopolim evocavit, rationem redditurum turbarum ac seditionum, quas denuo concitare aggressus esset. Præsidebat tunc Constantinopolitanæ ecclesiæ Alexander, qui jampridem Metrophani successerat. Hunc virum Deo acceptum fuisse, ex certamine quod illi

γενομένη μάχῃ ἀνέδειξεν· ὡς γὰρ ἧκε τότε Ἄρειος, καὶ ὁ λαὸς εἰς δύο πάλιν τμήματα ἐμερίζετο, ταραχή τε κατὰ τὴν πόλιν ἐγένετο, τῶν μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς παρασαλεύειν λεγόντων, τῶν δὲ εὔλογα λέγειν τὸν Ἄρειον φιλονεικούντων, εἰς ἀγῶνα μέγιστον κατέστη ὁ Ἀλέξανδρος· καὶ μάλιστα μὲν, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας πολλὰ διηπείλει αὐτῷ, λέγων ὅσον οὐδέπω καθαιρήσειν αὐτὸν, εἰ μὴ εἰς κοινωνίαν δέξηται τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτόν.
5 Ἀλεξάνδρῳ δὲ οὐ τοσοῦτον[u] περὶ καθαιρέσεως ἔμελεν[x], ὅσον ἐδεδίει ἐπὶ τῇ σπουδαζομένῃ παραλύσει τοῦ δόγματος. φύλακα γὰρ ἑαυτὸν τῶν ὅρων τῆς συνόδου νομίζων, παντοῖος ἐγίνετο μὴ παρατρωθῆναι
6 τοὺς τύπους αὐτῆς. Ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ ἀγωνίᾳ καθεστὼς, χαίρειν πολλὰ φράσας τῇ διαλεκτικῇ προσφεύγει Θεῷ· καὶ νηστείαις μὲν συνεχέσιν ἐσχόλαζε, καὶ τοῦ προσεύχεσθαι οὐδένα τρόπον παρέλειπε· καὶ δὴ τοιοῦτο ἐνθύμιον εἶχε[y], καὶ λαθὼν ἐπετέλει τὰ
7 δόξαντα. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ᾗ ἐπώνυμον Εἰρήνη

[u] τοσοῦτο M. [x] ἔμελλεν F. M. [y] ἔχων M.

fuit cum Ario, perspicue declaratum est. Nam cum Arius illuc venisset, et populus duas in partes divisus esset, totaque civitas tumultuaretur; aliis Nicænam fidem nullatenus commovendam esse dicentibus; aliis opinionem Arii rectam esse contendentibus, in maximas angustias redactus est Alexander: ac præcipue eo quod Eusebius Nicomediensis episcopus graves ei minas intentaret, asserens propediem ipsi ademturum se esse sacerdotium, nisi Arium et socios in communionem reciperet. Verum Alexander non tam sollicitus erat de abdicatione sua, quam de doctrina fidei quam illi subvertere omni studio conabantur. Nam cum Nicænæ synodi decretorum custodem se ac patronum esse duceret, totus in id incumbebat, ne res in illa synodo judicatæ ullatenus labefactarentur. In tantis igitur angustiis positus, omisso dialecticæ artis præsidio, ad Deum confugit. Ac continuis quidem jejuniis vacare cœpit, nec ullum orandi modum prætermisit. Tale vero consilium animo concepit, et quod constituerat, clanculo perfecit. In ecclesia quæ cognominatur Irene,

μόνον ἑαυτὸν κατακλειστὸν ποιήσας, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσελθὼν, ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτὸν ἐπὶ
8 στόμα ἐκτείνας εὔχεται[z] δακρύων. Νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας τοῦτο ποιῶν διετέλει· ᾐτεῖτο 74
9 γὰρ παρὰ Θεοῦ καὶ ἐλάμβανεν. Ἡ δὲ αἴτησις ἦν τοιαύτη, εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Ἀρείου δόξα, ἑαυτὸν τὴν ὡρισμένην ἡμέραν τῇ συζητήσει μὴ ὄψεσθαι· εἰ δὲ ἣν αὐτὸς ἔχει πίστιν ἀληθὴς, Ἄρειον τῆς ἀσεβείας δίκην διδόναι τὸν πάντων αἴτιον τῶν κακῶν.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ[a] τοῦ θανάτου Ἀρείου.

1 Τοιαῦτα μὲν οὖν Ἀλέξανδρος ηὔχετο. ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπόπειραν Ἀρείου ποιήσασθαι βουληθεὶς ἐπὶ τὰ βασίλεια αὐτὸν μεταπέμπεται, ἠρώτα τε εἰ τοῖς
2 ὅροις στοιχεῖ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου. Ὁ δὲ ἑτοίμως μηδὲν μελλήσας ἐπ' αὐτοῦ ὑπέγραφε τὰ περὶ τῆς
3 πίστεως ὁρισθέντα σοφισάμενος. Καὶ ὁ μὲν βασι-

[z] ηὔχετο M. [a] Πῶς ἄρειος ἐλάκησεν. M.

se solum inclusit; et ingressus ad altare, sub sacra mensa pronum se humi prostravit, Deo cum lacrymis supplicans. Atque hoc multis diebus ac noctibus continuatis gessit. Porro petiit a Deo, et quod petierat accepit. Petitio autem erat hujusmodi: ut si quidem recta esset Arii sententia, ipse diem disceptationi præstitutum nequaquam videret. Sin vera esset fides quam ipse profiteretur, ut Arius impietatis pœnas lueret, quippe qui omnium malorum auctor esset.

CAPUT XXXVIII.

De morte Arii.

Et hæc quidem precabatur Alexander. Imperator vero cum Arii periculum facere vellet, eum in palatium accitum interrogavit, num decretis Nicænæ fidei consentiret. Ille nihil cunctatus, alacri animo coram imperatore subscripsit, ea quæ de fide in concilio statuta fuerant, callide ludificatus. Cumque imp. admiratione

λεὺς θαυμάσας καὶ ὅρκον ἐπέφερεν. ὁ δὲ καὶ τοῦτο
σοφιζόμενος ἐποίει· τίνα δὲ τρόπον ἐτεχνάζετο γρά-
4 φων, ὡς ἤκουσα, ἔστι ταῦτα. Καταγράψας, φησὶν,
ὁ Ἄρειος ἐν χάρτῃ ἣν[b] εἶχε δόξαν, ὑπὸ μάλης ἔφερεν·
ὤμνυ τε ἀληθῶς οὕτω φρονεῖν ὡς καὶ γεγραφηκὼς
εἴη. τοῦτο μὲν οὖν οὕτω γεγενῆσθαι, ἀκοῇ γράψας
ἔχω. ὅτι μέντοι καὶ ὅρκον ἐπέθηκε τοῖς γραφεῖσιν,
5 ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ βασιλέως ἀνελεξάμην. Πι-
στεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς δεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ
ἐπισκόπου Κωνσταντίνου πόλεως Ἀλεξάνδρου εἰς
6 κοινωνίαν ἐκέλευσεν. Σαββάτου δὲ ἦν τότε ἡμέρα,
καὶ τῇ ἑξῆς προσεδόκα συνάγεσθαι. δίκη δὲ ἐπη-
7 κολούθει τοῖς Ἀρείου τολμήμασιν. Ὡς γὰρ ἐξῆλθε
τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ἐδορυφορεῖτο μὲν ὑπὸ τῶν περὶ
Εὐσέβιον διὰ μέσης τότε τῆς πόλεως, περίοπτός τε
ἦν· καὶ ἐπεὶ ἐγένετο πλησίον τῆς ἐπιλεγομένης
ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, ἔνθα ὁ πορφυροῦς ἵδρυται κίων,
φόβος ἔκ τινος συνειδότος κατεῖχε[c] τὸν Ἄρειον· σύν

[b] ἓν F. qui idem mendum habet supra quoque, 34. §. 6. p. 159, ἀδικίαν ἓν πέπονθε, quod eo loco non notatum est.

[c] κατέσχε e corr. M.

captus, jurejurando insuper eum adigeret, ille per fraudem ac simulationem istud etiam præstitit. Porro fraus ac simulatio qua usus est in subscribendo, sicut ipse accepi, hujusmodi fuit. Opinionem suam Arius in charta conscriptam gerens, sub ala occultabat. Juravit ergo, se ex animo ita sentire uti scripserat. Atque hoc quidem ita gestum fuisse, fama tantum et auditione accepi. Quod vero subscriptioni etiam jusjurandum adjecerit, id ex imperatoris epistolis didici. Tum vero imperator fidem habens Ario, mandat Alexandro Constantinopolitano episcopo, ut illum in communionem reciperet. Erat tum dies Sabbati. Postridie vero sperabat Arius se in ecclesia cum reliquis fidelibus conventurum. Sed perditis Arii conatibus divina ultio jam instabat. Egressus enim ex imperiali palatio, Eusebianis satellitum instar eum stipantibus, per mediam civitatem magnifice incedebat, omnium oculos in se convertens. Cumque venisset juxta forum quod dicitur Constantini, quo in loco statua porphyretica posita est, terror quidam ex conscientia scelerum ei subortus est; et

τε τῷ φόβῳ τῆς γαστρὸς ἐκινεῖτο χαύνωσις· ἐρόμενός
τε[d] εἰ ἀφεδρών που πλησίον, μαθών τε εἶναι ὄπισθεν
8 τῆς ἀγορᾶς Κωνσταντίνου, ἐκεῖσε ἐβάδιζεν. Λαμβάνει
οὖν λιποθυμία[e] τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἅμα τοῖς διαχω-
ρήμασιν ἡ ἕδρα τότε παραυτίκα παρεκπίπτει[f], καὶ αἵ-
ματος πλῆθος ἐπηκολούθει, καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ἐντέρων.
συνέτρεχε δὲ αἷμα αὐτῷ σπληνί[g] τε καὶ ἥπατι·
9 αὐτίκα οὖν ἐτεθνήκει. Ὁ δὲ ἀφεδρὼν ἄχρι νῦν ἐν
τῇ Κωνσταντίνου πόλει δείκνυται, ὡς ἔφην, ὄπισθεν
τῆς ἀγορᾶς Κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἐν τῇ στοᾷ μα-
κέλλου, πάντων τε τῶν παριόντων ἐγειρόντων δα-
κτυλον κατ᾽ αὐτοῦ, ἀειμνημόνευτον τοῦ θανάτου τὸν
10 τρόπον ἀπεργαζόμενος. Τούτου γενομένου φόβος καὶ
ἀγωνία κατεῖχε τοὺς περὶ τὸν Νικομηδέα Εὐσέβιον·
διέτρεχέ τε ἡ φήμη δι᾽ ὅλης τῆς πόλεως, ὡς δὲ εἰπεῖν,

[d] "Lego ἐρόμενος δὲ." VALESIUS.

[e] λειποθυμίαν e corr. M.

[f] Ita F. M. "In cod. Allat. καὶ ἅμα τοῖς διαχωρήμασι παρεκπίπτει ἡ ἕδρα, τό τε ὑπὸ τῶν ἰατρῶν καλούμενον ἀπέφθισμα παραύτικα διὰ τῆς ἕδρας ἐξέπιπτεν, αἵματός τε πλῆθος ἐπηκολούθει, καὶ τὰ λεπτὰ τῶν ἐντέρων συνέτρεχεν ἅμα αὐτῷ σπληνί τε καὶ ἥπατι. Optime meo quidem judicio. Atque ita Socratem scripsisse pro certo habeo. Certe Epiphan. Schol. hanc lectionem ex parte confirmat. In cod. quoque Sfort. παρεκπίπτει." VALESIUS. ἐκπίπτει editt.

[g] τῷ σπληνί τε καὶ τῷ ἥπατι F. M.

cum terrore simul alvus relaxata. Percontatusque num in proximo essent latrinæ, cum post Constantini forum esse didicisset, illuc perrexit. Mox animo deficere cœpit, et una cum excrementis anus ipsi delabitur; et id quod medici vocant ἀπέφθισμα, protinus per anum decidit. Subsecuta est sanguinis copia; ac postremo tenuia intestina simul cum splene ac jecore effusa sunt. Et ille quidem continuo animam exhalavit. Latrinæ autem illæ Constantinopoli post forum Constantini, sicut antea dixi, et post macellum quod est in porticu, etiamnum monstrantur: et cunctis prætereuntibus digitum ad eas intendentibus, genus mortis Arii perpetuo memorabile posteris reddunt. Cum hæc ita accidissent, ingens terror ac mœstitia animos eorum qui cum Eusebio Nicomediensi erant, occupavit: famaque hujus rei, non per totam modo civitatem, sed per universum ut ita dicam orbem terrarum

11 καὶ τῆς συμπάσης οἰκουμένης. Ὡς δὲ ὁ[h] βασιλεὺς
τῷ Χριστιανισμῷ μᾶλλον προσετίθετο, καὶ ἀληθῶς
ἐκ Θεοῦ μεμαρτυρῆσθαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἔφησεν,
12 εὐφραίνετο[i] ἐπὶ τοῖς γεγονόσι· καὶ ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς οὓς
Καίσαρας ἀνηγορεύκει, ἕκαστον κατὰ δεκάδα ἐνιαυτῶν
τῆς βασιλείας αὐτοῦ· τὸν μὲν πρῶτον ὁμώνυμον
ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον τῶν ἑσπερίων μερῶν ἄρχειν
καταστήσας ἐν τῇ πρώτῃ δεκάδι τῆς βασιλείας αὐ-
13 τοῦ. Τῶν[k] δὲ πρὸς τῇ ἑῴᾳ[l] μερῶν τὸν τῷ πάππῳ
ἐπώνυμον[m] Κωνστάντιον ἐν τῇ εἰκοσαετηρίδι κατέ-
στησε Καίσαρα· τὸν δὲ νεώτερον Κώνσταντα ἐν τῇ
τριακονταετηρίδι τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἐχειροτόνησεν.

[h] Ita F. M. Stephan. Genev. *Cumque religiosissimus imperator potius Christianitate gauderet, et veri Dei testimonio fidem Nicænam roborari cognosceret, in his quæ fuerant de Ario gesta, lætabatur.* Epiphan. Hist. T. iii. 12. ὁ δὲ βασιλεὺς, omisso ὡς, tacite Valesius.

[i] εὐφραίνετό τε tacite Valesius.

[k] τὸν δὲ editt. ante Valesium qui τῶν conjectura restituit, quod codd. confirmant.

[l] ἑοίᾳ F.

[m] "Scribendum est τῷ πάππῳ ὁμώνυμον ex cod. Allat. Ferri tamen potest vulgata lectio, ἐπώνυμος enim Græce dicitur non is solum qui nomen suum dat alteri, sed etiam qui ab altero accipit. Sic Constantinopolim Socrates ἐπώνυμον Κωνσταντίνου vocare solet." VALESIUS. Melius vero foret τοῦ παπποῦ.

dispersa est. Imperator vero Christianæ religioni eo magis adhæsit, cum Nicænæ fidei veritatem Dei ipsius testimonio confirmatam esse intelligeret. Delectabatur itaque non mediocriter, tum ob earum rerum eventum, tum ob tres filios, quos Cæsares nuncupaverat; singulos singulis imperii sui decennalibus promovens. Et maximum quidem natu, cognominem sibi Constantinum, occidentalium partium imperio præfecit, primo principatus sui decennio. Alterum vero Constantium, avi sui nomine appellatum, orientis partibus præposuit, anno imperii sui vicesimo. Natu minimum Constantem, tricennalibus suis Cæsarem renuntiavit.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Ὡς[n] ὁ βασιλεὺς ἀρρωστίᾳ περιπεσὼν τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

1 Ἐνιαυτοῦ δὲ μετὰ ταῦτα παραδραμόντος ἐπιβὰς
ἑξηκονταπέντε ἐνιαυτῶν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος
ἀρρωστίᾳ περιπίπτει· καὶ ἐκ τῆς Κωνσταντίνου πό-
λεως ἐκπλεῖ ἐπὶ τὴν Ἑλενούπολιν, ὡς φυσικοῖς θερ-
2 μοῖς χρησόμενος τοῖς ἐκεῖ γειτνιάζουσιν. Ἐπεὶ δὲ
σφοδροτέρου τοῦ νοσήματος ᾔσθετο, τὰ μὲν λουτρὰ
ὑπερέθετο· ἀπαίρει δὲ ἐκ τῆς Ἑλενουπόλεως εἰς τὴν
Νικομήδειαν· κἀκεῖ ἐν προαστείῳ[o] διάγων τοῦ Χρι-
3 στιανικοῦ μεταλαμβάνει βαπτίσματος. Εὔθυμός τε[p]
ἐπὶ τούτῳ γενόμενος διαθήκας ποιεῖται, ἐν αἷς τοὺς
μὲν τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας ἐνίσταται,
4 καθὰ καὶ ζῶν αὐτοῖς τοὺς κλήρους διένειμε. Πολλὰ
δὲ τῇ Ῥωμαίων πόλει καὶ[q] τῇ ἑαυτοῦ ἐπωνύμῳ
πρεσβεῖα καταλιπὼν[r], τὰς διαθήκας ἐκείνῳ παρατί-

[n] Ὅτι ἀρρωστήσας ὁ βασιλεὺς καὶ βαπτισθεὶς ἐτελεύτησεν. M.

[o] προαστίῳ F.

[p] εὔθυμος δὲ tacite Valesius.

[q] πόλει τῇ ἑαυτοῦ. F. καὶ τῇ Ῥ. πόλει τῇ ἑ. M. Stephan. καὶ τῇ Ῥ. π. καὶ τῇ ἑαυτοῦ Scaliger et Christophors. in Genev. "Posterius δὲ primus supplevit Christophorsonus: habetur tamen in cod. Allat. Sed prius καὶ in eodem desideratur." VALESIUS.

[r] καταλείπων M.

CAPUT XXXIX.

Quomodo imp. in morbum delapsus, finem vivendi fecit.

Anno post imperator Constantinus quintum et sexagesimum ætatis ingressus annum, in morbum incidit. Relicta ergo Constantinopoli, navigio delatus est Helenopolim, ut aquis calidis quæ juxta urbem illam sitæ sunt, uteretur. Sed cum morbum ingravescere sensisset, lavacrum quidem distulit. Helenopoli autem abscedens, Nicomediam profectus est. Illic in suburbano degens, Christianum baptisma suscepit. Quo vehementer exhilaratus, testamentum condit, in quo tres quidem liberos imperii heredes instituit, suam cuique partem, prout vivus fecerat, assignans. Romæ vero et urbi quam suo nomine Constantinopolim

θεται τῷ πρεσβυτέρῳ δι' ὅν περ Ἄρειος ἀνακέκληται, οὗ καὶ μικρὸν ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ἐντειλάμενος μηδενὶ ἑτέρῳ ἢ τῷ υἱῷ τῷ τῆς ἀνατολῆς
5 ἄρχοντι Κωνσταντίῳ εἰς τὰς χεῖρας βαλεῖν. Μετὰ δὲ τὸ θέσθαι τὰς διαθήκας ὀλίγας ἡμέρας ἐπιβιοὺς τὸν βίον ἀπέλιπε· τῶν μέντοι υἱῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τελευτῇ παρῆν οὐδείς· πέμπεται οὖν εὐθὺς πρὸς τὴν ἑῴαν ὁ Κωνσταντίῳ μηνύσων τὴν τελευτήν.

ΚΕΦ. Μ. 76

Περὶ τῆς κηδείας τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου.

1 Τὸ δὲ σῶμα τοῦ βασιλέως οἱ ἐπιτήδειοι χρυσῇ ἐνθέμενοι λάρνακι ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν διεκόμισαν· ἀπέθεντό τε ἐν τοῖς βασιλείοις ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ διὰ τιμῆς ἦγον καὶ δορυφορίας πολλῆς[s], ὡς καὶ ζῶντος ἐγίνετο· καὶ τοῦτο ἐποίουν ἕως τις τῶν υἱῶν
2 αὐτοῦ παραγένηται. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν ἐπιστάντος Κωνσταντίου, κηδείας τῆς βασιλικῆς ἠξιοῦτο ἀποτεθεὶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν Ἀποστόλων, ἣν δι' αὐτὸ τοῦτο πεποιήκει, ὅπως ἂν οἱ βασιλεῖς τε καὶ οἱ[t] ἱερεῖς τῶν ἀποστολι-
3 κῶν λειψάνων μὴ ἀπολιμπάνοιντο. Ἔζησε δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἔτη ἑξηκονταπέντε· ἐβασίλευσε δὲ ἔτη τριάκοντα ἕν· ἐτελεύτησε δὲ ἐν ὑπατίᾳ Φιλικιανοῦ καὶ Τατιανοῦ τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ Μαΐου[u] μηνός· τοῦτο δὲ ἦν δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς[x] ἑβδομηκοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος. περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ἑνὸς πρὸς τοῖς τριάκοντα.

s ἠξίουν πολλῆς M.

t Ita F. M. οἱ om. cæteri.

u τοῦ μηνὸς μαΐου M.

x διακοσιαστῆς M.

nuncuparat, multa relinquens privilegia, testamentum commendat presbytero illi, cujus antea fecimus mentionem, per quem Arius ab exilio fuerat revocatus. Mandatque ne cuiquam alteri quam filio suo Constantio, quem orienti præfecerat, illud in manus traderet. Ad hunc modum condito testamento, cum aliquot dies supervixisset, ex hac luce migravit. Porro morti ejus nullus ex filiis interfuit. Mittitur itaque protinus in orientem, qui Constantio patris obitum nuntiaret.

CAPUT XL.

De sepultura imperatoris Constantini.

Corpus vero imperatoris, aureo conditum loculo, necessarii Constantinopolim deportarunt, et in sublimi suggestu collocaverunt in palatio; maximo honore et frequenti satellitio illum quasi adhuc superstitem observantes, quoad usque ex filiis ejus quispiam advenisset. Postea vero cum Constantius ex orientis partibus advolasset, regia honoratus est sepultura, depositusque in ecclesia

apostolorum, quam ipse eo consilio ædificaverat, ut imperatores et pontifices ab apostolorum reliquiis haud procul abessent. Vixit autem imperator Constantinus annos quinque et sexaginta: ex quibus unum et triginta imperavit. Mortuus est Feliciano et Titiano consulibus, die undecimo calendas Junii: qui quidem secundus erat annus Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ. Ceterum hic liber spatium unius et triginta annorum complectitur.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 79

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ[a]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Β.

ΚΕΦ. Α.

Προοίμιον, δι' ἣν αἰτίαν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον ἄνωθεν ἐλέχθη[b].

1 ῬΟΥΦΙΝΟΣ ὁ τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ τὴν ἐκκλησια-
στικὴν ἱστορίαν συντάξας περὶ τοὺς χρόνους ἐπλανή-
σθη. τὰ γὰρ κατὰ Ἀθανάσιον νομίζει μετὰ τὴν τελευ-
τὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου γεγενῆσθαι· ἀγνοεῖ
δὲ καὶ τὴν ἐν Γαλλίαις γενομένην αὐτοῦ ἐξορίαν καὶ
2 ἕτερα πλείονα. Ἡμεῖς οὖν πρότερον Ῥουφίνῳ ἀκο-

[a] Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βίβλιον β̄. F.
[b] ἄνωθεν ὑπηγορεύθη. M.

VALESII INTERPRETATIO.

CAPUT PRIMUM.

Procœmium, in quo rationem reddit, cur primi ac secundi libri novam editionem fecerit.

RUFINUS, is qui Latino sermone ecclesiasticam scripsit historiam, in temporum notatione longe a vero aberravit. Etenim ea quæ adversus Athanasium gesta sunt, post Constantini obitum accidisse censet. Relegationem quoque ejus in Gallias, et alia plurima prætermittit. Ac prius quidem nos Rufinum auctorem

λουθήσαντες τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον τῆς ἱστορίας
βιβλίον ᾗ ἐκείνῳ ἐδόκει συνεγράψαμεν. ἀπὸ δὲ
τοῦ τρίτου ἄχρι τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τὰ μὲν παρὰ
Ῥουφίνου λαβόντες, τὰ δὲ ἐκ διαφόρων συναγαγόντες,
τινὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν ἔτι ζώντων ἀκούσαντες ἐπλη-
3 ρώσαμεν. Ὕστερον μέντοι συντυχόντες Ἀθανασίου
συντάγμασιν, ἐν οἷς τὰ καθ' ἑαυτὸν ὀδύρεται πάθη
καὶ ὅπως διὰ τὴν διαβολὴν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐξω-
ρίσθη, ἔγνωμεν δεῖν πιστεύειν μᾶλλον τῷ πεπονθότι
καὶ τοῖς γινομένων τῶν πραγμάτων παροῦσιν, ἢ τοῖς
καταστοχασαμένοις αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο πλανηθεῖσιν.
4 Ἔτι μὴν καὶ ἐπιστολῶν τῶν τότε διαφόρων ἐπιτετυ-
χηκότες, ὡς οἷόν τε τὴν ἀλήθειαν ἀνιχνεύσαμεν. διὸ
ἠναγκάσθημεν τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον βιβλίον
ἄνωθεν ὑπαγορεῦσαι, συγχρώμενοι καὶ ἐν οἷς ὁ Ῥου-
5 φῖνος οὐκ ἐκπίπτει τοῦ ἀληθοῦς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
τοῦτο ἰστέον, ὅτι οὐ παρεθήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ὑπα-
γορεύσει τὸ καθαιρετικὸν Ἀρείου οὔτε μὴν τὰς βα-
σιλέως ἐπιστολάς, ἀλλὰ τὰ γυμνὰ μόνον πράγματα,

secuti, primum ac secundum historiæ nostræ librum juxta fidem illius conscripsimus. A tertio vero libro usque ad septimum, partim ex ejusdem Rufini, partim ex aliorum libris quædam colligentes; nonnulla etiam ex iis qui adhuc supersunt audita referentes, opus nostrum complevimus. Postea vero cum Athanasii libros nacti essemus, in quibus ille suas calamitates deplorat, et qua ratione per calumniam ac fraudem Eusebianorum in exilium missus fuerit, exponit; satius esse duximus, ei qui mala ipsa perpessus esset, et iis qui rebus gestis interfuissent, fidem habere, quam illis qui res conjectura tantum assecuti, et ob eam causam in errorem prolapsi essent. Ad hæc varias excellentium tunc temporis virorum epistolas nacti, veritatem quoad ejus fieri potuit, indagavimus. Quam ob causam necesse nobis fuit, primum ac secundum hujus operis librum ex integro dictare; retentis nihilominus iis, in quibus Rufinus a veritate minime aberravit. Illud præterea sciendum est, nos in priore editione nec libellum depositionis Arii nec imperatoris epistolas, sed nudam rerum gestarum narrationem posuisse; ne ex verborum prolixitate

ὑπὲρ τοῦ μὴ πολυστίχου γενομένης τῆς ἱστορίας
6 ὀκνηροὺς τοὺς ἀναγινώσκοντας ἀπεργάσασθαι. Ἐπεὶ δὲ[b] πρὸς σὴν χάριν, ὦ ἱερὲ[c] τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, καὶ τοῦτο ἔδει ποιῆσαι, ὥστε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ὅσα αὐταῖς[d] λέξεσιν οἱ βασιλεῖς ἐπέστειλαν, ἤ κατὰ διαφόρους συνόδους οἱ ἐπίσκοποι τὴν πίστιν κατὰ βραχὺ μεταποιοῦντες ἐξέδωκαν, διὰ τοῦτο ὅσα ἀναγκαῖα ἡγησάμεθα ἐν τῇδε τῇ μετὰ ταῦτα ὑπαγορεύσει
7 μετατεθείκαμεν. Καὶ[e] τοῦτο ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ποιήσαντες καὶ ἐν τῷ μετὰ χεῖρας, λέγω δὲ τῷ δευτέρῳ, ποιῆσαι σπουδάζομεν. ἀρκτέον δὲ ἤδη τῆς ἱστορίας.

ΚΕΦ. Β.

Ὡς[f] οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας ἐπίσκοπον αὖθις τὸ Ἀρείου σπουδάσαντες εἰσαγαγεῖν δόγμα ταραχὰς ταῖς ἐκκλησίαις ἐκίνησαν.

1 Τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τελευτήσαντος, οἱ

[b] Ita M. Savilius et Valesius idem legendum censuerunt, licet vulgatum hic in textu suo reliquerit. *ἐπειδὴ πρὸς* editt.
[c] Ita F. M. *ἱερεῦ* editt. ante Valesium, qui restituit ex F.
[d] Ita F. M. *ὅσα ταῖς* editt. quod tamen obelo notavit Stephanus. *αὐταῖς ταῖς* C. J. Tum *ἦν οἱ βασ.* M.
[e] *μετατεθείκαμεν ταύτῃ τοῦτο* M.
[f] Brevius, ut solet, habet, *Ὡς οἱ περὶ εὐσέβιον αὖθις τὰς ἐκκλησίας ἐτάραξαν.* M.

lectoribus tædium nasceretur. Sed quoniam tua causa illud quoque præstandum erat, o vir ac sacerdos Dei Theodore, ut neque ea quæ imperatores in suis epistolis scripserunt ignorares, neque ea quæ episcopi in diversis conciliis fidem paulatim immutantes promulgaverunt; idcirco quæcunque necessaria esse censuimus, in hanc posteriorem editionem transtulimus. Et cum in primo libro istud a nobis jam præstitum sit; idem quoque in secundo quem præ manibus habemus, præstare conabimur. Sed jam tempus est ut ad historiæ ordinem revertamur.

CAPUT II.

Quomodo Eusebius Nicomediensis cum suis, Arii dogma iterum inducere conatus, ecclesias perturbarit.

Mortuo imp. Constantino, Eusebius Nicomediensis et Theognis

περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδέα καὶ Θέογνιν Νικαίας ἐπίσκοπον καιροῦ δεδράχθαι εὐκαίρου νομίσαντες ἀγῶνα ἔθεντο, τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ἐκβαλεῖν, ἀν-
2 τεισάγειν δὲ τὴν ἀρειανίζουσαν. Περιέσεσθαι δὲ τούτου οὐκ ἂν[g] δύναιντο, εἰ μὴ ὑπονοστήσῃ Ἀθανάσιος. Ταῦτα δὲ κατεσκεύαζον ὑπουργῷ χρώμενοι τῷ πρεσβυτέρῳ, ὃς τῆς Ἀρείου ἀνακλήσεως αἴτιος μικρὸν ἔμπροσθεν ἐγεγόνει. πῶς δὲ τοῦτο ἐπράχθη
3 λεκτέον. Τὴν διαθήκην ὁ πρεσβύτερος καὶ τὰ ἐνταλθέντα παρὰ τοῦ κατοιχομένου βασιλέως προσφέρει Κωνσταντίῳ τῷ τοῦ βασιλέως υἱῷ. ὁ δὲ τοῦθ'[h] εὑρηκὼς γεγραμμένον ὅπερ ἐβούλετο, τῆς γὰρ ἑῴας βασιλεύειν αὐτὸν ἐπέτρεπεν ἡ διαθήκη, διὰ

[g] *οὐκ ἄλλως ᾤοντο εἰ μὴ* M. *δύναιντο ἐὰν μὴ* C. "Hic locus mutilus est ac mendosus. Suppleri tamen potest, *περιέσεσθαι δὲ τούτου συνήεσαν ὡς οὐκ ἂν δύναιντο, εἰ ὑπονοστήσῃ Ἀθανάσιος.* Restitui etiam potest hoc modo, *περιέσεσθαι δὲ τούτου οὐκ ἄν ποτε ᾤοντο*, ut habet Nicephorus." VALESIUS. Particulam *μὴ* damnarunt quoque Christophorsonus et Scaliger. Ferri quidem potest vulgatum *εἰ μὴ*, si *ὑπονοστήσῃ* reddas *secederet*, vel, *abiret*, sensu satis noto: conf. Thucyd. iii. 89. Et certe Theodoretus dolos hosce Arianorum motos esse narrat post Athanasii reditum, Hist. ii. 2. Quemadmodum etiam ipse ordo rerum exposcit quas Socrates hic refert. Sozomenus tamen diserte dicit Arianos hæc fecisse ut reditum ejus prohiberent, Hist. iii. 1, quem sequuntur Epiphanius, Hist. Trip. iv. 1, et Niceph. ix. 2, qui sensus ut huic loco conveniret delendum erat vel *οὐκ* vel *μή*. Valesius ita Latine vertit ac si *μὴ* omitteret.
[h] *δὲ οὐθ' εὑρηκὼς* F.

Nicænus, opportunum se tempus nactos esse arbitrati, omni studio in id incubuerunt, ut consubstantialis fidem exturbarent, ejusque loco opinionem Arii introducerent. Id vero nunquam se consecuturos esse intelligebant, si Athanasius Alexandriam reverteretur. Porro ad hæc agenda usi sunt ministerio presbyteri illius, per quem paulo ante Arius fuerat ab exilio revocatus. Sed quemadmodum ea res confecta sit, dicendum arbitror. Presbyter ille quem diximus, testamentum et mandata quæ Constantinus moriens ipsi commiserat, Constantio imperatoris filio obtulit. Ille cum in testamento id quod maxime cupiebat, scriptum esse comperisset, Orientis enim imperium testamento ei tradebatur,

τιμῆς ἦγε τὸν πρεσβύτερον, παρρησίας τε μετεδίδου
πολλῆς, εἴς τε τὰ βασίλεια θαρροῦντα εἰσιέναι ἐκέ-
4 λευεν. Ἡ τοίνυν δοθεῖσα παρρησία γνώριμον αὐτὸν
ταχέως κατέστησε τῇ τε τοῦ βασιλέως γαμετῇ καὶ
5 τοῖς εὐνούχοις αὐτῆς. Ἦν δὲ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ
πρωτότυπος τῶν κοιτώνων τοῦ βασιλέως εὐνοῦχος ᾧ
ὄνομα ἦν Εὐσέβιος· τοῦτον ὁ πρεσβύτερος συν-
6 θέσθαι τῇ Ἀρείου δόξῃ συνέπεισεν. Ἐκ δὲ τούτου
καὶ οἱ λοιποὶ τῶν εὐνούχων τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀνεπεί-
θοντο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ διὰ
τῶν εὐνούχων καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τῇ Ἀρείου δόξῃ
7 προστίθεται. Μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ ἐπ᾽ αὐτὸν διέ-
βαιν ετὸν βασιλέα τὸ ζήτημα. τοῦτο γίνεται [i]
φανερὸν κατὰ βραχὺ πρῶτον μὲν τοῖς κατὰ τὰ
βασίλεια στρατευομένοις· ἔπειτα δὲ διεδόθη καὶ εἰς
8 τὰ πλήθη τῆς πόλεως. Διελέγοντο δὲ[k] περὶ τῆς

[i] Ita F. M. Stephan. Genev. καὶ post τοῦτο addidit Scaliger. "Conjunctionem addidi ex Cod. Flor. Quamquam particula suo loco mota erat sic, τὸ καὶ ζήτημα τοῦτο γίνεται φανερόν. Sed facile erat hanc transpositionem animadvertere. Certe Nicephorus emendationem hanc confirmat." VALESIUS. Nihil tamen de hoc habet collator noster e codice F., quicquid Valesius dicat.

[k] "Scribendum videtur διελέγοντο δὴ, ut vitetur ejusdem particulæ nimis crebra repetitio." VALESIUS.

presbyterum magno in honore habuit, multumque auctoritatis ei concessit, et ut fidenter ac libere in palatium ingrederetur præcepit. Hæc igitur licentia presbytero concessa, eum brevi familiarem reddidit, tum imperatoris conjugi, tum ejus eunuchis. Ea tempestate præpositus erat regii cubiculi eunuchus quidam, nomine Eusebius. Huic presbyter persuasit, ut opinionem Arii amplecteretur. Quo factum est, ut ceteri etiam eunuchi in eandem sententiam adducerentur. Sed et ipsa imperatoris uxor, et spadonum et presbyteri hortatu, Arii partibus sese adjunxit. Nec multo post ad imp. ipsum pervenit hæc quæstio. Paulatimque evulgata, primum quidem iis innotuit qui in palatio militabant. Postea vero ad ipsum quoque urbis regiæ vulgus permanavit. Et in palatio quidem, cubicularii una cum mulierculis de hoc dogmate disputabant. In urbe vero, per singulas prope domos

δόξης ἐν μὲν τοῖς βασιλείοις οἱ ἐπικοιτωνῖται ἅμα
ταῖς γυναιξίν· ἐν δὲ τῇ πόλει καθ᾽ ἑκάστην οἰκίαν
διαλεκτικὸς πόλεμος ἦν. διέτρεχεν οὖν ταχέως τὸ
κακὸν καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τὲ καὶ πόλεις.
9 Καὶ ὡς σπινθὴρ ἐκ μικροῦ λαμβάνον τὴν ἀρχὴν
τὸ ζήτημα εἰς φιλονεικίαν τοὺς ἀκούοντας ἤγειρεν.
ἕκαστος γὰρ τῶν πυνθανομένων τῆς ταραχῆς τὴν 81
αἰτίαν πρόφασιν εὐθὺς εἶχε ζητήσεως· καὶ ἅμα τῇ
ἐρωτήσει ἐρίζειν ἐβούλετο. ἐκ δὲ τῆς ἔριδος πάντα
10 ἀνατέτραπτο. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ τὰς ἀνατολικὰς
πόλεις ἐγένετο· αἱ γὰρ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ[l] τὰ ἑσπέ-
ρια μέρη τέως ἡσύχαζον· τοὺς ὅρους γὰρ τοὺς τῆς
11 ἐν Νικαίᾳ συνόδου παρασαλεύειν οὐκ ἤθελον. Ὡς
οὖν ἐξαφθὲν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐπέδωκε, τηνι-
καῦτα οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδέα ἕρμαιον
12 ἡγοῦντο τὴν τῶν πολλῶν ταραχήν. Οὕτω[m] γὰρ
μόνως δύνασθαι τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον ἀνα-
δεῖξαι τῆς αὐτῶν δόξης ὁμόφρονα· ἀλλὰ τότε μὲν
ἔφθασεν ἐπανελθὼν εἰς αὐτὴν Ἀθανάσιος ἑνὸς τῶν

[l] "Non dubito qui Socrates scripserit καὶ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη, &c. supple πόλεις." VALESIUS.

[m] οὕτως F. M.

bellum quoddam dialecticum gerebatur. Porro hujus mali labes alias quoque urbes ac provincias brevi corripuit. Atque instar scintillæ, ex parvis orta principiis controversia, audientium animos ad maximam contentionem excitabat. Singuli enim dum causam tumultus percontantur, occasionem disputandi statim habebant: eoque ipso quo percontabantur tempore, rixas inibant. Per hujusmodi autem rixas, cuncta subvertebantur. Et hæc quidem in orientis duntaxat urbibus agebantur. Urbes enim Illyrici, et quæ in occidentis partibus sitæ sunt, interim quievere: quippe quæ Nicæni concilii decreta labefactare nollent. Cum igitur excitatum hoc malum quotidie ingravesceret, Eusebiani seditionem ac tumultum multitudinis lucro suo deputabant. Neque enim aliter fieri posse sperabant, ut aliquem episcopum Alexandriæ constituerent, qui ipsorum opinioni suffragaretur. Sed consilium illorum prævenit Athanasii reditus: qui Alexandriam reversus

Αὐγούστων ὠχυρωμένος γράμμασιν, ἅπερ τῷ Ἀλεξανδρέων λαῷ Κωνσταντῖνος ὁ νέος, ὁ τῷ πατρὶ ὁμώνυμος, ἐκ τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως ἔπεμψεν. ἔστι δὲ τάδε τὰ γράμματα τὰ ὑποτεταγμένα.

ΚΕΦ. Γ.

Ὅπως[n] Ἀθανάσιος Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου γράμμασι θαρρήσας τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατέλαβεν.

1 Κωνσταντῖνος Καῖσαρ τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρέων[o] ἐκκλησίας.

Οὐδὲ[p] τῆς ὑμετέρας ἱερᾶς ἐννοίας ἀποπεφευγέναι τὴν[q] γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο[r] Ἀθανάσιον τὸν τοῦ προσκυνητοῦ νόμου ὑποφήτην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς[s] Γαλλίας ἀπεστάλθαι[t], ἵνα ἐπειδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων καὶ[u] πολεμίων

[n] Κωνσταντίνου ἐπιστολὴ περὶ τῆς ἀθανασίου καθόδου. M.

[o] ἐκκλησίας ἀλεξανδρέων F. M.

[p] οὐδὲν τῆς ὑμέρας (sic) F. οὐδὲν τὴν τῆς Sozom. οὐδὲν τῆς Stephan. Genev. οὐδὲ τὴν τῆς Athanas. Apol. c. Arian. 87. Theodoret E. H. ii. 1. *Neque* Epiphan. in H. Trip. iv. 2.

[q] Ita M. Niceph. E. H. ix. 3. ἀποπεφευγέναι εἰς γν. F. et editt. ἀποπεφευγέναι γνῶσιν Athan. Sozom. Thdrt. et Valesius.

[r] διὰ τί M. Niceph. *propterea* Epiphan.

[s] τὰς om. Sozom.

[t] ἀγαγόνει additum in marg. eadem manu M. ἀπεστάλθαι ἐγεγόνει ἵνα Niceph. quod confirmat suspicionem nostram, hunc codicem nonnunquam ad fidem Nicephori emendatum fuisse.

[u] αἱμοβόρων αὐτοῦ κ. π. ἐ. Athan. Sozom. Thdrt. Niceph.

est, regiis munitus literis, quas unus ex Augustis, Constantinus junior patri cognominis, ex civitate Trevirorum ad populum Alexandrinum scripserat. Earum autem literarum exemplum hic subjeci.

CAPUT III.

Quomodo Athanasius Constantini junioris literis fretus Alexandriam rediit.

Constantinus Cæsar populo ecclesiæ Catholicæ Alexandrinorum.

Nec sanctissimæ mentis vestræ notitiam arbitror præterire, Athanasium venerandæ legis interpretem, ad tempus idcirco missum esse in Gallias, ne quoniam cruentorum ejus hostium

αὐτοῦ ἐχθρῶν εἰς κίνδυνον τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῆς τῶν φαύλων διαστροφῆς ἀνήκεστα
2 ὑποστῇ[x]. Πρὸς τὸ διαπαῖξαι τοίνυν ταύτην ἀφῃρέθη[y] τῶν φαρύγγων[z] τῶν ἐπικειμένων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὑπ'[a] ἐμοὶ διάγειν κελευσθεὶς οὕτως[b], ὡς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ διέτριβεν πᾶσι τοῖς ἀναγκαίοις ἐμπλεονάζειν[c], εἰ καὶ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀοίδιμος ἀρετὴ ταῖς θείαις πεποιθυῖα βοηθείαις καὶ[d] τὰ τῆς τραχυτέρας τύχης[e] ἄχθη ἐξουθενεῖ.
3 Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν προσφιλεστάτην[f] ὑμῶν θεοσέβειαν ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὁ[g] τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντῖνος ὁ[h] σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ παρασχεῖν προήρητο, ὅμως 82
ἐπειδὴ ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ προληφθεὶς πρὸ τοῦ τὴν εὐχὴν[i] πληρῶσαι ἀνεπαύσατο, ἀκόλουθον ἡγησάμην τὴν προαίρεσιν τοῦ τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πλη-
4 ρῶσαι. Ὅστις ἐπειδὰν τῆς ὑμετέρας τύχῃ[k] προσόψεως,

[x] ἀποστῇ C.

[y] ἀφαιρεθεὶς Athan. Thdrt. qui et mox κεκέλευσται habent.

[z] φαρύγων mendose F.

[a] καὶ ὑπ' ἐμοῦ δ. κεκέλευσται Sozom. Niceph.

[b] οὗτος Niceph.

[c] Ita F. M. (nisi quod mendose ἐμπλεωνάζειν M.) Athan. Thdrt. Sozom. Niceph. Stephan. Genev. ἐκπλεονάζειν tacite Valesius, fortasse incuria.

[d] οὐδὲ τὰ M.

[e] τύχης om. Sozom.

[f] προφιλεστάτην C. J.

[g] ὁ τῆς μακαρίας μνήμης om. Athan. μ. ἡμῶν μνήμης F.

[h] ὁ om. M. καὶ σεβαστὸς Niceph.

[i] βουλὴν M.

[k] τύχοι Athan.

feritas sacratissimo illius capiti extremum periculum minabatur, ipse per nefariam improborum hominum perversitatem mala insanabilia sustineret. Quamobrem ut hanc feritatem evitaret, ereptus est faucibus eorum qui ipsius capiti imminebant: jussusque sub mea ditione degere, ita ut in ea urbe quam incolere præceptum ei fuerat, omnibus necessariis abundaret: tametsi ejus eximia virtus divino freta præsidio, etiam asperioris fortunæ ærumnas parvi pendat. Proinde etsi Dominus ac parens noster divæ memoriæ Constantinus Augustus, eundem episcopum in pristinum locum restituere, ac vestræ sacratissimæ pietati reddere proposuerat, quoniam tamen humana sorte præventus, priusquam votum suum implesset, ex hac luce migravit, consentaneum esse existimavi, ut divæ memoriæ principis propositum, ego utpote hæres, executioni mandarem. Quanta porro reverentia illi a nobis exhibita fuerit, ex eo ipso, simul atque in conspectum

ὅσης παρ' ἐμοῦ αἰδοῦς[l] τετύχηκε γνώσεσθε[m]. οὐ γὰρ θαυμαστὸν, εἴτι δ' ἂν ὑπὲρ αὐτοῦ πεποίηκα. καὶ γὰρ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ἡ[n] τοῦ ὑμετέρου πόθου εἰκὼν, καὶ τὸ τοῦ[o] τηλικούτου ἀνδρὸς σχῆμα εἰς τοῦτο ἐκίνει καὶ προέτρεπεν. ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξοι[p], ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

5 Τούτοις θαρρῶν τοῖς γράμμασιν ὁ Ἀθανάσιος
καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξάνδρειαν· καὶ ἥδιστα μὲν
αὐτὸν ἀνεδέξατο[q] ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαός· ὅσοι
δὲ ἐτύγχανον ἀρειανίζοντες ἐν αὐτῇ φατρίας συνί-
6 σταντο[r] κατ' αὐτοῦ. Δι' ὧν συνεχεῖς στάσεις ἐγί-
νοντο· αἵτινες ὑπόθεσιν παρεῖχον τοῖς περὶ Εὐσέβιον
τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν βασιλεῖ[s], ὅτι μὴ κρίναντος τοῦ
κοινοῦ συνεδρίου τῶν ἐπισκόπων ἑαυτῷ ἐπιτρέψας
7 τὴν ἐκκλησίαν κατελάμβανεν. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τὰς
διαβολὰς ἐξέτεινον, ὡς ὀργισθέντα τὸν βασιλέα τῆς
Ἀλεξανδρείας ἐκβαλεῖν. πῶς μὲν οὖν τοῦτο ἐγένετο
μικρὸν ὕστερον λέξω.

[l] αἰδοῦς παρ' ἐμοῦ Sozom. Niceph.
[m] γνώσεσθαι F.
[n] ἥ τε Athan. Thdrt. Sozom. Niceph.
[o] Ita F. M. Athan. Thdrt. τοῦ om. Sozom. Niceph. editt.
[p] διαφυλάξαι F. M. Athan. Stephan. Genev. διαφυλάξοι Thdrt. Sozom. Valesius.
[q] ἐδέξατο F. M.
[r] συνίστασαν F. M. φρατρίας συνίστασαν J.
[s] τῷ βασ. M.

vestrum venerit, cognoscetis. Nec mirum, ejus gratia aliquid a me factum fuisse. Ad hoc enim et imago quædam amoris vestri, et tanti viri species animum meum movit atque incitavit. Divina providentia vos servet, fratres carissimi.

His literis fretus Athanasius Alexandriam venit. Et populus quidem Alexandrinus eum libentissime suscepit: quotquot vero in illa urbe opinionem Arii sequebantur, societate inita adversus eum conspirabant. Unde crebræ exortæ sunt seditiones, quæ ansam præbuerunt Eusebianis, ut illum apud imperatorem accusarent, quod sine decreto communis episcoporum concilii, suopte nutu atque arbitrio Alexandrinam ecclesiam occupasset. Tantumque criminationibus suis perfecere, ut ira percitus imperator Alexandria illum expulerit. Sed qua ratione id factum sit, paulo postea dicam.

ΚΕΦ. Δ.

Ὡς[t] τελευτήσαντος Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου Ἀκάκιος τὴν ἐπισκοπὴν Καισαρείας διεδέξατο.

Ἐν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ τελευτήσαντος Εὐσεβίου, ὃς τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος ἦν καὶ τὴν Παμφίλου προσωνυμίαν ἐκέκτητο, Ἀκάκιος μαθητὴς αὐτοῦ τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται. ὃς ἄλλα μὲν βιβλία[u] πολλὰ ἐξέθετο, καὶ εἰς τὸν βίον δὲ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συνέγραψεν.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ τῆς Κωνσταντίνου τοῦ νεωτέρου τελευτῆς.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου ἀδελφὸς ὃς ἦν ὁμώνυμος τῷ πατρὶ, ὁ νέος Κωνσταντῖνος, ἐπιὼν τοῖς μέρεσι τοῦ νέου ἀδελφοῦ Κώνσταντος, συμβαλὼν τε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ, ἀναιρεῖται ὑπ' αὐτῶν ἐν ὑπατείᾳ Ἀκινδύνου καὶ Πρόκλου. A. D. 340.

[t] Ὅτι ἀκάκιος εὐσέβιον τὸν καισαρείας διαδέχετο. M.
[u] πολλὰ βιβλία F. M.

CAPUT IV.

Quod Eusebio Pamphili mortuo, Acacius episcopatum Cæsareæ suscepit.

Inter hæc mortuo Eusebio Cæsareæ Palæstinæ urbis episcopo, cui cognomentum erat Pamphili, Acacius ejus discipulus episcopatum suscepit. Qui quidem et alios complures edidit libros: et de vita præceptoris sui Eusebii specialiter scripsit.

CAPUT V.

De morte Constantini junioris.

Nec multo post Constantii imp. frater patri cognominis, junior Constantinus, dum in partes Constantis fratris sui natu minoris conatur invadere, conserto cum militibus ejus prœlio interficitur, consulatu Acindyni et Proculi.

ΚΕΦ. ϛ. 83

Ὡς Ἀλέξανδρος ὁ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος τελευτῶν ὑπόψηφον πεποίηκε Παῦλον καὶ Μακεδόνιον.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον κατὰ τὴν Κων-
σταντίνου πόλιν ἑτέρα ταῖς προτέραις ἐπισυμπλέκεται
2 ταραχὴ ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ἀλέξανδρος ὁ κατὰ
τήνδε τὴν πόλιν τῶν ἐκκλησιῶν προεστὼς, ὁ τὴν
πρὸς Ἄρειον μάχην ἀγωνισάμενος, τὸν ἐνθάδε βίον
ἀπέλειπεν, εἰκοσιτρία μὲν ἔτη κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν
διατρίψας ἐνενήκοντα καὶ ὀκτὼ δὲ ἔτη τὰ πάντα
βιοὺς, οὐδένα εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον χειροτονήσας.
3 Ἐνετείλατο δὲ τοῖς καθήκουσιν ἑλέσθαι δυοῖν[x] τὸν
ἕτερον ὧν ἂν[y] αὐτὸς ὀνομάσειεν. καὶ εἰ μὲν βού-
λοιντο διδασκαλικὸν ἐν ταὐτῷ καὶ βίου χρηστοῦ
μαρτυρούμενον, Παῦλον τὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ χειροτονηθέντα
πρεσβύτερον, ἄνδρα νέον μὲν τὴν ἡλικίαν[z] προβεβη-
κότα δὲ ταῖς φρεσίν· εἰ δὲ μόνον ἐκ τοῦ προσχή-
ματος τῆς εὐλαβείας δεικνύμενον, αἱρεῖσθαι[a] Μακε-

[x] δυεῖν F.
[y] Ita F. M. Stephan. Genev. ἂν om. Valesius, nescio an casu.
[z] τῇ ἡλικίᾳ M.
[a] αἱροῖντο M.

CAPUT VI.

Quomodo Alexander Constantinop. episcopus, Paulum et Macedonium proposuit ordinandos.

Sub idem tempus Constantinopoli post illos tumultus quos supra retulimus, alius continuo excitatus est hujusmodi de causa. Alexander ecclesiæ illius urbis episcopus, qui contra Arium strenue dimicaverat, cum tres quidem ac viginti annos in episcopatu egisset, octo vero ac nonaginta vixisset, ex hac luce migravit, nemine in suum locum subrogato. Mandavit tamen iis penes quos jus eligendi erat, ut alterum ex duobus quos ipse nominaret, eligerent. Ac si quidem eum vellent qui et ad docendum idoneus, et vitæ ac morum integritate conspicuus esset, Paulum quem ipse presbyterum ordinarat, assumerent: ætate quidem adhuc juvenem, sed prudentia senem. Sin eum

δόνιον, διάκονον τυγχάνοντα μὲν ἤδη πάλαι τῆς ἐκ-
4 κλησίας, τῇ ἡλικίᾳ δὲ γέροντα. Ἐκ τούτου μείζων
φιλονεικία περὶ χειροτονίας γίνεται ἐπισκόπου, καὶ
τὴν ἐκκλησίαν διετάραττεν. ἐπεὶ γὰρ ὁ λαὸς εἰς
δύο διετέτμητο μέρη, τῶν μὲν προσκειμένων τῷ
Ἀρειανῷ δόγματι, τῶν δὲ φρονούντων καθ᾽ ἃ[b] ἡ
5 ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ὥρισε· καὶ ἕως μὲν Ἀλέξανδρος
περιῆν κατεκράτουν οἱ φρονοῦντες τὸ ὁμοούσιον, τῶν
ἀρειανιζόντων διακρινομένων καὶ ὁσημέραι διαπληκτι-
ζομένων περὶ τοῦ δόγματος· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος τετε-
λευτήκει ἀμφήριστος ἡ τοῦ λαοῦ μάχη καθίστατο.
6 Διὸ οἱ μὲν τοῦ ὁμοουσίου τὴν πίστιν φυλάττοντες
Παῦλον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζονται, οἱ δὲ
7 ἀρειανίζοντες Μακεδόνιον ἔσπευδον. Καὶ ἐν μὲν
τῇ τῆς Εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐχομένῃ τῆς 84
νῦν μεγάλης καὶ Σοφίας ὀνομαζομένης χειροτονεῖται
Παῦλος, ἐφ᾽ οὗ καὶ μᾶλλον ἡ τοῦ ἀπελθόντος ψῆφος
ἐδόκει κρατεῖν.

[b] Ita F. M. καθὰ editt.

sibi mallent qui externa tantum specie gravitatis commendaretur, Macedonium eligerent, qui ecclesiæ illius jampridem erat diaconus, et ad senilem jam vergebat ætatem. Hinc vero in deligendo episcopo major exorta contentio, ecclesiam conturbavit. Nam populus duas in partes divisus erat; his Ariano faventibus dogmati, illis Nicæni concilii decreta defendentibus. Et superstite quidem Alexandro, homousiani superiores fuere; dissidentibus Arianis, et de proprio dogmate inter se digladiantibus. Sed postquam ille fato functus est, anceps utrinque fuit concertatio. Proinde homousiani quidem Paulum designarunt episcopum: Ariani vero studia sua in Macedonium conferebant. Et in ecclesia quidem quæ dicitur Irene, et contigua est ei quæ nunc Magna et Sophiæ vocatur ecclesia, Paulus episcopus ordinatur: in quo sane videbatur mortui Alexandri valuisse suffragium.

ΚΕΦ. Ζ.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος Παῦλον τὸν προσβληθέντα ἐπίσκοπον ἐκβάλλει· Εὐσεβίῳ δὲ ἐκ τῆς Νικομηδείας μεταπεμφθέντι τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως ἐνεχείρισεν.

1 Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐπιστὰς ὁ βασιλεὺς τῇ Κων-
σταντίνου πόλει πρὸς ὀργὴν ἐκκάεται ἐπὶ τῇ γενομένῃ
2 χειροτονίᾳ. Καὶ καθιστὰς[d] συνέδριον τῶν τὰ Ἀρείου
φρονούντων ἐπισκόπων τὸν μὲν Παῦλον σχολάζειν
ἐποίησεν· Εὐσέβιον δὲ ἐκ τῆς Νικομηδείας μετα-
στήσας[e] τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπον ἀνα-
3 δείκνυσι. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς ταῦτα πράξας ἐπὶ τὴν
Ἀντιόχειαν ὥρμησεν.

ΚΕΦ. Η.

Ὡς[f] Εὐσέβιος ἑτέραν σύνοδον ποιησάμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἑτέραν ἔκθεσιν πίστεως ὑπαγορευθῆναι ἐποίησε.

1 Εὐσέβιος δὲ οὐδενὶ τρόπῳ ἡσυχάζειν ἐβούλετο,

c Ὡς &c. Brevius hæc, ut solet, M.

d "In Cod. Allat. καὶ καθίσας. Ita Sozom. iii. 4." VALESIUS.

e "Cod. Allat. ἐκ τῆς Νικομηδείας κατὰ περιδρομὴν αὐτοῦ μεταστήσας, τῆς μεγαλοπόλεως ἐπίσκοπον ἀναδείκνυσι. Id est: *per ambitum ipsius Eusebii.*" VALESIUS.

f Ὡς &c. Brevius hæc quoque M.

CAPUT VII.

Qualiter Constantius Imp. Paulum episcopatu ejecerit, et Eusebio ab urbe Nicomedia evocato episcopatum CP. tradiderit.

Imperator vero non multo post Constantinopolim ingressus, ob illam ordinationem gravissima exarsit ira. Collectoque Arianorum antistitum concilio, Paulo quidem episcopatum ademit: Eusebium vero ab urbe Nicomedia translatum, Constantinopoleos episcopum designavit. His ita gestis imp. Antiochiam profectus est.

CAPUT VIII.

Quomodo Eusebius collecta iterum Antiochiæ synodo, alteram fidei formulam promulgavit.

Eusebius autem nullo pacto conquiescere poterat: sed omnem,

ἀλλὰ, τὸ τοῦ λόγου, πάντα λίθον ἐκίνει, ὅπως ἂν
2 ὃ προέθετο κατεργάσηται. Κατασκευάζει οὖν σύνο-
δον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας γενέσθαι, προφάσει
μὲν τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ πατὴρ μὲν
τῶν Αὐγούστων κατασκευάζειν ἤρξατο, μετὰ τε-
λευτὴν δὲ αὐτοῦ ὁ υἱὸς Κωνστάντιος δεκάτῳ ἔτει
ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως συνετέλεσεν, τὸ δὲ ἀληθὲς
ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ καὶ καθαιρέσει τῆς ὁμοουσίου πί-
3 στεως. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ συνόδῳ συνῆλθον ἐκ δια-
φόρων πόλεων ἐπίσκοποι ἐνενήκοντα. Μάξιμος
μέντοι ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος ὃς Μακάριον
διεδέξατο οὐ παρεγένετο ἐν αὐτῇ, ἐπιλογισάμενος
ὡς εἴη συναρπαγεὶς καὶ[g] τῇ καθαιρέσει ὑπογράψας
4 Ἀθανασίου. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ Ἰούλιος παρῆν ὁ τῆς
μεγίστης Ῥώμης ἐπίσκοπος· οὐδὲ μὴν εἰς τὸν τόπον
αὐτοῦ ἀπεστάλκει τινά· καίτοι κανόνος ἐκκλησιαστι-
κοῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπι-
5 σκόπου Ῥώμης τὰς ἐκκλησίας κανονίζειν. Συγκρο-
τεῖται οὖν αὕτη ἡ σύνοδος ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ παρουσίᾳ
Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως ἐν ὑπατείᾳ Μαρκέλλου

g καὶ delere voluit Valesius. Vid. Annot.

ut est in proverbio, movebat lapidem, ut id quod proposuerat efficeret. Concilium igitur Antiochiæ in Syria curat congregari: prætextu quidem dedicandæ ecclesiæ, quam Augustorum pater Constantinus ædificare cœperat, post ejus autem obitum Constantius filius, decimo post anno quam jacta fuerant fundamenta, absolverat. Reipsa vero, ut consubstantialis fidem everteret ac profligaret. In hoc concilio, ex diversis civitatibus convenerunt episcopi numero nonaginta. Maximus tamen Hierosolymorum episcopus qui Macario successerat, non interfuit; id scilicet animo reputans, deceptum se prius fuisse, et per fraudem inductum ut depositioni Athanasii subscriberet. Sed neque Julius interfuit Romanæ urbis episcopus; nec quemquam eo misit qui locum suum impleret: cum tamen ecclesiastica regula vetet, ne absque consensu Romani pontificis quidquam in ecclesia decernatur. Congregatur itaque synodus Antiochiæ, præsente ipso imp.

καὶ Προβίνου· ἦν δὲ πέμπτον ἔτος τοῦτο τῆς τελευ- A. D. 341.
τῆς τοῦ τῶν Αὐγούστων πατρὸς Κωνσταντίνου.
προειστήκει δὲ τότε τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας
6 Πλάκιτος[h] διαδεξάμενος Εὐφρόνιον. Οἱ περὶ Εὐ-
σέβιον οὖν ἔργον τίθενται προηγουμένως Ἀθανάσιον
διαβάλλειν, πρῶτον μὲν ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα
ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε, ὅτι μὴ γνώμῃ κοινοῦ[i] συνεδρίου
τῶν ἐπισκόπων τὴν τάξιν τῆς ἱερωσύνης ἀνέλαβεν[k].
ἐπανελθὼν γὰρ ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἑαυτῷ ἐπιτρέψας
7 εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσεπήδησε. Καὶ[l] ὅτι ἐν τῇ εἰσό-
δῳ αὐτοῦ ταραχῆς γενομένης πολλοὶ ἐν τῇ στάσει
ἀπέθανον· καὶ ὥς τινων αἰκισθέντων ὑπὸ Ἀθανασίου
τινῶν δὲ δικαστηρίοις παραδοθέντων. οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὰ ἐν τῇ[m] Τύρῳ πεπραγμένα κατὰ Ἀθανασίου
εἰς μέσον ἦγον.

h φλάκιλλος M. Πλάκητος Niceph. Conf. Vales. in Annott.
i καινοῦ J.
k ἀνέλαβεν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιτρέψας M.
l Ἔπειτα δὲ ὡς ἐπὶ τῇ εἰσ. M.
m τῇ om. F. Totam clausulam οὐ μὴν—ἦγον om. M.

Constantio, consulatu Marcellini et Probini, anno quinto post obitum Constantini patris Augustorum. Præsidebat eo tempore Antiochenæ ecclesiæ Flaccillus, qui Euphronio successerat. Igitur Eusebiani ante omnia Athanasium calumniari studuerunt: primum quidem quod contra regulam quam ipsi tum primum constituerunt, episcopatus sui locum absque decreto communis episcoporum concilii recuperasset. Quippe ab exilio reversus, suopte nutu atque arbitrio ecclesiam occupaverat. Deinde quod sub ingressum ejus orto tumultu, multi in seditione occubuissent; et quod alii quidem verberibus ab illo affecti fuissent; alii in judicium adducti. Sed et illa quæ in urbe Tyro adversus Athanasium gesta fuerant, in medium protulere.

ΚΕΦ. Θ. 86

Περὶ Εὐσεβίου τοῦ[n] Ἐμισηνοῦ.

1 Ἐπὶ τούτοις τότε τῆς διαβολῆς γενομένης προ-
χειρίζονται τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, πρῶτον μὲν
Εὐσέβιον τὸν ἐπικληθέντα Ἐμισηνόν[o]. τίς δὲ οὗτος
ἦν διδάσκει Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, ὃς τότε παρῆν
2 ἐν τῇ συνόδῳ. Φησὶ γὰρ ἐν τῷ εἰς αὐτὸν πεπονη-
μένῳ βιβλίῳ, ὡς εἴη Εὐσέβιος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν
τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσης[p] καταγόμενος· ἐκ νέας
3 τε ἡλικίας τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα. Εἶτα τὰ
Ἑλλήνων παιδευθεὶς παρὰ τῷ τηνικαῦτα τῇ Ἐδέσῃ[q]
ἐπιδημήσαντι παιδευτῇ, τέλος ὑπὸ Πατροφίλου καὶ
Εὐσεβίου τὰ ἱερὰ ἡρμηνεύσθη βιβλία· ὧν ὁ μὲν τῶν
ἐν Καισαρείᾳ, ὁ δὲ τῆς ἐν Σκυθοπόλει προΐστατο
4 ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ τῇ
Ἀντιοχείᾳ, συνέβη Εὐστάθιον ὑπὸ Κύρου κατηγορη-
θέντα τοῦ Βεροιέως καθαιρεθῆναι ὡς Σαβελλίζοντα.
5 Εἶτα αὖθις τὸν Εὐσέβιον συνεῖναι Εὐφρονίῳ τῷ δια-

n τοῦ ἐμισηνοῦ εὐσεβίου M.
o ἐμεσηνόν M.
p ἐμέσης M.
q ἐμέση ἐπιδεμήσαντι M.

CAPUT IX.

De Eusebio Emiseno.

Hujusmodi tum concinnatis calumniis, Alexandrinæ ecclesiæ episcopum designant, primo quidem Eusebium cognomento Emisenum. Quisnam porro iste fuerit, docet Georgius Laodiceæ episcopus, qui concilio huic etiam interfuit. Nam in libro quem de ejus vita conscripsit, ait illum ex viris nobilissimis Edessæ in Mesopotamia generis sui originem duxisse: et a puero sacris literis institutum, Græcas postea disciplinas a quodam magistro qui tunc temporis Edessæ degebat, percepisse: tandem vero sacrorum voluminum expositionem ex Patrophilo hausisse atque Eusebio: quorum hic Cæsariensem, ille Scythopolitanam regebat ecclesiam. Post hæc cum Antiochiam venisset, contigit ut Eustathius a Cyro Berœensi accusatus tanquam Sabelliani dogmatis assertor, deponeretur. Quare Eusebius, cum Euphronio qui

δεξαμένῳ Εὐστάθιον, φεύγοντά τε τὴν ἱερωσύνην
καταλαβεῖν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κἀκεῖ μαθεῖν τὰ φι-
6 λόσοφα. Ἐπανελθόντα τε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Πλα-
κίτῳ[r] τῷ μετὰ Εὐφρόνιον συνεῖναι, ὑπό τε Εὐσεβίου
τοῦ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπισκόπου προβληθῆναι
7 εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπισκοπήν. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν
μηκέτι ὁρμῆσαι, διὰ τὸ σφόδρα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξαν-
δρέων[s] λαοῦ ἀγαπᾶσθαι Ἀθανάσιον, πεμφθῆναι δὲ
8 εἰς τὴν Ἐμισηνῶν[t] πόλιν. Διαστασιασάντων δὲ
τῶν Ἐμισηνῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ αὐτοῦ, ἐλοιδορεῖτο
γὰρ ὡς μαθηματικὴν ἀσκούμενος, φυγῇ χρῆται, καὶ
ἄπεισιν εἰς Λαοδίκειαν πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ πολλὰ
9 εἰπόντα Γεώργιον. Οὗτος δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀντιό-
χειαν καταστήσας, παρεσκεύασεν αὖθις ὑπὸ Πλακί-
του[u] καὶ Ναρκίσσου καταχθῆναι εἰς τὴν Ἔμισαν.
πάλιν τὲ μέμψιν ὑπομεῖναι ὡς τὰ Σαβελλίου φρο-
10 νοῦντα αὐτόν. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς καταστάσεως

[r] φλακίλλω M. Conf. supra viii. §. 5.

[s] Ita F. M. Stephan. Genev. τοῦ τῶν Ἀλ. Valesius. Conf. i. 18. §. 2. ii. 3. §. 1. supra.

[t] ἐμεσηνῶν, hic et mox, et post paulum ἔμεσαν; tum vero iterum ἐμισηνοῦ M.

[u] φλακίλλου M.

Eustathio successerat, deinceps vixit. Postea cum sacerdotium ei deferretur, honoris ejus vitandi causa Alexandriam se contulit, atque illic philosophiæ operam dedit. Hinc reversus Antiochiam, cum Flaccillo Euphronii successore familiariter versatus est: tandemque ab Eusebio Constantinopoleos episcopo ad Alexandrinæ urbis sacerdotium est promotus. Eo tamen profectus non est, propterea quod Athanasius a populo Alexandrino plurimum diligeretur. Missus est itaque Emisam. Sed cum Emiseni in ejus ordinatione seditionem excitavissent, probris enim ac conviciis appetebatur quasi mathematicarum artium studiosus, inde fugiens Laodiceam se contulit ad Georgium, hunc ipsum qui de illo tam multa prædicavit. Hic cum Antiochiam illum perduxisset, ut a Flaccillo et Narcisso Emisam denuo reduceretur effecit. Postea vero iterum in crimen vocatus est, quasi idem cum Sabellio sentiret. Ac de ejus quidem ordinatione Georgius fusius scribit. Ad

αὐτοῦ πλατύτερον διεξῆλθεν ὁ Γεώργιος. τελευταῖον
δὲ ἐπάγει, ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἐπὶ τοὺς βαρ-
βάρους ἀπιὼν ἀπῆγε[x], καὶ ὅτι τεράστια ἐν ταῖς χερσὶν
αὐτοῦ ἐγένετο. τὰ μὲν δὴ Γεωργίῳ εἰρημένα περὶ
τοῦ Ἐμισηνοῦ Εὐσεβίου ἐπὶ τοσοῦτον λελέχθω μοι.

ΚΕΦ. I.

Ὡς[y] οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, διὰ τὸ παραιτήσασθαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν Εὐσέβιον τὸν Ἐμισηνὸν, Γρηγόριον χειροτονήσαντες τὴν τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως φράσιν μετεποίησαν.

1 Τότε δὲ τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ προβλη-
θέντος καὶ δεδοικότος τὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἄφιξιν,
προχειρίζονται Γρηγόριον εἰς τὴν Ἀλεξανδρείας ἐπι- 87
2 σκοπήν. Καὶ τοῦτο κατεργασάμενοι μεταποιοῦσι
τὴν πίστιν, οὐδὲν μὲν τῶν[z] ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι[a],

[x] Ita F. M. Stephan. Genev. ἐπῆγε editt. post Valesium. Videtur typographorum error esse.

[y] Ἔκθεσις τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ συνόδου. M.

[z] "In cod. Allat. οὐδὲν μὲν τὰ ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι. Vulgatam tamen scripturam tuetur Epiphan., et auctor vitæ Pauli Constantinopolitani; qui pleraque ex Socrate descripsit." VALESIUS. Locus Epiphanii est in Cassiod. Hist. Trip. iv. 9.

[a] μεμψάμενοι ἀρχὴν δὲ παρασχόντες ὑποθέσεως τοῦ συνεχεῖς συνόδους ποιεῖσθαι καὶ ἄλλοτε M. "Cod.

extremum vero subjungit, imperatorem cum adversus Barbaros proficisceretur, illum una secum abduxisse, et prodigia quædam ab illo esse perpetrata. Verum de his quæ Georgius de Eusebio Emiseno commemoravit, hactenus a me dictum esto.

CAPUT X.

Quomodo episcopi Antiochiæ congregati, cum Eusebius Emisenus episcopatum Alexandriæ recusasset, Gregorium ordinarint, et Nicænæ fidei verba immutaverint.

Tunc vero cum Eusebius, cui Alexandrinus episcopatus ab episcopis Antiochiæ congregatis delatus fuerat, Alexandriam ire detrectaret, Gregorium Alexandriæ episcopum designarunt. His ita gestis, interpolaverunt fidem: nihil quidem reprehendentes eorum quæ apud Nicæam decreta fuerant, revera tamen id agentes,

τὸ δὲ ἀληθὲς, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ παρατροπῇ τῆς
ὁμοουσίου πίστεως διὰ τοῦ συνεχεῖς ποιεῖσθαι συνό-
δους καὶ ἄλλοτε ἄλλως ὑπαγορεύειν τὸν ὅρον τῆς
πίστεως, ὥστε[a] καταβραχὺ εἰς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν
3 παρατρέψωσι. Ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἐγένετο, προϊ-
όντος τοῦ λόγου δηλώσομεν. ἡ δὲ ὑπαγορευθεῖσα
περὶ τῆς πίστεως ἐπιστολὴ ἔστιν ἥδε.
4 Ἡμεῖς οὔτε ἀκόλουθοι Ἀρείου γεγόναμεν· πῶς γὰρ
ἐπίσκοποι ὄντες ἀκολουθήσομεν[b] πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλ-
λην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκτεθεῖσαν[c] ἐδεξάμεθα.
5 Ἀλλὰ καὶ[d] ἡμεῖς ἐξετασταὶ καὶ δοκιμασταὶ τῆς πίστεως
αὐτοῦ γενόμενοι μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα ἤπερ ἠκολου-

Allat. ἀρχὴν δὲ παρεσχηκότες ὑποθέσεως, τοῦ συνεχεῖς συνόδους ποιεῖσθαι. Atque ita Epiphan. Schol. *nihil quidem culpantes Nicæni concilii: sed principium præbentes ut frequentibus conciliis, alia subinde mutantes et recitantes, efficerent ut definitio fidei paulatim in Arianam vesaniam relaberetur.* Auctor vero vitæ Pauli Constantinopolitani hunc locum paulo aliter interpolavit." VALESIUS. Conf. not. seq.

[a] "In Allat. legitur, πίστεως καταβραχὺ τὲ εἰς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν ἐκπεσεῖν. Quam lectionem secutus est Epiphan. Schol." VALESIUS. Pro παρατρέψωσι habet ἐμπεσεῖν quoque M. Verba Epiphanii, (ed. Garetii 1679.) sunt, *sed principium præbentes quatenus frequentibus conciliis alia subinde mutantes et recitantes, terminus fidei paulatim in Arianam vesaniam repedaret.*

[b] ἀκολουθοῦμεν Athan. De Synod. 22.

[c] παραδοθεῖσαν Athan. *exposita* Epiphan. Hist. Tr. iv. 10.

[d] Ita F. *etiam nos* Epiphan. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ Athan. καὶ om. editt. vulg.

ut consubstantialis fides subverteretur: dum exemplum aliis præbent crebras assidue cogendi synodos, et formulam fidei aliam subinde atque aliam promulgandi, ut paulatim in Arianam opinionem omnes abducerentur. Porro qua ratione hæc ab illis gesta sint, in ipso narrationis progressu docebimus. Epistola vero de fide ab illis edita, sic habet.

Nos nec Arii sectatores unquam fuimus. Quo enim modo cum episcopi simus, presbyterum sectaremur? Nec aliam ullam fidem quam quæ ab initio edita est, amplexi sumus. Sed ad fidem illius probandam atque examinandam judices constituti, suscepimus illum potius quam secuti sumus. Idque ex iis quæ dicentur facile cognoscetis. Didicimus enim ab initio credere in

6 θήσαμεν. Καὶ γνώσεσθε[e] ἀπὸ τῶν λεγόμενων. μεμα-
θήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς, εἰς ἕνα τὸν[f] τῶν ὅλων Θεὸν
πιστεύειν τῶν[g] πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημι-
7 ουργόν τε καὶ προνοητήν· καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ Θεοῦ
μονογενῆ, πρὸ πάντων τῶν[h] αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ
συνόντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρὶ, δι' οὗ καὶ[i] τὰ
πάντα ἐγένετο τὰ[k] ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν καὶ ἐπ'
ἐσχάτων τῶν[l] ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς κατελ-
θόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας[m] παρθένου ἀνειληφότα,
καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βουλὴν[n] συνεκπεπληρω-
κότα, πεπονθέναι, καὶ ἐγηγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελη-
λυθέναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεσθαι· καὶ ἐρχό-
μενον[o] κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ διαμένοντα βασιλέα
8 καὶ Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον
Πνεῦμα. εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι, πιστεύομεν καὶ[p] περὶ
σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου.
9 Ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ γράψαντες τοῖς
κατὰ πόλιν ἔπεμπον. ἐπιμείναντες δὲ μικρὸν ἐν τῇ

[e] γνώσεσθαι F. γνώσεσθε δὲ, sine καὶ, Athan.

[f] θεὸν τὸν τῶν ὅλων F. Athan. θεὸν τὸν τῶν ὅλων θεὸν M.

[g] τὸν M. C. Athan.

[h] τῶν om. Athan.

[i] καὶ om. Athan. non agnoscit Epiphan.

[k] τά τε Athan.

[l] τῶν om. Athan.

[m] ἁγίας om. Athan.

[n] βούλησιν Athan.

[o] πάλιν ἐρχόμενον Athan.

[p] δὲ καὶ Athan.

unum Deum, omnium tam intelligibilium quam sensibilium opificem et conservatorem; et in unum filium Dei unigenitum, ante omnia sæcula subsistentem, manentemque cum patre qui ipsum genuit: per quem omnia facta sunt, visibilia et invisibilia: qui novissimis diebus juxta voluntatem patris descendit, et carnem ex sancta virgine suscepit: et posteaquam patris sui voluntatem omni ex parte implevisset, passus est, et resurrexit, et ad cœlum reversus, sedet ad dexteram patris. Qui venturus est ut judicet vivos ac mortuos: et rex ac Deus permanet in æternum. Credimus etiam in Spiritum sanctum. Et si hoc quoque adjiciendum est, credimus carnis resurrectionem et vitam æternam.

Hæc cum in prima scripsissent epistola, ad omnes singularum urbium episcopos transmiserunt. Verum post hæc cum ali-

Ἀντιοχείᾳ καὶ ὥσπερ καταγνόντες ταύτης αὖθις ἑτέραν ὑπαγορεύουσιν ἐν τοῖσδε τοῖς ῥήμασι.

Ἄλλη ἔκθεσις.

10 Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ
παραδόσει, εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν
ὅλων δημιουργόν τε καὶ ποιητήν[q]· καὶ εἰς ἕνα Κύριον 88
11 Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Θεὸν, δι'
οὗ τὰ πάντα ἐγένετο[r]· τὸν γεννηθέντα πρὸ πάντων[s] τῶν
αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον
ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, Κύριον
ἀπὸ Κυρίου, λόγον ζῶντα[t], σοφίαν, ζωὴν, φῶς ἀληθινὸν,
ὁδὸν ἀληθείας[u], ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε
καὶ ἀναλλοίωτον, τὴν[x] τῆς θεότητος οὐσίας τὲ καὶ δυνάμεως[y] καὶ βουλῆς καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον
εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν

[q] ποιητὴν καὶ προνοητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα Athan. De Synod. 23. *factorem et provisorem, de quo* Hilar. De Synod. 29.

[r] ἐγένετο om. Athan. Hilar.

[s] πάντων om. Athan. *qui generatus est ex Patre* (nude) Hilar.

[t] ζῶσαν Athan. ζῶντα non agnoscit Hilar.

[u] ἀλήθειαν Athan. *viam veram* Hilar.

[x] τῆς τῆς F. M. τὴν om. Athan.

[y] καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως Athan. βουλῆς et τοῦ πατρὸς om. Hilar.

quandiu Antiochiæ substitissent, quasi priorem damnantes epistolam, aliam denuo conscripserunt his verbis.

Alia fidei expositio.

Credimus juxta evangelicam et apostolicam traditionem, in unum Deum patrem omnipotentem, omnium rerum opificem et fabricatorem: et in unum Dominum Jesum Christum, filium ejus unigenitum Deum, per quem omnia facta sunt: genitum ex patre ante omnia sæcula, Deum ex Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, verbum vivum, sapientiam, vitam, lucem veram, viam veritatis, resurrectionem, pastorem, januam; nec mutationi obnoxium nec conversioni: paternæ divinitatis, substantiæ, potestatis, consilii, et gloriæ expressam undequaque imaginem: primogenitum omnis creaturæ: qui erat in principio apud Deum, Deus verbum, sicut

ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν, λόγον Θεὸν[z], κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν
12 τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος· δι' οὗ τὰ πάντα
ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, τὸν ἐπ' ἐσχάτων
τῶν ἡμερῶν κατελθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθένου κατὰ τὰς γράφας, καὶ ἄνθρωπον[a] γενόμενον, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολόν[b] τε τῆς πίστεως
ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὥς φησι, Ὅτι καταβέβηκα
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ
τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με· τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν,
καὶ ἀναστάντα ὑπὲρ[c] ἡμῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα
εἰς οὐρανοὺς[d], καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός, καὶ
πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας
13 καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγιασμὸν καὶ εἰς[e] τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι
διδόμενον· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς
διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων, Πορευθέντες μαθητεύσατε
πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
14 Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δῆλον
ὅτι Πατρὸς ἀληθῶς[f] ὄντος Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ ἀληθῶς

[z] θεοῦ M.

[a] *Agnus factus est*, reddit Hilar.

[b] *Prædestinatus fidei nostræ*, reddit Hilar.

[c] ὑπὲρ ἡμῶν om. Athan. *passus est et resurrexit pro nobis* Hilar.

[d] τοὺς οὐράνους M.

[e] εἰς om. Athan.

[f] Ita ter ἀληθῶς F. M. Athan. et (ut videtur,) C. ἀληθινῶς bis,

dicitur in evangelio: et Deus erat verbum, per quem omnia facta sunt; et in quo omnia subsistunt. Qui novissimis temporibus descendit e cœlo, et natus est ex virgine secundum scripturas: et homo factus, mediator Dei et hominum, et Apostolus fidei nostræ, et princeps vitæ, quemadmodum ipse dicit: descendi de cœlo non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Qui passus est pro nobis, et resurrexit tertio post die, et ascendit in cœlum, sedetque ad dextram Patris. Et iterum venturus est cum gloria ac potestate, ut judicet vivos ac mortuos. Et in Spiritum sanctum, qui credentibus donatur ad consolationem et sanctificationem et ad consummationem, sicut et Dominus noster Jesus Christus præcepit discipulis suis, dicens: Ite et docete omnes gentes, baptizantes cunctos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Patris inquam vere Patris:

Υἱοῦ ὄντος, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἀληθῶς ὄντος Πνεύματος
ἁγίου· τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀργῶν[g] κειμένων,
ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν[h] ἑκάστου τῶν ὀνο-
μαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν. ὡς εἶναι
15 τῇ μὲν ὑποστάσει[i] τρία· τῇ δὲ συμφωνίᾳ ἕν. Ταύτην
οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν[k], ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χρι-
16 στοῦ, πᾶσαν αἱρετικὴν ἀναθεματίζομεν κακοδοξίαν[l]. Καὶ
εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει
λέγων, ἢ καιρὸν[m] ἢ αἰῶνα εἶναι[n] ἢ γεγονέναι, πρὸ τοῦ[o]
17 τὸν υἱὸν τοῦ[p] Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ εἴ τις λέγει τὸν
υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων ἢ γέννημα ὡς ἓν τῶν
γεννημάτων, καὶ μὴ ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδεδώκασι[q]

ἀληθῶς tertio loco, editt. vulg. Ordinem vocum paulo diversum, sc. ἀληθῶς πατρὸς ὄντος, υἱοῦ δὲ ἀληθῶς υἱοῦ ὄντος, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος ἀληθῶς ἁγίου πνεύματος ὄντος, Athan.

[g] ἀργῶς Athan.

[h] οἰκείαν Athan.

[i] Ita F. M. Athan. *ordinem, et gloriam* Hilar. δόξαν καὶ τάξιν editt. vulg.

[k] πίστιν καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντες Athan. "Quæ certe omitti non debuerant. Hilar. de Synod. eadem habet." VALESIUS.

[l] κακοδοξίαν ἀναθεματίζομεν Athan.

[m] ἢ χρόνον ἢ καιρὸν Athan. *aut tempus, aut spatium, aut sæculum* Hilar.

[n] ἢ εἶναι Athan.

[o] "Cod. Flor. πρὸ τοῦ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Subaudiendum autem est verbum γεγονέναι, quod præcessit. Athan. de Synod. πρὸ τοῦ γεννηθῆναι. Sed nostra lectio magis placet, quippe quæ propius accedat ad sensum Arianorum, qui Filium Dei factum esse dicebant." VALESIUS. *priusquam generatus Filius* Hilar. πρὸ τούτου Stephan. Genev.

[p] τοῦ Θεοῦ om. Athan. Hilar.

[q] παραδέδωκαν Athan. conf. supra, i. 34. §. 10.

et Filii vere Filii; et Spiritus sancti revera Spiritus sancti: ita ut hæc vocabula non sint nuda et sine re vocabula; sed quæ accurate exprimant propriam uniuscujusque personam, ordinem ac gloriam. Adeo ut personis quidem tres sint; consensu autem unus. Hanc igitur tenentes fidem coram Deo et coram Christo, omnem hæreticorum dogmatum perversitatem anathemate damnamus. Et si quis contra sanam rectamque scripturarum fidem docuerit, tempus aut sæculum esse vel fuisse, priusquam filius gigneretur; anathema esto. Si quis dixerit filium creaturam tanquam unam ex creaturis; vel germen, tanquam unum ex germinibus; et non singula protulerit sicut sacræ scripturæ tradiderunt: aut si quis aliud docuerit vel evangelizaverit, præter

τῶν προειρημένων ἕκαστα[r], ἢ εἴ τις[s] ἄλλο διδάσκει ἢ
18 εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω. Ἡ-
μεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις
ὑπό τε τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἀληθινῶς τε καὶ 89
ἐμφανῶς[t] καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν.

19 Τοιαῦται μὲν αἱ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τότε συνελ-
θόντων περὶ τῆς πίστεως ἐκθέσεις ἐγένοντο· αἷς καὶ
Γρηγόριος μήπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιβὰς ὡς ἐπί-
20 σκοπος αὐτῆς καθυπέγραψε. Καὶ ἡ μὲν ἐκεῖ τότε
γενομένη σύνοδος ταῦτα πράξασα καὶ ἄλλα τινὰ
21 νομοθετήσασα διελύθε. Ἐν δὲ τῷδε τῷ χρόνῳ καὶ
τὰ δημόσια πράγματα συνέβη ταράσσεσθαι· ἔθνος,
οἳ Φράγκοι καλοῦνται, τοῖς περὶ Γαλλίαν κατέτρεχον
22 Ῥωμαίοις[u]. Ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ σεισμοὶ μέγιστοι ἐν
τῇ ἑῴᾳ ἐγένοντο· μάλιστα δὲ ἡ Ἀντιόχεια ἐπὶ ἐνι-
αυτὸν ὅλον ἐσείετο.

[r] "Cod. Allat. ἕκαστον. Athan. ἕκαστον ἀφ' ἑκάστου, quod non intelligo." VALESIUS.

[s] τι Athan. *et si quis aliud* Hilar.

[t] ἐμφόβως Athan. et cod. Allat. (Vales.) *cum timore* Hilar. Conf. πιστεύοντες δὲ ἐμφόβως, in Expositione prolixa infra, 19. §. 21.

[u] ῥωμαίους M. C. quæ certe usitatior loquendi forma est post κατατρέχω. Mox ταῦτω male M.

id quod accepimus, anathema esto. Nos enim cunctis quæ in divinis scripturis tum a prophetis tum ab Apostolis tradita sunt, vere et religiose credimus atque insistimus.

Hujusmodi sunt fidei expositiones ab episcopis qui tum Antiochiæ convenerant, promulgatæ: quibus etiam Gregorius licet Alexandriam nondum ingressus esset, tamen ut episcopus Alexandriæ, subscripsit. Et synodus quidem illic tunc temporis congregata, his rebus gestis, et quibusdam præterea regulis constitutis, discessit. Eodem vero tempore contigit, ut resp. etiam turbaretur. Nam Francorum gens in Gallias irruptione facta, Romanorum agros vastavit. In orientis vero partibus per idem tempus gravissimi terræ motus fuere; ac precipue Antiochiæ, quæ anno integro continuis terræ motibus concussa est.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὡς Γρηγορίου μετὰ χειρὸς στρατιωτικῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατελθόντος Ἀθανάσιος ἔφυγεν.

1 Τούτων γινομένων καὶ Γρηγόριον κατήγαγον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Συριανός τε ὁ στρατηγὸς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὁπλῖται στρατιῶται ἀριθμὸς ὄντες πεντακισχίλιοι. συνελαμβάνοντο δὲ αὐτοῖς, καὶ οἱ ἐκεῖ τὰ
2 Ἀρείου φρονοῦντες. Ὅπως δὲ Ἀθανάσιος τῆς ἐκκλησίας ἐξωθούμενος τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν διέ-
3 φυγε, λεκτέον. Ἑσπέρα μὲν ἦν· ὁ δὲ λαὸς ἐπαννύχιζε προσδοκωμένης συνάξεως. ἧκει δὲ ὁ στρατηγὸς κατὰ φάλαγγα τοὺς στρατιώτας τάξας πανταχόθεν
4 τῆς ἐκκλησίας. Ἀθανάσιος δὲ ἑωρακὼς τὰ γινόμενα[x] φροντίδα ἔθετο ὅπως ἂν[y] τῷ λαῷ μηδαμῶς βλάβη γένηται δι' αὐτόν. καὶ προστάξας διακόνῳ κηρύξαι
5 εὐχὴν, αὖθις ψαλμὸν λέγεσθαι παρεσκεύασε. Συμφωνίας δὲ ἐκ τῆς ψαλμῳδίας γενομένης, διὰ μιᾶς τῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας πάντες ἐξῄεσαν. τούτου γινο-

[x] γιγνόμενα F. M. [y] ἂν om. M.

CAPUT XI.

Quomodo cum Gregorius militari manu stipatus Alexandriam venisset, Athanasius fugerit.

Post hæc Syrianus dux cum quinque millibus militum armatorum, Gregorium deduxit Alexandriam. Quotquot autem Ariano dogmati illic favebant, militibus sese adjunxere. Porro qua ratione Athanasius, cum ecclesia expelleretur, manus eorum qui comprehendere ipsum volebant, effugerit, dicendum arbitror. Jam dies vergebat in vesperam: et populus in ecclesia pernoctabat, eo quod collecta expectaretur. Venit repente dux, et instructa militum acie ecclesiam obsidet. Quæ cum vidisset Athanasius, operam dedit ne populus ipsius causa damnum ullum pateretur. Mandat igitur diacono ut orationem populo indiceret. Statimque præcepit ut psalmus recitaretur. Cum autem in recitatione psalmi suavis concentus totius multitudinis extitisset, per unam ex ecclesiæ

μένου οἱ στρατιῶται ἀπόμαχοι ἔμενον· ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἐν μέσοις τοῖς ψαλμῳδοῦσιν ἀβλαβὴς διεσώζετο.
6 Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον διεκφυγὼν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμε· καὶ Γρηγόριος μὲν τότε τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησεν. ὁ δὲ Ἀλεξανδρέων λαὸς οὐκ ἐνεγκόντες τὸ γεγονὸς τὴν καλουμένην Διονυσίου ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν. τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων εἰρήσθω.
7 Εὐσέβιος δὲ ὅσα ἐβούλετο κατεργασάμενος διεπρέσβευετο πρὸς Ἰούλιον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, αὐτὸν κριτὴν τῶν κατὰ Ἀθανάσιον γενέσθαι παρακαλῶν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν[z] καλεῖν τὴν δίκην.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ὡς Εὐσεβίου τελευτήσαντος ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαὸς Παῦλον αὖθις ἐνεθρόνισε· καὶ ὡς οἱ Ἀρειανοὶ Μακεδόνιον προεβάλλοντο[a].

1 Ἀλλ' οὐκ ἔφθασε μαθεῖν Εὐσέβιος τὰ παρὰ Ἰουλίου περὶ Ἀθανασίου κριθέντα· μικρὸν γὰρ μετὰ τὴν
2 σύνοδον ἐπιβιοὺς ἐτελεύτησε. Διόπερ καὶ ὁ ἐν Κων-

[z] αὐτὸν M. [a] προεβάλοντο F.

januis omnes egressi sunt. Quod cum fieret, milites quidem quieti stetere: Athanasius vero in media psallentium turba evasit incolumis. Atque ita imminente periculo liberatus, Romam se contulit, Ac tum quidem Gregorius Alexandrinam ecclesiam occupavit. Populus autem Alexandrinus, id quod gestum fuerat permoleste ferens, ecclesiam illam quæ Dionysii dicitur, incendio consumpsit. Sed de his hactenus. Eusebius vero cum quæcunque voluerat perfecisset, legationem misit ad Julium Romanæ urbis episcopum, rogans ut causæ Athanasii judex ipse esse vellet, et cognitionem negotii ad se traheret.

CAPUT XII.

Quomodo post mortem Eusebii, populus Constantinop. Paulum in sedem suam restituerit, et Ariani Macedonium delegerint.

Verum Eusebio non licuit, ea quæ a Julio in causa Athanasii decreta essent, cognoscere. Etenim paulo post hanc synodum decessit e vita. Quapropter populus Constantinop. Paulum denuo

σταντίνου πόλει λαὸς αὖθις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν
Παῦλον εἰσάγουσι. κατὰ ταὐτὸν δὲ καὶ οἱ ἀρειανί-
ζοντες ἐν τῇ λεγομένῃ ἐπὶ Παῦλον ἐκκλησίᾳ χειρο-
3 τονοῦσι τὸν Μακεδόνιον. Καὶ τοῦτο δὲ ἐποίησαν
οἱ πρώην Εὐσεβίῳ τῷ πάντα κυκῶντι συμπράττοντες
τότε δὴ τὴν αὐθεντίαν διαδεξάμενοι· εἰσὶ δὲ οὗτοι
Θέογνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Θεόδωρος Ἡ-
ρακλείας τῆς ἐν Θρᾴκῃ, Οὐρσάκιος Σιγγιδόνος τῆς
ἄνω Μυσίας, Οὐάλης Μουρσῶν τῆς ἄνω Παννονίας.
4 Οὐρσάκιος μὲν οὖν καὶ Οὐάλης ὕστερον μεταγνόντες,
βιβλίον μετανοίας τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐπιδόντες,
τῇ ὁμοουσίῳ τε δόξῃ συντιθέμενοι[b] ἐκοινώνησαν.
5 Τότε δὲ διαπύρως τὴν Ἀρειανὴν συγκροτοῦντες θρη-
σκείαν οὐ τοὺς τυχόντας κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν πολέ-
μους ἐτύρευσαν, ὧν εἷς ἦν ὁ[c] διὰ Μακεδονίου ἐν τῇ
6 Κωνσταντίνου πόλει γενόμενος. Ὑπὸ γὰρ τοῦδε τοῦ
ἐμφυλίου τῶν Χριστιανῶν πολέμου συνεχεῖς ἐγίνοντο
κατὰ τὴν πόλιν στάσεις, πολλοί τε ἐκ τῶν γινομένων
συντριβέντες ἀπώλοντο.

[b] συνθέμενοι M.

[c] ἦν τῶν διὰ μακεδόνιον ἐν τῇ κ. π. γινομένων F. M. Stephan. Genev. Μακεδόνιον quoque C. "Hunc locum ex cod. Allat. restituimus, qui antea corruptissime legebatur." VALESIUS.

in ecclesiam introduxit. Ariani vero eodem tempore in ecclesia quæ ad Paulum dicitur, Macedonium ordinarunt episcopum. Atque id factum est ab iis, qui antea quidem Eusebio cuncta turbanti operam navabant: tunc temporis vero auctoritatem omnem quasi successorio jure obtinebant: Theogni scilicet Nicæno, Mari Chalcedonio, Theodoro Heracleæ in Thracia episcopo, Ursacio Singiduni in superiore Mœsia, Valente Mursæ in superiore Pannonia. Sed Ursacius et Valens postmodum pœnitentia ducti, libellum satisfactionis Julio obtulerunt episcopo, et doctrinæ consubstantialis subscribentes, in communionem recepti sunt. Tunc vero pro Ariana perfidia acriter decertantes, gravissimos bellorum motus adversus ecclesias excitaverunt. Ex quibus bellis unum fuit illud quod a Macedonio factum est Constantinopoli. Ex hoc enim intestino Christianorum bello, crebræ in civitate ortæ sunt seditiones, multique earum violentia oppressi periere.

ΚΕΦ. ΙΓ. 91

Περὶ τῆς Ἑρμογένους τοῦ στρατηλάτου ἀναιρέσεως, [d]καὶ ὅπως πάλιν διὰ τοῦτο ἐξεώθη ὁ Παῦλος τῆς ἐκκλησίας.

1 Ἦλθε δὲ τὰ γινόμενα εἰς ἀκοὰς Κωνσταντίου τοῦ
βασιλέως κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν διατρίβοντος. ἐν-
τέλλεται οὖν Ἑρμογένει τῷ στρατηλάτῃ ἐπὶ τὰ Θρᾴ-
κια πεμπομένῳ μέρη ὁδοῦ πάρεργον ποιῆσαι, καὶ
2 ἐξωθῆσαι τῆς ἐκκλησίας τὸν Παῦλον. Ὃς κατα-
λαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅλην διετάραξε βι-
αζόμενος ἐκβαλεῖν τὸν ἐπίσκοπον· στάσις γὰρ[e]
εὐθὺς ἐκ τοῦ δήμου παρηκολούθει, καὶ ἕτοιμοι ἦσαν
3 ἀμύνεσθαι. Ὡς δὲ ἐπέκειτο ὁ Ἑρμογένης διὰ στρα-
τιωτικῆς χειρὸς ἀπελάσαι τὸν Παῦλον, παροξυνθὲν
τότε τὸ πλῆθος, οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι,
ἀλογωτέρας ἐποιεῖτο κατ' αὐτοῦ τὰς ὁρμάς· καὶ ἐμ-
πίπρησι μὲν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν, αὐτὸν δὲ σύραντες
4 ἀπέκτειναν. Ταῦτα δὲ πέπρακται ἐν ὑπατείᾳ τῶν A. D.
δύο Αὐγούστων Κωνσταντίου τὸ τρίτον καὶ Κώ- 342.
σταντος τὸ δεύτερον. καθ' ὃν χρόνον Κώνστας μὲν

[d] καὶ—ἐκκλησίας om. M.

[e] στάσις δὲ M.

CAPUT XIII.

De Hermogenis magistri militum nece, et quomodo Paulus ob eam causam iterum pulsus sit ecclesia.

Hæc cum audiisset imp. Constantius, qui tum Antiochiæ morabatur, mandavit Hermogeni Magistro militum, quem in Thraciæ partes miserat, ut per Constantinopolim transiens, obiter Paulum ecclesia exturbaret. Ille Constantinopolim ingressus, totam civitatem commovit, dum episcopum per vim ejicere conatur. Statim enim populi seditio subsecuta est; cunctique parati erant episcopum defendere. Cum autem instaret Hermogenes ut militari manu Paulum expelleret, exacerbata populi multitudo, ut in talibus fieri solet, violento impetu in illum ruit: domoque ejus incensa, pedibus illum trahentes interemerunt. Gesta sunt hæc duobus Augustis consulibus: Constantio scilicet tertium et Con-

Φράγκων ἔθνος νικήσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ἐποί-
5 ησε. Κωνστάντιος δὲ ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς ἀναιρέ-
σεως Ἑρμογένους πυθόμενος, ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἱπ-
πεὺς ἐλάσας καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντίνου πόλιν·
καὶ τὸν μὲν Παῦλον ἐξελαύνει τῆς πόλεως, ἐζημίωσε
δὲ τὴν πόλιν ἀφελὼν τοῦ σιτηρεσίου τοῦ παρασχε-
θέντος παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡμερησίου ὑπὲρ τέσ-
σαρας μυριάδας· ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες ἐχο-
ρηγοῦντο πρότερον τοῦ σίτου ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων
6 κομιζομένου πόλεως. Μακεδόνιον δὲ ἀναδεῖξαι τῆς
πόλεως ἐπίσκοπον ὑπερέθετο. ὠργίζετο γὰρ οὐ[f]
μόνον περὶ αὐτοῦ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ κεχειρο-
τόνητο, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ τὰς μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ
Παύλου γενομένας στάσεις πολλοί τε ἄλλοι καὶ ὁ
7 στρατηλάτης Ἑρμογένης ἀνῄρητο. Ἐάσας οὖν αὐ-
τὸν ἐν ᾗ ἐχειροτονήθη ἐκκλησίᾳ συνάγειν, αὖθις ἐπὶ 92
τὴν Ἀντιόχειαν ἀνεχώρησεν.

f "Hic locus ex codice Allat. ita restituendus est, ὠργίζετο γὰρ καὶ κατ' αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅτι παρὰ γνώμην, &c. Atque ita legitur etiam in vita Pauli Constantinopolitani." VALESIUS.

stante iterum. Quo quidem tempore Constans Francos bello superatos, socios ac fœderatos populi Romani effecit. Constantius autem imperator audita Hermogenis cæde, statim Antiochia digressus, equorum permutatione veloci Constantinopolim accurrit. Et Paulum quidem urbe expulit. Ipsam vero civitatem multavit, ex annona diurna quam pater ejus Constantinopolitanis donaverat, adimens plusquam quadraginta millia modiorum, antea enim octoginta fere millia modiorum frumenti ab urbe Alexandria advecti, civibus erogabantur. Macedonium porro civitatis episcopum designare distulit. Quippe infensus erat etiam illi, non solum eo quod præter ipsius sententiam ordinatus fuisset episcopus: verum etiam eo quod ob seditiones inter ipsum ac Paulum excitatas, tum alii multi, tum magister militum Hermogenes interfecti essent. Passus ergo illum plebem colligere in ea ecclesia in qua fuerat ordinatus, rursus Antiochiam contendit.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Ὅτι οἱ Ἀρειανοὶ Γρηγόριον τῆς Ἀλεξανδρείας μεταστήσαντες Γεώργιον ἀνταπέστειλαν.

Ἐν δὲ τῷδε καὶ οἱ ἀρειανίζοντες μεθιστῶσιν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας Γρηγόριον ὡς[g] μισούμενον ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ διὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας ἐμπρησμὸν, καὶ ὅτι ἧττον τὴν αὐτῶν δόξαν συνεκρότει. ἀντέπεμπον δὲ Γεώργιον, ὃς ἐκ Καππαδοκίας μὲν ὡρμᾶτο, δόξαν δὲ δεινοῦ[h] περὶ τὴν αὐτῶν[i] θρησκείαν ἐκέκτητο.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Ὡς Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος εἰς τὴν Ῥώμην παραγενόμενοι καὶ γράμμασιν ὀχυρωθέντες τοῦ ἐπισκόπου Ἰουλίου κατέλαβον αὖθις τοὺς ἰδίους θρόνους.

1 Ἀθανάσιος μέντοι ὀψέποτε διαβῆναι ἐπὶ τὴν Ἰτα-

g ὡς αὐτοῖς M. "Hic locus prava verborum transpositione corruptus est. Quæ res interpretibus occasionem erroris præbuit. Atqui facile erat verba suo ordini restituere in hunc modum; ὡς μισούμενον διὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας ἐμπρησμόν· ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ ὅτι, &c." VALESIUS. At si correctione opus sit, tolle tantum δὲ post ταὐτῷ, quo sublato cætera bene procedunt.

h "δεινοῦ supplevi ex cod. Allat." VALESIUS. δεινοῦ om. F. M.

i αὐτῶν om. M.

CAPUT XIV.

Quomodo Ariani amoto Gregorio, Georgium ejus loco substituerunt.

Eodem tempore Ariani Gregorium ab Alexandrina sede removerunt, utpote omnibus invisum ob incendium ecclesiæ: simul etiam eo quod ipsorum partes haud satis acriter tuebatur. Georgium vero in ejus locum miserunt, qui ex Cappadocia quidem erat oriundus; inter Ariani autem dogmatis sectatores præcipuus habebatur.

CAPUT XV.

Quomodo Athanasius et Paulus Romam profecti, iterum proprias sedes recuperarunt, Julii Romani episcopi literis muniti.

Porro Athanasius post diuturnos labores, ægre tandem in Ita-

λίαν ἐξίσχυσε. τῶν δὲ ἑσπερίων τηνικαῦτα μερῶν
Κώνστας ὁ νεώτερος τῶν Κωνσταντίνου παίδων μόνος
ἐκράτει, Κωνσταντίνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν
στρατιωτῶν ἀναιρεθέντος, καθὰ καὶ ἤδη φθάσαντες
2 προείπομεν. Κατ' αὐτὸ[k] δὲ καὶ Παῦλος ὁ τῆς Κων-
σταντίνου πόλεως, καὶ Ἀσκληπᾶς Γάζης, καὶ Μάρ-
κελλος Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας, καὶ Λούκιος
Ἀδριανουπόλεως, ἄλλος δι' ἄλλο κατηγορηθέντες καὶ
τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντες, ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ
3 εὑρίσκονται. Γνωρίζουσιν οὖν τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης
Ἰουλίῳ τὰ καθ' ἑαυτούς· ὁ δὲ, ἅτε προνόμια τῆς ἐν
Ῥώμῃ ἐκκλησίας ἐχούσης, παρρησιαστικοῖς γράμμασιν
ὠχύρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἀποστέλλει
τὸν οἰκεῖον ἑκάστῳ τόπον ἀποδιδοὺς, καὶ καθαπτόμενος
4 τῶν προπετῶς καθελόντων αὐτούς. Οἱ δὲ ἀναζεύ-
ξαντες ἐκ τῆς Ῥώμης καὶ τοῖς τύποις τοῦ ἐπισκόπου
Ἰουλίου θαρροῦντες τάς τε ἑαυτῶν ἐκκλησίας κατα- 93
λαμβάνουσι, καὶ τὰς ἐπιστολὰς πρὸς οὓς ἐγράφησαν
5 διαπέμπονται. Οἱ δὲ δεξάμενοι ὕβριν ἐποιοῦντο τὴν

[k] αὐτὸν M.

liam pervenit. Interea in Occidentis partibus Constans, Constantini filiorum natu minimus, solus imperium administrabat, fratre ipsius Constantino, ut supra commemoravimus, a militibus interfecto. Eodem tempore Paulus quoque Constantinopolis episcopus, Asclepas Gazæ, Marcellus Ancyræ, quæ urbs est minoris Galatiæ, Lucius denique Hadrianopolis; alius aliam ob causam accusati et ecclesiis suis pulsi, in urbem regiam adventant. Ubi cum Julio Romanæ urbis episcopo causam suam exposuissent, ille, quæ est Romanæ ecclesiæ prærogativa, liberioribus literis eos communitos in Orientem remisit, singulis sedem suam restituens; simulque perstringens illos qui supradictos episcopos temere deposuissent. Itaque illi Roma digressi, et Julii episcopi literis freti, suas quisque ecclesias occuparunt, et epistolas ad eos quibus scriptæ fuerant miserunt. Verum hi acceptis Julii literis, reprehensionem contumeliæ loco duxere. Et convocata Antiochiæ synodo in unum collecti, de communi omnium sententia conscriptis literis, Julium vicissim acrius insimulant; sig-

ἐπίπληξιν· καὶ σύνοδον ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κηρύ-
ξαντες, συνελθόντες ἐν αὐτῇ, γνώμῃ κοινῇ σφοδρότερον
δι' ἐπιστολῆς ἀντεγκαλοῦσι τῷ Ἰουλίῳ δηλοῦντες μὴ
δεῖν κανονίζεσθαι παρ' αὐτοῦ, εἰ βούλοιντο ἐξελαύνειν
τινὰς τῶν ἐκκλησιῶν· μηδὲ γὰρ αὐτοὺς ἀντειπεῖν, ὅτε
6 Ναύατον τῆς ἐκκλησίας ἤλαυνον. Ταῦτα μὲν οἱ
τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης Ἰουλίῳ
διεπέμποντο. ἐπειδὴ δὲ Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἀλεξ-
άνδρειαν εἰσιόντος ὠθισμὸς τῶν ὑπὸ Γεωργίου τοῦ
Ἀρειανοῦ ἐγένετο, ἐκ δὲ τούτου φασὶ ταραχὰς καὶ
διαφθορὰς ἀνθρώπων γεγονέναι, οἵ τε ἀρειανίζοντες
τὴν βλασφημίαν καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐγκλήματα ἐπὶ
Ἀθανάσιον ὡς αἴτιον ἀναφέρουσι, βραχέα περὶ τού-
7 των λεκτέον. Τὰς μὲν γὰρ ἀληθεῖς αἰτίας ὁ Θεὸς
οἶδεν, ὁ αὐτῆς τῆς ἀληθείας κριτής. ὅτι δὲ ταῦτα
κατὰ τὸ πλεῖστον εἴωθε γίνεσθαι ὅταν καθ' ἑαυτῶν
στασιάζῃ τὰ πλήθη, οὐκ ἄγνωστα τοῖς εὖ φρονοῦσι
8 καθέστηκεν. Ὥστε μάτην Ἀθανασίῳ τὴν αἰτίαν
ἀνάπτουσιν οἱ λοιδοροῦντες αὐτὸν, καὶ μάλιστα Σα-
βῖνος ὁ τῆς Μακεδονίου προεστὼς αἱρέσεως. ὃς εἰ

nificantes non debere ab ipso discuti, si quos ipsi ecclesiis suis expellere voluissent: neque enim se contradixisse, tunc cum Novatus ecclesia ejectus est. Et hæc quidem orientales episcopi Julio Romanæ urbis episcopo rescripserunt. Ceterum quoniam Athanasio Alexandriam ingrediente, tumultus extitit eorum qui Georgio Ariano adhærebant, ex quo seditiones cædesque hominum consecutæ esse dicuntur: et Ariani probra ista et crimina in Athanasium tanquam in auctorem malorum omnium rejiciunt, de hac re pauca mihi dicenda sunt. Veras quidem rerum istarum causas novit Deus, qui ipsius veritatis est judex. Hæc vero plerumque ita contingere, quoties vulgus intestina seditione agitatur, prudentibus viris haudquaquam obscurum est. Frustra sunt igitur calumniatores Athanasii, qui horum causam illi adscribunt; ac præcipue Sabinus Macedonianorum episcopus. Qui si secum ipse reputasset quot et quantis malis Athanasium et reliquos homousianos affecerint Ariani, vel quot synodi propter Athanasium congregatæ de his conquestæ sint, vel quæ ipse Macedonius

διελογίζετο, πόσα κακὰ κατὰ Ἀθανασίου οἱ ἀρειανί-
ζοντες καὶ τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων εἰργάσαντο,
ἢ ὅσαι[l] δι' Ἀθανάσιον γενόμεναι σύνοδοι ἀπωδύραντο,
ἢ ὅσα αὐτὸς[m] ὁ αἱρεσιάρχης Μακεδόνιος κατὰ πασῶν
τῶν ἐκκλησιῶν διεπράξατο, ἡσυχίαν ἦγεν ἄν· ἢ φθεγ-
9 γόμενος εὔφημα[n] ἂν πρὸ τούτων ἐφθέγγετο. Νῦν
δὲ ταῦτα πάντα ἀποσιγήσας ἐκεῖνα διαβάλλει· ἀλλ'
οὐδ' ὅλως τοῦ αἱρεσιάρχου μνήμην πεποίηται, πάντως
που τὰ τῆς δραματουργίας αὐτοῦ τολμήματα καλύ-
10 πτειν βουλόμενος. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, οὓς[o]
πέφευγεν Ἀρειανοὺς οὐκ εἶπε κακῶς· ᾧ δὲ ἠκολού-
θησε Μακεδονίῳ τούτου καὶ τὴν χειροτονίαν ἀπέκρυ-
11 ψεν. Εἰ γὰρ αὐτῆς ἐμέμνητο, εμέμνητο ἂν πάντως
καὶ τῶν ἀδικημάτων αὐτοῦ, ὡς τὰ ἐπ' αὐτῆς γενόμενα
δείκνυσι. Τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

[l] Ita F. M. Stephan. et Genev. *aut quanta concilia propter eum celebrata sunt* Epiphan. H. T. iv. 17. "*ἢ ὅσα αἱ*, ut legit Christophorson. ac Savil." VALESIUS.

[m] "Cod. Allat. *ἢ ὅσα ὁ αὐτοῦ αἱρεσιάρχης*," quod melius esse censuit, VALESIUS.

[n] Ita M. "Cod. Allat. *εὔφημα ἂν πρὸ τούτων ἐφθέγγετο*." VALESIUS. *εὐφημίαν πρὸ* F. *εὐφημίαν πρὸς* Stephan. Genev.

[o] Ita F. M. Stephan. Genev. *οὓς μὲν* Vales.

hæresiarches per universas ecclesias gesserit; aut tacuisset omnino, aut si loqui voluisset, Athanasium laudibus extulisset. Jam vero his omnibus consulto prætermissis, res gestas illius falso criminatur. Sed ne nomen quidem ipsum Macedonii hæreticorum principis usquam commemorat: id agens scilicet ut tragica illius facinora penitus occultet. Et quod multo plus habet admirationis, de Arianis quidem non male locutus est, quos tamen ipse fugiebat. Macedonii vero, cujus ipse sectam sequebatur, ordinationem tacitus prætermisit. Quippe si ordinationis illius mentionem fecisset, commemoranda prorsus fuissent ejus viri scelera, sicut constat ex iis quæ in illa ordinatione gesta sunt. Sed de hoc hactenus.

ΚΕΦ. ΙϚ. 94

Ὡς[p] ὁ βασιλεὺς παρεσκεύασε διὰ Φιλίππου τοῦ ἐπάρχου ἐξωσθῆναι τὸν Παῦλον καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι, Μακεδόνιον δὲ ἐνθρονισθῆναι[q].

1 Ὁ μέντοι βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐν Ἀντιοχείᾳ[r]
διάγων πυθόμενος πάλιν τὸν Παῦλον ἀπειληφέναι
2 τὸν θρόνον δι' ὀργῆς ἐτίθετο τὸ γιγνόμενον. Πρό-
σταγμα οὖν ἔγγραφον ἀποστέλλει[s] τῷ ἐπάρχῳ Φι-
λίππῳ, ὡς μείζονα μὲν τῶν ἄλλων ἀρχόντων τὴν
ἐξουσίαν κεκληρωμένῳ, δευτέρῳ δὲ μετὰ βασιλέα
χρηματίζοντι, ὅπως ἂν τὸν μὲν Παῦλον τῆς ἐκκλη-
σίας ἐκβάλλῃ[t], ἀντεισάγῃ δὲ εἰς αὐτὴν Μακεδόνιον.
3 Ὁ οὖν ἔπαρχος Φίλιππος εὐλαβηθεὶς τὴν ἀπὸ τοῦ
πλήθους στάσιν τέχνῃ μετῆλθε τὸν Παῦλον. καὶ
κρύπτει μὲν παρ' ἑαυτῷ τὴν τοῦ βασιλέως βουλήν·
πλασάμενος δὲ δημοσίων πραγμάτων ποιεῖσθαι φρον-
τίδα, πρόεισιν εἰς τὸ λουτρὸν τὸ δημόσιον ᾧ ἐπώνυμον
Ζεύξιππος· κᾀκεῖθεν[u] μεταπέμπεται μετὰ τιμῆς

[p] *Ὡς κωνστάντιος αὖθις ἐκβάλλει τὸν παῦλον* M.

[q] *ἐνθρονισθεῖναι* F.

[r] *τῇ ἀντιοχείᾳ* F.

[s] *ἀποστέλει* F.

[t] *ἐκβάλῃ* F. M. Tum *ἀντεισαγάγῃ* M. C.

[u] *κακεῖσε* M.

CAPUT XVI.

Quomodo imperator per Philippum præfectum prætorio Paulum quidem ejici et in exilium mitti jussit, Macedonium vero in sede episcopali constituit.

Porro imperator Constantius Antiochiæ degens, cum ei nuntiatum esset Paulum sedem suam denuo occupasse, eam rem permoleste tulit. Philippo igitur præfecto prætorii, utpote qui majorem reliquis provinciarum rectoribus potestatem obtineret, et secundus ab imperatore diceretur, mandat per epistolam, ut Paulum quidem pellat ecclesia; Macedonium vero illius loco in ecclesiam inducat. Præfectus itaque Philippus seditionem populi pertimescens, Paulum circumvenire aggressus est. Et imperatoris quidem mandatum penes se occultat. Specie vero publicorum negotiorum progressus ad balneum publicum quod Zeuxippi vocatur, Paulum honorifice ad se accersit: ejusmodi neces-

δῆθεν τὸν Παῦλον, ὡς ἀναγκαῖον[x] ἐλθεῖν παρ' αὐτόν.
4 Καὶ ἦλθεν· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἦλθε μεταπεμφθεὶς, ἐπε-
δείκνυεν εὐθὺς ὁ ἔπαρχος τοῦ βασιλέως τὸ πρόσ-
5 ταγμα. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος εὐγνωμόνως ἔφερε
τὴν ἄκριτον καταδίκην. ὁ δὲ δείσας τοὺς περιεστη-
κότας καὶ τοῦ πλήθους τὴν ὁρμὴν, καὶ γὰρ πολλοὶ
συνεληλύθεισαν ἐκ φήμης ὑπόπτου περὶ τὸ δημόσιον,
ἐκφραγῆναι μίαν[y] τοῦ λουτροῦ θυρίδα κελεύει· δι' ἧς
ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἀπαχθεὶς ὁ Παῦλος, ἐμβλη-
θείς τε εἰς πλοῖον ἐπὶ τοῦτο εὐτρεπισθὲν, ταχέως ἐπ'
6 ἐξορίαν ἐπέμπετο. Προσέταξέν τε ὁ ἔπαρχος ἐπὶ τὴν
Μακεδονίας μητρόπολιν Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ἧς καὶ
ἐκ προγόνων ὁ Παῦλος ἐτύγχανεν ὢν, ἐν ᾗ τὰς δια-
τριβὰς ποιεῖσθαι, ἀδεῶς τε ἐπιβαίνειν καὶ κατὰ τὰς
ἄλλας τῶν ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις· μὴ μὴν ἐξεῖναι αὐ-
7 τῷ ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη διαβῆναι. Ὁ μὲν οὖν
Παῦλος, παρὰ προσδοκίαν ἐκβληθεὶς τῆς ἐκκλησίας

x " ὡς ἀναγκαῖον ὂν ἐλθεῖν παρ' αὐτόν postulat Grammaticæ ratio." VALESIUS.

y μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα Παῦλος [sic Stephan. et Genev.] " Hoc loco desiderabatur integra linea, quam ex cod. Flor. et Sfort. supplevi. In codice autem Allat. συνεληλύθεισαν περὶ τὸ δημόσιον ἐκ φήμης ὑπόπτου συλλεγέντες, ἐκφραγῆναι διὰ τὸ περιεστάναι πάσαις ταῖς ἐξόδοις τὸν δῆμον, μίαν τοῦ λουτροῦ θυρίδα κελεύει, δι' ἧς ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἀχθεὶς ὁ Παῦλος, &c." VALESIUS.

sitatem adesse dicens, ut quamprimum illi veniendum esset. Paruit Paulus. Qui cum accitus venisset, statim præfectus mandatum imperatoris ei ostendit. Et episcopus quidem se indicta causa damnatum animadvertens, patienter tulit. Præfectus vero circumstantis multitudinis impetum reformidans: plurimi enim rumore ac suspicione ducti illuc convenerant; unam ex lavacri januis aperiri jubet: per quam Paulus in palatium abductus et conjectus in navem ad id comparatam, confestim in exilium mittitur. Præcepitque ei præfectus, ut Thessalonicam Macedoniæ metropolim, ex qua urbe Paulus jam inde a majoribus suis erat oriundus, proficisceretur, utque in ea civitate degeret. Et reliquas quidem urbes Illyrici adeundi facultatem ei concessit: ceterum ad orientis partes vetuit accedere. Paulus igitur præter

ἐν ταὐτῷ καὶ τῆς πόλεως μετὰ σπουδῆς ἀπήγετο.
ὁ δὲ τοῦ βασιλέως ἔπαρχος Φίλιππος ἐκ τοῦ δημο-
8 σίου ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἠπείγετο. Σὺν αὐτῷ δὲ ὡς
ἐκ μηχανῆς τινὸς παρὼν ὁ Μακεδόνιος ἐν τῷ ὀχήματι
σύνθρονος τῷ ἐπάρχῳ ἐν πᾶσιν ἐδείκνυτο· στρα-
9 τιωτική τε χεὶρ ξιφήρης περὶ αὐτοὺς ἐτύγχανε. Δέος
δὲ ἐντεῦθεν καταλαμβάνει τὰ πλήθη· καὶ πάντες εἰς
τὴν[z] ἐκκλησίαν συνέρρεον οἵ τε τῆς ὁμοουσίου πί-
στεως καὶ οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ δόγματος· ἕκαστοι
10 καταλαμβάνειν τὴν ἐκκλησίαν σπουδάζοντες. Ἐπεὶ
δὲ ὁ ἔπαρχος ἅμα τῷ Μακεδονίῳ πλησίον τῆς ἐκ-
κλησίας ἐγένετο, τότε δὴ ἄλογος φόβος καταλαμβά-
νει[a] τὰ πλήθη, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς στρατιώτας αὐτούς.
11 Ἐπεὶ γὰρ οἱ παρόντες ὄχλος ἦσαν πολὺς, πάροδος δὲ
τῷ ἐπάρχῳ κατάγοντι τὸν Μακεδόνιον οὐδεμία ἐγίνετο,
ὠθισμὸς παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἐτολμᾶτο βίαιος.
12 Ἐπεὶ δὲ συνωθούμενον τὸ πλῆθος διὰ τὴν στενοχω-
ρίαν ὑποχωρεῖν οὐχ οἷόν τε ἦν, ἀνθίστασθαι τοὺς
ὄχλους οἱ στρατιῶται νομίζοντες καὶ ἑκόντας κωλύειν
τὴν πάροδον, γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ὡς ἀντεπιόντες[b]

z Ita F. M. *ad ecclesiam concurrerunt* Epiphan. H. T. iv. 18. τὰς ἐκκλησίας editt. vulg.

a λαμβάνει M.

b ὡς πρὸς ἀντεπίοντας M.

expectationem, ecclesia simul et urbe pulsus, celeriter abducitur. Præfectus autem imperatoris Philippus, ex balneis publicis progressus, recta ad ecclesiam contendit. Aderat una Macedonius, velut ex machina quadam demissus: et cum præfecto in curru sedens, omnium oculis ostentabatur. Circa illos militum manus strictis gladiis incedebat. Quo spectaculo conterrita est plebis multitudo: cunctique simul, tam homousiani, quam Ariani, ad ecclesiam properarunt, prævenire singuli et ecclesiam occupare summo studio adnitentes. Postquam præfectus una cum Macedonio ecclesiæ appropinquare cœpit, repentinus absque ulla causa metus plebem ipsosque adeo milites invasit. Nam quoniam ingens illic aderat hominum multitudo, ita ut præfecto Macedonium deducenti nullus daretur transeundi locus, milites plebem violenter impellere aggressi sunt: sed cum contrusa plebs propter

13 ἐκέχρηντο, καὶ δὴ καὶ τοῦ ἔργου εἴχοντο. Ἀπέθανον οὖν, ὡς λέγεται, περὶ τοὺς τρισχιλίους ἑκατὸν πεντήκοντα· οἱ μὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν σφαγέντες· οἱ
14 δὲ ὑπὸ τοῦ πλήθους φθαρέντες. Ἐπὶ τοῖς[c] τοιούτοις δὴ τοῖς κατορθώμασιν ὁ Μακεδόνιος, ὡς οὐδὲν φαῦλον πεπραχὼς ἀλλὰ καθαρὸς καὶ ἀθῷος τῶν γενομένων τυγχάνων, ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἐκκλησια-
15 στικοῦ κανόνος ἐνθρονίζεται. Οὕτως[d] μὲν οὖν Μακεδόνιος καὶ οἱ Ἀρειανοὶ διὰ τοσούτων φόνων τῆς
16 ἐκκλησίας ἐκράτησαν. Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτιζεν, ἥτις Σοφία μὲν προσαγορεύεται νῦν· συνῆπται δὲ τῇ ἐπωνύμῳ Εἰρήνῃ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως μικρὰν οὖσαν τὸ πρότερον εἰς κάλλος καὶ μέγεθος ηὔξησε. καὶ νῦν εἰσὶν εἰς ἕνα περίβολον ἄμφω ὁρώμεναι μιᾶς τὴν προσωνυμίαν ἔχουσαι.

c ἐπὶ τούτοις M. d Ita F. M. οὕτω vulg.

loci angustiam retrocedere non posset; rati milites plebem obsistere, ac de industria transitum intercludere, velut in hostem irruentes, districtis gladiis uti et obvios ferire cœperunt. Tria igitur hominum milla ac præterea centum et quinquaginta tunc occubuisse dicuntur: alii a militibus trucidati, alii constipatione multitudinis oppressi. Post tam præclara facinora Macedonius, perinde quasi nihil mali gessisset, sed integer vacuusque esset ab omni culpa, a præfecto verius quam per ecclesiasticam regulam in episcopali sede constituitur. In hunc modum Macedonius et Ariani per tot tantasque hominum cædes ecclesia potiti sunt. Per idem tempus imperator majorem ecclesiam fabricabat, quæ nunc Sophia dicitur. Est autem conjuncta ei basilicæ quæ cognominatur Irene, quam pater imperatoris, cum prius esset modica, pulchram simul amplamque reddiderat. Et nunc ambæ uno ambitu comprehensæ unius basilicæ vocabulo appellantur.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Ὡς Ἀθανάσιος φοβηθεὶς τὰς τοῦ βασιλέως ἀπειλὰς ἐπὶ[e] τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν.

1 Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ, καὶ ἑτέρα διαβολὴ κατὰ Ἀθανασίου παρὰ τῶν ἀρειανιζόντων συρράπτεται,
2 πρόφασιν ἐφευρόντων τοιαύτην. Τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ σιτηρέσιον ἤδη πρότερον δεδώρητο ὁ τῶν Αὐγούστων πατὴρ εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. τοῦτο ἔφασαν ἐξαργυρίζειν τὸν Ἀθανάσιον καὶ εἰς οἰκεῖον
3 ἀποφέρεσθαι κέρδος. Πιστεύσας οὖν ὁ βασιλεὺς θάνατον αὐτῷ τὴν ζημίαν ἠπείλησεν. ὁ δὲ προαισθόμενος τῆς βασιλέως ἀπειλῆς χρῆται φυγῇ καὶ ἦν
4 ἀφανής. Τότε δὴ καὶ Ἰούλιος ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος γνοὺς τὰ παρὰ τῶν ἀρειανιζόντων κατὰ Ἀθανασίου γινόμενα[f], δεξάμενος δὲ καὶ τὰ Εὐσεβίου τοῦ τετελευτηκότος γράμματα, καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν Ἀθανάσιον πυθόμενος τὸν τόπον ἔνθα κέκρυπται.
5 Φθάνει δὲ ἐν ταὐτῷ καὶ τὰ[g] γράμματα, ἅπερ οἱ ἐν

e αὖθις ἐπὶ M. f γενόμενα M. g τὰ om. M.

CAPUT XVII.

Quomodo Athanasius imperatoris minas veritus, Romam perrexit.

Eodem tempore alia rursus adversus Athanasium ab Arianis concinnata est calumnia ex hujusmodi occasione. Constantinus Augustorum pater, jampridem Alexandrinæ ecclesiæ ad alendos pauperes annonam donaverat. Hanc Athanasium pretio vendere et in rem suam vertere solitum esse Ariani finxerunt. Quibus imperator credens, mortem illi interminatus est. Verum Athanasius imperatoris minas præveniens, fugam arripuit, seseque occultavit. At Julius Romanæ urbis episcopus cognitis insidiis quas Athanasio struxerant Ariani; simul etiam acceptis Eusebii literis jam mortui, Athanasium ad se vocat, gnarus ubinam delitesceret. Afferuntur eodem tempore etiam literæ, quas episcopi prius Antiochiæ congregati perscripserant. Aliæ præterea epistolæ

Ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες ἀπεστάλκεισαν.
6 Ἐπέμπετο δὲ καὶ ἕτερα γράμματα πρὸς αὐτὸν παρὰ
τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπων διδάσκοντα ψευδῆ εἶναι
7 τὰ κατὰ Ἀθανασίου λεγόμενα. Οὕτως ἐναντίων
πεμπομένων τῶν γραμμάτων ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ συναχθεῖσιν ἀντιγράφων ἐμέμψατο[h], πρῶτον
μὲν οὖν[i] τὸ ἐπαχθὲς τῆς αὐτῶν[k] ἐπιστολῆς· ἔπειτα
παρὰ κανόνας ποιοῦντας, διότι εἰς τὴν σύνοδον αὐτὸν
οὐκ ἐκάλεσαν, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος κελεύοντος,
μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης κανονί-
ζειν τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι τὴν πίστιν λεληθότως
8 παραχαράττουσιν·[l] ἔτι δὲ ὡς καὶ τὰ ἐν Τύρῳ
πάλαι πραχθέντα ἐκ συναρπαγῆς ἐγεγόνει διὰ τὸ
ἐκ μονομερείας τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ ὑπομνήματα
πεπράχθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ Ἀρσένιον
9 φανερῶς συκοφαντία ἐδέδεικτο. Ταῦτα καὶ τὰ τοι-
αῦτα διὰ πλειόνων ὁ Ἰούλιος τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ

h Ita F. ἐπέμψατο Stephan. Genev. et nonnullæ editt. Valesianæ. "Lege ἐμέμψατο, quemadmodum Savilius emendavit. Cod. Allat. ἐπεμέμφετο πρῶτον μὲν τὸ ἐπαχθὲς τῆς αὐτῶν ἐπιστολῆς." VALESIUS. Sed ἐπεμέμψατο in textu Vales. (1668.) et Reading.

i Ita F. M. οὖν om. cæteri.

k ἑαυτῶν F.

l παραχαραχθέντα F. M.

ab episcopis Ægypti ad eum missæ supervenere, quibus illi perspicue docebant, falsa esse quæ Athanasio objicerentur. Julius itaque contrariis inter se literis ad ipsum missis, rescribens episcopis qui Antiochiæ convenerant, graviter conquestus est: primum quidem de acerbitate ipsorum epistolæ; deinde quod contra canones ipsum ad synodum non vocassent: cum ecclesiastica regula interdictum sit, ne præter sententiam Romani Pontificis quidquam ab ecclesiis decernatur. Questus est item, regulam fidei clanculo ab ipsis adulterari. Præterea quæ olim apud Tyrum gesta essent, per dolum ac fraudem acta esse, cum monumenta gestorum in Mareote, ex altera tantum parte composita esse noscantur: sed et quæ de Arsenii cæde objecta essent, ea manifestissimæ convicta esse calumniæ. Hæc et ejusmodi alia ad episcopos Antiochiæ congregatos Julius pluribus verbis perscrip-

συναχθεῖσιν ἔγραφε. παρεθέμεθα δ' ἂν καὶ τὰς
πρὸς Ἰούλιον ἐπιστολὰς καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τὸ
10 πολυεπὲς αὐτῶν μῆκος ἐκώλυσε. Σαβῖνος μέντοι ὁ
τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, οὗ καὶ ἤδη πρότερον ἐμνη-
μονεύσαμεν, τὰς παρὰ Ἰουλίου ἐπιστολὰς ἐν τῇ
συναγωγῇ τῶν συνόδων οὐκ ἔθηκεν· καίτοι τὴν παρὰ
11 τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς Ἰούλιον οὐ παρέλειπε. Τοῦτο
δὲ σύνηθες αὐτῷ ποιεῖν· ἐν οἷς μὲν γὰρ αἱ τῶν
συνόδων ἐπιστολαὶ σιγῶσιν ἢ ἀθετοῦσι τὸ ὁμοούσιον,
ταύτας σπουδαίως παρατίθεται, τὰς δὲ ἐναντίας ἑκὼν
12 ὑπερβαίνει. τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων. Μετ' οὐ
πολὺ δὲ καὶ Παῦλος ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ὑποκρινό-
μενος εἰς τὴν Κόρινθον ἀπαίρειν, ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν 97
ἀφίκετο. ἄμφω οὖν τὰ καθ' ἑαυτοὺς γνώριμα καθι-
στῶσι τῷ ἐκεῖ βασιλεῖ.

sit. Porro tam epistolas ad Julium scriptas, quam responsionem ipsius Julii libens hoc loco apposuissem, nisi earum prolixitas me ab hoc consilio revocasset. Sabinus quidem Macedonianæ sectator hæreseos, cujus jam antea mentionem feci, in collectione gestorum synodalium, epistolas Julii neutiquam intexuit: tametsi eam minime prætermiserit, quam episcopi Antiochiæ collecti ad Julium scripsere. Verum Sabinus ita semper facere consuevit. Nam si quæ forte synodales epistolæ vocem consubstantialis aut reticent, aut omnino rejiciunt, eas studiose operi suo inserit: contrarias vero sciens ac prudens silentio transilit. Sed de his satis. Non longo post tempore, Paulus Thessalonica Corinthum se pergere simulans, in Italiam navigavit. Ambo igitur earum partium imperatori causam suam exponunt.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Ὡς[m] ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς ἐζήτησε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ πεμφθῆναι τοὺς λόγον δώσοντας περὶ Ἀθανασίου καὶ Παύλου· καὶ ὅτι ἑτέραν οἱ πεμφθέντες ὑπηγόρευσαν ἔκθεσιν πίστεως.

1 Ὁ δὲ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς γνοὺς τὰ
κατ'[n] αὐτοὺς ἰδιοπαθεῖ·[o] καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν
γράμματα διαπέμπεται, δηλῶν τρεῖς ἐπισκόπους πεμ-
φθῆναι παρ' αὐτὸν τοὺς λόγον δώσοντας τῆς Παύλου
καὶ Ἀθανασίου καθαιρέσεως. καὶ πέμπονται Νάρ-
κισσος ὁ Κίλιξ, καὶ Θεόδωρος ὁ Θρᾷξ, καὶ Μάρις
2 Χαλχηδόνος, καὶ Μάρκος ὁ Σύρος. Οἵ τινες παρα-
γενόμενοι τοῖς μὲν περὶ Ἀθανάσιον οὐδαμῶς εἰς λό-
γους ἐλθεῖν κατεδέξαντο· τὴν δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκ-
τεθεῖσαν πίστιν ἀποκρυψάμενοι, ἑτέραν δὲ συγκατ-
τύσαντες ἐπιδεδώκασι[p] τῷ βασιλεῖ Κώνσταντι ἐν
τούτοις οὖσαν τοῖς ῥήμασιν.

[m] Ὅτι ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς γράφει τῷ ἀδελφῷ περὶ παύλου καὶ ἀθανασίου. M.

[n] Ita C. καθ' ἑαυτοὺς cæteri.

[o] Ita F. M. sicut Valesius pridem conjecerat, sic; "Scribendum puto γνοὺς τὰ κατ' αὐτοὺς, ἰδιοπαθεῖ. Verbum ἰδιοπαθεῖν idem valet ac συμπαθεῖν. Adverbium ἰδιοπαθῶς legitur apud Basilium, in Epistola 308. [79. ed. Bened.] Posset etiam legi δυσπαθεῖ, id est, moleste tulit; atque hanc emendationem priori præfero." VALESIUS. ἰδιοπαθῆ editt.

[p] Ita F. M. C. ἐκδεδώκασι editt. et Sozom. iii. 10.

CAPUT XVIII.

Quomodo occidentalium partium imperator petiit a fratre, ut mitterentur qui de Athanasii Paulique depositione rationem redderent: et quomodo missi ab oriente, aliam fidei formulam ediderunt.

At imperator occidentalium partium, cum ea quæ perpessi fuerant cognovisset, condoluit: datisque ad fratrem literis, postulavit tres ad se episcopos mitti, qui de Pauli atque Athanasii depositione rationem redderent. Missi sunt igitur Narcissus Cilix, Theodorus Thrax, Maris Chalcedonensis, et Marcus Syrus. Qui cum venissent, congredi quidem cum Athanasio recusarunt. Fidem vero Antiochiæ promulgatam penes se occultantes, alteram fidei formulam a se compositam Constanti Augusto obtulerunt cujus hæc sunt verba.

Ἄλλη ἔκθεσις.

3 Πιστεύομεν[q] εἰς ἕνα Θεὸν[r] πατέρα παντοκράτορα
κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ
4 ἐν οὐρανοῖς[s] καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Καὶ εἰς τὸν μονο-
γενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν
πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν
ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς
οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα,
λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς
ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων[t] τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρω-
πήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν
σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, ἀναστάντα
ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνεληλυθότα[u] εἰς τοὺς οὐ-
ρανοὺς, καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχό-
μενον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν[x] αἰώνων κρῖναι ζῶντας καὶ[y] νε-
κροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ
βασιλεία ἀκατάπαυστος[z] οὖσα διαμενεῖ εἰς τοὺς ἀπείρους
αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς,

[q] Πιστεύω Stephan. Genev.

[r] θεὸν ἕνα M.

[s] ἐν οὐρανῷ Niceph. ix. 10.

[t] ἐσχάτου M. Niceph. Conf. infra, ad 19. §. 4.

[u] ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν Athanas. De Synod. 25. p. 737.

[x] τοῦ αἰῶνος Athan.

[y] καὶ νεκροὺς om. F.

[z] ἀκατάλυτος Athan.

Alia fidei expositio.

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, conditorem et opificem omnium: ex quo omnis paternitas in cœlo et in terris nominatur. Et in unigenitum ejus filium, Dominum nostrum Jesum Christum; qui ex patre genitus est ante omnia sæcula: Deum ex Deo, lumen ex lumine: per quem omnia facta sunt in cœlo et in terris, visibilia simul et invisibilia: qui verbum est ac sapientia, vita et lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, natusque ex sancta virgine: crucifixus etiam est ac mortuus et sepultus. Tertia vero die resurrexit a mortuis et ascendit ad cœlos: sedetque ad dextram Patris, et in finem sæculorum venturus est ut judicet vivos ac mortuos, et unicuique pro operibus suis mercedem reddat. Cujus regnum interminabile permansurum est in infinita sæcula. Sedebit enim ad dexteram patris

οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. 98
5 Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα[a] τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν[b] Παράκλητον,
ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς
οὐρανοὺς αὐτοῦ ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι[c] καὶ ὑπομνῆσαι
πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς
6 αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ
ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἦν ποτὲ χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν
ἡ καθολικὴ ἐκκλησίᾳ.

Ταῦτα ἐπιδεδωκότες τῷ βασιλεῖ, καὶ πολλοῖς ἑτέ-
ροις[d] ἐκδόντες, οὐδὲν πλέον ἀνύσαντες ἀνεχώρησαν.
7 Ἀδιαφόρου τοίνυν ἔτι τυγχανούσης τῆς μεταξὺ τῶν
δυτικῶν τε καὶ ἀνατολικῶν κοινωνίας ἐπεφύη ἐν Σιρ-
μίῳ, πόλις δὲ αὕτη τῶν Ἰλλυριῶν, αἵρεσις ἑτέρα.
Φωτεινὸς γὰρ τῶν ἐκεῖ ἐκκλησιῶν προεστῶς, γένος
τῆς μικρᾶς Γαλατίας Μαρκέλλου τε τοῦ καθῃρημένου
μαθητὴς, ἀκολουθῶν τῷ διδασκάλῳ, ψιλὸν ἄνθρωπον
τὸν Υἱὸν ἐδογμάτισε. καὶ[e] περὶ μὲν τούτων κατὰ
χώραν ἐροῦμεν.

[a] εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα Athan.
[b] Ita F. M. Athan. Niceph. τὸ Stephan. Genev. Vales.
[c] διδάξαι αὐτοὺς Athan.
[d] ἑτέροις ἐπιδεδωκότες οὐδὲν πλέον ἐκδόντες ἀνεχώρησαν F. M.
[e] καὶ om. F. M.

non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem Dominus pollicitus Apostolis, post assumptionem suam in cœlum misit, ut doceret illos, ac suggereret omnia. Per quem etiam sanctificabuntur animæ eorum qui sincere in ipsum crediderint. Illos autem qui dicunt ex eo quod non erat extitisse filium Dei; et ex alia substantia, non autem ex Deo, et tempus aliquando fuisse cum non esset, ecclesia catholica alienos esse statuit.

Cum hæc imperatori multisque aliis tradidissent, nulla amplius re gesta discesserunt. Porro cum inter occidentales adhuc et orientales esset indiscreta communio; Sirmii, quæ civitas est Illyrici, alia hæresis exorta est. Nam Photinus qui ejus loci ecclesiis præsidebat; ortus ex minore Galatia, et Marcelli, ejus qui episcopatu dejectus fuerat, olim discipulus, magistri sui insistens vestigiis, filium Dei nudum ac simplicem esse hominem prædicavit. Sed de his plura suo loco dicemus.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως.

1 Τριετοῦς δὲ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος χρόνου
αὖθις οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι συνέδριον ποιησάμενοι,
καὶ ἑτέραν πίστιν συντάξαντες, τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ ἀπο-
στέλλουσι δι' Εὐδοξίου τοῦ τότε ἐπισκόπου Γερ-
μανικείας καὶ Μαρτυρίου καὶ Μακεδονίου, ὃς Μόψου
2 ἑστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ ἐπίσκοπος ἦν. Ἡ δὲ πίστις
διὰ μακροτέρων γραφεῖσα προσθήκας τε πλείστας
παρὰ τὰ προλαβόντα περιέχουσα ἐν τούτοις ἐξετέθη
τοῖς ῥήμασι.
3 Πιστεύομεν[f] εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα κτί-
στην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν
4 οὐρανοῖς[g] καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Καὶ εἰς τὸν μονογενῆ
αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν[h] Κύριον ἡμῶν, τὸν πρὸ
πάντων τῶν αἰώνων[i] γεννηθέντα ἐκ[k] τοῦ πατρὸς, Θεὸν
ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τὰ

[f] Ἄλλη ἔκθεσις πίστεως (eadem manu) marg. M.
[g] οὐρανῷ Athan. De Synod. 26. p. 738.
[h] τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν Athan.
[i] τῶν αἰώνων om. Niceph. H. E. ix. 11.
[k] ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα Athan.

CAPUT XIX.

De prolixa fide expositione.

Transacto post hæc triennii spatio, rursus orientales episcopi collecta synodo, aliam fidei formulam conscripserunt, eamque per Eudoxium Germaniciæ, Macedonium Mopsuhestiæ in Cilicia episcopum, et Martyrium, ad episcopos Italiæ miserunt. Hæc autem fides prolixius scripta, et plurimis præter superiores accessionibus aucta, his verbis exposita est.

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, creatorem omnium et conditorem: ex quo omnis paternitas in cœlo et in terris nominatur: et in unigenitum filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia sæcula genitum ex Patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Per quem omnia facta sunt in cœlo

ἐν τοῖς[l] οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ
ἀόρατα, λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, 99
καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτου[m] τῶν ἡμερῶν δι'
ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρ-
θένου, τὸν[n] σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα,
καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν[o] τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνα-
ληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ
πατρὸς, ἐρχόμενον[p] ἐπὶ συντελείᾳ τῶν[q] αἰώνων κρῖναι
ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα
αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα διαμένει εἰς
ἀπείρους[r] αἰῶνας· καθέζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς,
οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.
5 Πιστεύομεν δὲ[s] καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστιν εἰς[t]
τὸν Παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστό-
λοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν[u] ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι[x]
καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα, δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται[y] αἱ
6 τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πιστευόντων ψυχαί. Τοὺς δὲ

[l] τοῖς om. Athan. Niceph.
[m] ἐσχάτων C. Athan. Niceph. Utraque forma auctorem habet. Conf. ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν Hebr. i. 1. et ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν 2 Pet. iii. 3.
[n] τὸν om. Athan.
[o] τῶν νεκρῶν Athan. ἐκ νεκρῶν om. Niceph.
[p] καὶ ἐρχόμενον Athan.
[q] τοῦ αἰῶνος Athan.
[r] τοὺς ἀπείρους Athan.
[s] δὲ om. Athan.
[t] εἰς om. Athan.
[u] οὐρανοὺς Niceph.
[x] διδάξαι αὐτοὺς κ. ὑ. π. Athan.
[y] ἁγιασθήσονται Athan.

et in terris, visibilia et invisibilia. Qui verbum est et sapientia atque potentia; vita et lux vera. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est natusque ex sanctissima virgine: qui crucifixus est et mortuus ac sepultus. Tertia autem die surrexit a mortuis, et ascendit in cœlum, sedetque ad dexteram patris, venturus in fine sæculorum ut judicet vivos ac mortuos, et unicuique mercedem operis sui reddat. Cujus regnum interminabile, in infinita permanet sæcula. Sedet enim ad dexteram patris non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Credimus etiam in Spiritum sanctum, hoc est in Paracletum, quem Christus pollicitus Apostolis, post adscensum in cœlum misit ut doceret illos ac submoneret de omnibus: per quem etiam sanctificantur animæ eorum, qui sincere in illum credunt. Illos autem qui dicunt filium ex eo quod non erat substitisse, aut ex alia sub-

λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως,
καὶ μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτὲ χρόνος[z] ἢ[a] αἰὼν ὅτε
μὴ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία καθολικὴ[b] ἐκκλησία.
7 Ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι Θεοὺς, ἢ τὸν
Χριστὸν μὴ εἶναι Θεὸν πρὸ[c] τῶν αἰώνων, μήτε Χριστὸν,
μήτε υἱὸν Θεοῦ εἶναι[d] αὐτὸν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα[e]
καὶ Υἱὸν καὶ[f] ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἀγέννητον[g] τὸν υἱὸν,
8 ἢ ὅτι οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν
υἱὸν, ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία. Οὔτε
γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων λέγειν τὸν[h] υἱὸν ἀσφαλὲς, ἐπεὶ μηδα-
μοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐμφέρεται περὶ
αὐτοῦ· οὔτε μὴν ἐξ ἑτέρας[i] ὑποστάσεως παρὰ τὸν
Πατέρα προϋποκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ γνησίως
αὐτὸν γεγεννῆσθαι διδασκόμεθα[k]· ἓν[l] γὰρ τὸ ἀγέννητον
καὶ ἄναρχον τὸν Χριστοῦ πατέρα ὁ θεῖος διδάσκει λόγος.
9 Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν ἐξ[m] ἀγράφων ἐπισφα-
λῶς λέγοντας, χρονικὸν διάστημα προενθυμητέον αὐτοῦ,

[z] χρόνος ποτὲ Athan.
[a] ἢ αἰὼν om. M. Niceph.
[b] ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκ. Athan.
[c] ἢ πρὸ Athan.
[d] υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ Athan.
[e] καὶ Π. Niceph.
[f] ἢ ἅγ. Πν. Athan.
[g] ἢ ἀγέννητον υἱὸν Athan. ἢ ἀγέν. τὸν υἱὸν M. Niceph.
[h] τὸν υἱὸν λέγειν Athan.
[i] ἑτέρας τινὸς Athan.
[k] διοριζόμεθα Athan.
[l] ἕνα M. Niceph.
[m] ταῖς ἐξ ἀγρ. ἐπ. λεγοῦσι ὡς χρονικὸν M. τοῖς ἐξ ἀγρ. ἐπ. λέγουσιν ὡς. χρ. Niceph.

stantia, non autem ex Deo; aut tempus aliquando vel sæculum fuisse cum non exstaret, pro alienis habet sancta et catholica ecclesia. Eos item qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum ante sæcula, neque Christum neque filium Dei illum esse: aut eundem esse Patrem, et Filium et Spiritum sanctum; aut filium esse ingenitum; aut patrem non arbitrio suo ac voluntate genuisse filium, eos inquam, anathematizat sancta et universalis ecclesia. Nam neque citra periculum erroris dici potest, filium ex iis quæ non erant extitisse: cum nusquam in divinis libris id de illo proditum reperiamus. Neque ex alia præter Patrem prius existente hypostasi, sed ex solo Deo vere genitum esse didicimus. Unum enim ingenitum ac principii expertem esse, Christi scilicet patrem, divinus sermo pronuntiat. Sed neque eos qui sine sacræ Scripturæ auctoritate temere dicunt, fuit aliquando tempus cum non esset, præcogitare oportet animo

ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκότα Θεόν·
10 καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ. Οὔτε μὴν
συνάναρχον, οὔτε[n] συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ[o] πατρὶ
εἶναι, νομιστέον· συναnάρχου γὰρ καὶ συναγεννήτου οὐ-
δεὶς κυρίως πατὴρ ἢ υἱὸς λεχθήσεται· ἀλλὰ τὸν μὲν
πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα καὶ ἀνέφικτον[p] γεγεννηκέναι
ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἴδαμεν· τὸν δὲ υἱὸν
γεγεννῆσθαι πρὸ τῶν[q] αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως[r] τῷ
πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν
γεννήσαντα πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ, ὁ Θεός.
11 Οὔτε μὴν τρία ὁμολογοῦντες πράγματα, καὶ τρία πρόσ-
ωπα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος κατὰ τὰς γραφὰς, τρεῖς διὰ τοῦτο τοὺς Θεοὺς
12 ποιοῦμεν. Ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον ἄναρχόν
τε καὶ ἀόρατον Θεὸν, ἕνα μόνον οἴδαμεν τὸν Θεὸν, καὶ
πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι
ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τὸ εἶναι
13 παρεχόμενον[s]. Οὔτε μὴν ἕνα Θεὸν μόνον[t] λέγοντες εἶναι

[n] οὔτε καὶ συν. Athan.
[o] τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν Athan.
[p] ἀγέννητον Athan.
[q] τῶν om. Athan.
[r] ὅμοιον Niceph.
[s] χαριζόμενον γρ. παρεχόμενον, alia manu, marg. M. χαριζόμενον τὸ εἶναι Niceph. ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον Athan.
[t] Ita F. M. Athan. Niceph. μόνον om. editt. vulg.

aliquod temporis spatium antecedens, sed solum Deum qui sine tempore illum genuerit. Tempora enim et sæcula per illum facta sunt. Neque item existimandum est, filium patri coingenitum, et principii simul cum eo expertem esse. Quippe coingeniti et principio simul carentis, nec pater nec filius quisquam proprie dici potest. Sed patrem quidem solum principii expertem et incomprehensibilem esse cognovimus, qui impervia quadam et incomprehensibili ratione genuerit. Filium vero genitum fuisse ante sæcula; nec perinde ac patrem, ipsum quoque ingenitum esse; sed principium habere, patrem scilicet ex quo sit genitus. Caput enim Christi, Deus. Quamvis autem tres confiteamur res, tresque personas, Patris videlicet ac Filii et Spiritus sancti juxta sacras Scripturas: non ideo tamen plures facimus Deos. Unum enim ex se ipso perfectum et ingenitum, principiique expertem et invisibilem Deum novimus, Deum scilicet ac patrem unigeniti; qui ipse quidem solus ex seipso habet ut sit: reliquis autem

τὸν τοῦ Κυρίου[u] Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα, τὸν μόνον ἀγέν-
νητον, διὰ τοῦτο ἀρνούμεθα τὸν[x] Χριστὸν Θεὸν εἶναι
προαιώνιον[y]· ὁποῖοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέ-
ως, ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς
τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον[z]
14 γεγονέναι. Οἴδαμεν γὰρ καὶ[a] αὐτὸν, εἰ καὶ ὑποτέτακται
τῷ πατρὶ καὶ τῷ[b] Θεῷ, ἀλλ' ὅμως γεννηθέντα[c] ἐκ τοῦ
Θεοῦ, Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ
ἐξ ἀνθρώπων μεταταῦτα Θεὸν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐνανθρωπῆ-
σαι[d] δι' ἡμᾶς, καὶ μηδὲ πώποτε[e] ἀπολωλεκότα τὸ εἶναι
15 Θεόν[f]. Βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματί-
ζομεν καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ψιλὸν
καὶ ἀνύπαρκτον ἐπιπλάστως καλοῦντας ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι
ἔχοντα, νῦν μὲν ὡς τὸν[g] προφορικὸν λεγόμενον ὑπό
τινων, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον, Χριστὸν δὲ αὐτὸν καὶ[h]

[u] Κυρίου ἡμῶν Athan.
[x] καὶ τὸν Athan.
[y] πρὸ αἰώνων Athan.
[z] ψιλὸν αὐτὸν ἄν. M.
[a] καὶ om. Niceph.
[b] τῷ om. M. Niceph.
[c] πρὸ αἰώνων γεννηθέντα Athan.
[d] ἐνανθρωπῖσαι prima man. postea correct. M.
[e] μὴ δέπωπωτε ἀπ. F. μηδέποτε Athan. μηδέπω ποτὲ Niceph.
[f] Θεὸν om. Athan.
[g] "Scribendum est ὡς τὸν προφορικὸν, et paulo post, ὡς τὸν ἐνδιάθετον, ut legitur in Codice Allat. et Athanas. de Synodis." VALESIUS. τὸ utroque loco habent Steph. et Genev. τὸν F. et M.
[h] καὶ κύριον καὶ θεὸν καὶ μεσ. M. Niceph.

omnibus copiose præstat ut sint. Porro tametsi unum Deum esse dicamus, patrem Domini nostri Jesu Christi, qui solus sit ingenitus; Christum non idcirco negamus Deum esse ante sæcula: quod quidem faciunt Pauli Samosatensis discipuli, affirmantes illum post incarnationem ex profectu ac promotione quadam Deum esse factum, cum natura nudus ac simplex homo extitisset. Scimus enim illum, quamvis Patri ac Deo subjectus sit, nihilominus tamen genitum ex Deo, Deum natura esse perfectum ac verum: et non ex homine Deum postea factum: sed ex Deo hominem propter nos factum esse, nec unquam Deum esse desivisse. Execramur præterea et anathematizamus eos qui illum nudum duntaxat ac simplex Dei verbum, nec ulla subsistentia præditum, falso appellant, quod in alio suam essentiam habeat; nunc quidem instar verbi quod prolaticium vulgo dicitur; nunc vero instar verbi quod internum nominatur: ipsum vero Chri-

υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὴ
εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας, ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν
γεγονέναι καὶ υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμετέραν ἐκ τῆς
παρθένου σάρκα ἀνείληφε, πρὸ τετρακοσίων ὅλων[i] ἐτῶν·
ἔκτοτε γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν[k] βασιλείας ἐσχηκέναι
θέλουσι, καὶ τέλος ἕξειν αὐτὴν, μετὰ τὴν συντέλειαν καὶ
16 κρίσιν. Τοιοῦτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φω-
τεινοῦ[l], τῶν Ἀγκυρογαλατῶν· οἳ τὴν προαιώνιον ὕπαρξίν
τε[m] καὶ θεότητα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐ-
τοῦ βασιλείαν ὁμοίως[n] Ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ἐπὶ προφάσει
17 τοῦ συνίστασθαι δοκεῖν τὴν μοναρχίαν. Ἴσμεν γὰρ αὐ-
τὸν ἡμεῖς[o] οὐχ ἁπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον
τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν λόγον, καθ'[p] ἑαυτὸν[q] ὑπάρ-
χοντα καὶ υἱὸν Θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ οὐ[r] προγνω-
στικῶς συνόντα καὶ συνδιατρίβοντα πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ

[i] οὐχ ὅλων Athan.

[k] ἀρχὴν β. τὸν Χριστὸν Niceph.

[l] Σκοτεινοῦ Athan.

[m] ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θεότητα Athan.

[n] Ita Athan. nisi quod τῇ μοναρχίᾳ habet. Alii aliter, sc. ὁμοίως ἀθετοῦσιν ἵστασθαι δοκεῖν τὴν μ. F. Stephan. Genev., ubi τῷ ἵστασθαι emendavit Christophors, et διὰ τὸ Scaliger, ὁμοίως ἀθετοῦσιν ὥιστασθαι δοκεῖν αὐτοῖς οὕτω τ. μ. M., quod rectius exhibet sic, ὁμοίως ἀθετοῦσι τῷ ἵστασθαι δοκεῖν αὐτοῖς οὕτω τ. μ. Niceph. "Hunc locum restitui ex Athan. de synodis. Codex Allat. consentit cum Athan., nisi quod ἀθετοῦντες habet pro ἀθετοῦσιν." VALESIUS.

[o] ἡμεῖς αὐτὸν Niceph.

[p] Ita F. M. (Cod. Allat. Vales.) Athan. Niceph. καὶ καθ' editt. vulg.

[q] ἑαυτόν τε M.

[r] οὕτω προγν. M. Niceph.

stum ac Dominum, et filium Dei, ac mediatorem, atque imaginem Dei non fuisse ante sæcula contendunt: sed ex eo tempore Christum ac Filium Dei illum esse cœpisse, ex quo carnem nostram assumpsit ex Virgine, ante quadringentos circiter annos. Ab eo enim tempore, volunt Christum regni sui habuisse principium; et hoc regnum post mundi consummationem atque judicium, finem habiturum. Hujusmodi sunt sectatores Marcelli atque Photini Ancyranorum, qui æternam Christi essentiam ac divinitatem, ejusque perpetuum et immortale regnum perinde abrogant, ut monarchiam stabilire videantur. Nos vero intelligimus, illum non esse duntaxat verbum Dei prolatum et internum, sed verbum vivens ac per se subsistens, utpote Deum verbum, Deique filium et Christum. Nec per solam præscientiam

πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουρ- 101
γίαν, εἴτε τῶν ὁρατῶν[s], εἴτε τῶν ἀοράτων· ἀλλ'[t] ἐνυπό-
στατον λόγον ὄντα τοῦ πατρὸς, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ.
18 Οὗτος γάρ ἐστι πρὸς ὃν εἶπεν ὁ πατὴρ, ὅτι[u] ποιήσωμεν
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ὃς[x]
καὶ τοῖς πατράσιν αὐτοπροσώπως ὤφθη δεδωκὼς τὸν
νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα
ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις
φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς[y] ἀτελευτήτους αἰῶνας.
οὐδὲν γὰρ πρόσφατον ὁ Χριστὸς προσείληφεν ἀξίωμα·
ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πατρὶ κατὰ πάντα
19 ὅμοιον πεπιστεύκαμεν[z]. Καὶ τοὺς λέγοντας δὲ τὸν αὐτὸν
εἶναι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ
αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα
ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύσσομεν τῆς ἐκ-
κλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα χωρητὸν
ἅμα[a] καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως[b] ὑποτίθενται.

[s] τῶν ἀορατῶν εἴτε τῶν ὁρατῶν M. Niceph.

[t] ἀλλ' ἐνυπόστατον—ἐκ Θεοῦ om. Athan.

[u] ὅτι om. Niceph.

[x] ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὀφθεὶς Athan.

[y] τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Niceph.

[z] εἶναι πεπιστεύκαμεν Athan.

[a] ἅμα om. M. Niceph.

[b] ἐνανθρωπίσεως F.

illum cum patre semper fuisse, et ante omnia sæcula cum eo fuisse versatum, inservientem illi ad creationem omnium rerum, tam visibilium quam invisibilium: sed substantiale patris verbum, et Deum ex Deo illum esse profitemur. Ipse enim est cui dixit pater: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; qui antiquis patribus personam suam spectandam exhibuit, qui legem dedit; qui locutus est per prophetas: qui ad extremum homo factus, patrem suum cunctis hominibus manifestavit: qui denique regnat in perpetua sæcula. Neque enim ullam dignitatem recens adeptus est Christus: sed eum ab omni ævo perfectum, patrique per omnia similem fuisse credimus. Illos etiam qui eundem esse dicunt Patrem ac Flium et Spiritum sanctum, tria hæc nomina de una eademque re ac persona per summam impietatem accipientes, merito ab ecclesia relegamus, eo quod patrem, qui nec comprehendi nec pati potest, passioni et comprehensioni subjiciunt per incarnationem; cujusmodi sunt

20 Τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ Πατροπασιανοὶ[c] παρὰ[d] Ῥωμαίοις,
Σαβελλιανοὶ δὲ παρ' ἡμῖν λεγόμενοι[e]. οἴδαμεν γὰρ
ἡμεῖς, τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς
ἀναλλοιώτου θεότητος ἤθει μεμενηκέναι· τὸν δὲ ἀποστα-
λέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως[f] οἰκονομίαν πε-
21 πληρωκέναι. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ
θελήσει γεγεννῆσθαι[g] τὸν[h] Χριστὸν εἰρηκότας ἀνευλαβῶς,
ἀνάγκην[i] δὲ δηλονότι ἀβούλητον οὖσαν[k] καὶ ἀπροαίρετον
περιτεθεικότας τῷ Θεῷ ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱὸν, δυσ-
σεβεστάτους καὶ τῆς[l] ἀληθείας ξένους ἐπιγινώσκομεν· ὅτι
τε παρὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας περὶ[m] Θεοῦ καὶ δὴ[n] παρὰ τὸ
βούλημα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τοιαῦτα τετολμήκασι
22 περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. Αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν
Θεὸν καὶ[o] Κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἑκουσίως αὐτὸν
καὶ θέλοντα[p] τὸν υἱὸν γεγεννηκέναι, εὐσεβῶς ὑπειλήφαμεν·
πιστεύοντες δὲ ἐμφόβως καὶ τὸ[q] περὶ αὐτοῦ λεγόμενον,

[c] Πατροπασανοὶ M. Πατροπασσιανοὶ Athan.
[d] μὲν παρὰ Athan.
[e] καλούμενοι παρ' ἡμῖν Athen.
[f] ἐνανθρωπίσεως F.
[g] Ita F. M. Athan. Niceph. γεγενῆσθαι editt.
[h] τὸν υἱὸν Athan.
[i] ἀνάγκη δεδηλωκέναι ὅτι ἀβούλητον F.
[k] οὐσίαν M. Niceph. οὖσαν om. Athan.
[l] τῆς ἐκκλησίας Athan.
[m] περὶ Θεοῦ ἐννοίας Athan.
[n] δὴ καὶ Athan.
[o] Ita F. M. Athan. Niceph. καὶ om. editt.
[p] ἐθελοντὴν Athan.
[q] τῷ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι Athan.

qui a Romanis quidem Patropassiani, a nobis vero Sabelliani dicuntur. Nos enim scimus, Patrem quidem qui misit, in propria immutabilis deitatis permansisse natura: Christum autem qui missus est, carnis assumptæ dispensationem implesse. Similiter et eos qui impudenter negant Christum voluntate et arbitrio patris extitisse, involuntariam ac violentam quandam necessitatem attribuentes Deo, ita ut invitus filium gignat, impiissimos et a veritate alienos esse censemus: eo quod tum [contra] communes de Deo notiones, tum contra mentem ac sententiam scripturæ divinitus inspiratæ, talia de illo audeant pronuntiare. Nos enim Deum sui juris arbitriique esse, et sponte ac voluntarie filium genuisse, pie ac religiose credimus. Porro etsi cum timore ac reverentia credamus id quod de illo dictum est: Dominus creavit me principium viarum suarum ad opera sua: non tamen eum perinde factum esse intelligimus, ac reliquas creaturas quæ per

Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ
ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιή-
23 μασι γεγενῆσθαι[r] νοοῦμεν. Ἀσεβὲς γὰρ, καὶ τῆς ἐκ-
κλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίστην τοῖς δι'
αὐτοῦ ἐκτισμένοις[s] δημιουργήμασι παραβάλλειν, καὶ τὸν 102
αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἀλλοτρίοις[t] τρόπον ἔχειν καὶ
24 αὐτὸν νομίζειν. Μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ
υἱὸν γνησίως[u] τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι
γραφαὶ γεγεννῆσθαι· ἀλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι
ζῆν τε καὶ ὑπάρχειν ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντες, διὰ τοῦτο
χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς, τόπους καὶ διαστήματά
τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶς ἐπινοοῦντες.
25 Πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως
ἐπισυνῆφθαι[x], καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχειν ἑαυτῶν· ὅλον[y]
μὲν τοῦ πατρὸς ἐνεστερνισμένου τὸν υἱόν· ὅλου δὲ τοῦ
υἱοῦ ἐξηρτημένου καὶ προσπεφυκότος τῷ πατρὶ, καὶ μό-
26 νον[z] τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυόμενον διηνεκῶς. Πι-

[r] Ita F. Athan. Niceph. Stephan. Genev. Vales. γεγεννῆσθαι quod habet Reading typographorum error fuisse videtur.
[s] κεκτισμένοις Athan.
[t] ἄλλοις Athan.
[u] γεγεννῆσθαι γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί Athan.
[x] ἀλλήλοις ἐπισυνῆφθαι Athan.
[y] "Scribendum est ὅλου, ut legitur apud Athan.: et paulo post ex Athan. καὶ μόνου τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυομένου." VALESIUS. ὅλον codd. et Niceph.
[z] μόνου—ἀναπαυομένου Athan.

illum factæ sunt. Impium enim et ab ecclesiastica fide prorsus alienum est, conditorem cum operibus ab ipso conditis comparare, et eodem cum extraneis generationis modo illum editum esse arbitrari. Quippe unigenitum filium, solum ac semel tantum vere germaneque genitum esse, divinæ nos scripturæ docent. Sed neque tametsi dicamus filium per seipsum esse, et vivere ac subsistere perinde ac patrem, illum idcirco a patre separamus, spatia quædam locorum et intervalla inter illorum conjunctionem corporali more intelligentes. Credimus enim, eos absque ullo medio atque interstitio conjunctos esse, nec a se invicem posse ullatenus separari: quippe cum pater quidem sinu suo totum complectatur filium: filius vero quasi appensus toti adhærescat patri, solusque in patris gremio perpetuo conquiescat. Credentes igitur sanctissimam et perfectam undique Trinitatem: et patrem

στεύοντες οὖν εἰς τὴν παντέλειον τριάδα τὴν ἁγιωτάτην[a], τὸν πατέρα λέγοντες Θεὸν, καὶ τὸν υἱὸν, οὐ δύο τούτους Θεοὺς, ἀλλ' ἕνα[b] ὁμολογοῦμεν, μετὰ τὸ τῆς Θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκριβῆ τῆς βασιλείας τὴν συνάφειαν·[c]
27 παναρχοῦντος μὲν καθόλου[d] τοῦ πατρὸς πάντων, καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρὶ, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ, πάντων τῶν μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι· οὕτως γὰρ τὸν περὶ τῆς ἐν[e] Χριστῷ μοναρχίας συνίστασθαι λόγον παραδεδώκασιν[f] ἡμῖν οἱ ἱεροὶ λόγοι.
28 Ταῦτα ἠναγκάσθημεν μετὰ τὴν ἐν ἐπιτομῇ ἐκτεθεῖσαν[g] πίστιν πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, οὐ κατὰ περιττὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν κατὰ[h] τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀποκαθάρωμεν ὑποψίαν παρὰ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς[i] ἀγνοοῦσι· καὶ γνῶσιν οἱ κατὰ τὴν δύσιν πάντες ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἑτεροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν[k] ἀνατολικῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν

[a] τουτέστιν εἰς τὸν Πατέρα, καὶ εἰς τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ Θεὸν μὲν τὸν Π. λέγοντες, Θεὸν δὲ καὶ τ. Υἱὸν Athan.

[b] ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεότητος ἀξίωμα καὶ μ. Athan.

[c] συμφωνίαν Athan.

[d] καθόλου πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ μόνου τοῦ Πατρός Athan.

[e] εἰς Χριστὸν Athan.

[f] παρέδοσαν Athan.

[g] προεκτεθεῖσαν Athan.

[h] κατὰ om. Athan.

[i] ἡμῶν Niceph.

[k] καὶ τῶν Niceph.

Deum, ac filium quoque Deum dicentes, non tamen duos, sed unum esse confitemur Deum, ob unum honorem divinitatis, et absolutissimam unius regni concordiam: ita ut pater quidem generaliter omnibus, et ipsi quoque filio dominetur: filius vero subjiciatur patri; et præter illum universa quæ post ipsum sunt et per ipsum facta sunt gubernet ac regat, et sancti Spiritus gratiam patris arbitrio sanctis affatim largiatur. Sic enim ejus quæ in Christo est monarchiæ rationem constare, sacra nobis eloquia tradiderunt. Hæc post fidei formulam brevi compendio antehac editam, fusius exponere coacti sumus, non inani ac superflua ambitione impulsi; sed ut omnem de fide nostra sinistram suspicionem apud eos diluamus, qui sententiam nostram penitus ignorant: utque universi qui in occidentis partibus degunt, et impudentem adversariorum calumniam aperte cognoscant, et catholicam orientalium de Christo doctrinam, divinarum scripturarum testimonio disertissime confirmatam, apud eos qui mentem minime perversam gerunt.

ἐν[l] Χριστῷ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἀβιάστως ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν παρὰ τοῖς[m] ἀδιαστρόφοις.

ΚΕΦ. Κ. 103

Περὶ τῆς ἐν Σαρδικῇ[n] συνόδου.

1 Ταῦτα οἱ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη ἐπίσκοποι διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι καὶ διὰ τὸ μὴ συνιέναι οὐ προσεδέχοντο, ἀρκεῖν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν λέγοντες, καὶ
2 μηδὲν[o] περαιτέρω περιεργάζεσθαι. Ἐπεὶ οὖν πάλιν γράψαντος τοῦ βασιλέως, ὥστε ἀποδοθῆναι Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ τοὺς οἰκείους τόπους, οὐδὲν πλέον ἠνύετο, στάσις γὰρ μεταξὺ τοῦ πλήθους ἐγίνετο συνεχὴς, σύνοδον ἄλλην παρακαλοῦσι γενέσθαι οἱ περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, ὥστε καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ τὰ τῆς πίστεως ἐπὶ οἰκουμενικῆς συνόδου πέρας λαβεῖν, διδάσκοντες ἐπὶ καταλύσει τῆς πίστεως

[l] ἐν Χριστῷ om. Niceph. ἐν Κυρίῳ Athan.

[m] "Sfort. ἀδιαστρόφως. Cod. Allat. et Athan. παρὰ τοῖς ἀδιαστρόφοις." VALESIUS: cujus emendationem in textum recepi. παρ' αὐτοῖς ἀδιαστρόφως cæteri codd. et editt.

[n] Ita F. M. Σάρδῃ editt.

[o] "Mallem καὶ μὴ δεῖν περαιτέρω." VALESIUS.

CAPUT XX.

De Concilio Serdicensi.

Verum hæc occidentales episcopi, tum quod Græci sermonis ignari essent; tum quod ea minime intelligerent, nequaquam admiserunt: Nicænam fidem sufficere, nec quidquam amplius curiose inquirendum esse asseverantes. Rursus vero cum imperatoris literæ, quibus mandabat ut Paulus et Athanasius sedibus suis restituerentur, nihil proficerent: plebs enim continuis pene seditionibus agitabatur, Paulus et Athanasius aliud concilium convocari postulant, ut tum ipsorum negotium, tum fidei causa, generalis synodi sententia terminaretur. Docebantque non aliam ob causam se fuisse depositos, quam ut fides subverteretur. In-

3 τὰς καθαιρέσεις[p] γίνεσθαι. Κηρύσσεται οὖν αὖθις
οἰκουμενικὴ σύνοδος ὡς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν, πόλις δὲ
αὕτη Ἰλλυριῶν, γνώμῃ τῶν δυεῖν βασιλέων, τοῦ μὲν
διὰ γραμμάτων αἰτήσαντος, τοῦ δὲ τῆς ἑῴας ἑτοίμως
4 ὑπακούσαντος. Ἑνδέκατον ἔτος ἦν ἀπὸ τῆς τελευ-
τῆς τοῦ πατρὸς τῶν δύο Αὐγούστων, ὕπατοι δὲ 104
ἦσαν Ῥουφῖνος καὶ Εὐσέβιος, ὅτε ἡ ἐν Σαρδικῇ A. D. 347.
5 συνεκροτήθη σύνοδος. Ἐκ μὲν οὖν τῶν ἑσπερίων
μερῶν περὶ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι,
ὥς φησιν Ἀθανάσιος· ἐκ[q] δὲ τῶν ἑῴων[r] ἑβδομή-
κοντα ἓξ μόνον ὁ Σαβῖνος φησὶν, ἐν οἷς κατηριθμεῖτο
καὶ Ἰσχύρας ὁ τοῦ Μαρεώτου ἐπίσκοπος, ὃν οἱ καθε-
λόντες Ἀθανάσιον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆσδε τῆς
6 χώρας χειροτονοῦσι. Προὐβάλλοντο δὲ οἱ μὲν ἀσθέ-
νειαν τοῦ σώματος, ἄλλοι δὲ τὸ στενὸν τῆς προ-
θεσμίας ἐμέμφοντο, τὴν αἰτίαν ἐπὶ Ἰούλιον τὸν ἐπί-
σκοπον Ῥώμης ἀναφέροντες· καίτοι ἐνιαυτοῦ καὶ ἓξ
μηνῶν διαγενομένων, ἀφ᾽ οὗ ἥ τε σύνοδος ἐκεκή-
ρυκτο, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ Ῥώμῃ διέτριβον

p καταιρέσεις αὐτῶν M.
q ἐκεῖ F.
r ἑωίων F.: hoc est pro ἑῴων, præter morem hujus codicis.

dicitur ergo iterum generale concilium apud Serdicam, quæ urbs est Illyrici: idque de sententia duorum imperatorum, quorum alter hoc per literas flagitaverat: alter vero, orientis scilicet imperator, libenter adnuerat. Annus tunc agebatur undecimus ab obitu parentis duorum Augustorum: consules autem erant Rufinus et Eusebius, quo tempore synodus Serdicæ congregata est. Et ex occidentis quidem partibus trecenti circiter convenerunt episcopi, ut scribit Athanasius. Ab oriente vero septuaginta sex tantum adfuisse refert Sabinus, quorum e numero fuit Ischyras Mareoticæ episcopus, quem illi ipsi a quibus depositus erat Athanasius, episcopum ejus regionis constituerant. Quippe alii infirmitatem corporis causati sunt: alii præstituti temporis angustiam prætenderunt, culpam omnem conferentes in Julium Romanæ urbis episcopum: cum tamen ab eo tempore quo synodus indicta fuerat, et quo Athanasius synodi consessum exspectans, Romæ

7 τὴν σύνοδον περιμένοντες. Ὡς οὖν συνῆλθον ἐν τῇ
Σαρδικῇ, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἑσπε-
ρίων ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο φάσκοντες μὴ ἄλλως εἰς
λόγους ἐλθεῖν, εἰ μὴ τοὺς περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦ-
8 λον ἐξελάσωσι[s] τοῦ συλλόγου. Ὡς δὲ Πρωτογένης
ὁ Σαρδικῆς ἐπίσκοπος καὶ Ὅσιος ὁ Κουδρούβης,
πόλις δὲ αὕτη τῆς Ἱσπανίας ὡς καὶ πρότερον[t] εἴρη-
ται, οὐκ ἠνείχοντο μὴ παρεῖναι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ
9 Ἀθανάσιον, ἀπεχώρουν εὐθέως· καὶ γενόμενοι ἐν
τῇ[u] Φιλίππου πόλει τῆς Θρᾴκης ἰδίαζον ποιοῦντες[x]
συνέδριον, καὶ φανερῶς λοιπὸν τὸ μὲν ὁμοούσιον
ἀναθεματίζουσι, τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν ἐπιστο-
10 λὰς[y] συγγράψαντες πανταχοῦ διαπέμπονται. Οἱ δὲ
ἐν Σαρδικῇ πρῶτον μὲν τούτων ἐρήμην κατεψηφί-
σαντο· ἔπειτα τοὺς κατηγόρους Ἀθανασίου τῆς
ἀξίας ἀφείλοντο, τὸν ὅρον τε τῆς πίστεως τῆς ἐν
Νικαίᾳ κρατύναντες, καὶ τὸ ἀνόμοιον ἐκβαλόντες, τὸ
ὁμοούσιον φανερώτερον ἐκδιδόασι· καὶ[z] ἐγγράψαν- 105

s ἐξελάσουσιν καὶ M.
t πρῶτον F. M.
u τῇ om. F. M.
x ποιοῦσι M.
y "Rectius cod. Allat. τὴν δὲ τοῦ ἀνομοίου δόξαν ἐπιστολαῖς ἐγγράψαντες." VALESIUS.
z "In cod. Allat. deest καὶ.

commorabatur, anni et sex mensium spatium intercessisset. Cum ergo Serdicam omnes convenissent, episcopi quidem orientis conspectum occidentalium refugerunt: negantes se in colloquium cum illis venturos esse, nisi prius Paulum et Athanasium e suo cœtu ejecissent. Sed cum Protogenes Serdicensis, et Hosius episcopus Cordubæ, quæ civitas est Hispaniæ ut supra dixi, nequaquam pati possent ut Paulus et Athanasius a consessu excluderentur, orientales illico discesserunt. Regressique Philippopolim urbem Thraciæ, concilio seorsum habito, vocem quidem consubstantialis palam anathemate damnarunt: ἀνομοίου autem vocabulum et opinionem literis suis inserentes, quoquoversus transmiserunt. Episcopi vero Serdicæ constituti, primum quidem illos ob desertum concilium condemnarunt: deinde Athanasii accusatores dignitate sua spoliarunt. Et confirmata Nicænæ fidei formula, ἀνομοίου quidem vocabulum rejecerunt: consubstantialis autem

11 τές τε καὶ αὐτοὶ πανταχοῦ διαπέμπονται. Γνώμῃ
μὲν οὖν ἑκάτεροι τοιάδε δικαίως πεποιηκέναι νομί-
σαντες, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ, ὅτι τοὺς ὑπ᾽ αὐτῶν καθαι-
ρεθέντας οἱ ἑσπέριοι προσεδέξαντο· οἱ δὲ ἑσπέριοι,
ὅτι πρὸ διαγνώσεως οἱ καθελόντες ἀπέφυγον, καὶ ὅτι
αὐτοὶ μὲν τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐφύλαττον, ἐκεῖνοι δὲ
12 παραχαράττειν ἐτόλμησαν. Ἀποδιδόασιν οὖν[a] τὸν
τόπον τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον· ἔτι μὴν
καὶ Μαρκέλλῳ τῷ Ἀγκύρας, τῆς[b] πρὸς τῇ μικρᾷ
Γαλατίᾳ, ὃς πάλαι μὲν καθῄρητο, ὡς ἐν τῷ πρὸ
13 τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην· τότε δὲ ἐν τῷ
τὴν καταδίκην ἀναπαλαῖσαι ἐσπούδασε, διδάξας[c] ὡς
οὐ νοηθείη ἡ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ φράσις, καὶ
14 διὰ τοῦτο[d] ὑπόνοιαν τοῦ Σαμοσατέως λαβεῖν. Οὐκ
ἀγνοητέον μέντοι ὅτι τὸ Μαρκέλλου βιβλίον ὁ Παμ-
φίλου Εὐσέβιος ἀνεσκεύασεν ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις
πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος, ἃ πρὸς Μάρκελλον ἐπέ-
γραψε· καὶ τίθησι μὲν τὰ ῥήματα Μαρκέλλου, πρὸς

Posset etiam scribi, καὶ ἐγγρά-ψαντες δὲ καὶ &c." VALESIUS.

[a] οὖν om. M.

[b] τῷ πρὸς F.

[c] διδάξαι M.

[d] Ita F. C. τούτου cæteri.

vocem apertius promulgarunt, scriptasque ea de re literas quoquoversum etiam ipsi miserunt. Porro utrique recte se atque ordine fecisse existimabant: orientales quidem, eo quod occidentis episcopi eos qui a se depositi fuerant recepissent: occidentales vero, propterea quod hi qui istos deposuerant, ante causæ cognitionem aufugissent: et eo quod ipsi quidem Nicænam fidem custodirent: illi vero eam adulterare ausi fuissent. Paulo igitur et Athanasio sedes suas restituerunt: itemque Marcello Ancyræ Galatiæ urbis episcopo. Qui cum diu antea depositus fuisset, ut in superiori libro commemoravi, tunc vehementissime laboravit, ut adversus ipsum prolata sententia rescinderetur: docens verba libri sui non fuisse intellecta, atque idcirco se in suspicionem venisse erroris Pauli Samosatensis. Sciendum tamen est, Eusebium Pamphili adversus Marcelli librum disputantem, confutasse eum tribus voluminibus quæ contra Marcellum inscripsit. Ac verba quidem ipsa Marcelli in iis profert: ipse vero adversus ea

αὐτὰ δὲ διαγωνίζεται, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύ-
ριον, καθὰ Σαβέλλιος ὁ Λίβυς καὶ Παῦλος ὁ Σαμο-
σατεὺς, τοῦ Μαρκέλλου εἰσάγοντος.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Ἀπολογία ὑπὲρ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

1 Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπεχείρησαν καὶ αὐτὸν λοιδορῆ-
σαι, φημὶ δὴ τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, ὡς ἀρειανί-
ζοντα ἐν οἷς λόγοις ἐξέδωκε, μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ
2 εἰπεῖν οὐκ ἄκαιρον ἡγοῦμαι. Πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἐν
Νικαίᾳ συνόδῳ τὸ ὁμοούσιον ὁριζούσῃ καὶ παρῆν καὶ
συνέθετο· λέγει δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ
τῷ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτα.
3 Πάντας δὲ ὁ[e] βασιλεὺς εἰς ὁμόνοιαν ἐλαύνων[f], εἰς ὅτε
ὁμογνώμονας καὶ ὁμοδόξους αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητου-
μένοις ἅπασι τὸ[g] ἐπ᾽ αὐτῷ κατέστησεν· ὡς ὁμόφωνον
κρατῆσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν.

[e] ὁ βασιλεὺς non habet Euseb. V. C. iii. 13.

[f] ἣν ἐλαύνων ὥστε ὁμογνώμονας M. ἐλαύνων τοὺς ὁμογνώμονας, abraso postea τοὺς, F. εἰσόθ᾽ ὁμογν. Euseb.

[g] τὸ ἐπ᾽ αὐτῷ omittit, tum habet κατεστήσατο, ὡς ὁμόφωνον μὲν κρατῆσαι τὴν πίστιν, Euseb. καταστῆσαι ὡς ὁμόφωνον κρατῆσαι τὴν πίστιν M.

disserens, probare conatur Marcellum perinde ac Sabellium Libycum et Paulum Samosatensem, Christum simplicem duntaxat hominem asserere.

CAPUT XXI.

Eusebii Pamphili defensio.

Sed quoniam hunc quoque, Eusebium Pamphili intelligo, nonnulli criminari conati sunt, perinde quasi Arianum dogma in libris suis secutus fuerit, opportunum fore censeo pauca de eo disserere. Primum igitur concilio Nicæno quo Filium Patri consubstantialem fuisse decretum est, et interfuit et consensit. In tertio vero libro quem de vita Constantini scripsit, ita loquitur. Omnes imperator ad concordiam incitavit, donec universos in iis de quibus antea dissentiebant, concordes atque unanimes præstitisset. Adeo ut fides omnium consona apud Nicæam obtinuerit.

4 Εἰ[h] τοίνυν Εὐσέβιος τῆς ἐκεῖσε συνόδου μνήμην ποι-
ούμενος λελύσθαι μὲν τὰ τότε ἀμφισβητούμενα λέγει,
πάντας δὲ ὁμοφρονῆσαι[i] καὶ ὁμοδοξῆσαι, πῶς ἀρεια-
νίζειν αὐτόν τινες[k] ὑπολαμβάνουσιν ; πλανῶνται δὲ
καὶ[l] Ἀρειανοὶ φρονεῖν αὐτὸν νομίζοντες τὰ αὐτῶν. 40
Ἀλλ' ἐρεῖ τις ὡς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἀρειανίζειν
5 δοκεῖ τῷ συνεχῶς λέγειν διὰ Χριστοῦ[m]. πρὸς ὃν
ἀποκρινούμεθα, ὅτι τῇ λέξει[n] ταύτῃ πολλάκις καὶ οἱ 106
τῆς ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς μηνυ-
ούσαις τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Σωτῆ-
ρος ἡμῶν. καὶ πρό γε ἁπάντων τούτων ὁ ἀπό-
στολος ταῖς λέξεσι ταύταις ἐχρήσατο· καὶ οὐδὲ
πώποτε ὡς κακοδοξίας διδάσκαλος ἐνομίσθη. Ἔτι
6 μὴν καὶ Ἀρείου κτίσμα τὸν υἱὸν ὡς ἓν τῶν ἄλλων
τολμήσαντος εἰπεῖν, ἐπάκουσον οἷα Εὐσέβιος περὶ
τούτου ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῷ πρὸς Μάρκελλον
κατὰ λέξιν φησίν.

h Αἱ ὑπὲρ εὐσεβίου ἀπολογίαι. Εἰ τοίν. &c. Additur vero in marg. ψυχραὶ καὶ ἀσθενεῖς, M.

i ὁμοφωνῆσαι F. et Niceph. ix. 13. ubi hunc locum e Socrate verbatim citat.

k τινὲς αὐτὸν Niceph.

l καὶ om. Niceph.

m χριστὸν mendose edit. Niceph.

n ταῖς λέξεσιν ταύταις F. M.

Cum igitur Eusebius illius concilii mentionem faciens, cunctas animorum dissensiones sopitas esse dicat, et universos in unam eandemque conspirasse sententiam, quid causæ est cur nonnulli eum existiment Ariano dogmati consentire? Falluntur etiam Ariani, qui illum opinioni suæ suffragari arbitrantur. Sed dicet fortasse aliquis, illum Ariani dogmatis assertorem videri, propterea quod in libris suis crebro dicere solet, per Christum. Cui nos id respondemus; et hac loquendi ratione, et aliis hujusmodi quæ dispensationem humanitatis Jesu Christi designant, ecclesiasticos scriptores uti consuevisse: et ante hos omnes Paulum apostolum iisdem vocibus usum fuisse, qui tamen perversi dogmatis magister nunquam est existimatus. Ceterum cum Arius Filium Dei creaturam perinde ac cetera quæ a Deo creata sunt, ausus sit dicere, audi si placet, quænam de hac re fuerit Eusebii sententia, in libro primo contra Marcellum.

7 Ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ μόνος αὐτὸς, καὶ οὐ δὲ
ἄλλος ἀνηγόρευταί[o] τε καὶ ἔστιν· ὅθεν εἰκότως ἄν τις
μέμψαιτο τοῖς κτίσμα αὐτὸν φάναι τετολμηκόσιν, ἐξ οὐκ
8 ὄντων ὅμοιον[p] τοῖς λοιποῖς κτίσμασι γενόμενον. Καὶ πῶς
γὰρ ἔτι ἔσται υἱὸς, πῶς δὲ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὁ τὴν
αὐτὴν τοῖς λοιποῖς κτίσμασιν ἐπιγραφόμενος φύσιν ; τῶν[q]
τε πολλῶν γενητῶν[r] ἔσται εἷς, ἅτε τῆς ἐξ οὐκ ὄντων
κτίσεως ὁμοίως αὐτοῖς μετασχὼν κοινωνίας[s]· ἀλλ' οὐχ
ὧδε περὶ[t] αὐτοῦ τὰ θεῖα παιδεύει λόγια.
9 Εἶτα μετ' ὀλίγα πάλιν ἐπιφέρει.
Ὁ[u] τοίνυν γενητὸν[x] ἐξ οὐκ ὄντων καὶ κτίσμα προηγ-
μένον[y] ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὸν υἱὸν ὁριζόμενος, λέληθε τοὔ-
νομα μὲν αὐτῷ μόνον χαριζόμενος, τὸ δὲ ἀληθῶς, υἱὸς[z]
εἶναι ἀρνούμενος· ὁ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονὼς οὐκ
ἀληθῶς γένοιτ' ἂν υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅτι μηδὲ ἄλλό τι τῶν
10 γενητῶν[a]. Ἀλλ'[b] ἀληθῶς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἐξ αὐτοῦ, ὡς[c],

o ἀναγορεύεται Euseb. c. Marcell. (sive De Eccles. Theolog.) i. 8. fin. ed. Paris. 1628.

p τῶν ὁμοίως τοῖς Euseb.

q "Ante hæc verba desideratur linea, quæ ex Euseb. de Eccles. Theolog. i. 9. ita supplenda est: ταύτῃ γὰρ ἀδελφὸς ἂν τούτων γένοιτο μᾶλλον, οὐχὶ δὲ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· τῶν τε πολλῶν γενητῶν ἔσται εἷς." VALESIUS.

r Ita F. Eus. γεννητῶν cæteri. Conf. Vales. infra.

s καὶ κοινωνίας M.

t τὰ θεῖα περὶ αὐτοῦ Eus.

u ὁ μετὰ ταύτας τὰς φωνὰς Eus.

x Ita F. Eus. γεννητὸν cæteri.

y Ita Eus. προηγούμενον editt. "Scribendum est προηγμένον, ut habet Eusebius. γενητὸν quoque non γεννητὸν." VALESIUS.

z υἱὸν M.

a Ita F. Eus. γεννητῶν cæteri.

b οὐδ' ἀληθῶς υἱ. τ. Θ. ἐξ αὐτοῦ ἅτε δὲ ἐκ Πατρὸς Eus.

c Delendum est ὡς. Neque

Unigenitus, inquit, Dei filius, solus ipse et non alius et prædicatur et est. Unde merito quis reprehenderit eos, qui creaturam illum dicere non dubitarunt, ex nihilo conditum perinde ac reliquas creaturas. Quomodo enim filius fuerit, quomodo unigenitus, si eandem cum cæteris creaturis naturam sortitus est, unusque est e numero rerum creatarum, utpote qui una cum illis ortus sit nihilo? Verum divina oracula non ita de illo prædicant.

Deinde paucis interjectis hæc subjicit.

Quisquis igitur Filium Dei ex nihilo factum, et creaturam e non exstante productam esse asserit, is non animadvertit, se nudum quidem nomen filii ei concedere, revera tamen eum filium pernegare. Qui enim ex nihilo factus est, vere filius Dei esse

ἅτε ἐκ πατρὸς ἀποτεχθεὶς, εἰκότως ἂν[d] καὶ μονογενὴς καὶ ἀγαπητὸς χρηματίσειε τοῦ πατρός· οὕτω δὲ, καὶ Θεὸς
11 ἂν εἴη. Τί γὰρ ἂν καὶ[e] Θεοῦ γέννημα, ἢ τὸ τῷ γεγεννηκότι ἀφωμοιωμένον; κτίζει μὲν οὖν βασιλεὺς πόλιν, ἀλλ' οὐ γεννᾷ πόλιν· γεννᾷν[f] δὲ υἱὸν, ἀλλ' οὐ κτίζειν λέγεται. καὶ τεχνίτης δημιουργὸς[g], ἀλλ' οὐ[h] πατὴρ γένοιτ' ἂν τοῦ πρὸς αὐτοῦ δημιουργουμένου· τοῦ δὲ ἐξ αὐτοῦ φύντος υἱοῦ οὐκ ἂν δημιουργὸς λεχθείη. καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῦ μὲν υἱοῦ πατὴρ, τοῦ δὲ κόσμου κτίστης ἂν
12 εἰκότως καὶ ποιητὴς λέγοιτο. Εἰ δὲ ἅπαξ που τῆς γραφῆς εὑρίσκοι[i] τὶς εἰρημένον τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, τὸν νοῦν ἐπισκοπεῖν χρὴ τοῦ λόγου, ὃν μικρὸν ὕστερον ἐκθήσομαι, ἀλλὰ μὴ κατὰ Μάρκελλον ἐκ μιᾶς λέξεως τὸ κυριώτατον τῆς ἐκκλησίας παρασαλεύειν[k] δόγμα.

13 Τοιαῦτα μὲν καὶ ἕτερα πλείονα ὁ Παμφίλου[l] Εὐσέβιος ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῷ πρὸς Μάρκελλον φησίν.

ὡς neque ὢν agnoscit Eusebius.

[d] ἂν om. tum καὶ ἀγαπητὸς καὶ μονογενὴς χρηματίζειεν ἂν (leg. χρηματίσειεν) Eus.

[e] ἂν γένοιτο Θεοῦ γέννημα τῷ γεγεννηκότι Euseb.

[f] γεννᾶ δε M.

[g] ὁ δημιουργὸς τεχνίτης Eus.

[h] οὐχὶ Eus.

[i] εὑρίσκει Eus. quod melius est: stare tamen potest vulgatum εὑρίσκοι.

[k] παρασκεύειν vitiose Eus. quod hinc corrigi debet.

[l] Παμφίλου om. F. M.

non potest, sicut nec quidvis aliud quod factum sit. Verus autem filius Dei, utpote qui ex illo tanquam ex patre genitus est, unigenitus et dilectus Patris merito dicitur. Ob eam etiam causam Deus ipse est. Quis enim alius Dei fœtus esse possit, quam illi ipsi per omnia simillimus? Condit quidem urbem imperator, sed eam non gignit: filium autem gignere dicitur, non condere. Artifex autem faber dicitur ejus quod fabricatus est, non pater. Filii vero sui nequaquam faber dicitur. Ita quoque summus hujus universi Deus, filii quidem sui pater, mundi vero faber et conditor merito dicitur. Quod si semel in scripturis inveniatur dictum, Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua; sensum verborum inspicere debemus, quem paulo post exponam: nec ut Marcellus facit, ob unicum testimonium, præcipuum ecclesiæ dogma convellere.

Hæc et alia plurima ab Eusebio Pamphili dicta sunt in libro

Καὶ ἐν τρίτῳ δὲ ὁ αὐτὸς, διδάσκων πῶς δεῖ τὸ κτίσμα 107 τὴν λέξιν ἐκδέχεσθαι, τοιάδε φησίν.

14 Τούτων τοίνυν ὧδε[m] ἐπικατασκευαζομένων, ἀκόλουθον ἐστὶ μετὰ τῶν προεκτεθέντων ἁπάντων[n], καὶ τὸ, Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, λελέχθαι.
15 Εἰ δὲ [o]λέγει ἐκτίσθαι ἑαυτὸν, οὐχ ὡς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρελθὼν, ταῦτα[p] ἂν εἴποι, οὐδ' ὡς τοῖς[q] λοιποῖς κτίσμασι καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὁμοίως[r] γεγονὼς, ὅ[s] τινες οὐκ ὀρθῶς ὑπειλήφασιν· ἀλλ' ὡς ὑφεστὼς[t] μὲν καὶ ζῶν, προών τε καὶ προϋπάρχων τῆς τοῦ παντὸς κόσμου συστάσεως· ἄρχειν δὲ τῶν ὅλων ὑπὸ τοῦ[u] κυρίου τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς κατατεταγμένος· τοῦ ἔκτισεν ἐνταῦθα,
16 ἀντὶ τοῦ κατέταξεν ἢ κατέστησεν, εἰρημένου. Διαρρήδην οὖν τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας, κτίσιν ὠνόμασεν ὁ εἰπὼν[x] ἀπόστολος, Ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει[y] διὰ τὸν Κύριον, εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερ-

[m] Ita F. M. Cod. Sfortian. Valesii, Stephan. Genev. ὧδέπη κατεσκευασμένων Euseb. iii. 2. et Valesius. τοίνυν vero om. Euseb.

[n] ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσώπου καὶ τὸ Eus.

[o] λέγοι Eus.

[p] τοῦτ' Eus.

[q] ὡς ὁμοίως τοῖς Eus. οὐδ' ὡς om. F. M. Niceph. ix. 13.

[r] ὁμοίως hic om. Eus. ὁμοίως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος Niceph.

[s] ἢ τινες Eus.

[t] ἑστὼς F.

[u] ὑπὸ Κυρίου τοῦ αὐτοῦ Eus.

[x] εἰπὼν ὁ ἀπ. Niceph.

[y] κτίσει ἀνθρωπίνῃ Eus. ἀνθρωπίνῃ κτίσει 1 Pet. ii. 13.

adversus Marcellum. In tertio autem ejusdem operis libro, docens quomodo intelligenda sit hæc vox κτίσμα, ita loquitur.

His ita constitutis, consequens est, ut quemadmodum illa quæ præcesserunt, sic etiam hæc verba: Dominus condidit me initium viarum suarum ad opera sua, de eadem persona dicta sint. Quod si creatum se esse dicit, non ita accipiendum est quasi dicat, se de non exstantibus ad id quod est pervenisse, et perinde ac reliquas creaturas ex nihilo conditum esse, sicut nonnulli perperam existimarunt. Sed id dicit, utpote qui subsistat ac præexistat ante constitutionem totius mundi; a patre autem suo ac domino princeps ac rector hujus universi constitutus sit: adeo ut verbum hoc ἔκτισεν, positum sit hoc loco pro constituit. Certe apostolus Petrus, principes et rectores qui hominibus præsunt, diserte creaturam appellat, his verbis: Subjecti estote omni humanæ crea-

17 έχοντι, εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις. Καὶ ὁ
εἰπὼν δὲ προφήτης, Ἑτοιμάζου[z] τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν
Θεόν σου Ἰσραήλ· διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν, καὶ κτί-
ζων πνεῦμα, καὶ ἀναγγέλλων[a] εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν
αὐτοῦ· τὸ[b] κτίζων, οὐκ[c] ἐκ τοῦ γεγονότος ἐξ ἀνυπαρξίας
18 παρείληφεν· οὐ γὰρ τότε ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα,
ὅτε τὸν Χριστὸν αὐτοῦ[d] πᾶσιν ἀνθρώποις κατήγγειλεν,
οὐδὲν[e] γὰρ πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον· ἀλλ' ἦν μὲν καὶ
προϋπῆρχεν, ἀπεστέλλετο δὲ καθ' ὃν καιρὸν ἦσαν οἱ
Ἀπόστολοι συνηγμένοι, ὅτε δίκην βροντῆς ἐγένετο ἦχος
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, ἐπληρώ-
19 θησαν δὲ[f] Πνεύματος ἁγίου. Καὶ οὕτως εἰς πάντας
ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ κατήγγειλαν ἀκολού-
θως τῇ προφητείᾳ φησάσῃ, Διότι ἰδοὺ στερεῶν βροντὴν,
καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων[g] εἰς ἀνθρώπους τὸν
Χριστὸν αὐτοῦ, τοῦ[h] κτίζων, ἀντὶ τοῦ καταπέμπων ἢ

[z] ἑτοιμάζου—διότι: clausulam hanc om. Niceph. ejus autem loco post προφήτης, addit, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

[a] ἀποστέλλων γρ. ἀναγγέλλων marg. M. ἀποστέλλων Niceph. ἀπαγγέλλων Amos iv. 13.

[b] Hic inserit, καὶ τὸ, γραφήτω αὐτὴ εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνήσει (leg. αἰνέσει) τὸν Κύριον (Ps. ci. 18. Sept.), Eusebius.

[c] οὐκ om. Eus. mendose.

[d] αὐτοῦ δι' αὐτοῦ Eus. Niceph.

[e] οὐδὲ M. Niceph.

[f] ἐπληρώθησάν τε Eus. Totum periodum ab ἐπληρώθησαν usque ad τὸν χριστὸν αὐτοῦ om. Nicephorus.

[g] ἀναγγέλλων Eus.

[h] τοῦ μὲν Eus.

turæ propter Dominum; sive regi tanquam præcellenti; sive rectoribus tanquam ab illo missis. Propheta quoque cum dicit: Præpara te Israel ad invocandum Deum tuum: quoniam ecce qui firmat tonitru, et qui creat spiritum, et qui adnuntiat hominibus Christum suum: hoc verbum κτίζων, non accepit pro eo quod factum est cum antea non esset: neque enim tunc Deus creavit spiritum, cum Christum suum per illum cunctis hominibus adnuntiavit. Nihil quippe sub sole novum est. Sed erat quidem antea spiritus et subsistebat: missus est autem tunc cum apostoli congregati essent: quando sonus instar tonitrui factus est de cœlo tanquam ingruentis spiritus vehementis: et repleti sunt Spiritu sancto. Atque ita Christum hominibus prædicarunt, juxta prophetiam quæ dicit: Ecce is qui firmat tonitru, et qui creat spiritum, et qui adnuntiat Christum suum hominibus; ubi voca-

κατατάσσων, εἰρημένου, τῆς δὲ βροντῆς καθ' ἕτερον
20 τρόπον τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα δηλούσης. Καὶ[i] ὁ λέ-
γων δὲ, Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς, οὐχ ὡς
μὴ ἔχων καρδίαν τοῦτο ἔλεγε, καθαρὰν δὲ αὐτῷ τὴν διά-
νοιαν ἀποτελεσθῆναι ηὔχετο. οὕτως εἴρηται καὶ, Ἵνα
τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ἀντὶ τοῦ συν-
21 αγάγῃ. Ὅρα μήποτε τοιοῦτόν[k] ἐστι καὶ τὸ, Ἐνδύσασθε
τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα· καὶ τὸ,
Εἴ τις οὖν[l] ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις· καὶ ὅσα ἄλλα εὕροι
τὶς[m] ἂν τοιούτῳ τρόπῳ τὴν θεόπνευστον γραφὴν διερευ-
νώμενος· μὴ θαυμάσῃς εἰ[n] μεταφορικῶς καὶ ἐν τῷ, Κύριος
ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, τὸ ἔκτισεν ἀντὶ τοῦ κατέ-
στησεν ἢ κατέταξε.
22 Τοιαῦτα μὲν ὁ Εὐσέβιος ἐν τοῖς πρὸς Μάρκελλον
διέξεισιν· ἡμεῖς δὲ αὐτὰ παρεθέμεθα διὰ τοὺς μάτην
ἐρεσχελοῦντας καὶ βλασφημεῖν τὸν ἄνδρα ἐπιχειρή-
23 σαντας. Οὔτε γὰρ ἔχουσι δεῖξαι, ὅτι Εὐσέβιος

[i] Aliter hæc Nicephorus, sc. τοιουτόν ἐστι καὶ τὸ, καρδίαν καθ. κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θ. οὐχ ὡς μὴ ἔχων, ἀλλ' ὅτι δήποτε τελεσθῆναι τοιαύτην ηὔχετο. καὶ τὸ, ἵνα κτίσῃ τοὺς δύο cæt.

[k] τοιοῦτό F. M.

[l] οὖν om. Niceph. non habet 2 Cor. v. 17.

[m] ἄν τις Eus.

[n] οὖν εἰ Eus.

bulum illud creans, positum est pro, mittens, vel pro, disponens atque constituens. Tonitru vero similiter evangelii prædicationem significat. David quoque cum dicit: Cor mundum crea in me Deus, non hoc dixit, quasi cor antea non haberet: sed orabat ut mens pura in se ipso perficeretur. Eadem ratione dictum est illud, Ut duos in unum novum hominem crearet, id est, conjungeret. Vide autem annon ejusdem generis sit et illud: Induamini novum hominem qui est secundum Deum creatus. Item illud, Si qua igitur in Christo nova creatura; et quæcumque alia ejusmodi reperiri possunt ab iis, qui scripturas divinitus inspiratas curiose scrutantur. Ne mireris ergo, si in hoc loco, Dominus creavit me initium viarum suarum, verbum creavit translative positum est pro, constituit et rectorem ordinavit.

Hæc Eusebius scribit in libris contra Marcellum. Quæ nos hic adduximus propter eos, qui illum frustra criminari et traducere conantur. Neque enim probare possunt, Eusebium initium

ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δίδωσι τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, κἂν
ταῖς τῆς οἰκονομίας λέξεσιν ἐν τοῖς βιβλίοις εὑρί-
σκουσιν[o] αὐτὸν καταχρώμενον· μάλιστα δὲ ὅτι ζηλω- 108
τὴς[p] καὶ θαυμαστὴς τῶν Ὠριγένους βιβλίων ἐστὶν,
ἐν οἷς πανταχοῦ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα
εὑρίσκουσιν οἱ τῶν Ὠριγένους βιβλίων τὸ βάθος
24 κατανοῆσαι δυνάμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρεκβά-
σει διὰ τοὺς λοιδορεῖν ἐπιχειρήσαντας τὸν Εὐσέβιον
εἴρηται.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Ὡς[q] τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἀποδούσης τοὺς θρόνους Ἀθανασίῳ καὶ Παύλῳ, καὶ τοῦ βασιλέως τῆς ἑῴας[r] μὴ δεχομένου, πόλεμον ὁ τῶν ἑσπερίων ἠπείλησε βασιλεύς.

1 Οἱ μέντοι ἐν Σαρδικῇ συνελθόντες καὶ ἐν Φιλίπ-
που πόλει τῆς Θρᾴκης ἰδιάζοντα συνέδρια ποιησάμε-
νοι τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἑκάτεροι πράξαντες, κατὰ
2 πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. Διεσπᾶτο οὖν τῆς

o εὑρίσκωσιν Niceph.

p ὅτι καὶ θαυμαστὴς καὶ ζηλωτὴς ἐγένετο τῶν Ὠ. Niceph.

q Ὡς—βασιλεύς fere eadem sed breviora M.

r ἑῴιας F. ubi iterum ι adscriptum cernitur. Conf. sup. 20. § 5.

essentiæ filio tribuisse, tametsi dispensationis vocabulis passim in libris suis utatur: præsertim cum scriptorum Origenis imitator et admirator exstiterit, in quibus filium ex patre genitum semper prædicari reperient, quicumque reconditam Origenis doctrinam intelligentia assequi possunt. Atque hæc obiter a me dicta sint, ut Eusebii obtrectatoribus respondeam.

CAPUT XXII.

Quomodo cum imperator orientis, Paulum et Athanasium a Serdicensi Synodo restitutos nollet admittere, occidentis imperator ei bellum minatus est.

Ceterum episcopi, tam hi qui Serdicæ consederant, quam illi qui apud Philippopolim Thraciæ separatim concilium habuerant, cum singuli id quod sibi visum fuerat peregissent, ad suas quisque civitates reversi sunt. Exinde igitur ab oriente divulsus est

ἀνατολῆς ἡ δύσις· καὶ ἦν ὅρος τῆς κοινωνίας αὐτοῖς,
τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Τισοῦκις, ὅπερ ἐστὶν Ἰλλυριῶν
τε καὶ Θρᾳκῶν· καὶ ἕως μὲν τοῦ ὄρους τούτου ἀδιά-
φορος ἦν ἡ κοινωνία, διαφόρου τυγχανούσης τῆς
πίστεως· περαιτέρω δὲ ἀλλήλοις οὐκ ἐκοινώνουν.
3 Τοιαύτη τις ἦν τότε τῆς περὶ τὰς ἐκκλησίας κατα-
στάσεως σύγχυσις. μετὰ ταῦτα δὲ εὐθὺς ὁ τῶν
ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς τὰ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν
γενόμενα γνώριμα τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ καθίστη-
σιν, ἀποδίδοσθαί τε τοῖς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανά- 109
4 σιον τοὺς ἰδίους τόπους παρεκελεύετο. Ὡς δὲ ὁ
Κωνστάντιος παρεῖλκε πρὸς τὰ γραφόμενα, αἵρεσιν
αὖθις προὐτίθει ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεὺς, ἢ
δέχεσθαι τοὺς περὶ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ
οἰκείᾳ τάξει, καὶ ἀποδιδόναι αὐτοῖς τὰς ἐκκλησίας, ἢ
μὴ ποιοῦντα τοῦτο ἐχθρόν τε εἶναι καὶ προσδέχεσθαι
5 πόλεμον. Ἔστι[s] δὲ τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γραφέντα
τάδε.

Ὧδε μέν εἰσι παρ' ἐμοὶ Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος· ἀλλὰ

s ἔστι—θρόνους: totam hanc epistolam om. M. Conf. Annott.

occidens: et communionis inter utrosque limes fuit mons Sucorum, qui Illyrios Thracasque disterminat; ad hunc usque montem indiscreta et promiscua erat omnium communio, licet in fide inter se dissentirent. Ulterius vero degentibus nequaquam communicabant. Hujusmodi per id temporis rerum confusio ac perturbatio in ecclesiis fuit. Posthæc vero imperator qui in occidentis partibus imperium regebat, ea quæ Serdicæ acta fuerant, fratri Constantio statim significavit: hortatusque est ut Paulum et Athanasium in sedes suas restitueret. Sed cum Constantius ejus rei executionem quotidie differret, occidentis partium imperator hanc ei rursus optionem detulit, ut vel Paulum et Athanasium redintegrata dignitate reciperet, suasque illis ecclesias redderet: vel nisi id fecisset, hostis ipsius esset, bellumque protinus exspectaret. Literæ autem quas ad fratrem scripsit, sunt hujusmodi.

Sunt hic apud me Athanasius et Paulus: quos quidem pietatis

πυνθανόμενος διέγνων εὐσεβείας αὐτοὺς χάριν διώκεσθαι. εἰ μὲν οὖν ἐπαγγέλλῃ ἀποδιδόναι τούτοις τοὺς θρόνους, ἐπαμυνόμενος τοὺς μάτην αὐτοῖς προσφυομένους, ἀποστελῶ πρός σε τοὺς ἄνδρας· εἰ δ' ἀνανεύοις ταῦτα οὕτω ποιεῖν, εὖ ἴσθι ὅτι αὐτὸς ἐγὼ αὐτόθι γενόμενος, καὶ ἄκοντός σου, τούτοις τοὺς οἰκείους ἀποδίδωμι θρόνους.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Ὡς[t] φοβηθεὶς ὁ Κωνστάντιος τὰς ἀπειλὰς τοῦ ἀδελφοῦ δι' ἐπιστολῶν ἐκάλεσε τὸν Ἀθανασίον, καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπεμψε.

1 Ταῦτα γνοὺς ὁ τῆς ἑῴας βασιλεὺς εἰς ἀγωνίαν οὐ
τὴν τυχοῦσαν κατέστη· μεταπεμψάμενός τε εὐθὺς
πλείστους τῶν ἀνατολικῶν ἐπισκόπων τήν τε αἵρεσιν
τοῦ ἀδελφοῦ προὐτίθει, καὶ περὶ τοῦ πρακτέου διε-
2 πυνθάνετο. Οἱ δὲ κρεῖσσον ἔφασαν[u] τῶν ἐκκλησιῶν
παραχωρῆσαι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον, ἢ ἐμφύλιον ἀνα-
δέξασθαι[x] πόλεμον. ὅθεν ἐπ' ἀνάγκῃ καταστὰς ὁ
βασιλεὺς ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς[y] περὶ Ἀθανάσιον.

t Ὡς—ἔπεμψε: paulo brevius M.

u κρείσσων ἔφησαν M.

x ὑποδέξασθαι M.

y Aliter hunc locum M. sc. ἑαυτὸν τὸν ἀθανάσιον. τοῦ δὲ ἀμφιβάλλοντος ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἔτι γὰρ ηὐλαβεῖτο τὰς cæt. omissis iis quæ Paulum spectant.

causa persecutionem pati percontatus cognovi. Si ergo pollicitus fueris, te suas illis sedes redditurum, et in eos animadversurum qui sine causa illos insectantur, viros ad te mittam. Quod si hæc ita ut dixi facere recusaveris, scias velim illuc me venturum esse, teque invito suas illis sedes redditurum.

CAPUT XXIII.

Quomodo Constantius fratris minas veritus, Athanasium suis literis evocavit, et Alexandriam misit.

Hæc cum imperator orientis cognovisset, in maximam redactus est difficultatem. Statimque accersitis haud paucis orientis episcopis, fratris sui conditiones eis proposuit, et quidnam faciendum esset interrogavit. Illi satius esse dixerunt ut Athanasio concederentur ecclesiæ, quam ut civile bellum susciperetur. Pro-

3 Καὶ τέως μὲν παραχρῆμα τὸν Παῦλον, μετὰ δυεῖν
ἐπισκόπων καὶ τῆς ἄλλης τιμῆς, γράμμασί τε πάλιν
τοῖς οἰκείοις ὁ τῶν ἑσπερίων βασιλεὺς, ἔτι τε καὶ τοῖς
ἀπὸ τῆς συνόδου, κατοχυρώσας ἀποστέλλει ἐπὶ τὴν
4 Κωνσταντίνου πόλιν. Τοῦ δὲ Ἀθανασίου ἔτι ὑπο-
στελλομένου καὶ ἀμφιβάλλοντος ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν,
ηὐλαβεῖτο γὰρ τὰς τῶν συκοφαντῶν σκευωρίας, ὁ
βασιλεὺς τῆς ἑῴας αὐτὸν οὐχ ἅπαξ μόνον ἀλλὰ καὶ
δὶς καὶ τρὶς ἐκάλει παρ' ἑαυτόν· ὡς τὰ παρ' αὐτοῦ
γράμματα δεικνύει, ἅπερ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς μεταβλη-
θέντα γλώσσης τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

5 Ἐπιστολὴ[z] Κωνσταντίου πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι καὶ χειμάζεθσαι τοῖς τῆς θαλάσσης ὁμοίως[a] κύμασιν ἀγρίοις οὐκ ἀφῆκεν ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία. γυμνωθέντα σε τῆς πατρῴας ἑστίας καὶ στερηθέντα τῶν ἰδίων καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν ἀνοδίαις οὐ παρεῖδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν

z Pro primo hoc titulo habet Ἑρμηνεία ᾱ. ἐπιστολῆς. M.

a ἀγρίοις κύμασιν, omisso ὁμοίως, Athan. Apolog. c. Arian. 51. ὁμοίως non agnoscit Epiphanius in Cassiod. H. T iv. 26.

inde imperator necessitate constrictus, Athanasium ad se vocat. Interim occidentis imperator, Paulum cum duobus episcopis et reliquo honorifico apparatu Constantinopolim mittit, tum suis, tum synodi literis communitum. Sed cum Athanasius adhuc reformidaret, et utrum ad Constantium proficisceretur nec ne, anceps atque animi dubius hæreret: metuebat enim calumniatorum insidias: orientis imperator non semel, sed iterum ac tertio eum ad comitatum suum evocavit, sicut literæ ipsius ostendunt, quæ ex Latino sermone in Græcum conversæ, sic habent.

Epistola Constantii ad Athanasium.

Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo.

Jactari te diutius vexarique sævissimis maris fluctibus, clementiæ nostræ humanitas non sinit. Nec te patrio lare nudatum, bonisque spoliatum, et in desertis atque inviis oberrantem

6 εὐσέβεια. Εἰ[b] καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ πολὺ ὑπερθέμην γρά-
ψαι τὴν πρόθεσιν τῆς ἐμῆς διανοίας, προσδοκῶν αὐθαίρε-
τόν σε παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῶν καμάτων αἰτεῖν
θεραπείαν· ὅμως ἐπειδὴ ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τῆς
σῆς προθέσεως ἐνεπόδιζε[c], διατοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα
γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερρότητα διεπεμψάμεθα· ἵνα
ἀφόβως ταῖς ἡμετέραις προσόψεσι ταχεῖαν τὴν σαυτοῦ
παρουσίαν παρασχεῖν σπουδάσῃς, ὑπὲρ[d] τοῦ τῆς σαυτοῦ
ἐπιθυμίας[e] ἀπολαῦσαι, καὶ πειραθεὶς ἡμῶν τῆς φιλανθρω-
7 πίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκατασταθῇς·[f] Τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ
τὸν δεσπότην[g] καὶ ἀδελφόν μου Κώνσταντα τὸν νικητὴν
Αὔγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα τοῦ ἐλθεῖν ἐξουσίαν
σοι δῷ, ἐπὶ[h] τῷ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐπινευσάντων[i], τῇ πα-
τρίδι ἀποκατασταθῇς ἔχων τοῦτο τῆς ἡμῶν χάριτος
ἐνέχυρον.

b καὶ εἰ καὶ Athan.
c ἐνεπόδισε Athan.
d σπουδάσῃς ἵνα τῆς C.
e ἐπιτιμίας ἀπολαύσαι M. ἐπιτιμίας ἀπολαῦσαι Niceph. ix. 21. ἐπιθυμίας ἀπολαύσας cæteri; quod cum Græcum non sit post ὑπὲρ τοῦ, ex M. et Niceph. emendavi. Aliter legi posset cum C. σπουδάσῃς ἵνα τῆς.
f ἀποκατασταθεὶς prim. man. ἀποκατασταθῇς correct. M.
g δεσπότην μου κ. ἀδ. μου Athan.
h ὅπως τῷ ἀμφ. M. ἐφ' ᾧ ἀμφ. C. ὅπως ἀμφ. Niceph.
i ἐπινευόντων Athan.

locis despexit indefessa pietas nostra. Et quamvis mentis meæ propositum ad te scribere diutius distulerim, exspectans dum ipse tua sponte ad nos venires, et ærumnarum tuarum remedium postulares; tamen quia voluntatis tuæ propositum fortasse metus impediit, idcirco literas indulgentiæ plenissimas ad gravitatem tuam misimus, ut absque metu nostris conspectibus præsentiam tuam quamprimum exhibere festines: quo scilicet compos votorum tuorum, et humanitatem nostram expertus, tuis sedibus restituaris. Hujus enim rei causa Dominum ac fratrem meum Constantem victorem Augustum pro te hortatus sum, ut veniendi tibi concederet facultatem, quo ambobus nobis simul annuentibus patriæ restitutus, hoc gratiæ nostræ pignus habeas.

8 Ἄλλη[k] ἐπιστολὴ πρὸς Ἀθανάσιον.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ[l].

Εἰ καὶ τὰ[m] μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώ-
σαμεν, ὅπως ἀμερίμνως εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον παρα-
γένῃ, διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι[n] ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς
τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν[o] ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν
9 στερρότητα δεδηλώκαμεν[p]. Διὸ προτρεπόμεθα χωρὶς
τινὸς ἀπιστίας καὶ φόβου ἐπιβῆναί σε δημοσίοις ὀχήμασι
καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς[q], ἀπολαῦσαι
δυνηθείης.

10 Ἄλλη[r] ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτόν.

Κωνστάντιος Νικητὴς Αὔγουστος Ἀθανασίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡνίκα ἐν τῇ Ἐδέσῃ[s] διετρίβομεν παρόντων τῶν σῶν

k Ἑρμηνεία β̄ ἐπιστολῆς. M.
l ἐπισκόπῳ om. Theodoret. E. H. ii. 10.
m Ita F. M. Athan. Thdrt. Niceph. τὰ om. editt.
n Ita F. Athan. Thdrt. ἡμᾶς βούλεσθαι Niceph. *velimus* Epiphan. βουλεύεσθαι vulg. editt.
o καὶ νῦν καὶ Athan.
p δεδώκαμεν, δι' ὧν προ. Athan. Idem nisi quod ὧν καὶ Thdrt. *direximus—per quas* Epiphan.
q ἐπιθυμῇς F. Niceph. Idem prim. man. sed ἐπιθυμῇς (ῖ superscr.) correct. M. Tum δυνηθείσης M. δυνηθῇς Thdrt. Niceph.
r Ἑρμηνεία γ̄ ἐπιστολῆς. M. Ἄλλη πρὸς αὐτόν. F.
s Ἐδέσσῃ Athan. Niceph.

Altera epistola ad Athanasium.

Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo.

Etsi superioribus literis abunde tibi significavimus, ut secure ad comitatum nostrum venires, eo quod te ad tuas sedes dimittere magnopere cupiamus: tamen has etiam literas ad gravitatem tuam nunc dedimus. Quibus hortamur ut sine ulla suspicione ac metu, conscensis publicis vehiculis ad nos venire festines, ut iis quæ optas perfrui possis.

Alia epistola ad eundem.

Constantius Victor Augustus Athanasio episcopo.

Dum Edessæ commoraremur, præsentibus presbyteris tuis pla-

πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποσταλέντος πρεσβυτέρου
πρός σε, ἐλθεῖν πρὸς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς,
ἐπὶ τῷ ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσοψιν εὐθέως εἰς τὴν
11 Ἀλεξάνδρειαν ὁδεῦσαι[t]. Ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖστος χρόνος
παρῆλθεν, ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ
ἀπήντησας, διατοῦτο καὶ νῦν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσαμεν,
ἵνα καὶ[u] νῦν τὴν σὴν παρουσίαν ταχεῖαν ποιῆσαι πρὸς
ἡμᾶς σπουδάσῃς[x], καὶ οὕτω δυνηθῇς τῇ[y] πατρίδι σου ἀπο-
12 κατασταθῆναι, καὶ τῆς εὐχῆς σου ἐπιτυχεῖν. Πρὸς δὲ
πληρεστάτην[z] διήγησιν Ἀχήταν[a] τὸν διάκονον ἀπεστεί-
λαμεν, παρ' οὗ δυνήσῃ μαθεῖν τῆς τε ἡμετέρας ψυχῆς τὴν
προαίρεσιν καὶ ὅτι τούτων ὧν εὔχῃ, τυχεῖν δυνήσῃ.

13 Τούτας τὰς ἐπιστολὰς ἐν τῇ Ἀκυληΐᾳ δεξάμενος
Ἀθανάσιος, ἐκεῖ γὰρ τῆς Σαρδικῆς ἀναχωρήσας διέ- 111
τριβεν, εὐθέως ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν. ἐπι-
δείξας τε τὰ γράμματα τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐν
μεγίστῃ[b] μὲν χαρᾷ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν κατέ-
14 στησεν. Ἐδόκει γὰρ καὶ ὁ τῆς ἑῴας βασιλεὺς
συντίθεσθαι αὐτῶν τῇ πίστει διὰ τοῦ καλεῖν Ἀθα-

[t] ὁδεύσῃς Athan.
[u] κἂν Niceph
[x] σπουδάσεις Niceph.
[y] τῇ τε Athan.
[z] πληρεστέραν Athan.
[a] Ἀχιτὰν Athan. *Achitum* Epiphan.
[b] μεγίστα F. (hoc est μεγίστᾳ.)

cuit, ut misso ad te presbytero ad comitatum nostrum venire properares, quo ubi in conspectum majestatis nostræ venisses, statim Alexandriam proficiscerere. Sed quoniam plurimum jam temporis præteriit ex quo acceptis a nobis literis non advenisti, ideo te nunc quoque commonendum curavimus, quo præsentiam tuam nobis nunc saltem studeas exhibere, atque ita patriæ tuæ restitui et voti tui compos fieri possis. Ad pleniorem autem notitiam, Achetam diaconum misimus: ex quo discere poteris, et quodnam sit mentis nostræ propositum, et quod ea quæ cupis, facile consecuturus sis.

Has epistolas cum Athanasius accepisset Aquileiæ: quippe Serdica digressus illic commorabatur: statim Romam contendit. Ostensisque literis Julio episcopo, ecclesiam quidem Romanam maximo gaudio affecit. Jam enim credebant, orientalium quoque partium imperatorem ipsorum fidei consentire, quippe qui Atha-

νάσιον παρ' ἑαυτόν. Ἰούλιος δὲ τοῖς ἐν Ἀλεξαν-
δρείᾳ κληρικοῖς τε καὶ λαοῖς τάδε περὶ Ἀθανασίου
ἐπέστειλεν.

15 Ἐπιστολὴ Ἰουλίου ἐπισκόπου[b] Ῥώμης πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Ἰούλιος[c] ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ λαῷ παροικοῦντι Ἀλεξάνδρειαν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Συγχαίρω κἀγὼ ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, ὅτι τὸν καρ-
πὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε.
16 Τοῦτο γὰρ[d] ἀληθῶς ἄν τις ἴδοι γενόμενον ἐπὶ τοῦ ἀδελ-
φοῦ καὶ συνεπισκόπου μου Ἀθανασίου· ὃν διά τε[e] τὴν

[b] ἐπισκόπου om. F.
[c] Titulum et salutationem omnino om. M. ἐπισκόποις καὶ et mox ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν om. Athan. *Julius Arciepiscopus Presbyteris*, cætera juxta textum nostrum, Epiphan. ἐπισκόποις καὶ om. cod. Leon. Allat. teste Valesio. De hoc loco Gallandius, "Apud Socratem heic additur Græce ἐπισκόποις καὶ, quod et in edit. concil. retentum. Ad unos tamen Alexandrinos quibus Athanasius præerat, et qui nullum præter eum episcopum agnoscebant, hanc epistolam scriptam esse manifestum est. Græce legisse videtur Epiphan. Schol. Ἰούλιος ἐπισκόπος. Sed nec lectioni huic plane hæsit; nam Latine habet, Julius archiepiscopus. Ita vero Valesius vocem Græcam ἐπισκόποις servavit, ut Latine non *episcopis*, sed *episcopus* converterit. Titulum temere a Socrate interpolatum fuisse eo major suspicio est, quod episcopi nomen Julius non solum heic apud Athanasium, sed et in superiore epistola I. minime sibi adscribat." Biblioth. Patr. vol. V. p. 14.
[d] γὰρ καὶ Athan.
[e] τε om. Athan.

nasium ad se evocaret. Julius vero ad clerum et populum Alexandrinum hæc de Athanasio scripsit.

Epistola Julii Alexandrini pro Athanasio.

Julius episcopus, presbyteris, diaconis, et populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus in Domino salutem.

Gratulor et ipse vobis, fratres dilectissimi, quod fructum fidei vestræ ante oculos jam videtis. Hoc enim revera ita esse, quivis facile perspiciat in fratre et coepiscopo meo Athanasio: quem

καθαρότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς ὁ[f] Θεὸς
17 ὑμῖν ἀποδίδωσιν. Ἐκ δὴ τούτου συνορᾷν ἐστὶν καθαρὰς
ὑμῶν[g] καὶ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ τὰς εὐχὰς ἀνενηνοχέναι πρὸς
τὸν Θεόν. μνήμονες γὰρ ὄντες τῶν οὐρανίων ἐπαγγε-
λιῶν καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀγάπης[h], ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας
τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀλη-
θῶς, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν κατει-
λήφατε τοῦτο[i], ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος οὗτος[k] ἀφ' ὑμῶν
ἀποσχοινισθήσεται, ὃν ἐν[l] ταῖς θεοσεβέσιν ὑμῶν ψυχαῖς
18 ἐσχήκατε ὡς[m] παρόντα ἀεί. Οὐκοῦν οὐ πολλῶν μοι
χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἐπιστέλλοντι· ὅσα γὰρ ὑμῖν
λέλεκται[n] παρ' ἐμοῦ ταῦτα ἡ ὑμετέρα πίστις προὔλαβε·
καὶ πεπλήρωται[o] κατὰ Χριστοῦ χάριν τὰ τῆς κοινῆς
19 ὑμῶν πάντων εὐχῆς. Συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν· πάλιν γὰρ
ἐρῶ, ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει τετη-
20 ρήκατε. Καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἀδελφῷ μου Ἀθανασίῳ οὐκ

f ὁ om. Athan.

g ὑμᾶς Athan.

h ἀγωγῆς Athan. "Quod non probo. Nam aut scribendum est πρὸς αὐτὰς ἀγωγῆς, supple τὰς ἐπαγγελίας: aut certe scribendum est πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης. Atque ita Epiphan. Schol. *memores enim estis cœlestium promissionum, atque dilectionis*, &c" VALESIUS.

i τοῦτο om. Athan.

k οὗτος post ἀποσχοινισθήσεται Athan.

l ἐν om. Athan.

m ἀεὶ ὡς πάροντα ἐσχήκατε Athan.

n ἂν λεχθῇ Athan.

o πεπλήρωκε κατὰ Θεοῦ χάριν τὰ τ. κ. πάντων ἡμῶν εὐχῆς Athan.

Deus tum ob vitæ integritatem, tum ob preces vestras vobis restituit. Ex quo apparet, quam puras semper plenasque caritatis preces obtuleritis Deo. Memores enim cœlestium promissionum, et tendentis ad illas institutionis quam ex fratris mei Athanasii doctrina didicistis, verissime cognovistis, et juxta rectam fidem vestris mentibus insitam id prævidistis, Athanasium non perpetuo a vobis posse disjungi, quem in sanctis pectoribus vestris tanquam præsentem assidue gerebatis. Quocirca mihi nunc ad vos scribenti, multis verbis non est opus. Quæcumque enim vobis dici a me potuerint, ea jam præoccupavit fides vestra: et per Christi gratiam completa sunt, quæ communibus votis omnes optastis. Gratulor itaque vobis: iterum enim dicam: quod animas vestras in tuenda fide inexpugnabiles conservastis. Ipsi quoque fratri meo Athanasio non minus gratulor, quod

ἔλαττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρὰ
οὐδεμίαν ὥραν ἐπιλήσμων γέγονε τῆς ὑμετέρας ἀγάπης
21 καὶ τοῦ ὑμετέρου πόθου. Εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι πρὸς
καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ὑμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι
22 διαπαντὸς ὡς συνὼν ὑμῖν διῆγε. Καὶ[p] ἔγωγε, ἀγαπητοὶ,
τὸν γενόμενον κατ' αὐτοῦ πάντα πειρασμὸν οὐκ ἄδοξον
ἡγοῦμαι γεγενῆσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑμετέρα καὶ ἡ
23 τούτου πίστις ἐγνώσθη παρὰ πᾶσι καὶ δεδοκίμασται. Εἰ
γὰρ μὴ τοσαῦτα συμβεβήκει, τίς ἂν ἐπίστευσεν ἢ ὑμᾶς
τοσαύτην κρίσιν καὶ τοσαύτην ἀγάπην περὶ τὸν τηλι-
κοῦτον ἐπίσκοπον ἔχειν, ἢ ἐκεῖνον τοσαύταις ἀρεταῖς περι- 112
βεβλῆσθαι, δι' ἃς καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδος οὐκ ἀλλό-
24 τριος γένοιτο; Ἐπέτυχε τοίνυν οἱῳδήποτε τρόπῳ, καὶ ἐν
τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ ὁμολογίας ἔνδοξον μαρ-
τυρίαν. Διαφόρως γὰρ κατά τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν
πολλὰ χειμασθεὶς[q] τὴν σκευωρίαν πᾶσαν τῆς Ἀρειανῆς
αἱρέσεως κατεπάτησε, καὶ πολλάκις διὰ φθόνον καὶ εἰς
κίνδυνον ἐπιβουλευθεὶς κατεφρόνησε θανάτου, φρουρούμε-
νος ὑπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν

p Quæ sequuntur, a καὶ ἔγωγε usque ad ἐπανέρχεται τοιγαροῦν πρὸς ὑμᾶς, om. Athan. Scilicet in his (ut verbis editoris Benedictini utar) "extant permultæ Athanasii laudes, quas ipse præ animi modestia videtur omisisse."

q Ita F. M. Niceph. *æstuatus* Epiphan. πειρασθεὶς editt.

quamvis multa acerba pertulerit, nunquam tamen oblitus sit caritatis ac desiderii vestri. Nam licet ad tempus corpore a vobis videbatur abstractus, spiritu tamen præsens vobiscum perpetuo versabatur. Atque ego quidem, dilectissimi, omnes illas quas pertulit vexationes, non inglorias nec inutiles fuisse existimo. Nam et vestra et illius fides ea ratione ab universis cognita et comprobata est. Nisi enim tot ac tantæ contigissent vexationes, quis unquam crederet, aut vos de tanto episcopo tale tulisse judicium, tantoque caritatis ardore eum complexos esse: aut illum tot ac tantis virtutibus ornatum fuisse: propter quas cœlestium etiam præmiorum spe minime fraudandus est? Adeptus est igitur undecunque gloriosum confessionis testimonium, tum in hoc, tum in futuro sæculo. Multas siquidem calamitates terra marique perpessus, cunctas Arianæ hæreseos insidias conculcavit; ac sæpe per invidiam fraudesque inimicorum in vitæ discrimen

25 Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐλπίζων ἅμα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλί-
νειν, καὶ ἀποκατασταθήσεσθαι πρὸς ὑμετέραν παράκλησιν,
φέρων ὑμῖν ἅμα ἐκ τῆς ὑμετέρας συνειδήσεως μείζονα τὰ
26 τρόπαια. Ἐν οἷς καὶ ἄχρι τερμάτων πάσης τῆς γῆς
ἔνδοξος ἐγνώσθη, δοκιμασθεὶς ἐκ τοῦ βίου, παρρησιασάμενος
μὲν τῇ προθέσει καὶ τῇ οὐρανίᾳ διδασκαλίᾳ, ἀποδειχθεὶς δὲ
ἀθανάτῳ κρίσει παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενος. ἐπανέρχεται
τοιγαροῦν[r] πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερος νῦν ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν
27 ἀπεδήμησεν. Εἰ γὰρ καὶ τὰς τιμίας ὕλας, χρυσὸν δὴ[s]
λέγω καὶ ἄργυρον[t], εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί
ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦ τοσούτου ἀνδρὸς, ὃς τοσούτων
θλίψεων πυρὰν καὶ[u] κινδύνους νικήσας ἀποδίδοται νῦν
ὑμῖν ἀθῷος, οὐ παρ' ἡμῶν μόνον[x] ἀλλὰ καὶ παρὰ πάσης[y]
28 τῆς συνόδου ἀποδεχθεὶς[z]; Ὑποδέξασθε τοίνυν, ἀγαπητοὶ
ἀδελφοὶ, μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν δόξης τε καὶ χαρᾶς
τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν Ἀθανάσιον, μετὰ τούτων οἵ τινες

r τοίνυν Athan.

s δὴ om. Niceph.

t ἀργύρον F. ἀργύριον M.

u Ita F. M. cod. Sfort. (teste Valesio,) Niceph. *tantas tribulationes et pericula* Epiphan. ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων νικήσας Athan. ὃς διὰ κινδύνων τοσούτων καὶ θλίψεων νικήσας cod. Allat. teste Valesio. καὶ τοσούτους κινδύνους editt.

x μόνον om. C.

y Ita F. M. Athan. Niceph. παρ' ἁπάσης editt.

z ἀποδειχθεὶς Athan. "Cod. Allat. ἀποδειχθεὶς, quam quidem scripturam meliorem puto." VALESIUS.

adductus, mortem contempsit, omnipotentis Dei, et Jesu Christi Domini nostri præsidio munitus: confidens futurum ut non solum inimicorum insidias effugeret, verum etiam vobis ad consolationem vestram restitueretur; majora vobiscum tropæa referens ex conscientia recte factorum. Ex quibus ad extremos usque terrarum fines gloriosus innotuit, ob vitæ integritatem probatus, et in proposito quidem animi sui cœlestique doctrina fiduciam gerens: vestro autem constanti ac perpetuo judicio dilectus atque adamatus. Redit ergo ille nunc ad vos splendidior, quam cum a vobis discederet. Nam si pretiosa metalla, aurum dico et argentum, ignis explorat ac purgat, quid de tanto viro pro dignitate dici possit, qui tot malis periculisque superatis, nunc tandem vobis restituitur, non solum nostro judicio, sed etiam universæ synodi sententia innocens declaratus? Quocirca, fratres carissimi, cum omni secundum Deum gloria atque lætitia suscipite episcopum vestrum Athanasium, et una cum eo quotquot ærum-

αὐτῶν[a] κοινωνοὶ γεγόνασι· καὶ χαίρετε τῶν εὐχῶν[b] ἀπο-
λαύοντες, οἱ τὸν ποιμένα τὸν ὑμέτερον, ἵν' οὕτως εἴπω,
ποθοῦντα καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτη-
29 ρίοις γραφαῖς ἐθρέψατέ τε καὶ ἐποτίσατε. Καὶ γὰρ καὶ
τῆς ἐπὶ ξένης αὐτοῦ διατριβῆς ὑμεῖς παραμυθεία[c] γεγό-
νατε· καὶ διωκόμενον καὶ ἐπιβουλευόμενον[d] ἐθάλψατε
30 ταῖς πιστοτάταις ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις. Ἐμὲ δὲ
ἤδη εὐφραίνει ἐννοούμενον καὶ προορῶντα τῷ λογισμῷ
τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἑκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τοῦ πλή-
θους τὰς θεοσεβεστάτας ἀπαντήσεις, καὶ τὴν[e] ἔνδοξον τῶν
συντρεχόντων ἑορτὴν, καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ ποία
ἔσται, ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, παυσαμένων[f]
δὲ τῶν προγενομένων, καὶ τῆς πολυτιμήτου[g] κατ' εὐχὴν
ἐπανόδου εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης χαρᾶς συνα-

a αὐτῷ κοιν. M. Niceph. μετὰ τούτων οἵτινες αὐτῷ καὶ τοσούτων καμάτων κοιν. Athan. ed. Benedict. De cæteris audi Valesium. "Cod. Allat. μετὰ τούτου καὶ οἵ τινες αὐτῷ καὶ τῶν τοσούτων καμάτων κοινωνοὶ γεγόνασι. Vulgatam tamen scripturam tuentur nostri codices et Epiphan. Schol.: nisi quod iste legerat αὐτῷ τῶν τοσούτων καμάτων, sicut Athan. et cod. Allat. ita: *suscipite igitur [siquidem] nunc, fratres carissimi, cum omni divina gratia pastorem vestrum ac Præsulem, tanquam vere* Ἀθανάσιον, *cum his qui tantorum laborum [tantis laboribus] ejus participes sunt effecti.* In exemplari Epiphan. videtur scriptum fuisse ὡς ἀληθῶς Ἀθανάσιον." VALESIUS.

b εὐχῶν ἑαυτῶν Athan.

c παραμυθία M. Athan. Niceph.

d καὶ ἐπιβουλευόμενον om. Athan.

e τὸ ἔνδοξον τῆς τ. σ. ἑορτῆς Athan.

f πανομένων Athan.

g καὶ κατ' Athan.

narum illius socii ac participes extiterunt. Et votorum vestrorum compotes facti gaudete: qui pastorem vestrum esurientem, ut ita dicam, atque sitientem pietatem vestram, salutaribus scriptis aluistis atque potastis. Vos enim illi in peregrinis regionibus degenti solatio fuistis. Vos illum persecutionibus atque insidiis appetitum, fidelissimis animis vestris ac mentibus confovistis. Ego certe magnopere delector, dum cogito atque animo prospicio uniuscujusque vestrum in ejus reditu lætitiam, et plebis religiosissimos occursus, et convenientium celebrem festivitatem, et quis vobis qualisque dies ille futurus sit, cum frater quidem meus revertetur; præterita autem mala finem accipient, et pretiosus atque optabilis reditus in plenissimi gaudii alacritate cunctos

31 πτούσης τοὺς πάντας. Ἡ τοιαύτη[h] χαρὰ κατὰ τὸ μέγι-
στον μέχρις ἡμῶν φθάνει, οἷς[i] θεόθεν καὶ τοῦτο συγκε-
χωρῆσθαι συνέστηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν τοῦ τηλικούτου
ἀνδρὸς ἐλθεῖν δυνηθῶμεν. εἰς εὐχὴν οὖν[k] τὴν ἐπιστολὴν
32 τελειῶσαι καλόν. Ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ ὁ[l] τούτου 113
υἱὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς[m] διηνεκῆ
τὴν χάριν ταύτην[n] ὑμῖν παράσχοι, διδοὺς ἔπαθλον τῇ
θαυμαστῇ ὑμῶν πίστει, ἣν περὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐν-
δόξῳ μαρτυρίᾳ ἐνεδείξασθε, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ'
ὑμᾶς ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὰ βελτίονα μένοι[o], ἃ
ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε[p], καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν
ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγα-
πῶσιν αὐτὸν, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ
τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων,
ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι[q], ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.
33 Τούτοις πεπιστευκὼς τοῖς γράμμασιν Ἀθανάσιος
ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν παρεγένετο. Κωνστάντιος δὲ ὁ

[h] τοιαύτη δὲ Athan.
[i] εἰ θεόθεν κ. τ. συγχωρεῖσθαι Athan. συγχωρεῖσθαι quoque Niceph.
[k] δὴ οὖν Athan.
[l] Ita F. M. Athan. Niceph. ὁ om. editt. vulg.
[m] ὁ Χριστὸς F. M.
[n] ταύτην om. Athan.
[o] νέμοι Athan. μένῃ Niceph. *ut—vos—possideatis* Epiphan.
[p] ἴδεν καὶ οὖς F. ἴδεν M. οἶδε Niceph.
[q] ἐν Κυρίῳ εὔχ. Athan.

copulabit. Hoc porro gaudium maxima ex parte ad nos usque pertingit, quibus divinitus concessum esse constat, ut in tanti viri notitiam pervenire possemus. Decet igitur ut hanc epistolam nostram claudat precatio. Deus omnipotens, et filius ejus Dominus ac servator noster Jesus Christus, hanc gratiam vobis perpetuam tribuat: præmium referens admirandæ fidei vestræ, quam illustri testimonio erga episcopum vestrum declarastis; ut vos posterosque vestros hic et in futuro sæculo præstantiora maneant, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec mens hominis comprehendit; quæ scilicet præparavit Deus iis qui ipsum diligunt, per Dominum nostrum Jesum Christum: per quem omnipotenti Deo gloria in sæcula sæculorum, amen. Valere vos opto, fratres carissimi.

His literis fretus Athanasius, in orientem perrexit. At imperator Constantius, tum quidem non infenso animo eum excepit.

βασιλεὺς οὐκ ἀπεχθῶς μὲν τότε ἀπεδέξατο, σοφί-
ζεσθαι δὲ αὐτὸν ἐπεχείρει ἐκ κατασκευῆς τῶν ἀρειανι-
34 ζόντων ὑποβαλλόμενος· καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· Τὸν
μὲν θρόνον τὸν σαυτοῦ ψήφῳ τῆς συνόδου καὶ ἡμε-
τέρᾳ συναινέσει ἀπείληφας· ἐπειδὴ δὲ εἰσὶν ἐν τῇ
Ἀλεξανδρείᾳ τινὲς τοῦ λαοῦ διακρινόμενοι[r] τὴν πρός
σε κοινωνίαν, μίαν ἐν τῇ πόλει ἐκκλησίαν ἔασον ἔχειν
35 αὐτούς. Πρὸς τὴν πρότασιν ταύτην Ἀθανάσιος γορ-
γῶς ὑπαπήντησε καὶ φησὶ, Ὦ βασιλεῦ, ἐπ' ἐξουσίας
μὲν ἔχεις κελεύειν τε καὶ πράττειν ὅσα ἂν θέλῃς·
36 χάριν δὲ καὶ αὐτὸς αἰτῶ, καὶ δέομαι, δός μοι. Τοῦ
δὲ βασιλέως δώσειν ἑτοίμως ἐπαγγειλαμένου, εὐθὺς
ἐπήγαγεν Ἀθανάσιος[s], τὴν αὐτὴν ἀξιῶν χάριν λαβεῖν,
37 ἣν ὁ βασιλεὺς ἐπεζήτει λαβεῖν. Μίαν γὰρ καὶ αὐτὸς
ἐκκλησίαν ἀπονεμηθῆναι ἠξίου καθ' ἑκάστην πόλιν
τοῖς διακρινομένοις πρὸς τὴν τῶν ἀρειανιζόντων κοι-
38 νωνίαν. Τὴν Ἀθανασίου τοίνυν γνώμην ἀλυσιτελῆ[t]

[r] "Scribendum πρὸς τὴν πρὸς σέ Sic enim loquitur Socrates paulo inferius." VALESIUS.
[s] ὁ Ἀθανάσιος F. M.
[t] Ita C. "Scribendum ἀλυσιτελῆ, supple σφίσιν. Rufinus [x. 19.]: *Sed cum rem detulisset ad eos, quorum consiliis utebatur, neque ibi se velle accipere ecclesiam, neque hic dare respondent, quia plus sibi singuli quique, quam absentibus consulebant.* Epiphanius quoque legit ἀλυσιτελῆ [*sententiam inutilem* H. T. iv. 30.]" VALESIUS. λυσιτελῆ cæteri codd. et editt.

Suggerentibus tamen Arianis circumvenire illum conatus est, his verbis hominem compellans: Sedem quidem tuam ex decreto concilii et ex consensu nostro recuperasti. Sed quoniam Alexandriæ quidam ex populo communionem tuam refugiunt, sinas illos unam in civitate ecclesiam habere. Ad hanc petitionem illico Athanasius respondit his verbis. Tuæ potestatis est, imperator, jubere, et facere quodcumque volueris. Ego vero a te vicissim beneficium peto ac postulo, quod mihi concedas velim. Cumque imperator alacri animo daturum se promisisset, continuo subjunxit Athanasius, petere se ut idem sibi concederetur quod imperator ab ipso exegerat. Nam et ipse postulabat, ut per singulas civitates una ecclesia tribueretur illis, qui Arianorum communionem refugiebant. Cum autem Ariani sententiam Athanasii

γνόντες οἱ ἀρειανίζοντες, ὑπερτίθεσθαι μὲν τοῦτο
ἔλεγον· πράττειν δὲ τὰ δοκοῦντα τῷ βασιλεῖ παρε-
39 χώρουν. Διόπερ ὁ βασιλεὺς Ἀθανασίῳ τε καὶ Παύλῳ
καὶ Μαρκέλλῳ τοὺς ἰδίους ἀπεδίδου θρόνους· ἔτι
μὲν καὶ Ἀσκληπᾷ τῷ Γάζης, καὶ Λουκίῳ Ἀδριανου-
40 πόλεως. Καὶ γὰρ οὗτοι ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου
ἐδέχθησαν· Ἀσκληπᾶς μὲν ὑπομνήματα ἐπιδείξας,
ἐν οἷς ἐδέδεικτο Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἅμα πλείοσι
διαγνοὺς τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ ἀποδοὺς τὴν ἀξίαν αὐτοῦ·
Λούκιος δὲ, ὅτι οἱ κατηγοροῦντες αὐτοῦ φυγῇ ἐχρή-
41 σαντο. Προστάγματα οὖν τοῦ βασιλέως εἰς τὰς
ἑαυτῶν ἐφοίτα πόλεις, κελεύοντα ἑτοίμως αὐτοὺς ὑπο-
42 δέχεσθαι. Ἐν μὲν οὖν Ἀγκύρᾳ Βασιλείου ἐξωθου-
μένου καὶ ἀντεισιόντος Μαρκέλλου ταραχὴ οὐχ ἡ 114
τυχοῦσα ἐγένετο, ἢ πρόφασιν λοιδορίας παρέσχε τοῖς
τὰ ἐναντία φρονοῦσιν· Ἀσκληπᾶν δὲ ἑτοίμως Γα-
43 ζαῖοι ἐδέξαντο. Ἐν δὲ τῇ Κωνσταντίνου πόλει
Μακεδόνιος Παύλῳ πρὸς ὀλίγον ὑπεξέστη, καθ' ἑαυ-
τὸν ἐν ἰδιαζούσῃ ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως τὰς συνόδους
44 ποιούμενος. Ὑπὲρ μέντοι Ἀθανασίου ὁ βασιλεὺς

suis partibus incommodam esse intelligerent, id quidem in aliud tempus differendum esse dixerunt: imperatorem vero passi sunt ea agere quæ vellet. Ille igitur Athanasio, Paulo atque Marcello; Asclepæ item ac Lucio, quorum alter Gazæ, alter Hadrianopolis erat episcopus, sedes suas restituit. Nam et isti a Serdicensi concilio suscepti fuerant: Asclepas quidem cum acta exhibuisset, ex quibus constabat Eusebium Pamphili una cum pluribus aliis de ipsius negotio cognoscentem, pristinum dignitatis gradum ipsi reddidisse: Lucius vero, eo quod accusatores ipsius aufugerant. Proinde imperatoris edicta ad ipsorum missa sunt civitates, quibus jubebatur ut illos prompte susciperent. At Ancyræ quidem cum Basilius exturbaretur, Marcellus vero in ejus substitueretur locum, non mediocris tumultus exortus est, qui calumniandi occasionem præbuit adversariis: Gazæi vero libenter Asclepam susceperunt. Constantinopoli autem, Macedonius Paulo ad modicum tempus loco cessit, in privata quadam urbis ecclesia seorsum conventus agens. Pro Athanasio vero imperator ad episcopos et

ἐπισκόποις τε καὶ κληρικοῖς καὶ λαοῖς περὶ τοῦ ἀσμέ-
νως αὐτὸν ὑποδεχθῆναι[u] ἐπέστειλεν· ἔτι μὴν καὶ τὰ
κατ' αὐτοῦ ἐν δικαστηρίοις πραχθέντα δι' ἑτέρων
45 γραμμάτων ἀφανισθῆναι ἐκέλευσε. Τὰ δὲ περὶ ἀμ-
φοτέρων τούτων γραφέντα, ἔστι τάδε.

Ἐπιστολὴ[x] Κωνσταντίου ὑπὲρ Ἀθανασίου.

Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας[y].

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος
46 ἐπίσκοπος[z] Ἀθανάσιος. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ
τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφει-
λομένην παρὰ τῆς παντεφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο
ψῆφον· ἀπολαβὼν βουλήσει τοῦ κρείττονος καὶ κρίσει
ἡμετέρᾳ τὴν πατρίδα ὁμοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείῳ
47 νεύματι προστάτης ἐτύγχανε. Τούτῳ τὰ ἀκόλουθα ἔδει
παρὰ τῆς ἡμετέρας ὑπάρξαι πρᾳότητος· ὥστε πάντα
τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῷ κεκοινωνηκότων ὡρισμένα,
νῦν ἀμνηστίᾳ παραδοθῆναι[a], πᾶσάν τε ὑποψίαν τὴν κατ'

[u] Ita F. M. ὑποδέχεσθαι Stephan. Genev. *ut eum libenter susciperent* Epiphan. H.T. iv. 30. ἀποδεχθῆναι Vales. et Reading.

[x] Hunc titulum om. M.

[y] Ἀλεξανδρείας addit Niceph. ix. 25.

[z] ὑμων ἐπίσκοπος Niceph.

[a] Ita Vales., et C. et J. ut videtur, παραδοθήσεται F.

clericos et ad populos scripsit, ut libentibus animis eum exciperent. Sed et per alias literas jussit, ut quæcumque in judiciis contra illum acta fuerant, abolerentur. De utraque re scriptæ literæ sic se habent.

Epistola Constantii pro Athanasio.

Victor Constantius Maximus Augustus, episcopis et presbyteris catholicæ ecclesiæ.

Non est derelictus a Dei gratia reverendissimus episcopus Athanasius. Sed quanquam brevi temporis spatio humanæ probationi subjacuit, divina tamen suffragante providentia, justam meruit referre sententiam: restitutus tum Dei voluntate, tum nostro judicio, in patriam simul et in ecclesiam, cui divino nutu præsidebat. Huic consequentia a nostra oportet præstari clementia: ut scilicet cuncta quæ antehac adversus illos qui illi communicabant,

αὐτοῦ σχολάσαι τοῦ λοιποῦ, τήν τε[b] ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον
πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσ-
48 ηκόντως. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι
προστεθῆναι[c] ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς τοῦ ἱεροῦ
καταλόγου γινώσκειν ἐνδεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐ-
49 τῷ προστεθειμένοις, εἴτε ἐπισκοποῖς εἴτε κληρικοῖς. Ἱκανὸν
δὲ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσται ἡ πρὸς
τοῦτον ἕνωσις. ὅσοι γὰρ ἂν τῆς καλλίονος ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας γενόμενοι τὴν τούτου ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάντας ἐκελεύσαμεν καθ' ὁμοιότητα τῆς φθανούσης[d] προνοίας, καὶ νῦν τῆς[e] ὑφ' ἡμῶν βουλήσει τοῦ κρείττονος παρασχεθείσης χάριτος ἀπολαύειν[f].

Ἄλλη[g] ἐπιστολὴ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι πεμφθεῖσα.

Νικητὴς Κωνστάντιος Μέγιστος Σεβαστὸς τῷ λαῷ τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

50 Σκοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν[h] ἐν ἅπασιν εὐνομίαν,

Stephan. Genev. παραδοθήσεσθαι M. Niceph. Christophors.

[b] τε om. Athan.

[c] προστιθέναι Athan.

[d] φθασάσης M. Niceph.

[e] τῇ ὑφ' F.

[f] ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι addit Athan.

[g] Ἀλεξανδρεῦσιν. (pro toto titulo) F. M.

[h] "Epiphan. Schol. legit ἡμετέραν: *nostræ æquitatis*." VALESIUS.

decreta sunt, nunc oblivioni tradantur: omnisque deinceps contra illum cesset suspicio. Et immunitas qua clerici qui cum eo sunt, olim fruebantur, ipsis, ut par est, confirmetur. Hoc etiam nostræ in illum indulgentiæ adjiciendum esse censuimus, ut omnes sacri ordinis viri intelligant, securitatem cunctis qui Athanasio adhæserunt, sive episcopis, sive clericis, esse concessam. Recti vero singulorum propositi certissimum erit indicium, firma cum illo consensio: quicumque ergo meliori judicio usi, et saniorem partem secuti, communionem ejus amplexi sunt, eos omnes jussimus juxtae xemplum superioris providentiæ, nunc quoq uedata a nobis, non sine Dei voluntate, indulgentia perfrui.

Epistola ad Alexandrinos.

Victor Constantius Maximus Augustus, populo catholicæ ecclesiæ Alexandrinorum.

Cum ante oculos semper habeamus vestram in omnibus disci-

εἰδότες τε ὡς ἐπί πολὺ τῆς τοῦ ἐπισκοποῦντος προνοίας ἐστέρησθε, Ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, ἄνδρα τοῖς πᾶσι διά τε τὴν προσοῦσαν ὀρθοτήτα καὶ διὰ τὴν οἰκείαν[i] εὐτροπίαν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδι-
51 καιώσαμεν. Τοῦτον συνήθως καὶ προσηκόντως ὑποδεξάμενοι, καὶ ταῖς πρὸς τὸν[k] Θεὸν εὐχαῖς βοηθὸν προστησάμενοι, τὴν ὑμῖν τε πρέπουσαν καὶ ἡμῖν ἀρεστὴν[l] ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν διαρκῆ φυ-
52 λάττειν σπουδάσατε. Οὐδὲ γὰρ εὔλογον ἐστι, διχόνοιαν τινὰ ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι ὑπεναντίαν τῆς τῶν
53 ἡμετέρων καιρῶν εὐμοιρίας. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπεῖναι αφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα· τὸ δέ γε[m] ταῖς εὐχαῖς ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ, ὡς προείρηται, προστάτῃ καὶ ἐπικούρῳ χρωμένους πρὸς τὸ Θεῖον ἐμμένειν συνήθως παραινοῦμεν· ὡς ἂν τῆς τοιαύτης ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἁπάντων εὐχὰς[n]

[i] τὴν τῶν οἰκείων ἠθῶν εὐτροπίαν Athan. "Rectius in veteri editione, τὴν τῶν οἰκείαν (mendose pro οἰκείων) ἤθων εὐτροπίαν γνώριμον, quo item modo legit Epiphan. Schol. *suorumque morum probitatem cunctis innotuit*. Benedict. in Athan. Vol. I. p. 173." Reading.

[k] τὸν om. Athan.

[l] ἀρίστην (male) Athan. ἀρετὴν (incuria pro ἀρεστὴν) Niceph. *nobis placitam* Epiphan.

[m] γε om. Athan.

[n] "Non dubito quin scribendum ἁπάντων ἀκοὰς." VALESIUS. "Sed omnes cum editi, tum MSS. Athan. et Socrat. εὐχὰς habent; nec necesse videtur ἀκοὰς legere: Epiphan. certe Schol. *ad omninm vota* habet. Benedict. in Athan. p. 174." Reading.

plinam, nec ignari simus jampridem vos episcopali providentia destitutos esse, æquum censuimus Athanasium episcopum, virum ob vitæ sanctimoniam morumque probitatem omnibus cognitum, ad vos remittere. Hunc igitur cum ex more institutoque vestro, et sicut decet, exceperitis, vestrarumque ad Deum precum adjutorem constitueritis, date operam ut congruentem vobis mihique ipsi gratissimam concordiam atque pacem, juxta ecclesiæ legem perpetuo conservetis. Neque enim rationi consentaneum est, ut ulla inter vos dissensio aut seditio excitetur adversus temporum nostrorum felicitatem. Et hoc quidem malum penitus a vobis abesse volumus et optamus. Ut autem in consuetis ad Deum precationibus assidue perseveretis, illo antistite atque adjutore, sicut superius dictum est, uteutes, vos hortamur: quo scilicet hujusmodi proposito vestro ad omnium aures perlato, ipsi

διαβαινούσης, καὶ ἐκ[o] τῶν ἐθνῶν, οἳ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ
ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες[p] ἐπὶ τὴν τῆς ἱερᾶς θρησκείας[q]
ἐπίγνωσιν προθυμότατα σπεύδοιεν, Ἀλεξανδρεῖς[r] προσ-
54 φιλέστατοι. Καὶ αὖθις οὖν παραινοῦμεν τοῖς προειρη-
μένοις ἐμμένειν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον ψήφῳ τοῦ κρείττονος
καὶ ἡμετέρᾳ[s] γνώμῃ ἀπεσταλμένον ἡδέως δέξασθε καὶ
55 πάσῃ ψυχῇ καὶ[t] γνώμῃ ἀσπαστὸν ἡγήσασθε. Τοῦτο
γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πρᾳότητι προσήκειν
συνέστηκεν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ πᾶσαν ἀνασοβὴν[u] καὶ στά-
σεως πρόφασιν περιαιρεθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων,
τοῖς παρ' ὑμῖν δικασταῖς διὰ γραμμάτων προσετάξαμεν,
ἅπαντας οὓς ἂν στασιώδεις καταμάθοιεν, τῇ τῶν νόμων
56 ὑποβάλλειν ἐκδικίᾳ. Ἀμφότερα τοίνυν συνορῶντες, καὶ
τὴν ἡμετέραν μετὰ τοῦ κρείττονος γνώμην καὶ τὸν ὑπὲρ
ὑμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγον, καὶ τὴν κατὰ[x] τῶν ἀτάκτων

[o] οἱ ἐκ τ. ἐθνῶν Athan.

[p] Ita F. M. Athan. Niceph. προανέχοντες editt. Mendum (ut videtur) usque a Stephani editione haustum, quod Lowth viderat, in textu tamen reliquit Reading.

[q] θυσίας Niceph. Tum προθυμότατα om. Niceph.

[r] σπεύδοιεν ἀγαπητοί. Athan.

[s] τῇ ἡμετέρᾳ Niceph.

[t] ψυχικῇ γνώμῃ F. M. πάσης ψυχῆς γν. Stephan. Genev. "Ex cod. Allat. et Athan. restituimus ψυχῇ καὶ γνώμῃ, quomodo etiam legit Epiphanius. In Flor. et Sfort. exemplari scriptum est καὶ ψυχικῇ γνώμῃ." VALESIUS.

[u] ἀνασοβῆς Athan. ἀνασκευὴν Stephan. Genev. "Rectius in Sfort. et Allat. ἀνασοβήν. Apud Athan. vero ἀνασοβῆς, quod magis placet. Ita Epiphan. *omnis turbæ et seditionis occasio.*" VALESIUS.

[x] κατὰ om. Reading, incuria ut videtur.

etiam gentiles qui simulacrorum cultu atque errori adhuc sunt mancipati, ad sacrosanctæ religionis notitiam promptissime contendant, Alexandrini carissimi nobis. Iterum ergo vos hortamur, ut in iis quæ diximus persistatis. Episcopum autem vestrum Dei decreto nostraque sententia ad vos directum, libenter excipite, et totis animis ac sensibus vestris complectendum existimate. Id enim et vobis decorum, et nostræ clementiæ congruum esse constat. Ut autem omnis tumultus ac seditionis occasio malevolis animis adimatur, judicibus qui apud vos sunt per literas mandavimus, ut quotquot seditiosos deprehenderint, legum vindictæ subjiciant. Hæc igitur duo contemplantes, tum nostram Deique sententiam, tum curam de vobis deque vestra concordia a nobis

τιμωρίαν, τὰ πρέποντα καὶ ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας θεσμῷ διαφυλάττοντες, τὸν[y] προειρημένον διὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ[z] ὑπέρ τε ἑαυτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας τῷ τῶν ὅλων πατρὶ Θεῷ ἀναπέμπειν σπουδάζετε[a].

57 Ἐπιστολὴ[b] περὶ τοῦ ἀφανισθῆναι τὰ πραχθέντα κατὰ Ἀθανασίου.

Νικητὴς Κωνστάντιος Αὔγουστος Νεστορίῳ· τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τοῖς ἐν Αὐγουστομνίκῃ[c] καὶ Θηβαΐδι καὶ Λιβύῃ[d] ἡγεμόσιν.

Εἴ τί[e] ποτε πρὸ τούτου ἐπὶ βλάβῃ[f] καὶ ὕβρει τῶν
κοινωνούντων Ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ πραχθὲν[g] εὑρίσκε- 116

[y] καὶ τὸν Vales. Sed καὶ Christophorsoni additamentum est; quod neque codices neque libri antiquiores agnoscunt.

[z] αὐτῷ om. Niceph.

[a] σπουδάσατε Athan.

[b] Ἐπιστολή—Hunc titulum om. Athan. Niceph. habet Epiphan. in Cassiod. H. T. iv. 33.

[c] "Cod. Allat. Αὐγουστονίκη: Athan. vero Αὐγουσταμνίκῃ. Variis modis scribi solet nomen hujus provinciæ. Alii enim Augustamnicam appellant, alii Augustanicam. Ita enim in multis tum Græcis, tum Latinis codicibus scriptum inveni. Quidam etiam Augustonicam dixerunt: a victoria scilicet Augusti. Sic in subscriptionibus episcoporum qui formulam Acacii comprobarunt, quas refert Epiphanius in hæresi Semiarianorum, legimus inter cetera, Πτολεμαῖος ἐπίσκοπος Θμούεως Αὐγουστονίκης." VALESIUS. Αὐγουστονίκῃ Niceph. *Augustorum Nicææ* Epiphan.

[d] Λιβύαις Athan.

[e] Ita F. M. Stephan. Genev. Athan. Niceph. τί om. Vales. Reading.

[f] βλάβει Niceph.

[g] προσταχθὲν Athan.

susceptam, et pœnam adversus immorigeros constitutam; date operam ut quæcumque sacratissimæ religionis legibus conveniunt, sedulo custodiatis, et prædictum episcopum omni honore ac reverentia prosequentes, una cum illo, tum pro vobis ipsis, tum pro totius generis humani disciplina, universorum Deo ac patri preces offeratis.

Epistola de abolendis quæ contra Athanasium acta fuerant.

Victor Constantius Augustus Nestorio. Et eodem exemplo, Augustamnicæ, Thebaidis et Libyæ Præsidibus.

Si quid ad noxam et contumeliam eorum qui cum Athanasio communicant, antehac gestum reperitur, id omnino volumus

ται, τοῦτο[h] νῦν ἀπαλειφθῆναι βουλόμεθα. καὶ γὰρ
τὴν[i] ἀλειτουργησίαν ἣν οἱ[k] αὐτοῦ κληρικοὶ εἶχον τὴν
58 αὐτὴν πάλιν θέλομεν ἔχειν. Ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν
πρόσταξιν φυλαχθῆναι βουλόμεθα· ὥστε ἀποδοθέντος
Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας
αὐτῷ ἔχειν ἀλειτουργησίαν[l] ἣν ἀεὶ ἔσχον[m], ἣν καὶ οἱ
λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν· ἵν' οὕτως ἔχοντες καὶ αὐτοὶ
χαίρωσιν.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Ὡς[n] Ἀθανάσιος ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν διὰ τῶν Ἱεροσολύμων παριὼν ὑπὸ Μαξίμου εἰς κοινωνίαν ἀνεδέχθη[o], καὶ σύνοδον ἐπισκόπων τὰ ἐν Νικαίᾳ κυροῦσαν συνήγαγεν.

1 Ταῖς τοιαύταις ἐπιστολαῖς ὀχυρωθεὶς Ἀθανάσιος
ὁ ἐπίσκοπος διὰ τῆς Συρίας ὁρμήσας τῆς Παλαιστί-
νης ἐπέβη. καταλαβών τε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τῷ
ἐπισκόπῳ Μαξίμῳ καταφανῆ ποιήσας τά τε ὑπὸ τῆς

h ταῦτα Athan.

i γὰρ καὶ τὴν Athan.

k ἣν εἶχον οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ, τοὺς αὐτοὺς πάλιν τὴν αὐτὴν θ. ἐ. Athan. τὴν αὐτὴν αὐτοὺς πάλιν M. Niceph. *ministerium, quo privati fuerant ejus clerici eosdem rursus volumus obtinere* Epiphan. Idem mox quoque ἀλειτουργησίαν *ministerium* reddit.

l τὴν ἀλειτ. Athan.

m εἶχον Athan.

n Περὶ τῆς ἐν ἱεροσολύμοις συνόδου ἐπανελθόντος ἀθανασίου. M.

o ἐδέχθη F.

aboleri. Nam et immunitatem, quam ejus clerici olim habuerunt, eandem nunc iterum habere decernimus. Hanc vero jussionem nostram ita volumus custodiri, ut restituto ecclesiæ suæ Athanasio episcopo, hi qui cum eo communicant, eandem habeant immunitatem, quam et ipsi prius habuerunt, et reliqui obtinent clerici: quo rebus suis ita constitutis, ipsi quoque lætitia perfruantur.

CAPUT XXIV.

Quomodo Athanasius Alexandriam rediens, cum per Hierosolymam transiret, a Maximo in communionem susceptus est, et synodum episcoporum collegit, in qua confirmata est fides Nicæna.

Hujusmodi literis munitus Athanasius episcopus, arrepto per Syriam itinere in Palæstinam pervenit. Ingressusque Hierosolymam, Maximo ejus civitatis episcopo cuncta quæ in Serdicensi concilio gesta fuerant exposuit, et qualiter imperator Constantius

ἐν Σαρδικῇ συνόδου γνωσθέντα, καὶ ὡς ὁ βασιλεὺς
Κωνστάντιος τῇ ἐκείνων κρίσει ἐγένετο σύμψηφος,
παρασκευάζει σύνοδον τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων γενέσθαι.
2 Μάξιμός τε μηδὲν μελλήσας μετεπέμπετο τινὰς τῶν
ἀπὸ Συρίας καὶ Παλαιστίνης ἐπισκόπων· καὶ καθίσας
συνέδριον ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθα-
3 νασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν. Γράφει τε[p] καὶ αὐτὴ ἡ συνό-
δος τοῖς τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν Αἰ-
γύπτῳ καὶ Λιβύῃ ἐπισκόποις τὰ ἐγνωσμένα καὶ
ἐψηφισμένα περὶ Ἀθανασίου· ἐφ' ᾧ σφόδρα κατε-
μωκήσαντο[q] τοῦ Μαξίμου οἱ ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς
Ἀθανάσιον, ὅτι πρότερον καθελὼν αὐτὸν, αὖθις ἐκ
μεταμελείας, ὡς μηδενὸς γενομένου, ψῆφον ὑπὲρ Ἀθα-
νασίου ἐξήνεγκεν τήν τε κοινωνίαν αὐτῷ καὶ τὴν
4 ἀξίαν παρέχουσαν. Ταῦτα γνόντες Οὐρσάκιος καὶ
Οὐάλης, οἱ περὶ τὸ Ἀρειάνιον[r] δόγμα πρότερον δια-
πύρως σπουδάζοντες, καταγνόντες τότε τῆς προλα-
5 βούσης σπουδῆς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον. Βιβλίον
τε[s] μετανοίας τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουλίῳ ἐπιδόντες τῷ

p "Mallem scribere γράφει δέ." VALESIUS.

q κατεκωκύσαντο C. Genev. In Stephan. deest clausula ἐφ' ᾧ— Ἀθανάσιον.

r ἀρειάνειον F. M.

s τε om. F. M.

decretis synodi consensisset: deditque operam ut episcoporum illius provinciæ synodus congregaretur. Maximus vero nihil cunctatus, quosdam ex episcopis Syriæ ac Palæstinæ accersit; celebratoque ex more concilio, ipse quoque communionem et pristinam dignitatem Athanasio restituit. Sed et synodus Alexandrinis et universis per Syriam et Ægyptum episcopis ea quæ de Athanasio statuta judicataque erant, per literas significavit. Qua de causa, inimici Athanasii Maximum non mediocriter irriserunt, quod cum antea deposuisset Athanasium, tunc repente mutato consilio, perinde quasi nihil prius gestum esset, sententiam pro eodem tulerat, qua communio illi ac dignitas reddebatur. His compertis Ursacius et Valens, qui prius Arianorum dogmati mordicus adhæserant, damnato priore studio, Romam se conferunt. Et libellum pœnitentiæ Julio episcopo porrigentes, vocem

τε ὁμοουσίῳ συνέθεντο, καὶ γράμματα πρὸς Ἀθα-
νάσιον διαπεμψάμενοι κοινωνεῖν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ
6 ὡμολόγησαν. Οὕτω μὲν οὖν τότε Οὐρσάκιος καὶ
Οὐάλης τοῖς ἐπὶ Ἀθανασίῳ γεγονόσιν ἡττηθέντες, 117
7 ὡς ἔφην, τῷ ὁμοουσίῳ συνέθεντο. Ἀθανάσιος δὲ
διὰ τοῦ[t] Πηλουσίου ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπορεύετο·
κατὰ πόλεις τε παριὼν[u] ἐδίδασκε, τοὺς μὲν ἀρειανί-
ζοντας ἐκτρέπεσθαι, ἀσπάζεσθαι δὲ τοὺς τὸ ὁμοού-
8 σιον ὁμολογοῦντας. Ἔν τισι δὲ τῶν ἐκκλησίων καὶ
χειροτονίας ἐποίει· καὶ τοῦτο γέγονεν ἀρχὴ ἑτέρας
μέμψεως κατ' αὐτοῦ, ὅτι ἐν ταῖς ἄλλων παροικίαις
χειροτονεῖν ἐπεχείρει. τὰ μὲν οὖν κατὰ Ἀθανάσιον
οὕτως τότε προέβαινεν.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ τῶν τυράννων Μαγνεντίου καὶ Βετρανίωνος.

1 Ἐν τούτῳ δὲ τὰ δημόσια οὐχ ἡ τυχοῦσα ταραχὴ
διεδέχετο· περὶ ἧς ὅσα κεφαλαιώδη παραδραμεῖν οὐκ

[t] Ita F. M. Stephan. Genev. τοῦ om. Vales.

[u] παρὼν F. M. Stephan. Genev. sed præstat παριών. *Transsiens autem per civitates edocebat* Epiphan. in H. T. iv. 34.

ac fidem consubstantialis amplexi sunt; scriptisque ad Athanasium literis, affirmarunt se cum illo communionem in posterum servaturos. In hunc igitur modum Ursacius et Valens prospero rerum Athanasii successu prostrati devictique, tunc temporis in fidem consubstantialis consensere. Athanasius vero per Pelusium iter faciens Alexandriam, in singulis per quas transibat civitatibus, cunctos commonebat ut Arianos quidem aversarentur: eos vero susciperent qui consubstantialis profiterentur. In quibusdam etiam ecclesiis ordinationes fecit. Quæ res alterius adversus illum criminationis ansam præbuit, propterea quod in aliorum ecclesiis ordinare tentasset. Et res quidem Athanasii, tunc temporis in hujusmodi statu erant.

CAPUT XXV.

De Magnentio et Vetranione tyrannis.

Interea vero ingens motus rempublicam concussit. De quo

2 ἀναγκαῖον ἀναλαβόντες βραχὺ λέξομεν. Ὅτι τοῦ
κτίστου τῆς Κωνσταντίνου πόλεως τελευτήσαντος, οἱ
τρεῖς αὐτοῦ παῖδες τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διεδέξαντο,
ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ πεποιήμεθα μνήμην.
3 Ἰστέον δὲ ὅτι συνεβασίλευσε τούτοις[x] ἀνεψιὸς αὐτῶν,
ᾧ ὄνομα Δαλμάτιος ὁμώνυμος τῷ ἰδίῳ πατρί. ὃν
ἐπ' ὀλίγον συμβασιλεύσαντα οἱ στρατιῶται ἀνεῖλον,
οὐ κελεύοντος Κωνσταντίου[y] τὴν σφαγὴν ἀλλὰ μὴ
4 κωλύοντος. Ὡς δὲ[z] Κωνσταντῖνος ὁ νέος τοῖς τοῦ
ἀδελφοῦ μέρεσιν ἐπιὼν καὶ αὐτὸς[a] ὑπὸ τῶν στρατιω-
τῶν συμβαλὼν ἀνῄρεθη, ἤδη πολλάκις πρότερον εἴ-
5 ρηται. Μετὰ δὲ[b] τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν ὁ Περσικὸς
πρὸς Ῥωμαίους ἐκινήθη πόλεμος, καθ' ὃν Κωνστάν-
τιος οὐδὲν ἔπραττεν εὐτυχῶς· νυκτομαχίας γὰρ
περὶ τοὺς ὅρους Ῥωμαίων καὶ Περσῶν γενομένης,
ἐπικρατέστερα τότε τὰ Περσῶν πρὸς ὀλίγον ἔδοξε

[x] τούτοις ὀνόματι κωνσταντῖνος ὁ ὁμώνυμος τῷ ἰδίῳ πατρὶ ὃν ὀλίγον F. M. Stephan. Genev. "Hujus loci restitutio debetur cod. Allatii. Flor. ac Sfort. nihil mutant. Confirmat Epiphan. Schol. *cum istis imperavit consobrinus eorum nomine Dalmatius, vocabulum Patris habens.* Consobrinum posuit Epiphanius pro patruele. Nam Dalmatius patruelis erat Constantii, utpote natus patre Dalmatio qui frater fuit Constantini." VALESIUS.

[y] κώνσταντος M.

[z] ὡς οὖν M.

[a] αὐτῷ M.

[b] δὲ om. M.

pauca dicam, summa duntaxat rerum capita quæ necessario commemoranda sunt, paulo altius repetens. Mortuo Constantinopoleos conditori Constantino, tres ejus liberi in imperio successere, quemadmodum in superiore libro retulimus. Sciendum porro est una cum illis imperasse cognatum ipsorum Dalmatium, patri suo cognominem. Qui cum brevi tempore imperium obtinuisset, a militibus est interfectus, non jubente id quidem, sed neque prohibente Constantio. Qualiter autem Constantinus junior dum in fratris sui ditionem invadit, ipse quoque a militibus peremptus est in conflictu, jam antea a nobis non semel commemoratum est. Post ejus cædem, bellum Persicum adversus Romanos excitatum est. In quo bello Constantius nunquam prospere rem gessit. Nocturna enim pugna circa Romanorum ac Persarum fines commissa, Persæ tunc, licet ad modicum

6 γίνεσθαι. Καθ' ὃν καιρὸν οὔτε τὰ Χριστιανῶν ἡσύ-
χαζεν, ἀλλὰ δι' Ἀθανάσιον καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου 118
7 λέξιν περὶ τὰς ἐκκλησίας πόλεμος ἦν. Ἐν τούτοις
καθεστώτων τῶν πραγμάτων, Μαγνέντιος περὶ τὰ
ἑσπέρια μέρη ἐπεφύη τύραννος· ὃς Κώνσταντα τὸν[c]
τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεύοντα περὶ τὰς Γαλλίας
8 διάγοντα ἐκ συσκευῆς ἀνεῖλε. Οὗ γενομένου, ἐμφύ-
λιος μέγιστος ἀνερριπίσθη πόλεμος. Μαγνέντιος
μὲν γὰρ ὁ τύραννος πάσης Ἰταλίας ἐκράτει, Ἀφρικήν
τε καὶ Λιβύην ὑφ' ἑαυτῷ πεποίητο, καὶ αὐτὰς τὰς
9 Γαλλίας ἔσχε λαβών. Ἐν Ἰλλυρικοῖς[d] δὲ ἐν[e] Σιρ-
μίῳ πόλει ὑπὸ[f] τῶν στρατιωτῶν ἕτερος ἐπῆρτο τύ-
10 ραννος· ὄνομα δὲ αὐτῷ Βετρανίων. Οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὴν Ῥώμην ταραχὴ κατεῖχεν· τοῦ Κωνσταντίου[g]
γὰρ ἀδελφιδοῦς ἦν[h], ᾧ Νεπωτιανὸς ὄνομα, ὃς ἀντε-
ποιεῖτο τῆς βασιλείας χειρὶ μονομάχων δορυφορού-

[c] Ita F. M. τὸν om. editt.

[d] ἰλλυριοῖς M.

[e] ἐν Σιρμίῳ om. F. M.

[f] ἕτερος ὑπὸ τ. σ. ἐπῆρτο F. M.

[g] "Scribendum est Κωνσταντίνου. Erat enim Nepotianus Eutropiæ sororis Constantini filius, ut scribitur in Victoris Epitome, et apud Eutropium. Certe Epiphan. Schol. ita legit ut emendavi. Sed in eo fallitur quod fratruelem dixit Constantini, qui erat sororis filius. Sic enim vertit; *fratruelis namque Constantini Nepotianus nomine imperium assumpserat, gladiatorum manu suffultus.*" VALESIUS.

[h] ἦν et mox ὃς om. M.

tempus, superiores fuisse videbantur. Eodem tempore res quoque Christianorum haud multo pacatiores fuere: sed propter Athanasium et ob vocem consubstantialis, bellum per ecclesias erat. Dum in hoc statu res essent, in occidentis partibus Magnentius quidam tyrannus exoritur: qui Constantem earum partium imperatorem in Galliis tum degentem, per insidias interemit. Quo facto, ingens bellum civile conflatum est. Nam Magnentius quidem tyrannus universa Italia potiebatur. Africam quoque sub ditionem suam redegerat: ipsasque adeo Gallias obtinebat. In Illyrico vero apud urbem Sirmium alter a militibus levatus est tyrannus, nomine Vetranio. Sed et in urbe Roma tumultus haud exiguus fuit. Nam Nepotianus sororis Constantii filius, gladiatorum manu stipatus, imperium arripuerat. Verum hunc

11 μενος. Νεπωτιανὸν μὲν οὖν οἱ Μαγνεντίου καθεῖλον
στρατηγοί. Μαγνέντιος δὲ ἐπιὼν πάντα τὰ ἑσπέρια
κατεστρέφετο.

ΚΕΦ. Κϛ.

Ὡς τοῦ βασιλέως τῶν ἑσπερίων τελευτήσαντος αὖθις[i] τῶν ἰδίων ἐξεβλήθησαν τόπων Παῦλος καὶ Ἀθανάσιος· καὶ ὡς Παῦλος μὲν εἰς ἐξορίαν ἀγόμενος ἀνῃρέθη· Ἀθανάσιος δὲ ἀπέδρα.

1 Τούτων δὲ πάντων τῶν κακῶν σύρροια ἐν βραχεῖ
γέγονε χρόνῳ· τετάρτῳ γὰρ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν
ἐν Σαρδικῇ σύνοδον γέγονε[k], κατὰ τὴν ὑπατείαν A. D.
2 Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ. Τούτων ἀγγελθέντων, ἐδόκει 350.
μὲν εἰς Κωνστάντιον μόνον περιεληλυθέναι τὰ τῆς
βασιλείας. αὐτοκράτωρ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς ἀνα-
δειχθεὶς μέρεσι, κατὰ τῶν τυράννων παντοῖος ἦν εὐ-
3 τρεπίζεσθαι. Καιρὸν δὲ εὔκαιρον οἱ πρὸς Ἀθανάσιον
διαφερόμενοι εὑρηκέναι νομίσαντες, αὖθις κατ' αὐτοῦ
καὶ μηδέπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστάντος μεγίστας 119
διαβολὰς ἐξειργάζοντο· διδάσκουσί τε τὸν βασιλέα
Κωνστάντιον, ὡς εἴη πᾶσαν ἀνατρέπων Αἴγυπτον

[i] αὖθις παῦλος καὶ ἀθανάσιος ἐξωρίσθησαν. M.

[k] ἢ γέγονεν F.

quidem Magnentii duces peremere. Ipse vero Magnentius reliquas occidentis provincias hostiliter invadens, universa vastabat.

CAPUT XXVI.

Qualiter mortuo occidentis partium imperatore, Paulus et Athanasius iterum suis sedibus pulsi: et Paulus quidem cum in exilium abduceretur, occisus est: Athanasius fuga se proripuit.

Atque hæc omnia mala uno fere eodemque tempore confluxerunt. Quarto enim anno post Serdicense concilium hæc gesta sunt, consulatu Sergii et Nigriniani. Quæ cum nuntiata essent, totius quidem imperii summa ad unum videbatur pervenisse Constantium. Ipse vero in orientis partibus imperator appellatus, adversus tyrannos totis viribus se accinxit. Interea inimici Athanasii opportunum tempus sibi oblatum rati, rursus in illum nondum Alexandriam ingressum, gravissimas calumnias confingunt: docentque imperatorem Constantium, universam Ægyptum

4 καὶ Λιβύην. Μάλιστα δὲ τὴν διαβολὴν ηὔξησεν τὸ
χειροτονίας αὐτὸν ἐν ἀλλοτρίαις παροικίαις ποιήσα-
σθαι. Ἀθανάσιος δὲ ἐν τοσούτῳ καταλαβὼν τὴν
Ἀλεξάνδρειαν συνόδους τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπων
συνήθροισεν· οἱ ὁμόφωνα ἐψηφίσαντο τοῖς τότε ἐν
Σαρδικῇ συνελθοῦσι καὶ τῇ παρὰ Μαξίμου ἐν τοῖς
5 Ἱεροσολύμοις γενομένῃ συνόδῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ
αὐτὸς πάλαι τῇ Ἀρειανῇ κατεχόμενος δόξῃ, πάντα
τὰ μικρὸν ἔμπροσθεν αὐτῷ δεδογμένα εἰς τοὐναντίον
6 μετέστρεφε. Καὶ πρῶτον μὲν τῆς Κωνσταντίνου
πόλεως τὸν ἐπίσκοπον Παῦλον ἐξόριστον γενέσθαι
ἐκέλευσεν, ὃν οἱ ἀπαγαγόντες ἐν Κουκουσῷ[1] τῆς
Καππαδοκίας ἀπέπνιξαν. Μαρκέλλου δὲ ἐκβλη-
θέντος, αὖθις τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ ἐκκλησίας ἐγκρατὴς
Βασίλειος γέγονε. Λούκιος δὲ ὁ τῆς Ἀδριανουπό-
7 λεως σιδηροδέσμιος ἐν εἱρκτῇ διεφθάρη. Τοσοῦτο
δὲ ἐπεκράτησε τὰ περὶ Ἀθανασίου λεγόμενα, ὡς εἰς
ἄμετρον ὀργὴν ἐκπεσεῖν τὸν βασιλέα κελεῦσαί τε
ἀναιρεθῆναι αὐτὸν, ἔνθα ἂν εὑρίσκοιτο· σὺν αὐτῷ

[1] κουκουσσῷ M., et cod. F. teste Valesio. Si ita est, prætermisit collator noster.

ac Libyam ab illo subverti. Porro criminatio ex eo potissimum augebatur, quod is in aliorum ecclesiis ordinationes facere præsumpsisset. In hoc rerum statu ingressus Alexandriam Athanasius, episcoporum Ægypti concilia congregavit. Qui quidem convenientem prorsus cum Serdicensi synodo, et cum ea quam Hierosolymis Maximus convocaverat, tulere sententiam. At imperator, qui jampridem Arianorum opinione erat imbutus, cuncta quæ paulo ante statuerat in contrarium mutavit. Ac primum quidem Constantinopoleos episcopum Paulum deportari in exsilium jubet. Quem quidem hi qui abducebant, in oppido Cappadociæ Cucuso strangularunt. Marcello quoque expulso, Ancyranæ ecclesiæ sacerdotium iterum obtinuit Basilius. Lucius vero Hadrianopoleos episcopus, catenis ferreis vinctus in carcere interiit. Ea porro quæ de Athanasio dicebantur, tantum ponderis atque auctoritatis habuerunt, ut imperator incredibili furore succensus, necari illum jusserit ubicumque esset repertus, et una cum

δὲ Θεόδουλον καὶ Ὀλύμπιον, προεστῶτας ἐκκλησιῶν
8 ἐν Θρᾴκῃ. Ἀθανάσιον δὲ τὰ τῷ βασιλεῖ δεδογμένα
οὐκ ἔλαθεν· ἀλλὰ προαισθόμενος αὖθις φυγῇ ἐχρή-
σατο, καὶ οὕτως τὴν ἀπειλὴν τοῦ βασιλέως διέφυγεν.
9 Ταύτην αὐτοῦ τὴν φυγὴν διέβαλλον οἱ ἀρειανίζοντες,
καὶ μάλιστα Νάρκισσος ὁ Νερωνιάδος τῆς ἐν Κιλικίᾳ
ἐπίσκοπος καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας καὶ Λεόντιος ὁ
τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας τότε προεστηκώς· ὅστις
ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας, ὅτι γυναικὶ
συνδιημερεύων Εὐστολίῳ[m] ὄνομα, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν
αἰσχρὰν ὑπόνοιαν ἐπικρύψαι σπουδάσας τῶν γεννητι-
κῶν ἐξέτεμεν ἑαυτὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ παρρησιέστερον[n]
τῇ γυναικὶ συνδιῆγεν, ὡς μὴ ἔχων δι' ἃ εἰς αὐτὴν
10 διεβάλλετο. Γνώμῃ δὲ καὶ σπουδῇ τοῦ βασιλέως
Κωνσταντίου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας προεβλήθη
ἐπίσκοπος μετὰ Στέφανον, ὃς Πλάκιτον διεδέδεκτο
πρότερον. τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου.

[m] Εὐστολίῳ om. Stephan. supplevit Christoph. in Genev.

[n] παρρησιάιτερον F. M. Conf. ἡσυχαίτερον infra, c. 28. §. 17.

illo Theodulum atque Olympium, ecclesiarum in Thracia præsules. Verum imperatoris mandata Athanasium minime latuerunt. Qui rem præsentiens, denuo fugam arripuit, atque hoc modo minas principis evasit. Hanc illius fugam criminati sunt Ariani: præcipue Narcissus Neroniadis Ciliciæ urbis episcopus, Georgius Laodiceæ, et Leontius qui Antiochenæ ecclesiæ tunc temporis præsidebat. Qui cum esset presbyter, eo dignitatis gradu dejectus fuerat, propterea quod cum muliere quadam, Eustolio nomine, perpetuo degens, ut omnem turpis cum illa consuetudinis suspicionem adimeret, genitalia sibi membra præciderat: atque exinde liberius cum ea versabatur, utpote jam carens illis propter quæ antea in suspicionem criminis vocabatur. Postea tamen sententia ac studio imperatoris Constantii, ad Antiochensis ecclesiæ episcopatum promotus fuerat post obitum Stephani, qui Flaccillo successerat. Sed de illo hactenus.

ΚΕΦ. ΚΖ. 120

Ὡς[o] Μακεδόνιος τοῦ θρόνου ἐπιλαβόμενος πολλὰ κακὰ τοὺς μὴ φρονοῦντας τὰ αὐτοῦ πεποίηκε.

1 Τότε δὲ καὶ ἐν Κωνσταντίνου πόλει Μακεδόνιος
τῶν ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γίνεται, Παύλου ἐκποδὼν
γενομένου καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, παρρησίαν τε παρὰ
βασιλεῖ μεγίστην κτησάμενος Χριστιανικὸν ἐκίνησε
πόλεμον, οὐχ ἧττονα ἢ ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐποίουν
2 οἱ τύραννοι. Πείσας τε[p] τὸν βασιλέα συλλαμβάνε-
σθαι αὐτῷ πορθοῦντι τὰς ἐκκλησίας παρασκευάζει
νόμῳ κυροῦσθαι ὅσα κακῶς πράττειν ἐβούλετο.
3 Καὶ τὸ ἐντεῦθεν κατὰ πόλεις μὲν νόμος προὐτίθετο,
στρατιωτικὴ δὲ χεὶρ ὑπουργεῖν κεκέλευστο τοῖς τοῦ
βασιλέως θεσπίσμασιν. ἐξωθοῦντό τε οἱ φρο-
νοῦντες τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν μόνον
4 ἀλλ' ἤδη καὶ ἐκ τῶν πόλεων. Καὶ τὸ μὲν πρότερον
περὶ τὸ ἐξωθεῖν μόνον ἐσχόλαζον[q]· προβαίνοντος δὲ

o Ὅτι παύλου ἐξορισθέντος μακεδόνιος αὖθις κατασχὼν πολλὰ κακὰ τοῖς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦσιν πεποίηκεν. M.

p Ita F. M. C. πείσας γὰρ τὸν Vales. πείσαντες τὸν Stephan. quod corruptum est e τε τὸν, sicut etiam emendare voluerunt Christophors. et Scaliger. Vid. marg. Genev.

q ἐσπούδαζον, et γρ. ἐσχόλαζον ead. man. marg., M.

CAPUT XXVII.

Quomodo Macedonius, cum sedem Constantinop. occupavisset, eos qui ab ipso dissentiebant, plurimis malis affecit.

Ea tempestate Macedonius apud Constantinopolim ecclesiis potitus est, Paulo, sicut diximus, e medio sublato. Qui maximam libertatem apud principem nactus, bellum inter Christianos commovit, nihilo levius eo quod tunc temporis a tyrannis gerebatur. Nam cum persuasisset imperatori, ut sibi ecclesias vastanti opem ferret, operam dedit ut quæcunque nefarie agere decreverat, lege lata confirmarentur. Continuo igitur in singulis civitatibus proposita lex est, et militaris manus ad præceptorum regalium executionem destinata. Pellebantur non modo ab ecclesiis, verum etiam ex civitatibus, quicunque consubstantialis fidem asserebant.

τοῦ κακοῦ ἐπὶ τὸ ἀναγκάζειν συγκοινωνεῖν αὐτοῖς
ἐτρέποντο μικρὰ τῶν ἐκκλησιῶν φροντίσαντες. ἦν
δὲ ἡ ἀνάγκη οὐ μείων, ἧς πρότερον παρέσχον οἱ τοῖς
5 ἀγάλμασι προσκυνεῖν ἀναγκάσαντες. Καὶ γὰρ παν-
τοίας αἰκίας προσέφερον, καὶ στρεβλώσεις ποικίλας
καὶ δημεύσεις χρημάτων· ἐξορίαις τε πολλοὶ ὑπεβάλ-
λοντο· καὶ οἱ μὲν ταῖς βασάνοις ἐναπέθνησκον· οἱ
6 δὲ ἐφθείροντο, κατὰ τὰς ἐξορίας ἀπαγόμενοι. Καὶ
ταῦτα ἐγίνοντο κατὰ πάσας μὲν τὰς ἀνατολικὰς πό-
7 λεις, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει. Τοῦ-
τον μὲν οὖν τὸν ἐμφύλιον διωγμὸν βραχὺν ὄντα
πρότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρελθὼν Μακεδόνιος
8 ηὔξησεν. Αἱ δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα πόλεις καὶ Ἰλ-
λυριοὺς καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἔμμενον ἔτι ἀσάλευτοι,
τῷ συμφωνεῖν τε ἀλλήλοις καὶ τὸν παραδοθέντα ἐκ
τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανόνα κρατεῖν.

Et initio quidem id unum agebant, ut eos expellerent. Postea vero progrediente ulterius malo, ad id se verterunt ut communicare sibi etiam invitos cogerent; parum scilicet de ecclesiis solliciti. Eratque ea vis nihilo minor illa, quam olim adhibuerant hi qui Christianos ad simulacrorum cultum adigebant. Quippe verbera ac tormenta, et omnis generis cruciatus admovebantur. Alii bonorum proscriptione, alii exsilio multati sunt. Et hi quidem in ipsis cruciatibus interierunt: illi vero dum ad exsilium abducerentur, necati sunt. Et hæc quidem per omnes urbes orientalis imperii gerebantur, maxime vero Constantinopoli. Hanc intestinam persecutionem, cum antehac modica esset, Macedonius episcopatum adeptus auxit plurimum. Achaiæ vero et Illyrici civitates, et reliquæ occiduarum partium ecclesiæ, tranquillæ adhuc erant et inconcussæ; tum quod inter se consentirent; tum quod fidei regulam a Nicæno concilio traditam constantissime retinerent.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ[r] τῶν γεγονότων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Ἀρειανοῦ, ἐκ τῆς Ἀθανασίου διηγήσεως.

1 Οἷα δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Γεώργιος ὑπὸ τὸν αὐτὸν
χρόνον εἰργάζετο, τῆς φωνῆς Ἀθανασίου τοῦ πε-
πονθότος καὶ παρόντος τοῖς γινομένοις ἐπάκουσον.
2 Ἐν γὰρ τῷ ἀπολογητικῷ περὶ τῆς φυγῆς ἑαυτοῦ
λόγῳ κατὰ λέξιν περὶ τῶν ἐκεῖ γεγενημένων φησί.
3 Καὶ γὰρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπεφύησαν[s] ζητοῦντες 121
πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. καὶ γέγονε τὰ[t] ὕστερα χεί-
ρονα τῶν πρώτων· στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλη-
σίαν ἐκύκλωσαν, καὶ τὰ πολέμων ἀντὶ τῶν εὐχῶν ἐγίνετο.
εἶτα εἰσελθὼν[u] τῇ τεσσαρακοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀπο-
σταλεὶς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος ηὔξησεν ἃ παρ' αὐτῶν
4 μεμάθηκε κακά. Μετὰ γὰρ[x] τὰ ἕβδομα τοῦ Πάσχα
παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο· ἐπίσκοποι ἤγοντο
ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι· ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἡρπάζοντο

[r] Titulum omnino omittit M.

[s] πάλιν ἐπεφ. ζητ. πάλιν Athan. Apol. de Fug. 6.

[t] γέγονε χείρονα τὰ νῦν τῶν πρότερον Athan.

[u] ἐλθὼν Athan. Thdrt. E. H. ii. 14.

[x] γὰρ om. Niceph. E. H. ix. 29.

CAPUT XXVIII.

De malis Alexandriæ perpetratis a Georgio Ariano, ex narratione ipsius Athanasii.

Quæ vero Georgius eodem tempore Alexandriæ perpetrarit, ipsum Athanasium qui ea pertulit et qui cunctis interfuit, narrantem audiamus. Hic igitur in apologetico quem de fuga sua conscripsit, de his quæ tunc gesta sunt loquens, his utitur verbis.

Inde enim venerunt Alexandriam, iterum me quærentes ad necem. Et quæ tum gesta sunt, longe pejora fuere prioribus. Milites enim repente ecclesiam circumdederunt, et in orationis locum successit prœlium. Post hæc Georgius qui ex Cappadocia ab ipsis missus fuerat, quadragesimæ tempore superveniens, scelera quæ ab ipsis didicerat, adauxit. Nam post octavas Paschæ, virgines in carcerem trudebantur; episcopi a militibus ducebantur vinculis constricti: pupillorum viduarumque

οἰκίαι[y] τε καὶ ἄρτοι· ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο·
καὶ νυκτὸς οἱ[z] Χριστιανοὶ κατεφέροντο· ἐπεσφραγί-
σθησαν[a] οἰκίαι· καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν
5 ἐκινδύνευον. Καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα, δεινότερα δὲ τὰ μετὰ
ταῦτα τετολμημένα[b]. τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν
Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητή-
ριον εὔξασθαι, διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς
6 Γεώργιον κοινωνίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος
αὐτὸς παροξύνει τὸν στρατηλάτην Σεβαστιανὸν Μανι-
χαῖον ὄντα. καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιω-
τῶν ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων
7 ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. Καὶ ολί-
γους εὑρὼν εὐχομένους, οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν διὰ τὴν
ὥραν ἀναχωρήσαντες ἔτυχον[c], τοιαῦτα εἰργάσατο[d], οἷα
8 παρ' αὐτῶν ἔπρεπε πραχθῆναι. Πυρκαϊὰν γὰρ ἅψας[e],
καὶ στήσας παρθένους παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν
9 αὐτὰς τῆς Ἀρείου πίστεως εἶναι. Ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς

[y] αἱ οἰκίαι, καὶ ἁρπαγαὶ καὶ ἔφοδοι Thdrt. *Domus abripiebantur et invasiones in domibus agebantur* Epiphan. H. T. v. 3.

[z] οἱ om. Thdrt.

[a] ἀπεσφραγίσθησαν M. Niceph.

[b] τολμήματα Athan.

[c] ἦσαν Athan. Thdrt.

[d] εἰργάσατο οἷα π. αὐ. ἔπρ. ἀκούσαντα πρᾶξαι Athan. *Talia gessit qualia ab eis decebat impleri* Epiphan. Contra εἰργάσαντο οἷα π. α. ἐ. ἀκούσαντα πρᾶξαι Thdrt, quod sibi non convenit. Reliqui tamen omnes εἰργάσαντο.

[e] ἀνάψας Athan. Thdrt.

ædes et annonæ diripiebantur: irruptiones in domos factæ: Christiani noctu ad tumulum deportati. Obsignabantur domus, et clericorum fratres pro fratribus suis periclitabantur. Gravia quidem ista: sed multo graviora fuere quæ postea commissa sunt. Hebdomade enim quæ est post sanctam Pentecosten, populus cum jejunasset, orationis causa egressus est ad cœmeterium, eo quod omnes communionem cum Georgio aversarentur. Quod ubi didicit nequissimus Georgius, Sebastianum ducem, secta Manichæum, adversus eos instigat. Ille cum multitudine militum armatorum, gladios districtos arcusque et tela gestantium, impetu facto in populum irruit die Dominico. Paucisque inventis qui orationi vacabant: plerique enim ob tempus diei jam discesserant, talia gessit, qualia decuit eum agere qui Arianis parebat. Incenso enim rogo, virgines igni admotas profiteri coegit, se Arianas esse. Et cum illas invicto animo esse flammasque con-

ἔβλεπε καὶ μὴ φροντιζούσας τοῦ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν οὕτω κατέκοψεν αὐτὰς[f] εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μετὰ χρόνον
10 μόγις[g] ἐπιγνωσθῆναι. Ἄνδρας τε[h] κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε· ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθὺς τεμὼν ἐν ἑαυταῖς ἐχούσας[i] ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων οὕτως ἐξέδειρεν, ὡς τινὰς μὲν πολλάκις χειρουργηθῆναι διὰ τοὺς ἀποπαγέντας[k] ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, τινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν.
11 Πάντας μὲν οὖν τοὺς περιλειφθέντας ἀθρόως καὶ τὴν[l] παρθένον ἐξώρισαν[m] εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν. τὰ δὲ σώματα τῶν τετελευτηκότων οὐδὲ τοῖς ἰδίοις κατὰ τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι[n] συνεχώρησαν· ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν, ἄταφα βαλόντες[o] ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν
12 τὴν τοσαύτην ὠμότητα. Πράττουσι δὲ τοῦτο πεπλανημένοι τῇ διανοίᾳ οἱ παράφρονες. τῶν γὰρ οἰκείων τῶν

f αὐτὰς hic om. Athan. αὐτὰς κατέκοψεν Thdrt.

g μόγις αὐτὰς Athan. αὐτὰς μόλις Thdrt.

h δὲ Athan. Thdrt.

i ἐχούσαις F. M. Athan. Niceph.

k ἐναποπαγέντας Athan. Thdrt.

l τὰς παρθένους Thdrt. Niceph. *quandam virginem* Epiphan.

m ἐξώρισεν M. Niceph. "Magis placet cod. Flor. ac Sfort. ἐξώρισεν. Ut hæc de Sebastiano Duce Ægypti intelligantur, qui tum vice sacra judicabat." VALESIUS. Sed nihil hic de F. (i. e. cod. Flor.) retulit collator noster.

n $\overset{\beta}{\text{συνεχώρησαν}}$ $\overset{\alpha}{\text{ἀποδοθῆναι}}$ (sic) M. ἀποδ. πεποιήκασιν Athanas. Thdrt.

o βάλλοντες F. λιπόντες M. Niceph. *relinquens* Epiphan.

temnere videret, detractis quibus tegebantur velis, ita faciem illarum cecidit, ut post multos dies ægre agnoscerentur. Viros autem quadraginta comprehensos, novo quodam et inusitato modo verberavit. Virgis enim palmeis recens ex arbore desectis, quæ suos adhuc haberent aculeos, terga illorum ita dilaceravit, ut quidam ex eis ob aculeos altius infixos atque impactos, chirurgorum opera diutius usi fuerint: nonnulli dolorem verberum non ferentes, mortem oppetierint. Reliquos omnes, et cum iis virginem quandam in majorem Oasim relegavit. Porro mortuorum cadavera, initio quidem propinquis reddi minime sinebant: sed insepulta projicientes, prout ipsis visum erat occultabant, ne tantæ crudelitatis conscii viderentur. Verum vecordes isti, errore mentis obcæcati id agebant. Nam cum mortuorum necessarii, ob confessionem quidem illorum gauderent: ob insepulta autem

τετελευτηκότων χαιρόντων μὲν διὰ τὴν ὁμολογίαν θρηνούντων δὲ διὰ τὰ σώματα, μεῖζον[p] ἐξηχεῖτο κατ' αὐτῶν
13 ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. Καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Λιβύων ἐξώρισαν μὲν[q] ἐπι- 122
σκόπους Ἀμμώνιον, Θμουῒν[r], Γάϊον, Φίλωνα[s], Ἑρμῆν, Πλήνιον, Ψενόσιριν, Νειλάμμωνα, Ἀγάθωνα[t], Ἀνάγαμφον, Μάρκον[u], Ἀμμώνιον, ἕτερον Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδέλφιον, Ἀθηνόδωρον, καὶ πρεσβυτέρους[x] Ἱέρακα καὶ Διό-
14 σκορον. Καὶ οὕτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὥς τινας μὲν αὐτῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς, τινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν· ἐφυγάδευσαν[y] δὲ ἐπισκόπους πλείους ἢ[z] τριάκοντα. σπουδὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαὰβ, εἰ δυνατὸν ἐξᾶραι τὴν ἀλήθειαν.

p μείζων Thdrt.

q ἐπισκόπους μὲν Thdrt.

r Μουΐον Athan. Thdrt. *Muium* Epiphan.

s Ita Athan. Thdrt. Niceph. Φίλονα codices et editt.

t Ἀγαθὸν Athan. Ἀγάπιον Thdrt.

u Ita Athan. Μάρκον, Ἀμμώνιον ἕτερον, καὶ Μάρκον ἕτερον, Δρα. Thdrt. Ἀνάγαμφον, Ἀμμώνιον ἕτερον, Μάρκον, Δρα. Niceph. Ἀνάγαμφον Ἀμμώνιον Μάρκον F. M. Stephan. Post Ἀδέλφιον Christophorsonus inseruit Ἀμμώνιον ἕτερον καὶ ἕτερον Μάρκον, quod recepit in textum suum Valesius; non agnoscunt vero F. M. Athan. Thdrt. Niceph. Epiph. Stephan.

x πρεσβυτέρους δὲ Thdrt.

y "Ita Athan. Sed Thdrt. ii. 14. ἐφόνευσαν. Quod verius puto." VALESIUS. "Mire variat Thdrt., ejusque lectionem germanam putat Valesius. Sed mendosam eam esse arbitramur. Nam præterquam quod omnes MSS. et editi Athanasii, Socratis, et Nicephori habent ἐφυγάδευσαν, hæc lectio vera comprobatur ex Apologia ad Constantium ubi sic legitur: καὶ ἐξωρίσθησαν μὲν δέκα καὶ ἕξ, τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν, οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. Benedict. in Athan. Apol. de Fuga, p. 324." Reading.

z ἢ om. F.M. Athan. Niceph.

cadavera mœrore conficerentur, tanto manifestius convicta impietas istorum et crudelitas divulgabatur. Post hæc autem ex Ægypto et utraque Libya in exsilium deportarunt, episcopos quidem: Ammonium, Thmuim, Cajum, Philonem, Hermen, Plinium, Psenosirim, Nilammonem, Agathonem, Anagamphum, Ammonium alterum et Marcum, Dracontium, Adelphium et Athenodorum: presbyteros vero Hieracem et Dioscorum. Eosque cum ducerent, tanta acerbitate tractarunt, ut quidam eorum per itinera, alii in ipso exsilii loco mortui sint. Episcopos vero plures quam triginta, in fugam egerunt. Idem enim illis studium erat quod olim Achaab, ut veritatem e medio tollerent.

15 Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος περὶ τῶν ὑπὸ Γεωργίου
κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν γενομένων οἰκείαις διεξῆλθε
16 φωναῖς. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα ἐστρατο-
πεδεύετο· ἦγε γὰρ αὐτὸν ἐκεῖσε τῶν δημοσίων χρειῶν
ἡ ἀνάγκη· μάλιστα δὲ ἡ Βετρανίωνος[a] ὑπὸ τῶν
17 στρατιωτῶν ἀναγόρευσις. Γενόμενος δὲ ἐν Σιρμίῳ
κατὰ συνθήκας ἐντυγχάνει τῷ Βετρανίωνι, κατασκευ-
άζει τε μεταθέσθαι τοὺς ἀνακηρύξαντας αὐτὸν στρα-
τιώτας· οἱ καὶ μεταθέμενοι Κωνστάντιον μόνον ἀνε-
φώνουν Αὔγουστον καὶ βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα·
Βετρανίωνος δὲ οὐδαμοῦ μνήμη βοώντων ἐγίνετο.
18 Ὁ δὲ εὐθὺς αἰσθόμενος προδίδοσθαι, παρὰ τοὺς πόδας
ἐκυλινδεῖτο τοῦ βασιλέως. Κωνστάντιος δὲ αὐτοῦ
περιελὼν τὸν βασιλικὸν στέφανον καὶ τὴν ἁλουργίδα
φιλανθρωπεύεται, παραινέσας ἰδιωτικῷ σχήματι ἡσυ-
χέστερον[b] διάγειν· πρέπειν γὰρ τῷ προβεβηκότι
τὴν ἡλικίαν ἀπραγμονέστερον βιοῦν ἢ ἔχειν ὄνομα
19 φροντίδων μεστόν. Τὰ μὲν οὖν κατὰ Βετρανίωνα

a βρετανίωνος, et sic tribus proxime sequentibus locis, M.
b ἡσυχαίτερον F. quod "nequaquam spernendum" esse censuit Valesius.

Hæc de iis quæ a Georgio gesta sunt Alexandriæ Athanasius ad verbum scribit. Interea vero imperator exercitum duxit in Illyricum; illuc enim illum proficisci cogebat publica necessitas, et præcipue quod Vetranio illic a militibus imperator appellatus fuisset. Cumque Sirmium venisset, icto fœdere, in colloquium venit cum Vetranione: effecitque ut milites qui imperatorem illum renuntiaverant, ad partes suas transirent. Illi ergo a Vetranione deficientes, solum Constantium Augustum atque imperatorem acclamaverunt, nulla Vetranionis mentione facta. Qui statim proditum se intelligens, ad pedes imperatoris provolutus est. At Constantius, detracta illi purpura ac regio diademate, benigne et clementer erga eum se gessit, monens ut in privati habitu tranquillius degeret. Quippe homini ætate provecto, vitam negotiorum expertem magis convenire, quam nomen plenum curæ ac sollicitudinis. Et res quidem Vetranionis hunc exitum habuere. Imperator vero amplissimos ei reditus ex pub-

τοιαύτην ἔσχε τὴν ἔκβασιν. Ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῷ
παντοίαν δαπάνην ἐκ δημοσίων φόρων ἐκέλευσε δί-
20 δοσθαι. Πολλάκις δὲ αὐτῷ ὕστερον ἐν Προύσῃ τῆς
Βιθυνίας διάγοντι γράφων ἐδήλου, ὡς εἴη μεγίστων
ἀγαθῶν αἴτιος αὐτῷ[c] γεγονώς, ἀπαλλάξας φροντίδων
καὶ ὅσα σύνεστι τῇ βασιλείᾳ κακά· οὐκ εὖ τε
πράττειν ἔλεγεν αὐτὸν[d], ὅτι ὧν ἐκείνῳ παρέσχεν, αὐ-
21 τὸς οὐκ ἀπέλαυσε. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων
λελέχθω. Τότε δὲ[e] ὁ βασιλεὺς Γάλλον μὲν ἀνεψιὸν
ἑαυτοῦ Καίσαρα καταστήσας, τό τε οἰκεῖον θεὶς αὐτῷ
ὄνομα, εἰς τὴν Συρίας Ἀντιοχείαν ἔπεμψε, φρουρεῖ-
22 σθαι τὰ τῆς ἑῴας μερη δι' αὐτοῦ προνοούμενος. Ὅτε
καὶ ἐπιστάντος αὐτοῦ τῇ Ἀντιοχέων, τὸ τοῦ Σωτῆρος
σημεῖον περὶ τὴν ἀνατολὴν ἐφάνη· στύλος γὰρ
σταυροειδὴς ἐν τῷ οὐρανῷ ὀφθεὶς μέγιστον θαῦμα
23 τοῖς ὁρῶσιν ἐγένετο. Τοὺς δὲ ἄλλους αὐτοῦ στρα-
τηγοὺς σὺν δυνάμει πολλῇ κατὰ Μαγνεντίου[f] προὔ- 123
πεμπε· παρεῖλκέ τε ἐν τῷ Σιρμίῳ προσμένων τὰ
ἐκβησόμενα.

c αὐτῷ αἴτιος M. d αὐτὸν M. e δὲ om. M. f μαγνητίου F.

licis functionibus præberi jussit: ac sæpenumero ad illum Prusæ in Bithynia degentem literas scribens, affirmavit sese illi maximorum bonorum auctorem fuisse, qui tot ac tantis curis atque ærumnis quæ imperium comitari solent, ipsum liberasset. Nec se recte agere, qui iisdem illis, quæ ipsi præstiterat, bonis minime frueretur. Sed de his hactenus. Per idem tempus imperator Constantius Gallum patruelem suum Cæsarem nuncupavit: impositoque illi suo nomine, misit eum Antiochiam Syriæ, eo consilio ut orientis partes per illum defenderentur. Qui dum Antiochiam ingrederetur, signum salvatoris in oriente apparuit. Nam columna quædam effigiem crucis gerens, in cœlo visa, maximum stuporem spectantibus incussit. Reliquos vero duces dum ingentibus copiis adversus Magnentium præmisit. Ipse iterim Sirmii degens, rerum eventum opperiebatur.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ Φωτεινοῦ τοῦ αἱρεσιάρχου.

1 Τότε δὴ καὶ Φωτεινὸς ὁ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας προ-
εστηκὼς τὸ παρευρεθὲν αὐτῷ δόγμα φανερώτερον
ἐξεθρύλει[g]. διὸ ταραχῆς ἐκ τούτου γενομένης, ὁ
βασιλεὺς σύνοδον ἐπισκόπων ἐν τῷ Σιρμίῳ γένεσθαι
2 ἐκέλευσε. Συνῆλθον οὖν ἐκεῖ τῶν μὲν ἀνατολικῶν
Μάρκος ὁ Ἀρεθούσιος, Γεώργιός τε ὁ Ἀλεξανδρείας,
ὃν οἱ ἀρειανίζοντες ἔπεμψαν ἀποκινήσαντες Γρηγό-
ριον, ὥς μοι πρότερον[h] εἴρηται, Βασίλειός τε ὁ ἐκ-
βληθέντος Μαρκέλλου τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ προεστὼς
ἐκκλησίας, Παγκράτιος Πηλουσίου, Ὑπατιανὸς Ἡρα-
3 κλείας. Τῶν δὲ δυτικῶν Οὐάλης Μουρσῶν, καὶ ὁ
περιβόητος τοῖς τότε ἀνθρώποις Ὅσιος ὁ τῆς ἐν
4 Ἱσπανίᾳ Κουδρούβης ἐπίσκοπος ἄκων παρῆν. Οὗ-
τοι μετὰ τὴν ὑπατείαν Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ, καθ' A. D.
ὃν ἐνιαυτὸν διὰ τοὺς ἐκ τῶν πολέμων θορύβους οὐδεὶς 351.
ὕπατος τὰς συνήθεις ὑπατείας ἐπετέλεσε[i], συνελ-

[g] Ita F. ἐξεθρύλλει cæteri. [h] καὶ πρότερον F. M.
[i] ἀπετέλεσε cod. Sfort. (Vales.)

CAPUT XXIX.

De Photino hæresiarcha.

Tunc temporis etiam Photinus ecclesiæ illius antistes, dogma a se excogitatum multo quam antea manifestius prædicabat. Ex quo cum tumultus esset obortus, imperator synodum episcoporum in urbe Sirmio fieri jussit. Conveniunt igitur illuc, ex orientalibus quidem Marcus Arethusius, Georgius episcopus Alexandriæ, quem remoto Gregorio Ariani, sicut antea diximus, in locum illius substituerant: Basilius, qui pulso Marcello Ancyranæ ecclesiæ præsidebat: Pancratius episcopus Pelusii, et Hypatianus Heracliæ. Ex episcopis autem occidentalibus Valens Mursæ, et celeberrimi tunc nominis Hosius, Cordubæ in Hispania episcopus, adfuit invitus. Hi post consulatum Sergii et Nigriniani, quo quidem anno propter tumultus bellicos, nemo solemnem gessit consulatum; Sirmii congregati, cum Photinum dogma Sabellii

θόντες δὲ ἐν Σιρμίῳ, καὶ τὸν Φωτεινὸν τὸ δόγμα 124
Σαβελλίου τοῦ Λίβυος καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως
5 φρονοῦντα φωράσαντες, καθεῖλον εὐθύς. Καὶ τοῦτο
μὲν ὡς καλῶς καὶ δικαίως γενόμενον πάντες ἐπῄνεσαν
καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα· οἱ δὲ ἐπιμείναντες ἔπραξαν
ὅπὲρ[k] οὐ πᾶσιν ἦν ἀρεστόν[l].

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐκτεθεισῶν πίστεων παρουσίᾳ[m] τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου.

1 Ὥσπερ γὰρ καταγινώσκοντες τῶν πάλαι αὐτοῖς
περὶ τῆς πίστεως δεδογμένων, αὖθις ἑτέρας περὶ τῆς
2 πίστεως ἐνομοθέτουν ἐκθέσεις· μίαν μὲν ἣν Μάρκος
ὁ Ἀρεθούσιος ὑπηγόρευσεν Ἑλλάδι γλώσσῃ· ἄλ-
λας[n] δὲ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ, σύμφωνον οὐκ ἐχούσας
οὔτε τὴν λέξιν οὔτε τὴν σύνθεσιν, οὔτε πρὸς ἑαυτὰς

[k] ὃ F. M.

[l] Ita F. C. ἄριστον M. Quinque illas voces post ἔπραξεν om. Stephan. Genev. "Cod. Sfort. ἔπραξαν ὅπερ οὐ πᾶσιν ἦν ἄριστον. Mallem scribere ἀρεστόν." VALESIUS. Conf. Annott.

[m] παρουσίᾳ τ. β. Κ. om. M.

[n] ἄλλην F. M. *aliam Latine* Epiphan. iv. 7. "Scribendum est ἄλλας e cod. Allat. Tres enim fidei formulas Sirmii conscriptas hic recenset Socrates; quarum duas posteriores ait Latino sermone primum scriptas fuisse, ac deinde in Græcum translatas." VALESIUS. τὴν μὲν τῇ Ἑλλήνων φωνῇ τὰς δὲ τῇ Ῥωμαίων Sozom. iv. 12.

Libyci Paulique Samosatensis asserere deprehendissent, statim eum deposuerunt. Et hoc quidem tanquam recte ac jure factum universi et tunc et postea approbarunt. Sed qui illic remanserunt episcopi, aliud quidpiam egerunt, quod non perinde ab omnibus probatum est.

CAPUT XXX.

De fidei formulis Sirmii expositis coram imperatore Constantio.

Quasi enim ea jam condemnarent quæ prius ipsi de fide constituerant, alias fidei formulas denuo promulgaverunt. Unam quam Marcus Arethusius Græco sermone dictavit; alias autem duas Latina lingua conscriptas, quæ nec verbis nec compositione inter se conveniunt, neque cum Græca illa a Marco dictata.

οὔτε μὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἣν ὁ Ἀρεθούσιος ὑπη-
3 γόρευσε. Τὴν μὲν οὖν μίαν τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐκθέ-
σεων τῇ ὑπὸ Μάρκου συντεθείσῃ συζεύξας ἐνταῦθα
ὑποτάξω· τὴν δὲ δευτέραν, ἣν ὕστερον ἐν Σιρμίῳ[o]
ἀνέγνωσαν, τῷ οἰκείῳ τάξομεν[p] τόπῳ, ὅτε τὰ ἐν
4 Ἀριμήνῳ[q] γενόμενα ἐκτιθέμεθα. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀμ-
φότεραι εἰς Ἑλλάδα μετεβλήθησαν γλῶτταν. ἔστι
δὲ ἡ ὑπὸ Μάρκου ὑπαγορευθεῖσα τῆς πίστεως ἔκθεσις
ἥδε.
5 Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν
κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν
6 οὐρανοῖς[r] καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. Καὶ εἰς τὸν μονογενῆ
αὐτοῦ υἱὸν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν[s], τὸν πρὸ
πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, Θεὸν ἐκ
Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τὰ[t] ἐν
τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ
ἀόρατα, λόγον ὄντα, καὶ[u] σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν, καὶ

o "Scribendum est ἐν Ἀριμίνῳ. Ita Epiphan. Schol. *quam in Arimino postea relegerunt*. Vide infra, 37." VALESIUS.

p Ita C. τάξωμεν editt.

q ἀριμίνῳ F.

r οὐρανῷ Athan. De Synod. 27.

s τὸν Χριστὸν Athan.

t τά τε Athan.

u καὶ σοφίαν om. Niceph. ix. 31. *sapientia, et virtus, et vita, et lumen verum* Hilar. De Synod. 38. ed. Bened.

Porro earum quæ Latine sunt editæ, alteram quidem hoc loco ei subjungam quæ a Marco perscripta est. Alteram vero quæ Sirmii postea recitata est, suo loco referemus, ubi ea, quæ gesta sunt Arimini, a nobis exponentur. Sciendum autem est, utramque earum in Græcum sermonem esse translatam. Igitur expositio fidei quæ a Marco dictata est, sic habet.

Credibus in unum Deum Patrem omnipotentem, creatorem et conditorem omnium : ex quo omnis paternitas in cœlo et in terris nominatur. Et in filium ejus unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum : qui ante omnia sæcula ex patre natus est, Deus ex Deo, lumen ex lumine : per quem facta sunt omnia quæ in cœlis sunt et quæ in terra, visibilia et invisibilia. Qui et verbum est et sapientia : lux vera et vita. Qui in novissimis diebus propter nos homo factus est, natusque ex sancta virgine : cruci-

7 ζωήν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρω-
πήσαντα, καὶ[x] γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ
σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα
ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν,
καὶ καθίσαντα[y] ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ
συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀπο-
δοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία
ἀκατάπαυστος οὖσα διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας·
ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξίᾳ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον
8 ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ εἰς
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν Παράκλητον· ὅπερ
ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς
ἄνοδον ἀποστεῖλαι διδάξαι[z] καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντα,
ἔπεμψεν· δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς
9 αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. Τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ
ὄντων τὸν υἱὸν, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως[a], καὶ μὴ ἐκ τοῦ
Θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους
10 οἶδεν ἡ ἁγία καὶ[b] καθολικὴ ἐκκλησία. Πάλιν[c] οὖν ἐροῦ-
μεν, εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει Θεοὺς,

x *Propter nos humanatus est ex sancta Virgine* Epiphan. H. T. v. 7.

y καθεσθέντα ἐν δεξίᾳ Athan.

z καὶ διδάξαι F. M. Niceph.

a *De altera substantia* Hilar.

b καὶ om. Niceph. *sancta ecclesia catholica* Epiphan.

c πάλιν οὖν ἐροῦμεν non agnoscit Hilar.

fixus etiam mortuus ac sepultus : qui surrexit ex mortuis tertia die, et ascendit in cœlum sedetque ad dexteram patris : et in extrema sæculi clausula venturus est, ut judicet vivos ac mortuos, et unicuique reddat mercedem operum suorum. Cujus regnum perpetuum, nec unquam desiturum, in infinita permanet sæcula. Erit enim sedens ad dexteram patris, non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, id est Paracletum : quem pollicitus Apostolis suis Dominus, post ascensum in cœlum misit, ut doceret illos et moneret omnia, per quem etiam sanctificantur animæ eorum qui in ipsum sincere crediderint. Eos autem qui dicunt filium Dei ex iis quæ non erant, aut ex alia esse substantia, non autem ex Deo : et fuisse tempus aut sæculum cum non existeret, alienos a se censet sancta et catholica ecclesia. Iterum ergo dicimus : si quis patrem et filium duos

ἀνάθεμα ἔστω· καὶ εἴ τις λέγων[d] Θεὸν τὸν Χριστὸν
πρὸ[e] αἰώνων υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὑπουργηκότα τῷ πατρὶ εἰς
τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοίη, ἀνάθεμα ἔστω.
11 Εἴ τις τὸν ἀγέννητον, ἢ μέρος[f] αὐτοῦ, ἐκ Μαρίας λέγειν
γεγεννῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις κατὰ πρό-
γνωσιν τὸν[g] ἐκ Μαρίας λέγοι υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ
αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι,
12 καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ
τις[h] τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι
φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις[i] πλατυνομένην τὴν οὐσίαν
τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς
13 οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι[k], ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις ἐν-

[d] λόγον Θεὸν C. *Siquis unum dicens Deum, Christum autem Deum ante sæcula Filium Dei* &c. Hilar.: quod citavit Valesius. *Si quis Deum Christnm ante sæcula Filium Dei ministrantem* &c. Epiphan.

[e] προαιώνιον Niceph. προιαώνιον F.

[f] *Patrem* pro *partem* habet Epiphan; ut mox quoque; scribæ culpa.

[g] πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας Athan. *secundum præscientiam ante Mariam* Epiphan. *secundum præscientiam et prædestinationem ante Mariam* Hilar. de Synod. 42. Itaque videtur πρὸ M. genuinum esse; sive ipsam Fidei Expositionem respicias, sive verba quibus Socrates eam exscripserit. Conf. Benedict. Annot. e. ad Hilar. 38. Nolui tamen textum refragantibus omnibus codd. mutare. Conf. Annott.

[h] εἴ τις τὴν οὐσίαν: hunc fidei articulum post proxime sequentem ponit Niceph. οὐσίαν hic *substantiam* reddunt Hilar. et Epiphan.

[i] *Si quis dilatatam substantiam Dei Filium dicat facere; aut latitudinem substantiæ ejus, sicuti sibi videtur, Filium nominet* &c. Hilar.

[k] Ita F. Niceph. ὀνομάζει cæteri.

dixerit Deos, anathema sit. Et si quis Christum Deum Deique filium ante sæcula esse dicens, eundem non confiteatur in creatione omnium rerum patri ministrasse, anathema sit. Si quis ingenitum, aut partem ejus, ex Maria natum esse audeat dicere, anathema sit. Si quis secundum præscientiam ex Maria dicat filium esse, non autem ante sæcula ex patre natum apud Deum esse, et per eum facta fuisse omnia, anathema sit. Si quis substantiam Dei dilatari aut contrahi dicat, anathema sit. Si quis dilatatam substantiam Dei filium facere dicat, aut dilatationem substantiæ ejus nominet filium, anathema sit. Si quis internum aut prolativum verbum dixerit Dei filium, anathema sit. Si quis filium ex Maria natum, hominem tantum esse dicat, anathema

διάθετον[l] ἢ προφορικὸν λόγον λέγοι[m] τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ,
ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγοι[n] τὸν υἱὸν[o]
τὸν ἐκ Μαρίας, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις Θεὸν καὶ ἄνθρω-
πον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον αὐτὸν
14 νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις[p] τὸ, Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ
ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς, τὸ[q] ἐπ'
ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων Θεῶν εἰρημένον, ἐπ'
ἀναιρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ τῶν αἰώνων Θεοῦ Ἰουδαϊκῶς
15 ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ, Ὁ λόγος σὰρξ
ἐγένετο ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι
νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκότα ἀνειληφέναι τὴν σάρκα,
16 ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ
ἐσταυρωμένον ἀκούων, φθορὰν[r] ἢ πάθος ἢ τροπὴν ἢ
μείωσιν ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. 126
17 Εἴ τις τὸ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς
τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλὰ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν Θεὸν

[l] *Affectivum* Epiphan.

[m] λέγει Athan.

[n] λέγει F. Athan.

[o] τὸν ἐκ Μαρίας υἱὸν Athan.

[p] εἴ τις τὸ Ἐγὼ Θεὸς: hunc articulum post duodecim proxime sequentes ponit Hilar.

[q] τὸ om. Athan. τοῦτο αὐτὸ τὸ Niceph.

[r] τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν Athan., et cod. Leon. Allat., teste Valesio. Mox ad τροπὴν additum in marg. eadem manu κατὰ τὴν θεότητα ἢ μ. M. τροπὴν κατὰ τὴν θεότητα ἢ μείωσιν Niceph. *Dealitatem ejus corruptionem vel passibilitatem aut demutationem aut deminutionem vel interfectionem sustinuisse* &c. Hilar. Nullum τοῦ θεότητα vestigium indicat Epiphan.

sit. Si quis Deum et hominem ex Maria natum esse dicens, ingenitum ipsum intelligat, anathema sit. Si quis illud quod scriptum est: ego Deus primus, et ego postea, nec est alius Deus præter me; quod quidem dictum est ad simulacrorum et falsorum numinum eversionem, Judaico more intelligat, quasi dictum sit ad subversionem unigeniti filii Dei qui est ante sæcula, anathema sit. Si quis audiens hæc verba, verbum caro factum est, verbum in carnem mutatum esse existimet, aut conversionem aliquam patiendo assumpsisse carnem, anathema sit. Si quis unigenitum filium Dei audiens esse crucifixum, divinitatem ejus corruptioni aut passioni aut mutationi obnoxiam fuisse dicat, et diminutionem aliquam vel interitum sustinuisse, anathema sit. Si quis illud: Faciamus hominem, non patrem dixisse ad filium, sed ad semetipsum locutum esse Deum asserat, anathema sit. Si

εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις[s] μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τῷ
Ἀβραὰμ ἑωρᾶσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν, ἢ μέρος
18 αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν
ὡς ἄνθρωπον πεπαλαικέναι[t], ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον Θεὸν,
19 ἢ μέρος[u] αὐτοῦ, λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ, Ἔβρεξε
Κύριος παρὰ[x] Κυρίου, μὴ ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι[y] βεβρεχέναι,
ἀνάθεμα ἔστω· ἔβρεξε γὰρ Κύριος ὁ υἱὸς, παρὰ Κυ-
20 ρίου τοῦ πατρός. Εἴ τις ἀκούων Κύριον[z] τὸν πατέρα,
καὶ τὸν υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν
εἴποι, καὶ Κύριος ἐκ Κυρίου λέγων δύο λέγοι Θεοὺς, ἀνά-

[s] εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν—ἀνάθεμα ἔστω. Hunc articulum om. editt. omnes ante Valesium; et Niceph. Epiphan. et, ni fallor, codd. F. M.; dubie vero locum notavit collator noster. Clausulam restituit Valesius ex Athanasio et Hilario.

[t] πεπλακεναι M.

[u] *Patrem* reddit Epiphan.

[x] πῦρ παρὰ K. Athan. (solus.) Tum τοῦ Κυρίου M. Niceph.

[y] λέγει Athan. Niceph.

[z] "Sic codd. Flor. et Sfort. Aliter Athan. εἴ τις ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν Κύριον, καὶ Κύριον, τὸν Πατέρα καὶ τὸν υἱόν· ἐπεὶ Κύριος ἐκ Κυρίου, δύο λέγει Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Quæ lectio simplicior mihi videtur ac rectior. Hilar. *si quis Dominum et Dominum Patrem et Filium, quasi Dominum a Domino intelligat: quia Dominum et Dominum duos dicat Deos: anathema sit.* Legit igitur Hilarius εἴ τις ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν υἱὸν Κύριον, ἐπεὶ Κύριος ἐκ Κυρίου· ὡς Κύριον καὶ Κύριον, τὸν Πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγοι Θεοὺς, &c." VALESIUS. Animadvertendum tamen multum inter se hoc loco discrepare codd. Hilarii. Vid. Annott. Editoris Benedictini. Epiphanii versio textum nostrum sequitur præterquam in una voce, *aut* pro *et*: locum sic exhibet: *si quis audiens Dominum Patrem, aut Filium Dominum, et Dominum Patrem et Filium, et Dominus a Domino dicens, duos asseruerit Deos, anathema sit.* Primam partem paulo ab utroque diversam habet Niceph. scilicet, ἀκούων Κύριον τὸν Πατέρα, Κύριον τὸν Υἱὸν, Κύριον καὶ Κύριον τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν εἴποι.

quis non filium Abrahamo visum esse dicat, sed ingenitum Deum aut partem ejus, anathema sit. Si quis non filium tanquam hominem cum Jacobo colluctatum esse dicat, sed ingenitum Deum aut partem illius, anathema sit. Si quis illud; Pluit Dominus a Domino, non de patre ac filio intelligat, sed ipsum a semetipso pluisse dicat, anathema sit. Pluit enim Dominus filius a Domino patre. Si quis audiens Dominum patrem et Dominum filium, aut Dominum patrem et filium, aut Dominus ex Domino dicens,

21 θεμα ἔστω. Οὐ γὰρ συντάσσομεν τὸν[a] υἱὸν τῷ πατρὶ,
ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρί· οὔτε γὰρ[b] κατῆλθεν
εἰς σῶμα[c] ἄνευ βουλῆς τοῦ πατρός· οὐδὲ[d] ἔβρεξεν ἀφ'
ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ Κυρίου αὐθεντοῦντος, δηλαδὴ[e] τοῦ
22 πατρός. Οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει
τοῦ[f] πατρὸς λέγοντος, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἀνάθεμα[g]
23 ἔστω. Εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον
Πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγοι[h], ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις
τὸ Πνεῦμα τὸ[i] ἅγιον Παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννη-
24 τον λέγοι[k] Θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις, ὡς ἐδίδαξεν

[a] τὸν om. Athan.

[b] γὰρ om. Niceph.

[c] "Socrates et Nicephorus minus recte legunt σῶμα. Athanasius habet Σόδομα: et Hilarius cum Valesio vertit, *neque enim descendit in Sodomam.*" Reading. *In corpus* Epiphan. Verisimile est Athanasium (et Hilarium) hic et alibi rectius ipsa verba servasse quibus hæc Fidei Confessio primo concepta fuit: quod de aliis quoque hujusce ævi scriptis quæ Socrates refert, dici potest. Errorem vero hunc, si error sit, saltem varietatem, ab ipso Socrate profectum esse fidem faciunt cum codicum concordia, tum Epiphanii versio et Nicephori compilatio. Quamobrem nihil in textu mutavi; cum hanc mihi regulam servandam statui, ut in textu non tam authenticam (quod aiunt) documenti formam, quam genuinam Socratis manum, quantum possem, representarem; in animo tamen habens scripturæ varietates, collatis optimis auctoribus, indicare.

[d] οὔτε Athan.

[e] δηλαδὴ om. M. Niceph.

[f] λέγοντος τοῦ Πατρὸς Athan.

[g] "Delendæ videntur duæ voquæ sequuntur, ἀνάθεμα ἔστω: quas proinde Valesius in sua versione omisit. Occurrunt tamen hoc in loco apud Athan. et apud Hilar. Mox iterum redundant post γεννήσας ἀπέδειξεν." W. Lowth. Omittunt Niceph. Epiphan. et editores Benedictini Athan. et Hilar.

[h] λέγει Athan.

[i] τὸν ἅγιον Niceph.

[k] λέγει F. M.

duos dixerit Deos, anathema sit. Non enim filium exæquamus patri, sed subjectum illi esse intelligimus. Neque enim sine voluntate patris descendit Sodomam, neque pluit a semetipso, sed a Domino, hoc est a patre, penes quem est auctoritas. Nec sedet in dextera patris a semetipso; sed patrem audit dicentem, sede a dextris meis. Si quis patrem, filium et Spiritum sanctum unam personam esse dicat, anathema sit. Si quis Spiritum sanctum Paracletum dicens, ingenitum Deum dixerit, anathema sit. Si quis non alium quam filium dicat esse paracletum, sicut

ἡμᾶς[l], μὴ ἄλλον λέγει[m] τὸν[n] Παράκλητον παρὰ τὸν υἱόν,
εἴρηκε γὰρ, Καὶ[o] ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ
25 ὃν ἐγὼ[p] ἐρωτήσω, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις τὸ Πνεῦμα
μέρος λέγοι[q] τοῦ πατρὸς ἢ[r] τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.
Εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα
26 τρεῖς λέγοι Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω[s]. Εἴ τις βουλήσει τοῦ[t]
Θεοῦ, ὡς ἓν τῶν κτισμάτων[u], γεγονέναι λέγοι τὸν υἱὸν
τοῦ Θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. Εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ
27 πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. Οὐ
γὰρ μὴ βουλομένου τοῦ πατρὸς[x], βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπὸ
ἀνάγκης φυσικῆς ἀχθεὶς[y], ὡς οὐκ ἤθελεν, ἐγέννησε τὸν υἱόν·
ἀλλ' ἅμα τε ἐβουλήθη[z], καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυ-

[l] *ἡμᾶς ὁ Κύριος* Athan. *docuit nos Dominus* Hilar. *ἡμᾶς ἡ γραφὴ* Niceph. Textum sequitur Epiphan.

[m] *λέγοι* Athan. Niceph.

[n] Ita F. M. Athan. Niceph. *τὸ* editt. vulg. quod obelo notavit Stephanus.

[o] Ita F. M. Athan. Niceph. *Et alterum* Hilar. *Et alium* Epiphan. *καὶ* om. editt. vulg. Conf. Johan. iv. 16.

[p] *ἐρωτήσω ἐγώ* Athan.

[q] *λέγει* F. M.

[r] Ita F. M. Athan. Niceph. *vel* Hilar. *aut* Epiphan. *καὶ* editt.

[s] Hic inserit articulum illum, *quod dictum est Ego Deus primus* &c., supra omissum, Hilar.

[t] *τοῦ* om. Niceph.

[u] *ποιημάτων* Athan.

[x] Ita F.M. Niceph. Stephan. Genev. *Non enim nolente Patre coactus Pater* Hilar. *Non enim invitus et vim passus Pater* Epiphan. *μὴ βουλομένου τοῦ Πατρὸς* om. Athan. et edit. Valesii, cujus hæc verba sunt, "quatuor postremæ voces delendæ sunt." Sed etsi scholium essent retinendæ tamen erant, cum satis constat ipsius Socratis voces esse. Verum enimvero genuinam partem Fidei Expositionis eas fuisse ab Hilario colligitur, qui alienas minime hic additurus erat; quanquam Athanasius omiserit.

[y] Ita Athan. *ductus* Hilar. *αὖθις* codd. et libri editi, quod corruptum sensu nullo ex *ἀχθεὶς*, præeunte Valesio emendavi.

[z] *ἠβουλήθη* Athan. *illico ut voluit* reddit Epiphan.

ipse filius nos docuit, cum diceret: Alium paracletum mittet vobis pater quem ego rogabo, anathema sit. Si quis Spiritum partem patris et filii esse dixerit, anathema sit. Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres dixerit Deos, anathema sit. Si quis filium Dei voluntate patris tanquam unam ex creaturis extitisse dicat, anathema sit. Si quis filium non volente patre genitum esse dicat, anathema sit. Non enim coactus pater, vel naturali necessitate ductus, cum nollet genuit filium: sed simul ac voluit, sine tempore et sine passione ex se genitum illum

28 τοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν[a]. Εἴ τις ἀγέννητον καὶ
ἄναρχον λέγοι[b] τὸν υἱὸν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα 127
29 λέγων, καὶ δύο ποιῶν Θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. Κεφαλὴ
γάρ ἐστι[c] καὶ ἀρχὴ πάντων ὁ υἱός· κεφαλὴ δὲ ἐστὶ[d]
τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός· οὕτω γὰρ εἰς μίαν ἄναρχον τῶν
30 ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ εὐσεβῶς[e] τὰ πάντα ἀνάγομεν. Καὶ
πάλιν οὖν[f] διακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν
λέγομεν ὅτι, εἴ τις Χριστὸν Ἰησοῦν[g] υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ[h]
αἰώνων ὄντα, ὑπουργηκότα[i] τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων
δημιουργίαν μὴ λέγοι, ἀλλ' ἐξ οὗ ἐγεννήθη[k] ἐκ Μαρίας,
ἔκτοτε καὶ υἱὸν[l] καὶ Χριστὸν κεκλῆσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰ-
ληφέναι τοῦ Θεὸν[m] εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω ὡς[n] ὁ Σαμοσα-
τεύς.

[a] Ita F. M. Athan. Niceph. *ἀπέδειξεν* editt. *demonstravit* Hilar. Post *ἐπέδειξεν* codices et editiones Socratis, et codices Athanasii addunt *ἀνάθεμα ἔστω*, quod non habent Niceph. Hilar. Epiphan.: omittunt quoque editores Benedictini Athanasii.

[b] *λέγει* F. M.

[c] *γὰρ, ὅ ἐστιν ἀρχὴ* Athan. *Caput enim quod est principium* Hilar.

[d] *δὲ, ὅ ἐστιν ἀρχὴ τοῦ Χρ.* Athan. *Caput autem quod est principium Chr.* Hilar. Textum nostrum sequitur Epiphan.

[e] *εὐσεβῶς* non agnoscit Hilar.

[f] Pro *οὖν διακριβοῦντες* habet *συνδιακριβοῦντες* Athan.

[g] *Χριστὸν Θεὸν Υἱὸν* Athan.

[h] *προαιώνιον* Athan.

[i] *καὶ ὑπουργηκότα* Athan. *et ministrantem* Hilar.

[k] *ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη* Athan.

[l] *καὶ Χριστὸν καὶ Υἱὸν* Athan.

[m] Ita Athan. Niceph. *θεοῦ* F. et (prim. man., sed *θεὸν* correct.) M. Stephan. Genev. *Θεὸς* Vales. Vulgatum *Θεοῦ* corruptum fuisse videtur e *Θεὸν* potius quam e *Θεὸς*, quamobrem illud ex Athanasio recepi.

[n] *ὡς ὁ Σαμοσατεύς* om. Athan. Hilar.

ostendit. Si quis filium ingenitum et principii expertem dixerit, tanquam duo ingenita et duo principii expertia dicens, ac duos faciens Deos, anathema sit. Caput enim et principium omnium est filius. Caput autem Christi Deus. Ita enim ad unum qui est sine principio, omnium principium, universa referimus. Præterea Christianæ religionis sententiam accurate exponentes dicimus: si quis Christum Jesum negat ante omnia sæcula fuisse filium Dei, et ministrasse patri ad omnium rerum creationem: sed ab eo solum tempore quo natus est ex Maria filium et Christum eum appellatum esse dicit, et initium tunc accedisse deitatis, anathema sit.

Πίστις ἐκτεθεῖσα ἑτέρως[o] ἐν Σιρμίῳ Ῥωμαϊστὶ καὶ ἑρμηνευθεῖσα.

31 Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξε τινὰ διάσκεψιν γεγενῆ-
σθαι[p], πάντα[q] ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρμηνεύθη[r] ἐν τῷ
Σιρμίῳ ἐπὶ παρουσίᾳ[s] Οὐάλεντος καὶ[t] Οὐρσακίου καὶ Γερ-
μινίου[u] καὶ τῶν λοιπῶν.
32 Συνέστηκεν, ἕνα Θεὸν εἶναι πατέρα παντοκράτορα, καθὼς 128
καὶ[x] ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταγέλλεται[y]· καὶ ἕνα μονογενῆ
αὐτοῦ[z] υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν[a] Κύριον καὶ Θεὸν καὶ
33 Σωτῆρα ἡμῶν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων[b] γεννηθέντα. Δύο

[o] ἑτέρα F. ἑτέρας M.

[p] γενέσθαι Athan. De Syn. 28.

[q] καὶ ante πάντα ead. man. in marg. M. καὶ π. Niceph.

[r] Ita M. Niceph. δι' ἑρμηνεύτη F. διερμηνεύθη Stephan. Genev. διηρευνήθη Athan. *exposita sunt* Epiphan. in Cassiod. H. T. v. 8. "Melius Cod. Allat. διερευνήθη. Athanas. διηρευνήθη. Latina enim hujus fidei editio, quam nos ex Hilarii libro apposuimus, sic habet; *Diligenter omnia apud Sirmium tractata sunt et discussa.*" VALESIUS, qui διηρευνήθη in textum recepit. Sed magis me movet codicum et librorum consensus: parum enim huc confert Hilarius.

[s] *Præsentibus sanctissimis fratribus et coepiscopis nostris* Hilar. De Synod. 11.

[t] καὶ om. Niceph.

[u] γερμηνίου F. M. Niceph. Tum καὶ τῶν λοιπῶν non agnoscit Hilar.

[x] Ita F.M. Athan. Niceph. *etiam* Epiphan. καὶ om. editt.

[y] Hæc sic vertit, *creditur: et unicum filium ejus Jesum Christum Dominum Salvatorem nostrum ex ipso ante sæcula* &c. Hilar.

[z] υἱὸν αὐτοῦ Athan.

[a] τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν om. Athan. "Sfort. et Allat. Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἡμῶν, consentit Epiphan. Schol. Apud Athanas. et Hilar. desunt καὶ Θεόν." VALESIUS.

[b] τῶν αἰώνων Athan.

Alia fides Latino sermone Sirmii edita, et in Græcum translata.

Cum nonnulla de fide putaretur esse disceptatio, diligenter apud Sirmium tractata sunt et discussa, præsentibus sanctissimis fratribus et coepiscopis nostris, Valente, Ursacio, et Germinio et cæteris.

Unum constat Deum esse omnipotentem patrem, sicut per universum orbem creditur; et unicum filium ejus Jesum Christum Dominum, Salvatorem nostrum, ex ipso ante sæcula genitum. Duos autem Deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse Do-

δὲ[c] Θεοὺς μὴ χρῆναι[d] λέγειν, ἐπειδὴ καὶ[e] αὐτὸς ὁ Κύριος[f]
εἴρηκεν, Πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα
34 ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ πάν-
των Θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν, Ἦ Ἰου-
δαίων ὁ[g] Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν·
ἐπείπερ[h] εἷς Θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως[i].
καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδεμίαν ἀμφι-
35 βολίαν ἔχει[k]. Ἐπεὶ[l] δὲ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τῆς
λεγομένης Ῥωμαϊστὶ μὲν σουβεσταντίας[m], Ἑλληνιστὶ δὲ
λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ τὸ
ὁμοούσιον[n], ἤτοι[o] λεγόμενον ὁμοιούσιον, οὐ χρή τινα
τούτων παντελῶς[p] μνήμην γενέσθαι[q], οὐδὲ περὶ τούτων
ἐξηγεῖσθαι τῇ[r] ἐκκλησίᾳ, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν καὶ διὰ

[c] δὲ om. Athan.

[d] *Nec posse nec debere* Hilar.

[e] καὶ om. Athan.

[f] ὁ Κύριος om. Niceph.

[g] μόνων ὁ Θεὸς, οὐχὶ καὶ Athan. μόνον ὁ θ. οὐχὶ καὶ M. μόνον οὐχὶ δὲ καὶ Niceph.

[h] εἴπερ M. Niceph. Tum ὁ Θεὸς Athan.

[i] ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως Athan. Idem Latine Hilar. Totum locum sic reddit Epiphanius, *Judæorum Deus non solum, nonne et Græcorum et Gentilium? utique. Quoniam circumcisio ex fide, et præputium per fidem.* "Post verba, δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως desunt in mea editione verba ista mox subjungenda, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως, typographi errore *W. Lowth.* Desunt et in nostris Parisiensi et Stephani, ut et in Nicephoro: habentur tamen apud Athanas." Reading.

[k] ἔχει ἀμφιβολίαν Athan.

[l] ἐπειδὴ Athan.

[m] Ita C. Athan. σουνσταντίας Niceph. σουβετανίας editt.

[n] τὸ ὁμοιούσιον ἤτοι λεγόμενον ὁμοούσιον F. τὸ ὁμοιούσιον ἤτοι τὸ λεγόμενον ὁμοούσιον M. Niceph. Sed textum tuentur Athan. Epiphan. et Hilar.

[o] ἢ τὸ λεγ. Athan.

[p] παντελῶς τούτων Niceph.

[q] γίνεσθαι Athan.

[r] ἐν τῇ Athan. τῇ ἐκκλησίᾳ non agnoscit Hilar.

minus dixit: Ibo ad patrem meum et patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. Ideo omnium Deus unus est, sicut apostolus docuit: An Judæorum Deus tantum? nonne et gentium? immo et gentium. Quoniam quidem unus Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. Sed et cætera convenerunt, nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod vero quosdam haud multos movebat de substantia, quæ Græce οὐσία appellatur; id est, ut expressius intelligatur, homousion quod dicitur, aut homoeusion, nullam omnino fieri oportere mentionem, nec quemquam prædicare, ea de causa et ratione,

τοῦτον τὸν λογισμὸν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ
γέγραπται περὶ τούτων, καὶ ὅτι ταῦτα ὑπὲρ τὴν τῶν[s]
ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπινον[t] νοῦν ἐστίν· καὶ ὅτι
οὐδεὶς δύναται τὴν γενεὰν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς
γέγραπται, Τὴν γενεὰν[u] αὐτοῦ τίς διηγήσεται; μόνον
γὰρ εἰδέναι τὸν πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέν-
νησε· καὶ πάλιν τὸν υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγέννηται ἀπὸ[x] τοῦ
36 πατρός. Οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολον ἐστὶ, μείζονα εἶναι τὸν
πατέρα τιμῇ[y] καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι, καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι
τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι· διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ
37 υἱοῦ, Ὁ ἐμὲ πέμψας πατὴρ[z] μείζων μου ἐστί. Καὶ τοῦτο
δὲ καθολικὸν εἶναι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, δύο πρόσωπα εἶναι πα-
τρὸς καὶ υἱοῦ· καὶ τὸν μὲν πατέρα, μείζονα· τὸν δὲ υἱὸν
ὑποτεταγμένον μετὰ[a] πάντων ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ[b]
38 ὑπέταξεν. Τὸν δὲ πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον
εἶναι, καὶ ἀθάνατον εἶναι, καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν δὲ υἱὸν,
γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός·
καὶ τούτου τὴν γένεσιν[c], καθὼς προείρηται, μηδένα γινώ-

[s] τῶν om. Athan.
[t] ἀνθρώπων Athan.
[u] Ita F. M. Athan. Niceph. τὴν δὲ editt. δὲ non agnoscunt Hilar. Epiphan.
[x] παρὰ τοῦ Athan.
[y] πατέρα· οὐδὲ γὰρ διστάσειεν ἄν τις τὸν πατέρα τιμῇ Athan. *Patrem. Nulli potest dubium esse Patrem honore* &c. Hilar.
[z] Πατὴρ non agnoscit Hilar.
[a] τῷ Πατρὶ μετὰ Athan.
[b] Ita F. M. Niceph. *quæ ei Pater subjecit ejus* Epiphan. αὐτοῦ om. editt. et Athan.
[c] γέννησιν M. Niceph. Tum μηδένα γινώσκειν καθὼς προείρηται Niceph.

quod nec in divinis scripturis contineatur, et quod super hominis scientiam sit, nec quisquam possit filii nativitatem enarrare: de quo scriptum est; generationem ejus quis enarrabit? Scire autem manifestum est solum patrem, quomodo genuerit filium suum, et filium quomodo genitus sit a patre. Nulla ambiguitas est, majorem esse patrem. Nulli potest dubium esse, patrem honore, dignitate, claritate, majestate, et ipso nomine patris, majorem esse, filio testante: Qui me misit major me est. Et hoc catholicum esse nemo ignorat, duas personas esse patris et filii; majorem patrem: filium subjectum, cum omnibus his quæ ipsi pater subjecit. Patrem initium non habere, invisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem natum esse ex patre, Deum ex Deo, lumen ex lumine. Cujus filii generationem, ut

39 σκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα. Αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν τὸν[d]
Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, σάρκα[e] ἤτοι σῶμα, τουτέστιν
ἄνθρωπον, εἰληφέναι[f], καθάπερ καὶ ὁ[g] ἄγγελος εὐηγγελί-
σατο[h]· καθὼς δὲ[i] καὶ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ
μάλιστα αὐτὸς ἀπόστολος[k], ὁ διδάσκαλος τῶν ἐθνῶν,
ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου,
40 δι' οὗ πέπονθεν. Τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως
καὶ ἡ βεβαιότης ἐστὶν, ἵνα τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς
ἀνέγνωμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, Πορευθέντες μαθητεύσατε[l]
πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἀκέ-
41 ραιος δὲ καὶ τέλειος ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος. Ὁ δὲ
Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ[m] ἅγιον δι' υἱοῦ ἀποσταλὲν, 128
ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ἀποστόλους καὶ
πάντας τοὺς πιστεύοντας ἁγιάσῃ καὶ ἀναδιδάξῃ[n].

[d] Υἱὸν καὶ Κύριον Athan. Niceph.
[e] *Sicuti legitur, carnem* &c. Hilar.
[f] εἰληφέναι ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου Athan. *suscepisse ex utero Virginis Mariæ* Hilar.
[g] ὁ om. Niceph.
[h] προευηγγελίσατο Athan.
[i] δὴ M. Tum καὶ om. Athan. καθὰ δὴ κ. Niceph.
[k] ὁ ἀπ. Athan. Niceph.
[l] Πορευθέντες βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη εἰς Athan. *Ite et baptizate omnes gentes in* &c. Hilar.
[m] τὸ ἅγιον non agnoscit Hilar.
[n] Ita Niceph. ἀναδιδάξῃ καὶ ἁγιάσῃ Athan. *instrueret, doceret, sanctificaret* Hilar. *sanctificaret* (solummodo) Epiphan. ἀναδείξῃ codd. et editt. quod Valesius reliquit, quamvis ἀναδιδάξῃ auctoribus Athanasio et Hilario rectius esse judicaverit.

ante dictum est, neminem scire nisi patrem suum. Ipsum autem filium Dei, Dominum et Deum nostrum, sicut legitur, carnem vel corpus, id est hominem, suscepisse ex utero Virginis Mariæ, sicut angelus prædicavit. Ut autem scripturæ omnes docent, et præcipue ipse magister gentium Apostolus, hominem suscepisse de Maria Virgine, per quem compassus est. Illa autem clavis totius fidei, et illa confirmatio, quod Trinitas semper servanda est, sicut legimus in evangelio, Ite et baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Integer et perfectus numerus Trinitatis est. Paracletus autem spiritus per filium est, qui missus venit juxta promissum, ut apostolos et omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.

42 Τούτοις τὸν Φωτεινὸν καὶ μετὰ καθαίρεσιν συνθέ-
σθαι καὶ συνυπογράψαι συμπείθειν ἐπειρῶντο, ἐπαγ-
γειλάμενοι ἀποδώσειν αὐτῷ τὴν ἐπισκοπὴν ἐὰν[o] ἐκ
μετανοίας ἀναθεματίσῃ[p] μὲν τὸ παρευρεθὲν αὐτῷ
43 δόγμα, συνθῆται δὲ τῇ αὐτῶν γνώμῃ. Ὁ δὲ, τὴν
μὲν πρότασιν οὐκ ἐδέξατο· προεκαλεῖτο δὲ αὐτοὺς εἰς
διάλεξιν. ὁρισθείσης δὲ ἡμέρας γνώμῃ καὶ τοῦ βα-
σιλέως συνῆλθον οἵτε παρόντες ἐπίσκοποι καὶ τῶν
συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι, οὓς ἐκέλευσε παρεῖναι τῇ
44 διαλέξει ὁ βασιλεύς. Ἐφ' ὧν ἀντικατέστη τῷ Φω-
τεινῷ Βασίλειος ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τότε προεστὼς
ἐκκλησίας, ὀξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόν-
45 των. Μεγίστη δὲ[q] μάχη μεταξὺ τῶν παρ' ἑκατέρου
λόγων ἐγένετο· ἐν οἷς ὁ Φωτεινὸς ἡττηθεὶς κατε-
κρίθη· ἐν φυγῇ τε διάγων τοῦ λοιποῦ λόγους[r] συνέ-
γραψεν[s] ἀμφοτέραις γλώσσαις, ἐπεὶ μηδὲ τῆς Ῥωμαϊ-
46 κῆς ἦν ἄμοιρος. Ἔγραφε δὲ κατὰ πασῶν αἱρέσεων
τὸ οἰκεῖον μόνον δόγμα παρατιθέμενος. περὶ μὲν οὖν

[o] εἰ F. M.
[p] ἀναθεματίσει F. M.
[q] δὴ M.
[r] Ita F. M. et cod. Leon. Allatii, teste Valesio. *libros* Epiphan. λόγον editt. vulg.
[s] συνέγραφεν M.

His ut consentiret Photinus ac subscriberet, etiam post depositionem ei persuadere conabantur: suum illi episcopatum se reddituros polliciti, dummodo ad sanam mentem reversus, dogma quidem a se excogitatum damnaret, ipsorum autem fide consentiret. At ille oblatam sibi conditionem aspernatus, eos ad disputationem provocavit. Igitur constituto ad eam rem die, ex ipsius quoque imperatoris sententia, conveniunt tum episcopi qui illic aderant, tum senatorii ordinis haud pauci, quos imperator disputationi interesse præceperat. Coram illis Basilius, Ancyranæ tum ecclesiæ præsul, in certamen descendit cum Photino, notariis verba eorum excipientibus. Certatum est utrinque maxima contentione verborum atque rationum, victus tamen Photinus et condemnatus est. Qui postmodum in exsilio vitam agens, librum Græco et Latino sermone scripsit, quippe qui ne Latine quidem esset ignarus. Scripsit porro adversus omnes hæreses, suum

47 Φωτεινοῦ τοσαῦτα εἰρήσθω. Ἰστέον μέντοι ὅτι οἱ ἐν
Σιρμίῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι μετέγνωσαν ἐπὶ τῇ
Ῥωμαϊκῇ τῆς πίστεως ἐκδόσει. πολλὰ γὰρ μετὰ
48 τὴν ἔκδοσιν ἐναντία ἔχειν αὐτοῖς κατεφαίνετο. Διὸ
σπουδὴν ἐτίθεντο παρὰ τῶν ἐγγραψαμένων ἀναλαμ-
βάνειν αὐτήν. ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἀπέκρυπτον, ὁ
βασιλεὺς διατάγμασιν ἐκέλευσε ζητεῖσθαι τὴν ἔκδο-
σιν, τιμωρίαν ἀπειλήσας εἴ τις φωραθείη κρύπτων
49 αὐτήν. Ἀλλ' οὐδ' αἱ ἀπειλαὶ τὴν ἅπαξ ἐκδοθεῖσαν
ἀφανίσαι δεδύνηνται τῷ φθάσαι εἰς πλείονας ἐμπε-
σεῖν. τοσαῦτα μὲν περὶ[t] τούτου λέλεχθω.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ Ὁσίου τοῦ[u] Κουδρούβης ἐπισκόπου.

1 Ἐπειδὴ δὲ περὶ Ὁσίου τοῦ Ἱσπανοῦ μνήμην ὡς
ἀκουσίως παρόντος πεποιήμεθα, βραχέα καὶ περὶ
2 τούτου λεκτέον. Μικρὸν γὰρ ἔμπροσθεν οὗτος ἐκ
συσκευῆς τῶν ἀρειανιζόντων εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο·

[t] καὶ περὶ F. M.
[u] ὁσίου τοῦ σπάνου. Ἐπειδὴ &c. M.

ipsius dogma tantummodo proponens. Ac de Photino quidem hæc dicta sufficiant. Sciendum autem est, episcopis qui Sirmii convenerant, Latinam illam fidei formulam abs se editam, postea displicuisse. Visa enim illis est, multa complecti inter se pugnantia. Quocirca operam dederunt, ut eam ab illis qui descripserant, reciperent. Sed quoniam multi eam occultabant, imperator edicto præcepit, ut exemplaria ejus omnia conquirerentur, pœnam interminatus si quis eam occultasse deprehenderetur. Verum semel editam nullæ minæ abolere potuerunt, quippe quæ in multorum manus jam pervenisset. Sed de his hactenus.

CAPUT XXXI.

De Hosio Cordubensi episcopo.

Quoniam vero de Hosio Hispano supra retulimus, eum illuc invitum accessisse, pauca etiam de illo dicenda sunt. Hic siquidem per insidias Arianorum paulo ante in exsilium pulsus fuerat. Tunc vero studio atque impulsu eorum qui Sirmium convenerant,

τότε δὲ σπουδῇ τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ συνελθόντων ὁ
βασιλεὺς αὐτὸν μετεπέμψατο, βουλόμενος ἢ πειθοῖ ἢ
3 ἀνάγκῃ τοῖς παροῦσιν ὁμοφωνῆσαι. Τούτου γὰρ
γενομένου μέγιστον ἐδόκει μαρτύριον ὑπάρχειν τῆς
ἐκείνων πίστεως. διὰ ταῦτα οὖν, ὡς ἔφην, ἐξ ἀνά-
4 γκης ἄκων παρῆν. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸς παρῃτεῖτο συντί-
θεσθαι, πληγάς τε καὶ στρεβλώσεις τῷ πρεσβύτῃ
προσέφερον[x]. διὸ καὶ ἐξ ἀνάγκης ταῖς τότε ἐκδοθεί-
5 σαις[y] ὑπαγορεύσεσι καὶ συνέθετο καὶ ὑπέγραψε. Καὶ
τὰ μὲν ἐν Σιρμίῳ τότε γενόμενα τοιοῦτον ἔχει τὸ
τέλος. ὁ μέντοι βασιλεὺς Κωνστάντιος παρεῖλκεν
ἐν τῷ Σιρμίῳ περιμένων τοῦ πρὸς Μαγνέντιον πολέ-
μου τὴν ἔκβασιν.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῆς ἥττης Μαγνεντίου τοῦ τυράννου.

1 Μαγνέντιος μὲν οὖν τὴν βασιλεύουσαν Ῥώμην κατα-
λαβὼν πολλοὺς μὲν τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνῄρει,
πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ δήμου ἀπώλλυεν· ὡς δὲ οἱ στρα-
τηγοὶ Κωνσταντίου τὴν Ῥωμαϊκὴν δύναμιν συγκρο-
τήσαντες ἐπ' αὐτὸν ἐχώρουν, ἀναχωρήσας τῆς Ῥώμης
2 τὰς Γαλλίας κατέλαβεν. Ἔνθα συμβολαὶ συνεχεῖς
ἐγίνοντο· καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο τὸ μέρος ποτὲ δὲ θάτε-
ρον ἐκράτει. τέλος δὲ περὶ Μοῦρσαν, φρούριον δὲ
τοῦτο τῶν Γαλλιῶν, ὁ Μαγνέντιος ἡττηθεὶς συνεκλεί-
3 σθη. Ἐν ᾧ φρουρίῳ λέγεται τοιόνδε θαῦμα[z] συμ-
βῆναι. ὁ Μαγνέντιος ὑπὸ τῆς ἥττης καταπεπτω-
κότας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας ἀναρρῶσαι σπουδάζων,
4 ὑψηλοῦ βήματος ἐπέβη. Οἱ δὲ τὴν συνήθη τοῖς
βασιλεῦσιν εὐφημίαν ἐπιβοῆσαι βουλόμενοι, παρὰ
γνώμην ἐπὶ τὸν Κωνστάντιον ταύτην μεταφέρουσιν·
οὐ γὰρ Μαγνέντιον, ἀλλὰ Κωνστάντιον Αὔγουστον
5 κοινῇ πάντες ἐβόησαν. Τοῦτο σύμβολον καθ' ἑαυτοῦ 131
ὁ Μαγνέντιος ἡγησάμενος, ἐκ τοῦ φρουρίου εὐθὺς
ἀπανίσταται[a] φυγῇ ἐπὶ τὰ περαιτέρω τῆς Γαλλίας
6 χωρῶν. Ἐπέκειντο δὲ οἱ τοῦ Κωνσταντίου στρατη-
γοὶ διώκοντες· αὖθίς τε γίνεται συμβολὴ περὶ τόπον,
ᾧ ὄνομα Μιλτοσέλευκος[b]· ἐν ᾧ κατακράτος ἡττηθεὶς

[x] προέφερον C. [y] Ita M. C. δοθείσαις cæteri.

[z] θαῦμα. γρ. πρᾶγμα (ead. man.) marg. M. πρᾶγμα C.
[a] ἀπανίστατο F.
[b] "Rectius cod. Allat. Μοντοσέλευκος." VALESIUS. Vid. Annott.

imperator illuc eum evocavit: volens ut vel sponte, vel coactus cum episcopis qui aderant consentiret. Hoc enim facto, illorum fidei maximum testimonium videbatur accedere. Hanc igitur ob causam necessitate compulsus, ut dixi, adfuit invitus. Sed cum ille consentire renueret, verbera et tormenta inflixerunt seni. Itaque vi et necessitate adactus, editis tum fidei expositionibus consensit atque subscripsit. Et res quidem tunc temporis Sirmii gestæ, hunc exitum habuere. Porro imperator Constantius in ea urbe diutius commoratus est, dum eventum belli contra Magnentium expectaret.

CAPUT XXXII.

De Magnentii tyranni exitio.

Interea Magnentius cum urbem Romam occupavisset, multos senatorii ordinis, multos item ex plebe interemit. Sed cum duces Constantii, collectis Romanorum militum copiis, signa adversus eum movissent, Roma digressus, in Gallias se recepit. Ibi variis præliis consertis, modo Constantii milites, modo Magnentiani superiores fuere. Tandem vero apud Mursam, quod castellum est Galliæ, victus Magnentius et in munimentum illud contrusus est. Quo quidem in loco hujusmodi fertur accidisse miraculum. Magnentius cum militum suorum animos ob acceptam cladem fractos ac debilitatos confirmare vellet, sublime tribunal conscendit. Illi vero dum fausta acclamatione quæ imperatoribus acclamari solet, Magnentium excipere gestiunt, præter animi sui sententiam in Constantium eam transtulerunt. Non enim Magnentium, sed Constantium Augustum omnes uno consensu acclamarunt. Quod omen imminentis sibi exitii arbitratus Magnentius, relicto munimento, ad ulteriores Galliæ partes confestim profugit. Quem dum Constantii duces acrius insequuntur, iterum pugna commissa est in loco qui dicitur mons Seleucus: eo prælio victus Mag-

ὁ Μαγνέντιος φεύγει μόνος εἰς Λουγδοῦνον πόλιν τῆς
Γαλλίας, εἰς ἣν ἀπὸ Μούρσων ἐστὶ τοῦ φρουρίου
7 τριῶν ἡμερῶν ὁδός. Ἐν ταύτῃ τῇ Λουγδούνῳ γενό-
μενος ὁ Μαγνέντιος ἀναιρεῖ μὲν τὴν ἑαυτοῦ μητέρα·
ἀνελὼν δὲ καὶ τὸν ἀδελφὸν, ὃν Καίσαρα ἑαυτῷ
8 πεποιήκει, τέλος ἐπικατέσφαξεν ἑαυτόν. Τοῦτο ἐπρά-
χθη ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ ἕκτον καὶ Κωνσταν- A. D.
τίου τοῦ Γάλλου τὸ δεύτερον, περὶ τὴν πεντεκαιδεκά- 353.
9 την τοῦ Αὐγούστου μηνός. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ ὁ
ἕτερος τοῦ Μαγνεντίου ἀδελφὸς, Δεκένιος ὄνομα αὐτῷ,
10 τοῦ βίου ἐξήγαγεν ἑαυτὸν ἀγχόνῃ χρησάμενος. Τὰ
μὲν οὖν κατὰ Μαγνέντιον τέλος τοιοῦτο ἐδέξατο. τὰ
11 δὲ[c] δημόσια τελέως οὐχ ἡσύχαζεν. Μετὰ ταῦτα γὰρ[d]
εὐθὺς ἕτερος ἐπανέστη τύραννος, ᾧ ὄνομα Σιλουανός.
καὶ τοῦτον δὲ οἱ Κωνσταντίου στρατηγοὶ περὶ τὴν
Γαλλίαν ταράττοντα ταχέως καθεῖλον.

[c] τὰ μέντοι F. M. [d] ταῦτα τοίνυν εὐθ. F. M.

nentius, cæsis ad internecionem suis copiis, solus fugam arripuit, Lugdunum contendens, urbem Galliæ, quæ a supradicto munimento distat tridui itinere. Lugdunum igitur ingressus Magnentius, primum quidem matrem interfecit: deinde occiso etiam fratre, quem Cæsarem sibi adsciverat, ad extremum manus sibi intulit. Id autem gestum est Constantio Augusto sextum et Constantio Gallo iterum consulibus, 18. calendas Septembres. Nec multo post Decentius, aliter Magnentii frater, laqueo fractis faucibus mortem sibi conscivit. Hujusmodi fuit exitus Magnentii. Nec tamen ad perfectam tranquillitatem rediit respublica. Nam continuo post alius exortus est tyrannus, nomine Silvanus. Sed hunc in Galliis tumultuantem, duces Constantii celeriter extinxerunt.

ΚΕΦ. ΛΓ.

Περὶ τῶν ἐν Διοκαισαρείᾳ τῆς[e] Παλαιστίνης Ἰουδαίων.

1 Ἐπισυνήχθη δὲ τοῖς γινομένοις καὶ περὶ τὴν ἀνα-
τολὴν ἕτερος ἐγχώριος πόλεμος. οἱ γὰρ ἐν Διοκαι-
σαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαῖοι κατὰ Ῥωμαίων
ὅπλα ἀντῇραν, καὶ περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους κατέτρε-
2 χον. Ἀλλὰ τούτους μὲν Γάλλος, ὁ καὶ Κωνστάντιος,
ὃν Καίσαρα καταστήσας ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἑῴαν
ἐξαπέστειλεν, δύναμιν ἀποστείλας κατηγωνίσατο· καὶ
τὴν πόλιν αὐτῶν Διοκαισάρειαν εἰς ἔδαφος κατενε-
χθῆναι ἐκέλευσεν.

ΚΕΦ. ΛΔ. 53

Περὶ Γάλλου τοῦ Καίσαρος.

1 Ταῦτά τε[f] πράξας ὁ Γάλλος τὴν εὐτυχίαν οὐκ
ἤνεγκεν· ἀλλ' εὐθὺς νεωτερίζειν κατὰ τοῦ προχει-
ρισαμένου αὐτὸν ἐπεχείρησεν, τυραννεῖν τε καὶ αὐτὸς
ἐβούλετο· ὥστε οὐκ εἰς μακρὰν ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ὑπὸ 132

[e] τῆς Παλαιστίνης om. M.
[f] Ita F. M. Stephan. Genev. τε om. Vales.

CAPUT XXXIII.

De Judæis Diocæsaream Palæstinæ incolentibus.

Sub idem tempus etiam in orientis partibus aliud bellum intestinum extitit. Nam Judæi qui Diocæsaream Palæstinæ urbem incolebant, contra Romanos arma sumentes, vicina loca excursionibus vastare cœperunt. Verum Constantius Gallus, quem imperator auctum Cæsaris dignitate in orientem destinaverat, misso exercitu eos profligavit, urbemque eorum Diocæsaream solo æquari præcepit.

CAPUT XXXIV.

De Gallo Cæsare.

His rebus gestis, Gallus secundam fortunam moderate ferre non valuit. Sed confestim adversus illum a quo Cæsar fuerat nuncupatus, res novas moliri cœpit, et tyrannidem ipse quoque

2 Κωνσταντίου κατάφωρος ἐγένετο. Δομετιανὸν γὰρ
τὸν τότε ἔπαρχον τῆς ἑῴας καὶ Μάγνον κυαίστωρα
αὐθεντήσας ἀνεῖλε, μὴ[g] μηνύσας τῷ βασιλεῖ τὸν σκο-
3 πὸν αὐτοῦ. Ἐφ' ᾧ κινηθεὶς ὁ Κωνστάντιος μετά-
πεμπτον ἐκάλει τὸν Γάλλον πρὸς ἑαυτόν· ὁ δὲ περί-
4 φοβος γενόμενος ἄκων ἐπορεύετο. Καταλαβόντα δὲ
αὐτὸν τὰ ἑσπέρια μέρη καὶ περὶ Φλάνωνα τὴν νῆσον
γενόμενον ὁ Κωνστάντιος ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν.
μετ' οὐ πολὺ δὲ Ἰουλιανὸν τὸν[h] Γάλλου ἀδελφὸν
Καίσαρα καταστήσας ἐπὶ τοὺς ἐν Γαλλίᾳ βαρβάρους
5 ἀπέστειλεν. Γάλλος μὲν οὖν ὁ καὶ Κωνστάντιος ἐν
τῇ ἑβδόμῃ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου ὑπατείᾳ ἀνῃ- A. D. 354.
ρέθη, καθ' ἣν καὶ αὐτὸς ὕπατος ἦν τὸ τρίτον. Ἰου-
λιανὸς δὲ τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ Ἀρβιτίωνος καὶ Λολλιανοῦ
κατέστη Καῖσαρ, τῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. A. D. 355.
6 Περὶ μὲν οὖν Ἰουλιανοῦ ἐν τῷ μετὰ τοῦτο βιβλίῳ

[g] Ita F. M. *μὴ τῷ βασιλεῖ τὰς αἰτίας μηνύσας* Niceph. Stephan. Genev. *ἀνεῖλε μηνύσαντας* Valesius, *μὴ καταμηνύσῃ* Christophors. *non insinuans imperatori suam intentionem* Epiphan. "Locum correxi ex cod. Allat., et ex Sozomeno ac Cedreno. Nam cod. Allat. habet *ἀνεῖλε μηνύσαντας*. Sozom. vero iv. 7. *καταμηνύσαντας δὲ τῷ βασιλεῖ τὸν αὐτοῦ νεωτερισμὸν, Μάγνον τε τὸν κοιαίστωρα, καὶ τῆς ἕω τὸν ὕπαρχον Δομετιανὸν, ἀνεῖλον.*" VALESIUS. Locus correctore non eget. Sensus ejus, ut nunc se habet, satis bonus est; neque dubitandum est quin sic Socrates scripserit.

[h] Ita F. M. *τοῦ* editt.

arripere tentavit. Sed cum ejus consilium brevi innotuisset Constantio: quippe ille Domitianum præfectum prætorio per orientem, et Magnum quæstorem sua ipsius auctoritate jusserat interfici, eo quod conatus ipsius indicassent Constantio: ea re permotus imperator Gallum ad se evocavit. At ille timore perculsus, perrexit invitus. Cumque ad occidentis partes et ad insulam usque Flanonam jam pervenisset, Constantius illic eum jussit occidi. Nec multo post, Julianum fratrem Galli cum Cæsarem nuncupasset, in Gallias misit adversus barbaros. Porro Gallus qui et Constantius vocabatur, interfectus est consulatu imperatoris Constantii octavo, et ipsius tertio. Anno autem proxime sequente, Julianus Cæsar creatus est, Arbetione et Lolliano consulibus, die septimo idus Novembris. Ac de Juliano quidem in sequenti libro

ποιησόμεθα μνήμην. Κωνστάντιος δὲ ἐκ τῶν ἐν
ποσὶ κακῶν ἡσυχάσας, ἐπὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν αὖθις
6 πόλεμον τὴν οἰκείαν ἔτρεπε γνώμην. Ἐκ γὰρ τοῦ
Σιρμίου ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν[i] Ῥώμην ἀπιὼν,
συνόδον ἐπισκόπων αὖθις ἐκήρυξεν, καί τινας τῶν
ἀνατολικῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν[k] σπεύδειν
ἐκέλευσεν· ἐν ταὐτῷ δὲ ἰέναι καὶ τοὺς τῶν ἑσπερίων
7 μερῶν παρεσκεύαζεν. Ἐν τοσούτῳ δὲ, τούτων ἐπὶ
τὴν Ἰταλίαν παρασκευαζομένων πορεύεσθαι, τάδε
8 ἐπισυνέβη γενέσθαι. Ἰούλιος μὲν ὁ τῆς Ῥώμης
ἐπίσκοπος ἐτελεύτησε, πέντε πρὸς τοῖς δέκα ἐνιαυτοὺς[l]
τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας προστάς· Λιβέριος δὲ αὐτοῦ
τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ Ἀετίου[m] τοῦ Σύρου τοῦ διδασκάλου Εὐνομίου.

1 Ἐν δὲ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας ἕτερος ἐπεφύη αἱρε-

[i] *πόλιν* om. F. M.

[k] Ita cod. Leon. Allat. teste Valesio, et probante. Correctionem confirmant Nicephorus et Epiphanius. Nam *συνόδον ἐν Ἰταλίᾳ γενέσθαι προσέταξεν* Nicephorus E. H. ix. 33, *synodum in Italia celebrandam esse constituit* Epiphanius H. T. v. 12. *Γαλλίαν* reliqui codd. et editt.

[l] *ἐνιαυτοῖς* F. M.

[m] *Περὶ ἀετίου τοῦ ἐπικληθέντος ἀθέου αἱρεσιάρχου* M.

dicturi sumus. Constantius vero malis quibus premebatur jam sedatis, ad bellum ecclesiarum componendum mentem suam denuo convertit. Sirmio igitur digressus, et ad urbem regiam tendens, rursus episcoporum synodum indicit: et quosdam ex orientalibus episcopis in Italiam properare, eoque etiam occidentales episcopos convenire jubet. Interea temporis dum isti proficisci in Italiam parant, Julius Romanæ urbis episcopus ex hac luce migravit, cum per quindecim annos ejus loci ecclesiam administrasset: Liberius vero in ejus episcopatum successit.

CAPUT XXXV.

De Aëtio Syro Eunomii magistro.

Tunc etiam apud Antiochiam urbem Syriæ novus hæresiarches

2 ριάρχης Ἀέτιος, ὁ ἐπικληθεὶς Ἄθεος. Οὗτος τὰ 133
αὐτὰ μὲν[n] ἐφρόνει Ἀρείῳ καὶ τὴν αὐτὴν συνεκρότει
δόξαν· πρὸς δὲ ἀρειανίζοντας διεκρίνετο, διότι Ἄρειον
3 εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο. Ἄρειος γὰρ, ὡς πρότερον[o]
ἔφην, ἕτερα κατὰ διάνοιαν φρονῶν ἕτερα τῇ φωνῇ
ὡμολόγησεν, ὅτε τὸν ἐν Νικαίᾳ τῆς συνόδου τύπον
δεχόμενος καθυπέγραψε, τὸν τότε βασιλέα πλανῶν.
διὰ τοῦτο μὲν οὖν καὶ Ἀέτιος πρὸς Ἀρειανοὺς διεκρί-
4 νετο. Ἦν δὲ καὶ πρότερον Ἀέτιος αἱρετικὸς ἄνθρω-
πος, καὶ τῷ Ἀρείου δόγματι συνηγορεῖν διαπύρως
5 ἔσπευδεν. Ἐν γὰρ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ μικρὰ παιδευ-
θεὶς ἀναζεύγνυσι· καὶ καταλαβὼν τὴν ἐν Συρίᾳ Ἀν-
τιόχειαν, ἐντεῦθεν γὰρ ἦν, ὑπὸ Λεοντίου τοῦ τότε τῆς
Ἀντιοχείας ἐπισκόπου χειροτονεῖται διάκονος. εὐθὺς
6 οὖν ἐξενοφώνει τοὺς[p] ἐντυγχάνοντας. Τοῦτο δὲ
ἐποίει ταῖς κατηγορίαις Ἀριστοτέλους πιστεύων·
βιβλίον δὲ οὕτως ἐστὶν ἐπιγεγραμμένον αὐτῷ· ἐξ
αὐτῶν τε[q] διαλεγόμενος καὶ ἑαυτῷ σόφισμα ποιῶν

[n] Ita F. M. Stephan. Genev μὲν excidit ex ed. Vales.

[o] καὶ πρότερον F. M.

[p] πρὸς τοὺς M.

[q] αὐτῶν δέ, et mox ᾐσθάνετο cod. Leon. Allat. teste Valesio, qui addit, "ego vero particulam καὶ delendam esse censeo."

emersit Aëtius, cognomento Atheus. Hic cum Ario quidem consentiebat, eandemque cum illo opinionem tuebatur. Verum ab Arianorum partibus se idcirco sejunxit, quod illi Arium ad communionem recepissent. Arius enim, sicut antea dixi, aliud in mente clausum gerens, aliud ore professus, Nicænæ synodi formulam suscipiens, subscriptione sua firmaverat, ut imperatorem qui tunc temporis regnabat, circumveniret. Hanc igitur ob causam Aëtius ab Arianis sese abrupit. Erat porro Aëtius jam antehac hæreticus, et pro Arii dogmate ardentissime propugnare consueverat. Nam cum Alexandriæ leviter admodum institutus fuisset, inde reversus est Antiochiam Syriæ, ex qua civitate erat oriundus. Illic a Leontio qui tunc Antiochenæ urbis episcopatum gerebat, diaconus est ordinatus: extemplo igitur eos quibuscum colloquebatur, sermonum novitate obstupefecit. Id autem agebat, fretus categoriis Aristotelis: is liber est ab auctore ita inscriptus:

οὐκ ᾔσθετο, οὐδὲ παρὰ τῶν ἐπιστημόνων ἔμαθε τὸν
7 Ἀριστοτέλους σκοπόν. Ἐκεῖνος γὰρ διὰ τοὺς σο-
φιστὰς τὴν φιλοσοφίαν τότε χλευάζοντας, γυμνασίαν
ταύτην συγγράψας τοῖς νέοις, τὴν διαλεκτικὴν τοῖς
8 σοφισταῖς διὰ τῶν σοφισμάτων ἀντέθηκεν. Οἱ γοῦν
ἐφεκτικοὶ τῶν φιλοσόφων τὰ Πλάτωνος καὶ Πλω-
τίνου ἐκτιθέμενοι ἐξελέγχουσι τὰ τεχνικῶς παρὰ Ἀρι-
9 στοτέλους λεγόμενα. Ἀλλὰ Ἀέτιος ἐφεκτικοῦ μὴ
τυχὼν διδασκάλου τοῖς ἐκ τῶν κατηγοριῶν σοφίσμασι
συνεπέμεινε[r]. διὸ οὔτε νοῆσαι δεδύνηται, πῶς ἐστὶν
ἀγέννητος[s] γέννησις, καὶ ὅπως τὸ γεννώμενον[t] συν-
10 αΐδιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι. Οὕτω[u] δὲ ἦν ὀλιγομαθὴς
ὁ Ἀέτιος καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἀμύητος, τὸ
ἐριστικὸν δὲ κατωρθώκει μόνον, ὅπερ ἂν καὶ ἄγροικός

[r] συναπέμεινεν F. ἐναπέμεινεν M. quod melius est; *perduravit* Epiphan.

[s] "Hoc loco ἀγέννητος ponitur pro ἀνάρχῳ: id est, principii experte. Itaque ἀγένητος libentius legerim per simplicem ν. id est, *increata generatio*, vel potius *absque creatione:* Epiphan. Schol. legisse videtur ἀγεννήτου· sic, *quamobrem nec intelligere potuit, quomodo sit ingeniti generatio.*" VALESIUS.

[t] Ita F. M. (sicut conjecerat Valesius). γενόμενον editt.

[u] δὴ M.

ex quarum præceptis disputans, non animadvertit se in suam ipsius fraudem captiosas argumentationes componere: nec ipsius Aristotelis mentem didicit ab eruditis. Nam Aristoteles propter sophistas qui ea tempestate philosophiam deridebant, hanc exercitationem conscripsit adolescentibus, artem disserendi per sophisticas ratiocinationes sophistis opponens. Quocirca academici philosophi qui Platonis et Plotini libros exponunt, ea reprehendunt quæ ab Aristotele sunt subtiliter et argute dicta. Verum Aëtius, quippe qui academicum præceptorem nactus non est, ad sophisticas categoriarum argumentationes adhæsit. Quamobrem intelligentia assequi non potuit, quomodo esset ingenita generatio, et qua ratione id quod genitum est, coæternum esset illi qui genuit. Ceterum adeo mediocri doctrina præditus, et sacrarum literarum imperitus erat Aëtius, et in uno contendendi studio exercitatus; quod quivis etiam agrestis facile consequi possit: ut ne veterum quidem scriptorum qui sacros Christianæ religionis

τις ποιήσειεν, ὡς[x] μήτε τοὺς ἀρχαίους τοὺς τὰ Χρι-
στιανικὰ λόγια ἑρμηνεύσαντας ἀσκηθῆναι, πολλὰ
χαίρειν φράσας τοῖς περὶ Κλήμεντα καὶ Ἀφρικανὸν
καὶ Ὠριγένην, ἄνδρας πάσης σοφίας ἐπιστήμονας.
11 Ἐπιστολάς τε συνεκάττυε πρὸς τὸν βασιλέα Κων-
στάντιον καὶ πρὸς ἑτέρους τινάς[y], ἐρεσχελίας συμ-
πλέκων καὶ σοφίσματα μελετῶν. διὸ καὶ ἐπεκαλεῖτο
12 ὁ[z] Ἄθεος. Ἀλλ'[a] εἰ καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀρειανίζουσιν
ἔλεγεν, ὅμως ὑπὸ τῶν οἰκείων οὐ δυναμένων συνιέναι
τὸ περισκελὲς τῶν συλλογισμῶν, ὡς αἱρετικὸς ὁ ὁμό-
13 φρων αὐτοῖς ἐνομίζετο. Καὶ διὰ τοῦτο ἐξελαθεὶς τῆς
αὐτῶν ἐκκλησίας ἔδοξεν αὐτὸς μὴ βούλεσθαι κοινω- [134]
14 νεῖν αὐτοῖς. Καὶ νῦν εἰσὶν ἐξ ἐκείνου οἱ τότε μὲν
Ἀετιανοὶ νῦν δὲ Εὐνομιανοὶ προσαγορευόμενοι· χρόνῳ
γὰρ ὕστερον Εὐνόμιος, ταχυγράφος ὢν ἐκείνου, καὶ
ὑπ' αὐτῷ παιδευθεὶς τὴν αἱρετικὴν[b] λέξιν, τοῦ στι-

[x] ποιήσειεν τῷ μὴ κατὰ τοὺς (τῷ e corr. et κατὰ in rasura ead. man.) M.

[y] τινὰς om. M.

[z] ὁ om. M.

[a] Ita F. M. εἰ om. Stephan. Genev. ἀλλὰ εἰ Vales.

[b] "Cod. Allat. τὴν ἐριστικὴν λέσχην, rectius meo quidem judicio. Vulgatam tamen lectionem tuetur Epiphan. Schol. et Suidas in voce Ἀέτιος [c. 106. ed. Gaisford.], ubi hunc Socratis nostri locum describit." VALESIUS.

libros interpretati sunt, usum ullum aut peritiam haberet: sed Clementem et Africanum atque Origenem, viros omni genere doctrinæ excultos, prorsus aspernaretur. Composuit autem epistolas tum ad imperatorem Constantium, tum ad quosdam alios: in quibus longas texit disputationes, et argumenta sophistica proponit. Quam ob causam ἄθεος est cognominatus. Ac licet eadem cum Arianis et diceret et sentiret, ab iis tamen ipsis qui perplexas ejus argumentationes intelligere non poterant, hæreticus est judicatus. Ob id pulsus eorum ecclesia, hanc speciem præ se tulit, quasi ipse se ab eorum communione sejunxisset. Manentque hactenus ab illo propagati, ii qui olim quidem Aëtiani, nunc autem Eunomiani dicuntur. Eunomius enim qui notarius ejus fuerat, et inanem illam ac verbosam disputandi rationem ab eo

φους τούτου προέστη. περὶ μὲν οὖν Εὐνομίου κατὰ χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦ. Λϛ.

Περὶ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ συνόδου.

1 Τότε δὲ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ συνῆλθον ἐπίσκοποι, τῶν
μὲν[c] ἀνατολικῶν οὐ σφόδρα πολλοί, ἐπεὶ τοὺς πλείους
αὐτῶν τὸ τῆς ἡλικίας γῆρας καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ διά-
στημα παρεῖναι ἐκώλυσεν· τῶν δὲ ἑσπερίων ὑπὲρ
2 τοὺς τριακοσίους ἀπήντησαν. Πρόσταγμα δὲ ἦν τοῦ
βασιλέως ἐν Μεδιολάνῳ πόλει ποιεῖσθαι τὴν σύνοδον.
καθ' ἣν συνελθόντων, οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς πρὸ πάντων
ψῆφον κοινὴν[d] κατὰ Ἀθανασίου ἐκφέρειν ἠξίουν·
ὅπως ἂν τούτου γενομένου τελέως ἄβατος ἐκείνῳ ἡ
3 Ἀλεξάνδρεια γένηται. Ὡς δὲ ᾔσθοντο Παυλῖνος ὁ
τῆς ἐν Γαλλίᾳ Τριβέρεως ἐπίσκοπος, Διονύσιός τε
καὶ Εὐσέβιος, ὧν ὁ μὲν Ἄλβας τῆς Ἰταλῶν μητρο-
πόλεως ἐπίσκοπος ἦν, Εὐσέβιος δὲ Βρεκέλλων, πόλις

[c] μὲν om. F. M. Stephan. Genev.

[d] κοινῇ F. M.

didicerat, sectæ illi postea præfuit. Verum de Eunomio uberius suo loco dicturi sumus.

CAPUT XXXVI.

De synodi Mediolanensi.

Per idem tempus in Italia convenerunt episcopi: ex orientalibus quidem haud multi. Plerosque enim eorum aut senectus, aut itineris longitudo, domi detinuerat. Ex occidentis autem partibus plures quam trecenti adfuerunt. Siquidem imperator præceperat, ut in urbe Mediolano episcoporum synodus haberetur. Ibi cum omnes in unum convenissent, ante omnia orientis episcopi postularunt, ut adversus Athanasium communis omnium sententia promeretur: eo scilicet consilio, ut posthac Alexandriam ingredi penitus ei non liceret. Quod cum intellexisset Paulinus Trevirorum in Gallia episcopus, et Dionysius atque Eusebius; quorum ille Albæ metropolis Italiæ; hic, Vercellæ quæ Liguriæ civitas est, erat episcopus: orientales videlicet id agere ac moliri, ut

δὲ αὕτη τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων[e], ὡς ἐπὶ καθαιρέσει
τῆς πίστεως τοὺς ἀνατολικοὺς σπεύδειν κυρῶσαι τὸ
κατὰ Ἀθανασίου ψήφισμα, ἀναστάντας ἐβόων μακρὰ,
δόλον ὑπομένειν καὶ ἀπάτην διὰ τῶν γινομένων τὸν
4 Χριστιανισμόν. Οὐ γὰρ ἀληθῆ τὴν κατὰ Ἀθανα-
σίου μέμψιν ἔλεγον εἶναι, ἀλλ' ἐπὶ παρατροπῇ τῆς
5 πίστεως ταῦτα αὐτοὺς ἐπινοεῖν. Τοιαῦτα κεκρα-
γότων, διαλύεται μὲν τότε τῶν ἐπισκόπων ὁ σύλ-
λογος.

ΚΕΦ. ΛΖ. 135

Περὶ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ[f] συνόδου, καὶ περὶ τῆς ἐκεῖσε ἐκτεθείσης πίστεως.

1 Γνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τοὺς μὲν ἐκποδὼν δι' ἐξο-
ρίας ποιεῖ· οἰκουμενικὴν δὲ σύνοδον συγκροτεῖν ἐβού-
λετο, ὅπως ἂν πάντας τοὺς τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους
εἰς τὴν δύσιν ἑλκύσας, ὁμοδόξους, εἰ δύναιτο, τοὺς
2 πάντας ποιήσειεν. Ὡς δὲ αὐτῷ ταῦτα σκεπτομένῳ
χαλεπὰ τὰ της ὁδοῦ κατεφαίνετο, διμερῆ γενέσθαι
3 τὴν σύνοδον αὐτοῖς προσέταξεν. Ἐν Ἀριμίνῳ μὲν

[e] λιγύνων M.
[f] ἀριμήνω hic, et sic ubique M. Contra autem formam per ι scriptam semper habet F.

per confirmationem sententiæ contra Athanasium prolatæ fides subverteretur: consurgentes graviter vociferari cœperunt, dolum ac fraudem strui Christianæ religioni per ea quæ gerebantur. Neque enim vera esse quæ Athanasio objiciebantur, sed ad fidei destructionem hæc ab illis excogitari. Quæ cum illi acriter inclamarent, tunc quidem solutum est concilium episcoporum.

CAPUT XXXVII.

De Ariminensi synodo, et de fidei formula illic promulgata.

Quod ubi comperit imperator, illos quidem in exsilium ablegavit: generale vero concilium convocare statuit, ut cunctis orientis episcopis ad occidentis partes accersitis, universos, si fieri posset, ad unius fidei concordiam adduceret. Sed cum ei talia cogitanti difficultatem afferret itineris longitudo, duas in

τῆς Ἰταλίας τοὺς τότε παρόντας συνελθεῖν ἐπιτρέψας·
τοὺς δὲ ἐν ἀνατολῇ διὰ γραμμάτων ἐν Νικομηδείᾳ
4 τῆς Βιθυνίας ἀπαντῆσαι ἐκέλευσε. Ταῦτα μὲν ὁ
βασιλεὺς σκοπῷ τῆς ὁμοφωνίας ἐκέλευσεν[g]. οὐ μὴν
αὐτῷ ὁ σκοπὸς χρηστὴν ἔσχεν ἔκβασιν· οὐδετέρα
γὰρ τῶν συνόδων ἑαυτῇ συνεφώνησεν, ἀλλ' ἑκατέρα
5 διῃρέθη. Οὔτε γὰρ οἱ ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντες
ὁμοφωνῆσαι δεδύνηται· καὶ οἱ τῆς ἀνατολῆς συνελ-
θόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας ἕτερον σχίσμα
6 εἰργάσαντο. Ὅπως μὲν οὖν ἕκαστα τούτων ἐγένετο
προϊόντες δηλώσομεν, πρότερον περὶ Εὐδοξίου μικρὰ
7 μνημονεύσαντες. Περὶ γὰρ τόνδε τὸν χρόνον Λεον-
τίου τελευτήσαντος, ὃς τὸν αἱρετικὸν Ἀέτιον εἰς τὴν
διακονίαν προβέβλητο, Εὐδόξιος Γερμανικείας ἐπί-
σκοπος ὢν, Συρίας δὲ καὶ ἥδε ἡ πόλις, κατὰ τὴν
8 Ῥώμην τότε παρὼν ἐπείγεσθαι σκέπτεται. Καὶ τῷ
βασιλεῖ δολίως διαλέγεται, ὡς χρῃζούσης τῆς Γερ-
μανικέων πόλεως παραμυθίας καὶ φυλακῆς, συγχωρη-

[g] ἐκέλευσεν. Clausulam inter duo ἐκέλευσε omissam in Stephan. et Genev. restituit Valesius ex F. et Sfort.

partes concilium dividi jussit. Et eos quidem qui tum aderant, apud urbem Italiæ Ariminum congregari mandavit: episcopos autem orientis, Nicomediæ quæ civitas est Bithyniæ colligi, datis ad eos literis præcepit. Et ista quidem imperator concordiæ causa decreverat. Sed ejus consilium felici successu caruit. Neutra enim synodus episcoporum secum ipsa consensit: sed utraque contrarias in partes divisa est. Nam neque episcopi apud Ariminum congregati, unius ejusdemque sententiæ esse potuerunt: et orientales apud Seleuciam Isauriæ collecti, novum discidium excitavere. Porro qua ratione gesta sint singula, in progressu narrationis declarabimus, si modo pauca prius de Eudoxio dixerimus. Quippe circa id tempus mortuo Leontio, qui Aëtium hæreticum ad diaconatus gradum evexerat; Eudoxius Germaniciæ, quæ et ipsa Syriæ urbs est, episcopus, qui tum Romæ aderat, properandum sibi esse decrevit. Et cum imperatore callide collocutus, quasi Germanicensium civitas solatio ipsius ac providentia indigeret, petiit ut quamprimum illuc redeundi

9 θῆναι αὐτῷ ταχεῖαν ἐπάνοδον. Οὐδὲν δὲ ὁ βασιλεὺς
προειδόμενος ἀφίησιν αὐτόν. ὁ δὲ τοὺς τοῦ κοι-
τῶνος κρατοῦντας ἔχων συνεργοὺς, τὴν Ἀντιοχείας
10 ἐπισκοπὴν ὑπορύξας, τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἀπέλιπε. Καὶ
τὸν Ἀέτιον συγκροτεῖν ἐπειρᾶτο, σπουδήν τε ἐτίθετο
συνέδριον ἐπισκοπῶν καθίσαι, καὶ ἀποδοῦναι αὐτῷ
11 τῆς διακονίας τὴν ἀξίαν. Τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς
ἐγένετο, διότι ἐπικρατέστερον ἦν τὸ κατὰ Ἀετίου
μῖσος τῆς Εὐδοξίου σπουδῆς. τοσαῦτα καὶ περὶ
12 τούτων εἰρήσθω. Τῶν δὲ ἐν τῇ[h] Ἀριμίνῳ συνελ-
θόντων, οἱ μὲν ἀνατολικοὶ σιγῇ τὰ κατὰ Ἀθανασίου
13 παραπέμψαντες[i] συνεληλυθέναι ἔφασκον. Συνε-
λαμβάνοντο δὲ τῇ τούτων σπουδῇ Οὐρσάκιος καὶ
Οὐάλης, οἱ ἐξ ἀρχῆς μὲν τὸ τοῦ[k] Ἀρείου συγκροτή-
σαντες δόγμα, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῷ ὁμοουσίῳ συνθέ-
μενοι διὰ τοῦ ἐπιδοθέντος βιβλίου τῷ ἐπισκόπῳ τῆς
Ῥώμης, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται· οὗτοι γὰρ
14 ἀεὶ πρὸς τοὺς ἐπικρατοῦντας ἐπέκλινον. Συνελαμβά-

[h] τῇ om. M.
[i] παραπέμψαντες τῶν ἄλλων ἕνεκα Christophors. in Genev. "Non dubito quin Socrates scripserit παραπέμψοντες." VALESIUS.
[k] τὸ ἀρειάνιον συγκρ. M.

potestas sibi concederetur. Imperator vero nihil doli suspicatus, hominem dimisit. At ille primores regis cubicularios adjutores nactus, relicta civitate sua, episcopatum Antiochiæ per fraudem occupavit; statimque Aëtium fovere aggressus est. Et collecto episcoporum concilio, omni studio contendit ut diaconatus dignitatem ei restitueret. Verum id nequaquam perfici potuit, propterea quod odium adversus Aëtium, Eudoxii erga eundem studio potentius fuit. Ac de iis quidem hactenus dicta sufficiant. Ceterum cum episcopi apud Ariminum convenissent, orientales quidem se ad concilium venisse dixerunt, nullam prorsus de Athanasii causa mentionem facturos. Eorum studium atque institutum omni ope adjuvabant Ursacius et Valens, qui initio quidem Arianum dogma defenderant; postea vero in consubstantialis fidem consenserant, dato sicut ante dictum est libello Romanæ urbis pontifici. Quippe isti semper ad eorum partes transibant, qui plus posse videren-

νοντο[l] δὲ τούτοις Γερμάνιος καὶ Αὐξέντιος, Δημόφιλός
15 τε καὶ Γάϊος. Ὡς οὖν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν παρόν-
των ἄλλος ἄλλο τι προβάλλεσθαι παρετάττοντο,
τηνικαῦτα οἱ περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα πάντα
ἔλεγον τὰ περὶ τῆς πίστεως ὑπαγορευθέντα μένειν
ἀργά· δέχεσθαι δὲ νεωτέραν ἔκθεσιν, ἣν μικρὸν
16 ἔμπροσθεν ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες ἐξέθεντο. Ταῦτα
ἔλεγον, καὶ χάρτην μετὰ χεῖρας ἔχοντες, ἀναγινώσκε-
17 σθαι πεποιήκασιν ἄλλην[m] δὲ ἔκθεσιν πιστεως, ἣν ἐν
Σιρμίῳ προτυπώσαντες, ἐκεῖ μὲν, ὡς καὶ πρότερον
ἔφην, ἐταμιεύσαντο· τότε δὲ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ φανερὰν[n]
πεποιήκασιν· ἥτις ἐκ Ῥωμαϊκοῦ μὲν ἡρμηνεύθη, ἐστὶ
δὲ ἐν τούτοις τοῖς ῥήμασιν.

18 Ἐξετέθη πίστις[o] ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπό-
του ἡμῶν Κωνσταντίου[p], ἐν ὑπατείᾳ Φλαβίου[q] Εὐσεβίου A. D.
καὶ Ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων, ἐν Σιρμίῳ τῇ προένδεκα[r] 359.

[l] συνείροντο δὲ M.
[m] "Scribendum est uno ductu absque ulla distinctione: ἀναγινώσκεσθαι πεποιήκασιν ἄλλην ἔκθεσιν, quemadmodum Epiphan. Schol. *legi fecerunt secundam expositionem fidei.*" VALESIUS.
[n] Ita M. et Vales. φανερόν τε cæteri codices et editiones.
[o] ἡ πίστις Athan. De Synod. 8.
[p] τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ Athan. Κωνσ. αἰωνίου Αὐγούστου Niceph. E. H. ix. 39.
[q] Φλαυΐων Athan. recte; fratres enim erant Eusebius atque Hypatius. Vid. Amm. Marcell. xviii. 1. 1. et xxi. 6. 4. Φλαβίου καὶ Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου Niceph.
[r] πρὸς ἕνδεκα Niceph.

tur. Quibus sese adjunxerunt Germinius, Auxentius, Demophilus et Caius. Cum igitur in consessu episcoporum, alius aliud proponere conaretur, Ursacius et Valens pro non scriptis habenda esse dixerunt, quæcumque de fide antehac promulgata essent; et suscipiendam esse novissimam illam fidei formulam, quam ipsi paulo ante Sirmii convenientes ediderant. His dictis, chartulam quam præ manibus habebant, legendam curarunt: tertiam scilicet fidei formulam, quam ipsi cum apud Sirmium antea composuissent, illic quidem occultam tenuerunt, uti superius commemoravi: tunc temporis vero Arimini publicarunt. Hæc autem ex Latino sermone in Græcum conversa sic habet.

Exposita est fides catholica præsente Domino nostro Constantio, Flavio Eusebio et Hypatio viris clarissimis consulibus, Sirmii die

19 καλανδῶν Ἰουνίων. Πιστεύομεν εἰς ἕνα τὸν μόνον καὶ
ἀληθινὸν Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, κτίστην καὶ δη-
μιουργὸν τῶν πάντων· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ υἱὸν τοῦ
Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς,
καὶ πρὸ παντὸς ἐπινοουμένου χρόνου, καὶ πρὸ πάσης
καταληπτῆς ἐπινοίας[s] γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ,
δι' οὗ οἵ τε αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένετο·
γεγεννημένον δὲ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου ὑπὸ[t] τοῦ πα-
τρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ
κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν οὐδεὶς ἐπίσταται, ἢ
20 μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. Τοῦτον ἴσμεν τὸν[u]
μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, νεύματι πατρικῷ παραγενόμενον ἐκ
τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν τῆς[x] ἁμαρτίας, καὶ γεννηθέντα
ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν
μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα κατὰ
τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀποθανόντα, 137
καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα, καὶ τὰ ἐκεῖσε οἰκονο-
μήσαντα, ὃν πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες ἔφριξαν, καὶ ἀνα-
στάντα[y] τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν

[s] *οὐσίας* Athan. *opinionem* Epiphan. in Cassiod. H. T. v. 20.

[t] *ὑπὸ* om. Athan. et rectius quidem abesse poterat. *solum ex solo* Epiphan.

[u] *τοῦ Θεοῦ μονογενῆ υἱὸν* Athan.

[x] *τῆς* om. Athan.

[y] *ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν* Athan.

undecimo calendas Junias. Credimus in unum solum ac verum Deum patrem omnipotentem, creatorem conditoremque omnium. Et in unum filium Dei unigenitum, qui ante omnia sæcula, ante omne principium et omne tempus quod intelligentia percipi potest, ante omnem denique comprehensibilem notionem, sine passione genitus est ex Deo: per quem et sæcula condita, et omnia facta sunt: qui genitus est ex patre unigenitus, solus ex solo, Deus ex Deo, similis patri qui ipsum genuit, secundum scripturas: cujus generationem nemo novit, nisi pater qui ipsum genuit. Hunc uuigenitum filium Dei, nutu paterno e cœlo in terras advenisse scimus ad peccatum abolendum, et ex Maria virgine natum, versatum cum discipulis, juxta patris voluntatem omnem dispensationem adimplevisse, crucifixum, et mortuum esse, et ad inferos descendentem, quæ illic agenda erant disposuisse. Quem conspicati inferorum janitores tremuerunt.

21 μαθητῶν, καὶ[z] τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρουμένων, ἀνα-
ληφθέντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν
τοῦ πατρὸς, καὶ ἐλευσόμενον τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ[a] τῇ δόξῃ
τῇ πατρικῇ, ἀποδιδόντα ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.
22 Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ
υἱὸς[b] Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπηγγείλατο πέμψαι τῷ γένει
τῶν ἀνθρώπων, τὸν Παράκλητον, κατὰ τὸ γεγραμμένον,
Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου, καὶ παρακαλέσω τὸν
πατέρα μου[c], καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ
πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται,
23 καὶ διδάξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς
οὐσίας διὰ τὸ ἁπλούστερον ὑπὸ τῶν πατέρων τεθεῖσθαι,
ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν, σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ
μήτε τὰς γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρε-
θῆναι καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας ἐπὶ Θεοῦ
εἶναι τοῦ λοιποῦ, διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ[d] περὶ
24 πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. Ὅμοιον δὲ λέγομεν
τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ὡς[e] αἱ ἅγιαι γραφαὶ
λέγουσίν τε καὶ διδάσκουσιν.

[z] *καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα, καὶ τεσσ.* Athan. quod non hic agnoscit Epiphan.

[a] *ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως* Athan.

[b] *υἱὸς* om. Athan.

[c] *μου* om. Athan.

[d] *μηδαμῶς* Niceph.

[e] *ὡς καὶ* Athan.

Qui tertia post die resurrexit, et cum discipulis suis versatus est. Et completis quadraginta diebus ascendit ad cœlum, sedetque ad dexteram patris; et novissimo die venturus est in gloria patris, ut unicuique reddat mercedem operum suorum. Et in Spiritum sanctum, quem unigenitus ipse Dei filius Jesus Christus missurum se promisit generi humano, consolatorem et Advocatum, sicut scriptum est: Vado ad patrem meum et rogabo illum: ipse vero alium consolatorem mittet vobis, spiritum veritatis. Ille accipiet a me, et docebit vos ac suggeret omnia. Nomen vero substantiæ quod a patribus simplicius positum, a populo vero minime intellectum, offensioni est plurimis, propterea quod in scripturis non continetur, placuit omnino removeri, nec ullam deinceps cum de Deo sermo est, substantiæ fieri mentionem, quoniam scripturæ sacræ nusquam meminerunt substantiæ patris et filii. Filium vero per omnia similem patri dicimus, quemadmodum sanctæ scripturæ dicunt ac docent.

25 Τούτων ἀναγνωσθέντων, διαναστάντες οἷς ταῦτα
οὐκ ἤρεσκεν ἔφασαν, οὐ δεόμενοι πίστεως ἐνταῦθα
συνεληλύθαμεν, ὑγιῆ γὰρ φυλάττομεν, ἣν ἐξ ἀρχῆς
παρειλήφαμεν, ἀλλ᾽ ἵνα, εἴ τις περὶ ταύτην καινο-
26 τομία γένοιτο, ταύτην κωλύσωμεν. Εἰ οὖν τὰ ἀνα-
γνωσθέντα μηδὲν καινοτομεῖ, φανερῶς ἤδη τὴν Ἀ-
ρειανὴν αἵρεσιν ἀναθεματίσατε, καθ᾽ ὃν τρόπον καὶ
τὰς ἄλλας αἱρέσεις ὁ παλαιὸς κανὼν τῆς ἐκκλησίας
27 ὡς βλασφήμους ἐξέβαλεν. Ὅτι γὰρ τὸ βλάσφημον
Ἀρείου δόγμα τοὺς θορύβους τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς
ἄχρι νῦν γινομένας ἐκίνησε ταραχὰς, τοῦτο τῇ οἰκου-
28 μένῃ δῆλον καθέστηκεν. Αὕτη ἡ πρότασις ἡ ὑπὸ
τῶν περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, Γερμάνιόν τε καὶ
Αὐξέντιον καὶ Δημόφιλον καὶ Γάϊον μὴ δεχθεῖσα
29 τελέως τὴν ἐκκλησίαν διέσπασεν. Οὗτοι μὲν γὰρ
τοῖς τότε κατὰ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ[f] ἀναγνωσθεῖσι
προσέθεντο· οἱ δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν[g] αὖθις
30 ἐκύρωσαν. Κατεγέλασαν δὲ καὶ τῆς προγραφῆς
τῶν ἀναγνωσθέντων· μάλιστα δὲ Ἀθανάσιος, δι᾽

[f] σύνοδον addit Christophors.
[g] Ita F. M. Stephan. Genev. *alii namque his quæ Arimino sunt lecta consenserunt: alii vero Nicænam denuo roboraverunt fidem* Epiphan. in Cassiod. v. 20. πίστιν om. Vales.

Quibus recitatis, ii quibus ista non placebant, consurgentes dixerunt: Non propterea huc venimus quod egeremus fide; eam enim integram servamus quam a majoribus accepimus. Sed idcirco venimus, ut si qua novitas circa illam emerserit, eam reprimamus. Quamobrem si ea que recitata sunt, nihil habent novitatis, aperte jam anathemati subjicite hæresim Arianam, quemadmodum et alias hæreses vetus ecclesiæ regula tanquam impias rejecit. Impium enim Arii dogma tumultus ac seditiones ad hunc usque diem in ecclesia excitavisse, orbi terrarum manifestissimum est. Hæc conditio cum ab Ursacio, Valente, Germinio, Auxentio, Demophilo et Cajo non admitteretur, penitus divulsit ecclesiam. Etenim isti quidem ea quæ tum in synodo Ariminensi recitata fuerant, amplexi sunt: alii vero Nicænam fidem denuo confirmarunt. Inscriptionem autem illam quæ præfixa erat fidei supra

ὧν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γνωρίμους ἐπιστέλλων τοιάδε 138
κατὰ λέξιν φησίν.
31 Τί γὰρ ἔλειπε[h] διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ
ἐκκλησίᾳ, ἵνα νῦν περὶ πίστεως ζητῶσι, καὶ τὴν ὑπατείαν
τῶν παρόντων χρόνων προτάσσωσι τῶν παρ᾽ αὐτῶν ἐκτι-
32 θεμένων ῥημάτων δῆθεν περὶ πίστεως. Οὐρσάκιος γὰρ
καὶ Οὐάλης καὶ Γερμάνιος[i] πεποιήκασιν, ὃ μήτε γέγονεν
μήτε ἠκούσθη ποτὲ παρὰ Χριστιανοῖς. Γράψαντες γὰρ
33 ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προέταξαν τὴν ὑπατείαν
καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα
δείξωσι πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ὅτι μὴ πρότερον ἀλλὰ νῦν
ἐπὶ Κωνσταντίου ἀρχὴν ἔχει τούτων ἡ πίστις. πάντες[k]
34 γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραφον. Πρὸς
τούτοις[l] περὶ τοῦ Κυρίου προσποιούμενοι γράφειν, ἄλλον
δεσπότην ἑαυτῶν[m] ὀνομάζουσι Κωνστάντιον. αὐτὸς γὰρ
35 ἦν ὁ τὴν δυναστείαν τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων. Καὶ
αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν οἱ τὸν Υἱὸν ἀΐδιον
36 ἀρνούμενοι· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν χριστομάχοι. Ἀλλ᾽

[h] ἔλιπεν F. M.
[i] Γερμίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς Athan. De Synod. 3.
[k] πάντα, (quod scribere voluit Valesius,) et mox ἔγραψαν, Athan.
[l] τούτοις γὰρ F. τούτοις δὲ M.
[m] ὀνομάζουσιν ἑαυτοῖς Athan.

recitatæ, magnopere deriserunt. Ac præcipue Athanasius in epistola ad familiares, ubi ad verbum ita scribit.

Quid enim deerat doctrinæ ecclesiæ catholicæ ad pietatem? ut nunc de fide inquirant, et præsentium temporum consulatum expositioni fidei suæ præfigant. Ursacius enim et Valens atque Germinius id fecere, quod nec factum, nec auditum est unquam apud Christianos. Nam cum eam fidem perscripsissent quam ipsi amplecti volebant, consulatum præsentis anni, et mensem ac diem prænotaverunt, ut omnibus prudentibus viris palam facerent, fidem ipsorum non olim, sed nunc primum sub Constantio initium accepisse. Quippe illi suam ipsorum hæresim spectantes, cuncta scripsere. Præterea cum de Domino se scribere præ se ferrent, alium Dominum suum nominarunt, Constantium scilicet. Hic enim vim ac potentiam impietati ipsorum subministrabat. Sed et illum imperatorem æternum appellarunt, ipsi qui filium Dei sempiternum esse negant, adeo præ impietate infensi sunt hostes

ἴσως ἐστὶν[n] αὐτοῖς πρόφασις τῆς[o] ὑπατείας ἡ τῶν ἁγίων
προφητῶν χρονογραφία. ἀλλὰ κᾂν τοῦτο τολμήσωσιν
37 εἰπεῖν, πολὺ τὴν ἀμαθίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν[p]. Αἱ
μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητεῖαι χρόνων ἔχουσι μνήμην·
καὶ Ἡσαΐας μὲν καὶ Ὠσηὲ ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ
καὶ Ἄχαζ καὶ Ἐζεκίου γεγόνασιν· Ἱερεμίας δὲ ἐν ἡμέραις
Ἰωσίου· Ἰεζεκιὴλ δὲ καὶ Δανιὴλ ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου.
38 Καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις ἐπροφήτευσαν, οὐ τῆς θεοσε-
39 βείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι. Ἦν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν
καὶ ἀεὶ[q] καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου[r]· ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς
40 ἐν Χριστῷ προητοίμασεν. Οὐδὲ τῆς αὐτῶν[s] πίστεως
τοὺς χρόνους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ[t] καὶ πρὸ τούτων τῶν
χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας[u]
41 ἦσαν οἱ χρόνοι. Ἡ[x] δὲ ἀπαγγελία[y] προηγουμένως[z] μὲν
περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν·[a] ἐπακολούθημα
δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι· καὶ

[n] αὐτοῖς ἐστι Athan.
[o] τῆς om. F. M.
[p] "ἐξαγγελοῦσιν cod. Allat. quod magis probo." VALESIUS.
[q] ἀεὶ ἦν Athan.
[r] κόσμου om. F. M.
[s] αὐτῶν δὲ F. Athan.
[t] ἦσαν μὲν καὶ Athan.
[u] Ita F. et cod. Allat. teste Valesio, Athan. ἐπαγγελίας editt. vulg.
[x] ἦν δὲ ἡ Athan.
[y] Ita Athan. ἐπαγγελία codd. et editt. vulg.
[z] προηγουμένη Athan.
[a] ἡμῶν om. Athan.

Christi. Sed fortasse sanctorum prophetarum chronographia exemplum illis præbuit ad consules prænotandos. Verum si hoc ausi fuerint dicere, inscitiam suam eo maxime prodent. Sanctorum enim prophetiæ mentionem temporum faciunt. Esaias quidem et Osee temporibus Osiæ, Joatham, Achas et Esechiæ vixerunt: Hieremias vero temporibus Josiæ: Ezechiel autem et Daniel Cyro et Dario regnantibus. Alii præterea aliis temporibus prophetarunt: non illi religionis fundamenta jacientes. Hæc enim ante illorum tempora jam erat: et semper, adeoque ante ipsam mundi constitutionem fuit, quam Deus nobis per Christum præparavit. Nec fidei suæ tempus designarunt: quippe qui ante illa jam tempora fideles fuissent. Sed tempora illa sunt promissionis quæ per ipsos fiebat. Promissionis autem primum ac præcipuum caput erat, de Servatoris nostri adventu. Appendicis autem loco, subnectebantur ea quæ Judæis ac gentibus erant

ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι οὐκ ἀρχὴ[b] πίστεως, καθὰ
προεῖπον, ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' οὓς αὐτοὶ
42 γενόμενοι, τοιαῦτα[c] προεφήτευον. Οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ
οὐχ ἱστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες,
ἀλλὰ γράψαντες, Ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ, εὐθὺς
προσέθηκαν[d] καὶ τὴν ὑπατείαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέ-
43 ραν. Ὥσπερ[e] οἱ ἅγιοι τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν δια-
κονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον, οὕτως οὗτοι τῆς ἑαυτῶν
44 πίστεως τὸν χρόνον σημαίνουσι. Καὶ εἴθε περὶ τῆς ἑαυ-
τῶν ἔγραφον, νῦν γὰρ ἤρξαντο[f], καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς
καθολικῆς[g] ἐπεχείρουν· οὐ γὰρ ἔγραψαν, οὕτω πιστεύ-
45 ομεν· ἀλλ' ὅτι ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις. Τὸ μὲν οὖν 139
τολμηρὸν τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμαθίαν[h] αὐτῶν·
τὸ δὲ καινὸν ἐπινόημα τῆς γραφῆς ἴσον ἐστὶ τῆς Ἀ-
46 ρειανῆς αἱρέσεως. Οὕτω γὰρ γράψαντες ἐδίδαξαν[i], πότε
μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοί· ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν βούλονται
47 τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. Καὶ ὥσπερ κατὰ

[b] ἀρχῆς Athan.
[c] Ita F.M. Athan. ταῦτα editt. vulg.
[d] προέθηκαν F. M.
[e] ἵνα ὥσπερ, et mox σημάνωσι, Athan.
[f] ἤρξατο Athan.
[g] περὶ τῆς πίστεως F. M.
[h] Ita M.C. Athan. (cod. Reg.) quod Valesius in versione sua secutus est. ἀθεΐαν editt.
[i] "Rectius apud Athanasium scribitur ἔδειξαν." VALESIUS.

eventura. Proinde tempora ab illis prænotata, non fidei initium designabant, sicut antea dixi; sed ipsorum prophetarum ætatem, qua singuli vaticinari cœperunt. At isti nostri temporis sapientes, cum nec historias scribant, nec futura prædicant: ubi dixerunt, Exposita est fides catholica, statim consules adjiciunt et mensem ac diem. Et quemadmodum viri sancti rerum gestarum ac ministerii sui tempora scripserunt; ita isti fidei suæ tempus adnotant. Atque utinam de sua duntaxat fide scripsissent: nunc enim primum ipsi credere cœperunt: ac non de catholica fide id ausi essent scribere. Non enim scripserunt: Ita nos credimus. Sed hoc modo: Exposita est fides catholica. Itaque; consilii hujus temeritas atque audacia imperitiam illorum coarguit: novitas autem scriptionis ab illis excogitatæ, par omnino est Arianæ perfidiæ. Etenim ita scribentes, omnibus ostenderunt quandonam primum cœperint credere, et exinde fidem suam prædicari velint. Et quemadmodum cum evangelista Lucas ait: Propositum est

τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν ἐτέθη δόγμα περὶ τῆς ἀπογρα-
φῆς, καὶ τοῦτο τὸ δόγμα[k] πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ
τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἤρξατο εἶναι[l], καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γρά-
ψαντος, οὕτω καὶ οὗτοι γράψαντες, ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις,
ἔδειξαν ὅτι νεώτερον τὸ[m] τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἐστὶ φρό-
48 νημα καὶ οὐκ ἦν πρότερον. Εἰ δὲ προστιθέασι τῆς καθο-
λικῆς, ἔλαθον ἑαυτοὺς πεσόντες εἰς τὴν παρανομίαν[n] τῶν
ἀπὸ Φρυγίας· ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ᾽ ἐκείνους εἰπεῖν, ἡμῖν
πρῶτον ἀπεκαλύφθη καὶ ἀφ᾽ ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν
Χριστιανῶν· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι Μαξίμιλλαν καὶ Μοντανὸν,
οὕτως οὗτοι ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ δεσπότην Κωνστάντιον[o]
49 ἐπιγράφονται. Εἰ δὲ κατ᾽ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας
ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πατέρες καὶ οἱ
μακάριοι μάρτυρες; τὶ δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς[p] παρ᾽
αὐτῶν κατηχηθέντας, καὶ πρὸ τῆς ὑπατείας ταύτης κοιμη-
θέντας; πῶς αὐτοὺς ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν ἔδοξαν δεδιδα-
χέναι, τούτους ἀπαλείψωσιν· ἃ δὲ νῦν ὡς ἐφευρόντες
ἔγραψαν, ἐπισπείρωσιν αὐτοῖς; οὕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον

[k] Ita F. M. Athan. καὶ τοῦτο τὸ δόγμα om. editt. vulg.

[l] εἶναι om. Athan.

[m] νεώτερόν ἐστι τὸ τ. αἱ. αὐ. φρ. Athan.

[n] παράνοιαν Athan. quod Valesius probavit et in versione sua secutus est.

[o] Κωνστάντιον δεσπότην Athan.

[p] τοῖς π. αὐ. κατηχηθεῖσι, et mox κοιμηθεῖσιν, M.

edictum de censu: istud quidem edictum antea non erat, ab illis autem temporibus cœpit esse, et propositum est ab illo qui id scripserat: Ita cum isti scribunt: exposita nunc est fides, declarant recentem esse sententiam hæreseos ipsorum, nec anteriori tempore exstitisse. Quod vero nomen addunt catholicæ, non sentiunt se imprudentes labi in amentiam Cataphrygarum: ut quemadmodum illi, sic etiam ipsi dicant: Nobis primum revelata est, et a nobis incepit fides Christianorum. Et quemadmodum illi Maximillam atque Montanum, sic isti pro Christo Constantium sibi Dominum adsciscunt. Quod si juxta illorum sententiam ab hoc consulatu initium fides accepit: Quid facient patres ac beati martyres? Quid ipsi facturi sunt iis quos in fide instituerunt, et qui ante istos consules mortui sunt? Qua ratione eos ad vitam revocabunt, ut quæ ipsi docuerunt, ea nunc ex eorum animis evellant, et ista quæ nunc primum invenisse se scribunt, illis inserant? Adeo sunt imperiti ac rudes, nec quidquam aliud norunt

εἰδότες[p] πλάττειν προφάσεις, καὶ ταύτας ἀπρεπεῖς καὶ
ἀπιθάνους, ἐχούσας εὐθὺς τὸν ἔλεγχον.

50 Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις
ἐπεστελλεν. Ἐξέστω δὲ τοῖς φιλομαθέσιν ἀναζη-
τήσασι τὴν ἐπιστολὴν γνῶναι τὰ ἐν αὐτῇ δυνατῶς
εἰρημένα· ἡμεῖς γὰρ μέρος αὐτῆς ἐνταῦθα παρατε-
51 θείκαμεν, τὸ μῆκος παραιτησάμενοι. Ἰστέον δὲ, ὅτι
ἡ σύνοδος καθεῖλε τοὺς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσά-
κιον, Αὐξέντιόν τε καὶ Γερμάνιον καὶ Γάϊον καὶ
Δημόφιλον, ὅτι τὴν Ἀρειάνιον δόξαν ἀναθεματίσαι
52 οὐ κατεδέξαντο. Διὸ οὗτοι μὲν ἀγανακτοῦντες ἐπὶ
τῇ καθαιρέσει, πρὸς τὸν βασιλέα ταχέως ἀνέδραμον
ἐπικομιζόμενοι τὴν ἀναγνωσθεῖσαν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς
53 πίστεως ἔκδοσιν. Ἡ σύνοδος δὲ δι᾽ ἐπιστολῆς γνώ-
ριμα τὰ ὑπ᾽ αὐτῆς γνωσθέντα καθίστη τῷ βασιλεῖ.
ἧς ἐκ Ῥωμαϊκῶν μεταβληθείσης ἥδε ἔστιν ἡ διάνοια.

54 Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀριμίνῳ συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον.

Ἔκ τε τῆς[q] τοῦ Θεοῦ κελεύσεως, καὶ τοῦ[r] τῆς σῆς

[p] εἰδόντες Vales. (errore typographi,) neque correxit Reading.

[q] Ἐκ τῆς Thdrt. Hist. Eccl. ii. 19. Τάτε ἐκ τῆς Sozom. H.E. iv. 18.

[r] τοῦ suprascriptum habet M.

quam excusationes confingere, easque indecoras et improbabiles, quæ illico rebus ipsis confutentur.

Hæc sunt quæ Athanasius in epistola ad familiares suos scripsit. Poterunt autem studiosi, ubi epistolam ipsam nacti fuerint, quæcunque illic graviter sunt ab auctore dicta, cognoscere. Nos enim brevitatis studio, partem duntaxat illius epistolæ hoc loco posuimus. Porro sciendum est, Ursacium, Valentem, Auxentium cum Germinio, Caio atque Demophilo, a synodo fuisse depositos, eo quod Arianam hæresim anathemate damnare noluissent. Quam quidem depositionem cum isti ægro animo ferrent, ocyus ad imperatorem properarunt, eam fidei formulam quæ in synodo perlecta fuerat, secum deferentes. Synodus vero ea quæ decreverat, imperatori per epistolam significavit: quæ ex Latino sermone in Græcum translata hunc continet sensum.

Epistola synodi Ariminensis ad imperatorem Constantium.

Jubente Deo et præcepto pietatis vestræ credimus esse dispo-

εὐσεβείας προστάγματος, τὰ πάλαι[s] δογματισθέντα γε- 140
γενῆσθαι πιστεύομεν· εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν
πρὸς δύσιν πόλεων εἰς τὸ αὐτὸ[t] πάντες ἐπίσκοποι συνήλ-
θομεν· ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνω-
55 ρισθῇ καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἔκδηλοι γένωνται. Ὡς
γὰρ ἐπὶ πλεῖστον διασκοποῦντες εὑρήκαμεν, ἀρεστὸν[u]
ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἔκπαλαι[x] διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ
προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ[y] τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν, τοῦ καὶ τῆς σῆς
βασιλείας φρουροῦ[z] καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου, ἵνα
ταύτην κατασχόντες φυλάξωμεν[a], καὶ φυλάττοντες μέχρι
56 τέλους διατηρῶμεν. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη
τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὡρισμένων τι μεταλλάσσειν[b], καὶ
τῶν ἐν Νικαίᾳ κοινῇ μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου σου πατρὸς
57 καὶ βασιλέως[c] Κωνσταντίνου ἐσκεμμένων· ὧν ἡ διδασκαλία

τοῦ etiam habent Athan. De Synod. 10, Thdrt. Soz. Niceph. H. E. ix. 40: sed omittunt edd. vulg.

[s] τὰ πάλαι om. Soz. in quo minus a vero sensu aberrat quam cæteri Græci. Genuina enim epistola quam Hilarius exhibet sic incipit, "*Jubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus fuisse dispositum, ut ad Ariminensium locum ex diversis provinciis occidentalium episcopi veniremus.*" Vid. Hilar. ex Oper. Histor. Fragm. viii. Conf. Vales. in Annott.

[t] ἐπὶ ταὐτὸ Soz. Tum mox οἱ ἐπίσκ. Athan. Thdrt. Soz.

[u] ἄριστον Thdrt. *placuit* Hilar. *invenimus optimum esse* Epiphanius in Cassiod. Hist. Trip. v. 21. Similis variatio est supra, cap. 23. §. 51. inter ἀρεστὴν et ἀρίστην.

[x] ἐκ παλαιοῦ Soz.

[y] ἀπόστυλοι τοῦ Κ. Soz. διὰ Ἰ. Χ. τοῦ Κυρίου ἡμῶν Thdrt.

[z] ἐφόρου Soz.

[a] κατέχοντες φυλάξωμεν Thdrt. φυλάττωμεν μέχρι τέλους διατηροῦντες Soz.

[b] μεταλλάξαι Thdrt.

[c] Κ. τοῦ σοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως Athan. Thdrt. Soz.

situm, ut ad Ariminensium locum ex diversis provinciis occidentalium episcopi veniremus: ut et fides claresceret omnibus ecclesiæ catholicæ, et hæretici noscerentur. Dum enim omnes qui recte sapimus, contractaremus, placuit ut fidem ab antiquitate perseverantem, quam per prophetas, evangelia et apostolos, per ipsum Deum et Dominum nostrum Jesum Christum, salvatorem imperii tui largitorem salutis tuæ accepimus, quam semper obtinuimus, teneamus. Nefas enim duximus, recte et juste sancitorum aliquid mutilare; et eorum qui in Nicæno tractatu consederant una cum gloriosæ memoriæ Constantino patre pietatis

τε[d] καὶ τὸ φρόνημα διῆλθέ τε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας
ἀνθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις ἀντίπαλος μόνη καὶ
58 ὀλετὴρ τῆς Ἀρείου αἱρέσεως ὑπῆρξε· δι' ἧς οὐ μόνον
αὐτὴ[e] ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθῃρέθησαν· ἐν ᾗ
ὄντως καὶ τὸ[f] προσθεῖναί τι σφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι[g]
ἐπικίνδυνον ὑπάρχει· ὡς εἴπερ καὶ[h] θάτερον γένοιτο[i],
59 ἔσται τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια ποιεῖν[k] ἅπερ βούλοιντο. Ὅθεν
Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἐπειδὴ ἔκπαλαι[l] μέτοχοί τε
καὶ σύμφρονες[m] τοῦ ἀρειανικοῦ[n] δόγματος ἦσαν καθεστη-
κότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθη-
σαν· ἧς ἵνα μετάσχωσιν, ἐφ' οἷς ἑαυτοῖς[o] συνεγνώκεισαν
πλημμελήσαντες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυ-
χεῖν, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ'[p] ἐκείνων γεγενημένα
μαρτυρεῖ· δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γεγένηται καὶ τῶν ἐγ-
60 κλημάτων συγγνώμη. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα
ἐπράττετο, ὅτε ἐν Μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου
συνεκροτεῖτο, συμπαρόντων δὲ[q] καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς
61 τῶν[r] Ῥωμαίων ἐκκλησίας. Ἐγνωκότες[s] δὲ ἅμα καὶ τὸν

[d] τε om. Athan. Soz. Niceph.

[e] αὕτη Athan Soz.

[f] τὸ om. Soz.

[g] ἀφελέσθαι τι Athan. Soz.

[h] καὶ om. Thdrt. pro eo τι habet Soz.

[i] γένηται Soz.

[k] Ita F. M. Soz. Niceph. Stephan. τοῦ ποιεῖν Valesius adnotans, "Articulus τοῦ deest in nostris exemplaribus, Reg., Flor., et Sfort. Habetur tamen apud Athan. de Synod." τοῦ π. item Thdrt. Christoph.

[l] ἔκπαλαι om. Thdrt. πάλαι Soz. καὶ ἔκπαλαι F. M. Niceph.

[m] σύμφωνοι Athan. Thdrt. σύμβουλοι Soz.

[n] ἀρειανείου M. Ἀρειανοῦ Athan. Soz.

[o] ἑαυτοὺς συνεγνώκεισαν πλημμελήσαντας Niceph. ἑαυτοὺς M.

[p] ὑπὲρ Niceph.

[q] δὴ Thdrt.

[r] Ita F. M. Athan. Thdrt. Soz. τῶν om. Niceph. et editt.

[s] ἐγνωκότων τὲ M.

tuæ. Qui tractatus manifestatus est et insinuatus mentibus populorum, et contra hæresim Arianam tunc oppositus invenitur, ut non solum ipsa, sed etiam reliquæ hæreses inde sint expugnatæ. A quo si aliquid demptum fuerit, venenis hæreticorum aditus panditur. Ideo Ursacius et Valens in suspicionem ejusdem hæreseos Arianæ venerunt aliquando, et suspensi erant a communione. Et rogaverunt veniam, sicut eorum continent scripta. Quam meruerunt tunc temporis a concilio Mediolanensi, adsistentibus etiam legatis Romanæ ecclesiæ. Constantino præsente

μετὰ τελευτὴν[t] ἄξιον μνήμης Κωνσταντῖνον μετὰ πάσης
ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως τὴν συγγραφεῖσαν πίστιν ἐκτε-
θεικότα, ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς
καὶ πρὸς τὴν ὀφειλομένην εἰρήνην ἀνεχώρησεν, ἄτοπον[u]
εἶναι μετ' ἐκεῖνον[x] τὶ καινοτομεῖν, καὶ τοσούτους ἁγίους
ὁμολογητὰς καὶ[y] μάρτυρας τοὺς καὶ[z] τοῦδε τοῦ δόγματος
συγγραφεῖς τε καὶ εὑρετὰς[a] ὑπεριδεῖν, οἵ τινες κατὰ τὸν
παλαιὸν τῆς καθολικῆς[b] ἐκκλησίας θεσμὸν ἅπαντα[c] φρο- 141
62 νοῦντες[d] διαμεμενήκασιν. Ὧν ὁ Θεὸς τὴν πίστιν καὶ εἰς
τοὺς σοὺς χρόνους τῆς βασιλείας μετέδωκε[e] διὰ τοῦ Κυ-
ρίου[f] ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν
οὕτως[g] ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης κρατεῖν.
63 Πάλιν γοῦν οἱ[h] ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθε-
μίτῳ τολμήματι τῆς δυσσεβοῦς φρονήσεως κήρυκας ἑαυ-
τοὺς[i] ἀνήγγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν τὸ[k]

[t] Ita F. M. Athan. Soz. Niceph. τὴν τελευτὴν Thdrt. et edd.

[u] Post ἄτοπον addidit Christophorsonus, et recepit Valesius, ἐνομίσαμεν, quod non agnoscunt codices, quanquam *judicamus* habeat Epiphanius, et *putamus* Hilarius. Idem quod in textu habent Athan. Thdrt. (codd.) Soz. Niceph. "Postrema vox deest in omnibus nostris codicibus, et apud Athan. ac Soz." VALESIUS.

[x] ἐκεῖνο Athan.

[y] καὶ om. F. Athan.

[z] τοὺς δὲ καὶ τοῦ δόγματος συγγραφέας Soz. τοὺς καὶ τοῦ δόγματος συγγραφέας Niceph.

[a] ἐφευρετὰς παριδεῖν Thdrt.

[b] καθολικῆς om. Athan. Thdrt. ἐκκ. θεσμὸν τῆς καθολικῆς Niceph. Non agnoscit Epiphanius, sic, *cum et ipsi præteritorum catholicorum secundum scripturas* &c.

[c] ἅπαντες Niceph.

[d] φρουροῦντες F.

[e] μεταδέδωκε Soz.

[f] διὰ τοῦ Δεσπότου ἡμ. Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

[g] οὕτως om. Niceph.

[h] οἱ om. Soz. Niceph.

[i] τε αὐτοὺς Soz. τε ἑαυτοὺς Niceph.

[k] πᾶν ἀληθείας Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

in hoc, cum magno examine fuisset conscriptum, quod tenens baptizatus ad quietem Dei commigravit, nefas putamus inde aliquid mutilare, et tot sanctos et confessores et successores martyrum, ipsius tractatus conscriptores in aliquo removere, cum et ipsi præteritorum catholicæ ecclesiæ scriptorum cuncta servaverint. Mansitque usque in hæc tempora, quibus pietas tua a Deo patre per Deum et Dominum nostrum Jesum Christum potestatem regendi orbis accepit. Verum miseri homines et infelici sensu præditi, iterum ausu temerario se præcones impiæ doctrinæ

64 τῆς ἀληθείας σύνταγμα. Ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα
τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο, κᾀκεῖνοι τῆς ἰδίας
ἀπάτης ἐγύμνουν τὴν σκέψιν· ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ
τινὶ καὶ ταραχῇ προσφέροντές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύ-
της ἑτεροίας[l] τοὺς συναλισκομένους εὑρόντες Γερμάνιον[m],
Αὐξέντιον[n] καὶ Γάϊον, τοὺς τὴν ἔριν[o] καὶ διχοστασίαν
ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία[p] μὲν οὖσα πᾶν πλῆθος
65 βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. Ὡς δὲ συνεῖδον οὐχὶ τῆς αὐτῆς[q]
προαιρέσεως[r] ὄντας οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς
ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτοὺς, ὡς
δοκεῖν ἕτερον[s] γράφειν. ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς, ὁ καὶ
66 τὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. Ἵνα μὴ οὖν[t] τοῖς αὐτοῖς
ἀεὶ[u] τὰ τῆς ἐκκλησίας περιπίπτῃ, καὶ ταραχὴ καὶ θόρυβος
κυλινδούμενος[x] ἅπαντα[y] συγχέῃ[z], βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι
ὡρισμένα ἔμμονα[a] καὶ ἀμετακίνητα διαφυλάττειν[b], τοὺς

[l] προφέροντές τι, καινοτομεῖν τὴν πίστιν τῇ τοιαυτῇ ἑταιρίᾳ συναλισκομένους M. Pro ἑτεροίας, habent ἑταιρίας Athan. Thdrt. Niceph. ἑτερείας Soz. *hujusmodi enim malitiæ captos* Epiphan.

[m] Γερμήνιον (hic et De Synod. I.) Athan. Soz. Γερμίνιον Niceph. Γερμάνιόν τινα Thdrt. *Germanum quendam* Epiphan.

[n] Notandum est Hilarii fragmentum Auxentii nomen hic non habere. Habent Græca exemplaria et Epiphanius. Conf. Editorem Benedict. ad Hilar.

[o] τὴν αἵρεσιν Thdrt.

[p] διδασκαλία μὴ μένουσα Soz. Niceph. διαμένουσα Thdrt.

[q] τῆς τοιαύτης Athan.

[r] αἱρέσεως Soz. Niceph.

[s] ἕτερόν τι Athan. Soz. Niceph. δοκεῖν τι γράφειν Thdrt.

[t] ἵνα οὖν μὴ Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

[u] ἀεὶ om. Soz. Niceph.

[x] καλινδούμενος Thdrt.

[y] ἅπαντας Niceph.

[z] συνέχῃ Soz. Niceph.

[a] ἔννομα Athan. Thdrt. Utrumque om. Soz. Niceph. *ut quæ dudum decreta sunt, legaliter immutabiliterque serventur*, Epiphan.

[b] φυλάττειν Soz. Niceph.

renunciarunt: et nunc etiam conantur convellere quod fuerat positum ratione. Etenim cum pietatis tuæ literæ jusserint tractari de fide, offerebatur nobis a supradictis turbatoribus ecclesiarum, adsociato Germinio, Auxentio et Caio, novum nescio quid considerandum, quod multa perversæ doctrinæ continebat. At vero cum videretur displicere quod offerebant publice in concilio, putaverunt aliter esse conscribendum. Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse, manifestum est. Sed ne ecclesiæ frequentius perturbentur, placuit instituta vetera rata atque inviolabilia ser-

δὲ προειρημένους ἀπὸ[c] τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχω-
67 ρίσθαι. Δι' ἣν αἰτίαν τοὺς ἀναδιδάξοντας[d] πρέσβεις πρὸς
τὴν σὴν ἐπιείκειαν ἀπεστάλκαμεν τὴν γνώμην τοῦ συνε-
δρίου διὰ τῆς ἐπιστολῆς μηνύσοντας· τοῖς γε πρεσβεύουσι[e]
πρό γε πάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ[f] τὴν ἀλήθειαν
πιστώσασθαι, ἐκ τῶν πάλαι ἀρχαίων καὶ[g] δικαίων ὁρμω-
68 μένους. Οἳ καὶ τὴν σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα[h], ὅτι οὐχ
ὥσπερ ἔφησαν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης, ἔσται εἰρήνη,
69 εἴπερ τι τῶν δικαίων ἀνατραπείη. Πῶς γὰρ εἰρήνην οἷόν
τε ἄγειν τοὺς τὴν εἰρήνην καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις
καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σὺν ταῖς λοιπαῖς πόλεσι καὶ τῇ
70 τῶν[i] Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται. Διὸ δὴ καὶ[k] ἱκετεύο-
μεν τὴν σὴν ἐπιείκειαν, ἵνα προσηνέσιν ἀκοαῖς καὶ γαλη-
ναίῳ[l] βλέμματι τὰ[m] τῆς ἡμετέρας πρεσβείας ἀθρήσειας,
μήτε[n] πρὸς ὕβριν τῶν τετελευτηκότων καινόν τι μεταλ-
λάττειν ἐπιτρέψειας, ἀλλ' ἐάσῃς ἡμᾶς ἐμμένειν[o] τοῖς

[c] *ἀπὸ* om. M. Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

[d] Ita M. Athan. Thdrt. Soz. Niceph. *ἀναδειχθέντας* C. *ἀναδιδάξαντας* editt. *denunciaturos* Epiphan.

[e] *τοῖς δὲ πρέσβεσι* Athan. Thdrt. Soz.

[f] Ita Athan. Thdrt. Soz. Niceph. *τῷ* codices et editt.

[g] *ἀρχαίων δικαίως ὡρισμένων* Soz. Niceph.

[h] *ἀναδ. θειότητα* M. *ὁσιότητα ἀναδιδάξουσιν* Thdrt.

[i] *τῶν* om. Thdrt. Niceph.

[k] *καὶ* om. Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

[l] *γαληνῷ* Thdrt.

[m] *τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις* Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

[n] *μηδὲ* Soz. Niceph.

[o] *ἐμμένειν ἡμᾶς* Athan. Thdrt. Soz. Niceph.

vari; supradictos vero a communione nostra removeri. Ad instruendam igitur tuam clementiam legatos nostros direximus, concilii sententiam per literas nostras nunciaturos. Quibus hoc ipsum solum mandavimus, ut non aliter legationem perferrent, quam statuta vetera permanere firmissima: ut et sapientia tua cognosceret, non hoc quod promiserant supradicti Valens et Ursacius, Germinius et Caius, si sublatum fuisset quidpiam, pacem posse compleri. Quo enim modo pax servari possit ab iis qui pacem subvertunt? Magis enim turbatio cunctis regionibus, et præcipue ecclesiæ Romanæ immissa est. Ob quam rem tuam rogamus clementiam, ut placidis auribus et sereno vultu universos legatos nostros et aspicias et audias: neve aliquid permittat clementia tua in injuriam veterum convelli, sed manere ea quæ a majoribus nostris accepimus; quos et fuisse prudentes, et sine

παρὰ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις·
οὓς ἅπαντας[p] μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ Πνεύ-
71 ματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. Τὰ γὰρ νῦν παρ'
ἐκείνων καινοτομούμενα τοῖς μὲν πιστεύσασιν[q] ἀπιστίαν
72 ἐμποιεῖ· τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν[r] ὠμότητα[s]. Ἱκετεύομεν δὲ
ἔτι[t], ἵνα κελεύσῃς τοὺς[u] ἐπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς[x] ἀλλο-
δαπαῖς διατρίβοντας, οὓς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ἐπίπονον καὶ 142
τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τὴν εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδὴν
ῥᾳδίαν ποιήσασθαι, ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ἐπισκόπων[y] αἱ
73 ἐκκλησίαι διαμένωσιν. Ἔτι δὲ[z] πρὸς ἅπασι καὶ τοῦτο
δεόμεθα, ἵνα μήτε[a] ἐλλείπῃ τὶ[b] τῶν προϋπαρξάντων μήτε
πλεονάζῃ[c], ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμένῃ[d] ἐκ τῆς τοῦ σοῦ
πατρὸς εὐσεβείας, καὶ[e] εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττό-

[p] *ἅπαντα* Athan. Soz. Niceph.

[q] *πιστεύουσιν* Athan. Soz. Niceph.

[r] *ἀπιστοῦσιν* Athan. Thdrt. Niceph. *μὴ πιστεύουσιν* Soz.

[s] "Graviter hic lapsus est Græcus interpres. Latinum enim exemplar hujus epistolæ sic habet: *Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere.* At Græcus interpres pro *credulitatem*, legit *crudelitatem*, sicut ex versione ejus apparet." VALESIUS. Errorem hunc vitavit Epiphanius, nondum ipse tamen verum loci sensum assecutus est; reddit enim, *ea enim, quæ ab illis nunc innovantur, credentibus quidem incredulitatem inferunt, non credentibus vero credulitatem.*

[t] *ἔτι* om. Thdrt.

[u] *τοὺς ἐπισκόπους* om. Thdrt.

[x] *ταῖς* om. Soz. Niceph.

[y] *ἐπισκόπων ἀφῃρημένων* M. Thdrt. *ἀφωρισμένων* Athan. Soz. Niceph.

[z] *καὶ πρὸς ἅπασι* Thdrt.

[a] *μηδὲν μήτε* Athan. Thdrt. Soz. *μηδὲν ἐλλείπῃ* Niceph.

[b] *τὶ* om. Athan. Soz.

[c] *πλεονάζοι* Athan.

[d] *διαμείνῃ* Athan.

[e] *καὶ* om. Soz.

Spiritu sancto Dei non egisse confidimus. Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere. Oramus etiam ut præcipias, tot episcopos qui Arimino detinentur, inter quos plurimi sunt qui ætate et paupertate defecti sunt, ad suam provinciam remeare; ne destituti suis episcopis laborent populi ecclesiarum. Hoc etiam frequentius postulamus, ut nihil innovetur, nihil minuatur, sed maneant incorrupta quæ patris sanctæ pietatis tuæ temporibus, et tuis religiosis sæculis permanserunt. Nec jam nos fatigari aut convelli a sedibus nostris tua sancta prudentia permittat: sed quieti cum populis suis episcopi vacent semper postulationibus,

μενα·[f] μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ ἐκτὸς[g] τῶν ἰδίων
παροικιῶν ἐπιτρέψειας γενέσθαι, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐπίσκοποι
σὺν τοῖς[h] ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς[i] τε καὶ λα-
τρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας[k]
καὶ βασιλείας καὶ εἰρήνης, ἣν ἡ θειότης σοι[l] εἰς τὸ διη-
74 νεκὲς χαριεῖται. Οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις τὰς[m] ὑπογρα-
φὰς καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν·
οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν[n] τὴν σὴν ἀναδι-
δάξουσι θειότητα[o].

75 Ταῦτα μὲν οὖν ἡ σύνοδος ἔγραψε, καὶ δι' ἐπισκό-
πων ἀπέστειλεν. οἱ μέντοι περὶ Οὐρσάκιον καὶ
Οὐάλεντα φθάσαντες τὴν τούτων ἄφιξιν, προδια-
βάλλουσι μὲν τὴν σύνοδον, ἐπιδείξαντες ἣν ἐπεκομί-
76 ζοντο πίστεως ἔκδοσιν. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἐκ προλή-
ψεως τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ προσκείμενος ἠγανάκτει μὲν
κατὰ τῆς συνόδου· τοὺς δὲ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρ-

[f] διαφυλαττόμενος F. διαφυλαττόμενοι e corr. ead. man. M.

[g] καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπιτρέψειας γίνεσθαι Athan. καὶ τῶν ἰδίων παροικίων ἀλλοτρίους ἐπ. γενέσθαι Thdrt. Soz. καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίους ἐπ. γενέσθαι Niceph.

[h] τῷ ἰδίῳ λαῷ Thdrt. Soz. Niceph.

[i] εὐχαῖς τε καὶ λατρείαις Thdrt. εἰς εὐωχίας τε κ. λ. mendose Soz. Niceph.

[k] βασιλείας καὶ σωτηρίας Athan. βασιλείας τε κ. σ. Thdrt.

[l] σοι om. Thdrt.

[m] τάς τε Athan. Soz. Niceph.

[n] γραμμάτων Niceph.

[o] ὁσιότητα. γρ. θειότητα marg. ead. man. M. ὁσιότητα Athan. Thdrt. *religionem tuam* Epiphan. "Melius apud Athanasium ὁσιότητα. Neque enim probabile est episcopos divinitatem imperatoris dixisse." VALESIUS.

quas habent pro salute tua et pro regno tuo, et pro pace quam tibi divinitas pro meritis tuis profundam ac perpetuam largiatur. Legati autem nostri, et subscriptiones et nomina episcoporum vel legatorum perferent; sicut iidem alia scriptura instruent tuam sanctam religiosamque prudentiam.

Hæc a concilio scripta, et per episcopos missa fuere. Verum Ursacius et Valens cum adventum illorum prævertissent, concilium ipsum apud imperatorem criminati sunt, ostensa illi fidei formula quam secum attulerant. Imperator vero, cujus animum jampridem occupaverat Ariana perfidia, adversus synodum commotus est: Valentem autem et Ursacium multis honoribus affecit.

77 σάκιον διὰ τιμῆς ἦγε πολλῆς. Διὸ οἱ ἀπὸ τῆς
συνόδου πεμφθέντες ἐχρόνιζον ἀποκρίσεως οὐ τυγχά-
νοντες. Ὀψὲ δέ ποτε τοιάδε πρὸς τὴν σύνοδον διὰ
τῶν παρόντων ἀντέγραψεν ὁ βασιλεύς[p].

78 Κωνστάντιος νικητὴς καὶ θριαμβευτὴς Αὔγουστος πᾶσι
τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ ἐπισκόποις συνελθοῦσιν.

Ἀεὶ μὲν προηγουμένην ἔχειν ἡμᾶς[q] φροντίδα περὶ
τοῦ θείου καὶ προσκυνητοῦ νόμου οὐδὲ ἡ ὑμετέρα χρηστό-
79 της ἀγνοεῖ. Ἀλλὰ νῦν τοὺς ἀπὸ[r] τῆς συνέσεως ὑμῶν
ἀποσταλέντας εἴκοσι ἐπισκόπους ἀναδεξαμένους τὴν παρ'
ὑμῶν πρεσβείαν τέως οὐκ ἠδυνήθημεν ἰδεῖν· ἀναγκαία
γὰρ ἡμῖν[s] ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδός. καὶ ὡς οἴδατε,
πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν οὖσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος
80 τὰ περὶ τοῦ θείου νόμου γυμνάζειν[t]. Τοιγαροῦν τοὺς
ἐπισκόπους ἐκελεύσαμεν ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει ἐκδέξασθαι
τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵν' ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ
τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ὑποβάλλουσιν[u] ἀκοῦσαι
81 καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. Τῇ μέντοι στερρότητι ὑμῶν

[p] ὁ βασιλεὺς om. F. M.

[q] ἡμᾶς ἔχειν Athan. De Syn. 55. p. 768.

[r] παρὰ τῆς Athan.

[s] γάρ τις ἡμᾶς ἤπειγεν ἡ Athan.

[t] διαγυμνάζειν F. M. Athan.

[u] ὑποβαλῶσιν Athan.

Proinde qui a synodo missi fuerant episcopi, diu illic hæserunt, cum nullum ipsis responsum daretur. Tandem vero imperator per illos qui aderant, hæc ad synodum rescripsit.

Constantius victor et triumphator Augustus, universis episcopis qui apud Ariminum convenerunt.

Præcipuam nos semper curam gerere divinæ ac venerabilis legis, ne vestra quidem sanctitas ignorat. Veruntamen viginti episcopos a vestra prudentia missos, qui legationem vestro nomine obeundam susceperunt, hactenus nobis videre non licuit. Urget enim nos expeditio adversus barbaros: et quemadmodum nostis, animo ab omni cura ac sollicitudine vacuo, divinæ legis negotia tractanda sunt. Quamobrem episcopis mandavimus, ut reditum nostrum Hadrianopoli expectarent; ut postquam ea quæ ad rempublicam pertinent, recte fuerint constituta, tunc demum quæ ab illis suggesta fuerint, audire atque expendere valeamus. Interim vero nequaquam molestum sit vestræ gravitati, eorum

μὴ βαρὺ φαινέσθω ὥστε ἐκδέξασθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον,
ἵν' ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀπο-
κρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσι-
τέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

82 Ταῦτα δεξάμενοι τὰ γράμματα οἱ ἐπίσκοποι, αὖθις
τοιαῦτα ἀντέγραψαν.

85 Τὰ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα, κύριε 43
θεοφιλέστατε βασιλεῦ, τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημο-
σίων ἀνάγκην τέως μὴ δεδυνῆσθαί σε τοὺς ἡμετέρους
πρέσβεις θεωρῆσαι· ἡμᾶς δὲ[x] κελεύεις ἐκδέξασθαι τὴν αὐ-
τῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα ἀκολούθως
τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἐπιγνῷ παρ' αὐτῶν ἡ σὴ εὐλάβεια[y].
84 Ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν
καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας
προθέσεως. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐντει-
85 λάμεθα. Ἀξιοῦμεν τοίνυν, ὅπως γαληναίᾳ τῇ προσόψει
τά τε νῦν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσῃς
86 ἀναγνωσθῆναι. Ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνα ἃ διὰ τῶν πρέσβεων
ἡμῶν ἐνετειλάμεθα, ἡδέως ὑποδέξῃ·[z] ἐκεῖνο μέντοι συνορᾷ

[x] ἡμᾶς τε Athan.
[y] σὴ εὐσεβεία Athan.
[z] ὑπόδεξαι F.

reditum præstolari, ut cum reversi fuerint nostra ad vos responsa referentes, ea quæ ad utilitatem ecclesiæ catholicæ pertinent, ad exitum perducere possitis.

Has literas cum accepissent episcopi, in hunc modum rescripserunt.

Accepimus literas clementiæ tuæ, Domine imperator Deo carissime, quibus significas ob publicorum negotiorum necessitatem, tibi non licuisse hactenus legatos nostros ad conspectum tuum admittere: jubesque ut eorum reditum eo usque expectemus, donec pietas tua per illos cognoverit ea quæ sunt a nobis convenienter majorum nostrorum traditioni decreta. Nos vero nunc quoque profitemur his literis et affirmamus, nullatenus nos a proposito nostro discedere. Id enim etiam legatis nostris mandavimus. Petimus autem ut placido ac sereno vultu tum præsentia mediocritatis nostræ scripta jubeas perlegi, tum ea quæ per legatos nostros mandavimus, benigne suscipias. Ceterum mansuetudo tua nobiscum juxta intelligit, quantus sit ubique mœror

μεθ' ἡμῶν καὶ ἡ σὴ ἡμερότης, ὅση νῦν ἐστὶ λύπη καὶ κατή-
φεια, ὅτι ἐν τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς, τοσαῦται
87 ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσί. Καὶ διὰ τοῦτο πάλιν[a]
τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιοῦμεν, κύριε θεοφιλέστατε
βασιλεῦ, ὅπως πρὸ τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, εἴπερ
ἀρέσειε τῇ σῇ εὐσεβείᾳ[b], κελεύσεις[c] ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας
ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὑπὲρ τοῦ δύνασθαι ἡμᾶς τῷ παντο-
κράτορι Θεῷ, καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ[d]
Χριστῷ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασι-
λείας τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν ἀποπληροῦν,
καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπετελέσαμεν καὶ νῦν ποιοῦμεν[e] εὐχόμενοι.

[a] καὶ πάλιν F. M.

[b] εὐλαβεία prius, sed εὐσεβεία e correct. ead. man. M.

[c] κελεύσῃς F.

[d] Ἰησοῦ om. Athan.

[e] νῦν ἐχόμενοι, omisso ποιοῦμεν, F. M. Opera pretium erit aliam hujus epistolæ Græcam versionem apponere quam Theodoretus, H. E. ii. 20, exhibet. Νικητῇ Κωνσταντίῳ, εὐσεβεῖ βασιλεῖ, οἱ ἐν Ἀριμίνῳ ἐπίσκοποι. Τὰ γράμματα τῆς σῆς εὐμενείας ἐδεξάμεθα, δέσποτα ἐνδοξότατε αὐτοκράτορ, ἅ τινα περιέχει, ὅτι διὰ τὴν δημοσίαν ἀνάγκην τέως τοὺς ἡμετέρους πρέσβεις θεωρῆσαι οὐκ ἠδυνήθης· καὶ ἡμᾶς δὲ κελεύεις τὴν τούτων ἐπάνοδον ἐκδέξασθαι, ὅπως τὸν ἡμέτερον σκοπὸν καὶ τὰ δόγματα τῶν προγόνων ἡ σὴ εὐσέβεια ἐπιγνῷ. ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνο ὁ ἀπηγγέλμεθα, οὐδενὶ τρόπῳ ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἰδίας προθέσεως ἀναχωρήσαντας, καὶ νῦν δὲ τούτοις τοῖς γράμμασι τὴν σὴν εὐμένειαν ἀναδιδάσκομεν, καὶ παρακαλοῦμεν εὐμενεῖ προσόψει τὰ γράμματα τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος, ἐν οἷς νῦν τῇ εὐσεβείᾳ σου ἀποκρινόμεθα, κἀκεῖνα ἅτινα διὰ τῶν ἡμετέρων πρέσβεων τῇ σῇ εὐλαβείᾳ ἀνενεχθῆναι ἐνετειλάμεθα, ἡδέως προσδέξῃ. ὡς δὲ εἴη στυγνὸν καὶ ἀνακόλουθον, ἵνα ἐν τοῖς μακαριωτάτοις σου καιροῖς τοσαῦται ἐκκλησίαι ἄνευ ἐπισκόπων δοκῶσιν εἶναι, ἡ σὴ εὐμένεια ὁμοίως ἡμῖν γινώσκει. διὸ δὴ πάλιν, ἐνδοξότατε αὐτοκράτορ, δεόμεθα ἵνα πρὸ τῆς δεινότητος τοῦ χειμῶνος, εἰ ἀρέσκει τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ, εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ἡμετέρας ἐπανελθεῖν κελεύσῃς, ὅπως δυνηθῶμεν τῷ παντοκράταρι Θεῷ, καὶ τῷ Χριστῷ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τῷ δεσπότῃ καὶ σωτῆρι ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους σου ἅμα μετὰ τῶν λαῶν, καθὼς ἐποιήσαμεν καὶ ποιοῦμεν, μεγίστας ἱκεσίας προσ-

atque tristitia, propterea quod felicissimis temporibus tuis tot ecclesiæ episcopis suis sunt destitutæ. Atque idcirco obsecramus iterum clementiam tuam, Domine Deo carissime imperator, ut ante hyemis asperitatem, si quidem id pietati tuæ placuerit, ad ecclesias nostras remeare nos jubeas: quatenus omnipotenti Deo, et Domino ac Servatori nostro Jesu Christo, filio ejus unigenito, solemnes pro imperio tuo preces una cum populis celebrare possimus, sicut et antea semper fecimus, et nunc cum maxime facere optamus.

88 Ταῦτα γράψαντες, καὶ μικρὸν ἐπιμείναντες χρόνον,
ὡς οὐκ ἠξίου αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἀποκρίσεως, κατὰ
89 πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. Ὁ βασιλεὺς δὲ καὶ
ἤδη μὲν πρότερον ἐσκόπει τὴν Ἀρειανὴν δόξαν ταῖς
ἐκκλησίαις ἐγκατασπεῖραι· ταύτην τε κρατήσειν ἐ-
σπουδακὼς, πρόφασιν ὕβρεως τὴν ἐκείνων ποιεῖται
ἀναχώρησιν, καταπεφρονῆσθαι λέγων, ὅτι παρὰ γνώ-
90 μην αὐτοῦ διελύθησαν. Διὸ τοῖς μὲν περὶ Οὐρσά-
κιον, ὅσα αὐτοῖς ἐδόκει σὺν παρρησίᾳ κατὰ τῶν
ἐκκλησιῶν πράττειν ἐπέτρεψε, τὴν δὲ ἔκδοσιν τῆς
ἀναγνωσθείσης ἐν Ἀριμίνῳ πίστεως ἐκέλευσεν εἰς
τὰς περὶ Ἰταλίαν ἐκκλησίας ἐκπέμπεσθαι, προστάξας
τοὺς μὴ βουλομένους ὑπογράφειν αὐτῇ ἐξεῶσθαι[f]
τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ εἰς τοὺς τόπους αὐτῶν ἑτέρους
91 ἀντικαθίστασθαι. Καὶ πρῶτος μὲν Λιβέριος ὁ τῆς
Ῥώμης ἐπίσκοπος παραιτησάμενος ἐκείνῃ τῇ πίστει
συνθέσθαι ἐξόριστος γίνεται, τῶν περὶ Οὐρσάκιον εἰς
92 τὸν τόπον αὐτοῦ καταστησάντων Φίληκα. Ὃς διά- 144

ενεγκεῖν. Notandum quoque est Epiphanium secutum esse Græcam versionem Socratis et Athanasii, neque hic magis quam in præcedenti epistola Synodi, exemplaria Latina genuina adiisse.

[f] ἐξεοῦσθαι F. M.

His literis scriptis, cum aliquantulum temporis substitissent, et imperator nullum ipsis responsum daret, singuli ad civitates suas redierunt. At imperator jam quidem antea in animo habebat, opinionem Arii per omnes ecclesias disseminare: tum vero maxime studens id perficere, ut illa reliquis omnibus prævaleret, discessum episcoporum contumeliam suam interpretatus est: contemptum ab illis se esse dicens, eo quod præter ipsius sententiam concilium dissolvissent. Quapropter Ursacio ac Valenti eorumque asseclis, quidvis contra ecclesias agendi liberam potestatem dedit. Expositionem autem fidei quæ lecta fuerat Arimini, ad ecclesias Italiæ mitti jussit: mandans ut quicunque subscribere ei nollent, pellerentur ecclesiis, et in eorum locum alii substituerentur. Et primus quidem Liberius Romanæ urbis episcopus, cum fidei illi consensum accommodare renuisset, in exsilium mittitur, Felice in ejus locum ab Ursacianis suffecto. Qui cum esset ecclesiæ Romanæ diaconus, Arianam tunc amplexus perfidiam,

κονος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας, καὶ τῇ Ἀρειανῇ
δόξῃ προστεθεὶς[g], εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη· εἰσὶ
δὲ οἱ λέγοντες, ὅτι οὐ προσέθετο μὲν τῇ Ἀρειανῇ
93 δόξῃ, βίᾳ δὲ καὶ ἀνάγκῃ κεχειροτόνητο[g]. Πάντα μὲν
οὖν τότε τὰ κατὰ τὴν δύσιν καινοτομούμενα ταραχὴν
εἶχε, τῶν μὲν ἐξωθουμένων καὶ ἀποστελλομένων εἰς
ἐξορίαν· τῶν δὲ εἰς τόπον τῶν αὐτῶν ἀντικαθιστα-
μένων. καὶ ταῦτα ἐγίνετο βίᾳ καὶ[h] τῶν βασιλικῶν
προσταγμάτων, ἅπερ καὶ εἰς τὰ ἑῷα μέρη ἀπέσταλτο.
94 Ὁ Λιβέριος μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον τῆς ἐξορίας
ἀνακληθεὶς τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπέλαβε, τοῦ ἐν Ῥώμῃ
λαοῦ στασιάσαντος καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλοντος[i]
τὸν Φίληκα· ὅ τε βασιλεὺς καὶ παρὰ γνώμην τούτοις
95 ἐγένετο σύμψηφος. Οἱ δὲ περὶ Οὐρσάκιον τῆς Ἰτα-
λίας ἀναχωρήσαντες καὶ ἐπὶ τὰ ἀνατολικὰ διαβαί-
νοντες μέρη, πόλιν τῆς Θρᾴκης, ὄνομα Νίκην, κατα-
λαμβάνουσι· μικρὸν δὲ ἐπιμείναντες ἐν αὐτῇ χρόνον,

[g] ἐκκλησίας καὶ τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ, ἅμα δὲ καὶ ἀνάγκῃ κεχειροτόνητο Stephan. Genev. "In Regio codice quo usus est Robertus Stephanus, post vocem [ἐκκλησίας] καὶ, tria puncta superne notata sunt, quæ aliquid hic deesse significant. Nos ex Flor. ac Sfort. lacunam hujus loci supplevimus." VALESIUS.

[h] "Scribendum puto ἐκ τῶν βασ. προσταγμάτων." VALESIUS.

[i] Ita F. M. C. ἐκβάλλοντος editt.

ad episcopatus honorem promotus est. Nonnulli tamen affirmant. illum opinionem Arianam minime amplexum esse, sed vi ac necessitate compulsum ordinationem suscepisse. Tunc igitur in occidentis partibus, rebus novis ac tumultu plena erant omnia: cum alii quidem extruderentur et in exsilium mitterentur; alii vero in eorum subrogarentur locum. Atque hæc gerebantur vi et auctoritate imperialium edictorum, quæ ad partes etiam orientis transmissa sunt. Ceterum Liberius haud multo post ab exsilio revocatus, sedem suam recepit, cum populus Romanus seditione facta Felicem ecclesia expulisset, et imperator licet invitus assensum illis præbuisset. Ursaciani vero relicta Italia, ad orientis partes transgressi, Nicen venere, quod est oppidum Thraciæ. Illic modico tempore commorati, aliud in eo loco fecere concilium. Et expositionem fidei quæ lecta fuerat Arimini, in Græcum

96 ἕτερον ποιοῦνται ἐν αὐτῇ συνέδριον· καὶ τὴν ἀνα-
γνωσθεῖσαν ἐν Ἀριμίνῳ τῆς πίστεως ἔκδοσιν εἰς
Ἑλλάδα γλῶσσαν ἑρμηνεύσαντες, καθ' ὃν ἀνωτέρω
γέγραπται τρόπον, εἶτα δημοσιεύσαντες ἐβεβαίωσαν,
ἐπιφημίσαντες ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ
ὑπηγορεῦσθαι τὴν πίστιν τὴν[k] ἐν Νίκῃ, τῷ παρομοίῳ
τοῦ ὀνόματος συναρπάζειν τοὺς ἁπλουστέρους βου-
λόμενοι· τὴν ἐν Νικαίᾳ γὰρ τῆς Βιθυνίας πίστιν
97 εἶναι ἐνόμιζον. Ἀλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ὤνησε τὸ σό-
φισμα· μετ' οὐ πολὺ γὰρ ἐξηλέγχθη· διετέλουν γὰρ[l]
γελώμενοι. περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὰ ἑσπέρια
γενομένων μέρη τοσαῦτα εἰρήσθω[m]. μετιτέον δὲ
ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατὰ
τὴν ἀνατολὴν γεγενημένων· ἀρκτέον δὲ ἐντεῦθεν.

ΚΕΦ. ΛΗ. 145

Περὶ τῆς Μακεδονίου ὠμότητος[n], καὶ περὶ τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων ταραχῶν.

1 Οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ μέρους ἐπίσκοποι μεῖζον ἐκ τῶν
βασιλικῶν προσταγμάτων προσελάμβανον θράσος·

[k] Ita emendavit Valesius, et W. Lowth. τῇ ἐν N. libri inepte.

[l] "Lego διετέλουν τε, quomodo etiam Epiphan. et Christophorson." VALESIUS.

[m] ἱστορήσθω M.

[n] καὶ—ταραχῶν om. M.

sermonem transferentes, sicut supra retulimus, confirmarunt simul ac publicarunt: ab universali concilio dictatam esse vulgantes fidem, quæ ab ipsis edita erat in oppido Nicæ: eo consilio ut nominis similitudine simpliciores deciperent, dum putant eam esse fidem quæ apud Nicæam Bithyniæ urbem conscripta fuisset. Verum hujusmodi commentum nihil ipsos juvit: Paulo post enim detecta fraus est, ipsique omnium ludibrio expositi permansere. Sed de his quæ in occidentis partibus gesta sunt, hactenus dicta sufficiant. Transeamus nunc ad narrationem eorum, quæ eodem tempore sunt in oriente gesta. Hinc autem sumendum est sermonis exordium.

CAPUT XXXVIII.

De Macedonii sævitia, et tumultibus ab eo concitatis.

Arianæ factionis episcopi, ex imperialibus edictis majorem

καὶ ὅπως τὴν μὲν σύνοδον παρεσκευάζοντο συγκρο-
τεῖν, μικρὸν ὕστερον λέξω· τὰ δὲ πρὸ τῆς συνόδου
2 ὑπ' αὐτῶν γενόμενα πρότερον ἐπιδράμωμεν. Ἀκά-
κιος μὲν γὰρ καὶ Πατρόφιλος Μάξιμον τὸν Ἱεροσο-
3 λύμων ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστησαν. Μα-
κεδόνιος δὲ τὰς γειτνιαζούσας ἐν[o] Κωνσταντίνου πόλει
ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ὑπουργοὺς τοῦ
οἰκείου σκοποῦ κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν προβαλλόμενος.
4 Καὶ τῆς μὲν Κυζίκου Ἐλεύσιον ἐπίσκοπον ἀναδεικνύς·
τῆς δὲ Νικομηδείας Μαραθώνιον· ὃς πρότερον μὲν
διάκονος ἦν ὑπὸ Μακεδονίῳ ταττόμενος, σπουδαῖος
δὲ περὶ τὸ συστήσασθαι ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν
5 μοναστήρια. Ὅπως δὲ Μακεδόνιος τὰς περὶ Κων-
σταντίνου πόλιν ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀνέτρεπεν, ἤδη
λεκτέον. οὗτος γάρ, ὡς καὶ φθάσας εἶπον, δραξά-
μενος τῆς ἐπισκοπῆς μυρία κακὰ ποιεῖ τοῖς μὴ αἱ-
ρουμένοις τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· καὶ οὐ μόνον γε τοὺς
τῆς ἐκκλησίας διακρινομένους συνήλαυνεν, ἀλλὰ γὰρ

[o] "Scribendum γειτνιαζούσας τῇ quemadmodum legit Epiphan. Schol. Nisi dicamus transposita hic esse vocabula, ut sæpe accidit in his libris: et locum ita construendum esse, Μακεδόνιος δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰς γειτνιάζουσας ἐπαρχίας &c." VALESIUS.

sumpserunt audaciam. Quanam autem ratione concilium cogere aggressi sint, paulo post dicturus sum. Prius tamen ea percurram quæ ab illis ante synodum gesta sunt. Acacius quidem et Patrophilus pulso Maximo Hierosolymorum episcopo, Cyrillum in ejus locum substituerunt. Macedonius vero vicinas Constantinopoli civitates ac provincias subvertit, ministros sceleris sui quod contra ecclesias designaverat, ad sacerdotia promovens. Et Eleusium quidem Cyzici ordinavit episcopum; Nicomediæ vero Marathonium, qui prius quidem diaconus fuerat sub ipso Macedonio: ceterum in constituendis virorum ac mulierum monasteriis egregiam operam navaverat. Sed quonam modo vicinas Constantinopoli provincias et urbes Macedonius everterit, jam dicendum est. Hic igitur cum episcopatum ea ratione quam supra retulimus occupavisset, cunctos qui idem cum ipso sentire nollent, innumeris malis affecit. Nec solum catholicos persecutus

καὶ Ναυατιανοὺς, εἰδὼς καὶ αὐτοὺς φρονοῦντας τὸ
6 ὁμοούσιον. Συνηλαύνοντο οὖν καὶ οὗτοι τὰ ἀνήκεστα
πάσχοντες. καὶ φεύγει μὲν αὐτῶν ὁ ἐπίσκοπος,
Ἀγέλιος ὄνομα αὐτῷ· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισήμων
ἐπ' εὐλαβείᾳ συλληφθέντες ἠκίζοντο, ἐπεὶ μὴ ἐβού-
7 λοντο μετέχειν τῆς κοινωνίας αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τοὺς
αἰκιζομένους[p], βίᾳ τῶν μυστηρίων μετέχειν τοὺς ἄνδρας
ἠνάγκαζον· ξύλῳ γὰρ διαιροῦντες τὰ στόματα τῶν
ἀνθρώπων τὰ μυστήρια ἐνετίθεσαν. οἱ δὲ ὑπο-
μένοντες τοῦτο μείζονα τῶν ἄλλων τιμωριῶν κόλασιν
8 ταύτην ἐνόμιζον. Γύναιά[q] τε καὶ παιδία συναρπά-
ζοντες μυεῖσθαι ἠνάγκαζον· εἰ δέ τις παραιτοῖτο[r] ἢ
ἄλλως ἀντέλεγεν, εὐθὺς ἐπηκολούθουν πληγαὶ, καὶ
μετὰ τὰς πληγὰς δεσμοί τε καὶ δεσμωτήρια, καὶ
τὰ ἄλλα δεινά· ὧν ἑνὸς ἢ δυοῖν[s] ἐπιμνησθεὶς φανερὰν
τὴν ἀπήνειαν καὶ ὠμότητα Μακεδονίου καὶ τῶν τότε
ἀκμασάντων ἀνθρώπων τοῖς ἀκούουσι καταστήσω.

[p] *αἰκιζομένους* F. M. Stephan. Genev. *αἰκισμοὺς* tacite Valesius: habet tamen auctorem Epiphanium, qui reddit, *post tormenta violenter communionem ore suo suscipere* &c. Hist. Trip. v. 31.

[q] *γύναιά τε καὶ παιδία συναρπάζοντες, μυεῖσθαι ἠνάγκαζον* in marg. alia man. M.

[r] *παρῃτεῖτο* e correct. M.

[s] *δυεῖν* F. M.

est, verum etiam Novatianos: gnarus eos quoque fidem ac doctrinam consubstantialis amplecti. Hi ergo una cum illis vexati, intoleranda perpessi sunt mala. Et episcopus quidem eorum nomine Agelius, fuga sibi consuluit. Multi vero pietate insignes, comprehensi ac tormentis subditi sunt, eo quod communicare cum illo recusarent. Post cruciatus autem, miseros homines secum communicare per vim adigebant. Ligno enim injecto ora hominum diducentes, sacramenta ipsis ingerebant. Illi vero quibus ea vis adhibebatur, cruciatum hunc reliquis omnibus multo graviorem censebant. Mulieres porro et parvulos abripientes, sacro baptismo initiari cogebant. Quod si quis detrectaret aut contradiceret, statim verbera; post hæc, vincula et carceres, et alia atrocia subsequebantur. Ex quibus unum aut alterum retulisse contentus, Macedonii et eorum qui tunc temporis prævalebant, sævitiam et immanitatem auditoribus dijudicandam relin-

9 Γυναικῶν γὰρ τῶν μὴ ἀνασχομένων μετασχεῖν τῶν 146
μυστηρίων τοὺς μαστοὺς ἐν κιβωτῷ βαλόντες ἀπέ-
10 πριον. Ἄλλων τε γυναικῶν τὰ αὐτὰ μόρια, τοῦτο
μὲν σιδήρῳ τοῦτο δὲ ᾠοῖς εἰς ἄκρον πυρὶ θερμανθεῖσι,
προσφέροντες[t] ἔκαιον. ξένη τε καὶ παρὰ τὰς Ἑλ-
λήνων τιμωρίας αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν χριστιανίζειν λεγόν-
11 των ἐγίνετο. Ταῦτα δὲ ἐγὼ παρὰ τοῦ μακροχρονιω-
τάτου Αὐξάνοντος ἤκουσα, οὗ κἂν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ
μνήμην πεποίημαι· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν τῆς τῶν
12 Ναυατιανῶν ἐκκλησίας. Πεπονθέναι δὲ ἔλεγε καὶ
αὐτὸς οὐκ ὀλίγα παρὰ τῶν ἀρειανιζόντων κακὰ, οὔπω
τηνικαῦτα τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίας λαχών· ἅμα
δὲ Ἀλεξάνδρῳ Παφλαγόνι συνασκοῦντι αὐτῷ εἴς τε
εἱρκτὴν βεβλῆσθαι καὶ πληγὰς ὑπομεῖναι πολλάς.
13 Ἐνεγκεῖν μὲν τὰς βασάνους αὐτὸς ἔλεγεν, Ἀλέξαν-
δρον δὲ ὑπὸ τῶν πληγῶν ἐν τῇ εἱρκτῇ τελευτῆσαι·
ὃς τέθαπται νῦν ἐν δεξιᾷ εἰσπλεύσαντι τὸν Βυζάντιον
κόλπον, ὃς καλεῖται Κέρας, πλησίον τῶν ποταμῶν·

[t] Ita M. *προφέροντες* F. et editt. "Cod. Allat. *ᾠὰ εἰς ἄκρον ἐν πυρὶ θερμανθέντα προφέροντες συνεφασκίουν καὶ ἔκαιον.* Verum ego nihil mutandum censeo, tantum *προσφέροντες* malim scribere." VALESIUS.

quam. Mulierum quæ cum ipsis communicare renuissent, ubera in arca comprimentes abscindebant. Aliis mulieribus easdem corporis partes partim ferro, partim admotis ovis supra modum ferventibus combusserunt. Novum hoc tormenti genus, nec a Gentilibus adversus nostros unquam usurpatum, isti qui se Christianos profitebantur excogitarunt. Hæc ego ab Auxanonte audivi, viro admodum longævo, cujus etiam in superiore libro mentionem feci. Qui Novatianorum quidem ecclesiæ presbyter fuit. Ceterum se quoque innumera mala ab Arianis passum esse dicebat, antequam presbyteri dignitatem adeptus fuisset. Nam et cum Alexandro Paphlagone, qui una cum ipso monasticam vitam degebat, se in carcerem conjectum multisque verberibus affectum fuisse. Ac se quidem tormenta sustinuisse dicebat; Alexandrum vero ex dolore verberum in carcere interiisse. Hujus sepulcrum nunc est ad dextrum latus navigantibus in Byzantium sinum qui

οὗ καὶ ἐκκλησία ἐστὶ τῶν Ναυατιανῶν Ἀλεξάνδρου
14 ἐπώνυμος. Καθῄρουν μὲν οὖν οἱ ἀρειανίζοντες, Μα-
κεδονίου κελεύοντος, ἄλλας τὲ πόλλας[u] κατὰ πόλεις
ἐκκλησίας, καὶ δὴ καὶ[x] Ναυατιανῶν τὴν πλησίον τοῦ
15 Πελαργοῦ ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει κειμένην. Ὅ-
του[y] χάριν δὲ ταύτην ἰδικῶς ἐμνημόνευσα, λέξων
ἔρχομαι, ὅσα παρὰ τοῦ γεραιτάτου Αὐξάνοντος[z] ἤ-
16 κουσα. Ὁ βασιλέως νόμος καὶ ἡ Μακεδονίου βία
καθαιρεῖσθαι τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούντων τὰς ἐκ-
κλησίας ἐκέλευον. ἕλκει δὴ τὸ θέσπισμα καὶ ἡ
βία κατὰ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἤπειγον οἱ προσ-
17 τεταγμένοι τοῦτο ποιεῖν. Θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι
τόν τε Ναυατιανῶν λαὸν, ὁπόσον εἶχον ζῆλον καὶ
σπουδὴν περὶ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν εὔνοιαν
ἣν εἶχον περὶ αὐτοὺς οἱ τότε μὲν τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ
τῶν Ἀρειανῶν ἐκβληθέντες, νῦν δὲ ἐν εἰρήνῃ τὰς
18 ἐκκλησίας κατέχοντες. Ὡς δὲ ἤπειγον καθαιρεῖσθαι

[u] πόλλας om. F. M.
[x] καὶ om. F. M.
[y] τοῦ F. M.
[z] "Αὔξωνος cod. Allat. Epiphan. quoque Schol. [v. 31.] Auxonium senem vocat. Sed in hujus capitis exordio et in primo libro vocatur Auxano." VALESIUS.

Ceras cognominatur, prope fluvios: ubi etiam est Novatianorum ecclesia, Alexandri nomine insignita. Porro Ariani, cum alias multas ecclesias in diversis civitatibus everterunt jubente Macedonio; tum illam Novatianorum quæ Constantinopoli sita est juxta Pelargum. Cur autem hujus ecclesiæ specialiter mentionem fecerim, dicam hoc loco; sicut ab Auxanonte provectæ admodum ætatis viro didici. Edictum imperatoris et Macedonii violentia, ecclesias homousianorum disturbari præceperant. Edictum igitur et violentia huic quoque ecclesiæ ruinam minabatur: et instabant ii quibus ejus rei executio mandata fuerat. Mihi vero mirari subit, tum ardorem animi ac studium Novatianorum quod erga ecclesiam suam declararunt: tum benevolentiam quam erga illos ostenderunt ii, qui tum quidem ab Arianis ecclesia fuerant ejecti, nunc vero pacate et tranquille ecclesias obtinent. Cum igitur, ut hæc etiam ecclesia destrueretur, urgerent ii quibus

καὶ τήνδε τὴν ἐκκλησίαν οἷς τοῦτο προσετέτακτο,
συνήγοντο πλεῖστος ὅμιλος ἀνθρώπων Ναυατιανῶν
τε καί τινες τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς· καὶ καθε-
λόντες τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν εἰς ἄλλον τόπον μετέ-
19 θεσαν. Ὁ δὲ τόπος οὗτος ἀντιπέραθεν μὲν κεῖται
τῆς πόλεως· Συκαὶ δὲ ὀνομάζονται, καὶ ἐστὶ τρισκαι-
20 δέκατον τῆς Κωνσταντίνου πόλεως κλίμα. Ταχεῖα
δὲ ἐγένετο ἡ τῆς ἐκκλησίας μετάθεσις, λαοῦ πολλοῦ
21 σὺν προθυμίᾳ μεγίστῃ μεταφερόντων αὐτήν. Ὁ μὲν
γάρ τις ἔφερε κέραμον· ὁ δὲ λίθον· ἕτερος δὲ ξύλον.
καὶ ἄλλος ἄλλο λαμβάνων, ἐπὶ τὰς Συκὰς ἀπεκό- 147
22 μιζεν. Συνεπελαμβάνοντο δὲ καὶ γυναῖκες καὶ ἡ
μικρὰ ἡλικία, εὐχὴν ἡγούμενοι πληροῦν καὶ μέγα
κέρδος λαμβάνειν, τῶν ἀφιερωθέντων τῷ Θεῷ φύ-
23 λακες ἀκέραιοι γενέσθαι ἠξιωμένοι. Οὕτως[a] μὲν οὖν
τότε ἡ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησία εἰς τὰς Συκὰς
μετενήνεκτο· χρόνῳ δὲ ὕστερον μετὰ τὴν τελευτὴν
Κωνσταντίου, ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς τόν τε τόπον
ἀποδοθῆναι ἐκέλευσε καὶ ἀνοικοδομεῖν ἐπέτρεψεν[b].

[a] οὕτως (οὗτως mendose editt.) μὲν οὖν om. F. M. Genev. Et sane non liquet unde ea Valesius hauserit: sequens tamen δὲ in apodosi aliquid hujusmodi exposcere videtur.
[b] ἀνοικοδομεῖν αὖθις ὁ λαὸς F. M. Genev.

id muneris erat injunctum, ingens hominum turba eo confluxit, tum Novatianorum, tum aliorum qui idem cum ipsis sentiebant. Cumque ecclesiam suam diruissent, eam in alium locum transtulerunt. Hic autem locus situs est ex adverso Constantinopoleos; appellatur autem Sycæ, et tertia decima est urbis regio. Porro ecclesiæ translatio brevi admodum tempore facta est, cum maxima hominum multitudo incredibili alacritate eam transportaret. Alius enim tegulas, lapides alius, alius materiam, alius aliud quid sumens, Sycas deferebat. Sed et mulieres et tenera adhuc ætas, manum operi admovebant; vota se solvere arbitrantes, et maximo ducentes lucro, quod Deus rerum sibi consecratarum fidos custodes ipsos esse voluisset. Hoc igitur modo ecclesia Novatianorum ea tempestate Sycas translata est. Postea vero mortuo Constantio, Julianus imperator locum Novatianis

24 Αὖθίς τε ὁ λαὸς τὸν αὐτὸν τρόπον ἀντιμετενεγκόντες
τὰς ὕλας, τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς ᾠκοδόμησαν
τόπον· καὶ βελτιώσαντες, Ἀναστασίαν καλεῖσθαι
25 φερωνύμως ἠξίωσαν. Ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία ὕστερον,
ὡς ἔφην, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ ἀνέστη· τότε δὲ ἄμφω οἵτε
τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ Ναυατιανοὶ ὁμοίως[c] ἠλαύνοντο.
26 Διὸ καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐβδελύττοντο ἐν τοῖς εὐκτη-
ρίοις εὔχεσθαι[d] τόποις, ἐν οἷς οἱ Ἀρειανοὶ συνήγοντο·
εἰς δὲ τὰς ἄλλας τρεῖς, τοσαύτας γὰρ ἐντὸς τῆς πό-
λεως ἔχουσιν οἱ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας, συνερ-
χόμενοι ἀλλήλοις συνηύχοντο· μικροῦ τε ἐδέησεν
ἑνωθῆναι αὐτοὺς, εἰ μὴ Ναυατιανοὶ φυλάττοντες ἀρ-
χαῖον παράγγελμα παρῃτήσαντο· ὅμως δὲ τὴν ἄλλην
εὔνοιαν εἰς ἀλλήλους προθυμότερον ἐφύλαττον, ὑπερ-
27 αποθνήσκειν ἀλλήλων αἱρούμενοι. Συνηλαύνοντο
οὖν ἐν τῇ αὐτῇ Κωνσταντίνου πόλει, καὶ κατὰ τὰς
28 ἄλλας ἐπαρχίας τε καὶ πόλεις. Αὐτίκα γοῦν ἐν
Κυζίκῳ Ἐλεύσιος ὁ τῆσδε[e] ἐπίσκοπος ὁμοίως ἅμα

[c] ὅμως F.
[d] Ita F. quod scribendum esse jamdudum monuerat Valesius. ἔχεσθαι M. et editt.
[e] τῇδε C.

reddi jussit, et ecclesiam reparare eis permisit. Rursus ergo populus eodem quo prius modo reportatis materiis, ecclesiam in pristino loco ædificavit. Cumque pulchriorem eam fecissent, Anastasiam ex re ipsa appellari voluerunt. Et hæc quidem ecclesia postmodum, ut dixi, regnante Juliano excitata est. Tunc vero et catholici et Novatiani, simul utrique expulsi sunt. Quamobrem catholici in iis quidem ecclesiis in quibus Ariani conveniebant, orationem facere abominabantur. In aliis autem tribus ecclesiis, tot enim ecclesias in urbe regia habent Novatiani, convenientes catholici, una cum illis orationem celebrabant. Parumque abfuit quin penitus unirentur, nisi Novatiani vetus servantes mandatum, id facere detrectassent. Verum in reliquis rebus tanta se mutuo prosequebantur benevolentia, ut pro se invicem mortem oppetere parati essent. Utrique ergo simul exagitati sunt, non solum Constantinopoli, verum in aliis etiam provinciis ac civitatibus. Etenim apud Cyzicum quidem Eleusius, loci

Μακεδονίῳ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐποίει, πανταχόθεν
ἐλαύνων καὶ διαστρέφων αὐτούς· τήν τε ἐν Κυζίκῳ
τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν καθεῖλεν εἰς ἔδαφος.
27 Μακεδόνιος δὲ τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν οἷς ἔδρασεν
ἐπιτίθησι· πυθόμενος γὰρ κατὰ τὸ[f] Παφλαγόνων
ἔθνος πλείστους εἶναι τῆς Ναυατιανῆς θρησκείας, καὶ
μάλιστα κατὰ τὸ Μαντίνιον, συνιδών τε ὡς οὐχ οἷόν
τε τοσοῦτον πλῆθος δι' ἐκκλησιαστικῶν ἀνθρώπων
ἐλαύνεσθαι, τέσσαρας ἀριθμοὺς[g] στρατιωτῶν γνώμῃ
τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν Παφλαγονίαν πεμφθῆναι πε-
ποίηκεν, ὅπως φόβῳ τῶν ὁπλιτῶν[h] τὴν Ἀρειανὴν
28 δόξαν προσδέξωνται. Οἱ δὲ οἰκοῦντες τὸ Μαντίνιον,
ζήλῳ τῆς θρησκείας, ἀπονοίᾳ κατὰ τῶν στρατιωτῶν
ἐχρήσαντο· γενόμενοί τε ἅμα πολλοὶ δρέπανά τε
μακρὰ καὶ ἀξίνας λαβόντες, καὶ παντὶ τῷ παρατυ-
χόντι ὅπλῳ χρώμενοι, ἀπήντων τοῖς στρατιώταις.
29 Καὶ γενομένης συμβολῆς, πολλοὶ[i] μὲν τῶν Παφλα-
γόνων ἀπέθανον· τῶν δὲ στρατιωτῶν πλὴν ὀλίγων 148

[f] τὸ τῶν Π. Suidas c. 2378.
[g] ἀριθμὸν M. τετραρίθμους στρατιώτας Suidas. "Photius τέσσαρας φάλαγγας. Niceph. τετρακισχιλίους ξιφήρεις. Sozomen. τέσσαρα τάγματα." Reading
[h] τῶν πλέιστων Suidas.
[i] συχνοὶ Suidas.

illius episcopus, eadem quæ Macedonius adversus Christianos perpetrare cœpit, undique eos fugans atque exagitans. Quin et ecclesiam Novatianorum in urbe Cyzico funditus evertit. Macedonius vero sceleribus suis culmen imposuit hujusmodi. Nam cum audiisset, in provincia Paphlagonia et præcipue apud Mantinium, quamplurimos esse addictos sectæ Novatianorum; simulque intelligeret, fieri non posse ut tanta hominum multitudo per ecclesiasticos viros pelleretur, quatuor numeros militum imperatoris præcepto in Paphlagoniam mitti curavit, quo illi armatorum metu perculsi Arianum dogma susciperent. Sed qui Mantinium incolebant, ingenti ardore ad sectæ suæ defensionem incitati, desperatione tanquam telo usi sunt adversus milites. Multique in unum agmen collecti, longis falcibus arreptis ac securibus et quidquid ad manum erat, militibus occurrerunt. Commisso igitur prœlio, ex Paphlagonibus quidem multi occubuerunt: Milites

30 οἱ πάντες. Ταῦτα ἐγὼ παρὰ ἀγροίκου Παφλαγόνος
ἔμαθον, ὃς ἔλεγε παρεῖναι τῇ μάχῃ. λέγουσι δὲ
31 ταῦτα καὶ ἄλλοι Παφλαγόνων πολλοί. Τοιαῦτα
μὲν οὖν τὰ Μακεδονίου ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ κα-
τορθώματα, φόνοι καὶ μάχαι καὶ ἀνδραποδισμοὶ
32 καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Αὕτη μέντοι ἡ πρᾶξις οὐ
μόνον παρὰ τῶν ἠδικημένων ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν
οἰκείως πρὸς αὐτὸν ἐχόντων δίκαιον κατ᾽ αὐτοῦ μῖσος
33 εἰργάσατο. Προσέκρουσέ τε καὶ αὐτῷ τῷ βασιλεῖ
διά τε τοῦτο, καὶ δι᾽ ἑτέραν αἰτίαν τοιάνδε· ὁ οἶκος
ἔνθα ἡ λάρναξ ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως Κων-
34 σταντίνου ἀπέκειτο, πτῶσιν ἠπείλει. Ἦσαν οὖν διὰ
τοῦτο οἵτε[k] εἰσπορευόμενοι καὶ οἱ προσεδρεύοντες καὶ
εὐχόμενοι ἐν φόβῳ πολλῷ. ὁ οὖν Μακεδόνιος ἐβου-
λεύσατο μεταφέρειν τὰ τοῦ βασιλέως ὀστᾶ, ὅπως
35 ἂν μὴ συλληφθῇ[l] ἡ θήκη ὑπὸ τοῦ πτώματος. Τοῦτο

[k] *οἵτε εἰσπορευόμενοι καὶ* om. F. M. Stephan. Genev. (*τοῦτο* etiam om. Stephan. Genev.) "Cod. Flor. ac Sfort. *ἦσαν οὖν διὰ τοῦτο οἱ.* Sed lacunam supplet cod. Allat., cui consentit Epiphan. Schol. sic, *Ideoque custodes ejus et qui ad orationem intrabant, erant positi sub timore.*" VALESIUS.

[l] Ita F. M. Stephan. Genev. *συληθῇ* cod. Sfort. quod in textum recepit Valesius. *Ne arcam ruinæ casus comprimeret* Epiphan.

vero, paucis exceptis, cæsi sunt universi. Hæc ego ex rustico quodam Paphlagone accepi, qui se prœlio interfuisse dicebat. Sed et alii multi Paphlagones idem affirmant. Hujusmodi sunt Macedonii præclara facinora, quæ pro Christianorum religione gessit: cædes videlicet, pugnæ, captivitates, et bella civilia. Porro hoc facinus Macedonii, non solum apud eos quos injuria affecerat, verum etiam apud suos justum contra ipsum odium excitavit. Ipsum quoque imperatorem offendit Macedonius, tum ob hanc quam dixi, tum ob aliam hujusmodi causam. Ædes in qua erat arca quæ imperatoris Constantini reliquias continebat, ruinam minari videbatur. Atque idcirco tum ii qui in ædem introibant, tum qui illic manebant et precabantur, maximo in metu erant constituti. Macedonius igitur imperatoris reliquias transferre statuit, ne arca ruina violaretur. Quod cum populus fieri cog-

γνόντες οἱ λαοὶ διακωλύειν ἐπεχείρουν, φάσκοντες μὴ
δεῖν τοῦ βασιλέως τὰ ὀστᾶ μεταφέρεσθαι, ἴσον γὰρ
36 εἶναι τὸ ἀνορύττεσθαι. Διῃροῦντό τε εὐθὺς οἱ λαοὶ
εἰς δύο τμήματα· καὶ οἱ μὲν μηδὲν βλάπτεσθαι τὸ
μεταφέρεσθαι τὸν νεκρὸν ἔφασκον· οἱ δὲ ἀνόσιον
37 ἔλεγον τὸ γιγνόμενον. Συνήρχοντό τε καὶ οἱ τοῦ
ὁμοουσίου φρονήματος τῷ γιγνομένῳ ἀντέχοντες. Ὁ
38 δὲ Μακεδόνιος μικρὰ τῶν αὐτῷ ἀντιλεγόντων φρον-
τίσας, μεταφέρει τὸ σῶμα τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος Ἀκακίου ἀπό-
39 κειται. Τούτου γενομένου, συνδρομὴ τῶν διχονοουν-
των τοῦ πλήθους εἰς ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν σύντονος
40 γίνεται. Ἀνθίσταντό[m] τε ἀλλήλοις τὰ μέρη· καὶ
μὴ μελλήσαντες χερσὶν ἠμύναντο· καὶ γίνεται φόνος
ἀνθρώπων πολύς·[n] ὥστε τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας
ἐκείνης αἵματος πλήρη γενέσθαι, καὶ[o] τὸ ἐν αὐτῇ
φρεὰρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν δὲ τοῦτο καὶ

[m] Ita F. M. *ἀνθίστατο* editt.

[n] Ita F. M. C. *πολλῶν* Genev. et Vales.

[o] *γενέσθαι ἐγίνετο δὲ τοῦτο* omissis his, *καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρεὰρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος ἐκρεῖν,* F. M. Stephan. Genev. "Locum restitui ex cod. Allat. *καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν δὲ τοῦτο δέ.*" VALESIUS. Emendationem non confirmat Epiphan. v. 31. *et vestibulum ecclesiæ ac vicina porticus sanguine compleretur.*

novisset, impedire conatus est; nefas esse dicens, imperatoris ossa transferri: perinde enim esse ac si effoderentur. Statimque populus duas in partes divisus est: hi nullam noxam ex translatione inferri cadaveri affirmabant: illi contra, impium id esse contendebant. Convenerant illuc etiam homousiani, palam obsistentes ne id fieret. At Macedonius parvi pendens eos qui reluctabantur, imperatoris cadaver in ecclesiam in qua conditum est corpus Acacii martyris, transfert. Quo facto, populi duas in partes divisi ingens multitudo ad ecclesiam illam concurrit. Et cum adversus se invicem ambæ partes stetissent, protinus ventum est ad manus. Tantaque hominum cædes facta est, ut ecclesiæ illius atrium sanguine compleretur; puteus quoque qui erat in atrio, cruore redundaret, et sanguis in conjunctam porticum efflueret usque ad ipsam plateam. Imperator vero de hac calami-

εἰς τὴν ἐχομένην στοὰν ἄχρι τῆς[m] πλατείας αὐτῆς.
29 Τοῦτο τὸ ἀτύχημα πυθόμενος ὁ βασιλεὺς ὀργίζεται
κατὰ τοῦ Μακεδονίου, καὶ διὰ τοὺς ἀπολωλότας, καὶ
ὅτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὸ σῶμα παρακινῆσαι παρὰ
τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐτόλμησε. καταλιπὼν οὖν τῶν
ἑσπερίων μερῶν φροντίζειν τὸν Καίσαρα Ἰουλιανὸν,
30 αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο. Ὅπως μὲν οὖν Μα-
κεδόνιος μικρὸν ὕστερον καθῃρέθη, βραχεῖαν ἀντὶ
τηλικούτων κακῶν ταύτην δεδωκὼς δίκην, ὀλίγον
ὕστερον λέξω.

ΚΕΦ. ΛΘ. 149

Περὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ τῆς[n] Ἰσαυρίας συνόδου.

1 Περὶ δὲ τῆς ἑτέρας συνόδου, ἣν ἀντίμιμον τῆς ἐν
Ἀριμίνῳ[o] συνόδου κατὰ τὴν ἀνατολὴν γενέσθαι τὸ
2 βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα, νῦν διηγήσομαι. Ἐδέ-
δοκτο πρότερον ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας τοὺς
ἐπισκόπους συνάγεσθαι· ἐνέκοψε δὲ αὐτῶν τὴν
ἐκεῖσε συνέλευσιν σεισμὸς ἐπιγενόμενος μέγιστος, ἀφ'

[m] τῆς om. F. M.
[n] τῆς Ἰσαυρίας om. M.
[o] ἀριμήνω M. συνόδου om. F. M.

tate certior factus, adversus Macedonium excanduit, tum propter eos qui occubuerant, tum eo quod Macedonius citra ipsius consensum, cadaver patris sui loco movere ausus fuisset. Relicto igitur in occidentis partibus Cæsare Juliano, qui regionum illarum curam gereret, ipse in orientem proficiscitur. Sed quomodo Macedonius brevi postea depositus sit, pro tantis sceleribus tam exiguas luens pœnas; paulo post commemorabo.

CAPUT XXXIX.

De concilio apud Seleuciam Isauriæ urbem coacto.

In præsentiarum vero dicam de altera synodo, quam æmulam Ariminensis concilii in orientis partibus fieri imperator edicto suo præceperat. Initio quidem placuerat, ut apud Nicomediam Bithyniæ, episcopi congregarentur. Verum quominus eo loci convenirent, impedimento fuit ingens terræ motus, quo Nicomedien-

3 οὗ συνέβη τὴν Νικομηδέων πόλιν πεσεῖν. Τοῦτο δὲ
γέγονεν ὑπατευόντων Τατιανοῦ[p] καὶ Κερεαλίου περὶ
τὴν ὀγδόην εἰκάδα τοῦ Αὐγούστου μηνός. ἐβου-
λεύοντο οὖν μεταθεῖναι τὴν σύνοδον εἰς τὴν γειτνιά-
4 ζουσαν αὐτῇ Νίκαιαν. Καὶ τοῦτο μὲν αὖθις μετέ-
δοξεν· εἰς Ταρσὸν δὲ τῆς Κιλικίας ἐδόκει συνέρχεσθαι·
οὗ[q] δὲ τούτου ἀρέσαντος, εἰς Σελεύκειαν τῆς Ἰσαυ-
ρίας[r] τὴν ἐπικαλουμένην τραχεῖαν συνεληλύθασι.
5 Τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ πεποιήκασιν, ὑπατευ-
όντων Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου. Ἦσαν δὲ οἱ συνελ-
θόντες τὸν ἀριθμὸν ἑκατὸν ἑξήκοντα· συμπαρῆν δὲ
αὐτοῖς εἷς τῶν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐκφανῶν, ὄνομα
Λεωνᾶς, ἐφ' οὗ προθεῖναι[s] τὸ περὶ τῆς πίστεως ζή-
6 τημα τὸ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα. Προστέτακτο
παρεῖναι καὶ Λαυρίκιος[t] ὁ τῶν κατὰ τὴν Ἰσαυρίαν
στρατιωτῶν ἡγούμενος ὑπουργήσων εἰ δεήσοι τοῖς
7 ἐπισκόποις. Ἐπὶ τοῦτον[u] δὴ συνελθόντες τῇ ἑβδόμῃ

[p] "Scribendum est Δατιανοῦ." VALESIUS. Conf. Annott.
[q] οὔτε δὲ, tacite, Valesius.
[r] ἰσαρίας M.
[s] προσθεῖναι F.
[t] λούκιος F. M. Stephan. Genev. Λαυρίκιος Socrates infra, c. 40. Nicephor. ix. 43. Sozom. iv. 22. *Lauritium* Epiphan. H. T. v. 34. Emendandum esse monuerunt Christophors. et Curterius. Λαυρίκιος in textum recepit Valesius.
[u] ταὐτὸν C. Fortasse legendum est τούτων.

sium civitas corruit. Id contigit Daciano et Cereale consulibus, quinto calendas Septembres. Deliberarunt igitur de transferenda synodo in vicinam urbem Nicæensium. Sed cum hoc consilium ipsis displicuisset, visum est potius ut apud Tarsum Ciliciæ convenirent. Cum vero neque istud placuisset, in urbe Isauriæ Seleucia, quæ Aspera cognominatur, concilium celebrarunt. Hoc autem factum est eodem anno quo Ariminense concilium, consulatu Eusebii et Hypatii. Convenerunt illuc episcopi numero centum et quinquaginta. Aderat una cum illis Leonas quidem vir in palatio imperatoris conspicuus; sub cujus præsentia quæstionem de fide proponi, imperator edicto suo jusserat. Sed et Lauricius dux militum per Isauriam, adesse jussus fuerat, ut episcopis, si quid vellent, præsto esset. His igitur præsentibus

καὶ εἰκάδι τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, ἐπὶ δημοσίων
8 ὑπομνημάτων διελέγοντο. Παρῆσαν γὰρ δὴ καὶ ὀξυ-
γράφοι τὰ παρ᾽ ἑκάστου λεγόμενα σημειούμενοι· ὧν
τὰ μὲν καθ᾽ ἕκαστον ἐν τῇ συναγωγῇ Σαβίνου ζητεί-
τωσαν[x] οἱ φιλομαθεῖς διὰ μακροτέρων ἐγκείμενα.
ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαιώδη μόνον ἐπιτρέχοντες ἐκθη-
9 σόμεθα. Ἐν δὲ[y] τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ συνελθόντων, ὁ
Λεωνᾶς τὰ ἑκάστῳ δοκοῦντα προθεῖναι ἐκέλευσεν·[z]
οἱ δὲ παρόντες οὐ πρότερον ἔφασάν τινα κινῆσαι
ζήτησιν, πρὶν ἂν οἱ ἀπολειφθέντες συνέλθωσι· καὶ
γὰρ ἦσαν ἀπολειφθέντες ἐπίσκοποι, Μακεδόνιος ὁ
Κωνσταντινουπόλεως, Βασίλειος Ἀγκύρας, καὶ ἄλλοι
10 τινὲς κατηγορίας ὑφορώμενοι. Μακεδόνιος μὲν οὖν
νοσεῖν εἰπὼν ἀπολέλειπτο· Πατρόφιλος δὲ ὀφθαλ-
μιᾶν ἔλεγε, καὶ διὰ τοῦτο ἐν προαστείῳ τῆς Σελευ-
κείας ἀνάγκην ἔχειν[a] διάγειν· καὶ τῶν ἄλλων δὲ
ἕκαστος πρόφασίν τινα τῆς ἀπολείψεως προεβάλ-
11 λοντο. Ἐπεὶ δὲ ὁ Λεωνᾶς καὶ τούτων μὴ παρόντων
δεῖν προτιθέναι τὰ τῆς ζητήσεως ἔλεγεν, οἱ παρόντες

[x] Ita F. M. ζητήτωσαν editt.
[y] "Scribendum est ἐν δή." VALESIUS.
[z] ἐκέλευεν M.
[a] Ita M.C. ἔχοιεν F. et editt.

congregati episcopi die quinta calendas Octobres, sub gestorum confectione disputare cœperunt. Aderant enim etiam notarii, qui singulorum dicta notis exciperent. Ac singula quidem quæ tum gesta sunt, in collectaneis Sabini studiosi lectores perquirant, ubi hæc fusius exposita leguntur. Nos enim summa duntaxat rerum capita strictim percurremus. Prima die cum convenissent, jussit Leonas ut unusquisque proponeret quod vellet. Sed qui aderant, nullam movendam esse quæstionem dixere, priusquam advenissent ii qui desiderabantur. Quippe desiderabantur Macedonius Constantinopoleos, Basilius Ancyræ, et alii quidam episcopi, veriti ne ob crimina accusarentur. Et Macedonius quidem laborare se morbo dicens aberat. Patrophilus vero oculorum dolorem prætexebat: eamque ob causam in suburbano Seleuciæ sibi necessario manendum esse. Alii denique aliam absentiæ suæ causam afferebant: sed quoniam Leonas istis etiam absentibus proponendam esse

αὖθις ἐπῆγον, ὡς οὐδ᾽[b] ἥν τινα κινήσωσι ζήτησιν, εἰ
μὴ πρότερον τῶν κατηγορουμένων οἱ βίοι ἐξετασθῶσι.
12 Κατηγόρηντο γὰρ ἤδη πρότερον Κύριλλος ὁ[c] Ἱερο-
σολύμων, Εὐστάθιος Σεβαστίας τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ, καὶ
13 ἄλλοι τινές. Ἐκ τούτου φιλονεικία εἰς τοὺς παρόντας
ἐνέπεσεν· οἱ μὲν γὰρ τοὺς βίους τῶν κατηγορουμένων
πρότερον ἐρευνᾶσθαι ἔλεγον· οἱ δὲ πρὸ τῆς πίστεως
14 μὴ προτιθέναι ζήτημα. Ἐκίνει δὲ τὴν φιλονεικίαν
ἡ διάφορος τοῦ βασιλέως γνώμη· γράμματα γὰρ
αὐτοῦ προεφέρετο[d], νῦν μὲν πρότερον τοῦτο ζητεῖσθαι
15 κελεύοντα, νῦν δὲ τὸ ἕτερον. Περὶ τούτου οὖν τῆς
φιλονεικίας γινομένης, σχίσμα εἰς τοὺς παρόντας
ἐχώρησε· καὶ αὕτη γέγονε προφάσεως ἀρχὴ τοῦ καὶ
τὴν ἐν Σελευκείᾳ εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι σύνοδον.
16 Ἡγοῦντο δὲ τοῦ μὲν ἑνὸς μέρους[e] Ἀκάκιος ὁ τῆς ἐν
Παλαιστίνῃ Καισαρείας, Γεώργιος Ἀλεξανδρείας, Οὐ-
ράνιος[f] Τύρου, Εὐδόξιος Ἀντιοχείας· οἷς τριάκοντα

[b] ὡς οὐκ ἄν M.
[c] Ita F.M. ὁ om. editt. Tum mox legendum est Σεβαστείας.
[d] Ita F.M. προσεφέρετο editt.
[e] μέρους om. F. M. Stephan. Genev. et nescio quidem quo auctore Valesius id inseruerit.
[f] οὐρσάκιος male F. M.

nihilominus quæstionem dicebat, subjecerunt iterum qui aderant, se nullam omnino quæstionem moturos esse, nisi prius habita esset quæstio de vita ac moribus eorum qui accusabantur. Accusati enim jam antea fuerant Cyrillus Hierosolymorum episcopus, Eustathius Sebastiæ in Armenia, et alii quidam. Qua ex re gravis inter eos qui aderant contentio exorta est. Nam hi quidem vitam eorum qui in crimen vocati fuerant, prius discutiendam esse dicebant: illi contra nihil prius esse quærendum censebant, quam de fide. Contentionem porro excitavit varia imperatoris sententia. Proferebantur enim ejus literæ, quibus nunc de hoc capite prius quærendum esse aiebat; nunc de isto. Cum igitur hac de re inter se contenderent, factum est discidium episcoporum. Atque hæc fuit origo et causa cur Seleuciensis quoque synodus duas in partes dirimeretur. Et alterius quidem partis duces erant Acacius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, Georgius Alexandriæ, Uranius Tyri, et Eudoxius Antiochiæ: quibus triginta duntaxat alii consentiebant. Alterius vero partis principes erant Georgius Lao-

17 δύο μόνον συνῄνουν ἄλλοι. Τοῦ δὲ ἑτέρου, Γεώργιος
Λαοδικείας τῆς ἐν Συρίᾳ, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως
τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, Ἐλεύσιος Κυζίκου· οἷς ἠκολού-
18 θουν οἱ πλείονες. Ὡς οὖν ἐπεκράτει τὸ πρότερον
ζητεῖσθαι περὶ τῆς πίστεως, οἱ μὲν τοῦ μέρους Ἀκα-
κίου τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν φανερῶς ἠθέτησαν, ἄλλην
τε πίστιν ὑπαγορεύειν ᾐνίττοντο· οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου
μέρους, οἱ τῷ ἀριθμῷ πλεονάζοντες, τὰ μὲν ἄλλα πάντα
τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνην δὲ τὴν
19 τοῦ[g] ὁμοουσίου λέξιν ἐμέμφοντο. Πολλὰ οὖν ἄχρι
δείλης ὀψίας πρὸς ἀλλήλους φιλονεικούντων, τέλος
Σιλβανὸς τῆς Ταρσοῦ προεστὼς ἐκκλησίας μέγα ἀνέ-
κραγε, λέγων μὴ χρῆναι[h] καινὴν ὑπαγορεύειν πίστεως
ἔκδοσιν, ἀλλὰ τὴν ἤδη πρότερον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς
20 ἐγκαινίοις ὑπαγορευθεῖσαν ὀφείλειν κρατεῖν. Τούτου
λεχθέντος οἱ μὲν περὶ Ἀκάκιον ὑπεξῆλθον· οἱ δὲ τοῦ
ἑτέρου μέρους προεκόμισαν τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν,
καὶ ἀναγνόντες διέλυσαν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸν σύλ- 151
21 λογον. Τῇ δὲ ἑξῆς εἰς τὸν ἐν Σελευκείᾳ εὐκτήριον

[g] Ita F. M. τοῦ om. editt. [h] μὴ δεῖν M. μὴ χρῆναι λέγων F.

diceæ in Syria episcopus, Sophronius Pompeiopolis in Paphlagonia, Eleusius Cyzici: quos major pars sequebatur. Porro cum prævaluisset sententia ut de fide prius quæreretur, ii qui a partibus Acacii stabant, Nicænam fidem penitus abrogarunt; aliam vero conscribendam esse significarunt. Alterius vero partis episcopi qui et numero superiores erant, in reliquis quidem omnibus Nicænum concilium suscipiebant: solam autem dictionem consubstantialis reprehendebant. Cum igitur magna verborum contentione inter se certassent usque ad vesperam, tandem Silvanus Tarsensis ecclesiæ præsul elata voce dixit, nullam novam fidei formulam conscribi oportere, sed illam quæ Antiochiæ in ecclesiæ dedicatione scripta esset, ratam esse debere. Hoc ubi dictum est, Acaciani e concilio se subduxerunt. Alterius autem partis antistites fidem Antiochiæ scriptam protulerunt: qua perlecta concilium eo die dimissum est. Postridie cum in ecclesiam quæ Seleuciæ est, convenissent, occlusis foribus, perlectam fidei for-

συνελθόντες οἶκον, καὶ τὰς θύρας ἀποκλείσαντες, τὴν
22 ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν ὑπογράφοντες ἐκύρουν. Ὑπέ-
γραφον δὲ ὑπὲρ ἀπολειφθέντων τινῶν παρόντες ἀνα-
γνῶσται καὶ διάκονοι, δι' ὧν στέρξειν τὸν ὅρον οἱ
ἀπολειφθέντες ὡμολόγησαν.

ΚΕΦ. Μ.

Ὅτι[i] ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας ἄλλην ὑπηγόρευσεν ἔκθεσιν πίστεως.

1 Ἀκάκιος δὲ καὶ οἱ τοῦ μέρους αὐτοῦ τὰ γινόμενα
διεμέμφοντο, διότι τὴν ἐκκλησίαν ἀποκλείσαντες καθ-
υπέγραφον. τὰ γὰρ ἐν παραβύστῳ φησὶ γινόμενα
2 ἀδόκιμα καὶ ὑποψίας ἐντός. Ταῦτα ἔλεγε βουλό-
μενος ἑτέραν ἔκδοσιν πίστεως ἀντεισενεγκεῖν, ἔχων
εὐτρεπισμένην, ἣν ἀνεγνώκει μὲν τοῖς ἄρχουσι Λαυ-
ρικίῳ καὶ Λεωνᾷ, μόνην δὲ αὐτὴν κρατήσειν ἐσπού-
3 δαζε. Τούτων μὲν οὖν πλέον οὐδὲν κατὰ τὴν δευτέραν
ἡμέραν ἐγίνετο·[k] κατὰ δὲ τὴν τρίτην ὁ Λεωνᾶς αὖθις
τὰ μέρη συναγαγεῖν ἐσπούδαζε· καθ' ἣν οὐκ ἀπε-

[i] Titulum hunc om. M. [k] ἐγένετο correct. ab ead. man. M.

mulam subscriptione sua confirmarunt. Pro episcopis autem nonnullis qui aberant, subscripsere diaconi et lectores, quorum opera approbaturos se fidei formulam absentes professi erant.

CAPUT XL.

Qualiter Acacius Cæsareæ episcopus in Seleuciensi synodo aliam fidei expositionem scripserit.

Acacius vero cum suis sectatoribus id factum reprehendebat, eo quod clausis ecclesiæ foribus subscripsissent. Quippe aiebat, ea quæ in occulto geruntur, reproba sunt et suspecta. Hoc autem ideo dicebat, quod in animo haberet aliam fidei formulam loco illius promulgare: quam quidem paratam penes se habebat, et Lauricio quidem ac Leone rectoribus jam antea recitaverat: ceterum omni studio contendebat, ut hæc sola vim atque auctoritatem obtineret. Hæc acta sunt secundo die, nec amplius quidquam. Tertio die Leonas rursus operam dedit, ut ambæ partes in unum convenirent. Quo quidem die nec Macedonius abfuit Constan-

λείφθη καὶ Μακεδόνιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως οὐδὲ
4 μὴν ὁ Ἀγκύρας Βασίλειος. Ἐπεὶ οὖν ἀμφότεροι εἰς
ταὐτὸ μέρος συνεληλύθεισαν[l], αὖθις οἱ περὶ Ἀκάκιον
ἀπαντᾷν οὐκ ἐβούλοντο[m], φάσκοντες δεῖν πρότερον
ἐκβάλλεσθαι τοῦ συλλόγου τούς τε ἤδη πρότερον
καθαιρεθέντας, καὶ τοὺς ἐν τῷ παρόντι κατηγορου-
5 μένους. Ἐπεὶ δὲ φιλονεικησάντων, τοῦτο μᾶλλον
ἐκράτησεν, ὑπεξῄεσαν μὲν οἱ ἐν αἰτιάσει τυγχάνοντες·
6 ἀντεισῆλθον δὲ οἱ περὶ Ἀκάκιον. Τότε δὲ ὁ Λεωνᾶς
ἔφη βιβλίον δεδόσθαι αὐτῷ παρὰ τῶν περὶ Ἀκάκιον,
ἀποκρύψας ὡς εἴη δόγματος ὑπαγόρευσις τοῦτο μὲν
λεληθότως, τοῦτο δὲ καὶ φανερῶς μαχομένου τοῖς
7 προλαβοῦσιν[n]. Ὡς δὲ οἱ παρόντες ἡσύχασαν, ἄλλο
τι μᾶλλον ἢ πίστεως ἔκδοσιν περιέχειν τὸ βιβλίον
νομίσαντες, τηνικαῦτα καὶ Ἀκακίου τῆς πίστεως
σύνταγμα σὺν τῷ προοιμίῳ ἀνεγνώσθη, τοῦτον ἔχον
τὸν τρόπον.

8 Ἡμεῖς[o] συνελθόντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ
τὸ βασιλικὸν βούλημα τῇ χθὲς ἡμέρᾳ, ἥτις ἦν πρὸ πέντε

[l] Ita F. M. Stephan. συνεληλύθησαν Genev. (errore typographorum, ut videtur,) et deinde Vales.

[m] $\overset{\text{ἐ}}{\text{ἠ}}$βούλοντο M.

[n] προσβάλλουσιν F. M. Stephan. Genev. Tacite correxit Valesius.

[o] Οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐν Σελευκείᾳ

tinopolitanus episcopus, nec Basilius Ancyræ. Cum igitur ambo isti in eandem partem concessissent, iterum Acaciani ad concilium occurrere noluerunt: ex conventu ejiciendos prius esse dicentes, tum eos qui jam antea depositi, tum illos qui in præsentia accusati erant. Post multam ultro citroque contentionem, cum hæc sententia tandem prævaluisset, ii qui in crimen vocati fuerant, egressi sunt; Acaciani vero introiere. Tum Leonas libellum sibi ab Acacio traditum esse dixit: dissimulans interim, quod esset expositio fidei, nunc occulte, nunc aperte superioribus repugnantis. Cum silentium fecissent hi qui aderant, quidvis potius quam fidei formulam eo libello contineri existimantes, tunc recitatus est Acacii liber de fide cum prooemio; qui sic habet.

Nos quidem cum apud Seleuciam Isauriæ ex imperatoris man-

Καλανδῶν Ὀκτωβρίων, πᾶσαν σπουδὴν ἐθέμεθα[p] μετὰ
πάσης εὐταξίας τὴν εἰρήνην τῇ ἐκκλησίᾳ φυλάξαι[q], καὶ
περὶ[r] τῆς πίστεως εὐσταθῶς διαλαβεῖν, ὡς προσέταξεν
ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν Κωνστάντιος, κατὰ τὰς
προφητικὰς καὶ[s] εὐαγγελικὰς φωνὰς, καὶ μηδὲν παρὰ τὰς
θείας[t] γραφὰς ἐπεισενέγκαι[u] τῇ ἐκκλησιαστικῇ πίστει.
9 Ἐπειδὴ δέ τινες ἐν[x] τῇ συνόδῳ τοὺς μὲν ἡμῶν ὕβρισαν
τοὺς δὲ ἐπεστόμισαν, οὐ συγχωροῦντες[y] λαλεῖν, τοὺς δὲ
ἀπέκλεισαν ἄκοντας, καὶ[z] τοὺς καθῃρημένους δὲ ἐκ δια-
φόρων ἐπαρχιῶν εἶχον μεθ᾽ ἑαυτῶν[a], καὶ τοὺς παρὰ
κανόνα καταστάντας[b] ἦγον μεθ᾽ ἑαυτῶν, ὡς πανταχόθεν
θορύβου πλήρη[c] γενέσθαι τὴν σύνοδον, καθὼς καὶ ὁ λαμ-
πρότατος Κόμης Λεωνᾶς, καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγούμενος[d] 152
τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος αὐτοψίᾳ παρέλαβον, τούτου ἕνεκεν

τῆς Ἰσαυρίας, κατὰ πρόσταγμα τῆς εὐσεβείας τοῦ θεοσεβεστάτου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίου, τάδε διελαλήσαμεν ἡμεῖς οἱ συναχθέντες ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας κατὰ βασιλικὸν βούλημα Epiphan. Hæres. lxxiii. 25.

[p] σπουδὴν εἰσηνεγκάμεθα Epiphan.

[q] διαφυλάξαι Epiphan.

[r] περὶ om. Epiphan.

[s] καὶ εὐαγγελικὰς om. Epiphan.

[t] θείας om. F. M. Nicephor. Stephan. Genev.

[u] Ita F. M. Stephan. Genev. Niceph. εἰσενέγκαι Vales. Reading. παρεισενέγκαι Epiphan.

[x] ἐν τῇ συνόδῳ τινὲς Epiphan.

[y] συγχωροῦντας F.

[z] ἄκοντας· τοὺς δὲ Niceph.

[a] ἑαυτοὺς καὶ παρὰ Niceph.

[b] κατασταθέντας Epiphan.

[c] πλήρεις F. πλῆρες γενέσθαι τὸ συνέδριον Epiphan. γενέσθαι πλήρη Niceph.

[d] Ita F. M. Epiphan. Niceph. nisi quod omnes παρέλαβεν pro παρέλαβον. "Cod. Allat. καθὼς

dato convenissemus, hesterno die, hoc est ante diem quintum calendas Octobres, omni studio laboravimus, ut cum omni modestia pax ecclesiæ servaretur, et de fide placide tractaretur juxta propheticas et evangelicas voces, quemadmodum Deo carissimus imperator noster Constantius præcepit: nec quidquam præter sacras scripturas in ecclesiasticam fidem induceretur. Sed quoniam in concilio nonnulli alios ex nostris injuria affecerunt, aliis os obturarunt, negata eis loquendi libertate: alios invitos excluserunt, cum tamen et quosdam qui depositi fuerant secum haberent, quosdam præter ecclesiæ regulam ordinatos ex diversis provinciis secum adduxissent: adeo ut concilium undique compleretur tumultu, sicut vir clarissimus provinciæ præses Lauricius, et vir clarissimus comes Leonas ipsi suis oculis viderunt: ob eam causam hæc interloquimur. Nos non refugimus authenticam fidem

10 διαλαλοῦμεν ταῦτα[e]. Ὡς οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν[f]
αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ τὴν[g] Ἀν-
τιόχειαν, προκομίζοντες αὐτὴν[h], εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ
πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο τοῦ[i] καιροῦ πρὸς τὸ ὑποκείμενον
11 τῆς ζητήσεως συνέδραμον. Ἐπεὶ[k] δὲ πολλοὺς ἐθορύβησεν
τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρελθοῦσι[l] χρό-
νοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως[m] λέγεται καινοτο-
μεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον υἱοῦ[n] πρὸς πατέρα, τούτου
χάριν τὸ μὲν[o] ὁμοούσιον καὶ[p] τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν,
ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν, τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματί-
ζομεν· καὶ πάντας ὅσοι τοιοῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους
12 ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς
τὸν[q] πατέρα σαφῶς ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὸν ἀπόστολον

καὶ λαμπρότατος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας Λαυρίκιος, καὶ ὁ λαμπρότατος κόμης Λεωνᾶς παρέλαβον αὐτοψίᾳ. Lectionem confirmat Epiphan. Schol., nisi quod Leonam præponit Lauricio, rectius. Atque ita apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, cap. 25. ubi hæc professio fidei integra refertur." VALESIUS. καθὼς καὶ ὁ λαμπρότατος ἡγούμενος τῆς ἐπαρχίας λαβίκιος (Λαυρίκιος) αὐτοψίᾳ παρέλαβε Stephan. Genev.

[e] ταῦτα om. Epiphan.

[f] ἐκτεθεῖσαν om. Epiphan.

[g] τὴν om. Athan. De Synod. 29. p. 746. Epiphan.

[h] αὐτὴν om.: tum οἱ καὶ αὐτοὶ μάλιστα Epiphan.

[i] τοῦ om. Epiphan.

[k] ἐπειδὴ δὲ Athan. ἐπειδὴ Epiphan.

[l] παρεληλυθόσι Athan. παροῦσι Niceph.

[m] ἕως ἄρτι Epiphan.

[n] Ita F. M. Athan. Epiphan. Niceph. τοῦ υἱοῦ editt. Tum τὸν πατέρα Niceph.

[o] μὲν om. Epiphan.

[p] καὶ τὸ ὁμοιούσιον omittit, tum ὡς ἀλ. τ. γραφῶν ἐκβάλλομεν habet Epiphan. ἀλλότρια Niceph. ὁμοιοούσιον scribunt editores Benedictini Athanasii. Conf. infra ad 45.

[q] τὸν om. Epiphan. Niceph.

quæ Antiochiæ in encœniis promulgata est, eam utique proferentes, licet patres nostri ad propositum de quo tum quærebatur convenerint. Ceterum quandoquidem hæ voces ὁμοούσιον et ὁμοιούσιον multos superioribus temporibus turbarunt, atque etiamnum turbant: ac præterea nuper a quibusdam invectum esse dicitur τὸ ἀνόμοιον, id est dissimilitudo filii a patre: idcirco homousion quidem et homoëusion, tanquam voces a sacris literis alienas rejicimus: anomoeon autem anathemate damnamus, omnesque qui istiusmodi sunt, extraneos esse ab ecclesia censemus. Similem autem patri filium esse plane confitemur, secundum apostolum qui de filio ita dicit, qui est imago invisibilis Dei. Confitemur

τὸν[r] λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ, Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ
13 τοῦ ἀοράτου. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα
Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν[s] οὐρανῶν[t] καὶ γῆς,
14 ὁρατῶν[u] καὶ ἀοράτων. Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ[x], τὸν ἐξ αὐτοῦ
γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν[y] αἰώνων, Θεὸν λόγον
ἐκ[z] Θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν·[a] δι' οὗ
τὰ πάντα ἐγένετο[b], τά τε[c] ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ
15 τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα. Τοῦτον πιστεύομεν
ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας[d] σάρκα
ἀνειληφέναι[e] ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας[f], καὶ ἐναν-
θρωπήσαντα, παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ
ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς, καθέζεσθαι ἐν
δεξιᾷ τοῦ πατρός· καὶ[g] πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι
16 ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύομεν καὶ[h] εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦ-
μα, ὃ καὶ Παράκλητον ὠνόμασεν ὁ Σωτὴρ ὁ[i] Κύριος ἡμῶν,

[r] τὸν om. Niceph.

[s] τὸν ποιητὴν Athan. Epiphan.

[t] οὐρανοῦ Athan. Epiphan. Niceph.

[u] πάντων καὶ Athan. τε καὶ Epiphan.

[x] υἱὸν τοῦ Θεοῦ Epiphan.

[y] τῶν om. Epiphan.

[z] Θεὸν ἐκ Θ. Epiphan.

[a] σοφ. δύναμιν Athan. Epiphan.

[b] ἐγένοντο Epiphan.

[c] τε om. Athan. Epiphan.

[d] τῆς ἁμ. Athan. Niceph.

[e] Ita F. M. Athan. Epiphan. εἰληφέναι editt.

[f] Μαρίας om. Athan. Epiphan.

[g] καὶ om. Epiphan.

[h] δὲ καὶ Niceph. δὲ καὶ εἰς ἓν ἁγ. Πν. Epiphan.

[i] Σ. καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς Epiphan.

igitur et credimus in unum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium et invisibilium. Credimus etiam in Dominum nostrum Jesum Christum, filium ejus, sine ulla passione ante omnia sæcula ex eo genitum: Deum verbum ex Deo unigenitum: lumen, vitam, veritatem atque sapientiam: per quem omnia facta sunt in cœlo et in terris, tam visibilia quam invisibilia. Hunc in fine sæculorum ad abolendum peccatum carnem adsumpsisse credimus ex sancta Virgine Maria, et hominem factum esse, passumque pro peccatis nostris: dein resurrexisse, et assumptum in cœlum sedere ad dexteram patris: atque iterum venturum esse cum gloria ut vivos judicet ac mortuos. Credimus etiam in Spiritum sanctum, quem et Paracletum vocavit Servator ac Dominus noster, pollicitus se illum discipulis suis missurum esse paulo post discessum suum: quem etiam misit:

ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν[k] αὐτὸν, πέμψαι τοῦτο[l]
τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ ἁγιάζει τοὺς
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὀνό-
ματι τοῦ[m] Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
17 Τοὺς[n] δὲ παρὰ ταύτην τὴν πίστιν ἄλλο τὶ κηρύττοντας[o],
ἀλλοτρίους εἶναι[p] τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

18 Αὕτη μὲν ἡ Ἀκακίου περὶ τῆς αὐτοῦ πίστεως 153
ἔκδοσις· ἦσαν δὲ αὐτῇ καθυπογράψαντες αὐτὸς Ἀκά-
κιος καὶ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, τοσοῦτοι ὄντες τὸν
ἀριθμὸν, ὅσον[q] μικρὸν ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν.
19 Ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς Σωφρόνιος Πομπηϊουπό-
λεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ τοιαῦτα αὐταῖς λέξεσιν
20 ἀνεβόησεν. Εἰ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἰδίαν ἐκτί-
θεσθαι βούλησιν πίστεως ὑπάρχει ἔκθεσις, ἐπιλείψει
21 ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια. Ταῦτα μὲν ὁ[r] Σω-
φρόνιος ἔφησεν. ἐγὼ δέ φημι, ὡς εἰ ἐξ ἀρχῆς
τοιαῦτα περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ πίστεως οἵ τε πρὸ αὐτῶν[s]
καὶ οἱ μετ' ἐκείνους[t] διενοήθησαν, πέπαυτο ἂν πᾶσα

[k] ἀνελθεῖν Epiphan.
[l] τ. μαθηταῖς τοῦτο Athan. Epiphan.
[m] ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πν. Athan. Epiphan.
[n] τοῦτο δὲ παρὰ mendose. Epiphan.
[o] κηρύσσοντας F. M. Niceph.
[p] ἀλ. οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία Athan. Epiphan. et Cod. Allat. Vales. Post ἐκκλησίας addidit νομίζομεν Christophors.
[q] ὅσων C.
[r] ὁ om. F.
[s] αὐτοῦ C.
[t] ἐκείνου F.

per quem sanctificat cunctos credentes in ecclesia, et baptizatos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Eos autem qui præter istam fidem aliud quidpiam prædicant, ab ecclesia catholica alienos censemus.

Hæc est formula fidei ab Acacio edita. Cui subscripsere tum Acacius ipse, tum ejus fautores, totidem numero quot superius commemoravi. Cum autem recitata esset, Sophronius Pompeiopolis Paphlagoniæ episcopus proclamavit his omnino verbis: Si propriam quotidie sententiam exponere, id fidei expositio est, destituet nos regula veritatis. Et Sophronius quidem tunc ista dixit. Ego vero affirmo, si ab initio de Nicæna fide ita sensissent tum ii qui ante istos vixerant, tum qui illos subsecuti sunt, cessa-

φιλόνεικος ζήτησις καὶ οὐκ ἂν τῶν ἐκκλησιῶν ἄλογος
22 ἐκράτησε ταραχή. Ἀλλ' ὅπως μὲν ἔχει ταῦτα, κρι-
νάτωσαν οἱ κατανοεῖν δυνάμενοι. τότε δὲ πολλὰ
πρὸς ἀλλήλους περί τε τούτου καὶ τῶν κατηγορου-
23 μένων εἰπόντες καὶ ἀκούσαντες διελύθησαν. Τῇ δὲ
τετάρτῃ αὖθις ἡμέρᾳ συνῆλθον ἅπαντες εἰς ταὐτὸ, καὶ
αὖθις ἀνεκίνουν μετὰ ἐρεσχελίας τοὺς λόγους· ἐν οἷς
24 Ἀκάκιος τοιάνδε κατὰ λέξιν εἰσηγήσατο γνώμην. Εἰ
ἅπαξ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις μετεποιήθη καὶ μετὰ ταῦτα
πολλάκις, οὐδὲν κωλύει καὶ νῦν ἑτέραν ὑπαγορευθῆναι
25 πίστιν. Πρὸς ταῦτα Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου τοίαδε
εἶπεν· ἡ σύνοδος συνεκροτήθη ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐχ
ἵνα μάθῃ ἃ μὴ[u] μεμάθηκεν, οὔθ' ἵνα πίστιν δέξηται
ἣν μὴ κέκτηται· ἀλλὰ τῇ τῶν πατέρων πίστει στοι-
χοῦσα[x] ταύτης μέχρι ζωῆς καὶ θανάτου οὐκ ἐξίσταται.
26 Τοιούτοις καὶ ὁ Ἐλεύσιος πρὸς τὴν Ἀκακίου γνώμην
ἀπήντησε, πίστιν πατέρων τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτε-
27 θεῖσαν πίστιν καλῶν. Ἀπαντήσει[y] δ' ἂν τις καὶ

[u] μὴ om. Stephan. Genev. "Cod. Flor. et Allat. ἃ μή. Epiphan. Schol. *non ut mathema discat*." VALESIUS.
[x] στειχοῦσα Stephan. Genev. "Aut στείχουσα, scribendum est, aut στοιχοῦσα, ut in Flor." VALESIUS.
[y] ἀπαντήσοι F. M. Legendum fortasse ἀπαντήσειε.

turum fuisse quæstionem omnem et contentionem, nec violentum et rationis expertem tumultum in ecclesia fuisse valiturum. Sed quemadmodum ista se habeant, prudentioribus judicandum relinquo. Tunc temporis vero, cum plurima ultro citroque et de hac re et de illis qui accusati erant dicta fuissent, concilium dimissum est. Quarto iterum die cum omnes in unum convenissent, eadem cum pervicacia disputare cœperunt. Inter quos Acacius sententiam suam exposuit his verbis: Cum fides Nicæna jampridem semel ac deinde sæpius mutata sit, nihil vetat quominus nunc quoque alia conscribatur fides. Ad hæc Eleusius Cyzici episcopus; concilium, inquit, inpræsentiarum congregatum est, non ut ea discat quæ jam olim didicit, neque ut fidem suscipiat quam prius non habuit; sed fidei patrum insistens, nec vitæ nec mortis tempore ab ea unquam recedet. Hujusmodi verbis adversus Acacii sententiam occurrit Eleusius, fidem patrum

πρὸς τοῦτον· πῶς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντας
πατέρας ὀνομάζεις, Ἐλεύσιε, τοὺς καὶ[z] ἐκείνων πατέρας
ἀρνούμενος; οἱ γὰρ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες καὶ τὸ
ὁμοούσιον τῇ πίστει συμφωνήσαντες κυριώτερον ἂν
πατέρες λέγοιντο, τῷ καὶ προαναβεβηκέναι τοῖς χρό-
νοις, καὶ ὅτι οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι ὑπ' ἐκείνων
28 εἰς τὴν ἱερωσύνην προβέβληντο. Εἰ δὲ οἱ ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ τοὺς ἰδίους πατέρας ἠθέτησαν, λελήθασιν
ἑαυτοὺς οἱ μετὰ ταῦτα τοῖς πατραλοίαις[a] ἑπόμενοι.
29 Πῶς δὲ καὶ ὧν ἐκεῖνοι τὴν πίστιν ὡς ἀδόκιμον ἠθέ-
τησαν, τὴν χειροτονίαν ὡς δοκίμην ἐδέξαντο; εἰ δὲ
ἐκεῖνοι οὐκ εἶχον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ διὰ τῆς
χειροτονίας ἐπέρχεται, οὐδὲ οὗτοι τὴν ἱερωσύνην ἔλα-
30 βον. Πῶς γὰρ ἐλάμβανον παρὰ τῶν οὐκ ἐχόντων
τὸ διδόμενον; ταῦτα μὲν οὖν ἀντιθήσει τις πρὸς

[z] Ita F. Stephan. Genev. τοὺς καὶ τοὺς ἐκείνων M. καὶ ejecerat, hæc admonens, "Delenda videtur particula καὶ, quæ sensum turbat potius quam adjuvat. Epiphan. Schol. eam non agnoscit; *cum illorum non recipias patres.* Cod. Allat. καὶ τοὺς ἐκείνων πατέρας ἀρνουμένους; absque ullo sensu. Sed nostram emendationem confirmat codex Sfortianus, in quo deest particula καὶ, ut ad latus libri sui notavit Holstenius," VALESIUS. Sensus est, *quomodo illos patres nominas quorum etiam patres non agnoscis?* id est, Antiochenos agnoscis aversaris autem Nicænos eorum patres.

[a] Ita F.M.C. πατραλίαις editt.

appellans eam quæ exposita erat Antiochiæ. Verum huic quoque respondere quispiam possit his verbis: Quomodo eos qui Antiochiæ convenerunt, patres appellas, Eleusi, qui illorum patres non agnoscis? Nam hi certe cui Nicææ convenerunt, et consubstantialis fidem suo consensu firmarunt, magis proprie dicerentur patres: quippe qui et præcesserint tempore, et illos qui Antiochiæ postea convenerunt, ad sacerdotii dignitatem promoverint. Quod si hi qui Antiochiæ fuerunt congregati, patres suos rejecerunt, isti qui eos sequuntur, non animadvertunt se parricidas sequi. Quonam autem modo eorum ordinationem tanquam probam ac legitimam susceperunt, quorum fidem velut falsam ac reprobam rejecerunt? Nam si illi non habuerunt Spiritum sanctum qui per ordinationem infunditur, isti sacerdotium non acceperunt. Quomodo enim accipere potuerunt ab iis, qui non habebant quod darent?

τὰ ὑπὸ Ἐλευσίου λεχθέντα. τότε δὲ αὖθις ἐπὶ 154
31 ἑτέραν ἐχώρησαν ζήτησιν. Ἐπεὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ
Ἀκάκιον ἐν τῇ ἀναγνωσθείσῃ πίστει ὅμοιον ἔφασαν
τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διεπυνθάνοντο ἀλλήλων, κατὰ τὶ
ὅμοιος ἐστὶν ὁ υἱὸς τῷ πατρί· καὶ οἱ μὲν περὶ Ἀκά-
κιον ἔλεγον, κατὰ τὴν βούλησιν μόνον, οὐ μὴν κατὰ
32 τὴν οὐσίαν ὅμοιον τῷ[b] πατρὶ εἶναι τὸν υἱόν. Οἱ δὲ
ἄλλοι σύμπαντες καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπεφήναντο.
33 Περὶ τούτου δὲ τοῦ ζητήματος φιλονεικοῦντες ἐνδιη-
μέρευον, καὶ τὸν Ἀκάκιον ἐξήλεγχον, ὡς εἴη ἐν τοῖς
λόγοις αὐτοῦ, οὓς συγγράψας ἐξέδωκεν, ὅμοιον κατὰ
34 πάντα εἰπὼν τὸν υἱὸν τῷ πατρί. Καὶ πῶς νῦν,
ἔφασαν, ἀρνῇ τὴν κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν
πατέρα ὁμοιότητα; ὁ δὲ, ἀπὸ συγγραμμάτων, ἔφη,
35 οὔτε νέος[c] τις οὔτε ἀρχαῖος ἐκρίθη. Πολλὰ δὲ πρὸς
ἀλλήλους περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀκριβολογου-
μένων καὶ μηδαμῶς συμφωνούντων, ὁ Λεωνᾶς ἀνα-
στὰς διέλυσε τὸν σύλλογον. καὶ τοῦτο τέλος ἔσχεν
36 ἡ ἐν Σελευκείᾳ γενομένη σύνοδος. Τῇ γὰρ ἑξῆς
παρακαλούμενος οὐκέτι εἰς ταὐτὸν συνελθεῖν αὐτοῖς

[b] τῷ πατρὶ ὅμοιον F. M.

[c] οὔτε ἀρχαῖός τις οὔτε νέος F. M.

Hæc non immerito quis possit objicere iis, quæ tum ab Eleusio sunt dicta. Post hæc ad aliam rursus quæstionem transilierunt. Nam quoniam Acaciani in formula fidei quæ fuerat recitata, filium patri similem esse dixerant, quærebant inter se qua in re filius esset similis patri. Et Acaciani quidem sola voluntate similem esse dicebant, non autem substantia. Reliqui omnes, etiam substantia similem patri esse filium asserebant. De hac quæstione inter se altercantes, totum diem contrivere. Et Acacium confutabant, quod in libris quos a se scriptos ediderat, filium patri per omnia similem esse dixisset. Quomodo, aiebant, negare nunc audes filii cum patre similitudinem secundum substantiam? Tum Acacius, Neque ex recentioribus, inquit, neque ex vetustioribus quisquam, ex libris suis judicatus est. Cum diu acriter ac subtiliter de hoc capite disputassent, nec ullo modo inter se convenirent, surgens Leonas concilium dissolvit. Hunc finem habuit synodus Seleuciensis. Postero enim die rogatus ut ad consessum veniret,

ἠθέλησε, φήσας ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῷ[d] παρεῖναι τῇ συνόδῳ ὁμοφωνούσῃ· ἐπειδὴ δέ τινες διέστησαν, οὐ δύναμαι, ἔφη, παραγενέσθαι· ἀπέλθετε
37 οὖν, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φλυαρεῖτε. Τούτου γενομένου, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἕρμαιον ἡγησάμενοι οὐδὲ
38 αὐτοὶ ἀπαντῆσαι ἠθέλησαν. Οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους διακριθέντες, καὶ συνελθόντες κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐπὶ τῷ κρῖναι τὰ
39 κατὰ Κύριλλον τὸν ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. Ἰστέον γὰρ ὅτι Κύριλλος ἤδη πρότερον κατηγόρητο· καὶ διὰ τί μέν, οὐκ ἔχω φράσαι. καθῃρέθη δέ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ[e] κριθῆναι καλούμενος ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν
40 διέφυγε τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος. Καθαιρεθεὶς δ' οὖν ὅμως ἐκκλήτου βιβλίον τοῖς καθελοῦσι διαπεμψάμενος, μεῖζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον· οὗ τῇ ἐκκλήτῳ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐγεγόνει σύμ-
41 ψηφος. Τοῦτο μὲν οὖν μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνηθες τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι Κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος.

[d] Ita C. recte. ἐπὶ τὸ cæteri.

[e] Lege ἐπὶ τῷ sicut in præcedente periodo. Ubique in hac formula ἐπὶ τῷ variatur, ne dicam *erratur*.

recusavit, ab imperatore missum se esse dicens ut concordi synodo interesset. Quoniam vero nonnulli inter vos dissident, inquit, ego adesse non possum. Abite ergo, et in ecclesia garrite. Quo facto Acaciani magno id ducentes lucro, ulterius adesse noluerunt. Alterius autem partis episcopi cum in ecclesiam convenissent, Acacium ad concilium vocarunt, ut causa Cyrilli Hierosolymorum episcopi judicaretur. Sciendum enim est, Cyrillum jam antea accusatum fuisse; qua autem de re, nequeo dicere. Ceterum depositus est, propterea quod sæpius in judicium vocatus, duobus continuis annis non comparuerat, accusationes reformidans. Depositus tamen nihilominus, appellationis libello ad eos qui ipsum deposuerant, misso, ad majus judicium provocavit. Cui quidem appellationi etiam imperator Constantius adstipulatus est. Solus igitur ac primus omnium Cyrillus, contra ecclesiastici canonis consuetudinem, appellationem, sicut in publicis judiciis fieri solet,

42 τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκείᾳ παρῆν κριθησόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἐπίσκοποι τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν, ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες[f] κοινὴν ἐξενέγκωσι ψῆφον. ἐκάλουν γὰρ δὴ καί τινας ἄλλους τῶν κατηγορουμένων, οἳ τοῖς περὶ Ἀκάκιον προσπεφεύ-
43 γασιν. Ἐπεὶ οὖν πολλάκις καλούμενοι οὐκ ἀπήντησαν, καθεῖλον αὐτόν τε Ἀκάκιον, Γεώργιον Ἀλεξανδρείας, Οὐράνιον[g] Τύρου, Θεόδουλον[h] Χαιρετάπων τῆς Φρυγίας, Θεοδόσιον Φιλαδελφείας[i] τῆς ἐν Λυδίᾳ, Εὐάγριον Μιτυλήνης τῆς Νήσου[k], Λεόντιον Τριπόλεως τῆς Λυδίας, καὶ Εὐδόξιον τὸν πρότερον μὲν

[f] *ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων οἱ τοῖς* Stephan. Genev. "Duas lineas, supplevimus ex cod. Flor. et Sfort. Quibus consentit Epiphan. Schol. At Christophorsonus prorsus infeliciter hunc locum suppleverat ex conjectura. Unde apparet, Christophorsonum nullos manuscriptos Socratis codices habuisse, sed varias duntaxat lectiones ex marginibus excusorum codicum corrogatas." VALESIUS. Nihil a textu variat M.

[g] Οὐρσάκιον editt. et codd. "Scribendum est Οὐράνιον, ex Athan. et Epiphan. Schol. et Epiphanio in Semiarian." VALESIUS. Immo corrigi potera te capite proximo, 39. §. 16., ubi idem mendum habent F. et M., Οὐρσάκιος τύρου pro Οὐράνιος.

[h] Θεόδωρον Stephan Genev. "Flor. et Allat. rectius Θεόδουλον. Sic enim Athan. Epiphan. ac Philostorg." VALESIUS. Idem quoque habet M. Locus Athanasii ubi Theodulus nominatur est in De Synod. 12. p. 725. ed. Bened. Locus Philostorgii in H. E. vii. 6.

[i] Ita M. Φιλαδελφίας editt.

[k] *νήσσου* F.

interposuit. Ac tum quidem Seleuciæ aderat, paratus judicium subire. Et ob hanc causam episcopi Acacianos ad consessum vocabant, quemadmodum paulo ante dixi, ut rebus examinatis, communi consilio sententiam proferrent. Nam et alios perinde accusatos citaverant, qui ad partes confugerant Acacii. Sed quoniam sæpius accersiti venire detrectabant, episcopi qui in concilio erant, et Acacium ipsum deposuerunt, et cum illo Georgium Alexandriæ episcopum, Uranium Tyri, Theodulum Chæretaporum in Phrygia, Theodosium Philadelphiæ in Lydia, Evagrium Mitylenæ Insulæ, Leontium Tripoleos Lydiæ, et Eudoxium, qui prius

Γεμρανικείας μετὰ ταῦτα δὲ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ
44 τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδύντα. Καθεῖλον δὲ καὶ Πατρό-
φιλον, ὅτι αὐτὸς ὑπὸ Δορωθέου πρεσβυτέρου κατη-
45 γορούμενος, κληθεὶς οὐχ ὑπήκουσε. Τούτους μὲν
οὖν καθεῖλον· ἀκοινωνήτους δὲ πεποιήκασιν Ἀστέριον,
Εὐσέβιον, Ἄβγαρον, Βασιλικὸν, Φοῖβον, Φιδήλιον, Εὐ-
τύχιον, Μάγνον καὶ Εὐστάθιον· ὁρίσαντες οὕτω μένειν
αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀπολογησάμενοι τὰς κατηγορίας ἀπο-
46 δύσωνται. Ταῦτα πράξαντες, διὰ γραμμάτων τε τὰ
περὶ τῶν καθαιρεθέντων ταῖς ἐκείνων παροικίαις γνω-
ρίσαντες, καθιστῶσιν εἰς τὸν τόπον Εὐδοξίου τῆς
Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον, Ἀνιανὸν τοὔνομα· ὃν συλ-
λαβόντες οἱ περὶ Ἀκάκιον Λεωνᾷ καὶ Λαυρικίῳ
47 παρέδοσαν· οἱ δὲ αὐτὸν ἐξόριστον πεποιήκασι. Τού-
του γενομένου, οἱ ἐπίσκοποι οἱ προβεβλημένοι τὸν
Ἀνιανὸν διαμαρτυρίαις[1] ἐχρῶντο κατὰ τῶν περὶ
Ἀκάκιον πρὸς τὸν Λεωνᾶν καὶ Λαυρίκιον, δι' ὧν
48 ἀδικεῖσθαι τῆς συνόδου τὴν κρίσιν ἐμήνυον. Ὡς
δὲ οὐδὲν πλέον ἠνύετο, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν

[1] Ita M. sicut prius scribendum censuerat Valesius. Conf. Annott. διὰ μαρτυρίας editt.

quidem Germaniciæ fuerat episcopus, postea vero ad episcopatum Antiochenæ urbis irrepserat. Patrophilum quoque episcopatu abdicarunt, eo quod a Dorotheo presbytero accusatus, et ab ipsis ad causam dicendam citatus, non obtemperasset. Et hos quidem deposuerunt. Asterium vero, Eusebium, Abgarum, Basilicum, Phœbum, Fidelem, Eutychium, Magnum, et Eustathium a communione removerunt: decernentes ut in illo statu permanerent, donec præstita satisfactione, objecta sibi crimina diluissent. His rebus peractis, cum de episcopis quos ipsi deposuerant, ad singulorum ecclesias scripsissent, Eudoxii loco Annianum Antiochiæ constituunt episcopum. Quem mox comprehensum Acaciani Leonæ ac Lauricio tradiderunt. Ab his ille in exsilium missus est. Ea re commoti episcopi qui Annianum ordinaverant, contestatorios libellos apud Leonam ac Lauricium adversus Acacianos deposuerunt, quibus denuntiabant violatum esse judicium synodi.

ὥρμησαν ἐπὶ τῷ[m] διδάξαι τὸν βασιλέα τὰ κριθέντα αὐτοῖς.

ΚΕΦ. ΜΑ.

Ὡς[n] τοῦ βασιλέως ἐπανελθόντος ἐκ τῶν ἑσπερίων μερῶν, οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει συναχθέντες τὴν ἐν Ἀριμίνῳ[o] πίστιν ἐκύρωσαν προσθέντες αὐτῇ τινά.

1 Καὶ γὰρ παρῆν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν ἀνα-
στρέψας ὁ[p] βασιλεύς· καὶ τότε τὸν ἔπαρχον τῆς
Κωνσταντινουπόλεως κατέστησεν, Ὁνωράτον ὄνομα,
2 τὴν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχήν. Φθάσαντες δὲ οἱ
περὶ Ἀκάκιον προδιαβάλλουσιν αὐτοὺς βασιλεῖ, διδά- 156
ξαντες μὴ δέχεσθαι τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκτεθεῖσαν πίστιν.
3 Διόπερ ἀγανακτήσας ὁ βασιλεὺς ἐπενόησε διασπεῖραι
αὐτοὺς, νόμῳ κελεύσας τοὺς ὑποκειμένους αὐτῶν δη-
μοσίοις λειτουργήμασι τῇ ἰδίᾳ τύχῃ ἀποδίδοσθαι.
4 Καὶ γὰρ ἦσαν τινὲς ἐξ αὐτῶν λειτουργίαις ὑποκεί-
μενοι, οἱ μὲν βουλευτηρίων, οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρ-

[m] Ita C. τὸ ceteri. Vid. infra, ad iv. 12. §. 34.

[n] Ὅτι οἱ περὶ ἀκάκιον τὴν ἐν ἀριμήνῳ πίστιν ἐκύρωσαν προσθέντες τινά. M.

[o] Ita semper F. quem sequor, Ἀριμήνῳ editt. quod sæpius adnotare non refert.

[p] ὁ βασιλεύς om. M.

Porro cum nihil amplius perficeretur, Constantinopolim profecti sunt, ut imperatorem de iis quæ decreverant, certiorem facerent.

CAPUT XLI.

Quomodo Acaciani, imperatore ab occidentis partibus reverso, Constantinopoli congregati, Ariminensem fidem nonnullis ei additis confirmarunt.

Etenim imperator ab occidentis partibus reversus, in ea urbe commorabatur: quo etiam tempore præfectum urbis Constantinopolitanæ primum constituit Honoratum, extincto proconsulatus officio. Verum Acaciani cum illos prævenissent, calumniati sunt apud principem, docentes non admitti ab illis fidem quam ipsi exposuissent. Quamobrem indignatus imperator, eos dispergere constituit, lege lata præcipiens, ut quicumque inter illos publicis functionibus erant obnoxii, ad pristinam conditionem redigerentur. Nam ex illis alii municipalium ordinum, alii diversorum in provinciis officiorum functionibus erant adstricti,

5 χίαις τάξεων. Τούτων δὴ οὕτως ταραττομένων, οἱ
περὶ Ἀκάκιον ἐπιμείναντες τῇ Κωνσταντινουπόλει
συνέδριον ἕτερον πεποιήκασι, τοὺς ἀπὸ Βιθυνίας ἐπι-
6 σκόπους μεταπεμψάμενοι. Γενόμενοι οὖν οἱ πάντες
τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα, οἷς κατηρίθμητο Μάρις ὁ
Χαλκηδόνος, βεβαιοῦσι τὴν ἐν Ἀριμίνῳ μετὰ τῆς
ὑπατείας ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν· ἣν περιττὸν ἦν ἂν
ἐνταῦθα προσκεῖσθαι[r], εἰ μηδὲν αὐτῇ προστεθείκασιν[s].
7 Ἐπειδὴ δὲ τινὰ αὐτῇ προστεθείκασι ῥήματα, ἀναγ-
καῖον καὶ αὖθις αὐτὴν ἐνταῦθα παραγράψαι. ἔστι
δὲ ἐν τοῖς ῥήμασι τούτοις.
8 Πιστεύομεν εἰς ἕνα μόνον[t] Θεὸν, πατέρα παντοκρά-
τορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ
Θεοῦ, πρὸ[u] πάντων τῶν αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς
γεννηθέντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ[x]
9 ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· γεννηθέντα δὲ μονογενῆ, μόνον
ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννή-
σαντι[y] αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· οὗ τὴν γέννησιν[z]

[r] Ita F.M.C. *προκεῖσθαι* editt.

[s] *προστεθείκεισαν* C.

[t] *μόνον* om. Athan. De Synod. 30. *καὶ μόνον ἀληθινὸν Θ.* Thdrt. ii. 21., scilicet in symbolo quod ille refert Nicæ compositum fuisse. Conf. Annott.

[u] *τὸν πρὸ* Thdrt.

[x] *τά τε* Thdrt.

[y] *γεγεννηκότι* Thdrt.

[z] *γένεσιν* Athan.

His ita perturbatis, Acaciani Constantinopoli diutius immorantes, aliud concilum coegerunt, accersitis episcopis Bithyniæ. Congregati igitur antistites numero quinquaginta, inter quos erat Maris episcopus Chalcedonis, fidei formulam Arimini perlectam, cui præfixi erant consules, confirmarunt. Quam quidem hoc loco inserere supervacuum esset, si nihil de suo illi adjecissent. Sed quoniam nonnulla ei verba attexuerunt, necessarium omnino est ut hic denuo adscribatur. Est autem hujusmodi.

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, ex quo sunt omnia: et in unicum filium Dei, ante omnia sæcula et ante omne principium, genitum ex Deo: per quem omnia facta sunt, tam visibilia, quam invisibilia: eumque solum unigenitum ex patre natum esse, solum ex solo, Deum ex Deo: similem ei qui ipsum genuit patri secundum scripturas: cujus generationem nemo

οὐδεὶς γινώσκει[a], εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ.
10 Τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ τοῦ[b] Θεοῦ υἱὸν, πέμποντος τοῦ
πατρὸς παραγενέσθαι[c] ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται,
11 ἐπὶ[d] καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· καὶ
γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς[e] παρ-
θένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα[f]
μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης
κατὰ τὴν πατρικὴν[g] βούλησιν, σταυρωθέντα, καὶ ἀπο-
θανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελη-
12 λυθότα[h]· ὃν τινα[i] καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν[k]. Ὅς τις

[a] *οἶδεν* Thdrt.

[b] *τοῦ* om. Athan. Thdrt.

[c] *παραγεγενῆσθαι* Athan. Thdrt.

[d] *ἐπὶ* om. Niceph. ix. 44. *καθὼς γέγραπται, εἰς καθαίρεσιν ἁμαρτίας καὶ θανάτου* Thdrt. *οὐρανῶν ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα* Stephan.

[e] Ita F. M. Athan. Thdrt. Niceph. *τῆς* om. Genev. Vales. Tum *καθὼς γέγραπται, κατὰ σάρκα* Thdrt.

[f] *συναναστραφέντα* Thdrt.

[g] *τὴν βούλησιν τοῦ Πατρὸς σταυρῷ προσηλωθέντα, ἀποθ.* Thdrt.

[h] *κατελθόντα* Thdrt.

[i] *τινα καὶ* om. Thdrt. *τινα* om. Niceph.

[k] *ἐτρόμαξε* Thdrt. Reliqua vero ejus symboli, utpote sæpius a textu nostro diversa, integra sequuntur: *καὶ ἀνελθόντα ἀπὸ των νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· συναναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν τεσσαράκοντα ἡμέρων πληρουμένων· καὶ ἀναληφθέντα εἰς τοὺς οὐράνους, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξίων τοῦ πατρός· ἐρχόμενον δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως μετὰ δόξης πατρικῆς, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς Θεὸς καὶ Κύριος ἐπηγγείλατο ἀποστεῖλαι τῷ γένει τῶν ἀρθρώπων τὸν Παράκλητον, καθως γέγραπται, Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ὅπερ καὶ αὐτὸς ἀπέστειλεν ἀνελθὼν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός· ἐκεῖθεν δὲ ἐρχόμενος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. το δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἁπλούστερον ἐνετέθη ὑπὸ τῶν πατέρων, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον ἔφερε, διὰ τὸ ἐν ταῖς γραφαῖς τοῦτο μὴ ἐμφέρεσθαι, ἤρεσε περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην οὐσίας τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι, διὰ τὸ μάλιστα τὰς θείας γραφὰς μηδαμοῦ περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. μήτε μὴν δεῖν ἐπὶ προσώπου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος*

novit, nisi solus qui illum genuit pater. Hunc unigenitum filium Dei scimus a patre missum descendisse de cœlis, sicut scriptum est, ad destructionem peccati atque mortis: et ex Spiritu sancto natum de Maria virgine secundum carnem, et cum discipulis conversatum, et universa dispensatione juxta patris voluntatem impleta, crucifixum, mortuum ac sepultum esse, et ad inferos descendisse: quem et ipse orcus exhorruit. Qui etam tertio post die surrexit a mortuis, et cum discipulis versatus est: tan-

καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε 157
μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ πληρωθεισῶν τῶν τεσσαράκοντα
ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθέζεται ἐν
δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλευσόμενος ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς
ἀναστάσεως ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδώσῃ[l] ἑκάστῳ
13 κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ
αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ ὁ[m] Χριστὸς, ὁ Κύριος καὶ
Θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων
Παράκλητον, καθάπερ γέγραπται, Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας·
ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε ἀνελήφθη[n] εἰς τοὺς οὐρανούς.
14 Τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἁπλούστερον[o] ὑπὸ τῶν
πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον ἔφερε,
διότι μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρεσε περιαιρε-
θῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γενέσθαι,
ἐπειδήπερ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ οὐδαμοῦ[p] ἐμνημόνευσαν
15 περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ. Καὶ γὰρ οὐκ[q] ὀφείλει
ὑπόστασις περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος

μίαν ὑπόστασιν ὀνομάζεσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, καθὼς καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσι καὶ διδάσκουσι. πάσας δὲ τὰς αἱρέσεις, τὰς ἤδη πρότερον καθαιρεθείσας, ἢ καὶ εἴ τινες νεωστὶ ἀνεφύησαν ὑπεναντίαι ταύτης τῆς γραφῆς τῆς ἐκτεθείσης, ἀνάθεμα ἔστωσαν.

[l] ἀποδῷ Athan.

[m] Θεοῦ υἱὸς ὁ Κυρ. Niceph.

[n] ἀνῆλθεν Athan.

[o] Ita M. Athan. Thdrt. Niceph. ὅπερ om. ceteri.

[p] οὐδαμῶς Athan.

[q] οὐδὲ Athan. "Et Latinus interpres ita vertit: *Imo ne ὑπόστασις quidem sive subsistentia de Patre, Filio, et Spiritu sancto nominari debet.* Quod confirmat Athan. p. 905. [ibid. in, ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν.]" VALESIUS.

demque completis quadraginta diebus, adsumptus est in cœlum, sedetque ad dexteram patris, extremo resurrectionis die venturus in gloria patris, ut reddat unicuique mercedem operum suorum. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei filius, Christus, Dominus ac Deus noster promisit se missurum generi humano Advocatum, sicut scriptum est, Spiritum veritatis: quem et ipsis misit, posteaquam adscendisset in cœlum. Nomen autem substantiæ, quod simplicius a patribus positum est, et quod ignotum populis offensioni fuit, propterea quod in sacris literis non continetur, placuit amoveri, nec ullam deinceps ejus fieri mentionem, quandoquidem sacræ literæ nusquam meminere substantiæ patris ac filii. Nam hypostasis Patris et Filii ac Spiritus sancti ne nominari qui-

ὀνομάζεσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ[r] πατρὶ,
16 ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. Πᾶσαι δὲ
αἱρέσεις[s], αἵ τε ἤδη πρότερον κατεκρίθησαν, καὶ αἵ τινες
ἐὰν[t] καινότεραι γένωνται, ἐναντίαι τυγχάνουσαι τῆς ἐκ-
τεθείσης ταύτης γραφῆς, ἀνάθεμα ἔστωσαν[u].
17 Ταῦτα μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ἀνεγνώ-
σθησαν. ἡμεῖς δὲ τὸν λαβύρινθον τῶν ἐκθέσεων
ὀψέ ποτε διανύσαντες, τὴν ἀπαρίθμησιν αὐτῶν συνα-
18 γάγωμεν. Μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ὕστερον
ἐν Ἀντιοχείᾳ τοῖς ἐγκαινίοις δισσὰς ἐκθέσεις ὑπηγό-
19 ρευσαν. Τρίτη δέ ἐστιν ἡ ἐπιδοθεῖσα παρὰ τῶν περὶ
Νάρκισσον ἐν ταῖς Γαλλίαις τῷ βασιλεῖ Κώνσταντι[x].
20 Τετάρτη δὲ, ἡ δι' Εὐδοξίου τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ πεμφθεῖσα·
ἔν τε Σιρμίῳ τρεῖς ὑπηγορεύθησαν, ὧν ἡ μία ἐν Ἀρι-
21 μίνῳ μετὰ τῆς ὑπατείας ἀνεγνώσθη. Ὀγδόη δέ ἐστιν
ἡ ἐν Σελευκείᾳ, ἣν οἱ περὶ Ἀκάκιον ἀνεγνώκεισαν.
22 Τελευταία δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῆς προσ-
θήκης ἐκδέδοται. πρόσκειται γὰρ αὐτῇ, μήτε οὐ-

[r] τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν Athan.

[s] αἱ αἱρέσεις Athan. Niceph.

[t] "Scribendum est ἄν." VALESIUS.

[u] ἔστω Niceph.

[x] κωνσταντίνω F. M. Niceph. Stephan. Genev. *Constantio* Epiphan. in H. T. v. 38. Perperam omnes: conf. supra, 18. et Athan. De Synod. 25.

dem debet. Similem autem dicimus filium patri, quemadmodum divinæ Scripturæ dicunt ac docent. Omnes porro hæreses, seu quæ olim damnatæ, seu quæ recens ortæ, huic a nobis expositæ fidei refragantur, anathema sint.

Et hæc quidem Constantinopoli tum recitata sunt. Nos vero expositionum fidei labyrinthum tandem aliquando emensi, earum numerum jam colligamus. Post fidem quæ Nicææ promulgata est, Antiochiæ in dedicatione ecclesiæ duas expositiones fidei conscripserunt. Tertia est, quam Narcissus et qui cum illo erant episcopi, Constanti Augusto tradiderunt in Galliis. Quarta, quæ per Eudoxium in Italiam missa est. Sirmii vero tres conscriptæ sunt: quarum una cum præfixis consulum nominibus Arimini recitata est. Octava est quam Acaciani Seleuciæ promulgarunt. Postrema Constantinopoli edita est cum nova appendice. Huic enim adjectum est, ut neque substantia neque hypostasis de Deo

23 σίαν, μήτε ὑπόστασιν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν. Ταύτῃ καὶ
Οὐλφίλας[y] ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος τότε πρῶτον
συνέθετο· τὸν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον τὴν ἐν Νικαίᾳ
πίστιν ἠσπάζετο, ἑπόμενος Θεοφίλῳ, ὃς τῶν Γότθων
ἐπίσκοπος ὢν τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ παρὼν καθυπέ-
γραψε. τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

ΚΕΦ. ΜΒ.

Ὡς[z] καθαιρεθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντίνου πόλεως κατέσχεν.

1 Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον ἐν τῇ Κωνσταν-
τινουπόλει περὶ τὸ ἀντικαθαιρεῖν καὶ αὐτοὶ τινὰς
2 τοῦ ἑτέρου μέρους ἀγῶνα ἐτίθεντο. Ἰστέον δὲ ὅτι
οὐδέτεροι διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας προφάσεις,
τὰς καθαιρέσεις πεποίηνται· διακρινόμενοι γὰρ περὶ
πίστεως, ἐν τῷ καθαιρεῖν ἀλλήλους τὴν ἀλλήλων
3 πίστιν οὐ διεμέμφοντο. Συγχρώμενοι δὲ οἱ περὶ 158
Ἀκάκιον τῇ τοῦ βασιλέως ὀργῇ, ἣν κατά τε τῶν
ἄλλων, καὶ μάλιστα κατὰ Μακεδονίου, φυλάττων ἐκ-

[y] θεόφιλος ὁ τῶν γοθθων, eadem manu, M.

[z] Ὅτι καθαιρεθέντος μακεδονίου, εὐδόξιος ἀντ' αὐτοῦ κατέστη M.

diceretur. Porro huic fidei etiam Ulfila Gothorum episcopus tunc primum consensit. Nam ante illud tempus Nicænam fidem amplexus fuerat: secutus Theophilum, qui cum Gothorum esset episcopus, Nicæno concilio præsens subscripserat. Sed de his hactenus.

CAPUT XLII.

Qualiter deposito Macedonio, Eudoxius episcopatum Constantinopoleos obtinuit.

Ceterum Acacius et Eudoxius et qui cum illis erant Constantinopoli, id maxime ambibant, ut et ipsi vicissim nonnullos adversarum partium deponerent. Sciendum porro est, neutros ob religionem, sed propter alias causas, hujusmodi depositiones decrevisse. Nam quamvis in fide dissentiebant, tamen cum se vicissim deponerent, neutra pars alterius fidem insimulavit. Qui igitur ab Acacio stabant, abutentes imperatoris indignatione, quam ille jampridem animo conceptam tum adversus alios, tum præ-

τελέσαι ἐσπούδαζεν, καθαιροῦσι, πρῶτον μὲν Μακε-
δόνιον, καὶ ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον καὶ
ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα ἐδέξατο εἰς κοινω-
4 νίαν· Ἐλεύσιον δὲ τὸν Κυζίκου, διότι Ἡράκλειόν
τινα ἱερέα τοῦ ἐν Τύρῳ Ἡρακλέους ἐπὶ γοητείᾳ
5 ληφθέντα βαπτίσας εἰς διάκονον προεβάλετο·[a] Βα-
σίλειον δὲ, τὸν καὶ Βασιλᾶν, καὶ γὰρ οὕτως ὠνομά-
ζετο, τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ εἰς τὸν τόπον Μαρκέλλου
προχειρισθέντα, ὡς ἀδίκως τινὰ βασανίσαντα καὶ
σιδηροδέσμοις φυλακαῖς κατακλείσαντα, καὶ ὅτι συ-
κοφαντίας τισὶν ἔρραψεν, ἔτι μὴν καὶ ὅτι δι' ἐπιστο-
λῶν τὰς ἐν Ἀφρικῇ ἐκκλησίας ἐτάραξεν· Δρακόντιον
6 δὲ, ὅτι ἀπὸ Γαλατίας μετέβη εἰς Πέργαμον. Καθεῖ-
λον δὲ καὶ Νεωνᾶν τὸν Σελευκείας, ἐν ᾗ ἐγεγόνει ἡ
σύνοδος· ἔτι μὴν καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομπηϊουπόλεως
τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ· καὶ Ἐλπίδιον Σατάλων τῆς
Μακεδονίας·[b] καὶ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλον· καὶ
ἄλλους[c] δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλλον.

[a] Ita F. M. προεβάλλετο editt. secundum Valesium: cf. Annott.

[b] Legendum fortasse Ἀρμενίας

[c] ἄλλον F. M.

cipue contra Macedonium explere satagebat, primum quidem deponunt Macedonium: tum quod plurimarum cædium auctor fuisset, tum quod diaconum in fornicatione deprehensum ad communionem admiserat; Eleusium deinde Cyzicenæ urbis episcopum, propterea quod Heraclium quemdam Herculis Tyrii sacerdotem, maleficii et magicarum artium convictum, cum sacro baptismate initiasset, mox diaconum ordinaverat. Tum Basilium seu Basilam, sic enim etiam appellabatur, qui Marcelli loco episcopus Ancyræ fuerat constitutus, eo quod quemdam injuste torserat, et catenis ferreis vinctum custodiæ mancipaverat: præterea eo quod adversus nonnullos calumnias struxerat: denique quod ecclesias Africæ epistolis suis perturbaverat. Dracontium vero idcirco deposuerunt, quod ex Galatia Pergamum transilierat. Abdicarunt etiam Neonam episcopum Seleuciæ, qua in urbe synodus habita fuerat: Sophronium quoque episcopum Pompeiopoleos, quæ urbs est Paphlagoniæ: Elpidium Satalorum Armeniæ, Cyrillum Hierosolymorum episcopum, alios denique alias ob causas exauctorarunt.

ΚΕΦ. ΜΓ.

Περὶ Εὐσταθίου τοῦ Σεβαστείας ἐπισκόπου.

1 Εὐστάθιος δὲ ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Σεβαστείας οὔτε[d]
εἰς ἀπολογίαν ἐδέχθη, διότι ὑπὸ Εὐλαλίου τοῦ ἰδίου
πατρὸς καὶ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς ἐν Καππα-
δοκίᾳ ἤδη πρότερον καθῄρητο, ἐπειδὴ ἀνάρμοστον τῇ
2 ἱερωσύνῃ στολὴν ἠμφίεστο. Ἰστέον δὲ ὅτι εἰς τόπον
Εὐσταθίου Μελέτιος κατέστη ἐπίσκοπος, περὶ οὗ
μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Εὐστάθιος μέντοι καὶ μετὰ
ταῦτα ἐν τῇ δι' αὐτὸν γενομένῃ ἐν Γάγγραις τῆς
Παφλαγονίας συνόδῳ κατεκρίθη, διότι μετὰ τὸ καθαι-
ρεθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κατὰ Καισάρειαν συνόδῳ, πολλὰ
3 παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς τύπους ἔπραττεν. Γαμεῖν
γὰρ ἐκώλυε, καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι ἐδογμάτιζεν. 159
καὶ διὰ τούτων[e] πολλοὺς μὲν[f] γεγαμηκότας τοῦ συν-
οικεσίου ἐχώριζε, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους
4 ἐπ' οἰκίας τὴν κοινωνίαν ποιεῖσθαι ἀνέπειθε. Δούλους
τε προσχήματι θεοσεβείας τῶν δεσποτῶν ἀπέσπα. 5

[d] "Malim scribere οὐδέ." VALESIUS.
[e] τοῦτο "cod. Leon. Allat. quod magis placet." VALESIUS.
[f] Ita F. M. τοὺς γεγ. editt.

CAPUT XLIII.

De Eustathio episcopo Sebastiæ.

Eustathius vero Sebastiæ in Armenia episcopus, ne quidem ad sui defensionem admissus est: quippe qui a patre suo Eulalio, Cæsareæ Cappadocum episcopo jam antea depositus fuerat, eo quod vestem sacerdoti minime convenientem gestasset. Sciendum porro est, in locum Eustathii episcopum subrogatum esse Meletium, de quo paulo infra dicturi sumus. Ceterum Eustathius posthæc etiam in synodo Gangrensi, quæ ipsius causa in Paphlagonia collecta fuerat, condemnatus est, eo quod post condemnationis sententiam adversus ipsum prolatam in synodo Cæsariensi, multa contra leges ecclesiasticas ageret. Nam et uxorem ducere prohibebat, et a cibis esse abstinendum docebat. Unde multos quidem qui matrimonia contraxerant, a conjugibus separavit: et illis qui ecclesias aversabantur, suasit ut domi communicarent.

αὐτός τε φιλοσόφου σχῆμα φορῶν, καὶ τοὺς ἀκολου-
θοῦντας αὐτῷ ξένῃ στολῇ χρῆσθαι ἐποίει, καὶ τὰς
5 γυναῖκας κείρεσθαι παρεσκεύαζεν. Καὶ τὰς μὲν ὡρι-
σμένας νηστείας ἐκτρέπεσθαι, τὰς κυριακὰς δὲ νη-
στεύειν ἐδίδασκεν· ἐν οἴκοις τε γεγαμηκότων εὐχὰς
ἐκώλυε γενέσθαι· καὶ πρεσβυτέρου γυναῖκα ἔχοντος,
ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν
6 κοινωνίαν ὡς μῦσος ἐκκλίνειν ἐκέλευε. Καὶ ἄλλα
πλεῖστα παραπλήσια τούτοις ποιοῦντος αὐτοῦ καὶ
διδάσκοντος, σύνοδος, ὡς ἔφην, ἐν Γάγγραις τῆς
Παφλαγονίας συναχθεῖσα αὐτόν τε καθεῖλε, καὶ τὰ
7 δόγματα αὐτοῦ ἀνεθεμάτισε. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον
ἐγένετο. τότε δὲ ἐκβληθέντος Μακεδονίου, Εὐδόξιος
ἐν δευτέρῳ τὸν Ἀντιοχείας θέμενος θρόνον, τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ἀναδείκνυται, τῶν περὶ Ἀκάκιον
8 ἐνθρονισάντων αὐτόν. Οἱ ἐλάνθανον ἑαυτοὺς ἐναντία
νομοθετοῦντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν κεκριμένοις· οἱ γὰρ
Δρακόντιον καθελόντες, διότι ἐκ Γαλατίας μετέβη εἰς
Πέργαμον, οὐκ ἐλογίζοντο, Εὐδόξιον δεύτερον τότε
ποιούμενον τὴν μετάβασιν ἐνθρονίζοντες, ὡς ὑπεναν-

Sed et servos prætextu pietatis, a Dominis suis abstraxit. Ipse vero philosophi habitum gestans, sectatores suos nova atque insolenti veste indui jussit. Mulieres quoque tonderi fecit. Et præscripta quidem jejunia fugienda esse; diebus vero Dominicis jejunandum præcepit. Denique in ædibus conjugatorum precationes fieri vetuit; et presbyteri uxorem habentis, quam dum esset laicus legitimo matrimonio sibi copulaverat, benedictionem et communionem instar piaculi declinandam docebat. Hæc et hujusmodi alia plurima cum ille et faceret et doceret, synodus Gangris in Paphlagonia congregata, uti jam dixi, eum deposuit, ejusque dogmata anathemate damnavit. Verum hæc postea gesta sunt. Tunc vero expulso Macedonio, Eudoxius Antiochenam sedem parvipendens, Constantinopoleos episcopus constituitur, ordinantibus eum Acacianis. Qui quidem non animadvertebant, se contraria iis quæ ipsi antea judicaverant, decernere. Nam qui Dracontium idcirco deposuerant, quod ex Galatia Pergamum transiliisset, iidem Eudoxium tunc secundo ad alium episcopatum

9 τία τοῖς οἰκείοις δόγμασιν ἔπραττον. Ταῦτα κατεργασάμενοι, τὴν μὲν ἀναγνωσθεῖσαν πίστιν εἰς τὴν Ἀρίμινον μετὰ τῆς γενομένης προσθήκης ὡς διορθώσαντες ἐξεπέστειλαν· ἐντειλάμενοι τοὺς μὴ ὑπογράφοντας αὐτῇ ἐξορίζεσθαι κατὰ πρόσταγμα τοῦ
10 βασιλέως. Γνώριμα δὲ καθιστῶσι τὰ ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένα τοῖς τε ἄλλοις τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν ὁμοδόξοις, καὶ Πατροφίλῳ τῷ Σκυθοπόλεως· οὗτος γὰρ ἐκ τῆς Σελευκείας ἐπὶ τὴν οἰκειαν εὐθὺς ὥρμησε
11 πόλιν. Εὐδοξίου δὲ ἀναδειχθέντος τῆς μεγαλοπόλεως, τηνικαῦτα ἡ μεγάλη ἐκκλησία ὀνομαζομένη[g] 160
Σοφία ἐνεκαινίσθη, ἐν ὑπατείᾳ Κωνσταντίου τὸ δέκατον, καὶ Ἰουλιανοῦ Καίσαρος τὸ τρίτον, τῇ πεντε- A. D. 360.
12 καιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνός. Εὐδόξιος δὲ καθεσθεὶς εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς, πρώτην ἐκείνην τὴν πολυθρύλητον[h] ἀφῆκε φωνήν, φράσας, ὁ Πατὴρ
13 ἀσεβής· ὁ Υἱὸς εὐσεβής. Θορύβου δὲ καὶ στάσεως

[g] Ita F. M. et consentit Epiphan. v. 39. ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἐνεκαινίσθη Stephan. Genev. "Locum ex codd. Flor. et Sfort. supplevi." VALESIUS. Emendationem vero jamdudum suggeserat Christophors.

[h] Ita F. M. πολυθρύλλητον editt., et mox, φήσας F. M.

transilientem ordinantes, illud minime reputabant, se suis ipsorum decretis contraria gerere. His rebus perfectis, lectam fidem cum supplemento, tanquam a se correctam, Ariminum miserunt; mandantes ut quicumque ei nollent subscribere, ex imperatoris edicto in exsilium pellerentur. Postremo cuncta ab se gesta, tum aliis per orientem qui idem cum ipsis sentiebant, tum Patrophilo Scythopoleos episcopo significarunt. Hic enim ab urbe Seleucia recta in suam civitatem contenderat. Porro Eudoxio in urbe regia sacerdote constituto, magna ecclesia quæ Sophia cognominatur, sub idem tempus dedicata est, consulatu Constantii decimo et Juliani Cæsaris tertio, quintodecimo die mensis Februarii. Eudoxius vero simul atque in sede illa collocatus est, primam hanc protulit sententiam, quæ omnium sermone celebratur: Pater ἀσεβής, filius εὐσεβής. Unde cum tumultus ac seditio exorta esset: Nolite, inquit, turbari ob ea quæ dixi. Nam pater quidem ἀσεβής est, quippe qui neminem colit. Filius autem εὐσεβής, quia

ἐπὶ τούτῳ[i] γενομένης, μηδὲν, ἔφη, ταράττεσθε πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπ' ἐμοῦ· ὁ γὰρ Πατὴρ ἀσεβὴς, ὅτι οὐδένα σέβει· ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβὴς, ὅτι σέβει τὸν Πατέρα.
14 Τοιαῦτα δὲ τοῦ Εὐδοξίου εἰπόντος, ὁ μὲν θόρυβος κατεστάλη· γέλως δὲ ἀντὶ θορύβου κατεῖχε πολὺς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ μένει τὸ λεχθὲν ἄχρι δεῦρο
15 γελώμενον. Τοιαῦτα γὰρ δὴ οἱ αἱρεσιάρχαι σοφιζόμενοι, καὶ περὶ τοιαύτας ἀσχολούμενοι λέξεις, τὴν
16 ἐκκλησίαν διέσπασαν. Τοῦτο[k] μὲν οὖν τοιοῦτο τέλος καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένη σύνοδος ἔσχεν.

ΚΕΦ. ΜΔ.

Περὶ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας ἐπισκόπου[l].

1 Ἤδη δὲ λοιπὸν καὶ τὰ περὶ Μελετίου λεκτέον. οὗτος γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν εἶπον, τῆς Ἀρμενίων Σεβαστείας ἐπίσκοπος προεβλήθη, Εὐσταθίου
2 καθαιρεθέντος. Ἐκ δὲ Σεβαστείας εἰς Βέροιαν[m] τῆς Συρίας μετηνέχθη. γενόμενος δὲ ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ, καὶ τῇ πίστει τῶν περὶ Ἀκάκιον ὑπο-

[i] Ita C. τοῦτο editt. Conf. ad iv. 12, 34. infra.

[k] "Alterutra vox delenda est ut superflua. Cod. Allat. τότε μὲν οὖν τοιοῦτον τὸ τέλος." VALESIUS. Melius fortasse τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο. τέλος δὲ καὶ &c.

[l] ἐπισκόπου om. M.

[m] βέῤῥοιαν, et idem mox bis, F.

colit patrem. Quæ cum dixisset Eudoxius, tumultus quidem sedatus est: ingens vero risus in ecclesia excitatus tumultum excepit. Atque hoc dictum cum risu et cachinno hactenus commemoratur. Hujusmodi cavillationibus utentes hæresiarchæ, et in talibus voculis occupati, ecclesiam disciderunt. Atque hunc finem Constantinopolitana quoque synodus sortita est.

CAPUT XLIV.

De Meletio Antiochiæ episcopo.

Nunc tempus est ut de Meletio dicamus. Hic enim post depositionem Eustathii, Sebastiæ Armeniorum episcopus factus est, sicut paulo ante dixi. Postea vero a Sebastia translatus est Berœam, quæ urbs est Syriæ. Cumque Seleuciensi concilio inter-

γράψας, ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν Βέροιαν ἀνεχώρησε.
3 Γενομένης δὲ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου,
οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πυθόμενοι τὸν Εὐδόξιον καταπεφρο-
νηκέναι μὲν τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἐπὶ δὲ τὸν πλοῦτον
Κωνσταντινουπόλεως ἀποκεκλικέναι, μεταπεμψάμενοι
τὸν Μελέτιον[n] ἐκ τῆς Βεροίας εἰς τὴν Ἀντιοχείας
4 ἐκκλησίαν ἐνθρονίζουσιν. Ὁ δὲ πρῶτον μὲν περὶ 161
δόγματος διαλέγεσθαι ὑπερετίθετο, μόνην δὲ τὴν ἠθι-
κὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀκροαταῖς προσῆγεν[o]. προ-
βαίνων δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ παρετίθετο πίστιν, καὶ
5 διδάσκει[p] τὸ ὁμοούσιον. Ταῦτα πυθόμενος ὁ βασι-
λεὺς τὸν μὲν ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσεν· Εὐζώϊον
δὲ, τὸν ἤδη πρότερον ἅμα Ἀρείῳ καθαιρεθέντα, τῆς
Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον προχειρισθῆναι πεποίηκεν.
6 Ὅσοι δὲ τὴν πρὸς Μελέτιον διάθεσιν ἔσωζον, κατα-
λιπόντες τὸ Ἀρειανικὸν ἄθροισμα, κατ᾽ ἰδίαν τὰς
συναγωγὰς ἐποιήσαντο· τῶν τὸ ὁμοούσιον ἐξ ἀρχῆς

[n] "Nomen Meletii, tum hic, tum alibi, diversimode scriptum reperias. Per ι tamen scribi malim. Hanc enim scripturam confirmat Gregorius Nazianzenus in Carmine Iambico de vita sua, ubi illum μέλιτος ἐπώνυμον vocat." VALESIUS.

[o] Ita C. προσήκειν reliqui omnes, monente Valesio, "Scribendum videtur παρεῖχεν, vel προσῆγεν."

[p] ἐδίδασκε C.

fuisset, et fidei illic ab Acacio editæ subscripsisset, recta inde Berœam repetiit. Posthæc concilio apud Constantinopolim congregato, Antiocheni cum Eudoxium comperissent, spreta ipsorum ecclesia, ad Constantinopolitanæ sedis opulentiam transiliisse, Meletium Berœa accitum, in sede Antiochena collocant. Hic initio quidem de dogmatibus fidei disserere supersedit, solamque morum doctrinam auditoribus suis tradidit. Progressu vero temporis, Nicænam illis fidem exposuit, et consubstantialis doctrinam asserere cœpit. Quæ cum accepisset imperator, eum quidem relegari jussit: Euzoium vero, qui una cum Ario olim depositus fuerat, Antiochensis ecclesiæ antistitem fecit promoveri. Verum quotquot propenso erga Meletium animo erant, relicto Arianorum cœtu, separatim conventus egerunt: cum ii qui ab initio consubstantialis doctrinam probaverant, communionem ipsorum refugis-

φρονούντων μὴ θελησάντων αὐτοῖς κοινωνεῖν, διότι
ἐκ τῆς Ἀρειανῆς ψήφου τὴν χειροτονίαν Μελέτιος
εἶχε λαβών· καὶ ὅτι ἀκολουθήσαντες αὐτῷ ὑπ᾽ ἐκεί-
7 νων βαπτισθέντες ἐτύγχανον. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν
τρόπον καὶ ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησία εἰς ἕτερον ὁμό-
δοξον διετέθη μέρος. ὁ μέντοι βασιλεὺς, πυθόμενος
κινεῖσθαι πάλιν κατὰ Ῥωμαίων τὰ Περσῶν ἔθνη,
ταχέως ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως.

1 Μακεδόνιος δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκβλη-
θεὶς, καὶ μὴ φέρων τὴν καταδίκην, ἡσυχάζειν οὐδαμῶς
ἠνείχετο· ἀλλὰ ἀποκλίνει μὲν πρὸς τοὺς τοῦ ἑτέρου
μέρους, οἳ ἐν τῇ Σελευκείᾳ καθεῖλον τοὺς περὶ Ἀκά-
2 κιον. Διεπρεσβεύετο δὲ πρός τε Σωφρόνιον καὶ
Ἐλεύσιον, ἀντέχεσθαι μὲν τῆς πρότερον ἐν Ἀντιο-
χείᾳ ἐκτεθείσης πίστεως μετὰ ταῦτα δὲ ἐν Σελευκείᾳ
βεβαιωθείσης, καὶ παρασήμῳ ὀνόματι ὁμοιούσιον[q]
3 τὴν πίστιν ἐπιφημισθῆναι παρῄνεσε. Συνέρρεον οὖν

[q] ὁμοούσιον male Stephan. Genev.

sent, eo quod Meletius Arianorum suffragio ordinatus fuisset, ipsique ejus sectatores baptismum ab iisdem suscepissent. Ad hunc modum Antiochensis quoque ecclesia duas in partes, licet in doctrina fidei consentientes, divisa est. Interea imperator, cum ipsi nuntiatum fuisset Persas iterum expeditionem movere adversus Romanos, propere Antiochiam perrexit.

CAPUT XLV.

De hæresi Macedonii.

At Macedonius qui Constantinopoli expulsus fuerat, condemnationem iniquo animo ferens, quiescere haudquaquam sustinuit: sed ad alterius partis episcopos, qui apud Seleuciam Acacium cum sociis deposuerant, transgressus est. Missa igitur ad Sophronium et Eleusium legatione, hortatus est ut eam fidem quæ Antiochiæ primum exposita, ac deinde Seleuciæ confirmata fuerat, mordicus retinerent, eamque adulterino vocabulo ὁμοιούσιον,

πρὸς αὐτὸν πολλοὶ τῶν γνωρίμων αὐτῷ, οἳ νῦν Μακεδονιανοὶ χρηματίζουσιν[r] ἐξ αὐτοῦ· ὅσοι τε ἐν τῇ κατὰ Σελεύκειαν συνόδῳ τοῖς περὶ Ἀκάκιον διεκρίθησαν, φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον[s] ἐδογμάτισαν, τὸ πρό-
4 τερον[t] ἤδη μὲν οὐκ ἐκτρανοῦντες αὐτό. Φήμη δέ τις 162
παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐκράτει, ὡς οὐκ εἴη Μακεδονίου τοῦτο εὕρεμα· Μαραθωνίου δὲ μᾶλλον, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς Νικομηδείας πεποιήκεισαν ἐπίσκοπον·
5 διὸ καὶ Μαραθωνιανοὺς καλοῦσιν αὐτούς. Τούτοις δὴ προσφεύγει καὶ Εὐστάθιος, ὁ τῆς Σεβαστείας ἐκβληθεὶς διὰ πρόφασιν ἣν μικρῷ πρότερον εἴρηκα.

[r] *τυγχάνουσιν*, et in marg. eadem manu *γρ. χρηματίζουσιν*, M.

[s] *ὁμοιοούσιον* F. et, e corr. ab ead. man. M. atque editores Benedictini ad Athan. De Synod. 29. *ὁμοούσιον* perperam Stephan. et Genev. *ὁμοιούσιον* reliqui. Inter *ὁμοιοούσιος* et *ὁμοιούσιος* sæpe variatur: utraque vero forma auctores habet. Vid. Suiceri Lex. in Ὁμοούσιος.

[t] "Hic locus prava verborum transpositione corruptus est, quem tamen levi negotio ita corrigo: *φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον ἐδογμάτισαν ἤδη, τὸ πρότερον μὲν οὐκ ἐκτρανοῦντες αὐτό*. Posset etiam, et fortasse rectius, ita scribi, *ἤδη μὲν φανερῶς τὸ ὁμοιούσιον ἐδογμάτισαν, τὸ πρότερον οὐκ* &c. Nec dubito quin Socrates ita scripserit. Et Christophorsonus quidem ac Musculus sensum hujus loci minime assecuti sunt. Epiphanius autem Scholasticus recte ita verterat: *Quicunque enim in Seleuceno concilio Acacium declinaverunt, aperte verbum, similis substantiæ, sancierunt: cum prius hoc non manifesto judicio* [*indicio*] *declarassent*. Epiphanius igitur in suo codice scriptum invenerat *ὅσοι γὰρ*, quod non displicet." VALESIUS. Conf. infra, *ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον* iv. 25. §. 11. et §. 9. Denique Epiphanii verba textum nostrum et recte exponunt et confirmant: nec ulla correctione opus est.

id est, similis substantiæ, cognominarent. Proinde multi ex amicis et familiaribus ad eum confluxerunt, qui nunc ex ejus nomine Macedoniani vocantur. Sed et quotquot in Seleuciensi concilio ab Acacio dissenserant, ab hoc tempore vocem *ὁμοιούσιον* palam asseruerunt, cum antehac eam minime evulgarent. Invaluit tamen apud plerosque hæc opinio, non a Macedonio primum istud excogitatum fuisse, sed a Marathonio, quem illi ad episcopatum Nicomediensis ecclesiæ paulo ante promoverant. Unde et Marathoniani dicuntur hujus dogmatis sectatores. Ad istorum societatem sese etiam adjunxit Eustathius, Sebastia depulsus ob eam causam quam paulo ante commemoravi. Sed postquam Mace-

6 Ὡς δὲ ὁ Μακεδόνιος τὸ ἅγιον Πνεῦμα συναναλαβεῖν εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Τριάδος ἐξέκλινε, τότε δὴ καὶ Εὐστάθιος, ἐγὼ, ἔφη, οὔτε Θεὸν ὀνομάζειν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αἱροῦμαι, οὔτε κτίσμα καλεῖν τολμήσαιμι.
7 Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν καὶ πνευματομάχους ἀπο-
8 καλοῦσιν αὐτοὺς οἱ τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντες. Ὅπως μὲν οὖν οἱ περὶ Μακεδόνιον εἰς[u] τὸν Ἑλλήσποντον
9 πλεονάζουσι, κατὰ χώραν ἐρῶ. Οἱ δὲ περὶ Ἀκάκιον σπουδὴν πεποίηνται αὖθις ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συνελθεῖν, μεταγνόντες ὅτι ὅλως ὅμοιον εἰρήκασι τὸν υἱὸν τῷ
10 πατρί. Τῇ οὖν ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἐστὶ Ταύρου καὶ A. D. 361.
Φλωρεντίου, γενόμενοι κατὰ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν, Εὐζωΐου κρατοῦντος τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας, καὶ τοῦ βασιλέως ἐν αὐτῇ διατρίβοντος, ὀλίγοι τινὲς ἀνεκίνουν αὖθις τὰ δεδογμένα αὐτοῖς, φάσκοντες δεῖν περιαιρεθῆναι τὴν τοῦ ὁμοίου λέξιν ἐκ τῆς ἐκδοθείσης πίστεως ἐν τῇ Ἀριμήνῳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· οὐκέτι ἐπικρύπτοντες, ἀλλὰ ἀναφανδὸν λέγοντες, ὅτι κατὰ πάντα ἀνόμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, οὐ μόνον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ δὴ καὶ κατὰ βούλησιν· ἐξ οὐκ ὄντων

[u] *περὶ* cod. Leon. Allat. Valesius.

donius Spiritum sanctum a divinæ Trinitatis consortio cœpit excludere, tum Eustathius: Ego, inquit, Spiritum sanctum nec Deum nominare in animum induco, nec creaturam vocare sustineo. Atque ob hanc causam qui fidem consubstantialis tuentur, *πνευματομάχους* eos appellant, id est, Spiritus sancti oppugnatores. Quanam autem ratione factum sit, ut in Hellesponto potissimum exuberent Macedoniani, dicam suo loco. Acaciani vero omni studio laborarunt, ut iterum Antiochiæ congregarentur, cum ipsos pœniteret, quod omnino filium patri similem esse dixissent. Sequente igitur anno, Tauro et Florentio consulibus, convenientes Antiochiæ quæ est in Syria, cum Euzoïus ei præesset ecclesiæ, et imperator ibidem moraretur, pauci quidem ea quæ prius ab ipsis decreta fuerant, rursus in quæstionem vocarunt, vocem similis tollendam esse dicentes ex fide quæ tum Arimini, tum apud Constantinopolim fuerat promulgata. Nec amplius dissimulantes, palam affirmarunt filium patri prorsus dissimilem esse, non sub-

τε αὐτὸν, ὡς Ἄρειος ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ γενέσθαι ἀπε-
11 φήναντο. Συνελαμβάνοντο δὲ ταύτῃ τῇ δόξῃ οἱ ἐν
Ἀντιοχείᾳ τότε τὰ Ἀετίου φρονοῦντες· διόπερ, μετὰ
τοῦ ἔχειν τὴν Ἀρειανὴν προσωνυμίαν, ἔτι καὶ ἀνόμοιοι
καὶ ἐξουκόντιοι ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ
φρονούντων μὲν τὸ ὁμοούσιον, διῃρημένων δὲ τότε
διὰ τὴν ἐπὶ Μελετίῳ γενομένην αἰτίαν, ὥς μοι καὶ
12 πρότερον εἴρηται. Ἐρωτηθέντες δ' οὖν ὅμως παρ'
ἐκείνων, διὰ τί, ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ἑαυτῶν πίστεως
Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν υἱὸν εἰπόντες, ἀνόμοιόν τε καὶ ἐξ
οὐκ ὄντων τολμῶσιν ὀνομάζειν, τοιοῖσδε σοφίσμασιν
13 ἐπεχείρουν τὴν ἀντίθεσιν ἀποδύεσθαι· ὅτι οὕτως,
φησὶν, εἴρηται τὸ ἐκ Θεοῦ, ὡς εἴρηται παρὰ τῷ ἀπο-
στόλῳ, Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ· ἐν οὖν τῶν πάντων,
καὶ ὁ υἱός ἐστιν ἐκ[x] τοῦ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο πρόσ-
14 κειται ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τὸ, κατὰ τὰς γραφάς. Τούτου 163
δὲ τοῦ σοφίσματος ἀρχηγὸς ἦν Γεώργιος[y] ὁ Λαοδι-
κείας ἐπίσκοπος· ὅς τις ἀνάγωγος ὢν τῶν τοιούτων
λόγων, ἠγνόησεν ὅπως τὰ τοιαῦτα τοῦ ἀποστόλου

[x] ἐστιν τοῦ Θεου M. et cod. Leon. Allatii, teste et probante Valesio.
[y] γρηγόριος M.

stantia solum, verum etiam voluntate: eumque ex non exstantibus, sicut Arius dixerat, factum esse pronuntiarunt. Huic autem opinioni favebant ii. qui tum Antiochiæ Aëtii sectam sequebantur. Quamobrem præter cognomen quod illis inditum fuerat Arianorum, Anomoei insuper et Exucontii vocati sunt ab iis, qui doctrinam quidem consubstantialis tuebantur Antiochiæ, tunc vero Meletii causa inter se divisi erant, ut supra retulimus. Ab istis igitur interrogati, cur cum in expositione fidei suæ filium Deum ex Deo dixissent, eundem nunc dissimilem et ex non exstantibus dicere non dubitarent, hujusmodi cavillationibus objectionem eludere conabantur. Sic, aiebant, dictum est Deum ex Deo, ut apud apostolum dicitur: Omnia autem ex Deo. Unus porro ex omnibus est ipse quoque filius Dei. Atque idcirco in editione fidei adjecta sunt hæc verba; secundum scripturas. Hujus sophisticæ cavillationis auctor fuit Georgius Laodicenus episcopus. Qui quidem, utpote in hujusmodi sermonibus parum exercitatus,

ἰδιώματα τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις Ὠριγένης πλατύτερον
14 ἐξετάσας ἡρμήνευσεν. Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ τοιαῦτα
ἐπεχείρουν σοφίζεσθαι, τοὺς ὀνειδισμοὺς καὶ τὴν
κατάγνωσιν οὐ φέροντες, ἀνέγνωσαν τὴν αὐτὴν πί-
στιν ἣν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ οὕτως
15 κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν. Γεώργιος μὲν
οὖν ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁρμήσας τῶν τε ἐκκλη-
σιῶν ἔτι[z] ἐκράτει, Ἀθανασίου ἔτι ἀφανοῦς τυγχά-
νοντος, καὶ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὴ φρονοῦντας τὰ
16 αὐτοῦ συνήλαυνε. Χαλεπὸς δὲ ἦν καὶ τῷ δήμῳ τῆς
πόλεως· τοῖς πλείοσι γὰρ ἦν ἀπεχθής. Ἐν δὲ τοῖς
Ἱεροσολύμοις ἀντὶ Κυρίλλου προεχειρίσθη Ἀρρή-
17 νιος[a]. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἡράκλειος
κατέστη, καὶ αὖθις Ἱλάριος· ὕστερον[b] δὲ χρόνῳ Κύ-
ριλλος ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἐκεῖ ἐκκλη-
σίας ἐγκρατὴς ἐγένετο. Τότε δὲ καὶ ἑτέρα παρεφύη
αἵρεσις ἐξ αἰτίας τοιάσδε.

[z] Ita F. M. Stephan. Genev. ἔτι delevit Valesius secutus cod. Allat.
[a] Ἑρέννιος Sozom. iv. 30. Niceph. ix. 49. et cod. Allat. Vales.
[b] ὑστέρῳ F. M.

ignorabat quemadmodum Origenes has loquendi formas quibus utitur apostolus, superiori tempore uberrime excussit atque explanavit. Verum licet cavillari ad hunc modum conarentur, probra tamen et condemnationem sui non ferentes, eamdem fidei formulam recitarunt quam prius Constantinopoli ediderant. Quo facto, singuli ad suas civitates regressi sunt. Georgius igitur Alexandriam reversus, et Ecclesias sicut antea obtinuit, latente etiam tum Athanasio: et cunctos qui ab ipso in fidei causa dissentiebant Alexandriæ, est persecutus. Sed et plebi civitatis gravis erat ac molestus, utpote plurimis eorum invisus. Hierosolymis vero in locum Cyrilli subrogatus est Herennius. Sciendum porro est, post hunc episcopum ordinatum fuisse Heraclium ac deinde Hilarium: tandemque Cyrillum Hierosolyma reversum, ecclesiam suam recuperasse. Per idem tempus nova quædam hæresis exorta est hujusmodi ex causa.

ΚΕΦ. Μϛ.

Περὶ τῶν Ἀπολιναριστῶν καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν.

1 Ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας δύο ἦσαν ἄνδρες ὁμώ-
νυμοι, πατήρ τε καὶ παῖς· ἑκατέρῳ γὰρ ἦν ὄνομα
Ἀπολινάριος. ὧν ὁ μὲν πατὴρ τοῦ πρεσβυτερίου
κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἠξιοῦτο· ὁ δὲ παῖς τὴν τοῦ
2 ἀναγνώστου τάξιν εἶχεν. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν Ἑλ-
ληνικῶν λόγων διδάσκαλοι· γραμματικῶν μὲν ὁ πα-
3 τὴρ, ῥητορικῶν δὲ ὁ υἱός. Ὁ μὲν οὖν πατὴρ Ἀλεξ-
ανδρεὺς ὢν τὸ γένος, πρότερον δὲ ἐν τῇ Βηρυτῷ
διδάξας, εἶτα μεταστὰς εἰς Λαοδίκειαν καὶ γήμας ἐκεῖ,
4 ἴσχει τὸν υἱὸν Ἀπολινάριον. Ἄμφω δὲ ὅμως τότε
συνήκμαζον Ἐπιφανίῳ τῷ σοφιστῇ, καὶ γνήσιοι ὄντες
5 φίλοι συνεκρότουν αὐτόν. Δείσας δὲ Θεόδοτος ὁ
τῆς Λαοδικείας[d] ἐπίσκοπος μὴ τῇ συνεχεῖ τἀνδρὸς
ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνωσι, διεκώλυε
φοιτᾷν παρ᾽ αὐτὸν[e]. οἱ δὲ μικρὰ τοῦ ἐπισκόπου
φροντίσαντες τὴν τοῦ Ἐπιφανίου φιλίαν ἠσπάζοντο.

[c] ἀπολιναριτῶν M. F. M. et editt.

[d] Λαοδικέων F. M.

[e] Ita J. αὐτῶν

CAPUT XLVI.

De Apollinaristis, deque eorum hæresi.

Laodiceæ in Syria duo erant viri eodem nomine nuncupati, pater et filius. Uterque enim Apollinaris dicebatur. Et pater quidem presbyteri gradum in ecclesia obtinebat: filius vero lectoris fungebatur officio. Ambo Græcarum disciplinarum magistri. Pater grammaticam docebat: filius rhetoricam. Pater oriundus fuit Alexandria. Cumque Beryti primum docuisset, postea Laodiceam migraverat, atque ibi ducta uxore, filium ex ea susceperat Apollinarem. Florebat eodem tempore una cum illis Epiphanius sophista. Cui cum essent arctissimo amicitiæ vinculo conjuncti, omni studio eum fovebant. Theodotus vero Laodicenus episcopus, veritus ne assidua hominis consuitudine paulatim ad Gentilium superstitionem delaberentur, vetuit ne ad illum ventarent. At illi parvi pendentes episcopum, amicitiam Epiphanii

6 Μετὰ ταῦτα Γεώργιος ὁ Θεοδότου διάδοχος σπεύσας
ἀποστῆσαι[f] αὐτοὺς, καὶ μηδενὶ τρόπῳ πεῖσαι δυνηθεὶς,
7 ἄμφω τῆς κοινωνίας ἐζημίωσεν. Ὕβριν τε[g] ἡγεῖται
ὁ παῖς Ἀπολινάριος τὰ γενόμενα, καὶ τῇ ἐννοίᾳ[h] τοῦ
σοφιστικοῦ λόγου θαρρῶν καινοτομεῖ καὶ αὐτὸς αἵ-
ρεσιν, ἣ νῦν ἐπιπολάζει, τοὔνομα τοῦ εὑρόντος εὔχουσα.
8 Φασὶ δέ τινες διενεχθῆναι αὐτοὺς πρὸς Γεώργιον οὐ 164
τοσοῦτον[i] διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν, ἀλλ᾽ ὅτι ἑώρων
αὐτὸν ἀλλόκοτα δογματίζοντα, καὶ νῦν μὲν ὅμοιον
ὁμολογοῦντα τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καθ᾽ ὃ ἐν τῇ Σελευ-
κείᾳ συνέθετο, νῦν δὲ εἰς τὴν Ἀρειανὴν ἀποκλίνοντα[k]
9 δόξαν. Διόπερ εὐπροφάσιστον λαβόντες αἰτίαν, ποι-
οῦνται τὴν ἀναχώρησιν. ὡς δὲ οὐδεὶς αὐτοῖς προσ-
10 εῖχε, παρεισάγουσι σχῆμα θρησκείας. Καὶ πρότερον
μὲν ἔλεγον ἀναληφθῆναι τὸν[l] ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ Λόγου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως

[f] Ita F. ἀποκαταστῆσαι M. Vales. ἀποστῆναι Steph. Genev. *Postea Georgius Theodori sucssceor, cum eos prohibere non potuisset, ambos communione privavit* Epiphan. H.T. v. 44.

[g] τε. "Rectius scriberetur δέ." VALESIUS.

[h] τῇ εὐνοίᾳ M. τῇ εὐροίᾳ Vales. Textus est Steph. Genev. et F. nisi quod τῇ omittat F.

[i] τοσοῦτο F. M.

[k] Ita F. M. ἀποκλίναντα Stephan. Genev. Vales.

[l] ἀναληφθῆναι ψυχὴν ὑπὸ τοῦ M. qui mox ψυχῆς ἄνευ omittit.

constanter retinuerunt. Post hæc Georgius successor Theodoti, ab Epiphanii consuetudine eos avellere conatus; cum id illis persuadere non potuisset, utrumque communione mulctavit. Id factum Apollinaris filius contumeliæ loco duxit: Et sophistica dicendi facultate fretus, novam ipse quoque hæresim condidit, quæ ab auctoris nomine appellata etiamnum viget. Sunt qui dicant, illos a Georgio dissensisse, non tam ob causam supra commemoratam, quam quod illum viderent absurda docentem: et nunc quidem profitentem, Filium Patri similem esse, quemadmodum in Seleuciensi concilio convenerat: nunc vero in Arii sententiam deflectentem. Hanc igitur speciosam causam prætendentes, ab eo discesserunt. Sed cum nemo illos sectaretur, novam quamdam religionis speciem inducere cœperunt. Et initio quidem dicebant, hominem absque anima a Deo Verbo assumptum esse in dispensatione incarnationis. Postea vero tanquam

11 ψυχῆς ἄνευ. Εἶτα ὡς ἐκ μετανοίας ἐπιδιορθούμενοι
προσέθεσαν, ψυχὴν μὲν ἀνειληφέναι, νοῦν δὲ οὐκ
ἔχειν αὐτήν, ἀλλ' εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον ἀντὶ νοῦ εἰς
12 τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον. Περὶ τούτου[m] μόνου
δὴ λέγουσι διαφέρεσθαι οἱ νῦν ἐξ ἐκείνων τὴν προσ-
ωνυμίαν ἔχοντες· τὴν γὰρ Τριάδα ὁμοούσιον εἶναι
13 φασί. Περὶ μὲν οὖν τῶν Ἀπολιναρίων καὶ αὖθις
κατὰ χώραν μνημονεύσομεν.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ τῆς Κωνσταντίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

1 Τοῦ μέντοι βασιλέως Κωνσταντίου ἐν Ἀντιοχείᾳ[n]
διάγοντος, ὁ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς ἐν ταῖς Γαλλίαις
2 πολλοῖς Βαρβάροις συμπλέκει. Καὶ νικήσας, πᾶσι
μὲν τοῖς στρατευομένοις ἐπέραστος διὰ τοῦτο γεγονώς,
3 ὑπ' αὐτῶν ἀναγορεύεται βασιλεύς. Τούτου διαγγελ-
θέντος, ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος εἰς ἀγῶνα κατέστη·
βαπτισθεὶς δὲ ὑπὸ Εὐζωΐου ἐπὶ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐχώρει
4 πόλεμον. Γενόμενος δὲ μεταξὺ Καππαδοκίας καὶ

[m] τούτου οὖν μόνου λέγουσι cod. Allat. Vales. [n] τῇ Ἀντιοχείᾳ M.

pœnitentia ducti, ac pristinum emendantes errorem, adjecerunt animam quidem assumptam esse, sed quæ mentem non haberet: Deum autem Verbum mentis loco esse in homine assumpto. In hoc igitur solo a catholicis dissidere se dicunt qui ab illorum nomine vocantur Apollinaristæ. Nam Trinitatem quidem consubstantialem esse profitentur. Verum de utroque Apollinare iterum infra dicemus suo loco.

CAPUT XLVII.

De morte imp. Constantii.

Porro dum Constantius imperator Antiochiæ moraretur, Julianus Cæsar in Gallis cum ingenti barbarorum multitudine congressus victoriam reportavit. Atque idcirco universis militibus acceptus, ab iisdem imperator renuntiatus est. Ea res imperatori Constantio nunciata, animum ejus gravissimo dolore perculit. Mox ab Euzoio baptizatus, expeditionem suscepit adversus Julianum. Sed cum ad fines Cappadociæ et Ciliciæ pervenisset,

Κιλικίας ἐν Μόψου κρήναις ἐτελεύτα τὸν βίον, ὑπὸ
φροντίδος ἀποπληξίᾳ ληφθείς, ἐν ὑπατείᾳ Ταύρου A. D.
καὶ Φλωρεντίου, τῇ τρίτῃ τοῦ Νοεμβρίου μηνός. 361.
5 Τοῦτο[o] δὲ ἦν ἔτος πρῶτον τῆς διακοσιοστῆς ὀγ-
δοηκοστῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος. ἔζησε δὲ Κων-
στάντιος ἔτη τεσσαράκοντα πέντε, βασιλεύσας ἔτη
6 τριάκοντα ὀκτώ. Συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ ἔτη
δεκατρία· μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, ἔτη εἰκοσι-
πέντε. ὅσων περ καὶ ἡ βίβλος περιέχει χρόνον
ἐτῶν.

[o] τούτου M.

præ nimia solicitudine in morbum apoplexiæ delapsus, Mopsucrenis vitam finivit, Tauro et Florentio consulibus, die tertio nonas Novembres. Erat hic annus primus Olympiadis ducentesimæ octogesimæ quintæ. Vixit autem Constantius annos quinque et quadraginta. Imperavit annis octo et triginta. Ex quibus tredecim quidem regnavit cum patre: post ejus autem obitum viginti quinque: quot etiam annorum tempus complectitur hic liber.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 167

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ[a]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ Ἰουλιανοῦ καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως[b], καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρελθὼν ἐπὶ τὸ ἑλληνίζειν ἀπέκλινεν.

1 Ὁ μὲν βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐν μεθορίοις τῆς
Κιλικίας περὶ τρίτην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ὑπα- A. D.
τευόντων Ταύρου καὶ Φλωρεντίου, ἐτελεύτα τὸν βίον. 361.
2 Ἰουλιανὸς δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὑπάτων, περὶ τὴν ἐν-
δεκάτην τοῦ ἑξῆς μηνὸς Δεκεμβρίου ἐκ τῶν ἑσπερίων
μερῶν ἐλάσας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσελήλυθε,
3 καὶ ἐν αὐτῇ αὐτοκράτωρ ἀποδείκνυται. Ἐπεὶ[c] δὲ

[a] Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βιβλίον γ. Περὶ &c. F. M.

[b] πεδεύσεως F.

[c] ἐπειδὴ δὲ F. M.

VALESII INTERPRETATIO.

CAPUT PRIMUM.

De Juliano, deque genere ejus et educatione; et quomodo imperator factus ad Gentilium religionem descivit.

Imperator quidem Constantius die tertio nonas Novembris, Tauro et Florentio Consulibus, in finibus Ciliciæ vita defunctus est. Julianus vero iisdem consulibus, die tertio idus Decembris ex partibus occidentis profectus Constantinopolim venit, in eaque urbe imperator est renuntiatus. Sed quoniam de imperatore

περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐλλογίμου ἀνδρὸς ὀλίγα
διεξελθεῖν πρόκειται, μηδεὶς τῶν αὐτῷ γνωρίμων ἐπι-
ζητείτω κόμπον φράσεως, ὡς δέον τὸν περὶ τοῦ[d] τοι-
ούτου λόγον μὴ ἀπολείπεσθαι, περὶ[e] οὗ ὁ λόγος.
4 Χριστιανικῆς δ' οὔσης τῆς ἱστορίας, διὰ σαφήνειαν
ταπεινὸς καὶ χαμαίζηλος πρόεισιν ὁ λόγος· καὶ τοῦτο
5 ἐξ ἀρχῆς ἐπηγγείλατο. Ὅμως δὲ λεκτέον περὶ αὐ-
τοῦ καὶ γένους αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως, καὶ ὅπως ἐπὶ
τὴν βασιλείαν παρῆλθεν· καὶ τοῦτο ποιητέον ἡμῖν
6 μικρὸν ἄνωθεν ἀρξαμένοις. Κωνσταντῖνος, ὁ τὸ Βυ-
ζάντιον τῷ ἰδίῳ προσαγορεύσας ὀνόματι, δύο ἔσχεν
ὁμοπατρίους ἀδελφοὺς οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς γενομένους
μητρός· Δαλμάτιος ὄνομα τῷ ἑνὶ, θατέρῳ δὲ Κων-
7 στάντιος. Καὶ Δαλμάτιος μὲν υἱὸν ἔσχεν ὁμώνυμον
αὐτῷ. Κωνσταντίῳ δὲ δύο ἐγεννήθησαν υἱοὶ, Γάλ-
8 λος καὶ Ἰουλιανός. Ὡς οὖν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ
κτίστου τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ στρατιῶται τὸν 168
νέον ἀνεῖλον Δαλμάτιον, τότε δὴ καὶ οὗτοι ἀπορφανι-
σθέντες τοῦ οἰκείου πατρὸς μικροῦ δεῖν τῷ Δαλματίῳ

[d] Ita F. M. Stephan. Genev. τοῦ om. Vales.

[e] "Scribendum puto τοῦ περὶ οὗ." VALESIUS.

Juliano, viro inprimis diserto, pauca narrare hic nobis propositum est, nemo ex ejus familiaribus verborum phaleras a nobis requirat, perinde quasi necesse sit, ut oratio, ejus de quo instituitur, magnitudini ex æquo respondeat. Enimvero cum Christianæ religionis historiam scribere aggressi simus, perspicuitati studentes, humili ac pedestri genere dicendi uti pergemus, quemadmodum initio professi sumus. Dicturi igitur de illo, deque genere illius et educatione, et quo modo ad imperium pervenerit, paulo altius sermonem repetamus necesse est. Constantinus qui Byzantium suo nomine appellavit, duos habuit fratres, ex eodem patre, non autem ex eadem matre genitos: quorum alter Dalmatius, alter Constantius vocabatur. Et Dalmatius quidem filium habuit sibi cognominem. Constantii vero duo filii fuere, Gallus et Julianus. Porro post obitum Constantini conditoris Constantinopoleos, cum juniorem Dalmatium milites peremissent, isti quoque parente orbati, in idem cum Dalmatio periculum propemodum inciderunt.

συνεκινδύνευσαν· εἰ μὴ Γάλλον μὲν νόσος προσδο-
κίαν ἔχουσα θανάτου ἐρρύσατο[f], Ἰουλιανὸν δὲ ἡ ἡλι-
9 κία, ὀκταετὴς γὰρ ἦν ἔτι, διέσωσεν. Ἐπεὶ δὲ ἡ κατ᾽
αὐτῶν τοῦ βασιλέως ὁρμὴ ἐκεχαύνωτο, Γάλλος μὲν
τοῖς ἐν Ἰωνίᾳ κατὰ τὴν Ἔφεσον ἐφοίτα διδασκάλοις,
ἔνθα αὐτοῖς καὶ κτῆσις ἦν ἐκ προγόνων πολλή· Ἰου-
λιανὸς δὲ αὐξηθεὶς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει παι-
δευτηρίων ἠκροᾶτο, εἰς τὴν βασιλικὴν, ἔνθα τότε τὰ
παιδευτηρία ἦν, ἐν λιτῷ σχήματι προϊὼν, καὶ ὑπὸ
10 Μαρδονίου τοῦ εὐνούχου παιδαγωγούμενος. Τῶν
μὲν οὖν γραμματικῶν λόγων Νικοκλῆς ὁ Λάκων ἦν
αὐτῷ παιδευτής, ῥητορικὴν δὲ παρὰ Ἐκηβολίῳ κατ-
ώρθου τῷ σοφιστῇ, Χριστιανῷ τότε τυγχάνοντι.
11 Τούτου δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος προενόησε, μή-
πως Ἕλληνος διδασκάλου ἀκροώμενος πρὸς δεισιδαι-
μονίαν ἐκκλίνοι. Χριστιανὸς γὰρ ἦν ἐξ ἀρχῆς Ἰου-
12 λιανός. Ἀκμάζοντος δὲ αὐτοῦ περὶ τοὺς λόγους,
φήμη τις εἰς τὸν δῆμον διέτρεχεν, ὡς εἴη ἱκανὸς τὰ
13 Ῥωμαίων πράγματα διοικεῖν. Καὶ τοῦτο λοιπὸν

[f] Ita F. M. C. ἐρύσατο perperam editt.

Sed Gallum quidem morbus qui letalis videbatur, periculo eripuit: Julianum vero tenera ætas, vix enim octo annos impleverat, conservavit. Post hæc cum imperatoris animus adversus illos emollitus jam esset, Gallus Ephesi in Ionia scholas frequentavit, qua in regione multa ipsis prædia majoribus relicta erant. Julianus vero ubi adolevisset, Constantinopoli liberalibus disciplinis est institutus: in basilicam, ubi tunc scholæ erant, simplici habitu procedens una cum pædagogo suo Mardonio eunucho. Et in grammatica quidem magistrum habuit Nicoclem Laconem. In rhetorica vero præceptore usus est Ecebolio sophista, qui tunc temporis erat Christianus. Id enim prudenter ab imperatore prospectum fuerat, ne ille paganum sophistam audiens, ad Gentilium superstitionem delaberetur. Quippe ab ineunte ætate Christianus erat Julianus. Porro cum in humanioribus literis magnos faceret progressus, fama per urbem spargi cœpit, idoneum illum esse qui Romanam rempublicam gubernaret. Quod cum

φανερῶς θρυλούμενον[g] ταραχὴν ἐποίει τῷ βασιλεῖ.
διὸ μεθίστησιν αὐτὸν ἐκ τῆς μεγαλοπόλεως εἰς τὴν
Νικομήδειαν, κελεύσας μὴ φοιτᾷν παρὰ Λιβανίῳ τῷ
14 Σύρῳ σοφιστῇ. Τότε γὰρ ὁ Λιβάνιος ὑπὸ τῶν παι-
δαγωγῶν τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐκβληθεὶς, ἐν τῇ
15 Νικομηδείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Οὗτος μὲν οὖν
τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν παιδαγωγῶν εἰς τὸν κατ᾽ αὐτῶν
αὐτῷ γραφέντα λόγον ἐκένωσεν· Ἰουλιανὸς δ᾽ ἐκω-
λύετο φοιτᾷν παρ᾽ αὐτὸν[h], διότι Λιβάνιος Ἕλλην τὴν
θρησκείαν ἐτύγχανεν ὤν· ὅμως δὲ ἐραστὴς ὢν τῶν
λόγων αὐτοῦ λεληθότως συνάγων αὐτοὺς ἠσκεῖτο.
16 Προκόπτοντος δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν ῥητορικὴν, ἐφί-
σταται τῇ Νικομηδείᾳ Μάξιμος ὁ φιλόσοφος, οὐχ
ὁ Βυζάντιος ὁ Εὐκλείδου πατὴρ, ἀλλ᾽ ὁ Ἐφέσιος,
ὃν ὕστερον ὡς μαγγανείας ποιοῦντα ὁ βασιλεὺς
17 Οὐαλεντινιανὸς ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσε. Τοῦτο μὲν 169
οὖν ὕστερον γέγονε. τότε δὲ οὐ δι᾽ ἕτερόν τι παρῆν
εἰς τὴν Νικομήδειαν, ἀλλὰ Ἰουλιανοῦ φήμη ἦγεν
18 αὐτόν. Παρὰ τούτῳ δὴ φιλοσόφων λόγων γευσά-

[g] Ita M. et prim. man. F. θρυλλούμενον editt.

[h] Ita M. et (prima manu, αὐτῶ vero e correctione,) F. Steph. Genev. αὐτῷ Vales. Conf. supra, ii. 46.

jam latius sermone omnium divulgaretur, imperatoris animum conturbavit. Quamobrem illum ab urbe regia transtulit Nicomediam, præcipiens ne scholam adiret Libanii sophistæ Syri. Namque id temporis Libanius a pædagogis Constantinopoli expulsus, Nicomediæ scholam aperuerat. Et hic quidem iram adversus pædagogos conceptam, scripta in illos oratione effudit. Julianus vero idcirco ad Libanium prohibitus erat accedere, quod is religione Gentilis esset. Orationum tamen illius amore captus, clam eas sibi comparans studiose lectitabat. Cumque in rhetorica proficeret, advenit Nicomediam Maximus philosophus, non ille Byzantius, Euclidis pater; sed Ephesius, quem postea tanquam artes magicas exercentem imperator Valentinianus interfici jussit. Verum id diu postea contigit. Tunc temporis vero nullam aliam ob causam, sed sola Juliani fama impulsus Nicomediam advenerat. Apud hunc Julianus cum philosophiæ rudimenta

μενος, εὐθὺς ἐμιμεῖτο καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ παιδευ-
τοῦ, τοῦ καὶ ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας ἐμβαλόντος[i]
19 αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τὰς ἀκοὰς τοῦ κρατοῦντος
οὐκ[k] ἐλάνθανεν, ἐν μέσῳ ἐλπίδος καὶ φόβου ὢν
τὴν ὑπόνοιαν ἐκφυγεῖν βουλόμενος, ὁ πρώην γνήσιος
Χριστιανὸς τότε πλαστὸς ἐγένετο,[l] ἐν χρῷ τε κει-
20 ράμενος τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον. Καὶ
λεληθότως μὲν ἠσκεῖτο τὰ φιλόσοφα· ἐν δὲ τῷ
φανερῷ τὰ ἱερὰ τῶν Χριστιανῶν ἀνεγίνωσκε[m] γράμ-
ματα· καὶ δὴ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ ἐκκλησίας ἀναγνώ-
στης καθίσταται· καὶ διὰ τοῦ τοιούτου προσχήματος
21 τὴν τοῦ βασιλέως ἐλάνθανεν ὁρμήν. Καὶ διὰ μὲν
τὸν φόβον ταῦτα ἔπραττεν· τῆς δὲ ἐλπίδος οὐκ
ἀφιστάμενος πολλοῖς τῶν γνωρίμων εὐδαιμονήσειν[n]
ἔλεγε τοὺς καιροὺς, ἢν αὐτὸς τῶν ὅλων κρατήσειεν.
22 Ἐν τούτοις δὴ[o] καθεστώτων τῶν κατ' αὐτὸν, Γάλλος
ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Καῖσαρ ἀναδειχθεὶς ἧκεν ὀψόμενος

[i] Ita F. M. ἐκβαλόντος (errore unius literæ) Stephan. Genev. ἐμβάλλοντος in textu Valesius, quamvis sequi F. maluerit.

[k] οὐκ ex M. recepi, quod deesse jam monuerant Christophorson. et (laudato Nicephoro et Epiphanio) Valesius. Idem satis quoque constat e Sozomen. v. 2.

[l] ἐπεγένετο F. M.

[m] ἀνεγίγνωσκεν F. M.

[n] Ita F. M. C. εὐδαιμονίσειν editt.

[o] Ita F. M. δὲ editt.

et quemdam quasi gustum percepisset, statim religionem præceptoris imitari cœpit. Qui etiam imperandi cupiditatem in ejus animum injecit. Cum hæc ad imperatoris aures perlata essent. Julianus inter spem ac metum constitutus, ut suspicionem effugeret, qui prius verus fuerat Christianus, tunc repente falsus extitit: et ad cutem usque tonsus monasticam vitam simulavit. Et clam quidem philosophiæ operam dabat: palam vero sacros Christianorum legebat libros. Quin etiam in ecclesia Nicomediensi lector est constitutus. Hujusmodi simulatione usus, imperatoris furorem effugit. Et ista quidem metu adductus egit. Ceterum spem animo conceptam minime abjiciens, plurimis amicorum felicia fore tempora dicebat, quibus ipse summa rerum potiretur. Dum res Juliani hoc in statu essent, frater ejus Gallus

αὐτὸν εἰς τὴν Νικομήδειαν, ὅτε ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπο-
23 ρεύετο. Ἐπεὶ δὲ Γάλλος μικρὸν ὕστερον ἀνῃρέθη,
παραχρῆμα καὶ Ἰουλιανὸς ὕποπτος κατέστη τῷ βασι-
λεῖ· διὸ καὶ φρουρεῖσθαι αὐτὸν ἐκέλευσεν· ἰσχύσας
δὲ διαδρᾶσαι τοὺς φρουροῦντας αὐτὸν, τόπον ἐκ τόπου
24 ἀμείβων διεσώζετο. Ὀψὲ δέ ποτε ἡ τοῦ βασιλέως
γαμετὴ Εὐσεβία κρυπτόμενον ἀνευροῦσα, πείθει τὸν
βασιλέα μηδὲν μὲν αὐτὸν[p] δρᾶσαι κακὸν, συγχωρῆσαι
25 δὲ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ἐλθόντι φιλοσοφεῖν. Ἐντεῦθεν
αὐτὸν, ὡς συντόμως εἰπεῖν, ὁ βασιλεὺς μεταπεμψά-
μενος κατέστησε Καίσαρα· καὶ δοὺς αὐτῷ γυναῖκα
τὴν ἀδελφὴν Ἑλένην[q] ἐπὶ τὰς Γαλλίας κατὰ τῶν
26 βαρβάρων ἀπέστειλεν. Οἱ γὰρ δὴ βάρβαροι, οὓς ὁ
βασιλεὺς Κωνστάντιος εἰς συμμαχίαν κατὰ Μαγνεν-
τίου μικρὸν ἔμπροσθεν[r] ἐμισθώσατο, εἰς οὐδὲν χρή-
σιμον[s] κατὰ τοῦ τυράννου γενόμενοι, τὰς Ῥωμαίων
27 ἔφθειρον πόλεις. Καὶ ἐπειδὴ νέος ἦν τὴν ἡλικίαν,
ἐκέλευσε μηδὲν αὐτὸν πράττειν δίχα γνώμης τῶν[t]

[p] αὐτῷ M.

[q] ἀδελφὴν κωνσταντίαν M. quicum consentiunt Sozomen. v. 2. Epiphan. vi. 1. Nicephor. x. 1.

[r] πρόσθεν M.

[s] "Lego χρήσιμοι. Epiphan. *Cum nihil profuissent contra tyrannum.*" VALESIUS.

[t] Ita M. τῶν om. ceteri.

qui Cæsar renuntiatus fuerat, in orientis partes proficiscens, visendi ipsius causa venit Nicomediam. Gallo paulo post interfecto, statim Julianus in suspicionem venit imperatoris, atque idcirco jussus est custodiri. Sed cum custodes suos effugere valuisset, mutatis subinde latebris salutem sibi quæsivit. Tandem vero uxor imperatoris Eusebia, cum eum latitantem deprehendisset, persuasit imperatori ut nullo malo eum afficeret, sed potius Athenas ire permitteret, philosophiæ operam daturum. Postea vero, ut rem breviter complectar, imperator eum inde accersitum, Cæsarem renuntiat: et sorore sua Helena illi in conjugium data, in Gallias contra barbaros mittit. Etenim barbari, quos Constantius imperator ad auxilium sibi ferendum contra Magnentium paulo ante conduxerat, cum nullum sui usum præbuissent in bello adversus tyrannum, urbes imperii Romani populabantur. Et quoniam Julianus ætate adhuc juvenis erat, præcepit ei Constan-

ἡγουμένων τοῦ στρατοῦ. ὡς δὲ ἐκεῖνοι τῆς ἐξουσίας ταύτης λαβόμενοι ῥαθυμότερον τῶν πραγμάτων ἐφρόντιζον, καὶ διὰ τοῦτο τὰ βαρβάρων ἐπικρατέστερα ἦν, ὁ Ἰουλιανὸς τοὺς μὲν στρατηγοὺς εἴα τρυφαῖς καὶ πότοις σχολάζειν, τοὺς δὲ στρατιώτας προθυμοτέρους ἐποίησε, μισθὸν ὡρισμένον τῷ ἀνελόντι βάρ-
28 βαρον ὑποσχόμενος. Τοῦτο παρέσχεν ἀρχὴν τοῦ
καὶ τὰ βαρβάρων ἐλαττοῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἐράσμιον
29 παρὰ τοῖς στρατιώταις γενέσθαι. Λόγος δέ τις, ὅτι
εἰς ἓν τῶν πολιχνίων εἰσελθόντος αὐτοῦ, στέφανος
ἀφ' ὧν τὰς[u] πόλεις κοσμοῦσιν, ἐν μέσῳ τῶν κιόνων
ἐκ καλωδίων ἠρτημένος, τῇ κεφαλῇ κατενεχθεὶς ἥρ-
μοσεν, ἐπί τε[x] τούτῳ πάντας τοὺς παρόντας ἀναβοῆ-
σαι· προδηλοῦσθαι γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ γενομένου ση-
30 μείου τὴν βασιλείαν. Φασὶ δέ τινες, ὡς Κωνστάντιος
αὐτὸν διὰ τοῦτο ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἀπέστειλεν, ἵνα
31 ἐκεῖ διαφθαρῇ συμπλεκόμενος αὐτοῖς. Οὐκ οἶδα δὲ,
εἰ οἱ τὸ τοιοῦτο λέγοντες ἀληθεύουσιν· ὁ γὰρ τὴν
ἀδελφὴν τὴν ἰδίαν αὐτῷ συνοικίσας[y] ἐπιβουλεύων

[u] αἱ πόλεις τοὺς βασιλέας κοσμοῦσιν legendum esse suspicabatur Valesius.

[x] δὲ M.

[y] Ita M.C. συνοικήσας ceteri.

tius, ne quid ageret absque ducum militarium consilio. Sed cum illi hac potestate accepta negligentius rem agerent, atque ob eam causam superiores essent barbari, Julianus duces quidem deliciis et compotationibus indulgere passus est: milites vero alacriores reddidit, certam mercedem pollicitus ei qui barbarum occidisset. Hinc factum est, ut et barbarorum copiæ minuerentur, et ipse militibus esset acceptior. Fertur autem, cum oppidum quoddam ingrederetur, coronam qua civitates ornari solent, inter duas columnas suspensam funibus, in caput ejus aptissime descendisse: eoque viso cunctos qui aderant exclamasse, quasi eo signo imperium illi præsignificari videretur. Sunt qui dicant, illum contra barbaros eo consilio missum esse a Constantio, ut illic cum barbaris dimicans interiret. Sed utrum vera dicant qui id asserunt, equidem nescio. Nam sorore propria illi in matrimonium data, si postea insidias ei struxisset, prorsus contra seipsum eas molitus

οὐδὲν ἄλλο ἢ καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ἔτρεπε.
32 Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς ἑκάστῳ δοκεῖ, κρινέτω. Ἰουλιανοῦ
δὲ μεμψαμένου παρὰ βασιλεῖ τὴν ῥαθυμίαν τῶν
στρατηγούντων, ἕτερος ἐπέμφθη στρατηγὸς ἡρμοσμέ-
νος τῇ προθυμίᾳ Ἰουλιανοῦ· ὃν ἔχων ὑπουργὸν θαρ-
33 ῥῶν τοῖς βαρβάροις συνέβαλλεν. Οἱ δὲ διεπρεσ-
βεύοντο πρὸς αὐτὸν, δεικνύντες ὡς τὰ βασιλέως
γράμματα εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν παρεῖναι κελεύει[z]
34 αὐτοὺς, καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐπεδείκνυον. Ὁ δὲ τὸν
μὲν πρεσβευτὴν δεσμώτην ἐποίησε· συμβάλλει δὲ τῷ
πλήθει, καὶ κατακράτος νικᾷ· καὶ τὸν βασιλέα τῶν
βαρβάρων αἰχμάλωτον λαβὼν Κωνσταντίῳ ἔπεμψε.
35 Ταῦτα εὐτυχήσας ἀναγορεύεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν
βασιλεύς· ὡς δὲ στέφανος βασιλικὸς οὐ παρῆν, εἷς
τῶν δορυφόρων ὃν εἶχε περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπ-
36 τὸν λαβὼν, τῇ κεφαλῇ Ἰουλιανοῦ περιτέθεικε. Τοῦτον
μὲν οὖν τὸν τρόπον Ἰουλιανὸς ἐβασίλευσε. τὰ δὲ
ἐντεῦθεν, εἰ φιλοσόφου, δοκιμαζέτωσαν οἱ ἀκούοντες.
37 Μὴ διαπρεσβευσάμενος γὰρ πρὸς Κωνστάντιον, μηδὲ
θεραπεύσας ὡς εὐεργέτην, πάντα ἔπραττεν ἃ ἐδόκει

[z] κελεύει παρεῖναι F. M.

esset. Verum hac de re singuli pro arbitrio suo judicent. Porro cum Julianus de negligentia ac socordia ducum apud imperatorem questus esset, alius missus est magister militum, alacritati Juliani egregie respondens. Hunc ille administrum nactus, fidenti animo cum barbaris congressus est. Illi vero legatione ad eum missa, docuerunt imperatoris se literis evocatos venisse in regionem Romanorum. Simul etiam imperatoris literas ostendebant. At Julianus legatum quidem conjecit in vincula: conserto autem cum ipsis prœlio, barbarorum copias funditus delevit, captumque eorum regem misit ad Constantium. His rebus prospere gestis, Augustus a militibus appellatur. Cum autem imperialis deesset corona, unus ex stipatoribus torquem quem collo gestabat, Juliani capiti imposuit. Hoc modo Julianus ad imperium pervenit. Quæ vero deinceps gessit, utrum philosopho conveniant, lectoribus judicandum relinquo. Nam neque legationem ad Constantium misit, neque illum tanquam bene de se meritum colere persevera-

38 αὐτῷ. Καὶ τοὺς μὲν κατ᾽ ἐπαρχίαν ἄρχοντας ἤμειβε·
διέσυρε δὲ τὸν Κωνστάντιον κατὰ πόλεις, ἀναγινώσκων
αὐτοῦ δημοσίᾳ τὰς πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐπιστολάς·
διόπερ αὐτῷ πρόσετίθεντο, Κωνσταντίου δὲ ἀφί-
39 σταντο. Τότε δὴ καὶ τὴν ὑπόκρισιν τοῦ χριστιανί-
ζειν φανερῶς ἀπεδύσατο· περιϊὼν γὰρ κατὰ πόλεις,
τούς τε ναοὺς ἀνοίγων, τοῖς ἀγάλμασι προσέφερε, καὶ
ἑαυτὸν ἀρχιερέα ὠνόμαζεν· οἵ τε τὴν θρησκείαν Ἕλ-
40 ληνες ἑορτὰς ἐπετέλουν Ἑλληνικάς. Καὶ ταῦτα
ποιῶν πόλεμον ἐμφύλιον ἀνερρίπιζε κατὰ Κωνσταν- 171
τίου, ποιούμενος[a] τὰς ἀφορμάς. καὶ ὅσον μέντοι
ἐπ᾽ αὐτῷ, πάντα ἂν ἐγεγόνει, ὅσα ὁ πόλεμος ἔχει
κακά. οὐ γὰρ ἂν δίχα πολλῶν αἱμάτων διεκρίθη
41 ἡ τοῦ φιλοσόφου σπουδή. Θεὸς δὲ ὁ τῶν ἰδίων
βουλημάτων κριτὴς τὸν ἕτερον τῶν ἀνταγωνιστῶν
δίχα τῆς τῶν ἄλλων ζημίας ἔπαυσε τῆς ὁρμῆς.
42 Γενομένου[b] γὰρ Ἰουλιανοῦ περὶ τὰ Θρᾳκῶν ἔθνη,
ἀπηγγέλθη[c] τεθνηκέναι Κωνστάντιον. καὶ οὕτω[d]

a "Epiphan. Schol. *quæsita occasione.* Neque aliter Christophorsonus, quasi legeretur πορίζόμενος. Posset tamen quis aliter hæc verba interpretari, hoc scilicet modo, *expeditione suscepta.*" VALESIUS.

b γενομένῳ γὰρ Ἰουλιάνῳ M.

c ἀπηγγέλη M.

d οὕτως F. M.

vit: sed cuncta pro arbitrio suo egit. Ac rectores quidem provinciarum mutavit. Per urbes autem singulas carpebat Constantium, literas ab illo ad barbaros scriptas pro concione recitans. Quam ob causam a Constantio deficientes, ad illius partes se transferebant. Eodem tempore Christianæ religionis simulationem prorsus abjecit. Singulas enim civitates circumiens, templa aperire, et simulacris sacrificare cœpit, seque ipse pontificem maximum appellavit. Itaque Pagani festos dies numinum suorum Gentili ritu celebrabant. Atque hæc agens, civile bellum commovebat adversus Constantium, occasiones conquirens. Et quantum quidem in ipso erat, universa mala quæ bellum comitari solent, contigissent. Neque enim absque multorum hominum cæde, hujus philosophi cupiditas fuisset expleta. Sed Deus qui suorum ipsius consiliorum solus est arbiter, e duobus adversariis alterum sine ullo reipublicæ damno ab instituto revocavit. Et-

τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τότε διέφυγεν ἡ Ῥωμαίων
43 ἀρχή. Καταλαβὼν δὲ Ἰουλιανὸς τὴν Κωνσταντινου-
πόλιν εὐθὺς ἐσκόπει τίνα τρόπον οἰκειώσεται τὰ
πλήθη, καὶ τὴν ἀπ᾽ αὐτῶν εὔνοιαν ἐπισπάσεται.
44 Τέχνῃ οὖν χρῆται τοιαύτῃ· εὖ ἠπίστατο Κωνστάν-
τιον ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν τῶν τὸ ὁμοούσιον φρονούν-
των μισούμενον, ἐφ᾽ οἷς τε τῶν ἐκκλησιῶν ἠλαύνοντο[e],
καὶ ὅτι τοὺς αὐτοῖς[f] καθήκοντας ἐπισκόπους δημεύσας
45 ἐξώρισεν. Ἐγίνωσκέ τε σαφῶς τοὺς ἑλληνίζοντας
ἀνιωμένους, ἐφ᾽ οἷς θύειν ἐκωλύοντο· ἐπιθυμεῖν τε
καιροῦ δράξασθαι, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἱερὰ ἀνοιγήσεται, καὶ
ἐξέσται αὐτοῖς θυσίας ἀναφέρειν τοῖς ἀγάλμασιν.
46 Οὕτω[g] μὲν οὖν ἑκατέρους ἰδίᾳ λυπουμένους πρὸς τὸν
ἀπελθόντα ἐγίνωσκε. κοινῇ δὲ πάντας πρὸς τὴν
τῶν εὐνούχων βίαν καὶ τοὺς προτοτύπους Εὐσεβίου
47 τε[h] τὰς ἁρπαγὰς ἀχθομένους ἐφεύρισκεν. Πᾶσιν οὖν

e Ita C. ἐλαύνοντο ceteri.

f αὐτοῖς, e correctione ejusdem manus rescriptum αὐτοὺς, M.

g οὕτως F. M.

h τε om. M. "Hujus loci vitium non viderunt interpretes. Nam Christophorsonus ita vertit, *contraque notabiles Eusebii rapinas.* Quasi τὰς πρωτοτύπους legeretur, quod prorsus esset insulsum. In cod. Flor. καὶ τοὺς πρωτοτύπους Εὐσεβίου τε τὰς ἁρπαγάς. Sfort. Εὐσεβίου δὲ. Mihi non dubium est quin Socrates

enim Juliano in Thraciis constituto, nuntiatum est Constantium diem extremum obiisse. Hoc modo Romanum imperium tunc temporis civili bello liberatum est. At Julianus Constantinopolim ingressus, statim inquirere animo cœpit, quonam pacto populum demereri, ejusque benevolentiam sibi comparare posset. Ad hanc igitur rem tali usus est arte. Norat Constantium, omnibus qui consubstantialis fidem amplectebantur invisum fuisse, tum quod ipsos ecclesiis expulerat, tum quod episcopos ipsorum proscriptos in exsilium egerat. Compertum etiam habebat, Gentiles moleste admodum ferre, quod sacrificare diis suis prohiberentur; et optare omnibus votis, ut tempus illud sibi contingeret, quo et delubra aperirentur, et immolare simulacris liceret. Has igitur ob causas, populos utrosque privatim infenso et exulcerato adversus Constantium animo esse intelligebat. In commune vero cunctos violentiam eunuchorum, ac præsertim præpositi illorum Eusebii rapinas ægre ferre. Cum omnibus igitur callide egit ac

τεχνικῶς προσεφέρετο. καὶ τοὺς μὲν εἰρωνεύετο·
τινὰς δὲ καὶ πρὸς τὸ κενόδοξον ἀφορῶν εὐηργέτει·
κοινῇ δὲ πᾶσιν[i] ὅπως εἶχε περὶ τὴν δεισιδαιμονίαν
48 ἐδείκνυε[k]. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν Κωνσταντίου ὠμό-
τητα περὶ τοὺς ὑπηκόους διαβάλλειν καὶ ἐξελέγχειν
παρὰ τῷ πλήθει βουλόμενος, τοὺς ἐξορισθέντας ἐπι-
σκόπους ἀνακληθῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὰς δημευθείσας
οὐσίας αὐτοῖς ἀπεδίδου· καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων
ᾗ τάχος ἀνοίγειν τοῖς ἐπιτηδείοις προσέταττε· τοὺς δὲ
ὑπὸ τῶν εὐνούχων ἀδικηθέντας ἀπολαμβάνειν τὰ κα-
49 κῶς ἀφαιρεθέντα ἐθέσπιζεν. Εὐσέβιον δὲ τὸν προ-
εστῶτα τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος ἐζημίωσε θανάτῳ,
οὐ μόνον δὲ[l] διὰ τὸ πολλοὺς ἠδικῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ,
ἀλλ' ὅτι καὶ Γάλλον τὸν ἑαυτοῦ[m] ἀδελφὸν ἀναιρεῖ-
50 σθαι ἐκ τῆς ἐκείνου διαβολῆς ἐπυνθάνετο. Καὶ τὸ
μὲν σῶμα Κωνσταντίου βασιλικῶς τιμήσας ἐκή- 172
δευσεν· ἐξέβαλε δὲ τῶν βασιλείων εὐνούχους, κουρεῖς,
μαγείρους· εὐνούχους μὲν, διὰ τὸ ἀποβεβληκέναι

ita scripserit, Εὐσεβίου τε τοῦ πρωτοτύπου τὰς ἁρπαγάς." VALESIUS. *Communiter omnes Eunuchorum violentia, et præcipue Eusebii rapinis ingemiscentes* Epiphan. vi. 1.

i πάντας M.

k διήγειρεν M.

l δὲ expungere voluit. Vales.

m ἀδελφὸν αὐτοῦ F. M.

veteratorie. Nam alios quidem blanda simulatione palpabat: alios beneficiis afficiebat, inanis gloriæ cupiditate ductus. Omnibus porro ex æquo patefecit, quonam animo esset erga superstitionem Gentilium. Ac primum quidem, ut Constantii in subditos crudelitatem traduceret, eumque apud multitudinem infamaret, episcopos qui ab illo relegati fuerant, revocari jubet, et bona quæ fisco addicta fuerant, iisdem restituit. Deinde familiaribus suis mandavit, ut Gentilium templa confestim aperirent. Eos autem qui ab eunuchis injuria affecti fuerant, res inique abreptas recuperare jussit. Eusebium vero præpositum imperialis cubiculi capitali supplicio affecit, tum quod multos injuriis oppresserat, tum præcipue quod fratrem suum Gallum per ejus calumnias interemptum esse compererat. Et corpus quidem Constantii regalibus exequiis honoravit. Eunuchos vero, tonsores et coquos ejecit ex palatio. Eunuchos quidem, eo quod

τὴν γαμετὴν, μεθ' ἣν ἄλλην οὐκέτι ἠγάγετο· μα-
γείρους δὲ, διὰ τὸ λιτῇ χρῆσθαι διαίτῃ· κουρεὺς
51 δὲ, ἔφη, εἷς πολλοῖς ἀρκέσειε. Τοὺς μὲν οὖν διὰ
ταύτας τὰς αἰτίας ἐξέβαλε. τῶν μέντοι ὑπογρα-
φέων τοὺς πλείστους τῇ ἐξ ἀρχῆς παραδοὺς τύχῃ,
τοῖς λοιποῖς αὐτῶν μισθὸν ὑπογραφέως ἐκέλευσε δί-
52 δοσθαι. Περιεῖλε δὲ καὶ τὸν δημόσιον τῶν χρειῶν
δρόμον, οἷον ἡμιόνων, βοῶν, καὶ ὄνων· μόνον δὲ τῶν
ἵππων ταῖς δημοσίαις χρείαις συνεχώρησεν ὑπουργεῖν.
53 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐπαινοῦσι μὲν ὀλίγοι· οἱ πλείους δὲ
ψέγουσιν, ὅτι παυομένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου
τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις εὐκαταφρόνητον
54 ἐποίει τὴν βασιλείαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ διανυκτε-
ρεύων λόγους συνέγραφε, καὶ τούτους κατιὼν εἰς τὴν
συγκλήτου βουλὴν ἐπεδείκνυτο· μόνος γὰρ βασιλέων
ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος πρῶτος εἰς τὴν τῆς[o] συγκλή-
55 του βουλὴν λόγους ἐπεδείκνυτο. Ἐτίμα δὲ καὶ τοὺς
περὶ παιδείαν ἐσπουδακότας· μάλιστα δὲ τοὺς ἐπαγ-
56 γελλομένους φιλοσοφεῖν. Διὸ καὶ τοὺς πανταχῇ

o τῆς om. C.

ipse uxorem suam amiserat, post cujus obitum aliam nolebat ducere. Coquos vero, propterea quod tenui ac simplici cibo uteretur. Tonsores denique, quia unus, ut aiebat, tonsor sufficit plurimis. Has igitur ob causas hujusmodi hominum genus palatio expulit. Jam vero ex notariis plurimos ad pristinam conditionem redegit. Reliquis salarium notario congruens dari præcepit. Sed et publicum cursum qui publicis necessitatibus inserviebat, sustulit; mulorum scilicet, boum et asinorum: solum equorum cursum ejusmodi necessitatibus ministrare permittens. Hæc ejus acta laudantur a paucis: sed plures sunt qui vituperent, eo quod sublata regiarum opum magnificentia, quæ vulgi animos in admirationem rapit, vile et contemptui obnoxium reddidisset imperium. Porro noctu vigilans, orationes scribebat, easque postea procedens ex palatio in senatu recitabat. Quippe ex imperatoribus qui a Julio Cæsare ad nostram usque ætatem regnarunt, solus hic et primus orationes in Curia recitavit. Et studiosos quidem disciplinarum omnium honorabat: sed eos præcipue qui phi-

ἦγεν ἡ φήμη βρυάζοντας[p] ἐπὶ τὰ βασίλεια· οἱ φο-
ροῦντες τοὺς τρίβωνας, πολλοὶ ἐκ τοῦ σχήματος μᾶλ-
λον ἢ ἐκ παιδείας ἐδείκνυντο· πάντες δὲ ἦσαν βαρεῖς
τοῖς χριστιανίζουσιν, ἄνδρες ἀπατεῶνες, καὶ ἀεὶ τοῦ
57 κρατοῦντος οἰκειούμενοι τὴν θρησκείαν. Ἔχων δὲ ὁ
βασιλεὺς πλεονάζον ἐν ἑαυτῷ τὸ κενόδοξον, πάντας
τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς ἐκωμῴδησεν ἐν τῷ λόγῳ ὃν
58 ἐπέγραψε Καίσαρας. Ἐκ τοῦ τοιούτου ἤθους κινού-
μενος καὶ τοὺς κατὰ Χριστιανῶν λόγους συνέγραψε.
τὸ μὲν γὰρ[q] μαγείρους καὶ κουρεῖς ἐκβαλεῖν φιλοσό-
φου ἔργον, οὐ μὴν βασιλέως· τὸ δὲ διασύρειν ἢ σκώ-
πτειν οὐκέτι φιλοσόφου, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βασιλέως. 173
59 Ἀμφότεροι γὰρ πᾶσαν λοιδορίαν καὶ βασκανίαν
ὑπερβεβήκασι. βασιλεῖ μὲν γὰρ ἐξέστω[r] φιλοσο-
φεῖν, ὅσα πρὸς σωφροσύνην ὁρᾷ· φιλόσοφος δέ, εἰ
πάντα τῶν βασιλέων μιμήσοιτο[s], διαπεσεῖται τοῦ
60 σκοποῦ. Περὶ μὲν δὴ Ἰουλιανοῦ τοῦ βασιλέως

p Ita F. M. βριάζοντας editt.

q μέντοι, vel μέν γε maluit Valesius.

r ἐξέσται e correct. ejusd. man. M.

s Ita F. M. Stephan. Genev. μιμήσαιτο Valesius.

losophiam profitebantur. Proinde fama hujus rei exciti omnes qui ubique erant philosophi, gestientes in palatium confluebant: qui pallium gestantes, plerique habitu magis quam doctrina conspiciebantur. Graves porro ac molesti omnes erant Christianis, utpote impostores, et qui imperatoris religionem perpetuo amplecterentur. Ceterum cum imperator inanis gloriæ morbo supra modum laboraret, cunctos ante se imperatores perstrinxit in eo libro, quem inscripsit Cæsares. Eodem animi morbo impulsus, contra Christianos etiam scripsit. Et quidem quod coquos ac tonsores ex palatio ejecit, philosophi id opus fuit, non imperatoris. Quod vero infamare alios ac probris incessere instituit, non jam philosophi, sed neque imperatoris istud fuit. Utrique enim istorum ab omni obtrectatione et invidia sunt alieni. Et imperatori quidem philosophari licet, in eis tantum quæ ad modestiam ac temperantiam pertinent. Philosophus vero si cuncta quæ imperatoris propria sunt, imitari voluerit, a scopo aberrabit. Sed

γένους τε αὐτοῦ καὶ παιδεύσεως καὶ ἤθους, καὶ ὅπως ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρῆλθεν, τοσαῦτα ὡς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρήσθω.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ[t] τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως, καὶ ὅπως Γεώργιος ἀνῃρέθη.

1 Αὖθις δὲ τῶν περὶ τὰς ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν αὐτὸν
γενομένων χρόνον μνήμην ποιούμεθα. Κατὰ τὴν
μεγάλην Ἀλεξάνδρου πόλιν συνέβη ταραχὴν γενέ-
2 σθαι ἐξ αἰτίας τοιάσδε. Τόπος ἦν τῇ πόλει ἐκ
παλαιῶν τῶν χρόνων ἔρημος καὶ ἠμελημένος, συρ-
φετοῦ τε γέμων πολλοῦ, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν
τῷ Μίθρᾳ τελετὰς ποιοῦντες ἀνθρώπους κατέθυον.
3 Τοῦτον Κωνστάντιος ὡς σχολαῖον ἤδη πρότερον τῇ
Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ προσκεκυρώκει. Γεώργιος
δὲ βουλόμενος ἐν αὐτῷ εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσαι,
4 ἀνακαθαρθῆναι κελεύει τὸν τόπον. Καὶ δὴ ἀνα-
καθαιρομένου[u], ἄδυτον ηὕρηται κατὰ βάθους πολλοῦ,
5 ἐν ᾧ τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων ἐκέκρυπτο. Ταῦτα

t Ὡς ἀνῃρέθη γεώργιος ἐν ἀλεξανδρείᾳ· M.

u Ita F. M. C. καθαιρομένου editt.

de Juliano, deque ejus genere, et institutione atque indole; denique qua ratione ad imperium pervenerit, strictim hæc dicta sint.

CAPUT II.

De seditione orta Alexandriæ, et quomodo interfectus sit Georgius.

Nunc transeamus ad ea commemoranda, quæ per idem tempus in ecclesiis gesta sunt. Igitur in magna illa Alexandrinorum civitate, orta est seditio hujusmodi ex causa. Locus erat in urbe jam inde a priscis temporibus vacuus ac neglectus, ac multa sordium colluvie refertus, in quo Gentiles Mithræ mysteria peragentes, immolare homines consueverant. Hunc tanquam vacuum ac desertum, Constantius ecclesiæ Alexandrinorum jam antea donaverat. Georgius vero cum ecclesiam in eo loco ædificare vellet, repurgari eum jussit. Quod dum fieret, adytum repertum est immensæ altitudinis, in quo mysteria Gentilium erant recondita: complures scilicet hominum calvariæ, juvenum pariter ac senio-

δὲ ἦν κρανία ἀνθρώπων πολλὰ νέων τε καὶ παλαιῶν,
οὓς λόγος κατεῖχε πάλαι ἀναιρεῖσθαι, ὅτε ταῖς διὰ
σπλάγχνων μαντείαις ἐχρῶντο οἱ Ἕλληνες, καὶ μα-
γικὰς ἐτέλουν θυσίας καταμαγγανεύοντες τὰς ψυχάς.
6 Οἱ οὖν Χριστιανοὶ ταῦτα εὑρόντες ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ
Μιθρείου, σπουδὴν ἔθεντο πᾶσιν ἐν τῷ φανερῷ γέ-
λωτα δεῖξαι τὰ Ἑλλήνων μυστήρια· ἐξεπόμπευον[x]
δὲ εὐθὺς γυμνὰ τῷ δήμῳ τὰ κρανία δεικνύοντες.
7 Ταῦτα ὁρῶντες οἱ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ
μὴ φέροντες τὸ τοῦ πράγματος ἐπονείδιστον, εἰς ὀργὴν
ἐξάπτονται· καὶ πᾶν τὸ παρατυχὸν ὅπλον ποιούμενοι
ὥρμησαν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ διὰ πάσης ἰδέας
8 θανάτου[y] ἀνεῖλον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Τοὺς μὲν γὰρ
ξίφεσι, τοὺς δὲ ξύλοις ἢ λίθοις ἀπέκτειναν, ἄλλους
δὲ σχοινίοις ἀπέπνιξαν· τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ ἐσταύ-
ρωσαν, ἐφ' ὕβρει τοῦ σταυροῦ τοῦτον ἐπάγοντες τὸν
θάνατον· τοὺς δὲ πλείστους τραυματίας ἐποίησαν.
9 Τότε δὲ[z], οἷα ἐν τοῖς τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, οὐδὲ

[x] ἐπόμπευον M.

[y] Ita F. M. Stephan. Genev. πάσης ἐπιβουλῆς ἀνεῖλον in textu suo, addita hac nota, "καὶ διὰ πάσης ἰδέας θανάτου: in codice Sfortiano legitur πάσης ἐπιβουλῆς, sed Florentinus nihil mutat," VALESIUS.

[z] δὲ om. M.

rum, qui olim mactati esse dicebantur, tunc cum Gentiles divinatione quæ per extorum inspectionem fit, uterentur, et magica sacrificia ad animas incantandas peragerent. His igitur in adyto templi Mithræ repertis, Christiani dederunt operam, ut Gentilium mysteria palam omnibus spectanda ad ludibrium exponerentur. Statimque circumferre ea per civitatem cœperunt, nudas hominum calvas multitudini ostentantes. At Pagani qui erant Alexandriæ, cum id cernerent, opprobrium non ferentes, ira exarserunt: et quodcumque obvium erat vice teli arrepto, contra Christianos impetum fecere, multosque eorum vario mortis genere extinxere. Alios enim gladiis, alios fustibus, alios lapidibus necarunt. Nonnullos funibus strangularunt: quosdam etiam cruci affixerunt, hoc genere supplicii eos de industria afficientes ad sacræ crucis contumeliam. Plurimos vero diversis vulneribus sauciarunt. Atque,

τῶν οἰκειοτάτων ἀπέσχοντο· ἀλλὰ καὶ φίλος φίλον
ἔπληξε, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, καὶ γονεῖς παῖδας, καὶ
10 ἀλλήλων πρὸς φόνον ὥρμησαν. Διὸ καὶ οἱ Χρι-
στιανοὶ[a] τοῦ ἐκκαθαίρειν τὸ Μιθρεῖον ἐπαύσαντο· οἱ
δὲ τὸν Γεώργιον τῆς ἐκκλησίας ἐκσύραντες, καμήλῳ 174
τε προσδήσαντες, καὶ σπαράξαντες, σὺν αὐτῇ κατέ-
καυσαν.

ΚΕΦ. Γ.

Ὡς[b] ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ Γεωργίου χαλεπήνας ἀναιρέσει δι' ἐπιστολῆς τῶν Ἀλεξανδρέων καθήψατο.

1 Ἐπὶ μὲν οὖν τῇ[c] Γεωργίου ἀναιρέσει χαλεπήνας
ὁ βασιλεὺς, δι' ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλεξανδρέων δήμου
καθήψατο. λόγος δὲ διεδόθη, ὡς ταῦτα εἰς Γεώρ-
γιον ἔδρασαν οἱ δι' Ἀθανάσιον ἀπεχθῶς ἔχοντες πρὸς
2 αὐτόν. Ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι μὲν καὶ τοὺς μισοῦντας ἐν
ταῖς στάσεσι συνεπιτίθεσθαι τοῖς ἀδικοῦσιν. ἡ μέν-
τοι τοῦ βασιλέως ἐπιστολὴ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἢ Χρι-
3 στιανοῖς ἐγκαλεῖ. Καὶ φαίνεται[d] δὲ Γεώργιος καὶ

[a] οἱ μ̈ε̈ν (sic) χριστιανοὶ M.

[b] Titulum om. M.

[c] Ita F. M. τοῦ editt.

[d] Ita F. M. probante Valesio. ἐφάνη δὲ editt.

ut in ejusmodi tumultibus fieri solet, ne proximis quidem parcebant. Sed amicus amicum, frater fratrem, parentes filios percutiebant, et in cædem mutuam ruebant. Itaque Christiani a repurgando Mithræ templo destiterunt. Gentiles vero Georgium ab ecclesia abstractum et ad camelum alligatum, tractumque ac dilaceratum, simul cum ipsa camelo incenderunt.

CAPUT III.

Quomodo imperator ob cædem Georgii indignatus Alexandrinos per epistolam objurgavit.

At imperator cædem Georgii moleste ferens, populum Alexandrinum per epistolam corripuit. Fama porro in vulgus sparsa est, hæc adversus Georgium admissa esse ab iis, qui Athanasii causa illum odio prosequebantur. Ego vero sic existimo, eos qui odio atque inimicitia ducuntur, plerumque in seditionibus adjungi solere iis, qui adversus iniquos homines impetum faciunt. Ipsa certe imperatoris epistola plebem potius insimulat quam Christia-

πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα βαρὺς γεγονὼς καὶ ὀχληρὸς
τοῖς πᾶσι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξεκαύθη εἰς φιλονεικίαν τὰ
4 πλήθη. Ὅτι δὲ τῷ δήμῳ μᾶλλον ἐγκαλεῖ, αὐτῆς
ἐπάκουε τῆς ἐπιστολῆς.

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ἰουλιανὸς μέγιστος σεβαστὸς Ἀλεξανδρέων τῷ δήμῳ.

5 Εἰ μὴ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν οἰκιστὴν ὑμῶν, καὶ πρό γε
τούτου τὸν Θεὸν τὸν μέγαν, τὸν ἁγιώτατον Σάραπιν
αἰδεῖσθε, τοῦ κοινοῦ γοῦν ὑμᾶς καὶ ἀνθρωπίνου καὶ πρέ-
6 ποντος πῶς οὐδεὶς[e] εἰσῆλθε λόγος; Προσθήσω δὲ ὅτι καὶ
ἡμῶν, οὓς οἱ Θεοὶ πάντες, ἐν πρώτοις δὲ ὁ μέγας Σάραπις,
ἄρχειν ἐδικαίωσαν τῆς οἰκουμένης, οἷς πρέπον ἦν τὴν ὑπὲρ
7 τῶν ἠδικηκότων ὑμᾶς φυλάξαι διάγνωσιν. Ἀλλ' ὀργὴ
τυχὸν ἴσως ὑμᾶς ἐξηπάτησε καὶ θυμὸς, ὅσπερ οὖν εἴωθε
8 τὰ δεινὰ πράττειν τὰς φρένας μετοικίσας. Εἶτα[f] τῆς
ὁρμῆς ἀναστείλαντες[g], τοῖς παραχρῆμα βεβουλευμένοις

[e] οὐκ εἰσ. λόγ. οὐδείς Julian. Epist. x.

[f] εἰ τὰ Heyler ad Juliani Epist. x. 7. Tum ἐπηγάγετε recepi (post Valesii conjecturam) e Juliani Epistola x., ubi ἐπήγαγέ τε edidit Spanhemius (Lipsiæ 1696), ἐπηγάγετε Heyler (Moguntiæ 1828), qui etiam dicere videtur se ἐπηγάγετε re-

[g] Ita F. M. ἀναστείλας Stephan. Genev. τῆς π. βεβουλευμένης κ. ὑ. ἐπήγαγε τὴν F. et editt. τοῖς π. βεβουλευμένοις M. et Niceph.

nos. Ceterum Georgius, et tunc temporis, et antea, gravis omnibus ac molestus fuisse videbatur. Eamque ob causam tumultus et contentio multitudinis adversus illum exarsit. Quod autem imperator, ut dixi, plebem insimulet, ex ipsa epistola licet cognoscere.

Imperator Cæsar Julianus Maximus Augustus populo Alexandrinorum.

Si Alexandri conditoris urbis vestræ, et quod majus est, si Dei magni, sanctissimi Serapidis nulla vos tangit reverentia, at quomodo communis naturæ, et humanitatis ac decori vos cepit oblivio? addo etiam nostri, quibus tum omnes Dii, tum præcipue magnus ille Serapis imperium orbis terrarum adjudicarunt. Quibus certe æquum erat ut judicium de iis qui vos injuria affecerant, reservaretis. Sed fortasse ira vos decepit ac furor: qui quidem ubi mentem exturbavit, atrocissima quæque perpetrare solet.

καλῶς ὕστερον ἐπηγάγετε τὴν παρανομίαν· οὐδ' ᾐσχυν-
θητε δῆμος ὄντες τολμῆσαι ταῦτα, ἐφ' οἷς ἐκείνους ἐμισή-
9 σατε δικαίως. Εἴπατε γάρ μοι πρὸς τοῦ Σαράπιδος,
ὑπὲρ ποίων ἀδικημάτων ἐχαλεπήνατε Γεωργίῳ; τὸν μακα-
ριώτατον Κωνστάντιον, ἐρεῖτε δήπουθεν, ὅτι καθ' ὑμῶν
10 παρώξυνεν. Εἶτα εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν στρατό-
πεδον· καὶ κατέλαβεν ὁ στρατηγὸς[h] τῆς Αἰγύπτου τὸ
ἁγιώτατον τοῦ Θεοῦ τέμενος, ἀποσυλήσας ἐκεῖθεν εἰκόνας 175
11 καὶ ἀναθήματα, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς κόσμον. Ὑμῶν δὲ[i]
ἀγανακτούντων εἰκότως, καὶ πειρωμένων ἀμύνειν τῷ Θεῷ,
μᾶλλον δὲ τοῖς τοῦ Θεοῦ κτήμασιν, ὁ[k] δὲ ἐτόλμησεν ὑμῖν[l]
ἐπιπέμψαι τοὺς ὁπλίτας ἀδίκως καὶ παρανόμως καὶ ἀσε-
12 βῶς. Ἴσως Γεώργιον μᾶλλον ἢ τὸν Κωνστάντιον δεδοι-
κὼς, ἑαυτὸν παρεφύλαττεν, εἰ[m] μετριώτερον ὑμῖν καὶ
πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόρρωθεν[n] προσ-
13 εφέρετο. Τούτων οὖν ἕνεκεν ὀργιζόμενοι τῷ Θεοῖς ἐχθρῷ
Γεωργίῳ, τὴν ἱερὰν αὖθις ἐμιάνατε πόλιν, ἐξὸν ὑποβάλλειν

perisse scriptum in codice quodam Socratis. "Cod. Flor. et Sfort. ἀναστείλαντες. Quare non dubito quin totus hic locus ita restituendus sit: εἶτα τῆς ὁρμῆς ἀναστείλαντες, τοῖς παραχρῆμα βεβουλευμένοις καλῶς, ὕστερον ἐπηγάγετε τὴν παρανομίαν. Quam lectionem confirmat Nicephorus." VALESIUS.

[h] Ita F. M. Niceph. Julian. ὁ βασιλεὺς τῆς editt.

[i] δὲ om. M. Niceph.

[k] ὅδε Julian. Heyler.

[l] ἡμῖν F. M.

[m] Ita F. M. Niceph. Julian. παρεφύλαττεν. Εἰς μ. editt.

[n] πόρρωθεν om. Niceph.

Verum posthæc represso impetu, iis quæ subito a vobis bene consulta fuerant, iniquum facinus subjecistis. Neque veriti estis vos plebeii, ea committere, propter quæ illos merito odistis. Enimvero dicite mihi, quæso, per Serapim, quas ob injurias adversus Georgium commoti sitis. Dicetis omnino, eo quod beatæ recordationis Constantium contra vos excitaverat. Deinde quod exercitum in sacram urbem induxerit, et rex Ægypti sanctissimum Dei templum occuparit, et imagines ac donaria, et reliquum templorum ornatum inde abripuerit. Cumque vos indigne ferretis, ut par erat, et Deo, seu potius Dei rebus atque opibus succurrere velletis, ille injuste et impie ausus est in vos immittere armatos. Sed fortasse sibi ipsi cavebat, quippe qui Georgium magis quam Constantium formidaret. Scilicet modestius ac civilius, non autem tyrannico more erga vos antea se gesserat. Has igitur ob causas adversus Georgium Diis inimicum ira succensi, sacram

14 αὐτὸν ταῖς τῶν δικαστῶν ψήφοις. Οὕτω γὰρ ἐγίνετο
ἂν, οὐ φόνος οὐδὲ παρανομία τὸ πρᾶγμα, δίκη δὲ ἐμμελὴς,
ὑμᾶς μὲν ἀθῴους πάντῃ φυλάττουσα, τιμωρουμένη μὲν[o]
τὸν ἀνίατα δυσσεβήσαντα, σωφρονίζουσα δὲ τοὺς ἄλλους
πάντας, ὅσοι τῶν Θεῶν ὀλιγωροῦσι, καὶ προσέτι τὰς
τοιαύτας πόλεις καὶ τοὺς ἀνθοῦντας δήμους ἐν οὐδενὶ
τίθενται, τῆς ἑαυτῶν δὲ ποιοῦνται πάρεργον δυναστείας
15 τὴν κατ᾽ ἐκείνων ὠμότητα. Παραβάλλετε[p] τοίνυν ταύτην
μου τὴν ἐπιστολὴν, ᾗ[q] μικρῷ πρώην ἐπέστειλα· καὶ τὸ
διάφορον κατανοήσατε, πόσους μὲν ὑμῶν ἐπαίνους ἔγρα-
16 φον τότε. Νυνὶ δὲ, μὰ τοὺς Θεοὺς, ὀφείλων ὑμᾶς ἐπαινεῖν
οὐ δύναμαι διὰ τὴν παρανομίαν. τολμᾷ δῆμος, ὥσπερ οἱ
17 κύνες, ἄνθρωπον σπαράττειν. Εἶτα οὐκ αἰσχύνεται, καὶ
φυλάττει[r] καθαρὰς τὰς χεῖρας, ὡς προσάγειν πρὸς τοὺς
18 Θεοὺς αἵματος καθαρευούσας. Ἀλλὰ Γεώργιος ἄξιος ἦν
τοῦ τοιαῦτα παθεῖν· καὶ τούτων ἴσως ἐγὼ φαίην ἂν

[o] τιμωρουμένη δὲ C. et γρ. δὲ ad marg. Julian. Insulsum quidem est duplex μέν, illud tamen potius quam hoc omittendum erat.

[p] παραβάλειτε F. παραβάλετε M.

[q] Ita restituit Valesius, secutus F. et Niceph. idem habent etiam M. et Julian. Vossii, sed ἦν Steph. et Genev.

[r] Ita F.M. φυλάττειν editt. et Niceph. "Epist. Juliani φυλάττει. Quam scripturam secutus est Langus interpres Nicephori, ita ut particula negativa subaudiatur ἀπὸ κοινοῦ." VALESIUS.

denuo urbem scelere polluistis, cum judicum sententiis eum subjicere liceret. Hoc enim pacto nec cædes, nec iniquitas fuisset ulla, sed potius absoluta justitia: quæ vos quidem insontes ac puros ab omni scelere servasset, illum vero qui inexpiabilia scelera commiserat, punivisset: quæ denique alios repressisset omnes, qui Deos immortales contemnunt, tantasque urbes et florentes populos pro nihilo habent, et crudelitatem qua in illos sæviunt, velut ludum quemdam potentiæ suæ esse ducunt. Conferte igitur hanc epistolam meam cum illa quam paulo ante ad vos misi, et quantum inter eas intersit, considerate. Quantis vos laudibus tunc ornavi. Nunc vero, per Deos immortales, cum vos laudare deberem, ob gravitatem admissi facinoris id facere non possum. Audet populus instar canum hominem discerpere. Nec posthæc pudore afficitur: et manus quasi puras servat, ut eas ab omni cæde integras ad Deos tendat. At enim dignus erat Georgius qui talia pateretur. Immo, fateor, his fortasse graviora et acerbiora. Ac si propter vos illud commeruisse dixeritis, equidem vobis

χείρονα καὶ πικρότερα· καὶ[s] δι᾽ ὑμᾶς ἐρεῖτε· σύμφημι
19 καὶ αὐτός. Παρ᾽ ὑμῶν δὲ εἰ λέγοιτο τοῦτο, οὐκέτι συγ-
χωρῶ· νόμοι γὰρ ὑμῖν[t] εἰσὶν, οὓς χρὴ τιμᾶσθαι μάλιστα
20 μὲν ὑπὸ πάντων ἰδίᾳ καὶ στέργεσθαι. Πλὴν ἐπειδὴ συμ-
βαίνει τῶν καθ᾽ ἕκαστόν τινας παρανομεῖν, ἀλλὰ τὰ κοινὰ
γοῦν εὐνομεῖσθαι[u] χρὴ, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς νόμοις ὑμᾶς[x],
καὶ μὴ παραβαίνειν ὅσαπερ ἐξ[y] ἀρχῆς ἐνομίσθη καλῶς.
21 Εὐτύχημα γέγονεν ὑμῖν, ἄνδρες Ἀλεξανδρεῖς, ἐπ᾽ ἐμοῦ
πλημμελῆσαι τοιοῦτό τι[z] ὑμᾶς, ὃς αἰδοῖ τῇ πρὸς τὸν
Θεὸν, καὶ διὰ τὸν πάππον[a] τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον, ὃς
ἦρξεν αὐτῆς τε Αἰγύπτου, καὶ τῆς ὑμετέρας πόλεως, ἀδελ-
22 φικὴν ὑμῖν εὔνοιαν ἀποσῴζω. Τὸ γὰρ τῆς ἐξουσίας
ἀκαταφρόνητον, καὶ τὸ ἀπηνέστερον καὶ καθαρὸν τῆς 176
ἀρχῆς, οὔποτε ἂν δήμου περιίδοιεν[b] τόλμημα, μὴ, καθάπερ

[s] "Scribendum est κἂν δι᾽ ὑμᾶς ἐρεῖτε." VALESIUS.

[t] ἡμῖν F. M. Utrumque om. Niceph.

[u] εὐλαβεῖσθε C.

[x] ἡμᾶς F. M.

[y] ἐξαρχῆς M.

[z] τι F. M. C. Niceph. Julian. τοι editt. Tum πρὸς ὑμᾶς F. et editt. πρὸς ἡμᾶς C. πρὸς ὑμὰς prorsus om. Niceph., abrasum quidem sed etiamnum legendum habet M.: unde satis constat, quod etiam alibi non latet, codicem hunc M. propius nonnunquam ad Nicephori textum accedere. τι ὑμᾶς Julian. quo auctore fretus omisi illud πρὸς, utpote sensum habens aut nullum aut saltem alienum.

[a] τὸν θεῖον Niceph.

[b] ἴδοι C. περιϊδεῖν F. M. Niceph. δῆμον ἰδεῖν Stephan. Genev. Valesii sententiam amplector: "Cod. Flor. et Sfort. et Niceph. περιϊδεῖν. Edit. Julian. ἴδοιεν. Quare non dubito quin scribendum sit hoc loco, οὔποτε ἂν δήμου περιΐδοιεν τόλμημα."

assentiar. Sed si addatur, a vobis istud pati debuisse, id nequaquam concedo. Sunt enim vobis leges, quæ ab omnibus privatim ac publice coli atque observari debent. Quod si contigerit, ut eæ a privatis hominibus violentur, at rempublicam bonis legibus gubernari oportet, vosque illis obtemperare decet, nec transgredi ea quæ ab initio præclare sunt constituta. Feliciter omnino id vobis cessit, cives Alexandrini, quod me regnante hujusmodi facinus admisistis: qui tum ob reverentiam erga Deum, tum propter avum meum, et avunculum mihi cognominem, qui universam Ægyptum et civitatem vestram administravit, fraternam erga vos caritatem conservo. Certe potestas quæ contemni se non patitur, et severus atque integer principatus, nunquam negligere solet ejusmodi populorum facinora, sed tanquam gravem morbum acer-

23 νόσημα χαλεπὸν, πικροτέρῳ διακαθᾶραι φαρμάκῳ. Προσ-
φέρω δὲ ἐγὼ ὑμῖν, δι' ἅσπερ ἔναγχος ἔφην αἰτίας, τὸ
24 προσηνέστατον, παραίνεσιν καὶ λόγους. Ὑφ' ὧν εὖ οἶδ'
ὅτι πείσεσθε[c] μᾶλλον, εἴπερ[d] ἐστὲ, καθάπερ ἀκούω, τό τε
ἀρχαῖον Ἕλληνες, καὶ τὰ νῦν ἔτι[e] τῆς εὐγενείας ἐκείνης
ὕπεστιν ὑμῖν ἀξιόλογος καὶ γενναῖος ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ
25 τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὁ χαρακτήρ. Προτεθήτω[f] τοῖς ἐμοῖς
πολίταις Ἀλεξανδρεῦσιν.

Τοιαῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλεύς.

ΚΕΦ. Δ.

Ὡς[g] Γεωργίου ἀναιρεθέντος, Ἀθανάσιος κατελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

1 Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ἐκ[h] τῆς φυγῆς κατελθόντα Ἀθανάσιον ἀσμένως ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων λαὸς ἐδέξατο· ἐξώθησαν[i] τότε ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς τοῦ

[c] πειθήσεσθε, e correctione ejusd. man. M. Niceph.

[d] Ita F. C. sicut e Juliano et Nicephoro conjecerat Valesius pro vulgato ἤπερ.

[e] "Scribendum ταυῦν ἔτι. Edit. Julian. ἐπεὶ τῆς gravi errore." VALESIUS. ἔτι Julian. Spanhem. et Heyler. ἐπὶ editt. εἰ καὶ τὰ νῦν ἐπὶ M. Niceph.

[f] Ita Julian. et Niceph. probavit Valesius, sed textum non correxit. προστεθήτω editt.

[g] Titulum capitis om. M.

[h] Ita F. M. Stephan. Genev. ἐκ om. Valesius casu, sicut videtur; quem sequitur Reading.

[i] ἐξωθήσαντες, addita syllaba -τες ab eadem manu, M. Constructio quidem suspicionem movere poterat; sed Epiphanii versio pene ad verbum reddita fidem addit, sic; *Igitur Athanasium fuga remeantem Alexandrinorum populus libenter excepit. Expuleruntque ecclesiis Arianos, et Athanasio septa venerabilia tradiderunt* H.T. vi. 18.

[k] ἀρειανίζον correctum in ἀρειανίζοντες ab ead. man. M.

biore medicamento purgare. Ego vero ob eas causas quas supra commemoravi, lenius vobis remedium adhibeo, sermonem scilicet et exhortationem. Quibus libentius, uti confido, parebitis: quippe qui et a prima origine, ut audio, Græci estis; et hujus nobilitatis illustrem et eximiam notam in vestris mentibus ac studiis etiamnum retinetis. Proponatur civibus meis Alexandrinis.

Atque hæc sunt ab imperatore scripta.

CAPUT IV.

Qualiter Athanasius occiso Georgio Alexandriam reversus, ecclesiam suam recuperavit.

Haud multo post, Athanasium ab exsilio reversum Alexandrinus populus libenter suscepit; et Arianos quidem ecclesiis ejecit:

Ἀρειανοῦ δόγματος, παραδιδόασι δὲ Ἀθανασίῳ τοὺς
2 εὐκτηρίους τόπους. Οἱ δὲ ἀρειανίζοντες[k] ἐν οἰκίσκοις ἀσήμοις συναγόμενοι εἰς τόπον Γεωργίου Λούκιον προχειρίζονται. ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει τὰ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἦν.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ Λουκίφερος καὶ Εὐσεβίου.

1 Ἐν δὲ δὴ τῷδε τῷ χρόνῳ Λούκιφερ καὶ Εὐσέβιος
προστάγματι τοῦ βασιλέως τῆς ἐξορίας ἀνακέκλητο·
Λούκιφερ μὲν Καράλων ἐπίσκοπος, ἥ ἐστι πόλις
Σαρδανίας, Εὐσέβιος δὲ Βρεκέλλων· πόλις δὲ αὕτη 177
τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Λιγύων, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται.
2 Ἄμφω οὖν τῶν ἄνω Θηβῶν τῆς ἐξορίας ἐπανϊόντες, συμβουλὴν ἐποιοῦντο, τίνα τρόπον τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα διαφθειρόμενον μὴ παρίδωσιν.

Athanasio vero eas tradidit. Porro autem Ariani in ædibus quibusdam vilibus et obscuris conventus agentes, in locum Georgii Lucium quemdam substituerunt. Et Alexandriæ quidem hic rerum status tunc temporis fuit.

CAPUT V.

De Lucifero et Eusebio.

Eodem tempore Lucifer et Eusebius, imperatoris jussu ab exsilio revocati sunt: quorum Lucifer quidem, Caralis quæ urbs est Sardiniæ, erat episcopus: Eusebius vero Vercellarum quæ civitas est Ligurum in Italia, ut etiam antea dixi. Ambo itaque ex superiori Thebaïde ab exsilio redeuntes, consilium inter se inierunt, quonam modo ecclesiasticis legibus subvenirent, nec eas violari impune paterentur.

ΚΕΦ. ϛ.

Ὡς[1] Λούκιφερ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος Παυλῖνον ἐχειροτόνησεν.

1 Ἐδόκει οὖν, Λουκίφερα μὲν ἐπὶ τὴν Συρίας Ἀν-
τιόχειαν παραγενέσθαι, Εὐσέβιον δὲ ἐπ' Ἀλεξάνδρειαν·
ὅπως ἂν σύνοδον ἅμα Ἀθανασίῳ ἀθροίσαντες τὰ τῆς
2 ἐκκλησίας κρατύνωσι δόγματα. Λούκιφερ μὲν οὖν
διάκονον εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον ἀποστέλλει, δι' οὗ
στέρξειν ὡμολόγει τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου τυπούμενα.
3 Αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν χωρήσας εὑρίσκει τε-
ταραγμένην τὴν ἐκκλησίαν· ἐδιχονόει γὰρ τὰ πλήθη
πρὸς ἑαυτά. Οὐ γὰρ μόνον ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις ὑπὸ
Εὐζωΐου τυγχάνουσα τὴν ἐκκλησίαν ἐχώριζεν· ἀλλὰ
γὰρ καὶ, ὡς ἤδη πρότερον ἔφην, καὶ οἱ Μελετίῳ ἀκο-
λουθήσαντες, ἐν σπουδῇ τῇ περὶ τὸν καθηγητὴν, πρὸς
τοὺς ὁμόφρονας διεκρίνοντο. καταστήσας οὖν Παυ-
λῖνον ἐπίσκοπον αὐτοῖς, αὖθις ἀπεχώρει.

[1] Ὅτι M.

CAPUT VI.

Quomodo Lucifer Antiochiæ Paulinum ordinavit.

Placuit igitur, ut Lucifer quidem Antiochiam proficisceretur; Eusebius autem Alexandriam: ut una cum Athanasio synodum congregantes, ecclesiæ dogmata confirmarent. Ac Lucifer quidem diaconum misit suo loco, per quem pollicitus est assensurum se iis quæ a synodo decreta essent. Ipse vero Antiochiam profectus, perturbatam ejus loci ecclesiam reperit. Nam populus inter se dissidebat. Non enim solum Ariana hæresis, quæ ab Euzoïo fuerat inducta, dirimebat ecclesiam: sed et ii qui Meletium sectati fuerant, ob studium atque amorem erga præceptorem suum, ut antea dixi, sejunxerant se ab iis qui in fide idem cum ipsis sentiebant. Lucifer ergo cum Paulinum illis episcopum ordinasset, inde discessit.

ΚΕΦ. Ζ. 178

Ὡς[m] Εὐσέβιος ἑνωθεὶς Ἀθανασίῳ σύνοδον ἐπισκόπων πεποιήκασιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τρανῶς τὴν Τριάδα ὁμοούσιον ἀνακηρύξαντες.

1 Εὐσέβιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, σπου-
δαιότερον ἅμα Ἀθανασίῳ συνεκρότει τὴν σύνοδον·
συνῆλθόν τε ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπίσκοποι, καὶ περὶ
πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων λόγους ἐγύμνασαν.
2 Ἔνθα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεολογήσαντες τῇ ὁμο-
ουσίῳ Τριάδι συνανελαμβάνοντο· καὶ τὸν ἐνανθρω-
πήσαντα οὐ μόνον ἔνσαρκον ἀλλὰ καὶ ἐμψυχωμένον[n]
ἀπεφήναντο, ᾗ καὶ πάλαι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀν-
3 δράσιν ἐδόκει. Οὐ γὰρ νεαράν τινα θρησκείαν ἐπι-
νοήσαντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσήγαγον, ἀλλ'[o] ἅπερ
ἐξ ἀρχῆς καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἔλεγε, καὶ
ἀποδεικτικῶς παρὰ τοῖς Χριστιανῶν σοφοῖς ἐφιλοσο-
4 φεῖτο. Οὕτω γὰρ πάντες οἱ παλαιότεροι περὶ τούτου
5 λόγον γυμνάσαντες ἔγγραφον ἡμῖν κατέλιπον. Καὶ

[m] Titulum capitis om. M. [n] ἐψυχωμένον M. [o] Ita F. M. ἀλλὰ editt.

CAPUT VII.

Qualiter Eusebius et Athanasius inter se consentientes, synodum Alexandriæ congregarunt, in qua Trinitatem consubstantialem diserte pronuntiarunt.

Eusebius vero cum venisset Alexandriam, confestim una cum Athanasio synodum convocavit. Convenerunt ergo ex diversis civitatibus episcopi: et de plurimis rebus valde necessariis inter se contulerunt. Ac sancti quidem Spiritus divinitatem illic asseruerunt, eum in consubstantiali Trinitate comprehendentes. Christum vero hominem factum, non carnem modo, sed animam etiam humanam assumpsisse pronuntiarunt; quæ quidem sententia olim fuerat ecclesiasticorum virorum. Non enim novam quamdam doctrinam a se primum excogitatam in ecclesiam invexerunt: sed ea sanxerunt quæ et ecclesiastica traditio ab initio docuerat, et Christianorum philosophi certissimis argumentis adstruxerant. Ita enim omnes antiqui qui hac de re disputarunt, suam nobis sententiam scriptis proditam reliquerunt. Irenæus

γὰρ Εἰρηναῖός τε καὶ Κλήμης, Ἀπολινάριός τε ὁ
Ἱεραπολίτης καὶ Σαραπίων ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προ-
εστὼς[p] ἐκκλησίας ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα, ἐν
τοῖς πονηθεῖσιν αὐτοῖς[q] λόγοις ὡς ὁμολογούμενον[r]
6 αὐτοῖς φάσκουσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ Βήρυλ-
λον[s] τὸν Φιλαδελφείας[t] τῆς ἐν Ἀραβίᾳ ἐπίσκοπον
γενομένη σύνοδος γράφουσα Βηρύλλῳ τὰ αὐτὰ παρα-
7 δέδωκεν. Ὠριγένης δὲ πανταχοῦ μὲν ἐν τοῖς φερο-
μένοις αὐτοῦ βιβλίοις ἔμψυχον τὸν ἐνανθρωπήσαντα
8 οἶδεν. Ἰδικῶς δὲ ὁ εἰς τὴν Γένεσιν αὐτῷ πεπονημένος
ἔνατος[u] τόμος τὸ περὶ τούτου μυστήριον ἐφανέρωσεν,
ἔνθα Ἀδὰμ μὲν τὸν Χριστὸν, Εὔαν δὲ τὴν ἐκκλησίαν
9 εἶναι πλατύτερον κατεσκεύασε. Μάρτυρες τούτων[x]
ἀξιόπιστοι ὅ τε ἱερὸς Πάμφιλος καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ χρη-
10 ματίζων Εὐσέβιος. Ἄμφω γὰρ κοινῇ τὸν Ὠριγένους
παρατιθέμενοι βίον, καὶ πρὸς τοὺς ἐκ προλήψεως

[p] *προστὰς* e corr. M.
[q] *αὐτοῦ* e corr. M.
[r] *ὡς ὁμοούσιον* (e corr.) *αὐτοῖς* M. *ἅτε δὴ αὐτοῖς ὁμοούσιον* Niceph. x. 14. *animatum eum qui inhumanatus est, in suis sermonibus sunt professi* Epiphan. vi. 20. "Nicephor. *ὁμοούσιον*, seu quod in exemplari suo ita legerat, seu quod vocem *ὁμολογούμενον* ita interpretandam censebat." VALESIUS.
[s] Nihil variant F. M. C. *Κύριλλον* editt. ante Valesium. Vid. Annot.
[t] Ita F. *φιλαδελφίας* ceteri.
[u] Ita F. *ἔννατος* ceteri.
[x] *τούτου* e corr. ejusd. man. M.

certe et Clemens, et Apollinaris Hierapolitanus, et Serapion Antiochenæ urbis episcopus, Christum qui homo factus est, anima præditum fuisse, velut rem communi omnium consensu receptam suis in libris asserunt. Quin et synodus quæ propter Beryllum Philadelphiæ in Arabia episcopum facta est, scribens ad eumdem Beryllum eadem tradidit. Origenes quoque in omnibus libris suis, Christum hominem factum anima præditum esse agnoscit. Sed specialiter in nono tomo commentariorum quos scripsit in Genesim, hujus rei sacramentum exponit: quo loco Adamum quidem Christi, Evam autem ecclesiæ typum gerere pluribus verbis asseruit. Hujus rei testes sunt locupletissimi S. Pamphilus, et qui ab illo cognomen traxit Eusebius. Ambo enim cum simul juncti vitam Origenis conscriberent, et iis qui ex anticipata quadam

ἀπεχθανομένους πρὸς τὸν ἄνδρα ἀπαντῶντες, ἐν-
δόξοις[y] βιβλίοις ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιούμενοι,
οὐ πρῶτον Ὠριγένην ἐπὶ ταύτην τὴν πραγματείαν
ἐλθεῖν φασὶν, ἀλλὰ την τῆς ἐκκλησίας μυστικὴν
11 ἑρμηνεῦσαι παράδοσιν. Κἀκεῖνοι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀλε-
ξανδρείᾳ[z] συνόδῳ παρόντες οὐκ ἀβασάνιστον εἴασαν,
12 φημὶ δὴ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως. Ὅσιος 179
γὰρ ὁ Κοδρούβης[a] τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ ἐπίσκοπος, οὗ
καὶ ἔμπροσθεν πεποιήμεθα μνήμην, ὑπὸ τοῦ βασι-
λέως Κωνσταντίνου εἰς τὸ κατασβέσαι τὴν τότε ὑπὸ
τοῦ Ἀρείου γενομένην ταραχὴν προαποσταλεὶς, τὸ
Σαβελλίου τοῦ Λίβυος ἐκβαλεῖν δόγμα προθυμού-
μενος τὴν περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως πεποίηται
ζήτησιν, ἥτις καὶ αὐτὴ ἑτέρας ἐρεσχελίας ὑπόθεσις
13 γέγονεν. Ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐπιγενομένη
σύνοδος τὴν περὶ[b] τούτου ζήτησιν οὐδὲ λόγου ἠξί-
ωσεν· ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτά τινες περὶ[c] τούτου ἐρεσχε-
λεῖν ἤθελον, διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ περὶ

[y] *ἐν διαφόροις β.* e corr. M.
[z] *ἀλεξανδρείας* M.
[a] *κουδρούβης* M.
[b] Ita M. et Nicephorus, qui hic ipsa verba Socratis referre videtur. *περὶ τὴν τούτου* editt. quæ Valesius jamdudum transponenda esse conjecerat.
[c] *περὶ τούτου τινὲς* F. M.

opinione eum aversabantur, responderent, in præclaris illis libris quos pro ejus defensione elucubrarunt, Origenem non primum in hoc argumento versatum esse dicunt; sed mysticam ecclesiæ traditionem esse interpretatum. Ceterum episcopi qui in Alexandrino concilio aderant, hanc præterea quæstionem diligenter examinarunt, de substantia scilicet et hypostasi. Etenim Hosius Cordubæ Hispaniarum urbis episcopus, cujus etiam antea mentionem fecimus, cum ab imperatore Constantino ad hoc missus esset, ut excitatum ab Ario tumultum extingueret; dum Sabellii Libyensis dogma studet evertere, de substantia deque hypostasi quæstionem agitavit: quæ quidem quæstio alteri contentioni materiam præbuit. Verum Nicæna synodus quæ paulo postea congregata est, de hac quæstione ne verbum quidem fecit. Sed quoniam nonnulli postea hac de re contendere cœperunt, idcirco in hac synodo hæc de substantia deque hypostasi definita sunt:

14 οὐσίας τε καὶ ὑποστάσεως τάδε ἀπεφήναντο. Οὐκ
ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν ταύταις χρῆσθαι ταῖς λέξεσιν·
οὐσίαν μὲν γὰρ μηδὲ ὠνομάσθαι ὑπὸ τῶν ἱερῶν
γραμμάτων· τῷ δὲ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι κατα-
χρήσασθαι τὸν ἀπόστολον τῇ τῶν δογμάτων ἀνάγκῃ.
15 Καθ' ἕτερον δὲ λόγον προσπαραλαμβάνειν τὰς λέξεις
ἐδογμάτισαν, ὅτ' ἂν τὴν Σαβελλίου δόξαν ἐκβάλ-
λωσιν, ἵνα μὴ στενώσει[d] τῶν λέξεων, ὡς ἓν πρᾶγμα
τριώνυμον νομίζωμεν, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὀνομαζο-
μένων[e] περὶ τῆς Τριάδος ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῖτο.
16 Ταῦτα μὲν τότε ἡ σύνοδος. ἃ δὲ ἡμεῖς περὶ οὐσίας
καὶ ὑποστάσεως ἴσμεν οὐδὲν κωλύει διὰ βραχέων
17 εἰπεῖν. Οἱ τὴν Ἑλληνικὴν[f] παρ' Ἕλλησι σοφίαν
ἐκθέμενοι τὴν μὲν οὐσίαν πολλαχῶς ὡρίσαντο· ὑπο-
18 στάσεως δὲ οὐδ' ἡντιναοῦν μνήμην πεποίηνται. Εἰ-
ρηναῖος δὲ ὁ γραμματικὸς ἐν τῷ κατὰ στοιχεῖον
Ἀττικιστῇ καὶ βάρβαρον ἀποκαλεῖ τὴν λέξιν· μηδὲ
19 γὰρ παρά τισι τῶν παλαιῶν εἰρῆσθαι. Εἰ δέ που

[d] τῇ στενώσει M.

[e] Nihil variant F.M.C. ὀνομάτων editt. ante Valesium. Vid. Annot.

[f] Ἑλληνικὴν παρ' Ἕλλησι. "Alterutrum hic supervacuum est. Niceph. omisit τὴν Ἑλληνικὴν. Epiphan. eam solam retinuit." VALESIUS.

Eas scilicet voces de Deo usurpandas non esse. Nam substantiæ quidem vocabulum in sacris literis nusquam reperiri: hypostaseos autem nomine abusum esse apostolum ob dogmatum necessitatem. Alia autem ratione has voces admittendas esse decreverunt, tunc videlicet cum opinionem refutant Sabellii, ne verborum inopia, Trinitatem rem unam esse putaremus triplici nomine appellatam, sed ut potius unumquemque eorum qui nominantur in Trinitate, Deum in propria persona esse credamus. Et hæc quidem tunc a synodo sunt decreta. Quid autem nos de substantia deque hypostasi didicerimus, nihil vetat quominus hic breviter exponamus. Qui Græcam inter Græcos philosophiam tradiderunt, substantiam quidem pluribus modis definierunt: hypostaseos vero nullam prorsus mentionem fecere. Irenæus quidem grammaticus in lexico per ordinem literarum digesto, quod Atticistes inscribitur, hanc vocem barbaram esse affirmat. Neque enim apud

καὶ ηὕρηται, μὴ ταῦτα σημαίνειν, ἐφ' ὧν νῦν παρα-
λαμβάνεται· παρὰ μὲν γὰρ Σοφοκλεῖ ἐν Φοίνικι[g]
ἐνέδραν σημαίνειν τὴν ὑπόστασιν· παρὰ δὲ Μενάν-
δρῳ τὰ καρυκεύματα, ὡς εἴτις λέγοι τὴν ἐν τῷ πίθῳ
20 τοῦ οἴνου τρύγα ὑπόστασιν. Ἰστέον μέντοι ὅτι εἰ
καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι τὴν λέξιν παρέλιπον, ἀλλ'
ὅμως οἱ νεώτεροι τῶν φιλοσόφων συνεχῶς ἀντὶ τῆς
21 οὐσίας, τῇ λέξει τῆς ὑποστάσεως ἀπεχρήσαντο. Οὐ-
σίας δὲ τὸν ὅρον, ὡς[h] ἔφαμεν, διαφόρως ἀποδεδώ-
κασιν· εἰ δὲ ὅρῳ ἡ οὐσία περιλαμβάνεται, πῶς ἐπὶ
Θεοῦ τοῦ μὴ δυναμένου περιληφθῆναι, κυρίως τῇ
22 λέξει χρησαίμεθα; Εὐάγριος δὲ ἐν τῷ Μοναχικῷ
προπετῶς μὲν καὶ ἀπερισκέπτως θεολογεῖν ἀποσυμ-
βουλεύει· ὁρίζεσθαι δὲ ὡς ἁπλοῦν τὸ Θεῖον πάντη
ἀπαγορεύει· τῶν γὰρ συνθέτων εἶναι τοὺς ὅρους
23 φησίν. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν διδάσκει·
πᾶσα πρότασις, φησὶν, ἢ γένος ἔχει κατηγορούμενον,
ἢ εἶδος, ἢ διαφορὰν, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς, ἢ τὸ ἐκ

[g] φοινίκη F. M. Niceph. x. 15.

[h] ὡς ἔφαμεν τὸν ὅρον F. οὐσία δε ὡς ἔφαμεν τὸν ὅρον M.

quemquam veterum scriptorum eam reperiri: ac sicubi fortasse reperiatur, non eo sensu quo nunc sumitur, usurpari. Etenim apud Sophoclem in tragœdia Phœnice ea vox insidias significat. Apud Menandrum vero condimenta: perinde ac si quis fæcem vini in dolio subsidentem appellet ὑπόστασιν. Verum licet ab antiquioribus philosophis hæc vox usurpata non fuerit, sciendum est tamen recentiores ea frequenter usos fuisse pro substantiæ vocabulo. Substantiam porro variis modis definierunt. Quod si substantia definitione circumscribitur, quomodo hac dictione proprie uti poterimus in Deo, qui comprehendi non potest? Evagrius quidem in libro quem Monachicum inscripsit, monet ne de Deo temere et inconsiderate disseramus. Divinitatem vero definire prorsus vetat, utpote rem simplicissimam. Definitiones enim rerum compositarum esse dicit. Idem quoque his utitur verbis. Omnis propositio, aut genus habet quod prædicatur, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidens, aut quod compositum est ex istis. At in sancta Trinitate nihil horum reperiri potest.

τούτων συγκείμενον· οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος
τῶν εἰρημένων ἔστι λαβεῖν· σιωπῇ προσκυνείσθω
24 τὸ ἄρρητον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Εὐάγριος, περὶ οὗ
εἰς ὕστερον ἐροῦμεν. ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει
δοκοῦμεν ταῦτα εἰρηκέναι, ἀλλ' ὡς χρησίμων τῇ
ὑποθέσει τῆς ἱστορίας ἐμνημονεύσαμεν.

ΚΕΦ. Η.

Ἐκ[i] τοῦ ἀπολογητικοῦ Ἀθανασίου περὶ τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς.

1 Ἀθανάσιος δὲ καὶ τὸν περὶ τῆς φυγῆς ἀπολο-
γητικὸν λόγον πάλαι πεπονημένον αὐτῷ ἐπὶ τῶν
2 παρόντων τότε διεξῆλθεν. Οὗ μέρη τὰ χρήσιμα
καὶ ἐπωφελῆ ἐνταῦθα προσγράφων, τὸν ὅλον λόγον
πολύστιχον ὄντα ζητεῖν καὶ ἀναγινώσκειν τοῖς φι-
λοπόνοις ἀνῆκα.
3 Ἰδοὺ ταῦτα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα· ταῦτα δρῶντες
καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ' οἷς πρότερον καθ' ἡμῶν ἐτύρευσαν[k]
κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν ἐκφυγεῖν δυνηθέντας αὐ-

[i] Titulum capitis om. M.
[k] Ita F.M.C. Athan. Benedict. v. 1. p. 324. Niceph. x. 16. *mala sunt machinati* Epiphan. vi. 22. probavit Valesius, sed non correxit vulgatum textum. *ἐτυράννευσαν* editt.

Quod igitur verbis explicari non potest, silentio adoretur. Hæc Evagrius, de quo quidem infra dicturi sumus. Nos vero, licet quasi excursu quodam a proposito sermone digredientes hæc dixisse videamur, tamen tanquam instituto nostro utilia hic retulimus.

CAPUT VIII.

Ex Athanasii apologetico de fuga sua.

Eodem tempore Athanasius librum apologeticum quem pro fugæ suæ defensione jamdudum composuerat, coram familiaribus recitavit. Ex quo loca quædam quæ utilia mihi videntur ac fructuosa, hic apponam. Integrum autem librum, quia prolixior est, studiosis inquirendum ac perlegendum relinquo.

Hæc sunt, inquit, impiorum hominum facinora. Ista cum agant, nec erubescant ob ea mala quæ contra nos antea machinati sunt, nunc præterea accusant, quod cruentas ipsorum manus effugere

τῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας· μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς,
4 ὅτι μὴ καὶ ἐκποδὼν τέλεον πεποιήκασι. Καὶ λοιπὸν
προφασίζονται δειλίαν ὀνειδίζοντες[l], ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ
τοῦτο γογγύζοντες εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὴν
5 μέμψιν. Εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖρον
τὸ διώκειν· ὁ μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, κρύπτεται· 181
6 ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι· Καὶ τὸ μὲν φεύγειν γέ-
γραπται· ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι παραβαίνει[m] νόμον, καὶ
7 μᾶλλον αὐτὸς τὴν πρόφασιν τοῦ φεύγειν[n] παρέχει. Εἴ-
περ οὖν τὴν φυγὴν ὀνειδίζουσιν, ἐντρεπέτωσαν πλέον
ἑαυτοὺς οἱ[o] διώκοντες· πανέσθωσαν ἐπιβουλεύοντες· καὶ
8 παύονται[p] καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. Ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας
πονηρίας οὐ παύονται· τοῦ δὲ καταλαβεῖν[q] ἕνεκα πάντα
πράττουσιν· εἰδότες[r] ὅτι τῶν διωκομένων ἡ φυγὴ μέγας
9 ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν διωκόντων. Οὐδεὶς γὰρ τὸν πρᾶον
καὶ[s] φιλάνθρωπον φεύγει, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἄγριον καὶ
πονηρὸν ὄντα τὸν τρόπον· πᾶς γὰρ[t] κατώδυνος καὶ ὑπό-
χρεως ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοὺλ ἔφευγε, πρὸς δὲ τὸν Δαβὶδ

[l] *ὀνειδίζειν* Athan.
[m] Ita F. M. Niceph. Athan. *τὸν νόμον* editt.
[n] *ψέγειν* Niceph. perperam.
[o] *ἑαυτοὺς διώκοντας· πανέσθωσαν γὰρ* Athan.
[p] *παύσονται* Niceph. Athan.
[q] Ita Niceph. Athan. (nisi quod *καθαλαβεῖν* mendo typographico ed. Bened.) *comprehendere* Epiphan. *καταβαλεῖν* ceteri et editt.
[r] *οὐκ εἰδότες* Athan. *scientes* Epiphan.
[s] *τὸν φιλ.* Athan.
[t] *γοῦν* Athan.

valuimus. Immo potius moleste ferunt, quod nos e medio non sustulerint. Denique vana quædam prætexentes, ignaviam nobis exprobrant: ignari se, dum ista garriunt, crimen in seipsos retorquere. Nam si malum est fugere, multo pejus est persequi. Ille enim abdit se ne occidatur: hic persequitur ut occidat. Et fugiendum quidem esse Scriptura docet. Qui autem persequitur ut occidat, legem violat, et fugiendi causam ipse aliis præbet. Si ergo fugam exprobrant, erubescant potius ipsi qui persequuntur. Cessent ab insidiis, et statim fugere desistent hi qui fugiunt. Verum illi malitiæ quidem suæ nullum finem faciunt. Ut autem comprehendant, omnia moliuntur: quippe qui probe sciant, fugam eorum quos persequuntur, gravissimum probrum afferre persequentibus. Nemo enim mansuetum hominem ac benignum fugit, sed ferocem et malignum. Atque idcirco, quotquot mœsti erant

10 κατέφευγε. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐ-
τοὺς[u] ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν
11 τῆς ἑαυτῶν πονηρίας τὸν ἔλεγχον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ
δοκοῦσιν τυφλώττειν οἱ[x] πλανώμενοι· ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ
πρόδηλος, τοσούτῳ πλέον[y] ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γιγνομένη παρ'
αὐτῶν ἀναίρεσις καὶ[z] ἐξορία προφανεστέρα[a] γενήσεται.
12 Ἄν τε γὰρ ἀποκτείνωσιν, ὁ θάνατος μεῖζον ἠχήσει κατ'
αὐτῶν· ἄν τε πάλιν ἐξορίσωσι, πανταχοῦ καθ' ἑαυτῶν
13 αὐτοὶ μνημεῖα τῆς παρανομίας ἐξαποστέλλουσιν. Εἰ μὲν
οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τούτοις συν-
εχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς.
14 Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διὰ τοῦτο καὶ
διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦντες ἀνελεῖν οὐχ' ὁρῶσιν
ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν[b].

15 Εἰ γὰρ λοιδοροῦσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ζη-
τούντων ἀνελεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ

[u] Ita M. Niceph. Athan. *qui abscondunt se* Epiphan. αὐτοῖς ceteri.

[x] οἱ om. M. Niceph. τυφλώττειν ἀεὶ πλ. Athan.

[y] καὶ πλέον Athan.

[z] ἢ καὶ Athan.

[a] περιφανεστέρα M. Niceph.

[b] Post ἀσέβειαν una fere pagina Athanasii omissa est a Socrate ante illud εἰ γὰρ. Pergit tamen Nicephorus, neque lacunam hanc, neque alias duas quæ sequuntur infra, animadvertit. Unde constat Nicephorum Socratis, non Athanasii, codices expilasse; itaque testem eum esse posse, siquando de textu genuino ipsius Socratis quæratur.

etære alieno oppressi, a Saule quidem fugiebant: ad Davidem autem se conferebant. Quamobrem isti, eos qui se occultant, interficere nituntur, ne sint qui improbitatem ipsorum possint convincere. Verum cum ubique cæcutiant, hic quoque occæcati mihi videntur. Quanto enim manifestior est fuga, tanto magis cædes per insidias eorum patratæ, et exsilia manifesta omnibus fient. Nam sive occiderint, mors contra ipsos clarius personabit. Sive in exsilium miserint, injustitiæ suæ monumenta contra seipsos ubique statuunt. Quod si sana mente præditi essent, sese in his constringi viderent, et in suis consiliis impingere. Sed quoniam mente capti sunt, ob eam causam alios persequendo ipsi raptantur; et dum alios quærunt ad necem, suam ipsi impietatem non vident.

Nam si vituperant eos qui sese, dum ad necem quæruntur, occultant; et calumniantur eos qui vitant persecutores; quid,

τῶν διωκόντων, τί ποιήσουσιν ὁρῶντες τὸν μὲν Ἰακὼβ
φεύγοντα τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ[c], τὸν δὲ Μωϋσῆν[d] εἰς
16 Μαδιὰν[e] ἀναχωροῦντα διὰ τὸν φόβον τοῦ Φαραώ; Τί
δὲ τοιαῦτα φλυαροῦντες ἀπολογήσονται τῷ Δαβὶδ φεύ-
γοντι τὸν Σαοὺλ ἀπὸ[f] τῆς οἰκίας ἀποστείλαντα[g] αὐτὸν
ἀναιρεθῆναι, καὶ κρυπτομένῳ μὲν αὐτῷ[h] ἐν τῷ σπηλαίῳ,
καὶ ἀλλοιοῦντι[i] τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως οὗ[k] παρέλθῃ
17 τὸν Ἀβιμέλεχ, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίνῃ; Τί δ' ἂν εἴ-
ποιεν οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, τὸν[l] μέγαν Ἠλίαν
ὁρῶντες ἐκικαλούμενον μὲν τὸν Θεὸν, καὶ νεκρὸν ἐγεί-
ροντα[m], κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχαὰβ[n], καὶ φεύγοντα
διὰ τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ; τότε γὰρ ζητούμενοι οἱ[o]
υἱοὶ τῶν προφητῶν ἐκρύπτοντο, λανθάνοντες ἐν τοῖς σπη-
18 λαίοις παρὰ[p] τῷ Ἀβδίᾳ. Ἢ τούτοις μὲν ὡς παλαιοῖς

[c] Ita F.M.C. Niceph. Athan. p. 326. Ἰσαῦ editt.

[d] Μωσῆν, hic et alibi, Athan.

[e] Ita Niceph. Μαδίαν Vales. Μηδείαν Stephan. Genev. Μαδίαμ Athan.

[f] ἐπὶ τῆς Niceph. *qui in domum misit* Epiphan.

[g] Ita M. Niceph. ἀποστείλαντι F. Stephan. Genev. "Emendavi ἀποστείλαντα, ut legitur apud Nicephorum. In Athan. ὅτε ἀπέστειλεν αὐτὸν. Vulgat. tuetur Epiphanius, nisi quod ἐπὶ τὴν οἰκίαν videtur legisse." VALESIUS.

[h] τούτου prim. man. τοῦτον corr. M. τοῦτον Niceph. ἑαυτὸν Athan.

[i] ἀλλοιοῦντι δὲ (καὶ om.) M. Niceph. Athan.

[k] ἕως ἂν Athan.

[l] βλέποντες τὸν μέγαν Ἡ. Athan.

[m] Ita F. M. Niceph. ἐγείραντα editt. et Athan.

[n] Ita F.M.C. Niceph. Athan. Ἀχαὰμ editt.

[o] Ita F. M. Niceph Genev. καὶ οἱ Vales. Athan. ζητούμενοι υἱοὶ Stephan.

[p] διὰ τοῦ Ἀ. Athan. *apud Abdiam* Epiphan.

quæso facturi sunt cum viderint Jacobum quidem fugientem fratrem suum Esau: Moysem vero metu Pharaonis ad Madianitarum regionem se recipientem? Quid autem garruli isti responsuri sunt Davidi, qui fugit Saulem, cum ille percussores e domo sua submisisset ad ipsum interficiendum; et se quidem abdidit in spelunca: vultum autem suum immutavit, quoad præteriisset Abimelech, et insidias evitasset? Aut quid isti qui temere quidvis effutiunt, dicturi sunt cum viderint magnum illum Eliam, qui Deum invocabat et mortuum suscitabat, metu Achabi sese occultare, et ob minas Jezabel fugam arripere? Quo quidem tempore etiam filii prophetarum qui quærebantur ad necem, absconderunt se, in speluncis latentes apud Abdiam. An ista quidem

οὐκ[q] ἐνέτυχον, τῶν δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον οὐδεμίαν μνήμην
ἔχουσι· καὶ γὰρ καὶ[r] οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν
Ἰουδαίων ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι· καὶ ὁ Παῦλος ἐν Δα- 182
μασκῷ παρὰ τοῦ ἐθνάρχου ζητούμενος, ἀπὸ τοῦ τείχους
ἐν σαργάνῃ κεχάλασται, καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς
19 χεῖρας. Τῆς τοίνυν γραφῆς τοιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν
ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν προπετείας ἐξευ-
20 ρεῖν δυνήσονται; Ἄν τε γὰρ δειλίαν ὀνειδίσωσι, κατ' αὐτῶν
ὡς[s] μαινομένων τὸ τόλμημα· κἂν[t] τε ὡς παρὰ τὸ βού-
λημα τοῦ Θεοῦ ποιοῦντας αὐτοὺς διαβάλλουσιν[u], οὐκ
21 εἰδότες εἰσὶ παντελῶς τὰς γραφάς. Ἐν μὲν γὰρ τῷ
νόμῳ πρόσταξις ἦν, ἐκταγῆναι[x] καὶ πόλεις φυγαδευτηρίους[y],
ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον ὅπως δήποτε δύ-
22 νασθαι διασώζεσθαι. Ἐπὶ δὲ συντελείᾳ τῶν αἰώνων παρα-
γενόμενος αὐτὸς ὁ τῷ Μωϋσεῖ[z] λαλήσας Λόγος τοῦ πατρὸς
πάλιν ἐντολὴν ταύτην δίδωσι, λέγων, Ὅταν δὲ[a] διώκωσιν

[q] οὐκ om. Niceph.
[r] γὰρ οἱ Niceph.
[s] ὡς om. Athan. *Contra semetipsos tanquam vesani loquuntur* Epiphan.
[t] ἂν δὲ καὶ Athan.
[u] διαβάλλωσιν Athan. Tum ὡ̈ς (sic) οὐκ M.
[x] κτισθῆναι e corr. M. Niceph. *ut deputarentur* Epiphan. διαστελεῖτε vox est quam habet Vers. Septuag. Num. xxxv. 11.
[y] φυγαδευτηρίων Athan.
[z] Ita F. M. Niceph. Μωϋσῇ Vales.
[a] δὲ om. Niceph. ὅτ' ἂν, hic et mox infra, F. M.

tanquam vetera minime legerunt? Eorum vero quæ sunt in evangelio non meminerunt. Nam et discipuli metu Judæorum, fuga et latebris salutem sibi quæsierunt: et Paulus in urbe Damasco cum ab ethnarcha perquireretur, de muro in sporta demissus, quærentis manus effugit. Cum igitur sacra scriptura de sanctis ista commemoret, quam excusationem temeritatis suæ comminisci poterunt? Nam si timiditatem exprobrant, contra seipsos tanquam insani loquuntur. Sin contra Dei voluntatem id illos facere calumniantur, prorsus ignari sunt sacrarum literarum. In lege enim mandatum erat, ut civitates constituerentur perfugii, quo scilicet ii qui ad necem quærebantur; quoquo modo possent evadere. In fine autem sæculorum, cum ipse patris Sermo qui Moysi ante locutus fuerat, venisset in terras, rursus hoc mandatum dedit dicens: Cum persecuti vos fuerint, ex hac civitate fugite in aliam. Et aliquanto post: Cum ergo videritis abominationem desolationis quæ prædicta est a Daniele propheta,

ὑμᾶς ἐκ[b] τῆς πόλεως ταύτης φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν.
23 Καὶ μετ' ὀλίγα φησίν, Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς
ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν
τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ
φευγέτωσαν εἰς[c] τὰ ὄρη· ὁ ἐπὶ[d] τοῦ δώματος μὴ κατα-
βήτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ
24 ἐπιστρεψάτω ἆραι[e] τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. Ταῦτα γὰρ εἰδότες
οἱ ἅγιοι τοιαύτην εἶχον τῆς[f] πολιτείας ἀγωγήν· ἃ γὰρ
νῦν προσέταξεν ὁ Κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου
25 παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει. Καί ἐστιν οὗτος ὅρος
ἀνθρώποις εἰς τελειότητα φέρων, ὃ δ' ἂν ὁ Θεὸς προ-
26 στάξῃ, τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος,
δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, κατηξίωσε ζητούμενος ὡς
ἡμεῖς κρυβῆναι, καὶ πάλιν διωκόμενος φεύγειν, καὶ τὴν
27 ἐπιβουλὴν ἐκκλῖναι. Ἔπρεπε[g] γὰρ αὐτόν, ὡς ἐκ τοῦ
πεινῆν καὶ διψῆν, καὶ τοῦτο παθεῖν, οὕτω καὶ[h] ἐκ τούτου
28 δεικνύειν ἑαυτὸν ἐνανθρωπήσαντα. Ἐξ ἀρχῆς μὲν ἅμα τῷ

[b] ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Athan. et Matth. x. 23. *In hac civitate* Epiphan.
[c] ἐπὶ τὰ Athan. et Matth. xxiv. 16.
[d] ἐκ τοῦ F. M. Niceph. Stephan. Genev. tacite ex Athan. et Matth. emendavit Valesius, *in tecto* Epiphan.
[e] ἐπιστρ. ὀπίσω Athan. et Matth.
[f] τὴν τῆς Athan.
[g] ἐπέτρεπε F.M. Niceph. Stephan. Genev. tacite ex Athan. emendavit Vales. *decebat* Epiphanius, quem hic sequi, postulante loci sensu, malui.
[h] οὕτως δὲ καὶ ἐκ τοῦ κρύπτεσθαι καὶ φεύγειν, δεικνύειν ἑαυτὸν φοροῦντα σάρκα καὶ γενόμενον ἄνθρωπον. Ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ἅμα Athan.

stantem in loco sancto: qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes. Qui in tecto est, ne descendat, ut tollat aliquid de domo sua. Qui est in agro, non revertatur ut tollat vestimenta sua. Cum hæc scirent sancti, hujusmodi vivendi rationem inierunt. Etenim quæ tunc præcepit Dominus, ante corporalem præsentiam suam jam locutus fuerat in sanctis. Et hæc est universis hominibus regula, ad perfectionem ducens: ut scilicet quodcumque Deus præceperit, illud faciamus. Hanc ob causam ipse Dei Sermo propter nos homo factus, cum quæreretur, perinde ac nos, occultare se dignatus est, et cum persecutionem iterum pateretur, fugere et insidias declinare. Decebat enim, ut quemadmodum esuriendo, sitiendo atque patiendo, sic etiam ista ratione hominem se factum ostenderet. Ab initio

γενέσθαι ἄνθρωπος, ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου
ἐνετείλατο τῷ Ἰωσὴφ, Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον
καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει
29 γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Καὶ ἀπο-
θανόντος δὲ Ἡρώδου, φαίνεται δι' Ἀρχέλαον τὸν υἱὸν
30 αὐτοῦ ἀναχωρῶν εἰς τὴν Ναζαρέτ. Ὅτε δὲ λοιπὸν καὶ
Θεὸν ἑαυτὸν[i] ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ,
οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἐξελθόντες συμβούλιον ἐποίουν[k] κατ'
αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ὁ δὲ Ἰησοῦς γνοὺς
31 ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν Λάζαρον ἤ-
γειρεν ἐκ νεκρῶν, Ἀπ' ἐκείνης, φησὶ, τῆς ἡμέρας ἐβουλεύ-
σαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν· ὁ οὖν Ἰησοῦς οὐκέτι
παρρησίᾳ περιεπάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ἀπῆλθεν
32 ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου. Εἶτα λέγοντος
τοῦ Σωτῆρος, Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν
Ἰουδαῖοι ἔλαβον[l] λίθους ἵνα βάλωσιν[m] ἐπ' αὐτόν· ὁ δὲ
Ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ· καὶ διελθὼν διὰ
33 μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο καὶ παρῆγεν οὕτως. Ἆρα ταῦτα
βλέποντες μᾶλλον δὲ κατανοοῦντες[n], ἐπεὶ μὴ βλέπουσι 183

[i] αὐτὸν M.
[k] ἔλαβον Athan. *fecerunt* Epiphan.
[l] ἦραν Athan. et Joann. viii. 59.
[m] βάλλωσιν Niceph.
[n] "Athan. δὲ κἂν ἀκούοντες, ἐπεὶ μὴ βλέπουσι, πῶς κατὰ τὸ γεγραμμένον οὐ θελήσουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι &c. Quam scripturam secutus est Epiphan. Schol." VALESIUS. Tum γεγραμμένον θέλουσι M.

enim, simul atque homo factus fuerat, ipse adhuc puer per angelum mandavit Josepho: Surgens accipe puerum cum matre ejus et fuge in Ægyptum: futurum est enim ut Herodes quærat animam pueri. Mortuo autem Herode, metu Archelai eum Nazareth secedentem videmus. Posthæc cum seipsum Deum ostenderet, et aridam manum sanitati restitueret, Pharisæi quidem egressi, consilium adversus ipsum inierunt, ut eum interimerent. Jesus autem re cognita, inde discessit. Sed et cum Lazarum a mortuis excitavit: ab illa, inquit, die consilium cœperunt ut eum occiderent. Jesus ergo non amplius palam ambulabat inter Judæos, sed abiit inde in regionem quæ vicina est solitudini. Deinde cum dixisset Servator: Antequam Abraham fieret, ego sum; Judæi quidem sumpsere lapides ut in eum conjicerent. Jesus autem occultavit se, et egressus est e templo, et transiens per medium illorum abiit, atque ita evasit. Hæc illi cum videant, aut potius

κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐ θέλουσι γενέσθαι πυρίκαυστοι,
ὅτι ἐναντία ὧν ὁ Κύριος ποιεῖ καὶ διδάσκει, βουλεύονται
34 καὶ φθέγγονται; Καὶ γὰρ ὅτε Ἰωάννης μεμαρτύρηκε, καὶ
οἱ μαθηταὶ τὸ σῶμα ἔθαψαν, ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώ-
35 ρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν. Ὁ
μὲν οὖν[o] Κύριος ἐποίει ταῦτα, καὶ οὕτως ἐδίδασκεν. εἴθε
δὲ οὗτοι κἂν οὕτως αἰσχυνθῶσι, καὶ μέχρι τῶν ἀνθρώπων
στήσωσιν ἑαυτῶν τὴν προπέτειαν, καὶ μὴ πλέον μανέντες[p]
ἐγκαλέσωσι καὶ τῷ Σωτῆρι δειλίαν, ἅπαξ κατ' αὐτοῦ
36 βλασφημεῖν μελετήσαντες. Ἀλλ' οὔτε μαινομένων αὐτῶν
τις ἀνέξεται. μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες
37 ἐλεγχθήσονται. Ἔστι γὰρ ἡ πρόφασις τῆς τοιαύτης
ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὔλογος καὶ ἀληθής· ἣν ἐπὶ μὲν[q]
τοῦ Σωτῆρος οἱ εὐαγγελισταὶ κειμένην[r] ἀπεμνημόνευσαν·
δεῖ δὲ ἡμᾶς ἐκ[s] τούτου ἐπὶ πάντων τῶν ἁγίων τὴν αὐτὴν
38 λογίζεσθαι. Ἃ γὰρ ἐπὶ[t] τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπίνως γέ-
γραπται, ταῦτα τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρε-
σθαι προσήκει. τὰ[u] γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἀνεδέξατο, καὶ

[o] οὖν om. Niceph.
[p] ἐμμανέντες Niceph.
[q] μὲν om. Niceph. Athan.
[r] κειμένην οἱ Εὐ. Athan.
[s] ἐκ τούτων ἡμᾶς Niceph. Tum καὶ ἐπὶ Athan.
[t] περὶ Athan. *de* Epiphan.
[u] τὸ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἐφόρεσε σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἀνεδείκνυτο ἣν ὁ Ἰω. Athan. ἀνεδείκνυτο quoque Niceph. *Quæ nostra sunt ille suscepit, et passiones nostræ infirmitatis ostendit* Epiphan.

audiant; neque enim vident; nonne juxta id quod scriptum est, igne comburendi suut, eo quod contraria iis quæ Dominus fecit et docuit, ipsi et moliuntur et dicunt? Denique cum Joannes martyrium pertulisset, et corpus ejus a discipulis sepultum esset, Jesus hoc audito ascendens in navem, secessit in locum desertum. Et Dominus quidem ita fecit et docuit. Isti vero utinam vel sic erubescerent, et adversus homines tantum temeritatem suam exercerent, nec ulterius insania progressi, Domino ipsi timiditatem exprobrarent, semel edocti contra illum impie loqui. Verum eos insanientes nemo unquam feret. Immo potius ignari evangeliorum ab omnibus convincentur. Est enim hujusmodi secessus ac fugæ rationi consentanea ac verissima causa: quam in Servatore quidem extitisse Evangelistæ commemorarunt. Nos vero ex eo conjicere debemus, eamdem quoque fuisse in omnibus sanctis. Quippe illa quæ humano more de Servatore nostro dicta sunt,

39 τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας πάθη ἐνεδείκνυτο. Ἅπερ ὁ
Ἰωάννης ἔγραφεν[x] οὕτως· Ἐζήτουν οὖν[y] αὐτὸν πιάσαι, καὶ
οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς[z] χεῖρας, ὅτι οὔπω ἐληλύθει
40 ἡ ὥρα αὐτοῦ. Καὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ[a] ταύτην ἐλθεῖν,
ἔλεγεν αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, Οὔπω ἧλθεν[b] ἡ ὥρα μου.
τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, Ὁ ἐμὸς καιρὸς οὔπω
41 πάρεστι. Πάλιν τε ἐλθόντος τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μα-
θηταῖς, Καθεύδετε[c] λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοῦ γὰρ
ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται[d]
εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν[e].
42 Οὔτε δὲ[f] πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν ἥφιεν ἑαυτὸν
κρατεῖσθαι· οὔτε τοῦ καιροῦ παρόντος ἐκρύπτετο· ἀλλὰ
καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν[g].
43 Οὕτω[h] καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς
διωγμοῖς ἐφύλαττον· καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ
λανθάνοντες ἐκαρτέρουν· εὑρισκόμενοι δὲ ἐμαρτύρουν.

[x] ἔγραψεν Athan.
[y] οὖν om. Athan.
[z] τὴν χεῖρα Athan. Joann. vii. 30.
[a] τοῦ om. Athan.
[b] ἥκει Athan. Joann. ii. 4.
[c] καθεύδευτε perperam F. Tum τὸ λοιπὸν Athan.
[d] παραδίδοται Athan. Matth. xxvi. 45. *tradetur* Epiphan.
[e] Post ἁμαρτωλῶν iterum a Socrate multa omissa sunt.
[f] δὲ om. M. Niceph.
[g] Post ἐπιβουλεύουσιν sequitur tertia lacuna maxima ante οὕτω.
[h] ταῦτα καὶ Athan. p. 333.

ad commune hominum genns referre oportet. Nostram enim naturam illa suscepit, et infirmitatis nostræ affectiones in seipso declaravit. Quod quidem Joannes prodidit his verbis: Quærebant eum apprehendere; sed nemo misit in eum manus, quia nondum advenerat hora ejus. Certe antequam hora illa venisset, matri quidem suæ dixit ipse: Nondum venit hora mea. Iis vero qui fratres ejus appellabantur: Nondum, inquit, adest tempus meum. Cum autem tempus jam advenisset, dixit discipulis: Dormite nunc et requiescite. Ecce enim appropinquavit hora, et filius hominis tradetur in manus peccatorum.

Neque igitur antequam tempus venisset, comprehendi se permisit; neque cum tempus adesset, sese occultavit: sed ultro semetipsum tradidit insidiatoribus.

Ita etiam beatissimi martyres, in persecutionibus quæ subinde ingruebant, se gesserunt. Et fugiebant quidem cum persecutionem paterentur, atque in latebris perseverabant. Deprehensi vero, martyrio perfungebantur.

44 Τοιαῦτα μὲν οὖν Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς φυγῆς
ἀπολογητικῷ διεξῆλθεν.

ΚΕΦ. Θ. 184

Ὡς[i] μετὰ τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν τὸ ὁμοούσιον πρεσβευσάντων σύνοδον Εὐσέβιος εἰς Ἀντιόχειαν ὑποστρέψας, καὶ τοὺς ὁμοδόξους διῃρημένους εὑρὼν διὰ τὴν Παυλίνου χειροτονίαν, καὶ τούτους ἑνῶσαι μὴ δυνηθεὶς, ὑπανεχώρησεν.

1 Εὐσέβιος δὲ ὁ Βρεκέλλων ἐπίσκοπος εὐθὺς μετὰ
τὴν σύνοδον ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ τὴν Ἀντι-
2 όχειαν ὥρμησεν. Εὑρών τε Παυλῖνον μὲν ὑπὸ Λου-
κίφερος χειροτονηθέντα, τὰ δὲ πλήθη διεστηκότα, οἱ
γὰρ Μελιτίῳ ἀκολουθήσαντες ἰδίᾳ συνήγοντο, τα-
ραχθεὶς ὅτι τῇ γενομένῃ χειροτονίᾳ μὴ πάντες συνῄν-
ουν, κατέγνω μὲν καθ' ἑαυτὸν[k] τοῦ γενομένου, τῇ
δὲ πρὸς Λουκίφερα αἰδοῖ σιωπήσας ἀνεχώρησεν,
ἐπαγγειλάμενος ἐν συνεδρίῳ ἐπισκόπων τὰ γενόμενα
3 διορθώσασθαι. Καὶ μετὰ ταῦτα πολλὴν σπουδὴν θέ-
μενος ἑνῶσαι τοὺς διεστῶτας οὐκ ἴσχυσεν. ἔφθασε

[i] Titulum om M. [k] Ita Valesius ex F. ἑαυτοῦ Stephan. Genev.

Hæc ab Athanasio dicuntur in apologetico quem de fuga sua conscripsit.

CAPUT IX.

Quomodo Eusebius post synodum orthodoxorum apud Alexandriam episcoporum, Antiochiam reversus, cum catholicos illic dissidentes ob Paulini ordinationem reperisset, nec eos ad concordiam revocare posset, abscessit.

Eusebius vero Vercellensis episcopus, statim post synodum Alexandria digressus, Antiochiam perrexit. Cumque illic Paulinum quidem a Lucifero ordinatum, plebem vero inter se dissidentem reperisset: (nam Meletii fautores separatim conventus agebant) commotus eo quod ordinationi illi non omnes consentirent, apud se quidem factum damnavit. Sed ob reverentiam erga Luciferum, rem dissimulans abscessit; pollicitus se in episcoporum concilio cuncta emendaturum. Postea tamen cum magnopere laborasset ut partes dissentientes ad concordiam reduceret, id perficere non

δὲ Μελίτιος τῆς ἐξορίας ἐπανελθών· καὶ εὑρὼν
ἰδίᾳ συναγομένους τοὺς συνελθόντας αὐτῷ, τούτων
προΐστατο· ἀλλὰ τῶν μὲν ἐκκλησιῶν ἐκράτει Εὐ-
4 ζώϊος ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας. Παυ-
λῖνός τε μίαν τῶν μικρῶν ἔνδον τῆς πόλεως ἐκκλη-
σιῶν εἶχεν, ἧς αὐτὸν Εὐζώϊος αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτὸν
οὐκ ἐξέβαλε· Μελίτιος[1] δὲ ἔξω τῶν πυλῶν τῆς
5 πόλεως τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο. Τότε μὲν δὴ οὕτω
τῆς Ἀντιοχείας Εὐσέβιος ἀνεχώρησε. Λούκιφερ δὲ
πυθόμενος μὴ δέχεσθαι ὑπὸ Εὐσεβίου τὴν χειροτονίαν
αὐτοῦ, ὕβριν ἡγεῖτο, καὶ δεινῶς ἠγανάκτει· διεκρίνετο
οὖν κοινωνεῖν Εὐσεβίῳ· καὶ τὰ τῇ συνόδῳ ἀρέσαντα
6 ἀποδοκιμάζειν ἐκ φιλονεικίας ἐβούλετο. Ταῦτα ἐν
καιρῷ λύπης λεγόμενα[m] πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀπέ-
στησε· καὶ γίνεται πάλιν Λουκιφεριανῶν ἑτέρα
7 αἵρεσις. Ἀλλὰ Λούκιφερ τὴν ὀργὴν ἀποπληρῶσαι
οὐκ ἴσχυσεν· ἐδέδετο γὰρ ταῖς ἑαυτοῦ ὁμολογίαις[n]

[1] *μελέτιος* M.

[m] Scribendum esse videtur *γενόμενα*: *Hæc dum inter eos tristitiæ tempore gerebantur* Epiphan. vi. 23.

[n] *ὁμολογίαις* (sic) M. quod satis confirmat Valesii conjecturam pro vulgato *ἀπολογίαις* Cui quidem pene viam præiverat Nicephorus, cum scripsit de Luciferi pacto, *δι' ὧν στέρξειν ὡμολόγει* &c. x. 17. "Vox *ἀπολογίαις*, nullo modo hic convenit. Itaque Nicephorus ejus loco substituit has voces, *ταῖς ἰδίαις πάγαις*. Ego vero scribendum puto *ταῖς ὁμολογίαις*, quemadmodum legit Epiphanius. Sic enim vertit: *Erat enim confessionibus suis obstrictus.* Rufinus autem lib. 1. p. 30. id solum habet: *Sed constringebatur legati sui vinculo, qui in concilio ipsius auctoritate subscripserat.*" VALESIUS.

potuit. Interea vero Meletius ab exsilio regressus est. Qui cum sectatores suos seorsum a reliquis collectas agere deprehendisset, eis præfuit. Sed Euzoïus quidem Arianæ perfidiæ antistes ecclesiis potiebatur. Paulinus vero unam duntaxat ex minoribus ecclesiis intra urbem obtinuit, ex qua illum Euzoius reverentia viri commotus, non ejecerat. At Meletius extra urbis portas plebem colligebat. Ad hunc igitur modum Eusebius tunc temporis Antiochia discessit. Lucifer vero cum ordinationem suam ab Eusebio susceptam non esse intelligeret, eam rem contumeliæ loco ducens permoleste tulit. Proinde ab Eusebii communione sese abjunxit, et ea quæ a synodo decreta fuerant, studio contentionis adductus, cœpit reprehendere. Hæc dum per tempus discordiarum geruntur, multos ab unitate ecclesiæ segregarunt. Quippe nova tunc exorta est hæresis eorum qui Luciferiani di-

δι' ὧν ἀποστείλας τὸν διάκονον, στέρξειν τὰ ὑπὸ
8 τῆς συνόδου τυπούμενα καθυπέσχετο. Διόπερ αὐτὸς
μὲν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονῶν εἰς τὴν Σαρδανίαν
ἐπὶ τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπεχώρει[o]· οἱ δὲ πρότερον
συλλυπηθέντες αὐτῷ ἔτι καὶ νῦν τῆς ἐκκλησίας χωρι-
9 ζονται. Εὐσέβιος μέντοι δίκην ἀγαθοῦ ἰατροῦ, κατὰ 185
τὴν ἀνατολὴν τὰς πορείας ποιούμενος, τοὺς ἠσθενη-
κότας περὶ τὴν πίστιν ἀνελάμβανε, στοιχειῶν καὶ
10 διδάσκων τὰ ἐκκλησιαστικὰ κηρύγματα. Μεταβὰς
δὲ ἐκεῖθεν ἐπί τε Ἰλλυριοὺς παραγίνεται, καὶ Ἰταλίας
ἐπιβὰς τὰ αὐτὰ διεπράττετο.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ Ἱλαρίου τοῦ Πυκτάβων[p] ἐπισκόπου.

1 Ἐφθάκει δὲ καὶ Ἱλάριος, ὁ Πυκτάβων ἐπίσκοπος,
πόλις δὲ αὕτη δευτέρας Ἀκυτανίας, προκαταβεβλη-

[o] *ἐχώρει* M.

[p] *ποκτάβων* utroque loco F.M. *Ποικτάβων* Niceph.

cuntur. Verum Lucifer iram suam explere non valuit. Constrictus enim suis ipsius pollicitationibus tenebatur, quibus per diaconum missis spoponderat, se decretis concilii assensurum. Itaque ipse quidem ecclesiasticam retinens fidem, in Sardiniam ad propriam sedem recessit. Hi vero qui una cum ipso primum fuerant exulcerati, hactenus ab ecclesia segregati permanent. At Eusebius instar præstantis cujusdam medici, orientis provincias peragrans, eos qui in fide infirmi erant ad integram valetudinem restituit, ecclesiastica doctrina eos instituens, atque erudiens. Inde digressus, in Illyricum venit, tandemque in Italiam delatus, idem agere perseveravit.

CAPUT X.

De Hilario Pictavorum episcopo.

Sed præverterat eum Hilarius Pictavorum, quæ secundæ Aquitaniæ civitas est, episcopus, et cunctis per Galliam sacerdotibus

μένος τὰ τῆς ὁμοδόξου πίστεως δόγματα τοῖς τὲ ἐν
Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἐπισκόποις· καὶ γὰρ πρότερος[q]
2 τῆς ἐξορίας ἐπανιὼν κατειλήφει τοὺς τόπους. Ἄμφω
μὲν οὖν γενναίως τῇ πίστει συνηγωνίσαντο. Ἱλά-
ριος δὲ[r] καὶ ἐλλόγιμος ὢν βιβλίοις τῇ Ῥωμαίων
γλώττῃ τὰ τοῦ ὁμοουσίου παρέδωκε δόγματα· δι' ὧν
ἱκανῶς μὲν τούτῳ[s] συνέστη, δυνατῶς δὲ καὶ τῶν
3 Ἀρειανῶν δογμάτων καθήψατο. Ταῦτα μὲν οὖν
μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐξορισθέν-
4 των ἐγένετο. Ἰστέον δὲ, ὅτι κατὰ τόνδε τὸν χρόνον
οἱ περὶ Μακεδόνιον καὶ Ἐλεύσιον, Εὐστάθιόν τε καὶ
Σωφρόνιον, πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς Μακεδονιανοὶ χρηματί-
ζοντες, συνόδους συνεχῶς ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τό-
5 ποις. Καὶ συγκαλοῦντες τοὺς ἐν Σελευκείᾳ τῇ αὐτῶν
ἀκολουθήσαντας γνώμῃ, τοὺς τοῦ ἑτέρου μέρους[t] ἀνα-
θεμάτιζον, λέγω δὴ τοὺς περὶ Ἀκάκιον, καὶ τὴν ἐν
Ἀριμίνῳ πίστιν ἐκβάλλοντες, τὴν ἐν Σελευκείᾳ ἀνα-
γνωσθεῖσαν ἐκύρουν· αὕτη δὲ ἦν ἐν Ἀντιοχείᾳ
ἤδη πρότερον ἐκτεθεῖσα, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ

[q] πρότερον C.
[r] Ita M. sicuti conjecerat Valesius, Ἱλάριός τε ceteri.
[s] τοῦτο M. *Hoc sufficienter exposuit* Epiphan. H.T. vi. 24.
[t] Ita F.M. ἀναθεμάτιζον μέρους editt.

rectæ fidei dogmata jam ante insinuaverat. Prior enim ab exsilio reversus, ad illas regiones pervenerat. Ambo igitur pro fide fortiter propugnarunt. Hilarius vero utpote disertissimus, libris Latino sermone scriptis fidem consubstantialis asseruit: in quibus et fidem illam abunde confirmavit, et Arianorum dogmata validissime confutavit. Sed hæc aliquanto post revocationem eorum qui relegati fuerant, contigerunt. Per idem tempus Macedonius, Eleusius, Eustathius atque Sophronius, cum ceteris ejusdem sectæ qui communi vocabulo Macedoniani dicebantur, crebra concilia variis in locis fecerunt. Et convocatis iis qui apud Seleuciam ipsorum partibus adhæserant; alterius partis episcopos, Acacianos scilicet anathemate damnarunt: rejectaque fide Ariminensis concilii, eam quæ Seleuciæ recitata fuerat, confirmarunt. Hæc autem ipsa est quæ prius Antiochiæ fuerat exposita,

6 πεποιήμεθα μνήμην. Ἐρωτηθέντες γοῦν ὑπό τινῶν·
ὑμεῖς, φησὶ, οἱ Μακεδονιανοὶ χρηματίζοντες, εἰ ἕτερα
φρονεῖτε τοῖς[u] περὶ Ἀκάκιον, πῶς αὐτοῖς ἄχρι νῦν
7 ὡς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε; Πρὸς ταύτην τὴν πεῦσιν 186
ἀπεκρίναντο διὰ Σωφρονίου τοῦ Πομπηΐου πόλεως
τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ ἐπισκόπου τάδε·

Οἱ κατὰ τὴν δύσιν, φησὶν, ἐνόσουν τὸ ὁμοούσιον·
Ἀέτιος δὲ ἐν τῇ ἀνατολῇ παραχαράξας εἰσήγαγε τὸ κατ'
8 οὐσίαν ἀνόμοιον· καὶ ἦν ἔκνομα ἀμφότερα. Οἱ μὲν γὰρ
ἀτάκτως τὰς ἰδιαζούσας ὑποστάσεις πατρὸς καὶ υἱοῦ συν-
έπλεκον εἰς ἑνότητα, τῷ τοῦ ὁμοουσίου ὀνόματι χορδῇ
9 κακίας δεσμούμενοι. Ὁ δὲ καὶ σφόδρα τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς
τὸν πατέρα φύσεως διίστα τὴν οἰκειότητα, τῷ τοῦ ἀνο-
μοίου κατ' οὐσίαν ὀνόματι. Ἀμφοτέρων δὲ εἰς πολλὴν
10 τῶν ἐναντίων πιπτόντων ἀκρότητα, ἡ μέση ἀμφοῖν ὁδὸς
ἱκανῶς ἡμῖν ἐφάνη τὴν τῆς ἀληθείας ἔχειν εὐσέβειαν, ὅμοιον
λέγουσα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ καθ' ὑπόστασιν.

11 Τοιαῦτα μὲν οὖν οἱ Μακεδονιανοὶ πρὸς τὴν πεῦσιν
διὰ Σωφρονίου ἀπεκρίναντο, καθὰ ὁ Σαβῖνος ἐν τῇ

[u] φρονεῖτε περὶ τοὺς περὶ M

ut in superiori libro commemoravi. Cumque a nonnullis interrogarentur hoc modo: Vos qui Macedoniani vocamini, si aliud in fide sentitis quam Acaciani, cur cum illis hactenus tanquam idem vobiscum sentientibus communicastis? per Sophronium Pompeiopolis Paphlagoniæ urbis episcopum ita responderunt:

Occidentales quidem consubstantialis errore quasi morbo quodam implicati tenebantur: in orientis autem partibus Aëtius fidei doctrinam adulterans, dissimilis substantiæ opinionem invexerat. Utraque porro sententia impia erat. Nam illi quidem distinctas patris ac filii personas in unam temere cogebant, et consubstantialis vocabulo, quasi quodam pravitatis vinculo colligabant. Hic vero naturæ filii cum natura patris conjunctionem penitus divellebat, inducto dissimilis substantiæ vocabulo. Cum igitur hæ duæ sententiæ in oppositum utrimque labantur excessum, mediam inter utrasque sententiam pietati veritatique magis congruere judicavimus, eam scilicet quæ filium patri similem esse statuit secundum hypostasim.

Hæc sunt quæ Macedoniani ad illam interrogationem per Sophronium responderunt, quemadmodum tradit Sabinus in col-

12 συναγωγῇ τῶν συνοδικῶν φησί. Διὰ δὲ τοῦ μέμψα-
σθαι Ἀέτιον ὡς τοῦ ἀνομοίου ἀρχηγὸν, καὶ μὴ τοὺς
περὶ Ἀκάκιον, φαίνονται σοφιζόμενοι τὴν ἀλήθειαν,
δοκοῦντες ἐν μέρει τοὺς Ἀρειανοὺς ἐκκλίνειν, ἐν μέρει
13 δὲ τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον. Ἐλέγχονται δὲ
διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς, ὅτι ἀμφοτέρων[x] καινοτομοῦντες
ἐξέδυσαν. τοσαῦτα δὴ καὶ περὶ τούτων[y] λελέχθω.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Ἰουλιανὸς χρήματα τοὺς Χριστιανοὺς εἰσεπράττετο[z].

1 Ὁ μέντοι βασιλεὺς Ἰουλιανὸς κατ' ἀρχὰς ἡδὺς
τοῖς πᾶσιν φανεὶς, προβαίνων οὐ πᾶσιν ὅμοιος ἐδεί- 187
2 κνυτο. Ἀλλ' ἔνθα μὲν διαβολή τις κατὰ Κων-
σταντίου ἐγίνετο, προθυμότατα τοῖς Χριστιανοῖς τὰς
αἰτήσεις παρεῖχεν· ὅπου δὲ μὴ τοῦτο ἦν, τὸ οἰκεῖον
μῖσος, ὃ κοινῇ κατὰ πάντων Χριστιανῶν εἶχε, φανερῶς
3 πᾶσιν ἀπεδείκνυεν. Αὐτίκα γοῦν Ναυατιανῶν μὲν
τὴν ἐν Κυζίκῳ ἐκκλησίαν ὑπὸ Εὐζωΐου[a] εἰς ἔδαφος

[x] δι' ἀμφοτέρων M. Niceph. x. 18. δ' ἀμφοτέρων F.
[y] τούτου F.M.C.
[z] εἰσέπραττεν M.
[a] "Scribendum est ὑπὸ Ἐλευσίου, ut ex sequentibus apparet.

lectione gestorum synodalium. Verum in eo quod Aëtium velut auctorem opinionis Anomœorum, non autem Acacium insimulant, veritati fucum facere videntur, dum partim homousianos nituntur effugere. Etenim suis ipsorum verbis convincuntur, quod novitatis studio ab utrisque discesserint. Verum de his hactenis.

CAPUT XI.

Quomodo imp. Julianus pecunias a Christianis exegerit.

Ceterum imperator Julianus cum initio imperii cunctis lenis ac placidus visus esset, progressu temporis non eumdem se erga omnes præbuit. Ubicumque enim occasio dabatur obtrectandi Constantio, Christianorum petitionibus annuebat. Ubi vero ista occasio minime suppetebat, privatum odium quod contra universos Christianos conceperat, palam omnibus ostendebat. Statim igitur ecclesiam Novatianorum in urbe Cyzico, quam Euzoius solo

καθαιρεθεῖσαν οἰκοδομηθῆναι κελεύει, καταδίκην βα-
ρυτάτην ἐπιθεὶς Ἐλευσίῳ τῷ τῇδε ἐπισκόπῳ, ἢν μὴ
ἐντὸς δύο μηνῶν οἰκείοις ἀναλώμασι τὴν οἰκοδομίαν
3 ποιήσηται. Τὸν μέντοι Ἑλληνισμὸν συνεκρότει· καὶ
τὰ μὲν ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, ἠνέῳκτο· θυσίας
δὲ ἐπετέλει τῇ Κωνσταντινουπόλεως τύχῃ δημοσίᾳ
ἐν τῇ βασιλικῇ, ἔνθα καὶ τὸ τῆς τύχης ἵδρυται ἄγαλμα.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ Μάρι τοῦ ἐπισκόπου Χαλκηδόνος.

1 Τότε δὴ καὶ Μάρις ὁ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος
ἐπίσκοπος χειραγωγούμενος, ἦν γὰρ δὴ πρὸς τῷ
γήρᾳ ὑπόχυσιν ὀφθαλμῶν ὑπομείνας, πολλὰ τὸν
βασιλέα προσελθὼν, περιύβρισε, τὸν ἀσεβῆ καλῶν,
2 τὸν ἀποστάτην, τὸν[b] ἄθεον. Ὁ δὲ λόγοις τὰς ὕβρεις
ἠμύνετο, τυφλὸν καλέσας· καὶ οὐκ ἄν, φησιν, οὐδὲ[c]
3 ὁ Γαλιλαῖός σου Θεὸς θεραπεύσειε[d] σέ. Γαλιλαῖον

Atque ita legit Christophorsonus, ut ex interpretatione ejus colligitur. Vide Sozomenum [v. 5]." VALESIUS.
[b] Ita F. M. Suidas c. 2400. ἀποστάτην καὶ ἄθεον editt.
[c] Ita F. M. Suid. οὐδ' C. οὐδὲ om. editt.
[d] Ita C. θεραπεύσῃ Suidas. θεραπεύσει ceteri.

æquaverat, instaurari jubet: gravissima mulcta Eleusio ejus civitatis episcopo indicta, nisi intra bimestre spatium suis sumptibus illam restituisset. Gentilium autem religionem omni studio promovere cœpit. Ac templa quidem paganorum aperuit, ut antea dixi. Ipse vero genio urbis Constantinopolitanæ hostias publice immolavit in basilica, in qua positum est simulachrum genii publici.

CAPUT XII.

De Mari episcopo Chalcedonensi.

Quo tempore Maris Chalcedonis Bithyniæ urbis episcopus, perductus ad imperatorem: nam cum esset provecta admodum ætate, oculorum suffusione laborabat: illum graviter objurgavit: impium et apostatam vocans, et religionis expertem. At ille conviciis reddens convicia, cæcum eum appellavit. Neque vero, inquit, Deus tuus Galilæus te unquam sanaturus est. Quippe

γὰρ εἰώθει ὁ Ἰουλιανὸς καλεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ τοὺς
Χριστιανοὺς Γαλιλαίους. ὁ δὲ δὴ Μάρις παρρη-
4 σιαίτερον πρὸς τὸν βασιλέα ἀπήντησεν. Εὐχαριστῶ,
φησὶ, τῷ Θεῷ[e] τυφλώσαντί με, ἵνα μὴ ἴδω τὸ πρόσ-
ωπόν σου οὕτως ἐκπεπτωκὸς πρὸς τὴν ἀσέβειαν.
5 Οὐδὲν πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· δεινῶς δὲ
καὶ τοῦτο[f] μετήρχετο· ἑωρακὼς γὰρ τοὺς ἐπὶ Διο-
κλητιανοῦ μαρτυρήσαντας ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τιμω-
μένους, προθύμως τε σπεύδειν ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι πολ-
λοὺς ἐπιστάμενος[g], ὥσπερ αὐτῷ τούτῳ τοὺς Χριστια-
6 νοὺς ἀμυνόμενος ἐπὶ ἑτέραν ἐτρέπετο. Καὶ τὴν μὲν
ὑπερβάλλουσαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ὠμότητα ὑπερέθετο·
οὐ μὴν πάντῃ τοῦ διώκειν ἀπέσχετο· διωγμὸν δὲ[h]
7 λέγω, τὸ ὁπωσοῦν ταράττειν τοὺς ἡσυχάζοντας. Ἐτά-
ραττε δὲ ὧδε· νόμῳ ἐκέλευε Χριστιανοὺς παιδεύσεως

[e] τῷ Θεῷ τῷ, et mox ἐκπεπτωκότος, Suidas.

[f] Ita F. Suidas. "Cod. Flor. et Sfort. τοῦτο. Quod magis placet. Neque enim Julianus posthæc ulla in re ultus est Marim ipsum; sed in commune omnes Christianos persecutus est, eo persecutionis genere quod refert Socrates. Atque ita in suo codice legerat Nicephorus [x. 20]. Sic enim hunc Socratis locum expressit: δεινῶς δὲ λίαν τὸ πρᾶγμα μετήρχετο." VALESIUS. τοῦτον editt.

[g] Pro ἐπιστάμενος habet ἐπειγομένους Suidas.

[h] "Sensus ipse postulat, ut scribatur διωγμὸν γὰρ λέγω, quomodo etiam legit Christophorsonus." VALESIUS.

Julianus Christum Galilæum, et Christianos Galilæos appellare consueverat. Maris contra majore cum fiducia imperatori respondens: Gratias, inquit, ago Deo qui me luminibus orbavit, ne viderem vultum tuum, qui in tantam prolapsus es impietatem. Ad hæc imperator tum quidem nihil respondit. Sed postea eum graviter ultus est. Nam cum videret eos qui regnante Diocletiano martyrium subierant, a Christianis honorari, multosque animadverteret alacri animo ad martyrium contendere; quasi hoc ipso Christianos ulcisci volens, aliam ipse viam ingreditur. Et nimiam quidem crudelitatem illam, quæ Diocletiani temporibus viguerat, declinavit: nec tamen a persecutione prorsus abstinuit. Persecutionem enim appello, cum homines quiete et pacate degentes qualicumque modo infestantur. Infestavit autem eos hac

μὴ μετέχειν· ἵνα μὴ, φησὶν, ἀκονώμενοι τὴν γλῶτ- 188
ταν ἑτοίμως πρὸς τοὺς διαλεκτικοὺς τῶν Ἑλλήνων
ἀπαντῶσιν.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς[i] ταραχῆς ἣν ἐποίησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

1 Ἐκέλευε δὲ μηδὲ κατὰ τὰ βασίλεια στρατεύεσθαι
τοὺς μὴ βουλομένους καταλιπεῖν μὲν τὸν Χριστιαν-
ισμὸν, ἐπὶ τὸ θύειν δὲ τοῖς ἀγάλμασιν ἔρχεσθαι.
2 Μήτε μὴν Χριστιανοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντας γίνε-
σθαι, λέγων ὡς κελεύει νόμος μὴ χρῆσθαι ξίφει κατὰ
τῶν[k] ἄξια θανάτου πεπλημμεληκότων· πολλοὺς δὲ
καὶ κολακείαις καὶ δωρεαῖς ἐπὶ τὸ θύειν προετρέπετο.
3 Αὐτίκα γοῦν, ὡς ἐν χωνευτηρίῳ, οἵτε ὄντες Χριστιανοὶ
καὶ οἱ νομιζόμενοι φανεροὶ πᾶσιν ἐγίνοντο· οἱ μὲν
γὰρ ὀρθῇ γνώμῃ Χριστιανίζοντες εὐθυμότεροι τὴν
ζώνην ἀπετίθεντο, πάντα μᾶλλον ὑπομένειν ἢ ἀρνεῖ-
4 σθαι τὸν Χριστὸν αἱρούμενοι. Ἐν τούτοις ἦσαν

[i] Περὶ ὧν ἐποίουν οἱ ἑλλ. M. ἐποίουν quoque F.

[k] κατά τινος τοὺς ἀ. θ. πεπλημμεληκότας e corr. M. κατά τινων τῶν ἄξια εἰργασμένων θανάτου Niceph. x. 24.

ratione. Legem tulit, ne Christiani humanioribus disciplinis instituerentur: ne si linguam, ut aiebat, acuissent, Gentilium dialecticis expeditius responderent.

CAPUT XIII.

De tumultu quem Pagani contra Christianos excitarunt.

Interdixit etiam ne in palatio militarent, qui Christianam religionem abjicere, et simulacris sacrificare nollent. Ad hæc ne Christiani regendas provincias acciperent. Quippe, aiebat, lex ipsorum gladio uti vetat adversus eos qui capitale supplicium commeriti fuerint. Multos præterea partim blanditiis, partim muneribus, ad sacrificandum impulit. Confestim igitur tum qui veri, tum qui falsi Christiani essent, tanquam in fornace probati, omnibus innotuerunt. Nam qui sincere atque ex animo Christiani erant, libenti animo cingulum deposuerunt, quidvis ferre parati potius quam Christum negare. Inter hos fuere Jovianus, Valen-

Ἰοβιανὸς, Οὐαλεντιανός τε καὶ Οὐάλης, οἱ καὶ ὕστερον
βασιλεύσαντες· ἕτεροι δὲ ὅσοι μὴ ὀρθῇ γνώμῃ
ἐχριστιάνιζον, καὶ[1] ὅσοι τὰ χρήματα καὶ τὴν ἐνταῦθα
τιμὴν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προέκριναν, μηδὲν
5 μελλήσαντες πρὸς τὸ θύειν ἀπέκλινον. Ὧν εἷς ἦν
καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως σοφιστὴς Ἐκηβόλιος·
ὅστις τοῖς ἤθεσι τῶν βασιλέων ἑπόμενος, ἐπὶ μὲν
Κωνσταντίου διαπύρως χριστιανίζειν ὑπεκρίνατο· ἐπὶ
δὲ Ἰουλιανοῦ γοργὸς[m] Ἕλλην ἐφαίνετο· καὶ αὖθις
6 μετὰ Ἰουλιανὸν χριστιανίζειν ἤθελε. Ῥίψας γὰρ
ἑαυτὸν πρηνῆ πρὸ τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου οἴκου,
πατήσατέ με, ἐβόα, τὸ ἅλας τὸ ἀναίσθητον· τοι-
οῦτος μὲν οὖν κοῦφος καὶ εὐχερὴς Ἐκηβόλιος πρό-

[1] Ita locum hunc emendavi ex M. *ἐχριστιάνιζον, ὅσοι τὰ χρήματα καὶ τὴν ἐνταῦθα τιμὴν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προκρίναντες μὴ μελλήσαντες* editt. *μὴ δὲ μελλ.* F. "Scribendum puto *ὡς τὰ χρήματα καὶ τὴν ἐνταῦθα τιμὴν, τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας προκρίνοντες.* Quam emendationem confirmat Epiphan. Schol. sic: *Quippe qui pecunias et honorem præsentem felicitati veræ fidei præponerent,* &c. Niceph. x. 23. *ὅσοι δὲ μὴ ὀρθῇ γνώμῃ τὰ Χριστιανῶν ἠσπάζοντο, καὶ τὸ ἀληθὲς εὔδαιμον τῆς ἐνταῦθα τιμῆς καὶ τῶν χρημάτων προὐτίθεντο,* &c. Quod emendationem nostram non mediocriter confirmat." VALESIUS. At vero neque ipsa verba Epiphanii sunt quæ citat Valesius, neque Epiphanius hunc locum adeo presse Latine vertit ut ad rem faceret. Capitulum (38) ille sic incipit: *Plurimi siquidem non recta mente Christianum habentes nomen, quippe pecunias et honorem præsentem felicitati veræ fidei præponentes, ad sacrificiorum scelera descenderunt.*

[m] *ἄλογος* Suidas c. 1167.

tinianus et Valens, qui postea imperium tenuerunt. Ceteri vero qui non ex animo Christiani erant, sed divitias et honores hujus sæculi veræ felicitati præferebant, sine ulla cunctatione ad sacrificandum se contulerunt. Ex quorum numero fuit Ecebolius sophista urbis Constantinopolitanæ. Qui quidem ad imperatorum mores sese fingens atque accommodans, Constantio quidem regnante, Christianam se religionem ardentissime colere simulavit: Juliani vero temporibus, Gentilium superstitioni supra modum addictus apparuit: post obitum autem Juliani, rursus Christianam religionem profiteri voluit. Etenim pro foribus ecclesiæ se pronum abjiciens, his vocibus usus esse dicitur: Calcate me ut sal insipidum. Hujusmodi fuit Ecebolius; sicut antea levis atque

7 τερόν τε καὶ ὕστερον ἦν. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς Πέρ-
σας ἀμύνεσθαι βουλόμενος, ἀνθ' ὧν ἐπὶ Κωνσταντίου
τὴν Ῥωμαίων χώραν κατέδραμον, σπουδαίως διὰ τῆς
8 Ἀσίας ἐπὶ τὰ Ἑῷα μέρη διέβαινεν. Εἰδὼς δὲ ὅσα
πόλεμος ἔχει κακὰ, καὶ ὡς πολλῶν δεῖται χρημάτων
καὶ ἄνευ τούτων οὐ κατορθοῦται, πανούργως ἐπενόησε
9 συλλέγειν τὰ χρήματα παρὰ[n] τῶν Χριστιανῶν. Τοῖς
γὰρ μὴ βουλομένοις θύειν ἐπέθηκε χρηματικὴν κατα-
δίκην· καὶ ἀπαίτησις κατὰ τῶν ἀληθῶς χριστιανι-
ζόντων ἐγίνετο σύντονος· ἕκαστος γὰρ κατὰ τὴν
10 ὕπαρξιν ἀναλόγως εἰσέφερε. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς
ἀδίκου συλλογῆς τῶν ἀδίκων χρημάτων ταχὺ πλού- 189
σιος ἦν· ἐχρῆτο γὰρ τῷ νόμῳ, ὅπου τὲ μὴ παρῆν,
11 καὶ ὅπου διέβαινε. Τηνικαῦτα καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν
χριστιανιζόντων κατέτρεχον· σύρροιά τε τῶν φι-
λοσοφεῖν λεγόντων ἐγίνετο· καὶ τελετάς τινας
συνίστασαν, ὡς καὶ σπλαγχνοσκοπούμενοι παῖδας
καταθύειν ἀφθόρους ἄρρενας καὶ θηλείας, καὶ τῶν

[n] *παρὰ τῶν χριστιανῶν συλλ. παρὰ τ. χριστιανῶν συναγαγεῖν τὰ τὰ χρήματα* F. et Niceph. x. 24. *χρ.* M. *συναγαγεῖν* C.

inconstans, ita etiam postea. Per idem tempus imperator, cum Persas ulcisci vellet ob crebras incursiones quas Constantii temporibus in agrum Romanum fecerant, per Asiam in Orientis partes propere contendit. Cumque intelligeret quot mala bellum apportare soleat, et quanta pecunia opus sit, sine qua bellum commode geri non potest, magnam auri vim callide a Christianis extorquere constituit. Etenim pecuniariam mulctam imposuit iis qui sacrificare abnuerent: ipsaque exactio in eos qui vere Christiani essent, plena erat severitatis. Unusquisque enim pro modo facultatum suarum pecuniam conferre cogebatur. Ita imperator per injustam malæ pecuniæ exactionem brevi locuples factus est. Nam lex executioni mandabatur, non solum ubi imperator aderat, sed in iis etiam locis ad quæ minime accesserat. Tunc etiam Pagani in Christianos irruerunt: et concursus factus est eorum qui se philosophos prædicabant. Quin etiam nefanda quædam mysteria ab illis excogitata sunt: ita ut pueros impuberes utriusque sexus immolarent, extaque eorum inspicerent,

12 σαρκῶν ἀπογεύεσθαι. Καὶ ταῦτα ἐποίουν κατά τε[1]
τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ κατὰ τὰς Ἀθήνας, καὶ κατὰ
13 τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἔνθα καὶ κατὰ Ἀθανασίου τοῦ
ἐπισκόπου σκευωρίαν ποιησάμενοι γνωρίζουσι βασι-
λεῖ, ὡς λυμαίνοιτο τὴν πόλιν καὶ πᾶσαν τὴν Αἴ-
γυπτον, καὶ δεῖν αὐτὸν ἀπαλλάττειν τῆς πόλεως·
κεκίνητό τε κατ᾽ αὐτοῦ ἐκ προστάγματος βασιλικοῦ
καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τῆς Ἀθανασίου φυγῆς.

1 Ὁ δὲ φεύγει πάλιν, εἰπὼν τοῖς γνωρίμοις, ὑποστα-
λῶμεν μικρὸν ὦ φίλοι, νεφύδριον γάρ ἐστι, καὶ
παρέρχεται· ταῦτα εἰπὼν, εὐθὺς ὡς εἶχε, πλοίῳ διὰ
τοῦ Νείλου εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔφυγεν· ἐδίωκον δὲ
2 κατόπιν οἱ συλλαβεῖν αὐτὸν σπεύδοντες. Ἐπειδὴ δὲ
οὐ πόρρωθεν εἶναι ἐπύθετο τοὺς διώκοντας, οἱ μὲν
συνόντες ὡς ἐπὶ τὴν ἔρημον αὖθις φεύγειν ἐκέλευον·
ὁ δὲ σοφῇ γνώμῃ χρησάμενος διέφυγε τοὺς διώκον-

[1] τε om. M.

carnes denique degustarent. Atque hæc tum in aliis urbibus facta sunt, tum Athenis et Alexandriæ. Qua quidem in civitate, concinnatis adversus Athanasium calumniis imperatori significarunt, urbem ab illo et universam Ægyptum vastari, eumque pellendum esse ex civitate. Sed et præfectus Ægypti, jussu imperatoris adversus eumdem Athanasium insurrexit.

CAPUT XIV.

De fuga Athanasii.

Igitur ille fugam denuo capessit, amicos his verbis affatus: Secedamus paulisper, o amici: nam nubecula est, quæ cito evanescet. His dictis, protinus conscensa nave trajectoque Nili alveo, in Ægyptum fugit. Insequebantur eum a tergo, qui comprehendere illum studebant. Ille cum persecutores haud procul abesse didicisset, comitesque ipsum hortarentur ut denuo fugeret ad solitudinem, prudenti usus consilio manus persequentium ef-

3 τας. Τοῖς γὰρ διώκουσιν ἐξυποστρέψαντας ἀπαντᾶν
συνεβούλευε· καὶ τοῦτο ᾗ τάχος ἐγίνετο· ἐπεὶ δὲ
πλησίον τῶν διωκόντων οἱ πρὸ μικροῦ φεύγοντες
ἦσαν, οὐδὲν[m] οἱ ζητοῦντες ἠρώτων τοὺς περὶ Ἀθανά-
4 σιον, ἤ, που Ἀθανάσιον τεθέανται. Οἱ δὲ ἐγγὺς αὐτοῦ[n]
ποῦ εἶναι ἐμήνυον, καὶ εἰ[o] ἐπισπεύσειεν, οὐκ εἰς
5 μακρὰν αὐτὸν καταλήψεσθαι ἔλεγον. Καὶ οὕτως οἱ
μὲν παρατραπέντες συντόνως μάτην ἐδίωκον· ὁ δὲ
διαφυγὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν λαθραίως κατέλαβε.
6 Καὶ ἐκεῖ λανθάνων διῆγεν, ἕως οὗ ὁ διωγμὸς ἐπαύ-
σατο. τοιαῦτα μὲν οὖν μετὰ τοὺς πολλοὺς Χρι-
στιανικοὺς διωγμοὺς καὶ τὰ παρ᾽ Ἑλλήνων κακὰ τὸν
7 Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον διεδέξατο. Οἱ μέντοι κατὰ
τὰς ἐπαρχίας ἄρχοντες, καιρὸν οἰκείου κέρδους τὴν
τοῦ βασιλέως θρησκείαν νομίσαντες, πέρα τῶν βασι-
λικῶν προσταγμάτων τοὺς Χριστιανοὺς κακῶς διετί-
θεσαν, χρήματα μὲν πλείονα ἢ ἐχρῆν εἰσπραττό-

[m] "Mallem, ἠρώτων τοὺς περὶ Ἀθανάσιον, εἴπου Ἀθανάσιον τεθέανται: expuncta voce οὐδὲν, quæ inepta est ac superflua. Emendationem nostram confirmat Nicephorus, apud quem hæc vox non legitur, sive quod ipse eam in suo codice non invenerat, sive quod eam locutionem non probabat. Porro hæc narratio desumpta est ex Rufino [x. 33]." VALESIUS.

[n] Legendum videtur αὐτὸν e Rufino et Niceph. x. 19. Tum ἤπου C.

[o] καὶ ἐπισπεύσοιεν M.

fugit. Persuasit enim illis ut conversi persequentibus occurrerent. Quod quidem celerrime factum est. Cum igitur hi qui paulo ante fugiebant, jam proximi essent persequentibus: illi qui Athanasium quærebant, nihil aliud ab ejus comitibus quæsierunt, quam utrum Athanasium vidissent. Isti vero eum prope esse indicaverunt, ac si properarent, brevi illum comprehensuros esse. Ita illi delusi, Athanasium acriter frustra consectati sunt. Ille autem elapsus, clanculo venit Alexandriam; ibique delituit quoad usque sedata esset persecutio. Hujusmodi mala Alexandrinum episcopum excepere, post crebras partim a Christianis, partim a Gentilibus illatis ei persecutiones atque ærumnas. Porro præsides provinciarum ex imperatoris superstitione occasionem lucrandi captantes, ultra quam mandatum fuerat a principe, Christianos

μενοι, ἔστι δὲ ὅτε καὶ σωματικὰς τιμωρίας προσά-
8 γοντες. Ταῦτα μανθάνων ὁ βασιλεὺς περιεώρα, καὶ
τοῖς Χριστιανοῖς περὶ τούτου προσελθοῦσιν αὐτῷ,
ὑμέτερόν ἐστιν, ἔλεγεν αὐτοῖς[p], πάσχοντας κακῶς
ὑπομένειν· τοῦτο γὰρ τοῦ ὑμετέρου Θεοῦ παράγ-
γελμα.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τῶν ἐν Μηρῷ τῇ[q] πόλει τῆς Φρυγίας ἐπὶ Ἰουλιανοῦ μαρτυρησάντων.

1 Ἐν γοῦν[r] Μηρῷ πόλει τῆς ἐπαρχίας τῆς Φρυ-
γίας ἄρχων ἦν[s] Ἀμάχιος, τὸ τῇδε ἱερὸν ἀνοιγῆναι
προστάξας, ἐκκαθαίρεσθαί τε τὸν ἐκ τοῦ χρόνου
συναχθέντα ῥύπον ἐκέλευε, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματα
2 ἐπιμελείας ἠξίου. Τοῦτο γινόμενον σφόδρα τοὺς
Χριστιανοὺς ἐλύπει. Μακεδόνιος δέ τις καὶ Θεό-
δουλος καὶ Τατιανὸς ζήλῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν
λύπην οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' ἔνθερμον τὸ φρόνημα πρὸς

[p] Ita F.M. αὐτοὺς πάσχοντας editt. αὐτοὺς non agnoscunt Niceph. x. 24. et Epiphan. vi. 39.

[q] τῇ πόλει om. M.

[r] Ita F. γοῦν μικρᾷ πόλει perperam M. τῇ Μηρῷ editt.

[s] "Delendum est ἦν, vel certe ejus loco scribendum est ὤν." VALESIUS.

vexabant: nunc pecuniæ majorem vim quam oportebat, ab illis exigentes: interdum etiam tormenta corporibus eorum infligentes. Hæc imperator cum probe sciret, negligebat tamen: et Christianis ob eam causam ipsum adeuntibus ita respondit: Vestrum est patienter ferre aliorum injurias: hoc enim est præceptum Dei vestri.

CAPUT XV.

De iis qui regnante Juliano apud Merum Phrygiæ urbem martyrio perfuncti sunt.

Eodem tempore apud Merum urbem Phrygiæ præses provinciæ Amachius templum aperiri jussit, et sordes quæ longinquitate temporis in eo coacervatæ erant, exportari: statuas denique illic positas expoliri præcepit. Hoc illius factum Christianorum animis gravem incussit dolorem. Itaque Macedonius quidam et Theodulus ac Tatianus, zelo Christianæ religionis incensi, eam indignitatem ferre minime potuerunt. Sed incredibili quodam virtutis amore flagrantes, noctu in templum irruunt, et statuas

ἀρετὴν κεκτημένοι, νυκτὸς εἰς τὸν ναὸν εἰσπηδήσαντες
3 συντρίβουσι τὰ ἀγάλματα. Τοῦ δὲ ἡγεμόνος ἐπὶ
τῷ γεγονότι σφόδρα χαλεπήναντος, καὶ πολλοὺς τῶν
κατὰ τὴν πόλιν ἀναιτίων ἀναιρεῖσθαι σπουδάζοντος,
προσφέρουσιν ἑαυτοὺς οἱ αὐθένται τοῦ πράγματος·
καὶ μᾶλλον αὐτοὶ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀποθνήσκειν
ᾑροῦντο, ἤπερ ἰδεῖν ἑτέρους ἀνθ' ἑαυτῶν ἀποθνή-
4 σκοντας. Τούτους λαβὼν ὁ ἡγεμὼν ὡς ὑπὲρ τοῦ
ἀδικήματος τοῦ παρ' αὐτῶν γενομένου διὰ θυσίας
ἀπολογεῖσθαι ἐκέλευε· μὴ ποιοῦντας δὲ τοῦτο τιμω-
5 ρεῖσθαι ἠπείλει. Οἱ δὲ γενναῖοι τὸ φρόνημα ὄντες,
μικρὰ τῶν ἀπειλῶν φροντίσαντες, πάνθ' ὑπομένειν
ἑτοίμως εἶχον· καὶ μᾶλλον θνήσκειν ᾑροῦντο ἢ ταῖς
6 θυσίαις μολύνεσθαι. Τότε δὴ πάσαις βασάνοις ὑπο-
βαλὼν τοὺς ἄνδρας, τέλος ἐσχάραις ἐπιθεὶς, καὶ πῦρ
7 ταύταις ἐπιτεθῆναι κελεύσας, οὕτως ἀπόλλυσιν. Οἱ
δὲ τὴν κορωνίδα τῆς ἀνδρίας τηνικαῦτα ἐπέδειξαν,
8 πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοιαῦτα εἰπόντες. Εἰ ἐπεθύμησας
ὀπτῶν, ὦ Ἀμάχιε, κρεῶν ἀπογεύσασθαι, στρέψον
ἡμᾶς καὶ εἰς τὰς ἑτέρας πλευρὰς, ἵνα μὴ εἰς τὴν
γεῦσιν ἡμίοπτοι φανῶμέν σοι. τοῦτον μὲν οὖν τὸν
τρόπον οὗτοι τὸν βίον ἐτέλεσαν.

omnes confringunt. Quo facto præses graviter commotus, cum multos in ea urbe qui prorsus insontes erant, supplicio afficere vellet; auctores facinoris ultro sese obtulere: et pro veritatis defensione ipsi occumbere maluerunt, quam sinere ut alii ipsorum vice occiderentur. Eos igitur comprehendens judex, jubet ut facinus ab ipsis perpetratum eluant sacrificando: ni ita fecerint, supplicium interminatur. At illi utpote generoso animo præditi, spretis ejus minis, paratos se ostenderunt ad tormenta quælibet sustinenda, et mori multo quam sacrificiis pollui maluerunt. Judex igitur cum omni tormentorum genere eos excruciasset, tandem craticulæ impositos subdito igne cremari jussit. Tunc vero illi extremum specimen fortitudinis ediderunt, his verbis præsidem allocuti. Si cupis, Amachi, carnes assas degustare, verte nos in alterum latus, ne forte gustui tuo semiassati videamur. Hoc illi modo vitam finierunt.

ΚΕΦ. Ιϛ. 191

Ὡς[t] τοῦ βασιλέως κωλύσαντος τοὺς Χριστιανοὺς Ἑλληνικὴν παίδευσιν μανθάνειν, οἱ Ἀπολινάριοι εἰς τὸ ἐπιγράφειν λόγους ὡρμήθησαν.

1 Ὁ μέντοι τοῦ βασιλέως νόμος, ὃς[u] τοὺς Χριστιανοὺς
Ἑλληνικῆς παιδείας μετέχειν ἐκώλυε, τοὺς Ἀπολινα-
ρίους, ὧν καὶ πρότερον ἐμνημονεύσαμεν, φανερωτέρους
2 ἀπέδειξεν. Ὡς γὰρ ἄμφω ἤστην ἐπιστήμονες λόγων,
ὁ μὲν πατὴρ γραμματικῶν, σοφιστικῶν δὲ ὁ υἱὸς, χρειώ-
δεις ἑαυτοὺς πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν τοῖς Χριστιανοῖς
3 ἀπεδείκνυον. Ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς γραμματικὸς ἅτε[x],
τὴν τέχνην γραμματικὴν[y] Χριστιανικῷ τύπῳ συνέ-
τασσε· τά τε Μωϋσέως βιβλία διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ λεγο-
μένου μέτρου μετέβαλε, καὶ ὅσα κατὰ τὴν παλαιὰν
4 διαθήκην ἐν ἱστορίας τύπῳ συγγέγραπται. Καὶ τοῦτο
μὲν τῷ δακτυλικῷ[z] μέτρῳ συνέταττε· τοῦτο δὲ καὶ
τῷ τῆς τραγῳδίας τύπῳ δραματικῶς ἐξειργάζετο· καὶ
παντὶ μέτρῳ ῥυθμικῷ ἐχρῆτο, ὅπως ἂν μηδεὶς τρόπος
τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης τοῖς Χριστιανοῖς ἀνήκοος[a]
5 ᾖ. Ὁ δὲ[b] νεώτερος Ἀπολινάριος, εὖ πρὸς τὸ λέγειν
παρεσκευασμένος, τὰ εὐαγγέλια καὶ τὰ ἀποστολικὰ
δόγματα ἐν τύπῳ διαλόγων ἐξέθετο, καθὰ καὶ Πλάτων
6 παρ' Ἕλλησιν. Οὕτω μὲν οὖν τῷ Χριστιανισμῷ
χρειώδεις φανέντες τοῦ βασιλέως τὸ σόφισμα διὰ
7 τῶν οἰκείων πόνων ἐνίκησαν. Ἀλλ' ἡ πρόνοια τοῦ
Θεοῦ κρείσσων ἐγένετο καὶ τῆς τούτων σπουδῆς καὶ
τῆς τοῦ βασιλέως ὁρμῆς· ὁ μὲν γὰρ νόμος οὐκ
εἰς μακρὰν ἀπέσβη τῷ βασιλεῖ, ὡς προϊόντες δηλώ-
σομεν, τῶν δὲ οἱ πόνοι ἐν ἴσῳ τοῦ μὴ γραφῆναι
8 λογίζονται. Ἀλλ' ἐρεῖ τις γοργῶς πρὸς ἡμᾶς ἀπαν-
τῶν, πῶς φῂς προνοίᾳ Θεοῦ ταῦτα γενέσθαι; τὴν
μὲν γὰρ τοῦ βασιλέως ταχεῖαν τελευτὴν λυσιτελῆσαι
τῷ Χριστιανισμῷ δῆλον ἐστί· τὸ δὲ παρερρίφθαι
τὰ τῶν Ἀπολιναρίων χριστιανικὰ ποιήματα, καὶ πά-
λιν τοὺς Χριστιανοὺς τὴν Ἑλλήνων μανθάνειν παι-
δείαν, οὐκέτι τοῦτο λυσιτελεῖν τῷ Χριστιανισμῷ·
πρὸς βλάβης γὰρ εἶναι τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν

t Pro hoc titulo habet, Ὅτι ἀπολινάριοι τὰς γραφὰς ἐμμέτρως μετέφρασαν, M.

u ὁ τοὺς, et mox κωλύων, M.

x "Melius, τήν τε τέχνην, vel certe mutanda est distinctio hoc modo: ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς γραμματικὸς ἅτε." VALESIUS.

y γραμματικὸς M.

z ἡρωικῷ M.C.

a ἀνοίκειος C.

b δέ γε M.

CAPUT XVI.

Quomodo Apollinares ad scribendos libros sese contulerint, cum imperator Christianos Græcis disciplinis institui vetuisset.

Ceterum lex illa imperatoris Juliani, qua Christianos Græcorum disciplinis institui vetabat, duos illos Apollinares quorum superius mentionem fecimus, multo quam antea illustriores reddidit. Nam cum uterque humaniorum disciplinarum peritia esset instructus: pater quidem grammaticæ, filius autem rhetoricæ; ambo plurimum utilitatis eo tempore Christianis attulerunt. Pater enim utpote grammaticus, artem grammaticam ad Christianæ religionis formam composuit, et Moysis libros heroico carmine interpretatus est. Alios præterea veteris instrumenti libros qui historiarum more conscripti sunt, partim dactylico carmine exposuit, partim ad formam tragœdiæ personis adhibitis elaboravit. Omnique numerorum genere de industria usus est, ne qua Græcanicæ locutionis forma Christianis nova atque inaudita relinqueretur. Junior autem Apollinaris in arte dicendi valde exercitatus, evangelia et apostolorum scripta ad formam dialogorum exposuit exemplum Platonis apud Græcos secutus. Ad hunc modum cum Christianæ religioni utiles se præbuissent, imperatoris calliditatem suo labore superarunt. Verum divina providentia tum diligentiam illorum, tum imperatoris conatum multis partibus vicit. Etenim lex illa simul cum ipso principe celeriter extincta est, ut in progressu historiæ declaribimus. Istorum autem labores perinde habentur, ac si nunquam scripti fuissent. Verum hic aliquis nobis acriter occurret ita dicens: cur Dei providentia ista fieri affirmas? Etenim celerem quidem imperatoris interitum, Christianorum rebus profuisse constat. Quod vero Christiana Apollinarium scripta abjecta sunt e manibus, et Christiani Græcorum disciplinis denuo imbui cœperunt, id Christianæ religioni

9 πολυθεΐαν διδάσκουσαν. Πρὸς ταῦτα οὖν τὰ ὑπο-
πίπτοντα ἡμῖν ὡς οἷόν τε λέξομεν. ἡ Ἑλληνικὴ
παίδευσις οὔτε παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὔτε παρὰ τῶν
αὐτοῦ μαθητῶν, ἢ ὡς θεόπνευστος ἐδέχθη, ἢ ὡς ἐπι- 192
10 βλαβὴς ἐξεβλήθη. Καὶ τοῦτο, ὡς ἡγοῦμαι, οὐκ
ἀπρονοήτως ἐποίησαν· πολλοὶ γὰρ τῶν παρ' Ἕλ-
λησι φιλοσοφησάντων οὐ μακρὰν τοῦ γνῶναι τὸν
11 Θεὸν ἐγένοντο. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἀπρονοησίαν
εἰσάγοντας, οἷον Ἐπικουρείους[c], ἢ ἄλλως[d] ἐριστικοὺς,
μετὰ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης γενναίως ἀπήντησαν,
12 τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν ἀνατρέποντες. Καὶ διὰ τούτων
τῶν λόγων, χρειώδεις μὲν τοῖς τὴν εὐσέβειαν ἀγα-
πῶσι κατέστησαν, οὐ μὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ λόγου
ἐκράτησαν, τοῦ μὴ γνῶναι τὸ ἀποκρυπτόμενον ἀπὸ
τῶν γενεῶν καὶ ἀπὸ τῶν αἰώνων κατὰ Χριστὸν
13 μυστήριον. Καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχειν, ἐν τῇ πρὸς
Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος δείκνυσι, δι' ὧν
φησίν, Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ[e]

[c] Ita F. sicut monuerat Christophorson. Ἐπικουρίους ceteri.

[d] ἄλλους Christophorson. quem sequitur Valesius in versione Latina.

[e] Ita F. M. et Roman. i. 18. οὐρανῶν editt.

haudquaquam conducit. Periculosa enim inprimis et noxia est Græcorum disciplina, quippe quæ deorum multitudinem inducit. Ad hæc nos pro virili parte ea respondebimus, quæ nobis in mentem veniunt. Gentilium disciplinas Christus et ejus discipuli nec susceperunt tanquam inspiratas divinitus, nec tanquam noxias penitus rejecerunt. Atque id consulto ab illis factum esse opinor. Multi enim apud Græcos philosophi, a Dei cognitione haud procul abfuerunt. Nam disserendi scientia instructi, adversus Epicureos et alios contentiosos sophistas qui Dei providentiam negabant, strenue decertarunt, eorum confutantes inscitiam Ac per hos quidem libros viris pietatis studiosis non parum attulerunt utilitatis: id tamen quod religionis caput est, haudquaquam sunt assecuti; propterea quod mysterium Christi a generationibus et sæculis absconditum ignorarent. Atque hoc ita se habere apostolus in epistola ad Romanos declarat his verbis: Revelatur enim

ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν
ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τό γνωστὸν
14 τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ
αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτί-
σεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ
τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης εἰν τὸ εἶναι αὐ-
τοὺς ἀναπολογήτους· διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ
15 ὡς Θεὸν ἐδόξασαν. Διὰ τούτων φαίνονται γνῶσιν
μὲν ἀληθείας ἔχοντες, ἣν ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν,
ἔνοχοι δὲ γίνονται, διότι γνόντες τὸν Θεὸν οὐχ
16 ὡς Θεὸν ἐδόξασαν. Οὐκοῦν τὸ[f] μὴ κωλύσαι τὰ
Ἑλλήνων μανθάνειν τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων
κατέλιπον[g]. εἷς μὲν οὖν οὗτος λόγος εἰρήσθω
ἡμῖν πρὸς τὸ προκείμενον· ἕτερος δὲ τοιοῦτος.
17 Αἱ θεόπνευστοι γραφαὶ δόγματα μὲν θαυμαστὰ καὶ
ὄντως θεῖα διδάσκουσι· καὶ πολλὴν μὲν εὐλάβειαν
καὶ βίον ὀρθὸν τοῖς ἀκροαταῖς ἐντιθέασι, πίστιν τε
θεοφιλῆ τοῖς σπουδαίοις παρέχουσιν· οὐ μὴν τέχνην

[f] Scribendum est τῷ.

[g] κατέλιπεν Christophorson. Tum εἰς perperam F.

ira Dei de cœlo super omnem impietatem et inquitatem hominum, qui veritatem in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis revelavit. Invisibilia enim ejus a creatione mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus atque divinitas: adeo ut sint inexcusabiles: quia cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt. Ex quibus apparet habuisse quidem illos veritatis cognitionem, quam Deus ipsis patefecerat: reos tamen esse, propterea quod cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificarunt. Cum igitur apostoli gentilium disciplinis operam dare nequaquam vetuerint, id in cujusque arbitrio situm esse voluerunt. Atque hæc prima sit ratio qua ad propositam quæstionem respondemus. Altera vero est hujusmodi. Scripturæ divinitus inspiratæ, dogmata quidem admiranda tradunt prorsusque divina: et tum eximiam pietatem rectamque vivendi rationem auditorum animis insinuant: tum fidem Deo acceptam studiosis hominibus præbent. Artem vero dicendi minime docent, qua illis qui verita-

διδάσκουσι λογικὴν πρὸς τὸ δύνασθαι ἀπαντᾶν τοῖς
18 βουλομένοις τῇ ἀληθείᾳ προσπολεμεῖν. Σφόδρα δὲ
καταπολεμοῦνται οἱ πολέμιοι, ὅταν τοῖς αὐτῶν ὅπλοις
χρώμεθα κατ' αὐτῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἐνῆν[h] ὑπαρξειν
τοῖς χριστιανίζουσι, δι' ὧν οἱ 'Απολινάριοι ἔγραψαν.
19 Τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς 'Ιουλιανὸς σκοπήσας νόμῳ
τοὺς Χριστιανοὺς ἀπέτρεπε τὰ Ἑλλήνων παιδεύεσθαι·
εὖ γὰρ ἠπίστατο, ὡς οἱ μῦθοι εὐδιάβολον αὐτοῦ τὴν
20 δόξαν ποιήσουσιν. Ὧν καὶ καταγνοὺς Σωκράτης ὁ
παρ' αὐτοῖς κορυφαιότατος φιλόσοφος, ὡς παραχαράσ-
21 σων τὰ παρ' αὐτοῖς δαιμόνια κατεκρίθη. Ἄλλως τε
παρεγγυῶσιν ἡμῖν ὅ, τε Χριστὸς καὶ ὁ τούτου ἀπό-
στολος, Γίνεσθε[i] τραπεζῖται δόκιμοι· ὥστε τὰ πάντα
δοκιμάζειν τὸ καλὸν κατέχοντας· προσέχειν δὲ, Μή
τις ὑμᾶς ἔσται συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ
22 κενῆς ἀπάτης. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν πεισόμεθα[k], εἰ μὴ
ὅπλα τῶν πολεμίων κτησαίμεθα, καὶ ἐν τῷ κτᾶσθαι
μὴ τὰ τῶν πολεμίων φρονῶμεν· ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν

[h] ἐλάχιστον ἦν τοῖς Niceph. x. 26.

[i] Ita F. M. γίνεσθαι editt. Tum τραπεζείται F. τραπεζεῖται Steph. Genev.

[k] πησόμεθα F.

tem oppugnare nituntur, resistere possimus. Porro adversarii tunc facillime expugnantur, cum illorum armis contra ipsos utimur. Istud autem Christianis suppetere non poterat ex iis libris quos Apollinares conscripsere. Quod cum Julianus etiam perspexisset, lege lata prohibuit ne Christiani Græcorum disciplinis imbuerentur. Probe enim sciebat, futurum ut fabulæ opinionem quam ipse imbiberat, ridiculam et reprehensioni obnoxiam redderent. Quas quidem Socrates philosophorum apud illos facile princeps cum improbaret, perinde ac si dæmonia ipsorum violare tentasset, condemnatus est. Præterea tum Christus, tum ejus apostolus nobis præcipiunt, ut simus boni nummularii, omnia quidem explorantes, quod autem probum est retinentes: attendamusque ne quis per philosophiam et inanem fallaciam nos decipiat. Istud autem nunquam assequemur, nisi adversariorum armis potiamur; iisque potiti, non idem cum ipsis sentiamus: sed malum quidem aversemur: bonum autem ac veritatem tenentes, cuncta

ἐκτρεπόμεθα, τὸ δὲ καλὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες 193
πάντα προσλαμβάνομεν δοκιμάζοντες· τὸ γὰρ καλὸν
23 ἔνθα ἂν ᾖ, ἴδιον τῆς ἀληθείας ἐστίν. Εἰ δέ τις ἡμᾶς
βιαίως ταῦτα λέγειν νομίζει, σκοπησάτω ὅτι ὁ ἀπό-
στολος οὐ μόνον οὐ κωλύει μανθάνειν Ἑλληνικὴν
παίδευσιν, ἀλλὰ γὰρ φαίνεται καὶ αὐτὸς μὴ ἀμελή-
σας αὐτῆς, ἕνεκεν τοῦ γνῶναι πολλὰ τῶν εἰρημένων
24 τοῖς Ἕλλησιν. 'Επεὶ πόθεν ὁρμώμενος ἔλεγε, Κρῆ-
τες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαὶ, εἰ μὴ
τοὺς 'Επιμενίδου τοῦ Κρητὸς, ἄνδρος τελεστοῦ[l] ἀνε-
25 γνώκει χρησμούς; Ἢ πόθεν ἐγνώκει τὸ, Τοῦ γὰρ
καὶ γένος ἐσμὲν, εἰ μὴ τὰ Φαινόμενα τοῦ ἀστρονόμου
26 'Αράτου ἠπίστατο; 'Αλλὰ καὶ τὸ, Φθείρουσιν ἤθη
χρηστὰ ὁμιλίαι κακαὶ, δείκνυσι μὴ ἀνήκοον τῶν Εὐ-
27 ριπίδου δραμάτων τυγχάνοντα. Καὶ τί δεῖ περὶ τού-
των μηκύνειν τὸν λόγον; καὶ ἀνέκαθεν, ὡς ἔκ τινος
μὴ κεκωλυμένης συνηθείας, οἱ κατὰ τὰς ἐκκλησίας
διδάσκαλοι δείκνυνται ἄχρι γήρως[m] τὰ Ἑλλήνων
ἀσκούμενοι· τοῦτο μὲν εὐγλωττίας χάριν καὶ γυμνα-

[l] τελετοῦ C.

[m] γήρους F.M. γέρως mendose Reading.

quæ adsumimus, exploremus. Bonum enim, ubicumque fuerit, proprium est veritatis. Quod si quis hæc a nobis violentius et præter sensum scripturarum dici existimat, is consideret, apostolum non modo non prohibere ne Græcorum literis erudiamur, sed ipsum quoque videri eas minime neglexisse, quippe qui multa quæ dicta sunt a Græcis, nosse deprehendatur. Nam unde quæso hoc dixit: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ; ventres pigri; nisi quod Epimenidis Cretensis initiatoris oracula legerat? Aut unde istud noverat: Illius enim et genus sumus; nisi Arati astronomi Phænomena didicisset? Sed et illud; Bonos mores corrumpunt colloquia prava; satis ostendit, illum Euripidis Tragœdiarum non ignarum fuisse. Verum quid opus est prolixiorem de hac re sermonem contexere? Etenim jam inde a priscis temporibus, tanquam ex inolita quadam consuetudine, ecclesiarum doctores in Græcorum disciplinis ad extremam usque senectutem sese exercuisse deprehenduntur: idque partim eloquentiæ et in-

σίας τοῦ νοῦ, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν ἐκείνων
28 κατάγνωσιν, περὶ ὧν ἀπεσφάλησαν. Ταῦτα μὲν οὖν
ἕνεκεν τῶν Ἀπολιναρίων, ὡς οἷόν τε εἰρήσθω.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Ὡς[n] ὁ βασιλεὺς εἰς Πέρσας μέλλων ἐλαύνειν καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος, ὑπ' αὐτῶν σκωφθεὶς τὸν Μισοπώγωνα λόγον προσεφώνησε.

1 Ὁ μέντοι βασιλεὺς πλεῖστα ἐκ τῶν Χριστιανῶν
κομισάμενος χρήματα, ἐπὶ Πέρσας τε τὴν σπουδὴν
ποιούμενος, τὴν ἐν Συρίᾳ καταλαμβάνει Ἀντιόχειαν.
2 Ἐν ᾗ γενόμενος, τὸ προσόν τε αὐτῷ φιλότιμον καὶ
Ἀντιοχεῦσιν ἐπιδεῖξαι βουλόμενος, τὰς τιμὰς τῶν
ὠνίων πλέον ἢ ἔδει εἰς ἔλαττον κατεβίβασε, μὴ στο-
χασάμενος τοῦ καιροῦ, μηδὲ λογισάμενος ὡς παρουσίᾳ
πολυπληθίας[o] στρατοπέδου τοῖς τε ἐπαρχιώταις ἐξ
ἀνάγκης ζημία γίνεται, καὶ τὴν ἀφθονίαν ἐκκόπτει
3 τῶν πόλεων. Διόπερ οἱ μεταβολεῖς καὶ οἱ τῶν ὠνίων
κάπηλοι, μὴ ἐνεγκόντες τὴν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ προσ-
τάγματος ζημίαν, τῆς ἐμπορίας[p] τότε ἀπέσχοντο.

[n] Titulum hunc om. M. [o] πολυπληθείας M. [p] ἐμπορείας F.

genii excolendi causa; partim ut ea ipsa convincerent, in quibus Græci a veritate aberraverant. Atque hæc Apollinarium gratia a nobis pro captu nostro dicta sint.

CAPUT XVII.

Quomodo imperator contra Persas expeditionem parans, cum ab Antiochensibus derisus esset, orationem quæ misopogon inscribitur, adversus eos edidit.

Interea imperator cum magnam pecuniæ vim a Christianis corrasisset, contra Persas properans, Antiochiam Syriæ ingressus est. In qua dum moratur, gloriæ studium quo flagrabat, Antiochenis etiam volens ostendere, pretia rerum venalium plus æquo imminuit: nulla temporis ratione habita; nec illud animo reputans præsentiam numerosi exercitus necessario damnum inferre provincialibus, et rerum necessariarum abundantiam civitatibus adimere. Itaque ciciones et dardanarii, dispendium quod ex imperatoris præcepto sibi contigerat, ægre ferentes, a negotiatione

4 Ἐκ δὲ τούτο τὰ ὤνια ἀπελείπετο· καὶ τὴν προσ-
βολὴν μὴ ἐνεγκόντες οἱ Ἀντιοχεῖς, εὐρίπιστοι γὰρ 194
οἱ ἄνθρωποι εἰς ὕβρεις, μὴ μελλήσαντες, κατὰ τοῦ
βασιλέως ἐχώρησαν· κατεβόων τε αὐτοῦ, καὶ ἀπέ-
σκωπτον εἰς τὸν πώγωνα, βαθυγένειος γὰρ ἦν, κεί-
ρειν τε ἔλεγον τοῦτον καὶ σχοινία πλέκειν ἐξ αὐτοῦ·
τὸ νόμισμά τε αὐτοῦ ταῦρον ἔχειν, καὶ τὸν κόσμον
5 ἀνατετράφθαι. Ὢν γὰρ δὴ ὁ βασιλεὺς πολὺ δεισι-
δαίμων, ταύρους τε συνεχῶς θύων πρὸς τοῖς βωμοῖς
τῶν εἰδώλων, βωμὸν καὶ ταῦρον ἐντυπωθῆναι κεκελεύ-
6 κει τῷ ἑαυτοῦ νομίσματι. Ἐκ τούτων δὴ τῶν σκωμ-
μάτων εἰς ὀργὴν ἐκπεσὼν ὁ βασιλεὺς διηπείλει πᾶν
ποιῆσαι κακὸν τῇ Ἀντιοχέων πόλει· καὶ ἐπὶ Ταρσὸν
τῆς Κιλικίας ἐξυποστρέφει[q]· ἐκεῖ τε τὰ ἐπιτήδεια
7 κελεύσας εὐτρεπισθῆναι ἀπαίρειν ἐσπούδαζεν. Ὅθεν
ὑπόθεσιν ἔσχεν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος γράψαι τόν τε
πρεσβευτικὸν ὑπὲρ Ἀντιοχέων, καὶ τὸν πρὸς Ἀν-
8 τιοχεῖς περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Ἀλλὰ τού-
τους μὲν τοὺς λόγους φασὶ γράψαντα τὸν σοφιστὴν

[q] ἐξυποστρέφειν vel ἐξυποστρέψειν legere voluit Vales. Vid. Annott.

deinceps abstiterunt. Hinc factum est ut annona in foro deficeret. Quem casum non ferentes Antiocheni, homines suopte ingenio proni ad conviciandum; sine mora in imperatorem ipsum erumpunt, et adversus illum vociferantur. Et in barbam ejus cavillantes; erat enim ille prolixiore barba; tondendam esse dicebant, et funes ex ea texendos. Denique aiebant taurum in ejus nummis sculptum esse, a quo scilicet eversus esset orbis terrarum. Quippe imperator cum dæmonum superstitioso cultui admodum deditus esset, et ad aras deorum suorum assidue tauros immolaret, aram et taurum nummis suis insculpi jusserat. His dicteriis imperator ad iram provocatus, malo se mulctaturum urbem Antiochensium minatus est, et Tarsum Ciliciæ reversurum. Cumque illic necessaria parari jussisset, ex civitate discessit. Quæ res occasionem præbuit sophistæ Libanio duas orationes scribendi: alteram ad imperatorem pro Antiochensibus: alteram ad Antiochenses de imperatoris ira. Verum has orationes scripsisse quidem so-

9 μηκέτι εἰς πολλοὺς εἰρηκέναι. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀφέ-
μενος ἔργοις τοὺς ὑβρικότας ἀμύνασθαι, τῷ ἀντι-
σκῶψαι τὴν ὀργὴν διελύσατο· τὸν γὰρ πεπονημένον
αὐτῷ Ἀντιοχικὸν ἤτοι μισοπώγωνα λόγον διεξελθὼν,
στίγματα διηνεκῆ τῇ Ἀντιοχέων πόλει κατέλιπεν[r].
10 Περὶ μὲν δὴ τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω· λεκτέον
δὲ καὶ οἷα τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ Χριστιανοῖς ὁ βασιλεὺς
τότε[s] πεποιήκει.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Ὡς[t] τοῦ βασιλέως χρησμὸν θελήσαντος λαβεῖν, τὸ Δαιμόνιον οὐκ ἀπεκρίνατο εὐλαβηθὲν Βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα.

1 Τὰ γὰρ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων
ἀνοιγῆναι κελεύσας, χρησμὸν λαβεῖν παρὰ τοῦ ἐν
2 Δάφνῃ Ἀπόλλωνος ἔσπευδεν. Ὡς δὲ ὁ ἐνοικῶν τῷ
ἱερῷ δαίμων τὸν γείτονα δεδοικὼς, λέγω δὴ Βαβυλᾶν
τὸν μάρτυρα, οὐκ ἀπεκρίνατο, πλησίον γὰρ ἦν ἡ
σορὸς ἡ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος κρύπτουσα, γνοὺς

r κατέλειπεν F.
s τότε om. M.
t Pro hoc titulo habet, Ὅτι ἰουλιανὸς τὸ ἐν δάφνῃ ἱερὸν ἀνοίξας χρησμὸν οὐκ ἔλαβεν φοβηθέντος τοῦ δαιμονίου βαβυλᾶν τὸν μάρτυρα, M.

phista ille dicitur, non tamen publice recitasse. Imperator vero abjecto priore consilio, quo injuriam sibi a conviciatoribus illatam factis ulcisci decreverat, reciprocis conviciis ac dicteriis iram suam explevit. Libro enim adversus eos edito, quem Antiochicum sive misopogonem inscripsit, Antiochensium civitati notam inussit sempiternam. Sed de his hactenus. Jam vero dicendum quoque est, quibus tunc malis Christianos Antiochiæ idem imperator affecerit.

CAPUT XVIII.

Quomodo imperatori oraculum sciscitanti, dæmon metu Babylæ martyris nihil responderit.

Imperator igitur cum templa Gentilium in urbe Antiochia aperiri jussisset, oraculum ab Apolline Daphnæo accipere omni studio contendebat. Sed cum in templo habitans dæmon, vicinum veritus, Babylam videlicet martyrem, nihil responderet: erat enim in proximo loculus quo martyris corpus inclusum servabatur;

τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς τὴν σορὸν τάχος κελεύει με-
3 τοικίζεσθαι. Τοῦτο μαθόντες οἱ κατὰ τὴν Ἀντιό-
χειαν Χριστιανοὶ, ἅμα γυναιξὶ καὶ νέᾳ ἡλικίᾳ χαί-
ροντες καὶ ψαλμῳδοῦντες ἀπὸ τῆς Δάφνης ἐπὶ τὴν
4 πόλιν μετέφερον τὴν σορόν. Αἱ δὲ ψαλμῳδίαι ἥπτοντο
τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, καὶ τῶν πεπιστευκότων αὐτοῖς
τε καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτοῖς.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς[u], καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ ὁμολογητοῦ.

1 Τότε δὴ καὶ τὸ κρυπτόμενον ἦθος τοῦ βασιλέως
ἐξηλέγχετο· οὐ γὰρ ἔτι κατεῖχεν ἑαυτοῦ[x] ὁ πρώην
2 φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενος. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὀνειδι-
στικῶν ὕμνων εὐέμπτωτος ἦν εἰς ὀργὴν, ἕτοιμός τε
ἦν ταῦτα ποιεῖν τοῖς Χριστιανοῖς, οἷα οἱ[y] περὶ Διο-
3 κλητιανὸν πρότερον πεποιήκεισαν. Ἐπεὶ δὲ ἡ κατὰ
Περσῶν σπουδὴ οὐ παρεῖχε τῇ προθέσει καιρὸν,
κελεύει Σαλουστίῳ τῷ ἐπάρχῳ συλλαβεῖν ἐπὶ τὸ[z]

u ὀργῆς τοῦ βασιλέως M.
x ἑαυτὸν correctum ab ead. manu quod prius fuerat ἑαυτοῦ M.
y Ita F. M. C. J. ὁ περὶ mendose editt.
z τῷ C.

comperta causa imperator loculum confestim transferri jubet. Quod ubi Christianis qui Antiochiæ erant palam factum est, simul omnes effusi cum mulieribus et parvulis, loculum ex Daphne in urbem comportant, tripudiantes gaudio et Psalmos concinentes. Psalmi autem illi perstringebant Gentilium Deos, eosque qui diis illis et simulacris eorum fidem adhibebant.

CAPUT XIX.

De imperatoris ira, et de Theodoro confessore.

Tunc vero imperatoris malevolentia quam hactenus occultam tenuerat, omnibus patefacta est. Nam qui prius philosophum se esse jactabat, continere se amplius non potuit. Sed illorum quos dixi psalmorum probris facile ad iracundiam concitatus, ea Christianis supplicia parabat infligere, quæ olim Diocletianus iis inflixerat. Sed quoniam cura ac sollicitudo expeditionis Parthicæ vacare illum huic negotio non sinebat, Sallustio præfecto prætorii

κολάσαι τοὺς μάλιστα σπουδαίους τῶν ψαλμῳδῶν.
4 Ὁ δὲ ἔπαρχος, καίτοι Ἕλλην ὢν τὴν θρησκείαν, τὸ
5 μὲν ἐπίταγμα ἡδέως οὐκ ἐδέξατο. Ἀντιλέγειν δὲ
οὐκ ἔχων, συλλαμβάνει μὲν πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν,
6 καί τινας δεσμωτήριον οἰκεῖν προσέταξεν. Ἕνα δὲ
νεανίσκον, ὀνόματι Θεόδωρον[a], αὐτῷ παρὰ τῶν ἑλ-
ληνιζόντων προσαχθέντα βασάνοις καὶ διαφόροις κο-
λαστηρίοις ὑπέβαλεν[b], καταξανθῆναι κατὰ παντὸς
κελεύσας τοῦ σώματος· καὶ αὐτὸν τότε ἠφίει τῶν
7 βασάνων, ὅτε μηκέτι ζήσεσθαι ᾤετο. Ἀλλὰ Θεὸς
ἦν ὁ σώζων τὸν ἄνδρα· ἐπεβίω γὰρ χρόνον μετ'
8 ἐκείνην τὴν ὁμολογίαν πολύν. Τούτῳ τῷ Θεοδώρῳ
Ῥουφῖνος, ὁ τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ τὴν ἐκκλησιαστι-
κὴν ἱστορίαν συγγράψας, φησὶ μετὰ ταῦτα χρόνῳ
ὕστερον πολλῷ συντετυχηκέναι, καὶ ἠρωτηκέναι, εἰ
τυπτόμενος καὶ στρεβλούμενος μεγίστης τῆς ὀδύνης
9 ᾐσθάνετο. Τὸν δὲ εἰρηκέναι[c] βραχεῖαν μὲν αὐτῷ
σφόδρα γενέσθαι τὴν ἐκ τῶν βασάνων ὀδύνην· παρα-
στῆναι δέ τινα νεανίσκον, καὶ ἀπομάττειν αὐτοῦ τὸν

[a] θεόδωρον ὀνόματι F.M. [b] Ita F.M. ὑπέβαλλε editt.
[c] εἰρηκέναι φησὶν F.M.

mandavit, ut eos qui in psalmis canendis præcipuum studium ardoremque animi declarassent, ad supplicium raperet. Præfectus vero quamvis religione Gentilis esset, mandatum tamen illud haud lubenti animo suscepit. Verum cum refragari ipsi non liceret, multos quidem Christianos comprehendi, ac nonnullos eorum in carcerem trudi jubet. Unum vero ex illis adolescentem nomine Theodorum, qui a Gentilibus ad ipsum perductus fuerat, variis tormentis ac suppliciis affecit: totoque corpore lacerari jussum, tunc demum dimitti præcepit, cum ille non amplius victurus esse putaretur. Verum Deus juvenem servavit. Post hanc enim confessionem diutissime supervixit. Hunc Theodorum Rufinus qui Latino sermone ecclesiasticam scripsit historiam, longo post tempore vidisse se dicit, et quæsisse ex eo, num interea dum verberaretur ac torqueretur, gravissimum sensisset dolorem. Illum vero affirmasse, levem admodum doloris sensum sibi ex tormentis accidisse: adstitisse autem adolescentem quemdam, qui

ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἱδρῶτα ἐπιγινόμενον, ἐπιρρωννύειν τε
αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τέρψιν αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἀγῶνα
10 τὸν χρόνον τῆς βασάνου ποιεῖν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ
θαυμαστοῦ Θεοδώρου τοσαῦτα εἰρήσθῳ. τότε δὲ
παρῆσαν πρέσβεις Περσῶν, αἰτοῦντες ἐπὶ φανεροῖς
11 καταθέσθαι τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπέπεμψεν
εἰπών, αὐτόν με ὄψεσθε μετ' οὐ πολὺ, καὶ οὐδέν μοι
δεήσει πρεσβείας.

ΚΕΦ. Κ. 196

Ὡς καὶ Ἰουδαίους ὁ βασιλεὺς[d] ἐπὶ τὸ θύειν προετρέψατο, καὶ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων τελείας ἀνατροπῆς.

1 Καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ὁ βασιλεὺς τοὺς Χρι-
στιανοὺς βλάπτειν σπουδάζων τὴν οἰκείαν δεισιδαι-
2 μονίαν ἐξήλεγγχε. Φιλοθύτης γὰρ ὢν οὐ μόνον
αὐτὸς τῷ αἵματι ἔχαιρεν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἄλλοι τοῦτο
3 ποιῶσι, ζημίαν ἐνόμιζεν. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγους τοὺς
τοιούτους ἐφεύρισκεν, Ἰουδαίους μεταπέμπεται· καὶ
παρ' αὐτῶν ἐπυνθάνετο, τοῦ χάριν τοῦ Μωσαϊκοῦ

[d] ἰουδαίους ὁ ἰουλιανὸς ἐπὶ M.

et sudorem ex certamine profluentem absterserit, et animum sibi confirmaverit, totoque illo temporis spatio quo tortus est, plus oblectamenti quam laboris ipsi præstiterit. Hæc de admirabili Theodoro dixisse sufficiat. Eodem tempore Persarum legati ad imperatorem venerunt, rogantes ut bellum certis conditionibus terminaret. Verum imperator eos dimisit, hæc locutus: meipsum brevi videbitis, nec opus erit legatione.

CAPUT XX.

Quomodo imperator Judæos ad sacrificandum impulerit, et de integra Hierosolymorum eversione.

Alio præterea modo imperator Christianis nocere cupiens, superstitionem suam prodidit. Nam cum deditus esset sacrificiis, non solum ipse hostiarum cruore delectabatur, sed nisi idem quoque alii facerent, damno se affici existimabat. Quoniam vero paucos admodum ejusmodi homines reperiebat, Judæos ad se accersit, et ex iis sciscitatur qua de causa cum lex Mosis sacrifi-

4 νόμου κελεύσαντος θύειν, ἀπέχονται. Τῶν δὲ, μὴ
ἀλλαχοῦ φησάντων δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ
μόνον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, κελεύει τάχος κτίζεσθαι
5 τὸν Σολομῶνος ναόν. Καὶ αὐτὸς ἐπὶ Πέρσας ἤλαυνε.
Ἰουδαῖοι δὲ καιροῦ δράξασθαι πάλαι ἐπιθυμοῦντες, ἐν
ᾧ τὸ ἱερὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ θύειν ἀνοικοδομηθήσεται,
τότε σπουδαῖοι μὲν πρὸς τὸ ἔργον ἐγίνοντο· φοβεροὺς
δὲ τοῖς Χριστιανοῖς ἐπεδείκνυσαν[e] ἑαυτοὺς, ἠλαζονεύ-
οντό τε κατ᾽ αὐτῶν, ἐπαπειλοῦντες τοσαῦτα[f] ποιήσειν,
6 ὅσα αὐτοὶ παρὰ Ῥωμαίων πάλαι πεπόνθασι. Τοῦ
δὲ βασιλέως ἐκ δημοσίων τὴν δαπάνην παρασχεθῆναι
κελεύσαντος, εὐτρέπιστο πάντα ξύλα καὶ[g] λίθοι καὶ
πλίνθος ὀπτὴ καὶ πηλὸς καὶ ἄσβεστος καὶ τὰ ἄλλα
7 ὅσα πρὸς οἰκοδομὴν ἐπιτήδεια γίνεται. Τότε δὴ
Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος τὸ τοῦ
προφήτου Δανιὴλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν, ὅπερ καὶ ὁ
Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσατο,
πολλοῖς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἥκει ὁ καιρὸς, ὅτε
λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μένοι[h] εἰς τὸν ναὸν, ἀλλὰ τὸ

[e] ἐδείκνυσαν F.M.
[f] τοσαῦτα αὐτοῖς in marg. ex ead. man. M.
[g] λίθοι καὶ ξύλα F.M.
[h] ἐπιμείνοι F.M.

care eos jubeat, a sacris faciundis abstinerent. Cumque illi respondissent, alibi quam Ierosolymis id facere sibi non licere; Salomonis templum protinus instaurari jubet. Ipse interim ad bellum contra Persas proficiscitur. At Judæi, qui jampridem optabant ut opportunum sibi tempus obtingeret, quo templum ipsis ad sacrificandum restitueretur, tum alacres in opus illud incubuerunt, tum adversus Christianos insolentia elati, formidabiles se ostenderunt: minantes se tanta mala iis illaturos esse, quanta ipsi olim a Romanis perpessi fuissent. Igitur cum imperator sumptus operi præberi ex publico jussisset, brevi parata sunt omnia: materia scilicet, lapides, lateres cocti, argilla, calx, et quæcumque alia ad ædificandum necessaria. Quo quidem tempore Cyrillus Ierosolymorum episcopus, memor vaticinii Danielis prophetæ, quod Christus etiam in sacris evangeliis confirmavit, palam multis adstantibus prædixit, futurum brevi ut in eo

8 τοῦ Σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται. Ταῦτα ἔλεγεν
ὁ ἐπίσκοπος. καὶ διὰ τῆς νυκτὸς σεισμὸς μέγας
ἐπιγενόμενος ἀνέβρασσε[i] τοὺς λίθους τῶν πάλαι θε-
μελίων τοῦ ναοῦ, καὶ πάντας διέσπειρε σὺν τοῖς παρα-
9 κειμένοις οἰκήμασι. Δέος δὲ[k] ἐκ τοῦ γενομένου Ἰου-
δαίους κατέλαβε· καὶ φήμη ἐπὶ τὸν τόπον ἦγε καὶ
10 τοὺς πόρρω διάγοντας. Παρόντων οὖν σφόδρα πολ-
λῶν, ἕτερον τεράστιον ἐπιγίνεται. πῦρ γὰρ ἐξ οὐ-
ρανοῦ κατασκῆψαν πάντα τὰ τῶν οἰκοδόμων ἐργαλεῖα
11 διέφθειρεν. Ἦν γοῦν ἰδεῖν ὑπὸ τῆς φλογὸς ἀπολ-
λυμένας τὰς σφύρας, τὰς γλαρίδας, τοὺς πρίονας, τοὺς
πελέκεις, τὰ σκέπαρνα, πάντα ἁπλῶς ὅσα πρὸς τὸ
12 ἔργον ἐπιτήδεια εἶχον οἱ ἐργαζόμενοι. Ἐπενέμετο
μὲν οὖν ταῦτα τὸ πῦρ δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας. Ἰουδαῖοι 197
δὲ ἐν μεγίστῳ φόβῳ γενόμενοι καὶ ἄκοντες ὡμολόγουν
13 τὸν Χριστὸν Θεὸν λέγοντες. Οὐκ ἐποίουν δὲ αὐτοῦ
τὸ θέλημα, ἀλλ᾽ ἔμενον τῇ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προλήψει
14 κρατούμενοι. Οὐδὲ γὰρ τὸ τρίτον θαῦμα τὸ ὕστερον
ἐπιγενόμενον εἰς πίστιν τῆς ἀληθείας ἦγεν αὐτούς·

[i] Ita F.M. ἀνέβρασε editt.
[k] τε F. δὲ om. M.

templo lapis super lapidem non maneret, sed Servatoris oraculum compleretur. Cumque hæc dixisset episcopus, noctu ingens terræ motus exortus, lapides ex veteribus templi fundamentis avulsos sursum excussit, et cunctos una cum contiguis ædificiis dispersit. Terror ex eo non mediocris invasit Judæos; famaque ejus miraculi plures exciti, ex regionibus ad eum locum convenere. Cum igitur quamplurimi adessent, aliud denuo prodigium accidit. Ignis enim cœlitus missus, cuncta opificum instrumenta consumpsit. Itaque cernere erat malleos, scalpra, serras, secures, ascias; cuncta denique ad opus faciendum necessaria, flammis absumi. Et ignis quidem toto die hæc omnia depascebatur. Judæi vero ingenti timore perculsi, etiam inviti Christum Deum esse confessi sunt. Nec tamen mandato ejus paruerunt: sed legis suæ opinione præoccupati, in pristino errore perseverarunt. Nam neque tertium miraculum quod postea factum est, ad veri-

καὶ γὰρ τῇ ἐχομένῃ[l] νυκτὶ σφραγῖδες σταυροῦ ἀκτι-
νοειδεῖς τοῖς ἱματίοις αὐτῶν ἐντετυπωμέναι ἐφάνησαν·
ἃς ἡμέρας ἐπιγενομένης ἰδόντες, ἀποπλύνειν καὶ ἀπο-
15 σμήχειν θέλοντες, οὐδενὶ τρόπῳ ἠδύναντο. Πεπώ-
ρωντο οὖν κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν
χερσὶν ἔχοντες ἔρριπτον. οὕτω μὲν οὖν ὁ ναὸς τότε
ἀντὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι εἰς τέλεον ἀνατέτραπτο.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τῆς εἰς Περσίδα τοῦ βασιλέως ἀφίξεως, καὶ περὶ[m] τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν τῶν Περσῶν ἐνέβαλεν[n]
μικρὸν πρὸ τοῦ ἔαρος, πυθόμενος ἀσθενέστατα καὶ
2 ἀνανδρότατα εἶναι χειμῶνος τὰ ἔθνη Περσῶν. Κρυ-
μὸν γὰρ μὴ φέροντες ἀπόμαχοι μένουσι κατὰ τόνδε
τὸν χρόνον· ἀλλ' οὐδὲ χεῖρα, τὸ τοῦ λόγου, βάλ-
λοι[o] ἂν τότε ἔξω τοῦ φάρους Μῆδος ἀνήρ. Ῥω-
μαίους δ' εἰδὼς καὶ χειμῶνος ἀγωνίζεσθαι δυναμένους,

[l] Ita F. M. Niceph. x. 33. ἐρχομένῃ editt. Conf. τῇ ἐχόμενῃ ἡμέρᾳ infra, 21. §. 9.

[m] περὶ et mox αὐτοῦ om. M.

[n] Ita F. M. ἐνέβαλλε editt.

[o] βάλοι F. M.

tatis fidem eos traduxit. Quippe sequenti nocte signa crucis radiantia in illorum vestibus impressa apparuerunt. Quæ orto mox die conspicati, cum abstergere et eluere conarentur, nullo modo potuerunt. Obcæcati sunt igitur, ut ait Apostolus, et bonum quod habebant in manibus, projecerunt. Ad hunc modum templum quod reficere moliebantur, contra funditus eversum est.

CAPUT XXI.

De imperatoris in Persidem irruptione, deque ejus cæde.

Porro imperator paulo ante vernum tempus in Persidem irrupit, quippe qui acceperat Persas hyeme infirmissimos atque ignavissimos esse. Cum enim frigoris impatientes sint, eo tempore a bello gerendo abstinent. Immo Medus ne manum quidem tunc temporis extra pallium protulerit, ut est in proverbio. Contra vero cum Romanos etiam per hyemem bello gerendo idoneos esse

3 ἐπαφῆκε τῇ χώρᾳ τὸν στρατόν. Πολλὰς οὖν χώρας
καὶ κώμας καὶ φρούρια πορθήσαντες ἤδη καὶ τὰς
4 πόλεις ἐλάμβανον. Περιστοιχίσας[p] δὲ Κτησιφῶντα
τὴν μεγάλην πόλιν, τοσοῦτον ἐπολιόρκει τὸν βασιλέα[q],
ὥστε ἐκεῖνον πρεσβείαις χρήσασθαι συχναῖς, ἱκετεύειν
τε ζημιωθῆναι μέρος τὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος, εἰ κατα-
5 λύσας τὸν πόλεμον ἀποχωρήσῃ. Ὁ δὲ οὐκ ἔπαθε
τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοὺς ἱκετεύοντας ἠλέησεν· ἀλλ' οὐδὲ
τὸ τοῦ λόγου κατὰ νοῦν ἔλαβεν, ὡς ἄρα νικᾶν μὲν
6 καλὸν, ὑπερνικᾶν δὲ ἐπίφθονον. Πεπιστευκὼς δὲ
μαντείαις[r] τισὶν, ἃς αὐτῷ συμπαρὼν ὁ φιλόσοφος
Μάξιμος ὑπετίθετο, καὶ ὀνειροπολήσας τὴν Ἀλεξάν-
δρου τοῦ Μακεδόνος δόξαν λαβεῖν, ἢ καὶ μᾶλλον
7 ὑπερβαίνειν, τὰς ἱκεσίας Περσῶν ἀπεκρούσατο. Καὶ
ἐνόμιζε κατὰ τὴν Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος δόξαν,
ἐκ μετενσωματώσεως τὴν Ἀλεξάνδρου ἔχειν ψυχήν·
μᾶλλον δὲ αὐτὸς εἶναι Ἀλέξανδρος ἐν ἑτέρῳ σώματι. 198
8 Αὕτη ἡ οἴησις αὐτὸν ἐξηπάτησε, καὶ παρεσκεύασε τότε

[p] περιστοιχήσας M.

[q] βασιλέα Περσῶν C.

[r] Ita F. M. μαντίαις editt.

sciret, exercitum in regionem Persarum immisit. Multis igitur agris, vicis atque castellis vastatis, jam oppida ipsa Romani expugnabant. Porro obsidionem aggressus Ctesiphontis urbis nobilissimæ, regem Persarum in eas redegit angustias, ut crebras ad ipsum mitteret legationes, supplexque ab ipso peteret, ut parte imperii accepta finem bello imponens, ex agro Persarum discederet. Sed Julianus nec commotus animo, nec supplices miseratus est. Ac ne illud quidem quod vulgo dicitur, secum ipse reputavit, vincere quidem præclarum esse; supervincere autem, invidiosum. Verum divinationibus credens, quas ipsi Maximus philosophus, qui cum eo assidue versabatur, suggesserat; et in eam opinionem adductus, Alexandri se Macedonis gloriam non æquaturum modo, sed etiam superaturum esse, supplicationes Persarum rejecit. Putabatque juxta Pythagoræ et Platonis sententiam, per animarum ex aliis corporibus in alia transmigrationem, Alexandri animam se habere, immo ipsum esse alio in corpore Alexandrum. Hæc illum opinio decepit, effecitque ne

9 τὴν ἱκεσίαν τοῦ Πέρσου μὴ παραδέξασθαι. Διόπερ
ἐκεῖνος γνοὺς ἀνήνυτα αὐτῷ τὰ τῆς πρεσβείας γενό-
μενα, εἰς ἀνάγκην καθίσταται· καὶ τῇ ἐχομένῃ μετὰ
τὴν πρεσβείαν ἡμέρᾳ πᾶσαν ἣν εἶχε δύναμιν ἀντι-
10 τάττει τῷ Ῥωμαίῳ[s] στρατῷ. Διεμέμφοντο μὲν οὖν
τὸν βασιλέα Ῥωμαῖοι, διότι μὴ ἐπικερδῶς ὑφῆκε τῆς
μάχης· ὅμως δὲ τοῖς παροῦσιν ἀντεπράττοντο· καὶ
11 αὖθις τοὺς πολεμίους τρέπουσιν εἰς φυγήν. Ὁ δὲ
βασιλεὺς παρῆν ἱππότης μὲν, καὶ ἐπερρώννυε τὸν
στρατόν, ἄοπλος δὲ τῇ τῆς εὐτυχίας ἐλπίδι μόνῃ
12 θαρρῶν. Ἐξ ἀφανοῦς δὲ ἀκόντιον φέρεται κατ' αὐ-
τοῦ, καὶ διὰ βραχίονος διαδραμὸν εἰς τὴν πλευρὰν
13 εἰσέδυ[t]. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς πληγῆς τὸν βίον κατέ-
στρεψεν, ἀδήλου γενομένου τοῦ ἀνελόντος αὐτόν·
οἱ μὲν γὰρ ὑπό τινος Πέρσου αὐτομόλου βληθῆναι
φασίν· οἱ δὲ ὑπὸ οἰκείου στρατιώτου, ὡς ὁ πολὺς
14 λόγος κρατεῖ. Κάλλιστος δὲ ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ
βασιλέως στρατευόμενος, ἱστορήσας τὰ κατ' αὐτὸν
ἐν ἡρωϊκῷ μέτρῳ, τὸν τότε πόλεμον διηγούμενος, ὑπὸ
15 δαίμονος βληθέντα τελευτῆσαι φησίν. Ὅπερ τυχὸν

[s] ῥωμαίων M. C. [t] εἰσεδύη M.

regis Persarum postulationem tunc admitteret. Itaque rex cum legationem suam nihil profecisse animadverteret, ad præliandi necessitatem redactus est. Et postero quam legatos miserat die, universas quas habebat copias in aciem educit adversus Romanos. At Romani principem quidem ipsum reprehendebant, quod cum lucro abstinere a prælio noluisset. Nihilo tamen minus instantibus resistebant: rursusque hostem in fugam vertunt. Aderat quidem imperator equo insidens, et militum animos confirmabat: inermis tamen, sola spe felicitatis confisus. Cum subito jaculum ex occulto in eum conjicitur, et perstricto brachio in latus ejus infigitur. Ex hoc vulnere imperator vitam amisit, incerto cædis illius auctore. Alii enim transfuga quodam Persa vulneratum produnt: alii ab uno ex militibus Romanis; quæ quidem constantior fama est. Verum Callistus qui inter protectores imperatoris domesticos militabat, et qui res ejus gestas heroico carmine conscripsit, bellum hoc enarrans, principem a dæmone

μὲν ὡς ποιητὴς ἔπλασε, τυχὸν δὲ καὶ οὕτως ἔχει·
16 πολλοὺς γὰρ ἐριννύες μετῆλθον. Ἢ ὅπως δ' ἂν
ἔχοι τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλ' οὖν ἐκεῖνά γε οὐκ ἐλάνθανεν,
ὡς ἦν ὁ ἀνὴρ διὰ προθυμίαν οὐκ ἀσφαλὴς, δι' εὐ-
παιδευσίαν κενόδοξος, δι' ἐπιείκειαν πεπλασμένην εὐ-
17 καταφρόνητος. Ἰουλιανὸς μὲν οὖν ἐν τῇ τετάρτῃ A. D. 363.
ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ, ἣν ἅμα Σαλουστίῳ ἐδεδώκει, περὶ
τὴν ἕκτην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἐν τῇ Περ-
18 σῶν χώρᾳ, ὡς ἔφην, τὸν βίον κατέλυσεν. Τοῦτο δὲ
ἔτος ἦν τρίτον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἕβδομον δὲ ἀφ'
οὗ Καῖσαρ ἀπὸ[u] Κωνσταντίου προεβλήθη, τρια-
κοστὸν δὲ καὶ πρῶτον ἦν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

ΚΕΦ. ΚΒ. 199

Περὶ τῆς ἀναγορεύσεως Ἰοβιανοῦ.

1 Οἱ δὲ στρατιῶται ἐν μεγίστῃ περιστάσει γενόμενοι,
μηδὲν ὑπερθέμενοι, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ ἀναδεικνύουσι βασι-
2 λέα Ἰοβιανὸν, ἄνδρα γενναῖον καὶ εὐγενῆ. Ὅστις
χιλίαρχος ὢν ἡνίκα Ἰουλιανὸς αἵρεσιν τοῖς στρατευο-

[u] "Scribendum est ὑπὸ, reclamantibus licet libris." VALESIUS.

percussum interiisse tradit. Quod quidem ille, fortasse ut poeta finxit: fortasse vero ita se res habet. Multis enim ultrices furiæ letum intulere. Sed utcumque se res habeat, illud certe nemini obscurum est, virum hunc præ nimio animi ardore incautiorem fuisse; ob eruditionem vero, inanis gloriæ cupidum: ob simulatam mansuetudinem, contemptui obnoxium. Julianus igitur quarto consulatu suo, quem cum Salustio collega gesserat, die sexto calendas Julii in Perside, sicut diximus, extremum diem clausit. Tertius hic erat annus imperii illius: septimus vero ex quo Cæsar a Constantio fuerat nuncupatus: vitæ vero primus ac tricesimus.

CAPUT XXII.

De nuncupatione imperatoris Joviani.

Milites vero in summa difficultate positi, nulla interposita mora Jovianum postridie imperatorem designant, virum strenuum ac nobilem. Qui cum esset tribunus militum, quo tempore Julianus

μένοις νόμῳ προὐτίθει, ἢ θύειν ἢ ἀποστρατεύεσθαι,
μᾶλλον τὴν ζώνην ἀποθέσθαι προῃρεῖτο[x] ἢ εκτελεῖν
3 ἀσεβοῦς βασιλέως ἐπίταγμα. Ἀλλὰ Ἰουλιανὸς μὲν
τῇ ἀνάγκῃ τοῦ ἐπικειμένου πολέμου ἐν τοῖς στρατη-
4 γοῦσιν εἶχε τὸν ἄνδρα. Τότε δὲ αἱρεθεὶς εἰς τὸ
βασιλεῦσαι παρῃτεῖτο· βίᾳ τε ἑλκόμενος ὑπὸ τῶν
στρατιωτῶν, ἐβόα, μὴ βούλεσθαι λέγων βασιλεύειν
ἀνθρώπων ἑλληνίζειν προαιρουμένων, αὐτὸς ὢν Χρι-
5 στιανός. Ὡς οὖν φωνὴ κοινῇ πάντων ἐγίνετο[y], ὁμο-
λογοῦσα καὶ αὐτοὺς εἶναι Χριστιανοὺς, δέχεται μὲν
6 τὴν βασιλείαν. Ἐν στενῷ δὲ ἐξαίφνης ἀποληφθεὶς
ἐν τῇ Περσῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν λιμῷ φθειρο-
μένων, κατέλυσεν ἐπὶ συνθήκαις τὸν πόλεμον· αἱ
συνθῆκαι δὲ πρὸς μὲν τὴν δόξαν Ῥωμαίων ἦσαν
7 ἀπρεπεῖς, πρὸς δὲ τὸν καιρὸν ἀναγκαῖαι. Ζημιωθεὶς
γὰρ τοὺς[z] Σύρους τῆς ἀρχῆς, καὶ παραδοὺς τοῖς Πέρ-
σαις τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Νίσιβιν πόλιν[a], ἐξήλαυνεν
8 ἐκεῖθεν. Τούτων διαγγελθέντων, Χριστιανοὶ μὲν

[x] προήρητο M.
[y] ἐγένετο F.M.
[z] τῶν σύρων τὴν ἀρχὴν M. Pro τοὺς Σύρους Valesius legere voluit τοὺς ὅρους. Vid. Annott.
[a] πόλιν om. M. Niceph. x. 38.

edicto proposito optionem militibus dedit, ut aut sacrificarent, aut militiam abjicerent, cingulum deponere maluit, quam impii principis mandato obtemperare. Julianus tamen imminentis tum belli necessitate constrictus, eum inter duces retinuerat. Tunc temporis vero cum imperator esset nuncupatus, imperium suscipere detrectabat. Et militibus per vim eum trahentibus; vociferabatur nolle se, qui Christianus esset, hominibus superstitioni Gentilium deditis imperare. Verum postea quam omnes una voce professi sunt se quoque Christianos esse, ipse quidem imperium suscepit. Ceterum in summa difficultate repente derelictus in hostico, militibus fame pereuntibus, bellum certis conditionibus terminavit. Quæ licet Romano nomini indecoræ, pro tempore tamen necessariæ fuere. Etenim finibus imperii multatus, et Nisibi Mesopotamiæ urbe Persis tradita, e Perside discessit. His rebus nuntiatis, Christiani quidem animos resumpserunt: Pagani vero maximo dolore affecti sunt ob interitum Juliani.

ἀνερρώννυντο, οἱ[b] δὲ τὴν θρησκείαν Ἕλληνες πένθος
9 ἐποιοῦντο τὴν Ἰουλιανοῦ τελευτήν. Τὸ στρατιωτικὸν
δὲ σύμπαν τὴν ἀφύλακτον αὐτοῦ θερμότητα διεμέμ-
φοντο, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζημίας τῶν ὅρων εἰς αὐτὸν
ἀνέφερον, ὅτι ὑπὸ αὐτομόλου Πέρσου ἀπατηθεὶς τὰ
σιτηγοῦντα διὰ τῶν ποταμῶν πλοῖα κατέκαυσε, διὸ
10 καὶ λιμῷ περιέπεσεν ὁ στρατός. Τότε δὴ καὶ ὁ
σοφιστὴς Λιβάνιος θρῆνον ἐπὶ Ἰουλιανῷ συνέταττεν,
11 ὃν Ἰουλιανὸν ἤτοι ἐπιτάφιον ἐπέγραψεν[c]. Ἐν ᾧ
λόγῳ πάντα σχεδὸν τὰ κατ' αὐτὸν ἐγκωμιαστικῶς
διεξῆλθε· μνημονεύσας καὶ τῶν βιβλίων, ὧν κατὰ
Χριστιανῶν Ἰουλιανὸς συνέθηκε, καὶ ὡς εἴη ἐν αὐτοῖς
γέλωτα καὶ φλήναφον ἀποδείξας τὰς Χριστιανῶν
12 βίβλους. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἄλλα τοῦ βασιλέως ὁ 200
σοφιστὴς ἐνεγκωμίαζεν, ἡσύχως ἂν ἐπὶ τὰ ἐχόμενα
13 τῆς ἱστορίας ἐβάδιζον. Ἐπειδὴ δὲ ὡς δεινὸς ῥήτωρ,
τῇ μνήμῃ τῶν Ἰουλιανοῦ βιβλίων τοῦ Χριστιανισμοῦ
καθάπτεται, διὰ τοῦτο εἰπεῖν καὶ ἡμεῖς ὀλίγα περὶ

[b] ἀνερρώννυντο τελευτήν, ceteris omissis, Stephan. Genev. Supplevit Valesius ex F. et Sfort.
[c] Ita F. M. *denominavit* Epiphan. ἔγραψεν editt.

Porro milites universi improvidam principis temeritatem accusabant, et jacturam finium ei uni acceptam referebant: quippe qui a transfuga quodam Persa in fraudem inductus, navigia quibus annona subvehebatur per flumen, combussisset: quam ob causam exercitus in periculum famis inciderat. Tunc etiam Libanius sophista orationem in obitum Juliani composuit, quam Julianum, sive ἐπιτάφιον inscripsit. In qua cunctas fere illius res gestas enarrans laudibus extollit: facta etiam mentione librorum quos Julianus contra Christianos elucubravit, in quibus Christianæ religionis libros ridiculos prorsus ac nugis refertos ab illo demonstratos esse dicit. Quod si hic sophista reliquos imperatoris actus laudare satis habuisset, ad sequentem historiæ textum tacitus progrederer. Sed quoniam utpote orator vehemens, occasione librorum Juliani, Christianam religionem perstringit; nos quoque

τούτων προαιρούμεθα, πρότερον θέντες αὐτοῦ τὰ ῥήματα.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Πρὸς Λιβάνιον τὸν σοφιστὴν ἀντιλογία περὶ[d] Ἰουλιανοῦ.

1 Τοῦ χειμῶνος, φησὶ, τὰς νύκτας ἐκτείνοντος, ἐπιθέμενος
ὁ βασιλεὺς ταῖς βίβλοις, αἳ τὸν ἐκ Παλαιστίνης ἄνθρωπον Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα[e] ποιοῦσι, μάχῃ τε μακρᾷ
καὶ ἐλέγχων ἰσχύϊ γέλωτα ἀποφῄνας καὶ φλήναφον τὰ
τιμώμενα, σοφώτερος ἐν τοῖς αὐτοις δέδεικται τοῦ Τυρίου
2 γέροντος. Ἵλεως δὲ οὗτος ὁ Τύριος εἴη, καὶ δέχοιτο
εὐμενῶς τὸ ῥηθὲν, ὡς ἂν υἱῷ[f] ἡττώμενος.

Ταῦτα μὲν τὰ ῥήματα τοῦ σοφιστοῦ Λιβανίου.
3 Ἐγὼ δὲ σοφιστὴν μὲν αὐτὸν ἄριστον γενέσθαι φημί·
ἐπίσταμαί τε[g] ὡς εἰ μὴ εἴη τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν
θρησκείαν ὁμόδοξος, πάντα ἂν αὐτὸν εἶπεν ὅσα οἱ
Χριστιανοὶ λέγουσι, καὶ ὡς εἰκὸς, ἅτε σοφιστὴν ὄντα,
4 μεγαλῦναι τὰ λεγόμενα. Ἐπεὶ καὶ εἰς Κωνστάντιον

[d] περὶ Ἰουλιανοῦ om. M.
[e] υἱὸν Niceph. x. 36. Valesii, Stephan. et Genev. υἱέως Valesius e cod. MS. Libanii.
[f] Ita F. M. Niceph. Sfort.
[g] δὲ emendare voluit Valesius.

pauca de hac re dicere constituimus, verbis illius prius in medium adductis.

CAPUT XXIII.

Confutatio eorum quæ Libanius rhetor de Juliano dixit.

Hyeme, inquit, noctes extendente, imperator libros illos aggressus qui hominem Palæstinensem Deum ac Dei filium faciunt, longa concertatione et argumentorum invicta vi, ridicula et nugas meras esse quæ ab illis coluntur ostendit: Tyrio sene peritior atque sapientior in eo repertus. Propitius autem mihi sit, oro, Tyrius ille, et dictum placide accipiat, utpote a filio victus.

Hæc sunt Libanii sophistæ verba. Ego vero præstantissimum quidem sophistam illum fuisse aio: sed pro certo habeo, eum nisi ejusdem cum imperatore cultus ac religionis fuisset, omnia quæ a Christianis dicuntur, contra illum dicturum fuisse; atque ut verisimile est, tanquam sophistam ea amplificaturum. Nam et Constantium, superstitem quidem scriptis in eum encomiis orna-

ζῶντα μὲν ἐπαίνους ἔγραφεν· τελευτήσαντος δὲ ὕβρεις
5 μεστὰς ἐγκλημάτων κατέχεεν. Ὥστε εἰ καὶ Πορφύριος ἦν βασιλεὺς, προκρίνειν τὰ[h] ἐκείνου βιβλία
τῶν Ἰουλιανοῦ· καὶ εἰ[i] Ἰουλιανὸς ἦν σοφιστὴς, εἶπεν
ἂν καὶ αὐτὸν κακὸν σοφιστὴν, ὡς καὶ Ἑκηβόλιον ἐν
6 τῷ ἐπιταφίῳ Ἰουλιανοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος καὶ ὡς
ὁμόδοξος, καὶ ὡς σοφιστὴς, καὶ φίλος τῷ βασιλεῖ, ὅσα
ἐδόκει αὐτῷ διεξῆλθε, καὶ ἡμεῖς πρὸς τα ὑπ' αὐτοῦ
7 γραφέντα κατὰ δύναμιν ἀπαντήσωμεν. Πρῶτον μὲν
γάρ φησιν αὐτὸν ἐπιθέσθαι ταῖς βίβλοις, τοῦ χει-
8 μῶνος τὰς νύκτας ἐκτείνοντος. Τὸ δὲ ἐπιθέσθαι
σημαίνει, ὅτι ἔργον ἔθετο ψόγον γράψαι, ὡς ἔθος
τοῖς σοφισταῖς ποιεῖν ἐν τῇ τῶν νέων εἰσαγωγῇ·
πάλαι μὲν[k] γὰρ τὰς βίβλους ἐπίστατο, τότε δὲ
9 ἐπέθετο. Καὶ μάχῃ μακρᾷ σχολάσας οὐχ, ὡς φησὶ
Λιβάνιος, ἐλέγχων ἰσχύϊ, ἀλλὰ ἀσθενείᾳ τοῦ ἀληθοῦς
τὰ καλῶς ἑαυτοῖς[l] ἠσφαλισμένα ὡς φιλοσκώπτης

[h] προὔκρινεν ἂν C. *præposuisset* Epiphan.
[i] καὶ Ἰουλιανὸς εἰ F. M.
[k] Ita F. M. C. μὲν om. editt.
[l] " Epiphan. Schol. legisse videtur ἐν αὐταῖς, supple βίβλοις, sic: *Quæ bene illic cauteque sunt posita.*" VALESIUS.

vit: mortuum vero, probris et convitiis oneravit. Quare si Porphyrius imperator fuisset, ejus libros prætulisset libris Juliani: et si Julianus fuisset sophista, eum quoque malum sophistam appellasset, sicut appellat Ecebolium in oratione funebri quam in Julianum inscripsit. Cum igitur ille tanquam ejusdem cum imperatore cultus, et tanquam sophista atque amicus imperatoris, quæcumque ipsi videbantur, narraverit, nos quoque iis quæ ab illo scripta sunt, pro virili parte respondebimus. Primum ait, illum dum hyems noctes extenderet, libros aggressum esse. Hoc autem verbum, aggredi, significat illum omni studio in id incubuisse, ut vituperationem conscriberet, sicut moris est sophistis, cum artis rudimenta tradunt adolescentibus. Etenim libros illos jampridem cognitos habebat. Tunc vero adversus illos impetum fecit: longaque instituta concertatione, non sicut ait Libanius, argumentorum valido robore eos oppugnavit: sed pro veritatis inopia ad sales et jocos conversus, quibus impense delectabatur, ea quæ in illis libris recte stabilita sunt, irrisit. Quicumque enim

10 διέσυρε. Πᾶς γὰρ ὁ μαχόμενος τινὶ νῦν μὲν παρα-
τρέπων, νῦν δὲ ἐπικρύπτων τὴν ἀλήθειαν, καταψεύ-
11 δεται τοῦ, πρὸς ὃν ἡ μάχη συνίσταται. Καὶ ὁ ἀπε-
χθῶς ἔχων πρός τινα πάντα ὡς πολέμιος οὐ μόνον 201
πράττειν, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐσπούδακε· καὶ τὰ αὐτῷ
προσόντα φαῦλα τῷ, πρὸς[m] ὃν ἡ ἔχθρα, περιτρέπειν
12 φιλεῖ. Ὅτι μὲν οὖν καὶ Ἰουλιανὸς καὶ Πορφύριος,
ὃν Τύριον καλεῖ γέροντα, ἄμφω φιλοσκῶπται ἦσαν,
13 ὑπὸ τῶν οἰκείων λόγων ἐλέγχονται. Πορφύριος μὲν
γὰρ τοῦ κορυφαιοτάτου τῶν φιλοσόφων Σωκράτους
τὸν βίον διέσυρεν ἐν τῇ γεγραμμένῃ αὐτῷ φιλοσόφῳ
14 ἱστορίᾳ. Καὶ τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ γράψας κατέλειπεν[n],
οἷα ἂν μήτε Μέλιτος[o], μήτε Ἄνυτος, οἱ γραψάμενοι
15 Σωκράτην, εἰπεῖν ἐπεχείρησαν. Σωκράτους, φημὶ, τοῦ
παρ' Ἕλλησι θαυμαζομένου ἐπί τε σωφροσύνῃ καὶ
16 δικαιοσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς. Ὃν Πλάτων
ὁ θαυμαστὸς παρ' αὐτοῖς φιλόσοφος, καὶ Ξενοφῶν,
καὶ ὁ ἄλλος τῶν φιλοσόφων θίασος, οὐ μόνον ὡς
θεοφιλῆ τιμῶσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον φρονεῖν

[m] πρὸ perperam M. [n] κατέλιπεν M. [o] μεληστος M.

certamen adversus alterum suscepit ; nunc pervertendo veritatem, nunc occultando, mentiri solet adversus eum contra quem instituta est disputatio. Et quicumque alterum odio prosequitur, omnia tanquam hostis non solum agere contra illum, verum etiam loqui studet: et quæ in ipso insunt mala, ea in illum quocum inimicitias exercet, vertere consuevit. Utrumque porro, Julianum scilicet atque Porphyrium, quem Tyrium senem appellat Libanius, scommatis delectatos fuisse, ex ipsorum libris convincitur. Nam Porphyrius quidem in libris quos scripsit de historia philosophica, Socratis philosophorum omnium excellentissimi vitam ridicule traduxit: eaque de illo scriptis prodidit, quæ nec Melitus unquam nec Anytus, Socratis accusatores, contra illum dicere ausi fuerunt. Socratis, inquam, quem omnes Græci mirantur ob modestiam et justitiam aliasque virtutes. Quem Plato celeberrimus apud illos philosophus, quem Xenophon, et reliquus philosophorum chorus, non solum tanquam Deo carum suspiciunt, verum etiam supra humani ingenii captum sapuisse arbitrantur. Julianus

14 νενομίκασιν. Ἰουλιανὸς δὲ τὸν πατέρα ζηλῶν τὸ
ἴδιον πάθος εἰς τοὺς Καίσαρας ἤλεγξε, πάντας μω-
μησάμενος τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς, καὶ οὐδὲ τοῦ
15 φιλοσόφου Μάρκου φεισάμενος. Καὶ ὅτι μὲν φιλο-
σκῶπται ἄμφω, ἐξ ἑαυτῶν τὸν ἔλεγχον ἔχουσι· καὶ
οὐ δεῖ μοι πολλῶν ἢ δεινῶν λόγων, ἀλλὰ ἀπόχρη
16 ταῦτα εἰς παράστασιν τοῦ ἤθους αὐτῶν[p]. Ἐγὼ μὲν
οὖν ταῦτα ἐκ τῶν ἑκατέρων[q] λόγων περὶ ἤθους αὐτῶν
17 τεκμαιρόμενος ταῦτα γράφω. Οἷα δὲ περὶ Ἰουλιανοῦ
ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος εἴρηκε, τῶν αὐτοῦ λόγων
ἐπάκουε· φησὶ γὰρ ἐν τῷ[r] δευτέρῳ λόγῳ πρὸς
Ἕλληνας κατὰ λέξιν τάδε.

18 Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἡ πεῖρα παρέστησε[s], καὶ ἡ
δυναστεία προσλαβοῦσα[t] τὴν ἐξουσίαν· ἐμοὶ δὲ καὶ
πόρρωθεν τρόπον τινὰ ἑωρᾶτο, ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενό-
19 μην Ἀθήνησιν. Ἦλθε γὰρ κἀκεῖσε, ἄρτι τῶν κατὰ τὸν

[p] ἤθους αὐτῶν—ἤθους αὐτῶν. Alterum horum, cum iis quæ intercedunt, om. Stephan. Genev. Valesius supplevit e Sfort. non citato F., qui eadem habet Epiphan.

[q] ἑκατέρου C. *utrorumque* Epiphan.

[r] τῷ om. Valesius, casu, ut videtur.

[s] παρέστηκε C.

[t] προλαβοῦσα Gregor. Naz. Orat. v. 23. ed. Paris. 1778.

vero patris exemplum imitatus, animi sui morbum prodidit in libro qui Cæsares inscribitur : in quo cunctos ante se imperatores perstrinxit, ac ne ipsi quidem Marco philosopho pepercit. Utrumque igitur illorum, dicteriis et scommatis delectatum fuisse, amborum scripta satis coarguunt. Nec mihi opus est multis ac validis argumentis ; sed ista sufficiunt ad ingenium utriusque hominis declarandum. Atque ego quidem, ex utriusque scriptis conjecturam capiens quodnam fuerit illorum ingenium, ista scribo. Qualia vero Gregorius Nazianzenus de Juliano dixerit, ipsis ejus verbis prolatis audiamus. Sic enim ait in secunda oratione adversus Gentiles.

Hæc aliis quidem experientia ipsa et principatus licentiam nactus declaravit. A me vero longe ante perspecta fuerant, ex quo Athenis cum illo versatus eram. Nam et illuc profectus est statim post illam rerum fratris sui commutationem,

ἀδελφὸν αὐτοῦ νεωτερισθέντων, τὸν[u] βασιλέα τοῦτο αὐτὸ
20 παραιτησάμενος. Διττὸς δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιδημίας ὁ λόγος·
ὁ μὲν εὐπρεπέστερος, καθ' ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν
ἐκεῖσε παιδευτηρίων· ὁ δὲ ἀπορρητότερος[x] καὶ οὐ πολλοῖς
γνώριμος, ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις καὶ ἀπατεῶσι περὶ τῶν
καθ' ἑαυτὸν συγγενέσθαι, οὔπω παρρησίαν ἐχούσης τῆς
21 ἀσεβείας. Τότε τοίνυν οὐ φαῦλος ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς εἰκα-
στὴς οἶδα γενόμενος, καίτοι γε οὐ τῶν εὖ πεφυκότων
22 περὶ ταῦτα εἷς ὤν. Ἀλλ' ἐποίει με μαντικὸν ἡ τοῦ
ἤθους ἀνωμαλία, καὶ τὸ περιττὸν τῆς ἐκστάσεως, εἴπερ
23 μάντις ἄριστος ὅστις εἰκάζει[y] καλῶς. Οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει
μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλό- 202
μενοι καὶ ἀνακοπτόμενοι[z], ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περι-
φερόμενος καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ
μετοκλάζοντες, μυκτὴρ ὕβριν πνέων καὶ περιφρόνησιν,
προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ[a] φρο-
νοῦντες γέλωτες ἀκρατεῖς καὶ[b] βρασματώδεις, νεύσεις καὶ
ἀνανεύσεις σὺν οὐδενὶ λόγῳ, λόγος ἱστάμενος καὶ κοπτό-

[u] *πρὸς*, pro *τὸν*, e corr. ejusd. man. M. et Niceph. x. 37.
[x] *ἀπορητότερος* M.
[y] *εἰκάζειν οἶδε* Gregor.
[z] *ἀνασηκούμενοι* Gregor. vocem omittit Epiphan. vii. 2.
[a] *αὐτοῦ* C. Tum *φέροντες* Gregor.
[b] *τε καὶ* Gregor.

cum id ipsum ab imperatore postulavisset. Duplex porro ei causa fuit profectionis: altera honestior, ut Græciam et scholas ejus viseret: occultior altera, paucisque admodum nota, ut sacrificulos et impostores qui illic erant, de rebus suis consuleret; impietate scilicet nondum libertatem ac fiduciam adepta. Tunc igitur non malum me conjectorem de hoc viro fuisse memini, licet alioqui non sim ex eorum numero, qui hujus rei usum ac peritiam sibi compararunt. Sed me ingenii illius inconstantia, et incredibilis mentis excessus vatem efficiebat; si quidem vates optimus is est qui recte conjicit. Neque enim mihi boni quicquam significare videbantur, cervix instabilis, humeri quos subinde vibrabat ac reprimebat: oculi vagi ac volubiles: insanus ac furiosus obtutus; pedes instabiles atque titubantes: nasus contumeliam et contemptum spirans: vultus configurationes ridiculæ idem significantes; risus immoderatus et exæstuans: nutus ac renutus rationis expertes; sermo repressus et spiritu intercisus: interrogationes inordinatæ et imperitæ: responsa his nihilo meliora; alia

μενος πνεύματι, ἐρωτήσεις ἄτακτοι καὶ ἀσύνετοι, ἀπο-
κρίσεις οὐδὲν τούτων ἀμείνους, ἀλλήλαις ἐπεμβαίνουσαι,
24 καὶ οὐκ εὐσταθεῖς, οὐδὲ τάξει προϊοῦσαι παιδεύσεως. Τί
ἂν τὰ καθ' ἕκαστον γράφοιμι; τοιοῦτον[c] πρὸ τῶν ἔργων
ἐθεασάμην, οἷον καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐγνώρισα· καὶ εἴ μοι
παρῆσαν τινὲς τῶν τηνικαῦτα συνόντων καὶ ἀκουσάντων,
οὐ[d] χαλεπῶς ἂν ἐμαρτύρησαν, οἷς ἐπειδὴ ταῦτα ἐθεασά-
μην, εὐθὺς ἐφθεγξάμην, οἷον κακὸν ἡ Ῥωμαίων τρέφει.
25 Καὶ προαγορεύσας καὶ γενέσθαι[e] ψευδόμαντις ἐμαυτῷ[f]
κατηυξάμην· κρεῖσσον γὰρ ἢ τοιούτων[g] πλησθῆναι τὴν
οἰκουμένην κακῶν, καὶ τοιοῦτον ἀναφανῆναι τέρας, οἷον
26 οὔπω πρότερον· πολλῶν μὲν ἐπικλυσμῶν θρυλουμένων[h],
πολλῶν δὲ ἐμπρησμῶν καὶ βρασμῶν γῆς καὶ χασμάτων,
ἔτι[i] δὲ καὶ ἀνδρῶν ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις ἀλλοκότων
τε καὶ συνθέτων φύσεις καινοτομηθεῖσαι. ταύτῃ τοι καὶ
τέλος ἄξιον ἠνέγκατο τῆς ἀπονοίας.

[c] *τοῦτον*, et mox *ὃν* pro *οἷον*, Gregor.
[d] *οὐ χαλεπῶς* om. M. Niceph.
[e] *γενόμενος* Stephan. Genev.
[f] *ἐμαυτοῦ κατευξάμενος* Gregor. Lege *ἐμαυτοῦ κατηυξάμην*.
[g] *τούτων* Gregor.
[h] Ita F. M. *θρυλλουμένων* editt.
[i] *ἔτι δὲ ἀνδρῶν ἀπανθρωποτάτων καὶ θηρίων ἀλλοκότων τε καὶ συνθέτων ὧν ἡ φύσις ἐκαινοτόμησε* Gregor. ad quod hunc locum restituere voluit Valesius. Eadem quæ in textu Nicephor. nisi quod sequitur *ταύτης τοι*. *Cum multa diluvia, multa incendia, multæ pestes, et hiatus terræ provenerint; licet homines inhumani, et feroces, compositique dissimilibus naturis fuisse referantur* Epiphan.

super aliis coacervata, non sibi constantia, nec eruditionis ordine progredientia. Quid attinet singula describere? Talem ante opera perspexi, qualem in ipsis operibus postea deprehendi. Quod si aliqui eorum qui tunc aderant et qui auditores fuerunt, mihi nunc præsto essent, haud ægre testimonium perhiberent: quibus ego, cum ista vidissem, ita pronuntiavi: Quantum malum sibi alit orbis Romanus! Cumque id prædixissem, Deum precatus sum ut falsus vates essem. Id enim satius erat, quam ut orbis terrarum tantis repleretur malis, et tale monstrum existeret, quale nunquam antea visum fuerat, tametsi multa diluvia memorentur atque incendia: multi terræ motus atque hiatus: ad hæc hominum inhumanæ species ac belluinæ: feræ denique prodigiosæ atque ex diversis generibus compositæ referantur. Enimvero dignum amentia sua finem sortitus est.

27 Τοιαῦτα μὲν Γρηγόριος περὶ Ἰουλιανοῦ διεξῆλθεν.
Ὅτι δὲ καὶ κατὰ Χριστιανῶν λόγους πολλοὺς ἀνα-
λώσαντες τὴν ἀλήθειαν ἐπεχείρησαν βιάσασθαι, τινὰ
μὲν τῶν ἱερῶν γραμμάτων παρατρέψαντες, τὰ δὲ
ἐγκαταλέξαντες, πάντα δὲ πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐκλαβόντες
σκοπὸν, πολλοὶ μὲν πρὸς μὲν πρὸς αὐτοὺς ἀπαντή-
σαντες ἔδειξαν, ἀνατρέψαντές τε καὶ ἐξελέγξαντες[k]
28 αὐτῶν τὰ σοφίσματα. Πρὸ δὲ ἁπάντων Ὠριγένης,
καὶ πολλῷ τῶν Ἰουλιανοῦ χρόνων ἀνώτερος ὢν, τὰ
δοκοῦντα ταράττειν τοὺς ἐντυγχάνοντας ταῖς ἱεραῖς
βίβλοις ἀνθυπενεγκὼν ἑαυτῷ καὶ ἑρμηνεύσας, τὰς τῶν
ἀγνωμονούντων σοφιστικὰς εὑρεσιλογίας ἀπέκλεισεν.
29 Οἷς εἰ μὴ παρέργως ἐντετυχήκασιν Ἰουλιανὸς καὶ
Πορφύριος, εὐγνωμόνως τε αὐτὰ ἐδέξαντο, πάντως
ἂν εἰς ἕτερά τινα τοὺς λόγους ἔτρεψαν, καὶ οὐκ ἂν
εἰς τὸ[l] σοφίσματα βλάσφημα γράφειν ἐτράπησαν.
30 Ὅτι δὲ ὁ βασιλεὺς σκῶψαι ἐπετήδευσε πρὸς τοὺς
ἰδιώτας καὶ ἁπλουστέρους τοὺς λόγους ποιούμενος,
οὐ μὴν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων μόρφωσιν

[k] ἐλέγξαντες M.
[l] Ita F. M. C. sicut conjecerant legendum Savilius et Valesius, τὰ editt.

Hæc Gregorius de Juliano scripsit. Ceterum quod in libris suis quos adversus Christianos scripserunt, veritatem obruere conati sint, nonnulla e sacris literis pervertendo, quædam inserendo, cuncta vero ad suum sensum atque institutum interpretando: multi scriptis adversus illos responsionibus ostenderunt, et sophisticas illorum argutias everterunt ac refutarunt. Sed præ reliquis omnibus Origenes, qui quidem Juliano longe vetustior fuit, ea quæ in sacris scripturis animos legentium conturbare videbantur, sibimetipse objiciens atque exponens, sophisticas malevolorum hominum cavillationes repulit. Quæ si diligenter perlegissent Julianus atque Porphyrius, et si placido animo ea suscepissent, prorsus stilum suum ad aliud argumentum convertissent, nec ad impietatis plena sophismata conscribenda, animum suum unquam applicuissent. Quod vero imperator cavillari studuerit, apud rudes et imperitos verba faciens, non apud eos qui ex sacris literis expressam veritatis gerunt imaginem,

31 τῆς ἀληθείας ἔχοντας, ἐκεῖθεν δῆλον ἐστί· λαβὼν γὰρ
τὰ[m] ῥήματα, ὅσα χρείας ἕνεκεν οἰκονομικῶς ἐπὶ τοῦ
Θεοῦ ἀνθρωπικώτερον τέτακται, καὶ πολλὰ τοιαῦτα 203
ἐπισυνείρας, τέλος ἐπιφέρει κατὰ λέξιν τάδε.
32 Τούτων τοίνυν ἕκαστον, εἰ μὴ λόγος ἐστὶν ἀπόρρητον
ἔχων τινὰ θεωρίαν, ὅπερ ἐγὼ νενόμικα, πολλῆς γέμουσιν
οἱ λόγοι περὶ αὐτοῦ[n] βλασφημίας.
33 Ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν
34 βιβλίῳ αὐταῖς λέξεσιν εἴρηκε. Καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ
αὐτοῦ, ὃν Περὶ Κυνισμοῦ ἐπέγραψε, διδάσκων ὅπως
δεῖ τοὺς ἱεροὺς πλάττειν μύθους, φησὶ δεῖν κρύπτειν
τὴν περὶ τῶν τοιούτων ῥημάτων[o] ἀλήθειαν, λέγων
αὐτοῖς ῥήμασι τάδε.
35 Φιλεῖ γὰρ ἡ φύσις κρύπτεσθαι· καὶ τὸ κεκρυμμένον
τῆς τῶν Θεῶν οὐσίας οὐκ ἀνέχεται γυμνοῖς εἰς ἀκαθάρτους
ἀκοὰς ῥίπτεσθαι ῥήμασι.
36 Φαίνεται δὴ διὰ τούτων ὁ βασιλεὺς ὑπόνοιαν ἔχειν
περὶ τῶν θείων γραφῶν, ὡς εἴησαν λόγοι μυστικοὶ
ἀπόρρητόν τινα θεωρίαν ἔχοντες· ἀγανακτεῖ δὲ, ἐφ'
οἷς μὴ καὶ πάντες τὴν αὐτὴν περὶ τούτων ὑπόνοιαν

[m] γάρ τινα ῥήματα M.
[n] περὶ τοῦ θεοῦ βλασφ. M. Niceph. *de Deo* Epiphan.
[o] ῥημάτων om. M. Niceph.

hinc licet perspicere: Nam cum multa quæ propter dispensationem necessitatis causa humano more de Deo dicuntur, excerpsisset atque in unum collegisset, tandem hæc subjungit ad verbum.

Horum singula, nisi sermo ipse arcanam quamdam habeat intelligentiam, quod quidem facile existimo, multa in Deum impietate referta sunt.

Hæc ille in tertio contra Christianos libro totidem verbis scripsit. In eo autem libro quem de Cynica philosophia inscripsit, docens qua ratione sacras fabulas fingere deceat, hujusmodi in rebus occultandam ait esse veritatem: sic enim loquitur.

Amat enim latere natura: et abdita deorum substantia nudis et apertis verbis in impuras aures projici se non sustinet.

Ex quibus apparet imperatorem de divinis Scripturis ita sensisse: eas scilicet esse sermones mysticos, arcanam quamdam intelligentiam complectentes. Quin etiam indignatur, quod non

ἔχουσι· καὶ κατατρεχει τῶν ἐν Χριστιανοῖς ἁπλού-
37 στερον[p] δεχομένων τὰ λόγια. Οὐκ ἔδει δὲ τοσοῦτον
καταδραμεῖν τῆς ἁπλότητος τῶν πολλῶν, οὐδὲ τυφω-
θῆναι δι' ἐκείνους κατὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, οὐδὲ
μισῆσαι καὶ ἀποστραφῆναι τὰ καλῶς αὐτῷ[q] νοούμενα,
ὅτι μὴ πάντες αὐτὰ ἐνόουν, ὡς αὐτὸς ἐβούλετο. Νῦν
38 δὲ, ὡς ἔοικε, τὰ αὐτὰ Πορφυρίῳ πέπονθεν· ἐκεῖνος
μὲν γὰρ πληγὰς ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ὑπό
τινων Χριστιανῶν εἰληφὼς, καὶ μὴ ἐνεγκὼν τὴν
ὀργὴν, ἐκ μελαγχολίας τὸν μὲν Χριστιανισμὸν ἀπέ-
λειπε[r]· μίσει δὲ τῶν τυπτησάντων αὐτὸν εἰς τὸ
βλάσφημα κατὰ Χριστιανῶν γράφειν ἐξέπεσεν, ὡς
αὐτὸν Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐξήλεγξεν, ἀνασκευάσας
39 τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἰδιώ-
τας ὑπεροπτικῶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐσχηκὼς, ἐκ

p Ita C. et Nicephorus, quod conjecerat Valesius, ἁπλουστέρων ceteri.

q αὐτὰ Stephan. Genev. "Cod. Sfort. αὐτῷ. Magis tamen placet id quod olim conjiciebam, ἄλλοις. Posset etiam simpliciter legi τὰ καλῶς νοούμενα. Vox enim αὐτὰ ex sequenti linea perperam huc irrepsit." VALESIUS. ἐκείνῳ τε νοουμέναις Niceph. *quæ magis bene intellexerant* Epiphanius, ubi fortasse rectius esset *intellexerat*.

r κατέλειπε F. κατέλιπε M. "Niceph. ἐξόμνυται, et pro ὀργὴν maluit dicere τὴν ὕβριν." VALESIUS. Vid. Niceph. x. 36. Minime tamen ibi Nicephorus Socratem exscribit, sed historiam suam e Socrate componit.

omnes eamdem de illis habeant opinionem: et invehitur in Christianos illos, qui divina oracula simplici et obvio sensu interpretantur. Atqui non decebat simplicitatem vulgi tantopere insectari, nec illius causa adversus sacras literas insolentia efferri: neque odisse et aversari ea quæ recte ab aliis intelliguntur, propterea quod non omnes, sicut ipsi libitum est, eas intelligant. Nunc vero idem illi contigisse videtur quod Porphyrio. Etenim ille cum apud Cæsaream Palestinæ a quibusdam Christianis verberatus fuisset, iram comprimere non valens, præ nimio furore Christianam religionem deseruit: et odio illorum a quibus cæsus fuerat, impulsus, libros maledicentissimos adversus nomen Christianum composuit; sicut eum coarguit Eusebius Pamphili, qui libros ejus validissime confutavit. Imperator vero coram imperita multitudine arroganter se efferens contra Christianos, ex eodem morbo

τοῦ αὐτοῦ πάθους εἰς τὴν Πορφυρίου βλασφημίαν
ἀπέκλινεν· ἀμφότεροι οὖν ἑκουσίως δυσσεβήσαντες,
40 ἐν γνώσει ἁμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον ἔχουσιν. Ἐπειδὴ
δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος ἐπιχλευάζων, τὸν ἐκ Πα-
λαιστίνης, φησὶν, ἄνθρωπον Θεόν τε καὶ Θεοῦ παῖδα
ποιοῦσιν, ἐκλελῆσθαί μοι δοκεῖ, ὅπως αὐτὸς ἐπὶ τέλει
41 τοῦ αὐτοῦ λόγου τὸν Ἰουλιανὸν ἀπεθέωσε. Τὸν γὰρ
πρῶτον φησὶ ἄγγελον τῆς τελευτῆς μικροῦ κατέλευ-
42 σαν, ὡς Θεοῦ καταψευδόμενον. Εἶτα πρόσω μικρὸν 204
ὑποβὰς, Ὦ δαιμόνων μέν, φησι, τρόφιμε[s], δαιμόνων
43 δὲ μαθητὰ, δαιμόνων δὲ παρεδρευτά. Εἰ καὶ αὐτὸς
ἄλλως ἐνόει, ἀλλ' οὖν γε τὴν ὁμωνυμίαν τοῦ χείρονος
μὴ ἐκκλίνας ταῦτ' ἔδοξε λέγειν, ἃ καὶ οἱ Χριστιανοὶ
44 ὀνειδίζοντες λέγουσιν. Εἰ οὖν ἐπαίνων ἐφρόντιζεν,
ἔδει φυγεῖν τὴν ὁμωνυμίαν, ὥσπερ ἔφυγε καὶ ἑτέραν
λέξιν, δι' ἣν λοιδορηθεὶς τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐξέκοψεν.
45 Ὅπως μὲν οὖν ὁ κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος θεολογεῖται,
καὶ ὅπως τὸ μὲν φανερὸν ἄνθρωπος ἦν, τὸ δὲ ἀφανὲς
Θεὸς, ὅπως τε ἀληθῆ ἄμφω ἐστὶ, Χριστιανῶν μὲν

s σὺ τρόφιμε Niceph.

ad Porphyrii blasphemiam prolapsus est. Cum igitur a vero sua sponte ad impietatem proruperint, ipsa criminis sui notitia et conscientia puniuntur. Jam vero quod Libanius sophista Christianos irridens ait, hominem quemdam ex Palæstina Deum Deique filium ab iis fieri; in eo mihi videtur oblitus, se in fine orationis illius Julianum inter Deos retulisse. Sic enim ibi scribit. Eum enim qui primus mortem ejus nuntiaverat, propemodum lapidibus obruerunt, quasi de Deo mentitus fuisset. Deinde paululum progressus ista subjicit. O dæmonum quidem alumne: Dæmonum discipule: Dæmonum assessor. Qui licet hoc aliter intelligeret, tamen cum ambiguitatem vocabuli quod in malam partem etiam sumitur, nequaquam vitaverit: eadem visus est dicere, quæ Christiani exprobrandi causa dicere consueverunt. Quocirca si quidem hominem laudare instituerat, vocis ambiguitatem vitare debebat: sicut et aliam vitavit dictionem, ob quam cum esset reprehensus, ex orationibus suis eam postea delevit. Porro quomodo homo in Christo Deus prædicetur, et quomodo manifeste quidem erat homo, invisibiliter autem Deus, et quemadmodum

46 οἱ θεῖοι λόγοι ἐπίστανται. Ἕλληνες δὲ πρὸ τοῦ
πιστεῦσαι συνιέναι οὐ δύνανται· καὶ γὰρ λόγιόν ἐστι
τὸ λέγον, ὅτι Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε.
47 Διὸ οὐκ αἰσχύνονται πολλοὺς ἀνθρώπους ἀποθεώ-
σαντες· καὶ εἴθε γε κἂν χρηστοὺς τὸν τρόπον, ἢ δι-
καίους, ἢ σώφρονας· ἀλλὰ ἀνάγνους, ἀδίκους, μέθῃ
48 δεδουλωμένους. Ἡρακλέας φημὶ καὶ Διονύσους καὶ
Ἀσκληπιούς· καθ' ὧν συνεχῶς ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις
ὀμνύων Λιβάνιος οὐκ αἰσχύνεται· ὧν τοὺς ἀρρενικοὺς
καὶ θηλυκοὺς ἔρωτας εἰ ἀπαριθμησαίμην, μακρὸς ἡμῖν
49 ἔσται ὁ τῆς παρεκβάσεως λόγος. Ἀρκέσει δὲ τοῖς
ταῦτα γνῶναι ἐθέλουσιν ὁ Ἀριστοτέλους Πέπλος, καὶ
ὁ[t] Διονύσου Στέφανος, καὶ Ῥηγίνου ὁ Πολυμνήμων, καὶ
τῶν ποιητῶν τὸ πλῆθος· οἱ περὶ αὐτῶν γράψαντες
γέλωτα ὄντως καὶ φλήναφον παρὰ πᾶσι τῆς[u] Ἑλλήνων
50 θεολογίας δεικνύουσιν. Ὅτι δὲ ἴδιον Ἑλλήνων τὸ
εὐχερῶς ἀνθρώπους ἀποθεοῦν, ἀρκέσει ὀλίγων ὑπο-
51 μνησθῆναι. Ῥοδίοις μὲν γὰρ συμφορᾷ περιπεσοῦσιν

[t] Ita M. Niceph. ὁ om. ceteri. Tum Διονυσίου maluit Vales.

[u] τοῖς ἑλλ. F. et, addita quidem in marg. ex eadem manu παισὶν, M.

utrumque horum verissimum est, divini quidem Christianorum libri norunt: Gentiles vero antequam crediderint, intelligere non possunt. Est enim oraculum Dei, quod ita pronuntiat: Nisi credideritis, non intelligetis. Proinde illos non pudet, qui plurimos homines in deorum numerum retulerint. Atque utinam saltem viros bonos et justos et sobrios; ac non potius impuros, injustos et ebrietati addictos: Hercules intelligo, Bacchos, et Æsculapios, per quos Libanius in suis orationibus passim jurare non erubescit: quorum amores tam in virilem quem in muliebrem sexum effusos si recensere voluero, prolixa mihi et ab instituto operis nostri aliena nascetur oratio. Verum his qui ista nosse desiderant, sufficiet Aristotelis Peplum, et Dionysii Corona, et Rhegini liber cui titulus est Polymnemon, et turba poetarum: qui dum de istis rebus scribunt, nugas et vanitatem gentilis theologiæ omnibus patefaciunt. Porro quod Gentilium proprium ac solemne sit, homines temere in deorum numerum referre, obiter a nobis demonstrandum est. Rhodis quidem oraculum consulenti-

ἐδόθη χρησμὸς, ὅπως ἂν τὸν Φρύγιον Ἄττιν[x], τὸν
ἱερέα τῆς μανικῆς ἐν Φρυξὶν τελετῆς, θεραπεύωσιν.
52 Ἔχει δὲ ὁ χρησμὸς ὧδε.

Ἄττυν[y] ἱλάσκεσθε, Θεὸν μέγαν ἁγνὸν Ἄδωνιν,
Εὔβιον, ὀλβιόδωρον, εὐπλόκαμον Διόνυσον.

53 Ὁ μὲν δὴ χρησμὸς Ἄττιν, τὸν ἐκ μανίας ἐρωτικῆς
ἑαυτὸν ἀποκόψαντα, τὸν Ἄδωνιν καὶ Διόνυσον εἶναι
54 φησί. Τοῦ δὲ Μακεδόνων βασιλέως Ἀλεξάνδρου
ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβαίνοντος, οἱ Ἀμφικτύονες Ἀλε-
ξάνδρῳ ἐχαρίζοντο, καὶ ἀνεῖλεν ἡ Πυθία τάδε.

55 Ζᾶνα[z] Θεῶν ὕπατον, καὶ Ἀθηνᾶν Τριτογένειαν 205
Τιμᾶτε, βροτέῳτ'[a] ἐν σώματι κρυπτὸν ἄνακτα,
Ὃν Ζεὺς ἀρίσταις[b] γοναῖς ἔσπειρεν, ἀρωγὸν
Εὐνομίης θνητοῖσιν Ἀλέξανδρον βασιλῆα.

56 Ταῦτα τὸ ἐν Πυθοῖ δαιμόνιον ἐχρημάτισεν· ὃ καὶ

[x] Ἄττυν, hic et infra, C.

[y] Ita C. Ἄττιν ceteri. ἱλάσκεσθε F. ἱλάσχεσθε M. *placate* Epiphan. ἱλάσκεσθαι ceteri.

[z] Ita F. M. C. Ζῆνα editt.

[a] βροτέῳτ' F. M. βροτόεντι Stephan. Genev. βροτέων ceteri.

[b] "Scribendum est ἀρρήτοισι γοναῖς. Epiphan. nescio quam lectionem secutus, *Quem Jupiter Heroum seminavit generibus adjutorem.*" VALESIUS. Legerat igitur Epiphanius, Ὃν Ζεὺς ἡρώων γενεαῖς ἔσπειρεν ἄρωγον· vel fortasse ἀρίσταις γενεαῖς.

bus, cum in calamitatem incidissent, responsum est ut Attin insanorum in Phrygia mysteriorum Antistitem colerent. Oraculum autem ita se habet:

Attin Deum magnum placate purum Adonim,
Bonæ vitæ et felicitatis largitorem, pulchra coma præditum Bacchum.

Et oraculum quidem Attin, qui præ amoris insania seipsum exsecuit, Adonim et Bacchum appellat. Cum autem Alexander Macedonum rex in Asiam trajecisset, Amphictyones ei gratificati sunt, et Pythia ejusmodi oraculum edidit,

Jovem Deum summum, et Minervam Tritogeniam
Colite, in corpore mortali absconditum regem,
Quem felici satu genuit Jupiter, vindicem
Justitiæ mortalibus Alexandrum regem.

Hæc dæmon apud Delphos respondit: qui et ipse cum regibus

αὐτὸ τοὺς δυνάστας κολακεῦον ἐθεοποίει· καὶ τοῦτο
57 μὲν ἴσως κολακείᾳ ἐποίει. Τί δ' ἂν εἴποι τις, ὡς
Κλεομήδην τὸν πύκτην ἀποθεώσαντες, ἔχρησαν περὶ
αὐτοῦ τάδε.

> Ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλιεύς·
> Ὃν[c] θυσίαις τιμᾶθ'[d], ὡς μηκέτι θνητὸν ἐόντα.

58 Διὰ μὲν οὖν τὸν χρησμὸν τόνδε Διογένης ὁ Κύων
καὶ Οἰνόμαος ὁ φιλόσοφος κατέγνωσαν τοῦ Πυθίου
59 Ἀπόλλωνος. Κυζικηνοὶ δὲ τρισκαιδέκατον Θεὸν
Ἀδριανὸν ἀνηγόρευσαν· αὐτός τε Ἀδριανὸς Ἀντί-
60 νοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον ἀπεθέωσε. Καὶ ταῦτα
γέλωτα καὶ φλήναφον οὐκ ὀνομάζει Λιβάνιος· καίτοι
καὶ τοὺς χρησμοὺς καὶ τὸ μονόβιβλον, ὃ[e] Ἀδρίας εἰς
τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψεν, ἐπιστάμενος οὐκ[f]
ἐγκαλύπτεται καὶ αὐτὸν ἀποθεῶν τὸν Πορφύριον·
ἵλεως γάρ, φησιν, ὁ Τύριος εἴη, προκρίνοντος[g] αὐτοῦ

c Ita M. Niceph. *quem* Epiphan. probante Valesio. Ἐν ceteri.

d Ita C. τιμᾶτε F. M. Niceph. τιμᾶτ' Vales. τιμᾶται Stephan. Genev.

e Ita F. M. Niceph. ὁ editt. Tum ἀνδρίας F. ἀλεξανδρείας, suprascripto ὁ ἀνδρίας M. οἱ Ἀλεξανδρεῖς Niceph.

f οὐδὲ voluit Valesius.

g Ita F. M. Stephan. Genev. προκρίνων Vales.

assentaretur, eos in Deorum numerum retulit. Sed fortasse istud quidem per adulationem factum est. Quid vero dicemus de Cleomede pugile, quem inter Deos retulerunt, hoc de illo edentes oraculum :

> *Ultimus heroum Cleomedes Astypaleus :*
> *Hunc victimis colite, utpote qui non amplius sit mortalis.*

Ob quod oraculum Diogenes Cynicus et Oënomaus philosophus Apollinem Pythium condemnarunt. Cyziceni etiam Adrianum tertiumdecimum Deum appellaverunt. Sed et ipse Adrianus Antinoum, quem in deliciis habebat, inter Deos retulit. Et ista quidem Libanius non dicit esse ridicula et meras nugas, tametsi probe nosset oracula, et singularem librum quem Arrianus de Alexandri vita composuit. Ac neque Porphyrium ipsum diis accensere erubescit. Sic enim ait : Propitius mihi sit Tyrius,

61 τὰ τοῦ βασιλέως βιβλία. Ταῦτα μὲν οὖν διὰ τὴν
τοῦ σοφιστοῦ λοιδορίαν ἐν παρεκβάσει αὐτάρκως
εἰρήσθω· ἰδίας τε πραγματείας δεόμενα παραλιπεῖν
μοι δοκῶ· τὰ δὲ λοιπὰ τῆς ἱστορίας ἐπιτεθείη ἡμῖν.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Ὡς οἱ[h] πανταχόθεν ἐπίσκοποι προσέδραμον Ἰοβιανῷ, ἐλπίζοντες ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὴν ἑαυτῶν πίστιν τοῦτον ἐπισπάσασθαι.

1 Τοῦ δὲ βασιλέως Ἰοβιανοῦ ἀπὸ τῆς Περσίδος
ἀναχωρήσαντος, αὖθις ἀνεκινεῖτο τὰ τῶν ἐκκλησιῶν·
οἵ τε[i] προεστῶτες τῶν ἐκκλησιῶν προτρέχειν ἐσπού-
δαζον, προσδοκῶντες ἕκαστος τῇ ἑαυτῶν πίστει προσ-
2 θήσεσθαι τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ ἐξ ἀρχῆς μὲν τῇ
ὁμοουσίῳ πίστει προσέκειτο· τοῦτο[k] δὲ πᾶσιν εἰρη-
3 κῶς προέκρινε. Καὶ ἀναρρώννυσι μὲν διὰ γραμμά- 206
των τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον,

h Ὡς &c. Pro titulo hoc habet, Ὡς οἱ τὰ μακεδονίου φρονοῦντες καὶ οἱ περὶ ἀκάκιον τὴν ἐν νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, M. Tum παντακόθεν mendose editt.

i οἱ γὰρ M. qui hæc et tria sequentia verba in margine ab eadem manu addita habet.

k προσέκειτο. καὶ, tum in margine ab eadem manu addita, πᾶσιν οὕτως ἔχειν καὶ ἀναρώννυσι, M.

cujus libris libros imperatoris anteponebat. Atque hæc ob sophistæ maledicentiam, quasi per excessum a nobis dicta sufficiant : reliqua vero quæ peculiarem tractationem desiderant omittenda esse duxi. Nunc earum rerum quæ nobis adhuc restant, narrationem subjiciamns.

CAPUT XXIV.

Quomodo ad Jovianum omnes undique confluxerunt episcopi, sperantes singuli se illum ad suam fidem traducturos.

Ceterum post Joviani reditum ex Perside, ecclesiarum motus renovari cœpere. Nam qui ecclesiis præsidebant, alius alium prævertere studuerunt, dum singuli imperatorem suis partibus assensurum sperarent. At ille ab initio consubstantialis fidem amplexus fuerat, eamque se præferre cunctis palam denuntiavit. Et Athanasium quidem scriptis ad eum literis confirmavit ; qui cum statim post Juliani obitum ecclesiam Alexandrinam re-

ὃς εὐθὺς μετὰ τὴν τελευτὴν Ἰουλιανοῦ τῆς ἐκκλησίας
τῶν Ἀλεξανδρέων ἐγκρατὴς ἐγένετο, τότε δὲ[l] παρ-
ρησιαίτερος ἐκ τῶν γραμμάτων γενόμενος καὶ τοῦ
4 πανταχόθεν δέους ἀπήλλακτο. Ἀνεκάλει δὲ ὁ βασι-
λεὺς τοὺς ὑπὸ Κωνσταντίου μὲν ἐξορισθέντας ἐπι-
σκόπους, ὑπὸ Ἰουλιανοῦ δὲ ἀνακληθῆναι μὴ φθά-
5 σαντας. Τηνικαῦτα δὴ[m] καὶ τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων
πάντα ἀπεκλείετο· αὐτοὶ δὲ ἄλλος[n] ἀλλαχῆ κατεδύ-
6 οντο. Οἵ τε τριβωνοφόροι τοὺς τρίβωνας ἀπέθεντο[o],
καὶ εἰς τὸ κοινὸν σχῆμα μετημφιέννυντο· πέπαυτο
δὲ αὐτοῖς καὶ ὁ δι' αἵματος δημοσίᾳ γινόμενος μο-
λυσμὸς, ᾧ κατακόρως ἐπὶ Ἰουλιανοῦ κατεχρήσαντο[p].

ΚΕΦ. ΚΕ.

Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες καὶ οἱ περὶ Ἀκάκιον ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν.

1 Τὰ μέντοι Χριστιανῶν οὐχ ἡσύχαζεν· οἱ γὰρ
προεστῶτες τῶν θρησκειῶν προσελεύσεις[q] ἐποίουν

[l] Ita F. M. δὴ editt.
[m] δε M.
[n] Ita F. ἄλλως editt.
[o] ἀπετίθεντο F. M.
[p] κατεκρήσαντο, et tum pergit omisso titulo capitis, τὰ μέντοι M.
[q] Ita C. sicut conjecerat Valesius. προσελεύσις M. προελεύσεις ceteri.

cuperasset, tunc ex imperatoris literis majorem fiduciam adeptus, omnique metu liberatus est. Reliquos autem episcopos, qui a Constantio quidem relegati, a Juliano vero nondum restituti fuerant, ab exsilio revocavit. Eodem tempore cuncta Gentilium templa ubique occludebantur: ipsique dæmonum sacerdotes variis in locis, ubi quisque poterat, sese abdebant. Sed et philosophi pallium deponebant, et vulgarem habitum sumebant. Sublata item est publica illa per victimarum sanguinem contaminatio, quam Juliani temporibus ad nauseam usque celebraverant.

CAPUT XXV.

Quomodo Macedoniani, et Acaciani Antiochiæ congregati, Nicænam fidem confirmarunt.

Res vero Christianorum neutiquam tranquillæ erant. Etenim cujusque sectæ principes imperatorem adibant, sperantes singuli

τῷ βασιλεῖ, τὴν παρ'[r] αὐτοῦ κατὰ τῶν νομιζομένων
αὐτοῖς ἀντιπάλων παρρησίαν ὑπάρχειν νομίζοντες.
2 Καὶ πρῶτοι μὲν οἱ Μακεδονιανοὶ χρηματίσαντες βιβ-
λίον προσφέρουσιν, ἀξιοῦντες ἐξωθεῖσθαι μὲν τῶν
ἐκκλησιῶν τοὺς τὸ ἀνόμοιον δογματίζοντας, ἑαυτοὺς
3 δὲ ἀντεισάγεσθαι. Ἦσαν δὲ οἱ τὸ βιβλίον τῶν
δεήσεων ἐπιδόντες, Βασίλειος ὁ Ἀγκύρας, Σιλβανὸς
Ταρσοῦ, Σωφρόνιος Πομπηϊουπόλεως, Πασίνικος[s]
Ζήνων[t], Λεόντιος Κομάνων, Καλλικράτης Κλαυδιου-
4 πόλεως, Θεόφιλος Κασταβάλων. Τούτων δεξάμενος
τὸ βιβλίον ὁ βασιλεὺς ἀναποκρίτους αὐτοὺς ἀπέ-
πεμψε· μόνον δὲ τοῦτο ἐφθέγξατο· ἐγὼ, ἔφη, φι-
λονεικίαν μισῶ, τοὺς δὲ τῇ ὁμονοίᾳ προστρέχοντας
5 ἀγαπῶ καὶ τιμῶ. Ταῦτα εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἄλλων
διαδοθέντα[u], τὸν τόνον τῶν φιλονεικεῖν αἱρουμένων
ἐχαύνωσε· καὶ τοῦτο κατὰ σκοπὸν τοῦ βασιλέως
6 ἐγίνετο. Καὶ[x] γὰρ δὴ τηνικαῦτα καὶ ὁ τῶν περὶ
Ἀκάκιον φιλόνεικος τρόπος ἠλέγχετο, καὶ ὡς εἴησαν

[r] παρ' αὐτοῦ τὴν M.
[s] Παυσίνικος Niceph.
[t] Ζήλων conjecit Valesius. *Zilenus* Epiphan. Vid. Annott.
[u] Ita F. M. δοθέντα editt.
[x] καὶ γὰρ δὴ delere voluit Valesius.

auctoritatem se ab illo et licentiam adepturos, contra illos qui adversari ipsis videbantur. Ac primo quidem Macedoniani libellum ei offerunt, postulantes ut ii quidem qui dissimilem patri filium asserebant, pellerentur ecclesiis, ipsi vero in eorum locum substituerentur. Hunc libellum precum obtulerunt, Basilius Ancyræ, Silvanus Tarsi, Sophronius Pompeiopoleos, Pasinicus Zenorum, Leontius Comanorum, Callicrates Claudiopolis, Theophilus Castabalorum episcopi. Imperator vero cum eorum libellum accepisset, ipsos sine responso dimisit, hoc tantum prolocutus: Ego contentionem aversor: eos vero qui concordiæ student, diligo atque observo. Quæ cum ad aures reliquorum perlata essent, impetum eorum qui altercari cupiebant, fregere. Atque id imperatori cessit ex sententia. Tunc etiam pervicax Acacianorum ingenium omnibus patefactum est: qui quidem manifeste declararunt, quantopere ad nutum et sententiam eorum qui rerum potiebantur, flectere se semper soliti essent. Etenim apud An-

ἀεὶ πρὸς τοὺς κρατοῦντας ἀποκλίνοντες, φανερῶς ἐπέ- 207
7 δειξαν. Συνελθόντες γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας
εἰς λόγους ἔρχονται Μελιτίῳ, ὃς μικρὸν ἔμπροσθεν
8 αὐτῶν χωρισθεὶς τῷ ὁμοουσίῳ προσέθετο. Τοῦτο δὲ
ἐποίησαν, ἐπειδὴ τιμώμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἑώρων
9 ἐκεῖ τότε διάγοντος. Κοινῇ οὖν γνώμῃ βιβλίον συν-
τάξαντες καθομολογοῦσι τὸ ὁμοούσιον, καὶ τὴν ἐν
Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες τῷ βασιλεῖ προσκομί-
10 ζουσιν. Ἔστι δὲ τὸ βιβλίον ἐν τοῖσδε.

Τῷ[y] εὐσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Ἰοβιανῷ Νικητῇ Αὐγούστῳ, ἡ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ παρόντων ἐπισκόπων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν σύνοδος.

11 Τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν ὅτι σοῦ
καὶ πρώτῃ πρεσβεύειν ἐσπούδασεν ἡ εὐσέβεια, εὖ ἴσμεν
12 καὶ αὐτοὶ, θεοφιλέστατε βασιλεῦ. Ὅτι δὲ κεφάλαιον
τῆς τοιαύτης ἑνότητος τῆς ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως
καλῶς ὑπείληφας τὸν χαρακτῆρα, οὐδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν.
13 Ἵνα μὴ τοίνυν μετὰ τῶν παραχαρασσόντων τὸ[z] δόγμα
τῆς ἀληθείας τετάχθαι νομιζώμεθα, ἀναφέρομεν τῇ σῇ
εὐλαβείᾳ, ὅτι τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ πάλαι
πρότερον συγκροτηθείσης τὴν πίστιν καὶ ἀποδεχόμεθα
14 καὶ κατέχομεν. Ὁπότε καὶ τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ[a] τισὶν
ὄνομα, τὸ τοῦ ὁμοουσίου φαμὲν, ἀσφαλοῦς τετύχηκε παρὰ
τοῖς πατράσιν ἑρμηνείας, σημαινούσης ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας
τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ὅμοιος κατ' οὐσίαν
15 τῷ πατρί· οὔτε δὲ ὡς πάθους τινὸς περὶ τὴν ἄρρητον
γέννησιν ἐπινοουμένου, οὔτε κατά τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν
λαμβάνεται τοῖς[b] πατράσι τὸ ὄνομα τῆς οὐσίας, εἰς
ἀνατροπὴν δὲ τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων, περὶ τοῦ Χριστοῦ[c]
ἀσεβῶς τολμηθέντος παρὰ τοῦ[d] Ἀρείου, ὅπερ καὶ οἱ νῦν
ἐπιφοιτήσαντες ἀνόμοιοι ἔτι θρασύτερον καὶ τολμηρότερον
ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμονοίας ἀναισχύντως παρ-
16 ρησιάζονται. Διὸ συνετάξαμεν[e] τῇδε ἡμῶν τῇ ἀναφορᾷ

[y] Τῷ—σύνοδος om. M.

[z] τὰ δόγματα Niceph. x. 40.

tiochiam Syriæ congregati, colloquium habuerunt cum Melitio, qui paulo antea consubstantialis fidem amplexus, sese ab illis segregaverat. Id autem propterea fecerunt, quod illum ab imperatore qui tum in ea urbe morabatur, summo in pretio haberi cernerent. Communi ergo consilio consubstantialis doctrinam amplexi, Nicænam fidem confirmarunt, et libellum a se compositum obtulerunt imperatori in hæc verba.

Piissimo Deoque carissimo, Domino nostro Joviano Victori Augusto, synodus episcoporum ex variis provinciis congregatorum Antiochiæ.

Quod ecclesiasticam pacem atque concordiam tua primum pietas prædicare studuerit, nobis quoque exploratum est, piissime imperator. Quod vero caput hujus unitatis recte senseris non aliud esse quam formam veræ atque orthodoxæ fidei, neque illud ignotum est nobis. Quocirca ne inter illos qui doctrinam veritatis adulterant, esse videamur, religioni tuæ suggerimus, nos sacro-

[a] "αὐτῇ ξένον τισι. ξένον ex Nicephor. addidit Christophorsonus. Nam in codice Regio quo usus est Robertus Stephanus, et in Flor. ac Sfort. hæc vox deerat. Sed neque Epiphan. Schol. eam vocem legerat; *Quando etiam consubstantialitatis nomen, quod aliter se quibusdam habere videtur, dicimus cautam interpretationem a patribus excepisse.* Videtur etiam Epiphanius sequentia aliter legisse ac distinxisse, hoc modo, φαμὲν ἀσφαλοῦς τετυχηκέναι παρὰ τοῖς πατράσιν ἑρμηνείας." VALESIUS. ξένον om. quoque M. In textum recepit Valesius. Obiter tamen animadvertendum est Christophorsonum, cum vocem eam insereret, paullum a litera Nicephori textus recessisse; Nicephori enim vocum ordo est, τισί ξένον ὄνομα.

[b] τοῖς πατράσι om. Niceph.

[c] Υἱοῦ pro Χριστοῦ Niceph.

[d] τοῦ om. F. M. τολμηθέντος Ἀρείῳ Niceph.

[e] συνετάξαμεν δὲ, omisso διὸ, Niceph.

sanctæ synodi olim apud Nicæam congregatæ, fidem ut suscipere et constanter retinere. Si quidem vocabulum consubstantialis, quod novum quibusdam et insolens visum est, cauta interpretatione a patribus est explanatum: ita ut significet filium ex patris substantia genitum esse, et similem esse patri secundum substantiam. Neque vero quasi passio aliqua in generatione illa inexplicabili intelligatur, aut juxta Græci sermonis usum, substantiæ nomen accipitur: sed ad subversionem ejus quod Arius de Christo ausus est dicere, illum scilicet ex non exstantibus ortum esse. Quod quidem etiam Anomœi isti qui nuper exorti sunt, longe audacius atque impudentius ad dirimendam ecclesiæ concordiam asseverant. Quamobrem huic nostræ suggestioni adjunximus exemplum fidei olim ab episcopis apud Nicæam con-

καὶ τὸ ἀντίγραφον τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ ὑπὸ τῶν
συγκροτηθέντων ἐπισκόπων ἐκτεθείσης[f], *ἥν τινα καὶ ἀγα-*
17 *πῶμεν, ἥτις ἐστίν*[g]. *Πιστεύομεν*[h] *εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα*
παντοκράτορα, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος, πλήρης[i]. 208
18 *Μελίτιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἔδωκα συναινῶν τοῖς*
προγεγραμμένοις, Εὐσέβιος Σαμοσάτων, Εὐάγριος Σι-
κελῶν[k], *Οὐράνιος Ἀπαμείας, Ζώϊλος Λαρίσων, Ἀκάκιος*
Καισαρείας, Ἀντίπατρος Ῥώσου, Ἀβράμιος Οὐρίμων,
Ἀριστόνικος Σελευκοβήλου, Βαρλαμένος[l] *Περγάμου,*
Οὐράνιος Μελιτινῆς, Μάγνος Χαλκηδόνος[m], *Εὐτύχιος*
Ἐλευθεροπόλεως, Ἰσακόκις[n] *Ἀρμενίας μεγάλης, Τῖτος*
Βόστρων, Πέτρος Σίππων[o], *Πελάγιος Λαοδικείας, Ἀρα-*
βιανὸς Ἄντρου[p], *Πίσων Ἀδάνων διὰ Λαμυδρίωνος*[q] *πρεσ-*
βυτέρου, Σαβινιανὸς Ζεύγματος, Ἀθανάσιος Ἀγκύρων

[f] *τεθείσης* Niceph.
[g] *ἔστι δὲ αὕτη* Niceph.
[h] *πιστεύομεν* om. F. M.
[i] "*πλήρης*. Melius poneretur post *ἥτις ἐστίν*. Niceph. *καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος ἀπαραλλάκτως ὡς χρεὼν εἰρημένα*. Ex quibus apparet Nicephorum legisse *πλήρη*." VALESIUS.
[k] *σικελός* F. M. *Σικελῶν* Sfort. Valesii.
[l] *Βαρλαμένος*. "Nomen hoc nec Græcum est, nec Latinum. *Barlabentus* Epiphan. [vii. 4.]" VALESIUS.
[m] *Chalcidis* Epiphanius: scilicet Chalcidis quæ fuit in Syria Prima: quod melius esse videtur. Vid. Fabricii Indic. Geograph. Episcopat.
[n] *ἰσακίκης* M. *ἰσακίκις* C.
[o] "Scribe meo periculo *Ἵππων*." VALESIUS: plura vide in Annott. *Petri* nomen omittit Epiphanius.
[p] *Arabianus Adrensis* Epiphan. Conf. Vales. in Annott.
[q] "Malim *Λαμυρίωνος* ex Epiphan. Est enim nomen formatum *ἀπὸ τοῦ λαμύρου*." VALESIUS.

gregatis expositæ, quam nos etiam amplectimur. Est autem hujusmodi. Credimus in unum Deum patrem omnipotentem; et reliqua quæ sequuntur in symbolo. Melitius Antiochiæ episcopus obtuli, consentiens suprascriptis. Eusebius Samosatensis. Euagrius Sicelorum. Uranius Apameæ. Zoilus Larissæ. Acacius Cæsareæ. Antipater Rhosi. Abramius Urimorum. Aristonicus Seleuciæ ad Belum. Barlamenus Pergami. Uranius Melitinæ. Magnus Chalcedonis. Eutychius Eleutheropolis. Isacoces Armeniæ majoris. Titus Bostræ. Petrus Sipporum. Pelagius Laodiceæ. Arabianus Antri. Piso Adanorum per Lamydrionem presbyterum. Sabinianus Zeugmatis. Athanasius Ancyræ per

διὰ Ὀρφίτου καὶ Ἀετίου πρεσβυτέρων, Εἰρηνίων[r] *Γάζης, Πίσων Αὐγούστης, Πατρίκιος Πάλτου διὰ Λαμυρίωνος πρεσβυτέρου, Ἀνατόλιος Βεροίων, Θεότιμος Ἀράβων*[s], *Λουκιανὸς Ἄρκων.*

18 *Τοῦτο μὲν δὴ τὸ βιβλίον τῇ*[t] *συναγωγῇ τῶν*
19 *συνοδικῶν Σαβίνου γεγραμμένον εὑρήκαμεν. Ὁ μέν-*
τοι βασιλεὺς πρόθεσιν εἶχε, κολακείᾳ καὶ πειθοῖ[u] *τῶν*
διεστώτων τὴν φιλονεικίαν ἐκκόψαι, φήσας, μηδενὶ
ὀχληρὸς τῶν ὁπωσοῦν πιστευόντων ἔσεσθαι, ἀγα-
πήσειν δὲ καὶ ὑπερτιμήσειν τοὺς ἀρχὴν τῇ ἑνώσει
20 *τῆς ἐκκλησίας παρέξοντας. Ταῦτα δὲ οὕτως αὐτὸν*
πρᾶξαι καὶ Θεμίστιος φησὶν ὁ φιλόσοφος· ὑπατι-
κὸν γὰρ λόγον εἰς αὐτὸν διελθὼν, θαυμάζει τὸν βασι-
λεα, ὡς τὸ[x] *ἐφεῖναι θρησκεύειν ὡς ἕκαστοι βούλονται,*
21 *νικήσαντα τῶν κολάκων τοὺς τρόπους. Οὓς καὶ δια-*
σύρων πάνυ γελοίως ἔφη, ἐλέγχεσθαι αὐτοὺς ἁλουρ-
γίδα οὐ Θεὸν θεραπεύοντας, μηδέν τε[y] *διαφέρειν αὐ-*

[r] *Irenæus* Epiphan.
[s] *Theotimus Aramenus* Epiphan.
[t] Supplendum est *ἐν* ante *τῇ*, vel scribendum *ἐγγεγραμμένον*.
[u] *πιθοῖ* M.
[x] Legendum est *τῷ* pro vulgato *τὸ*, quod mancum est. *διὰ τὸ* conjecit Valesius; vulgatum tamen in textu retinuit.
[y] *μηδέ τι* J.

Orfitum et Aetium presbyteros. Irenio Gazæ. Piso Augustæ. Patricius Palti per Lamyrionem presbyterum. Anatolius Berœæ. Theotimus Arabum. Lucianus Arcenus.

Hunc libellum in Sabini libro qui collectio gestorum synodalium inscribitur, relatum invenimus. Ceterum imperator id sibi proposuerat, ut dissidentium jurgia blanditiis et leni verborum persuasione extingueret: aiebatque se nemini omnino qualiscumque fidei esset, molestiam exhibiturum: eos tamen præ ceteris amaturum atque in pretio habiturum, qui reparandæ in eccclesia pacis auctores ac duces se præberent. Atque hæc ita ab illo gesta esse testatur etiam Themistius philosophus. Nam in oratione quam de illius consulatu scripsit, imperatorem magnis effert laudibus, ob id quod concessa cuique libera facultate colendi numinis prout vellet, adulatorum mores compresserit. Quos quidem facete perstringens, ait experimento cognitum esse, illos non

τοὺς Εὐρίπου, νῦν μὲν ἐπὶ τάδε νῦν δὲ εἰς τοὐναντίον τὰ ῥεύματα μεταβάλλοντος.

ΚΕΦ. Κϛ. 209

Περὶ τῆς τελευτῆς Ἰοβιανοῦ τοῦ βασιλέως.

1 Οὕτω μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς τότε τὴν ὁρμὴν τῶν
ἐρεσχελεῖν προαιρουμένων ἐπέσχεν· ᾗ τάχος δὲ
τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσας, τὴν Ταρσόν τε καταλα-
βὼν τῆς Κιλικίας, ἐκεῖ τὸ Ἰουλιανοῦ σῶμα ἔθαψε.
2 Καὶ πάντα ἐπὶ τῇ κηδείᾳ τὰ νόμιμα πληρώσας, ὕπατός
τε ἀναγορεύεται· καὶ αὖθις[z] ἐπὶ τὴν Κωνσταντινού-
πολιν διαβαίνειν σπουδάζων, ἐν χωρίῳ τινὶ παραγίνε-
ται, ᾧ προσωνυμία Δαδάστανα· μεθόριον δέ ἐστι
3 τοῦτο Γαλατίας καὶ Βιθυνίας. Ἔνθα καὶ Θεμίστιος
ὁ φιλόσοφος μετὰ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν ἀπαντή-
σας, τὸν ὑπατικὸν ἐπ' αὐτοῦ διεξῆλθε λόγον, ὃν ὕστε-
ρον καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τοῦ πλήθους
4 ἐπεδείξατο. Ἀλλ' εὐτυχῶς τὰ Ῥωμαίων ἔπραξεν

[z] "Scribendum videtur αὐτίκα vel εὐθὺς &c." VALESIUS.

Deum sed purpuram colere: planeque similes esse Euripo, qui modo in hanc, modo in illam partem fertur.

CAPUT XXVI.

De Joviani imperatoris obitu.

Ad hunc modum imperator impetum eorum qui contentionibus studebant, tunc temporis compescuit. Statimque Antiochia digressus, cum Tarsum Ciliciæ venisset, corpus Juliani sepulturæ mandavit: peractaque exequiarum ejus solemnitate, consul renuntiatur. Inde Constantinopolim contendens, venit ad locum quemdam cui nomen est Dadastana, in finibus Galatiæ et Bithyniæ situm. Ibi Themistius philosophus cum aliis senatorii ordinis viris obviam ei progressus, orationem consularem coram illo recitavit, quam iterum postea Constantinopoli coram populo pronuntiavit. Ac profecto res Romanæ tam civiles quam ecclesiasticæ, utpote optimum principem nactæ, ad summam felicitatem

ἂν τα τε δημόσια[a] καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν, οὕτως
ἀγαθοῦ βασιλέως εὐτυχήσαντα, εἰ μὴ αἰφνίδιος ἐπι-
γενόμενος θάνατος τὸν τοιοῦτον ἄνδρα τῶν πραγμά-
5 των ἀφείλετο. Ἐν γὰρ τῷ προρρηθέντι χωρίῳ, χει-
μῶνος ὥρᾳ, τῷ τῆς ἐμφράξεως νοσήματι συσχεθεὶς
ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτοῦ καὶ Βαρωνιανοῦ A. D. 364.
τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου
μηνός· βασιλεύσας μῆνας ἑπτὰ, ζήσας ἔτη τριακοντα-
6 τρία. Περιέχει δὲ ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δύο, μηνῶν
πέντε[b].

[a] Ita F. M. δημοσίᾳ καὶ τὰ ἐκ τῶν editt. "Malim scribere τά τε δημόσια καὶ τὰ τῶν ἐκκλησίων, sicut legit Epiphanius." VALESIUS. Eadem habet Niceph. x. 43.

[b] Post πέντε addita sunt in M., Σωκράτους σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βιβλίον γ̅.

perventuræ erant, nisi repentina mors talem virum reipublicæ subtraxisset. Nam in loco superius memorato, hyemis tempore obstructionis morbo correptus, excessit e vita, consulatu suo et Varroniani filii, die xiii. Kalendas Martii: cum regnasset menses septem, vixisset vero annos tres ac triginta. Porro hic liber complectitur res gestas spatio biennii et mensium quinque.

COLUMBIA UNIVERSITY
0032138393

VOLUME 2

BIBLIOGRAPHIC IRREGULARITIES

MAIN ENTRY: SOCRATES SCHOLASTICUS

Bibliographic Irregularities in the Original Document

List volumes and pages affected; include name of institution if filming borrowed text.

_____ Page(s) missing/not available: _____

_____ Volumes(s) missing/not available: _____

_____ Illegible and/or damaged page(s): _____

_____ Page(s) or volumes(s) misnumbered: _____

_____ Bound out of sequence: _____

_____ Page(s) or illustration(s) filmed from copy borrowed from: _____

✓ Other: PAGINATION FOR V.2 STARTS AT 470

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

SOCRATIS

SCHOLASTICI

ECCLESIASTICA HISTORIA.

EDIDIT

ROBERTUS HUSSEY, S.T.B.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS II.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.LIII.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ[a]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Δ.

ΚΕΦ. Α.

Ὅτι Ἰοβιανοῦ τελευτήσαντος, Οὐαλεντινιανὸν ἀναγορεύουσιν, ὃς δὴ κοινωνὸν τῆς βασιλείας λαμβάνει τὸν ἀδελφὸν Οὐάλεντα· καὶ ὅτι Οὐαλεντινιανὸς μὲν ἦν ὀρθόδοξος, Οὐάλης δὲ Ἀρειανός.

1 ΤΟΥ δὴ βασιλέως Ἰοβιανοῦ Δαδαστάνοις, ὡς ἔφημεν, τελευτήσαντος τῇ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Βαρωνιανοῦ A. D. 364.
τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, οἱ στρατιῶται ἐκ τῆς Γαλατῶν ἑβδομαῖοι εἰς Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας ἐλθόντες κοινῇ ψήφῳ Οὐαλεν-

a Σχολαστικοῦ om. F. Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σωκράτους λόγος δ̄. M.

VALESII INTERPRETATIO.

CAPUT PRIMUM.

Quomodo post obitum Joviani, Valentinianus factus est imperator, qui Valentem fratrem imperii consortem adscivit. Et quod Valentinianus quidem orthodoxus, Valens vero Arianus exstiterit.

CUM igitur imperator Jovianus Dadastanis, ut superius dictum est extremum diem obiisset die decimo tertio calendas Martii, consulatu suimet ipsius et Varroniani filii: milites ex Galatia progressi, septimo post die Nicæam Bithyniæ pervenerunt: atque

τινιανὸν ἀνακηρύττουσι βασιλέα, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰ-
κάδι τοῦ αὐτοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ[b]
2 ὑπατείᾳ. Ὅστις Παννόνιος μὲν ἦν τὸ γένος, πόλεως
Κιβάλεως· τάξιν δὲ στρατιωτῶν ἐγχειρισάμενος[c],
3 πολλὴν ἐπεδείξατο τῶν τακτικῶν ἐπιστήμην. Ἦν
δὲ καὶ μεγαλόψυχος ὁ ἀνὴρ, καὶ ἀεὶ τῆς παρούσης
4 τύχης μείζων ἐφαίνετο. Ὡς οὖν αὐτὸν ἀνεστήσαντο
βασιλέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν γενό-
μενος κοινωνὸν τῆς βασιλείας προσλαμβάνει τὸν
ἀδελφὸν Οὐάλεντα, μετὰ τριάκοντα ἡμέρας τῆς αὐ-
5 τοῦ ἀνακηρύξεως. Ἀλλ' ἄμφω μὲν ἦσαν Χριστιανοὶ,
διεφώνουν δὲ περὶ τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ πίστιν·
Οὐαλεντινιανὸς μὲν γὰρ τὴν πίστιν τῆς ἐν Νικαίᾳ
συνόδου ἔσεβεν· Οὐάλης δὲ τῷ Ἀρειανῷ δόγματι
6 ἐκ προλήψεως μᾶλλον προσέκειτο. Τὴν δὲ πρό-
ληψιν ἐποιήσατο, τὸ ὑπὸ Εὐδοξίου τοῦ προστῶτος
τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανῆς θρησκείας βε-
7 βαπτίσθαι αὐτόν. Καὶ ζῆλον μὲν εἶχον ἄμφω σπου- 214
δαῖον περὶ ὃ ἕκαστος ἔσεβε· τῷ δὲ τρόπῳ πολὺ

[b] Ita F.M., sicut dudum conjecerat Valesius, αὐτοῦ editt.
[c] ἐγχειρησαμένων M.

ibi communi suffragio Valentinianum imperatorem renuntiant sexto calendas Martii, iisdem consulibus. Fuit hic natione Pannonius, ortus e civitate Cibali. Qui cum ordines ducendos accepisset, maximam rei militaris peritiam ostenderat. Erat autem ingenti animo præditus, eoque gradu quem obtinebat, semper superior videbatur. Creatus igitur imperator, e vestigio Constantinopolim profectus, post tricesimum imperii sui diem Valentem fratrem in consortium regni assumit. Et ambo quidem erant Christiani: in fide tamen religionis Christianæ inter se discrepabant. Nam Valentinianus quidem Nicæni concilii amplectebatur fidem; Valens vero ex anticipata quadam opinione, Ariano dogmati magis adhærebat. Causa porro anticipatæ opinionis illi fuit, quod ab Eudoxio Constantinopolitano Arianæ religionis episcopo baptismum susceperat. Uterque porro, ejus quam colebat religionis studiosissimus fuit. Postquam tamen ad imperium pervenerunt, moribus inter se longe dissimiles fuere. Etenim prius quidem reg-

8 διεστήκεισαν ἀλλήλων γενόμενοι βασιλεῖς. Πρό-
τερον μὲν γὰρ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ὅτε ὁ μὲν Οὐαλεντινια-
νὸς χιλίαρχος ἦν, Οὐάλης δὲ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ
βασιλέως ἐστρατεύετο, οἷον εἶχεν ἕκαστος ζῆλον
9 ἐπέδειξαν. Θύειν γὰρ ἀναγκαζόμενοι τὰς ζώνας τῆς
στρατείας μᾶλλον ἀφιέναι ᾑροῦντο ἢ ἀφιέναι[d] τὸν
10 Χριστιανισμόν. Ἀλλὰ τότε μὲν Ἰουλιανὸς ὁ βασι-
λεὺς, χρειώδεις τοὺς ἄνδρας τοῖς δημοσίοις εἰδὼς, οὐ-
δένα τῆς στρατείας ἐκίνει, ὥσπερ οὐδὲ Ἰοβιανὸν τὸν
11 μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντα. Ὕστερον δὲ βασιλεύ-
σαντες περὶ μὲν τὴν τῶν δημοσίων πρόνοιαν ἐν ἀρχῇ
παραπλήσιοι ἀλλήλοις ὄντες ἐτύγχανον· περὶ δὲ τὸν
Χριστιανισμὸν, ὡς ἔφην, διαφωνοῦντες, οὐκέθ' ὁμοίῳ
12 τρόπῳ κατὰ τῶν χριστιανιζόντων ἐκέχρηντο. Οὐα-
λεντινιανὸς γὰρ[e] τοὺς μὲν οἰκείους συνεκρότει· τοῖς
13 δὲ ἀρειανίζουσιν οὐδαμῶς ἦν ὀχληρός. Οὐάλης δὲ
Ἀρειανοὺς αὐξῆσαι προαιρούμενος, δεινὰ κατὰ τῶν
μὴ τοιαῦτα φρονούντων εἰργάσατο, ὡς προϊὼν ὁ τῆς
14 ἱστορίας δηλώσει λόγος. Κατὰ δὴ τὸν χρόνον τόνδε

[d] "Malim ἢ ἀφεῖναι. Cum enim præcesserit τὰς ζώνας μᾶλλον ἀφιέναι ᾑροῦντο, insulsa esset ejusdem verbi repetitio." VALESIUS.
[e] Ita F. M. C. μὲν γὰρ editt.

nante Juliano, cum Valentinianus tribunus esset militum, Valens vero inter imperatoris domesticos militaret. quam studiosus religionis suæ uterque esset, ostenderat. Cum enim sacrificare compellerentur, militiæ cingulum abjicere, quam religionem suam deserere maluerunt. Verum imperator Julianus, quippe qui probe sciret eos viros reipublicæ utiles esse, neutrum tunc a gradu militiæ removit: sicut neque Jovianum qui ipsi in imperio successit. Post hæc vero ad imperium evecti, in reipublicæ quidem cura pares inter se initio exstiterunt: in Christiana autem religione discrepantes, ut dixi, dispari modo adversus Christianos se gessere. Nam Valentinianus suæ quidem sectæ atque opinionis homines fovebat: Arianos tamen nulla afficiebat molestia. Valens vero Arianos promovere cupiens, eos qui diversa ab illis sentiebant, acerbissime vexavit, sicut in progressu historiæ declarabitur. Per

τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας προεστήκει Λιβέριος·
ἐν δὲ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως
Ἀθανάσιος, τῆς δὲ ἀρειανιζούσης Λούκιος, ὃν μετὰ
15 Γεώργιον κατέστησαν οἱ ἀρειανίζοντες. Τῶν δὲ κατὰ
τὴν Ἀντιόχειαν Ἀρειανῶν ἡγεῖτο Εὐζώϊος· διῄρηντο
δὲ καὶ οἱ τοῦ ὁμοουσίου· τῶν μὲν γὰρ Παυλῖνος, τῶν
16 δὲ Μελίτιος προειστήκεισαν[f]. τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱερο-
σόλυμα Κύριλλος αὖθις ἐκράτει. Ἐν δὲ Κωνσταν-
τινουπόλει Εὐδόξιος μὲν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτει, τὴν
Ἀρείου δόξαν διδάσκων· οἱ δὲ τοῦ ὁμοουσίου φρονή-
ματος ἐν μικρῷ οἰκίσκῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο
17 ἔνδον τῆς πόλεως. Τῆς δὲ Μακεδονιανῆς θρησκείας
ἔτι κατὰ τὰς πόλεις ἐκράτουν τῶν εὐκτηρίων οἴκων
οἱ ἐν Σελευκείᾳ διακριθέντες[g] τοῖς περὶ Ἀκάκιον.
ἐν τοιαύτῃ μὲν δὴ καταστάσει τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἦν.

[f] Ita libri omnes, quamvis præcedat ante sex lineas προεστήκει.

[g] Ita C. διδαχθέντες τοὺς π. F. et editt. διδαχθέντες ἃ οἱ π., e correctione ejusdem manus, M.: quæ etiam ipsa verba sunt Nicephori xi. 2. Notam vero hanc addit, "Assentior Christophorsono, qui pro διδαχθέντες legit διενεχθέντες πρὸς τοὺς περὶ Ἀκάκιον. Posset etiam legi διακριθέντες, ac fortasse rectius. Nicephor. locum interpolavit. Pessime," VALESIUS.

idem tempus Romanæ ecclesiæ præerat Liberius: Alexandriæ vero homousianis quidem Athanasius, Arianis vero Lucius præsidebat, quem Ariani post Georgii necem ordinaverant. Apud Antiochiam Arianæ factionis episcopus erat Euzoius. Qui vero consubstantialis fidem illic tuebantur, duas in partes divisi erant: quarum alteri Paulinus, alteri præerat Melitius. Hierosolymorum ecclesiam Cyrillus denuo obtinebat. Constantinopoli Eudoxius ecclesiis potiebatur, Arianorum dogma palam prædicans: homousiani vero in exigua quadam ædicula intra urbem collectas agebant. Porro ex Macedonianorum secta ii qui Seleuciæ ab Acacio dissenserant, ecclesias suas in singulis urbibus etiam tum retinebant. Hujusmodi in statu tunc temporis res ecclesiæ erant.

ΚΕΦ. Β.

Ὅτι[h] Οὐαλεντινιανοῦ ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη γενομένου, Οὐάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει προσελθόντων Μακεδονιανῶν καὶ αἰτούντων σύνοδον γενέσθαι, ἐπένευσε· καὶ ὅτι τοὺς τοῦ ὁμοουσίου ἐπολέμει.

1 Τῶν δὲ[i] βασιλέων Οὐαλεντινιανὸς μὲν τὰ ἑσπέρια
μέρη ταχέως κατέλαβεν· εἷλκε γὰρ αὐτὸν ἡ τῶν ἐκεῖ
2 πραγμάτων φροντίς. Οὐάλεντι δὲ μικρὸν κατὰ τὴν 215
Κωνσταντινούπολιν ἐπιμείναντι προσέρχονται πλεῖ-
στοι τῶν ἐπισκόπων τῆς Μακεδονιανῶν θρησκείας,
ἐξαιτοῦσίν τε ἄλλην γενέσθαι σύνοδον ἐπὶ διορθώσει
3 τῆς πίστεως. Ὁ δὲ βασιλεὺς, νομίσας συναινέσαι
αὐτοὺς τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδόξιον, γενέσθαι
ἐπέτρεψε. καὶ οὗτοι μὲν συγκροτεῖν[k] σύνοδον ἐν
4 τῇ Λαμψάκῳ ἔσπευδον. Οὐάλης δὲ ᾗ τάχος ἐπὶ
τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν ὥρμησεν, ὑφορώμενος μὴ οἱ
Πέρσαι τὰς γενομένας ἐπὶ Ἰοβιανοῦ τριακοντούτεις
σπονδὰς παραλύσαντες τοῖς Ῥωμαίων ὅροις ἐπέλ-
5 θοιεν. Ἀλλὰ τὰ μὲν Περσικὰ ἡσύχασεν. αὐτὸς
δὲ τῇ ἡσυχίᾳ καταχρώμενος κατὰ τῶν τὸ ὁμοούσιον

[h] Ὅτι οὐάλης τοὺς αἱρετικοὺς συνεκρότει. M.

[i] δὴ M.

[k] συγχρατεῖν F.

CAPUT II.

Quomodo Valentiniano in occidentem profecto, Valens Constantinopoli degens, Macedonianis ipsum adeuntibus, et synodum fieri poscentibus, id permisit: et quomodo homousianos persecutus est.

Imperatorum vero alter, Valentinianus scilicet, ad occidentis partes perrexit. Illuc enim reipublicæ cura eum evocabat. Valens vero cum aliquandiu substitisset Constantinopoli, interpellatus est a plurimis Macedonianæ sectæ episcopis, ut novam synodum ad fidem corrigendam fieri permitteret. At ille, cum existimaret eos cum Acacio et Eudoxio consentire, id fieri permisit. Et isti quidem concilium in urbe Lampsaco celebrare satagebant. Valens vero omni festinatione Antiochiam Syriæ contendit; veritus scilicet ne Persæ ruptis triginta annorum induciis quas regnante Joviano pacti fuerant, in Romanorum fines invaderent. Verum Persæ quidem quievere. Ipse vero hac rerum tranquillitate male

φρονούντων ἄσπονδον ἤγειρε πόλεμον· καὶ Παυλῖνον
μὲν τὸν ἐπίσκοπον δι' ὑπερβάλλουσαν τοῦ ἀνδρὸς
6 εὐλάβειαν οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν. Μελίτιον δὲ ἐξορίᾳ
ἐζημίωσε· τοὺς δὲ ἄλλους, ὅσοι μὴ ἐβούλοντο Εὐ-
ζωΐῳ κοινωνεῖν, τῶν μὲν ἐκκλησιῶν τῶν ἐν Ἀντι-
οχείᾳ ἐξήλαυνεν· ζημίαις δὲ καὶ τιμωρίαις διαφόροις
7 ὑπέβαλλεν. Λέγεται δέ, ὅτι καὶ πολλοὺς εἰς τὸν
παρακείμενον ποταμὸν Ὀρρόντην ἀπέπνιξεν.

ΚΕΦ. Γ.

Ὅτι[m] Οὐάλεντος κακῶς ποιοῦντος ἐν τῇ ἀνατολῇ τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας, ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τύραννος ἀνέστη Προκόπιος· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ καὶ σεισμὸς ἐπιγενόμενος καὶ θαλάσσης ἐπίκλυσις τὰς πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψε.

1 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν Συρίαν ποιοῦντος, ἐπανί-
στατο[n] ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τύραννος· Προ-
κόπιος ὄνομα αὐτῷ· ὃς πολλὴν συγκροτήσας ἐν
βραχεῖ χρόνῳ δύναμιν, ὁρμᾷν κατὰ τοῦ βασιλέως
2 ἐσπούδαζεν. Τοῦτο ἀπαγγελθὲν εἰς ἀγωνίαν μεγίστην
τὸν βασιλέα κατέστησεν, ἥτις αὐτοῦ καὶ[o] τὴν κατὰ

[m] Περὶ προκοπίου τοῦ τυράννου. M. [n] ἐπανίσταται M.
[o] αὐτοῦ τε καὶ τὴν τῶν κατὰ διωκομένων M.

usus, bellum inexpiabile contra homousianos excitavit. Ac Paulinum quidem episcopum ob eximiam ejus viri religionem, nullo affecit incommodo. Melitium autem exsilio mulctavit. Ceteros omnes qui cum Euzoio communicare renuissent, ecclesiis urbis Antiochiæ expulit, gravissimis damnis ac suppliciis affecit. Multos etiam in Oronte fluvio qui urbem præterfluit, submersisse dicitur.

CAPUT III.

Quomodo dum Valens homousianos in oriente persequitur, Constantinopoli surrexit tyrannus Procopius: eodemque tempore terræ motus et maris inundatio plurimas urbes evertit.

Dum hæc a Valente in Syria geruntur, surrexit Constantinopoli tyrannus quidam nomine Procopius. Qui magnis copiis brevi tempore coactis, adversum imperatorem expeditionem parabat. Hujus rei nuntius maximam imperatori incussit solicitudi-

3 τῶν διωκομένων ὁρμὴν πρὸς ὀλίγον ἐπέσχεν. Ὡς δὲ
ἐκ τοῦ πολέμου ταραχὴ τέως ὠδίνετο, σεισμὸς ἐπι-
4 γενόμενος πολλὰς τῶν πόλεων ἔβλαψεν. Ἥ τε θά-
λασσα τοὺς οἰκείους ὅρους ἐνήλλαξεν· ἔν τισι μὲν
γὰρ τόποις τοσοῦτον ἐπέκλυσεν, ὡς τοὺς πρώην βασί-
μους τόπους πλεῖσθαι· ἑτέρων δὲ τόπων τοσοῦτον
5 ἀπέστη, ὡς ἐν ξηρᾷ εὑρεθῆναι. Καὶ τοῦτο ἐγένετο A. D. 365.
κατὰ τὴν πρώτην ὑπατείαν τῶν δύο[p] βασιλέων.

ΚΕΦ. Δ. 216

Ὅτι[q] θορύβου ὄντος ἐν τοῖς δημοσίοις καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, οἱ τὴν σύνοδον ἐν τῇ Λαμψάκῳ συγκροτήσαντες Μακεδονιανοὶ τὴν μὲν ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν αὖθις κρατύναντες, τὴν ἐν Ἀριμίνῳ ἀνεθεμάτισαν, καὶ αὖθις τὴν Ἀκακίου καὶ Εὐδοξίου καθαίρεσιν βεβαιοῦσιν.

1 Τούτων δὴ γενομένων, οὐδέτερα ἡσύχαζεν οὔτε τὰ
2 δημόσια πράγματα οὔτε μὴν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν. Οἱ
μὲν οὖν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν σύνοδον συγκροτη-
θῆναι αἰτήσαντες ἐν τῇ Λαμψάκῳ συνῆλθον, ἐν ὑπα-

[p] τῶν βασιλέων ἀμφοτέρων M. [q] Ὅτι μακεδονιανοὶ τὸ ὁμοούσιον πάλιν ἀνεθεμάτισαν. M.

nem: quæ res persecutionem ejus adversus catholicos ad tempus repressit. Dum motus belli civilis adhuc expectaretur, terræ motus subito ingruens plurimas urbes concussit. Mare item terminos suos commutavit. Nam in quibusdam locis usque adeo exundavit, ut loca pedibus antea peragrari solita, navigarentur. Ab aliis autem locis tantopere recessit, ut arida remanerent. Atque id contigit duobus Augustis primum consulibus.

CAPUT IV.

Quomodo turbato reipublicæ et ecclesiæ statu, Macedoniani collecta apud Lampsacum synodo Antiochenam fidem iterum confirmarunt, Ariminensem vero anathemate damnarunt: et depositionem Acacii atque Eudoxii denuo roborarunt.

Quæ cum ita se haberent, nec reipublicæ, nec ecclesiæ status in tranquillo fuit. Et hi quidem qui synodi congregandæ facultatem ab imperatore poposcerant, Lampsacum convenere, iisdem quos supradixi consulibus, anno septimo post illam synodum quæ

τείᾳ τῇ αὐτῇ· τοῦτο δὲ ἦν ἕβδομον ἔτος ἀπὸ τῆς
3 ἐν Σελευκείᾳ γενομένης συνόδου. Κἀκεῖ πάλιν τὴν
ἐν Ἀντιοχείᾳ πίστιν ἐπιβεβαιώσαντες, ᾗ καὶ ἐν Σε-
λευκείᾳ ὑπέγραψαν, ἀναθεματίζουσι τὴν ἐν Ἀριμίνῳ
ὑπὸ τῶν πρώην ὁμοδόξων ἐκτεθεῖσαν πίστιν· καὶ
αὖθις καταψηφίζονται τῶν περὶ Ἀκάκιον καὶ Εὐδό-
4 ξιον, ὡς δικαίως καθαιρεθέντων. Τούτοις οὐδὲν ἀντι-
λέγειν Εὐδόξιος ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκο-
πος[r] ἴσχυεν· οὐ γὰρ αὐτῷ ἀμύνασθαι τούτους ὁ
5 ἐνεστηκὼς δημόσιος συνεχώρει πόλεμος. Διὸ καὶ
οἱ περὶ Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου ἐπίσκοπον ἐπικρατέ-
στεροι τότε πρὸς ὀλίγον ἐγένοντο, συγκροτήσαντες
τὸ χρηματίσαν Μακεδονίου δόγμα, μικρόν τε[s] ἔμ-
προσθεν καὶ τὸ ἐν τῇ κατὰ Λάμψακον συνόδῳ γενό-

[r] ἐπίσκοπος om. M.

[s] "Musculus et Christophorsonus *μικρὸν ἔμπροσθεν paulo antea* interpretati sunt, quasi esset *μικρῷ πρότερον.* Ego vero locum mendosum esse puto, et levi mutatione ita restituendum ; *μικρὸν τὸ ἔμπροσθεν, καὶ τότε ἐν τῇ κατὰ Λάμψακον συνόδῳ γενόμενον φανερώτερον.* Loquitur de secta Macedonii, quam hactenus quidem obscuram et ignobilem fuisse dicit : tunc vero in synodo Lampsacena plurimum innotuisse. Mihi quidem dubium non est, quin Socrates ita scripserit, ut emendavi." VALESIUS. Recta est interpretatio ista, *paulo antea;* sicut supra in *ἣν μικρὸν ἔμπροσθεν ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες ἐξέθεντο,* ii. 37. §. 15. Delendum potius esse videtur *καὶ τὸ*, quod facile e margine in textum irrepsisse poterat. Hoc autem sublato cetera plana sunt, sic : *doctrinam eam, quæ Macedonii dicta est, et paulo antea celebrior facta erat in synodo Lampsacena.*

Seleuciæ fuerat congregata. Ibi Antiocheni concilii fide denuo confirmata, cui etiam Seleuciæ subscripserant, illam quæ Arimini edita fuerat ab episcopis quibuscum ipsi prius consenserant, anathemate damnarunt. Et contra eos qui cum Acacio et Eudoxio erant, tanquam jure depositos, iterum tulere sententiam. His decretis Eudoxius Constantinopoleos episcopus nullo modo potuit contradicere. Civile enim bellum quod imminebat, impedimento fuit, quominus se de illis ulcisceretur. Quocirca Eleusius Cyzici episcopus et qui cum illo erant, superiores partes aliquamdiu obtinuerunt ; cum Macedonii dogma adstruerent, quod antea quidem obscurum, post synodum autem Lampsacenam manifestius factum

6 μενον φανερώτερον. Ταύτην ἐγὼ νομίζω τὴν σύνοδον
αἰτίαν γενέσθαι τοῦ πλεονάζειν ἐν Ἑλλησπόντῳ τοὺς
Μακεδονιανοὺς χρηματίζοντας· ἡ γὰρ Λάμψακος ἐν
7 τῷ στενῷ τοῦ Ἑλλησπόντου κεῖται πορθμῷ. Αὕτη
μὲν οὖν ἡ σύνοδος τοιαύτην ἔσχε τὴν ἔκβασιν.

ΚΕΦ. Ε.

Ὅτι[t] συμβολῆς γενομένης περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας, τοῦ τε βασιλέως καὶ τοῦ τυράννου Προκοπίου, προδοσίᾳ τῶν στρατηγῶν ἑλὼν τὸν τύραννον αὐτόν τε καὶ αὐτοὺς ξέναις[u] τιμωρίαις ὑποβαλὼν ἀνεῖλεν.

1 Τῇ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Γρατιανοῦ καὶ Δα- A. D. 366.
2 γαλαίφου, τὰ τῶν πολέμων ἐπέθετο. Ὡς γὰρ ὁ
τύραννος Προκόπιος ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὁρμηθεὶς ἕτοιμος ἦν ἐπιστρατεύειν τῷ βασιλεῖ, πυθό-
μενος ὁ Οὐάλης φθάνει ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐλάσας,
καὶ συμβάλλει τῷ Προκοπίῳ περὶ πόλιν τῆς Φρυγίας, 217
3 ᾗ προσωνυμία Νακώλεια. Καὶ τὴν μὲν πρώτην μάχην
ἡττήθη· μετ' οὐ πολὺ δὲ ζωγρήσας εἶχε[x] τὸν Προ-

[t] Ἀναίρεσις προκοπίου τοῦ τυράννου. M.

[u] ξέναις om. F.

[x] "Scribendum εἷλε, quod confirmat Epiphan." VALESIUS.

est. Atque hoc concilium in causa fuisse arbitror, cur Macedoniani tam frequentes sint in Hellesponto. Quippe Lampsacus sita est in angusto Hellesponti sinu. Et Lampsaceni quidem concilii hic exitus fuit.

CAPUT V.

Quomodo conserto prœlio circa urbem Phrygiæ, Valens Procopium tyrannum proditione ducum captum, una cum ipsis ducibus, inusitatis suppliciis interemit.

Sequenti anno, id est Gratiano et Dagalaifo consulibus, bellum geri cœpit. Nam cum tyrannus Procopius Constantinopoli egressus adversus imperatorem castra moveret, hoc audito Valens relicta Antiochia, Procopio obviam ire contendit. Et juxta Nacoliam urbem Phrygiæ cum eo congressus, primo quidem prœlio superatus est : paulo post vero Procopium ab Agilone et Gomoario ducibus suis proditum, in potestatem suam redegit : quos

κόπιον, Ἀγέλωνος[y] καὶ Γομαρίου τῶν στρατηγῶν
προδεδωκότων αὐτόν· οὓς καὶ ξέναις τιμωρίαις ὑπέ-
4 βαλεν[z]. Τοὺς μὲν[a] προδότας, ὑπεριδὼν τοὺς ὅρκους
οὓς αὐτοῖς ὀμωμόκει, πρίοσι διελὼν ἀπέκτεινε· τοῦ δὲ
τυράννου, δύο[b] δένδρων καμφθέντων γειτνιαζόντων
ἀλλήλοις, ἑκάτερον σκέλος ἐκδήσας, ἐπικαμφθέντων[c]
ἀφῆκεν ὀρθοῦσθαι· τὰ δὲ ἀνεγειρόμενα διέσπασε τὸν
Προκόπιον. Καὶ οὕτως ὁ τύραννος διχοτομηθεὶς
ἀπώλετο.

ΚΕΦ. ϛ.

Ὅτι[d] μετὰ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν, πάλιν ὁ βασιλεὺς ἠνάγκαζε τοὺς τῆς συνόδου ἀρειανίσαι καὶ πάντας Χριστιανούς.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς εὐτυχῶς τότε πράξας αὖθις κατὰ
τῶν χριστιανιζόντων θορύβους ἐκίνει, πᾶσαν θρη-
2 σκείαν ἀρειανίζειν βουλόμενος. Μάλιστα δὲ αὐτὸν
εἰς ὀργὴν ἦγεν ἡ κατὰ τὴν Λάμψακον γενομένη

[y] Ita F. M. C. Sozom. vi. 8. Niceph. xi. 4. *Agelone* Epiphan. vii. 5. Ἀγγέλωνος editt.

[z] Ita F. M. C. ὑπέβαλλεν editt.

[a] "Addenda est particula, μὲν γὰρ. Quod confirmat Epiphan." VALESIUS.

[b] τυράνου δένδρων . . . . . γειτνιαζόντων, abrasis nonnullis, M.

[c] "Restituendum puto, ἔπειτα τὰ δένδρα ἐπικαμφθέντα ἀφῆκεν." VALESIUS. Satius fortasse rescribere, ἀπὸ καμφθέντων ἀφῆκεν.

[d] Ὅτι μετὰ τὴν νίκην ὁ βασιλεὺς πάντας ἠνάγκαζεν ἀρειανίζειν. M.

quidem inusitatis suppliciis interemit. Nam proditores quidem ipsos neglecta sacramentorum religione quæ ipsis præstiterat, serris dissectos e medio sustulit. Tyranni vero crura duabus vicinis arboribus inflexis cum alligasset, ipsas deinde arbores ramos suos in sublime erigere permisit, quæ dum violentius resurgunt, Procopium discerpsere. Atque ita tyrannus duas in partes distractus interiit.

CAPUT VI.

Quomodo imperator interfecto tyranno, eos qui synodo interfuerant, et cunctos pariter Christianos Arii opinionem amplecti coegerit.

Imperator vero rebus tunc feliciter gestis elatus, rursus Christianos exagitare cœpit, dum cunctos ad Arii sententiam cupit traducere. Sed præcipue Lampsacena synodus eum ad iracundiam

σύνοδος, οὐ μόνον ὅτι τοὺς ἀρειανίζοντας ἀπεκήρυξεν
ἐπισκόπους, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ τῆς πί-
3 στεως ἀνεθεμάτισεν[e] ἔκθεσιν. Γενόμενος οὖν ἐν Νι-
κομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας, μεταπέμπεται παρ' ἑαυτὸν
Ἐλεύσιον τὸν Κυζίκου ἐπίσκοπον· οὗτος δὲ τῇ Μα-
κεδονίου δόξῃ προσέκειτο μᾶλλον, ὥς μοι καὶ πρό-
4 τερον εἴρηται. Καθίσας οὖν ὁ βασιλεὺς συνέδριον
ἐπισκόπων τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, συντίθεσθαι τὸν
5 Ἐλεύσιον τῇ πίστει ἐκείνων ἠνάγκαζεν. Ὁ δὲ πρό-
τερον μὲν ἀπηρνεῖτο· ἐξορίας δὲ αὐτῷ καὶ δημεύσεως
ἀπειληθείσης, περιδεὴς γενόμενος τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ
6 συντίθεται. Συνθέμενος δὲ εὐθὺς μετεμέλετο· καὶ
καταλαβὼν τὴν Κύζικον, ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὴν
βίαν ἀπωδύρατο, φάσκων τὴν συγκατάθεσιν ἐκ βίας
οὐ μὴν ἐκ προαιρέσεως πεποιῆσθαι· ζητεῖν τε αὐτοὺς
ἕτερον ἐπίσκοπον, διότι αὐτὸς τῇ ἀνάγκῃ τὸ οἰκεῖον
7 δόγμα ἠρνήσατο. Κυζικηνοὶ δὲ φιλοστοργίᾳ τῇ πρὸς
αὐτὸν ὑφ' ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ τάττεσθαι οὐκ ἐβούλοντο,
8 οὔτε μὴν ἑτέρῳ τῆς ἐκκλησίας παραχωρεῖν. Ἔμενον

[e] ἀνεθεμάτισαν F. M.

provocabat, non ob id solum quod Arianos episcopos deposuisset, verum etiam quod fidem Arimini expositam anathemate damnasset. Cum igitur Nicomediam Bithyniæ venisset, Eleusium Cyzici episcopum ad se vocat: qui opinioni Macedonianæ præ ceteris erat addictus, ut supra retulimus. Itaque imperator collecto Arianorum episcoporum concilio, Eleusium illorum fidei assentiri jubet. At ille primo quidem id facturum se negavit. Tandem vero cum exsilium et bonorum publicatio ipsi intentaretur, perterrefactus Arianorum opinioni consensit. Sed mox facti sui illum pœnituit. Reversusque Cyzicum, coram omni multitudine, vim sibi illatam conquestus est: invitum se asserens, non sua sponte consensum præbuisse. Simul monuit, ut alium sibi episcopum quærerent, eo quod ipse vi compulsus propriam fidem abnegavisset. Cyziceni tamen pro incredibili amore quo illum prosequebantur, alteri episcopo subjici recusarunt, nec permise-

μὲν οὖν ὑπ' αὐτῷ ταττόμενοι, μὴ μετατιθέμενοι δὲ τῆς οἰκείας αἱρέσεως.

ΚΕΦ. Ζ. 218

Ὅτι[f] Εὐνόμιος Κυζίκου γέγονεν ἐπίσκοπος Ἐλεύσιον τὸν Μακεδονιανὸν ἐκβαλών· καὶ περὶ τοῦ πόθεν ὥρμητο, καὶ ὅτι Ἀετίου τοῦ ἀθέου ὑπογραφεὺς ὢν τὰ ἐκείνου ἐζήλωσεν.

1 Ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπί-
σκοπος προβάλλεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου
Εὐνόμιον, ὡς δυνάμενον δεινότητι λόγων πρὸς ἑαυτὸν
2 ἑλκύσαι τὰ πλήθη. Κατελθόντος δὲ τοῦ Εὐνομίου,
πρόσταγμα τοῦ[g] βασιλέως ἐκέλευσεν ἐξωθεῖσθαι μὲν
3 τὸν Ἐλεύσιον, ἐνθρονίζεσθαι δὲ τὸν Εὐνόμιον. Καὶ
δὴ τούτου γενομένου, οἱ περὶ τὸν Ἐλεύσιον ἔξω τῆς
πόλεως εὐκτήριον οἶκον[h] κατασκευάσαντες, τὰς συνα-
4 γωγὰς ἐποιήσαντο. Καὶ περὶ μὲν Ἐλευσίου τοσαῦτα
εἰρήσθω· περὶ δὲ Εὐνομίου ἐκεῖνα λεκτέον. Εὐνόμιος
ὑπογραφεὺς γέγονεν Ἀετίου, τοῦ ἐπικληθέντος Ἀθέου,
5 οὗ καὶ ἀνωτέρω πεποιήμεθα μνήμην. Συνὼν δὲ αὐτῷ

[f] Περὶ εὐνομίου. M. [g] τοῦ om. F.M. [h] οἶκον εὐκτήριον F.M.

runt ut is ecclesia sua cederet. Manserunt itaque sub ejus administratione, nec a propria hæresi ullatenus discesserunt.

CAPUT VII.

Quomodo pulso Eleusio Macedoniano, Eunomius Cyzici episcopatum adeptus est: et unde ortus fuerit: et quod cum notarius esset Aetii impii, illum sibi imitandum proposuit.

Hæc cum audisset episcopus Constantinopolitanus, Eunomium Cyzicenæ urbis episcopum constituit, utpote qui eloquentia sua multitudinis animos ad se allicere posset. Qui cum venisset Cyzicum, imperator edicto proposito, Eleusium quidem ecclesiis exturbari, Eunomium autem in sede collocari jussit. Quo facto, hi qui cum Eleusio erant, extra urbis muros ædificata ecclesia, collectas illic egerunt. Sed de Eleusio hactenus. Nunc de Eunomio dicendum. Eunomius notarius fuit Aëtii cognomento Athei, cujus supra mentionem fecimus. Cum illo igitur diu ver-

τὸν ἐκείνου σοφιστικὸν τρόπον ἐζήλωσε· λεξειδίοις
τε σχολάζων καὶ ποιῶν ἑαυτῷ σοφίσματα οὐκ ᾐσθά-
6 νετο. Ἐκ τούτων τε τυφωθεὶς εἰς βλασφημίαν[i] ἐξέ-
πεσε, τὸ Ἀρείου μὲν δόγμα ζηλῶν, κατὰ πολλὰ δὲ
τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι πολεμῶν· ὀλιγομαθῶς μὲν
ἔχων πρὸς τὰ ἱερὰ γράμματα, καὶ μηδὲ συνιέναι αὐτὰ
δυνάμενος· πολύχους δὲ τὴν λέξιν, καὶ τὰ αὐτὰ περι-
στρέφων ἀεὶ, καὶ μὴ δυνάμενος περιγενέσθαι τοῦ προ-
7 τεθέντος σκοποῦ. Ὡς δεικνύουσιν αὐτοῦ[j] οἱ ἑπτὰ τό-
μοι, οὓς ἐματαιοπόνησεν εἰς τὴν πρὸς[k] Ῥωμαίους τοῦ
8 ἀποστόλου ἐπιστολήν. Πολλοὺς γὰρ λόγους εἰς αὐ-
τὴν ἀναλώσας, τῆς ἐπιστολῆς τὸν σκοπὸν ἑλεῖν[l] οὐ
9 δεδύνηται. Ἐφάμιλλοι δὲ αὐτοῦ[m] καὶ οἱ ἄλλοι οἱ
φερόμενοι λόγοι τυγχάνουσιν· ὧν ὁ βουλόμενος πεῖ-
ραν λαβεῖν εὑρήσει[n] ἐν πολυλεξίᾳ τὴν τῶν νοημάτων
10 εὐτέλειαν. Τοῦτον τοίνυν τὸν Εὐνόμιον Εὐδόξιος
πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Κυζίκου προὐβάλλετο[o]. Ὡς

[i] βλασφημίας F. *blasphemias* Epiphan. vii. 19.

[j] Ita M. et Versio Epiphanii, αὐτῷ ceteri. Vocem om. Suidas c. 1509 et 3039. Tum οἱ τέσσαρες τόμοι Suidas 3039.

[k] τὰς π. Ῥ. ἐπιστολὰς Suidas.

[l] Ita F. M. Suidas utroque loco. λαβεῖν editt.

[m] αὐτοῖς M.: tum mox habet αὐτοῦ supra λόγοι scriptum.

[n] Ita M. εὑρήσοι ceteri.

[o] προυβάλετο F. M.

satus, sophisticum ejus disserendi modum imitatus est: et inanibus quibusdam voculis nimium deditus, fallaces argumentationes in suum ipsius damnum imprudens contexuit. Ob hæc arrogantia elatus, in blasphemiam prolapsus est, dum Arii quidem opinionem sectatur: veritatis autem doctrinam variis modis impugnat. Et sacrarum quidem scripturarum parum omnino peritus fuit, nec earum intelligentiam assequi potuit. Verborum tamen copia abundans, et eadem assidue repetens, nunquam propositum sibi scopum valuit contingere: sicut manifeste declarant septem libri, quos in epistolam Pauli ad Romanos incassum elaboravit. Quamvis enim in ejus interpretatione multa consumpserit verba; institutum tamen apostoli nullatenus est assecutus. Hujusmodi sunt etiam ceteri qui circumferuntur ejus libri: quorum si quis experimentum capere voluerit, in magna verborum copia miram reperiet sententiarum inopiam. Hunc igitur Eunomium Eudoxius,

οὖν ἐγένετο κατ' αὐτὴν[p], τῇ συνήθει διαλεκτικῇ χρώ- 219
μενος, ἐξενοφώνει τοὺς ἀκροωμένους αὐτοῦ, καὶ ταραχὴ
11 κατὰ τὴν Κύζικον ἦν. Μὴ ἐνεγκόντες οὖν αὐτοῦ τὸν
λεξικὸν τύφον οἱ Κυζικηνοὶ τῆς πόλεως ἐξελαύνου-
σιν[q]· ὁ δὲ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν
συνῆν μὲν τῷ Εὐδοξίῳ, σχολαῖος δὲ ἐπίσκοπος ἦν.
12 Ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν λοιδορίας χάριν ταῦτα λέγειν,
αὐτῆς ἐπάκουε τῆς Εὐνομίου φωνῆς, οἷα σοφιζόμενος
περὶ Θεοῦ λέγειν τολμᾷ· φησὶ γὰρ κατὰ λέξιν τάδε·
13 Ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας οὐδὲν πλέον ἡμῶν ἐπί-
σταται· οὐδέ ἐστιν αὕτη μᾶλλον μὲν ἐκείνῳ, ἧττον δὲ
14 ἡμῖν γινωσκομένη. Ἀλλ' ὅπερ ἂν εἰδείημεν ἡμεῖς περὶ
αὐτῆς, τοῦτο πάντως κἀκεῖνος οἶδεν· ὃ δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνος,
τοῦτο εὑρήσεις ἀπαραλλάκτως ἐν ἡμῖν.
15 Ταῦτα μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα Εὐνόμιος
σοφίσματα ποιῶν οὐκ ᾐσθάνετο· ὅπως δὲ τῶν Ἀ-
ρειανῶν μικρὸν ὕστερον ἐχωρίσθη, κατὰ χώραν ἐρῶ.

p Ita M. C. sicut antea legendum esse viderat Valesius, citans Epiphan. vii. 19. *cumque illuc venisset*, κατὰ τὴν ceteri. Ἐπεὶ δὲ εἰς Κύζικον ἧκεν Εὐνόμιος Niceph. xi. 5.

q Ita F. M. ἐλαύνουσιν editt.

ut dixi, ad Cyzicenæ urbis episcopatum promovit. Qui cum illuc venisset, familiari sibi arte dialectica usus, auditorum animos conturbavit. Unde tumultus Cyzici exortus est. Tandem vero Cyziceni, cum inanem verborum ejus fastum ferre non possent, ex civitate eum ejecerunt. Ille autem Constantinopolim profectus, illic cum Eudoxio mansit, et vacans habebatur episcopus. Verum ne obtrectandi causa hæc dixisse videamur, ipsa Eunomii verba, si placet, audiamus, quæ sophistæ more disputans de Deo ausus est dicere. Sic enim ait ad verbum.

De sua ipsius substantia Deus nihil amplius scit quam nos: nec illa ipsi quidem notior, nobis autem est obscurior. Sed quidquid nos de illa scimus, hoc omnino et ille novit: et contra quidquid ille scit, idem etiam in nobis absque ulla discrepantia reperies.

Has et alias ejusmodi plures sophisticas ratiocinationes contexens Eunomius, præ stupore errorem suum non animadvertebat. Porro qua ratione ab Arianis postea discesserit, dicemus suo loco.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τοῦ εὑρεθέντος χρησμοῦ ἐν[r] λίθῳ γεγλυμμένῳ· ὅτε τὸ Χαλκηδόνος τεῖχος ἐλύετο κατ' ὀργὴν τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος.

1 Ὁ μέντοι βασιλεὺς Χαλκηδόνος τῆς κατ' ἀντικρὺ
Βυζαντίου πόλεως τὰ τείχη λύειν προσέταττεν. ὀμω-
μόκει γὰρ τοῦτο ποιήσειν, νικήσας τὸν τύραννον, ὅτι
Χαλκηδόνιοι τῷ τυράννῳ προσθέμενοι αἰσχρῶς αὐτὸν
περιύβρισαν, καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως προσιόντος[s]
2 ἀπέκλεισαν. Τὸ μὲν οὖν τεῖχος κελεύσει τοῦ βασι-
λέως ἐλύετο· καὶ οἱ λίθοι εἰς τὸ Κωνσταντινουπόλεως
δημόσιον λουτρὸν μετεφέροντο, ᾧ προσωνυμία Κων-
3 σταντιαναί. Εὕρηται δὲ ἐν ἑνὶ τῶν λίθων ἐπιγεγραμ-
μένος χρησμός· ὃς ἐκέκρυπτο μὲν ἐκ παλαιοῦ, τότε 220
4 δὲ φανερὸς ἐγένετο, δηλῶν· Ὡς ἡνίκα δαψιλὲς ὕδωρ
ὑπάρξαι τῇ πόλει, τότε τὸ μὲν τεῖχος λουτρῷ ὑπουρ-
γήσει· μυρία δὲ φῦλα βαρβάρων καταδραμόντα τὴν
Ῥωμαίων γῆν καὶ πολλὰ χαλεπὰ[t] δράσαντα, τελευ-

r ἐν τῷ τείχει χαλκηδόνος. et sic summarium absolvit M.

s Ita F. C. Niceph. προϊόντος editt. pro quo παριόντος scribere voluit Valesius.

t Ita F. M. C. *multa crudelia* Epiphan. Hist. Trip. vii. 21. πολλὰ κακὰ editt. et Niceph. xi. 4.

CAPUT VIII.

De oraculo quod in lapide inciso inventum est, tunc cum Chalcedonis muri ob iram Valentis Augusti destruerentur.

Superato Procopio, imperator muros urbis Chalcedonis quæ ex adverso Byzantii sita est, dirui jussit. Id enim se facturum juraverat, propterea quod Chalcedonii a partibus Procopii stantes, probris ipsum et conviciis appetierant, et transeunti civitatis suæ portas clauserant. Itaque ex imperatoris mandato muri urbis destructi sunt, et lapides ad thermas publicas Constantinopoleos quæ Constantianæ dicuntur, transvecti. In uno autem ex iis lapidibus repertum est incisum oraculum, quod jamdudum quidem illic absconditum fuerat, tunc vero prolatum est in lucum. Id oraculum prædicebat, tunc cum aquarum copia suppeteret civitati, fore ut murus quidem urbi serviret: innumerabiles vero barbarorum gentes post vastatas imperii Romani provincias, et post plurima perpetrata mala, ipsæ quoque tandem perirent. Sed nihil

5 ταῖον καὶ αὐτὰ φθαρήσεται. Οὐδὲν δὲ κωλύει φιλομαθίας ἕνεκεν καὶ τὸν χρησμὸν ἐνταῦθα προσθεῖναι.

6 Ἀλλ' ὅτε δὴ νύμφαι δροσερὴν κατὰ ἄστυ χορείην
Τερπόμεναι στήσωνται[u] ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιὰς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων,
Ἄγρια, μαργαίνοντα[x], κακὴν ἐπιειμένα ἀλκὴν,
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον διαβάντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα[y] γαῖαν,
Θρηϊκίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν,
Αὐτοῦ κεν βιότοιο τέλος, καὶ πότμον ἐπίσποι.

7 Οὗτος μὲν οὖν ὁ χρησμός. Συνέβη δὲ μετὰ χρόνον τὸν ὁλκὸν τοῦ ὕδατος ὑπὸ Οὐάλεντος κατασκευασθέντα δαψιλὲς παρασχεῖν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸ ὕδωρ· καὶ τότε τὰ βαρβαρικὰ ἐκινήθη, ὡς ὕστερον 8 λέξομεν. Τὸν μέντοι χρησμὸν καὶ κατὰ ἄλλον τρό-

[u] στήσονται Niceph. sicut mox infra ubi iterum citatur.

[x] Ita F. M. Niceph. μαργαίροντα C. μαρμαίροντα editt. sine sensu. Conf. Iliad. ε'. 882.

[y] Ita Niceph. Μυσιΐδα C. Μυσηΐδα ceteri.

obstat, quominus ipsum etiam oraculum studiosorum gratia hic adjiciamus.

Tempore quo liquidas agitabunt urbe choreas,
Lætaque subsilient hilares per compita nymphæ,
Ac funesta dabit murus munimina thermis:
Tunc populi innumeri variis e gentibus orti,
Immites animis, et sævo robore freti,
Trajicient armis Istri speciosa fluenta,
Vastabuntque agros Mæsos atque arva Scytharum.
Ast ubi Threiciam attigerint, majora parantes,
Hic illos fatum et Martis violentia sistet.

Hujusmodi fuit oraculum. Postea autem contigit, ut aquæductus a Valente ædificatus, maximam aquarum copiam urbi Constantinopolitanæ præberet: ac tum demum gentes barbaræ concitatæ sunt, ut infra dicturi sumus. Sed et alio modo hoc oraculum a quibusdam expositum esse accepimus. Cum enim

πον συνέπεσεν ἐκληφθῆναι· τοῦ ὑδραγωγοῦ γὰρ εἰσαχθέντος εἰς τὴν πόλιν, Κλέαρχος ἔπαρχος ὢν τῆς πόλεως ὑδρεῖον μέγιστον κατεσκεύασεν ἐν τῇ νῦν Θεοδοσίου ἀγορᾷ καλουμένῃ· ὃ ἐφημίσθη Δαψιλὲς
9 ὕδωρ. Ἐφ' ᾧ ἑορτὴν ἱλαρὰν ἦγεν ἡ πόλις· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον τῷ χρησμῷ, τὸ,

———χορείην
Τερπόμεναι στήσονται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιάς.

10 Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ τὸν χρησμὸν μικρὸν ὕστερον ἐγένετο. τότε δὲ λυομένου, Κωνσταντινουπολῖται παρεκάλουν τὸν βασιλέα παῦσαι τὴν τοῦ τείχους
11 κατάλυσιν. Συμπαρεκάλουν δὲ καὶ οἱ ἐκ Βιθυνίας παρόντες ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Νικομηδεῖς τε
12 καὶ οἱ ἐνοικοῦντες τὴν Νίκαιαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιοργὴς ὢν μόλις μὲν ἐδέχετο τῶν ἱκετευόντων τὴν
13 δέησιν. Ἀφοσιούμενος δὲ τῷ ὅρκῳ ἅμα τε λύειν ἐκέλευσε, καὶ ἅμα πληροῦν τὰ λυόμενα ἑτέροις λίθοις 221
14 μικροῖς. Καὶ νῦν ἐστὶν ἰδεῖν ἔν τισι τοῦ τείχους μέρεσιν, ὅπως τοῖς μεγίστοις καὶ θαυμαστοῖς λίθοις

aquæductus ille in urbem perductus esset, Clearchus præfectus urbis, in foro quod nunc Theodosii dicitur, ingens lavacrum ædificavit, quod δαψιλὲς ὕδωρ, id est copiosa aqua appellatum fuit. Cujus rei gratia civitas festum diem summa hilaritate celebravit. Atque hoc est, inquiunt, quod in oraculo dicitur:

——— *agitabunt urbe choreas,*
Lætaque subsilient hilares per compita nymphæ.

Verum ea quæ ad exitium oraculi pertinent, paulo post evenere. Tunc temporis vero cum muri destruerentur, cives Constantinopolitani imperatorem rogarunt, ut ab illorum destructione abstinere vellet. Idem quoque postulabant Nicomedienses et Nicæni, qui hujus rei causa ex Bithynia Constantinopolim venerant. Imperator vero utpote ira incredibili succensus, ægre quidem supplicantium preces admisit. Verum ut juramento quo se obstrinxerat, satisfaceret, simul dirui muros præcepit, et ruinam illorum aliis parvis lapidibus instaurari. Itaque nunc cernere est in quibusdam partibus murorum, ingentibus ac stupendis lapidibus

ἡ τότε γενομένη εὐτελὴς οἰκοδομὴ ἐπίκειται. Τοσαῦτα
καὶ περὶ τοῦ Χαλκηδονίων[z] τείχους εἰρήσθω μοι[a].

ΚΕΦ. Θ.

Ὡς[b] ὁ βασιλεὺς Οὐάλης, καὶ Ναυατιανοὺς ὁμοίως τοῖς ὀρθοδόξοις τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἤλαυνεν.

1 Ὁ μέντοι βασιλεὺς τοῦ διώκειν τοὺς τοῦ ὁμοουσίου
φρονήματος οὐκ ἐπαύετο· ἀλλ' ἐξήλαυνε μὲν αὐτοὺς
τῆς Κωνσταντινουπόλεως· σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ Ναυα-
2 τιανοὺς ὡς ὁμόφρονας. Καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν
κλεισθῆναι ἐκέλευσε· καὶ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν
3 ἐξορίᾳ ζημιοῦν προσέταττε. Ἀγέλιος[c] ὄνομα αὐτῷ·
ἀνὴρ ἤδη πάλαι ἐκ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων τῶν
ἐκκλησιῶν προεστὼς, καὶ βίον ἀποστολικὸν βιούς·
ἀνυπόδητος γὰρ διόλου διῆγε, καὶ ἑνὶ χιτῶνι ἐκέ-
4 χρητο, τὸ τοῦ Εὐαγγελίου φυλάττων ῥητόν. Ἐπέσχε
δὲ τὴν κατὰ Ναυατιανῶν τοῦ βασιλέως ὀργὴν ἀνὴρ
εὐλαβὴς ἐν ταὐτῷ καὶ ἐλλόγιμος, Μαρκιανὸς τοὔνομα.
5 Ὃς πάλαι μὲν κατὰ τὰ βασίλεια ἐστρατεύετο· τότε δὲ

[z] χαλκηδονέων F.M. et Niceph. xi. 4. quanquam ille habeat Χαλκηδόνιοι supra, sicut etiam Socratis textus, §. 1.

[a] μοι om C.

[b] Ὅτι ὁ βασιλεὺς τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐδίωκεν. M.

[c] Ἀγγέλιος Suid. c. 44. et 2403.

opus vilis structuræ quæ tunc facta est, impositum. Sed de muris Chalcedoniorum hæc dixisse sufficiat.

CAPUT IX.

Quomodo imperator Valens Novatianos, qui consubstantialis doctrinam perinde ac Catholici tuebantur, persecutus sit.

Ceterum imperator eos qui consubstantialis fidem profitebantur, persequi non destitit. Verum et illos expulit Constantinopoli, et cum illis etiam Novatianos, utpote idem cum illis sentientes: quorum ecclesias etiam claudi jussit. Sed et episcopum ipsorum, Agelium nomine, exsilio mulctari præcepit: virum qui jam inde a Constantini temporibus ecclesiis illorum præfuerat, et vitam plane apostolicam duxerat. Nam nudis pedibus perpetuo incedere solitus erat, et una tantum tunica utebatur, servans præceptum evangelii. Porro principis iram adversus Novatianos repressit vir quidam, religiosus simul ac disertus, Marcianus nomine. Qui

καὶ πρεσβύτερος τῆς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας τυγχά-
νων γραμματικοὺς λόγους Ἀναστασίαν καὶ Κάρωσαν
τὰς τοῦ βασιλέως θυγατέρας ἐδίδασκεν, ὧν ἐπ' ὀνόματι
καὶ δημόσια λουτρὰ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κατε-
6 σκευασμένα ὑπὸ Οὐάλεντος δείκνυται. Αἰδοῖ οὖν τῇ
πρὸς τὸν ἄνδρα πρὸς ὀλίγον κλεισθεῖσαι αἱ τῶν
7 Ναυατιανῶν ἐκκλησίαι αὖθις ἠνοίγοντο. Οὐ μέντοι
ταραχῆς τῆς παρὰ Ἀρειανῶν ἐπιφερομένης τελέως
ἦσαν ἐλεύθεροι· ἐμισοῦντο γὰρ ὑπ' αὐτῶν, ὅτι τοὺς
8 ὁμόφρονας ἠγάπων καὶ ἔστεργον. Τὰ μὲν οὖν περὶ
τόνδε τὸν χρόνον οὕτω διέκειτο· ἰστέον δὲ, ὅτι ὁ μὲν
πρὸς τὸν τύραννον Προκόπιον πόλεμος ἐν ὑπατείᾳ A. D.
Γρατιανοῦ καὶ Δαγαλαίφου ἐγένετο περὶ τὰ τελευταῖα 366.
τοῦ Μαΐου μηνός.

ΚΕΦ. Ι. 222

Ὡς[d] ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ὁμώνυμον παῖδα γεγέννηκεν, Γρατιανοῦ πρὸ τῆς βασιλείας αὐτοῦ γεγεννημένου.

Ὀλίγον δὲ ὕστερον τοῦδε τοῦ πολέμου κατὰ τὴν

[d] Περὶ τῆς γρατιανοῦ βασιλείας ὅτι μετὰ ἔτη ιβ. τῆς πτώσεως νικομηδείας καὶ νίκαια ὑπὸ σεισμοῦ κατέπεσεν. M., qui hoc caput et duo sequentia capita in unum componit.

prius quidem in palatio militaverat: tunc vero ecclesiæ Novatianorum presbyter factus, grammaticæ artis præcepta tradebat Anastasiæ et Carosæ Valentis filiabus: quarum nomine balneæ publicæ a Valente exstructæ Constantinopoli etiamnum cernuntur. Hujus igitur viri auctoritate ac reverentia, Novatianorum ecclesiæ cum aliquandiu clausæ fuissent, denuo reseratæ sunt. Nec tamen ab infestationibus Arianorum penitus immunes manserunt Novatiani. Oderant enim illos Ariani, propterea quod homousianos, utpote idem cum ipsis sentientes, amore et benevolentia prosequerentur. Hic per illa tempora rerum status fuit. Sciendum porro est, bellum adversus Procopium tyrannum consulatu Gratiani et Dagalaifi sub finem mensis Maii confectum fuisse.

CAPUT X.

Quod imperator Valentinianus filium genuit Valentinianum, cum Gratianum filium ante imperium suum suscepisset.

Sed paulo post hoc bellum, iisdem consulibus, Valentiniano

αὐτὴν ὑπατείαν Οὐαλεντινιανῷ τῷ βασιλεῖ ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσιν ἐτέχθη υἱὸς ὁμώνυμος[d] αὐτῷ· Γρατιανὸς γὰρ ἤδη πρότερον πρὸ τῆς βασιλείας αὐτῷ γεγέννητο.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῆς κατενεχθείσης οὐρανόθεν ἐξαισίου χαλάζης, καὶ περὶ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ καὶ Ἑλλησπόντῳ σεισμῶν.

1 Τῇ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Λουπικίνου[e] καὶ Ἰο-
βιανοῦ, χειροπληθὴς κατηνέχθη χάλαζα ἐν τῇ Κων- A. D. 367.
σταντινουπόλει τῇ δευτέρᾳ τοῦ Ἰουνίου[f] μηνὸς λίθοις
2 ἐμφερής. Τὴν δὲ χάλαζαν πολλοὶ ἔφασκον κατὰ
μῆνιν Θεοῦ κατενηνέχθαι[g], ὅτι πολλοὺς τῶν ἱερω-
μένων ἀνδρῶν ἐξορίστους ὁ βασιλεὺς[h] ἐποίει, μὴ βου-
3 λομένους κοινωνεῖν Εὐδοξίῳ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τόνδε
τὸν χρόνον κατὰ τὴν αὐτὴν ὑπατείαν Οὐαλεντινιανὸς
ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν Γρατιανὸν βασιλέα κατέστησε
4 τῇ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός. Τῇ A. D.
δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Οὐαλεντινιανοῦ τὸ δεύτερον 368.

[d] ὁ αὐτῷ ὁμώνυμος M.
[e] λουππικίνου M.
[f] Ita F. Epiphan. vii. 22. Ἰουλίου ceteri. Conf. Annott.
[g] θεοῦ τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως, supra positis punctis, tanquam dubii alicujus indicio, M.
[h] ὁ βασιλεὺς om. M.

Augusto in occidentis partibus natus est filius, patri cognominis. Nam Gratianus diu antequam imperium suscepisset, ei natus fuerat.

CAPUT XI.

De inusitatæ magnitudinis grandine quæ cecidit e cœlo, et de terræ motibus per Hellespontum ac Bithyniam.

Sequente anno, Lupicino et Jovino consulibus, sexto nonas Julii, grando immensæ magnitudinis, instar lapidum cecidit Constantinopoli. Hanc autem grandinem ira Dei immissam esse multi dicebant, eo quod imperator complures sacerdotes qui Eudoxio communicare nollent, in exsilium miserat. Non multo post, iisdem consulibus Valentinianus filium suum Gratianum imperatorem renuntiavit, die nono calendas Septembres. Sequente autem anno, quo Valentinianus et Valens iterum consules fuere, terræ motus in Bithynia factus Nicæam urbem subvertit, die

καὶ Οὐάλεντος τὸ δεύτερον, σεισμὸς περὶ τὴν Βιθυνίαν
γενόμενος Νίκαιαν[i] τὴν πόλιν κατέστρεψεν τῇ ἐν-
δεκάτῃ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου· τοῦτο ἦν δωδέκατον
5 ἔτος μετὰ τὴν Νικομηδείας πτῶσιν. Ὀλίγον δὲ 223
μετὰ τόνδε τὸν σεισμὸν καὶ Γέρμης τῆς ἐν[k] Ἑλλησ-
πόντῳ τὰ πολλὰ μέρη ὑπὸ τοῦ ἑτέρου σεισμοῦ
6 κατηνέχθη. Καὶ τούτων γινομένων, οὐδεμία εὐλάβεια
οὔτε Εὐδόξιον ὑπεισῄει τὸν τῶν Ἀρειανῶν ἐπίσκοπον,
οὔτε μὴν τὸν βασιλέα Οὐάλεντα· τοῦ γὰρ διώκειν
7 τοὺς μὴ τὰ αὐτῶν φρονοῦντας οὐκ ἐπαύοντο. Τεκμή-
ρια δὲ ἐδόκει εἶναι τὰ τῶν σεισμῶν τῆς τῶν ἐκκλη-
8 σιῶν ταραχῆς. Ἐγίνοντο οὖν, ὡς ἔφην, ἐξόριστοι
πολλοὶ τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν· μόνοι δὲ ἔκ τινος
Θεοῦ προνοίας, δι' ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν, οὐχ
9 ὑπεβλήθησαν ἐξορίαις Βασίλειος καὶ Γρηγόριος. Ὧν
ὁ μὲν Καισαρείας τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ ἐπίσκοπος ἦν·
Γρηγόριος δὲ Ναζιανζοῦ πόλεως εὐτελοῦς γειτνιαζού-
σης τῇ Καισαρείᾳ. περὶ μὲν οὖν Βασιλείου καὶ
Γρηγορίου προϊόντες ἐροῦμεν[l].

[i] γενόμενος μέγιστος M. *maximus* Epiphan.
[k] Ita F. M. C. Niceph. *in Hellesponto* Epiphan. vii. 22. τῆς Ἑλλησπόντου editt.
[l] ἠροῦμεν M.

quinto idus Octobris. Annus hic erat duodecimus a ruina urbis Nicomediæ. Nec multo post alio terræ motu magna pars urbis Germæ in Hellesponto corruit. Quæ licet fierent, nullus tamen metus, nec Eudoxium Arianorum episcopum, nec Valentem imperatorem subiit. Neque enim destiterunt a persecutione eorum qui ab ipsis dissentiebant. Hi porro terræ motus, signa quædam esse videbantur perturbationis ecclesiarum. Ac multi quidem sacerdotes in exsilium ejecti sunt, sicut antea dixi. Soli tamen divina quadam providentia, propter eximiam sui reverentiam exsilium passi non sunt Basilius atque Gregorius: quorum ille Cæsareæ Cappadociæ erat episcopus: hic Nazianzi, urbis exiguæ quæ in vicinia Cæsareæ sita est. Sed de Basilio et Gregorio uberius postea dicemus.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ὡς οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες διὰ τὴν τοῦ βασιλέως περὶ[m] αὐτοὺς βίαν στενοχωρούμενοι πρὸς Λιβέριον τὸν Ῥώμης διαπρεσβευσάμενοι τῷ ὁμοουσίῳ ἐγγράφως προσέθεντο.

1 Τῶν δὲ φρονούντων τὸ ὁμοούσιον σφοδρῶς τότε
συνελαθέντων, αὖθις οἱ διώκοντες κατὰ τῶν Μακε-
2 δονιανῶν ἐχώρουν. Οἱ δὲ φόβῳ μᾶλλον καὶ βίᾳ στενο-
χωρούμενοι κατὰ πόλεις διεπρεσβεύοντο πρὸς ἀλλή-
λους· δηλοῦντες, δεῖν ἐξ ἀνάγκης καταφεύγειν ἐπί
τε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ Λιβεριον τὸν
Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἀσπάζεσθαί τε τὴν ἐκείνων πί-
3 στιν μᾶλλον ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ Εὐδόξιον. Πέμ-
πουσιν οὖν Εὐστάθιον τὸν ἐκ Σεβαστείας, ὃς πολλά-
κις καθῄρητο, Σιλβανὸν Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, καὶ 224
Θεόφιλον Κασταβάλων, Κιλικίας δὲ καὶ ἥδε πόλις,
ἐντειλάμενοι μὴ διακριθῆναι πρὸς Λιβέριον περὶ πί-
στεως, ἀλλὰ καὶ[n] κοινωνῆσαι τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ,
4 καὶ κυρῶσαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν. Οὗτοι γράμ-
ματα τῶν ἐν Σελευκείᾳ διακριθέντων ἐπικομιζόμενοι

m καὶ περὶ F.

n Ita F.M.C. καὶ om. editt.

CAPUT XII.

Quomodo Macedoniani propter imperatoris adversus ipsos violentiam in angustias redacti, missa ad Liberium Romanum episcopum legatione, fidei consubstantiali subscripserunt.

Ceterum cum homousiani tunc temporis gravissime vexati fugatique essent, denuo persecutores adversus Macedonianos grassari cœpere. Qui metu magis quam violentia constricti, per singulas civitates ultro citroque legatos inter se miserunt: significantes necessario confugiendum esse tum ad fratrem imperatoris, tum ad Liberium Romanæ urbis episcopum, eorumque fidem amplectendam potius, quam ut cum Eudoxio communicarent. Mittunt igitur Eustathium Sebastiæ episcopum, qui jam sæpius depositus fuerat, Silvanum Tarsi Ciliciæ, et Theophilum Castabalorum, quæ etiam Ciliciæ urbs est: mandantque ne in fide dissentiant a Liberio, sed cum ecclesia Romana communionem ineant, fidemque consubstantialis consensu suo confirment. Hi ergo cum literis eorum

τὴν παλαιὰν Ῥώμην κατέλαβον· καὶ τῷ βασιλεῖ μὲν
οὐκ ἐντυγχάνουσι· περὶ τὰς Γαλλίας γὰρ ἠσχολεῖτο,
Σαυρομάτας ἐκεῖ πολεμῶν· Λιβερίῳ δὲ τὰς ἐπιστολὰς
5 ἐγχειρίζουσιν. Ὁ δὲ αὐτοὺς προσδέξασθαι οὐδαμῶς
ἐβούλετο· τῆς γὰρ Ἀρειανῶν μοίρας εἶναι, καὶ μὴ
δύνασθαι δεχθῆναι ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἔλεγεν, ὡς τὴν
6 ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἀθετήσαντες. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο,
ἐκ μεταμελείας ἐπεγνώκεναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠρνῆ-
σθαι μὲν ἤδη πρότερον τὴν τῶν ἀνομοίων πίστιν,
ὅμοιόν τε ὡμολογηκέναι κατὰ πάντα τὸν υἱὸν τῷ
πατρί· μηδέν τε[o] διαφέρειν τοῦ ὁμοουσίου τὸ ὅμοιον.
7 Ταῦτα λέγοντας Λιβέριος ἔγγραφον τὴν ὁμολογίαν
τῆς γνώμης ἀπῄτησεν· οἱ δὲ αὐτῷ βιβλίον ὤρεξαν,
ἐν ᾧ καὶ τὰ ῥήματα τῆς κατὰ Νίκαιαν ἐκδοθείσης
8 πίστεως προσεγέγραπτο. Τὰς μὲν οὖν ἐπιστολάς,
ἃς ἀπὸ Σμύρνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἀπὸ Πισιδίας,
Ἰσαυρίας τε καὶ Παμφυλίας καὶ Λυκίας, συνόδους
ποιησάμενοι ἔγραψαν, ἐνταῦθα διὰ τὸ μῆκος οὐ

o μηδὲν δὲ M. "Lego μηδὲν δὲ, ut respondeat ei quod præcessit, ἠρῆσθαι μὲν." VALESIUS. Veruntamen non magis in διαφέρειν quam in ὡμολογηκέναι apodosis ea quærenda est.

qui Seleuciæ ab Acacio dissenserant, Romam venerunt. Et imperatorem quidem ipsum adire eis non licuit, quippe qui bello contra Sarmatas districtus in Galliis teneretur. Liberio vero literas suas porrexerunt. Ille initio quidem eos admittere recusabat: Arianarum partium illos esse dicens, nec ab ecclesia suscipi posse, utpote qui Nicænam fidem abrogassent. At illi se dudum resipuisse, et veritatem agnovisse responderunt: et Anomœorum quidem doctrinam ejurasse jampridem; filium vero patri per omnia similem confessos esse, nec ullatenus differre consubstantialem a simili. Quæ cum dixissent, sententiæ suæ professionem scripto comprehensam Liberius ab iis exegit. Illi ergo libellum ei obtulerunt, in quo verba etiam fidei Nicænæ erant adscripta. Et epistolas quidem scriptas tum ab urbe Smyrna in Asia, tum ex Pamphylia, Isauria, ac Lycia, ubi concilia celebraverant, hic apponere brevitatis studio prætermisi. Libellus vero

9 προσέγραψα. Τὸ μέντοι βιβλίον, ὃ οἱ περὶ Εὐστά-
θιον πρέσβεις Λιβερίῳ ἐπέδοσάν, ἐστι τόδε.

Κυρίῳ[p] ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Λιβερίῳ Εὐστάθιος, Θεόφιλος, Σιλβανὸς[q] ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

10 Διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις ὑπονοίας, οἳ οὐ παύ-
ονται ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις σκάνδαλα ἐπιφέροντες[r],
τούτου χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιροῦντες ὁμολο-
γοῦμεν τὴν σύνοδον τὴν γενομένην ἐν Λαμψάκῳ καὶ ἐν[s]
Σμύρνῃ, καὶ ἐν ἑτέροις διαφόροις τόποις, τῶν ὀρθοδόξων
11 ἐπισκόπων. Ἧς συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι πρὸς τὴν
χρηστότητά σου καὶ πάντας τοὺς Ἰταλούς τε καὶ Δυτι-
κοὺς ἐπισκόπους γράμματα[t] κομίζομεν, τὴν καθολικὴν[u] 225
πίστιν κρατεῖν καὶ φυλάσσειν[x], ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Νικαέων
συνόδῳ, ἐπὶ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου, ὑπὸ τριακοσίων
δέκα καὶ ὀκτὼ ἐπισκόπων[y] βεβαιωθεῖσα ἀκεραίᾳ καὶ ἀσα-
λεύτῳ καταστάσει[z] ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς διαμένει· ἐν ᾗ τὸ

[p] Titulum om. M.

[q] Σιλβανὸς, Θεόφιλος, Sozom. vi. 11.

[r] ἐπισπείρειν Sozom. *generare* Epiphan. vii. 24.

[s] ἐν om Sozom.

[t] Ita M. C. Sozom. *literas* Epiphan. γράμμα ceteri.

[u] τὴν πίστιν τὴν καθολικὴν Sozom.

[x] Ita F. M. Sozom. φυλάττειν ceteri.

[y] ἁγίων ἐπισκόπων, punctis supra ἁγίων positis, M. ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων βεβ. Sozom.

[z] τῇ καταστάσει Sozom.

quem legati una cum Eustathio missi Liberio tradiderunt, ita se habet.

Domino fratri et comministro Liberio Eustathius, Theophilus et Silvanus in Domino S.

Propter insanas hæreticorum opiniones, qui ecclesiæ catholicæ offensionis causam præbere non cessant, nos omnem illis occasionem adimere cupientes, profitemur et adseveramus, synodum orthodoxorum episcoporum quæ Lampsaci et Smyrnæ, aliisque in locis habita est; cujus synodi legationem obeuntes, tum ad tuam benignitatem, tum ad universos Italiæ et occidentis episcopos literas adferimus, catholicam fidem tenere et custodire, quæ in sacrosancta synodo Nicæna, temporibus beatæ memoriæ Constantini, a trecentis decem et octo episcopis comprobata, hactenus integra et inconcussa perpetuo permansit: in qua consubstan-

ὁμοούσιον ἁγίως καὶ εὐσεβῶς κεῖται ὑπεναντίως τῆς Ἀρείου
12 διαστροφῆς. Ὁμοίως καὶ ἡμᾶς μετὰ[a] τῶν προειρημένων τὴν
αὐτὴν πίστιν κεκρατηκέναι τε[b] καὶ κρατεῖν καὶ ἄχρι τέ-
λους φυλάσσειν[c] ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογοῦμεν, κατακρίνοντες
Ἄρειον, καὶ τὴν ἀσεβῆ διδαχὴν αὐτοῦ, σὺν τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ, καὶ[d] τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν
Σαβελλίου[e], Πατροπασσιανοὺς, Μαρκιωνιστὰς, Φωτιανοὺς,
Μαρκελλιανοὺς, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ[f] τούτων
τὴν διδαχὴν, καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν, καὶ πάσας
τὰς[g] αἱρέσεις τὰς ἐναντιουμένας τῇ προειρημένῃ ἁγίᾳ
πίστει, ἥτις εὐσεβῶς καὶ[h] καθολικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐξετέθη
13 πατέρων ἐν Νικαίᾳ. Ἀναθεματίζοντες ἐξαιρέτως[i] καὶ τὴν
ἐν[k] Ἀριμίνῳ συνόδῳ ἀναγνωσθεῖσαν ἔκθεσιν, ὡς ὑπεναν-
τίως τῆς προειρημένης ταύτης πίστεως τῆς ἁγίας συνόδου
τῆς ἐν Νικαίᾳ πραχθεῖσαν· οἷς[l] δόλῳ καὶ ἐπιορκίᾳ ὑπο-

[a] Ita Sozom. et, si recte legantur incerta scripturæ vestigia, M.: quod confirmat Epiphanius, atque etiam antea conjecerat Valesius. καὶ τὰ τῶν editt.

[b] Ita F.M.C. Sozom. τε om. editt.

[c] φυλάξειν C.

[d] καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ om. Sozom.

[e] αἵρεσιν Πατροπασιανοῦ, Μαρκίωνος, Φωτινοῦ, Μαρκέλλου, καὶ Π. Sozom. Tum Φωτιανοὺς corrige Φωτινιανούς.

[f] Pro καὶ τούτων lacunam habet in rasura M.

[g] δὲ τὰς Sozom.

[h] καὶ καθολικῶς om. Sozom.

[i] Ἄρειον ἐξαιρέτως Sozom.

[k] καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνόδῳ, ὅσα ὑπεναντίως ταύτης τῆς προειρημένης πίστεως τῆς ἁγίας συνόδου Νικαέων ἐπράχθη· Sozom. "Apparet scribendum esse τὴν ἐν τῇ ἐν Ἀριμήνῳ." VALESIUS.

[l] ἣν e correctione in rasura ab eadem manu M.

tialis vocabulum adversus pravam Arii doctrinam pie sancteque positum est: Similiter et nos una cum supradictis eamdem fidem tenuisse ac tenere, et usque ad extremum spiritum servaturos esse, ipsi manu nostra profitemur: Arium et impiam ejus doctrinam una cum discipulis illius et eadem cum illo sentientibus condemnantes: omnem præterea hæresim Sabellii, Patropassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos, Pauli denique Samosateni: Horum omnium doctrinam, et cunctos qui idem cum illis sentiunt, omnes denique hæreses adversantes sanctæ fidei supradictæ, quæ pie et Catholice a sanctis patribus Nicææ exposita est. Sed præcipue anathemate damnantes fidem illam quæ in Ariminensi synodo recitata est, utpote contrariam supradictæ fidei sancti concilii in urbe Nicæna celebrati: cui ex oppido Thraciæ Nice allatæ, dolo

πεισθέντες οἱ[m] ἐν Κωνσταντινουπόλει κομισθεῖσιν[n] ἀπὸ
14 Νίκης τῆς Θρᾴκης ὑπέγραψαν[o]. Ἔστι δὲ ἡ πίστις
ἡμῶν, καὶ αὐτῶν ὧν προείρηται, ὧν καὶ τὴν πρεσβείαν
15 ποιούμεθα, αὕτη. Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα
παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ
εἰς ἕνα μονογενῆ Θεὸν, Κύριον, Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν[p]
υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν ἐκ
τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς,
Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιη-
θέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά
16 τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς
ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα,
καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα[q], καὶ ἀνα-
στάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἐρ-
χόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα
17 τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ

[m] Ita M. οἱ om. ceteri.

[n] Ita Sozom. κομισθεῖσαν ceteri: de quo hæc annotavit, "Scribendum puto οἷς τε δόλῳ καὶ ἐπιορκίᾳ ὑποπεισθέντες ἐν Κωνσταντινουπόλει κομισθεῖσιν ἀπὸ Νίκης &c. Anathematisant enim non solum formulam fidei quæ recitata fuerat in concilio Ariminensi, sed et acta apud Nicen Thraciæ, quibus perlatis Constantinopolim, episcopi fraude inducti, tanquam actis synodi Nicænæ subscripserant," VALESIUS.

[o] ὑπεγράψαμεν Sozomenus, qui descripta huc usque epistola reliquam ejus partem omisit.

[p] τὸν om. M.

[q] Ita F. M. *Homo factus, passus* Epiphan. καὶ παθόντα ceteri.

ac perjurio circumventi episcopi Constantinopoli subscripsere. Fides autem nostra, et eorum quos supra diximus, et quorum legatione fungimur, est hæc. Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem. Et in unum unigenitum Deum, Dominum Jesum Christum, filium Dei, genitum ex patre; id est ex patris substantia: Deum ex Deo, lumen ex lumine; Deum verum ex Deo vero. Genitum, non factum: consubstantialem patri: per quem omnia facta sunt quæ in cœlo et quæ in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit e cœlo, et incarnatus homoque factus est; passus est etiam et resurrexit tertia die, et ascendit in cœlum, venturusque est ut judicet vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: fuit tempus cum non esset, et antequam gigneretur non erat; et de non exstantibus

πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο,
ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ
τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθε-
ματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.
18 Ἐγὼ δὲ Εὐστάθιος ἐπίσκοπος πόλεως Σεβαστείας, καὶ
Θεόφιλος, καὶ Σιλβανὸς, πρέσβεις συνόδων[r] Λαμψάκου,
Σμύρνης, καὶ τῶν λοιπῶν, ταύτην τὴν ὁμολογίαν χερσὶν
19 ἡμῶν, καὶ οἰκείαις προαιρέσεσιν ἐγράψαμεν. Εἰ δέ τις
μετὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρ' ἡμῶν πίστιν, καθ' ἡμῶν ἤτοι 226
τῶν ἀποστειλάντων ἡμᾶς ἔγκλημά τι προσενεγκεῖν θελή-
σει, μετὰ γραμμάτων τῆς σῆς ἁγιοσύνης[s], πρὸς οὓς ἐὰν
δοκιμάσῃ ἡ σὴ ἁγιότης ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἔρχεσθαι,
20 καὶ ἐπ' αὐτῶν μεθ' ἡμῶν διαδικάζεσθαι. Καὶ εἴ τι ἐγ-
κλήματος ἕνεκεν συσταθῇ, εἰς τὸν αἴτιον ἐκδικηθείη.

Τούτῳ δὴ τῷ βιβλίῳ τοὺς πρέσβεις ἀσφαλισάμενος ὁ Λιβέριος, εἰς κοινωνίαν τε ἐδέξατο, καὶ τάδε τὰ γράμματα δοὺς ἀπέλυσεν.

[r] Ita F. σύνοδον (correctum e συνόδου) λαμψάκου M. συνόδου Λαμψάκου C. *conciliorum Lampsaci* Epiphan. συνόδου Λαμψάκων editt.

[s] Corrige ἁγιωσύνης. Tum pro ἐὰν maluit ἂν Valesius.

factus est: aut qui dicunt ex alia hypostasi vel substantia exstitisse filium Dei, aut mutationi conversionique obnoxium esse, anathematizat catholica et apostolica Dei ecclesia. Ego Eustathius episcopus urbis Sebastiæ, et Theophilus et Silvanus, Lampsacenæ synodi et Smyrnensis aliarumque legati, hanc professionem propriis manibus et nostra sponte conscripsimus. Quod si quis post hanc fidem a nobis expositam, adversus nos aut adversus illos a quibus missi sumus, aliquam criminationem inferre voluerit, cum literis sanctitatis tuæ coram orthodoxis episcopis qui a te probati fuerint, veniat, et apud illos judicio contendat nobiscum. Ac si quid criminis convictum fuerit, in auctorem animadvertatur.

Hoc libello cum legatos quasi cautione quadam Liberius obligavisset, eos in communionem suscepit, datisque hujusmodi literis dimisit.

21 Ἐπιστολὴ[t] Λιβερίου τοῦ[u] ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων πρὸς
τοὺς ἐπισκόπους τῶν Μακεδονιανῶν.

22 Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς Εὐηθίῳ, Κυρίλλῳ, Ὑπερεχίῳ, Οὐρανίῳ, Ἥρωνι, Ἐλπιδίῳ, Μαξίμῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐκαρπίῳ, Ἑορτασίῳ, Νέωνι, Εὐμαθίῳ, Φαυστίνῳ, Προκλίνῳ, Πασινίκῳ, Ἀρσενίῳ[x], Σευήρῳ, Διδυμίωνι, Βρεττανίῳ, Καλλικράτει, Δαλματίῳ, Αἰδεσίῳ, Εὐστοχίῳ, Ἀμβροσίῳ, Γελωνίῳ, Παρδαλίῳ, Μακεδονίῳ, Παύλῳ, Μαρκέλλῳ, Ἡρακλείῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀδολίῳ, Μαρκιανῷ, Σθενέλῳ, Ἰωάννῃ, Μάκερι[y], Χαρισίῳ, Σιλβανῷ, Φωτεινῷ, Ἀντωνίῳ, Αὔθῳ[z], Κέλσῳ, Εὐφράνονι[a], Μιλησίῳ, Πατρικίῳ, Σευηριανῷ, Εὐσεβίῳ, Εὐμολπίῳ, Ἀθανασίῳ, Διοφάντῳ, Μηνοδώρῳ, Διοκλεῖ, Χρυσαμπέλῳ, Νέωνι, Εὐγενίῳ, Εὐσταθίῳ, Καλλικράτει, Ἀρσενίῳ, Εὐγενίῳ, Μαρτυρίῳ, Ἱερακίῳ, Λεοντίῳ, Φιλαγρίῳ, Λουκίῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις Λιβέριος ἐπίσκοπος Ἰταλίας[b], καὶ οἱ κατὰ τὴν

t Titulum hunc omittit M.

u τοῦ om. F.

x Ἀρσενικῷ C. et Langi Versio Latina Nicephori xi. 8. nam deest hic textus Græcus Nicephori.

y Μάκαιρι C.

z Ita F. M. et Versio Nicephori. "Ita constanter Flor. et Sfort. Apud Epiph. Schol. *Autho.* Christophorsonus vertit Aytho tribus syllabis. Nusquam id nomen meminime legere. Forte Antho scribendum est." VALESIUS. Ἀνύθῳ editt.

a Ita F. M. C. εὐφράνορι editt. *Euphranori* Epiphan.

b "Delenda est vox Ἰταλίας, quam nec Epiphan. agnoscit: vel certe scribendum est Λιβέριος ἐπίσκοπος οἵτε τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ. Quod quidem verius puto. Sic enim episcopos Italiæ a reliquis occidentis episcopis distinguit Liberius initio ipsius epistolæ: πρός τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δυτικῶν πάντων. Nec aliter in libello fidei, quem legati obtulerunt Liberio." VALESIUS.

Epistola Liberii Romanæ urbis episcopi ad episcopos Macedonianorum.

Dilectis fratribus et comministris Euethio, Cyrillo, Hyperechio, Uranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Neoni, Eumathio, Faustino, Proclino, Pasinico, Arsenio, Severo, Didymioni, Britannio, Callicrati, Dalmatio, Ædesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Sthenelo, Joanni, Macro, Charisio, Silvano, Photino, Antonio, Aytho, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieracio, Leontio, Philagrio, Lucio, et universis per orientem orthodoxis episcopis,

23 δύσιν ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ πάντοτε χαίρειν. Τὴν εὐκταιο-
τάτην ἡμῖν χαρὰν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἤνεγκε τὰ
ὑμέτερα γράμματα, τῷ τῆς πίστεως φωτὶ προλαμπό-
μενοι[c] ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, τὰ ἀποδοθέντα ἡμῖν διὰ τῶν
τιμιωτάτων ἀδελφῶν τῶν ἐπισκόπων, Εὐσταθίου, Σιλ-
24 βανοῦ καὶ Θεοφίλου. Καὶ ταύτῃ μάλιστα, ὅτι τὴν ὑμετέ-
ραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνεῖν καὶ
συνᾴδειν πρός τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν
Ἰταλίᾳ καὶ δυτικῶν πάντων, διεβεβαιώσαντο καὶ ἀπέδειξαν.
25 Καὶ ταύτην εἶναι γινώσκομεν τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστο- 227
λικὴν πίστιν, ἥτις μέχρι τῆς[d] κατὰ Νίκαιαν συνόδου
26 ἀκεραία καὶ ἀσάλευτος διέμεινε. Ταύτην τε αὐτοῖς[e] ἔχειν
ὡμολόγησαν, καὶ χαρᾶς ἀναπλησθέντες, πᾶν ἴχνος καὶ

c "Scribendum προλαμπόμενα, ut referatur ad vocabulum quod præcessit, γράμματα. Atque ita legit Epiphan. et Langus interpres Nicephori. Certe ineptum esset veteres episcopos vocare, fidei lumine illustratos, quasi neophytos quosdam aut recens ad fidem conversos." VALESIUS.

d "Melius scriberetur μέχρι νῦν ἀπὸ τῆς. Sic in libello fidei, quem legati porrexerunt Liberio: ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Νικαέων συνόδῳ βεβαιωθεῖσα, ἀκεραίᾳ καὶ ἀσαλεύτῳ καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς διαμένει. Atque ita hunc locum legerunt Musculus et Christophorsonus." VALESIUS.

e "Scribendum est αὐτοὶ: id est, legati vestri." VALESIUS; plura vide in Annott. Legendum fortasse αὐτοὺς sicut infra, §. 38, ἑαυτούς τε καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην.

Liberius episcopus Italiæ et omnes occidentis episcopi in Domino salutem. Optatissimum nobis pacis et concordiæ gaudium attulerunt literæ vestræ, fidei lumine resplendentes fratres dilectissimi, redditæ nobis per carissimos fratres et episcopos Eustathium, Silvanum ac Theophilum: idque eo maxime, quod sententiam vestram atque doctrinam cum tenuitate nostra, cumque omnibus Italis et occidentalibus consentire prorsus et consonare affirmarunt simul ac demonstrarunt. Hanc autem catholicam et apostolicam fidem esse agnoscimus, quæ usque ad concilium Nicænum integra et inconcussa permansit. Et hanc legati vestri se habere professi sunt: et cum incredibili gaudio omne vestigium ac fomitem absurdæ suspicionis abolentes, non verbis solum, verum etiam scripto

ζώπυρον ἀτόπου ὑπονοίας ἐκβαλόντες, οὐ μόνον διὰ λόγου,
27 ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως ταύτην ἐξέθεντο. Ἧς καὶ τὸ ἀντί-
τυπον ἀναγκαίως τούτοις τοῖς γράμμασιν ὑποτάξαι ἡγη-
σάμεθα δεῖν, μή τινα πρόφασιν τοῖς αἱρετικοῖς εἰς ἐπι-
βουλὴν αὖθις καταλείπωμεν, ἐν ᾗ πάλιν τὰ ὑπεκκαύματα
τῆς ἰδίας κακίας ἀνακινοῦντες, πυρκαϊὰς διὰ διχοστασιῶν
28 συνήθως ἐξάπτοιεν. Ἔπειτα[f] καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν οἱ
τιμιώτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν, Εὐστάθιος καὶ Σιλβανὸς καὶ
Θεόφιλος, ἑαυτούς τε καὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πάντοτε
ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέναι, καὶ ταύτην μέχρι τέλους
διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοκιμασθεῖσαν ὑπὸ
τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων· ἥτις τὴν
τελείαν περιέχει ἀλήθειαν, καὶ πάντα τὰ τῶν αἱρετικῶν
29 πλήθη ἐπιστομίζει τε καὶ ἀνατρέπει. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ
ταὐτομάτου, ἀλλὰ θείῳ νεύματι, ὁ τῶν τοσούτων ἀριθμὸς
ἐπισκόπων συνεκροτήθη κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας· ἀλλ' ἐν
ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος Ἀβραὰμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ
30 πίστεως κατεστρέψατο. Ἥτις πίστις ἐν τῇ ὑποστάσει
καὶ τῷ ὀνόματι τοῦ ὁμοουσίου περιεχομένη, ὥσπερ ἔρυμα[g]
ὀχυρὸν καὶ ἄμαχον, πάσας τὰς προσβολὰς καὶ τὰς κακο-
μηχανίας τῆς Ἀρείου κενοδοξίας[h] καθαιρεῖ τε καὶ ἀπο-

[f] Ita M. *Hæc insuper* Epiphan. ἐπεί τε ceteri. ἐπεὶ καὶ maluit legere Vales.

[g] τι ἔρυμα M.

[h] κακοδοξίας F. M. *incredulitatis* Epiphan. qui infra, §. 37, reddit κακοδοξίας *perfidiæ*.

eam exposuerunt. Cujus etiam exemplum his literis subjiciendum esse existimavimus, ne quam hæreticis occasionem ad struendas iterum insidias relinquamus: quibus incentiva malitiæ suæ commoventes, de integro discordiarum ignes pro more excitent. Hoc insuper professi sunt carissimi fratres Eustathius, Silvanus ac Theophilus, tum ipsos, tum vestram caritatem semper hanc fidem habuisse, et ad extremum usque spiritum servaturos esse: eam scilicet quæ a trecentis decem et octo catholicis episcopis apud Nicæam probata est: quæ et perfectam continet veritatem, et omnes hæreticorum catervas confutat atque evertit. Non enim fortuito casu, sed divino nutu tot episcoporum numerus adversus Arii vesaniam congregatus est: quanto scilicet numero beatus Abraham tot hostium millia per fidem profligavit. Quæ quidem fides in hypostasi et in consubstantialis vocabulo comprehensa, tanquam firmum et inexpugnabile munimentum, impetus omnes

31 τρέπεται. Τοιγαροῦν πάντων τῶν κατὰ τὴν δύσιν ἐπι-
σκόπων τῶν[h] εἰς τὸ Ἀρίμινον συνελθόντων, ὁπότε τούτους
ἡ κακοήθεια τῶν Ἀρειανῶν συνεκρότησεν, ὅπως ἢ διὰ
πειθοῦς τινὸς, ἢ ἵνα ἀληθέστερον εἴπω, κοσμικῆς δυνα-
στείας, τοῦθ' ὅπερ ἀσφαλέστατον ἦν ἐν τῇ πίστει κείμενον
ἀνέλοιεν, ἢ πλαγίως ἀρνήσωνται, οὐδὲν τούτων ὠφέλησεν
32 ἡ πανουργία. Καὶ γὰρ σχεδὸν πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἐν τῇ
Ἀριμίνῳ γενόμενοι, καὶ δελεασθέντες ἢ ὑπαχθέντες τότε,
νῦν ἀναφρονήσαντες καὶ ἀναθεματίσαντες τὴν ἔκθεσιν τῶν
ἐν Ἀριμίνῳ συνελθόντων, καὶ ὑπογράψαντες τῇ καθολικῇ
καὶ ἀποστολικῇ πίστει τῇ κατὰ Νίκαιαν θεσπισθείσῃ, οἱ[i]
καὶ ἡμῖν κοινωνήσαντες, ἐκθυμότερον κατὰ τοῦ Ἀρείου
δόγματος καὶ κατὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν χαλεπαίνουσιν.
33 Οὗ τινος πράγματος τὸν ἔλεγχον καὶ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις
τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιγνόντες, ὑμᾶς[k] αὐτοὺς τῇ οἰκείᾳ
ὑπογραφῇ συνέζευξαν, ἀναθεματίζοντες[l] Ἄρειον καὶ τὰ
ἐν Ἀριμίνῳ πραχθέντα κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν Νι-
καίᾳ θεσπισθείσης· οἷς καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ δελεασθέντες δι' 228
34 ὁρκωμοσιῶν ὑπεγράψατε. Ὅθεν ἀκόλουθον ἡμῖν ἐφάνη
γράψαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ βοηθῆσαι τοῖς

[h] "Delendum est τῶν." VALESIUS. Tum pro εἰς τὸ legendum est εἰς τὴν.

[i] Vulgatum οἱ emendavi, auctore Epiphanio, qui reddit, *nobisque communicantes.*

[k] καὶ ὑμᾶς F. καὶ ἡμᾶς M.

[l] Ita M. et Epiphan. καὶ ἀναθεμ. ceteri.

et machinas Arianæ dementiæ reprimit ac repellit. Quocirca cum omnes occidentalium partium episcopi Ariminum convenissent, quo illos Arianorum improbitas convocaverat eo consilio, ut blanda persuasione, seu, quod verius est, sæcularis potentiæ auctoritate coacti, id quod in fide cautissime positum fuerat, tollerent aut oblique negarent: nihil profecit illorum versutia. Etenim omnes propemodum illi qui tunc apud Ariminum collecti, partim illecebris, partim dolo decepti fuerant, nunc ad sanam mentem reversi, formulam fidei ab Ariminensi concilio editam anathemate damnarunt, et catholicæ atque apostolicæ fidei olim apud Nicæam promulgatæ subscripserunt. Et nobiscum inita communione, adversus Arii doctrinam ejusque discipulos graviori indignatione commoventur. Cujus rei argumentum legati caritatis vestræ cum viderent, vos quoque ipsos in subscriptione sua adjunxerunt: Arium anathemate damnantes, et ea quæ contra Nicænam fidem

δίκαια αἰτουμένοις· μάλιστα[m] ὅτε διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν
ὑμετέρων πρεσβειῶν ἀναφρονήσαντας τοὺς ἀνατολικοὺς
συμφωνεῖν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῶν δυτικῶν ἐπέγνωμεν.
35 Καὶ δηλοῦμεν ὅπως εἰδέναι ἔχοιτε, τὰς ἐν τῇ Ἀριμίνῳ
βλασφημίας καὶ ὑπὸ τῶν δοξασάντων[n] τότε κατὰ συναρ-
παγὴν παραβεβλάφθαι νῦν ἀναθεματισθείσας, καὶ πάντας
36 πρὸς τὴν κατὰ Νίκαιαν πίστιν συμπεπνευκέναι. Καὶ χρὴ
δι' ὑμῶν τοῦτο πᾶσι[o] γνωσθῆναι, ὅπως δυνηθεῖεν καὶ οἱ
κατ' ἐπήρειαν παραβλαφθέντες ἤδη ποτὲ ἐκ τοῦ αἱρετικοῦ
σκότους πρὸς τὸ θεῖον φῶς τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας ἀνα-
37 κάμψαι. Οἵ τινες μετὰ ταύτην τὴν σύνοδον, εἰ μὴ θελή-
σειαν ἀποπτύσαι τὸν τῆς κακοδοξίας ἰὸν, καὶ τὰς βλασ-
φημίας Ἀρείου πάσας ἀνελεῖν, ταύτας τε ἀναθεματίσαι,
γινωσκέτωσαν ἑαυτοὺς μετὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν τούτου
μαθητῶν καὶ τῶν λοιπῶν ὄφεων, ἤτοι Σαβελλιανῶν ἢ
Πατροπασσιανῶν ἢ οἱασδήποτε ἄλλης αἱρέσεως, ἐκσπόν-
δους εἶναι καὶ ἀκοινωνήτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων,

[m] Ita F.M.C. *maxime quia* Epiphan. *præsertim quum* Versio Niceph. μάλιστα δὲ editt. Tum, "Scribendum videtur ὅτι. Atque ita legit Epiphanius," ait VALESIUS.

[n] "Legendum est ὑπὸ τῶν δοξάντων, ut legerunt omnes interpretes, non δοξασάντων, ut habent editiones et scripti codices." VALESIUS.

[o] πᾶσι τοῦτο F. M.

Arimini gesta sunt: quibus etiam vos perjurio in fraudem inducti subscripsistis. Quamobrem congruum nobis visum est, ad caritatem vestram literas scribere, et justa petentibus subvenire: præsertim cum ex professione legatorum vestrorum cognoverimus, orientales ad sanam mentem reversos, cum orthodoxis occidentis episcopis consentire. Significamus autem vobis, ne sitis nescii, omnes Ariminensis concilii blasphemias ab illis ipsis qui tunc per fraudem decepti fuisse videntur, anathemate damnatas esse, et universos in Nicænam fidem conspirantibus animis consensisse. Sed et vos id omnibus indicare debetis, ut qui per vim ac fraudem detrimentum aliquod fidei suæ passi sunt, nunc tandem ex hæretica caligine ad divinam catholicæ libertatis lucem possint emergere. Qui quidem si post hoc concilium, perversæ doctrinæ virus evomere, et omnes Arii blasphemias rejicere, easque anathemate damnare noluerint: sciant se pariter cum Ario ejusque discipulis et reliquis serpentibus; Sabellianis scilicet, Patropassianis, aut aliis quibuslibet hæreticis, extraneos esse et alienos

ἥτις τοὺς ἐκ μοιχείας υἱοὺς οὐ προσίεται. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς
ἐρρωμένους διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.
38 Ταῦτα τὰ γράμματα οἱ περὶ Εὐστάθιον δεξάμενοι
αὖθις ἐπὶ τὴν Σικελίαν ὥρμησαν· ἐκεῖ τε παρασκευά-
σαντες γενέσθαι σύνοδον τῶν Σικελῶν ἐπισκόπων,
ἐπ' αὐτῶν τε τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν ὁμολογή-
σαντες, καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κυρώσαντες, ὁμό-
ψηφά τε καὶ παρ' ἐκείνων δεξάμενοι γράμματα, ἐπανῆ-
39 κον παρὰ τοὺς πέμψαντας. Οἱ δὲ τὰς Λιβερίου
ἐπιστολὰς δεξάμενοι διεπρεσβεύοντο κατὰ πόλεις πρὸς
τοὺς προεστῶτας τῆς ὁμοουσίου πίστεως, προτρεπό-
μενοι συνελθεῖν ὁμοθυμαδὸν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας,
ἐπὶ τῷ[p] κυρῶσαι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, καὶ λῦσαι
40 πᾶσαν μετὰ ταῦτα γεγενημένην ἐρεσχελίαν. Καὶ δὴ
ἴσως ἂν ταῦτα ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ μέγιστον τότε δυνά-
μενος παρὰ βασιλεῖ διεκώλυσε· λέγω δὴ Εὐδόξιος ὁ
τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· ὃς καὶ πλείω διὰ
τὴν κηρυχθεῖσαν σύνοδον ἐξαφθεὶς μείζονα κακὰ τού-

[p] Ita C. τὸ ceteri. Conf. ἐπὶ τῷ ἐκκοπῆναι supra, i. 9. §. 13. ἐπὶ τούτῳ ii. 43 §. 13. ἐπὶ τῷ δεηθῆναι infra, 15. §. 5. ἐπὶ τῷ παραδοῦναι 21. § 2. ἐπὶ τῷ διδαχθῆναι 23. §. 22. ἐπὶ τῷ κρατῦναι v. 8. §. 1. ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι vi. 6. §. 17. ἐπὶ τῷ καταλλάξαι 9. §. 6. ἐπὶ τῷ διαβαλεῖν 10. §. 3.

a communione ecclesiæ, quæ adulterinos filios non admittit. Incolumes vos Deus servet, fratres carissimi.

His literis acceptis, qui cum Eustathio erant, in Siciliam proficiscuntur. Cumque illic synodum episcoporum Siciliæ fieri curassent, et consubstantialis fidem coram ipsis confessi essent, fidemque concilii Nicæni comprobassent, acceptis illorum quoque literis in eamdem sententiam scriptis, ad eos a quibus missi fuerant, reverterunt. Qui suscepta Liberii epistola, legatos per singulas civitates miserunt ad eos qui consubstantialis fidem propugnabant: hortantes ut Tarsum Ciliciæ pariter omnes convenirent, quo et Nicænam confirmarent fidem, et omnes quæ postea exortæ fuerant contentiones penitus abolerent. Atque id fortasse perfectum fuisset, nisi Eudoxius Arianæ religionis episcopus, qui tum apud imperatorem plurimum poterat, obstitisset. Qui ob indictam Tarsi synodum magis exasperatus, gravioribus malis eos affecit.

41 τους εἰργάσατο. Ὅτι μὲν οὖν Μακεδονιανοὶ δι' ὧν
ἔπεμψαν πρεσβευτῶν κοινωνήσαντες Λιβερίῳ τὴν ἐν
Νικαίᾳ πίστιν ἐκύρωσαν, αὐτὸς Σαβῖνος ἐν τῇ συνα-
γωγῇ τῶν συνοδικῶν ὡμολόγησεν.

ΚΕΦ. ΙΓ.

229

Ὅπως[q] Εὐνόμιος Εὐδοξίου κεχώριστο διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτὸν Ἀετίῳ, καὶ ὅτι σπουδῇ Εὐδοξίου ταραχῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης, Ἀθανάσιος πάλιν φεύγει· καὶ ὅτι τοῦ λαοῦ διὰ τοῦτο στασιάσαντος, ὁ βασιλεὺς δείσας, διὰ γραμμάτων τε τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παρακαλέσας, αὖθις τὸν Ἀθανάσιον κρατεῖν ἀδεῶς τὴν ἐκκλησίαν ἐκέλευσε.

1 Περὶ δὲ τούσδε τοὺς χρόνους Εὐνόμιος Εὐδοξίου
χωρισθεὶς κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιήσατο, ὅτι
πολλάκις αὐτοῦ παρακαλοῦντος δεχθῆναι τὸν καθη-
2 γητὴν ἑαυτοῦ Ἀέτιον, Εὐδόξιος οὐχ ὑπήκουσε. Τοῦτο
δὲ οὐχ ἑκὼν ἐποίησεν· οὐ γὰρ τὴν Ἀετίου δόξαν
ἠθέτει, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῇ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅτι πάντες
οἱ ὁμόφρονες ὡς ἑτερόδοξον περιΐσταντο· αὕτη ἡ

[q] Ὅτι εὐνόμιος ἐχωρίσθη εὐδοξίου· καὶ ἀθανάσιος ὁ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος ἐν τῷ πατρώῳ μνήματι ἔκρυπτεν. M.

Porro Macedonianos missis ad Liberium legatis cum eo communicasse, et Nicænam fidem comprobasse, ipse etiam Sabinus fatetur in collectione gestorum synodalium.

CAPUT XIII.

Quomodo Eunomius se ab Eudoxio sejunxerat, eo quod Aetio addictus esset: et quomodo tumultu Alexandriæ per Eudoxium excitato, iterum fugit Athanasius: cumque ob id populus seditionem movisset, timens imperator, lenitis per literas Alexandrinis, Athanasium denuo ecclesiam suam obtinere jussit.

Sub idem tempus Eunomius ab Eudoxio sejunctus, conventus seorsum celebravit, eo quod Eudoxius sæpenumero ab ipso rogatus ut Aëtium præceptorum suum reciperet, id facere recusarat. Nec tamen Eudoxius sua sponte hoc præstitit: ipse enim opinionem Aëtii minime rejiciebat, quippe quæ eadem prorsus esset cum ipsius opinione: sed propterea quod omnes qui cum Eudoxio consentiebant, Aëtium ut contraria sentientem aversabantur. Hæc

αἰτία τοῦ Εὐδοξίου τὸν Εὐνόμιον χωρισθῆναι πε-
3 ποίηκε. Ταῦτα μὲν[r] ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦτον
τὸν τρόπον ἐγένετο· κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν
πρόσταγμα ἐπάρχων σπουδῇ Εὐδοξίου πεμφθὲν τὴν
4 ἐκκλησίαν ἐτάραξεν. Ἀθανάσιος δὲ τὴν ἐκ τοῦ πλή-
θους ἄλογον ὁρμὴν ὑφορώμενος, δεδοικώς τε μὴ τῶν
γενησομένων ἀτόπων αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβῃ, τέσσαρας
ὅλους μῆνας ἐν μνημείῳ πατρῴῳ ἀπέκρυπτεν ἑαυτόν.
5 Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν ὁ λαὸς πόθῳ τῷ
πρὸς αὐτὸν ἐστασίαζε, μαθὼν ὁ βασιλεὺς στυγνάζειν
διὰ τοῦτο τὴν Ἀλεξάνδρειαν, διὰ γραμμάτων ἐσήμανεν,
6 ἀδεῶς κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν Ἀθανάσιον. Καὶ τοῦτ'
ἦν αἴτιον τοῦ μὴ ταραχθῆναι τὴν Ἀλεξανδρέων ἐκ-
7 κλησίαν, ἕως τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς. Ὅτι μὲν
οὖν μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, πάλιν οἱ τοῦ Ἀρειανοῦ
μέρους τῶν ἐκκλησιῶν ἐκράτησαν, μικρῷ ὕστερον
λέξομεν.

[r] μὲν οὖν C.

fuit causa quamobrem Eunomius ab Eudoxio secederet. Atque hæc quidem Constantinopoli gesta sunt in hunc modum. Alexandriæ vero edictum præfectorum prætorii studio atque opera Eudoxii eo missum, ecclesiam conturbavit. Verum Athanasius improvidum multitudinis impetum metuens, veritusque ne si quid gravius fieret, ipsi tanquam auctori tribueretur, quatuor integros menses in paterno monumento delituit. Sed cum populus absentiam ejus graviter ferens, ob amorem ejus ac desiderium seditionem conflasset, audiens imperator ea de causa turbari Alexandriam, missis literis præcepit, ut Athanasius secure et absque metu ecclesias obtineret. Hac ratione factum est, ut Alexandrinorum ecclesia usque ad obitum Athanasii quieta et pacata permanserit. Qualiter vero post ejus mortem Ariani iterum ecclesiis potiti sint, paulo post dicemus.

ΚΕΦ. ΙΔ. 230

Ὡς[s] Εὐδοξίου ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος, οἱ μὲν Ἀρειανοὶ Δημόφιλον, οἱ ὀρθόδοξοι δὲ Εὐάγριον, δι' Εὐσταθίου τοῦ Ἀντιοχείας ἐχειροτόνησαν.

1 Τοιγαροῦν ὁ βασιλεὺς Οὐάλης πάλιν ἐπὶ τὴν
Ἀντιόχειαν σπεύδων ἀπῆρεν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως· καὶ γενόμενος ἐν Νικομηδείᾳ πόλει τῆς Βι-
θυνίας ἐπεσχέθη κατ' αὐτὴν δι' αἰτίαν τοιαύτην.
2 Εὐδόξιος οὗτος ὁ τῆς Ἀρειανῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοπος
εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἔξοδον τέλει τοῦ βίου
ἐχρήσατο, ἐν ὑπατείᾳ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον καὶ A. D.
Οὐάλεντος τὸ τρίτον, δεκάενα[t] ἐνιαυτοὺς τῆς ἐν Κων- 370.
σταντινουπόλει ἐκκλησίας τὸν θρόνον κατεσχηκώς.
3 Διὸ οἱ Ἀρειανοὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καθιστῶσι
Δημόφιλον· καιροῦ δὲ νομίσαντες δεδράχθαι οἱ τοῦ
ὁμοουσίου τῆς ἑαυτῶν πίστεως Εὐάγριόν τινα προε-
βάλλοντο[u]· καὶ χειροτονεῖ τοῦτον Εὐστάθιος ὁ πάλαι
4 ποτὲ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας[x] γεγονώς. Ὃς πρότερον

[s] Εὐδοξίου τελευτὴ καὶ δημοφίλου καὶ εὐαγρίου χειροτονία. M.

[t] Ita textum restitui pro vulgato δεκαεννέα, Valesio obsecutus: ἕνδεκα habet Sozom. vi. 13. *undecim* Epiphanius, (Hist. Trip. vii. 29.) et Nicephori Versio. (xi. 15.) δέκα καὶ ἐννέα M. Plura vid. in Annott.

[u] προεβάλοντο F. M.

[x] ἀντιοχείας ἐπίσκοπος F.M.

CAPUT XIV.

Quomodo mortuo Constantinopoli Eudoxio, Ariani quidem Demophilum, orthodoxi vero Evagrium, annitente Eustathio Antiocheno, ordinaverint.

Porro imperator Valens relicta Constantinopoli, iterum Antiochiam contendit. Cumque Nicomediam Bithyniæ venisset, illic substitit ob hanc causam. Eudoxius Arianæ factionis episcopus post imperatoris discessum statim extremum diem obierat, Valentiniano tertium et Valente tertium consulibus, cum novemdecim annis Constantinopolitanam ecclesiam rexisset. Quamobrem Ariani in ejus locum Demophilum substituerunt. Homousiani vero opportunum sibi tempus oblatum rati, quemdam fidei suæ virum, Evagrium nomine, elegerunt: eumque ordinavit Eusta-

μὲν ὑπὸ Ἰοβιανοῦ τῆς ἐξορίας ἀνακέκλητο· τότε δὲ παρῆν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, σκοπῷ τοῦ στηρίξαι τοὺς τῆς ὁμοουσίου πίστεως· καὶ κατ' αὐτὴν λανθάνων διέτριβεν.

ΚΕΦ. ΙΕ. 231

Ὡς[y] τοῦ βασιλέως Εὐάγριον καὶ[z] Εὐστάθιον ἐξορίσαντος, οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες σφόδρα τοὺς τὸ ὁμοούσιον κρατοῦντας ἐκάκουν.

1 Τούτου δὲ γενομένου, αὖθις ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς ἀνεκί-
2 νουν οἱ Ἀρειανοὶ τὸν διωγμὸν κατ' αὐτῶν. Εἰς
γνῶσιν οὖν τοῦ βασιλέως ταχέως ἔρχεται[a] τὰ γινό-
μενα· εὐλαβούμενός τε[b] μή τις ἐκ τῆς παρατριβῆς
τῶν ὄχλων γενομένη στάσις ἀνατρέψῃ[c] τὴν πόλιν,
στρατιωτικὴν χεῖρα ἐκ τῆς Νικομηδείας εἰς τὴν Κων-
σταντινούπολιν ἔπεμψεν· ἐκέλευσέν τε ἐν ταὐτῷ[d]
συλληφθέντας τὸν χειροτονήσαντα καὶ τὸν χειροτονη-
3 θέντα ἄλλον ἀλλαχοῦ περιορίζεσθαι. Εὐστάθιος μὲν
οὖν ἐν Βιζύῃ τῆς Θρᾴκης πόλει περιωρίζετο· Εὐά-

[y] Ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ εὐστάθιον καὶ εὐάγριον ἐξώρισεν. M.

[z] εὐστάθιον καὶ εὐάγριον F.

[a] ἤρχετο F. M.

[b] δὲ μή M.

[c] Ita F.M.C. ἀνατρέψει editt.

[d] αὐτῷ M.

thius, olim Antiochiæ episcopus: qui prius quidem Joviani principis edicto ab exsilio fuerat revocatus: tunc vero cum venisset Constantinopolim eo consilio ut homousianorum fidem stabiliret, occultus in ea urbe commorabatur.

CAPUT XV.

Quomodo Evagrio et Eustathio in exsilium ab imperatore pulsus, Ariani homousianos gravissime oppresserunt.

Quo facto, Ariani homousianos de integro persequi cœpere. Ea res ad imperatoris notitiam celeriter perlata est. Qui veritus ne ex contentione multitudinis orta seditio civitatem subverteret, militares copias ex urbe Nicomedia Constantinopolim misit: jussitque ut comprehensi simul ambo, tam is qui ordinaverat, quam ille qui ordinatus fuerat, alius alio in exsilium ejicerentur. Et Eustathius quidem oppidum Thraciæ Bizuam est relegatus:

4 γριος δὲ εἰς ἄλλον τόπον ἀπήχθη. Τούτων οὕτω[e]
καταπραχθέντων, πλέον οἱ ἀρειανίζοντες καταθρα-
συνόμενοι τοὺς τῆς ἐκκλησίας κατέβλαπτον[f]· τύ-
πτοντες, καθυβρίζοντες, κατακλείστους δεσμωτηρίοις
ποιοῦντες, χρήμασι ζημιοῦντες, πάντα ἁπλῶς τὰ ἀνή-
5 κεστα πράττοντες κατ' αὐτῶν. Ἅπερ μὴ φέροντες, ἐπὶ
τῷ δεηθῆναι τοῦ βασιλέως ἤρχοντο, εἴ πως δύναιντο
μερικῶς γοῦν ἀνεθῆναι τῆς βίας· ἀλλὰ τοῦτο σκέψα-
μενοι, πολὺ τῆς ἐλπίδος διήμαρτον, ὅτι παρὰ τοῦ ἀδι-
κοῦντος τῶν δικαίων προσεδόκων τυχεῖν.

ΚΕΦ. Iϛ.

Περὶ[g] τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατακαέντων ἁγίων πρεσβυτέρων, καὶ περὶ τοῦ διὰ ταῦτα κατὰ μῆνιν Θεοῦ ἐν τῇ Φρυγίᾳ γεγονότος λιμοῦ.

1 Ὡς γὰρ ἐπιλεχθέντες ἄνδρες εὐλαβεῖς τοῦ ἐκκλη-
σιαστικοῦ τυγχάνοντες τάγματος, τὸν ἀριθμὸν ὄντες
ὀγδοήκοντα, ὧν ἡγοῦντο Οὐρβανὸς, Θεόδωρος, Μενέ-
δημος, εἰς τὴν Νικομήδειαν παρεγένοντο, καὶ ἱκεσίας

e οὖν οὕτως M. οὕτως F.
f Ita F.M.C. ἔβλαπτον editt.
g Ὅτι ὀγδοήκοντα ἄνδρες τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ὑφαφθέντες ἀνῃρέθησαν. M.

Evagrius vero in alium abductus est locum. Quibus ita gestis, Ariani insolentia elati, catholicos multo acerbius vexarunt: nunc verberibus, nunc contumeliis eos afficientes: alios in carcerem conjicientes, alios multantes pecunia: omnia denique malorum genera prorsus intoleranda iis inferentes. Quæ cum illi ferre non possent, significandi causa imperatorem adeunt, quo ex parte saltem Arianorum violentia liberarentur. Verum cum id sibi proposuissent, spe sua longe exciderunt, quippe qui jus sibi fieri expectarent ab eo qui injuriarum ipse auctor esset.

CAPUT XVI.

De sanctis presbyteris jussu Valentis in navigio crematis, et de fame quæ Dei indignatione ob id accidit in Phrygia.

Nam cum lecti quidam religiosi viri, ordinis ecclesiastici, octoginta numero, quorum principes erant Urbanus, Theodorus ac Menedemus, Nicomediam profecti libellos supplices imperatori obtulissent, quibus ei Arianorum violentiam suggerebant, et

ρῶεγον τῷ βασιλεῖ, ἀναδιδάσκοντες τὴν βίαν καὶ ὅσα
ὑπέμενον, περιοργὴς γενόμενος ὁ βασιλεὺς τοσοῦτον
ἐπέκρυψε τῆς ὀργῆς, ὅσον λαθραίως Μοδέστῳ τῷ
ἐπάρχῳ κελεῦσαι συλλαβεῖν καὶ θανάτῳ ζημιῶσαι
2 τοὺς ἄνδρας. Ὁ δὲ τρόπος τοῦ θανάτου ξένος τις
3 ἦν· διὸ καὶ μνήμῃ παραδοθήσεται. Δεδιὼς ὁ ὕπαρ-
χος, μὴ στάσιν ὑπὸ τοῦ πλήθους ἄλογον ὑπομείνῃ ἐν
τῷ φανερῷ φονεύων αὐτοὺς, πλάττεται εἰς ἐξορίαν
4 πέμπειν τοὺς ἄνδρας. Τῶν δὲ εὐγενῶς καταδεξα-
μένων, ὁ ὕπαρχος κελεύει πλοίῳ ἐμβληθέντας[h] ὡς
ἐπὶ τὴν ἐξορίαν δῆθεν ἀπάγεσθαι· ἐντειλάμενος τοῖς 232
ναύταις, ἐπειδὰν κατὰ μέσου γένωνται τοῦ[i] πελάγους,
ὑφάψαι τὸ πλοῖον· ἵνα τὸν τρόπον τοῦτον ἀπο-
5 θανόντες μὴ ἕξουσι[k] τοὺς κηδεύοντας. Ταῦτα ἐγί-
νοντο· καὶ ἀναχθέντες, κατὰ μέσον τε τοῦ Ἀστα-
κηνοῦ πελάγους[l] γενόμενοι, ποιοῦσι τὸ προσταχθέν·
εἰς ἕτερόν τε παρεπόμενον ἀκάτιον μεταβάντες ἀπε-
6 χώρησαν, τὸ πλοῖον ὑφάψαντες. Συμβὰν δὲ ἄνεμον
πνεῖν ἀφηλιώτην[m] σφοδρὸν, ἐξωθεῖται ἐπὶ πολὺ καιο-

h πλοίου ἐμπλησθέντας C.
i τῆς θαλάσσης M.
k Ita M. ἕξωσι ceteri.
l ἀστακηνοῦ κόλπου M.
m ἀπηλιώτην M.

quanta mala ipsi ab illis perpessi essent: imperator ira succensus, in præsentia quidem eam occultavit. Clam vero mandavit Modesto præfecto, ut homines comprehensos neci daret. Porro mortis genus novum fuit atque inusitatum: ac proinde memoriæ tradi debet. Præfectus metuens ne si homines illos sub oculis omnium interficeret, seditionem contra se imperitæ multitudinis concitaret, fingit se illos in exsilium missurum esse. Quod cum illi constanti animo excepissent, præfectus eos in navigium imponi jubet, tanquam in exsilium abducendos: præcipiens nautis, ut posteaquam ad medium pelagus pervenissent, navigium incenderent: ut hoc genere mortis extincti, sepultura etiam privarentur. Sic igitur factum est. Nautæ ex portu profecti, cum ad medium Astaceni sinus venissent, faciunt id quod imperatum fuerat: et succensa nave in scapham quæ pone sequebatur transgressi, discesserunt. Cum autem ventus subsolanus vehemens

μένη ἡ ναῦς· ὥστε τάχιον μὲν τὴν ὁρμὴν ποιεῖσθαι· διαρκέσαι δὲ ἄχρι τοῦ ἐπινείου[n], ᾧ προσωνυμία Δακίδιζος[o], κἀκεῖ τελέως σὺν τοῖς ἀνδράσιν ἀναλωθῆναι.
7 Τοῦτο[p] οὐκ ἀτιμώρητον ἔλεγον γεγενῆσθαι πολλοί· λιμὸν γὰρ σύντονον ἐπισυνέβη γενέσθαι περὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη· ὡς ἀνάγκην ἔχειν πρὸς ὀλίγον τῆς χώρας ἀπανίστασθαι τῶν ἐνοικούντων τοὺς πλείονας, καὶ καταφεύγειν ἐπί τε Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλ-
8 λας ἐπαρχίας. Ἀεὶ γὰρ δὴ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἄπειρα τρέφουσα πλήθη, τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ τε διὰ θαλάσσης ἔχειν τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὴν προσκομιδὴν, καὶ ὅτι ὁ Εὔξεινος Πόντος παρακείμενος ἄφθονον αὐτῇ, ἡνίκα προσδεηθῇ, παρέχει τὸν σῖτον.

n ἐπινήου F.

o Δακιβύζος C. *Acidiza* Epiphan. "Sozomenus in libro sexto eandem rem commemorans, Dacibizam vocat urbem maritimam Bithyniæ. Cedrenus quoque vocat Dacibyza, μέχρι Δακιβύζων. Sed Theophanes, perinde ac Socrates noster habet Dacidiza." VALESIUS.

p Hic novum Caput facit M., interposito Titulo, Περὶ τοῦ λιμοῦ, ante τοῦτο &c.

ingruisset, navis quæ conflagrabat, violentius impelli cœpit: adeo ut velociori quidem cursu ferretur, integra autem pervenerit ad navale cui nomen est Dacidizo, ibique cum viris ipsis penitus consumpta sit. Atque hoc scelus nequaquam inultum mansisse plerique referunt. Statim enim secuta est fames per universam Phrygiam adeo gravis, ut plerique incolarum ex suis sedibus ad tempus migrare necesse habuerint, et partim Constantinopolim, partim ad alias provincias se receperint. Etenim Constantinopolis quamvis innumerabilem populi multitudinem alat, semper tamen annonæ abundat copia, tum quod res omnes ad victum necessariæ mari ad eam importantur; tum quod Pontus Euxinus ei adjacens, frumenti copiam, quotiescumque opus fuerit, ei suppeditat.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Ὡς[q] ὁ βασιλεὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενος πάλιν τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας ἐδίωκε.

1 Οὐάλης δὲ ὁ βασιλεὺς μικρὰ τῶν ἐκ τοῦ λιμοῦ γενομένων φροντίσας ἐπὶ τὴν Συρίας[r] Ἀντιόχειαν παραγίνεται· διατρίβων τε κατ' αὐτὴν ἐπόρθει τοὺς
2 μὴ ἀρειανίζοντας. Τέλεον γὰρ ἐξελάσας τοὺς τὸ ὁμοούσιον φρονοῦντας τῶν ἐκκλησιῶν σχεδὸν τῶν[s] ἀνατολικῶν πόλεων, οὐκ ἤρκεῖτο τούτῳ, ἀλλὰ καὶ
3 διαφόροις κολαστηρίοις ὑπέβαλλεν. Ἀπώλλυεν δὲ πολλῷ πλείους τῶν πρότερον, διαφόροις μὲν θανάτοις παραδιδοὺς, ἐξαιρέτως δὲ τῷ ποταμῷ.

ΚΕΦ. ΙΗ. 233

Περὶ[t] τῶν ἐν Ἐδέσῃ γενομένων, τῆς τε τοῦ ὑπάρχου ὕβρεως, καὶ περὶ τῆς τῶν πολιτῶν πίστεως καὶ[u] παρρησίας, καὶ τῆς θεοφιλοῦς γυναικός.

1 Λεκτέον δὲ οἷα καὶ ἐν Ἐδέσῃ τῆς Μεσοποταμίας

q Ὅτι καὶ ἐν ἀντιοχείᾳ γενόμενος ἀνῄρει οὐάλης τοὺς τὸ ὁμοούσιον. M.

r τῆς Συρίας C.

s Supplendum σχέδον πασῶν τῶν: *pene omnium civitatum* Epiphan. H. T. vii. 31.

t Τὰ ἐν ἐδέσῃ γενόμενα. M.

u τε καὶ F.

CAPUT XVII.

Quomodo imperator dum Antiochiæ versaretur, homousianos persecutus fuerit.

Verum imperator Valens mala quæ ex fame oriebantur parvipendens, Antiochiam pervenit. Ibi dum moratur, eos qui Arianam opinionem aversabantur, hostiliter vexavit. Nam cum homousianos per universas fere orientis provincias ecclesiis expulisset, ea re minime contentus, variis insuper suppliciis eos affecit: multoque tunc plures quam antea e medio sustulit, tum aliis mortis generibus, tum præcipue in fluvio eos necando.

CAPUT XVIII.

De his quæ Edessæ facta sunt, deque præfecti contumelia: et de civium fide et constantia, et de pia quadam muliere.

Sed ea quæ Edessæ in Mesopotamia facta sunt, nefas arbitror

ἐγίνετο. Ἐν δὲ[x] τῇδε τῇ πόλει Θωμᾶ τοῦ Ἀποστό-
λου μαρτύριόν ἐστι λαμπρὸν καὶ περιφανὲς, συνεχεῖς
τε ἐν αὐτῷ συνάξεις ἐπιτελοῦνται διὰ τὴν τοῦ τόπου
2 ἁγιότητα. Τοῦτο ἱστορῆσαι ὁ βασιλεὺς Οὐάλης θε-
λήσας, καὶ μαθὼν πᾶν τῆς αὐτοῦ ἀπεχθεῖς[y] αἱρέσεως
εἶναι τῶν συνερχομένων τὸ πλῆθος, λέγεται τῇ χειρὶ
πλῆξαι τὸν ὕπαρχον, ὅτι μὴ προὐνόησε ἐξελάσαι
3 κἀκεῖθεν αὐτούς. Ὡς[z] δὲ ὁ ὕπαρχος περιυβρισθεὶς
ἕτοιμος ἦν ἄκων ὑπουργεῖν τῇ βασιλέως ὀργῇ, οὐ
γὰρ ἐβούλετο τοσούτων ἀνδρῶν φόνον ἐργάζεσθαι,
λαθραίως δηλοῖ, ὅπως ἂν μηδεὶς ἐν τῷ μαρτυρίῳ
4 καταληφθῇ. Ἀλλὰ προσεῖχεν οὐδεὶς οὐδὲ τῇ συμ-
βουλῇ οὐδὲ τῇ ἀπειλῇ· πάντες γὰρ τῇ ἑξῆς εἰς τὸν
5 εὐκτήριον τόπον συνέρρεον. Ὡς δὲ ὁ ὕπαρχος σὺν
χειρὶ πολλῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τὸ μαρτύριον ἔσπευδεν,
ἐκπληρώσων τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, γυνή[a] τις
πενιχρὰ τὸ ἑαυτῆς παιδίον ἐκ χειρὸς ἕλκουσα ἐπὶ τὸ
μαρτύριον ἔτρεχε, καὶ διακόπτει τὸ τάγμα τῶν δορυ-

x ἐν γὰρ τῇ πόλει τῇδε M.

y ἀπεχθὲς M.

z Hic quoque Titulum quasi Capitis interponit M., Περὶ τῆς τοῦ ἐπάρχου μοδέστου ὕβρεως, ante ὡς δέ.

a Titulum interponit M., Περὶ τῆς ἐν ἐδέσῃ πιστῆς γυναικὸς καὶ τοῦ παιδίου, ante γυνή τις.

silentio præterire. In ea urbe illustris ac splendida est basilica Thomæ Apostoli, in qua propter loci sanctitatem collectæ sine intermissione celebrantur. Hanc imperator videre cupiens, cum sciret universam convenientium multitudinem hæresim suam detestari, ipse manu sua præfectum percussisse fertur, quod illos inde etiam expellendos non curasset. Præfectus autem contumelia affectus, cum imperatoris iræ licet invitus obsequi pararet, nec tamen tantam hominum multitudinem interficere vellet, clam illos monuit, ne quis in basilica remaneret. Sed nemo consilio ejus aut minis animum intendit. Postero enim die universi ad basilicam confluxere. Cumque præfectus cum ingenti militum numero ad basilicam properaret, quo imperatoris bilem expleret; paupercula quædam mulier parvulum filium manu trahens, contendit ad ecclesiam, agmenque eorum qui præfectum stipabant, perrumpit. Quod moleste ferens præfectus, mulierem ad se ad-

6 φορούντων τὸν ὕπαρχον. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ ὕπαρ-
χος προσάγεσθαι αὐτῷ τὴν γυναῖκα κελεύει· καί φησι
πρὸς αὐτὴν, ὦ ταλαίπωρον γύναιον, ποῦ τρέχεις οὕτως
ἀκόσμως; ἡ δὲ, ἔνθα, φησὶ, καὶ οἱ ἄλλοι συντρέχουσι.
7 Ὁ δὲ, οὐκ ἀκήκοας, ἔφη, ὅτι ὁ ὕπαρχος μέλλει πάντας
ἀναιρεῖν οὓς ἂν εὑρίσκῃ[b]; καὶ ἡ γυνὴ, ἤκουσα, ἔφη,
8 καὶ διὰ τοῦτο σπεύδω, ὥστε ἐκεῖ εὑρεθῆναι[c]. Καὶ
ποῦ τοῦτο τὸ μικρὸν ἕλκεις παιδίον; φήσαντος τοῦ
ὑπάρχου[d], ἡ γυνὴ φησὶν, ὥστε καὶ αὐτὸ μαρτυρίου
9 καταξιωθῆναι. Ταῦτα ὡς ἤκουσεν ὁ ἀνὴρ, ἐτεκμή-
ρατο τῶν συνερχομένων τὴν ἀπόνοιαν· καὶ εὐθὺς
παραγενόμενος πρὸς τὸν βασιλέα ἐδίδασκεν αὐτὸν,
ὡς εἴησαν πάντες ἕτοιμοι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀποθνή-
σκειν πίστεως· καὶ ἄλογον εἶναι εἰπὼν, τοσούτους ἐν
βραχεῖ χρόνῳ ἀνελεῖν, παρέπεισε τὸν βασιλέα παύ-
10 σασθαι τῆς ὀργῆς. Τοῦτον τὸν τρόπον Ἐδεσηνοὶ
τὸ μὴ καταπολεμηθῆναι ὑπὸ τοῦ οἰκείου βασιλέως
ἐξέφυγον[e].

b εὑρίσκει M.

c "Post hæc verba duas integras lineas, quæ in edit. Stephan. deerant, supplevi ex Flor. et Sfort. Easdem agnoscit Epiphan. et Rufinus [xi. 5.]" VALESIUS. Scilicet, εὑρεθῆναι. ταῦτα ὡς &c., habent Stephan. et Genev. Omissa supplent quoque M. C.

d Ita F. M. C. ἐπάρχου Vales.

e ἔφυγον M.

duci jubet, eamque compellat his verbis. O infelix muliercula, quo tam audacter et inverecunde properas? Tum illa: Quo, inquit, etiam alii properant. At præfectus: Non audisti, inquit, cunctos qui illic reperti fuerint, a præfecto esse interimendos? Mulier, Audivi equidem, ait, atque idcirco festino ut ipsa quoque illic inveniar. Cumque præfectus dixisset: Et quo hunc parvulum trahis? respondit mulier, ut et iste martyrium subire mereatur. His auditis præfectus conjecit ex eo, quanta esset reliquorum qui eo conveniebant animi confidentia. Statimque ad imperatorem regressus, retulit illi cunctos ad mortem pro fide sua subeundam paratos esse. Simul absurdum esse dicens, tantam multitudinem momento tempore interficere, imperatoris iram compescuit. Ad hunc modum Edesseni, ne ab imperatore suo tanquam ab hoste vastarentur, effugerunt.

ΚΕΦ. ΙΘ. 234

Ὡς[f] βασιλεὺς Οὐάλης πολλοὺς ἀνεῖλε στοιχεῖον Θῆτα ἔχοντας ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ ὀνόματος, ἔκ τινος νεκυομαντείας τοῦτο φημισθείσης.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ δαίμων τις ἀλάστωρ
τῇ τοῦ βασιλέως ὠμότητι ἀπεχρήσατο· ἀνέπεισε
γάρ τινας περιεργαζομένους, τίς μετὰ Οὐάλεντα βασι-
2 λεύσειεν, νεκυομαντείαν[g] ποιήσασθαι. Οἷστισι μα-
γικῇ τινὶ μαγγανείᾳ χρωμένοις ἀνεῖλεν ὁ δαίμων οὐ
φανερὰ, ἀλλὰ συνήθως λοξά· δείξας τέσσαρα γράμ-
ματα, θ'[h] καὶ ε' καὶ ο' καὶ δ', εἰπὼν, ἐκ τούτων ἄρχε-
σθαι τοὔνομα τοῦ μετὰ Οὐάλεντα βασιλεύσοντος,
3 εἶναι δὲ αὐτὸ[i] σύνθετον. Ἧκει δὲ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ
4 βασιλέως ἡ τῶν γενομένων φήμη. Καὶ γὰρ[k] οὐ
παρεχώρει τὸ μέλλον εἰδέναι Θεῷ, καὶ ποιεῖν ὃ ἐδόκει
τῷ πάντα διοικοῦντι καλῶς· ἀλλὰ παρεὶς τὰ τοῦ
Χριστιανισμοῦ παραγγέλματα, ὧν ζῆλον ἔχειν ἐνό-
μιζεν, πολλοὺς ἀπώλλυεν, οὓς τυραννήσειν ὑπώ-

f Titulum hunc omnino omittit, Capita tamen distinguit, M. Tum ὁ βασιλεὺς, et mox νεκυιομαντείας F.
g νεκυιομαντείαν F.
h θῆτα, καὶ εἶ. καὶ οὖ. καὶ δέλτα. F.
i Ita C. αὐτῷ ceteri.
k καὶ λοιπὸν, οὐ παρεχώρει M.

CAPUT XIX.

Quomodo imp. Valens multos qui primam sui nominis literam θ haberent, occiderit, ob quamdam divinationem qua id prædictum fuerat.

Per idem tempus, pessimus quidam dæmon imperatoris abusus est crudelitate. Quosdam enim homines eo impulit, ut per magicas artes scrutarentur, quisnam post Valentem imperio esset potiturus. Qui cum magica quadam incantatione usi essent, dæmon, ut solet, non aperta, sed obliqua quædam responsa dedit: quatuor duntaxat ostensis literis, θ, ε, ο, δ, ab his incipere dicens nomen illius qui post Valentem imperaturus esset; nomenque ei compositum esse. Hujus rei fama ad principis aures pervenit. Ille vero rerum futurarum notitiam, et jus arbitriumque faciendi quidquid voluerit, Deo cuncta rite administranti neutiquam reservavit: sed spretis Christianæ religionis præceptis, quorum se studiosissimum esse arbitrabatur, plurimos interemit, quos imperium affec-

5 πτευεν. Ἀπεκτίννυντο οὖν Θεόδωροι καὶ Θεόδοτοι
καὶ Θεοδόσιοι καὶ Θεόδουλοι, καὶ ὅσοι τούτοις εἶχον
6 ὀνόματα παραπλήσια. Ἐν οἷς καὶ Θευδοσιόλός τις,
ἀνὴρ γενναῖος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς Ἱσπανίας κατα-
7 γόμενος, ἀνῃρεῖτο. Ὑπὸ δὲ τοῦ ἐπικειμένου δέους,
πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ὀνόματα μετετίθεσαν, ἀπαρνούμενοι
ἃ οἱ γονεῖς τεχθεῖσιν ἐπέθεσαν, ὡς κίνδυνον ἔχοντα.
Περὶ μὲν δὴ τούτου τοσαῦτα εἰρήσθω[l].

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ[m] τῆς Ἀθανασίου τελευτῆς, καὶ Πέτρου προαγωγῆς.

1 Ἰστέον δὲ, ὅτι ἕως περιῆν Ἀθανάσιος ὁ τῆς Ἀλε-
ξανδρέων ἐπίσκοπος, ἔκ τινος Θεοῦ προνοίας ὑπερέ-
θετο ταράξαι τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον
ὁ βασιλεὺς, πυνθανόμενος πλεῖστον εἶναι κατ' αὐτὴν
τὸ πλῆθος τῶν προσκειμένων Ἀθανασίῳ, καὶ ἐκ τού-
του ὑφορώμενος, μήποτε, γενομένης κατὰ τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν στάσεως, φύσει τὸ δημῶδες ἔνθερμον ὂν
2 προσβλάψῃ τὰ δημόσια πράγματα. Ὁ δὲ Ἀθανά-

l ἱστορείσθω F. M.
m Ὅτι μόνος ἀθανάσιος ἔμεινεν ἐπίσκοπος ἐν ἀλεξανδρείᾳ τῶν ἄλλων διωχθέντων. M.

tare suspicabatur. Necabantur itaque Theodori, Theodoti, Theodosii ac Theoduli, et quotquot hujusmodi habebant nomina. Inter quos etiam Theodosiolus quidam vir fortissimus, nobili genere in Hispania oriundus, neci datus est. Itaque ob imminentis periculi metum, multi tunc nomina sua immutarunt; ea quæ a parentibus acceperant, tanquam periculo obnoxia ejurantes. Sed de his hactenus.

CAPUT XX.

De obitu Athanasii, et de promotione Petri.

Sciendum porro est, quamdiu superstes fuit Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, imperatorem, divina id agente providentia, abstinuisse a vexatione Ægypti atque Alexandriæ; quippe qui comperisset, maximam illic hominum multitudinem Athanasio favere: atque idcirco metueret, ne orta Alexandriæ seditione, plebs quæ suopte ingenio ferventior est, publicis rebus damnum

σιος ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ δεύτερον καὶ Πρόβου, A. D. 371. μετὰ πολλοὺς ἐκείνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἀγῶνας, τὸν τῇδε βίον κατέλειπε, τεσσαράκοντα καὶ 235 ἓξ ἔτη σὺν πολλοῖς κινδύνοις τὴν ἐπισκοπὴν διανύσας, καταλιπὼν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον Πέτρον, ἄνδρα εὐλαβῆ καὶ ἐλλόγιμον.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Ὡς[n] Ἀθανασίου τελευτήσαντος, οἱ Ἀρειανοὶ προστάξει τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος Λουκίῳ τῷ ὑπ' αὐτῶν πρότερον χειροτονηθέντι τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παραδόντες ἐκκλησίας τὸν Πέτρον φυλακῇ παρέδοσαν.

1 Εὐθὺς οὖν ἀνεθάρρουν οἱ ἀρειανίζοντες, τῇ τοῦ
βασιλέως αὐχοῦντες θρησκείᾳ· καὶ μηδὲν μελλή-
σαντες γνωρίζουσι βασιλεῖ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν τότε
2 διάγοντι. Τότε δὴ καὶ Εὐζώϊος ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς
Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας ἁρπάζει τὸ εὐεπιχεί-
ρητον τοῦ καιροῦ· κατασκευάζει τε αὐτὸς κατελθεῖν
εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐπὶ τῷ παραδοῦναι Λουκίῳ τῷ
3 Ἀρειανῷ τὰς ἐκεῖ ἐκκλησίας. Ταῦτ' ἐδόκει καὶ βασι-

n Ἀθανασίου τελευτήσαντος πέτρος γίνεται ἐπίσκοπος. ὃν ἐκβάλοντες ἀρειανοὶ ἐνθρονίζουσι λούκιον. M.

afferret. Porro Athanasius Gratiano iterum et Probo consulibus, post tot et tanta pro ecclesia certamina ex hac luce migravit, cum annos sex et quadraginta non sine ingentibus periculis episcopatum administrasset: successorem relinquens Petrum, virum religiosum ac disertum.

CAPUT XXI.

Quomodo post mortem Athanasii, Ariani jussu Valentis imp. Lucio, quem prius ordinaverant, ecclesias tradiderunt, et Petrum custodiæ manciparunt.

Confestim igitur Ariani animos resumpsere, ob imperatoris religionem insolentia elati. Et absque mora Valenti, qui tum Antiochiæ versabatur, rem significarunt. Quam occasionem opportune sibi oblatam arripiens Euzoius, qui tum apud Antiochiam Arianæ præerat ecclesiæ, ambivit ut ipse Alexandriam mitteretur, quo ejus loci ecclesias Lucio Ariano traderet. Idem quoque visum est imperatori. Protinus itaque cum imperialibus copiis

λεῖ· καὶ ᾗ τάχος σὺν δυνάμει βασιλικῇ παρῆν ἐπὶ
τὴν Ἀλεξάνδρειαν· καὶ γὰρ Μάγνος ὁ ἐπὶ τῶν
4 βασιλικῶν θησαυρῶν συγκατῆλθεν αὐτῷ. Καὶ βασι-
λέως πρόσταγμα Παλλαδίῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἐπάρχῳ
ἐγέγραπτο, καὶ στρατιωτικὴ χεὶρ ὑπουργεῖν προσετέ-
τακτο· διὸ τὸν μὲν Πέτρον συλλαβόντες, κατάκλει-
στον πεποιήκασι· τοὺς δὲ ἄλλους κληρικοὺς ἄλλον
ἀλλαχῇ διασπείραντες, τὸν Λούκιον ἐνθρονίζουσιν.

ΚΕΦ. ΚΒ. 236

Ὅτι πολλῶν[o] κακῶν γενομένων εἰς τὸν Λουκίου ἐνθρονισμὸν, Σαβῖνος ὁ Μακεδονιανὸς οὐδενὸς ἐμνημόνευσε· Πέτρος δὲ συγγράφων ἐμνήσθη, ὃς καὶ διαφυγὼν πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης ἀπεσώθη· οἱ δὲ Ἀρειανοὶ καὶ Λούκιος πολλὰ κακὰ τοῖς ἐν ἐρήμῳ ἁγίοις μονάζουσιν ἐνεδείξαντο.

1 Οἷα μὲν οὖν κακὰ ἐπὶ τῆς εἰσόδου Λουκίου γεγένηται, ἢ ὅσα κατὰ τῶν ἐξωθηθέντων[p] ἔν τε δικαστηρίοις καὶ ἐκτὸς δικαστηρίων ἐπράχθη, ὅπως τε οἱ μὲν βασάνοις ποικίλαις ὑπεβλήθησαν, οἱ δὲ καὶ μετὰ

o Ὅτι πέτρος ὁ ἐπίσκοπος φυγὼν, φανερὰ πᾶσιν διὰ γραμμάτων πεποιηκότα ἐπ' αὐτῷ συμβεβηκότα ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ. M. Ubi corrigendum, πεποίηκε τά.

p Ita F.M.C. ἔξω τεθέντων Stephan. Genev. ἐξωθισθέντων (tacite) Vales.

Alexandriam venit. Nam et Magnus regiorum thesaurorum comes una cum illo perrexit. Et mandatum imperatoris missum est ad Palladium præfectum Ægypti, jussumque erat ut milites operam suam ac ministerium præberent. Quocirca Petrum quidem comprehensum in vincula conjecerunt: reliquis autem clericis fugatis, et hac atque illac dispersis, Lucium in episcopali sede collocarunt.

CAPUT XXII.

Quod malorum quæ in enthronismo Lucii acciderunt, Sabinus quidem scriptor Macedonianus nullam mentionem fecit: Petrus vero in epistola sua meminit. Qui ad Damasum Rom. episcopum fugiens evasit: Lucius vero et Ariani monachos in solitudine plurimis malis affecerunt.

Porro quæ mala in ingressu Lucii perpetrata sint, et quæ adversus illos qui expulsi sunt, tum in judiciis tum extra judicium sunt gesta: et quomodo alii quidem tormentis excruciati, alii vero

τὰς βασάνους ἐξωρίσθησαν, Σαβῖνος μὲν οὐδ' ἡντινα-
οῦν πεποίηται μνήμην· ἀρειανίζων γὰρ τὸ ἥμισυ
2 κρύπτει τὰ τῶν φίλων ἀδικήματα. Πέτρος δέ τοι
γράμμασιν οἰκείοις, ἃ μετὰ τὴν ἐκ τῶν δεσμῶν φυγὴν
ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις διεπέμψατο, φανερὰ τοῖς
3 πᾶσι κατέστησεν. Οὗτος μὲν οὖν διαδρᾶσαι τῆς
εἱρκτῆς ἰσχύσας, πρὸς Δάμασον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης
ἀνέδραμε. πάλιν δὲ οἱ Ἀρειανοὶ καὶ ὀλίγοι τυγ-
χάνοντες τῶν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησιῶν
4 ὅμως ἐκράτησαν[q]. Οὐ πολὺς δὲ ἐν μέσῳ χρόνος
ἐγίνετο, καὶ βασιλέως ἐκέλευε[r] πρόσταγμα, τῆς τε
Ἀλεξανδρείας καὶ πανταχόθεν τῆς Αἰγύπτου ἐλαύνε-
5 σθαι τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον. Ἐπετέτακτο
δὲ καὶ ὁ ἄρχων σὺν πολλῷ πλήθει στρατιωτῶν διώ-
6 κειν πανταχόθεν ὅσους ἐκέλευσε Λούκιος. Ἔσκυλαν
δὲ τηνικαῦτα καὶ ἐτάραξαν, καὶ δεινῶς κατεπολέμησαν
τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ μοναστήρια· ἐπελθόντες γὰρ ἔνοπλοι
γυμνοῖς ἀνδράσι καὶ οὐδὲ τὴν χεῖρα αὐτὴν ἐκτείνειν
πρὸς πληγὴν αἱρουμένοις, οὕτως ἐλεεινῶς ἐξεπόρθησαν,

[q] Hic titulum interponit M., Ὅτι λούκιος οὐδὲ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀσκητῶν ἐφείσατο, ante οὐ πολὺς.

[r] Ita F. M. C. ἐκέλευσε ceteri.

post cruciatus etiam exsilio damnati sint: Sabinus quidem nullatenus commemoravit. Nam cum ipse semiarianus esset, amicorum suorum scelera obtexit. Petrus vero per literas suas, quas ex vinculis elapsus ad omnes ubique ecclesias scripsit, omnibus ea patefecit. Et hic quidem cum se ex carcere proripuisset, ad Damasum Romanæ urbis episcopum contendit. Ariani vero, licet numero pauci, nihilominus Alexandrinas ecclesias denuo obtinuerunt. Nec multo post, ex imperatoris rescripto universi qui fidem consubstantialis profitebantur, tum ex urbe Alexandria, tum ex universa undique Ægypto pelli jubentur. Simul præfecto Ægypti mandatum est, ut militari manu ubique persequeretur eos quos Lucius pelli jussisset. Eodem tempore monasteria in solitudine vexata ab illis, atque exagitata et crudeliter oppugnata sunt. Armati enim irruentes in viros inermes, qui ne manum quidem extendere ad feriendum volebant, adeo atrociter eos de-

ὡς εἶναι λόγου κρείσσονα τὰ κατ' αὐτῶν πάθη γενό-
μενα.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Κατάλογος[s] τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἁγίων Μοναχῶν.

1 Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μοναστηρίων μνήμην
ἐποιησάμην, οὐδὲν κωλύει περὶ αὐτῶν βραχέα διεξελ-
2 θεῖν. Τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητήρια ἴσως μὲν ἐκ μα-
κρῶν[t] τῶν χρόνων ἔλαβε τὴν ἀρχήν· ἐπλατύνθη
μέντοι καὶ ἐπὶ μεῖζον προέκοψεν ἐξ ἀνδρὸς θεοφιλοῦς,
3 ᾧ ὄνομα ἦν Ἀμμοῦν[u]. Οὗτος νέος ὢν παρῃτεῖτο τὸν
γάμον· ὡς δέ τινες τῶν προσηκόντων παρῄνουν μὴ
καθυβρίζειν τὸν γάμον, ἀλλὰ γυναῖκα ἄγεσθαι, πεί-
4 θεται μὲν καὶ ἔρχεται ἐπὶ γάμον. Εὐθὺς δὲ ἀπὸ τῆς
παστάδος παραλαβὼν τὴν παρθένον, καὶ ἀγαγὼν ἐπὶ
τὸν κοιτῶνα μετὰ τῆς εἰωθυίας πομπῆς, τέλος ἀνα-
χωρησάντων τῶν ἐπιτηδείων, αὐτὸς βιβλίον λαβὼν
ἀποστολικὸν, τὴν πρὸς Κορινθίους Παύλου ἐπιστολὴν
ἀνεγίνωσκε, καὶ πρὸς τὴν γαμετὴν τὰ τοῦ ἀποστόλου

[s] Βίος μοναχῶν καὶ κατάλογος περὶ ἀμοῦν. M.

[t] πολλῶν, et in marg. ab eadem manu γρ. μακρῶν, M.

[u] Ἀμοῦς Suidas c. 247.

vastarunt, ut quæ adversus illos perpetrata sunt, omnem dicendi superent facultatem.

CAPUT XXIII.

Catalogus sanctorum monachorum qui in solitudine vixerunt.

Sed quoniam monasteriorum Ægypti mentionem fecimus, nihil vetat quominus de iisdem pauca dicamus. Monasteria quæ in Ægypto sunt, forsitan quidem ab ultima antiquitate traxerunt originem. Aucta tamen et amplificata sunt mirum in modum a viro sanctissimo, cui nomen erat Ammon. Qui cum esset adolescens, nuptias aversabatur. Sed cum nonnulli ex propinquis eum hortarentur ut uxorem duceret, nec conjugium contumeliis afficeret, paruit ille, et nuptias celebravit. Statimque cum virginem e thalamo apprehensam cum solemni pompa duxisset in cubiculum, tandem propinquis ac familiaribus digressis, ipse apostolicum librum in manus sumens, epistolam Pauli ad Corinthios legere cœpit, et quæ ille conjugatis præciperet, conjugi suæ

πρὸς τοὺς γεγαμηκότας παραγγέλματα διεξήρχετο. 50
5 Πολλὰ δὲ καὶ ἔξωθεν αὐτὸς προστιθεὶς ἐδίδασκεν, ὅσα 237
ὁ γάμος ἔχει φορτικά, ὅπως τε ἐπώδυνος ἡ μεταξὺ
ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συμβίωσις, καὶ οἷαι ὠδῖνες τὴν
κυοφοροῦσαν ἐκδέχονται· καὶ τὰ ἐκ τῆς παιδοτροφίας
6 προσετίθει μοχθηρά. Ἐπῆγε δὲ τὰ ἐκ τῆς ἁγνείας
χρηστά, καὶ ὅπως ὁ καθαρὸς βίος ἐστὶν ἐλεύθερος
καὶ ἀμόλυντος καὶ παντὸς ῥύπου ἐκτός· καὶ ὅτι ἡ
7 παρθενία παρὰ Θεὸν εἶναι ποιεῖ. Ταῦτα καὶ πολλὰ
τοιαῦτα πρὸς τὴν γαμετὴν παρθένον οὖσαν διεξελθὼν[v],
πείθει αὐτὴν σὺν αὐτῷ πρὸ τοῦ συνελθεῖν ἀποτάξα-
8 σθαι τῷ βίῳ τῷ κοσμικῷ. Καὶ ταύτας ἄμφω τὰς
συνθήκας θέμενοι, ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς καλουμένης Νιτρίας
χωροῦσιν· ἐκεῖ τε βραχὺν χρόνον καλύβῃ διάγοντες
ἀσκητήριον εἶχον κοινόν, οὐκ ἔχοντες διάκρισιν θη-
λείας τε καὶ ἄρρενος· ἀλλὰ ὄντες ἕν, κατὰ τὸν ἀπό-
9 στολον, ἐν Χριστῷ. Οὐ πολλοῦ δὲ παραδραμόντος
καιροῦ, ἡ νεόνυμφος καὶ ἀμόλυντος τοιάδε πρὸς τὸν
10 Ἀμμοῦν ἔλεξεν. Οὐ πρέπον, ἔφη, ἀσκοῦντί σοι σω-

[v] Ita F. M. C. Stephan. Genev. διελθὼν, inconsulto (ut videtur) Valesius, quem secutus est Reading.

exponere. Multa præterea ipse aliunde adjiciente, docet quanta conjugium habeat incommoda, quantisque molestiis plenus sit viri ac mulieris convictus: quam acerbi dolores mulierem gravidam excipiant: addens etiam molestias quæ ex liberorum educatione nasci solent. Tunc vicissim castitatis commoda cœpit recensere: quam libera sit vita pura, quam incorrupta et ab omni labe vacua: et quod virginitas homines Deo proximos faciat. Hæc et alia ejusmodi plurima apud uxorem suam virginem locutus, persuasit illi, ut simul ambo antequam congrederentur, sæcularem vitam abjicerent. Cum hæc inter se pacti essent, ad montem qui Nitriæ dicitur, se conferunt. Ibi in tugurio degentes, ad modicum tempus communi usi sunt monasterio, sine ullo virilis ac muliebris sexus discrimine, cum unum essent in Christo, sicut ait apostolus. Non longo post tempore, novicia et incorrupta virgo Ammonem sic allocuta est. Te qui castitatem con-

φροσύνην, ὁρᾶν ἐν τοσούτῳ[w] οἰκήματι θήλειαν· διὸ
εἰ δοκεῖ, ἕκαστος ἰδίᾳ τὴν ἄσκησιν ποιησώμεθα.
11 Αὗται πάλιν αἱ συνθῆκαι ἤρεσκον ἀμφοτέροις· καὶ
χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων οὕτως τὸ λοιπὸν τοῦ βίου
διήνυσαν, ἀπεχόμενοι οἴνου τε καὶ ἐλαίου, μόνον τε
ξηρὸν ἄρτον, καὶ αὐτὸν ποτὲ μὲν ὑπὲρ μίαν ἡμέραν,
ποτὲ δὲ ὑπὲρ δύο, ἔστι δὲ καὶ ὑπὲρ πλείους ἐσθίοντες.
12 Τούτου τοῦ Ἀμμοῦν τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἀνα-
λαμβανομένην ὑπὸ Ἀγγέλων ὁ κατ' αὐτὸν βιώσας
Ἀντώνιος ἐθεάσατο, ὥς φησιν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὁ
13 τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Ἐζήλωσαν
οὖν τὸν βίον τοῦ Ἀμμοῦν πάνυ πολλοί· καὶ κατὰ
μέρος ἐπληρώθη τὸ τῆς Νιτρίας ὄρος, καὶ τὸ τῆς
14 Σκίτεως, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μοναχῶν. Ὧν πάντων
τὸν βίον συγγράφειν ἰδίας ἔργον ἐστὶν ὑποθέσεως·
ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς ἄνδρες θεοφιλεῖς καὶ ἐν τῇ
ἀσκήσει διαπρέψαντες καὶ ἀποστολικὸν βίον βιώ-
σαντες, χρειώδη τέ τινα καὶ ἄξια τοῦ ἀπομνημονεύ-
εσθαι ἐποίησάν τε καὶ ἔλεξαν, χρήσιμον οἶμαι ἐκ

[w] ἐν τῷ σῷ οἰκ. conjecit Vales.

sectaris, non decet in tam arcto domicilio mulierem intueri. Quamobrem, si placet, uterque nostrum separatim exercitationes nostras peragamus. Id quoque pactum ex æquo placuit ambobus. Sejuncti igitur a se invicem, reliquum vitæ tempus ita transegere, a vino quidem et oleo abstinentes: solo autem pane, interdum post diem integrum, interdum post biduum, post plures nonnumquam dies vescentes. Hujus Ammonis animam post obitum ab angelis susceptam Antonius, qui iisdem vivebat temporibus, vidit, sicut in ejus vita narrat Athanasius Alexandrinus episcopus. Multi porro hujus Ammonis vitam imitati sunt: et montes Nitriæ atque Scetis paulatim monachorum multitudine sunt repleti: quorum omnium vitas conscribere, peculiaris argumenti opus foret. Verum quoniam inter illos quidam Deo accepti, et in monastica disciplina illustres præ ceteris exstiterunt, qui et vitam apostolicam duxerunt, et utilia quædam ac memoratu digna tum

πολλῶν ὀλίγα ἐγκαταμίξαι τῇ ἱστορίᾳ πρὸς ὠφέλειαν
τῶν ἐντυγχανόντων.
15 Λέγεται τοίνυν Ἀμμοῦν οὗτος γυμνὸν ἑαυτὸν μὴ
ἑωρακέναι ποτέ· λέγων ἀπρεπὲς εἶναι[x] τῷ μοναχῷ, καὶ
16 τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνὸν θεωρεῖν. Καί ποτε διαβῆναι
ποταμὸν βουλόμενος ὤκνει ἀποδύσασθαι· ηὔξατό τε
τῷ Θεῷ, γενέσθαι αὐτῷ τὴν διάβασιν μὴ ἐγκοπτομένῳ
τὴν πρόθεσιν· καὶ Ἄγγελος μετέθηκεν αὐτὸν εἰς τὸ 238
17 πέραν τοῦ ποταμοῦ. Δίδυμος ἄλλος· οὗτος μοναχὸς
ἐνενήκοντα ἔτη βιοὺς οὐδενὶ ἀνθρώπων[y] συνέμεινεν
18 ἄχρι τῆς τελευτῆς. Ἀρσήνιος[z] ἄλλος τοὺς τῶν[a]
νέων πταίσαντας οὐκ ἀφώριζεν, ἀλλὰ τοὺς προκό-
ψαντας· λέγων ὅτι ὁ νέος ἀφορισθεὶς καταφρονητὴς
γίνεται, ὁ δὲ προκόψας τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὀδύνης
19 ταχεῖαν λαμβάνει τὴν αἴσθησιν. Πίωρ περιπατῶν
ἤσθιεν· πυθομένου δέ τινος, διὰ τί οὕτως ἐσθίεις[b]· οὐ
βούλομαι, ἔφη, ὡς ἔργῳ τῷ βρώματι χρήσασθαι,

[x] εἶναι om M. Tum τῷ μοναχῷ F. M. τῷ om. editt.
[y] Ita F. M. ἀνθρώπῳ editt.
[z] Ἀρσήσιος F. Ὀρσήσιος M. *Arsenius* Epiphan. Hist. Trip. viii. 1.
[a] τοὺς νεοὺς F. M.
[b] Ita F. M. ἐσθίει editt.

gesserunt, tum etiam dixerunt; operæ pretium duxi, pauca ex multis huic historiæ nostræ inserere, ad legentium utilitatem.

Aiunt igitur hunc Ammonem nunquam seipsum vidisse nudum; solitumque dicere, turpe esse monacho vel suum ipsius corpus nudum spectare. Cumque aliquando fluvium trajicere vellet, pigeretque eum vestes exuere, Deum precatus est, ut ipsi absque ulla propositi sui jactura transitus concederetur. Statimque ab angelo ad ulteriorem fluvii ripam translatus est. Alius quidam monachus Didymus nomine, licet nonaginta annos vixerit, usque ad obitum tamen nullius hominis contubernio est usus. Alius item nomine Arsenius juniores monachos qui deliquerant, a communione minime separabat, sed eos qui provecta essent ætate. Dicebat enim juvenem qui excommunicatur, contumacem fieri: seniorem vero cito excommunicationis dolorem sentire. Pior ambulans cibum sumebat. Interrogatus autem quam ob causam ita comederet: Nolo, inquit, ad cibum, tanquam ad opus aliquod

20 ἀλλ᾽ ὡς παρέργῳ. Πρὸς ἄλλον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ
ἐρωτήσαντα ἀπεκρίνατο· ἵνα μηδὲ ἐν τῷ ἐσθίειν,
21 φησὶν, ἡδονῆς σωματικῆς αἰσθάνοιτο ἡ ψυχή. Ἰσί-
δωρος ἔλεγε τεσσαρακοστὸν ἔτος ἔχειν, ἀφ᾽ οὗ αἰσθά-
νεσθαι μὲν τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας, μηδέ ποτε
22 δὲ συγκατατίθεσθαι μήτε ἐπιθυμίᾳ μήτε θυμῷ. Παμ-
βὼς[c] δὲ ἀγράμματος ὢν προσῆλθέ τινι ἐπὶ τῷ διδα-
χθῆναι ψαλμόν· ἀκούσας δὲ τὸν πρῶτον στίχον τοῦ
λη′ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, Εἶπα φυλάξω τὰς ὁδούς
μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου, δευτέρου
ἀκοῦσαι μὴ ἀνεχόμενος ἀνεχώρησεν· ἀρκεῖσθαι φή-
σας τούτῳ τῷ ἑνὶ στίχῳ, ἐὰν δυνηθῶ ἔργῳ αὐτὸν
23 ἐκμαθεῖν. Ἐγκαλέσαντος δὲ τοῦ παραδεδωκότος τὸν
στίχον, διὰ τί ἑξαμηνιαίου παραδραμόντος χρόνου μὴ
ἑωράκει αὐτὸν, ἀπεκρίνατο, ὅτι τοῦ ψαλμοῦ τὸν
24 στίχον οὔπω τῷ ἔργῳ ἐξέμαθον. Μετὰ ταῦτα δὲ πολ-
λοὺς ἐπιβιοὺς χρόνους, πρός τινα τῶν γνωρίμων ἐρω-
τήσαντα εἰ τὸν στίχον ἐξέμαθεν, ἐν ὅλοις, ἔφη, ἐννεα-
25 καίδεκα ἔτεσι μόλις αὐτὸν πράττειν ἐξέμαθον. Ὁ

[c] Παμβὼ hic et infra M. *Pambo* Epiphan.

serium, sed tanquam ad rem supervacuam obiter accedere. Alteri vero de eadem re sciscitanti respondit: Ne vel inter vescendum corporea voluptate animus afficiatur. Isidorus dicebat, quadragesimum jam annum esse, ex quo peccatum in animo sentiret, se tamen nec cupiditati nec iracundiæ unquam consensisse. Pambos cum expers esset literarum, accessit ad quemdam ut psalmum disceret. Sed cum primum versum audisset octavi ac tricesimi psalmi, qui sic habet: Dixi, custodiam vias meas, ne delinquam in lingua mea: sequentem audire nolens abscessit: unum hunc versum sufficere sibi dicens, modo illum perfecte ediscere, et opere ipso adimplere posset. Cumque is qui versum discendum tradiderat, eum reprehenderet, quod per sex continuos menses ad ipsum non venisset, respondit se versum psalmi nondum opere ipso didicisse. Multis deinde post annis interrogatus a quodam ex familiaribus, num versum illum didicisset: Integris, inquit, novem ac decem annis opere eum explere vix didici. Idem cum quidam ad pauperum alimoniam aurum ipsi dedisset, dixissetque:

αὐτὸς, δεδωκότος[d] τινὸς χρυσίον εἰς διατροφὴν τῶν
πτωχῶν καὶ εἰπόντος, ἀρίθμησον ὃ δέδωκα[e], ἔφη,
26 ἀριθμοῦ οὐ χρῄζειν, ἀλλ' ὑγιοῦς[f] διαθέσεως. Οὗτος ὁ
Παμβῶς, Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου παρακαλέσαντος,
27 κατῆλθεν ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἰδὼν
δὲ ἐκεῖ γυναῖκα θεατρικὴν, σύνδακρυς ἐγένετο· τῶν δὲ
παρόντων πυθομένων διὰ τί ἐδάκρυσε, δύο[g], ἔφη, ἐκί-
νησεν· ἓν μὲν ἡ ἐκείνης ἀπώλεια· ἕτερον δὲ, ὅτι ἐγὼ
οὐ τηλικαύτην ἔχω σπουδὴν πρὸς τὸ ἀρέσαι τῷ Θεῷ,
28 ὅσην[h] αὕτη ἵνα ἀρέσῃ ἀνθρώποις αἰσχροῖς. Ἄλλος
δέ τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μοναχὸς εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης
29 τῷ πλεονέκτῃ κρίνεται. Πιτηροῦς[i], πολλά τινα[k]
φυσικὰ θεωρήματα ἠπίστατο[l]· καὶ συνεχῶς ἄλλοτε
ἄλλα πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἔλεγεν· καθ' ἕκαστον
30 δὲ τῶν θεωρημάτων ηὔχετο. Ἐγένοντο δὲ ἐν τοῖς μο-
ναχοῖς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον δύο ἄνδρες θεοφιλεῖς

[d] *αὐτῷ* marg. ab eadem manu M.
[e] *δέδωκά σοι* M.
[f] *ἡγϊοῦς* perperam C.
[g] Ita F. M. C. quod et conjecerat Valesius, *δύο μὲν, ἔφη* ceteri.
[h] Ita F. M. C. *ὅσον* editt.
[i] Ita C. Πιτηροὺς F. Πιτηροὺν M. Πητιροῦς editt. *Piterius* Epiphan.
[k] *τινα* om. F. M.
[l] *ἐπίστατο* F.

Numera quod dedi: Nihil, inquit, opus est numero, sed recto animi affectu. Idem Pambos rogante Athanasio episcopo, ex solitudine venit Alexandriam. Cumque ibi scenicam mulierem conspicatus esset, illacrymatus est. Tum vero sciscitantibus qui aderant, quamobrem flevisset: Duæ res, inquit, me commoverunt. Prima est mulieris hujus exitium: Altera, quod tantum ipse studii ac diligentiæ non adhibeo ut Deo placeam, quantum adhibet illa ut obscœnis hominibus placere possit. Alius quidam dixit, monachum qui opus non faceret, non secus ac alieni cupidum, judicatum iri. Piterus eximia quadam rerum naturalium cognitione erat instructus, et nova subinde naturalis philosophiæ theoremata ipsum adeuntibus exponebat. In singulis autem expositionibus Deum orabat. Porro inter monachos qui eo tempore vixerunt, duo fuere sanctissimi eodem nomine nuncupati: uterque

ὁμώνυμοι ἑαυτοῖς· ἑκατέρῳ γὰρ αὐτῶν[m] ὄνομα ἦν
31 Μακάριος. Ὧν ὁ μὲν ἐκ τῆς ἄνω Αἰγύπτου ἦν, ὁ δὲ
ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως· ἀμφότεροι δὲ πολλῶν
ἕνεκεν γεγόνασι[n] περιβόητοι, δι' ἄσκησιν, διὰ βίον,
32 διὰ τὰ ἐν χερσὶν αὐτῶν γενόμενα θαύματα[o]. Ὁ μὲν
οὖν Αἰγύπτιος Μακάριος τοσαύτας θεραπείας ποιη- 239
σάμενος[p], καὶ τοσούτους τῶν δαιμονώντων ἐξήλασε
δαίμονας, ὡς ἰδίας δεῖσθαι συγγραφῆς, ὧν χάριτι
Θεοῦ διεπράξατο· ἦν δὲ μετὰ τοῦ εὐλαβοῦς πρὸς τοὺς
33 ἐντυγχάνοντας αὐστηρός. Ὁ δὲ Ἀλεξανδρεὺς Μακά-
ριος, κατὰ πάντα παραπλήσιος ὢν τῷ Αἰγυπτίῳ, ἐν
τούτῳ διήλλασσεν, ὅτι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας
ἱλαρός τε ἦν, καὶ τῷ χαριεντίζεσθαι τοὺς νέους ἦγεν
34 πρὸς ἄσκησιν. Τούτων Εὐάγριος γενόμενος μαθητὴς
τὴν δι' ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ
μόνῳ φιλόσοφος ὤν· ὃς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ[q] εἰς τὴν τοῦ διακόνου

[m] Ita M. *αὐτῷ* ceteri. "Scribendum est *αὐτῶν*. In Reg. cod., quo usus est Stephanus, *αὐτῷ*." VALESIUS.
[n] Ita F. M. C. *ἐγένοντο* editt.
[o] *μαθήματα* Suidas 2377.
[p] *ἐποίησε* e correct. ab ead. manu M.
[q] *Γρηγ. τοῦ θεολόγου* Suidas.

enim Macarius dicebatur. Quorum alter ex superiore Ægypto, alter ex urbe Alexandria erat oriundus. Ceterum ambo præ ceteris illustres fuerunt; tum propter abstinentiam, tum ob mores et conversationem, tum ob miracula quæ per eorum manus perpetrabantur. Ægyptius quidem Macarius tot sanavit ægros, tot obsessos a dæmonibus liberavit, ut quæ per gratiam Dei gessit, separatum opus desiderent. Erat porro reverendus pariter ac severus erga illos qui ipsum adibant. Macarius vero Alexandrinus, cum usquequaque similis esset Ægyptio, in hoc uno discrepabat, quod hilaris esset erga eos qui ad ipsum accesserant, et urbanitate quadam juniores ad disciplinam monasticam alliceret. Horum discipulus Evagrius, cum antea verbis solum philosophatus esset, ab iis opere ipso philosophari didicit. Qui primum a Gregorio Nazianzeno Constantinopoli diaconus ordinatus, postmodum una cum illo in Ægyptum profectus est: ibi-

προχειρισθεὶς τάξιν, εἶτα ἅμα αὐτῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον
κατελθὼν, καὶ τοῖς προλεχθεῖσιν ἐντυχὼν ἀνδράσι, τὸν
35 ἐκείνων βίον ἐζήλωσε. Καὶ τοσαῦτα τεράστια ἐν ταῖς
χερσὶν αὐτοῦ γέγονεν, ὅσα καὶ ἐν ταῖς τῶν αὐτοῦ
36 καθηγητῶν. Τούτῳ καὶ βιβλία ἄγαν σπουδαῖα συγγέ-
γραπται· ὧν τὸ μὲν, Μοναχὸς[r], ἢ περὶ πρακτικῆς,
ἐπιγέγραπται· τὸ δὲ, Γνωστικὸς, ἢ πρὸς[s] τὸν καταξιω-
37 θέντα γνώσεως, κεφάλαια δὲ αὐτοῦ πεντήκοντα[t]. Τὸ
δὲ, Ἀντιρρητικὸς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πρὸς τοὺς
πειράζοντας δαίμονας, ἐν ὀκτὼ διῃρημένον[u] μέρεσι
38 κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὀκτὼ λογισμῶν. Καὶ ἑξακόσια
προγνωστικὰ προβλήματα[x]· ἔτι μὴν καὶ στιχηρὰ
δύο, ἓν πρὸς τοὺς ἐν τοῖς κοινοβίοις ἢ ἐν συνοδίαις
μοναχοὺς, καὶ ἓν πρὸς τὴν παρθένον· ἅ τινα ὅπως
39 ἔστι θαυμαστὰ, οἱ ἐντυγχάνοντες εἴσονται. Εὔκαιρον
δὲ, ὡς ἡγοῦμαι, μικρὰ τῶν αὐτῷ μνημονευθέντων περὶ

[r] "Epiphan. legerat μοναχικός: sic, *Quorum unus quidem μοναχικός inscribitur.* Niceph. xi. 42. vulg. lect. confirmat." VALESIUS. At vero, *unus quidem Monachus titulatur*, scripsit Epiphanius, secundum editionem Benedictinam Cassiodori.

[s] πρὸς om. F. M. Steph. Genev. περὶ τῶν καταξιωθέντων, et mox ἀντιρρητικὸν, Suidas. περὶ τοῦ καταξιωθέντος Niceph. xi. 42. *Secundum quod quispiam cognitione fit dignus* Epiphan. πρὸς inseruit Valesius.

[t] αὐτοῦ N̅. F. M.

[u] διῃρημένος F. M.

[x] προυβλήματα F.

que cum supra memoratis viris congressus, eorum vivendi genus æmulatus est. Nec pauciora aut minora miracula ab illo, quam ab ejus præceptoribus sunt edita. Hic libros conscripsit valde utiles: quorum unus Monachus inscribitur, seu de virtute activa: alter Gnosticus, vel ad eum qui scientiam consequi meruit. Hic liber in quinquaginta distributus est capita. Tertius Antirrheticus inscribitur, ex divinis scripturis collectus contra dæmones tentatores: et in octo partes divisus, juxta numerum octo cogitationum. Scripsit præterea gnostica problemata sexcenta. Denique duos carminum libros: alterum ad monachos qui in cœnobiis seu congregationibus degunt: alterum ad virginem. Qui quidem quam eximii sint et admiratione digni, quisquis eos legerit, facile cognoscet. Non alienum autem fuerit, ut opinor,

τῶν μοναχῶν τούτοις συνάψαι· φησὶ γὰρ κατὰ
λέξιν τάδε.

40 Ἀναγκαῖον καὶ τὰς ὁδοὺς τῶν προοδευσάντων μοναχῶν
ὀρθῶς διερωτᾷν, καὶ πρὸς αὐτὰς κατορθοῦσθαι· πολλὰ
γάρ ἐστιν ὑπ' αὐτῶν ῥηθέντα τε καὶ πραχθέντα καλῶς.
41 Ἐν οἷς καὶ τοῦτο τὶς ἔφησεν, ὅτι τὴν ξηροτέραν καὶ μὴ[y]
ἀνώμαλον δίαιταν ἀγάπῃ συζευχθεῖσαν θᾶττον διάγειν[z]
42 τὸν μοναχὸν εἰς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα. Ὁ δὲ αὐτὸς
ταρασσόμενόν τινα νύκτωρ τῶν ἀδελφῶν τῶν φασμάτων
ἀπήλλαξεν, ἀσθενοῦσι μετὰ νηστείας ὑπηρετῆσαι προσ-
43 τάξας· οὐδενὶ γὰρ οὕτως, ἐρωτηθεὶς ἔφησεν, ὡς ἐλέῳ τὰ
τοιαῦτα κατασβέννυται πάθη. Τῷ δικαίῳ Ἀντωνίῳ προσ-
ῆλθέν τις τῶν τότε σοφῶν, καὶ, πῶς διακαρτερεῖς, εἶπεν, 240
44 ὦ πάτερ, τῆς ἐκ τῶν βιβλίων παραμυθίας ἐστερημένος; Τὸ
ἐμὸν βιβλίον, ἔφη ὁ Ἀντώνιος, ὦ φιλόσοφε, ἡ φύσις τῶν
γεγονότων ἐστὶ, καὶ πάρεστιν, ὅτε βούλομαι, τοὺς λόγους
45 ἀναγινώσκειν τοὺς τοῦ Θεοῦ. Ἠρώτησέ με τὸ σκεῦος τῆς
ἐκλογῆς, ὁ Αἰγύπτιος γέρων Μακάριος, τί δή ποτε μνη-
σικακοῦντες μὲν τοῖς ἀνθρώποις τὴν μνημονευτικὴν δυνάμιν
τῆς ψυχῆς ἀφανίζομεν· δαίμοσι δὲ μνησικακοῦντες ἀβλα-

[y] μὴ om. Suidas.

[z] ἀπάγειν M. Niceph. xi. 43.

ex iis quæ ab illo de monachis commemorantur, pauca quædam superioribus attexere. Sic enim ille dicit ad verbum.

Necessarium etiam est monachorum qui ante nos recte ambulaverunt vias inquirere, et ad earum exemplar nos corrigere. Multa enim ab illis sunt et dicta et facta præclare. Cujusmodi illud est quod quidam eorum dicere solebat, aridiorem et æquabilem victum cum charitate conjunctum, monachum brevi perducturum esse ad portum ab omni perturbatione animi vacuum. Idem cum quemdam fratrem nocturnis visis perturbari solitum videret, eum liberavit, præcipiens ut ægrotantibus jejunus ministraret. Et interrogatus cur id præciperet: Nulla re, inquit, hujusmodi perturbationes facilius exstinguuntur quam misericordia. Ad justum Antonium quidam ejus temporis philosophus accedens: Qumodo, inquit, pater, potes vivere, librorum solatio destitutus? Cui ille: Meus, ait, liber, o philosophe, est natura rerum: quæ quidem præsto est, quoties Dei verba legere voluero. Ægyptius senex Macarius, vas illud electum, interrogavit me quam ob causam acceptarum quidem ab hominibus injuriarum reminiscendo, memoriæ vim ac

46 βεῖς διαμένομεν. Κἀμοῦ πρὸς τὴν ἀπόκρισιν ἀπορήσαντος,
καὶ παρακαλοῦντος τὸν λόγον μαθεῖν· διότι, φησὶν ἐκεῖνος,
τὸ μὲν πρότερον πάθος παρὰ φύσιν, τὸ δὲ δεύτερον κατὰ
47 φύσιν ἐστὶ τοῦ θυμοῦ. Παρέβαλλον[a] κατ' αὐτὴν τὴν στα-
θηρὰν[b] μεσημβρίαν τῷ ἁγίῳ πατρὶ Μακαρίῳ, καὶ λίαν
48 ὑπὸ τῆς δίψης φλεγόμενος, ᾔτουν ὕδωρ πιεῖν. Ὁ δέ φησιν,
ἀρκέσθητι τῇ σκιᾷ· πολλοὶ γὰρ ὁδοιποροῦντες νῦν, ἢ καὶ
49 πλέοντες, καὶ ταύτης ἐστέρηνται. Εἶτα λόγους μου πρὸς
αὐτὸν περὶ ἐγκρατείας γυμνάζοντος, θάρσει, φησὶν, ὦ
τέκνον· ἐν ὅλοις εἴκοσιν ἔτεσιν[c], οὔτε ἄρτου οὔτε ὕδατος
50 οὔτε ὕπνου κόρον εἴληφα. Τὸν μὲν γὰρ ἄρτον μου ἤσθιον
σταθμῷ· τὸ δὲ ὕδωρ ἔπινον μέτρῳ· τοῖς τοίχοις δὲ ἐμαυ-
τὸν παρανακλίνων μικρόν τι τοῦ ὕπνου μέρος[d] ἀφήρπαζον.
51 Ἐμηνύθη τινὶ τῶν μοναχῶν θάνατος τοῦ πατρός· ὁ δὲ
πρὸς τὸν ἀπαγγείλαντα, παῦσαι, φησὶ, βλασφημῶν· ὁ
52 γὰρ ἐμὸς πατὴρ ἀθάνατός ἐστιν. Ἐκέκτητό τις τῶν
ἀδελφῶν εὐαγγέλιον μόνον· καὶ τοῦτο πωλήσας, ἔδωκεν
εἰς τροφὴν τοῖς πεινῶσιν, ἄξιον μνήμης ἐπιφθεγξάμενος

[a] παρέβαλον F. M.
[b] σταθερὰν C. Niceph.
[c] Vocem ἔτεσιν casu omisit Reading.
[d] Ita Valesius e F. et Niceph. xi. 43. μέρους Stephan. Genev.

facultatem in animo corrumpamus: acceptas vero a dæmonibus injurias memoriæ commendantes, illæsi maneamus. Cumque ego hæsissem ignarus quid respondendum esset, petiissemque ab illo, ut ipse mihi ejus rei causam exponeret: Quia, inquit, prior quidem affectio animi contra naturam est, posterior vero secundum naturam. Accessi aliquando ad sanctissimum patrem Macarium, cum ferveret meridies, et siti vehementer oppressus, aquam petii ad bibendum. At ille: Umbra, inquit, contentus esto. Multi enim qui nunc iter faciunt aut navigant, hujus carent solatio. Deinde disputanti mihi et conferenti cum illo de abstinentia: Confide, ait, o fili. Viginti totos annos nec pane nec aqua nec somno usus sum ad satietatem. Nam panem quidem meum certo pondere semper comedi: aquam vero cum mensura bibi: somni denique exiguam partem suffuratus sum, ad parietem me inclinando. Cuidam monacho mors patris sui nuntiata est. At ille nuntianti dixit: Noli impie loqui: pater enim meus immortalis est. Quidam ex fratribus nihil præter unum evangeliorum codicem possidebat. Hunc cum vendidisset, pecuniam ad alendos

53 ῥῆμα[e]· αὐτὸν γάρ, φησι, τὸν λόγον πεπώληκα τὸν λέ-
γοντα, Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς.
54 Ἔστι δέ τις περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν νῆσος κατ' αὐτὸ τὸ
βόρειον πέραν τῆς λίμνης κειμένη τῆς καλουμένης Μαρίας·
προσοικεῖ δὲ αὐτῇ μοναχὸς τῆς παρεμβολῆς τῶν γνω-
55 στικῶν ὁ δοκιμώτατος. Ὅστις ἀπεφήνατο πάντα τὰ πρατ-
τόμενα ὑπὸ τῶν μοναχῶν πράττεσθαι δι' αἰτίας πέντε,
διὰ Θεὸν, διὰ φύσιν, διὰ ἔθος, δι' ἀνάγκην, διὰ ἔργον χει-
56 ρῶν. Ὁ δὲ αὐτὸς ἔλεγε πάλιν μίαν μὲν εἶναι τῇ φύσει
τὴν ἀρετὴν, εἰδοποιεῖσθαι δὲ αὐτὴν ἐν ταῖς δυνάμεσι τῆς
ψυχῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν ἀσχημάτιστον
μὲν, φησίν, ἐστι, ταῖς δὲ δι' ὧν εἰσβάλλει θυρίσι σχημα-
57 τίζεσθαι[f] πέφυκεν. Ἄλλος δέ τις τῶν μοναχῶν, διὰ τοῦτο
περιαιρῶ τὰς ἡδονὰς, εἶπεν, ἵνα τὰς τοῦ θυμοῦ περικόψω
προφάσεις· οἶδα γὰρ αὐτὸν ἀεὶ μαχόμενον ὑπὲρ τῶν 241
ἡδονῶν, καὶ ἐκταράσσοντά μου τὸν νοῦν, καὶ τὴν γνῶσιν
58 ἀποδιώκοντα. Ἔλεγε δέ τις τῶν γερόντων, ὅτι ἡ ἀγάπη
παραθήκας βρωμάτων ἢ χρημάτων τηρεῖν οὐκ ἐπίσταται.
59 Ὁ δὲ αὐτὸς, οὐκ οἶδα, φησιν, εἰς ταὐτὸ δὶς ὑπὸ δαιμόνων
ἀπατηθείς.

[e] ῥῆμα δι' αὐτῶν M. ῥῆμα· δι' αὐτὸν Niceph.
[f] συσχηματίζεσθαι F. C.

pauperes erogavit, addens verba memoratu dignissima: Eum ipsum, inquit, librum vendidi qui dicit: Vende omnia quæ habes, et da pauperibus. Insula quædam est circa Alexandriam, ad borealem ejus partem ultra lacum Mareotim sita. Juxta hanc habitat monachus ex parembole, inter gnosticos probatissimus: qui cuncta quæ a monachis gererentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatem, propter opus manuum. Idem dicere solebat, natura quidem unicam esse virtutem, sed pro animi facultatibus eam in varias species dividi. Nam et lumen solis, aiebat, figura caret; a fenestris tamen per quas intrat, figuram solet accipere. Alius quidam monachus dixisse fertur: Ideo voluptates subtraho, ut occasiones iracundiæ præcidam. Hanc enim semper pro voluptatibus certare probe scio, et mentis meæ statum perturbare, ac scientiam expellere. Quidam ex senioribus dixit, charitatem servare non posse depositum ciborum aut pecuniæ. Idem quoque ajebat: Nunquam memini eadem in re bis me deceptum esse a dæmone.

60 Ταῦτα μὲν ὁ Εὐάγριος ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ αὐτοῦ
Πρακτικῷ κατὰ λέξιν ἀπεμνημόνευσεν· ἐν δὲ τῷ
Γνωστικῷ αὐτοῦ τοιαῦτά φησι.

61 Τέσσαρας ἀρετὰς, καὶ τὰς θεωρίας αὐτῶν, παρὰ τοῦ
δικαίου Γρηγορίου μεμαθήκαμεν[g] εἶναι· φρόνησιν καὶ ἀν-
62 δρείαν[h], σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην. Καὶ φρονήσεως μὲν
ἔργον ἔλεγεν εἶναι, τὸ θεωρεῖν τὰς νοερὰς καὶ ἁγίας δυνά-
μεις δίχα τῶν λόγων· τούτους γὰρ ὑπὸ τῆς σοφίας δη-
63 λοῦσθαι παραδέδωκεν. Ἀνδρείας δὲ, τὸ ἐγκαρτερεῖν τοῖς
ἀληθέσι[i] καὶ πολεμούμενον, καὶ μὴ ἐμβατεύειν εἰς τὰ μὴ
64 ὄντα. Τὸ[k] δὲ παρὰ τοῦ πρώτου γεωργοῦ δέχεσθαι
σπέρμα[l], καὶ ἀπωθεῖσθαι τὸν ἐπισπορέα, τῆς σωφροσύνης
65 ἴδιον ἀπεκρίνατο εἶναι. Δικαιοσύνης δὲ πάλιν, τὸ κατ'
ἀξίαν ἑκάστου λόγον ἀποδιδόναι, τὰ μὲν σκοτεινῶς ἀπαγ-
γέλλουσαν[m], τὰ δὲ δι' αἰνιγμάτων σημαίνουσαν, τινὰ δὲ
66 καὶ φανεροῦσαν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἁπλουστέρων. Τῆς
ἀληθείας στύλος[n] ὁ Καππαδόκης Βασίλειος, τὴν μὲν ἀπ'

[g] μεμαθηιεν F. μεμαθήμεν correctum in μεμαθήκαμεν M.
[h] ἀνδρίαν F. et mox ἀνδρίας.
[i] ἄθλοις, e correctione M. Niceph.
[k] καὶ τὸ παρὰ M.
[l] Ita F. M. C. Niceph. σπέρματα editt. *semina* Epiphan. H. T. viii. 1.
[m] ἀπαγγέλουσαν M.
[n] ὁ στύλος ὁ F. M.

Hæc Evagrius in libro qui Practicus inscribitur, iisdem plane verbis commemoravit. In eo autem libro quem Gnosticum inscripsit, ita loquitur.

Quatuor virtutes earumque contemplationes esse, a justo Gregorio didicimus; prudentiam et fortitudinem, temperantiam atque justitiam. Ac prudentiæ quidem proprium esse dicebat, sanctas illas et intellectuales potestates contemplari sine ullis rationibus. Has enim a sapientia manifestari docuit. Fortitudinis autem proprium esse affirmabat, perstare in veris, tametsi quis graviter oppugnetur, nec unquam ad ea quæ non sunt deflectere. Jam vero temperantiæ id proprium esse respondit, ut a primo summoque agricola sementem accipiamus; eum vero qui superserere vult, repellamus. Justitiæ denique opus illud assignabat, pro cujusque merito ac dignitate sermonem rebus attemperare; et alia quidem obscure enuntiare, alia per ænigmatum figuras significare, alia vero manifeste exponere ad utilitatem audientium. Veritatis columna Basilius Cappadox ajebat: Scientia quidem

ἀνθρώπων, φησὶν, ἐπισυμβαίνουσαν γνῶσιν προσεχὴς με-
λέτη καὶ γυμνασία κρείσσονα ποιεῖ· τὴν δὲ ἐκ Θεοῦ χάρι-
67 τος ἐγγινομένην δικαιοσύνη καὶ ἀοργησία[o] καὶ ἔλεος. Καὶ
τὴν μὲν προτέραν δυνατὸν καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς ὑποδέξασθαι·
τῆς δὲ δευτέρας οἱ ἀπαθεῖς μόνοι εἰσὶ δεκτικοὶ, οἳ καὶ
παρὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τὸ οἰκεῖον φέγγος τοῦ
68 νοῦ περιλάμπον αὐτοὺς θεωροῦσι. Τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἅγιος
φωστὴρ Ἀθανάσιος, τὴν τράπεζαν, φησὶ, Μωϋσῆς εἰς τὸ
βόρειον μέρος στῆσαι προστάσσεται[p]· γινωσκέτωσαν οἱ
γνωστικοὶ, τίς ὁ πνέων ἐστὶ κατ' αὐτῶν, καὶ πάντα πει-
ρασμὸν γενναίως ὑπομενέτωσαν, καὶ μετὰ προθυμίας τοὺς
69 προσιόντας τρεφέτωσαν. Ἔλεγε δὲ ὁ τῆς Θμουϊτῶν ἐκ-
κλησίας ἄγγελος Σαραπίων, ὅτι ὁ νοῦς μὲν πεπωκὼς[q]
πνευματικὴν γνῶσιν τελείως καθαίρεται· ἀγάπη δὲ τὰ
φλεγμαίνοντα μόρια τοῦ θυμοῦ θεραπεύει· πονηρὰς δὲ
70 ἐπιθυμίας ἐπιρρεούσας ἵστησιν ἐγκράτεια. Τοὺς περὶ προ-
νοίας καὶ κρίσεως κατὰ σαυτὸν ἀεὶ γύμναζε λόγους, φησὶν
ὁ μέγας καὶ γνωστικὸς διδάσκαλος Δίδυμος, καὶ τούτων
τὰς ὕλας διὰ μνήμης φέρειν πειράθητι· ἅπαντες γὰρ
71 σχεδὸν ἐν τούτοις προσπταίουσι. Καὶ τοὺς μὲν περὶ κρί-

[o] Ita F. M. Niceph. ἀοργισία editt.
[p] προσέταξε M. Niceph.
[q] πεπωκὼς M. Niceph.

quæ ab hominibus percipitur, assiduo usu et exercitatione perfectior evadit. Ea vero quæ per Dei gratiam infunditur, justitia, patientia et misericordia. Ac priorem quidem illam scientiam in eos etiam qui perturbationibus obnoxii sunt, cadere: posterioris vero solos capaces esse illos qui perturbatione sunt vacui: qui quidem orationis tempore, propriam lucem quæ ipsorum mentem illustrat, contemplantur. Luminare illud Ægyptiorum sanctus Athanasius: Præceptum, inquit, est Moysi, ut ad septentrionem mensam statueret. Intelligant igitur gnostici quisnam sit is qui contra illos spirat, omnemque tentationem generoso animo sustineant, et eos qui ad ipsos venerint, alacri animo pascant. Thmuitarum ecclesiæ angelus Serapio, dicebat mentem quidem spiritalis scientiæ haustu plene purgari: partes autem animæ ira effervescentes, caritate sanari: pravas vero cupiditates quæ in animum influunt, coerceri abstinentia. Sermones de providentia et de judicio Dei, assidua meditatione tecum ipse recole, ait magnus ille doctor et spiritali scientia instructus Didymus; eorumque sermonum materias fac in memoria circumferas. Omnes enim

σεως λόγους ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν σωμάτων καὶ κατὰ[r] τὸν κόσμον εὑρήσεις· τοὺς δὲ περὶ προνοίας ἐν τοῖς τρόποις τοῖς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας, ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἢ ἐπὶ τὴν γνῶσιν ἡμᾶς ἐπανάγουσι.

72 Τοσαῦτα μὲν ἐκ τῶν Εὐαγρίου ἐνταῦθα παρε- 242
73 θέμεθα. Ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος ἀνὴρ θαυμάσιος ἐν τοῖς
μοναχοῖς, ᾧ ὄνομα Ἀμμώνιος, ὅστις οὕτως ἦν ἀπε-
ρίεργος, ὥστε ἐν τῇ Ῥώμῃ ἅμα Ἀθανασίῳ γενόμενος
μηδὲν ἑλέσθαι ἱστορῆσαι τῶν ἔργων τῆς πόλεως,
μόνον δὲ ἰδεῖν τὸ Πέτρου καὶ Παύλου μαρτύριον.
74 Οὗτος ὁ Ἀμμώνιος εἰς ἐπισκοπὴν ἑλκόμενος καὶ δια-
φυγὼν, τὸ δεξιὸν οὖς αὐτοῦ ἐξέκοψεν, ὅπως ἂν τῷ
75 ἀσχήμῳ τοῦ σώματος τὴν χειροτονίαν ἐκφύγῃ. Ἐπειδὴ
δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ
ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ἐπισκοπὴν συλληφθεὶς
ἀπέφυγεν, οὐδὲν ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος, περι-
τυχὼν τῷ Ἀμμωνίῳ χαριεντιζόμενος ἔλεγεν, ὡς κακῶς
εἴη πράξας ἐκκόψας τὴν ἀκοὴν, καὶ ἔνοχος εἶναι Θεοῦ
76 τοῦτο ποίησας. Ὁ δὲ Ἀμμώνιος πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ
σὺ, ἔφη, Εὐάγριε, οὐκ οἴει δώσειν δίκην τὴν γλῶσσαν

[r] καὶ τοῦ κόσμου M. Niceph.

fere in his labuntur. Et sermones quidem ac rationes de judicio, in differentia corporum et in partibus mundi reperies. Sermones autem de providentia, in modis illis quibus a vitio et ignorantia ad virtutem et cognitionem ducimur, deprehendes.

Atque hæc ex Evagrii libris desumpta, hic inseruimus. Fuit etiam alius quidam inter monachos vir mirabilis, nomine Ammonius. Qui quidem adeo parum curiosus exstitit, ut cum Romam venisset una cum Athanasio ex magnificis urbis operibus nullum videre desideraverit, sed solas Petri et Pauli basilicas viderit. Idem Ammonius cum ad episcopatum traheretur, fuga dilapsus, dextram sibi aurem amputavit, ut corporis mutilatione ordinationis honorem effugeret. Postea vero Evagrius, cum et ipse ad episcopatum raptus a Theophilo Alexandrinæ urbis episcopo, aufugisset nulla corporis sui parte mutilata, Ammonio occurrenti festive dixit: male illum fecisse qui aurem sibi præcidisset, atque ob id factum in culpa esse coram Deo. Ammonius contra ei respondit: Tu vero, Evagri, an non putas te pœnas daturum, qui linguam tibi

ἀποτεμὼν, διὰ φιλαυτίαν τῇ δοθείσῃ χάριτι μὴ χρη-
77 σάμενος; Ἐγένοντο μὲν οὖν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον
ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἄλλοι πλεῖστοι ἄνδρες θαυ-
μαστοὶ καὶ θεοφιλεῖς, ὧν ἐν τῇ προκειμένῃ συγγραφῇ
μνημονεύειν μακρὸν ἂν εἴη· ἄλλως τε καὶ ἐκβαίνειν
τοῦ προκειμένου ἀνάγκη, εἰ βουλοίμεθα καθέκαστον
τῶν ἀνδρῶν τοὺς βίους, καὶ ὅσα ἐποίησαν θαύματα
78 διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἁγιότητα, λέγειν. Εἰ δέ τις
βούλοιτο τὰ περὶ αὐτῶν μανθάνειν, ὧν τε ἐποίησαν,
ὧν τε ἔπραξαν, καὶ ὧν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀκουσάντων
ἐφθέγξαντο, ὅπως τε αὐτοῖς τὰ θηρία ὑπήκουον, πε-
πόνηται Παλλαδίῳ τῷ μοναχῷ ἴδιον μονόβιβλον.
79 Ὃς Εὐαγρίου μὲν ἦν μαθητής, πάντα δὲ ἀκριβῶς περὶ
αὐτῶν διεξῆλθεν· ἐν ᾧ καὶ γυναικῶν ἐφάμιλλον τοῖς
προειρημένοις ἀνδράσιν ἐπανελομένων βίον μνήμην
80 πεποίηται. Εὐάγριος μὲν οὖν καὶ Παλλάδιος μικρὸν
ὕστερον μετὰ τὴν Οὐάλεντος τελευτὴν ἤνθησαν.
ἐπανέλθωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν.

abscindens, concessa tibi gratia præ nimio tui ipsius amore uti nolueris? Per idem tempus plures quoque alii in monasteriis fuere viri admirabiles et Deo cari, quos quidem in hoc opere commemorare, nimis longum esset. Adde quod a proposito nobis scopo digredi omnino necesse foret, si vitam singulorum et miracula quæ ob eximiam, qua præditi erant, sanctitatem gesserunt, persequi vellemus. Quod si quis accurate velit cognoscere ea quæ ab illis facta et ad audientium utilitatem dicta sunt, et quomodo feræ illis obtemperaverint: exstat liber singularis a Palladio monacho Evagrii discipulo elucubratus, in quo cuncta quæ ad illos pertinent, accuratissime exponuntur. In eodem libro mentionem etiam facit mulierum, quæ parem cum viris illis vivendi rationem ac disciplinam consectatæ sunt. Porro Evagrius et Palladius paulo post obitum Valentis Augusti floruerunt. Sed jam eo revertamur unde digressi sumus.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Περὶ[s] τῶν ἐξορισθέντων ἁγίων μοναχῶν, ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς αὐτῶν θαυματοποιΐαις πάντας πρὸς ἑαυτὸν ἐφειλκύσατο.

1 Τοῦ τοίνυν βασιλέως Οὐάλεντος νόμῳ κελεύσαντος
διώκεσθαι τούς τ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τοὺς κατ'
Αἴγυπτον, πάντα ἐπορθεῖτο καὶ ἀνετρέπετο· τῶν μὲν
ἑλκομένων εἰς δικαστήρια, τῶν δὲ βαλλομένων εἰς
2 δεσμωτήρια, ἄλλων τε ἄλλως στρεβλουμένων. Διά-
φοροι γὰρ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἡσυχάζειν φιλούντων
3 ἐγίνοντο. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ᾗ ἐδό- 243
κει Λουκίῳ ἐπέπρακτο, Εὐζώϊος[t] ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν
αὖθις ὑπέστρεψεν, οἱ δὲ εὐθὺς ἐπὶ τὰ τῆς Αἰγύπτου
μοναστήρια ἐχώρουν, ὁ δὲ[u] στρατηγὸς σὺν πλήθει
4 πολλῶν στρατιωτῶν, καὶ ὁ Ἀρειανὸς Λούκιος. Οὐδὲ
γὰρ αὐτὸς ἀπελείπετο, ἀλλὰ στίφος ἁγίων ἀνδρῶν
οὐδαμῶς οἰκτιζόμενος[x], χείρονα τῶν στρατιωτῶν[y]
5 διεπράττετο. Ὡς δὲ ἐπὶ τὸν τόπον ἐγίνοντο, κατε-

[s] Περὶ τῶν ἐξορισθέντων μοναχων M.

[t] Ita M. Εὐζώϊος δὲ editt. "Scribendum est μὲν." VALESIUS.

[u] "Scribendum est ὅ τε, quemadmodum legit Epiphan. Schol." [viii. 7.] VALESIUS.

[x] Ita M. οἰκτιζομένων ceteri.

[y] στρατιῶν F.

CAPUT XXIV.

De sanctis Monachis in exsilium pulsis, et quomodo Deus miraculis per illos editis cunctos ad se attraxerit.

Cum igitur imperator Valens lege lata præcepisset, ut orthodoxi tam qui Alexandriæ, quam qui in reliqua Ægypto erant, fugarentur, vastata protinus ac subversa sunt omnia: dum alii quidem ad tribunalia traherentur, alii conjicerentur in vincula, alii aliis modis torquerentur. Varia enim suppliciorum genera pacatis hominibus et quietem optantibus inferebantur. Postquam hæc Alexandriæ pro arbitrio Lucii gesta, et Euzoius Antiochiam reversus esset, statim isti ad Ægypti monasteria contendunt, Dux videlicet cum ingenti militum multitudine, et Lucius Arianus. Nam et iste tunc adfuit, et sanctorum hominum cœtum nulla miseratione prosecutus, gravius quam ipsi milites, adflixit. Cumque ad locum ipsum pervenissent, viros solitis studiis et exerci-

λάμβανον τοὺς ἄνδρας τὰ συνήθη πράττοντας, εὐ-
χομένους, πάθη θεραπεύοντας, δαίμονας ἐξελαύνοντας.
6 Οἱ δὲ μικρὰ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμάτων φροντίσαντες,
οὐδὲ τὰς συνήθεις εὐχὰς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις τόποις
συνεχώρουν ἐπιτελεῖσθαι· ἀλλὰ αὐτοὺς καὶ τούτων
7 ἐξέβαλλον[z]. Καὶ οὐκ ἐπὶ τούτων μόνον ἔστησαν,
ἀλλὰ προϊόντες τοῖς[a] ὅπλοις ἐκέχρηντο κατ' αὐτῶν.
8 Ταῦτα καὶ ὁ Ῥουφῖνος ἑωρακέναι παρὼν[b] καὶ πε-
πονθέναι φησίν. ἀνενεοῦντό τε καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ
9 τοῦ ἀποστόλου λεγόμενα· Ἐνεπαίζοντο γὰρ, καὶ
μαστίγων πεῖραν ἐλάμβανον, ἐγυμνοῦντο, ἐδεσμοῦντο,
ἐλιθάζοντο, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθνησκον, ἄνδρες
περιερχόμενοι[c] κατὰ τὴν ἔρημον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰ-
γείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχού-
μενοι[d], ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐπ' ἐρημίαις πλα-
νώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς

[z] ἐξέβαλον F. M.

[a] Ita M. ὄχλοις ceteri; de quo habet hæc, "Lego ὅπλοις. Idque confirmat Rufinus, xi. 3. Quem locum designat hic Socrates." VALESIUS.

[b] Ita M, sicut etiam antea conjecerat Valesius. παρ' ὧν ceteri.

[c] Ita F. M. C. et Valesii conjectura, qui quamvis codice F. usus esset eum tamen hic non citat: citat autem Paul. Ep. ad Hebr. xi. περιεχόμενοι editt.

[d] Ita C. et e correctione ab eadem manu M. idem etiam conjecerat Valesius e Paul. Ep. ad Hebr. xi. κακοχούμενοι editt.

tationibus occupatos deprehenderunt: orantes scilicet, morbis medentes, dæmonia ejicientes. Verum isti qui divinæ potentiæ miracula parvi æstimabant, ne solemnes quidem preces in oratoriis fieri permiserunt: sed ex iis etiam locis sanctos viros expulerunt. Nec his contenti, ulterius etiam progredientes, armis adversus illos sunt usi. Hæc Rufinus et vidisse se coram, et cum illis perpessum esse dicit. Proinde renovabantur in illis ea quæ ab apostolo sunt dicta. Illudebantur enim et cædebantur flagris: nudabantur, vinciebantur, lapidabantur, gladio interficiebantur viri oberrantes in solitudine, ovillis et caprinis pellibus tecti, destituti, pressi, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in desertis locis errantes, in montibus, in speluncis et cavernis terræ: tametsi testimonium haberent tum a fide, tum ab operibus et curationibus,

10 γῆς. Καὶ ταῦτα μαρτυρηθέντες ὑπό τε τῆς πίστεως
καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν ἰαμάτων, ὅσα ἐν ταῖς χερσὶν
11 αὐτῶν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις εἰργάζετο. Ἀλλ' ὡς
ἔοικεν, ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ταῦτα παθεῖν τοὺς ἄνδρας
συνεχώρησεν, κρεῖττόν τι προβλεψαμένη, ἵνα δι' ὧν
αὐτοὶ κακῶς ἔπασχον, ἕτεροι τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν
12 εὕρωσιν· καὶ τοῦτο ἡ ἀπόβασις ἔδειξεν. Ὡς οὖν
οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες κρείττονες τῆς ἐπιφερο-
μένης ἀνάγκης ἐγίνοντο, ἀποκνήσας ὁ Λούκιος γνώ-
μην δίδωσι τῷ ἡγουμένῳ τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος,
ὑποβάλλειν ἐξορίᾳ τοὺς πατέρας τῶν μοναχῶν· αὐτοὶ
δὲ ἦσαν ὁ Αἰγύπτιος Μακάριος καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς,
13 ὁ τούτου ἐπώνυμος. Ἐξωρίζοντο οὖν οἱ ἄνδρες εἰς
νῆσον τινὰ, ἥτις οὐδένα[e] τῶν Χριστιανῶν εἶχεν οἰκή-
τορα· κατ' αὐτήν τε τὴν νῆσον ἐτύγχανεν ὂν ἱερὸν,
καὶ ἱερεὺς ἐν αὐτῷ, ὃν πάντες οἱ ἐκεῖ ἶσα Θεῷ ἔσε-
14 βον. Γενομένων δὲ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἐν τῇ
νήσῳ, πάντα μὲν τὰ ἐκεῖ δαιμόνια ἐν θορύβῳ καὶ
15 φόβῳ ἐγίνοντο. Συνέβαινε δὲ κατ' αὐτὸ[f], καὶ τοιοῦτό

[e] ἥτις ἀνθρώπους μὲν εἶχεν πολλοὺς χριστιανούς· κατ' αὐτήν &c. M.

[f] συνέβαινεν δὲ καταταυτὸν καὶ τοιοῦτό F. et, nisi quod κατὰ ταυτὸν, M. καὶ τοιοῦτόν editt.

quas per ipsorum manus divina gratia perficiebat. Verum Dei providentia, ut verisimile est, hæc illos pati ideo permisit, ut per mala quæ isti tolerabant, alii salutem in Domino consequerentur. Idque ita esse, exitus rei postea comprobavit. Cum igitur admirabiles illi viri, omni violentia, quæ ipsis inferebatur, superiores existerent, animum tandem despondens Lucius consilium dat Duci, ut patres monachorum in exsilium mittat. Erant autem tunc patres Macarii duo, Ægyptius et Alexandrinus. Isti ergo deportati sunt in insulam, in qua nullus erat Christianus. In eadem insula templum erat, et sacerdos quidam quem incolæ instar Dei cujusdam venerabantur. Verum ubi viri sancti ac Deo cari ad eam insulam appulerunt, metus illico ac trepidatio ejus loci dæmones invasit. Eodem tempore aliud quidpiam contigit. Sacerdotis filia subito a dæmone correpta, furere cœpit et cuncta subvertere. Nec ulla vi compesci poterat ac sedari, sed ingenti

τι πρᾶγμα γενέσθαι· ἡ τοῦ ἱερέως θυγάτηρ ἄφνω
ὑπὸ δαίμονος κάτοχος γενομένη ἐξεμάνη, καὶ πάντα
ἀνέτρεπεν· ἀκατάσχετός τε ἦν, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ
ἡσυχάσαι ἠδύνατο· ἀλλ' ἐβόα μεγάλα, καὶ πρὸς
τοὺς[g] θεοφιλεῖς ἐκείνους ἄνδρας, τί, φησιν, ἤλθετε καὶ
16 ἐντεῦθεν[h] ἐξελάσαι ἡμᾶς; Πάλιν οὖν οἱ ἄνδρες ἐκεῖ 244
τὸ ἴδιον ἔργον ὃ ἐκ Θεοῦ χάριτος εἰλήφασιν[i], ἐπε-
δείκνυντο· ἐξελάσαντες γὰρ τὸν δαίμονα τῆς παρ-
θένου, καὶ ὑγιῆ αὐτὴν τῷ πατρὶ παραδόντες, εἰς πίστιν
τοῦ Χριστιανισμοῦ ἤγαγον τόν τε ἱερέα καὶ πάντας
17 τοὺς ἐκεῖ ἐνοικοῦντας ἐν τῇ νήσῳ. Εὐθὺς οὖν[k] τὰ μὲν
ἀγάλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ναοῦ εἰς ἐκ-
κλησίας τύπον μεταποιήσαντες, ἐβαπτίζοντό τε καὶ
πάντα τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ χαίροντες ἐδιδάσκοντο.
18 Οὕτω μὲν δὴ ἐλαυνόμενοι διὰ τὴν τοῦ ὁμοουσίου
πίστιν οἱ θαυμάσιοι ἐκεῖνοι ἄνδρες αὐτοί τε δοκιμώ-
τεροι ἐγίνοντο, καὶ ἄλλους ἔσωζον, καὶ τὴν πίστιν
βεβαιοτέραν εἰργάζοντο.

[g] Ita F. M. τοὺς om. editt.

[h] Ita F. M. C. ἐνταῦθα editt.

[i] εἰλήφεσαν C.

[k] "Ante τύπον ex Flor. ac Sfort. supplevimus τὰ μὲν ἀγάλματα ἐξέβαλον· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ ναοῦ εἰς ἐκκλησίας, &c. Ita quoque Epiphan. Schol." VALESIUS.

voce clamabat, et sanctos istos alloquens viros: Cur, aiebat, venistis ut nos hinc etiam ejiceretis? Tum vero sancti viri potestatem quam a Deo acceperant, iterum illic ostenderunt. Fugato enim dæmone, cum virginem patri incolumem restituissent, tum sacerdotem ipsum, tum reliquos qui in insula degebant, ad Christianæ religionis fidem adduxerunt. Statim itaque simulacra projicientes, fabricam templi in ecclesiæ speciem commutarunt: susceptoque baptismo, Christianæ fidei doctrinam alacri animo didicerunt. Ad hunc modum admirabiles illi viri ob consubstantialis fidem persecutionem passi, tum ipsi probatiores evaserunt, tum aliis salutem attulerunt, tum fidem illam multo magis confirmarunt.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ[l] Διδύμου τοῦ τυφλοῦ.

1 Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἕτερον ἄνδρα
πιστὸν ἀνέδειξεν[m] ὁ Θεὸς, δι' αὐτοῦ μαρτυρηθῆναι
2 δικαιώσας τὴν πίστιν. Δίδυμος γὰρ ἀνὴρ θαυμαστὸς
καὶ ἐλλόγιμος κατὰ τὸν αὐτὸν ἤνθησε χρόνον, πάσῃ
διαπρέψας παιδεύσει· οὗτος κομιδῇ νέος ὢν, καὶ τὰ
πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα μαθὼν, τῷ τῆς
ὀφθαλμίας περιέπεσε πάθει· καὶ κακῶς διατεθεὶς τὸ
3 ὁρατικὸν ἀπέβαλεν. Ὁ Θεὸς δὲ αὐτῷ ἀντὶ τῶν
αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν παρέσχε τοὺς νοητούς· ἃ γὰρ
δι' ὀφθαλμῶν παιδευθῆναι οὐκ ἴσχυσε, ταῦτα δι'
4 ἀκοῆς[n] ἐξεμάνθανε. Ἐκ παιδὸς γὰρ ὢν εὐφυὴς, καὶ
ψυχῆς λαχὼν ἀγαθῆς, ἐνίκα τοὺς εὐφυεῖς[o] καὶ ὀξύτατα
βλέποντας· γραμματικῆς τε[p] γὰρ τοὺς κανόνας
ῥαδίως κατώρθου, καὶ ῥητορικῆς πάλιν θᾶττον ἐλάμ-

[l] Titulum hunc om. M.
[m] Ita F. M. ἂν ἔδειξεν C. ἔδειξεν editt.
[n] ἀχοῆς perperam F.
[o] "Vox εὐφυεῖς delenda est, quæ ex superiore linea huc videtur irrepsisse. Certe Epiphan. non agnoscit sic, *Vincebat etiam acuta conspicientes.*" VALESIUS.
[p] τε om. M.

CAPUT XXV.

De Didymo cæco.

Sub idem tempus alium quoque fidelem virum Deus in medium produxit, eo consilio ut fides testimonio et assertione ejus roboraretur. Didymus enim, vir plane admirabilis ac disertissimus per id temporis in omni genere doctrinæ florebat. Hic admodum adolescens, cum jam prima literarum elementa didicisset, in morbum oculorum incidit: quo quidem graviter vexatus, videndi facultatem penitus amisit. Verum Deus pro corporalibus oculis spiritales ei largitus est. Nam ea quæ oculorum visu percipere non poterat, didicit audiendo. Cum enim a puero egregia esset indole et excellenti ingenio præditus, æquales suos qui oculorum acie pollebant, longe superavit. Quippe et grammaticæ præcepta facile addidicit, et rhetoricæ multo adhuc celerius. Inde ad phi-

5 βανεν. Ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὰ φιλόσοφα θαυμαστῶς πως
καὶ τὴν διαλεκτικὴν ἐξέμαθε, καὶ ἀριθμητικήν τε καὶ
μουσικὴν, καὶ τὰ ἄλλα τῶν φιλοσόφων μαθήματα
ἐν τῇ[q] ψυχῇ κατέθετο, ὡς προθύμως αὐτὸν ἀπαντᾶν
6 πρὸς τοὺς ταῦτα δι' ὀφθαλμῶν κατορθώσαντας. Οὐ
μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα λόγια παλαιᾶς καὶ καινῆς
Διαθήκης οὕτως ἀκριβῶς ἐγνώκει, ὥστε πολλὰ μὲν
ἐκδοῦναι βιβλία· ὑπαγορεῦσαι δὲ καὶ τὰ περὶ Τριάδος
7 τρία βιβλία· ἑρμηνεῦσαι δὲ καὶ τὰ περὶ Ἀρχῶν Ὠρι-
γένους, ὑπομνήματά τε[r] ἐκδοὺς εἰς αὐτὰ, δι' ὧν συν-
ίστησιν ὡς εἴη ἄριστα γεγραμμένα, καὶ μάτην
ἐρεσχελοῦσιν οἱ κακηγορεῖν[s] τὸν ἄνδρα καὶ τὰ βιβλία
διασύρειν σπουδάζοντες· μηδὲ γὰρ αὐτοὺς δύνασθαι,
8 φησὶν, ἑλεῖν τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν. Εἴτις οὖν τὴν
πολυμαθίαν[t] καὶ τὸ διάπυρον τῆς ψυχῆς Διδύμου
γνῶναι προῄρηται, ἐντυχὼν τοῖς πεπονημένοις αὐτῷ
9 βιβλίοις μαθήσεται. Τούτῳ λέγεται καὶ Ἀντώνιον
ἤδη πρότερον κατὰ[u] τὸν Οὐάλεντος χρόνον, ὅτε διὰ

[q] τῇ om. F. M.
[r] τε om. M.
[s] Ita F. κατηγορεῖν ceteri: quod si verum esset, scribendum erat τοῦ ἀνδρός.
[t] πολυμάθειαν F.
[u] "Legendum πρότερον ἢ κατὰ." W. Lowth. Quod rectum esse videtur. Conf. Annott.

losophiam transgressus, admirabili facilitate dialecticam, arithmeticam, et musicam perdidicit, et reliquas philosophorum disciplinas adeo penitus in animo suo recondidit, ut adversus illos qui eas artes oculorum beneficio perceperant, prompte atque alacriter disputaret. Sed et divina oracula quæ tam in vetere quam in novo Testamento continentur, adeo perfecte norat, ut multos in ea conscriberet libros; ac præterea de Trinitate tres libros dictavit: et Origenis libros De Principiis interpretatus est, editis in eos commentariis, quibus illos recte scriptos esse asserit, frustraque contendere eos qui virum illum accusare, et libros ejus calumniari conantur: neque enim excellentem hominis sapientiam, inquit, intelligentia assequi possunt. Si quis igitur multiplicem Didymi eruditionem et animi ejus ardorem cognoscere desiderat, id ex libris qui ab illo sunt elaborati, facile perspiciet. Cum hoc Didymo Antonius monachus diu ante Valentis tempora

τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς ἐρήμου
κατῆλθεν, ἐντυχεῖν τῷ Διδύμῳ, καὶ μαθόντα τὴν τοῦ
10 ἀνδρὸς σύνεσιν εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· Μηδὲν ὦ Δίδυμε
ταραττέτω σε ἡ τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν ἀποβολή·
τοιοῦτοι γάρ σοι λείπουσιν ὀφθαλμοὶ, οἷς καὶ μυῖαι
καὶ κώνωπες βλέψαι[x] ἰσχύουσιν· χαῖρε δὲ ὅτι ἔχεις
ὀφθαλμοὺς, οἷς καὶ Ἄγγελοι βλέπουσι, δι' ὧν καὶ ὁ
Θεὸς θεωρεῖται, καὶ τὸ αὐτοῦ φῶς καταλαμβάνεται.
11 Ταῦτα μὲν ἤδη[y] πρότερον παρὰ τοῦ θεοφιλοῦς Ἀν-
τωνίου πρὸς Δίδυμον εἴρητο· τότε δὲ μέγιστος
συνήγορος τῆς οἰκείας πίστεως ἐφαίνετο Δίδυμος,
πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἀπαντῶν, καὶ τὰ[z] σοφίσματα
ἀναλύων αὐτῶν, καὶ τοὺς κιβδήλους καὶ δολεροὺς αὐ-
τῶν λόγους ἐξελέγχων.

ΚΕΦ. ΚϚʹ.

Περὶ Βασιλείου Καισαρείας, καὶ Γρηγορίου Ναζιανζοῦ[a].

1 Ἀλλὰ Δίδυμον μὲν τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀρειανί-

x "Cedrenus ad annum sextum Constantii βλάψαι legit. Neque aliter Epiphan. Schol. Rufinus tamen ex quo hæc desumpsit Socrates, vulgatam lectionem tuetur. Eam quoque confirmat Hieronymus in epistola ad Castrutium." [LXVIII. ed. Vallars.] VALESIUS. Veruntamen pro *nocere* in Epiphanio legunt *noscere* editores Benedictini.

y μὲν οὖν F. M.

z Ita F. M. τὰ om. editt.

a Ita F. τοῦ Ναζ. editt. Utramque vocem om. M.

collocutus esse dicitur, tunc cum propter Arianos relicta solitudine, venit Alexandriam: perspectaque hominis doctrina, hæc ei dixisse. Nihil te moveat, o Didyme, jactura corporalium oculorum. Ejusmodi enim oculis orbatus es, quibus et muscæ et culices videre possunt. Gaude potius quod illos habeas oculos, quibus angeli vident; quibus Deus cernitur, et lux ejus comprehenditur. Et istud quidem diu ante hæc tempora ab Antonio dictum est Didymo. Tunc vero maximus fidei patronus ac propugnator Didymus habebatur, quippe qui adversus Arianos validissime disputaret, eorumque sophisticas cavillationes dissolveret, et falsos ac fraudulentos eorum sermones refelleret.

CAPUT XXVI.

De Basilio Cæsariensi, et Gregorio Nazianzeno.

Ac Didymum quidem Arianis qui Alexandriæ erant, divina

ζουσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀντέταξε πρόνοια·[b] ἐν δὲ ταῖς
ἄλλαις πόλεσιν, Βασίλειόν τε τὸν Καισαρέα καὶ
Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν· περὶ ὧν βραχέα εἰπεῖν
2 εὔκαιρον ἡγοῦμαι. Ἤρκει μὲν γὰρ ἡ παρὰ πᾶσι σω-
ζομένη[c] τῶν ἀνδρῶν μνήμη, καὶ ἡ ἐκ τῶν γεγραμμένων
αὐτοῖς βιβλίων μάθησις, παραθέσθαι τὴν ἑκατέρου
3 εὔκλειαν. Ἐπεὶ δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὰ πολλὰ ταῖς
ἐκκλησίαις αὐτοὶ συνεβάλλοντο[d], καὶ ὡς ἐμπύρευμα τῆς
πίστεως ἐφυλάχθησαν, ἀπαιτεῖ ἡ ὑπόθεσις μάλιστα
4 τούτων μνήμην ποιήσασθαι. Βασιλείου τοίνυν καὶ
Γρηγορίου εἴτις βούλοιτο σύγκρισιν ποιήσασθαι,
διεξιέναι τε τὸν ἑκάστου βίον καὶ τρόπον, καὶ τὰς
προσούσας αὐτοῖς ἀρετὰς, ἀμφιβάλλοι[e] ἂν ἕτερον
5 τοῦ ἑτέρου προκρῖναι. Ἄμφω γὰρ ἦσαν ἀλλήλοις
ἐφάμιλλοι κατά τε τὴν ὀρθὴν πολιτείαν, καὶ κατὰ τὰς
παιδεύσεις, τήν τε Ἑλληνικήν φημι, καὶ τὴν τῶν
6 ἱερῶν γραμμάτων. Νέοι γὰρ δὴ ὄντες οὗτοι, ἐν ταῖς
Ἀθήναις γενόμενοι, τῶν τότε ἀκμασάντων σοφιστῶν,

b Post πρόνοια inserit Titulum, Περὶ βασιλείου, καὶ γρηγορίου, et tum pergit, ἐν &c. M.

c Ita F. M. τῶν ἀνδρῶν σωζομένη μνήμη, καὶ ἡ τῶν editt.

d συνεβάλοντο M.

e ἀμφιβάλοι F. M.

opposuit providentia: in aliis autem civitatibus Basilium Cæsariensem et Gregorium Nazianzenum; de quibus opportunum arbitror pauca commemorare. Sufficere quidem ad utriusque commendationem poterat, tum memoria illorum atque fama quæ etiamnum apud omnes perseverat, tum doctrinæ copia quæ ex eorum libris quotidie percipitur. Sed quoniam tunc temporis ecclesiis plurimum profuerunt, ac veluti fomites quidam fidei a Deo conservati sunt, instituti nostri ratio postulat, ut illorum mentionem præcipue faciamus. Si quis igitur Basilium et Gregorium inter se conferre, et utriusque vitam ac mores, et quæ in illis fuerunt virtutes exponere voluerit, omnino anceps hærebit, utrum alteri præponat. Ambo enim inter se pares et æquales fuere, seu rectam vivendi rationem spectes, seu doctrinam tam Gentilium quam sacrarum literarum. Nam cum essent adolescentes, celeberrimorum eo tempore sophistarum, Himerii ac Prohæresii Athenis auditores fuerunt: ac postea Antiochiæ in

Ἱμερίου καὶ Προαιρεσίου ἀκροαταὶ γενόμενοι[f], καὶ
μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας Λιβανίῳ συμ- 246
7 φοιτήσαντες, ἄκρως τὴν ῥητορικὴν ἐξεπόνησαν. Ἄξιοί
τε τοῦ σοφιστεύειν κριθέντες ὑπὸ πολλῶν παρεκλή-
θησαν ἐπὶ τὸν διδασκαλικὸν βίον ἐλθεῖν· ἄλλων δὲ
αὐτοὺς ἐπὶ δικανικὴν παρακαλούντων, ἀμφοτέρων
κατεφρόνησαν· καὶ[g] καταλιπόντες τὸ σοφιστεύειν,
8 τὸν μονήρη βίον προέκριναν. Ἁψάμενοι οὖν φιλο-
σόφων λόγων παρὰ τῷ τηνικαῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ
συμπράττοντι τὰ φιλόσοφα, μετ' οὐ πολὺ τὰ Ὠρι-
γένους βιβλία συνάγοντες, ἐξ αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν
τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐπέγνωσαν· μέγα γὰρ κλέος
τὸ Ὠριγένους καθ' ὅλης τότε τῆς οἰκουμένης ἐφή-
9 πλωτο. Ὧν[h] ἀσκηθέντες δυνατῶς ἀπήντων πρὸς
τοὺς ἀρειανίζοντας· καίτοι[i] τῶν Ἀρειανῶν τὰ Ὠρι-
γένους βιβλία εἰς μαρτυρίαν, ὡς ᾤοντο, τοῦ ἰδίου
καλούντων δόγματος, αὐτοὶ ἐξήλεγχον, καὶ ἐδείκνυον
10 μὴ νοήσαντας τὴν Ὠριγένους σύνεσιν. Παρὰ τοῖς

[f] γεγόνασι M. Melius abesse poterat alterutrum γενόμενοι.

[g] ἃ καὶ καταλιπόντες, τὸν μονήρη C. M.

[h] ἃ καὶ M.

[i] καὶ γὰρ τοὺς ἀρειανοὺς τὰ—et mox καλοῦντας M. Lege καὶ pro καίτοι.

Syria Libanii scholam simul frequentantes, ad summum eloquentiæ culmen pervenerunt. Cumque digni sophistico throno judicarentur, multi eos hortati sunt; ut ad docendum se conferrent. Aliis vero ad causas agendas eos hortantibus, utrumque vitæ genus aspernati sunt: abjectaque rhetoricæ artis disciplina, monasticam vitam amplexi sunt. Cum igitur philosophiæ præcepta sub magisterio ejus qui tum Antiochiæ philosophiam docebat, paululum delibassent, paulo post comparatis Origenis libris, interpretationem sacrarum literarum ex illis hauserunt. Quippe ea tempestate per universum orbem celebris erat Origenis fama. In hujus igitur librorum lectione cum sese exercuissent, adversus Arianos fortissime decertarunt. Et quamvis Ariani libros Origenis ad dogmatis sui, ut putabant, confirmationem adducerent, illi tamen eos redarguerunt, et Origenis doctrinam ab iis nequaquam intelligi demonstrarunt. Ariani certe, eorumque fautor

πολλοῖς τε τότε οἱ Ἀρειανοὶ καὶ ὁ τότε ἀρειανίζων
Εὐνόμιος, ἐλλόγιμοι νομίζοντες εἶναι, τοῖς περὶ Γρηγό-
ριον καὶ Βασίλειον ἐντυγχάνοντες ἀπαίδευτοι τελείως
11 ἐδείκνυντο. Βασίλειος μὲν οὖν ὑπὸ Μελετίου τοῦ
Ἀντιοχείας ἐπισκόπου εἰς τὴν τοῦ διακόνου τάξιν
προχειρισθεὶς, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπίσκοπος τῆς ἑαυτοῦ
πατρίδος, λέγω δὴ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας,
12 προβληθεὶς φροντίδα τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο. Δε-
διὼς γὰρ μή πως Ἀρειανὴ καινοτομία καὶ τὰς κατὰ
τὸν Πόντον ἐπινεμηθῇ ἐπαρχίας, δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ
μέρη διέβαινεν· ἐκεῖ τε ἀσκητήρια συστησάμενος, καὶ 247
κατηχήσας τοὺς ἄνδρας ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις,
13 τοὺς σαλευομένους ἐστήριξε. Γρηγόριος δὲ τῆς Να-
ζιανζοῦ πόλεως εὐτελοῦς ἐν Καππαδοκίᾳ, ἧς καὶ ὁ
αὐτοῦ πατὴρ πρότερον ἐκκλησίας προέστη, κατὰ[k] τὰ
14 αὐτὰ τῷ Βασιλείῳ διεπράττετο. Περιϊὼν γὰρ καὶ
αὐτὸς τὰς πόλεις τοὺς ῥαθυμοῦντας περὶ τὴν πίστιν
15 ἀνερρώννυε. Μάλιστα δὲ τὰ πολλὰ τῇ Κωνσταν-
τινουπόλει ἐπιδημῶν τοὺς ἐν αὐτῇ ὁμόφρονας ταῖς
διδασκαλίαις ἐστήριξε· διὸ καὶ μικρὸν ὕστερον ψήφῳ

[k] "Scribendum est proculdubio καὶ τὰ αὐτὰ, &c." VALESIUS.

Eunomius, licet eo tempore disertissimi haberentur, quoties tamen cum Gregorio ac Basilio in colloquium venerant, rudes omnino atque imperiti videbantur. Ac Basilius quidem primum a Meletio Antiochenæ urbis episcopo ad officium diaconi promotus; inde ad patriæ suæ, Cæsareæ scilicet Cappadociæ, episcopatum evectus, ecclesiarum curam suscepit. Veritus enim ne Ariani dogmatis novitas Ponti quoque provincias depasceretur, celeriter ad eas partes se contulit. Cumque illic monasteria constituisset, et cunctos suis prædicationibus instituisset, nutantes eorum animos confirmavit. Gregorius vero Nazianzi, vilis Cappadociæ oppidi, cui etiam pater ipsius ante præfuerat, episcopus constitutus, eadem quæ Basilius gessit. Nam ipse urbes circumeundo, segnes et languentes in fide corroboravit. Sed præcipue Constantinopoli commoratus, orthodoxos illic degentes prædicationibus suis confirmavit: eamque ob causam paulo post multorum episcoporum

πολλῶν ἐπισκόπων προέστη τοῦ ἐν Κωνσταντινου-
16 πόλει λαοῦ. Ὡς οὖν τὰ παρ' ἀμφοτέρων γινόμενα
εἰς ἀκοὰς ἧκει τοῦ βασιλέως Οὐάλεντος, αὐτίκα Βα-
σίλειον ἀπὸ τῆς Καισαρείας ἀγώγιμον ἐπὶ τὴν Ἀντιό-
17 χειαν γενέσθαι ἐκέλευσεν. Ἤγετο οὖν εὐθὺς, καὶ
κατὰ γνώμην τοῦ βασιλέως εἰς τὸ τῶν ὑπάρχων εἰσή-
γετο[l] δικαστήριον· πεῦσίν τε προσαγαγόντος αὐτῷ
τοῦ ὑπάρχου, τοῦ χάριν μὴ τὴν πίστιν τοῦ βασιλέως
ἀσπάζεται[m], ὁ Βασίλειος σὺν παρρησίᾳ πολλῇ τῇ
μὲν τοῦ βασιλέως θρησκείᾳ ἐμέμφετο, τῇ δὲ τοῦ
18 ὁμοουσίου πίστει συνίστατο. Ἐπεὶ δὲ ὁ ὕπαρχος
θάνατον αὐτῷ διηπείλησεν, εἴθε, ἔφη ὁ Βασίλειος,
γένοιτό μοι διὰ τὴν ἀλήθειαν ἀπαλλαγῆναι τῶν δεσ-
19 μῶν τοῦ σώματος. Τοῦ δὲ ὑπάρχου πάλιν ἐπισκέ-
ψασθαι εἰπόντος, λέγεται εἰπεῖν τὸν Βασίλειον, ἐγὼ
καὶ σήμερον καὶ αὔριον ὁ αὐτὸς εἰμὶ, ὄφελόν συ ἑαυτὸν
μὴ ἐνήλλαττες· τότε μὲν οὖν κατ' ἐκείνην τὴν 248
20 ἡμέραν φρουρούμενος διετέλει Βασίλειος. Οὐκ εἰς
μακρὰν δὲ συνέβη νήπιον υἱὸν τοῦ Οὐάλεντος, ᾧ
ὄνομα ἦν Γαλάτης, ἀρρωστῆσαι ἰσχυρῶς, ὥστε ἀπο-

[l] εἰσήγετο om. M. [m] Ita F. M. C. ἀσπάζεσθαι male editt.

suffragio episcopus illius urbis est constitutus. Porro cum ad Valentis imp. aures perlata essent quæ ab utroque horum gerebantur, confestim Basilium ab urbe Cæsarea Antiochiam abduci jubet. Sine mora igitur adductus, imperatoris præcepto ad tribunal præfectorum sistitur. Interrogatusque a præfecto, cur imperatoris fidem non amplecteretur, multa cum fiducia Basilius religionem quidem imperatoris reprehendit, fidem vero consubstantialis asseruit. Cumque præfectus mortem illi interminaretur; utinam, inquit Basilius, hoc mihi contingat, ut pro veritatis defensione corporis vinculis liberer. Deinde cum præfectus monuisset ut rem attentius apud se consideraret, respondisse fertur Basilius: Ego quidem et hodie et cras idem sum. Tu vero utinam te non mutares. Ac tum quidem Basilius eo die sub custodia mansit. Accidit vero non multo postea ut parvulus Valentis filius, nomine Galates, in gravem morbum incideret, adeo ut

21 γνωσθῆναι ὑπὸ τῶν ἰατρῶν. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἡ
βασίλισσα Δομνίκα λόγους πρὸς τὸν βασιλέα προσ-
έφερε, φάσκουσα ἑαυτὴν μὲν ἐν τοῖς ὀνείροις κακῶς
διατεθῆναι ὑπὸ φοβερῶν φασμάτων· τὸ δὲ παιδίον
22 κακῶς ἔχειν διὰ τὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον ὕβριν. Ταῦτα
εἰς νοῦν βαλλόμενος ὁ βασιλεὺς μεταπέμπεται τὸν
Βασίλειον· καὶ ἀπόπειραν ποιούμενός φησι πρὸς
αὐτὸν, εἰ ἀληθῆ τὰ σὰ δόγματα, εὖξαι ἵνα μου ὁ
23 υἱὸς μὴ ἀποθάνῃ. Ὁ δὲ, εἰ πιστεύσειας, ἔφη, ὦ
βασιλεῦ, καθάπερ ἐγὼ, καὶ ἡ ἐκκλησία ἑνωθῇ, ζήσεται
τὸ παιδίον· τοῦ δὲ μὴ συνθεμένου, οὐκοῦν, ἔφη ὁ
Βασίλειος, περὶ τοῦ παιδίου[n] τὸ θέλημα γενήσεται[o]
24 τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα εἰπόντα τὸν Βασίλειον ἀφεθῆναι
ἐκέλευσε· τὸ μέντοι παιδίον μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύ-
25 τησε. Τοσαῦτα περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ὡς ἐν
ἐπιτομῇ εἰρήσθω· βιβλία δὲ ἑκάτερος αὐτῶν πολλὰ
καὶ θαυμαστὰ συνέγραψαν καὶ ἐξέδωκαν· ἀφ' ὧν
τινὰ ὁ Ῥουφῖνος εἰς τὴν Ῥωμαίων[p] γλῶσσαν μετα-
26 βεβληκέναι φησίν. Ἐγένοντο δὲ ἀδελφοὶ Βασι-
λείου Πέτρος καὶ Γρηγόριος· ἀλλὰ Πέτρος μὲν τὸν

[n] Ita F. M. C. παιδὸς editt. [o] γίνεται F. M.
[p] ῥωμαικὴν F. M.

medici de salute ejus desperarent. Mater autem pueri Dominica Augusta, imperatori affirmavit, se per somnum horrendis quibusdam visis vexatam fuisse, puerumque male habere propter contumeliam episcopo illatam. Hæc imperator secum ipse reputans, Basilium accersit; et ut periculum ejus faceret, ita eum alloquitur: Si vera est doctrina fidei tuæ, ora ne moriatur filius meus. Tum Basilius: Si credideris, inquit, o imperator, quemadmodum ego credo, et si adunata fuerit ecclesia, vivet puer. Sed cum imperator minime assentiretur: Fiat igitur, ait Basilius, de puero quodcumque Deus voluerit. Hæc cum dixisset Basilius, imperator eum dimitti præcepit. Puer autem non multo post ex hac vita migravit. Atque hæc de istis viris obiter, quasi compendio dicta sint. Porro uterque eorum multos et eximios libros conscripsit atque evulgavit; ex quibus nonnullos a se in Latinum sermonem conversos esse testatur Rufinus. Ceterum Basilius duos habuit fratres, Petrum et Gregorium. Sed Petrus quidem

μονήρη βίον Βασιλείου ἐζήλωσε· Γρηγόριος δὲ τὸ
27 διδασκαλικὸν τοῦ λόγου. Ὃς καὶ τὴν πονηθεῖσαν
Βασιλείῳ ἑξαήμερον, ἅτε[q] δὴ καταλειφθεῖσαν, προσ-
ανεπλήρωσε μετὰ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ ἐπι-
τάφιον εἰς Μελέτιον τὸν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἐν τῇ
Κωνσταντίνου πόλει διεξῆλθε· φέρονται δὲ αὐτοῦ
καὶ ἄλλοι λόγοι διάφοροι.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ Γρηγορίου[r] τοῦ Θαυματουργοῦ.

1 Ἐπειδὴ δέ τινες ἐκ τῆς ὁμωνυμίας πλανῶνται, καὶ
ἐκ τῶν ἐπιγραφομένων Γρηγορίου βιβλίων, δεῖ εἰδέναι
ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ Ποντικὸς Γρηγόριος, ὅστις ἐκ τῆς
ἐν Πόντῳ Νεοκαισαρείας ὁρμώμενος ἀρχαιότερος τού-
2 των ἐστί· μαθητὴς γὰρ Ὠριγένους ἐγένετο. Περὶ
τούτου τοῦ Γρηγορίου πολὺς ὁ λόγος ἔν τε Ἀθήναις
καὶ Βηρυτῷ καὶ ὅλῃ τῇ Ποντικῇ διοικήσει[s], ὡς δὲ
3 εἰπεῖν, καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Οὗτος γὰρ ὡς τῶν

[q] *Quem ille imperfectum reliquerat*, vertente Valesio; mihi videtur vox deesse. W. Lowth. Videtur esse legendum ἀτελῆ καταλειφθεῖσαν.

[r] Περὶ γρηγορίου τοῦ θαυματοποίου καὶ ὅτι γρηγόριοι ὀρθόδοξοι γ̄. M.

[s] "Hoc loco secutus auctoritatem Nicephori, emendavi Ποντικῇ διοικήσει, quamvis scripti codices nihil mutent." VALESIUS. At vero F. M. C. in διοικήσει conspirant; οἰκήσει habent Stephan. et Genev.

monasticam Basilii vitam æmulatus est: Gregorius vero ejus in docendo eloquentiam: qui et librum Basilii de opere sex dierum, quem ille imperfectum reliquerat, post obitum fratris supplevit: et orationem funebrem in laudem Meletii Antiochensis episcopi Constantinopoli recitavit. Exstant et aliæ plures orationes ab eo conscriptæ.

CAPUT XXVII.

De Gregorio Thaumaturgo.

Sed quoniam ex nominis similitudine, et ex libris qui Gregorii titulum præferunt, nonnulli in errorem ducuntur, sciendum est alium esse Ponticum Gregorium, qui ex urbe Ponti Neocæsarea oriundus, istis antiquior fuit, quippe qui discipulus fuerit Origenis. Hujus Gregorii celebris fama est Athenis ac Beryti, et per uni-

Ἀθήνησι παιδευτηρίων ἀναχωρήσας, ἐν τῇ Βηρυτῷ
νόμους ἐμάνθανε, πυθόμενος[t] ἐν τῇ Καισαρείᾳ τὰ
ἱερὰ γράμματα ἑρμηνεύειν Ὠριγένην, δρομαῖος ἐπὶ τὴν
4 Καισάρειαν παραγίνεται. Ἀκροασάμενός τε τῆς μεγα-
λοφώνου θεωρίας τῶν ἱερῶν γραμμάτων, πολλὰ χαί-
ρειν εἰπὼν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς νόμοις, ἀχώριστος ἦν τοῦ 249
λοιποῦ· καὶ ὑπ' αὐτοῦ παιδευθεὶς τὴν ἀληθῆ φιλοσο-
φίαν, καὶ[u] μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν πατρίδα τῶν γονέων
5 καλεσάντων, ἀνεχώρησε. Κἀκεῖ πρῶτον μὲν λαϊκὸς
ὢν πολλὰ σημεῖα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων, καὶ
δαίμονας δι' ἐπιστολῶν φυγαδεύων, καὶ τοὺς ἑλληνί-
ζοντας τοῖς τε λόγοις καὶ πλέον τοῖς γινομένοις ὑπ'
6 αὐτοῦ προσαγόμενος. Μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ Πάμ-
φιλος ὁ μάρτυς ἐν τοῖς περὶ[x] Ὠριγένους πονηθεῖσιν
αὐτῷ βιβλίοις, ἐν οἷς καὶ συστατικὸς λόγος Γρηγορίου
7 εἰς Ὠριγένην παράκειται. Γεγόνασιν οὖν, ὡς ἐν
κεφαλαίῳ εἰπεῖν, Γρηγόριοι[y], ὅ τε ἀρχαῖος οὗτος καὶ

[t] Ita F. M. ἐμάνθανε. πυθόμενός τε editt.

[u] καὶ om. M.

[x] "Melius scriberetur ὑπὲρ Ὠριγένους. Intelligit enim Apologeticum Pamphili pro Origene, de quo vide Photium in Bibliotheca." [118.] VALESIUS.

[y] Supple, γ' Γρηγόριοι, e Niceph. xi. 19. et summario Capiti præfixo in M.

versam Ponticam diœcesim, ac per universum prope dixerim terrarum orbem. Nam cum ex Atheniensium scholis discessisset, juris civilis discendi causa Berytum profectus est. Ubi cum accepisset Origenem sacras literas Cæsareæ interpretari, celeri cursu in eam urbem contendit. Cumque magnificam sacrorum librorum expositionem auscultasset, Romanis legibus valedicens, Origeni se totum dedidit. A quo cum veram philosophiam didicisset, postea a parentibus revocatus, rediit in patriam. Ubi primo quidem, dum adhuc laicus esset, multa fecit miracula: nunc ægrotos sanans, nunc dæmones per epistolam fugans; Gentiles denique non verbis tantum, sed multo magis operibus ad fidem alliciens. Hujus mentionem facit etiam Pamphilus Martyr, in libris quos pro Origenis defensione scripsit: quibus etiam adjuncta est Gregorii oratio, quam ille ab Origene discedens, in ejus laudem composuit. Fuerunt igitur, ut compendio dicam, Gregorii plures. Primus est antiquus iste, discipulus Origenis:

μαθητὴς Ὠριγένους καὶ ὁ Ναζιανζηνὸς, καὶ ὁ ἀδελ-
8 φὸς Βασιλείου. Ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος Γρηγόριος
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὃν οἱ Ἀρειανοὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς
φυγῆς Ἀθανασίου κατέστησαν. Περὶ μὲν δὴ τούτων
τοσαῦτα λελέχθω.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ [y] Ναυάτου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ Ναυατιανῶν· καὶ ὡς μετέθεσαν οἱ κατὰ τὴν Φρυγίαν ἐξ αὐτῶν οἰκοῦντες τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ὁμοίως τοῖς Ἰουδαίοις.

1 Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε καὶ Ναυατιανῶν οἱ περὶ
Φρυγίαν οἰκοῦντες τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέ-
θεσαν· πῶς δὲ τοῦτο ἐγένετο λέξω, πρότερον εἰπὼν,
ὅτου χάριν ἐπικρατεῖ περὶ τὰ Φρυγῶν καὶ Παφλα-
γόνων ἔθνη ὁ ἀκριβὴς τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν κανών.
2 Ναυάτος πρεσβύτερος ὢν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας
διεκρίθη, ἐπειδὴ Κορνήλιος ὁ ἐπίσκοπος τοὺς ἐπιθύ-
σαντας πιστοὺς ἐν τῷ διωγμῷ, ὃν ὁ βασιλεὺς Δέκιος
κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκίνησεν, εἰς κοινωνίαν ἐδέξατο.
3 Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν διακριθεὶς[z], εἰς ἐπισκοπὴν

[y] Περὶ ναυάτου καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ. M.

[z] καὶ additum in marg. ab ead. manu M.

secundus Nazianzenus: tertius frater Basilii: est etiam alius Gregorius, quem Ariani, dum Athanasius in exsilio ageret, episcopum constituerunt. Verum de his hæc dicta sufficiant.

CAPUT XXVIII.

De Novato, dictisque ab eo Novatianis: et quomodo hi qui Phrygiam incolebant Novatiani, festum Paschæ ad Judaicum morem transtulerint.

Per idem tempus Novatiani qui Phrygiam incolunt, festum Paschæ diem commutarunt. Id quomodo factum sit, breviter dicam: ubi prius commemoravero qua de causa in provinciis Phrygiæ ac Paphlagoniæ, exacta ecclesiæ illorum regula ac disciplina etiamnum vigeat. Novatus presbyter ecclesiæ Romanæ, ideo discidium fecit, quod Cornelius episcopus fideles qui tempore persecutionis a Decio imperatore contra ecclesiam excitatæ, idolis sacrificaverant, in communionem suscepisset. Hanc igitur ob

παρὰ τῶν συμφρονησάντων αὐτῷ ἐπισκόπων προχει-
ρισθεὶς, ταῖς πανταχοῦ ἐκκλησίαις ἔγραφε, μὴ δέχεσθαι
τοὺς ἐπιτεθυκότας εἰς τὰ μυστήρια· ἀλλὰ προτρέπειν
μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ συγχώρησιν ἐπι-
τρέπειν Θεῷ, τῷ δυναμένῳ καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι συγ-
4 χωρεῖν ἁμαρτήματα. Τοιαύτας ἐπιστολὰς οἱ κατ'
ἐπαρχίας[a] δεχόμενοι, πρὸς τὰ οἰκεῖα ἤθη ἐποιοῦντο
5 τῶν δηλουμένων τὰς κρίσεις. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐδήλου
μὴ δεῖν ἀξιοῦσθαι τῶν μυστηρίων τοὺς μετὰ τὸ βάπ-
τισμα εἰς θάνατον ἁμαρτίαν πεποιηκότας[b], τοῖς μὲν
ἐδόκει πικρὰ καὶ ἀπηνὴς εἶναι τοῦ τοιούτου κανόνος ἡ
ἔκθεσις, οἱ δὲ ὡς δίκαιον τὸν κανόνα καὶ ὀρθοῦντα
6 τὴν πολιτείαν ἐδέχοντο. Ἐν τοσούτῳ[c] δὲ τούτου
κινουμένου τοῦ ζητήματος, ἐπικαταλαμβάνει τοῦ ἐπι-
σκόπου Κορνηλίου γράμματα καὶ τοῖς μετὰ τὸ βάπ-
τισμα ἡμαρτηκόσιν ἐπαγγελλόμενα τὴν συγχώρησιν.
7 Οὕτω δὲ ἀμφοτέρων ἐπιστελλόντων τὰ ἐναντία, καὶ
ἐκ τῶν θείων ὀχυρούντων[d] ἃ ἑκάτερος ἔλεγεν, ἕκαστος

[a] Ita F. M. ἐπαρχίαν editt.

[b] πεπτωκότας M.

[c] "Scribendum ἐν τούτῳ δὲ τοσούτου." VALESIUS.

[d] γραφῶν additum in rasura ab ead. manu M.

causam cum secessisset, ab episcopis qui idem cum ipso sentiebant ad pontificatum evectus, scripsit ad omnes ubique ecclesias: ne eos qui dæmonibus immolaverant, ad sacra mysteria admitterent. Sed ut hortarentur quidem eos ad pœnitentiam; indulgentiam autem criminum relinquerent Deo, penes quem jus arbitriumque est crimina remittendi. His literis ad omnes provincias perlatis, singuli pro suis moribus, de his quæ significabantur, tulere judicium. Quod enim ille significaverat, ad sacramentorum communionem admittendos non esse eos, qui post baptismum crimen letiferum commisissent, aliis quidem acerba et immitis videbatur hujus regulæ promulgatio: alii vero hanc regulam ut justam, et ad stabiliendam emendatioris vitæ disciplinam inprimis utilem susceperunt. Dum hæc agitatur controversia, supervenerunt literæ Cornelii Romani pontificis, quæ iis etiam qui post baptismum deliquissent, indulgentiam spondebant. Ita utrisque contraria inter se scribentibus, et sacrarum literarum testimonio

κατ' ἔθος[e] *εἰς τοῦτο ἔτρεψεν εἰς ὃ καὶ πρότερον μᾶλ-*
8 *λον ἐπέκλινεν. Ὅσοι γὰρ φιλαμαρτήμονες, δραξά-*
μενοι τῆς τότε δοθείσης συγχωρήσεως, καὶ εἰς τὸν
ἔπειτα χρόνον ἐπὶ πάσης ἁμαρτίας αὐτῇ συνεχρή-
9 *σαντο. Φαίνεται δὲ τὰ Φρυγῶν ἔθνη σωφρονέστερα*
εἶναι τῶν ἄλλων ἐθνῶν· καὶ γὰρ δὴ καὶ σπανιάκις
10 *Φρύγες ὀμνύουσιν. Ἐπικρατεῖ γὰρ τὸ μὲν θυμικὸν*
παρὰ Σκύθαις καὶ Θρᾳξί· τῷ δὲ ἐπιθυμητικῷ οἱ
πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τὴν οἴκησιν ἔχοντες πλέον
11 *δουλεύουσι. Τὰ δὲ Παφλαγόνων καὶ Φρυγῶν ἔθνη*
πρὸς οὐδέτερον τούτων ἐπιρρεπῶς ἔχει· οὐδὲ γὰρ
ἱπποδρομίαι οὐδὲ θέατρα σπουδάζονται νῦν παρ' αὐ-
12 *τοῖς. Διό μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐπινενευκέναι τούτους*
τε καὶ τοὺς οὕτω φρονοῦντας πρὸς τὰ παρὰ Ναυάτου
τότε γραφόμενα· ὡς μῦσος γὰρ ἐξαίσιον παρ' αὐτοῖς
ἡ πορνεία νομίζεται· καὶ γὰρ τοὺς οἱασδήποτε ἄλ-
λης αἱρέσεως σωφρονέστερον βιοῦντας Φρύγας καὶ

[e] "Musculus vertit, *quisque sicut fieri solet*. Christophorsonus vero interpretatur: *ut moris est*. Quod non probo. Neque enim *κατ' ἔθος* Græci dicunt hoc sensu, sed *ὡς ἔθος*. Quare malim hoc loco scribere *κατ' ἔθνος*. Epiphan. *singuli provincialium diversas sunt secuti sententias*. Idem enim est *κατ' ἔθνος*, ac *κατ' ἐπαρχίαν*, quod paulo ante posuit Socrates." VALESIUS.

sententiam suam confirmantibus, unusquisque, ut fieri solet, ad eam partem se contulit, ad quam jam antea suopte ingenio erat propensior. Nam quibus peccare in deliciis erat, hi arrepta occasione indulgentiæ quæ tum concedebatur, ea in posterum ad omne criminum genus abusi sunt. Porro gens Phrygum temperantior videtur esse reliquis gentibus. Nam et raro jurant Phryges. Et Scythæ quidem ac Thraces procliviores sunt ad iracundiam: qui vero ad orientem solem degunt, magis dediti sunt cupiditatibus. Verum Paphlagones et Phryges, ad neutrum istorum vitiorum propendent. Nam neque circensium, nec theatralium ludorum hodie admodum studiosi sunt. Atque ob hanc causam, tum isti tum alii qui idem sentiunt, literis a Novato tunc scriptis adsensisse mihi videntur. Quippe apud illos, scortatio instar piaculi habetur. Certe Phryges et Paphlagones modestius quam cujus-

13 *Παφλαγόνας ἐστὶν εὑρεῖν. Τὴν δὲ αὐτὴν αἰτίαν καὶ*
περὶ τοὺς οἰκοῦντας τὰ ἑσπέρια μέρη καὶ Ναυάτῳ
14 *πειθαρχήσαντας, εἶναι νομίζω. Ναυάτος μὲν οὖν,*
εἰ καὶ περὶ πολιτείας ἀκριβοῦς διεκρίθη, ἀλλ' οὖν γε
τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν οὐ μετέθηκεν· ἀεὶ γὰρ
καθὰ[f] *τὰ ἑσπέρια μέρη ἐποίει, καὶ οὗτος*[g] *ἐπετέλεσε·*
ποιοῦσι δὲ διαπαντὸς οἱ ἐκεῖ μετ' ἰσημερίαν ἀνέκαθεν,
15 *ἀφ' οὗ καὶ χριστιανίζουσιν. Ἀλλ' οὗτος μὲν ὕστε-*
ρον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τοῦ βασιλέως διωγμὸν κατὰ
16 *Χριστιανῶν κινήσαντος, ἐμαρτύρησεν. Οἱ δὲ ἐξ*
αὐτοῦ ἐν Φρυγίᾳ ἐπώνυμοι κατὰ τὴν κοινωνίαν τού-
του[h] *συνεχωρήθησαν ἐκτρεπόμενοι, περὶ τόνδε τὸν*

[f] Ita M. *κατὰ* ceteri.

[g] Ita F. M. Stephan. et Genev. "Sfort. *οὕτως*, sed si vulgatam lectionem retinere voluerimus, quam Epiphan. [H. T. viii. 9.] et Nicephor. [xi. 14.] confirmant, tum delendum erit verbum *ἐποίει*, quod neque Epiphanius agnoscit: aut certe scribendum erit, *καθὼς τὰ ἑσπέρια μέρη ἐποίει, καὶ οὗτος ἐπετέλεσε*, sicut legisse videtur Nicephorus." VALESIUS. *οὕτως* in textu suo Valesius et Reading.

[h] *τούτου, συνηνέχθησαν* M. "Hic locus mirum in modum corruptus est. Nec recens hoc mendum, sed jam temporibus Epiphanii Scholastici corrupta erant exemplaria; sic enim vertit Epiphanius: *Hi vero qui ex eo nomen habuerunt, ejusque fuere participes &c.* Nicephorus vero quomodo hunc Socratis locum legerit, incertum est, cum Græca ejus hac in parte desiderentur. Langus tamen, qui Græcum Nicephori codicem viderat, ita vertit: *Qui vero ejus nomine in Phrygia censentur, ab institutis et communione ejus, cum sibi ipsis indulgentes degenerassent, hoc tempore paschale*

cumque alterius sectæ homines vivere videmus. Eandem quoque causam fuisse existimo illis qui occidentis partes incolunt, et qui Novati sententiam sunt secuti. Ceterum Novatus, licet ob vigorem arctioris disciplinæ sese ab aliis segregaverit, tamen festum paschæ diem nullatenus immutavit. Eodem enim modo quo occidentales, etiam ipse pascha perpetuo celebravit. Porro illi pascha semper celebrant post æquinoctium, more ipsis antiquitus tradito, jam inde ab eo tempore quo Christiani esse cœperunt. Et ipse quidem postea, principatu Valeriani qui persecutionem adversus Christianos exercuit, martyrio perfunctus est. Ii vero qui ex ejus nomine appellati sunt in Phrygia Novatiani, concessam ejus rei communionem aversantes, circa hoc tempus diem festum paschæ

17 χρόνον καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα μετέθεσαν. Σύνο-
δον γὰρ ἐν Πάζῳ κώμῃ, ἔνθα τοῦ Σαγγαρίου[i] ποτα-
μοῦ εἰσὶν αἱ πηγαὶ, ποιήσαντες ὀλίγοι τινὲς καὶ οὐκ
εὔσημοι τῶν περὶ Φρυγίαν Ναυατιανῶν ἐπίσκοποι
ὅρον ἐκφέρουσιν, ὥστε Ἰουδαίους ἐπιτηρεῖν ποιοῦντας
τὰ ἄζυμα, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελεῖν
18 ἑορτήν. Ταῦτα ἡμῖν ἀνήγγειλέ τις ἀνὴρ παλαιὸς,
πρεσβυτέρου μὲν εἶναι λέγων ἑαυτὸν υἱόν· ἅμα δὲ
τῷ πατρὶ παρεῖναι τῇ γενομένῃ συνόδῳ, καθ' ἣν οὔτε
Ἀγέλιος παρῆν ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ναυατιανῶν
ἐπίσκοπος, οὐδὲ Μάξιμος ὁ Νικαίας, οὐδὲ ὁ Νικομη-
δείας, οὐδὲ μὲν ὁ Κοτυαείου[k]· ὑπὸ τούτων γὰρ ἡ Ναυα-
19 τιανῶν θρησκεία μάλιστα κανονίζεται. Ταῦτα μὲν
οὖν οὕτως τότε ἐγένετο· διῃρέθη δὲ μικρὸν ὕστερον
καὶ ἡ Ναυατιανῶν ἐκκλησία δι' ἐκείνην τὴν σύνοδον,
ὡς κατὰ χώραν ἐροῦμεν· μετιτέον τε ἐντεῦθεν ἐπὶ τὰ

quoque festum mutarunt. De reliquis interpretibus nihil dico, in quorum versione nihil sani reperies. Ego locum levi mutatione ita restituendum puto : καὶ τὴν κοινωνίαν τούτου συγχωρηθεῖσαν ἐκτρεπόμενοι. Id est, *Hi vero qui ex illius nomine Novatiani dicuntur in Phrygia, permissam ipsis communionem cum reliquis catholicis in festivitate paschæ aversantes, circa hæc tempora diem festum paschæ immutarunt.* Nihil apertius hoc sensu." VALESIUS.

[i] σαγαρίου F. M.

[k] κοττυαείου M.

immutarunt. Pauci quippe et obscuri Novatianorum in Phrygia episcopi, collecta synodo in vico Pazo, ubi fontes amnis Sangarii visuntur, regulam promulgarunt ; ut quotannis observaretur quo die Judæi azyma celebrarent, et una cum illis festum paschale celebraretur. Hæc mihi renuntiata sunt a quodam sene, qui se presbyteri filium esse dicebat, et supradictæ synodo una cum patre interfuisse. Cui tamen synodo nec Agelius Novatianorum apud Constantinopolim episcopus, nec Maximus Nicææ, nec Nicomediæ aut Cotuæi adfuerunt episcopi : licet ab his præcipue regatur ecclesia Novatianorum. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt ad hunc modum. Sed paulo post Novatianorum ecclesia propter istam synodum duas in partes divisa est, uti suo loco dicemus. Nunc transeamus ad ea, quæ per idem tempus in occidentis partibus contigerunt.

κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἐν τοῖς ἑσπερίοις γενόμενα μέρεσιν.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ Δαμάσου[l] τοῦ Ῥώμης καὶ Οὐρσίνου, ὅπως δι' αὐτοὺς ταραχῆς καὶ στάσεως ἐν Ῥώμῃ γενομένης, φόνος πολὺς ἐπηκολούθησεν.

1 Τοῦ γὰρ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ ἡσύχως διά-
γοντος, καὶ οὐδεμίαν σκύλλοντος αἵρεσιν, Δάμασος
μετὰ Λιβέριον τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐν τῇ
Ῥώμῃ ἐδέξατο· ἐφ'[m] οὗ συνέβη ταραχθῆναι τὴν ἐν
2 Ῥώμῃ ἐκκλησίαν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Οὐρσῖνός
τις τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας διάκονος ὑπόψηφος γέγονεν,
3 ἡνίκα ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ἐπισκόπου ἐγίνετο. Ἐπεὶ οὖν
προεκρίθη Δάμασος, μὴ φέρων ὁ Οὐρσῖνος τὴν τῆς
ἐλπίδος ἀποτυχίαν, παρασυνάξαι τῇ ἐκκλησίᾳ ἐσπού-
δασε· καὶ πείθει τινὰς ἀσήμους ἐπισκόπους ἐν παρα-
4 βύστῳ χειροτονῆσαι αὐτόν. Καὶ χειροτονεῖται οὐκ
ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς βασιλικῆς
5 τῆς ἐπικαλουμένης Σικίνης. Τούτου δὴ γενομένου,
διχόνοια τὸν λαὸν ἐκράτησεν· ἐστασίαζον οὖν[n] 252

[l] Περὶ οὐρσίνου διακόνου M.

[m] ἀφ' οὗ Stephan. Genev. ἐφ' Valesius e F. et Niceph. Non discrepant M. et C.

[n] ἐστιασίαζον δε M.

CAPUT XXIX.

De Damaso Romano episcopo, et Ursino ; et quomodo seditione Romæ propter illos facta, plurimi interfecti sunt.

Cum imperator Valentinianus in summa tranquillitate degeret, nulli sectæ ac religioni molestiam exhibens, Romæ Damasus post Liberium episcopatus administrationem suscepit. Sub quo Romanæ ecclesiæ gravis orta est perturbatio, hujusmodi ex causa. Ursinus quidam ejusdem ecclesiæ diaconus, cum de eligendo episcopo ageretur, inter alios nominatus fuerat. Qui cum Damasum sibi prælatum videret, ægre ferens quod spe sua excidisset, seorsum ab ecclesia conventus agere instituit : et obscuris quibusdam episcopis persuasit, ut ipsum in occulto ordinarent. Ordinatus est itaque, non in ecclesia, sed in secreto loco basilicæ quæ Sicinii vocatur. Quod factum maximam dissensionem inter cives excitavit. Dissidebant autem non ob fidem, aut propter aliquam

πρὸς ἑαυτοὺς οὐ διά τινα πίστιν ἢ αἵρεσιν, ἀλλὰ περὶ
τοῦ[o] μόνον τίς ὀφείλει τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἐγκρα-
6 τὴς γενέσθαι. Ἐντεῦθεν δὲ συμπληγάδες τῶν ὄχλων
ἐγίνοντο· ὥστε καὶ ἐκ τῆς παρατριβῆς πολλοὺς ἀπο-
θανεῖν, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς
ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου τιμωρηθῆναι· καὶ
οὕτω τόν[p] τε Οὐρσῖνον παύσασθαι τῆς ἐπιχειρήσεως,
καὶ κατασταλῆναι τοὺς βουληθέντας ἀκολουθῆσαι
αὐτῷ.

ΚΕΦ. Λ.

Ὡς[q] τοῦ Μεδιολάνων ἐπισκόπου Αὐξεντίου τελευτήσαντος, καὶ στάσεως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονηθῆναι γενομένης, Ἀμβρόσιος ὁ τοῦ ἔθνους ἔπαρχος, τὴν στάσιν μετὰ στρατιωτικῆς χειρὸς καταπαύων, ψήφῳ κοινῇ, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ συναινέσαντος, πάντων προεκρίθη τῆς ἐκκλησίας πρόεδρος.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἕτερον μνήμης ἄξιον
ἐν τῇ Μεδιολάνῳ συνέβη γενέσθαι· τελευτήσαντος
γὰρ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐπισκόπου Αὐξεντίου, ὃς ὑπὸ τῶν
Ἀρειανῶν κεχειροτόνητο, πάλιν οἱ ἐν τῇ Μεδιολάνῳ

[o] περὶ μόνου τοῦ, correctum ab ead. manu e textu vulgato M.

[p] Ita F. M. τὸν τότε Οὐρσ. ed.

[q] Περὶ ἀμβροσίου ἄρχοντος γενομένου ἐπισκόπου μεδιολάνου. M.

hæresim; sed de hoc tantum, uter illorum episcopalem sedem obtinere deberet. Hinc crebra utrinque jurgia et conflictus vulgi exstitere, adeo ut ex ea concertatione plurimi interierint. Quam ob causam multi, tum clerici, tum laici, a Maximino tunc præfecto urbis supplicio affecti sunt. Atque ita tum Ursinus a conatu suo abstinuit, tum qui illius partes sequebantur, penitus quieverunt.

CAPUT XXX.

Quomodo post mortem Auxentii Mediolanensis episcopi, cum orta esset seditio ob electionem futuri antistitis, Ambrosius præses provinciæ, qui ad sedandum tumultum cum militari manu perrexerat, communi omnium suffragio, et ipsis Valentiniani imp. consensu, episcopus factus est.

Sub idem tempus Mediolani aliud quiddam contigit memoratu dignissimum. Mortuo enim Auxentio ecclesiæ illius episcopo, qui ab Arianis fuerat ordinatus, iterum Mediolanenses in eligendo

περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ἐταράσσοντο· πολλή τε ἦν
αὐτοῖς ἡ φιλονεικία, ἄλλων ἄλλον προβάλλεσθαι
2 σπευδόντων. Ὡς δὲ περὶ τούτου στάσις ἐγίνετο, εὐ-
λαβηθεὶς ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων τὸ ὑπατικὸν ἔχων
ἀξίωμα, ᾧ ἦν ὄνομα Ἀμβρόσιος, μήπως ἐκ τῆς ταρα-
χῆς ἄτοπόν τι κατὰ τὴν πόλιν γένηται, εἰστρέχει εἰς
3 τὴν ἐκκλησίαν ὡς καταπαύσων τὴν στάσιν. Ὡς δὲ
ἐκεῖ γενομένῳ ὁ λαὸς ἡσυχίαν παρέσχε, πολλά τε
λυσιτελοῦντα παραινῶν κατέστελλε τὰς ἀλόγους τοῦ
πλήθους ὁρμὰς, αἰφνίδιος μία συμφωνία τῶν πάντων
4 ἐγίνετο. Καὶ ἐβόων, Ἀμβρόσιον ἄξιον εἶναι τῆς ἐπι-
σκοπῆς, αὐτόν τε χειροτονεῖσθαι πάντες ἠξίουν· οὕτω
γὰρ μόνως ἑνωσίν τε ἕξειν τὸν λαὸν, καὶ στέρξειν 253
5 τὴν περὶ τὴν πίστιν ὁμόνοιαν. Ἐπεὶ δὲ ἔκ τινος
θείου ἡ ὁμοφωνία τοῦ λαοῦ γενέσθαι τοῖς παροῦσιν
ἐπισκόποις ἐφαίνετο, μηδὲν ὑπερθέμενοι συλλαμβά-
6 νουσι τὸν Ἀμβρόσιον. Καὶ βαπτίσαντες, κατηχού-
μενος γὰρ ἦν, εὐθὺς πρὸς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερω-
σύνην προχειρίζεσθαι ἔμελλον. Ἐπεὶ δὲ Ἀμβρόσιος
τὸ μὲν βάπτισμα ἡδέως ἐδέξατο, πολὺς δὲ ἦν τὴν
ἱερωσύνην παραιτούμενος, γνωρίζουσι τῷ βασιλεῖ

episcopo tumultuari cœpere: magnaque inter illos contentio excitata est, aliis alium eligere studentibus. Cumque ob id conflata esset seditio, rector provinciæ qui consularis dignitatem gerebat, nomine Ambrosius, veritus ne ex eo tumultu mali quidpiam civitas pateretur, ad ecclesiam contendit, eo consilio ut tumultum sedaret. Postquam populus ad ejus conspectum conquievisset, et ille longa atque utili exhortatione vesanos multitudinis impetus repressisset, repente omnes in unam sententiam conspirant, et Ambrosium episcopatu dignum esse vociferantur, eumque sibi postulant ordinari: ita demum populum ad unitatem esse rediturum, et eandem de fide amplexurum sententiam. Igitur cum episcopi qui aderant, istam populi consensionem divino quodam nutu factam esse judicavissent, absque mora Ambrosium comprehendunt. Et postquam sacro eum lavacro initiassent, adhuc enim erat catechumenus, ad episcopatus dignitatem parant promovere. Sed quoniam Ambrosius libenti quidem animo baptismum susce-

7 Οὐαλεντινιανῷ τὰ γενόμενα. Ὁ δὲ βασιλεὺς θαυ-
μάσας τὴν τοῦ λαοῦ ὁμόνοιαν, Θεοῦ τε ἔργον εἶναι[r]
γνοὺς τὸ γενόμενον, ἐδήλου τοῖς ἐπισκόποις, ὑπουργεῖν
τῷ Θεῷ κελεύοντι χειροτονεῖν· Θεοῦ γὰρ μᾶλλον, ἢ
8 ἀνθρώπων εἶναι τὴν ψῆφον τὴν ἐπ' αὐτῷ. Τοῦτον
τὸν τρόπον καταστάντος Ἀμβροσίου, οἱ ἐν Μεδιο-
λάνῳ πρότερον διεστῶτες δι' αὐτὸν τότε ἡνώθησαν.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ[s] τῆς τελευτῆς Οὐαλεντινιανοῦ.

1 Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς, Σαυροματῶν ἐπεξελ-
θόντων τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, ἐπ' αὐτοὺς ἐχώρει μετὰ
2 πλείστης παρασκευῆς. Ταύτην οὐκ ἤνεγκαν τὴν
παρασκευὴν ἀκούσαντες οἱ βάρβαροι· ἀλλὰ πρεσ-
βευσάμενοι πρὸς αὐτὸν ᾐτοῦντο ἐπὶ συνθήκαις εἰρήνης
3 τυχεῖν. Τῶν πρέσβεων δὲ εἰσελθόντων καὶ φανέντων
οὐκ ἀξιοπρεπῶν, ἠρώτησεν εἰ τοιοῦτοι Σαυρομάται
4 πάντες εἰσίν[t]. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν πρέσβεων

r εἶναι additum in marg. ab ead. manu M.

s Ὅτι ὁ βασιλεὺς οὐαλεντιανὸς ἐτελεύτησεν, καὶ ἀναγορεύεται ἀντ' αὐτοῦ ὁ ὁμώνυμος αὐτοῦ υἱός. M.

t ἀποκρινομένων F.

perat, sacerdotium vero omnibus modis detrectabat, episcopi rem ad Valentinianum imperatorem referunt. Imperator consensionem populi admiratus, Deique opus esse agnoscens id quod evenerat, rescripsit episcopis, ut obsequerentur Deo qui illum ordinari jussisset: Dei namque potius quam hominum suffragio illum esse designatum. Ad hunc modum ordinato Ambrosio, Mediolanenses qui prius inter se divisi fuerant, ejus interventu ad unitatem redierunt.

CAPUT XXXI.

De obitu Valentiniani.

Postea vero cum Sarmatæ in Romanorum fines incursionem fecissent, imperator cum ingentibus copiis contra eos expeditionem movit. Cujus rei nuntio territi barbari, missa ad eum legatione pacem sub conditionibus postularunt. Legati in consistorium introducti, cum imperatori viles admodum abjectique viderentur, sciscitatus est imperator, utrum omnes Sarmatæ essent ejusmodi.

τοὺς ἀρίστους Σαυροματῶν ἥκειν πρὸς αὐτὸν, πλη-
ροῦται θυμοῦ Οὐαλεντινιανὸς, καὶ μέγα βοῶν ἔλεγε·
κακῶς πράττειν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν περιελθοῦσαν
εἰς αὐτὸν, ὅπου τοιοῦτο βαρβάρων γένος[u] εὐτελὲς
οὐκ ἀγαπᾷ παρ' ἑαυτῷ μένειν σωζόμενον, ἀλλ' ὅπλα
αἱρεῖται[x], καὶ Ῥωμαίων ὅρους πατεῖ, καὶ εἰς πόλεμον
5 θρασύνεται. Καὶ τοσοῦτον ἐν τῇ βοῇ διασπαράξας
ἔτυχεν ἑαυτὸν, ὥστε πᾶσαν μὲν ἀναστομωθῆναι
6 φλέβα, πᾶσάν τε ἀρτηρίαν διαρραγῆναι. Καὶ οὕτως
αἵματος[y] ἐκδοθέντος, τελευτᾷ ἐν φρουρίῳ ᾧ προσω-
νυμία Βεργιτίων, μετὰ τὴν ὑπατείαν Γρατιανοῦ τὸ
τρίτον καὶ Ἐκοιτίου[z] περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην τοῦ A. D. 375.
Νοεμβρίου μηνός· ζήσας ἔτη νδ', βασιλεύσας ἔτη
7 δεκατρία[a]. Τελευτήσαντος οὖν Οὐαλεντινιανοῦ, οἱ
κατὰ τὴν Ἰταλίαν στρατιῶται ἕκτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν
τελευτὴν, τὸν ὁμώνυμον τῷ πατρὶ Οὐαλεντινιανὸν
νέαν ἄγοντα κομιδῇ τὴν ἡλικίαν βασιλέα ἀνηγόρευσαν 254
8 ἐν Ἀκίνκῳ πόλει τῆς Ἰταλίας. Καὶ τούτου διαγγελ-

u Ita F. M. γένος τῶν βαρβάρων editt.

x αἱρεῖ τὲ M.

y τοῦ αἵματος M.

z αἰκυτίου correctum ab ead. manu M.

a $\overline{ιγ}$ F. M.

Cumque respondissent legati, totius gentis nobilissimos ad ipsum venisse, Valentinianus ira excanduit: vocemque altius attollens, malo quodam fato principem se factum esse dixit imperii Romani, quando hujusmodi barbarorum gens, adeo vilis et contempta, suis se finibus minime contineret, nec satis haberet salutem suam in tuto collocare: sed ultro arma caperet, et Romanorum fines calcaret, et ad bellum usque inferendum prorumperet. Atque in tantum semetipse distendit vociferando, ut et venas omnes aperiret, et arterias disrumperet. Ad hunc modum erumpente sanguinis copia interiit in castello Brigitione, post consulatum Gratiani tertium et Equitii, die quintodecimo calendas Decembris, cum vixisset annis quatuor et quinquaginta, imperasset autem tredecim. Mortuo itaque Valentiniano, milites qui in Italia erant, sexto post mortem ejus die, filium ei cognominem Valentinianum admodum puerum, imperatorem renuntiarunt in oppido Italiæ Acinco. Quod ubi nuntiatum est imperatoribus, ægre tulerunt ambo, non

θέντος, ἠγανάκτουν οἱ βασιλεῖς, οὐχ ὅτι γέγονε τοῦ
μὲν ἀδελφὸς, τοῦ δὲ ἀδελφιδοῦς βασιλεύς· ἀλλ' ὅτι
παρὰ γνώμην ἀμφοτέρων ἐχειροτονήθη, ὃν αὐτοὶ χει-
9 ροτονεῖν ἔμελλον. Ὅμως δὲ ἀμφότεροι σύμψηφοι
τῆς βασιλείας ἐγένοντο· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ
νέος Οὐαλεντινιανὸς ἱδρύθη εἰς τὸν τόπον τοῦ ἰδίου
10 πατρός. Ἰστέον δὲ ὅτι Οὐαλεντινιανῷ ἐγεγόνει οὗτος
ἐξ Ἰουστίνης[b], ἣν ἐπέγημεν, ζώσης αὐτοῦ τῆς προ-
11 τέρας γυναικὸς Σευήρας, δι' αἰτίαν τοιάνδε. Ἰοῦστος
ὁ τῆς Ἰουστίνης πατὴρ, τῆς περὶ Πικίνου[c] ἐπαρχίας
ἤδη πρότερον ἐπὶ τῶν Κωνσταντίου χρόνων ἄρχων
καθεστὼς, ἴδεν ὄναρ, ὡς ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους[d] ἁλουρ-
12 γίδα βασιλικὴν ἀπεκύησε. Τὸ δὲ ὄναρ ἐν[e] πολλοῖς
λεχθὲν ἥκει καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς Κωνσταντίου· ὁ δὲ
συμβαλὼν τὸ ὄναρ, ὡς βασιλέως ἐξ αὐτοῦ τεχθησο-
μένου, πέμψας ἀναιρεῖ τὸν Ἰοῦστον· ἡ δὲ αὐτοῦ θυ-
γάτηρ Ἰουστίνα ἀπορφανισθεῖσα τοῦ πατρὸς ἔμεινε,
13 παρθένος οὖσα. Χρόνῳ δὲ ὕστερον τῇ γαμετῇ τοῦ

[b] ἰουστίνας hic et infra M.
[c] πίκενον M.
[d] Legendum proculdubio μηροῦ. *Ex dextro femore* Epiphan. Hist. Trip. viii. 11, δεξιόθεν γεννήσοι Niceph. xi. 33.
[e] Ita F. M. C. εἰς πολλοὺς editt.

quod Valentinianus junior, qui alterius frater, alterius nepos ex fratre erat, imperator factus fuisset: sed quod inconsulto utroque renuntiatus fuisset, quem ipsi erant renuntiaturi. Uterque tamen imperio ejus consensit. Ad hunc igitur modum Valentinianus junior in locum patris sui est subrogatus. Sciendum porro est, hunc Valentinianum natum esse ex Justina Augusta, quam Valentinianus senior superstite adhuc Severa priore conjuge, duxit tali de causa. Justus pater Justinæ qui Constantii temporibus Picenum provinciam administrarat, visus est sibi in somnis imperialem purpuram a dextro latere parere. Id somnium cum aliis multis evulgatum fuisset, tandem ad aures pervenit Constantii. Is somnii significationem conjiciens, futurum scilicet ut ex Justo imperator nasceretur, misso percussore hominem interfecit. Justina igitur parente orbata, virgo diu permansit. Progressu vero temporis, Severæ Valentiniani imperatoris conjugi innotescere

βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ Σευήρᾳ γνωρίμη καθί-
σταται, καὶ συνεχεῖς ἐποιεῖτο πρὸς τὴν βασίλισσαν[f]
τὰς συντυχίας· ἐπεὶ δὲ ἐκρατύνθη ἡ συνήθεια, ἤδη
14 καὶ συνελούετο αὐτῇ. Ὡς οὖν ἴδεν αὐτὴν λουομένην
τὴν Ἰουστίναν ἡ Σευήρα, ἠράσθη τοῦ κάλλους τῆς
παρθένου· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διεξῄει περὶ αὐτῆς,
ὡς οὕτως εἴη θαυμαστὸν ἔχουσα κάλλος ἡ παρθένος
ἡ τοῦ Ἰούστου θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καίτοι γυναῖκα
15 οὖσαν, ἐρασθῆναι τῆς εὐμορφίας αὐτῆς. Ὁ δὲ βασι-
λεὺς ταμιευσάμενος τὸν τῆς[g] γυναικὸς λόγον, ἀγα-
γέσθαι τὴν Ἰουστίναν ἐβουλεύσατο, μὴ ἐκβαλὼν τὴν
16 Σευήραν, ἀφ' ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγεγόνει, ὃν μικρὸν
ἔμπροσθεν ἀνηγορεύκει βασιλέα. Νόμον οὖν ὑπα-
γορεύσας δημοσίᾳ προτίθησι[h] κατὰ πόλεις, ὥστε
ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας.
17 Καὶ ὁ μὲν νόμος προέκειτο· ὁ δὲ ἄγεται τὴν Ἰου-
στίναν, ἀφ' ἧς αὐτῷ γίνεται Οὐαλεντινιανός τε ὁ
νέος καὶ θυγατέρες τρεῖς Ἰούστα, Γράτα, Γάλλα. Ὧν
18 αἱ μὲν δύο παρθενεύουσαι διετέλεσαν· Γάλλαν δὲ
ὕστερον βασιλεὺς ἔγημε Θεοδόσιος ὁ μέγας, ἀφ' ἧς

[f] βασιλίδα F. M. [g] τῆς γυν. τὸν λ. F. M. [h] προστίθησι F.

cœpit, et frequenter cum Augusta versabatur. Cumque crevisset familiaritas, simul etiam cum ea lavabatur. Severa itaque cum Justinam secum lavantem vidisset, admirata est virginis pulchritudinem, et imperatori de ea renuntiavit: Justi filiam virginem esse dicens tanta corporis venustate præditam, ut ipsa licet mulier, ejus forma nihilominus capta sit. Imperator vero, cujus animo penitus infixus hæserat conjugis sermo, consilium iniit de Justina uxore ducenda; ita tamen ut Severam non repudiaret, ex qua filium habebat Gratianum, quem paulo ante Augustum nuncupaverat. Legem igitur a se dictatam publice per singulas civitates proposuit, ut cuivis liceret duas simul uxores legitimas habere. Et lex quidem ita proposita est. Ipse vero Justinam duxit uxorem, ex qua Valentinianum juniorem suscepit, tresque præterea filias; Justam, Gratam, et Gallam. Quarum priores quidem duæ in virginitatis proposito perseverarunt: Galla vero imperatori Theodosio seniori postmodum nupta est, ex qua ille

αὐτῷ Πλακιδία θυγάτηρ ἐγένετο· Ἀρκάδιον γὰρ
καὶ Ὁνώριον ἐκ Πλακίλλης[i] ἔσχεν τῆς προτέρας γυ-
19 ναικός. Περὶ μὲν οὖν[k] Θεοδοσίου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ
κατὰ τὴν ἑκάστου χώραν ἐροῦμεν.

ΚΕΦ. ΛΒ. 255

Περὶ Θεμιστίου τοῦ φιλοσόφου[l]· καὶ ὡς ἐκ τοῦ προσφωνητικοῦ αὐτοῦ λόγου δυσωπηθεὶς Οὐάλης μικρόν τι τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἐμετρίασε θάνατον.

1 Οὐάλης δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ διάγων ἀπὸ μὲν τῶν
ἔξω πολέμων τέως ἡσύχαζε· πανταχόθεν γὰρ οἱ
2 βάρβαροι κατὰ τὰς οἰκείας ἔμενον χώρας. Δεινῶς
δὲ ἐπολέμει τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον, καὶ καθ'
ἑκάστην μείζονας τὰς τιμωρίας ἐφεύρισκεν κατ' αὐ-
3 τῶν. Ἕως αὐτοῦ τὴν πολλὴν ἀπήνειαν ὁ φιλό-
σοφος Θεμίστιος μετριωτέραν τῷ προσφωνητικῷ λόγῳ
εἰργάσατο· ἐν ᾧ, μὴ δεῖν ξενίζεσθαι ἐπὶ τῇ διαφωνίᾳ
τῶν Χριστιανικῶν δογμάτων παραινεῖ τῷ βασιλεῖ·
μικρὰν γὰρ εἶναι τὴν αὐτῶν διαφωνίαν, ὡς πρὸς τὸ
πλῆθος καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν παρ' Ἕλλησι δογμά-

i Ita F. M. Nicephor. *Flacilla* Epiph. Πλακίδης ceteri. Conf. Annott.

k οὖν marg. ab ead. manu M.

l φιλοσόφου. Reliquam partem tituli om. M.

Placidiam filiam sustulit. Arcadium siquidem et Honorium ex Flaccilla priore conjuge susceperat. Verum de Theodosio ejusque liberis, suo loco singillatim dicemus.

CAPUT XXXII.

De Themistio philosopho, et quomodo Valens ejus oratione lenitus, de persecutione Christianorum aliquantulum remisit.

Interea Valens Antiochiæ degens, ab exteris quidem bellis liber ac vacuus erat. Quippe omnes circumquaque barbari suis se finibus continebant. Eos vero qui consubstantialis fidem profitebantur, graviter impugnabat, acerbiora in dies supplicia adversus eos comminiscens. Donec Themistius philosophus atrocitatem ejus aliqua ex parte mitigavit, dicta illi oratione quæ προσφωνητικὸς inscribitur: in qua imperatorem admonet, ne magnopere miretur quod tanta sit dogmatum diversitas apud Christianos. Eam enim exiguam esse, si cum multitudine et discrepantia opin-

4 των· εἶναι γὰρ ὑπὲρ τὰ τριακόσια δόγματα. Καὶ
πρὸς τὸ δόξαν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν διαφωνίαν εἶναι
πολλήν· βούλεσθαί τε οὕτως τὸν Θεὸν διαφόρως
δοξάζεσθαι, ἵνα ἕκαστος πλέον αὐτοῦ τὴν μεγαλειό-
τητα φοβοῖτο, ἐκ τοῦ μὴ πρόχειρον ἔχειν τὴν γνῶσιν
5 αὐτοῦ. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ φιλοσόφου προσ-
φωνήσαντος, πρᾳότερος ὁ βασιλεὺς ἐγίνετο· οὐ μὴν
τελέως ὑφίει τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ ἀντὶ θανάτου ἐξορίαν
ἐπετίθει[m] τὴν ζημίαν τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσιν, ἕως
ἀπέπαυσεν αὐτοῦ καὶ ταύτην τὴν ὁρμὴν ἐπιγενόμενον
πρᾶγμα τοιόνδε.

ΚΕΦ. ΛΓ.

Ὅπως[n] οἱ Γότθοι κατὰ Οὐάλεντα ἐχριστιάνισαν.

1 Οἱ πέραν τοῦ Ἴστρου βάρβαροι οἱ καλούμενοι
Γότθοι, ἐμφύλιον πρὸς ἑαυτοὺς κινήσαντες πόλεμον
εἰς δύο μέρη ἐτμήθησαν· ὧν τοῦ ἑνὸς ἡγεῖτο Φριτι-
2 γέρνης, τοῦ δὲ ἑτέρου Ἀθανάριχος. Ἐπικρατεστέρου
δὲ τοῦ Ἀθαναρίχου[o] φανέντος, Φριτιγέρνης προσ-

m Ita F. M. ἐτίθει ceteri.

n Titulum om. M.

o *Athalaricum* vocat Epiphan.

ionum quæ apud Græcos sunt, conferatur; quippe cum apud istos plures quam trecentæ sint opiniones. Porro ex varietate opinionum, necessario consequi maximam dissensionem. Deum tamen hac opinionum varietate delectari, ut singuli majestatem ipsius magis revereantur, vel ob id, quod difficile est eum cognoscere. Hæc et ejusmodi alia cum philosophus ei exposuisset, aliquanto mitior in posterum factus est imperator. Nec tamen furorem ex animo penitus abjecit; sed mortis loco exsilium irrogavit sacerdotibus. Tandem vero hunc quoque illius impetum repressit hujusmodi casus.

CAPUT XXXIII.

Quomodo Gothi regnante Valente facti sint Christiani.

Barbari trans Danubium incolentes, qui Gothi appellantur, intestino bello inter ipsos orto, duas in partes dirempti sunt: quarum alteri Fritigernus, alteri præerat Athanarichus. Porro cum Athanarichus prævaluisset, Fritigernus ad Romanos confugiens,

φεύγει Ῥωμαίοις, καὶ τὴν αὐτῶν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου
3 ἐπεκαλεῖτο βοήθειαν. Γνωρίζεται ταῦτα τῷ βασιλεῖ
Οὐάλεντι· καὶ κελεύει τοὺς ἐνιδρυμένους κατὰ τὴν
Θρᾴκην στρατιώτας, βοηθεῖν τοῖς βαρβάροις κατὰ
βαρβάρων στρατεύουσι· καὶ ποιοῦνται νίκην κατὰ
Ἀθαναρίχου πέραν τοῦ Ἴστρου, τοὺς πολεμίους εἰς
4 φυγὴν τρέψαντες. Αὕτη πρόφασις γέγονε τοῦ Χρι- 256
στιανοὺς γενέσθαι τῶν βαρβάρων πολλούς· ὁ γὰρ
Φριτιγέρνης χάριν ἀποδιδοὺς ὧν εὐηργέτητο[p], τὴν
θρησκείαν τοῦ βασιλέως ἠσπάζετο, καὶ τοὺς ὑφ' ἑαυ-
5 τῷ τοῦτο ποιεῖν προετρέπετο. Διὸ καὶ μέχρι νῦν
πλείους οἱ[q] Γότθοι τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας ὄντες
τυγχάνουσι, τότε διὰ τὸν βασιλέα ταύτῃ προσθέμενοι.
6 Τότε δὲ καὶ Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος,
γράμματα ἐφεῦρε Γοτθικά[r]· καὶ τὰς θείας γραφὰς εἰς
τὴν Γότθων μεταβαλὼν, τοὺς βαρβάρους μανθάνειν
7 τὰ θεῖα λόγια παρεσκεύασεν. Ἐπειδὴ δὲ Οὐλφίλας
οὐ μόνον τοὺς ὑπὸ Φριτιγέρνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ
Ἀθανάριχον ταττομένους βαρβάρους τὸν Χριστια-

p Ita F. M. εὐεργετεῖτο ceteri. q οἱ πλείους Γ. M. r γοττικά F.

eorum auxilium imploravit. Quod ubi Valenti Augusto nuntiatum est, jussit ut milites qui præsidium agebant in Thracia, barbaris contra barbaros militantibus auxilium ferrent. Horum igitur subsidio, Gothi trans Danubium victoriam de Athanaricho retulerunt, copiis ejus in fugam conversis. Ob hanc causam multi ex barbaris Christianam religionem amplexi sunt. Nam Fritigernus ut ob acceptum beneficium imperatori gratiam referret, tum ipse imperatoris religionem amplexus est, tum suos ad idem faciendum incitavit. Atque idcirco plerique Gothorum Arianæ sectæ sunt dediti, utpote qui eo tempore imperatoris gratia ad eam sectam se contulerint. Eodem etiam tempore Ulfila Gothorum episcopus, Gothicas literas excogitavit, et sacris scripturis in Gothorum sermonem conversis, effecit ut barbari divina eloquia perdiscerent. Sed quoniam Ulfila non eos tantum barbaros qui Fritigernum sequebantur, verum etiam illos qui Athanaricho parebant, Christianæ fidei doctrina instituebat, Athanari-

νισμὸν ἐξεδίδασκεν, ὁ Ἀθανάριχος, ὡς παραχαρατ-
τομένης τῆς πατρῴου θρησκείας, πολλοὺς τῶν χρι-
στιανιζόντων τιμωρίαις ὑπέβαλλεν· ὥστε γενέσθαι
8 μάρτυρας τηνικαῦτα βαρβάρους ἀρειανίζοντας. Ἀλλὰ
Ἄρειος μὲν πρὸς τὴν Σαβελλίου τοῦ Λίβυος δόξαν
ἀπαντῆσαι μὴ δυνηθεὶς τῆς ὀρθῆς ἐξέπεσε πίστεως,
πρόσφατον Θεὸν[s] τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δογματίσας.
9 Οἱ δὲ βάρβαροι ἁπλότητι τὸν Χριστιανισμὸν δεξά-
μενοι, ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῆς ἐνταῦθα
ζωῆς κατεφρόνησαν. ταῦτα μὲν περὶ τῶν χριστια-
νιζόντων.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Ὡς[t] οἱ Γότθοι ὑφ' ἑτέρων βαρβάρων καταπολεμηθέντες τῇ τῶν Ῥωμαίων χώρᾳ προσέφυγον, καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως προσεδέχθησαν· ὅπερ αἴτιον ἀπωλείας καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως κατέστη.

1 Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ βάρβαροι φιλίαν πρὸς ἀλ-
λήλους σπεισάμενοι, αὖθις ὑφ' ἑτέρων βαρβάρων
γειτνιαζόντων αὐτοῖς, τῶν καλουμένων Οὔννων, κατα-

s Θεὸν om. Stephan. Genev. "Cod. Sfort. πρόσφατον Θεὸν τὸν &c. Atque ita etiam cod. Flor., nisi quod Θεοῦ habet." VALESIUS. Non a Sfort. discrepant F.M.C.

t Ὅπως οἱ γόθθοι ἐν τοῖς ῥωμαίων ἐγένοντο μέρεσιν. M.

chus ægre id ferens, perinde quasi majorum religio violaretur, Christianos diversis suppliciis affecit, ita ut barbari quidam qui Ariani erant, martyres fierent. Verum Arius quidem, cum Sabellii Libyensis opinionem refellere non posset, a recta fide aberravit, filium Dei recentem Deum esse statuens. Barbari vero Christianam religionem simplici animo amplexi, pro fide Christi vitam hujus sæculi contempserunt. Sed de Gothis qui ad Christianam religionem transierunt, hactenus dictum sit.

CAPUT XXXIV.

Quomodo Gothi ab aliis barbaris devicti, ad Romanos confugerunt; et ab imperatore suscepti, tum imperio Romano, tum ipsi imperatori exitio fuere.

Non multo post barbari mutua inter se amicitia redintegrata, ab aliis vicinis barbaris qui Hunni appellantur, bello superati, suisque sedibus pulsi, ad Romanorum ditionem confugiunt, famu-

πολεμηθέντες, καὶ τῆς ἰδίας ἐξελαθέντες χώρας, εἰς
τὴν Ῥωμαίων γῆν καταφεύγουσι, δουλεύειν τῷ βα-
σιλεῖ συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο πράττειν ὅπερ ἂν ὁ
2 Ῥωμαίων προστάξειε βασιλεύς. Ταῦτα εἰς γνῶσιν
ἥκει τοῦ Οὐάλεντος· καὶ μηδὲν προϊδόμενος, κελεύει
τοὺς ἱκετεύοντας οἴκτου τυχεῖν, πρὸς ἓν τοῦτο μόνον
3 οἰκτίρμων γενόμενος. Ἀφορίζει οὖν αὐτοῖς τὰ μέρη
τῆς Θρᾴκης, εὐτυχεῖν τὰ μάλιστα ἐπὶ τούτῳ νομίσας·
ἐλογίζετο δὲ ὡς εἴη ἕτοιμον καὶ εὐτρεπὲς κτησάμενος
4 κατὰ πολεμίων στράτευμα. Ἤλπιζε γὰρ βαρβάρους
Ῥωμαίων φοβερωτέρους ἔσεσθαι φύλακας· καὶ διὰ
τοῦτο ἠμέλει τοῦ λοιποῦ τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας
5 αὐξῆσαι. Καὶ τοὺς μὲν ἤδη πάλαι στρατευομένους,
καὶ κατὰ τοὺς πολέμους γενναίως ἀγωνισαμένους,
ὑπερεώρα· τὸν δὲ συντελούμενον ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν
κατὰ κώμας στρατιώτην ἐξηργύρισεν[u], ὀγδοήκοντα 257
χρυσίνους ὑπὲρ ἑκάστου στρατιώτου τοὺς συντελε-
στὰς[x] ἀπαιτεῖσθαι κελεύσας, οὐ πρότερον τὰς συν-
6 τελείας κουφίσας αὐτοῖς. Τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τοῦ
δυστυχῆσαι[y] τότε πρὸς ὀλίγον τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν.

[u] ἐξηργύριζεν M.
[x] συντελετὰς F.
[y] τὸ διστυχῆσαι Stephan. Genev. Conjectura emendavit Valesius: quod confirmant codices F. M. C. J., si fides collatoribus.

laturos se imperatori, et quidquid ille jusserit, facturos se polliciti. Quæ postquam Valenti nuntiata sunt, ille eventum rei nequaquam animo prospiciens, supplices clementer excipi jussit, in hoc uno negotio clemens ac misericors visus. Igitur Thraciæ partes eis ad incolendum assignat, felicem se judicans ea de causa. Quippe existimabat, paratum se instructumque exercitum contra hostes habiturum: sperabatque barbaros terribiliores fore custodes limitis, quam Romanos. Hanc ob causam in posterum de supplendo Romanorum militum numero parum fuit sollicitus. Ac veteranos quidem, qui præteritis bellis strenuam operam navaverant, despicere cœpit: militis vero quem provinciales vicatim conferre soliti erant, pretium adæravit, octoginta aureos pro unoquoque milite a collatoribus exigi jubens, licet antea tributariam functionem minime relevasset. Atque ob hanc causam respublica Romanorum aliquanto temporis spatio adversam fortunam experta est.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Ὡς[z] ὁ βασιλεὺς τῇ φροντίδι τοῦ πρὸς Γότθους πολέμου τὸν κατὰ Χριστιανῶν πόλεμον ἀνῆκεν.

1 Οἱ γὰρ βάρβαροι τὴν Θρᾴκην κατειληφότες, ἐν
ἀδείᾳ τὴν Ῥωμαίων καρπούμενοι χώραν, τὴν εὐτυχίαν
οὐκ ἤνεγκαν· ἀλλὰ κατὰ τῶν εὐεργετησάντων χω-
2 ροῦσι, καὶ πάντα τὰ περὶ Θρᾴκην ἀνέτρεπον. Ταῦτα
οὕτως ἐπιγενόμενα, εἰς γνῶσιν ἐλθόντα τοῦ Οὐάλεντος,
τοῦ εἰς ἐξορίαν πέμπειν τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοού-
3 σιον ἀφίστατο. Ἐν θορύβῳ γὰρ γενόμενος, εὐθὺς ἐκ
τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦλθε·[a]
διὸ καὶ ὁ κατ' αὐτὴν Χριστιανικὸς ἐλώφησε πόλε-
4 μος[b]. Τότε δὴ καὶ Εὐζώϊος ὁ τῆς Ἀρειανῆς θρη-
σκείας ἐν Ἀντιοχείᾳ προεστὼς τέλει τοῦ βίου ἐχρή-
σατο, κατὰ τὴν ὑπατείαν Οὐάλεντος τὸ πέμπτον, καὶ A. D.
Οὐαλεντινιανοῦ νέου τὸ πρῶτον· καὶ καθίσταται εἰς 376.
τὸν τόπον αὐτοῦ Δωρόθεος.

[z] Ὡς ἐπαύσατο οὐάλης τοῦ ἐξορίζειν τοὺς ὀρθοδόξους. M.
[a] ἦλθεν F.
[b] Hic titulum inserit, Περὶ δωροθέου ἀντιοχείας, ante τότε δή, omisso titulo capitis sequentis, M.

CAPUT XXXV.

Quomodo imperator de bello contra Gothos sollicitus, bellum adversus Christianos remissius gessit.

Barbari enim accepta Thracia, cum provinciam Romanorum secure ac libere possiderent, felicitate sua moderate uti neutiquam potuerunt: sed bene meritos bello aggressi, cuncta per Thraciam et finitimas regiones subverterunt. Quæ cum ad aures Valentis perlata essent, effecerunt ut homousianos in exsilium mittere desisteret. Perturbatus enim hoc nuntio, relicta confestim Antiochia venit Constantinopolim. Atque idcirco bellum quod contra Christianos illic gesserat, sedatum est. Eodem tempore Euzoius Arianæ partis apud Antiochiam episcopus, extremum diem obiit, consulatu Valentis Augusti quinto, et Valentiniani junioris primo; ejusque in locum substitutus est Dorotheus.

ΚΕΦ. Λϛ.

Ὡς καὶ Σαρακηνοὶ τηνικαῦτα τῇ πίστει Χριστοῦ προσέθεντο, Μαυΐας γυναικὸς αὐτῶν ἀρχούσης, Μωσῆν τινὰ θεοσεβῆ καὶ πιστὸν μονάζοντα λαβόντες ἐπίσκοπον.

1 Ἀναχωρήσαντος δὲ τῆς Ἀντιοχείας τοῦ βασιλέως,
Σαρακηνοὶ οἱ πρώην ὑπόσπονδοι, τότε Ῥωμαίων ἀπέ-
στησαν, στρατηγούμενοι ὑπὸ Μαυΐας γυναικὸς, τοῦ
2 ἀνδρὸς αὐτῆς τελευτήσαντος. Πάντα οὖν τὰ ὑπὸ[c]
τὴν ἀνατολὴν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν κατὰ τὸν αὐτὸν
ἐπορθεῖτο χρόνον· ἀλλά τις Θεοῦ πρόνοια τὰ Σαρα-
3 κηνῶν κατέστειλε δι' αἰτίαν τοιαύτην. Μωϋσῆς[d] τις 258
ὄνομα, Σαρακηνὸς τὸ γένος, ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν μονα-
χικὸν μετερχόμενος βίον, ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ πίστει καὶ
4 τεραστίοις περιβόητος ἦν. Τοῦτον ἡ τῶν Σαρακηνῶν
βασίλισσα Μαυΐα ἐπίσκοπον τοῦ οἰκείου ἔθνους ᾔτει
λαβεῖν, ἐπὶ συνθήκαις τοῦ καταλῦσαι τὸν πόλεμον.
5 Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ ἀγαπητὸν
ἡγήσαντο ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις εἰρήνην ποιήσα-

c "Lego τὰ πρὸς τὴν ἀνατολήν. Statim enim sequitur ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν &c. Et insuavis esset ejusdem præpositionis iteratio." VALESIUS.

d Ita hic et infra, F.M. Μωσῆς editt. Tum σαρρακηνὸς F, et sic sæpius, sed non semper.

CAPUT XXXVI.

Quomodo Saraceni, Mavia fœmina tunc apud eos regnante, ad fidem Christi conversi sint, et Mosem quemdam, pium ac fidelem monachum, episcopum acceperint.

Post imperatoris discessum ex urbe Antiochia, Saraceni qui prius fœderati erant, a Romanis defecere, Mavia regina post viri sui obitum eos ductante. Cuncta igitur versus Orientem loca a Saracenis eo tempore vastabantur. Verum divina providentia eorum impetum compressit hoc modo: Moses quidam genere Saracenus, monasticam in solitudine vitam degens, tum ob pietatem ac fidem, tum ob miracula celeberrimus apud omnes erat. Hunc Mavia Saracenorum regina genti suæ episcopum dari a Romanis postulavit, ea conditione ut bellum cum ipsis dissolveret. Quibus auditis, Romanorum duces præclare secum agi existimantes, si pax hujusmodi conditionibus firmaretur, statim nulla

σθαι· εὐθύς τε ὡς εἶχον ἐπέταττον τοῦτο γενέσθαι·
καὶ συλληφθεὶς ὁ Μωϋσῆς ἐκ τῆς ἐρήμου ἤγετο εἰς
τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκεῖ τὴν ἱερωσύνην δεξόμενος[e].
6 Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὸν κρατοῦντα τότε τῶν ἐκκλησιῶν
Λούκιον ἤχθη, τὴν χειροτονίαν ἀπέφυγε, τοιαῦτα εἰ-
7 πὼν πρὸς Λούκιον. Ἐγὼ μὲν ἐμαυτὸν ἡγοῦμαι τῆς
ἱερωσύνης ἀνάξιον· εἰ δὲ λυσιτελεῖ τοῦτο τοῖς δη-
μοσίοις πράγμασιν, οὐκ ἐπιθήσει μοι χεῖρα Λούκιος·
8 πεπλήρωται γὰρ αὐτοῦ αἱμάτων ἡ δεξιά. Τοῦ δὲ
Λουκίου λέγοντος, μὴ δεῖν ὑβρίζειν, ἀλλὰ πρότερον
μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τῆς θρησκείας τὰ δόγματα· ὁ
Μωϋσῆς, ἀλλ' οὐ δογμάτων λόγος, ἔφη[f], νῦν ζητεῖται·
ἀλλ' αἱ πράξεις σου αἱ κατὰ τῶν ἀδελφῶν γενόμεναι
9 ἐξελέγχουσιν ὡς οὐ[g] Χριστιανικὰ ἔχεις δόγματα. Ὁ
γὰρ Χριστιανὸς οὐ πλήσσει, οὐ λοιδορεῖ, οὐδὲ μάχε-
10 ται· Δοῦλον γὰρ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι. Σοῦ δὲ
τὰ ἔργα βοᾷ διὰ τῶν πεμφθέντων εἰς ἐξορίαν καὶ
θηρίοις παραβληθέντων καὶ πυρὶ παραδοθέντων·
μείζονα δὲ ἔχει τὴν ἀπόδειξιν τὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς

e Ita F.M.C. sicut etiam Valesius conjecerat. δεξάμενος male editt.

f ἔφη om. M.

g Ita F. M. C. οὐ om. editt.

mora interposita, id quod petebatur, fieri jusserunt. Moses itaque comprehensus, ex solitudine in urbem Alexandriam perducitur, honorem sacerdotii illic suscepturus. Exhibitus autem Lucio qui tum ecclesias obtinebat, ordinationem detrectans, ita Lucium allocutus est. Equidem sacerdotio indignum me esse profiteor. Verum si reipublicæ necessitas hoc postulat, nunquam Lucius mihi manum imponet. Ejus enim dextra sanguine adhuc stillat. Cumque Lucius diceret abstinendum esse a conviciis; decere potius ut ex ipso disceret religionis dogmata: tum Moses, At non jam, inquit, ratio exigitur dogmatum. Nam facinora quæ adversus fratres perpetrasti, satis ostendunt quam Christiana habeas dogmata. Christianus enim non percutit, non conviciatur, non pugnat: quippe servum Dei pugnare non decet. At tua facta, tanquam voce emissa clamant per eos qui in exsilium missi, qui bestiis traditi, qui incendio consumpti sunt. Ea porro quæ oculis

11 ὁρώμενα ἢ ταῖς ἀκοαῖς λαμβανόμενα. Ταῦτα καὶ τὰ
τοιαῦτα λέγοντα τὸν Μωϋσῆν ἀπῆγον οἱ ἐπιτήδειοι
πρὸς τὸ ὄρος, ὅπως ἂν τὴν χειροτονίαν παρὰ τῶν εἰς
12 ἐξορίαν τυγχανόντων δέξηται. Οὕτως οὖν τότε τοῦ
Μωϋσέως χειροτονηθέντος, ὁ Σαρακηνῶν ἐσβέσθη πό-
λεμος· εἶχέ τε τοῦ λοιποῦ ἡ Μαυΐα πρὸς Ῥωμαίους
εἰρήνην, ὡς καὶ θυγατέρα αὐτῆς τῷ στρατηλάτῃ
κατεγγυῆσαι Βίκτορι. Ταῦτα περὶ Σαρακηνῶν.

ΚΕΦ. ΛΖ.

Ὡς[h] ἀναχωρήσαντος Οὐάλεντος ἀπὸ Ἀντιοχείας, οἱ ἐν τῇ ἀνατολῇ θαρσήσαντες ὀρθόδοξοι, καὶ μάλιστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸν Λούκιον ἐκβαλόντες αὖθις τῷ Πέτρῳ τὰς ἐκκλησίας παραδεδώκασι, γράμμασι Δαμάσου τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου κατωχυρωμένῳ.

1 Κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ βασιλέως Οὐά-
λεντος ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἀναχωρήσαντος, ἀνερρών-
νυντο οἱ πανταχοῦ ἐλαυνόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ 259
2 τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πέτρου τε[i] ἐπανελθόντος ἀπὸ

[h] Ὅτι λούκιον τὸν ἀρειανὸν ὁ λαὸς ἐξέβαλεν ἐν ἀλεξανδρείᾳ. M.

[i] "Scribendum est Πέτρου τότε ἐπανελθόντος, et tollenda finalis distinctio, quæ ante hæc verba apposita est. Eamque lectionem secutus videtur Epiphanius." VALESIUS. Facilem vero constructionem præbet M, sublato οὖν.

conspiciuntur, longe plus valent ad convincendum, quam ea quæ auditione accipiuntur. Hæc et hujusmodi cum dixisset Moses, necessarii eum ad montem perducunt, ut ab iis qui illic exulabant, ordinaretur episcopus. Ad hunc igitur modum Mose tunc consecrato, bellum Saracenorum sopitum est. Ac deinceps Mavia pacem cum Romanis servavit, adeo ut filiam suam Victori magistro militum desponderet. Atque hæc de Saracenis sint dicta.

CAPUT XXXVII.

Quomodo post imperatoris discessum, orthodoxi in oriente, et maxime apud Alexandriam, resumptis animis Lucium ejecerunt, et Petro qui Damasi Romani pontificis literis munitus redierat, ecclesias reddiderunt.

Per idem tempus cum Antiochia Valens imp. discessisset, quotquot ubique persecutionem passi erant, magnopere animis confirmati sunt, ac præcipue Alexandrini. Quippe tunc recens ab urbe

τῆς Ῥώμης μετὰ γραμμάτων Δαμάσου τοῦ Ῥώμης
ἐπισκόπου βεβαιούντων τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν
καὶ τὴν τοῦ Πέτρου κατάστασιν, ἀναθαρρήσας ὁ[k]
λαὸς τὸν μὲν Λούκιον ἐξελαύνουσιν· ἀντεισάγουσι
3 δὲ τὸν Πέτρον. Ἀλλὰ Λούκιος μὲν ὡς εἶχεν ἐπὶ
τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔπλεεν· Πέτρος δὲ ὀλίγον
ἐπιβιοὺς χρόνον τελευτᾷ, διάδοχον καταλιπὼν Τιμό-
θεον ἀδελφὸν ἑαυτοῦ.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Ὡς[l] ὁ βασιλεὺς ὑποστρέψας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου διὰ τοὺς Γότθους κατονειδισθεὶς ἐξελαύνει τῆς πόλεως κατὰ βαρβάρων· καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς ἐν Ἀδριανουπόλει τῆς Μακεδονίας ὑπ᾽ αὐτῶν ἀναιρεῖται, ζήσας μὲν ἔτη πεντήκοντα, βασιλεύσας δὲ ἔτη[m] ἓξ πρὸς τοῖς δέκα.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς Οὐάλης περὶ τὴν τριακάδα τοῦ
Μαΐου μηνὸς, ἐν τῇ ἕκτῃ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ καὶ Οὐαλεν-
τινιανοῦ τοῦ νέου τὸ δεύτερον, ἐλθὼν εἰς τὴν Κων- A. D. 378.
σταντινούπολιν εὑρίσκει τὸν δῆμον ἐν ἀθυμίᾳ καθε-
2 στῶτα πολλῇ. Οἱ γὰρ βάρβαροι καταδραμόντες τὴν

[k] Ita M. οὖν ὁ λαὸς editt. [l] Titulum om. M. [m] ἤτη ιϛ. F.

Roma reversus erat Petrus cum literis Damasi episcopi Romani, quibus ille et consubstantialis fidem, et Petri ordinationem confirmabat. Itaque populus resumpta fiducia, Lucium quidem exturbat, Petrum vero in ejus locum substituit. Et Lucius quidem statim conscenso navigio Constantinopolim perrexit. Petrus vero cum exiguo tempore superstes fuisset, ex hac vita migravit, Timotheum fratrem sedis suæ successorem relinquens.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo imperator Constantinopolim reversus, cum a populo propter Gothos conviciis appeteretur, contra barbaros profectus est: et cum illis congressus juxta Hadrianopolim Macedoniæ urbem, interfectus est: cum vixisset annis L. imperasset autem annis XVI.

Porro imperator Valens ingressus Constantinopolim die tertio kalendas Junias, consulatu ipsius sexto, et Valentiniani junioris secundo, populum ingenti affectum mœstitia offendit. Nam bar-

Θρᾴκην ἤδη καὶ τὰ προάστεια ἐπόρθουν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως, μηδεμιᾶς οὔσης ἀξιομάχου τηνι-
3 καῦτα δυνάμεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς τείχεσι προσπε-
λάζειν ἐπεχείρουν οἱ βάρβαροι, χαλεπῶς ἡ πόλις
ἔφερε τὰ γινόμενα· ἐψιθύριζόν τε κατὰ τοῦ βασι-
λέως, ὡς ἐπαγαγόντος τοὺς πολεμίους, καὶ ὅτι μὴ
ἀντεπεξῆγεν εὐθὺς, ἀλλὰ παρεῖλκε τὸν πρὸς τοὺς
4 βαρβάρους πόλεμον. Καὶ δὴ ἱπποδρομίας ἐπιτε-
λουμένης, πάντες ἐκ συμφωνίας κατεβόων τοῦ βασι-
λέως ὡς περιορῶντος τὰ πράγματα· ἔκραζον οὖν
5 συντόνως, δὸς ὅπλα καὶ πολεμοῦμεν ἡμεῖς. Ταῦτα
βοώντων, ἐξάπτεται πρὸς ὀργὴν ὁ βασιλεύς· καὶ
ὑπερβαίνει[n] περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Ἰουνίου μηνὸς,
ἐπαπειλήσας ἣν ὑποστρέψῃ, δίκην ἀπὸ[o] Κωνσταντι-
νουπολιτῶν λήψεσθαι, ὧν τότε ὑβρίζειν αὐτὸν ἐδό-
κουν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἤδη πρότερον τῇ τυραννίδι Προκο-
πίου προσέθεντο· ἔρημόν τε καταστήσειν τὴν πόλιν,
καὶ ἄροτρον[p] εἰπὼν βαλεῖν κατ' αὐτὴν, ἐπὶ τοὺς

[n] "Legendum est ὑπεκβαίνει." VALESIUS.
[o] Ita C. ὑπὸ editt.
[p] Ita F. M. Stephan. Genev. ἄρατρον Niceph. xi. 49. Vales. Reading.

bari qui jam Thraciam depopulati fuerant, ipsa quoque Constantinopoleos suburbana vastabant, cum nullæ tunc adessent copiæ ad resistendum ipsis idoneæ. Verum ubi barbari ad ipsa urbis mœnia propius accedere tentarunt, cives eam rem moleste ferentes, adversus principem murmurare cœperunt, quasi qui hostes ipse eo adduxisset: quippe cum non illico adversus illos signa movisset, sed bellum de industria traheret. Itaque cum equestre certamen ageretur, omnes uno consensu adversus imperatorem vociferati sunt, ut qui nullam reipublicæ curam gereret. Clamabantque: Da nobis arma, et ipsi pugnabimus. His auditis imperator ad iracundiam provocatus est: et die tertio idus Junii urbe egreditur, minatus se de Constantinopolitanis pœnas sumpturum, si rediisset incolumis: tum ob convicia quibus ipsum tunc affecerant, tum quod antea tyrannidi Procopii favissent. Urbem igitur eversurum se, et aratrum solo ejus impacturum minatus, contra

6 βαρβάρους ἐχώρει. Καὶ ὠθεῖ μὲν αὐτοὺς πόρρω
τῆς πόλεως· ἐδίωκε δὲ ἄχρι τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἀδρια-
νουπόλεως, ἣ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Μακεδονίας ἐστίν.
7 Ἐκεῖ τε συμβαλὼν τοῖς βαρβάροις, ἀπέθανε τῇ ἐννάτῃ
τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ· τοῦτο
δὲ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς[q] ὀγδοηκοστῆς
8 ἐννάτης Ὀλυμπιάδος. Καὶ οἱ μὲν πυρὶ φασὶν ἀπο-
λέσθαι αὐτὸν εἰς κώμην καταφυγόντα τινὰ, ἣν ἐπι-
9 δραμόντες οἱ βάρβαροι ἐνέπρησαν. Οἱ δὲ, ἀμείψαντα
τὸ βασιλικὸν σχῆμα φασὶν αὐτὸν εἰς μέσον τὸ στί-
φος τῶν πεζῶν εἰσδραμεῖν· εἶτα τῶν ἱππέων προδε-
δωκότων, καὶ οὐχ ἁψαμένων τῆς μάχης, ἐν τῇ συμ-
βολῇ τούτους περιχυθέντας[r] πάντας ἀθρόως πεσεῖν.
10 Ἔνθα δὴ φασὶν αὐτὸν ἀγνοηθῆναι κείμενον, οὐκ
ὄντος βασιλικοῦ σχήματος τοῦ καταμηνύσοντος[s]
11 ὅστις ἦν. Τελευτᾷ δὲ ζήσας ἔτη ν', συμβασιλεύσας

[q] Ita F.M.C. διακοστῆς editt. de quo hæc, "Scribendum est διακοσιοστῆς. Sic antiquarii brevitati studentes, scribere solebant hæc vocabula. Nam et διακοστὸν scribebant et τριακοστὸν pro διακοσιοστῷ et τριακοσιοστῷ," VALESIUS.
[r] περισχισθέντας F. M.
[s] Ita F. M. Stephan. Genev. καταμηνύσαντος inconsulto Valesius, quem secutus est Reading.

barbaros proficiscitur. Et illos quidem procul ab urbe repulit, et Adrianopolim usque persecutus est, quæ urbs est Thraciæ, in finibus Macedoniæ sita. Ibi congressus cum barbaris, occubuit die tertio idus Augusti, iisdem consulibus quos supra nominavi. Annus hic erat quartus ducentesimæ octogesimæ nonæ Olympiadis. Et alii quidem incendio eum periisse narrant, cum in vicum quemdam confugisset, quem supervenientes barbari concremarunt. Alii dicunt eum abjecto imperiali habitu in medium agmen peditum se conjecisse: cumque equites proditionem fecissent, et prœlium committere detrectassent, pedites Romanos undique a barbaris circumfusos, omnes in acie occubuisse: inter quos ipsum quoque imperatorem jacuisse, sed ignotum, eo quod imperialem habitum quo internosci poterat, prius deposuisset.

μὲν τῷ ἀδελφῷ ἔτη δεκατρία[t]· μετὰ δὲ τὸν ἀδελφὸν βασιλεύσας ἔτη τρία[u]. περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν ις'[x].

[t] ἔτη ιγ̄ F. M.
[u] ἔτη γ̄ F. M.
[x] ις̄. Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγος δ̄. M.

Vixit annis quinquaginta. Et cum fratre quidem imperavit annos XIII. post fratrem vero regnavit triennio. Porro hic liber sexdecim annorum res gestas complectitur.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ[a]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

[b]ΤΟΜΟΣ Ε.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

1 ΠΡΙΝ ἀρξώμεθα[c] τῆς ἱστορίας τοῦ πέμπτου βι-
βλίου, φαμὲν πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐντυγχάνειν τῇδε
τῇ ὑποθέσει μὴ μέμψασθαι ἡμῖν, ὅτι προθέμενοι
ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγράψασθαι ἐπιμίγνυμεν
αὐτῇ καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν γενομένους πολέμους,
ὅσων[d] τὴν ἱστορίαν μετὰ τῆς ἀληθείας ἐδυνήθημεν
2 γνῶναι. Τοῦτο γὰρ πολλῶν ἕνεκα ποιοῦμεν· τοῦ
εἰς γνῶσιν ἄγειν τὰ γινόμενα· ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦ
τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς γενέσθαι, ἐκ τοῦ

[a] Σχολαστικοῦ om. F. M.
[b] βιβλίον ε'. F. M.
[c] ἀρξόμεθα F. M.
[d] Ita M. sicut legi voluerat W. Lowth. ὅσον ceteri.

VALESII INTERPRETATIO.

PROŒMIUM.

ANTEQUAM libri quinti historiam ordiamur, eos qui hoc opus lecturi sunt rogamus, ne nobis vitio vertant, quod cum ecclesiasticam historiam scribere instituerimus, bella quoque variis subinde temporibus gesta, quorum quidem certissimam notitiam nobis habere licuit, eidem interseramus. Id enim facimus multis de causis. Primum ut rerum gestarum notitiam lectoribus tradamus. Deinde ne lectores fastidio afficiantur, si in episcoporum

σχολάζειν[e] τῇ φιλονεικίᾳ τῶν ἐπισκόπων, καὶ οἷς κατ'
3 ἀλλήλων ἐτύρευσαν. Πρὸ δὲ τούτων, ἵνα γνωσθῇ
ὅπως τῶν δημοσίων ταραττομένων, ὡς ἔκ τινος συμ-
4 παθείας καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἐταράττετο. Εἰ γάρ
τις παρατηρήσει, συνακμάσαντα εὑρήσει τά τε δημό-
σια κακὰ, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν δυσχερῆ· ἢ γὰρ
κατὰ ταυτὸ[f] κινηθέντα εὑρήσει, ἢ ἐπακολουθοῦντα
ἀλλήλοις· καὶ ποτὲ μὲν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγούμενα,
εἶτα αὖθις ἐπακολουθοῦντα τὰ δημόσια· ποτὲ δὲ
5 τοὔμπαλιν. Ὥστε μὲ τὴν[g] διαδοχὴν τούτων, μὴ ἔκ
τινος συντυχίας δύνασθαι νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμε-
τέρων πλημμελημάτων λαμβάνειν τὰς ἀρχάς· τιμω-
ρίας δὲ ἕνεκεν ἐπιφέρεσθαι τὰ κακὰ, εἴγε κατὰ τὸν
ἀπόστολον, Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί
εἰσιν εἰσάγουσαι[h] εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολου-
6 θοῦσιν. Διὰ ταύτην δὴ τὴν αἰτίαν, τῇ ἐκκλησιαστικῇ

[e] Ita M. μὴ σχολάζειν ceteri: de quo hæc dixit, "Lego ἐκ τοῦ ἀεὶ σχολάζειν. Insuavis enim est et odiosa particulæ negativæ repetitio, cum præcedat τοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ προσκορεῖς γενέσθαι. Post hæc enim verba sequi debet affirmatio," VALESIUS.

[f] ταυτὸν F. M.

[g] Ita M. τῶν διαδοχῶν ceteri.

[h] προάγουσαι M. secundum apostolum, 1 Tim. v. 24.

contentionibus, et in iis, quæ adversus se invicem moliti sunt, perlegendis, eos assidue detineamus. Præcipue vero, ut intelligatur qualiter turbato reipublicæ statu, ecclesia quoque quasi quadam compassione turbata est. Nam si quis animum attenderit, reipublicæ mala et ecclesiarum calamitates simul viguisse deprehendet. Aut enim uno eodemque tempore orta utraque esse reperiet, aut brevi temporis spatio se invicem subsecuta: et interdum quidem ecclesiarum calamitates præire; deinde subsequi motus reipublicæ: interdum vero vice versa. Adeo ut in animum meum inducere non possim, harum rerum vicissitudinem ex fortuito casu, sed potius ex sceleribus nostris causam ortus sui ducere, et ad eorum castigationem immitti calamitates. Si quidem, ut ait apostolus, Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam vero etiam subsequuntur. Hanc igitur ob causam, ecclesiasticæ historiæ quædam etiam

ἱστορίᾳ καί τινα τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐπισυμ-
7 πλέκομεν. Τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ Κωνσταντίνου περὶ τοὺς
πολέμους γενόμενα διὰ χρόνου μῆκος εὑρεῖν οὐκ
8 ἰσχύσαμεν. Τῶν δὲ μετὰ ταῦτα, ὅσα παρὰ τῶν ἔτι
ζώντων ἐμάθομεν, ἐν ἐπιδρομῇ ποιούμεθα μνήμην.
9 Συνεχῶς δὲ καὶ τοὺς βασιλεῖς τῇ ἱστορίᾳ περιλαμ-
βάνομεν, διότι ἀφ' οὗ χριστιανίζειν ἤρξαντο, τὰ τῆς 264
ἐκκλησίας πράγματα ἤρτητο ἐξ αὐτῶν, καὶ αἱ μέγι-
σται[i] σύνοδοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ
10 γίνονται. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ[k] μνήμην
πεποιήμεθα, διότι τὰς ἐκκλησίας ἐτάραξε. καὶ ταῦτα
μὲν ἐν Προοιμίῳ αὐτάρκως εἰρήσθω. ἤδη δὲ τῆς
ἱστορίας ἁπτώμεθα.

ΚΕΦ. Α.

Ὡς[l] μετὰ τὸν θάνατον Οὐάλεντος, τῶν Γότθων ἐπελθόντων κατὰ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δῆμος αὐτῆς[m] ἀντεπεξῄει συμμάχους τοὺς Σαρακηνοὺς ἔχων τοὺς ὑπὸ Μαυΐας ταττομένους.

1 Τοῦ δὴ βασιλέως Οὐάλεντος ἄδηλον ἐσχηκότος τὴν

[i] μέγιστοι perperam F.

[k] τοῦ χριστιανισμοῦ F. M.

[l] Titulum om. M.

[m] αὐτοῖς, et mox μανία, quemadmodum supra in tabula sive indice capitum, F.

in republica gesta adjunximus. Et ea quidem quæ Constantini principatu in bello acta sunt, ob temporis vetustatem reperire haudquaquam potuimus. Quæ vero posthæc gesta sunt, ea sicut ab iis qui adhuc supersunt accepimus, strictim commemoramus. Sed et ipsos subinde imperatores in hoc opere perpetuo includimus, propterea quod ex quo illi Christiani esse cœperunt, ex illis pependerunt res ecclesiasticæ: et maxima quæque concilia eorum arbitrio tum facta sunt antea, tum hodieque fiunt. Postremo Arianæ sectæ mentionem fecimus, eo quod illa ecclesiarum statum perturbavit. Atque hæc prooemii loco dixisse sufficiat: nunc historiam ordiamur.

CAPUT I.

Quomodo post Valentis obitum, cum Gothi Constantinopolim oppugnarent, cives adversus eos eruptionem fecerunt, auxiliantibus Saracenis qui Maviæ parebant.

Postquam Valens incerto mortis genere periisset, barbari ad

τελευτὴν, οἱ βάρβαροι πάλιν ἕως τῶν τειχῶν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ἐλθόντες τὰ περὶ αὐτὴν ἐπόρ-
2 θουν προάστεια. Ἐφ' οἷς ὁ δῆμος ἀγανακτῶν δι'
ἑαυτῶν τοῖς βαρβάροις ἀντεπεξῄεσαν, ἕκαστος τὸ
3 παρατυγχάνον ἀντὶ ὅπλου λαμβάνοντες. Ἐδίδου δὲ
τοῖς ἐξιοῦσιν εἰς τὸν πόλεμον ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ
Δομνίκα μισθὸν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου, καθὰ καὶ
4 τοῖς στρατιώταις ἐνενόμιστο. Ἐπεβοήθουν δὲ αὐτοῖς
ὀλίγοι Σαρακηνοὶ ὑπόσπονδοι, παρὰ Μαυΐας πεμ-
5 φθέντες, ἧς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν. Τοῦτον οὖν
τὸν τρόπον τηνικαῦτα τοῦ δήμου ἀγωνισαμένου, πόρρω
τῆς πόλεως ἀπεχώρησαν οἱ βάρβαροι.

ΚΕΦ. Β.

Ὡς[n] Γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἐκ τῶν ἐξοριῶν ἀνακαλεσάμενος τοὺς αἱρετικοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐξεδίωξε, καὶ κοινωνὸν τῆς βασιλείας Θεοδόσιον προσελάβετο.

1 Γρατιανὸς δὲ ἅμα τῷ νέῳ Οὐαλεντινιανῷ τῆς
βασιλείας ἐγκρατὴς γενόμενος καταγνούς τε τοῦ

[n] Titulum om. M.

ipsa usque mœnia Constantinopoleos iterum progressi, suburbana undique vastare cœperunt. Quod cum cives ægre admodum ferrent, arrepto vice teli eo quod cuique obvium erat, suopte motu adversus barbaros erumpunt. Uxor autem imperatoris Dominica, cunctis ad bellum egredientibus ex regali ærario stipendium dabat, quemadmodum militibus erogari solet. Aderant etiam auxilio pauci quidam fœderati Saraceni, a Mavia regina missi, cujus etiam antea mentionem fecimus. Ad hunc igitur modum cum cives certamen iniissent, barbari procul ab urbe regia discesserunt.

CAPUT II.

Quomodo imp. Gratianus orthodoxis episcopis ab exsilio revocatis, hæreticos ecclesiis expulit, et consortem imperii Theodosium sibi adscivit.

Gratianus vero una cum juniore Valentiniano imperii summam adeptus, damnata Valentis patrui sui in Christianos crudelitate,

θείου Οὐάλεντος τῆς περὶ τοὺς Χριστιανοὺς ὠμότη-
τος, τοὺς μὲν ὑπ' ἐκείνου ἐξορισθέντας ἀνεκάλει· νόμῳ
τε ἐθέσπισε, μετὰ ἀδείας ἑκάστην τῶν θρησκειῶν
ἀδιορίστως ἐν τοῖς εὐκτηρίοις συνάγεσθαι· μόνους δὲ
τῶν ἐκκλησιῶν εἴργειν Εὐνομιανοὺς, Φωτινιανοὺς, καὶ
2 Μανιχαίους. Συνεωρακὼς δὲ κάμνουσαν τὴν Ῥω-
μαίων ἀρχὴν, καὶ τὰ βαρβάρων ἐπικρατοῦντα, καὶ ὅτι
δεῖται τὰ δημόσια γενναίου ἀνδρὸς, κοινωνὸν προσ- 265
λαμβάνει τῆς βασιλείας Θεοδόσιον, ἄνδρα ἐκ τῶν
εὐπατριδῶν τῆς Ἱσπανίας καταγόμενον πολλά τε
κατὰ τοὺς πολέμους ἀγωνισάμενον, καὶ διὰ τοῦτο
ἄξιον τῆς βασιλείας ἤδη πάλαι καὶ πρὸ τῆς Γρατια-
3 νοῦ χειροτονίας ὑπὸ πάντων κριθέντα. Ἀναγορεύσας
οὖν αὐτὸν ἐν τῷ Σιρμίῳ, πόλις δὲ Ἰλλυριῶν αὕτη, A. D. 379.
ἐν[o] ὑπατείᾳ Αὐσονίου καὶ Ὀλυβρίου, τῇ ἑκκαιδεκάτῃ
τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, μερίζεται αὐτῷ τοὺς κατὰ βαρ-
βάρων ἀγῶνας.

ΚΕΦ. Γ.

Τίνες[p] ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων ἐκκλησιῶν τηνικαῦτα τὴν προστασίαν εἶχον.

1 Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ

[o] ἐν om. F. M. [p] Titulum om. M.

cunctos qui ab illo in exsilium ejecti fuerant, revocavit. Lege præterea sanxit, ut omnes cujuscumque religionis homines absque ullo discrimine in ecclesiis convenirent: soli autem Eunomiani, Photiniani et Manichæi pellerentur ecclesiis. Cumque imperium Romanum languere, barbaros vero invalescere animadverteret, remque publicam viro strenuo indigere, collegam imperii adsumit Theodosium, virum nobili genere in Hispaniis ortum, qui et in bello multa strenue gesserat, et ob eam causam jampridem etiam ante designationem Gratiani, dignus imperio ab omnibus fuerat judicatus. Cum igitur imperatorem eum renuntiasset Sirmii, quæ urbs est Illyrici, consulatu Ausonii et Olybrii, die septimo decimo calendas Februarii, curam belli adversus barbaros gerendi cum illo partitur.

CAPUT III.

Quinam eo tempore majorum ecclesiarum fuerint episcopi.

Eodem tempore ecclesiæ quidem Romanæ præerat Damasus,

ἐκκλησίας Δάμασος προΐστατο διαδεδεγμένος Λιβέ-
ριον· τῆς δὲ Ἱεροσολύμων ἔτι Κύριλλος ἐκράτει· ἡ
2 δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὡς ἔφημεν, τριχῇ διῄρητο. Τῶν
μὲν γὰρ ἐκκλησιῶν, Δωρόθεος ὁ Ἀρειανὸς μετὰ
Εὐζώϊον ἐγκρατὴς ἐγένετο· τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν
ὑπὸ Παυλίνῳ, οἱ δὲ ὑπὸ Μελιτίῳ τῆς ἐξορίας ἀνα-
3 κληθέντι ἐτάττοντο. Καὶ τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν
δὲ[q], Ἀρειανῶν μὲν Λούκιος καὶ ἐν φυγῇ διάγων· τῆς
δὲ ὁμοουσίου πίστεως Τιμόθεος μετὰ Πέτρον προ-
4 ΐστατο. Ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει τῶν μὲν ἐκκλη-
σιῶν Δημόφιλος ἦν ἐγκρατής, ὁ μετὰ Εὐδόξιον τῆς
Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας· οἱ δὲ τοῦτον ἐκτρε-
πόμενοι καθ' ἑαυτοὺς τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο.

ΚΕΦ. Δ.

Ὡς[r] Μακεδονιανοὶ οἱ πρότερον πρὸς τὸν Ῥώμης Δάμασον περὶ τοῦ ὁμοουσίου διαπρεσβευσάμενοι αὖθις τῇ προτέρᾳ πλάνῃ ὑπήχθησαν.

1 Μακεδονιανοὶ δὲ μετὰ τὴν πρὸς Λιβέριον πρε-

q δὲ Ἀρειανῶν in marg. ab ead. manu M.

r Ὅτι μακεδονιανοὶ διὰ τὴν ἄδειαν τοῦ νόμου μετεβάλοντο M.

qui Liberio successerat: Hierosolymitanam autem ecclesiam adhuc obtinebat Cyrillus. Antiochensis porro ecclesia, sicut antea dixi, tres in partes divisa erat. Etenim ecclesiis quidem post Euzoïum Dorotheus Arianus potiebatur. Reliqui partim Paulino, partim Melitio qui ab exsilio revocatus fuerat, obtemperabant. Alexandriæ vero, Arianorum quidem ecclesias Lucius, licet in fugam actus, administrabat: consubstantialis autem fidem profitentibus, post Petrum Timotheus præsidebat. Apud Constantinopolim Demophilus Arianæ partis post Eudoxium episcopus, ecclesias possidebat. Hi vero qui communionem illius aversabantur, seorsum conventus agebant.

CAPUT IV.

Quomodo Macedoniani, qui prius ad Liberium Romanum episcopum pro consubstantialis fide scripserant, denuo ad pristinum errorem revoluti sunt.

At Macedoniani post legationem ad Liberium missam, per

σβείαν, ἀδιάφορον ἕως τινὸς χρόνου τὴν κοινωνίαν
ἐποιοῦντο, κατὰ τὰς ἐκκλησίας τὰς ἐν ἑκάστῃ πόλει
ἀλλήλοις ἐπιμιγνύμενοι αὐτοί τε καὶ οἱ ἐξ ἀρχῆς τὸν
2 ὅρον τῆς ἐν Νικαίᾳ στέρξαντες πίστεως. Ἐπειδὴ δὲ
ὁ Γρατιανοῦ τοῦ βασιλέως νόμος ἄδειαν ταῖς θρη-
σκείαις παρεῖχε, διακριθῆναι πάλιν ἐσπούδασαν.
3 Συναχθέντες δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας[s] αὖθις
ἐδογμάτισαν ἐκτρέπεσθαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνήν,
καὶ τοῖς ἀσπαζομένοις τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν μηδαμῶς 266
4 ἐπιμίγνυσθαι. Ἀλλ' οὐκ ἀπώναντο τοῦ ἐπιχειρή-
ματος· καταγνόντες γὰρ αὐτῶν οἱ πλείους, ὡς ἄλλοτε
ἄλλα δογματιζόντων, ἀπέστησάν τε αὐτῶν καὶ τοῖς
τὸ ὁμοούσιον φρονοῦσι βεβαίως ἡνώθησαν.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ[t] τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διὰ Παυλῖνον καὶ Μελίτιον τηνικαῦτα συμβάντων.

1 Τότε δὴ καὶ τὰ κατὰ Ἀντιόχειαν τὴν ἐν Συρίᾳ,
διὰ Μελίτιον φιλονεικίαν ἔσχεν τοιάνδε. φθάσαντες

s τῆς καρίας M. Niceph. xii. 2. Sozom. vii. 2.

t Titulum om. M.

ecclesias singularum civitatum sine ullo discrimine communicabant, permiscentes se mutuo cum iis qui Nicænæ fidei formulam ab initio fuerant amplexi. Verum ubi lex imperatoris Gratiani omnibus sectis licentiam concessit, denuo seorsum agere instituerunt. Igitur Antiochiæ congregati, decreverunt vocem consubstantialis rejiciendam esse, nec ullo modo communicandum cum iis qui Nicænam fidem profiterentur. Sed hic conatus male ipsis cessit. Plerique enim damnata eorum inconstantia, utpote qui alia subinde atque alia fidei decreta promulgarent, ab iis recesserunt, et fidei consubstantialis sectatoribus constanter in posterum adhæserunt.

CAPUT V.

De his quæ tunc Antiochiæ propter Paulinum et Melitium contigerunt.

Per idem tempus, Antiochiæ etiam in Syria propter Melitium gravis contentio exarsit. Jam antea diximus, Paulinum episco-

εἴπομεν, ὅτι Παυλῖνος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος δι᾽ ὑπερβάλλουσαν εὐλάβειαν εἰς ἐξορίαν οὐκ ἐπέμ-
2 πετο. Μελίτιος δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἀνάκλησιν, πάλιν ὑπὸ Οὐάλεντος ἐξορισθεὶς, ὕστερον ἐπὶ Γρατιανοῦ ἀνεκλήθη· ἐλθών τε εἰς Ἀντιόχειαν,
3 κατέλαβε Παυλῖνον ἤδη γηραιὸν ὄντα. Εὐθὺς οὖν πάντες οἱ αὐτῷ προσκείμενοι σπουδὴν ἐτίθεντο σύν-
4 θρονον γενέσθαι Παυλίνῳ τὸν Μελίτιον. Τοῦ δὲ Παυλίνου λέγοντος, παρὰ κανόνας εἶναι σύνθρονον λαβεῖν τὸν ὑπὸ Ἀρειανῶν χειροτονηθέντα, ἐκβιάζεται ὁ λαός· καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησιῶν,
5 παρασκευάζουσιν ἐνθρονισθῆναι αὐτόν. Τούτου γενομένου, πολλὴ φιλονεικία κεκίνητο· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἦλθον οἱ λαοὶ ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις.
6 Συναγαγόντες τοὺς ὑποψήφους εἰς ἐπισκοπὴν, εὑρίσκουσι τοὺς πάντας τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ἐν οἷς ἦν καὶ Φλαβιανός· ὅρκῳ τε τούτους ἠσφαλίσαντο, τὸ[u] μηδένα παρελθεῖν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν, ἑνὸς τῶν ἐπισκόπων προτελευτήσαντος, ἀλλὰ συγχωρεῖν τὸν ὑπολειφθέντα κατέχειν τοῦ προαπελθόντος τὸν θρόνον.

[u] τὸ om. F.M.

pum Antiochiæ ob eximiam sanctitatem in exsilium minime ejectum fuisse: Melitium vero, postquam a Juliano restitutus fuisset, iterum a Valente pulsum in exsilium, tandem a Gratiano esse revocatum. Qui cum rediisset Antiochiam, Paulinum jam senio confectum offendit. Statim igitur omnes qui favebant Melitio, operam dederunt, ut una cum Paulino in episcopali solio sideret. Cumque diceret Paulinus refragari ecclesiasticis regulis, ut is qui ab Arianis ordinatus fuisset, ad societatem cathedræ admitteretur, populus vi adhibita perfecit, ut in quadam extra urbem ecclesia Melitius in sede episcopali collocaretur. Quo facto ingens contentio exorta est. Postea vero populus ad concordiam rediit, pactis inter se ejusmodi conditionibus. Cum eos omnes qui ad episcopatum gerendum idonei videbantur, collegissent: erant autem sex numero, inter quos etiam erat Flavianus: eos sacramento adegerunt, ut altero e duobus episcopis mortuo, nemo ipsorum episcopalem sedem ambiret, sed alterum qui superstes

7 Οὕτω δοθέντων τῶν ὅρκων, ὁ λαὸς εἶχεν ὁμόνοιαν καὶ οὐκέτι πρὸς ἀλλήλους διεκρίνοντο· οἱ δὲ Λουκίφεροι διὰ τοῦτο διεκρίθησαν, ὅτι Μελίτιος ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν χειροτονηθεὶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐδέχθη.
8 Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ καθεστώτων, ἐδέησε τὸν Μελίτιον ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

ΚΕΦ. ϛ.

Ὡς[x] Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ κοινῷ δόγματι τῶν ὀρθοδόξων τὴν προστασίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας ἀναδέδεκται, καθ᾽ ὃν καιρὸν καὶ Θεοδόσιος ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν κατὰ τῶν[y] βαρβάρων νίκην ἐν Θεσσαλονίκῃ νοσήσας ὑπὸ Ἀσχολίου τοῦ ἐπισκόπου βαπτίζεται.

1 Ὅτε κοινῷ δόγματι πολλῶν ἐπισκόπων Γρηγόριος ἀπὸ τῆς Ναζιανζοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκοπὴν μετετίθετο. τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο.
2 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ βασιλεῖς Γρατιανὸς καὶ Θεοδόσιος κατὰ βαρβάρων ἤραντο νίκας· καὶ Γρα- 267

[x] Ὅτι γρηγόριος εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν μετετέθη. M.

[y] Ita F. τῶν om. ceteri.

esset, demortui locum sinerent retinere. Ad hunc modum præstito juramento, populus ad unitatem rediit, nec ulterius inter se divisus est. At Luciferiani se a reliquis sejunxere, propterea quod Melitius qui ab Arianis ordinatus fuerat, ad episcopale munus susceptus fuisset. Dum Antiochena ecclesia in hoc statu esset, negotii cujusdam necessitas exegit, ut Melitius Constantinopolim proficisceretur.

CAPUT VI.

Qualiter Gregorius Nazianzenus communi orthodoxorum suffragio episcopus ecclesiæ Constantinopolitanæ est constitutus: quo tempore et Theodosius imp. post relatam de barbaris victoriam in morbum prolapsus, Thessalonicæ ab Ascholio episcopo baptizatus est.

Quo quidem tempore Gregorius communi multorum episcoporum suffragio ab episcopatu urbis Nazianzi ad Constantinopolitanæ ecclesiæ sacerdotium translatus est. Atque id quidem ita factum est, ut dixi. Sub idem vero tempus imperatores Gratianus et Theodosius, victoriam de barbaris singuli retulerunt. Et Gra-

τιανὸς μὲν εὐθὺς ἐπὶ τὰς Γαλλίας ἐχώρει, Ἀλαμανῶν
κατατρεχόντων τὴν ἐκεῖ χώραν· Θεοδόσιος δὲ μετὰ
τὰ τρόπαια ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν σπεύδων
3 τὴν Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει. Ἐκεῖ τε ἀρρω-
στίᾳ περιπεσὼν ἀξιωθῆναι τοῦ Χριστιανικοῦ βαπτί-
σματος ἐπεθύμησεν, ἄνωθεν μὲν ἐκ προγόνων Χρι-
στιανὸς ὑπάρχων καὶ τῇ τοῦ ὁμοουσίου πίστει προσ-
4 κείμενος. Τὸ δὲ βαπτισθῆναι διὰ τὴν ἀρρωστίαν
σπεύσας, ἐπιζητήσας τε τὸν[z] Θεσσαλονικέων ἐπίσκο-
5 πον, ἠρώτησε πρότερον ποίαν πίστιν ἠσπάζετο. Τοῦ
δὲ εἰπόντος, ὡς οὐ παρῆλθεν ἡ Ἀρειανῶν δόξα κατὰ
τὰ[a] Ἰλλυριῶν ἔθνη, οὐδὲ ἴσχυσε συναρπάσαι ἡ παρ'
ἐκείνου γεγενημένη καινοτομία[b] τὰς τῇδε ἐκκλησίας,
ἀλλὰ μένουσι φυλάσσοντες ἀσάλευτον τὴν ἄνωθεν
μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν ἀποστόλων παραδοθεῖσαν
πίστιν, ἐν δὲ τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ βεβαιωθεῖσαν,
ὁ βασιλεὺς ἀσμενέστατα ὑπὸ Ἀσχολίου τοῦ ἐπισκό-
6 που βαπτίζεται. Ἀναρρωσθεὶς οὖν ἐκ τῆς νόσου μετ'

[z] Ita C. τῶν Θεσσαλονικέων ceteri. Usitatior est illa forma; sicut e. g. in τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ vii. 25.

[a] Ita F. M. τὰ om. ceteri.

[b] κενοτομία, correctum in καινοτομία F., M.

tianus quidem confestim ad Gallias reversus est, eo quod Alamanni provincias illas popularentur. Theodosius vero post erecta de barbaris tropæa Constantinopolim contendens, venit Thessalonicam. Ubi cum in morbum incidisset, Christianorum more baptismum percipere concupivit; quippe qui jam inde a majoribus Christianus esset, et consubstantialis fidem profiteretur. Porro cum ob ingruentem morbum quantocyus baptizari vellet, et Thessalonicensem episcopum ea de causa ad se accersisset, prius ab eo percontatus est quam ille fidem sectaretur. Cumque respondisset episcopus, opinionem Arii ad Illyrici usque provincias minime penetrasse, et inductam ab illo novitatem ecclesias illic sitas decipere nequaquam valuisse: sed eam fidem quæ initio ab apostolis tradita, et postea in concilio Nicæno confirmata est, ab incolis constanter retineri, imperator ab Ascholio libentissime baptizatus est. Paucis autem post diebus morbo liberatus, Con-

οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχεται, περὶ τὴν τετάρτην καὶ εἰκάδα τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον καὶ αὐτοῦ Θεοδοσίου τὸ πρῶτον. A. D. 380.

ΚΕΦ. Ζ.

Ὡς[c] Γρηγορίου εἰσελθόντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καί τινων ἐπισκόπων ἐπὶ τούτῳ διαγογγυσάντων, αὐτὸς τῆς ἐκκλησίας[d] τὴν προστασίαν παρῃτήσατο· ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ Ἀρειανῷ ἐπισκόπῳ Δημοφίλῳ δηλοῖ ἢ προσθέσθαι τῷ ὁμοουσίῳ ἢ τῆς πόλεως ἐξιέναι· ὅπερ μᾶλλον ἐποίησεν.

1 Τότε δὲ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθεὶς ἔνδον
τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποι-
εῖτο· ᾧτινι ὕστερον οἱ βασιλεῖς μέγιστον οἶκον εὐκτή-
2 ριον προσσυνάψαντες Ἀναστασίαν ὠνόμασαν. Γρη-
γόριος μὲν οὖν ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ εὐλαβείᾳ τοὺς
καθ' ἑαυτὸν ὑπερβάλλων γνοὺς διαγογγύζοντας τινὰς,
ὡς εἴη ὑπερόριος, ἀσμένως τὴν τοῦ βασιλέως παρου- 268
σίαν δεξάμενος τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν
3 παρῃτήσατο. Ὁ μέντοι βασιλεὺς ἐν τοιαύτῃ κατα-

[c] Ὅτι ἀναστασίαν τὴν ἐκκλησίαν ἐκάλεσαν οἱ βασιλεῖς μείζονα ποιήσαντες. M.

[d] τὴν προστασίαν τῆς ἐκκλησίας F.

stantinopolim advenit die octavo calendas Decembris, consulatu Gratiani quinto, et ipsius Theodosii primo.

CAPUT VII.

Qualiter Gregorius episcopis quibusdam ob translationem ipsius murmurantibus, episcopatu se abdicavit: et imperator Demophilo Arianorum episcopo mandavit, ut aut fidei consubstantialis assentiretur, aut urbe excederet: quod quidem Demophilus facere maluit.

Eodem tempore Gregorius ab urbe Nazianzo translatus, intra urbem regiam in exiguo oratorio conventus agebat: cui postea imperatores cum maximam basilicam adjunxissent, Anastasiæ nomen ei indiderunt. At Gregorius vir disertissimus, et omnium sui temporis religiosissimus, cum quosdam ob id murmurare intelligeret, quod esset peregrinus, imperatoris adventum avide amplexus, Constantinopoli morari ulterius recusavit. In hoc statu ecclesiam cum reperisset imperator, sol-

στάσει τὴν ἐκκλησίαν εὑρὼν, φροντίδα ἐτίθετο, ὅπως
οὖν εἰρήνην ποιήσας, ὁμόνοιαν κατεργάσηται, καὶ τὰς
4 ἐκκλησίας αὐξήσειε. Δηλοῖ οὖν εὐθὺς τῷ Δημο-
φίλῳ, ὃς τῆς Ἀρειανῆς θρησκείας προειστήκει, εἰ
βούλοιτο πιστεύειν[e] τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, ἑνοῦν
5 τε τὸν λαὸν καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάζεσθαι. Τοῦ δὲ
φυγόντος τὴν πρότασιν· οὐκοῦν, ἔφη ὁ βασιλεὺς, εἰ
τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν φεύγεις, φεύγειν σὲ καὶ
6 τῶν εὐκτηρίων τόπων κελεύω. Ταῦτα ἀκούσας ὁ
Δημόφιλος καὶ λογισάμενος ὡς χαλεπὸν πρὸς κρεισ-
σονας ἀντιπίπτειν, συγκαλεσάμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
τὰ πλήθη, ἐν μέσοις τε ἀναστὰς, τοιάδε δι' αὐτοῦ[f]
7 πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐφθέγξατο. Ἀδελφοὶ, γέγρα-
πταί, φησιν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· Ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν ἐκ
τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· ἐπεὶ τοί-
νυν ὁ βασιλεὺς τῶν ἐκκλησιῶν χρῄζει[g], ἴστε τῇ ἑξῆς

[e] πιστεύσειν F. M.
[f] αὑτοῦ M.
[g] Ita F. M. χωρίζει editt. "Flor. et Sfort. χρῄζει. Quam scripturam secutus est Epiphan. *Ecclesiis opus habet.* Nicephor. vulgat. tuetur. Mihi quidem scripta lectio magis placet." VALESIUS. Non assentior Viro doctissimo. Facete enim dictum est χρῄζει, quo Demophilus lepide vim regii edicti enervaret, tanquam non hæreticos damnantis, sed imperatoris egestati consulentis. Postremo potior est codicum auctoritas.

licite inquirebat, quonam modo redintegrata pace, concordiam firmaret et ecclesias amplificaret. Confestim igitur mandat Demophilo Arianæ partis episcopo, utrum Nicænæ fidei consentire, et populum adunare, pacemque amplecti vellet. Illo conditionem sibi oblatam detrectante: si pacem, inquit, et concordiam fugis, te quoque ex ecclesiis fugere jubeo. Quæ cum audisset Demophilus, secum ipse perpendens quam difficile esset potentioribus resistere, convocata in ecclesiam multitudine, ipse in medio stans, gregales suos ita allocutus est. Fratres, scriptum est in Evangelio: Si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam. Quoniam igitur imperator nos ab ecclesiis excludit, sciatis nos crastina die extra urbem conventum esse habituros. His dictis egreditur: evangelici oraculi sententiam minime assecutus, cujus

8 συναχθησομένους ἡμᾶς ἔξω τῆς πόλεως. Ταῦτα εἶπε,
καὶ ἐξῆλθεν· οὐχ ὡς τὸ τοῦ εὐαγγελίου λόγιον ἔχει
τὴν θεωρίαν εἰδὼς, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου διαγωγῆς
τούτους[h] φεύγοντας ζητεῖν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ.
9 Ἀλλ' ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς
τοῦ λοιποῦ ἐποιήσατο. συνεξῄει δὲ αὐτῷ καὶ Λού-
κιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς[i] πρότερον ἔφην, ἐκβλη-
θεὶς, φυγῇ τε χρησάμενος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
10 διέτριβεν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Ἀρειανοὶ ἐπὶ τεσσα-
ράκοντα ἔτη τῶν εὐκτηρίων τόπων κρατήσαντες, τὴν
τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ὁμόνοιαν φεύγοντες ὑπεξῆλ-
θον τῆς πόλεως, ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ τὸ πέμπτον
καὶ Θεοδοσίου τοῦ Αὐγούστου τὸ πρῶτον, μηνὶ Νοεμ-
11 βρίῳ, εἰκάδι[k] ἕκτῃ. Ἀντεισῄεσαν δὲ καὶ ἀπελάμ-
βανον οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως τὰς ἐκκλησίας.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῶν[l] ρν' ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ περὶ ὧν αὐτοὶ ἐθέσπισαν, χειροτονήσαντες ἐν αὐτῇ καὶ Νεκτάριον.

Μηδὲν δὲ ὁ βασιλεὺς ὑπερθέμενος, σύνοδον ἐπι-

[h] τοὺς M.
[i] ὃς ὡς M. ὃς etiam Niceph. xii. 8.
[k] εἰκάδα ἕκτη F. ῑς M.
[l] Titulum om. M.

hæc est intelligentia, ut ex conversatione hujus sæculi fugientes, cœlestem Hierusalem requiramus. Ille ergo extra urbis portas deinceps conventus celebravit. Exiit etiam una cum illo Lucius, qui Alexandria ejectus, sicut antea diximus, profugus Constantinopoli degebat. Ad hunc modum Ariani, cum quadraginta annis ecclesias obtinuissent, concordiam ad quam eos invitabat Theodosius imperator, aversati, ex urbe discesserunt consulatu Gratiani quinto et Theodosii Augusti primo, die sexto calendas Decembris. Hi vero qui consubstantialis fidem tuebantur, in eorum locum succedentes, ecclesias postliminio recuperarunt.

CAPUT VIII.

De centum et quinquaginta episcopis Constantinopoli congregatis: deque illorum decretis et ordinatione Nectarii.

Posthæc imperator nihil cunctatus, suæ fidei episcoporum con-

σκόπων τῆς αὐτοῦ πίστεως συγκαλεῖ, ἐπὶ τῷ[m] κρα-
τύναι τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν καὶ χειροτονῆσαι τῇ 269
2 Κωνσταντινουπόλει ἐπίσκοπον.' Ἐλπίσας δὲ δύνα-
σθαι καὶ τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου ἑνῶσαι τοῖς ἑαυτοῦ,
καὶ τοὺς ἐκείνης τῆς αἱρέσεως προεστῶτας ἐκάλεσε.
3 Συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως, ἐκ μὲν
Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος· ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων Κύ-
ριλλος, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσκεί-
4 μενος[n]. Μελίτιος δὲ ἐξ Ἀντιοχείας πάλαι παρῆν,
ὅτε διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν μετεστάλη· καὶ ἐκ
Θεσσαλονίκης Ἀσχόλιος[o], καὶ ἄλλοι πολλοί· πάντες[p]
5 δὲ ἦσαν ἑκατὸν πεντήκοντα. Τοῦ δὲ Μακεδονιανῶν
μέρους ἡγεῖτο μὲν Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκιανὸς
Λαμψάκου· πάντες δὲ ἦσαν τριάκοντα ἕξ, ὧν οἱ
6 πλείους τῶν περὶ Ἑλλήσποντον πόλεων ἦσαν. Συν- A. D. 381.
ῆλθον οὖν ἐν ὑπατείᾳ Εὐχαρίου καὶ Εὐαγρίου, τῷ

[m] Ita C. τὸ ceteri. Conf. supra iv. 12. p. 501.

[n] προσθέμενος M.

[o] "In Sfort. hic et supra c. 6. Ἀχόλιος. Atque ita Latini fere eum appellant. Sic enim Ambrosius, et Prosper in Chronico, et Jornandes in libro de successione regnorum eum nominant. Ascholius tamen fere vocatur a Græcis." VALESIUS. Ἀχόλιος quoque Nicephorus, et *Acholius* Epiphanius, et Damasus atque Innocentius I. papæ. Vid. Mansi Concil. v. viii. c. 749, &c.

[p] οἱ πάντες ἦσαν ρν. M.

cilium convocat, quo et Nicæna fides confirmaretur, et Constantinopoli ordinaretur episcopus. Et quoniam in spem venerat Macedonianos fidei suæ posse sociari, eorum quoque antistites evocavit. Conveniunt igitur, ex iis quidem qui consubstantialis fidem profitebantur, Timotheus Alexandriæ episcopus, Cyrillus Hierosolymorum, qui tunc pœnitentia ductus consubstantialis fidei adhærebat. Melitius vero jamdudum aderat, propter ordinationem Gregorii illuc accitus: Ascholius item Thessalonicæ episcopus, aliique plures. Universi centum et quinquaginta numero. Macedonianæ vero partis principes erant Eleusius Cyzicenus, et Marcianus Lampsaci episcopus. Omnes porro illius sectæ triginta sex erant; plerique ex civitatibus Hellesponti. Convenerunt itaque Euchario et Evagrio consulibus, mense Maio. Et imperator quidem cum episcopis partis ipsius, omni ope adnitebatur ut Eleusium eosque qui cum illo erant, ad partes suas

7 Μαΐῳ μηνί. Ὁ οὖν βασιλεὺς, καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ
πίστεως ἐπίσκοποι, παντοῖοι ἐγένοντο ὁμονοῆσαι αὐ-
τοῖς[q] τοὺς περὶ Ἐλεύσιον, ὑπομιμνήσκοντες τῆς
πρεσβείας, ἧς αὐτοὶ πρὸς Λιβέριον πρότερον τὸν
Ῥώμης ἐπίσκοπον διὰ τῶν περὶ Εὐστάθιον ἐπεποί-
8 ηντο· καὶ ὅτι οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὴν κοινωνίαν
ἑκουσίως ἀδιάκριτον ἐποιήσαντο· μὴ ποιεῖν τε ὅσια
τοὺς ἐπιγνόντας τὴν ὁμογνώμονα πίστιν, αὖθις ἐπι-
9 χειρεῖν ἀνατρέπειν τὰ καλῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένα. Οἱ
δὲ μικρὰ καὶ τῶν παραινέσεων καὶ τῶν ἐλέγχων
φροντίσαντες μᾶλλον ἔφασαν[r] τὴν Ἀρειανὴν αἱρεῖ-
σθαι ὁμολογεῖν δόξαν ἢ τῷ ὁμοουσίῳ συντίθεσθαι.
10 Ταῦτα ἀποκρινάμενοι ἀπηλλάγησαν τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως· ἔγραφον δὲ τοῖς κατὰ πόλεις παρεγ-
γυῶντες, μηδαμῶς ὁμονοῆσαι εἰς τὴν πίστιν τῆς[s] ἐν
11 Νικαίᾳ συνόδου. Οἱ δὲ τοῦ ἑτέρου μέρους ἐπιμεί-
ναντες περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου βουλὴν ἐτίθεντο·
Γρηγόριος γὰρ, ὡς μικρὸν ἔμπροσθεν ἔφην, παραιτη-
12 σάμενος ἐπὶ τὴν Ναζιανζὸν ἀπαίρειν ἐστέλλετο. Ἦν

[q] αὐτοῖς M.

[r] Ita M. ἔφθασαν, littera θ transversis lineis inducta, F. ἔφθασαν editt.

[s] τῇ ἐν N. συνόδῳ M.

traducerent: revocata illis in memoriam legatione, quam olim ad Liberium Romanum episcopum miserant per Eustathium, et quod ipsi haud ita dudum sua sponte promiscuam cum catholicis communionem iniissent. Nec recte eos facere, qui cum consentientem fidei doctrinam semel agnoverint, iterum nunc ea quæ ab ipsis sapienter decreta sunt, subvertere conentur. Verum illi tam exhortationes quam argumenta quibus convincebantur parvi pendentes, Arianam opinionem profiteri maluerunt, quam consubstantialis fidei consentire. Hæc cum respondissent, Constantinopoli discesserunt: et per singulas civitates suæ partis hominibus scripserunt, monentes ne unquam Nicænæ fidei consensum accommodarent. Alterius autem partis episcopi cum remansissent, de eligendo episcopo consilium inierunt. Nam Gregorius, ut paulo ante dixi, episcopatu repudiato, Nazianzum proficisci parabat. Erat tunc vir quidam generis senatorii, Nectarius no-

δέ τις Νεκτάριος ὄνομα, συγκλητικοῦ μὲν[t] γένους,
ἐπιεικὴς δὲ τὸν τρόπον, δι' ὅλου θαυμαζόμενος, καίτοι[u]
τὴν τοῦ πραίτωρος χειρίζων ἀρχήν· ὃς ἁρπασθεὶς[x]
ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβλήθη, τῶν
τότε παρόντων ἑκατὸν πεντήκοντα ἐπισκόπων χειρο-
13 τονησάντων αὐτόν. Τότε δὴ καὶ ὅρον ἐκφέρουσιν,
ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσ- 270
βεῖα ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ
14 τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην. Ἐβεβαίωσάν τε αὖθις
τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν· καὶ πατριάρχας κατέστησαν
διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας, ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν
ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιβαίνειν[y]·
τοῦτο γὰρ πρότερον διὰ τοὺς διωγμοὺς ἐγίνετο ἀδια-
15 φόρως. Καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν Μεγαλό-
πολιν καὶ τὴν Θρᾴκην· τῆς[z] δὲ Ποντικῆς διοικήσεως
Ἑλλάδιος ὁ μετὰ Βασίλειον Καισαρείας τῆς Καππα-
δοκῶν ἐπίσκοπος, Γρηγόριος[a] ὁ Νύσσης ὁ Βασιλείου

[t] μὲν et mox δὲ om. M.

[u] "Malim καὶ τότε τὴν. Niceph. sic, τηνικαῦτα δὲ τὴν τοῦ Πραίτωρος χειρίζων ἀρχήν." VALESIUS.

[x] ἁρπαθεὶς F.

[y] Ita M. Niceph. xii. 3. et Can. 3. Conc. Constantinop. *ad ecclesias non irent extraneas* Epiphan. H.T. ix. 13. "Corrigendum est μὴ ἐπιβαίνειν, ut habetur in dicto canone." VALESIUS. ὑπερβαίνειν reliqui codd. et editt.

[z] τὴν δὲ ποντικὴν διοίκησιν M.

[a] καὶ γρηγόριος M. Ἑλλαδίῳ καὶ Γρηγορίῳ Niceph. Ceteros vero, qui καὶ omittunt, confirmat Epiphanius locum sic interpretando, *Ponticam vero diocesim Helladio, qui post Basilium fuit: Cæsaræam Cappadociæ Gregorio Nysseno Basilii germano.*

mine: moribus placidus, et in omni vita plane admirandus, quamvis prætoris officio fungeretur. Hic a populo raptus, ad episcopale munus obeundum eligitur, et ab episcopis centum et quinquaginta qui tum illic aderant, ordinatur. Tunc etiam decretum ab illis promulgatum est, ut Constantinopolitanus episcopus post episcopum Romanum honoris prærogativam obtineret, eo quod Constantinopolis esset junior Roma. Præterea Nicænam fidem denuo confirmarunt. Sed et patriarchas constituerunt, provinciarum divisione facta, ita ut nullus episcopus ultra propriam diœcesim alienas ecclesias invaderet. Id enim antea propter persecutiones promiscue factum fuerat. Ac Nectarius quidem regiam urbem et Thraciæ provincias sortitus est, Helladius vero qui Cæsareæ Cappadociæ post Basilium erat episcopus, Ponticæ diœcesis patriarchatum obtinuit, et una cum illo Basilii frater

ἀδελφὸς, Καππαδοκίας δὲ καὶ ἥδε πόλις, καὶ
Ὀτρήϊος ὁ τῆς[b] ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτηνῆς τὴν πατριαρ-
16 χίαν ἐκληρώσατο[c]. Τὴν Ἀσιανὴν δὲ λαγχάνουσιν
Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, καὶ Ὄπτιμος ὁ Ἀντιοχείας
17 τῆς Πισιδίας. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Τιμοθέῳ
18 τῷ Ἀλεξανδρείας προσενεμήθη. Τῶν δὲ κατὰ τὴν 271
ἀνατολὴν ἐκκλησιῶν τὴν διοίκησιν τοῖς αὐτῆς[d] ἐπι-
σκόποις ἐπέτρεψαν, Πελαγίῳ τε τῷ Λαοδικείας καὶ
Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, φυλάξαντες τὰ πρεσβεῖα τῇ
Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ, ἅπερ τότε παρόντι Μελιτίῳ
19 ἔδοσαν. Ὥρισαν δὲ, ὥστε εἰ χρεία καλέσοι[e], τὰ καθ'
ἑκάστην ἐπαρχίαν ἵνα[f] ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικῇ.
20 Τούτοις καὶ ὁ βασιλεὺς ἐγένετο σύμψηφος. ἡ[g] μὲν
οὖν σύνοδος τοιοῦτον ἔσχε τέλος.

[b] Ὀτρήϊος δὲ τὴν M. τὴν δὲ τῆς Μελιτηνῆς ἐπαρχίαν Ὀτρηΐῳ ἀφῆκαν Nicephorus; et eodem fere sensu Epiphanius. Hunc vero episcopum Ὀτρήϊνον vocat Sozomenus vii. 9.

[c] Ut sensus bene conveniat legendum est ἐκληρώσαντο, sicut in λαγχάνουσιν. Conf. Annott.

[d] Ita M. quicum consentiunt et Nicephorus et Epiphanius. αὐτοῖς ceteri, nullo sensu. Porro autem sensum αὐτῆς in versione sua reddit, quamvis habeat αὐτοῖς in textu, Valesius.

[e] καλέσει M.

[f] Delenda est vox otiosa ἵνα.

[g] Hæc ἡ μὲν οὖν σύνοδος τοιοῦτον ἔσχε τέλος alia manu addita M.

Gregorius, episcopus Nyssæ, quæ et ipsa urbs est Cappadociæ, et Otreius episcopus Melitinæ in Armenia. Asianæ autem diœcesis patriarchatum sortitur Amphilochius Iconii, et Optimus Antiochiæ Pisidiæ episcopus. Ægypti ecclesiarum administratio Timotheo Alexandriæ episcopo attributa est. Orientis autem ecclesiarum regimen et curam episcopis illius regionis commiserunt, Pelagio scilicet Laodiceæ, et Diodoro Tarsi episcopo, servata tamen honoris prærogativa Antiochensi ecclesiæ, quam quidem prærogativam Melitio tunc præsenti tribuerunt. Porro decreverunt, ut si necessitas posceret, provinciæ cujusque negotia provincialis synodus dijudicaret. Quæ quidem imperator etiam consensu suo comprobavit. Hujusmodi fuit exitus istius concilii.

ΚΕΦ. Θ.

῾Ως[h] ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου τὸ σῶμα σὺν τιμῇ μετεκόμισεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας· ὅτε καὶ ὁ τῆς ᾿Αντιοχέων Μελίτιος τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

1 ῾Ο δὲ βασιλεὺς τὸ σῶμα Παύλου τοῦ ἐπισκόπου
ἐκ τῆς ᾿Αγκύρας τότε μετέφερεν· ὃν Φίλιππος ὁ τῶν
βασιλείων[i] ἔπαρχος διὰ Μακεδόνιον εἰς ἐξορίαν πέμ-
ψας ἐν Κουκουσσῷ τῆς ᾿Αρμενίας ἀποπνιγῆναι πε-
2 ποίηκεν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Σὺν τιμῇ οὖν
καὶ σεβάσματι πολλῷ δεξάμενος, εἰς τὴν ἐκκλησίαν
τὴν νῦν ἐξ αὐτοῦ χρηματίζουσαν ἀπέθετο, ἣν πρότε-
ρον οἱ τὰ Μακεδονίου φρονοῦντες κατέσχον τῶν
᾿Αρειανῶν χωρισθέντες, τότε δὲ ἐξωσθέντες ὑπὸ τοῦ
3 βασιλέως, ὅτι αὐτοῦ τὴν πίστιν ἀπέφυγον. Τότε δὴ
καὶ Μελίτιος ὁ τῆς ᾿Αντιοχείας ἐπίσκοπος ἀρρωστίᾳ
περιπεσὼν ἐτελεύτησεν· ὅτε καὶ τὸν ἐπικήδειον ἐπ᾿
αὐτῷ λόγον ὁ ἀδελφὸς Βασιλείου Γρηγόριος ἐπεξῆλ-
4 θεν. ᾿Αλλὰ Μελιτίου[k] μὲν τὸ σῶμα οἱ προσήκοντες

h ῞Οτι παύλου τοῦ ὀρθοδόξου ἐπισκόπου τὸ σῶμα ὁ βασιλεὺς ἐν πολλῇ τιμῇ εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν εἰσήνεγκεν. M.

i βασιλέων F. M.

k μελετίου, et sic fere semper, M.

CAPUT IX.

Quomodo imperator Theodosius corpus Pauli episcopi Constantinopolitani ab exsilio honorifice transtulit: quo tempore Melitius Antiochenus episcopus e vita discessit.

Paulo post imperator corpus Pauli episcopi ex urbe Ancyra transferendum curavit: quem quidem olim Philippus præfectus prætorii, Macedonii gratia in exsilium ejectum, in oppido Armeniæ Cucuso strangulari jusserat, ut supra commemoravi. Hujus igitur cadaver magno honore ac reverentia excipiens Theodosius, deposuit in Basilica quæ nunc ex ipsius nomine vocatur: quam Macedoniani prius possederant, olim quidem ab Arianis sejuncti: tunc vero ab imperatore expulsi, eo quod fidem ipsius amplecti recusassent. Eodem tempore Melitius Antiochensis episcopus in morbum prolapsus, e vivis excessit: ejusque in laudem Gregorius Basilii frater orationem funebrem dixit. Porro corpus Melitii,

ἐπὶ τὴν ᾿Αντιόχειαν διεκόμισαν· πάλιν δὲ οἱ Μελιτίῳ προσκείμενοι ὑπὸ Παυλῖνον εἶναι οὐκ ἤθελον· ἀλλ᾿ εἰς τόπον Μελιτίου Φλαβιανὸν προβληθῆναι παρασκευάζουσι· πάλιν τε ὁ λαὸς ἄνωθεν διεκρίνετο. Οὕτως αὖθις διὰ τοὺς ἐπισκόπους, οὐ μὴν διὰ τὴν πίστιν, ἡ ᾿Αντιοχέων ἐκκλησία διῄρητο.

ΚΕΦ. Ι. 272

῾Ως[l] τοῦ βασιλέως σύνοδον πασῶν τῶν αἱρέσεων γενέσθαι παρακελευσαμένου, ὅτε καὶ ᾿Αρκάδιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Αὔγουστος ἀνηγορεύθη, οἱ μὲν Ναυατιανοὶ μόνοι κατὰ τὴν πίστιν ὁμοφρονοῦντες τοῖς τοῦ ὁμοουσίου ἔνδον τῆς πόλεως συνάγειν ἐπετράπησαν· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν αἱρετικῶν ἀπηλάθησαν.

1 ᾿Εγίνοντο δὲ ταραχαὶ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις,
ἐξωθουμένων τῶν ἀρειανιζόντων ἐκ τῶν εὐκτηρίων
2 τόπων. ᾿Εφ᾿ ᾧ θαυμάσαι ἔπεισι τὴν τοῦ βασιλέως
γνώμην, οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὅσον τὸ ἐπ᾿ αὐτῷ θορύβων
πληρῶσαι τὰς πόλεις· ἀλλὰ βραχέως[m] χρόνου διελ-
θόντος, αὖθις σύνοδον πασῶν τῶν αἱρέσεων συγκρο-

l Titulum om. M.

m Scribendum est βραχέος, quanquam βραχέως libri omnes.

Conf. Niceph. xii. 15. Epiphan. H. T. ix. 18.

necessarii ejus Antiochiam transtulerunt. Rursus vero hi qui Melitii partes sequuti fuerant, Paulino parere abnuerunt; sed Flavianum in locum Melitii subrogari fecerunt. Iterum ergo populus duas in partes discissus est. Ad hunc modum Antiochensis ecclesia, non quidem propter fidem, sed episcoporum causa, inter se divisa est.

CAPUT X.

Quomodo imperator omnium sectarum episcopos in unum convenire jussit, quo tempore Arcadius ejus filius, Augustus nuncupatus est: et quod Novatiani in fide cum Homousianis consentientes, soli intra urbem collectas agere permissi sunt; reliquis hæreticis procul ejectis.

Sed et in aliis urbibus tumultus excitati sunt, dum Ariani ecclesiis pellerentur. Hic vero imperatoris prudentiam mirari mihi in mentem subit. Neque enim passus est urbes diutius tumultuosis motibus agitari: sed pro virili parte huic malo occurrens, brevi elapso tempore, omnium sectarum concilium iterum

τηθῆναι παρεσκεύασε, νομίσας ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς
τῶν ἐπισκόπων διαλέξεως μίαν παρὰ πᾶσιν ὁμόφω-
3 νον δόξαν κρατήσειν. Ταύτην ἡγοῦμαι τὴν πρόθεσιν
τοῦ βασιλέως αἰτίαν αὐτῷ τοῦ εὖ πράττειν γενέσθαι·
θείᾳ γάρ τινι προνοίᾳ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ
4 βαρβάρων ἔθνη αὐτῷ ὑπετάττετο. Ἐν[m] οἷς καὶ
Ἀθανάριχος ὁ τῶν Γότθων ἀρχηγὸς ὑπήκοον ἑαυτὸν
ἅμα τῷ οἰκείῳ πλήθει παρέσχεν, ὃς καὶ εὐθὺς ἐν
5 Κωνσταντινουπόλει τὸν βίον κατέστρεψεν. Τότε
δὴ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον Αὔγουστον
ἀνηγόρευσε κατὰ τὴν ὑπατείαν Μερογαύδου τὸ δεύ- A. D. 383.
τερον καὶ Σατορνίλου, τῇ ἑκκαιδεκάτῃ[n] τοῦ Ἰαννουα-
6 ρίου μηνός. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ ταῦτα παρῆσαν
οἱ πανταχόθεν πάσης θρησκείας ἐπίσκοποι, κατὰ τὴν
7 αὐτὴν ὑπατείαν, τῷ Ἰουνίῳ μηνί. Μεταπεμψάμενος
οὖν ὁ βασιλεὺς Νεκτάριον τὸν ἐπίσκοπον, ἐκοινολο-
γεῖτο πρὸς αὐτὸν, τίς ἂν γένοιτο μηχανὴ, ὅπως ἂν μὴ
διαφωνοίη ὁ Χριστιανισμὸς, ἀλλ' ἑνωθῇ ἡ ἐκκλησία·
ἔλεγέν τε δεῖν γυμνασθῆναι τὸ χωρίζον τὰς ἐκκλη-

[m] Hic titulum capitis, Τὰ περὶ ἀθαναρίκου τοῦ γόθθου καὶ ἀναγορεύσεως ἀρκαδίου καὶ συνόδου ἐπισκόπων ἐκ πασῶν τῶν αἱρέσεων, ante ἐν οἷς inserit M.

[n] ἑξκαιδεκάτῃ M.

cogi jussit: ratus ex mutuo episcoporum inter se colloquio futurum, ut una apud omnes eademque sententia obtineret. Atque hoc imperatoris institutum, causam fuisse arbitror eorum quæ tum illi feliciter evenerunt. Iisdem enim temporibus divina quadam providentia barbaræ gentes sub illius ditionem redactæ sunt. Inter alios Athanarichus Gothorum rex cum universo populo sese ei dedidit: qui quidem paulo post Constantinopoli extremum diem obiit. Tunc etiam imperator Arcadium filium suum Augustum renuntiavit, Merobaude iterum et Saturnino consulibus, die septimo decimo calendas Februarii. Nec multo post uniuscujusque sectæ episcopi undique convocati adfuerunt, iisdem consulibus, mense Junio. Imperator igitur accito Nectario episcopo, sollicita deliberatione cum eo tractavit, quonam modo Christiana religio dissensionibus liberari, et ecclesia ad unitatem revocari posset.

σίας ζήτημα, τήν τε διαφωνίαν ἐκποδὼν ποιήσαντας,
8 ὁμοφωνίαν ταῖς ἐκκλησίαις ἐργάσασθαι. Τοῦτο ἀκού-
σας ὁ Νεκτάριος ἐν φροντίσιν ἦν· καὶ μεταστειλά-
μενος τὸν τηνικαῦτα τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον
Ἀγέλιον, ὡς κατὰ τὴν πίστιν ὁμόφρονα, φανερὰν
9 αὐτῷ τὴν τοῦ βασιλέως καθίστησι γνώμην. Ὁ δὲ
τὰ μὲν ἄλλα ἦν εὐλαβὴς, συστῆναι δὲ λόγοις[o] περὶ
τοῦ δόγματος οὐκ ἰσχύων, ἀναγνώστην ὑπ' αὐτῷ Σι-
σίννιον ὄνομα πρὸς τὸ διαλεχθῆναι προεβάλλετο[p].
10 Σισίννιος δὲ ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ πραγμάτων ἔμπειρος,
ἀκριβῶς τε εἰδὼς τὰς τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἑρμηνείας
καὶ τὰ φιλόσοφα δόγματα, συνεῖδεν[q] ὡς αἱ διαλέξεις 273
οὐ μόνον οὐχ ἑνοῦσι τὰ σχίσματα, ἀλλὰ γὰρ καὶ
φιλονεικοτέρας τὰς αἱρέσεις μᾶλλον ἀπεργάζονται·
καὶ διὰ τοῦτο τοιάνδε τινὰ συμβουλὴν τῷ Νεκταρίῳ
11 ὑπέθετο. Εὖ ἐπιστάμενος ὡς οἱ παλαιοὶ ἀρχὴν ὑπάρ-
ξεως τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ δοῦναι ἀπέφυγον, κατειλή-
φεισαν γὰρ αὐτὸν συναΐδιον τῷ πατρὶ, συμβουλεύει
φυγεῖν μὲν τὰς διαλεκτικὰς μάχας· μάρτυρας δὲ

[o] Legas λόγους. Conf. Epiphan. H. T. ix. 19.

[p] προεβάλετο F. M.

[q] Ita F. C. σύνοιδεν editt.

Aiebatque discutiendam esse controversiam quæ ecclesias segregaret, ut amputatis discordiarum causis, ecclesiis concordia restitueretur. His auditis Nectarius anxius ac sollicitus hærebat. Et accersito Agelio, tunc temporis Novatianorum episcopo, utpote qui cum ipso in fide consentiret, imperatoris consilium ei aperit. Ille cum vir esset alioqui pius ac religiosus, sed qui de fidei doctrina cominus disputare haudquaquam valeret, Sisinnium lectorem suum, qui hoc disserendi munus obiret, elegit. At Sisinnius, vir inprimis disertus, et magno rerum usu præditus, et qui præter sacrarum literarum scientiam, Græcorum quoque philosophiam egregie callebat, cum probe nosset, ejusmodi disputationibus non modo discidia minime sanari, verum etiam hæreses ad majorem contentionem accendi, hoc consilium suggessit Nectario. Quoniam compertum habebat, veteres studiose cavisse ne principium existentiæ filio tribuerent, quippe qui censerent illum patri coæternum esse: suadet ut dialecticas quidem concertationes omittat; expositiones autem veterum in testimonium adducat: utque

καλέσειν τὰς ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν· καὶ πεῦσιν παρὰ
τοῦ βασιλέως τοῖς αἱρεσιάρχαις προσάγεσθαι, πότε-
ρον λόγον ποτὲ ποιοῦνται τῶν πρὸ τῆς διαιρέσεως
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσαρμοσάντων[q] διδασκάλων, ἢ ὡς
12 ἀλλοτρίους τοῦ Χριστιανισμοῦ παρακρούονται. Εἰ
μὲν γὰρ τούτους ἀθετοῦσιν[r], οὐκοῦν ἀναθεματίζειν
αὐτοὺς τολμάτωσαν· καὶ εἰ τοῦτο τολμῆσαι ποιή-
σωσιν[s], ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐξελαθήσονται. Καὶ τούτου
13 γενομένου προφανὴς ἔσται ἡ νίκη τῆς ἀληθείας. Εἰ
δὲ μὴ παρακρούονται τοὺς ἀρχαίους τῶν διδασκάλων,
ἡμέτερόν ἐστι τὸ παρασχεῖν τὰς βίβλους τῶν πα-
λαιῶν, δι' ὧν ἡ παρ' ἡμῶν δόξα μαρτυρηθήσεται.
14 Ταῦτα ἀκούσας παρὰ τοῦ Σισιννίου ὁ Νεκτάριος δρο-
μαῖος ἐπὶ τὰ βασίλεια χωρεῖ· γνωρίζει δὲ τῷ βασιλεῖ
15 τὰ συμβεβουλευμένα αὐτῷ. Ὁ δὲ ἁρπάζει τὴν γνώ-
μην, καὶ σοφῶς τὸ πρᾶγμα μετεχειρίσατο· οὐ γὰρ
προειπὼν τὸν σκοπὸν, ἐδήλωσε μόνον, εἰ λόγον ἔχουσι
καὶ δέχονται τὰ τῶν πρὸ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐκκλη-
16 σίας διδασκάλων. Τῶν δὲ οὐκ ἀρνησαμένων, ἀλλὰ

q "Scribendum προακμασάντων. Epiphan. Schol.: *De antiquis ecclesiæ doctoribus, qui ante divisionem floruissent.*" VALESIUS.

r ἀθετήσουσιν M.

s ποιήσουσιν M.

imperator singularum sectarum principes interroget, utrum veterum doctorum qui ante discidium in ecclesia floruissent, rationem habenda esse censerent, an vero tanquam a Christiana religione alienos eos rejicerent. Nam si illos rejiciunt, audeant igitur eos etiam anathemate damnare. Id vero si facere ausi fuerint, a multitudine vulgi protinus extrudentur. Atque hoc facto manifesta erit veritatis victoria. Quod si priscos doctores minime repudiabunt, nostrum erit libros veterum proferre, quorum testimonio sententia nostra confirmetur. Hæc Nectarius cum a Sisinnio audiisset, statim in palatium contendit, et quid sibi suggestum sit consilii, imperatori significat. Ille consilium avide amplexus, rem ipsam prudenter exequitur. Occultans enim id quod in animo habebat, id unum ex illis sciscitatus est, num rationem aliquam ducerent eorum qui ante ortam dissensionem doctores ecclesiæ exstitissent, et utrum eos admitterent. Illis

καὶ πάνυ τιμᾷν αὐτοὺς ὡς καθηγητὰς εἰπόντων, αὖθις
ἐδήλου ὁ βασιλεὺς, εἰ τούτοις στοιχοῦσιν ἀξιοπίστοις[t]
17 μάρτυσι τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος. Ταῦτα ἀκού-
σαντες οἱ τῶν θρησκειῶν προεστῶτες καὶ οἱ παρ'
ἑκάστοις αὐτῶν διαλεκτικοὶ, καὶ γὰρ ἦσαν πολλοὶ
παρ' αὐτῶν ηὐτρεπισμένοι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς δια-
18 λέξεως, οὐκ εἶχον ὅτι ποιήσουσιν[u]. Ἐνέπεσε γὰρ
εἰς ἑκάστους διαφωνία, τῶν μὲν λεγόντων καλὴν εἶναι
τὴν τοῦ βασιλέως πρότασιν· τῶν δὲ, μὴ συμφέρου-
19 σαν τῷ σκοπῷ τῷ αὐτῶν. Ἄλλοι γὰρ ἄλλως εἶχον
περὶ[x] τὰ βιβλία τῶν παλαιῶν· καὶ οὐκέτι ἀλλήλοις
συνέπνεον· ἐδιχονόουν τε οὐ μόνον πρὸς τὰς ἄλλας
τῶν θρησκειῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς ἑαυτοὺς, οἱ τῆς μιᾶς
20 ὄντες αἱρέσεως. Ἡ οὖν ὁμόφωνος κακία, ὡς ἡ
γλῶσσα τῶν πάλαι γιγάντων διέσπαρτο, καὶ ἀνατέ-
21 τραπτο ὁ τῆς κακίας πύργος αὐτῶν. Γνοὺς δὲ ὁ
βασιλεὺς τὴν συγκεχυμένην αὐτῶν διασπορὰν, καὶ
ὡς διαλέξει μόνῃ, καὶ οὐκ ἀρχαίων ἐκθέσει τεθαρρή-

t ὡς ἀξιοπίστοις M.

u ποιοῦσιν correctum in ποιήσουσιν ab eadem manu M.

x πρὸς τὰ β. emendare voluit Valesius infra, §. 28. Sed recte se habet. Conf. περὶ αὐτὸν σέβας ἔχειν infra, vi. 7. &c.

minime inficiantibus, seque eos tanquam magistros impense colere affirmantibus; iterum quæsivit imperator, utrum illis tanquam idoneis ac fide dignis Christianæ doctrinæ testibus acquiescant. Quæ cum audiissent sectarum episcopi eorumque dialectici: erant enim cum illis non pauci ad disputationis certamen instructi: quid acturi essent ambigebant. Etenim singuli in varias distrahebantur sententias: dum alii rectum esse dicerent id quod ab imperatore proponeretur: alii suis rationibus id nequaquam conducere existimarent. Quippe alii aliter affecti erant erga priscorum libros. Exinde ergo male inter ipsos convenit: dissidebantque non solum ab aliis sectis, verum etiam inter semetipsos ii qui ejusdem sectæ esse videbantur. Concors itaque malitia, non secus ac veterum illorum Gigantum lingua, divisa est, et improbitatis turris eversa. Postquam imperator multiplicem eorum dispersionem animadvertit, eosque sola disputatione, non autem veterum patrum expositione fretos esse, ad aliud consilium se con-

22 κασιν, ἐπὶ δευτέραν γνώμην ἐβάδιζε. Καὶ δῆλοι
ἔγγραφον ἑκάστην θρησκείαν[y] γνωρίζειν τὸν ὅρον
23 αὐτῶν[z], ἧς ἔχουσι πίστεως. Τότε οἱ παρ' ἑκάστοις 274
δεινοὶ τὰς λέξεις ἀκριβοῦντες τὸ οἰκεῖον δόγμα ἐν-
έγραφον· ὥριστό τε ἡμέρα, καὶ οἱ παρ' ἑκάστοις
ἐπίσκοποι ἐπὶ τὰ βασίλεια κληθέντες συνήρχοντο.
24 Παρῆσαν οὖν Νεκτάριος μὲν καὶ Ἀγέλιος τῆς ὁμοου-
σίου προεστῶτες πίστεως, Ἀρειανῶν δὲ Δημόφιλος,
Εὐνομιανῶν δὲ αὐτὸς Εὐνόμιος, τῶν δὲ τὰ Μακεδο- 275
25 νίου φρονούντων, Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου. Ὁ δὲ βασι-
λεὺς δέχεται μὲν τοὺς συνεληλυθότας· καὶ τὸ παρ'
ἑκάστου δόγμα ἔγγραφον λαβὼν, καθ' ἑαυτόν τε γενό-
μενος, ηὔξατο ἐκτενῶς[a] συνεργῆσαι αὐτῷ τὸν Θεὸν
26 πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπιλογήν. Εἶτα ἕκαστον τῶν
γεγραμμένων δογμάτων ἀναγνοὺς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα
ὡς χωρισμὸν τῆς Τριάδος εἰσάγοντα μεμψάμενος
ἔρρηξε· μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἐπαινέσας ἐδέ-
27 ξατο. Αὕτη[b] πρόφασις γέγονε τοῦ[c] τοὺς Ναυατια-

[y] θρησκείᾳ C.

[z] "Malim αὐτῷ, ut habet Niceph." VALESIUS.

[a] εὐκτενῶς M.

[b] Hic Titulum quasi Capitis, Ὅτι πάσας τὰς ἐκθέσεις τῶν θρησκείων ὁ βασιλεὺς ἐκβαλὼν μόνῃ τῇ τοῦ ὁμοουσίου συνέθετο, ante αὕτη inserit M.

[c] τοῦ om. F.M.

vertit. Jussitque ut singulæ sectæ fidei suæ formulam scripto comprehensam ipsi offerrent. Tunc ex unaquaque secta hi qui disertissimi habebantur, singula verba accuratissime perpendentes, dogma suum conscripserunt. Cumque dies adesset quæ ad id præstituta fuerat, singularum sectarum episcopi ad palatium vocati accurrerunt. Aderant igitur Nectarius quidem et Agelius, consubstantialis fidei propugnatores: Arianorum vero Demophilus: Eunomianorum Eunomius ipse: Macedonianorum Eleusius Cyzicenus. Postquam convenissent, imperator eos benigne excepit: et libello fidei a singulis accepto, inde in cubiculum digressus, remotis arbitris Deum intente precatus est, ut ad dignoscendam veritatem sibi auxilio esset. Posthæc perlectis uniuscujusque dogmatis libellis, cetera quidem dogmata, utpote quæ Trinitatis divisionem inducerent, damnavit, chartasque laceravit: solam vero consubstantialis fidem laudavit atque suscepit. Atque hæc

νοὺς πάλιν εὐπράξαντας ἔνδον τῶν πόλεων τὰς 276
28 συναγωγὰς ποιεῖσθαι. Ὁ γὰρ βασιλεὺς θαυμάσας
αὐτῶν τὴν περὶ[d] τοὺς οἰκείους κατὰ τὴν πίστιν ὁμό-
νοιαν, νόμῳ ἐκέλευε τῶν μὲν οἰκείων κρατεῖν ἀδεῶς
εὐκτηρίων τόπων· ἔχειν δὲ καὶ προνόμια τὰς ἐκκλη-
σίας αὐτῶν, ἅπερ καὶ οἱ[e] τῆς αὐτοῦ πίστεως ἔχουσιν.
29 Οἱ δὲ προεστῶτες τῶν ἄλλων θρησκειῶν ἐκ τῆς πρὸς
ἑαυτοὺς διαφωνίας ἐν καταγνώσει παρὰ τοῖς ὑφ' ἑαυ-
τοῖς[f] λαοῖς ἐγεγόνεισαν, ἀμηχανίᾳ τε καὶ λύπῃ κατα-
30 σχεθέντες ἀνεχώρουν. Καὶ γράμμασι τοὺς οἰκείους
παρεμυθοῦντο παραινοῦντες, μὴ ἄχθεσθαι ἐφ' οἷς πολ-
λοὶ καταλιπόντες αὐτοὺς, τῷ ὁμοουσίῳ προσέθεντο,
Πολλοὺς γὰρ εἶναι τοὺς κλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς[g]
ἐκλεκτούς· ὅπερ οὐκ ἔλεγον, ἡνίκα τὸ πολὺ τοῦ
31 λαοῦ αὐτοῖς ἐκ δυναστείας προσέκειτο. Ἀλλὰ μὴν
οὐδὲ οἱ τῆς ὁμοουσίου πίστεως τῶν λυπηρῶν τελέως
ἦσαν ἐλεύθεροι· τὰ γὰρ κατὰ Ἀντιόχειαν τοὺς τῇ

[d] πρὸς τοὺς legere voluit Valesius. Conf. quæ dicta sunt supra §. 19. ad περὶ τὰ βιβλία.

[e] αἱ τῆς legere voluit Valesius.

[f] Ita F. M. C. λαοῖς om. editt. παρ' αὐτοῖς ὑφ' ἑαυτοῖς ἐγεγόνεισαν Stephan. et Genev. quod Valesius tacite emendavit παρὰ τοῖς.

[g] τοὺς om. F. M. secundum evangelium, Matth. xx. 16.

causa fuit, cur Novatiani iterum prospere agentes, intra urbes sacros conventus peragerent. Etenim imperator doctrinam fidei illorum plane cum suis consentientem admiratus, lege lata præcepit, ut oratoriis suis intrepide potirentur; utque eorum ecclesiæ eadem quæ fidei suæ basilicæ, privilegia possiderent. Aliarum vero sectarum antistites ob mutuam inter ipsos dissensionem in reprehensionem suorum venerunt: et ad inopiam consilii redacti ac mœrore confusi, domum discesserunt: scriptisque ad suos literis eos consolati sunt; monentes ne ob id molestia afficerentur, quod multi ab ipsorum partibus deficientes, ad consubstantialis fidem accederent. Quippe multos quidem vocatos esse, paucos autem electos. Quod quidem ipsi minime dicebant, tunc cum per vim ac metum omnes fere ab eorum partibus starent. Sed ne illi quidem qui consubstantialis vocem tuebantur, omni penitus dolore ac molestia caruerunt. Etenim Antiochensis

32 συνόδῳ παρόντας διέκρινεν. Αἰγύπτιοι μὲν γὰρ καὶ
οἱ ἐξ Ἀραβίας καὶ Κύπρου πάλιν συμπράττοντες, τὸν
33 Φλαβιανὸν ἐξωθεῖσθαι τῆς Ἀντιοχείας ἔλεγον. Οἱ δὲ
ἐκ Παλαιστίνης Φοινίκης τε καὶ Συρίας ὑπὲρ Φλα-
βιανοῦ συνεστήκεσαν· τοῦτο μὲν οἷον τέλος ἐδέξατο,
κατὰ χώραν ἐρῶ.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ[h] Μαξίμου τοῦ τυράννου, ὅπως τὸν Γρατιανὸν ἀνεῖλε[i] δόλῳ· ὅτε καὶ τῆς κατὰ Ἀμβροσίου τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων ἐπιβουλῆς, διὰ τὸ πρὸς Μάξιμον δέος, Ἰουστίνα ἡ μήτηρ Οὐαλεντινιανοῦ[k] τοῦ μικροῦ, ἄκουσα ἀπέσχετο[l].

1 Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐν Κων-
σταντινουπόλει τὰ τῶν συνόδων ἐγίνετο, τάδε περὶ
2 τὰ ἑσπέρια μέρη ἐγένετο. Μάξιμος ἐκ τῶν περὶ τὰς
Βρεττανίας μερῶν ἐπανέστη τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ
κάμνοντι Γρατιανῷ εἰς τὸν κατὰ Ἀλαμανῶν πόλεμον
3 ἐπιτίθεται. Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ κομιδῇ νέου τυγχάνον-
τος Οὐαλεντινιανοῦ, τὴν τῶν πραγμάτων εἶχε φροντίδα 277

[h] Τὰ κατὰ μάξιμον τὸν τύραννον. M.

[i] ἀνεῖλην F.

[k] ἡ οὐαληντινιανοῦ τοῦ μικροῦ μήτηρ F.

[l] Ita F. et hicce idem Titulus in Indice Capitum supra, ante exordium Libri: quod etiam Valesius in Versione Latina secutus est. ἐπέσχετο editt.

ecclesiæ causa, episcopi qui concilio interfuerant, duas in partes sunt dirempti. Ægyptii enim et Arabes ac Cyprii rursus in unum coëuntes, aiebant Flavianum Antiochia expelli debere. Palæstinæ vero et Phœnices ac Syriæ episcopi Flaviano favebant. Cujusmodi autem exitus fuerit hujus negotii, dicam suo loco.

CAPUT XI.

De Maximo tyranno; qualiter is Gratianum dolo interemit: quo tempore propter metum Maximi, Justina Valentiniani pueri mater, Ambrosio Mediolanensi episcopo insidiari invita destitit.

Iisdem fere temporibus quibus hæc concilia Constantinopoli celebrabantur, in occidentis partibus hæc gesta sunt. Maximus ex insula Britannia profectus, imperium invasit, et Gratianum contra Alamannos tunc temporis bellum gerentem aggressus est. In Italia vero, cum Valentinianus adhuc admodum puer esset, rerum

Πρόβος ἀπὸ ὑπάτων τὴν ὑπάρχων τότε χειρίζων
4 ἀρχήν. Ἰουστίνα δὲ ἡ τοῦ βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ
μήτηρ, τὰ Ἀρειανῶν φρονοῦσα, ζῶντος μὲν τοῦ ἀνδρὸς,
οὐδὲν εἶχε βλάπτειν τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον.
5 Ἐπειδὴ δὲ κομιδῇ νέος ἦν ὁ υἱὸς, καταλαμβάνουσα
τὴν Μεδιολάνων[m] ταραχὰς μεγίστας κατὰ τοῦ ἐπι-
σκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνησεν, εἰς ἐξορίαν αὐτὸν πεμ-
6 φθῆναι κελεύουσα. Ὡς δὲ ὁ λαὸς ἀντεῖχεν ὑπερβαλ-
λόντως ἀγαπῶν τὸν Ἀμβρόσιον, καὶ τοῖς ἕλκειν ἐπὶ
τὴν ἐξορίαν σπουδάζουσιν ἀνθίστατο, ἐν τοσούτῳ
ἀγγέλλεται, ὅτι Γρατιανὸς δόλῳ τοῦ τυράννου Μα-
7 ξίμου ἀνῄρητο. Ἐν φορείῳ γὰρ κλίνην μιμουμένῳ
καὶ ὑπὸ ἡμιόνων φερομένῳ κατακρυφθεὶς ὁ τοῦ Μα-
ξίμου στρατηγὸς Ἀνδραγάθιος, προλέγειν τοῖς δορυ-
φόροις κελεύσας, ὡς εἴη τοῦ[n] βασιλέως Γρατιανοῦ
γαμετὴ, ὑπαντᾷ τῷ βασιλεῖ πρὸ Λουγδούνου τῆς ἐν
8 Γαλλίᾳ πόλεως ποταμὸν διαβαίνοντι. Ὁ δὲ πιστεύσας
τὴν γαμετὴν εἶναι, τὸν δόλον οὐκ ἐφυλάξατο· ἀλλ'
ὥσπερ τυφλὸς εἰς ὄρυγμα, τοῦ πολεμίου εἰς τὰς
χεῖρας ἐνέπεσεν·[o] ἐκπηδήσας γὰρ ἐκ τοῦ φερέτρου

[m] Legendum est Μεδιόλανον. Ita tamen libri omnes.

[n] ἡ τοῦ M.

[o] Ita F.M.C. ἔπεσεν editt.

cura penes Probum erat, virum consularem, qui tum præfecturam prætorii administrabat. At Justina Valentiniani Augusti mater, cum esset Ariana, viro quidem superstite consubstantialis fidei sectatores nullo damno afficere potuerat. Sed post mortem viri, cum filius ipsius adhuc tenera ætate esset; Mediolanum veniens, maximos tumultus adversus Ambrosium excitavit, eumque deportari in exsilium jussit. Cumque populus pro incredibili amore quo Ambrosium prosequebatur, resisteret, et eos qui illum in exsilium rapere contendebant, repelleret; eodem temporis momento nuntiatum est, Gratianum Maximi tyranni dolo interemptum fuisse. Etenim Andragathius comes Maximi, occultatus in lectica muliebri quæ a mulis portabatur, cum satellitibus suis præcepisset, ut ubique divulgarent imperatoris uxorem ea lectica vehi, juxta urbem Galliæ Lugdunum occurrit imperatori fluvium transeunti. Ille uxorem suam esse credens, dolum minime præ-

9 Ἀνδραγάθιος τὸν Γρατιανὸν διεχειρίσατο. Τελευτᾷ
οὖν ἐν ὑπατείᾳ Μερογαύδου καὶ Σατορνίνου, βασι-
λεύσας ἔτη δεκαπέντε, ζήσας ἔτη εἰκοσιτέσσαρα.
10 Τοῦτο ἐπιγενόμενον ἔπαυσε τὴν κατὰ Ἀμβροσίου
τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως ὀργήν. Οὐαλεντινιανὸς δὲ
καὶ ἄκων τῇ ἀνάγκῃ τοῦ καιροῦ πεισθεὶς τὴν Μαξί-
11 μου βασιλείαν προσδέχεται. Τότε ὁ Πρόβος φοβη-
θεὶς τὴν Μαξίμου δύναμιν ἐπὶ τὰ ἀνατολικώτερα
12 μέρη ἀναχωρεῖν πειρᾶται. Εὐθὺς οὖν ὡς εἶχεν ἀνα-
χωρεῖ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας· καὶ ἐπὶ τὴν Ἰλλυρίδα γενό-
μενος γῆν ἐν Θεσσαλονίκῃ τῆς Μακεδονίας διέτριβεν.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ὡς[p] ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος κατὰ Μαξίμου δύναμιν μεγίστην εὐτρεπίσας, 278 καθ' ὃν καιρὸν Ὁνώριος[q] αὐτῷ ἐκ Πλακίλλης ἐτέχθη, Ἀρκάδιον μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατέλιπεν· αὐτὸς δὲ ἐν Μεδιολάνῳ τῷ τυράννῳ[r] προσέμιξεν.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν φροντίδι μεγάλῃ

[p] Ὅτι ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος παρασκευασάμενος κρατεῖ τοῦ τυράννου μαξίμου, δίκας αὐτὸν τῆς μιαιφονίας πραξάμενος. M.

[q] καὶ ὀνώριος F.

[r] τῷ μαξίμῳ προσ. F.

cavit: sed in hostis manus, tanquam cæcus in foveam incidit. Repente enim Andragathius e vehiculo prosiliens, Gratianum peremit. Obiit igitur Gratianus Merobaude et Saturnino consulibus, cum regnasset annis quindecim, vixisset autem annis quatuor ac viginti. Hic casus iram matris imperatoris Valentiniani adversus Ambrosium repressit. Valentinianus vero necessitati temporis obsecutus, invitus licet, Maximum imperii collegam admisit. Probus tamen Maximi potentiam reformidans, ad partes orienti propiores secedere constituit. Confestim igitur ex Italia digressus, venit in Illyricum, et in urbe Macedoniæ Thessalonica sedem fixit.

CAPUT XII.

Quomodo imperator Theodosius collectis adversus Maximum ingentibus copiis, quo tempore Honorius ei ex Flaccilla natus est, Arcadium quidem reliquit Constantinopoli, ipse vero juxta Mediolanum conflixit cum Maximo.

Imperator vero Theodosius in maximam sollicitudinem con-

καθίστατο· δύναμίν τε μεγίστην κατὰ τοῦ τυράννου
ηὐτρέπιζεν· εὐλαβούμενος μὴ καὶ τῷ νέῳ Οὐαλεντι-
2 νιανῷ ὁ τύραννος φόνον βουλεύσειε. Κατὰ ταὐτὸ[s]
δὲ καὶ πρεσβεία Περσῶν παρῆν, εἰρήνην παρὰ τοῦ
3 βασιλέως αἰτοῦσα. Τότε δὴ καὶ προσγίνεται τῷ
βασιλεῖ υἱὸς Ὁνώριος τεχθεὶς αὐτῷ ἐκ τῆς γαμετῆς A. D.
Πλακίλλης, ἐν ὑπατείᾳ Ῥιχομηλίου καὶ Κλεάρχου, 384.
4 τῇ ἐννάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Καθ' ἣν ὑπα-
τείαν καὶ Ἀγέλιος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος
5 μικρῷ πρότερον ἐτελεύτησεν. Τῇ δὲ ἑξῆς ὑπατείᾳ, A. D.
ἥτις ἦν Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ πρῶτον καὶ Βαύδω- 385.
νος, τελευτήσαντος Τιμοθέου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξαν-
6 δρείας, Θεόφιλος τὴν ἐπισκοπὴν ἐκδέχεται. Μετὰ
ταῦτα δὲ ἐνιαυτῷ ὕστερον καὶ Δημόφιλος ὁ τῆς
Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας τέλει τοῦ βίου ἐχρή-
7 σατο. Ἀρειανοὶ δὲ Μαρῖνόν τινα ἐπίσκοπον τῆς
οἰκείας αἱρέσεως ἐκ Θρᾴκης μεταστειλάμενοι, αὐτῷ
8 τὴν ἐπισκοπὴν ἐπέτρεψαν. Ἀλλ' οὐκ ἐχρόνισεν ὁ
Μαρῖνος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ διῃρέθη ἡ Ἀρειανῶν θρη-
σκεία, ὡς ὕστερον λέξω· Δωρόθεόν τε αὖθις ἐκ τῆς

[s] ταυτὸν F.M.

jectus est: metuensque ne juniorem quoque Valentinianum tyrannus per insidias interficeret, ingentes adversus eum copias comparavit. Eodem tempore Persarum legati advenere, pacem ab imperatore flagitantes. Alter etiam filius Honorius imperatori tunc natus est ex Flaccilla conjuge, Richomere et Clearcho consulibus, die quinto idus Septembris. Quo quidem anno Agelius Novatianorum episcopus ex hac luce migravit, paulo antequam nasceretur Honorius. Sequente anno, Arcadio Augusto primum et Bautone consulibus, mortuo Timotheo Alexandrinæ urbis episcopo, Theophilus sacerdotii curam suscepit. Anno post Demophilus Arianæ partis episcopus extremum diem obiit. In cujus locum Ariani Marinum quemdam suæ sectæ episcopum ex Thracia accitum substituerunt. Verum Marinus non diu permansit. Ejus porro temporibus, Arianorum secta duas in partes divisa est, ut dicemus infra. Post hunc igitur Ariani Dorotheum ex Antio-

Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ μεταπεμψάμενοι, ὑπ' αὐτῷ
9 ἐτάττοντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ τὸν κατὰ Μαξίμου
πόλεμον ἤλαυνε, καταλιπὼν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
τὸν υἱὸν Ἀρκάδιον βασιλεύοντα· καταλαβών τε τὴν
Θεσσαλονίκην εὑρίσκει τοὺς περὶ Οὐαλεντινιανὸν
πολλῇ ἀθυμίᾳ διάγοντας, ὅτι δι' ἀνάγκην τὸν τύραν-
10 νον ὡς βασιλέα ἐδέξαντο. Ὁ[t] Θεοδόσιος δὲ ἐν μὲν
τῷ φανερῷ οὐδέτερον ἐδείκνυεν· οὔτε γὰρ ἠθέτει
11 οὔτε προσεδέχετο τὴν Μαξίμου πρεσβείαν. Οὐ μὴν
ἠνείχετο περιορᾷν τυραννουμένην τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν
προσχήματι βασιλικοῦ ὀνόματος· ἀναλαβὼν δὲ τὰς
δυνάμεις τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων ἐπὶ τὴν Μεδιό-
λανον ἐχώρει· ἐκεῖ γὰρ ἐφθάκει ὁ Μάξιμος.

ΚΕΦ. ΙΓ. 279

Περὶ[u] τῆς γενομένης ἐν Κωνσταντινουπόλει ταραχῆς ὑπὸ Ἀρειανῶν.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τῷ
πολέμῳ ἐσχόλαζεν, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει
Ἀρειανοὶ ταραχὴν κεκινήκασι δι' ἐπινοίας τοιάσδε.

[t] ὁ om. F.M. [u] Titulum om. M.

chia Syriæ revocantes, episcopum sibi constituerunt. Interea imperator Theodosius ad bellum contra Maximum cum exercitu proficiscitur, relicto Constantinopoli filio suo Arcadio Augusto. Cumque Thessalonicam venisset, Valentinianum ejusque comites mœrore oppressos offendit, propterea quod necessitate compulsi, tyrannum quasi imperatorem suscepissent. At Theodosius, palam quidem nullum in alterutram partem indicium animi sui dabat. Nam neque legationem Maximi repudiabat, neque admittebat. Sed cum imperium Romanum sub imperatoris nomine tyrannica dominatione oppressum videret, id diutius ferre non potuit. Collectis igitur Romanorum militum copiis, Mediolanum contendit. Illuc enim jam Maximus advenerat.

CAPUT XIII.

De tumultu quem Ariani Constantinopoli excitarunt.

Dum imperator expeditione bellica occupatus teneretur, Ariani Constantinopoli degentes tumultum excitaverunt, hujusmodi astu usi. Solent homines de rebus quas ignorant, rumores confin-

2 Φιλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι λόγους πλάττειν περὶ ὧν οὐκ
ἐπίστανται· εἰ δὲ καί ποτε προφάσεως ἐπιλάβονται[x],
μείζονας τὰς περὶ ὧν βούλονται, φήμας ἐξάπτουσι,
3 νεωτέρων ἀεὶ ὀρεγόμενοι πραγμάτων. Τοῦτο δὴ καὶ
τότε κατὰ τὴν πόλιν ἐγίνετο· ἄλλος γὰρ ἄλλο περὶ
τοῦ μακρὰν γενομένου πολέμου πλάττοντες διεφήμι-
4 ζον, ἀεὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τὴν ἐλπίδα λαμβάνοντες. Καὶ
μηδενὸς ἐπιγινομένου κατὰ τὸν πόλεμον, αὐτοὶ ὡς τὰ
κατ' αὐτὸν ἱστορήσαντες περὶ ὧν οὐκ ᾔδεισαν ἔλεγον·
ὡς ὁ τύραννος ἐπικρατέστερος εἴη τῆς βασιλέως δυνά-
μεως· καὶ ὅτι τόσοι καὶ τόσοι κατὰ τὴν μάχην πεπτώ-
κασι· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὅσον οὐδέπω τῷ τυράννῳ
5 ὑποχείριος γίνεται. Τότε δὲ καὶ οἱ ἀρειανίζοντες ἐκ
πάθους κινούμενοι, σφόδρα γὰρ ἠνιῶντο, ὅτι τῶν
ἔνδον ἐκκλησιῶν ἐκράτουν οἱ παρ' αὐτῶν πρότερον
διωκόμενοι, τὰς φήμας πολλαπλασίους εἰργάζοντο.
6 Ἐπεὶ δὲ ἕτερά τινα τῶν λεγομένων αὐτοὺς τοὺς πε-
πλακότας αὐτὰ εἰς πίστιν ἦγεν οὐχ ὡς πεπλασμένων,
ἀλλ' ὡς ἀληθῶς γενομένων ἃ ἔπλασαν, οἱ γὰρ ἀκοῇ
παραλαβόντες διεβεβαιοῦντο πρὸς τοὺς λογοποιοῦν-

[x] Legas ἐπιλάβωνται.

gere. Quod si quam forte occasionem nacti fuerint, pro suo quisque voto multo majores spargunt rumores, utpote cupidi semper rerum novarum. Id vero tum contigit Constantinopoli. Nam de bello quod procul gerebatur, alii aliud confingentes divulgabant, semper in deteriorem partem exitum rerum spe sua præsumentes. Et cum nihil adhuc in bello gereretur, ipsi perinde ac si rerum spectatores fuissent, de iis quæ non viderant, loquebantur: tyrannum scilicet de imperatoris exercitu victoriam retulisse, et in prœlio tot ex hac, tot ex illa parte milites occubuisse: ipsum denique imperatorem propediem in tyranni manus ac potestatem venturum esse. Tunc vero Ariani gravi dolore succensi: ægre enim ferebant, ecclesias intra urbem positas, ab iis quos antea persecuti fuerant, obtineri: rumores amplificare cœperunt. Postquam vero alia quæ nuntiabantur, ipsis falsorum rumorum auctoribus persuaserant, non conficta esse, sed vera quæ ipsi vulgavissent: nam qui ea auditione acceperant, ipsis mendacii

τας, μὴ ἄλλως ἔχειν, ἢ ὡς παρ' αὐτῶν ἀκηκόασι,
τότε δὴ ἀναθαρρήσαντες οἱ ἀρειανίζοντες εἰς ἄλογον
χωροῦσιν ὁρμήν· καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ ἐπισκόπου Νεκ-
7 ταρίου πῦρ ἐμβαλόντες ἀνήλωσαν. Τοῦτο μὲν δὴ
τοιοῦτον ἐγένετο κατὰ τὴν ὑπατείαν Θεοδοσίου τὸ A. D. 388.
δεύτερον καὶ Κυνηγίου.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ[x] τῆς νίκης τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου[y], καὶ τῆς ἥττης τοῦ τυράννου.

1 Τοῦ δὲ βασιλέως ἐπιόντος τῷ τυράννῳ, πυνθανό-
μενοι τὴν παρασκευὴν οἱ ὑπὸ Μαξίμῳ ταττόμενοι
οὐδὲ[z] τὴν ἐκ τῆς φήμης προσβολὴν ἐνεγκεῖν ἐδυνή-
θησαν·[a] ἀλλὰ καταπτήξαντες δέσμιον αὐτῷ τὸν
τύραννον ἐνεχείρισαν· ὃς ἀνῃρέθη ἐν τῇ αὐτῇ ὑπα-
2 τείᾳ, ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου μηνός. Ἀν- 280
δραγάθιος δὲ ὁ τοῦ βασιλέως Γρατιανοῦ φονεὺς τῆς
ἥττης αἰσθόμενος, εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν ῥίψας

[x] Titulum om. M.
[y] Θεοδοσίου om. F.
[z] Ita C. quod reddit ad verbum, *nec famæ quidem ipsius impetum*, Epiphanius, Hist. Trip. ix. 23. οὔτε ceteri.
[a] ἠδυνήθησαν e correct. ab ead. manu M.

auctoribus affirmabant, rem plane ita se habere ut ab illis accepissent: tunc vero Ariani resumpta fiducia in apertam eruperunt insaniam: domumque episcopi Nectarii conjectis facibus incenderunt. Id factum est Theodosio Augusto iterum et Cynegio consulibus.

CAPUT XIV.

De victoria imperatoris Theodosii, deque tyranni clade.

Interim imperatore adversus tyrannum signa commovente, milites qui sub Maximo erant, apparatus bellici magnitudinem audientes, ne fama quidem tenus impetum sustinere valuerunt, sed timore perculsi, tyrannum ipsum vinctum imperatori dediderunt: qui quidem interfectus est iisdem consulibus quos supra dixi, die sexto calendas Septembris. Andragathius vero, is qui Gratianum Augustum sua manu occiderat, cognita Maximi clade, in vicinum fluvium semetipse præcipitem dedit, atque ita suffo-

3 ἑαυτὸν ἀπεπνίγη. Τότε οὖν οἱ βασιλεῖς νικηφόροι
ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐχώρουν· ἦν δὲ καὶ ὁ υἱὸς Ὀνώριος
σὺν[b] αὐτοῖς, κομιδὴ νέος ὤν· μετὰ γὰρ τὴν κατὰ
Μαξίμου νίκην μεταπέμπεται αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐκ τῆς
4 Κωνσταντινουπόλεως. Ἦσαν οὖν ἐν τῇ Ῥώμῃ
ἐπινικίους ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες· ὅτε καὶ τὴν ἑαυτοῦ
ἀγαθότητα ἐπὶ Συμμάχου τοῦ ἀπὸ ὑπάτων ὁ βασιλεὺς
5 Θεοδόσιος ἐπεδείξατο. Οὗτος γὰρ ὁ Σύμμαχος
πρῶτος μὲν ἦν τῆς ἐν Ῥώμῃ συγκλήτου· ἐθαυμά-
ζετο δὲ ἐπὶ παιδεύσει λόγων Ῥωμαϊκῶν· καὶ γὰρ
αὐτῷ πολλοὶ λόγοι συγγεγραμμένοι τῇ Ῥωμαίων
6 γλώσσῃ τυγχάνουσι. Βασιλικὸν οὖν λόγον εἰς Μάξι-
μον ἔτι περιόντα γεγραφὼς καὶ διεξελθὼν, τῷ τῆς
καθοσιώσεως ἐγκλήματι ἔνοχος ὕστερον γέγονεν[c]·
διὰ τοῦτο δὴ[d] δεδιὼς τὸν θάνατον τῇ ἐκκλησίᾳ προσ-
7 έφυγεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς οὕτως ἦν περὶ τὸν Χρι-
στιανισμὸν εὐλαβὴς, ὡς μὴ μόνον τοὺς τῆς αὐτοῦ[e]
πίστεως ἱερεῖς ὑπερτιμᾶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ναυατιανοὺς
τὸ[f] ὁμοούσιον φρονοῦντας ἀσμένως προσεδέχετο.

[b] ὀνώριος ὁ σὺν M.
[c] Ita F. M. C. ἐγένετο editt.
[d] δὴ om. M.
[e] τῆς αὐτῆς M.
[f] ναυατιανοὺς τῇ αὐτοῦ πίστει παραπλήσια φρονοῦντας M.

catus est. Tunc igitur ambo imperatores Romam victores ingressi sunt: cum quibus etiam erat Honorius adhuc admodum puer. Nam post victoriam relatam de Maximo, Theodosius eum Constantinopoli evocaverat. Romæ itaque triumphales ludos ediderunt; quo quidem tempore, Theodosius clementiæ suæ specimen adversus Symmachum consularem virum dedit. Hic namque Symmachus inter senatores principem locum obtinebat, et ob præstantiam Latinæ facundiæ in summa admiratione erat. Multæ certe orationes ejus exstant Latina lingua conscriptæ. Cum vero superstite adhuc Maximo orationem de laudibus illius composuisset, et coram illo recitasset, eo nomine postmodum in crimen majestatis vocatus est. Quocirca extremum supplicium metuens, ad ecclesiam confugit. Imperator vero Christianam religionem tanta prosequebatur reverentia, ut non solum fidei suæ antistites præcipuo quodam honore observaret, verum etiam Novatianos qui consubstantialis fidem profitebantur, libenter exci-

8 Λεοντίῳ γοῦν ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Ῥώμῃ τῶν Ναυα-
τιανῶν ἐκκλησίας παρακαλοῦντι χάριν διδοὺς, τὸν
9 Σύμμαχον ἀπέλυσε τοῦ ἐγκλήματος. Συγγνώμης
οὖν ἀξιωθεὶς ὁ Σύμμαχος τὸν ἀπολογητικὸν λόγον
10 εἰς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον ἔγραψεν. Ὁ μὲν δὴ
πόλεμος κατ' ἀρχὰς μεγίστην ἀπειλὴν ἐσχηκὼς, τε-
λευτῶν ταχεῖαν ἔσχε τὴν κρίσιν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ Φλαβιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείας.

1 Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον περὶ[g] τὴν Συρίας Ἀν-
τιόχειαν τάδε ἐγένετο. Παυλίνου τελευτήσαντος, ὁ
ὑπ' αὐτῷ λαὸς τὸν Φλαβιανὸν ἐξετρέπετο· καὶ διὰ
τοῦτο παρασκευάζει χειροτονηθῆναι τοῦ οἰκείου μέρους
2 Εὐάγριον. Τοῦ δὲ οὐ πολὺν ἐπιβιώσαντος χρόνον,
ἕτερος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ οὐκέτι καθίσταται, Φλα-
3 βιανοῦ τοῦτο κατασκευάσαντος. Ὅσοι δὲ τὸν Φλα-
βιανὸν διὰ τὴν παράβασιν ἀπεστρέφοντο τῶν ὅρκων,
4 κατ' ἰδίαν τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο. Φλαβιανὸς δὲ,

g "Malim κατὰ τήν." VALESIUS. Conf. περὶ τὰς Βρεττανίας supra, 11, §. 2. περὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη infra, 22, §. 19, &c.

peret. Leontio igitur Novatianorum in urbe Roma episcopo gratificatus, Symmachum crimine absolvit. Qui veniam consecutus, apologeticum librum in laudem imperatoris Theodosii conscripsit. Hoc igitur modo bellum quod ingentia mala minari initio videbatur, celeri exitu terminatum est.

CAPUT XV.

De Flaviano Antiocheno.

Eadem tempestate apud Antiochiam Syriæ hæc gesta sunt. Post mortem Paulini, populus qui eum sequebatur, Flaviano parere detrectavit: eamque ob causam Evagrium suæ partis episcopum ordinandum curavit. Qui cum post ordinationem modico tempore superstes fuisset, cura et studio Flaviani nullus postea in ejus locum subrogatus est. Hi vero qui ob violatum jusjurandum aversabantur Flavianum, separatim collectas agebant. At Flavianus omnem, ut est in veteri proverbio, lapidem movebat,

τὸ τοῦ λόγου, πάντα λίθον ἐκίνει, ὑφ' αὐτῷ καὶ τού-
τους ποιήσασθαι· ὅπερ[h] καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξίσχυσε
κατεργάσασθαι, τὴν ὀργὴν θεραπεύσας Θεοφίλου 281
τότε τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου, δι' οὗ καὶ[i]
κατήλλαξε Δάμασον τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον.
5 Ἀμφότεροι γὰρ πρὸς Φλαβιανὸν ἐχαλέπαινον οὐ
μόνον διὰ τὸ ἐπιορκηκέναι, ἀλλ' ὅτι καὶ αἰτίαν παρ-
6 εἶχε τοῦ χωρίζεσθαι τοὺς ὁμόφρονας. Θεραπευθεὶς
οὖν τὴν ὀργὴν Θεόφιλος, πέμψας τε Ἰσίδωρον πρε-
σβύτερον, καταλλάσσει λυπούμενον Δάμασον, λυσι-
τελεῖν εἰπὼν δι' ὁμόνοιαν τοῦ λαοῦ παριδεῖν τὸ φθάσαν
7 Φλαβιανοῦ πλημμέλημα. Οὕτως τε τῷ Φλαβιανῷ
τῆς κοινωνίας ἀποδοθείσης, ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαὸς
κατὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ χρόνου τὴν ὁμόνοιαν
8 ἔστερξαν. Τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἀντιόχειαν τοιοῦτον
ἔσχε τὸ τέλος· οἱ γὰρ κατ' αὐτὴν Ἀρειανοὶ τῶν
ἐκκλησιῶν ἐξωθηθέντες ἐν προαστείοις τῆς πόλεως
9 τὰς συναγωγὰς ἐποιήσαντο. Ἐν τοσούτῳ δὲ καὶ
Κύριλλον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον τελευτή-
σαντα Ἰωάννης διαδέχεται.

h ὥσπερ καὶ M. i κατήλλαξεν καὶ M.

quo istos etiam suis partibus adjungeret. Quod quidem haud diu postea perfecit, cum indignationem erga se Theophili Alexandrini episcopi sedasset, ejusque interventu Damasum Romanum episcopum sibi conciliasset. Uterque enim infensus erat Flaviano, tum ob perjurium ab eo admissum, tum quod populis consentientibus causam dissidii præbuisset. Placatus itaque a Flaviano Theophilus, misso Romam Isidoro presbytero, Damasi animum adhuc offensum mitigavit: monens ad reparandam populi concordiam necesse esse, ut a Flaviano admissa culpa dissimulatione ac silentio obliteraretur. Ad hunc modum restituta Flaviano communione, populus Antiochenus progressu temporis paulatim ad concordiam rediit. Et res quidem Antiochensis ecclesiæ hunc exitum habuere. Ariani enim ex ecclesiis pulsi, in suburbanis conventus agebant. Per idem tempus mortuo Cyrillo Hierosolymorum episcopo Joannes succedit.

ΚΕΦ. Iϛ.

Περὶ[k] τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καθαιρέσεως τῶν εἰδωλικῶν ναῶν καὶ τῆς διὰ ταῦτα συμβολῆς Ἑλλήνων καὶ Χριστιανῶν.

1 Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε καὶ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ
τοιοῦτο πάθος ἐγένετο. τῇ τοῦ ἐπισκόπου Θεοφίλου
σπουδῇ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα λύεσθαι τοὺς
ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν Ἑλλήνων ναοὺς, καὶ τοῦτο
2 γίνεσθαι τῇ Θεοφίλου φροντίδι. Ταύτης τῆς ἐξουσίας
δραξάμενος ὁ Θεόφιλος παντοῖος ἐγένετο καθυβρίσαι
τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια· καὶ ἀνακαθαίρει μὲν τὸ
3 Μιθρεῖον, καταστρέφει δὲ τὸ Σαραπεῖον. Καὶ τὰ
μὲν τοῦ Μιθρείου φονικὰ μυστήρια δημόσια ἐπόμ-
πευε· τὰ δὲ τοῦ Σαράπιδος καὶ τῶν ἄλλων γέλωτος
ἐδείκνυ μεστὰ, τοὺς φαλλοὺς φέρεσθαι κελεύσας διὰ
4 μέσης τῆς ἀγορᾶς. Ταῦτα οὕτω γενόμενα ὁρῶντες οἱ
κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἕλληνες, καὶ μάλιστα οἱ
φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλόμενοι, τὴν λύπην οὐκ ἤνεγκαν·
ἀλλὰ τοῖς πάλαι δραματουργηθεῖσι προσέθηκαν μεί-
5 ζονα. Μιᾷ γὰρ ὁρμῇ ἔκ τινος συνθήματος κατὰ τῶν

[k] Titulum om. M.

CAPUT XVI.

De idolorum templis Alexandriæ dirutis, et ob id commissa pugna inter gentiles et Christianos.

Eodem tempore Alexandriæ quoque motus contigit hujusmodi. Instante atque adnitente Theophilo episcopo, jusserat imperator ut templa gentilium Alexandriæ destruerentur, utque id fieret cura ac studio Theophili. Hanc potestatem nactus Theophilus, nihil prætermisit quo gentilium mysteria contumelia afficeret. Ac Mithræ quidem Spelæum repurgavit: Serapeum vero subvertit. Et cruenta quidem Mithræ sacra publice spectanda proposuit: Serapidis vero et aliorum deorum mysteria, quam ridicula essent ostendit, phallos per medium forum sublimes circumferri jubens. Quæ cum fieri cernerent gentiles qui Alexandriæ degebant, iique præsertim qui philosophiam profitebantur, dolorem suum comprimere haudquaquam potuerunt: sed tragicis facinoribus quæ olim perpetraverant, multo graviora adjecerunt. Etenim signo

Χριστιανῶν χωρήσαντες πάντα φόνον εἰργάζοντο·
ἠμύνοντο δὲ καὶ οἱ Χριστιανοὶ, καὶ πᾶν κακὸν ἐπηκο-
λούθει κακῷ· ἕως τε τοσούτου ἐξετάθη ἡ μάχη, ἕως οὗ
6 κόρος τῶν φόνων τὸ γινόμενον ἔπαυσεν. Ἀπώλοντο
γὰρ ἐν τῇ συμβολῇ τῶν μὲν Ἑλλήνων ὀλίγοι, τῶν
δὲ Χριστιανῶν σφόδρα πολλοί· οἱ δὲ τραυματίαι ἐξ
7 ἑκατέρου μέρους ἦσαν ἀναρίθμητοι. Φόβος ἐκ τῶν
γεγονότων εἶχε τοὺς ἑλληνίζοντας δεδοικότας τὴν
8 τοῦ βασιλέως ὀργήν. Πράξαντες γὰρ ἃ ἐδόκει αὐ-
τοῖς, καὶ ταῖς μιαιφονίαις τὸν θυμὸν ἀποσβέσαντες, 282
ἄλλος ἀλλαχῇ κατεκρύπτοντο· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῆς
Ἀλεξανδρείας ἔφυγον κατὰ τὰς πόλεις μεριζόμενοι.
9 Ὧν ἦσαν οἱ δύο γραμματικοὶ, Ἑλλάδιος καὶ Ἀμμώ-
νιος, παρ' οἷς ἐγὼ κομιδῇ νέος ὢν ἐν τῇ Κωνσταντινου-
πόλει ἐφοίτησα. Ἑλλάδιος μὲν οὖν ἱερεὺς τοῦ Διὸς
10 εἶναι ἐλέγετο· Ἀμμώνιος δὲ πιθήκου. Οὕτω δὴ τοῦ
κακοῦ κατασταλέντος, συνελαμβάνοντο τῷ Θεοφίλῳ
πρὸς τὴν κατάλυσιν τῶν ναῶν ὅ, τε τῆς Ἀλεξαν-
δρείας ἔπαρχος καὶ ὁ ἡγούμενος τοῦ στρατιωτικοῦ
11 τάγματος. Τὰ μὲν οὖν ἱερὰ κατεστρέφετο· τὰ δὲ

dato, omnes simul uno impetu in Christianos irruentes, obvium quemque obtruncant: sed et Christiani seipsos defendere cœperunt: malumque malo cumulabatur. Pugna porro eo usque producta est, quoad cædis satietas finem malo imposuisset. Perierunt autem eo conflictu, ex gentilibus quidem pauci: ex Christianis vero quam plurimi. Vulnerati autem ex utraque parte erant innumerabiles. Exinde ob admissum facinus metus invasit gentiles, iram principis reformidantes. Nam posteaquam cuncta pro libidine sua patrassent, et furorem suum cædibus exsatiassent, alius alibi sese occultavit. Multi etiam ex urbe Alexandria profugerunt, per varias civitates dispersi. Ex quorum numero fuere grammatici duo, Helladius et Ammonius: quorum ego admodum adolescens Constantinopoli auditor fui. Et Helladius quidem Jovis; Ammonius vero Simiæ sacerdos esse dicebatur. Malo ad hunc modum sedato, præfectus Alexandriæ et dux militum Ægypti, Theophilo in destruendis templis suppetias tulere. Ac templa quidem disturbata sunt: statuæ vero in lebetes et in alios

ἀγάλματα τῶν θεῶν μετεχωνεύετο εἰς λεβήτια, καὶ εἰς
ἑτέρας χρείας τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, τοῦ βασι-
λέως χαρισαμένου τοὺς θεοὺς εἰς δαπανήματα τῶν
12 πτωχῶν. Πάντας οὖν τοὺς θεοὺς συντρίψας ὁ Θεό-
φιλος, ἓν ἄγαλμα τοῦδε τοῦ θεοῦ ἀχώνευτον τηρεῖσθαι
κελεύσας, δημοσίᾳ προέστησεν· ἵνα, φησὶ, χρόνου
προϊόντος μὴ ἀρνήσωνται οἱ Ἕλληνες τοιούτους
13 προσκεκυνηκέναι θεούς. Ἐπὶ τούτῳ[l] πάνυ ἀνιώμενον
οἶδα Ἀμμώνιον τὸν γραμματικὸν, ὃς ἔλεγε, δεινὰ
πεπονθέναι τὴν Ἑλλήνων θρησκείαν· ὅτι[m] μὴ καὶ ὁ
εἷς ἀνδριὰς ἐχωνεύθη, ἀλλ' ἐπὶ γέλωτι τῆς Ἑλλήνων
14 θρησκείας φυλάττηται. Ἑλλάδιος δὲ παρά τισιν
ηὔχει, ὡς ἐννέα εἴη ἄνδρας ἐν τῇ συμπληγάδι φο-
νεύσας. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν τότε
τοιαῦτα ἐγένετο.

ΚΕΦ. ΙΖ. 283

Περὶ τῶν[n] εὑρεθέντων ἐν τῷ τοῦ Σαράπιδος ναῷ γραμμάτων ἱερογλυφικῶν.

1 Ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Σαράπιδος λυομένου καὶ
γυμνουμένου ηὕρητο γράμματα ἐγκεχαραγμένα τοῖς
λίθοις τῷ[o] καλουμένῳ ἱερογλυφικῷ· ἦσαν δὲ οἱ
2 χαρακτῆρες σταυρῶν ἔχοντες τύπους. Τούτους ὁρῶν-
τες Χριστιανοί τε καὶ Ἕλληνες τῇ ἰδίᾳ ἑκάτεροι
θρησκείᾳ προσηρμόζοντο. Χριστιανοὶ μὲν γὰρ ση-
μεῖον τοῦ κατὰ Χριστὸν σωτηριώδους πάθους εἶναι
λέγοντες τὸν σταυρὸν, οἰκεῖον εἶναι τὸν χαρακτῆρα
3 ἐνόμιζον. Ἕλληνες δέ τι κοινὸν Χριστῷ καὶ Σαρά-
πιδι ἔλεγον· εἰ ὁ σταυροειδὴς χαρακτὴρ ἄλλο μὲν
Χριστιανοῖς, ἄλλο δὲ Ἕλλησι ποιεῖται τὸ σύμβολον.
4 Τούτων δὲ ἀμφισβητουμένων, τινὲς τῶν Ἑλλήνων
τῷ Χριστιανισμῷ προσελθόντες, τὰ ἱερογλυφικά τε
γράμματα ἐπιστάμενοι, διερμηνεύοντες τὸν σταυροειδῆ
5 χαρακτῆρα ἔλεγον σημαίνειν ζωὴν ἐπερχομένην. Τοῦτο
πλεῖον οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν οἰκείαν θρησκείαν ἁρπά-
6 σαντες, ἀλαζονικώτερον διετέθησαν. Ὡς δὲ καὶ δι'
ἑτέρων γραμμάτων ἱερογλυφικῶν ἐδηλοῦτο, τέλος ἕξειν
τὸ τοῦ Σαράπιδος ἱερὸν, ὅτε σταυροειδὴς φανῇ χα-
ρακτὴρ, τοῦτο[p] γὰρ εἶναι τὴν ἐπερχομένην ζωὴν,

[l] Ita C. τοῦτο ceteri.

[m] Ita C. qui etiam mox ἵνα ἐπὶ pro ἀλλ' ἐπὶ habet: *nisi quia non conflatum est et ipsum, sed pro derisione unum illud idolum*, Epiphan. Hist. Trip. ix. 27. ἵνα μὴ ceteri. ὅτι vero legendum esse antea conjecerat Valesius, servato tamen vulgato in textu suo.

[n] Περὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων σταυροειδῶν. M.

[o] "Scribendum videtur τὰ καλούμενα ἱερογλυφικὰ ut legisse videtur Epiphanius." VALESIUS. τινὰ τῶν λεγομένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων Niceph. xii. 26.

[p] τοῦτον F. M.

Alexandrinæ ecclesiæ usus conflatæ, cum imperator deos gentilium ad sustentandos pauperes ei donavisset. Ceterum Theophilus cum omnes deorum statuas confregisset, unam illius quem supra nominavimus Dei integram servari ac publice proponi jussit: ne gentiles, ut aiebat, quandoque inficiarentur hujusmodi se deos coluisse. Quam rem ægre admodum tulisse Ammonium grammaticum equidem certo scio. Quippe dicere solebat, gravi injuria affectam esse gentilium religionem, quod unica statua conflata non esset, sed ad religionis ipsorum ludibrium servaretur. Helladius vero apud quosdam gloriatus est, quod in conflictu novem homines sua manu interemisset. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt Alexandriæ.

CAPUT XVII.

De literis hieroglyphicis in Serapidis templo repertis.

Porro dum Serapidis templum destrueretur ac nudaretur, inventæ sunt in eo literæ lapidibus incisæ, quas hieroglyphicas appellant. Eæ literæ crucis formam referebant. Quas cum cernerent gentiles simul et Christiani, suæ quisque religioni eas adaptabant. Nam Christiani signum esse dicentes salutaris Christi passionis, propriam religionis suæ notam, crucem scilicet, esse censebant. Gentiles vero commune quiddam Christo et Serapidi esse affirmabant: si quidem crucis effigies aliud apud Christianos, aliud apud gentiles significat. Dum hæc inter illos agitatur controversia, quidam ex gentilium errore ad Christi fidem conversi, qui hujusmodi literarum notitiam habebant, notam hanc crucis forma depictam interpretantes, venturam vitam significare docuerunt. Hoc igitur Christiani, utpote quod ad religionem suam magis faceret, avide arripientes, animos efferre cœperunt. Posteaquam vero aliis etiam hieroglyphicis literis indicatum est, finem tunc habiturum Serapidis templum, cum nota crucis apparuisset:

πολλῷ πλείους προσήρχοντο τῷ Χριστιανισμῷ· καὶ
7 τὰς ἁμαρτίας ἐξομολογούμενοι ἐβαπτίζοντο. Τὰ μὲν
οὖν ἐπὶ τῷ σταυροειδεῖ χαρακτῆρι γενόμενα τοιαῦτα
ἀκήκοα· ἐγὼ δὲ οὔ φημι τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς τὰ[q]
περὶ τοῦ Χριστοῦ προγινώσκοντας[r] ἀποτυπῶσαι τὸ
8 σταυροειδὲς γράμμα. Εἰ γὰρ τὸ περὶ τῆς εἰς τὸν
κόσμον καθόδου[s] μυστήριον ἦν Ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ 284
τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, ὥς φησιν ὁ ἀπό-
στολος, καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τῆς πονηρίας διάβολον,
πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ ἱερεῖς Αἰγυπτίων
9 τοῦτο διέφυγεν. Ἀλλ' ἡ πρόνοια παρεσκεύασε τοῦτο
γενέσθαι ἐπὶ τῇ τοῦ γράμματος ζητήσει, ὅπερ καὶ ἐν
10 τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ ἐπέδειξε πρότερον. Καὶ γὰρ
ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος σοφὸς γεγονὼς, τῇ
ὁμοίᾳ μεθόδῳ πρὸς Ἀθηναίους χρησάμενος, πολλοὺς
εἰς τὴν πίστιν προσήγαγεν[t], ὅτε τὰ ἐπὶ τῷ βωμῷ
γεγραμμένα ἀναγνοὺς τῷ ἰδίῳ λόγῳ προσήρμοσεν.
11 Εἰ μὴ ἄρα τις λέγοι[u] ἐνηργηκέναι τὸν τοῦ Θεοῦ
λόγον εἰς τοὺς Αἰγυπτίων ἱερεῖς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ

q τὰ om. M.
r προγινώσκοντάς τι M.
s κατόδου αὐτοῦ M.
t μετήγαγεν M. μετήνεγκε Niceph.
u λέγει M.

id enim designare venturam vitam: multo plures ad Christianam religionem se contulerunt, et peccata sua confitentes, baptismum Christi susceperunt. Atque hæc sunt quæ de crucis symbolo auditione accepi. Ego vero nequaquam existimo, Ægyptiorum sacerdotes dum hanc crucis effigiem lapidibus inciderent, eorum quæ Christo eventura erant notitiam habuisse. Nam si mysterium adventus Christi in terras absconditum fuit a sæculis et generationibus, ut loquitur apostolus, ipsumque totius malitiæ principem diabolum latuit; multo magis ministros illius, Ægyptiorum scilicet sacerdotes fugit. Verum Dei providentia in ejus literæ inquisitione idem fieri permisit, quod antea in apostoli Pauli prædicatione ostenderat. Ille enim cum divini Spiritus sapientia instructus esset, simili via et arte usus, multos Atheniensium ad Christi fidem traduxit, tunc cum titulum quem aræ inscriptum legerat, prædicationi suæ adaptavit. Nisi quis fortasse dicat,

Βαλαὰμ καὶ ἐπὶ τοῦ Καϊάφα· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἄκοντες περὶ τῶν ἀγαθῶν προεφήτευσαν. τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Ὡς[x] ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐν τῇ Ῥώμῃ γεγονὼς πολλὰ τὴν πόλιν ὠφέλησε, περιελὼν τά τε ἐν τοῖς Μαγκηπείοις λῃστήρια καὶ τὰ ἐν τοῖς πορνείοις ἄτοπα τῶν σείστρων.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐπ' ὀλίγον κατὰ τὴν
Ἰταλίαν διατρίψας, μέγιστα τὴν Ῥωμαίων ὤνησε
2 πόλιν· τὰ μὲν τῷ δοῦναι, τὰ δὲ τῷ περιελεῖν. Καὶ
γὰρ πολλὰ ἐφιλοτιμήσατο· καὶ περιεῖλε διττὴν αἰ-
3 σχύνην τῆς πόλεως· μίαν μὲν τήνδε. Ἦσαν ἐξ
ἀρχαίου κατὰ τὴν μεγίστην Ῥώμην οἶκοι παμμεγέ-
θεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο·
οἵ τε προϊστάμενοι τούτων, οἳ μάγκιπες τῇ Ῥωμαίων
γλώσσῃ καλοῦνται, προϊόντος τοῦ χρόνου λῃστήρια
4 τοὺς οἴκους πεποίηνται. Ὡς γὰρ ἦσαν οἱ τῶν οἴκων
μυλῶνες κατὰ βάθους τὴν θέσιν ἔχοντες, κατὰ τὸ
πλευρὸν ἑκάστου οἰκήματος καπηλεῖα κατασκευάσαν-

x Ὅτι πολλὰ τὴν ῥώμην ὁ βασιλεὺς ὠφέλησεν βραδύνας ἐν αὐτῇ. M.

verbum Dei operatum esse in sacerdotibus Ægyptiorum, perinde ac olim in Balaamo et in Caiapha. Nam et isti præter animi sui sententiam bona vaticinati sunt. Sed de his satis.

CAPUT XVIII.

Quomodo imperator Theodosius Romæ degens, plurimum utilitatis urbi contulit, sublatis furum apud mancipes receptaculis, et turpibus crepitaculis lupanarium.

Porro imperator Theodosius exiguo tempore in Italia commoratus, Romanæ civitati plurimum profuit, partim largiendo, partim auferendo. Nam et multa liberaliter in eam contulit: et duo ejusdem probra ac dedecora sustulit. Horum alterum fuit hujusmodi. Erant in urbe Roma ædes amplissimæ a priscis temporibus ædificatæ, in quibus panis fiebat qui civibus dividebatur. Harum ædium præpositi, quos Romani patrio sermone mancipes vocant, ædes illas progressu temporis furum receptacula effecerunt. Nam cum pistrina ædium illarum in profundo sita essent,

τες, πόρνας τε ἐν αὐτοῖς προστησάμενοι, δι᾽ αὐτῶν
ἐλοχῶντο πολλούς· τοὺς μὲν τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς
εἰσιόντας, τοὺς δὲ καὶ δι᾽ ἀκρασίαν αἰσχρᾶς ἡδονῆς.
5 Ἐκ γάρ τινος μηχανῆς ἐκ τοῦ καπηλείου εἰς τὸν μυ-
λῶνα ἐνέπιπτον· καὶ τοῦτο ἔπασχον μάλιστα οἱ 285
6 ξένοι τῇ Ῥώμῃ ἐπιδημοῦντες. Ἠναγκάζοντό τε οἱ
ἁλόντες ἐν τοῖς μυλῶσιν ἐργάζεσθαι· πολλοί τε
κατεγήρασαν ἐν αὐτοῖς μὴ συγχωρηθέντες ὑπεξελθεῖν,
τοῖς τε οἰκείοις ἑαυτῶν τοῦ τεθνηκέναι δόξαν παρ-
7 εσχηκότες. Ἐν τῇ παγίδι ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν
τις τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ἐνέπεσεν· ἐπεὶ δὲ ὁ
στρατιώτης κατάκλειστος τῷ μυλῶνι γενόμενος ἐξ-
ελθεῖν οὐκ ἠφίετο, σπασάμενος ἣν εἶχε παραξιφίδα,
τοὺς κωλύοντας διεχρήσατο· οἱ δὲ φόβῳ τῶν γινο-
8 μένων τὸν στρατιώτην ἀπέλυσαν. Γνοὺς ταῦτα ὁ
βασιλεὺς τοὺς μάγκιπας[y] μὲν ἐτιμωρήσατο· τοὺς δὲ
λῃστοδόχους οἴκους ἐκείνους καταστραφῆναι ἐκέλευσε.
9 Μίαν μὲν δὴ τοιαύτην αἰσχύνην ὁ βασιλεὺς περιεῖλε
τῆς βασιλευούσης πόλεως· ἑτέραν δὲ τοιαύτην· εἰ
ἥλω ἐπὶ μοιχείᾳ γυνὴ, οὐ διορθώσει, ἀλλὰ προσθήκῃ

[y] Ita F. M. μάγκηπας ceteri.

ipsi ad latus singularum ædium extructis popinis, scorta in illis prostituentes, hac arte multos insidiose deceperunt, qui vel cibi capiendi, vel explendæ libidinis causa eo accesserant. Ex caupona enim, artificio cujusdam machinæ delabebantur in pistrinum. Hujusmodi insidiis excipiebantur præcipue peregrini qui Romæ degebant. Ceterum capti, in pistrino opus facere cogebantur. Multique in illis consenuerunt, cum exeundi facultas non esset, et propinqui mortem illos oppetiisse crederent. Forte quidam ex imperatoris Theodosii militibus, in hunc laqueum decidit. Qui cum in pistrino conclusus egredi prohiberetur, districto quem gestabat pugione, eos qui prohibebant interfecit. Illi metu perculsi, hominem dimiserunt. Quod cum imperator cognovisset, mancipes quidem ipsos supplicio affecit: ædes vero quæ latronum erant receptacula, destrui jussit. Atque hoc unum est ex probris ac flagitiis, quibus imperator Theodosius urbem regiam liberavit. Alterum vero fuit hujusmodi. Mulierem quæ in adulterio depre-

10 τῆς ἁμαρτίας ἐτιμωροῦντο τὴν πταίσασαν. Ἐν γὰρ
πορνείῳ στενῷ κατάκλειστον ποιήσαντες ἀναιδῶς
ἐποίουν πορνεύεσθαι· κώδωνάς τε σείεσθαι κατὰ
τὸν καιρὸν τῆς ἀκαθάρτου πράξεως ἐποίουν, ὅπως ἂν
μὴ λανθάνῃ τοὺς παριόντας[z] τὸ γινόμενον· ἀλλ᾽ ἐκ
τοῦ ἤχου τῶν σειομένων κωδώνων ἡ ἐφύβριστος τι-
11 μωρία τοῖς πᾶσιν ἐγνωρίζετο[a]. Ταῦτα οὐκ ἤνεγκεν
ὁ βασιλεὺς πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν· ἀλλὰ
κατέλυσε τὰ σεῖστρα, οὕτω γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα
πορνεῖα· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἁλούσας
12 ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας. Τοιούτων μὲν δὴ φαυλοτά-
των καὶ ἐφυβρίστων δύο πραγμάτων ὁ βασιλεὺς
Θεοδόσιος τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐλευθέραν πεποίηκε.
13 Καταστησάμενος δὲ καλῶς καὶ τὰ ἄλλα πράγματα,
καταλείπει μὲν ἐν τῇ Ῥώμῃ Οὐαλεντινιανὸν βασι-
14 λεύοντα. Αὐτὸς δὲ ἅμα τῷ υἱῷ Ὀνωρίῳ ἐπὶ τὴν
Κωνσταντινούπολιν ἐπορεύθη, εἰς αὐτήν τε εἰσέρχεται A. D.
ἐν ὑπατείᾳ Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου, τῇ δεκάτῃ τοῦ 391.
Νοεμβρίου μηνός.

[z] Ita F.C. Nicephorus xii. 22. παρόντας ceteri: quamvis *præter-euntes* reddat Valesius in versione Latina.

[a] γνωρίζηται M.

hensa fuerat, eo supplicii genere afficiebant, quod non illam emendaret, sed potius delictum augeret. Quippe illam in angustum quoddam lupanar inclusam, impudenter scortari cogebant. Dumque obscœnum opus perficeretur, tintinnabula concuti curabant, ne scilicet id quod intus gerebatur, prætereuntes lateret: sed ut ex sonitu tintinnabulorum quæ pulsabantur, ignominiosum illud supplicium cunctis innotesceret. Hanc inverecundam consuetudinem ubi cognovisset imperator, ulterius pati non potuit: sed sistra illa, sic enim vocabantur lupanaria, destruxit, et mulieres adulterii convictas aliis legibus coërcuit. Duobus his nequissimis ac turpissimis flagitiis imperator Theodosius urbem Romam purgavit. Qui cum reliqua ad eumdem modum præclare disposuisset, Valentinianum quidem juniorem Romæ imperatorem reliquit. Ipse vero una cum filio suo Honorio Constantinopolim reversus, consulatu Tatiani et Symmachi in eam ingressus est, die quarto idus Novembris.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ[b] τῶν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβυτέρων, ὅπως τηνικαῦτα περιῃρέθησαν.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν[c] χρόνον ἔδοξε καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς
μετανοίας περιελεῖν πρεσβυτέρους τῶν ἐκκλησιῶν δι'
2 αἰτίαν τοιαύτην. Ἀφ' οὗ Ναυατιανοὶ τῆς ἐκκλησίας
διεκρίθησαν, τοῖς ἐπταικόσιν ἐν τῷ ἐπὶ Δεκίου διωγμῷ 286
κοινωνῆσαι μὴ θελήσαντες, οἱ ἐπίσκοποι τῷ ἐκκλη-
σιαστικῷ κανόνι τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετα-
νοίας προσέθεσαν, ὅπως ἂν οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα
πταίσαντες ἐπὶ τοῦ προβληθέντος τούτου πρεσβυ-
3 τέρου ἐξομολογῶνται τὰ ἁμαρτήματα. Οὗτος ὁ κανὼν
κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι· μόνοι δὲ
οἱ τοῦ Ὁμοουσίου φρονήματος καὶ οἱ τούτοις κατὰ
τὴν πίστιν ὁμόφρονες Ναυατιανοὶ τὸν ἐπὶ τῆς μετα-
4 νοίας πρεσβύτερον παρῃτήσαντο. Ναυατιανοὶ μὲν
γὰρ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τὴν προσθήκην ταύτην ἐδέξαντο·
οἱ δὲ νῦν τῶν ἐκκλησιῶν κρατοῦντες ἕως πολλοῦ
φυλάξαντες, ἐπὶ Νεκταρίου τοῦ ἐπισκόπου μετέθεσαν,

[b] Ὅτι ἐπὶ θεοδοσίου καὶ νεκταρίου ἐπισκόπου περιῃρέθησαν οἱ ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτεροι. M.
[c] αὐτὸν τοῦτον F. M.

CAPUT XIX.

De presbyteris pœnitentium curam gerentibus, et quomodo ea tempestate sublati fuerint.

Sub idem tempus presbyteros ecclesiarum qui pœnitentiæ præerant, placuit aboleri, idque ob hujusmodi causam. Postquam Novatiani se ab ecclesia sejunxissent, eo quod cum illis qui persecutione Deciana lapsi fuerant, communicare noluissent, ex illo tempore episcopi pœnitentiarium presbyterum albo ecclesiastico adjecerunt, ut qui post baptismum lapsi essent, coram presbytero ad eam rem constituto, delicta sua confiterentur. Et apud alias quidem sectas hæc regula etiamnum perseverat. Soli vero Homousiani, et qui cum illis in fide consentiunt Novatiani, presbyterum pœnitentiæ præpositum rejecerunt. Nam Novatiani ne initio quidem supplementum hoc admiserunt. Homousiani vero qui nunc ecclesias obtinent, cum hoc institutum diu retinuissent, tandem Nectarii episcopi temporibus abrogarunt, ob facinus quod-

5 τοιούτου τινὸς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν συμβάντος. Γυνή
τις τῶν εὐγενῶν προσῆλθεν τῷ ἐπὶ τῆς μετανοίας
πρεσβυτέρῳ· καὶ κατὰ μέρος ἐξομολογεῖται τὰς 287
6 ἁμαρτίας, ἃς ἐπεπράχει μετὰ τὸ βάπτισμα. Ὁ δὲ
πρεσβύτερος παρήγγειλε τῇ γυναικὶ νηστεύειν καὶ
συνεχῶς εὔχεσθαι, ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἔργον τι
7 δεικνύειν[d] ἔχῃ τῆς μετανοίας ἄξιον. Ἡ δὲ γυνὴ προ-
βαίνουσα καὶ ἄλλο πταῖσμα ἑαυτῆς κατηγόρει· ἔλεγε
γάρ, ὡς εἴη συγκαθευδήσας αὐτῇ τῆς ἐκκλησίας διά-
8 κονος. Τοῦτο ἐλεγχθὲν[e] τὸν μὲν διάκονον τῆς ἐκκλη-
σίας ἐκπεσεῖν παρεσκεύασε· ταραχὴ δὲ κατέσχε τὰ
πλήθη· ἠγανάκτουν γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τῷ γενομένῳ,
ἀλλ' ὅτι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ βλασφημίαν ἡ πρᾶξις καὶ
9 ὕβριν προὐξένησεν. Διασυρομένων δὲ ἐκ τούτου τῶν
ἱερωμένων ἀνδρῶν, Εὐδαίμων τις τῆς ἐκκλησίας
πρεσβύτερος, Ἀλεξανδρεὺς τὸ γένος, γνώμην τῷ ἐπι-
σκόπῳ δίδωσι Νεκταρίῳ περιελεῖν μὲν τὸν ἐπὶ τῆς
μετανοίας πρεσβύτερον· συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον τῷ
ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν· οὕτω γὰρ 288
10 μόνως ἔχειν[f] τὴν ἐκκλησίαν τὸ ἀβλασφήμητον. Ταῦτα

[d] δεικνύειν om. M.
[e] Ita M. λεχθὲν ceteri. De confusis hisce formis vide Stephan. Thesaur. Paris. in Ἐλέγχω ad fin.
[f] Desideratur ἂν hoc loco.

dam quod in ecclesia commissum fuerat. Mulier quædam nobilis ad pœnitentiarium presbyterum accedens, delicta post baptismum a se perpetrata singillatim confessa erat. Presbyter vero præcepit mulieri, ut jejuniis et orationibus continuis vacaret, quo scilicet una cum delictorum confessione opus etiam pœnitentiæ conveniens ostenderet. Progressu temporis mulier aliud facinus confessa est, ecclesiæ videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. Id cum dixisset, diaconus quidem ecclesia ejectus est: populus vero graviter commoveri cœpit. Neque enim solum ob scelus quod patratum fuerat indignabantur, verum etiam eo quod labes haud mediocris atque infamia hoc facto adspersa videbatur ecclesiæ. Cum igitur eam ob causam ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudæmon quidam ecclesiæ presbyter, Alexandria oriundus, episcopo Nectario suasit, ut pœnitentiarium quidem presbyterum expungeret; unumquemque

παρὰ τοῦ Εὐδαίμονος ἀκούσας ἐγὼ τῇ γραφῇ τῇδε
παραδοῦναι ἐθάρρησα· ὡς γὰρ πολλάκις ἔφην, πᾶσαν
σπουδὴν παρ' ἑκάστου τῶν εἰδότων ἐθέμην μανθάνειν
τὰ πράγματα καὶ ἀκριβῶς ἐρευνᾷν, ἵνα μὴ ἔξω τῆς
11 ἀληθείας τι γράφοιμι. Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν Εὐδαίμονα
πρότερον ἔφην· ἡ συμβουλή σου ὦ πρεσβύτερε, εἰ
συνήνεγκεν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ εἰ μὴ, Θεὸς ἂν εἰδείη·
ὁρῶ δὲ ὅτι πρόφασιν παρέσχε[f] τοῦ μὴ ἐλέγχειν
ἀλλήλων τὰ ἁμαρτήματα, μηδὲ φυλάττειν τὸ τοῦ
ἀποστόλου παράγγελμα τὸ λέγον, Μηδὲ συγκοι-
νωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλ-
λον δὲ καὶ ἐλέγχετε. περὶ μὲν οὖν τούτων αὐτάρκως
εἰρήσθω.

ΚΕΦ. Κ.

Ὡς[g] καὶ ἐν Ἀρειανοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις αἱρετικοῖς, σχίσματα πολλὰ γεγόνασιν.

1 Ἄξιον δὲ ἡγοῦμαι, μὴ ἀμνημόνευτα καταλιπεῖν
καὶ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις γενόμενα, φημὶ δὴ Ἀρειανοῖς,
καὶ Ναυατιανοῖς, καὶ τοῖς ἀπὸ Μακεδονίου καὶ Εὐ-

[f] παρέσχες F. [g] Titulum om. M.

vero pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere. Neque enim aliter fieri posse, ut ecclesia ab omni probro libera esset. Hæc ego cum ab ipso Eudæmone acceperim, historiæ huic inserere minime dubitavi. Etenim ut sæpius dixi, omnem curam ac diligentiam eo contuli, ut res gestas ex iis qui eas optime norant condiscerem, easque accurate perscrutarer, ne quid a veritate alienum scriptis mandarem. Et initio quidem Eudæmoni ista dixi. Consilium tuum, o presbyter, utrum ecclesiæ profuerit, an non, Deus viderit. Ceterum ansam ex eo singulis datam esse video, ut delicta sua invicem amplius non coarguant, nec observent præceptum illud apostoli, quod ita se habet: Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, sed potius redarguite. Verum de his satis.

CAPUT XX.

Quod tum apud Arianos, tum apud alios hæreticos, multa schismata exstiterunt.

Congruum porro arbitror, ea quoque commemorare quæ apud alios gesta sunt: Arianos intelligo et Novatianos, eosque qui a

2 νομίου τὰς προσωνυμίας εἰληφόσιν. Ἡ γὰρ ἐκκλησία
διαιρεθεῖσα, ἐπὶ τῇ ἅπαξ γενομένῃ διαιρέσει οὐχ
ἵστατο· ἀλλὰ στραφέντες καθ' ἑαυτῶν πάλιν ἐχώ-
ρουν· καὶ μικρᾶς καὶ εὐτελοῦς προφάσεως λαβόμενοι
3 ἀλλήλων διεχωρίζοντο. Ὅπως μὲν οὖν, καὶ πότε,
καὶ δι' ἃς αἰτίας ἕκαστοι καὶ εἰς ἑαυτοὺς διαιρέσεις
4 πεποίηντο, προϊόντος τοῦ λόγου δηλώσομεν. Τοῦτο
δὲ ἰστέον, ὡς ὁ[h] βασιλεὺς Θεοδόσιος οὐδένα τούτων
ἐδίωκε, πλὴν ὅτι τὸν Εὐνόμιον ἐν Κωνσταντινουπόλει
ἐπὶ οἰκίας συνάγοντα καὶ τοὺς συγγραφέντας αὐτῷ
λόγους ἐπιδεικνύμενον, ὡς ταῖς διδασκαλίαις πολλοὺς
5 λυμαινόμενον, εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι ἐκέλευσε. Τῶν 289
μέντοι ἄλλων οὐδένα οὔτε ἔσκυλεν οὔτε αὐτῷ κοινω-
νῆσαι ἠνάγκαζεν· ἀλλ' ἑκάστους συνεχώρει κατὰ τοὺς
ἰδίους τόπους συνάγεσθαι, καὶ δοξάζειν τὰ τοῦ Χρι-
στιανισμοῦ, ὡς καταλαβεῖν ἕκαστοι τὴν περὶ αὐτῶν
6 δόξαν ἠδύναντο. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἔξω τῶν
πόλεων συνεχώρησε εὐκτηρίους οἴκους κατασκευάζειν·
Ναυατιανοὺς, δὲ ὡς ὁμόφρονας τῇ αὐτοῦ πίστει, ἐντὸς
τῶν πόλεων τὰς ἑαυτῶν ἐκκλησίας θαρροῦντας ἔχειν

[h] Ita F. M. ὁ om. editt.

Macedonio aut ab Eunomio cognomentum sortiti sunt. Discissa enim ecclesia, in eo dissidio quod semel factum fuerat, minime conquievit. Sed denuo conversi, adversus se mutuo concurrere cœperunt, et exigua levique occasione arrepta, abs se invicem discessere. Et quo quidem modo et quando, quibusque de causis singuli dissidia inter se excitaverint, procedente sermone indicabimus. Illud autem sciendum est, imperatorem Theodosium neminem illorum insectatum fuisse, præter Eunomium. Quem Constantinopoli in privatis ædibus collectas celebrantem, et libros a se conscriptos recitantem, in exsilium mitti jussit, eo quod multos doctrina sua corrumperet. Reliquos omnes nulla affecit molestia, nec communicare secum coegit: sed singulos in suis conventiculis coire, et de fide Christiana pro suo captu sentire permisit. Et aliis quidem copiam fecit, ut extra urbes oratoria sibi extruerent. Novatianis vero, utpote idem cum ipso in fide sentientibus concessit, ut ecclesias suas intra urbium septa absque

7 ἐκέλευσεν, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Περὶ ὧν
μνημονεῦσαι μικρὰ εὔκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι, ἀναλα-
βόντας βραχύ.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Ὡς [i] καὶ Ναυατιανοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐστασίασαν.

1 Τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν Ναυατιανῶν ἐκ-
κλησίας ἐπὶ ἔτη τεσσαράκοντα προέστη Ἀγέλιος, A. D.
ἀπὸ τῶν Κωνσταντίνου[k] χρόνων ἕως εἰς τὸ ἕκτον ἔτος 384.
τῆς βασιλείας Θεοδοσίου, ὥς που καὶ πρότερον ἐμνη-
2 μόνευσα. Τελευτῶν δὲ χειροτονεῖ εἰς τὸν τόπον
ἑαυτοῦ Σισίννιον ἐπίσκοπον· ὃς πρεσβύτερος μὲν ἦν
τῶν ὑπ' αὐτῷ ταττομένων, ἐλλόγιμος δὲ ἄλλως, καὶ
ὑπὸ Μαξίμου τοῦ φιλοσόφου ἅμα Ἰουλιανῷ τῷ
3 βασιλεῖ τὰ φιλόσοφα παιδευθείς. Τοῦ δὲ λαοῦ τῶν
Ναυατιανῶν μεμψαμένου τὴν χειροτονίαν, ὅτι μὴ
μᾶλλον Μαρκιανὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ ἐκπρέποντα ἐχειρο-
τόνησε, δι' ὃν ἐπὶ Οὐάλεντος οἱ Ναυατιανοὶ ἀτάραχοι

[i] Ὅτι ἀγελίου ἐπὶ ἔτη μ. τῶν ναυατιάνων ἡγησαμένου ἐτελεύτησεν. M.

[k] Legendum erat Κωνσταντίου, ut tempus conveniret; sicut habet Nicephorus xii. 36: sed *Constantini* habet etiam Epiphanius H. T. ix. 36. Itaque error est veterum codicum.

ullo metu retinerent, sicut a me jam antea commemoratum est. De quibus hoc loco pauca narrare, opportunum puto, paulo altius repetito sermonis exordio.

CAPUT XXI.

Quomodo etiam Novatiani inter se dissenserint.

Novatianorum ecclesiæ apud Constantinopolim per annos quadraginta præfuit Agelius, a temporibus scilicet Constantini ad sextum Theodosii imperatoris annum, ut jam supra referre memini. Hic morti jam proximus, Sisinnium suo loco ordinavit episcopum: qui dignitate quidem erat presbyter ecclesiæ illius quam regebat Agelius: ceterum disertus inprimis, et a Maximo philosopho una cum imperatore Juliano in philosophia institutus. Cumque plebs Novatianorum hanc ordinationem reprehenderet, quod non Marcianum potius designasset, virum eximiæ pietatis, cujus opera ipsi Valentis principatu ab omni persecutione vacui

μεμενήκεσαν, ὁ Ἀγέλιος τὴν τοῦ λαοῦ παραμυθή-
σασθαι λύπην βουλόμενος, ἐπιχειροτονεῖ τὸν Μαρ-
4 κιανόν. Καὶ μικρὸν ῥαΐσας τῆς νόσου πρόεισιν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν, καὶ προσεφώνει δι' ἑαυτοῦ εἰπών·
Μαρκιανὸν μέν, φησιν, ἔχετε μετ' ἐμέ· μετὰ δὲ
5 Μαρκιανόν, Σισίννιον. Ταῦτα προειπὼν[1], καὶ μικρὸν
ἐπιβιοὺς χρόνον ἐτελεύτησε. Μαρκιανοῦ τοίνυν ἐπι-
σκόπου τῶν Ναυατιανῶν καθεστῶτος, διῃρέθη καὶ ἡ
6 αὐτῶν ἐκκλησία, ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Σαββάτιος ἀπὸ
Ἰουδαίων χριστιανίσας, ὑπὸ Μαρκιανοῦ πρὸς τὴν τοῦ
πρεσβυτέρου προβληθεὶς ἀξίαν, οὐδὲν ἧττον τῇ Ἰου-
δαϊκῇ προλήψει δουλεύειν ἐσπούδαζε· σὺν δὲ τούτῳ
7 καὶ τῆς ἐπισκοπῆς ὠρέγετο δράξασθαι. Προσλαβὼν
οὖν τῆς ἐπιθυμίας ἑαυτοῦ συνίστορας δύο πρεσβυτέ-
ρους Θεόκτιστον καὶ Μακάριον, τὴν καινοτομηθεῖσαν
ἐπὶ τῆς βασιλείας Οὐάλεντος τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ἐν
Πάζῳ κώμῃ τῆς Φρυγίας, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται,
8 διεκδικεῖν ἐβουλεύετο. Καὶ πρότερον μὲν προκα-
λύμματι χρώμενος τῇ ἀσκήσει, τῆς ἐκκλησίας ὑπανε-

[1] προσειπὼν M.

permanserant: Agelius dolorem multitudinis lenire cupiens, Marcianum insuper ordinavit episcopum. Et cum ex morbo paululum recreatus esset, in ecclesiam delatus, populum ita allocutus est. Marcianum quidem post me episcopum habere, post Marcianum vero Sisinnium. Hæc locutus, cum aliquandiu supervixisset, extremum diem clausit. Marciano igitur episcopo Novatianorum constituto, eorum ecclesia divisa est ob hanc causam. Sabbatius quidam ex Judæo factus Christianus, et a Marciano ad presbyteri dignitatem promotus, Judæorum nihilominus opinioni, qua prius fuerat imbutus, studiose inserviebat. Adipiscendi præterea episcopatus cupiditate incendebatur. Adjunctis itaque sibi duobus presbyteris, ambitionis suæ consciis, Theoctisto et Macario, paschalis festi solemnitatem, quam Novatiani Valentis Augusti temporibus in vico Phrygiæ Pazo, sicut antea dixi, innovaverant, ipse defendere instituit. Ac principio quidem austerioris vitæ simulatione, ab ecclesia se subduxit, dolore se affici dicens propter quosdam, quos sacramentorum communione indignos esse suspi-

χώρει, λυπεῖσθαι λέγων πρός τινας· ὑπονοεῖν γὰρ
αὐτοὺς μὴ ἀξίους εἶναι τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας·
προϊὼν δὲ καὶ φανερὸς ἐγίνετο κατ᾽ ἰδίαν συνάγειν
9 βουλόμενος. Ταῦτα γνοὺς ὁ Μαρκιανὸς ἐμέμφετο
μὲν τὴν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ πλάνην, ὅτι οὕτω κενο-
δόξους ἀνθρώπους εἰς τὸ πρεσβυτέριον προηγάγετο.
10 Καὶ δυσφορῶν ἔλεγε, βέλτιον ἦν[m] ἐπ᾽ ἀκάνθαις τεθει- 290
κέναι τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτοῦ, ἢ ὅτε τοὺς περὶ Σαββά-
11 τιον εἰς τὸ πρεσβυτέριον προεβάλετο[n]. Παρασκευάζει
δὲ σύνοδον Ναυατιανῶν ἐπισκόπων γενέσθαι ἐν Ἀγ-
γάρῳ[o]· ἐμπόριον δὲ τοῦτο ἐν Βιθυνίᾳ πλησίον τῆς
12 Ἑλενουπόλεως κείμενον. Ἔνθα συναχθέντες μετα-
πέμπονται[p] τὸν Σαββάτιον, καὶ προτιθέναι ἐπὶ τῆς
13 συνόδου τὰς αἰτίας τῆς λύπης ἐκέλευον. Τοῦ δὲ
τὴν διαφωνίαν[q] τῆς ἑορτῆς αἰτίαν τῆς λύπης εἶναι
λέγοντος, δεῖν γὰρ ἐπιτελεῖσθαι αὐτὴν ὡς καὶ Ἰουδαῖοι
παρατηροῦσι, καὶ ὡς οἱ ἐν Πάζῳ συνελθόντες ἐτύ-

[m] "Scribendum est εἶναι, ut ex sequentibus apparet. Alioqui dicendum esset, τὰς χεῖρας τὰς ἐμαυτοῦ et προεβαλλόμην, non autem προεβάλλετο." VALESIUS.

[n] Ita F. M. προεβάλλετο editt. παρεβάλετο C.

[o] "Legendum est ἐν σαγγάρῳ, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus et Nicephorus. Apud Sozomenum quoque ita scriptum est." VALESIUS.

[p] μεταπέμποντες καὶ τὸν M.

[q] διφωνίαν F.

caretur. Progressu autem temporis consilium ejus patefactum est, quod scilicet conventus seorsum agere vellet. Hæc ubi comperisset Marcianus, suum ipsemet in ordinando errorem reprehendit, qui homines tantopere cupidos inanis gloriæ, ad honorem presbyterii extulisset. Dolensque sæpenumero dicere solebat: Satius fuisset spinis manus meas imponere, quam Sabbatio, tunc cum illum presbyterum ordinavi. Concilium porro Novatianorum episcoporum fieri curavit apud Sangarum, quod est emporium in Bithynia juxta Helenopolim situm. Illic congregati Sabbatium accersunt, jubentque ut coram synodo doloris sui causas exponeret. Cumque ille diceret, dissensionem de festo paschali causam sibi doloris præbuisse: hoc enim festum juxta morem Judæorum, et juxta formulam in Pazensi synodo promulgatam observari oportere: episcopi qui aderant, suspicantes Sabbatium episcopalis

πωσαν, ὑπονοήσαντες οἱ τῆς συνόδου φιλοκαθεδρίας
ἕνεκεν προφασίζεσθαι τὸν Σαββάτιον, ὅρκῳ αὐτὸν
κατασφαλίζονται, ὡς οὐδέποτε τὴν ἐπισκοπὴν κατα-
14 δέξαιτο. Τοῦ δὲ ἐπὶ τούτοις ὀμόσαντος, ἐκφέρουσι
κανόνα περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ[r] Πάσχα, ὃν ἐκάλεσαν
ἀδιάφορον· φήσαντες, μὴ ἀξιόλογον εἶναι αἰτίαν πρὸς
χωρισμὸν τῆς ἐκκλησίας τὴν διαφωνίαν τῆς ἑορτῆς·
μηδὲ μὴν τοὺς ἐν Πάζῳ συναχθέντας πρόκριμα τῷ
καθολικῷ κανόνι γενέσθαι· καὶ γὰρ τοὺς ἀρχαίους
καὶ τοὺς ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων, διαφωνοῦντας περὶ
ταύτης τῆς ἑορτῆς, κοινωνεῖν τε ἀλλήλοις, καὶ μηδα-
15 μῶς διαφέρεσθαι. Ἄλλως τε καὶ τοὺς ἐν τῇ βασι-
λευούσῃ Ῥώμῃ Ναυατιανοὺς μηδέποτε ἠκολουθηκέναι
Ἰουδαίοις· ἀλλὰ ποιοῦντας ἀεὶ μετ᾽ ἰσημερίαν τὸ
Πάσχα, μὴ[s] διακρίνεσθαι πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς
πίστεως, τοὺς μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτοῖς ἐπιτε-
16 λοῦντας τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτήν. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα
πολλὰ λογισάμενοι ὁρίζουσι τὸν ἀδιάφορον, ὡς ἔφην,
περὶ τοῦ Πάσχα κανόνα· ἐφ᾽ ᾧ τε ἕκαστον μὲν κατὰ

[r] τοῦ πάσχα ab alia manu in marg. M.

[s] μηδὲ F. M.

sedis cupiditate ductum ista prætexere, jurejurando hominem adigunt, nunquam illum episcopatus dignitatem suscepturum esse. Cum ille in hæc verba jurasset, regulam de festo paschali promulgarunt, quam ἀδιάφορον, hoc est indifferentem vocarunt: affirmantes dissensionem de festo paschæ die tanti non esse, ut ejus causa quisquam ab ecclesia secedere debeat; nec eos qui Pazi convenerant, præjudicium catholicæ et universali regulæ fecisse. Nam veteres, et qui ab apostolorum temporibus proxime abfuerunt, licet in hujus festi observantia discreparent, inter se tamen communicasse, nec ullum unquam fecisse dissidium. Sed et Novatianos qui Romæ degunt, Judæorum morem nunquam secutos esse; verum post æquinoctium pascha perpetuo celebrasse: nec ideo tamen abrupisse se a reliquis fidei suæ consortibus, qui non eodem quo ipsi modo festum paschale celebrarent. Hæc et ejusmodi multa cum sollicite perpendissent, indifferentem illam, ut dixi, regulam de pascha constituerunt: ut unicuique liceat pro arbitrio pascha celebrare, juxta eam consue-

τὴν συνήθειαν ἣν ἐκ προλήψεως ἔχει, ποιεῖν τὸ Πάσχα
εἰ βούλοιτο· μὴ διαφέρεσθαι δὲ πρὸς τὴν κοινωνίαν,
ἀλλὰ τοὺς διαφόρως ἑορτάζοντας εἶναι πάλιν ἐν
17 ὁμονοίᾳ τῆς ἐκκλησίας. Τοῦ ὅρου τοίνυν τούτου περὶ
τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα παρ' αὐτῶν τότε βεβαιωθέντος,
ὁ Σαββάτιος τοῖς ὅρκοις δεθεὶς, εἴποτε διαπεφωνη-
μένη ἐγένετο ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν
προλαμβάνων ἐνήστευε, καὶ νυκτερεύων[t] τὴν νενο-
μισμένην τοῦ Σαββάτου ἡμέραν ἐπετέλει τοῦ Πάσχα·
καὶ πάλιν τῇ ἑξῆς ἅμα πᾶσι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν 291
συνήγετο, καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν· ἐποίει
τε τοῦτο ἐπὶ ἔτη πολλά· καὶ διὰ τοῦτο λανθάνειν τοὺς
18 πολλοὺς οὐκ ἠδύνατο. Διὸ καί τινες τῶν ἁπλου-
στέρων, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας
ὁρμώμενοι, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἐκ τούτου δικαιωθή-
σεσθαι, ἐζήλουν τε αὐτὸν, καὶ τὸ Πάσχα τὸν ἐκείνου
19 τρόπον ἐπετέλουν λαθραίως. Ἀλλὰ Σαββάτιος ὑστέ-
ροις χρόνοις καὶ παρασυνῆξε καθ' ἑαυτὸν, μικρὰ τοῦ
ὅρκου φροντίσας, καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ
καθέστη ἐπίσκοπος, ὡς προϊόντες δηλώσομεν.

t Valesii conjecturam ad hunc locum vide in Annott.

tudinem quam semel animo imbiberit: nec ulla sit in communione discrepantia: sed ut ii qui diverso more festum celebrant, nihilominus in unitate et concordia ecclesiæ perseverent. Hac igitur regula de festo paschæ die ab illis tunc sancita, Sabbatius juramento constrictus, si quando discrepantia in celebratione festi paschalis inciderat, ipse apud se seorsum jejunia antevertebat, et pascha celebrabat. Deinde solemni die Sabbati magni pernoctans, sequenti luce in ecclesiam una cum ceteris conveniebat, et sacramenta simul percipiebat. Id ab illo plures per annos factum: atque idcirco multitudinis notitiam effugere non potuit. Proinde nonnulli ex simplicioribus, et præcipue ii qui ex Phrygiæ et Galatiæ partibus oriundi erant, cum se hoc facto justificandos esse existimarent, Sabbatium imitari cœperunt, et juxta ejus consuetudinem pascha in occulto celebrarunt. Verum Sabbatius quidem aliquanto post spreta jurisjurandi religione, seorsum conventus egit, et eorum qui ipsum sectati fuerant episcopus est constitutus, sicut in progressu orationis declarabimus.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ[u] τῶν δοξάντων τῷ συγγραφεῖ διαφωνιῶν[x] κατά τινας τόπους περὶ τοῦ[y] Πάσχα καὶ βαπτισμάτων καὶ νηστειῶν καὶ γάμων καὶ συνάξεων καὶ λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν παρατηρήσεων.

1 Ὃ[z] δὲ ἡμῖν ὑποπίπτει περὶ τοῦ Πάσχα, οὐκ ἄκαι-
ρον, ὡς ἡγοῦμαι, διὰ βραχέων εἰπεῖν· οὔ μοι δοκοῦσιν
οὔτε οἱ πάλαι περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης εὐλόγως πεφι-
λονεικηκέναι, οὔτε οἱ νῦν Ἰουδαίοις ἐσπουδακότες
2 ἀκολουθεῖν. Οὐ γὰρ εἰς νοῦν ἐβάλοντο[a], ὅτι τοῦ
Ἰουδαϊσμοῦ μετατιθεμένου εἰς Χριστιανισμὸν, τὰ
ἀκριβῆ καὶ τυπικὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἐπαύσατο·
3 καὶ τοῦτο αὐτόθεν τὴν[b] οἰκείαν ἔχει ἀπόδειξιν. Ἰου-
δαΐζειν γὰρ Χριστιανοῖς οὐδὲ εἷς τοῦ Χριστοῦ νόμος
ἐπέτρεψεν· ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ ὁ[c] ἀπόστολος καὶ
ἐκώλυσεν, οὐ μόνον τὴν περιτομὴν ἐκβάλλων, ἀλλὰ
4 καὶ[d] περὶ ἑορτῶν μὴ[e] διακρίνεσθαι παραινῶν. Διὸ
Γαλάταις γράφων φησί·

u Περὶ τοῦ πάσχα καὶ περὶ νησθειῶν καὶ περὶ συνάξεων καὶ περὶ γάμου. M.

x Lege διαφωνεῖν: vel antea, δοξασῶν.

y περί τε F.

z Ἃ δὲ M.

a Ita F. M. ἐβάλλοντο editt.

b Ita F. M. ἔχει τὴν οἰκείαν editt.

c Ita F. M. δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος editt.

d καὶ om. F. M.

e μὴ δὲ M.

CAPUT XXII.

Judicium hujus historiæ scriptoris, de discrepantia quæ quibusdam in locis cernitur, tam in festo paschali, quam in baptismo et jejuniis et collectis, aliisque ecclesiasticis ritibus.

Ceterum quod nobis in mentem venit de paschali festo, id hoc loco paucis exponere opportunum puto. Nec veteres, nec recentiores qui Judæorum morem sequi studuerunt, idoneam mihi videntur habuisse causam, cur de hoc festo tantopere contenderent. Neque enim illud animo perpenderunt, postquam Judaïca religio in Christianum cultum commutata est, accuratam illam Mosaïcæ legis observantiam, et rerum futurarum figuras penitus desiisse. Idque certissimo argumento ita demonstrari potest. Etenim nulla lege Christi concessum est Christianis, ut Judæorum ritus observent. Immo apostolus hoc diserte vetuit, non modo circumcisionem rejiciens, verum etiam admonens ne de festis diebus inter se contenderent. Itaque scribens ad Galatas, his utitur verbis.

Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε.

Καὶ βραχέα περὶ τούτου διαλεχθεὶς, δοῦλον μὲν
δείκνυσι τὸν τῶν Ἰουδαίων λαόν, ἐπ' ἐλευθερίᾳ δὲ
κεκλῆσθαι τοὺς προσεληλυθότας Χριστῷ· παρῄνει
δὲ καὶ μηδαμῶς παρατηρεῖσθαι ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ
5 ἐνιαυτούς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς[f] με-
γάλῃ φησὶ τῇ φωνῇ, σκιὰν εἶναι τὰ παραφυλάγματα·
διό, φησι·

Μηδεὶς ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νουμηνίας, ἢ Σαββάτου, ἅ τινά ἐστι σκιὰ τοῦ μέλλοντος.

6 Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δὲ, ὁ αὐτὸς ἐπισφρα-
γιζόμενος τὰ τοιαῦτα φησί·

Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται.

7 Οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ ἀπόστολος οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια
ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέ-
θηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὰς ἄλλας 292
ἑορτὰς τιμᾷν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων

[f] Ita F. Niceph. xii. 32. Κολασαεῖς Stephan. Κολασεῖς Genev. Κολασσεῖς Vales. Κολασσαεῖς Epigraphe Epist. D. Pauli.

Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non auditis?

Et ubi pauca de hac re disseruit, servum quidem esse ostendit populum Judæorum: eos vero qui Christum secuti sunt, ad libertatem vocatos. Hortatur porro ne dies et menses aut anni ullatenus observentur.

Quinetiam Colossensibus scribens, clara voce pronuntiat, observationes nihil aliud quam umbram esse. Quamobrem, inquit, nemo vos judicet in cibo aut in potu, aut in parte festi vel Neomeniæ vel Sabbati, quæ sunt umbra futurorum.

Sed et in epistola ad Hebræos, idipsum confirmans, ita dicit: translato enim sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat.

Certe apostolus et evangelistæ, nusquam servitutis jugum illis imposuerunt qui ad prædicationem fidei accessissent: sed paschæ diem aliosque festos dies, arbitrio æquitatique eorum qui beneficia illis diebus acceperant, colendos reliquerunt. Proinde quoniam

8 κατέλιπον[g]. Ὅθεν ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄν-
θρωποι διὰ τὸ ἀνίεσθαι τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι
κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ Σωτη-
9 ριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν. Οὐ γὰρ
νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ Σωτὴρ ἢ οἱ ἀπόστολοι
ἡμῖν παρήγγειλαν· οὐδὲ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ
κατάραν, ὡς ὁ Μωϋσέως νόμος τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ
ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι διηπείλησαν.
10 Ἱστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν Ἰουδαίων, ὅτι
ἐμιαιφόνουν κατὰ τὰς ἑορτὰς, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
καὶ[h] καιρῷ τῶν ἀζύμων πεπονθέναι ὁ Σωτὴρ ἀναγέ-
11 γραπται. Σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς ἀποστόλοις
οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον
12 ὀρθὸν καὶ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσασθαι. Ἐμοὶ δὲ
φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνή-
θειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ παρ'
ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν
παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς
13 ἔφην, μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς. Ὅτι δὲ ἐξ

[g] κατέλιπεν C. [h] εὐαγγελίοις· τῷ καίρῳ M.

homines festos dies amant, propterea quod laborum remissionem ipsis afferunt, singuli locatim, prout cuique libitum fuit, salutaris passionis memoriam ex quadam consuetudine celebrarunt. Nam nec Servator nec apostoli id observandum esse nobis lege aliqua præscripserunt: neque multam aut supplicium aut imprecationem evangelia nobis aut apostoli sunt comminati, quemadmodum Mosaïca lex facere consuevit. Verum historiæ duntaxat causa, ad opprobrium Judæorum, eo quod diebus festis cædes patrare soliti essent, relatum est in Evangeliis, Servatorem passum fuisse diebus azymorum. Quippe propositum id fuit apostolis, non ut de diebus festis leges ferrent, sed ut rationem recte vivendi veramque pietatem ostenderent. Ac mihi quidem videtur, ut alia multa variis in locis usu quodam invaluerunt, sic etiam paschale festum apud singulos ex inolita quadam consuetudine peculiarem observationem habuisse, propterea quod nullus ex apostolis, uti dixi, de illo festo quidquam lege sancivit. Quod vero jam inde a

ἔθους μᾶλλον ἢ ἀπὸ νόμου παρ' ἑκάστοις ἐξ ἀρχαίου
τὴν παρατήρησιν ἔλαβεν, αὐτὰ τὰ πράγματα δεικνύει.
14 Πλεῖστοι γὰρ περὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἐξ ἀρχαίου τὴν
τεσσαρεσκαιδεκάτην ἐτήρησαν, τὴν τοῦ Σαββάτου
15 ὑπεριδόντες ἡμέραν. Καὶ τοῦτο ποιοῦντες, πρὸς τοὺς
ἑτέρως τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐπιτελοῦντας οὐδέποτε
διεφέροντο· ἕως ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος Βίκτωρ
ἄμετρα θερμανθεὶς, ἀκοινωνησίαν τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ
16 τεσσαρεσκαιδεκατίταις ἀπέστειλεν. Ἐφ' ᾧ γενο-
μένῳ, Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐπί-
σκοπος τοῦ Βίκτορος δι' ἐπιστολῆς γενναίως κατέ-
δραμεν· μεμψάμενος μὲν αὐτοῦ τὴν θερμότητα· δι-
δάξας δὲ, ὡς καὶ οἱ πάλαι διαπεφωνημένως ἐπιτε-
λοῦντες τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν, τῆς κοινωνίας οὐδαμῶς
17 ἐχωρίζοντο. Καὶ ὅτι Πολύκαρπος ὁ τῆς Σμύρνης
ἐπίσκοπος, ὁ[i] ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας[k],
Ἀνικήτῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥώμης ἐκοινώνει, μηδὲν
διακρινόμενος περὶ ἑορτῆς πρὸς αὐτὸν, καίτοι καὶ
αὐτὸς ἐξ ἐγχωρίου τῆς ἐν Σμύρνῃ συνηθείας, τῇ τεσ-

i Ita C. ὃς ceteri. "Aut legendum est ὁ, aut ἐμαρτύρησε." VALESIUS.

k ἐμαρτυρήσεν e correct. ab eadem manu M.: scilicet ut cum prævio ὃς conveniret.

priscis temporibus ex usu potius quam ex lege observatio ista profluxerit, res ipsæ declarant. Etenim in Asia minore plurimi antiquitus quartum decimum diem observarunt, neglecto Sabbati die. Quod dum facerent, nunquam tamen ab illis qui alio modo pascha celebrabant, sese abjunxerunt: donec Victor Romanæ urbis episcopus immodico iracundiæ succensus æstu, quartodecimanis qui in Asia erant, excommunicationis libellum misit. Quo facto Irenæus Lugduni Galliarum urbis episcopus Victorem per epistolam graviter perstrinxit: acriorem ejus impetum reprehendens, simulque ostendens, vetustiores qui diverso inter se more festum paschæ celebrabant, a mutua communione nequaquam separatos fuisse. Et Polycarpum episcopum Smyrnæ, qui postea Gordiano imperium obtinente martyrium perpessus est, cum Aniceto episcopo Romano communicasse, nullatenus ab eo dissidentem hujus festivitatis causa, quamvis ipse juxta patrium morem

σαρεσκαιδεκάτῃ τὸ Πάσχα ἐπιτελῶν, ὡς ἐν τῇ πέμπτῃ
18 τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Εὐσέβιος λέγει. Τινὲς
μὲν οὖν, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν τὴν
τεσσαρεσκαιδεκάτην παρετήρουν· τινὲς δὲ[l] περὶ τὰ
ἀνατολικὰ μέρη, τὸ Σάββατον μὲν τῆς ἑορτῆς ἐτή- 293
19 ρουν· διεφώνουν δὲ περὶ τὸν μῆνα. Οἱ μὲν γὰρ
Ἰουδαίοις, καίτοι τὴν ἀκρίβειαν μὴ σώζουσι, δεῖν
ἕπεσθαι περὶ τῆς ἑορτῆς ἔλεγον· οἱ δὲ μετ' ἰσημερίαν
ἐπετέλουν, τὸ συνεορτάζειν Ἰουδαίοις ἐκτρεπόμενοι·
φάσκοντες ἀεὶ τοῦ ἡλίου ἐν κριῷ ὄντος καθήκειν τὸ
Πάσχα ἐπιτελεῖν, τῷ Ξανθικῷ[m] μὲν κατὰ Ἀντιοχέας
20 μηνὶ, Ἀπριλλίῳ δὲ κατὰ Ῥωμαίους. Καὶ τοῦτο
ποιεῖν πειθομένους, μὴ τοῖς νῦν κατὰ πάντα πεπλα-
νημένοις Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ Ἰωσήπῳ,
καθὰ ἐκεῖνος ἐν τῇ τρίτῃ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας
21 φησίν. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οὕτως πρὸς ἑαυτοὺς διεφώ-
νουν· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ ἄχρι τῶν ἑσπερίων μερῶν
καὶ αὐτοῦ ὠκεανοῦ, μετὰ ἰσημερίαν ἐξ ἀρχαίας τινὸς
22 παραδόσεως τὸ Πάσχα ποιήσαντες εὑρίσκονται. Οὗτοι

l δὲ καὶ F. M.

m Ζαντικῷ F.

Smyrnensis ecclesiæ, quartodecimo die pascha celebraret, ut in quinto Ecclesiasticæ Historiæ libro tradit Eusebius. Quidam igitur in minore Asia, ut jam dixi, quartumdecimum observabant diem. Quidam vero in orientis partibus, Sabbato quidem id festum agebant, sed in mense discrepabant. Nam illi quidem Judæos, licet exactam regulam non servarent, in hac festivitate sequendos esse dicebant. Hi vero post æquinoctium pascha celebrabant, simul cum Judæis id festum agere respuentes. Quippe affirmant sole in Ariete constituto id festum perpetuo celebrari oportere, mense quem Xanthicum Antiochenses, Aprilem Romani vocant. Atque in eo sequi se, non recentiores Judæos qui ubique fere hallucinantur, sed vetustiores et Josephum. Sic enim ille in tertio Judaïcarum antiquitatum libro scriptum reliquit. Et isti quidem hoc modo inter se dissentiebant. Reliqui autem omnes ad occidentis partes et ipsum usque oceanum, post æquinoctium ex antiqua quadam traditione pascha celebrasse deprehenduntur. Hi enim omnes ad hunc modum pascha peragentes, nunquam

γὰρ πάντες τοῦτον ποιοῦντες τὸν τρόπον, οὐδέποτε
πρὸς ἑαυτοὺς διεφώνησαν· καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπεθρύ-
λησαν [n], ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου σύνοδος τὴν ἑορτὴν
23 ταύτην παρέτρεψεν. Αὐτὸς γὰρ Κωνσταντῖνος τοῖς
διαφωνοῦσι περὶ ταύτης τῆς ἑορτῆς γράφων παρῄ-
νεσεν, ὅπως ἂν αὐτοὶ ὀλίγοι ὄντες μιμῶνται τοὺς
24 πλείονας. Ἀλλὰ τὴν μὲν ὅλην τοῦ βασιλέως ἐπι-
στολὴν ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ Εὐσεβίου τῶν εἰς τὸν
25 βίον Κωνσταντίνου εὑρήσεις. Τὸ δὲ ἐν αὐτῇ περὶ
τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα μέρος τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

Ἔστι τε [o] τάξις εὐπρεπὴς, ἣν ἅπασαι αἱ τῶν δυτικῶν
καὶ [p] μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτῴων μερῶν [q] τῆς οἰκουμένης
παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καί τινες τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν
26 τόπων. Οὗ [r] ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν πάντες
ἡγήσαντο, καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν
ὑπεσχόμην, ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἰτα-
λίαν [s] τε, καὶ Ἀφρικὴν, καὶ ἅπασαν Αἴγυπτον, Ἱσπανίας

n Ita F. M. ἐπεθρύλλησαν editt.

o ἔστί τις M. ἔστι δὲ Euseb. Vit. Const. iii. 19. Heinech. Conf. Socrat. supra, i. 9. ubi Constantini eadem epistola tota citatur: cujus ea pars quæ hic repetitur minutas quasdam literarum discrepantias ab hoc loco exhibet; in plerisque tamen convenit.

p μὲν καὶ M. τε καὶ Euseb.

q τῆς οἰκουμένης μερῶν Euseb.

r τούτου ἕνεκεν Euseb.

s τε καὶ Ἀφρικὴν Ἰταλίαν τε ἅπασαν Euseb.

inter se dissenserunt. Neque enim, ut quidam calumniati sunt, concilium Constantini temporibus habitum festivitatem istam commutavit. Etenim Constantinus ipse ad eos scribens qui in hujus festi celebratione inter se dissidebant, hortatur, ut cum ipsi pauciores sint, alios sequantur qui sunt numero plures. Et ipsam quidem imperatoris epistolam, in tertio Eusebii libro de vita Constantini integram reperies. Pars autem illius, in qua de festo paschali agitur, sic habet.

"Cumque hic ordo decentissimus sit, quem omnes tam occidentalium quam meridianarum et septentrionalium orbis partium ecclesiæ, ac nonnullæ quoque orientalium servant: idcirco id æquum rectumque esse omnes judicaverunt, quod et vobis placiturum esse spopondi: ut scilicet quod in urbe Roma perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum; per Hispaniam, Gallias,

Γαλλίας, Βρεττανίας [t], Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανήν
τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ
φυλάττεται [u] γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσ-
27 δέξηται σύνεσις· λογιζομένη μὴ μόνον ὡς πλείων ἐστὶ
κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ
καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βού-
λεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ
οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιορκίας ἔχειν [x] κοινωνίαν.

28 Τοιαύτη [y] μὲν ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή. Τεσσα-
ρεσκαιδεκατίται δέ φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀπο- 294
στόλου τὴν παρατήρησιν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης
παραδεδόσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ
ἑσπέρια μέρη τοὺς ἀποστόλους Παῦλον καὶ Πέτρον
29 τὴν ἐκεῖ παραδεδωκέναι συνήθειαν λέγουσιν. Ἀλλ'
οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ
τούτων ἀπόδειξιν· ὅτι μέντοι ἐκ συνηθείας τινὸς
μᾶλλον κατὰ χώρας ἐπιτελεῖται ἡ [z] τοῦ Πάσχα ἑορτὴ,

t βριττανίας F.

u Ita Euseb. φυλαττέσθαι F.M. et cod. Sfort. teste Valesio, quod corruptum videtur e vero φυλάττεται. φυλάττηται male editt. Conf. supra, ad 1. 9.

x "Flor. et Sfort. ἔχειν, quemadmodum legitur apud Eusebium. Neque aliter Epiphan. Schol." VALESIUS. ἔχειν F. M. C. Christophors. ἔχει Stephan. et Genev.

y τοιαῦτα M.

z Ita F. M. ἡ om. ceteri.

Britannias, Libyas, per universam Achaiam; per Asianam et Ponticam diœcesim, et per Ciliciam concordi sententia observatur, id vestra quoque prudentia libentibus animis amplectatur. Illud nimirum attendens, non modo majorem esse numerum ecclesiarum in locis supra commemoratis; verum etiam æquissimum esse, ut omnes in commune id velint, quod stricta ratio exigere videtur; nec ullam cum Judæorum perjurio habeant societatem."

Hujusmodi est imperatoris epistola. Ceterum quartodecimani observantiam quartidecimi diei a Joanne apostolo sibi traditam esse affirmant. Romani vero, et qui Occidentis partes incolunt, consuetudinem quæ apud ipsos viget, a Paulo Petroque apostolis accepisse se dicunt. Neutri tamen ad hujus rei confirmationem scriptum aliquod testimonium proferre possunt. Porro autem paschale festum singulis locis usu quodam et consuetudine celebrari, hinc maxime conjicio. Nulla religionis secta

30 ἐκεῖθεν τεκμαίρομαι. Οὐδεμία τῶν θρησκειῶν τὰ
αὐτὰ ἔθη φυλάττει, κἂν τὴν αὐτὴν[a] περὶ τούτων
31 δόξαν ἀσπάζηται. Καὶ γὰρ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως
ὄντες διαφωνοῦσι περὶ τὰ ἔθη πρὸς ἑαυτούς· διὸ
μικρὰ περὶ τῶν κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐθῶν παραθέσθαι
32 οὐκ ἄκαιρον. Αὐτίκα τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείας,
ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἐστὶν εὑρεῖν· οἱ
μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τοῦ Πάσχα ἑβδομάδας,
πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, συνημμένας νηστεύ-
33 ουσιν. Οἱ δὲ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ
οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρὸ ἑβδομάδων ἓξ τὴν πρὸ τοῦ
Πάσχα νηστείαν νηστεύουσι, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν
34 ὀνομάζοντες. Ἄλλοι δὲ παρὰ τούτους, ἄλλοι πρὸ
ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι,
καὶ τρεῖς μόνας πενθημέρους ἐκ διαλειμμάτων[b] νη-
στεύοντες, οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν

[a] Ita M. quod recepi Valesio obsecutus, cujus hæc verba sunt: "Scribendum puto κἂν τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ Θεοῦ δόξαν. Sed quæ sequuntur verba emendationem nostram plane confirmant. Addit enim Socrates: οἱ γὰρ τῆς αὐτῆς πίστεως ὄντες. Nicephorus quoque huic nostræ emendationi suffragatur. Hunc enim Socratis locum ita expressit, οὐ γὰρ δὴ πάντες κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, τὰς αὐτὰς παραδόσεις κατὰ τὰς ἐκκλησίας φυλάττουσι." [xii. 34.] αὐτοῦ ceteri.

[b] Ita F. M. διαλημμάτων ceteri.

easdem observat cæremonias, licet eamdem de Deo sententiam amplectatur. Etenim qui ejusdem sunt fidei, iidem in ritibus inter se dissentiunt. Proinde hoc loco de variis ecclesiarum ritibus pauca subjicere, nequaquam erit intempestivum. Primum igitur jejunia illa quæ ante pascha fiunt, aliter apud alios observari reperias. Nam qui Romæ sunt, tres continuas hebdomadas ante pascha, exceptis Sabbato et Dominico die, jejunant. Qui vero in Illyrico et per universam Achaiam, et qui Alexandriæ degunt, sex ante pascha septimanas jejunant, idque jejunium quadragesimam vocant. Alii rursus diversum ab illis morem secuti, septima hebdomade ante pascha jejunium ordiuntur; ac tres duntaxat septimanas, quinque dierum singulas per intervalla jejunantes, nihilominus hoc tempus ipsi quoque quadragesimam appellant. Ac mihi quidem mirari subit, qua ratione isti licet de

35 χρόνον τοῦτον καλοῦσι. Καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι,
πῶς οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες 295
τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι· καὶ ἄλλος ἄλλον
λόγον τῆς ὀνομασίας εὑρεσιλογοῦντες ἀποδιδόασιν.
36 Ἔστι δὲ εὑρεῖν οὐ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν[c] νη-
στειῶν διαφωνοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν
ἐδεσμάτων οὐχ ὁμοίαν ποιουμένους· οἱ μὲν γὰρ
πάντῃ ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ τῶν ἐμψύχων
37 ἰχθῦς[d] μόνους μεταλαμβάνουσι. Τινὲς δὲ σὺν τοῖς
ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἐξ ὕδατος καὶ
38 αὐτὰ κατὰ τὸν Μωϋσέα γεγενῆσθαι λέγοντες. Οἱ
δὲ καὶ ἀκροδρύων καὶ ᾠῶν ἀπέχονται· τινὲς δὲ καὶ
ξηροῦ ἄρτου μόνου μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ
39 τούτου. Ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐννάτης[e] ὥρας νηστεύοντες
διάφορον[f] ἔχουσι τὴν ἑστίασιν· ἄλλως τε παρ'
ἄλλοις φύλοις καὶ μυρίαι αἰτίαι οὖσαι τυγχάνουσι.
40 Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι

[c] Ita F. M. C. ἀριθμὸν τῶν ἡμέρων διαφ. editt. "Flor. et Sfort. τῶν νηστειῶν. Priorem tamen lectionem confirmat Socrates paulo supra, ubi dicit: καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι." VALESIUS.

[d] ἰχθύων μόνων M.

[e] ἐνάτης F.

[f] "Malim ἀδιάφορον. Epiphan. *sine discrimine ciborum reficiuntur.*" VALESIUS.

numero dierum inter se dissentiant, eodem tamen nomine quadragesimam vocent. Hujus autem appellationis pro suo quisque ingenio alius aliam rationem affert. Neque vero in dierum numero duntaxat, verum etiam in ciborum abstinentia discrepare inter se reperiuntur. Nam alii quidem ab animatis penitus abstinent; alii ex animantibus pisces solos comedunt. Nonnulli cum piscibus, etiam avibus vescuntur; ex aquis, ut est apud Moysem, eas quoque conditas esse affirmantes. Quidam ab omni arborum fructu et ab ovis abstinent. Quidam solo vescuntur pane: alii ne hoc quidem utuntur. Nonnulli usque ad horam nonam jejunantes, quovis posthac ciborum genere utuntur absque discrimine. Aliæ rursus apud alias gentes observantiæ, et innumerabiles earum causæ afferuntur. Et quoniam nemo scriptum de hac re præceptum proferre potest, apparet apostolos arbitrio cujusque ac

παράγγελμα, δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου
γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι, ἵνα
ἕκαστος μὴ φόβῳ[g], μηδὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν
41 κατεργάζοιτο. Τοιαύτη μὲν καὶ περὶ νηστειῶν δια-
φωνία κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐστί· περὶ δὲ συνάξεων
42 ἕτερα τοιαῦτα. Τῶν γὰρ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
ἐκκλησιῶν ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτων κατὰ πᾶσαν ἑβδο-
μάδος περίοδον ἐπιτελουσῶν τὰ μυστήρια, οἱ ἐν Ἀλε-
ξανδρείᾳ καὶ οἱ ἐν Ῥώμῃ ἔκ τινος ἀρχαίας παρα-
43 δόσεως τοῦτο ποιεῖν παρῃτήσαντο. Αἰγύπτιοι δὲ
γείτονες ὄντες Ἀλεξανδρέων, καὶ οἱ τὴν Θηβαΐδα οἰ-
κοῦντες, ἐν Σαββάτῳ μὲν ποιοῦνται συνάξεις· οὐχ ὡς
ἔθος δὲ Χριστιανοῖς τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνουσι.
44 Μετὰ γὰρ τὸ εὐωχηθῆναι καὶ παντοίων ἐδεσμάτων
ἐμφορηθῆναι, περὶ ἑσπέραν προσφέροντες, τῶν μυστη-
45 ρίων μεταλαμβάνουσιν. Αὖθις δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ Παρασκευῇ γραφαί τε
ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταύτας ἑρμη-
νεύουσι, πάντα[h] τε τὰ συνάξεως γίνεται, δίχα τῆς
46 τῶν μυστηρίων τελετῆς. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐν Ἀλε-

[g] μὲν φόβῳ μὴ M. [h] καὶ πάντα τὰ M.

voluntati id permisisse, ut unusquisque quod bonum est, sua sponte, non metu ac necessitate perageret. Et hujusmodi quidem est per ecclesias jejuniorum discrepantia. In collectis vero non minor est varietas. Nam cum omnes ubique terrarum ecclesiæ per singulas hebdomadas die Sabbati sacra mysteria celebrent, Alexandrini tamen et Romani vetustam quamdam traditionem secuti, id facere detrectant. Sed Ægyptii qui Alexandrinis vicini sunt, et ii qui Thebaidem incolunt, Sabbato quidem collectas celebrant: non tamen sicut mos est Christianorum, sacra mysteria percipiunt. Postquam enim epulati sunt, et omni ciborum genere saturati, sub vesperam oblatione facta communicant. Præterea Alexandriæ quarta Feria, et ea quæ dicitur Parasceue, leguntur sacræ Scripturæ, easque doctores interpretantur: et cuncta fiunt quæ ad collectam pertinent, præter mysteriorum celebrationem. Atque hic mos Alexandrinæ ecclesiæ vetustissimus est. Constat

ξανδρείᾳ ἔθος ἀρχαῖον· καὶ γὰρ Ὠριγένης τὰ πολλὰ
ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις φαίνεται ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας 296
47 διδάξας. Ὅς τις σοφὸς ὢν διδάσκαλος, καὶ κατιδὼν
ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου Μωϋσέως ἀσθενεῖ πρὸς
τὸ γράμμα ἀποδοθῆναι, τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον
48 εἰς θεωρίαν ἀνήγαγεν· ἓν Πάσχα μόνον ἀληθινὸν
γεγενῆσθαι λέγων, ὅπερ ὁ Σωτὴρ ἐπετέλεσεν, ἐνερ-
γήσας κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, διὰ τοῦ
προσομιλῆσαι τῷ σταυρῷ, τροπαίῳ τούτῳ κατὰ τοῦ
49 διαβόλου χρησάμενος. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ Ἀλεξανδρείᾳ
ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχού-
μενοι εἰσὶν εἴτε πιστοί· τῶν πανταχοῦ ἐκκλησιῶν
50 πιστοὺς εἰς τὸ τάγμα τοῦτο προβαλλομένων. Ἔγνων
δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ· γενόμενος
κληρικὸς ἐκεῖ, ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς
γένηται, μετὰ[i] τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας
αὐτῇ ἀποκήρυκτος γίνεται· τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων
γνώμῃ ἀπεχομένων, καὶ τῶν ἐπισκόπων εἰ καὶ βού-
λοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων· πολ-

[i] γένηται: εἶτα τῇ γυναικὶ (e correctione ab ead. manu) συγκ. ἀποκήρ. &c. M. De hoc loco conf. Vales. in Annott.

enim Origenem his ut plurimum diebus in ecclesia docuisse. Qui quidem, utpote doctor eruditissimus, cum animadverteret arcanum Mosaicæ legis juxta literam exponi non posse, sermonem de pascha ad mysticum sensum traduxit: unum duntaxat verum pascha exstitisse dicens, id videlicet quod Servator celebravit, tunc cum cruci affixus adversarias potestates profligavit, hoc adversus diabolum usus tropæo. In eadem urbe Alexandria, lectores et psaltæ absque ullo discrimine fiunt, tam catechumeni, quam fideles, cum tamen omnes ubique ecclesiæ non nisi fideles ad hunc gradum promoveant. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia esse cognovi. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum uxore quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulaverat, abdicatur: cum in Oriente cuncti sua sponte, etiam episcopi ab uxoribus abstineant, nulla tamen lege aut necessitate constricti id faciant. Multi enim illorum, episcopatus etiam sui tempore liberos ex legitimo conjugio susce-

λοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας
51 ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν. Ἀλλὰ τοῦ 297
μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος, Τρίκ-
κης[k] τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρω-
τικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν συνέταξε[l], καὶ Αἰθιοπικὰ
προσηγόρευσε· φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν Θεσ-
52 σαλονίκῃ καὶ αὐτῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Καὶ[m]
ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον· ἐν ταῖς
ἡμέραις τοῦ Πάσχα μόνον βαπτίζουσι· διὸ σφόδρα
πλὴν ὀλίγων οἱ λοιποὶ μὴ βαπτισθέντες ἀποθνή-
53 σκουσιν. Ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς Συρίας ἡ ἐκκλησία
ἀντίστροφον ἔχει τὴν θέσιν· οὐ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς
54 τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ. Ἐν Ἑλλάδι
δὲ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ Θεσσαλίᾳ τὰς ἐν ταῖς
λυχναψίαις εὐχὰς παραπλησίως τοῖς ἐν Κωνσταντι-
55 νουπόλει Ναυατιανοῖς ποιοῦνται. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν
Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐν Κύπρῳ, ἐν ἡμέρᾳ
Σαββάτου καὶ Κυριακῆς ἀεὶ περὶ ἑσπέραν μετὰ τῆς[n]

[k] *κληρικὸς Τρίκκης* C.

[l] Ita F. M. sicut conjecerat Valesius e Nicephori *συνετάξατο*. *ἔταξε* editt.

[m] Hic Titulum inserit, *Ὅτι ἐν Θεσσαλίᾳ ἐν μόναις ταῖς ἡμέραις τοῦ πάσχα βαπτίζουσιν*, ante *καὶ ἄλλο*, M.

[n] "Suicerus emendat, *μετὰ τὴν λυχναψίαν*, in Thesauro Eccles. voce *εὐχή*." W. LOWTH.

perunt. Hujus porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Tricæ quæ ejus regionis urbs est, episcopus: cujus nomine circumferuntur amatorii libri quos ille dum juvenis esset, composuit, et Æthiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicæ, et in Macedonia atque Achaia observatur. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia vidi. Solis diebus paschæ illic baptizant. Ex quo fit ut plerique apud illos absque baptismo moriantur. Antiochiæ autem quæ est in Syria, inversus est ecclesiæ situs. Neque enim altare ad solis ortum spectat, sed ad occasum. In Achaia et Thessalia, itemque Hierosolymis, cum accenduntur lucernæ, orationes faciunt eodem prorsus modo quo Novatiani qui Constantinopolim incolunt. Apud Cæsaream Cappadociæ et insula Cypro, die Sabbati ac Dominico sub vesperam, postquam accensæ sunt lucernæ, semper episcopi ad presbyteri scripturas

λυχναψίας οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι τὰς γραφὰς
56 ἑρμηνεύουσιν. Οἱ ἐν Ἑλλησπόντῳ Ναυατιανοὶ οὐχ
ὁμοίως κατὰ πάντα τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ποι-
οῦνται τὰς εὐχάς· παραπλησίως δὲ παρὰ πολλὰ[o]
57 τῇ κρατούσῃ ἐκκλησίᾳ. Καθόλου μέντοι πανταχοῦ
καὶ[p] παρὰ πάσαις θρησκείαις, τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν
εὑρεῖν συμφωνούσας ἀλλήλαις δύο ἐπὶ τὸ αὐτό.
58 Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ· καὶ
τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ' οὗ Ἄρειος τὴν ἐκκλησίαν 298
ἐτάραξεν. Ἐν Ῥώμῃ πᾶν Σάββατον νηστεύουσιν.
59 Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς μετὰ τὸ βά-
πτισμα ἡμαρτηκότας ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας, ὡς οἱ[q]
Ναυατιανοί· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Μακεδονιανοὶ ἐν Ἑλ-
λησπόντῳ ποιοῦσι, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαιδε-
60 κατῖται. Οἱ Ναυατιανοὶ οἱ περὶ Φρυγίαν διγάμους
οὐ δέχονται· οἱ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει οὔτε
φανερῶς δέχονται[r] οὔτε φανερῶς ἐκβάλλουσι· ἐν

[o] "Non dubito quin Socrates scripserit *παραπλησίως δὲ τὰ πολλὰ*, quemadmodum habet Nicephorus. Atque ita legit Musculus et Christophorsonus. Musculus enim ita vertit, *Sed in multis se imperiali conformant ecclesiæ*. Christophorsonus autem: *Sed tamen ex multo majore parte, primariæ apud illos ecclesiæ consuetudinem sequuntur.*" VALESIUS.

[p] *Πανταχοῦ ἐν πάσαις* M. Tum *θρησχείαις* F.

[q] *οἱ* om. F. M.

[r] *οὐ δέχονται* F. M. C. Textum tamen tuentur Epiphan. H. T. ix. 38. Niceph. xii. 34.

interpretantur. Novatiani qui Hellespontum incolunt, non eodem prorsus modo orationes celebrant, quo Novatiani qui degunt Constantinopoli: in plurimis tamen catholicæ ecclesiæ consuetudinem imitantur. In summa, apud omnes sectas, ægre admodum duas inveneris ecclesias, quæ in precandi ritu inter se omnino consentiant. Alexandriæ presbyter minime concionatur. Idque ab eo tempore observari cœptum est, quo Arius ecclesiam perturbavit. Romæ singulis sabbatis jejunant. Apud Cæsaream Cappadociæ eos qui post baptismum peccaverint, a communione extrudunt, perinde ac Novatiani. Idem fit a Macedonianis qui sunt in Hellesponto, et a quartodecimanis per Asiam constituti. Novatiani qui Phrygiam incolunt, bigamos non admittunt. Qui vero Constantinopoli degunt Novatiani, nec admittunt aperte, nec

λοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας
51 ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν. Ἀλλὰ τοῦ 297
μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος, Τρίκ-
κης[k] τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρω-
τικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν συνέταξε[l], καὶ Αἰθιοπικὰ
προσηγόρευσε· φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν Θεσ-
52 σαλονίκῃ καὶ αὐτῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Καὶ[m]
ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον· ἐν ταῖς
ἡμέραις τοῦ Πάσχα μόνον βαπτίζουσι· διὸ σφόδρα
πλὴν ὀλίγων οἱ λοιποὶ μὴ βαπτισθέντες ἀποθνή-
53 σκουσιν. Ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς Συρίας ἡ ἐκκλησία
ἀντίστροφον ἔχει τὴν θέσιν· οὐ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς
54 τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ. Ἐν Ἑλλάδι
δὲ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ Θεσσαλίᾳ τὰς ἐν ταῖς
λυχναψίαις εὐχὰς παραπλησίως τοῖς ἐν Κωνσταντι-
55 νουπόλει Ναυατιανοῖς ποιοῦνται. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν
Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐν Κύπρῳ, ἐν ἡμέρᾳ
Σαββάτου καὶ Κυριακῆς ἀεὶ περὶ ἑσπέραν μετὰ τῆς[n]

[k] κληρικὸς Τρίκκης C.

[l] Ita F. M. sicut conjecerat Valesius e Nicephori συνετάξατο. ἔταξε editt.

[m] Hic Titulum inserit, Ὅτι ἐν θεσσαλίᾳ ἐν μόναις ταῖς ἡμέραις τοῦ πάσχα βαπτίζουσιν, ante καὶ ἄλλο, M.

[n] "Suicerus emendat, μετὰ τὴν λυχναψίαν, in Thesauro Eccles. voce εὐχή." W. LOWTH.

perunt. Hujus porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Tricæ quæ ejus regionis urbs est, episcopus: cujus nomine circumferuntur amatorii libri quos ille dum juvenis esset, composuit, et Æthiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicæ, et in Macedonia atque Achaia observatur. Aliam quoque consuetudinem in Thessalia vidi. Solis diebus paschæ illic baptizant. Ex quo fit ut plerique apud illos absque baptismo moriantur. Antiochiæ autem quæ est in Syria, inversus est ecclesiæ situs. Neque enim altare ad solis ortum spectat, sed ad occasum. In Achaia et Thessalia, itemque Hierosolymis, cum accenduntur lucernæ, orationes faciunt eodem prorsus modo quo Novatiani qui Constantinopolim incolunt. Apud Cæsaream Cappadociæ et insula Cypro, die Sabbati ac Dominico sub vesperam, postquam accensæ sunt lucernæ, semper episcopi ad presbyteri scripturas

λυχναψίας οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἐπίσκοποι τὰς γραφὰς
56 ἑρμηνεύουσιν. Οἱ ἐν Ἑλλησπόντῳ Ναυατιανοὶ οὐχ
ὁμοίως κατὰ πάντα τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ποι-
οῦνται τὰς εὐχάς· παραπλησίως δὲ παρὰ πολλὰ[o]
57 τῇ κρατούσῃ ἐκκλησίᾳ. Καθόλου μέντοι πανταχοῦ
καὶ[p] παρὰ πάσαις θρησκείαις, τῶν εὐχῶν οὐκ ἔστιν
εὑρεῖν συμφωνούσας ἀλλήλαις δύο ἐπὶ τὸ αὐτό.
58 Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐ προσομιλεῖ· καὶ
τοῦτο ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀφ᾽ οὗ Ἄρειος τὴν ἐκκλησίαν 298
ἐτάραξεν. Ἐν Ῥώμῃ πᾶν Σάββατον νηστεύουσιν.
59 Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας τοὺς μετὰ τὸ βά-
πτισμα ἡμαρτηκότας ἐξωθοῦσι τῆς κοινωνίας, ὡς οἱ[q]
Ναυατιανοί· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ Μακεδονιανοὶ ἐν Ἑλ-
λησπόντῳ ποιοῦσι, καὶ οἱ ἐν Ἀσίᾳ τεσσαρεσκαιδε-
60 κατῖται. Οἱ Ναυατιανοὶ οἱ περὶ Φρυγίαν διγάμους
οὐ δέχονται· οἱ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει οὔτε
φανερῶς δέχονται[r] οὔτε φανερῶς ἐκβάλλουσι· ἐν

[o] "Non dubito quin Socrates scripserit παραπλησίως δὲ τὰ πολλὰ, quemadmodum habet Nicephorus. Atque ita legit Musculus et Christophorsonus. Musculus enim ita vertit, *Sed in multis se imperiali conformant ecclesiæ*. Christophorsonus autem: *Sed tamen ex multo majore parte, primariæ apud illos ecclesiæ consuetudinem sequuntur*." VALESIUS.

[p] Πανταχοῦ ἐν πάσαις M. Tum θρησχείαις F.

[q] οἱ om. F. M.

[r] οὐ δέχονται F. M. C. Textum tamen tuentur Epiphan. H. T. ix. 38. Niceph. xii. 34.

interpretantur. Novatiani qui Hellespontum incolunt, non eodem prorsus modo orationes celebrant, quo Novatiani qui degunt Constantinopoli: in plurimis tamen catholicæ ecclesiæ consuetudinem imitantur. In summa, apud omnes sectas, ægre admodum duas inveneris ecclesias, quæ in precandi ritu inter se omnino consentiant. Alexandriæ presbyter minime concionatur. Idque ab eo tempore observari cœptum est, quo Arius ecclesiam perturbavit. Romæ singulis sabbatis jejunant. Apud Cæsaream Cappadociæ eos qui post baptismum peccaverint, a communione extrudunt, perinde ac Novatiani. Idem fit a Macedonianis qui sunt in Hellesponto, et a quartodecimanis per Asiam constitutis. Novatiani qui Phrygiam incolunt, bigamos non admittunt. Qui vero Constantinopoli degunt Novatiani, nec admittunt aperte, nec

61 δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι φανερῶς δέχονται. Αἴτιοι
γὰρ, ὡς ἡγοῦμαι, τῆς τοιαύτης διαφωνίας οἱ κατὰ
καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτες· οἱ δὲ ταῦτα
παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέ-
62 πεμψαν. Πάντα δὲ τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησιαις ἔθη κατὰ
πόλεις καὶ χώρας γενόμενα ἐγγράφειν ἐργῶδες, μᾶλ-
63 λον δὲ ἀδύνατον. Ἱκανὰ μέντοι καὶ τὰ παρατεθέντα
πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐκ συνη-
θείας τινὸς κατὰ χώρας διάφορον ἐσχηκέναι τιμήν.
64 Διὸ περιττολογοῦσιν οἱ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνόδον παρα-
τρέψαι τὸ Πάσχα ἐπιθρυλήσαντες[s]· οἱ γὰρ ἐκεῖσε
συνελθόντες τοὺς λαοὺς εἰς συμφωνίαν ἄγειν ἐσπού-
δασαν πρὸς τοὺς[t] πολλῷ πλείονας διαφωνοῦντας τὸ
65 πρότερον. Ὅτι δὲ εὐθὺς ἐπὶ τῶν ἀποστολικῶν
χρόνων πολλαὶ διαφωνίαι διὰ τὰ τοιαῦτα ἐγίνοντο,
οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους διέλαθεν, ὡς μαρτυρεῖ
66 ἡ βίβλος τῶν Πράξεων. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνωσαν οἱ
ἀπόστολοι ταραχὴν ἐκ τῆς διαφωνίας τῶν ἐθνῶν
κινουμένην τοῖς πιστεύουσι, πάντες ἅμα γενόμενοι

[s] Ita F. M. ἐπιθρυλλήσαντες editt. [t] πρὸς ἀλλήλους πλείονας M.

aperte rejiciunt. Verum in occidentis partibus aperte admittunt. Hujus porro discrepantiæ, ut equidem opinor, auctores fuerunt episcopi qui ecclesiis suo quisque tempore præfuerunt. Qui autem hujusmodi ritus ab illis acceperant, eos velut legem quandam ad posteros transmisere. Et cunctos quidem ecclesiarum ritus qui per singulas urbes ac provincias varie observantur, scriptis mandare difficile est omnino; aut ejusmodi potius ut fieri non possit. Verum ea quæ attulimus, abunde convincunt, festum paschæ diem per singulas regiones vario modo esse celebratum. Nugantur itaque, qui Nicæam synodum paschale festum immutasse calumniati sunt. Nam qui in ea synodo convenerunt, in eo præcipue elaborarunt, ut populos qui a majore ecclesiarum numero dissidebant, ad unitatem concordiamque revocarent. Quod autem crebræ dissensiones hujusmodi rerum causa ipsis quoque apostolorum temporibus exstiterint, ne ipsos quidem latuit apostolos, quemadmodum testatur Actuum liber. Nam cum apostoli intellexissent, tumultum inter fideles ortum esse ex dissensione

θεῖον νόμον ἐθέσπισαν, ἐν τύπῳ ἐπιστολῆς καταγρά-
67 ψαντες. Δι' οὗ τῆς βαρυτάτης μὲν περὶ[u] τῶν τοιού-
των δουλείας τε καὶ ἐρεσχελίας τοὺς πιστεύοντας
ἠλευθέρωσαν· ὑποτύπωσιν δὲ ἀσφαλῆ τῆς ὀρθῆς
πολιτείας, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν ἄγουσαν
ἐδίδαξαν, μόνα ὅσα ἀναγκαίως δεῖ[x] φυλάττειν μηνύ-
68 σαντες. Ἀλλ' ἡ μὲν ἐπιστολὴ ἐν ταῖς τῶν ἀποστό-
λων Πράξεσιν ἀναγέγραπται· οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ
ἐνταῦθα προσκεῖσθαι.

69 Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, τοῖς
κατὰ τὴν[y] Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς
τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ
ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς
ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν
νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα· ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμο-
θυμαδὸν, ἐκλεξαμένους[z] ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν
τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ τε[a] καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις
παραδεδωκόσι[b] τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰού-

[u] περὶ om. M.
[x] δεῖν F. M.
[y] Ita F. M. Act. Apost. xv. 23, τὴν om. editt.
[z] ἐκλεξαμένοις M.
[a] τε om. Act. Apost.
[b] τὰς ψυχὰς Act. Apost.

Gentilium, omnes in unum congregati sacram legem brevi epistola comprehensam promulgarunt: qua et credentes gravissima servitute et inani de ejusmodi rebus contentione liberarunt: et certissimam recte vivendi rationem quæ ad veram pietatem eos perduceret, docuerunt: ea sola quæ necessario observanda essent iis significantes. Et ipsa quidem epistola in Actibus Apostolorum conscripta legitur. Nihil tamen obstat quominus hic etiam inseratur.

"Apostoli et presbyteri et fratres, his qui sunt Antiochiæ et in Syria ac Cilicia fratribus ex Gentibus, salutem. Quoniam audivimus, nonnullos ex nobis egressos conturbasse vos verbis, evertentes animas vestras, jubentes vos circumcidi et observare legem, quibus non mandavimus: visum est nobis unanimiter congregatis, electos viros ad vos mittere una cum carissimis nostris Barnaba et Paulo, viris qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Misimus ergo vobis Judam

δαν καὶ Σίλαν[c], καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας
ταῦτα[d]. Ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν
πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τῶν ἐπάναγκες τού- 299
των· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτῶν,
καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε.
Ἔρρωσθε.

70 Ταῦτα μὲν ἔδοξε τῷ Θεῷ· τοῦτο γάρ φησιν ἡ ἐπι-
στολὴ, ὅτι ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, μηδὲν πλέον
ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν[e] βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες ὀφει-
71 λόντων φυλάττεσθαι. Τινὲς δὲ τούτων ἀμελήσαντες
ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγοῦνται, περὶ δὲ
ἡμερῶν ἑορτῆς, ὡς περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται· ἀντι-
στρέψαντες μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα, καὶ
νομοθετοῦντες ἑαυτοῖς, παρ' οὐδὲν δὲ τὴν τῶν ἀπο-
στόλων νομοθεσίαν τιθέμενοι· λανθάνοντες ἑαυτοὺς,
72 ὅτι ἐναντία οἷς τῷ Θεῷ ἔδοξε πράττουσι. Δυνατὸν
μὲν οὖν τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον ἔτι πλέον ἐκτεῖναι,
καὶ δεῖξαι ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι τῶν περὶ τοῦ Πάσχα
χρόνων τὴν ἀκρίβειαν ἢ τύπον φυλάττουσιν· ὅπως

[c] Ita F. M. C. Act. Apost. Σύλαν editt.

[d] τὰ αὐτά M. Act. Apost.

[e] ὑμῖν om. F. M.

et Silam, qui et ipsi vobis eadem verbis referent. Placuit enim Spiritui Sancto et nobis, nihil amplius oneris vobis imponere, quam ista necessaria: ut abstineatis ab iis quæ simulacris immolata sunt, et a sanguine, et suffocatis, et a scortatione. A quibus caventes, recte agetis. Valete."

Et hæc quidem placuerunt Deo. Ait enim epistola; Placuit Spiritui Sancto nihil ultra vobis oneris imponere, quam ista necessario observanda. Sunt tamen qui contemptis istis legibus, scortationem quidem rem indifferentem esse existiment: de diebus autem festis tanquam de capite suo decertent: Dei quidem præcepta evertentes, sibique ipsis legem ferentes: apostolorum vero decreta pro nihilo habentes: nec animadvertunt se contraria gerere iis, quæ divino Numini placuerunt. Poteramus quidem sermonem de pascha latius extendere, illudque demonstrare, Judæos nec in tempore nec in ritu festi paschalis, exactam rationem custodire: et Samaritanos qui sese a Judæis

τε Σαμαρεῖς, ἀπόσχισμα ὄντες Ἰουδαίων, ἀεὶ μετ'
73 ἰσημερίαν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελοῦσιν. Ἀλλὰ
ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις ἰδιαζούσης χρῄζει καὶ μακροτέρας
ἐκθέσεως· ἐκεῖνο δὲ μόνον φημὶ, ὅτι οἱ φιλοῦντες
Ἰουδαίοις ἀκολουθεῖν, καὶ περὶ τοὺς τύπους ἀκριβο-
λογούμενοι, οὐδενὶ τρόπῳ τούτων ἐκπίπτειν ὀφείλουσιν.
74 Εἰ γὰρ ὅλως ἀκριβολογεῖσθαι προῄρηνται, οὐκ ὀφεί-
λουσιν ἡμέρας μόνον καὶ μῆνας παρατηρεῖν, ἀλλὰ
καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ Χριστὸς ὑπὸ νόμον γενόμενος
Ἰουδαϊκῶς ἔπραττεν, ἢ ὑπέμεινεν ὑπὸ Ἰουδαίων ἀδι-
κούμενος, ἢ εὐεργετῶν τοὺς πάντας, τυπικῶς κατειρ-
75 γάζετο[f]. Ἐν πλοίῳ εἰσελθὼν ἐδίδασκεν· εἰς ἀνώγεον
οἴκημα τὸ Πάσχα εὐτρεπισθῆναι ἐκέλευσεν· ὄνον
δεδεμένην λυθῆναι προσέταττεν· τὸν βαστάζοντα
κεράμιον ὕδατος, σημεῖον ἐδίδου τοῖς εἰς τὸ Πάσχα
σπουδάζουσι· καὶ ἄλλα ὅσα μυρία ἐν Εὐαγγελίοις
76 γέγραπται. Καὶ τούτων οὐδὲν σωματικῶς παρα-
φυλάττειν σπουδάζουσιν οἱ διὰ ἑορτὴν δικαιωθῆναι
77 νομίζοντες. Οὐ γάρ τις τῶν διδασκάλων ἐκ πλοίου

[f] κατηργάζετο F.

absciderunt, hoc festum semper post æquinoctium celebrare. Verum hoc argumentum propriam et prolixiorem tractationem desiderat. Illud tantum dico, eos qui tantopere student Judæos imitari, et qui in figuris rerum tam anxiæ sunt diligentiæ, nullatenus ab illis discedere debere. Nam si singula accurate observare instituerunt, non dies solum et menses ab illis observandi sunt, sed et cetera omnia, quæ Christus sub lege constitutus Judæorum more gessit, vel quæ a Judæis injuste perpessus est, vel quæ dum cunctos beneficiis afficeret, typice operatus est: cum navigium ingressus doceret: cum in cœnaculo pascha parari præciperet: cum asinam quæ alligata erat, solvi mandaret: cum eum qui hydriam portabat, signi loco proponeret iis qui pascha parare studebant: et quæcumque alia ejus generis in Evangeliis perscripta sunt. Et tamen nihil horum corporali modo observare student ii, qui se per hoc festum justificatos esse existimant. Nullus enim doctor ex navigio unquam concionatus est: nec ullus unquam in cœnaculum ascendens, illic pascha celebravit, nec

ποτὲ τὴν διδασκαλίαν πεποίηται· οὐκ εἰς ἀνώγεόν
τις οἴκημα ἐκ παντὸς τελέσαι τὸ Πάσχα ἐσπούδασεν·
οὐκ ὄνον δεδεμένην δήσαντες αὖθις ἐπέλυσαν· οὐ
κεράμιον ὕδατος βαστάσαι τινὶ ἐπέτρεψαν, ἵνα τὰ
σύμβολα πληρωθῇ[g]· ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα
78 Ἰουδαϊκὰ μᾶλλον ἡγήσαντο[h]. Ἰουδαῖοι γὰρ τὰ συμ-
βαίνοντα[i] ἐν τοῖς σώμασι μᾶλλον ἢ ταῖς ψυχαῖς
σώζειν σπουδάζουσι· διὸ καὶ ἔνοχοι τῇ κατάρᾳ γί-
νονται, ὅτι τὸν νόμον Μωϋσέως ἐν τύποις οὐ μὴν
79 πρὸς ἀλήθειαν ἐκλαμβάνουσιν. Οἱ δὲ φίλοι τοῖς
Ἰουδαίοις ταῦτα μὲν εἰς θεωρίαν ἄγουσι· περὶ δὲ
ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἄσπονδον αἱροῦνται πόλεμον, τὴν
80 περὶ τούτων θεωρίαν πατήσαντες. Ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ
αὐτοὺς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὅμοια Ἰουδαίοις κατα-
δικάζεσθαι, τὴν ἐκ τῆς κατάρας ψῆφον αὐτοῖς ἐπιφέ-
81 ροντας. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐξαρκεῖν ἡγοῦμαι·
ἐπαναδράμωμεν δὲ εἰς τὸ προκείμενον, οὗ μικρὸν ἔμ-
προσθεν πεποιήμεθα μνήμην· ὡς ἡ ἐκκλησία διαι-

[g] πληθῇ mutatum in πληρωθῇ ab ead. manu M.

[h] ἡγήσαντο quoque similiter e correct. M.

[i] σύμβολα legere voluit Valesius.

asinam ligatam apprehendens, ac denuo alligans, iterum vinculo absolvit. Nemo denique alteri injunxit, ut vas fictile aqua plenum gestaret, quo figuræ adimplerentur. Hæc enim aliaque hujusmodi, Judaica potius esse existimaverunt. Quippe Judæi in corpore magis quam in anima, solemnia servare student. Quam ob causam maledicto sunt obnoxii, utpote qui legem Mosis non in veritate, sed juxta figuram accipiant. Hi vero qui Judæis favent, ista quidem ad allegoricum sensum referunt: pro diebus autem ac mensibus inexpiabile bellum movent, allegoricam horum interpretationem respuentes: adeo ut hac in parte ipsi quoque perinde ac Judæi, necessario condemnentur, et execrationis sententiam in semetipsos trahant. Verum de his satis. Redeamus nunc ad propositum, cujus paulo antea mentionem fecimus: quod scilicet ecclesia postquam semel divisa est, in prima illa divisione nequaquam steterit: et quod ii qui divisi fuerant, inter semetipsos iterum conflixerint, levique et exigua occasione arrepta, alii ab

ρεθεῖσα[j] οὐκ ἐνέμεινε τῇ γενομένῃ πρώτῃ διαιρέσει·
καὶ ὡς οἱ διαιρεθέντες καθ' ἑαυτῶν πάλιν ἐχώρουν·
μικρᾶς τε καὶ εὐτελοῦς προφάσεως λαμβανόμενοι
82 ἀλλήλων διεχωρίζοντο. Ναυατιανοὶ μὲν οὖν, ὡς ἔφην,
διὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν διῃρέθησαν· καὶ περὶ
τούτου οὐ μίαν μόνην διαίρεσιν ἔχουσιν· ἄλλοι γὰρ
ἄλλως κατὰ ἐπαρχίας, οὐ μόνον περὶ μηνὸς, ἀλλ' ἤδη
καὶ περὶ ἑβδομάδος ἡμερῶν, καὶ περὶ ἑτέρων εὐτελῶν
διαφερόμενοι, πῆ μὲν διακρίνονται, πῆ δὲ καὶ ἐπιμί-
γνυνται.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ[k] τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀρειανῶν, τῶν καὶ Ψαθυριανῶν μετονομασθέντων.

1 Γίγνονται[l] δὲ καὶ ἐν Ἀρειανοῖς διαιρέσεις δι'
αἰτίαν τοιαύτην· αἱ καθ' ἑκάστην παρ' αὐτοῖς ἐρι-
στικαὶ ζητήσεις εἰς ἄτοπά τινα τοὺς λόγους αὐτῶν
2 προήγαγον. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπίστευται[m]
ὁ Θεὸς Πατὴρ εἶναι Υἱοῦ τοῦ Λόγου, ζήτημα ἐνέ-
πεσεν εἰς αὐτοὺς, εἰ δύναται καὶ πρὸ τοῦ ὑποστῆναι
3 τὸν υἱὸν ὁ Θεὸς καλεῖσθαι πατήρ; Ἐπεὶ γὰρ τὸν

[j] Vox διαιρεθεῖσα, quam habent codices et editiones priores, casu intercidit ex editionibus Valesii et Reading.

[k] Ὅτι καὶ παρὰ ἀρειανοῖς σχίσματα πολλὰ ἐγεγόνει M.

[l] Γίνονται F. M.

[m] πιστεύεται Suidas c. 553.

aliis sese mutuo abruperint. Novatiani quidem, uti dixi, ob festum paschæ inter se dirempti sunt: et super hac re non una dumtaxat est inter illos divisio. Alii enim aliter per diversas provincias observantes, nec de mense solum, sed etiam de diebus hebdomadis, et de aliis parvi momenti rebus inter se dissentientes, alibi quidem separatim collectas agunt, alibi mutua communione junguntur.

CAPUT XXIII.

De Arianis Constantinopoli, qui et Psathyriani sunt dicti.

Sed et inter Arianos dissidia exstiterunt ob hujusmodi causam. Contentiosæ quæstiones quæ quotidie apud illos agitabantur, sermones illorum ad absurdas quasdam sententias perduxerunt. Nam

τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἐκ πατρὸς γεννᾶσθαι, ἀλλ' ἐξ
οὐκ ὄντων ὑποστῆναι ἐδόξαζον, περὶ τὸ πρῶτον καὶ
ἀνωτάτω κεφάλαιον σφαλέντες εἰκότως περὶ ψιλοῦ
4 ὀνόματος εἰς ἄτοπον φιλονεικίαν ἐξέπεσον. Δωρό-
θεος μὲν οὖν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ὑπ' αὐτῶν μετασταλεὶς
ἔλεγε μὴ δύνασθαι πατέρα εἶναι ἢ καλεῖσθαι,
5 μὴ ὑφεστῶτος υἱοῦ. Μαρῖνος δὲ, ὃν ἐκ Θρᾴκης πρὸ
Δωροθέου κεκλήκεισαν[n], εὐκαίρου δραξάμενος ἀφορμῆς,
ἐλυπεῖτο γὰρ ὅτι αὐτοῦ Δωρόθεος προεκέκριτο,
6 τοῦ ἐναντίου λόγου προΐστατο. Διὰ τοῦτο γίνεται εἰς
αὐτοὺς διαίρεσις· καὶ χωρισθέντες διὰ τὸ προλεχθὲν
λεξείδιον[o], κατ' ἰδίαν ἑκάτερος τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο·
τῶν ὑπὸ Δωρόθεον ταττομένων κατὰ τοὺς
οἰκείους τόπους μεινάντων· οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες
Μαρίνῳ ἰδίους κατασκευάσαντες εὐκτηρίους οἴκους
τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο, λέγοντες τὸν πατέρα, ἀεὶ
7 εἶναι πατέρα, καὶ μὴ ὑφεστῶτος τοῦ υἱοῦ. Ἐκα-
λοῦντο δὲ οὗτοι Ψαθυριανοὶ, ὅτι Θεόκτιστός τις ψαθυ-

[n] κεκλήκεισαν e correct. ab ead. manu M. Tum καίρου pro εὐκαίρου Suidas.

[o] Ita F. M. λεξίδιον editt.

quoniam creditum semper fuit in ecclesia, Deum Patrem esse Filii Verbi; orta est inter eos quæstio, possetne Deus etiam antequam Filius subsisteret, vocari Pater. Cum enim Dei Verbum non ex Patre genitum esse, sed ex nihilo substitisse affirmarent, in primo ac summo fidei capite prolapsi, merito in absurdam de nudo vocabulo disputationem inciderunt. Dorotheus igitur Antiochia ab illis accersitus, Patrem nec esse nec vocari posse dixit, nisi existente Filio. Marinus vero, quem ante Dorotheum ex Thracia evocaverant, opportuna occasione arrepta: ægre enim ferebat quod Dorotheum sibi prætulissent: contrariæ sententiæ patrocinium suscepit. Hac de causa dissidium inter illos exstitit: et ob supradictam voculam separati, seorsum singuli collectas agere cœperunt. Et ii quidem qui sub Dorotheo erant, in suis sedibus mansere: qui vero Marinum sequebantur, structis sibi privatis oratoriis, conventus in illis celebrarunt; Patrem semper fuisse Patrem asseverantes, etiam cum Filius non exstiteret. Hi porro cognominati sunt Psathyriani, propterea quod Theoctistus quidam

ροπώλης, Σύρος τὸ γένος, διαπύρως τῷ λόγῳ τῷδε
8 συνίστατο. Ἐπηκολούθησε δὲ αὐτοῖς καὶ Σεληνᾶς[p]
ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος, ἀνὴρ ἐπίμικτον ἔχων[q] τὸ
γένος· Γότθος μὲν ἦν[r] ἐκ πατρός, Φρὺξ δὲ κατὰ
μητέρα, καὶ διὰ τοῦτο ἀμφοτέραις ταῖς διαλέκτοις
9 ἑτοίμως κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐδίδασκε. Καὶ οὗτοι δὲ
μικρὸν ὕστερον διῃρέθησαν, Μαρίνου πρὸς Ἀγάπιον
διενεχθέντος, ὃν αὐτὸς εἰς ἐπισκοπὴν τῆς Ἐφέσου 301
10 προεβέβλητο[s]. Οὗτοι δὲ οὐ περὶ θρησκείας, ἀλλὰ
περὶ προεδρίας μικροψυχήσαντες ἐπολέμουν ἀλλήλοις,
11 τῶν Γότθων προσθεμένων τῷ Ἀγαπίῳ. Διὸ πολλοὶ
τῶν ὑπ' αὐτοῖς κληρικῶν, μισήσαντες τὴν ἐκ κενο-
δοξίας τεχθεῖσαν μάχην αὐτοῖς, ἀποστάντες αὐτῶν τῇ
12 ὁμοουσίῳ πίστει προσέθεντο. Ἀρειανοὶ μὲν δὴ ἐπὶ
τριακονταπέντε ἔτη χωρισθέντες ἀλλήλων, ὕστερον
ἐπὶ τῆς βασιλείας[t] τοῦ νέου Θεοδοσίου, κατὰ τὴν

[p] Σελενᾶς Suidas.

[q] ἔχον perperam editt. Vales. et Reading.

[r] μὲν ὢν C. μὲν ἦν, et γὰρ additum ab ead. manu in marg. M.

[s] Ita Suidas. προβέβλητο editt.

[t] "Scribendum βασιλείας. Vox enim ὑπατείας, ex inferiore linea perperam irrepsit in hunc locum." VALESIUS. *Postea sub imperio Theodosii*, Epiphan. ix. 40. Nihil de consulatu Theodosii habent Sozomen. vii. 17. Nicephor. xii. 30, neque Suidas c. 553, qui de hoc loco citant. Theodosius jun. non fuit

natione Syrus, Psathyropola, id est placentarum venditor, istud dogma acerrime defendebat. Horum opinionem secutus est etiam Selenas Gothorum episcopus: vir ancipiti genere natus. Nam paterna quidem origine Gothus; materna vero Phryx fuit. Atque idcirco utraque lingua expedite docebat in ecclesia. Porro etiam isti paulo post inter se divisi sunt, Marino dissidente ab Agapio, quem ipse ad episcopatum Ephesi promoverat. Verum isti non de relligione, sed de primatu ambitiose contendentes, inter se decertarunt, Gothis Agapii partes sequentibus. Quamobrem multi ex illorum clericis, contentionem hanc ex inanis gloriæ studio inter illos exortam detestantes, relictis illis, ad consubstantialis fidem se transtulerunt. Cum igitur Ariani quinque ac viginti annorum spatio inter se divisi fuissent, tandem regnante Theodosio juniore, consulatu Plinthæ magistri militum, Psathyriani rationibus victi, a contentione destiterunt. Et in unum

ὑπατείαν τοῦ στρατηλάτου Πλίνθα, τῆς Ψαθυριανῶν ὄντος[s] αἱρέσεως, πεισθέντες τῆς φιλονεικίας ἐπαύσαντο, καὶ ἡνώθησαν, ὥσπερ νόμον ὁρίσαντες, μηδέποτε μνημονεῦσαι τοῦ κεφαλαίου, δι' ὃ ἐχωρίζοντο.
11 Τοῦτο δὲ ἐν μόνῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει ποιῆσαι δεδύνηνται· οἱ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, εἴπου καὶ τυγχάνουσιν ὄντες, ἐπιμένουσι χωριζόμενοι. τοιαῦτα μὲν καὶ περὶ τῆς ἐν[t] Ἀρειανοῖς διαιρέσεως.

ΚΕΦ. ΚΔ.

[u] Ὡς καὶ Εὐνομιανοὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐστασίασαν, διαφόρους προσωνυμίας ἐκ τῶν προεστώτων κτησάμενοι.

1 Ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ οἱ ἀπὸ Εὐνομίου ἀδιαίρετοι μεμενήκασιν· αὐτὸς μὲν γὰρ Εὐνόμιος ἤδη πρότερον Εὐδοξίου τοῦ χειροτονήσαντος αὐτὸν ἐπίσκοπον Κυζίκου κεχώριστο, πρόφασιν λαβὼν, ὅτι Ἀέτιον

consul cum Plinta. Vid. Clinton. Fast. Rom. A.D. 419, neque facile est dicere cur Socrates scripserit ἐπὶ τῆς ὑπατείας Theodosii, et κατὰ τὴν ὑπατείαν Plintæ. Quamobrem Valesii conjecturam in textum recepi pro vulgato ἐπὶ τῆς ὑπατείας.

[s] Ita M. ὄντες F. ὄντος om. editt.: conf. Sozom. vii. 17, et Niceph. xii. 30, qui Plintam ejus sectæ socium fuisse tradunt.

[t] τῆς Ἀρειανῶν J.

[u] Ὅτι εὐνομιανοῖς διάφοροι προσωνυμίαι γεγενήνται ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς γενημένων σχισμάτων. M.

corpus denuo coeuntes, quasi lege lata sanxerunt, ne qua in posterum mentio fieret quæstionis illius, cujus causa fuerant separati. Verum hoc nusquam nisi Constantinopoli perficere valuerunt. Nam in reliquis urbibus, si qui forte reperiuntur, in eodem quo prius dissidio perseverant. Et hæc quidem de Arianorum divisione a nobis dicta sint.

CAPUT XXIV.

Qualiter Eunomiani quoque inter se divisi sint, variisque nominibus ex auctorum suorum vocabulis appellati.

Sed neque Eunomiani absque intestino dissidio permanserunt. Nam ipse quidem Eunomius, ab Eudoxio qui ipsum episcopum Cyzici ordinaverat, jampridem sese abjunxerat, causatus quod Aëtium præceptorem suum ab ecclesia ejectum minime susce-

τὸν αὐτοῦ διδάσκαλον ἐκβληθέντα οὐ προσεδέχετο·[x]
2 οἱ ἀπ' αὐτοῦ εἰς διάφορα διῃρέθησαν. Πρῶτον μὲν γὰρ Θεοφρόνιός τις Καππαδόκης ὑπὸ Εὐνομίῳ[y] τὰ ἐριστικὰ παιδευθεὶς, καὶ παχυμερῶς τὰς Ἀριστοτέλους κατηγορίας καὶ τὸ περὶ ἑρμηνείας νοήσας, συντάξας βιβλία περὶ τῆς γυμνασίας τοῦ νοῦ ἐπέγραψε.
3 Προσοχθίσας δὲ[z] τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοθρήσκοις, ὡς ἀποστατήσας αὐτῶν ἐκβέβληται· καὶ παρασυνάξας αὐτοῖς, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπώνυμον αἵρεσιν καταλέλοιπε.
4 Καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲ Εὐτύχιός τις ἐκ ψυχροῦ ζητήματος ἐχωρίσθη τῶν Εὐνομιανῶν, καὶ
5 νῦν τὰς συνάξεις κατ' ἰδίαν ποιεῖται. Ὀνομάζονται οὖν οἱ μὲν Θεοφρονίῳ ἀκολουθήσαντες Εὐνομιοθεο-
6 φρονιανοί· οἱ δὲ Εὐτυχίῳ Εὐνομιοευτυχιανοί[a]. Ὁποῖα δὲ ψυχρὰ ῥηματιά ἐστι περὶ ὧν διαφέρονται, παραδοῦναι τῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἄξιον εἶναι κέκρικα, ἵνα μὴ εἰς ἕτερα ἀποκλίνω τὸν λόγον· πλὴν ὅτι τὸ βάπτισμα

[x] προσεδέχοντο F. M.

[y] εὐνομίου M.

[z] Ita M. δὲ om. ceteri. *attitulavit. Is ergo cum offendisset* Epiphan.

[a] Ita M. C. εὐνομιοουτυχιανοὶ perperam F. Εὐνομιευτυχιανοὶ editt.

pisset. Hi vero qui ab illo cognomen traxerunt, varias in partes postea discissi sunt. Primum enim Theophronius quidam Cappadox, qui disputandi artem ab Eunomio didicerat, et Aristotelis categorias, librumque de interpretatione leviter duntaxat attigerat, cum libros quosdam composuisset, quos de exercitatione mentis inscripsit, in odium suorum incurrens tanquam sectæ suæ desertor, ab illis ejectus est. Qui postea seorsum ab illis collectas celebrans, hæresim suo nomine nuncupatam reliquit. Deinde Eutychius quidam Constantinopoli ob levem quamdam controversiam ab Eunomianis discessit, et nunc separatim conventus agit. Ac Theophronii quidem sectatores, vulgo vocantur Eunomiotheophroniani: qui autem Eutychio se adjunxerunt, Eunomieutychiani. Quænam autem sint voces illæ leves ac frigidæ, quarum causa inter se dissentiunt, huic historiæ mandare superfluum existimavi, ne a proposito longius aberrare videatur oratio. Hoc unum dicam, eos sacrum baptisma adulterasse. Non enim in Trinitatem baptizant, sed in mortem Christi. Inter Macedonianos quoque ali-

παρεχάραξαν· οὐ γὰρ εἰς τὴν Τριάδα, ἀλλ᾽ εἰς τὸν 302
7 τοῦ Χριστοῦ βαπτίζουσι θάνατον. Γέγονε δὲ ἐπὶ
χρόνον τινὰ καὶ ἐν Μακεδονιανοῖς διχόνοια· Εὐτροπίου
μὲν πρεσβυτέρου ἰδίᾳ συνάγοντος, Καρτερίου δὲ μὴ
8 συναινοῦντος αὐτῷ. Ἴσως δ᾽ ἂν καὶ ἄλλαι τινὲς εἶεν
θρησκεῖαι ἐκ τούτων γινόμεναι ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν
9 πόλεων. Ἐγὼ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὰς δια-
τριβὰς ποιούμενος, ἐν ᾗ ἐτέχθην τε καὶ ἀνετράφην, τὰ
ἐν αὐτῇ γενόμενα πλατύτερον διηγοῦμαι· ὅτι τινὰ
τούτων καὶ αὐτοψίᾳ ἱστόρησα, καὶ ὅτι λαμπρότερα
τὰ ἐν αὐτῇ γενόμενα, καὶ ἄξια μνήμης καθέστηκε·
ταῦτα μὲν οὖν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ
10 διαφόρους συνέβη γενέσθαι καιρούς. Εἰ δέ σοι
φίλον ὀνόματα διαφόρων μανθάνειν[b] αἱρέσεων, τῷ
ἐπιγραφομένῳ Ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ, ὃ συνέταξεν ὁ
Κυπρίων ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος, ἐντυγχάνων διδάσκου.
11 Περὶ μὲν δὴ[c] τούτων ἀποχρώντως εἰρήσθω· τὰ δὲ
δημόσια πράγματα πάλιν[d] ἐταράττετο ἐξ αἰτίας
τοιαύτης.

[b] Ita F. M. λαμβάνειν editt. [c] δὴ om. M. τούτων om. F.
[d] Ita F. M. C. πάλιν om. editt.

quamdiu fuit dissensio, cum Eutropius quidem presbyter seorsum plebem colligeret, Carterius vero nequaquam ei assentiretur. Aliæ fortasse sectæ ex his ortæ, in aliis civitatibus reperiuntur. Verum ego, utpote Constantinopoli degens, qua in urbe et natus sum et educatus, ea præcipue quæ in illa civitate gesta sunt, commemorare institui: tum quod quædam ex illis ipse coram spectavi; tum quod ea quæ ibi contigerunt, et illustriora sunt, et memoria hominum digniora. Et hæc quidem non uno eodemque tempore, sed diversis temporibus acciderunt. Quod si quis variarum sectarum nomina cupit cognoscere, perlecto libro Epiphanii Cypriorum episcopi qui Ancoratus inscribitur, cuncta facile cognoscet. Ac de his quidem satis superque sit dictum. Ceterum reipublicæ quoque status tunc perturbatus est ob hujusmodi causam.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ[e] τῆς τυραννίδος Εὐγενίου, καὶ τῆς Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ μικροῦ ἀναιρέσεως, καὶ τῆς Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως κατὰ τοῦ τυράννου νίκης.

1 Κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη γραμματικός τις ὀνόματι
Εὐγένιος, Ῥωμαϊκοὺς παιδεύων λόγους, ἀφεὶς τὰ παι-
δευτήρια ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστρατεύετο, καὶ ἀντι-
2 γραφεὺς τοῦ βασιλέως καθίσταται. Διὰ δὲ τὸ εἶναι
ἐλλόγιμος πλέον τῶν ἄλλων τιμώμενος τὴν τύχην
3 μετρίως οὐκ ἔνεγκεν. Ἀλλὰ συνεργὸν λαβὼν Ἀρβο-
γάστην, ὃς ἐκ τῆς μικρᾶς Γαλατίας ὁρμώμενος στρα-
τιωτικοῦ μὲν τάγματος ἡγεμὼν ἐτύγχανεν ὤν, τὸν
δὲ τρόπον χαλεπὸς καὶ μιαιφονώτατος, εἰς τυραννίδα
4 ἀπέκλινε[f]. Βουλεύουσιν οὖν ἄμφω φόνον κατὰ τοῦ
βασιλέως Οὐαλεντιανοῦ τοὺς ἐπικοιτωνίτας εὐνούχους
5 ὑπεισελθόντες[g]. Οἱ δὲ ὑποσχέσεις μειζόνων ἢ εἶχον
ἀξιωμάτων δεξάμενοι καθεύδοντα τὸν βασιλέα ἀπέ- 303
6 πνιξαν. Εὐθὺς οὖν[h] ὁ Εὐγένιος ἐγκρατὴς τῶν ἐν τοῖς

[e] Ὅτι ὁ τύραννος εὐγένιος τὸν νέον οὐαλεντινιανὸν δόλῳ ἀνεῖλεν. M.
[f] Ita F. M. C. Idem Valesius conjecerat. ἐπέκλινε editt.
[g] Ita C. sicut Valesius conjecerat, ἐπεισελθόντες ceteri.
[h] εὐθὺς γοῦν F. εὐθὺς γνοὺς M. *Hoc Eugenius repente cognoscens* Epiphan. Hist. Trip. ix. 45.

CAPUT XXV.

De Eugenii tyrannide, et Valentiniani junioris nece, deque victoria quam Theodosius Augustus retulit de tyranno.

Fuit in occidentis partibus grammaticus quidam nomine Eugenius, qui cum Latinas literas docuisset, tandem relicta schola in palatio militavit, et magister scriniorum imperatoris factus est. Cumque eloquentiæ causa præ ceteris omnibus coleretur, secundam fortunam moderate non tulit. Sed adjuncto sibi Arbogaste magistro militum, ex minore Gallia orto, viro asperioris ingenii, et ad cædem faciendam parato, tyrannidem arripere decrevit. Ambo igitur Valentinianum imperatorem trucidare statuunt, sollicitatis clam eunuchis cubiculariis. Hi pollicitatione majorum dignitatum illecti, imperatori dormienti gulam fregerunt. Extemplo itaque Eugenius in occidentis partibus rerum potitus,

ἑσπερίοις μέρεσι πραγμάτων γενόμενος ἔπραττεν
7 ὅσα εἰκὸς ἦν ὑπὸ τυράννου γίνεσθαι. Ταῦτα ἀκούσας
ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος αὖθις ἐν φροντίσι μεγίσταις
καθίστατο, δευτέρων ἀγώνων τῶν μετὰ Μάξιμον
8 προκειμένης ὁδοῦ. Συγκροτήσας οὖν τὰς στρατιω-
τικὰς δυνάμεις, καὶ τὸν υἱὸν Ὁνώριον ἀναγορεύσας
βασιλέα, ἐν τῇ ἑαυτοῦ τρίτῃ ὑπατείᾳ καὶ Ἀβουν- A. D. 393.
δαντίου, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, αὖθις ἐπὶ
τὰ ἑσπέρια μέρη μετὰ σπουδῆς ἐπορεύετο, καταλιπὼν
ἀμφοτέρους υἱοὺς[k], ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βασι-
9 λεύοντας. Ἀπιόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὸν κατὰ Εὐγενίου
πόλεμον πλεῖστοι τῶν πέραν τοῦ Ἴστρου βαρβάρων
ἐπηκολούθουν συμμαχεῖν κατὰ τοῦ τυράννου προαι-
10 ρούμενοι. Οὐ πολλοῦ δὲ διαγενομένου χρόνου, τὰς
Γαλλίας κατέλαβε σὺν δυνάμει πολλῇ· ἐκεῖ γὰρ
ηὐτρεπίζετο ἔχων[l] καὶ αὐτὸς στρατοῦ μυριάδας πολλάς.
11 Γίνεται οὖν συμβολὴ περὶ τὸν ποταμὸν τὸν καλού-
μενον Φρίγδον, ὃς ἀπέχει[m] * * καθ' ὃ μὲν οὖν
μέρος Ῥωμαῖοι πρὸς Ῥωμαίους συνεπλέκοντο, ἰσό-
παλος ἦν ἡ μάχη· καθ' ὃ δὲ οἱ συμμαχοῦντες τῷ

[k] τοὺς υἱοὺς F. M. manu M.
[l] εὐγένιος additum ab ead. [m] Lacunam habet F.

ea gessit quæ par erat a tyranno geri. His auditis imperator Theodosius in gravissimam recidit sollicitudinem, cum post bellum adversus Maximum, novos iterum labores sibi imminere cerneret. Collectis igitur militaribus copiis, postquam filium suum Honorium Augustum renuntiasset, ipso tertium et Abundantio consulibus, ante diem quartum Idus Januarii, rursus ad occidentis partes propere contendit, ambobus filiis imperatoribus Constantinopoli relictis. Plurimi porro trans Istrum barbari eum in expeditione adversus Eugenium secuti sunt, auxilium ei sua sponte præbentes contra tyrannum. Elapsoque brevi temporis spatio, in Gallias pervenit. Illic enim tyrannus se ad bellum parabat, ipse quoque numerosum habens exercitum. Prœlium ergo committitur ad fluvium quem Frigidum vocant, qui ab urbe Aquileia distat triginta sex millibus passuum. Et in ea quidem parte qua Romani adversus Romanos pugnabant, anceps fuit certamen.

βασιλεῖ Θεοδοσίῳ βάρβαροι, κατ' ἐκεῖνο οἱ Εὐγενίου
12 μᾶλλον ἐπεκράτουν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρῶν τοὺς βαρ-
βάρους ἀπολλυμένους, ἐν μεγίστῳ τε[m] ἀγῶνι γενό-
μενος, χαμαὶ ῥίψας ἑαυτὸν βοηθὸν ἐκάλει Θεὸν, καὶ
13 τῆς αἰτήσεως οὐκ ἠστόχησεν. Βακούριος[n] γὰρ ὁ
στρατηλάτης αὐτοῦ τοσοῦτον ἐπερρώσθη, ὥστε σὺν
τοῖς πρωταγωνισταῖς εἰσδραμεῖν, καθ' ὃ μέρος οἱ βάρ-
βαροι ἐδιώκοντο· καὶ διαρρήσσει μὲν τὰς φάλαγγας·
τρέπει δὲ εἰς φυγὴν τοὺς πρὸ βραχέως διώκοντας.
14 Ἐπιγίνεται δὲ καὶ ἄλλο θαύματος ἄξιον· ἄνεμος
γὰρ σφοδρὸς ἐπιπνεύσας τὰ πεμπόμενα βέλη παρὰ
τῶν Εὐγενίου κατ' αὐτῶν περιέτρεπεν· οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὰ[o] τῶν ἀντιπάλων, μετὰ σφοδροτέρας τῆς ὁρμῆς
ἔφερε κατ' αὐτῶν· τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ τοῦ βασιλέως
15 εὐχή. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον γενομένης τῆς τοῦ
πολέμου τροπῆς, ὁ τύραννος προσδραμὼν τοῖς τοῦ
βασιλέως ποσὶν ἐδέετο σωτηρίας τυχεῖν· ἀλλὰ 304
πρὸς τοῖς ποσὶ τοῖς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τὴν
16 κεφαλὴν ἀπετμήθη. Ταῦτα πέπρακται τῇ ἕκτῃ τοῦ

[m] Ita F. M. τε om. ceteri. [n] βακκούριος F. M.
[o] Ita F. M. τὰ om. ceteri.

Qua parte vero auxiliares barbari pro Theodosio decertabant, longe superiores fuerunt Eugeniani. Porro imperator cum barbaros ab hostibus cædi videret, ingenti dolore perculsus, humi se abjecit: fusisque ad Deum precibus, voto suo minime frustratus est. Etenim Bacurius magister militum ipsius, repente adeo confirmatus est, ut cum antesignanis procurrens in eam partem in qua barbari ab hostibus premebantur, ipsas quidem phalanges disrumperet; eos vero qui paulo ante fugientibus incumbebant, in fugam verteret. Accidit etiam aliud quiddam admiratione dignum. Ventus enim vehemens subito exortus, tela quæ ab Eugenianis conjecta erant, adversus ipsos retorsit: ea vero quæ ab adversariis conjiciebantur, in eosdem Eugenianos validiore impetu detulit. Tantum valuit imperatoris precatio. Ad hunc modum conversa prœlii sorte, tyrannus ad imperatoris pedes provolutus, ut incolumis servaretur, poposcit. Verum milites, ante ipsos imperatoris pedes caput illi amputarunt. Gesta sunt hæc

Σεπτεμβρίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Ἀρκαδίου τὸ τρίτον A. D.
καὶ Ὁνωρίου τὸ δεύτερον. Ἀρβογάστης δὲ ὁ τῶν 394.
τηλικούτων κακῶν αἴτιος μετὰ δύο τῆς συμβολῆς
ἡμέρας φεύγων, ὡς ἔγνω οὐκ εἶναι αὐτῷ βιώσιμα, τῷ
οἰκείῳ ξίφει ἑαυτὸν διεχρήσατο.

ΚΕΦ. Κϛ.

Ὡς[p] μετὰ τὴν νίκην ὁ βασιλεὺς ἀρρωστήσας τὸν υἱὸν Ὁνώριον ἐν Μεδιολάνῳ μετεκαλέσατο· καὶ μικρὸν δόξας τῆς νόσου ῥᾷσαι ἱπποδρομίαν τελεσάμενος κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐτελεύτησεν.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐκ τοῦ πολεμικοῦ μό-
χθου κακῶς διετέθη τὸ σῶμα· προσδοκήσας δὲ ἐκ
τῆς ἐπιγενομένης ἀρρωστίας τέλος ἔχειν αὐτῷ τὰ τῆς
ζωῆς, μείζονα τῆς τελευτῆς περὶ τῶν δημοσίων πρα-
γμάτων εἶχε φροντίδα, λογιζόμενος ὅσα καταλαμβάνει
2 κακὰ τοὺς ἀνθρώπους, βασιλέως τελευτήσαντος. Με-
ταπέμπεται οὖν ἢ τάχος τὸν υἱὸν Ὁνώριον ἐκ τῆς
Κωνσταντινουπόλεως, καταστῆσαι τὰ ἑσπέρια μέρη
3 βουλόμενος. Φθάσαντος δὲ τοῦ υἱοῦ ἐν τῇ Μεδιο-
λάνῳ, ἀνερρώσθη τῆς νόσου· ἱπποδρομίας τε ἐπινι-
κίους ἐπιτελεῖ· καὶ πρὸ ἀρίστου μὲν ἔρρωτο τὰς
ἱπποδρομίας θεώμενος· μετὰ δὲ τὸν ἄριστον ἐξαίφνης
4 διετέθη κακῶς. Καὶ εἰς μὲν τὴν θέαν προελθεῖν οὐκ
ἴσχυσεν· τὸν δὲ υἱὸν τὴν ἱπποδρομίαν ἐπιτελέσαι
κελεύσας νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ A. D.
Ὀλυβρίου καὶ Προβίνου, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαν- 395.
5 νουαρίου μηνός. Τοῦτο δὲ ἦν πρῶτον ἔτος τῆς δια-
κοσιοστῆς[q] ἐννενηκοστῆς τετάρτης Ὀλυμπιάδος.
6 Ἔζησε δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος ἔτη ἑξήκοντα· ἐβα-
σίλευσε δὲ ἔτη δεκαέξ. περιέχει ἡ βίβλος χρόνον
ἐτῶν δεκαὲξ, μηνῶν ὀκτώ[r].

p Ὡς ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος τελευτᾷ. M.

q Ita F. C. διακοστῆς editt. Conf. supra ad iv. 38. §. 7.

r Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγος ε̄. M.

die octavo Idus Septembris, Arcadio tertium et Honorio iterum consulibus. Arbogastes vero qui tantorum malorum auctor exstiterat, tertio post prœlium die fugiens, cum nullam spem salutis sibi superesse intelligeret, suo se gladio transfixit.

CAPUT XXVI.

Quomodo imperator post victoriam morbo correptus, filium suum Honorium Mediolanum evocavit: et paulisper convaluisse visus, edito equestri certamine, eadem die excessit e vita.

Ceterum imperator Theodosius, ex ærumnis quas eo bello sustinuerat, malam corporis valetudinem contraxit. Cumque ex eo morbo finem vitæ sibi imminere speraret, de republica magis quam de vita sua sollicitus videbatur: secum ipse reputans, quot et quantæ calamitates post imperatoris obitum hominibus contingere soleant. Honorium igitur filium celeriter accersit Constantinopoli, cum in animo haberet statum occidentalis imperii ordinare. Qui cum Mediolanum venisset, imperator paulum ex morbo recreatus, victoriæ causa ludos equestres in circo edidit.

Et ante prandium quidem commode habebat, dum circensibus spectaculis interesset. Post prandium vero subito ingravescente morbo, ipse ad spectaculum venire non potuit. Sed filio spectaculis præsidere jusso, sequenti nocte animam exhalavit, Olybrio et Probino consulibus, ante diem XVI. calendas Januarii. Erat hic annus primus Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ quartæ. Vixit porro imperator Theodosius annos sexaginta: imperavit autem annos sexdecim. Complectitur autem hic liber res gestas spatio annorum sedecim ac mensium octo.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ[a]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ[b] ϛ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ[c].

1 ΤΟ μὲν ἐπίταγμά σου, ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε
Θεόδωρε, ἐν πέντε τοῖς προλαβοῦσι βιβλίοις διεπονη-
σάμεθα, ὡς οἷόν τε τὴν ἀπὸ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων
2 Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συγγράψαντες. Ἴσθι δὲ
ἡμᾶς μὴ ἐσπουδακέναι περὶ τὴν φράσιν, ἐννοήσαντας
ὡς εἰ σπουδάσαιμεν καλλιλεξίᾳ χρήσασθαι, ἴσως
3 μὲν καὶ ἀποπεσούμεθα τοῦ σκοποῦ. Εἰ δὲ καὶ ἐπι-
τευξόμεθα, οὐ τοιαῦτα πάντως δυνησόμεθα γράφειν,

[a] Σχολαστικοῦ om. M. [b] λόγος ϛ. M. C. ἕκτον F.
[c] Προοίμιον om. F. M.

VALESII INTERPRETATIO.

Munus quod nobis injunxeras, sacratissime vir Dei Theodore, quinque superioribus libris absolvimus: quibus rerum Ecclesiasticarum Historiam jam inde a Constantini temporibus pro virili parte complexi sumus. Scias porro nos verborum elegantiæ non magnam curam habuisse. Illud enim consideravimus, nos si sermonis ornatum consectati essemus, a proposito fortasse aberraturos fuisse. Si vero propositum assecuti essemus, non tamen a nobis talia omnino posse conscribi, qualia sunt a veteribus

οἷα τοῖς παλαιοῖς συγγραφεῦσιν εἴρηται, δι' ὧν αὔξειν
τε καὶ χείρονα ποιεῖν νομίζοιτο ἄν τις τὰ πράγματα.
4 Ἔπειτα δὲ καὶ οὐδαμῶς οἰκοδομήσει τοὺς πολλοὺς
καὶ ἰδιώτας ὁ λόγος, οἳ τὰ πράγματα βούλονται μόνον
εἰδέναι, οὐ τὴν λέξιν ὡς καλῶς συγκειμένην θαυ-
5 μάσαι. Ἵνα μὴ οὖν[d] ἀμφοτέροις ἀνόνητος ἡ πραγμα-
τεία γένηται, τοῖς μὲν εὐπαιδεύτοις, ὅτι μὴ ἀξία τῇ
παλαιᾷ φράσει συγκρίνεσθαι, τοῖς δὲ ἰδιώταις, ὅτι
μὴ δύνανται[e] ἐφικέσθαι τῶν πραγμάτων καλυπτο-
μένων ὑπὸ τῆς κομψείας τοῦ λόγου, τὴν σαφεστέραν
μὲν δοκοῦσαν, ταπεινοτέραν δὲ φράσιν ἐπιτηδεύ-
σαμεν.
6 Ἀρχόμενοι δὲ ὅμως τοῦ ἕκτου βιβλίου ἐκεῖνο προ-
λέγομεν, ὅτι τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας γενομένων
ἁπτόμενοι δεδοίκαμεν ἤδη, μὴ οὐκ ἀρέσκοντα τοῖς
πολλοῖς δόξωμεν γράφειν· ἢ ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν,
τὸ ἀληθές ἐστι πικρὸν, ὅτι μὴ σὺν ἐγκωμίῳ τὰ ὀνό-
ματα ὧν φιλοῦσι παραλαμβάνομεν· ἢ ὅτι μὴ τὰς
7 πράξεις αὐτῶν μεγαλύνομεν. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἐκ-

[d] Ita F. M. οὖν μὴ editt. [e] δύναται F.

historicis elaborata: quibus quispiam aut amplificare res gestas aut imminuere se posse, non immerito existimaverit. Adde quod hujusmodi oratio prorsus inutilis fuisset vulgaribus ac simplicioribus hominibus, qui res gestas duntaxat cognoscere student: non dictionem tanquam venuste compositam admirari. Itaque ne opus nostrum doctis simul atque indoctis infructuosum existeret: doctis quidem, propterea quod cum Veterum in scribendo elegantia conferri minime posset: indoctis vero, quod res ipsas penitus assequi non possunt, utpote nimia verborum venustate obvolutas: eam scribendi rationem, quæ humilior quidem, magis tamen perspicua est, de industria secuti sumus.

Ceterum priusquam sextum hunc librum ordiamur, illud præmonemus: cum res nostra ætate gestas scribere aggrediamur, veritos esse nos, ne ea scriptis mandare videremur, quæ plerisque haudquaquam essent placitura: seu quod, juxta vetus proverbium, veritas acerba est: seu quod nomina eorum quos singuli præcipue diligunt, sine ullo laudis titulo appellamus: sive quod res ab illis

κλησιῶν ζηλωταὶ καταγνώσονται, ὅτι μὴ τοὺς ἐπι-
σκόπους λέγομεν θεοφιλεστάτους ἢ ἁγιωτάτους, ἢ τὰ
8 τοιαῦτα. Ἄλλοι δὲ καὶ φιλοπραγμονήσουσιν ἔσθ'
ὅτε, ὅτι μὴ τοὺς βασιλεῖς θειοτάτους καὶ δεσπότας,
9 καὶ ὅσα χρηματίζειν εἰώθασιν, ὀνομάζομεν. Ἐγὼ δὲ 308
καὶ ἐκ τῶν τοῖς παλαιοῖς γεγραμμένων παραστήσειν
ἔχων, καὶ δεικνύναι δυνάμενος, ὡς ὁ[f] δοῦλος παρ'
αὐτοῖς ἐξ ὀνόματος εἴωθε τὸν δεσπότην καλεῖν, διὰ
τὴν τῶν πραγμάτων χρείαν, παρ' οὐδὲν τὸ ἀξίωμα
θέμενος, καὶ τοῖς τῆς ἱστορίας νόμοις[g] πειθόμενος, οἳ
τὴν τῶν πραγμάτων ἀπαιτοῦσι διήγησιν καθαρὰν καὶ
ἀληθῆ καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην ἐπικαλύμματος, ἐπ'
αὐτὴν βαδιοῦμαι λοιπὸν τὴν ἐξήγησιν, ἅ τε αὐτὸς
ἐθεασάμην συγγράφων, ἅ τε παρὰ τῶν ἑωρακότων
ἠδυνήθημεν[h] μαθεῖν, δοκιμάζων τἀληθὲς, ἐκ τοῦ μὴ
παραλλάττειν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοὺς διηγου-
10 μένους αὐτά. Ἐπιπόνως δέ μοι τὸ ἀληθὲς ἐγνωρίζετο,
πολλῶν τε καὶ διαφόρων[i] ἀπαγγελλόντων· καὶ τῶν

[f] ὡς καὶ e correct. ab ead. manu, omisso ὁ, M.

[g] Ita C. τῇ τῶν νόμων ἱστορίᾳ ceteri. De quo hæc scripsit, " Enallage pro καὶ τοῖς νόμοις τῆς ἱστορίας πειθόμενος," VALESIUS.

[h] ἠδυνήθεν M.

[i] διφόρων M.

gestas non extollimus. Et ii quidem qui religionis nostræ ardentissimi sunt æmulatores, reprehensuri sunt, quod episcopos non vocamus Deo carissimos, et sanctissimos, et alia hujusmodi. Alii vero curiose observabunt, quod imperatores, nec divinissimos, nec dominos, nec aliis titulis quibus vulgo insigniri solent, appellamus. Ego vero cum veterum scriptorum testimonio probare possim atque ostendere, quod apud illos servus Dominum proprio nomine compellare soleat, ob rerum necessitatem nulla dignitatis habita ratione; cumque historiæ legibus parere studeam, quæ puram ac sinceram rerum narrationem, nec ullo fuco adumbratam desiderat, opus ipsum jam aggrediar: ea conscribens quæ vel ipse vidi, vel ex iis qui viderant cognoscere potui: veritatem ex eo dijudicans, si qui mihi ista narrabant, inter se minime dissentirent. Porro in elicienda veritate non mediocris nobis labor

μὲν παρεῖναι λεγόντων τοῖς πράγμασι· τῶν δὲ πάν-
των μᾶλλον ἀξιούντων εἰδέναι.

ΚΕΦ. Α.

Ὡς[k] τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος, τῶν υἱῶν αὐτοῦ διανειμαμένων τὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ στρατοῦ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐλθόντος, τοῦ τε Ἀρκαδίου αὐτοῖς ὑπαντήσαντος, Ῥουφῖνος ὁ ὕπαρχων πρὸς τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεῖται.

1 Τοῦ δὴ βασιλέως Θεοδοσίου τελευτήσαντος ἐν
ὑπατείᾳ Ὀλυβρίου καὶ Προβίνου, τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ
τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, οἱ αὐτοῦ υἱοὶ τὴν Ῥωμαίων
ἀρχὴν διαδέχονται· καὶ Ἀρκάδιος μὲν τῶν ἑῴων,
2 Ὁνώριος δὲ τῶν ἑσπερίων εἶχε τὸ κράτος. Τῶν ἐκ-
κλησιῶν δὲ κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους προειστήκεισαν
ἐν μὲν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ Δάμασος· ἐν δὲ
Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλος· τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσό-
λυμα Ἰωάννης ἐκράτει· Φλαβιανὸς δὲ τὴν Ἀντιο-
χέων εἶχε· κατὰ δὲ τὴν νέαν Ῥώμην Κωνσταντινού-
πολιν Νεκτάριος εἶχε τὸν θρόνον, καθὰ καὶ ἐν τῷ

[k] Ὅτι Θεοδοσίου τελευτήσαντος μερίζονται τὴν βασιλείαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. M.

fuit, propterea quod multi variique homines nobis res gestas referebant: quorum alii rebus ipsis se interfuisse dicebant, alii eas se optime nosse præ ceteris omnibus asseverabant.

CAPUT I.

Quomodo post obitum imp. Theodosii, cum filii ejus imperium partiti essent, et redeuntibus ex Italia militibus Arcadius occurrisset, Rufinus præfectus prætorio ad pedes imp. ab ipsis occisus est.

Mortuo imperatore Theodosio, consulatu Olybrii et Probini, ante diem XVI. calendas Februarias, filii ejus Romani imperii administrationem suscepere. Et Arcadius quidem Orientis, Honorius vero occidentis principatum obtinuit. Ecclesiis autem tunc temporis præsidebant, Romanæ quidem Damasus, Alexandrinæ vero Theophilus, Hierosolymitanam ecclesiam Joannes, Antiochenam Flavianus regebat. Constantinopoli vero quæ junior Roma dicitur, sacerdotium gerebat Nectarius, sicut in superiore libro a nobis commemoratum est. Ceterum corpus Theodosii allatum

3 προλαβόντι βιβλίῳ ἡμῖν ἱστόρηται. Περὶ δὲ τὴν
ὀγδόην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, τὸ
σῶμα Θεοδοσίου κομισθὲν τῇ νενομισμένῃ κηδείᾳ ὁ
4 υἱὸς ἐτίμα Ἀρκάδιος. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ ταῦτα
τῇ εἰκάδι ἑβδόμῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ὁ στρατὸς
παρῆν, ὁ ἅμα τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ κατὰ τοῦ τυράννου
5 στρατεύσας. Ὡς οὖν ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος κατὰ τὸ
εἰωθὸς πρὸ τῶν πυλῶν ἀπήντησε τῷ στρατῷ, τηνι-
καῦτα καὶ οἱ στρατιῶται Ῥουφῖνον τὸν ὕπαρχον τοῦ
6 βασιλέως ἀπέκτειναν. Ὑπωπτεύετο γὰρ εἰς τυραν- 309
νίδα ὁ Ῥουφῖνος· καὶ δόξαν εἶχεν, ὡς αὐτὸς εἴη τοὺς
Οὔννους τὸ βάρβαρον ἔθνος ἐπικαλεσάμενος εἰς τὴν
7 Ῥωμαίων χώραν. Καὶ γὰρ ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ
καιροῦ Ἀρμενίαν τε καὶ τινὰ μέρη τῆς ἑῴας κατα-
8 τρέχοντες. Καθ' ἣν μὲν οὖν ἡμέραν ὁ Ῥουφῖνος
ἀνῄρητο, κατ' αὐτὴν καὶ ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος
Μαρκιανὸς ἐτελεύτησε· καὶ διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν
Σισίννιος, οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν.

Constantinopolim iisdem consulibus, die sexto Idus Novembris, Arcadius ejus filius solemni exequiarum honore prosecutus est. Nec multo post ante diem quintum calendas Decembris, exercitus qui una cum imperatore Theodosio bellum contra tyrannum gesserat, advenit. Cum igitur imperator Arcadius pro more exercitui obviam profectus esset extra portas, milites Rufinum præfectum prætorio interfecerunt. Quippe is in suspicionem affectatæ tyrannidis venerat; et Hunni, quæ barbara gens est, ab illo evocati immissique in Romanum solum credebantur. Nam sub idem tempus Armeniam et quasdam orientis provincias excursionibus vastaverant. Eadem porro die qua Rufinus necatus fuerat, Novatianorum episcopus Martianus ex hac luce migravit, eique in episcopatu successit Sisinnius, cujus etiam supra fecimus mentionem.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ[l] τῆς τελευτῆς Νεκταρίου, καὶ τῆς Ἰωάννου χειροτονίας.

1 Ὀλίγου δὲ διελθόντος χρόνου, καὶ Νεκτάριος ὁ τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν ἐν ὑπα-
τείᾳ[m] Καισαρίου καὶ Ἀττικοῦ περὶ τὴν εἰκάδα ἑβδό- A. D. 397.
2 μην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. Εὐθὺς οὖν σπουδὴ
περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου ἐγίνετο· καὶ ἄλλων
ἄλλον ἐπιζητούντων, περί τε τούτου πολλάκις προτε-
θείσης βουλῆς, τέλος ἐδόκει ἐκ τῆς Ἀντιοχείας μετα-
πέμπεσθαι Ἰωάννην τὸν τῆς Ἀντιοχείας πρεσβύτερον·
φήμη γὰρ ἐκράτει περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη διδακτικὸς ἐν
3 ταυτῷ καὶ ἐλλόγιμος. Ὀλίγου οὖν διαδράσαντος[n]
χρόνου, ψηφίσματι κοινῷ ὁμοῦ[o] πάντων, κλήρου τε
φημὶ καὶ λαοῦ, ὁ βασιλεὺς αὐτὸν Ἀρκάδιος μετα-
4 πέμπεται. Διὰ δὲ τὸ ἀξιόπιστον τῆς χειροτονίας
παρῆσαν ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος πολλοί τε καὶ
ἄλλοι ἐπίσκοποι, καὶ δὴ καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας
5 Θεόφιλος. Ὅστις σπουδὴν ἐτίθετο, διασύραι μὲν τὴν
Ἰωάννου δόξαν, Ἰσίδωρον δὲ ὑπ' αὐτῷ πρεσβύτερον

[l] Ἰωάννου χειροτονία. M.
[m] Ita F. M. Καισαρείου editt.
[n] διαδραμόντος M.
[o] πάντων ὁμοῦ F. M.

CAPUT II.

De obitu Nectarii, et Joannis ordinatione.

Brevi post tempore Nectarius Constantinopolitanus episcopus extremum diem obiit, Cæsario et Attico consulibus, quinto calendas Octobris. Statim igitur de ordinando episcopo contentio exorta est; aliis alium postulantibus. Cumque hac de re consilium sæpius initum fuisset, placuit tandem ut Joannes Antiochensis ecclesiæ presbyter Antiochia accerseretur. Fama enim de illo increbruerat, eum doctrina simul et eloquentia pollere. Modico igitur temporis spatio interlapso, imperator Arcadius communi omnium suffragio, cleri videlicet ac populi, eum accersit. Utque ejus ordinationi plus accederet auctoritatis, ex imperatoris mandato adfuerunt cum alii complures episcopi, tum Theophilus Alexandrinus. Qui quidem summo studio laborabat, ut Joannis quidem gloriam detereret, Isidorum vero presbyterum suum ad

πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίσασθαι, ὃν πάνυ ἠγάπα,
ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ ποτὲ κινδυνῶδες ἐπίταγμα ἀνεδέξατο·
6 τί δὲ τοῦτό[p] ἐστιν, λεκτέον. Ἡνίκα ὁ βασιλεὺς
Θεοδόσιος πρὸς τὸν τύραννον ἠγωνίζετο Μάξιμον,
Θεόφιλος διὰ Ἰσιδώρου ξένια πέμπων βασιλεῖ, δισσὰς
αὐτῷ ἐπιστολὰς ἐνεχείρισεν, ἐντειλάμενος προσενεγ-
κεῖν τῷ νικήσαντι καὶ τὰ δῶρα καὶ τὰ γράμματα.
7 Τούτοις διακονούμενος Ἰσίδωρος καταλαβὼν τὴν
Ῥώμην τῇ νίκῃ ἐφέδρευεν[q]· ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν
τὸ γινόμενον ἔλαθεν, ἀναγνώστου τοῦ συνόντος αὐτῷ
8 τὰς[r] ἐπιστολὰς ἐπικλέψαντος. Οὗ ἕνεκεν ὁ Ἰσίδωρος
ἐν φόβῳ γενόμενος, ὡς εἶχεν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν
9 ἔφευγεν. Αὕτη πρόφασις ἦν Θεοφίλῳ τῆς ὑπὲρ
Ἰσιδώρου σπουδῆς· οἱ μέντοι κατὰ τὰ βασίλεια
10 τὸν Ἰωάννην προέκριναν. Ἐπειδὴ δὲ κατηγορίας
κατὰ Θεοφίλου πολλοὶ ἀνεκίνουν, βιβλία τε κατ'
αὐτοῦ ἄλλος δι' ἄλλην αἰτίαν τοῖς παροῦσιν ἐπισκό-
ποις ἐδίδοσαν, ὁ προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος
Εὐτρόπιος λαβὼν τὰς ἐγγράφους κατηγορίας ἐπέ-

p Ita F. M. τοῦτο ἐστὶ editt.

q ἐφήδρευεν M. quemadmodum sæpius Polybius, Dio Cass. &c. Conf. Indices. ὑφέδρευεν Niceph. xiii. 2.

r καὶ (marg. ab ead. manu) τὰς M.

episcopatum urbis regiæ promoveret. Hunc enim præcipue diligebat, propterea quod periculosum quoddam negotium ipsius causa suscepisset. Quodnam vero illud fuerit, jam dicendum est. Dum Theodosius imperator adversus Maximum tyrannum bellum gereret, Theophilus per Isidorum munera mittens ad imperatorem, binas ei tradidit epistolas, mandans ut victori munera simul ac literas offerret. Quibus mandatis obsequens Isidorus, cum Romam venisset, eventum belli exspectabat. Verum ea res diu latere non potuit. Nam lector qui eum comitabatur, epistolas clam surripuit. Quo facto conterritus Isidorus, illico aufugit Alexandriam. Hæc fuit causa cur Theophilus Isidoro tantopere studeret. Verum qui in palatio erant, Joannem prætulerunt. Et quoniam multi Theophilum accusabant, et libellos varia crimina continentes episcopis qui tum aderant, offerebant; Eutropius præpositus impe-

δειξεν τῷ Θεοφίλῳ, εἰπὼν, ἐπιλογὴν ἔχειν, ἢ χειρο-
τονεῖν Ἰωάννην, ἢ τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας εἰς
ἔλεγχον ἄγεσθαι· ταῦτα φοβηθεὶς ὁ Θεόφιλος τὸν
11 Ἰωάννην ἐχειροτόνησε. Χειροτονηθεὶς οὖν πρὸς τὴν
τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐνθρονίζεται τῇ εἰκάδι ἕκτῃ
τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, ὑπατείᾳ τῇ ἑξῆς, ᾗ[t] ἐπετέ- A. D. 398.
λουν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ
Κωνσταντινουπόλει Εὐτυχιανὸς, ὁ τότε τῶν βασι-
12 λέων[u] ὕπαρχος. Ἐπεὶ δὲ ἐκφανὴς[x] ὁ ἀνὴρ, ἐξ ὧν
τε κατέλειπε λόγων, καὶ ἐξ ὧν πολλοῖς δεινοῖς περι-
έπεσεν, ἄξιον ἡγοῦμαι[y] μὴ σιγῆσαι τὰ κατ' αὐτὸν,
ἀλλ' ὡς οἷόν τε τὰ διὰ μακροτέρων λεχθησόμενα
συστεῖλαι, εἰπεῖν τε ὅθεν ἦν καὶ ἐκ τίνων, καὶ ὅπως
ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκλήθη· ὅπως τε ἀφῃρέθη αὐτῆς,
καὶ ὡς μετὰ θάνατον ἐτιμήθη μᾶλλον ἢ περιών.

t ἣν e correct. ab eadem manu M. "Scribendum ἣν ἐπετέλουν." VALESIUS.

u "Scribendum τῶν βασιλείων." VALESIUS.

x γέγονεν additum ab ead. manu M.

y ἄξιον μὴ σιγῆσαι e corr. ab ead. manu M.

rialis cubiculi, acceptos libellos ostendit Theophilo: eligere eum jubens utrum mallet, Joannemne ordinare, an de criminibus ipsi objectis judicium subire. His perterrefactus Theophilus, Joannem ordinavit. Ordinatus igitur Joannes, in episcopali sede constituitur quarto calendas Martii, consulatu proxime insequenti, quem Romæ quidem imperator Honorius, Constantinopoli vero Eutychianus præfectus prætorio editionibus ludisque celebrarunt. Sed quoniam hujus viri celebris fama est, tum ex libris quos scriptos reliquit, tum ex multis ærumnis quas pertulit, æquum esse arbitrior ut res ejus non silentio tradantur a nobis, sed potius ea quæ pluribus de illo dici possunt, brevi compendio complectamur. Dicamusque quis et unde fuerit: quomodo ad sacerdotii honorem vocatus, eodemque postea spoliatus sit: denique qua ratione plus honoris post obitum consecutus sit, quam dum viveret.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ γένους καὶ ἀγωγῆς καὶ βίου[z] Ἰωάννου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου.

1 Ἰωάννης, Ἀντιοχεὺς μὲν ἦν τῆς Κοίλης Συρίας,
υἱὸς δὲ Σεκούνδου καὶ μητρὸς Ἀνθούσης, ἐξ εὐπατρι-
δῶν τῶν ἐκεῖ· μαθητὴς δὲ ἐγένετο Λιβανίου τοῦ
σοφιστοῦ, καὶ ἀκροατὴς Ἀνδραγαθίου τοῦ φιλοσόφου.
2 Μέλλων δὲ ἐπὶ δικανικὴν ὁρμᾷν, καὶ συνιδὼν τὸν[a]
ἐν τοῖς δικαστηρίοις μοχθηρὸν καὶ ἄδικον βίον, ἐπὶ
τὸν ἡσύχιον μᾶλλον ἐτρέπετο· καὶ τοῦτο ἐποίησε
ζηλώσας Εὐάγριον, ὃς καὶ αὐτὸς φοιτῶν παρὰ τοῖς 311
αὐτοῖς διδασκάλοις τὸν ἡσύχιον πάλαι βίον μετήρ-
3 χετο. Εὐθύς τε καὶ μεταθεὶς τὸ σχῆμα καὶ βάδισμα,
τοῖς ἀναγνώσμασι τῶν ἱερῶν γραμμάτων προσεῖχε
τὸν νοῦν, καὶ συνεχεῖς ἐποιεῖτο τὰς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν
4 σπουδάς. Πείθει δὲ καὶ Θεόδωρον καὶ Μάξιμον,
συμφοιτητὰς αὐτῷ ὄντας παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβανίῳ,
καταλιπεῖν μὲν τὸν χρηματιστικὸν βίον μετιέναι δὲ

[z] Ita F. M. καὶ om. editt. [a] τῶν ἐν τοῖς conjecerat Valesius.

CAPUT III.

De genere et institutione Joannis episcopi C. P.

Joannes igitur oriundus fuit Antiochia, quæ urbs est Syriæ Cœles, patre Secundo, matre Anthusa, nobili apud suos prosapia. In rhetorica Libanium sophistam; in philosophia vero magistrum habuit Andragathium. Cumque causas agere jam pararet, considerans quam laboriosum quamque iniquum esset vivendi genus eorum qui in foro versantur, tranquilliorem vitam sequi maluit. Quod quidem fecit exemplo Evagrii, qui sub iisdem cum illo præceptoribus eruditus, ad quietam vivendi rationem jampridem se contulerat. Confestim igitur mutato habitu atque incessu, lectioni sacrarum literarum animum applicuit: et frequenter ad ecclesiam orationis causa properabat. Persuasit etiam Theodoro et Maximo condiscipulis suis, qui una cum ipso Libanium sophistam audiverant, ut relicta professione quæ nihil præter quæstum spectaret, simplicem potius ac tenuem vitam amplecterentur. Ex his

5 τὸν λιτόν. Ὧν Θεόδωρος μὲν ὕστερον Μόψου[b]
ἑστίας τῆς ἐν Κιλικίᾳ πόλεως ἐπίσκοπος γέγονε·
6 Μάξιμος δὲ Σελευκείας τῆς ἐν Ἰσαυρίᾳ. Τηνικαῦτα
οὖν οὗτοι σπουδαῖοι περὶ τὴν ἀρετὴν γενόμενοι μαθη-
τεύουσιν εἰς τὰ ἀσκητικὰ Διοδώρῳ καὶ Καρτερίῳ·
7 οἵ τινες τότε μὲν ἀσκητηρίῳ[c] προΐσταντο. Διόδωρος
δὲ αὐτῶν ὕστερον ἐπίσκοπος Ταρσοῦ γενόμενος πολλὰ
βιβλία συνέγραψε, ψιλῷ τῷ γράμματι τῶν θείων
προσέχων γραφῶν, τὰς θεωρίας[d] αὐτῶν ἐκτρεπόμενος.
8 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων· Ἰωάννην δὲ ἅμα Βασι-
λείῳ, τῷ τότε[e] μὲν διακόνῳ ὑπὸ Μελετίου καταστα-
θέντι, μετὰ ταῦτα δὲ γενομένῳ Καισαρείας τῆς Καππα-
δοκῶν ἐπισκόπῳ, τὰ πολλὰ συνδιάγοντα, Ζήνων ὁ 312
ἐπίσκοπος ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων ὑποστρέφων ἀναγνώ-
9 στην τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας καθίστησιν. Ἐν
τῇ τοῦ ἀναγνώστου οὖν τάξει καθεστὼς τὸν κατὰ
10 Ἰουδαίων λόγον συνέταξεν. Μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ
τῆς τοῦ διακόνου ἀξίας παρὰ Μελετίου τυχὼν τοὺς

[b] μοψου, supra scripto μ, M.

[c] "Lex grammatica postulat, ut scribatur ἀσκητηρίων, quemadmodum apud Sozomenum. Nec aliter Epiphan." VALESIUS.

[d] θεωρίας δὲ M.

[e] Ita C. *tunc* Epiphan. H. T. x. 3. idem conjecerat Valesius e contextu et Epiphanio. ποτὲ editt.

Theodorus quidem Mopsuestiæ in Cilicia postmodum episcopus fuit: Maximus vero Seleuciæ in Isauria. Tunc temporis vero summo studio ad virtutis apicem contendentes, monasticam vitam sub Diodoro et Carterio didicerunt: qui tunc quidem monasteriis præerant. Postea vero Diodorus ad episcopatum Tarsi promotus, multos conscripsit libros, simplicem duntaxat atque obvium scripturarum sensum inquirens, allegoricam vero earum interpretationem refugiens. Sed de his satis. Joannem porro familiariter degentem cum Basilio, qui tunc quidem diaconus erat a Meletio constitutus, postea vero Cæsareæ Cappadociæ fuit episcopus, Zeno episcopus Hierosolymis rediens lectorem Antiochenæ ecclesiæ designavit. In hoc lectorum ordine adhuc constitutus, librum contra Judæos composuit. Nec multo post diaconi dignitatem a Meletio consecutus, scripsit libros de sacerdotio et alios adversus

περὶ ἱερωσύνης λόγους συνέταξεν, καὶ τοὺς πρὸς Στα-
γείριον· ἔτι μὴν καὶ τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ τοὺς
11 περὶ τῶν συνεισάκτων. Μετὰ ταῦτα δὲ Μελετίου ἐν
Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντος, ἐκεῖ γὰρ παρα-
γεγόνει διὰ τὴν Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ κατά-
στασιν, ἀναχωρήσας Ἰωάννης τῶν Μελετιανῶν, καὶ
μήτε Παυλίνῳ συγκοινωνῶν, ἐπὶ τρεῖς ὅλους ἐνιαυτοὺς
12 ἡσύχως διῆγεν. Ὕστερον δὲ Παυλίνου τελευτήσαντος,
ὑπὸ Εὐαγρίου τοῦ διαδεξαμένου Παυλῖνον χειροτο-
νεῖται πρεσβύτερος· αὕτη μὲν ἡ Ἰωάννου πρὸ τῆς
13 ἐπισκοπῆς, ὡς συντόμως εἰπεῖν, διαγωγή. Ἦν δὲ
ἄνθρωπος, ὥς φασι, διὰ ζῆλον σωφροσύνης πικρό-
τερος, καὶ πλέον, ὡς ἔφη τις τῶν οἰκειοτάτων αὐτῷ ἐκ
νέας ἡλικίας, θυμῷ μᾶλλον ἢ αἰδοῖ ἐχαρίζετο· καὶ
διὰ μὲν ὀρθότητα βίου οὐκ ἀσφαλὴς πρὸς τὰ μελ-
14 λοντα· δι' ἁπλότητα δὲ εὐχερής. Ἐλευθεροστομίᾳ
τε πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀμέτρως ἐκέχρητο· καὶ
ἐν μὲν τῷ διδάσκειν πολὺς ἦν ὠφελῆσαι τὰ τῶν
ἀκουόντων ἤθη· ἐν δὲ ταῖς συντυχίαις ἀλαζονικὸς τοῖς
ἀγνοοῦσιν αὐτὸν ἐνομίζετο.

Stagirium: ad hæc de incomprehensibili Dei natura, et de commanentibus mulieribus. Posthæc Meletio mortuo Constantinopoli: illuc enim profectus fuerat Meletius propter ordinationem Gregorii Nazianzeni: Joannes a Meletianorum consortio recedens, nec tamen Paulini communionem amplexus, tres annos continuos in summa quiete vixit. Tandem vero post obitum Paulini, ab Evagrio ejus successore presbyter ordinatur. Et ante episcopatum quidem, ut summatim dicam, hujusmodi vita Joannis fuit. Fuit autem, ut ferunt, ob nimium temperantiæ studium acerbior; et sicut aiebat quidam qui cum illo ab ineunte ætate familiariter vixerat, iræ magis deditus quam verecundiæ. Et ob vitæ quidem sanctimoniam incautus adversus futura: ob simplicitatem vero apertus et facilis. Immodica etiam loquendi libertate erga omnes utebatur. Et in docendo quidem id præcipue spectabat, ut mores audientium emendaret. In congressibus vero arrogantior videbatur iis qui mores ipsius ignorabant.

ΚΕΦ. Δ. 313

Περὶ [f] Σαραπίωνος τοῦ διακόνου, καὶ ὅπως δι' αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος ἐχθρὸς τῷ κλήρῳ κατέστη καὶ πολέμιος.

1 Τοιοῦτος ὢν τὸ ἦθος, καὶ ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν προ-
βληθεὶς, μείζονι ἢ ἐχρῆν τῇ ὀφρύϊ κατὰ τῶν ὑπηκόων
ἐκέχρητο, διορθοῦν τοὺς βίους τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν,
2 ὡς ᾤετο, προαιρούμενος. Εὐθὺς οὖν ἐν ἀρχῇ φανεὶς
τοῖς τῆς ἐκκλησίας τραχὺς, ὑπ' αὐτῶν ἐμισεῖτο, πολλοί
τε πρὸς αὐτὸν ἀπηχθάνοντο, καὶ ὡς ὀργίλον ἐξέκλινον·
ἐνῆγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ πᾶσι προσκρούειν Σαρα-
3 πίων [g] διάκονος ὑπ' αὐτῷ ταττόμενος. Καί ποτε
παρόντων τῶν κληρικῶν, μεγάλῃ τῇ φωνῇ πρὸς τὸν
ἐπίσκοπον τοιοῦτον λόγον ἐφθέγξατο· οὔποτε, ὦ
ἐπίσκοπε, τούτων κρατῆσαι δυνήσῃ, εἰ μὴ μιᾷ ῥάβδῳ
πάντας ἐλαύνοις· τοῦτο λεχθὲν τὸ κατὰ τοῦ ἐπι-
4 σκόπου μῖσος ἐξήγειρεν. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος οὐκ εἰς
μακρὰν πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας ἄλλον δι' ἄλλην αἰ-
τίαν ἐξέβαλλεν· οἱ δὲ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς

[f] Titulum om. M. [g] σεραπίων M.

CAPUT IV.

De Serapione diacono, et quomodo Joannes ejus causa clericis suis invisus exstiterit.

His moribus præditus Joannes, et ad episcopatus honorem provectus, majori, quam par erat, severitate in subditos usus est, dum clericorum suorum vitam, sicut sperabat, corrigere vellet. Statim igitur in ipso episcopatus exordio, cum ecclesiasticis viris asperior visus esset, in odium illorum venit: multique eum aversari, et tanquam iracundum vitare cœperunt. Incitabat autem illum Serapio ejus diaconus, ut omnium animos a se alienaret. Qui quadam die coram universo clero contenta voce episcopum sic allocutus est: Nunquam istis dominari poteris, o episcope, nisi una virga omnes abegeris. Hoc ejus dictum, cunctorum odium adversus episcopum excitavit. Haud multo post episcopus multos variis de causis ecclesia ejecit. Illi vero, sicut in violento dominatu fieri solet, contra eum conspirarunt, eumque apud populum calumniati sunt. Porro ut multi audientium criminationibus

τοιαύταις τῶν κρατούντων ὁρμαῖς, φατρίας[h] συνί-
στασαν κατ' αὐτοῦ, καὶ διαβολαῖς πρὸς τὸν δῆμον
5 ἐκέχρηντο. Εἰς πίστιν δὲ ἦγεν τοὺς ἀκούοντας τὰ
λεγόμενα, τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν ἐπίσκοπον συνεσθίειν
τινὶ, μηδὲ καλούμενον ἐφ' ἑστίαν παραγίνεσθαι· ἐξ
οὗ καὶ μάλιστα ἡ μείζων[i] ἐκράτησε διαβολὴ κατ'
6 αὐτοῦ. Καὶ τίνι μὲν σκοπῷ συνεσθίειν οὐδενὶ προῄ-
ρητο, σαφῶς οὐδεὶς ἀπαγγεῖλαι δεδύνηται· οἱ μὲν
γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖσθαι βουλόμενοι ἔφασκον
ὡς εἴη ἐμπαθὴς, καὶ δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροιτο[k],
7 καὶ διὰ τοῦτο μόνος ἐσθίει· ἄλλοι δὲ, ὅτι δι' ὑπερ-
βάλλουσαν ἄσκησιν τοῦτο ἐποίει. Ὅπως δὲ ἀληθείας
ἂν εἶχε τὸ γινόμενον, οὐ μικρὰ συνεβάλλετο πρὸς
8 διαβολὴν τοῖς κατηγοροῦσιν αὐτοῦ. Ὁ μέντοι λαὸς
διὰ τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λεγομένους ὑπ' αὐτοῦ λόγους
σφόδρα συνεκρότει καὶ ἠγάπα τὸν ἄνθρωπον, μικρὰ
φροντίζων τῶν κατηγορεῖν ἐπιχειρούντων αὐτοῦ.
9 Ὁποῖοι δέ εἰσιν οἵ τε ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι
καὶ οἱ λέγοντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀξυγράφων ἐκλη-

[h] φρατρίας J.
[i] μείζωνα F.
[k] προσφέρεται, correctum ab ead. manu e προσφέροιτο M. φέροιτο J.

fidem accommodarent, id præcipue faciebat, quod episcopus cum nemine unquam vesci vellet, nec vocatus ad convivium accedere. Qua potissimum ex causa gravis adversus illum calumnia invaluit. Ceterum quo consilio solus cibum capere instituerit, nemo unquam pro certo potuit exponere. Nam qui illum defendere cupiunt, aiunt illum imbecillioris fuisse stomachi, et morosum ac difficilem in sumendo cibo : atque idcirco solum comedere solitum. Alii dicunt, propter districtioris vitæ disciplinam id ab illo factum esse. Sed utcumque se res habuerit, non parum momenti attulit ejus accusatoribus ad struendam in eum calumniam. Populus tamen ob conciones quas ille in ecclesia habebat, ei favebat, eumque singulari amore prosequebatur, spretis iis qui accusare illum conabantur. Quales porro fuerint ejus conciones, seu quæ ab ipso editæ, seu quæ ex ore dicentis a notariis exceptæ sunt, quam

φθέντες, ὅπως τε λαμπροὶ, καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχοντες,
τί δεῖ νῦν λέγειν, ἐξὸν τοῖς βουλομένοις αὐτοὺς ἀνα- 314
λέγεσθαι, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρποῦσθαι.

ΚΕΦ. Ε.

Ὅτι[l] οὐ πρὸς τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ μόνον Ἰωάννης ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τέλει διεφέρετο· καὶ περὶ Εὐτροπίου τοῦ εὐνούχου.

1 Ἕως μὲν οὖν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέκρουεν, ἀσθε-
νὴς ἦν ἡ σκευωρουμένη[m] κατ' αὐτοῦ μηχανή· ἐπειδὴ
δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἐν τέλει πέρα τοῦ προσήκοντος
ἐξελέγχειν ἐπειρᾶτο, τηνικαῦτα καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ φθό-
2 νος πλείων ἐξήπτετο. Καὶ πολλὰ μὲν ἐλέγετο κατ'
αὐτοῦ· τὰ πλεῖστα δὲ λοιπὸν[n] καὶ πίστιν ἐνεποίει
τοῖς ἀκούουσι· προσθήκην δὲ τῇ διαβολῇ ἐποίει ἡ
κατὰ Εὐτροπίου τότε λεχθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ προσομιλία.
3 Εὐτρόπιος γὰρ εὐνοῦχος προεστὼς τοῦ βασιλικοῦ
κοιτῶνος, καὶ τὴν τοῦ ὑπάτου ἀξίαν πρῶτος εὐνούχων
παρὰ βασιλέως λαβὼν, ἀμύνασθαί τινας προσφεύ-
γοντας τῇ ἐκκλησίᾳ βουλόμενος, σπουδὴν πεποίητο

[l] Titulum om. M.
[m] Ita F. M. σκευωρουμένη ἡ editt.
[n] λοιπὸν om. M.

illustres, et ad alliciendos auditorum animos accommodatæ, quid nunc attinet dicere, cum liceat iis qui voluerint, eas pervolvere, et uberem ex illis fructum percipere.

CAPUT V.

Quod Joannes non solum adversus clericos, verum etiam adversus optimates, simultates habuerit : et de Eutropio eunucho.

Et quamdiu quidem solos clericos pulsabat Joannes, leves erant insidiæ quæ adversus eum comparabantur. Sed postquam multos ex ipsis proceribus acerbius quam decebat reprehendere aggressus est, tum vero gravior contra illum invidia exarsit. Et multa quidem adversus eum dicebantur : pleraque vero deinceps pro veris ab audientibus accipiebantur. Porro calumniam non mediocri accessione auxit oratio, ab illo tunc temporis habita contra Eutropium. Nam Eutropius eunuchus præpositus imperialis cubiculi, et qui consulatus dignitatem ab imperatore primus ex omnibus eunuchis acceperat, cum de nonnullis qui ad ecclesiam confuge-

νόμον παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων προτεθῆναι, κελεύοντα
μηδένα προσφεύγειν ταῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τοὺς
4 ἤδη προσφεύγοντας ἀφέλκεσθαι. Δίκη δὲ εὐθὺς
ἐπηκολούθει· προὔκειτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μετ᾽ οὐ
πολὺ προσκρούσας τῷ βασιλεῖ ὁ[o] Εὐτρόπιος ἐν τοῖς
5 πρόσφυξιν ἦν. Ὁ οὖν ἐπίσκοπος, τοῦ Εὐτροπίου
ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένου καὶ ἐκπεπληγότος ὑπὸ
τοῦ φόβου, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, ὅθεν εἰώθει
καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν τοῦ ἐξακούεσθαι, λόγον
6 ἐλεγκτικὸν ἐξέτεινε κατ᾽ αὐτοῦ. Ἐφ᾽ ᾧ πλέον ἐδόκει
προσκρούειν τισὶν, ὅτι τὸν ἀτυχοῦντα οὐ μόνον οὐκ
7 ἠλέει, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἤλεγχεν. Εὐτροπίου
μὲν οὖν τότε τὴν ὕπατον ἀξίαν χειρίζοντος[p], διά
τινα πταίσματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆ-
ναι ἐκέλευσεν· ἐκ δὲ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπάτων
περιῃρέθη τὸ ὄνομα[q], καὶ μόνου τοῦ συνυπατεύσαντος
8 Θεοδώρου ἐγγέγραπται[r]. Λόγος δὲ, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος
Ἰωάννης καὶ Γαϊνᾶν τὸν τηνικαῦτα στρατηλάτην τῇ 315

[o] ὁ om. M.
[p] Ita F.M. ἐγχειρίζοντος editt.
[q] αὐτοῦ ab ead. manu in marg. M.
[r] Ita F. ἐγγέγραπτο M. ἐγέγραπτο editt. Inconsulto scripsit Valesius, "in codice Florentino scriptum est ἐγέγραπται."

rant, pœnas sumere vellet, operam dederat ut lex ab imperatoribus promulgaretur, jubens ne quis ad ecclesias profugeret, sed ut quicumque ad eas confugissent, inde abstraherentur. Verum Dei vindicta continuo subsecuta est. Vix enim lex proposita erat, cum Eutropius in offensionem veniens imperatoris, ipse quoque ad ecclesiam confugit. Episcopus igitur, dum Eutropius sub mensa altaris jaceret metu perculsus, sedens in ambone, unde etiam antea concionari solebat, quo facilius ab omnibus exaudiretur, objurgatoriam in eum habuit orationem. Quo facto visus est adhuc quorumdam animos a se alienare, quod hominem adversa utentem fortuna non modo miseratus non esset, verum etiam corripuisset. Eutropium igitur consulatum tunc gerentem, imperator ob delicta quædam capite plecti jussit. Nomen quoque ejus ex fastis consularibus erasum est, solius Theodori qui collega ejus in consulatu fuerat, perscripto vocabulo. Gaïnam præterea

συνήθει παρρησίᾳ χρώμενος ἰσχυρῶς περιύβρισεν,
ὅτε[s] μίαν ἐκκλησίαν τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως προσνε-
μηθῆναι τοῖς ὁμοθρήσκοις αὐτοῦ Ἀρειανοῖς παρὰ τοῦ
9 βασιλέως αἰτῆσαι ἐτόλμησεν. Ἄλλον τε δι᾽ ἄλλην
αἰτίαν τῶν κρατούντων ἐξήλεγχεν σὺν παρρησίᾳ
10 πολλῇ, δι᾽ ἣν πολλοῖς διάφορος ἦν. Ὅθεν καὶ Θεό-
φιλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος εὐθὺς μετὰ τὴν
χειροτονίαν ἐπενόει ὅπως αὐτὸν σκευωρήσηται· καί
τισι μὲν τῶν παρόντων περὶ τούτου κρυφαίως διε-
λέγετο· πολλοῖς[t] δὲ καὶ τῶν μακρὰν ἀπόντων τὴν
11 οἰκείαν διήγγειλε βούλησιν. Ἐλύπει γὰρ αὐτὸν οὐ
μόνον ἡ ὑπερβάλλουσα Ἰωάννου παρρησία, ἀλλ᾽ ὅτι
καὶ Ἰσίδωρον τὸν πρεσβύτερον ὑπ᾽ αὐτῷ ταττόμενον
εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντινουπόλεως προβάλ-
12 λεσθαι[u] οὐκ ἴσχυσεν. Ἐν τούτοις μὲν τὰ κατὰ
Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον ἦν· καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ κατ᾽
αὐτοῦ ὤδινε τὸ κακόν· καὶ τὰ μὲν περὶ αὐτοῦ προ-
ϊόντες δηλώσομεν.

[s] Ita F. M. ὅτι editt.
[t] πολλοὺς F. M.
[u] προβαλέσθαι F. M.

tunc magistrum militum, Joannes episcopus solita libertate utens, contumeliose reprehendisse dicitur, propterea quod ab imperatore petere ausus esset, ut ex ecclesiis intra urbem regiam positis, una Arianis ejusdem cum ipso fidei cultoribus attribueretur. Plures quoque alios ex optimatibus, variis ex causis libere reprehendit: quæ quidem loquendi libertas multorum inimicitias ei conciliavit. Unde etiam Theophilus Alexandrinæ urbis episcopus, statim post ejus ordinationem sollicite cœpit inquirere, qua ratione illum everteret. Et cum nonnullis quidem qui aderant, ea de re clanculo collocutus est: multis vero longius dissitis consilium suum per literas significavit. Neque enim solum immodica Joannis libertas ei displicebat; verum etiam quod Isidorum presbyterum suum ad episcopatum Constantinopoleos promovere minime valuisset. Hoc in statu erant res Joannis episcopi; statimque in ipso pontificatus exordio malum ei imminebat. Verum de rebus illius plura deinceps dicturi sumus.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ[x] τῆς τυραννίδος Γαϊνᾶ τοῦ Γότθου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ταραχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ περὶ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ.

1 Πρᾶγμα δὲ ἄξιον μνήμης ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων
γενόμενον διηγήσομαι, δεικνὺς ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ πρό-
νοια τὴν πόλιν καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐκ μεγίστου κινδύνου
παραδόξοις βοηθείαις ἐρρύσατο· τί δέ ἐστι τοῦτο
2 λεκτέον. Γαϊνᾶς βάρβαρος μὲν ἦν τὸ γένος· ὑπὸ
Ῥωμαίοις δὲ γενόμενος καὶ στρατείᾳ προσομιλήσας,
κατὰ βραχὺ δὲ προκόψας, τέλος στρατηλάτης Ῥω-
3 μαίων ἱππικῆς τε καὶ πεζικῆς[y] ἀναδείκνυται. Ἐπι-
λαβόμενος δὲ τῆς τηλικαύτης δυναστείας ἑαυτὸν οὐκ
ἐγίνωσκεν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν κατέχειν ἠδύνατο·
ἀλλὰ πάντα λίθον, τὸ δὴ λεγόμενον, ἐκίνει, ὅπως
4 ἂν ὑφ' ἑαυτῷ τὰ Ῥωμαίων ποιήσειε. Καὶ πᾶν μὲν
τὸ Γότθων ἔθνος ἐκ τῆς αὐτοῦ χώρας μετεπέμψατο·
τοὺς δὲ αὐτῷ ἐπιτηδείους τῶν στρατιωτικῶν ἀριθμῶν

x Ὅτι γαινᾶς γόθθος ἐτυράννησεν. M.

y στρατίας ab ead. manu in marg. M.

CAPUT VI.

De Gaïnæ Gothi tyrannide, et de tumultu quem Constantinopoli excitavit, deque ejus nece.

Nunc vero rem memoratu dignam quæ illis ipsis temporibus accidit, commemorabo: qualiter divina providentia urbem regiam et rempublicam Romanam ex gravissimo discrimine insperatis subsidiis liberaverit. Quænam vero sit ea res, jam dicendum est. Gaïna genere quidem barbarus fuit. Qui cum ad Romanos confugisset, et militiæ nomen dedisset, paulatim ad altiorem gradum evectus, tamdem magister utriusque militiæ, tam peditum scilicet quam equitum, constitutus est. Ubi vero tantam adeptus est potestatem, nec semetipsum cognoscere, nec animum suum moderari potuit. Sed omnem, ut vulgo dicitur, lapidem movere cœpit, ut imperium Romanum sub ditionem suam redigeret. Et Gothorum quidem gentem universam ex sedibus suis accivit. Propinquos autem suos militaribus numeris præficiendos curavit. Porro cum Tribigildus quidam ex ejus necessariis, qui tribunus

5 τούτους[z] ἔχειν παρεσκεύαζεν. Τριβιγίλδου δὲ ἑνὸς
τῶν αὐτοῦ συγγενῶν χιλιαρχοῦντος τῶν ἱδρυμένων
ἐν[a] τῇ Φρυγίᾳ στρατιωτῶν, καὶ γνώμῃ Γαϊνᾶ νεωτε-
ρίσαντος, καὶ τὰ Φρυγῶν ἔθνη παντάπασιν ἀνατρέ-
ποντος, αὐτὸς ἐπιτραπῆναι ἑαυτῷ κατασκευάζει τὴν
6 τῶν ἐκεῖ πραγμάτων φροντίδα. Ἔπειτα ὁ βασιλεὺς
Ἀρκάδιος οὐδὲν προϊδόμενος[b] ἑτοίμως ἐπέτρεψεν· καὶ
ὃς εὐθὺς ἐπορεύετο τῷ μὲν λόγῳ κατὰ Τριβιγίλδου,
τῷ δὲ ἔργῳ τυραννῆσαι βουλόμενος· ἦγε δὲ μεθ'
ἑαυτοῦ Γότθων βαρβάρων οὐκ ὀλίγας μυριάδας· καὶ
7 καταλαβὼν τὴν Φρυγίαν, πάντα ἀνέτρεπεν. Εὐθὺς
οὖν ἐν ταραχῇ ἦν τὰ Ῥωμαίων, οὐ μόνον διὰ τὸ προσὸν
τῷ Γαϊνᾷ πλῆθος βαρβάρων, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς
8 ἑῴας ἐπίκαιρα μέρη κινδυνεύειν ἔμελλε. Τότε δὴ ὁ 316
βασιλεὺς γνώμῃ χρηστῇ πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν
χρησάμενος, τέχνῃ μετῆλθε τὸν βάρβαρον· δια-
πεμψάμενος γοῦν πρὸς αὐτὸν πᾶσι λόγοις καὶ ἔργοις
9 θεραπεύειν ἕτοιμος ἦν. Τούτου δὲ ἐξαιτοῦντος δύο

z ἀριθμὸν τούτων ἔχειν M. "Corrigendum puto ἀριθμῶν ἀρχὰς ἔχειν. Sozomen. viii. 4, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους συνταγματάρχας καὶ χιλιάρχους κατέστησε." VALESIUS. Fere eadem habet Nicephor. xiii. 5. Conf. Annott.

a ἐν om. M.

b Ita M. προειδόμενος editt.

militum erat in Phrygia, impulsu Gaïnæ res novas concitasset, et universam Phrygiam late vastaret, hujus negotii curam Gaïna sibi committi curavit. Idque imperator Arcadius libenti animo ei concessit, cum nihil mali suspicaretur. Gaïna igitur confestim profectus est, specie quidem adversus Tribigildum; reipsa autem ad occupandam tyrannidem: ducens secum Gothorum barbarorum maximam multitudinem. Qui cum Phrygiam esset ingressus, cuncta cœpit subvertere. Romanos vero gravis subito invasit trepidatio, tum ob ingentem numerum barbarorum qui cum Gaïna erant, tum quod opulentissimis Orientis provinciis et ad omnia opportunis grave periculum imminebat. Tum vero imperator pro temporis ratione, prudenti consilio usus, arte barbarum aggressus est. Missis itaque ad eum legatis, quovis modo, tam verbis quam factis illum placare instituit. Cumque ille obsides sibi tradi pos-

τῶν πρώτων τῆς συγκλήτου ἄνδρας ἀπὸ ὑπάτων, οὓς
ὑπενόει[c] ἐκκόψειν αὐτοῦ τὰς ὁρμὰς, Σατορνῖνον καὶ
Αὐρηλιανὸν, ἄκων αὐτοὺς τῇ ἀνάγκῃ τοῦ καιροῦ παρ-
10 εἶχεν ὁ βασιλεύς. Καὶ οἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ προ-
αποθνήσκειν αἱρούμενοι γενναίως τῇ τοῦ βασιλέως
κελεύσει ὑπήκουον· καὶ πόρρω τῆς Χαλκηδόνος ἐν
χωρίῳ ἱπποδρόμῳ ἀπήντων ἕτοιμοι πάσχειν πᾶν ὁτι-
11 οῦν ὁ βάρβαρος ἤθελεν. Ἀλλ' οὗτοι μὲν οὐδὲν φαῦλον
ὑπέμειναν· ὁ δὲ ἀκκιζόμενος παρῆν ἐπὶ τὴν Χαλκη-
δόνα· ἀπήντα δὲ ἐκεῖσε καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος.
12 Γενόμενοί τε ἐν τῷ μαρτυρίῳ, ἔνθα τὸ σῶμα τῆς
μάρτυρος Εὐφημίας ἀπόκειται, ὅρκοις ἐπιστοῦντο ἀλ-
λήλους[d] ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ βάρβαρος, ἦ μὴν μὴ
13 ἐπιβουλεύσειν ἀλλήλοις. Ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς εὔ-
ορκός τις ἀνὴρ καὶ διὰ τοῦτο θεοφιλὴς τοῖς ὅρκοις
ἐνέμεινε· Γαϊνᾶς δὲ παρεσπόνδει τε καὶ τοῦ οἰκείου
σκοποῦ οὐκ ἐξέβαινεν, ἀλλ' ἐμπρησμούς τε καὶ λα-
φυραγωγίας ἐμελέτα ποιήσασθαι κατά τε τῆς Κων-

[c] Ita F. M. quod etiam conjecerat Valesius e Nicephoro xiii. 5. ἐπενόει editt.
[d] Ita F. M. C. ἀλλήλοις editt.

tulasset duos ex senatorii ordinis primoribus consulares viros, Saturninum et Aurelianum, quos quidem conatibus suis obsistere posse existimabat; imperator temporis necessitati cedens, invitus eos tradidit. Et isti quidem pro republica mortem oppetere parati, imperatoris mandato libenter ac forti animo obtemperarunt, et procul a Chalcedone, in loco qui hippodromus dicitur, barbaro obviam processerunt, parati perpeti quidquid illi placuisset. Sed illi quidem nihil perpessi sunt mali. Gaïna vero simulatione utens, venit Chalcedonem. Eo quoque occurrit imperator Arcadius. Cumque ambo, imperator scilicet et barbarus in ecclesiam venissent, in qua corpus Euphemiæ martyris reconditum est, juramentis invicem præstitis confirmarunt, neutrum alteri insidias structurum esse. Sed imperator quidem, utpote qui sacramenti fidem religiose coleret, atque idcirco Deo acceptus esset, juramentis stetit. Gaïna vero et fœdus initum violavit, et a proposito suo nullatenus destitit: nam incendia, prædasque ac direptiones, tum Constantinopoli, tum per omnes, si posset, provincias imperii

σταντινουπόλεως, καὶ καθ' ὅλης εἰ δύναιτο τῆς
14 Ῥωμαίων ἀρχῆς. Βεβαρβάρωτο οὖν ἡ πόλις ὑπὸ
τῶν πολλῶν μυριάδων, καὶ οἱ αὐτῆς οἰκήτορες ἐν
15 αἰχμαλώτων μοίρᾳ ἐγένοντο. Τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ ἐπι-
κρεμασθεὶς τῇ πόλει κίνδυνος, ὡς καὶ κομήτην μέγι-
στον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέχρι τῆς γῆς διήκοντα, καὶ
16 οἷον οὐδεὶς ἐθεάσατο[e] πρότερον, μηνύειν αὐτόν. Ὁ
μέντοι Γαϊνᾶς πρῶτον μὲν ἐπειράθη ἀνέδην[f] διαρ-
παγὴν τοῦ δημοσίᾳ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πωλουμένου
17 ἀργυρίου ποιήσασθαι. Ὡς δὲ φήμης προμηνυθείσης,
ἐφυλάξαντο προθεῖναι ἐν ταῖς τραπέζαις τὸν ἄργυρον,
αὖθις ἐπὶ ἑτέραν χωρεῖ βουλήν· καὶ νυκτὸς μὲν οὔσης,
ἐκπέμπει πλῆθος βαρβάρων ἐπὶ τὸ ἐμπρῆσαι τὰ βα-
18 σίλεια. Τότε δὴ καὶ ἐδείχθη περιφανῶς, ὅπως ὁ Θεὸς
πρόνοιαν ἐποιεῖτο τῆς πόλεως· ἀγγέλων γὰρ πλῆ-
θος ὤφθη τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἐν σχήματι ὁπλιτῶν
19 μεγάλα ἐχόντων τὰ σώματα. Οὓς ὑποτοπήσαντες οἱ
βάρβαροι ἀληθῶς[g] εἶναι στρατὸν πολὺν καὶ γενναῖον,
20 κατεπλάγησάν τε καὶ ὑπανεχώρησαν. Ὡς δὲ ἀγγελθὲν

[e] ἐτεθέατο C.
[f] Ita M. ἀναίδην editt.
[g] βάρβαροι στρατὸν εἶναι ἀπρόσμαχον καὶ γενναῖον M.

Romani facere meditabatur. Urbs igitur regia versa erat in barbariam, ob innumerabilem barbarorum multitudinem: ejusque cives captivorum instar esse videbantur. Tantum porro erat periculum quod impendebat civitati, ut cometes maximus a cœlo ad terras usque pertingens, qualem nemo antea conspexerat, illud prænuntiaverit. Gaïna ergo, primum quidem argentariorum officinas in quibus moneta publice permutabatur, absque metu et verecundia diripere adortus est. Sed cum, rumore ejus rei antegresso, argentarii sibi caventes pecuniam in mensis minime exposuissent, ad aliud consilium se convertit. Nocte intempesta barbaros ad incendendum palatium mittit. Tum vero perspicue declaratum est, quantam Deus curam ac providentiam civitatis gereret. Angelorum enim multitudo visa est ab insidiatoribus, qui militum enormis staturæ speciem referrent. Quos barbari ingentem revera ac fortem esse exercitum suspicati, stupefactique abscesserunt. Quod cum Gaïnæ nuntiatum fuisset, incredibile ei

τοῦτο τῷ Γαϊνᾷ πέρα πίστεως κατεφαίνετο, ἠπί-
στατο γὰρ μὴ παρεῖναι τὸ πολὺ τῶν Ῥωμαίων ὁπλι-
τικὸν, κατὰ τὰς πόλεις γὰρ ἐνίδρυτο, πέμπει καὶ
αὖθις ἑτέρους τῇ[h] ἐχομένῃ νυκτὶ καὶ μετὰ ταῦτα πολ-
21 λάκις. Ὡς δὲ καὶ διαφόρως[i] ἀποστειλαντι τὰ αὐτὰ 317
ἀπηγγέλλετο, ἀεὶ γὰρ οἱ[k] τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι τὴν
αὐτὴν τοῖς ἐπιβουλεύουσι παρεῖχον φαντασίαν, τέλος[l]
αὐτὸς σὺν πλήθει πολλῷ προσελθὼν πεῖραν λαμβάνει
22 τοῦ θαύματος. Ὑπονοήσας δὲ ἀληθῶς στρατιωτῶν
εἶναι πλῆθος, καὶ τοῦτο δι' ἡμέρας μὲν λανθάνειν
νύκτωρ δὲ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπιχείρησιν ἀντέχειν, τεχνά-
ζεται βούλησιν, ὡς μὲν ἐνόμιζεν, Ῥωμαίους βλάπτου-
23 σαν, ἐπωφελῆ δὲ, ὡς ἡ ἔκβασις ἔδειξεν. Ὑποκρινό-
μενος γὰρ δαιμονᾷν, ὡς εὐξόμενος τὸ μαρτύριον τοῦ
ἀποστόλου Ἰωάννου, ἑπτὰ δὲ σημείοις[m] ἀπέχει τοῦτο
24 τῆς πόλεως, καταλαμβάνει. Συνεξῄεσαν δὲ αὐτῷ
καὶ οἱ βάρβαροι τὰ ὅπλα κρυφαίως ἐξάγοντες, τοῦτο
μὲν κεράμοις κατακρύψαντες, τοῦτο δὲ καὶ ἑτέραις

[h] τῇ τε F.M.

[i] "Malim διαφόρους, quomodo Musculus videtur legisse." VALESIUS.

[k] γὰρ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ M.

[l] Ita F. M. J. Christophors. Scaliger. *novissime* Epiphan. H. T. x. 6. τέως editt.

[m] μηλίοις, et ab ead. manu in marg. γρ. σημείοις, M. Tum ἀπέχον F.

videbatur. Sciebat enim abesse maximam partem exercitus Romani, quippe qui per urbes Orientis distributus esset. Nocte igitur proxima aliisque iterum sequentibus, alios mittit. Cum vero variis mittenti eadem renuntiarentur; angeli enim eamdem perpetuo speciem insidiantibus objecerant, tandem ipse cum ingenti multitudine progressus, spectator fit miraculi. Suspicatus itaque reipsa militum esse multitudinem, qui interdiu quidem delitescerent, noctu vero conatibus suis obsisterent, consilium cepit, Romanis quidem, ut putabat, exitiosum; verum ut exitus docuit, perquam ipsis utile. Arrepticium se simulans, tanquam orationis causa pergit ad ecclesiam Joannis apostoli, quæ septem millibus passuum abest ab urbe. Profecti sunt una cum illo barbari, clam arma efferentes, quæ partim doliis occultaverant, partim aliis

25 χρώμενοι μηχαναῖς. Ὡς δὲ οἱ φρουροὶ τῶν πυλῶν
τὸν δόλον εὑρόντες ἐκφέρεσθαι τὰ βέλη διεκώλυον, οἱ
βάρβαροι τὰ ξίφη σπασάμενοι τοὺς φρουροὺς διε-
26 χρήσαντο. Θόρυβός τε ἐντεῦθεν τὴν πόλιν εἶχε[n]
δεινὸς, καὶ πᾶσιν ὁ θάνατος παρεῖναι ἐδόκει. Ἀλλ'
ὅμως ἡ μὲν πόλις ἐν τῷ ἀσφαλεῖ τότε ἐγίνετο[o], τῶν
27 πανταχῆ πυλῶν αὐτῆς ὠχυρωμένων. Γνώμῃ δὲ χρη-
στῇ ὁ βασιλεὺς ἐν καιρῷ ἐχρήσατο· καὶ φανερὸν
πολέμιον κηρύξας εἶναι[p] τὸν Γαϊνᾶν, κελεύει τοὺς
ὑπολειφθέντας ἐν τῇ πόλει βαρβάρους ἀναιρεῖσθαι[q].
28 Μιᾶς τε ἐν μέσῳ μετὰ τὴν τῶν πυλωρῶν[r] ἀναίρεσιν
διαγενομένης ἡμέρας, συμβάλλουσιν οἱ παρόντες
στρατιῶται τοῖς βαρβάροις ἐντὸς τῶν πυλῶν περὶ
τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γότθων· ἐνταῦθα γὰρ πάντες
29 οἱ ὑπολειφθέντες ἠθροίσθησαν. Καὶ αὐτὴν μὲν ἐμ-
πιμπρῶσιν· ἀναιροῦσι δὲ αὐτῶν σφόδρα πολλούς·
ὁ Γαϊνᾶς δὲ μαθὼν ἀνῃρῆσθαι τοὺς μὴ φθάσαντας

[n] εἶχε τὴν πόλιν F.M.

[o] ἐγένετο M.

[p] εἶναι κηρύξας F. M.

[q] ἀναιρεθῆναι correctum ab ead. manu in marg. M.

[r] Ita M. πυλῶν ceteri: de quo hæc scripsit, "Non dubito quin Socrates scripserit τῶν φρουρῶν τῶν πυλῶν ἀναίρεσιν, vel potius τῶν πυλωρῶν ἀναίρεσιν. Præcedente enim die custodes portarum a militibus Gainæ occisi fuerant, ut paulo ante retulit Socrates." VALESIUS.

fraudibus ac machinamentis obtegebant. Sed cum portarum custodes, deprehenso dolo, tela exportari prohiberent, barbari strictis gladiis custodes interfecerunt. Gravis ex eo tumultus oritur in civitate; cunctisque jam impendere mors videbatur. Verum civitas nihil tum detrimenti passa est, portis ejus undique obfirmatis. Imperator vero prudenti consilio tempestive usus, Gaïnam quidem hostem publicum renuntiavit; barbaros autem qui in urbe remanserant trucidari jussit. Cumque dies elapsus fuisset, ex quo portarum custodes interfecti fuerant, milites qui aderant, prœlium ineunt adversus barbaros intra portas, juxta ecclesiam Gothorum. Illuc enim confluxerant barbari quotquot in civitate remanserant. Et ipsam quidem ecclesiam incendio consumpserunt: barbarorum vero quamplurimos obtruncarunt. Porro Gaïna, cum nuntiatum ipsi fuisset, cunctos qui in urbe remanserant necatos fuisse, fraudes

ἐξελθεῖν τῶν πυλῶν, γνούς τε μηκέτι αὐτῷ προχωρεῖν
τὰς ἀπάτας, ἄρας ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου ἤλαυνεν ἐπὶ τὰ
30 Θρᾴκια μέρη. Καὶ καταλαβὼν τὴν Χερρόνησον[s], ἐξ
αὐτῆς διαπεραιοῦσθαι, καὶ καταλαμβάνειν τὴν Λάμ-
ψακον ἐσπούδαζεν, ὅπως ἂν ἐντεῦθεν τῶν ἑῴων[t]
31 μερῶν κρατῆσαι δυνήσηται. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἔφθη
δύναμιν ἀποστείλας[u] διά τε γῆς καὶ θαλάσσης[x], ἐν-
ταῦθα πάλιν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας θαυμαστὸν ἔργον
32 ἐδείκνυτο. Ὡς γὰρ οἱ βάρβαροι ἀποροῦντες πλοίων,
σχεδίας συμπήξαντες ἐπ' αὐτῶν ἐπεραιοῦντο, αἱ τῶν[y]
Ῥωμαίων στρατιωτικαὶ νῆες ὅσον οὐδέπω παρῆσαν,
33 ἄνεμός τε Ζέφυρος πνεῖ σφοδρός. Καὶ οἱ μὲν
Ῥωμαῖοι ταῖς ναυσὶ ῥᾳδίως διεξέπλεον· οἱ δὲ βάρ-
βαροι ἅμα τοῖς ἵπποις ἐν ταῖς σχεδίαις ὑπὸ τοῦ 318
κλύδωνος ἀναρριπτούμενοι ἐξελικμῶντο, καὶ ἐν τῇ
θαλάσσῃ διεφθείροντο· πολλοὶ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν
34 Ῥωμαίων ἀπώλλυντο. Οὕτω μὲν οὖν τότε πλεῖστον
πλῆθος τῶν βαρβάρων ἐν τῷ διέκπλῳ ἀπώλετο·
Γαΐνᾶς δὲ ἀναζεύξας, καὶ διὰ τῆς Θρᾴκης φυγῇ χρώ-
μενος, περιπίπτει ἑτέρᾳ δυνάμει Ῥωμαίων, καὶ ἀναι-

[s] χερόννησον M.
[t] ἑωίων F.
[u] ἐξαποστείλας C.
[x] θαλάττης M.
[y] Ita M. ἐπεραιοῦντο, ἑτέρων Ῥωμαίων ceteri codd. et libri edd.

suas infeliciter sibi cedere animadvertens, relicta Joannis basilica in Thraciam contendit. Et cum ad Cherronesum venisset, illinc trajicere et Lampsacum occupare conatus est, ut ex eo loco Orientis partes invaderet. Cum vero imperator statim copias terra marique misisset, illustre divinæ providentiæ miraculum subsecutum est. Nam dum barbari navibus destituti, ratibus temere contextis trajicere parant, ecce subito Romanorum naves armatæ apparuerunt, et Zephyrus vehementi impetu flare cœpit. Ac Romani quidem facili navigatione utebantur. Barbari vero simul cum equis vi tempestatis in ratibus suis agitati disjectique, tandem marinis fluctibus obruti periere. Multi quoque eorum a Romanis interfecti sunt. Ad hunc modum ingens barbarorum multitudo in trajectu interiit. Gaïna vero inde regressus, cum per Thraciam fugeret, in alias Romanorum incidit copias, a quibus una

35 ρεῖται ἅμα τοῖς σὺν αὐτῷ βαρβάροις. Καὶ ταῦτα
μὲν ὡς ἐν ἐπιδρομῇ περὶ[z] Γαΐνᾶ ἀποχρώντως λελέ-
36 χθω. Εἰ δέ τῳ φίλον ἀκριβῶς μαθεῖν τὰ ἐν ἐκείνῳ
τῷ πολέμῳ γεγενημένα, ἐντυγχανέτω τῇ Γαϊνίᾳ[a] τοῦ
σχολαστικοῦ Εὐσεβίου· ὃς ἐφοίτα μὲν τηνικαῦτα
παρὰ Τρωΐλῳ τῷ σοφιστῇ, αὐτόπτης δὲ τοῦ πολέμου
γενόμενος ἐν τέσσαρσι[b] βιβλίοις ἡρωϊκῷ μέτρῳ τὰ
γενόμενα διηγήσατο· καὶ προσφάτων ὄντων τῶν
πραγμάτων, σφόδρα ἐπὶ τοῖς ποιήμασιν ἐθαυμάσθη.
37 Καὶ νῦν δὲ ὁ ποιητὴς Ἀμμώνιος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν
ῥαψῳδήσας ἐν τῇ ἑκκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ νέου Θεο- A.D. 438.
δοσίου, ἣν ἅμα Φαύστῳ ἐπετέλει, ἐπὶ τοῦ αὐτοκρά-
38 τορος[c] ἐπιδειξάμενος λαμπρῶς εὐδοκίμησε. Τέλος
δὲ ἔσχεν οὗτος ὁ πόλεμος ἐν τῇ ὑπατείᾳ Στελίχωνος A.D. 400.
39 καὶ Αὐρηλιανοῦ. Τὴν δὲ ἑξῆς ὑπατείαν ἐδίδου A.D. 401.
Φραυΐτος, Γότθος μὲν καὶ[d] αὐτὸς τῷ γένει, μεγάλῃ δὲ
εὐνοίᾳ τῇ πρὸς Ῥωμαίους χρησάμενος, μεγάλα δὲ καὶ
40 ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ ἀγωνισάμενος. Διὸ καὶ τῆς τοῦ

[z] Ita F. M. et Vales. e conjectura. περὶ om. Steph. Genev.
[a] γαινίᾳ δέλτῳ M. γαϊανείᾳ δέλτῳ Nicephor. xiii. 6.
[b] τέτρασι M.
[c] τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος M.
[d] Ita F. M. καὶ om. editt.

cum barbaris qui cum ipso erant, interemptus est. Atque hæc quidem de Gaïna obiter dicta sufficiant. Quod si quis cuncta quæ eo bello gesta sunt, accurate scire desiderat, is legat Gaïneam Eusebii Scholastici; qui eo tempore Troili sophistæ fuit auditor: cumque hujus belli spectator fuisset, res in eo gestas quatuor libris heroico carmine scriptis complexus est: et recente adhuc rerum memoria, maximam gloriam ex carminibus retulit. Nuper quoque Ammonius poëta, cum idem argumentum versibus prosecutus esset, Theodosio juniore Augusto sedecies et Fausto consulibus, carmen suum coram imperatore recitavit, et summam ex eo laudem est consequutus. Ceterum hoc bellum finem accepit consulatu Stilichonis et Aureliani. Sequenti vero anno consulatum gessit Fravitus, natione quidem et ipse Gothus: magna tamen fide ac benevolentia erga Romanos præditus, et qui eo bello egregiam operam navaverat, atque idcirco ad consulatus

ὑπάτου ἀξίας μετέσχεν· καθ' ἣν τίκτεται τῷ βασιλεῖ
Ἀρκαδίῳ υἱὸς, ὁ ἀγαθὸς Θεοδόσιος, τῇ δεκάτῃ τοῦ
Ἀπριλλίου μηνός· τοσαῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων
41 εἰρήσθω. Τηλικούτων δὲ τότε κατειληφότων τὰ
Ῥωμαίων πράγματα, οἱ τὴν ἱερωσύνην πεπιστευμένοι
τοῦ ῥάπτειν καθ' ἑαυτῶν δόλους ἐφ' ὕβρει τοῦ Χριστι-
42 ανισμοῦ οὐδαμῶς ἀπείχοντο. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ
χρόνῳ ἐπαναστάσεις ἐμελέτων κατ' ἀλλήλων οἱ ἱερεῖς·
ἀρχὴν δὲ τὸ κακὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐλάμβανε δι'
αἰτίαν τοιαύτην.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ [e] τοῦ γενομένου σχίσματος μεταξὺ τοῦ Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου καὶ τῶν μοναζόντων τῆς ἐρήμου· καὶ ὡς τὰ Ὠριγένους ὁ Θεόφιλος βιβλία ἀνεθεμάτισε.

1 Ἦν μικρὸν ἔμπροσθεν ζήτησις κινηθεῖσα, πότερον
ὁ Θεὸς σῶμά ἐστι καὶ ἀνθρώπου ἔχει σχῆμα, ἢ
ἀσώματός ἐστιν καὶ ἀπήλλακται ἀνθρωπίνου τε καὶ
2 παντὸς, ἁπλῶς εἰπεῖν, σωματικοῦ σχήματος. Ἐκ
δὲ τούτου τοῦ ζητήματος ἔριδες καὶ φιλονεικίαι παρὰ

[e] Περὶ τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν. M.

dignitatem promotus est. Quo quidem anno imperatori Arcadio natus est filius optimus Theodosius quarto Idus Aprilis. Sed de his hactenus. Porro dum res Romana hujusmodi tempestatibus agitaretur, hi quibus sacerdotii dignitas commissa erat, fraudes in suam ipsorum perniciem struere non sine magno Christianæ religionis opprobrio pergebant. Eo quippe tempore episcopi tumultus adversus se invicem concitarunt. Quod malum ab Ægypto initium sumpsit, hujusmodi ex causa.

CAPUT VII.

De dissidio quod inter Theophilum Alexandrinum et monachos in solitudine degentes exortum est: et quomodo Theophilus libros Origenis anathemate damnavit.

Mota fuerat paulo antea quæstio, utrum Deus corpus sit, et humana figura præditus: an incorporeus, et alienus non solum ab humana, sed ab omni omnino corporea figura. Ex hac porro quæstione rixæ et contentiones inter plurimos exortæ sunt: aliis

τοῖς πολλοῖς ἐγίνοντο· τῶν μὲν τούτῳ προστιθε-
μένων τῷ λόγῳ· τῶν δὲ τῷ ἑτέρῳ συνηγορούντων.
3 Καὶ μάλιστα μὲν πολλοὶ τῶν ἁπλοϊκῶν ἀσκητῶν
σωματικὸν καὶ ἀνθρωπόμορφον τὸν Θεὸν εἶναι ἐβού-
λοντο· πλεῖστοι δὲ τούτων καταγινώσκοντες ἀσώ-
ματον εἶναι τὸν Θεὸν ἔλεγον, καὶ πάσης ἐκτὸς εἶναι
4 σωματικῆς μορφῆς ἀπεφήναντο. Οἷς καὶ Θεόφιλος
συνεφώνει ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ἐπὶ
τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ λαοῦ καταδραμεῖν μὲν τῶν ἀν-
θρωπόμορφον λεγόντων τὸ Θεῖον, ἀσώματον δὲ αὐτὸν
5 δογματίσαι τὸν Θεόν[f]. Ταῦτα μαθόντες οἱ Αἰγυπτίων
ἀσκηταὶ καταλιπόντες τὰ μοναστήρια ἐπὶ τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν ἔρχονται· καὶ κατεστασίαζον τοῦ Θεο-
φίλου, κρίναντες ὡς ἀσεβοῦντα, καὶ ἀνελεῖν βουλό-
6 μενοι. Τοῦτο γνοὺς ὁ Θεόφιλος εἰς ἀγῶνα καθίσταται,
καὶ ἐπενόει τέχνην, ὅπως ἂν[g] διαφύγῃ τὸν ἀπειλού-
7 μενον θάνατον. Καὶ ὀφθεὶς αὐτοῖς κολακείᾳ μετῆλθε
τοὺς ἄνδρας, οὕτως εἰπὼν πρὸς αὐτούς· οὕτως ὑμᾶς
εἶδον, ὡς Θεοῦ πρόσωπον· τοῦτο λεχθὲν ἐχαύνωσε
8 τοὺς μοναχοὺς τῆς ὁρμῆς. Ἀλλ' εἰ ἀληθεύεις, ἔφα-

[f] Ita F. M. τὸν Θεὸν om. ceteri. [g] ἂν om. M.

huic sententiæ faventibus, aliis illius patrocinium suscipientibus. Ac multi quidem ex simplicioribus monachis, Deum corporeum esse, et humana præditum specie asseverabant. Plures vero improbata istorum sententia, incorporeum esse Deum, et corporalis figuræ penitus expertem affirmabant. Quibus etiam adstipulatus est Theophilus Alexandrinus episcopus: adeo ut publice in ecclesia coram populo, eos quidem qui Deum humana specie præditum esse dicebant, insectaretur; ipse vero Deum incorporeum esse assereret. Quo comperto, Ægyptii monachi relictis monasteriis suis Alexandriam venere, et tumultu adversus Theophilum concitato, impietatis eum damnantes, interficere cupiebant. Ea re cognita, Theophilus in maximam difficultatem conjectus est, astumque quo mortem sibi intentatam effugeret, excogitavit. Obviam illis progressus, blandiri eis cœpit, ita dicens: perinde vos video ac vultum Dei. Hoc ejus dictum monachorum animos

σαν, ὅτι τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπόν ἐστιν ὡς καὶ τὸ
ἡμέτερον, ἀναθεμάτισον τὰ Ὠριγένους βιβλία· ἐξ
αὐτῶν γάρ τινες διαλεγόμενοι ἐναντιοῦνται τῇ δόξῃ
ἡμῶν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσεις, τὰ τῶν ἀσεβούντων
9 καὶ θεομάχων ἐκδέχου παρ' ἡμῶν. Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη
Θεόφιλος, ποιήσω τὰ δεδογμένα ὑμῖν, καὶ μὴ χαλε-
παίνετε πρὸς μέ· καὶ γὰρ ἐγὼ ἀπεχθῶς ἔχω πρὸς τὰ
Ὠριγένους βιβλία, καὶ μέμφομαι τοὺς δεχομένους
10 αὐτά. Οὕτω μὲν οὖν[h] τότε τοὺς μοναχοὺς ἀποκρου-
σάμενος, ἀπεπέμψατο· καὶ ἴσως δ' ἂν ἡ περὶ
τούτου ζήτησις ἄχρι τούτου προελθοῦσα ἐπαύσατο,
εἰ μὴ ἐπισυνήφθη τούτῳ ἕτερον πρᾶγμα τοιόνδέ τι[i].
11 Τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητηρίων προεστήκεισαν[k] τέσ-
σαρες ἄνδρες εὐλαβεῖς, Διόσκορος, Ἀμμώνιος, Εὐσέ-
12 βιος, Εὐθύμιος. Οὗτοι αὐτάδελφοι μὲν ἦσαν· οἱ μακ-
ροὶ δὲ ἐκ τοῦ σώματος ὠνομάζοντο· ἦσαν δὲ καὶ
βίῳ καὶ[l] λόγῳ ἐκπρέποντες· καὶ διὰ τοῦτο πολὺς ἦν 320
13 ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ περὶ αὐτῶν λόγος. Θεόφιλός τε
ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος πάνυ ἠγάπα καὶ ἐτίμα

h οὖν om. M.
i τι om. F. M.
k προεστήκεσαν M.
l λόγῳ καὶ βίῳ F. M.

mitigavit. Tum illi; Si vere, inquiunt, dicis, vultum Dei perinde se habere ac nostrum, libros Origenis anathemate condemna. Quidam enim ex libris illis disputantes, opinionem nostram impugnant. Ni istud feceris, ea a nobis exspecta, quæ impios et divini Numinis hostes pati par est. At Theophilus: Ego, inquit, faciam quæcumque vobis videntur. Nolite mihi succensere. Nam et ipse libros Origenis aversor, eosque qui illos admittunt, reprehensione dignos judico. Hoc igitur modo Theophilus monachos tunc repulsos dimisit. Ac fortasse quæstio quæ eo usque processerat, penitus sopita jacuisset, nisi continuo aliud quid accessisset hujusmodi. Monasteriis in Ægypto quatuor præerant religiosi viri: Dioscorus, Ammonius, Eusebius et Euthymius: qui fratres quidem erant germani: ceterum ob proceritatem corporis vulgo Longi appellabantur. Porro tam vitæ sanctimonia, quam eruditione excellebant. Atque idcirco celebris eorum fama erat Alexandriæ. Sed et Theophilus Alexandrinæ urbis episcopus,

τοὺς ἄνδρας· διὸ καὶ ἕνα μὲν αὐτῶν τὸν Διόσκορον
ἐπίσκοπον καθιστᾷ Ἑρμουπόλεως βίᾳ ἑλκύσας· δύο
δὲ ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ μόλις
μὲν ἔπεισεν· ὡς ἐπίσκοπος δὲ ὅμως καὶ προση-
νάγκασεν, καὶ τῇ τῶν κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας, τὴν
14 οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν. Οἱ δὲ
τῇ ἀνάγκῃ μὲν ἔμενον, καλῶς τῇ οἰκονομίᾳ προσέ-
χοντες· ἠνιῶντο δὲ ὅμως, ὅτι μὴ ἐφιλοσόφουν ὡς
15 ἤθελον, τῇ ἀσκήσει προσκείμενοι. Ἐπεὶ δὲ προϊόντος
τοῦ χρόνου, καὶ[m] προσβλάπτεσθαι τὴν ψυχὴν ἐνό-
μιζον, ὁρῶντες τὸν ἐπίσκοπον χρηματιστικόν τε[n]
μετερχόμενον βίον, καὶ πολλὴν σπουδὴν περὶ χρη-
μάτων κτῆσιν τιθέμενον, καὶ διὰ ταῦτα, τὸ δὴ λεγό-
μενον, πάντα λίθον κινοῦντα, παρῃτοῦντό τε[o] συνεῖναι
αὐτῷ, τὴν ἐρημίαν ἀγαπᾷν εἰπόντες, καὶ ταύτην προ-
16 τιμᾷν τῆς ἐν ἄστει διαγωγῆς. Ὁ δὲ, ἕως μὲν μὴ
ἐγίνωσκε τὴν ἀληθῆ πρόφασιν, παρεκάλει προσμένειν·
ἐπεὶ δὲ ἔγνω καταγινωσκόμενος ὑπ' αὐτῶν, ὀργῆς

m καὶ om. M.
n τε om. F. M.
o Lego παρῃτοῦντο τότε. VALESIUS.

singulari benevolentia et observantia eos prosequebatur. Itaque unum ex illis, Dioscorum scilicet, vi abstractum, Hermopolis episcopum constituit: duos vero alios rogavit, ut secum manere vellent. Et ægre quidem id illis persuasit: verum ut episcopus, tandem compulit. Cum igitur eos clericos ordinasset, dispensationem rerum ecclesiæ eis commisit. Verum illi necessitate quidem constricti manebant, dispensationis munus egregie obeuntes. Ægre tamen ferebant, quod ipsis non liceret, sicut volebant, philosophari, et monasticæ disciplinæ studiis incumbere. Tandem vero progressu temporis, animabus quoque suis detrimentum afferri existimantes, cum viderent episcopum quæstui deditum esse, et in pecuniis comparandis plurimum studii impendere, et earum causa omnem, ut vulgo dicitur, lapidem commovere; cum illo amplius degere recusarunt, solitudinem sibi cordi esse dicentes, seque hanc urbanæ vitæ anteponere. At ille, quamdiu quidem veram discessus eorum causam ignorabat, hortatus est eos ut adhuc manerent. Ubi vero sese ab illis condem-

ὑποπίμπλαται, καὶ πᾶν αὐτοῖς κακὸν ἠπείλει ποιεῖν.
17 Τῶν δὲ μικρὰ φροντισάντων τῆς ἀπειλῆς καὶ εἰς τὴν
ἔρημον χωρησάντων, θερμός τις, ὡς ἔοικεν, ὁ Θεό-
φιλος ὢν οὐ μικρὰν ἐποιεῖτο τὴν κίνησιν κατ' αὐτῶν·
ἀλλὰ σκευωρεῖσθαι πάσαις μηχαναῖς τοὺς ἄνδρας
18 ἐσπούδαζεν. Ἐμίσει δὲ εὐθὺς καὶ τὸν αὐτῶν ἀδελ-
φὸν Διόσκορον τὸν τῆς Ἑρμουπόλεως ἐπίσκοπον·
ἐλύπει δὲ αὐτὸν ἱκανῶς τὸ προσκεῖσθαι αὐτῷ τοὺς
19 ἀσκητὰς, καὶ περὶ αὐτὸν σέβας ἔχειν πολύ. Ἐγί-
νωσκέ τε ὡς οὐδενὶ τρόπῳ βλάψει τοὺς ἄνδρας, εἰ
μὴ τοὺς μοναχοὺς ἐκπολεμώσει αὐτοῖς· μεθόδῳ οὖν
20 χρῆται τοιαύτῃ. Εὖ ἠπίστατο τοὺς ἄνδρας πολλάκις
ἅμα αὐτῷ περὶ Θεοῦ λόγους κεκινηκότας, ὡς εἴη ὁ
Θεὸς ἀσώματος, καὶ οὐδαμῶς ἀνθρωπόμορφος· ἀκο-
λουθεῖ γὰρ ἐξανάγκης τῷ ἀνθρωπομόρφῳ τὸ ἀνθρω-
ποπαθές· καὶ τοῦτο γεγύμνασται παρά τε τῶν
21 παλαιοτέρων, καὶ μάλιστα παρὰ Ὠριγένους. Οὕτως
ἔχων καὶ φρονῶν περὶ Θεοῦ ὁ Θεόφιλος, διὰ τὸ
ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθροὺς ἀντιστρέφων[p] τὰ καλῶς

[p] ἀντιστρέφειν M.

nari sensit, gravi incensus ira, minatus est sese illos omnibus modis vexaturum esse. Sed cum illi, parvi habitis ejus minis, in solitudinem se contulissent, Theophilus qui suopte ingenio erat ferventior, non mediocrem in eos motum concitavit: immo vero omnes machinas intendit, ut illos malo afficeret. Fratrem quoque eorum Dioscorum Hermupoleos episcopum, odio habere cœpit. Permoleste enim ferebat, quod monachi magnopere illi addicti essent, eumque summa observantia colerent. Sciebat etiam nullo se pacto iis nocere posse, nisi monachorum animos ab illis alienasset. Hac igitur via eos aggressus est. Probe norat eos viros de natura Dei secum disputantes, sæpenumero validis rationibus asseruisse, Deum incorporeum esse, et humanæ figuræ penitus expertem. Humanam enim figuram humanæ quoque passiones necessario comitantur. Idque tum ab antiquis Ecclesiæ scriptoribus, tum ab Origene inprimis diligenter excussum est. Cum igitur de Deo ita sentiret Theophilus, tamen ut inimicos ulcisceretur, ea quæ illi recte cum ipso asseruerant, impugnare

αὐτοῖς δεδογμένα οὐκ ὤκνησεν· ἀλλὰ συναρπάζει
τοὺς πλείστους τῶν μοναχῶν, ἀνθρώπους ἀκεραίους
μὲν ἰδιώτας δὲ τῷ λόγῳ, τοὺς πολλοὺς δὲ ἀγραμ-
22 μάτους ὄντας. Καὶ διαπέμπεται τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ 321
ἀσκητηρίοις, μὴ δεῖν πείθεσθαι Διοσκόρῳ μήτε τοῖς
23 ἀδελφοῖς αὐτοῦ, λέγουσιν ἀσώματον τὸν Θεόν. Ὁ
γὰρ Θεὸς, φησὶν, κατὰ τὴν θείαν γραφὴν καὶ ὀφθαλ-
μοὺς ἔχει, καὶ ὦτα, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας, καθὰ καὶ οἱ
ἄνθρωποι· οἱ δὲ περὶ Διόσκορον Ὠριγένει ἀκολου-
θοῦντες βλάσφημον δόγμα εἰσάγουσιν, ὡς ἄρα ὁ
Θεὸς οὔτε ὀφθαλμοὺς, οὔτε ὦτα, οὔτε πόδας, οὔτε
24 χεῖρας ἔχει. Τούτῳ τῷ σοφίσματι συναρπάζει τοὺς
πλείστους τῶν μοναχῶν· καὶ γίνεται διάπυρος στά-
25 σις ἐν αὐτοῖς. Ὅσοι μὲν οὖν γεγυμνασμένον εἶχον
τὸν νοῦν οὐ συνηρπάγησαν ὑπὸ τοῦ σοφίσματος·
ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ Διόσκορον καὶ Ὠριγένην[q] ἐπεί-
26 θοντο. Οἱ δὲ ἁπλούστεροι πλείους τε ὄντες καὶ
ζῆλον ἔχοντες θερμὸν κατὰ τῶν ἀδελφῶν εὐθέως ἐχώ-
27 ρουν. Ἦν οὖν διαίρεσις ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀλλήλους ὡς
ἀσεβοῦντας διέσυρον· καὶ οἱ μὲν Θεοφίλῳ προσέ-

[q] ὠριγένει M.

non dubitavit. Plurimosque ex monachis decepit, viros simplices quidem ac sinceros, sed rudes, ac plerosque etiam literarum expertes. Missis enim literis ad eos qui in solitudine degebant, monuit ne Dioscorum fratresque ejus auscultarent, qui Deum incorporeum esse dicebant. Deus enim, aïebat, juxta Sacræ Scripturæ testimonium, et oculos habet et aures, et manus ac pedes, quemadmodum homines. Hi vero qui cum Dioscoro sunt, Origenis doctrinam sequentes, impium dogma inducere conantur, Deum scilicet nec oculos, nec aures, nec manus, nec pedes habere. Hac fraude Theophilus multos monachos decepit: ortaque est inter illos gravis dissensio. Et ii quidem qui philosophiæ studiis animum excoluerant; ea calliditate minime sunt circumventi: sed Origeni ac Dioscoro adhæserunt. Simpliciores vero, qui et numero plures erant, acri zelo succensi, statim adversus fratres insurrexerunt. Facta est igitur inter illos divisio: seque invicem tamquam impios carpebant. Et illi quidem qui a Theophili par-

χοντες Ὠριγενιαστὰς καὶ ἀσεβεῖς ἐκάλουν τοὺς ἀδελ-
φούς· οἱ δὲ ἕτεροι Ἀνθρωπομορφιανοὺς τοὺς ὑπὸ
28 Θεοφίλου ἀναπεισθέντας ὠνόμαζον. Ἐκ τούτου πα-
ρατριβὴ γίνεται οὐ μικρὰ, καὶ ἦν μεταξὺ τῶν μοναχῶν
29 πόλεμος ἄσπονδος. Θεόφιλος δὲ ὡς ἔγνω προβάντα
τὸν σκοπὸν, ἅμα πλήθει καταλαβὼν τὴν Νιτρίαν,
ἔνθα εἰσὶ τὰ ἀσκητήρια, ἐξοπλίζει τοὺς μοναχοὺς κατά
τε Διοσκόρου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν· οἱ δὲ κινδυ-
30 νεύσαντες ἀπολέσθαι μόλις διέφυγον. Ταῦτα κατὰ
τὴν Αἴγυπτον γινόμενα ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπί-
σκοπος Ἰωάννης τέως ἠγνόει· ταῖς διδασκαλίαις τε
31 ἤνθει, καὶ διαβόητος ἐπὶ ταύταις ἦν. Ηὔξησε δὲ
πρῶτος καὶ τὰς περὶ τοὺς νυκτερινοὺς ὕμνους εὐχὰς
ἐξ αἰτίας τοιάσδε.

tibus stabant, fratres suos Origenistas et impios appellabant. Alii contra, eos qui cum Theophilo sentiebant, Anthropomorphitas cognominabant. Ex quo non mediocris altercatio inter monachos, et bellum inexpiabile exarsit. At Theophilus, posteaquam animadvertit rem ex animi sui sententia successisse, cum magna hominum multitudine Nitriam petiit, quo in loco erant monachorum domicilia: et monachos contra Dioscorum ejusque fratres armavit. Illi in summum capitis discrimen adducti, vix tandem effugere potuerunt. Dum hæc in Ægypto gererentur, Joannes Constantinopolitanus episcopus omnium istorum ignarus, doctrina et eloquentia florebat, et ob sermones ubique celeberrimus habebatur. Primus etiam precationes quæ in nocturnis hymnis fieri solent, tali de causa amplificavit.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ[r] τῶν συνάξεων τῶν νυκτερινῶν ὕμνων τῶν Ἀρειανῶν, καὶ τῶν[s] τὸ Ὁμοούσιον πρεσβευόντων, καὶ περὶ τῆς γενομένης ἐν αὐτοῖς συμβολῆς· καὶ ὅτι ἡ τῶν ἀντιφώνων ὑμνῳδία ἀπὸ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου τὴν ἀρχὴν ἔσχεν.

1 Οἱ ἀρειανίζοντες, ὥσπερ ἔφημεν, ἔξω τῆς πόλεως
2 τὰς συναγωγὰς ἐποιοῦντο. Ἡνίκα οὖν ἑκάστης
ἑβδομάδος ἑορταὶ κατελάμβανον, φημὶ δὴ τό τε σάβ-
βατον καὶ ἡ κυριακὴ, ἐν αἷς αἱ συνάξεις κατὰ τὰς
ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεσθαι, αὐτοὶ ἐντὸς τῶν τῆς
πόλεως πυλῶν περὶ τὰς στοὰς ἀθροιζόμενοι, καὶ ᾠδὰς
ἀντιφώνους πρὸς τὴν Ἀρειανὴν δόξαν συντιθέντες
ᾖδον· καὶ τοῦτο ἐποίουν κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς
3 νυκτός. Ὑπὸ δὲ ὄρθρον τὰ τοιαῦτα ἀντίφωνα λέ- 322
γοντες διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐξῄεσαν τῶν πυλῶν,
4 καὶ τοὺς τόπους ἔνθα συνῆγον[t] κατελάμβανον. Ἐπει-
δὴ[u] δὲ ἐρεθισμοὺς κατὰ τῶν τὸ Ὁμοούσιον φρο-
νούντων λέγοντες[x] οὐκ ἐπαύοντο, πολλάκις γὰρ καὶ

[r] Περὶ τῶν νυκτερινῶν ὕμνων. M.
[s] τῶν τε F.
[t] συνήγοντο correct. M.
[u] Ita F. M. Stephan. Genev. ἐπεὶ δὲ (tacite) Vales. et Reading.
[x] τελοῦντες M.

CAPUT VIII.

De collectis nocturnorum hymnorum, tam Arianorum quam Homousianorum, et de pugna in illis facta; et quod cantus antiphonarum ab Ignatio Deifero est institutus.

Ariani, sicut antea dixi, extra urbem conventus ecclesiasticos agebant. Singulis igitur hebdomadis, quoties festi dies occurrebant, Sabbatum intelligo ac diem dominicum, quibus collectæ in ecclesiis agi solent, ipsi intra civitatis portas circa porticus publicas congregati, hymnos apte ad Arianam hæresim compositos, alternatim sibi respondentes canebant. Idque majore noctis parte faciebant. Diluculo vero easdem Antiphonas canentes, per mediam urbem incedebant, et extra portas egressi, proficiscebantur ad locum in quo collectas celebrabant. Sed quoniam contumeliosis verbis Homousianos carpere non cessabant: frequenter enim inter canendum dicebant: Ubinam sunt qui tria

τοιαύτην ᾠδὴν ἔλεγον, Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες τὰ τρία
μίαν δύναμιν; τότε δὴ καὶ Ἰωάννης εὐλαβηθεὶς, μήτις
τῶν ἁπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιούτων ᾠδῶν ἀφελκυσθῇ
τῆς ἐκκλησίας, ἀντιτίθησιν αὐτοῖς τοὺς τοῦ ἰδίου λαοῦ,
ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνολογίαις σχο-
λάζοντες ἀμαυρώσωσι μὲν τὴν ἐκείνων περὶ τούτου
σπουδὴν, βεβαίους δὲ τοὺς οἰκείους πρὸς τὴν ἑαυτῶν
5 πίστιν ἐργάσωνται. Ἀλλ' ὁ μὲν σκοπὸς Ἰωάννου
ἐδόκει εἶναι χρηστός· σὺν ταραχῇ δὲ καὶ κινδύνοις
6 τὸ τέλος ἐδέξατο. Ὡς γὰρ λαμπρότεροι οἱ τοῦ
Ὁμοουσίου ὕμνοι ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ὑμνολογίαις
ἐδείκνυντο, ἐπινενόηντο γὰρ παρ' αὐτοῦ σταυροὶ ἀρ-
γυροῖ φέροντες φῶτα ἐκ τῶν κηρίνων λαμπάδων, τῆς
βασιλίδος Εὐδοξίας παρεχούσης τὴν εἰς αὐτὰ δαπά-
νην, πλῆθος ὄντες οἱ ἀρειανίζοντες καὶ ζηλοτυπίᾳ
ληφθέντες ἀμύνεσθαί τε καὶ συμπληγάδας ἐπεχείρουν
7 ποιεῖν. Ἔτι γὰρ ἐκ τῆς παραλαβούσης δυναστείας
ἔνθερμοί τε πρὸς μάχην ἦσαν, καὶ κατεφρόνουν αὐτῶν.
8 Μὴ μελλήσαντες οὖν ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν συγκρούουσι·
καὶ βάλλεται μὲν λίθῳ κατὰ μετώπου[y] Βρίσων ὁ τῆς

[y] τοῦ μετώπου M.

unam dicunt esse potentiam? Joannes veritus ne quis ex simplicioribus hujusmodi canticis ab ecclesia abstraheretur, quosdam ex catholica plebe quæ sub ipso erat, eis opposuit, qui nocturnos perinde hymnos decantando, et Arianorum circa hæc studium obscurarent, et suos in professione rectæ fidei confirmarent. Hoc Joannis consilium, specie quidem probum atque utile fuit: verum seditiones ac pericula ex eo evenere. Nam quoniam Homousianorum hymni in nocturnis illis precationibus majore apparatu cani videbantur: cruces enim argenteæ a Joanne erant excogitatæ, quæ cereas faces accensas gestabant, Eudoxia Augusta sumptum ad hoc suppeditante: Ariani numero abundantes, et æmulatione succensi, ulcisci se et pugnam ciere instituerunt. Etenim ex dominatu illo quem paulo ante obtinuerant, ad hujusmodi certamina adhuc erant prompti, et adversarios facile contemnebant. Omni igitur cunctatione abjecta, nocte quadam prœlium ineunt. Et Briso quidem eunuchus Augustæ, qui tum

βασιλίδος εὐνοῦχος, συγκροτῶν τότε τοὺς ὑμνῳδούς·
ἀπόλλυνται δὲ καί τινες τοῦ λαοῦ ἐξ ἀμφοτέρων
9 τῶν μερῶν. Ἐφ'[z] οἷς κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς διεκώλυσε
τοὺς Ἀρειανοὺς τὰς ὑμνολογίας ἐν τῷ δημοσίῳ ποιεῖν·
10 καὶ τὰ μὲν λεγόμενα τοιαῦτα ἦν. Λεκτέον[a] δὲ καὶ
ὅθεν τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ κατὰ τοὺς ἀντιφώνους ὕμνους
11 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συνήθεια. Ἰγνάτιος ὁ[b] Ἀντιοχείας
τῆς Συρίας, τρίτος ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐπί-
σκοπος, ὃς καὶ τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς συνδιέτριψεν,
ὀπτασίαν εἶδεν ἀγγέλων διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων
τὴν ἁγίαν Τριάδα ὑμνούντων, καὶ τὸν τρόπον τοῦ
ὁράματος τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν.
12 Ὅθεν καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις αὕτη[c] ἡ παρά-
δοσις διεδόθη· οὗτος μὲν οὖν ὁ περὶ τῶν ἀντιφώνων
ὕμνων λόγος ἐστίν.

[z] Ita F. M. *In his* Epiphan. Hist. Tr. x. 8. 'Υφ' editt.

[a] Titulum inserit, Ὅτι τὸ ἔθος τῶν ἀντιφώνων ἀπὸ Ἰγνατίου ἐκράτησεν, ante λεκτέον, M.

[b] Ita F. M. ὁ. om. ceteri.

[c] ἡ παράδοσις αὕτη ταῖς ἐκκλησίαις M.

hymnorum cantoribus erudiendis erat præpositus, in fronte lapide percussus est. Utrimque vero nonnulli ex populo cæsi interierunt. Quibus rebus permotus imperator, interdixit Arianis, ne deinceps hymnos publice canerent. Et hæc quidem tunc temporis gesta sunt. Dicendum porro est, unde consuetudo illa hymnos in ecclesia alternis canendi, initium sumpserit. Ignatius Antiochiæ in Syria episcopus, post apostolum Petrum ordine tertius, qui et cum apostolis ipsis familiariter versatus est, vidit aliquando angelos hymnis alternatim decantatis sanctam Trinitatem celebrantes; et canendi rationem quam in illa visione animadverterat, ecclesiæ Antiochensi tradidit. Unde ista traditio ad omnes postea ecclesias permanavit. Et hæc quidem de antiphonario hymnorum cantu accepimus.

ΚΕΦ. Θ.

323

Περὶ τῶν Μακρῶν καλουμένων μοναχῶν, καὶ ὅπως δι'[d] αὐτοὺς ἄσπονδον ἔχθραν ὁ Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην ἐσχηκὼς καθαιρῆσαι τοῦτον ἐσπούδαζεν.

1 Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἐρήμου μοναχοὶ
ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχονται ἅμα Διοσκόρῳ
2 καὶ τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς. Συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ Ἰσί-
δωρος, ὁ πάλαι Θεοφίλῳ τῷ ἐπισκόπῳ φιλαίτατος,
τότε δὲ ἀπεχθέστατος γενόμενος δι' αἰτίαν τοιάνδε.
3 Πέτρος τις πρωτοπρεσβύτερος ἦν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ
ἐκκλησίας· πρὸς τοῦτον ἀπεχθῶς ἐσχηκὼς ὁ Θεό-
4 φιλος τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐκβαλεῖν ἐπενόησε. Καὶ
μέμψιν αὐτῷ κατήνεγκεν, ὡς εἴη τινὰ γυναῖκα[e] Μανι-
χαΐαν τὴν θρησκείαν εἰς τὰ ἱερὰ μυστήρια προσδεξά-
μενος, μὴ πρότερον τῆς Μανιχαϊκῆς αἱρέσεως ἀπο-
5 στήσας αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Πέτρος ἔλεγε καὶ μετα-
τίθεσθαι[f] τῆς θρησκείας τὴν γυναῖκα, καὶ μηδὲ[g] παρὰ
γνώμην Θεοφίλου δεδέχθαι αὐτὴν, ἠγανάκτει ὁ Θεό-

φιλος, ὡς συκοφαντούμενος· μὴ γὰρ εἰδέναι τὸ γε-
γονὸς ἔλεγεν· ὁ οὖν Πέτρος Ἰσίδωρον ἐκάλει μαρ-
τυρῆσαι αὐτῷ, ὡς οὐκ ἠγνόει τὰ περὶ τῆς γυναικὸς
6 ὁ ἐπίσκοπος. Ἐτύγχανε δὲ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν
ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥώμῃ διάγων ὁ Ἰσίδωρος· ἐπέμ-
πετο γὰρ παρὰ Θεοφίλου πρὸς Δάμασον τὸν Ῥώμης
ἐπίσκοπον, ἐπὶ τῷ καταλλάξαι αὐτὸν πρὸς Φλαβιανὸν
7 τὸν ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας. Διεκρίνοντο γὰρ οἱ Με-
λετίῳ προσκείμενοι πρὸς Φλαβιανὸν διὰ τὸν ὅρκον,
8 ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐπανελθὼν τοίνυν ἐκ
τῆς Ῥώμης ὁ Ἰσίδωρος, καὶ πρὸς μαρτυρίαν παρὰ
τοῦ Πέτρου κληθεὶς, ἔλεγεν ὡς εἴη δεχθεῖσα ἡ Μανι-
χαία κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου· μεταδεδωκέναι
9 τε[h] αὐτῇ καὶ αὐτὸν τὰ μυστήρια. Ἐξάπτεται οὖν
πρὸς ὀργὴν ὁ Θεόφιλος, καὶ ἀμφοτέρους πρὸς ὀργὴν[i]
ἀπήλασεν. Αὕτη πρόφασις γέγονε τοῦ καὶ Ἰσίδωρον
ἅμα τοῖς περὶ Διόσκορον ἐλθεῖν ἐν τῇ Κωνσταντινου-
πόλει, ὅπως ἂν παρά τε τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ 324
Ἰωάννῃ τὰ κατ' αὐτῶν ἐσκευωρημένα ἐξελεγχθήσηται.
10 Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Ἰωάννης ἐν τιμῇ μὲν ἦγε τοὺς

[d] ὅπως Ἰωάννης καθῄρηται. Οὐκ εἰς &c. M.

[e] γυναῖκα τινὰ F. M.

[f] μεταθέσθαι M.

[g] μὴ C.

[h] Ita F. M. δὲ ceteri.

[i] "Delenda πρὸς ὀργὴν, quæ ex superiore linea huc irrepserunt." W. Lowth.

CAPUT IX.

De monachis cognomento Longis; et quomodo Theophilus cum implacabiles inimicitias adversus Joannem eorum causa suscepisset, deponere illum conatus est.

Haud multo post monachi una cum Dioscoro et ejus fratribus ex solitudine profecti, Constantinopolim veniunt. Aderat cum illis etiam Isidorus, olim quidem carissimus Theophilo, tum vero inimicissimus ob hujusmodi causam. Petrus quidam fuit Alexandrinæ ecclesiæ archipresbyter. Huic infensus cum esset Theophilus, ecclesia eum expellere statuit: eique hoc crimen objecit, quod mulierem quamdam secta Manichæam ad sacra mysteria admisisset, antequam ab errore Manichæorum eam abstraxisset. Sed cum Petrus mulierem hanc sectæ suæ renuntiasse diceret, nec absque sententia Theophili susceptam fuisse, Theophilus tanquam calumnia appetitus graviter excanduit. Affirmabat enim, ejus rei se penitus ignarum fuisse. Petrus igitur testem sibi advocavit Isidorum, quod episcopus non ignorasset id quod de muliere factum fuerat. Versabatur Romæ tunc temporis Isidorus. Missus enim fuerat a Theophilo ad Damasum Romanæ urbis episcopum, ut illum cum Flaviano Antiochensi episcopo in gratiam reduceret. Quotquot enim Meletio adhæserant, secernebant se a Flaviano propter jusjurandum Flaviani, sicut antea dixi. Roma itaque reversus Isidorus, et a Petro ad testimonium dicendum vocatus, mulierem Manichæam annuente episcopo susceptam fuisse affirmavit, ipsumque episcopum sacra mysteria ei præbuisse. Hinc ad iram concitatus Theophilus, utrumque ecclesia ejecit. Hanc ob causam Isidorus quoque una cum Dioscoro et fratribus illius Constantinopolim venit, ut ea quæ contra ipsos per vim et calumniam gesta fuerant, coram ipso imperatore et coram episcopo Joanne convincerent. Quibus cognitis, Joannes viros quidem illos honorifice excepit, et a precum communione minime exclusit:

ἄνδρας· καὶ τῶν εὐχῶν μετέχειν οὐκ ἐκώλυσε· κοι-
νωνίαν δὲ τῶν μυστηρίων οὐκ ἔφη πρὸ διαγνώσεως
11 μεταδώσειν αὐτοῖς. Ἐν τούτοις καθεστῶτος τοῦ
πράγματος, ἧκει εἰς τὰς ἀκοὰς Θεοφίλου λόγος ψευ-
δὴς, ὡς εἴη Ἰωάννης καὶ εἰς τὰ μυστήρια δεξάμενος
12 αὐτοὺς καὶ ἕτοιμος πρὸς τὸ ἐπικουρῆσαι αὐτοῖς. Καὶ
παντοῖος ἐγίνετο, ὅπως ἂν μὴ μόνον τοὺς περὶ Διόσ-
κορον καὶ Ἰσίδωρον ἀμύνηται, ἀλλὰ γὰρ καὶ Ἰωάννην
13 κατενέγκῃ τοῦ θρόνου. Διαπέμπεται οὖν κατὰ πόλεις
πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολὰς, κρύπτων μὲν τὸν
ἑαυτοῦ σκοπὸν, μόνοις δὲ τοῖς Ὠριγένους βιβλίοις
δῆθεν μεμφόμενος· οἷς πρὸ αὐτοῦ Ἀθανάσιος μάρ-
τυσι τῆς οἰκείας πίστεως ἐν τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν
λόγους ἐχρήσατο πολλάκις.

ΚΕΦ. Ι.

Ὡς[k] καὶ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ταῖς Θεοφίλου ἀπάταις συναπαχθεὶς, τῷ δοκεῖν κατὰ τῶν Ὠριγένους συγγραμμάτων ἐπισκόπων σύνοδον ἐν τῇ Κύπρῳ συναγαγὼν, Ἰωάννῃ διεμέμψατο, χρωμένῳ ταῖς βίβλοις Ὠριγένους.

1 Σπένδεται δὴ φιλίαν καὶ πρὸς Ἐπιφάνιον τὸν

[k] Titulum om. M.

sacrorum vero mysteriorum communionem indulturum se negavit, antequam causa cognita esset. Dum res in hoc statu esset, falsus rumor ad aures Theophili perlatus est, Joannem eos ad sacra quoque mysteria admisisse, et ad opem illis ferendam paratum esse. Quamobrem Theophilus totus in hoc cœpit incumbere, ut non modo Dioscorum et Isidorum ulcisceretur, verum etiam Joannem ex episcopali sede dejiceret. Mittit igitur epistolas ad singularum civitatum episcopos, consilium quidem suum occultans: palam vero in illis reprehendens libros Origenis: quorum tamen testimonio diu ante illum Athanasius in orationibus contra Arianos, ad fidei suæ confirmationem sæpenumero usus fuerat.

CAPUT X.

Quomodo etiam Epiphanius episcopus Cypri, dolis Theophili deceptus, collecta episcoporum synodo adversus Origenis libros, Joannem ob eorum librorum lectionem reprehenderit.

Amicitiam quoque redintegravit cum Epiphanio Constantiæ

Κωνσταντίας τῆς Κύπρου ἐπίσκοπον, πρότερον δια-
φερόμενος πρὸς αὐτόν· ἐμέμφετο γὰρ Ἐπιφανίῳ
Θεόφιλος ὡς μικρὰ φρονοῦντι περὶ Θεοῦ, ὅτι ἀνθρω-
2 πόμορφον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζεν. Οὕτως οὖν Θεό-
φιλος ἔχων περὶ Θεοῦ, καὶ μεμφόμενος τοῖς ἀνθρω-
πόμορφον τὸ Θεῖον νομίζουσι, διὰ τὴν πρὸς ἑτέρους
ἀπέχθειαν ἠρνεῖτο μὲν ἐν τῷ φανερῷ ἃ ἐδόξαζεν·
φιλοποιεῖται δὲ τότε τὸν Ἐπιφάνιον διαφερόμενος[l]
πρὸς αὐτὸν, ὡς ἐκ μετανοίας ὁμοφρονήσας κατὰ τὴν
3 περὶ Θεοῦ δόξαν αὐτῷ. Καὶ παρασκευάζει σύνοδον
ποιῆσαι τῶν ἐν Κύπρῳ ἐπισκόπων ἐπὶ τῷ διαβαλεῖν
4 τὰ Ὠριγένους βιβλία. Ἐπιφάνιος δὲ δι' ὑπερβάλ-
λουσαν εὐλάβειαν ἁπλοϊκὸς ὢν τὸν τρόπον ταχέως
5 ὑπήχθη ὑπὸ τῶν Θεοφίλου γραμμάτων. Καὶ καθίσας
συνέδριον τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐπισκόπων ἀπαγορεύει
6 μὲν τοῦ[m] ἀναγινώσκειν τὰ Ὠριγένους βιβλία. Δια-
πέμπεται δὲ καὶ γράμματα πρὸς Ἰωάννην, παραινῶν
ἀπέχεσθαι μὲν τῶν Ὠριγενείων ἀναγνωσμάτων, συν-
άγειν δὲ καὶ αὐτὸν συνέδριον, καὶ σύμψηφον κατὰ

[l] πρὶν additum in marg. M. [m] τοῦ om. M.

Cypri episcopo, a quo antea dissidebat. Insimulaverat enim Theophilus Epiphanium, tanquam abjecte sentientem de Deo, quem humana specie præditum esse arbitraretur. Cum ergo Theophilus de Deo ita sentiret, eosque reprehenderet qui Deum humana figura præditum esse censebant, præ odio tamen quo in alios ferebatur, ea quæ sentiebat palam abnegavit: iniitque tunc amicitiam cum Epiphanio, quocum antea dissentiebat, perinde ac si pœnitentia ductus idem cum illo sentiret de Deo. Episcoporum quoque synodum in Cypro ab eodem fieri curavit, qua Origenis libri condemnarentur. Epiphanius vero ob singularem pietatem summa morum simplicitate præditus, Theophili literis facile inductus est. Collectoque episcoporum totius insulæ concilio, lectionem librorum Origenis prohibuit. Misit etiam literas ad Joannem episcopum, quibus eum hortabatur ut et ipse a legendis Origenis libris abstineret, et convocata synodo episcoporum suorum, idem cum ipso decerneret. Theophilus itaque, cum Epipha-

7 τοῦτο γίνεσθαι[n]. Θεόφιλος τοίνυν τὸν ἐπ'[o] εὐλαβείᾳ 45
περιβόητον Ἐπιφάνιον συναρπάσας, καὶ γνοὺς προ-
βάντα αὐτοῦ τὸν σκοπὸν, θαρρῶν καὶ αὐτὸς συνήγαγε 325
8 πολλοὺς τῶν ἐπισκόπων. Καὶ παραπλησίαν τῷ Ἐπι-
φανίῳ κατὰ τῶν Ὠριγένους βιβλίων, τοῦ πρὸ διακο-
σίων καὶ[p] περίπου ἐτῶν τελευτήσαντος, διαβολὴν
ἐποιεῖτο· οὐ τοῦτον προηγουμένως ἔχων τὸν σκοπὸν,
9 ἀλλὰ τοὺς περὶ Διόσκορον σπεύδων ἀμύνασθαι. Ἰω-
άννης δὲ μικρὰ φροντίσας τῶν μηνυθέντων αὐτῷ
παρά τε Ἐπιφανίου καὶ αὐτοῦ Θεοφίλου, τῇ διδα-
10 σκαλίᾳ τῶν ἐκκλησιῶν προσεῖχε τὸν νοῦν. Καὶ ἤνθει
μὲν κατ' αὐτήν· τῆς δὲ κατ' αὐτοῦ γενομένης σκευω-
11 ρίας οὐδένα λόγον ἐτίθετο. Ἐπεὶ δὲ Θεόφιλος κατα-
φανὴς ἐγένετο τοῖς πολλοῖς σπουδάζων καθελεῖν τῆς
ἐπισκοπῆς τὸν Ἰωάννην, τότε δὴ καὶ οἱ ἀπεχθῶς πρὸς
Ἰωάννην ἔχοντες πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ σκευωρίαν
12 ἀνεκινοῦντο[q]. Καὶ πολλοὶ μὲν τοῦ κλήρου, πολλοὶ
δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει κατὰ τὰ βασίλεια μέγιστον ἰσχύ-

[n] γίνεσθαι αὐτῷ M.
[o] ἐν M.
[p] "Delenda est particula καὶ." VALESIUS. Conf. Annott.
[q] ἐκινοῦντο M.

nium pietatis nomine celeberrimum in suam sententiam pertraxisset, rem sibi ex voto succedere animadvertens, sumpta majore fiducia plures episcopos convocavit: et libros Origenis qui ante ducentos ferme annos mortem oppetierat, eadem qua Epiphanius condemnationis sententia perculit: non quod revera id agendum sibi proposuisset, sed ut Dioscorum fratresque ejus ulcisceretur. Verum Joannes ea quæ tum ab Epiphanio, tum ab ipso Theophilo significata fuerant parvipendens, doctrinæ ecclesiasticæ sedulo incumbebat. Et ea quidem in re florebat cummaxime: insidias vero quæ ipsi struebantur, penitus contemnebat. Ceterum posteaquam palam factum est, Theophilum id agere ut Joannem episcopatu exueret, tum quicumque infenso adversus Joannem animo erant, ad concinnandas in eum calumnias excitabantur. Ac multi, tum ex clero, tum ex proceribus qui in palatio plurimum poterant, opportunum sibi tempus oblatum rati,

οντες, καιρὸν εὑρηκέναι λογιζόμενοι καθ' ὃν Ἰωάννην ἀμύνωνται, μεγίστην ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει σύνοδον γενέσθαι παρεσκεύαζον, τοῦτο μὲν δι' ἐπιστολῶν, τοῦτο δὲ καὶ ἀγράφως διαπεμπόμενοι.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ[r] Σεβηριανοῦ καὶ Ἀντιόχου τῶν Σύρων, ὅπως Ἰωάννου ἀπέστησαν, καὶ διὰ τίνας αἰτίας.

1 Ηὔξησε δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννου μῖσος καὶ ἕτερον
ἐπισυμβὰν τοιόνδε· δύο ἐπίσκοποι κατ'[s] αὐτὸν
ἤνθησαν Σύροι ὄντες τὸ γένος, Σεβηριανὸς καὶ Ἀν-
2 τίοχος. Σεβηριανὸς μὲν Γαβάλων, πόλις δὲ αὕτη
τῆς Συρίας· Ἀντίοχος δὲ Πτολεμαΐδος τῆς ἐν Φοι-
3 νίκῃ ἐκκλησίας προειστήκει. Ἄμφω μὲν οὖν διὰ
λόγων ῥητορικῶν ἤχθησαν· Σεβηριανὸς δὲ δοκῶν
πεπαιδεῦσθαι, οὐ πάνυ τῇ φωνῇ τὴν Ἑλληνικὴν ἐξε-
τράνου γλῶσσαν· ἀλλὰ καὶ Ἑλληνιστὶ φθεγγόμενος
4 Σύρος ἦν τὴν φωνήν. Ἀντίοχος μὲν οὖν πρότερον
ἐκ τῆς Πτολεμαΐδος ἐπὶ τὴν[t] Κωνσταντινούπολιν

[r] Titulum om. M.
[s] κατὰ τἀυτὸν M.
[t] Ita F. M. Stephan. Genev. τὴν om. Vales. Reading.

quo se de Joanne ulciscerentur, maximam synodum Constantinopoli fieri procurarunt, episcopis partim per literas, partim per internuntios accitis.

CAPUT XI.

De Severiano et Antiocho Syris, et quomodo quibusque de causis a Joanne dissenserint.

Odium porro adversus Joannem vehementer auxit alia quædam hujusmodi causa. Duo episcopi natione Syri eodem tempore florebant, Severianus et Antiochus: quorum ille ecclesiæ Gabalorum, quæ urbs est Syriæ: hic ecclesiæ Ptolemaïdis, quæ in Phœnice sita est, curam gerebat. Et ambo quidem eloquentiæ causa celeberrimi habebantur. Severianus vero, licet admodum eruditus videretur, Græca tamen minus distincte pronuntiabat: Sed dum Græce loqueretur, Syrum nescio quid in ejus voce resonabat. Et Antiochus quidem, cum prior Ptolemaide venisset Constantinopolim, et in ecclesiis urbis regiæ summa cum dili-

ἐλθὼν, κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ χρόνον τινὰ πεπονη-
μένως διδάξας, καὶ πολλὰ ἐκ τούτων χρηματισάμενος,
5 ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀνέδραμε. Σεβηριανὸς δὲ πυθόμενος
μετὰ ταῦτα πολλὰ τὸν Ἀντίοχον ἐκ τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως συλλέξαντα, ζηλοῦν καὶ αὐτὸς τοῦτο
6 ἐσπούδασεν. Ἀσκηθείς τε οὖν καὶ συντάξας λόγους
συχνοὺς καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔρχε-
7 ται. Καὶ δεχθεὶς ἀσμένως ὑπὸ Ἰωάννου μέχρι μέν
τινος ὑπέτρεχε τὸν ἄνδρα καὶ ἐκολάκευε, καὶ αὐτὸς
οὐδὲν ἧττον ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἤνθει τε κατὰ
τὰς διδασκαλίας, καὶ πολλοῖς τῶν ἐν τέλει καὶ δὴ καὶ 326
8 αὐτῷ βασιλεῖ γίνεται γνώριμος. Ἐπειδὴ δὲ ἐν το-
σούτῳ συνέβη τῆς Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον,
ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν Ἔφεσον ἀπελ-
9 θεῖν ἐπὶ τῷ χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον. Καὶ γενόμενος
ἐν αὐτῇ, ἄλλον τε ἄλλων προβάλλεσθαι σπουδα-
ζόντων, καὶ σφόδρα διαπληκτιζομένων πρὸς ἑαυτοὺς
περὶ ὧν ἕκαστος ἐψηφίζετο, συνιδὼν ὁ Ἰωάννης ἀμ-
φότερα τὰ μέρη φιλονείκως διακείμενα, καὶ ἐν οὐδενὶ
πείθεσθαι τῇ παραινέσει αὐτοῦ θέλοντα, ἐσπούδασεν

gentia aliquamdiu docuisset, eaque ex re magnam vim pecuniæ collegisset, ad ecclesiam suam redierat. Postea vero Severianus, audiens Antiochum Constantinopoli ingentem quæstum fecisse, exemplum ejus imitari studuit. Cum igitur diu se exercuisset, multasque conciones elucubrasset, venit et ipse Constantinopolim. Ibi libenter exceptus a Joanne, initio quidem eum palpabat eique assentabatur: et ab eodem amabatur vicissim et colebatur: florebat interim in concionibus: eaque de causa multis proceribus civitatis, ipsique adeo imperatori familiaris effectus est. Forte contigit ut episcopus Ephesiorum eo tempore migraret e vita. Quam ob causam necesse habuit Joannes eo proficisci, ut episcopum ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, et alii alium ad episcopatum promovere studerent, et eorum causa quibus quisque suffragabatur, acriter inter se contenderent, cernens Joannes utramque partem pervicaciter altercari, suisque hortationibus nullatenus obsequi velle, jurgium illorum sine ullius offensa dirimere statuit. Ipse ergo Heraclidem quemdam diaconum

10 ἀκοπιαστὶ τὴν τούτων ἔριν λῦσαι[u]. Αὐτὸς τοίνυν
Ἡρακλείδην τινὰ διάκονον ἑαυτοῦ, γένει Κύπριον,
εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προεβάλετο[x]· καὶ οὕτω ἀμφό-
τερα τὰ μέρη παυσάμενα τῆς πρὸς σφᾶς φιλονεικίας
11 ἡσύχασαν. Ἀνάγκη[y] οὖν γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰω-
άννην κατὰ τὴν Ἔφεσον· παρέλκοντος δὲ αὐτοῦ
κατ' αὐτὴν, ὁ Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
12 ἐρασμιώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγίνετο. Καὶ ταῦτα
οὐκ ἐλάνθανε μὲν τὸν Ἰωάννην, ταχέως γὰρ αὐτῷ
τὰ γινόμενα διηγγέλλετο· Σαραπίωνος δὲ, οὗ καὶ
πρότερον ἐποιησάμην μνήμην, ὑποβάλλοντος, καὶ τα-
ράττεσθαι[z] λέγοντος ὑπὸ Σεβηριανοῦ τὴν ἐκκλησίαν,
13 πρὸς ζηλοτυπίαν ὁ Ἰωάννης προήχθη. Ὁδοῦ οὖν
πάρεργον πολλὰς ἐκκλησίας Ναυατιανῶν καὶ Τεσσα-
ρεσκαιδεκατιτῶν ἀφελὼν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν
14 ἔρχεται. Καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν
κηδεμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· Σαραπίωνος δὲ
τὴν ὀφρῦν καὶ τὴν ἀλαζονείαν[a] οὐδεὶς ὑποφέρειν ἐδύ-
15 νατο. Ἐπεὶ γὰρ πολλὴν τὴν παρρησίαν παρὰ τῷ

u λῦσαι· καὶ λοιπὸν ἡρακλείδην M.
x Ita F. M. προεβάλλετο editt.
y ἡσύχασαν (γενομένης δὲ ἐπὶ τούτῳ στάσεως ἐν τῇ ἐφέσῳ ὡς οὐκ ἀξίου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ ἡρακλείδου) ἀνάγκη (sic) M.
z ταράσσεσθαι F. M.
a ἀλαζονίαν F.

suum, genere Cyprium, ad episcopatum illum promovit. Atque ita tandem ambæ partes pertinaci contentione deposita quievere. Hanc ob causam coactus est Joannes in urbe Epheso diutius morari. Interim vero dum ille ibi moram faceret, Severianus Constantinopoli carior indies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem latuit: quippe cui cuncta celeriter nuntiabantur. Cum itaque Serapio, cujus paulo antea fecimus mentionem, Joanni id suggessisset, et ecclesiam a Severiano perturbari retulisset, æmulatione accensus est Joannes. Qui cum obiter Novatianis et Quartadecimanis multas ecclesias ademisset, Constantinopolim rediit. Et ipse quidem injunctam sibi ecclesiarum curam de integro gerebat. Serapionis vero fastum et arrogantiam nemo erat qui ferre posset. Nam quoniam apud episcopum Joannem plurimum libertatis ac fiduciæ erat consequutus, ultra debitum modum om-

ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ ἐκέκτητο, πέρα τοῦ καθήκοντος
πᾶσι προσεφέρετο· διὸ καὶ τὸ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου
16 μῖσος πλέον ἐξήπτετο. Καί ποτε τοῦ Σεβηριανοῦ
παριόντος, τὴν προσήκουσαν ἐπισκόπῳ τιμὴν οὐκ
ἀπένειμεν, ἀλλὰ καθήμενος διετέλει, δεικνὺς μικρὰ
17 φροντίζειν τῆς Σεβηριανοῦ παρουσίας. Ταύτην οὐκ
ἤνεγκεν ὁ Σεβηριανὸς τὴν τοῦ Σαραπίωνος καταφρό-
νησιν· καὶ πρὸς τούτοις μέγα ἀνακέκραγεν εἰπὼν, εἰ
Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι, Χριστὸς οὐκ ἐνην-
18 θρώπησε. Ταύτης τῆς ἀφορμῆς ὁ Σαραπίων δραξά-
μενος φανερῶς ἐχθρὸν τὸν Σεβηριανὸν τῷ Ἰωάννῃ
κατέστησεν, ἀποκρύψας μὲν τὸν προσδιορισμὸν τοῦ,
εἰ Σαραπίων Χριστιανὸς ἀποθάνοι· μόνον δὲ εἰρη-
κέναι εἰπὼν τὸν Σεβηριανὸν, ἄρα Χριστὸς οὐκ ἐνην-
θρώπησε· καὶ τοῦ στίφους[b] ἑαυτοῦ μάρτυρας, ὡς
19 ἐπὶ εἰρημένῳ τούτῳ, παρῆγε. Μὴ μελλήσας[c] οὖν ὁ
Ἰωάννης ἐξελαύνει αὐτὸν τῆς πόλεως· καὶ γνοῦσα
ταῦτα ἡ Αὐγοῦστα Εὐδοξία μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ,
παρασκευάσει δὲ ᾗ τάχος καλεῖσθαι τὸν Σεβηριανὸν
20 ἐκ τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος. Καὶ ὁ μὲν, ὅσον

[b] Ita F. M. τὸ στίφος editt.

[c] μελήσας M.

nibus insultabat. Unde etiam odium adversus episcopum gravius exarsit. Quodam etiam tempore, prætereunti Severiano honorem qui episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua sicut erat, permansit: ostendens eo facto Severiani præsentiam a se quidem parvi fieri. Hanc Serapionis contumeliam non tulit Severianus: sed contenta voce coram omnibus dixit: Si Serapio moriatur Christianus, Christus homo factus non est. Hanc nactus causam Serapio, Severianum Joanni aperte reddidit inimicum: prius quidem sententiæ membrum reticens, hoc est: Si Serapio mortuus fuerit Christianus. Id vero solum a Severiano dictum esse affirmans: Christus profecto homo factus non est. Multos autem suæ factionis viros producebat, qui id ita dictum fuisse testificarentur. Joannes itaque nihil cunctatus, Severianum urbe expellit. Quibus cognitis, Eudoxia Augusta Joannem quidem graviter reprehendit: Severianum vero Chalcedone Bithyniæ quam-

οὐδέπω παρῆν. Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν
ἐξέκλινε, καὶ οὐδενὶ παραινοῦντι πειθήνιος[d] ἦν· ὡς[e]
καὶ ἡ βασίλισσα Εὐδοξία ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀπο-
στόλων ἐκκλησίᾳ τὸν υἱὸν Θεοδόσιον τὸν νῦν εὐτυχῶς 327
βασιλεύοντα, κομιδῇ τότε νήπιον ὄντα, εἰς τὰ γόνατα
τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, καὶ ὅρκους κατ' αὐτοῦ πολ-
λοὺς καθορκώσασα, μόλις τὴν πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε
21 φιλίαν ἀσπάσασθαι. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον
οὗτοι κατὰ τὸ φανερὸν ἐφιλιώθησαν· ἔμενον δὲ οὐδὲν
ἧττον τὴν γνώμην ὕπουλον πρὸς ἀλλήλους φυλάτ-
τοντες· ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς πρὸς Σεβηριανὸν
λύπης, τοιαύτη τὶς ἦν.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ὡς[f] καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰσελθὼν ὁ Ἐπιφάνιος συνάξεις καὶ χειροτονίας ἐπετέλει παρὰ γνώμην τοῦ Ἰωάννου, Θεοφίλῳ χαριζόμενος.

1 Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐκ τῆς Κύπρου ὁ ἐπίσκοπος Ἐπιφάνιος ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πάλιν ἔρ-

[d] πιθήνιος F.

[e] "ἕως οὗ Nicephorus [xiii. 9.] Sozomenus [viii. 10.] εἰσότε." VALESIUS.

[f] Titulum om. M.

primum revocari jussit. Et hic quidem statim adfuit. Joannes vero ab illius familiaritate se removit, nec ulli ipsum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia Augusta in ecclesia apostolorum, filium suum Theodosium, qui nunc feliciter regnat, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, et per illius caput crebro eum obtestans, ægre ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam suam admitteret. Ad hunc modum ambo isti palam quidem reconciliati sunt: intus tamen alter adversus alterum exulcerato animo permansit. Hæc Joanni adversus Severianum causa jurgii fuit.

CAPUT XII.

Quomodo Epiphanius cum venisset Constantinopolim, collectas et ordinationes absque Joannis permissu celebravit, ut Theophilo gratificaretur.

Haud multo post Epiphanius episcopus ex insula Cypro Constantinopolim advenit, Theophili consiliis inductus: adferens una

χεται ταῖς ὑποθήκαις Θεοφίλου πεισθείς· ἐπικομι-
ζόμενος ἐν ταυτῷ τὰ καθαιρετικὰ τῶν Ὠριγένους
βιβλίων, δι' ὧν οὐκ αὐτὸν Ὠριγένην ἀκοινώνητον
εἶναι ἀπέφηνεν, ἀλλὰ τὰ βιβλία μόνον διέβαλλεν.
2 Προσορμίσας[g] οὖν τῷ ἐπὶ Ἰωάννην μαρτυρίῳ[h], ἀπέ-
χει δὲ τοῦτο ἑπτὰ σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν
τῆς νεὼς, σύναξίν τε ἐπιτελέσας, καὶ διάκονον χειρο-
3 τονήσας, αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται. Καὶ τὴν
μὲν προτροπὴν Ἰωάννου ἐξέκλινε Θεοφίλῳ χαριζό-
μενος· ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει μονῇ· καὶ συγκαλῶν
τοὺς ἐπιδημοῦντας τῶν ἐπισκόπων, τὰ καθαιρετικὰ
τῶν βιβλίων Ὠριγένους ὑπανεγίνωσκεν· οὐκ ἔχων[i]
μέν τι λέγειν πρὸς αὐτὰ, δοκεῖν[k] δὲ αὐτῷ καὶ Θεο-
4 φίλῳ ἐκβαλεῖν αὐτά. Καί τινες μὲν αἰδούμενοι τὸν
Ἐπιφάνιον προσυπέγραφον· πολλοὶ δὲ τοῦτο ποιεῖν
ἐξετρέποντο· ὧν ἦν καὶ Θεότιμος ὁ ἐπίσκοπος Σκυ-
θίας· ὃς πρὸς τὸν Ἐπιφάνιον τοιάδε ἀπεκρίνατο. 328

g Ita correct. M. προσορμήσας ceteri: similis est literarum permutatio infra VII. 4, ubi pro κατηχήσας cod. C. habet κατηχίσας.

h μαρτυρείῳ M.

i Ita M. et Valesius. ἔχω ceteri.

k Ita F. et, teste Valesio, cod. Sfort. δοκεῖ editt. ἐδόκει emendare voluit Valesius. ἐκβαλεῖν δὲ αὐτὰ ὡς ἐδόκει θεοφίλῳ πειρώμενος M.

secum exemplum synodalis sententiæ, qua non ipsum quidem Origenem excommunicaverat, sed libros ab illo conscriptos condemnaverat. Qui cum ad basilicam S. Joannis appulisset, quæ septem passuum millibus ab urbe distat, nave egressus, collectam ibi celebravit: et ordinato diacono, posthac civitatem ingressus est. Et Joannem quidem a quo invitabatur, refugit, ut gratificaretur Theophilo: in privato autem quodam domicilio diversatus est. Collectisque quotquot in urbe regia aderant episcopis, damnationis sententiam contra libros Origenis prolatam ipsis recitavit: nihil quidem habens quod adversus eos libros diceret, nisi quod ipsi ac Theophilo placuisset eos libros rejicere. Ac nonnulli quidem ob reverentiam Epiphanii, huic decreto ipsi quoque subscripserunt: multi vero id facere recusarunt. Ex quorum numero fuit etiam Theotimus episcopus Scythiæ, qui Epiphanio ita respondit. Ego, Epiphani, neque eum qui jam pridem pie

5 Ἐγὼ, ἔφη, ὦ Ἐπιφάνιε, οὔτε τὸν πάλαι καλῶς κεκοι-
μημένον καθυβρίζειν αἱροῦμαι· οὔτε βλάσφημον ἐπι-
χειρεῖν πρᾶγμα τολμῶ, ἐκβάλλων ἃ οἱ πρὸ ἡμῶν οὐκ
ἠθέτησαν· ἄλλως τε, μήτε κακὴν εἶναι διδασκαλίαν
6 ἐν τοῖς Ὠριγένους βιβλίοις εἰπών[l]. Προκομίσας τε
βιβλίον Ὠριγένους, ὑπανέγνω, καὶ ἐδείκνυεν τὰς
ἐκκλησιαστικὰς ἐκθέσεις· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπῆγε
λέγων· οἱ ταῦτα ὑβρίσαντες, εἰς τὰ περὶ ὧν οἱ λόγοι
7 ἐξυβρίσαντες ἔλαθον ἑαυτούς. Ταῦτα μὲν ὁ ἐπ' εὐ-
λαβείᾳ καὶ βίου ὀρθότητι περιβόητος Θεότιμος πρὸς
Ἐπιφάνιον ἀπεκρίνατο.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Οἷα[m] φησὶν ὁ συγγραφεὺς ὑπὲρ Ὠριγένους.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ φιλολοίδοροι τοὺς πολλοὺς συνήρπασαν, ὡς βλασφήμῳ μὴ[n] προσέχειν τῷ Ὠριγένει,

l "Assentior Christophorsono qui pro εἰπὼν legit εἰδὼς, et post hoc verbum finalem apponit distinctionem. Aliquid tamen amplius hic desiderari existimo. Et post verbum εἰδὼς locum ita supplendum esse arbitror: ταῦτα εἰπὼν, προκομίσας τε βιβλίον &c. Quod confirmant Sozomen. ac Nicephor. Sic enim habet Nicephor.: ταῦτα λέγων, καί τι τῶν Ὠριγένους συγγραμμάτων εἰς μέσον προσῆγε. Ita quoque legisse videtur Epiphan. Schol. VALESIUS.

m Titulum om. M.

n Ita M. μὴ om. ceteri, βλασφήμως προσέχειν Stephan. et

defunctus est, contumelia afficere volo; neque impium facinus aggredi audeo, ut ea condemnem quæ majores nostri minime repudiarunt: præsertim cum sciam nihil malæ doctrinæ in libris Origenis reperiri. Simul proferens quemdam Origenis librum, recitare cœpit, et expositiones in eo ecclesiasticas ostendit. Deinde subjecit hæc verba. Qui istos libros contumelia afficiunt, ii certe non animadvertunt, se illis ipsis voluminibus contumeliam inferre, de quibus libri isti conscripti sunt. Hæc sunt quæ Theotimus, vir ob pietatem vitæque sanctimoniam celeberrimus, Epiphanio respondit.

CAPUT XIII.

Quid hic scriptor pro defensione Origenis dicat.

Sed quoniam qui obtrectandi studio ducuntur, plurimos seduxerunt, ab Origenis lectione velut impii eos avertentes; non in-

2 μικρὰ διελθεῖν περὶ τούτων οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι.
Οἱ εὐτελεῖς καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μὴ δυνάμενοι φαίνεσθαι, ἐκ
τοῦ ψέγειν τοὺς ἑαυτῶν κρείττονας δείκνυσθαι βού-
3 λονται. Τοῦτο πέπονθε πρῶτος Μεθόδιος, τῆς ἐν
Λυκίᾳ πόλεως λεγομένης Ὀλύμπου ἐπίσκοπος· εἶτα
Εὐστάθιος, ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πρὸς ὀλίγον ἐκκλησίας
προστάς· καὶ μετὰ ταῦτα Ἀπολινάριος, καὶ τὸ τελευ-
4 ταῖον Θεόφιλος. Αὕτη τῶν κακολόγων τετρακτὺς,
οὐ κατὰ ταυτὸν ἐλθόντες, τὸν ἄνδρα διέβαλον[o]· ἄλλος
γὰρ δι' ἄλλο ἐπὶ τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἐχώ-
ρησαν, δεικνύντες ἕκαστοι[p], ὡς ὃ μὴ διέβαλλον, τοῦτο
5 πάντως ἐδέξαντο. Ἐπειδὴ γὰρ ἄλλος ἄλλου δόγ-
ματος ὁ καθ' εἷς ἐπελαμβάνοντο, δῆλον ὡς ἕκαστος ὃ
μὴ ἔσκωπτεν, τοῦτο ὡς ἀληθὲς πάντως ἐδέχετο, τῷ
6 ἀποσιωπᾷν ἐπαινῶν τοῦτο ὃ μὴ διέβαλε[q]. Μεθόδιος
μὲν οὖν πολλὰ καταδραμὼν τοῦ Ὠριγένους, ὕστερον
ὡς ἐκ παλινῳδίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα ἐν τῷ δια-

Genev. "Sfort. ὡς βλασφήμῳ. Epiphan. Scholast. *velut blasphemum respuunt Origenem &c.* Lego itaque, ὡς βλασφήμῳ μὴ προσέχειν τῷ Ὠριγένει." VALESIUS.

[o] Ita F. M. διέβαλλον editt.

[p] ἕκαστος correct. ab ead. manu M.

[q] Ita F. M. διέβαλλεν editt.

commodum fore arbitror pauca de illis disserere. Viles homines et obscuri, qui per se ipsi inclarescere non possunt, ex potiorum vituperatione famam aucupari conantur. Laboravit hoc morbo primum Methodius, Olympi Lyciæ civitatis episcopus. Deinde Eustathius, qui exiguo temporis spatio Antiochensem ecclesiam rexit. Post hunc Apollinaris, ac postremo Theophilus. Hæc est quadriga maledicorum, qui non eadem incedentes via, Origenem calumniati sunt. Alius enim alia de causa ad accusationem ejus prorupit: quo facto singuli satis declararunt, se omnino probasse ea quæ minime reprehendissent. Nam quoniam alius aliud dogma singillatim refutare aggressus est, perspicuum est singulos pro vero admisisse, id quod minime insectati sunt: tacite scilicet comprobantes ea quæ non exagitabant. Methodius quidem cum in libris suis Origenem diu multumque insectatus fuisset, postea tamen quasi palinodiam canens, in dialogo quem Xenonem in-

7 λόγῳ, ᾧ[r] ἐπέγραψε Ξενῶνα. Ἐγὼ δέ τι καὶ πλέον
ἐκ τῆς ἐκείνων αἰτιάσεως, εἰς σύστασιν Ὠριγένους 329
8 φημί. Οἱ γὰρ κινήσαντες ὅσαπερ[s] ᾤοντο μέμψεως
ἄξια, δι' ὧν ὡς κακῶς δοξάζοντα περὶ τῆς ἁγίας
Τριάδος οὐδ' ὅλως ἐμέμψαντο, δείκνυνται περιφανῶς
9 τὴν ὀρθὴν εὐσέβειαν μαρτυροῦντες αὐτῷ. Οὗτοι μὲν
οὖν διὰ τοῦ μὴ μέμψασθαι μαρτυροῦσιν αὐτῷ· Ἀθα-
νάσιος δὲ, ὁ τῆς ὁμοουσίου πίστεως ὑπερασπιστὴς, ἐν
τοῖς κατὰ Ἀρειανῶν λόγοις μεγάλῃ τῇ φωνῇ μάρ-
τυρα τῆς οἰκείας πίστεως τὸν ἄνδρα καλεῖ, τοὺς
10 ἐκείνου λόγους τοῖς ἰδίοις συνάπτων, καὶ λέγων· Ὁ
θαυμαστὸς, φησὶ, καὶ φιλοπονώτατος Ὠριγένης, τάδε
περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τῇ ἡμετέρᾳ δόξῃ μαρτυρεῖ,
11 συναΐδιον αὐτὸν λέγων τῷ πατρί. Ἔλαθον οὖν ἑαυ-
τοὺς οἱ λοιδορήσαντες Ὠριγένην βλασφημήσαντες
12 καὶ τὸν ἐπαινέτην αὐτοῦ Ἀθανάσιον. Περὶ μὲν οὖν
Ὠριγένους τοσαῦτα εἰρήσθω· ἑξῆς δὲ τῆς ἱστορίας
ἐχώμεθα.

[r] ὃν C. Tum ζενῶνα F.

[s] ἅπερ ὡς M.

scripsit, summa eum admiratione prosequitur. Ego vero ex illorum reprehensione aliquid amplius accedere ad commendationem Origenis affirmo. Etenim qui omnia undique conquisiverunt quæ reprehensione digna existimabant, ii certe cum illum minime reprehenderint tanquam de sancta Trinitate male sentientem, rectæ ac sinceræ pietatis testimonium ei perhibere manifestissime convincuntur. Et isti quidem Origenem hac in parte non reprehendendo, eum testimonio suo comprobant. Athanasius vero consubstantialis fidei defensor acerrimus, in suis contra Arianos orationibus, clara voce illum fidei suæ advocat testem, verba illius suis intexens sermonibus in hunc modum. "Vir immensi laboris planeque admirandus Origenes, nostram de Filio Dei sententiam testimonio suo confirmat, illum Patri coæternum esse dicens." Qui ergo Origenem vituperant, non animadvertunt se una quoque Athanasium laudatorem Origenis, maledictis appetere. Sed de Origene hactenus dictum sit. Nunc ad historiæ ordinem revertamur.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Ὡς[t] Ἰωάννης προσκαλεσάμενος τὸν Ἐπιφάνιον μὴ ὑπακούσαντα ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ παρασυνάγοντα, δηλοῖ αὐτῷ μεμφόμενος, ὡς παρὰ κανόνας πολλὰ πράττοντι. Ὅθεν ὁ Ἐπιφάνιος εὐλαβηθεὶς ἀνεχώρησε.

1 Ἰωάννης οὐκ[u] ἠγανάκτησεν, ἐφ' οἷς παρὰ κανόνα
ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ Ἐπιφάνιος χειροτονίαν πε-
ποίητο, ἀλλὰ παρεκάλει ἐν τοῖς ἐπισκοπικοῖς οἴκοις
2 συμμένειν αὐτῷ. Ὁ δὲ, οὐκ, ἔφη, οὐδὲ συμμένειν
αὐτῷ, οὐδὲ συνεύξεσθαι[x], ἐὰν μὴ τοὺς περὶ Διόσκορον
ἐξελάσῃ τῆς πόλεως, αὐτὸς δὲ καθυπογράψῃ τοῖς
3 καθαιρετικοῖς τῶν Ὠριγένους βιβλίων[y]. Ἰωάννου
δὲ ταῦτα ποιεῖν ὑπερτιθεμένου, καὶ λέγοντος μὴ δεῖν
πρὸ καθολικῆς διαγνώσεως προπετές τι ποιεῖν, ἐπὶ
ἑτέραν βουλὴν οἱ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰωάννην ἔχοντες τὸν
4 Ἐπιφάνιον ἄγουσι. Κατασκευάζουσι γὰρ μελλούσης
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων συνάξεως 330

[t] Titulum om. M.

[u] "Nimis abruptum est hoc exordium, præsertim cum præcesserit digressio illa de Origene. Itaque scribendum puto: ὁ μὲν Ἰωάννης: et paulo post: ὁ δὲ, οὐκ ἔφη οὐδὲ συμμένειν αὐτῷ." VALESIUS.

[x] συνεύξασθαι Valesius et Reading. mendo typogr.

[y] Ita F. C. βίβλων ceteri.

CAPUT XIV.

Quomodo Joannes, cum Epiphanium ad se vocasset, et ille vocatus non paruisset, sed in ecclesia apostolorum conventus celebrare pergeret, monuit eum ac reprehendit quod multa contra canones faceret. Qua re territus Epiphanius in patriam rediit.

Joannes quidem, cum Epiphanius contra ecclesiasticam regulam in ipsius ecclesia ordinationem fecisset, nequaquam succensuit: immo eum hortatus est ut in episcopali domo secum manere vellet. Verum ille nec mansurum se cum eo, nec precaturum esse dixit, nisi Dioscorum fratresque ejus e civitate expulisset, et ipse condemnationi librorum Origenis manu propria subscripsisset. Cum Joannes id facere differret, nihilque temere agendum esse diceret ante generalis concilii definitionem, Joannis inimici aliud consilium suggesserunt Epiphanio. Nam cum celebranda esset collecta in ecclesia apostolorum, Epiphanium in medium prodire

γίνεσθαι προελθεῖν τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ
παντὸς διαβαλεῖν μὲν τὰ Ὠριγένους βιβλία, ἀποκη-
ρῦξαι δὲ τοὺς περὶ Διόσκορον, καὶ διασύραι Ἰωάννην,
5 ὡς καὶ αὐτὸν ἐκείνοις τιθέμενον[z]. Ταῦτα ἀνηγγέλη
τῷ Ἰωάννῃ· καὶ τῇ ἑξῆς τῷ Ἐπιφανίῳ τὴν ἐκκλη-
σίαν ἤδη κατειληφότι δηλοῖ διὰ Σαραπίωνος τάδε.
6 Παρὰ κανόνας πράττεις πολλὰ, ὦ Ἐπιφάνιε· πρῶτον
μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος·
εἶθ' ὅτι μὴ προταγεὶς[a] παρ' ἐμοῦ ἐν αὐταῖς ἐλειτούργησας,
οἰκείᾳ αὐθεντίᾳ χρησάμενος· πάλιν[b] τε αὐτόθι προτρα-
7 πεὶς παρῃτήσω, καὶ νῦν αὖθις ἐπιτρέπεις σαυτῷ. Φύλαξαι
οὖν, μὴ ταραχῆς ἐν τῷ λαῷ διαγενομένης, τὸν ἐκ ταύτης
κίνδυνον ἀναδέξῃ καὶ αὐτός.
8 Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἐπιφάνιος, εὐλαβηθεὶς ἀναχωρεῖ
μὲν τῆς ἐκκλησίας· πολλὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ μεμφό-
9 μενος ἀπαίρειν ἐπὶ τὴν Κύπρον ἐστέλλετο. Λέγουσι
δέ τινες ὅτι ἀπαίρειν μέλλων τῷ Ἰωάννῃ ταῦτα ἐδή-
10 λωσεν· Ἐλπίζω σὲ μὴ ἀποθανεῖν ἐπίσκοπον. Ὁ δὲ

[z] Melius συντιθέμενον.

[a] προσταγεὶς M.: idem correctum in προταγεὶς F. προσταγεὶς C.

[b] "Scribendum puto πάλαι τε, quod sequitur, καὶ νῦν &c." VALESIUS: cujus emendationem non sanciunt Nicephor. xiii. 13, et Epiphan. Hist. Tr. x. 12.

fecerunt, et coram universo populo, primum quidem Origenis libros condemnare: deinde vero Dioscorum cum suis excommunicare, et Joannem utpote illis faventem simul perstringere. Hæc Joanni nuntiata sunt; qui postridie Epiphanio ecclesiam jam ingresso per Serapionem ista significavit. Multa contra regulas agis, o Epiphani: qui primum quidem in ecclesiis sub dispositione mea constitutis ordinationem feceris; deinde injussu meo, ex tua ipsius auctoritate in iisdem ecclesiis missarum solemnia celebraveris: et olim quidem invitatus illuc venire renueris: nunc vero id tibi ipse permittas. Cave igitur, ne tumultu excitato in populo, periculum inde tibi quoque nascatur. His auditis territus Epiphanius, ex ecclesia abscedit, et Joannem graviter insimulans, Cyprum abnavigat. Sunt qui dicant, eum cum jam navem conscensurus esset, hæc Joanni denuntiasse: Spero te non moriturum esse episcopum. Joannem vicissim illi sic respondisse: Spero te non perventurum esse in patriam. Utrum porro vera mihi dixe-

ἀντεδήλωσεν, Ἔλπιζε[c] μὴ ἐπιβῆναι τῆς σαυτοῦ[d]
11 πατρίδος. Ταῦτα οὐκ ἔχω εἰπεῖν, εἰ ἀληθῆ ἔλεξαν
οἱ ἐμοὶ ἀπαγγείλαντες· ἀμφότεροι δὲ ὅμως ταύτην
12 ἔσχον τὴν ἔκβασιν. Οὔτε γὰρ Ἐπιφάνιος τῆς
Κύπρου ἐπέβη, ἐν γὰρ τῷ πλοίῳ ἀπιὼν ἐτελεύτησεν· καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον κατηνέχθη τοῦ θρόνου, ὡς προϊόντες δηλώσομεν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

331

Ὡς[e] μετὰ τὸν ἀπόπλουν Ἐπιφανίου λόγον κατὰ γυναικῶν Ἰωάννης δημηγορήσας, καὶ διὰ τοῦτο, σπουδῇ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης, συνόδου γενομένης ἐν Χαλκηδόνι κατ' αὐτοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἐξωθεῖται.

1 Ἀποπλεύσαντος γὰρ[f] τοῦ Ἐπιφανίου, πυνθάνεται
παρὰ τινῶν ὁ Ἰωάννης, ὡς ἡ βασίλισσα Εὐδοξία τὸν
2 Ἐπιφάνιον ἐξώπλισε κατ' αὐτοῦ. Καὶ θερμὸς ὢν τὸ
ἦθος καὶ περὶ τὸν λόγον ἕτοιμος, μὴ μελλήσας διέξεισι ψόγον κοινῶς[g] κατὰ πασῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ

[c] Ita F. M. ἐλπίζω σὲ ceteri. "Magis placet lectio codicis F. ἔλπιζε μὴ ἐπιβῆναι τῆς σαυτοῦ πατρίδος. Nam si ἐλπίζω σε legeretur, dicendum esset, τῆς σῆς πατρίδος. Cum igitur σαυτοῦ legatur in omnibus libris, apparet legendum esse ἔλπιζε." VALESIUS.

[d] αὐτοῦ F. M.

[e] Titulum om. M.

[f] δὲ γὰρ M.

[g] Ita F. M. C. κοινὸν editt. et Niceph. xiii. 14.

rint qui ista narrarunt, equidem non possum affirmare. Utrique tamen illorum hujusmodi exitus contigit. Nam neque Epiphanius navem appulit Cyprum. Post discessum enim mortuus est in navigio. Et Joannes haud multo post ex episcopali sede dejectus est, sicut in progressu narrationis docebimus.

CAPUT XV.

Quomodo post discessum Epiphanii, cum Joannes orationem adversus mulieres habuisset, ob eam causam collecta adversus ipsum synodo apud Chalcedonem, studio imperatoris et Augustæ, ecclesia expulsus est.

Etenim post discessum Epiphanii, quidam Joanni retulerunt, Epiphanium adversus ipsum subornatum fuisse ab Eudoxia Augusta. Ille cum esset suopte ingenio ferventior, et ad dicendum

3 λαοῦ. Ἁρπάζει τὸ πλῆθος τὸν λόγον, ὡς αἴνιγμα
κατὰ τῆς βασιλίδος λεχθέν· καὶ ὁ λόγος ἐκληφθεὶς
ὑπὸ τῶν κακουργούντων εἰς γνῶσιν ἄγεται τῶν κρα-
4 τούντων. Γνοῦσα δὲ ἡ Αὐγοῦστα, πρὸς τὸν βασιλέα
τὴν οἰκείαν ὕβριν ὠδύρατο, αὐτοῦ ὕβριν εἶναι λέγουσα
5 τὴν ἑαυτῆς. Παρασκευάζει οὖν, τὸν Θεόφιλον ταχεῖαν ποιεῖσθαι σύνοδον κατ' αὐτοῦ· συγκατασκευάζει δὲ ταῦτα καὶ Σεβηριανός· ἔτι γὰρ τὴν λύπην
6 ἐφύλαττεν. Οὐ πολὺς οὖν ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ
παρῆν Θεόφιλος πολλοὺς ἐκ διαφόρων πόλεων ἐπισκόπους κινήσας· τοῦτο δὲ[h] καὶ τοῦ βασιλέως ἐκέ-
7 λευε πρόσταγμα. Μάλιστα δὲ συνέρρεον, ὅσοι πρὸς
Ἰωάννην ἄλλος δι' ἄλλην αἰτίαν λελύπηντο· παρῆ-
8 σαν δὲ καὶ ὅσους τῆς ἐπισκοπῆς ἀπεκίνησε. Πολλοὺς
γὰρ ὁ Ἰωάννης καθῃρήκει τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἐπισκόπων,
ὅτε διὰ τὴν Ἡρακλείδου χειροτονίαν ἀπεληλύθει ἐπὶ
9 τὴν Ἔφεσον. Πάντες οὖν συμφωνήσαντες εἰς τὴν
Χαλκηδόνα τῆς Βιθυνίας συνήρχοντο· τότε δὲ ἦν

[h] Τοῦτο γὰρ scribere voluit Valesius.

paratus, sine mora orationem habuit ad populum, quæ omnium generaliter mulierum vituperationem continebat. Eum sermonem vulgus ita accepit, quasi contra Augustam figurate dictus fuisset. Exceptus igitur a malevolis ad principum notitiam perfertur. Quo cognito, Augusta illatam sibi contumeliam apud imperatorem conquesta est, utriusque communem esse dicens hanc injuriam. Curat igitur ut Theophilus quamprimum synodum convocet adversus Joannem. Idem quoque urget Severianus: adhuc enim reconditam animo simultatem adversus Joannem gerebat. Elapso deinde brevi temporis spatio, advenit Theophilus una cum multis diversarum civitatum episcopis, quos ille suis literis evocaverat. Sed et imperatoris epistola idem fuerat imperatum. Præcipue tamen ii confluxere, qui Joanni variis de causis erant infensi. Adfuerunt præterea quos Joannes episcopatu dejecerat. Quippe Joannes multos in Asia deposuerat episcopos, tunc cum Heraclidis ordinandi causa profectus est Ephesum. Omnes igitur ex compacto Chalcedonem Bithyniæ conveniunt. Erat eo tempore

ἐπίσκοπος τῆς Χαλκηδόνος Κυρῖνος ὄνομα, γένει Αἰ-
γύπτιος· ὅστις πολλὰ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἔλεγε,
τὸν ἀσεβῆ, τὸν ἀλαζόνα, τὸν ἀγόνατον ἀποκαλῶν·
ἥδοντο μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις οἱ ἐπίσκοποι.
10 Μαρουθᾶς δὲ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος ἄκων τὸν
πόδα τοῦ Κυρίνου ἐπάτησεν· ὁ δὲ ὀδυνηρῶς ἐκ
τούτου διατεθεὶς συνδιαβῆναι τοῖς ἐπισκόποις ἐπὶ τὴν
Κωνσταντινούπολιν οὐ δεδύνηται· ἀλλὰ μένει μὲν
αὐτὸς ἐν τῇ Χαλκηδόνι· οἱ δὲ ἄλλοι διεπεραιώθησαν.
11 Θεοφίλῳ δὲ οὐδενὸς τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀπαντησάντων,
οὐδὲ τιμὴν τὴν εἰωθυῖαν παρεσχηκότων, φανερὸς γὰρ
ἐχθρὸς[i] ἐγινώσκετο, τῶν Ἀλεξανδρείων τὸ ναυτικὸν,
ἔτυχε γὰρ τότε παρεῖναι τὰ σιτηγοῦντα τῶν πλοίων,
12 ἀπαντήσαντα σὺν εὐφημίᾳ ἐδέξαντο. Ὁ δὲ παρῃτεῖτο
μὲν ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰσελθεῖν· ἐν μιᾷ δὲ τῶν 332
βασιλίδων οἰκίᾳ[k] καταλύει, ᾗ προσωνυμία Πλακι-
13 διαναί. Τότε ἐντεῦθεν ἀνεκινοῦντο κατὰ Ἰωάννου κα-
τηγορίαι πολλαί· καὶ οὐκέτι μὲν τῶν Ὠριγένους βι-
βλίων μνεία τις ἦν· ἐπὶ ἑτέρας δὲ ἀτόπους κατηγορίας

[i] ἐχθρὸς λοιπὸν ἐγ. F. M.

[k] Legendum οἰκίων, vel fortasse βασιλικῶν οἰκίων, sicut habet Nicephorus xiii. 15.

Chalcedonis episcopus Cyrinus quidam, genere Ægyptius, qui apud episcopos multa contra Joannem blaterabat, impium illum et arrogantem et inexorabilem vocans. Delectabantur quidem ejusmodi dictis episcopi. Sed Maruthas episcopus Mesopotamiæ, forte imprudens Cyrini pedem calcavit. Ille eo vulnere graviter affectus, Constantinopolim una cum reliquis episcopis transfretare non potuit. Sed ipse quidem mansit Chalcedone: reliqui vero Constantinopolim trajecerunt. Ceterum cum nullus ex clericis Theophilo obviam processisset, nec honorem consuetum exhibuisset: palam enim Joannis inimicus agnoscebatur: nautæ Alexandrini, quorum frumentariæ naves tunc forte aderant, obviam progressi, faustis illum acclamationibus excepere. Et ipse quidem in ecclesiam ingredi recusavit: sed in quandam imperialem domum, quæ Placidiana appellatur, divertit. Exinde multæ adversus Joannem accusationes moveri cœpere. Nec jam librorum Origenis ulla fiebat mentio: sed absurdas alias criminationes

14 ἐτρέποντο. Τούτων δὲ οὕτω προκατεσκευασμένων,
συνελθόντες οἱ ἐπίσκοποι ἐν προαστείῳ Χαλκηδόνος
ᾧ ἐπώνυμον Δρῦς, καλοῦσιν εὐθὺς τὸν Ἰωάννην ἀπο-
15 λογησόμενον περὶ ὧν κατηγορεῖτο. Ἐκέλευον δὲ
παρεῖναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα καὶ Τίγριν εὐνοῦχον
πρεσβύτερον καὶ Παῦλον ἀναγνώστην· καὶ γὰρ
16 οὗτοι συγκατηγοροῦντο αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ ὁ[l] Ἰωάννης
τοὺς καλοῦντας ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο[m], οἰκου-
μενικὴν δὲ ἐπεκαλεῖτο σύνοδον, μὴ μελλήσαντες[n],
17 τετράκις αὐτὸν ἐκάλεσαν. Τοῦ δὲ μὴ βουληθέντος
ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγοντος, κατεψηφίσαντο
καὶ καθεῖλον αὐτὸν, ἄλλο μὲν οὐδὲν αἰτιασάμενοι,
18 μόνον δὲ ὅτι καλούμενος οὐχ ὑπήκουσε. Τοῦτο
ἀπαγγελθὲν περὶ ἑσπέραν πρὸς μεγίστην στάσιν
19 ἐξῆπτε τὸ πλῆθος. Καὶ διανυκτερεύοντες οὐ συνε-
χώρουν ἀφελκεσθαι τῆς ἐκκλησίας αὐτόν· ἀλλ' ἐβόων
δεῖν κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτὸν ἐπὶ μείζονος συνεδρίου.
20 Τοῦ βασιλέως δὲ ἐκέλευε πρόσταγμα, ᾗ τάχος ἐξω-

[l] ὁ om. F. M.

[m] Ita F. quod scribendum esse monuit Valesius: παρεγγράφετο ceteri.

[n] μελήσαντες M.

intendebant. Quibus ad hunc modum præstructis, episcopi in suburbano Chalcedonis quod Quercus dicitur, congregati, Joannem confestim accersunt, ut criminibus quæ ipsi objiciebantur, responderet. Simul etiam Serapionem diaconum et Tigrim eunuchum presbyterum, et Paulum lectorem adesse jubent. Nam et isti una cum Joanne accusati fuerant. Sed quoniam Joannes exceptione utens, eos qui ipsum vocabant, tanquam inimicos rejiciebat, et ad generale concilium provocabat, illi nihil cunctati quater eum citaverunt. Cumque ille sistere se in judicio noluisset, sed idem semper responsum daret, condemnarunt eum ac deposuerunt: nullum ei crimen objicientes, nisi quod vocatus non paruisset. Ea res sub vesperam nuntiata, populum ad gravissimam seditionem excitavit. Itaque tota nocte excubantes, eum ab ecclesia abduci nequaquam siverunt: sed causam ejus in majore concilio dijudicandam esse proclamabant. Verum imperatoris jussione præscriptum fuerat, ut continuo expelleretur, et in exsilium abdu-

20 θεῖσθαι αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐξορίαν ἀπάγεσθαι. Τοῦτο
γνοὺς ὁ Ἰωάννης τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν καθαίρεσιν
περὶ τὸ μεσημβρινὸν ἑαυτὸν ἐξέδωκε, λαθὼν τὸ πλῆ-
θος· ἐφυλάττετο γὰρ μή τις ταραχὴ γένηται δι'
αὐτόν· καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο.

ΚΕΦ. Ιϛ.

Ὡς τοῦ[o] λαοῦ στασιάσαντος διὰ τὴν ἀπαγωγὴν Ἰωάννου, Βρίσων ὁ τῆς βασιλίδος Εὐνοῦχος ἀποσταλεὶς πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

1 Ὁ δὲ λαὸς ἀφόρητα ἐστασίαζεν. Οἷα δὲ ἐν τοῖς
τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπεχθῶς πρὸς
αὐτὸν ἐχόντων ἐπὶ οἶκτον μετεβάλλοντο, καὶ συκο-
φαντεῖσθαι ἔλεγον, ὃν μικρῷ ἔμπροσθεν καθῃρημένον
2 ἐπεθύμουν θεάσασθαι. Πλείους οὖν καὶ διὰ τοῦτο
ἐγίνοντο οἱ καταβοῶντες καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς
3 συνόδου τῶν ἐπισκόπων. Μάλιστα δὲ Θεοφίλῳ τῆς
σκευωρίας τὴν αἰτίαν ἐτίθεσαν· οὐ γὰρ ἔτι λανθά-
νειν ἐπὶ τοῖς σκευωρημένοις ἐδύνατο· ἐκ πολλῶν

[o] titulum om. M.

ceretur. Quo comperto, Joannes tertio post damnationem die, circa meridiem ultro se ipse tradidit, inscia populi multitudine. Cavebat enim ne ipsius causa tumultus excitaretur. Et Joannes quidem abducebatur in exsilium.

CAPUT XVI.

Qualiter exorta populi seditione eo quod Joannes in exsilium duceretur, Briso eunuchus Augustæ missus, eum Constantinopolim reduxit.

Populus vero horrendum in modum tumultuabatur. Utque in hujusmodi rebus usu venire solet, qui prius infenso in illum animo erant, miseratione movebantur: eumque calumniam passum esse dicebant, quem paulo antea depositum videre optaverant. Hanc igitur ob causam plures erant qui tam adversus imperatorem, quam contra concilium episcoporum vociferabantur. Sed præcipue in Theophilum culpam hujus calumniæ conferebant. Neque enim amplius fraus ejus in obscuro esse poterat: idque tum ex aliis multis indiciis, tum ex eo maxime, quod statim post Joannis

μὲν οὖν καὶ ἄλλων τεκμηρίων, μάλιστα δὲ ὅτι τοῖς
περὶ Διόσκορον τοῖς ἐπιλεγομένοις Μακροῖς εὐθὺς 333
4 μετὰ τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐκοινώνησε. Τότε δὴ
καὶ Σεβηριανὸς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκων εὐκαίρως
ἔδοξε διασύρειν τὸν Ἰωάννην, φήσας, εἰ καὶ διὰ[p]
μηδὲν ἄλλο κατέγνωστο Ἰωάννης, ἀλλ' οὖν γε ἱκανὸν
ἔγκλημα πρὸς καθαίρεσιν, τὸ ἀλαζονικὸν ἦθος αὐτοῦ·
πάντα μὲν γὰρ τὰ ἁμαρτήματα συγχωρεῖται τοῖς
ἀνθρώποις, ὑπερηφάνοις δὲ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται, ὡς
5 διδάσκουσιν αἱ θεῖαι γραφαί. Ταῦτα λεχθέντα φιλο-
νεικότερον ἐποίει τὸ πλῆθος· διὸ τὴν ἀνάκλησιν
6 ταχεῖαν ὁ βασιλεὺς ἐποίησε γενέσθαι. Πεμφθεὶς οὖν
Βρίσων ὁ τῆς βασιλίδος εὐνοῦχος καταλαμβάνει αὐ-
τὸν ἐν Πρενέτῳ, ἐμπόριον δὲ τοῦτο καταντικρὺ τῆς
Νικομηδείας κείμενον, καὶ ἀναστρέφει αὐτὸν ἐπὶ τὴν
7 Κωνσταντινούπολιν. Ἐπεὶ δὲ ἀνακληθεὶς Ἰωάννης
οὐ πρότερον εἰς τὴν πόλιν εἰσελθεῖν προῃρεῖτο, ἢ ἐν
μείζονι δικαστηρίῳ ἀθωωθῆναι, ἐν προαστείῳ[q] ὃ κα-
8 λεῖται Μαριαναὶ τέως ἐπέμενε. Παρέλκοντος δὲ αὐ-
τοῦ, καὶ μὴ βουλομένου εἰς τὴν πόλιν ἐπανελθεῖν,

[p] Ita M. διὰ om. ceteri. [q] τε ὃ F. C.

depositionem, cum Dioscoro ejusque fratribus qui Longi dicebantur, communicasset. Tunc etiam Severianus, cum in ecclesia verbum Dei prædicaret, visus est importune Joannem carpere, ita dicens: Etsi ob nihil aliud esset condemnatus Joannes, ejus tamen insolentia satis grave crimen est, ut ob eam solam deponi meruerit. Cuncta enim reliqua peccata hominibus condonantur. Superbis vero Deus resistit, ut sacræ Scripturæ docent. Hæc dicta, plebis animos ad majorem pervicaciam provocarunt. Quamobrem imperator eum celerrime revocari jussit. Missus igitur Briso eunuchus Augustæ, offendit illum Præneti, quod emporium est ex adverso Nicomediæ situm: et Constantinopolim eum redire jubet. Sed quoniam Joannes ab exsilio revocatus, negabat se urbem ingressurum esse, nisi prius in majore judicum consessu innocentiam suam probasset, mansit interim in suburbano quod Marianæ appellatur. Porro dum moras necteret, nec civitatem ingredi vellet, plebs ad indignationem prorupit: statimque in ipsos impe-

ἠγανάκτει τὸ πλῆθος, καὶ ᾗ τάχος βλάσφημα κατὰ
τῶν κρατούντων ἠφίεσαν ῥήματα· διὸ καὶ ἀνάγκην
9 ἐπέθηκαν τῇ ἐπανόδῳ αὐτοῦ. Ἀπαντῆσαν οὖν τὸ
πλῆθος σὺν πολλῇ σεβασμίῳ τιμῇ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν
εὐθὺς ἄγουσι· καὶ παρεκάλουν, ἔν τε τῷ ἐπισκοπικῷ
θρόνῳ καθέζεσθαι, καὶ συνήθως τῷ λαῷ τὴν εἰρήνην
10 ἐπεύξασθαι. Τοῦ δὲ παραιτουμένου, καὶ λέγοντος
ὅτι τοῦτο δεῖ κρίσει γενέσθαι, καὶ δεῖν τοὺς καταψη-
φισαμένους πάλιν ἀποψηφίσασθαι, ἐξεκαίετο τὸ πλῆ-
θος, ἰδεῖν αὐτὸν καθήμενον ἐν τῷ θρόνῳ ποθοῦντες,
11 καὶ πάλιν αὐτοῦ διδάσκοντος ἀκροᾶσθαι. Ἐξίσχυσεν[r]
ὁ λαὸς ταῦτα κατεργάσασθαι· καὶ καθίσας ὁ Ἰω-
άννης εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον συνήθως μὲν τὴν
εἰρήνην τῷ λαῷ ἐπηύξατο· προσαναγκασθεὶς δὲ,
12 καὶ ἐδίδαξε. Τοῦτο πραχθὲν τοῖς ἀπεχθῶς ἔχουσι
πρὸς αὐτὸν ἑτέρας σκευωρίας παρέσχεν ὑπόθεσιν·
ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν τέως ἡσύχαζον.

[r] καὶ λοιπὸν additum in marg. ante ἐξίσχυσεν M.

ratores maledicta congessit. Qua de causa Joannes redire coactus est. Obviam ergo progressa multitudo vulgi, eum cum summa reverentia in ecclesiam recta deducit: orans ut in episcopali cathedra sedere, et pro more solito pacem populo apprecari velit. Cum ille recusaret, diceretque id judicum decreto fieri debere, et oportere ut ii a quibus condemnatus esset, mutata sententia ipsum absolverent, populus magis magisque incendebatur, eum in cathedra sedentem videre, et concionantem iterum audire, votis omnibus concupiscens. Pervicit tandem populus ut ista fierent. Joannes ergo in episcopali solio residens, sicut antea consueverat, pacem populo pronuntiavit: ac prætcrea necessitate compulsus, sermonem habuit ad populum. Ea res adversariis Joannis alterius criminationis ansam præbuit. Verum hac de re tum quidem nihil dixerunt.

ΚΕΦ. ΙΖ. 334

Ὡς[s] διὰ τὸ[t] βούλεσθαι Θεόφιλον τὰ καθ' Ἡρακλείδου ἀπόντος ἐξετάζεσθαι, τοῦ Ἰωάννου ἀντιλέγοντος, συμπληγάδος γενομένης, πολλοὶ ἀπώλοντο μεταξὺ τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν καὶ τῶν Ἀλεξανδρέων· ἐφ' οἷς φοβηθεὶς Θεόφιλος καί τινες τῶν ἐπισκόπων τῆς πόλεως ἐξεληλύθασι.

1 Πρότερον δὲ τὰ[u] κατὰ τὴν χειροτονίαν Ἡρακλείδου
ἀναζητεῖσθαι Θεόφιλος παρεσκεύαζεν, ὅπως εἰ δύ-
ναιτο, ταύτην γοῦν ἀφορμὴν λάβοι πρὸς τὴν Ἰωάννου
2 καθαίρεσιν. Ἡρακλείδης μὲν οὖν οὐ παρῆν· ἐκρίνετο
δὲ ἀπὼν, ὡς εἴη τυπτήσας τινὰς ἀδίκως, ἁλύσει τε
δήσας, καὶ πομπεῦσαι ποιήσας διὰ μέσης τῆς Ἐφε-
3 σίων πόλεως. Τῶν τοίνυν περὶ Ἰωάννου[x] λεγόντων,
μὴ δεῖν κατὰ ἀπόντων κριτήριον ποιεῖσθαι, οἱ ἐκ τῆς
Ἀλεξανδρείας ἐφιλονείκουν, δεῖν δέχεσθαι τοὺς κατη-
γοροῦντας Ἡρακλείδου, εἰ καὶ κατηγοροῦσιν ἀπόντος
4 αὐτοῦ. Στάσις οὖν ἐντεῦθεν καὶ διαπληκτισμὸς με-
ταξὺ τῶν[y] Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξαν-

[s] Titulum om. M.
[t] Ita F. τοῦ ceteri.
[u] Ita F. M. "Scribendum est τὰ κατὰ τὴν, ut legitur apud Georgium Alexandrinum in vita Joannis Chrysostomi." [c. 48. Vid. Chrysost. Op. ed. Savil. t. viii. p. 225.] VALESIUS. τὰ om. ceteri.
[x] Ἰωάννην correctum M. quod præstat.
[y] Legendum τῶν τῆς.

CAPUT XVII.

Quomodo cum Theophilus Heraclidis absentis causam examinari vellet, et Joannes reclamaret, orta contentione inter Constantinopolitanos et Alexandrinos, multi utrimque ceciderunt. Qua re territus Theophilus aliique episcopi, ex civitate aufugerunt.

Prius vero Heraclidis ordinationem in quæstionem vocari curavit Theophilus, ut inde, si posset, occasionem arriperet ad Joannem exauctorandum. Et ipse quidem Heraclides non aderat: absens tamen judicabatur, quasi quosdam injuste verberasset, et catenis vinctos per mediam Ephesiorum urbem traduxisset. Cumque Joannes ejusque fautores dicerent, de absentibus judicium fieri non debere, contra Alexandrini contendebant admittendos esse accusatores Heraclidis, licet eum absentem accusarent. Gravis inde seditio, et concertatio inter Constantinopolitanos et Alexandrinos conflata est. Commissaque pugna multi vulnerati, quidam

5 δρείας ἐγίνετο σύντονος. Καὶ γενομένης συμπλη-
γάδος, πολλοὶ μὲν τραύματα ἔλαβον, ὀλίγοι δὲ καὶ
6 ἀπώλοντο. Ταῦτα εἰδὼς Θεόφιλος εὐθὺς ὡς εἶχεν
ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔφυγε· τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἄλλοι
ἐποίουν ἐπίσκοποι πλὴν ὀλίγων οἳ τὰ Ἰωάννου ἠσπά-
ζοντο· καὶ πάντες εἰς τὰ ἑαυτῶν φυγῇ ἀπεχώρησαν[z].
7 Τούτων οὕτω γενομένων, ἐν καταγνώσει μὲν τοῖς
πᾶσιν ὁ Θεόφιλος ἦν· ηὔξησε δὲ τὸ κατ' αὐτοῦ
μῖσος τὸ αὖθις αὐτὸν μηδὲν ὑποστειλάμενον τὰ Ὠρι-
8 γένους ἀσκεῖσθαι βιβλία. Ἐρωτηθεὶς οὖν ὑπό τινος,
πῶς ἃ ἀπεκήρυξε, ταῦτα ἀσπάζεται πάλιν, ταῦτα
9 ἀπεκρίνατο. Τὰ Ὠριγένους ἔοικε βιβλία λειμῶνι[a]
πάντων ἀνθέων· εἴ τι οὖν ἐν αὐτοῖς ἐφεύρω καλὸν,
τοῦτο δρέπομαι· εἰ δέ τι μοι ἀκανθῶδες φανείη,
10 τοῦτο ὡς κεντοῦν ὑπερβαίνω. Τοιαῦτα Θεόφιλος
ἀπεκρίνατο, μὴ λογισάμενος τὸ τοῦ σοφοῦ Σολο-
μῶντος· ὅτι Λόγοι σοφῶν ὡς τὰ βούκεντρα, καὶ οὐκ
ὀφείλουσι λακτίζειν πρὸς αὐτοὺς οἱ ὑπὸ τῶν θεωρη-
11 μάτων κεντούμενοι. Διὰ ταῦτα μὲν δὴ ἐν καταγνώσει
παρὰ πᾶσιν ὁ Θεόφιλος ἦν. Διόσκορος δὲ εἷς τῶν

[z] Ita F. M. ἀνεχώρησαν editt. [a] λειμῶνι πλήρει correct. ab ead. manu M. Tum ἀνθέων συγκεῖσθαι C.

etiam interempti sunt. Hæc cum videret Theophilus, illico Alexandriam profugit. Idem alii quoque fecerunt episcopi, præter paucos qui Joannis partes tuebantur: cunctique arrepta fuga, ad suas sedes reverterunt. His ita gestis, Theophilus omnium judicio condemnabatur. Auxit porro odium contra illum, quod Origenis libros absque verecundia legere deinceps non cessabat. Cuidam certe interroganti cur libros quos damnaverat, rursus amplecteretur, in hunc modum respondit. Similes sunt Origenis libri prato cujusque generis floribus exornato. Si quid ergo in illis mihi occurrit boni, illud decerpo. Si quid vero spinosum apparuerit, hoc, utpote quod pungit, missum facio. Hæc sunt quæ respondit Theophilus: non reputans animo sententiam illam sapientissimi Salomonis: Verba sapientum similia esse boum stimulis, nec adversus ea calcitrare debere illos qui arcanis eorum sensibus punguntur. Et Theophilus quidem his de causis om-

Μακρῶν, ὁ τῆς Ἑρμουπόλεως ἐπίσκοπος, ὀλίγον ὕστε-
ρον μετὰ τὴν Θεοφίλου φυγὴν ἐτελεύτησε· καὶ ταφῆς
ἠξιώθη λαμπρᾶς, ἐν τῷ μαρτυρίῳ[b] τῷ ἐν τῇ Δρυῒ
κηδευθεὶς, ἔνθα διὰ Ἰωάννην γέγονεν ἡ σύνοδος.
12 Ἰωάννης δὲ ταῖς διδασκαλίαις ἐσχόλαζε, καὶ χειρο-
τονεῖ Σαραπίωνα τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἡρακλείας ἐπίσκο-
πον, δι' ὃν τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος ἐγήγερτο· μετ' οὐ
πολὺ δὲ ταῦτα ἐπισυνέβη γενέσθαι.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ[c] τῆς ἀργυρᾶς στήλης τῆς Εὐδοξίας, καὶ ὡς διὰ τοῦτο πάλιν Ἰωάννης[d] τῆς ἐκκλησίας ἐξωσθεὶς εἰς ἐξορίαν ἀπήγετο.

1 Τῆς Αὐγούστης Εὐδοξίας ἀνδριὰς ἀνέστη ἀργυ-
ροῦς ἐπὶ κίονος πορφυροῦ χλανίδα ἐνδεδυμένος·
ἕστηκε δὲ οὗτος ἐπὶ βήματος ὑψηλοῦ, οὔτε ἐγγὺς
οὔτε πόρρω τῆς ἐκκλησίας, ᾗ ἐπώνυμον Σοφία· ἀλλὰ
διείργει[e] ἄμφω μέση πλατείας ὁδός· ἐπὶ τούτῳ
2 συνήθως δημώδεις ἤγοντο παιδιαί. Ἰωάννης δὲ ὕβριν

[b] μαρτυρείῳ M.
[c] Titulum om. M.
[d] ὁ ἰωάννης F.
[e] διεῖργεν ἄμφω μέσον πλατεῖα M.

nium suffragio damnabatur. Ceterum Dioscorus Hermupoleos episcopus, unus eorum qui Longi appellabantur, paulo post fugam Theophili, ex hac vita migravit, et splendidissima honoratus est sepultura, conditus scilicet in basilica quæ est ad Quercum, in qua propter Joannem synodus fuerat congregata. Joannes interim concionibus ecclesiasticis operam dabat. Quo tempore et Serapionem, cujus causa odium adversus ipsum exarserat, Heracleæ in Thracia episcopum constituit. Nec multo post ista etiam evenerunt.

CAPUT XVIII.

De argentea Eudoxiæ statua: et quomodo Joannes ob eam ecclesia denuo pulsus, in exsilium abductus est.

Argentea statua Eudoxiæ Augustæ supra columnam purpuream erecta fuerat, amicta muliebri stola. Stabat hæc in edita basi, nec admodum contigua ecclesiæ quæ Sophia cognominatur; nec ab ea procul dissita: sed inter utramque media dumtaxat plateæ via interjecta erat. Ad eam statuam popularium lusus

τὰ γινόμενα τῆς ἐκκλησίας νομίζων, τὴν[f] συνήθη τε
παρρησίαν ἀνακτησάμενος πάλιν τὴν ἑαυτοῦ γλῶτταν
3 κατὰ τῶν ταῦτα ποιούντων ἐξώπλιζε. Καὶ δέον τοὺς
κρατοῦντας λόγῳ παρακλητικῷ πείθειν παῦσαι τῆς[g]
παιδιᾶς, ὁ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίει· καταφορικῇ δὲ τῇ
γλώσσῃ χρησάμενος ἔσκωπτε τοὺς γενέσθαι ταῦτα
4 κελεύσαντας. Ἡ δὲ βασίλισσα πάλιν εἰς ἑαυτὴν
εἷλκε τὰ γενόμενα· καὶ ὕβριν ἑαυτῆς τοὺς ἐκείνου
λόγους νομίζουσα, πάλιν παρασκευάζει σύνοδον ἐπι-
5 σκόπων συνάγεσθαι κατ' αὐτοῦ. Αἰσθόμενος δὲ ὁ
Ἰωάννης τὴν περιβόητον ἐκείνην ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας
διεξῆλθεν ὁμιλίαν, ἧς ἡ ἀρχή· Πάλιν Ἡρωδιὰς μαί-
νεται, πάλιν ταράσσεται, πάλιν ὀρχεῖται, πάλιν ἐπὶ
πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ζητεῖ λαβεῖν· τοῦτο
6 πλέον πρὸς[h] ὀργὴν ἐξῆψε τὴν βασιλίδα. Καὶ μετ' οὐ
πολὺ παρῆσαν οἱ ἐπίσκοποι, Λεόντιος ἐπίσκοπος
Ἀγκύρας τῆς μικρᾶς Γαλατίας, Ἀμμώνιος Λαοδι-
κείας τῆς ἐν Πισιδίᾳ, Βρίσων Φιλίππων τῶν ἐν
Θρᾴκῃ, Ἀκάκιος Βεροίας[i] τῆς ἐν Συρίᾳ, καὶ ἄλλοι

[f] Ita F.M.C. τῇ συνηθείᾳ editt.
[g] Legendum est τὰς παιδίας. Tum ὁ δὲ om. M.
[h] Ita F.M. εἰς ὀργὴν editt.
[i] βεροίας, supra scripto ρ, M.

celebrari consueverant. Porro Joannes, cum ad contumeliam ecclesiæ ista fieri censeret, pristinam loquendi libertatem resumens, contra eos qui hæc agebant, linguam suam denuo armavit. Et cum blanda hortatione potius persuadere debuisset principibus, ut ab hujusmodi ludicro abstinerent, istud quidem non præstitit: sed eloquentiæ suæ impetu abreptus, probris eos appetiit, qui ista fieri præceperant. Hoc factum Augusta iterum ad se rapit: et Joannis verba contumeliam suam reputans, rursus episcoporum synodum adversus illum congregari curat. Id ubi sensit Joannes, celebrem illam in ecclesia habuit orationem, cujus initium est, Rursus Herodias furit: rursus turbatur: rursus saltat: rursus Joannis caput in disco accipere concupiscit. Ea res Augustam multo amplius exacerbavit. Nec multo post advenerunt episcopi: Leontius scilicet episcopus Ancyræ quæ est in Galatia: Ammonius Laodiceæ quæ est in Pisidia: Briso Philipporum Thraciæ: Acacius Berœæ quæ est in Syria, et quidam alii. Qui cum ades-

τινές· παρόντων δὲ τούτων, ἀνεκινοῦντο οἱ πρώην
κατήγοροι. Ἰωάννης μὲν οὖν ἐθάρρει ἐπὶ τούτοις, καὶ
7 ἠξίου ἐπιζητεῖσθαι τὰ κατηγορούμενα· τῆς δὲ ἑορτῆς
τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος ἐπελθούσης, ὁ βασιλεὺς
εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνήθως οὐκ ἀπήντα· ἀλλὰ δηλοῖ 336
τῷ Ἰωάννῃ, ὡς οὐ πρότερον αὐτῷ κοινωνήσει, πρὶν
8 ἂν πρότερον ἀποδύσηται[k] τὰ ἐγκλήματα. Ἐπεὶ δὲ τοῦ
Ἰωάννου θαρροῦντος οἱ κατήγοροι δειλότεροι ἐδεί-
κνυντο, οἱ παρόντες ἐπίσκοποι ἄλλο μὲν ἐρεύνων οὐδέν·
μόνον δὲ τοῦτο δεῖν εἰς κρίσιν ἄγεσθαι ἔλεγον, ὅτι
μετὰ τὴν καθαίρεσιν, μὴ ψηφισαμένης τῆς συνόδου
9 αὐτῷ[l], εἰς τὸν θρόνον εἰσεπήδησε. Τοῦ δὲ λέγοντος,
ὡς ἑξηκονταπέντε ἐπίσκοποι κοινωνήσαντες αὐτῷ
10 ἐψηφίσαντο, οἱ περὶ Λεόντιον ἀντεπῆγον· Ἀλλὰ
πλείους, ὦ Ἰωάννη, κατεψηφίσαντό σου ἐν τῇ συν-
11 όδῳ. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ὁ Ἰωάννης τὸν κανόνα τοῦτον
οὐ τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας ἀλλὰ τῶν Ἀρειανῶν εἶναι
ἔλεγεν, οἱ γὰρ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ συνελθόντες ἐπὶ τῇ
καθαιρέσει τῆς ὁμοουσίου πίστεως, ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς

[k] Ita F. M. ἀποδύηται editt.
[l] συνόδου, ἑαυτῷ F. idem, et αὐτὸς additum in marg. ab eadem manu ante ἑαυτῷ, M.

sent, hi qui prius Joannem accusaverant iterum excitati sunt. At Joannes coram istis judicibus fidenti erat animo: postulabatque ut de criminibus sibi objectis inquireretur. Interea vero cum natalis dies Servatoris illuxisset, imperator ad ecclesiam, sicut consueverat, non processit: sed Joanni mandavit, se non prius communicaturum cum illo, quam illata sibi crimina diluisset. Porro cum accusatores Joannis ob excelsam illius fiduciam cadere animis viderentur, episcopi qui aderant reliqua quidem omnia scrutari supersederunt: de hoc autem uno quæstionem habendam esse dixerunt, quod post depositionem absque synodi auctoritate, suo ipsius arbitrio in episcopalem sedem invasisset. Cumque ille diceret, quinque et sexaginta episcopos qui ipsi communicaverant, istud decrevisse: Leontius contra, Plures, inquit, fuere, o Joannes, qui te in synodo condemnarunt. Rursus cum Joannes contenderet, non ecclesiæ catholicæ, sed Arianorum canonem illum esse: episcopi enim olim Antiochiæ congregati ad ever-

Ἀθανάσιον τὸν κανόνα ἐξέδωκαν, μὴ προσδεξάμενοι
τὰς[m] ἀπολογίας κατεψηφίσαντο· μὴ νοήσαντες, ὅτι
τῷ κανόνι τούτῳ χρησάμενοι καὶ Ἀθανάσιον καθεῖ-
12 λον. Ταῦτα πέπρακται, ἐγγιζούσης τῆς ἑορτῆς τοῦ
Πάσχα· δηλοῖ οὖν ὁ βασιλεὺς τῷ Ἰωάννῃ μὴ
δύνασθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, ὅτι δύο αὐτοῦ
13 κατεψηφίσαντο σύνοδοι. Ἤργει οὖν ὁ Ἰωάννης 337
λοιπὸν, οὐδαμῶς τε εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατήρχετο.
14 Εὐθὺς οὖν πάντες οἱ αὐτῷ προσκείμενοι ἐκ τῆς ἐκκλη-
σίας ἀναχωρήσαντες τὸ μὲν Πάσχα ἐν τῷ δημοσίῳ
λουτρῷ τῷ ἐν[n] Κωνσταντιαναῖς ἐπετέλεσαν· σὺν
αὐτοῖς δὲ πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ
15 ἄλλοι ἱερατικοῦ τάγματος. Ἐξ ἐκείνου τε κατ' ἰδίαν
τὰς συναγωγὰς ἐν διαφόροις τόποις ποιούμενοι Ἰωαν-
16 νῖται προσηγορεύθησαν. Ἰωάννης δὲ ἐπὶ δύο μῆνας
οὐδαμοῦ προέβαινεν, ἕως ὅτου βασιλέως ἐκέλευε πρόσ-
17 ταγμα εἰς ἐξορίαν ἀπάγεσθαι. Καὶ ὁ μὲν ἀπήγετο
τῆς ἐκκλησίας ἑλκυσθείς· τινὲς δὲ τῶν Ἰωαννιτῶν
κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν.

m οὖν (punctis signatum) τὰς M. n ἐν om. M.

tendam consubstantialis fidem, præ odio quo adversus Athanasium flagrabant, eum canonem condiderunt: Leontius et ceteri repudiata ejus defensione, sententiam in illum dixerunt: istud minime reputantes, quod hac regula usi, ipsum etiam Athanasium deposuissent. Hæc gesta sunt festo Paschæ die appropinquante. Imperator igitur Joanni significavit, non posse se ad ecclesiam venire, eo quod ille duabus jam synodis esset condemnatus. Itaque Joannes deinceps quievit, nec amplius ad ecclesiam perrexit. Proinde omnes qui ejus partibus adhærebant, relicta confestim ecclesia, pascha celebrarunt in publicis thermis quæ Constantianæ dicuntur. Erant cum illis multi episcopi ac presbyteri, aliique ecclesiastici ordinis viri: qui quoniam exinde collectas variis in locis seorsum agere instituerunt, Joannitæ sunt nominati. Joannes vero bimestri spatio in publicum non processit, donec imperatoris præcepto jussus est in exsilium duci. Et ille quidem ab ecclesia abstractus, procul abducebatur. Quidam autem ex Joannitis eo ipso die ecclesiam incenderunt. Quæ dum

18 Καιομένης δὲ αὐτῆς, ἄνεμος ἀπηλιώτης πνεύσας καὶ
τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου γερουσίας κατέκαυσε. τοῦτο
γέγονε τῇ εἰκάδι τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Ὁνω- A. D. 404.
19 ρίου ἕκτη, ἣν σὺν Ἀρισταινέτῳ ἐδίδου. Ὅσα μὲν
οὖν διὰ τὸν γεγενημένον ἐμπρησμὸν ὁ τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως ὕπαρχος, ᾧ ὄνομα ἦν Ὀπτάτος, Ἕλλην
τὴν θρησκείαν ὑπάρχων καὶ διὰ τοῦτο τοὺς Χριστι-
ανοὺς μισῶν, κατὰ τῶν φιλούντων τὸν Ἰωάννην
ἔπραξε, καὶ ὡς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐκόλασεν, παρα-
λιπεῖν μοι δοκῶ.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ Ἀρσακίου[o] τοῦ μετὰ Ἰωάννην χειροτονηθέντος καὶ περὶ Κυρίνου τοῦ Χαλκηδόνος.

1 Ὀλίγων δὲ ἡμερῶν διελθουσῶν, χειροτονεῖται ἐπί-
σκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ἀρσάκιος· ὃς ἀδελφὸς 338
μὲν ἐγεγόνει Νεκταρίου, τοῦ πρὸ Ἰωάννου τὴν ἐπι-
σκοπὴν καλῶς διοικήσαντος, γηραιὸς δὲ σφόδρα,
2 ὑπὲρ γὰρ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐτύγχανεν ὤν. Καὶ τούτου
δι' ὑπερβολὴν πρᾳότητος τὴν ἐπισκοπὴν ἡσύχως διέ-

o Περὶ ἀρσακίου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως M.

arderet, subsolano vento vehementius flante, curia etiam in qua senatus haberi solet, conflagravit. Id accidit XII. die calendas Julii, Honorio sextum et Aristæneto consulibus. Porro quibus malis Optatus præfectus urbis Constantinopolitanæ, religione Gentilis, atque ideo Christianis infensus, Joannis amicos propter hoc incendium affecerit, et quomodo multos eorum capitali animadversione sustulerit, omittendum puto.

CAPUT XIX.

De Arsacio qui post Joannem ordinatus est, et de Cyrino Chalcedonis episcopo.

Paucis post diebus Arsacius Constantinopoleos episcopus constituitur: qui frater quidem erat Nectarii, ejus qui episcopatum regiæ urbis ante Joannem optime administraverat: sed admodum senex. Jam enim octogesimum ætatis annum impleverat. Qui dum ob singularem mansuetudinem episcopatum tranquille guber-

πoντος, ὁ τῆς Χαλκηδόνος ἐπίσκοπος Κυρῖνος, οὗ
τὸν πόδα ἄκων Μαρουθᾶς ὁ Μεσοποταμίας ἐπίσκοπος
ἐπάτησεν, οὕτω κακῶς διετέθη, ὡς σηπεδόνα ποιῆσαι,
καὶ γενέσθαι ἀνάγκην ὥστε ἀποπρισθῆναι τὸν πόδα.
3 Οὐχ ἅπαξ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἀλλὰ πλειστάκις ἀπεπρί-
ζετο· ἐπενέμετο γὰρ τὸ πάθος καὶ[p] ὅλον τὸ σῶμα,
ὥστε καὶ τὸν ἕτερον πόδα μεταλαβόντα τοῦ κακοῦ
4 τὸ αὐτὸ ὑπομεῖναι. Τούτου χάριν δὲ πεποίημαι
μνήμην, ὅτι πολλοὶ ἔφασκον διὰ τὴν εἰς Ἰωάννην
βλασφημίαν ταῦτα παθεῖν τὸν Κυρῖνον, ὅτι ἀγόνατον
αὐτὸν συνεχῶς ἀπεκάλει, ὥς μοι καὶ πρότερον εἴρηται.
5 Ἐπειδὴ δὲ συνέβη καὶ χάλαζαν παμμεγεθεστάτην ἐν
τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ τὰ αὐτῆς κατενεχθῆναι
προάστεια, γέγονε δὲ τοῦτο ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, περὶ
τὴν τριακάδα τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, τοῦτο ἔλεγον
κατὰ Θεοῦ μῆνιν γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀκρίτῳ καθαιρέσει
6 Ἰωάννου. Ηὔξησε δὲ τοὺς τοιούτους λόγους καὶ ἡ
τῆς βασιλίδος ἐπιγενομένη τελευτή· τετάρτῃ γὰρ
ἡμέρᾳ μετὰ τὸ κατενεχθῆναι τὴν χάλαζαν ἐτελεύ-

[p] Pro *καὶ* legendum est *καθ'*.

naret, Cyrinus Chalcedonis episcopus, cujus pedem Maruthas episcopus Mesopotamiæ imprudens calcaverat, adeo male affectus est eo casu, ut putrefacto pede, necesse habuerit eum abscindere. Neque vero id semel factum est, sed sæpius iterata sectio. Totum enim corpus depascebatur vis mali: adeo ut alter quoque pes eo correptus malo, idem remedium sustinuerit. Hujus autem rei idcirco mentionem feci, quod plerique affirmabant, Cyrinum hæc passum esse propter probra et convicia quæ in Joannem conjecerat: quippe qui durum et inexorabilem eum identidem appellaret, sicut antea dixi. Et quoniam inusitatæ magnitudinis grando, tam Constantinopoli, quam in ejus suburbanis forte sub idem tempus ceciderat: id autem contigit pridie calendas Octobres, consulibus supra memoratis: hoc divina ultione factum esse dicebant ob injustam Joannis depositionem. Mors Augustæ statim subsecuta, auctoritatem hujusmodi sermonibus addidit. Quarto siquidem die post delapsam grandinem migravit e vita. Alii vero affirmabant Joannem merito fuisse depositum, eo quod

7 τησεν. Ἄλλοι δὲ ἔφασκον δίκαια πεπονθέναι τὸν
Ἰωάννην ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, ὅτι πολλὰς ἐκκλησίας
τῶν Ναυατιανῶν καὶ Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν καὶ ἄλ-
λων τινῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Λυδίαν γενό-
μενος ἔλαβεν, ἡνίκα διὰ τὴν Ἡρακλείδου χειροτονίαν
8 ἐπὶ τὴν Ἔφεσον ἐστάλη. Ἀλλὰ πότερον δικαία ἡ
καθαίρεσις Ἰωάννου κατὰ τὸν λόγον τῶν λυπηθέντων
ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ Κυρῖνος δικαίαν τῆς βλασφημίας
ἐδίδου δίκην, καὶ πότερον διὰ Ἰωάννην ἡ χάλαζα
κατηνέχθη, καὶ ἡ βασίλισσα ἐτελεύτησεν, ἢ ταῦτα
δι' ἑτέρους ἐγίνετο λόγους, ἢ καὶ δι' ἀμφότερα, Θεὸς
ἂν εἰδείη, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ καὶ αὐτῆς τῆς
ἀληθείας κριτὴς δίκαιος· ἐγὼ δὲ τὰ τότε θρυλού-
μενα[q] ἔγραψα.

ΚΕΦ. Κ. 339

Ὡς[r] μετὰ Ἀρσάκιον Ἀττικὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον κατέσχεν.

1 Ἀρσάκιος δὲ οὐ πολὺν ἐπεβίω τῇ ἐπισκοπῇ χρό-
νον· τῇ γὰρ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Στελίχωνος τὸ A. D. 405.
δεύτερον καὶ Ἀνθεμίου, περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Νοεμ-

[q] Ita F. M. *θρυλλούμενα* editt. [r] Περὶ ἀττικοῦ. M.

olim in Asia ac Lydia constitutus, multas Novatianorum et Quartadecimanorum aliorumque ecclesias invasisset, tunc scilicet cum Heraclidis ordinandi causa Ephesum profectus est. Verum utrum justa fuerit Joannis depositio, sicuti dictum est ab iis qui Joanni erant infensi: vel utrum Cyrinus debitas maledicentiæ suæ pœnas dederit: et utrum propter Joannem grando ceciderit et Augusta interierit: an ob alias quasdam causas; an ob utrumque ista simul contigerint, Deus occultorum cognitor novit, qui ipsius quoque veritatis justus est judex. Ego ea quæ tunc temporis crebris hominum sermonibus jactabantur, scriptis prodidi.

CAPUT XX.

Quomodo post mortem Arsacii, Atticus Constantinopolitanam sedem obtinuit.

Ceterum Arsacius post susceptum episcopatum non diu supervixit. Sequente enim anno, id est Stilichone iterum et Anthemio consulibus, die tertio Idus Novembris mortem obiit. Cum autem

2 βρίου μηνὸς ἐτελεύτησε. Περισπουδάστου δὲ πολλοῖς γενομένης τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ διὰ τοῦτο πολλοῦ διαδραμόντος χρόνου, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Ἀρκαδίου τὸ ἕκτον, καὶ Πρόβου, προεβλήθη εἰς τὴν A. D. 406.
3 ἐπισκοπὴν ἀνὴρ εὐλαβὴς, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀττικός. Ὃς τὸ μὲν γένος ἐκ Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας κατῆγεν· ἀσκητικὸς δὲ τὸν βίον ἐκ νέας ἡλικίας, καὶ ἄλλως μετὰ τοῦ μετρίως πεπαιδεῦσθαι πλέον φυσικῶς φρόνιμος ἦν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μικρὸν ὕστερον λέξω.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ[s] τῆς Ἰωάννου ἐν ἐξορίᾳ πρὸς Κύριον ἀναλύσεως.

1 Ἰωάννης δὲ ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος[t] ἐν Κομάνοις τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐτελεύτησε, τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Ὁνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ Θεοδοσίου τὸ A. D. 407.
2 δεύτερον. Ἀνὴρ, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, διὰ ζῆλον σωφροσύνης θυμῷ πλέον ἢ αἰδοῖ χαριζόμενος, καὶ διὰ σωφροσύνην παρρησιαιτέρᾳ[u] διὰ βίου τῇ γλώσσῃ

s Titulum om. M. t ἀγόμενος M. u παρρησιεστέρᾳ M.

multi episcopatum illum ambirent, eamque ob causam multum jam temporis elapsum esset, altero post anno, Arcadio sextum et Probo consulibus, ad episcopatum promotus est Atticus, vir religiosus. Hic ex Sebastia Armeniæ generis sui originem ducebat. Ceterum monasticum vitæ genus ab ineunte adolescentia sectatus fuerat. Ac disciplinis quidem mediocriter institutus, naturali prudentia magis valebat. Sed de illo plura postea dicam.

CAPUT XXI.

De Joannis obitu in exsilio.

Joannes vero in exsilium abductus, Comanis in Euxino Ponto extremum diem obiit, octavodecimo calendas Octobres, proximo anno post supradictum consulatum, id est Honorio septies et Theodosio iterum consulibus. Vir, ut antea dixi, propter abstinentiæ studium, iracundiæ magis indulgens quam verecundiæ: et qui ob singularem sanctimoniam immodica oris libertate perpetuo

3 χρησάμενος. Θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς τοσοῦτον ζῆλον σωφροσύνης ἀσκῶν ἐν προσομιλίαις αὐτοῦ κα-
4 ταφρονεῖν τῆς σωφροσύνης ἐδίδαξε. Μιᾶς γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα[x] παρὰ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων μετανοίας τοῖς ἐπταικόσι δοθείσης, αὐτὸς ἀπετόλ-
5 μησεν εἰπεῖν, Χιλιάκις μετανοήσας εἴσελθε. Ἐφ᾽ ᾗ διδασκαλίᾳ πολλοὶ μὲν τῶν γνωρίμων αὐτοῦ κατέγνωσαν· μάλιστα δὲ Σισίννιος ὁ τῶν Ναυατιανῶν
6 ἐπίσκοπος. Ὃς καὶ λόγον ὑπεναντίον τοῦ λεχθέντος συνέγραψεν, καὶ γενναίως αὐτοῦ διὰ τοῦτο κατέδραμεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἤδη πρότερον ἐγεγόνει.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ[y] Σισιννίου ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, οἷα φησὶ προσωμιληκέναι πρὸς Ἰωάννην.

1 Περὶ δὲ Σισιννίου βραχέα διεξελθεῖν, οὐκ ἄκαιρον
2 εἶναι ἡγοῦμαι. Ἀνὴρ ἦν, ὡς[z] πολλάκις ἔφην, ἐλλόγιμος, καὶ τὰ φιλόσοφα ἄκρως μαθών· διαλεκτικῆς

x βάπτισμα τῶν ἐπισκόπων π. τ. σ. τῶν ἐπισκόπων F. M.
y Ὅτι μέμφεται ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννου. M.
z ὁ πολλάκις F. M.

usus est. Porro mirari non immerito subit, cur cum tanto studio flagraret temperantiæ, eam tamen contemnendam esse in concionibus suis docuerit. Nam cum a synodo episcoporum semel duntaxat iis qui post baptismum peccassent, concessa fuisset pœnitentia, ipse pronuntiare non dubitavit; Licet millies pœnitentiam egeris, accede. Ob quam doctrinam, tum a familiaribus suis reprehensus est, tum etiam a Sisinnio Novatianorum episcopo. Qui librum quoque adversus hoc dictum conscripsit, et Joannem ob idipsum graviter exagitavit. Verum hæc diu ante contigerant.

CAPUT XXII.

De Sisinnio Novatianorum episcopo, et de congressu quem cum Joanne habuisse dicitur.

De Sisinnio vero pauca dicere, haudquaquam intempestivum puto. Vir fuit, ut jam dixi, admodum disertus, et in philosophiæ studiis excellens. Præcipue vero dialecticam excoluerat, et sacra-

δὲ σφόδρα ἐπεμελεῖτο, καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἄκρως
ἑρμηνεύειν ἠπίστατο· ὡς καὶ Εὐνόμιον τὸν αἱρετικὸν
πολλάκις αὐτοῦ φυγεῖν τὴν ἐπὶ τῇ διαλέξει δεινό-
3 τητα. Τὴν δὲ δίαιταν ἦν οὐ λιτός· ἀλλ' ἐν ἄκρᾳ
σωφροσύνῃ πολυτελεῖ ταύτῃ ἐκέχρητο· τρυφῶν τε
ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, καὶ δὶς τῆς ἡμέρας ἐν λουτροῖς δη-
4 μοσίοις λουόμενος διετέλει. Καὶ ποτὲ ἐρομένου
αὐτὸν τινὸς, τοῦ χάριν ἐπίσκοπος ὢν δὶς λούοιτο τῆς
5 ἡμέρας, Ἐπειδὴ τρίτον οὐ φθάνει, ἀπεκρίνατο. Ἄλ-
λοτε δὲ Ἀρσάκιον τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τιμὴν ὁρῶν,
ἠρωτήθη ὑπό τινος τῶν περὶ Ἀρσάκιον, διὰ τί ἀνοί-
κειον ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φοροίη, καὶ ποῦ γέγραπται
6 λευκὰ τὸν ἱερωμένον ἀμφιέννυσθαι. Ὁ δὲ, Σὺ πρό-
τερον, ἔφη, εἰπὲ ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα
7 φορεῖν τὸν ἐπίσκοπον. Τοῦ δὲ ἐρωτήσαντος ἐν
ἀπόρῳ γενομένου πρὸς τὴν ἀντερώτησιν, ἐπήγαγεν
ὁ Σισίννιος· Ἀλλὰ σὺ μὲν οὐκ ἂν, ἔφη, δεῖξαι δυνήσῃ,
ὡς δεῖ τὸν ἱερωμένον μέλανα ἀμφιέννυσθαι· ἐμοὶ
δὲ καὶ ὁ Σολομὼν παρῄνεσε λέγων, Ἔστωσάν σοι
ἱμάτια λευκά· καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, λευκῇ

rum literarum interpretationem apprime callebat: adeo ut Eunomius hæreticus, ejus præstantiam in arte disserendi formidans sæpenumero refugerit. Victus autem non adeo simplex erat. Sed licet summæ esset temperantiæ, victu tamen magnifico et sumptuoso utebatur. Quippe delicate vivens, et candida veste indutus, bis quotidie in balneis publicis lavabat. Et cum aliquando a quodam interrogaretur, cur ipse qui episcopus esset, bis lavaret quotidie, respondit: quoniam tertio lavare non possum. Alio quodam die cum Arsacium honoris causa inviseret, a quibusdam Arsacii familiaribus interrogatus, cur vestem episcopo minime convenientem gestaret; et ubinam scriptum esset, sacerdotem alba veste indui debere, respondisse fertur: tu prior mihi dicas velim, quo in loco scriptum sit, episcopum atra veste uti debere. Cumque is qui interrogaverat, ad hanc contrariam interrogationem hæreret, subjecit Sisinnius: Tu quidem ostendere nunquam poteris, sacerdotem debere atris vestibus indui. Me vero Salomon adhortatus est ita dicens: Sint tibi vestimenta

φαίνεται ἐσθῆτι χρησάμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν λευκοφοροῦντας τοῖς ἀποστό-
8 λοις ἔδειξεν. Ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα πολλὰ ἑτοίμως
εἰπὼν τὰ μέγιστα ἐπὶ τῶν παρόντων ἐθαυμάσθη.
9 Λεοντίου δὲ τοῦ Ἀγκύρας τῆς ἐν τῇ μικρᾷ Γαλατίᾳ
ἐπισκόπου Ναυατιανῶν ἐκκλησίαν ἀφαιρουμένου, καὶ
τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπιδημοῦντος, ὁ Σισίννιος
ἐλθὼν παρ' αὐτὸν παρεκάλει ἀποδοῦναι τὴν ἐκκλη-
10 σίαν. Ὁ δὲ θερμῶς ἀπήντησε καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν·
Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ Ναυατιανοὶ οὐκ ὀφείλετε ἐκκλησίας
ἔχειν[a], τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες καὶ τὴν φιλανθρω-
11 πίαν τοῦ Θεοῦ ἀποκλείοντες. Ταῦτα καὶ τὰ[b] τοι- 341
αῦτα πλείονα τοῦ Λεοντίου κακῶς τοὺς Ναυατιανοὺς
λέγοντος, ἔφη ὁ Σισίννιος. Καὶ μὴν οὐδεὶς οὕτω με-
12 τανοεῖ ὡς ἐγώ. Τοῦ δὲ πάλιν ἐπάγοντος, Πῶς μετα-
τοεῖς; ἔφη ὁ Σισίννιος, ὅτι σὲ εἶδον[c], ἀπεκρίνατο.
13 Ἰωάννου δέ ποτε τοῦ ἐπισκόπου ἐγκαλοῦντος αὐτῷ,

a ἐκκλησίαν Suidas c. 3317.

b τὰ om. M.

c ἴδον F. M. "Apud Suidam in voce Σισίννιος, ubi totus hic Socratis locus describitur, deest vox ἀπεκρίνατο. Quæ aut omnino expungenda est ut superflua; aut delenda vox ἔφη quæ præcessit." VALESIUS. Fallitur hic Valesius: nam Suidas minime totum hunc locum descripsit; sed decerpsit, tot minuens vel omittens, ut vix quidquam ad lectionum cognitionem inde accedat. Delere tamen oportet aut ἔφη aut ἀπεκρίνατο.

alba. Et Servator noster in Evangeliis alba veste usus esse deprehenditur. Moysen etiam atque Eliam albis indumentis vestitos, apostolis ostendit. His aliisque extemporali facilitate dictis, cunctos qui aderant, in admirationem sui rapuit. Cum autem Leontius episcopus Ancyræ quæ est in Galatia, Novatianis ecclesiam ademisset, ac tum forte versaretur Constantinopoli, Sisinnius eum adiens rogavit, ut ecclesiam redderet. At ille asperius eum excipiens, ita dixit: Vos, Novatiani, ecclesias habere non decet, qui pœnitentiam tollitis, Deique benignitatem intercluditis. Hæc et ejusmodi plura in Novatianos deblateranti Leontio Sisinnius sic respondit: Atqui nemo magis pœnitentiam agit quam ego. Cumque Leontius iterum adjecisset: Quomodo pœnitentiam agis? subjunxit Sisinnius, quia te vidi. Cum aliquando a Joanne episcopo reprehenderetur, Joannesque diceret civitatem non

καὶ λέγοντος, ὅτι οὐ δύναται ἡ πόλις δύο ἐπισκόπους
14 ἔχειν, ὁ Σισίννιος ἔφη, οὐδὲ γὰρ ἔχει. Τοῦ δὲ Ἰω-
άννου χαλεπήναντος καὶ φήσαντος, Ὁρᾷς ὅτι μόνος
εἶναι βούλει ἐπίσκοπος, ὁ Σισίννιος, Οὐ τοῦτο, ἔφη,
λέγω, ἀλλ' ὅτι ἐγὼ παρὰ σοὶ μόνῳ οὐκ εἰμὶ ἐπίσκο-
15 πος, ὃς τοῖς ἄλλοις εἰμί. Ὁ δὲ Ἰωάννης πρὸς τὸ
λεχθὲν ἀγανακτήσας, Ἀλλ' ἐγώ σε, ἔφη, παύσω προσ-
16 ομιλεῖν· αἱρετικὸς γὰρ ὑπάρχεις. Πρὸς δὴ τούτῳ[b]
χαριέντως ὁ Σισίννιος ὑπήντησεν· Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη,
καὶ μισθοὺς παρέξω, εἴ με τηλικούτου καμάτου ἀπαλ-
17 λάξειας. Διαμαλαχθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως ὁ
Ἰωάννης, Ἀλλ' οὐκ ἄν σε, ἔφη, παύσω τοῦ προσο-
18 μιλεῖν ἐγὼ, εἴ σε ὅλως τὸ λέγειν λυπεῖ. Οὕτω μὲν
οὖν ἕτοιμος πρὸς τὰς ἀποκρίσεις καὶ χαρίεις ἦν ὁ
19 Σισίννιος. Γράφειν δὲ ταῦτα καὶ ἀπομνημονεύειν τὰ
εἰρημένα αὐτῷ, μακρὸν ἂν εἴη· διὸ καὶ δι' ὀλίγων
20 ἐπέδειξα οἷος ἦν, ἀρκεῖν ἡγησάμενος. Ἐκεῖνο δέ
φημι, ὅτι διὰ παίδευσιν περιβόητος ἦν· καὶ διὰ ταύ-
την πάντες ἐφεξῆς οἱ ἐπίσκοποι ἠγάπων τε καὶ ἐτί-
μων αὐτόν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς συγ-
κλήτου περιφανεῖς ἔστεργόν τε αὐτὸν καὶ ἐθαύμαζον.

b Lege τοῦτο.

posse duos episcopos habere, respondit Sisinnius: Nec profecto habet. Hic cum Joannes indignaretur, ac diceret: Solus, ut video, vis esse episcopus. Subjecit Sisinnius: Non hoc dico, sed quod apud te solum episcopus non sim, qui tamen episcopus sum aliis omnibus. Quo responso exasperatus Joannes: Faciam, inquit, ne in posterum concioneris. Hæreticus enim es. Cui Sisinnius facete respondit: At ego, inquit, mercedem tibi solvam, si me tanto labore liberaveris. Mollitus eo dicto Joannes: Ego, inquit, non faciam ut ne in posterum concioneris, si quidem tibi molestum est concionandi munus. Adeo ad respondendum paratus, et facetus erat Sisinnius. Omnia porro scribere et commemorare quæ sunt ab illo scite dicta, prolixum esset. Proinde pauca ista sufficere existimavi, ut ex iis qualis hic vir fuerit ostenderetur. Id unum addam, eum eruditionis causa celeberrimum fuisse, eoque nomine a cunctis continuo ordine sibi succedentibus epi-

21 Καὶ πολλὰ μὲν αὐτῷ βιβλία συγγέγραπται· λεξιθηρεῖ
δὲ ἐν αὐτοῖς, καὶ ποιητικὰς παραμίγνυσι λέξεις· λέγων
22 δὲ μᾶλλον, ἢ ἀναγινωσκόμενος ἐθαυμάζετο. Προσῆν
γὰρ αὐτῷ χάρις τῷ τε προσώπῳ καὶ τῇ φωνῇ καὶ τῷ
σχήματι καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῇ ὅλῃ κινήσει τοῦ
23 σώματος. Ἠγαπᾶτο οὖν καὶ διὰ ταῦτα παρὰ πασῶν
τε τῶν θρησκειῶν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου
Ἀττικοῦ. καὶ τὰ μὲν περὶ Σισιννίου ἐξαρκεῖν
ἡγοῦμαι.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ[c] τῆς Ἀρκαδίου τοῦ βασιλέως τελευτῆς.

1 Τελευτᾷ δὲ οὐ πολὺ μετὰ τὴν Ἰωάννου τελευτὴν
ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος, ἀνὴρ πρᾶος καὶ ἡσύχιος καὶ
πρὸς τῷ τέλει τῆς ζωῆς θεοφιλοῦς δόξαν κτησάμε-
2 νος ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
οἶκος ἐστὶ μέγιστος, Καρύαν[d] ἔχων ἐπώνυμον·
ἔστι γὰρ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ οἴκου δένδρον καροία, ἐφ'[e]
ἧς κρεμασθῆναι λόγος τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον καὶ

c Titulum om. M. d καροίαν F. καρύιαν correct. M.
e ἀφ' ἧς M. C.

scopis cultum simul et amatum. Sed et primores ordinis senatorii eum singulari benevolentia et admiratione prosequebantur. Scripsit quidem plures libros. Sed in illis nimium studet verborum elegantiæ, atque interdum poëticas inserit dictiones. Proinde dicendo majorem gloriam adeptus est quam scribendo. Nam in ejus vultu ac voce, in habitu etiam atque obtutu, et in totius corporis motu plurimum inerat venustatis. Has ob dotes, tum ab omnibus sectis diligebatur, tum præcipue ab Attico episcopo. Sed de Sisinnio satis dictum puto.

CAPUT XXIII.

De obitu imperatoris Arcadii.

Non diu post mortem Joannis, imperator etiam Arcadius excessit e vita. Vir mitis ac placidus, et qui sub exitum vitæ Deo carus ab omnibus existimatus est ob hanc causam. Constantinopoli ædes est amplissima, quæ Carya cognominatur, propterea quod in ejus atrio nux est arbor, in qua Acacius martyr olim suspensus martyrium consummasse fertur. Quam ob causam

τελειωθῆναι· δι' ἣν αἰτίαν καὶ οἰκίσκος τῷ δένδρῳ
3 παρῳκοδομήθη εὐκτήριος. Τοῦτον ἱστορῆσαι ὁ βα-
σιλεὺς Ἀρκάδιος βουληθεὶς, εἰς αὐτὸν παρεγένετο·
4 εὐξάμενός τε αὖθις ἀπεχώρει. Πάντες δὲ οἱ περι-
οικοῦντες τὸν εὐκτήριον οἶκον ἐπὶ τῷ θεάσασθαι τὸν
5 βασιλέα συνέτρεχον. Καὶ οἱ μὲν ἔξω τῆς οἰκίας γενό-
μενοι προκαταλαβεῖν τὰς παρόδους ἐσπούδαζον, ἀφ' 342
ὧν φανερώτερόν τε τοῦ βασιλέως τὸ πρόσωπον καὶ
τὴν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν ἡγοῦντο θεάσασθαι· ἄλ-
λοι δὲ ἐπηκολούθουν, ἕως ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ
παιδίοις ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἐγένοντο· καὶ μετὰ τοῦτο
εὐθὺς ὁ περικείμενος τῷ εὐκτηρίῳ μέγιστος οἶκος ἅπας
6 κατέπεσεν. Ἐκ δὴ τούτου βοὴ σὺν θαύματι ἐπηκο-
λούθει, ὡς ἡ τοῦ βασιλέως εὐχὴ τοσούτους τῆς ἀπω-
7 λείας ἐρρύσατο· τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο. Κατα-
λιπὼν δὲ τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ τυγχάνοντα
ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου, τῇ A. D. 408.
πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνός· τοῦτο δὲ ἦν ἔτος δεύτερον
τῆς διακοσιοστῆς ἐνενηκοστῆς ἑβδόμης Ὀλυμπιάδος·
συμβασιλεύσας μὲν τῷ πατρὶ Θεοδοσίῳ ἔτη δεκα-

parva etiam basilica juxta illam arborem ædificata est. Eam imperator Arcadius videre cupiens, quodam die ingressus est. Cumque ibi precationem fecisset, discessit. Omnes porro qui in vicinia illius basilicæ habitabant, imperatoris videndi causa confluxerant. Et alii quidem extra ædem progressi, viarum transitus occupare studuerant: unde et imperatoris vultum, et pompam omnem stipatorum facilius prospicere se posse arbitrabantur. Alii vero subsequebantur: donec universi cum mulieribus simul et parvulis extra basilicam tandem sunt constituti. Quo facto, ædes amplissima quæ in ambitu illius basilicæ erat circumstructa, repente corruit. Clamor exinde consequutus est cum ingenti admiratione, quod imperatoris precatio tantam hominum multitudinem ab interitu servasset. Et id quidem contigit ad hunc modum. Porro Arcadius relicto filio Theodosio adhuc octenne, mortuus est, Basso et Philippo consulibus, calendis Maii, anno secundo Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ septimæ. Imperavit una cum patre Theodosio annis tredecim: post patris autem

τρία, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς ἔτη δεκατέσσαρα· ζήσας ἔτη τριακονταέν. περιέχει ἡ βίβλος χρόνον ἐτῶν δώδεκα, μηνῶν ἕξ[f].

Ἐν ἄλλοις ἀντιγράφοις εὕρηται ταῦτα κείμενα, οὐχ ὡς λείποντα, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἄλλον φράσεως ὄντα. Συνείδομεν οὖν ὡς καλόν ἐστι ταῦτα παραθέσθαι· τούτου χάριν ταῦτα παρεθήκαμεν ἐνταῦθα.

1 Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ συνέβη τῆς Ἐφέσου τελευ-
τῆσαι τὸν ἐπίσκοπον, ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην
εἰς τὴν Ἔφεσον ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ χειροτονῆσαι ἐπί-
2 σκοπον. Καὶ γενόμενος ἐν αὐτῇ, ἄλλων τε ἄλλον
προβαλέσθαι σπουδαζόντων, αὐτὸς Ἡρακλείδην[g] τινὰ
διάκονον ἑαυτοῦ, γένει Κύπριον, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν
3 προεβάλετο. Γενομένης δὲ ἐπὶ τούτῳ στάσεως ἐν
τῇ Ἐφέσῳ, ὡς οὐκ ἀξίου πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ
Ἡρακλείδου, ἀνάγκη γέγονε χρονίζειν τὸν Ἰωάννην
4 κατὰ τὴν Ἔφεσον. Παρέλκοντος δὲ αὐτοῦ κατ' αὐ-
τὴν, ὁ Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐρασμι-
5 ώτερος τοῖς ἀκροαταῖς ἐγίνετο. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐλάν-

[f] Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγος ϛ̄. M, τέλος τοῦ ϛ' βιβλίου. C, omissis in utroque quæ sequuntur in textu.

[g] Ita F. Stephan. Genev. Ἡρακλείδη, inconsulto, ut videtur, Valesius et Reading.

obitum annis quatuordecim. Vixit annos unum et triginta. Complectitur autem hic liber historiam annorum duodecim et sex mensium.

In aliis exemplaribus reperta sunt quæ sequuntur, non quasi omissa, sed alio dicendi genere conscripta. Operæ pretium igitur censui ea adscribere hoc loco.

Interim vero cum episcopus Ephesi forte e vita migrasset, Joannes necesse habuit eo proficisci, ut episcopum ordinaret. Cum igitur Ephesum venisset, et alii alium ad eum locum promovere studerent, ipse Heraclidem quemdam diaconum suum, genere Cyprium, ad episcopatum promovit. Hac de causa cum seditio Ephesi orta esset, eo quod Heraclides sacerdotio indignus videretur, coactus est Joannes in urbe Epheso diutius commorari. Dum ergo illic moram faceret, interim Severianus Constantinopoli carior in dies auditoribus fiebat. Neque ea res Joannem diu

θανε τὸν Ἰωάννην· ταχέως γὰρ αὐτῷ τὰ γινόμενα
διηγγέλλετο παρὰ Σαραπίωνος, ὃς πάνυ ἠγαπᾶτο
παρὰ τοῦ Ἰωάννου, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τὸ ἐπισκό-
πειον φροντίδα ἐκεχείριστο, διὰ τὸ εὐλαβὲς αὐτοῦ καὶ
ἐν πᾶσι πιστὸν καὶ περὶ πάντα νηφάλεον καὶ σπου-
6 δαῖον περὶ τὴν τοῦ ἐπισκόπου συγκρότησιν. Ἀλλ'
οὐκ εἰς μακρὰν Ἰωάννης ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν
7 ἔρχεται. Καὶ αὐτὸς μὲν πάλιν τὴν προσήκουσαν
κηδεμονίαν τῶν ἐκκλησιῶν ἐποιεῖτο· μεταξὺ δὲ
Σαραπίωνος τοῦ διακόνου καὶ Σεβηριανοῦ τοῦ ἐπι-
σκόπου πολλή τις ἦν μικροψυχία· τοῦ μὲν Σαραπίωνος
ἀντικειμένου τῷ Σεβηριανῷ διὰ τὸ ἐθέλειν αὐτὸν ἐν
ταῖς διαλέξεσι παρευδοκιμεῖν τοῦ Ἰωάννου, τοῦ δὲ
Σεβηριανοῦ ζηλοῦντος τὸν Σαραπίωνα διὰ τὸ προσ-
κεῖσθαι αὐτῷ Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον, καὶ πᾶσαν τὴν
8 φροντίδα ἐγχειρισθῆναι τοῦ ἐπισκοπείου. Οὕτω δὲ 343
πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, συνέβη τὴν κακίαν τοῦ
9 μίσους ἐπὶ πλεῖον προελθεῖν ἐξ αἰτίας τοιᾶσδε. Ποτὲ
γὰρ τοῦ Σεβηριανοῦ παριόντος, τὴν προσήκουσαν
ἐπισκόπῳ τιμὴν ὁ Σαραπίων οὐκ ἀπένειμεν· ἀλλὰ
καθήμενος διετέλει, ἢ μὴ ἑωρακὼς αὐτὸν, ὡς ὕστερον

latuit: quippe cui cuncta a Serapione celeriter nuntiabantur. Hunc enim Joannes singulari benevolentia prosequebatur, eique totius episcopatus sui curam commiserat, eo quod religiosus esset, et fidus inprimis ac sobrius, et in tuendis episcopi partibus studiosissimus. Non diu post Joannes venit Constantinopolim. Et ipse quidem pro officio suo sollicitam ecclesiarum curam de integro gerebat. Inter Serapionem vero diaconum et episcopum Severianum ingens dissensio exorta est: dum ille quidem obsistit Severiano, ut qui concionandi gloria Joannem superare niteretur: hic vero invidet Serapioni, eo quod Joannes illum unice complectebatur, totamque episcopii curam ei commendaverat. Cum ad hunc modum erga se invicem animis affecti essent, odii vis multo magis aucta est ex hujusmodi causa. Forte prætereunti Severiano Serapio honorem qui episcopo debetur, non præstitit: sed in sede sua, sicut erat, permansit: sive quod illum non vide-

ἐπὶ τοῦ συνεδρίου μεθ' ὅρκων ἐβεβαιοῦτο, ἢ μικρὰ
φροντίσας ὡς κατὰ ἐπισκόπου παρουσίας, καθὼς
ἔλεγε Σεβηριανὸς, οὐκ ἔχω λέγειν· ὁ[h] Θεὸς μόνος
10 ἴστω. Τότε δὲ Σεβηριανὸς οὐκ ἤνεγκε τὴν τοῦ Σαρα-
πίωνος καταφρόνησιν, ἀλλὰ παρ' αὐτὰ καὶ πρὸ κοινῆς
διαγνώσεως συνεδρίου, μεθ' ὅρκου κατακρίνει τὸν
Σαραπίωνα, καὶ οὐ μόνον τῆς ἀξίας τοῦ διακόνου
ἀποκηρύττει, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς· μαθὼν
11 ταῦτα Ἰωάννης[i] βαρέως ἤνεγκεν. Τοῦ δὲ πράγματος
μετὰ ταῦτα ζητουμένου ἐπὶ συνεδρίου, καὶ τοῦ Σαρα-
πίωνος ἀπολογουμένου καὶ πιστουμένου τὸ μὴ ἑωρα-
κέναι, ἀλλὰ καὶ μάρτυρας παράγοντος, τὸ μὲν κοινὸν
τῶν συνεληλυθότων ἐπισκόπων συνεγίνωσκε, καὶ
παρεκάλει τὸν Σεβηριανὸν δέξασθαι ἀπολογούμενον
12 τὸν Σαραπίωνα. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἰωάννης πρὸς πλη-
ροφορίαν Σεβηριανοῦ ἀφορίζει τὸν Σαραπίωνα, ἑβδο-
μάδα ἀποστήσας τῆς τιμῆς τοῦ διακόνου· καίτοι ἐν
πᾶσι τοῖς πράγμασι δεξιὰν χεῖρα ἔχων αὐτὸν, καὶ
περὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀποκρίσεις ὀξύτατον καὶ

[h] ὁ om. F. [i] ὁ ἰωάννης F.

rat, uti postea in concilio episcoporum cum jurejurando affirmavit: sive quod episcopi præsentiam parvipenderet, ut aiebat Severianus. Utrum horum verius sit, equidem nequeo dicere: Solus Deus noverit. Tunc vero Severianus hunc Serapionis contemptum non tulit: sed repente, antequam causa in publico episcoporum concilio cognita esset, addito juramento Serapionem condemnat: nec solum a diaconatus gradu, verum etiam ab ecclesiæ communione expellit. Id ubi cognovit Joannes, iniquo animo tulit. Postea vero cum causa in concilio disceptaretur, et Serapio factum excusaret, affirmaretque se tum non vidisse Severianum, ac testes præterea adduceret: concilium quidem episcoporum veniam ei indulsit, oravitque Severianum ut Serapionis excusationem admitteret. Joannes vero, ut Severiano cumulatius satisfieret, Serapionem hebdomadis unius spatio ab officio suspendit diaconi: quamvis in omnibus negotiis illo tanquam manu dextra uteretur, utpote ad respondendum in causis ecclesiasticis solertissimo ac diligentissimo. Verum Severianus ne sic quidem flecti

13 σπουδαῖον ὄντα. Σεβηριανὸς δὲ οὐδ' οὕτως ἐπείθετο·
ἀλλὰ παντοῖος ἐγίνετο τελείως ἀποκηρυχθῆναι τῆς
14 διακονίας τὸν Σαραπίωνα καὶ τῆς κοινωνίας. Λυπη-
θεὶς σφόδρα ἐπὶ τούτοις Ἰωάννης, καὶ ἀναστὰς ἀπὸ
τοῦ συνεδρίου κατέλιπε τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις τὰ
τῆς δίκης, εἰρηκὼς πρὸς αὐτοὺς, τὸ παριστάμενον ὑμῖν
καταξιώσατε αὐτοὶ διαλαβόντες, καὶ κρίναντες ὁρίσαι,
ἐγὼ γὰρ παραιτοῦμαι τὴν μεταξὺ αὐτῶν διάγνωσιν.
15 Τούτων λεχθέντων ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ ἀναστάντος αὐ-
τοῦ, ὁμοίως καὶ τὸ κοινὸν τοῦ συνεδρίου ἀναστὰν
κατέλιπεν οὕτω τὰ τῆς δίκης, καταμεμφόμενοι μᾶλλον
Σεβηριανὸν διὰ τὸ μὴ εἶξαι τοῖς ῥηθεῖσι[k] παρὰ τοῦ
16 ἐπισκόπου Ἰωάννου. Τοῦ λοιποῦ δὲ οὐκέτι εἰς συν-
τυχίαν τὸν Σεβηριανὸν Ἰωάννης ἐδέξατο· ἀλλ' εἰς
τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ ἐκδημεῖν αὐτὸν παρεκελεύετο,
17 δηλώσας αὐτῷ τοιάδε. Οὐκ ἔστι[l] χρήσιμον, φησὶ, ὦ
Σεβηριανὲ, ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὴν ἐμπιστευθεῖσάν σοι
παροικίαν ἀπρονόητον καὶ ἐκτὸς ἐπισκόπου τυγχάνειν·
διὸ σπεύσας κατάλαβε τὰς ἐκκλησίας σου, καὶ μὴ
18 ἀμέλει τοῦ χαρίσματος τοῦ ἐν σοί. Ἤδη δὲ στειλα-
μένου αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν, γνοῦσα ταῦτα ἡ

[k] κριθεῖσι F. [l] Ita F. οὐκέτι editt.

potuit: sed omnibus modis perficere nitebatur, ut Serapio penitus non solum diaconatu abdicaretur, verum etiam a communione excluderetur. Ob hæc graviter indignatus Joannes, surgens ex concilio, episcopis qui aderant, causam judicandam reliquit, ita eos alloquutus. Causam ad vos delatam perpendentes ipsi ac dijudicantes definite. Ego enim recuso causam eorum judicare. Quibus dictis cum Joannes surrexisset, concilium episcoporum simul consurgens causam in eo statu reliquit, Severianum potius accusans, quod Joannis episcopi dictis non acquievisset. Deinceps vero Joannes Severianum ad colloquium non admisit: sed eum monuit ut in patriam rediret, hæc illi per internuntium mandans. Non expedit, Severiane, ut ecclesia tibi commissa tanto temporis spatio neglecta maneat, et episcopi sui præsentia destituta. Quamobrem ocius ad ecclesias tuas regredere, donumque quod Deus

Αὐγοῦστα Εὐδοξία μέμφεται μὲν τῷ Ἰωάννῃ· παρα-
σκευάζει δὲ ᾗ τάχος καλεῖσθαι τὸν Σεβηριανὸν ἐκ
19 τῆς ἐν Βιθυνίᾳ Χαλκηδόνος. Καὶ ὁ μὲν ὅσον οὐδέπω
παρῆν· Ἰωάννης δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἐξέκλινε,
20 καὶ οὐδενὸς παρακαλοῦντος ἐπείθετο. Ἕως ἡ βασίλισσα
Εὐδοξία ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ
τὸν υἱὸν Θεοδόσιον τοῦτον τὸν νέον, τότε κομιδῇ νή-
πιον ὄντα, εἰς τὰ γόνατα τοῦ Ἰωάννου ἐμβαλοῦσα, καὶ 344
ὅρκους κατ' αὐτοῦ πολλοὺς καθορκώσασα, μόλις τὴν
πρὸς Σεβηριανὸν ἔπεισε φιλίαν ἀσπάσασθαι. Τοῦτον
μὲν οὖν τὸν τρόπον· καὶ[m] τὰ ἑξῆς.

[m] καὶ τὰ ἑξῆς om. F. Conf. supra, II. §. 21.

tibi impertiit, negligere noli. Cum igitur Severianus iter jam ingressus esset, Eudoxia Augusta his de rebus certior facta, Joannem quidem reprehendit: Severianum vero Chalcedone Bithyniæ quamprimum revocari curat. Et hic quidem statim adfuit. Joannes vero familiaritatem illius aversatus est: nec ulli ipsum ad hoc hortanti obtemperavit. Donec tandem Eudoxia Augusta, in ecclesia apostolorum filium suum Theodosium juniorem, tunc temporis admodum puerum, ad genua Joannis abjiciens, et per illius caput crebro eum adjurans atque obtestans, ægre ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam suam admitteret. Ad hunc modum, et cetera, ut supra cap. XI.

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 347

ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ[a]

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Ζ[b].

ΚΕΦ. Α.

Ὡς[c] τοῦ βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος, καὶ καταλιπόντος τὸν υἱὸν Θεοδόσιον ὀκταετῆ, Ἀνθέμιος ὕπαρχος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν ἐποιεῖτο.

1 ΤΟΥ δὴ βασιλέως Ἀρκαδίου τελευτήσαντος τῇ
πρώτῃ τοῦ Μαίου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ
Φιλίππου, Ὁνώριος μὲν ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς τὰ ἑσπέρια
διεῖπε μέρη· ὑπὸ δὲ τῷ υἱῷ τῷ νέῳ Θεοδοσίῳ ὀκτα-
ετεῖ τυγχάνοντι τὰ τῆς ἑῴας ἐτάττετο· Ἀνθεμίου τοῦ
2 ὑπάρχου τὴν διοίκησιν ποιουμένου τῶν ὅλων. Ὃς

[a] σχολαστικοῦ om. F. M. [b] Η′ editt. βιβλίος Ζ′ F. λόγος ζ̄. M. [c] Titulum om. M.

VALESII INTERPRETATIO.

CAPUT I.

Quomodo post obitum imp. Arcadii, Theodosio ejus filio octo annos nato, Anthemius præfectus summam imperii administravit.

Mortuo igitur imperatore Arcadio calendis Maii, Basso et Philippo consulibus, Honorius quidem frater ejus Occidentis partes gubernabat: Orientis vero imperium sub ditione fuit Theodosii junioris ejus filii, qui tunc temporis octo annos natus erat. Anthemius vero præfectus prætorio, summam rerum sub illo admi-

ἔγγονος μὲν ἦν Φιλίππου τοῦ Παῦλον τὸν ἐπίσκοπον
ἐπὶ Κωνσταντίου ἐκβαλόντος[d] τῆς ἐκκλησίας, ἀντεισ-
3 αγαγόντος δὲ Μακεδόνιον. Οὗτος τὰ μεγάλα τείχη
τῇ Κωνσταντινουπόλει περιεβάλετο· φρονιμώτατος
δὲ τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ ἐδόκει καὶ ἦν, καὶ ἀβούλως
ἔπραττεν οὐδέν· ἀλλὰ ἀνεκοινοῦτο πολλοῖς τῶν γνω-
ρίμων περὶ τῶν πρακτέων, μάλιστα δὲ Τρωΐλῳ τῷ
σοφιστῇ, ὃς μετὰ τῆς οὔσης αὐτῷ σοφίας[e] καὶ κατὰ
τὴν πολιτικὴν φρόνησιν τῷ Ἀνθεμίῳ ἐφάμιλλος ἦν·
διὸ σχεδὸν πάντα τῇ συμβουλῇ Τρωΐλου ἐπράττετο.

ΚΕΦ. Β. 348

Περὶ[f] Ἀττικοῦ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου, ὁποῖος ἦν τὸ ἦθος.

1 Τοῦ τοίνυν βασιλέως ὄγδοον ἔτος ἄγοντος, τρίτον
ἔτος εἶχεν Ἀττικὸς τοῦτο ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
διαπρέπων· ἀνὴρ, ὡς φθάσαντες εἴπομεν, μετὰ τοῦ
πολὺ[g] πεπαιδεῦσθαι εὐλαβής τε καὶ φρόνιμος· διὸ

[d] ἐκβάλλοντος F.

[e] Ita codd. et Vales. φιλίας Stephan. Genev. "Rectius Flor. σοφίας. Niceph. μετὰ τῶν προσόντων καλῶν καὶ πολιτική τις φρόνησις ἐφάμιλλος Ἀνθεμίῳ οὐχ ἧττον ἦν." VALESIUS.

[f] Titulum om. M.

[g] πολὺ om. M. μετὰ τὸ πεπαιδεῦσθαι Suidas c. 639.

nistrabat. Erat hic nepos Philippi illius, qui regnante Constantio Paulum episcopum ecclesia expulerat, et Macedonium ejus loco introduxerat. Idem Constantinopolim magnis undique mœnibus cinxit. Omnium porro sui temporis prudentissimus et habitus est et re vera fuit. Nihil unquam inconsulto gerere solitus: sed de rebus agendis cum plurimis familiarium consultabat: præsertim vero cum Troilo sophista, qui præterquam quod illi amicitia conjunctus erat, civilium quoque rerum peritia Anthemio par existimabatur. Quam ob causam Troili consilio cuncta propemodum gerebantur.

CAPUT II.

De Attico Constantinopolitano episcopo, quibus moribus fuerit præditus.

Interim vero dum imperator Theodosius octavum ætatis annum ageret, Atticus tertium episcopatus sui transigens annum, celeberrimus habebatur. Vir, ut jam dixi, præter magnam quæ in

καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ αὐτοῦ συνέβη εἰς μέγα ἐπιδοῦ-
2 ναι. Οὐ γὰρ μόνον τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως συνε-
κρότει, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἱρεσιώτας τῇ φρονήσει κατέ-
πληττε· καὶ σκύλλειν μὲν αὐτοὺς οὐδαμῶς ᾑρεῖτο,
φοβεῖν δὲ ἐπιχειρῶν αὖθις αὐτοῖς πρᾷον ἑαυτὸν ἐπε-
3 δείκνυεν. Ἀλλὰ μὴν οὔτε λόγων ἠμέλει· ἐπόνει
γὰρ περὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἀναγνώσματα, διανυκτε-
ρεύων ἐν αὐτοῖς· διὸ καὶ οὐκ ἐξενοφωνεῖτο[h] παρὰ τῶν
4 φιλοσόφων ἢ σοφιστῶν. Ἦν δὲ καὶ τοῖς ἐντυγχά-
νουσι χαρίεις τε καὶ ἐπαγωγὸς, καὶ τοῖς λυπουμένοις
συνεστύγναζε· καὶ ἁπλῶς κατὰ τὸν ἀπόστολον τοῖς
5 πᾶσι τὰ πάντα ἐγίνετο. Καὶ πρότερον μὲν ἡνίκα ἐν
τῷ πρεσβυτερίῳ ἐτάττετο, ἐκμαθὼν οὓς καὶ ἐπόνει
6 λόγους ἐπ' ἐκκλησίας ἐδίδασκε. Μετὰ δὲ ταῦτα σὺν
τῇ φιλοπονίᾳ καὶ παρρησίαν κτησάμενος ἐξ αὐτο-
σχεδίου καὶ πανηγυρικωτέραν[i] τὴν διδασκαλίαν ἐποι-
7 εῖτο. Οὐ μὴν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι ὡς καὶ παρὰ

[h] ἐξεφωνεῖτο Suidas 639 et 1291, ubi vide Kuster.

[i] πανηγυρικώτατα ἐδίδασκε, καὶ χαίρειν τῇ γραφῇ φράσας ἐπὶ τὸν ἀσκητικὸν ἐτράφη βίον Suidas, citans inconsulto quæ dicta sunt a Socrate de Paulo, infra, 17.

illo fuit, eruditionem, pietate quoque ac prudentia excellens. Unde etiam ecclesiæ sub ejus pontificatu maximum incrementum cepere. Neque enim solum domesticos fidei tuebatur: verum etiam hæreticos admiratione prudentiæ suæ percellebat. Et eos quidem nullatenus vexare cupiebat: sed cum eos terrere aggressus fuisset, mitem se posthac et placidum erga ipsos ostendebat. Neque vero doctrinæ studia neglexit. Etenim in veterum libris multum operæ posuit, noctes insomnes in eorum lectione traducens. Proinde philosophorum ac sophistarum sermonibus, tanquam re nova, minime terrebatur. Erat præterea in colloquiis urbanus, et ad alliciendos hominum animos aptissimus. Gemebat cum dolentibus: denique exemplo apostoli, omnia omnibus factus est. Et antea quidem cum adhuc in presbyterii gradu esset constitutus, orationes a se compositas quas memoriter didicerat, in ecclesia recitabat. Postea vero ex laboris assiduitate fiduciam nactus, ex tempore loqui et panegyricam concionandi rationem sectari cœpit. Nec tamen ejus conciones hujusmodi fuerunt, ut ab auditoribus

τῶν ἀκροατῶν σπουδάζεσθαι ἢ γραφῇ παραδίδοσθαι.
8 Περὶ μὲν οὖν[j] ἤθους αὐτοῦ καὶ τρόπου καὶ παιδεύσεως
ἀποχρώντως εἰρήσθω· ὅσα μέντοι μνήμης ἄξια ἐπὶ
τῶν αὐτοῦ χρόνων ἐγένετο, διηγήσομαι.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ[k] Θεοδοσίου καὶ Ἀγαπητοῦ τῶν ἐν Συνάδοις ἐπισκοπησάντων.

1 Ἐν Συνάδῳ πόλει τῆς Πακατιανῆς Φρυγίας, Θεο-
δόσιός τις ἐπίσκοπος ἦν, ὃς τοὺς ἐν αὐτῇ αἱρετικοὺς,
πολλοὶ δὲ ἐν αὐτῇ ὄντες ἐτύγχανον τῆς Μακεδονια-
νῶν θρησκείας, συντόνως ἐδίωκεν· ἐξελαύνων αὐτοὺς
2 οὐ μόνον τῆς πόλεως, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἀγρῶν. Καὶ
τοῦτο ἐποίει, οὐκ εἰωθὸς[l] διώκειν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλη-
σίᾳ, οὔτε μὴν ζήλῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀλλὰ φιλαρ- 349
γυρίας πάθει δουλεύων ἐκ τῶν αἱρετικῶν χρήματα
3 συλλέγειν ἐσπούδαζεν. Διὸ πάντα ἐκίνει κατὰ τῶν
τὰ Μακεδονίου φρονούντων, τὰς χεῖρας ἐξοπλίζων
τῶν ὑφ' αὐτῷ κληρικῶν· καὶ μυρίαις κατ' αὐτῶν

[j] Ita F. M. οὖν om. ceteri.

[k] Περὶ θεοδοσίου καὶ ἀγαπητοῦ, ὅτι μακεδονιανὸς ὢν ὁ ἀγαπητὸς καὶ ὑπὸ θεοδοσίου ἐλαυνόμενος ἔπεισε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ὀρθοδοξῆσαι, καὶ ἄποντος θεοδοσίου ἔλαβε καὶ τὸν αὐτοῦ θρόνον, καὶ ὅτι ἀττικὸς τοῦτο μαθὼν ἐπεκύρωσεν. M.

[l] εἰωθὼς διώκειν τῆς ὀρθοδόξων ἐκκλησίας M.

vel plausu exciperentur, vel scriptis mandarentur. Sed de ejus ingenio et moribus atque eruditione, ista sufficiant. Nunc res memoratu dignas quæ illius temporibus contigerunt, exponere aggrediar.

CAPUT III.

De Theodosio et Agapeto Synnadorum episcopis.

Synnadis quæ Phrygiæ Pacatianæ urbs est, Theodosius quidam fuit episcopus. Hic hæreticos quorum in ea civitate ingens erat multitudo ex Macedonianorum secta, acriter persequebatur; eos non ex urbe solum, verum etiam ex agris expellens. Id autem agebat, non ex more orthodoxæ ecclesiæ, quæ persecutionem exercere non solet, nec rectæ fidei studio incitatus: sed avaritiæ obnoxius, pecunias ex hæreticis colligere cupiebat. Omnia igitur molitus est adversus eos qui Macedonianam sectam sequebantur,

χρώμενος μηχαναῖς· οὐδὲ τοῦ δικαστηρίοις αὐτοὺς
προσδεσμεῖν ἀπήλλακτο· μάλιστα δὲ τὸν ἐπίσκο-
πον αὐτῶν, ᾧ ὄνομα ἦν Ἀγαπητὸς, διαφόρως ἐτά-
4 ραττεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντες οὐδαμῶς
ἐξαρκεῖν αὐτῷ πρὸς τιμωρίαν ἐδόκουν, ἀναδραμὼν ἐπὶ
τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπαρχικῶν προσταγμάτων
5 ἐδέετο. Ἐν ὅσῳ οὖν ὁ Θεοδόσιος ἐν τῇ Κωνσταν-
τινουπόλει διὰ ταῦτα παρεῖλκεν, ὁ Ἀγαπητὸς ὃν
προεστάναι τῆς Μακεδονίου θρησκείας ἔφην, ἐπὶ ἀγα-
6 θὴν ἦλθεν ἀπόνοιαν[m]. Βουλευσάμενος γὰρ ἅμα τῷ
αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑφ'
αὐτῷ λαὸν, πείθει τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσ-
7 δέξασθαι. Καὶ τοῦτο καταστήσας, εὐθὺς ὡς εἶχε
σὺν πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ σὺν παντὶ τῷ λαῷ,
8 ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὥρμησεν. Εὐχήν τε ἐπιτελέσας
καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ Θεοδόσιος
9 προκαθέζεσθαι. Ἑνώσας δὲ τὸν λαὸν καὶ τοῦ λοιποῦ

[m] *ἐπίνοιαν* M. Niceph. xiv. 11. "Nicephor. et Christophorson. *ἐπίνοιαν*, quod magis placet." VALESIUS. *Ad meliorem se contulit partem*, Epiphan. H. T. xi. 3. quod Valesio quodammodo adstipulatur. Conferri tamen potest vulgatum cum, *χαλεπὴν ἀπόνοιαν*, infra, 31, neque correctione eget.

clericorum suorum manus armans, et diversis machinationibus eos appetens: adeo ut judiciorum etiam nexibus eos adstringere non cessaret. Præcipue vero episcopum illorum, cui nomen erat Agapetus, variis affecit molestiis. Verum quoniam rectores provinciæ ad puniendos hæreticos haud quaquam ei sufficere videbantur, Constantinopolim profectus, edicta præfectorum prætorio flagitavit. Dum Theodosius hujus rei causa Constantinopoli moram faceret, Agapetus, qui Macedonianæ sectæ præerat, ut dixi, prudens iniit consilium. Communicata enim re cum universo clero, et populo qui sub ipso erat ad concionem vocato, persuasit ut consubstantialis fidem amplecterentur. Quo confecto, protinus cum ingenti multitudine, immo vero cum universo populo recta ad ecclesiam tendit. Cumque orationem celebrasset, cathedram in qua Theodosius sedere consueverat, occupavit. Adunatoque populo fidem consubstantialis deinceps prædicans, ecclesiarum quæ ad Synnadensem episcopatum pertinent, compos factus est. His

τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων τῶν ὑπὸ Σύναδα
10 ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο. Τούτων οὕτω γενο-
μένων, ἐφίσταται μετ' οὐ πολὺ Θεοδόσιος τὴν ἐπαρ-
χικὴν βοήθειαν ἐπαγόμενος· οὐδέν τε τῶν γενομένων
εἰδὼς, ὡς εἶχεν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐχώρει· ἐξελαθεὶς
δὲ ἐξ αὐτῆς παρὰ πάντων ὁμοῦ, αὖθις ἐπὶ τὴν Κων-
11 σταντινούπολιν πάλιν ἐπορεύετο. Γενόμενός τε ἐν
αὐτῇ ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικοῦ τὰ καθ' ἑαυτὸν
ἀπωδύρετο, ὡς παραλόγως[n] εἴη τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβλη-
12 θείς. Ἀττικὸς δὲ γνοὺς πρᾶγμα λυσιτελῶς ἀποβὰν
τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸν μὲν Θεοδόσιον λόγῳ παρεμυθήσατο,
πείσας ἀνεξικάκως τὸν ἡσύχιον βίον ἀσπάζεσθαι,
13 προκρίνειν τε τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων διδάξας. Γράφει
τε τῷ Ἀγαπητῷ, ἔχεσθαι τῆς ἐπισκοπῆς μηδὲν ἐκ
τῆς Θεοδοσίου λύπης ἀνιαρὸν ὑφορώμενον.

[n] "Malim *παρανόμως*, quemadmodum legit Epiphan. et Niceph." VALESIUS. Vix hæc vera sunt: Epiphanius enim reddit, *irrationabiliter:* Nicephorus autem neque *παραλόγως* neque *παρανόμως* habet, sed periphrasin quæ utrivis convenire possit.

ad hunc modum gestis, haud multo post adest Theodosius præfecturæ auxilium secum adducens: ignarusque eorum quæ gesta fuerant, confestim ad ecclesiam pergit. Unde ab omnibus simul expulsus, iterum Constantinopolim regressus est. Ibi coram Attico episcopo casum suum deploravit; quod inique episcopatu pulsus fuisset. Porro Atticus rem ex utilitate ecclesiæ cessisse considerans, ipsum quidem Theodosium verbis consolatus est, monens ut patienti animo quietum vitæ genus amplecteretur, et publica commoda privatis rationibus anteferret. Agapeto vero scribit, ut episcopatum retineat, nec molesti quidquam ex offensione Theodosii sibi eventurum suspicetur.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ[o] τοῦ ἰαθέντος ἐν τῷ θείῳ βαπτίσματι Ἰουδαίου παραλυτικοῦ ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου.

1 Ἓν μὲν οὖν τοῦτο χρηστὸν ἐπὶ τῶν Ἀττικοῦ χρό-
νων τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπῆρξεν· οὔτε δὲ θαυμάτων ἢ
ἰαμάτων ἡ τῶν χρόνων τούτων κατάστασις ἄμοιρος
2 ἦν. Ἰουδαῖος γάρ τις παραλυτικὸς ὢν ἐκ πολλῶν
ἐτῶν ἐπὶ κλίνης κατέκειτο, καὶ πάσης ἰατρικῆς εἰς
αὐτὸν γυμνασθείσης, καὶ πάσης Ἰουδαϊκῆς εὐχῆς οὐδὲν
ἐπ᾽ αὐτῷ δυνηθείσης, τέλος προστρέχει[p] τῷ Χριστια-
νικῷ βαπτίσματι, τούτῳ μόνῳ ἀληθινῷ ἰατρῷ χρή-
3 σασθαι πιστεύσας. Τοῦτο καταφανὲς τῷ ἐπισκόπῳ
Ἀττικῷ ταχέως ἐγίνετο· κατηχήσας[q] οὖν αὐτὸν, καὶ
τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα εὐαγγελισάμενος, κομισθῆναι
4 σὺν τῇ κλίνῃ κελεύει ἐπὶ τὸ φωτιστήριον. Ὁ δὲ
παραλυτικὸς Ἰουδαῖος εἰλικρινεῖ πίστει τὸ βάπτισμα
δεξάμενος, ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τοῦ βαπτιστηρίου[r]
ἀναληφθεὶς, εὐθὺς ἀπήλλακτο τοῦ νοσήματος, καὶ τοῦ
5 λοιποῦ ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἦν. Ταύτην τὴν θερα-

[o] Ὡς ὁ παραλυτικὸς ἰουδαῖος ἐβαπτίσθη. M.

[p] προσφεύγει F. M.

[q] κατηχίσας C.

[r] φωτιστηρίου C.

CAPUT IV.

De Judæo paralytico, qui ab Attico episcopo in baptismo sanatus est.

Et hoc quidem inter cetera emolumentum temporibus Attici accessit ecclesiæ. Sed nec miraculis aut sanationibus eadem tempora caruerunt. Judæus enim quidam plures jam per annos paralyticus in lecto jacebat. Qui cum omnia medicorum remedia frustra expertus esset, nec ullæ Judæorum preces opem ipsi adferre potuissent, tandem ad Christianorum baptismum confugit, hunc solum verum ac salutarem sibi medicum fore sperans. Ea res Attico confestim renuntiata est. Hic igitur cum primis fidei rudimentis hominem instituisset, spemque in Christum ei annuntiasset, eum in lecto jacentem ad baptisterium deferri jussit. Tum Judæus paralyticus sincera fide baptismum suscipiens, simulatque ex baptisterii fonte levatus est, morbo penitus caruit, ac deinceps

πείαν ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις
καιροῖς δεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις ἠθέλησε· δι᾽ ἣν Ἕλ-
ληνες μὲν πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν· Ἰου-
δαίους δὲ, καίπερ σημεῖα ζητοῦντας, οὐδὲ τὰ γινόμενα
6 σημεῖα προσηγάγετο. Τοιαῦτα μὲν οὖν παρὰ τοῦ
Χριστοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπῆρχε χρηστά.

ΚΕΦ. Ε.

Ὅπως[s] Σαββάτιος ὁ ἐξ Ἰουδαίων, Ναυατιανῶν πρεσβύτερος, ἀπέστη τῶν ὁμοδοξούντων αὐτῷ.

1 Πολλοὶ δὲ παρ᾽ οὐδὲν ταῦτα τιθέμενοι, τῇ αὐτῶν
μοχθηρίᾳ ἐσχόλαζον· οὐ γὰρ μόνον Ἰουδαῖοι τοῖς
γινομένοις τεραστίοις ἠπίστουν, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ φι-
λοῦντες ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἐφάμιλλα αὐτοῖς φρο-
2 νοῦντες ἠλέγχθησαν. Σαββάτιος μὲν οὖν, οὗ μικρὸν
ἔμπροσθεν ἐμνήσθημεν, μὴ βουλόμενος ἐν τῷ οἰκείῳ
τάγματι τοῦ πρεσβυτερείου μένειν[t], ἐπισκοπεῖν δὲ ἐξ
ἀρχῆς σπεύδων, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῆς Ναυα-

[s] Titulum om. M.

[t] πρεσβυτερίου μένειν τῷ ἐπιθυμεῖν ἐπισκοπῆς· ἐπισκοπεῖν δὲ οὐκ ἔχων ἐξ ἀρχῆς, ὑπὸ τοὺς M. ἐπισκοπῆς ὀρεγόμενος, μὴ ἔχων δὲ ὅπως καί τινας ἐπισκοποίη &c. Nicephorus xiv. 13.

sanus permansit. Hanc mirabilem curationem Christi potentia nostris etiam temporibus ostendere dignata est: quæ quidem effecit ut multi Gentilium suscepta fide ad baptismum accederent. Judæi vero licet miracula requirant, tamen ne præsentibus quidem miraculis adducti sunt ad fidem. Hujusmodi beneficia Christus hominibus conferebat.

CAPUT V.

Quomodo Sabbatius Novatianorum presbyter ex Judæo, a fidei suæ consortibus defecerit.

Plerique tamen ista pro nihilo ducentes, in nequitia sua perstiterunt. Neque enim Judæi solum his quæ fiebant prodigiis fidem accommodare noluerunt: sed et ii qui Judæos imitari student, idem cum illis sentire deprehensi sunt. Sabbatius certe, cujus paulo antea mentionem fecimus, cum intra presbyterii gradum se continere nollet, sed jam inde ab initio episcopatum ambiret, his

τιανῶν ἐκκλησίας ἀνεχώρησε, πρόφασιν τὴν παρα-
3 τήρησιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα ποιούμενος. Παρα-
συνάγων οὖν τῷ ἐπισκόπῳ ἑαυτοῦ Σισιννίῳ ἐν τόπῳ
τῆς πόλεως, ᾧ προσωνυμία Ξηρόλοφος, ἐν ᾧ νῦν ἡ
ἀγορὰ Ἀρκαδίου ὀνομάζεται, πρᾶγμα ἐτόλμησε πολ-
4 λῶν κινδύνων ἄξιον. Ἐν ἡμέρᾳ γὰρ συνάξεως τοῦ
εὐαγγελίου περιοχὴν ἀναγινώσκων ἐν ᾧ λέλεκται, ὅτι,
Ἦν δὲ ἡ ἑορτὴ ἡ λεγομένη τῶν Ἰουδαίων Πάσχα,
προστίθησι τὰ μηδαμῶς μήτε γεγραμμένα, μήτε ἀκου-
σθέντα ποτέ· ἔστι δὲ ταῦτα· ἐπικατάρατος, φησὶν,
5 ὁ ἔξω ἀζύμων τὸ Πάσχα ποιήσας. Τοῦτο ἀκουσθὲν
διεδόθη εἰς τοὺς πολλούς· καὶ συναρπασθέντες οἱ
ἀκέραιοι τῶν παρὰ Ναυατιανοῖς λαϊκῶν πρὸς αὐτὸν
6 ἐχώρουν. Οὐ μὴν ἀπώνατο τοῦ σοφίσματος· εἰς
κακὸν γὰρ τέλος αὐτῷ τὰ τῆς πλαστογραφίας κατέ-
7 στρεψε. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὴν ἐκ προλήψεως
ἑορτὴν ἐπετέλει· καὶ συνέρρεον πρὸς αὐτὸν ἐξ ἔθους[u]
πολλοί· καὶ τὴν ἐξ ἔθους παννυχίδα ποιούντων, θό-
ρυβός τις δαιμόνιος ἐνέπεσεν εἰς αὐτοὺς, ὡς ἄρα

[u] "Delenda ἐξ ἔθους, quæ ex sequente linea perperam huc irrepserunt." VALESIUS.

temporibus ab ecclesia Novatianorum recessit, Paschæ Judaïci observationem prætendens. Nam cum in quodam civitatis loco qui Xerolophus nuncupatur, ubi nunc est forum Arcadii, separatim ab episcopo suo Sisinnio collectas celebraret, facinus aggressus est multis periculis obnoxium. Etenim die quodam conventus ecclesiastici, cum capitulum quoddam evangelii legeret, in quo dicitur: Erat autem dies festus qui dicitur Judæorum Pascha: ipse de suo adjecit quæ nec uspiam sunt scripta, nec unquam audita: ista videlicet: Maledictus qui extra azyma celebraverit Pascha. Hoc auditum emanavit ad multos. Et quicumque simpliciores erant ex laicis Novatianorum, hac arte decepti, ad illum se contulerunt. Sed nihil ipsi profuit hoc commentum. Falsitas enim illa infelicem exitum sortita est. Si quidem paulo post cum Sabbatius festum diem ex anticipata opinione celebraret, multique ad eum concurrerent, et solemni pervigilio in ecclesia pernoctarent, tumultus quidam ac terror dæmoniacus repente eos corri-

Σισίννιος ὁ αὐτῶν ἐπίσκοπος σὺν πολλῷ πλήθει
8 ἔρχεται κατ' αὐτῶν. Καὶ ταραχῆς γενομένης, οἷα
εἰκὸς, ἐν νυκτὶ καὶ στενῷ τόπῳ ἀποληφθέντες ἑαυτοὺς
συνέτριψαν· ὡς ἀπολέσθαι ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς ἑβδο-
9 μήκοντα ἀνθρώπους. Τοῦτο γενόμενον πολλοὺς τοῦ
Σαββατίου ἀπέστησε· τινὲς δὲ αὐτῷ παρέμειναν
10 τῇ ἀγροικικῇ[v] προλήψει κρατούμενοι. Ἀλλὰ Σαβ-
βάτιος μὲν, ὡς ἐπὶ τὴν ἐπίορκον παρῆλθεν ἐπισκοπὴν,
μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ[x] τῶν προεστώτων τηνικαῦτα τῆς τῶν Ἀρειανῶν δόξης.

1 Δωρόθεος δὲ ὁ τῆς Ἀρειανῆς προεστὼς θρησκείας,
ὃν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν
μετενηνέχθαι ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀνωτέρω[y] ἐμνημο-
νεύσαμεν, ἑκατὸν πρὸς τοῖς δεκαεννέα ἐπιβιοὺς ἔτη
ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ὁνωρίου τὸ ἕβδομον καὶ A. D. 407.
Θεοδοσίου Αὐγούστου τὸ δεύτερον, τῇ ἕκτῃ τοῦ

[v] ἀγροικῇ C. quod redundare animadvertit W. Lowth.
[x] Titulum om. M.
[y] Ita F. M. ὡς ἀνωτέρω editt.

puit; quasi Sisinnius ipsorum episcopus cum ingenti hominum multitudine in ipsos impetum faceret. Ortaque ex eo, ut fieri solet, perturbatione, noctu in angusto loco conclusi, semetipsos obtriverunt: adeo ut plusquam septuaginta ex illis interierint. Ob hanc causam multi a Sabbatii partibus defecerunt. Nonnulli tamen, quorum animos agrestis illa occupaverat opinio, cum eo mansere. Verum qua ratione Sabbatius violata sacramenti religione ad episcopatum pervenerit, dicemus paulo post.

CAPUT VI.

De iis qui Arianorum sectæ eo tempore præfuerunt.

Dorotheus vero Arianæ factionis episcopus, quem ex Antiochena sede Constantinopolim ab Arianis translatum fuisse supra retulimus, cum centum ac novemdecim vixisset annos, ex hac luce migravit, Honorio septimum et Theodosio Augusto iterum consulibus, die octavo Idus Novembris. Post hunc Arianæ sectæ

2 Νοεμβρίου μηνός. Μετὰ δὲ τοῦτον τῆς Ἀρειανῆς
θρησκείας προέστη Βάρβας· ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ
Βάρβα, δύο ἀνδρῶν ἐλλογίμων ἡ τῶν Ἀρειανῶν
θρησκεία ηὐτύχησε, τὴν ἀξίαν τοῦ πρεσβυτέρου ἐχόν-
των· Τιμόθεος θατέρῳ ὄνομα· τῷ δὲ ἑτέρῳ Γεώρ-
3 γιος. Ἀλλὰ Γεώργιος μὲν μᾶλλον τὴν Ἑλληνικὴν
κατωρθώκει παίδευσιν· Τιμόθεος δὲ πάλιν τὰ ἱερὰ
4 ἠσκεῖτο γράμματα. Καὶ μὴν καὶ τὰ Ἀριστοτέλους
καὶ Πλάτωνος ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν ὁ Γεώργιος·
Τιμόθεος δὲ τὸν Ὠριγένην ἀνέπνεεν· καὶ δημοσίᾳ
τὰ ἱερὰ ἑρμηνεύων γράμματα οὐδὲ τῆς Ἑβραίων
5 γλώσσης ἄμοιρος ἦν. Καὶ Τιμόθεος μὲν ἤδη πρό-
τερον τῆς[z] Ψαθυριανῶν θρησκείας ἦν· Γεώργιος δὲ
6 ὑπὸ Βάρβα κεχειροτόνητο. Τῷ δὴ Τιμοθέῳ καὶ 1
αὐτὸς ἐντετύχηκα, καὶ ἔγνων ὅπως τοῖς ἐπερωτῶσιν
ἕτοιμος ἦν ἀποκρίνεσθαι, διαλύων ὅσα ἀσαφῆ κατὰ
τὰ θεῖα εὑρίσκοιτο λόγια· πανταχοῦ τε τὸν Ὠρι-
γένην ἐκάλει ὡς ἀληθῆ μάρτυρα τῶν ὑπ' αὐτοῦ[a] λεγο-
7 μένων. Θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι οἱ ἄν-
δρες τῇ Ἀρειανῶν θρησκείᾳ παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν

z μὲν τῆς M. a Ita C. αὐτῷ ceteri.

præfuit Barba. Hujus temporibus, Arianorum religio felici quodam fato, duos dissertissimos viros habuit, utrumque presbyteri dignitate decoratum. Horum alter Timotheus, alter Georgius dicebatur. Sed Georgius quidem Græcorum disciplinis magis erat excultus. Timotheus vero in sacris literis plus operæ posuerat. Et Georgius quidem Aristotelis et Platonis libros assidue habebat in manibus. Timotheus autem Origenem adamabat: et cum sacras literas publice exponeret, Hebraïcæ quoque linguæ ignarus non erat. Ac prius quidem Psathyrianorum sectæ adhæserat Timotheus. Georgius vero a Barba ordinatus fuerat. Cum hoc Timotheo ipse quoque sum colloquutus, reque ipsa perspexi, quam paratus esset et expeditus ad respondendum interrogantibus, dum obscuriora loca quæ in sacris reperiuntur oraculis explanaret. Porro Origenem tanquam certissimum testem eorum quæ diceret, perpetuo laudabat. Ac mihi quidem mirari subit, quonam modo viri isti in Ariana secta perseveraverint: quorum alter

τὸν Πλάτωνα ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν· ὁ δὲ τὸν Ὠρι-
8 γένην ἀνέπνεεν. Οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ
τὸ τρίτον αἴτιον, ὡς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν
ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί· καὶ Ὠριγένης συναΐδιον
9 πανταχοῦ ὁμολογεῖ τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Πλὴν εἰ
καὶ τῇ ἑαυτῶν ἐκκλησίᾳ παρέμειναν, ἀλλ' ὅμως τὴν
Ἀρειανὴν θρησκείαν λεληθότως ἐπὶ τὸ κρεῖσσον με-
τέθεσαν· πολλὰς γὰρ τῶν Ἀρείου βλασφημιῶν ταῖς
10 οἰκείαις διδασκαλίαις ἐξέβαλον[b]. Ἀλλὰ περὶ μὲν
τούτων τοιαῦτα εἰρήσθω· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ
Σισιννίου τοῦ Ναυατιανῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντος
ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, χειροτονεῖται Χρύσανθος, περὶ
οὗ μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

ΚΕΦ. Ζ.

Ὡς[c] Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Κύριλλος διεδέξατο.

1 Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Θεόφιλος ὁ τῆς Ἀλεξαν-
δρείας ἐπίσκοπος ληθαργικῷ[d] πάθει περιπεσὼν ἐτε- A. D.
λεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ ἔννατον[e] καὶ Θεο- 412.

b Ita F. M. ἐξέβαλλον editt.
c Ὁς (i. e. Ὡς) θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου τελευτήσαντος χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ κύριλλος. M.
d λιθουργικῷ F.
e ἔνατον M.

Platonis assidue terebat libros: alter Origenem semper in ore habebat. Etenim nec Plato secundam ac tertiam causam, ut ipse quidem nominare solet, existendi initium cepisse dicit. Et Origenes passim in suis libris Filium Patri coæternum esse confitetur. Verum licet illi in sua permanserint ecclesia, Arianorum tamen sectam sensim ad meliorem frugem reduxerunt. Multas quippe Arii impietates atque blasphemias suis prædicationibus penitus eliminarunt. Sed de his hactenus. Non multo post Sisinnio Novatianorum episcopo iisdem consulibus mortuo, ordinatus est Chrysanthus, de quo infra dicturi sumus.

CAPUT VII.

Quomodo Cyrillus Theophilo Alexandriæ episcopo successerit.

Aliquanto post Theophilus quoque Alexandrinus episcopus morbo veterni correptus, extremum diem obiit, Honorio nonum et Theodosio quintum consulibus, Idibus Octobris. Ortaque etiam

2 Νοεμβρίου μηνός. Μετὰ δὲ τοῦτον τῆς Ἀρειανῆς
θρησκείας προέστη Βάρβας· ἐπὶ τούτου δὴ τοῦ
Βάρβα, δύο ἀνδρῶν ἐλλογίμων ἡ τῶν Ἀρειανῶν
θρησκεία ηὐτύχησε, τὴν ἀξίαν τοῦ πρεσβυτέρου ἐχόν-
των· Τιμόθεος θατέρῳ ὄνομα· τῷ δὲ ἑτέρῳ Γεώρ-
3 γιος. Ἀλλὰ Γεώργιος μὲν μᾶλλον τὴν Ἑλληνικὴν
κατωρθώκει παίδευσιν· Τιμόθεος δὲ πάλιν τὰ ἱερὰ
4 ἤσκεῖτο γράμματα. Καὶ μὴν καὶ τὰ Ἀριστοτέλους
καὶ Πλάτωνος ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν ὁ Γεώργιος·
Τιμόθεος δὲ τὸν Ὠριγένην ἀνέπνεεν· καὶ δημοσίᾳ
τὰ ἱερὰ ἑρμηνεύων γράμματα οὐδὲ τῆς Ἑβραίων
5 γλώσσης ἄμοιρος ἦν. Καὶ Τιμόθεος μὲν ἤδη πρό-
τερον τῆς[z] Ψαθυριανῶν θρησκείας ἦν· Γεώργιος δὲ
6 ὑπὸ Βάρβα κεχειροτόνητο. Τῷ δὴ Τιμοθέῳ καὶ 351
αὐτὸς ἐντετύχηκα, καὶ ἔγνων ὅπως τοῖς ἐπερωτῶσιν
ἕτοιμος ἦν ἀποκρίνεσθαι, διαλύων ὅσα ἀσαφῆ κατὰ
τὰ θεῖα εὑρίσκοιτο λόγια· πανταχοῦ τε τὸν Ὠρι-
γένην ἐκάλει ὡς ἀληθῆ μάρτυρα τῶν ὑπ' αὐτοῦ[a] λεγο-
7 μένων. Θαυμάσαι οὖν μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι οἱ ἄν-
δρες τῇ Ἀρειανῶν θρησκείᾳ παρέμειναν, ὧν ὁ μὲν

[z] μὲν τῆς M. [a] Ita C. αὐτῷ ceteri.

præfuit Barba. Hujus temporibus, Arianorum religio felici quodam fato, duos dissertissimos viros habuit, utrumque presbyteri dignitate decoratum. Horum alter Timotheus, alter Georgius dicebatur. Sed Georgius quidem Græcorum disciplinis magis erat excultus. Timotheus vero in sacris literis plus operæ posuerat. Et Georgius quidem Aristotelis et Platonis libros assidue habebat in manibus. Timotheus autem Origenem adamabat: et cum sacras literas publice exponeret, Hebraïcæ quoque linguæ ignarus non erat. Ac prius quidem Psathyrianorum sectæ adhæserat Timotheus. Georgius vero a Barba ordinatus fuerat. Cum hoc Timotheo ipse quoque sum colloquutus, reque ipsa perspexi, quam paratus esset et expeditus ad respondendum interrogantibus, dum obscuriora loca quæ in sacris reperiuntur oraculis explanaret. Porro Origenem tanquam certissimum testem eorum quæ diceret, perpetuo laudabat. Ac mihi quidem mirari subit, quonam modo viri isti in Ariana secta perseveraverint: quorum alter

τὸν Πλάτωνα ἀεὶ μετὰ χεῖρας εἶχεν· ὁ δὲ τὸν Ὠρι-
8 γένην ἀνέπνεεν. Οὐδὲ γὰρ Πλάτων τὸ δεύτερον καὶ
τὸ τρίτον αἴτιον, ὡς αὐτὸς ὀνομάζειν εἴωθεν, ἀρχὴν
ὑπάρξεως εἰληφέναι φησί· καὶ Ὠριγένης συναΐδιον
9 πανταχοῦ ὁμολογεῖ τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί. Πλὴν εἰ
καὶ τῇ ἑαυτῶν ἐκκλησίᾳ παρέμειναν, ἀλλ' ὅμως τὴν
Ἀρειανὴν θρησκείαν λεληθότως ἐπὶ τὸ κρεῖσσον με-
τέθεσαν· πολλὰς γὰρ τῶν Ἀρείου βλασφημιῶν ταῖς
10 οἰκείαις διδασκαλίαις ἐξέβαλον[b]. Ἀλλὰ περὶ μὲν
τούτων τοιαῦτα εἰρήσθω· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ
Σισιννίου τοῦ Ναυατιανῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντος
ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ, χειροτονεῖται Χρύσανθος, περὶ
οὗ μικρὸν ὕστερον λέξομεν.

ΚΕΦ. Ζ.

Ὡς[c] Θεόφιλον τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Κύριλλος διεδέξατο.

1 Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Θεόφιλος ὁ τῆς Ἀλεξαν-
δρείας ἐπίσκοπος ληθαργικῷ[d] πάθει περιπεσὼν ἐτε- A. D.
λεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Ὁνωρίου τὸ ἔννατον[e] καὶ Θεο- 412.

[b] Ita F. M. ἐξέβαλλον editt.
[c] Ὃς (i. e. Ὡς) θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου τελευτήσαντος χειροτονεῖται ἀντ' αὐτοῦ κύριλλος. M.
[d] λιθουργικῷ F.
[e] ἔνατον M.

Platonis assidue terebat libros: alter Origenem semper in ore habebat. Etenim nec Plato secundam ac tertiam causam, ut ipse quidem nominare solet, existendi initium cepisse dicit. Et Origenes passim in suis libris Filium Patri coæternum esse confitetur. Verum licet illi in sua permanserint ecclesia, Arianorum tamen sectam sensim ad meliorem frugem reduxerunt. Multas quippe Arii impietates atque blasphemias suis prædicationibus penitus eliminarunt. Sed de his hactenus. Non multo post Sisinnio Novatianorum episcopo iisdem consulibus mortuo, ordinatus est Chrysanthus, de quo infra dicturi sumus.

CAPUT VII.

Quomodo Cyrillus Theophilo Alexandriæ episcopo successerit.

Aliquanto post Theophilus quoque Alexandrinus episcopus morbo veterni correptus, extremum diem obiit, Honorio nonum et Theodosio quintum consulibus, Idibus Octobris. Ortaque etiam

δοσίου τὸ πέμπτον, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου
2 μηνός. Ἐπιμάχου δὲ γενομένης καὶ ἐνταῦθα τῆς
ἐπισκοπῆς, οἱ μὲν ἐζήτουν ἐνθρονισθῆναι Τιμόθεον
ἀρχιδιάκονον· οἱ δὲ Κύριλλον, ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς
3 Θεοφίλου. Στάσεως δὲ διὰ τοῦτο μεταξὺ τοῦ λαοῦ
κινηθείσης, συνελαμβάνετο τῷ μέρει Τιμοθέου ὁ τοῦ
4 στρατιωτικοῦ τάγματος ἡγεμὼν Ἀβουνδάτιος[f]. Διὸ
τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν Θεοφίλου ὁ Κύριλλος
ἐνθρονισθεὶς, ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀρχικώτερον Θεο-
φίλου παρῆλθε· καὶ γὰρ ἐξ ἐκείνου ἡ ἐπισκοπὴ
Ἀλεξανδρείας πέρα[g] τῆς ἱερατικῆς τάξεως καταδυνα-
5 στεύειν τῶν πραγμάτων ἔλαβε τὴν ἀρχήν. Εὐθέως
οὖν Κύριλλος τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανῶν ἐκ-
κλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν τὰ ἱερὰ κει- 353
μήλια ἔλαβεν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον
πάντων ὧν εἶχεν ἀφείλετο.

[f] Ita F. C. Nicephor. xiv. 14. Ἀβουνδάντιος C. Ἀβουδάτιος editt.

[g] Valesii certissimam conjecturam recepi: παρὰ libri omnes. Sic ille, "Haud dubie scribendum est πέρα, ut ex libro Christophorsoni Savilius ad oram sui codicis adnotarat. Interpretes tamen ambo vulgatam lectionem secuti sunt, quæ nullo modo ferri potest. Certe Socrates in cap. 11. [§. 4.] infra, de eadem re loquens, utitur vocabulo πέρα."

illic de episcopatu contentione, alii quidem Timotheum archidiaconum, alii vero Cyrillum sororis Theophili filium in ea sede collocare studebant. Cumque ob id mota esset populi seditio, Timothei quidem partibus favebat Abundantius dux militum Ægypti. Quamobrem tertio post obitum Theophili die Cyrillus ordinatus, majore cum potestate quam Theophilus, ad episcopatum accessit. Ex eo enim tempore, episcopi Alexandrini sacerdotalem gradum atque ordinem supergressi, principatum quemdam obtinere, et cuncta pro imperio agere cœperunt. Statim igitur Cyrillus, clausis Novatianorum ecclesiis quotquot erant Alexandriæ, primo quidem sacra earum vasa atque ornamenta abstulit: deinde episcopum illorum Theopemptum omnibus suis facultatibus nudavit.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ[h] Μαρουθᾶ τοῦ Μεσοποταμίας ἐπισκόπου, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Περσίδι διεπλατύνθη[i].

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὸν ἐν Περ-
σίδι Χριστιανισμὸν πλατυνθῆναι συνέβη ἐξ αἰτίας
2 τοιᾶσδε. Μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν συνεχεῖς
ἀεὶ πρεσβεῖαι γίνονται· διάφοροι δέ[k] εἰσιν αἰτίαι,
3 δι' ἃς συνεχῶς παρ' ἀλλήλους[l] πρεσβεύονται. Χρεία
δὴ οὖν καὶ τότε ἤγαγεν, ὥστε Μαρουθᾶν τὸν Μεσο-
ποταμίας ἐπίσκοπον, οὗ μικρὸν ἔμπροσθεν μνήμην
πεποιήμεθα, πεμφθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων
4 πρὸς τὸν βασιλέα Περσῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν
Περσῶν πολλὴν εὐλάβειαν παρὰ τῷ ἀνδρὶ εὑρηκὼς,
διὰ τιμῆς ἦγεν αὐτὸν, καὶ ὡς ὄντως θεοφιλεῖ προσ-
5 εἶχεν. Τοῦτο γινόμενον ὑπέκνιζε τοὺς μάγους, οἳ
πολὺ[m] παρὰ τῷ Περσῶν βασιλεῖ ἰσχύουσιν· ἐδε-
δοίκεισαν γὰρ, μὴ τὸν βασιλέα χριστιανίζειν πείσῃ.

[h] Titulum om. M.

[i] ἐπλατύνθη F.

[k] "Melius διάφοροι γάρ εἰσιν αἱ αἰτίαι." VALESIUS.

[l] ἀλλήλοις M.

[m] Ita F. C. Idem conjecerat Valesius e Nicephoro xiv. 18: πολλοὶ editt.

CAPUT VIII.

De Marutha episcopo Mesopotamiæ, et quomodo Christiana religio ab ipso in Perside propagata est.

Sub idem tempus Christiana religio in Perside propagata est, hujusmodi ex causa. Inter Romanos et Persas crebræ legationes ultro citroque mittuntur. Variæ quippe nascuntur causæ, ob quas subinde legatos ad se invicem mittere necesse habent. Forte igitur negotii cujusdam necessitas tunc exegit, ut Maruthas episcopus Mesopotamiæ, cujus paulo antea mentionem fecimus, ab imperatore Romano ad regem Persarum destinaretur. Rex autem Persarum, cum eum virum eximia pietate præditum esse deprehendisset, magnum illi honorem exhibuit, et tanquam Dei vere amicum auscultavit. Ea res offendit animos Magorum, qui apud regem Persarum plurimum valent. Verebantur enim ne is persuaderet regi, ut Christianam religionem amplecteretur. Etenim diuturnum capitis dolorem, quo Magi eum liberare non

6 Καὶ γὰρ κεφαλαλγίαν αὐτοῦ χρονίαν, ἣν οἱ μάγοι
θεραπεῦσαι μὴ δεδύνηνται, ταύτην ὁ Μαρουθᾶς εὐχαῖς
7 ἐθεράπευσε. Βουλεύονται οὖν ἀπάτην οἱ μάγοι· καὶ
ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι τὸ πῦρ σέβουσιν, εἰώθει δὲ ὁ βασι-
λεὺς ἐν οἴκῳ τινὶ τὸ διηνεκῶς καιόμενον πῦρ προσκυ-
νεῖν, ὑπὸ γῆν κατακρύψαντες ἄνθρωπον, καθ' ὃν
εἰώθει καιρὸν ὁ βασιλεὺς εὔχεσθαι, παρεσκεύασαν
ἀναφθέγγεσθαι, ἔξω βάλλεσθαι δεῖν τὸν βασιλέα,
ἠσεβηκέναι γάρ, ὅτι τὸν τῶν Χριστιανῶν ἱερέα νο-
8 μίζει[n] θεοφιλῆ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰσδιγέρδης, τοῦτο
γὰρ ὄνομα τῷ Περσῶν βασιλεῖ, αἰδούμενος μέν, ἀπο-
πέμπεσθαι δ' οὖν ὅμως τὸν Μαρουθᾶν ἐβούλετο.
9 Μαρουθᾶς δὲ ἀληθῶς θεοφιλὴς ἄνθρωπος εὐχαῖς
προσέκειτο, δι' ὧν εὑρίσκει τὸν παρὰ τῶν μάγων
10 γενόμενον δόλον. Τῷ οὖν βασιλεῖ, μὴ παίζου, ἔφη,
βασιλεῦ· ἀλλ' εἰσελθὼν ὅτε τῆς φωνῆς ἀκούσεις[o]
ὀρύξας τὸν δόλον εὑρήσεις· οὐ γὰρ τὸ πῦρ φθέγ-
11 γεται, ἀλλὰ ἀνθρώπων κατασκευὴ τοῦτο ποιεῖ. Πεί-
θεται τῷ Μαρουθᾷ ὁ Περσῶν βασιλεύς, καὶ αὖθις
εἰσήει εἰς τὸν οἰκίσκον, ὅπου ἦν τὸ ἄσβεστον πῦρ.

[n] Ita F. M. C. νομίζῃ editt. [o] Lege ἀκούσῃς.

potuerant, Maruthas precibus suis curaverat. Fraudem ergo comminiscuntur Magi. Et quoniam Persæ ignem colunt, solebatque rex ignem perpetuo ardentem in æde quadam adorare; hominem quemdam terra occultantes, eo tempore quo rex adorare consueverat, exclamare jusserunt: Foras exturbandum esse regem: impie enim illum egisse, qui sacerdotem Christianorum Deo carum esse existimet. His auditis Isdigerdes, hoc enim nomine vocabatur rex Persarum, licet Marutham reverentia prosequeretur, dimittere tamen in animo habebat. At Maruthas vere Deo acceptus, orationibus vacabat: quarum subsidio fraudem Magorum detexit. Itaque regem adiens: Noli, inquit, o rex, amplius deludi. Sed ingressus, postquam vocem audieris, effossa humo fraudem deprehendes. Non enim loquitur ignis, sed hominum fraus et machinatio istud facit. Rex Maruthæ morem gerens, denuo in ædiculam ingressus est, in qua ignis perpetuo ardens servabatur. Cumque eamdem vocem iterum audiisset,

12 Ἐπεὶ[o] δὲ αὖθις ἀκούει τῆς αὐτῆς φωνῆς, ὀρύττεσθαι
τὸν τόπον ἐκέλευσε· καὶ ὁ προπέμπων τὴν νομισ- 354
13 θεῖσαν Θεοῦ φωνήν, ἐξηλέγχετο[p]. Περιοργὴς οὖν
γενόμενος ὁ βασιλεὺς τὸ τῶν μάγων γένος ἀπεδε-
κάτωσε· τούτου γενομένου, εἶπεν τῷ Μαρουθᾷ, ἔνθα
ἂν βούλοιτο, κτίζειν ἐκκλησίας· ἐκ τούτου παρὰ
14 Πέρσαις ὁ Χριστιανισμὸς ἐπλατύνετο. Τότε μὲν
οὖν Μαρουθᾶς ἀποχωρήσας τῶν Περσῶν, αὖθις ἐπὶ
τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπανέρχεται·[q] οὐκ εἰς
μακρὰν δὲ πάλιν πρεσβείας ἕνεκεν ἀντεπέμπετο.
15 Αὖθίς τε οἱ μάγοι σκευωρίας ἐπενοοῦντο, ὅπως ἂν
μηδαμῶς τὸν ἄνδρα προσδέχοιτο ὁ[r] βασιλεύς· ἐπε-
νόησάν τε[s] δυσωδίαν τινὰ κατασκευαστήν, ὅθεν ὁ βα-
σιλεὺς εἰώθει προσέρχεσθαι·[t] διαβολῇ τε ἐχρῶντο,
ὡς ἄρα ταύτην οἱ τῷ Χριστιανισμῷ συνόντες
16 εἰργάσαντο. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἤδη πρότερον ὑπό-
πτους ἔχων τοὺς μάγους, σπουδαιότερον ἀνεζήτει
τοὺς δράσαντας, αὖθις ἐξ αὐτῶν ἀνηυρίσκοντο οἱ τῆς

[o] Ita F. M. ἐπειδὴ δὲ editt.
[p] ἠλέγχετο M.
[q] παραγίνεται F. M.
[r] ὁ om. M.
[s] "Scribendum ἐπενόησαν γάρ." VALESIUS.
[t] προέρχεσθαι M. quod melius esse censuit Valesius. διέρχεσθαι Nicephor.

locum effodi jussit. Tum is qui vocem illam emittebat, quæ Dei esse putabatur, deprehensus est. Itaque rex ira inflammatus, gentem Magorum decimationis supplicio addixit. Quo facto Maruthæ permisit, ut ubicumque vellet, ecclesias ædificaret. Exinde apud Persas Christiana religio latius propagata est. Maruthas vero tunc quidem e Perside discedens, Constantinopolim reversus est. Sed non longo post tempore legatus iterum missus est ad Persas. Atque iterum Magi fraudes ac dolos excogitarunt, ne rex ullo pacto eum admitteret. Tetrum enim fœtorem machinatione quadam excitarunt eo loci, quo rex procedere solitus erat: eumque a Christianis excitatum esse calumniati sunt. Sed cum rex, utpote qui suspectos jamdudum habebat Magos, fœtoris hujus auctores diligentius investigaret, rursus deprehensum est, pestiferi illius odoris artifices Magos esse. Rursus ergo multos

17 κακῆς ὀδμῆς ποιηταί. Διὸ καὶ αὖθις πολλοὺς αὐτῶν
ἐτιμωρήσατο· Μαρουθᾶν δὲ διὰ πλείονος ἦγε τιμῆς.
18 Καὶ ἠγάπα μὲν Ῥωμαίους, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν
ἠσπάζετο· μικρὸν δὲ ἐδέησε καὶ χριστιανίσαι αὐτὸν,
πεῖραν δεδωκότος ἑτέραν τοῦ Μαρουθᾶ, σὺν Ἀβλάᾳ[u]
19 τῷ ἐπισκόπῳ Περσίδος. Ἄμφω γὰρ τὸν ὀχλοῦντα
δαίμονα τῷ υἱῷ τοῦ[x] βασιλέως ἀπήλασαν, νηστείαις
20 καὶ προσευχαῖς σχολάσαντες. Καὶ ὁ Ἰσδιγέρδης
μὲν ἔφθασε τελευτῆσαι, πρὶν τελείως χριστιανίσαι·
εἰς δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βαραράνην ἧκεν ἡ βασιλεία·
ἐφ' οὗ αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ
διελύθησαν, ὡς ὀλίγον ὕστερον λέξομεν.

ΚΕΦ. Θ.

Οἵ[y] κατὰ τούσδε τοὺς χρόνους ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Ῥώμῃ ἐπισκοπήσαντες.

1 Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν

[u] ἀβλάα F. M. Ἀβλείᾳ C. Ἀνλδᾶ Sfort. Valesii. Ἀβλαάτῳ (i. e. Ἀβλάᾳ τῷ) Stephan. Genev. *Ablatem* Epiphan. xi. 8. Ἀβδᾶ Niceph. Ἀβδᾶν vocat Thdt. E. H. v. 39. ed. Vales. Αὐδὰν ed. Noesselt, Ἀβδαᾶν Theophanes, *Abdam* Assemanus Bibl. Orient. vol. iii. p. 370, &c. ex Histor. Amri; quam nominis formam satis constat rectiorem esse. Codices tamen et libri testantur Socratem scripsisse per λ, quamobrem ita servavi.

[x] Ita F. M. τοῦ om. editt.

[y] Περὶ διαδοχῆς ἐπισκόπων τῶν καθ' ἑξῆς τῆς ἀντιοχέων καὶ τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας. M.

ex illis supplicio affecit: Marutham vero majore adhuc in honore habuit. Et Romanos quidem deinceps dilexit, eorumque amicitiam amplexus est. Parum autem abfuit quin ipse Christianus fieret, cum Maruthas una cum Abda Persidis episcopo alterum etiam miraculum edidisset. Ambo siquidem dæmonem quo regis filius vexabatur, depulerunt, cum prius jejuniis ac precibus incubuissent. Verum Isdigerdes quidem antequam perfecte Christianus esset, morte præventus est. Regnum vero ad filium ejus Vararanem devenit, cujus temporibus solutum est fœdus inter Romanos et Persas, ut paulo post dicturi sumus.

CAPUT IX.

Qui tum temporis Antiochiæ et Romæ fuerint episcopi.

Iisdem fere temporibus, Antiochiæ mortuo Flaviano Porphy-

Φλαβιανοῦ τελευτήσαντος, Πορφύριος τὴν ἐπισκοπὴν
διεδέξατο· μετὰ δὴ Πορφύριον αὖθις Ἀλέξανδρος
2 τῆς ἐκεῖσε ἐκκλησίας προέστη. Κατὰ δὲ τὴν Ῥωμαίων, Δάμασον ἐπὶ δεκαοκτὼ ἔτη τῆς ἐπισκοπῆς κρατήσαντα Σιρίκιος διεδέξατο· Σιρικίου δὲ δεκαπέντε ἔτη κρατήσαντος, Ἀναστάσιος ἐπὶ ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησε[z]· μετὰ δὲ Ἀναστάσιον Ἰνοκέντιος· ὃς πρῶτος τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ναυατιανοὺς ἐλαύνειν ἤρξατο, πολλάς τε αὐτῶν ἐκκλησίας ἀφείλετο.

ΚΕΦ. Ι. 355

Ὡς[a] κατὰ τόνδε τὸν χρόνον ἡ Ῥώμη[b] ὑπὸ βαρβάροις γέγονεν, Ἀλαρίχου ταύτην πορθήσαντος.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὴν[c] Ῥώμην ὑπὸ βαρβάρων ἁλῶναι συνέβη. Ἀλάριχος γάρ τις βάρβαρος ὑπόσπονδος ὢν Ῥωμαίοις, καὶ τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ εἰς τὸν κατὰ Εὐγενίου τοῦ τυράννου πόλεμον συμμαχήσας, καὶ διὰ τοῦτο Ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμη-

[z] ἐκράθησεν F.

[a] Titulum om. M.

[b] ὑπὸ βαρβάροις ἡ ῥώμη, et tum ἀλλαρίκου, F.

[c] Ita F. M. τὴν om. editt.

rius episcopatum suscepit. Post quem Alexander eidem ecclesiæ præfuit. Romæ vero cum Damasus octodecim annis episcopatum tenuisset, Siricius in ejus locum successit. Qui cum per annos quindecim eam ecclesiam gubernasset, Anastasius triennio eamdem sedem obtinuit. Anastasium deinde excepit Innocentius: qui quidem primus Novatianos Romæ degentes persequi cœpit, multasque eis ecclesias ademit.

CAPUT X.

Qualiter Roma eo tempore in barbarorum potestatem venerit, Alaricho eam vastante.

Sub idem tempus Roma quoque a barbaris capta est. Etenim Alarichus quidam barbarus, qui fœderatus erat Romanorum, et qui imperatori Theodosio in bello contra Eugenium tyrannum auxilio fuerat, eaque de causa dignitatibus Romanis fuerat honoratus, felicitatem suam non tulit. Sed imperium quidem arripere

2 θεὶς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐτυχίαν. Ἀλλὰ βασιλεύειν μὲν οὐ προείλετο· ἀναχωρήσας δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη διέβαινε· γενόμενος δὲ ἐπὶ τὰ
3 Ἰλλυριῶν εὐθὺς πάντα ἀνέτρεπε. Διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ Θεσσαλοὶ ἀντέστησαν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν δι' ὄρους Πίνδου ἐπὶ Νικόπολιν τῆς Ἠπείρου διαβῆναι ἐστί· καὶ συμβαλόντες
4 περὶ τρισχιλίους ἀνεῖλον οἱ Θεσσαλοί. Μετὰ δὲ ταῦτα πᾶν τὸ παραπεσὸν ἀφανίζοντες οἱ σὺν αὐτῷ, τέλος καὶ τὴν Ῥώμην κατέλαβον· καὶ πορθήσαντες αὐτὴν, τὰ μὲν πολλὰ τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων[d] θεαμάτων κατέκαυσαν· τὰ δὲ χρήματα δι' ἁρπαγῆς ἔλαβον· καὶ πολλοὺς τῆς συγκλήτου βουλῆς δια-
5 φόροις δίκαις ὑποβαλόντες ἀπώλεσαν. Καταπαίζων τε τῆς βασιλείας ἀναδείκνυσι βασιλέα, ὀνόματι Ἄτταλον· ὃν μίαν μὲν ἡμέραν ὡς βασιλέα δορυφορούμενον προϊέναι ἐκέλευε· τὴν δὲ ἄλλην ἐν δούλου
6 τάξει φαίνεσθαι παρεσκεύαζεν. Καὶ ταῦτα καταπραξάμενος εἰς φυγὴν ἐτράπη, φήμης αὐτὸν ἐν φόβῳ καταστησάσης, ὡς εἴη ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος δυνάμιν

[d] "Scribendum puto ἐκεῖ." VALESIUS.

haudquaquam constituit. Constantinopoli vero decedens, ad Occidentis partes transgressus est. Cumque in Illyricum pervenisset, late cuncta vastare cœpit. Porro transeunti obstiterunt Thessali circa ostia Penei fluminis, unde per montem Pindum iter est versus Nicopolim Epiri. Commissaque pugna, tria circiter millia ex ejus exercitu peremerunt. Post hæc barbari qui cum illo erant, quidquid obvium fuisset, igni ferroque vastantes, ad extremum Romam quoque ipsam occuparunt. Eamque depopulati, maximam partem admirandorum illic operum incendio consumpserunt: pecuniam vero direptam inter se diviserunt. Multos quoque senatorii ordinis, variis affectos suppliciis interemerunt. Alarichus vero imperio illudens, Attalum quemdam imperatorem nuncupavit. Quem cum uno die satellitibus stipatum tanquam imperatorem procedere jussisset, postridie servili habitu prodire fecit. Et cum ista gessisset, repente fugam arripuit, rumore quodam perterrefactus, quasi imperator Theodosius

7 ἀποστείλας τὴν αὐτῷ πολεμήσουσαν. Τὰ μὲν οὖν τῆς φήμης οὐκ ἦν πεπλασμένα· ἀληθῶς γὰρ ἡ δύναμις ἐπορεύετο· κἀκεῖνος τὴν φήμην οὐχ ὑπομείνας
8 ἀλλ', ὡς ἔφην, ἀποδρὰς ᾤχετο. Λέγεται δὲ ὡς ἀπιόντι αὐτῷ ἐπὶ τὴν Ῥώμην εὐλαβής τις ἀνὴρ μοναχὸς τὸν βίον παρῄνει μὴ ἐπιχαίρειν ἐν τηλικούτοις κακοῖς,
9 μηδὲ χαίρειν φόνοις καὶ αἵμασιν. Ὁ δὲ, Οὐκ ἐγὼ, ἔφη, ἐθελοντὴς ἐπὶ τὰ ἐκεῖ πορεύομαι· ἀλλά τις 356 καθ' ἑκάστην ὀχλεῖ μοι βασανίζων, καὶ λέγων,
10 ἄπιθι, τὴν Ῥωμαίων πόρθησον πόλιν· τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τούτου.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ[e] τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπισκοπησάντων.

1 Μετὰ δὲ Ἰνοκέντιον Ζώσιμος τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας ἐπὶ δύο ἔτη ἐκράτησε· καὶ μετὰ τοῦτον δὲ Βονιφάτιος ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας προέστη· ὃν
2 Κελεστῖνος διεδέξατο. Καὶ οὗτος ὁ[f] Κελεστῖνος τὰς ἐν Ῥώμῃ Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀφείλετο, καὶ

[e] Titulum om. M. Tum τῇ ῥώμῃ F. [f] ὁ om. M.

exercitum adversus ipsum pugnaturum misisset. Neque vero falsus hic rumor fuit. Revera enim adventabat exercitus. Verum ille famam ejus non sustinens, in fugam se conjecit, ut dixi. Fertur porro virum quemdam venerabilem, professione monachum, eum dum Romam proficisceretur, monuisse ne tot ac tantis lætaretur malis, neve cæde ac sanguine delectaretur. Cui Alarichus: Ego, inquit, non sponte eo proficiscor: sed nescio quis me quotidie sollicitat ac stimulat, ita dicens: Perge urbem Romam vastaturus. Verum, de hoc satis superque sit dictum.

CAPUT XI.

De episcopis urbis Romæ.

Post Innocentium Zosimus Romanam ecclesiam per biennium administravit. Quo mortuo Bonifacius tribus annis eidem ecclesiæ præfuit. Huic deinde successit Celestinus. Et hic quoque Novatianis ecclesias quas Romæ habebant, ademit: et Rusticulam eorum episcopum clam in privatis ædibus plebem colligere

τὸν ἐπίσκοπον αὐτῶν Ῥουστικούλαν κατ' οἰκίας ἐν
3 παραβύστῳ συνάγειν ἠνάγκασεν. Ἄχρι γὰρ τούτου
Ναυατιανοὶ μεγάλως ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἤνθησαν, ἐκκλη-
σίας πλείστας ἔχοντες, καὶ λαὸν πολὺν συναθροί-
4 ζοντες. Ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ τούτων ἥψατο, τῆς
Ῥωμαίων ἐπισκοπῆς ὁμοίως τῇ Ἀλεξανδρέων πέρα
τῆς ἱερωσύνης ἐπὶ δυναστείαν ἤδη πάλαι προελ-
5 θούσης. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς ὁμοφρονοῦντας οἱ
ἐπίσκοποι ἐπ' ἀδείας συνάγεσθαι συνεχώρησαν· ἀλλὰ
πάντα λαβόντες αὐτῶν, μόνον διὰ τὴν ὁμοφροσύνην
6 ἐπαινοῦσιν αὐτούς. Οὐ μὴν οἱ ἐν Κωνσταντινου-
πόλει τοῦτο πεπόνθασιν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ στέργειν
αὐτοὺς καὶ ἔνδον πόλεως συνάγειν εἴασαν, ὡς δὴ
πρότερον ἤδη ταῦτα ἱκανῶς ἔφην.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ[g] Χρυσάνθου τοῦ Ναυατιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπου.

1 Σισιννίου δὲ τελευτήσαντος, Χρύσανθος καθειλ-
κύσθη εἰς τὴν ἐπισκοπήν· ὃς υἱὸς μὲν ἦν Μαρ-

[g] Titulum om. M.

compulit. Etenim ad id usque temporis Novatiani Romæ plurimum floruerant, cum multas ibi ecclesias possiderent, et maximam populi multitudinem in eis colligerent. Sed invidia quoque istos attrivit: cum episcopatus Romanus perinde atque Alexandrinus, ultra sacerdotii fines progressus, jam olim in dominationem degenerasset. Et ob hanc causam episcopi Romani, ne illos quidem qui cum ipsis in fide consentiebant, libere conventus agere siverunt: sed illos ob consensionem fidei laudantes, omnibus tamen bonis spoliarunt. At Constantinopolitani episcopi ab hoc morbo immunes fuere. Non enim solum Novatianos intra urbem conventus agere sinebant, verum etiam singulari amore eos complectebantur, ut jam antea abunde dixi.

CAPUT XII.

De Chrysantho Novatianorum apud Constantinopolim episcopo.

Post mortem Sisinnii Chrysanthus ad episcopatum vi pertractus est. Erat hic filius Marciani, ejus qui ante Sisinnium episcopus

κιανοῦ τοῦ γενομένου Ναυατιανῶν ἐπισκόπου πρὸ
2 Σισιννίου. Ἐκ νέας δὲ ἡλικίας κατὰ τὰ βασίλεια
στρατευσάμενος, ὕστερον ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου
τοῦ βασιλέως ὑπατικὸς τῆς Ἰταλίας γενόμενος, μετὰ
ταῦτα καὶ βικάριος τῶν Βρεττανικῶν[h] νήσων κατα-
3 στὰς ἐθαυμάσθη ἐπὶ ταῖς διοικήσεσι. Προβὰς δὲ
τῇ ἡλικίᾳ, καὶ καταλαβὼν τὴν Κωνσταντινούπολιν,
σπεύδων δὲ ἔπαρχος γενέσθαι πόλεως, εἰς τὴν ἐπι-
4 σκοπὴν ἄκων εἱλκύσθη. Σισιννίου γὰρ ἐν καιρῷ
τελευτῆς μνεῖαν αὐτοῦ ὡς ἐπιτηδείου πρὸς τὴν ἐπι-
σκοπὴν ποιησαμένου, ὁ Ναυατιανῶν λαὸς ὡς νόμον
τὴν ἐκείνου φωνὴν λαβὼν, καὶ ἄκοντα βιαίως ἕλκειν
5 ἐπεχείρουν. Τοῦ δὴ Χρυσάνθου φυγόντος, Σαββά-
τιος καιρὸν νομίσας εὑρηκέναι εὔκαιρον, ἐν ᾧ τῶν
ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς γένηται, κατασκευάζει χεῖρας ἐπι-
θεῖναι αὐτῷ τινὰς ἀσήμους, τὸν ὅρκον ὃν ὀμωμόκει 357
6 παρ' οὐδὲν θέμενος. Ἐν δὲ τοῖς χειροτονήσασιν αὐ-
τὸν ἦν καὶ Ἑρμογένης, ὃς ἐπὶ βλασφήμοις συγγράμ-
7 μασιν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ κατάρας ἐκκεκήρυκτο. Οὐ μὴν
αὐτῷ ὁ σκοπὸς τέλος ἐδέξατο· μισήσας γὰρ αὐτοῦ

[h] βριττανικῶν F.

fuerat Novatianorum. Ceterum ab ineunte ætate in palatio militaverat. Postea vero regnante Theodosio seniore, consularis Italiæ factus, atque exinde Vicarius Britanniarum constitutus, ex utraque administratione maximam gloriam retulerat. Cum vero jam ætate provectior Constantinopolim venisset, et præfectus urbis fieri illic ambiret, invitus episcopatum suscipere compulsus est. Nam cum Sisinnius jamjam moriturus, mentionem illius fecisset tanquam ad episcopatum regendum idonei, plebs Novatianorum Sisinnii verba pro lege ducens, invitum illum per vim trahere aggressa est. Sed cum Chrysanthus fuga se subduxisset, Sabbatius opportunum sibi tempus evenisse ratus quo ecclesiis potiretur, ab obscuris quibusdam episcopis ad id comparatis, manus sibi fecit imponi, spreta religione jurisjurandi quo sese olim adstrinxerat. Porro inter eos qui Sabbatium ordinarunt, fuit etiam Hermogenes, qui ob libros suos plenos impietatis, ab ipso Sabbatio addita imprecatione fuerat excommunicatus. Verum is

ὁ λαὸς τὸ δύστροπον, ὅτι πάντα σκοπὸν[i] τοῦ παρ-
εισδῦναι εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἔπραττε, παντοῖος ἐγένετο
ἀνερευνᾷν[k] τὸν Χρύσανθον· ὃν καὶ εὑρόντες περὶ
Βιθυνίαν κρυπτόμενον, πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἑλκύσαν-
8 τες προεβάλοντο[l]. Οὗτος ὁ ἀνὴρ φρόνιμος ἐν ταὐτῷ
καὶ σώφρων, εἰ καί τις ἄλλος, ὑπῆρχε· καὶ σφόδρα
τὰς Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
9 συνεκρότησέν τε καὶ ηὔξησε. Καὶ πρῶτος τοῖς πτω-
χοῖς οἴκοθεν χρυσίον διένειμεν· ἀπό τε τῶν ἐκκλησιῶν
οὐδὲν ἐδέξατο, πλὴν κατὰ κυριακὴν δύο ἄρτους τῶν
10 εὐλογιῶν ἐλάμβανεν. Οὕτω δὲ ἦν περὶ τὴν ἑαυτοῦ
ἐκκλησίαν σπουδαῖος, ὡς καὶ Ἀβλάβιον τὸν[m] ἑαυτοῦ
γενναιότατον ῥήτορα τοῦ σοφιστοῦ Τρωΐλου συλλα-
βεῖν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τάξιν προχειρί-

[i] "Hæc locutio non videtur mihi satis Græca. Certe Nicephorus cum eam et ipse non probaret, immutavit hoc modo; πάντα κάλων ἐκίνει τῇ ἐπισκοπῇ παρεισδῦναι. Verum Socratis locum mallem sic restituere; πάντα σκοπῷ τοῦ." VALESIUS. At vero σκόπον eodem more accipiendum est quo σκόπῳ, perinde ac πρόφασιν et προφάσει idem valent.

[k] ἀνευρεῖν M.

[l] Ita F. M. προεβάλλοντο editt.

[m] "Savilius ex Christophors. emendavit, τῶν ἑαυτοῦ. Ego vero scribendum puto τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ." VALESIUS. Ἀβλάβιον τὸν γενναιότατον ῥήτορα τοῦ σοφιστοῦ Τρ. Nicephorus xiv. 13. quod genuinum esse videtur, vox enim ἑαυτοῦ in textum e præcedenti linea irrepsit.

conatus ei non successit. Populus enim importuna ejus ambitione offensus, utpote qui episcopatus occupandi causa nihil non ageret, omni studio Chrysanthum investigavit. Quem cum in Bithynia latentem deprehendisset, vi pertractum ad episcopatum promovit. Fuit hic vir prudentia simul ac modestia singulari. Ejusque opera Novatianorum ecclesiæ Constantinopoli plurimum auctæ sunt et conservatæ. Hic primus aurum pauperibus ex propria pecunia distribuit. Ab ecclesiis autem nihil accepit præter duos panes eulogiarum, singulis diebus dominicis. Ceterum ecclesiæ suæ promovendæ adeo studiosus fuit, ut Ablabium inter omnes sui temporis disertissimum Rhetorem, e schola Troili sophistæ abriperet, et presbyterum ordinaret. Cujus etiam con-

σασθαι· οὗ γλαφυραὶ προσομιλίαι καὶ σύντονοι
11 φέρονται. Ἀλλ' Ἀβλάβιος μὲν ὕστερον τῆς ἐν Νι-
καίᾳ τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος κατέστη,
ἐν ταὐτῷ καὶ σοφιστεύων ἐν ταύτῃ[n].

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ[o] τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης μάχης μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου πρὸς τὸν ὕπαρχον Ὀρέστην διαφορᾶς.

1 Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον καὶ τὸ Ἰουδαίων
ἔθνος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξελαθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκό-
2 που Κυρίλλου συνέβη δι' αἰτίαν τοιάνδε. Ὁ Ἀλε-
ξανδρέων δῆμος πλέον τῶν ἄλλων δήμων χαίρει ταῖς
στάσεσιν· εἰ δέ ποτε καὶ προφάσεως ἐπιλάβηται, εἰς
ἀφόρητα καταστρέφει κακά· δίχα γὰρ αἵματος οὐ
3 παύεται τῆς ὁρμῆς. Ἔτυχε δὲ τότε στασιάζειν αὐτὸ[p]
τὸ πλῆθος πρὸς ἑαυτὸ οὐ δι' ἀναγκαίαν τινὰ πρόφασιν,
ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιπολάζον ἁπάσαις ταῖς πόλεσι κακὸν,
4 φημὶ δὴ τὸ σπουδάζειν περὶ τοὺς ὀρχηστάς. Ἐπειδὴ

[n] Legendum est potius αὐτῇ.

[o] Ὅτι κύριλλος ἰουδαίους ἐξέβαλεν. M.

[p] αὐτότε τὸ F. M. quod quivis emendaret in αὐτόθι: Nicephorus tamen cum textu convenit xiv. 14. atque Epiphan. xi. 11.

ciones elegantes simul et acres circumferuntur. Verum Ablabius postea Nicææ Novatianorum episcopus fuit, eodemque tempore illic rhetoricam docuit.

CAPUT XIII.

De pugna inter Christianos et Judæos Alexandriæ facta, et de Cyrilli episcopi adversus præfectum Orestem simultate.

Sub idem tempus, Judæorum gens ab episcopo Cyrillo Alexandria ejecta est hanc ob causam. Alexandrinus populus supra quam ceteri omnes, seditionibus delectatur: ac si forte ansam nactus fuerit, ad intoleranda facinora prorumpere solet. Neque enim impetum comprimit nisi sanguine effuso. Contigit autem tunc temporis, ut plebs illic inter se tumultuaretur, non ex aliqua gravi ac necessaria occasione, sed ob malum quod in omnibus prope civitatibus inolevit, studium scilicet in spectandis saltatori-

γὰρ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου ὀρχούμενος[q] πλείονας ὄχλους
συνήθροιζε, τῷ Ἰουδαίους ἀργοῦντας ἐν αὐτῇ, μὴ τῇ
ἀκροάσει τοῦ νόμου ἀλλὰ τοῖς θεατρικοῖς σχολάζειν,
ἐπίμαχος τοῖς τοῦ δήμου μέρεσιν ἡ ἡμέρα κατέστη.
5 Καὶ τούτου[r] τρόπον τινὰ ὑπὸ τοῦ ὑπάρχου τῆς Ἀλε-
ξανδρείας ἐν τάξει καταστάντος, οὐδὲν ἧττον ἔμειναν 358
οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς τοῦ ἑτέρου μέρους ἀντιπαθοῦντες·
καὶ ἀεὶ μὲν πολέμιοι πανταχοῦ τοῖς Χριστιανοῖς καθ-
εστῶτες, ἔτι δὲ πλέον διὰ τοὺς ὀρχηστὰς ἐκπεπολέ-
6 μωντο καθ' ἑαυτῶν[s]. Καὶ δὴ τότε Ὀρέστου τοῦ
τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπάρχου πολιτείαν ἐν τῷ θεάτρῳ
ποιοῦντος, οὕτω δὲ ὀνομάζειν εἰώθασιν τὰς δημοτικὰς
διατυπώσεις, παρῆσαν καὶ τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου
οἱ σπουδασταὶ τὰς γινομένας παρὰ τοῦ ἐπάρχου δια-
7 τυπώσεις γνῶναι βουλόμενοι. Ἦν δὲ ἐν αὐτοῖς τις
ἀνὴρ ὀνόματι Ἱέραξ, ὃς γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν
διδάσκαλος ἦν, διάπυρος δὲ ἀκροατὴς τοῦ ἐπισκόπου
Κυρίλλου καθεστὼς, καὶ περὶ τὸ κρότους ἐν ταῖς δι-
8 δασκαλίαις αὐτοῦ ἐγείρειν ἦν σπουδαιότατος. Τοῦτον

q οἱ ὀρχούμενοι, et συνήθροιζον, M. Tum ὄχλοις F.
r τοῦτο mendose Reading.
s "Musculus et Christophors. κατ' αὐτῶν. Quod magis probo. Nicephor. tamen vulgat. retinuit." VALESIUS.

bus. Nam cum die Sabbati pantomimus quidam saltare solitus, maximam populi multitudinem congregaret, eo quod Judæi tum feriantes, non audiendæ legi, sed scenicis spectaculis vacarent, is dies populi factiones inter se committere consueverat. Ac tametsi a præfecto Alexandriæ id aliquatenus repressum fuisset, nihilominus Judæi contrariæ factionis hominibus infensi esse perseverarunt: et præterquam quod perpetui sunt hostes Christianorum, tum pantomimorum causa multo magis iisdem infesti exstiterunt. Itaque cum Orestes præfectus Alexandriæ, πολιτείαν in theatro celebraret, sic autem vocare solent publicas dispositiones, adfuerunt illic etiam fautores Cyrilli, ut quid a præfecto dispositum esset cognoscerent. Inter hos quidam fuit nomine Hierax, humilioris literaturæ magister: qui Cyrilli ferventissimus erat auditor, et in ejus concionibus plausus excitare solitus. Hunc igitur

τοίνυν τὸν Ἱέρακα τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐν τῷ
θεάτρῳ θεασάμενοι κατεβόων εὐθὺς, ὡς[t] δι' οὐδὲν
ἄλλο παραβάλλει τῷ θεάτρῳ, ἢ ἵνα στάσιν τῷ δήμῳ
9 ἐμβάλοι[u]. Ὀρέστης δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐμίσει τὴν
δυναστείαν τῶν ἐπισκόπων, ὅτι παρῃροῦντο πολὺ
τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκ βασιλέως ἄρχειν τεταγμένων·
μάλιστα δὲ ὅτι καὶ ἐποπτεύειν αὐτοῦ τὰς διατυπώ-
σεις Κύριλλος ἐβούλετο· ἁρπάσας οὖν τὸν Ἱέρακα
10 δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ βασάνοις ὑπέβαλλεν[x]. Τοῦτο
γνοὺς ὁ Κύριλλος μεταπέμπεται τοὺς Ἰουδαίων πρω-
τεύοντας, καὶ ὅσα εἰκὸς, εἰ μὴ παύσαιντο κατὰ Χρι-
11 στιανῶν στασιάζοντες, διηπείλησε. Τὸ δὲ πλῆθος
τῶν Ἰουδαίων τῆς ἀπειλῆς αἰσθόμενον φιλονεικότερον
γέγονε· καὶ μηχανὰς ἐπενόουν ἐπὶ βλάβῃ τῶν Χρι-
στιανῶν, ὧν τὴν κορυφαιοτάτην καὶ αἰτίαν τοῦ ἐξε-
λαθῆναι αὐτοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας γενομένην διηγή-
12 σομαι. Σύνθεμα δόντες ἑαυτοῖς, δακτυλίου φόρεμα
ἐκ φοίνικος γεγονὸς φλοιοῦ θαλλοῦ, νυκτομαχίαν κατὰ
13 τῶν Χριστιανῶν ἐπενόησαν. Καὶ ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν

t Ita F. M. ὡς οὐ δι' editt.
u Ita F. M. ἐμβάλλοι editt.
x Ita F. M. ὑπέβαλε Niceph. ἐπέβαλλε editt.

Hieracem in theatro conspicatus Judæorum populus, confestim exclamavit, non aliam ob causam eum in theatrum venisse, quam ut populum ad seditionem concitaret. Oresti vero jampridem invisa erat episcoporum dominatio, tum quod episcopi de potestate eorum qui ad regendas provincias ab imperatore missi erant, plurimum decerperent, tum quod Cyrillus actus suos explorare vellet. Correptum igitur Hieracem, publice in theatro tormentis subjecit. Quo cognito Cyrillus Judæorum primates ad se accersit, malumque eis minatur, nisi adversus Christianos tumultuari desinant. At plebs Judæorum compertis ejusmodi minis, majore adhuc pertinacia exarsit, multasque in perniciem Christianorum fraudes machinati sunt. Quarum præcipuam, et quæ in causa fuit ut Judæi Alexandria pellerentur, hoc loco commemorabo. Signo inter se dato ut unusquisque ipsorum annulum ex cortice surculi palmei gestaret, nocturna pugna Christianos aggredi statuunt. Quadam igitur nocte viros ad id comparatos mittunt, qui per uni-

κηρύσσειν κατὰ τὰ κλίματα τῆς πόλεως τινὰς παρ-
εσκεύασαν βοῶντας, ὡς ἡ ἐπώνυμος Ἀλεξάνδρο ἐκκλη-
14 σία πᾶσα[y] πυρὶ καίοιτο. Τοῦτο ἀκούσαντες Χριστιανοὶ 359
ἄλλος ἀλλαχόθεν συνέτρεχεν[z], ὡς τὴν ἐκκλησίαν περι-
σώσοντες· οἵτε Ἰουδαῖοι εὐθὺς ἐπετίθεντο καὶ ἀπ-
έσφαττον, ἀλλήλων μὲν ἀπεχόμενοι, δεικνύντες τοὺς
δακτυλίους· τοὺς δὲ προσπίπτοντας τῶν Χριστιανῶν
15 ἀναιροῦντες. Γενομένης δὲ ἡμέρας, οὐκ ἐλάνθανον
οἱ τὸ ἄγος ἐργασάμενοι· ἐφ' ᾧ κινηθεὶς ὁ Κύριλλος
σὺν πολλῷ πλήθει ἐπὶ τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων
παραγενόμενος, οὕτω γὰρ τοὺς εὐκτηρίους αὐτῶν ὀνο-
μάζουσι τόπους, τὰς μὲν ἀφαιρεῖται· τοὺς δὲ ἐξελαύνει
τῆς πόλεως, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν διαρπαγῆναι ὑπὸ
16 τοῦ πλήθους ἀφείς. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐκ τῶν
Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος χρόνων οἰκήσαντες τὴν[a]
πόλιν, τότε αὐτῆς γυμνοὶ ἅπαντες ἀπανέστησαν, καὶ
17 ἄλλοι ἀλλαχοῦ διεσπάρησαν. Ἀδαμάντιος δὲ ἰατρι-
κῶν λόγων σοφιστὴς, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν
ὁρμήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ προσφυγὼν Ἀττικῷ, ἐπ-
αγγειλάμενός τε χριστιανίζειν, αὖθις ὑστέρῳ χρόνῳ

[y] Ita F. M. πᾶσα om. editt. [z] συνέτρεχον C.
[a] τὴν πόλιν οἰκήσαντες F. M.

versas urbis regiones proclament, ecclesiam quæ Alexandri dicitur, incendio consumi. Ea re audita Christiani alius aliunde accurrunt, ut ecclesiam servent. Tum Judæi impetu in illos facto, cædem faciunt: a suis quidem qui annulos ostendebant, manus abstinentes; Christianos vero quotquot inciderant, obtruncantes. Orto mox die, hujus sceleris auctores minime latuerunt. Commotus ea re Cyrillus, cum ingenti multitudine ad synagogas Judæorum profectus, sic enim vocantur eorum oratoria: eas quidem ademit Judæis, ipsos vero urbe expulit, facultates quoque eorum diripi a plebe permittens. Itaque Judæi, qui jam inde ab Alexandri Macedonis temporibus urbem illam incoluerant, tum nudi omnes ex ea emigrarunt, et alii alio dispersi sunt. Ex his Adamantius quidam medicinæ professor, Constantinopolim profectus, ad episcopum Atticum confugit: cumque Christianorum religionem professus fuisset, postmodum Alexandriam reversus,

18 τὴν Ἀλεξάνδρειαν ᾤκησεν. Ὁ τοίνυν τῆς Ἀλεξαν-
δρέων ἔπαρχος Ὀρέστης σφόδρα ἐπὶ τῷ γενομένῳ
ἐχαλέπηνε· καὶ πένθος μέγα ἐτίθετο τηλικαύτην πόλιν
οὕτως ἄρδην τοσούτων ἐκκενωθῆναι ἀνθρώπων· διὸ
19 καὶ τὰ γενόμενα ἀνέφερε βασιλεῖ. Κύριλλος δὲ καὶ
αὐτὸς τὰς Ἰουδαίων πλημμελείας γνωρίμους καθιστῶν
βασιλεῖ οὐδὲν ἧττον καὶ περὶ φιλίας πρὸς Ὀρέστην
ἐπρεσβεύετο· τοῦτο γὰρ ὁ λαὸς τῶν Ἀλεξανδρέων
20 αὐτὸν ποιεῖν κατηνάγκαζεν[b]. Ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ φι-
λίας λόγους Ὀρέστης[c] οὐ προσεδέχετο, τὴν βίβλον
τῶν εὐαγγελίων ὁ Κύριλλος προΐσχετο, διὰ ταύτης
21 γοῦν καταιδέσειν τὸν Ὀρέστην ἡγούμενος. Ὡς δὲ
οὐδὲ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὁ Ὀρέστης ἐμαλάσσετο, ἀλλ'
ἔμενε μεταξὺ αὐτῶν ἄσπονδος πόλεμος, τάδε ἐπι-
συνέβη γενέσθαι.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Ὡς[d] οἱ κατὰ τὴν Νιτρίαν μοναχοὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπὲρ Κυρίλλου κατελθόντες πρὸς τὸν ὕπαρχον Ὀρέστην ἐστασίασαν.

1 Τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Νιτρίας μυναχῶν τινὲς

[b] προσηνάγκαζεν, supra προς scripto κατ, M. τοῦ πλήθους τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦτο προσαναγκάζοντος Niceph. xiv. 15.
[c] ὁ ὀρέστης F. M.
[d] Titulum om. M.

in ea urbe domicilium fixit. At præfectus Alexandriæ Orestes hoc factum permoleste tulit, incredibili dolore affectus, quod tanta civitas repente tot incolarum multitudine viduata esset. Proinde rem gestam ad imperatorem retulit. Sed et Cyrillus Judæorum scelera principi per literas significavit: atque interim reconciliandæ amicitiæ causa internuntios ad Orestem misit. Id enim populus Alexandrinus ipsum facere compulerat. Cumque Orestes sermones de amicitia redintegranda minime admitteret, evangeliorum codicem protendit Cyrillus, ejus reverentia pudorem se Oresti incussurum existimans. Sed cum Orestes ne hac quidem ratione emolliretur, verum inter ipsum ac Cyrillum bellum implacabile perseveraret, hujusmodi quidpiam postea contigit.

CAPUT XIV.

Quomodo Nitriæ monachi, Cyrilli causa Alexandriam ingressi, seditionem contra præfectum Orestem concitarunt.

Quidam ex monachis qui in Nitriæ montibus habitabant, fer-

ἔνθερμον ἔχοντες φρόνημα ἀπὸ Θεοφίλου ἀρξάμενοι,
ὅτε αὐτοὺς ἐκεῖνος κατὰ τῶν περὶ Διόσκορον ἀδίκως
ἐξώπλισε, ζῆλόν τε τότε κτησάμενοι προθύμως καὶ
2 ὑπὲρ Κυρίλλου μάχεσθαι προῃροῦντο. Ἀφέμενοι οὖν
τῶν μοναστηρίων ἄνδρες περὶ τοὺς πεντακοσίους, καὶ
καταλαβόντες τὴν πόλιν, ἐπιτηροῦσιν ἐπὶ τοῦ ὀχή-
3 ματος προϊόντα τὸν ἔπαρχον. Καὶ προσελθόντες
ἀπεκάλουν θύτην καὶ Ἕλληνα, καὶ ἄλλα πολλὰ περι-
4 ύβριζον. Ὁ δὲ ὑποτοπήσας σκευωρίαν αὐτῷ παρὰ 360
Κυρίλλου γίνεσθαι[e], ἐβόα Χριστιανός τε εἶναι, καὶ
ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ Κωνσταντινου-
5 πόλει βεβαπτίσθαι. Ὡς δὲ οὐ προσεῖχον τοῖς λε-
γομένοις οἱ μοναχοὶ, εἷς τις ἐξ αὐτῶν Ἀμμώνιος
ὄνομα λίθῳ βάλλει τὸν Ὀρέστην κατὰ τῆς κεφαλῆς.
6 Καὶ πληροῦται μὲν αἵματι ὅλος ἐκ τοῦ τραύματος·
ὑποχωροῦσι δὲ οἱ ταξεῶται πλὴν ὀλίγων, ἄλλος ἀλ-
λαχοῦ ἐν τῷ πλήθει διαδύναντες, τὸν ἐκ τῆς βολῆς
7 τῶν λίθων θάνατον φυλαττόμενοι. Ἐν τοσούτῳ δὲ
συνέρρεον οἱ τῶν Ἀλεξανδρέων δῆμοι ἀμύνασθαι τοὺς
μοναχοὺς ὑπὲρ τοῦ ἐπάρχου προθυμούμενοι· καὶ

[e] γενέσθαι M.

ventiore animo præditi, jam inde a Theophili temporibus qui eos injuste adversus Dioscorum fratresque ejus armaverat, tum quoque acri zelo incensi, pro Cyrillo fortiter pugnare instituerunt. Egressi igitur ex monasteriis circiter quingenti viri, in urbem veniunt, et præfectum observant in vehiculo procedentem. Ad quem accedentes, immolatorem eum appellant et paganum, multisque aliis contumeliis afficiunt. Ille suspicatus insidias sibi parari a Cyrillo, exclamavit Christianum se esse, et Constantinopoli ab Attico episcopo baptizatum. Sed cum monachi verbis illius non attenderent, quidam ex illis, Ammonius nomine, jacto lapide Orestem percussit in capite. Quo vulnere ipse quidem totus cruore conspersus est: apparitores vero omnes, paucis exceptis recedentes, alius alio diffugiunt, seque intra turbam occultant, mortem ex jactu lapidum formidantes. Inter hæc Alexandrinorum populus accurrit, opem præfecto laturus adversus

τοὺς μὲν ἄλλους πάντας εἰς φυγὴν ἔτρεψαν· τὸν
Ἀμμώνιον δὲ συλλαβόντες παρὰ τὸν ἔπαρχον ἄγου-
8 σιν. Ὃς δημοσίᾳ κατὰ τοὺς νόμους ἐξετάσει αὐτὸν
ὑποβαλὼν[f] ἐπὶ τοσοῦτον ἐβασάνισεν, ὡς ἀποκτεῖναι·
οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ τὰ γενόμενα γνώριμα τοῖς
κρατοῦσι κατέστησεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Κύριλλος
9 τὰ ἐναντία ἐγνώριζε βασιλεῖ. Τοῦ δὲ Ἀμμωνίου τὸ
σῶμα ἀναλαβὼν καὶ ἐν μιᾷ τῶν ἐκκλησιῶν ἀποθέμε-
νος, ὄνομα ἕτερον αὐτῷ ἐπιθεὶς Θαυμάσιον ἐπεκάλεσε,
καὶ μάρτυρα χρηματίζειν ἐκέλευσεν, ἐγκωμιάζων αὐτοῦ
ἐπ᾽ ἐκκλησίας τὸ φρόνημα, ὡς ἀγῶνα ὑπὲρ εὐσεβείας
10 ἀνελομένου. Ἀλλ᾽ οἱ σωφρονοῦντες[g], καίπερ Χρι-
στιανοὶ ὄντες, οὐκ ἀπεδέχοντο τὴν περὶ τούτου Κυ-
11 ρίλλου σπουδήν. Ἠπίσταντο γὰρ προπετείας δίκην
δεδωκέναι τὸν Ἀμμώνιον, οὐ μὴν ἀνάγκῃ ἀρνήσεως
Χριστοῦ ἐναποθανεῖν ταῖς βασάνοις· διὸ καὶ Κύ-
ριλλος καταβραχὺ τῷ ἡσυχάζειν λήθην τοῦ γινομένου
12 εἰργάσατο. Ἀλλ᾽ οὐχ ἕως τούτου ἔστη τὸ δεινὸν τῆς
μεταξὺ Κυρίλλου καὶ Ὀρέστου φιλονεικίας· ἀπέ-

[f] Ita M. Savilius, et Valesius. *νόμοις ὑπαγαγὼν* Niceph. xiv. 15. *ὑπολαβὼν* ceteri. Vid. Annott.

[g] *οἱ φρονοῦντες* M. *Sed qui vere noverant*, Epiphan. H. T. xi. 11.

monachos. Et alios quidem omnes in fugam vertunt: Ammonium vero comprehensum sistunt præfecto. Qui ex præscripto legum publice tormentis hominem subjiciens, eo usque excruciavit, quoad vitam ei adimeret. Nec multo post, quæ gesta essent, principibus significavit. Cyrillus quoque contraria ejus relationi nuntiavit. Ammonii vero corpus receptum, in ecclesia quadam deposuit, eum mutato nomine Thaumasium appellans. Quinetiam martyrem illum vocari jussit, magnitudinem animi illius multis laudibus in ecclesia prosecutus, qui pro pietate certamen subiisset. Sed qui modestiores erant ex ipsis etiam Christianis, hoc Cyrilli studium erga Ammonium non probarunt. Compertum enim habebant, hunc temeritatis suæ pœnas dedisse, non autem tormentis immortuum esse dum Christum negare compelleretur. Quamobrem et Cyrillus ipse hujus rei memoriam paulatim silentio obliteravit. Verum simultas inter Cyrillum atque Orestem, nequa-

σβέσε γὰρ ταύτην[h] ἕτερόν τι ἐπισυμβὰν τοῖς φθάσασι παραπλήσιον.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ Ὑπατίας τῆς φιλοσόφου.

1 Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τοὔνομα Ὑπα-
τία· αὕτη Θέωνος μὲν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν·
ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προὔβη παιδείας, ὡς ὑπερακοντίσαι
τοὺς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ 361
Πλωτίνου καταγομένην διατριβὴν διαδέξασθαι, καὶ
πάντα τὰ φιλόσοφα μαθήματα τοῖς βουλομένοις ἐκ-
τίθεσθαι· διὸ καὶ οἱ πανταχόθεν φιλοσοφεῖν βου-
2 λόμενοι κατέτρεχον παρ' αὐτήν. Διὰ τὴν προσοῦσαν
αὐτῇ ἐκ τῆς παιδεύσεως σεμνὴν παρρησίαν καὶ τοῖς
ἄρχουσι σωφρόνως εἰς πρόσωπον ἤρχετο· καὶ οὐκ ἦν
3 τις αἰσχύνη ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρεῖναι αὐτήν. Πάντες
γὰρ δι' ὑπερβάλλουσαν σωφροσύνην πλέον αὐτὴν
4 ᾐδοῦντο καὶ κατεπλήττοντο[i]. Κατὰ δὴ ταύτης τότε

[h] Ita F. M. C. ταύτην ἠμαύρωσε Niceph. αὐτὴν editt. Pro ἀπέσβεσε voluit ἀνέφλεξε legere Valesius, sensu contrario. Vide Annott.

[i] καὶ διὰ θαύματος ἦγον in marg. ab ead. manu M. πᾶσι καὶ διὰ θαύματος ἤγετο Niceph. xiv. 16.

quam hic stetit. Quidam enim casus prioribus haud absimilis, eam denuo excitavit.

CAPUT XV.

De Hypatia philosopha.

Mulier quædam fuit Alexandriæ, nomine Hypatia, Theonis philosophi filia. Hæc ad tantam eruditionem pervenerat, ut omnes sui temporis philosophos longo intervallo superaret, et in Platonicam scholam a Plotino deductam succederet, cunctasque philosophiæ disciplinas auditoribus exponeret. Quocirca omnes philosophiæ studiosi ad illam undique confluebant. Porro propter fiduciam atque auctoritatem quam sibi ex eruditione comparaverat, interdum quoque cum singulari modestia ad judices accedebat. Neque vero pudor erat ipsi, in media hominum frequentia apparere. Nam ob eximiam ipsius modestiam, omnes eam reverebantur simul ac suscipiebant. Hanc igitur eo tempore adortus

ὁ φθόνος ὡπλίσατο· ἐπεὶ γὰρ συνετύγχανε συχνό-
τερον τῷ Ὀρέστῃ, διαβολὴν τοῦτ' ἐκίνησε κατ' αὐτῆς
παρὰ τῷ τῆς ἐκκλησίας λαῷ, ὡς ἄρα εἴη αὕτη ἡ μὴ
συγχωροῦσα τὸν Ὀρέστην εἰς φιλίαν τῷ ἐπισκόπῳ
5 συμβῆναι. Καὶ δὴ συμφρονήσαντες[k] ἄνδρες τὸ φρό-
νημα ἔνθερμοι, ὧν ἡγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης,
ἐπιτηροῦσι τὴν ἄνθρωπον ἐπανιοῦσαν ἐπὶ οἰκίαν ποθέν·
καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβαλόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ᾗ
ἐπώνυμον Καισάριον συνέλκουσιν· ἀποδύσαντές τε
τὴν ἐσθῆτα ὀστράκοις ἀνεῖλον· καὶ μεληδὸν δια-
σπάσαντες, ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρῶνα τὰ μέλη
6 συνάραντες πυρὶ κατηνάλωσαν. Τοῦτο οὐ μικρὸν
μῶμον Κυρίλλῳ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ εἰρ-
γάσατο· ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῶν φρονούντων
τὰ Χριστοῦ φόνοι καὶ μάχαι καὶ τὰ τούτοις παρα-
7 πλήσια. Καὶ ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς
Κυρίλλου ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ δέκα- A. D. 415.
τον, καὶ Θεοδοσίου τὸ ἕκτον, ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, νη-
στειῶν οὐσῶν.

[k] Ita F.M.C. συμφωνήσαντες editt.

est invidiæ livor. Nam quoniam cum Oreste crebrius colloquebatur, hinc concinnata est adversus eam calumnia apud plebem Christianorum, quasi per ipsam staret quominus inter Cyrillum atque Orestem amicitia reconciliaretur. Quidam igitur viri ardentioribus animis præditi, quorum dux erat Petrus quidam lector, conspiratione facta mulierem observant, domum nescio unde redeuntem. Eamque e sella detractam, ad ecclesiam quæ Cæsareum cognominatur, rapiunt: et vestibus exutam, testis interemerunt. Cumque membratim eam discerpsissent, membra in locum quem Cinaronem vocant comportata incendio consumpserunt. Ea res tum Cyrillo, tum Alexandrinorum ecclesiæ non mediocre attulit probrum. Etenim ab instituto Christianorum prorsus alienæ sunt cædes et pugnæ, et quæcumque alia ejusmodi. Gesta sunt hæc anno quarto episcopatus Cyrilli, Honorio decimum et Theodosio sextum consulibus, mense Martio, tempore jejuniorum.

ΚΕΦ. Iϛ. 362

Ὡς[1] πάλιν Ἰουδαῖοι πρὸς Χριστιανοὺς πόλεμον συμμίξαντες δίκας ἔτισαν.

1 Ὀλίγον δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον Ἰουδαῖοι πάλιν
ἄτοπα κατὰ Χριστιανῶν πράξαντες δίκην δεδώκασιν.
2 Ἐν Ἰνμεστὰρ, οὕτω καλουμένῳ τόπῳ, ὃς κεῖται με-
ταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ, Ἰουδαῖοι
3 συνήθως ἑαυτοῖς παίγνια ἐπετέλουν τινά. Καὶ πολλὰ
ἐν τῷ παίζειν ἄλογα ποιοῦντες, ὑπὸ μέθης ἐξαχθέντες,
Χριστιανούς τε καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς παι-
γνίοις διέσυρον· γελῶντές τε τὸν σταυρὸν καὶ τοὺς
ἐπηλπικότας ἐπὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ, καὶ τοιοῦτόν τι ἐπε-
4 νόησαν. Παιδίον Χριστιανὸν συλλαβόμενοι σταυρῷ
προσδήσαντες ἀπεκρέμασαν· καὶ πρῶτον μὲν κατα-
γελῶντες καὶ χλευάζοντες διετέλουν· μετ' οὐ πολὺ δὲ
καὶ τῶν φρενῶν ἐκστάντες τὸ παιδίον ᾐκίσαντο, ὥστε
5 καὶ ἀνελεῖν. Ἐπὶ τούτῳ χαλεπὴ μὲν συμπληγὰς
μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ Χριστιανῶν ἐγίνετο· γνώριμον
δὲ τοῦτο τοῖς κρατοῦσι καταστὰν, ἐπεστάλη τοῖς κατὰ

[1] Titulum om. M.

CAPUT XVI.

Quomodo Judæi Christianos iterum aggressi, pœnas dederint.

Aliquanto post Judæi absurda quædam et impia adversus Christianos rursus moliti, pœnas dederunt. In loco inter Antiochiam Syriæ et Chalcidem sito, qui Inmestar nominatur, Judæi dum ex more ludicris quibusdam sese oblectarent, multaque inter ludendum absurda facerent, temulentia abrepti, Christianis ipsique adeo Christo illudere cœperunt: et crucem deridentes et eos qui in crucifixo spem suam collocarunt, hujusmodi facinus aggressi sunt. Comprehensum quemdam puerum Christianum cruci alligantes suspendunt. Et initio quidem irridebant eum ac subsannabant. Postea vero in furorem versi, puerum verberibus ad mortem ceciderunt. Hanc ob causam grave certamen inter Judæos et Christianos exortum est. Cumque ea res nuntiata fuisset imperatoribus, mandatum est provinciæ rectoribus, ut factionis hujus

τὴν ἐπαρχίαν ἄρχουσιν, ἀναζητῆσαι τοὺς αἰτίους καὶ
τιμωρήσασθαι· καὶ οὕτως οἱ ἐκεῖ Ἰουδαῖοι δίκην
ἔδοσαν, ὧν παίζοντες ἐκακούργησαν.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ[m] Παύλου ἐπισκόπου Ναυατιανῶν, καὶ περὶ τοῦ γεγονότος παραδόξου σημείου ὑπ' αὐτοῦ μέλλοντος βαπτίζειν τὸν ἀπατεῶνα Ἰουδαῖον.

1 Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε καὶ ὁ τῶν Ναυατιανῶν
ἐπίσκοπος Χρύσανθος, ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη τῶν ὑφ' αὐτὸν
ἐκκλησιῶν προστὰς, ἐτελεύτησεν ἐν ὑπατείᾳ Μοναξίου
2 καὶ Πλίνθα, ἕκτῃ καὶ εἰκάδι Αὐγούστου μηνός. Διε- A. D. 419.
δέξατο δὲ τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος· ὃς πρότερον μὲν
λόγων Ῥωμαϊκῶν διδάσκαλος ἦν· μετὰ δὲ ταῦτα
πολλὰ χαίρειν τῇ[n] Ῥωμαϊκῇ φράσας φωνῇ,[o] ἐπὶ τὸν
ἀσκητικὸν ἐτράπη βίον· καὶ συστησάμενος ἀνδρῶν
σπουδαίων μοναστήριον, οὐκ ἀλλοιότερον τῶν ἐν τῇ
3 ἐρήμῳ μοναχῶν διετέλει. Τοιοῦτον γὰρ αὐτὸν ἐγὼ
κατέλαβον ὄντα, οἵους ὁ Εὐάγριος φησὶ δεῖν εἶναι
4 τοὺς ἐν ταῖς ἐρήμοις διατρίβοντας μοναχούς. Πάντα

[m] Titulum om. M. [n] τῇ γραφῇ τῇ ρωμαικῇ M. [o] φωνῇ om. F. M.

auctores perquisitos supplicio afficerent. Ita Judæi qui illic degebant, sceleris quod per ludum admiserant, pœnas persolverunt.

CAPUT XVII.

De Paulo Novatianorum episcopo, et de miraculo quod ab eo perpetratum est, cum impostorem Judæum baptizaret.

Per idem tempus Chrysanthus Novatianorum episcopus, cum per septem annos religionis suæ ecclesias gubernasset, ex hac vita discessit, Monaxio et Plintha consulibus, die septimo calendas Septembris. Huic in episcopatu successit Paulus: qui prius quidem Latinæ eloquentiæ doctor extiterat: postea vero abjectis Romanæ linguæ studiis ad monasticam vitam transierat: collectoque religiosorum hominum cœtu, haud absimilem monachis in solitudine degentibus vivendi rationem sectabatur. Talem enim illum fuisse equidem deprehendi, quales monachos in solitudine degentes esse oportere Evagrius scribit. Quippe omnia illorum instituta assidue imitabatur: continuum jejunium, studium parce

γὰρ ἐκείνους μιμούμενος διετέλει, τὴν συνεχῆ νηστείαν,
τὸ ὀλίγα φθέγγεσθαι, τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων· τὰ
5 πολλὰ δὲ καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπείχετο. Ἀλλὰ μὴν
καὶ περὶ τοὺς πτωχοὺς σπουδαῖος, εἰ καί τις ἄλλος,
ἐγένετο· τοὺς ἐν φυλακαῖς ἀόκνως ἐπεσκέπτετο·
ὑπὲρ πολλῶν δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας παρεκάλει, οἳ
καὶ ἑτοίμως ὑπήκουον διὰ τὴν προσοῦσαν εὐλάβειαν
6 τῷ ἀνδρί. Καὶ τί με δεῖ μηκύνειν τὰ κατ᾽ αὐτόν;
ἔρχομαι γὰρ λέξων πρᾶγμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ
γενόμενον ἄξιον τοῦ ἐν γραφῆς παραδοθῆναι μνήμῃ. 363
7 Ἰουδαῖός τις ἀπατεὼν χριστιανίζειν ὑποκρινόμενος
πολλάκις ἐβαπτίζετο, καὶ διὰ ταύτης τῆς τέχνης χρή-
8 ματα συνελέγετο. Ὡς δὲ πολλὰς αἱρέσεις τῇ τέχνῃ
ἠπάτησε[p], καὶ γὰρ Ἀρειανῶν καὶ Μακεδονιανῶν
ἐδέξατο βάπτισμα, μηκέτι ἔχων οὓς ἀπατήσειεν, τέλος
ἧκει καὶ πρὸς τὸν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον Παῦλον·
καὶ τοῦ βαπτίσματος ἐπιθυμεῖν εἰπὼν, διὰ τῆς αὐτοῦ
9 χειρὸς παρεκάλει τούτου τυχεῖν. Ὁ δὲ ἀποδέχεται
μὲν αὐτοῦ τὴν προαίρεσιν·[q] οὐ πρότερον δὲ ἔφη δώ-
σειν τὸ βάπτισμα, εἰ μὴ κατηχηθείη τὸν περὶ τῆς

[p] ἐπάτησεν F. ἠπάθησεν M. [q] τὴν πρόθεσιν F. M.

loquendi, abstinentiam ab esu animalium. Vino quoque et oleo rarius utebatur. Pauperum vero præcipuam curam ac solicitudinem gessit. In carceribus detentos impigre invisebat: pro multis etiam intercedebat apud judices: qui quidem ob eximiam viri pietatem libenter ei obtemperabant. Sed quid attinet prolixum de illo sermonem texere? Unum ejus factum impræsentiarum commemorabo, dignum plane quod literarum monumentis mandetur. Impostor quidam Judæus, Christianum se esse simulans, sæpius fuerat baptizatus, et hujusmodi fraude multas pecunias collegerat. Ubi vero multas Christianorum sectas hac arte circumvenisset: nam et Arianorum et Macedonianorum baptismum susceperat: non habens amplius quos deciperet, tandem ad Paulum Novatianorum episcopum accessit: seque baptismi percipiendi desiderio flagrare affirmans, ut per ipsius manus illum susciperet, obsecravit. Ille Judæi quidem voluntatem ac studium laudavit: sed baptismum ei se daturum negavit, priusquam rudi-

πίστεως λόγον, μετὰ τοῦ νηστείαις σχολάσαι ἡμέρας
10 πολλάς. Ὁ οὖν Ἰουδαῖος παρὰ γνώμην νηστεύειν
ἀναγκαζόμενος σπουδαιότερον ἐνέκειτο βαπτισθῆναι
11 παρακαλῶν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Παῦλος ἐπικείμενον λυπεῖν
οὐκ ἔτι ἐβούλετο τῇ παρολκῇ, εὐτρεπίζει τὰ πρὸς τὸ
12 βάπτισμα. Ἐσθῆτά τε αὐτῷ λαμπρὰν ὠνησάμενος,
καὶ τὴν κολυμβήθραν τοῦ βαπτιστηρίου πληρωθῆναι
κελεύσας, ἦγεν ἐπ᾽ αὐτὴν τὸν Ἰουδαῖον, ὡς βαπτίσων
αὐτόν· θεοῦ δέ τις ἀόρατος δύναμις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ
13 κατέστησεν. Ἐπεὶ δὲ ὅ τε ἐπίσκοπος καὶ οἱ παρόντες
οὐδὲν ὑπολογισάμενοι[r] οἷον ἐγένετο, ὑπέλαβον ἐκρεῦ-
σαι τὸ ὕδωρ διὰ τοῦ ὑποκειμένου πόρου, ὅθεν καὶ
εἰώθασιν αὐτὸ ἐκπέμπειν, πάλιν ἐπλήρουν τὴν κολυμ-
βήθραν, ἀκριβῶς πανταχόθεν τὰς ἐκροίας αὐτῆς ἀσφα-
λισάμενοι· αὖθις δὲ προσαγομένου αὐτῇ τοῦ Ἰου-
14 δαίου, αὖθις ἀφανὲς τὸ ὕδωρ ἐγένετο. Τότε δὴ ὁ
Παῦλος[s], Ἢ κακουργεῖς, ἔφη, ὦ ἄνθρωπε, ἢ ἀγνοῶν
15 ἤδη τοῦ βαπτίσματος ἔτυχες. Συνδρομῆς οὖν ἐπὶ
τῷ τεραστίῳ γενομένης, ἐπέγνω τις τὸν Ἰουδαῖον, ὃς

[r] Ita M. ὑπολογησάμενοι ceteri. [s] παῦλος φησὶν ἢ κακουργεῖς ὦ M.

mentis fidei institutus fuisset, et complures adhæc dies jejuniis vacasset. At Judæus, qui præter animi sui sententiam jejunare compellebatur, eo acrius instabat ut baptismo donaretur. Paulus igitur cum eum instantem atque urgentem prolixiore mora nollet offendere, parat res ad baptismum necessarias. Cumque candidam vestem Judæo emisset, et alveum baptisterii aqua jussisset impleri, Judæum eo tanquam baptizaturus adduxit. Verum arcana quædam Dei vis atque potentia aquam subito fecit evanescere. Cum vero episcopus et hi qui aderant, nihil ejusmodi quale tunc factum fuerat, suspicati, aquam per subjectum meatum effluxisse crederent, qua etiam emitti consueverat, alveum denuo implent, meatibus undique diligenter obstructis. Cumque iterum Judæus ad fontem adductus esset, iterum aqua penitus evanuit. Tum Paulus: Aut imposturam facis, o homo, aut ignarus jam antea baptismum suscepisti. Hujus ergo miraculi spectandi causa cum ingens hominum concursus fieret, quidam Judæum agnoscens,

ᾔδει αὐτὸν ὑπὸ Ἀττικοῦ τοῦ ἐπισκόπου βεβαπτισμέ-
νον· τοῦτο μὲν οὖν τὸ τεράστιον ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ
ἐπισκόπου τῶν Ναυατιανῶν Παύλου ἐγένετο.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Ὡς[t] τοῦ βασιλέως τῶν[u] Περσῶν Ἰσδιγέρδου τελευτήσαντος, αἱ μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν σπονδαὶ διελύθησαν, καὶ πόλεμος ἰσχυρὸς γέγονεν, ἡττηθέντων τῶν Περσῶν.

1 Τοῦ δὴ[x] βασιλέως Περσῶν Ἰσδιγέρδου, ὃς τοὺς
ἐκεῖ Χριστιανοὺς οὐδαμῶς ἐδίωκε, τελευτήσαντος, ὁ
υἱὸς αὐτοῦ Βαραράνης[y] ὄνομα, τὴν βασιλείαν δια-
δεξάμενος, καὶ ὑπὸ τῶν μάγων ἀναπεισθεὶς, χαλεπῶς
τοὺς Χριστιανοὺς ἤλαυνε, τιμωρίας καὶ στρέβλας
2 Περσικὰς διαφόρους ἐπάγων αὐτοῖς. Πιεζόμενοι οὖν
ὑπὸ τῆς ἀνάγκης οἱ ἐν Πέρσαις Χριστιανοὶ προσφεύ-
γουσι Ῥωμαίοις, δεόμενοι μὴ παρορᾷν αὐτοὺς φθειρο-
3 μένους. Ἀττικὸς δὲ[z] ὁ ἐπίσκοπος ἀσμένως τοὺς

[t] Ὅτι διὰ τὸ διώκεσθαι χριστιανοὺς ὑπὸ περσῶν τᾶς σπονδὰς ἔλυσαν τὰς πρὸς αὐτοὺς ῥωμαῖοι. M.
[u] τῶν ante Περσῶν hic et mox om. F.
[x] Τοῦ δὲ M.
[y] Βαραζάνης C. Βαραβάνης Stephan. Genev. *Barabanes* Epiphan. Hist. Tr. xi. 15. Βαράνης Nicephor. xiv. 19.
[z] Ita F. M. C. Ἀττικὸς μὲν editt.

eum ipsum esse comperit, qui ab Attico episcopo jam antea fuisset baptizatus. Hoc itaque miraculum a Paulo Novatianorum episcopo perpetratum est.

CAPUT XVIII.

Quomodo post obitum Isdigerdis regis Persarum, ruptum est fœdus inter Romanos et Persas: et commisso certamine Persæ superati sunt.

Cæterum apud Persas mortuo Isdigerde rege, qui Christianos illic degentes nullatenus fuerat persecutus, filius ejus Vararanes, cum successionis jure regnum obtinuisset, magorum consilio inductus, Christianos graviter exagitavit, supplicia ac tormenta Persica eis infligens. Itaque Christiani qui Persidem incolebant, necessitate constricti ad Romanos confugiunt, orantes ne ipsos funditus deleri paterentur. Et Atticus quidem episcopus supplicantes benevole excepit: omnique studio enitebatur ut pro virili

ἱκετεύοντας προσδέχεται· παντοῖος δὲ ἦν ὅσα[a] δυ- 364
νατὸν ἐπαμύνειν αὐτοῖς· γνώριμά τε τῷ βασιλεῖ
4 Θεοδοσίῳ καθιστᾷ τὰ γενόμενα. Ἔτυχε δὲ κατὰ
τοῦτον τὸν καιρὸν, καὶ ἄλλης ἕνεκα αἰτίας λυπεῖσθαι
Ῥωμαίους πρὸς Πέρσας· ἐπειδὴ Πέρσαι, οὓς παρὰ
Ῥωμαίων χρυσορύκτας ἐπὶ μισθῷ λαβόντες ἔσχον,
ἀποδοῦναι οὐκ ἤθελον· καὶ ὅτι τὰ φορτία τῶν ἐμ-
5 πόρων Ῥωμαίων ἀφείλοντο. Συλλαμβάνεται οὖν
ἐκείνῃ τῇ λύπῃ καὶ ἡ τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν πρὸς
6 Ῥωμαίους καταφυγή. Εὐθὺς γὰρ ὁ Πέρσης πρεσ-
βείας ἔπεμπε τοὺς φυγάδας[b] ἐξαιτούμενος· Ῥωμαῖοι
δὲ οὐδαμῶς προεξέδοσαν τοὺς προσφεύγοντας[c] αὐτοῖς,
οὐ μόνον ὡς ἱκέτας σώζειν ἐθέλοντες, ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ
7 τοῦ Χριστιανισμοῦ πάντα ποιεῖν προθυμούμενοι. Διὸ
καὶ πολεμεῖν μᾶλλον[d] Πέρσαις ᾑροῦντο, ἢ περιορᾷν
8 ἀπολλυμένους Χριστιανούς. Λυθεισῶν οὖν διὰ τοῦτο
τῶν σπονδῶν, πόλεμος συνεκροτήθη δεινὸς, περὶ οὗ
9 μικρὰ ἐπιδραμεῖν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι. Φθάσας
ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀποστέλλει μερικὴν δύναμιν,
ἧς ἦρχεν ὁ στρατηγὸς Ἀρδαβούριος· ὃς διὰ τῆς

[a] Ita F. M. C. ὅσον editt.
[b] φεύγοντας M.
[c] προσφυγόντας M.
[d] πέρσαις μᾶλλον F. M.

parte eis succurreret. Imperatori etiam Theodosio ea quæ acciderant, significavit. Forte eodem tempore alia quoque simultatis causa Romanis adversus Persas intercedebat: tum quod Persæ auri fossores quos mercede conductos a Romanis acceperant, restituere nollent: tum quod merces Romanis mercatoribus abstulissent. Ad hanc igitur simultatem, Christianorum quoque illic degentium ad Romanos confugium accessit. Statim enim rex Persarum legatos misit, qui fugitivos repeterent. Sed Romani eos qui ad se confugerant, nullatenus prodere sustinuerunt: non solum tamquam supplices eos tueri cupientes, verum etiam Christianæ religionis causa quidvis agere parati. Quamobrem bellum cum Persis gerere malebant, quam pati ut Christiani misere interirent. Rupto igitur ob eam causam pacis fœdere, bellum grave conflatum est: de quo pauca obiter perstringere non incongruum fuerit. Imperator Romanus misit prior partem exer-

Ἀρμενίων χώρας ἐμβαλὼν τῇ Περσίδι, μίαν αὐτῆς
10 τῶν ἐπαρχιῶν Ἀζαζηνὴν καλουμένην ἐπόρθει. Ἀπήντα
δὲ αὐτῷ Ναρσαῖος στρατηγὸς τοῦ Περσῶν βασιλέως
σὺν δυνάμει Περσικῇ· συμβαλὼν δὲ καὶ ἡττηθεὶς
φυγῇ ἀνεχώρησεν· ἔγνω τε λυσιτελεῖν διὰ Μεσο-
ποταμίας εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν ἀφύλακτον οὖσαν
ἀπροόπτως ἐμβαλεῖν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἀμύ-
11 νασθαι Ῥωμαίους. Οὐ μὴν τὸν Ῥωμαίων στρατη-
γὸν ἡ βουλὴ Ναρσαίου διέλαθε· λαφυραγωγήσας
οὖν ᾗ τάχος τὴν Ἀζαζηνήν, ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν
12 καὶ αὐτὸς ἐπορεύθη. Διόπερ ὁ Ναρσαῖος καὶ αὐτὸς
πολλὴν παρασκευάσας δύναμιν, ὅμως οὐκ ἴσχυσεν εἰς
13 τὴν Ῥωμαίων ἐμβαλεῖν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Νίσι-
βιν, πόλις δὲ αὕτη μεθόριος Πέρσαις ἀνήκουσα, ἐκ
ταύτης τῷ Ἀρδαβουρίῳ ἐδήλου, κατὰ συνθήκας ποι-
εῖσθαι τὸν πόλεμον, ὁρίσαι τε τόπον καὶ ἡμέραν τῇ
14 συμβολῇ. Ὁ δὲ τοῖς ἐλθοῦσιν, Ἀπαγγείλατε, ἔφη,
Ναρσαίῳ, οὐχ ὅτε σὺ θέλεις, πολεμήσουσι Ῥωμαίων
15 βασιλεῖς. Πάσῃ δὲ δυνάμει παρασκευάσασθαι τὸν

citus, cui præerat Ardaburius. Qui per Armeniam in Persidem irrumpens, unam ex ejus provinciis, Azazenem dictam, vastavit. Huic Narsæus regis Persarum dux cum exercitu Persico occurrit. Commissoque prœlio victus aufugit. Postea vero per Mesopotamiam in Romanorum provincias omnibus præsidiis destitutas, ex improviso irruere constituit, eoque modo Romanos ulcisci, commodius id sibi fore arbitratus. Verum hoc Narsæi consilium Romanorum ducem non latuit. Proinde Azazenem celerrime deprædatus, ipse quoque in Mesopotamiam proficiscitur. Quamobrem Narsæus licet maximis copiis instructus, in Romanorum tamen ditionem invadere non potuit. Itaque cum Nisibim venisset: est autem hæc Persicæ ditionis civitas in confinio utriusque imperii sita; Ardaburio mandavit, ut de bello gerendo inter se paciscerentur, diemque ac locum pugnæ constituerent. Ardaburius vero iis qui venerant ita respondit. Renuntiate hæc Narsæo: Non quando tu volueris, pugnaturi sunt imperatores Romani. Porro imperator animadvertens Persam omnes regni sui vires ad hoc bellum comparasse, tota spe victoriæ in Deum

Πέρσην ἐννοῶν ὁ[e] βασιλεύς, Θεῷ τὴν ὅλην τοῦ πο-
λέμου ἀναθεὶς ἐλπίδα, μεγίστην προσεξαπέστειλε
16 δύναμιν. Ὅτι δὲ πιστεύσας ὁ βασιλεὺς εὐθὺς εὕρετο[f]
τὴν παρ' αὐτοῦ εὐεργεσίαν, ἐκεῖθεν γέγονε δῆλον.
17 Τῶν ἐν τῇ[g] Κωνσταντινουπόλει ἐν ἀγωνίᾳ ὄντων,
καὶ ἐν ἀμφιβολίᾳ τῆς ἐκ τοῦ πολέμου τύχης καθε-
στώτων, ἄγγελοι Θεοῦ περὶ τὴν Βιθυνίαν τοῖς ἐπὶ
τὴν Κωνσταντινούπολιν κατ' οἰκείαν χρείαν πορευο-
μένοις ὀφθέντες ἀπαγγέλλειν ἐκέλευον, θαρρεῖν τε[h]
καὶ εὔχεσθαι, καὶ πιστεύειν Θεῷ ὡς Ῥωμαῖοι νική-
σουσιν· αὐτοὶ γὰρ βραβευταὶ τοῦ πολέμου πεπέμ- 365
18 φθαι παρὰ Θεοῦ ἔφασκον. Τοῦτο ἀκουσθὲν οὐ μόνον
τὴν πόλιν ἐπέρρωσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς στρατιώτας θαρ-
19 ραλεωτέρους[i] εἰργάσατο. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, ἐπὶ
τὴν Μεσοποταμίαν ἐκ τῆς Ἀρμενίων χώρας ὁ πόλε-
μος μετενήνεκτο[k], οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐν τῇ Νισιβηνῶν
20 πόλει κατακλεισθέντας Πέρσας ἐπολιόρκουν. Πύρ-
γους τε ξυλίνους συμπήξαντες ἐκ μηχανῆς τινὸς
βαδίζοντας προσῆγον τείχεσι, καὶ πολλοὺς τειχομα-

[e] ὁ βασιλεὺς om. F. M.
[f] ηὕρηκεν M.
[g] Ita F. τῇ om. ceteri.
[h] τε om. F. M.
[i] Ita F.M. θαρσαλεωτέρους edd.
[k] Ita M. C. μετήνεκτο ceteri.

collocata, ingentes præterea copias supplementi loco destinavit. Imperatorem vero, propterea quod in Deo fidem suam posuisset, præsens ab eo accepisse beneficium, hinc maxime apparuit. Cum cives Constantinopolitani anxii essent, et de eventu belli dubii ancipitesque hærerent, angeli Dei quibusdam viris Constantinopolim privati negotii causa proficiscentibus in Bithynia visi, nuntiare eos jubent Constantinopolitanis, ut bono animo essent, Deumque precarentur, et confiderent victores fore Romanos. Se enim hujus belli moderatores a Deo missos esse aiebant. Hoc audito, non solum civitas confirmata est, verum etiam militibus audacia accessit. Quoniam igitur, ut jam dixi, bellum ex Armeniorum regione in Mesopotamiam translatum fuerat, Romani quidem Persas intra urbem Nisibim conclusos obsederunt: turresque ex ligno fabricatas quæ machinis quibusdam progrediebantur, mœnibus admoverunt, multosque eorum, qui e muro

21 χοῦντας τῶν ἀμύνασθαι σπευδόντων ἀνῄρουν. Βαρα-
ράνης δὲ ὁ Περσῶν βασιλεὺς πυθόμενος καὶ τὴν ὑπ᾽
αὐτῷ Ἀζαζηνῶν χώραν πεπορθῆσθαι, καὶ πολιορ-
κεῖσθαι τοὺς συγκλεισθέντας ἐν τῇ Νισιβηνῶν πόλει,
πάσῃ μὲν δυνάμει δι᾽ ἑαυτοῦ ἀπαντᾷν παρεσκευάζετο.
22 Καταπλαγεὶς δὲ τὴν Ῥωμαίων δύναμιν, Σαρακηνοὺς
ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν, ὧν ἦρχεν Ἀλαμούνδαρος,
ἀνὴρ γενναῖος καὶ πολεμικός· ὅστις πολλὰς μυριάδας
τῶν Σαρακηνῶν ἐπαγόμενος, θαρρεῖν ἔλεγε τῷ Περ-
σῶν βασιλεῖ· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ αὐτῷ Ῥωμαίους
τε παραστήσεσθαι[l] ἐπηγγέλλετο, καὶ τὴν ἐν Συρίᾳ
23 παραδώσειν Ἀντιόχειαν. Οὐ μὴν τέλος αὐτῷ τὰ
τῆς ἐπαγγελίας διεδέξατο· Θεὸς γὰρ τοῖς Σαρα-
κηνοῖς ἄλογον φόβον ἐνέβαλε· καὶ νομίσαντες
ἐπιέναι αὐτοῖς Ῥωμαίων δύναμιν ἐν θορύβῳ γενό-
μενοι, οὐκ ἔχοντες[m] ὅποι φύγωσιν, εἰς τὸν ποταμὸν
Εὐφράτην ἔνοπλοι ἔρριπτον ἑαυτούς· εἰς ὃν περὶ
τὰς δέκα μυριάδας ἀνδρῶν πνιγόμενοι διεφθάρησαν.
24 Τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτο· οἱ δὲ τὴν Νίσιβιν πολιορ-

[l] Ita C. παραστήσασθαι ceteri.

[m] ἔχοντές τε F. M.

pugnabant et ad ferendam opem accurrerant, trucidarunt. Rex autem Persarum Vararanes, cum et regionem imperii sui Azazenem vastatam esse, et suos intra urbem Nisibim conclusos oppugnari audiisset, ipse quidem cum omnibus copiis contra Romanos proficisci constituit. Sed Romanorum exercitum reformidans, Saracenorum auxilium imploravit; quibus tum præerat Alamundarus, vir fortis ac bellicosus. Qui cum innumerabilem Saracenorum multitudinem secum adduxisset, regem Persarum fidenti animo esse jussit. Quinetiam brevi Romanos ei se captivos exhibiturum, et Antiochiam Syriæ traditurum spondebat. Verum hanc ejus pollicitationem destituit eventus. Deus enim inanem quemdam terrorem injecit Saracenis. Qui cum Romanorum exercitum contra se irruere existimarent, perturbati, nec quo fugerent, reperientes, sese in fluvium Euphratem armati ut erant, præcipitarunt. Ibi centum circiter hominum millia aquis submersa interierunt. Et hæc quidem ad hunc modum contigere. At Romani qui Nisibim obsidebant, cum accepissent,

κοῦντες Ῥωμαῖοι πυθόμενοι ὡς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
πλῆθος ἐλεφάντων ἐπάγοιτο, περιδεεῖς γενόμενοι,
πάσας τὰς τῆς πολιορκίας μηχανὰς ἐμπρήσαντες, εἰς
25 τοὺς οἰκείους ὑπεχώρησαν[n] τόπους. Ὅσαι μὲν οὖν
συμβολαὶ μετὰ ταῦτα γεγόνασι, καὶ ὅπως Ἀρεόβινδος
ἕτερος τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς τὸν γενναιότατον
τῶν Περσῶν μονομαχήσας ἀπέκτεινεν, ἢ ὅπως Ἀρδα-
βούριος τοὺς ἑπτὰ γενναίους στρατηγοὺς τῶν Περσῶν
ἐνεδρεύσας ἀνεῖλεν, ἢ τινὰ τρόπον Βιτιανὸς ἄλλος
Ῥωμαίων στρατηγὸς τοὺς ὑπολειφθέντας τῶν Σαρα-
κηνῶν[o] κατηγωνίσατο, παραλιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ
πολὺ τοῦ προκειμένου παρεκβαίνειν δοκῶ.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ[p] Παλλαδίου τοῦ ταχυδρόμου.

1 Τὰ μέντοι γενόμενα ταχέως τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ
ἐγνωρίζετο· ὅπως δὲ ὁ βασιλεὺς τὰ πόρρω γινό-
2 μενα ταχέως ἐμάνθανε διηγήσομαι. Ηὐτύχησεν ἀν-
δρὸς γενναίου ψυχήν τε καὶ σῶμα· ὄνομα ἦν αὐτῷ

[n] Ita F. M. et Valesii conjectura, ἐπεχώρησαν editt.

[o] σαρρακηνῶν M.

[p] Titulum om. M.

regem Persarum plurimos secum elephantos adducere, metu perculsi, universas machinas quibus in obsidione usi fuerant, incenderunt, et in regionem suam reversi sunt. Quæ vero prœlio postmodum facta sint, et quemadmodum Areobindus, alter Romanæ militiæ magister, fortissimum Persarum singulari certamine interemerit: aut qua ratione Ardaburius septem nobiles Persarum duces insidiis circumventos occiderit: aut quomodo Vitianus alius Romanorum dux reliquas Saracenorum copias profligarit, prætermittendum censeo, ne a proposito longius digredi videar.

CAPUT XIX.

De Palladio cursore.

Porro res gestæ imperatori Theodosio nuntiabantur. Quonam autem modo ea quæ tam dissitis in locis agebantur, imperator velociter didicerit, exponam. Felici quodam fato nactus est virum, animi simul et corporis vigore præditum, Palladium no-

Παλλάδιος· οὗτος τοσοῦτον ἱππεύων ἤλαυνεν, ὡς
ἐν τρισὶν ἡμέραις καταλαμβάνειν τοὺς τόπους τοὺς
ὁρίζοντας τὴν χώραν Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν, καὶ 366
αὖθις ἐν τοσαύταις ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν παρα-
3 γίνεσθαι. Διέβαινε δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ ταχύτατα καὶ
κατὰ πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης μέρη, ἔνθα αὐτὸν ὁ
4 αὐτοκράτωρ ἀπέστελλε. Καί ποτε τῶν ἐλλογίμων
τις περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον λόγον ἐφθέγξατο· Οὗτος ὁ
ἀνὴρ μεγίστην οὖσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μικρὰν
5 ἔδειξε τῇ ταχυτῆτι. Κατεπλήττετο δὲ καὶ ὁ Περσῶν
βασιλεὺς ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς πυνθανόμενος· ἀλλὰ
περὶ μὲν δὴ Παλλαδίου τοσαῦτα εἰρήσθω.

ΚΕΦ. Κ.

Ὅπως[q] πάλιν οἱ Πέρσαι κατὰ κράτος ὑπὸ Ῥωμαίων ἡττήθησαν.

1 Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν[r] Ῥωμαίων ἐν τῇ Κωνσταν-
τινουπόλει διατρίβων, γνούς τε τὴν ἐναργῶς ἐκ[s] Θεοῦ
παρασχεθεῖσαν νίκην, οὕτως ἦν ἀγαθὸς ὡς καὶ εὐ-
τυχῶς πραξάντων τῶν ὑπ' αὐτῷ ὅμως εἰρήνην ἀσπά-
2 ζεσθαι. Πέμπει οὖν Ἡλίωνα, ἄνδρα ὃν πάνυ διὰ
τιμῆς ἦγεν, εἰρήνην σπείσασθαι πρὸς Πέρσας ἐντει-
3 λάμενος. Γενόμενος δὲ Ἡλίων ἐν Μεσοποταμίᾳ, ἔνθα
τὴν τάφρον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς οἰκείαν φυλακὴν ἐπε-
ποίηντο, πέμπει πρεσβευτὴν περὶ εἰρήνης Μαξιμῖνον,
ἄνδρα ἐλλόγιμον, ὃς τοῦ στρατηγοῦ Ἀρδαβουρίου
4 συγκάθεδρος ἦν. Οὗτος παρὰ τὸν τῶν Περσῶν βα-
σιλέα γενόμενος περὶ εἰρήνης πεπέμφθαι ἔλεγεν οὐ
παρὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων, ἀλλὰ παρὰ τῶν αὐτοῦ
στρατηγῶν· οὔτε γὰρ γινώσκεσθαι παρὰ τοῦ βα-
σιλέως τόνδε τὸν πόλεμον ἔφασκεν· εὐτελῆ δὲ
5 αὐτῷ καὶ γνωσθέντα νομίζεσθαι. Τοῦ δὲ Πέρσου
ἑτοίμως τὴν πρεσβείαν δέξασθαι προαιρουμένου,
ἔκαμνε γὰρ αὐτῷ ἡ στρατιὰ ὑπὸ λιμοῦ, παρελθόντες
οἱ καλούμενοι παρ' αὐτοῖς ἀθάνατοι[t], ἀριθμὸς δὲ
ἐστὶν οὗτος μυρίων γενναίων ἀνδρῶν, μὴ πρότερον
ἔφασαν τὴν εἰρήνην προσδέξασθαι, πρὶν ἂν αὐτοὶ[u]
6 ἀφυλάκτοις οὖσι νῦν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιθῶνται. Πεί-

[q] Titulum om. M.
[r] τῶν om. M.
[s] ἐκ Θεοῦ om. editt. ante Valesium; cujus hæc sunt verba, "ἐναργῶς ἐκ Θεοῦ παρασχεθεῖσαν. Quas quidem voces, antequam codicem illum [F.] nactus essem, hoc loco restitueram ex Nicephoro et Epiph. Schol." VALESIUS.

[t] ἀθάνατοι παρ' αὐτοῖς M.
[u] Ita M. *ipsi eos* &c. Epiph. αὐτοῖς editt. "Scribendum αὐτοὶ, quemadmodum legit Christophor. et Savil." VALESIUS.

mine. Hic tanta velocitate equos publicos agitabat, ut intra tridui spatium ad ea loca perveniret, quæ Persarum ac Romanorum regionem disterminant, ac rursus totidem diebus Constantinopolim rediret. Alias præterea orbis partes in quas ab imperatore missus fuerat, idem ille vir celerrime transcurrebat. Itaque quidam e numero disertorum, non inscite de illo ita dixit aliquando: Hic vir imperium Romanum per se latissimum, celeritate sua angustissimum videri facit. Ipse etiam Persarum rex stupore percellebatur, cum de viro illo hæc audiret. Sed de Palladio satis dictum sit.

CAPUT XX.

Quomodo Persæ rursus ingenti prælio victi sint a Romanis.

Cæterum imperator Romanus Constantinopoli degens, de victoria tam aperte a Deo donata certior factus, adeo tamen benignus fuit, ut quamvis Romani rem feliciter gessissent, pacem nihilominus amplecteretur. Mittit igitur Helionem, virum quem plurimi faciebat, cum mandatis ut cum Persis pacis fœdus componeret. Qui cum in Mesopotamiam venisset, ad eum locum ubi Romani securitatis suæ causa fossam duxerant; legatum de pace facienda præmisit Maximinum quemdam, virum facundia pollentem, qui Ardaburii magistri militum erat assessor. Hic cum ad regem Persarum venisset, se pacis componendæ causa missum esse dixit, non ab imperatore Romano, sed a ducibus illius. Imperatorem enim hujus belli penitus ignarum esse affirmabat; et postquam illud resciverit, facile contempturum. Et cum Persarum rex legationem illam libenter amplecti vellet: exercitus enim ejus annonæ penuria premebatur: milites qui apud Persas immortales vocantur: sunt autem decem millia fortissimorum virorum; ad regem accedentes, pacem non prius admittendam esse dixerunt, quam ipsi Romanos tum maxime incautos aggressi essent. Eo-

θεται ὁ βασιλεύς, καὶ τὸν μὲν πρεσβευτὴν συγκλείσας ἐφύλαττεν· ἐκπέμπει δὲ τοὺς ἀθανάτους ἔνεδραν τοῖς Ῥωμαίοις ποιήσοντας· οἳ καὶ παραγενόμενοι εἰς δύο τε τάγματα μερισθέντες μεσολαβεῖν ἔγνωσαν
7 τῶν Ῥωμαίων μοῖραν τινά. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν ἓν τάγμα τῶν Περσῶν καθορῶντες, πρὸς τὴν αὐτῶν ὁρμὴν ηὐτρεπίζοντο· τὸ δὲ ἕτερον αὐτοῖς οὐ καθω-
8 ρᾶτο· ἐξαίφνης γὰρ προσέβαλλον. Μελλούσης δὲ γίνεσθαι συμβολῆς, ἐκκύπτει κατά τινα Θεοῦ πρόνοιαν ἐκ γεωλόφου τινὸς στρατὸς Ῥωμαίων, ὑπὸ
9 Προκοπίῳ τῷ στρατηλάτῃ ταττόμενος. Ὃς κατιδὼν 367
μέλλοντας κινδυνεύειν τοὺς ὁμοφύλους, ἐπιτίθεται κατὰ νώτου τῶν Περσῶν, καὶ μεσολαβοῦνται οἱ πρὸ
10 μικροῦ τοὺς Ῥωμαίους μεσολαβήσαντες. Τούτους οὖν σύμπαντας οἱ Ῥωμαῖοι ἐν[x] βραχεῖ διαφθείραντες, ἐπὶ τοὺς ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπιόντας ἐτράπησαν, ὁμοίως
11 τε καὶ τούτους σύμπαντας κατηκόντισαν. Οὕτω μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρὰ Πέρσαις ἀθάνατοι θνητοὶ πάντες ἐδείχθησαν, δίκην εἰσπραξαμένου τοῦ Χριστοῦ

[x] Ita M. βραχεῖ, omisso ἐν, F. βραχὺ editt.

rum consiliis obsecutus rex, oratorem quidem in abdito loco conclusum custodiri jubet: Immortales vero illos misit, qui Romanis insidias struerent. Qui cum ad destinatum locum pervenissent, in duas turmas divisi, partem quamdam exercitus Romani circumvenire statuerunt. At Romani unam tantum Persarum turmam cernentes, ad eam excipiendam se comparabant. Altera vero turma ab eis minime conspiciebatur. Subito enim prorumpebant ad pugnam. Cumque prœlium jamjam committendum esset, alter Romanorum exercitus, cui præerat Procopius magister militum, divina sic disponente providentia, ex colle prospexit. Qui cum socios et contribules suos discrimen subituros esse cernerent, Persas a tergo adoriuntur. Ita qui paulo ante Romanos interceptos circumvenerant, ipsi sunt circumventi. Hisce igitur omnibus brevi temporis spatio ad unum cæsis, Romani ad eos qui ex insidiis prorumpebant se transferunt; eosque similiter universos jaculis confecerunt. Ad hunc modum hi qui a Persis immortales dicebantur, mortales esse convicti sunt: Christo has de Persis

Πέρσας, ἀνθ' ὧν πολλοὺς αὐτοῦ τῶν θεραπευτῶν
12 εὐσεβεῖς ἄνδρας ἀπέκτειναν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν γνοὺς τὸ ἀτύχημα, προσποιεῖται μὲν μὴ εἰδέναι τὰ γενόμενα· δέχεται δὲ τὴν πρεσβείαν, εἰπὼν πρὸς τὸν πρεσβευτήν, Οὐ Ῥωμαίοις εἴκων τὴν εἰρήνην ἀσπάζομαι, ἀλλὰ σοὶ χάριν διδούς, ὅτι σε φρονι-
13 μώτατον πάντων Ῥωμαίων κατέλαβον. Οὕτω μὲν καὶ διὰ τοὺς ἐν Περσίδι γενόμενος[y] Χριστιανοὺς ὁ πόλεμος κατεστάλη, ὃς γέγονεν ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο A. D. 422.
Αὐγούστων, Ὁνωρίου τὸ τρισκαιδέκατον καὶ Θεοδοσίου τὸ δέκατον, τετάρτῳ ἔτει τῆς τριακοσιοστῆς Ὀλυμπιάδος· ἐπαύσατο δὲ καὶ ὁ ἐν Περσίδι κατὰ Χριστιανῶν διωγμός.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Οἷα[z] τοῖς τῶν Περσῶν αἰχμαλώτοις Ἀκάκιος Ἀμίδης ἐπίσκοπος πεποίηκε.

1 Τότε δὴ καὶ Ἀκάκιον τὸν τῆς Ἀμίδης ἐπίσκοπον

[y] γενομένους codd. et editt. Una tantummodo litera mutata sensum restitui, secundum interpretationes Nicephori, Epiphanii, et Valesii, cujus hæc sunt verba, "Non dubito quin locus hic ita restituendus sit, οὕτω μὲν καὶ διὰ τοὺς ἐν Περσίδι Χριστιανοὺς γενόμενος ὁ πόλεμος κατεστάλη· ὃ γέγονεν," Plura vide in Annott.

[z] Ὡς ἀκάκιος ὁ ἀμίδης ἐπίσκοπος τοὺς αἰχμαλώτους ἔλυσεν. M.

exigente pœnas, eo quod plurimos cultores numinis sui, viros pios et sanctos interemissent. At Persarum rex de hac clade certior factus, ea quæ gesta fuerant, ignorare se finxit: admissaque legatione legatum his verbis allocutus est. Non quod Romanis cedam, pacem idcirco amplector: sed ut tibi gratificer, quem omnium Romanorum prudentissimum deprehendi. Hoc itaque modo bellum quod propter Christianos in Perside degentes susceptum fuerat, finem accepit. Quod quidem contigit consulatu Honorii tertio decimo et Theodosii decimo, anno quarto Olympiadis trecentesimæ. Simul etiam persecutio quæ adversus Christianos excitata fuerat in Perside, conquievit.

CAPUT XXI.

Quomodo Acacius episcopus Amidæ, erga captivos Persarum se gesserit.

Eodem tempore Acacius Amidenus episcopus, pio quodam

πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν.
2 Ὡς γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται τοὺς αἰχμαλώτους Περσῶν, οὓς τὴν Ἀζαζηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδοῦναι τῷ Περσῶν βασιλεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ἐβούλοντο, λιμῷ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμὸν, καὶ ταῦτα οὐ μικρῶς ἐλύπει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, τότε ὁ Ἀκάκιος οὐ παρεῖδε ταῦτα γινόμενα· συγκαλέσας δὲ
3 τοὺς ὑφ' αὐτῷ κληρικοὺς ἄνδρας[a] ἔφη· Ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων οὔτε ποτηρίων χρῄζει, οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὔτε πίνει, ἐπεὶ μὴ δὲ[b] προσδεής ἐστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν προσηκόντων αὐτῇ κέκτηται, προσήκει ἐκ τούτων ῥύσασθαί τε τῶν στρατιωτῶν 308
4 τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ διαθρέψαι αὐτούς. Ταῦτα καὶ ἄλλα πλείονα τούτοις παραπλήσια διεξελθὼν χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια· τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλὼν, καὶ διαθρέψας

[a] "Longe elegantius scriberetur locus, κληρικούς· ἄνδρες, ἔφη. Epiphan. *convocans clericos sibi subjectos: Viri, inquit,* &c. Et Nicephorus hanc emendationem confirmat." VALESIUS.

[b] Ita F. M. δὲ om. ceteri.

opere perpetrato, apud omnes multo magis inclaruit. Nam cum milites Romani captivos Persarum quos ipsi Azazenam vastantes ceperant, regi Persarum restituere prorsus abnuerent, atque interim captivi qui erant circiter septem hominum millia, fame consumerentur: quæ res animum regis Persarum vehementer angebat; Acacius eam rem haudquaquam negligendam putavit. Convocatis igitur clericis qui sub ipso erant: Deus, inquit, noster nec lancibus indiget nec poculis. Nam neque comedit neque bibit, quippe qui nulla re opus habeat. Cum igitur multa vasa, partim aurea, partim argentea possideat ecclesia ex benevolentia ac liberalitate eorum qui in ipsam adscripti sunt, consentaneum est ut illorum pretio captivos a militibus redimamus, eisque cibos subministremus. Cum hæc aliaque ejusmodi illis disseruisset, vasa quidem sacra conflari jussit: deinde pro singulis captivis pretio militibus persoluto, aliquamdiu eos aluit: tandemque via-

αὐτοὺς, εἶτα δοὺς ἐφόδια, τῷ οἰκείῳ ἀπέπεμψε[c] βασι-
5 λεῖ. Αὕτη ἡ τοῦ θαυμαστοῦ Ἀκακίου πρᾶξις πλέον τὸν Περσῶν βασιλέα κατέπληττεν, ὅτι ἀμφότερα Ῥωμαῖοι μεμελετήκασι πολέμῳ τε καὶ εὐεργεσίᾳ νι-
6 κᾷν. Φασὶν δὲ ὡς καὶ ἐπιθυμήσειεν[d] ὁ Περσῶν βασιλεὺς εἰς ὄψιν ἐλθεῖν αὐτῷ[e] τὸν Ἀκάκιον, ἐφ' ᾧτε καὶ τῆς θέας ἀπολαῦσαι τ'[f] ἀνδρὸς, καὶ τοῦτο γενέσθαι
7 τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου κελεύσαντος. Τῆς οὖν ἐκ Θεοῦ νίκης τοῖς[g] Ῥωμαίοις ὑπαρξάσης, πολλοὶ τῶν ἐν λόγοις ἀνθούντων εἰς τὸν βασιλέα βασιλικοὺς
8 ἔγραφον λόγους, δημοσίᾳ τε τούτους παρῄεσαν. Καὶ δὴ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ ἡρωϊκῷ μέτρῳ ποιήματα ἔγραφεν· ἦν γὰρ ἐλλόγιμος· Λεοντίου γὰρ τοῦ σοφιστοῦ τῶν Ἀθηνῶν θυγάτηρ οὖσα, ὑπὸ τῷ πατρὶ
9 ἐπαιδεύθη, καὶ διὰ λόγων ἐληλύθει παντοίων. Ταύτην ἡνίκα ὁ βασιλεὺς ἔμελλεν ἄγεσθαι, Χριστιανὴν ὁ ἐπίσκοπος Ἀττικὸς ποιήσας ἐν τῷ βαπτίζειν ἀντὶ
10 Ἀθηναΐδος Εὐδοκίαν ὠνόμασεν. Πολλοὶ μὲν οὖν,

[c] ἀπέπεμπε F. M.

[d] Ita M. ἐπιθύμησαι C. ἐπιθυμήσειν ceteri. ἐπεθύμησεν emendare voluit Valesius post Christophorson: textum vero tuetur Epiphanius, qui sic reddit, *quia etiam desiderium habuerit rex Persarum* &c. H. T. xi. 16.

[e] αὐτῷ ἐλθεῖν F. M.

[f] τ' om. Genev. Mallem legere τοῦ ἀνδρός.

[g] τοιαύτης ῥωμαίοις ὑπαρξ. M.

tico instructos ad regem Persarum remisit. Hoc admirabilis Acacii facinus regem Persarum ingenti stupore perculit, quod Romani et bello, et beneficentia hostem vincere studerent. Ferunt etiam optasse regem, ut Acacius in conspectum ipsius veniret, quo ipse ejus viri aspectu frueretur: idque imperatore Theodosio annuente factum fuisse. Cum ergo tam illustris victoria divinitus data esset Romanis, multi eloquentia præstantes in laudem imperatoris panegyricas orationes conscripserunt, easque publice recitarunt. Ipsa quinetiam imperatoris uxor, heroico versu poemata composuit. Erat enim admodum erudita, utpote Leontii Atheniensis sophistæ filia; a patre edocta, et in omni literarum genere instituta. Hanc cum imperator Theodosius uxorem ducturus esset, Atticus episcopus Christianam fecit, et in baptismo pro Athenaïde Eudociam nominavit. Multi ergo, uti jam dixi, pane-

ὡς ἔφην, βασιλικοὺς ἔλεγον λόγους· ὁ μέν τις τῷ
βασιλεῖ γνώριμος βουλόμενος γενέσθαι· ὁ δέ τις τὴν
οἰκείαν ἐν λόγοις δύναμιν εἰς πολλοὺς ἄγειν ἐσπου-
δακὼς, μηδαμῶς ἀγνοεῖσθαι θέλων ἣν πολλοῖς πόνοις
παιδείαν ἐκτήσατο.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τῶν προσόντων καλῶν τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ τῷ[g] νέῳ.

1 Ἐγὼ δὲ οὔτε τῷ[h] βασιλεῖ γνωρισθῆναι σπουδά-
ζων, οὔτε λόγων ἐπίδειξιν ποιήσασθαι βουλόμενος,
αὐτὰ ψιλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας τὰ προσόντα καλὰ τῷ
βασιλεῖ ἀπομνημονεῦσαι προῄρημαι· ἐπεὶ καὶ τῷ[i]
σιγῆσαι αὐτὰ οὕτως ὄντα χρηστὰ ζημίαν κρίνω μὴ
2 γνωσθέντα τοῖς μεθ' ἡμᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν
βασιλείᾳ τεχθεὶς καὶ τραφεὶς οὐδὲν ἐκ τῆς ἀνατροφῆς
εἶχε βλακῶδες· ἀλλ' οὕτως ἦν φρόνιμος, ὡς τοῖς ἐν-
τυγχάνουσι νομίζεσθαι διάπειραν πολλῶν εἰληφέναι 369
3 πραγμάτων. Καρτερικὸς[k] δὲ οὕτως ἦν, ὡς καὶ κρύος

[g] τῷ νέῳ om. M.
[h] τῷ om. F. M.
[i] τὸ C.
[k] Ita F. M. C. καρτερὸς editt.

gyricas orationes recitarunt: alii ut imperatori innotescerent; alii eo consilio ut eloquentiæ suæ vim ac facultatem auditoribus ostentarent, cum eruditionem illam quam multis sudoribus comparaverant, nullatenus latere vellent.

CAPUT XXII.

De virtutibus quæ in Theodosio juniore inerant.

Ego vero qui neque in imperatoris notitiam pervenire studeo, nec eloquentiam ostentare desidero, ea quæ in imperatore nostro insunt bona, absque ullo orationis fuco sincere exponere constitui. Etenim cum tam utilia sint ac fructuosa, ea silentio præterire, non mediocre afferret detrimentum posteritati, quæ illorum notitia fraudaretur. Primum igitur tametsi in imperio natus atque educatus sit, nihil stuporis ac vecordiæ ex illa educatione contraxit: verum adeo prudens semper fuit, ut iis qui cum ipso colloquebantur, plurimarum rerum scientiam usu ac peritia collegisse videretur. Fortitudo vero ac tolerantia tanta in eo fuit, ut algorem pariter et æstum generoso animo sustineret: jejunaret

καὶ καῦμα γενναίως ὑπομένειν· νηστεύειν τε τὰ πολλὰ,
καὶ μάλιστα τὰς καλουμένας τετράδας καὶ παρα-
σκευὰς ἡμέρας· καὶ τοῦτο ἐποίει ἄκρως χριστιανί-
5 ζειν ἐσπουδακώς. Οὐκ ἀλλοιότερα δὲ ἀσκητηρίου
κατέστησε τὰ βασίλεια· αὐτὸς τοιγαροῦν ταῖς[l] ἑαυ-
τοῦ ἀδελφαῖς ὀρθρίζων, ἀντιφώνους ὕμνους εἰς τὸ
6 θεῖον ἔλεγε. Διὸ καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα ἀπὸ στή-
θους ἀπήγγειλεν·[m] ἐντυγχάνουσι γοῦν τοῖς ἐπισκό-
ποις, ὡς ἱερεὺς πάλαι καθεστὼς, ἐκ τῶν γραφῶν
διελέγετο· συνῆγε δὲ καὶ τὰς βίβλους τὰς ἱερὰς, καὶ
ὅσας οἱ ἑρμηνεῖς αὐτῶν συνέγραψαν, μᾶλλον ἢ Πτο-
7 λεμαῖος ὁ Φιλάδελφος πρότερον. Τὸ ἀνεξίκακον καὶ
φιλάνθρωπον πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκόντιζεν[n].
Ἰουλιανὸς μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς καίπερ φιλοσοφεῖν
ἐπαγγειλάμενος, ὅμως οὐκ ἤνεγκε τὴν ὀργὴν κατὰ
τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ αἰνιξαμένων αὐτόν· ἀλλὰ βασά-
8 νους μεγίστας τῷ Θεοδώρῳ προσήγαγεν. Θεοδόσιος
δὲ πολλὰ χαίρειν τοῖς Ἀριστοτέλους φράσας συλλο-

[l] "Scribendum est, τοιγαροῦν σὺν ταῖς, ut habet Nicephor. xiv. 3. Error natus est ex eo, quod particulæ istæ οὖν et σὺν ab exscriptoribus confundi inter se solent." VALESIUS. Veruntamen, *Ipse namque matutino ad suas sorores pergens divinas dicebat laudes*, Epiphanius H. T. xi. 17.

[m] ἀπήγγελλεν F. ἀπέγγελλεν M.

[n] ὑπερηκόντισεν F. M.

etiam frequentissime, ac præsertim quarta et sexta feria. Idque agebat, Christianæ religionis ritus accurate observare contendens. Denique palatium suum sic instituit, ut a monasterio non multum discreparet. Matutino tempore ipse una cum sororibus suis hymnos in Dei laudem alternis recitare consueverat. Proinde sacræ scripturæ libros memoriter callebat. Et cum episcopis qui ipsum adierant, tanquam veteranus quidam sacerdos de iisdem disserebat. In colligendis autem divinis libris eorumque interpretibus, longe majorem adhibuit diligentiam, quam Ptolemæus olim Philadelphus. Clementia vero atque humanitate omnes mortales longo intervallo superavit. Nam imperator quidem Julianus, licet philosophiæ studium profiteretur, iram tamen adversus Antiochenos a quibus derisus fuerat, moderari non potuit: sed Theodorum gravissimis tormentis excruciavit. Theodosius vero

γισμοῖς, τὴν δι' ἔργων ἤσκει φιλοσοφίαν, ὀργῆς τε
κρατῶν καὶ λύπης καὶ ἡδονῆς· καὶ οὐδένα τῶν ἠδικη-
κότων ἠμύνατο· ἀλλ' οὐδὲ ὅλως αὐτὸν ὀργιζόμενόν
9 τις τεθέαται. Καί ποτέ τινος τῶν γνωρίμων αὐτὸν
ἐρομένου, διὰ τί μηδένα τῶν ἀδικούντων θανάτῳ ποτὲ
ἐζημίωσας; Εἴθε, φησὶ, δυνατὸν ἦν[o] καὶ τοὺς τε-
10 λευτήσαντας ἐπαναγαγεῖν[p] εἰς τὴν ζωήν. Πρὸς
ἄλλον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐρωτήσαντα, Οὐ μέγα, ἔφη,
οὐδὲ δυσχερὲς, ἄνθρωπον ὄντα ἀποθανεῖν· ὅτι μηδὲ[q]
Θεῷ μόνῳ τὸν ἅπαξ θανόντα ἐκ μετανοίας ἀνακαλέ-
11 σασθαι. Οὕτω δὲ τοῦτο βεβαίως αὐτῷ κατώρθωτο,
ὥστε εἴποτέ τις ἄξια κεφαλικῆς ἐπλημμέλησε τιμω-
ρίας, οὐδ' ἄχρι τῆς πόλεως τῶν πυλῶν τὴν ἐπὶ θανάτῳ
ἀπήγετο, καὶ ἡ ἐκ τῆς φιλανθρωπίας εὐθὺς ἀνάκλησις
12 εἵπετο. Κυνήγια δέ ποτε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτελοῦντος αὐτοῦ, ὁ δῆμος
κατεβόα, δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων
μάχεσθαι· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, Οὐκ οἴδατε, ἔφη, ὅτι

o Ita F.M. τελευτήσαντας ἦν ἐπαναγαγεῖν ceteri.
p Ita F.M. ἐπανάγειν Niceph. ceteri.
q ὅτι δὲ θεοῦ μόνου M. Conf. Annott.

syllogismos Aristotelis valere jubens, philosophiam factis ipsis exercuit: iram ac dolorem comprimens et voluptatem. Neminem unquam qui ipsum injuria affecisset, ultus est. Immo vero nullus unquam eum vidit iratum. Cumque aliquando quidam ex familiaribus eum interrogaret, quamobrem nullum unquam eorum a quibus læsus fuerat, capitali supplicio multasset: Utinam, inquit, etiam mortuos ad vitam revocare mihi liceret. Alteri etiam de eadem re sciscitanti ita respondit: Nec magna nec difficilis res est, ut is qui homo sit, mortem obeat; mortuum vero ex pœnitentia iterum vitæ restituere, solius est Dei. Cæterum adeo studiose hanc virtutem excoluerat, ut si forte quis crimen aliquod capitali dignum supplicio admisisset, numquam ad ipsas usque civitatis portas fuerit abductus: sed missa statim indulgentia revocatus sit. Cum aliquando venationis spectaculum in amphitheatro præberet Constantinopoli, populus vociferari cœpit: Cum fera bestia audax quidam Bestiarius pugnet. Quibus ille ita

ἡμεῖς φιλανθρώπως εἰθίσμεθα θεωρεῖν· καὶ τοῦτο
εἰπὼν, τοῦ λοιποῦ τὸν δῆμον φιλανθρώπως θεᾶσθαι
13 ἐπαίδευσεν. Οὕτω δὲ[r] ἦν εὐσεβὴς, ὥστε πάντας μὲν
τοὺς τῷ Θεῷ ἱερωμένους τιμᾷν, ἐξαιρέτως δὲ οὓς
14 ἐπυνθάνετο ἐπ' εὐλαβείᾳ πλέον ἐκπρέποντας. Λέγε-
ται δὲ ὅτι τοῦ Χεβρῶν ἐπισκόπου ἐν Κωνσταντινου-
πόλει τελευτήσαντος, σάγιον ἐπιζητῆσαι, καὶ σφόδρα
ἐρρυπωμένον περιβαλέσθαι, πιστεύσας μεταλαβεῖν τι
15 ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἁγιότητος. Δυσχειμέρου
δέ ποτε γενομένου τοῦ ἔτους, τὰ συνήθη καὶ ὡρισμένα
τῶν ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ θεαμάτων διὰ τὸν δῆμον ταῦτα
16 ἐπιζητοῦντα[s] ἀναγκαίως ἐπετέλει. Ὡς δὲ πεπληρω-
μένου ἀνδρῶν ἱπποδρόμου ἐπέτεινεν ὁ χειμὼν πολλοῦ
νιφετοῦ καταρραγέντος, τότε δὴ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην
ὁ βασιλεὺς, οἵαν εἶχε περὶ τὸ θεῖον, δήλην καθίστησι,
τῷ δήμῳ προσφωνήσας διὰ τῶν κηρύκων· Ἀλλὰ
πολλῷ κρεῖσσον, ἔφη, καταφρονήσαντας τῆς θέας
κοινῇ πάντας λιτανεῦσαι Θεὸν, ὅπως ἀβλαβεῖς τοῦ
17 ἐπικειμένου χειμῶνος φυλαχθείημεν. Καὶ οὔπω πᾶν

r Ita F.M.C. οὕτω μὲν—ὥστε πάντας τοὺς editt. s ἐπιζητούντων F.

respondit: Nescitis nos cum humanitate et clementia spectaculis interesse solitos. Quo dicto populum instituit humanioribus spectaculis delectari. Tanta porro pietate præditus fuit, ut omnes quidem Dei sacerdotes summopere coleret: sed eos præcipue quos sanctitate vitæ excellere cognoverat. Certe cum Chebronensis episcopus extremum diem obiisset Constantinopoli, sagum ejus cupide petiisse dicitur, eoque licet admodum sordido, pro pallio usus fuisse, cum confideret, se hoc modo nonnihil ex ejus viri sanctimonia percepturum. Quodam anno cum mala atque incommoda tempestas esset, consueta ac solemnia in circo spectacula, populo ea flagitante, necessitate compulsus edebat. Cum autem referto jam circo tempestas vehementius ingrueret, nivalibus imbribus magno impetu cadentibus: tunc imperator quomodo erga Deum affectus esset, perspicue declaravit, populum per præcones ita allocutus. Multo satius est, ut omisso spectaculo omnes pariter Deo supplicemus, quo ab imminente tempestate servemur illæsi. Nondum hæc verba penitus absolverat præco, cum ecce

εἴρητο[t] τὸ ἔπος, καὶ σὺν χαρᾷ μεγίστῃ ἐν τῷ ἱππο-
δρόμῳ λιτανεύοντες, ὕμνους ἐκ συμφωνίας πάντες
ἀνέπεμπον τῷ Θεῷ· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις μία ἐκ-
κλησία ἐγένετο· βασιλεὺς δὲ μέσος ἐξῆρχετο τῶν
18 ὕμνων, ἐν ἰδιωτικῷ σχήματι πορευόμενος. Καὶ τῆς
ἐλπίδος οὐχ ἥμαρτεν· ὁ ἀὴρ γὰρ εἰς τὸ εὐδιεινὸν[u]
μετεβάλλετο· καὶ ἐκ σιτοδείας ἡ τοῦ Θεοῦ φιλαν-
19 θρωπία εὐετηρίαν παρεῖχε τοῖς σύμπασιν. Εἰ δέ
ποτε πόλεμος ἐκινεῖτο, κατὰ τὸν Δαβὶδ τῷ Θεῷ
προσέφευγεν, εἰδὼς αὐτὸν τῶν πολέμων εἶναι ταμίαν·
20 καὶ εὐχῇ τούτους κατώρθου. Αὐτίκα γοῦν ὀλίγον
μετὰ τὸν πρὸς Πέρσας πόλεμον τοῦ βασιλέως Ὀνω-
ρίου τελευτήσαντος, ἐν ὑπατείᾳ Ἀσκληπιοδότου καὶ A. D. 423.
Μαριανοῦ, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς,
ὅπως τὸν τύραννον Ἰωάννην Θεῷ πιστεύσας ἐτροπώ-
21 σατο, διηγήσομαι. Ἄξια γὰρ μνήμης κρίνω τὰ τότε
γενόμενα· ὅτι οἷα ἐπὶ Μωϋσέως τοῖς Ἑβραίοις
ὑπῆρξε τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διαβαίνουσι, τοιαῦτα
καὶ τοῖς αὐτοῦ στρατηγοῖς, ἡνίκα αὐτοὺς ἐπὶ τὸν τύ-

[t] Ita F. ἤρετο ceteri. [u] εὐδινὸν μετεβάλετο F. μετεβάλετο M.

omnes summa alacritate Deo supplicantes, hymnos in circo concinere cœperunt. Ac tota quidem civitas instar cujusdam ecclesiæ videbatur. Imperator vero in medio incedens privato habitu, hymnos præcinebat. Nec spes eum tunc fefellit. Cœlum enim repente ad pristinam serenitatem rediit, et ex annonæ penuria ingentem frugum copiam divina providentia cunctis largita est: Si quando bellum commotum fuisset, Davidis exemplum imitatus, confugiebat ad Deum, quem bellorum moderatorem esse intelligebat: et precibus suis victoriam promerebatur. Opportune igitur hoc loco commemorabo, qua ratione paulo post Persicum bellum, cum imperator Honorius defunctus esset, Asclepiodoto et Mariniano consulibus, die XVIII. kalendas Septembris, ipse Joannem tyrannum Deo confisus superaverit. Etenim ea quæ tum contigerunt, meo quidem judicio dignissima sunt memoratu. Quæ enim Hebræis olim duce Mose rubrum mare trajicientibus, eadem fere imperatoris ducibus evenerunt, tunc cum illos adversus ty-

ραννον ἔπεμψεν· ἅπερ διὰ βραχέων ἐκθήσομαι, τὸ
μέγεθος αὐτῶν ἰδίας πραγματείας δεόμενον ἑτέροις
παρείς.

ΚΕΦ. ΚΓ. 371

Περὶ[x] Ἰωάννου τοῦ τυραννήσαντος ἐν Ῥώμῃ, μετὰ θάνατον Ὀνωρίου τοῦ βασιλέως· καὶ ὅπως αὐτὸν ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς Θεοδοσίου καμφθεὶς χερσὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ παραδέδωκε.

1 Τελευτήσαντος δὴ τοῦ βασιλέως Ὀνωρίου, μαθὼν
ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος κρύπτει μὲν τὸ γενόμενον,
2 καὶ ἄλλοτε ἄλλως τοὺς πολλοὺς ἀπεπλάνα. Ὑπο-
πέμπει δὲ λαθραίως στρατιώτην εἰς Σαλῶνας· πόλις
δὲ αὕτη τῆς Δαλματίας· ἵνα εἰ συμβῇ τι νεωτερι-
σθῆναι περὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, μὴ πόρρωθεν ὦσιν οἱ
ἀμυνόμενοι· καὶ τοῦτο οὕτως προευτρεπίσας, τότε
3 καταφανῆ τὸν θάνατον τοῦ θείου πεποίηκεν. Ἐν
τοσούτῳ[y] δὲ Ἰωάννης πρωτοστάτης ὢν τῶν βασιλι-
κῶν ὑπογραφέων, μὴ ἐνεγκὼν τὴν εὐτυχίαν τῆς ἰδίας
ἀξίας, τὴν βασιλείαν ἁρπάζει, καὶ πρεσβείας ἀπο-
στέλλει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον, δεχθῆναι
4 εἰς βασιλέα δεόμενος. Ὁ δὲ τοὺς μὲν πρεσβευτὰς

[x] Titulum om. M. [y] Ita F. M. C. τούτῳ editt.

rannum misit. Quæ quidem paucis exponam, magnitudinem eorum quæ peculiare opus desiderat, aliis derelinquens.

CAPUT XXIII.

De Joanne, qui post obitum imperatoris Honorii tyrannidem Romæ arripuit: et qualiter Deus Theodosii precibus mollitus, eum in manus exercitus Romani tradiderit.

Mortuo igitur Honorio Augusto, imperator Theodosius ea de re certior factus, ipsam quidem silentio pressit, et alia subinde atque alia fingens, multitudini imposuit. Clam vero militarem manum misit Salonas, quæ civitas est Dalmatiæ, ut si quid rerum novarum in Occidentis partibus moveretur, vindices præsto essent. His ita constitutis, tunc demum patrui sui mortem palam fecit. Interea vero Joannes primicerius notariorum principis, dignitatis suæ amplitudine minime contentus, imperium arripuit: missaque ad imperatorem Theodosium legatione, ut ad imperii consortium

εἰς φρουρὰν κατέστησεν· ἐξαποστέλλει δὲ τὸν στρα-
τηλάτην Ἀρδαβούριον, ὃς καὶ ἐν τῷ Περσικῷ πο-
5 λέμῳ τὰ μέγιστα ἠγωνίσατο. Οὗτος εἰς τὰς Σαλῶνας
παραγενόμενος, ἔπλει ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τὴν Ἀκυλήϊαν, καὶ
χρῆται τύχῃ καθὼς ἐνομίζετο, ἠτύχει[z] δὲ ὡς ὕστερον
6 ἐδείχθη. Ἄνεμος γὰρ οὐκ αἴσιος πνεύσας εἰς τὰς
χεῖρας αὐτὸν ἐνέβαλε τοῦ τυράννου· ὃς συλλαβὼν
αὐτὸν, ἤλπιζεν εἰς ἀνάγκην καταστῆσαι τὸν αὐτοκρά-
τορα, ὥστε ψηφίσασθαι καὶ ἀναδεῖξαι αὐτὸν βασιλέα,
7 εἰ σώζεσθαι τὸν στρατηλάτην προῃρεῖτο. Ἀληθῶς τε
ἐν ἀγῶνι ἦν ὅ τε βασιλεὺς ταῦτα πυθόμενος, καὶ ὁ
ἐπὶ τὸν τύραννον ἀποσταλεὶς στρατιώτης, μήτι πάθῃ[a]
8 κακὸν ὑπὸ τοῦ τυράννου ὁ Ἀρδαβούριος. Ἄσπαρ
δὲ ὁ τοῦ Ἀρδαβουρίου υἱὸς μαθὼν καὶ τὸν πατέρα
παρὰ τοῦ τυράννου κατέχεσθαι, καὶ πολλὰς μυριάδας
βαρβάρων ἐπὶ συμμαχίᾳ τοῦ τυράννου παρεῖναι εἰδὼς,
9 οὐκ ἔσχεν ὅ, τι καὶ πράξειεν. Τότε δὴ καὶ τοῦ θεο-

[z] Ita F. M. ἡ τύχη δὲ ceteri. Valesius ita in versione sua interpretatur ac si εὐτυχεῖ legisset; quod bonum quidem erat, modo auctorem haberet. Nicephorus tamen textum nostrum tuetur sic, καὶ πρῶτα μὲν ἀγαθῇ τύχῃ ἐχρῆτο· ὅμως δὲ ὕστερον οὐ καλῶς οἱ ὁ πλοῦς &c. xiv. 7.

[a] Ita F. M. πάθοι editt.

admitteretur, rogavit. Verum ille legatos quidem custodiæ tradidit: magistrum vero militum Ardaburium misit, qui bello Persico egregiam operam navaverat. Qui cum Salonas venisset, inde Aquileiam navigavit. Ususque est fortuna, ut tum quidem putabatur, adversa: prospera vero, sicut postea apparuit. Nam cum ventus quidam asper ac violentus exortus esset, eum in tyranni manus conjecit. Capto Ardaburio, tyrannus haud dubiam spem concepit, fore ut Theodosius necessitate compulsus ipsum imperatorem renuntiaret, si magistrum militiæ suæ salvum esse vellet. Et revera quidem imperator ea re cognita, totusque pariter exercitus qui contra tyrannum missus fuerat, anxius erat ac solicitus, ne quid mali Ardaburius a tyranno pateretur. Aspar vero Ardaburii filius, cum et patrem a tyranno captivum teneri, et multa barbarorum millia in auxilium tyranno advenisse cognosceret, quo se verteret nesciebat. Tunc vero prævaluit iterum Deo

φιλοῦς βασιλέως εὐχὴ πάλιν ἐξίσχυεν·[b] ἄγγελος
γὰρ Θεοῦ ἐν σχήματι ποιμένος ὁδηγεῖ τὸν Ἄσπαρα
καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ ἄγει διὰ τῆς παρακειμένης
τῇ Ῥαβέννῃ λίμνης, ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ πόλει ὁ τύραν-
νος διατρίβων εἶχε τὸν στρατηγὸν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδὲ
10 πώποτε διαβεβηκέναι ἱστόρητο. Τότε δὴ καὶ ὁ Θεὸς
τὴν ἄβατον βατὴν ἀπειργάσατο· διαβάντες γὰρ[c]
διὰ ξηρᾶς τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ, ἀνεῳγμένας τε[d] τὰς
πύλας εὑρόντες τῆς πόλεως, ἐγκρατεῖς τοῦ τυράννου
11 ἐγένοντο. Τότε δὴ ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἣν εἶχε 372
περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν ἐπεδείξατο· ἱπποδρομίας
γὰρ ἐπιτελοῦντι ἐμηνύθη ἀνῃρῆσθαι ὁ τύραννος·
προσφωνεῖ οὖν τῷ δήμῳ, Δεῦρο μᾶλλον εἰ[e] δοκεῖ,
ἔφη, παρέντες τὴν τέρψιν, ἐπὶ τὸν εὐκτήριον οἶκον
γενόμενοι εὐχαριστηρίους εὐχὰς τῷ Θεῷ ἀναπέμψω-
μεν, ἀνθ' ὧν ἡ αὐτοῦ χεὶρ καθεῖλε τὸν τύραννον.
12 Ταῦτα εἴρητο· καὶ τὰ μὲν τῆς θέας ἐπέπαυτό[f] τε καὶ

[b] Ita F. M. C. ἐξίσχυσεν editt.

[c] "Flor. διαβάντες γὰρ διά. Ego vero adhuc addendam puto particulam hoc modo: διαβάντες γὰρ ὡς διὰ &c." VALESIUS. διαβάντες δὲ διὰ Stephan. Genev.

[d] Ita M. C. τάς τε ceteri.

[e] ᾗ δοκεῖ F. J.

[f] πέπαυτό F. M.

carissimi principis precatio. Angelus enim Dei, sub pastoris habitu, Aspari eisque qui cum illo erant ducem se itineris præbuit, eosque per paludem Ravennæ adjacentem deduxit. In ea namque urbe degens tyrannus, magistrum militum captivum detinebat. Per hanc autem paludem nemo unquam iter fecisse memoratur. Verum Deus eam quæ hactenus invia fuerat, tunc perviam effecit. Cum igitur paludis aquas perinde atque aridum solum trajecissent, portasque urbis apertas offendissent, tyrannum ipsum capiunt. Quo quidem tempore piissimus imperator, quanta reverentia divinum numen coleret, ostendit. Nam cum ei ludos Circenses edenti nuntiatum esset, tyrannum occisum fuisse, populum sic allocutus est: Eia, si placet, relictis Circi voluptatibus ad ecclesiam pergentes, Deo, cujus dextra tyrannum oppressit, grates persolvamus. His dictis, statim spectacula finita sunt ac neglecta: et per medium circum cuncti una cum imperatore psallentes, uno animorum vocumque consensu, et gratias agentes Deo ad eccle-

ἠμέλητο· διὰ μέσου δὲ τοῦ ἱπποδρόμου πάντες συμ-
φώνως[g] ἅμα αὐτῷ εὐχαριστηρίως ψάλλοντες, ἐπὶ τὴν
ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπορεύοντο· καὶ ὅλη μὲν ἡ πόλις
μία ἐκκλησία ἐγίνετο· ἐν δὲ τῷ εὐκτηρίῳ τόπῳ γενό-
μενοι ἐκεῖ διημέρευον.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Ὡς[h] μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ τυράννου Ἰωάννου, Οὐαλεντινιανὸν τὸν Κωνσταντίου καὶ Πλακιδίας τῆς αὐτοῦ θείας ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος βασιλέα τῆς Ῥώμης ἀνέδειξε.

1 Τοῦ δὲ τυράννου ἀναιρεθέντος, ἔμφροντις[i] ἦν ὁ
αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, τίνα τῶν ἑσπερίων μερῶν
2 ἀναδείξειε βασιλέα. Ἦν δὲ ἀνεψιὸς αὐτῷ[k] κομιδῇ
νέος, Οὐαλεντινιανὸς ὄνομα, ἐκ Πλακιδίας τῆς αὐτοῦ
θείας γενόμενος· ἥτις θυγάτηρ μὲν ἦν Θεοδοσίου τοῦ
μεγάλου βασιλέως· Ἀρκαδίου δὲ καὶ Ὁνωρίου τῶν
δύο Αὐγούστων ἀδελφή· πατρὸς δὲ ἦν ὁ Οὐαλεν-
τινιανὸς Κωνσταντίου, ὃς ὑπὸ Ὁνωρίου βασιλεὺς
ἀναδειχθεὶς[l], καὶ βραχὺν αὐτῷ χρόνον συμβασιλεύσας,

[g] Ita M. πάντες συμφῶνος F. ἅπαντες habet Niceph. xiv. 7. *cuncti* Epiphan. H. T. xi. 18. πάντες om. editt.

[h] Titulum om. M.

[i] "Hujus loci emendatio debetur cod. Flor., in quo ἔμφροντις ἦν, quemadmodum legitur apud Nicephor." VALESIUS. ἔμφρων τὶς editt. ante Vales.

[k] αὐτῷ ἀνεψιὸς F. M.

[l] ἀναδείχθης F.

siam processerunt. Ac tota quidem civitas, unius ecclesiæ speciem referebat. Cum autem ad ecclesiam pervenissent, totum in ea diem permanserunt.

CAPUT XXIV.

Quomodo post cædem Joannis tyranni, Theodosius imperator Valentinianum Constantii et Placidiæ amitæ suæ filium, imperatorem Romæ renuntiavit.

Porro interfecto Joanne tyranno, imperator Theodosius sollicitus esse cœpit, quemnam imperatorem Occidentis partibus præficeret. Erat ei consobrinus admodum adolescens, Valentinianus nomine, ex Placidia ipsius amita prognatus: quæ filia quidem fuit Theodosii majoris Augusti: soror autem Arcadii et Honorii imperatorum. Patrem porro Valentinianus habuit Constantium, qui ab Honorio imperator renuntiatus, cum imperium exiguo admo-

3 εὐθὺς ἐτελεύτησε. Τοῦτον τὸν ἀνεψιὸν Καίσαρα
καταστήσας, ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀνέπεμψε, τῇ μητρὶ
αὐτοῦ Πλακιδίᾳ τὴν φροντίδα τῶν πραγμάτων ἐπι-
4 τρέψας. Σπεύδων δὲ καὶ αὐτὸς καταλαβεῖν τὴν
Ἰταλίαν, ὥστε τὸν μὲν ἀνεψιὸν ἀναγορεῦσαι βασιλέα,
παρὼν δὲ τῇ αὐτοῦ φρονήσει παιδεῦσαι τοὺς ἐκεῖ μὴ
ὑπονεύειν τοῖς τυράννοις ῥαδίως, ἄχρι τῆς Θεσσα-
5 λονίκης γενόμενος, ὑπ' ἀρρωστίας διεκωλύθη. Πέμψας
οὖν τὸν βασιλικὸν στέφανον τῷ ἀνεψιῷ διὰ τοῦ πα-
τρικίου Ἡλίωνος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν
ἐξυπέστρεψεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐξαρκεῖν ἡ-
γοῦμαι τὴν διήγησιν.

ΚΕΦ. ΚΕ. 373

Περὶ[m] τῆς Ἀττικοῦ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῖς διπτύχοις τῆς ἐκκλησίας ἐνέταξε, καὶ ὅτι τὸν ἑαυτοῦ θάνατον προέγνω.

1 Ἀττικὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος θαυμαστῶς πως τὰ τῶν
ἐκκλησιῶν ηὔξησε πράγματα· φρονήσει μὲν αὐτὰ
διοικῶν, ταῖς διδασκαλίαις δὲ τὸν λαὸν ἐπὶ τὴν ἀρε-

[m] Ὅτι ἀττικὸς ἐδέξατο ἰωάννην τὸν καθαιρέθεντα. M.

dum tempore simul cum illo obtinuisset, ex hac vita migraverat. Hunc igitur consobrinum suum, Theodosius auctum Cæsaris dignitate in Occidentis partes direxit, matri ipsius Placidiæ rerum administrationem committens. Cumque ipse in Italiam proficisci instituisset, ut et consobrinum suum Augustum renuntiaret, et Italos prudentiæ suæ consiliis coram positus erudiret, ne tyrannis facile obtemperarent; postquam Thessalonicam venisset, morbo ingruente ulterius progredi prohibitus est. Misso igitur ad consobrinum imperiali diademate per Helionem patricium, ipse Constantinopolim rediit. Sed de his rebus sufficere existimo ea quæ dixi.

CAPUT XXV.

De Attico; quomodo ecclesias rexerit, et Joannis nomen ecclesiasticis tabulis inscripserit: et quod suam ipsius mortem præsciverit.

Interea vero Atticus episcopus res ecclesiæ mirum in modum amplificavit, cum et singulari prudentia cuncta administraret, et

2 τὴν προτρέπων. Συνιδὼν δὲ διαιρουμένην τὴν ἐκκλη-
σίαν διὰ τὸ τοὺς Ἰωαννίτας ἔξω αὐτῆς συνάγεσθαι,
μνείαν Ἰωάννου ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκέλευσε ποιεῖσθαι,
ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῶν κεκοιμημένων
εἰώθει γίνεσθαι, διὰ τοῦτο [n] πολλοὺς ἐπανελθεῖν εἰς
3 τὴν ἐκκλησίαν ἐλπίσας. Οὕτω δὲ ἦν μεταδοτικὸς,
ὡς μὴ μόνον τῶν ἐν ταῖς αὐτοῦ παροικίαις πτωχῶν
προνοεῖν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀστυγείτοσι τῶν πόλεων
χρήματα πέμπειν πρὸς παραμυθίαν τῶν δεομένων.
4 Καλλιοπίῳ γοῦν πρεσβυτέρῳ τῆς Νικαέων ἐκκλησίας
τριακοσίους ἀποστείλας χρυσίνους τάδε ἐπέστειλεν [o].

Καλλιοπίῳ Ἀττικὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

5 Ἔμαθον μυρίους ἐν τῇ πόλει πεινῶντας δεῖσθαι τοῦ
παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἐλέου· μυρίους δὲ λέγω τὸ πλῆ-
6 θος, οὐ τὸν ἀκριβῆ δηλῶν ἀριθμόν. Ἐπεὶ τοίνυν αὐτὸς
μὲν ἔχω λαβὼν ἀριθμὸν παρὰ τοῦ δαψιλεῖ τῇ χειρὶ
διδόντος τοῖς οἰκονομοῦσι καλῶς, συμβαίνει δέ τινας ἀπο-
ρεῖσθαι δοκιμασίας χάριν τῶν ἐχόντων μὲν, μὴ παρεχόντων
δὲ τούτοις, λαβὼν, ὦ φίλη μοι κεφαλὴ, τούτους τοὺς τρια-

[n] διατούτου correctum ab ead. manu M. [o] Ita F. M. ἀπέστειλε editt.

prædicationibus suis populum ad studium virtutis impelleret. Cum autem ecclesiam divisam esse cerneret, eo quod Joannitæ collectas extra illam celebrarent, Joannis mentionem in orationibus fieri jussit, sicut aliorum quoque episcoporum qui fato functi erant, mentio fieri solebat: hac scilicet ratione confidens, multos ad ecclesiam esse redituros. Cæterum adeo liberalis erat, ut non solum ecclesiarum suarum pauperibus prospiceret, sed ad vicinas etiam civitates pecuniam transmitteret in solatium egenorum. Calliopio certe Nicæensis ecclesiæ presbytero cum trecentos aureos mitteret, ita scripsit.

Calliopio Atticus in Domino salutem.

"Sexcentos fame oppressos in urbe vestra esse cognovi, qui piorum hominum indigeant misericordia. Sexcentos autem cum dico, multitudinem, non autem certum ac definitum numerum intelligo. Quoniam igitur accepi certam pecuniam ab eo qui larga manu donare solet bonis dispensatoribus, et nonnullos egestate premi contingit, ut probentur ii qui habent quidem, sed non ero-

7 κοσίους χρυσίνους, ἀνάλωσον ὅπως ἂν θελήσῃς. Βουλήσῃ
δέ που πάντως τοῖς αἰσχυνομένοις τὴν αἴτησιν, ἀλλ' οὐχὶ
8 τοῖς ἐμπορίαν διὰ βίου τὴν γαστέρα προτεθεικόσι. Διδοὺς
τοίνυν μηδὲ θρησκείαν λογίσῃ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, ἑνὸς
καὶ μόνου γενόμενος, τοῦ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, ἀλλὰ μὴ
λογιστεύειν τοὺς τὸν ἡμέτερον τρόπον μὴ [p] φρονοῦντας.
9 Οὕτω μὲν δὴ τῶν δεομένων καὶ πόρρωθεν ὄντων
ἐφρόντιζεν· [q] οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τι-
10 νῶν ἐκκόπτειν ἐσπούδαζεν. Πυθόμενος γοῦν ποτὲ τοὺς
διὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα Ναυατιανῶν χωρισθέντας,
τὸ σῶμα τοῦ Σαββατίου ἐκ τῆς Ῥόδου μετακομί-
σαντας, ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ νήσῳ περιορισθεὶς ἐτελεύ-
τησε, καὶ θάψαντας, ἐπὶ τῷ τάφῳ εὔχεσθαι, πέμψας
διὰ τῆς νυκτὸς εἰς ἕτερον τάφον τὸ τοῦ Σαββατίου
σῶμα κρυβῆναι ἐκέλευσεν· οἱ δὲ συνήθως ἐλθόντες,
καὶ ἀνορωρυγμένον τὸν τάφον εὑρόντες, τοῦ λοιποῦ
11 σέβειν τὸν τάφον ἐπαύσαντο. Ἦν δὲ καὶ περὶ τὴν 374
θέσιν τῶν ὀνομάτων φιλόκαλος· ἐπίνειον γοῦν ἐπὶ

[p] μὴ om. Nicephor. xiv. 24.

[q] Ita codd. ἐφρόντιζε· πυθόμενος editt. ante Valesium, qui locum supplevit e F. Sfort. et Epiphan. Eadem pæne ad verbum habet Nicephorus.

gant indigentibus; accipe vir carissime, hos trecentos aureos, eosque ut voles expende. Voles autem omnino illis qui petere erubescunt, non iis qui omni vitæ suæ tempore ventrem suum ad quæstum faciendum proposuerunt. Porro cum dabis, nullam religionis in hac quidem parte rationem habeas; id unum spectans, ut esurientes pascas, non ut eos discernas qui a nostra religione sunt alieni."

Ad hunc modum Atticus egentibus etiam procul positis prospexit. Sed et ut quorumdam hominum superstitionem aboleret, plurimum laboravit. Cum enim aliquando accepisset, eos qui propter Judaïcum Pascha schisma inter Novatianos fecerant, corpus Sabbatii translatum ex insula Rhodo, illic enim relegatus mortem obierat, sepulturæ mandasse, et super tumulum illius orare solitos esse, missis noctu fossoribus, cadaver Sabbatii in alio sepulchro abscondi jussit. Illi vero cum ex more venissent, ac tumulum effossum reperissent, deinceps eum locum colere desierunt. Idem præterea in nominibus imponendis elegans fuit ac

τῷ στόματι τοῦ Εὐξείνου Πόντου κείμενον, ἐξ ἀρ-
χαίου τε[s] Φαρμακέα καλούμενον, Θεραπείας ὠνόμασεν,
ἵνα μὴ τὰς συνάξεις ἐκεῖ ποιούμενος δυσφήμῳ ὀνόματι
12 ὀνομάζῃ τὸν τόπον. Καὶ ἄλλο δὲ προάστειον τῆς
Κωνσταντινουπόλεως Ἀργυρόπολιν ὠνόμασεν ἐξ
13 αἰτίας τοιαύτης. Χρυσόπολις ἐπίνειον ἀρχαῖον ἐστὶν,
ὃ κεῖται μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ Βοσπόρου· μέμνηνται δὲ
αὐτοῦ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων, καὶ Στρά-
βων τε καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Νικόλαος, καὶ ὁ ἐν λόγοις
τε[t] θαυμαστὸς Ξενοφῶν ἔν τε τῇ ἕκτῃ τῆς Κύρου
Ἀναβάσεως καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Ἑλληνικῶν φησὶ
περὶ αὐτῆς, ὅτι Ἀλκιβιάδης ἀποτειχίσας αὐτὴν δεκα-
τευτήριον[u] ἐν αὐτῇ κατέστησε· τὰς γὰρ δεκάτας
14 οἱ ἀπὸ τοῦ Πόντου πλέοντες ἐν αὐτῇ παρεῖχον. Κατι-
δὼν οὖν ὁ Ἀττικὸς τὸν καταντικρὺ Χρυσοπόλεως
τόπον εὐτερπῆ τυγχάνοντα, πρέπειν ἔφη, τοῦτον Ἀρ-
γυρόπολιν ὀνομάζεσθαι, καὶ ῥηθεὶς ὁ λόγος εὐθὺς τὴν
15 ἐπωνυμίαν ἐκράτυνεν. Τινῶν δὲ λεγόντων πρὸς
αὐτὸν, μὴ ὀφείλειν Ναυατιανοὺς ἔνδον συνάγειν τῶν
πόλεων, Οὐκ οἴδατε, εἶπεν, ὅσα ἡμῖν διωκομένοις ἐπὶ

[s] τε om. M. [t] λόγοις δὲ M. C. [u] δεκαδευτήριον F.

venustus. Navale quidem in ostio Ponti Euxini situm, quod ab ultima vetustate *φαρμακεὺς* dicebatur, ipse *θεραπείαν* nominavit, ne forte collectas illic celebrans, locum illum infami vocabulo appellaret. Aliud quoque suburbanum Constantinopoleos Argyropolim cognominavit ob hanc causam. Vetus navale est Chrysopolis, in capite Bospori sita: cujus mentionem faciunt cum alii veteres historiæ scriptores, tum Strabo, et Nicolaus Damascenus, et admirandus ille Xenophon in libro sexto de expeditione Cyri. Idem in libro primo rerum Græcarum ait, Alcibiadem, cum eam muro cinxisset, decimæ portorium in ea exegisse. Nam ex Ponto navigantes, illic decimam pendere cogebantur. Atticus igitur cum locum e regione Chrysopoleos situm, gratum imprimis et amœnum esse cerneret, consentaneum esse dixit ut Argyropolis nominaretur. Quod ab eo dictum, statim cognomentum loco indidit. Porro cum quidam ei dicerent, non debere Novatianos collectas in urbibus celebrare: Nescitis, inquit, quanta nobiscum

Κωνσταντίου καὶ Οὐάλεντος συμπεπόνθασιν· ἄλλως
τε, ἔφη, καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως ἡμῶν καθεστή-
κασι· πάλαι γὰρ τῆς ἐκκλησίας χωρισθέντες, οὐδὲν
16 περὶ τὴν πίστιν ἐκαινοτόμησαν. Ἐν Νικαίᾳ δέ ποτε
διὰ χειροτονίαν ἐπισκόπου γενόμενος, Ἀσκληπιάδην
τε τὸν ἐκεῖ Ναυατιανῶν ἐπίσκοπον γηραιὸν ὄντα ἰδὼν
ἠρώτησε, Πόσους ἐνιαυτοὺς ἐπίσκοπος ὢν τυγχάνεις;
τοῦ δὲ πεντήκοντα εἰπόντος, εὐδαίμων, ἔφη, τυγχάνεις
ὦ ἄνθρωπε, τοσούτου χρόνου καλοῦ ἔργου ἐπιμελού-
17 μενος. Πρὸς δὲ τὸν αὐτὸν Ἀσκληπιάδην, Ἐγὼ, ἔφη,
τὸν μὲν Ναύατον ἐπαινῶ· τοὺς Ναυατιανοὺς δὲ οὐκ
ἀποδέχομαι· ξενοφωνηθεὶς δὲ ὁ Ἀσκληπιάδης, Πῶς
18 τοῦτο, ἔφη, λέγεις, ἐπίσκοπε; Ἐκεῖνον μὲν, ἔφη ὁ
Ἀττικὸς, ἐπαινῶ, ὅτι τοῖς ἐπιθύσασι κοινωνῆσαι οὐχ
εἵλετο· τοῦτο γὰρ ἂν καὶ αὐτὸς[x] ἐγὼ ἐποίησα·
τοὺς δὲ Ναυατιανοὺς οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι περὶ εὐτελῶν
πταισμάτων τῆς κοινωνίας τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείουσι.
19 Πρὸς ταῦτα ὁ[y] Ἀσκληπιάδης, Ἐκτὸς, ἔφη, τοῦ ἐπι-
θῦσαι, καὶ ἄλλαι πολλαὶ κατὰ τὰς γραφὰς εἰσὶν

[x] Ita M. καὶ αὐτὸς καὶ ἐγὼ ceteri. [y] ἔφη ὁ ἀσκληπιάδης, transpositis vocibus, M.

passi sint, dum Constantio et Valente regnantibus persecutionem sustineremus. Et alioqui testimonium perhibent fidei nostræ. Nam cum jampridem se ab ecclesia sejunxerint, nihil tamen quod ad fidem pertinet, innovarunt. Cumque aliquando ordinandi episcopi causa Nicæam venisset, Asclepiadem Novatianorum episcopum admodum senem conspicatus, interrogavit quot annos in episcopatu transegisset. Qui cum quinquaginta annos transegisse se respondisset: Beatus es, inquit, o homo, qui tanto temporis spatio tam bonum opus administraveris. Eidem quoque Asclepiadi aliquando dixit: Ego Novatum quidem laudo: Novatianos vero non probo. Turbatus hoc dicto Asclepiades: Quomodo, inquit, hoc dicis episcope? Cui Atticus: Ego, inquit, illum laudo, quod cum iis qui sacrificaverant, communicare noluerit. Idem enim et ipse fecissem. Novatianos vero minime probo, qui ob levia delicta laicos a communione excludunt. Ad hæc Asclepiades ita respondit: Præter sacrificium idolorum, sunt et alia

ἁμαρτίαι πρὸς θάνατον, δι' ἃς ὑμεῖς μὲν [z] τοὺς κλη-
ρικοὺς, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀποκλείομεν, Θεῷ
20 μόνῳ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν ἐπιτρέποντες. Προέγνω 375
δὲ Ἀττικὸς καὶ τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν· ἀναχωρῶν
γοῦν τῆς Νικαίας πρὸς Καλλιόπιον τὸν ἐκεῖ πρεσβύ-
τερον, Σπεῦδε, ἔφη, πρὸ φθινοπώρου ἐπὶ τὴν Κων-
σταντινούπολιν, εἰ βούλει [a] με αὖθις ζῶντα θεάσασθαι·
21 εἰ γὰρ βραδύνεις [b] οὐ καταλήψῃ μέ. Καὶ τοῦτο
εἰπὼν οὐ διήμαρτεν· ἐν γὰρ τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ἔτει
τῆς ἐπισκοπῆς ἑαυτοῦ, τῇ δεκάτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου A. D.
μηνὸς ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ ἑνδέ- 425.
22 κατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ Καίσαρος τὸ πρῶτον. Ὁ
μέντοι βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης
ὑποστρέψας, τὴν ἐκκομιδὴν αὐτοῦ οὐ κατέλαβεν·
ἔφθασε γὰρ πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῆς εἰσόδου τοῦ αὐτο-
23 κράτορος Ἀττικὸς παραδοθεὶς τῇ ταφῇ. Οὐκ εἰς
μακρὰν δὲ καὶ ἀναγόρευσις τοῦ νέου Οὐαλεντινιανοῦ
ἐμηνύθη, περὶ τὴν τρίτην καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς
Ὀκτωβρίου.

[z] Ita M. πρὸς τοὺς κλ. ceteri. Plura vide in Annott.

[a] Ita F. M. C. quod confirmant Nicephorus, et Epiphanius Hist. Tr. xii. 2. εἰ βούλει om. editt.

[b] βραδύνῃς M.

multa peccata ad mortem, ut loquuntur scripturæ : propter quæ vos quidem clericos, nos vero etiam laicos a communione removemus, soli Deo potestatem condonandi illis relinquentes. Cæterum Atticus etiam tempus obitus sui præscivit. Nam cum Nicæa discessurus esset, Calliopio illius loci presbytero ita dixit : cura ut ante autumnum Constantinopolim venias, si me adhuc vivum videre cupis. Serius enim si veneris, superstitem me non reperies. Quod cum dixisset, a veritate non aberravit. Anno quippe episcopatus sui primo et vicesimo, die sexto Idus Octobris abiit e vita, consulatu Theodosii undecimo et Valentiniani Cæsaris primo. Porro imperator Theodosius ab urbe Thessalonica reversus, funeri ejus non interfuit. Etenim Atticus, pridie quam imperator Constantinopolim ingrederetur, sepulcro conditus fuerat. Nec multo post nuntiata est nuncupatio augusta Valentiniani junioris die x. kalend. Novembres.

ΚΕΦ. Κϛ.

Περὶ Σισιννίου [c] τοῦ μετὰ Ἀττικὸν Κωνσταντινουπόλεως [d] ἐπισκοπήσαντος.

1 Ἐγένετο δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν Ἀττικοῦ πολλὴ
φιλονεικία περὶ χειροτονίας ἐπισκόπου, ἄλλων ἄλλον
ζητούντων· τινὲς μὲν γὰρ, φησὶ [e], Φίλιππον τὸν
πρεσβύτερον ἐζήτουν· τινὲς δὲ Πρόκλον· καὶ οὗτος
2 δὲ πρεσβύτερος ἦν. Κοινῇ δὲ πᾶς ὁ λαὸς ἐπόθει
γίνεσθαι Σισίννιον· ὅς τις πρεσβύτερος μὲν ἦν καὶ
αὐτὸς, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκκλη-
σιῶν ἐτέτακτο, ἀλλ' ἐν προαστείῳ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως, ᾧ ἐπώνυμον Ἐλαία, τὴν ἱερωσύνην ἐκεκλή-
ρωτο· ὅπερ καταντικρὺ μὲν κεῖται τῆς πόλεως, ἐν
αὐτῷ δὲ ἐξ ἔθους ἡ ἀναλήψιμος τοῦ Σωτῆρος ἐπιτε-
3 λεῖται πάνδημος ἑορτή. Πόθον δὲ εἶχον τοῦ ἀνδρὸς
πάντες οἱ λαϊκοὶ, ὅτι ἐπ' εὐλαβείᾳ περιβόητος ἦν, καὶ 376
μάλιστα ὅτι τοὺς πτωχοὺς ὑπὲρ δύναμιν ἐσπούδαζεν.
4 Κατεκράτησεν οὖν ἡ τῶν λαϊκῶν σπουδή· καὶ χειρο-

[c] Χειροτονία σισιννίου. M.

[d] τῆς Κωνστ. F.

[e] φησι, scilicet αὐτὸς, ipse Philippus : vocem φησι tamen non agnoscunt Nicephorus et Epiphanius, et potest quidem glossa esse.

CAPUT XXVI.

De Sisinnio, qui Attico in episcopatu Constantinopolitano successit.

Cæterum post obitum Attici, ingens contentio de ordinatione episcopi exorta est, aliis alium postulantibus. Quidam enim Philippum presbyterum cupiebant : quidam Proclum, qui etiam presbyter erat. Sed universus populus communi consensu Sisinnium optabat. Qui et ipse presbyter quidem erat : non tamen in ulla intra urbem ecclesia constitutus : sed in suburbano Constantinopoleos cui nomen est Elæa, presbyterii gradum sortitus fuerat. Situm est hoc suburbanum ex adverso urbis regiæ, et illic ex antiqua consuetudine dies festus ascensionis Dominicæ ab universo populo celebratur. Hujus autem viri desiderio omnes laici flagrabant, tum quod pietatis nomine celeberrimus ubique esset, tum præcipue quod pauperibus fovendis etiam ultra vires suas incumberet. Prævaluit igitur studium laicorum : ordinatusque est

τονεῖται Σισίννιος τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς, τῇ ἑξῆς ὑπατείᾳ, ἥτις ἦν Θεοδοσίου τὸ δωδέκατον καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τοῦ νεωτέρου Αὐγούστου A. D. 426.
5 τὸ δεύτερον. Ἐπὶ τούτῳ Φίλιππος ὁ πρεσβύτερος, ὅτι αὐτοῦ προεκρίθη ἕτερος, πολλὰ τῆς χειροτονίας καθήψατο ἐν τῇ πεπονημένῃ αὐτῷ Χριστιανικῇ ἱστορίᾳ, διαβάλλων καὶ τὸν χειροτονηθέντα καὶ τοὺς χειροτονήσαντας καὶ πολλῷ πλέον τοὺς λαϊκούς· τοιαῦτα τε εἶπεν, οἷα οὐκ ἂν ἑλοίμην παραδοῦναι γραφῇ, ἐπεὶ κἀκεῖνον οὐκ ἀποδέχομαι τῆς προπετείας τοιαῦτα γραφῇ παραδοῦναι τολμήσαντα· μικρὰ δὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν οὐκ ἄκαιρον εἶναι ἡγοῦμαι.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ[f] Φιλίππου πρεσβυτέρου τοῦ ἀπὸ Σίδης.

1 Φίλιππος Σιδίτης μὲν ἦν τὸ γένος· Σίδη δὲ πόλις τῆς Παμφυλίας, ἀφ' ἧς ὥρμητο καὶ Τρώϊλος ὁ σοφιστὴς, οὗ καὶ συγγενῆ ἑαυτὸν εἶναι ἐσεμνύνετο.
2 Διάκονος δὲ ἦν, ἐπεὶ τὰ πολλὰ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ συνῆν· ἐφιλοπόνει δὲ καὶ περὶ λόγους, καὶ πολλὰ

f Titulum om. M.

Sisinnius pridie kalendas Martii, consulatu proxime sequente, qui fuit Theodosii duodecimus et Valentiniani junioris Augusti secundus. Posthæc Philippus presbyter, quoniam alter ipsi antepositus fuerat, ordinationem illam pluribus reprehendit in ea quam conscripsit historia Christiana. Ubi et ordinatum simul et ordinatores perstringens, ac præcipue laicos; ea dicit quæ literis mandare equidem nolim. Neque enim ullo modo probare possum ejus temeritatem, qui talia scriptis suis prodere ausus fuerit. Sed de illo pauca dicere, haudquaquam intempestivum puto.

CAPUT XXVII.

De Philippo presbytero Sidensi.

Philippus patria quidem fuit Sidensis. Est autem Side urbs Pamphyliæ, ex qua Troïlus etiam Sophista originem duxit, cui se Philippus propinquitate generis conjunctum esse gloriabatur. Cum autem esset diaconus, cum Joanne episcopo ut plurimum

καὶ παντοῖα βιβλία συνῆγε· ζηλώσας δὲ τὸν Ἀσιανὸν τῶν λόγων χαρακτῆρα, πολλὰ συνέγραφε, τάτε τοῦ βασιλέως Ἰουλιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν[g] βιβλία ἀνασκευάζων, καὶ Χριστιανικὴν ἱστορίαν συνέθηκεν.
3 Ἣν ἐν τριάκοντα ἓξ βιβλίοις διεῖλεν· ἕκαστον δὲ βιβλίον εἶχε τόμους πολλοὺς, ὡς τοὺς πάντας ἐγγὺς εἶναι χιλίους· ὑπόθεσις δὲ ἑκάστου τόμου ἰσάζει
4 τῷ τόμῳ. Τὴν μὲν οὖν πραγματείαν ταύτην οὐκ Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἀλλὰ Χριστιανικὴν ἐπέγραψεν· πολλὰς δὲ συνεισφέρει ὕλας εἰς αὐτὴν, δεικνύναι βουλόμενος, μὴ ἀπείρως ἔχειν ἑαυτὸν τῶν φιλοσόφων παιδευμάτων· διὸ καὶ συνεχῶς γεωμετρικῶν τε καὶ ἀστρονομικῶν καὶ ἀριθμητικῶν καὶ μουσικῶν θεωρημάτων ποιεῖται μνήμην· ἐκφράσεις τε λέγων νήσων καὶ ὀρέων καὶ δένδρων καὶ ἄλλων
5 τινῶν εὐτελῶν. Δι' ὧν καὶ χαύνην τὴν πραγματείαν εἰργάσατο· διὸ καὶ, ὡς νομίζω, ἀχρεῖον[h] αὐτὴν καὶ ἰδιώταις καὶ εὐπαιδεύτοις πεποίηκεν· οἱ ἰδιῶται μὲν

g Ita F. M. C. τὸ δὲ Ἰουλιανοῦ κατὰ Χριστιανῶν om. editt. κατὰ τῶν ἱερῶν βιβλίων ἀνασκευάζων σύγγραμμα Nicephor. xiv. 29.

h Ita F. M. ἀχρείαν editt.

versabatur. Idem in studiis literarum multum operæ et laboris posuit, pluresque omnis generis libros collegit. Porro Asianum dicendi genus æmulatus, multa elucubravit. Nam et Juliani imperatoris libros confutavit, et Christianam historiam composuit, quam in triginta sex libros divisit. Singuli autem libri plures continent tomos; adeo ut simul omnes sint propemodum mille numero. Argumentum vero cujusque tomi ipsum tomum magnitudine exæquat. Cæterum hoc opus, non Ecclesiasticam Historiam, sed Christianam inscripsit. Variam porro eruditionem in id opus congessit, dum videri vult philosophicarum disciplinarum haudquaquam expers. Proinde geometricorum et astronomicorum theorematum, arithmeticorum quoque ac musicorum passim mentionem facit. Describit item insulas et montes atque arbores, et alia quædam parvi momenti. Unde opus laxum reddidit ac solutum: ac proinde doctis pariter atque indoctis, ut mihi quidem videtur, inutile illud effecit. Nam indocti quidem, dictionis orna-

γὰρ τὸ κεκομψευμένον τῆς φράσεως ἰδεῖν οὐκ ἰσχύ-
ουσιν· οἱ δὲ εὐπαίδευτοι τῆς ταυτολογίας[i] καταγι-
6 νώσκουσιν. Ἀλλ' ἕκαστος μὲν περὶ τῶν βιβλίων
ὡς ἔχει γνώμης κρινέτω· ἐγὼ δὲ ἐκεῖνό φημι, ὅτι
7 τοὺς χρόνους τῆς ἱστορίας συγχέει. Μνημονεύσας
γὰρ τῶν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου χρόνων, αὖθις
ἐπὶ τοὺς Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου χρόνους ἀνέδρα-
8 μεν· καὶ τοῦτο ὡς πλεῖστον ποιεῖ. Καὶ τοσαῦτα 377
μὲν περὶ Φιλίππου· ὃ δὲ ἐπὶ Σισιννίου γέγονεν,
ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Ὡς[k] Πρόκλον Κυζίκου ἐπίσκοπον ὁ Σισίννιος ἐχειροτόνησεν· οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τοῦτον οὐ προσεδέξαντο.

1 Τοῦ Κυζικηνῶν ἐπισκόπου τελευτήσαντος, ὁ Σισίν-
νιος Πρόκλον ἐχειροτόνησε πρὸς ἐπισκοπὴν τῆς Κυ-
ζίκου· μέλλοντος οὖν διάγειν[l] ἐπ' αὐτὴν, φθάνουσιν
οἱ Κυζικηνοὶ, καὶ χειροτονοῦσι[m] ἄνδρα ἀσκητικὸν,

[i] παντολογίας J.
[k] Titulum om. M.
[l] διαβαίνειν M.
[m] κυζικηνοὶ, καὶ ἄνδρα ἀσκητικὸν ᾧ ὄνομα ἦν δαλμάτιος χειροτονοῦσιν καθ' ἑαυτοὺς, καὶ τοῦτο &c. M.

tum perspicere non possunt: docti vero, inanem verborum repetitionem condemnant. Verum unusquisque de libris pro arbitratu suo judicet. Ego vero id unum dico, rerum gestarum tempora ab eo confundi. Postquam enim Theodosii imperatoris res gestas commemoravit, statim recurrit ad tempora episcopi Athanasii. Idque ab illo sæpenumero fieri solet. Sed de Philippo hactenus. Nunc de iis quæ Sisinnii tempore acciderunt, dicendum omnino est.

CAPUT XXVIII.

Quomodo Sisinnius Proclum Cyzici episcopum ordinavit, quem tamen Cyziceni suscipere noluerunt.

Mortuo Cyzicenorum episcopo, Sisinnius Proclum urbis illius antistitem ordinavit. Sed dum ille eo profectionem parat, prævertentes eum Cyziceni, Dalmatium quemdam monasticæ professionis virum, sibi episcopum constituerunt. Idque ab illis factum

2 ᾧ ὄνομα ἦν Δαλμάτιος. Καὶ τοῦτο ἐποίησαν ἀμε-
λήσαντες τοῦ νόμου τοῦ κελεύοντος, παρὰ γνώμην
τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίαν ἐπι-
σκόπου μὴ γίνεσθαι· ἠμέλησαν δὲ τοῦ νόμου τού-
του, ὡς Ἀττικῷ μόνῳ εἰς πρόσωπον παρασχεθέντος.
3 Ἔμενεν οὖν ὁ Πρόκλος οἰκείας μὲν ἐκκλησίας μὴ
προεστὼς, ἐν δὲ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως κατὰ τὰς διδασκαλίας ἀνθῶν· ἀλλὰ περὶ
4 μὲν τούτου κατὰ χώραν ἐροῦμεν. Σισίννιος δὲ οὐδὲ
δύο[n] ὅλους ἐνιαυτοὺς ἐπιβιοὺς τῇ ἐπισκοπῇ ἐτελεύ- A. D.
τησεν ἐν ὑπατείᾳ Ἱερίου[o] καὶ Ἀρδαβουρίου, τῇ εἰκάδι 427.
5 τετάρτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. Ἀνὴρ ἐπὶ σωφρο-
σύνῃ μὲν καὶ βίῳ ὀρθῷ καὶ φιλοπτωχίᾳ περιβόητος·
τὸ δὲ ἦθος εὐπρόσιτός τε καὶ ἄπλαστος, καὶ διὰ τοῦτο
ἀπραγμονέστερος· διὸ καὶ τοῖς φιλοπράγμοσιν λυ-
πηρὸς ἦν, καὶ ἀδρανείας δόξαν ἔλαβε παρ' αὐτοῖς.

[n] ὅλους δύο F. M.
[o] Ita F. M. ἱερείου editt.

est, contempta lege qua sancitum est, ne præter sententiam episcopi Constantinopolitani ulla fiat sacerdotis ordinatio. Porro legem istam adeo neglexerunt, quod solius Attici personæ hæc prærogativa concessa esse videtur. Mansit igitur Proclus, propriæ quidem ecclesiæ administratione spoliatus: in ecclesiis vero Constantinopoleos concionando maximam gloriam adeptus est. Verum de illo dicemus suo loco. Sisinnius autem cum in episcopatu nondum biennium explevisset, ex hac luce migravit, Hierio et Ardaburio consulibus, die nono kalendas Januarii. Vir ob temperantiam quidem vitæque sanctitatem, et ob benignitatem erga pauperes celeberrimus. Moribus vero simplex et affabilis, ac proinde a negotiis alienus. Quam ob causam molestus fuit negotiosis hominibus, apud quos in opinionem venit ignaviæ.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Ὡς[p] μετὰ τὴν τελευτὴν Σισιννίου, Νεστόριον ἐκ τῆς Ἀντιοχείας μεταπεμψάμενοι ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως πεποιήκασιν, ὃς εὐθὺς ἐφωράθη ὁποῖος ἦν.

1 Μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν Σισιννίου ἐδόκει τοῖς κρα-
τοῦσι μηδένα μὲν διὰ τοὺς κενοσπουδαστὰς ἐκ τῆς
ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι· καίτοι
πολλῶν μὲν τὸν Φίλιππον, πολλῶν δὲ τὸν Πρόκλον
2 χειροτονηθῆναι σπευδόντων. Ἐπήλυδα δὲ ἐκ τῆς
Ἀντιοχείας καλεῖν ἐβούλοντο· ἦν γάρ τις ἐκεῖ
Νεστόριος τοὔνομα, τὸ μὲν γένος Γερμανικεύς· εὔ-
φωνος δὲ ἄλλως καὶ εὔλαλος· διὸ καὶ ὡς προσ-
επιτήδειον εἰς διδασκαλίαν ἔγνωσαν μεταπέμπεσθαι.
3 Τριμήνου οὖν διαδραμόντος, ἄγεται ἐκ τῆς Ἀντιοχείας 378
ὁ Νεστόριος· ὅστις ἐπὶ σωφροσύνῃ μὲν παρὰ τοῖς
πλείστοις ἐκηρύττετο· ὁποῖος[q] δὲ ἦν ἐν τοῖς ἄλλοις
τὸ ἦθος, ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ διδασκαλίας τοὺς εὖ
4 φρονοῦντας οὐκ ἔλαθε. Χειροτονηθεὶς γὰρ τῇ δεκάτῃ

[p] Ὅτι νεστόριος ἀπὸ ἀντιοχείας μετασταλεὶς χειροτονεῖται. M.

[q] Titulum inserit, Ὅτι νεστόριος εὐθὺς οἷος ἦν ἐφοράθη, ante ὁποῖος, M.

CAPUT XXIX.

Quomodo post mortem Sisinnii, Nestorius Antiochia accitus, Constantinopolitanum episcopatum suscepit: statimque qualis esset deprehensus est.

Post obitum Sisinnii, propter homines inanis gloriæ studiosos, placuit imperatoribus neminem ex ecclesia Constantinopolitana ad episcopatum promovere, licet multi Philippum, nec pauciores Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia evocare satius visum est. Erat illic vir quidam, nomine Nestorius, ortus ex urbe Germanica, sonora voce et expedita facundia. Atque idcirco illum tamquam idoneum ad docendum populum accersere decreverunt. Elapso itaque trium mensium spatio, Nestorius Antiochia adducitur. Qui ob temperantiam quidem a plurimis prædicabatur. In reliquis vero quali ingenio et quibus moribus fuerit, ex prima ejus concione prudentiores quique statim deprehenderunt. Ordinatus enim die quarto

τοῦ Ἀπριλλίου[r] μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Φίληκος καὶ Ταύ- A. D. 428.
ρου, εὐθὺς ἐκείνην τὴν περιβόητον ἀφῆκε φωνὴν, ἐπὶ
τοῦ λαοῦ παντὸς πρὸς τὸν βασιλέα τὸν λόγον ποιού-
5 μενος. Δός μοι, φησὶν, ὦ βασιλεῦ, καθαρὰν τὴν
γῆν τῶν αἱρετικῶν, κἀγώ σοι τὸν οὐρανὸν ἀντιδώσω·
συγκάθελέ[s] μοι τοὺς αἱρετικοὺς, κἀγὼ συγκαθελῶ
6 σοι τοὺς Πέρσας. Ταῦτα λεχθέντα, εἰ καί τινες τῶν
πολλῶν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς[t] ἀπεχθῶς ἔχοντες ἡδέως
ἐδέχοντο, ἀλλ' οὖν γε, ὡς ἔφην, τοὺς εἰδότας ἐκ λόγου
γνώμην τεκμήρασθαι οὐκ ἔλαθεν οὐδὲ τὸ κοῦφον τῆς
διανοίας, οὐδὲ τὸ θυμικὸν ἐν ταυτῷ καὶ κενόδοξον.
7 Ὅτι μηδὲ τὸ βραχύτατον εἰς ὑπέρθεσιν ἀνασχόμενος
εἰς τοιούτους προήχθη λόγους· ἀλλ' εἰ δεῖ κατὰ τὴν
παροιμίαν εἰπεῖν, μηδὲ τοῦ τῆς πόλεως ὕδατος ἤδη
8 γευσάμενος διάπυρος διώκτης ἐδείκνυτο. Πέμπτῃ γὲ
οὖν[u] μετὰ τὴν χειροτονίαν ἡμέρᾳ εὐκτήριον τῶν
Ἀρειανῶν, ἐν ᾧ ἐν παραβύστῳ ηὔχοντο, καθελεῖν
9 βουλόμενος, εἰς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἤλασεν. Ὁρῶντες
γὰρ καθαιρούμενον τὸν εὐκτήριον τόπον, πῦρ ἐμβα-

[r] ἀπριλίου M.

[s] σύ μοι τοὺς αἱρ. κάθελε Niceph. xiv. 31.

[t] ἀπεχθῶς πρὸς τοὺς αἱρ. F.M.

[u] γ' οὖν F. γοῦν M.

Idus Apriles, Felice et Tauro consulibus, illico coram universo populo imperatorem alloquens, celebrem illam protulit dictionem. Da mihi, inquit, imperator, terram hæreticis purgatam, et ego tibi cœlum retribuam. Mecum hæreticos debella: ego Persas tecum debellabo. Hæc verba licet quidam ex vulgo qui hæreticos oderant, libenter amplexi sint, iis tamen, ut dixi, qui interiorem animi sensum ex verbis conjicere norunt, perspecta statim fuit hominis levitas et violentia, cum inanis gloriæ studio conjuncta: quippe qui ne brevissimi quidem temporis moram sustinens, in hujusmodi verba prorupisset; et antequam ipsam, ut vulgo dicitur, civitatis delibasset aquam, acerrimum se persecutorem ostenderet. Quinto igitur post ordinationem suam die, ecclesiam Arianorum in qua occulte preces faciebant, subvertere aggressus, eos ad desperationem coegit. Nam cum ecclesiam suam everti cernerent, ipsi injecto igne eam combusserunt. Porro ignis ulte-

λόντες ὑφῆψαν αὐτόν· ἐπινεμηθὲν δὲ τὸ πῦρ καὶ
τὰς παρακειμένας οἰκίας ἀνήλωσε· θόρυβός τε ἐκ
τούτου κατὰ τὴν πόλιν ἐγένετο, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ πρὸς
ἄμυναν ηὐτρεπίζοντο· ἀλλὰ τὸ μὲν κακὸν προβῆναι
εἰς ἔργον οὐ συνεχώρησεν ὁ τὴν πόλιν ἀεὶ[x] φυλάσσων
10 Θεός. Πυρκαϊὰν δὲ τοῦ λοιποῦ ἀπεκάλουν αὐτὸν οὐ
μόνον οἱ τῶν αἱρέσεων, ἀλλ' ἤδη καὶ οἱ οἰκεῖοι τῆς
πίστεως· οὐ γὰρ ἐπαύετο, ἀλλὰ κατὰ τῶν αἱρέσεων
11 τεχναζόμενος, τὸ ἐπ' αὐτῷ τὴν πόλιν ἀνέτρεψε. Καὶ
γὰρ Ναυατιανοὺς σκύλλειν ἐπειρᾶτο, ὑποκνιζόμενος
ἐφ' οἷς ὁ Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος Παῦλος ἐπ' εὐλα-
βείᾳ περιβόητος ἦν· ἀλλ' οἱ κρατοῦντες παραινέσει
12 κατέστελλον αὐτοῦ τὴν ὁρμήν. Ὅσα δὲ περὶ Ἀσίαν,
Λυδίαν τε καὶ Καρίαν κακὰ τοῖς Τεσσαρεσκαιδεκα-
τίταις ἐποίησε, καὶ ὁπόσοι[y] δι' αὐτὸν πολλοὶ περὶ
Μίλητον καὶ Σάρδεις ἐν τῇ γενομένῃ στάσει ἀπέθα-
13 νον, παραλιπεῖν μοι δοκῶ. Ὁποίαν μὲν οὖν καὶ διὰ
ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἄθυρον αὐτοῦ γλῶσσαν δίκην
ἔδωκε, μετ' ὀλίγον ἐρῶ.

[x] Ita F. M. ἀεὶ om. editt.

[y] Vel ὅπως legendum est, vel πολλοὶ mox delendum. *Quanti propter eum circa Miletum—sint mortui*, Epiphan. H. T. xii. 4. quod non agnoscit vocem πολλοί.

rius serpens, contiguas etiam domos absumpsit. Ea res tumultum in urbe excitavit: jamque Ariani ad vindictam se parabant. Verum custos civitatis Deus, malum ulterius progredi non est passus. Exinde vero incendiarium eum vocarunt non hæretici solum, verum etiam ejusdem cum illo fidei cultores. Non enim quiescebat, sed adversus hæreticos subinde calumnias struens, civitatem quantum quidem in ipso erat, subvertebat. Nam et Novatianos vexare conatus est, stimulante eum invidia, eo quod Paulus Novatianorum episcopus religionis gratia ubique celebraretur. Verum principes impetum illius, admonitionibus suis represserunt. Quantis autem malis quartadecimanos per Asiam, Lydiam et Cariam affecerit, et quam multi ejus causa apud Miletum et Sardes seditione facta interierint, silentio transmittendum puto. Quas autem pœnas tum ob ista, tum ob effrenem linguæ petulantiam dederit, paulo postea dicam.

ΚΕΦ. Λ. 379

Τίνα[z] τρόπον ἐπὶ τοῦ νέου Θεοδοσίου Βουργουνζίωνες[a] ἐχριστιάνισαν.

1 Πρᾶγμα μέντοι περὶ τόνδε τὸν χρόνον ἄξιον μνή-
μης γενόμενον διηγήσομαι. Ἔθνος ἐστὶ βάρβαρον
πέραν τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου ἔχον τὴν οἴκησιν, Βουρ-
γουνζίωνες καλοῦνται· οὗτοι βίον ἀπράγμονα ζῶσιν
ἀεί· τέκτονες γὰρ σχεδὸν πάντες εἰσίν· καὶ ἐκ ταύτης
2 μισθὸν λαμβάνοντες ἀποτρέφονται. Τούτοις συνε-
χῶς τὸ ἔθνος τῶν Οὔννων ἐπερχόμενον, ἐληλάτει τὴν
χώραν αὐτῶν, καὶ πολλοὺς πολλάκις αὐτῶν ἀνῄρουν·
οἱ δὲ ὑπὸ ἀμηχανίας ἀνθρώπῳ προσφεύγουσιν οὐ-
δενί· Θεῷ δέ τινι ἐπιτρέψαι ἑαυτοὺς ἐβούλοντο.
3 Κατὰ νοῦν δὲ λαμβάνοντες ὅτι Ῥωμαίων ὁ Θεὸς
ἰσχυρῶς τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν βοηθεῖ, κοινῇ γνώμῃ
πάντες ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ ἐληλύθασιν·
γενόμενοί τε ἐν πόλει μιᾷ τῆς Γαλλίας παρακαλοῦσιν
ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τυχεῖν Χριστιανικοῦ βαπτίσμα-

[z] Ὅτι τὸ τῶν βουργωνζώνων ἔθνος ἐχριστιάνισεν. M.

[a] Ita F. Βουργουζίωνες editt.

CAPUT XXX.

Quomodo Theodosii junioris principatu Burgundiones Christianam religionem amplexi sint.

Nunc vero rem memoratu inprimis dignam, quæ per id tempus contigit, narrabo. Gens est barbara, trans flumen Rhenum sedes habens, eorum qui Burgundiones vocantur. Hi vitam quietam et a negotiis alienam ducunt. Quippe omnes fere sunt fabri lignarii, et ex hac arte mercedem capientes, semetipsos alunt. In horum fines assidue irruentes Hunni, regionem illorum vastabant, multosque ex ipsis subinde interficiebant. Itaque Burgundiones ad consilii inopiam redacti, nullius quidem hominis auxilium implorarunt, sed Deo cuipiam sese committere statuerunt. Cumque animadverterent, Romanorum Deum illis qui numen ipsius revererentur, certissimum auxilium præbere, omnes communi consensu ad Christi fidem se contulerunt. Extemplo igitur ad quamdam Galliæ civitatem profecti, postulant ab episcopo ut Christianum baptismum suscipiant. Ille cum septem dies jejunare eos

4 τος. Ὁ δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας παρασκευάσας νηστεῦσαι
αὐτοὺς, καὶ τὴν πίστιν κατηχήσας[b] αὐτοὺς, τῇ ὀγδόῃ
5 ἡμέρᾳ βαπτίσας ἀπέλυσε. Θαρραλέοι οὖν οὗτοι κατὰ
τῶν τυράννων[c] ἐπορεύοντο· καὶ τῆς ἐλπίδος οὐχ ἥμαρ-
6 τον. Τοῦ γὰρ βασιλέως τῶν Οὔννων ὑπὸ ἀδηφαγίας
ἐν νυκτὶ διαρραγέντος, ᾧ ὄνομα Οὔπταρος ἦν, οἱ
Βουργουνζίωνες ἀστρατηγήτοις ἐπιθέμενοι, ὀλίγοι τε
πρὸς σφόδρα πολλοὺς συμβαλόντες[d], ἐνίκησαν· τρισ-
χίλιοι γὰρ μόνοι περὶ τοὺς μυρίους κατήνεγκαν·[e] καὶ
7 ἐξ ἐκείνου τὸ ἔθνος διαπύρως ἐχριστιάνισεν. Ὑπὸ δὲ
τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Βάρβας ὁ τῶν Ἀρειανῶν
ἐπίσκοπος ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ A. D.
τρισκαιδέκατον καὶ Οὐαλεντιανοῦ τὸ τρίτον, τῇ εἰκάδι 430.
τετάρτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός· καὶ καθίσταται εἰς
τὸν τόπον αὐτοῦ Σαββάτιος· περὶ μὲν δὴ τούτων
τοσαῦτα εἰρήσθω.

[b] κατηχίσας C.

[c] "Scribendum τῶν Οὔννων. Ab iis enim premebantur Burgundiones, ut testatur Socrates." VALESIUS. Adversatur huic Epiphanius, qui habet, *contra tyrannos*, H. T. xii. 4.: et Nicephorus, qui habet, ὁμόσε κατὰ τῶν τυραννούντων ἐχώρουν ἐχθρῶν, xiv. 40.

[d] ἐπιθέμενοι συμβαλόντες F.

[e] περί που τοὺς μυρίους ἀπέκτειναν M. ἀπέκτειναν Nicephor.

jussisset, ac fidei rudimentis instituisset, octavo tandem die baptismo donatos dimisit. Exinde fidenti animo adversus Hunnos progressi sunt: nec spes eos fefellit. Etenim rege Hunnorum, cui nomen erat Optar, præ nimia ciborum ingluvie nocte quadam suffocato, Burgundiones in Hunnos duce destitutos subito irruentes, paucique plurimos aggressi, victoriam reportarunt. Cum enim ipsi tria dumtaxat hominum millia essent, Hunnorum decem circiter millia interfecerunt. Ex eo tempore Burgundionum gens Christianam religionem studiosissime professa est. Sub idem tempus Barba Arianorum episcopus extremum diem obiit, consulatu Theodosii tertio decimo et Valentiniani tertio, die octavo kalendas Julii. In cujus locum substitutus est Sabbatius. Sed de his satis.

ΚΕΦ. ΛΑ. 380

Οἷα[f] πεπόνθασιν ὑπὸ Νεστορίου Μακεδονιανοί.

1 Νεστόριος μέντοι παρὰ τὸ εἰωθὸς τῇ ἐκκλησίᾳ
πράττων καὶ ἄλλως[g] ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μισεῖ-
σθαι ἐποίει, ὡς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα δείκνυσιν.
2 Ἐν Γέρμῃ γὰρ πόλει τοῦ Ἑλλησπόντου Ἀντώνιος
ἐπίσκοπος ὢν, καὶ πειθόμενος τῇ Νεστορίου περὶ τοὺς
αἱρετικοὺς ὁρμῇ, Μακεδονιανοὺς ἐλαύνειν ἐσπούδαζε,
πρόσχημα ἀπολογίας τὴν τοῦ Πατριάρχου πρόσταξιν
3 λαμβάνων. Οἱ οὖν Μακεδονιανοὶ μέχρι μέν τινος
τὸν σκυλμὸν ὑπέμενον· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ὁ Ἀντώνιος
σφοδρότερον ἔσκυλλε, μηκέτι φέροντες τὸ ἄχθος εἰς
χαλεπὴν ἀπόνοιαν τρέπονται· ὑποπεμψαντές τε ἄν-
δρας ἐν δευτέρῳ τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἡδέος τιθεμένους
4 ἀναιροῦσιν αὐτόν. Τοῦτο τὸ μῦσος τῶν Μακεδονια-
νῶν ἐργασαμένων, ὁ Νεστόριος ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας
ὁρμῆς ἔλαβε τὰ γενόμενα· πείθει τε τοὺς κρατοῦντας

[f] Titulum om. M. Tum ἐπὶ νεστορίου F.

[g] ἄλλους ἐν τοῖς &c. μιμεῖσθαι, et mox τὰ ἐπ' αὐτοῦ, emendat Valesius. Vid. Annott. Vulgatum sequi videtur Epiphanius H. Tr. xii. 4.

CAPUT XXXI.

Quibus malis Nestorius Macedonianos afflixerit.

Cæterum Nestorius contra morem institutumque ecclesiæ se gerens, alios impulit ut ipsum in hujusmodi rebus imitarentur, quemadmodum apparet ex iis quæ sub ipso contigere. Quippe in Hellesponto Antonius quidam Germæ civitatis episcopus, Nestorio adversus hæreticos sævienti morem gerens, Macedonianos acerbe exagitare cœpit, mandatum patriarchæ defensionis loco prætexens. Et Macedoniani quidem aliquamdiu vexationem ejus patienter tulere. Sed posteaquam Antonius eos vehementius persequi instituit, illi tantam molestiam ferre amplius non valentes, spe salutis abjecta ad gravissimam insaniam proruperunt: et summissis quibusdam hominibus qui justitiam libidini postponebant, eum interfecerunt. Cum hoc scelus perpetrassent Macedoniani, Nestorius ex eo facto occasionem furoris sui traxit. Suasit enim imperatoribus, ut ecclesiæ illis adimerentur. Ablatæ

5 τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἀφελέσθαι. Ἀφῃρέθησαν οὖν
ἥ τε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ τοῦ παλαιοῦ τείχους
τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν Κυζίκῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὧν
ἔσχον ἐν τοῖς ἐν Ἑλλησπόντῳ ἀγροῖς· τινὲς δὲ
αὐτῶν προσεχώρησαν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοῦ ὁμοουσίου τῇ
6 πίστει συνθέμενοι. Ἀλλὰ φιλοίνοις, ὥς φησιν ἡ
παροιμία, οἶνος οὐ λείπει, οὐδὲ φιλονείκῳ μάχη· καὶ
Νεστορίῳ τοίνυν φιλονεικοῦντι ἐξελαύνειν ἄλλους,
αὐτὸν ἐξελαθῆναι τῆς ἐκκλησίας συνέπεσεν ἐξ αἰτίας
τοιαύτης.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ Ἀναστασίου πρεσβυτέρου, δι' οὗ[h] καὶ Νεστόριος εἰς τὸ δυσσεβεῖν κατηνέχθη.

1 Συνῆν αὐτῷ Ἀναστάσιος πρεσβύτερος ἅμα αὐτῷ
ἐκ τῆς Ἀντιοχείας σταλείς· τοῦτον διὰ τιμῆς εἶχε
πολλῆς· καὶ ἐν τοῖς πράγμασι συμβούλῳ ἐχρῆτο.
2 Καίποτε ἐπ' ἐκκλησίας ὁ Ἀναστάσιος διδάσκων ἔφη,
Θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλείτω μηδείς· Μαρία γὰρ

[h] δι' ὃν καὶ ὁ νεστ. M., qui hunc titulum in marg. alio charactere tanquam scholium adscriptum habet.

sunt igitur illis, tum ea quam habebant Constantinopoli, ante veteres muros urbis regiæ, tum illa quam habebant Cyzici; aliæque plures earum quas in vicis Hellesponti obtinebant. Porro ex Macedonianis nonnulli consubstantialis fidem amplexi, ad ecclesiam se contulerunt. Verum ut est in vetere proverbio, nec ebriosis vinum unquam deficit, nec certamen contentioso. Accidit ergo, ut Nestorius qui alios expellere satagebat, ipse quoque ecclesia exturbaretur ob hujusmodi causam.

CAPUT XXXII.

De Anastasio presbytero, a quo Nestorius ad impietatem perductus est.

Erat familiaris Nestorii Anastasius presbyter, qui una cum illo profectus fuerat Antiochia. Hunc Nestorius magno in honore habebat, ejusque consilio in rebus gerendis utebatur. Hic igitur Anastasius quodam die cum in ecclesia doceret, dixit hæc verba. Nemo Mariam vocet Deiparam. Maria enim homo fuit. Ex

ἄνθρωπος ἦν· ὑπὸ ἀνθρώπου δὲ Θεὸν τεχθῆναι ἀδύ-
3 νατον. Τοῦτο ἀκουσθὲν πολλοὺς κληρικούς τε καὶ
λαϊκοὺς ἐν ταυτῷ πάντας ἐτάραξεν· ἦσαν γὰρ
πάλαι διδαχθέντες θεολογεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ μηδα-
μῶς αὐτὸν τῆς[i] οἰκονομίας, ὡς ἄνθρωπον, χωρίζειν ἐκ
τῆς θεότητος, πειθόμενοι τῇ τοῦ ἀποστόλου φωνῇ
λεγούσῃ, Εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν,
ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν· καὶ, Διὸ ἀφέντες τὸν
περὶ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα. 381
4 Ταραχῆς οὖν, ὡς ἔφην, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενομένης,
ὁ Νεστόριος τὸν τοῦ Ἀναστασίου λόγον κυρώσασθαι
σπεύδων, οὐ γὰρ ἐξελέγχεσθαι ὡς βλάσφημον τὸν
παρ' αὐτοῦ τιμώμενον ἤθελε, συνεχῶς περὶ τούτου ἐπὶ
τῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκε, φιλονεικότερόν τε περὶ αὐτοῦ
τὰς ζητήσεις ποιούμενος, καὶ πανταχοῦ τὴν λέξιν τοῦ
5 θεοτόκος ἐκβάλλων. Διὸ τῆς περὶ τούτου ζητήσεως
παρ' ἄλλοις ἄλλως ἐκδεχθείσης, διαίρεσις ἐν τῇ ἐκ-
κλησίᾳ ἐγένετο· καὶ ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ καθεστῶτες

[i] χάριν τῆς οἰκονομίας ὡς ἄνθρωπον ψιλὸν χωρίζειν M. τῆς οἰκονομίας χάριν οἷά περ ἄνθρωπον ψιλὸν Nicephor. xiv. 32. *Nullatenus eum per dispensationem velut hominem a Divinitate separari* Epiphan. Conf. infra, versu 13, χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου τὴν θεότητα, quod hunc locum explicat.

homine autem Deus nasci non potest. Id ubi auditum fuisset, multos tam ex clero, quam ex plebe, pariter conturbavit. Olim enim didicerant, Christum confiteri Deum, nec ullatenus ob susceptam humanæ salutis dispensationem, eum tanquam hominem a divinitate sejungere; sequentes doctrinam apostoli ita dicentis: Etsi Christum cognovimus secundum carnem, nunc tamen non cognoscimus amplius. Et iterum: Quapropter sermonem de Christo relinquentes, ad perfectionem contendamus. Cum ergo hac de re tumultus, uti dixi, in ecclesia ortus esset, Nestorius dictum Anastasii confirmare studens: nolebat enim eum quem ipse tanti faceret, ut impie loquentem coargui: ipse de hac controversia subinde in ecclesia disseruit: quæstiones ea de re pervicaciter proponens, et vocem Deiparæ perpetuo rejiciens. Proinde cum hæc quæstio ab aliis aliter excepta esset, dissidium ortum est in ecclesia. Ac veluti in nocturna quadam pugna

νῦν μὲν ταῦτα ἔλεγον, νῦν δὲ τὰ ἕτερα· συγκατετί-
6 θεντό τε ἐν ταυτῷ καὶ ἠρνοῦντο. Νεστόριος δὲ δόξαν
παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶχεν, ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων
τὸν Κύριον, καὶ ὡς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ
7 Φωτεινοῦ τὸ δόγμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἄγων. Ἀλλὰ
περὶ μὲν[k] τούτου τοσαύτη ἐκινήθη ζήτησις καὶ τα-
8 ραχὴ, ὡς καὶ συνόδου οἰκουμενικῆς δεηθῆναι. Ἐγὼ
δὲ ἐντυχὼν τοῖς παρὰ Νεστορίου λόγοις ἐκδοθεῖσιν[l]
ἀγνοοῦντα ἐφευρίσκω τὸν ἄνδρα· καὶ μετ᾽ ἀληθείας
ἐρῶ· οὐδὲ γὰρ οὔτε ἀπεχθανόμενος πρὸς αὐτὸν ὧν
εἶχεν ἐλαττωμάτων ἐμνήσθην· οὔτε χαριζόμενός τισιν
9 ἐλαττονοῦντα[m] ὧν ἐφεῦρον, ἐκθήσομαι. Οὔ μοι δοκεῖ
ὁ Νεστόριος, οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον ζηλῶν[n]
οὔτε μὴν Φωτεινὸν, μηδ᾽[o] ὅλως ψιλὸν ἄνθρωπον
λέγειν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ
10 μορμολύκια πεφόβηται. Καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ
ἀμαθίας πολλῆς· φυσικῶς[p] γὰρ εὔλαλος ὢν πεπαι-

[k] μὲν om. Valesius et Reading.

[l] Ita C. Niceph. Savilius. Valesius sic, "Savilius adnotarat, legendum sibi videri ἐκδοθεῖσιν, cui assentior. Nam Nicephor., ita scriptum habet." δοθεῖσιν ceteri.

[m] ἃ ἐλαττονοῦντα ἐφεῦρον M. ἃ ελαττοῦντα ἐφ. Niceph.

[n] ζηλῶν om. M. Niceph.

[o] φωτεινὸν μιμούμενος ψιλὸν M. Niceph. οὐδ᾽ ὅλως F.

[p] Ita J. Niceph. conjecerat Savilius, probante Valesio. *Naturaliter* Epiphanius. φυσικὸς ceteri.

temere dimicantes, modo hæc, modo illa dicebant, idem affirmantes pariter et negantes. Nestorium vero plerique in ea sententia esse existimabant, ut Dominum nudum esse hominem assereret, et Pauli Samosatensis ac Photini dogma in ecclesiam inveheret. Verum hac de re tanta altercatio tantusque tumultus est excitatus, ut opus fuerit generali concilio. Ego vero cum libros a Nestorio editos legissem, hominem imperitum esse deprehendi. Prorsusque dicam ut se res habet. Nam neque odio et inimicitia adductus, vitia illius antea commemoravi: nec ut quibusdam gratificer, bona quæ in illo deprehendi, oratione mea extenuabo. Mihi quidem videtur Nestorius, nec Paulum Samosatensem, nec Photinum imitatus: neque omnino nudum hominem Christum dicere. Sed solam Deiparæ vocem velut larvam quam-

δεῦσθαι μὲν ἐνομίζετο, τῇ δὲ ἀληθείᾳ ἀνάγωγος ἦν·
καὶ τὰς τῶν παλαιῶν ἑρμηνέων[q] βίβλους ἀπηξίου
μανθάνειν· τυφούμενος γὰρ ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας οὐκ
ἀκριβῶς προσεῖχε τοῖς παλαιοῖς· ἀλλὰ πάντων κρείτ-
11 τονα ἐνόμιζεν ἑαυτόν. Αὐτίκα γοῦν ἠγνόησεν, ὅτι ἐν
τῇ Καθολικῇ Ἰωάννου γέγραπτο[r] ἐν τοῖς παλαιοῖς
ἀντιγράφοις, ὅτι Πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ
12 τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν
παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ
τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα.
13 Διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημήναντο,
ὥς τινες εἶεν ῥᾳδιουργήσαντες τὴν ἐπιστολὴν, λύειν
ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες· συνανείληπται
δὲ ἡ ἀνθρωπότης τῇ θεότητι· καὶ οὐκέτι εἰσὶ δύο,
14 ἀλλὰ ἕν. Τοῦτο θαρροῦντες οἱ παλαιοὶ θεοτόκον τὴν
Μαρίαν λέγειν οὐκ ὤκνησαν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παμ-
φίλου Εὐσέβιος ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ τῷ εἰς τὸν βίον 382

[q] Ita C. *libris antiquorum interpretum* Epiphan. H. T. xii. 4. "Scribendum ἑρμηνέων, licet idem error apud Nicephor. quoque legatur. Verum Socrates ipse paulo post satis indicat legendum esse ἑρμηνέων, vel ἑρμηνευτῶν." VALESIUS. ἑρμηνεύων ceteri.

[r] γέγραπται Niceph.

dam reformidat. Idque illi ex gravissima contigit imperitia. Cum enim naturali facundia esset præditus, eruditus quidem videbatur, revera tamen erat indoctus. Libros etiam veterum interpretum haudquaquam legere dignabatur. Arrogantia enim elatus ob dicendi facultatem, non satis accurate vetustioribus legendis operam dabat, sed seipsum reliquis omnibus præstare arbitrabatur. Primum igitur ignoravit, in catholica Joannis epistola ita scriptum esse in antiquis exemplaribus: Omnis spiritus qui Jesum a Deo separat, non est ex Deo. Hanc enim sententiam e vetustis exemplaribus sustulerunt ii, qui ab hominis dispensatione divinitatem separare studebant. Quamobrem et prisci interpretes idipsum observaverunt, fuisse nimirum quosdam qui hanc epistolam depravarint, hominem a Deo sejungere cupientes. Est quippe humanitas copulata divinitati: nec jam duo sunt, sed unum. Hoc testimonio freti veteres, Mariam Dei genitricem dicere non dubitarunt. Nam et Eusebius Pamphili in tertio libro de vita Con-

Κωνσταντίνου κατὰ λέξιν ταῦτα φησί·

15 Καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένειν ὁ μεθ' ἡμῶν[s] Θεὸς δι'
ἡμᾶς ἠνέσχετο· καὶ τόπος αὐτοῦ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως
16 ὀνομαστὶ παρ' Ἑβραίοις ἡ Βηθλεὲμ ἐκηρύττετο. Διὸ
δὴ καὶ ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἡ θεοφιλεστάτη τῆς θεοτόκου
τὴν κύησιν μνήμασι θαυμασίοις κατεκόσμει[t], παντοίως τὸ
τῇδε ἱερὸν ἄντρον φαιδρύνουσα.

17 Καὶ Ὠριγένης δὲ ἐν τῷ πρώτῳ[u] τόμῳ τῶν εἰς τὴν πρὸς
Ῥωμαίους τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴν ἑρμηνεύων πῶς
18 θεοτόκος λέγεται πλατέως ἐξήτασε. Φαίνεται τοίνυν
ὁ Νεστόριος ἀγνοήσας τὰς πραγματείας τῶν παλαιῶν·
19 διὸ καθὼς ἔφην, τὴν λέξιν μόνην περιΐσταται[x]. Ἐπεὶ
ὅτι ψιλὸν οὐ λέγει ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, ὡς Φω-
τεινὸς ἢ Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ αἱ ἐκδοθεῖσαι
αὐτοῦ προσομιλίαι διδάσκουσιν· ὡς οὐδαμοῦ τὴν τοῦ

[s] ἡμᾶς Niceph.

[t] ἐκόσμει Niceph.

[u] ἐν τρίτῳ M. ἐν τῷ τρίτῳ Niceph. Videtur respicere locum in Origen. Comment. in Epist. ad Rom. lib. i. 5. t. vi. p. 5. ed. Lommatzsch.

[x] Post περιΐσταται, hæc habet, addita ab ead. manu obelo vero notata, M. et tanquam genuina Nicephorus; οὐ μόνην (μόνον N.) δὲ τὴν λέξιν, ἀλλὰ (καὶ N.) παντελῶς Θεὸν εἶναι τὸν γεννηθέντα ἠρνήσατο. ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ἔστιν ἐσταυρωμένος· ὅς τις κύριός ἐστι τῆς δόξης, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Νεστόριος δὲ λέγει· μὴ καυχῶ, Ἰουδαῖε, Θεὸν οὐκ ἐσταύρωσας· ὡς τοῦ κυρίου τῆς δόξης οὐκ ἐσταυρωμένου. ἐπεὶ &c. Eadem fere Latine reddita habet Epiphanius, et Liberatus in Breviar. 2: unde constat vetus esse additamentum.

stantini ad verbum ita scribit: Nam et Emanuel, quod est nobiscum Deus, pro nobis nasci sustinuit: et locus nativitatis ejus Bethleem ab Hebræis est appellatus. Idcirco Deo carissima Helena Augusta Deiparæ virginis partum eximiis monumentis ornavit; sacram illam speluncam omni cultus genere illustrans. Sed et Origenes in primo tomo Commentariorum in Epistolam Pauli ad Romanos, exponens qua ratione dicatur Deipara, eam quæstionem latissime pertractavit. Apparet igitur Nestorium scripta veterum penitus ignorasse. Et ob eam causam, ut jam dixi, solam Deiparæ vocem impugnat. Christum enim nudum hominem ab illo non dici, sicuti Photinus et Paulus Samosatensis

Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐν-
20 υπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ καὶ ἐνούσιον. Οὐ μὴν ὡς
Φωτεινὸς καὶ ὁ Σαμοσατεὺς ἀναιρεῖ αὐτοῦ τὴν ὕπαρ-
ξιν· τοῦτο γὰρ καὶ Μανιχαῖοι καὶ οἱ ἀπὸ Μοντανοῦ
21 δογματίζειν ἐτόλμησαν. Οὕτω μὲν οὖν[y] τὸν Νεστό-
ριον φρονοῦντα εὑρίσκω ἐγὼ, ἔκ τε ὧν ἀνέγνων αὐτοῦ
22 λόγων, καὶ ἀφ' οὗ οἱ ἐρασταὶ αὐτοῦ λέγουσιν. Οὐ
μικρὰν μέντοι ταραχὴν τῇ οἰκουμένῃ ἡ ψυχρολογία
Νεστορίου ἐκίνησεν.

ΚΕΦ. ΛΓ.

Περὶ[z] τοῦ γενομένου μύσους ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν φυγάδων δούλων.

1 Καὶ τούτων γενομένων, ἐπισυνέβη μυσαρόν τι
2 πρᾶγμα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν γενέσθαι. Οἰκέται γὰρ
ἑνὸς τῶν μεγάλα δυναμένων, βάρβαροι ὄντες τὸ γένος,
ἀπηνοῦς τοῦ δεσπότου πειρώμενοι, τῇ ἐκκλησίᾳ προσ-
φεύγουσι· καὶ ξιφηροῦντες εἰς τὸ θυσιαστήριον

[y] οὖν om. Niceph.

[z] Ὅτι διάκονος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ὑπὸ παίδων βαρβάρων ἀνῃρῆται. M.

dixerunt, homiliæ ab illo editæ satis docent. In quibus nusquam verbi Dei hypostasim tollit, sed personam illud habere, ac substantivum esse, ubique profitetur: nec quemadmodum Photinus et Paulus Samosatensis, subsistentiam ei adimit: Quod quidem et Manichæi et Montani sectatores asserere non dubitarunt. Et hanc fuisse Nestorii sententiam, partim ex libris ejus quos quidem perlegi, partim ex fautorum illius sermonibus deprehendi. Cæterum stulta illa Nestorii garrulitas orbem terrarum non mediocriter perturbavit.

CAPUT XXXIII.

De piaculo in ipso altari majoris ecclesiæ a servis fugitivis commisso.

Cum hæc ita gesta essent, forte contigit ut nefarium quoddam facinus in ecclesia perpetraretur. Cujusdam enim præpotentis viri servi, natione barbari, domini sui atrocitatem experti, ad ecclesiam confugerunt; strictisque gladiis ad ipsum altare prosilierunt. Cumque rogarentur ut inde abscederent, nulla ratione

εἰσεπήδησαν· παρακαλούμενοί τε ἐξελθεῖν οὐδενὶ
τρόπῳ ἐπείθοντο, ἀλλ' ἐμποδὼν ταῖς ἱεραῖς λειτουρ-
3 γίαις ἐγίνοντο. Ἐπί τε ἡμέρας πολλὰς τὰ ξίφη
γυμνὰ κατέχοντες, ἕτοιμοι πρὸς τὸ ἀμύνασθαι πάντα
τὸν προσιόντα ἐγίνοντο· καὶ δὴ ἕνα τῶν κληρικῶν
ἀποσφάξαντες καὶ ἄλλον τραυματίαν ποιήσαντες[a]
4 τέλος ἐπικατέσφαξαν ἑαυτούς. Καί τις τῶν παρόν-
των οὐ καλὸν ἔλεγε σημαίνειν τὸν μολυσμὸν τοῦ
ναοῦ, ἐπιλέγων ἀρχαίου τινὸς ποιητοῦ δύο ἰάμβους·

Σημεῖα[b] γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι φιλεῖ,
Ὅταν ἐν ναοῖς ἐγκατασκήψῃ μῦσος.

5 Καὶ τῆς δόξης ὁ εἰπὼν οὐ διήμαρτεν· τὴν διαίρεσιν 383
γάρ, ὡς ἔοικεν, ἐσήμαινε τοῦ λαοῦ, καὶ καθαίρεσιν
τοῦ αἰτίου τῆς διαιρέσεως.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ[c] τῆς ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον κατὰ Νεστορίου συναθροισθείσης συνόδου.

1 Οὐ πολὺς γὰρ ἐν μέσῳ χρόνος, καὶ τοὺς παντα-

[a] Ita F. M. C. Nicephor. τραυματίσαντες editt.

[b] Σημεῖα καὶ γὰρ ταῦτα γίνεσθαι φιλεῖ
Ὁτάν τι ναοῖς ἐγκατασκήψῃ μύσος
M. Nicephor. "Melius tamen ita scriberetur posterior versus
Ὅταν τι μῦσος ἐγκατασκήπτῃ ναοῖς." VALESIUS.

[c] Titulum om. M.

adduci poterant, ut parerent, sed impedimento erant quominus divinum officium celebraretur. Et plurimis diebus evaginatos vibrantes gladios, quemvis ad se accedentem ferire parati erant. Tandem vero cum ex clericis unum interfecissent; alium autem vulnerassent, semetipsos peremerunt. Unde quidam ex iis qui aderant, templi profanationem nihil boni dixit portendere, duos veteris cujusdam poetæ senarios in eam rem adducens.

Namque hæc malorum signa sunt ut plurimum,
Cum sacra dirum templa polluit scelus.

Nec opinione sua falsus est is qui ista dixerat. Etenim dissidium populi, et ejus qui dissidii auctor fuerat depositio portendebatur.

CAPUT XXXIV.

De priore synodo Ephesi adversus Nestorium congregata.

Quippe haud multo post imperator, edicto proposito omnes

χόθεν ἐπισκόπους πρόσταγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὴν
2 Ἐφεσίων συνιέναι ἐκέλευσεν. Εὐθὺς οὖν μετὰ τὴν
τοῦ Πάσχα ἑορτὴν ὁ Νεστόριος σὺν πολλῇ δυνάμει
ὄχλων παρῆν εἰς τὴν Ἔφεσον, εὑρίσκει τε πολλοὺς
3 τῶν ἐπισκόπων συνεληλυθότας ἐκεῖ. Ὁ δὲ τῆς
Ἀλεξανδρείας Κύριλλος μικρὸν ὑστερήσας, περὶ τὴν
Πεντηκοστὴν ἀπήντησεν· πέμπτῃ δὲ μετὰ τὴν
Πεντηκοστὴν ἡμέρᾳ καὶ Ἰουβενάλιος ὁ τῆς Ἱερο-
σολύμων ἐπέστη· Ἰωάννου δὲ τοῦ Ἀντιοχείας βρα-
4 δύναντος, οἱ παρόντες ἀνεκίνουν τὸ[d] ζήτημα. Καὶ
Κύριλλος ὁ τῆς[e] Ἀλεξανδρείας ἀκροβολισμούς τινας
ἐποιεῖτο τῶν λόγων, Νεστόριον ταράττειν βουλόμενος·
5 καὶ γὰρ ἀπεχθῶς εἶχε πρὸς αὐτόν. Καὶ δὴ πολλῶν
θεολογούντων τὸν Ἰησοῦν[f], Ἐγώ, ἔφη Νεστόριος, τὸν
γενόμενον διμηνιαῖον καὶ τριμηνιαῖον οὐκ ἂν Θεὸν
ὀνομάσαιμι· καὶ διὰ τοῦτο καθαρὸς εἰμὶ ἀπὸ τοῦ
αἵματος ὑμῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐλεύ-
σομαι· καὶ ταῦτα εἰπών, μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκό-
6 πων ἠθροίζετο, οἳ τῇ αὐτοῦ ἠκολούθουν γνώμῃ. Διη-

[d] Ita C. sicut emendare voluerat Valesius. ἀνεκινοῦντο ζήτημα ceteri.

[e] Ita F. M. ὁ τῆς om. editt.

[f] Ita F. M. C. *Cum plurimi Deum confiteantur esse Jesum* Epiphan. H.T. xii. 5. τὸν Χριστὸν editt. et Nicephor.

undique episcopos ad civitatem Ephesiorum convocavit. Statim ergo post festum Paschæ diem, Nestorius cum ingenti promiscuæ plebis multitudine Ephesum advenit, multosque illic episcopos congregatos reperit. Cyrillus vero Alexandrinus episcopus nonnihil cunctatus, circa Pentecosten adfuit. Juvenalis vero Hierosolymorum episcopus, quinto post Pentecosten die adventavit. Joanne porro Antiochenæ urbis episcopo moras prolixius trahente, hi qui aderant quæstionem discutere cœperunt. Et Cyrillus Alexandrinus quibusdam quasi sermonum velitationibus pugnam exorsus est, Nestorium studens perterrere: quippe qui infenso erga illum animo esset. Porro cum multi Christum Deum esse confiterentur, Nestorius dixit: Ego vero eum qui bimestris ac trimestris exstitit, Deum appellare non possum. Atque idcirco mundus sum a sanguine vestro, nec in posterum amplius ad vos accedam. His dictis, congregari deinceps cœpit cum reliquis episcopis qui ipsius sententiam sequebantur. Itaque

ροῦντο οὖν οἱ παρόντες εἰς δύο τμήματα· οἱ οὖν
περὶ Κύριλλον συνέδριον ποιησάμενοι, ἐκάλεσαν τὸν
Νεστόριον· ὁ δὲ οὐχ ὑπήκουσεν, εἰς τὴν παρουσίαν
7 Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχέως ὑπερτιθέμενος. Οἱ δὲ περὶ
Κύριλλον τὰς προσομιλίας Νεστορίου, ἃς περὶ τοῦ
ζητήματος εἰρήκει, πολλάκις ὑπαναγνόντες, ἐξ αὐτῶν
τε κρίναντες εὐτόνως βλασφημήσαντα εἰς τὸν υἱὸν
8 τοῦ Θεοῦ, καθεῖλον αὐτόν. Τούτου γενομένου, οἱ περὶ
Νεστόριον ἕτερον καθ' ἑαυτοὺς συνέδριον ποιησάμενοι,
καθαιροῦσι Κύριλλον, καὶ σὺν αὐτῷ Μέμνονα τὸν τῆς
9 Ἐφέσου ἐπίσκοπον. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ μετὰ
ταῦτα ἐπέστη Ἰωάννης ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος·
καὶ γνοὺς τὰ γενόμενα, ἀπήχθετο πρὸς Κύριλλον, ὡς
αἴτιον τῆς γεγενημένης ταραχῆς, τὸ[f] θερμῶς ποιῆσαι
τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν· Κύριλλος δὲ ἅμα καὶ
Ἰουβεναλίῳ ἀμυνόμενος τὸν Ἰωάννην, καθαιρεῖ καὶ
10 αὐτόν. Τούτων δὴ τότε οὕτω συμπεφυρμένων, γνοὺς 384
ὁ Νεστόριος εἰς κοινωνίαν προβᾶσαν[g] τὴν φιλονεικίαν, ἐκ μεταμελείας θεοτόκον τὴν Μαρίαν ἐκάλει,

[f] Legendum videtur τῷ.
[g] "Nicephorus [xiv. 35.] Νεστόριος δὲ γνοὺς τὴν κοινωνίαν εἰς φιλονεικίαν προβᾶσαν, quod meo quidem judicio ferri non potest." VALESIUS.

episcopi qui aderant, duas in partes divisi sunt. Et ii quidem qui cum Cyrillo erant, in concilio residentes, Nestorium evocarunt. Verum ille vocatus non paruit, usque ad Joannis Antiochensis adventum præsentiam suam differens. Tum Cyrillus et qui cum illo erant, lectis sæpius concionibus quas de ista quæstione Nestorius ad populum habuerat, cum ex earum lectione judicassent, Nestorium constanter de filio Dei impie locutum esse, eum deposuerunt. Quo facto, illi qui cum Nestorio erant, alio seorsum concilio congregato, Cyrillum et una cum illo Memnonem Ephesinæ urbis episcopum vicissim deponunt. Nec multo post advenit Joannes Antiochensis episcopus. Qui cum ea quæ gesta fuerant cognovisset, Cyrillum aversatus est tanquam totius tumultus auctorem, quippe qui temerario ac præcipiti impetu ad depositionem Nestorii prorupisset. At Cyrillus adjuncto sibi Juvenale, Joannem ulcisci volens, ipsum quoque episcopatu discinxit. Rebus in hunc modum confusis ac perturbatis, animadvertens Nestorius contentionem usque ad communionis perniciem

λέγων, Λεγέσθω, φησὶ, καὶ θεοτόκος ἡ Μαρία, καὶ
11 παυσάσθω τὰ λυπηρά. Ἀλλ' οὐδεὶς αὐτὸν ἐκ μετανοίας ταῦτα λέγοντα προσεδέξατο· διὸ καὶ ἄχρι
νῦν καθῃρημένος εἰς ἐξορίαν πεμφθεὶς εἰς τὴν Ὄασιν
12 κατοικεῖ. Ἡ μὲν οὖν τότε γενομένη σύνοδος τοιοῦτον A.D. 431.
ἔσχε τὸ τέλος· καὶ πέπρακται μὲν ταῦτα ἐν ὑπατείᾳ
Βάσσου καὶ Ἀντιόχου, τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου
13 μηνός. Ἰωάννης δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ
πολλοὺς συναγαγὼν ἐπισκόπους, καθαιρεῖ Κύριλλον
ἤδη κατειληφότα τὴν Ἀλεξάνδρειαν· μικρόν τε ὕστερον λύσαντες τὴν ἔχθραν, συνέβησάν τε εἰς φιλίαν
14 καὶ ἀλλήλοις τοὺς θρόνους ἀπέδοσαν. Μετὰ δὲ τὴν
Νεστορίου καθαίρεσιν δεινὴ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει
ταραχὴ κατὰ τὰς ἐκκλησίας ἐγένετο· διηρέθη γὰρ
ὁ λαὸς διὰ τὴν, ὡς φθάσας εἶπον, ψυχρολογίαν αὐτοῦ.
15 Κοινῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισαν· οὕτω γὰρ οἱ Χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατὰ τοῦ βλασφήμου ψῆφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναστήσαντες φανερὰν τοῖς ἅπασι καταστήσωμεν.

devenisse, pœnitentia ductus Mariam Deiparam appellare cœpit, his verbis utens: Dicatur, si placet, Maria Deipara, et simultas omnis conquiescat. Verum licet mutata sententia hæc diceret, nemo tamen illud admisit. Quippe etiamnum depositus et in exsilium missus, Oasin incolit. Et synodus quidem eo tempore celebrata hunc habuit exitum. Gesta vero sunt hæc Basso et Antiocho consulibus, die, quarto Kalend. Julii. Porro Joannes Antiochiam reversus, convocatis plurimis episcopis, Cyrillo qui jam Alexandriam redierat, episcopatum abrogavit. Sed paulo post depositis inimicitiis ad concordiam redeuntes, episcopalem sedem sibi mutuo restituerunt. Cæterum post depositionem Nestorii, gravissimus tumultus ecclesias Constantinopoli occupavit. Nam ut supra dixi, divisus est populus ob inanem ac stultam illius garrulitatem. Clerici quidem omnes communi suffragio eum anathematizarunt. Sic enim nos Christiani sententiam contra impie loquentes prolatam vocare consuevimus, quando illam velut in tabula publice propositam, omnium oculis ac notitiæ subjicimus.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Ὡς[h] μετὰ τὴν καθαίρεσιν Νεστορίου, τὸν Πρόκλον τινῶν βουλομένων ἐνθρονίσαι, προχειρίζονταί τινες τῶν ἐπισκόπων Μαξιμιανὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον.

1 Πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπων ζήτησις ἦν· καὶ πολλοὶ μὲν Φίλιππον, οὗ καὶ ἤδη ἐπεμνήσθημεν, 2 πλείους δὲ τὸν Πρόκλον ἐπελέγοντο. Καὶ ἐκράτησεν ἂν ἡ Πρόκλου[i] γνώμη, εἰ μή τινες τῶν μεγάλα δυναμένων ἐκώλυσαν, φήσαντες κανόνα ἐκκλησιαστικὸν κωλύειν τὸν ὀνομασθέντα τινὸς πόλεως ἐπίσκοπον εἰς ἑτέραν μεταφέρεσθαι πόλιν· τοῦτο λεχθὲν καὶ πι-
3 στευθὲν τὸν λαὸν ἡσυχάζειν ἠνάγκαζεν[k]. Τετραμηνιαίου δὲ διαδραμόντος χρόνου[l] μετὰ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν, προχειρίζεται πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Μαξιμιανὸς ὄνομα, ἀνὴρ ἀσκητικὸς μὲν τὸν βίον,
4 ἐν τοῖς πρεσβυτέροις δὲ καὶ αὐτὸς ἐτέτακτο. Οὗτος ὑπόληψιν εὐλαβείας πάλαι ἐκέκτητο, διότι οἰκείοις 385

h Ὅτι καθαιρεθέντος νεστορίου οἱ μὲν πρόκλον οἱ δὲ φίλιππον ᾐροῦντο. M.

i ἡ περὶ πρόκλου M. quod melius est.

k ἐνάγκαζεν. Χειροτονία μαξιμιανοῦ, &c. M.

l χρόνου διαδραμόντος M.

CAPUT XXXV.

Quomodo post abdicationem Nestorii, cum quidam Proclum in episcopali sede collocare voluissent, quidam episcopi Maximianum Constantinopolitanum episcopum elegerunt.

Post hæc de eligendo episcopo rursus disceptatum est. Ac multi quidem Philippum, cujus jam antea mentionem fecimus: plures vero Proclum nominabant. Et prævaluisset omnino sententia eorum qui Proclo suffragabantur, nisi quidam quorum maxima erat auctoritas obstitissent, ecclesiastico canone vetitum esse dicentes, ne is qui alicujus civitatis designatus fuerit episcopus, ad aliam civitatem transferatur. Quibus verbis cum fidem populus accommodasset, deinceps conquievit. Elapso igitur quatuor mensium spatio a depositione Nestorii, Maximianus eligitur episcopus: vir monasticam quidem vitam degens: in presbyterorum tamen ordinem ipse quoque cooptatus. Hic sanctitatis opinionem jampridem fuerat adeptus, eo quod propriis sumptibus

ἀναλώμασι κατεσκευάκει μνήματα, ὥστε ἐν αὐτοῖς τοὺς εὐλαβεῖς τελευτῶντας κηδεύεσθαι· ἦν δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, καὶ ἀπραγμονέστερον ζῆν προαιρούμενος.

ΚΕΦ. Λϛ.

Παραδείγματα δι' ὧν, ὡς δοκεῖ, κατασκευάζει ὁ συγγραφεὺς[m] ἀκώλυτον εἶναι τὴν ἀπὸ θρόνου εἰς θρόνον μετάθεσιν.

1 Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπιφημίσαντες ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκώλυσαν τὸν Πρόκλον ἐνθρονισθῆναι ἤδη τῆς Κυζίκου ὀνομασθέντα ἐπίσκοπον, βούλομαι περὶ
2 τούτου βραχέα εἰπεῖν. Οὔ μοι δοκοῦσιν ἀληθεῦσαι οἱ τότε ταῦτα λέγειν ἐπιχειρήσαντες, ἀλλ' ἢ κατασκευάσασθαι φθόνῳ τῷ πρὸς τὸν Πρόκλον, ἢ ἀγνοεῖν καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὰ πολλάκις χρειωδῶς ἐν ταῖς
3 ἐκκλησίαις γενόμενα. Εὐσέβιος γοῦν ὁ Παμφίλου ἐν τῇ ἕκτῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Ἀλέξανδρον μιᾶς τῶν ἐκ Καππαδοκίας πόλεων ἐπίσκοπον ὄντα, εὐχῆς ἕνεκα ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενόμενον, κατασχεθῆναι ὑπὸ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν φησὶ, καὶ εἰς

m ὁ συγγραφεὺς om. M.

monumenta construxisset, in quibus religiosi viri post obitum sepelirentur. In sermone autem rudis fuit atque imperitus; vitamque quietam et negotiis alienam præoptabat.

CAPUT XXXVI.

Exempla quibus hic scriptor, ut sibi quidem videtur, adstruit, non esse prohibitam ab uno episcopatu ad alterum translationem.

Sed quoniam nonnulli ecclesiasticum canonem allegantes, Proclum, qui jam tum Cyzicenæ urbis episcopus nominatus fuerat, ordinari prohibuerunt, paucis hac de re dicere constitui. Ii qui tum ista dicere ausi sunt, mihi quidem videntur non omnino vera dixisse: sed vel præ invidia qua adversus Proclum flagrabant, ea confinxisse, vel certe regulas et pleraque alia quæ in ecclesiis utiliter gesta sunt, penitus ignorare. Etenim Eusebius Pamphili in sexto Ecclesiasticæ Historiæ libro refert, Alexandrum cujusdam urbis in Cappadocia episcopum, cum orationis causa Hierosolymam venisset, ab ejus loci incolis detentum, et in locum Narcissi epi-

τόπον Ναρκίσσου τοῦ ἐπισκόπου ἐνθρονισθῆναι, καὶ
τοῦ λοιποῦ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας διὰ βίου προστῆναι.
4 Οὕτω μὲν οὖν παρὰ τοῖς παλαιοτέροις ἡμῶν ἀδιά-
φορον ἦν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετάγειν ἐπίσκοπον,
5 ὁσάκις χρεία ἐκάλει. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τὸν περὶ τούτου
κανόνα τῇδε συζεῦξαι τῇ συγγραφῇ, δειχθήσεται
ὅπως αὐτοῦ κατεψεύσαντο οἱ τὸν Πρόκλον ἐνθρο-
6 νισθῆναι κωλύσαντες. Ἔστι δὲ ὁ κανὼν οὗτος[n],

Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν μὴ ἀπέλ-
θοι εἰς ἣν ἐχειροτονήθη, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν, ἀλλ'
ἤτοι παρὰ[o] τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν
οὐκ ἐξ ἀνάγκης[p] γενομένην, τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ
τῆς λειτουργίας, μόνον μηδὲν παρενοχλοῦντα τοῖς πράγμασι
7 τῆς ἐκκλησίας, ἔνθα ἂν συνάγοιτο. Ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν
ὅπερ[q] ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος[r] κρίνασα τὸ παριστά-
μενον ὁρίσῃ.

8 Οὗτος μὲν οὖν ὁ κανών. Ὅτι δὲ πολλοὶ ἐπί-
σκοποι καὶ ἀπὸ ἑτέρων πόλεων εἰς ἄλλας μετηνέ-

[n] Titulum inserit, Κανὼν ιη τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ συνόδου. Εἰ &c. M. κα ίη: B.

[o] Ita F. M. B. Niceph. Stephan. Genev. διὰ Canon. xviii. conc. Antioch. Valesius, et Reading.

[p] ἐξ αὐτοῦ γενομένην M. B. Canon. οὐ παρ' ἑαυτοῦ Niceph.

[q] τοῦτον αὐτὸν ὃ αν B.

[r] τέλεια σύνοδος B. Canon.

scopi constitutum esse, atque exinde toto vitæ suæ tempore ecclesiam illam administrasse. Adeo apud majores nostros promiscui usus res fuit, episcopum ab alia civitate in aliam transferre, quoties necessitas postularet. Quod si etiam necesse est canonem hac de re constitutum huic historiæ intexere, omnino perspicuum fiet, quam falso citatus sit ab illis qui ordinationi Procli intercesserunt. Canon igitur ita se habet.

"Siquis episcopus cujuspiam ecclesiæ ordinatus, non perrexerit ad ecclesiam cui ordinatus est, non ex sua culpa, sed vel quod populus eum admittere recusaverit, vel ob aliam causam non ex sua culpa profectam, hic honoris et ministerii sit particeps, modo nihil molestiæ afferat rebus ecclesiæ in qua congregatur. Excipere autem debet quidquid provinciæ synodus de causa ipsius judicans constituerit."

Et canon quidem hujusmodi est. Cæterum quo magis constet

χθησαν διὰ τὰς κατὰ καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν χρείας,
αὐτῶν τῶν μετενεχθέντων τὰ ὀνόματα παραθήσομαι.
9 Περιγένης ἐν Πάτραις ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος· καὶ 386
ἐπειδὴ οἱ τῆς προειρημένης πόλεως αὐτὸν οὐκ ἐδέχοντο,
ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐνθρονι-
σθῆναι ἐν Κορίνθῳ τῇ μητροπόλει, τοῦ ἐκεῖ ἐπισκόπου
τελευτήσαντος· καὶ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας διὰ βίου
10 προέστη. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς πρότερον Σασί-
μων[q] μιᾶς τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ πόλεων ἐπίσκοπος
11 ἦν, εἶτα γέγονε Ναζιανζοῦ. Μελίτιος[r] πρότερον
τῆς ἐν Σεβαστείᾳ προέστη ἐκκλησίας, καὶ μετὰ ταῦτα
12 τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ προέστη. Δοσίθεον τὸν Σελευ-
κείας ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος
13 εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας μετήγαγεν. Ὁ Ῥεβερέντιος[s]
ἀπὸ Ἀρκῶν τῆς Φοινίκης μετὰ ταῦτα μετηνέχθη εἰς
14 Τύρον. Ἰωάννης ἀπὸ Γόρδου τῆς Λυδίας μετηνέχθη
15 ἐν Προκονήσῳ[t] καὶ τῆς ἐκεῖ προέστη ἐκκλησίας. Παλ-

[q] σασίμων ἐπίσκοπος B.

[r] Μελέτιος M. B.

[s] Ita M. Niceph. xiv. 39. ῥευερέντιος F. ρεβέντιος B. "Sfort. Ῥευβερέντιος. Sed rectius apud Nicephorum legitur Ῥεβερέντιος. *Reverentium* quoque vocat Epiphan. Schol." VALESIUS. Βερέντιος Stephan. Genev. Ῥευβερέντιος editio Vales. Mox μητρόπολιν τύρον B.

[t] Ita F. προκοννήσῳ M. Προικονήσῳ B. Niceph. et editio Vales. Πρηκονήσῳ Steph. et Genev. Plura vide in Annott.

plures episcopos ab aliis civitatibus ad alias translatos fuisse ob intervenientes subinde ecclesiæ necessitates, ipsa eorum qui translati sunt nomina recensebo. Perigenes Patris ordinatus fuerat episcopus. Sed quoniam ejus civitatis incolæ illum admittere recusabant, Romanæ urbis episcopus eum in metropolitana sede Corinthi constitui jussit, mortuo ecclesiæ illius episcopo. Itaque Perigenes toto deinceps vitæ suæ tempore huic ecclesiæ præfuit. Gregorius Nazianzenus, primum quidem Sasimorum urbis Cappadociæ episcopus fuit: postea vero Nazianzi. Melitius prius Sebastenæ ecclesiæ episcopatum gessit: postea vero Antiochenam rexit ecclesiam. Dositheum Seleuciæ urbis episcopum Alexander Antiochensis episcopus Tarsum Ciliciæ transtulit. Reverentius ab Arcis urbe Phœnices postea Tyrum translatus est. Joannes ab urbe Lydiæ Gordo Proconnesum traductus est, ejusque loci

λάδιος ἀπὸ Ἑλενουπόλεως[u] μετηνέχθη εἰς Ἄσπουνα.
16 Ἀλέξανδρος ἀπὸ Ἑλενουπόλεως μετηνέχθη εἰς Ἀδρι-
17 ανούς. Θεόφιλος ἀπὸ Ἀπαμείας τῆς ἐν Ἀσίᾳ μετη-
νέχθη εἰς Εὐδοξιούπολιν, τὴν τὸ παλαιὸν Σαλαμ-
18 βρίαν[x] καλουμένην. Πολύκαρπος ἀπὸ Σεξαντα-
πρίστων τῆς Μυσίας μετηνέχθη εἰς Νικόπολιν τῆς
19 Θρᾴκης. Ἱερόφιλος ἀπὸ Τραπεζουπόλεως τῆς φρυγίας
20 μετηνέχθη εἰς Πλωτινούπολιν τῆς Θρᾴκης. Ὄπτι-
μος ὁ ἀπὸ Ἀγδαμείας[y] τῆς Φρυγίας μετηνέχθη εἰς
21 Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας. Σιλβανὸς ἀπὸ Φιλιππου-
22 πόλεως τῆς Θρᾴκης μετηνέχθη εἰς Τρωάδα. Καὶ
τοσούτων μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ τῶν οἰκείων πό-
λεων εἰς ἑτέρας μετατεθέντων αὐτάρκως ἐμνημονεύ-
23 σαμεν. Περὶ δὲ[z] Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλιππου-
πόλεως τῆς Θρᾴκης μετενεχθέντος εἰς Τρωάδα, χρή-
σιμον βραχέα μνημονεῦσαι νομίζω.

[u] Ita F. M. Niceph. Ἑλενοπόλεως editt.

[x] Σελυμβρίαν C. "Ex Flor. et Sfort. ex Nicephor. item et Epiphan. restituimus Σαλαμβρίαν." VALESIUS. Σαλαβρίαν Stephan. Genev.

[y] Ita F. ἀγαδαμείας B. ἀγδαμίας editt.

[z] Ita F. M. C. B. δὲ om. editt.

ecclesiam gubernavit. Palladius ab Helenopoli Aspunam translatus est. Alexander ab Helenopoli Adrianos transiit. Theophilus ex urbe Asiæ Apamea translatus est Eudoxiopolim, quæ olim Selembria dicebatur. Polycarpus ab urbe Mœsiæ Sexantapristi Nicopolim Thraciæ translatus est. Hierophilus ex Trapezopoli Phrygiæ Plotinopolim Thraciæ migravit: Optimus ab Agdamia Phrygiæ urbe Antiochiam Pisidiæ translatus fuit. Silvanus a Philippopoli Thraciæ Troadem. Tot igitur episcopos qui ex suis sedibus ad alias translati sunt, hoc loco commemorasse sufficiat. De Silvano vero qui ab urbe Thraciæ Philippopoli Troadem transportatus est, operæ pretium fore arbitror pauca dicere.

ΚΕΦ. ΛΖ. 387

Περὶ[a] Σιλβανοῦ τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως εἰς Τρωάδα μετενεχθέντος.

1 Σιλβανὸς ῥήτωρ μὲν ἐγεγόνει πρότερον Τρωΐλου
τοῦ σοφιστοῦ· ἀκριβῶς δὲ χριστιανίζειν[b] ἐσπου-
δακὼς, καὶ τὸν ἀσκητικὸν βίον ἀσκῶν, τρίβωνα φορεῖν
2 οὐ προῄρητο. Μετὰ ταῦτα δὲ αὐτὸν[c] Ἀττικὸς ὁ ἐπί-
σκοπος συλλαβὼν ἐπίσκοπον τῆς Φιλιππουπόλεως
3 κατέστησεν. Ὁ δὲ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ Θρᾴκῃ δια-
γαγὼν, καὶ μὴ ὑποφέρων τὸ κρύος, λεπτὸν γὰρ εἶχε[d]
πάνυ καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα, παρεκάλεσε τὸν Ἀττικὸν,
ὥστε εἰς τόπον αὐτοῦ[e] ἕτερον χειροτονῆσαι· φήσας,
δι᾽ οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὸ κρύος παραιτεῖσθαι τὴν ἐν
4 Θρᾴκῃ διαγωγήν. Ἑτέρου οὖν διὰ τοῦτο ἀντικατα-
σταθέντος, ἔμενεν ὁ Σιλβανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινου-
πόλει τὸν ἀσκητικὸν βίον ἄκρως μετερχόμενος.
5 Τοσοῦτον δὲ ἄτυφος[f] ἦν, ὡς τὰ πολλὰ ἐν τοσούτῳ
πλήθει τῆς τηλικαύτης πόλεως ἀπὸ χορτίνων σαν-
6 δαλίων προέρχεσθαι. Χρόνου δέ τινος διαγενομένου,

[a] Titulum om. M.

[b] χριστίζειν F.

[c] αὐτὸν om. B.

[d] εἶχε γὰρ M.

[e] αὐτοῦ M.

[f] Ita M. B. Nicephor. *Sine ulla fuit arrogantia* Epiphan. H. T. xii. 8. ἄτρυφος ceteri.

CAPUT XXXVII.

De Silvano qui Philippopoli translatus est Troadem.

Silvanus primum in Troili sophistæ schola rhetor fuit. Sed cum ad Christianæ religionis perfectionem tenderet, et monasticum vivendi genus consectaretur, pallium rhetoricum gestare recusavit. Postea vero Atticus episcopus eum comprehendens, Philippopolis episcopum ordinavit. Qui cum tres annos in Thracia transegisset, nec frigus tolerare posset: erat enim corpore admodum tenui et imbecillo: Atticum rogavit ut loco suo alterum ordinaret, nullam aliam ob causam domicilium Thraciæ detrectare se affirmans, quam ob frigus. Altero igitur ea de causa in ejus locum suffecto, Silvanus Constantinopoli permansit, monasticam disciplinam illic sedulo excolens. Adeo vero a deliciis erat alienus, ut in urbe frequentissima sæpenumero sparteis sandaliis calceatus prodiret in publicum. Aliquanto post temporis spatio

ὁ τῆς ἐν Τρωάδι προεστὼς ἐκκλησίας ἐτελεύτησεν·
7 διὸ παρῆσαν οἱ Τρῶες ζητοῦντες ἐπίσκοπον. Ἀττι-
κοῦ δὲ διασκεπτομένου τίνα χειροτονήσει[f], συνέβη
8 τὸν Σιλβανὸν ἐπὶ θέαν παρεῖναι αὐτοῦ. Ὁ δὲ θεα-
σάμενος αὐτὸν, εὐθὺς τὴν φροντίδα ἐπέθετο[g], καὶ πρὸς
9 τὸν Σιλβανὸν, Οὐκέτι πρόφασιν ἔχεις, φησὶ, τοῦ ἀπο-
φυγεῖν ἐκκλησίας φροντίδα, ἡ γὰρ Τρωὰς κρυμὸν
οὐκ ἔχει· ἀλλ' ἰδού σοι τόπος εὔκαιρος πρὸς τὴν
τοῦ σώματος ἀσθένειαν ἐκ Θεοῦ εὐτρεπίζεται· μὴ
μέλλε οὖν ἀδελφὲ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν Τρωάδα πορεύου.
10 Μετέστη οὖν ἐκεῖ ὁ Σιλβανός· καὶ θαῦμα ἐν ταῖς
11 χερσὶν αὐτοῦ γενόμενον διηγήσομαι. Ναῦς ἀχθο-
φόρος μεγίστη ἡ τοὺς μεγάλους κομίζουσα κίονας,
πλατὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι, νεωστὶ κατεσκεύαστο ἐν
τῷ τῆς Τρωάδος αἰγιαλῷ· ταύτην τε ἔδει καθέλκεσθαι
12 εἰς τὴν θάλασσαν. Πολλῶν τε καλωδίων καὶ πολυ-
πληθίας[h] ἀνδρῶν ἑλκόντων αὐτὴν, οὐδαμῶς ἐκινεῖτο 388
13 ἡ ναῦς. Ἐπεὶ[i] δὲ τοῦτο πολλαῖς ἡμέραις ἐγίνετο,

f χειροτονήσοι M. Niceph.

g "Lego ἀπέθετο cum Christophorsono et Savilio." VALESIUS. *mox cogitare cessavit* Epiphan. Codices tamen non variant. Conf. Niceph. xiv. 39.

h Ita F. M. B. πολυπληθείας editt.

i Ita F. M. B. ἐπειδὴ editt. Tum ἐπὶ πολλαῖς B.

episcopus Troadis ex hac luce migravit. Qua de causa Troadenses Constantinopolim venerunt, episcopum postulantes. Cumque Atticus deliberaret quemnam illis ordinaret episcopum, forte Silvanus ejus visendi gratia ingressus est. Quem Atticus simulatque aspexit, omnem solicitudinem abjecit ex animo. Et Silvanum alloquens: Non habes, inquit, amplius excusationem ullam qua ecclesiæ administrationem refugias. Troas enim caret algore. Ecce jam locus infirmitati corporis tui commodus, a Deo paratus est. Noli igitur cunctari, frater, sed Troadem proficiscere. Itaque Silvanus eo migravit, et miraculum illic edidit quod nunc commemorabo. Maxima navis oneraria quæ πλατὴ vulgo dicitur, ad ingentes columnas devehendas in Troadensi litore recens fabricata fuerat. Ea in mare deducenda erat. Sed quamvis multis funibus magnaque hominum multitudine traheretur, nullatenus movebatur navis. Quod cum plures per dies fieret, crediderunt

ᾠήθησαν δαιμόνιον κατέχειν τὴν ναῦν· καὶ[j] γενό-
μενοι παρὰ τὸν ἐπίσκοπον Σιλβανὸν, παρεκάλουν
αὐτὸν εὐχὴν ἐπὶ τοῦ τόπου τελέσαι· οὕτω γὰρ
14 μόνως τὴν ναῦν καθελκυσθῆναι ἐπίστευσαν. Ὁ δὲ
μετριοφρονῶν ἁμαρτωλὸν[k] ἑαυτὸν ἀπεκάλει, καὶ ἔλεγε
15 τὸ ἔργον δικαίου εἶναί τινος οὐ μὴν ἑαυτοῦ. Ἐκλι-
παρησάντων δ' οὖν, ἧκε παρὰ τὸν αἰγιαλόν· εὐχήν τε
ἐκτελέσας[l] ἥψατο ἑνὸς τῶν σχοινίων, καὶ τοῦ ἔργου
παρεκελεύσατο[m] ἔχεσθαι· τῶν δὲ βραχὺν ὠθισμὸν
ποιησαμένων, δρομαία ἡ ναῦς ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἐπο-
16 ρεύετο. Τοῦτο τὸ θαῦμα ἐν ταῖς χερσὶ Σιλβανοῦ
γενόμενον πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν εἰς εὐλά-
17 βειαν ἦγεν. Ἦν δὲ Σιλβανὸς καὶ τὰ ἄλλα ἀνὴρ
ἀγαθός· κατιδὼν γοῦν τοὺς κληρικοὺς ἐμπορίαν
ποιουμένους τὰς τῶν δικαζομένων ἐρεσχελίας, οὐδένα
τὸν τοῦ κλήρου δικαστὴν ἐδίδου ποτέ· ἀλλὰ τὰ βι-
βλία τῶν δεομένων δεχόμενος, παρεκάλει ἕνα τῶν
πιστῶν λαϊκῶν, ὃν ᾔδει φιλοῦντα τὸ δίκαιον· κἀκείνῳ
ἐγχειρίσας[n] τὴν ἀκρόασιν, τοὺς δικαζομένους τῆς ἐρε-

j καὶ om. F. M.

k ἁμαρτωλὸν ἁμαρτωλὸν ἑαυτὸν ἐπεκάλει B.

l ἐπιτελέσας B.

m Ita F. M. παρεκελεύετο editt.

n ἐγχειρίζων M.

universi navem a dæmone detineri. Itaque Silvanum episcopum adeuntes, rogarunt ut eo loco orationem facere vellet. Neque enim aliter navem protrahi posse credebant. Ille vero de se modeste sentiens, peccatorem se esse dicebat, opusque illud justi cujuspiam esse, non suum. Victus tamen illorum precibus, accessit ad litus. Completaque oratione, unum ex funibus apprehendit, hortatusque est ut operi incumberent. Cumque illi navem leviter impulissent, navis celeri cursu in mare provoluta est. Hoc miraculum a Silvano perpetratum, cunctos illius provinciæ incolas ad pietatem permovit. Sed et in reliquis egregius vir fuit Silvanus. Qui cum animadverteret, clericos ex litigantium controversiis quæstum captare, neminem unquam ex clero judicem dedit. Sed acceptis litigantium libellis, advocabat unum ex fidelibus laicis, quem æquitatis studiosum esse norat: eique causæ cognitionem committens, litigantes a contentione revocabat. His de

σχελίας ἀπήλλασσεν[o]· καὶ διὰ ταῦτα γοῦν μεγίστην
18 εὔκλειαν παρὰ πᾶσιν ἐκέκτητο. Τὰ μὲν οὖν[p] περὶ
Σιλβανοῦ, εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει εἴρηται, ἀλλ' οὐκ
ἀχρείως ἡγοῦμαι μνήμην αὐτῶν γεγονέναι· ἐπανέλ-
19 θωμεν δὲ ὅθεν ἐξέβημεν. Μαξιμιανοῦ τοίνυν προ-
χειρισθέντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου
καὶ Ἀντιόχου, περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτω-
βρίου μηνὸς, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἡσύχαζε πράγματα.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ[q] τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων, ὅπως ἐχριστιάνισαν τηνικαῦτα πολλοί.

1 Περὶ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον πολλοὶ τῶν ἐν Κρήτῃ Ἰουδαίων ἐχριστιάνισαν διὰ πάθος τοιόνδε· ἀπατεών τις Ἰουδαῖος ὑπεκρίνατο εἶναι Μωϋσῆς· πεπέμφθαι δὲ ἔλεγεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅπως ἂν τοὺς τὴν νῆσον οἰκοῦντας Ἰουδαίους ἐκβάλῃ[r] διὰ τῆς θα-

[o] Ita F. M. ἀπήλασεν editt. "Flor. ἀπήλλασεν [leg. ἀπήλλασσεν]. Quare non dubito quin a Socrate scriptum fuerit ἀπήλλασσεν. Vulgata enim lectio meo quidem judicio ferri non potest, quamvis Nicephorus eam confirmet." VALESIUS.

[p] Ita F. M. C. οὖν om. editt.

[q] Titulum om. M.

[r] "ἐκλάβῃ] Merito displicuit hoc verbum Epiphanio Scholastico et Nicephoro; quare uterque illud prætermisit. Ego mallem scribere ἐκβάλῃ." VALESIUS. Hæc Valesius; at jam ἐκβάλῃ habuerant et editt. Stephan. Genev. et Codd.

causis Silvanus maximam sibi famam apud omnes comparavit. Hæc de Silvano, licet in excessu dicta, non tamen sine fructu a nobis commemorata esse arbitror. Nunc revertamur eo unde digressi sumus. Cum Maximianus ad episcopatum Constantinopolitanum evectus fuisset, Basso et Antiocho consulibus, die octavo kalendas Novembris, ecclesiarum tumultus quievere.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo ex Judæis qui in Creta erant, multi Christianam religionem amplexi sunt.

Eodem fere tempore multi ex Judæis qui in Creta erant, Christianam fidem amplexi sunt ob hujusmodi casum. Veterator quidam Judæus Mosem se esse finxit, seque missum e cœlo, ut Judæos Cretam incolentes susciperet, eosque per mare deduceret.

λάσσης ἀγαγών· αὐτὸς γὰρ εἶναι ἔλεγεν ὁ καὶ τὸν
Ἰσραὴλ πάλαι διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης σώσας[s].
2 Ἐφ' ὅλον οὖν ἐνιαυτὸν περιῄει καθ' ἑκάστην τῆς
νήσου πόλιν· καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς οἰκοῦντας Ἰουδαίους
3 τὰ τοιαῦτα πιστεύειν ἀνέπειθε. Παρῄνει τε πάντα
τὰ χρήματα καὶ τὰ[t] κτήματα καταλιπεῖν· ἄξειν γὰρ
αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς τῆς θαλάσσης εἰς τὴν γῆν τῆς
4 ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο. Οἱ δὲ ταῖς τοιαύταις ἐλπίσι
βουκολούμενοι πάντων μὲν τῶν ἔργων ἠμέλουν· κατε-
φρόνουν δὲ καὶ ὧν ἐκέκτηντο, τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ἀφέντες
5 λαμβάνειν αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἡμέρα ἣν ὁ ἀπατεὼν 389
Ἰουδαῖος ἐσήμαινεν, ἡγεῖτο μὲν αὐτὸς, ἠκολούθουν δὲ
6 οἱ σύμπαντες ἅμα γυναιξὶ καὶ τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ. Ἄγει
οὖν αὐτοὺς ἐπί τι ἀκρωτήριον ἐπὶ[u] τῆς θαλάσσης
7 ἐκνεῦον, καὶ κυβιστᾷν κατ' αὐτῆς ἐκέλευε. Τοῦτο οὖν
ἐποίουν οἱ πρότεροι τῷ κρημνῷ προσπελάσαντες καὶ
εὐθὺς ἔθνησκον, τοῦτο μὲν τοῖς κρημνοῖς προσρηγνύ-
8 μενοι, τοῦτο δὲ καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ἀποπνιγόμενοι. Καὶ
πλείους ἂν διεφθάρησαν, εἰ μὴ Θεοῦ προνοήσαντος

[s] σώσας θαλάσσης F. M.

[t] τὰ om. M.

[u] ἐπὶ om. M.

Se enim esse aiebat qui olim Israelitas per mare rubrum ducens servasset. Totam igitur insulam et singulas ejus urbes unius anni spatio peragravit, et Judæos qui in illis degebant, impulit ut sermonibus suis fidem haberent. Hortabatur autem illos, ut omnem pecuniam ac supellectilem cum prædiis relinquerent. Pollicebatur enim se illos per siccum mare in terram promissionis ducturum esse. Illi vero ea spe in fraudem inducti, opus omne negligere cœperunt: et ea quæ possidebant spernentes, capiendi illa licentiam cuivis obvio concedebant. Postquam dies ab impostore Judæo designatus illuxit, ipse quidem præire cœpit: sequebantur autem universi cum uxoribus et parvulis. Eos ergo in promontorium quoddam mari imminens cum duxisset, ex eo sese in mare præcipitare jussit. Atque id fecere primi illi qui ad præruptam rupem accesserant. Qui quidem protinus perierunt, partim scopulis illisi, portim aquis submersi. Multoque plures periissent, nisi divina quadam providentia piscatores ac negotiatores Christiani adfuissent. Hi nonnullos eorum aquis jam prope

παρέτυχον ἄνδρες Χριστιανοὶ, ἁλιεῖς τε καὶ ἔμποροι.
9 Οἳ τοὺς μὲν πνιγομένους ἀνέλκοντες ἔσωζον, τότε τῆς
ἀνοίας αἴσθησιν ἐν τῷ κακῶς πάσχειν λαμβάνοντας·
τοὺς δὲ ἄλλους ἀνεῖργον ῥίπτειν ἑαυτοὺς, μηνύοντες
10 τὴν ἀπώλειαν τῶν πρότερον ῥιψάντων ἑαυτούς. Οἱ
καὶ γνόντες τότε τὴν ἀπάτην, ἐμέμφοντο μὲν τὴν
11 ἄκριτον ἑαυτῶν πίστιν. Τὸν δὲ ψευδομωϋσῆν ἀνελεῖν
σπεύδοντες συλλαβεῖν οὐ δεδύνηνται· ἀφανὴς γὰρ
ἐγένετο, ὑπόνοιάν τε παρέσχε τοῖς πλείοσιν, ὡς εἴη
δαίμων ἀλάστωρ, ἀνθρώπου σχῆμα ὑποδὺς, ἐπὶ λύμῃ
12 τοῦ ἐκεῖ ἔθνους αὐτῶν. Διὰ δὲ τόδε τὸ πάθος πολλοὶ
τότε τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ Ἰουδαίων χαίρειν τῷ Ἰου-
δαϊσμῷ φράσαντες, τῇ πίστει τοῦ Χριστιανισμοῦ
προσεχώρησαν.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ[v] τοῦ γεγονότος ἐμπρησμοῦ ἐν τῇ Ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ.

1 Μικρὸν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον Παῦλος ὁ τῶν
Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος θεοφιλοῦς ὄντως ἀνδρὸς δόξαν
ἐκτήσατο, καὶ πολλῷ πλεῖον[x] ἧς ἐκέκτητο πρότερον.

[v] Titulum om. M. [x] πλείω M.

præfocatos, e mari extrahentes servarunt: qui tum demum amentiam suam agnoverunt, cum in tanto discrimine versarentur. Reliquos vero ne se in mare dejicerent prohibuerunt, interitum eorum qui se prius projecissent, eis referentes. Judæi ergo cognita tandem fraude, suam quidem in credendo imprudentiam damnarunt. Pseudomoysem autem illum interficere cum vellent, comprehendere minime potuerunt. Repente enim ex oculis evanuit; multosque in eam suspicionem adduxit, fuisse illum dæmonem quemdam exitiosum, qui ad perniciem gentis ipsorum humanam speciem induisset. Atque ob hanc calamitatem multi tunc ex Cretensibus Judæis, relicto patrio cultu, ad Christi fidem se contulerunt.

CAPUT XXXIX.

De incendio ecclesiæ Novatianorum.

Non longo post tempore Paulus Novatianorum episcopus, pii viri prorsusque Deo cari existimationem adeptus est, et quidem

2 Συμβὰν γὰρ ἐμπρησμὸν γενέσθαι χαλεπώτατον, καὶ
οἷος οὐδεπώποτε ἐγεγόνει πρότερον, πολὺ γὰρ μέρος
τῆς πόλεως τὸ πῦρ κατηνάλωσεν, ὡς καὶ τὰ μέγιστα
τῶν ὡρείων[y] ἀπολέσθαι, καὶ τὸ δημόσιον, ᾧ ἐπώνυ-
μον ἐστὶν Ἀχιλλεὺς, τέλος ἐπινεμόμενον τὸ πῦρ καὶ
τῇ Ναυατιανῶν ἐκκλησίᾳ τῇ κειμένῃ πλησίον τοῦ
3 Πελαργοῦ προσέβαλεν[z]. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπίσκοπος Παῦ-
λος κινδυνεύουσαν τὴν ἐκκλησίαν ἑώρα, εἰσπηδήσας
εἰς τὸ θυσιαστήριον Θεῷ τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς
σωτηρίας ἐπέτρεπε· καὶ οὐ διέλιπεν εὐχόμενος ὑπέρ
4 τε τῆς πόλεως καὶ τοῦ εὐκτηρίου τόπου. Θεὸς δὲ
ἄρα ἐπήκουσε τοῦ ἀνδρὸς, ὡς τὸ ἔργον ἀπέδειξεν·
τὸ γὰρ πῦρ εἰς τὸν εὐκτήριον διὰ πασῶν θυρῶν καὶ
5 θυρίδων εἰσπεσὸν οὐδὲν ἐλυμήνατο. Ἀλλὰ πολλὰ
μὲν τῶν πέριξ γειτνιαζόντων ἠφάνιζεν· αὐτὸν δὲ ἦν
ἰδεῖν ἐν μέσῳ ὅλῳ πυρὶ νικῶντα αὐτοῦ τὴν ὑπερβάλ-
6 λουσαν ἔκκαυσιν. Καὶ τούτου ἐπὶ δύο νυχθήμερα
γενομένου, ἀπεσβέσθη μὲν ὁ σύμπας ἐμπρησμὸς

[y] Ita F. et correctum ex ὠρίων a prima manu M. ὀρείων cod. Reg. Vales. ὡρίων editt. ὡρείων Nicephor. xiv. 41. Plura vid. in Annott.
[z] Ita F. M. προσέβαλλεν editt.

multo majorem quam antea. Nam cum gravissimum incendium Constantinopoli contigisset, cujusmodi numquam antea factum fuerat: quippe magna pars urbis regiæ eo incendio conflagravit; adeo ut horrea etiam maxima et thermæ quæ dicuntur Achilleæ funditus perierint: ignis cuncta depascens, tandem ad ipsam Novatianorum ecclesiam quæ juxta Pelargum sita est, accessit. Paulus igitur episcopus cum ecclesiam suam periclitari cerneret, ad altare prosiliens, custodiam ecclesiæ et eorum quæ in ecclesia erant, Deo commendavit, nec cessavit pro civitate et pro ecclesia preces fundere. Deus vero orationem illius exaudivit, sicut eventus ipse declaravit. Ignis enim quamvis in ecclesiam illam per januas simul ac fenestras omnes irrumperet, nihil tamen damni intulit. Sed multa quidem vicina in circuitu loca penitus absumpsit: ipsam vero ecclesiam in medio flammarum, cernere licebat, de incendio triumphantem. Cumque id per duos dies ac totidem noctes duravisset, incendium quidem prorsus restinctum

πολλὰ μέρη καταναλώσας τῆς πόλεως· ἡ δὲ ἐκ-
7 κλησία ἑωρᾶτο ἀκέραιος. Καὶ τόγε θαυμαστὸν, ὅτι
μηδὲ καπνοῦ ἴχνος ἦν ἰδεῖν ἐν τοῖς ξύλοις ἢ τοίχοις
8 αὐτῆς. Τοῦτο μὲν οὖν γέγονε περὶ τὴν ἑπτακαιδε-
κάτην τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου
9 τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον καὶ Μαξίμου. Ναυατιανοὶ
δὲ σῶστρα τῆς ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου καθ' ἕκαστον
ἔτος ἐπιτελοῦσι περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην τοῦ Αὐ-
γούστου μηνὸς, εὐχαριστηρίους εὐχὰς πέμποντες τῷ
10 Θεῷ. Σχεδόν τε πάντες διὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς συμβὰν
θαῦμα τιμῶσιν ἐξ ἐκείνου τὸν τόπον, καὶ ὡς ἀληθῶς
ἅγιον προσκυνοῦσιν, οὐ μόνον Χριστιανοὶ ἀλλὰ καὶ
τῶν ἑλληνιζόντων οἱ πλείονες· τοσαῦτα μὲν περὶ
τούτων.

ΚΕΦ. Μ.

Ὡς[a] Μαξιμιανὸν ἐπίσκοπον διαδέχεται Πρόκλος.

1 Μαξιμιανὸς δὲ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μη-
σὶν ἡσύχως τῆς ἐκκλησίας προστὰς ἐτελεύτησεν ἐν
ὑπατείᾳ Ἀρεοβίνδου καὶ Ἄσπαρος, τῇ δωδεκάτῃ τοῦ

[a] Ὅτι μαξιμιανοῦ τελευτήσαντος πρόκλος ἐνθρονίζεται. M.

est, quo magna pars civitatis conflagravit. Ecclesia vero illæsa atque integra cernebatur. Et quod magis mirandum est, ne fumi quidem vestigium in lignis ejus et parietibus apparebat. Id accidit die XVI. calendas Septembres, Theodosio XIV. et Maximo consulibus. Ex eo tempore Novatiani conservatæ ecclesiæ suæ memoriam celebrant quotannis, die XVI. calendas Septembres, gratias cum precibus Deo persolventes. Sed et omnes non Christiani solum, verum etiam plerique Gentilium, ob miraculum quod ibi gestum est, loco exinde honorem habent, eumque velut sacrosanctum venerantur. Sed de his hactenus.

CAPUT XL.

Quomodo Proclus Maximiano successerit.

Maximianus vero cum per biennium ac menses quinque ecclesiam pacate administrasset, fato functus est, Areobindo et Aspare consulibus, pridie Idus Apriles. Erat tunc septimana jejuniorum,

2 Ἀπριλλίου μηνός. Συνέβη δὲ ἐν αὐτῇ τὴν ἑβδομάδα A. D. 434.
εἶναι τῶν νηστειῶν, τὴν γειτνιάζουσαν τῇ τοῦ Πάσχα
3 ἑορτῇ· ἡμέρα δὲ ἦν καλουμένη πέμπτη. Τότε δὴ
καὶ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος σοφῶς τοῦ πράγματος
4 προενόησεν. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπι-
σκόπου ζήτησις ᾖ, καὶ ταραχὴν τῇ ἐκκλησίᾳ κινήσῃ,
μὴ μελλήσας ἀλλ' ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξι-
μιανοῦ, τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν
5 Πρόκλον ἐπέτρεψεν. Τούτῳ[b] γὰρ καὶ τοῦ ἐπισκόπου
τῆς Ῥωμαίων Κελεστίνου ἐπιστολαὶ παροῦσαι ἐγί-
νοντο σύμψηφοι, ἃς ἐκεῖνος ἀπεστάλκει Κυρίλλῳ τε
τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰωάννῃ τῷ Ἀντιοχείας καὶ
Ῥούφῳ τῷ Θεσσαλονίκης, διδάσκων ὡς οὐδὲν κωλύει
τόν τε[c] ἑτέρας πόλεως ὀνομασθέντα ἢ καὶ ὄντα ἐπί-
6 σκοπον εἰς ἄλλην μετατίθεσθαι. Ἐνθρονισθεὶς οὖν
ὁ Πρόκλος τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ Μαξιμιανοῦ σώματος
ἐποιήσατο· καιρὸς δὲ ἤδη καὶ περὶ αὐτοῦ βραχέα
διεξελθεῖν.

[b] Ita C. "Lego τούτῳ cum Savilio et Christophorsono." VALESIUS. τοῦτο ceteri.

[c] τὸν τῆς ἑτέρας C.

quæ festum Paschale proxime antecedit: ejusque septimanæ feria agebatur quinta. Quo quidem tempore imperator Theodosius prudenter huic negotio prospexit. Etenim ne rursus de eligendo episcopo ambigeretur, eaque res tumultum in ecclesia excitaret; absque ulla cunctatione, nondum deposito Maximiani corpore, episcopis qui aderant mandavit, ut Proclum in episcopali solio collocarent. Id enim Cœlestini quoque episcopi Romani literæ tunc exhibitæ confirmabant, quas ille Cyrillo Alexandriæ episcopo et Joanni Antiocheno et Rufo Thessalonicensi in eam rem miserat: docens nihil obstare quominus is qui alicujus ecclesiæ nominatus sit, aut reipsa existat episcopus, ad aliam ecclesiam transferatur. Itaque Proclus in sede episcopali collocatus, corpus Maximiani sepulturæ tradidit. Sed nunc tempus est ut de illo pauca dicamus.

ΚΕΦ. ΜΑ. 391

Περὶ[d] Πρόκλου ἐπισκόπου, ὁποῖός τις ἦν.

1 Πρόκλος ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀναγνώστης ἐτύγχανεν
ὢν, ἐφοίτα τε εἰς διδασκάλους, καὶ ῥητορικῆς ἐγίνετο
ζηλωτής· τελέσας δὲ εἰς ἄνδρα τὰ πολλὰ παρῆν
τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ, ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῶν λόγων
2 γενόμενος. Προκόψαντα δὲ αὐτὸν καὶ ἐν τῇ τάξει
τῆς διακονίας Ἀττικὸς[e] προηγάγετο· ἀξιωθεὶς δὲ
καὶ πρεσβυτερίου[f], ὡς προεῖπον, ὑπὸ Σισιννίου πρὸς
3 τὴν Κυζίκου ἐπισκοπὴν προεβλήθη. Ταῦτα μὲν ἤδη
πρότερον ἐγένετο· τότε δὴ τῆς ἐν Κωνσταντινου-
4 πόλει ἐκκλησίας τὸν θρόνον ἐκληρώθη. Ἦν δὲ ἀνὴρ
ἀγαθὸς τὸ ἦθος, εἰ καί τις ἄλλος· ὑπὸ γὰρ τῷ Ἀτ-
τικῷ παιδευθεὶς πάντα αὐτοῦ τὰ χρηστὰ ἐμιμήσατο·
τὴν δὲ ἀνεξικακίαν πλέον ἢ[g] ἐκεῖνος ἐξήσκησεν.
5 Ὁ μὲν γὰρ τοῖς αἱρεσιώταις φοβερὸν ἐν καιρῷ ἑαυτὸν

[d] Titulum om. M.

[e] ὁ Ἀττικὸς F. M.

[f] Ita F. πρεσβυτερείου editt.

[g] Ita M. ἦν ἐκεῖνος εἶχεν ἐξήσκησεν F. Stephan. Genev. "Verbum εἶχεν deest in Sfort. Quare non dubito quin Socrates πλέον ἢ ἐκεῖνος ἐξήσκησεν. Nicephor. sic, ἀνεξίκακος δὲ πλέον ἤπερ ἐκεῖνος ἐγένετο. Epiphan. ita, *Sed in isto patientia potior apparebat.*" VALESIUS.

CAPUT XLI.

De Proclo episcopo, cujusmodi vir fuerit.

Proclus ab ineunte ætate lector fuit, et scholas frequentans, rhetoricæ operam dedit. Cum autem ad virilem pervenisset ætatem, versabatur assidue cum Attico episcopo, ejusdemque notarius fuit. Cumque magnos jam progressus fecisset, ad diaconatus gradum Atticus eum evexit. Exinde ad presbyterii honorem promotus, a Sisinnio, sicut antea dixi, episcopus Cyzici est ordinatus. Sed hæc quidem diu antea contigerant. Tunc vero Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopatum obtinuit. Vir optimis moribus, si quisquam alius, præditus. Quippe ab Attico eruditus, cunctas ejus virtutes studiose imitatus est. Patientiam vero magis etiam quam Atticus excoluit. Nam hic quidem interdum terribilem se hæreticis exhibebat: Proclus vero placidus erga omnes fuit, dum hæreticos hac ratione potius quam vi, ad rectam

ἐπεδείκνυεν[h], οὗτος δὲ προσηνὴς τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο·
τούτῳ δὲ[i] μᾶλλον αὐτοὺς ἢ βίᾳ προσάγεσθαι προ-
6 νοῶν. Αἵρεσιν γὰρ οὐδεμίαν σκύλλειν αἱρούμενος,
τὸ ἀξίωμα τῆς πρᾳότητος τῇ ἐκκλησίᾳ φυλάξας
ἀπέδωκε, κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὸν βασιλέα μιμούμε-
7 νος Θεοδόσιον. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐκέκριτο κατὰ τῶν
ὑπαιτίων μὴ χρήσασθαι τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ· τούτῳ
δὲ, μικρὰ φροντίσαι τῶν μὴ φρονούντων περὶ Θεοῦ,
ἢ ἐφρόνει αὐτός.

ΚΕΦ. ΜΒ.

Ὅτι πολὺν καταβάλλεται[k] λόγον ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς καλοκαγαθίας τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ νέου[l].

1 Ἐπὶ τούτοις μὲν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν ἀπε-
δέχετο· καὶ γὰρ αὐτὸς τοῖς ἀληθῶς ἱερωμένοις
ἐφάμιλλος ἦν καὶ οὐδαμοῦ τοὺς διώκειν ἐθέλοντας
2 ἀπεδέχετο. Τολμήσας δ' ἂν εἴποιμι, ὅτι τῇ πρᾳότητι
καὶ πάντας τοὺς ἀληθῶς ἱερωμένους ἐνίκα· καθάπερ[m]

[h] Ita F.M. ἐπεδείκνυσεν editt.

[i] "Scribendum τούτῳ δή." VALESIUS.

[k] κατεβάλετο M.

[l] τοῦ μικροῦ. M.

[m] "Majorem gratiam et emphasim habitura est oratio, si particulam addamus hoc modo, καὶ καθάπερ ἡ βίβλος τῶν ἀριθμῶν περὶ Μωϋσέως φησὶ, ut hoc sit principium periodi. Atque ita prorsus legit Nicephorus." VALESIUS.

fidem adducere studeret. Cum enim nullam omnino hæresim exagitare instituisset, mansuetudinis dignitatem integram conservavit, ac veluti depositum quoddam ecclesiæ restituit. Qua in re imperatorem Theodosium imitatus est. Nam huic quidem ratum fixumque fuit, adversus sontes non uti imperiali potestate: isti vero propositum erat, parvifacere si quis de Deo aliter quam ipse sentiret.

CAPUT XLII.

Qualiter hic scriptor probitatem Theodosii junioris pluribus verbis extollit.

Ob hæc igitur imperator Theodosius Proclum magnopere laudabat. Nam et ipse veris Dei sacerdotibus similis erat; nec eos ullo modo probabat qui alios persequi studerent. Quin etiam audacter dixerim, eum omnes veros ac germanos sacerdotes man-

ἡ βίβλος τῶν Ἀριθμῶν ἐπὶ Μωϋσέως φησὶ, Καὶ ὁ
ἄνθρωπος Μωϋσῆς πρᾷος σφόδρα παρὰ πάντας τοὺς
ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστι καὶ νῦν
εἰπεῖν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος πρᾳῢς σφόδρα παρὰ
3 πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ
ταύτην γὰρ αὐτοῦ τὴν πρᾳότητα καὶ ὁ Θεὸς τοὺς
πολεμίους αὐτῷ δίχα πολεμικῶν ἀγώνων ὑπέταττεν·
ὡς ἔδειξεν τάτε κατὰ τοῦ τυράννου Ἰωάννου τρόπαια,
καὶ ἡ ἐπιγενομένη μετὰ ταῦτα τῶν βαρβάρων ἀπώ-
4 λεια. Οἷα γὰρ τοῖς πάλαι δικαίοις ὑπῆρχε παρὰ
Θεοῦ, τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τῶνδε τῶν χρόνων τῷ θεοφι- 392
5 λεστάτῳ βασιλεῖ παρεῖχεν ὁ τῶν ὅλων Θεός. Καὶ
οὐ κολακείᾳ ταῦτα[n] γράφω, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀληθείας
τὰ πᾶσι γενόμενα γνώριμα παραθήσομαι.

ΚΕΦ. ΜΓ.

Ὁποῖα[o] πεπόνθασιν οἱ βάρβαροι οἱ τῷ τυράννῳ Ἰωάννῃ συμμαχήσαντες.

1 Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν οἱ βάρ-
βαροι, οὓς ἐκεῖνος πρὸς βοήθειαν κατὰ[p] Ῥωμαίων

[n] ταῦτα rasura pene deletum M.
[o] Titulum om. M.
[p] κατὰ om. M.

suetudine longe superasse. Et quod de Moyse scribitur in libro Numerorum: Erat Moyses vir mitissimus præ cunctis hominibus qui terram incolunt: hoc et de imperatore Theodosio nunc dici potest, eum mitissimum esse præ cunctis hominibus qui degunt in terris. Etenim ob hanc illius mansuetudinem, Deus absque prœliis hostes sub potestatem illius redegit, ut victoria de Joanne tyranno relata, et quæ subsecuta est barbarorum clades, abunde declarant. Nam quæ olim justis hominibus a Deo præstita esse dicuntur, ea nostris quoque temporibus piissimo imperatori hujus universi Deus contulit. Neque vero per adulationem hæc a me dicuntur: sed res omnibus cognitas ac perspectas uti se habent, verissime exponam.

CAPUT XLIII.

Quot et quanta mala passi sint barbari, qui Joanni tyranno suppetias tulerant.

Etenim post cædem tyranni, barbari quos ille in subsidium

ἐκάλεσεν, ἕτοιμοι ἦσαν κατατρέχειν τὰ Ῥωμαίων
2 πράγματα. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς πυθόμενος, συνήθως
τὴν περὶ τούτων φροντίδα ἐπέτρεψε τῷ Θεῷ· εὐχαῖς
τε σχολάσας οὐκ εἰς μακρὰν ἐξήνυσεν ἃ ἐζήτει λα-
βεῖν· οἷα γὰρ δὴ καὶ ἐγένετο τοῖς βαρβάροις καλὸν
3 ἐπακοῦσαι. Θνήσκει μὲν αὐτῶν ὁ ἔξαρχος[q], ᾧ ὄνομα
ἦν Ῥούγας[r], βληθεὶς κεραυνῷ· λοιμός τε ἐπιλαβό-
μενος τὸ πλεῖστον τῶν ὑπ' αὐτῷ ἀνθρώπων διέφθειρε·
καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐξήρκεσεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ πῦρ
ἐξ οὐρανοῦ κατελθὸν πολλοὺς τῶν ὑπολειφθέντων
4 ἀνάλωσεν[s]. Καὶ τοῦτο εἰς δέος μέγιστον τοὺς βαρ-
βάρους κατέστησεν, οὐ τοσοῦτον ὅτι πρὸς ἔθνος
γενναῖον τὸ Ῥωμαίων ὅπλα ἀνταίρειν ἐτόλμησαν,
ἀλλ' ὅτι πλέον ὑπὸ ἰσχυροῦ Θεοῦ βοηθουμένους ἐφ-
5 εύρισκον. Τότε δὴ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος ἐκ
τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητείαν, ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκων, τῇ
γενομένῃ ἐκ Θεοῦ σωτηρίᾳ προσαρμόσας ἱκανῶς
6 ἐθαυμάσθη. Ἡ δὲ προφητεία ἔστιν αὕτη·

Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ Γὼγ ἄρχοντα,

[q] Ita F. M. ἔπαρχος editt.
[r] Ῥόγγας C.
[s] ἠνάλωσεν M.

suum adversus Romanos evocaverat, ad vastandas Romanorum provincias sese accingebant. Quod cum audisset imperator Theodosius, ejus negotii curam, ut facere solitus erat, Deo commisit: et precationibus incumbens, brevi id consecutus est quod optabat. Quæ autem barbaris acciderint, operæ pretium fuerit audire. Dux quidem eorum, cui nomen erat Rohas, fulmine perculsus interiit. Deinde secuta pestis, maximam partem barbarorum qui sub illo erant, neci dedit. Neque vero hic malum substitit: sed et ignis e cœlo missus, multos ex iis qui superfuerant absumpsit. Atque ea res gravissimum terrorem incussit barbaris, non tam propterea quod contra bellicosam Romanorum gentem bellum movere ausi fuissent, quam quod præpotentem Deum iis auxilio esse intelligerent. Tunc etiam Proclus episcopus sermonem faciens in ecclesia, cum Ezechielis prophetiam saluti tum a Deo collatæ adaptavisset, ingenti plausu et admiratione exceptus est. Prophetia autem sic habet: Et tu fili hominis, prophetiza super principem Gog, Rhos,

Ῥὼς, Μοσὸχ[t] καὶ Θόβελ. Κρινῶ γὰρ αὐτὸν θανάτῳ καὶ αἵματι καὶ ὑετῷ κατακλύζοντι καὶ λίθοις χαλάζης. Καὶ πῦρ καὶ θεῖον βρέξω ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ εἰς[u] ἔθνη πολλὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον πολλῶν ἐθνῶν· καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὁ Κύριος.

7 Σφόδρα μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐθαυμάσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Πρόκλος[x]. τῷ δέ γε βασιλεῖ διὰ τὴν πρᾳότητα καὶ ἄλλα μὲν πλεῖστα παρεῖχεν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια· ἓν δὲ κἀκεῖνο.

ΚΕΦ. ΜΔ.

Ὡς[y] ὁ βασιλεὺς Οὐαλεντινιανὸς ὁ νέος Εὐδοξίαν ἔγημε τὴν θυγατέρα Θεοδοσίου.

1 [z]Ἦν αὐτῷ θυγάτηρ ἐκ τῆς γαμετῆς Εὐδοκίας, ὄνομα Εὐδοξία· ταύτην Οὐαλεντινιανὸς ὁ ἀνεψιὸς, ὁ[z] ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἑσπερίων μερῶν καταστὰς βασιλεὺς, ᾔτησε 393

[t] Ita F. M. C. Nicephor. xiv. 38. et Septuaginta secundum cod. Alexandr. Μισὸχ editt. Μεσὸχ vero Septuag. sec. cod. Vatican. Ezek. xxxviii.

[u] ἐπ' ἔθνη Septuag.

[x] Titulum inserit, Ὅτι πρόκλος τὸ σῶμα ἰωάννου μετὰ ἔτη λε. εἰσήνεγκεν, ante τῷ δὲ, M.

[y] Titulum om. M.

[z] Ita F. M. ὁ om. editt.

Misoch et Thobel. Judicabo enim illum morte et sanguine et imbre inundante et lapidibus grandinis. Ignem et sulphur pluam super illum, et super multas gentes quæ cum illo sunt. Et magnificabor atque glorificabor, et cognoscar in conspectu multarum gentium: et scient quia ego sum Dominus. Ob hæc igitur, ut dixi, summa omnium admiratione exceptus est Proclus. Imperatori vero propter ipsius mansuetudinem, tum alia multa contulit Dei providentia, tum hoc præcipue quod jam dicturus sum.

CAPUT XLIV.

Quomodo Valentinianus junior Eudoxiam Theodosii filiam duxit uxorem.

Erat ipsi filia, Eudoxia nomine, quam ex Eudocia conjuge susceperat. Hanc Valentinianus ipsius consobrinus, quem ipse Occidentis partium imperatorem creaverat, sibi uxorem dari postu-

2 πρὸς γάμον λαβεῖν. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπένευσε
Θεοδόσιος, καὶ ἐβουλεύοντο ἐν μεσαιχμίῳ που τοὺς
γάμους τελέσαι, ἐδόκει δὲ μερισαμένους τὴν ὁδὸν ἐν
τῇ Θεσσαλονίκῃ τοῦτο ποιῆσαι, μηνύει Οὐαλεντινιανὸς,
μὴ σκύλλεσθαι, αὐτὸς γὰρ ἥξειν εἰς τὴν
3 Κωνσταντινούπολιν. Ἀσφαλισάμενος οὖν τὰ ἑσπέρια
μέρη αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν παρα-
4 γίνεται τοῦ γάμου χάριν. Οὗ ἐπιτελεσθέντος ἐν A. D. 436.
ὑπατείᾳ Ἰσιδώρου καὶ Σινάτορος, λαβὼν τὴν γαμετὴν,
αὖθις ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀνέδραμεν· τοιοῦτο μὲν
οὖν καὶ τόδε τῷ βασιλεῖ εὐτύχημα γέγονεν.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Ὡς ὁ[a] ἐπίσκοπος Πρόκλος πέπεικε τὸν βασιλέα, τὸ σῶμα Ἰωάννου μετακομίσαι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς ἐξορίας, καὶ ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίᾳ καταθέσθαι.

1 Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ μετὰ τόνδε τὸν χρόνον καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πρόκλος τοὺς χωριζομένους διὰ τὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου καθαίρεσιν ἐπανήγαγε, φρονήσει

[a] Ita F. ὁ om. editt. Titulum totum om. M.

lavit. Cumque imperator Theodosius id annuisset, et ambo Augusti meditarentur alicubi in confiniis utriusque imperii nuptias celebrare, placuissetque ut singuli dimidium viæ peragentes Thessalonicæ id facerent: Valentinianus Theodosio per literas significavit, ne se tantopere fatigaret: se namque venturum esse Constantinopolim. Postquam igitur Occidentis partes idoneis præsidiis firmasset, nuptiarum gratia Constantinopolim advenit. Quibus celebratis Isidoro et Senatore consulibus, mox accepta uxore, in Occidentem reversus est. Et hæc quidem eo tempore felicitas contigit imperatori.

CAPUT XLV.

Quomodo Proclus episcopus imperatori persuasit, ut Joannis corpus ab exsilio transferret Constantinopolim, et in ecclesia apostolorum deponeret.

Nec multo post Proclus episcopus, eos qui ob depositionem Joannis sese ab ecclesiæ corpore sejunxerant, ad unitatem revocavit, eorum dolorem prudenti consilio demulcens. Qua autem

παραμυθησάμενος τὴν λύπην αὐτῶν· τί δὲ τοῦτο
2 ἦν λεκτέον. Τὸ σῶμα Ἰωάννου ἐν Κομάνοις τεθαμ-
μένον, βασιλέα πείσας, τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ
τὴν καθαίρεσιν, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετεκό-
3 μισε. Καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς δημοσίᾳ πομπεύσας
αὐτὸ εἰς τὴν ἐπώνυμον τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίαν
4 ἀπέθετο. Πεισθέντες οὖν ἐπὶ τούτῳ οἱ δι' αὐτὸν
χωριζόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ ἡνώθησαν· καὶ γέγονεν τῇ A. D.
ἑξκαιδεκάτῃ ὑπατείᾳ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου, περὶ 438.
5 τὴν ἑβδόμην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. Θαυ-
μάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος Ὠριγένους μὲν
6 τελευτήσαντος ἥψατο, Ἰωάννου δὲ ἐφείσατο. Ὁ μὲν
γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη που τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς ὑπὸ
Θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ τρια-
κοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς κοινωνίαν
7 ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη. Τοσοῦτον Πρόκλος Θεοφίλου
τῷ τρόπῳ διήνεγκεν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὅπως γέγονέ
τε καὶ ἀεὶ γίνεται, τοὺς σωφρονοῦντας οὐ διαφεύγει.

ratione istud perfecerit, jam dicendum est. Joannis corpus quod Comanis sepultum erat, annuente imperatore Constantinopolim deportavit, anno post ejus abdicationem quinto ac tricesimo. Idque solemni pompa per urbem traductum, ingenti cum honore in ecclesia apostolorum deposuit. Hoc igitur modo pacati hi qui Joannis causa seorsum conventus agebant, ad unitatem ecclesiæ redierunt. Id autem contigit sextodecimo consulatu imperatoris Theodosii, die VI. calendas Februarias. Cæterum hoc loco mirari subit, qui factum sit, ut invidiæ livor Origenem quidem mortuum appetierit, Joanni vero pepercerit. Nam ille quidem annis circiter ducentis post obitum ipsius, a Theophilo excommunicatus est. Joannes vero anno post mortem quinto ac tricesimo, a Proclo receptus est in communionem. Tantum discrimen fuit inter Procli mores atque Theophili. Verum hæc qua ratione facta sint et quotidie fiant, prudentes viros minime latet.

ΚΕΦ. Μϛ. 394

Περὶ[b] τοῦ θανάτου Παύλου τοῦ Ναυατιανῶν ἐπισκόπου, καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν χειροτονηθέντος Μαρκιανοῦ.

1 Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν τοῦ σώματος Ἰωάννου ἀπό-
θεσιν καὶ Παῦλος ὁ τῆς τῶν Ναυατιανῶν ἐκκλησίας
ἐτελεύτησεν, ἐν ὑπατείᾳ τῇ αὐτῇ, περὶ τὴν μίαν καὶ
2 εἰκάδα τοῦ Ἰουλίου μηνός. Ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἐκκομιδῇ
πάσας τὰς διαφόρους αἱρέσεις τρόπον τινὰ μίαν ἐκ-
3 κλησίαν εἰργάσατο. Πᾶσαι γὰρ αὐτοῦ τὸ σῶμα
ἄχρι τοῦ μνήματος σὺν ψαλμῳδίαις παρέπεμπον,
ἐπείπερ καὶ ζῶν διὰ βίου ὀρθότητα πάσαις ἐπέραστος
4 ἦν. Ἐπεὶ δὲ Παῦλος ἄξιον μνήμης τελευτᾶν μέλλων
διεπράξατο, χρειῶδες εἶναι ἡγοῦμαι τῇδε τῇ ἱστορίᾳ
αὐτὸ προσθεῖναι, πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων
5 αὐτῇ. Ὅτι μὲν γὰρ ἀρρωστῶν τῇ συνήθει τῆς
ἀσκήσεως διαίτῃ ἐχρῆτο, μηδαμῶς παρεκβαίνων αὐτήν,
καὶ ὡς οὐ διέλιπε[c] τὰς εὐχὰς ἀόκνως ἐκτελῶν, παρα-
λιπεῖν μοι δοκῶ, ἵνα μὴ περὶ τοῦτο διατρίβων ἀμαυ-

[b] Titulum om. M. [c] Ita F. M. διέλειπε edit.

CAPUT XLVI.

De morte Pauli Novatianorum episcopi, et de Marciano ejus successore.

Elapso autem modico temporis spatio post reliquiarum Joannis depositionem, Paulus quoque Novatianorum episcopus e vivis excessit, eodem consulatu, die duodecimo calendas Augusti. Qui in suo funere omnes religionem sectas, licet inter se discrepantes, unam quodammodo effecit ecclesiam. Quippe cunctæ corpus ejus cum psalmorum cantu prosecutæ sunt ad tumulum: eo quod dum viveret, ob vitæ sanctimoniam cunctis pariter gratissimus fuerat. Sed quoniam idem Paulus jamjam moriturus rem plane memorabilem gessit, operæ pretium facturus mihi videor, si eam huic historiæ inseram ad legentium utilitatem. Nam quod ægrotans monasticam disciplinam in ratione victus constanter observavit, nullo pacto eam transgrediens: et quod preces solitas impigre peragere numquam prætermisit, silentio prætereundum puto: ne si in istis commemorandis tempus trivero, rem ab eo

ρώσω τὴν ἀξίαν μνήμης, ὡς ἔφην, καὶ ἐπωφελῆ
6 πρᾶξιν αὐτοῦ. Τίς δέ ἐστιν ἤδη λεκτέον· μέλλων
τελευτᾷν πάντας τοὺς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησιῶν ἱερω-
μένους μεταπεμψάμενος, Φροντίσατε, ἔφη, ἀναδεῖξαί
τινα ἐπίσκοπον, ἕως ἔτι ἐν πνέουσιν εἰμί· ἵνα μὴ
μετὰ ταῦτα ταραχὴν αἱ ἐκκλησίαι ὑμῶν ὑπομείνωσι.
7 Τῶν δὲ λεγόντων, μὴ αὐτοῖς τὴν περὶ τούτου ψῆφον
ἐπιτρέπειν, ἄλλος γὰρ ἄλλο κριτήριον ἔχοντες οὐδα-
μῶς τὸν αὐτὸν ὀνομάσαιμεν, ἀλλ' αὐτόν σε ἀναδει-
8 κνύναι ὃν βούλει αἱρούμεθα. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Παῦλος,
ἔγγραφόν μοι τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐπίδοτε, ὅτι
9 τοῦτον αἱρεῖσθε, ὃν ἂν ἐγὼ αὐτὸς ψηφισαίμην. Τῶν
δὲ τοῦτο ποιησάντων καὶ ὑπογραψάντων, αὐτὸς ἀνα-
καθίσας[d] τῆς κλίνης καὶ λαθὼν τοὺς παρόντας ἐνέ-
γραψεν ὄνομα Μαρκιανοῦ· ὃς ἐν μὲν τῇ τῶν πρεσ-
βυτέρων τάξει ἐτέτακτο, καὶ ὑπ' αὐτῷ[e] τὸν ἀσκητικὸν
10 ἐπαιδεύετο βίον, ἀπεδήμει δὲ τηνικαῦτα. Εἶτα σφρα-
γίσας αὐτὸς καὶ τοὺς πρώτους τοῦ πρεσβυτερίου

[d] "Nicephorus [xiv. 41.] ὑπερκαθίσας. [ὁ Παῦλος] καὶ χάρτην λαβών. Quæ verba videntur necessaria." VALESIUS.

[e] Ita F. M. J. Nicephor. xiv. 41. αὐτὸν editt.

gestam plane memorabilem, ut dixi, et utilissimam obscurare videar. Quænam autem illa sit, jam dicendum est. Cum morti vicinus esset, omnes presbyteros ecclesiarum quæ sub ipso erant, ad se accersitos, ita est allocutus: Curate ut episcopum vobis eligatis, dum adhuc superstes sum, ne ecclesiæ vestræ posthac perturbentur. Cumque illi dicerent, dandam ipsis non esse ejus electionis potestatem: Nam cum alius nostrum alio utatur judicio, nunquam eundem nominaturi sumus: sed malumus, ut tu potius designes quem volueris. Tum Paulus: hanc igitur, inquit, professionem vestram scripto proditam mihi date, vos eum electuros esse quem ego decrevero. Quod cum illi fecissent, et subscriptione sua firmassent, assurgens ille et insidens lecto, clam remotis arbitris, Marciani nomen chartæ inscripsit, qui presbyteri quidem obtinebat gradum, et monasticam vitam sub ipso didicerat: tunc vero peregre profectus erat. Deinde cum chartam ipse obsignasset, et a primoribus presbyteris eam insuper obsignari

ἐπισφραγίσαι ποιήσας, παρέθετο τοῦτο τὸ βιβλίον
Μάρκῳ, ὅστις ἐν Σκυθίᾳ Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος ἦν,
τότε δὲ ἐπεδήμει τῇ πόλει· καὶ τάδε ἔφη πρὸς αὐτόν.
11 Εἰ μὲν θέλει Θεὸς ἔτι με περιεῖναι εἰς τόνδε τὸν βίον,
τήνδε[f] μοι παρακαταθήκην φυλάξας ἀπόδος· εἰ δέ
με δοκεῖ αὐτῷ μεταστῆσαι, ἐν τούτῳ εὑρήσεις τὸν ὑπ'
ἐμοῦ μετ' ἐμὲ ψηφισθέντα ἐπίσκοπον· ταῦτα εἰπὼν
12 ἐτελεύτησε. Τρίτῃ οὖν μετὰ τὴν τελευτὴν ἡμέρᾳ
ἀνελίξαντες τὸ βιβλίον ἐπὶ πλήθους πολλοῦ, καὶ εὑ-
ρόντες τὸ Μαρκιανοῦ ὄνομα, πάντες μὲν ἄξιον εἶναι 395
ἐβόων· καὶ μὴ μελλήσαντες[g] ἐξαπέστειλαν τοὺς συλ-
13 ληψομένους αὐτόν. Οἱ δὲ δόλῳ ἀγαθῷ ἐν Τιβερίου
πόλει τῆς Φρυγίας διάγοντα συλλαβόντες ἄγουσι·
καὶ περὶ τὴν μίαν καὶ εἰκάδα τοῦ αὐτοῦ μηνὸς χειρο-
τονηθέντα ἐνθρονίζουσι· ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον
εἰρήσθω.

[f] τὴνδε μοι τὴν M.

[g] μελήσαντες M.

curasset, Marco cuidam Novatianorum in Scythia episcopo, qui tum Constantinopoli versabatur, eam tradidit, his verbis eum allocutus. Si Deus me in hac vita diutius superesse voluerit, hoc depositum diligenter abs te servatum mihi redde. Si vero visum illi fuerit me ex hoc sæculo transferre, invenies in hac charta, quem ego successorem mihi in episcopatu designaverim. His dictis ex hac luce migravit. Tertio igitur post illius obitum die, libello coram maxima multitudine resignato, cum Marciani nomen reperissent, omnes eum dignum esse acclamarunt, nullaque interposita mora, miserunt qui illum comprehenderent. Illi eum Tiberiopoli in Phrygia degentem pia fraude circumvenientes, secum abduxerunt, et duodecimo die calendas Septembris ordinatum in episcopali sede collocarunt. Verum de his hactenus.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Ὡς[h] ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος Εὐδοκίαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐξαπέστειλε.

1 Ὁ μέντοι βασιλεὺς Θεοδόσιος χαριστηρίους εὐχὰς
ἀνθ' ὧν εὐηργέτητο προσέφερε τῷ Θεῷ· καὶ ταῦτα
2 ἐποίει ἐξαιρέτοις τιμαῖς γεραίρων τὸν Χριστόν. Καὶ
τὴν γαμετὴν Εὐδοκίαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἔπεμπεν·
καὶ γὰρ αὐτὴ[i] ταύτην εὐχὴν ἐπιτελέσειν ἐπηγγέλλετο,
3 ἐὰν τὴν θυγατέρα γαμηθεῖσαν ἐπόψηται. Ἀλλὰ
αὕτη μὲν καὶ τὰς περὶ Ἱεροσόλυμα ἐκκλησίας καὶ
πάσας τὰς ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς πόλεσι ποικίλως ἐτί-
μησεν, ἔν τε τῷ ἀπιέναι καὶ αὖθις ἐπανιοῦσα.

ΚΕΦ. ΜΗ.

Περὶ[k] Θαλασσίου τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας ἐπισκόπου.

1 Πρόκλος δὲ ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον
χρόνον, περὶ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ὑπατείαν τοῦ βασι-
λέως, πράγματι θαυμαστῷ ἐπεχείρησε[l], καὶ οἷον οὐδεὶς A. D. 439.
2 τῶν πάλαι ἐπισκόπων πεποίηκε. Φίρμου γὰρ τοῦ
ἐπισκόπου ἐν Καισαρείᾳ τῆς[m] Καππαδοκίας τελευ-
τήσαντος, παρῆσαν Καισαρεῖς ζητοῦντες ἐπίσκοπον.
3 Ὡς δὲ διεσκέπτετο τίνα πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν προχει-
ρίσαιτο, συνέβη κατὰ θέαν αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτων
πάντας τοὺς τῆς γερουσίας συγκλητικοὺς ἐπὶ τὴν
4 ἐκκλησίαν παρεῖναι. Ἐν οἷς ἦν καὶ Θαλάσσιος, ἀνὴρ
τὴν ὕπαρχον χειρίσας ἀρχὴν τῶν ἐν Ἰλλυρικοῖς[n] 396
5 ἐθνῶν τε καὶ πόλεων. Μέλλοντι δὲ αὐτῷ, ὡς φήμη
ἐκράτει, τὴν τῶν ἑῴων μερῶν ἐγχειρίζεσθαι παρὰ τοῦ
βασιλέως φροντίδα, ἐπιβαλὼν χεῖρα ὁ Πρόκλος ἀντὶ
6 ὑπάρχου ἐπίσκοπον τῆς Καισαρείας ἀνέδειξεν. Ἀλλὰ
τὰ μὲν κατὰ τὰς ἐκκλησίας οὕτω προέκοπτεν· ἡμεῖς
δὲ ἐνταῦθά που τὴν ἱστορίαν καταπαύσαντες, ἐν εἰρήνῃ
διάγειν τὰς πανταχοῦ ἐκκλησίας καὶ πόλεις καὶ ἔθνη
7 εὐχόμεθα. Εἰρήνης γὰρ οὔσης, ὑπόθεσιν οἱ ἱστοριο-
γραφεῖν ἐθέλοντες οὐχ ἕξουσιν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς, ὦ
ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε, τὸ ἐπίταγμά σου ἐν

h Ὅτι ὁ βασιλεὺς θεοδόσιος ἀδιαλείπτως εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ. M.

i "Scribendum αὐτὴ. Epiphan. sic: *Hoc enim et ipsa votum habuerat.*" VALESIUS. Idem affirmat Nicephorus xiv. 23. αὐτὴν codd. et editt. Tum ταυτὴν τὴν εὐχὴν M.

k Ὅτι πρόκλος θαλάσσιον τὸν συγκλητικὸν ἐχειροτόνησεν. M.

l Ita F. M. ἐπεχείρισε editt.

m Ita F. M. Male transposuerunt sic, τῆς ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας, editt.

n ἰλλυριοῖς F. M.

CAPUT XLVII.

Quomodo imperator Theodosius uxorem suam Eudociam misit Hierosolyma.

Porro imperator Theodosius pro acceptis beneficiis gratias et vota Deo persolvit. Quod quidem præstitit, eximiis honoribus Christum venerando. Quin etiam uxorem suam Eudociam misit Hierosolyma. Nam et illa hoc se voto obligaverat, si filiam suam nuptam vidisset. Sed illa quidem ecclesias omnes, tam quæ Hierosolymis, quam quæ in aliis Orientis urbibus sitæ sunt, variis ornamentis decoravit, et cum illuc proficisceretur, et cum rediret.

CAPUT XLVIII.

De Thalassio Cæsareæ Cappadociæ episcopo.

Proclus vero eodem tempore, consulatu scilicet Theodosii septimodecimo, rem plane admirabilem, et qualem nemo unquam ex veteribus episcopis gesserat, aggressus est. Mortuo enim Firmo Cæsareæ Cappadociæ episcopo, Cæsarienses Constantinopolim venerunt, episcopum postulantes. Cumque Proclus dispiceret quem ad episcopatum illum promoveret, forte accidit, ut ad ipsum salutandum cuncti senatores die Sabbati in ecclesiam venirent: inter quos erat etiam Thalassius, qui provinciarum et civitatum Illyrici præfecturam administraverat. Cum vero Orientis quoque partium administratio ei mox ab imperatore credenda esset, ut fama erat; Proclus ei manum injiciens, pro præfecto prætorii episcopum Cæsareæ illum constituit. Et res quidem ecclesiæ in hunc modum prospere succedebant. Ego vero hoc loco finem historiæ nostræ facturus, opto ut omnes ubique ecclesiæ et urbes atque provinciæ in pace degant. Quamdiu enim pax erit, historiæ scribendæ studiosis nullum suppetet argumentum. Nam et nos qui mandatum tuum septem libris explevimus, o sacratissime vir Dei Theodore, omni ad scribendum materia destituti fuissemus,

ἑπτὰ βιβλίοις ἐκτείναντες, οὐκ ἂν ἠυπορήσαμεν[o] ὑπο-
θέσεως, εἰ οἱ φιλοῦντες τὰς στάσεις ἡσυχάζειν προή-
8 ρητο. Περιέχει ἡ ἱστορία ἡ ἑβδόμη χρόνον ἐτῶν
τριάκοντα δύο· ἡ δὲ πᾶσα τῆς ἑπτατόμου ὑπόθεσις
περιέχει χρόνον ἐτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα· ἀρξα-
μένη δὴ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς διακοσιοστῆς
ἑβδομηκοστῆς[p] πρώτης Ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἀνηγο-
ρεύθη βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, καταπαύσασα δὲ ἐπὶ
τὸ δεύτερον ἔτος τῆς τριακοσιοστῆς πέμπτης Ὀλυμ-
πιάδος, ἐν ᾗ ἡ ἑπτακαιδεκάτη ὑπατεία τοῦ βασιλέως A.D. 439.
Θεοδοσίου δέδοτο.

Τέλος[q] ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Σωκράτους σχολαστικοῦ.

o ἠπορήσαμεν F.
p ἑβδομηκοστῆς om. F.
q Hanc clausulam om. F. Σωκράτους ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βιβλία Ζ. χρόνου ἐτῶν ΡΜ. Μ.

si hi qui seditionibus delectantur, quiescere maluissent. Continet autem septimus hic historiæ liber res gestas spatio annorum duorum ac triginta. Tota vero historia septem libris comprehensa continet spatium annorum centum et quadraginta. Exorsa quidem ab anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ, qua Constantinus imperator est renuntiatus: desinens autem anno secundo trecentesimæ quintæ Olympiadis, quo imperator Theodosius septimum decimum consulatum dedit.

Finis Ecclesiasticæ Historiæ Socratis Scholastici.

INDEX RERUM.

N.B. Numerorum figuræ, quibus loci in Indice signantur, hunc in modum legendæ sunt; e. g.

i. 2, 1, 2, 3. . . . . i. e. libro primo, capite secundo, sectionibus 1, 2, 3.
ii. 2, 1. ib. 11. . . . . . . i. e. libro secundo, capite secundo, sectione prima, et eodem capite, sectione undecima.

* Asterisci notant eas sectiones quarum numeri in textu repetiti sunt; sive casu, ut in ii. 38, 27, sive consilio, ut in Appendice post vi. 23, 7.

B.

C.

E

F.

I.

L.

N.

CORRIGENDA.

Pag. lin.			
23, 4.	pro Διοκλετιανὸν, ...	rescribe	Διοκλητιανὸν.
·44, 4.	pro μετὰ, ...	—	μὲν.
124, 8.	pro Μάνετος	—	Μάνητος.
287, 9.	pro σουβεσταντίας	—	σουβσταντίας.
316, 19.	annot. b. pro, Epiphanius, sic, ..	—	Epiphanius. Hilarius sic habet,
352, 3.	pro Δορωθέου................	—	Δωροθέου.
383, 15.	pro προτοτύπους	—	πρωτοτύπους.
416, 3.	interpretationis Latinæ, ...	—	partim Arianos partim homousianos.
429, 6.	pro εἰν	—	εἰς.
449, 22.	ann. p. dele Epiphan.		
507, 1.	pro ῥῶεγον..................	—	ὤρεγον.
587, 13.	pro ἀπηλάγησαν	—	ἀπηλλάγησαν.
721, 15, 16.	pro μετατοεῖς	—	μετανοεῖς.
726, 2.	pro Ἀλεξάνδρο	—	Ἀλεξάνδρου.
808, 21.	ann. u. pro t. vi. p. 5.	—	t. vi. p. 22.

Erratum est quoque nonnunquam in pingendo accentu super voces encliticas, et in subscribendo iota; ubi typographi editionem præviam secuti sunt. Nam Valesius et Reading solebant ita scribere sæpius, τοσαύτη τὶς (p. 41. l. 3.), et semper κᾀκεῖ, κᾀκεῖνο, aliaque ejusmodi. Quæ oculorum meorum aciem quandoque effugerunt.

BOOKS

PRINTED FOR THE UNIVERSITY OF OXFORD:

SOLD BY

JOHN HENRY PARKER, Oxford; and 377 Strand, London:
and E. GARDNER, 7 Paternoster Row, London;

At the following Prices in Sheets.

ÆSCHYLUS, ex recensione G. DINDORFII. Ed. sec. 1851. 8vo. 5*s.*
Tomus II. ANNOTATIONES G. DINDORFII. Partes II. 1841. 15*s.*
Tomus III. Scholia Græca ex Codd. aucta. 1851. 8vo. 8*s.*

ARISTOPHANES, ex recensione G. DINDORFII. Tomi II. 1835. 8vo. 10*s.*
Tomus III. ANNOTATIONES G. DINDORFII. 1837. 8vo. 18*s.*
Tomus IV. Scholia Græca, ex Codd. aucta a G. DINDORFIO. 1839. 8vo. 1*l.* 10*s.*

BEDÆ, Venerabilis, Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum. Cura R. HUSSEY, B.D. Histor. Eccles. Prof. Reg. 1846. 8vo. 7*s.*

CASAUBONI, (I.) EPHEMERIDES, ed. J. RUSSELL, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. 1*l.* 3*s.*

CHŒROBOSCI GEORGII dictata in Theodosii canones, necnon Epimerismi in Psalmos. E Codd. MSS. Ed. T. GAISFORD, S.T.P. Tomi III. 1842. 8vo. 1*l.* 5*s.*

EURIPIDES, ex recensione G. DINDORFII. Tomi II. 1834. 8vo. 13*s.*
Tomus III. Annotationes G. DINDORFII. 1840. 1*l.*
—— Alcestis ex recensione G. DINDORFII. 1834. 8vo. 2*s.*
—— Heraclidæ et Medea. Ex recensione P. Elmsley. Editio altera. 1828. 8vo. 12*s.*

EUSEBII Eclogæ Propheticæ. E Cod. MS. Vindob. ed. T. GAISFORD, S.T.P. 1842. 8vo. 10*s.*
—— Evangelicæ Præparationis Libri XV. ad Codd. MSS. recensuit THOMAS GAISFORD, S.T.P. Tomi IV. 1843. 8vo. 2*l.* 8*s.*
—— Evangelicæ Demonstrationis Libri Decem. Rec. THOMAS GAISFORD, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. 1*l.*
—— Contra Hieroclem et Marcellum. Ed. T. GAISFORD, S.T.P. 1852. 8vo. 10*s.*

SOPHOCLES DINDORFII. Ed. 3. 1849. 8vo. 5*s.*
—— cum notis DINDORFII. Tomi II. 1849. 8vo. 12*s.*
—— Ad Sophoclis Tragœdias Annotationes G. DINDORFII. 1836. 8vo. 9*s.*
—— Scholia in Sophoclem. Ed. P. ELMSLEY. 1825. 8vo. 8*s.*
—— Scholia. Vol. II. Ed. DINDORF. 1852. 8vo. 8*s.*

DINDORF. METRA Æschyli Sophoclis Euripidis et Aristophanis descripta. Accedit CHRONOLOGIA SCENICA. 8vo. 1842. 8*s.*

DEMOSTHENES DINDORFII. Tomi IV. 1846. 8vo. 2*l.* Tomi V. VI. VII. Annotationes 1849. 1*l.* 14*s.* 6*d.* Tomi VIII. IX. Scholia 1851. 8vo. 14*s.*
—— Scholia in Æschinem et Isocratem. Ed. G. DINDORFIUS. 1852. 8vo. 4*s.*

JOSEPHUS, (FL.) de bello Judaico. Ed. E. CARDWELL, S.T.P. Tomi II. 1837. 8vo. 1*l.* 4*s.*

PATRES APOSTOLICI, Gr. et Lat. Ed. G. JACOBSON. Tomi II. 1847. 8vo. 1*l.*

THEODORETI Græcarum Affectionum Curatio. Rec. T. GAISFORD, S.T.P. 1839. 8vo. 13*s.* 6*d.*

ARISTOTELES ex recens. IM. BEKKERI. Accedunt Indices Sylburgiani. Tomi XI. 1837. 8vo. 3*l.* 6*s.*
I. —— Organon, 1841. 8vo. 7*s.*
II. —— Nat. Ausc. De Cœlo. Gen. et Corr., 1841. 8vo. 7*s.*
III. —— Parva Naturalia, 1841. 8vo. 7*s.*
IV. —— Historia Animalium, 1841. 8vo. 7*s.*
V. —— De Partibus, &c. Animalium, 1841. 8vo. 7*s.*
VI. —— Opuscula Varia, 1841. 8vo. 7*s.*
VII. —— Problemata, 1841. 8vo. 7*s.*
VIII. —— Metaphysica, 1841. 8vo. 7*s.*
IX. —— Ethica, De Virt. et Vitiis, 1841. 8vo. 7*s.*
X. —— De Republica et Œconomica, 1841. 8vo. 7*s.*
XI. —— De Rhetorica. De Poetica, 1841. 8vo. 7*s.*

ARISTOTELIS de Rhetorica libri ad MSS. recogniti. 1833. 8vo. 4*s.*
—— Animadversiones Variorum in Arist. de Rhet. 1820. 8vo. 11*s.*

LONGINUS, Gr. et Lat. Denuo recensuit, Animadd. Toupii, Ruhnkenii aliisque subsidiis instruxit Benj. Weiske. 1820. 8vo. 10*s.* 6*d.*

ORATORES ATTICI, ex recensione BEKKERI,
Tomus I. Antiphon, Andocides et Lysias. 1822. 8vo. 11*s.* 6*d.*
II. Isocrates. 1822. 8vo. 14*s.*
III. Isæus, Æschines, Lycurgus, Dinarchus, &c. 1823. 8vo. 14*s.*
Indices Græcitatis in Oratores Atticos a T. MITCHELL. 8vo. 1*l.* 5*s.*
Index Græcitatis Isocraticæ, a T. MITCHELL. 1828. 8vo. 12*s.* 6*d.*

PARŒMIOGRAPHI GRÆCI, quorum pars nunc primum ex Codd. MSS. vulgatur. Ed. T. GAISFORD, S. T. P. 1836. 8vo. 10*s.* 6*d.*

PEARSONI ADVERSARIA HESYCHIANA, Tomi II. 1844. 8vo. 15*s.*

PLOTINUS, edidit F. CREUZER. Tomi III. 1835. 4to. 6*l.*

SCRIPTORES LATINI REI METRICÆ. Ed. T. GAISFORD, S.T.P. 1837. 8vo. 11*s.* 6*d.*

STOBÆI (J.) FLORILEGIUM. Ed. T. GAISFORD, S.T.P. Tomi IV. 1822. 8vo. 2*l*. 8*s*.

—— ECLOGARUM PHYSICARUM ET ETHICARUM libri duo. Accedit Hieroclis Commentarius in Aurea Carmina Pythagoreorum. Ad MSS. recensuit T. GAISFORD, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. 1*l*.

XENOPHONTIS Memorabilia Socratis, ed. Schneider. 1826. 7*s*. 6*d*.

—— Oeconomicus, etc. ed. Schneider. 1826. 7*s*. 6*d*.

—— Opuscula Politica, etc. ed. Schneider. 1817. 10*s*.

—— Historia Græca ex rec. L. DINDORFII. 1853. 8vo. 10*s*.

A GREEK-ENGLISH LEXICON, based on the German work of F. PASSOW, by HENRY GEORGE LIDDELL, M.A. and ROBERT SCOTT, M.A. Third Edition. crown 4to. 1849. 2*l*. 2*s*.

A LEXICON, chiefly for the use of Schools, abridged from the Greek-English Lexicon of H. G. LIDDELL, M.A. and ROBERT SCOTT, M.A. Fourth Edition. square 12mo. 1852. 6*s*.

A COPIOUS GREEK-ENGLISH VOCABULARY, compiled from the best Authorities. 24mo. 1850. 5*s*. 6*d*.

ETYMOLOGICON MAGNUM. Ad Codd. MSS. recensuit THOMAS GAISFORD, S.T.P. 1848. fol. 3*l*.

SCHELLER. Lexicon Linguæ Latinæ, with the German explanations translated into English by J. E. RIDDLE, A.M. 1835. fol. 4*l*.

SUIDÆ LEXICON. Ad Codd. MSS. recensuit T. GAISFORD, S.T.P. Tomi III. 1834. fol. 7*l*.

FASTI HELLENICI. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the earliest Accounts to the LVth Olympiad. By the late HENRY F. CLINTON, Esq., M.A. 1834. 4to. 1*l*. 8*s*. 6*d*.

—— from the LVIth to the CXXIIIrd Olympiad. 1841. 4to. 1*l*. 12*s*. 6*d*.

—— from the CXXIVth Olympiad to the Death of Augustus. Second edition. 1851. 4to. 1*l*. 10*s*.

—— Epitome of the Civil and Literary Chronology of Greece, from the earliest Accounts to the Death of Augustus. 1851. 8vo. 6*s*.

FASTI ROMANI. The Civil and Literary Chronology of Rome and Constantinople from the Death of Augustus to the Death of Justin II. 4to. 2*l*.

—— The Civil and Literary Chronology of Rome and Constantinople. Vol. II. Appendix. From the Death of Augustus to the Death of Heraclius. 1850. 4to. 1*l*. 5*s*.

—— Epitome of the Civil and Literary Chronology of Rome—*in the Press*.

COLUMBIA UNIVERSITY
0032138415

VOLUME 3

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.

SOCRATIS

SCHOLASTICI

ECCLESIASTICA HISTORIA.

EDIDIT

ROBERTUS HUSSEY, S.T.B.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS III.

ANNOTATIONES.

OXONII:

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.LIII.

ANNOTATIONES

AD

SOCRATIS HIST. ECCLES.

LIB. I.

1, 2. *μερικῶς*] Hoc loco *μερικῶς* non significat singillatim, sed *ἐκ μέρους*. Revera enim Eusebius in libris de vita Constantini, Historiam Arii ex parte duntaxat attigit, non vero totam nec singillatim prosecutus est. VALES.

Μερικῶς reddi potest, *partim:* quemadmodum in, *εἴπως δύναιντο μερικῶς γοῦν ἀνεθῆναι τῆς βίας*, infra, iv. 15. Conf. *μερικὴν δύναμιν* vii. 18. 9.

1, 3. *ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἀπέλιπε*] Musculus hunc locum ita vertit: *commentarii nostri exordia inde sumemus, ubi ille desiit.* Atque ita fere Christophorsonus, nisi quod magis barbare, et minus Latine transtulit: *ex iis rebus a quibus ab eo desitum est scribere, nostri operis exordium capiemus.* Ego vero malim vertere: *ab iis rebus quas ille nobis reliquit, scribendi sumemus exordium.* Vult enim dicere Socrates, exorsurum se ab historia Arii, quam Eusebius ex parte tantum attigerat in libris de vita Constantini: Eusebium enim in iis libris, magis studuisse ut imperatoris laudes amplificaret, quam ut res ecclesiasticas accurate perscriberet: se vero, qui res in Ecclesia gestas scriptis mandare constituerit, historiam Arianæ hæreseos diligentius narraturum, et ab iis rebus quas Eusebius vel de industria prætermiserat, vel quia nihil ad institutum ipsius facerent obiter tantum perstrinxerat, initium Historiæ suæ facturum. Certe Socrates non inde Historiam suam inchoavit, ubi Eusebius desierat. Eusebius enim usque ad obitum Constantini opus suum perduxit. Historiam quidem Ecclesiasticam Eusebius usque ad tumultum Arii, et ea quæ Nicænum concilium præcessere, continua serie persecutus est. Proinde

si decem libros Historiæ Ecclesiasticæ spectemus, Socratem inde incepisse ubi Eusebius scribendi finem fecerat, possumus dicere. Sed si præterea jungamus libros De Vita Constantini, sicuti junxit Socrates, tum istud verum non erit. VALES.

Ἀπέλιπε reddi potest, *omisit;* vel, sicut Valesius in versione sua, *intactas reliquit.*

Cap. 2. Conf. Sozomen. Hist. Eccl. i. 2. 3. et 4. Cassiodor. Hist. Tripartit. i. 4.

2, 1. Ἡνίκα] Hoc initium esse periodi Musculus et Christo- 6
phorsonus existimarunt, cum tamen periodus inchoanda sit ab iis verbis quæ in fine superioris capitis leguntur, ἐνθένδε πόθεν τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι. Idque nos in versione nostra secuti sumus. VALES.

Ib. κατὰ δὲ τὰς Βρεττανίας] Existimasse videtur Socrates, Constantinum et Maxentium imperare cœpisse eodem anno, quo Diocletianus et Maximianus Herculius purpuram deposuerant. Qua in sententia fuit etiam auctor Chronici Alexandrini, et alii quidam, qui annos imperii Constantii Constantino ejus filio attribuunt. Atque hinc factum est, ut Constantinus Maximus a quibusdam regnasse dicatur annis duobus ac triginta, cum tamen revera triginta tantum annis ac mensibus decem regnaverit. VALES.

Ib. τεθνηκότος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος] Idem repetit Socrates in fine libri septimi, ubi Historiam suam concludens, ait eam ordiri ab anno primo Olympiadis CCLXXI quo Constantinus imperator renuntiatus est. Hæc Olympias incipit a solstitio anni trecentesimi quinti, qui fuit annus primus post abdicationem Diocletiani. Verum Constantius non hoc anno mortuus est, sed sequente, quo ipse sextum consul fuerat, cum Galerio Augusto, ut legitur in fastis Idatii. Anno igitur secundo supradictæ Olympiadis mors Constantii adscribenda est. VALES.

Idatio adstipulatur et Eusebius in Chronico a B. Hieronymo Latine verso, quo ad secundum annum Olympiadis CCLXXI hæc notantur: *Constantius sexto decimo imperii anno diem obiit in Britannia, Eboraci. Post quem filius ejus Constantinus, ex concubina Helena procreatus, regnum invadit. Quarto autem persecutionis anno Constantinus regnare orsus.* Quinetiam Constantinum imperium invasisse VIII Kal. Aug.

anni CCCVI ex ipsius obitu clarissime evincitur: de quo vide Socratem cap. ult. hujus libri, et Eusebium in ejus vita, lib. IV. cap. 64. computatis in ejus regnum annis XXX, mensibus X. READING.

2, 1. ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας ἐτελεύτα] Fallitur hic Socrates. Maximianus enim senior, qui et Herculius, jussu Constantini occisus est in Galliis anno Christi 310. Maximinus autem Cæsar biennio post victus a Licinio, periit apud Tarsum, ut scribit Aurelius Victor, Eusebius in Chronico, et alii. Solemnis est hic error Græcorum, qui Maximianum et Maximinum inter se confundunt. VALES.

In multis hic Socrates erravit. Operæ pretium erit si paucis seriem rerum contexam, quas ille tetigit. Diocletianus duos Cæsares pronuntiavit, Severum et Maximinum, et imperio se abdicavit non in Italia sed Nicomediæ, Kal. Maiis A. D. 305; supremum vero imperium tradidit Maximiano Galerio, (qui etiam alio nomine Armentarius vocatus est,) et Constantio, qui ambo antea Cæsares fuerant; consentiente in his Maximiano Herculio, qui antea Diocletiani imperii collega fuerat. Quamprimum autem Constantius mortuus esset, qui diem obiit Eboraci VIII Kal. August. A. D. 306 anno secundo Olympiadis CCLXXII, Constantinus in imperium loco patris sui successit. Eodem anno, post paucos autem menses, vulgus et milites Romani Maxentium filium Maximiani Herculii, reluctante patre ejus, imperatorem confirmaverunt: contra quem cum Galerius Severum in Italiam miserat, hunc sui milites deseruerunt et Maxentio necandum tradiderunt. Perempto Severo, Galerius A. D. 307 Licinium creavit Augustum, quartam scilicet ejus honoris tum consortem. Exinde Maximianus Herculius, bellum et dolos parans contra Constantinum, captus et ejus jussu vel occisus est, vel se occidit, prope Massiliam A. D. 310. Anno vero proxime sequenti, nempe A. D. 311, Galerius morbo inusitato absumptus est: tum autem A. D. 312 Constantinus Maxentium bello devicit. Denique A. D. 313 Maximinus fugatus a Licinio Tarsum devenit, atque ibi mortuus est, hausto, si fides Lactantio habenda sit, veneno. Hæc tradunt Lactantius De Mort. Persecut. XVIII.—XLIX. Aurelius Victor De Cæsar. XXXIX.—XLI. et Epitom. XXXIX. XL. Eutropius in Breviario X. 1. et alii.

Tempora rite digesta vide in Clintoni Fastis Romanis. Zosimus tamen, hic nimium cum Socrate conveniens, perperam narrat quoque Constantium et Galerium, imperatores factos, nuncupavisse Cæsares Severum et Maximinum, Maximianum vero Heraclium morbo Tarsi periisse, lib. ii. capp. 8. et 11. Paulo autem postea recte tradit Maximinum eodem loco mortem obiisse, c. 17.

2, 1. *Σεβῆρος δὲ ὁ Καῖσαρ*] Flavius Valerius Severus, Maximiani Armentarii imperatoris ex sorore nepos, ab avunculo, cum Maximino, Cæsar declaratus Italiæ et Africæ res curavit. Illum saltatorem, temulentum, ebriosum, cui nox pro die, et dies pro nocte, dixit Diocletianus. Cum Romæ imperium Maxentius invaserat, VI. Kal. Novembris, ann. CCCVI. Severus, ut eum opprimeret, ad muros urbis armatus accessit. Statim vero milites eum deserunt, et se Maxentio, contra quem venerant, tradunt. Quid restabat deserto, nisi fuga? Ravennam confugit, ibique se cum paucis militibus inclusit. Sed cum videret futurum, ut Maximiano Herculio, qui eum cum exercitu urgebat, traderetur, dedit sese ipse; nihilque aliud impetravit, nisi bonam mortem: nam venis ei incisis, leniter mori coactus est. *Vide Lactant. de mortibus Persecutorum, cap.* 18. *et* 26. READING.

Ib. *πάντα Μαξιμιανὸς ὁ Γαλέριος περιέπων*] Hæc benigne intelligenda sunt. Neque enim Galerius totius imperii revera clavum tenuit, cum duo alii eodem tempore essent Augusti: Constantinus in Galliis, et Maxentius Romæ. Verum summam imperii nihilominus administrasse dicitur, eo quod ipse senior erat Augustus, et a junioribus Augustis instar patris colebatur. VALES.

2, 4. *περὶ γὰρ μεσημβρινάς*] Eusebii verba hæc sunt, *ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας, ἤδη τῆς ἡμέρας ἀποκλινούσης,* De Vita Constant. i. 28. Deinde pergit Eusebius eadem fere referre quæ Socrates hic exscripsit de Constantini visione, qualem eam ipse Constantinus post multos annos sibi narravit. Aliter tamen, nescio quo auctore, Rufinus refert, Constantinum crucem vidisse, non meridie sed *per soporem*, et, ei *tanto visu exterrito adstitisse angelos dicentes, ἐν τούτῳ νίκα,* Hist. ix. 9. Rufinum sequi primo videtur Sozomenus, mox autem Eusebium nominatim citat. i. 3. Aliter quoque Philostorgius, i. 6.

2, 7. *τὸ σταυροειδὲς τρόπαιον*] Vexillum hoc *λάβωρον* appellat Sozomenus Hist. Eccl. i. 4. *Labarum* Rufinus, Hist. ix. 9, et Latini scriptores, penultima brevi. Vide Ducange Gloss. Med. et Infim. Latin. in voce. Formam ejus descripsit Eusebius qui semel id ipsum viderat, De V. Const. i. 30, 31. Fuit igitur longum hastile, portans ad summum antennam transversam, supra quam fixum erat signum, ☧, corona circumdatum, infra vero pendebat velum quadratum et gemmatum; tum infra velum affixæ erant superiori parti hastilis imagines Constantini et filiorum ejus. Lactantius, qui tacet de meridiana visione, refert solummodo, *Commonitus est in quiete Constantinus ut cœleste signum Dei* (hoc est, formam Crucis) *notaret in scutis, atque ita prælium committeret. Fecit ut jussus est, et transversa* X *litera, summo capite circumflexo, Christo in scutis notat. Quo signo armatus exercitus capit ferrum,* 44. Quod vero attinet ad tempus hujus prælii, Lactantius dicit, *Imminebat autem dies quo Maxentius imperium ceperat, qui est ad sextum Kalendas Novembris, et quinquennalia terminabantur,* ib. Fallitur tamen in annorum numero, nam sextus fuit Maxentii annus, quemadmodum tradunt Victor, Cæsar. 40, et alii auctores. Itaque occisus est Maxentius, absoluto suo imperii sexennio, cum Constantinus tres menses et duos dies septimi anni exegerat. Plura vide in Clintoni Fast. Roman.

2, 7. *ἕβδομον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ*] Constantinus victoriam 7
de Maxentio retulit anno Christi 312, cum ipse et Licinius secundum consulatum gererent. Hic erat annus sextus imperii Constantini. Ejus enim initium consurgit ex ante diem octavum Kal. Augusti, anno Christi 306. Quod si Maxentium victum esse dicamus octavo Kal. Octobres, ut in fastis ponit Onufrius, et Sigonius in lib. ii. de Occidentali Imperio, tunc verum esse poterit, id quod ait Socrates, Constantinum septimo imperii sui anno victoriam de Maxentio retulisse. Quippe annus septimus ejus imperii cœperat octavo die Kal. Augusti, anno 312. Turbat me tamen non mediocriter, quod Maxentius anno 6 imperii sui exeunte, pridie quam septimum inchoaret, occisus esse dicitur in panegyrico Nazarii [Incerti Panegyric. ix. 16 et 20, pp. 242. 246. ed. Paris. 1676.]. Atqui Maxentius paucis diebus post Constantinum imperare exorsus fuerat. Quod si octavo Kal. Octobris cæsus fuit, necessario

dicendum est eum septimo Kal. Octobris regnare cœpisse. Atque ita Constantinus duobus mensibus ante Maxentium ad imperium pervenisset. Quod quidem minus probabile mihi videtur. Cæterum Socrates hic sibi ipse constat. Nam cum imperium Constantini, ab anno Christi 305. exorsus sit, recte hanc victoriam refert anno ejusdem imperii septimo. VALES.

2, 8. *τοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ τυγχάνοντος ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ Κωνσταντίᾳ*] Vertendum, *quem etiam sibi affinem adsciverat*, vel *affinitate sibi adjunxerat*. Ita vocem *γαμβρὸς* exponit Scholiastes in Homerum: *Γαμβρὸς*, inquit, *καλεῖται ὁ γήμας, ὑπὸ τῶν οἰκείων τῆς γαμηθείσης*. *W. Lowth.* READING.

2, 10. *Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Διοκλητιανός*] Mortuus est Diocletianus Salonæ, die tertio Nonas Decembres, anno Christi 316. ut recte in fastis scribit Idatius. Idem scribit auctor Chronici Alexandrini, nisi quod pro Diocletiano nomen Galerii Maximiani perperam irrepsit. Idem quoque confirmat Zosimus in libro secundo Historiæ, ubi scribit Diocletianum tribus annis post tertium consulatum Constantini et Licinii, mortem obiisse. Postquam enim dixit, à Chilonis et Libonis consulatu, quo sæculares ludi celebrati fuerant, ad tertium consulatum Constantini et Licinii, decem supra centum annos fluxisse, subjungit: *Διοκλητιανὸς μὲν τελευτᾷ τρισὶν ἐνιαυτοῖς ὕστερον*: quod verissimum est. At Josephus Scaliger in animadversionibus Eusebianis, hunc Zosimi locum male accepit, quasi diceret Zosimus Diocletianum triennio post abdicationem imperii, seu post nonum ipsius consulatum, e vivis abiisse. VALES. 8

Potior tamen opinio est, Diocletianum mortuum esse A.D. 313; siquidem tradunt Lactantius, 42, 43, et Eusebius Hist. Eccles. ix. 11, Maximinum Diocletiano fuisse superstitem. Vide Clintoni Fast. Roman. annis 313 et 316, qui discrepantium auctorum testimonia rite pensat.

Cap. 3. Conf. Sozomen. i. 2. et 7. Euseb. Vit. Const. i. 51. seqq. Sulpic. Sever. Hist. Sacr. ii. 33.

3, 1. *τοὺς Ἑλλήνων ναοὺς κλείων*] Edictum quo *gentilium templa subversa sunt*, refert Hieronymus, Chron. A.D. 331, et alii auctores. Conf. Clintoni Fast. Rom. Append. p. 88. Non omnia tamen clausa sunt templa: id enim postea fecit Theodosius Magnus; cujus sub regni initio scribit Zosimus,

ἔτι γὰρ ἦν αὐτοῖς ἄδεια τοῦ φοιτᾷν εἰς τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ θεῖα κατὰ τοὺς πατρίους θεσμοὺς ἐκμειλίττεσθαι, iv. 29. Sozomenus vero ait de Theodosio, *ἀρξάμενος βασιλεύειν ἐκώλυσε τούτων [τόπων] ἐπιβαίνειν· τελευτῶν δὲ καὶ πολλοὺς καθεῖλεν*, H. E. vii. 20. Statuas quidem deorum et ornamenta templorum Constantinus transtulit Constantinopolim, ut his novam suam Romam decoraret: nonnullis templis januas, vel tectum, abstulit: Græcorum ritus omnibus modis irridere studuit; itaque legatos quodam urbes et provincias circumire jussit, qui ineptias et figmenta ethnici cultus populo exponerent: hoc autem facto, deserta sunt a multis templa. Præterea templa in Aphacis, in Ægis, et in Heliopoli funditus evertit. Omnia tamen hæc post Licinii exitium evenisse videntur. Vide quæ Eusebius memorat, V. Const. iii. 54–58, et ii. 44, 45. Cassiodor. Hist. Trip. ii. 20. Sozomen. ii. 5. Denique consilium suum ipse aperit Constantinus in edicto eo quod exhibet Eusebius, sic, *μάλισθ' ὅτι τινὲς, ὡς ἀκούω, φασὶ τῶν ναῶν περιῃρῆσθαι τὰ ἔθη καὶ τοῦ σκότους τὴν ἐξουσίαν· ὅπερ συνεβούλευσα ἂν πᾶσιν ἀνθρώπους, εἰ μὴ τῆς μοχθηρᾶς πλάνης ἡ βίαιος ἐπανάστασις ἐπὶ βλάβῃ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀμέτρως ταῖς ἐνίων ψυχαῖς ἐμπεπήγει.* Vit. Const. ii. 60.

3, 2. *διωγμόν*] Licinii molesta edicta et gesta refert Eusebius De V. Const. i. 51–56. ii. 1. 2. Qualia sunt quæ sequuntur: mandatum fuit ne episcopi inter se communicarent, neque conventus agerent, consultandi gratia, neque alter alterius ecclesiam viseret; ne mulieres cultui publico in cœtu ecclesiæ adessent; sed ut solæ fœminæ fœminas docerent; ne in ecclesiis Christiani intra mœnia urbis, sed sub dio in aperto campo potius convenirent. Christianos e regia expulit, et bonis atque patria multavit. Milites item nisi sacrificarent cingulo exuit. Carcere conclusorum miseriam vetuit ne quis cibo et officiis sublevaret. In paucis quibusdam locis ecclesias destruxit et episcopos morte crudeli affecit, alios exulare coegit. Postremo creditus fuit (sicut ait Eusebius) in animo habere ut mox Christianos universos insequeretur. Rufinus rerum ordinem ita describit: "*Primo namque omnium de palatio suo, si quis Christianus esset, exire jubet, tum et de omni militia. Post hæc proficit pestis, et tyrannicis edictis statuit, omnes qui se Christianos profiterentur in carcerem tradi. Sta-*

tim tamen invenit aliquid, in quo priores crudelitate superaret. Addit edicto, ut ne quis alicui misso in carcerem, cibum vel potum deferat, dicens, iniquum esse misericordiam fieri, atque humanitatem præbere his, quos ipse suis legibus condemnasset. Et ita multitudines in carcerem retrusæ inedia necabantur. Sed per hoc putabat adhuc occultiorem esse tyrannidem suam, verum crescente animi sævitia, etiam hoc parum videtur: continuo in episcopos, cæterosque sacerdotes Dei rabiem crudelitatis extendit," seqq. Hist. ix. 10. Contra autem Sulpicius Severus de Licinii gestis ait, *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat. Sed id inter persecutiones non computatur: adeo res levioris negotii fuit, quam ut ad ecclesiarum vulnera perveniret.* Hist. Sacr. ii. 33.

Cap. 4. Conf. Sozomen. i. 7. Cassiod. i. 8. Nicephor. Callist. vii. 44.

4, 1. Ἐκ δὲ τούτου] *Has ob causas*, Valesius. At vero falsum est Constantinum bellum suscepisse propter vindicandos Christianos, quemadmodum affirmant Eusebius V. Constant. ii. 3 et Rufinus, quos secutus est Socrates; quorum tamen errorem Sozomenus consulto evitasse videtur Hist. i. 6, 7. Socrates vero et res et tempora miscet. Eusebius tantummodo omittit. Dissidium enim primum exortum est inter Constantinum et Licinium paulo post mortem Maximini, ὀλιγόστου χρόνου διαδραμόντος, ait Zosimus ii. 18. Anno Septimo Constantini, *Bellum Cibalense adversum Licinium*, habet Eusebii Chronicon Hieronymianum. Quem annum statuit ad A. D. 314 Idacius in Chronico. Deinde pax inita est et fœdus pactum, facta provinciarum divisione. Majus iterum bellum exortum est A. D. 323 a Constantino, postquam naves suas collegerat ad Thessalonicam nunc primum factam stationem navalem. Finitum vero hoc bellum est cum Licinius in Nicomedia obsessus ipse se Constantino dedidit, et deinde paulo postea Constantini jussu Thessalonicæ occisus est A. D. 324. Vid. Zosim. ii. 22—28. et Clintoni Fast. Rom. Tempus vero quo Licinius Christianos infestavit, sicut Eusebius et alii tradunt, videtur fuisse inter primum sive *Cibalense* bellum, et secundum quod Licinio vitam abstulit; tum quia perexigunm fuit temporis spatium inter Maximini excidium et bellum

Cibalense quo mutari quidquam contra Christianos posset, cum quia Chronicon Hieronym. refert anno XI Constantini, *Licinius Christianos de palatio suo pellit*, et Cedrenus annis tertio et quarto post Maximini mortem, qui cadunt in A. D. 316 et 317, (quamvis ille eos pro XIV et XV Constantini numeret) ait, Λικίνιος ἤρξατο κατὰ Χριστιανῶν διωγμὸν κινεῖν. Initium persecutionis Pagius ponit ad A. D. 319, ex Anonymo Valesiano. Vid. Pag. in Annal. Baron. an. 318. Sozomenus affirmat Licinii mentem mutatam esse post pugnam Cibalensem, πρότερον τὰ τῶν Χριστιανῶν πρεσβεύων, μετεβάλετο τὴν γνώμην, Hist. i. 7: scilicet, antea nomen Christianum professus est. Cui adstipulatur Pagius et argumenta affert ad firmandum suam opinionem, nempe, "Licinium tunc Christianam Religionem eo modo quo Constantinus nondum Catechumenus, professum esse," an 318. X.

4, 2. πρὸς Χρυσόπολιν τῆς Βιθυνίας] Ita Cedrenus quoque: et Aurelius Victor, *Licinius pulsus Chalcedona concessit. Ibi— oppressus est.* De Cæsar. 41. Sed hoc factum est Nicomediæ, ut supra diximus: idem etiam ait Sozomenus i. 7. Ex Zosimo discimus, pugnatum esse apud Chalcedona, antequam Licinius ad Nicomediam confugerit. Socrates belli eventus nimis arcte compressit.

4, 4. βαρβάρους τινὰς συναγαγών] Solus Socrates causam hanc Licinii necis tradidit. Plerisque videtur Constantinus interfici eum jussisse parum justa ratione. Zosimus affirmat interfectum fuisse præter fidem jurisjurandi a Constantino dati. Eusebius nullam causam adnotat præterquam quod, νόμῳ πολέμου διακρίνας, τῇ πρεπούσῃ παρεδίδου τιμωρίᾳ. Vid. Zosim. ii. 28. Euseb. V. Const. ii. 18.

4, 5. αὐτοκράτωρ καὶ βασιλεύς] In codice Regio et Florentino 9
deest particula καὶ, quam supplevit Christophorsonus. Mihi non admodum necessaria videtur. Quod si eam retinere voluerimus, tum βασιλεὺς Augustum significabit, non ut vertit Christophorsonus, Regem. Alludit autem Socrates ad militum acclamationes, qui post insignem victoriam, principem suum imperatorem et Augustum appellare consueverant. Idem faciebant cives, cum princeps victor in urbem introiret. VALES.

Cap. 5. Conf. Sozomen. i. 15. Rufin. Hist. x. 1. Theodoret. Hist. Eccles. i. 3. Cassiodor. i. 12. Nicephor. viii. 5.

5, 1. Μετὰ Πέτρον] S. Petrus, episcopus Alexandrinus, anno persecutionis nono martyrium fecit, teste Eusebio in fine libri vii., ideoque illud ad annum Christi CCCXI revocandum est, diemque Novembris XXV. Ant. Pagi, ad ann. 310. c. iv. et ann. 311. c. xx. S. Achillas anno tantum CCCXII. in locum ejus subrogatus, mensibus tantum quinque sedit. Huic successit Alexander, cujus initium Eusebius in Chronico ad annum CCCXIII. collocat. *Idem ibid.* READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 312.

Ib. *φιλοσοφῶν ἐθεολόγει*] Idem ait ipse Arius in epistola sua ad Eusebium Nicomediensem; in qua asserit causam, quare ab Alexandro episcopo vexatus fuerit, fuisse, *ἐπειδὴ οὐ συμφωνοῦμεν αὐτῷ δημοσίᾳ λέγοντι, ἀεὶ Θεὸς, ἀεὶ Υἱὸς, ἅμα Πατὴρ, ἅμα Υἱὸς, συνυπάρχει ὁ Υἱὸς ἀγεννήτως τῷ Θεῷ, ἀειγενὴς, ἀγενητογενὴς, οὔτ᾽ ἀτόμῳ τινὶ προάγει ὁ Θεὸς τοῦ Υἱοῦ, ἀεὶ Θεὸς, ἀεὶ Υἱὸς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός.* Epiphan. Hær. lxix. 6. Et epistola ad ipsum Alexandrum scripta ab Arianorum parte respicit ad ejus morem publice in ecclesia prædicandi, ibid. c. 7, 8: et Athanas. De Synod. 16.

5, 2. Ἄρειος] Arius gente erat Libs, sive, ut habet Photius, ortu Alexandrinus, Ammonii filius. Probabile est illum ex Luciani Antiocheni schola prodiisse; diserte enim Eusebium Nicomediensem *Conlucianistam* appellat. Orto Meletiano schismate, primum partes Meletii tuebatur; quo deinde deserto, ad Petrum Alexandriæ Episcopum se contulit, ab eo in diaconorum numerum adscitus, et ob turbulentum ingenium iterum ejectus [est]. Post mortem Petri pœnitentiam simulavit, et ab Achilla episcopo veniam precatus, ab eo ad presbyteri dignitatem promotus est; unamque ex ecclesiis Alexandrinis, quæ *Baucalis* dicebatur, curæ suæ commissam habuit. Guil. Caveus ad ann. 315. Famosissimum hunc hæresiarcham sic depingit Epiphanius. [Hæres. lxix. 3.] *Fuit,* inquit, *proceriore statura, demisso vultu, totaque corporis configuratione, subdoli serpentis instar, ad fraudem et fallaciam composita; ita ut callido illo, externoque habitu facile simplicioribus animis obreperet. Nam hemiphorium et colobium indutus, in colloquiis ac salutationibus blandus erat imprimis, atque omnium animos adulationum illecebris devinctos tenebat.* READING.

Ib. τὸ Σαβελλίου δόγμα] Σαβέλλιος δὲ ὁ Λίβυς ὁ Πενταπολίτης—*Sabellius Afer Pentapolitanus, hujusmodi hæresin inchoavit. Unam hypostasin esse dixit Patrem et Filium, et Spiritum Sanctum, et unam triplicis nominis personam: eundemque nunc ut Patrem vocat, nunc ut Filium, nunc ut Spiritum Sanctum. Ac in veteri quidem Testamento ut Patrem, legem tulisse; in novo autem ut Filium, esse incarnatum; et ut Spiritum Sanctum, ad apostolos venisse.* Theodoret. Hæret. Fab. lib. ii. cap. 9. READING.

Conf. infra capp. 23 et 24, ubi idem crimen Sabellianismi a diversis ingeritur. Ariani tamen in epistola sua modo citata Sabellii opinionibus, cum aliis hæreticis, renuntiant. Epiphan. Hær. lxix. 7. et Athan. De Syn.

Cap. 6. Conf. Sozomen i. 15. Theodoret i. 2. seqq. Euseb. V. C. ii. 61. Cassiod. i. 13. Gelas. Act. Conc. Nicæn. ii. 3.

6, 1. *ἀπὸ σμικροῦ*] Hæc et quæ sequuntur usque ad *καὶ πόλεις* sunt Eusebii in Vit. Const. ii. 61.

6, 2. Εὐσέβιος] Eusebius, *Nicomediensis* dictus, Julianum imperatorem, qui puer adhuc sub eo educatus erat, genere ut opinor, materno longius contingebat. Vide Ammian. Marcell. lib. xxii. Primum Beryti in Syria episcopus, inde Nicomediam, imperii occidentalis tunc temporis sedem, veluti Romæ æmulam nuper a Diocletiano mire exornatam, vir supra modum ambitiosus transferri se curavit. Arium in clientelam suam recepit; amicitiam cum eo et communionem coluit, ejusque causam missis ubique literis gnaviter egit. Idem prorsus cum Ario docuit. Filium nempe non modo *κτιστὸν εἶναι καὶ θεμελιωτὸν καὶ γενητὸν τῇ οὐσίᾳ,* sed et alterum ab ingenito vere esse, et non ex ejus substantia factum, nec ullo modo participem naturæ illius, nec e substantia ejus existentem, verum natura et virtute prorsus diversum, ad perfectam licet similitudinem naturæ virtutisque opificis sui conditum. Eadem porro dogmata docere non contentus, totius factionis dux ac signifer evasit, omniumque malorum quæ in Athanasium machinabantur Ariani, ἐργοδιώκτης unicus. Inde Arii sectatores vulgo *Eusebiani,* et οἱ περὶ Εὐσέβιον dicti. *Guil. Cave ann. Christi* 324. READING.

6, 3. *Συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας*] Prius, ut videtur, presbyteros et diaconos Alexandriæ et Mareotidis in unum congregavit, quorum consensum in Ario ejusque sequacibus

deponendis postulavit. Ipsam Alexandri ad clerum suum allocutionem in lucem protulit Cotelerius, notis in librum viii. Constit. Apost. cap. 28. *W. Lowth.* READING.

Synodus hæc fuit centum fere episcoporum, sicut ipse Alexander testatur infra in epistola sua: habita vero est A. D. 321, eo enim anno, Crispo II. et Constantino II. consulibus, Arium ab Alexandro episcopo de Alexandrina ecclesia ejectum esse tradit Hieronymus in Chronico. Quo anno exorta sit dissensio incertum est: Alexandrum sacratum esse episcopum A. D. 313, demonstrat Clintonus in Fast. Rom. ad A. D. 321: Conf. quoque Neale, in Hist. Eccl. Orient. (Anglice scripta) i. 15. Arius vero, etsi cum priore episcopo Petro concertasset, postea tamen fertur reconciliatus, et ab Alexandro in honore habitus fuisse primo episcopatus ejus tempore. Vid. Sozom. i. 15. Paulatim autem cœpit novas opiniones in ecclesia propagare, clam Alexandro, (quod Alexander ipse fatetur in epistola sua ad Alexandrum Constantinopolitanum quam dedit Theodoretus in Hist. Eccl. i. 4,) donec ei patefactum est quid Arius ageret, per Meletium Thebaidis archiepiscopum, si vera perhibet Epiphanius in Hæres. lxix. 3. Tum mota de his rebus quæstione, Alexander, cujus animum Sozomenus ait paulisper de doctrina controversa hæsisse, primo Arium ad se accitum admonuit (Vid. Epiphan.): deinde convocatis paucis de clero et episcopis, sententiam tulit Ario adversam, et ut ille errorem suum agnosceret postulavit: quod cum minime fieri videret, contra autem Arium opinionem suam summis viribus tueri et aliis commendare velle, denique coacto concilio centum fere episcoporum Arium ipsum cum novem diaconis doctrinæ sociis excommunicavit. Judicium synodi tunc aliis episcopis et clero communicavit, quod probatum et subscriptione confirmatum est per Ægyptum, et Thebaidem, Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphyliam, Asiam, Cappadociam, et loca vicina: ut ipse ait in Epistol. ad Alexandr. Constantinop. in Theodoret. Hist. i. 4. ad finem. Interea Arius et socii ejus non tantum operam dederunt ut synodi acta convellerent, et opiniones suas in hominum animos verbis et scriptis domi insinuarent, verum etiam externam sibi quæsiverunt opem. Præsertim episcopos ad partes suas vocaverunt, nec omnino incassum: nam duo e

Libya iis adstipulati sunt, Theonas et Secundus, quos mox etiam perinde damnatos esse comperimus atque ipse Arius fuerat. In Syria vero, quam Arius hujus rei causa profectus est, tres Arianis consenserunt; et præter omnes Eusebius Nicomediensis, ad quem Arius epistolam scripsit quam servaverunt Epiphanius et Theodoretus, et apud quem postea commoratus est, Arianam partem omni animo amplexus est, atque ejus patronus et propugnator esse nunquam destitit. Tum Alexander, ut grassanti malo obviam iret, epistolas contra Arianos compositas ad præcipuas ecclesias misit, quarum unam scriptam ad Alexandrum Constantinopolitanum habet Theodoretus H. E. i. 4; in qua queritur de tribus episcopis Syris, qui schismaticorum animos consensu suo auxerant, (qui videntur fuisse Paulinus episcopus Tyri, Eusebius Cæsareæ, et Patrophilus Scythopolis, secundum Sozomenum i. 15,) et narrat quid ipse et quid adversarii egissent. Fortasse etiam iterum synodum coegit, quæ vel acta sua confirmaret, vel alios Arii doctrinæ sequaces condemnaret. Cum autem Arianorum fautores pergerent Ecclesiam turbare, duce Eusebio Nicomediensi, Alexander iterum epistolas synodicas mittere constituit, atque eam encyclicam composuit quam hic Socrates exhibet; in qua Eusebium tanquam schismaticorum patronum culpat, et synodi Alexandrinensis judicium promulgat. Hanc per omnes ubique gentium ecclesias dimisit: ipse ait, ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστειλα περὶ τῶν περὶ Ἄρειον, in litera scripta ad clerum suum. Vid. Mansi Concil. tom. ii. col. 557. Epiphanius vero tradit Alexandrum fere septuaginta encyclicas epistolas scripsisse, Hær. lxix. 4. Arius interea, peragrata Syria, tandem Nicomediam ad Eusebium devenit, ubi, sicut tradit Athanasius, (De Synod. 15,) libellum doctrinæ suæ conscripsit, unde etiam epistolam eam ad Alexandrum rescripsit quam dedit Epiphanius, lxix. 6. Verum jam apud Eusebium majora ab Arianis consilia iniri. Cum enim Alexandrum frustra conatus esset Eusebius per scripta a proposito suo avertere, concilium Arianorum convocavit in Bithynia, (Sozom. H. E. i. 15,) qui, missis epistolis ad omnes ubique episcopos, petierunt ut Arium et socios ejus tanquam orthodoxos in communionem admitterent. Mox autem et ab Ario ita cum episcopis Syris, qui sibi favebant, actum est, ut

illi Alexandrum per scriptum deprecarentur, ut Arium restitueret et propriam in Alexandria ecclesiam iterum regendam ei permitteret. Minime tamen ab his flexus Alexander perstitit sese schismaticis sua et synodorum auctoritate opponere: crevit enim dissentientium numerus, et res videtur sæpius in synodis acta fuisse, quibus novi subinde Ecclesiæ turbatores damnati sunt: quod ex ipsis epistolis colligere possumus; unde etiam ordo quo ipsæ scriptæ sunt satis apparet. Nam in epistola Alexandri ad Alexandrum Constantinopolitanum, quæ scripta est postquam Arii condemnatio (A. D. 321.) per ecclesias vulgata erat, novem solummodo diaconi cum Ario condemnati nominantur, quamvis tres etiam episcopi Syri graviter increpentur. In epistola vero encyclica quam habet Socrates, undecim clerici cum Ario damnantur et episcopi duo. In epistola quoque ad Silvestrum papam scripta, memorat Liberius papa, significasse Alexandrum, "undecim tam presbyteros quam etiam diacones," quod Arii hæresin sequerentur, se ecclesia ejecisse. Vid. Liberii Epist. ad Constantium in Mans. Concil. tom. iii. col. 202. Denique in epistola sua, sive potius oratione, ad clerum Alexandriæ et Mareotæ, alios insuper nominat Alexander ita,—*καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ Σαραπίων, καὶ Παράμμων, καὶ Ζώσιμος, καὶ Εἰρηναῖος διάκονοι, ἀπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον, καὶ ἠγάπησαν σὺν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι.* Vid. Athanas. Oper. vol. i. p. 396. Ed. Benedict. Habetur quoque in Mans. Conc. tom. ii. col. 557. Plures igitur fuere synodi post illam in qua primo Ecclesia ejectus est Arius A. D. 321. Quemadmodum etiam Nicephorus tradit, aliam synodum habitam esse in Ægypto super libello deprecatorio isto quem Alexandro miserunt episcopi Palæstini, H. E. viii. 11. et Sozomenus ait, multas fuisse de hac re in Ægypto synodos i. 16. Hæc, quæ Socrates omisit, evenerunt inter quæstionem primo habitam de Ario et synodum ad Nicæam convocatam.

6, 4. *Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου*] Ediderunt hanc epistolam doctiss. monachi Benedictini inter opera S. Athanasii, tom. i. p. 396. ubi observant hoc, quod Socrates dedit, exemplar, multis mendis esse respersum; desiderari etiam hic Alexandrini cleri subscriptiones, quas ad suæ editionis calcem subjecerunt. Legitur item (*inquiunt*) apud Gelasium, lib. ii. c. 2.

cum subscriptionibus, sed mendis etiam obsita. Habetur denique apud Epiphanium Scholasticum, Historiæ tripertitæ, lib. i. c. 13. READING.

Habet etiam Nicephorus eam, H. E. viii. 8. Theodoretus omisit, ejus vero loco habet aliam Alexandri ad Alexandrum Constantinopolitanum, longiorem et prius scriptam: quamobrem Nicephorus, qui utramque exhibet, hanc, omittendis hic illic partibus quibusdam, decurtavit. Cassiodorus quoque utramque retinuit, inverso tamen ordine.

6, 5. *Ἑνὸς σώματος ὄντος*] Scripserat olim Lucas Holstenius vir doctissimus dissertationem in hanc Epistolam Alexandri, quam quidem paulo ante obitum suum, una cum aliis opusculis ad me misit. In ea dissertatione id primo loco observat, male interpretes hæc Alexandri verba ita transtulisse: *Cum unum Catholicæ corpus Ecclesiæ.* Ipse vero contendit, locum ita potius vertendum fuisse: *Cum Ecclesia Catholica unum sit corpus*, vel *uno constet corpore.* Vult enim vir doctissimus, Alexandrum alludere ad Epistolas Pauli, in quibus Ecclesia sæpius vocatur Corpus Christi. Sed pace summi viri, mihique quondam amicissimi dictum sit, ferri non potest hæc versio. Nam si Alexander ita sensisset ut vult Holstenius, diceret profecto *ἑνὸς σώματος οὔσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.* Quod cum non dixerit, apparet non alium esse sensum horum verborum, quam quem posuerunt interpretes. Præterea si Alexander voluisset dicere, Ecclesiam esse corpus Christi, non dixisset *ἑνὸς σώματος*, sed potius *σώματος τοῦ Χριστοῦ.* VALES.

Ib. *ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς*] Epist. ad Ephes. iv. 3.

6, 6. *γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ*] Una harum epistolarum scripta ad Paulinum episcopum Tyri extat apud Theodoretum H. E. i. 6, in qua rogat eum Eusebius ut ad Alexandrum episcopum Alexandriæ gratia Arianorum scribat.

Ib. *τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον.* Vid. Matth. xviii. 17. Ep. ad Roman. xvi. 17.

6, 8. *Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοι εἰσίν*] Horum quæ sequuntur nominum quatuor absunt e catalogo damnatorum qui extat in priore Alexandri epistola ad Alexandrum Constantinopolitanum scripta, scilicet Carpones, Gaius, et Secundus atque Theonas. Vid. Theodoret. H. E. i. 4. In alio vero ejus scripto, quod modo citavimus, recensentur cum his etiam nomina

Charetis et Pisti presbyterorum, et Sarapionis, Parammonis, Zosimi, et Irenæi diaconorum. Quod vero codex ille inter Athanasii Opera habet post Σαρμάτης, οἱ ποτὲ πρεσβύτεροι, dubium esse videtur: prior enim Alexandri epistola quæ apud Theodoretum extat, omnes istos novem quos post Arium recenset, diaconos nominat. Itaque de Carpone et Gaio solis quærere licet, an tum temporis presbyteri fuerint: quod fortasse etiam ordo in quo nomina collocantur de utroque credere vetat. Cum vero alio modo censeantur in Arii epistola Nicomediæ scripta, fieri potest ut horum nonnulli a diaconatu in presbyterium ab Arianis postea evecti fuerint. Nam Arii epistola eos ita nominat: Ἄρειος, Ἐθάλης, Ἀχιλλεὺς, Καρπώνης, Σαρματᾶς, Ἄρειος, πρεσβύτεροι. Διάκονοι, Εὐζώϊος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος, Γάϊος. Ἐπίσκοποι, Σεκοῦνδος Πενταπόλεως, Θεωνᾶς Λίβυς, Πιστός. Epiphan. Hær. lxix. 8. Cui propius accedit Sozomenus quoque, quamvis aliqua de parte diversus; ponit enim post Arium hos, Aethalem, Achillam, Carponem, Sarmatam, Arium, presbyteros; Euzoium, Macarium, Julium, Menam, et Helladium diaconos i. 15.

6, 9. οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς πατὴρ ἦν] Cl. Georgius Bullus, in hæc 11
dogmata Arianorum animadvertens, ait, eos λόγον duplicem, ut et duplicem σοφίαν statuisse: alterum in ipso Patre residentem λόγον, naturalem ipsius et proprium; per quem, et universitatem rerum, et λόγον alium condidit: alterum a Patre et insito λόγῳ procreatum, qui λόγος nominetur abusive, quippe qui nec genuinum ejus Verbum sit, nec ipsi coæternum, sed ἐξ οὐκ ὄντων a Deo hunc mundum condituro factus fuerit: et hunc posteriorem λόγον Filium Dei dicebant. *Defens. Fidei Nic. sect.* 3. *cap. iv.* [iii. 4. 2. vol. v. p. 538. ed. 1827.] READ.

6, 13. ἐγγὺς ἑκατόν] Notandus est hic numerus centum episcoporum in Ægypto. Eundem quoque numerum legere memini apud Athanasium in Apologia 2. adversus Arianos pag. 788. [187. ed. Bened.]—ἐπίσκοποι εἰσὶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ἐγγὺς ἑκατόν. VALES. Sequitur, ut quod Alexander scripsit de eadem re ad Alexandrum Constantinopolitanum, nempe Arianos condemnatos fuisse παμψηφεὶ τῆς προσκυνούσης Χριστοῦ τὴν θεότητα ἐκκλησίας, Theodoret. i. 4, idem sonet: nam *fere centum* episcopi *omnes* fuere.

6, 14. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο] Videtur ergo hæc

epistola scripta esse postquam Arius ad Nicomediam devenisset: quod ex Epiphan. Hær. lxix. 4 et 5 colligimus eum non statim fecisse post condemnationem suam. Porro autem non Arium solum, sed et ceteros quoque ejus doctrinæ participes ad Nicomediam confugisse testantur subscriptiones appositæ ad epistolam illam a Nicomedia ad Alexandrum missam, quam dedit Epiphanius Hær. lxix. 7.

Ib. φωτὶ πρὸς σκότος] Ep. ii. ad Corinth. vi. 14.

6, 15. Ἰωάννου λέγοντος] Ev. Joan. i. 1.

Δι' αὐτοῦ] Ibid. i. 3.

6, 16. Ἐξηρεύξατο] Ps. xliv. 1. Septuag.

Ἐκ γαστρός] Ps. cix. 3.

Ὁ ἐμέ] Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, Joan. xiv. 9.

6, 17. ὁ λέγων] Joan. x. 30. 38. xiv. 11. xvii. 21.

Ib. διὰ δὲ τοῦ προφήτου] Malach. iii. 6.

6, 18. ὡς ὁ Ἀπόστολος] Ep. ad Hebr. xiii. 8. 13

6, 19. τοῦ Παύλου γράφοντος] Ep. ad Hebr. ii. 10.

6, 20. τοῦ Κυρίου λέγοντος] Joan. x. 15.

6, 22. τὸ γεγραμμένον] Proverb. xviii. 3.

6, 24. Ὑμέναιος καὶ Φιλητός] Epist. ii. ad Tim. ii. 17.

6, 25. προείρηκε] Matth. xxiv. 4.

6, 26. ἔγραψεν] Ep. i. ad Tim. iv. 1.

6, 29. Ἰωάννης] ii. Epist. 10. 14

6, 36. περὶ τῶν ἀνωτάτω δογμάτων] *De summis fidei nostræ dogmatibus* Valesius in versione sua: δογμάτων omittit Eusebius, cujus hæc sunt verba in Vit. Const. ii. 62.

Ib. συνανεμίγνυντο δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοί] Fallitur hic Socrates, ut equidem existimo. Neque enim Melitiani Arianis se adjunxerunt, nisi post synodum Nicænam, ab Eusebio Nicomediense sollicitati ut adversus Athanasium calumnias texerent, quemadmodum testatur ipse Athanasius in Apologetico secundo [59. p. 178. seqq. ed. Bened.] adversus Arianos. Certe si Melitiani ante synodum Nicænam conjuncti fuissent cum Arianis, non tam benigne eos tractassent patres synodi Nicænæ. VALES. Idem fere quod Socrates repetit quoque Nicephorus, scilicet, rem in synodo iterum actam esse postquam episcopi Palæstini Alexandrum pro Arianis deprecati essent, in ea autem re agenda Meletianos Arianis tum magnam opem tulisse, H. E. viii. 11. Silent tamen de Meletianis hoc loco Theodoretus et Sozomenus.

6, 37. Μελίτιός τις] Cadit, juxta Athanasium, Meletiani exordium schismatis in annum 301, vel 302. ait enim ipse in Epistola ad Episcopos Ægypti, et Libyæ, [p. 293,] anno 356 conscripta, Meletianos ante annos 55 schismaticos evasisse. Secus tamen existimarunt Baronius aliique, qui cum eam epistolam ad annum 361 referant, Meletiani schismatis initio annum consequenter assignant. Sed eam ipsam epistolam certissime ad annum 356 pertinere in Monito ad eandem palam faciemus. Nonnihil tamen negotii faciant Socratis verba, qui ait Meletium persecutionis tempore idolis immolasse: cum enim persecutio anno 303 grassari cœperit, non potuit Meletius ob illud flagitii, persecutionis hujus tempore commissi, anno 301 abdicari et schisma efficere. Verum cum Socrates hanc historiam ex Athanasio fere ad verbum sit mutuatus, videtur sane illud, ἐν τῷ διωγμῷ, quod ille de Meletio loquens ait, suo marte addidisse: alias enim sæpissime Athanasii sententiam referens, ab Athanasii scopo non parum aberrat. Nihil tamen repugnat, Meletium ante annum 301 idolis immolasse: licet enim ingens illa persecutio nondum cœpisset, attamen quavis minima data occasione, certis in locis persecutio in quosdam concitabatur. *Clariss. Monachi Benedictini, Notis in S. Athanasii Apologiam contra Arianos*, pag. 177. READING.

Si Epiphanium audiamus, (a quo Meletii nomen semper scriptum est Μελήτιος,) causa dissensionis hæc fuit; Meletius, confessor ipse, negavit *clericos lapsos* facile in locum suum in Ecclesia restituendos esse, contra Petrum episcopum, cujus sententia de hac quæstione mitior erat. Inde factum est schisma; in quo pauci Petrum secuti sunt, major vero pars Meletium, qui Thebaidos archiepiscopus et post Petrum secundus erat. Interfecto Petro, Meletius plures post se traxit, et multos in clerum consecravit: secta quoque ejus sibi nomen sumpserunt, *Ecclesiam Martyrum*. Fuit tamen ille in fide et doctrina integer, et primis Arii conatibus sedulo obstitit, Alexandri autem auctoritatem obsecundavit. Postea, mortuo Meletio, (post Arianorum damnationem) visum est Alexandro Meletianos, jamdiu seorsum agentes, iterum in Ecclesiæ ordines cogere: quo offensi aliqui sectæ ejus principes auxilium quærebant a Constantinopoli atque Nicomedia; ubi ab Eusebio persuasi sunt, sive pellecti, ut cum Arianorum parte starent. Exinde una Ariani et Meletiani Ecclesiam aggressi sunt. Hæc Epiphanii narratio est, Hær. lxviii. "quam tamen a Meletiano quopiam accepisse eundem patrem plerique omnes existimant," scribit reverendus M. J. Routh Colleg. Magdal. Præses. Ex episcoporum vero Ægyptiorum epistolis, quas hic vir doctissimus ibidem edidit (e Maffei Observationibus), satis constat initium schismatis fuisse, quod Meletius, præter jus atque ecclesiasticum ordinem, ordinationem in aliena parœcia faceret. Factum quidem suum ille tueri voluit, causando egestatem ecclesiæ: quod tamen episcopi negabant: et cum pergeret eadem agere, nolentibus et reclamantibus aliis episcopis, Petrus interdixit Alexandrinis ejus communione per epistolam scriptam (ut videtur) e carcere; postea vero, refert Athanasius, Meletium in synodo episcoporum a Petro condemnatum esse, Apolog. c. Arian. 59: quod factum esse videtur A. D. 302. Clinton. Fast. Roman. ex Athanas. Plura vide in Routh Reliq. Sacr. ad S. Phileam, vol. iii. p. 381. seqq. Conf. de Meletio Theodoretum Hæret. Fab. Comp. iv. 7.

6, 40. ἔγραφον] Hoc factum est præcipue per synodum Arianorum habitam in Bithynia; de qua, et de ceteris postea gestis, jam diximus supra in notis p. 13.

Cap. 7. Conf. Sozom. i. 16. Theodoret. i. 7. Euseb. V. C. ii. 69. Cassiod. i. 19. Gelas. ii. 4. Niceph. viii. 13.

7, 1. Ὅσιος] Hosius, gente Hispanus, Cordubæ, Senecæ et Lucani natalibus inclytæ, in provincia Bœtica episcopus, sub persecutione Maximiani confessione nobilis. Interfuit synodo Illiberi habitæ anno CCCV, seu ex Ferdinand. Mendozæ calculo, CCC, vel CCCI. Apud Constantinum M. summa in gratia multos annos floruit, eique erat a sacris consiliis; ab eo ad synodum Arelatensem, anno CCCXIV, evocatus; ab eodem anno CCCXXIV, Alexandriam ad sedandam controversiam Arianam cum literis missus. *Guil. Cave ad ann.* 316. READING.

Operæ pretium erit ponere hic ipsa verba quibus Eusebius Hosium describit: Constantinus, ait ille, *παραχρῆμα τῶν ἀμφ' αὐτὸν εὐσεβῶν, ὃν εὖ ἠπίστατο σώφρονι πίστεως ἀρετῇ δεδοκιμασμένον ἄνδρα λαμπρυνόμενον ταῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ὁμολογίαις κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους, βραβεῦσαι εἰρήνην τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν διεστῶσιν ἐκπέμπει.* Vit. Const. ii. 63. Theodoretus rem sic

narrat, *καὶ τινὰ τῶν ἐπ' ἀγχινοίᾳ περιβοήτων εἰς τὴν 'Αλεξάν-δρειαν μετὰ γραμμάτων ἀπέστειλε*, H. E. i. 7.

7, 2. *ἐν τοῖς Εὐσεβίου*] Epistola integra incipit a capite 64, 16
ea vero pars quam transcripsit hic Socrates, a capite 69, Eusebii Vit. Const. ii. Eandem ejus partem quam Socrates transcripserunt quoque Gelasius ii. 4, Nicephorus viii. 13, et Cassiodorus, ex Epiphanii versione, i. 19, paucis tantummodo omissis. Data est A. D. circiter 324, post debellatum Licinium, (Septemb. 18. 323. vid. Clinton. Fast. Rom.) sicuti testatur ipse Constantinus in exordio, *εἰ τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἐχθρὸν ἐξελὼν*, seqq., Euseb. V. C. ii. 66, et antequam præceptum sit episcopis, ut ad Nicæam convenirent A. D. 325.

7, 3. *ἡ μὲν σύνοδος ἠρνήθη*] *Communio quidem denegata est.* Valesius. "Langus vertit, *Conventus quidem solennis quibusdam denegatus.* Christophorsonus vero sic interpretatur, *Conventus qui in ecclesia fieri solet, impeditus.* *Σύνοδον* igitur pro synaxi hic acceperunt, quo sensu ea vox non infrequenter usurpatur. Sic rursus in hoc capite *εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν*, et in capite 68." Valesius ad Euseb. V. C. Conf. infra 11, *τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν*, et 13, *τὸ τῆς συνόδου τίμιον*. Male Epiphanius vertit, *mysteria contemnuntur*.

7, 4. *τὴν γνώμην*] Meliorem sensum efficit id quod habet Eusebius, *συγγνώμην*. Epiphanii tamen versio, *voluntatem præbens*, indicio est Socratem non ita scripsisse locum.

7, 11. *τῷ θεραπευτῇ τοῦ κρείττονος.*] *Illius longe potentioris* 17
famulo. Langus. Scilicet, (Dei) maximi famulo: conf. *μία συνθήκη τοῦ κρείττονος*, paulo infra, 14. Dei ministrum se esse gloriabatur Constantinus. Vid. Euseb. V. C. ii. 28.

7, 12. *αἱρέσεως*] *Propositi*, sive, *instituti*: bono sensu, quemadmodum etiam in, *τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν* Act. Apostol. xxvi. 5; *τῆς αἱρέσεως τῆς καθολικῆς* Euseb. H. E. x. 5. 17; et passim apud scriptores sæculares.

7, 16. *ψυχὰς ἐκκαθάραντες*] "Id est, *detersa caligine simultatum, qua mentis vestræ acies erat obducta atque obscurata.* Sequitur enim, *ἀλλήλους ἐπίγνωτε*, id est, *vos vicissim agnoscite, amplectimini, salutate.* Quibus verbis alludere videtur Constantinus ad morem Christianorum sui temporis: apud quos in sacris conventibus, dum populus ad perceptionem mysteriorum accederet, diaconus sæpius inclamabat *ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους*, ne quis scilicet prophanus aut Judæus ad sacram mensam irreperet, ut docet Chrysostomus in Oratione prima contra Judæos, p. 440. tomi primi [vol. i. p. 593. ed. Benedict.]. Eodem verbo usus est Marcion cum Polycarpum aliquando vidisset, *ἐπιγίνωσκε ἡμᾶς*, ut ex Irenæo refert Eusebius in libro 4 Historiæ [iv. 14.]. Latini quoque verbum recognoscere usurpant eo sensu. Sic in passione Fructuosi episcopi [Ruinart Act. Mart. p. 221.]: *Cum se excalceasset, accessit ad eum commilito frater noster nomine Felix, apprehenditque dextram ejus, recognoscens eum, et deprecans ut sui memor esset.* Tertullianus in libro 4 contra Marcionem cap. 2, *Propterea Hierosolymam ascendit, ad cognoscendos apostolos et consultandos.*" Valesius ad Euseb. V. C. De hac formula *ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους* conf. Bingham Origin. Eccl. xiii. 1. 3.

7, 19. *εἰς τὴν ἑῴαν*] "Persis nempe, qui Mesopotamiam fati- 18
gabant, bellum illaturus." Reading, ad Euseb. V. C. Fuisse illum *σπουδάζοντα τὰς ἐπὶ τῆς ἕω πόλεις ἰδεῖν* ait Sozomenus, i. 16.

Cap. 8. Conf. Sozom. i. 17. Theodoret. i. 7. Euseb. V. C. iii. 4. seqq. Hilar. Fragm. Hist. ii. 26. seqq. Rufin. x. 1. Cassiod. ii. 1. Gelas. ii. 5. Niceph. viii. 14. Sulp. Sever. H. S. ii. 35.

8, 1. *ἡ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή*] Hosius imperatoris epistolam ad Alexandriam portavit, atque ibi synodo interfuit, quæ iterum coacta est ad hanc rem discutiendam: ab ea vero synodo condemnati et depositi sunt Colluthus et sectatores ejus, inter quos fuit Ischyras ille. Vid. Athan. Apol. cont. Arian. 74. p. 191. et 75. p. 193.

8, 2. *τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς*] Quo pacto habita fuerit antea de hac re quæstio, A. D. circiter 190, vide in Eusebii Hist. Eccl. v. 23 et seqq. Conf. Epiphanium, qui refert dissidium illud originem traxisse de episcopis qui e circumcisione fuerunt, Hær. lxx. 9. Duplex vero fuit de Paschate quæstio; primo, de die, scilicet an festum servaretur a quarto decimo die lunæ, (quæ fuit opinio Quartodecimanorum,) an die Dominico proxime sequenti; tum autem, de calculo temporis, quo definiretur ea luna cujus sub plenilunio periodus festi caderet. Utraque a concilio Nicæno decisa est.

8, 4. *σύνοδον οἰκουμενικὴν*] Eodem nomine, *σύνοδον οἰκουμενικὴν* appellat etiam Eusebius in Vit. Const. iii. 6. et Epistola

Athanasii ad Afros episcopos, 2. p. 892 ed. Benedict. Conf. Heinichen ad Euseb. V. C. iii. 7.

8, 4. τρίτῳ βιβλίῳ] V. C. iii. 7.

8, 5. Πέρσης ἐπίσκοπος] Nempe Joannes Persidis episco- 19
pus, uti refert Moses Chorenens. Hist. Arm. ii. 86. et Subscriptiones concilii. Vid. Mans. Conc. ii. col. 694. et 699. E Mesopotamia subscriptiones referunt nomina trium aliorum episcoporum præter Jacobum Nisibenum, de quo vid. Theodoret. H. E. i. 7. et Religios. Hist. i. et Gennadii Catal. Vir. Illustr. Scytha interfuit concilio solus Theophilus Gothorum episcopus. Vid. infra, ii. 41.

8, 6. τῆς δέ γε βασιλευούσης πόλεως] Adhuc quæritur inter viros doctos, utrum hoc ab Eusebio dictum sit de Roma, an de Byzantio postea Constantinopoli vocanda. De Roma et ejus episcopo accipiunt Sozomenus, Theodoretus, et Nicephorus, quamvis hic Metrophanem etiam tum superfuisse, et legatos quoque ad concilium misisse, dicat. Quorsum Socrates verba Eusebii hic verterit fortasse dubitari potest: infra autem, c. 17, eadem male interpretatur de Constantinopoli. Cassiodorus, sive Epiphanius Scholasticus, de Constantinopoli intelligit, Alexandrum tamen ejus tunc episcopum fuisse ait. Similiter Gelasius de Constantinopoli accipit, addit autem, Metrophanem episcopum fuisse qui duos legatos (Alexandrum et Paulum) misit. Hactenus divisæ sunt sententiæ de Eusebii verbis, quamvis in tali re vix potiores auctores quæreremus quam Theodoretum, Nicephorum, et Sozomenum qui Socratem videtur hic, ut solet, corrigere. Tum vero quæstio aliunde solvitur, si verum sit quod mox traditur, Alexandrum viginti tres annos in episcopatu suo egisse; hoc autem affirmant Socrates, infra, ii. 6, Sozomenus, Theophanes, et alii: unde necesse foret Metrophanem aliquamdiu ante synodum Nicænam mortuum esse. Inter recentiores qui hunc locum de Constantinopoli acceperunt sunt Petrus De Marca, Baluzius, et ex parte Pagius, alibi enim ipse sibi contradicit: qui de Roma, Baronius et Valesius. Nuperrime autem Clintonus in Append. ad Fast. Rom. p. 558. ita colligit: "Metrophanem Constantinopolitanum (verius Byzantinum) hic potius dici, sicut Pagius, tom. i. p. 386, recte censet, quam Silvestrum Romanum, demonstratur e Nominibus subscriptis Concilio apud Gelasium, tom. ii. p. 236." Recte vir doctissimus unicum hoc

testimonium citaret, modo de fide testis satis certi esse possemus. At vero Subscriptiones istæ Gelasii minime sunt e veteribus Actis verbatim vel fideliter transcriptæ, sed omnino ad modulum recentioris ævi digestæ. Poterat fortasse Gelasius, si nomen Alexandri reperisset subscriptum, crederet vero ipse Metrophanem tunc Byzantii episcopum fuisse, cetera facile supplere, tanquam commentator, in commodum lectorum, sicut multa addidit historiæ suæ quæ in nullis Actis scripta repperit. Et nequeo equidem Gelasio hic tantum fidem habere ut ejus causa Socratis et ceterorum calculum de tempore episcopatus Alexandri rejiciam, et dicam cum Clintono, omnes hos auctores errasse potius quam Gelasium. Superfuit quidem Silvester papa undecim annos post synodum Nicænam, quod Pagius animadvertit: attamen poterat senex ætatem et infirmitatem suam caussari ne tantum iter faceret, a Roma (non a Byzantio,) ad Nicæam, quamvis nondum in ipso articulo mortis positus.

Denique notandum est, certum esse unum primarium episcopum legatos pro se ad synodum misisse: omnes autem auctores uno ore affirmant venisse legatos a Roma: at vero etiam alterum, nempe Byzantinum, legatos misisse, certo demonstrari non potest: quod si unus tantummodo miserit, is certe Romanus fuit. Atque in hunc quidem sensum ipsa Eusebii verba facilius ac sponte sua currere videntur, siquis rerum et vocum ordinem æstimet: loquitur enim hoc versu de remotis partibus occidentis, non subito autem inde orationem ad Græcorum metropolim retorquet. Præterea in Subscriptionibus nomen Hosii plerumque proximos sibi habet legatos Romanos, quemadmodum hoc etiam loco conjunguntur.

Plura vide in Vales. Annott. in Euseb. V. C. iii. 7, et 47, Variorum Reading, et Heinichen, ibid. Conf. infra, ii. 6.

8, 9. τριακοσίων ἀριθμὸν ὑπερακοντίζουσα] Socrates hic Eusebium emendare vult; nam pro τριακοσίων, habet Eusebius πεντήκοντα καὶ διακοσίων, ubi Valesius adnotat: "De numero episcoporum qui Nicænæ synodo interfuerunt, non convenit inter antiquos. Eusebius quidem hoc loco ducentos et quinquaginta fuisse scribit. Eustathius vero Antiochenus episcopus in Homilia de verbis illis quæ in Proverbiis Salomonis leguntur, *Dominus creavit me,* ducentos circiter et septuaginta illos

fuisse dicit; neque enim se accurate eorum numerum subduxisse. [Theodoret. H. E. i. 7.] Verum constantior fama est et recentiorum omnium consensu firmata, trecentos et octodecim episcopos in illa synodo consedisse. Sic ex antiquis Athanasius in Epistola ad Africanos episcopos non procul ab initio (2. p. 892), Hilarius in libro contra Constantium (27), Hieronymus in Chronico, et Rufinus (H. E. x. 1). Athanasius in Epistola de Syn. Nicæn. Decretis ait, episcopos qui Nicææ convenerunt, fuisse plus minus trecentos." Hæc Valesius; quibus addit Reading, "Ismael Ibn Ali, Scriptor Muhammedanus a Seldeno citatus, ait, congregatos fuisse 2048 episcopos, ex quibus Constantinus selegit 318. Et quidem ex Eusebii verbis statim sequentibus *πρεσβυτέρων καὶ διακόνων*, etc. *οὐκ ἦν ἀριθμὸς εἰς κατάληψιν*, conficitur, nec diaconos nec presbyteros, sed episcopos solos ad ferendam in synodo sententiam admissos fuisse, ac proinde verisimile esse e numero isto 2048, solos 318 episcopos fuisse; reliquos autem clericos, quibus propterea synodo interesse interdictum fuit. Bevereg. Annot. in Can. Conc. Nic. 1. qui consentit Balsamoni, Zonaræ, cæterisque, 318 episcopos in hoc concilio numerantibus:" hæc Reading.

Majorem illum numerum, nempe 2408 episcopos, repetunt Eutychii Annales, et Orientales nonnulli, sicut refert Renaudotius in Hist. Patriarch. Alexandr. xix. p. 69. Aliorum vero antiquorum, præter illos modo citatos, diversi sunt calculi. Athanasius uno loco *trecentos* fuisse ait, De Synod. 43 p. 757. Idem bis affirmat Julius papa in Epistola sua, quam exhibet Athanasius in Apolog. c. Arian. 23 p. 143 et 25 p. 145. *Trecentos vel eo amplius*, Hilarius Fragm. Hist. ii. p. 643, Lucifer Caralitanus De Regib. Apostat. 17 in Galland. Biblioth. vi. p. 208, et Hieronym. Adv. Lucif. 20. Constantini Epistola quam habet Socrates paulo infra, *plures quam trecentos;* Sozomenus vero *plures quam* (ὑπὲρ ἀμφὶ) *trecentos et viginti*. Denique locus ille, ex Eustathio excerptus a Theodoreto, quem modo indicavit Valesius, *διακοσίων μήτι γε καὶ ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμὸν ὁμόσε συναχθέντων; τὸ γὰρ σαφὲς διὰ τὸν τῆς πολυανδρίας ὄχλον οὐκ οἷός τέ εἰμι γράφειν*, H. E. i. 7, satis evincit incertum fuisse numerum.

8, 10. *τῷ μέσῳ τρόπῳ*] "Multiplex hujus loci sensus esse potest. Nam *μέσος τρόπος* sumi potest pro modestia et comitate morum, ut *μέσῳ* positum sit pro *μετρίῳ*. Vel *μέσος τρόπος* dicitur eorum, qui principem quidem locum inter episcopos doctrina et sanctitate vitæ præstantes minime obtinebant: non longo tamen intervallo aberant a primis. Sic medios principes ac duces vocarunt antiqui, qui nec optimi essent nec pessimi, sed medio quodam loco inter utrosque subsisterent. Denique *μέσος τρόπος* dici potest de iis, qui utramque laudem, doctrinæ scilicet ac sanctitatis complexi erant. Ita hunc Eusebii locum interpretatur Sozomenus in lib. i. cap. 16 his verbis: *οἱ μὲν νοεῖν καὶ λέγειν ἱκανοὶ, εἰδήσει τε τῶν ἱερῶν βίβλων, καὶ τῆς ἄλλης παιδεύσεως ἐπίσημοι· οἱ δὲ ἀρετῇ βίου διαπρέποντες· οἱ δὲ κατ' ἀμφότερον εὐδοκιμοῦντες.* Vides quos Eusebius vocavit *τῷ μέσῳ τρόπῳ κατακοσμουμένους* a Sozomeno dici *κατ' ἀμφότερον εὐδοκιμοῦντας*. Epiphanius Scholasticus in lib. ii. Historiæ Tripartitæ cap. i. hunc Eusebii locum ita vertit: *Ministrorum vero Dei, alii sapientiæ sermone fulgebant, alii continentia vitæ et patientia coruscabant: alii vero medio modo horum virtutibus ornabantur.*" Valesius ad Const. Vit. iii. 9.

8, 12. *ἐπιτελέσας ὁ βασιλεὺς ἐπινίκιον κατὰ Λικινίου ἑορτὴν, ἀπήντα καὶ αὐτός*] Sozomenus narrat multa acta fuisse ab episcopis antequam Constantinus ad concilium veniret: *οἱ δὲ ἐπίσκοποι συνεχῶς συνιόντες, τὸν Ἄρειον εἰς μέσον παρήγαγον, καὶ ἀκριβῆ βάσανον ἐποιοῦντο τῶν αὐτοῦ προτάσεων*, seqq., i. 19; postea vero imperatorem advenisse scribit. Constantinus vicennalia sua egit a Julii die 25 A.D. 325. Clinton. Fast. Rom. Tempus autem quo Licinius cæsus fuit, Bucherius ex antiquo Calendario conjecit fuisse Julii diem 3. Doctrin. Temp. p. 283. Eusebius vero in Vita Constant. tradit, vicesimum imperii annum completum fuisse (hoc est, tempus quo vicennalia acta sunt advenisse,) eodem tempore quo patres concilii in unum judicium de rebus controversis consenserunt: *ὧν δὴ πραχθέντων, δευτέραν ταύτην νίκην ἄρασθαι εἰπὼν βασιλεὺς κατὰ τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροῦ, ἐπινίκιον ἑορτὴν τῷ Θεῷ συνετέλει. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ αὐτῷ καὶ τῆς βασιλείας εἰκοσαετὴς ἐπληροῦτο χρόνος*: et tum continuo refert, quomodo, actis ubique festis diebus, imperator omnes quoque episcopos, qui concilio affuerant, lauto convivio apud se in palatio exceperit. Vit. Const. iii. 14, 15. Conf. iv. 47. Veruntamen consedit concilium aliquamdiu post mensem Julium.

8, 13. διάκονος] *Archidiaconum* appellat auctor Vitæ Metrophanis et Alexandri apud Photium Cod. 256: *Alexandriæ episcopum, jurisconsultum, qui apud Nicænam synodum diaconus adfuerat*, Sulpicius Severus.

8, 15. ἀλλὰ γυμνὴν γνώμην] Socrates hanc narrationem vi- 20
detur hausisse ex Rufini libro decimo, ubi Rufinus agit de Concilio Nicæno. Sed Socrates quædam de industria mutavit. Gelasius vero cum hoc argumentum nactus esset, mirum in modum auxit atque amplificavit, singulorum philosophorum interrogationes referens, et responsa episcoporum. Quæ omnia fabulas potius redolent quam historiam rerum gestarum. VALES.

Melius se habet locus sicut nunc est, quam legitur in Cod. Allat.: nam γνώμη est *animi sententia*, γνῶσις vero *scientia*; nondum autem *scire* datum est ea quæ *credimus*. Pulcherrimum hoc effatum non attinet nunc fusius explicare: animadvertendum tamen est, caput et substantiam Christianæ religionis breviter in his verbis comprehendi; scilicet, primo, *recte de Deo sentire*, quod est, verum dogma confiteri, hanc vero sententiam *fide*, id est, non incerta opinione, sed constanti animi assensu, retinere et *tueri*, et tum demum *bonis operibus* exequi.

8, 17. εἰς ἕνα τόπον] Disceptatur an locus hic fuerit in palatio, an in ecclesia. Sozomenus et alii nonnulli dicunt fuisse in palatio: Eusebius vero eum appellat οἶκον εὐκτήριον, V. C. iii. 7. Rem pluribus argumentis prosequitur Valesius ad cap. 10, atque ibi sententiam suam profert his verbis: "Cunctis igitur accurate perpensis, ita censeo: episcopos primum quidem in ecclesia convenisse: ibique de Arii dogmate et de regula fidei pluribus diebus tractavisse; tandem vero die ad finiendum negotium constituto, convenisse in palatium ut coram imperatore sententiam dicerent, et contentioni finem imponerent. Atque ita tollitur omnis difficultas."

8, 18. ἤρξατο ὁ βασιλεύς] Non concionatus est imperator donec ex episcopis unus orationem habuerat. Nam imprimis episcopus modica oratione imperatorem salutavit, et Deo gratias egit propter eum. Quis vero fuerit ille episcopus, dubium est. Ab Eusebio vocatur, ὁ τοῦ δεξίου τάγματος πρωτεύων, V. C. iii. 11, quem titulus ejusdem capitis nominat, Εὐσέβιον τὸν ἐπίσκοπον. Theodoretus autem ait fuisse Eustathium Antiochenum, H. E. i. 7. Plura vide in Valesii annott. ad Euseb. V. C. iii. 11. Constantini orationem, e Latino sermone quo habita est, ab interprete in Græcum coram concilio versam, exhibet Eusebius, ibid. 12.

8, 18. παραχωρεῖν] *Ut singuli deponerent,* Valesius, sensu activo, minus usitato, cujus tamen exempla non desunt. Vid. Thesaur. Stephani novum editum Parisiis, in v. At si hic sensus esset, scribendum erat potius, καὶ ἕκαστον μὲν τὴν ἰδιάζουσαν λύπην παραχωρεῖν: quamobrem mallem equidem interpretari, *ut decederet uniuscujusque simultas.*

Ib. ἀντεγκαλοῦντες ἦσαν ἀλλήλοις οἱ πλείονες] Eadem fere quæ Socrates tradunt quoque Rufinus et Sozomenus. Paulo aliter vero Theodoretus, qui incertum relinquit, an accusatores isti fuerint episcopi qui concilio intererant, an alii aliqui, φιλαπεχθήμονες γὰρ ἄνδρες ἐγράψαντο τῶν ἐπισκόπων τινὰς, H. E. i. 10. Hinc quibusdam visæ sunt illæ querelæ fuisse Arianorum dolus. Gelasius tamen refert utrumque factum fuisse, nempe episcopos cum invicem inter se alterum ab altero, tum a laicis accusatos, atque imperatori delatos fuisse. Act. Syn. Nic. ii. 8.

8, 20. τρίτῳ βιβλίῳ] Nempe c. 13.

8, 24. Σαβίνῳ τῷ Μακεδονιανῷ] Hic Sabinus episcopus fuit 21
Macedonianorum in urbe Thraciæ Heraclea, qui collectionem actorum synodalium composuerat, opus utile admodum: cujus testimonio sæpius utitur Socrates in his libris. Reprehendit tamen eum Socrates plerisque in locis, tum quod mala fide usus esset in actis illis colligendis; ea quidem studiose referens quæ ad adstruendam ipsius hæresim pertinebant; omittens vero contraria: tum quod orthodoxis episcopis semper infensum se ostenderet. Cujusmodi illud est quod hoc loco refert Socrates, patres Nicæni concilii ignaros ac simplices fuisse. Sed solemne est hæreticis, adversus sanctissimos Ecclesiæ patres ac doctores conviciari. VALES.

Ibid. ἵνα ὅταν τινὲς τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ὡς περὶ τὴν πίστιν σφαλείσης] Non sine indignatione, adeoque horrore quodam recolo stupendam eorum inscitiam, seu potius impiam vesaniam, qui in venerandos patres Nicænos non veriti sunt palam debacchari, tanquam qui catholicam de persona Jesu Christi doctrinam, ab apostolis traditam, ac per tria prima secula in

Ecclesia conservatam, vel malitiose, vel certe per imperitiam ac temere depravaverint, novamque fidem orbi Christiano obtruserint. Hoc nomine (ut veteres taceam Arianos) olim infamis fuit Sabinus, Macedonianæ factionis assecla. *Cl. Bullus initio Defensionis Fidei Nic.* § 3. READING.

8, 25. *συνόδοι ἐγγράφως ἐξέδωκαν*] Duo genera fuerunt scriptorum quæ e conciliis prodibant; nempe Epistolæ, sive Synodicæ, quas per diversas ecclesias transmittebant vel ab aliis episcopis subscribendas, vel recipiendas tantummodo, prout concilii de re controversa judicium, quarum exempla passim feruntur; quemadmodum etiam factum fuisse sæculo post Christum natum secundo testatur Eusebius, H. E. V. 23 et 24. Alterum genus fuit Acta Synodalia; quibus omnia quæ in concilio dicta et gesta sunt literis a notario mandabantur, eodem modo quo apud tribunalia civilia. Hunc etiam morem usque ab antiquis temporibus usitatum fuisse, indicat Eusebii testimonium de Actis concilii Bostrensis habiti sæculo tertio, his verbis: *καὶ φέρεταί γε εἰσέτι νῦν ἔγγραφα τοῦ τε Βηρύλλου καὶ τῆς δι' αὐτὸν γενομένης συνόδου ὁμοῦ τὰς Ὠριγένους πρὸς αὐτὸν ζητήσεις, καὶ τὰς λεχθείσας ἐπὶ τῆς αὐτοῦ παροικίας διαλέξεις, ἕκαστά τε τῶν τότε πεπραγμένων περιέχοντα.* H. E. VI. 33. Alterutrumne horum collegerit Sabinus, an utrumque, non liquet.

8, 29. *καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.*] Symbolum originem cepit ex agnitione fidei a baptizandis facta, ut fuse ostendit doctiss. Pearsonus in sua Symboli Apostolici expositione, p. 34, 35. ideoque olim haud plures habuit articulos. Vid. eundem pag. 331, et Socratem nostrum paulo infra in hoc capite. READING.

8, 31. *Ταύτην τὴν πίστιν*] Ex Athanasio discimus Hosium reputatum esse, saltem ab Arianis, hujus symboli auctorem: *οὗτος δὲ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἐξέθετο*, Histor. Arian. ad Monach. 42. S. Basilius tamen diserte tradit compositum esse ab Hermogene: *αὐτὴ ἡ πίστις ἡ κατὰ Νίκαιαν παρ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἐκφωνηθεῖσα ἐξ ἀρχῆς*, Epist. ccxliv. 9. Idem quoque dictum in Epist. lxxxi.

Ib. *πέντε δὲ μόνοι*] Immo duo tantum episcopi, Secundus 22
ac Theonas, fidei Nicænæ subscribere recusarunt, ut recte scribit Theodoritus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ, et

ante illum Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos. Idque aperte confirmat Epistola Synodica Concilii Nicæni, quæ hic refertur a Socrate. VALES. Recte hæc Valesius. Videtur vero Socrates duos hos episcopos quos synodus condemnavit cum pluribus illis confundere qui pro Arianorum opinione disputaverunt. Tres Arianorum propugnatores, nempe Eusebium Nicomediæ episcopum, Theognium, et Marim, antea nominaverat Socrates: itaque hic tanquam condemnatos recensuit. Fuere tamen plures qui concilii sententiæ primo restiterunt, quamvis omnes præter hosce duos ceterorum patrum auctoritati denique manus dederint. Rufinus tradit, fuisse illos septemdecim, x. 5, et Sozomenus, i. 20, atque Gelasius, ii. 6. Ex Theodoreto nomina tredecim colligimus, præter Marim, quem ille omittit: fuere igitur, Eusebius Nicomediæ episcopus, Eusebius Cæsareæ, Theodotus Laodiceæ, Paulinus Tyri, Athanasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Aetius Lyddæ, Menophantus Ephesi, Patrophilus Scythopoleos, Theognius Nicææ, Narcissus Neroniadis in Cilicia postea dictæ Irenopoleos, et Theonas Marmarices atque Secundus Ptolemaidis. H. E. i. 4 et 6. Plura nomina congessit Nicetas in Thesaur. Orthod. Fid. quem locum citavit Valesius ad calcem Fragmentorum Philostorgii. Gelasius, qui novem tantum nomina ponit octo vero reliqua se omisisse dicit, addit nomen Theodori episcopi Heracleæ, quem non constat fuisse tunc temporis episcopum; refert enim Athanasius eum ab Arianis promotum esse, Epist. ad Ep. Ægypt. 7 p. 277.

8, 33. *προσθέντες μήτε ἐπιβαίνειν τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτόν*] Mandatum hoc fuit ab imperatore: quemadmodum etiam postea reditus ad Alexandriam Ario ab imperatore permissus est, infra, c. 27. Cf. Valesium ad c. 14 infra. Animadvertere tamen oportet, Photium tradere, synodum eam quæ habita est Alexandriæ sub Demetrio episcopo, cum Origenem condemnarat, decrevisse insuper eum debere Alexandria excedere, *καὶ μήτε διατρίβειν ἐν αὐτῇ μήτε διδάσκειν.* Phot. Cod. 118.

Ib. *τοὺς περὶ Εὐσέβιον καὶ Θέογνιν*] Scilicet quinque illos quos modo dixit damnatos fuisse. Rufinus autem tradit sex ex illis septemdecim qui Ario, sicut hic refert, faverant, in exilium missos esse cum Ario, sed non Eusebium Nicomediensem. Fallitur tamen uterque, Socrates et Rufinus. Contra

Philostorgius dicit Secundum protinus ab imperatore relegatum esse: tum vero post tres menses Eusebium aliam ob causam eadem pœna multatum, quo tempore etiam revocatos esse τοὺς περὶ Σεκοῦνδον. Philostorg. i. 10 et ii. 1. Et Theognium quoque eodem tempore cum Eusebio relegatum esse constat ex epistola imperatoris, in qua ambo nominantur. Revera tamen hæc serius acta esse videntur quam tradit Philostorgius. Vid. Theodoret. i. 20 cum Valesii annott., et infra, 9 ad finem.

8, 34. κατὰ λέξιν τάδε] Hæc Eusebii epistola habetur ad finem Athanasii Epistolæ De Decret. Nicæn. Syn., in Theodoreti H. E. i. 12, in Gelasii Hist. Conc. Nicæn. ii. 35, et in Nicephori H. E. viii. 22.

8, 38. ζωὴν ἐκ ζωῆς] Sicut Eusebius Filium vocat *vitam de vita*; ita alii postea *virtutem de virtute, et sapientiam de sapientia*. S. August. de Trin. lib. VII. cap. 3. [4] *Ideo Christus virtus et sapientia Dei, quia de Patre virtute et sapientia etiam ipse virtus et sapientia est; sicut lumen de Patre lumine* &c. READING.

8, 41. Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως] Hanc fidei confessionem Valesius, Tillemontius, aliique nonnulli crediderunt fuisse eundem istum libellum Eusebii quem, postquam perlectum audierant patres in concilio, prorsus rejecerunt, et tanquam impium atque blasphemum discerpserunt; quam opinionem falsam esse multis argumentis demonstrari potest. Nam Theodoretus, qui in narratione sua rerum in concilio gestarum damnatam esse Arianorum fidei formulam memorat, et tum Eustathium citat qui eandem formulam videtur appellare Eusebii libellum, H. E. i. 7, et 8, mox alio loco epistolam hanc Eusebii Cæsariensis integram profert, cap. 12, neque tamen verbum addit quo indicet, symbolum illud quod epistola continet, eam ipsam esse impiam doctrinam de qua antea mentionem fecerat: hoc autem non omissurus erat, si res eadem esset. Tum Eusebius ipse in epistola ait, fidei suæ formulam altercationis locum non dedisse, præterquam eo nomine, quod vox ὁμοούσιον ei deesset. Theodoretus vero et Eustathius testantur Eusebii libellum modo dictum cum detestatione omnium fere qui aderant exceptum fuisse. Diversæ igitur res sunt de quibus scribunt; et *Eusebii libellus* iste fuit symbolum

ab Eusebio Nicomediensi prolatum. Alioqui Eusebius Cæsareensis, in iis quæ scripsit de sua fidei formula in concilio oblata, flagitiosi mendacii arguendus foret: quod quidem Tillemontius non reveritus est dicere. Denique ea ipsa formula quam Eusebius in epistola sua descripsit, quamvis meliori sententiæ concilii adversa, nihil tamen in se impium nec blasphemum continet; itaque non potest ea esse quam episcopi tanta indignatione repulerunt.

8, 41. προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου] Affirmare videtur 23
Eusebius, Constantinum Imperatorem auctorem fuisse ut vocabulum consubstantialis in symbolo adderetur. Quod tamen nequaquam verisimile est. Neque enim adeo doctus erat Con- 24
stantinus, quippe qui vix adhuc esset catechumenus. Sic igitur hæc Eusebii narratio intelligenda est, ut episcopi quidem post prolatum ab Eusebio Cæsariense symbolum, addendam illi esse censuerint vocem consubstantialis: Constantinus vero eorum sententiam confirmaverit. Eusebius vero, qui se apud suos purgare et excusare satagebat, quod formulæ fidei in concilio editæ subscripsisset, quemadmodum testatur Athanasius in libro de Decretis Synodi Nicænæ, et in libro de Synodis Arimini et Seleuciæ, rem de industria involvit, et Constantino principi id adscribit, quod episcopis potius erat adscribendum. VALES.

8, 43. τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασι.] Post hæc verba, ante Symbolum Nicænum, in Codice Florentino et Sfortiano adduntur hæc verba, τὸ μάθημα. Ita Græci vocabant symbolum fidei, eo quod a catechumenis memoriter disceretur. Socrates in libro tertio capite 25, πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα· καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ μαθήματος. Leontius Bisantius in lib. de Sectis, [Act. iv. 2. Galland. Bibl. xii. p. 636.] de synodo Constantinopolitana loquens, καὶ ἐκτίθενται ὅρον ἤτοι μάθημα πίστεως, ὅπερ λέγομεν. Et multo post de concilio Chalcedonensi loquens, καὶ ἐκτίθενται μάθημα, πῶς δεῖ πιστεύειν [ibid. p. 639]. Et pagina 466. de Zenonis Henotico loquens, symbolum Nicænum vocat τὸ μάθημα τῶν ἐν Νικαίᾳ [ibid. p. 639.]. Restituenda est ea vox in lib. 5 Historiæ Tripertitæ [Cassiod. v. 34]. Nam ubi vulgo legitur; *præsens concilium celebratum est, non ut anathema discat, neque ut fidei explanationem suscipiat*, scribendum est: *non ut mathema discat*. VALES.

8, 45. *οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι*] Hujus effati, quod pro suo agnoscit Arius in Epistola ad Eusebium Nicomediensem, apud Theodorit. lib. I. cap. 5, hic erat sensus; Filium a Patre per generationem originem habuisse, quod etiam catholici confitebantur; sed ita habuisse, ut tempus aliquod assignari possit, in quo non fuisset genitus: *γέγονεν ὕστερον, ὁ πρότερον μὴ ὑπάρχων, qui prius non erat, postea exstitit:* et *προηγεῖται διάστημα ἐν ᾧ φασὶ μὴ γεγεννῆσθαι υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, præcessit spatium temporis, in quo dicunt non exstitisse Filium a Patre*, prout Ariana dogmata recitat Alexander episcopus Alexandrinus ad cognominem suum Constantinopolitanum, apud Theodorit. lib. I. cap. 4. Cum contra catholici assererent *Πατέρα ἀεὶ εἶναι Πατέρα, ἀεὶ παρόντος τοῦ υἱοῦ, Patrem semper esse Patrem, præsente semper Filio, οὐ χρονικῶς, οὐδὲ ἐκ διαστήματος* genito, ut ait idem Alexander ibid. Filium esse *συναΐδιον* et *ἀειγέννητον*; quas voces uti a catholicis de Filio usurpatas criminantur Arius, ubi supra, ejusque asseclæ, in Epistola ad Alexandrum apud Athanasium de Synod. Arimin. et Seleuc. Eundem sensum aliis verbis exprimunt patres synodi Antiochenæ, cum anathemati illos subjiciunt qui asserunt *καιρὸν ἢ αἰῶνα εἶναι ἢ γεγονέναι, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ*, apud Socratem lib. II. cap. 10. Idem sentiunt auctores Fidei *μακροστίχου*, cum negant *χρονικὸν διάστημα προενθυμητέον Χριστοῦ*, ibid. cap. 19. Aliter quidem hoc Arianorum effatum explicat cl. Bullus in Defens. Fid. Nic. sect. III. cap. 9. quem consule. *W. Lowth.* READING.

8, 49. *τῶν λοιπῶν κτισμάτων*] Hoc non innuit Filium esse *κτίσμα*, sicut fortasse imperitis Græci sermonis videri posset: quod ut demonstrem, satis sit unum exemplum adducere e fidei expositione synodi Illyricanæ contra Arianos habitæ, *οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων δι' αὐτοῦ γενομένων ἐμφερὴς ὁ Υἱός.* Theodoret. Hist. iv. 8. Alius item ejusdem tenoris locus habetur in veteri Latina interpretatione Disputationis Archelai et Manetis: *Archelaus dixit:* "— *scriptum est, Dominum nemo vidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu Patris. Reliquæ ergo omnes creaturæ visibiles sint necesse est—Deus vero, cum a nullo unquam visus sit, quid ei potest*"—seqq. Routh. Rel. Sacr. v. IV. p. 213. Nam in voce, *reliquæ*, res creatæ cum ipso Deo comparantur.

8, 50. *οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον*] Metus nequid corporeum in doctrinam de Deo hic inferretur, videtur magnum scrupulum injecisse mentibus Arianorum. Idem objecit Eusebius Nicomediensis contra fidem catholicam, una cum altero illo mormone quo sese terrere solebant ejus partis homines, tanquam illud quoque in ecclesia credendum esset, nempe, duos esse Deos: *ὅτι γὰρ οὔτε δύο ἀγέννητα ἀκηκόαμεν, οὔτε ἓν εἰς δύο διῃρημένον, οὐδὲ σωματικόν τι πεπονθὸς, μεμαθήκαμεν ἢ πεπιστεύκαμεν.* Theodoret. H. E. i. 6. Satis quidem vulgatus est hodie error ille indoctorum hominum, qui *substantiam* cum *corpore*, sive *materia*, confundunt. Per se tamen constat *οὐσίαν*, vel *essentiam*, de Deo dictam nihil corporeum significare, sed id quo Deus *est;* hoc est, *Spiritum.*

8, 51. *τῷ τοῦ ὁμοουσίου συγχρησαμένους ὀνόματι*] Ὁμοουσίου vocabulum non primum a patribus Nicænis inventum, neque ab ipsis in quæstione de Filii divinitate noviter usurpatum (quod multi existimarunt) sed inde a majoribus ad posteros translatum fuisse, Eusebius hic diserte testatur. Non est dubium quin Eusebio præsto fuerint multa primævæ antiquitatis monumenta, quæ hodie nusquam exstant, sed dudum interciderunt, ex quibus ille hanc assertionem suam abunde confirmare potuisset: neque enim nobis, in tanto ac tam deplorando veterum scriptorum naufragio, desunt testimonia, quæ eandem satis evincant. Tertullianus initio libri adversus Praxeam expresse dicit, Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum esse *unius substantiæ;* idque adeo in regula fidei et *οἰκονομίας* sacramento, a catholicis custodito, contineri affirmat. Quid autem, te obsecro, aliud Latine significat *unius substantiæ*, quam quod Græce dicitur *ὁμοούσιον*? Rufinus de adulteratione librorum Origenis testatur, frequenter hanc vocem apud Origenem reperiri. Athanasius in libro de sententia Dionysii Alexandrini contra Arianos refert, Dionysium illum (Origenis discipulum) in epistola ad cognominem Dionysium Romanum dixisse, Christum esse *ὁμοούσιον τῷ Θεῷ*: exstat etiam hodie Dionysii Alex. epistola contra Paulum Samosatenum, in qua vox illa reperitur. Sed maximum *τῷ ὁμοουσίῳ* præjudicium facere nonnullis visum est, quod synodus Antiochena, sexaginta circiter annis ante Nicænam habita, contra Paulum Samosatenum, vocem istam expresse repudiaverit. Verum

Basilius M. Operum tom. iii. p. 292, diserte testatur, eatenus tantum homoousii vocem rejecisse patres Antiochenos, quatenus ipsa significare videretur substantiam aliquam divinam Patre et Filio anteriorem, quæ postmodum in Patrem et Filium distributa fuerit: ideoque vocem silentio supprimendam censuerunt, quod Paulus ex ea, catholicis satis usitata, argumentum formaret, quo Christi divinitatem oppugnaret: ut scribit Athanasius in libro de Synodis Arim. et Seleuc. *Cl. Bull. Def. Fid. Nic.* p. 28. 33. [ii. 1. 8. seqq.] READING. Conf. infra, ad iii. 7.

8, 53. *χρῆσθαι τοῖς ῥήμασι*] Post hæc verba Athanasius, 26
Theodoretus, Gelasius, et Nicephorus addunt alteram paragrapham de anathematismo; in qua, præter alia, exponitur ratio contra illud *πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν*: nempe hæc, *ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως*: quæ quidem explicatio neque catholica neque Ariana est. Valesius adnotat, "Certe Socrates consulto eam (paragrapham) prætermisisse mihi videtur, eo quod hæreticum sensum contineret" ad Theodoret. i. 12. Contra autem Bullus doctis argumentis contendit spuriam eam esse, et ab Ariano quodam epistolæ Eusebii affictam. Defens. Fid. Nic. iii. 9. 3.

Cap. 9. Conf. Sozomen. i. 21. 24. Theodoret. i. 9. Cassiod. ii. 12. Gelas. Act. Conc. Nic. ii. 34. Niceph. viii. 24.

9, 1. *Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ*] In fine hujus tituli addit Gelasius *καὶ τοῖς κατὰ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς κλήροις τε καὶ λαοῖς ὀρθοδόξοις*, male: nam præterquam quod meliores auctores hoc non agnoscant, ex ipsius quoque epistolæ tenore satis liquet eam ad ecclesiam Alexandrinam, unde præcipue malum ortum esset, scriptam esse.

9, 6. *κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον*] Male Christophorsonus 27
hunc locum ita vertit; *nam si accurate in eum inquisitum fuisset, nihil certe commeruisset veniæ. ἀκριβὴς λόγος* est strictum jus, cui opponitur æquitas, sive *ἐπιείκεια*. Aiunt igitur patres synodi Nicænæ, synodum egisse cum Melitio, non stricto ac summo jure, nec juxta exactam regulam ac disciplinam, sed dispensative, hoc est *συγκαταβατικῶς*. Summo enim jure Melitius nullam veniam merebatur, quippe qui ordinationes nullatenus ad se pertinentes sibi vindicasset, et schisma in Ægypto fecisset. Id enim aperte designant hæc verba hujus

epistolæ; *τοὺς δὲ χάριτι Θεοῦ ἐν μηδενὶ σχίσματι εὑρεθέντας*. Ob hanc igitur temeritatem atque insolentiam, dignus erat Melitius qui deponeretur atque excommunicaretur. Sed tamen sanctissimi patres clementius cum eo agere voluerunt, omnem quidem potestatem ei adimentes, solum autem episcopi nomen ei relinquentes. Cur autem benignius actum sit cum Melitio, plures causæ afferri possunt. Prima est quam insinuant in hac epistola sanctissimi patres; eo quod scilicet vigorem censuræ ac severitatis suæ in Arium ejusque socios prius distrinxerant. Æquum autem erat, ut post tristem atque immitem in illos latam sententiam, locus deinceps clementiæ reliqueretur: præsertim cum Melitius nullius hæreseos convictus, schisma tantum fecisse argueretur. Multi quoque inter Melitianos erant viri boni, et sanctitate vitæ conspicui. Cujusmodi fuit Paphnutius ille anachoreta, et Joannes episcopus, de quibus loquitur Epiphanius in hæresi Melitianorum. Denique pro bono pacis, ut vulgo dicitur, quo Ecclesiæ membra antea divulsa in unum coalescerent, patres Nicæni Melitianos in communionem receperunt. Atque hoc est illustrissimum exemplum dispensationis ecclesiasticæ. VALES.

9, 6. *ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι*] Melitius, præter crimen supra memoratum, antiquam et ubique fere receptam episcoporum ordinandi consuetudinem violaverat. Quippe mos fuit, ut omnes provinciæ episcopi ad sedem vacantem convenientes, plebe præsente successorem eligerent ac ordinarent. Melitius vero, quemcunque locum aut regionem peragrarit, ibi episcopos, presbyteros, et diaconos sua propria authoritate instituerat; ut scribit Epiphanius, Hæres. 68, et Theodoret. Hæret. Fab. lib. iv. cap. 7. Hæc ab eo inique facta cum Alexander episc. Alexandrinus synodo Nicænæ significasset, auctor fuit, ni fallor, ut quartus ejusdem synodi canon conderetur; quo nempe decernitur, ut, quandocunque episcopus ordinandus est, omnes provinciæ episcopi conveniant, vel saltem per literas suffragia ferant, et sic ordinationem simul peragant: quæ autem ab iis fiant, a metropolitano cujusque provinciæ confirmentur. *Guil. Beveregius Annot. in Canonem prædictum; ubi hunc Socratis locum adducit.* READING.

9, 7. *Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας*] Non probo interpre- 28

tationem Christophorsoni, qui hæc verba accepit de presbyteris a Melitio ordinatis. Nam Melitius non presbyteros solum ac diaconos, sed episcopos quoque per Ægyptum ordinaverat, ut testatur Epiphanius. Immo vero longe plures ordinarat episcopos quam presbyteros, quemadmodum colligere est ex indiculo, quem Alexander post synodum Nicænam ab illo exegisse dicitur. In eo enim breviculo, octo et viginti recensentur episcopi partium Melitii: presbyteri vero quinque, et tres diaconi. Exstat hic indiculus apud Athanasium in Apologetico secundo adversus Arianos. Cum igitur Melitius tot ut dixi episcopos ordinaverit, si patres synodi Nicænæ nihil de episcopis ab illo ordinatis statuissent, imperfecta esset eorum sententia; qui de presbyteris quidem a Melitio constitutis quid agendum esset decrevissent, de episcopis vero tacuissent. Quare existimo hæc verba de utrisque accipienda esse, tam de episcopis, quam de presbyteris. VALES.

His consimilia statuerunt patres de Novatianis sive *Catharis*, Canone viii. hujus concilii: *Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ ——— ἔνθα μὲν οὖν πάντες εἴτε ἐν κώμαις εἴτε ἐν πόλεσιν αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες, οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ, ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι· εἰ δὲ τοῦ, τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ὄντος, προσέρχονταί τινες, πρόδηλον ὡς ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας ἕξει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου· ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις καθαροῖς ἐπίσκοπος, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἕξει· πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν· εἰ δὲ τοῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν.* READING.

Ib. *μυστικωτέρα χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας*] Primo loco statuit synodus, ut episcopi et clerici, qui a Melitio ordinati fuerant, sanctiori consecratione firmentur, id est, manus impositionem ab Alexandrino episcopo accipiant. Nam cum præter consensum ipsius ordinati fuissent, vult synodus ut ante omnia ab episcopo Alexandrino ordinentur juxta antiquam consuetudinem, qua receptum erat ut omnes episcopi Ægyptiacæ diœcesis subjecti essent Alexandrino pontifici. In Melitio autem synodus idem non exigit, quia scilicet Melitius ipse legitime ordinatus fuerat. VALES.

9, 7. *Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων*] Melius scriberetur *προκεχειροτονημένων*, ut legitur apud Theodoritum in libro primo. Aliud enim significat *προχειρίζεσθαι*, ut postea dicemus. Porro Sozomenus in libro primo cap. 24. ubi hanc epistolam in compendium redigit, hæc verba de clericis accepit, non de episcopis. VALES.

Ib. *τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι*] In annotationibus ad Eusebii librum tertium de Vita Constantini, jam pridem monui *προχειρίζεσθαι* idem esse, quod proponere nomina ordinandorum. Sic supra de Melitio statuit synodus, *μήτε χειροθετεῖν, μήτε προχειρίζεσθαι*. Nec aliter Nicetas in vita Ignatii patriarchæ Constantinopolitani, ubi ejus electionem commemorat. *πολλῶν τοιγαροῦν εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησίας προχειριζομένων, καὶ ἄλλων δι' ἄλλας αἰτίας διαμαρτανόντων τοῦ σκοποῦ*, &c. Id est, *Cum igitur multi ad præsulatum ecclesiæ nominarentur, et alii alias ob causas spe sua exciderent, &c.* Itaque quod sequitur *ἢ ὑποβάλλειν ὀνόματα*, nihil aliud erit quam *ἐπεξήγησις*, seu explicatio verbi præcedentis. Atque ita sumpsit Sozomenus in dicto capite 24. Porro notandum est Melitium, utpote auctorem schismatis, durius tractatum esse quam Melitianos. Omnem enim episcopalem functionem ademerunt Melitio Nicæni patres, solum ei nomen episcopi relinquentes. Melitianis vero permiserunt ut ministerium suum obirent in ecclesia. Id est, ut diaconi in diaconorum ordine ministrarent, presbyteri vero offerrent et consecrarent, et baptismi solemnia celebrarent, itidemque episcopi. Solum illis ademerunt jus suffragiorum in electionibus; idque prudenti consilio ab iis factum est, ne Melitiani quosdam suarum partium homines ad ecclesiastica officia clanculo promoverent. VALES.

Nequeo consentire iis quæ dixit Valesius de sensu *προχειρίζεσθαι*. Canon decimus hujus ipsius concilii ita præcepit; *Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ, γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται.* Cujus sensus est, *quicunque ordinati fuerint e lapsis, sive inscienter, sive scientibus iis qui ordinaverint &c.*; sensus vero nullus foret, si *προχειρίζεσθαι* nihil esset nisi *proponere nomen*. In prece ea faci-

enda super consecratione episcopi, ubi dicitur *ὁ ἐξ αὐτῶν προχειρισάμενος ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς*, Constitut. Apostol. viii. 5, sensus est, *qui constituisti;* et, *ἐπίσκοπον προχειριζόμενον*, ibid. ii. 3, indicat *episcopum designatum.* Apud recentiores ecclesiasticos *προχειρίζεσθαι* est *promovere* vel ad sacros ordines, vel ad gradum ecclesiasticum, quemadmodum passim reperitur in Ritibus Græcis apud Goar Euchologium; ut, exempli gratia, in Ordinatione Presbyteri precatur episcopus, *τοῦτον ὃν εὐδόκησας προχειρισθῆναι ὑπ' ἐμοῦ* &c. p. 293. Ipse etiam Sanctus Spiritus dicitur *προχειρίζεσθαι*: cum in Consecratione Episcopi precatur patriarcha his verbis inter alia, *ἡ θεία χάρις—προχειρίζεται τὸν δεῖνα—ἐπίσκοπον* seqq. ibid. p. 302. Ut igitur recte vim vocum distinguamus, illud *ὑποβάλλειν ὀνόματα* videtur esse *nomina candidatorum proponere, ἐπιλέγεσθαι ὀνόματα* est vel idem facere, vel fortasse *accipere nomina:* tum sequebatur *electio,* quam canon 13 concil. Laodicen. apud Bevereg. Synodicum, vocat *τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι,* apud recentiores vero, qualis est Balsamon, *eligi* dicitur *ψηφίζεσθαι.* Proximum huic erat *προχειρίζεσθαι,* cujus propria significatio est, *electum episcopum designare.* Denique *χειροθετεῖν* est *manus imponere, χειροτονεῖν* absolute *ordinare:* juxta illud, *ἐπισκόπος χειροθετεῖ, χειροτονεῖ. πρεσβύτερος χειροθετεῖ οὐ χειροτονεῖ,* Constitut. Apostol. viii. 28. Nam presbyteris non competit absolute ordinare, neque ullo officio in ordinatione habenda fungi per se; sed cum episcopo licet eis manus imponere. Non recte igitur Valesius distinxit, cum ita scriberet ac si colligeret, *προχειρίζεσθαι* idcirco vertendum esse, *nomen proponere,* quia diversum erat a *χειροθετεῖν*: tanquam hoc esset *absolute ordinare.* Vid. in Vit. Const. iii. 62. Præterea in hoc ipso loco non desunt argumenta ad confirmandam veram interpretationem vocis *προχειρίζεσθαι*: nam si ea esset mere *proponere nomina ordinandorum,* hæc vox vix in textum irrepsisset, in *τῶν ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου προκεχειρισμένων,* pro *προκεχειροτονημένων.* Tum autem, quoniam hæc sententia a concilio lata in Melitianos, prohibitio fuerit omnis officii episcopalis, sicut optime censet Valesius, manca certe fuisset et debilis, ne dicam futilis, si nihil ulterius statuisset quam ne nomina ordinandorum Melitiani proponerent.

9, 9. *εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο*] Hæc verba plane confirmant id quod supra dixi, non de solis presbyteris ac dia-

conis hic agi, verum etiam de episcopis qui a Melitio fuerant ordinati. Nam si de solis presbyteris in locum alterius presbyteri promovendis hic ageretur, cur tantam cautionem adhiberent Nicæni patres, cur tot ac tanta requirerent ad hoc, ut aliquis ex presbyteris Melitianorum in locum defuncti Ecclesiæ catholicæ presbyteri subrogaretur? Vetant enim diserte sanctissimi patres, ne quis ex Melitianis in locum atque honorem defuncti succedat, nisi hoc honore dignus esse videatur, nisi populus eum eligat, nisi ejus electio ab episcopo Alexandriæ confirmata sit. Quorsum tanta cautela ac diligentia in promotione presbyteri? Apparet omnino hæc verba ad episcopos potius pertinere. In quorum præcipue electionibus necessaria erant populi suffragia; et quorum electionem confirmari insuper oportebat ab Alexandrino episcopo, quippe qui metropolitanus esset totius Ægypti. VALES.

9, 11. *κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγενημένων*] *Auctor et particeps* 29
eorum quæ gesta sunt. Notandum est quantam auctoritatem synodus his verbis tribuat Alexandro, qui dignitate secundus post Hosium habitus fuisse videtur.

9, 12. *τοὺς μετὰ τῶν 'Ιουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας*] Hoc partem tantummodo respicit quæstionis quæ facta est de Paschate, nempe eum modum servandi festum quo usi sunt Quartodecimani. Et profecto Socrates nullam aliam varietatem notavit initio capitis præcedentis. Athanasius quoque similiter scripsit, *οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Συρίας καὶ Κιλικίας καὶ Μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν, καὶ μετὰ τῶν 'Ιουδαίων ἐποίουν τὸ Πάσχα,* De Synod. Ar. et Sel. 5: unde crederet fortasse aliquis, nihil actum fuisse de hac re nisi ut tolleretur Quartodecimanorum consuetudo; quod factum esset si omnes Pascha agerent non quartodecimo die, sed proximo Dominico die post quartodecimum. Certum tamen est synodum alteri etiam quæstionis parti, de inveniendo scilicet anni tempore in quo caderet Pascha, medelam adhibuisse. Hunc in finem constituerunt computum decem et novem annorum, quem Græci enneadecaeterida, sive enneacaidecaeterida, vocabant, quo tempus plenilunii ejus quod æquinoctium proxime sequitur unoquoque anno definiri posset: sicut testatur Ambrosius in Epist. 23. Eum vero circulum, vel cyclum, non ipsi patres invenerunt, sed auctores fuerunt ut ejus ratio exinde semper

ab Ecclesia haberetur in computando Paschate. At cum Leo papa magnus scribat in Epist. 94 (121. al.), *Studuerunt itaque sancti patres occasionem erroris auferre, omnem hanc curam Alexandrino episcopo delegantes: quoniam apud Ægyptios hujus supputationis antiquitus tradita esse videbatur peritia*, nescio an velit dicere, ab ipsa synodo Nicæna statutum quoque esse ut cura hujus computi faciendi ad Alexandrinam ecclesiam mandaretur. Quo autem modo ab Alexandrino episcopo ad ceteras promulgaretur ecclesias Festi tempus, videmus in tribus illis Theophili epistolis quas Latine reddidit Hieronymus, inter suas, 96, 98, 100. Conf. Petav. Animadv. in Epiphan. Hær. lxx.

9, 15. *ἐδέξαντο τὸν αἱρεσιάρχην Μελίτιον*] Immerito Socrates Melitium appellat hæresiarcham. Nam neque Nicæni patres, neque Athanasius in Apologetico secundo, neque Epiphanius, Melitium ullius hæreseos insimulant, sed schismatis duntaxat auctorem fuisse dicunt. Verum cum Melitiani Arianis tandem sese adjunxerint, quod quidem post synodum Nicænam, et post mortem ipsius Melitii factum esse supra monui, schisma suum in hæresim verterunt, sicut de Donatistis scribit Augustinus. Itaque hoc sensu Melitius hæresiarches dici potest. VALES. Plura de Melitianis vide infra, ad c. 23.

9, 16. *Θάλειαν*] Cantica conscripsit Arius (teste Philostorgio lib. II. cap. 2.) varii generis, nempe nautica, molendinaria, viatoria, aliaque ejusmodi, certis modulationibus aptata, ut imperitorum animos suavitate cantus ad impietatem suam sensim abduceret. Sed præ ceteris decantatissimus est liber ille, *Thalia* dictus, toties Athanasio citatus, ad morem Sotadis, turpissimi Cretensis iambographi, conscriptus; in quo de gravissimis summeque venerandis fidei mysteriis, levissimis, futilissimisque numeris disseruit. Excerpta quædam ex eo habentur apud Athanasium de synodi Nicæn. contra hæres. Arianam decretis, p. 413. [221.] Orat. 2. [i.] contra Arianos, p. 137, 140. [408.] de Synod. Arim. et Seleuc. p. 680. [728.] *Guil. Cave in Ario.* READING.

Ibid. *σωταδίοις ᾄσμασιν*] De Thalia Arii, vide Athanasium in oratione 2. [i.] contra Arianos. Quam cum a synodo damnatam esse dicit Socrates, intelligendum est non ipsum carmen nominatim esse damnatum, sed doctrinam tantum

quæ illo carmine continebatur. VALES. *Sotadicis carminibus* ipse Athanasius Arii Thaliam comparavit. Vid. Orat. i. Contr. Arian. 2 et 4, ubi etiam, in 5, sequitur excerptum de Thaliæ exordio, cujus initium est, *Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, συνετῶν Θεοῦ* seqq. Eandem similitudinem repetit Sozomenus, addens, *ita se audivisse*, nunquam enim librum istum vidisse, H. E. i. 21.

9, 17. *Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως*] Neque hanc epistolam neque 30
eam quæ proxime sequitur dedit Eusebius in Vita Constantini. Utramque exhibet Gelasius, solus præter Socratem, Conc. Nic. ii. 37. Nicephorus hanc omittit, proxime vero sequentem habet viii. 25. Cassiodorus quoque posteriorem dedit Latine versam Hist. Trip. ii. 15.

9, 20. *ἡλίκα καὶ ὡς δεινὰ τὰ περὶ τοῦ μεγάλου Σωτῆρος*] Prorsus contraria hæc sunt illis quæ antea scripserat Constantinus ad Alexandrum episcopum Alexandriæ, *ὑμῶν γὰρ ἐν ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων* seqq. supra, 7.

9, 26. *μηνύων ὅτι οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, γέγονεν ὁ ὅρος τῆς* 31
πίστεως] Ex his apparet Simonis Episcopii et asseclarum in patres Nicænos iniquitas, qui depingunt eos tanquam furore percitos, partiumque studio insano ac maleferiato abreptos, adeo ut symbolum potius præcipitatum, quam a compositis animis profectum videri debeat. En hic falsæ criminationis redargutio! READING.

9, 28. *κατελάμποντο δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ*] In ea sententia fuit Socrates, ut crederet, concilio episcoporum vere universali semper adesse Spiritus Sancti gratiam illuminatricem, quæ eos, utcunque rudes et imperitos (quod tamen Sabinus de patribus Nicænis falso affirmaverat) ab errore, saltem in necessariis fidei articulis, immunes custodiret. *Vide Cl. Bulli Defens. Fidei Nic. pag. 2. fol.* READING.

9, 30. *Ἄλλη ἐπιστολὴ Κωνσταντίνου*] Hæc Constantini Imperatoris epistola non suo loco hic refertur a Socrate. Collocanda potius erat post epistolam Constantini ad Ecclesias, quæ proxime sequitur in hoc capite. Primo enim loco referendæ sunt epistolæ quæ pertinent ad synodum Nicænam. Hæc vero proprie non pertinet ad synodum: nec ullam synodi continet mentionem. Porro ad hanc Constantini epistolam alludit Athanasius in epistola ad Solitarios, ubi de Constantio

hæc dicit: *διὰ τί τοὺς Ἀρειανοὺς, οὓς ἐκεῖνος Πορφυριανοὺς ὠνόμασε, τούτους οὗτος εἰς ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει;* [p. 375.] VALES.

9, 30. *Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι*] Doctissimus Cudworthus, in Intellectuali Systemate, pag. 592. conjicit, nomen hoc ideo Arianis inditum, quod instar Porphyrii aliorumque e juniori Platonicorum schola, gradationes quasdam inter diversas S. Trinitatis hypostases excogitarant: quo pacto secundam et tertiam personam in creaturarum fere ordinem redigerent. Imo Plato ipse a Cyrillo Alex. redarguitur, lib. I. contra Julianum, quasi gradationibus suis viam Arianismo sterneret. *W. Lowth.* READING.

9, 32. *Ἄλλη ἐπιστολή*] Hæc epistola legitur quoque in Eu- 32
sebii V. C. iii. 17. Theodoret. i. 10. Gelas. ii. 37. et Nicephor. viii. 25.

9, 34. *ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ*] "Hæc verba Constantini respexisse videtur Athanasius, cum in libro De Synodis Arimini et Seleuciæ p. 873. [p. 719. ed. Bened.] notat aliter locutos esse patres synodi Nicænæ in expositione fidei, aliter in definiendo Paschæ die. Nam in hoc quidem negotio usi sunt verbo *ἔδοξε*, id est, *placuit.* In expositione autem fidei nequaquam dixere *placuit*, sed *ita credit sancta et universalis Ecclesia.* Certe verbum *ἔδοξε* quod refert Athanasius, non reperitur in epistola synodica, sed in hac tantum epistola Constantini: quam pro synodica habitam fuisse non immerito quis possit suspicari." Valesius ad Euseb. V. C. iii. 18.

Nihil de servando Paschate continent viginti Canones concilii, neque epistola synodica ad ecclesiam Alexandrinam, præterquam quod annuntiatum sit in ea, omnes in uno modo servandi consensisse. Certum tamen est synodum regulam aliquam de hac re statuisse, qua et Quartodecimanorum vel Judæorum ratio exploderetur, et tempus anni definiretur, sicut supra diximus. Verisimile igitur est scriptam quodammodo fuisse hanc regulam, ut variis ecclesiis publicaretur, saltem sequenda communicaretur, quamvis jamdudum e literis evanuerit. Epistola synodica ad Alexandrinos innuit, præter ea quæ recitata sunt in epistola, factos etiam a synodo fuisse canones et decreta, *εἰ δέ τι ἄλλο ἐκανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη, συμπαρόντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ*

ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς. Fieri igitur potest ut inter hæc quæ Alexander ecclesiæ suæ renuntiaret, fuerit etiam, præter viginti illos canones, quicquid in concilio præceptum esset de Paschate; quod ut ubique ab ecclesiis observaretur consultum est per hanc imperatoris epistolam vel edictum. Sozomenus non temere dicere videtur, *παυσαμένης δὲ τῆς ἐπὶ τῷ δόγματι ζητήσεως, ἔδοξε τῇ συνόδῳ καὶ τὴν πασχαλίαν ἑορτὴν ἅπαντας κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπιτελεῖν καιρόν.* H. E. i. 21.

9, 36. *Μηδὲν τοίνυν ἔστω ὑμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου*] Regia hæc est sententia contra Judæos et morem Judaicum. Simile quoddam habetur in Constitut. Apostol. v. 17, lenius tamen, nempe, *μηκέτι δὲ παρατηρούμενοι μετὰ Ἰουδαίων ἑορτάζειν· οὐδεμία γὰρ κοινωνία ἡμῖν νῦν πρὸς αὐτούς·* quod constat diu post synodum Nicænam in librum istum insertum esse. Nam Epiphanius refert Audianos solitos esse citare præceptum ex Apostolorum Constitutione (quam *τὴν τῶν Ἀποστόλων διάταξιν* appellat) cujus mens longe diversa fuit, *ὑμεῖς μὴ ψηφίζετε, ἀλλὰ ποιεῖτε ὅταν οἱ ἀδελφοὶ οἱ ἐκ περιτομῆς· μετ' αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε*: Christiani vero *οἱ ἐκ περιτομῆς*, id est, *ex Hebræis*, eodem temporis calculo usi forent quo Judæi. Conf. Epiphan. Hæres. lxx. 10. Cotelerium in Constitut. Apostol. et Usserium in Dissertat. de Ignat. Ep. ix. Fuit tamen Constantinus iu Judæos severior, sicut ex edictis ejus apparet.

9, 37. *ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον τὸ Πάσχα*] "Cum Neomenia 33
Paschalis Judæorum a die quinto mensis Martii inciperet, et tertio Aprilis clauderetur, hinc fiebat aliquando ut eorum Pascha ante æquinoctium inciperet. Ita duplex Pascha eodem anno celebrabant, si annum intelligas Solarem ac Julianum, a verno scilicet æquinoctio hujus anni ad sequentis anni vernum æquinoctium. Idem ait Ambrosius in Epistola [23.] ad episcopos Æmiliæ, ubi scribit Judæos interdum mense duodecimo Pascha celebrasse, id est, juxta Latinos vel Orientales. Neque enim Judæi mense illo qui apud ipsos erat duodecimus, Pascha unquam celebrabant, sed decima quarta die primi mensis. Porro hæc iteratio quam Judæis objicit Constantinus nequaquam magni momenti mihi quidem videtur. Idem enim retorquere poterant Judæi adversus Christianos; eos scilicet

uno eodemque anno bis Pascha celebrasse, si annum vertentem intelligamus. Ponamus enim hoc anno Pascha celebrari decimo Calendas Maias: sequente anno citius celebretur necesse est. Atque ita duplex Pascha intra unius anni vertentis curriculum apud Christianos occurrit. Quod tamen non eveniet, si annum numeraveris ab æquinoctiali cardine ad alterius anni vernum æquinoctium. Vide Epiphanium in Hæresi lxx., quæ est Audianorum, p. 824. et animadversiones D. Petavii. Cui junge caput 3 Ægidii Bucherii de Paschali Judæorum Cyclo." Valesius ad Euseb. V. C. iii. 18.

9, 41. καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην] Videtur igitur hæc epistola revera intentata fuisse ab imperatore ad eas ecclesias quæ ritum Quartodecimanorum sequebantur, de quibus mox inquiremus.

9, 42. Ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν] "Diœcesis fuit administratio multarum simul provinciarum, quæ in unum coactæ per præfectos prætorio et eorum vicarios regebantur. Ita sub præfectura prætoriana Orientis quinque erant diœceses; Oriens, Ægyptus, Asiana, Pontica, Thracia. Harum diœcesium una quæque plures provincias complectebatur. Orientis quidem diœcesis xv provincias continebat. Ægyptiaca vero vi. Asiana x. Pontica totidem, Thracia vi. Vide Boissonium de Verb. Significationibus in *Diœceses*." Hæc Suicerus in v. Plura vide in Bingham Origin. Eccles. ix. 3. Cum autem Constantinus hic ecclesias diœcesis Asianæ et Ciliciæ numeret inter eas quæ cum occidentalibus et plerisque aliis conveniebant in celebrando Paschate, Eusebius vero tradat, *omnes Asiæ ecclesias una cum finitimis ecclesiis* a Victore damnatas esse propter errorem Quartodecimanorum, H. E. v. 24, credere possemus, fide hujus regiæ epistolæ, nonnullas earum regionum ecclesias post Victoris ævum (quod fuit fine sæculi secundi) morem suum mutasse. Verum refert Athanasius, De Synodis 5, et Epistol. ad Afros Episcopos 1, ecclesias Ciliciæ, Mesopotamiæ, et Syriæ servasse morem Quartodecimanorum quando habitum est Nicææ concilium. Sozomenus quoque dicit, prope finem sæculi quarti, H. E. vii. 18, veterem fuisse a patribus receptam consuetudinem per Phrygiam et Galatiam celebrandi Pascha eodem tempore quo Judæi agebant. Et Theodoretus initio sæculi quinti tradit,

Hæret. Fab. iii. 6, Quartodecimanos etiam tum superfuisse in paucis quibusdam locis Asiæ et Ponti. Alios item nonnullos ejusdem sectæ comperimus fuisse Philadelphiæ, qui errori suo renuntiabant in concilio Ephesino A. D. 431. Vid. Act. vi. Quibus perpensis, verisimile esse videtur etiam eo tempore quo hæc scripsit Constantinus, non omnino Quartodecimanorum expertes fuisse tres eas regiones Asiaticas, quas ille refert unanimi consensu morem universæ Ecclesiæ secutas esse; sed sparsos fuisse hic illic per eas et homines et ecclesias qui festi tempus cum Judæis computabant. Hoc autem confirmatur si exordia ecclesiarum in his regionibus repetamus. Certum enim est Quartodecimanorum morem ex Hebræis profluxisse, sicut testatur vetus ille canon ab Audianis citatus, ποιεῖτε ὅταν οἱ ἀδελφοὶ οἱ ἐκ περιτομῆς seqq. Hebræi vero Christiani plurimi fuisse videntur in illis tractibus: nam apostolus Petrus qui ad Hebræos, sicut etiam Johannes et Jacobus, missus est, (vid. S. Paul. ad Galat. ii. 9,) Epistolam suam inscripsit ad dispersos Hebræos in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia, et Bithynia. Pet. 1 Ep. i. 1: S. vero Johannes Apocalypsim suam ad ecclesias Asiæ. Itaque non mirum est si Hebræorum mos late receptus sit in his ecclesiis.

9, 44. πᾶν γὰρ ὅ τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρί- 34
οις] "Notanda est hæc Constantini sententia de auctoritate judiciorum synodalium. Cui similis est locus alter in epistola ejusdem Constantini ad episcopos post concilium Arelatense. *Dico enim, ut se veritas habet. Sacerdotum judicium ita debet haberi, ac si ipse Dominus residens judicet. Nihil enim licet his aliud sentire, vel aliud judicare, nisi quod Christi magisterio sunt edocti.*" Valesius ad Euseb. V. C. iii. 20. Vide Epistolam Constantini in Gest. Purgat. Cæciliani p. 99. post Optati Opera ed. Paris. 1679. Habetur quoque in Mans. Collect. Conc. post Concilium Arelatense, et in Appendice ad Augustin. Oper. tom. ix. p. 24.

9, 45. διατάττειν ὀφείλετε] "Ex hoc loco aperte colligitur epistolam hanc Constantini scriptam esse ad episcopos qui synodo non interfuerant. Inscripta quidem est epistola ad Ecclesias. Verum ecclesiarum nomine antistites intelligendi sunt. In sacerdotibus enim Ecclesia constat, ut ait Honorius in appendice codicis Theodosiani." Valesius ad Euseb. V. C.

iii. 20. Conf. de hac epistola Gelasium, p. 197. ed. Balfour, qui ait, τοῖς ἀπολειφθεῖσι τῆς συνόδου ἀπέστειλε: et Sozomenum, i. 25, δῆλα δὲ ποιῶν καὶ τοῖς μὴ παροῦσι, seqq. Ad quas præcipue scripta sit ecclesias modo diximus, nempe ad illas in quibus de agendo Paschate erratum fuerit. De eo vero quod hic dicat Constantinus, *velle se eas visere, et una cum iis festum agere*, notandum est imperatorem jam ad Orientem, ubi Quartodecimanorum mos invaluerat, proficiscentem revocatum esse propter Ecclesiæ dissidia, quæ concilium habendum exposcebant; sicut ipse de se conquestus est in epistola ea quam Socrates dedit supra, 7.

9, 46. Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Εὐσέβιον] Hæc Epistola Constantini ad Eusebium, aliæque item duæ quæ sequuntur, prorsus alieno loco hic positæ sunt. Nam nec ad synodum Nicænam ullatenus pertinent, nec de Ario aut de Arianis loquuntur. Quinimo prior hæc Constantini ad Eusebium epistola, scripta est ante concilium Nicænum, ut aperte indicat Eusebius ipse in libro secundo de vita Constantini cap. 46. VALES.

Eodem tamen loco refert hanc epistolam Theodoretus H. E. i. 15. Huc conferri potest etiam alia epistola similis fere tenoris data ad Cæcilianum episcopum Carthaginis paulo post A. D. 315, quantum conjicere liceat, quæ extat in Euseb. H. E. x. 6. Contra autem Nicephorus hanc nostram, cum proxime sequenti epistola, subjicit historiæ concilii, viii. 27.

9, 49. αἰτήσεις δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ διὰ σοῦ οἱ λοιποὶ] Hæc verba 35
satis bene tuentur sententiam eam quam protulit Strothius ab Heinichen citatus, scilicet, hujusmodi epistolas minime ad omnes episcopos viritim missas esse, sed tantum ad metropolitanos vel primates episcopos: qualis in Palæstina fuit Eusebius episcopus Cæsareæ. Vid. Heinichen ad Vit. Const. ii. 46. Eodem convenit quod mox sequitur; missas esse has epistolas πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους, hoc est, *per singulas præfecturas:* nam in una præfectura plures esse poterant episcopi sub uno metropolitano.

Ib. τῆς ἐπαρχικῆς τάξεως] Id est, ab officio præfecturæ prætorianæ. Hi officiales uno verbo ἐπαρχικοὶ dicebantur. Ita enim Chrysostomus appellat in epist. xiv. [p. 599.] ad Olympiadem, et in epist. cxii. et ccv. [p. 714.] Latini quoque uno verbo præfectianos eos appellant. Sic Ammianus Marcellinus in lib. xvii. p. 90.

Denique inusitato exemplo, id petendo Cæsar impetraverat a præfecto, ut secundæ Belgicæ multiformibus malis oppressa dispositio sibi committeretur: ea videlicet lege, ut nec præfectianus, nec præsidialis apparitor ad solvendum quemquam urgeret. Vide quæ notavi ad librum secundum Eusebii de vita Constantini, [ii. 46.] VALES.

9, 51. Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν] Hanc epistolam retulit Eusebius in V. C. iv. 36: scriptam vero esse aliquamdiu post concilium Nicænum testatur cum locus in quo positus est ab Eusebio, tum mentio Constantinopolis urbis quæ facta est in ejus initio: nam Constantinopolis dedicata est A. D. 330. Vide Clinton. Fast. Rom. Habetur quoque epistola in Theodoret. H. E. i. 16. et Latine in Cassiod. Hist. Trip. ii. 17. Nicephorus recte eam posuit post finitam historiam concilii, viii. 27.

9, 53. τῷ τῆς ἐκκλησίας λόγῳ] *Ecclesiæ* vertit Valesius. *Ecclesiis* Epiphanius in Cassiodor. Vid. annott. in marg.

Ib. διοικήσεως καθολικὸν] Hunc locum exposui in Annotationibus ad librum quartum de Vita Constantini. De καθολικοῖς vero, seu rationalibus multa dixi, partem in commentariis ad Ammianum Marcellinum, partim in notis ad excerpta Dionis Cocceiani, partim etiam in annotationibus ad Historiam Ecclesiasticam Eusebii. VALES.

Annotationes vero quas respicit hæ sunt: "Hoc loco διοίκησις diœcesim Orientis significat. Sic autem veteres Romani vocabant certum numerum provinciarum, quæ simul collectæ parebant vicario præfecturæ prætorianæ. Nam præfectus quidem prætorio sub dispositione sua plures habebat diœceses: vicarii autem singulas. Porro hæc vox eo sensu usurpari cœpta est circa tempora Constantini, ut discimus tum ex ejusdem epistolis supra relatis, tum ex legibus aliquot codicis Theodosiani:" ad V. C. iv. 36.

9, 55. Ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς Μακάριον] Extat in Euseb. V. C. 36
iii. 30. Theodoret. H. E. i. 17. Niceph. viii. 28.

9, 56. τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ] "Hostem publicum Constantinus hic appellat Licinium, post cujus exitium ait sacrum Domini sepulchrum quod ante latuerat, in lucem et conspectum hominum prodiisse. Occisus est Licinius anno Christi 326. ut scribitur in Fastis Idatii. Eodemque anno cum He-

lena Hierosolymam advenisset, sepulchrum Domini repertum est. Posset etiam publici hostis nomine dæmon hic intelligi, nisi quæ sequuntur verba repugnarent. Neque enim diabolus tunc demum victus atque oppressus est, cum sepulchrum Domini egestis ruderibus detectum est. Adde quod ἀναίρεσις, id est, *cædes*, melius de Licinio dicitur quam de diabolo." Valesius ad Euseb. V. C. iii. 30. Rectius vero computat Clintonus occisum esse Licinium A. D. 324. Vid. Fast. Rom. in anno. Heinichen ait: "Epistola ad Macarium scripta est probabiliter anno cccxxv vel cccxxvi: vid. Holzhausen de fontibus quibus Socrates, Sozom. ac Theod. usi sunt, p. 49." ad V. C. l. c.

9, 61. Δρακιλλιανῷ τῷ διέποντι τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων τὰ μέρη] "Extant duæ Constantini leges in codice Theodosiano, altera in titulo de Usuris, altera de Hæreticis, ad hunc Dracilianum scriptæ. Prior hanc habet inscriptionem: *Imp. Constantinus Aug. ad Dracilianum agentem vices præfectorum præt.* Proposita autem est Cæsareæ in Palæstina 15 Kal. Maias Paulino et Juliano Coss. [A. D. 325.] Secunda vero proposita dicitur Kal. Septemb. Generasto, Constantino Aug. vii. et Constantio Cæsare Coss. Id est, anno Christi 326. Quo etiam anno Constantinus hanc epistolam scripsit ad Macarium episcopum Hierosolymorum." Valesius ad Euseb. V. C. iii. 31.

9, 62. συνόψεως] "Hoc loco σύνοψις formam significat ac delineationem futuri operis. Quo sensu sumitur etiam in epistola Himerii rationalis Alexandriæ ad præfectum Mareotæ, quam refert Athanasius in Apologia, p. 803. [Apolog. c. Arian. 85 p. 201. ed. Bened.] Postquam enim dixit Augustum et Cæsares permisisse Ischyræ ut ecclesiam in pago suo ædificaret, mandat præposito pagi illius ut formam futuri operis quamprimum delineet et ad officium suum mittat, φρόντισον τοίνυν ἐν τάχει τὴν σύνοψιν ποιησάμενος εἰς τὴν τάξιν ἀνενεγκεῖν." Valesius ad Euseb. V. C. iii. 31.

9, 63. Τὴν δὲ τῆς βασιλικῆς καμάραν] "Basilicarum cameræ duobus fere modis disponebantur. Aut enim lucunaribus ornabantur, aut opere musivo depingebantur. De lacunaribus testis est Constantini locus. De opere musivo Procopius in libro i., de fabricis Justiniani, ubi sanctæ Sophiæ templum describit. [i. c. 1. et planius quidem ibid. c. 10, ubi cameram

palatii describit]. Jam lacunaria duobus modis exornari solebant. Aut enim deaurabantur; aut pingebantur, quod primus instituit Pausias, de quo Plinius in lib. xxxv. c. 11. ita scribit: *idem et lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit,* [c. 40. ed. Franzii]. Isidorus in lib. xix. Originum, *Laquearia*, inquit, *sunt quæ cameram subtegunt et ornant: quæ et lacunaria dicuntur: quod lacus quosdam quadratos vel rotundos ligno vel gypso vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus.* [*Principaliter autem lacus dicitur, ut Lucilius: Resultant ædes lacusque. Cujus diminutio lacunar facit, ut Horatius: Neque aureum mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunarium, et per antistichon laquearium.* Isidor. Etymol. xix. 12.] Quem Isidori locum immerito reprehendit Salmasius in Notis ad Flavium Vopiscum pagina 393, ubi negat lacunaria cameris unquam supposita fuisse. Atqui Plinius idem diserte affirmat, et Constantinus in hac epistola. Vetus auctor quæstionum Veteris et Novi Testamenti, in Quæst. 106, [Append. ad Augustin. Oper. tom. iii. col. 102.] *Sicut enim ad ornamentum domus pertinet, si camera ejus habeat auro distincta laquearia,*" seqq. Valesius ad Eus. V. C. iii. 32.

9, 64. προσέθηκε] Scribendum omnino est προέθηκε, id est, proposuit. Solebant enim imperatores Romani epistolas suas, quas ad civitates scribebant, publice legendas proponere. Itaque ad calcem epistolæ addebant, Proponatur: ut in Eusebianis annotationibus observavi. Sic igitur Constantinus cum multas epistolas conscripsisset adversus Arium et ejus sectatores, eas publice in foro proponi voluit. Talis est epistola imp. Constantini ad Arium et Arianos, quam refert Gelasius Cyzicenus in libro iii. de Gestis Synodi Nicænæ [p. 216]: Cujus epistolæ meminit etiam Epiphanius in hæresi Arianorum [lxix. 9]. Scripta est autem a Constantino post synodum Nicænam, et continet pœnam adversus eos qui a prava Arii opinione recedere noluerint. Jubet enim imperator in fine illius epistolæ, ut decem capitum adjectione mulctentur, si plebeii fuerint. Id est, ut præter tributariam functionem et capitationem suam, pro decem insuper capitibus tributum pendant. Qui vero curialis essent originis, curiæ traderentur, et publicis decurionum functionibus obnoxii essent. Hæc igitur epistola

fuit instar edicti, ac proinde publice legi ac proponi debuit. VALES.

9, 64. διακωμῳδῶν] Vide Epistolam Constantini ad Arium et Arianos, apud Baronium ad ann. 319. n. 7 [modo citatam]. *W. Lowth.* READING.

9, 65. καὶ Νικομηδεῦσι] Hujus Epistolæ Constantini ad Nicomedienses pars maxima erat apud Theodoritum Historiæ Ecclesiasticæ, lib. i. c. 20. Integra autem, sed Latine, extat apud Baronium ad annum Christi 329, sicut eam Justinianus imperator misit Vigilio papæ. VALES. Exhibetur quoque ea epistola integra a Gelasio prope finem tertiæ partis Hist. Conc. Nic. p. 217. ed. Balfour.

Ib. Τοῖς αὐτοῦ πράγμασιν ἐπεβούλευσε] Certe quidem in ea epistola Constantinus Eusebium carpit, ideo quia tyrannicam gerens mentem, ipsius tyranni (scilicet Licinii) partibus favisse videretur: aliam vero causam esse dicit cur in exilium actus sit, nempe quia hæreticos quosdam Alexandrinenses, quos Constantinus ad Nicomediam (sicut videtur) ablegaverat, hic et Theognius ad se recepissent et fovissent: quo iratus Constantinus utrumque exulare jussit, et alios in eorum locos institui episcopos. Scriptam fuisse aliquamdiu post concilium hanc epistolam constat præsertim ex eo loco, in quo imperator ipsum concilium in memoriam Nicomediensium revocat, ac si res diu acta foret, μέμνηται ἡ ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικαέων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον. Unde jure collegit Valesius, ad Theodoret. i. 20, falsum esse Philostorgium, cum diceret Eusebium et Theognium in exilium esse actos tertio mense post habitum concilium.

Cap. 10. Conf. Sozom. i. 22. Cassiod. ii. 13. Niceph. viii. 20.

10, 1. κέκληκε πρὸς τὴν σύνοδον καὶ Ἀκέσιον] Idem refert Sozomenus in lib. i. c. 22. ita tamen ut satis appareat, eum a Socrate hanc historiam accepisse. Etenim Socrates quidem totam historiam longe uberius et elegantius refert. Et postquam eam retulit, ait se illam accepisse ab homine fide digno qui synodi Nicænæ temporibus vixisset. Sozomenus vero narrationem hanc sic orditur, λέγεται δὲ τὸν βασιλέα. Nec eam ullius testimonio confirmat. Adde quod Sozomenus ipsa quoque Socratis verba quodammodo suffuratur, immutans aliquantulum atque interpolans, ut solent plagiarii. Hæc tamen narratio parum probabilis mihi videtur, multis de causis. Primum quia nullius veteris scriptoris testimonio nititur. Deinde nec Socrates, nec Sozomenus dicunt, cujusnam urbis episcopus fuerit Acesius. Quod tamen ad fidem faciendam erat necessarium. Præterea nequaquam verisimile est, hæreticorum episcopum ad synodum ecclesiasticam accitum fuisse a Constantino. Nam si ad restituendam ecclesiæ concordiam Constantinus Acesium evocavit, eadem ratione aliarum quoque hæreseon episcopos ad Nicænum concilium evocasset. Denique quod ait Socrates, se ab homine admodum provectæ ætatis id accepisse, qui synodo interfuisset, incredibile prorsus mihi videtur. Fuit hic Auxano, Novatianorum presbyter, qui una cum Acesio huic synodo interfuit, et usque ad imperium Theodosii junioris vixit, ut ait Socrates, c. 13. A synodo autem Nicæna ad initium imperii Theodosii, anni sunt octoginta tres. Quibus si viginti annos addideris, quos natum fuisse oportet Auxanonem tunc cum synodo interesset, centenario major Auxano fuerit necesse est quando istud Socrati narravit. Æstimet igitur lector, quanti faciendum sit testimonium hominis decrepiti et hæretici. VALES. Socratem tamen sequitur Nicephorus H. E. viii. 20, et Cassiodorus in H. T. ii. 13.

10, 2. καὶ τῷ ὁρισμῷ τῆς τοῦ Πάσχα ἑορτῆς] Hoc de Paschate 38
decretum distincte a canonibus Nicænis recenset Epiphanius, hæres. lxix. num. 10. et recte quidem: neque enim in canonibus occurrit; quod nonnulli eo detorquere conantur, ut exinde probarent plures quam viginti canones a Nicænis patribus constitutos esse; non animadvertentes consensum etiam patrum istorum de fide in canones non referri; neque sane necesse erat ut canon de utrovis institueretur. Cum enim eo ipso nomine convocati fuerint, ut fidem de Filii divinitate exponerent, et controversiam de Paschate tunc temporis exortam determinarent, quid de istis negotiis factum est, in epistola synodica (*superiori capite memorata*) potius quam in canonibus promulgandum erat. *Guil. Beveregius Annot. in Can.* i. *Antioch.* p. 188. Canon autem apostolicus, ad quem respicit Acesius, est vii. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω. READING.

10, 3. καλοῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ] Johan. 1. Ep. v. 16, 17.

Cap. 11. Conf. Sozomen. i. 23. Rufin. x. 4. Cassiod. H. T. ii. 14. Niceph. viii. 19.

11, 3. *νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν*] Vetus quippe lex hæc erat; *τὴν βοηθὸν ἱερεὺς ἐκβάλλων, ἀποβαλλέσθω· μὴ εἰσάγων δὲ, καθαιρείσθω*, Apost. Canon. vi. Idem et sextæ synodi in Trullo canones xii. et xiii. constituunt. READING. Verba citata non sunt Canonis Apost. vi, sed Epitomæ Can. Apost. v, quæ præ se fert nomen Alexii Aristeni. Vid. Bevereg. Synod. tom. i. p. 4, et Prolegom. p. xvii.

Ib. *καὶ διακόνους*] In codice Florentino additur *καὶ ὑπο-* 39
διακόνους. Atque ita quoque habet Sozomenus in lib. i. c. 23. ubi hanc historiam refert de Paphnutio. Ex quo etiam apparet id quod supra dixi, Sozomenum sua mutuatum esse a Socrate. Is enim qui adjicit alterius narrationi, satis indicat se posteriorem scripsisse. Ceterum tota hæc narratio de Paphnutio et de celibatu clericorum, prorsus suspecta mihi videtur. Nam nec Rufinus ex quo priora de Paphnutio hausit Socrates, ullam hujus rei mentionem facit. Nec Paphnutius ullus memoratur inter episcopos Ægypti qui Nicæno concilio interfuerunt. De celibatu autem episcoporum, presbyterorum ac diaconorum, extat decretum Siricii PP. c. 16. Item Leonis PP. c. 17. VALES. *Subdiaconi* habet quoque Cassiodorus.

Canon Apostol. xxvi. *Τῶν εἰς κλῆρον προσελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνους.* In quem canonem hæc habet Balsamon: *Πρὸ τῆς χειροτονίας πᾶσιν ἐφεῖται συνάπτεσθαι γυναιξὶ, καὶ οὕτω χειροτονεῖσθαι τούτους πρεσβυτέρους, διακόνους καὶ ὑποδιακόνους· μετὰ δὲ τὴν χειροτονίαν, μόνοις ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις ἐνεδόθη γαμεῖν.* Canone etiam i. synodi Neocæsareanæ statutum est, *Presbyterum, si uxorem duxerit, ordine suo esse movendum.* De conjugio sacerdotum vid. Pearson. in Tract. de annis priorum Romæ episcoporum, p. 186, &c. sub his titulis: *Nihil imminutus sacerdotii honor legitimo matrimonio. Quis eunuchus propter regnum cœlorum.* Commoda autem et incommoda istiusmodi conjugii vid. apud Gilbertum episcopum Sarisburiensem Expositione Articuli xxxii. Ecclesiæ Anglicanæ. READING.

11, 4. *διαναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων ὁ Παφνούτιος*] Narratio hæc de Paphnutio suspecta est Valesio; verum hujusce suspicionis nullum idoneum argumentum affert

vir doctus. E contra, sententia ista Paphnutii postea lege imperiali confirmata est, quæ exstat lib. xvi. Cod. Theodos. [Tit. ii.] leg. 44. de Episcopis et Presbyteris. Itaque non minus candide quam vere hac de re pronuntiavit doctiss. Du Pin, scilicet, hujus historiæ fidem non alia de causa in dubium fuisse vocatam, quam quod receptæ ecclesiæ Romanæ disciplinæ contradicat. *W. Lowth.* READING.

Cap. 12. Conf. Sozomen. i. 11. Rufin. x. 5. Niceph. viii. 42.

12, 1. *Περὶ δὲ Σπυρίδωνος*] De Spyridone plura vide apud Sozomenum, lib. i. c. 11. READING.

Conf. etiam Rufinum, qui ait se auctores habere eos qui Spyridonem viderant, H. E. x. 5. Unusquisque igitur horum trium scriptorum seorsum aliquid de Spyridone collegerat.

Cap. 13. Conf. Sozomen. i. 14. Niceph. viii. 41.

13, 1. *περὶ Εὐτυχιανοῦ*] Breviter hæc ex Socrate compilavit Sozomenus l. c.

13, 4. *οἰκείους καλεῖ ὁ βασιλεὺς*] Domesticos protectores intelligit, de quibus scripsi in annotationibus ad lib. xiv. [7, 9. et 10, 2.] Amm. Marcellini. VALES.

13, 11. *ἃ κανόνας ὀνομάζειν εἰώθασιν*] Scilicet viginti ca- 40
nones; qui legi possunt in quavis conciliorum vel canonum collectione, et in Routh. Scriptor. Ecclesiastic. Opuscul. v. 1. Obiter vero notandum est, non novam Socratis ævo fuisse hanc vocem *κανὼν*, de regula ecclesiastica: siquidem ea usus est Eusebius in iis quæ narrat de Origine, in H. E. vi. 2, et Dionysius Alexandrinus, ibid. vii. 7. Plura vide in Suicer. Thesaur.

13, 12. *Ὅσιος ἐπίσκοπος Κουδρούβης*] Hunc locum supplevi 41
ex codice Florentino et Sfortiano. Nam in vulgatis quidem editionibus, post hæc verba legebatur, *Βιτὼν καὶ Βικεντῖνος*. Verum optimi illi codices integrum nobis locum exhibuerunt hoc modo, *Ὅσιος ἐπίσκοπος Κουδρούβης Ἱσπανίας· οὕτως πιστεύω ὡς προγέγραπται· Ῥώμης Βιτών.* Est hæc series episcoporum qui concilio Nicæno subscripserant, quam Socrates descripsit ex libro synodico Athanasii, ut ipse infra testatur. Et in Græcis quidem canonum collectionibus hæc series desideratur, nec habetur in versione Dionysii Exigui. In vetustissima tamen collectione quæ nuper Parisiis edita est, et qua ante versionem Dionysii olim utebatur occidentalis ecclesia;

necnon in collectione Isidori, hæc series habetur iisdem fere verbis. In vetustissima quidem illa collectione sic legitur: *Et subscripserunt. Osius episcopus civitatis Cordubensis, provinciæ Spaniæ dixit: Ita credo sicut superius scriptum est. Victor et Vincentius presbyteri urbis Romæ. Alexander Alexandriæ magnæ. Arphocration*, seqq. Atque ita fere collectio Isidori. Verum in synodico Athanasii post Alexandrum episcopum Alexandriæ collocatus erat Eustathius episcopus Antiochiæ, et Macarius Hierosolymorum; ita ut quatuor primarum sedium episcopi priore loco subscripserint. Nam Hosius una cum Vitone et Vincentio presbyteris, pro Silvestro episcopo urbis Romæ videtur subscripsisse. Alia enim causa afferri non potest, cur Hosius inter episcopos qui concilio Nicæno subscripserunt, primo loco positus sit, nisi illa quam dixi. Quippe illud concilium maxima parte ex orientalibus constabat episcopis. VALES.

Subscriptiones episcoporum quæ feruntur vide in Mans. Concilior. Coll. tom. ii. a col. 692. Alia quædam habet Gelasius parum fide digna in Hist. Conc. Nic. ii. 28.

13, 12. Βίτων] Hujus Vitonis presbyteri meminit Athanasius in Apologetico adversus Arianos [20]; et synodum Romanam quinquaginta episcoporum, a quibus ipse susceptus est in communionem, in ejus ecclesia collectam fuisse testatur; λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος συνῆγεν, seqq. Id est, *Tandem vero cum convenissent episcopi plures quam quinquaginta, in ecclesia in qua Vito populum colligebat*, seqq. VALES.

Ibid. Ἁρποκρατίων Κύνων] In Latinis canonum collectionibus, Harpocration Naucratites episcopus dicitur, eique proxime subjungitur Adamantius Cynopolites, sive Cynensis, ut scribitur in vetustissima collectione illa cujus supra mentionem feci. VALES.

At in subscriptionibus editis ab Harduino e codice Collegii 42
Paris. Soc. Jesu, apud Mans. Conc. ii. col. 697, nomina alio modo leguntur, scilicet, (post Alexandrum) *Tyrannus Antinoi, Pelusianus Lyci, Arpocration Alfusianorum, Adamantius Cini.* Quæ omnia Socratem auctorem non habent, neque Athanasii Synodicon quod ille citat; nam videtur ille nomina patriarcharum Antiochiæ et Hierosolymorum e catalogo exscripta

prima posuisse honoris causa, tum vero primum ceterorum omnium post Alexandrum legisse nomen Harpocrationis.

13, 12. ἐν τῷ συνοδικῷ Ἀθανασίου] Hic liber Athanasii hodie non extat, quod equidem sciam. Ceterum probabile est, nomina episcoporum qui Nicæno concilio subscripserunt, ex eo libro translata esse. VALES.

13, 13. ὡς ἐν παρασημειώσεσιν εὕρομεν] Hanc vocem non intellexerunt interpretes: παρασημείωσις est notatio temporis, actis publicis præfigi solita, ut jam pridem monui ad Hist. Eccles. Euseb. i. 9. Sane in Græca collectione canonum quam primus edidit Joannes Tilius, temporis nota præfigitur hujusmodi: κανόνες τῶν τιη ἁγίων πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, ἐν ὑπατείᾳ Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων· ἔτους χλϛ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου· ἐν μηνὶ Δεσίῳ ἐννεακαιδεκάτῃ, πρὸ δεκατριῶν καλάνδων Ἰουλίων. VALES.

Ib. τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνός] Aliter in collectione Græca quam edidit Tilius. Convenisse enim dicitur synodus die 19, mensis Desii, quem Romani Junium vocant, die 13. Kalendas Julias. Idque confirmat auctor Chronici Alexandrini, et Chalcedonense concilium, et collectio Latina quam Baronius Cresconianam vocat. Sane in annotationibus Eusebianis pag. 224, [ad V. C. iii. 15,] certissimis argumentis demonstrasse mihi videor, hanc posteriorem scripturam veriorem esse quam illam Socratis. Quod si conjecturæ locus est, videtur Socrates usus esse vitioso codice, in quo scriptum erat πρὸ δεκατριῶν καλάνδων Ἰουνίων pro Ἰουλίων. Porro sciendum est, Nicænos, sicut et reliquos Asiaticos, usos esse anno ac mensibus Macedonicis. VALES.

Communis, et omnium receptissima est opinio, celebratum fuisse concilium Nicænum anno Constantini 20, Christi 325. De die autem inter scriptores non convenit. Socrates enim iniisse asserit τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνὸς, id est, *vicesima die mensis Maii*, sive 13 Kal. Jun. (non 11, ut Valesius et Christophorsonus interpretantur.) At Chronicon Alexandrinum, titulus canonum, et concilium Chalcedonense synodi hujus initium collocant in 19 die mensis Macedonici Desii, qui respondet 13 Kal. Julias, sive decimo nono diei Junii in anno Juliano. *Beveregius Annot. in Can. Concil Nic. initio.* READING.

Consedit concilium a die 19 mensis Junii A. D. 325, et (sicut tradunt nonnulli) continuatum est usque ad diem 25 mensis Augusti. Quicquid de tempore statuendum est vide in Clinton. Fast. Roman. in anno.

13, 13. *Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος βασιλείας*] Post hæc verba codex Leonis Allatii hoc addit, *ἀπὸ δὲ τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας ἐννεακαιδέκατον ἔτος ἦν·* quæ sunt verissima. Paulino enim et Juliano Coss. qui est annus, Christi 325, mense Maïo quo juxta Socratis sententiam Nicæna synodus congregata est, nonus decimus agebatur annus imperii Constantini. Vicesimus vero incepit eodem anno sub finem mensis Julii. VALES.

Animadvertendum est Socratem hic periodum computare ab anno ante Christum natum 312, qui vulgo dicitur Era Seleucidarum.

Cap. 14. Conf. Sozomen. ii. 16. Cassiod. H. T. ii. 17. Niceph. viii. 43.

14, 1. *Εὐσέβιος δὲ καὶ Θέογνις*] Nullum hic ordinem servavit Socrates. Revocatos enim esse dicit ab exsilio Eusebium ac Theognium, prius pene quam in exsilium missos esse dixerit. Rectius itaque Sozomenus, qui hac in parte Socratis narrationem correxit. Nam in libro primo Historiæ capite 21, refert Eusebium ac Theognium paulopost synodum missos esse in exsilium ab imperatore Constantino, et in eorum locum alios episcopos suffectos esse. Deinde in libro secundo capite 16. narrat, qualiter ab exsilio revocati sint. Ex quo, ut obiter moneam, colligitur Sozomenum post Socratem Historiam suam conscripsisse, cum narrationem Socratis plerisque in locis emendet ac corrigat. Porro Eusebius ac Theognius tribus post synodum Nicænam elapsis mensibus, missi sunt in exsilium, ut testatur Philostorgius. Anno autem tertio post eandem synodum ab exsilio reversi sunt, ut scribit idem Philostorgius, id est anno Christi 328. Quæ cum historia rerum eo tempore gestarum optime conveniunt. Omnes enim historici consentiunt, Eusebium cum ab exsilio rediisset, consilium cepisse de confirmanda Arii opinione, et de exturbandis Nicænæ fidei assertoribus. Primumque ejus impetum fuisse adversus Eustathium Antiochensem episcopum, quem confictis calumniis deturbavit anno Christi 329, aut certe 330, ut notavi ad librum tertium Eusebii de vita Constantini. Male igitur Baronius Eusebii Nicomediensis reditum consignat anno Christi 330. VALES.

At vero supra, ad 9, 65, diximus verisimile esse Eusebium et Theognium paulo serius in exilium actos esse quam narrat Philostorgius: quod tamen historiæ seriem hic non emendat.

14, 1. *βιβλίον μετανοίας τοῖς κορυφαίοις τῶν ἐπισκόπων ἀποστείλαντες*] Baronius ad annum Christi 325 Socratem ac Sozomenum reprehendit, qui dixerint Eusebium ac Theognium paulo post synodum Nicænam missos esse in exsilium: deinde aliquot post annis misso satisfactionis libello ad nobiliores episcopos, ab exsilio esse revocatos. At Baronius contendit hunc libellum ab Eusebio oblatum esse episcopis in synodo Nicæna. Primum enim regulam fidei ait scriptam fuisse, cui Eusebius Nicomediensis cum aliis quatuor episcopis subscribere recusarit. Eundem tamen postea oblato satisfactionis libello, iis quæ decreta fuerant subscripsisse. Posthæc vero cum synodus Arium anathemate damnasset, Eusebium ac Theognium huic anathematismo noluisse subscribere: eamque ob causam damnatos ac depositos esse a synodo, et Amphionem ac Chrestum in eorum locum subrogatos. Constantinum tamen imperatorem intercessisse, ne sententia executioni mandaretur, egisseque ut Eusebius ac Theognius oblato pœnitentiæ libello susciperentur a synodo. Sed primum in eo peccat Baronius, quod duos libellos ab Eusebio oblatos esse dicit. Nam de priore illo libello nemo unquam mentionem fecit. Deinde quod ait de depositione ac damnatione Eusebii atque Theognii facta in concilio Nicæno, ejus rei nullum auctorem citat. Certe Constantinus in epistola ad Nicomedienses, id tunc factum esse non dicit, sed tantum ait Eusebium metuisse ne id fieret. Denique quod ait libellum pœnitentiæ ab Eusebio oblatum esse in synodo Nicæna, id ex ipso libello manifeste refellitur. Oblatus est enim hic libellus ab Eusebio cum esset in exsilio, ut testatur his verbis, *καὶ διὰ τούτου τοῦ γράμματος πληροφοροῦμεν τὴν συγκατάθεσιν, οὐ τὴν ἐξορίαν βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν*, seqq. Præterea missus est hic libellus cum jam Arius ab exsilio esset revocatus. Id enim testantur hæc verba, *ἄτοπον δὲ, τοῦ δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου*, seqq. Porro Arius satis diu post synodum Nicænam a Constantino revocatus est. VALES.

14, 2. Ἤδη μὲν οὖν καταψηφισθέντες, &c.] Cum Eusebius ac 4
Theognius in exordio hujus epistolæ dicant se damnatos ab episcopis, quæri merito potest, ubi et quando fuerint condemnati. Baronius quidem eos in synodo Nicæna damnatos esse dicit atque depositos. Sed contra est auctoritas Beati Hieronymi, qui in dialogo adversus Luciferianos [19, 20,] diserte testatur Eusebium ac Theognium cum aliis episcopis Arianæ factionis a synodo Nicæna susceptos fuisse. Idque probat tum ex testimonio eorum qui synodo interfuerant, tum ex actis ipsis synodi Nicænæ, in quibus inter nomina episcoporum qui synodo subscripserant, Eusebius et reliqui quos dixi recensebantur. Idem quoque testatur Philostorgius, qui tribus circiter mensibus elapsis post Nicænam synodum, Eusebium ait esse relegatum. Cum igitur Eusebius ac Theognius se damnatos ab episcopis esse fateantur, id autem in synodo Nicæna factum non esse constet, necesse est ut in alio quopiam episcoporum conventu id gestum sit. Causam quidem ipsam refert Constantinus in epistola ad Nicomedienses. Idcirco enim se illos in exsilium misisse dicit, quod hæreticos quosdam, quos ipse ab urbe Alexandria ad comitatum mitti jusserat, suscepissent, et cum illis communicassent. Et Baronius quidem ad annum Christi 329 hos Melitianos fuisse censet, perperam. Ego vero Arianos fuisse potius crediderim. Idque diserte testantur episcopi Ægypti in epistola synodica quam refert Athanasius in apologia secunda adversus Arianos. Ob hanc igitur causam synodum aliquot episcoporum fieri jussit Constantinus, a quibus Eusebius ac Theognius damnati sunt atque depositi, ipse vero eos in exsilium misit. Idque aperte confirmat Athanasius in libro De Synodis, [21. p. 733,] μετὰ γὰρ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον καθῃρέθησαν. Idem quoque dicit Theodoritus in libro i. Hist. c. 19. VALES.

Quid in hac re gestum sit satis liquet ex epistola Constantini quam refert Gelasius iii. p. 217, et Theodoretus, H. E. i. 20, et hac Eusebii et Theognii; sed quando, et a quibus incertum est. Patres concilii Nicæni hosce duos episcopos non condemnaverant, sed (si vera scribat imperator) ad pœnitentiam reservarant, parcendo eorum erroribus. Cum autem postea imperatori displicuissent, utrumque ille relegari jussit, quia cum Alexandrinis quibusdam Arianis communicaverant, et episcopos alios in eorum locum substitui. Exinde, sicut ait Theodoretus, depositi sunt, et e suis civitatibus expulsi: Amphion vero et Chrestus episcopatum susceperunt. Hoc est quod queruntur, se ante condemnatos esse quam judicati fuerint. Tum epistolam hanc scripserint necesse est ad eosdem ipsos episcopos a quibus e præcepto imperatoris depositi erant; aiunt enim, καταψηφισθέντες—παρὰ τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, quos Socrates hic appellat τοὺς κορυφαίους τῶν ἐπισκόπων. Eorum tamen nomina nusquam, quantum scio, tradita sunt. Causam, ob quam depositi sunt Eusebius et Theognius, memorat quoque Athanasius, τὴν πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας κοινωνίαν, τοὺς ἀπὸ τῆς συνόδου τῆς οἰκουμενικῆς ἀποδοκιμασθέντας. Apolog. c. Arian. 7. p. 130. Conf. Sozom. ii. 21 et 16. Ergo depositi sunt post synodum Nicænam, si crimen eorum esset quod cum illis communicarent quos hæc synodus condemnaverat.

14, 2. πρὸ κρίσεως] Hæc verba in interpretatione sua omisit Christophorsonus et Musculus. Leguntur tamen etiam apud Sozomenum: et Epiphanius scholasticus ea sic reddidit: *Dudum quidem ante judicium condemnati a reverentia vestra, patienter ferre quæ decreta sunt a sancto vestro concilio debuimus.* Sic igitur construenda sunt hæc verba, ἤδη πρὸ κρίσεως καταψηφισθέντες. Quibus verbis subindicare videtur Eusebius, se indicta causa, et præjudicio quodam damnatum fuisse: quia scilicet imperator ipsum antea damnaverat, infensus scilicet Eusebio ob varias causas, quas vide in Epistola Constantini ad Nicomedienses. VALES.

14, 4. Εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἁγία ὑμῶν σύνοδος] Horum verborum hic est sensus. Si tunc, inquit, satisfecimus sancto concilio vestro, Nicæno scilicet, eique persuasimus justam nos causam habuisse, cur anathematismis nollemus subscribere, nunc consensum nostrum omni ex parte adimplemus: et tam anathematismo, quam fidei formulæ subscribere parati sumus. Vides quantam huic loco lucem afferat duarum vocum adjectio, τότε et νῦν. Ab Christophorsonus locum hunc aliter interpretatur, quasi legeretur εἰ δὲ πιστείῃ [πιστεύῃ]. Etenim vertit, *Quod si sanctum vestrum concilium nostris verbis voluerit fidem adhibere.* Verum Sozomenus ac Nicephorus vulgatam lectionem tuentur. VALES.

14, 5. καὶ ἀνακαλέσασθαι] Episcopis tribuit id quod ab impe-

ratore factum fuerat. Neque enim episcopi Arium ab exsilio revocaverant, sed imperator. Verum scriptores ita plerumque loqui solent, ut episcopis tribuant id quod ab imperatore factum est; et contra interdum imperatori attribuant id quod factum est ab episcopis. Sic Socrates supra dixit, synodum Nicænam vetuisse ne Arius Alexandriam ingrederetur. Cum tamen id ab imperatore ipso præceptum sit, ut docet epistola Constantini. VALES.

Cap. 15. Conf. Sozomen. ii. 17. Theodoret. i. 26. Rufin. x. 44
14. Cassiod. iii. 4. Niceph. viii. 44. Philostorg. ii. 11.

15, 1. *Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας τελευτήσαντος*] Fallitur hic Socrates, et Sozomenus, qui Alexandri mortem, et ordinationem Athanasii referunt post reditum ab exsilio Eusebii ac Theognii. Atqui Alexander episcopus Alexandriæ, nondum quinque mensibus elapsis a synodo Nicæna, mortem obiit, ut testatur Athanasius in apologetico secundo adversus Arianos, ubi agit de Melitio: *ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ Νικαίαν, ἡ μὲν αἵρεσις ἀνεθεματίσθη, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν. εἰ δὲ Μελιτιανοὶ ὁπωσδήποτε ἐδέχθησαν. οὐ γὰρ ἀναγκαῖον νῦν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν· οὔπω δὲ πέντε μῆνες παρῆλθον, καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν* [59. p. 178]. Idem quoque testatur Theodoritus i. 26. Mors igitur Alexandri contigit anno Christi 325, ordinatio autem Athanasii vel eodem anno exeunte facta est, vel sub initium anni sequentis. VALES.

Obiit S. Alexander die 22. *Bermudæ, die lunæ,* inquit auctor Historiæ Patriarcharum Cophtitarum, qui Baronii tempore non exstabat, id est, die decima septima mensis Aprilis, qui hoc anno (scil. anno Chr. 326) cum feria secunda concurrebat; festum tamen ejus die 26 Aprilis celebratur; sive quia eo die ordinatus fuerat, sive ob aliquam ejus translationem. Athanasius in Apologia 2, et Theodoretus in i. 26, tradere videntur eum mortuum esse post menses quinque a concilio Nicæno absoluto. Sed signantius tempus exprimit auctor libelli synodici in synodo Cæsariensi, dum ait: *Alexandro papa Alexandriæ, quinto post mense quam Nicæa domum reversus esset, ad Dominum digresso, Athanasius præsulatum merito accepit.* Quo pacto Alexander in suam ecclesiam initio hyemis pervenit, et die 16 Aprilis defunctus est.—Quod eo magis dicendum est, quod

Athanasii ordinatio non nisi sub hujus anni finem peracta est; cum anno 373, die 2 mensis Maii, ad Deum migrarit, et, ut testatur Cyrillus Alex. annos 46 integros sederit. Quare non dubito quin ea ordinatio 6 Kal. Januarii, uti ad genuinum Bedæ Martyrologium additur in MS. ecclesiæ Vaticanæ S. Petri, die videlicet 27 mensis Decembris, S. Joanni evangelistæ sacra, facta sit; et huc usque S. Athanasii initium hujus anni principio perperam consignatum fuerit, prætermissa vacatione sedis per aliquot menses; cujus causa fuisse videtur fuga Athanasii. Vide Sozom. lib. ii. c. 17. *Ant. Pagi ad ann.* 326, n. iii. READING.

Vid. Chronic. Orient. ab Abraham. Ecchellens. edit. Paris. 1651, p. 116. Diem 17 Aprilis eo anno in Dominicum incidisse ait editor recentior Annalium Baronii 1739: Renaudotius vero Alexandrum obiisse non d. 22, sed d. 23 Farmuthi, sive Barmudæ; Hist. Patriarch. Alexandr. p. 83. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 326, qui mortem Alexandri probabiliter ponit non in mense Aprili, sed in Januario ejus anni; cum fieri nihilominus tamen posset ut Athanasius sequenti mense Aprili ordinatus sit.

15, 1. *φησὶν ὁ Ῥουφῖνος*] Rem hanc narrat Rufinus Hist. lib. x. cap. 14. Cui suffragantur Sozomenus lib. ii. cap. 17, et Nicephorus lib. viii. cap. 44. Vide *Ant. Pagi ad ann.* 311, n. xxvi, xxvii, qui hanc historiam defendit, et putat Athanasium tunc circiter tredecim annos natum. Caveus vero noster et Du Pin fabulam esse censent. READING.

Rufinus hic refert se memorare de Athanasio ea quæ *acceperat ab his qui cum ipso vitam duxerant.*

Cap. 16. Conf. Euseb. V. C. iii. 14. Sozomen. ii. 25. Cassiod. ii. 18. Niceph. viii. 4.

16, 1. *εἰκοσαετηρίδος ἑορτήν*] Eusebius, Socrates, et Sozome- 45
nus uno ore affirmant, Constantinum proxime post dimissam synodum, priusquam episcopi domum redirent, Vicennalia sua dedisse. Hoc etiam Chronici Alexandrini suffragio confirmatur. Proinde ad 20 imperii annum Constantinus pervenerat, cum synodus hæc Nicæna dimittebatur. *Beveregius Annot. in Can. Conc. Nic. initio.* [p. 43.] READING.

Justior est ratio eorum qui computant vicennalia incidisse dum sederet concilium. Agi cœpta sunt a die 25. Julii A. D. 325: anno vero sequenti celebrata sunt a Constantino etiam

Romæ: quod fortasse respexit Socrates cum scripsit supra c. 13, imperatorem Romam perrexisse, et ibi, finito concilio, dies festos egisse. Vid. Euseb. Chron. Hieronym., Chron. Pasch. Ind. 13., et ceteros auctores citatos in Fast. Roman. annis 325 et 326. Strothius citatus ab Heinichen ad Vit. Const. iii. 22, dixit, "Videtur Constantinus (festum) celebrasse diversis temporibus in diversis locis."

16, 1. *περὶ τὸ ἀνορθοῦν τὰς ἐκκλησίας ἐσπούδαζεν*] Ex Euseb. Vit. Const. iii. 24. et seqq.

Ib. *ἣν Βυζάντιον καλουμένην τὸ πρότερον ηὔξησε*] Chronicon Paschale refert Constantinum cœpisse murum Byzantii restaurare et augere A. D. 328. Dedicata vero est Constantinopolis A. D. 330. Idat. Fast. Cons. Plura de ejus fundatione vide in Sozomen. H. E. ii. 3.

Ib. *στρατηγίῳ*] Erat Strategium ædes publica in qua strategi, id est duumviri qui urbem Byzantium olim regebant, sedere consueverant. Ejus mentio fit in veteri descriptione urbis Constantinopolitanæ, quæ notitiæ imperii Romani præfixa est: et in regione quinta ejus urbis recensetur, et in Chronico Alexand. p. 621. [Olympiad. cclxiii.] VALES.

Cap. 17. Conf. Sozomen. ii. 1. Theodoret. i. 18. Euseb. 46
V. C. iii. 25. seqq. Rufin. x. 7. Cassiodor. H. T. ii. 18. Sulpic. Sever. ii. 33.

17, 1. *Δρεπάνην*] Drepanum fuit civitas Bithyniæ, quam Constantinus in honorem martyris Luciani, qui ibi sepultus erat, instauravit A. D. 327. Hieronym. Chron. Vid. Clinton. Fast. Rom.

Ib. *δι᾽ ὀνείρων χρηματισθεῖσα*] Nihil habet Eusebius in Vita Constantini de hac visione: refert solummodo, Helenam Hierosolymam petiisse ad persolvendum pii animi officium, iii. 42: et quoniam hoc quidem dicat postquam Constantini acta et largitiones in instauranda ibi ecclesia cum multa laude narraverit, incertum reliquit utrum velit dicere, consilio Constantini, an Helenæ, quæsitum et repertum fuisse sepulchrum Domini. Fatetur tamen in c. 41. *ministerio* saltem Helenæ id factum esse, *ἡ τοσοῦτον ἀγαθὸν τῷ τῶν ἀνθρώπων διηκονεῖτο βίῳ*, quamvis gloriam ejus omnino ad Constantinum transferre videtur. Contra Socrates hic, et constans aliorum traditio, affirmat Helenam imprimis operam ei negotio impendisse, *σπουδαίως ἐζήτει, καὶ δυσχερῶς μὲν, σὺν Θεῷ δὲ εὑρίσκει.*

Ib. *ὡς ὀπωροφυλάκιον*] Isai. i. 8.

17, 2. *Ἀφροδίτης κατ᾽ αὐτοῦ ναὸν κατασκευάσαντες*] Vide Euseb. Vit. Const. iii. 26. Sulpicius Severus ait, *Adrianus—in templo ac loco Dominicæ passionis dæmonum simulachra constituit.* Hist. Sacr. ii. 31. Perperam vero Paulinus Nolanus, *Hadrianus imperator existimans se fidem Christianam loci injuria peremturum, in loco passionis simulachrum Jovis consecravit.* Epist. ad Severum xxxi. 3. Eusebius enim testatur Veneris fuisse templum quod ibi extructum est: atque idem dicit Rufinus. Et præterea Veneris fuisse fanum ibi usque a tempore Antonini Pii fundatum, demonstratur a nummis qui extant. Vid. Williams De Sancta Urbe (Anglice script.) i. c. iv. vol. i. p. 240, et ii. c. ii. vol. ii. p. 72, et 128. Certe ipsum templum cujuscunque numinis, memoriam loci servare poterat; sicut scribit Socrates, *τῇ δὲ μητρὶ τοῦ βασιλέως φανερὸν τοῦτο ἐγένετο.* Contra autem scribit Eutychius Annal. p. 452. ed. Pocock. *ignotum locum et factum esse fimetum magnum.*

17, 5. *Ἐπεὶ δὲ ἀμφίβολος ἦν ὁ σταυρὸς ὁ ζητούμενος*] Historia hæc de inventione S. Crucis non occurrit apud Eusebium, in loco huic parallelo, lib. iii. de vita Constant. cap. 28. Verum Cyrillus episcopus Hierosolymitanus, qui eodem seculo vixit, aperte testatur lignum S. Crucis imp. Constantino divinitus ostensum; in epistola ad filium ejus Constantium; item in Catechesi de ejus inventione loquitur, ut de re omnibus nota. Quocirca de historiæ hujus fide dubitari non potest. *W. Lowth.* READING.

Hæc de reperta Cruce Domini Socrates ait infra, s. 9, se fama accepisse, credita tamen ea esse pœne ab omnibus Constantinopolitanis. Qui similia fere tradunt sunt, Sulpicius Severus Hist. Sacr. ii. 34, Rufinus x. 7, Paulinus Nolanus Epist. xxxi. 5, Sozomenus H. E. ii. 1, Theodoretus H. E. i. 18, Cassiodorus H. T. ii. 18, et ab his recentiores scriptores: inter quos insignis fabularum venditor est Eutychius Alexandrinus in Annalibus suis. Tacet Eusebius de Cruce in Vita Constantini, ubi narrat quomodo effossum sit Domini sepulchrum. Gravissimus auctor est Cyrillus episcopus Hierosolymorum ab A. D. fere 350, qui refert in epistola sua ad Constantium §. 3, repertum esse lignum Crucis Hierosolymis regnante Constantino ejus patre; et alibi quoque in operibus suis ad idem lignum provocat, tanquam manifestum veritatis testimo-

nium: vid. Cateches. iv. 10, x. 19, xiii. 4. Nihil vero ille habet de tribus crucibus, neque de miraculo quod in illis dignoscendis factum est. Ambrosius in oratione De Obitu Theodosii, 41 et seqq., pluribus narrat quo modo actum sit: multum vero a Socrate et aliis discrepat, cum dicit veram Crucem Domini ab aliis duabus quæ una jacebant per titulum recognitam esse; nihil vero de miraculo. Idem innuit Chrysostomus, qui cum in libro Contra Judæos (scripto Antiochiæ) 10, tom. i. p. 571, testatus esset, frusta ligni Crucis a multis ubique conquisita esse, in Homiliis in Joannem (habitis Constantinopoli) lxxxv (al. lxxxiv), 1, tom. viii. p. 505, ait, titulum quem inscripsit Pilatus, in eum usum designatum divinitus esse, ut per hunc vera Crux dignosceretur quando postea tres illæ simul effossæ essent. Breviter vero Moses Chorenensis, ab Helena repertam esse Crucem cum quinque clavis, dicit, Hist. Armen. ii. 84: scripsit autem ille, ut videtur, inter A. D. 431 et 451. vid. Whiston. Præfat. p. xix. Denique tempus quo Helena iter ad Palæstinam fecit, probabiliter colligitur fuisse A. D. 326. Theodoretus ait profectam eam fuisse paulo ante vitæ suæ terminum, H. E. i. 18.

17, 7. Ἱερουσαλήμ τε νέαν] Desumpsit hæc Socrates ex Eusebii libro 3. de vita Constantini cap. 33. Sed deceptus est, cum existimavit ecclesiam illam quæ juxta sepulchrum Domini ab Helena, seu potius a Constantino ædificata est, novam Hierusalem esse appellatam. Neque enim id dicit Eusebius; sed tantum alludit ad novam Hierusalem, cujus mentio fit in Apocalypsi Joannis. Vide quæ notavi ad dictum locum Eusebii. Porro hunc locum emendavi ex Florentino codice, in quo ita diserte scribitur, Ἱερουσαλὴμ τε νέαν, ut jam pridem monuit me per literas vir cl. Emericus Bigotius, cum ipsum codicem inspexisset Florentiæ. VALES.

17, 8. τῷ ἑαυτοῦ ἀνδριάντι] De hac Constantini statua quæ 47
super porphyreticam columnam in foro Constantini posita erat, mirum ac pene incredibile est quod narrat Philostorgius, [ii. 17,] eam a populo illuc cum cereïs conveniente adorari solitam. Id tamen testimonio quoque suo confirmat Theodoritus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ cap. ultimo, εἰ δέ τις ἐκείνοις διαπιστεῖ, τὰ νῦν περὶ τὴν ἐκείνου θήκην καὶ τὸν ἀνδρίαντα γενόμενα βλέπων, πιστευσάσθω τοῖς γεγραμμένοις. VALES.

17, 10. ἔγραφε δὲ καὶ Μακαρίῳ] Scilicet eam epistolam quæ descripta est supra, ad finem c. 9.

17, 11. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ ποιήσασα] Similiter Eusebius quoque memorat Helenam ipsam ecclesias ædificasse, V. C. iii. 42, 43: quamvis alibi Constantinum prout rei auctorem laudat, sicut ibid. iii. 25; ubi dicit Constantinum jussisse templum fieri in loco Resurrectionis, non tamen dicit a quo indicatus fuerit ille locus: et De Laud. Constant. 9. In capite vero 43 aperte dicit Helenam primam templum ad Bethlehem instituisse et donis ornavisse, postea vero imperatorem quoque alia regia addidisse ornamenta. Tum fere eadem repetit ibidem, de ecclesia Ascensionis. Et in capite 41 innuit Constantinum hasce duas ecclesias perfecisse et decoravisse in memoriam matris suæ: hoc est, post ejus obitum. Sozomenus quoque ait Helenam easdem duas ecclesias ædificasse, ii. 2. Theodoretus vero ait ipsam Helenam imperatoris epistolam ad Macarium, in qua præceptum est ut Ecclesia Martyrii extrueretur, portasse (διηκόνησεν), et tum postea effossam fuisse terram, et repertam crucem. Quæ si vera essent, sequeretur, neque propositum vestigandi sanctum sepulchrum, neque construendi ibi ecclesiam, ab Helena exortum esse, si utrique jamdudum per alios consultum esset antequam Helena ad Orientem proficisceretur. At vero non bene conveniunt hæc quæ habet Theodoretus: nam epistola imperatoris ad Macarium plane indicat jam tum effossum fuisse sepulchri locum, quando scribebat imperator: Theodoretus tamen describit quo modo id factum sit postea quam epistola ad Macarium allata sit. Theodor. H. E. i. 18.

17, 13. περὶ ὀγδοηκοστὸν ἔτος] Vid. Euseb. V. C. iii. 46. Quo vero anno mortua sit Helena dubitatum est. Pagius mortem ejus retulit ad A. D. 326. Valesius ad A. D. 327. Alii voluerunt fuisse paulo serius. Vid. Heinichen. ad Euseb. V. C. iii. 47. infra citatum.

Ib. νέαν Ῥώμην] Hæc duo verba Socrates addidit: nam Eusebius scripsit solummodo, ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν, V. C. iii. 47: ubi hæc adnotavit Valesius. "Romam intelligit. Eo enim delatum est cadaver Helenæ Augustæ, et post biennium Constantinopolim deportatum, ut tradit Nicephorus in libro viii. cap. 30. At Socrates in libro i. cap. 17. verba Eusebii

transcribens, *τὴν βασιλεύουσαν πόλιν* novam Romam interpretatur. Quem Socratis errorem merito reprehendit Baronius, cum Eusebius regiæ urbis nomine Romam semper designare soleat. Adde quod non dedicata erat Constantinopolis, ac proinde urbs regia vocari non poterat, cum tunc temporis esset tantum vetus Byzantium. Socratem tamen secutus est Cedrenus; qui etiam hoc addit, Helenam duodecim annis ante Constantinum e vivis abiisse: *καὶ ἀπετέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ αὐτός τε καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη, πρὸ δώδεκα ἐτῶν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἀποθανοῦσα.* Hac ratione Helenam mortuam esse oporteret anno Christi 325, aut certe 326. Quo tamen anno Hierosolymam profecta esse dicitur ab Eusebio et Rufino. Adde quod post Crispi Cæsaris et Faustæ Augustæ necem Helena aliquamdiu supervixit, ut testatur Zosimus in libro ii. [29.] Porro Crispus occisus est Constantino Augusto vii. et Constantio Cæsare coss. anno Christi 326, ut legitur in Fastis Idatii. Mors igitur Helenæ anno Domini 327 recte adsignari potest, quemadmodum sentit Sigonius in libro 3 de imperio occidentali." Hæc Valesius: quibus contradixerunt alii, nempe his verbis; "Helenam non ut Pagi aliique voluerunt, a. 326 mortuam esse, recte Valesius ad h. l. defendit. Sed eandem vel nonnullis annis demum post a. 327 obiisse, satis probabile reddidit Manso, Leben Constantins p. 291, sqq. Conf. p. 368: atque idem simul in verbis *τὴν βασιλεύουσαν πόλιν* non de Roma sed de Constantinopoli cogitandum esse monuit l. l. p. 293;" Heinichen ad Euseb. V. C. l. c. Conf. supra, ad c. 8.

Cap. 18. Conf. Sozomen. i. 8. Cassiod. ii. 18.

18, 1. *τὰς Ἑλληνικὰς θρησκείας*] Paganos ritus certe aversatus est ipse Constantinus, sicut hic dicit Socrates: verum etiam lege eos vetuisse fertur ab Eusebio et Sozomeno, cum sacrificiis omnino interdixit: *θυσίας τε τρόπος ἀπηγορεύετο πᾶς* Euseb. V. C. iv. 23. Conf. ii. 44. et Sozomen. i. 8. Valesius, quidem ad Euseb. V. C. ii. 44, prohibitionem hanc ad privata tantum sacrificia referre voluit. Heinichen vero validis rationibus evincit, Eusebium recte intelligi de abolendis penitus sacrificiis; quam opinionem sic profert: "Itaque hoc potius statuendum videtur, Constantinum prius quidem satis habuisse lege interdicere privata sacrificia, sed postremo vitæ tempore secunda lege omnia sacrificia sine discrimine prohibuisse." Alia

lex in eundem finem postea lata est a Constantio et Constante A. D. 341, sic, *Cesset superstitio. Sacrificiorum aboleatur insania. Nam quicunque contra legem divi principis parentis nostri, et hanc nostræ mansuetudinis jussionem*, seqq. Cod. Theod. xvi. tit. x. 2. Fast. Rom. A. D. 341. c. 3. Unde duæ res certo colligi possunt, et Constantinum sacrificia lege prohibuisse, et legem eam non obtemperatam fuisse.

18, 1. *τὰ μονομάχια*] Veteres Christiani artem gladiatoriam omnino damnabant. *Perit* (inquit Tertullianus de Pudicitia) *fidelis clapsus in spectaculum quadrigarii furoris, et gladiatorii cruoris.* [vii. p. 382.] Vide et eundem De Spectaculis. READING.

Sublatos fuisse gladiatores refert quoque Eusebius V. C. iv. 25. Lex extat in Cod. Theod. xv. tit. xi. 1, A. D. 325. Veruntamen postea vel spreta vel revocata est: nam gladiatorum munera dari mos fuit usque ad Honorii regnum. Quod testatur Theodoretus cum præclarum facinus Telemachi narrat, H. E. v. 26. Conf. Heinichen ad Euseb. l. c.

18, 2. *τὸν πῆχυν Ἀλεξανδρέων*] Vide Rufinum in libro xi. 13. [30.] Porro ea lex Constantini diu non stetit. Nam Julianus eundem cubitum in Serapidis templum jussit reportari: ibique deinceps mansisse videtur usque ad tempora Theodosii, et eversionem Serapei. VALES.

Conf. Euseb. V. C. iv. 25, ubi dicit Constantinum alios quoque ritus Nili colendi sustulisse. Rufinus tamen dicit Theodosium transtulisse cubitum in ecclesiam; tacet autem de Constantino.

18, 4. *Γότθων*] Pro Gothis Scythas dicit Eusebius V. C. iv. 48
5. Certe Græci scriptores *Σκυθὰς* vocare solent, quos Latini Gothos. Porro Gothi victi sunt ab exercitu Romano in terris Sarmatarum, die 12 Kal. Maii, Pacatiano et Hilariano Coss. i. e. anno Chr. 332. *inquit Vales. in loc. cit.* READING.

Gothos victos esse A. D. 332 a pluribus traditur. Vid. Clinton. Fast. Roman. eo anno. Sarmatas iis adjungit Aurelius Victor, *Interea Gothorum Sarmatarumque stratæ gentes*, Cæsar. xli. 13. Mox vero, hoc est, A. D. 334, Sarmatarum pars, expulsi a suis, intra Romanorum fines recepti sunt, sicut tradunt Hieronymus in Chronico, et alii. Vid. Clinton. Fast. Rom. Certe Constantinus postea gloriatus est, barbaras nationes

sua ope verum Dei cultum didicisse, infra c. 34. Attamen de Gothis Sozomenus, Socratis errorem more suo, ut videtur, respiciens, ait, eos jamdudum usque a Valeriani tempore fidem Christianam accepisse, H. E. ii. 6. quod confirmat Philostorgius ii. 5.

18, 5. Μαμβρῇ] Ἀμφὶ τὴν καλουμένην δρῦν Μαμβρῇ Euseb. V. C. iii. 51.

18, 6. δι' ἐπιστολῆς] Euseb. V. C. iii. 52. 53. Conf. Sozom. ii. 4. qui rem pluribus enarrat. De illo loco, et quid ibi ageretur, imperatorem per literas certiorem fecerat ejus socrus Faustæ mater. Vid. Vales. ad l. Euseb.

18, 7. ἐν Ἡλίου πόλει] Euseb. V. C. iii. 58. Inauditum esse quod hic a Constantino factum est, dicit Eusebius; nempe in populo idolorum cultore extructa est ecclesia, atque episcopus cum clero institutus, ubi nemo erat Christianus. In quem locum hæc adnotat Valesius: "Ceterum hoc Constantini studium nihil profuit Heliopolitanis. Certe Petrus Alexandriæ episcopus in epistola quam refert Theodoretus in libr. iv. 22. Hist. Eccles. testatur omnes urbis illius incolas dæmonum cultui addictos fuisse."

18, 10. τὸ ἐν Ἀφάκοις] Turpissimum pathicorum hominum sodalitium, quod cultus nomen præ se ferebat, parum cognitum deprehendit imperator, per edictum dissolvit, et missis militibus fugavit ab Aphacis. Euseb. V. C. iii. 55. et De Laud. Constant. 8.

18, 11. Πυθωνικὸν ἐξήλασε δαίμονα] *Spiritum propheticum.* Conf. πνεῦμα Πύθωνος, Act. Apost. xvi. 16. Templum fuit Æsculapii Ægis in Cilicia, ubi corpora a deo sanari et visiones dari credebantur. Hoc a militari manu destrui jussit Constantinus. Euseb. V. C. iii. 56. 57.

18, 12. Περσικοῦ μέλλοντος κινεῖσθαι πολέμου] Hujus belli rumor auditus est sub finem vitæ imperatoris. Euseb. V. C. iv. 53. 56. Mox vero obticuit; et pax iterum instaurata est, ante imperatoris mortem. ibid. 57. Victor tamen ait, *in Persas tendens, a quis bellum irrumpere acceperat, excessit*, De Cæsar. xli. 16, atque idem fere Chronicon Hieronymi, aliique. Vid. Fast. Rom. A. D. 337. Dignum est memoratu, Constantinum jam antea Persarum regem Saporem per epistolam adiisse, hortatumque esse ut Christianorum Deum agnosceret

atque ipsis Christianis faveret: quam epistolam scriptam habet Eusebius in V. C. iv. 9—13.

Cap. 19. Conf. Rufin. x. 9. Sozomen. ii. 24. Theodoret. 49
i. 23. Cassiod. iii. 1. Niceph. viii. 35.

19, 2. κλήρῳ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πορείαν ἐποιοῦντο] Hæc Socrates desumpsit e Rufino, cujus verba sunt, *In ea divisione orbis terræ quæ ad prædicandum verbum Dei sorte per apostolos celebrata est* seqq. Hist. x. 9. Eusebius quoque in ea traditione de dimissione apostolorum quam citat ex Origene, utitur verbo εἴληχεν, H. E. iii. 1, de singulis uniuscujusque provinciis. Jure tamen censet Fabricius, cum aliis viris doctis, verisimile non esse hujusmodi divisionem per sortem factam esse. Vid. Fabricii opus cujus titulus, Salutaris Lux Evangelii, cap. v.

Ibid. Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθων] Vide quæ notavi ad H. E. Eusebii, iii. 1. Quibus adde locum incerti scriptoris ex Homilia 2. in Matthæum: *Denique cum post resurrectionem Domini Thomas apostolus isset in provinciam illam, adjuncti sunt ei: et baptizati ab eo, facti sunt adjutores prædicationis illius.* De Magis Persicis loquitur. VALES.

De hisce traditionibus vide opus Fabricii modo laudatum, in quo memoratum est quicquid fere de hac re traditum aut scriptum sit.

19, 3. ἁμιλλησάμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον] Hic est Metrodorus philosophus, cujus meminit Hieronymus in Chronico: qui ex Indica peregrinatione reversus, multas gemmas atque uniones obtulit Constantino; et alia plura, quæ longe majoris pretii essent, a Sapore Persarum rege sibi erepta esse mentitus, causam præbuit bello Persico, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 25. Vide, si placet, quæ illic notavi. VALES.

Cum Meropius dicitur Metrodori exemplo invitatus ad longinquam peregrinationem suscipiendam, hoc minime intelligendum de peregrinatione aliqua in Æthiopiam, Indiam tunc vocatam, ut perperam intellexit Rufinus, sed simpliciter et absolute de peregrinatione ad orbem terrarum lustrandum instituta. *Ant. Pagi ad ann.* 327. n. xvi. Vide etiam Pearsonum Vindic. Epist. Ignat. part. i. pag. 185.—READING.

Hæc sub Constantio, non vero sub Constantino contigere: pax enim Romanos inter et Persas anno 336 rupta,

occasione irruptionum Persarum in Mesopotamiam, et in regiones orientales imperii, ut diserte docent Eusebius in vita Constantini, lib. iv. cap. 56, Eutropius in Historia, Victor de Cæsaribus, et Rufus in Breviario. Et tantum abest ut Sapor Persarum rex accepta non remiserit, et Constantino non fecerit satis, ut Eusebius, testis oculatus, qui in hac re falli non potuit, prodit Persas, postquam in ditiones imperii irrupere, cum Constantino congredi vehementer reformidasse; missis legatis pacem ab eo postulasse; et imperatorem pacem et amicitiam cum eis libenter pepigisse. *Ant. Pagi ad ann.* 327. n. xviii. READING.

Ammiani Marcellini locus est xxv. 4. 23, his verbis conceptus, *Sed Constantium ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mendaciis avidius adquiescit, ut dudum retulimus plene.* Reliqua quæ commentatus est Valesius hausta sunt e Cedreni Chronico an. xxi. imp. Constantin. de quibus ita judicium suum profert Ammiani Editor: "Sine dubio ex Ammiano hauserat Cedrenus. Tota tamen narratiuncula fabulam olere videtur Tillemontio t. iv. p. i. p. 627. Differunt certe in eo, ut quæ Cedrenus de Constantino refert, ea Ammianus Constantii ætate accidisse velit, quod propius accedere ad veritatem sequentia testantur." Wagnerus ad l.

19, 9. *τόπους καταλαμβάνειν ἰδιάζοντας*] Hunc locum non in- 50
tellexerunt interpretes. Musculus enim sic vertit, *ut separatis locis uterentur.* Christophorsonus vero, *ut loca separatim sibi sumerent.* Socrates in hoc capite Rufinum pene ad verbum interpretatur. Et Rufinus quidem ita dixerat, *monere ut conventicula per loca singula facerent.* Socrates vero *τόπους ἰδιάζοντας* vocavit, quæ Rufinus dixerat conventicula. Sunt enim conventicula, proprie loca privata, in quibus collectæ fiunt; et ab illis distinguuntur ecclesiæ, quæ sunt publici juris, non in dominio cujusquam privati. VALES.

Et recte quidem Rufinus privatos hos cœtus orantium *conventicula* appellavit; nondum enim inerat iis ordinatus quisquam qui verbum Dei et sacramenta dispensaret.

19, 12. *Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι*] Idem ait Rufinus; *Tum vero Athanasius, nam is nuper sacerdotium susceperat,* seqq. Sed si rem attentius expendamus, hæc vera esse non possunt. Etenim Meropius philosophus in Indiam profectus esse dicitur exemplo Metrodori philosophi, qui ante

illum Indiam perlustraverat. Atqui Metrodorus philosophus non ante annum Domini 325. ex Indica peregrinatione reversus est. Reversus enim ex India, Constantino imp. obtulit munera quæ a rege Indorum acceperat, ut supra notavi, partim ex Ammiano Marcellino, partim ex Cedreni Chronico. Id ergo post debellatum Licinium contigerit necesse est. Tunc enim Constantinus Orientis imperium accepit. Victus autem ac debellatus est Licinius anno Christi 324 exeunte. Jam vero Meropius, cum Metrodori exemplum secutus Indiam perlustrare aggressus sit, non nisi aliquot post annis hanc peregrinationem suscepit. Ponamus igitur Meropium profectum esse in Indiam anno natalis Dominici 327. Anno sequenti cum in patriam reverteretur, occisus est a barbaris. Ædesius vero ac Frumentius, adhuc adolescentes, oblati sunt Indorum regi: et alter pincerna regis factus, alter scriniis ac rationibus præpositus est. In quo ministerio ambo usque ad obitum regis permanserunt. Ponamus igitur triennium eos ministrasse regi. Obiit postea rex Indorum relicto filio admodum puero. Sed regina pueri mater impetravit ab Ædesio ac Frumentio, ut procurationem regni susciperent, donec puer ad perfectam ætatem pervenisset. Demus igitur puerum octo circiter annos natum fuisse tunc cum pater abiit e vita. Cum Frumentius non nisi puero jam adulto et tutelæ suæ facto, reversus fuerit Alexandriam, omnino necesse est ut decem minimum annos regni negotia procuraverit. Ita Frumentius circa annum Domini 341. reversus fuerit Alexandriam, quo anno Athanasius non recens factus erat episcopus, sed quintumdecimum episcopatus annum excesserat. Porro ex his quæ dixi manifeste colligitur, hanc Indorum conversionem per Frumentium factam, regnante Constantio contigisse, non autem principatu Constantini, ut Rufinus et alii eum auctorem secuti prodiderunt. VALES.

19, 14. *Φουρμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς*] De hoc Frumen- 51
tio episcopo loquitur Athanasius in Apologetico ad imp. Constantium: *ἰδοὺ πάλιν τρίτη τις κατέλαβεν ἀκοὴ, ὅτι γέγραπται τοῖς ἐν Αὐξούμει τυράννοις, ὥστε Φρουμέντιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς Αὐξούμεως ἐκεῖθεν ἀχθῆναι.* Et paulo post refert epistolam Constantii ad Aïzanam et Sazanam tyrannos Auxumis, qua iis præcipit ut Frumentium quem Athanasius Auxumis epi-

scopum ordinaverat, Alexandriam mittant ad Georgium illius urbis episcopum, ut ab illo veræ fidei doctrinam accipiat. Ex quo apparet Frumentium tunc temporis recens ab Athanasio ordinatum fuisse. Scripta autem est hæc epistola anno Christi 356. Sed Baronius in annotationibus ad Martyrologium Romanum, Frumentium hunc Auxumis episcopum distinguendum esse dicit ab altero Frumentio Indorum episcopo, de quo Rufinus et Socrates loquuntur. Ego vero unum eundemque Frumentium esse contendo, eum qui Auxumis, et eum qui Indorum episcopus dicitur. Auxumis enim metropolis est Æthiopiæ. Æthiopes autem ab antiquis confundi solent cum Indis. Sic Philostorgius Homeritas, qui Auxumitis vicini sunt, Indos vocat. Ipsi quoque Æthiopes qui nunc Abissini dicuntur, sese Indos vocant, et apostolum gentis suæ Frumentium agnoscunt, ut testatur Lucas Holstenius in notis ad Martyrologium Baronii, qui nuper Romæ prodierunt. VALES.

Valesium summopere hac in re hallucinatum, et Rufinum, quoad rei gestæ tempus, non errasse, facile est demonstrare. —— *Athanasius,* qui *nuper sacerdotium susceperat,* illuc Frumentium episcopum ordinatum redire jubet; *ex quo in Indiæ partibus et populi Christianorum et ecclesiæ factæ sunt, et sacerdotium cœpit.* Ita Rufinus. Cum vero S. Athanasius mense Decembri anni 326 episcopus Alexandrinus renunciatus fuerit, liquet hoc circiter tempore, ut recte vidit Baronius, Frumentium episcopum in Æthiopiam, Indiam a Rufino appellatam, missum esse, Meropiumque, cum Ædesio et Frumentio, ejus propinquis, anno Christi circiter 316 peregrinationem illam suscepisse, et uno aut altero antea anno Metrodorum, cujus exemplo invitatus fuit, veram Indiam, quam Rufinus perperam citeriorem vocat, penetrasse. Neque enim parvum tempus in eundo et redeundo, et ibidem commorando, donec filius regis adolesceret, Ædesio et Frumentio consumendum fuit. Non itaque contra chronologiam, sed contra geographiam Rufinus peccavit. Is enim Historiam suam Ecclesiasticam in Italia scripsit post annum Chr. 400; ideoque cum Parthia limes fuerit imperii Romani, mediaque inter duas Indias, India quam citeriorem appellat Rufinus, India ulterior fuit, et quam ulteriorem dicit, citerior appellanda erat. Præterea fallitur in ea, quod Metrodorum Indiam

quam ulteriorem appellat, seu Æthiopiam hodiernam, penetrasse scribit. Metrodorus enim non Æthiopiam, seu Indiam respectu nostro, citeriorem, sed veram Indiam, seu Indiam ulteriorem (ut a viro qui in imperio Romano scribebat, vocari debuit) perlustravit. *Ant. Pagi ad ann.* 327. n. xv. xvi. READING.

In annorum supputatione certe aliquis hic latet error. Si Frumentius episcopus consecratus sit ab Athanasio nuper ipso episcopo facto, nempe paulo post A. D. 326, necesse est ut fuerit ille tum temporis non minus triginta annos natus, secundum Ecclesiæ canonem: vixerit ergo ante finem sæculi tertii. Liquet præterea illum et Ædesium ejusdem fere ætatis fuisse, quoniam ambo pueri ab Indis capti esse traduntur. Rufinus vero, qui hæc narravit ex ore Ædesii, historiam suam conscripsit post initium sæculi quinti: et si demus potuisse eum cum Ædesio ante aliquot annos colloqui, superest tamen nimis longum temporis spatium. Quamobrem Frumentii missio in seriorem annum transferenda est. Certe Sozomenus eam refert sub anno fere trigesimo Constantini, ii. 24. Et Eusebius eodem tempore narrat dona illa ab Indis Constantino oblata esse, quæ quidem subsecuta esset potius quam præcessisset hæc Frumentii missio. Verum de terra ad quam missus est restat adhuc quæstio. Rufinus quidem et Socrates erraverunt in iis quæ dixerunt, cum neuter locorum situm intelligeret. Plura habet Philostorgius, Hist. iii. 4. seqq., quæ, quantum ad loca attineat, melius inter se conveniunt. Rufinus enim dicit, quem sequitur Socrates, eam Indiam quam Frumentius adiit, *mediam* fuisse inter citeriorem Indiam (in qua Bartholomæus prædicaverat, et quæ contermina est, sicut aiunt isti, Æthiopiæ ubi Matthæus prædicaverat,) et Parthiam in qua Thomas prædicaverat, *sed longo interior tractu* [hæc] *India ulterior jacet.* Quæ si recta essent, vellent dicere Frumentium penetrasse per Indiam Arabicam, hoc est, per australem partem Arabiæ, quæ India tunc dicta est, et per terras Indico Oceano confines usque ad ipsum fortasse Indum: quas regiones Philostorgius quidem ait Theophilum illum Arianum episcopum adiisse. Contra autem satis constat Frumentium ad Auxumim sive Axum missum esse episcopum, quæ est metropolis Æthiopum, in ea regione quæ hodie Abyssinia appellatur, occidentem versus ab ostio Sinus Arabici. Quamobrem

Rufinus et sibi et veritati locorum repugnat: quamvis in summa rerum quas ab Ædesio acceperat vix falli posset. Aut igitur cum Baronio putandum est Frumentium illum, quem Rufinus refert ad Indos missum esse, alium esse ab eo Frumentio episcopo Auxumitarum in Æthiopia, de quo Athanasius scribit in Apolog. ad imp. Constant. 29, seqq. p. 313, quod equidem ægre credere possum; aut dicamus episcopum Auxumitarum curam etiam ecclesiarum quæ inter Arabas Indos sitæ essent suscepisse. Certe Theophilus, si Philostorgio credamus, postquam Indorum Arabum ecclesias peragrasset, ut omnia ibi ad suam normam redigeret, transivit inde in Æthiopiam, eadem illic quoque facturus. Theodoretus, qui in plerisque cum Socrate convenit, H. E. i. 23, innuit tamen serius illud iter a Tyrio Meropio susceptum esse, cum ortum sit (ille ait) ex libero commercio per diuturnam pacem instituto: et aperte indicat Meropium extremam usque Indiam pervenisse, redeuntem autem, cum ad portum quendam appulisset, occisum esse; itaque fieri posse indicat, ut quamvis Indiam peragrasset ille, pueri tamen isti non ab Indis sed ab alio quodam maritimo populo intercepti fuerint; quales forent Æthiopes. Et posset fortasse aliquis suspicari, hinc profectum esse errorem qui gentium et terrarum nomina commiscuit. Plura vide in Le Quien opere cujus titulus, Oriens Christianus, t. ii. col. 641. seqq.

Cap. 20. Conf. Rufin. x. 10. Sozomen. ii. 7. Theodoret. i. 24. Niceph. viii. 35.

20, 1. Ἴβηρες δὲ οὗτοι] Iberia, regio Asiæ Straboni et Ptolemæo, inter Albaniam ad ortum, et Colchidem ad occasum, Armeniæ majori ad meridiem contermina, ad septentrionem montibus Caucaseis a Sarmatia Europæa separata, nunc Georgia propria dicitur, incolis *Chartueloba;* Asiaticis *Gurgistan*, et Gallis *la Georgie*, estque pars orientalis Georgiæ late sumptæ. *Baudrand.* READING.

Hæc omnia quæ narrat Socrates in Historiam suam transtulit Sozomenus, ii. 7. excepto quod Rufinum auctorem non citet. Rem aliter exponit Theodoretus H. E. i. 24.

20, 2. Ἡ γυνὴ τοίνυν ἡ αἰχμάλωτος] Moses Chorenensis, qui 52
historiunculam hanc modo diverso narrat, nonnulla supplet ab aliis illis omissa, Hist. Armen. ii. 83. Mulier hæc vocata fuit *nomine Nunia, Sanctarum Ripsimarum socia, quæ fuga fuerant*

dispersæ: venit *ad Mezchitham primariam Iberiæ urbem:* Iberorum regulus fuit *Miranus.* Postquam autem ille ad fidem conversus esset, *Nunia viros fidos ad sanctum Gregorium misit, rogatum quid jam fieri imperaret.* Gregorii hujus episcopatum Chorenensis computat ab A. D. 302, (ii. 88.) et vitam producit usque ad A. D. circiter 340: quamobrem nihil hinc de tempore conversionis Iberorum statui potest. Alibi tamen, fine c. 83, de Mirano Iberorum duce scribit ac si jamdudum ad Christianam fidem conversus esset ante Tiridatis incursum in Persas.

20, 15. ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς στύλους ἀνορθοῦν] Miraculum hoc 53
quod sequitur omisit Theodoretus, atque Mores Chorenensis.

20, 20. Βακουρίου] Hunc oriundum ait Zosimus ex Armenia, quæ Iberiæ confinis fuit; et virum omnis malitiæ ac doli expertem, bellica autem laude præstantem. Sed Rufinus in lib. i. Hist. cap. 10. Bacurium regulum Iberorum ait fuisse virum fidelissimum, cui summa erat cura religionis et veritatis. *Valesius in Ammian. Marcel.* lib. xxxi. cap. 12. READING.

Rufini verba sunt, *Hæc nobis ita gesta fidelissimus vir Bacurius gentis ipsius* [Iberorum] *rex, et apud nos domesticorum comes, cui summa erat cura et religionis et veritatis, exposuit, cum nobiscum Palæstini tunc limitis dux, in Hierosolymis satis unanimiter degeret,* x. 10. Moses Chorenensis refert, *Bacurium magnum principem, qui Consul Alznensium appellabatur, post mortem beati Tiridatis* (A. D. 342) consilium iniisse de assumenda sibi regia potestate. *Dirempta itaque cum Armeniis societate, ad Hormisdam Persarum regem se adjunxit.* Hist. Arm. iii. 4. Alius vero ille Bacurius fuisse videtur.

Ib. ταξίαρχος τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ στρατιωτικοῦ κατέστη] Hoc loco Socrates non assecutus est sensum Rufini. Nam Rufinus Bacurium Palæstini limitis ducem fuisse scribit, tunc cum ista ei narraret. Socrates vero legisse videtur in Rufino, *Palæstini militis, ducem.* VALES.

Ib. τὸν κατὰ Μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον] Hic etiam lapsus est Socrates. Neque enim in bello contra Maximum pro Theodosio pugnavit Bacurius, sed in bello contra Eugenium, ut testatur Rufinus in lib. xi. cap. 33, et Zosimus in lib. iv. [57.] VALES.

Cap. 21. Conf. Sozomen. i. 13. Rufin. x. 8. Cassiod. i. 11. 54
Niceph. viii. 40.

21, 1. ἔφθασε γὰρ Ἀθανάσιος] Scripsit Athanasius vitam S. Antonii monachorum patris quam Evagrius Latinam reddidit; idque extremis suæ ætatis annis, dum Alexandriæ tranquille resideret. *Ant. Pagi ad ann.* 328. Obiit S. Antonius anno 356, die 17 Januarii. Annum nos docet Hieronymus in Chronico: is et Athanasius testantur, eum annos quinque supra centum vixisse, ejusque nativitas anno Chr. 251, Decio imperante accidit. Ejus vita a Bollando in Actis Sanctorum, mensis Januarii die præfata illustratur: aliquot vero ejus epistolæ ab Abrahamo Ecchellensi, post Baronii mortem publicatæ. Porro deceptus est Baronius, quando existimavit Athanasium vitam Antonii, eo adhuc vivente, scripsisse, Romamque, cum illuc, Julio papa sedente, venit, secum detulisse. Nam in ea vita, Antonii obitus diserte memoratur. *Idem ad ann.* 358. READING.

Cap. 22, 1. μικρὸν ἔμπροσθεν τῶν Κωνσταντίνου χρόνων] Originem hæreseos Manichæorum anno Chr. 277 consignandam esse, probat *Ant. Pagi* ex Eusebii Chronico. Verum est, *inquit*, varias sub idem fere tempus eruptiones monstri illius fuisse, et insignibus alicujus facinoris notis celebratas. Quæ causa fuit, cur non iisdem imperatoribus hæresis istius origo mandata fuerit. Quod mirum videri non debet; cum hæreticorum mos fuerit diu clam docere, ita ut tunc a quibusdam cognoscantur, et ab aliis ignorentur. Quare ex auctoribus diversa hac de re scribentibus, alii de ejus magistris Scythiano et Budda intelligendi, alii de ipsa origine monstri ipsius, nonnulli de variis ejus in ecclesiam eruptionibus, ac demum alii de ejus errorum damnatione. *Pagi ad ann.* 277, n. vi, vii. Vide Pearsonum in Symbolum Apostolicum, pag. 64, qui hanc hæresin temporibus apostolorum coævam censet, nomenque *Manes* non fuisse proprium alicujus Viri, sed toti sectæ, vel potius quibusvis hæreticis commune statuit. READING.

Annum vero Eusebianum computat Clintonus fuisse A. D. 278, Fast. Roman. Conf. eundem quoque in A. D. 261.

22, 2. ἐν τῇ ἑβδόμῃ] H. E. vii. 31.

22, 3. Σκυθιανός τις Σαρακηνὸς] *Quidam ex Scythia, Scythianus nomine*, Acta Disput. Archelai et Manetis 52; ubi etiam mox additur, *quique Scythianus ipse ex genere Saracenorum fuit*. Id vero quod ibidem dicitur, et ab Epiphanio Hær. lxvi. *fuisse* hunc Scythianum *apostolorum tempore*, verum esse non

potest, nisi concedatur, quod verisimile non est, duos fuisse ejus nominis Manichæismi auctores. Nam præterquam quod ea ipsa narratio, quæ in Actis continetur, non sinat tantum temporis intercedere inter Scythianum et Manetem, refert quoque Eulogius scriptam fuisse epistolam ab ipso Manete ad Scythianum. Phot. Biblioth. cod. 230. p. 273. Bekk.

22, 5. συγγράφει βιβλία τέσσαρα] Epiphanius et Cyrillus 55
dicunt libros hosce a Scythiano scriptos esse. Aliter Acta Disput. sic, *discipulum autem habuit* [Scythianus] *quendam nomine Terebinthum, qui scripsit ei quatuor libros*, 53: quod explicat Fabricius sic, "*scripsitque ei, hoc est, ab eo dictatos.*" Touttee vero, ad Cyril. Catech. vi. 22, conjicit Terebinthum in linguam orientalem transtulisse Scythiani libros Græce scriptos. Eosdem libros postea accepit et mutavit Manes, secundum Acta, *Tunc assumit illos libellos, et transfert eos, ita ut multa alia a semetipso insereret eis*, 53: et profecto inter titulos scriptorum Manetis eadem argumenta deprehendere possumus quæ in Terebinthi libris exposita fuerunt. Vid. Fabricii Bibl. Gr. v. 1. (vol. vii. p. 311. Harles.)

22, 6. μετὰ χρόνον] Post quinque annos. *Quique cum duodecim annorum esset effectus, anus illa diem obiit.* Acta 53.

22, 8. πολλοὺς θεοὺς σέβειν] Nempe *duos* deos, bonum et malum: sic enim interpretantur nonnulli Socratem, tanquam de duobus Principiis Manichæorum scribentem. Suspicor tamen illum non ita *duos multos* vocare, sed respicere ad disputandi modum, quo usus est Epiphanius, contra Manichæos, Hær. lxvi. 19; nempe, ex opinione ista de duobus Principiis inter se oppositis, oriri necessario opinionem de tertio aliquo quod ea disterminet, et proinde iterum de quarto aliquo, et sic deinceps; quæ omnia æqualiter deos esse oporteret: atque hoc modo fieri, ut doctrina illa Manichæorum de duobus Principiis in polytheismum evadat.

Ib. καὶ τὸν ἥλιον προσκυνεῖν] Manichæos solem adorasse notissimum est. Hinc adoratores solis vocantur ab Augustino in Psalmum 80. Idem quoque de illis scribit Libanius in Epistola 140. libri iv. [Ep. 1344. ed. Wolf.] qua Manichæos qui in Palæstina erant, suppresso eorum nomine, commendat Prisciano præsidi Palæstinæ: οἱ τὸν ἥλιον οὗτοι θεραπεύοντες ἄνευ αἵματος, καὶ τιμῶντες Θεὸν προσηγορίᾳ δευτέρᾳ, καὶ τὴν γαστέρα

κολάζοντες, καὶ ἐν κέρδει ποιούμενοι τὴν τῆς τελευτῆς ἡμέραν, πολλαχοῦ μὲν εἰσὶ τῆς γῆς, πανταχοῦ δὲ ὀλίγοι· καὶ ἀδικοῦσι μὲν οὐδένα, λυποῦνται δὲ ὑπ' ἐνίων· &c. Id est, *Viri illi qui solem colunt absque sanguine, et Deum secunda appellatione honorant, qui ventrem suum castigant, et diem obitus in lucri parte reponunt, multis quidem in locis reperiuntur, ubique tamen pauci sunt. Et ipsi quidem neminem injuria afficiunt, quidam tamen facessunt eis negotium.* Non dubito quin Libanius his verbis Manichæos designet. Neque enim aliis quam Manichæis hæc conveniunt. Eos vero de industria nominare noluit, eo quod invisum esset nomen Manichæorum. Porro de fictis Manichæorum jejuniis vide Cyrillum Catechesi 6. VALES.

22, 11. ὁ δὲ διαδρὰς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν] *Manes, nono anno Valeriani et Gallieni* (anno scil. Chr. 272) *ex Persarum carceribus fugiens, cum in Mesopotamiam venisset, ab admirabili viro Archelao (erat autem sacer iste vir Carcharorum ejusdem regionis urbis episcopus) ejus impietas egregie abundanterque confutata est. Inde ob ignominiam, quam nec ex opinato passus est, fugiens, ad Diodoridem Carcharorum regionis oppidum clam accessit, ubi in Tryphonem* (verius ab aliis in Diodorum) *quendam sacrum probatumque virum, et in presbyterii gradu positum incidens, non minorem ignominiam pertulit. Quin et ipse Archelaus Manetem illuc advenisse cognoscens, erat enim vir acer, et pietatis zelo succensus, ad idem oppidum accessit, et deceptorem illum ad consilii inopiam redactum, et confusione quam maxime vitabat, perfusum, iterum iis rationibus, quibus exosa ejus dogmata subvertit, et cunctis deridenda atque detestanda proposuit, fugam arripere coegit.* Photius in libro i. [15. Galland. Bibl. tom. xiii. p. 609.] adversus Manichæos. Acta integra hujus Disputationis, quæ Baronius non viderat, exhibet Zacagnius tom. i. Collectan. Monument. Veterum Ecclesiarum Græcæ ac Latinæ. *Ant. Pagi ad ann.* 282, n. iv. READING.

22, 13. Ἀρχελάου] Hic Archelaus episcopus Mesopotamiæ, 56
disputationem quam habuerat adversus Manichæum, Syro sermone composuit, quæ in Græcum translata habetur a multis, ut scribit Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Ejus disputationis meminit etiam Cyrillus Hierosolymitanus in Catechesi sexta. Hujus operis fragmentum penes me habeo, quo continetur historia impii ac perfidi Manichæi. Sed disputatio ejus cum Archelao episcopo, quæ ad calcem historiæ adtexta erat, desideratur. Cujus loco subjicitur epistola Archelai ad Diodorum presbyterum. Hoc monumentum, quod Emerico Bigotio V. C. cum multis aliis debeo, studiosus lector ad calcem harum annotationum editum reperiet. VALES.

22, 15. εἴρηται] Acta Disputationis Archelai et Manetis quorum hic mentio facta est, denuo edidit Routh Latine et Græce, quantum Græca extent, in quarto volumine Reliquiarum Sacrarum. Ab his Actis Socrates et reliqui Græci hauserunt quicquid de gestis Manetis tradiderunt, post Cyrilli Hierosolymitani ævum, qui primus ea citare videtur quamvis non nominat. Græcis ignota antehac fuisse, et fortasse nondum e Syro sermone in Græcum conversa, causa esse potest cur Eusebius non eadem de Manete narraverit quæ Socrates et alii recentiores. Longe diversa tamen sunt quæ feruntur ab orientalibus scriptoribus de Manete: et magna est de tota hac historia inter doctos controversia; quæ quidem eo tandem recidit, nempe utrum Græcorum an orientalium auctorum potior sit fides. Præter alios qui huic quæstioni expediendæ operam dederunt, quorum præcipuus est Beausobre in opere suo, Histoire Critique de Manichée et du Manichéisme, consuli merentur præsertim Lardner in, Credibility of the Gospel History, p. ii. c. lxii., Fabricius in Bibliotheca Græca v. 1. tom. vii. p. 309 ed. Harles, Tillemontius in Mémoires pour servir à l'Histoire Ecclésiastique tom. iv. p. 367, et Walch in sua Historia Hæresium, Entwurf einer Vollständigen Historie der Ketzereien vol. i. p. 685.

Cap. 23. Sozom. ii. 16. 18. Theodoret. i. 21. Cassiodor. H. T. ii. 23. Niceph. viii. 44. ad finem.

23, 1. Οἱ περὶ Εὐσέβιον] Ante ea quæ hic narrat Socrates, alia quædam gesta sunt a Melitianis, quæ jam referri digna sunt. Melitiani recepti sunt in ecclesiam Alexandriam ab Alexandro: catalogum autem virorum ecclesiasticorum Meletii exhibet Athanasius in Apol. con. Arian. 71. p. 187, qui fuere, præter Meletium, episcopi 28, presbyteri 5, et diaconi 3. Exinde Meletius Lycopolide degebat, cujus antea episcopus fuerat. Post paulum vero mortem suam præsentiens, Joannem quendam e sociis suis episcopum ordinavit qui sibi succederet,

contra decretum concilii Nicæni, et mox mortuus est. Ille vero Joannes postea Melitianorum partis dux fuit; et cum pactum esset fœdus inter eos et Arianos, de quo mox dicetur, Athanasio et ecclesiæ non parum molestiæ intulit. Vid. Sozom. ii. 21.

23, 1. χειροτονηθέντας εἰς τὸν τόπον αὐτῶν] Hi fuerunt Amphion Nicomediæ et Chrestus Nicææ. Athanas. Apolog. con. Arianos 7. Theodoret. H. E. i. 20.

23, 2. πρὸς Ἀθανάσιον] Athanasius, Alexandriæ honestis parentibus natus, ab Alexandro ibidem episcopo notarius, et diaconorum primicerius constitutus est. In synodo Nicæna Alexandro Arium fortiter oppugnanti, mira dexteritate suppetias tulit, et disputatione habita hæretici versutias expugnavit; unde per totam vitam Arianos sibi quam infensissimos expertus est. Elapsis quinque post synodum mensibus mortuo Alexandro, anno 326, communi catholicorum suffragio, ecclesiæ Alexandrinæ præficitur, ætatis suæ anno, ut videtur, 27. Vide ejus Apologiam ii. p. 726, ubi refutatur calumnia Arianorum, qui dixerant, Athanasium a septem tantum episcopis clam ordinatum fuisse, contra voluntatem omnium reliquorum. *Cave, Du Pin.* READING.

Ib. διέβαλλον] Duplici nomine Eusebiani reprehendebant 57
ordinationem Athanasii; tum quod Athanasius eo honore indignus esset, tum quod ejus ordinatio facta fuisset a viris minime idoneis. Vide Philostorgium [ii. 11, ubi multa falsa de Athanasii consecratione et gestis narrat.] VALES.

23, 4. καὶ γράφων μὲν παρεκάλει, ἔξωθεν δὲ διηπείλει] Sumpsit hæc Socrates ex Athanasii Apologetico ii. adversus Arianos, [c. 59,] ubi Athanasius refert qua ratione Eusebius occulte cum Melitianis adversus ipsum conspiraverit: τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν προσέπεμπε προτρέπων δέξασθαί με τὸν Ἄρειον· καὶ ἀγράφως μὲν ἠπείλει, γράφων δὲ ἠξίου. Quæ Athanasii verba descripsit Sozomenus in libro ii. cap. 18. VALES.

Refert quoque Athanasius, Eusebium Nicomediensem eodem tempore Meletianos persuasisse ut sibi amici et socii fierent, πέμπει καὶ ὠνεῖται τοὺς Μελετιανοὺς ἐπὶ πολλαῖς ἐπαγγελίαις, καὶ γίνεται μὲν αὐτῶν κρύφα φίλος, συντάττεται δὲ αὐτοῖς εἰς ὃν ἐβούλετο καιρόν. ibid. Unde manifestum est Meletianos antea non ab Arianorum partibus stetisse.

23, 6. Εὐσέβιος μὲν οὖν ὁ Παμφίλου φησίν] Vit. Const. iii. 23.

23, 7. τὴν Σαβελλίου καὶ Μοντανοῦ δόξαν] Obscurum est cur Socrates Montanum jungat Sabellio. Nam Montanus in doctrina Trinitatis ipse quidem nihil innovavit, sed Ecclesiæ catholicæ fidem secutus est, ut testatur Epiphanius in hæresi Montanistarum, et Theodoritus in libro tertio hæreticarum fabularum. Quidam tamen ex illius discipulis, personarum differentiam cum Sabellio sustulerunt, ut diserte scribit Theodoritus in loco supra citato: τινὲς δὲ αὐτῶν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς θεότητος, Σαβελλίῳ παραπλησίως ἠρνήσαντο, τὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντες, καὶ πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ ἅγιον πνεῦμα. Atque hinc est quod in epistola synodica Arianorum apud Serdicam episcoporum, Montanus adjungitur Sabellio. Sic enim aiunt de Marcello Ancyrano: *quique assertiones suas quibusdam squaloribus miscens, nunc falsitatibus Sabellii, nunc malitia Pauli Samosatensis, nunc blasphemiis Montani hæreticorum omnium ducis aperte permiscens, unamque confusionem de supradictis faciens, ut imprudens Galata in aliud Evangelium declinavit.* VALES.

His a Valesio observatis et aliud adjiciam, Tertullianum in libro adversus Praxeam (quem constat ab ipso jam Montanista scriptum fuisse) hæresin quam amplexus est Sabellius, acerrime impugnasse. Scilicet idem plane sensit Praxeas quod postea Sabellius. Certo itaque certius est, neque ipsum Montanum, neque primos Montani asseclas, Sabellio in Trinitatis dogmate consentaneos fuisse. *Bullus Defens. Fid. Nic. sect.* 2. *cap. I.* [15] *prope finem.* READING.

Præter Theodoretum et epistolam episcoporum in synodo Sardicensi, quos nominat Valesius, S. Basilius quoque asserit Montanistas errasse in primaria de Deo fide, εὐθὺς περὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν πίστεώς ἐστιν ἡ διαφορά: nempe quia Montanum et Priscillam Paracletum fuisse docebant; quamobrem eorum baptisma prout hæreticum rejiciendum esse censuit Basilius, Epist. ad Amphiloch. clxxxviii. 1. Et Didymus Alexandrinus (seu quis alius ejus libri auctor,) sæpius Montanistas damnat quia Personarum distinctionem in Triuno Deo sustulerunt; atque id quidem ab ipso Montano esse factum dicit, Καὶ Μοντανιστῶν ἡ πλάνη ἐν τούτοις. Πρῶτον ὅτι ἀπομαντεύονται ἓν πρόσωπον εἶναι τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων. Μοντανὸς γάρ,

φησιν, εἶπεν· ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς καὶ ὁ παράκλητος &c. De Trinit. iii. 41. Conf. ibid. 18 et 23, ubi cum eundem errorem taxat, distinguit tamen a Sabellii opinione. Similia habet quoque Hieronymus, *Primum in fidei regula discrepamus.* Quamvis ille a Didymo eatenus dissentiat, quod Montanistis Sabellii opinionem imputet: pergit enim sic, *Nos Patrem et Filium et Spiritum Sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellii dogma sectantes Trinitatem in unius personæ angustias cogunt.* Epist. xli. ad Marcellam. In quem locum Hieronymi hæc adnotat editor Vallarsius; "Duæ Montanistarum sectæ cum essent, quarum una *cata Proclum,* alia *cata Æschinem* appellabatur, de hac altera intelligendus venit Hieronymus, quæ, ut ex Tertulliano de Præscript. Hær. 52 discimus, Jesum Christum Patrem simul ac Filium esse blasphemabat." Ipse autem Socrates asserit Montanistas de Persona Christi errasse, et ἀναιρεῖν αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν, infra, vii. 32. Conf. Routh ad Can. vii. Conc. Constantin. in Scriptorum Eccles. Opusc. tom. i. p. 425.

23, 8. ἐνυπόστατον] "Ἐνυπόστατος. *Subsistentiam habens:* ejus contrarium ἀνυπόστατος *subsistentiam non habens*" Suicer. in v. quibus subdit exempla. Plura vide in Thesauro Novo (Stephani) Paris. in v.

Ib. συμφωνῆσαι οὐχ ἴσχυον] Diverso quippe sensu, alii stri- 58
ctiori de personarum differentia, alii latiori de ipsa Deitatis substantia, vocem ὑπόστασιν intelligebant. Vide Bulli nostri Defens. Fid. Nic. sect. 2. cap. 9. pag. 115. de antiquo usu ecclesiastico vocum οὐσία et ὑπόστασις. READING.

Cap. 24. Conf. Sozom. ii. 19. Euseb. V. C. iii. 59 seqq. Theodoret. i. 21. Philostorg. ii. 7. Cassiod. ii. 24. Nicephor. viii. 45.

24, 1. Σύνοδον οὖν ἐν Ἀντιοχείᾳ] Existimat Ant. Pagi hanc synodum anno Chr. 327, aut ineunte 328 coactam esse. Vide Annot. ad lib. iii. Eusebii de vita Const. cap. 59. De Eustathio sic Athanasius in Historia Arianorum, vol. i. pag. 346. *edit. Benedict.* Εὐστάθιός τις ἦν ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας ——— *Eustathius quidam fuit Antiochenus episcopus, confessor ac fide pius. Is cum veritatem summo studio tueretur, essetque Arianæ hæresi infensissimus, hæreticosque illos non admitteret, apud Constantinum imperatorem insimulatur, conficta criminatione, quod scilicet matri ejus contumeliam fecisset.* Aliam (*inquiunt doctissimi editores*) depositionis Eustathii causam adferunt Hieronymus, Socrates, Sozomenus, et Theodoritus, quod nempe a muliercula delatus fuerit, quæ se filium ex Eustathio suscepisse mentiebatur. Aiunt item Socrates et Sozomenus illum Sabellianismi fuisse accusatum. De quo ita *dominus Bullus, Defens. Fid. Nic. sect. 2. cap. I. p.* 28, Quod ad Eustathium attinet, quanquam nollem temere viri a pluribus catholicis in pretio habiti, magnique itidem Athanasii amicitia nobilitati, famæ atque existimationi quicquam detrahere; ingenue tamen fateor me nescire, quomodo fieri potuerit, ut episcopi Antiochiæ congregati (fuerint licet maximam partem Ariani) illum proprie, ex omnibus homoousii assertoribus, *ut qui Sabelli potius dogmati, quam Nicænæ synodi decretis consentiret,* accusarent; propterea que ipsum sede Antiochena deponerent, (quod testatur Socrates ex aliorum narratione, licet ipse levissima de causa de eorum fide dubitet, lib. i. cap. 24.) nisi ipse aliquam saltem ansam atque occasionem istiusmodi accusationi præbuisset. READING.

Eustathium in exilium ob fidem trusum esse ait Hieronymus in Chronico. Exilii vero locus fuit Illyria. Theodoret. H. E. i. 21.

Tempus hujus concilii Antiocheni incertum est. Caveus refert ad A. D. 330. Philostorgius ait interfuisse ei episcopos 250. Quod autem nonnulli Philostorgio acceptum ferunt, habitum fuisse hoc concilium Nicomediæ, mihi non constare videtur: nam etsi ille scripserit, *Nicomediam fuisse officinam* (ἐργαστήριον) *gestorum* concilii, fortasse tamen hoc nihil aliud vult, præterquam, de Nicomedia profecta esse Arianorum partis molimina; sive quia pleraque acta sint opera Eusebii Nicomediensis, sive quia revera Nicomediæ provisum sit quid Antiochiæ ageretur. Vid. Philostorg. ii. 7. Mans. Concil. t. ii. col. 1085.

24, 2. τοῦ Βεροίας ἐπισκόπου] Nempe Berœæ quæ in Syria fuit. Athanas. Hist. Ar. ad Monach. 5. p. 347. Eam vero sedem tenuisse Eustathium antequam ad Antiochiam transferretur, refert Hieronymus, Script. Eccles. 85. Conf. Le Quien Orient. Christian. t. ii. col. 781.

24, 3. Κῦρον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἁλόντα καθῃρῆσθαι φησί] Utrum Cyrus Berœensis episcopus Eustathium tanquam Sabellii dog-

mati patrocinantem accusaverit, ut scribit Georgius Laodicenus, equidem nescio. Quod vero scribit Georgius, Cyrum postea depositum esse propterea quod Sabellio faveret, id est propterea quod doctrinam consubstantialis tueretur: (sic enim hæc intelligenda sunt:) id profecto verissimum est. Id enim testatur Athanasius in epistola ad solitariam vitam agentes: ubi omnes episcopos ordine recenset, qui ab Arianis expulsi sunt Constantino regnante. Ac primo quidem loco nominat Eustathium Antiochenum, deinde Eutropium Adrianopolitanum. Postea vero Euphrationem a Balaneis, duos Cymatios, Asclepam Gazæ, et Cyrum Berœæ, aliosque commemorat, qui imperatoris edicto relegati sint, aliis in eorum locum substitutis. VALES. Vid. Athanas. Histor. Arian. ad Monachos 4. p. 346.

24, 6. *τὸ κοινὸν τῆς πόλεως*] Similis forma extat, *τὸ κοινὸν τῆς* 59
Ἀσίας senatus Asiæ, in Euseb. Hist. Eccl. iv. 12 et 13. Conf. infra, *τὸ κοινὸν τῆς συνόδου totum concilium*, 31, 4: et Sozomen. *γράφων εἰς τὸ κοινὸν*, ii. 21. fin. de epistola scripta *ad populum* Alexandrinum.

24, 7. *Εὐσέβιος δὲ παραιτησάμενος*] Hujus loci sensus hic est. Imperator quidem per literas ad Antiochenos scriptas, Eusebius vero per recusationem episcopatus Antiocheni, tumultum illum compressit. Supplendum est igitur *ἀπὸ κοινοῦ*, id quod præcessit, *τὰς στάσεις κατέπαυσεν*. VALES.

24, 8. *ἐπὶ ἔτη ὀκτὼ*] Falsum est quod hic ait Socrates, post abdicationem Eustathii, Antiochenam sedem octo annorum spatio vacuam permansisse. Etenim pulso Eustathio, cum Eusebius Cæsariensis eam sedem recusavisset, Paulinus episcopus Tyri ad eam sedem translatus est anno Christi 329. ut notavi ad librum decimum historiæ ecclesiasticæ Eusebii. Paulino deinde successit Euphronius, sive ut alii volunt, Eulalius. Post quem Flaccillus ad episcopatum Antiochenum promotus est, qui synodo Tyrensi interfuit, ut testatur Athanasius in apologia secunda adversus Arianos. VALES.

Incerta hæc sunt quæ scripsit Valesius de Eustathii successoribus. Operæ pretium erit exscribere sententiam quam de hac re protulit Gul. Caveus, "Paulinum Valesius e sede Tyriensi ad Antiochenam translatum esse vult: et ejus quidem auctoritate motus in ea opinione aliquando fui. Verum re

melius perpensa, etsi libens concedo Paulinum synodo Nicænæ aliquot annis superfuisse, ecclesiæ tamen Antiochenæ præsedisse nego. Neque ulli veterum, unico excepto Philostorgio [iii. 15], id affirmant, nec ipsius Eusebii locus, quem ex lib. i. contra Marcell. 4, pro se adducit Valesius, rite intellectus id suadet, ex quo nihil aliud exculpi possit, quam Paulinum episcopatum Tyri tanta cum laude administrasse, ut Antiochensis ecclesiæ in eo tanquam proprio bono (fuerat enim ejusdem ecclesiæ presbyter) gloriari solita sit." Hist. Lit. in Eusebio. Certe Hieronymus in Chronico Paulinum episcopum Antiochiæ refert ante Eustathium; et Theodoretus ait, Eulalium electum esse in Eustathii locum; qui cum post paulum mortuus esset, vocatum esse Eusebium Cæsareensem: illo vero transferri recusante, consecratum esse Euphronium, et tum post annum et paucos menses mortuum; cui successisse Placitum, sive Flaccillum. Eodem ordine nominat quoque Hieronymus post Eustathium in Chronico, Eulalium, Eusebium, Euphronium, Flaccillum. Attamen Epistola Constantini, in qua censet ille non oportere Eusebium transferri, scripta fuit ad synodum Antiochiæ, Euseb. V. C. iii. 62: unde sequitur consilium eligendi et transferendi Eusebium initum esse dum sederet synodus, hoc est, quamprimum sedes Antiochensis vacaret. Hæc autem conciliari possunt si Nicephorum audiamus, qui narrat, viii. 45, Arianorum fautores post Eulalii obitum iterum Eusebium adiisse, et petiisse ut suus episcopus foret, cum vero id et Eusebius refugeret, et imperator vetaret, vacasse sedem octo annos, (quod profecto satis bene congruit cum tempore quo obiit Eusebius:) et tum demum electum Euphronium. Nequeo tamen me satis persuadere Antiochiam episcopo caruisse hos octo annos.

24, 8. *χειροτονεῖται Εὐφρόνιος*] Idem scribit Sozomenus, et Theodorus Mopsuestenus apud Nicætam in Thesauro Orthodoxæ Fidei. Sed et Georgius Laodicenus in encomio Eusebii Emisseni id ipsum confirmat. Ejus verba refert Socrates in libro secundo, capite nono; *εἶτα αὖθις τὸν Εὐσέβιον συνεῖναι Εὐφρονίῳ τῷ διαδεξαμένῳ Εὐστάθιον.* Theodoritus tamen in libro primo Historiæ capite 22. inter Eustathium et Euphronium interponit Eulalium, eumque brevi admodum tempore præfuisse scribit. Cum Theodorito consentit Philostorgius. VALES.

Cap. 25. Conf. Sozomen. ii. 27. Rufin. x. 11. Niceph. 60
viii. 47.

25, 5. *καὶ μὴ ἀλόγως συκοφαντεῖσθαι*] Narrationem istam de presbytero Ariano, quem Constantia Augusta Constantino fratri commendavit, hausit Socrates ex Rufini libro decimo. Eam tamen suspectam habeo: primum quia Athanasius, qui omnes Arianorum fraudes detegere ac traducere solet, ejus rei nuspiam meminit. Deinde quia nomen illius presbyteri supprimitur: atqui si presbyter ille gratia et auctoritate tantum valuit apud Constantinum, ut testamentum suum moriens ei traderet, dignus profecto fuit cujus nomen commemoraretur. Rufini vero, meo quidem judicio, levis est auctoritas, quippe qui historiam suam negligenter admodum conscripserit, non ex monumentis rerum gestarum, sed ex fabulosis narrationibus, et ut Græce dicam, *ἐκ παρακουσμάτων*. VALES.

25, 10. *ἐπὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν*] Dubito an recte hoc 61
Socrates dixerit. Nondum enim dedicata erat Constantinopolis: et postea comperimus imperatorem Nicomediæ degisse; vid. Athan. Apol. c. Arian. 60, et infra, 27. Philostorgius quoque indicat Nicomediæ fabricatos esse Arianorum dolos, ii. 7: unde conjicere possumus, illuc potius, tanquam ad suarum partium metropolim, sese collaturum fuisse Arium; quemadmodum etiam postea Ischyras ibidem confugit, infra, 27.

Cap. 26. Conf. Sozom. ii. 27. Cassiod. iii. 6. Niceph. viii. 47.

26, 3. *παθόντα καὶ ἀναστάντα*] Hic observare licet cum eruditiss. Pearsono, articulum de descensu ad inferna non haberi in ulla antiqua fidei confessione, nec catholicorum, nec hæreticorum; primumque occurrere in ecclesiæ Aquileiensis symbolo, paulo minus quadringentis post Christum natum annis. *Pearson in Symbolum Apost.* p. 225. READING.

Ibid. *καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν*] Hic articulus non semper eundem locum in symbolo tenuit; quandoque enim nonus fuit, quandoque ultimus: maxima tamen ex parte articulum de Spiritu Sancto proxime sequitur. Tertull. de Baptismo, c. 6. *Cum sub tribus et testatio fidei et sponsio salutis pignerentur, necessario adjicitur Ecclesiæ mentio, quoniam ubi tres, id est, Pater et Filius et Spiritus Sanctus, ibi Ecclesia quæ trium corpus est.* August. in Enchirid. c. 56. *Spiritus S. si creatura, non Creator esset, profecto creatura rationalis esset: ipse enim*

esset summa creatura; et ideo in regula fidei non poneretur ante Ecclesiam, quia et ipse ad Ecclesiam pertineret. Pearson. in Symb. Apost. p. 334. READING.

26, 3. *τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων*] *Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται ἐκκλησία, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων.* Cyrill. Catech. xviii. [23.] *Sancta Ecclesia ideo dicitur catholica, pro eo quod universaliter per omnem mundum sit diffusa.* Isidor. de Summo bono, lib. i. c. 9. READING.

26, 4. *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη*] Eodem prorsus modo et Eusebius suam fidei regulam, quam synodo Nicænæ obtulit, hujus textus auctoritate firmavit: *Καθὰ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἶπε, πορευθέντες μαθητεύσατε*, seqq. Socr. lib. i. c. 8. Theodoret. lib. i. c. 12. READING.

26, 6. *τῇ ἐκκλησίᾳ*] In codice Regio et apud Epiphanium 62
Schol. hic locus interpungitur hoc modo, *τῇ μητρὶ ἡμῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, δηλαδὴ περιῃρημένων.* Quæ distinctio non displicet. VALES.

Cap. 27. Conf. Sozom. ii. 21, 22, Athanas. Apolog. c. Arian. 59, seqq. Theodoret. H. E. i. 26. Rufin. x. 15. Niceph. viii. 48. Philostorg. ii. 11.

27, 3. *γράφων ἠπείλησεν*] Post hæc verba codex Florentinus hæc addit: *μέρος ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως.* Quæ omnino necessaria sunt, ut lector intelligat, non integram imperatoris epistolam, sed ejus duntaxat partem apponi. Certe Athanasius in Apologetico 2. adversus Arianos, ex quo hæc desumpsit Socrates, hanc Constantini epistolam adducens, eadem verba præposuit; additque hanc epistolam perlatam esse Alexandriam a Syncletio et Gaudentio palatinis. Sed quod ait Socrates, Arium venisse Alexandriam, id non dicit Athanasius, nec verum puto. VALES.

Socrates hic innuit, imperatorem bis de Ario ad Athanasium scripsisse. Athanasius tamen unam tantum imperialem epistolam nominat. Atque idem ille nos tum docet se ad imperatorem ita rescripsisse ut denique persuaderet, nullam esse sibi cum Ario communionem, neque eum recipi posse. Frustrati igitur spe sua Ariani consilia cum Meletianis inierunt. Apolog. c. Ar. 60.

27, 8. *τῆς Μελετίου αἱρέσεως*] Jam mortuus erat Meletius; 36
partes vero ejus denuo se erexerant contra Athanasium duce

Joanne, quem Meletius paulo ante mortem suam ordinaverat; conf. supra, ad 23, 1. Quod cum primum audiverant Eusebiani, magnis promissis, ait Athanasius, Meletianos conduxerunt ut secum starent: postea autem pacto fœdere usi sunt, cum sibi ipsis opportunum visum esset: nempe nunc, cum Athanasius Arium iterum rejecerat. Sozomenus scribit, Constantinum primo pertractum fuisse ut Meletianis hisce faveret, et ab Athanasio postulasse ut eos ad ecclesiam admitteret, donec ab illo certior factus schismaticos esse, rem remiserit, antequam incepta esset Arianorum res nunc iterum Alexandriæ agi.

27, 8. *διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου*] Horum mentio fit in indiculo episcoporum partis Melitii, quem Alexander exegit a Melitio. Et Ision quidem episcopus erat in Athribi, Eudæmon in Tani, Callinicus vero Pelusii. Vide Athanasium in apologetico secundo. VALES.

Ibid. *κελεύσαντος*] *Ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβάλοντος.* Athanas. Ap. c. Ar. 60.

Ibid. *Ἀλύπιος καὶ Μακάριος*] Athanasius in apologetico Apim habet pro Alypio: sed locum in quo Constantinus hanc quæstionem habuit, non nominat. Socrates tamen Nicomediæ id factum esse scribit. Porro Baronius hæc gesta esse tradit anno Christi 329. Ego vero in sequentem annum conferre malim. Hæc enim post abdicationem Eustathii contigerunt, cum Eusebius ac Theognius ab exsilio reversi, maximam auctoritatem apud Constantinum nacti essent. Quod vero idem Baronius Constantini literas de Ario in ecclesiam recipiendo ad Athanasium scriptas esse dicit, anno Christi 327, in eo manifeste labitur, et dissentit ab Athanasio, quem tamen in omnibus sequi se profitetur. Etenim Athanasius, statim post literas Constantini, et repulsam Arii, crimina illa a Melitianis delata esse scribit ad imperatorem. VALES.

Baronius hæc quasi diversis annis gesta essent, recitat partim anno 327, partim anno 329, in quo manifeste labitur; ut et Valesius, qui ea in annum 330 conferenda esse censet. Biennio citius, nempe initio anni 328 evenisse contendit *Ant. Pagi ad ann.* 327. n. vi. READING.

De temporibus quibus hæc gesta sunt nihil certum statui potest, præter id quod colligere licet ex annorum comparatione. Philostorgius tradit Eusebium, cum quo erant Theognius et Maris, relegatum fuisse tertio mense post synodum Nicænam: hosce vero tres revocatos esse post exactum in exilio triennium vid. Philost. i. 10, ii. 7: quod si verum esset, annus erat Domini 328. Paulum fortasse errat Philostorgius, (sicut supra, ad 9, 65, indicatum est,) et fuerit paulo serior reditus horum Arianorum episcoporum. Ipse tamen Arius prius redierat. Tum gesta hæc sunt ab Arianis una cum Meletianis contra Athanasium post Eusebii reditum, et ante synodum Tyri, quam constat habitam fuisse A. D. 335. Inter hanc vero et calumniam illam de misso ad Philumenum auro, quam refutavit Athanasius, spatium aliquod temporis intercessit; nam Athanasius refert, Meletianos paulum quievisse (*πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσαντες*) antequam Arianis obsequentes crimen illud fingere instituerent de Macario et Ischyra et Arsenio. Apolog. c. Ar. 63. Ceterum animadvertendum est Socratem hæc omnia ordine turbato narrare, quod ipse de se dicit. Refert enim c. 25. quo pacto Arius ab exilio redierit, (quod primum factum est,) et c. 26, fidei formulam obtulerit Constantino: cui subjungendum erat c. 23, quo refert quomodo Eusebius deinde redierit, et tum c. 24, quo describit synodum Antiochiæ habitam: c. autem 23 refert quomodo operam dederit Eusebius ut Arius Alexandriæ reciperetur, quod continuat in c. 27, et tum pergit Meletianorum dolos narrare.

27, 8. *ἐν Νικομηδείᾳ*] Perperam Theodoretus hæc Constantinopoli acta esse scribit: nam Socrates omnia ex Athanasio hausit.

27, 11. *Οἷα μέντοι μετὰ ταῦτα*] Interpositum est hic exiguum illud temporis intervallum, quo silebant Meletiani. Athan. Apol. c. Ar. 63.

27, 13. *Μαρεώτης χώρα*] Hunc Socratis locum valde illustrat Athanasius in apologetico 2. adversus Arianos. Cujus verba quia ab interprete male accepta sunt, hic apponam: *ὁ Μαρεώτης χώρα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐστί· καὶ οὐδέποτε ἐν τῇ χώρᾳ γέγονεν ἐπίσκοπος, οὐδὲ χωρεπίσκοπος· ἀλλὰ τῷ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ αἱ ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑπόκεινται· ἕκαστος δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας, μεγίστας, καὶ ἀριθμῷ δέκα που καὶ πλείονας.* Id est, *Mareotes regio est Alexandriæ: nec ullus unquam in ea fuit episcopus, ac ne chorepiscopus quidem; sed universæ ejus regionis ecclesiæ subjectæ sunt episcopo Alexan-*

drino. Singuli autem presbyteri proprios habent pagos, eosque maximos, denos interdum aut plures. Ex his apparet singulos 64
Mareoticæ pagos non habuisse suum presbyterum, sed unicum presbyterum denos pagos rexisse, atque interdum plures. Certe pagus in quo fuit Ischyras, cum esset omnium minimus, nec ecclesiam, nec presbyterum peculiarem unquam habuerat. In epistola quam omnes Mareotidis presbyteri ac diaconi scripserunt ad synodum Tyri, quæ refertur ab Athanasio in eodem libro, quatuordecim subscripserunt presbyteri, et quindecim diaconi. VALES.

Citatum Athanasii locum ita intellectum vult Valesius, ut singuli Mareotici presbyteri, decem aut plures maximos pagos administrandos haberent. Sed vix suaderi queat, tot tantosque vicos unicuique presbytero commissos fuisse. Et alioqui huic interpretationi repugnare videtur ipse Athanasius, dum ait, Ischyræ pagum ita parvum fuisse, ut nulla in eo fuerit ecclesia: quo innuit, in amplioribus quibusque ecclesiam, atque adeo presbyterum extitisse. Quare decem tantum vicos aut plures in tota regione recensere Athanasium existimamus. Et sane vox χώρα, quam usurpat Athanasius de Mareote loquens, non amplam regionem significare videtur, sed haud magnum terræ spatium. Haud exigua tamen regio fuisset Mareotes, si presbyteri Mareotici, qui novemdecim numerantur in subscriptionibus epistolæ Alexandri, decem maximos pagos, imo plures singuli administrandos habuissent. Ptolemæus octo urbes aut pagos recenset. *Clarissimi Monachi Benedictini in dictum Athanasii locum*, p. 200. READING.

Pro, δέκα που καὶ πλείονας (sive πλέονας,) Cod. Reg. habet καὶ πλέον. Legi fortasse posset καὶ πλέονες. Utrumvis interpretationem Benedictini editoris satis tueretur.

27, 14. Ἰσχύρας τις] Vide ampliorem hujus facinoris narrationem apud Athanasium Apol. contra Arianos, p. 134. edit. Benedict. Unde colligere licet judicium Ecclesiæ primitivæ de necessitate ordinationis episcopalis. Melitius, licet schismaticus, quoniam tamen fuit episcopus, agniti sunt ab eo ordinati presbyteri: dum Ischyras hic presbyteratus gradum a Collutho quodam mero presbytero sortitus, locum istum non tenuit, sed ad laicos detrusus est. *Consule dom. Joan. Potter lib. de Regimine Ecclesiastico*, p. 294. READING.

27, 17. ὕστερον συνεστήσαντο] Hoc est, rursum postea prosecuti sunt: nam Macarium prius ad imperatorem detulerant Meletiani ob fractum calicem, et Athanasium eodem tempore (ut videtur) reum postulaverant de Arsenii cæde: imperator vero rem calicis jam audierat et calumniam detexerat, antequam præceptum Dalmatio miserit ut de Arsenii nece quæreret. Postea tamen litem iterum intenderunt Meletiani de vi quam fingebant Ischyram a Macario perpessum esse. Athan. Ap. c. Arian. 63, 64.

27, 18. Ἀρσενίου τινὸς ἐπισκόπου τῆς Μελιτιανῶν θρησκείας] Hic Arsenius episcopus fuit Melitianorum in urbe Hypseli, quæ est in Thebaïde. Certe in epistola quam scripsit ad Athanasium, hunc honoris titulum assumit. Ἀθανασίῳ μακαρίῳ Πάπᾳ Ἀρσένιος ἐπίσκοπος τῶν ποτὲ ὑπὸ Μελίτιον τῆς Ὑψηλιτῶν πόλεως. Id est, *Athanasio beatissimo papæ Arsenius episcopus urbis Hypselitarum, ex iis qui aliquando fuerunt sub Melitio.* In indiculo tamen episcoporum partis Melitii, quem Melitius tradidit Alexandro, nullus reperitur Arsenius. VALES.

27, 20. τῷ κήνσορι Δαλματίῳ τῷ ἀδελφιδῷ ἑαυτοῦ] Hæc ex Athanasio sumpsit Socrates. Verba Athanasii in Apologetico 2. adversus Arianos [65. p. 182] hæc sunt: γράφει δὲ Κωνσταντῖνος εἰς Ἀντιόχειαν Δαλματίῳ τῷ κήνσωρι, ἀκοῦσαι περὶ τῆς 65
τοῦ φόνου δίκης. ὃ τοίνυν κήνσωρ ἐπιστέλλει μοι παρασκευάσασθαι πρὸς ἀπολογίαν. Putavit Socrates hunc Dalmatium Constantini fratris filium fuisse, eum qui aliquot post annis Cæsar factus est a Constantino. Sed longe falsus est. Dalmatius enim censor, frater fuit Constantini, pater Dalmatii Cæsaris. Id testatur auctor Chronici Alexandrini, qui de Constantino ita scribit: καὶ Δαλμάτιον τὸν υἱὸν ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δαλματίου τοῦ κήνσωρος Καίσαρα ἀνηγόρευε. Certe Dalmatius Dalmatii filius, tunc cum hæc gesta sunt quæ ab Athanasio referuntur, adhuc tenera erat ætate, nec judex sedere poterat in tam gravi negotio. Præterea tunc temporis degebat Narbonæ, et una cum Hannibaliano fratre Exuperium rhetorem audiebat. Ex ea enim urbe accitus a Constantino, admodum adolescens Cæsar creatus est, ut tradit Ausonius in libro de professoribus Burdigal. [xvii. p. 97. ed. Bipont. 1785.] anno Christi 335.

Judicium autem illud de cæde Arsenii habitum est a Dalmatio censore Antiochiæ, ut testatur Athanasius, anno Christi 332. juxta sententiam Baronii. VALES.

Erat Hannibalianus, Dalmatius etiam dictus, Constantini Magni ex patre tantum frater, ut docet anonymus Valesianus. Auctor Chronici Alexandrini testatur eum, anno 335, regem nominatum purpura indutum fuisse, et Cæsaream Cappadociæ amandatum. Qua de re legendus Victor in epitome. READING.

27, 21. παύει δὲ ὁ βασιλεὺς] Multa hic Socrates omittit, quæ fusius et melius Sozomenus enarrat: sicut, exempli gratia, synodum ad Cæsaream indictam prorsus prætermisit: et per totam hanc de Athanasio et Meletianorum dolis narrationem non satis exacte tempora divisit. Dalmatii censoris judicium inhibuit (ἔπαυσε) Constantinus, cum certior factus esset, per literas ab Athanasio acceptas, Arsenium vivum deprehensum esse, atque simul recordatus esset quomodo ipse compererat, habito in Psammathia prius examine, falsum esse crimen de illata vi in Ischyram. Scripsit præterea epistolam amicam Athanasio, et Eusebium Nicomediensem in Orientem contra Athanasium proficiscentem revocavit. Exinde Meletiani præ pudore iterum aliquandiu quieverunt, et Joannes sive Archaph episcopus, eorum princeps, Athanasio reconciliatus est. Cito tamen Ariani sopitum dissidium, atque ipsos quidem Melitianos, denuo suscitabant: quorum ope permotus est imperator, ut juberet cogi ad Tyrum synodum istam de qua scribit hic Socrates. Hæc refert Athanasius Apol. c. Ar. 65—71. Verum ex epistola synodi Sardicensis, quam Theodoretus et Sozomenus sequuntur, discimus, synodum indictam esse primo Cæsareæ (triginta fere menses, Sozomenus inquit, antequam habita sit illa ad Tyrum,) de qua nihil dixit Athanasius; causa autem ejus silentii fortasse fuerit, quod hanc synodum prout iniquum sibi tribunale refugerit; præsides enim ibi forent Eusebii duo, Nicomediensis et Cæsareensis. Quantum temporis intercesserit inter judicium illud quod Dalmatio censori commissum est, et synodum eam quæ ad Cæsaream indicta est, non constat; de his consuli potest Pagius infra, quem mox citat Reading. Certum tamen est, ea quæ Tyri evenerunt A. D. 335 non fuisse causam cur Constantinus censorem ab instituto judicio peragendo cohibuerit, quod scribit Socrates.

Cap. 28. Conf. Euseb. V. C. iv. 41. Athanas. Apol. c. Ar. 71, et 6, et 8. Rufin. x. 16. Sozom. ii. 25. Theodoret. i. 28. Cassiod. iii. 7. Niceph. viii. 49.

28, 1. Σύνοδον ἐπισκόπων ἐκήρυξε γενέσθαι] Socrates scribit, Constantinum, judicium quod coram Dalmatio censore in causa S. Athanasii agebatur, repressisse, quod jussisset episcopos ad dedicationem ecclesiæ Hierosolymitanæ convenire, et priusquam illuc pervenirent, causam Athanasii obiter Tyri ventilare. Theophanes vero habet, Constantinum, quod Dalmatio commiserat judicium, Cæsaream transtulisse; quo, cum propter Eusebium Cæsareæ episcopum venire recusasset Athanasius, diem ei esse dictum Tyri. Res itaque sit se habuit. Postquam Constantinus ad Athanasium scripsisset, ut Meletianorum insidias pro nihilo duceret; et Meletiani timore perculsi aliquantisper quievissent, ut ait Sozomenus, lib. ii. c. 24. rursus adversarii accusatorum multitudinem adversus eum excitarunt. Quare imperator apud Cæsaream synodum fieri jussit, ad quam cum Athanasius venire compelleretur, triginta circiter mensium spatio profectionem suam distulit. Ita Sozom. c. 25. et Niceph. lib. viii. c. 49. Dalmatius itaque a causa Athanasii cognoscenda anno præcedenti cessavit; eodemque, vel circiter, novæ illæ insidiæ Athanasio structæ, et synodus Cæsariensis indicta; triginta enim menses illi ab indictione hujus synodi inchoati, et anno 334, quo ea celebrata, absoluti. Certe in synodali epistola pseudo-synodi Sardicensis, anno 347. scripta, legitur: *Asclepas ante decem et septem annos episcopatus honore discinctus est*, ideoque anno 331, aut 330. Erat Asclepas episcopus Gazæ, de quo Theodoritus, lib. i. c. 29, ait: *Cum episcopi Tyri convenissent* (anno scil. 335) *eo accesserunt tum alii quidam, qui ob perversam doctrinam accusabantur; ex quorum numero fuit Asclepas episcopus Gazæ; tum admirandus Athanasius.* Cum igitur in synodo apud Tyrum celebrata tam Asclepiadis quam Athanasii causa discussa fuerit, apparet utrumque etiam anno 331 fuisse accusatum, ac utriusque causam ad synodum Cæsareæ, indeque ad Tyrianam remissam, et synodum Cæsariensem anno 331 indictam esse. Sed cum post triginta circiter mensium spa-

tium, neuter Cæsaream adventaret, utriusque causa ad synodum Tyrianam rejecta fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 332. n. ii. READING.

28, 1. ὁδοῦ οὖν πάρεργον] Ita Eusebius, de Constantino, πρῶτα μὲν ἐπὶ τὴν τῆς διαμάχης λύσιν· ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ προλεχθέντος νεὼ ποιεῖσθαι διακελευσάμενος. Ὁδοῦ δὴ πάρεργον, ἐπὶ τῆς Φοινίκων μητροπόλεως προσέταττε διαλύσασθαι τὰς ἐρεσχελίας. V. C. iv. 41.

28, 2. Τριακοστὸν δὲ ἔτος ἦν τοῦτο] Habita est synodus Tyri Constantio et Albino consulibus, ut testatur Athanasius, anno Christi 335. Erat hic annus imperii Constantini octavus et vicesimus. Nonus autem ac vicesimus cœpit iisdem consulibus die octavo kalendas August. Quo quidem die Constantinus tricennalia celebravit, ut scribitur in fastis Idatii, toto anno eam solemnitatem anticipans. Atque hæc tricennalium anticipatio, non Socrati solum, sed aliis etiam pluribus occasionem erroris præbuit. VALES.

Recte Socrates; quem frustra corrigit Valesius in notis. Nimirum Constantinus anno 306, viii Kal. Aug., patri successit: proinde ann. 335, annum tricesimum inchoavit; quod ipse Valesius agnovit in notis ad librum iv. de Vita Constantini, c. 53. Vide etiam in Baluzii notas in Lactant. de Mortibus Persecutorum, c. 24. *W. Lowth.* READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 335.

Ibid. Διονυσίου] Ita Constantini Epist. in Euseb. V. C. iv. 42. et Athanas. l. c.

28, 3. Καὶ ἤγετο μὲν Μακάριος] Criminabantur scilicet illum 66
Eusebiani, quod poculum mysticum, jubente Athanasio, confregisset. Calumnia autem hæc ab Ischyra intentata fuit, quem Athanasius per Macarium prohibuerat, ne sacerdotii munere fungeretur. READING.

28, 4. ἐγέγραπτο γὰρ αὐτῷ] Ita Athanasius, ἐμοὶ δὲ γράφει καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθησιν, ibid. Conf. etiam Constantini epistolam ad synodum scriptam quam citat Eusebius: Ἐὰν γάρ τις, ὡς ἐγὼ οὐκ οἴομαι, τὴν ἡμετέραν κέλευσιν καὶ νῦν διακρούσασθαι πειρώμενος, μὴ βουληθῇ παραγενέσθαι, ἐντεῦθεν παρ᾽ ἡμῶν ἀποσταλήσεται ὃς ἐκ βασιλικοῦ προστάγματος αὐτὸν ἐκβαλὼν, ὡς οὐ προσῆκεν ὅροις αὐτοκράτορος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐξενεχθεῖσιν ἀντιτείνειν, διδάξει: V. C. iv. 42. ubi insuper notandum est, in vocibus istis, καὶ νῦν διακρούσασθαι πειρώμενος, Athanasium ideo carpi videri

quia priorem illam synodum, quæ ad Cæsaream convocata erat, refugisset.

28, 4. παρῆν οὖν ἐξ ἀνάγκης καὶ Ἀθανάσιος] Idem ait Athanasius, Κόμης γὰρ ἦν ὁ ἀναγκάζων, καὶ στρατιῶται εἷλκον ἡμᾶς. Apol. c. Ar. 72. Non tamen solus ille fuit; una enim profecti sunt episcopi quadraginta octo ex Ægypto. Vide eorum epistolam in eadem Apol. 77, et p. 196. Conf. quoque Alexandri epistolam ibid. 80.

Cap. 29. Conf. Athan. Apol. c. Ar. 65, 71, 72. Theodoret. i. 30. Sozom. ii. 25. Rufin. x. 17. Philostorg. ii. 11. Epistol. Syn. Sardic. (Arian.) in Hilar. Fragm. vol. ii. c. 651. Niceph. viii. 49.

29, 2. τοῦ ὑπατικοῦ Ἀρχελάου] Rufinus in lib. x. Historiæ Ecclesiasticæ hunc Archelaum non consularem Phœnices, sed comitem Orientis fuisse dicit. VALES.

29, 3. καὶ εὑρὼν ἠσφαλίσατο] Contra autem narrat Rufinus, Arsenium se sponte sua obtulisse Athanasio, x. 17.

Cap. 30. Conf. eosdem locos. 67

30, 1. Τούτων οὕτως ἐπὶ Ἀρσενίῳ πραχθέντων] Multæ aliæ fuere accusationes contra Athanasium, præter hasce duas quas Socrates refert, de Arsenio et de Macario. Vid. Epistol. Syn. Sardic. in Hilar. Fragm. iii. 6. et Sozom. ii. 25, ubi exponuntur. De figmento illo, injuria et perfide Athanasium ordinatum esse episcopum Alexandriæ, vid. epistolam episcoporum in Apol. c. Arian. 6.

Ib. Ἀχαὰβ δὲ, ὁ καὶ Ἰωάννης] Apud Athanasium in Apologetico 2. pagina 783 [182], Ἀρχὰφ ὁ καὶ Ἰωάννης. Sed et in epistola Alexandri Thessalonicensis episcopi ad Athanasium Archaph dicitur. Duplici igitur nomine appellatus est. Et Archaph quidem ab Ægyptiis patrio vocabulo dicebatur; Joannes vero monasticum ejus nomen fuit. Fuit autem episcopus partis Melitii apud Memphin. Eique mandatum esse a Constantino scribit Athanasius, ut cum archiepiscopo suo concordaret. Intelligit autem Athanasius literas Constantini ad Joannem, quas supra retulerat pagina 787 [186], editionis Parisiensis. VALES.

Cap. 31. Conf. eosdem locos.

31, 1. ταῖς νομικαῖς ἐχρήσατο παραγραφαῖς] Jam inde ab initio Athanasius, et episcopi ejus socii, injustitiam judicii hoc modo contestati erant. Ita enim ipsi scribunt in duabus illis epi-

stolis, ad synodum et ad comitem Dionysium; *καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν γὰρ παρῃτούμεθα πάντες διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῖν Ἀθανασίου.* Apol. c. Arian. 77. et 78: quod repetunt quoque in tertia epistola, in qua a comite ad imperatorem provocant; ubi id quoque addunt, se a comite prohibitos fuisse ne illud agerent; *οὓς κατὰ τὴν ἀρχὴν θελήσαντες παραιτήσασθαι, οὐκ ἐπετράπημεν.* ibid. 79.

31, 2. *ἀτονησάντων δὲ τῶν κατηγόρων*] Athanasius scribit, *οὔτε γὰρ Μακάριον ἤλεγξαν περὶ τοῦ ποτηρίου· ἀλλὰ καὶ Ἀρσένιος, ὃν ἐθρύλλησαν ἀνῃρῆσθαι παρ' ἡμῶν, εἱστήκει ζῶν*— tum vero Eusebianos iratos comiti Dionysio persuasisse, ut legatos ad Mareotem mittendos censeret. ib. 72.

31, 3. *ἐπέμπετο γὰρ Θέογνις*] Sex illi Arianorum principes a militibus deducti portaverunt epistolam ad præfectum Ægypti scriptam, et secum abduxerunt accusatorem Macarii Ischyram. Athan. Apol. c. Ar. 72. Quanto vero partium studio hæc acta sint conquestus est comiti Dionysio Alexander Thessalonicæ episcopus; nempe quia et clam et præter fidem datam facta sint; *μηδὲ σημάναντες ἡμῖν· ἦν γὰρ δόξαν κατὰ τὸ αὐτὸ σκέψασθαι, τίνας δεήσει ἀποσταλῆναι.* ib. 80.

Ib. *ἐκ μονομεροῦς πρᾶξιν ὑπομνημάτων ποιήσασθαι*] Ita revera factum esse multorum testimoniis constat, quæ citat Athanasius in Apolog. c. Ar. 73—80. Conf. quoque ibid. 83, et 13, seqq. ex epist. synod. Alexandr. Idem postea etiam confessi sunt Maris, Valens, et Ursacius. Vid. Theodoret. H. E. ii. 16. et Hilar. Fragm. Hist. ii. c. 636.

31, 4. *διαλαθὼν ἀνεχώρησεν*] Conf. Athan. ibid. 82, *τούτων οὕτω πραττομένων ἀνεχωρήσαμεν ἀπ' αὐτῶν*: nempe dum legati isti in Ægypto morabantur. Theodoretus vero ait, comitem Dionysium curasse deportandum alio Athanasium, postquam producto Arsenio adversariorum mendacia patefecisset; sic, *ἀλλ' οἱ παρὰ βασιλέως τὴν τῆς εὐταξίας πρόνοιαν πιστευθέντες τὸν φόνον ἐκώλυσαν. ἐξαρπάσαντες γὰρ τὸν νικηφόρον καὶ σκάφους ἐπιβῆναι παρασκευάσαντες, τὴν σωτηρίαν προὐξένησαν. καὶ οὗτος μὲν τὸν βασιλέα καταλαβὼν κ. τ. λ.* H. E. i. 30. Atque idem 68
fere Sozomenus ii. 25, nisi quod non indicet quo tempore legati in Ægyptum missi sint; quod Theodoretus contra ait factum esse postquam Athanasius abiisset.

Cap. 32. Conf. eosdem locos.

32, 1. *πρὸς τὸν βασιλέα ἀνέδραμεν*] Eo quidem modo quem ipse Constantinus enarrat in epistola sua infra, c. 34. Non solus tamen Athanasius ad imperatorem provocavit: nam episcopi quoque Ægyptii, qui una cum illo ad Tyrum iverant, epistolam ad comitem Dionysium, qui synodo præsidebat, direxerunt, in qua de injustitia gestorum in synodo conquesti, provocant ab ipso comite ad imperatorem sic, *καὶ γὰρ εὔλογον ἀποσταλέντα σε παρὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπικαλεσαμένων τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ, αὐτῷ τηρῆσαι τὸ πρᾶγμα.* Athan. Ap. c. Ar. 79. Quibus est similis ratio quam ipse Athanasius reddit, *ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν σύνοδον γενέσθαι κελεύσας, καὶ κόμης αὐτοῦ καθηγεῖτο ταύτης.* ibid. 86.

32, 2. *πολλὰ ἐν τοῖς καθαιρετικοῖς*] Musculus et Christophorsonus *τὰ καθαιρετικὰ*, depositionis causas interpretantur. Nam Musculus quidem ita vertit, *ac multa probra inter depositionis causas referunt.* Christophorsonus vero, *multa probra in causis abdicationis referendis contumeliose objiciuntur.* Ego vero libellum depositionis his verbis intelligi censeo, sive epistolam synodalem de condemnatione ac depositione Athanasii. Eadem voce utitur Socrates in libro secundo capite 1, [5.] Quod si quis harum epistolarum exemplum legere desiderat, exstat epistola synodica concilii Antiocheni de depositione Pauli Samosatensis: epistola item synodica Serdicensis concilii de Gregorii Alexandrini, Valentis et Ursacii, aliorumque Arianorum antistitum depositione. VALES.

Ib. *καθαίρεσιν ἐψηφίσαντο*] De iniquitate hujus depositionis vide Athanasii Apologiam contra Arianos, p. 135. edit. Benedict. READING.

Julius papa in epistola sua ad synodum Antiochiæ asserit Athanasium Tyri non condemnatum fuisse, *Ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη μηδὲ ἐν Τύρῳ καταγνωσθείς*, Athan. Ap. c. Ar. 23. Mox quoque, ibid. 34, Marcellum et Athanasium dicit *τοὺς μὴ καταγνωσθέντας.* Hoc vero non ita intelligendum est, ac si vellet Julius negare sententiam a synodo contra Athanasium prolatam esse, id enim vix dubitari potest; sed sententiam eam invalidam esse. Editor Benedictinus interpretatur *καταγνωσθεὶς* per *convictus*; ut mens Julii sit, crimina non probata, itaque judicium nihili æstimandum, fuisse. Quid actum fuerit plane

exposuit postea Liberius papa coram Constantio sic, *οὐδέποτε κατὰ πρόσωπον κέκριται ὁ ἄνθρωπος, ὅσοι γὰρ τότε συνελθόντες κατεψηφίσαντο αὐτοῦ, ἀναχωρήσαντος Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κριτηρίου, κατεψηφίσαντο ἀλόγως.* Theodoret. ii. 16. Quamobrem falsum est id quod habet epistola synodi quæ Sardicensis nomen præ se fert, revera autem fuit Arianorum qui ad Philippopolim convenerant, *Unde in præsentem Athanasium dignam pro criminibus sententiam dicunt. Propter quod Tyro fugiens imperatorem appellat. Audit etiam imperator: quique interrogatione habita, omnia ejus flagitia recognoscens, sua illum sententia in exsilium deportavit.* Hilar. Fragm. iii. 7. t. ii. col. 652. Præterea cum ea depositionis sententia certe dicta est postquam Athanasius et episcopi ejus ad imperatorem provocassent, fortasse etiam postquam iratus hic synodi gesta sua sententia damnasset, vim et auctoritatem synodi judicio ipse imperator denegaturus erat. Athanasius vero nusquam, quod comperi, se ab hac synodo depositum esse dicit. Porro autem quatuor presbyteri quoque absentes hic condemnati et in exilium acti sunt, nempe Aphthonius, Athanasius Capitonis F., Paulus, et Plutio. Ap. c. Ar. 17 et 40: et in locum Athanasii Joannes, episcopus et dux Meletianorum, missus est a synodo ut regeret ecclesiam Alexandrinam. Sozom. ii. 31.

32, 3. *ὑψηλοπολιτῶν*] Apud Athanasium rectius legitur *ὑψηλιτῶν πόλεως*, ut supra monuimus. Stephanus de urbibus *ὑψελὶν* vicum Ægypti esse dicit, ejusque incolas *ὑψελιτὰς* vocari. VALES.

Ib. *καθυπέγραψε*] Hoc in dubium revocat Benedictinus editor Vitæ Athanasii, 335, 20, quia Arsenius tum temporis "ex partibus stabat Athanasii." Veruntamen incertum est quo tempore Arsenius in gratiam cum Athanasio redire voluerit: epistola ejus serius scripta esse videtur. Vid. Apol. c. Ar. 69, et 8.

Cap. 33. Conf. Euseb. V. C. iv. 43. Athanas. De Synod. 21. Theodoret. H. E. i. 31. Sozom. ii. 26. 27. Rufin. x. 11. Cassiod. iii. 6. Niceph. viii. 50.

33, 1. *παρῆν δὲ εὐθὺς γράμματα*] Nempe nondum decisis rebus quæ agendæ erant in synodo. Ita Eusebius, *Ἐπεὶ δὲ ἐχώρει τὰ προστεταγμένα, κατελάμβανεν ἄλλος βασιλικὸς ἀνὴρ* (quem Marianum vocat Sozomenus), *ἐπισπέρχων τὴν σύνοδον σὺν γράμματι βασιλικῷ, σπεύδειν καὶ μηδὲν ἀναβάλλεσθαι τὴν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα παρορμῶν γε πορείαν.* V. C. iv. 43. Facta est ecclesiæ dedicatio Hierosolymæ Septembris d. 17. secundum Chron. Paschale: epistola vero presbyterorum Mareotæ ad Philagrium, in qua de legatis illuc missio propter causam Ischyræ conquesti sunt, data est Septemb. d. 7, vid. Athanas. Apol. c. Ar. 76; postquam legati ad Tyrum redierant, secundum Clinton. in Fast. Rom. A. D. 335, quem vide. Incertum vero est quo tempore synodus Tyrum reliquerit.

33, 1. *τῶν τόπων*] Locum appellat *τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις μαρτύριον* Eusebius, V. C. iv. 40, *τὸ σωτήριον μαρτύριον* epistola ipsius synodi, *μέγα μαρτύριον* Sozomenus ii. 26. *τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου σταυροῦ—ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ σταυροφάνεια* Chron. Paschale: et Sozomenus quoque refert, festum hoc dedicationis quotannis servari, *ἐτήσιον ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησία*, ibid.

Ib. *Ἄρειον μὲν*] Apud Athanasium in Apologia secunda adversus Arianos, et in libro De Synodis Arimini et Seleuciæ, refertur epistola synodica concilii Hierosolymitani, in qua episcopi qui ad dedicationem basilicæ Constantinianæ illic convenerant, testantur, se in communionem suscepisse *τοὺς περὶ Ἄρειον*: idque ex mandato imperatoris, qui per literas ipsis significaverat, se rectam eorum hominum fidem cognovisse, tum ex viva ipsorum voce, tum ex libello fidei ab iisdem porrecto. Quem quidem libellum Constantinus literis suis subjecerat. Intelligit autem libellum illum fidei quem Arius et Euzoius Constantino obtulerant: quem supra retulit Socrates, et quem refert Sozomenus in lib. 2. c. 27. Nam cum Arius libellum fidei Constantino obtulisset, Constantinus credens ejus doctrinam cum Nicæna fide consentire, ipse quidem hac de re judicare noluit; sed eum ad examen concilii Hierosolymitani remisit, ut scribit Rufinus in libro decimo, et Sozomenus. Athanasius quoque in libro de synodis diserte scribit, Arium ejusque socios in communionem receptos esse a synodo Hierosolymitana: verba ejus hæc sunt; *καὶ κατὰ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, γράφοντες δεῖν δεχθῆναι Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ*, &c. Verum ego non Arium illum hæresiarchen, sed alterum Arium ei cognominem, qui

ab Alexandro Alexandriæ episcopo una cum Ario signifero suo damnatus fuerat, hic intelligendum puto. Arius enim hæresiarches diu ante synodum Hierosolymitanam e vivis excesserat, ut certissimis argumentis probavi in libro secundo Observationum Ecclesiasticarum capite 2. Proinde Arius ille qui una cum Euzoio libellum fidei suæ obtulit Constantino, alius est ab Ario hæresiarcha. Quod quidem alio quoque argumento ostendi potest. Hic Arius qui cum Euzoio libellum obtulit Constantino, ante synodum Hierosolymitanam, id est ante annum Christi 335, nondum restitutus fuerat, nec Ecclesiæ catholicæ sociatus: petit enim a principe in supradicto libello, ut per ejus pietatem sublatis cunctis altercationibus, uniatur Ecclesiæ catholicæ. Atqui Arius hæresiarches diu antea revocatus ab exsilio, et ad communionem admissus fuerat, ut testatur libellus satisfactionis Eusebii ac Theognii. Ibi enim Eusebius ac Theognius diserte scribunt, ipsum auctorem totius controversiæ, Arium videlicet, data satisfactione in integrum restitutum esse. Eusebius porro ac Theognius cum libellum miserunt episcopis anno Christi 328. ut supra ostendi. Arius igitur hæresiarches ejusdem anni exordio revocatus fuerit necesse est. VALES.

Scio quidem cl. virum Hen. Valesium affirmare, Arium ante aliquot jam annos obiisse, adeoque illum qui anno 335 in synodo Hierosolymitana una cum Euzoio ad ecclesiæ pacem admissus est, non fuisse nostrum, sed alterum Arium, hæresiarchæ asseclam. Verum hæc omnia pene gratis dicta sunt, non nisi levibus duntaxat conjecturis, nullo veterum testimonio diserte nixa; et in Historia Ecclesiastica hospes plane sit oportet, qui nesciat veteres unanimi consensu hæc omnia ad nostrum Arium unice referre. *Guil. Cave in Ario.* Cum Athanasius, qui nullibi duos Arios memorat, in libro De Synodis tradat, Arium anno 336, se jam exule, in vivis fuisse, manifesto hic hallucinatur Valesius. *Vide plura de hac re apud Ant. Pagi ad ann.* 340. n. xvi, seqq. Translata est autem synodus, eodem auctore, ab urbe Tyro Hierosolyma, anno Chr. 335. READING.

Præmissis hoc unum addere libet. Sozomenus, qui certe multum operæ huic parti historiæ suæ indagandæ impendit,

vix de fato hominis, qui totius negotii fons et caput, immo ipse tragœdiæ protagonistes fuerat, falli potuit. Atqui planissime de nullo alio Ario cogitavit præter ipsum sectæ auctorem. Conf. Admonit. in Epist. ad Serapion. edit. Benedict. Athan. Oper. p. 338. s. 7.

33, 2. Ἔγραφον δὲ καὶ τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ] Epistolam 69
hanc integram exhibet Athanas. De Synod. 21, partem vero ejus in Apol. c. Ar. 84.

33, 3. Ἀθανάσιον μὲν ἀναδεδραμηκέναι] Sic ipse Athanasius Apolog. contra Arianos, p. 201. *ἡμεῖς δὲ ἀνελθόντες ἐδείξαμεν βασιλεῖ τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὴν σύνοδον γενέσθαι κελεύσας, καὶ Κόμης αὐτοῦ καθηγεῖτο ταύτης*, &c. *Nos autem imperatorem adeuntes, injurias ab Eusebianis illatas ipsi renuntiavimus; utpote qui synodum cogi jussisset, cui præsidebat ejus comes. Iis auditis ille, graviter commotus, has scripsit literas.* READING.

Cap. 34, 1. Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ] Hanc epistolam integram referunt Athanasius Apolog. contra Arianos p. 201. Sozom. lib. ii. cap. 28. Niceph. lib. viii. cap. 50. Historia tripartita lib. iii. cap. 7. READING.

34, 9. Τοιγαροῦν διὰ τῆς ἐμῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας] Epi- 70
phanius scholasticus totum hunc locum sic habet: *Igitur ubique pacificatur Dei nomen, et integre benedicitur per meam in Deo culturam, etiam apud ipsos barbaros, qui veritatem hactenus ignorabant.* READING.

Ibid. καὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτῶν] Iberos forte intelligit, de quorum conversione paulo antea locutus est Socrates. VALES.

Cap. 35. Conf. Athan. Ap. c. Ar. 87. Sozom. ii. 28. Theo- 71
doret. i. 31. Cassiod. iii. 8. Niceph. viii. 50.

35, 1. τοὺς ἐν τῇ συνόδῳ] Scilicet Hierosolymæ: adscripta quidem est epistola τοῖς ἐν Τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις, attamen ad Hierosolymam eam allatam esse ab omnibus concessum esse videtur. Constantinus in ea non synodum Hierosolymitanam, sed illos episcopos, ὅσοι τὴν σύνοδον τὴν ἐν Τύρῳ γενομένην ἀνεπληρώσατε, ad se evocavit. Videntur vero plures Hierosolymæ quam Tyri convenisse: nam Socrates refert hic fuisse tantum sexaginta: Eusebius vero celebritatem illic ha-

bitam multis laudibus effert, et cum synodo Nicæna comparat, cum dicit, *Ταύτην μεγίστην ὧν ἴσμεν σύνοδον δευτέραν συνεκρότει βασιλεὺς ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις μετὰ τὴν πρώτην ἐκείνην, ἣν ἐπὶ τῆς Βιθυνῶν διαφανῶς πεποίητο πόλεως.* V. C. iv. 47. et conf. 43. Athanasius silet de eo quod Socrates hoc loco, et Sozomenus affirmant, synodum protinus ab Hierosolyma discessisse postquam recepta esset imperatoris epistola. Idem tamen repetitur a Socrate infra 36, certe non sine auctore; nempe ubi dicit, dimissam esse subito synodum, tum cum institueretur actio de fide Marcelli; quamobrem de ea re quæstio postea habita est Constantinopoli.

35, 2. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον] Paulo aliter Athanasius Apolog. contra Arianos: *Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ εἰδότες ἃ πεποιήκασι, τοὺς μὲν ἄλλους ἐπισκόπους ἐκώλυσαν ἀνελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι, Εὐσέβιος, Θεόγνιος, Πατρόφιλος, ἕτερος Εὐσέβιος, καὶ Οὐρσάκιος, καὶ Οὐάλης ἀνελθόντες, οὐκέτι περὶ ποτηρίου,* seqq. READING.

Ubi animadvertendum est Socratem temere hic Marim inseruisse suo catalogo, Eusebium vero Cæsareensem omisisse.

Ibid. Ἀρβαθίωνα] Ἀρβεθίων ed. Bened. Ap. c. Ar. 87. Alio modo scriptum est, Ἀρβαιθίων, ibid. 79. p. 196, siquidem ejusdem viri nomen sit.

Ibid. τοὺς ἐπισκόπους] Errat Socrates, qui hos episcopos Athanasii accusatores apud imperatorem fuisse refert; cujus errorem secutus est Baronius. Enimvero constat ex eorum Epistola ad Dionysium comitem, Athanas. Apolog. contra Arianos, p. 196. eos Athanasii partibus addictos fuisse. *Cl. Monachi Benedictini notis in Athanas.* vol. i. p. 203. READ.

Idem apparet quoque ex epistola synodi Alexandrinæ, cujus si meminisset Socrates errorem hunc non commisisset, ubi legimus, *ταῦτά τινες τῶν ἐξ ἡμῶν ἔνδον ὄντες μετὰ Ἀθανασίου ἀκηκόασι τοῦ βασιλέως ἀπειλοῦντος,* ibid. 9. p. 132. Nam hi episcopi Ægyptii qui tum non solum Constantinopolim profecti erant sed etiam ad imperatoris præsentiam admissi sunt, vix alii esse potuerunt quam illi quinque quos Athanasius nominat, Adamantius, Anubion, Arbethion, Petrus, atque Agathammon cujus nomen omisit Socrates.

35, 3. εἰς θυμὸν ἀχθεὶς] Idem ait Athanasius, nempe imperatorem iratum se indicta causa relegasse, *εὐθὺς ἐπυρώθη καὶ ἀντὶ τῆς ἀκροάσεως εἰς τὰς Γαλλίας ἡμᾶς ἀπέστειλεν,* ibid. 87. Conf. infra, ad ii. 3.

Ib. ἐξορίᾳ ὑποβάλλει τὸν Ἀθανάσιον] Celebratæ hujus synodi Constantinopoli, simulque exilii Athanasio irrogati tempus deduco ex epistola Constantini junioris ad populum Alexandrinum, *infra*, ii. 3, quando Athanasium patriæ restituit, anno Chr. 338. Data enim est Treviris xv. Kal. Jul. ut docet Athanasius in Apolog. Cum itaque, Theodorito teste, lib. ii. c. 1. post annos duos et menses quatuor Athanasius in suam ecclesiam remissus fuerit, apparet anno 336, mense circiter Februario, hanc synodum coactam, et Athanasium Constantini M. jussu in Galliam relegatum. *Ant. Pagi ad ann.* 336. n. iv. READING.

Conf. Clinton. F. R. 336. col. 4.

35, 4. Τριβέρει] *Treviri*, urbs Galliæ Belgicæ, nunc *Trier* incolis et Germanis, *Treves* Gallis: cujus archiepiscopus inter octo imperii electores secundum locum obtinet. Urbs est ampla et antiquissima omnium urbium Europæarum; Roma multo antiquior, sed male culta, ad Mosellam fluvium. *Baudrand.* READING.

Cap. 36. Conf. Sozomen. ii. 33. Rufin. x. 12. Cassiod. iii. 9. 72
Niceph. viii. 53.

36, 1. δι' αἰτίαν τοιαύτην] Aliter causam explicat Sozomenus: ait enim Eusebianos infensos admodum fuisse Marcello, quia non consenserat iis quæ Tyro decreta sunt, et quia Hierosolymis neque Arium recipere voluerat neque cum recipientibus communionem habere, ita ut dedicationi martyrii non interfuisset; quod illi, scripto ad imperatorem libello, detulerunt tanquam contumeliam ipsi factam.

36, 2. Ἀστέριος] Asterius, Christianus factus, Luciani Antiocheni scholam frequentavit; cujus proinde discipulis eum accenset Philostorgius, lib. ii. c. 14. Sub persecutione Maximiani, fide Christi abnegata, diis Gentilium immolavit: postea tamen magistro illius pœnitentiam promovente, lapsum suum emendavit. Arianis se adjunxit, ipsi Ario familiaris. Claruit præcipue circa ann. 330, quo circiter tempore edidit famosum illud *Syntagma*, cujus toties meminit Athanasius, in quo palam

asseruit, præter Christum aliam esse in Deo Sapientiam, ipsius Christi et mundi conditricem; Filium esse *ἕνα τῶν πάντων, πρῶτον δὲ τῶν γενητῶν, unum ex rerum universitate, rerum licet conditarum primum* seqq. Cave ad ann. 330. p. 151. READING.

36, 3. *λόγους ἐπεδείκνυτο*] Athanasius in libro De Synodis, [18] ait hunc Asterium inter clericos sedentem in ecclesia, libros suos publice recitasse. VALES.

36, 4. *Μάρκελλος*] Marcellus, Ancyræ, quæ Galatiæ metropolis est, episcopus, concilio Ancyrano, anno 315 habito præfuit, si qua fides libello synodico quem Pappus edidit; cui fere in hac parte subscriptiones hujus synodi suffragantur: utcunque, certum est sanctæ synodo Nicænæ illum interfuisse, in qua pro fide catholica adversus Arianos strenue disputavit. Postea vero, dum impia Asterii sophistæ scripta vehementius refelleret, in contrariam Sabellii, ac perinde Pauli Samosateni hæresin incautus impegit; docens Filium esse *λόγον προφορικὸν, verbum prolatitium*, nec aliam esse a Patre personam, *ἓν δὲ καὶ ταὐτὸν εἶναι τῷ Θεῷ, unum atque idem cum Deo esse*, quemadmodum et humanum verbum unum atque idem est cum homine, non potestate, aut hypostasi, nec aliter omnino separabile, quam solius operationis effectu seqq. Hic diu inter catholicos delituit, et Sabelliani dogmatis accusatus, hoc se telo defendit, quod communione Julii, episcopi Romani, ad quem exul confugerat, fefelleratque, munitus esset. Tandem larva detracta, hæretici notam ab omnibus catholicis ei inustam tulit. Vide Eusebium lib. contra Marcellum; et de Ecclesiastica Theologia lib. i. c. 17. alibique passim. *Guil. Cave, ad ann.* 330. p. 152. READING.

De Marcelli fide magna fuit inter doctos controversia. Libet hic Athanasii testimonium apponere; *Καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ τῆς Γαλατίας ἐπισκόπου, περιττὸν ἴσω ἐστὶ λέγειν· πάντες γὰρ ἔγνωσαν ὡς πρότερον ἐγκαλούμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας, ἀντεκάλεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοὶ, καὶ πεποιήκασιν ἐξορισθῆναι τὸν γέροντα, καὶ αὐτὸς μὲν ἀνελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο, καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἀπεδέξατο.* Hist. Arian. ad Mon. 6. p. 347, ubi vide notam editoris Benedictini. Marcellum Arianis

adversatum esse in synodo Nicæna testatur epistola episcoporum Ægyptiorum in Athan. Ap. con. Ar. 23 et 32, et Marcellus ipse innuit in epistola sua apud Epiphanium. Epiphanius vero tradit, sibi aliquando Athanasium de Marcello interrogatum dixisse, *μοχθηρίας μὴ μακρὸν αὐτὸν εἶναι*, Hær. lxxii. 4. Et Basilius ejus opiniones magnopere inculpat in epistolis lxix. 2. et cxxv. 1, ubi dicit docuisse eum, Christum esse, non *ψίλον ἄνθρωπον* sicut hic scribit Socrates, sed *ψίλον λόγον*. Quoniam autem Caveus Eusebium Cæsareensem huic opponit, animadvertant lectores, aliis videri, Eusebium in iis quæ contra Marcellum disputat, ipsum multo magis Arianismi convincendum esse. Fuse in Marcellum invehit epistola synodi Sardicensis Arianorum, Hilar. Fragm. iii. Quod vero ibidem, in priore Fragm. ii. 21, 23, dicitur, Athanasium Marcello communionem aliquando denegasse, quod etiam Sulpicius Severus ex Hilario repetit, Hist. Sacr. ii. 37, non adeo facile explicari potest. Vide tamen editoris Benedict. annot. ad l. Hilarii.

36, 5. *τοῦ συγγραφέντος αὐτῷ βιβλίου*] Liber ille Marcelli inscriptus erat, *De subjectione Christi*, ut docet Hilarius in fragmento libri de synodis. [Fragm. ii. 22.] VALES.

36, 7. *τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει παρόντων*] Numerosum fuit hoc Arianorum concilium, quamvis parum de eo indicet Socrates; atque in eo non tantum de Athanasii causa et de Marcello tractatum est, verum etiam alii nonnulli episcopi pariter condemnati sunt, Basilius autem in locum Marcelli substitutus Ancyræ episcopus, et actum est de restituendo Ario, qui tunc ad Constantinopolim evocatus est: consedisse videtur usque ad finem mensis Julii. Vide quæ Pagius commonstrat a. 336. iv. Conf. Sozom. ii. 29. et 33. Hilar. Fragm. iii. 3. Libell. Synod. in Mans. Conc. tom. ii. col. 1169. et ceteros quos indicat Pagius.

Cap. 37. Conf. Athanas. Epist. ad Serapion. de Morte Arii 73
p. 340. et Epist. ad Episcop. Ægypt. et Lib. 18. p. 288. Sozom. ii. 29. 30. Rufin. x. 13. Theodoret. H. E. i. 14. et Hær. Fab. Comp. iv. 1. Epiphan. Hæres. lxix. 10. Cassiod. iii. 10. Niceph. viii. 51.

37, 1. *καὶ Ἄρειος*] Hic Socrates Rufinum auctorem secutus est, qui Arium post synodum Hierosolymitanam reversum esse

scribit Alexandriam, ac paulo post, cum artes ejus nihil illic proficerent, Constantinopolim ab Eusebio esse revocatum. Sed hæc omnia falsa sunt, ut supra monui, cum Arius diu ante synodum Hierosolymitanam vivere desierit. VALES.

Vide quæ supra dicta sunt de hac re, ad 33, 1.

37, 2. *ὁ βασιλεὺς*] Contra hoc Rufinus dicit, Eusebium fecisse ut Arius Constantinopolim veniret. Athanasius vero nodum solvit cum scribat, *ἐκέκλητο μὲν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως Ἄρειος ἐκ σπουδῆς τῶν περὶ Εὐσέβιον*. Ep. ad Serap. 2.

37, 7. *ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν*] Rufinus, ex quo hæc desumpsit Socrates, ait *sub altari jacens*. Idem habet Sozomenus in lib. ii. c. 29. VALES.

At vero quod habet Sozomenus, *εἰσδὺς ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον, παννύχιος ἔκειτο πρηνὴς*, aliter reddi potest, *intrans in sacrarium, pernox pronus jacebat*. Nam *θυσιαστήριον* fuit locus septus sive *sacrarium*, in quo stabat *ἱερὰ τράπεζα*: utrumque vero, et sacrarium et mensa sacra, sæpe vocatum est *θυσιαστήριον*, quæ vox redditur a Latinis *altare*. Sozomenus alibi distinctionem servat, ubi refert Eutropium jacuisse *ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν*, viii. 7. Aliter tamen Athanasius de Alexandro, *ῥίψας ἑαυτὸν ἐπὶ πρόσωπον ἐν τῷ ἱερατείῳ*, id est, *in sacrario*, sive *θυσιαστηρίῳ*: atque aliis denique verbis Theodoretus, *πρὸ τῶν ἱερῶν θυσιαστηρίων ἐπὶ τῆς γῆς ἐρριμένος*, hoc est, *ante altare* Hæret. Fab. Comp. iv. 1. Conf. supra, *εἰσπηδήσας εἰς τὸ θυσιαστήριον ἀνέτρεψε μὲν τὴν τράπεζαν*, c. 27, 15, et infra, vii. 33. Alia vide in Suicer. Thesaur. in v.

37, 8. *Νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας*] Nescio quo auctore Socrates hoc affirmet. Rem non ultra biduum extendit Athanasius, nec Epiphanius, nec Rufinus, nec Sozomenus, nec Theodoretus. Nempe Sabbato Eusebius Alexandro denunciavit, fore ut cras, vellet nollet ille, Arius in ecclesiam reciperetur; Dominico vero die qui sequebatur, Arius mortuus est. Sozomenus cum scripserit *παννύχιος ἔκειτο*, videtur Socratem consulto correxisse.

37, 9. *Ἡ δὲ αἴτησις ἦν τοιαύτη*] His consimilia de Alexandri 74
precibus, deque Arii exitu habentur apud Athanasium in Epistola ad Serapionem, vol. i. p. 340. Eandem historiam paucis in epistola ad episcopos Ægypti et Libyæ attigerat idem Athanasius. Periit autem Arius anno circiter 336. READ.

Verba Alexandri sic recitat Athanasius ex ore Macarii presbyteri, qui una adfuit in ecclesia cum Alexandro, et audivit eum cum precaretur; *Εἰ Ἄρειος αὔριον συνάγεται, ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν δοῦλόν σου, καὶ μὴ συναπολέσῃς εὐσεβῆ μετὰ ἀσεβοῦς· εἰ δὲ φείδῃ τῆς ἐκκλησίας σου, οἶδα δὲ ὅτι φείδῃ, ἔπιδε ἐπὶ τὰ ῥήματα τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ μὴ δῷς εἰς ἀφανισμὸν καὶ ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ἆρον Ἄρειον, ἵνα μὴ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δόξῃ καὶ ἡ αἵρεσις συνεισέρχεσθαι αὐτῷ, καὶ λοιπὸν ἡ ἀσέβεια ὡς εὐσέβεια νομισθῇ*. Epist. ad Serap. 3.

Cap. 38. Conf. eosdem locos.

38, 1. *αὐτὸν μεταπέμπεται*] Athanasius hæc alio ordine narrat. Collocutus est Constantinus de fide cum Ario antequam Eusebius comminatus sit Arium vi restituere, et Alexander ad ecclesiam precaturus confugerit.

38, 9. *ἄχρι νῦν ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει δείκνυται*] Contra autem scribit Sozomenus, faciem loci postea immutatam esse, eo consilio ut rei memoria evanesceret: *χρόνῳ δὲ ὕστερον τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων τὶς πλούσιός τε [καὶ] ἐν δυνάμει, σπουδῇ χρησάμενος, ἐπρίατο τοῦτον τὸν τόπον παρὰ τοῦ δημοσίου, καὶ οἰκίαν κατεσκεύασε, καθελὼν τὴν προτέραν ὄψιν, ὥστε λήθην γενέσθαι τῷ δήμῳ, καὶ μὴ τῇ διαδοχῇ τῆς τοιαύτης ἀναμνήσεως τὸν Ἀρείου θάνατον κωμῳδεῖσθαι*. ii. 30. Ad modum mortis Arii respicit Lucifer Caralitanus, cum scribat, *Nec conspicis quo exemplo interierit Arius, quomodo in eum fuit vindicatum divinitus?* De Non Parcend. in D. Delinquent. 6. Galland. Bibl. Patr. tom. vi. p. 223.

Cap. 39. Conf. Euseb. V. C. iv. 61 seqq. Sozom. ii. 34. 75
Theodoret. H. E. i. 32. Rufin. x. 11. Cassiod. iii. 12. Niceph. viii. 54. Philostorg. ii. 16.

39, 1. *Ἐνιαυτοῦ δὲ μετὰ ταῦτα παραδραμόντος*] Refert Sozomenus, inter Athanasii abitum et imperatoris obitum, multa de Alexandria. Alexandrini sæpe imperatorem rogaverunt ut Athanasium restitueret: quibus ille rescripsit, minime se sententiam suam flexurum esse. Cum vero audiret divisum esse populum propter Joannem, qui, ut modo diximus, a synodo Tyria episcopus illuc missus erat, statim exanduit, et Joannem relegavit, prout alterum perinde pacis perturbatorem atque ipsum Athanasium; quod genus hominum omne maxime sibi invisum esse semper professus est. Sozom. ii. 31.

39, 4. *πολλὰ δέ*] De congiario quod Constantinus seniori Romæ testamento suo reliquit, testis est Eusebius noster in libro quarto de vita Constantini, c. 63. VALES.

Ib. *Διαθήκας ἐκείνῳ παρατίθεται τῷ πρεσβυτέρῳ*] Desumpsit hæc Socrates ex Rufini libro decimo. Verum hæc narratio parum probabilis mihi videtur. Quis enim credat Constantinum imperatorem, qui tum circa se multos habebat episcopos; (id enim diserte testatur Eusebius;) plurimos item duces et comites, unum elegisse presbyterum, eumque ignobilem, quippe cujus nomen perpetuo reticetur, cui testamentum suum moriens committeret? Quare Philostorgium hic sequi malim, qui Constantinum testamenti sui tabulas Eusebio Nicomediensi tradidisse scribit, a quo paulo antea fuerat baptizatus. VALES.

39, 5. *τὸν βίον ἀπέλιπε*] *Anno imperii 32, cum totum orbem tredecim tenuisset, sexaginta natus, atque amplius duo, in Persas tendens, a queis bellum irrumpere acceperat, rure proximo Nicomediæ, Achyronam vocant, excessit; cum id tetrum sidus regnis, quod crinitum vocant, portendisset. Funus relatum in urbem sui nominis.* Victor de Cæsaribus Decessit autem anno Chr. 337. die Pentecostes, 11 Kal. Junias. READING. Plura vide de Chronologia in Fast. Roman. A. D. 337.

Cap. 40. Conf. Euseb. V. C. iv. 66. 70 seqq. Niceph. viii. 55. 76

40, 2. *μὴ ἀπολιμπάνοιντο*] Musculus et Christophorsonus hunc locum ita verterunt, *ne imperatores et antistites reliquiis apostolorum destituerentur.* Verum hanc interpretationem probare non possum. Nullas enim apostolorum reliquias in ea ecclesia condiderat Constantinus. Malim itaque vertere, *ut imperatores et antistites illic sepeliendi, ab apostolorum reliquiis haud procul abessent; sed eodem honore cum ipsis afficerentur.* Quam interpretationem confirmat Eusebius in lib. iv. de Vita Constantini c. 4. VALES.

Eusebius Constantini propositum de suo sepulchro sic exponit, *ὡς ἂν καὶ μετὰ τελευτὴν ἀξιῷτο τῶν ἐνταυθοῖ μελλουσῶν ἐπὶ τιμῇ τῶν ἀποστόλων συντελεῖσθαι εὐχῶν*, V. C. iv. 60.

40, 3. *δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος*] Errat Socrates. Nam Feliciano et Titiano Coss. qui fuit annus Christi 337, die undecimo Kalendas Junias, currebat annus quartus Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ. Idque certissimis rationibus demonstrari potest. Sed videtur Socrates usus esse vitioso codice chronici Eusebiani, in quo Olympiadis annus male erat designatus. Videtur tamen in hoc Socratis loco scribendum esse *τὸ τριτὸν ἔτος*. Ait enim Socrates primum hunc Historiæ suæ librum complecti spatium annorum unius ac triginta. Orditur enim ab initio Constantini, quem regnasse scribit annos triginta et unum. Ejus autem initium consignat anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ, ut supra vidimus. Atqui ab hoc anno ad annum secundum Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ octavæ, anni sunt tantum triginta, idque duobus terminis inclusis. Proinde in hoc Socratis loco mendum sit necesse est. VALES.

LIB. II.

Cap. 1, 6. *ὦ ἱερὲ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε Θεόδωρε*] Iisdem verbis 79
Paulinum episcopum Tyri alloquitur Eusebius noster in exordio libri decimi Historiæ Ecclesiasticæ. Cujus exemplum secutus hic videtur Socrates. Quisnam porro hic sit Theodorus, cui Socrates historiam suam nuncupavit, incertum est. Neque enim Theodorum Mopsuestenum episcopum intelligi puto. VALES.

Eusebius Paulinum his verbis compellat, *ἱερώτατέ μοι Παυλῖνε*, H. E. x. 1. 1: et simili modo Theodotum episcopum quoque, *Θεόδοτε, ἱερὲ Θεοῦ ἄνθρωπε*, Procem. Demonstrat. Evangelic. Galland. Bibl. tom. iv. p. 461. Quod vero ad Theodorum attinet, conf. infra, ad vii. 48, 7.

Cap. 2. Conf. Sozomen. iii. 1. Theodoret. ii. 2. Cassiod. 80
iv. 1. Niceph. ix. 2.

2, 7. *τοῖς κατὰ τὰ βασίλεια στρατευομένοις*] Male Christophorsonus imperatoris satellites interpretatur. Omnes enim palatini hac dictione designantur, non protectores solum ac domestici et reliqui scholares qui sub armis erant, verum etiam ministeriani et scriniarii. Hæc enim Palatina Militia dicebatur. Eodem modo quo officiales seu apparitores magistratuum ordinariorum seu civilium, milites dicebantur. Eorumque actus in codice Theodosiano cohortalis militia appellatur. VALES.

Cap. 3. Conf. Sozom. iii. 2. Theodoret. ii. 1. Athanas. 81
Apolog. c. Ar. 87. p. 203. ubi hæc epistola Constantini exhi-

betur, adscripta in fine temporis nota, ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε Καλανδῶν Ἰουλίων ἐν Τριβέροις. De qua sic scribit Valesius, "Datam esse Feliciano et Titiano Coss. alibi observavi: id est anno Christi 337."

De anno autem disputant recentiores. Valesius 337, alii vero sequentem adsignant. Litem resolvunt Athanasius et Theodoritus. Ille in epistola ad solitarios, paulo post initium: ταῦτα συνορῶντες, ait, οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ—*Hæc cum animadverterent tres fratres, Constantinus, Constantius, et Constans, post patris obitum, omnes in patriam et ecclesiam suam reverti jusserunt: scribentes quidem de singulis ad proprias ecclesias; de Athanasio autem ad hunc modum.* Post hæc subjicitur initium epistolæ Constantini junioris. Hinc sane liquet ex trium fratrum consensu exules omnes revocatos fuisse; atque adeo non anno 337, sed sequente, 17 Junii scriptam fuisse hanc epistolam, Athanasiumque ex Galliis rediisse. Cum enim anno 337, Maii vigesima secunda Constantinus obierit, vix 17 Junii ejusdem anni nuncium obitus Constantinopoli Treviros pervenisse credatur. Nec tam modico temporis intervallo, fratres Cæsares tanto itinere disjuncti, ac tam gravibus alias negotiis implicati, communi consensu exules revocare, ac literas exulibus tradere potuerunt. Quæ sententia validissime firmatur Theodoriti testimonio, qui lib. ii. c. 1. ait, Athanasium biennio et quatuor mensibus Treviris commoratum. Cum enim Athanasius initio anni 336 Treviros advenerit, non potuit nisi anno 338, duos annos et quatuor menses ibidem confecisse. *Cl. Monachi Benedictini not. in Athanasium* vol. i. p. 204. READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 338, qui hanc sententiam confirmat.

3, 1. διὰ τοῦτο] Nempe sic a Deo provisum est: non enim eo animo Constantinus Athanasium exulare jussit, sed præ ira, quemadmodum ipse Athanasius scripsit. Conf. supra, ad 1. 35.

3, 3. προήρητο] Theodoretus refert, Constantinum non tan- 82
tum voluisse hoc fieri, sed etiam jussisse: εἰς δὲ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐπανελθεῖν τὸν μέγαν προσέταξεν Ἀθανάσιον· καὶ ταῦτα Εὐσεβίου παρόντος, καὶ τἀναντία πείθειν ἐπιχειροῦντος, H. E. i. 32. Aliter vero Sozomenus, λέγεται δὲ καὶ ἐν ταῖς αὐτοῦ διαθήκαις ἐθελῆσαι τοῦτο, H. E. iii. 2.

3, 5. ἥδιστα μὲν αὐτὸν ἀνεδέξαντο] Vid. Epistolam Encyclicam synodi Alexandrinæ, Athan. Ap. c. Ar. 3 et 7. p. 130.

Ib. φατρίας συνίσταντο] Ariani episcopum sibi Pistum constituerunt, quem presbyterum Alexander olim ecclesia expulerat Secundus vero episcopus Pentapolis ordinaverat episcopum postquam ipse a synodo Nicæna damnatus erat. Vid. Athanas. Ap. c. Ar. 24. Encycl. ad Episc. Epist. 6. et Alexandri Epistol. in Athanas. Oper. p. 396. Pisti tamen nomen quod subjunctum est epistolæ Arii in Epiphanii Hæres. lxix. 8 videtur scholium esse.

3, 6. βασιλεῖ] Nempe Constantio, cui Ægyptus et Oriens parebant.

Cap. 4. Conf. Sozom. iii. 2. Cassiod. iv. 3. Niceph. ix. 3.

Ib. τελευτήσαντος Εὐσεβίου] Annorum et famæ satur, *inquit Guil. Cave*, diem clausit extremum Eusebius circa ann. 340. Erat autem Acacius, ejus discipulus et successor, homo in fide varius, et ingenio vafer, qui sententiam suam pro re nata variare probe novit; neque cum Arianis filium κτίσμα ἓν τῶν κτισμάτων affirmabat, neque cum Semi-Arianis ὁμοιούσιον, sed simpliciter ὅμοιον, vel ὅμοιον κατὰ τὴν βούλησιν μόνον, *sola voluntate* Patri similem esse voluit. *Idem in Acacio.* READING. Similia his de Acacio Photius citat e Philostorgio, Biblioth. Cod. 40.

Cap. 5. Conf. Sozom. iii. 2. Rufin. x. 15. Cassiod. iv. 4. Niceph. ix. 3.

Ib. ἀναιρεῖται] Diviserat imperium suum Constantinus M. in tres filios. *Constantino* natu maximo cessit Gallia, Hispania, Britannia, et Africa proconsularis ex parte. *Constanti* natu minimo Italia, Africa reliqua, Illyricum, Macedonia, Græcia, Pontoque Euxino finitima. *Constantio* Mysia, Thracia, Constantinopolis, Asia, Ægyptus, Orientisque imperium ab Illyrico ad Nisibim. *Eunapius in Edesio* p. 45. *et Zosimus* lib. ii. Hæc tamen divisio non omnino placide transacta; composita tamen a Constantio in Pannonia, ut prædicat Julianus Oratione 3; indeque postea ipse in Syriam profectus est, ut habet Julianus Oratione 1. Verum hi tumultus anni sequentis initio accidere; tandemque de pertinente ad Carthaginem Africa, Italiaque dissidium Constantinum inter et Constantem exortum: quod cum triennium totum fovissent, anno demum

340 Constantino fatale fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 337. n. vii. READING.

Sozomenus addit e Rufino, occisum esse Constantinum prope Aquileiam, iii. 2. Culpam perempti Constantini retorquet Zosimus omnem in Constantem, quem refert, dissimulata tres annos in fratrem suum ira, tandem capta occasione misisse qui eum interficerent, ii. 41. Fidem tamen huic narrationi derogant viri docti, sequentes Socratem, et Zonaram, Hieronymum, aliosque qui cum eo conveniunt. Vid. Reitemeier ad l. Zosim. Et Clinton. Fast. Rom. A. D. 340.

Omisit hic Socrates synodum episcoporum Ægyptiacorum, quæ habita est Alexandriæ post reditum Athanasii et ante mortem Constantini junioris, aut saltem antequam perlatus sit ejus ad Alexandriam nuntius: nam in epistola encyclica sua conqueruntur episcopi de calumniis contra Athanasium delatis ἐπὶ τῶν Αὐγούστων τῶν τριῶν: et referunt quoque, Eusebium modo sede Constantinopolitana potitum esse, μηδὲ ἣν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἔσχε τηρήσας· ἰδοὺ γὰρ κἀκεῖθεν ἀποστὰς ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει. Athan. Apol. c. Arian. 3, p. 126, et 6, p. 129. De hac vero re mox dicendum erit. Porro hæc synodus Alexandrina quam Socrates prætermisit, ea est quam memorat Sulpicius Severus, "*Mox in Ægypto octoginta episcopi congregati Athanasium injuste condemnatum esse pronunciant.*" Hist. Sacr. II. 36.

Cap. 6. Conf. Sozom. iii. 3. Cassiod. iv. 8. Niceph. ix. 4. 83

6, 2. Ἀλέξανδρος] Errat hic Socrates, et quotquot eum secuti sunt, qui Alexandri Constantinopolitani obitum referunt consulatu Acindyni et Proculi, anno Christi 340. Ego vero in libro ii. Observationum Ecclesiasticarum, certissimis argumentis demonstravi, Alexandrum episcopum CP. obiisse principatu Constantini, eique Paulum successisse, eodem Constantino adhuc regnante. Certe Baronius qui Alexandri obitum consignat anno Christi 340 manifestissime secum ipse pugnat. Synodum enim episcoporum Ægypti quæ ad refutandas Eusebianorum in Athanasium calumnias collecta est, factam esse dicit anno 339 natalis Dominici. Atqui episcopi illi in epistola sua synodica diserte testantur, Eusebium jamtum relicta Nicomedia ad Constantinopolitanam sedem transiliisse. Verba ipsius epistolæ [modo citata] nihil attinet hic

referre, cum a Baronio ipso prolata sint ad annum Christi 340. Quod si Eusebius anno Christi 339 Constantinopolitanam sedem jam obtinebat, ante hunc annum Alexander obierit necesse est. VALES.

6, 2. τὸν ἐνθάδε βίον ἀπέλειπεν] S. Alexandri obitus accurate a Baronio anno 340 consignatur. Sedit enim is annos 23, ut testantur Socrates, Sozomenus, Theophanes, uterque Nicephorus, et Zonaras. Eum principatu Constantii Augusti Paulus excepit, *inquit Ant. Pagi ad dictum annum*, n. ix. qui Valesii argumentis in contrarium allatis ibidem respondet. READING.

Ib. εἰκοσιτρία μὲν ἔτη] Fuit ergo episcopus, nempe Byzantii, ab A. D. 317. Negat hoc Clintonus, fretus auctore Gelasio. Vide quæ dicta sunt supra ad i. 8. 6. Affirmant, præter eos quos modo citavit Pagius, a Reading indicatus, nempe Sozomenum, Theophanem, utrumque Nicephorum, et Zonaram, Theodoretus quodammodo, dum Alexandri episcopatus in idem fere tempus quod ceteri conjicit, H. E. i. 3, et præcise duo illi scriptores de Vitis episcoporum, quorum historias citat Photius in Biblioth. Codd. 256, 257. quamvis prior illorum referat quoque Metrophanem vixisse post synodum Nicænam. Pagius uno loco, A. D. 317. viii. p. 386, negat: postea tamen oblitus quid antea scripserit, affirmat, A. D. 340. ix. p. 441.

6, 3. βίον χρηστοῦ μαρτυρούμενον Παῦλον] Aliis de Paulo testimoniis id etiam accessit, jam actum eum in exilium fuisse a Constantino: quod factum erat procul dubio causa fidei, pro qua contra Arianos propugnaverat. Hoc primum exilium ejus memorat Athanasius in Hist. Arian. ad Monach. 7. p. 348. Quid postea gesserit et tulerit mox videbimus.

Ib. Μακεδόνιον διάκονον] Hic postea sub Paulo Constantinopolitano episcopo ad presbyterii gradum promotus, episcopum suum accusavit, ut scribit Athanasius in epistola ad Solitarios. [Hist. Arian. ad Monach. 7. p. 348.] VALES.

Macedonius Paulum jam episcopum ordinatum, de crimine nescio quo accusavit: quod certe leve fuisse oportet, cum, pendente accusatione, cum reo communicaverit accusator. *Ant. Pagi ad ann.* 340. n. xii. READING.

6, 4. ἐπεὶ γάρ] Deest justa apodosis post illud ἐπεὶ γάρ· quod Christophorsonus emendare voluit ἐπεὶ δ'. Prius ἐπεὶ

cum altero eo quod mox sequitur in *ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος τετελευτήκει* conjungendum est, cui protinus subnectitur Διὸ, et clausula quæ sequitur, tanquam apodosis.

6, 7. *ἐν μὲν τῇ τῆς Εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ*] Duæ fuerunt hujus nominis ecclesiæ in urbe Constantinopolitana, altera vetus, altera nova, ut scribitur in vita Pauli Constantinopolitani episcopi, quam refert Photius in Bibliotheca [Cod. 257.]: *καὶ χειροτονεῖται ὁ Παῦλος ἐπίσκοπος ἐν τῇ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ· ἣν ὁ χρόνος ἀντιδιαστέλλων τῆς νέας, ἔδωκε καλεῖσθαι παλαιάν.* Porro vetus ecclesia Irene, contigua erat magnæ ecclesiæ quæ Sophia postea appellata est; nec separatos habebat clericos: sed clerici magnæ ecclesiæ per vices in ea ecclesia ministrabant. Docet id imperator Justinianus in Novella tertia: *ἣν δὲ ὁ προσκυνητὸς οἶκος τῆς ἁγίας Εἰρήνης ὁ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνημμένος,* seqq. In veteri descriptione Constantinopolis quæ notitiæ imperii Romani præfixa est, [Vid. Græv. Thes. Ant. Rom. tom. vii. col. 1331.] hæc ecclesia vocatur antiqua, et in secunda regione ponitur una cum ecclesia magna. In septima autem regione recensetur Irene, nova scilicet. Antiquæ Irenes meminit Socrates in libro primo, [c. 37.] ubi mortem Arii describit. Dicitur autem *ἁγίας Εἰρήνης,* eodem modo quo *ἁγίας Σοφίας,* non quod virgo aut martyr fuerit eo nomine appellata. VALES.

Temere hoc dixit Valesius: nam, vixeritne revera an non, certe appellata est nomine martyr Irene: quod testatur Procopius cum scribat de secunda Irenes Æde, *ἐπέκεινα δὲ κατ αὐτὸ μάλιστα τοῦ κόλπου στόμα Εἰρήνης μάρτυρος ναὸς ἵδρυται.* De Ædif. i. 7.

Cap. 7. Conf. Sozomen. iii. 4. Cassiod. iv. 8. Niceph. ix. 4. 84

7, 1. *Ἐπιστὰς ὁ βασιλεύς*] Auctor Vitæ Pauli in Phot. Bibl. Cod. 257, refert Constantium nunc ab Antiochia Constantinopolim venisse. Certe Socrates infra, 13, ait eum ab Antiochia venisse, atque illuc rursus rediisse: et mox quoque, infra 16, ibidem habitasse.

Cap. 8. Conf. Sozom. iii. 5. Athanas. Encycl. ad Episcop. et De Synod. 22. Cassiod. iv. 9. Niceph. ix. 5.

8, 2. *Κατασκευάζει οὖν σύνοδον ἐν Ἀντιοχείᾳ*] Occasionem hujus synodi desumendam ex dedicatione templi Antiocheni (*Aurei Dominici* ob excellentiam dicti) ostendit Athanasius in libro

de Synodis, quando ait; *Antiochiæ novam synodum per causam encæniorum coegerunt.* Idem habet Sozom. lib. v. [iii. 5.] Hæc synodus, ut Arianorum conciliabulum, tam a veteribus, quam a recentibus impugnata. Primus omnium ejus auctoritatem defendit Schelstratius, ostenditque, quadruplici titulo synodum Antiochenam impetitam fuisse. 1° quod Arianorum conciliabulum fuerit 2° quod Athanasium deposuerit. 3° quod fidem perverterit. 4° quod disciplinam ecclesiasticam impugnarit. Sed hæc quatuor non convenire primordiis Antiochenæ synodi a nonaginta patribus celebratæ, sed fini, aut novissimis Antiocheni conciliabuli a quadraginta circiter Eusebianis celebrati actis, certum. Inchoata est synodus ann. Chr. 341. Julii Papæ 5. Constantii et Constantis 5. *Ant Pagi.* READING.

Cum Eusebio jam conjuncti erant Theodorus episcopus Heracleæ et Theognius; quos Theodorus ait, H. E. ii. 3, non cessasse de Athanasii reditu conqueri, tanquam omnium malorum fonte, et Constantii animum irritare, vicinitate ejus abusos. Scriptæ etiam sunt epistolæ cum ad alios, tum ad episcopum Romanum de cogenda, sicut videtur, synodo; in quibus, aut certe in aliis epistolis postea scriptis, Ariani præ se tulerunt velle se ut ipse Julius, si sibi liberet, rem judicaret. Athan. Apol. c. Ar. 19, 20. Et consenserunt quidem Romani, rem synodo tractandam esse: *καὶ πέρυσιν οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γενομένων, ἀλλ᾽ ἕνεκα τῶν πρώτων, σύνοδον ἔγραψαν γενέσθαι,* Encycl. ad Episc. Epist. 7. p. 117. Conf. Hist. Arian. ad Mon. 9. p. 349. Eusebius tamen minime in animo habuit Romam ire; postea enim a Julio invitatus hoc facere recusavit; Athan. Ap. c. Ar. 20 et 22. 25: voluit autem suarum partium synodum convenire; quod cum diu, sicut Sozomenus tradit iii. 5, optavisset, tandem perficere potuit Antiochiæ, commorante ibidem Constantio, eo tempore quo consecranda erat ecclesia quam ipse patris sui jussu ædificandam curaverat. Conf. Theodoret. H. E. ii. 4.

8, 2. *τῆς ἐκκλησίας*] *Ἦν δὲ ἡ ἐγκαινισθεῖσα ἐκκλησία σφαιροειδὴς ἐξ ἔτεσι κτισθεῖσα* Theophan. Chronogr. anno v°. Constantii. *Dominicum Aureum* appellat Hieronymus in Chronico: ubi tamen in supputatione annorum discrepat; refert enim inchoatum esse anno Constantini xxii°, nempe A. D. 327; qui fuit decimus quartus ante ejus dedicationem.

8, 3. *ἐνενήκοντα*] Eundem numerum habet Athanas. De Synod. 25. *Ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ* Sozomen. iii. 5. Nonaginta septem Hilar. De Synod. 28. et Eleusius in synodo Seleuciensi, Sozomen. iv. 22.

Ibid. *καὶ τῇ καθαιρέσει*] Delenda videtur particula *καὶ*, totusque locus uno tenore ita legendus, *ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη συναρπαγεὶς, τῇ καθαιρέσει ὑπογράψας Ἀθανασίου*. Id est: *Reputans circumventum se fuisse ut Athanasii depositioni subscriberet.* Maximus enim Hierosolymorum episcopus, in concilio Tyri, una cum Paulo et reliquis depositioni Athanasii subscripserat. Cujus facti cum ipsum pœniteret, Antiocheno concilio interesse postea recusavit, ut scribit Sozomenus in libro tertio, c. 6. sub finem. At Musculus et Christophorsonus in hoc Socratis loco nihil viderunt. VALES.

8, 4. *κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ*] Regulæ ecclesiasticæ in duplici 85
sunt differentia. Aliæ enim uni duntaxat ecclesiæ aut provinciæ conditæ sunt. Aliæ ad universalem Ecclesiam spectant. Prioris generis regulæ, cujusmodi sunt canones pœnitentiales Dionysii Alexandrini, Petri, Basilii et aliorum, absque consensu episcopi Romani promulgari possunt ab episcopo cujusque regionis, præsertim si is episcopus alteri patriarchæ subjectus sit. Posterioris vero generis regulæ nullam vim habent, nisi consensus accesserit episcopi Romani. Hic enim primatum obtinet universalis Ecclesiæ, ut loquitur Ferrandus in epistola ad Anatolium. Ad quem de omnibus majoris momenti negotiis, reliqui episcopi referre debent. Itaque Ferrandus in supradicta epistola non dubitavit asserere, universalia concilia, episcopi Romani consensu firmari oportere. Sic enim ait: *Universalia concilia, præcipue illa quibus ecclesiæ Romanæ consensus accessit, secundæ auctoritatis locum post canonicos libros tenent.* [Epist. vi. 7. Galland. Biblioth. tom. xi. p. 363.] Et aliquanto post de universalibus conciliis loquens, neminem ait cogi illis subscribere, præter eos qui concilio interfuerunt: *Sufficere enim judicatur ad plenam confirmationem, si perducta in notitiam totius ecclesiæ, nullum offendiculum moveant vel scandalum fratribus: sed apostolicæ fidei convenire firmentur, apostolicæ sedis roborata consensu.* [ibid. 9.] Idem confirmat Ammianus Marcellinus in libro xv. [7.] ubi de Athanasio loquens, qui synodali sententia depositus fuerat, ait

Constantium imperatorem, quamvis ea sententia executioni jam mandata fuisset, tamen omnibus modis studuisse, ut decretum illud auctoritate quoque potiore Romanæ urbis episcopi confirmaretur. VALES.

8, 4. *κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, τὰς ἐκκλησίας κανονίζειν*] Eadem fere habentur infra, c. 17 [, 7]. Hunc locum Gothofredus ita exponit: *Nihil pro rato habendum, priusquam super eo sententia episcopi Romani explorata fuerit.* Plane ut dicitur xvi. Cod. Theodos. tit. ii. l. 45. In provinciis Illyrici *nihil absque scientia episcopi Constantinopolitani synodali judicio esse reservandum:* additur autem, honorem istum urbis Constantinopolitanæ episcopo deferri, quia Romæ veteris prærogativa lætatur. Aliam hujus loci expositionem profert P. de Marca, lib. iii [v]. de Concord. c. 12. Scilicet, *Episcopum Romanum habere prærogativam suffragii et in unaquaque re definienda præire cæteris debere; plane ut metropolitani sententia necessaria erat ad synodi provincialis decreta stabilienda.* Verum nescire me fateor quem canonem ecclesiasticum intelligat Socrates, qui tantam prærogativam episcopo Romano concesserit; quanquam P. de Marca sextum synodi Nicænæ indigitari vult, loco citato. *W. Lowth.* READING.

Istam regulam, nempe non posse singulas ecclesias canones facere sine consensu episcopi Romæ, aut vim canonum pendere ab ejus consensu, ignotam esse antiquæ Ecclesiæ Catholicæ, abunde demonstravit Barrow in Tractatu suo de Suprema Potestate Papæ, cap. 5 et 6. Neque hoc quidem ipse Julius papa sibi arrogat in sua epistola, sed de injuria facta Athanasio per partium studium conqueritur, cum oporteret de re adeo gravi et reliquam ecclesiam et ipsum consuli; quod exponit his verbis, *ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, καὶ μὴ οὕτως, γεγενῆσθαι τὴν κρίσιν· ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως παρὰ πᾶσιν ὁρισθῇ τὸ δίκαιον, κ. τ. λ.* Athanas. Apol. c. Ar. 35. p. 153.

8, 5. *ἐν ὑπατείᾳ Μαρκέλλου καὶ Προβίνου*] Athanasius in libro De Synodis, hujus concilii tempus his notis designat: *ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς ἐγκαινίοις ἐπίσκοποι ἐνενήκοντα, ὑπατείᾳ Μαρκελλίνου καὶ Προβίνου, ἰνδικτιῶνος ιδ΄. ἐκεῖ ὄντος Κωνσταντίου ἀσεβεστάτου.* *Fuere autem, qui tempore encæniorum convenerant, episcopi numero nonaginta, consulibus Marcellino et*

Probino. indictione decima quarta, præsente ibidem impiissimo Constantio. VALES.

8, 5. ἦν δὲ πέμπτον ἔτος, &c.] Marcellino et Probino Coss. die undecimo calendas Junias, completus est annus quartus ab obitu Constantini. Post hunc igitur diem collecta est synodus Antiochena, si verum est quod ait Socrates eam collectam fuisse anno quinto ab obitu Constantini. VALES.

Conf. Clinton. F. R. A. D. 341, qui computat synodum habitam fuisse potius initio hujus anni.

8, 6. Πλάκιτος] Rectius scribitur hoc nomen in versione Epiphanii Scholastici, *Præsidebat tunc ecclesiæ Antiochenæ Flaccillus successor Euphronii.* Nec aliter dicitur in epistola Julii Papæ ad Episcopos, qui Antiochiæ in hac synodo congregati fuerant. Sic enim habet inscriptio: Δανίῳ, Φλακίλλῳ, seqq. Idem antea concilio Tyri interfuerat, et cum Arianis adversus Athanasium conspiraverat, ut docet epistola episcoporum Ægypti ad Dionysium comitem, quam refert Athanasius in defensione secunda adversus Arianos. Eidem Flaccillo Eusebius Cæsariensis libros suos contra Marcellum nuncupavit. Pro Flaccillo tamen fere ubique Placitus scribitur. Nisi quod in sequenti cap. codex Allatii scriptum habet, ὑπὸ Φλακίλλου. VALES. Φλάκιτος nominatur a Theodoreto H. E. i. 22. Πλάκητος a Sozomeno iii. 5, 6. Placillus ab Hieronymo Chron. Ol. 277, quem sequitur Clinton. F. R. Append. p. 550.

Ibid. παρὰ κανόνα] "Quæsitum sæpius fuit, quisnam sit canon ille cujus Socrates et Sozomenus meminerunt, et quem scribunt jam tum Antiochiæ fuisse statutum. Respondet Baronius fuisse Can. xii. Antioch. *de damnatis Episcopis aut clericis adeuntibus imperatorem.*" Hæc Pagius in Crit. in Baron. A. D. 341. n. xxiv, qui mox citat insuper e Can. iv. *Episcopus a synodo depositus, si sacra celebrare ausus fuerit, redeundi potestatem non habeat*, et e Can. xii. episcopum damnatum a synodo debere rem non ad imperatorem sed *ad majorem synodum deferre*, et tum suam adjicit de hac quæstione sententiam, sic; "Ex hisce duobus in sinistrum sensum pertractis unum conflavit Eusebius, et cum quadraginta factionis suæ episcopis eum canonem edidit, qui inter Antiochenos nullatenus reperitur; sed a Palladio, Georgio Patriarcha Alexandrino, et Metaphraste in Vita Chrysostomi adducitur."

8, 7. πολλοὶ ἐν τῇ στάσει ἀπέθανον] Has Eusebianorum calumnias egregie refutant episcopi Ægypti in epistola synodica, quam refert Athanasius in 2. Defensione adversus Arianos. [p. 125.] VALES.

Et profecto eo planior est refutatio, quod scripta est hæc epistola ante habitam synodum Antiochiæ, ad refellendas priores calumnias.

Cap. 9. Conf. Sozomen. iii. 6. 86

9, 1. διδάσκει Γεώργιος ὁ Λαοδικείας] Eodem auctore usus est Sozomenus, qui eadem fere ac Socrates narrat de Eusebio. Conf. Hieronym. Script. Eccl. 91. Cave. Hist. Lit. A. D. 340. Vid. etiam supra, i. 24.

9, 2. τὰ ἱερὰ μαθὼν γράμματα] Hunc Socratis locum explicat Sozomenus in libro iii. c. 6. de Eusebio Emiseno ita scribens, ἐκ νέου δὲ κατὰ πάτριον ἔθος τοὺς ἱεροὺς ἐκμαθὼν λόγους, seqq. Pueri igitur Edessenorum, Sacræ Scripturæ libros memoriter ediscebant ex more institutoque majorum. Sane Edessenos ardentissimos fuisse cultores Christianæ religionis testantur scriptores ecclesiastici. VALES.

9, 8. ὡς μαθηματικὴν ἀσκούμενος] Nempe astrologiam. Conf., *Nota mathematicis genesis tua*, Juvenal. Sat. xiv. 248. et quæ Rupertus congessit ad Sat. vi. 553—562. Sozomenus scribit, διαβάλλετο γὰρ ἀσκεῖσθαι τῆς ἀστρονομίας ὃ μέρος ἀποτελεσματικὸν καλοῦσι. Quod sic explicat Reading, "Est ea pars astrologicæ, quæ circa vim et effectum stellarum in genituris versatur;" Annot. ad l. Ἀποτελεσματικὴ fuit illa quæ postea vocabatur *judicialis* astrologia. Camerarius interpretatur Ἡφαιστίωνος ἀποτελεσματικὰ, *Hephæstionis judicia.* Vid. Scriptores de Re Astrologica. Vox inde ducta est, quod per corpora cœlestia hominis naturam regi credebatur, et homines tales ἀποτελεῖσθαι quales sint. Vid. Dialogum Hermippum (ed. Block. 1830.) c. vi. p. 8. Eustathius ad Iliad. μ'. 222. οὐδ' ἐτέλεσσε, ludit in nomine, vanam innuens esse artem sic, ἀρχὴν καὶ αὐτό τινα ἐνδίδωσι τοῖς μεθ' Ὅμηρον, τοῦ ἀποτελεσματικὴν καλέσαι καὶ τὴν περὶ τοὺς τοιούτους ὄρνις ἐπιστήμην. p. 900. 34. ed. Rom. Ejusdem artis meminit quoque Nemesius, Capite cujus titulus, Περὶ τῆς διὰ τῶν ἄστρων εἱμαρμένης: ubi sic scribit—μαντεία, μάλιστα δὲ ἡ τῶν καλουμένων γενεθλιαλόγων—et mox—τὰ τῶν σχημάτων ἀποτελέσματα πρόδηλα καὶ τοῖς ἐπιστή-

μοσι γνωρίζεται.—De Natura Hom. 36. Galland. Bibl. tom. vii. p. 408.

Cap. 10. Conf. Sozomen. iii. 5. 6. Athanas. De Synod. 22. Cassiod. iv. 10.

10, 2. ἐπὶ καθαιρέσει καὶ παρατροπῇ] Aliam causam affert 87
Athanasius, nempe quia suspecta a plerisque erat eorum fides, καὶ ἐπειδὴ ἀεὶ ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο περὶ τῆς αἱρέσεως, γράφουσι διαφόρως τὰ μὲν οὕτως τὰ δὲ ἐκείνως. ibid.: quod bene congruit cum prima hac expositione quæ sequitur, nam in hujus initio ideo diserte negant se esse Arii sectatores, quia vulgo reputabantur esse.

10, 4. Ἡμεῖς οὔτε] Hæc prima fidei professio exstat apud Athanasium *de Synodis*, vol. ii. *edit. Benedict.* p. 735. et quoad sententiam tantum, apud Theodoret. [Sozomen.] lib. iii. c. 5. READING.

10, 5. μᾶλλον αὐτὸν προσηκάμεθα] Hæc quomodo intelligenda sint, monui in libro ii. Observationum Ecclesiasticarum. Non enim ipsum hæresiarchem Arium in synodo Hierosolymitana susceptum esse putandum est, sed ejus duntaxat asseclas. Arius enim ipse diu antea e vivis abierat. Quod si quis hæc verba episcoporum Antiocheni concilii de ipso Ario accipienda esse contenderit, tum ego non Hierosolymitanam synodum hic intelligi dicam, sed aliam vetustiorem quæ Arium in communionem susceperit: jam enim ante synodum Hierosolymitanam id fecerant Eusebiani, teste Athanasio in libro De Synodis haud procul ab initio. VALES. Errasse in hoc Valesium jamdudum dictum est supra, ad i. 33.

10, 10. Ἄλλη ἔκθεσις] Hæc secunda fidei formula exstat etiam apud Athanasium, eodem cum superiore loco: apud Hilarium de Synodis, p. 1168. [29. col. 478. ed. Bened.] quam, teste Sozomeno, lib. iii. c. 6. aiebant Ariani se reperisse scriptam manu ipsius Luciani martyris. READING.

Hanc quoque fidei expositionem, sicut priorem, *epistolam* vocat Athanasius, ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ δεύτερον κ. τ. λ. unde conjici possit hanc etiam missam esse τοῖς κατὰ πόλιν. An vero a Luciano martyre revera composita fuerit, Sozomenus se nescire fatetur. De Luciano vid. Euseb. H. E. ix. 6. Hunc Ariani doctrinæ suæ auctorem fuisse jactabant. Vid. Philostorg. H. E. ii. 14. 15.

10, 11. τέλειον ἐκ τελείου] Totidem verbis exprimitur Filii generatio apud Clementem Alexandrinum, Pædagog. lib. i. c. 6. τέλειον ἐκ τελείου φύντα τοῦ πατρός. *W. Lowth.* READ.

Ibid. τὴν τῆς θεότητος οὐσίας τε καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς καὶ 88
δόξης τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα] De hoc articulo multa disputat Athanasius, De Synod. 36—38. præsertim contra eos qui dogma illud, τὸ ἀνόμοιον, mox intulerunt, postquam hoc, τὴν τῆς οὐσίας εἰκόνα κ. τ. λ., professi essent.

10, 14. Πατρὸς ἀληθῶς ὄντος Πατρὸς] In his quæ sequuntur responsum est objectionibus eorum, scilicet Arianorum, qui asserebant catholicam doctrinam, de unitate substantiæ in Trinitate, tollere distinctionem Personarum atque in Sabellii errorem incidere. Hilarius scribit: "*Non adversum hæresim quæ dissimilis substantiæ Patrem et Filium ausa est prædicare, in Antiochia fuisse conventum; sed adversus eam quæ post sanctam synodum Nicænam in id proruperat, ut tria nomina Patri vellet adscribere.—Volens igitur congregata sanctorum synodus impietatem eam perimere, quæ veritatem Patri, et Filii et Spiritus Sancti nominum numero eluderet; ut non subsistente causa uniuscujusque nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum unionem, et Pater solus atque unus idem atque ipse haberet et Spiritus Sancti nomen et Filii: idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes, non substantiam Patris et Filii diversitate dissimilis essentiæ separantes.*" De Synod. 32. c. 480.

10, 18. πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν] Hanc fidei formulam, 89
quæ postea a quibusdam, præsertim a Macedonii secta, prout media et tuta via inter extremæ doctrinæ laudata est, vid. infra, iii. 10, Sozomenus censuit in omnibus cum Nicæna convenire, præterquam in τῷ ὁμοουσίῳ. Modeste tamen in hac re ille suum judicium interposuit.

10, 20. καὶ ἄλλα τινὰ νομοθετήσασα] Viginti quinque canones feruntur conditi in synodo hac Antiochena, qui extant in Beveregii Synodic. vol. i. p. 429. et Mans. Conc. ii. c. 1305. Quod si illos respiciat Socrates in his verbis, animadvertendum est jam eum dixisse canones antea conditos esse quam Athanasii causa in concilio acta sit; supra enim dixit, Athanasium damnatum esse ab Eusebianis ὡς παρὰ κανόνα πράξαντα ὃν αὐτοὶ ὥρισαν τότε: nec profecto hic statuit utrum ea ἄλλα τινὰ decreta fuerint *ante*, an *post*, illa quæ in synodo acta esse nar-

raverat. Verum magnopere inter doctos disputatum est et quid actum sit et quo ordine in hac synodo. Visum est nonnullis duplicem fuisse synodum; tum autem aliis, sedisse primum triginta sex orthodoxos, a quibus decreti sunt illi canones, postea vero convenisse nonaginta a quibus condemnatus est Athanasius; aliis, factos esse primum canones a nonaginta vel nonaginta septem episcopis, postea vero ex eorum numero convenisse fere quadraginta Eusebianos qui Athanasium condemnaverunt. Harum duarum opinionem priorem satis refutat Pagius, alteram ipse tuetur, (vid. supra, ad 8, 2.) Certe Hilarius, in loco modo citato, synodum nonaginta septem appellat *sanctorum synodum*: et viginti quinque illi canones inter canones ecclesiæ plerumque recepti sunt. Verisimile quoque est Eusebianæ factionis episcopos consessus suos Antiochiæ aliquamdiu continuasse; nam postea videntur iidem Julio responsum synodice scripsisse. Plura vide in Mans. Conc tom. ii. c. 1305. ex Harduino, Schelstratio, et aliis; Pagi Crit. in Baron. 341; Cavei Hist. Liter. Sæc. Arian. Conc. Antioch. ii. Et conf. quæ dicta sunt supra, ad 8, 6. et infra, ad 15, 5. Alia tamen in hac synodo gesta omisit Socrates: nam præter duas istas fidei formulas quas ille recitavit, tertiam protulit Theophronius episcopus Tyanensis, cui tota synodus subscripsit. Tum autem post paucos menses quartam quoque synodus conscripsit, quam legati quidam a synodo missi ad ecclesias occidentales et ad Constantem Augustum deportaverunt: hanc alieno loco posuit Socrates infra, 18. Vid. Athan. De Synod. 24, 25, p. 737. Id demum notatu dignum est, nempe quod Theophronius in sua expositione confessus sit Christum esse, Θεὸν τέλειον ἐκ Θεοῦ τελείου, καὶ ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ὑποστάσει.

10, 21. οἱ Φράγκοι] *Franci a Constante perdomiti, et pax cum eis facta. Multæ orientis urbes terræ motu horribili conciderunt* Hieronymus in Chronico, ad annos 344. 345. READING.

10, 22. μάλιστα δὲ ἡ 'Αντιόχεια] Immo Antiochia speciali quodam privilegio immunis fuit ab hoc terræ motu. Sic enim scribitur in optimis illis fastis consularibus quos sub Idatii nomine publicavit Sirmondus. *Marcellino et Probino Coss. His consulibus pugna facta est cum gente Francorum a Constante Augusto in Galliis. Eo ipso anno terræ motus fuit ad Orientem per totum annum præter Antiochiam.* Suspicari quis possit,

Socratem nostrum hos fastos legisse, nec satis intellexisse quid sibi vellent postrema verba. VALES.

Antiochiam ab hoc terræ motu concussam esse asserit quoque Sozomenus iii. 6, Socratem secutus; et Theophanes, qui tamen triduum tantum eam laborasse ait.

Cap. 11. Conf. Sozomen. iii. 6. Athanas. Hist. Arian. ad Monach. 9. p. 349 et seqq. Theodoret. H. E. ii. 4. Rufin. x. 19. Cassiod. iv. 11. Niceph. ix. 6.

11, 1. Συριανός τε ὁ στρατηγὸς] Hoc loco errat Socrates, qui ea quæ facta sunt in ἐνθρονισμῷ Georgii, confundit cum illis quæ acta sunt in adventu Gregorii. Georgium quidem Alexandriam deduxit Syrianus, ut testatur Athanasius in epistola ad Solitarios, [Hist. Arian. ad Mon. 48. p. 374; 81. p. 394.] et in Apologetico ad Imperatorem Constantium [22. p. 309.] p. 690. et in Apologetico de Fuga sua, [6. p. 323.] cum Syrianus dux ipsum persequeretur. Verum hæc diu postea contigerunt, anno scilicet Christi 356. Gregorius vero de quo hic loquitur Socrates, deductus est Alexandriam a Balacio duce, et Philagrio præfecto Ægypti, ut scribit idem Athanasius in epistola ad Solitarios, p. 815 [10. 12. p. 350, 351.] et 816. Sed eorum adventum præveniens Athanasius, Alexandria discessit, et Romam profectus est, quo Julii papæ literis fuerat evocatus. VALES.

Hunc Socratis errorem secuti sunt Sozomenus, Theophanes, Nicephorus ix. 6. et Auctor Vitæ Athanas. in Phot. Biblioth. 258. Eodem quoque respicit auctor Vitæ Pauli, cum dicit Gregorium a septem millibus militum Alexandriam deductum esse. Phot. Bibl. 257. Quæ autem evenere ubi Gregorius ad Alexandriam pervenit, sic narrat Athanasius: Γράφει τοίνυν τότε Κωνστάντιος, πάντας δὲ διώκει, καὶ πέμπει Φιλάγριον ἔπαρχον, καὶ 'Αρσάκιόν τινα εὐνοῦχον, πέμπει δὲ καὶ Γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας· καὶ τοιαῦτα γέγονεν οἷα καὶ πρότερον. συναγαγόντες γὰρ πλῆθος βουκόλων καὶ ποιμένων, ἄλλων τε ἀγοραίων καὶ ἀσελγῶν νεωτέρων, μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων, ἐπῆλθον ἀθρόως τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ Κυρίνου· καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ κατεπάτησαν, ἄλλους τε πληγαῖς κατακόψαντες εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον, καὶ ἐξώριζον. πολλάς τε γυναῖκας κατασύροντες εἷλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ, καὶ τῶν τριχῶν ἕλκοντες ὕβριζον· ἄλλους ἐδήμευον, ἄλλων ἄρτους ἀφῃροῦντο, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα

τοῖς Ἀρειανοῖς πρόσθωνται, καὶ Γρηγόριον δέξωνται τὸν ἀπὸ βασιλέως ἀποσταλέντα, Hist. Arian. ad Mon. 10. p. 350. Eadem fusius referuntur in Epistol. Encyclic. ad Episcop. p. 112: quæ scripta est paulo post quam res ipsæ gestæ sunt.

11, 3. Ἑσπέρα μὲν ἦν] Desumpsit hæc Socrates ex Athanasii Apologia de fuga sua, pagina 716. circa finem. [24. p. 334. Bened.] Athanasii verba sunt hæc; Νὺξ μὲν γὰρ ἤδη ἦν, καὶ τοῦ λαοῦ τινὲς ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως, seqq. Sed et in Apologetico ad Imperatorem Constantium, [25. p. 310.] manifeste indicat hanc Syriani irruptionem noctu factam esse, non autem vespertino tempore, ut ait Socrates. VALES.

Vera sunt quæ Valesius dixit: nam epistola Alexandrinorum tempus quo hæc acta sunt a Syriano et militibus certo statuit, nempe quinto idus Februarii die illucescente A. D. 356: ad ecclesiam vero primum accessere media fere nocte, περὶ τὸ μεσονύκτιον. Athanas. Hist. Arian. ad Mon. 81. p. 394. Eundem hunc locum quem Socrates verbatim quoque citat Theodoretus H. E. ii. 13; recte autem quæ ibi narrata sunt de tempore Georgii, non de Gregorio, accipit.

11, 5. Συμφωνίας δὲ ἐκ τῆς ψαλμῳδίας] Psalmus erat cxxxv. Septuag. in quo populus unicuique versui succinebat, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Athan. ibid.

11, 6. ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν] Athanasius scribit, ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον πυρπολεῖται. Epist. Encycl. ad Episcop. p. 113. Ad hoc respicit Epistola Arianorum, qui in Philippopoli convenerunt postea, A. D. 347, culpam ejus Athanasio imputans licet ille jam ab Alexandria recessisset, sic: *Alexandrinorum basilicas deprædatur. Constituto jam in ejus locum ex judicio concilii sancto et integro sacerdote, ut barbarus hostis et ut pestis sacrilega, adductis gentilium populis, Dei templum incendit, altare comminuit, et clam exiit de civitate, occulteque profugit.* Hilar. Frag. Histor. iii. 8. vol. ii. col. 653. Julius quoque in epistola sua scribit, audisse se quomodo in adventu Gregorii, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπρησμὸν ὑπέμεινε. Athanas. Ap. c. Ar. 30. p. 149. Socrates tamen in ecclesiæ nomine erravit: Athanasius enim hæc omnia ad ecclesiam Cyrini retulit; neque usquam Dionysii ecclesiam nominavit.

11, 7. διεπρεσβεύετο πρὸς Ἰούλιον] Hic quoque hallucinatur 90

Socrates noster. Neque enim post Antiochense concilium, sed diu antea Eusebius Nicomediensis legatos misit ad Julium papam, ut eum adversus Athanasium incitaret. Sed cum missi ab Athanasio presbyteri legatos Eusebii coram Julio papa in omnibus convicissent, tandem legati Eusebii totius negotii judicium Julio detulerunt. Julius itaque juxta petitionem legatorum, literas scripsit, tum ad Athanasium, tum ad Eusebium et reliquos Athanasii adversarios, quibus eos Romam ad ecclesiasticum judicium evocabat. Verum hæc ante concilium Antiochenum gesta sunt, ut docet Athanasius in Apologetico secundo adversus Arianos, pagina 739. et 741. et Julius papa in epistola ad episcopos qui in Antiochensi concilio fuerant congregati. Quam epistolam ibidem refert Athanasius [p. 141]. Cæterum Socratis narratio his etiam argumentis refelli potest. Si post Antiochense concilium hæc gesta essent, non solus Eusebius, sed universa synodus legationem et literas misisset ad Julium papam. Deinde ridiculum prorsus fuisset atque inverecundum, post rem in concilio judicatam et executioni mandatam, pulso jam Athanasio, et Gregorio in ejus locum substituto, scribere ad Julium ut judex ipse esse vellet, causamque ad judicium suum traheret, perinde ac si res in integro adhuc esset. Errorem Socratis secutus est Sozomenus in lib. iii. cap. 7. VALES.

11, 7. Εὐσέβιος δὲ διεπρεσβεύετο] Consonant ea quæ habet Athanasius in Apologia ii. *Quin et Eusebiani ad Julium literas misere, et, ut nos terrerent, synodum jusserunt convocari, et ipsi Julio, si vellet, arbitrium causæ detulerunt. Cum igitur Romam pervenissemus, Julius continuo ad Eusebianos literas scripsit, missis eo duobus ex suis presbyteris, Elpidio et Philoxeno. Illi vero, ubi nostram Romæ præsentiam audivissent, plurimum conturbati sunt, quod contra spem eorum me Romam contulissem.* Hanc Eusebianorum legationem anno 339 verosimiliter consignat Baronius: proinde missa fuit ante synodum Antiochenam, quæ initio anni 341 celebrata est. *Vide Ant. Pagi ad ann.* 339. n. iv. v. vi. READING.

Conf. quæ dicta sunt supra ad c. 8, 2.

Cap. 12. Conf. Sozomen. iii. 7. Cassiod. iv. 12. Niceph. ix. 7.

12, 1. περὶ Ἀθανασίου κριθέντα] Athanasius ab Alexandria aufugit Romam ante Pascha A. D. 341, vid. Encyclic. ad Episcop. 4, p. 114, atque ibi commoratus est annum et sex

menses, (Apolog. c. Arian. 29. p. 148.) cum Marcello et aliis episcopis qui ibidem confugerant, expectans dum Ariani a Julio invitati ad synodum illuc convenirent. Tum demum habita est Romæ synodus quinquaginta episcoporum sub Julio (p. 140. et Hist. Ar. ad Mon. 15. p. 352.) quæ Athanasium et Marcellum in communionem recepit, et epistolam conscripsit per Julium (συνόδου γραψάσης διὰ Ἰουλίου ἐπισκόπου Ῥώμης, p. 154.) ad Eusebium et socios ejus, prope finem A. D. 342, cum Eusebius adhuc supererat, vel saltem de morte ejus nondum nuntius Romam pervenerat. Constat tamen eum mortuum esse hoc ipso anno. Conf. Clinton. F. R. anno 342. Plura vide in Julii Epistola, quam refert Athanasius ibid. p. 141.

12, 1. ἐτελεύτησε] Obiit Eusebius anno 342, ut ostendunt *Guil. Cave et Ant. Pagi*: quorum posterior affirmat eum, licet Arianorum partes semper foverit, nihilominus pacem cum Julio Romanæ urbis episcopo, et communionem cum Ecclesia catholica, ad obitum usque retinuisse. READING.

12, 2. λεγομένη ἐπὶ Παῦλον ἐκκλησίᾳ] Hujus ecclesiæ mentio fit in veteri descriptione urbis Constantinopolitanæ, ubi ecclesia Pauli dicitur, et in septima regione collocatur. [Græv. Thes. Ant. Rom. tom. vii. col. 1332.] VALES.

Cap. 13. Conf. Sozomen. et Niceph. ibid. Cassiod. iv. 13. 91

13, 3. αὐτὸν δὲ σύραντες] Hanc seditionem Constantinopolitanæ plebis fuse descripserat Ammianus Marcellinus in libris historiarum qui vetustatis incuria perierunt. Obiter tamen ejus meminit in lib. 14. [xiv. 10.] his verbis; *Herculianus advenit protector domesticus, Hermogenis ex Magistro equitum filius, apud Constantinopolim, ut supra retulimus, populari quondam turbela discerpti.* Hanc seditionem intelligit Libanius in oratione quæ βασιλικὸς inscribitur, eamque gravissimam fuisse indicat cum ait: κατεῖχε ταραχή τις οὐ μετρία τὴν μεγίστην μὲν τῶν τῇδε πόλεων. Contigit autem ea res Constantio iii. et Constante ii. Aug. Coss. qui fuit annus Christi 342. ut scriptum est in fastis Idatii: *His Consulibus victi Franci a Constante Aug. seu pacati. Tractus Hermogenes.* VALES.

Ibid. ἀπέκτειναν] Eum misere truncatum in mare præcipitarunt. Libanius in *Basilico* p. 126 ait, Imperatorem Constantium, audito hujus seditionis nuncio, incredibili celeritate per nives et imbres Constantinopolim venisse. Et sontes quidem ab illo castigatos esse; neminem tamen morte affectum, cum senatus urbis pro reis apud ipsum intercessisset. READING.

13, 5. ὀκτὼ γὰρ ἐγγὺς μυριάδες] Ambiguum est an de frumenti modiis, an vero de panibus hæc Socratis verba intelligenda sint. Auctor quidem vitæ Pauli Constantinop. quæ habetur in Bibliotheca Photii [Cod. 257], hunc locum de panibus accepit. Sic enim ait: ἦν δὲ τὸ ὅλον τῆς δωρεᾶς, ἡμερήσιοι ἄρτοι μυριάδες ὀκτώ. Ego tamen modios intelligere malim cum Epiphanio scholastico. Vox enim illa σίτου, modios tritici potius designat quam panes. Deinde octoginta panum millia quomodo sufficere potuissent ei civium multitudini quæ degebat Constantinopoli? Quod si quis forte miratur, tantam frumenti copiam quotidie erogari solitam, audiat Eunapium in Sopatri vita ita loquentem: ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος τῶν ὁλκάδων, οὐδὲ τὸ ἐξ Ἀσίας ἁπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου κατὰ ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος τὰς ἄλλας χειρώσας πόλεις ἀνθρώπων, εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστησε, &c. Id est: *Nostra autem ætate, nec onerariæ naves ex Ægypto, nec frumenti copia ex universa Asia, Syria ac Phœnice ac reliquis provinciis tributi nomine illata, explere valet ac satiare temulentam populi multitudinem, quam Constantinus ceteris urbibus vacuefactis, Byzantium transportavit.* [Eunap. Vit. Ædesii, p. 22. ed. Boissonn.] Pro χειρώσας in Eunapio restitui χηρώσας, quod idem valet ac ἐρημώσας. De hoc canone frumentario urbis Constantinopolitanæ, qui ab inclytæ memoriæ Constantino præstitutus, et a Theodosio postea auctus est, vide legem 2. in Cod. Theod. [xiv. tit. xvi.] de frumento urbis Constantinopolitanæ. VALES.

Cap. 14. Conf. Sozomen. et Niceph. ibid. Theodoret. H. E. 92
ii. 4. Cassiod. iv. 14.

14, 1. μεθιστῶσιν—Γρηγόριον] Hic quoque fallitur Socrates. Nam Gregorius, qui in Antiochena synodo creatus fuit episcopus Alexandriæ, cum episcopatum per sex annos tenuit, usque ad concilium Serdicense: in quo depositus est, et ab ecclesiæ communione præcisus, ut docet epistola synodica ejusdem concilii. Cumque septem circiter menses huic judicio supervixisset, fato functus est, teste Athanasio in epistola ad Solitarios. [21. p. 356.] Hunc Socratis ac Sozomeni errorem correxit Theodoritus in lib. ii. Historiæ Ecclesiasticæ, eo-

rum tamen nominibus parcens. Georgius vero diu post Gregorium factus est ab Arianis episcopus Alexandriæ, anno Christi 356. VALES.

Occisum esse Gregorium ab Alexandrinis bis asserit Theodoretus, H. E. ii. 4. et 12. Mortuum esse decimo fere mense post Pascha quod proxime secutum est synodum Sardicensem, hoc est, sub initio A. D. 349, ait Athanasius, Hist. Ar. ad Monach. 20. 21. p. 355. Episcopatum vero retinuit usque ad hoc tempus, non obstante eo, quod a synodo depositus et excommunicatus fuerat A. D. 347. Proximo quoque anno, 348, Constantius, offensus perfidia Arianorum, quam tandem in gestis Stephani episcopi Antiocheni, resciverat, clericos exules, qui ab Alexandria in Armeniam missi erant, restitui jusserat, et Gregorio interdixerat ne Athanasii amicos ultra vexaret. Nescio an hinc animosius factum in eum odium tunc tandem in cædem proruperit. Quamprimum autem mortuus esset Gregorius, Constantius Athanasium amice per epistolas hortatus est ut sedem suam Alexandriæ reciperet. Athan. ibid. et Apol. c. Arian. 51. p. 169. seqq. Conf. Clinton. F. R. 349. Valesius tamen in Annott. ad Theodoret. ii. 4 dubitat an Gregorius occisus fuerit.

14, 1. ἐν ταὐτῷ] Duas causas affert Socrates, cur Ariani Gregorium episcopatu privaverint. Prima est quia Gregorius cunctis invisus erat ob incendium ecclesiæ Dionysii, de quo Socrates supra, et Athanasius in epistola ad Solitarios. Altera est quod opinionem ipsorum non satis acriter defendere videbatur. Idem confirmat Sozomenus in lib. iii. cap. 7. VALES.

Cap. 15. Conf. Sozomen. iii. 8. Cassiod. iv. 15.

15, 1. διαβῆναι ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν ἐξίσχυσε] Tempora hic miscet Socrates, dum ab A. D. 342 transvolat ad Georgii ordinationem et ea quæ gesta sunt post A. D. 356, quando Athanasius jam septem annos ab A. D. 349 Alexandriæ commoratus, iterum expulsus est. Nunc vero Athanasius Romæ tuto degebat ab A. D. 341 usque dum synodus quinquaginta episcoporum ibi habita esset, sicut modo dictum est. Postea autem ad Aquileiam se contulit, unde eum Constantii epistolæ iterum ad Alexandriam revocaverunt A. D. 349. Vid. Apol. c. Ar. 51. p. 171. Socratis errorem sequitur, ut solet, Sozomenus, et Cassiodorus; atque eadem fere de Paulo, et ceteris quæ hic sequuntur, repetit Nicephorus ix. 8.

15, 2. Κατ' αὐτὸ δὲ καὶ Παῦλος] Post Hermogenis magistri militum cædem, Constantius Paulum catenis ferreis vinctum ad oppidum Mesopotamiæ Singara relegavit, atque inde postea Emesam transtulit, ut ex Athanasio notavi in libro secundo Observationum Ecclesiasticarum. Proinde falsum est quod hic ait Socrates, Paulum eodem tempore quo Athanasium, Romæ versatum fuisse. Marcellus quidem episcopus Ancyræ una cum Athanasio Romæ versatus est, ut docet epistola Julii papæ ad Orientales, et libellus ipse Marcelli oblatus Julio ejus rei fidem facit. De Paulo vero ne verbum quidem ullum dicit Julius in epistola supra memorata: non omissurus certe illius mentionem, si tum Romæ una cum Athanasio et Marcello adfuisset. VALES.

Ibid. καὶ Λούκιος] De Asclepa et Marcello mentio jam facta est, supra, scilicet de Marcello a Socrate i. 36, de Asclepa a Pagio in annot. ad 1. 28. 1. De Lucio episcopo Adrianopolis nunc dicendum est, condemnatum eum fuisse ab Arianis et catenis oneratum ante tempus quo habita est synodus quinquaginta episcoporum Romæ. Fieri quidem potest ut deinde ad Romam confugerit cum Athanasio et Marcello; incertus tamen de hac re testis est Socrates, alios autem fugitivos præter hos duos non nominat Julius in epistola sua, neque extat mentio de Lucio, nec de Paulo, in synodo Sardicensi. Postea videtur Lucius sedem suam recepisse; nam cum post synodum Sardicensem Arianis Adrianopoli fortiter restiterit, vinctus iterum catenis in exilium ab eis actus est, atque ibi mortuus: mortem vero ejus nonnulli deputant evenisse ante A. D. 350. Vid. Athan. Hist. Arian. ad Mon. 18, 19. p. 354, et editores Bened. ad l.; Apol. de Fug. Sua 3.

Ibid. τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντες] Eusebiani, post pulsum Athanasium, cæteros adorti infestos sibi antistites, alium post alium, sedibus deturbant; quibus unum fuit perfugium Julius Romanus. READING.

15, 3. τὸν οἰκεῖον ἑκάστῳ τόπον ἀποδιδούς] Neminem ex supradictis episcopis Julius papa in suam sedem restituit, ne Athanasium quidem. Etenim in synodo Romana, in qua Athanasii ac Marcelli causa discussa est, Athanasius tantum innocens pronuntiatus est, et in communionem admissus a Julio et reliquis episcopis. In accusatores autem Athanasii qui se judicio

sistere recusaverant, nihil pronuntiatum, sicut ex ipso Athanasio monui in libro primo Observationum. Nec ante synodum Serdicensem restitutus est tum Athanasius, tum Marcellus et Asclepas et Lucius. VALES.

15, 5. *Οἱ δὲ δεξάμενοι*] Julius ad Eusebianos scripserat, ut 93
ante statam certam diem Romæ se conferrent, ut synodo illic celebrandæ interessent; alioquin male suspicandi ansam daturos. Quam vero diem Julius dicebat, putamus versus finem anni 341 incidisse. Legati vero Julii vel Maio vertente, vel ineunte Junio profecti sunt, ut ex ordine gestarum rerum licet opinari. Atqui Eusebiani eos ultra præfinitum a Julio tempus detinuerunt, nec nisi mense Januario subsequentis anni dimiserunt, datis ad Julium literis querelarum plenissimis, oratorioque more conscriptis. *Vide Clariss. Monachos Benedictinos in vita Athanasii*, p. 35, 36. READING.

Ibid. *καὶ σύνοδον ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ κηρύξαντες*] Post synodum Romanam in qua Athanasius innocens pronuntiatus est, cum Julius papa per Gabianum comitem epistolam misisset ad Orientales, qui Antiochiæ in Encæniis synodum celebraverant, Orientales ut huic epistolæ responderent, iterum congregati sunt Antiochiæ anno Christi 343. Et elegantem epistolam ac mordacem Julio papæ rescripserunt, cujus sensum refert Sozomenus in libro iii. cap. 8. VALES.

Perplexa quidem est Socratis narratio, aliter tamen res se habere videtur quam Valesius censet. Socrates hic scribit de epistola Arianorum qua responsum est epistolæ Julii priori scriptæ A. D. 341, in qua Julius Orientales ad synodum Romæ habendam invitabat. Huic epistolæ respondere morati sunt Orientales usque ad A. D. 342; tandem vero, si rite hic Socratem et Sozomenum accipimus, facto iterum, sive continuato, Antiochiæ conventu, responsum Julio rescripserunt. Exinde habita est Romæ synodus quinquaginta episcoporum, de qua supra diximus; quæ Orientalibus iterum per Julium conscripsit epistolam, scilicet eam quam Athanasius exhibet, quam sæpe citavimus; quam etiam Socrates diserte nominat infra, 17. 7, et pari loco Sozomenus iii. 10. Cum his convenit titulus ipsius Julii epistolæ, nam ea sola harum omnium extat; quæ ascripta est *τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γράψασιν ἡμῖν*, non autem, sicut Valesius eam vertit, ad Orientales qui Antiochiæ in Encæniis synodum celebraverant: et epistolæ stylus, quantum ex iis quæ de ea indicavit Julius in epistola sua colligere possimus, satis convenisse videtur cum iis quæ dicunt Socrates et Sozomenus. Sozomenus quoque ait, Julium postea nihil effecisse in Orientales per epistolam, eam scilicet quam postremo scripsit. Itaque non opus est alteram Antiochiæ quærere synodum, in qua Julio iterum responsum fuerit. Quamobrem errasse videtur Valesius cum hæc Socrates verba ad synodum Antiochiæ habitam A. D. 343. retulit.

15, 6. *Ἀθανασίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εἰσιόντος*] Falsum est quod dicit Socrates, Athanasium hoc tempore Alexandriam rediisse. Neque enim Alexandriam reversus est Athanasius, nisi post Serdicense concilium, id est, post annum Christi 348. VALES.

Cap. 16. Conf. Sozomen. iii. 9. Theodoret. H. E. ii. 5. Cas- 94
siod. iv. 18. Niceph. ix. 8, 9.

16, 2. *τῷ ἐπάρχῳ Φιλίππῳ*] Fallitur hic Socrates, et cum illo Sozomenus. Paulus enim a Philippo præfecto prætorio, non Thessalonicam, sed Cucusum relegatus est, ibique ab Arianis strangulatus, ut docet Athanasius in epistola ad Solitarios. Verum hæc diu postea contigerunt, mortuo scilicet Constante Augusto, anno Domini 350, aut 351, ut vult Baronius, qui quidem hunc Socratis errorem jam antea animadvertit. Porro ex Athanasio facile est Socratem refellere. Scribit enim Athanasius Philippum, posteaquam Paulum in exsilium misisset, et ab Arianis crudeliter occidi fecisset, nondum transacto anno, præfectura bonisque spoliatum misere periisse. Atqui Philippus consul fuit anno Christi 348, et sequente anno præfecturam gessit prætorii, ut ex codicis Theodosiani legibus ad illum datis colligere est. Idem postea legatus ad Magnentium missus est a Constantio, paulo ante Mursense prœlium, ut scribit Zosimus in libro secundo [ii. 46.] Quod factum est anno Christi 351. Ponamus igitur Philippum anno sequente, qui fuit Christi 352, interiisse. Tum Paulus ab illo missus fuerit in exsilium anno Domini 351. quæ Baronii sententia est. Et ab hoc anno Macedonii episcopatus Constantinopolitanus inchoandus est. VALES.

Narrat Athanasius, Hist. Arian. ad Mon. 7, p. 348, Paulum primo a Constantino in exilium actum esse ad Pontum,

tum iterum a Constantio ad Singara Mesopotamiæ, inde ad Emesam missum esse, postremo ad Cucusum Cappadociæ; atque ibi conclusum esse primo fame enecandum, mox autem cum inopinato aliquot dies superfuisset, strangulatum esse. Tempus tamen quo hæc acta sunt non definit. Theodoretus testatur fuisse post A. D. 347: dicit enim, populum non passum esse Paulum ad synodum Sardicensem abduci eo tempore, paulo autem postea illum ab imperatore ad Cucusum relegatum esse, H. E. ii. 5: et epistola synodi Sardicensis Arianorum Paulum ubique tanquam adhuc viventem damnat. Hilar. Fragm. iii. Socrates ejus postremum exilium et mortem refert ad A. D. circiter 350, infra, 26. Denique Pagius cum Baronio et Valesio consentit, mortuum eum esse A. D. 351. vid. Num. ix. ejus anni.

16, 7. *ἐπὶ τὴν Μακεδονίας μητρόπολιν*] Quomodo Philippus Paulum Thessalonicam relegare potuerit, non video. Hæc enim gesta refert Socrates superstite adhuc Constante, et ante Serdicense concilium. Atqui eo tempore Thessalonica parebat Constanti Augusto. Quomodo igitur Philippus, qui præfectus prætorio erat Constantii, Paulum Thessalonicam potuit relegare, eique permittere ut in urbibus Illyrici libere degeret; ab Orientis autem partibus omnino abstineret? VALES.

Videtur quidem Philippus, si vera narret Socrates, Paulum abegisse potius quam relegasse, liberum ei dans in patriam suam egressum, modo ne unquam in Orientem rediret. Conf. infra, 17, 12.

16, 16. *τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν ἔκτιζεν*] Hanc majorem eccle- 95
siam dedicavit Eusebius Constantinopolitanus episcopus, is qui antea Nicomediensem episcopatum gesserat, si Cedreno credimus. Hic enim ad annum nonum Constantii ita scribit: *καὶ συντελεσθεῖσαν τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν ὑπὸ Κωνσταντίου, κατὰ τὴν ἐνδιάθηκον ἐντολὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, Εὐσέβιος ἐγκαινίζει· καὶ τὰ λείψανα ἀπὸ Ἀντιοχείας κομίζει καὶ ἐν αὐτῷ κατατίθησι τοῦ ἁγίου μάρτυρος Παμφίλου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, Θεοδούλου, Πορφυρίου καὶ Παύλου·* *Et Eusebius ecclesiam Dei quæ magna dicitur, a Constantio absolutam, sicut Constantinus testamento mandaverat, dedicavit: et reliquias sancti martyris Pamphili, et sociorum ejus Theoduli, Porphyrii ac Pauli, Antiochia allatas in ea reposuit* Sed Cedrenus errat in temporis notatione. Hæc enim dedicatio si ab Eusebio Nicomediense facta est, in annum tertium aut quartum Constantii erat rejicienda, quo tempore Eusebius Constantinopolitanam sedem regebat. Hanc ædem postea collapsam, et a Constantio refectam esse tradit idem Cedrenus, et ab Eudoxio dedicatam [anno xxii°.] VALES.

Chronicon Paschale A. D. 360, et alii scriptores recentiores non pauci tradunt ecclesiam S. Sophiæ primo a Constantino fabricatam, mox autem a Constantio restauratam et auctam fuisse. De hoc loco Socratis ambigi quidem potest; nam in illis *ἦν ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως—ηὔξησε* intelligi potest vel Sophiæ vel Irenes ecclesia; itaque ejus testimonium perinde valebit ac vocem *ἦν* ad hanc vel illam referas: si enim ad hanc referas, id est, de ecclesia Irenes accipias, tum Socrates non Constantinum sed Constantium dicit fundasse ecclesiam S. Sophiæ. Quod quidem opinor verum esse. Nam præterquam quod illud *ἔκτιζεν* hic rectius dici videatur de fundanda quam de restauranda ecclesia, nusquam comperimus ante hoc tempus extitisse ecclesiam S. Sophiæ: sed videtur ecclesia S. Irenes primaria Constantinopoli fuisse: ibi enim episcopus ordinatus fuit Paulus, sicut memoravit Socrates supra, 16, quo quidem loco indicare videtur nondum eo tempore adjunctam esse ecclesiam Magnam: refert quoque Socrates, i. 16, Constantinum duas struxisse ecclesias, nempe Irenen et apostolorum; nihil vero dicit de tertia. Eadem fere narrat Auctor Vit. Paul. in Phot. Biblioth. 257. Nec profecto Ariani tum ecclesiam S. Sophiæ ambiisse narrantur; sed Macedonium sibi episcopum ordinaverunt in ecclesia S. Pauli. Supra, 12. Philostorgius quoque tradit Constantium ædificasse Magnam ecclesiam, iii. 2. Quoniam autem ambæ ecclesiæ uno fuerint ambitu, ut Socrates hic scribit, comprehensæ, et uno nomine appellatæ, non mirum si ambæ uni atque eidem auctori et fundatori Constantino fama attributæ sint, quamvis revera altera patris altera filii opus fuerit. Plura vide in Du Cangii Descript. S. Sophiæ ad Paul. Silentiar. p. 62. ed. Bekker.

Cap. 17. Conf. Sozomen. iii. 9. ad finem, et 10. Cassiod. iv. 19. Niceph. ix. 10.

17, 4. *καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν Ἀθανάσιον*] Hic omnia confundit Socrates, et bis eadem repetit, quasi iterum facta essent.

Athanasium enim bis Romam confugisse dicit. Idem etiam asserit Baronius in Annalibus, Petavius in Rationario temporum, et Blondellus in libro de Primatu. Sed nos hunc errorem abunde refutavimus in libro primo Observationum Ecclesiasticarum, quem his annotationibus subjectum studiosus lector inveniet. Pari quoque errore Socrates Paulum Constantinopolitanum episcopum Romam iterum venisse dicit. Porro Julius papa Eusebii Nicomediensis literas accepit ante concilium Antiochense quod in Encæniis celebratum est, ut superius observavi. Eodemque tempore Athanasium ejusque adversarios Romam ad causam dicendam evocavit, ut ex Athanasio constat. VALES.

17, 5. *τὰ γράμματα ἅπερ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πρότερον συναχθέντες*] 96
Episcopi qui Antiochiæ in Encæniis erant congregati, cum epistolam Julii papæ accepissent, scriptam ad Eusebium Nicomediensem, qua illum et reliquos Eusebianos Romam ad judicium evocabat, præstituto die quo concilium illic erat celebrandum, legatos Julii papæ Elpidium et Philoxenum ultra præstitutum diem detinuerunt. Deinde celebrato jam concilio legatos dimiserunt, eisque literas tradiderunt ad Julium papam. Quas cum accepisset Julius, rescripsit epistolam illam celeberrimam, quæ habetur apud Athanasium in Defensione 2. adversus Arianos. VALES.

Videtur tamen Valesius non recte rerum ordinem distinguere. Nam scripta est ea Julii epistola e synodo Romana, et in ea responsum est rationibus Eusebianorum quibus se, ne ad synodum venirent, excusabant. Videntur ergo papæ legati rediisse, et responsum Eusebianorum reportasse, non "celebrato jam concilio," sed antequam habita sit Romæ synodus, quamvis diu in Oriente demorati essent. Atque idem indicat Athanasius cum dicit, post Eusebianorum *προφάσεις ἀπιθάνους*, tandem convenisse episcopos, *λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα* seqq. Apol. c. Ar. 20. p. 140.

17, 6. *παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπισκόπων*] Intelligit epistolam synodicam scriptam ab episcopis Ægypti ad omnes ubique episcopos: quæ primo loco refertur ab Athanasio in supradicta Defensione secunda adversus Arianos [3, p. 125.]. De hac epistola synodica ad se missa loquitur etiam Julius papa in epistola ad Orientales episcopos Antiochiæ congregatos:

ἔγραψαν δὲ καὶ πλεῖστοι ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ Ἀθανασίου [27, p. 146]. VALES.

17, 7. *ἀντιγράφων ἐμέμψατο*] Exstat hæc epistola Julii papæ; opus eximium ecclesiasticæ antiquitatis, quod nobis conservavit Athanasius in Defensione secunda adversus Arianos [p. 141]. In ea epistola Julius papa primum reprehendit insolentiam ac superbiam, qua Orientales in suis ad ipsum literis usi fuerant. Quod vero addit Socrates Julium in suis literis conquestum esse quod ipsum non invitassent ad synodum: regulam enim esse ecclesiasticam, ut absque consensu episcopi Romani nihil in ecclesia decerni possit: id in epistola illa nuspiam legitur. Queritur quidem, nec immerito, Julius, quod Orientales accepta ipsius epistola qua ad synodum Romanam vocabantur, parvi ducentes hanc ipsius citationem, Gregorium Athanasii loco ordinaverant. Sed de illa ecclesiastica regula nihil dicit. Sozomenus tamen idem habet quod Socrates. VALES.

Fallitur, mea opinione, Valesius. Julius enim ad finem istius epistolæ, cum Orientalibus episcopis expostulans, quod Athanasium aliosque episcopos sedibus suis ejecissent absque notitia ipsius, et reliquorum ecclesiæ occidentalis episcoporum, subjungit: *ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρότερον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; An ignari estis hanc esse consuetudinem, ut primum nobis scribatur, ut hinc quod justum est definiri posset?* apud Athanas. Apol. ii. p. 586. edit. Commelin. [153, Bened.] Dixerat quidem prius; *Ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως ὁρισθῇ τὸ δίκαιον: Oportuit secundum canonem scribere omnibus nobis, ut ita* ab omnibus *quod justum esset, decerneretur.* Videtur jam Socrates hanc regulam postremo descriptam, quæ asserit res ad fidem et disciplinam totius ecclesiæ spectantes, ad generale concilium referri oportere, cum priori confudisse, quæ prærogativam in decernendo ecclesiæ Romanæ tribuit. Atque illam quidem regulam sive consuetudinem ecclesiasticam fuisse, libenter agnoscimus: istam vero, quæ primas partes episcopo Romano vendicat, unde hauserit Julius, nescire me fateor. *Lowth.* READING. Conf. quæ dicta sunt supra, ad 8, 4.

17, 12. *ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν*] Nempe aliquando post A. D. 342. Hoc videtur fuisse primum Pauli iter ad Romam: nondum enim eum illuc venisse tum cum Julius Athanasium primo ex-

ciperet, recte collegit Valesius supra, ad 15, 2. Epistola vero synodi Sardicensis asserit Paulum, cum aliis quos damnabat synodus, *circumeuntes exteras regiones persuasisse judicibus non esse credendum* seqq. Hilar. Fragm. iii. 11. col. 654: et constans est traditio eum Romæ fuisse; quæ non rejicienda est, quamvis Athanasius nihil de Paulo dixerit nisi quæ in exilio et ante mortem perpessus sit.

Cap. 18. Conf. Sozomen. iii. 10. Athanas. De Synod. 25. 97
p. 737. Cassiod. iv. 20. Niceph. ix. 10.

18, 1. δηλῶν τρεῖς ἐπισκόπους πεμφθῆναι] Clarius Sozomenus, ὁ δὲ Κωνσταντίῳ τῷ ἀδελφῷ ἔγραψε πέμψαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἕω ἐπισκόπων, iii. 10.

Ibid. καὶ πέμπονται Νάρκισσος] Paucis mensibus post Antiochenam synodum in Encæniis celebratam, orientales episcopi aliam rursus fidei formulam condiderunt, eamque per Narcissum, Theodorum, Marim et Marcum, ad occidentales et ad Constantem Augustum miserunt, tanquam a synodo Antiochena dictatam, ut testatur Athanasius in libro de Synodis Arimini et Seleuciæ. Hoc igitur contigit anno Christi 342. Cum Athanasio plane consentit Socrates. Ait enim legatos illos ab Orientalibus missos, Antiochenæ quidem synodi formulam suppressisse; ejus autem loco aliam protulisse quam ipsi composuerant. VALES.

Credendum vero potius est hæc evenisse A. D. 341. Nam Athanasius, ubi dicit acta esse *post paucos menses*, *μετὰ μῆνας ὀλίγους*, videtur omnia in uno eo anno concludere: unde mox tres annos numerat ad proximam synodum in qua prolixa expositio edita est, De Synod. 25, 26. Nihil vero dicit Athanasius de rogatu isto Constantis, ut episcopi mitterentur a Constantio; sed episcopos illos missos esse dicit a synodo, *ὡς ἀπὸ συνόδου πεμφθέντας*, et formulam hanc fidei ad Constantem portasse, quam non, ut Socrates scribit, ipsi clam consarcinarant, sed quam synodus nuper tanquam emendatam conscripserat: neque quidquam ille refert hoc loco de sua nec de Pauli condemnatione, sed solum de fidei formula illa ad Constantem et occidentales transmittenda loquitur. Et credo equidem Constantem nondum Athanasii causam adeo vindicandam suscepisse ut ad fratrem suum scriberet eo modo quo Socrates narrat. Athanasius enim causam suam non detulit Constanti;

neque epistolas ei scripsit antea quam comperisset Eusebianos epistolas ad eum contra se scripsisse; videtur quoque cum ipso Constante nunquam collocutus esse, ante quartum annum a primo suo ad Romam adventu, cum Mediolanum ad ipsum visendum vocatus est. Vid. Apolog. ad Constant. 4.

18, 2. οὐδαμῶς εἰς λόγους ἐλθεῖν] Quod Socrates ait, abnuisse oratores cum Athanasio colloquia miscere, non ita intelligas, quasi tum Athanasius in Constantis aula versaretur: certum quippe est tum Romæ fuisse: sed quod vel Romam cum eo congressuri se conferre noluerint, vel quod Roma cum pertransirent, Athanasii congressum declinarint. Fidei autem formulam postremo ab se conscriptam, abditis et silentio missis prioribus, Constanti offerunt. Non ignota erat Augusto innata hominum vafrities, mensque dolis plena. Quapropter re infecta oratores ad suos remigrarunt. *Cl. Monachi Benedict. Vita S. Athanasii*, p. 36. READING.

Ib. Ἄλλη ἔκθεσις] Hæc fidei confessio habetur apud Athanasium de Synodis vol. ii. p. 737, et apud Niceph. lib. ix. c. 10. quam anno 341, ut putamus, de integro composuere, missisque in Gallias legatis, Constanti obtulere Augusto. Tam variæ autem variis locis temporibusque editæ sunt ab Arianis fidei formulæ, ut eas haud injuria *labyrinthum* vocet Socrates noster, c. 41. hujus lib. READING.

Cap. 19. Conf. Sozomen. iii. 11. Athanas. De Synod. 26. 98
Cassiod. iv. 20. Niceph. ix. 11.

Περὶ τῆς μακροστίχου ἐκθέσεως] Hæc fidei professio exstat apud Athanasium, libro de Synodis, p. 738, et apud Nicephorum libro ix. c. 11. in qua quidem hæc Arianica sententia, ἐξ οὐκ ὄντων, aliæque hujusmodi confutantur; verum nihil de οὐσίᾳ et ὁμοουσίῳ effertur; ut observarunt *doctiss. Monachi Benedictini* in vita Athanasii, p. 40. READING.

19, 1. Τριετοῦς δὲ ἐν τῷ μέσῳ διαδραμόντος] Idem scribit Athanasius in libro de Synodis; *ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετὰ ἔτη τρία· καὶ ἀποστέλλουσιν Εὐδόξιον, Μαρτύριον καὶ Μακεδόνιον, τὸν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφεῖσαν.* Id est; *Posthæc quasi istorum eos pœniteret, post triennium rursus concilium partis suæ congregant. Et Eudoxium, Martyrium, Macedonium Cilicem,*

et alios quosdam una cum illis mittunt in partes Italiæ, deferentes fidem multis verbis conscriptam. Baronius quidem in Annalibus hoc secundum Antiochenum concilium, in quo prolixa illa fidei formula promulgata est, collectum fuisse dicit anno Christi 344. Idque ex Athanasio et Socrate probare sibi visus est. Sed meo quidem judicio longe fallitur. Primo enim locutio illa μετὰ τρία ἔτη, quartum annum significat, non tertium. Tres enim annos elapsos jam esse denotat. Itaque Socrates Athanasii locum accepit, cum ait τριετοῦς δὲ ἐν μέσῳ διαδραμόντος χρόνου. Cum igitur Antiochena synodus in Encæniis congregata fuerit anno Christi 341, hæc secunda in annum Christi 345 rectius conferetur. Deinde secundam istam synodum in qua prolixa fidei formula conscripta est, non dicit Athanasius collectam fuisse post triennium quam Antiochena synodus in Encæniis fuerat congregata; sed post triennium quam Narcissus, Theodorus, Maris et Marcus novam fidei formulam, tanquam Antiochiæ conditam, ad Constantem Augustum pertulissent. Id autem ait factum fuisse aliquot mensibus post Antiochenam synodum in Encæniis celebratam. Ex quo manifeste convincitur id quod dixi: Concilium illud, in quo formula illa μακρόστιχος condita est, anno Christi 345 celebratum fuisse, non autem 344, ut vult Baronius. VALES.

Valesii epocham amplectitur *Pagi* ob sequentem rationem. Hanc autem de computandis annis, futilem et vanam appellat. Antiqui, *inquit*, his similibusque loquendi modis utrumque extremum annum, etiam incompletum, aliquando exprimunt; aliquando tres aut quatuor annos elapsos intelligunt, imo aliquando quartum jam inchoatum excludunt. Ex circumstantiis itaque dijudicandum. *Pagi ad ann.* 344. n. ii. READING.

19, 7. μήτε Χριστὸν, μήτε υἱὸν Θεοῦ εἶναι αὐτὸν] Verte, *neque* 99
eundem et Christum et Filium Dei esse. Perstringunt hæc Marcellum, qui Christi regnum a nativitate ejus incipiebat. Vide infra in hoc capite, Valesii annot. in hæc verba, ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι. *W. Lowth.* READING.

Ibid. οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει] Dogma hoc fuit Arianorum. Infra tamen sententiam suam commodius explicant orientales, ut scilicet intelligatur Pater non coactus, nec invitus genuisse Filium. VALES.

Disputabant Ariani hunc in modum, εἰ μὴ βουλόμενος ἐγέννησεν, ἄκων ἐγέννησε· καὶ εἰ βουλόμενος ἐγέννησεν, ἄρα ἦν τὸ βούλημα πρὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἔσται κἂν ῥοπῇ χρόνου μεταξὺ υἱοῦ διὰ τοῦ βουλήματος. Epiphan. Hæres. lxix. 26. Athanasius vero de eodem argumento scribit, ταὐτὸν γὰρ σημαίνει ὁ λέγων, βουλήσει γέγονεν ὁ υἱὸς, καὶ ὁ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱὸς, καὶ κτίσμα ἐστίν: quod multis ille deinceps explicat et refutat, addens inter alia, μὴ λεγέσθω βουλήσει, ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς οὕτως γίνηται, ὥσπερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενα συνέστη. Orat. iii. c. Arian. 59, 61. p. 608. Hæc vero postrema verba respiciunt ad dogma Arianorum quod negatur in hac ipsa expositione infra, §. 21, et postea in formula Sirmiensi, ubi utraque sententia damnatur, et eorum qui dicunt, βουλήσει τοῦ Θεοῦ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γεγονέναι τὸν υἱὸν, et eorum qui dicunt, μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν, infra, 30, 26.

19, 11. τρία ὁμολογοῦντες πράγματα] Ita Alexander episcopus Alexandrinus ad cognominem suum Constantinopolitanum, Patrem et Filium δύο πράγματα vocat, apud Theodorit. lib. i. c. 4. et τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις, ibid. *Substantia illa Divina, cujus nomen est Verbum,* Novatian. de Trinitate, c. 31. Similiter et Tertullian. c. 7. contra Praxeam: ita enim Latini Græcam vocem ὑπόστασιν exprimebant. Vid. Cl. Bulli Defens. Fid. Nicæn. sect. ii. c. 9. n. 11. *W. Lowth.* READING.

19, 15. τὸ προφορικὸν λεγόμενον] Προφορικὸν λόγον vocant 100
philosophi verbum, quod ore profertur. Prolativum vocat Hilarius. Eique opponitur ὁ ἐνδιάθετος λόγος verbum internum, quod verbum mentis vulgo vocant hodierni philosophi. VALES.

Valentinus Gnosticus docuerat, Filium a *Patre projectum fuisse*, προβολὴν τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς, Arii Epist. ad Alexandr. in Athanas. De Syn. 16, p. 729: quod Hilarius interpretatur, *prolationem Natum Patris,* De Trinit. vi. 5. Simili huic sententia Sabelliani, ut personarum distinctionem tollerent, Verbum Dei comparabant verbo in mente concepto, τῷ ἐνδιαθέτῳ αὐτὸν παρεικάζουσι, Basil. Homil. xxiv. c. Sabell. et Arium, et fingebant, verbum in Patre tacitum ab initio fuisse, donec emissum sive prolatum sit, ut mundus crearetur; tum autem reversum esse ad Patrem, et Patrem rursum tacuisse. Vid.

Athanas. Orat. iv. c. Arian. 9. p. 623, seqq. Arius opinionem illam Valentini magnopere culpat in epistola sua. Et solebant Ariani Marcello et sociis ejus istum Sabellii errorem imputare: nam cum hic contra Arianos æternam unitatem Verbi cum Patre strenue assereret, visus est illis in Sabellii sententiam de verbo Dei incidere; proinde etiam ab aliis quoque præter Arianos similis erroris accusatus est. Vid. Epiphan. Hær. lxxii. Theodoret. Hær. Fab. Comp. ii. 10, 11.

19, 15. *ἀλλ' ἔκτοτε Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι*] His verbis Orientales designant hæresim Marcelli Ancyrani, qui Christi regnum ab ejus nativitate cœpisse dicebat, ante quadringentos circiter annos; perfectum numerum ponens pro imperfecto. Docet id epistola synodica Orientalium apud Serdicam episcoporum, quam refert Hilarius in fragmentis [col. 648]. Sic enim aiunt: *Extitit namque temporibus nostris Marcellus quidam Galatiæ, hæreticorum omnium execrabilior pestis, quique sacrilega mente, ore profano perditoque argumento velit Christi Domini regnum perpetuum, æternum et sine tempore, disterminare, initium regnandi accepisse Dominum dicens ante quadringentos annos, finemque ei venturum simul cum mundi occasu.* VALES.

Falsa tamen hæc fuisse testatur Epistola synodi Sardicensis sic, *οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο, ἀρχὴν ἐδίδου* [Marcellus] *τῷ Θεοῦ λόγῳ, οὔτε τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ—ἔγραψε.* Athanas. Apol. c. Arian. 47. p. 165.

19, 16. *Τοιοῦτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ*] Marcellus Ancyræ episcopus, Nicæni circiter concilii diebus, vel paulo postea, hæresin suam divulgavit, qua asseruit, ad finem mundi Christi regnum et subsistentiam desituram esse, ut nec in æternum regnaret, nec subsisteret. Hoc constat ex Cyrilli Hierosolymitani Catech. 15. ubi hanc hæresin *περὶ Γαλατίαν ἀναφυεῖσαν* dicit, eo quod Marcellus autor ejus, Ancyræ in Galatia episcopus fuit. Vide etiam Euseb. contra Marcell. lib. ii. c. 4. Theodoret. Hæret. Fab. lib. ii. c. 10. Basilii M. Epist. 52 ad Athanasium. Et ob hanc proculdubio hæresin, symbolo Nicæno hæc verba interjecta sunt, *τοῦ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος*: non tamen ab ipso concilio Nicæno, sed a præsenti Constantinopolitano inserta videntur; a quo et reliqua de Spiritu Sancto additamenta, post, *καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.*

Photinus vero discipulus fuit Marcelli, et Sirmii episcopus. *Guil. Beveregius Annot. in Can.* i. *Concilii Constantinop.* p. 92. *Vide et Pearson in Symb. Apost.* p. 284. READING.

Longum esset hic de Marcello, quid senserit, et an hæreticus fuerit quærere. Certe non debet ex sententia Arianorum vel Eusebii judicari. Satis igitur sit nunc id ponere quod Athanasius de illo interrogatus respondit: *ὁ δὲ οὔτε ὑπεραπολογήσατο, οὔτε πάλιν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἠνέχθη, μόνον δὲ διὰ τοῦ προσώπου μειδιάσας ὑπέφηνε, μοχθηρίας μὴ μακρὰν αὐτὸν εἶναι, καὶ ὡς ἀπολογησάμενον εἶχε.* Epiphan. Hær. lxxii. 4. Quanquam admodum in illius doctrinam invehatur Basilius, Epist. cxxv. cclxiii. et alibi.

Quod Athanasius habet hoc loco pro *Φωτεινοῦ*, *Σκοτεινοῦ*, id Lucifer Caralitanus tradit a Smyrnensibus Photino inditum esse, sic; *quid sit inter te et conscotinum tuum, quem verso ordine Smyrnienses vocant Photinum?* De Non Parcend. in D. Delinq. 24, 39. Galland. Bibl. tom. vi, p. 233, 239.

19, 18. *αὐτοπροσώπως ὤφθη*] Similiter asserit Eusebius, Chri- 101
stum visum esse Abrahamo, Jacobo, Josuæ, et aliis, Hist. Eccl. i. 2, 9, seqq. Cui opinioni assentit Theodoretus, Quæst. in Exod. 5, contradicit vero ibid. in Josh. 5, et Phœbadius, Tractat. De Fide, Galland. Biblioth. Patr. tom. v, p. 263. Prorsus tamen aliter Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Sed jam satis, quantum existimo, pro captu nostro disputatum et demonstratum est, quod in hoc libro susceperamus ostendere: constititque et probabilitate rationis quantum homo, vel potius quantum ego potui, et firmitate auctoritatis quantum de Scripturis sanctis divina eloquia patuerunt, quod antiquis patribus nostris ante incarnationem Salvatoris, cum Deus apparere dicebatur, voces illæ ac species corporales per angelos factæ sunt; sive ipsis loquentibus vel agentibus aliquid ex persona Dei, sicut etiam prophetas solere ostendimus; sive assumentibus ex creatura quod ipsi non essent, ubi Deus figurate demonstraretur hominibus.* De Trinitat. iii. 27. Ceterum nusquam quidquam de hac re statuitur confitendum in Ecclesiastica Fidei Expositione, quemadmodum hic fit. Conf. Heinichen ad l. Eusebii. Eadem opinio repetita est et confirmata postea in Sirmiensi formula prima: vid. infra, 30, 17. Et in Eunomii Confessione fidei, A. D. 383: vid. Canis. Thesaur. Basn. t. i, p. 179. Aliorum veterum de hac re sen-

tentias quæras e Novatiani libro (qui fertur) De Regula Fidei 18. et Jackson. Annott.

19, 20. οἱ Πατροπασιανοὶ παρὰ Ῥωμαίοις] Horum hæreticorum mentionem facit Cyprianus in epistola ad Jubaianum de baptizandis hæreticis. *Si eundem Patrem, eundem Filium, eundem Spiritum Sanctum, eandem Ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani, Anthropiani, Valentiniani, Apelletiani, Ophitæ, Marcionitæ, cæteræ hæreticorum pestes*, seqq. [Epist. lxxiii. p. 200. ed. Fell.] Augustinus in libro de Hæresibus, c. 41, Sabellianos scribit crebrius Patripassianos vocari. Ita etiam eos vocat Philastrius in libro de Hæresibus [liv.] Corruptum est hoc nomen in Commentariis epistolæ primæ ad Timotheum, qui vulgo tribuuntur Ambrosio. Sic enim ibi scribitur: *Quæ nunc Marcionistis, quamvis pene defecerint, et Patricianis ac maxime in Manichæis denotatur* [Append. ad Ambros. Op. t. ii. col. 296. Bened.] Scribo *Patripassianis*. Idem Augustinus Tractatu 36 in Joannem: *Nam Sabelliani sunt quidam hæretici, qui vocantur et Patripassiani, qui dicunt ipsum Patrem passum fuisse.* Et iterum in Tractatu 37. VALES.

Patripassianorum hæresis videtur solam Domini passionem respexisse, quod ex vocis notatione constat: fundata est autem in errore de incarnatione, cum non dubium sit, quin ille qui homo factus est, passus fuerit. Ait Epiphanius, Noetum primum hanc hæresin docuisse. Atqui Cyprianus, Noeto antiquior, Patripassianorum meminit, Epist. 73. hujus etiam magister Tertullianus Praxeam ejusdem dogmatis reum facit: *Duo negotia diaboli Praxeas Romæ procuravit; prophetiam expulit, et hæresim intulit: Paracletum fugavit, et Patrem crucifixit.* Advers. Prax. c. 1. Idem de Præscript. advers. Hæreticos, c. 53. *Post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curavit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dextram suam, cum profana et sacrilega temeritate proponit.* Vide plura apud Pearson. in Symbol. Apost. p. 158. READ.

De initio Sabellianismi vid. Euseb. Hist. Eccles. vii. 6.

19, 21. ἀνάγκην περιτεθεικότας τῷ Θεῷ] Egregie hæc refutat Athanasius, Orat. iv. [iii. 66. p. 615.] contra Arianos; non longe a fine. *W. Lowth.* READING.

Non constat fuisse quenquam qui docuerit aut diserte asseruerit, Filium invito Patre necessitate natum esse. Sed cum Ariani dicerent Filium extitisse per voluntatem Patris, hoc autem catholici negarent recte dicendum esse, Ariani catholicis imputabant, inde necessario consequi dicendum esse, Filium invito Patre extitisse. Illud est quod refutavit Athanasius.

19, 22. Κύριος ἔκτισέ με] Proverb. viii. 22. De modo quo Ariani hunc locum decantaverint, vid. Athanas. De Decr. Nic. Synod. 13, p. 219. De vera autem ejus interpretatione, vid. Epiphan. Hæres. lxix. 25, seqq., Hieronymi Epist. ad Cyprian. cxl. 6, et Comment. in Ep. ad Ephes. ii. 10. Eodem verbo usus erat Melito in titulo libri sui, Περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως Χριστοῦ, Euseb. H. E. iv. 26, 2; ubi vide Vales. Annot., et ad ejusdem i. 2, 27.

19, 24. ἀλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι] Hæc usque ad 102
ἀναπαυομένου διηνεκῶς non minus catholice quam eleganter. Ausim id dicere, quanquam horum episcoporum non pauci Arianæ perfidiæ favisse deprehendantur, et in ipsa confessione vox ὁμοούσιος omittatur. Mirum quidem esset, subscripsisse his Arianos, nisi et alia in eadem formula subscriptione sua confirmassent, quæ hæresi Arianæ ex diametro contraria sunt. Cujusmodi est imprimis illud; Filium Dei Θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, *Deum natura perfectum atque verum esse.* Scilicet tenebriones isti parati erant quamlibet fidei confessionem suo suffragio comprobare, quæ modo vocem ὁμοουσίου non haberet; etiamsi quoque in ea ponerentur verba alia, quæ apud sanos omnes idem prorsus significarent. *Cl. Bullus Defens. Fid. Nic.* s. iv. c. iv. n. 9. READ.

19, 25. τὴν παντέλειον Τριάδα] Primus, eorum quorum scripta extant, hac voce Τριὰς usus est Theophilus ad Autolyc. ii. 15. Atque hic quidem locus inter antiquissima quæ supersunt exempla numerandus est. Veruntamen nisi constitisset vocem jam tum notam et ab omnibus orthodoxis receptam fuisse, nunquam synodi auctores in expositione sua fidei posituri erant: nam ad eam, tanquam ad latum aliquam et tutum theologiæ terminum, hoc loco confugere volunt. Eadem voce usi sunt Sirmiensis fidei conscriptores, infra, 30, 40: ad quem locum respexit Hilarius, cum scripsit, *et Trinitatis nomen instituens virus suum sub modestia religiosæ moderationis occultat,*

Fragm. Hist. ii. 29; unde videtur vox Trinitas parum tunc nota fuisse Latinis. Plura vid. in Suicer. Thesaur. Τριάς. Walch. Biblioth. Patrist. ix. 85. p. 503.

Cap. 20. Conf. Sozom. iii. 11. Theodoret. H. E. ii. 7, 8. Athanas. Apolog. c. Arian. 37, p. 155, et Hist. Arian. ad Monach. 15, p. 352. Hilar. De Synod. 34, et Op. Hist. Fragm. ii. et iii. Galland. Biblioth. Patr. tom. v. p. 220. Sulpic. Sever. ii. 36. Cassiod. iv. 21, 23, 24. Niceph. ix. 12.

20, 1. *Ταῦτα οἱ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη*] Hanc confessionem 103
fidei, sic enim vocat Athanasius, legati orientalium obtulerunt occidentalibus episcopis Mediolani congregatis. Illuc enim profecti fuerant quidam episcopi una cum presbyteris ecclesiæ Romanæ, rogaturi Constantem Augustum ut ad Constantium fratrem scriberet, de congreganda universali synodo, ut dissensiones quæ in variis ecclesiis exortæ fuerant, ecclesiastico judicio terminarentur, quemadmodum scribit Athanasius in Apologia ad Constantium [4, p. 297]. Porro cum orientales hanc fidei formulam obtulissent occidentalibus, petierunt ab iis ut illi subscriberent. Verum occidentales, quod quidem ad fidem attinet, sufficere sibi dixerunt Nicænam fidem, cui nec addendum quidquam esset nec detrahendum. Quod vero spectat ad condemnationem hæreticorum qui in confessione illa damnabantur, petierunt ab orientalium legatis, ut ipsi prius Arianam hæresim condemnarent. Verum illi id facere detrectantes, irati ex concilio discesserunt, ut scribit Liberius in epistola ad imp. Constantium his verbis: *Quæ est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor episcopi, Demofilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de concilio iratis animis exierunt.* Nihilominus tamen occidentales episcopi hæresim Photini in eadem synodo condemnarunt. Adversus Marcellum vero nihil pronuntiarunt, propterea quod is paulo antea in synodo Romana integer ab omni hæreseos crimine fuerat judicatus. In eadem synodo Ursacius et Valens, qui in suspicionem venerant hæresis Arianæ, porrecto libello quo Arii perfidiam et Photini hæresim damnabant, suscepti sunt in communionem, ut docet epistola synodica Ariminensis concilii. Idque testantur Ursacius et Valens in altero libello, quem postea obtulerunt Romæ Julio

papæ, his verbis: *Item anathema dicimus iis qui negant, Christum Deum esse et Filium Dei ab æterno, sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus.* Hæc de Mediolanensi synodo paulo fusius annotare libuit, eo quod admodum obscura est ejus memoria in annalibus ecclesiasticis. Primus Dionysius Petavius in dissertatione de duplici synodo Sirmiensi, multa quidem de illa synodo docte observavit. Sed annum illius perperam assignavit. Anno enim Christi 347. celebratam esse dicit, paulo post Serdicense concilium. Quod stare nullo modo potest. Itaque Jacobus Sirmondus in secunda diatriba quam adversus Petavium scripsit, merito illum in hac parte reprehendit. Baronius quidem qui formulam illam *μακρόστιχον* in Antiochensi synodo conscriptam esse dicit anno Christi 344, legationem quoque orientalium et Mediolanense concilium in eundem annum confert. Sirmondus vero in diatriba supra memorata, anno Christi 346 id concilium assignat. Quam quidem sententiam veriorem puto. Primo enim Athanasius in Apologetico ad Constantium scribit, se quarto anno ex quo Romam venerat, a Constante Augusto accitum fuisse Mediolanum, quo episcopi quidam sese contulerant. Romam autem venerat Athanasius anno Christi 341. Præterea Hilarius in fragmentis scribit Mediolanensem synodum in qua damnatus est Photinus, celebratam esse biennio priusquam Valens et Ursacius libellum satisfactionis offerrent Julio papæ. Postquam enim eum libellum retulit, hæc subdit: *Hæc epistola post biennium missa est, quam hæresis Photini a Romanis damnata est.* Cum igitur epistola illa Valentis et Ursacii scripta sit anno Christi 349, ut testatur Petavius, Mediolanense concilium tertio ante anno celebratum sit necesse est: hoc est Christi 346. Locutio enim illa, *post biennium*, idem valet ac tertio post anno, quod non animadvertit Petavius. VALES. Conf. infra, ad 24, 4. 37, 60.

20, 1. *διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι*] Baronius hic Socratem merito reprehendit, qui causam cur occidentales formulam illam respuerint, hanc esse dicit, quod Græcum sermonem non intelligerent. Quasi vero non multi essent in Italia, qui Græcam linguam callerent. Sed et Theodorus lector hanc causam merito improbavit. Horum enim verborum loco, ista substituit: *διὰ τὸ πρόδηλον τῆς δυσφημίας*, id est, *Ob manifestam blasphemiam.* VALES.

Fragm. Hist. ii. 29; unde videtur vox Trinitas parum tunc nota fuisse Latinis. Plura vid. in Suicer. Thesaur. *Τριάς*. Walch. Biblioth. Patrist. ix. 85. p. 503.

Cap. 20. Conf. Sozom. iii. 11. Theodoret. H. E. ii. 7, 8. Athanas. Apolog. c. Arian. 37, p. 155, et Hist. Arian. ad Monach. 15, p. 352. Hilar. De Synod. 34, et Op. Hist. Fragm. ii. et iii. Galland. Biblioth. Patr. tom. v. p. 220. Sulpic. Sever. ii. 36. Cassiod. iv. 21, 23, 24. Niceph. ix. 12.

20, 1. *Ταῦτα οἱ κατὰ τὰ ἑσπέρια μέρη*] Hanc confessionem 103
fidei, sic enim vocat Athanasius, legati orientalium obtulerunt occidentalibus episcopis Mediolani congregatis. Illuc enim profecti fuerant quidam episcopi una cum presbyteris ecclesiæ Romanæ, rogaturi Constantem Augustum ut ad Constantium fratrem scriberet, de congreganda universali synodo, ut dissensiones quæ in variis ecclesiis exortæ fuerant, ecclesiastico judicio terminarentur, quemadmodum scribit Athanasius in Apologia ad Constantium [4, p. 297]. Porro cum orientales hanc fidei formulam obtulissent occidentalibus, petierunt ab iis ut illi subscriberent. Verum occidentales, quod quidem ad fidem attinet, sufficere sibi dixerunt Nicænam fidem, cui nec addendum quidquam esset nec detrahendum. Quod vero spectat ad condemnationem hæreticorum qui in confessione illa damnabantur, petierunt ab orientalium legatis, ut ipsi prius Arianam hæresim condemnarent. Verum illi id facere detrectantes, irati ex concilio discesserunt, ut scribit Liberius in epistola ad imp. Constantium his verbis: *Quæ est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor episcopi, Demofilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de concilio iratis animis exierunt.* Nihilominus tamen occidentales episcopi hæresim Photini in eadem synodo condemnarunt. Adversus Marcellum vero nihil pronuntiarunt, propterea quod is paulo antea in synodo Romana integer ab omni hæreseos crimine fuerat judicatus. In eadem synodo Ursacius et Valens, qui in suspicionem venerant hæresis Arianæ, porrecto libello quo Arii perfidiam et Photini hæresim damnabant, suscepti sunt in communionem, ut docet epistola synodica Ariminensis concilii. Idque testantur Ursacius et Valens in altero libello, quem postea obtulerunt Romæ Julio

papæ, his verbis: *Item anathema dicimus iis qui negant, Christum Deum esse et Filium Dei ab æterno, sicut per priorem libellum nostrum, quem apud Mediolanum porreximus.* Hæc de Mediolanensi synodo paulo fusius annotare libuit, eo quod admodum obscura est ejus memoria in annalibus ecclesiasticis. Primus Dionysius Petavius in dissertatione de duplici synodo Sirmiensi, multa quidem de illa synodo docte observavit. Sed annum illius perperam assignavit. Anno enim Christi 347. celebratam esse dicit, paulo post Serdicense concilium. Quod stare nullo modo potest. Itaque Jacobus Sirmondus in secunda diatriba quam adversus Petavium scripsit, merito illum in hac parte reprehendit. Baronius quidem qui formulam illam *μακρόστιχον* in Antiochensi synodo conscriptam esse dicit anno Christi 344, legationem quoque orientalium et Mediolanense concilium in eundem annum confert. Sirmondus vero in diatriba supra memorata, anno Christi 346 id concilium assignat. Quam quidem sententiam veriorem puto. Primo enim Athanasius in Apologetico ad Constantium scribit, se quarto anno ex quo Romam venerat, a Constante Augusto accitum fuisse Mediolanum, quo episcopi quidam sese contulerant. Romam autem venerat Athanasius anno Christi 341. Præterea Hilarius in fragmentis scribit Mediolanensem synodum in qua damnatus est Photinus, celebratam esse biennio priusquam Valens et Ursacius libellum satisfactionis offerrent Julio papæ. Postquam enim eum libellum retulit, hæc subdit: *Hæc epistola post biennium missa est, quam hæresis Photini a Romanis damnata est.* Cum igitur epistola illa Valentis et Ursacii scripta sit anno Christi 349, ut testatur Petavius, Mediolanense concilium tertio ante anno celebratum sit necesse est: hoc est Christi 346. Locutio enim illa, *post biennium*, idem valet ac tertio post anno, quod non animadvertit Petavius. VALES. Conf. infra, ad 24, 4. 37, 60.

20, 1. *διὰ τὸ ἀλλογλώσσους εἶναι*] Baronius hic Socratem merito reprehendit, qui causam cur occidentales formulam illam respuerint, hanc esse dicit, quod Græcum sermonem non intelligerent. Quasi vero non multi essent in Italia, qui Græcam linguam callerent. Sed et Theodorus lector hanc causam merito improbavit. Horum enim verborum loco, ista substituit: *διὰ τὸ πρόδηλον τῆς δυσφημίας*, id est, *Ob manifestam blasphemiam.* VALES.

Eadem tamen quæ Socrates, repetit Nicephorus, et quodammodo explicat; ἐν σχήματι δὲ καὶ τὸ ἀλλόγλωσσον καὶ τὸ μὴ συνιέναι τὰ εἰρημένα προυβάλλοντο. H. E. ix. 11. Porro "Theodorus lector" ille, quem citat Valesius, est codex Allatii; de quo vide Præfationem.

20, 3. Κηρύσσεται οὖν αὖθις οἰκουμενικὴ σύνοδος ὡς ἐπὶ τὴν Σαρδικὴν] Sardica urbs Illyrici fuit, in Mysiæ superioris confinio, centum millia passuum plus minus a Philippopoli distans. In hac olim celebri urbe præsens concilium celebratum est; de quo acerrime disputatum est, utrum œcumenicum fuerit an non. Et sane nemo inficias eat, quin ab imperatoribus Constante et Constantio, ea mente convocatum fuerit, ut œcumenicum esset; ac propterea utriusque imperii, occidentalis et orientalis, episcopi illuc accersiti sunt: concilium tamen ex occidentalibus solis, constitutum est, orientalibus sese illinc proripientibus: unde et *Occidentalium concilium* ab antiquis patribus sæpe audit; neque unquam a Græcis, vel vetustioribus patribus œcumenicum vocatum est. *Bevereg. Annot. in Can. hujus Concilii, initio,* p. 199. READING.

20, 4. Ἑνδέκατον ἔτος ἦν] A consulatu Feliciani et Titiani, qui fuit annus Christi 337, ad consulatum Rufini et Eusebii, qui annus est Christi 347, anni sunt decem solidi. Proinde si undecimo anno post obitum Constantini celebratum est Serdicense concilium, post vicesimum secundum diem mensis Maii congregatum sit necesse est. VALES. Conf. Clinton. F. R. A. D. 347.

20, 5. περὶ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι, ὥς φησιν Ἀθα- 104
νάσιος] Non hoc dicit Athanasius, trecentos circiter episcopos ex Occidentis partibus ad Serdicensem synodum convenisse. Sed id tantum dicit, tam eos qui Serdicensi concilio interfuerunt, quam illos qui epistolæ synodicæ ab ipsis missæ postea subscripserunt; eos item qui ante Serdicensem synodum pro ipso scripserant epistolas synodicas, ex Phrygia, Asia et Isauria, universos fuisse trecentos quadraginta quatuor. Locus Athanasii habetur in Defensione secunda adversus Arianos p. 768 editionis Parisiensis [p. 169. ed. Bened.] Sed et in epistola ad Solitarios [p. 352.] idem Athanasius diserte testatur, episcopos qui ad Serdicense concilium convenere, tam ex occiduis quam ex Orientis partibus, non plures fuisse quam centum et septuaginta: συνέρχονται τοίνυν ἀπό τε τῆς Ἀνατολῆς

καὶ τῆς Δύσεως ἐν τῇ Σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἔλαττον ρο′. In editione Moguntina post Canones synodi Serdicensis hæc legitur notatio: *et subscripserunt omnes episcopi diversarum provinciarum vel civitatum, numero* 121. VALES.

Ducentos quinquaginta episcopos synodo adfuisse testatur Theodoritus: quinquaginta novem in Hilarii subscriptionibus leguntur. Sed Athanasius cum orientales, tum occidentales 170 vel circiter, in Sardicensi synodo coactos ait, in epistola ad Solitarios. Ex quibus si demas 80 orientales, qui Sardica aufugientes Philippopoli convenere, 90 tantum supererunt, qui Sardicensi synodo interfuerint. Sed nihil certum in tanta autorum varietate statui potest. *Cl. Monachi Benedictini annot. in Athanasii Apologiam contra Arianos,* p. 169. vol. i. READING.

Athanasius recensuit nomina episcoporum 284 qui præsentes in synodo, vel postea absentes, actis synodi subscripserunt. Hinc ortus esse videtur error Socratis, qui hos omnes in unum, tanquam synodo præsentes, collegit. Aliud est quod deinde refert Athanasius, fuisse etiam præter hos, sexaginta circiter tres alios qui pro se scripserunt ante synodum Sardicensem: quorum omnium summam computavit ille esse numero 344, ἐγγὺς ξγ′, ὁμοῦ τμδ′. Apol. c. Ar. 50, p. 169.

20, 5. ἑβδομήκοντα ἕξ] Ipsi testantur fuisse se numero octoginta. Vid. Epistol. Sardic. in Hilar. Fragm. iii. 16. col. 656, cui subscripta sunt nomina quæ extant septuaginta tria. Socrates quidem hic dicit Ischyram unum fuisse inter hujus partis episcopos in synodo: ejus tamen nomen non comparet inter septuaginta tres subscriptiones, nisi si sit illud quod scribitur, *Quirius episcopus a Mareota,* corruptum. Athanasius nusquam dicit eum ibi sedisse: Quanquam ejus mentio fit in epistolis a synodo missis, ubi res quæ olim in Mareote gestæ erant recensentur, et dicitur episcopi titulo ornatus fuisse. Idem tamen refert Sozomenus ii. 12, quod Socrates, mutato tantum nomine Ischyræ in Ischyrionem.

20, 6. τὸ στενὸν τῆς προθεσμίας ἐμέμφοντο] Hoc loco falli videtur Socrates, qui ad Serdicensem synodum retulerit ea quæ ad Romanam synodum pertinebant. Nam cum Julius orientales episcopos Romam ad synodum evocasset, ut Athanasii causa ibi cognosceretur, orientales eo venire recusarunt, inter alias

causas angustiam præstituti temporis prætexentes, ut docet Julius papa in epistola ad eosdem orientales apud Athanasium, p. 744, [145]. Certe quæ sequuntur apud Socratem, *καίτοι ἐνιαυτοῦ καὶ ἓξ μηνῶν διαγενομένων, ἀφ' οὗ ἡ σύνοδος ἐκεκήρυκτο, καὶ οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐν τῇ Ῥώμῃ διέτριβον*, seqq. manifeste confirmant id quod dixi. Athanasius enim Julii literis evocatus, Romam cum venisset, annum integrum et sex menses in ea urbe permansit, adversarios et synodum quæ Romæ indicta fuerat opperiens. Testatur id Julius in epistola supra memorata, p. 748, [148,] *καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι παρέμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἓξ μῆνας, ἐνδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τὸν βουλόμενον ἐλθεῖν.* VALES.

20, 7. *καὶ Παῦλον*] Paulus Constantinopolitanus episcopus non interfuit synodo Serdicensi, ut testatur Theodoritus in lib. 2 [ii. 5] Historiæ Ecclesiast., idque prorsus confirmat epistola synodica orientalium apud Serdicam episcoporum, qui habetur in fragmentis Hilarii. VALES.

Paulus jam Constantinopolim redierat, atque ibi sedem suam obtinebat; Theodoretus enim dicit, populum prohibuisse ne ad Sardicam abduceretur, veritum adversariorum insidias: mox autem eum e Constantinopoli pulsum esse. Et epistola synodica orientalium, dum crimina ei exaggerare studet, reditum ejus ab exilio commemorat, Hil. Fr. iii. 9.

20, 8. *οὐκ ἠνείχοντο μὴ παρεῖναι*] Orientales causam suam his verbis agunt in epistola quam servavit Hilarius: *Occurrimus ad Serdicam litteris imperatoris conventi. Quo cum venissemus, didicimus in media ecclesia Athanasium, Marcellum, omnes sceleratos concilii sententia pulsos, et merito singulos pro suis facinoribus prædamnatos, cum Ossio et Protogene sedere simul et disputare, et quod est deterius, divina mysteria celebrare.———Mandavimus illis—ut de suo cœtu damnatos excluderent, neque peccatoribus communicarent: deinde una nobiscum audirent ea, quæ a patribus nostris contra ipsos in præteritum fuerant judicata.*" Hilar. Fragm. iii. 14. Contra autem epistola synodica habet, *ἠξίουν τὸν ἀθῷον ὡς ὑπεύθυνον ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκβάλλεσθαι, οὐ συνορῶντες ὡς ἀπρεπὲς μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἦν τοῦτο.* Athanas. Ap. c. Ar. 37, p. 156; et 41, p. 160. Conf. ibid. 38, et 42. Refert quoque Athanasius, eosdem illos secum Sardicam ad synodum adduxisse, tanquam

duces aut advocatos, Musonianum comitem et Hesychium castrensem. ib. 15, p. 352.

20, 9. *ἰδιάζον ποιοῦντες συνέδριον*] Videntur tamen orientales isti nomen loci in quo conveniebant celasse: nam epistola ea quæ extat in Hilarii Fragm. iii, et Confessio Fidei in ejusdem De Synod. 34, præ se ferunt nomen Sardicæ, neque usquam quidquam in iis comparet de Philippopoli. Quo mox et alii decepti sunt et ipse Augustinus. Vid. Augustin. Epist. xliv. et Editor. Bened. ad Hilar. ll. c.

Ibid. *ἐπιστολὰς συγγράψαντες*] Quod ait Socrates, orientales episcopos apud Serdicam, in epistola sua synodica Anomianorum dogma stabiliisse, id omnino falsum est. Extat eorum epistola synodica in fragmentis Hilarii, ad cujus calcem adjecta est confessio fidei. In ea confessione nihil est quod Anomianorum sententiam vel minimum redoleat. Sed et idem Hilarius in libro de synodis eandem fidem orientalium episcoporum Serdicæ promulgatam referens, pro catholica agnoscit et exponit. Tantumque abest ut crediderit Hilarius eos Anomianorum dogma disseminasse; quin potius affirmat, eos aditum Anomianis omni ex parte obstruxisse. Sic enim ait: *Ex omni autem parte, qua se circumagere sollicitudo potuit, hæreticorum ingeniis aditus obstruitur, ne quid esse diversitatis prædicetur in Filio.* VALES.

Confessio hæc fidei fere eadem fuit quæ antea exposita erat nomine Μακροστίχου ἐκθέσεως, supra, 19, atque etiam repetita est Sirmii, infra, 30; caret tamen commentationibus quæ illam, et anathematismis qui hanc sequuntur ejus editionem. Ejus doctrinam vindicat Hilarius, atque amplecti vult, præ opinione illorum qui asserebant Filium Patri dissimilem esse. Quamobrem falsus est Socrates, sicuti Valesius censuit; et videtur posteriorem aliquam fidei formulam ab Eudoxianis fortasse compositam pro Philippopolitana accepisse. Præterea a conventu Philippopolitano damnati et excommunicati sunt Julius episcopus Romæ, Hosius, Protogenes Sardicæ, Gaudentius, et Maximinus, propter causas quæ in epistola memorantur, Hilar. Fragm. iii. 27. Hæc quæ Socrates omisit, Sozomenus suæ Historiæ inseruit, supplens pro more suo ea quæ Socrati desunt.

20, 10. *τοὺς κατηγόρους Ἀθανασίου*] Depositi ab episcopatu

et excommunicati sunt Theodorus episcopus Heracleæ, Narcissus, Stephanus Antiochiæ, Georgius Laodiceæ, Acacius, Menophantus, Ursacius, et Valens: excommunicati quoque, et tanquam adulterini et intrusi episcopi ab officio abjudicati Gregorius Alexandriæ, Basilius Ancyræ, et Quintianus Gazæ. Athanas. Ap. c. Ar. 44. seqq. Theodoret. H. E. ii. 8. Hilar. Fragm. ii. Sozom. iii. 12. Conf. Epistolas inter Athanasiana in Galland. Biblioth. Patr. tom. v. p. 220, 221.

20, 10. φανερώτερον ἐκδιδόασι] Respicere videtur Socrates *Ta-* 105
bellam istam (πιττάκιον) quam Athanasius tradit a quibusdam prolatam esse tanquam Fidei formulam a synodo Sardicensi expositam, cujus exemplar exhibet Theodoretus post synodicam epistolam. Hanc tamen Athanasius affirmat, non a synodo promulgatam esse; sed contra decretum esse a synodo non oportere quidquam de Fide statui, præter formulam Nicænam, quæ satis sufficere possit ad tuendam veritatem: quamvis fuerint qui synodum frustra sollicitabant, ut conscriberetur aliquid de Fide, ad complendum id quod decrat formulæ Nicenæ. Athan. ad Antiochen. 5, p. 772. Sic igitur intelligendus est hoc loco Socrates, non ut synodus Sardicensis formulam Fidei exposuerit: quod tamen diserte asserit Sozomenus iii. 12.

20, 12. τοῖς περὶ Παῦλον] De Paulo ne verbum quidem ullum exstat in epistola synodica concilii Serdicensis. VALES.

Ibid. καὶ Μαρκέλλῳ] Hæresis Marcelli nonnisi multos post annos postea innotuit, quanquam etiam tum nonnullis in suspicionem venit. *De eo*, inquit Epiphanius hæresi 72, *cum aliquando beatum papam Athanasium interrogassem, cujusmodi eum fuisse arbitraretur, ille neque purgavit hominem, neque vero asperius notavit; sed leniter arridens, non multum ab improbitate abhorruisse significavit, et in eorum loco qui se purgassent, habuit.* READING. Conf. supra, ad 19, 16.

20, 13. ἐσπούδασε] Præter ea quæ hic narrata sunt, synodus Sardicensis viginti, vel viginti et unum, canones constituit, quos penitus omiserunt et Socrates et Sozomenus. Illi Canones fuerunt unde postea tot ortæ sunt controversiæ de Romanæ sedis potestate. Verba Zonaræ in Can. v. sunt hæc, ἐκ τούτου τοῦ κανόνος οἱ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀρχιερεῖς αὐχοῦσιν ἐνδίδοσθαι αὐτοῖς τὰς ἐκκλήτους πάσας τῶν ἐπισκόπων πρὸς

αὐτοὺς ἀναφέρεσθαι, τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ τοῦτον εἶναι τὸν κανόνα ψευδῶς λέγοντες. Vid. Bevereg. Synod. vol. i. p. 489. Extant quoque inter Concilia. Mans. tom. iii. col. 5. seqq.

20, 14. ἐν ὅλοις τρισὶ βιβλίοις, ἃ πρὸς Μάρκελλον ἐπέγραψε] Exstant hodie hi tres Eusebii libri, qui de Ecclesiastica Theologia adversus Marcellum inscripti sunt. Quos præcedunt duo libri κατὰ Μαρκέλλου, id est, *contra Marcellum* inscripti, in quibus consilium ejus ac malitiam atque invidiam suggillat. Hos autem libros jussu episcoporum qui in Constantinopolitana synodo Marcellum damnaverant, scripsisse se testatur Eusebius in fine libri secundi contra Marcellum. Porro utrum Socrates duos illos priores contra Marcellum libros viderit, incertum est, cum nullam eorum mentionem faciat. VALES.

Cap. 21. Niceph. ix. 13.

21, 5. διὰ Χριστοῦ] Intelligit Socrates δοξολογίας, quæ leguntur in fine sermonum Eusebii, quas perpetuo ita concipit Eusebius, *Gloria non nato Patri per Filium suum unigenitum*, seqq. Atque id perspicere licet in opusculis Eusebii, quæ Jacobus Sirmondus in lucem edidit. Exempli gratia, in fine libri primi contra Sabellium hæc leguntur verba, *Gloria uni non nato Deo, per unum unigenitum Deum Filium Dei, in uno Spiritu Sancto, et nunc et semper et per omnia secula seculorum. Amen.* Et sic in ceteris. In sermone quoque quem habuit Eusebius in dedicatione ecclesiæ Tyri, qui refertur in Hist. Eccles. x. 5, eadem habetur clausula, δι' οὗ αὐτῷ ἡ δόξα. Sic enim nos eum locum edidimus ex tribus manuscriptis codicibus. Porro notum est, Arianos præpositionem illam, *per quem*, attribuisse Filio, eo consilio ut illum Patri subjicerent. Vide Theodoritum in caput primum Epistolæ primæ ad Corinthios. VALES. De isto modo loquendi conf. quæ scripsit Basilius Cæsareensis, De Spirit. Sanct. 7. et 8.

21, 6. πρώτῳ βιβλίῳ] De Eccles. Theolog. i. 8, et 9, p. 66, 106
ed. Paris. 1628.

21, 9. μετ' ὀλίγα] Ibid. 9, et 10, p. 68.

21, 13. ἐν τρίτῳ] Ibid. iii. 2. p. 150.

21, 23. κἂν ταῖς τῆς οἰκονομίας λέξεσιν] Quibus in verbis 107
causarum non minimam indicat Socrates, ob quam Eusebius,

qui alioquin in scriptis suis passim veram et æternam Filii divinitatem agnoscit, pro Ariano a plerisque habitus fuerit. Nimirum in libris suis ea quæ ad filii *οἰκονομίαν* (addo ego et ad ejusdem subordinationem ad patrem, tanquam sui auctorem ac principium) pertinent, ita contra Sabellianos, quorum hostis fuit acerrimus, urget, ac pene ad nauseam et fastidium usque repetit et inculcat, ut videatur in Arianam ex adverso impietatem dilapsus, a qua tamen revera semper alienus fuit. Ac verissimum quidem illud esse fatebitur, quisquis Eusebii scripta accurate, et seposito partium studio evolverit: qui et hoc observato, ad ea loca omnia quæ Petavius lib. i. de Trinit. c. 11. magno acervo congessit, ut probaret Arianum fuisse Eusebium, facile respondere poterit. Unde ipse Eusebius in libro Apologetico quem ad orthodoxos omnes episcopos misit, palam professus est, si quæpiam ipse protulisset unquam aut scripsisset, Arii dogma tantillum subolentia, ea se protulisse aut scripsisse *οὐ μὴν κατὰ τὴν ἀσεβῆ ἐκείνου ἔννοιαν, ἀλλ' ἐξ ἀπεριέργου ἁπλότητος*, *non ex impio illius sensu, sed ex minus curiosa, parumque sollicita* (nempe dum Sabellianæ hæresi impugnandæ totus intentus fuit) *simplicitate*; referente Gelasio Cyziceno lib. ii. de Synod. Nicæn. c. 1. *Cl. Bullus Defens. Fid. Nic.* sect. iii. c. 9. n. 3. READING.

Cap. 22. Conf. Sozom. iii. 13. Theodoret. H. E. ii. 8, 9. 108
Rufin. x. 19. Cassiod. iv. 25. Niceph. ix. 13.

22, 2. *τὸ λεγόμενον Τισοῦκις*] In annotationibus ad librum 21 Ammiani Marcellini, jam pridem monui, scribendum hic esse *σούκις*: et Succorum angustias intelligi, quas describit Amm. Marc. in dicto lib. p. 189 [xxi. 10, 3]. Easdem angustias commemorat Philostorgius in libro iii Historiæ Ecclesiasticæ, et *σούκεις* nominat, inter Daciam et Thraciam sitas. Sic autem eas describit, *δίοδοι εἰσὶ στεναὶ μεγίστων ὀρῶν ἑκατέρωθεν, καὶ ὑφ' ἓν χωρίον ἐγγὺς τοῦ συμπτύσεσθαι* [*συμπτύσσεσθαι*] *συγκλειομένων* [iii. 24]. Id est, *transitus angusti, maximorum montium, qui hinc et inde in unum locum coartantur, ita ut se mutuo complecti videantur.* Intelligit autem Hæmum et Rhodopen montes, qui ex diversis partibus consurgentes, eo in loco velut angulum quendam faciunt, ac se mutuo osculari, ut ita dicam, videntur. Quæ res veteribus occasionem fabulæ dedit, ut fingerent Hæmum juvenem et puellam Rhodopen

mutuo quondam amore arsisse. Fabulam habes apud Ovidium in sexta Metamorphosi, quæ sic incipit,

Threïciam Rhodopen habet angulus unus et Hæmum,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam.

Busbequius in epistola prima legationis Turcicæ, hunc saltum hodie vocari ait a Turcis, *Capi Deruent*, quasi dicas, *portam angustiarum*. Corruptum est hujus montis nomen in epistola Aquileïensis concilii ad imp. Theodosium, quam edidit Sirmondus. *Et quidem per occidentales partes duobus in angulis tantum, hoc est in latere Daciæ Ripensis ac Mœsiæ, fidei obstrepi videbatur. Per omnes autem tractus atque regiones a Succorum claustris usque ad oceanum, manet intemerata fidelium atque una communio.* Sic enim restituit Petrus de Marca in libris de Concordia Regni ac Sacerdotii, nostræ observationis secutus vestigia. VALES.

22, 2. *περαιτέρω δὲ ἀλλήλοις*] Hæc benigne intelligenda sunt, non quasi dicat Socrates, post Serdicensem synodum occidentales deinceps non communicasse cum orientalibus. Id enim aperte falsum esset. Etenim in Sirmiensi synodo, quæ ab occidentalibus adversus Photinum congregata est biennio post Serdicense concilium, occidentales decreta sua miserunt ad orientales episcopos, communionis fovendæ causa. Eisque orientales episcopi rescripserunt, ut tradit Hilarius in fragmentis. Sic igitur intelligenda sunt hæc Socratis verba: occidentales post Serdicensem synodum, non facile nec temere, sed magna adhibita cautela communicasse cum orientalibus. VALES.

22, 3. *εὐθὺς ὁ τῶν ἑσπερίων μερῶν βασιλεύς*] Synodus Sardicensis oratores misit ad Constantium, Vincentium nempe Capuanum episcopum, et Euphratam Coloniensem, qui cum Augusto de gestis synodi, deque exsulum causa agerent. Quibus etiam commendatitias ad fratrem literas dedit Constans Augustus, interminatus fratri bellum, nisi pulsis præsulibus in ecclesias suas revertendi copiam faceret. Antiochiæ tum degebat Constantius. Pollicetur omnia fratris nutu et arbitrio se facturum. Id permoleste tulerunt Ariani. Illico ut legatos infames redderent, machinantur. Stephani Antiochiæ episcopi, et Arianorum signiferi opera factum est, ut meretrix in cubi-

culum ubi Euphratas pernoctabat, clam induceretur, et in conclavi delitesceret. Ingressa alacriter muliercula, quod se a juvene advocari putaret, deinde (cum ad lectum accederet) senem, episcopi forma, factique ignarum conspicata, se delusam esse vociferabatur. Inde insidiæ patefactæ, et male composita machinatio in Arianorum cessit ignominiam. Stephanus doli artifex a sede episcopali detrusus, seqq. Fusius hæc narrantur ab *Athanasio in Historia Arianorum* p. 355. *et Theodoret. Hist.* lib ii. c. 8 et 9. READING.

Hæc Reading excerpsit ex Vit. S. Athanas. Benedictin. ann. 347, 348. Conf. Fragm. Athan. iii. in Galland. Bibl. Patr. v. p. 172. Refert Athanasius in loco modo citato, quo pacto Ariani tumultus ubique per vim et sævitiam cieverint, exorsi jam inde a secessu suo ad Philippopolim, atque eo quidem consilio ut adversariis suis, postquam se condemnassent, metum incuterent: quæ ille perinde enarrat ac si proxime post dimissam synodum evenerint, non affixa tamen temporis nota. Nefas vero illud in Euphratam patratum est in festo Paschatis A. D. 348, propter quod depositus est Stephanus ab episcopatu. Exinde autem decimo fere mense, hoc est ineunte A. D. 349, mortem obiit Gregorius Alexandriæ.

22, 4. *τὰ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γραφέντα*] Epistola Constan- 109
tis Augusti ad Constantium fratrem, quam hic refert Socrates, dubiæ fidei mihi videtur: nam et Athanasius nullam ejus epistolæ mentionem facit; et nomen Pauli, quod in ea extat, merito suspectam reddit epistolam. Paulus enim episcopatu suo tunc potiebatur; nec Serdicensi synodo interfuit; neque ejus decreto restitutus est, ut superius demonstravi. Quare si hæc Constantis epistola vera est, ante Serdicensem synodum scripta fuerit necesse est. Denique epist. 1. Constantii ad Athanasium, quam mox refert Socrates, hanc Constantis epistolam falsi convincit. Ait enim Constantius, se literis ad fratrem scriptis rogasse, ut Athanasio ad sua redeundi potestatem daret. VALES.

Solus huic epistolæ quam Socrates refert, fidem addit Sozomenus, qui non ipsam tamen exscribit sed vim ejus paucis verbis exprimit. Philostorgius, H. E. iii. 12, et ex eo Nicephorus, H. E. ix. 21, aliam epistolam exhibet, quæ nihil de Paulo habet, sed bellum minitatur, quam tamen ille ait ipsa verba

esse Constantis. Et codex noster M, qui non raro Nicephorum ob oculos habere videtur, et epistolam et mentionem Pauli, quæ mox sequitur, omisit e textu Socratis. Auctor anonymus in Phot. Bibl. 257, qui Socratem plerumque sequitur, epistolam non citavit. Verisimilior est Theodoreti narratio, nempe Constantem legatos illos Vincentium, Euphratam, et Salianum ad Constantium misisse epistolam portantes, cujus tenor fuit, ut de Arianorum injuriis conquereretur, atque etiam indignatus interminaretur se suo arbitrio Athanasium Alexandriæ restituturum, nisi vellet Constantius id facere. Hanc epistolam Constantius Antiochiæ accepit, ubi dum legati morarentur patefactus est flagitiosus ille Stephani in Euphratam dolus, qui et Stephanum expelli fecit, et Constantii mentem in Arianos propensam inflexisse videtur: protinus enim nonnihil compunctus animo, sicut scribit Athanasius, clerum Alexandrinum ab exilio revocavit, et epistolas ad Athanasium scribere instituit, Hist. Ar. ad Mon. 21. Veruntamen Constantem asperum quiddam aliquando fecisse vel dixisse in Constantium, indicare videntur Athanasii verba dum se excusat contra adversariorum suorum calumnias, *οὐ παρώξυνα τοῦτον, ὡς οὗτοι διαβεβλήκασι*, Apol. ad Imp. Constant. 3, et conf. 5. Rufinus quoque narrat Constantium perterritum esse scriptis fratris sui, x. 19. Epistolam vero hujus non dedit. Et Lucifer Caralitanus ad Constantium scribit sic, *Sed inquis, fratris mei Constantis factum est interventu. Sed potuisti occurrere Constanti, dicens, Pater noster quem probavit hæreticum, nisi se correxerit, recipere in partes regni mei non possum. Sed inquis, Timui ne inter nos bella fuissent orta.* Pro Athanas. i. 35.

Cap. 23. Conf. Sozom. iii. 20. Athanas. Apol. c. Ar. 51, p. 169. Hist. Ar. ad Mon. 20, p. 355. seqq. Theodoret. ii. 8—12. Rufin. x. 19. Cassiodor. iv. 26—33. Niceph. ix. 21, 22. Philostorg. iii. 12.

23, 1. *μεταπεμψάμενος εὐθὺς πλείστους*] Athanasius et Theodoretus referunt, quæsitum esse a judicibus Antiochiæ in palatio de episcopo et meretrice, tum autem Stephanum a synodo depositum esse; quæ, uti modo diximus, haud parum in causa fuisse videntur cur Constantius jam Athanasio æquior factus fuerit. De alia vero synodo tunc temporis convocata, qua

Constantius episcopos consuleret, mentionem non alibi reperimus, præterquam in Philostorg. iii. 12; qui in eo quod huic subjungit, Constantium continuo per epistolam ad se vocasse Georgium ab Alexandria, exinde autem hunc ad Cappadociam reversum atque ibi commoratum fuisse, certe falsus est. Nam Georgius nondum ad Alexandriam missus erat. Hosius scribit, Athanasium rogasse Constantium ut inimicos suos convocaret et litem suam judicio dirimeret, illos autem id noluisse. Athan. Hist. Ar. ad Mon. 44.

23, 3. *καὶ τέως μὲν παραχρῆμα τὸν Παῦλον*] Fortasse Constans hæc quæ Socrates hic narrat de restituendo Paulo, antea aliquando fecerat. Nam ob eas causas quæ modo dictæ sunt, verisimile videtur Paulum jamdudum ad Constantinopolim rediisse.

23, 5. *Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι*] Hæc Constantii epistola una cum duabus aliis sequentibus, refertur ab Athanasio in Defensione secunda p. 769. [170.] VALES.

23, 7. *ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα*] Athanasius quoque refert Con- 110
stantium epistolam ad Constantem misisse: voluntatem vero ejus paulo aliter describit sic, *γράφει δὲ καὶ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ Κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψηται*, hoc est, ut redire *suadeat*, sive *jubeat*, non *permittat*. Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 21. p. 356. Videtur tamen Constantius bis Constanti scripsisse.

23, 13. *δεξάμενος Ἀθανάσιος*] Quantum temporis in his rebus agendis absumptum sit incertum est. Constantius affirmabat se Athanasium per totum annum expectasse; Athan. Hist. Ar. ad Mon. 21, p. 356: quamobrem certum est scripsisse eum ad Athanasium aliquandiu ante mortem Gregorii: fortasse scripsit proxime post Pascha A. D. 348, quamprimum Stephanus depositus esset. Itaque suspicari possumus Athanasium noluisse ad Alexandriam redire dum superesset Gregorius: accepto autem de ejus morte nuntio ineunte A. D. 349, Constantii epistolis obtemperandum esse censuit, et proinde itineri faciundo se accinxit, de quo consule proxime sequentem notam. Eodem anno Antiochiam pervenit, atque ibi cum imperatore collocutus est. Obiter notandum est, nihil Socratem retulisse de morte Gregorii hoc loco: verum e Theodoreto H. E. ii. 4 et 12, discimus, cum a populo inter-

fectum fuisse: quam quidem cædem Binius conjecit sic patratam fuisse, nempe, "Catholici aliquot Alexandrini, longas moras Athanasium Alexandriam revertendi ubi mox a synodo absolutus expectabatur, ægro animo ferentes, ipsum Gregorium in eadem synodo condemnatum et depositum, adhuc tamen obstinato animo ecclesiæ incubantem interficiunt." Ad Epistol. Julii in Mans. Conc. tom. ii. col. 1237.

23, 13. *ἐκεῖ γὰρ τῆς Σαρδικῆς ἀναχωρήσας*] Athanasius post 111
Serdicense concilium, primum Naïsi commoratus est in Dacia. Qua in urbe literas a Constante Augusto ad se scriptas accepit. Deinde relicta Naïso Aquileiam profectus est, ut ipse testatur in Apologetico ad Imperatorem Constantium. [4.] VALES.

Ibid. *εὐθέως ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνέδραμεν*] Sic quidem ipse Athanasius in Apologia contra Arianos. In alia autem ad Constantium Apologia testatur, se, literis ejus acceptis, in Gallias ad Constantem imp. iter instituisse; indeque Romam profectus videtur. *Vide Athanas.* vol. i. p. 171. *edit. Benedict.* Aliter autem Athanasium intelligere videntur *doctissimi monachi* in ejus vita, p. 45. Hæsimus, *inquiunt*, aliquando incerti Aquileia ne in Gallias, acceptis Augusti literis, confestim recta properarit, ac deinde ex Galliis concesserit Romam; an Aquileia profectus Romam venerit, antequam de Italia, Augustum aditurus, decederet. Verum jam nobis pene constat, quia Athanasius Hadrianopoli Alexandriam remigrans pertransiit, Aquileia Romam venisse, antequam ad Constantem properaret, inde vero per Germaniam secundo, ut putatur, Istri flumine magnam itineris partem confecisse. Hadrianopolin cum pervenisset, decim laïcorum, qui Arianorum præsulum jussu cæsi fuerant, tumulos conspexit propter urbem sitos. Inde vero Antiochiam concedens Constantium adiit. READING.

Causam hujus profectionis suæ refert Athanasius in Defensione secunda adversus Arianos, ut scilicet Julio papæ et ecclesiæ Romanæ, a qua tam benigne exceptus fuerat, valediceret. Id enim significant hæc Athanasii verba; *ἐγὼ δὲ δεξάμενος ἀνῆλθον εἰς τὴν Ῥώμην συντάξασθαι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ.* [p. 171.] *Ego vero his literis acceptis Romam perrexi, valedicturus ecclesiæ et episcopo.* Verbum enim *συντάσσεσθαι*, id significat, ut fusius observavi in annotationibus Eusebianis. [ad Vit. Constant. i. 21, et iii. 21.] VALES.

23, 22. *καὶ ἔγωγε*] Totam hunc paragrapham usque ad *ἀγαπώμενος* Athanasius, ut jam diximus in margine, præ modestia omisit. Quod autem eam Socrates suppleverit, certum est indicium hunc alios adiisse auctores præter Athanasii libros, atque ipsa quidem genuina exemplaria hausisse.

23, 33. *Τούτοις πεπιστευκὼς τοῖς γράμμασιν*] *Μετὰ τούτων ἐλ-* 113
θόντα με γνησίως ἑώρακεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Cum his advenientem me imperator (qui tum Antiochiæ degebat) *perhumaniter intuitus, ad patriam ecclesiamque misit*, inquit ipse Athanasius, vol. i. p. 172. READING.

Ibid. *φησὶ πρὸς αὐτόν*] Hæc Antiochiæ gesta esse tradunt Theodoretus ii. 12, Sozomenus iii. 20, et Rufinus x. 19.

23, 37. *Μίαν γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκκλησίαν ἀπονεμηθῆναι*] Cum imperator Athanasium rogasset, ut una Arianis ecclesia Alexandriæ concederetur; Athanasius autem annuisset ea conditione, ut per singulas civitates una ecclesia catholicis tribueretur; Ariani hanc conditionem minime accipiendam esse censebant. Nam cum grandis Athanasii esset Alexandriæ auctoritas, non magni interesse putabant sodalibus suis Alexandrinis, quod ecclesiam obtinerent, cum tanti viri monitis atque hortationibus futurum prospicerent, ut exigua aut nulla foret Arianicis rebus accessio, etiamsi ecclesiam illic possiderent. Contra vero metuebant ne catholici, in Arianorum ditionem admissi, rebus suis augendis studerent cum magno adversariorum incommodo. READING.

23, 40. *ὑπὸ τῶν ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἐδέχθησαν*] In epistola synodica quæ extat, Athanasius, Marcellus, et Asclepas innocentes pronuntiati sunt: nihil autem scriptum est de Paulo et Lucio, nisi quod Lucii nomen compareat inter subscriptiones quæ extant in Hilario; nam nomen loci, Caynopolis, jure creditur corruptum esse ex Hadrianopoli; Fragm. ii. 15. Plura de Lucio, et de iis quæ Hadrianopoli acta sunt, vide in Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 18. 19, quæ satis evincunt Lucium non a Constantio suæ sedi tum restitutum esse; aut si restitutus fuerit, protinus inde in exilium actum esse, atque ibi mortuum.

23, 47. *τήν τε ἀτέλειαν*] Conf. Epistolam ad præfectos infra, 114
in qua reddit Constantius *ἀλειτουργησίαν ἣν ἀεὶ ἔσχον*, § 58.

23, 53. *ἐμμένειν συνηθῶς*] Mos iste preces faciendi pro im- 115
peratoribus sæpe memoratur ab ecclesiasticis scriptoribus, ut a Justino M. Apol. i. 17. Athenagora, Legat. 37. Et in Actis Dionysii legimus, *καὶ τούτῳ (Θεῷ) διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς βασιλείας αὐτῶν, ὅπως ἀσάλευτος διαμένῃ προσευχόμεθα*, Euseb. H. E. vii. 11, 6, quod dictum fuit de Valeriano persecutore. Mos ille invaluit proculdubio secundum præceptum S. Pauli ad Timoth. 1 Ep. ii. 2.

23, 57. *'Επιστολή*] Regius codex ante hanc epistolam habet, *ἑρμηνεία τούτων*, quibus innuit hanc epistolam Latine primum scriptam, Græce fuisse translatam. *Benedict. Annot. in Athan.* p. 174. Erat autem Augustamnica mox memorata, pars orientalis inferioris Ægypti, Ptolemæo, inter Arabiam Petræam et Judæam ad ortum, et Deltam ad occasum, mare Mediterraneum ad Boream, et Ægyptum mediam ad meridiem. *Baudrand.* READING.

Tres provincias Ægyptus fertur habuisse temporibus priscis, Ægyptum ipsam, et Thebaidem, et Libyam: quibus duas adjecit posteritas ab Ægypto Augustamnicam, et Pentapolim a Libya sicciore dissociatam. Ammian. Marcell. xxii. 16. 1. Conf. Le Quien Orient. Christ. vol. ii. p. 330. Itaque videtur, Augustamnicam hic appellari eam regionem, quæ postea in utramque Ægyptum et utramque Augustamnicam divisa est, nempe quæ fuit tota Ægyptus inferior sive septentrionalis: et proinde epistolam scriptam esse ad omnes ubique præsides a Pelusio ad Syrtes, et ab Alexandria ad fines Nubiæ.

Ibid. *ἀλειτουργησίαν*] Nimirum Constantius clericos, qui adhærebant Athanasio, iis immunitatibus privaverat, quibus cæteri fruebantur: unde queritur Julius papa in epistola ad Orientales, orthodoxos clericos *δημοσίαις λειτουργίαις παραδίδοσθαι*, apud Athanas. Apol. ii. p. 584. edit. Commelin. [p. 151.] *W. Lowth.* READING.

Cap. 24. Conf. Sozom. iii. 21. 22. Athanas. Ap. c. Arian. 57, p. 175. Hist. Ar. ad Mon. 25, p. 358. seqq. Cassiod. iv. 34. Philostorg. iii. 12. Niceph. ix. 26.

24, 1. *τῆς Παλαιστίνης ἐπέβη*] In Palæstinam cum pervenisset Athanasius, omnes illius provinciæ episcopi, duobus vel tribus exceptis, Patrophilo scilicet et Acacio, ut amicum excepere; literisque nonnulli apud eum, se factorum pœnitere

testificati sunt, nec suopte motu ac consilio, sed metu ac terrore compulsos, literas adversus eum dedisse. Vide *Athanas. Apol. contra Arianos pag.* 175. *et Epist. ad Solitarios.* READING.

24, 3. Γράφει τε καὶ αὐτὴ ἡ σύνοδος] Hæc epistola synodi Hierosolymitanæ habetur apud Athanasium in Defensione secunda adversus Arianos, una cum nominibus episcoporum qui ei synodo subscripserunt. Ceterum observanda est hic obiter auctoritas Hierosolymitani episcopi, qui licet metropolitanus non esset, vicinos tamen episcopos ad synodum evocavit absque permissu Cæsariensis episcopi. VALES.

Hæc epistola extat quoque in Sozom. iii. 22. qui ita supplevit quod Socrates omisit: nam Sozomenus initio Historiæ suæ professus est se in animo plerumque habere hujusmodi monumentorum sensum compendio exprimere, non autem ipsa citare et verbatim describere, quemadmodum hic fecit. Synodus illa Hierosolymitana habita est antequam cæsus esset Constans A. D. 350: nam in epistola fit mentio *imperatorum* numero plurali.

Ibid. πρότερον καθελὼν αὐτὸν] In concilio scilicet Tyri anno 335 habito, ubi Maximus depositioni Athanasii subscripserat. Postea autem reputans se fraude Arianorum circumventum, et facti pœnitentiam agens, eorundem cœtui Antiochiæ congregato interesse non sustinuit; ut scribit *Socrates* lib. ii. c. 8. et *Sozom.* lib. iii. c. 6. sub finem. READING.

Maximus subscripserat quoque decretis synodi Sardicensis. Athan. Apol. c. Ar. 50, p. 169.

24, 4. Ταῦτα γνόντες] Eadem fere Athanasius, sic, ταῦτα βλέποντες Οὐρσάκιος καὶ Οὐάλης κατέγνωσαν λοιπὸν ἑαυτῶν, καὶ ἀνελθόντες εἰς τὴν Ῥώμην ἐξωμολογήσαντο καὶ αὐτοὶ μεταγινώσκοντες, συγγνώμην τε ᾐτήσαντο, καὶ ἔγραψαν πρὸς Ἰούλιον— Apol. c. Ar. 58, p. 176. Hæc epistola, *quam in urbe Roma holographa manu Valens perscripsit, et Ursacius subscripsit,* (Hilar. Fragm. ii. 20.) lecta esse videtur in synodo, ὁμολογοῦμεν παρὰ τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, certe in ecclesia aliqua Romæ, Athan. Hist. Ar. ad Mon. 29, p. 360: cum autem in ea Ursacius et Valens testentur se antea libellum obtulisse Mediolani, in quo Arium et doctrinam ejus execrabantur, et mox quoque in epistola

synodi Ariminensis, infra, 37, 60, mentio occurrat de synodo Mediolanensi in qua confessi sunt Ursacius et Valens, quæritur, quando hæc facta sint? Aliis visum est eam confessionem factam fuisse, et in communionem receptos illos, Mediolani A.D. 347, tum autem post biennium idem fere iterum factum esse Romæ cum a Julio approbati sunt: vide quæ Pagius disputat annis 347. viii, 349. v. seqq. Aliis contra, libellum istum oblatum esse Mediolani A. D. 349, et eodem anno scriptam esse epistolam ad Julium papam: vid. editoris Benedict. annott. in Hilar. Fragm. ii. 19. seqq. Aliis aliter, quos citat Pagius.

In synodo illa Mediolanensi Ursacius et Valens dogmata quædam Ariana anathematisarunt, qualia fuere, *Erat tempus quando non erat Filius, ex nihilo factus est, ante sæcula non fuit,* (Hilar. Fragm. ii. 20. c. 637), ut suspicionem hæreseos a se tollerent. Cum autem nihil de Athanasio dicerent, nondum in communionem cum Julio recepti forent, licet se ab hæresis suspicione eo modo purgavissent. Fieri igitur potest ut libellum istum in quo Arii sententiam abjuraverunt, in synodo Mediolani obtulerint, ante duos annos quam veniam ab episcopo Romano rogaverint causa Athanasii. Hoc autem fecisse constat A. D. 349, quamprimum a synodo Hierosolymitana decretum esset absolvi Athanasium. Notandum est, dedisse illos in epistola sua operam ut tribus nominibus papæ satisfacerent, quæ prorsus res diversæ sunt, nempe de doctrina Ariana quam jam Mediolani execrati erant, de Athanasio quem falso accusasse se confitentur, et de obedientia sua dum pollicentur nunquam se iterum adituros esse partes orientalium injussu Julii. Conf. infra, ad 37, 60.

24, 5. Βιβλίον τε μετανοίας] Videatur hic libellus apud Hilarium Latine editus; et Græce apud Athanasium in Apol. contra Arianos, p. 176. Porro quinam fuerunt Ursacius et Valens, vide supra, cap. 12. hujus libri. READING.

Ibid. πρὸς Ἀθανάσιον διαπεμψάμενοι] Hilarius inquit eos epistolam illam quæ extat ad Athanasium scripsisse ab Aquileia, paulo post quam ad Julium scripsissent; Fragm. ii. 20. Hosius vero, eos jam ad Athanasium amicam epistolam misisse anteaquam illam ad Julium scripserint. Athan. Hist. Ar. ad Mon. 44. p. 370. Conf. editor. Benedict. ad Hilar.

Athanasius quoque ipse eorum ad se epistolam pacificam memorat ante iter factum ad Romam; ibid. 26, p. 359. Fortasse bis ad Athanasium scripserunt.

24, 8. ὅτι ἐν ταῖς ἄλλων παροικίαις χειροτονεῖν ἐπεχείρει] De 117
ordinationibus in Ægypto factis ab Athanasio hic loquitur Socrates. Id enim actum esse dicit ab Athanasio postquam Pelusium venisset, quæ prima Ægypti urbs occurrit venientibus ex Syria. Quod si ita est, stare nullo modo potest id quod quidam hodie asserunt, omnes ordinationes tam episcoporum, quam presbyterorum per Ægyptum ad episcopum Alexandriæ pertinuisse. Verum hanc sententiam abunde refutavi in dissertatione de sexto canone concilii Nicæni, quæ ad calcem harum annotationum est edita. VALES.

Hoc acerbe sugillant episcopi orientales Sardicæ congregati, in Epistola sua Synodica, Concil. tom. ii. p. 703. *Per omnem viam reditus sui*, inquiunt, *Ecclesiam subvertebat, damnatos episcopos aliquos restaurabat; aliquibus spem ad episcopatus reditum promittebat; aliquos ex infidelibus constituebat episcopos, salvis et permanentibus integris sacerdotibus.* W. Lowth. READING.

Temere hæc citata sunt; nam epistola illa scripta est a synodo Philippopolitana ante duos annos quam hæc acta sint de quibus nunc dicit Socrates, et *reditus* ille Athanasii, de quo loquitur, fuit prior ejus reditus factus A. D. 338. Vid. Hilar. Fragm. iii. 8. Nec profecto hujusmodi accusatio de illicita ordinatione comparet inter ea crimina quæ Ariani in Athanasium congesserunt, cum Constantium denuo in eum concitabant post A. D. 350 (vid. Hist. Arian. ad Mon. 28. p. 360. seqq.), neque eam Sozomenus repetit.

Cap. 25. Conf. Sozom. iv. 1. Rufin. x. 19. Cassiod. iv. 36. Niceph. ix. 28.

25, 3. Δαλμάτιος] Ejus cædes ad annum 337 pertinet, ut ex Theophane aliisque deducitur, *inquit Ant. Pagi ad eum ann.* n. viii. READING.

Ibid. οὐ κελεύοντος Κωνσταντίνου] Idem tradit Eutropius [x. 9]: *Dalmatius Cæsar haud multo post oppressus est factione militari, Constantio patruele suo sinente potius quam jubente.* VALES.

25, 4. Κωνσταντῖνος ὁ νέος] Videatur supra, c. 5. hujus lib.

et Victor in Epitome [xli], qui hæc habet: *Ob Italiæ Africæque jus dissensere Constantinus et Constans. Constantinus latrocinii specie dum incautus fœdeque temulentus in aliena irruit, obtruncatus est, projectusque in fluvium cui nomen Alsa est, non longe ab Aquileia.* READING.

25, 5. οὐδὲν ἔπραττεν εὐτυχῶς] *Constantius a Persis multa et gravia perpessus, sæpe captis oppidis, obsessis urbibus, cæsis exercitibus; nullumque ei contra Saporem prosperum prœlium fuit; nisi quod apud Singaram haud dubiam victoriam ferocia militum amisit, qui pugnam seditiose et stolide contra rationem belli, die jam præcipiti poposcerunt.* Eutropius [x. 10]. READING.

Ibid. νυκτομαχίας γὰρ περὶ τοὺς ὅρους] Intelligit nocturnam pugnam inter Romanos ac Persas ad Singara castrum Mesopotamiæ, in qua Saporis Persarum regis filius occubuit; Romani vero ingenti strage confossi sunt, ut scribit Ammianus Marcellinus in lib. xviii. [5,] p. 112. Ubi vide quæ olim annotavi. Contigit hæc pugna anno Christi 348, Philippo et Salia consulibus, ut scribit Idatius in Fastis: *His consulibus bellum Persicum fuit nocturnum.* VALES.

Idatius in Fastis et Hieronymus in Chronico prœlium illud perperam differunt ad ann. 348. Valesius in notis ad lib. 18. Ammiani existimat, loco [Juliani Orat. i.] ἕκτον ἔτος, *sexto circiter anno*, legendum esse τριτὸν, *tertio*. Sed id alio argumento non probat, quam auctoritate Idatii, qui in temporibus consignandis non raro errat, *inquit Ant. Pagi, qui pugnam ad Singaram refert anno* 345. READING.

Pugnatum est ad Singaram A. D. 348. Vid. Clinton. Fast. Rom. qui auctorum testimonia collegit.

25, 7. Μαγνέντιος ὃς Κώνσταντα ἀνεῖλε] *Constans, victo fratre* 118
tumidior; simul per ætatem cautus parum, atque animi vehemens: adhuc ministrorum pravitate exsecrabilis, atque præceps in avaritiam despectumque militarium, anno post triumphum decimo, Magnentii, gentis barbaræ, diro atroque ingenio, scelere circumventus est. Constans vero venandi cupidine ductus, cum jam per sylvas saltusque erraret, conspiravere aliquot militares in ejus necem, auctoribus Chrestio et Marcellino, simulque Magnentio. Ubi patrandi negotii dies placuit, Marcellinus natalem filii simulans, plerosque ad cœnam rogat. Itaque in multam

noctem convivio celebrato, Magnentius quasi ad ventris secreta secedens, habitum venerabilem capit. Ea re cognita, Constans fugere conatus, apud Helenam oppidum Pyrenæo proximum, a Gaisone cum lectissimis misso interficitur, anno tertio decimo Augustæ dominationis (nam Cæsar triennio fuerat) ævi septimo vicesimoque. Victor de Cæsaribus [xli], et in Epitome [xli]. Hujus cædem refert Ant. Pagi anno 350. READING.

25, 9. Βετρανίων] *Constantis morte cognita, Vetrannio, magister militum, imperium in Pannonia apud Mursiam corripuit: quem Constantius non post multos dies regno exuit, grandæva ætati non vitam modo, sed etiam voluptuarium otium concedens. Fuit autem prope ad stultitiam simplicissimus.* Victor in Epitome [xli]. Vide et Eutropium. Mense Martio levatus est ad imperium Vetrannio, et Decembri sequente depositus, anno 350. ut docet *Ant. Pagi ad eum annum.* READING.

25, 10. Κωνσταντίου ἀδελφιδοῦς] Recte emendat Valesius Κωνσταντίνου: Eutropia enim, Nepotiani mater, Constantii θεῖα vocatur ab Athanasio in Apologia ad Constantium [6, p. 299]. *W. Lowth.* READING.

Ibid. Νεπωτιανὸς] Nepotianus (quem Potentianum nominat semel Victor,) elevatus est, ut ait Victor, *Romæ corrupto vulgo simul Magnentii odio;* tum vero oppressus atque interfectus a Magnentianis die vicesimo octavo. De Cæsar. xlii. Conf. Epit. xlii. Quæ omnia evenerunt A. D. 350. Vid. Fast. Roman.

Cap. 26. Conf. Sozom. iv. 2. Theodoret. ii. 5, et 13. Cassiod. iv. 38. Niceph. ix. 29.

26, 1. Σεργίου καὶ Νιγριανοῦ] Idem scribitur in Fastis Idatii: *Sergio et Nigriniano Coss. His consulibus Constans occisus est in Galliis a Magnentio, et levatus est Magnentius die* 15. *Kal. Februar. Et Vetranio apud Sirmium Kal. Martii, eo anno, et Nepotianus Romæ tertio nonas Junias. Et pugna magna fuit cum Romanis et Magnentianis.* Quæ iisdem verbis Græce leguntur in Chronico Alexandrino: ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἀπεκτάνθη Κώνστας ἐν Γαλλίαις ὑπὸ Μαγνεντίου, καὶ ἐπήρθη Μαγνέντιος πρὸ ιε Καλανδῶν Φουβρουαρίων. καὶ Βετρανίων εἰς τὸ Σίρμιον Καλάνδαις Μαρτίαις, καὶ Νεπωτιανὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐπήρθη ἐν Ῥώμῃ πρὸ τριῶν νώνων Ἰουνίων. καὶ πόλεμος μέγας ἐγένετο μετὰ ταῦτα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μαγνεντιανῶν. Verum in Chronico Alexandrino male hæc referuntur consulatu Limenii et Catullini, cum anno sequente contigerint, qui fuit Christi 350. VALES.

26, 2. αὐτοκράτωρ δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς] Constantius jam quidem antea imperator erat Orientis. Tunc vero mortuo Constante qui Occidentis imperium obtinebat, imperator totius orbis Romani a militibus appellatus est. VALES.

26, 3. Καιρὸν δὲ εὔκαιρον] Constantis metu et auctoritate perterriti Athanasii adversarii. nihil ausi sunt, illo superstite, in sanctum præsulem movere. Ejus autem evulgata nece, rumores denuo spargere cœperunt. READING.

Ib. μηδέπω τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιστάντος] Tempora Socrates confundere hic videtur. Athanasius enim narrat turbas quas Ariani excitaverunt paulo post synodum Sardicensem, ab A. D. 347, tum autem quomodo Constantius ex inimico amicior factus se revocaverit, et ad Alexandriam remiserit A. D. 349, ut supra dictum est. Permansit quoque Constantii favor etiam aliquamdiu post cædem Constantis; quod ipse testatus est in epistola ad Athanasium, in qua fratris sui mortem luget, et hunc hortatur ne vanos rumores metuat, cum ipse hoc certum in animo suo habeat, Athanasium semper episcopum Alexandriæ futurum esse. Athan. Hist. Ar. ad Mon. 24, p. 358, et Apolog. ad Constant. 23, p. 309. Postea tamen cum jam iter instituisset contra Magnentium, (ibid. 30,) animus ejus in contrariam partem rursus inclinatus est per calumnias Arianorum; quorum primus successus fuerat, ut nuper Ursacium et Valentem iterum ad se ab Athanasii partibus traxissent, ibid. 29. Exinde renovata est persecutio. Illis autem calumniis respondit Athanasius in Apologia sua ad Constantium.

26, 4. καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν] Epiphanius in hæresi 68, postquam retulit, Athanasium a Constantino M. in Gallias relegatum fuisse, addit: *Duodecim itaque vel tredecim annis in Gallia mansit.* Eos autem annos exorditur ab anno 336, quo Athanasius in exilium missus; a quo anno ad 349, anni tredecim fluxere; vel duodecim, si ultimum in quo Alexandriam rediit, excludas. *Ant. Pagi ad ann.* 350. n. iv. READING.

Ibid. συνόδους] Conf. Sozomen. iv. 1.

26, 6. ἐν Κουκουσῷ] Cucussus, urbs Armeniæ minoris Eu- 119
stathio, quæ Cocusum Antonio, Cocussa S. Athanasio, et

Cusum dicta ab Ammiano; olim episcopalis, et D. Joannis Chrysostomi exilio clara, in Ciliciæ et Cappadociæ confinio, in via inter Cæsaream et Anazarbum. *Baudrand.* Obitus S. Pauli a *Pagio* refertur anno 351. READING.

Vide quæ dicta sunt supra, ad 16, 2. Loci Athanasii quos Socrates in his rebus narrandis respexit, et unde eas desumpsit, sunt, Apolog. de Fug. 3, p. 321. Hist. Ar. ad Mon. 6, 7, p. 347.

26, 7. *ἀναιρεθῆναι αὐτὸν*] Idem ait Athanasius, Apol. ad Constant. 29, p. 313. seqq. Et Lucifer Caralitanus id passim Constantio exprobrat.

Ibid. *Θεόδουλον καὶ Ὀλύμπιον*] Olympius quidem episcopus erat *Æni* urbis Thraciæ: Theodulus vero episcopus erat Trajanopolis, teste Athanasio in epistola ad Solitarios [19, p. 354.] Eosdem episcopos nominat in Apologetico de fuga sua p. 703 [321.] Verum hæc præpostere referuntur a Socrate. Neque enim ante bellum Magnentianum gesta sunt, ut refert Socrates, sed confecto jam bello, anno Christi 356. ut recte notavit Baronius. VALES.

26, 9. *καὶ Λεόντιος*] Hujus insigne elogium legitur in Chronico Alexandrino, Sergio et Nigriniano Coss. Quod elogium desumptum est ex quopiam Semiariano scriptore. Verum Athanasius Leontium hunc ubique perstringit. Subdolum ejus ingenium egregie describit Theodoritus in libro 2. Historiæ. [ii. 24.] VALES.

Ibid. *ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας*] Statuerunt Canones Apostolici, ut eunuchus natus, vel aliqua injuria factus, si dignus esset, ad quemvis cleri gradum admitteretur: quod si quis seipsum mutilaret, nec in clerum reciperetur, et, si clericus esset, deponeretur. Can. Apost. 21, 22, seqq. Hos canones nimium tandem neglectos, ut patres Nicæni renovarent, Leontius iste, ex sententia Beveregii, causam præbuit. Quippe existimat ante synodum Nicænam Leontium sibi virilia exsecuisse: non enim, *inquit*, post constitutum hunc canonem, tale in se facinus perpetrare ausus esset. *Guil. Beveregius Annot. in I. Can. Conc. Nic.* READING.

Cap. 27. Conf. Sozom. iv. 2. et 3, ubi quædam addita sunt his quæ Socrates narrat. Cassiod. iv. 39. Niceph. ix. 30.

27, 4. *παντοίας αἰκίας προσέφερον*] Τὸ κακὸν οὐ μέχρις ἀρχιερέων ἐκέχυτο, inquit Photius, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ὅσοι τὴν Μακεδονίου κοινωνίαν ἀπετρέποντο, ἐπενέμετο. μασθοὶ γυναικῶν (ὢ τῆς μανίας) κιβωτῶν καλύμμασιν ἐμβαλλόμενοί τε καὶ συμπιεζόμενοι ἀπεπρίζοντο. οἱ δὲ σιδήρῳ, τοὺς δὲ καὶ ᾠοῖς πεπυρακτωμένοις, ταινίαις αὐτὰ τοῖς μορίοις ἐνελίττοντες κατέκαιον. *Malum non solum ad episcopos extendebatur, sed et ad mulieres et pueros, quicunque Macedonii communionem non admitterent, se effudit. Ubera mulierum (o impietatem) operculis cistarum includentes et comprimentes exscindebant, alia ferro, alia autem ovis ignitis, quorum fragmenta fasciis involvebant, exusserunt.* Photii Bibliotheca cod. 257. READING.

Verum hæc quæ Photius legerat in Vita Pauli, quæ citat Reading, desumpta sunt ex ipso Socrate, infra, 38, 7, seqq.; ille autem ea ab Auxanone acceperat.

27, 5. *ἀπαγόμενοι*] His addit Sozomenus, cæsos esse duos a præfecto, diaconum atque lectorem, tanquam cædis Hermogenis reos; eorum vero memoriam, prout martyrium perpessorum, postea honoratam esse, atque hujus rei causa constructum esse a Johanne et Sisinnio episcopis oratorium prope eorum sepulchrum, ii. 3.

27, 8. *τὰ ἑσπέρια μέρη*] Athanasius recenset nomina regionum quarum episcopi secum communicabant, hunc in modum, *ἀπό τε τῆς μεγάλης Ῥώμης καὶ τῆς Ἰταλίας πάσης, Καλαβρίας τε, καὶ Ἀπουλίας, καὶ Καμπανίας, Βριττίας τε, καὶ Σικελίας, Σερδινίας τε, καὶ Κορσικῆς, καὶ πάσης τῆς Ἀφρικῆς, τούς τε ἀπὸ Γαλλίων, καὶ Βριττανίας, καὶ Σπανίων, ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν Παννονίων, καὶ Νωρικοῦ, καὶ Σισκίας, Δαλματίας τε καὶ Δαρδανίας, Δακίας τε καὶ Μυσίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, καὶ πάσης τῆς Ἀχαΐας, καὶ Κρήτης, Κύπρου τε, καὶ Λυκίας, καὶ πλείστους τῆς Παλαιστίνης τε, καὶ Ἰσαυρίας, Αἰγύπτου, καὶ Θηβαΐδος, καὶ πάσης Λιβύης, καὶ Πενταπόλεως.* Hist. Ar. ad Mon. 28, p. 360. Conf. similem catalogum quoque in Apol. c. Ar. 1, p. 123.

Cap. 28. Conf. Athanas. Apol. de Fug. 6, p. 323, seqq. Hist. Ar. ad Mon. 81, p. 393, seqq. Apol. ad Imp. Constant. 24, p. 309, seqq. Theodoret. ii. 13. 14. Sozom. iv. 10. Cassiod. v. 3. Niceph. ix. 29.

28, 2. *Ἐν τῷ ἀπολογητικῷ περὶ τῆς φυγῆς*] Cum inimici Athanasii paulo ante in fine cap. 26. memorati, ægre ferrent, eum fuga sese proripuisse, ac cruentas Syriani ducis evasisse ma-

nus; fugam ejus criminari aggressi timiditatis illum arguebant, animumque in periculis pro populo suo subeundis ignavum exprobrabant. Quam ut propulsaret contumeliam Athanasius, scripsit Apologiam de fuga sua; in qua exemplum adfert veterum patrum, prophetarum, necnon apostolorum; imo ipsius Christi, qui non solum verbo docuit esse in persecutione fugiendum ab una civitate in aliam; sed et ipse ad necem conquisitus, haud semel sese subduxit. Demum enarrat quo pacto obsessa a Syriano duce ecclesia, in qua ille tum versabatur, Deo opitulante, tantum evasit periculum. Scripta est autem hæc Apologia anno 357 vel 358. anno scilicet, vel biennio post fugam, ut docent eruditiss. Monachi Benedictini sua in eam *Admonitione*. READING.

28, 3. *ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν*] Jamdudum Syria- 121
nus dux exercitus Alexandriam advenerat, et continuo ex ejus adventu increbruerat rumor, pellendum esse ex ecclesia Athanasium. Quamobrem presbyteri quidam et multi cives Syrianum adierunt, rogaveruntque ut vel scriptum aliquod imperatoris mandatum proferret, vel Athanasium liberum esse sineret. Fassus est Syrianus se nullum scriptum mandatum ad hæc exequenda habere; et donec imperatorem per epistolas consuleret, fidem eis dedit se nihil contra ecclesias acturum esse. Exinde tamen post dies viginti tres, quanquam nulla amplius litera ab imperatore promulgata erat, subito ecclesiam invasit. Athan. Apol. ad Imp. Const. 22—25. Oportet vero animadvertere quod a Socrate et aliis prætermissum est, impetum ter factum esse ab Arianis; nempe, primum a Syriano et quinque millibus militum in ecclesiam Cyriaci unde Athanasius ægre evasit, die 9 Februarii A. D. 356, et antequam Georgius venisset, quem Athanasius refert in Apol. de Fug. 24, p. 334, et Contestatione Populi Alexandr. ibid. 81, p. 393: secundum, postquam Georgius pervenerat, (venit autem Quadragesima,) post septimum Paschatis, cum viri et fœminæ ecclesiastici traherentur a militibus: tertium vero in proxima septimana post Pentecosten, cum Sebastianus stipatus tribus millibus militum populum qui in cœmeterio orabant aggressus est. De his fama ad Athanasium perlata est post fugam ejus. Apol. ad Imp. Const. 27. Quoniam autem eo anno 356, Pentecoste caderet die 26 Maii secundum nostrum

calculum, hinc colligi potest postremum eum tumultum a Sebastiano factum esse d. 2 Junii, quinto mense post Syriani adventum ad Alexandriam, et exactis sedecim septimanis postquam ecclesiam hic oppugnaverat, quod factum est Sabbato.

28, 11. *Ὄασιν*] Oasis magna, locus Africæ, in Libya propria, seu Ægyptiaca Ptolemæo et aliis; nunc quibusdam est *Algnechet*, teste Mercatore, *Gademez* vero Zieglero, in Barca regione, estque locus in mediis Libyæ arenis tanquam in pelago insula, quæ aqua et vino abundat, illicque habitantibus apta; cujus descriptionem vide apud Zosimum, et ex Olympiodori excerptis pete: 90 mill. pass. distat ab Oasi parva in meridiem, et 7 dierum itinere a Thebis Ægypti in occidentem. *Baudrand*. READING.

28, 13. *Ἀμμώνιον ἕτερον*] Valesii textus Græcus 17 episcopos 122
numerat; versio autem Latina 15 tantum; utrobique male: sedecim enim episcopos in exilium pulsos nominatim memorat Athanasius tum in Apologia de fuga, tum in ea ad Imp. Constantium sub finem. Male ergo in Græco Valesii legitur Ammonius tertius, et in versione omittitur Marcus secundus. READING.

28, 15. *Τοιαῦτα μὲν Ἀθανάσιος*] Alibi refert Athanasius, fama accepisse se, episcopos Ægyptios et Libycos pene nonaginta ecclesiis suis depulsos esse, sedecim vero (nempe eos quos hoc loco nominat) relegatos, alios præterea sponte aufugisse. Apol. ad Imp. Const. 27, p. 312.

28, 16. *Βετρανίωνος*] Hunc *Βρετανίωνα* nominat Sozomenus, iv. 4. *Οὐετερανίωνα* Philostorgius iii. 22. Plura narrat Zosimus, ii. 44, de modo quo levatus et mox depositus sit; ubi Constantii prudentiam et facundiam laudat Julianus, Or. i. p. 31, seqq. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 350.

28, 21. *τότε δὲ ὁ βασιλεύς*] Nempe anno proxime sequenti, qui fuit A. D. 351. Clinton. Fast. Roman.

28, 22. *τὸ τοῦ Σωτῆρος σημεῖον*] Idem legitur in Fastis Idatii, post consulatum Sergii et Nigriniani. *His Coss. levatus est Constantius Cæsar Id. Martii, et apparuit in Oriente signum Salvatoris die* 3. *Kal. Februar. Luna* 28. Verum auctor Chronici Alexandrini signum hoc visum esse dicit in Oriente Nonis Maii circa diem Pentecostes. Cui consentiunt Cyrillus, Philostorgius ac Cedrenus. Idque confirmare videtur Socrates

hoc loco. Ait enim hoc signum in Oriente apparuisse, tunc cum Gallus Cæsar Antiochiam intraret. Atqui Gallus Cæsar factus est Idibus Martiis, ut præter Idatium docet auctor Chronici Alexandrini. VALES.

Auctor Chronici Alexandrini, *ipso die Pentecostes, Nonis Maii:* Theophanes in Chronico, *die sacro Pentecostes*, Philostorgius, *circa horam tertiam ejus diei, quæ vulgo dicitur Pentecostes*, crucem fuisse visam aiunt. Quæ verba eruditorum ingenia excruciarunt; cum anno 351, (quo anno Gallus Cæsar nuncupatus est, et crux ei Antiochiam intranti apparuit) Pascha die 31 Martii, Pentecostes festum die 19 Maii celebratum fuerit: non ergo in diem septimum, vel Nonas Maii incidere potuit. Verum totum arcanum in eo situm est, quod Græci Pentecosten sumant non solum pro die illo, qui a die Paschali quinquagesimus; sed etiam pro septem hebdomadis quæ Pascha subsequuntur. Hujus rei egregium exemplum vide apud Eusebium, in vita Constantini M. lib. iv. c. 64. *Ant. Pagi ad ann.* 353. n. ix. READING.

Conf. Sozomen. iv. 5, qui diserte refert Cyrillum episcopum Hierosolymæ epistolam de hac re scripsisse ad Constantium. In ea vero epistola Cyrillus testatur se suis oculis vidisse signum crucis, cujus formam describit; et ait apparuisse, ἐν ταῖς ἁγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς νόνναις Μαΐαις περὶ τρίτην ὥραν, Epist. ad Constant. 4: quæ verba indicant ipsam epistolam a Cyrillo protinus post visum signum scriptam et missam esse, antequam festum Pentecostes tempus penitus exactum esset. Idem signum descripsit quoque Philostorgius iii. 26, additis quibusdam ad ea, quæ Cyrillus retulit tanquam a se et multis aliis visa. Philostorgius enim inquit, Irin, instar coronæ, figuram crucis undique ambiisse, eam vero, addit, fuisse victoriæ indicium quam Constantius de Magnentio reportaret.

28, 22. παρεῖλκέ τε ἐν τῷ Σιρμίῳ] Constantius non videtur 123
Sirmii substitisse otiosus post Vetranionis depositionem, antequam contra Magnentium iret. Conf. Zosimum ii. 45. et Julianum in Orat. i. p. 33. Postquam autem ad Mursam pugnatum esset, Constantium aliquandiu Sirmii commoratum esse evincunt leges quas inde dedit initio proximi anni 352. Vide Clinton. Fast. Rom. eo anno.

Cap. 29. Conf. Sozomen. iv. 6. Sulp. Sev. ii. 37. Cassiod. v. 6. Niceph. ix. 31.

29, 1. Φωτεινὸς] Photinus ortus ex Galatia minori, Marcelli episcopi Ancyrani discipulus. Aliquandiu catholicus exstitit, et magno omnium consensu in ecclesiæ Sirmiensis episcopatum adscitus. Incertum est quo tempore sedem istam obtinuerit, quove anno zizania sua proseminare cœperit. Christum docuit esse ψιλὸν ἄνθρωπον, et ex Maria initium habuisse. Inde *Homuncionista* Vigilio Tapsensi dictus; ejusque sequaces *Homuncionistæ* Augustino. Matthæus Larroquanus hæreseos Photinianæ epocham ad annum 341 refert. Certe detectum fuisse Photinum ante ann. 344, indicio est μακρόστιχος illa formula condita in synodo Antiochena eo anno habita, in qua errores Photini expresse damnantur. Quod etiam factum est in synodo Sardicensi anno 347; in Mediolanensi anno 348. Denique in concilio Sirmiensi (de quo hic agitur) anno 351, hæreseos convictus, et in exilium pulsus est: postea tamen ecclesiam suam recuperasse videtur. *Guil. Cave in Photino, ad ann.* 344. Erat autem Sirmium Pannoniæ inferioris civitas nunc regni Hungariæ in Sclavonia urbecula. READ.

Ibid. ὁ βασιλεὺς σύνοδον ἐπισκόπων ἐν τῷ Σιρμίῳ γενέσθαι ἐκέλευσε] Quo anno celebrata sit Sirmiensis synodus, in qua Photinus episcopatu dejectus est, non convenit inter eruditos. Socrates quidem atque Sozomenus celebratam esse dicunt, post consulatum Sergii et Nigriniani: quo anno ob civilis belli tumultum, in Oriente quidem nulli consules fuere: in Occidentis autem partibus Magnentius Augustus cum Gaïsone consulatum gessit. Baronius vero in Annalibus Ecclesiasticis, eam synodum celebratam esse contendit anno Christi 357, consulatu Constantii Augusti nono et Juliani Cæsaris secundo. Verum Dionysius Petavius primum in animadversionibus Epiphanianis, deinde dissertatione de duplici synodo Sirmiensi, certissimis argumentis demonstravit, annum ejus synodi recte assignatum fuisse a Socrate, post consulatum Sergii et Nigriniani, qui fuit annus Christi 351. Scio Jacobum Sirmondum duos libellos scripsisse, quibus Baronii sententiam adversus Dionysium Petavium asserere conatus est. Sed cum ipse eos libellos non ediderit, satis ostendit se falsitatem opinionis suæ tandem agnovisse. VALES.

29, 2. τῶν μὲν ἀνατολικῶν Μάρκος] Episcopi quos hic nominat Socrates, non in illa Sirmiensi synodo sederunt, quæ collecta est adversus Photinum post consulatum Sergii et Nigriniani, anno Christi 351: sed in altera quæ collecta est Eusebio et Hypatio consulibus, anno Christi 359, paulo ante Ariminense concilium: et quæ formulam illam edidit, quæ postea Arimini recitata est, cui præfixa erant consulum nomina. Atque id manifeste docet Germinius in epistola ad Valentem quæ refertur in fragmentis Hilarii, et Epiphanius in hæresi Semiarianorum. Certe priori illi Sirmiensi synodo adversus Photinum congregatæ, soli orientales episcopi interfuere: ut testatur Hilarius in libro de Synodis, et Vigilius Tapsensis episcopus in libro quinto adversus Eutychem: Vigilii quidem hæc verba sunt: *Illius vero catholici concilii apud Sirmium contra Photinum ex toto Oriente congregati, quis sufficiat multiplices fidei sanctiones comprehendere*, seqq. VALES.

Ibid. Γεώργιος] Georgius hoc tempore, id est post consulatum Sergii et Nigriniani, nondum erat episcopus Alexandriæ. Creatus est enim episcopus consulatu Constantii Augusti octavo, et Juliani Cæsaris primo, quod est anno Christi 356. Quocirca sedere non potuit in priore illa synodo Sirmiensi quæ Photinum deposuit anno Christi 351. Idem de Hosio quoque dicendum est, qui eo tempore sub ditione degebat Magnentii: nec Sirmium adhuc fuerat relegatus. VALES.

Ibid. Ὑπατιανὸς] Anno Christi 356 Heracleæ in Thracia episcopus adhuc erat Theodorus, ut constat ex Athanasio in epistola encyclica ad episcopos Ægypti ac Libyæ, p. 290, [277,] quam scripsit Athanasius anno Christi 356 post ingressum Georgii. Quare Hypatianus post hunc annum factus sit oportet episcopus Heracleæ. Ejusdem Hypatiani meminit Sozomenus in lib. vi. c. 7. VALES.

29, 4. ὑπατείας ἐπετέλεσε] Ὑπατείας vocat Socrates Ludos Circenses, quos consules initio consulatus sui edebant: quod Latini dicunt consulatum dare. Sic in libello episcoporum Arelatensis provinciæ, qui oblatus est Leoni papæ, loquuntur antistites Gallicani. *In hac urbe, quicumque intra Gallias ex tempore prædictorum ostentare voluit insignia dignitatis, consulatum suscepit et dedit.* [Post Epist. xlix. Leon. Op. p. 270. Quesnel.] Quidam autem consules præter Circense spectaculum, scenicos quoque ludos et venationem populo dabant. Quemadmodum fecit Asterius consul, sicut ipse testatur his versibus, quos Virgilio a se emendato præfixit.

Distinxi emendans gratum mihi munus amici
Suscipiens, operi sedulus incubui.
Tempore quo penaces circo subjunximus, atque
Scenam Euripo extulimus subitam.
Ut ludos, currusque simul, variumque ferarum
Certamen junctim Roma teneret ovans.
Ternum quippe sofos merui: terna agmina vulgi
Per caveas plausus concinuere meos.
In quæstum famæ, census jactura cucurrit.
Nam laudis fructum talia damna ferunt.
Sic tot consumptas servant spectacula gazas,
Festorumque trium permanet una dies.
Asteriumque suum vivax transmittit in ævum,
Qui partas trabeis tam bene donat opes.

VALES.

De Asterio illo, qui consul fuit A. D. 494, vide Clintonum Fast. Rom. Append. p. 204.

29, 4. καθεῖλον εὐθύς] Photini doctrinam sic describit Hila- 124
rius, *Quæ initium Dei Filii ex partu Virginis mentiebatur*, De Synod. 61. Jamdudum autem ille condemnatus fuerat Antiochiæ, Sardicæ, et Mediolani, sicut indicat Caveus modo citatus a Reading. Tum iterum convocata est occidentalium synodus *ad tollendum ex episcopatu* illum, Hilar. Op. Hist. Fr. ii. 19, quam Benedictinus editor colligit habitam fuisse Mediolani A. D. 349: aliis visum est Hilarium hic de Sirmiensi synodo dicere, collatis iis quæ dicit ibid. c. 21. Lata tamen in Photinum sententia, ne deponeretur ille aliquamdiu obstitit populi factio; *nec tum quidem per factionem populi potuit amoveri*, Hilar. ibid. 21: missæ vero sunt ad orientales epistolæ, in quibus *relatum est de Photino decretum*, ibid. 22. His acceptis, initum est a quibusdam orientalibus consilium, ut per condemnationem Photini occasionem caperent condemnandi etiam Marcellum ejus institutorem, et proinde ipsum quoque Athanasium, qui una cum Marcello Sardicæ absolutus erat. Itaque illi *rescribentes de Photino, Marcelli mentionem addide-*

runt, Hilar. ibidem: et, coacto per imperatorem ad Sirmium concilio hoc, de quo Socrates scribit, A. D. 351, tandem Photinum omnium consensu deposuerunt, et formulam istam fidei composuerunt quæ mox sequitur. Hic finis fuisse videtur primi orientalium ad Sirmium conventus, et quo animo hæc gesta sint modo testatus est Hilarius. Pergit vero Sulpicius ejusdem partis ulteriora acta narrando, cum dicit, *Igitur Ariani astuto consilio miscent innoxium criminosis, damnationemque Photini et Marcelli et Athanasii eadem sententia comprehendunt*. Hist. Sacr. ii. 37. Postea sæpius Sirmii convenerunt, sicut mox videbimus.

29, 5. οἱ δὲ ἐπιμείναντες] Certe formulam fidei, quæ in concilio Sirmiensi contra Photinum edita est, Hilarius quidem in libro De Synodis, ut catholicam commendat: Athanasius vero in Synodis Arimini et Seleuciæ eam condemnat ac rejicit, perinde ac reliquas ab Arianis conscriptas. Neque vero de hac sola fidei formula Hilarius et Athanasius inter se dissentiunt, verum etiam de aliis; verbi gratia de Antiochena. Nam Hilarius quidem fatetur orientales merito novas fidei formulas condidisse, cum novæ hæreses adversus ecclesiam surrexissent. Athanasius vero novas illas fidei formulas callide ab Arianis compositas esse contendit, ad destructionem Nicænæ. VALES.

Cap. 30. Conf. Sozomen. Sulp. Sev. Niceph. iisdem locis: Cassiod. v. 7.

παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως] Nec Hilarius nec Athanasius dicit Constantium interfuisse prima synodo Sirmiensi: et vix quidem ille potuit, si revera habita est synodus ea A. D. 351: nam post Vetranionis depositionem videtur continuo ad bellum gerendum contra Magnentium profectus esse, ut supra dictum est. Pugnatum vero ad Mursam fuit sub fine autumni. Vid. Clinton. Fast. Rom. Quamobrem temere hæc verba addita esse videntur. Certum tamen est Constantium synodo magnopere favisse: ita enim ad eum scribit Hilarius, *Post synodum deinde Sardicensem, omnem rursum adversum Photinum Sirmium catholicæ doctrinæ tuæ commoves curam*. Contra Constant. 23.

30, 2. μίαν μὲν] Dupliciter hic fallitur Socrates, et cum illo Sozomenus. Primum quod tres fidei formulas in Sirmiensi contra Photinum synodo scriptas esse censuit, cum una tantum in ea synodo conscripta sit formula, quam præter Socratem refert Athanasius et Hilarius in libro de Synodis. Deinde quod formulam fidei, quæ in Sirmiensi contra Photinum synodo Græce promulgata est, a Marco Arethusio dictatam esse asserit. Atqui Marcus Arethusius non hanc quam dixi formulam dictavit, sed aliam cui præfixa erant consulum nomina, et quæ postea Arimini recitata est, ut ex Germinii epistola jampridem observavit Nicolaus Faber in præfatione quam scripsit ad Fragmenta Hilarii. Distinguendæ sunt igitur tres synodi Sirmienses, quarum singulæ suam formulam ediderunt. Prima fuit contra Photinum anno Christi 351. Altera anno Christi 357. In qua conscripta est Hosii et Potamii blasphemia. Tertia celebrata est Eusebio et Hypatio consulibus, anno Christi 359, in qua conscripta est fides illa quam Marcus Arethusius dictavit. VALES.

30, 2. ἄλλας δὲ] Scribendum est ἄλλας δὲ, ut habet codex Allatii. Tres enim fidei formulas Sirmii conscriptas hic recenset Socrates; quarum duas posteriores ait Latino sermone primum scriptas fuisse, ac deinde in Græcam translatas. Quod tamen verum non puto. Illam quidem quæ Hosii blasphemia dicitur, ab Hilario Latine primum editam fuisse facile concesserim. Alteram vero quæ consules habuit prænotatos, Græco sermone primum dictatam esse pro certo habeo. Is enim qui eam dictavit Marcus Arethusius, et reliqui qui tum convenerant episcopi, Græci fere omnes fuerunt. Denique subscriptiones episcoporum qui huic formulæ subscripserunt, Græce scriptæ leguntur apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum. VALES.

30, 5. Πιστεύομεν] Hæc fidei confessio exstat apud Athanas. de Synodis Arim. et Seleuc. vol. ii. p. 742. apud Niceph. lib. ix. c. 31. et apud Hilarium de Synodis, col. 1174. [38. col. 485. ed. Benedict.] In ea tametsi nihil compareat ab ecclesiastica fide absonum, id suspiciosum tamen est, quod τοῦ ὁμοουσίου nomen tacetur. READING.

"Socrates varias variis temporibus Sirmii conscriptas formulas earumque auctores confundens, hanc a Marco Arethusio Græce scriptam memorat. Verius noster Hilarius eam *Orientalibus*, id est, toti synodo attribuit. Concilium illud Vigi-

lius lib. v. contr. Eutych. 3. catholicum vocat, et ex toto Oriente congregatum. Nulli autem occidentalium, nisi forte quibusdam ex Illyrico, ad illud accedere tum licuit, quod Magnentius tyrannus transalpinas regiones atque Italiam occuparet." Benedictin. editor ad Hilar.

Hanc formulam exhibet quoque Epiphanius in Cassiodori H. T. v. 7; qui cum, perinde ac Sozomenus, omnes Socratis errores in hoc loco secutus sit, alios etiam suos addidit ex male intellecto auctoris sermone. Prior vero hujus formulæ pars, usque ad primum anathema, pæne ad verbum convenit cum illa quæ edita est ab orientalibus primo A. D. 341, et iterum sub A. D. 344, ubi μακρόστιχος additis quibusdam appellata est, (Socrat. supra, 18. et 19,) et Philippopoli A. D. 347. Vid. Hilar. De Synod. 34, et Fragm. iii. 29. Sunt enim omnes una atque eadem fides, mutatis tantummodo terminis quibus falsæ opiniones damnatæ sunt; de quibus Athanasius ait, ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα καὶ προσθέντες ἄλλα, ὥσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρά τινων ἀκούσαντες, ἔγραψαν ταῦτα, De Synod. 27. Utramque formulam citat Hilarius, omissis vero anathematibus illis quæ prolixæ formulæ affixa erant, (De Synod. 34. c. 482,) neque improbat; immo Sirmiensem hanc multis defendit; cum Athanasius contra prorsus respuat; sicut modo notavit Valesius. De hoc vero animadvertendum est, Hilarii consilium cum libellum illum De synodis conscripsit, fuisse, ut suspiciones mutuas occidentalium et orientalium tolleret; quem in finem operam dedit ut demonstraret quantum orientalium expositiones cum recta fide conciliari possent. Athanasius autem contendit, standum esse a Nicæna fide, novas vero formulas superfluas atque ideo noxias esse: nec tamen ille omnes omnium in his sententias condemnat. Vid. De Synod. 41. Atque ipse etiam Hilarius non ab Athanasio dissentit, ubi scribit paulo postea ad occidentales, *Sed inter hæc, o beatos vos in Domino et gloriosos, qui perfectam atque apostolicam fidem conscientiæ professione retinentes, conscriptas fides huc usque nescitis! Non enim eguistis litera, qui spiritu abundabatis. Neque officium manus ad scribendam desiderastis, qui quod corde a vobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium habuistis episcopi legere, quod regenerati neophyti tenebatis. Sed necessitas consuetudinem intulit, exponi fides et expositis subscribi. Ubi enim sensus conscientiæ periclitatur, illic littera postulatur. Nec sane scribi impedit, quod salutare est confiteri.* De Synod. 63, col. 498.

30, 9. ὑποστάσεως] *Substantia,* Hilarius ubique. *Essentia* Epiphanius in Cassiodor. H. T. v. 7.

30, 10. Πάλιν οὖν ἐροῦμεν] Hactenus formula ista convenit cum aliis illis quæ antea editæ sunt, de quibus modo dictum est. Hinc additamenta incipiunt, quæ singillatim explicat atque defendit Hilarius, De Synod. 39, col. 488.

30, 17. Εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τῷ Ἀβραὰμ ἑωρᾶσθαι, ἀλλὰ 126
τὸν ἀγέννητον Θεόν] Hic sententia illa quæ antea prædicata erat in Expositione prolixa, ὃς καὶ τοῖς πατράσιν αὐτοπροσώπως ὤφθη (Christus,) confirmatur, dicto insuper anathemate in errores Photini. Locum enim ita explicat Hilarius. "*Hæc quia Photinus, adversus quem tum conventum erat, negabat, inserenda fuerunt; nequis auderet non ante Dei Filium quam Virginis Filium prædicare,—et dum hæc ad Patrem referret, Filio substantiam denegaret.*" De Synod. 50. Conf. quæ annotata sunt supra, ad 19, 18.

30, 23. Εἴ τις τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγοι] *Photini secta dicit, Deum singulum esse et solitarium, et more Judaico confitendum. Trinitatis plenitudinem negat, neque ullam Dei Verbi, aut ullam Spiritus Sancti putat esse personam: Christum vero hominem tantummodo solitarium asserit, cui principium adscribit ex Maria; et hoc omnibus modis dogmatizat, solam nos personam Dei Patris, et solum Christum hominem colere debere.* Vincent. Lirinensis adversus hæres. c. 17. [12.] READING.

30, 26. Εἴ τις βουλήσει τοῦ Θεοῦ] Conf. supra, 18, 7. et quæ ibi adnotata sunt.

30, 28. Εἴ τις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱόν] Eadem ratione et catholici Dei unitatem probabant. Sed hæc a Sirmiensibus haud bona fide, sed sophistico suo more scripta fuisse certum est. Quippe Ariani credebant, Filium Dei ex Deo Patre tanquam principio, productum fuisse per modum creationis, quemadmodum et cætera omnia: et hoc solum inter Dei Filium cæterasque creaturas discrimen ponebant, quod Filius primo et immediate a Patre ex nihilo productus sit, deinde per Filium reliqua. Quod et ipsi Sirmienses non obscure sig-

nificant in verbis illis: εἰς μίαν ἄναρχον τῶν ὅλων ἀρχὴν δι' υἱοῦ εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν. *Ad unum qui est sine principio, omnium principium, per Filium pie omnia referimus.* His enim satis ostendunt, se pariter et Filium et alia omnia, ad Deum Patrem tanquam principium, referre: Filium quidem ἀμέσως· per Filium vero cætera. Frustra autem et perridicule conetur aliquis Patrem et Filium unum esse Deum inde demonstare, quod hic ex illo, tanquam principio suo existat; nisi principium, ὁμογενῆ et consubstantiale intelligat. Nisi enim, inquam, illud in argumento supponitur, res singulas creatas unum esse cum Patre Deum, quod absurdissimum est. eadem opera probabitur: siquidem creaturæ omnes ex Deo Patre tanquam principio originem suam utcunque habent. Egregium vero Arianorum *Deus ex Deo*, qui non aliter ex Deo sit, quam per modum creationis, quomodo ex Deo sunt quæ subsistunt universa! *Cl. Bullus Defens. Fid. Nic.* sect. iv. c. iv. n. 8. READING.

30, 30. ἐξ οὗ ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας] Specialis hic fuit Photini 127
doctrina, quæ postremo loco damnabatur a synodo Sirmiensi; perinde ac damnatus fuerat Paulus Samosatenus quia Christum Deum esse negaverat.

30, 31. Πίστις ἐκτεθεῖσα ἑτέρως ἐν Σιρμίῳ Ῥωμαϊστὶ, καὶ ἑρμηνευθεῖσα] Idem tradit Athanasius in libro De Synodis. Postquam enim retulit eam fidem, quæ proxime commemorata est a Socrate, de ista hæc subjicit: ταῦτα πάντα παρωσάμενοι, καὶ ὥσπερ βελτίονα ἐπινοήσαντες, δογματίζουσιν ἄλλην πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν Σιρμίῳ Ῥωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνευθέντα δὲ ἑλληνιστί. Id est, *His omnibus rejectis, quasi meliora excogitassent, aliam fidem promulgant: et ista scribunt in urbe Sirmio Latina quidem lingua, sed quæ in Græcum sermonem sic translata sunt.* Hilarius vero in libro De Synodis fidem hanc referens, hunc titulum præponit: *Exemplum blasphemiæ apud Sirmium per Hosium et Potamium conscriptæ.* Quem quidem titulum ipse composuit Hilarius, qui fidem illam merito blasphemiam appellat. Quisnam autem sit Potamius ille qui Hosio adjunctus est, docet Marcellinus presbyter in libello precum, quem obtulit imp. Theodosio. Ubi inter prævaricatores divinæ et apostolicæ fidei, post Arium primo loco hunc numerat: *Potamius Odyssiponæ civitatis episcopus, primum quidem fidem catholicam vindicans, postea vero præmio fundi fiscalis, quem habere concupiverat, fidem prævaricatus est. Hunc Hosius de Corduba apud ecclesias Hispaniarum et detexit et repulit ut impium hæreticum. Sed et ipse Hosius, Potamii querela accersitus ad Constantium regem, minisque perterritus, et metuens ne senex et dives, exsilium proscriptionemve pateretur, dat manus impietati,* seqq. [Galland. Biblioth. Patr. tom. vii. p. 465.] VALES.

Titulus apud Hilarium De Synodis, col. 1156 [464], hic est: *Exemplum blasphemiæ apud Sirmium per Osium et Potamium conscriptæ.* At non putatur Osius illam conscripsisse; sed cum eidem subscripsisset, fraude fortasse Arianorum obtinuit, ut ea Osii confessio vocaretur. *Cl. Benedictini in Athanas.* vol. ii. p. 744. *ubi hæc formula occurrit, ut et apud Niceph.* l. ix. c. 31. In ea tacetur nomen *substantiæ* et *consubstantialis;* Filius minor Patre prædicatur honore, dignitate, claritate, majestate, Patrique subditus. Dicitur Pater solus initio carere, immortalis, invisibilis, impatibilis esse. Quamobrem jure ab Hilario blasphemia nuncupatur. *Iidem vita Athanas. ad ann.* 357. READING.

30, 31. ἐπὶ παρουσίᾳ Οὐάλεντος καὶ Οὐρσακίου] Horum conversionem ad partes Arianorum, quas modo abjuraverant, narrat Athanasius, Πρῶτον μὲν τοὺς περὶ Οὐρσάκιον καὶ Οὐάλεντα, ὡς τοὺς κύνας μεταπείθουσι μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψαι, et quæ sequuntur, Histor. Arian. ad Mon. 29. Valens Mursæ episcopus fuit, prope quam Constantius Magnentium devicit: refert autem Sulpicius Severus, eum per occasionem pugnæ, (cujus *Constantius descendere in conspectum non ausus est,*) gratiam regis quam maxime sibi conciliasse, adeo ut diceret ille, *se Valentis meritis, non virtute exercitus vicisse.* Hist. Sacr. ii. 38. Ursacius, ut supra dictum est, episcopus fuit Singiduni.

Ibid. Γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν] Tria hæc postrema verba non habentur in exemplari Latino hujus formulæ. Leguntur tamen apud Athanasium et in omnibus nostris codicibus. Ex his autem colligere est, plures tunc episcopos Sirmii congregatos fuisse. Sane Phœbadius Aginnensis episcopus in epistola, quam adversus hanc fidei formulam conscripsit, eam in synodo episcoporum editam esse diserte testatur. Idem etiam abunde confirmat Athanasius in loco quem superius adduxi.

Denique cum Hilarius in supradicto libro testetur, eam fidem, postquam dictata fuisset apud Sirmium, statim missam fuisse ad omnes tam Occidentis, quam Orientis episcopos, ut eorum suffragio comprobaretur, satis indicat eam in synodo fuisse dictatam. Neque enim alibi quam in synodo episcoporum dictari potest formula fidei. Porro Germinius qui hic nominatur, episcopus erat Sirmii, pulso Photino in ejus locum substitutus, anno Christi 351. Hunc Nicolaus Faber in præfatione ad Hilarii fragmenta, prius episcopum Cyzici fuisse dicit, quod non credo. Imposuit viro doctissimo locus Athanasii in epistola ad Solitarios p. 860 [389], ubi Constantium imperat. reprehendit, quod adversus ecclesiasticas regulas ignotos homines, et in dissitis regionibus natos, episcopos civitatibus mitteret: *οὕτω Γρηγόριον ἀπὸ Καππαδοκίας ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς μὲν τὸ Σίρμιον ἀπὸ Κυζίκου μετεπέμψατο Γερμίνιον· ἀπὸ δὲ τῆς Λαοδικείας Κεκρόπιον εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀπέστειλε.* Id est: *Ita Gregorium ex Cappadocia misit Alexandriam: et Germinium quidem ab urbe Cyzico Sirmium evocavit: Cecropium vero Laodicea misit Nicomediam.* Ex his Athanasii verbis nequaquam id conficitur, Germinium prius episcopum fuisse Cyzici. Alioqui idem dicendum esset de Gregorio ac Cecropio; hunc scilicet prius Laodiceæ, illum vero prius in Cappadocia fuisse episcopum. Quod cum in istis perspicue falsum sit, de Germinio quoque dici non potest. Promotus autem est ab Arianis ad Sirmiensem episcopatum, eo quod dogmatis ipsorum acerrimus esset propugnator. Docet id Athanasius in epistola encyclica ad episcopos Ægypti ac Libyæ p. 290 [277]: *Εὐστάθιός τε ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ, Δημόφιλός τε καὶ Γερμίνιος, καὶ Εὐδόξιος, καὶ Βασίλειος συνήγοροι τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν.* VALES.

Veruntamen contra hæc censuit Le Quien, et Germinium episcopum fuisse Cyzici, et Cecropium Laodiceæ. Vid. Orient. Christ. tom. i. col. 750, et 794.

30, 41. *ἀναδιδάξῃ*] Edita est hæc formula anno fere septimo 129
post illam primam Sirmiensem quam modo recitavit Socrates, nempe A. D. 357. *Scripta proxime apud Sirmium blasphemia* appellatur ab Hilario, dum scribit sub anno 358. Conf. Editor. Benedict. ad Hilar. col. 465. a. Ejus vero animum et doctrinam sic explicat Hilarius, nempe, *in ea laboratum fuisse, uti*

dum Pater unus et solus omnium Deus prædicatur, Deus esse Filius negaretur: et dum de homousio ac de homœusio taceri decernitur, id decretum esse, ut aut ex nihilo ut creatura, aut ex alia essentia ut consequentia creaturarum, et non ex Deo Patre, Deus Filius natus confirmaretur. Tum porro in eo, quod honore, dignitate, claritate, majestate Pater major diceretur, id esse quæsitum, ut Filius his omnibus, quibus Pater major est indigeret. Postremo dum ignorabilis naticitas ejus asseritur, per hoc ignorantiæ decretum nescire quod ex Deo sit juberemur: perinde quasi juberi decernique possit, ut quis aut quod ignoraturus sit sciat, aut quod scierit ignoret. De Synod. 10, col. 464.

Interea multa evenerant, quæ Socrates partim omisit, partim alieno loco narravit; quod mox videbimus, infra, c. 36, ubi ad synodos occidentales transit. Refert Athanasius, Leontium Antiochenum, cum illis quos synodus Sardicensis deposuerat, scilicet Georgio, Acacio, Theodoro, et Narcisso, languentes Arianorum partium vires denuo suscitasse, et primum Ursacio atque Valenti persuasisse (post mortem Constantis) ut sententiam iterum mutarent, et fierent rursus Ariani. Deinde una omnes isti Constantium adeuntes (qui conventus fortasse fuit synodus illa triginta hominum, quam Sozomenus ait Antiochiæ habitam esse, iv. 8.) petierunt, ne ille pateretur se ipsos et ipsum tanquam hæreticos condemnari, quod eventurum erat, aiebant, si pergerent omnes cum Athanasio communicare. Constantius vero, cum contra Magnentium profectus comperisset qualis esset occidentalium animus erga Athanasium, statuit istorum argumentis obsequi, oblitus, inquit Athanasius, fidei quam dederat, nunquam se iterum Athanasium persecuturum esse. Hist. Ar. ad Mon. 28—30. p. 360. Imprimis igitur habita est synodus Sirmii A. D. 351, uti jam dictum est; in qua Photini condemnatio præludium fuit eorum quæ in Athanasium parabant. Mox alibi quoque per synodos actum est: et conatus est imperator episcopos qui cum Arianis non communicabant ubique ejicere. Convenerunt enim synodi, Arelate A. D. 353 ubi condemnatus est Paulinus Trevirorum episcopus (Hilar. Histor. Fr. 1. 6. col. 621.), Mediolani A. D. 355 (*ut in Athanasium subscriberetur*, Hilar. Ad Constant. 1. 8, c. 540, Contra Const. 1. 2, c. 562, Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 31, Epist. Liberii in Hilar. Hist. Fr. v. 5,

c. 674), et Biterris (Hilar. Contra Constant. 2. col. 563, Sulpic. Sever. Hist. Sacr. ii. 39). Missus autem est Syrianus ad Alexandriam initio A. D. 356, (Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 81, pp. 394. 395.) Tum demum habita est iterum synodus Sirmii, ubi conscripta est formula illa fidei, A. D. 357. Plura vide infra, ad c. 36.

30, 42. Τούτοις τὸν Φωτεινὸν συνθέσθαι] Existimavit Socrates tres fidei formulas in Sirmiensi contra Photinum synodo conscriptas esse. Addit igitur episcopos qui in ea synodo residebant, suasisse Photino ut formulis illis subscriberet. Sed cum superius ostensum sit a nobis, unam duntaxat fidei formulam ab illa synodo editam fuisse, eam scilicet quæ priore loco commemoratur a Socrate, huic uni subscribere rogatus est Photinus. VALES.

30, 43. τῶν συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι] Epiphanius in hæresi Photinianorum scribit, Photinum cum in Sirmiensi synodo, sic enim legendum est, non Serdicensi, damnatus ac depositus fuisset, adiisse Constantium, petiisseque ut coram judicibus ab ipso nominatis de fide disputaret. Constantium vero Basilio quidem Ancyræ episcopo injunxisse, ut contra Photinum disputationem susciperet: judices vero seu auditores ejus disputationis dedisse Thalassium, Datianum, Cerealem et Taurum comites. Ex his Thalassius primas apud imperatorem obtinebat, ut tradit Zosimus in libro ii. [48.] Et præfectus prætorio missus est in Orientem una cum Gallo Cæsare, anno Christi 351. Mortuus est autem anno Christi 353, Constantio Augusto vi. et Gallo Cæsare ii. Coss. ut tradit Marcellinus in lib. xiv. [7, 9.] Proinde Sirmiensis synodus, et disputatio Basilii contra Photinum, non potest cadere in annum Christi 357, ut vult Baronius. Huc accedit quod scribit Epiphanius, in ea disputatione Basilii contra Photinum, notarium fuisse Callicratem, qui erat exceptor Rufini præfecti prætorio. Fuit autem Rufinus præfectus prætorio per Gallias consulatu Constantii vi. et Galli Cæsaris ii. ut docet Marcellinus in lib. xiv. [1, 10.] Sed biennio ante præfectus fuerat Illyrici. Anno autem Christi 357 non Rufinus, sed Anatolius præfecturam prætorii gerebat per Illyricum. Sed et ex episcopatu Germinii manifeste colligitur, Sirmiensem contra Photinum synodum, in qua Photinus episcopatu dejectus est, non esse celebratam anno

Christi 357. Etenim antequam Georgius pulso Athanasio Alexandrinam sedem invaderet, jam tum Germinius episcopus erat Sirmii, ut docet Athanasius in epistola encyclica quam scripsit ad episcopos Ægypti ac Libyæ, tunc cum Georgius Alexandrinam ecclesiam occupasset. Porro Georgius Alexandrinam sedem occupavit ineunte anno 356, ut constat ex protestatione Alexandrinorum, quæ legitur ad calcem epistolæ Athanasii ad Solitarios. Cum ergo ante annum Domini 356, Germinius episcopus fuerit Sirmii, Photinus quoque cui successit Germinius, ante hunc annum depositus fuerit necesse est. Certe Athanasius in epistola ad Solitarios pag. 860 [389], ubi ordinationes exterorum hominum a Constantio factas recenset, primam commemorat ordinationem Gregorii; deinde Germinii et Cecropii; postea Auxentii, ac postremo Georgii. Ex his Gregorius quidem Alexandrinis datus est episcopus anno Christi 341. Germinius vero in locum Photini factus est Sirmiensis episcopus anno Christi 351. cum a Constantio Sirmii agente accitus fuisset, ut docet Athanasius in loco supra citato: quem interpres Latinus perperam vertit. Cecropius autem eodem anno factus est episcopus Nicomediæ, ut colligitur ex supradicto Athanasii loco. Auxentius denique ad Mediolanensem episcopatum promotus est anno Christi 355. et sequente anno Georgius Alexandrinam sedem invasit. VALES.

30, 47. μετέγνωσαν ἐπὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ τῆς πίστεως ἐκδόσει] Sumpsit hæc Socrates ex Athanasii libro De Synodis Arimini et Seleuciæ. Verum in eo hallucinatur, quod ea quæ Athanasius dixerat de tertia Sirmiensi formula, cui præfixi erant consules, Socrates tribuit secundæ, ab Hosio et Potamio conscriptæ. Locus Athanasii extat p. 904 [29, p. 745], quem ob prolixitatem hic adscribere supersedi. Socratis errorem secutus est Petavius in animadversionibus ad Epiphanium, p. 318. VALES. Eundem errorem secutus quoque est, ut solet, Sozomenus iv. 6.

Cap. 31. Conf. Sozomen. iv. 6. Sulpic. Sev. ii. 40. Cassiod. 130
v. 9. Niceph. ix. 36. Philostorg. iv. 3.

31, 2. εἰς ἐξορίαν ἀπέσταλτο] Jam superius observavi, Hosii exsilium Sirmiense et fidei formulam ab illo conscriptam, hic præpostere referri a Socrate. Lapsus enim Hosii contigit anno Christi 357, ut recte notavit Baronius. VALES. Eadem e Socrate repetiit Sozomenus.

31, 4. πληγάς τε καὶ στρεβλώσεις] Conf. Athanas. Apol. c.

Ar. 89, p. 205, et *διὰ τὰς πολλὰς ὑπὲρ μέτρον ἐπιφερομένας αὐτῷ πληγὰς* seqq. Apolog. De Fug. 5, p. 324. Plura tamen Athanasius narrat de Hosio in Hist. Ar. ad Mon. 42, seqq., et quæ ille a Constantio pertulit. Jam centum annos natus erat: arcessitus autem ab imperatore totum annum Sirmii detinebatur, tanquam exul; ubi tandem post vim illatam, ut modo dictum est, (Athanasius inquit,) adeo compulsus est, *ὡς μόγις κοινωνῆσαι μὲν τοῖς περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον, μὴ ὑπογράψαι δὲ κατὰ Ἀθανάσιον.* ib. 45. p. 372. Gesta hæc sunt A. D. 357. Vid. Clinton. Fast. Rom.

Ibid. *ὑπέγραψε*] Etiam cum Ursacio et Valente iniit communionis societatem: non tamen unquam induci potuit ut calculum ferret in Athanasium, quod peroptabant Ariani. De Hosii lapsu a multis hoc seculo disputatum est. Sunt qui dicant virum id ætatis non sat mentis compotem tum fuisse, sed calamitate et senio debilitatum ad imperatoris conditiones venisse. Ait porro Athanasius, Hosium instante morte vim sibi illatam quasi testamento declarasse, Arianam hæresin feriisse anathemate, vetuisseque ne quis illam reciperet. *Cl. Benedictini Vita Athanas. ad ann.* 357. READING.

De Hosii casu dicit Phœbadius Aginnensis, et argumenta Arianorum inde capta refutat, sic, "*Rursum dico, non mihi ejus auctoritate præscribitur. Nam si nonaginta fere annis male credidit, post nonaginta illum recte sentire non credam.*" Contra Arian. 23. Galland. Bibl. Patr. v. p. 256.

Cap. 32. Conf. Sozomen. iv. 7. Sulpic. Sev. ii. 38. Cassiod. v. 10. Niceph. ix. 32. Philostorg. iii. 26.

32, 1. *Μαγνέντιος—Ῥώμην καταλαβών*] Multa hic perperam miscuit Socrates, et qui eum sequitur Sozomenus. Magnentius eo tempore exercitum suum in Pannoniis ducebat. Zosimus enim, postquam primo dixit eum in Celtis commoratum esse, deinceps quæ mox alibi gesserit usque ad pugnam in Campo Mursensi, seriatim enarrat, ii. 43—50. Quæ vero Socrates hic scripsit de interfectis a Magnentio Romanis, referri possunt ad ea quæ Victor refert patrata esse tum a Nepotiano, tum a Magnentianis cum eum oppresserant, absente Magnentio, sic, *uti passim domus, fora, viæ, templaque cruore ac cadaveribus opplerentur bustorum modo. Neque per eum* (Nepotianum) *tantum, verum etiam advolantibus Magnentianis, qui* xxx° *die, triduo minus, hostem perculerant.* Cæsar. xlii. Magnentius post pugnam Mursensem sese *in Italiam recepit,* ait Victor, Epitom. xlii. Conf. Clinton. Fast. Rom. 351—353.

32, 2. *Γαλλιῶν*] Ita fere Sozomenus. Alii omnes Mursam istam in Pannonia sitam esse referunt; præsertim Sulpitius Severus lib. ii, qui hanc historiam enarrans, insignem hac in re imposturam Valentis Mursæ episcopi memorat. *W. Lowth.*

Ad Mursam cum Constantio pugnat Magnentius et vincitur anno 351. Roma et Italia, quo se post cladem receperat, per Constantii duces abigitur, an. 352. Iterum ad Alpes Cottias adversus Constantium prœlium init, iterumque debellatur, an. 353. Mox Lugdunum fugit, ibique post tres imperii annos et menses sex seipsum interimit. *Ant. Pagi.* READING.

32, 5. *σύμβολον καθ' ἑαυτοῦ ὁ Μαγνέντιος ἡγησάμενος*] Zosimus refert, turbatos fuisse paulisper Magnentii militum animos per orationem habitam a Philippo, quem miserat Constantius ut cum Magnentio de pace colloqueretur, ante pugnam Mursensem, ii. 46: nihil vero de factis acclamationibus post pugnam, quemadmodum hic evenisse narrat Socrates.

Ib. *εὐθὺς ἀπανίσταται*] Imo non nisi vere anni insequentis ineunte, teste Juliano Orat. i. ad Constant. siquidem autumno superiore apud Mursam victus erat. *W. Lowth.* READING.

32, 6. *Μιλτοσέλευκος*] Epiphanius Scholasticus montem Se- 131
leucum vocat. Hujus loci situm habemus in itinerario Hierosolymitano. Nam post descensum Gauræ montis, sequitur *mutatio Cambono millia* 8. *Mansio monte Seleuci millia* 8. VALES. Vid. Itinerar. Hierosol. p. 555, ed. Wesseling. 1735. Occurrit quoque Montis Seleuci mentio in Itinerar. Antonini, in Itinere a Mediolano per Alpes Cottias ad Viennam, inter Vapinum et Lucum; ibid. p. 357, ubi vide Wesseling. adnot.

32, 8. *περὶ τὴν πεντεκαιδεκάτην*] Paulo aliter Idatius in Fastis: *Constantio* vi. *et Constantio* ii. *His Coss. Magnentius se interfecit in Galliis apud Lugdunum die* 3 *Idus Aug. et Decentius frater Magnentii laqueo se suspendit* 15 *Kal. Septemb.* In Chronico autem Alexandrino annus quidem necis Magnentii perperam designatur: dies vero notatur 4 Idus Augusti. VALES.

32, 9. *Δεκέντιος.* Conf. Victor. Cæsar. xlii. Epitom. xlii. Zosim. ii. 54.

32, 11. *Σιλουανός*] *Respublica recens quieta a civili trepida-*

tione, Silvano in imperium coacto, tentari rursus occœperat. Is namque Silvanus in Gallia ortus barbaris parentibus, ordine militiæ simul a Magnentio ad Constantium transgressus, pedestre ad magisterium adolescentior meruerat. E quo dum altius per metum seu dementiam conscendisset, legionum, a quis præsidium speraverat, tumultu, octavum circa ac vicesimum diem, trucidatus est. Victor de Cæsaribus. [xlii.] READING.

Interfectus est Silvanus Agrippinæ A. D. 355, jussu Constantii, (qui tum Mediolani agebat,) per globum armatorum qui, *Silvanum extractum ædicula, quo exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Christiani tendentem, densis gladiorum ictibus trucidarunt.* Amm. Marcell. xv. 5.

Cap. 33. Conf. Sozomen. iv. 7. Cassiod. v. 11. Niceph. ix. 32.

33, 2. κατηγωνίσατο] *Gallus Judæos, qui interfectis per noctem militibus arma ad rebellandum invaserant, oppressit, cæsis multis hominum millibus, usque ad innoxiam ætatem, et civitates eorum Diocæsaream, Tiberiadem, et Diospolim, plurima que oppida igni tradidit.* Hieron. in Chronico, ad an. 355. READING.

Rectius vero hæc apponit A. D. 352 Clintonus Fast. Roman. Gesta enim fuisse tradit Hieronymus *anno Constantii* xv°.

Cap. 34. Conf. Sozomen. iv. 7. Cassiod. v. 12. Philostorg. iii. 28. Niceph. ix. 32. 132

34, 2. Μάγνον] Domitiani præfecti cædem narrat Ammianus Marcellinus. Verum pro Magno scribere debuerat Socrates Montium: ille enim quæstor fuit quem cum Domitiano dilaniarunt milites impulsu Galli Cæsaris. Gesta autem hæc sunt Antiochiæ. Ammian. Marcel. xiv. 7. Philostorg. iii. 28. Gregor. Nyss. Contra Eunom. i. p. 294. Hieronym. Chronic. A. D. 352.

34, 4. περὶ Φλάνωνα] Flanona, seu etiam Flavona, ut habent alii codices, urbs Liburniæ Plinio et Ptolemæo, nunc *Fianona*, oppidulum Istriæ, in ora maris Adriatici et sinus Flanatici ab eo dicti; sub dominio Venetorum, cum portu munito et capaci. *Baudrand.* READING.

Ductum esse Gallum *ad Istriam prope oppidum Polam*, atque ibi post paulum capite truncatum, refert Amm. Marcell. xiv. 11. *Occisus est Constantius Cæsar in insula Flanona*, Idat. Fast. A. D. 354.

Ibid. ἀναιρεθῆναι ἐκέλευσεν] Ammianus Marcellinus in fine

lib. xiv. *Excessit e vita ætatis anno nono atque vigesimo, cum quadriennio imperasset.* Erat autem annus Chr. 354. Vide Sozom. lib. iv. c 7. et Idacium in Fastis. READING.

34, 4. Καίσαρα καταστήσας] *Constantius Claudium Julianum fratrem Galli, honore Cæsaris assumit, annos natum fere tres atque viginti,* inquit Victor in Epitome. Erat autem annus 355. READING.

34, 5. ἐν τῇ ἑβδόμῃ] Vertendum, *in septimo Constantii consulatu*, non in *octavo*, ut mendose Valesius. Cum Socrate consentiunt Fasti Idatiani. *W. Lowth.* READING. Conf. Clinton. Fast. Rom.

34, 6. πόλιν Ῥώμην] Refert quoque Sozomenus, ii. 8, Constantium a Sirmio Romam profectum esse, cum veliet ibi triumphum agere κατὰ τῶν τυράννων, nempe A. D. 354, vel 355. Verum Constantius Sirmii agebat m. Martio A. D. 352, Mediolani m. Novembri: vid. Clint. Fast. Roman. eo anno. Proxime autem sequenti anno hiemabat Arelate; vid. Amm. Marcell. xiv. 5; unde ad Valentiam vere profectus est, arma contra Alamannos moturus; et reversus iterum hiemem Mediolani agebat, (Am. Marc. xiv. 10.) ubi nuntium accepit extincti Galli (ib. xv. 1.) Tum A. D. 354 exercitum duxit in Rhætias, unde victor Mediolanum ad hiberna rediit, Am. Marc. xv. 4. Conf. Clint. Fast. Rom. 355. col. 4. et Amm. Marc. xv. 7. Tandem "*stratis hostibus cunctis Romam visere gestiebat;*" (Am. Marc. xvi. 10.) atque illuc venit, et triumphavit Maio mense A. D. 357. Fast. Rom. eo anno.

34, 8. Ἰούλιος μὲν ὁ τῆς Ῥώμης] Obiit Julius pridie Idus Apriles, Constantio Augusto v. et Constantio Cæsare consulibus, quod est anno Christi 352. cum sedisset annos quindecim, mensem unum, dies undecim, ut legitur in vetustissimo libro de Pontificibus Romanis, qui editus est una cum Cyclo Victorii Aquitani. VALES.

Julius, patria Romanus, Rustici filius, Marci pontificis in sede Romana successor, die 6 Februarii anni 337. ordinatus, sedit annos quindecim, menses duos, dies sex, obiitque anno 352, die 12 mensis Aprilis, qua die colitur. In ejus locum die 22 Maii deligitur Liberius Romanus. *Ant. Pagi, Monachi Benedict. et Guil. Cave.* READING.

Cap. 35. Conf. Sozomen. iv. 12. Theodoret. H. E. ii. 27. Philostorg. iii. 27. Cassiod. v. 13. Niceph. ix. 36.

35, 1. Ἀέτιος] Antiochensis, militis cujusdam filius. Aurifabrum fuisse Aetium certius constat. Mortua matre, ad philosophicas disciplinas animum applicuit. Ac primum quidem Paulinum Antiochenum audivit, postea Anazarbi Athanasium, deinde Tarsi Antonium presbyterum, posthæc Leontium presbyterum Antiochenum, tandem Alexandriæ Sopolim medicum celeberrimum, sub quo medicinæ operam dedit; et cum in hac arte excelleret, gratuitam indigentibus operam præstabat; ipse interim opificio suo aurifabrili noctu incumbens vitam sustentabat. Antiochiam reversus, a Leontio episcopo diaconus ordinatur, qui dogmata sua in ecclesia publice docendi ei potestatem fecit. Capita hæreseως potissima fuerunt; Filium esse κτιστὸν, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, et per omnia ἀνόμοιον τῷ πατρὶ, ac proinde ἑτερούσιον, *substantia plane diversum:* unde *athei* cognomen ei merito adhæsit. Reliqua ex Epiphanio, Theodorito, et Niceta Choniate petantur. Famosus esse cœpit maxime circa ann. 359, et sequentem, quando apud Constantium accusatus, quod conscius et particeps fuisset conjurationis Galli, Pepuzam Phrygiæ in exilium missus est. Sub Juliano episcopatum accepit; cujusnam vero urbis non constat. E vita discessit circa ann. 366. *Guil. Cave.* READING.

35. 3. πρότερον] Conf. supra, i. 26. 133

35. 5. ὑπὸ Λεοντίου] Leontius episcopus fuit Antiochiæ ab A. D. 348. Conf. supra, ad 22, 3, et Clinton. Fast. Rom. 348. col. 2. Refert quoque Sozomenus, iii. 15, et Philostorgius iii. 27, Aetium innotuisse et multum placuisse Gallo Cæsari Antiochiæ degenti. Gallus autem Cæsar fuit ab A. D. 351 ad 354, sicut supra dictum est.

35, 6. βιβλίον] Aetii librum hunc conservavit Epiphanius, atque ea quidem forma qua auctor recensitum denuo edidit. Exordium vero ejus his concipitur verbis, Εἰ δυνατόν ἐστι τῷ ἀγεννήτῳ Θεῷ τὸ γεννητὸν ἀγέννητον ποιῆσαι, εἰ πᾶσα οὐσία ἐστὶν ἀγέννητος, οὐδοποτέρα διοίσει τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἀδέσποτον. Πῶς οὖν ἄν τις φαίη τὴν μὲν μεταβάλλεσθαι, τὴν δὲ μεταβάλλειν, οὐκ ἐπιτρεπόντων τῷ Θεῷ ὑφιστᾶν ἐκ μὴ ὑποκειμένης ὕλης; Hæres. lxxvi. 10. Quibus subnexæ sunt plures ejusdem farinæ ratiocinationes, sive sententiæ, usque ad numerum 47.

35, 8. Οἱ γοῦν ἐφεκτικοὶ] Epiphanius Scholasticus legisse videtur σκεπτικοί. Sic enim vertit; *Contemplativi autem philosophi, libros Platonis et Plotini, declarantes ea quæ artificiose*

ab Aristotele sunt conscripta, redarguunt. Differunt tamen Sceptici philosophi ab ἐφεκτικοῖς, ut species a genere. Duo enim fuerunt genera philosophorum, ut in primo libro scribit Laërtius. Alii fuerunt δογματικοὶ, alii ἐφεκτικοὶ, id est hæsitantes. VALES.

Socrates hic τοὺς ἐφεκτικοὺς opponit *dialecticis,* sive *sophistis.* Quid vero per illud nomen intelligendam sit discimus e loco Laertii in Pyrrhone, quem citavit Suidas c. 3190. Laertius postquam dixerat, Pyrrhonis discipulos appellatos fuisse ἀπορητικούς τε, καὶ σκεπτικοὺς, ἐφεκτικούς τε, καὶ ζητητικοὺς, hanc subdidit explicationem, Ἐφεκτικοὶ δὲ, ἀπὸ τοῦ μετὰ τὴν ζήτησιν πάθους, λέγω δὴ τὴν ἐποχήν. Fuerunt igitur ἐφεκτικοὶ illi qui revera *animum philosophiæ intenderunt;* quos Socrates ideo Aristotelianis opposuit quia credidit artem dialecticam Aristotelianam, de qua hic dicit, mera esse verborum artificia, quæ sophistarum ora per vocum et nominum formulas possent obstruere, nihil autem veritatis continerent cui cognoscendæ animus se intendere vellet. Itaque non inepte Epiphanius vocem eam ἐφεκτικοὺς exposuit *contemplativos.*

35, 10. ὀλιγομαθὴς ὁ Ἀέτιος] Idem tradit quoque Epiphanius, Οὗτος ὁ Ἀέτιος κατὰ τὸν κοσμικὸν λόγον ἀπαίδευτος ἦν ἕως τῆς τελείας αὐτοῦ ἡλικίας, ὡς ὁ λόγος. Ἐπενόησε δὲ ὑποβὰς καὶ σχολάσας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀριστοτελικῷ φιλοσόφῳ, seqq. Hæres. lxxvi.

35, 13. ἐξελαθείς] Theodoretus inquit, primo eum depositum esse a Leontio, Λεόντιος τὰς Φλαβιανοῦ καὶ Διοδώρου κατηγορίας δεδειξάμενος τῆς διακονίας ἐγύμνωσε, H. E. ii. 27: postea autem in exilium missum ab imperatore: ibid.

Cap. 36. Conf. Sozomen. iv. 9. Theodoret. ii. 15. Rufin. x. 134
19. 20. Sulpic. Sev. ii. 39. Cassiod. v. 15. Nicephor. ix. 33.

36, 1. συνῆλθον ἐπίσκοποι] Ante eam synodum Mediolanensem alia fuit habita Arelate A. D. 353, quam omnino prætermisit Socrates. Hujus meminerunt Hilarius, ad Constant. 8, col. 540. et Fragm. Hist. i. 6, col. 621. et Sulpicius Severus ii. 39. Athanasius quoque ad eam respexit, cum scripsit de Constantio, γενόμενος δὲ ἐν τῇ Ἀρελατῷ καὶ τῇ Μεδιολάνῳ, λοιπὸν ὡς οἱ αἱρετικοὶ συνεβούλευσαν καὶ ὑπέθεντο οὕτως αὐτὸς ἔπραττε, Hist. Ar. ad Monach. 31, p. 361, et Liberius episcopus Romæ, sicut videtur, in Hilar. Fragm. Hist. v. 2, col. 672.

Atque e Marcellino jam vidimus Constantium hiemem A. D. 352 egisse Arelate. Ibi *Paulinus Trevirorum episcopus—indignus ecclesia ab episcopis, dignus exsilio a rege est judicatus,* ait Hilarius, col. 621. Mediolani synodus habita est A. D. 355. In ea vero condemnati sunt Eusebius, Lucifer, et Dionysius: de quibus dixit Hilarius in libro Contra Constantium (composito post actam synodum Constantinopolitanam, ibid. 15,) cum scripsit, *Post sanctorum virorum exsilia Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii, quinto abhinc anno* (hoc est A. D. 355,) *a Saturnini et Ursacii et Valentis communione separavi.* Contra Constant. 2, col. 562. Sulpicius quoque, qui his nominibus addit Liberium, Hilarium, et Rhodanium Tolosanum, qui paulo posterius relegati sunt, mox subdit, *Ita pulsi in exilium quos supra memoravimus abhinc annos* xlv, *Arbetione et Lolliano consulibus,* ii. 39, nempe A. D. 355. Sozomenus autem, iv. 8, scribit synodum præterea habitam esse Antiochiæ; ubi convenerunt fere triginta Ariani contra Athanasium, vivente Constante; quod fuisset ante A. D. 351. Valesius tamen Sozomenum in tempore hic errasse credidit, et synodum hanc ad A. D. 356 (melius 355) transtulit. Vales. ad loc.

36, 1. *ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους*] Idem numerus habetur apud Sozomenus in lib. 4. cap. 9. Sed vix credibile est, tantum numerum episcoporum ad hoc Mediolanense concilium convenisse. Potius crediderim mendosos esse tam Socratis, quam Sozomeni codices, et pro *τριακοσίους*, scribendum esse *τριάκοντα.* Certe in epistola concilii Mediolanensis missa ad Eusebium Vercellensem episcopum, triginta tantum episcoporum nomina leguntur, qui in damnationem Athanasii, Marcelli atque Photini consenserant. Inter quos quidam etiam Orientis partium episcopi recensentur, ut videre est apud Baronium ad annum Christi 355. VALES.

Epistola illa Concilii Mediolanensis, et Acta ejus, quæ feruntur, quæ falsa tamen sunt, edita sunt in Mans. Concil. tom. iii. col. 236, et 247.

36, 2. *ἐν Μεδιολάνῳ*] Annus 355 rei catholicæ exitiosus fuit; in quo, vi et tyrannica Constantii potestate, religionis jura violata, hæreticis summa rei ecclesiasticæ administrandæ permissa, catholicis præsulibus vis illata, oblata exilii capitisque pericula, nisi Athanasium ferirent anathemate. Mediolanum igitur, ut statutum anno proximo fuerat, convenerunt episcopi. *Cl. Monachi Benedict. Vita Athanasii.* Hæc tertia synodus ibidem celebrata ab *Ant. Pagi* memoratur. READ.

36, 3. Παυλῖνος *ὁ τῆς* Τριβέρεως] Paulinus Trevirensis episcopus non interfuit Mediolanensi concilio, sed Aretalensi, quod ante biennium fuerat congregatum anno Christi 353. Vide Baronium. VALES.

Ibid. *ὁ μὲν* "Αλβας *τῆς* 'Ιταλῶν *μητροπόλεως*] Idem legitur apud Sozomenum. Sed Baronius jam pridem monuit, Albam hic positam esse pro Mediolano. Non enim Alba metropolis fuit Italiæ, sed Mediolanum. Et Dionysius qui tunc Constantio atque Arianis restitit, non Albæ erat episcopus, sed Mediolani, ut testatur Athanasius in epistola ad Solitarios. VALES.

Διονύσιος ὁ ἀπὸ Μεδιολάνων, *ἔστι δὲ καὶ αὔτη μητρόπολις τῆς* 'Ιταλίας, Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 33, p. 363, quod Socratem decepit: nam si nomen a scriba recenti corruptum esset, errorem non secutus fuisset Sozomenus. Vid. quoque Athanas. Apol. de Fug. 4, p. 322.

36, 4. *ἐπὶ παρατροπῇ τῆς πίστεως*] Idem asserit Liberius, "*Non est novum quod nunc subtiliter et sub occasione nominis Athanasii attentatur,*" seqq. Hilar. Fragm. Hist. v. 4.

36, 5. *ὁ σύλλογος*] Plenius Sozomenus, *ἀπράκτου δὲ διαλυθείσης τῆς ἐν* Μεδιολάνῳ *συνόδου, τοὺς μὲν ἀντειπόντας τοῖς κατὰ* 'Αθανασίου *σπουδάζουσιν ἐκποδὼν ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς, φυγὴν αὐτῶν καταδικάσας,* iv. 11. Quid in hac synodo gestum sit partim exponit Hilarius, sic: *Eusebius Vercellensis—venire Mediolanum præcipitur. Collecta jam illic malignantium synogoga, decem diebus ad ecclesiam est vetitus accedere, dum adversus tam sanctum virum malitia se perversa consumit. Suppuratis deinde consiliis omnibus, ubi libitum est, advocatur. Adest una cum Romanis clericis, et Lucifero Sardiniæ episcopo. Conventus ut in Athanasium subscriberet, ait, de sacerdotali fide prius debere constare; compertos sibi quosdam ex his qui adessent, hæretica labe pollutos. Expositam fidem apud Nicæam (cujus superius meminimus,) posuit in medio: spondens omnia se, quæ postularent, esse facturum, si fidei professionem scripsissent. Dionysius Mediolanensis episcopus chartam primus accepit: ubi profiteri scribendo cœpit, Valens calamum et chartam e manibus ejus vio-*

lenter extorsit, clamans, non posse fieri, ut aliquid inde gereretur. Res post clamorem multum deducta in conscientiam plebis est: gravis omnium dolor ortus est, impugnata est a sacerdotibus fides. Verentes igitur illi populi judicium, e Dominico ad palatium transeunt. Cujusmodi sententiam in Eusebium, longe ante quam ecclesiam ingrederetur, scripserint, de se loquitur ipsa sententia. Ad Constant. 1. 8. Brevius Athanasius hoc modo, *τούτους* (Paulinum, Luciferum, Eusebium, et Dionysium) *ὁ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε κατὰ Ἀθανασίου μὲν ὑπογράφειν, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς κοινωνεῖν. εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο, καὶ λεγόντων, μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι τοῦτο κανὼν, ἔλεγε, νομιζέσθω· οὕτω γάρ μου λέγοντος ἀνέχονται οἱ τῆς Συρίας λεγομενοι ἐπίσκοποι· ἢ τοίνυν πείσθητε, ἢ καὶ ὑμεῖς ὑπερόριοι γενήσεσθε.* Hist. Ar. ad Mon. 33, p. 363. Ad eadem respexit quoque paulo infra, his verbis, *καὶ γὰρ πάλιν ἀντὶ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλατία πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προκαλεῖται—τὴν γὰρ Παυλίνου, καὶ Λουκιφέρου, καὶ Εὐσεβίου, καὶ Διονυσίου, τῶν ἐπισκόπων παρρησίαν βλέπων· καὶ ὡς ἐκ τῆς μετανοίας Οὐρσακίου καὶ Οὐάλεντος διήλεγχον τοὺς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου λέγοντας, καὶ συνεβούλευον μηκέτι χρῆναι πιστεύεσθαι τοὺς περὶ Οὐάλεντα μεταγνόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νῦν, εὐθὺς ἀναστὰς εἶπεν· ἐγὼ κατήγορός εἰμι νῦν Ἀθανασίου, δι' ἐμὲ πιστεύσατε οἷς ἐὰν λέγωσιν οὗτοι.* Ibid. 76, p. 390.

Hanc autem Mediolanensem synodum continuo subsecuta sunt edicta regia contra Athanasii amicos: sic enim ille scribit, *καὶ ἐνήλλοντο κατὰ πάντων ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν· καὶ εὐθὺς* (post hanc synodum) *ὧδε μὲν ἐντολαὶ καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα τέως ὁ σῖτος ἀφαιρεθῇ παρὰ Ἀθανασίου, καὶ δοθῇ τοῖς τὰ Ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις τοὺς μετ' αὐτοῦ συναγομένους. Ἀπειλή τε ἦν τοῖς δικασταῖς εἰ μὴ συνάγοιντο μετὰ τῶν Ἀρειανῶν. Ἦν δὲ ταῦτα προοίμια τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων διὰ τοῦ δουκὸς Συριανοῦ. Εἰς δὲ τὰ ἔξω μέρη προστάγματα πάλιν καὶ νοτάριοι κατὰ πόλιν, καὶ παλατινοὶ φέροντες ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρός τε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς δικαστὰς,* seqq. Hist. Ar. ad Mon. 31. p. 361. Conf. ibid. 48. p. 373.

Liberius in epistolis suis testatur se per legatos suos, et cum aliis episcopis Italis, rogasse Constantium ut juberet concilium congregari *ad pacem omnium ecclesiarum catholicarum, præsertim autem ad Aquileiam.* Vid. Hilar. Fragm. Hist.

v. 1, 6. vi. 3: atque iterum A. D. 355. Vid. Athan. Hist. Ar. ad Mon. 36, p. 365. Idem Liberius refert quoque nonnihil de modo quo res tunc gestæ fuerint, cum scribit de literis quas nuper a legatis acceperat, his verbis: "*Significant, propter turbationem quidem omnium ecclesiarum se quidem ante succumbere sententiis Orientalium voluisse, proposuisse tamen conditionem, ut si iidem Arii hæresim condemnassent, hoc genere inclinati eorum sententiis obedirent. Placitum, ut ipsi significant, scriptura teste firmatur, itur in concilium; accipiunt cum deliberatione responsa, Arii doctrinam se damnare non posse, Athanasium, quod solum exigebant, communione esse privandum.*" Creditur, legatos de quibus hic scribit Liberius, fuisse illos Vincentium Capuanum et Marcellum, qui mox Arianis succubuerunt, quos ille ad concilium Arelatense miserat: et fortasse concilium quod hic memorat, id ipsum fuit Arelatense anni 353: incerta tamen hæc sunt. Vid. Benedictin. ad Hilar. Fragm.

Præterea aliam quoque synodum omisit Socrates, quæ convenit post Mediolanensem Biterris in Gallia, A. D. 356, uti videtur. Conf. supra, ad 30, 41. Illuc compulsus ire Hilarius Arianorum patronos ad publice disputandum vocavit: quod cum illi detrectavissent, exinde, inquit Hieronymus, Hilarius, *factione Saturnini Arelatensis episcopi, de synodo Biterrensi in Phrygiam relegatus est.* Hilar. c. Const. 2. col. 563. De Synod. 2. col. 460. Hieronym. Script. Eccl. 100. Sulp. Sev. H. S. ii. 39.

Cap. 37. Conf. Sozomen. iii. 19. iv. 15. 16. 17. 18. 19. Theo- 135
doret. ii. 18. 19. 20. 21. Rufin. ii. 21. Sulpic. Sev. ii. 41. Philostorg. iv. 10. Cassiod. v. 20. Niceph. ix. 38. 39. 40. 41.

37, 1. *οἰκουμενικήν*] Sic synodus Ariminensis ipsa se appellavit *Generalem* inter Occidentales; *ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων,* infra, § 54. Indictum fuerat primo generale concilium; quod jam expectabatur, cum subito edixit imperator ut duæ synodi seorsum convenirent. Athan. de Synod. 2, p. 717.

Ante tamen quam ad Ariminum conveniretur, multa acta sunt quæ Socrates prætermisit. Relegatus est Liberius, non, ut Socrates scribit infra, post synodum Ariminensem, sed A. D. 355, eo tempore quo Constantius Arianorum suasu omnes ad condemnandum Athanasium adigebat, atque ea quidem de causa; quemadmodum narrat Theodoretus ii. 15. 16, Athanasius Hist. ad Mon. 35, seqq., Sozomen. iv. 11, et Amm. Marcellin. xv. 7.

A. D. 356, præter habitam synodum Biterris, de qua modo dictum est, missus ab imperatore Syrianus ecclesiam Alexandrinam invasit et Athanasium expulit Febr. d. 9: Georgius autem Cappadox sequenti Paschate sedem episcopalem occupavit. Supra, ad 30, 41. Vid. Athan. Hist. Ar. ad Mon. (Διαμαρτυρία) 81, p. 393 seqq. 6, p. 323. 51, p. 375. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 356. Quæ interea ab Athanasio Alexandriæ gesta essent narrat ipse in Apol. ad Imper. Const. 19, p. 307, seqq. Non recte enim Sozomenus ea composuit quæ habet iv. 9, 10.

A. D. 357. habita est iterum synodus Sirmii, quo primum venit Constantius a Roma mense Junio, (vid. Ammian. Marc. xvi. 10,) mox autem iterum sub fine ejus anni, (vid. Cod. Theod. citatum a Clinton. Fast. Rom.,) atque ibi quietus hiemavit; exinde autem confecto verno æquinoctio ad bellum profectus, victor eodem regressus est vergente A. D. 358. Amm. Marc. xvii. 12. Fast. Rom. In ea synodo conscripta est formula fidei quam Socrates edidit supra, c. 30, 31. quam etiam Athanasius numerat septimam inter formulas quas ille recenset, (De Synod. p. 744.), et cui Hosius jam annum agens tanquam exul Sirmii, invitus subscripsit, sicut retulit Socrates supra, c. 31. Vid. Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 45. p. 372. Sozom. iv. 12. Ea vero acta esse A. D. 357 credibile est; quod indicare videtur Hilarius, qui in Libro suo De Synod. 10, refert *scriptam proxime apud Sirmium blasphemiam* eam esse. Vid. Benedictin. ad l. Eodem quoque anno Constantio Sirmii commorante, Liberius ab eo arcessitus, et mortem quam ei minabantur veritus, Arianorum fidei subscripsit, postquam duos annos (ab A. D. 355,) in exilio egisset, sicut testatur Athanas. Hist. Ar. ad Mon. 41, p. 368. et Apol. c. Ar. 89, p. 204. Conf. Sozom. iv. 15. Clinton. Fast. Rom. A. D. 357. Hoc tamen paulo serius evenisse videtur quam Hosius manum Arianis dederit: nam Athanasius in sua Apolog. De Fuga hujus submissionem memorat, sed nihil habet ejusmodi de Liberio, quem cum Paulino, Dionysio, Lucifero et Eusebio, laudat inter *bonos episcopos* (4, p. 322.) Et epistola ea quam servavit Epiphanius, refert, Hosium perductum esse ut consentiret scriptis quibusdam in quibus positum erat τὸ ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν: tum vero postea orientales ad synodum Sirmii congregatos statuisse, ut nomen illud *substantia*, τὸ τῆς οὐσίας

ὄνομα, omnino tolleretur: quod convenit cum formula Sirmiensi edita A. D. 357, atque indicio est Hosium jam paulo antea Arianorum voluntati obsecutum esse. Epiphan. Hær. lxxiii. 14. Quæ si vera sint, nempe Hosium primo ipsam Anomœorum doctrinam confessum esse, non mirum foret eum postea non modo subscripsisse, verum etiam conscripsisse formulam Sirmiensem, quemadmodum in Hilarii textu legitur. De Synod. 11. col. 464. Vid. editor. Bened.

Sub hoc quoque tempore mortuus est Leontius Antiochiæ episcopus, Sozom. iv. 12; in cujus locum substitutus est auctore Constantio Eudoxius; qui Aetii sententiam, quæ fuit Arianorum extrema, fovebat. Potitus autem ecclesia continuo ille synodum coegit suæ partis episcoporum Antiochiæ, et Aetii doctrinam, τὸ ἀνόμοιον, propagare instituit. Sozom. iv. 12. 13. Huic ut obsisteret Georgius Laodicenus epistolam scripsit Macedonio et aliis quibusdam mediorum Arianorum episcopis, qua eos hortatus est, ut Antiochiam convolarent, atque strenue operam darent ne ecclesia ibi ab Eudoxio per grassantem Aetii hæresim corrumperetur. Sozom. iv. 13. Epiphan. Hær. lxxiii. 2. Deinde postea habita est synodus Ancyræ, quo tum forte plures vicinos episcopos convocaverat Basilius ad dedicandam ibi ecclesiam. Sozom. ibid. Hæc synodus, cui præfuit Basilius, consedit paulo ante Pascha, (vid. Epist. Synod. in Epiphan.) et, citata prius Georgii Laodiceni epistola, cum etiam statum ecclesiæ Antiochenæ respexisset, (ibid.) suorum doctrinam nempe τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν decreto synodico affirmavit, illam vero Eudoxii atque Aetii τὸ ἀνόμοιον damnavit: et tum duodecim fidei definitiones ab occidentalibus subscribendas Sirmium misit (Hilar. De Synod. 13. c. 467. seqq.); nuncupatis quoque ad Constantium legatis, ab eo condemnationem Eudoxii impetravit. Vid. Sozomen. iv. 13. 14. Theodoret. ii. 25. 26. Habitam fuisse hanc synodum A. D. 358 plerique reputant. Athanasius tamen in Apolog. De Fug. 1, Leontium nominat tanquam adhuc viventem, Λεόντιον τὸν νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, p. 320; eam vero Apologiam ille scripsisse fertur eodem anno 358. Quæ non conveniunt; cum omnia pæne quæ Sozomenus et Epiphanius tradunt de synodo Ancyrana pendeant a morte Leontii; et non fieri potest ut ille mortuus sit A. D. 358, si eodem anno ante Paschatis Festum ea acta sint

de successore illius quæ modo narravimus. Credo igitur Apologiam illam ab Athanasio scriptam esse anno prius nempe 357: quod quidem ideo confirmatur, quia in illa Athanasius neque de casu Liberii neque de morte Hosii quidquam memorat. Et proinde posito hoc, dari quoque potest Leontium mortuum esse eo anno 357.

Definitiones fidei synodi Ancyranæ, quæ conscriptæ erant non solum contra Aetii doctrinam verum etiam contra formulam illam Sirmiensem, quæ homousion et homœusion pariter rejecerat, ad Sirmium subscribendæ delatæ sunt, vid. Hilar. De Synod. 8. 9. col. 463, 27. c. 476, 90. c. 516, et Benedictin. ad l., ubi cum favore exceptæ sunt; habuerunt enim tunc Constantium patronum. Conf. Hilar. ib. 27. Sozom. iv. 13. Epiphan. Hær. lxxiii. 22. Philostorg. iv. 8. Quod vero hæc Sirmii gesta sint indicat etiam tum synodum ibi resedisse.

Immo verisimile est consessus ejus synodi, qualescunque demum fuerint, continuatos esse neque ad A. D. 359, quo anno nova illa fidei expositio condita est, quam mox videbimus.

37, 3. ἐν Ἀριμίνῳ] Synodus ad Ariminum destinata fuisse videtur paulo post quam finita est Sirmiensis ea sessio A. D. 357. Hilarius enim initio libri sui De Synodis scribit, "*Sed maxime cum comperissem synodos in Ancyra atque Arimino congregandas, et a singulis provinciis Gallicanis binos vel singulos eo esse venturos,*" 8, col. 463. Unde etiam videtur jam tum initum esse consilium ut binæ synodi essent, sive synodus bipartita, qualem Socrates describit, οἰκουμενικὴν διμερῆ. Conf. Benedictin. ad l. Hilar. Constat quoque synodum Nicomediæ indictam esse ante terræ motum qui evenit mense Augusto A. D. 358, sicut mox videbimus.

37, 5. ἐν Σελευκείᾳ] Anno 359, cum Constantius œcumenicam synodum indixisset, orientales Seleuciæ, occidentales Arimini convenerunt. Et quidem Ariminenses episcopi numero circiter quadringenti; Seleucienses vero centum et sexaginta tantum censentur. READING.

37, 7. Λεοντίου τελευτήσαντος] Mors Leontii Antiochensis episcopi accidit anno Christi 356, Constantio Romæ tum degente, ut recte observat Baronius. VALES.

Verum Athanasius in Epistola ad Solitarios, in qua de lapsu Liberii sermonem habet, ait: *Leontius ille castratus, qui Antiochiæ nunc episcopatum tenet.* Quare anno 358. quo Liberius Arianæ formulæ subscripsit, Leontius adhuc in vivis erat, eoque anno decessit. Hinc Philostorgius lib. iv. c. 3. lapsum et restitutionem Liberii memorat, et capite sequenti ait, *mortuo Leontio Antiochenæ urbis episcopo, Eudoxium ex urbe Germanicia translatum esse.* Fallitur ergo Valesius, qui obitum Leontii ad annum 356 pertinere dicit. *Ant. Pagi ad ann.* 356. n. xv. READING.

Conf. quæ modo dicta sunt de Leontii obitu, et gestis synodi Ancyranæ.

37, 7. Εὐδόξιος] Eudoxius primo Germaniciæ, postea Antiochiæ, ultimo Constantinopoleos episcopus, eadem prorsus cum Eunomio sensit, ut docet Theodoretus in hæreticis fabulis. [iv. 3.] READING.

Ibid. κατὰ τὴν Ῥώμην] Rectius fortasse Sozomenus inquit, *in occidentali parte imperii*, iv. 12. Et illi qui Leontii mortem ad A. D. 358 computant Socratem hic errasse certo statuunt: quod quidem fieri facile poterat: Romæ tamen triginta dies egit Constantius A. D. 357. Am. Marc. xvi. 10.

37, 10. ἀποδοῦναι αὐτῷ τῆς διακονίας τὴν ἀξίαν] Leontius Antiochensis episcopus Aetium primo quidem ad diaconatum evexerat: postea vero reprehensus a Diodoro et Flaviano, quod hominem malis studiis innutritum, et impiorum dogmatum assertorem, ad sacros ordines promovisset, diaconatu eum abdicavit, ut scribit Theodoritus in lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 24. Eudoxius igitur simul atque Antiochensis ecclesiæ episcopatum suscepit, Aetium in pristinum gradum restituere conatus est. VALES.

37, 12. ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνελθόντων] Antea vero habitus est eodem anno 359 conventus Sirmii, de quo nihil dicit Socrates, nisi quod habitum fuisse indicet, cum citet exordium sequentis fidei expositionis, ἐν ὑπατείᾳ Φλαβίου Εὐσεβίου καὶ Ὑπατίου, ἐν Σιρμίῳ τῇ προένδεκα καλανδῶν Ἰουνίων, id est, Maii d. 22, A. D. 359, pridie Pentecostes; quo tempore Sirmii agebatur consessus, præsente Constantio. Athanas. De Synod. 8, p. 721. De eo consessu scribit Germinius, "*in conspectu ejusdem imperatoris, præsentibus Georgio episcopo Alexandrinorum ecclesiæ, Pancratio Pelusinorum, Basilio episcopo tunc Anquiritano, præsente etiam ipso Valente et Ursacio, et mea parvitate, post habitam*

usque in noctem de fide disputationem et ad certam regulam perductam, Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse," Hilar. Fragm. Hist. xv. 3, col. 708, quæ ipsa eadem formula esse videtur quæ postea Arimini relecta est. Deinde epistola Constantii ad episcopos Arimini congregatos, qua quid in concilio ageretur præcepit, data est Maii d. 27; et *Tractatus* ille a concilio editus post acta quædam, qui fertur inter fragmenta Hilarii, datus est Julii d. 21, vid. Hilar. Fragm. vii. 1. 4, unde conjici potest conventum esse Arimini ineunte fere mense Junio. Conf. infra, ad § 88. Sozomenus ait, *ἔφθανε ἡ ἐν Ἀριμίνῳ συστᾶσα σύνοδος*, nempe ante Seleuciensem, iv. 17. Numerus autem episcoporum fuit non minor quadringentis, Athan. de Synod. 8, p. 721, 33, p. 749, quorum pæne ducenti noluerunt quidquam de fide statuere præter formulam Nicænam. Athan. Epist. ad Afros 3, p. 893. Trecentos vero æstimat Philostorgius iv. 11.

37, 12. *τὰ κατὰ Ἀθανασίου παραπέμψαντες*] Jusserat enim 136
Constantius ut de fide in concilio tractaretur, sic, "*His ita se habentibus, de fide atque unitate tractari debere cognoscat sinceritas vestra.*" Porro orientales non ad hanc synodum convocati sunt, sed soli occidentales; quibus etiam præceperat Constantius in eadem epistola, ut seorsum agerent, "*non enim de orientalibus episcopis in concilio vestro patitur ratio aliquid definire.*" Hilar. Fr. Hist. vii. 1. 2. Convenit autem synodus *præsente Tauro præfecto prætorii, qui ex jussu regis aderat*, Hieronym. Adv. Lucif. 18, et mandatum sibi habuerat (si Sulpicio fides), non *ante dimittere* episcopos *quam in unam fidem consentirent*. Hist. Sacr. ii. 41.

37, 13. *πρότερον εἴρηται*] Supra, c. 24.

37, 14. *Γερμάνιος*] De Germinio jam diximus supra, ad 30, 31. Auxentius episcopus fuit Mediolani, quem expulso Dionysio, Constantius illuc e Cappadocia miserat, quamvis linguam Latinam nesciret. Athan. Hist. Ar. ad Mon. 75, p. 389. Gaius episcopus fuit in Pannonia, Athan. Epist. ad Epictet. 1, p. 901, incertum vero est cujusnam diocesis. Demophilus episcopus fuit Berœæ in Thracia, (unde expulsus quoque fuerat ab Arianis Cyrus episcopus, Athan. Apol. de Fug. 3, p. 321,) cujus ope Liberius perductus fuerat ut fidei Sirmiensi subscriberet. Vid. Le Quien Orient. Christ. tom. i. col. 1165. Hos sex epi-

scopos nominat Athanas. de Synod. 8. p. 721. quem hic sequitur Socrates.

37, 16. *ἄλλην δὲ*] Superfluum quidem est δὲ, occurrunt tamen ejusmodi exempla. Conferas, *καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην, ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν τι*, citatum ex Eusebio supra, i. 9, 41. infra, v. 22, 26. et, *καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δὲ* ibid. § 6. *Καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲ*, v. 24, 4. atque in Juliani epistola, *ὁ δὲ ἐτόλμησεν* infra, iii. 3, 11. et, *τινὲς δὲ Πρόκλον, καὶ οὗτος δὲ πρεσβύτερος ἦν*, vii. 26.

37, 17. *ἐκ Ῥωμαϊκοῦ μὲν ἡρμηνεύθη*] Jam superius observavi tertiam hanc expositionem fidei ex Græco [Latino, conf. supra, ad 30, 2.] sermone translatam non fuisse, sed Græce dictatam a Marco Arethusio. Certe Athanasius, qui eam refert in libro De Synodis, eam ex Græco [Latino] in Latinum [Græcum] sermonem conversam esse non dicit, cum tamen ubi aliquod monumentum ex Latina lingua in Græcam translatum adducit, lectorem ea de re admonere perpetuo soleat. Porro hæc verba quæ initio posui, usque ad vocem *ῥήμασιν*, desunt in editione Roberti Stephani; nec habentur apud Epiphanium Scholasticum. VALES.

At non adeo firmum est hoc Valesii argumentum: in Apologia quippe ad Constantium Imp. p. 309, epistolam adfert S. Athanasius ex Latino Græce versam, non tamen [quin] illud indicet. Certum videtur, hanc ipsam esse fidei formulam, quæ a Marco Arethusio dictata est, cujusque subscriptiones habentur apud Epiphanium Hær. lxxiii. n. 22. Græcene autem an Latine primo fuerit edita, ambiguum. *Cl. Benedict. in Athanas.* vol. ii. p. 721. READING.

Sozomenus hic cum Socrate convenit de expositione fidei, *ἣν ἐν Σιρμίῳ συνέταξαν διὰ τῆς Ῥωμαίων φωνῆς*, iv. 17.

37, 18. *τῇ προένδεκα καλανδῶν Ἰουνίων*] Hæc ex Athan. De Synod. 8. Epiphanius vero refert, in epistola Semiarianorum, Valentem subscripsisse hujusmodi fidei expositioni in Vigilia Pentecostes, *νυκτὶ ἐπιφωσκούσης τῆς Πεντηκοστῆς*, quæ eo anno 359 fuit ante diem undecimum Kal. Jun. Epiphanius igitur eandem ipsam expositionem respicit. Hær. lxxiii. 22.

37, 20. *εἰς τὰ καταχθόνια κατελθόντα*] In veteribus Socratis 137
editis, ut observarunt Monachi Benedictini, legitur *σταυρωθέντα καὶ παθόντα καὶ ἀποθανόντα*. Porro hæc prima ex omnibus a

Socrate recensitis fidei regulis, habet articulum de descensu ad Inferos; qui iterum occurrit in Symbolo Constantinopolitano. c. 41 hujus libri. READING. Conf. Pearson. Expos. Symbol. v.

37, 20. *ὃν πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες ἔφριξαν*] Ex Job. xxxviii. 17, (Septuag.) *πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν*: quod tamen male ex Hebræo versum est; nam pro *πυλωροὶ* debebat esse *πύλαι*, quemadmodum eadem vox Hebræa שַׁעֲרֵי reddita est in prima parte ejusdem versus. Atque hoc eatenus quidem argumento esse potest, fidei formulam illam Sirmiensem primo Græce non Latine dictatam esse. Veruntamen articulus iste fidei Arianorum repetitus fuit postea Nicæ, vid. Theodoret. ii. 21, et Constantinopoli, vid. infra c. 41, paulo autem utrobique emendatus: nam editus est ab hac synodo sic, *ὅν τινα καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν*, ab illa sic, *ὃν αὐτὸς ὁ ᾅδης ἐτρόμαξε*.

37, 24. *ὡς αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσιν*] Hanc postremam partem Sirmiensis hujus formulæ refert Germinius in epistola ad Rufianum, Palladium et cæteros, his verbis: *Nam sub bonæ memoriæ Constantio imperatore, quando inter quosdam cœperat esse de fide dissensio, in conspectu ejusdem imperatoris, præsentibus Georgio episcopo Alexandrinorum ecclesiæ, Pancratio Pelusianorum, Basilio episcopo tunc Anquiritano, præsente etiam ipso Valente et Ursacio, et mea parvitate, post habitam usque in noctem de fide disputationem, et ad certam regulam perductam, Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse; in qua fide sic conscriptum est: Filium similem Patri per omnia, ut sanctæ dicunt et docent scripturæ. Cujus integræ professioni consensimus omnes, et manu nostra subscripsimus.* Exstant eorum subscriptiones apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum capite 22, quæ huic formulæ subjungi debent. Ejusdem Sirmiensis formulæ mentio fit in expositione fidei apud Seleuciam, quam refert Epiphanius in dicta hæresi capite 25: *ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει, ᾗ ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, Βασίλειος, Μάρκος, καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Παγκράτιος καὶ Ὑπατιανὸς, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τῆς δύσεως.* *Porro cum hac fidei formula eam, quæ Sirmii nuper exposita est coram religiosissimo imper. nostro Constantio, prorsus consentire, norunt qui fidem illam legerint, cui subscripserunt qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius*

episcopus Alexandriæ, Pancratius et Hypatianus, et plurimi Occidentis episcopi. VALES.

37, 25. *οὐ δεόμενοι πίστεως*] Ex Athanasio; *ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν* seqq. De Synod. 9, p. 722.

37, 29. *τότε κατὰ τὴν*] Superflua sunt verba *κατὰ τήν*: nisi si censeamus ideo Socratem ea scripsisse ut synodum Ariminensem a Sirmiensi distingueret.

37, 30. *Ἀθανάσιος*] Locus Athanasii quem adfert Socrates, exstat initio epistolæ de Synodis [3, p. 717.] Arimini et Seleuciæ. VALES.

37, 35. *Καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν*] Hunc enim 138
titulum habet expositio fidei Sirmiensis: *ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ* seqq. ut legitur apud Athanasium in libro supra citato. Quæ verba ideo hic adscripsi, quod Socrates noster eandem formulam referens, titulos istos prætermisit. Cæterum Constantius adeo credulus fuit hujusmodi assentationibus, ut in edictis et epistolis de se ipso loquens, æternitatem suam interdum diceret, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 15. [xv. 1.] haud procul ab initio. VALES.

37, 48. *παρανομίαν*] Melius apud Athanasium legitur *εἰς τὴν* 139
παράνοιαν τῶν ἀπὸ Φρυγίας. Montanistas enim intelligit, quibus insania ac dementia merito attribui solet. VALES.

37, 51. *ἡ σύνοδος καθεῖλε*] Conf. Athanas. De Synod. 9.

37, 54. *Ἐπιστολὴ*] Ante hanc epistolam habentur inter fragmenta Hilarii tria insignia hujus synodi monumenta: quorum primum hunc præ se fert titulum, *Incipit Definitio Catholica, habita ab omnibus catholicis episcopis, prius quam per terrenam potestatem territi hæreticorum consortio sociarentur, in concilio Ariminensi.* tum autem decernit nihil oportere addere aut imminuere fidei Nicænæ: (quæ fuit opinio pæne ducentorum episcoporum, Athan. Ep. ad Afros 3, p. 893:) secundum datum est xii Kal. August. continet vero damnationem Ursacii, Valentis, Germinii, et Gaii: tertium est *Damnatio blasphemiæ Arii.* Hilar. Fragm. vii. col. 684. 686.

Ibid. *Ἔκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως*] Hæc epistola Ariminensis concilii exstat Latine apud Hilarium inter fragmenta libri De Synodis, unde nos versionis loco eam hic adscripsi-

Socrate recensitis fidei regulis, habet articulum de descensu ad Inferos; qui iterum occurrit in Symbolo Constantinopolitano. c. 41 hujus libri. READING. Conf. Pearson. Expos. Symbol. v.

37, 20. *ὃν πυλωροὶ ᾅδου ἰδόντες ἔφριξαν*] Ex Job. xxxviii. 17, (Septuag.) *πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν*: quod tamen male ex Hebræo versum est; nam pro *πυλωροὶ* debebat esse *πύλαι*, quemadmodum eadem vox Hebræa שַׁעֲרֵי reddita est in prima parte ejusdem versus. Atque hoc eatenus quidem argumento esse potest, fidei formulam illam Sirmiensem primo Græce non Latine dictatam esse. Veruntamen articulus iste fidei Arianorum repetitus fuit postea Nicæ, vid. Theodoret. ii. 21, et Constantinopoli, vid. infra c. 41, paulo autem utrobique emendatus: nam editus est ab hac synodo sic, *ὅν τινα καὶ αὐτὸς ὁ ᾅδης ἔπτηξεν*, ab illa sic, *ὃν αὐτὸς ὁ ᾅδης ἐτρόμαξε*.

37, 24. *ὡς αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσιν*] Hanc postremam partem Sirmiensis hujus formulæ refert Germinius in epistola ad Rufianum, Palladium et cæteros, his verbis: *Nam sub bonæ memoriæ Constantio imperatore, quando inter quosdam cœperat esse de fide dissensio, in conspectu ejusdem imperatoris, præsentibus Georgio episcopo Alexandrinorum ecclesiæ, Pancratio Pelusianorum, Basilio episcopo tunc Anquiritano, præsente etiam ipso Valente et Ursacio, et mea parvitate, post habitam usque in noctem de fide disputationem, et ad certam regulam perductam, Marcum ab omnibus nobis electum fidem dictasse; in qua fide sic conscriptum est: Filium similem Patri per omnia, ut sanctæ dicunt et docent scripturæ. Cujus integræ professioni consensimus omnes, et manu nostra subscripsimus.* Exstant eorum subscriptiones apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum capite 22, quæ huic formulæ subjungi debent. Ejusdem Sirmiensis formulæ mentio fit in expositione fidei apud Seleuciam, quam refert Epiphanius in dicta hæresi capite 25: *ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει, ᾗ ὑπέγραψαν οἱ παρόντες, Βασίλειος, Μάρκος, καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Παγκράτιος καὶ Ὑπατιανὸς, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τῆς δύσεως.* *Porro cum hac fidei formula eam, quæ Sirmii nuper exposita est coram religiosissimo imper. nostro Constantio, prorsus consentire, norunt qui fidem illam legerint, cui subscripserunt qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius*

episcopus Alexandriæ, Pancratius et Hypatianus, et plurimi Occidentis episcopi. VALES.

37, 25. *οὐ δεόμενοι πίστεως*] Ex Athanasio; *ἡμεῖς οὐ δεόμενοι πίστεως συνήλθομεν* seqq. De Synod. 9, p. 722.

37, 29. *τότε κατὰ τὴν*] Superflua sunt verba *κατὰ τήν*: nisi si censeamus ideo Socratem ea scripsisse ut synodum Ariminensem a Sirmiensi distingueret.

37, 30. *Ἀθανάσιος*] Locus Athanasii quem adfert Socrates, exstat initio epistolæ de Synodis [3, p. 717.] Arimini et Seleuciæ. VALES.

37, 35. *Καὶ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν*] Hunc enim 138
titulum habet expositio fidei Sirmiensis: *ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ καλλινίκου βασιλέως Κωνσταντίου Αὐγούστου τοῦ αἰωνίου σεβαστοῦ* seqq. ut legitur apud Athanasium in libro supra citato. Quæ verba ideo hic adscripsi, quod Socrates noster eandem formulam referens, titulos istos prætermisit. Cæterum Constantius adeo credulus fuit hujusmodi assentationibus, ut in edictis et epistolis de se ipso loquens, æternitatem suam interdum diceret, ut testatur Ammianus Marcellinus in libro 15. [xv. 1.] haud procul ab initio. VALES.

37, 48. *παρανομίαν*] Melius apud Athanasium legitur *εἰς τὴν* 139
παράνοιαν τῶν ἀπὸ Φρυγίας. Montanistas enim intelligit, quibus insania ac dementia merito attribui solet. VALES.

37, 51. *ἡ σύνοδος καθεῖλε*] Conf. Athanas. De Synod. 9.

37, 54. *Ἐπιστολὴ*] Ante hanc epistolam habentur inter fragmenta Hilarii tria insignia hujus synodi monumenta: quorum primum hunc præ se fert titulum, *Incipit Definitio Catholica, habita ab omnibus catholicis episcopis, prius quam per terrenam potestatem territi hæreticorum consortio sociarentur, in concilio Ariminensi*, tum autem decernit nihil oportere addere aut imminuere fidei Nicænæ: (quæ fuit opinio pæne ducentorum episcoporum, Athan. Ep. ad Afros 3, p. 893:) secundum datum est xii Kal. August. continet vero damnationem Ursacii, Valentis, Germinii, et Gaii: tertium est *Damnatio blasphemiæ Arii*. Hilar. Fragm. vii. col. 684. 686.

Ibid. *Ἔκ τε τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως*] Hæc epistola Ariminensis concilii exstat Latine apud Hilarium inter fragmenta libri De Synodis, unde nos versionis loco eam hic adscripsi-

mus. Nemini porro mirum videri debet, quod Græca interpretatio a Latino exemplari tantopere discrepet. Ita enim a Græcis interpretibus fieri solet, quoties Latina in Græcum sermonem convertunt, quemadmodum perspici potest ex epistolis imperatorum, quæ in Eusebii Historia Ecclesiastica leguntur. Sed cur aliunde exempla repetimus, quam ex hac epistola: in qua tot fere menda interpretis occurrunt, quot periodi. Principium autem hujus epistolæ ita vulgo legitur apud Hilarium: *Lubente Deo ex præcepto pietatis tuæ credimus fuisse dispositum* seqq. Sed in manuscripto codice quo usus est Jacobus Sirmondus legitur: *Jubente Deo.* Quomodo etiam legit Græcus interpres: quem nos hic secuti sumus. Nec immerito suspicari aliquis possit, *Jubente Deo* scriptum esse pro *Juvante.* VALES.

Contra autem hæc subdit editor Benedictinus: "*Jubente Deo* pro *juvante Deo* scriptum esse quis cum Valesio suspicetur? Certe episcopis hoc dignum erat, ut imperatorem commonefacerent supremæ Dei auctoritatis, cui tam ille quam omnes parere tenerentur:" ad Hilar. col. 687.

37, 54. τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας] Haud aliter apud Athanas. 140
Sozom. Theodorit. et Nicephorum legitur. Dubitari tamen non potest, quin S. Hilarius legerit, ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησίαις: sic enim Latine interpretatus est; *ut fides claresceret omnibus ecclesiis catholicis.* Olim autem quævis ecclesia particularis, veram Christi doctrinam amplexa, *catholica* dicta fuit, ad distinctionem hæreticarum in eadem forte civitate locum habentium; ut pluribus ostendit *cl. Pearsonus Expos. Symboli Apost.* [ix.] p. 347. READING. Hæc leguntur quidem in Hilario. Meminerint tamen lectores Hilarium minime hanc epistolam e Græca transtulisse, sed genuinam Latinam exscripsisse.

37, 59. Ὅθεν Οὐρσάκιός τε καὶ Οὐάλης] Hæc non satis cohærent cum superioribus. Suspicor itaque hunc locum transpositum fuisse in Latinis exemplaribus. Post hæc igitur verba, *venenis hæreticorum aditus panditur,* collocanda esse existimo ea quæ inferius leguntur hoc modo: *Constantino præsente in hoc cum magno examine fuisset conscriptum* seqq. usque ad illa, *potestatem regendi orbis accepit.* Quibus subjungenda sunt illa: *Ideo Ursacius et Valens* seqq. VALES.

37, 60. ἐν Μεδιολάνῳ] Supra ad c. 20 hujus libri, multa

observavimus de hac synodo Mediolanensi prima, in qua Ursacius et Valens oblato satisfactionis libello Arianam hæresim damnaverunt. Idem confirmant supradicti Ursacius et Valens in altero libello quem Romæ postea obtulerunt Julio papæ his verbis: *Hæreticum vero Arium* seqq. *Sicut per priorem nostrum libellum, quem apud Mediolanum porreximus, et nunc et semper anathematizasse profitemur.* VALES. Conf. quæ dicta sunt supra, ad 24, 4.

37, 60. συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων] In Latino exemplari, *Adsistentibus etiam legatis Romanæ ecclesiæ.* Porro hi legati ecclesiæ Romanæ præfuisse mihi videntur synodo Mediolanensi; idque ex eo conjicio, quod Hilarius in fragmentis scribit, hæresim Photini in hac synodo Mediolanensi a Romanis esse damnatam. Quod certe non diceret, nisi Romani huic synodo præfuissent. De eadem synodo Mediolanensi loquitur Liberius papa in epistola quam per Luciferum misit ad Constantium imperatorem: *Quæ est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor episcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam noluissent damnare, de concilio iratis animis exierunt.* Hæc autem epistola scripta est a Liberio, non anno 354, ut vult Baronius, nec rursus anno 355, ut affirmat Petavius in libello de duplici synodo Sirmiensi, sed anno Christi 356. Nam Liberius in eadem epistola diserte testatur, Georgium tunc temporis Alexandrino episcopatu potitum fuisse. Id autem contigit ineunte anno Christi 356. Quare mendum est in illis verbis, *Ante annos octo;* malimque scribere, *ante annos novem.* Quod idem valet ac si diceret, *decimo abhinc anno.* VALES.

Attamen neque vox ea *συμπαρόντων,* neque *assistentibus,* innuit legatos Romanos præfuisse synodo: immo plane indicat eos non præfuisse, cum dicat solum *adfuisse.*

Ex hac vero legatorum præsentia concludit Editor Benedictinus, synodum cui interfuere non fuisse illam A. D. 347, quia "nullum suppetit monimentum unde Romanæ ecclesiæ legatos Mediolanensi anno 347 synodo interfuisse nobis constet:" ad Hilar. Fragm. ii. 20. Potuit tamen ejus rei excidisse memoria: certe enim multa hujus ævi monumenta desideramus.

37, 63. Πάλιν γοῦν οἱ ἐλεεινοὶ] Latinus codex, quo usus est 141

Græcus interpres hujus epistolæ, auctior fuisse videtur eo quem nobis exhibuit Hilarius. Nam apud Hilarium hæc solum habentur: *Nunc etiam conantur convellere quod fuerat positum ratione.* Nos, ut Latina interpretatio Græcis aliquatenus responderet, reliqua hic supplevimus. VALES.

Pro *et nunc etiam conantur*, legitur *Tunc etiam conabantur*, in ed. Bened.

Ursacius et Valens pœnitentiam suam retractarunt in synodo Mediolanensi, anno 355, teste Athanasio in Epist. ad Solitarios, p. 644. ed. Commelin. [pp. 360, 361.] *W. Lowth.* READING.

37, 64. *Αὐξέντιον*] Negat Benedictinus Auxentium hic recte a Socrate inter damnatos a synodo numerari, quia Hilarius solummodo quatuor nominat quos a communione segregavit synodus, Ursacium, Valentem, Germinium, et Gaium. Fragm. vii. 4. c. 685. viii. 2. c. 688. 5. c. 690. Verum Socrates auctorem habet Athanasium; qui non tantum Auxentium nominat in hoc loco (p. 724. et 11, p. 725.) sed et alio loco dicit, quinque illos cum Demophilo sexto, omnes a synodo prout hæreticos depositos fuisse, ibid. 9, p. 722, et iterum Epist. ad Afros 3, p. 893. Certum tamen est hos duos Auxentium et Demophilum nusquam memorari in Gestis illis synodi quæ conservavit Hilarius. Quamobrem verisimile est in hos diverso aliquo modo vel tempore latum esse synodi judicium.

37, 65. *ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχὺς*] Nihil hic vidit Græcus interpres. Latina enim sic habent: *Et quidem hæc brevi tempore sæpe mutasse manifestum est.* Quæ adversus Ursacium et Valentem eorumque asseclas dicuntur, qui fidei formulas novas quotidie promulgabant, nullam se fidem certam habere hoc indicio demonstrantes, quemadmodum objicit illis Athanasius non uno in loco. VALES.

37, 70. *μήτε πρὸς ὕβριν τῶν τετελευτηκότων*] Hoc loco Græcum interpretem secutus, Latinum exemplar hujus epistolæ correxi. Nam in fragmentis Hilarii vulgo hic locus ita legitur: *Ne vel permittat clementia tua jura vetera convelli.* Sed in manuscripto codice quem viderat Jacobus Sirmondus, ita legebatur: *Ne vel aliquid permittat clementia tua injuriam veterum convelli.* Unde nos veram lectionem odorati sumus. VALES. *Neve aliquid p. c. t. injuria veterum*, Bened.

37, 71. *τοῖς δὲ ἀπιστήσασιν ὠμότητα*] Graviter hic lapsus est

Græcus interpres. Latinum enim exemplar hujus epistolæ sic habet: *Quia ista novitate non solum fideles populi perturbati sunt, verum etiam infideles ad credulitatem vetantur accedere.* At Græcus interpres pro *credulitatem*, legit *crudelitatem*, sicut ex versione ejus apparet. VALES.

37, 73. *ἱκετεύοντες*] Conf. supra, ad 23, 52. 142

37, 74. *καὶ ἐξ αὐτῶν θείων γραφῶν*] Græca hic longe a vero sensu recedunt: nihil enim dictum est de sacris Scripturis, sed de chartis quibusdam a synodo conscriptis præter hanc epistolam, quæ Constantium de iisdem rebus certiorem facerent. Hilarius habet, *sicut idem alia scriptura instruit tuam sanctam religiosamque prudentiam.*

37, 75. *δι' ἐπισκόπων*] Nempe decem ex utraque parte: "*Cum hac epistola integræ fidei subscribentes episcopi catholici miserunt decem legatos ad imperatorem. Nihilo minus et pars hæreticorum misit ex suo corpore decem legatos. Qui ubi venerunt ad imperatorem suscepti sunt; ita ut legati catholicorum non susciperentur; atque longa dilatione fatigati, et minis imperatoris perterriti, damnaverint integram fidem quam antea defendebant, et susceperint perfidiam quam antea damnaverunt.*" Hilar. Fragm. viii. 4. col. 689. Quibus Sulpicius addit hæc, *Idem Arriani faciunt, mittuntque numero pari legatos, qui adversum nostros coram imperatore confligerent: sed ex parte nostrorum leguntur homines adolescentes, parum docti, et parum cauti: ab Arrianis autem missi senes, callidi et ingenio valentes, veterno perfidiæ imbuti, qui apud regem facile superiores extiterunt. Sed nostris mandatum, ne quo modo cum Arrianis communionem inirent, omniaque integra synodo reservarent.* Hist. Sacr. ii. 41. Animadvertendum tamen id quod Sozomenus tradit, nempe, præceptum fuisse ab imperatore, tum cum duas synodos orientalium et occidentalium seorsum convocandas esse statuebat, ut utraque synodus absoluta deliberatione certiorem se faceret per decem legatos de judicio quod tulisset. Sozom. iv. 16. Quamobrem utrique illi decemviri qui ab Arimino ad imperatorem missi sunt nomen et auctoritatem synodi præ se ferre poterant.

37, 77. *ἀντέγραψεν ὁ βασιλεὺς*] Post devictos ad Istrum Sarmatas Constantius Sirmium, unde primo vere cum exercitu profectus erat, rediit: mox autem egressus exinde Constanti-

nopolim petit, ut impetus regis Persarum cohiberet. Am. Marc. xix. 11, 17. Fortasse e Sirmio ad synodum epistolam hanc rescripsit.

37, 82. Ταῦτα δεξάμενοι] Apud Athanas. [De Synod. 55, p. 768.] *ταῦτα ἐδέξαντο οἱ ἐπίσκοποι ἐπαγομένων τριῶν, hæc episcopi acceperunt tribus referentibus.*" READING.

37, 88. *κατὰ πόλεις τὰς ἑαυτῶν ἀνεχώρησαν*] Discesserunt 143
episcopi ab Arimino vel sub fine anni ejus, vel initio A. D. 360. Nam postquam legati missi erant ad Constantium, qui, sicut Socrates refert, jussi sunt imperatorem Adrianopoli præstolari, habitus est conventus quatuordecim episcoporum Nicæ in Thracia, quæ sita est inter Hadrianopolim et Constantinopolim, sexto Idus Octobris: ab his decreta concilii Ariminensis revocata sunt, et nova professio fidei edita, (vid. Theodoret. H. E. ii. 21.) quæ a præsentibus subscriptione tum firmata, et mox Ariminum a Valente perlata est. Vid. Hilar. Fragm. viii. 5. col. 690. ix. 2. col. 692. Interea conscripta ab orientalibus quoque Seleuciæ fuerat fidei formula et imperatori tradita. Hanc fidem imperator a synodo Ariminensi recipi voluit; itaque, Sulpicius scribit, *præfecto mandatum ut synodum non ante laxaret quam consentire se omnes subscriptionibus profiterentur. Ac, si qui pertinacius obsisterent, dummodo is numerus intra quindecim esset, in exilium pellerentur.* H. S. ii. 43. Athanasius vero ait, formulam quæ Seleuciæ conscripta fuit, postmodo ad Constantinopolim perlatam atque iterum refictam esse, tum vero ad Ariminum missam esse, et coactos esse episcopos ibi subscribere. De Synod. 30, p. 746. Quoniam ergo Seleuciæ et Nicæ consessum est diebus parum distantibus inter se, credibile est formulas fidei ab utroque loco ad Constantinopolim missas esse eodem fere tempore, e quibus unam compositam esse, quæ mox ad Ariminum perlata est nomine orientalium. Sic enim conciliari possunt narrationes quæ de his rebus diversæ a diversis auctoribus feruntur. Deinde, quantum videtur, deliberatum est denuo Arimini de fide, eo modo quem narrat Hieronymus, Adv. Lucif. 17, in loco qui incipit, "*Itaque alio die in ecclesia quæ est apud Ariminum;*" quando Valens, consentiendo iis quæ Claudius episcopus Piceni proposuit, ceteris episcopis synodi persuasit orthodoxum se esse; tum vero illi unitatis causa

assenserunt usiæ nomini abjiciendo, quia "*non erat curæ episcopis de vocabulo, quum sensus esset in tuto*" (ibid.): quibus subdit Hieronymus, *his ita gestis concilium solvitur. Læti omnes ad provincias revertuntur;* et testatur se omnia quæ narrat ex ipsis Actis libasse. Sulpicius vero refert, *clausos intra unam urbem episcopos jam septimum mensem agere*, ii. 44; quod, si calculum ineas a mense Junio, tempus ad Decembrem protrahet; quo mense hæc gesta esse videntur. Conf. supra, ad § 12. Denique inter Fragmenta Hilarii fertur alia synodi epistola ad Constantium, præter eam quam recitavit Socrates, in qua gloriantur, (aut saltem ea pars synodi quibus placebant Arianorum argumenta,) de devicto *usiæ* vocabulo, tanquam foret *indignum Deo nomen*, et precantur literas dari ad Præfectum Prætorio Taurum, ut liceret sibi domum reverti. Fragm. ix. col. 691.

37, 90. *ἐξεῶσθαι τῶν ἐκκλησιῶν*] Relegatos fuisse refert Hieronymus, *Liberium, Paulinum, Rhodanium, Eusebium Vercellensem, Luciferum, Dionysium*, et *Hilarium episcopos, Pancratium presbyterum Romanum*, et *Hilarium diaconum*, Chronic. Quibus addunt Faustinus et Marcellinus, *Maximum* Neapolitanum, et Ægyptiacos aliquos episcopos; testanturque alios item aliis modis fuisse multatos. Galland. Bibl. vii. p. 465.

37, 91. Καὶ πρῶτος μὲν Λιβέριος] Fallitur hic Socrates. Non enim post Ariminensem synodum Liberius in exsilium missus est, et Felix diaconus in ejus locum subrogatus; sed diu antea, anno Christi 356. VALES. Conf. quæ adnotata sunt supra, ad § 1.

Liberius, patria Romanus, Augusti filius, post excessum Julii, in Romanum pontificem xi Kal. Junias ann. 352 electus est. Scriptis mox literis orientales episcopi ipsum in partes suas pertrahere magnopere sategerunt. Verum ille coacta Romæ synodo orientalibus rescripsit, se iis consentire non posse; diuque sane Athanasii causam damnare constanter recusavit. Anno 355, Mediolanum accersitus Constantio viriliter restitit; qui cum post longum cum eo colloquium habitum, nec prece, nec pretio, nullis rationibus nec ullis promissis minisve hominis animum flectere potuit, ad Berœam Thraciæ urbem deportari jussit, subrogato ei Felice archidiacono, quem Acacius Cæsariensis Romæ episcopum ordinari curavit;

hominem quidem in fide catholicum, sed qui Arianis communionem non denegavit. *Guil. Cave ad ann.* 352. Vide etiam Athanasium in Historia Arianorum ad Monachos, p. 367. Prolixum colloquium inter Constantium et Liberium refert Theodoret. lib. ii. cap. 16. READING.

37, 92. τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ προστεθεὶς] Felicem diaconum, qui 144
in Liberii locum ab Acacio subrogatus est, nunquam Arianum fuisse contendit Baronius, sed Arianorum duntaxat communione pollutum. Idem affirmat Theodoritus in lib. 2. Hist. VALES.

37, 94. Ὁ Λιβέριος μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον] Dum Liberius Berœæ in exsilio versatur, Romam Constantius venit, atque triumphantis more urbem ingressus est 28 Aprilis anno 357. Tum matronæ Romanæ honorabiliores et senatoriæ, detrectantibus officium viris, Constantium supplices adeunt, reditumque Liberii præsulis sui obnixe postulant. Ille respondet, adesse Felicem urbis episcopum, virum tanto munere dignum. Cui illæ, invisum omnibus Felicem esse, nec unquam se posse eo deduci, ut cum ejusmodi viro societatis vel communionis quippiam habeant. Constantius autem ut rem pergratam Romanis ediceret, jubet revocari Liberium, et una cum Felice ecclesiam moderari. Qua conditione cum risu excepta, et contra clamante populo, unus Deus, unus Christus, unus episcopus, postulatum ille plebi concessit. Ut autem habet Sozomenus, non nisi re cum episcopis deliberata evocandum statuit Liberium, et quidem ea lege et conditione, ut orientalium ante sententiam amplexaretur. Tandem postquam exulaverat Liberius duobus et amplius annis, et jam miseriarum et periculorum quæ sustinuit, tædio superatus, vim etiam et verbera passus, nimiaque Demophili et Fortunatiani importunitate victus, dolendo humanæ fragilitatis exemplo cadit, Athanasium damnat, et Homoiusionistarum formulæ quam nuper Sirmii condiderant, subscribit, anno 358, idque se fecisse datis ad orientales, aliisque ad Ursacium et Valentem literis testatus est. Romam rediit magno cum populi gaudio; Felice vel a senatu vel a plebe, urbe expulso. Vixit post reditum annos novem, diemque clausit supremum viii Kal. Octob. ann. 366. Sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ. *Cl. Monachi Benedictini Vit. S. Athanas. et Guil. Cave in Liberio.* READING. Vid. quæ adnotata sunt supra, ad § 1.

37, 95. ποιοῦνται ἐν αὐτῇ συνέδριον] Legati Ariminensis synodi qui ad Constantium missi fuerant, cum corrupti fuissent ab Ursacio et Valente, concilium celebrarunt in oppido Thraciæ Nicæ [Nica], 6 Idus Octobris, Eusebio et Hypatio Coss. In quo concilio primum quidem excommunicationis sententiam, quam Ariminenses episcopi tulerant adversus Valentem et Ursacium ac reliquos, resciderunt; eosque catholicos esse ac semper fuisse pronuntiarunt. Deinde formulam fidei hæreticam promulgaverunt. Exstat pars actorum in fragmentis Hilarii sub finem, ubi et nomina quatuordecim legatorum recensentur. VALES.

37, 97. τοσαῦτα εἰρήσθω] Totam hanc Socratis narrationem, a dissolutione synodi Ariminensis usque ad finem hujus capitis, recenset Sozomenus, aliquando ipsa Socratis verba tantum non diserte citans, adnotatque, aliter hæc ab aliis referri; et subinde diversa quædam quæ acceperat tradit. Certe in multis hic erravit Socrates: synodus ista Nicæ convenit, non post Ariminensem ut ille scribit, sed Octobris d. 10; unde ea fidei formula ad synodum Ariminensem perlata est, ut modo diximus. Et satis constat synodum hanc non clanculum et silentio diffugisse, quemadmodum ille narrat, sed ab imperatore dimissam esse postquam in ejus voluntatem consentire se professi erant episcopi subscribendo: quod aperte testantur Sulpicius, Hieronymus, Hilarius, et innuit Athanasius (Epist. ad Afros 3, 4. pp. 892. 893.) Hoc autem fecerunt rati se ipsos satis ab Arianorum doctrina tuitos esse, cum damnaverint Arium et "*totam ejus perfidiam*," tametsi, orientalibus obsequentes, pacis causa *usiam* respuerint, et Filium *similem* esse Patri affirmarint: Sulpic. 11. 44. Postea tamen cum Ariani cœperunt "*palmas suas jactitare*," et prædicare, jam damnatam esse a synodo fidem Nicænam, deceptos et circumventos se esse resciverunt; et tum factum est de quo clamat Hieronymus, "*Ingemuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est.*" Dial. adv. Lucif. 19. De iisdem rebus scribunt Faustinus et Marcellinus, *Ariminensem synodum piissime cœptam, sed impiissime terminatam.* Galland. Bibl. vii. p. 464.

Cap. 38. Conf. Sozomen. iv. 20. Theodoret. ii. 27. Cassiod. 145
v. 31. Niceph. ix. 42.

38, 1. προσελάμβανον θράσος] Non omittendum est id quod

hominem quidem in fide catholicum, sed qui Arianis communionem non denegavit. *Guil. Cave ad ann.* 352. Vide etiam Athanasium in Historia Arianorum ad Monachos, p. 367. Prolixum colloquium inter Constantium et Liberium refert Theodoret. lib. ii. cap. 16. READING.

37, 92. τῇ Ἀρειανῇ δόξῃ προστεθεὶς] Felicem diaconum, qui 144
in Liberii locum ab Acacio subrogatus est, nunquam Arianum fuisse contendit Baronius, sed Arianorum duntaxat communione pollutum. Idem affirmat Theodoritus in lib. 2. Hist. VALES.

37, 94. Ὁ Λιβέριος μὲν οὖν μικρὸν ὕστερον] Dum Liberius Berœæ in exsilio versatur, Romam Constantius venit, atque triumphantis more urbem ingressus est 28 Aprilis anno 357. Tum matronæ Romanæ honorabiliores et senatoriæ, detrectantibus officium viris, Constantium supplices adeunt, reditumque Liberii præsulis sui obnixe postulant. Ille respondet, adesse Felicem urbis episcopum, virum tanto munere dignum. Cui illæ, invisum omnibus Felicem esse, nec unquam se posse eo deduci, ut cum ejusmodi viro societatis vel communionis quippiam habeant. Constantius autem ut rem pergratam Romanis ediceret, jubet revocari Liberium, et una cum Felice ecclesiam moderari. Qua conditione cum risu excepta, et contra clamante populo, unus Deus, unus Christus, unus episcopus, postulatum ille plebi concessit. Ut autem habet Sozomenus, non nisi re cum episcopis deliberata evocandum statuit Liberium, et quidem ea lege et conditione, ut orientalium ante sententiam amplexaretur. Tandem postquam exulaverat Liberius duobus et amplius annis, et jam miseriarum et periculorum quæ sustinuit, tædio superatus, vim etiam et verbera passus, nimiaque Demophili et Fortunatiani importunitate victus, dolendo humanæ fragilitatis exemplo cadit, Athanasium damnat, et Homoiusionistarum formulæ quam nuper Sirmii condiderant, subscribit, anno 358, idque se fecisse datis ad orientales, aliisque ad Ursacium et Valentem literis testatus est. Romam rediit magno cum populi gaudio; Felice vel a senatu vel a plebe, urbe expulso. Vixit post reditum annos novem, diemque clausit supremum viii Kal. Octob. ann. 366. Sepultus via Salaria in cœmeterio Priscillæ. *Cl. Monachi Benedictini Vit. S. Athanas. et Guil. Cave in Liberio.* READING. Vid. quæ adnotata sunt supra, ad § 1.

37, 95. ποιοῦνται ἐν αὐτῇ συνέδριον] Legati Ariminensis synodi qui ad Constantium missi fuerant, cum corrupti fuissent ab Ursacio et Valente, concilium celebrarunt in oppido Thraciæ Nicæ [Nica], 6 Idus Octobris, Eusebio et Hypatio Coss. In quo concilio primum quidem excommunicationis sententiam, quam Ariminenses episcopi tulerant adversus Valentem et Ursacium ac reliquos, resciderunt; eosque catholicos esse ac semper fuisse pronuntiarunt. Deinde formulam fidei hæreticam promulgaverunt. Exstat pars actorum in fragmentis Hilarii sub finem, ubi et nomina quatuordecim legatorum recensentur. VALES.

37, 97. τοσαῦτα εἰρήσθω] Totam hanc Socratis narrationem, a dissolutione synodi Ariminensis usque ad finem hujus capitis, recenset Sozomenus, aliquando ipsa Socratis verba tantum non diserte citans, adnotatque, aliter hæc ab aliis referri; et subinde diversa quædam quæ acceperat tradit. Certe in multis hic erravit Socrates: synodus ista Nicæ convenit, non post Ariminensem ut ille scribit, sed Octobris d. 10; unde ea fidei formula ad synodum Ariminensem perlata est, ut modo diximus. Et satis constat synodum hanc non clanculum et silentio diffugisse, quemadmodum ille narrat, sed ab imperatore dimissam esse postquam in ejus voluntatem consentire se professi erant episcopi subscribendo: quod aperte testantur Sulpicius, Hieronymus, Hilarius, et innuit Athanasius (Epist. ad Afros 3, 4. pp. 892. 893.) Hoc autem fecerunt rati se ipsos satis ab Arianorum doctrina tuitos esse, cum damnaverint Arium et "*totam ejus perfidiam*," tametsi, orientalibus obsequentes, pacis causa *usiam* respuerint, et Filium *similem* esse Patri affirmarint: Sulpic. 11. 44. Postea tamen cum Ariani cœperunt "*palmas suas jactitare*," et prædicare, jam damnatam esse a synodo fidem Nicænam, deceptos et circumventos se esse resciverunt; et tum factum est de quo clamat Hieronymus, "*Ingemuit totus orbis, et Arianum se esse miratus est.*" Dial. adv. Lucif. 19. De iisdem rebus scribunt Faustinus et Marcellinus, *Ariminensem synodum piissime cœptam, sed impiissime terminatam.* Galland. Bibl. vii. p. 464.

Cap. 38. Conf. Sozomen. iv. 20. Theodoret. ii. 27. Cassiod. 145
v. 31. Niceph. ix. 42.

38, 1. προσελάμβανον θράσος] Non omittendum est id quod

tradunt Faustinus et Marcellinus, *Arriani in partibus Orientis, et maxime in Ægypto, non fuerunt hoc solo contenti, ut episcopi, damnata fide integra, in eorum impiam sententiam declinarent: sed hos ipsos qui primum fuerant per catholicos episcopos ordinati, ubi pro eorum desideriis subscripserant, in laicorum numerum exigebant, et postea iterum eos iidem hæretici episcopos ordinabant:* Galland. Bibl. vii. p. 467: quod reapse factum esse docent a Georgio in Theodorum: ibid. p. 471.

38, 2. Ἀκάκιος] Eusebii Pamphili in episcopatu Cæsariensi successor, Maximum Hierosolymorum episcopum jure metropolitico a sede sua amovit, ut existimat Ant. Pagi, quia Maximus vicinos episcopos ad synodum evocarat, cum Athanasius anno 349. Alexandriam pergeret, absque permissu ejusdem Acacii: ejusque in locum substituit Cyrillum tanquam Arianæ factioni deditum, cum tamen is (ut postea constitit) ab ista hæresi longe alienus esset, anno 350. Aliter autem Theodoritus de ordinatione S. Cyrilli, Hist. lib. ii. c. 26. lib. v. c. 9. De Macedonio vide supra cap. 6. et 16. hujus libri. READING.

Ambigitur an expulso an mortuo Maximo Cyrillus ad episcopatum Hierosolymitanum successerit. Theodoretus, ii. 26, dicit Maximum mortuum esse; atque idem Hieronymus in Chronico. Socrates et Sozomenus vivente eo constitutum esse Cyrillum: quibus Pagius adstipulatur a. 351 n. vii. Alii aliter censuerunt. De Cyrillo conf. infra, ad 42, 6. 45, 16.

38, 3. τὰς γειτνιαζούσας ἐν Κωνσταντινουπόλει] Hic locus in primis notandus est. Ex eo enim colligimus episcopum urbis Constantinopolitanæ ordinandi jus jamtum habuisse per Hellespontum ac Bithyniam ante concilium Constantinopolitanum. Idem etiam probatur ex gestis Eudoxii episcopi Constantinopolitani, qui Eunomium Cyzicenis dedit episcopum. Sane episcopis Byzantii plurimum auctoritatis ac potentiæ accessit, ex quo imperator Constantinus eam urbem suo nomine appellavit, et seniori Romæ æqualem esse voluit. Eusebius quoque Nicomediensis episcopus ad eam sedem translatus, non modicum ei incrementum attulit. Fuit enim omnium sui temporis antistitum potentissimus. VALES.

Cum hoc conferri potest quod modo dictum est de episcopo Cæsareæ Palestinæ Acacio, quem Pagius censuit tum pro

metropolitico jure in episcopum Hierosolymitanum egisse. Hoc enim jus metropolitanum ideo ei contigit quia Cæsarea provinciæ metropolis fuit; itaque sese extulit etiam supra apostolicam illam et ecclesiarum omnium matrem ecclesiam Hierosolymitanam. Conf. Routh ad Can. vii. Conc. Nicæn. in Script. Eccles. Opuscul. tom. 1. p. 406.

38, 4. Κυζίκου Ἐλεύσιον] Scilicet translato ad Sirmium priore episcopo Germinio, uti par est credere: vid. supra, ad 30, 31. Quod tempus probabiliter figit ad A. D. 351. Conf. Le Quien Or. Christ. tom. i. p. 750.

Ibid. Νικομηδείας Μαραθώνιον] Hoc autem tunc nuper factum fuerit necesse est: nam Cecropius episcopus Nicomediæ interiit oppressus terræ motu A. D. 358. Sozomen. iv. 16. Conf. Le Quien Or. Chr. 1. p. 587. Marathonium post Macedonium ab Arianis ordinatum esse testatur Didymus De Trin. ii. 10. De Marathonio conf. infra, 45, 4.

38, 5. φθάσας εἶπον] Supra, capp. 6, et 16.

Ibid. τοὺς τῆς ἐκκλησίας διακρινομένους] Vertendum, *qui pro ecclesia contendunt*, qui ecclesiæ partes tutandas suscipiunt. Eadem phrasis occurrit infra, cap. 40. *W. Lowth.* READING.

Minime: sensus enim verborum est, *catholicos qui sibi* (*Macedonio*) *dissidebant.*

38, 13. Κέρας] Idem dicit Polybius in libro quarto Histori- 146
arum [iv. 43, 7], et Strabo in libro sexto [vii. 6]. Ceras scilicet sinum esse vicinum Byzantio, sic dictum a Cervini cornu similitudine. Plinius tamen promontorium ita vocat situm in eo sinu [N. H. iv. 18]. Cui consentit Ammianus Marcellinus in libro xxii. [8, 7.] Qui locus quia vulgo corruptissime legitur, nec in editione nostra adhuc emendatus est, hic prout legi debet, a me apponetur: *Et promontorium Ceras, prælucentem navibus vehens constructam celsius turrim: quapropter Ceratas appellatur ventus inde suetus oriri prægelidus:* sic eum locum correxi, secutus scriptæ lectionis vestigia: nam vulgata lectio, cujus auctor fuit Petrus Castellus, sensu omni caret. Mos fuit veterum ventos nominare a locis ex quibus spirant. Sic Argestem Athenienses vocarunt Scironitem, eo quod ex Scironis promontorio flaret, ut tradit Strabo. Ita igitur Ceratas ventus dictus est a Byzantinis, quod ex promontorio Cerate flaret. VALES.

38, 15. *ὅσα παρὰ τοῦ γεραιτάτου Αὐξάνοντος*] Ab hoc Auxanone, quæcunque de Novatianis passim in Historia sua narrat Socrates, narrat autem quamplurima, accepisse mihi videtur. VALES.

38, 16. *Ὁ βασιλέως νόμος*] Leges in illos qui fidem *homousion* obtinebant scribi cœptæ sunt inde ab habita synodo Mediolanensi A. D. 355, sicut tradit Athanasius, Hist. Ar. ad Mon. 31, p. 361. 48, p. 373: hæc vero de destruendis ecclesiis Constantinopoli peculiaris fuisse videtur, et fortasse Macedonio debebatur.

38, 23. *εἰς τὰς Συκὰς μετενήνεκτο*] Exiguum igitur et vile fuit ædificium istud quod tam facile momento temporis alibi transportari posset. Fuere tamen hoc ævo grandes et sumptuosæ ecclesiæ: qualis fuit illa Constantinopoli quæ Sophia nominabatur, cui construendæ anni consumpti sunt pæne septemdecim. Conf. supra, 16, 16, infra, 43, 11.

38, 24. *Ἀναστασίαν*] Alia fuit hæc ab illa *Anastasia* a Gre- 147
gorio Nazianzeno Constantinopoli condita, et aliam ob causam sic dicta, nempe quod fides languescens antea et moribunda illic revixisse visa fuerit. De qua ipsum vide in vita sua, p. 17. et Oratione xxxii. Nicetæ etiam annot. in verba illa *χαίροις Ἀναστασία*, et *Guil. Cave in Greg. Nazianz.* READING.

38, 26. *ἐν τοῖς εὐκτηρίοις εὔχεσθαι τόποις*] Incredibile mihi videtur quod hic narrat Socrates, catholicos scilicet orasse in ecclesiis Novatianorum. Imposuit, ut opinor, Socrati nostro senex ille Auxano, qui id quod a quibusdam fortasse Christianis parum cautis factum fuerat, universis catholicis affinxit. Nihil quippe magis contrarium est ecclesiasticæ disciplinæ, quam communicare cum hæreticis, sive in sacramentis, sive in precatione. Falluntur autem meo judicio, qui ex hac narratione colligunt Socratem Novatianum fuisse. Immo vero ex hoc loco manifeste convincitur eum fuisse catholicum. Nam catholicos semel atque iterum hic appellat *τοὺς τῆς ἐκκλησίας*, eosque Novatianis opponit. Novatianos igitur extra ecclesiam fuisse existimavit. VALES.

38, 28. *Ἐλεύσιος*] Eleusius Cyzici, Mœsiæ ad Propontidem urbis a Macedonio factus episcopus, prius in Palatio splendide militaverat. Vir bonus fuisse dicitur; acerrimus tamen in vexandis iis qui Filium Patri consubstantialem profitebantur. *Sozom.* lib. iv. cap. 20. READING.

38, 27. *τέσσαρας ἀριθμοὺς*] "*Numeri* sunt cohortes;" Lindenbrog. ad Amm. Marcell. xiv. 7, 19: aliis vero visum est, legiones etiam hoc nomine appellari. Vide Wagner. ibid. Fieri tamen prorsus non potest ut vulgo creditum sit, quatuor legiones militum a rustica plebe ad internecionem cæsas esse.

38, 34. *οἱ προσεδρεύοντες καὶ εὐχόμενοι*] Custodes interpre- 148
tatur Epiphanius, qui a Socrate dicuntur *προσεδρεύοντες*. Quam interpretationem non probo. Magis placet *τοὺς προσεδρεύοντας* interpretari eos, qui morantur diutius in ecclesia, et orationis causa illic sedent. Si quis tamen æedituos interpretari malit, non magnopere repugnabo. VALES.

Ædes hæc, in qua corpus Constantini depositum erat, ecclesia fuit apostolorum, quam ipse extruxerat paulo ante mortem suam, atque ibi sibi sepulchrum designaverat eo consilio, ut precum in ea Deo factarum particeps esset, *ὡς ἂν καὶ μετὰ τελευτὴν ἀξιῷτο τῶν ἐνταυθοῖ μελλουσῶν ἐπὶ τιμῇ τῶν ἀποστόλων συντελεῖσθαι εὐχῶν*. Euseb. Vit. Const. iv. 60. Itaque *οἱ προσεδρεύοντες καὶ εὐχόμενοι* videntur fuisse illi qui in æde precandi causa aliquamdiu morabantur: quod facile fieri potuit, nam locus commode instructus erat; *οἶκοί τε βασίλειοι ταῖς στοαῖς, λουτρά τε καὶ ἀνακαμπτήρια παρεξετείνετο, ἄλλα τε πλεῖστα καταγώγια τοῖς τοῦ τόπου φρουροῖς ἐπιτηδείως εἰργασμένα*. ibid. 59. Porro ex ipsa Eusebii narratione ibid. c. 58, suspicari poteramus id quod res, prout hic a Socrate narratur, comprobavit, non admodum solide constructam esse eam ædem, quamvis in altum evecta et ære ac marmore ornata fuerit.

38, 38. *μάρτυρος Ἀκακίου*] Plures Acacii inter martyres nominantur: quis hic fuerit incertum est. Vid. Ruinart. Acta Prim. Martyr. Præf. xxiv. et Indic. Traditum tamen fuit inter Constantinopolitanos, hunc suspendio interfectum fuisse, sicut narrat Socrates infra, v. 23, 2.

38, 40. *τὸ ἐν αὐτῇ φρεὰρ*] Cum vulgatam lectionem prorsus insulsam viderem, non dubitavi in textum admittere scripturam codicis Allatiani, quæ sic habet: *καὶ τὸ ἐν αὐτῇ φρέαρ ὑπερβλύσαι τοῦ αἵματος, ἐκρεῖν δὲ τοῦτο καί*. Tantam ait Socrates fuisse hominum cædem, ut atrium ecclesiæ sancti Acacii, humano sanguine compleretur, et puteus qui erat in

atrio, cruore redundaret; utque sanguis e puteo in vicinam porticum, indeque in plateam effluerct. VALES.

38, 41. ἐπὶ τὴν ἑῴαν ἐπορεύετο] Conf. supra, ad 37, 79.

Cap. 39. Conf. Sozomen. iv. 16. 22. Theodoret. ii. 27. Sulpic. 149
ii. 42. Cassiod. v. 34. Niceph. ix. 43. Philostorg. iv. 10. 11.

39, 1. ἐν Νικομηδείᾳ] Solus Hilarius tradit etiam Ancyram aliquando designatam esse synodo convocandæ. De Synod. 8. col. 463. ubi vid. Editor. Bened. Sozomenus refert primo Nicæam designatam esse, tum Nicomediam, tum post terræ motum rursus Nicæam; postremo Seleuciam. Conf. Philostorg. iv. 11. Athanasius de Nicomedia tacet, ait autem synodum prius Nicæam indictam fuisse. De Synod. 1, p. 716. Theodoretus non solum Nicomediæ nomen reticet, verum etiam terræ motum ad Nicæam transfert: quem sequitur Epiphanius in Cassiod. H. T. v. 33. Socrates sibi constat infra, iv. 11, 4.

39, 2. σεισμὸς μέγιστος] *Iisdem diebus terræ motus horrendi per Macedoniam Asiamque et Pontum assiduis pulsibus oppida multa concusserunt, et montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris;* inquit Ammian. Marcellinus, lib. xvii. cap. 7. cujus verba, hominum et ædificiorum stragem graphice demonstrantia, hic repræsentassem, ni metus esset ne lectorem a proposito nimium abducerent. READING.

39, 3. Τατιανοῦ] Scribendum est Δατιανοῦ. Sic enim vocatur in Fastis Consularibus, et apud Ammianum Marcellinum. Fuit hic inter præcipuos amicos Libanii, ad quem plurimas epistolas scripsit Libanius, quæ leguntur in lib. iv. ejus Epistolarum. In Epist. 71 ejusdem libri, Libanius consulatum ejus commemorat, et imperatorum, alterius quidem discipulum, alterius vero magistrum fuisse dicit: τὸ δὲ σὸν λαμπρόν τε καὶ κρεῖττον ἢ σβεσθῆναι. ὅ τε γὰρ ὕπατος, αἵ τε ἐκ βασιλέων τιμαί. καὶ τὸ βασιλέων, τοῦ μὲν μαθητὴν, τοῦ δὲ γενέσθαι διδάσκαλον. ἔτι δὲ οἰκιῶν κάλλη, καὶ λουτρῶν πλῆθός τε καὶ μέγεθος καὶ χάρις, πάντα ταῦτα τοὔνομα καθέξει, κἂν τὸ σῶμα ἀπέλθῃ. Id est: *Tua vero illustria sunt, et præstantiora quam ut extingui possint. Nam et consulatus, et honores ab imperatoribus præbiti, et imperatorum alterius quidem fuisse discipulum, alterius vero magistrum: adhæc pulchritudo ædium, et lavacrorum tum multitudo tum amplitudo ac venustas; hæc inquam omnia nomen tuum perpetuo retinebunt, etiamsi corpus recesserit.* In epistola autem centesima quadragesima sexta ejusdem libri hoc Datiani exstat elogium: τὸ γὰρ ὑπ᾽ ἀνδρὸς τοσαύτας μὲν βασιλείας ὠρθωκότος, πλείστους δὲ εὖ πεποιηκότος, πλήξαντος δὲ οὐδένα· φρενῶν δὲ ἐπὶ πλεῖστον ἥκοντος, δόξης δὲ γῆν καὶ θάλατταν ἐμπεπληκότος τοῦ ἑαυτοῦ, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἀκηκοέναι, μεῖζον ἀνδρί γε νοῦν ἔχοντι τῶν τε ὄντων ἁπάντων τῶν τε ἐσομένων χρημάτων. Id est, *Tot enim ac talia audire a viro qui tot regna erexit, et quamplurimos quidem homines beneficiis auxit, neminem vero unquam læsit: qui prudentia quidem antecellit; gloria vero nominis sui terras ac maria implevit, homini cordato majus est præsentibus cunctis opibus ac futuris.* Et in fine ejusdem epistolæ eundem Datianum Constantinopoli quidem domicilium habuisse significat: in urbe tamen Antiochena et in suburbanis domos habuisse ac prætoria, fontibus et lavacris ornata; ad quæ visenda illum invitat. VALES.

Ibid. περὶ τὴν ὀγδόην εἰκάδα] Alii tradunt diem hujus motus terræ fuisse non vicesimum octavum sed vicesimum tertium Augusti, nempe ix Kal. Sept. ejusdem A. D. 358. Vid. Clinton. Fast. Rom. Chronicon vero Edessenum, et Dionysius Patriarcha, ponunt ad A.D.359. Vid. Asseman. Bibl. Or. tom.i. p.396. Misere quassatam esse urbem commonstrat Marcellinus, ubi memorat quomodo Julianus conspectæ ei indoluerit, xxii. 9.

39, 4. εἰς Σελεύκειαν] Athanas. de Synodis Arim. et Seleuc. τὰ δὲ ἐν Σελευκείᾳ τῇ τραχείᾳ γενόμενα ταῦτά ἐστι. μὴν μὲν ἦν ὁ κατὰ Ῥωμαίους καλούμενος Σεπτέμβριος, κατὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Θὼθ, καὶ κατὰ Μακεδόνας Γορπιαῖος, καὶ ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατ᾽ Αἰγυπτίους ἑκκαιδεκάτη, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν. ἦσαν δὲ κἀκεῖ που ρξ. *Seleuciæ vero asperæ hæc acta sunt. Mensis erat a Romanis September, ab Ægyptiis Thoth, a Macedonibus Gorpiæus nominatus: decimaque sexta mensis secundum Ægyptios, qua qui cocati fuerant, convenere. Erantque ibi episcopi circiter centum sexaginta:* male igitur in Valesii versione mox legitur *centum et quinquaginta.* Porro de Synodo Seleuciensi vide Sozom. lib. iv. cap. 22. et Theod. lib. ii. c. 26. READING.

39, 5. ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ] Hoc loco non levis occurrit diffi-

cultas; nam ruina quidem urbis Nicomediæ contigit Datiano et Cereale consulibus, anno Christi 358, mense Augusto. Concilium autem Seleuciæ celebratum est sequenti anno, Eusebio et Hypatio consulibus, mense Septembri. Non igitur uno eodemque anno hæc acciderunt. Quare scribendum videtur τῷ ἐχομένῳ ἐνιαυτῷ. Aut si vulgatam lectionem retinere quis voluerit, intelligere oportebit concilium episcoporum apud Seleuciam eodem anno celebratum esse, quo Ariminense concilium. VALES.

39, 5. ἑκατὸν ἑξήκοντα] Idem refert Athanas. De Synod. 12. p. 725. Sozomen. iv. 22. Theodoretus vero, ad fuisse centum quinquaginta, ii. 27.

Ibid. Λεωνᾶς] Leonas hic quæstor fuit sacri palatii: Lauricius vero comes Isauriæ, ut testatur Ammianus Marcellinus. VALES.

39, 6. Προσετέτακτο παρεῖναι καὶ Λαυρίκιος] Quia, *his temporibus Isauri*, jam per quinque annos *quieti, per furta et latrocinia finitimos adflictabant: ad quos sedandos Lauricius, adjecta comitis dignitate, missus est rector; homo civilis prudentiæ: qui minis potius quam acerbitate pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadversione dignum æstimaretur.* Am. Marc. xix. 13, et xiv. 2.

39, 9. συνελθόντων] Huic synodo interfuisse Hilarium refert 150
Sulpicius: "*Hilarius quartum jam exilii annum in Phrygia agens, inter reliquos episcopos, per vicarium ac præsidem data evectionis copia, adesse compellitur*" seqq. Hist. Sacr. ii. 42.

39, 18. ἄλλην τε πίστιν ὑπαγορεύειν ἠνίττοντο] Paulo aliter Sozomenus, qui dicit, illos triginta sex, quos ducebant Acacius et Georgius Alexandrinus, voluisse eam recipere expositionem quæ nuper Sirmii conscripta et Arimini relecta fuerat, reliqui vero, qui major pars erant, eam quæ Antiochiæ composita erat A. D. 341. Sozomen. iv. 22. Conf. infra, § 19, et 40, 10. Utramque partem in unam composuit Hilarius, cum scribit, "*Assisto orientalium in Seleucia synodo:—prima secessione in ea deprehendi,*" *ut centum et quinque episcopi homœusion, id est, similis essentiæ, prædicarent, et decem et novem anomœusion, id est dissimilis essentiæ, profiterentur, et soli Ægyptii, præter Alexandrinum hæreticum, homousion constantissime obtinerent,*" Contra Const. 12. col. 572: nam formula Antiochena

homousion omisit, et *Filium* asseruit esse *Patris imaginem*, quæ Semiarianorum fuit doctrina. Ab hoc loco vero Hilarii discimus numerum eorum qui Aetii doctrinam sequebantur, affirmando τὸ ἀνόμοιον, nempe novendecim. Quot autem fuerint in synodo Ægyptii præter Georgium non comparet. Diversum quidem ab hoc calculum init Epiphanius, qui quadraginta nomina recenset eorum qui postea subscripserunt formulæ fidei, Hær. lxxiii. 26. Conf. infra ad 40, 17. Eundem vero numerum iterum innuere videtur etiam Fragmentum Hilarii x. 1, ubi mentio fit de *totius synodi legatis episcoporum scilicet numero fere multo amplius centum*: atqui locus valde obscurus est. 151

Cap. 40. Conf. eosdem locos, Athan. De Synod. 12, p. 725. Epiphan. Hæres. lxxiii.

40, 4. τούς τε ἤδη πρότερον καθαιρεθέντας] Semi-Arianos intelligit, quorum dux erat Basilius Ancyranus: quos quidem a synodo Sardicensi depositos legimus, non autem ab aliquo Arianorum conventu, quod sciam. Athanasius autem Basilium Ancyranum et cum eo sentientes, ut ab orthodoxis, verbis potius quam re, discrepantes, purgat in libro de Synodis Arim. et Seleuc. p. 705. edit. Commelin. *W. Lowth.* READING.

Veruntamen ipse Acacius a synodo Sardicensi depositus erat, quamobrem hujus synodi decreta certum est illum non respexisse; ut aperte testatur Theodoretus: qui etiam nos edocet Cyrillum Hierosolymitanum hoc loco innui, quem Acacius deposuerat, et quicum nunc considere recusabat, ἔφασκε δὲ μὴ πρότερον αὐτοῖς κοινωνήσειν τῶν βουλευμάτων πρὶν ἔξω γενέσθαι τοῦ συλλόγου τὸν Κύριλλον, ἅτε δὴ τῆς ἀρχιερωσύνης γεγυμνωμένον. ii. 27.

40, 5. ὑπεξήεσαν μὲν οἱ ἐν αἰτιάσει τυγχάνοντες] Contra hæc Theodoretus asserit, Cyrillum noluisse obsequi amicis rogantibus ut a concilio secederet pacis causa; et continuo Acacium exiisse, collocutumque cum Eudoxio, mox una cum eo abiisse Constantinopolim, ibid. Quod fortasse postea evenit: nam Acacius certe interfuit consessui hujus diei, et formulæ fidei subscripsit inter eos quorum nomina exhibet Epiphan. Hær. lxxiii. 26.

40, 9. τοὺς καθῃρημένους δὲ ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν εἶχον] Præter Cyrillum hic tangi videtur Hilarius, quem modo dictum est huic synodo adfuisse.

Ibid. *τοὺς παρὰ κανόνα καταστάντας*] Incertum qui fuerint illi. Carpi potuit fortasse Macedonius, (conf. ii. 6.) quem cum aliis accusationem timuisse jam dixit Socrates supra, 39, 9. Verum fuerunt multæ privatæ simultates inter Arianorum partis episcopos, sicut testantur Epiphan. Hær. lxxiii. 27, Athanas. De Synod. 12; et difficile est singulas querelas vestigare.

40, 11. *καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον*] Nempe ab Eu- 152
doxio episcopo Antiochiæ cum Aetio et eorum asseclis, quorum opinio condemnata erat in synodo Ancyræ A. D. 358. Vide quæ dicta sunt supra, ad 37, 1.

40, 12. *Τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ*] In hoc differunt confessio fidei in synodo Sirmiensi tertia, ann. 357 promulgata, Seleuciensis, de qua hic agitur, et Constantinopolitana eodem anno edita; quod Sirmiensis Filium Patri similem *κατὰ πάντα* pronunciaverit: vid. supra c. 36. Hæc Seleuciensis Filium Patri similem generalibus verbis secundum scripturas definiverit, anomœos tamen damnarit: Constantinopolitana eadem de similitudine Filii cum Patre, quæ Seleuciensis, affirmabat; anomœos tamen anathemati minime subjiciebat; et tam *οὐσίαν* quam *ὑπόστασιν* de Deo prædicare vetabat. Porro qualis esset Filii cum Patre similitudo ex sensu Arianorum luculenter exponit Eusebius Nicomediensis, Arianæ factionis signifer, in Epist. ad Paulinum apud Theodorit. lib. i. c. 6. *γεγονὸς*, inquit, *ὁλοσχερῶς ἕτερον τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει, πρὸς τελείαν ὁμοιότητα διαθέσεώς τε καὶ δυνάμεως τοῦ πεποιηκότος γενόμενον. Natura et virtute prorsus diversum, ad perfectam tamen similitudinem naturæ virtutisque factoris sui conditum.* W. Lowth. READING.

Ibid. *Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ*] Coloss. i. 15. Eadem voce definitum erat in Expositione Antiochena A. D. 341, Filium esse *τῆς Θεότητος οὐσίας τε καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς καὶ δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα*, (supra, 10, 11,) sensu tamen multum dissimili quod ad Filii naturam et dignitatem attinet. At vero hinc intelligere possumus quomodo et quare Ariani ex Acacii partibus jam formulam illam Antiochenam proferre cœperint. Contra autem contendit Athanasius, Acacii sententiam revera prorsus illius formulæ definitionibus adversari, sed cum Aetii impietate magis congruere, quam verbo detestabatur. De Synod. 38, p. 753.

40, 17. *τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας*] Post hæc verba, sequuntur apud Epiphanium nomina episcoporum qui huic formulæ subscripserunt, numero circiter quadraginta. Sed ante illas subscriptiones adjectum est quiddam, quod hic meretur adscribi. Sic igitur habet editio Dionysii Petavii: *ὅτι δὲ ταύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν Σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις, ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν, γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει.* Deinde sequitur aliud caput hoc modo: *ὑπέγραψαν οἱ παρόντες Βασίλειος, Μάρκος καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, Παγκράτιος καὶ Ὑπατιανὸς, καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τῆς δύσεως.* Sed non dubito quin scribendum sit: *οἱ ἐντυγχάνοντες τῇ πίστει ᾗ ὑπέγραψαν*, &c. Id est: *Quod autem cum hac fide prorsus consentiat ea fides, quæ nuper apud Sirmium dictata est coram religiosissimo imperatore nostro, norunt quicunque eam fidem legerint, cui subscripserunt hi qui aderant, Basilius, Marcus, Georgius episcopus Alexandriæ, Pancratius et Hypatianus, et plurimi Occidentis episcopi.* VALES.

40, 28. *οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς ἰδίους πατέρας ἠθέτησαν*] Obiter 153
notandum est, Sozomenum de hac re a Socrate dissensisse. Ille enim formulam fidei Antiochenam omnino cum Nicæna doctrina convenire, præterquam in una voce *ὁμοούσιον*, existimavit, iii. 5.

40, 30. *τὰ ὑπὸ Ἐλευσίου λεχθέντα*] Præclarum de Eleusio testimonium perhibet Hilarius, cum eum ex Arianorum grege secernit sic, "*nam absque Eleusio et paucis eum eo, ex majori parte Asianæ decem provinciæ, intra quas consisto, vere Deum nesciunt.*" De Synod. 63, col. 498. Porro Sozomenus refert dictum quoddam ejus quo hic consessus (ait ille) claudebatur, *εἰ, ἔφη* (*Eleusius*), *Βασίλειος ἢ Μάρκος καθ' ἑαυτοὺς τινὰ πεπράχασιν, ἢ ἰδίᾳ παρά τινων ἀλλήλοις ἐγκαλοῦσιν αὐτοί τε καὶ οἱ περὶ Ἀκάκιον, οὐδὲν τῇ συνόδῳ διαφέρει, οὐδὲ πότερον καλῶς ἢ ἄλλως ἔχει ἡ ἐκτεθεῖσα πίστις παρ' αὐτῶν, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον· τῇ μέντοι παρὰ τῶν παλαιοτέρων ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ ἱερέων ἐν Ἀντιοχείᾳ κυρωθείσῃ χρῆναι ἕπεσθαι· παρὰ ταῦτα δὲ εἴ τις εἰσηγοῖτο ἀλλότριον εἶναι εὐσεβείας καὶ τῆς ἐκκλησίας.* iv. 22.

40, 37. *οὐδὲ αὐτοὶ ἀπαντῆσαι ἠθέλησαν*] Sozomenus dicit eos 154
convenisse potius in domo Leonæ; ibi enim deprehensi sunt ab illis quos major pars synodi ad Leonam legatos miserat. iv. 22.

40, 39. *διὰ τί μὲν, οὐκ ἔχω φράσαι*] Magnam exercuit litem Cyrillus cum Acacio Cæsariensi de jure metropolitano, quod

Cyrillus ecclesiæ suæ veluti sedi apostolicæ asserere voluit, reclamante quidem consuetudine, et ipsius Nicænæ synodi canone septimo. Sæpius idcirco in judicium vocatus non comparuit: inde ab Acacio et synodo Palæstina depositus, prætento quidem alio crimine, quod grassante fame in pauperum usus thesauros ecclesiæ vendiderat, et in his sacram stolam aureis filis contextam, a Constantino M. huic ecclesiæ donatam. Ab iniqua Acacii sententia provocavit Cyrillus ad majus judicium, adstipulante ipso imperatore Constantio. Anno 359, in synodo Seleuciensi Acacio superior fuit; sed in conciliabulo paulo post Constantinopoli habito, incrustatis prioribus calumniis, novisque additis, Acacius illum iterum deposuit. *Guil. Cave in Cyrillo Hierosol.* READING.

40, 39. *πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος*] Juxta Canonem Apostolicum 74, qui sic statuit: *ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί τινι παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων*—— *Episcopum a viris fide dignis ob aliquid accusatum, ipsum ab episcopis vocari necesse est. Et si se quidem stiterit, et confessus vel convictus fuerit, statuatur pœna. Si autem vocatus non paruerit, secundo etiam vocetur, missis ad ipsum episcopis duobus. Si autem etiam sic non obedierit, vocetur et tertio, duobus ad eum rursus missis episcopis. Si autem vel sic aspernans contumax se non stiterit, synodus ea quæ videntur adversus eum pronunciet, ne lucrifacere videatur dum judicium subterfugit.* READING.

40, 41. *Τοῦτο μὲν οὖν μόνος καὶ πρῶτος*] Immo diu ante Cyrillum Donatistæ a judicio Arelatensis concilii provocaverant. Sic enim Constantinus imperator in epistola sua de iisdem loquitur: *o rabida furoris audacia! Sicut in causis Gentilium solet, appellationem interposuerunt.* VALES.

40, 43. *Θεόδουλον Χαιρετάπων*] Hic cum episcopatu Chære- 155
tapensi exutus fuisset in concilio Seleuciæ celebrato, postea ab Eunomianis episcopus Palæstinæ est ordinatus, ut tradit idem Philostorgius. De Leontio Tripolitano multa habes apud Philostorgium. VALES. Vide Philostorg. vii. 6.

40, 44. *καθεῖλον δὲ καὶ Πατρόφιλον*] In ejus locum substitutus est Philippus quidam presbyter Scythopolitanus, ut testatur Epiphanius in hæresi Semiarianorum. VALES.

40, 47. *διαμαρτυρίαις*] Sic vocant Græci libellos contestationis seu protestationis, qui apud acta deponi solebant. Exemplum hujusmodi libellorum habemus ad calcem epistolæ Athanasii ad solitarios. Ceterum duos contestationis libellos a concilio oblatos puto; alterum Leonæ comiti; alterum Lauricio præsidi Isauriæ. VALES.

Cap. 41. Conf. Soozemn. iv. 23. Theodoret. ii. 27. 28. Philostorg. iv. 11, 12; v. 1. Sulpic. ii. 45. Cassiod. v. 35. Niceph. ix. 44.

41, 1. *Ὀνωράτον ὄνομα*] De hoc ita scriptum est in veteribus Fastis, quos sub Idatii nomine edidit Jacobus Sismondus: *Eusebio et Hypatio. His consulibus primum processit Constantinopoli præfectus urbis, nomine Honoratus, die tertio Idus Decembris.* Quæ in Chronico Alexandrino Græce translata leguntur in hunc modum: *καὶ αὐτῷ τῷ ἔτει ἐν πρώτοις προῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔπαρχος Ῥώμης ὀνόματι Ὀνωράτος πρὸ εἰδῶν σεπτεμβρίων.* Ubi duplicem errorem notabit studiosus lector. Primum, quod *ἐν πρώτοις* dixit auctor hujus chronici, cum *πρῶτον* dicere debuisset. Alterum, quod Septembrem posuit pro Decembri. VALES.

Ibid. *τὴν ἀνθυπάτων παύσας ἀρχήν*] Antequam Constantius imperator præfectum urbis instituisset Constantinopoli, Europa provincia, cujus caput tunc erat Cpolis a proconsule regebatur, ut hoc loco testatur Socrates. De hoc proconsule loquitur Athanasius in Apologetico de fuga sua, non procul ab initio, ubi ait imperatorem Constantium scripsisse literas ad Donatum proconsulem contra Olympium episcopum Thraciæ. In epistola quoque imperatoris Constantii, quam scripsit ad senatum et populum Constantinopolitanum de laudibus Themistii, mentio fit hujus proconsulis. Sic enim scribitur ad calcem epistolæ: *Oblata est epistola pro Themistio clarissimo philosopho, lectaque in senatu Kalend. Septemb. Coss. Arbetione et Lolliano. Legit autem Justinus clariss. Proconsul.* Sed et in Menologio Græcorum, die undecimo mensis Julii, mentio fit Prisci cujusdam proconsulis Europæ in Thracia, temporibus Diocletiani. VALES.

41, 2. *αὐτούς*] Nempe episcopos qui Anianum ordinaverant, quos Socrates modo dixit Constantinopolim ad imperatorem perrexisse.

Ibid. *διδάξαντες μὴ δέχεσθαι*] Hunc locum Musculus ita 156
vertit; *Acaciani vero illos prævenerant, et coram imperatore accusaverant, illumque de eo instruxerant, quod fides ab illis ex-*

posita recipienda non esset. Eundem sensum in interpretatione sua secutus est Christophorsonus. Potest tamen hic locus aliter verti, in hunc scilicet modum; *Acaciani vero cum illos prævenissent, calumniati sunt apud principem, docentes non admitti ab illis fidem quam ipsi exposuissent.* Id est fidei formulam quæ præfixos habebat consules. VALES.

Certe quidem Socrates δέχεσθαι sensu passivo accipit, quemadmodum hic Valesius vertit, infra, πυθόμενος μὴ δέχεσθαι ὑπὸ Εὐσεβίου τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, iii. 9. Posset tamen hic locus etiam aliter verti, sic, *cum docerent eum, (episcopos) illos non recipere fidem a se editam.*

41, 4. λειτουργίαις ὑποκείμενοι] Clerum penitus immunem esse decreverat Constantinus: οὕσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν ἀπὸ πάντων ἀπαξαπλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι, seqq. Euseb. H. E. x. 7.

Ibid. οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τάξεων] Supple λειτουργίαις ὑποκείμενοι. Quod cum non animadvertissent interpretes, totum hunc locum perperam acceperunt. Quid essent τάξεις, jam pridem monui in annotationibus ad Ammianum Marcellinum: corpora scilicet officialium sive apparitorum, qui præsidibus et provinciarum rectoribus apparebant. Horum munus erat tributa a provincialibus exigere, et sententias præsidum executioni mandare. Porro quemadmodum ii qui armatæ militiæ nomen dederant, sacramento militari adstricti tenebantur, nec plenam habebant libertatem, sed quadam servitute nexi erant, donec missionem consecuti essent, ut docet Suidas in βετεράνος: sic officiales isti qui urbanam militiam sequebantur, erant quasi conditionales, et militiæ suæ functionibus obnoxii: eorumque prædia, perinde ac decurionum, oneribus illis tenebantur obstricta, ut patet ex codice Theodosiano. VALES.

41, 5. συνέδριον ἕτερον πεποιήκασι] Mense Decembri anni 359 inchoata est hæc synodus iii Constantinopolitana, et in sequentem annum continuata. Erant duæ in hac synodo factiones; Semi-Arianorum una, qui Filium Patri ὁμοιούσιον: Aetianorum altera, qui Filium ἑτερούσιον esse contendebant. Vicit Semi-Arianorum pars. Inde Aëtius mox exsilio mulctatus: damnatum ejus dogma: denique fidei formula synodo Ariminensi oblata, confirmatur paucis additis, nempe ut neque

substantia, neque *hypostasis* de Deo diceretur. Exstat Epistola synodalis ad Georgium Alexandriæ episcopum de damnatione Aëtii ejus diaconi, Theod. Hist. lib. ii. cap. 28. Concil. tom. ii. p. 805. confer Sozom. lib. iv. c. 24. *Guil. Cave* vol. ii. p. 119. *Ant. Pagi ad ann.* 359. READING.

41, 6. τὸν ἀριθμὸν πεντήκοντα] In Chronico Alexandrino septuaginta duo episcopi synodo Constantinopolitanæ interfuisse dicuntur, anno Christi 360. VALES.

Chronicon illud nominat quinquaginta quatuor episcopos ex illis septuaginta duobus, a quibus in synodo præsentibus refert Eudoxium inauguratum esse. Veruntamen numerus aliter ab aliis traditur. Theodoretus dicit imperatorem suasu quorundam aulicorum hominum, decem tantum episcopos primo ad deliberandum convocasse, ii. 27. Sozomenus narrat, venisse decem legatos a synodo Seleuciæ, sicut antea mandatum erat, Constantinopolim, ubi jamdudum aderant decem alii ab Ariminensi synodo missi: his additi sunt, ait ille, episcopi alii qui tum forte Constantinopoli versabantur: a quibus in unum collectis habita est quæstio primo de Aetio, tum autem disputatum est de fide. Factio vero Acacii, cum aliquamdiu Constantinopoli commorati essent, convocatis e Bithynia episcopis quibusdam, coierunt in synodo ad numerum quinquaginta, ubi formulam fidei affirmarunt, et Aetium, mox autem Macedonium, Eustathium, et alios deposuerunt. Sozomen. iv. 23, 24. Philostorgius refert imperatorem multos episcopos Constantinopolim convocasse, iv. 12, et convenisse quidem plurimos, non addito tamen numero. Sæpius hujus synodi in qua Eustathius condemnatus est meminit Basilius Cæsareensis: quod vero in uno loco de ea legitur correctione eget; pro, οἱ γὰρ πεντακοσίων ἐπισκόπων δόγματι κατ' αὐτῶν ἐξενεχθέντι μὴ εἴξαντες, rescribendum est, οἱ γὰρ πεντήκοντα ἐπισκόπων. Nam ad hanc synodum respicit Basilius: nusquam autem, neque Constantinopoli neque alio quoquam loco, legimus talem synodum quingentorum episcoporum tunc temporis convenisse; vid. Basil. Epist. ccxliv. 6.

41, 7. τινὰ αὐτῇ προστεθείκασιν ῥήματα] Qualis mutatio facta fuerit narrat Athanasius his verbis, Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥσπερ μεταγνόν-

τες, ἤλλαξαν συνήθως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξείδιά τινα, ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ ἠνάγκαζον τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις ὑπογράφειν. De Synod. 30, p. 747.

41, 8. Πιστεύομεν] Hæc formula fidei, quam Athanasius modo citatus dicit Ariminum missam fuisse, prorsus eadem est cum illa quam Theodoretus edidit, quam refert Nicæ conscriptam fuisse (ii. 21.), quæ etiam in margine textus nostri, ubicunque a textu nostro discrepet, adscripta est. Si duæ istæ formulæ inter se conferantur videntur verbis tantum diversæ esse, sensu vero ubique convenire, præterquam in uno loco, ubi hæc, *καὶ καθίσας ἐν δεξιᾳ τοῦ πατρὸς, ἐκεῖθεν δὲ ἐρχόμενος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς*, in textum Nicensis formulæ, tanquam ex abundanti, irrepsisse videntur: dissimilitudo in ceteris ejusmodi est quæ facile provenire posset ex uno eodemque scripto bis e Latino in Græcum converso: quod factum fuisse versimile est. Possumus igitur conjicere, formulam hanc primo Nicæ conscriptam tum Ariminum missam esse, (sicut testatur Hilarius Fragm. viii. 7. col. 690. conf. quæ dicta sunt supra, ad 37, 88,) unde remissa est iterum Constantinopolim (conf. infra iv. 12, 13,) ad Constantium, et, cum illuc advenissent legati e synodo Seleuciensi, proposita illis est, tanquam fides synodi Ariminensis, cui consentirent et subscriberent: postea vero, cum hoc peractum esset ultima nocte A.D. 359, (Sozom. iv. 23,) rursum ista formula jussu Constantii ad Ariminum delata est, ab omnibus proinde recipienda quoniam esset catholica fides in quam consensissent et Oriens et Occidens. Ejusdem meminit Basilius, nempe, *τῆς πίστεως τῆς ὑπὸ τῶν περὶ Γεώργιον ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κομισθείσης*, cui dolet subscripsisse Dianium, licet pacis causa id fecerit, non ut quidquam de Nicænæ definitionis auctoritate derogaret. Basil. Epist. li. 2.

41, 11. *εἰς τὰ καταχθόνια*] Hic et sepultura et descensus ad inferos distincte prædicantur. READING.

Ibid. *ὁ ᾅδης ἔπτηξεν*] Conf. supra, ad 37, 20. 157

41, 16. *πᾶσαι δὲ αἱρέσεις*] Hanc definitionem in illa formula fidei quæ Nicæ conscripta est inclusam fuisse testatur, non tantum exemplar ejus quod exhibet Theodoretus, verum etiam

Hilarius, cum scribat, *Ubi igitur vestra professio apud Nicæam Thraciæ, qua dixistis omnes hæreses damnatas esse?* Fragm. x. 4. col. 697.

41, 22. Τελευταία δέ] Decimam hanc fidei formulam numerat Athanasius, De Synod. 30, p. 747: nam omisit Socrates eam quam Theophronius episcopus Tyanæ dictavit Antiochiæ, quam Athanasius edidit ibid. 24, p. 737. Porro Athanasius etiam undecimam his accenset, quæ post paulum a quibusdam Antiochiæ conficta est A.D. 361, ib. 31, p. 747: eam tamen haud a synodo receptam aut publicatam esse affirmat Socrates infra, 45, 14.

41, 23. *τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων εἰρήσθω*] Hieronymus de his rebus inquit, *Synodus apud Ariminum et Seleuciam Isauriæ facta, in qua antiqua patrum fides decem primo legatorum, dehinc omnium proditione damnata est:* quibus paulo infra subdit, *omnes pæne toto orbe ecclesiæ, sub nomine pacis et regis, Arianorum consortio polluuntur*. Chronic. A.D. 360.

Cap. 42. Conf. Sozomen. iv. 24, 25. Philostorg. v. 1. Sulpic. ii. 45. Cassiod. v. 38. Niceph. ix. 45.

42, 1. *περὶ τὸ ἀντικαθαιρεῖν καὶ αὐτοὶ τινὰς*] Hæc gesta sunt A.D. 360. Nam Sozomenus, postquam dixerat legatos synodi Seleuciensis post longam disputationem eo adactos esse ut subscriberent formulæ fidei Ariminensi, sera nocte d. Dec. 31. A.D. 359, tum pergit continuo Acacianorum acta narrare. Et Chronicon Paschale refert Eudoxium in Macedonii locum suffectum fuisse Januarii d. 27. A.D. 360. De Aetio nihil hic habet Socrates: constat tamen eum damnatum esse, imprimis a conventu quodam cui auctor fuit imperator, mox, ope Acacii, in synodo quoque episcoporum, atque privatum diaconatu suo. Sozomen. iv. 23. 24. Philostorg. iv. 12. Quod si recte Chronicon Paschale nomina recenseat episcoporum qui Macedonium deposuerunt, colligitur Aetium posterius a synodo damnatum esse. Nam in Chronico scripta sunt nomina hæc inter episcopos, Serras, Heliodorus, Stephanus, Theophilus: qui omnes, cum damnationi Aetii subscribere nollent, ab eadem synodo a communione sex menses suspensi sunt nisi consentirent: nec profecto restituti sunt antequam Euzoius eos absolverit, sicut narrat Philostorgius vii. 6. Vid. Theodoret ii. 28. Si igitur illi in concilio considerent quando Macedonius judicaretur, excom-

municati vero fuerint quia Aetium damnare recusarent, sequitur, Macedonium antea depositum esse quam sententia in Aetium lata sit. Tum quoque si hæc vera sint, fieri potest ut Gregorius Alexandrinus, cujus nomen Chronicon ibidem ferre videtur, condemnationi Macedonii interfuerit, mox autem a Constantinopoli discesserit, antequam de Aetio quæreretur a synodo: nam ad eum scripta est epistola synodica de Aetii condemnatione, quam Theodoretus habet: absurdum vero foret hoc, si ille eo ipso tempore synodo adesset Constantinopoli.

42, 5. *Βασίλειον δὲ τὸν καὶ Βασιλᾶν*] In locum Basilii mox 158
substitutus est ab iisdem Acacianis Athanasius, cujus meminit Socrates infra, iii. 25, 17, ubi ille synodo Antiochenæ subscripsit. Vid. Sozomen. iv. 25. Philostorg. v. 1.

42, 6. *τῆς Μακεδονίας*] Satala oppidum fuit Armeniæ, cujus crebra occurrit mentio apud veteres. In Macedonia vero, nulla hujus nominis civitas ab antiquis memorata invenitur. Quare *Ἀρμενίας* hic scribendum puto, pro *Μακεδονίας*. Satala, episcopatus Lyciæ [Lydiæ] memoratur in parte tertia Synodi Chalced. p. 390. [Mans. t. vii. col. 573.] VALES. Conf. Le Quien Orient. Christ. t. i. col. 431.

Ibid. *καὶ τῶν Ἱεροσολύμων Κύριλλον*] Jamdudum ab Acacio depositus erat Cyrillus, ut supra dictum est ad 40, 4 et 5. Causas inimicitiæ eorum memorant Theodoretus et Sozomenus, nempe quia de primatu inter se concertaverint. Sozomenus ait de Cyrillo, *ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν περὶ μητροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς Ἀκάκιον τὸν Καισαρείας, ὡς ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγούμενος*. iv. 25. Hinc ortæ sunt mutuæ accusationes, nam uterque aliquando de fide suspectus fuit. Acacius vero ante synodum Seleuciensem levi aliqua de causa, (*μικράς τινας εὑρὼν ἀφορμὰς*, ait Theodoretus ii. 27,) Cyrillum e sede sua ejecerat: quæ quidem causa eadem ipsa fuisse videtur qua postea in synodo hac Constantinopolitana exprobratus est Cyrillus, nempe quod vestem pretiosam, qua ecclesiam Hierosolymæ olim donaverat Constantinus, vendidisset: quod quidem ille fecerat ut pauperum inopiæ subveniret cum fame regio ea laboraret. Sozom. iv. 25. Theodoret. ii. 27. Conf. Le Quien. Or. Christ. t. iii. col. 157.

Ibid. *ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας*] His Sozomenus addit inter depositos Heortasium episc. Sardium; et plenius quam So-

crates quorundam crimina exponit. Jam autem dictum est, sententiam latam quoque esse in Serram, Stephanum, Heliodorum, et Theophilum: hi Libyæ episcopi erant, qui cum nollent aut formulæ Ariminensi aut Aetii condemnationi consentire, ab hac synodi damnati sunt. Philostorg. vii. 6; viii. 2. Theophilus vero et Serras a Constantio postea relegati sunt ibid. v. 4.

Præterea tunc Constantinopoli aderat Hilarius, *a Seleucia legatos secutus, nullis certis de se mandatis opperiens imperatoris voluntatem, si forsitan redire ad exilium juberetur. Is ubi extremum fidei periculum animadverteret, occidentalibus deceptis orientales per scelus vinci: tribus libellis publice datis audientiam regis poposcit, ut de fide coram adversariis disceptaret. Id vero Arriani maximopere abnuere. Postremo quasi discordiæ seminarium et perturbator Orientis, redire ad Gallias jubetur, absque exilii indulgentia.* Sulpic. ii. 45.

Cap. 43. Conf. Sozomen. iv. 24. 25. 26. Cassiod. v. 39. Niceph. ix. 45. 46.

43, 2. *ἐν Γάγγραις*] Hanc synodum, post Nicænam, sive primam generalem, habitam fuisse, præter Balsamonem et Zonaram, alii etiam diserte testati sunt. Et quidem Baronius ad ann. 361, et ex eo Binius, eam Constantini M. et Sylvestri papæ temporibus habitam fuisse contendunt, ex eo quod Hosius episcopus Cordubensis ei interfuisse dicatur; nimirum in inscriptione epistolæ ab hac synodo ad Armenos conscriptæ, quæ sic se habere creditur: *Dominis honorabilibus consacerdotibus in Armenia constitutis coepiscopi, Eusebius, Hypatius, Eulalius, Gregorius, Ælianus, Bithynicus, Olympius, Bassianus, Basilius, Philetus, Heraclius, Pappus, Eugenius, Hosius Cordubensis,* seqq. Sed in Græca ipsa inscriptione, cui hanc Binius tanquam Latinam ejus versionem apposuit, nulla fit omnino Hosii Cordubensis mentio. Quinetiam nec a vetere Latino interprete, nec ab alio quovis canonum horum editore Hosius iste inter episcopos hac synodo congregatos commemoratur. *Guil. Beveregius annot. in Can. Conc. Gangrensis;* ubi se nescire fatetur quo anno hæc synodus celebrata fuerit. Quoniam autem Sozom. lib. iv. cap. 24. innuere videtur, hanc Antiochena fuisse priorem, gravi parachronismo, ut videtur, vir cl. intelligit Antiochenam illam synodum, in *Encæniis* vulgo dic-

tam, annoque 341 habitam. Cæterum cum Socrates hic diserte asserit, concilium Gangrense Eustathii causa coiisse post modo memoratum illud Constantinopoli anno 360 habitum, cumque modicis intervallis occurrit unum et alterum Antiochiæ congregatum, quid dubitemus affirmare synodum hanc Gangrensem anno circiter 361, aut 362 fuisse celebratam? Certe Athanasius, libro de Synodis, p. 747, tradit, Semi-Arianos Constantinopoli Antiochiam profectos, aliam fidei formulam edidisse; adeo ut non sit opus recurrere ad illud *in Encæniis* Antiochiæ concilium. Quod vero Antonius Pagi synodum hanc Gangris convenisse statuit ante annum 358, id facit ut Hosius interesse posset, qui eo anno in Hispaniam reversus est: Hosium autem illic non comparuisse supra ex Beveregio ostensum est. READING. Conf. infra, ad §. 7.

43, 2. κατὰ Καισάρειαν] Pro Cæsarea, Sozomenus Neocæsaream dicit. VALES.

Quæ de Eustathio Sozomenus narrat hæc sunt; cum presbyterum primo a suo patre Eulalio episcopo Cæsareæ Cappadociæ a communione suspensum esse, tum a synodo Cæsareæ Ponticæ excommunicatum, mox ab Eusebio Constantinopolitano depositum, (ab episcopatu ut videtur,) tum a synodo Gangris episcopatu privatum, in synodo vero Antiochena perjurii convictum, præterea conatum esse decreta synodi Melitenensis evertere, et cum ipse multimodis reus esset, aliis hæresim exprobrasse et voluisse judicem agere: hæc inter causas fuisse, inquit Sozomenus, cur a synodo Constantinopolitana damnatus fuerit. Aliter quidem rem refert Basilius in Epistola cclxiii. 3. Verum in hoc cum Sozomeno convenit, quod Eustathium in Melitena, (nempe a synodo,) jam depositum fuisse dicat.

43, 3. καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους] Non probo versionem 159
Musculi et Christophorsoni, qui hunc locum ita verterunt: *Et illis qui ecclesias aversabantur, domi communicare persuaserat.* Ego vero hæc cum prioribus connectenda esse censeo. Non enim dixit Socrates καὶ τοὺς τὰς ἐκκλησίας ἐκτρεπομένους, ut hæc intelligantur de omnibus iis qui aversabantur ecclesias. Jungenda sunt igitur cum superioribus et capienda de illis qui Eustathii suasu, sese ab uxorum consortio separaverant. His suadebat Eustathius, ut ecclesiarum consortia refugerent, nec

cum reliquis fidelibus communicarent, sed tanquam puri atque integri, seorsum domi sacra mysteria participarent. De hoc Eustathio vide quæ scribit Epiphanius in hæresi Aëtianorum [Aërianorum lxxv.] et Basilius in Epistolis [ccxxvi. ccxliv. ccli. cclxiii.] VALES.

43, 6. Καὶ ἄλλα πλεῖστα παραπλήσια] Eustathii crimina, similia his quæ Socrates narrat, recensentur in epistola quæ fertur synodi Gangrensis, edita in Bevereg. Synodic. vol. i. p. 416. et Mansi Concil. vol. ii. col. 1096.

43, 7. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον] Non assentior Socrati, qui synodum Gangrensem, in qua damnatus est Eustathius, recentiorem facit Seleuciensi et Constantinopolitana synodo. Rectius Sozomenus in lib. iv. c. 24 Gangrensem synodum vetustiorem facit Antiochensi concilio, quod in Encæniis celebratum est anno Christi 341. Baronius quidem in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Christi 361, Gangrensem synodum confert in tempora Constantini magni. Sed refellit cum Socrates atque Sozomenus. Nam Socrates quidem recentiorem illam facit Seleuciensi et Constantinopolitana synodo. Sozomenus vero eam collocat post depositionem Eustathii, factam ab Eusebio Constantinopolitano episcopo. Atqui Eusebius Constantinopolitanam sedem invasit principatu Constantii, ut inter omnes constat. Denique Basilius in epistola 74, quam scripsit ad occidentales contra Eustathium Sebastenum, Gangrensis concilii nullam mentionem facit. Ex quo manifeste colligitur, tunc cum Basilius eam epistolam conscriberet, scripsit autem sub Valente, nondum celebratum fuisse Gangrense concilium in quo damnatus est Eustathius. Dicet fortasse aliquis id quod a Baronio dictum est. Eustathium illum qui in Gangrensi synodo condemnatus est, diversum esse ab Eustathio Sebasteno. Verum hoc gratis dicitur, nec ullius auctoris testimonio nititur. VALES.

Incompertum sibi esse annum synodi Gangrensis fatetur Beveregius in suis Annott. ad eam synodum, Synodic. vol. ii. Quod vero Valesius ait, habitam eam fuisse post tempus quo Basilius Epistolam ad occidentales scripsit, quia nulla ejus mentio ibi a Basilio facta sit, invalidum est. Alia enim hujus silentii causa esse potuit, nempe quia synodus ea non ex orthodoxis constiterit. Quod quidem diserte testatur Grego-

rius Bar Hebræus, sic, *Arianis inquam, qui Antiochiæ canones* 25, *et Macedonianis qui Gangræ* 20, seqq. Asseman. Biblioth. Orient. tom. ii. p. 302. Huic vero si fidem habeamus, lucramur id quoque, quod inde colligamus habitam fuisse synodum postquam secta Macedonianorum nota esse cœpisset

43, 7. *ἐνθρονισάντων αὐτῶν*] Inauguratus est ab eadem synodo quæ Macedonium deposuerat, d. 27 mensis Audynæi, sive Januarii. Chron. Pasch. Conf. Fast. Roman.

43, 8. *δεύτερον τότε ποιούμενον τὴν μετάβασιν*] Prius enim a Germanicea ad Antiochiam translatus erat: supra, 37, 7.

43, 9. *εἰς τὴν Ἀρίμινον*] Hunc locum ita vertit Epiphanius Scholasticus: *Quo facto lectam fidem Arimini cum augmento, quod ipsi in Constantinopolitana urbe adjecerant, undiquaque miserunt.* Eundem sensum secutus est in versione sua Christophorsonus. Ego vero hæc verba *εἰς τὴν Ἀρίμινον*, referenda esse censeo ad id quod sequitur *ἐξαπέστειλαν*. Idque diserte confirmat Athanasius in libro de Synodis, p. 905. [30, p. 746.] *ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὥσπερ μεταγνόντες, ἤλλαξαν συνήθως ταῦτα, καὶ προσθέντες λεξείδιά τινα, ὥστε μηδὲ ὑπόστασιν λέγειν ἐπὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ*, quem Athanasii locum describere hic videtur Socrates. VALES. Conf. quæ dicta sunt supra, ad 41, 7, 8.

43, 10. *ἡ μεγαλὴ ἐκκλησία ὀνομαζομένη Σοφία ἐνεκαινίσθη*] De 160
hujus ecclesiæ dedicatione ita scriptum est in Fastis Idatii: *Constantio decimo et Juliano tertio. His Coss. dedicatum est Constantinopoli dominicum, die* xv *Kal. Martias.* Cedrenus in Chronico ait, hanc secundam fuisse dedicationem hujus ecclesiæ. Primum enim dedicatam fuisse dicit ab Eusebio episcopo Constantinopoleos. Sed cum postea corruisset, denuo instauratam a Constantio Augusto, et ab Eudoxio consecratam. Vide omnino Chronicum Alexandrinum, in quo multa habentur de hac dedicatione non vulgaria. VALES.

In Chronico Alexandrino, sub consulibus anni 360, legitur: *Hoc anno, mense Peritio (seu 15 Februarii) magna ecclesia Constantinopolitana dedicata est. Macedonius episcopus Constantinopolitanus propter multa ipsius propria crimina exauctoratus est, et in locum ejus subrogatus Eudoxius mense Audynæo (seu Jan. 27) præsentibus episcopis* lxxii. Paulo post: *In ea synodo episcoporum non post multos dies ab inauguratione Eudoxii episcopi Constantinopoleos, encænia magna ecclesiæ ejusdem urbis celebrata sunt anno trigesimo quarto plus minus, quam fundamenta Constantinus Victor Augustus jecerat. Acta sunt encænia etiam his Coss.* xvi *Kal. Martias, qui dies mensis Peritii (seu Februarii)* 14. *Ad ea encænia imperator Constantius Augustus vota seu munera, multa cimelia aurea et argentea ingentia, gemmisque et auro intertextas telas pro altari multas contulit. Quin et in januis geminas utrinque fores aureas vario opere fecit, ipsasque exteriores portas auro mire variavit. Multa beneficia magnifice contulit cum in universum clerum, tum in religiosas virgines et viduas.* Loquitur auctor de concilio Constantinopolitano, in quo Eudoxius ad sedem Constantinopolitanam translatus est. Supra, loco xvi *Kal. Martias*, legendum xv, et in loco *Februarii* 14, legendum 15, eo enim die ecclesiam S. Sophiæ dedicatam jam dixerat: quo etiam ea encænia peracta diserte testatur Idatius in Fastis. Hæc dedicatio, ingentesque largitiones factæ occasione Quinquennalium Juliani Cæsaris, postquam jam Augustus ab exercitu dictus esset. *Ant. Pagi ad ann.* 360. n. 13. READING. Vide quæ dicta sunt supra, ad 16, 16.

Cap. 44. Sozomen. iv. 28. Theodoret. ii. 31. Epiphan. Hæres. lxxiii. 28. seqq. Cassiod. v. 47. Niceph. ix. 28. Philostorg. vi. 1.

44, 2. *εἰς Βέροιαν τῆς Συρίας μετηνέχθη*] Meletium a Sebastia Armeniæ ad episcopatum Berœæ translatum fuisse, ægre admodum crediderim. Sozomenus enim ac Theodoritus, et ante illos Hieronymus, [et Philostorgius] illum a Sebastia Armeniæ ad sedem Antiochenam translatum esse dicunt, nulla episcopatus Berœensis mentione facta. Id tantum dicit Theodoritus, Meletium cum ad Sebastensem episcopatum promotus fuisset, animadversa subditorum contumacia, inde alio secessisse. Tunc igitur Berœam Syriæ se recepit, ut conjicio. Sed episcopatum Berœensem nequaquam administravit. Hunc Socratis errorem vidit etiam Baronius ad annum Christi 360. Quem quidem ille sic emendat, ut Meletium a Berœa Sebastiam, non a Sebastia Berœam translatum esse dicat. Quod tamen verum non puto, cum nec Theodoritus, nec Sozomenus id de Meletio dixerint. VALES.

44, 3. *μεταπεμψάμενοι τὸν Μελέτιον*] Anno 361 ineunte, Me-

letius, vir pietate, sanctimonia, eruditione insignis, studio et opera Arianorum, qui non sat explorato ejus animo, inter suos hominem connumerabant, in episcopum Antiochenum delectus est. Verum, ut in tanto munere vix latere potest quid quisque sentiat, cum potissimum ille nec obscure τὸ ὁμοούσιον prædicaret propugnaretque, Ariani, deprehensa ejus doctrina, deturbatum ex episcopatu curarunt in exsilium ablegari, cum vix triginta sedisset dies, in ejusque locum Euzoïum cooptarunt, nequaquam suspectum sibi, nec dubiæ fidei hominem, sed Arianum, Arianæque hæreseos vindicem acerrimum. Hinc tres in partes distracta civitas. Prima numero potior Arianorum, Euzoïo episcopo. Secunda Meletianorum, qui in Palæa seu veteri urbe collectas agebant, a Meletio sanam edocti fidem. Tertia Eustathianorum, a S. Eustathio olim episcopo. *Cl. Monachi Benedictini vit. Athanas. ad ann.* 361. Alii autem Meletium formulæ Acacianæ in synodo Seleuciensi subscripsisse observant: Philostorgius, lib. v. c. 1. ipsum τὸ ἑτερούσιον simulasse, et Ariminensi formulæ subscripsisse affirmat. Aliter Theodorit. Hist. lib. ii. c. 31. et Epiphan. Hæres. 73. n. 29. seqq. READING.

44, 5. ἐξόριστον γενέσθαι ἐκέλευσεν] Rem sic narrat Hieronymus, "*Meletius Sebastiæ Armeniorum episcopus ab Acacio et Georgio episcopis Arianis Antiochiam transfertur; et post non grande temporis intervallum, cum presbyteros, qui ab Eudoxio antecessore suo depositi fuerant, suscepisset, exilii justissimam causam subita fidei mutatione delusit.*" Chronic. Theodoretus refert, Meletium statim, quamprimum Antiochiæ episcopus factus esset, *consubstantialis* doctrinam protulisse, itaque ab Arianis delatum ad Constantium, tanquam Sabellianus esset, ab eo in exilium actum esse: quod plerumque confirmat Epiphan. Hær. lxxiii. 28. 34. Magnam antehac fuisse in ecclesia Meletii famam testatur Athanasius, qui cum inter graves doctrinæ ecclesiasticæ auctores connumerat sic, ἡ τῶν μεγάλων Μελετίου καὶ Βασιλείου καὶ Λογγιανοῦ, Epist. ad Episc. Ægypt. 8, p. 278. Postea vero Basilius eum perpetua amicitia coluit, et sæpe laudibus in scriptis suis cumulavit, fortiter eum pro fide decertasse Constantii tempore memorans, Epistol. cclviii. 3, in quibus eventus respexit quos Socrates hic enarrat. Alio vero loco Basilius dolet Meletium immerito a Damaso et Romanis inter Arianos reputatum esse, Epist. cclxvi. 2. Meletius

noctu e sede sua expulsus est: exinde in patriam suam profectus diu ibi vixit, τίμιος ἀνὴρ καὶ ἐπιπόθητος, scribit Epiphanius, A. D. 375. Hær. lxxiii. 34.

Hic Pagius synodum Antiochenam A. D. 360 interponit, auctore Theodoreto, qui ait Meletium a synodo ad Antiochiæ episcopatum fuisse electum. Nam Libellus Synodicus nihil huc confert nisi meram Theodoreti compilationem. Theodoretus tamen hæc omnia confudit cum rebus illis quæ gestæ sunt A. D. 361. Constantius enim Antiochiam non perrexit ante ingruentem hiemem A. D. 360. Et Theodoretus quidem perinde alteram synodum anni 361 omisit atque Socrates et Sozomenus siluerunt de synodo anni 360. Quamobrem incerta est synodus ea Antiochena A. D. 360: quanquam minime vero absimile sit Arianos tum conventus suos egisse. Theodoretus autem episcopos plurimos undique convenisse dicit: longe aliter tamen cœtum describit Sozomenus.

44, 7. ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν ὥρμησεν] Constantius minime iter 161
Antiochiam properavit. Nam a Constantinopoli discessit *vere* A.D. 360, diu autem Edessæ moratus, tandem venit Antiochiam *ingravescente hieme.* Vid. Am. Marcell. xx. 8, 10, 11. Credi quoque potest non ante adventum ejus aut Meletium exilio missum aut Euzoïum Antiochiæ episcopum esse factum.

Cap. 45. Sozomen. iv. 27. Cassiod. v. 41. Niceph. ix. 47.

45, 2. παρασήμῳ ὀνόματι] Hunc locum non intellexerunt interpretes. Qui tamen ex Harpocrationis Lexico discere poterant, παράσημον significare adulterinum, metaphora sumpta a moneta, quæ falsam habet notam. Ὁμοιούσιον ergo (sic enim scribendum est ex manuscriptis codicibus Florentino et Sfortiano) adulterinum nomen vocat Socrates, eo quod corruptum sit et adulteratum pro ὁμοούσιον, quod veræ ac sinceræ fidei nomen est. Porro Acaciani tam ὁμοιούσιον, quam ὁμοούσιον rejiciebant: ὅμοιον duntaxat retinentes; vocabulum autem οὐσίας penitus aspernantes. VALES.

Eruditissimi Benedictini in Athanas. de Synodis, p. 746. hanc vocem ὁμοιοούσιον scribunt, et sic esse scribendam contendunt. READING.

45, 4. Μαραθωνίου] Plura de Marathonio tradit Sozomenus: 162
præsertim, per ejus studium et opes maxime stetisse quin Macedonianorum secta Constantinopoli evanuesceret, cum et

ab Arianis et ab orthodoxis profligata esset. Et eum nuper Nicomediæ episcopatum accepisse commemoravit Socrates supra, 38, 4.

45, 5. *τὸ ἅγιον Πνεῦμα συναναλαβεῖν*] Macedonius primus, vel saltem præcipuus fuit hæreseos, quæ Spiritum Sanctum creatum asserit, auctor et seminator; et ab eo hæreseos istius propugnatores, Macedoniani postea dicti sunt, præsertim s. Augustini et Socratis temporibus. *Macedoniani sunt a Macedonio Constantinopolitanæ ecclesiæ episcopo, quos et πνευματομάχους Græci vocant, eo quod de Spiritu Sancto litigent. Nam de Patre et Filio recte sentiunt, quod unius sint ejusdemque substantiæ vel essentiæ, sed de Spiritu Sancto hoc nolunt credere, creaturam eum esse dicentes. Hos quidam Semi-Arianos vocant, quod in hac quæstione ex parte cum illis sint, ex parte nobiscum.* Aug. Hæres. 52. Epiphanius autem *πνευματομάχους* distincte a Semi-Arianis recenset, refutatque. Hæres. lxxiii. sect. 25. READING.

45, 10. *γενόμενοι κατὰ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν*] Hujus synodi meminit Athanasius sic, *κατελθόντες γὰρ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν μετέγνωσαν ὅτι ὅλως ἔγραψαν, ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν ὡς λέγουσιν αἱ γραφαί· καὶ συνθέντες ἅπερ ἐπενόησαν, ἤρξαντο πάλιν ἀνατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα ἑαυτῶν καὶ λέγειν, ὅτι παντελῶς ἀνόμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί.* De Synod. 31, p. 747.

45, 11. *καὶ ἀνόμοιοι*] Hausit hæc Socrates ex Athanasii libro de Synodis Arimini et Seleuciæ. Sic enim ibi scribit Athanasius pagina 906 et 907 [748]. *διὰ γοῦν τὴν πολλὴν ἀναίδειαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, ἀνόμοιοι παρὰ πᾶσιν ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὴν ἐξουκοντίων ἐπωνυμίαν.* VALES.

Ibid. *ἐξουκόντιοι ἐκλήθησαν*] Nempe quia Filium *ἐξ οὐκ ὄντων* generatum seu creatum esse dicebant. Hinc corrigendus Theodoritus, qui Hæret. Fab. lib. iv. c. 3. ubi de Arianis, qui tempore Eudoxii, appellati quoque fuerint Eudoxiani et *ἐξακιονῖται*, lege *ἐξουκόντιοι*. Corrigendus etiam Cedrenus, qui p. 302, de Justiniano, *ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς πάσας τὰς ἐκκλησίας τῶν αἱρετικῶν δέδωκε τοῖς ὀρθοδόξοις, χωρὶς τῶν ἐξωκιονιτῶν Ἀρειανῶν*, lege *ἐξουκοντίων*. *Gasp. Suicer. in voce ἐξουκόντιοι.* READING.

45, 14. *ἀρχηγὸς ἦν Γεώργιος*] Nescio quo auctore Socrates 163

hoc affirmet. Nam Athanasius tradit Eusebianos ea interpretandi ratione jam dudum usos esse usque a synodo Nicæna; *οἱ περὶ Εὐσέβιον—διελάλουν ἀλλήλοις· συνθώμεθα, καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμὲν, εἷς γὰρ Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα* seqq. Epist. ad Afros Episc. 5, p. 895, et De Decretis Nicæn. Synod. 19, p. 224. Si Georgius revera hoc sophisma primus invenerit, necesse est id fecerit ille cum presbyter esset Alexandriæ; conf. Athanas. De Synod. 17, p. 731. Quod tamen verisimile non est, cum Athanasius de Eusebio potius, ceterisque ejus partis episcopis qui synodo intererant, loqui videatur.

45, 16. *Ἀρρήνιος*] In codice Leonis Allatii *Ἐρέννιος* dicitur, totusque locus ita concipitur: *ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις Κυρίλλου καθαιρεθέντος, ὡς εἴρηται, παραλαμβάνει τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν Ἐρέννιος· μετ' ἐκεῖνον Ἐρράκιος· ἐφεξῆς δὲ τούτου Ἱλάριος.* Hieronymus autem in Chronico Irenium vocat. Sic enim habent optimi codices, et editio Joannis Miræi: *Maximus Hierosolymorum episcopus moritur. Post quem ecclesiam Ariani invadunt, id est Cyrillus, Eutychius, rursum Cyrillus, Irenius, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus.* In Chronico Nicephori Constantinopolitani Arsenius dicitur, pessime. VALES.

Hunc Irenæum alii nominant. Verum de Cyrillo et ejus successoribus conf. Le Quien Orien. Christian. tom. iii. col. 157.

45, 17. *Ἡράκλειος*] Maximus Hierosolymorum episcopus moriens successorem sibi instituerat Heraclium. Sed Acacius episcopus Cæsareæ, una cum aliis Arianis episcopis, parvi habita ejus ordinatione, Cyrillum in locum Maximi defuncti substituerunt. Qui mox Heraclium ex episcopali fastigio in presbyteri locum regradavit; ut scribit Hieronymus in Chronico. VALES.

Cap. 46. Conf. Sozomen. vi. 25. Cassiod. v. 44. Niceph. ix. 17.

46, 3. *ἐν τῇ Βηρυτῷ διδάξας*] Nam Beryti celebris schola fuit. Socrates infra, iv. 27, refert, Gregorium Ponticum illuc ab Athenis accessisse ut legum scientiam edisceret. Et Eusebius ejus disciplinæ mentionem facit, *τῆς κατὰ Βηρυτὸν παιδείας*, tanquam tum temporis insignis et a multis conquisitæ: Martyr. Pal. iv. 3. Plura vide in Le Quien Or. Christ. ii. col. 815.

46, 5. *διεκώλυε φοιτᾶν παρ' αὐτόν*] Sozomenus plura narrat de Apollinaribus hisce: quos ait primum ecclesia expulsos esse a Theodoto episcopo, quia dum Epiphanii auditores es-

sent, aliquando adfuissent cum ille hymnum in cultum Bacchi præcineret. vi. 25.

46, 11. νοῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτήν] *Apollinaristæ de anima Christi* 164
ab Ecclesia Catholica dissenserunt, dicentes, sicut Ariani, Deum Christum carnem sine anima suscepisse. In quæstione testimoniis evangelicis victi, mentem qua rationalis est anima hominis, non fuisse in anima Christi, sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt. Aug. Hæres. 55. Ὁ Ἀπολινάριος ἔμψυχον μὲν ἔφησεν εἶναι τοῦ Σωτῆρος τὸ σῶμα, οὐ μὴν τὴν λογικὴν ἐσχηκέναι ψυχήν· περιττὸς γὰρ ἦν, φησιν, ὁ νοῦς, τοῦ Θεοῦ λόγου παρόντος. *Theodoret. hæret. fab.* lib. v. cap. 11. READING.

46, 13. Περὶ μὲν οὖν τῶν Ἀπολλιναρίων] Paulo serius increbruit Apollinaristarum hæresis. Socrates dixerat, fine præcedentis capitis, exortam eam esse quando Cyrillus sedi suæ restitutus esset, sedit vero ille post reditum sub Juliano concessum ad A. D. 386. Eam inter recentissimos errores numerat Epiphanius, et narrat quo pacto sibi ab auditoribus venerandi viri Apollinaris primum innotuerit. Hæres. lxxvii 1. 2. Socrates tamen dicit ejusmodi nascentes opiniones damnatas esse a synodo Alexandrina A. D. 362, infra, iii. 7. Verum postea latius propagatæ sunt, et proinde a multis controversæ. Eas refellit Gregorius Nazianzenus in duabus Epist. ad Cledon. ci. et cii. et ad Nectar. ccii. quam citat Sozomenus, vi. 27. De iis conqueritur Basilius Epist. cclxiii. 4, et cclxv. 2. seqq. Plenius vero rem exponit Tractatus ille qui fertur inter Athanasii opera p. 922. Conf. quoque Theodoret H. E. v. 3. Synodus Romæ quæ Apollinaristarum opiniones damnavit habita esse videtur A. D. circiter 374, sicut mox videbimus. Præterea Socrates modo dixit hæresim istam suo tempore populum infecisse, ᾗ νῦν ἐπιπολάζει.

Cap. 47. Sozomen. v. 1. Cassiod. v. 50. Niceph. ix. 50.

47, 1. πολλοῖς βαρβάροις συμπλέκει] *Julianus in campis Argentoratensibus apud Gallias, cum paucis militibus infinitas hostium copias delevit. Stabant acervi montium similes; fluebat cruor fluminum modo. Captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes optimates: redditus limes Romanæ possessionis. Ac postmodum cum Alemannis dimicans, potentissimum eorum regem Badomarium cepit. Hic a militibus Gallicanis Augustus pronunciatur. Hinc Constantius urgere legationibus, ut in statum nomenque*

pristinum revertatur. Julianus mandatis mollioribus refert se sub nomine celsi imperii multo officiosius pariturum. Hinc Constantius magis magisque ardens dolore, atque, ut erat talium impatiens, in radicibus Tauri montis apud Mopsocrenem febri acerrima, quam indignatio nimia vigiliis augebat, interiit anno ævi quarto et quadragesimo, imperii nono atque tricesimo, verum Augustus quarto vicesimoque: octo solus; cum fratribus atque Magnentio sedecim: quindecim Cæsar. Victor in Epitome. Cujus in hac re chronologiam tutatur Ant. Pagi ad ann. 361, quo obiit Constantius, n. v. corrigitque Amm. Marcellinum, qui lib. 21. c. 5. ait, *Constantium abiisse e vita* iii *Non. Octobrium, imperii vitæque anno quadragesimo, et mensibus paucis:* sicut errat in imperii vitæque annis, ita et in die emortuali Constantii, nisi locus corruptus sit; quod verosimilius. Nam præter Socratem, Idacius in Fastis et auctor Chronici Alexandrini testantur Constantium exstinctum fuisse tertio die Novembris. Corpus ingenti pompa in ecclesia apostolorum Constantinopoli depositum fuit. READING.

47, 3. βαπτισθεὶς δὲ ὑπὸ Εὐζωΐου] Constantium antea non baptizatum fuisse memorat Hilarius sic, *Fefellerunt enim ignorantem regem, ut istiusmodi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret, et credendi formam ecclesiis nondum regeneratus imponeret:* De Synod. 78, col. 506. et Athanas. De Syn. 33, p. 748.

47, 4. ἀποπληξίᾳ ληφθείς] Gregorius Nazianz. ait, Constantium Juliani fraude interemptum, veneno, ut videtur, per unum ex ejus domesticis. *Invectiv.* i. p. 68. *edit. Paris.* W. Lowth. READING.

47, 5. ἔζησε δὲ Κωνστάντιος] Variorum scriptorum judicia de ejus indole et moribus congessit Clintonus. Fast. Rom. Append. p. 87. Libere in eum invehitur Hilarius, antichristum appellans, et Neroni atque Decio comparans. Contra Const. col. 561. Similibus fere probris onerat Athanasius, dum de ejus mutata fide, de violentia in orthodoxos, et iniquo partium studio conqueritur, Hist. Arian. ad Mon. passim, et Lucifer Caralitanus, in Galland. Biblioth. vi, p. 155. Verum etsi tanta mala ecclesiæ intulerit, non tamen omnino ei defuisse virtutes testatur Gregorius Nazianzenus, qui laudat ejus in Christianos amorem, et unitatis atque augendæ Ecclesiæ studium, crimina quoque excusat quia hoc animo et hoc studio commissa erant.

Or. iv. 34. 37. Denique in una re non leve est Juliani apostatæ testimonium, cum dicat eum avaritiæ et pravæ libidinis vacuum fuisse, Or. ii. p. 101; siquid vero ab eo cupide factum esse videatur, hoc deputet aulicorum hominum malitiæ potius quam Constantii voluntati. Misopog. p. 357. B. Epist. xxv. p. 397. B.

LIB. III.

Cap. 1. Conf. Sozomen. v. 2. Theodoret. iii. 1. 167

1, 2. περὶ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ ἑξῆς μηνός] Idem scribitur in Fastis Idatii: *Tauro et Florentio. His consulibus diem functus Constantius Aug. Mopsucrinis in finibus Ciliciæ Phœniciæ provinciæ* iii *Non. Novemb. Et introivit Julianus Aug. Constantinopolim die* iii *Idus Decemb.* Quod autem subdit Socrates Julianum in ea urbe imperatorem nuncupatum fuisse, ita intelligendum est, non quasi tunc primum salutatus fuerit imperator. Diu quippe antea, superstite adhuc Constantio, imperator nuncupatus fuerat in Galliis. Verum ubi Constantinopolim ingressus est, a senatu populoque Constantinopolitano Augustus appellatus, Orientis imperium suscepit. VALES.

1, 7. Ἰουλιανός] Julianus, cognomento *ὁ παραβάτης*, sive Apostata, quod a Christianismo ad ethnicismum impie desciverat; Julii Constantii filius ordine tertius ex Basilina; natus est anno 331, die sexta Novembris, ut legitur in Laterculo Silvii. Septennis adhuc Mardonium eunuchum præceptorem sortitus est; quem paganismi suspectum immerito reddit Baronius. *Ant. Pagi, Guil. Cave, Joh. Jac. Hofman. in Juliano.* READING.

Stemma Constantini et Juliani vide in Clinton. Fast. Rom. Append. p. 84.

1, 8. τὸν νέον ἀνεῖλον Δαλμάτιον] *Dalmatius Cæsar*, (ab 168
A. D. 335,) *quem patruus Constantinus consortem regni filiis reliquerat, factione Constantii patruelis et tumultu militari interimitur anno imperii sui tertio.* Hieronym. Chronic.

Ibid. ὀκταετὴς γὰρ ἦν ἔτι] Natus est Julianus A. D. 331; quo autem mense incertum est. Interemptus est Dalmatius aut fine A. D. 337, aut 338. Vide Clinton. Fast. Rom.

1, 10. Νικοκλῆς ὁ Λάκων] Ad hunc Nicoclem plures exstant Libanii epistolæ, nominatim septima libri quarti, in qua Libanius excusat insolentiam cujusdam ex urbe Antiochia, qui il-

lum probris affecerat; aitque inter cetera, peccatum unius civis non esse adscribendum universæ civitati. Nam in urbe quæ centum quinquaginta millia civium habeat, mirandum non esse si unus malus civis reperiatur: cum nec in tua Sparta, quæ tamen Lycurgum habet legislatorem, omnes pariter sint boni ac generosi. VALES.

Eum vocat Libanius *justitiæ sacerdotem, eruditionis ducem, qui, si ullus unquam, Homericæ mentis arcana, et universi addicti Homero chori, noverat.* Liban. Legatione ad Julian. tom. ii. p. 157. READING.

Ibid. Χριστιανῷ τότε τυγχάνοντι] De hoc Ecebolio, et qualis postea fuerit, vid. infra, c. 13. Eum *malum sophistam* appellavit Julianus, infra, c. 23.

1, 12. Ἀκμάζοντος δὲ αὐτοῦ περὶ τοὺς λόγους] *Incredibile quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celsam indagans, et quasi pabula quædam animo ad sublimiora scandenti conquirens, per omnia philosophiæ membra prudenter disputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte pleneque colligeret, nec humiliora despexit, poeticam mediocriter et rhetoricam* (*ut ostendit orationum epistolarumque ejus cum gravitate comitas incorrupta*) *et nostrarum externarumque rerum historiam multiformem.* Amm. Marcellinus, lib. xvi. cap. 5. READING.

1, 13. παρὰ Λιβανίῳ] Libanius, patria Antiochenus, claruit anno Chr. 360, et ad extrema Theodosii M. tempora perduravit, ab eo ad prætorio præfecti dignitatem evectus; Constantinopoli, Nicomediæ, denique Antiochiæ rhetoricam docuit. Multa de se habet libro quem de vita sua conscripsit, ubi de se rebusque suis usque ad nauseam agit. *Guil. Cave inter scriptores Gentiles Sæc.* 4. READING.

Porro tum factus est Julianus discipulus Eusebii Nicomediæ episcopi, si vera referat Am. Marcellinus; nempe, fuisse eum *ibidem ab Eusebio educatum episcopo, quem genere longius contingebat*, xxii. 9. Nam Eusebius a Nicomedia Constantinopolim translatus est A. D. 340.

1, 15. εἰς τὸν κατ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα λόγον] Hæc Libanii oratio adversus pædagogos hodie non exstat, quod quidem sciam. VALES.

1, 16. οὐχ ὁ Βυζάντιος] Maximus Epirotes seu Byzantius philosophus memoratur a Suida, qui de insolubilibus quæstio-

nibus et de numeris, et commentarium in Aristotelem scripserat ad Julianum imperatorem discipulum suum. Quod si ita est, duos Maximos præceptores in philosophia habuit Julianus, alterum Epirotem seu Byzantium, alterum Ephesium. Maximi autem Ephesii elogium exstat apud Libanium in epistola 41. libri 5. *καὶ φιλοσοφίας ἣν ἐδέξατο παρὰ Μαξίμου τοῦ φιλοσοφίαν αὐξήσαντός τε ἡνίκα ἔζη, καὶ σβέσαντος τῇ τελευτῇ.* VALES.

1, 16. *ὁ Ἐφέσιος*] Maximo huic Ephesio, eique Cynico, uti liquet e Juliani ad eundem epistola, summo ea ætate philosopho, teste Amm. Marcellino, Nicomediæ primum dedisse operam Julianum, referunt Socrates et Sozomenus: quod tamen in Ionia, in quam ille adolescens se contulerat, ac ubi agebat Maximus, ab eo factum memorant Libanius et Eunapius. Quanti hunc philosophum Julianus fecerit, abunde ostendit, ubi ait, *se, quamdiu ille abfuit, vita frui non posse, nisi quatenus literas ejus legerit.* Epist. xv. READING.

1, 19. *τότε πλαστὸς ἐγένετο*] Julianus ipse testatur se fidem 169
Christianam deseruisse vicesimo suo anno, qui fuit A. D. 351. Epist. 51. p. 434: quod tamen nemini retexit nisi uni servo fideli. Ad S. P. Q. Atheniens. p. 277. Vid. Clinton. Fast. Rom. a. 351.

Ibid. *τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον*] Hoc a Sozomeno explicatur; qui ait, Julianum aliquantisper vitam adeo austeram egisse Edessæ, ut corpus suum pene exinaniverit, iii. 14. Nihil vero refert Gregorius Nazianzenus de monastica institutione Juliani.

1, 20. *ἀναγνώστης καθίσταται*] Gregorius Nazianzenus testatur et Julianum et Gallum fratrem, qui cum eo educatus est, lectores factos esse in ecclesia, *τῷ μέν γε κλήρῳ φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκατέλεξαν, ὥστε καὶ τὰς θείας ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ βίβλους.* Orat. iv. 23.

1, 23. *ὕποπτος κατέστη τῷ βασιλεῖ*] Audi de hac re ipsum Julianum. *Ἅπαντα χρόνον εὔνουν ἐμαυτὸν ἐκείνῳ καὶ πιστὸν παρέχων*—— *Cum ego perpetuo meum illi* Imperatori *amorem ac fidem præstitissem, nescio quibus ex causis commotum in me illum animadverti. At illa* Eusebia *cum primum inanes nescio quas suspiciones audisset, sine cujusdam criminis nomine, ut de ea re prius inquireret, petiit, nec prius falsam et iniquam calumniam admitteret. Hæc flagitare non destitit, donec me ad conspectum imper. perduxisset, mihique pro me dicendi facultatem impetrasset,* &c. Encomio in Eusebiam. Orat. 3. READING.

1, 24. *Εὐσεβία κρυπτόμενον ἀνευροῦσα*] Eusebiæ studium in suam salutem commemorat ipse Julianus; *ἀγωνισαμένης Εὐσεβίας, ὡς ἂν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἐμαυτοῦ θαρρήσαιμι,* Ad Atheniens. p. 274. conf. p. 275. Conf. Zosim. iii. 1.

1, 25. *ἐπὶ τὰς Γαλλίας κατὰ τῶν βαρβάρων ἀπέστειλεν*] Cum Constantium exagitarent assidui nuntii deploratas jam Gallias indicantes, Julianum in imperii societatem adscitum, et Helenæ sororis jugali fœdere sibi copulatum, hujus belli ducem renunciavit. Julianus, non ignarus quantis periculis objiceretur, non tam se ad honorem quam ad mortem vocatum arbitrabatur. *Et certe,* inquit Amm. Marcellinus, *illud rumore tenus ubique jactabatur, quod Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus esset, sed ut posset per bella deleri sævissima, rudis etiam tum, ut æstimabatur, ac ne sonitum quidem duraturus armorum.* At rudis iste adolescens, et in academiæ umbra, non in sole ac pulvere militari educatus mira celeritate barbaros Gallia expulit, septem totius Germaniæ potentissimos reges uno ingenti difficillimoque prælio ad Argentoratum devicit, omninoque res Galliæ accisas atque afflictas in integrum statum restituit, quod omnes uno ore scriptores illius ætatis prædicant. *Vide Marcellin. lib.* 15. *et ipsum Julian. ad Athenienses.* Ant. Pagi ad ann. 355. n. 4. Julianus, *inquit,* hoc anno Cæsar creatus, et Galliis præpositus; quod in Italia factum, teste Zosimo, initio libri 3, et quidem Mediolani, ut Hieronymus in Chronico scribit. READING.

1, 29. *στέφανος ἀφ' ὧν τὰς πόλεις κοσμοῦσιν*] Epiphanius Scholasticus coronam lauream interpretatur, quibus civitates exornari solebant. Sane et provinciæ imperii Romani hoc habitu pingi consueverant, coronas quasdam turritas capite gestantes, ut videre est in notitia imperii Romani. Suspicari tamen quis possit, hoc loco scribendum esse: *ἀφ' ὧν αἱ πόλεις τοὺς βασιλέας κοσμοῦσι.* VALES.

Ibid. *πάντας τοὺς παρόντας ἀναβοῆσαι*] Julianum ab exercitu Imperatorem renuntiatum esse Parisiis memorat Am. Marcel- 170
linus xx. 4. Hoc se invito factum esse, mox scripsit ipse ad Constantium; consensisse tamen se fassus est; "*victus deni-*

nibus et de numeris, et commentarium in Aristotelem scripserat ad Julianum imperatorem discipulum suum. Quod si ita est, duos Maximos præceptores in philosophia habuit Julianus, alterum Epirotem seu Byzantium, alterum Ephesium. Maximi autem Ephesii elogium exstat apud Libanium in epistola 41. libri 5. καὶ φιλοσοφίας ἣν ἐδέξατο παρὰ Μαξίμου τοῦ φιλοσοφίαν αὐξήσαντός τε ἡνίκα ἔζη, καὶ σβέσαντος τῇ τελευτῇ. VALES.

1, 16. ὁ Ἐφέσιος] Maximo huic Ephesio, eique Cynico, uti liquet e Juliani ad eundem epistola, summo ea ætate philosopho, teste Amm. Marcellino, Nicomediæ primum dedisse operam Julianum, referunt Socrates et Sozomenus: quod tamen in Ionia, in quam ille adolescens se contulerat, ac ubi agebat Maximus, ab eo factum memorant Libanius et Eunapius. Quanti hunc philosophum Julianus fecerit, abunde ostendit, ubi ait, *se, quamdiu ille abfuit, vita frui non posse, nisi quatenus literas ejus legerit.* Epist. xv. READING.

1, 19. τότε πλαστὸς ἐγένετο] Julianus ipse testatur se fidem 169
Christianam deseruisse vicesimo suo anno, qui fuit A. D. 351. Epist. 51. p. 434: quod tamen nemini retexit nisi uni servo fideli. Ad S. P. Q. Atheniens. p. 277. Vid. Clinton. Fast. Rom. a. 351.

Ibid. τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον] Hoc a Sozomeno explicatur; qui ait, Julianum aliquantisper vitam adeo austeram egisse Edessæ, ut corpus suum pene exinaniverit, iii. 14. Nihil vero refert Gregorius Nazianzenus de monastica institutione Juliani.

1, 20. ἀναγνώστης καθίσταται] Gregorius Nazianzenus testatur et Julianum et Gallum fratrem, qui cum eo educatus est, lectores factos esse in ecclesia, τῷ μέν γε κλήρῳ φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκατέλεξαν, ὥστε καὶ τὰς θείας ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ βίβλους. Orat. iv. 23.

1, 23. ὕποπτος κατέστη τῷ βασιλεῖ] Audi de hac re ipsum Julianum. Ἅπαντα χρόνον εὔνουν ἐμαυτὸν ἐκείνῳ καὶ πιστὸν παρέχων—— *Cum ego perpetuo meum illi* Imperatori *amorem ac fidem præstitissem, nescio quibus ex causis commotum in me illum animadverti. At illa* Eusebia *cum primum inanes nescio quas suspiciones audisset, sine cujusdam criminis nomine, ut de ea re prius inquireret, petiit, nec prius falsam et iniquam calum-*

niam admitteret. Hæc flagitare non destitit, donec me ad conspectum imper. perduxisset, mihique pro me dicendi facultatem impetrasset, &c. Encomio in Eusebiam. Orat. 3. READING.

1, 24. Εὐσεβία κρυπτόμενον ἀνευροῦσα] Eusebiæ studium in suam salutem commemorat ipse Julianus; ἀγωνισαμένης Εὐσεβίας, ὡς ἂν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἐμαυτοῦ θαρρήσαιμι, Ad Atheniens. p. 274. conf. p. 275. Conf. Zosim. iii. 1.

1, 25. ἐπὶ τὰς Γαλλίας κατὰ τῶν βαρβάρων ἀπέστειλεν] Cum Constantium exagitarent assidui nuntii deploratas jam Gallias indicantes, Julianum in imperii societatem adscitum, et Helenæ sororis jugali fœdere sibi copulatum, hujus belli ducem renunciavit. Julianus, non ignarus quantis periculis objiceretur, non tam se ad honorem quam ad mortem vocatum arbitrabatur. *Et certe,* inquit Amm. Marcellinus, *illud rumore tenus ubique jactabatur, quod Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus esset, sed ut posset per bella deleri sævissima, rudis etiam tum, ut æstimabatur, ac ne sonitum quidem duraturus armorum.* At rudis iste adolescens, et in academiæ umbra, non in sole ac pulvere militari educatus mira celeritate barbaros Gallia expulit, septem totius Germaniæ potentissimos reges uno ingenti difficillimoque prælio ad Argentoratum devicit, omninoque res Galliæ accisas atque afflictas in integrum statum restituit, quod omnes uno ore scriptores illius ætatis prædicant. *Vide Marcellin. lib.* 15. *et ipsum Julian. ad Athenienses.* Ant. Pagi ad ann. 355. n. 4. Julianus, *inquit,* hoc anno Cæsar creatus, et Galliis præpositus; quod in Italia factum, teste Zosimo, initio libri 3, et quidem Mediolani, ut Hieronymus in Chronico scribit. READING.

1, 29. στέφανος ἀφ' ὧν τὰς πόλεις κοσμοῦσιν] Epiphanius Scholasticus coronam lauream interpretatur, quibus civitates exornari solebant. Sane et provinciæ imperii Romani hoc habitu pingi consueverant, coronas quasdam turritas capite gestantes, ut videre est in notitia imperii Romani. Suspicari tamen quis possit, hoc loco scribendum esse: ἀφ' ὧν αἱ πόλεις τοὺς βασιλέας κοσμοῦσι. VALES.

Ibid. πάντας τοὺς παρόντας ἀναβοῆσαι] Julianum ab exercitu Imperatorem renuntiatum esse Parisiis memorat Am. Marcellinus xx. 4. Hoc se invito factum esse, mox scripsit ipse ad 170
Constantium; consensisse tamen se fassus est; "*victus deni-*

que, mecumque ipse contestans, quod alter confosso me forsitan libens declarabitur princeps, adsensus sum." ib. 8. Recte igitur Gregorius scripsit, Julianum ἑαυτὸν ἀναδῆσαι καὶ τῇ μεγάλῃ προσηγορίᾳ τιμῆσαι. Orat. iv. 46.

1, 30. *Φασὶ δέ τινες*] Julianus ipse vix aliter credidisse videtur. Nam ubi dixit, se stipatum trecentis et sexaginta militibus in Galliam media hieme missum esse. addit, mandatum esse hisce militibus ut se ipsum custodirent, hoc modo, γέγραπτο γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἐνετέταλτο διαρρήδην, οὐ τοὺς πολεμίους μᾶλλον ἢ ἐμὲ παραφυλάττειν, ὡς ἂν μὴ νεώτερόν τι πράξαιμι. Ad Atheniens. p. 277.

1, 32. *τὴν ῥαθυμίαν τῶν στρατηγούντων*] Respicere videtur Marcellum; de quo scribit Marcellinus, *Constantius doctus obsesso apud Senonas Cæsari auxilium non tulisse Marcellum, eum sacramento solutum abire jussit in larem*, xvi. 7, conf. ibid. 4. In Marcelli locum missus est Severus, quo lætatus est Julianus: ibid. xvi. 10. et 11.

1, 39. *τὴν ὑπόκρισιν τοῦ χριστιανίζειν φανερῶς ἀπεδύσατο*] Julianus Christianismum viginti annis professus est, ut ipse ait Alexandrinis, epistola 51, quos a fide Christi ad paganismum avertere conatur hoc argumento: *οὐχ ἁμαρτήσεσθε παρὰ ὀρθῆς ὁδοῦ πειθόμενοι τῷ πορευθέντι κἀκείνην τὴν ὁδὸν ἀχρὶς ἐτῶν εἴκοσι. Non enim a recto tramite aberrabitis, si ei fidem habeatis, qui per viginti annos illa via* (nempe fide Christi) *progressus est.* READING.

Christi cultum videtur supremum simulasse Julianus Viennæ, Festo Epiphaniæ A. D. 361, quando jam bellum Constantio inferre parabat. Sic enim scribit Marcellinus; *Utque omnes, nullo impediente, ad sui favorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, a quo jampridem occulte desciverat, arcanorum participibus paucis, haruspicinæ auguriisque intentus, et cæteris, quæ deorum semper fecere cultores. Et ut hæc interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Januario Christiani Epiphania dictitant, progressus in eorum ecclesiam, solenniter numine orato discessit.* xxi. 2.

1, 40. *διεκρίθη ἡ τοῦ φιλοσόφου σπουδή*] Verbum διακρίνεσθαι 171
hoc loco idem valet quod perfici et adimpleri. Recte igitur Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit: *Non enim sine multo sanguine studium ejus philosophi poterat adimpleri.* Posset etiam non incommode verti, *dissipari*, seu *discuti*. Nam quod Musculus vertit, *declarari*, et Christophorsonus, *internosci*, meo quidem judicio absurdum est. Nicephorus vero in lib. x. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 2. hunc Socratis locum ita interpolavit: *καί γε ἂν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, αἵμασι διεκρίθη τὸ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας ἀπέριττον.* Quæ Langus sic interpretatur: *Et quantum in ipso situm erat, sanguine fuso de exuberanti philosophia ejus judicium factum fuisset.* VALES.

Mihi quidem sensus loci sic explicandus videtur, nempe, *fore ut certamen illud, quod philosophi studium excitaverat, non sine multo sanguine decerneretur.*

1, 42. *Γενομένου Ἰουλιανοῦ περὶ τὰ Θρᾳκῶν ἔθνη*] Nempe ad Naessum, secundum Zosimum, iii. 11, et Marcellinum, xxi. 12.

1, 45. *τοὺς ἑλληνίζοντας ἀνιωμένους*] Quanquam Christiana pietas ac religio, e latebris velut educta, jam caput extulit, ipsique purpuræ imperatoriæ novum ac divinius lumen attulisset; Gentilium tamen numerus erat haud contemnendus, maxime eorum qui artium liberalium et scientiarum gymnasia occupabant. READING.

1, 46. *τοὺς πρωτοτύπους*] Est *πρωτότυπος* præpositus sacri cubiculi, quam dignitatem tunc gerebat Eusebius. Certe Socrates hanc vocem ita usurpare solet, ut videre est in lib. ii. cap. 2. VALES.

1, 48. *ἐπισκόπους ἀνακληθῆναι ἐκέλευσε*] Quo animo hoc factum sit narrat Marcellinus sic; *Utque dispositorum roboraret effectum, dissidentes Christianorum antistites cum plebe discissa in palatium intromissos monebat civilius ut discordiis consopitis quisque nullo vetante religioni suæ serviret intrepidus. Quod agebat ideo obstinate, ut dissensiones augente licentia, non timeret unanimantem postea plebem.* xxii. 5: et Sozomenus v. 5. Exules tamen episcopos non diœcesibus suis, sed patriis tantum restituit: *οὐ κάθοδον εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτοῖς, ἀλλ' εἰς τὰς πατρίδας συνεχωρήσαμεν*, scripsit ipse de Athanasio in Epist. ad Alexandr. xxvi. p. 398, unde descripsit Sozomenus v. 15. Remisit autem omnes omnium sectarum exules, et præcipue Aetium hæreticum, veterem suum familiarem. Epist. xxxi. Philostorg. vi. 7. Inter alios regressi quoque sunt Donatistæ et ecclesias receperunt. Quod multa vi factum esse, et ingentes inde subsecutos tumultus, refert Optatus c. Donat. ii. p. 47.

1, 49. διὰ τὸ πολλοὺς ἠδικῆσθαι] Eusebium jure necatum esse censuit Marcellinus: *Sequentia severitatis recto vigore sunt gesta.——Eusebium super his, cui erat Constantiani thalami cura commissa, alte spirantem et dirum addixere pœnæ letali:* seqq. xxii. 3. Verum etiam invisi plerisque fuere tunc temporis omnes eunuchi præter Eutherium. Eorum vitia depingunt Amm. Marcellinus xiv. 11, et Basilius Cæsareens. Epist. cxv.

1, 50. τὸ μὲν σῶμα Κωνσταντίου] Julianus, cum Constantii mortem, dum in Dacia esset, ut ait Ammianus initio lib. xxii., accepisset, Constantinopolim venit 11 die Decembris. Philostorgius, lib. vi. cap. 6, testatur, Julianum ante feretrum processisse, diademate de capite sublato. Libanius in oratione funebri, p. 289, ait, eum manibus contigisse feretrum, omnibus regni insignibus præter chlamydem depositis. Imo Greg. Nazianz. hunc Juliani in Constantii funere habitum sive vi sive sponte adscitum ait, additque *demisso vultu imperatori extremum officium præstitisse.* Ant. Pagi ad ann. 361. n. vi. READING.

Ibid. ἀποβεβληκέναι τὴν γαμετὴν] Quam alii in puerperii 172
doloribus interiisse in palatio Juliani, alii expulsam e palatio scripsere, ut ait Zonaras. Fuerunt et quidam qui veneno a Juliano necatam esse dicerent, ut docet Libanius in oratione MS. adversus Polyclem. Decessit autem postquam Julianus ab exercitu creatus erat Augustus, ut ipse testatur in epistola ad Athenienses. *Vales. in A. Marcell.* lib. xxi. c. 1. READING.

Ibid. λιτῇ χρῆσθαι διαίτῃ] Hoc idem de se prædicat Julianus in Misopogone, cum se propterea invisum Antiochensibus esse conqueritur. *Noctes insomnes in stragulo, et victus omnis expers satietatis, mores acerbos efficiunt, et delicatæ urbi repugnantes. Nolite tamen putare vestra causa id a me fieri: gravis quidam et stultus error jam inde a puero me induxit, ut ventri bellum facerem: neque enim eum permitto epulis expleri.* READING.

1, 51. διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐξέβαλε] *Evenerat, ut ad demendum imperatoris capillum tonsor venire præceptus, introiret quidam ambitiose vestitus. Quo viso Julianus obstupuit: Ego, inquit, non rationalem jussi, sed tonsorem acciri. Interrogatus tamen ille quid haberet ex arte compendii; vicenas diurnas respondit annonas, totidemque pabula jumentorum (quæ vulgo dictitant capita) et annuum stipendium grave absque fructuosis petitionibus multis. Unde motus, omnes hujusmodi, cum coquis similibusque aliis eadem accipere pene cousuctos, ut parum sibi necessarios, data quo velint eundi potestate, projecit.* Am. Marcellinus, lib. xxii. [4.] READING.

1, 52. τὸν δημόσιον τῶν χρειῶν δρόμον] Publicum cursum a Juliano recte ordinatum fuisse fatetur etiam Gregorius Nazianzenus in priore Invectiva adversus Julianum. Nam Constantius Augustus eum magnopere imminuerat, concesso passim ejus usu episcopis, ut ad synodos ab ipso convocatas accurrerent. Quidnam autem in ea re constitutum fuerit a Juliano, difficile est dicere. Ex Socratis tamen verbis conjicere possumus, vehicularem cursum qui etiam clavularis dicebatur, ab illo sublatum fuisse; solum vero relictum ad usus publicos equorum cursum. De publico cursu multa Joannes Lydus scripserat in libro de mensibus, cujus locum hic adscribere non pigebit. πάντων σχεδὸν ἐναλλαγέντων, διέμεινε τὸ τοῦ λεγομένου μαγίστρου φρόντισμα· ἐπείθετο δὲ αὐτῷ τάξις τὶς πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἀνδρῶν, οἱ φρουμεντάριοι καὶ κοριώσοι προσηγορεύοντο, οἷον σιτῶναι καὶ περίεργοι· καὶ οἱ μὲν σιτῶναι τῆς εὐθηνίας τῶν ἐν τῷ παλατίῳ ἀντείχοντο· οἱ δὲ περίεργοι ἡγοῦντο τοῦ δημοσίου δρόμου· κλαβουλάριος ὀχηματικός· κλάβον γὰρ τὸν οἴακα καλοῦσιν· βέλοξ ὀξὺς ὃς καὶ Βεραιδαρικὸς ἐστὶ καὶ νῦν λέγεται· βεραίδους δὲ Ἰταλοῖς εἶναι δοκεῖ τοὺς ὑποζυγίους ἵππους, ὅπερ ἐστὶν ἕλκειν τὸ ὄχημα· ὅθεν καὶ δασύνουσι γράφοντες τὸ ῥαίδας ὄνομα ἐκ τοῦ ῥαδίως ἐπιρρήματος παρηγμένον· οἱ γὰρ βεραίδους τοὺς ῥαίδας ἐκτὸς λέγοντες σφόδρα πλανῶνται. VALES. Conf. Am. Marcellin. xxi. 16.

1, 53. οἱ πλείους δὲ ψέγουσιν] Non Christianorum solummodo verum etiam Paganorum nonnullorum hæc fuit sententia. Testatur enim Am. Marcellinus, non omnia acta ejus placuisse fautoribus. xxii. 3. et 4.

1, 54. ἀλλὰ καὶ διανυκτερεύων] Orationes quidem ante et post imperium ab eo scriptas, quo nomine πατέρα πολλῶν λόγων, *multarum orationum patrem* eundem vocat, tradit alicubi Libanius: qui in funebri hujus imperatoris laudatione, nominatim duas tangit ejus orationes, quas ille una nocte singulas conscripsit. READING.

Ibid. μόνος γὰρ βασιλέων ἀπὸ Ἰουλίου] Hoc non ita intel-

ligendum est ac si Julianus primus aut solus post C. Julium in senatu verba fecisset, hoc enim multi imperatores fecerunt; tulerunt quoque aliqui etiam eloquentiæ laudem. Vide Tacit. Annal. xiii. 3, Spartian. Vit. Adrian. 8. et alios. Socrates vero videtur Juliani modum scribendi et orationis stylum respexisse.

Cap. 2. Conf. Sozomen. v. 7. Am. Marcellin. xxii. 11. Epi- 173
phan. Hæres. lxxvi. Philostorg. vii. 2. Cassiod. vi. 8. Niceph. x. 6.

2, 1. *συνέβη ταραχὴν γενέσθαι*] Seditiosum Alexandrinorum ingenium a multis scriptoribus notatum est, Græcis Latinisque. Hujus autem seditionis causas paulo aliter tradit A. Marcell. loco a Valesio citato. READING.

2, 2. *τῷ Μίθρᾳ*] Mithra Persis dicitur Sol. Strab. lib. xv. *τιμῶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν Μίθραν καλοῦσι.* Plutarch. de *Iside et Osiride*, post relatam eorum sententiam qui duos esse Deos credebant, quasi adversarios et *ἀντιτέχνους*, quorum alter bona, alter mala operaretur, illumque Deum, hunc Dæmonem appellabant; idem et Zoroastrem sensisse ait, qui *ἐκάλει τὸν μὲν* (sc. bonum Genium) *Ὠρομάζην*, seu *Ὠρομάσδην· τὸν δὲ* (sc. malum Genium) *Ἀρειμάνιον· μέσον δ' ἀμφοῖν τὸν Μίθραν εἶναι. Διὸ καὶ Μίθραν Πέρσαι τὸν μεσίτην ὀνομάζουσιν.* READING.

2, 10. *κατέκαυσαν*] *Georgius*, inquit Epiphanius, *in camelum* 174
impositus, tota urbe ignominiose traductus est. Ac primum ab Gentilibus circumseptus, ac multa perpessus et fustibus percussus, totaque propemodum urbe tractus, in iis suppliciis exstinctus est; ac post obitum concrematus, et cum multis pecudum ac bestiarum ossibus in cinerem redactus, atque in ventos dispersos. Multitudo, ut ait Amm. Marcellinus, *cineres projecit in mare, id metuens ut clamabat, ne collectis supremis, ædes illi exstruerentur, ut reliquis, qui deviare a religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, ad usque gloriosam mortem intemerata fide progressi, et nunc martyres appellantur.* Hæc autem Antonius Pagi refert anno 362. READING.

Cum Georgio interfecti sunt Dracontius monetæ præpositus et Diodorus comes; quorum omnium cadavera camelis imposita ad littus portata sunt, et ibi cremata. Am. Marc. l. c. Hujus cædis obiter meminit Gregor. Naz. Orat. xxi. 26.

Cap. 3. Conf. Julian. Epist. ix. x. xxxvi.

3, 1. *οἱ δι' Ἀθανάσιον ἀπεχθῶς ἔχοντες*] Eandem calumniam ingerit quoque Philostorgius vii. 2.

3, 3. *ὀχληρὸς τοῖς πᾶσι*] De causis odii Alexandrinorum adversus Georgium, consulendus est Ammianus Marcellinus in libro 22. Et Epiphanius in hæresi 76, quæ est Anomœorum. VALES.

Idem testatur quoque Marcellinus, sic, *Poterantque miserandi homines ad crudele supplicium ducti Christianorum adjumento defendi, ni Georgii odio omnes indiscrete flagrabant*: cui subdit quoque, imperatorem *hoc comperto mitigatum* esse, ne acriter facinus vindicaret. Ibid.

3, 4. *αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς*] Hæc est decima inter Juliani epistolas ab Ezech. Spanhemio editas anno 1696. READING.

3, 10. *ὁ στρατηγὸς τῆς Αἰγύπτου*] Artemium ducem Ægypti intelligit, ut jam pridem notavi ad librum 22 Ammiani Marcellini. Conjecturam nostram confirmat codex Florentinus et Nicephorus, in quibus diserte scriptum legitur *ὁ στρατηγὸς τῆς Αἰγύπτου.* Hujus martyrium exstat apud Simeonem Metaphrastem, in quo multa continentur, quæ Historiam illorum temporum valde illustrant. VALES.

"Hunc *στρατηγὸν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ στρατιωτῶν* appellat Theodoritus, iii. 17, et bonis a Juliano multatum et capite truncatum ob id memorat, quod cum dux esset Ægypti regnante Constantio, plurima simulachra contriverat. Ejusdem Artemii meminit auctor Chronici Alexandrini et Nicephorus Callistus. Atque hic esse videtur quem Julianus in Epist. x. ad Alexandrinos, p. 379 Spanh. *βασιλέα τῆς Αἰγύπτου* et *τύραννον* appellat, qui Georgio Ariano templa ac donaria Alexandriæ spolianti ministerium ac satellitium militare præstitit." Valesius ad Am. Marcell. xxii. 11.

3, 12. *εἰ μετριώτερον*] In editione operum Juliani et apud 175
Nicephorum hic locus ita legitur ac distinguitur: *ἑαυτὸν παρεφύλαττεν εἰ μετριώτερον ὑμῖν καὶ πολιτικώτερον, ἀλλὰ μὴ τυραννικώτερον πόρρωθεν προσεφέρετο.* Porro cum is Juliani locus a quatuor interpretibus in Latinum sermonem conversus sit, unius Langi versionem ceteris anteponendam censeo. Ea sic habet: *Qui melius sibi ipsi consuluisset, si moderate vobiscum et civiliter, nec tam tyrannice ab initio egisset.* Eundem fere sensum in interpretatione mea secutus sum. At in Christo-

phorsoni versione primum illud reprehensionem meretur, quod vocem γὰρ adjecit, contra fidem omnium librorum. Deinde quod Artemium ducem Ægypti excusat, perinde quasi ille civiliter ac moderate se gessisset initio administrationis suæ. Quod quidem absurdissimum esset, si Julianus eum excusaret, quem quasi noxium occidi jusserat. Si quis igitur versionem nostram sequi maluerit, unica tantum particula supplenda est hoc modo: ἴσως δὲ Γεώργιον μᾶλλον, et cetera, ut supra. Petavius vero in notis ad Epistolam illam Juliani, ex scriptis codicibus aliam profert emendationem hujusmodi, ὃς αὐτὸν παρεφύλαττεν. VALES.

3, 12. πόρρωθεν] *Ab initio* vertit Spanheim; aliter alii. Conf. locum quem Socrates citat e Gregorio Nazianz., ἐμοὶ δὲ καὶ πόρρωθεν τρόπον τινὰ ἑωρᾶτο ἐξ οὗ τῷ ἀνδρὶ συνεγενόμην Ἀθήνησιν, infra, c. 23, 18. ubi sensus est, *jamdudum antea:* et πρὸς ὃν ἐπείγομαι πόρρωθεν Gregor. Orat. xliii. 49.

3, 21. διὰ τὸν πάππον] Rectius apud Nicephorum legitur τὸν θεῖον τὸν ἐμὸν καὶ ὁμώνυμον. Julianum enim intelligit ex præfecto Ægypti, de quo multa scribit Ammianus Marcellinus. In epistolis Juliani utraque lectio habetur hoc modo: διὰ τὸν πάππον τὸν ἐμὸν καὶ τὸν θεῖον ὁμώνυμον. Verum hæc scriptura ferri non potest; cur enim hoc loco Julianus avum suum commemoraret? Certe Sozomenus scripturam Nicephori confirmat. Sic enim habet in cap. 7. lib. 5. καὶ τὴν τιμωρίαν συνεχώρησεν, αἰδοῖ φησὶ τῇ πρὸς Σάραπιν τὸν αὐτῶν πολιοῦχον, καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν οἰκιστὴν, καὶ Ἰουλιανὸν τὸν αὐτοῦ θεῖον, ὃς πρὸ τούτου Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας αὐτῆς ἦρξεν. VALES.

Julianus iste appellatur, ὁ τῆς ἑῴας ἄρχων, θεῖος ὢν κατὰ τὸ μητρῷον γένος τοῦ ἀποστάτου Ἰουλιανοῦ, a Philostorgio, vii. 10. Plura de eo vide in Sozomen. v. 8, Theodoret. iii. 12. 13. Jam mortuum esse indicat hic ipse locus: et Am. Marcellinus testatur imperatorem A. D. 363 provexisse *Rufinum Aradium comitem Orientis in locum avunculi sui Juliani recens defuncti*, xxiii. 1. Extat epistola ad eum scripta inter Julian. Ep. xiii. p. 382. Spanh.

Cap. 4. Conf. Sozom. v. 6. Gregor. Nazianz. Orat. xxi. 27. 176
Theodoret. iii. 4. Cassiod. vi. 18.

4, 1. κατελθόντα Ἀθανάσιον] Post publicatum Juliani edictum, quo exsulibus redeundi potestas erat, Athanasius Alexandriam reversus, ingenti, de more, plebis catholicæ gaudio exceptus est. In hunc reditum Gregorius Naz. ea omnia confert, quæ ad reditum anni 349 pertinent. In defuncti Georgii locum Arianos Lucium suæ factionis hominem cooptasse narrat Socrates. Verum reclamare videntur Acta, Joviano principe, edita. Non dicitur enim eo loco Arianos episcopum sibi Lucium constituisse, sed constituere voluisse. Et fortasse cum in Georgii sedem Lucium subrogare vellent, coerciti a catholicis fuerant, quorum ingens erat Alexandriæ multitudo. *Cl. Monachi Benedict. Vit. Athanasii, ad ann.* 362. READING.

Cap. 5. Conf. Sozom. v. 12. Theodoret. iii. 5. Rufin. x. 27, 28. Cassiod. vi. 19. Niceph. x. 14.

5, 1. Λούκιφερ Καράλων ἐπίσκοπος] Lucifer Calaritanus, sive Caralitanus in Sardinia episcopus claruit circa ann. 354, eodem tempore cum Eusebio Vercellensi; eorundem laborum, certaminum, itinerum, et exiliorum comes fere individuus, cum eo ad Constantium in Gallias profectus, cum eo Liberii pontificis in synodo Mediolanensi vices gerebat anno 364; junctisque cum eo studiis Arianos viriliter oppugnavit: cum eo denique in Palæstinam relegatus, Eleutheropoli præcipue substitit. Hic loci duos pro Athanasio in Constantium libros edidit, in quibus imperatorem parum verecunde, et ne quid gravius dicam, longe infra summi principis majestatem aspere atque inclementer tractavit. Exulavit Lucifer non tantum in Palæstina, verum et in aliis Orientis locis: tandem cum Eusebio suo in superiora Thebaidos deportatus. Exinde imperante Juliano, diacono suo ad synodum Alexandrinam misso, ipse recta Antiochiam contendit; ubi catholicos inter se dissentientes deprehendens, Paulinum Antiochiæ episcopum ordinavit, intempestive quidem, et reclamante magna catholicorum parte, qui cum Paulino convenire renuebant, in majus et apertius adhuc schisma erumpentes. Factum improbavit Eusebius Vercellensis, qui relicta Alexandria Antiochiam venerat; quod ubi rescivit Lucifer, iracundia et stomacho exardescens, amicum integerrimum acriter excepit, ab ejusque communione sese abjunxit. Ad hæc paulo commotior, quod præter ipsius sententiam synodus Alexandrina pœnitentes episcopos qui Arianis communicassent, ad pacem recipiendos esse statuisset, in Sardiniam reversus non modo communica-

tione Ariana pollutos condemnavit, verum etiam se ab eorum communione secrevit, qui eos sub satisfactione vel pœnitentia recepissent. Hinc natum Luciferianum schisma, quod tamen ultra hujus sæculi terminum durasse non videtur. Obiit Lucifer eodem quo Eusebius Vercellensis anno, viz. 371. *Guil. Cave ad ann.* 354, p. 167. READING.

5, 2. συμβουλὴν ἐποιοῦντο] Non soli Eusebius ac Lucifer, 177
de reparando ecclesiarum statu et de stabilienda fidei regula consilium inierunt; sed alii præterea episcopi, qui Juliani imperatoris edicto tunc ab exsilio revocati sunt: Hilarius scilicet, Asterius et reliqui, ut recte notat Theodoritus in libro iii. cap. 4. Qui zelo catholicæ fidei succensi, hæreticos et schismaticos ad veritatis tramitem reducere, et pristinam concordiam revocare instituerunt. Quod ergo Baronius ait, Eusebium ac Luciferum legatos apostolicæ sedis creatos esse a Liberio ad reparandum ecclesiæ statum, id verum esse non potest. Idem enim dicendum esset de Hilario ac reliquis. Adde quod Rufinus hoc diserte refellit. Scribit enim legationem hanc Eusebio et Asterio injunctam esse ab Alexandrina synodo. VALES.

Cap. 6. Conf. Sozomen. v. 12. Theodoret. iii. 5. Rufin. x. 27.

6, 1. Ἐδόκει οὖν Λουκίφερα] Theodoretus dicit, Eusebium rogasse Luciferum ut Alexandriam adiret et Athanasium consuleret; Luciferum tamen id non fecisse, sed Antiochiam perrexisse, l. c., idem quoque Rufinus.

6, 2. Λούκιφερ μὲν οὖν διάκονον] Sumpsit hæc Socrates ex Rufino, qui in libro x. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 27, ita scribit: *Lucifer autem cum exoraretur ab Eusebio, ut ad videndum Athanasium Alexandriam pergerent, communique tractatu cum his qui superfuerant sacerdotibus, de statu ecclesiæ decernerent, præsentiam sui abnegans, legatum pro se diaconum suum mittit.* Ex epistola tamen synodica, quam Athanasius scripsit nomine synodi Alexandrinæ ad catholicos episcopos qui erant in urbe Antiochia, discimus Luciferum duos diaconos suos, Herennium et Agapetum, misisse ad synodum Alexandrinam, cum Paulinus jam ordinatus esset episcopus Antiochiæ. Nam et legati ipsius Paulini huic synodo interfuerunt, et synodicæ Athanasii epistolæ subscripserunt. Sic enim hæc gesta sunt. Statim post profectionem Eusebii ad synodum Alexandrinam,

Lucifer una cum episcopis Cymatio et Anatolio, quorum alter Palti, alter Berœæ erat episcopus, Paulinum Antiochiæ creavit episcopum. Qui mox ordinatus legatos suos Maximum et Calemerum, ad Alexandrinam synodum direxit. Apollinaris quoque Laodicenus episcopus, qui sectam propriam et episcopum factionis suæ habebat Antiochiæ, legatos suos eodem misit. Episcopi igitur Ægyptii, qui Alexandriæ congregati erant, cum Eusebium et Asterium et legatos Luciferi, a Lucifero, Cymatio et Anatolio missos audiissent, legatos item a Paulino et Apollinare missos suscepissent, singuli ad suas sedes recesserunt, mandaruntque Athanasio et aliquot aliis episcopis qui Alexandriæ remanserant, ut epistolam ad episcopos Antiochiæ congregatos scriberent, de recipiendis in communionem hæreticis ac schismaticis, qualiter in eo negotio se gerere deberent. Horum mandato obsecutus Athanasius, scripsit epistolam ad episcopos Antiochiæ collectos, Luciferum scilicet, Eusebium et Asterium, (hi enim jam ab Alexandrina synodo redierant) Cymatium et Anatolium. Exstat hæc epistola inter opera Athanasii, quam Baronius quidem synodicam esse synodi Alexandrinæ existimavit. Apparet tamen ex lectione ipsius epistolæ, non ab ipsa synodo, sed ab Athanasio eam scriptam esse, nec ad omnes episcopos, sed ad Antiochenos peculiariter datam. Quod quidem colligere est, tum ex inscriptione ipsa, tum ex textu totius epistolæ. De solius enim Antiochensis ecclesiæ rebus illic agitur, ut præter cetera docet hic locus; πάντας τοίνυν τοὺς βουλομένους, εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς, μάλιστα τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν, προσκαλέσασθε παρ' ἑαυτοῖς. Quem locum ita vertit interpres: *Omnes igitur qui nobiscum pacifice agere volunt, inprimis autem illos, qui in veteris ecclesiæ communione fuerunt, deinde qui ab Arianis redierunt, elicite ad vos &c.* Atqui Athanasius non dicit, τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ συναχθέντας, sed ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους. Quare ita vertendus erat hic locus: *Omnes igitur qui pacem nobiscum servare volunt, in primis autem eos qui in veteri urbe collectas agunt, et eos qui ab Arianis veniunt, ad vos allicite.* Intelligit Athanasius eos qui Meletio Antiochensi episcopo adhærebant. Hi enim ab Eustathianis segregati, in Palæa, id est in veteri urbe, collectas agebant, ut

testatur Theodoritus in libro ii. capite 31; et in libro iii. capite 4. De iisdem loquitur Athanasius in dicta epistola: *ἐπειδὴ δὲ συγχαίρομεν τοῖς βουλομένοις συνάπτεσθαι, πᾶσι μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένοις.* et paulo post: *καὶ μηδὲν πλέον τούτων, καθὰ προείπομεν, μήτε τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγομένους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν, μήτε τοὺς περὶ Παυλῖνον* seqq. Ubi vides eos qui in Palæa collectas agebant, distingui ab asseclis Paulini, id est, ab Eustathianis. Ex horum enim numero erat Paulinus. Illi ergo qui in Palæa conventus agebant, alii esse non possunt quam fautores Meletii, quos præcipue commendat Athanasius. VALES.

6, 3. *καταστήσας οὖν Παυλῖνον*] Paulinus presbyter fuit Antiochiæ, et dux fuerat eorum, qui Eustathium antea vivum sectati erant (mortuus enim hic est antequam Meletius episcopus ibi electus sit), qui autem tunc ejus nomine appellati se a communione ceterorum orthodoxorum secernebant. Eum Luciferi episcopum consecrari fecit, *οὐκ εὖ γε ποιῶν*, Theodoret. l. c.

Cap. 7. Conf. Sozom. v. 12. Athanas. Tom. ad Antiochen. 178
p. 770. Rufin. x. 28, 29. Cassiod. vi. 20. Niceph. x. 15.

7, 1. *περὶ πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων λόγους ἐγύμνασαν*] Synodus hæc Alexandrina deliberavit imprimis, ut videtur, de recipiendis ubicunque illis qui in Arianorum errores delapsi erant. In qua quæstione visum est paci consulere; itaque decretum est, *ut tantum perfidiæ autoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur optio, si forte velint, abjurato errore perfidiæ, ad fidem patrum statutaque converti*: hæc Rufinus. Conf. Athanas. Epist. ad Rufinian. p. 963, Hieronym. adv. Luciferian. 20: tum autem præsertim de restauranda pace ecclesiæ Antiochensi, ubi simili quoque ratione admonent patres qui in synodo aderant, ut omnes in communionem recipiantur, qui velint hæresim Arianam, atque Sabellii, Pauli, Valentini, Basilidis, et Manichæorum errores abjurare, et præterea Fidem Nicænam confiteri. Quod ad fidei definitiones attinet, triplex habita est quæstio; nempe ut Deitatem Spiritus Sancti tuerentur, ut voces *οὐσίαν* et *ὑπόστασιν* recte explicarent, et ut veram incarnationem Christi assererent contra Apollinarii opinionem. Porro damnata est illa tabella de fide, quæ vulgata erat, tanquam a synodo Sardicensi exposita. Athan. Tom.

ad Antioch. 5, p. 772 et 776. *Quibus omnibus, caute moderateque compositis,* ait Rufinus, *unusquisque itinere suo cum pace perrexit.*

7, 6. *Βήρυλλον*] Cyrillum vocat Nicephorus in loco superius indicato. Verum nos ex optimis codicibus Florentino et Sfortiano *Βήρυλλον* restituimus. Emendationem nostram confirmat Epiphanius Scholasticus, qui hunc locum ita vertit: *Necnon per Beryllum Philadelphiæ episcopum in Arabia constitutæ, facta synodus scribens ad eundem Beryllum hæc ipsa contradidit.* Beryllus, non Philadelphiæ, ut ait Socrates, sed Bostrorum in Arabia fuit episcopus, qui Christum ante incarnationem Deum fuisse negabat, ut docet Eusebius in libro sexto Historiæ Ecclesiasticæ cap. 33. Ad hujus errorem refellendum synodus in Arabia congregata est, ad quam evocatus Origenes, Berylli hæresim confutavit, ut ibidem testatur Eusebius. De hac hæresi Berylli intelligendus est Origenis locus, in Commentariis Epistolæ ad Titum, qui sic habet: *Sed et eos qui hominem dicunt Dominum Jesum præcognitum et prædestinatum, qui ante adventum carnalem substantialiter et proprie non exstiterit, sed quod homo natus Patris solam in se habuerit Deitatem, ne ipsos quidem sine periculo Ecclesiæ sociari.* [tom. v. p. 287. ed. Lommatsch.] Habetur hic locus in Apologetico Pamphili pro Origene. [Galland. Bibl. t. iv. p. 13.] Meminit etiam Gennadius in libro de Dogmatibus Ecclesiasticis cap. 4. *Neque sic est natus ex Virgine, ut et Divinitatis initium homo nascendo acceperit, quasi antequam nasceretur ex Virgine, Deus non fuerit, sicut Artemon et Beryllus et Marcellus docuerunt.* VALES. Conf. Hieronym. Scriptor. Eccles. 60.

7, 11. *φημὶ δὴ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως*] In hac synodo actum de hypostasibus, quas jam cœperant nonnulli in controversiam vocare. Erant nimirum qui tres hypostases in Trinitate esse dicerent, aliis unam esse pugnantibus. Re autem quæsita et deliberata, expensisque singulorum sententiis, utrorumque fidem sanam et orthodoxam esse deprehensum est. Nam qui tres hypostases dicerent, se ita profiteri aiebant, quod Trinitatem non nomine tenus crederent, sed singulas personas vere existentes et subsistentes; ita tamen admissa distinctione, ut neque tres Deos, neque totidem principia vellent prædicari, sed Filium Patri consubstantialem, Spiritum-

que S. non rem creatam, sed a substantia Patris et Filii indivisum. Qui autem unam hypostasin esse defendebant, non ea mente ita enunciabant, ut, quemadmodum Sabellius, Filium ac Spiritum S. de medio tollerent; sed quia existimarent idem esse hypostasin atque *οὐσίαν* sive substantiam, quam unam eandemque in Patre, Filio, et Spiritu S. esse propugnabant. Re sic utrinque explanata, eandem omnium sententiam esse exploratum fuit. Atque uno omnium ore, uno consensu, hæretici omnes proscripti, Nicæna fides, ut omnium præstantissima, admissa est. Ea porro in disputatione et controversia, orientalium Asterius, occidentalium Eusebius Vercellensis causam et partes egerunt. *Cl. Monachi Benedictini vita Athanas. p. 79. ad ann. 362.* READING.

7, 13. *οὐδὲ λόγου ἠξίωσεν*] Contra autem refert Athanasius 179
voces illas, *ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ*, atque *ὁμοούσιον*, non sine deliberatione a concilio adhibitas esse, vid. De Decret. Nicæn. Synod. 19—27. p. 224—233, Epist. ad Afr. 6. p. 895, De Synod. 45. p. 758. Et cum ex ejus narratione compertum habeamus illas voces magnopere ab Arianis impugnatas esse, cum ibidem legamus quoque argumenta et auctorum veterum testimonia quibus ab Athanasio in locis citatis defenduntur, ægre credi potest non a concilio hanc rem penitus ventilatam esse: quod etiam factum esse affirmat Eusebius in Epist. ad Cæsareens. supra, 1. 8, 46.

7, 14. *Οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δεῖν ἔφασαν*] Acta synodi Alexandrinæ hodie quidem non exstant, verum ex epistola synodica, quam nomine ejus concilii scripsit Athanasius, et ex eo ipso quod magnus Athanasius huic synodo interfuit, satis apparet falsum esse quod hic ait Socrates. Quod enim ad synodicam attinet epistolam, nusquam in ea legitur, nomina illa substantiæ et hypostasis usurpanda non esse quoties de Deo loquimur. Nec Athanasius in sua synodo id decerni unquam passus esset, quod fidei Nicænæ manifeste refragatur. Quippe vox substantiæ in symbolo fidei Nicænæ posita cernitur. Imposuisse videntur Socrati hæc verba, quæ leguntur in epistola synodica: *πάντες τε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἑρμηνείας ὁμοῦ συντίθενται τῶν τοιούτων λέξεων, βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς ταύτης ἀρκεῖσθαι μᾶλλον καὶ χρῆσθαι ῥήμασιν.*

Omnes denique post istarum vocum interpretationem, Dei gratia, communi consensu approbarunt; meliorem et exactiorem esse eam fidem, quæ Nicææ a Patribus exposita esset, et in posterum sufficere debere ut ejus fidei vocabula potius usurpentur. Quibus verbis non damnantur voces illæ *οὐσία* et *ὑπόστασις*, sed id tantum asseritur; tutius esse uti vocabulis synodi Nicænæ, quam illis trium hypostaseon et unius hypostasis. De his enim duntaxat vocibus tunc agebatur, cum alii quidem tres hypostases dicerent in Trinitate, sectatores scilicet Meletii: alii vero qui cum Paulino erant, unam hypostasim profiterentur. De substantia vero nulla tunc erat quæstio. Utraque enim pars unam esse substantiam in Trinitate asseverabat. Quomodo igitur stare potest quod ait Socrates, decretum esse in Alexandrina synodo, voces illas substantia et hypostasis in Deo usurpari non oportere? Fortasse etiam Sabinus, cujus collectionem diligenter legerat Socrates, eum in errorem induxit. VALES.

Nonnihil ejusmodi, quem Socrates dicere vult, a synodo decretum esse vix dubitare sinit Sozomenus; qui hoc loco non Socratis verba repetit, quemadmodum repetit Nicephorus, sed suam profert opinionem dum scribit sic, *εὖ μάλα σοφῶς μοι δοκοῦσιν ὁρίσαι μὴ ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ἐπὶ Θεοῦ τούτοις χρῆσθαι τοῖς ὀνόμασι, πλὴν ἡνίκα τις τὴν Σαβελλίου δόξαν ἐκβάλλειν πειρῷτο, ἵνα μὴ ἀπορίᾳ ὀνομάτων ταὐτὸν δόξῃ τις τρισὶ προσηγορίαις καλεῖν, ἀλλ᾽ ἕκαστον ἰδίᾳ νοοῖτο τριχῇ· καὶ τὰ μὲν ὧδε τοῖς τότε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνελθοῦσιν ἔδοξε.* Quæ tamen multum a Socrate diversa sunt. Socrates enim innuit decretum esse a synodo, non oportere his vocibus uti de Deo: quod idem erat acsi oblique fidem Nicænam damnaret: certum autem est synodum id non fecisse. E Sozomeno vero intelligere possumus synodum statuisse tantummodo, non necesse esse inprimis Dei naturam hisce vocibus definire, nisi si quis velit Sabellianas opiniones diserte excludere. Quo autem animo synodus hæc Nicænam synodum respexerit colligere possumus ex uno præsertim loco, ubi Athanasius memorat, præceptum esse ab ea Arianis resipiscentibus ut, *ὁμολογείτωσαν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, καὶ μηδεμίαν ἄλλην σύνοδον προκρίνειν ταύτης τῆς συνόδου.* Epist. ad Rufinian. p. 964.

7, 15. *τῶν ὀνομαζομένων*] In codice Florentino legitur *τῶν ὀνομαζομένων*. Vulgatam tamen scripturam [*ὀνομάτων*] tuetur

Nicephorus. [x. 15.] Sic enim hunc Socratis locum posuit: ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἐν τῇ τριάδι παραλαμβανομένων ὀνομάτων ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῖτο τριχῇ διαιρούμενον. Quæ doctus interpres ita vertit: *Sed tribus usurpatis nominibus, res quæque in Trinitate tripliciter distincta peculiari subsistentia sua intelligatur.* Verum hanc interpretationem probare non possum, quippe quæ a verbis auctoris nimium recedit. Turbavit scilicet Langum vox illa τῶν ὀνομάτων, nec immerito. Neque enim nomen ipsum Patris, aut Filii, aut Spiritus Sancti θεολογεῖται, id est, Deus esse creditur ac prædicatur, sed res quæ nominibus illis significantur. Quare præferenda est, meo quidem judicio, lectio codicis Florentini. VALES.

7, 18. Εἰρηναῖος δὲ ὁ γραμματικὸς] Irenæus grammaticus fuit Alexandrinus, Heliodori metrici discipulus, qui Latino vocabulo Minucius Pacatus dicebatur. Hic multos libros de Atticæ linguæ proprietate conscripserat. Nam Ἀττικῶν ὀνομάτων tres scripsit libros, et totidem alios de Attica consuetudine in dictione et in prosodia, qui per ordinem literarum erant contexti: de Atticismo item unum, ut refert Suidas in Lexico. [1615 et 2808.] VALES.

7, 19. ὡς εἴ τις λέγοι] Hunc locum aliter legit Nicephorus. 180
Pro his enim quæ citavimus, sic habet: καὶ ἄλλος τὴν ἐν πίθῳ τρύγα φησίν. Epiphanius autem Scholasticus hunc locum ita vertit: *Apud Menandrum vero veluti fæces quæ ex vino colliguntur in dolio,* ὑπόστασιν, *id est subsistentiam designare dicit.* Ego vero alium esse sensum existimo horum verborum, ut scilicet Menander condimentum vocarit ὑπόστασιν, eo quod subsidat in fundo patinæ, perinde ac fæx in dolio. VALES.

7, 23. οὐδὲν δὲ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος] Nicephorus hunc Evagrii locum citans, vocem addit hoc modo: εἰ οὐδὲν δὲ seqq. Ita ut post vocem ἄρρητον ponatur finalis distinctio. Certe in editione Roberti Stephani, post vocem λαβεῖν subdistinctio duntaxat apposita est. Epiphanius tamen Scholasticus vulgatam lectionem tuetur, et post vocem λαβεῖν finalem apponit distinctionem, quem nos hic secuti sumus. VALES.

7, 24. εἰς ὕστερον ἐροῦμεν] Infra, iv. 23.

Ibid. ὡς χρησίμων τῇ ὑποθέσει] Gravem et perplexam motam esse quæstionem in Ecclesia de significatione vocum illarum, οὐσίας et ὑποστάσεως, constat vel ex una epistola Hieronymi, xv, in qua Damasum papam de hac re consuluit. Disceptaba-

tur non tantum inter Græcos et Latinos, cum utraque vox a Latinis reddi posset *substantia*, et proinde ambiguus illis sensus esset, quamobrem a nonnullis οὐσία *substantia*, ὑπόστασις vero *subsistentia* vertebatur, ut Rufin. Hist. x. 29, Liberat. Breviar. ii., verum etiam inter Græcos, qui non omnes conveniebant de earum vocum discrimine. Οὐσία enim aliquando, (ἀρχαιοτρόπως, uti scribit Photius,) sonabat idem atque φύσις, quemadmodum Melito Sardensis scripsit esse, τὰς δύο οὐσίας Christi. Fragm. Mel. in Anastas. Sin. Ὁδηγ. 13, p. 258. Cave. Hist. Lit. et Pierius in Photii Biblioth. 119: aliquando sonabat σῶμα aut *materia;* quo sensu Paulus Samosatenus affirmabat Christum ὁμοούσιον esse, quod item sensu hoc materiali concilium Antiochenum negavit, ut testantur Athanasius De Synod. 45, p. 759, Basilius Epist. ad Canonic. lii. 1. tom. iii. p. 145, Eulogius in Phot. Biblioth. cod. 230. p. 273. Bek.: et simili sensu dicebant Valentiniani Gnostici, quos citat Clemens Alexandrinus, de Christo, τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ὅπερ ὁμοούσιον ἦν τῇ ἐκκλησίᾳ, Fragm. 42. ed. Klotz. Conf. Fragm. 19 in fine: atque eo quidem prætextu, nempe quod οὐσία corporeum aliquid Deo attribuere videretur, Ariani τὸ ὁμοούσιον præcipue aversati sunt; quod apparet in Eusebii epistola ad Cæsareenses, supra, i. 8, 48. seqq. Tum multis visum est οὐσίαν atque ὑπόστασιν eandem rem esse, uti scribit Basilius in Epist. ad Gregor. xxxviii. 1. p. 115. et Athanasius sic, ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστὶν, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαινόμενον ἔχει, ἢ αὐτὸ τὸ ὄν.—ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ οὐσία ὕπαρξίς ἐστιν. Epist. ad Afros, 4, p. 894. Synodus vero Sardicensis in ea parte Synodicæ Epistolæ quam Theodoretus servavit omisit vero Athanasius, (Apol. 44,) nempe inter anathemata in fine ejus, *tres hypostases* tanquam hæreticorum doctrinam damnavit, sic, καὶ ὅτι περ τὸ τῶν αἱρετικῶν σύστημα φιλονεικεῖ, διαφόρους εἶναι τὰς ὑποστάσεις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος—ἡμεῖς δὲ ταύτην παρειλήφαμεν καὶ δεδιδάγμεθα καὶ ταύτην ἔχομεν τὴν καθολικὴν παράδοσιν καὶ πίστιν καὶ ὁμολογίαν, μίαν εἶναι τὴν ὑπόστασιν, ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσιν. Theodoret. H. E. ii. 8. Contra autem Eunomius, Arianus Anomæus, in Confessione suæ fidei A. D. 383, ipse quoque tres hypostases repudiavit, Θεὸν—οὔτε ἐκ μιᾶς οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχηματιζόμενον. Vid. Canis. Thesaur. Basnag. tom. i. p. 178. Conf. Athan.

Tom. ad Antioch. 6, p. 773. Cyrill. Hierosol. Catech. vi. 5. Plura vide in Suicer. Thesaur. v. *ὑπόστασις*, Touttée ad Cyrill. Hier. l. c. et Dissert. de Vit. Cyrill. p. xiv. xv, Vales. ad Euseb. H.E. i. 2, 11, et Heinechen ibid., Facund. Hermian. Defens. Trium Capit. vi. 5. p. 92, et Sirmond. ad l. Et eo sensu Ariani quoque impugnabant *τὸ ὁμοούσιον*, tanquam hæc Ecclesiæ doctrina esset, *τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιον λέγεσθαι παρ' ἡμῶν*, Basil. Epist. ccxiv. 3, p. 322; id enim peculiaris reputabatur esse Sabellii error, ut affirmando unitatem Dei tolleret distinctionem personarum, Basil. Epist. cxxv. 1. p. 215. ccx. 5, p. 317. Hanc vero opinionem, nihil interesse inte *οὐσίαν* et *ὑπόστασιν*, nonnulli tutati sunt tum ex Apostolo, ad Hebr. i. 3, tum ex eo quod dictum sit post Symbolum Nicænum, *ἐὰν δέ τις λέγῃ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως τὸν υἱόν*. Quorum argumenta refellit Basilius in Ep. xxxviii. 6, p. 120. Ep. cxxv. 1, p. 215. Paulinus autem episcopus Antiochiæ, licet subscripserit interpretationi *περὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων καὶ τῆς μίας ὑποστάσεως ἤτοι οὐσίας*, constanter tamen recusavit *τρεῖς ὑποστάσεις* dicere, causatus velle se in hac re sequi occidentales, quorum linguæ paupertati magnam partem rixæ illius imputabant Græci. Vid. Acacii Epist. ad Cyrill. Alexandr. inter Cyril. Op. tom. vi. p. 64, et Athan. Tom. ad Antiochen. 11, p. 777. Veruntamen exinde postea luculenter expositum est, et plerumque convenit, atque etiam usu invaluit, *οὐσίαν* intelligendam esse *Essentiam*, quæ una est in Triuno Deo, *ὑπόστασιν* vero *Personam*, quæ Unicuique e Tribus propria est. Vid. Basil. Epist. xxxviii. lii. cxxv. ccx. 5. ccxiv. 3. ccxxxvi. 6. Gregor. Naz. Orat. xx. 7. xxi. 35. xxxix. 11. xlii. 16. Epiphan. Hær. lxxiii. 17. Cyrillus Alexandrinus, seu quis alius ejus nomine, ita definit, *φαμὲν δὲ ἕκαστον τῶν Τριῶν τελείαν ἔχειν ὑπόστασιν, ἵνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείαν γνωρίσωμεν, ἀλλ' ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μίαν οὐσίαν ἁπλῆν ὑπερτελῆ καὶ παντέλειον* seqq. De Sacros. Trinit. 9. Eodem sensu vocem *ὑπόστασις* adhibuit synodus Illyrica, *ἐν τρισὶ προσώποις, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν*, quem locum citat Valens imperator tanquam occidentalium fidem, Theodoret. Hist. iv. 8. Et Amphilochius Iconiensis sic, *τῶν τριῶν ὑποστάσεων καθαρῶς ἡμῖν παραδοθεισῶν—τῶν προσώπων καὶ τῶν ὑποστάσεων τριῶν δηλουμένων, τῆς δὲ φύσεως καὶ τῆς θεότητος μιᾶς ὁμολογηθείσης—οὔτε*

τρεῖς ἀρχὰς, οὔτε τρεῖς θεοὺς, οὔτε τρεῖς διαφόρους καταγγέλλομεν φύσεις seqq. Epist. Synod. Vid. Galland. Bibl. tom. vi. p. 489. Conf. Gregor. Nyssen. Epist. ii. ibid. p. 607. et paulo infra, *Αἱ μὲν οὖν ὑποστάσεις κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον ἀσυγχύτως ἀπ' ἀλλήλων διακεχωρισμέναι εἰσί—ἡ δὲ οὐσία αὐτῶν—εἰς ἑτερότητά τινα φύσεως οὐ διαμερίζεται*, Epist. ad Heraclian. ibid. p. 632. Maximum, *περὶ κοινοῦ καὶ ἰδίου, τουτέστιν οὐσίας καὶ ὑποστάσεως*, in Photii Biblioth. Cod. 194. Joann. Damascen. Dialect. 42, 43. (et Le Quien. ad l.) et Institut. Element. 7. et Suicer. Thesaur. Non autem ignota hæc verba priori ecclesiæ sæculo, neque male intellecta fuisse, liquet ex Origenis scriptis; qui eodem modo ea distinguit quo Basilius et alii, cum erroris arguit illos qui putant *μὴ διαφέρειν τῷ ἀριθμῷ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἓν, οὐ μόνον οὐσίᾳ ἀλλὰ καὶ ὑποκειμένῳ, τυγχάνοντας ἀμφοτέρους,—οὐ κατὰ ὑπόστασιν λέγεσθαι πάτερα καὶ υἱόν*: ubi per *οὐσίαν* exprimere vult ipsam *essentiam* Dei, per *ὑπόστασιν* vero individuam *personam*. Origen. in Evang. Joan. tom. x. 21. Conf. etiam, *τοῦ Λόγου—τοῦ ὑφεστηκότος οὐσιωδῶς κατὰ τὸ ὑποκείμενον*. ibid. tom. vi. 22. et tom. i. 23. ubi Filium *ὑφεστάναι*, id est *personaliter subsistere*, contendit. Porro autem Origenes de Dei *οὐσίᾳ* disputat, ibid. tom. xiii. 21: denique hanc vocem adhibet quoque de Spiritu Sancto, cum scribit, *ὁ Παράκλητος προσεχῶς ἐνέργων νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς αὐτοῦ* (leg. *αὐτῆς*) *οὐσίας ἐστὶ καὶ δυνάμεως τῷ προσεχῶς ἐνεργήσαντι κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην*. Fragm. 24. ed. Lommatsch. Tum concilium Antiochenum, quod Paulum Samosatenum damnavit, voce *οὐσία* usum est ut veritatem naturæ Christi constitueret. Sicut affirmat Semiarianorum epistola ab Epiphanio citata, *ἠναγκάσθησαν οἱ πατέρες οἱ κρίναντες Παῦλον—ἵνα δείξωσιν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπόστασιν ἔχει καὶ ὑπάρχων ἐστὶ—οὐσίαν εἰπεῖν καὶ τὸν Υἱόν*. Hæres. lxxiii. 12.

Cap. 8. Conf. Athanas. p. 320. Cassiod. vi. 22. Niceph. x. 16.

8, 1. *πάλαι πεπονημένον*] Scripta esse videtur ea Apologia A. D. 357. Vide quæ dicta sunt supra, ad ii. 36, 3.

8, 9. *ἀπὸ μὲν τοῦ Σαοῦλ ἔφευγε*] 1 Reg. xxii. 2. Septuag. 181

8, 15. *τὸν μὲν Ἰακώβ*] Genes. xxvii. 42.

Ibid. *τὸν δὲ Μωϋσῆν*] Exod. ii. 15.

8, 16. *φεύγοντι τὸν Σαοῦλ*] 1 Reg. xix. 11.

Ibid. *ἐν τῷ σπηλαίῳ*] 1 Reg. xxii. 1. xxiv. 4.

Ibid. *ἀλλοιοῦντι τὸ πρόσωπον*] 1 Reg. xxi. 13.

8, 17. κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν Ἀχαάβ] 3 Reg. xvii. 3.
Ibid. τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἰεζάβελ] 3 Reg. xix. 2, 3.
Ibid. παρὰ τῷ Ἀβδίᾳ] 3 Reg. xviii. 13.
8, 18. Παῦλος ἐν Δαμασκῷ] 2 Cor. xi. 32. 182
8, 21. πόλεις φυγαδευτηρίους] Exod. xxi. 13. Num. xxxv. 11.
8, 22. Ὅταν δὲ διώκωσιν] Matt. x. 23.
8, 23. τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως] Matt. xxiv. 15.
8, 28. Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον] Matt. ii. 13.
8, 30. ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν] Matt. xii. 15.
8, 31. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας] Joan. xi. 53.
8, 32. ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν] Joan. viii. 59.

8, 33. μᾶλλον δὲ κατανοοῦντες] Musculus et Christophorsonus hæc verba κατὰ τὸ γεγραμμένον, jungunt cum βλέπουσιν, quasi Athanasius alludat ad illud Evangelii, *ut videntes non videant.* Quod non probo. Nam Ariani ista tunc videre non poterant, quæ diu ante ipsorum ætatem fuerant gesta. Vocem quoque πυρίκαυστοι de igne æterno malim intelligere cum Lango, vel certe de igne cælitus immisso. Denique verbum θέλουσι positum videtur pro μέλλουσι, vel pro ὀφείλουσι. VALES.

8, 34. ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς] Matt. xiv. 13. 183

8, 35. ἅπαξ κατ' αὐτοῦ βλασφημεῖν] Male hunc locum verterunt interpretes. Unum excipio Langum interpretem Nicephori, qui ita vertit: *Qui semel blasphemare et maledictis eum incessere consulto instituerunt.* Arianos enim intelligit, qui Christum in creaturarum ordine reponebant. VALES.

8, 39. Ἐζήτουν οὖν] Joan. vii. 30.
8, 40. Οὔπω ἦλθεν] Joan. ii. 4.
Ibid. Ὁ ἐμὸς καιρὸς] Joan. vii. 6.
8, 41. Καθεύδετε λοιπὸν] Matt. xxvi. 45.

Cap. 9. Conf. Sozom. vi. 13. Theodoret. iii. 4. Rufin. x. 30. 184
Sulpic. Sev. ii. 41. Cassiod. vi. 23. Niceph. x. 17.

9, 4. Μελίτιος δὲ ἔξω τῶν πυλῶν] Antiochia in duas urbes fuit divisa, antiquam sc. quæ secundum Orontis fluvii oram longum terræ occupabat spatium; et novam, in ejusdem fluvii insula sitam, forma rotunda, quæ quinque pontibus antiquæ jungebatur. In antiqua exstabat vetus ecclesia de apostolis fundata, quam ideo apostolicam vocat Theodoretus; in qua Meletius conventus agebat. Paulinus vero parvam suam ecclesiam in nova urbe occupabat. *Cl. Monachi Benedictini in*

Athanas. vol. ii. p. 771. READING. Cum Meletio *numerosiorem fuisse populum* refert Rufinus l. c.

9, 7. Λούκιφερ τὴν ὀργὴν ἀποπληρῶσαι οὐκ ἴσχυσεν] Addit postea Rufinus de Lucifero: *Si vero recepisset Alexandrini decreta concilii, omne suum frustrandum videbat inceptum.* Ego vero, cur Lucifer Alexandrinæ synodi decreta recusare debuerit, causam non video. Etenim synodus Alexandrina ordinationem Paulini approbaverat, ut superius notavi ex epistola synodica Athanasii. Cui epistolæ cum Eusebius quoque Vercellensis subscripserit, ipse etiam ordinationem Paulini a Lucifero factam comprobasse videri potest. Idem tamen post Alexandrinum concilium, cum venisset Antiochiam, animadverso catholicorum discidio neutri parti communicavit, ut testatur Rufinus: id est a Paulini et Meletii communione pariter abstinuit. VALES. Conf. adnotata in marg. quibus hæc subjungenda sunt.

Conf. ad 6, 2. supra. At vero causa cur Lucifer nollet decreta concilii recipere satis apparet: nam concilium censuit Arianos pœnitentes restituendos esse, contra Luciferi sententiam. Meletianos autem etiam multum commendavit, et præcipuam operam dedit ut disjunctæ orthodoxorum partes Eustathianorum et Meletianorum iterum in unum coirent, sicut videmus in Athan. Tom. ad Ant. 1. et 3. Quod si fieret, tum non opus erat ut Paulinus, qui presbyter et dux fuit Eustathianorum, consecratus esset episcopus: nam jam Meletius Antiochiæ episcopus fuit: itaque Lucifer plusquam sategerat dum alterum ordinari fecisset: quæ sententia fuit Eusebii Caralitani, sicut referunt Socrates et Sozomenus; et simile judicium fert Theodoretus iii. 5. Animadvertendum autem est, Tomum ad Antiochenses nusquam Paulinum episcopum appellare, nedum ejus ordinationem approbare, neque usquam Meletium nominare. Itaque non adeo certum esse videtur Paulinum consecratum esse ante habitum concilium Alexandrinum: quanquam legati ejus a concilio suscepti sint; nam Paulinus adhuc presbyter Eustathianorum dux fuerat, et poterant fortasse Eustathianorum legati esse. Meletius vero nondum ab exilio reversus erat Antiochiam quando concilium conveniebat: regressum postea Rufinus dicit *ecclesias tenuisse, et propriam synodum habuisse cum orientalibus episcopis, nec tamen Athanasio junctum esse.*

Quod vero ad textum hujus loci attinet, illis quæ in margine adnotata sunt hoc insuper addi potest, nempe, Sozomenum quoque lectionem ὁμολογίαις confirmare, cum scribat de Lucifero, quod misso diacono ὡμολόγησεν ἐμμεῖναι τοῖς πραχθεῖσιν. v. 13.

9, 8. *νῦν τῆς ἐκκλησίας χωρίζονται*] Causa secessionis fuit, quod Lucifer non passus sit episcopos aut clerum, qui ab Arianis transierant, in Ecclesiam suscipi; quamvis ab Arianis baptisatos receperit. Hinc ortum est schisma, et famosum postea aliquando increbruit nomen *Luciferiani;* contra quos scripsit Hieronymus in Dial. adv. Lucifer. Alii subinde errores illis imputati sunt, incertum tamen est quo auctore, nempe, *ut animam dicant ex transfusione generari.* Plura vid. in Augustin. De Hæres. lxxxi. Secta tamen cito evanuit. Rufin. Hist. x. 30.

9, 10. *Ἰταλίας ἐπιβάς*] Eusebius hic, natione quidem Sardus, 185
postea Vercellensis dictus a Vercellis urbe Italiæ in Insubrum confinio, cujus episcopus factus est. Peragratis Orientis provinciis, in Italiam rediit, obiitque anno 371. non tantum confessoris titulo, sed et martyris etiam honorandus, ab Arianis quippe lapidibus obrutus, modo genuina sit inscriptio in sepulchro ejus inventa, in qua acrostichis versibus habebatur, EUSEBIUS EPISCOPUS ET MARTYR, et modo vera referant scriptores nonnulli; quos tamen omnes recentiores esse Baronius agnoscit. *Guil. Cave ad ann.* 354. p. 166. READING.

Cap. 10. Conf. Sozomen. v. 13. 14. Sulpic. Sever. Hist. Sacr. ii. 45. Rufin. x. 31. Cassiod. vi. 24. Niceph. x. 17. 18.

10, 1. *Ἱλάριος*] Hilarius, origine Gallus, patria Pictaviensis, ex pagana superstitione ad Christianam religionem transiisse videtur. Conjugatum fuisse, et cum uxore etiam post susceptum episcopatum cohabitasse non inficiantur cordatiores pontificii. Factionem Arianam etiam in Occidente dominantem multum compescuit, oblato ad Constantium libello. Præcipue in synodo Biterrensi anno 356, Arianis se strenue opposuit, inde ab imperatore, Saturnini Arelatensis episcopi dolis circumvento, actus in exilium in Phrygiam relegatur. Anno 359 in concilio Seleuciensi ecclesias Gallicanas ab infami Sabellianismi crimine vindicavit. Legatos synodi Constantinopolim secutus, extremo fidei animadverso periculo, tribus libellis publice datis ab imperatore poposcit, ut coram Arianis disceptare liceret; quod hæretici maximopere abnuerunt. Postremo quasi discordiæ seminator et perturbator Orientis (Sulpicii Severi verbis utor, lib. ii. p. 163.) redire ad Gallias jubetur, rediitque ineunte imperium Juliano. Domum reversus grassantem ubique hæresin Arianam habitis frequentibus intra Galliam synodis authoritate sua et doctrina pene exterminavit. Illud apud omnes constitit, inquit Sulpicius, unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas. Circa ann. 368, vel 369, Mediolanum se contulit, ut Auxentium hujus urbis episcopum, Arianorum primipilum, coram imp. Valentiniano detegeret et refutaret. Rediens eodem anno animam Deo pie reddidit. *Guil. Cave ad ann.* 354, p. 164. READING.

10, 1. *κατειλήφει τοὺς τόπους*] Sulpicius memorat Hilarium jussum esse redire Gallias post concilium Constantinopolitanum anni 360. Conf. supra, ad ii. 42, 6. Fertur tamen lentis itineribus profectum paulo serius illuc pervenisse. Cave. Hist. Litt. Mortuus est sexto post reditum anno. Sulpic. l. c.

.10, 4 *συνόδους συνεχῶς ἐν διαφόροις ἐποιοῦντο τόποις*] De his Macedonianorum conciliabulis intelligendus est Basilii locus in epist. 72. [ccli. 4.] ad Euæsenos: *πίστις παρ' ἡμῖν οὐκ ἄλλη μὲν ἐν Σελευκείᾳ, ἄλλη δὲ ἐν Κωνσταντίνου πόλει· καὶ ἄλλη ἐν Ζήλαις, καὶ ἐν Λαμψάκῳ ἄλλη, καὶ ἐπὶ Ῥώμῃ ἑτέρα.* VALES.

10, 6. *ὡς ὁμοδόξοις ἐκοινωνεῖτε*] Merito id objiciebatur Macedonianis, quod cum in formula fidei dissentirent ab Acacianis, et ab illis depositi essent in synodo Seleuciensi et Constantinopolitana, nihilominus cum illis communicarent. Certe hoc nomine eos accusat Basilius in epistola 73. [ccxxvi. 2.] ad suos monachos. De his enim hæc intelligenda sunt illius verba: *Qui enim erroris nos insimulant, conspicue deprehensi sunt hæreticorum favere parti. Qui nos propter aliena quædam scripta condemnant, ii propriis confessionibus, quas scriptas nobis commendarunt, contrarii inveniuntur. Observate consuetudinem eorum qui talia audent. Solent perpetuo ad prævalentem deficere partem, et imbecillibus amicis proculcatis colere potentes. Qui enim divulgatas illas epistolas contra Eudoxium totamque ipsius factionem scripserunt; et ad omnes fratrum conventus miserunt, contestatique sunt ut communionem illorum tanquam animarum pestem fugerent et ob hanc causam prolatas de sua ipsorum depositione sententias non receperunt, eo quod ab hæreticis latæ essent,*

sicut nobis tum persuadebant; iidem nunc omnium obliti, cum hæreticis illis conjuncti sunt, nec ullo pacto id negare possunt. Suum enim propositum aperte declararunt, dum Ancyræ communionem eorum in ædibus privatis amplexi sunt. Siquidem hoc pacto in commune ab illis suscepti sunt. Hæc Basilii verba de Eustathio et Macedonianis intelligenda sunt, qui Basilium insimulabant, quod olim cum Eudoxio communicasset, ut patet ex epistola 79 [ccxxiii.] ad Eustathium. [Illa autem] Socratis verba aliter cepit Nicephorus, hoc modo: *τί δή ποτε νῦν τοῖς περὶ Ἀκάκιον διαφέρονται, ὁμόφρονες αὐτοῖς τὸ πρότερον καὶ κοινωνοὶ καθεστῶτες;* Id est, *Cur nunc dissentitis ab Acacianis, quibuscum antea consensistis et communicastis?* Nicephorus igitur verba illa *ἄχρι νῦν* cepisse videtur pro *ἄχρι τότε*. Ego tamen hanc expositionem non probo, et *ἐκοινωνεῖτε* positum puto a Socrate pro *κοινωνεῖτε*. Quod mirifice confirmat Basilius in epistola supra citata, et Epiphanius in hæresi Semiarianorum, ubi Semiarianos licet in plures factiones divisi essent, verbis tantum dissensisse dicit, re autem ipsa in unam sententiam conspirasse: adeo ut difficile esset assignare in quo inter se dissiderent. Sed nunc re attentius examinata, sensum Nicephori veriorem puto. Ait enim Socrates Eleusium et Eustathium et reliquos Macedonianos hoc primum tempore, id est principatu Juliani, propriæ sectæ corpus conflasse, et collectis synodis fidem Antiochenæ synodi comprobasse, et Acacium cum sociis anathemate damnasse. Interrogatos autem a nonnullis, cur tamdiu post Seleuciensem synodum cum Acacianis communicassent, quorum fidem repudiabant; ita respondisse per Sophronium; occidentales quidem errabant qui homoousion asserebant: orientales vero opinionem Aetii sectantes, dissimilem substantiam confitebantur. Nos mediam viam insistentes, similem secundum hypostasim dicimus. Hæc est responsio Sophronii. Quæ ut satisfaciat interrogationi, id necessario subaudiendum est: idem ergo cum senserint Acaciani, nihil mirum si cum illis hactenus communicavimus. Certe Acacius similem Patri Filium profitebatur, perinde ac Macedoniani. Vide Sozomenum in lib. 5, cap. 14. VALES.

10, 12. *Διὰ δὲ τοῦ μέμψασθαι Ἀέτιον*] Hic locus non modi- 186
cam habet difficultatem, ac responsum quidem illud Macedonianorum quod supra ex Sabino retulit Socrates, satis obscurum est. Censura vero ac reprehensio ejusdem responsi, quam nunc Socrates subjungit, adhuc videtur obscurior. Nec quidquam nos adjuvat Nicephorus, qui hunc Socratis locum pene ad verbum exscripsit. Conabimur tamen aliquid proferre ad illustrationem hujus loci. Hæc igitur est nostra sententia. Interrogati erant Macedoniani quamobrem dissentirent ab Acacio, quocum antea communicaverant. Respondentes illi, homousianos causabantur et Aetium. Nihil hoc ad rem, dicit Socrates. Non enim de Aetio interrogati estis, sed de Acacio; fucum omnino facitis veritati; nam et Acacius perinde ac vos damnat Aetii dogma. Quod si Aetii dogma damnatis, non ideo minus estis hæretici. Vestris siquidem verbis novitatis seu hæreseos convincimini, dum Filium dicitis *ὅμοιον καθ' ὑπόστασιν*. In quo et a catholicis Nicænæ fidei sectatoribus dissentitis, qui consubstantialem profitentur; et ab Arianis qui creaturam, aut dissimilem secundum substantiam asserebant. Certe Theodoritus in libro 4. hæreticarum fabularum, ait Macedonium asseruisse Filium Dei *ὅμοιον κατὰ πάντα*, et *ὁμοιούσιον* primum excogitasse. Fuit ergo ex Semiarianis perinde atque Acacius. VALES.

Cap. 11. Conf. Sozomen. v. 5. et 15. Niceph. x. 21.

11, 1. *ἡδὺς τοῖς πᾶσιν φανείς*] Julianus epistola 43, Hecebolo. *Ἐγὼ μὲν κέκρικα τοῖς Γαλιλαίοις*—*Equidem de Galilæis omnibus adeo clementer et humaniter statui, ut nemini vis inferatur, nemo in templum trahatur, neque alia de re ulla, præter voluntatem suam, contumelia quisquam afficiatur.* Rursus Epistola 52, Bostrenis, *λόγῳ δὲ πείθεσθαι χρὴ*—*Oratione persuaderi docerique satius est homines, quam verberibus ac contumeliis corporumque suppliciis. Ergo iterum ac sæpius eos admoneo qui in veram religionem voluntate sua feruntur, ne qua injuria Galilæos afficiant, aut contumeliis vexent. Etenim misericordia potius illi, quam odio digni sunt, qui maximis in rebus calamitatem patiuntur.* READING.

11, 2. *ἐντὸς δύο μηνῶν*] Fuit ergo non admodum grandis illa 187
ædes. Conf. supra, ad ii. 38, 23.

11, 3. *θυσίας*] Pro *θυσίας* Stephan. et Vales. habent *θυσίαν*. Genev. vero et Reading, nescio quo auctore, *θυσίας*: nam codicibus illi non usi sunt. Hoc tamen verum esse confirmant F. et M. qui habent *θυσίας*.

11, 3. *ἐν τῇ βασιλικῇ*] Intelligo basilicam quæ erat in regione quarta urbis Constantinopolitanæ. Hæc enim simpliciter et absolute Basilica dicebatur. Altera vero cum adjunctione vocabatur Basilica Theodosiana, quæ erat in regione septima, ut docet vetus descriptio ejusdem urbis. In priore igitur basilica positum olim erat simulacrum genii publici urbis Constantinopolitanæ. Sic enim vertenda sunt hæc Socratis verba, *τῇ Κωνσταντίνου πόλεως τύχῃ δημοσίᾳ*, non ut Christophorsonus vertit, *fortunæ popularis*. Græci enim *τύχην* dicere solent, quem Latini genium vocant; et *τυχία* templa genii publici, ut notavi in commentariis tum ad Ammianum Marcellinum, tum ad Eusebium. Quamquam *δημοσίᾳ* hoc loco non refertur ad vocem *τύχῃ*, sed potius adverbialiter sumendum est, et referendum ad verbum *ἐπετέλει*. VALES.

Cap. 12. Conf. Sozomen. v. 4. et 18. Theodoret. iii. 8. Gregor. Naz. Or. iv. 57. seqq. Cassiod. vi. 6. Niceph. x. 20. 21.

12, 1. *Μάρις*] Hunc Socrates sæpius memorat inter episcopos Athanasio infestos. Vide lib. i. cap. 27. READING.

Ibid. *πρὸς τῷ γήρᾳ*] Grandævum jam fuisse Marim dubitari non potest, quoniam fuerit episcopus Chalcedonis ante annos saltem triginta septem: numeratus enim fuit inter Arianos in synodo Nicæna, ut Socrates memoravit; et Luciani martyris sese discipulum ferebat, si Philostorgio credamus, ii. 14.

12, 3. *τοὺς Χριστιανοὺς Γαλιλαίους*] Non tantum ipse solebat hoc facere, verum etiam Galilæos appellari lege decrevit Julianus; ait enim Gregorius Naz. *Γαλιλαίους ἀντὶ Χριστιανῶν ὀνομάσας τε καὶ καλεῖσθαι νομοθετήσας*. Or. iv. 76.

12, 5. *δεινῶς*] Non bene hunc vocem vertit Christophorsonus *acerbe*, et Valesius *graviter*; cum reddi deberet *astute*. Hoc enim loco Socrates depingit non vim sed artem qua Julianus Christianos persecutus est. Porro egregius est de hac re Libanii locus, ubi Juliani consilium exponit, atque insuper indicat quid antea effectum sit Christianorum persecutione, sic, *τοὺς μὲν γὰρ τὰ σώματα νοσοῦντας δήσαντάς ἐστιν ἰάσασθαι, δόξαν δὲ περὶ θεοῦ οὐκ ἀληθῆ τέμνων καὶ καίων οὐκ ἂν ἐκβάλοις. Ἀλλὰ κἂν ἡ χεὶρ θύῃ, μέμφεται ἡ γνώμη καὶ κατηγορεῖ μὲν τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας, θαυμάζει δὲ ἃ πρόσθεν· καί ἐστι σκιαγραφία τις μεταβολῆς, οὐ μετάστασις δόξης. Καὶ συμβαίνει δὴ τοὺς μὲν τυγχάνειν συγγνώμης ὕστερον, τοὺς δὲ ἀποθανόντας μετὰ θεῶν τιμᾶσθαι. Ταῦτ' οὖν αἰτιώμενος, καὶ ταῖς σφαγαῖς ὁρῶν ηὐξημένα τἀκείνων, ἔφυγεν ἃ κατεμέμφετο.* Epitaph. in Julian. p. 562. ed. Reisk.

12, 7. *νόμῳ ἐκέλευε*] Hoc reprehendit Am. Marcellinus, ipse Gentilis, et Juliani haud modicus alias laudator. lib. xxv. c. 4. *Jura condidit non molesta; præter pauca: inter quæ erat illud inclemens, quod docere vetuit magistros rhetoricos et grammaticos Christianos, ni transissent ad numinum cultum.* Ipsemet autem Julianus rationem reddit hujus prohibitionis, epist. 42. *ἄτοπον μὲν οἶμαι τοὺς ἐξηγουμένους τὰ τούτων, ἀτιμάζειν τοὺς ὑπ' αὐτῶν τιμηθέντας Θεούς. Absurdum duco, ut isti, qui horum* (sc. Homeri, Hesiodi, Demosthenis &c.) *libros exponunt, Deos vituperent quos illi coluerunt.* Existimavit Baronius Christianos a docendo solum, non a discendo fuisse prohibitos. In quo reprehenditur, ut contrarius omnibus Christianis scriptoribus, *ab Antonio Pagi, ad ann.* 362. n. xxxix. READING. Conf. Gregor. Naz. Or. iv. 101. 102.

Cap. 13. Conf. Sozomen. v. 17. vi. 6. Theodoret. iii. 8. et 16. 188
Gregor. Naz. Or. iv. 63. 83. 96. Cassiod. vi. 38. 39. Niceph. x. 23. 24.

13, 2. *ἐπὶ τὸ θύειν προετρέπετο*] Artes quibus usus est ad consequendum hunc finem enarrat Gregorius Naz. Jussit Julianus ut in iisdem tabulis cum imaginibus suis, quas tum mos erat obsequio et gestibus publice venerari, pingerentur etiam deorum figuræ, itaque populus videretur aut deos colere aut imperatori debitum honorem denegare: qua fraude plurimos decepit. Tum quodam die donativum militibus elargiri cum magno ornatu parans, posita coram se ara, adegit illos, qui præmium recepturi accederent, ut prius thus adolerent super aram, quam honorarium acciperent. Id vero factum est a toto pæne exercitu. Gregor. Naz. Or. iv. 80. 81. Sozomen. v. 17. Et quantum quidem jam omnibus Christianis qui in aula militabant impenderet periculum, intelligere quodammodo possumus ex ejusdem Gregorii Epist. vii, in qua multis Cæsarium fratrem, qui medicus inter aulicos fuit, hortatur ut se communi exilio eximat: admonetque, denique eligendum esse, utrum opes suas, an religionem Christi relinquat. Plura quoque enarrat Gregorius in Oratione Funebri in eundem Cæsarium, Orat. vii. 11. tom. i. p. 205.

13, 4. Οὐαλεντινιανός τε καὶ Οὐάλης] De his conf. infra, iv. 1. Philostorgius addit, Valentinianum ad Thebas relegatum esse, vii. 7, et viii. 5: quod contradicit iis quæ Socrates narrat infra, iv. 1, et falsum esse videtur. Theodoretus quoque tradit relegatum esse Valentinianum, modo tamen diverso, iii. 16.

13, 7. Πέρσας ἀμύνεσθαι βουλόμενος] Julianus antequam in Persas moveret, Decennalia vota emisisse videtur, ut Deos suos sibi magis propitios redderet. Hujus festivitatis occasione persecutio adversus Christianos acta; quorum, post victoriam, sanguinem diis suis votavit, ut aliqui prodiderunt. Hæc refert *Ant. Pagi ad ann.* 363. n. i. READING.

13, 9. ἐπέθηκε χρηματικὴν καταδίκην] Et hac occasione improbissime etiam cavillatus, se id agere, ἵνα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐοδώτερον πορευθῶσι, *quo facilius in regnum cælorum veniant.* Juliani Epist. 43. READING.

Edictum vero hoc non publica lex contra Christianos fuit, sed sententia lata in Edessenos; quos propter motas aliquas in civitate turbas imperator mulctaverat rebus ecclesiasticis, et proinde ridebat, iis verbis quæ Reading citat ex epistola xliii.

Narrat præterea Gregorius Julianum ecclesias expilasse, et vasa sacra atque aliam supellectilem pretiosam abstulisse, male mulcatis custodibus et ministris et sacerdotibus, qui raptoribus obsisterent, Orat. iv. 86. Quæ confirmat Theodoretus iii. 12. Sozomen. v. 8.

13, 13. ἐκ προστάγματος βασιλικοῦ] In Juliani epist. 26. cui 189
titulus Ἀλεξανδρεῦσι διάταγμα, sic habetur: Ἀθανάσιον δὲ πυνθάνομαι τὸ τολμηρότατον—— *Audio Athanasium, hominem audacissimum, solita audacia elatum, episcopatus, ut ipsi vocant, sedem usurpare. Quæ res non mediocriter Alexandrino populo displicet. Quare eum jubemus urbe excedere, quo die humanitatis nostræ literas acceperit. Quod si in urbe remanserit, longe majores gravioresque pœnas ei denunciamus.* Interpellantibus autem pro Athanasio Christianis Alexandrinis prolixa epistola 51 rescribit Julianus, quam claudit his verbis: ἀπελθεῖν αὐτῷ προηγορεύσαμεν τῆς πόλεως πάλαι· νυνὶ δὲ καὶ Αἰγύπτου πάσης. *Cedere illum pridem urbe jussimus: nunc autem Ægypto etiam universa.* Ut autem Athanasii exilium magis adhuc urgeret, aliam misit epistolam, gravem cohorti ejus mulctam minatus, ni Athanasium ante Calendas Decembres ex urbe, vel potius universa Ægypto ejicerent. Ubique autem venerandum patrem odiosis nominibus probrisque exagitat; Arium interim et Aëtium hæreticos amicissimis verbis compellat. Quod notatu dignum ob quosdam hujus ævi pseudo-Christianos, Ario quam Athanasio longe faventiores. Videant hic quo duce id faciant. READING.

13, 13. ὁ Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος] Hic præfectus Ægypti vocabatur Ecdicius, ut docet Julianus in epistola 6. Successerat autem Ecdicius Hermogeni, præfecto Ægypti, ad quem extat Juliani epistola 23. VALES.

Illis quæ Socrates dixit addit Theodoretus mandatum quoque esse ut interficeretur Athanasius, iii. 9. Eadem quoque habet Rufinus, in narratione ea quæ sequitur, x. 33. 34. Cui adstipulatur quoque Narratio ea ad Ammonium, in Append. ad Athanas. Op. p. 869. Hoc tamen non legitur in Juliani scriptis; neque ejus meminit Gregorius Naz., ubi non omissurus erat, in Orat. xxi. 31.

Cap. 14. Conf. Sozom. v. 15. Theodoret. iii. 9. Rufin. x. 34. Cassiod. vi. 26. Niceph. x. 19.

14, 6. ἐκεῖ λανθάνων διῆγεν] Ita quidem et Theodoritus. Verum hæc aperte repugnant historiæ quam narrat Ammonius, epistola in Actis SS. 14 Maii: cui utpote Athanasio æquali fidem negare nefas. In desertum igitur, teste Ammonio, profugit Athanasius: et ad Juliani usque obitum, nec satis tutus ab insidiis inimicorum, incertis sedibus apud monachos diversabatur. *Cl. Monachi Benedict. vita Athanas. ad ann.* 362. p. 81. READING.

14, 7. πέρα τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων] Idem innuit quo- 190
que Gregorius cum scribat, ὃ μὲν ἦν ἀπανθρωπότερον, δήμοις ἐφῆκε καὶ πόλεσι τὸ τῆς τυραννίδος, Or. iv. 61, et plura 93: similia habet Sozomenus v. 9. in fine, atque 15, de Tito Bostrensi.

Cap. 15. Conf. Sozomen. v. 11. Cassiod. vi. 13. Niceph. x. 10.

15, 1. Ἐν γοῦν Μηρῷ] De hac urbe vide Valesii annot. ad Sozom. lib. v. cap. 11. READING.

15, 2. Μακεδόνιος] Macedonii et sociorum memoria celebratur duodecimo die Septembris. READING.

15, 8. Εἰ ἐπεθύμησας] Cum his confer dicterium illud Attali,

quod edidit in tortores suos cum torreretur Lugduni, *ἰδοὺ, τοῦτό ἐστιν ἀνθρώπους ἐσθίειν, ὃ ποιεῖτε ὑμεῖς.* Euseb. H. E. v. 1, 48.

Cap. 16. Conf. Sozomen. v. 18. Cassiod. vi. 37. Niceph. x. 25. 191

16, 3. *τάτε Μωϋσέως βιβλία*] Imo, si rem recte narrat Sozomenus, totam Hebræorum antiquitatem usque ad regnum Saulis, eodem versus genere conscripsit, et universum opus in quatuor et viginti partes distribuens, singulis libris ex Græci alphabeti literis ordine recensitis cognomentum indidit: adeo ut brevi tempore lucubrationes composuerit et numero et præstantia æquales iis, quæ apud Græcos in eo genere celebres exstitere, seu genium, seu dictionem, seu formam, seu dispositionem operis spectes. *Guil. Cave* vol. i. p. 176. READING.

16, 7. *ἐν ἴσῳ τοῦ μὴ γραφῆναι*] Verum exstat hodie *metaphrasis Psalmorum* tum in Appendice ad Bibliothecam Patrum, Paris. 1624, tum seorsim edita Græce Paris. 1580. 8º. quæ nunc patri Apollinari, nunc filio tribuitur. Patri rectius meo judicio ascribit Gerardus Vossius, de Histor. Græc. lib. ii. cap. 18, cui etiam ascriberem ego tragœdiam quæ *Christus patiens* dicitur, et sub Greg. Nazianzeni nomine inter ejus opera excudi solet. Filii librorum fragmenta aliquot in *Catenis Veterum* in Job, in Psalmos, in Matthæum, Lucam &c. reperiri possunt. Exstant etiam Gr. Lat. epistolæ duæ ad Basilium apud Coteler. Monument. Eccles. Græc. tom. ii. verum an genuinæ sint, dubitari potest. Aubertus Miræus notis in Hieronymi Catalogum meminit libelli cujusdam *de ætatibus hominum*, sub Apollinarii nomine *Leodici* anno 1575 editi: de quo quod dicam non habeo, utpote quem nunquam vidi. *Cave* ibid. et p. 203. READING.

Animadvertendum est Socratem, cum dicat hoc loco libros Apollinarium cito periisse, loqui de iis libris quos scripserunt illi ad supplendam vicem classicorum auctorum. Nam alia opera quæ edidit Apollinaris uterque fortasse, certe autem junior, sive Laodicenus, superfuerunt post Socratis ævum. Vid. Hieron. Chron. A. D. 366. et Clinton. Fast. Rom. Cave. Hist. Litt. et alios. Istos vero libros de quibus loquitur Socrates, calamo citatissimo compositos fuisse liquet. Lex enim Juliani, ne Christiani ad scholas accederent, lata est A. D. 362: *τῷ δευτέρῳ ἔτει*, ait Cedrenus. Conf. Clint. F. R. Occisus

vero est Julianus media æstate A. D. 363. Obiter notandum est, non omnium primos Apollinares instituisse Libros Sacros in poesim metricam convertere. Etenim antea, nempe regnante Constantino, Juvencus presbyter Hispanus suum Librum in Genesim, et Historiam Evangelicam, versibus hexametris contexuerat. Conf. Hieron. Script. Eccles. 84. Juvenci Opera edita sunt in Galland. Bibl. iv. p. 587.

16, 12. *τὸ ἀποκρυπτόμενον*] Coloss. i. 26.

16, 13. *πρὸς Ῥωμαίους*] i. 18. 192

16, 21. *Χριστὸς καὶ ὁ τούτου ἀπόστολος*] Quo in loco id præceptum Christi legatur, *ut simus boni nummularii*, incertum est. Nam in Evangeliis hoc præceptum non legitur. Sed cum Origenes et Hieronymus istud a Christo mandatum esse consentiant, et ab Apostolo postea inculcatum sit, assentior Jacobo Usserio, qui dictum illud Christi in Evangelio secundum Hebræos relatum fuisse existimat. Porro hujus dicti frequens mentio est apud veteres. Meminit inter ceteros Palladius in vita Joannis Chrysostomi, ita loquens: *γίνεσθε γὰρ, φησὶν ἡ γραφὴ, δόκιμοι τραπεζῖται, τὸ κίβδηλον ἀπὸ τοῦ δοκίμου ῥίπτοντες.* Vide quæ notavi ad Euseb. Hist. vii. 7. VALES. Conf. in diversam partem Heinichen ad eund. loc. Excurs. ix. Legitur quoque hæc sententia in Clem. Alexandr. Strom. vii. 15. 90.

Ibid. *τὰ πάντα δοκιμάζειν*] 1 Thessal. v. 21.

Ibid. *Μή τις ὑμᾶς*] Coloss. ii. 8.

16, 24. *Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται*] Tit. i. 12. 193

Ibid. *ἀνεγνώκει χρησμοὺς*] Multa quidem prædicta sunt ab Epimenide, partim Atheniensibus, partim Lacedæmoniis, partim etiam Cretensibus, ut videre est apud Diogenem Laërtium. Oracula tamen ab eo scripta esse, nusquam legi. Suidas ait eum scripsisse poemata quædam mystica et expiatoria, et alia quædam obscura; *ἔγραψε δὲ πολλὰ ἐπικῶς, μυστήρια καὶ καθάρματα, καὶ ἄλλα αἰνιγματώδη.* Hæc igitur oracula dici possunt. Certe Epimenides vir fuit lustrationum et consecrationum peritissimus. Usus est autem in lustrationibus præcipue scilla. Quare et scillæ quædam species ab ejus nomine *ἐπιμενίδειος* dicta. Theophrastus in lib. vii. cap. 10. *ἐδώδιμοι γὰρ οὐ μόνον βόλβοι καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἀσφοδέλου, καὶ τῆς σκίλλης· πλὴν οὐ πάσης, ἀλλὰ τῆς ἐπιμενιδείου καλουμένης, ἥτις ἀπὸ τῆς χρήσεως ἔχει τὴν προσηγορίαν.* Hinc apparet cur So-

crates Epimenidem vocarit ἄνδρα τελεστὴν, id est consecratorem seu initiatorem, non ut Musculus vertit, *initiatum*. VALES.

16, 25. Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν] Act. Apost. xvii. 8.

16, 26. Φθείρουσιν ἤθη] 1 Corinth. xv. 33.

16, 28. ὡς οἷόν τε εἰρήσθω] Nicephorus, qui totum hoc Socratis caput paucis mutatis transcripsit, addidit insuper nomina Basilii, Gregorii, et Chrysostomi, virorum in Græcis literis eruditorum; citavit quoque locum e Gregorii oratione funebri in Basilium, in quo ille ingenuas artes commendat; vid. Gregor. Or. xliii. 11, p. 771; et mentionem fecit Basilii operis illius ad adolescentes de legendis libris Græcorum; vid. Basil. Oper. tom. ii. p. 173. Ad Nicephori locum hæc subdit editor: "Ex ethnicis scriptis optima quæque a piis ad Christianismum transferenda esse docet Augustinus De Doctrin. Christian. ii. 40, [§ 41—60.] illud tractans, Petierunt ab Ægyptiis vasa argentea et aurea. Id sedulo in libris contextorum [Stromateon] fecit Clemens Alexandrinus." Obiter notandum est illud quod hic refert Socrates, scilicet Ecclesiæ doctores ἄχρι γήρως exemplaria Græca in manibus versavisse. Nam Hieronymus conquestus est nonnunquam clericos sui ævi id serius quam decebat fecisse, dum Græcis poetis delectarentur; *et id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis*." Epist. ad Damas. xxi. 13. Idem tamen Hieronymus alibi litterarum causam agit, et multis exemplis optime defendit, in Epist. ad Magn. lxx.

Cap. 17. Conf. Sozomen. v. 19. Niceph. x. 27.

17, 2. τὰς τιμὰς τῶν ὠνίων] *Popularitatis amore vilitati studebat venalium rerum, quæ nonnunquam secus quam convenit ordinata, inopiam gignere solet et famem*, inquit Amm. Marcell. lib. xxii. cap. 14. Id quod accidit sub *Commodo*, ut de eo testatur Lampridius. *Ipse vero*, inquit, *seculum aureum Commodianum nomine assimulans, vilitatem proposuit, ex qua majorem postea penuriam fecit*. READING.

17, 3. Διόπερ οἱ μεταβολεῖς] Ita Græci vocant viles ac minutos mercatores, eo quod merces exiguo pretio commutent. μεταβάλλειν enim est mercari, et μεταβολὴ mercatura, ut docet Pollux in libro iii. cap. 25. Hinc παλίμβολος olim dictus est, qui sæpe auctione venditus fuerat: ὁ πολλάκις ἐπ' ἐμπολῇ μεταβεβλημένος, ut ait Harpocration. Eos Latini cociones dixerunt et arilatores ac dardanarios. Glossæ cocio μεταβολεύς. Item aliæ glossæ μεταβολεὺς, μεταπράτης, dardanarius, cociator, arilator. Nicephorus vero παλινκαπήλους dixit, quos Socrates vocat μεταβολεῖς. Sunt autem παλινκάπηλοι, quos Gallice revenditores, et regrattarios vocamus, quales olim erant dardanarii. Glossæ veteres παλινκάπηλος, dardanarius. VALES. Conf. Ducang. Glossar. Med. et Inf. Latin. in Dardanarius; Carpenter. Supplement. in Arillator.

17, 4. κείρειν τε ἔλεγον τοῦτον] *Ridebatur ut cercops, homo* 194
brevis, humeros extentans angustos, et barbam præ se ferens hircinam, grandiaque incedens, tanquam Oti frater, et Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immensum tollit. Am. Marcell. lib. xxii. cap. 14. READING.

Ibid. ταῦρον ἔχειν] Nummi character erat *Taurus in ara supinus*, quo significabat Julianus veterem morem sacrificiorum a se revocatum: at Antiochenses interpretabantur mundum a Juliano esse subversum. READING.

17, 6. ἐξυποστρέφει] Mallem scribere ἐξυποστρέφειν, vel ἐξυποστρέψειν. Minabatur enim Julianus se Tarsum Ciliciæ reversurum, cum redisset ex Perside, nec amplius hiematurum Antiochiæ. Vide Ammianum Marcellinum in lib. xxiii. [2.] p. 239 editionis nostræ. Vulgatam tamen scripturam secutus est Nicephorus. VALES.

17, 7. τὸν πρὸς Ἀντιοχεῖς] Hæc Libanii oratio penes me extat, descripta ex duobus codicibus, altero Joannis Altini, altero eminentissimi cardinalis Francisci Barberini. Eam nos una cum aliis viginti et amplius ejusdem sophistæ orationibus in Latinum sermonem conversam, brevi, Deo dante, publicabimus. VALES.

17, 9. Ἀντιοχικὸν ἤτοι μισοπώγωνα] In hac oratione tria fere crimina objiciuntur Antiochensibus. Primum est intemperantia, quod ludis et theatris dediti sint. Alterum impietas, quod neglecta patrum suorum religione, Christum pro Jove et Apolline colant. Tertium est iniquitas magistratuum, qui locupletum avaritiam, ex qua fames in urbe orta sit, tolerent ac dissimulent. Atque in hac oratione cum reipsa Antiochenses vituperentur, tamen contrarium simulatur, perpetua siquidem ironia Σωκρατικῶς adhibetur; qua Julianus videtur

non Antiochenses, sed seipsum accusare, quod eorum mores imitari nequeat. READING.

Duplicem fuisse hujus operis titulum refert quoque Gregorius, sic, *τοῦ σοῦ Μισοπώγωνος εἴτ' οὖν 'Αντιοχικοῦ, ἀμφότερα γὰρ ἐπιγράφεις τῷ λόγῳ.* Orat. v. 41: et Am. Marcell. xxii. 14.

Cap. 18. Conf. Sozomen. v. 19. Theodoret. iii. 10. Rufin. x. 35. Cassiod. vi. 31. Niceph. x. 28.

18, 1. *τοῦ ἐν Δάφνῃ 'Απόλλωνος*] Daphne lucus erat in Antiochiæ suburbanis, Apollini sacer; unde Apollo Daphnæus. Fuse hunc lucum describit Sozom. lib. v. c. 19. De Babyla quod attinet, successit Zabino in sede Antiochena, ut testatur Eusebius Hist. lib. vi. cap. 29, qui cap. 39 ejusdem lib. scribit Babylam in carcere exstinctum fuisse: Chrysostomus vero lib. de S. Babyla, tom. ix. p. 669, [ii. p. 554] capite plexum affirmat. Obiit sub Decio. De translatione reliquiarum S. Babylæ vide Theodoret. Hist. lib. iii. c. 10. *M. Shorting in hunc locum.* READING.

18, 2. *οὐκ ἀπεκρίνατο*] Idem dicit Rufinus x. 35. Contra tradit Theodoretus, Pythium interrogatum respondisse, vicinos mortuos oraculo obstare, *τοὺς γειτονεύοντας νεκροὺς ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ μαντείᾳ* seqq. iii. 10. Viam vero inter discrepantia testimonia expedit Sozomenus, sic, *ὁ δὲ περιφανῶς μὲν ὡδὶ οὐκ ἐδήλωσε, μὴ δύνασθαι χρησμῳδεῖν διὰ Βαβύλαν τὸν μαρτύρα γειτνιῶντα τῇ θήκῃ· νεκρῶν δὲ, ἔφη, ἀνάπλεών ἐστι τὸ χωρίον, καὶ κατὰ τοῦτο κωλύεσθαι προϊέναι τοὺς χρησμοὺς*, seqq.: quam sequitur Nicephorus.

Cap. 19. Conf. Rufin. x. 36. Sozomen. v. 20. Theodoret. 195
iii. 11. Niceph. x. 28.

19, 3. *κολάσαι τοὺς μάλιστα σπουδαίους*] Accessit et alia Juliani in Christianos iracundiæ causa. Nam circa hoc tempus exustum est Daphnæi Apollinis fanum. Quod suspicabatur Christianos egisse, quanquam nil tale de iis constitit. Vide *Amm. Marcell.* lib. xxii. cap. 13. READING.

19, 6. *νεανίσκον ὀνόματι Θεόδωρον*] Theodori hujus meminisse videntur Gregorius, in loco qui incipit, *ὁ δὲ πᾶν τὸ σῶμα δορκαλίσι καταξανθεὶς εἰς βάθος* seqq., Orat. v. 40, et Augustinus sic, *unius fidelissimi et constantissimi juvenis* seqq. De Civit. Dei xviii. 52.

19, 10. *τοσαῦτα εἰρήσθω*] Plura narrat Sozomenus de modis quibus Julianus Christianos vexavit aut vexari permisit. Non

Eleusium Cyzicenum solum, verum etiam Titum episcopum Bostræ in exilium egit, in animo habens, Sozomenus ait, ut clerum quantum posset expelleret. Adeo autem populum paganum in Christianos concitavit, ut hi domos et patrias metu persecutionis deseruerint, et ad alia loca migraverint; quod a suis majoribus factum esse refert Sozomenus ib. v. 15. Aliquorum nomina feruntur qui cruciati et interfecti sunt, sive quod templa Græcorum violaverint, sive aliis de causis. Cæsus est miserabiliter Marcus Arethusæ episcopus; vid. Greg. Naz. Or. iv. 88, Sozom. v. 10, Theodor. iii. 7; et virgines ejusdem ecclesiæ, Gregor. ib. 87. Alii vim passi sunt Gazæ, Heliopoli, Alexandriæ; Gregor. ib. 86, Sozom. et Theodor. ibid.; et Cæsareæ in Cappadocia, Gregor. ib. 92, Sozom. v. 11; milites duo, Juventinus et Maximinus, imperatoris jussu Antiochiæ interfecti, et Publia diaconissa verberata fuisse traduntur a Theodoreto, iii. 15, qui etiam Artemium Ægypti ducem inter martyres numerat (18). Plura habet Ruinartus, Act. Martyr. Sinc. p. 577, non omnia tamen fide digna. Christianorum sepulchra Emesæ incensa fuisse ipse Julianus memorat, Misopog. p. 357. Refert quoque Gregorius Or. iv. 111, quem sequitur Sozomenus, instituisse eum, ut gentilium ritus et disciplina et religionis suæ servandæ modi, quantum fieri posset, ad exemplum Christianæ ecclesiæ constituerentur: cujus rei testem adhibet Sozomenus libellum ab imperatore conscriptum ad sacerdotem quendam Galatiæ, qui ejusdem plane formæ est cum epistolis synodicis, aut illis quæ ab episcopis mitti solebant. Vid. Sozomen. v. 16, et Julian. Epist. xlix. Hieronymus scribit, *Blanda persecutio fuit, illiciens magis quam impellens ad sacrificandum: in qua multi ex nostris voluntate propria corruerunt:* Chronic. Præterea *majorem ecclesiam Antiochiæ claudi* jussit Julianus; ut perhibet Am. Marc. xxii. 13, et Hieronymus Chronic.: an vero in animo habuerit Christianos delere si sospes a Perside rediret, certo non constat: hoc tamen affirmant Theodoretus, iii. 21, Gregorius, Or. v. 9, et 26, Rufinus, x. 36, Hieronymus in Chronic. et Orosius, vii. 30.

19, 10. *ἐπὶ φανεροῖς καταθέσθαι*] Hunc locum non intellexerunt interpretes. Nam Musculus quidem ita vertit: *Legati vero Persarum ad Julianum veniebant, petentes ut bellum hoc*

illustribus quibusdam discutiendum daretur. Christophorsonus vero hoc modo: *postulatum ut bellum palam indiceret.* Quis non miretur, in tam plano loco adeo graviter labi potuisse viros doctos? VALES.

19, 11. *αὐτόν με ὄψεσθε*] Refert quoque Libanius Julianum legatos Persarum ignominiose remisisse, cum responso iisdem fere verbis concepto quibus narrat Socrates, *καὶ ἀντεπέστελλέ γε, μηδὲν δεῖν πρεσβέων, αὐτοῦ τάχιστα ἐκεῖνον ὀψομένου.* Epitaph. p. 577. Reisk.

Cap. 20. Conf. Sozomen. v. 22. Theodoret. iii. 20. Gregor. 196
Naz. Or. v. 3. 4. Am. Marcell. xxiii. 1. Rufin. x. 37. Philostorg. vii. 14. Cassiod. vi. 43. Niceph. x. 32. 33.

20, 2. *Φιλοθύτης γὰρ ὢν*] Julianum supra modum sacrificiis addictum fuisse, testatur quoque Am. Marcellinus; *Hostiarum tamen sanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, et innumeros varii pecoris greges, avesque candidas terra quæsitas et mari* xxii. 12.

20, 3. *Ἰουδαίους μεταπέμπεται*] Exstat Juliani epistola, ordine xxv. cum hac inscriptione: *Ἰουλιανὸς Ἰουδαίων τῷ κοινῷ*, in qua multa pollicitus de minuendis vectigalibus et tributis a Judæorum gente exigi solitis, hæc in fine addit: *ὅπερ χρὴ ποιεῖν ὑμᾶς*—— *Id vos inprimis curare atque contendere debetis* (sc. ut imperium in tuto sit) *quo et ipse Persico bello ex animi sententia gesto, sanctam urbem Hierusalem, quam multos jam annos habitatam videre desideratis, meis laboribus refectam incolam, et una vobiscum in ea optimo Deo gratias agam.* READING.

Hæc quidem epistola scripta fuisse videtur postquam incassum exciderit opus restaurandi templi, ut favorem suum in Judæos testaretur Julianus, et eos quodammodo consolaretur ob spem frustratam: nam pollicetur nunc se urbem illorum restituturum esse, nihil vero dicit de restituendo templo, quod minime omissurus erat nisi jam coactus esset ab illo incepto desistere. Ipse autem alibi testatur in animo habuisse se ut templum instauraret, *ἀναστήσασθαι διενοήθην αὐτόν* seqq. Fragm. p. 265: ubi videtur ad repulsam suam alludere. Vid. Clinton. Fast. Rom. A. D. 363.

20, 7. *πολλοῖς τε προέλεγεν*] Et hic uterque interpretum lapsus est, qui verbum *προέλεγεν* referunt ad *Χριστός*; cum tamen referri debeat ad *Κύριλλος*, ut in versione nostra videre

est. Quod quidem monere voluimus, non ut errores doctorum hominum traducamus, sed ut ostendamus studiosis lectoribus, quam proclive sit labi in interpretatione veterum scriptorum. Nostram porro interpretationem plane confirmat Nicephorus in lib. x. cap. 33. VALES.

Cyrillus ad Hierosolymam rediisse creditur post editum Juliani edictum, supra, 1, 48. Antea enim ab Acacio et Eudoxio expulsus erat, ut dictum est ad ii. 42, 6.

20, 10. *πῦρ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατασκῆψαν*] Amm. Marcellinus, initio lib. xxiii, postquam ingentem Juliani conatum, ut templum Hierosol. reficeretur, narravit, hæc habet: *Cum itaque rei fortiter instaret Alypius, juvaretque provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum: hocque modo elemento destinatius repellente, cessavit inceptum.* Hæc reædificatio decennalium Juliani signum, inquit. *Ant. Pagi ad ann.* 363. n. ii. READING.

20, 14. *τὸ τρίτον θαῦμα*] His quartum addit Theodoretus, 197
nempe visum esse in cælo fulgidum signum crucis. Notatu vero digna sunt illa quibus Sozomenus pro more suo Socratis historiam supplevit. Imprimis enim, quod ad tempus attinet, ait ille terræ motum noctu (sicut etiam Socrates) opus inceptum et operarios disjecisse et destruxisse: mox vero, quando paulatim animos recepissent, et cogeret imperatoris mandatum, iterum aggressos esse operi; tum autem erupisse flammas quæ multos homines absumpserunt; quod quidem, subdit ille, factum esse nemo dubitat. Tertium quoque miraculum, figuras crucis cœlitus in vestibus astantium impressas esse, refert testimonio illorum qui suis oculis id viderant, et etiam tum supererant.

Denique de hac re testimonium certius esse vix potest quam ipsius Juliani, quod tale consilium tantopere institutum subito tacitus remiserit: fuit enim ille propositi sui plerumque tenacissimus.

Ibid. *σφραγῖδες σταυροῦ*] Hæc historia conferri meretur cum simili re quæ accidit in ecclesia Wellensi apud Anglos, quam ex ore reverendiss. Andrewsii episcopi Wintoniensis celeberrimi, acceptam retulit Isaacus Casaubonus; quæque recitatur a Merico Casaubono I. F. in Tractatu *de credulitate*, p. 118. hunc in modum. *D. Episcopus Eliensis* (is postea ad

sedem Wintoniens. evectus est) *dicebat se accepisse a multis, sed præcipue a D. Episcopo Wellensi nuper mortuo* (is erat Joannes Still) *evenisse ante annos circiter* xv (annus erat 1610 vel 1611, cum hæc scriberet) *in urbe Wella, die quadam æstiva, ut dum in ecclesia cathedrali populus sacris vacaret, duo vel tria tonitrua, inter plura, audirentur supra modum horrenda, ita ut populus universus in genua μιᾷ ὁρμῇ procumberet ad illum sonum terribilem. Constitit fulmen simul cecidisse, sine cujusquam damno tamen. Atque hæc vulgaria : Illud admirandum, quod postea observatum est a multis, repertas esse Crucis imagines impressas corporibus eorum qui in æde sacra tum fuerunt. Dicebat episcopus Wellensis Domino Eliensi, uxorem suam* (*honestissima ea femina fuit*) *venisse ad se, et ei narrasse pro grandi miraculo, sibi in corpore impressa crucis signa exstare. Quod cum risu exciperet episcopus, uxor nudato corpore, ei probavit verum esse quod dixerat. Deinde ipse observavit sibi quoque ejusdem crucis manifestissimam imaginem impressam esse, in brachio, opinor : aliis in humero, in pectore, in dorso, aut alia corporis parte. W. Lowth.* READING.

Cap. 21. Conf. Sozomen. vi. 1, 2. Am. Marcell. xxiii. 2 seqq. Zosim. iii. 12 seqq. Theodoret. iii. 21. 25. Gregor. Orat. v. 9. Philostorg. vii. 15. Cassiod. vi. 44. Niceph. x. 34.

21, 1. *εἰς τὴν τῶν Περσῶν*] Accurate admodum et pluribus libris hanc expeditionem narrat Ammianus Marcellinus. READ.

21, 4. *τοσοῦτον ἐπολιόρκει τὸν βασιλέα*] Hæc non confirmat Marcellinus, xxiv. 6. 7. Ctesiphontem non obsedit Julianus ; sed magno prœlio prope eam victor exstitit : exinde autem, exustis navibus suis, adversa pleraque expertus est. Libanius vero refert Julianum pæne Ctesiphontem cepisse, tum autem venisse legatum a rege Persarum qui pacem nequidquam oravit. Epitaph. p. 607. Cf. Monod. in Jul. p. 513. His alia addit Libanius parum fide digna. Et mihi quidem videtur Socrates suam de Juliano narrationem plerumque e Libanio hausisse.

21, 6. *Πεπιστευκὼς δὲ μαντείαις*] Quam impense deditus fuit Julianus præsagiorum sciscitationi, et occultiori cuidam theologiæ, quam a Maximo, Iamblicho, aliisque mysticis philosophis hauserat, abunde prodiderunt, præter ipsius scripta, Am. Marcell. Eunapius, Libanius, ut de Christianis scriptoribus nihil dicam. READING.

Vera hæc sunt : Marcellinus tamen data opera commemorat quot et quanta passim infausta visa sint omina, et in ipsa expeditione contra Persas, et antea dum pararetur.

21, 9. *τῇ ἐχομένῃ μετὰ τὴν πρεσβείαν ἡμέρᾳ*] Parum exacte 198
Socrates hæc compilavit. Nam postquam constiterit Romanis revertendum esse, castra mota sunt a Ctesiphonte die 12 Junii. Marcell. xxiv. 8. Cæsus vero deinde est Julianus, sicut ipse Socrates infra ait, decimo post die : (Marcell. xxv. 5. Eutrop. x. 16.) et post multas quidem pugnas atque varios casus, quæ Marcellinus per hos dies accidisse refert. Neque ipsum prœlium in quo corruit, ejusmodi fuit quem narrat Socrates : sed Persæ improviso adorti sunt Romanos iter facientes ; imperator autem, dum suis opem ferre properaret, *oblitus loricæ, scuto inter tumultum arrepto*, sese incaute hosti obtulit, et equestri hasta ab incerta manu missa perfossus est. Marcell. xxv. 3. A Christianis interfectum fuisse innuit Libanius, Epitaph. p. 322. ed. Morel. p. 614. Reisk.

21, 11. *ἄοπλος δὲ*] *Oblitus loricæ, scuto inter tumultum arrepto*, inquit Marcellinus : *Quippe*, ut Zonaras tradit, *loricam ob pondus, et solis ardorem* (*medium enim tunc temporis erat æstatis*) *deposuerat.* READING.

21, 12. *ἀκόντιον φέρεται*] Socrates hic pæne Libanium exscribit, cujus verba sunt *δόρυ—διὰ τοῦ βραχίονος δραμὸν εἰς τὴν πλευρὰν εἰσέδυ.* Epitaph. p. 613.

21, 13. *ἀδήλου γενομένου*] Libanius quidem ejus cædis auctores Christianos fuisse contendit, p. 323 ; quem locum profert Sozomenus lib. vi. Sed Eutropius qui huic Persicæ expeditioni interfuit, et Rufus Festus, ac Victoris epitome, ab hostium equite, et quidem fugiente, conto percussum esse memorant. Christo dirigente telum se occidisse Julianus fassus est, juxta ea quæ Theodoritus prodidit, lib. iii. Hist. cap. 25. Nec referre omittam ex Antonio Pagi quod Eutychianus chronographus, qui huic bello interfuit, apud Joannem Malelam, et auctor Chronici Alexandrini narrant, Julianum nempe lancea divinitus transfixum fuisse a S. Mercurio martyre, quod S. Basilium Seleucenum episcopum veneno extinxisset : quod, inquit Cangius in opere de Familiis Augustis Byzantinis, p. 51. antiquæ picturæ consentaneum, quæ in codice MS. operum Gregorii Nazianz. Basilio Macedone im-

perante exarato, in Bibliotheca Regia cernitur. In ea depictus est Julianus ad terram prostratus; equite cum lancea instante, supra cujus caput inscriptum ΑΓΙΟС ΜΕΡΚΟΡΙΟС, id est, *Sanctus Mercurius.* READING.

21, 14. Κάλλιστος δὲ ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις] Male Epiphanius Scholasticus hunc locum ita vertit: *Callistus autem qui tunc inter familiares imperatoris militabat:* οἰκεῖοι hoc loco sunt protectores domestici, de quibus multa observavi in annotationibus ad lib. xiv. Ammiani Marcellini. Sic Socrates hanc vocem usurpat in lib. iv. cap. 1. Hic est autem Callistus, ni fallor, quem Libanius in epistola 120. lib. iv. Callistionem appellat, amicum Sallustii præf. prætorio. Nam et poetam eum fuisse Libanius illic testatur, perinde ac Socrates hoc loco. VALES.

21, 17. τετάρτῃ ἑαυτοῦ ὑπατείᾳ] De tempore consentit Chronicon Edessenum sic, *Anno sexcentesimo septuagesimo quarto, mense Junio;* qui fuit A. D. 363, nam annus ejus computi cœpit a mense Octobri. Asseman. Biblioth. Orient. tom. i. p. 397.

21, 18. ἔτος ἦν τρίτον] Nondum tamen integros 20 menses imperaverat, scilicet a iii Non. Novemb. an. 361, ad vi Cal. Julias an. 363. *W. Lowth.* READING.

Ibid. τριακοστὸν δὲ καὶ πρῶτον] Interfectus est Julianus *anno ætatis altero et tricesimo,* inquit Ammian. lib. xv. id est, anno ætatis tricesimo secundo, ut recte Hieronymus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus in Chronicis, et Valesius in notis ad Ammianum scripsere. Sic Cicero, Quintilianus, aliique loquuntur; et in numeralibus vocem *alter* sæpe pro secundo usurpari, Robertus Stephanus in Thesauro linguæ Lat. aliquot exemplis demonstrat. Ipsemet Julianus in epist. 5, ad Alexandrinos, 32 annos natum se esse dicit, quod et in *Misopogone* significat. Neque contrarius est (ut loco laudato arbitratur Valesius) Socrates, quando scribit Julianum anno ætatis tricesimo primo periisse, sed tantum indicat tricesimum secundum incompletum fuisse: quod verum est. *Ant. Pagi ad ann.* 363. n. v. De die emortuali annoque ætatis consentit Eutropius: quod vero scribit eum septimo imperii anno interfectum, annos imperii Cæsarei intelligit. READING.

Cap. 22. Conf. Sozomen. vi. 3. Theodoret. iv. 1. Rufin. xi. 1. 199
Philostorg. viii. 1. Cassiod. vii. 1. Niceph. x. 38.

22, 1. ἐν μεγίστῃ περιστάσει γενόμενοι] Non tantum ob amissum Julianum, sed quod cum imperium Salustio detulissent, is morbos et senectutem causatus, honorem istum a se depulit. *Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum pensatis sententiis, tumultuantibus paucis, ut in rebus extremis sæpe est factum, Jovianus eligitur imperator, domesticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notissimi comitis filius, haud dudum post depositum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digressi,* inquit Amm. Marcell. lib. xxv. cap. 5. *Ejus patri, cum liberos crebros amitteret, præceptum somnio est, eum qui jam instante uxoris partu edendus foret, diceret Jovianum. Hic fuit insignis corpore, lætus ingenio, literarum studiosus.* Victor in epitome. READING.

22, 3. ἐν τοῖς στρατηγοῦσιν εἶχε] Erat enim domesticorum ordinis primus, ut supra ex Marcellino vidimus. Fallitur itaque Theodoritus, cum ait Jovianum fuisse οὔτε στρατηγὸν, οὔτε τῶν μετ' ἐκείνους. lib. iv. cap. 1. *W. Lowth.* READING.

22, 7. Ζημιωθεὶς γὰρ τοὺς Σύρους] Ita quidem legitur in omnibus libris. Neque aliter legerunt Epiphanius Scholasticus et Nicephorus. Epiphanius enim ita vertit: *Amissa namque Syria, et tradita Persis Nisibi,* seqq. Nicephorus vero sic habet: καὶ δή τινα τῶν ὑποτελῶν Ῥωμαίοις παραδοὺς Πέρσαις, τὴν Σύρων ἀρχὴν φημὶ καὶ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ Νίσιβιν, seqq. Atqui falsum est, Jovianum Syriam tradidisse Persis. Nisibim enim duntaxat et regiones Transtigritanas Persis tradidit. Quare non dubito quin hoc loco pro τοὺς σύρους scribendum sit τοὺς ὅρους. Qua emendatione certius nihil. Confirmat hanc emendationem ipsemet Socrates, qui paulo infra de hac re loquens, ζημίαν τῶν ὅρων dicit. VALES.

Loca quæ tradidit Jovianus Sapori petenti fuere quinque regiones Transtigritanæ Arzanena, Moxoena, Zabdicena, Rehimena, et Corduena, cum castellis quindecim, Nisibis et Singara et castra Maurorum: quibus id *accessit, ne post hæc ita composita Arsaci poscenti contra Persas ferretur auxilium.* Amm. Marcellin. xxv. 7.

22, 9. πλοῖα κατέκαυσε] Julianus, postquam Euphratem cum exercitu transierat, naves temere nimis exuri jussit, iter terrestre aggressus; unde paucis diebus tantus exercitus in hostico et sterili solo positus, inopia omnium rerum premi

cœpit, tandemque ab humanis carnibus vix abstentum, quemadmodum scribit Amm. Marcellinus. De transfuga autem Persa nihil. READING.

22, 10. Λιβάνιος θρῆνον ἐπὶ Ἰουλιανῷ συνέταττεν] Clintonus censuit hanc orationem compositam esse A. D. 365, et errasse Socratem cum eam huic anno 363 ascripserit. Fast. Rom. 200
col. 3. illius anni.

Cap. 23. Conf. Liban. Epitaph. p. 581, ed. Reisk.

23, 2. υἱῷ ἡττώμενος] Hæc Libanii oratio funebris de laudibus imperatoris Juliani, edita quidem est a Morello in secundo tomo operum ejusdem Libanii, sed corruptissima. Nam et transpositione duorum quaternionum insigniter fœdata est: et præterea aliquot paginarum lacuna laborat. Sed nos ipsam quidem transpositionem jam pridem deprehendimus. Lacunam vero ex manuscripto codice Joannis Altini supplevimus, in qua locus ille exstat qui nunc a Socrate laudatur. VALES.

23, 4. τελευτήσαντος δὲ ὕβρεις] In hac ipsa de laudibus Juliani funebri oratione. READING.

23, 5. προκρίνειν] Intricatior quidem paulo est hujus sententiæ constructio, scilicet, ὥστε προκρίνειν· καὶ, εἶπεν ἄν: et videri alicui posset legendum esse cum C. προὔκρινεν ἄν, ut similis sit utriusque clausulæ forma. Verum idem fit in præcedenti periodo, ubi legimus, ὡς πάντα ἂν εἶπεν, καὶ, ἅτε σοφιστὴν ὄντα, μεγαλύναι. Quamobrem non opus est dubitare quin hicce sit Socratis stylus.

23, 17. τῷ δευτέρῳ λόγῳ πρὸς Ἕλληνας] Sic appellatæ sunt 201
duæ illæ orationes Gregorii in Julianum, quæ nunc inter editas quarta et quinta numerantur. Κατὰ Ἑλλήνων καὶ κατὰ Ἰουλιάνου titulum prioris habent plures codd. Plerumque vero hæ duæ *prima* et *altera*, e. g. στηλιτευτικὸς πρῶτος et δεύτερος, tanquam a ceteris discretæ, in codicibus signantur. Vid. Gregor. Op. ed. Benedict. tom. i. p. 78.

23, 19. κατὰ τὸν ἀδελφὸν] Gallum Cæsarem intelligit. Vide lib. ii. cap. 34, et cap. 1. hujus lib. READING.

23, 20. ὥστε τοῖς ἐκεῖ θύταις] Qua de re audiendus est idoneus, nec suspectus utique auctor, idem nempe gentilis, Eunapius; qui ubi Julianum Maximo et Chrysanthio in Ionia aliquandiu vacasse tradidisset, addit: ὡς δὲ καὶ ταῦτα εἶχε καλῶς—— *ut vero pulchre istic fuit instructus Julianus, ubi intellexit plus aliquantum latere in Græcia apud Hierophantam Eleusiniorum sacrorum antistitem, velociter illuc accurrit:* dein, *Tum temporis Julianus divinissimi antistitis familiari usus colloquio, et expletus sapientia, quam affatim inde hauserat.* Quibus paulo post addit, Juliano in Galliis, ad quas pacandas fuerat cum Cæsaris potestate missus, hærente, e Græcia accitum ab illo eundem Atheniensem sacrorum antistitem, *cum quo remotis arbitris nonnulla solis ipsis cognita peregerit, quum cæteroquin omnes lateret, quod deorum cultui foret ipse addictus.* Eunapius in Maximo p. 90, seqq. [p. 52. ed. Boissonad.] READING.

23, 21. μάντις ἄριστος ὅσπερ εἰκάζει καλῶς] Fragmentum Euripidis, teste Plutarcho. Exinde in proverbium abiit. Vid. Euripid. Fragm. Incert. Trag. cxxviii. tom. ix. p. 392. Matthiæ.

23, 23. αὐχὴν ἀπαγής] Aliter quidem depingit Julianum egregius illius fautor Amm. Marcellinus, lib. xxv. cap. iv. *Figura talis utique membrorum. Mediocris erat staturæ, capillis tanquam pexisset mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis ejus angustias indicabant, superciliis decoris, et naso rectissimo, ore paulo majore, labro inferiore demisso, optima et incurva cervice, humeris vastis et latis, ab ipso capite usque unguium summitates lineamentorum recta compage, unde viribus valebat et cursu.* Antiochensibus autem idem fere ac Nazianzeno visus et Julianus; quod paulo ante ex eodem Marcellino vidimus. READING.

Ibid. ἀνακοπτόμενοι] Apud Gregorium ἀνασηκούμενοι: quod 202
verbum Billius interpretatur, *attollebat.* Ego vero, *libratos*, malim vertere. Nicephorus vulgatam lectionem tuetur, cujus interpres ita vertit hæc verba; *Humeri quos subinde jactaret ac reduceret mobiles.* Epiphanius vero posterioris verbi expositionem omisit. Hoc enim solum habet: *Humeri jactabiles.* VALES.

23, 27. πολλοὶ μὲν πρὸς αὐτοὺς] Porphyrii et Juliani libros κατὰ Χριστιανῶν, multi veterum refellere aggressi sunt. Adversus Porphyrium quidem Methodius, Eusebius et Apollinaris libros scripserunt. Contra Julianum vero Cyrillus libros composuit, qui hodie exstant, non admodum elegantes. VALES.

23, 28. Πρὸ δὲ ἀπάντων Ὠριγένης] Quibus in libris Origenes ea quæ in sacris literis lectores turbare poterant, exposuerit,

et sophisticas adversus Christianam religionem argumentationes represserit, difficile est asserere. Nam in libris contra Celsum nequaquam id præstitit. Neque enim id ejus consilium fuit in iis voluminibus, ut loca sacræ Scripturæ, quæ difficultatem aliquam habebant, explanaret, sed tantum ut objectionibus Celsi responderet. An igitur *στρωματέας* Origenis intelligit Socrates? In his enim libris Origenes religionis nostræ dogmata cum sententiis philosophorum consentire ostendebat, ut docet Hieronymus in epistola ad Magnum oratorem. Quod quidem ut faceret, exponenda erant loca sacræ Scripturæ, quæ philosophorum decretis contraria videbantur. VALES.

Cum Socrates hoc loco nullum Origenis librum nominet in quo contra inimicos Christianæ Fidei disputaverit, neque dicat illum respondisse argumentis talium scriptorum, sed tantummodo, scripta illius præcludere ineptam sophistarum loquacitatem, id fortasse vult dicere, nempe Origenem ita sacras Scripturas interpretatum esse ut nodos ubique explicaverit, neque locum dubitandi aut adversandi reliquerit, si quis argumenta illius probe pensaret. Socrates igitur ad universa illius Commentaria et modum interpretandi respexisse possit, non autem ad singulum aliquem librum in quo philosophos confutaverit.

23, 33. *αὐτοῦ κατὰ Χριστιανῶν βιβλίῳ*] Fragmentum solum 203
hoc superest ejus contra Christianos scripti libelli. Quod vero hic Julianus simulate scribit de sensu mystico, sive *θεωρίᾳ*, sacrarum scripturarum, conferri potest cum iis quæ dicere solebat de paganis ritibus: nempe religionem consulto a diis ipsis contectam esse obscuris, immo absurdis, mysteriis, quo melius homines veritatem indagando invenirent. Julian. Orat. v. p. 170. vii. p. 217.

23, 34. *Περὶ Κυνισμοῦ*] Intelligit librum adversus Heraclium Cynicum, qui inscribitur, *πῶς Κυνιστέον*. In eo enim libro legitur hic locus, p. 403. VALES. Julian. p. 216. ed. Spanhem. ubi pro *κεκρυμμένον* legitur *ἀποκεκρυμμένον*: quod supra notare omisi.

23, 38. *Πορφυρίῳ*] Porphyrius, quem Socrates *Tyrium senem*, quippe urbe Tyro oriundum, et Juliani patrem, utpote cujus libros magno in pretio imperator habuit, appellat; pa-

tria lingua vocabatur Malchus, quod nomen proprie *regem* significat. Claruit an. Chr. 270. Obiit, ut videtur, ineunte sequente seculo. Nescio plane, *inquit Caveus noster*, an fidem meretur quod de eo refert Nicephorus, lib. x. c. 36, qui tamen Eusebium hac in re testem citat, Porphyrium primo quidem fuisse Christianum: verum cum a Christianis quibusdam Cæsareæ verberatus esset, nec injuriam illam bene concoquere posset, atra bile percitum Christianismum ejurasse, atque ad Christum Christianorumque scripturas impiis convitiis proscindendas animum appulisse. Nicephoro præivisse videtur B. Augustinus, de Civit. Dei, lib. x. c. 28. *Omisit hunc Socratis nostri locum vir eruditiss.* Inter varia quæ condidit volumina, edidit in Sicilia tunc agens, *contra Christianos* libros xv. in quibus id præcipue pensi habuit, ut S. Scripturæ autoritatem, cui quasi fundamento innixa est Christiana religio, convelleret. Scripta ejus Theodosius Magnus lege lata igne aboleri jussit. *Cave in fine* sec. 3. READING.

23, 41. *μικροῦ κατέλευσαν*] Vid. Liban. Epitaph. p. 625. ed. Reisk.

23, 42. *παρεδρευτά*] Liban. ibid. ubi legitur *πάρεδρε*. 204

23, 46. *Ἐὰν μὴ πιστεύσητε*] Isai. vii. 9, ubi legitur *οὐδὲ μὴ συνῆτε*.

23, 49. *ὁ Ἀριστοτέλους Πέπλος*] De Aristotelis Peplo vide quæ adnotavit olim vir doctissimus Guillelmus Canterus. VALES.

Plura de Aristotelis Peplo vide in Fabricii Biblioth. Græc. tom. iii. p. 275. ed. Harles. A multis hoc opus Stagiritæ attributum fuit, a doctis vero rectius, ut videtur, alii cuidam Aristoteli refertur.

Ibid. *ὁ Διονύσου Στέφανος*] Quis sit hic Dionysius, qui librum hoc titulo composuit, difficile est dicere. Existimo tamen hunc esse Dionysium Milesium, qui *Κύκλον ἱστορικὸν* conscripsit, teste Suida. Idem enim est *Κύκλος* ac *Στέφανος*. De hoc opere Dionysii, quo tota Deorum Historia continebatur, idem Suidas in voce *Νύμφαι* ita loquitur: *Περὶ δὲ τῶν Θεῶν Διονυσίῳ πᾶσα ἡ ἱστορία συνῆκται ἐν τριάκοντα καὶ τρισὶ βιβλίοις.* Ex quibus apparet Dionysium in iis libris de deabus duntaxat scripsisse. Cur enim Suidas de Nymphis loquens, ista subjiceret? VALES.

Multis argumentis inter doctis disceptatum est, quis fuerit

auctor Cycli illius; quæ non attinet hic commemorare. Vid. Harles. ad Fabric. Bibl. Gr. tom. i. p. 378. et iv. p. 409, seqq. de Dionysiis Variis. Clinton. Fast. Hellen. i. Append. p. 347. Cum tamen Valesius locum illum e Suida huc adduxerit, censueritque Dionysii Historiam Deorum esse ipsam Coronam quam Socrates citat, unum hoc adjiciam iis quæ ab aliis adnotata sunt: Dionysii Historia Deorum, quæ xxxiii. libris comprehensa est, eadem esse videtur cum illa Musica Historia Dionysii, Μουσικῇ ἱστορίᾳ, cujus librum tricesimum memorat Suidas in Pamphila, col. 2824. ed. Gaisford. Pamphila vero hæc de qua Dionysius ibi scripserat, vixit ævo Neronis imperatoris, sicut tradit Photius cod. 175. Si igitur vera sit hæc conjectura de uno Libro isto variis titulis appellato, auctor ejus non fuit Dionysius Milesius ille qui vixit sæculo A. C. sexto: sed potuit esse alter, qui vixit A. D. circiter 101. Vid. Fast. Rom. eo anno.

23, 49. Ῥηγίνου ὁ Πολυμνήμων] Reginus Grammaticus librum scripserat, cui titulus erat Πολυμνήμων, ut refert Suidas. Hic est, ni fallor, Reginus, cui Phrynicus sophista unum ex libris quos de oratorio apparatu scripserat, nuncupavit, ut testatur Photius in Bibliotheca, c. 158. Certe Phrynichus non nisi viris doctis libros suos nuncupaverat, quemadmodum ibidem testatur Photius. VALES. Vid. Suid. col. 3209 ed. Gaisf. Harles ad Fabric. Biblioth. Gr. tom. vi. p. 378.

23, 52. Ἄττυν ἱλασκέσθε] Attin eundem esse ac Bacchum docet etiam Clemens Alexandrinus in Protreptico his verbis: δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀπεικότως τὸν Διόνυσόν τινες Ἄττιν προσαγορεύεσθαι θέλουσιν αἰδοίων ἐστερημένον [ii. 19. tom. i. p. 18. ed. Klotz.]. Demosthenes in oratione pro Corona: καὶ βοῶν εὐοῖ σαβοῖ, καὶ ἐπορχούμενος ὕης Ἄττης. Quæ Demosthenis verba Harpocration de Atti Phryge intellexit. Quidam tamen veterum in illo Demosthenis loco, non Ἄττις legerunt, sed Ἄτης, quod est epithetum Bacchi, sicut et ὕης. Auctor etymologici: ἄτης, inquit, ὁ Διόνυσος ἐπιθετικῶς, ἀπὸ τῆς γενομένης ἐκ τῶν Τιτάνων εἰς αὐτὸν ἄτης καὶ φθορᾶς. De altero autem Bacchi epitheto, quod est ὕης, vide eundem etymologum, et Suidam in voce ὕης. VALES. Conf. Bekker. Anecdot. Gr. p. 207. et auctores alios citatos a Sturz. ad Etymolog. Magn. Ἄτης.

23, 58. Οἰνόμαος ὁ φιλόσοφος] Œnomaus Cynicæ sectæ phi- 205

losophus, cum Apollinis oraculo delusus fuisset, ulcisci se volens, librum scripsit de oraculorum falsitate, cui titulus erat φωραγοήτων [γοήτων φωρά]: id est detectio præstigiatorum, ut ex Porphyrio tradit Eusebius in libro 5. De Præparatione. VALES.

De Œnomao consule Euseb. Præpar. Evang. v. 18. seqq. vi. 6. seqq. Oraculum hoc de Cleomede citatur in v. 34, ubi rectius quam in Socrate legitur Ἀστυπαλαιεὺς, et οὐκ ἔτι θνητόν. Porro ridicule vertit Epiphanius illud Ἀστυπαλαιεὺς *civitatis athleta*, ac si legeret ἀστυ-παλαιστής.

23, 59. Ἀντίνοον τὸν ἑαυτοῦ ἐρώμενον] De Antinoo vide Euseb. Hist. lib. iv. c. 8. Just. M. Apol. i. Tatianum p. 40, 41. Athenag. Legat. p. 121. Theophil. ad Autolyc. lib. iii. p. 122. Tertull. Apol. c. 13. Origen. in Cels. lib. iii. p. 133. Pausan. in Arcadicis, p. 469. Spartian. in Adriano, aliosque plurimos. READING.

Antinoi consecrationem memorat etiam Clemens Alexandrinus, Protrept. iv. 49, Klotz. (p. 43. Potter.) citatus ab Eusebio Præpar. Evang. ii. 6.

23, 60. τὸ μονόβιβλον, ὁ Ἀδρίας] Musculus quidem et Christophorsonus Ἀδρίας nomen proprium esse existimarunt. Langus vero in adnotationibus ad librum 10 Nicephori Callisti c. 36, pro Ἀδρίας scribendum censet Ἀδριανός. Certe vox Ἀδρίας tolerari non potest. Neque enim ullus unquam eo nomine est appellatus. Itaque Nicephorus pro ea voce substituit Ἀλεξανδρεῖς, pessime. Intelligit porro Socrates hoc loco librum Luciani, qui vulgo Ἀλέξανδρος, ἢ ψευδόμαντις inscribitur. Quo in libro Lucianus fraudem et præstigias Alexandri cujusdam Paphlagonis, qui oraculum callide machinatus fuerat, describit. Quare pro Ἀδρίας vel Ἀνδρίας, ut in Florentino codice legitur, scribendum est Λουκιανός. Nisi dicamus Socratem memoria lapsum, librum hunc Adriano vel Arriano cuidam adscripsisse. VALES.

Cap. 24. Conf. Sozomen. vi. 4. Theodoret. iv. 2. 3. Rufin. xi. 1. Cassiodor. vii. 3. Niceph. x. 39.

24, 2. προέκρινε] Jovianus, scripta ad Athanasium epistola, 206
expetivit ab eo rectam fidei expositionem: cui responsum dedit Athanasius adhibitis sibi in synodo episcopis, et formulam Nicænam remisit, testatus eam pæne ab universo orbe

Christiano receptam esse. Hæc memorant Theodoretus et Rufinus: et epistola synodi extat inter Athanasii Opera, p. 780; unde Theodoretus quoque desumpsit; frustra vero Valesius contendit, Antiochiæ eam conscriptam esse. Vid. Benedictinor. Monitum in Athanas. Oper. p. 778.

24, 3. διὰ γραμμάτων] Hæc Joviani epistola exstat apud Athanas. vol. ii. p. 779. quæ cum brevior sit, hic repræsentare non pigebit, juxta versionem Cl. Monach. Benedictinorum. *Religiosissimo et Deo dilecto Athanasio, Jovianus. Cum magnopere miremur honestissimam vitam tuam, similitudinem tuam cum Deo universorum, tuumque erga Christum Salvatorem nostrum affectum, quæ tuæ sunt præclaræ virtutes: te laudamus honoratissime episcope, quod nullum laborem, nullum persecutorum furorem extimuisti, pericula, gladiorumque minas ne flocci quidem fecisti, atque clavum caræ tibi orthodoxæque fidei retinens, hactenus certasti pro veritate: itemque quod exemplum te typumque virtutis universo fidelium populo assidue exhibes. Te itaque revocat majestas nostra, atque ad salutis doctrinam reverti jubet. Remigra igitur ad sanctas ecclesias, et pasce Dei populum, atque alacri animo una fundite preces ad Deum pro nostra clementia. Novimus quippe tua supplicatione cum nos tum eos qui nobiscum Christiane sentiunt, magnum a summo Deo auxilium consecuturos.* Acta sunt hæc circa medium anni 363, statim post Juliani interitum. READING.

24, 6. δημοσίᾳ γινόμενος μολυσμὸς] Taurobolia et Criobolia intelligere videtur, quibus susceptis Gentiles se in æternum renasci credebant, ut docent antiquæ inscriptiones. Ritum omnem luculente describit Prudentius in passione Romani martyris. VALES.

Constat tamen Taurobolia et Criobolia hoc tempore non sublata esse; quod inscriptiones e Grutero allatæ ab Hofmanno commonstrant. Præterea ea sacrificia non adeo sæpe fiebant, sed per singula plerumque vicennia. Quamobrem Socrates non tam ea respicere videtur quam ad communes et quotidie usitatos sacrificandi ritus, quos jam diximus a Juliano ultra modum auctos esse; supra ad 20, 2. De Taurobolio vid. Hofman. Lexic. in v.

Cap. 25. Conf. Sozon. vi. 4. Philostorg. viii. 2—7. Cassiod. vii. 4. Niceph. x. 40.

25, 2. ἀξιοῦντες ἐξωθεῖσθαι] Paulo aliter hæc refert Sozomenus, Macedonianos postulasse vel ut rata essent gesta synodorum Arimini et Seleuciæ, irrita vero ea quæ studio quorundam postmodo acta erant, (nempe, ut Socratis accipit, quæ egerant Anomæi,) vel ut, si dissidium illud permaneret, liceret omnibus episcopis ubicunque vellent cum suis solis convenire. Porro hæc petitio ab absentibus ad imperatorem remissa est. Sozomen. ibid.

25, 3. Ζήνων] Legendum puto Ζήλων, quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Zela seu Zelæ oppidum est Cappadociæ, teste Plinio et aliis. Ejus meminit Basilius in epistola 72 ad Euæsenos, *καὶ ἄλλη μὲν ἐν Ζήλαις, ἄλλη δὲ ἐν Λαμψάκῳ.* Idem in epistola 73 ad monachos suos: *διὰ τὶ μέχρι καὶ νῦν ἐπέρχονται ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀμασείας καὶ Ζήλων.* VALES.

Zela civitas, *Ζῆλα*, sita fuit in confinio Ponti et Cappadociæ. Vid. Cramer. Descript. Asiæ Minor. vol. ii. p. 306. Itaque, sicut videtur, inter limites fuit tractuum Macedonianorum. Zenopolis vero fertur fuisse diocesis Pamphyliæ incerti loci. Le Quien Orien. Christ. tom. i. col. 993. Idem vero cujus nomen hic legitur videtur subscripsisse quoque in synodo Philippopolitana A. D. 347, ubi, *Bitinicus episcopus a Zelon* scribitur in Hilar. Fragm. iii. p. 666.

25, 7. Συνελθόντες γὰρ ἐν Ἀντιοχείᾳ] Jovianus Imp. *mense* 207
Hyperberetæo, i. e. Octobri, *Antiochiam advenit*, inquit Theophanes. Ammianus lib. xxv. testatur, eum in ea urbe *moratum paulisper* esse, et *flagrante hyeme* inde profectum Tarsum Ciliciæ urbem venisse, ac postea Ancyram. Quare post mensem Septembrem synodus Antiochena habita videtur. Agit de ea libellus synodicus, ubi dicitur, eam Nicæna decreta synodice confirmasse. Sed quia hæc verba epistolæ synodicæ a Sozomeno lib. vi. c. 4. recitatæ, *ut sc. Filius ex substantia Patris genitus, et quoad substantiam Patri similis esse, intelligatur*, in perversum sensum ab his qui non bene de Meletio sentiebant, acciperentur; quod voces illæ, *similis in substantia*, Semiarianis et Macedonianis communes essent; scriptus adversus hanc synodum Antiochenam liber, qui tomo i. Operum Athanasii [tom. ii. p. 31. Benedict.] legitur, cujus titulus est; *Refutatio hypocriseos Meletii, Eusebii, et Pauli Samosatensis.*

Qui liber Athanasio perperam adjudicatus, cum potius sit Paulini Antiochensis, aut alterius ex ejus factione. Imo D. Hieronymus qui Paulinum sequebatur, in Chronico suo scripsit: *Synodus Antiochiæ a Meletio et suis facta: in qua homousio anomœoque rejecto, medium inter hæc homoiousion Macedonianum dogma vindicaverunt.* Ita enim in omnibus exemplaribus legitur. *Ant. Pagi ad ann.* 363, *quo hæc synodus celebrata fuit*, n. viii. READING.

Præterea in Antiochia Ariani quoque Alexandrini Jovianum adierunt obsecrantes ut Athanasium ex Alexandria pelleret, sibi autem suum episcopum concederet. Ter ab illis frustra oblatas esse in hunc finem petitiones, constat e fragmentis quæ supersunt in Athan. Op. p. 782; quarto vero ipsum Lucium eorum episcopum interpellasse imperatorem. Incertum tamen est utrum hæc ante an post synodum gesta sint. Synodi hujus Antiochiæ, in qua *Macedonianum dogma vindicatum est*, meminit Hieronym. Chronic.

25, 10. Τῷ εὐσεβεστάτῳ] Hunc libellum exhibuit quoque Sozomenus vi. 4, cujus exemplar semper sequitur Nicephorus.

25, 11. ὅτι σοῦ καὶ πρώτη] "Malim scribere ὅτι σὴ καὶ πρώτου. Epiphanius Schol. legisse videtur πρῶτον: sic enim vertit, *Quod ecclesiasticam pacem atque concordiam tua prima studuerit pietas celebrari:* qui sensus non displicet: gratulantur enim episcopi Joviano imperatori, quod ecclesiæ pacem restituere prius studuerit quam reipublicæ Romanæ." Gallandius in Biblioth. Patr. tom. v. p. 104.

25, 12. καλῶς ὑπείληφας τὸν χαρακτῆρα] Suspicari quidem hinc possemus, imperatorem jam ab Athanasio et synodo ejus epistolam illam cum symbolo Nicæno accepisse; et proinde serius convenisse hanc synodum Antiochiæ, fortasse etiam post profligatas Arianorum Alexandrinorum petitiones.

25, 14. τὸ δοκοῦν ἐν αὐτῇ τισὶν ὄνομα] Facilior quidem erit hujus loci interpretatio si vocem ξένον addas; quam habet quoque Sozomenus; quamvis non agnoscant codices Socratis.

25, 15. κατά τινα χρῆσιν Ἑλληνικὴν] Videntur his verbis sensum *materialem* vocis abnegare. Conferri potest quod Aristoteles de οὐσίᾳ dixerat, Λέγομεν δὴ γένος ἕν τι τῶν ὄντων τὴν οὐσίαν, ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην, ὃ καθ' αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι, ἕτερον δὲ μορφὴν καὶ εἶδος, καθ' ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι, καὶ τρίτον τὸ ἐκ τούτων, De Anima ii. 2: et plura ejusmodi aliis loɔis.

25, 17. πλήρης] Referenda est hæc vox ad præcedentia, ἥτις ἐστὶν, nempe πίστις: neque opus est corrigere πλήρη.

25, 18. Μελίτιος ἐπίσκοπος] Subscriptiones hasce omisit So- 208
zomenus: synodo vero interfuisse dicit Meletium, Eusebium, Pelagium, Acacium, Irenionem, et Athanasium Ancyranum.

Ibid. Σικελῶν] In codice Sfortiano legitur Σικελῶν, quod magis placet [Σικελὸς Steph. Genev.]. Est id nomen urbis cujusdam in Oriente positæ, de qua nihil adhuc comperi. Inter episcopos partis Acacii, qui Seleuciensi synodo subscripserunt, refertur Evagrius Mitylenes provinciæ insularum. [Supra ii. 40]. VALES.

Ibid. Μάγνος] Hoc nomen corrigendum esse in *Marim*, qui fuit episcopus Chalcedonis, conjecit Mansius Concil. tom. iii. col. 371.

Ibid. Ἰσακόκις] Epiphanius Scholasticus Isacium [*Iosacium*] vertit. Idem videtur esse qui Ἰωσάκης dicitur in epistola 69 [xcii. ed. Bened.] Basilii, quæ est synodica concilii Antiocheni sub Meletio. Recensetur autem medius inter Cosroem et Narsem. VALES.

Ibid. Πέτρος Σίππων] Fuit hic Petrus Episcopus Hippi provinciæ Palæstinæ. Subscripserat concilio Seleuciensi una cum aliis partis Acacii qui hic recensentur, verbi gratia, Zoilo Larissæ, Eutychiano Eleutheropoleos episcopo, sicut legere est apud Epiphanium in hæresi Semiarianorum, ubi hæc leguntur. Πέτρος ἐπίσκοπος Ἵππου Παλαιστίνης. Hippos oppidum Palæstinæ, triginta stadiis distans a Tiberiade, memorat Josephus in vita sua. VALES. Conf. Reland. Palæstin. iii. p. 821. (607).

Ibid. Ἄντρου] Apud Epiphanium Scholasticum est *Arabianus Adrensis*, recte omnino. Hic enim est Arabianus seu Arabion episcopus Adraorum, qui Seleuciensi concilio subscripsit, inter episcopos partis Acacianæ, ut refert Epiphanius in hæresi Semiarianorum, ubi post Exeresium Gerasorum episcopum, et proxime ante Charisium Azoti episcopum collocatur. Adra seu Adraon urbs est Arabiæ sub episcopatu Bostrensi, ut docet Guillelmus Tyrius. Certe Uranius Adranensis episcopus numeratur in synodo prima Constantinopolitana

inter episcopos provinciæ Arabiæ. In synodo autem quinta Constantinopolitana, Dorymenius quidam recensetur episcopus Adraorum. VALES. Conf. Le Quien Or. Christ. tom. ii. col. 859.

25, 18. Πίσων Ἀδάνων] Idem esse creditur cujus nomen in synodo Philippopolitana legitur, *Pison episcopus a Vanis*, Hilar. Fragm. iii. col. 666. Vid. Le Quien Or. Christ. tom. ii. col. 882.

Ibid. Ἀθανάσιος Ἀγκύρων] De eo vide quæ dicta sunt supra, ad ii. 42, 5. Hic vero notandum est Basilium quoque, in cujus locum suffectus erat Athanasius, sese episcopum Ancyræ tum tulisse; eo enim titulo subscripserat ille Macedonianorum libello modo memorato, supra, § 3. Insuper non solum ille verum etiam Sophronius et Silvanus, qui una cum illo eidem libello subscripserant, et alii Macedoniani, per Acacium destituti episcopatibus suis fuerant, et alii in eorum locum substituti, sicut perhibet Socrates supra, ii. 42, et Philostorgius v. 1. Nunc vero idem iste Acacius, cum episcopis suæ factionis Athanasio, Pelagio, et multis aliis, imperatoris gratiam contra Macedonianos ambibat. Adeo intricatæ erant tunc temporis partium dissensiones. Athanasium tamen Ancyræ episcopum magnopere ob ingenium, virtutem, et fidem laudat Basilius magnus in Epist. xxv. et xxix.

Ibid. Εἰρηνίων] Hujus mentio fit a Marco diacono in Vita Porphyrii Gazensis episcopi, quam habes apud Surium. VALES.

25, 20. Θεμίστιος] Themistius philosophus, cognomento εὐφραδής, hoc est, eloquens, in Paphlagonia patrem habuit Eugenium philosophiæ professorem, ut ipse testatur Orat. ii. et xiv. Cum præcipua sapientiæ laude floreret Themistius, certatimque sibi eum urbes ac provinciæ adsciscerent, Antiochiæ, Nicomediæ, Constantinopoli et Romæ philosophiam professus est. Romæ quidem tanto hominum applausu, ut cum honestissimis conditionibus propositis eum apud se retinere frustra essent conati, imperatorem ipsum interpellandum putaverint. Sed cum nihil ne sic quidem promoverent, reversus Constantinopolim, ad usitatum se docendi munus contulit. Uxorem duxit, liberosque procreavit: imperatoribus cum primis gratiosus fuisse traditur: a quibus in senatorium ordinem cooptatus, præfecturam etiam urbis administravit. Apud Valentem magna valuit authoritate; cujus sævientem in orthodoxos rabiem aliquoties oratione compescuit: de qua vide Sozom. lib. vi. c. 36. Gentilis semper mansit, quod ex orationibus ejus evidenter apparet: fuisse tamen cum Gregorio Naz. amicitia ac familiaritate conjunctum, ipsiusmet ex Gregorii scriptis ad eum epistolis 139 et 140, constat. Themistii etiam meminerunt Augustinus de Categoriis decem, c. 3. Niceph. Hist. Eccl. lib. x. c. 42. Photius Biblioth., Suidas, Constantius Epist. ad Senatum, in Cod. Theod. lib. vi. tit. 4. *vide Dionys. Petavium in vita Themistii orationibus præmissa, unde hæc desumpsimus.* READING.

Cap. 26. Conf. Sozomen. vi. 6. Theodoret. iv. 5. Philostorg. viii. 8. Cassiod. vii. 6. Niceph. x. 43. 209

26, 5. τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ] Atqui occurrit lex Joviani contra raptores, data undecimo Kal. Mart. h. e. 19. Februarii, in Cod. Theodos. lib. ix. tit. xxv. [vid. Clinton. F. R. col. 4.] *W. Lowth.* Auctor Chronici Alex. xii Kal. Idacius in Fastis xi Kal. Martii diem supremum obiisse Jovianum tradunt. In Eutropio, qui tunc temporis vixit, legitur dies emortualis fuisse xiv Kal. Mart. quanquam aliqui legunt xiii, et sic quidem cum Socrate consentit Eutropius. *Super Joviani obitu dubietates emersere complures,* inquit Marcellinus lib. xxv. in fine. *Fertur enim recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequivisse, vel extuberato capite periisse succensione prunarum immensa; aut certe ex colluvione ciborum avida cruditate distentus. Decessit autem tricesimo ætatis et tertio.* Chrysostomus Homil. xv. in Philippenses, venenata potione exstinctum fuisse palam affirmat. Vino et Veneri indulsisse Jovianum testantur Marcellinus et Zonaras. READING. De tempore obitus Joviani confer Clinton. Fast. Roman. qui Socratem sequitur.

Ibid. βασιλεύσας μῆνας ἑπτά] Regnavit septem menses et viginti dies, a 27° die Junii mensis ad 17^{m} Februarii, secundum ipsum Socratem. Itaque nonnulli imperium ejus octo fuisse mensium tradunt.

26, 6. μηνῶν πέντε] Atqui quatuor tantum menses supra biennium numerari possunt, juxta ipsius Socratis computationem; scil. a tertio Non. Novemb. ann. Chr. 361, ad 17 diem Februarii, ann. Chr. 364. *W. Lowth.* READING.

LIB. IV. 213

Cap. 1. Conf. Sozomen. vi. 6. Theodoret. iv. 6. Rufin. xi. 2. Cassiod. vii. 7. Niceph. xi. 1.

1, 1. ἑβδομαῖοι] *Diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula*, inquit Marcellinus initio lib. xxvi. In quæ verba hæc annotat Valesius: *Ab obitu Joviani ad Valentiniani inaugurationem, decem omnino dies intersunt, si utrumque terminum incluseris, et bis* vi *Kal. numeraveris: fuit enim annus ille bissextilis, teste Marcellino nostro. Res clarior fuerit, si a die* 17 *Februarii ad* 26 *computaveris, quo levatus est Valentinianus, non autem* 25, *ut perperam ait Scaliger in notis ad Eusebii Chronicon, num.* 2381. *Hic autem annus erat natalis Dominici* 364, *quem Bissextilem fuisse cœlestis motus ratio demonstrat.* READ. Conf. Clinton, F. R., qui ab eodem die 26 Februarii initium imperii Valentiniani computat.

1. 4. μετὰ τριάκοντα ἡμέρας] Socrates et Ammianus tradunt, Valentem imperii consortem factum v Kalend. April. quod quidem Ammianus disertis verbis asserit; Socrates vero indicat quando ait, Valentem, tricesimo post die, quam Valentianus Augustus fuerat nuncupatus, in consortium regni assumptum. Dies tamen illi more Romano numerandi, a quinto nempe Kalendas Martii, ad quintum Kal. Aprilis, ultimusque terminus excludendus. Quare apparet Ammianum et Socratem inter se consentire, et errare Idacium in Fastis, ac auctorem Chronici Alex. qui Valentis inaugurationem in diem iv Kalendas Aprilis referunt. *Ant. Pagi ad ann.* 364. n. iii. READING.

1, 6. βεβαπτίσθαι αὐτόν] Aliter hæc tradit Theodoretus: dicit enim Valentem initio regni sui orthodoxum fuisse, nec ad Arianorum sententiam declinasse donec ad bellum contra Gothos profecturus esset, quod fuit A.D. 367; tum vero ab uxore sua persuasum suscepisse ab Eudoxio baptisma, et Arianam fidem professum esse, iv. 12. Attamen Basilius cum in Epistola ad Occidentales, cxlii. 2, scribat, jam agi decimum tertium annum hæreticæ persecutionis, videtur initium ejus a primo anno regni Valentis computare: quo tempore Eudoxii factio animos extulerant. Et Gregorius Nyssenus dicit Valentis mentem ad Arianismum mutatam esse arte Eudoxii, Contra Eunom. i. p. 311. Obiter autem notare libet Valentem certe adultum baptizatum esse: Eudoxius enim Constantinopoleos episcopus factus est A. D. 360. Conf. infra, ad 12, 40.

1, 16. Κύριλλος αὖθις ἐκράτει] Conf. supra, ad iii. 20, 7. 214
Atque animadvertendum est veterem adversarium ejus Acacium jam Melitii partibus et Nicænæ fidei sese addidisse.

1, 17. οἱ ἐν Σελευκείᾳ διακριθέντες] Hi fuere qui Acacium et sectatores ejus in synodo Seleuciæ damnaverant, (vid. supra, ii. 40,) et mox ope Constantii imperatoris per Eudoxium et Acacium oppressi atque invicem ejecti fuerant e sedibus suis (vid. ii. 42.) Jam autem domos reversi sunt (uti credere par est,) venia per edictum Juliani data.

Cap. 2. Conf. Sozomen. vi. 7.

2, 1. τὰ ἑσπέρια μέρη] Inter Valentinianum et Valentem divisum imperium in occidentale et orientale. Valentinianus Occidentem integrum sibi servavit, qui Constantino Juniori et Constanti cesserat; puta totum Illyricum ex lege 7 codicis Theod. Italiam, Africam, Gallias, Hispanias, Britannias. Valenti vero fratri reliquit omnem Orientem, quod laudata lex testatur, Ægyptum usque et Thraciam, teste Zosimo lib. iv. p. 735. *Ant. Pagi ad ann.* 364. n. iv. READING.

2, 2. κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπιμείναντι] Imperatores 215
una per Thraciam profecti, inde digressi sunt: Marcellinus scribit, *Post hæc cum ambo fratres Sirmium introissent, diviso palatio, ut potiori decuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit.* xxvi. 5. Hæc acta sunt ante hiemem A. D. 364. Vid. Clinton. F. R. col. 2.

2, 3. ὁ δὲ βασιλεὺς νομίσας συναινέσαι αὐτούς] Fusius historiam hujus synodi Lampsacenæ prosequitur Sozomenus, vi. 7, et quidem aliter ac Socrates. Narrat enim Hypatianum episcopum Heracleæ primo Valentinianum adiisse, ubi ille cum fratre suo per Thraciam iter ad Occidentem faceret, et petiisse ut liceret synodo convenire. Cui cum annuisset Valentinianus, habitam esse synodum Lampsaci, quæ duos sedit menses et multa contra Acacii partes decrevit: tum autem missos esse a synodo legatos qui Valenti a fratre digresso et e Thracia Constantinopolim redeunti occurrerent, atque gratiam ejus sibi et gestis suis conciliarent. Acta ergo hæc fuerint A. D. 364, secundum Sozomenum. Socrates vero synodum plane

anno 365 apponit, datis consulibus ejus anni, infra 4. Valesius Sozomenum cum Socrate frustra conciliare nititur, ad Sozomen. l. c. Pagius et Mansius priorem annum synodo adsignant.

2, 4. ὑφορώμενος μὴ οἱ Πέρσαι] Idem refert Zosimus, iv. 4, sequiturque Sozomenus. Verum Ammianus Marcellinus nusquam Persarum metum inter ingruentia hoc anno reipublicæ mala numerat, vid. xxvi. 5, 6. Immo contra indicat Saporem *post imperatoris Juliani excessum et pudendæ pacis icta fœdera, cum suis paulisper nobis visum amicum*, usque ad A. D. 368, ibid. xxvii. 12. Nec profecto recte videtur Socrates dicere Valentem ad Antiochiam tunc propere venisse: discessit enim Valens Constantinopoli vere anni 365, *consumpta hieme festinans ad Syriam*, ut scribit Marcellinus xxvi. 6, 11; Bithyniam ingressus accepit nuntium de moto a Gothis bello; mox autem a Cæsarea Cappadocum ad Antiochiam profecturus, vergente æstate, revocatus est ad comprimendam Procopii seditionem, ibid. 7, 2. Conf. Zosim. iv. 7. Exinde post tres annos bellis continuis insumptos, *Constantinopolim rediit*. Am. Marc. xxvii. 5. fine. Falsa igitur sunt quæ Socrates hic scripsit, nempe eum otio suo abusum esse infestandis Antiochiæ orthodoxis; nisi dicamus eum imprimis illuc venisse a Constantinopoli et illa fecisse quæ Socrates narrat, tum autem postea ad Cæsaream Cappadocum revertisse: quod non verisimile esse videtur.

Cap. 3. Conf. Sozomen. vi. 8.

3, 1. Προκόπιος] Insigni genere Procopius in Cilicia natus et educatus, ea consideratione qua propinquitate Julianum postea principem contingebat, a primo gradu eluxit. Post Constantii obitum in rerum conversione velut imperatoris cognatus altius anhelabat. Falso rumore disperso, morientem Julianum mandasse, placere sibi, Procopio clavos summæ rei gerendæ committi; veritus ne hac ex causa indemnatus occideretur, e medio se conspectu discrevit. Cumque a Joviano exploratius indagari latibula sua sentiret, deviis itineribus ad Chalcedonos agrum pervenit; ubi apud fidissimum amicorum Strategium quendam delitescebat, Constantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo sæpe intermeans. Ignotus ob squalorem vultus et maciem, rumusculos colligebat multorum incusantium Valentem. Hinc spe concepta levi negotio ad apicem summæ potestatis assurgendi, cum Valens consumpta hyeme in Syriam profectus esset, Procopius facinus adoritur. Divitensium et Tungricanorum juniorum opera imperium invadit Constantinopoli. Thracias occupat. Jovios et Victores contra se missos a Valente, sibi verbis conciliat. Bithyniam in ditionem suam redigit. Cyzicum capit. Tandem a ducibus suis desertus et proditus, Valenti offertur, et gravissimis suppliciis necatur: ut pluribus docent A. Marcellinus lib. xxvi. et Zosimus lib. iv. READING.

3, 3. σεισμὸς ἐπιγενόμενος] Terra mota est primo mane d. 21 Julii A. D. 365. sicut enarrat Am. Marcellinus xxvi. 10, 15: alios auctores citat Clintonus F. R. col. 2. ejus anni. 216

Cap. 4. Conf. Sozomen. vi. 7. et 8. Cassiod. vii. 12. Niceph. xi. 3.

4, 2. ἐν τῇ Λαμψάκῳ] Hoc concilium anno 365, vel 364, ut ex Sozomeno contendit Pagius, a Semiarianis præcipue celebratum. Postquam per bimestre spatium inter se consultassent, decreverunt tandem, ut τοῦ ὁμοιουσίου dogma ubique retineretur, ut fides Antiochiæ in Encæniis olim exposita confirmaretur, et Eudoxianorum in synodo Constantinopolitana Acta irrita redderentur, ut episcopi item ab iis depositi sedes suas postliminio recuperarent. Vide Sozom. lib. vi. c. 7. qui in eo hallucinatur, quod episcopos in hac synodo congregatos, catholicos fuisse censet. Notandum est, occasione hujus concilii, plures a Semiarianis Asiæ Pamphyliæ, Isauriæ, et Lysiæ episcopis, synodos collectas esse. In quibus τοῦ ὁμοιουσίου dogma stabilire conati sunt, quorum epistolæ synodicæ ad Liberium papam per legatos Lampsacenos missæ sunt. *Guil. Cave Hist. Eccles.* vol. ii. p. 121. READING.

Hæc omnia quæ Socrates hic refert, Sozomenus ait transacta esse in concilio Lampsaci anno priore, antequam Valens a fratre digressus Constantinopolim rediisset: ut dictum est supra, ad 2. 3. Plura de eadem re dicenda erunt infra, ad c. 12.

Cap. 5. Conf. Sozomen. vi. 8. Cassiod. vii. 15. Niceph. xi. 4. Philostorg. ix. 15.

5, 1. ἐπέθετο] Epiphanius vertit, *bella parabantur*. Christophorsonus vero sensum magis sequens quam verba, interpretatur, *bellum geri cœptum est*. Sed si vim ac proprietatem

Græcæ dictionis exprimere velimus, vertendum est: *bella incubuerunt, belli vis grassata est.* VALES. Conf. supra, *ἐπιθέμενος ὁ βασιλεὺς ταῖς βίβλοις*, iii. 23.

5, 4. *πρίοσι διελὼν ἐπέκτεινε*] Ceterum de Agilone et Gomo- 217
ario ducibus Procopii nihil hujusmodi scribit Ammianus Marcellinus. Eos ad Valentis partes transfugisse testatur ille quidem: sed serris dissectos esse non dicit. Id tantum scribit Marcellinus, Florentium et Barcalbam tribunos, post Nacoliensem pugnam Procopium vinctum tradidisse Valenti. Et Procopio quidem statim caput abscissum; Florentium vero et Barcalbam eodem supplicio paulo post affectos esse. Proinde falsa sunt, tum quæ de Agilone et Gomoario, tum quæ de Procopii exitu hic narrantur a Socrate. Philostorgius quoque in libro nono scribit, Procopium quidem capite truncatum: Florentium vero qui illum Valenti tradiderat, crematum fuisse. VALES.

Socratis tamen errorem hoc loco transcripsit, ut solet, Sozomenus: atque eadem habent Cassiodorus et Nicephorus.

Cap. 6. Conf. Sozomen. vi. 8. Cassiod. vii. 18. Niceph. xi. 5.

6, 3. *ἐν Νικομηδείᾳ*] Contra Sozomenus scribit Valentem venisse Nicæam, nihil vero de Nicomedia. Mediam interponit viam Nicephorus, nempe imperatorem post victoriam de Procopio, e Phrygia venisse Nicæam, deinde profectum esse Nicomediam. Verisimilius est eum hic quam in Nicæa commoratum esse: hic enim palatium erat a Diocletiano extructum quod sæpe habitaverant imperatores. Quæ Socrates hic narrat de vi Ecclesiæ illata eo magis credibilia videntur, quia perhibetur Valens multa crudelitate tunc usus esse contra hostes suos quos modo in potestatem suam redegerat. *Imperator enim promptior ad nocendum, criminantibus patens, et funereas delationes adsciscens, per suppliciorum diversitates effrenatius exsultavit*, et multa alia de ejus feritate, memorat Marcellinus, xxvi. 10.

Cap. 7. Conf. Sozomen. vi. 8. Cassiod. vii. 19. Theodoret. 218
ii. 27. Philostorg. v. 3.

7, 1. *Εὐνόμιον*] Eunomius, natione Cappadox, Dacora territorii Cæsariensis vico ad Argæum montem ortus, parentibus quidem qui majorum Basilii M. liberti fuerant. Ab Eudoxio Antiocheno diaconus factus, mox dum legatus a suis ad Constantium mitteretur, a Basilianis in itinere captus, Midaium Phrygiæ relegatur. Anno 360 ab Eudoxio et Mari Cyzicenus episcopus ordinatur, inde mox a civibus pulsus. Scio Socratem et Sozomenum ad Valentis tempora hæc referre; sed Philostorgio, utpote in rebus Eunomianis oculatissimo, magis credendum; cui etiam hac in parte suffragatur Theodoritus. Sub Juliano et Joviano Constantinopoli egit; sub Valente in hortum Chalcedonensem secessit, donec delatus apud imperatorem, quod Procopium tyrannum in agro suo occultasset, exul in Mauritaniam missus est. Dum apud Mursam Illyrici in itinere consisteret, ab imperatore revocatur. Theodosius M. ipsum ex Chalcedone abreptum Halmyridem locum Mœsiæ ad Danubium situm relegari jussit. Inde a barbaris fugatus, Cæsaream Cappadociæ adductus est: civibus vero invisus, quod adversus Basilium eorum episcopum libros olim conscripserat, apud Dacoram vicum natalem in agris suis degere permissus est, ubi grandævus moritur, circa ann. 394. In vivis enim adhuc erat, cum Hieronymus Catalogum suum de Scriptoribus clauderet. *Guil. Cave ad ann.* 360. p. 169. Apud quem vide Eunomii Apologetici, in quo adversus SS. Trinitatis dogma disputat, Prologum et Epilogum, una cum fidei confessione Gr. Lat. Alteram etiam fidei expositionem dedit Cl. Valesius annot. in Socr. lib. v. cap. 10. READING.

7, 4. *ὑπογραφεὺς γέγονεν*] Hunc locum citat Suidas in *Εὐνόμιος*. col. 1509. ed. Gaisford.

7, 6. *ὀλιγομαθῶς μὲν ἔχων*] Citat Suidas in *Πολύχους*. col. 3039.

7, 10. *Τοῦτον τοίνυν τὸν Εὐνόμιον*] Male Socrates promotionem Eunomii ad episcopatum Cyzicenum confert in tempora Valentis Augusti. Eunomius enim sub imp. Constantio factus est episcopus Cyzici in synodo Constantinopolitana, quæ Seleuciensem proxime subsecuta est, ut diserte scribit Philostorgius in libro v. cap. 3, [et vi. 4.] et Theodoritus in Hist. ii. 29 [27], qui res Eunomii longe accuratius scripsere quam Socrates. Certe Valentis temporibus Eunomius in exsilium missus est a Valente, eo quod tyranno Procopio favisse diceretur, ut tradit Philostorgius. [ix. 6—8.] Tantum abest ut Cyziceno episcopatu donatus tunc fuerit. Socratis errorem sequutus est Sozomenus in libro vi. cap. 8. VALES.

Recte hæc Valesius: conf. etiam quæ modo citavit Reading e Cave. Hist. Litt. Addit Philostorgius, Eunomium ex quo e Cyzico expulsus erat nunquam ministerium sacrum attigisse, ix. 4. Quamobrem, si verum id sit, hæc Socratis narratio nequit accipi de reditu aliquo Eunomii ad Cyzicum, ac si jam Valentis ope episcopus ibi iterum collocatus esset. Certe autem ejus episcopus primo institutus est A.D. 360; ut supra demonstratum est; atque inde postea digressus alibi commoratus esse plus semel memoratur a Philostorgio ante A. D. 366: vid. Philostorg. vi. 3. vii. 7. viii. 2. Eunomium Cyzico donatum esse tanquam præmio reportato ex certamine suo contra orthodoxos, objiciebat Basilius et gloriabatur ipse Eunomius. Gregor. Nyss. Contra Eunom. i. p. 308.

7, 11. Σχολαῖος δὲ ἐπίσκοπος] In civilibus officiis ac milita- 219
ribus, alii erant in actu positi; alii vacantes: qui præcincti honore otiosi cinguli dicuntur in codice. Sic tribuni vacantes dicuntur ab Ammiano Marcellino, ut illic notavi. Eodem modo episcopi vacantes dicuntur a Socrate, qui nudum nomen habebant episcopi, absque ecclesia, absque clero et populo cui præessent. Cujusmodi fere sunt qui hodie vocantur episcopi in partibus infidelium. Talis igitur fuit tunc Eunomius, cum a Cyzicenis expulsus, maneret Constantinopoli apud Eudoxium. Quod contigit Constantii temporibus, non autem Valentis ut tradit Socrates. Porro pulso Eunomio Eleusius, ut verisimile est, pristinam sedem recuperavit. VALES.

7, 15. Εὐνόμιος σοφίσματα ποιῶν] Eunomii arrogantiam de cognoscendis rebus divinis tangit quoque Basilius in Epist. xvi, cujus hic finis est, πῶς τὴν ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν μεγαλαυχεῖς φαντάζεσθαι; Et Philostorgius refert eum a nonnullis ex ipso Arianorum grege reputatum esse μετεωρολέσχην, x. 1.

Cap. 8. Conf. Cassiod. vii. 21. Niceph. xi. 4.

8, 1. αὐτὸν περιύβρισαν] *E muris Chalcedonis probra in eum jaciebantur, et injuriose compellabatur ut Sabaiarius. Est autem Sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conversis paupertinus in Illyrico* (unde ortus est Valens) *potus.* Am. Marcellinus, lib. xxvi. cap. 8. READING.

8, 2. τὸ μὲν οὖν τεῖχος] Chalcedonenses ob illam defectionem, non solum mœnium suorum subversione multati sunt,

verum etiam hac infamia notati, ne quis unquam Chalcedonensium ad ullam administrationem promoveretur. Testatur id Isidorus Pelusiota in libro 1, epistola 485. Καρχηδονίους νόμος κωλύει διέπειν ἀρχήν. Scribe meo periculo Καλχηδονίους. Nam Carthaginenses nihil faciunt ad hunc locum, quippe qui non essent subjecti Orientis imperio, de quo illic loquitur Isidorus. VALES.

8, 2. Κωνσταντιαναί] De his thermis Constantianis loquitur etiam Sozomenus in viii. 22. [21.] Erant autem in regione decima urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio urbis illius. Ammianus quoque Marcellinus in lib. 31, lavacrum a Valente apud Constantinopolim exstructum esse scribit ex lapidibus murorum Chalcedonensium. Verum Cedrenus et Zonaras ex his lapidibus non lavacrum, sed aquæductum ædificatum esse scribunt. Quæ inter se non pugnant. Ad lavacrum enim necessarius fuit aquæductus. Opus sane memorabile, cujus meminit Themistius in oratione decennali ad Valentem, et Gregorius Nazianzenus in oratione 25; qui hunc Valentis aquæductum, subterraneum et aerium fluvium eleganter appellat. Ita etiam Themistius in amatorio, seu de regia pulcritudine ad Gratianum; cujus locum hic apponam eo libentius, quod nondum edita est hæc oratio: αἱ δὲ ὑποδραμοῦσαι ἠλιβάτους πρῶνας ἔγγειοι καὶ ἐναέριοι, σταφυλῇ τὰ νῶτα ἀπεικασμέναι, πλέον ἢ σταδίους χιλίους ἄναντα καὶ κάταντα, οὔτε ἄντην οὔτε κατάντην διαδραμοῦσαι, καὶ οὔτε ὑποσχεθεῖσαι, οὔτε ἐνεσχεθεῖσαι, συνεφοίτησαν ὑπωρόφιοι, καὶ ἥκουσιν ἤδη πρὸ τῶν πυλῶν seqq. Porro apud Socratem libentius legerem Καρωσιαναὶ, quam Κωνσταντιαναί. Nam Constantianæ thermæ a Constantio imperatore ædificatæ sunt, ut nomen ipsum indicat. Carosianæ vero a Valente absolutæ sunt et dedicatæ post consulatum Gratiani iii et Æquitii, agente præfecto urbis Constantinopolitanæ Vindalonio Magno, ut scribit Idatius in Fastis et auctor Chronici Alexandrini. Sic autem dictæ sunt a Carosia Valentis filia, ut testatur Sozomenus in libro sexto. Eruntque in regione urbis septima, ut docet descriptio urbis Constantinopolitanæ. VALES.

Epiphanius Scholasticus tamen non agnoscit *Carosianas;* habet enim, *thermarum, quæ Constantianæ vocantur.* Cassiod. vii. 21.

8, 3. ἐπιγεγραμμένος χρησμός] Idem memorat Am. Marcellinus initio libri 31, his verbis: *Cum Chalcedonos subverterentur veteres muri, ut apud Constantinopolim ædificaretur lavacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide qui structura latebat in media, hi Græci versus incisi reperti sunt, futura plene pandentes.* Tum versus recitat; quos, quoniam a Socraticis in pluribus differunt, huc transcribemus.

Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσερῇ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέψωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιὰς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

Vide eosdem versus apud Zonaram, Cedrenum, et Nicephorum Callistum. READING.

8, 4. τῇ πόλει] Constantinopolim intelligit, quæ in oraculi 220
primo versu ἄστυ vocatur, κατ' ἐξοχήν. *W. Lowth.* READING.

8, 8. Κλέαρχος ἔπαρχος ὤν] Hic est Clearchus, qui postea consul fuit cum Richomere, principatu Theodosii. De eodem loquitur Eunapius in vita Maximi philosophi. Et primum quidem Asiæ vicarium fuisse dicit tempore belli Procopiani: postea vero proconsulem totius Asiæ a Valente factum, ob egregiam operam quam bello Procopii navaverat. Sunt ad eundem Clearchum epistolæ Libanii complures in libro quarto et quinto, quibus eum magnopere laudat, et Asiæ cum imperio præfuisse significat. Fuit autem præfectus urbi, Modesto et Arinthæo consulibus, ut discimus ex codice Theodosiano. VALES.

Modestus et Arintheus consules fuere A. D. 372, Richomeres et Clearchus A. D. 384. Clinton. F. R.

Ibid. ὑδρεῖον] Nymphæum vocat Cedrenus ac Zonaras. 221
Differunt autem Nymphæa a Thermis, ut patet ex descriptione urbis Constantinopolitanæ. Nam Nymphæa quidem sunt nympharum templa, fontibus amœnis irrigua, ut olim notavi ad Ammianum Marcellinum [xv. 7. 3.] VALES.

Cap. 9. Conf. Sozomen. vi. 9. Cassiod. vii. 20. Niceph. xi. 5.

9, 1. Ὁ μέντοι βασιλεύς] Nihil memoravit Socrates de bello Gothico, quod Procopii rebellionem subsecutum est, et tres annos actum: vid. Am. Marcell. xxvii. 4 et 5. Immo e Socratis narratione crederet aliquis Valentem eo tempore otiosum Constantinopoli aut Nicomediæ semper resedisse. Certum tamen est eum exercitum per Thracum et Gothorum terras duxisse, auctoribus Marcellino et Zosimo. Et videtur quoque cum exercitu etiam hibernasse: nam Philostorgius refert eum comitante Eudoxio, Marcianopoli commoratum esse, ix. 7, quo loco castra hiberna exercitus erant. Marcell. xxvii. 5, 5, 6.

9, 3. ἐκ τῶν Κωνσταντίνου χρόνων] Sozomenus rectius scribit pro Constantino Constantium. Constantini tamen nomen tuetur Nicephorus xi. 5. Conf. infra, v. 12, 4. et 21, 1. et ibidem annotata.

9, 5. ὧν ἐπ' ὀνόματι καὶ δημόσια λουτρά] Falsum est quod ait Socrates, Anastasianas balneas quæ erant Constantinopoli, ita dictas fuisse ab Anastasia Valentis filia, et a Valente ædificatas. Immo a Constantino Maximo ædificatæ sunt, et ex sororis ipsius nomine Anastasianæ appellatæ. Docet id Ammianus Marcellinus in lib. 26, ubi tyrannidem Procopii describit: *Idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anastasianas balneas petit, a sorore Constantini cognominatas.* [xxvi. 6.] Ad quem locum jam pridem notavi, Anastasiam Constantini sororem nuptam fuisse Bassiano Cæsari. Exstitit postea in Britannia vir quidam nobilis atque eruditus, qui hanc meam annotationem reprehendit, et Bassianum Cæsarem fuisse pertinaciter negavit. Quanam igitur ratione motus id affirmaverim, paucis hoc loco dicam. Cum imperator Constantinus, victo Maxentio, Constantiam sororem suam nuptui tradidisset Licinio, paulo post reversus in Gallias, Constantium fratrem suum ad Licinium misit, suadens ut Bassianus Cæsar fieret; cui nupta erat altera Constantini soror Anastasia. *Sed Licinio talia frustrante, per Senicionem Bassiani fratrem, qui ipsi fidus erat, in Constantinum Bassianus armatur. Qui tamen in conatu deprehensus, Constantino jubente convictus et stratus est. Cum Sinicius auctor insidiarum posceretur ad pœnam, negante Licinio fracta concordia est.* Ita legitur in excerptis de vita Constantini, [15] quæ olim edidi ad calcem Ammiani Marcellini.

Ex quibus ita concludo, primum quidem Constantinum apud Licinium egisse ut Bassianus Cæsar fieret; deinde Bassianum a Licinio sollicitatum, non solum conspirasse adversus Constantinum, sed etiam bellum ei intulisse. Tyrannidem ergo Bassianus arripuerit necesse est, ac proinde Cæsaris nomen per vim assumpserit, quod Constantinus ei dare cogitabat, si consensus accessisset Licinii. His rationibus impulsus, Bassianum Cæsarem appellavi, quem tamen tyrannum potius, nec legitimum Cæsarem unquam fuisse fateor. Porro cum Anastasianæ balneæ fuerint Constantinopoli ante tumultum Procopii, sicut ex Ammiano Marcellino ostendimus, satis inde colligitur eas a Valente exstructas non esse, quippe qui eo tempore recens adhuc imperium administraret. VALES.

9, 8. *Γρατιανοῦ καὶ Δαγαλαΐφου*] Procopius tyrannus his consulibus victus in Phrygia Salutari ad Nacoliam, interfectusque, Ammiano lib. xxvi. cap. 9. Zosimo lib. iv. p. 739, et Hieronymo in Chronico testibus. Idacius in Fastis eum oppressum scribit sexto Kalendas Junias: in quo cum Socrate consentit. *Ant. Pagi ad ann.* 366. n. 2. READING.

Cap. 10. Conf. Sozomen. vi. 10. Cassiod. vii. 21. Niceph. xi. 4. 222

10, 1. *Οὐαλεντινιανῷ τῷ βασιλεῖ*] Errat hic graviter Socrates. Valentinianus enim junior qui natus est Gratiano et Dagalaïfo consulibus, non Valentiniani, sed Valentis Augusti filius fuit. Id docet aperte Idatius in Fastis: *Gratiano Nob. et Dagalaifo consulibus. His consulibus natus est Valentinianus junior, filius Augusti Valentis, die* xv *Kalend. Februarias.* Scio quidem in editione Jacobi Sirmondi vulgo legi, *filius Augusti Valentiniani.* Verum in vetustissimo codice manuscripto collegii Claromontani, ex quo Jacobus Sirmondus olim hos Fastos edidit, diserte scriptum inveni, *filius Augusti Valentis.* Sed præter testimonium horum Fastorum, multis aliis argumentis evinci potest, Valentinianum hunc juniorem, qui natus est Gratiano et Dagalaifo consulibus anno trecentesimo sexagesimo sexto natalis Dominici, filium fuisse Valentis Augusti. Hic enim ipse est, ut inter omnes constat, qui postea consul fuit cum Victore, anno Christi 369; et cui Themistius orationem consularem dixit, quæ hodieque exstat sub hoc titulo: *προτρεπτικὸς Οὐαλεντινιανῷ νέῳ.* Porro in hac oratione Themistius passim Valentem Valentiniani hujus patrem, et Gratianum *ἀνεψιὸν,* id

est patruelem appellat. Exempli gratia pag. 253. *ἔτι δὲ ἐν ἀγκάλαις περιφερόμενος συστρατεύεις τῷ πατρὶ καὶ συστρατηγεῖς* et reliqua. Præterea cædem atque interitum tyranni Procopii, ortu ejusdem Valentiniani significatam esse a Deo affirmat Themistius, pagina 254. Certe Valentinianus junior natus est Gratiano et Dagalaifo consulibus, die xv Kalend. Februarias, ut legitur in Fastis Idatii et in Chronico Alexandrino. Quo anno Procopius tyrannus a Valente superatus est die vi Kalendas Junias, ut in iisdem Fastis habetur. At si Valentinianus hic junior Valentiniani senioris fuisset filius, ejus ortus nihil significasset Valenti. Deinde si hic Valentinianus Valentiniani senioris revera filius fuit, cur in Oriente versatus est? Quomodo in tam longinquam peregrinationem a patre mitti potuit adhuc infans? Nam Valentem in expeditione Gothica comitatus est, teste Themistio non procul ab initio hujus orationis. Denique constat ex oratione quinquennali Themistii sub finem, Valenti filium fuisse unicum, tunc cum quinquennalia ageret, hoc est anno Dominici natalis 368. Cum igitur anno sequente Valentinianus nobilissimus consul factus fuerit in Oriente, non alius potest hic esse quam Valentis filius. Et Themistius quidem in calce orationis quinquennalis, postquam de illo unico Valentis filio locutus est, hæc subjicit verba: *ὃν ἐγὼ Ἀλέξανδρον ποιησαίμην, καὶ θρέμμα αὖθις τοιοῦτον αὐχήσειε φιλοσοφία.* In exhortatione vero, quam anno sequenti dixit Valentiniano juniori, iisdem pene verbis puerum alloquitur, *δεῦρ' ἴθι παῖ, ἐπὶ τῶν ἐμῶν καθίζου γονάτων.* Et paulo post: *συμπαιδαγωγήσουσι δέ σε ἐμοὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, οἳ καὶ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἐπαιδαγώγησαν.* Ex quo apparet, unum eundemque esse de quo Themistius utrobique loquitur; ac proinde Valentinianum juniorem, quem in exhortatione illa Themistius alloquitur, eum ipsum esse Valentis unicum filium. Ceterum hic Valentinianus junior alio nomine etiam Galates dictus est. Sic enim eum appellant Socrates atque Sozomenus. Ac Sozomenus quidem in libro sexto capite decimo quinto diserte affirmat Valenti unicum fuisse filium ex Dominica uxore, nomine Galaten. Cum igitur constet ex iis quæ proxime dixi, Valentinianum nobilissimum Valentis filium fuisse, unus idemque sit necesse est Valentinianus et Galates. Equidem crediderim Galatæ cognomentum puero inditum fuisse, ex eo quod

in Galatia natus sit, tunc cum Valens adversus Procopium bellum gereret. Porro Sozomeni ac Socratis error ex eo manasse mihi videtur, quod duos Valentinianos juniores, alterum Valentis, alterum Valentiniani senioris filium inter se confuderunt, et ex duobus unum fecerunt. Putarunt enim Valentinianum nobilissimum, qui consul fuit cum Victore, eundem esse cum Valentiniano juniore, qui post mortem patris sui Valentiniani senioris imperium tenuit cum Gratiano. Sed hunc errorem jam pridem refutavi in annotationibus ad librum 30 Ammiani Marcellini. [xxx. 10, 4.] VALES. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 369. col. 3. 375. col. 2.

Cap. 11. Conf. Sozomen. vi. 10. Cassiod. vii. 21. Niceph. xi. 4.

11, 1. *Λουπικίνου καὶ Ἰοβιανοῦ*] Auctor Chronici Alexandrini sub his consulibus scribit, *Deum Constantinopoli grandinem saxeam depluisse mense Desio*, hoc est, Junio. Idacius in Fastis dicit id contigisse sub hujus anni consulibus, *die* iv *Non. Julias*. Porro Oratio Gregorii Nazianz. *De plaga grandinis*, quam Baronius hanc in rem citat, a Gregorio jam episcopo composita, ut Nicetas observat, ideoque alia occasione dicta. *Ant. Pagi ad ann.* 367. n. iv. READING.

Ea *miræ magnitudinis grando*, qua nonnulli homines interfecti sunt, memoratur quoque ab Hieronymo Chronic.

11, 3. *Γρατιανὸν βασιλέα κατέστησε*] Zosimus ait Valentinianum hoc fecisse aulicorum hominum suasu, postquam e gravi morbo convaluisset, ne deesset imperio hæres. iv. 12.

11, 4. *δωδέκατον ἔτος*] Nicomedia terræ motu cecidit die ix Cal. Sept. ut testatur Idacius in Fastis, et Ammianus, lib. 17. cap. 7. consulatu Datiani et Cerealis, anno Chr. 358. vide supra, lib. 2. cap. 39, 2. READING.

Conjecit Clintonus legendum fortasse *ἑνδέκατον* pro *δωδέκατον*: nempe ab A. D. 358. Vide Fast. Rom. A. D. 368. col. 2. et 3; ubi alii quoque auctores citantur qui hujus terræ motus mentionem fecerunt.

11, 9. *ὁ μὲν Καισαρείας*] Basilius episcopus Cæsareæ in Cap- 223
padocia factus est anno Christi trecentesimo sexagesimo nono, ut recte observavit Baronius. Socrates tamen episcopatum Basilii paulo vetustiorem facere videtur. Cum enim hoc loco ea referat quæ gesta sunt Valentiniano iterum et Valente iterum consulibus, qui fuit annus Christi trecentesimus sexagesimus octavus, Basilium jam tum episcopum Cæsareæ agnoscit, et Gregorium Nazianzi. Ceterum quod ad Gregorium spectat, manifeste fallitur Socrates. Non enim Nazianzi, sed Sasimorum episcopus eo tempore a Basilio factus est Gregorius; quem tamen episcopatum nunquam gessit, ut ipsemet testatur in epistolis. In carminibus vero de vita sua aperte queritur de Basilio, qui cum sexaginta sub se haberet episcopatus, vilis oppiduli ecclesiam ipsi commendavisset, tametsi ipse nihilo inferior esset Basilio. VALES. Conf. infra, ad cap. 26.

Cap. 12. Conf. Sozomen. vi. 10. Theodoret. iv. 7. et 8. Cassiod. vii. 23. Niceph. xi. 6, Latine.

12, 3. *Πέμπουσιν οὖν Εὐστάθιον*] Baronius ad annum Christi 365, reprehendit Socratem, quod hanc Macedonianorum legationem ad Liberium papam, cujus princeps fuit Eustathius Sebastenus, conferat in annum Christi 368, quo anno Valentinianus et Valens iterum consules fuere. Ipse duobus potissimum argumentis innixus, missam esse censet anno Christi 365. Primum enim Eustathius cum collegis missus est legatus a synodo Lampsacena. Atqui synodus Lampsacena congregata est anno Christi 365, septem annis post synodum Seleuciensem, ut testatur Socrates. Certe legati in libello fidei quem obtulerunt Liberio, diserte profitentur se legatos esse a synodo Lampsacena, ejusque synodi literas ad Liberium afferre. Deinde si hæc legatio Macedonianorum missa esset anno Christi 368, non ad Liberium papam missa fuisset, sed ad Damasum. Liberius enim ex hac vita migravit anno Christi 367, Lupicino et Jovino consulibus: eodemque anno Damasus sedere cœpit. Atqui legati Macedonianorum, fidei suæ libellum obtulerunt Liberio, et ab eodem Liberio literas ad suos acceperunt, ut refert Socrates hoc loco. Non igitur anno 368 missa est hæc legatio. Ego vero hanc legationem libentius contulerim in annum Christi 367, idque adversus Baronium hac ratione concludam. Fatetur Baronius, Elpidium presbyterum urbis Romæ una cum Eustathio et collegis ejus missum esse ad Illyricianam synodum, cujus synodicam refert Theodoritus in libro iv. Historiæ Ecclesiasticæ. Atqui Illyriciana synodus cui Elpidius et Eustathius Sebastenus interfuit, collecta est anno Christi 367, aut 368, ut patet ex inscriptione epistolæ quam Valentinianus imperator scripsit ad episcopos

Asiæ, ut synodum illam confirmaret. Hunc enim titulum habet imperialis epistola: *Valentinianus, Valens, et Gratianus Augusti episcopis*, seqq. ut legere est apud Theodoritum in dicto libro. Atqui Gratianus a patre Augustus nuncupatus est, Lupicino et Jovino consulibus ix Kalendas Septembris, ut præter Socratem docet Idatius in Fastis, et auctor Chronici Alexandrini. Proinde si Illyriciana synodus eodem anno contigit, quo legatio illa Macedonianorum, omnino Macedonianorum legatio conferenda erit in annum Christi 367, quo anno Liberius in vivis esse desiit ineunte Septembri. Potuit igitur Eustathius eum adire mense Junio, et ab eodem literas accipere mense Augusto. Illyricianam autem synodum eodem anno mense Septembri celebratam esse opinor, quam confirmavit imperator Valentinianus, Gratiano jam ad Augustum culmen evecto. VALES.

Valesius in notis ad Sozomenum lib. vi. c. 11. existimat cum Baronio, Socratem legationem Macedonianorum ad Liberium referre cum consulatu secundo Valentiniani et Valentis, anno 368 gesto; hic autem eam in annum 367 conferendam esse. Sed utrobique perperam. Socrates enim refert consulatum illum secundum ad ea quæ cap. 11. narrat, quo ejusdem consulatus meminit, non vero ad legationem Macedonianorum, quam capite præsenti narrat. Quare cum Lampsacena synodus anno 364. celebrata fuerit, legati Macedonianorum ultra annum 365 iter differre non potuerunt; ideoque existimandum eos sub hujus anni finem in Italiam pervenisse. Sozomenus enim lib. vi. c. 10. inquit; *Legati cum in Italiam venissent, imperatorem in Galliis morari didicerunt, bellum gerentem cum barbaris eas accolentibus.* Parte alia Ammianus lib. xxvi. c. 5. affirmat, Valentinianum hoc anno ex Italia *prope Kalendas Novembres Parisios* venisse, quo anno, ut et duobus consequentibus, exercitus magnus in Galliis oppositus erat adversus Alemannos potissimum, ut narrat initio libri xxvii. Quare adventus legatorum Macedonianorum ab anno 365 removendus non est. *Ant. Pagi ad eum annum*, n. 5. READING.

Damasus Liberio successit initio Octobris A. D. 366. Vide Clinton. Fast. Rom. c. 4. Quamobrem omnia, quæ Socrates per hunc narrat gesta esse, ante id tempus evenerunt: difficile vero est de ceteris certum quidquam statuere. Conf. supra, ad 2, 3.

12, 3. ὃς πολλάκις καθῄρητο] Depositum fuisse Eustathium memoravit Socrates Cæsareæ, Gangris, et Constantinopoli, supra, ii. 43. Plura de eo refert Basilius Epist. cclxiii. 3.

12, 4. Σαυρομάτας] Alamannos dicere debuit potius quam 224
Sarmatas. Hoc enim tempore Valentinianus contra Alamannos bellum gerens, in Galliis morabatur. Sub finem autem imperii, ut Sarmatis bellum inferret, profectus est in Illyricum. VALES.

12, 11. Ἧς συνόδου] Notet hoc loco studiosus lector, Eustathium, Silvanum ac Theophilum, postquam de pluribus synodis locuti sunt, de Lampsacena videlicet ac Smyrnensi, aliisque in Lycia, Pamphylia, Pisidia atque Isauria celebratis, nunc tamen dicere se ab una synodo legatos venisse, et unius synodi epistolam deferre. Sic enim loquuntur, ἧς συνόδου πρεσβείαν ποιούμενοι γράμμα κομίζομεν. Causa cur ita loquantur hæc est, quod synodus Smyrnensis et reliquæ per Pisidiam et Isauriam, Pamphyliam et Lyciam a Macedonianis celebratæ, ad exemplum ac similitudinem synodi Lampsacenæ, compositæ fuerant, ejusque fidem ac doctrinam, tanquam primitivum exemplar expresserant. Quamobrem omnes istæ synodi pro una synodo sumuntur a legatis Macedonianorum: et singularum synodorum epistolæ, quas ab iisdem legatis perlatas esse paulo antea retulit Socrates, pro una eademque sumuntur epistola, eo quod eandem fidei doctrinam complecterentur. Hæc ideo notavi, quod in versione Christophorsoni cuncta confusa sunt atque interpolata. Longe melius Epiphanius scholasticus hunc locum interpretatus est. VALES.

12, 12. Πατροπασσιανοὺς] Patripassianos vertit Epiphanius 225
scholasticus, recte. De his vide quæ notavi supra, ad ii. 19, 20. VALES.

12, 13. κομισθεῖσιν ἀπὸ Νίκης] Vide lib. ii. c. 37. ad fin. Prius ergo Nicæ editum est symbolum illud quam Constantinopoli. Acta enim pseudo-synodi Nicænæ testantur episcopos vi Id. Octob. ibi congregatos: synodus autem Constantinopolitana circa Kal. Jan. anni insequentis, scil. 360, coacta est. Vid. Sozom. lib. iv. c. 23. ad fin. *W. Lowth.* READING.

12, 16. παθόντα, καὶ ἀναστάντα] Nihil hic de descensu ad inferos, ut observavit doctiss. Pearsonus, *Expos. Symb.* p. 225. READING.

12, 19. μετὰ γραμμάτων τῆς σῆς ἁγιωσύνης] Hoc loco legati illi 226
Macedonianorum sectæ sese arbitrio episcopi Romani ultro submittunt, libertatemque volunt pro pace pacisci; ad exemplum Canonis v concilii Sardicensis. Quem tamen Canonem non ab orientalibus receptum esse vel ipsa hæc indicat Macedonianorum pollicitatio.

12, 19. ἔρχεσθαι] Videtur legendum ἐρχέσθω—διαδικαζέσθω. 227
Porro de hac legatione Macedonianorum ad Liberium PP. observavit Valesius falli Socratem, qui eam in ann. 368 conferat. Verum non minus fallitur Valesius, qui eandem ad ann. 367 refert. Liberius siquidem mortuus est, Gratiano et Dagalaipho Coss. h. e. anno 366. teste Faustino in præfat. ad libellum Precum. *W. Lowth.* READING.

Nil opus est mutare: nam in ἔρχεσθαι subauditur δοκεῖ aut aliquid ejusmodi: cujus formæ exempla non desunt; ut in, τὴν μνήμην τιμήσωμεν καὶ γραφῆναι, Can. 3. Conc. Sardic.

12, 20. τοὺς πρέσβεις ἀσφαλισάμενος ὁ Λιβέριος] Deceptum fuisse Liberium in hoc negotio transigendo abunde testatur Basilius: qui sæpe conqueritur Macedonianos mala fide episcopum Romanum adiisse; scilicet eo consilio, ut si Romæ suscepti essent possent etiam ab aliis recipi ecclesiis, atque ita purgarent se probro inusto ob consensum suum cum Eudoxii formula, et Eustathius reditum in Ecclesiam impetraret: vide Basil. Epist. ccxliv. 5: tum autem simulata hæc esse ab illis de fide Nicæna apparuit, quia post paulum eandem fidem rursus denegaverint et condemnaverint. Basil. ibid. et Epist. ccxxvi. 3. cclxiii. 3.

12, 21. Ἐπιστολὴ Λιβερίου] Hæc est (*inquit Severinus Binius*) illa pacifica et communicatoria Liberii pontificis epistola, qua Semiarianorum legati, simulata fide, oblatoque Nicænæ confessionis libello, Romani pontificis, omniumque prope occidentalium episcoporum communionem impetrarunt: quave in Tyanensi concilio ostensa, Eustathius Sebastenus sedem episcopalem, unde dejectus fuerat, opera orthodoxorum recepit. Sed quia auctoritate Basilii aperte constat hæc omnia ab ipsis simulate peracta fuisse, ipsumque Eustathium postea turpius lapsum esse: Liberius, omnesque occidentales episcopi, ejusmodi nebulones alias sæpe damnatos, communioni catholicæ restituentes, facilitatis nimiæ jure meritoque redargui for-

tasse possent, si intima cordis scrutari, seque ipsos a subreptione securos reddere potuissent. *Concil.* tom. ii. p. 760. READING.

12, 25. ἥτις μέχρι τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου] Scilicet ipsa fides quæ ab apostolis primitus tradita est, et usque ad Arii ævum intemerata fuit. Neque locus Valesii correctione eget.

12, 26. Ταύτην τε αὐτοῖς ἔχειν] Intelligit Liberius libellum fidei, quem legati Macedonianorum ipsi obtulerant. Quo in libello profitentur legati, tum eos a quibus missi fuerant, eam fidem quæ Nicææ olim exposita erat, constanter retinere; tum ipsos eandem fidem servare, et perpetuo servaturos esse. Pessime Musculus et Christophorsonus hæc verba de Nicænis patribus intellexerunt, quo nihil absurdius. Fefellit eos Langus, qui in versione Nicephori hunc locum de Nicænis patribus exposuit. Longe rectius Epiphanius Scholasticus hæc verba de legatis Macedonianorum accepit, ita vertens: *Et hanc ipsi retinere professi sunt, gaudioque repleti, et omne vestigium ac nebulas ineptæ suspicionis abjicientes, non solum sermone eam, sed etiam scriptura currente professi sunt.* Certe verba illa: πᾶν ἴχνος καὶ ζώπυρον ἀτόπου ὑπονοίας ἐκβαλόντες, prorsus alludunt ad initium libelli Macedonianorum. Sic enim ibi legitur: διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν μανιώδεις ὑπονοίας, seqq. τούτου χάριν πᾶσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναιροῦντες, et reliqua. VALES.

12, 33. δελεασθέντες δι' ὁρκωμοσιῶν] Prava distinctio quæ 228
habetur in editione Roberti Stephani, fraudi fuit Christophorsono. Sic enim vertit: *cum jurejurando adhibito subscripsistis.* Rectius Langus, et ante illum Epiphanius Scholasticus verterunt: *quibus vos perjurio capti subscripsistis.* Certe in libello fidei Macedonianorum diserte scribitur, episcopos fraude ac perjurio deceptos, fidei apud Nicen Thraciæ expositæ subscripsisse. Ariani enim cum apud Nicen Thraciæ synodo celebrata, formula fidei conscripsissent, jurabant eam fidem esse synodi Nicænæ. VALES.

12, 37. ἥτις] *Quæ*, scilicet *ecclesia*; ea voce intellecta in ἐκκλησιαστικῶν. Aliter tamen Epiphanius, *communione privatos ab ecclesiastica synodo, quæ.*

12, 38. σύνοδον τῶν Σικελῶν ἐπισκόπων] Synodus Sicula anno 366 coacta. Testatur enim Sozomenus lib. vi. c. 2 legatos Macedonianorum confessionem suam scriptis proditam Liberio tradidisse, et *acceptis Liberii literis de rebus quæ gestæ fuerant,*

in Siciliam navigasse. Subdit Sozomenus capite sequenti: *Ibi congregato concilio, cum episcopi illius insulæ eadem decrevissent, his rebus confectis, in patriam reversi sunt.* Ant. Pagi ad ann. 365. n. vi. READING.

12, 39. συνελθεῖν ὁμοθυμαδὸν εἰς Ταρσὸν] Supplevit Sozomenus, in vi. 12, quæ Socrates hoc loco omisit. Legati Macedonianorum a synodo Sicula redeuntes in Asiam, et portantes secum literas non solum ejus synodi et Liberii, verum etiam episcoporum Italiæ, Africæ, et Galliæ, inciderunt in synodum, quæ tum habebatur Tyanis, episcoporum orthodoxorum et eorum qui Antiochiæ nuper cum Meletio subscripserant fidei Nicænæ, (supra, iii. 25.) Ab hac synodo suscepti, et læti ob redditam sibi pacem, instituerunt ampliorem quoque synodum propere convocare ad Tarsum ante exitum veris; qua omnes secum in communionem redirent. Paulo tamen ante diem destinatum huic consessui, triginta quatuor circiter episcopi Asiatici convenerunt in Caria, et decreverunt tollendam esse vocem ὁμοούσιον, retinendam vero fidei expositionem Antiochenam et Seleuciensem, quæ fuit Semiarianorum vel Macedonianorum. Tum vero per Eudoxium Valens imperator permotus est ut prohiberet synodum quæ Tarsi habenda erat; et mox adeo ira in orthodoxos exarsit ut juberet iterum pelli ex ecclesiis eos episcopos qui Constantio imperante officio privati erant. Hæc Sozomenus. Synodi Tyanensis meminit quoque Basilius Epist. ccxxvi. 3. ccxliv. 7. cclxiii. 3. Et credi quidem posset jam inde primo erupisse Valens ad persequendos revera orthodoxos. Nam etsi illi semper ab Eudoxio vexati fuerint, tamen cum Theodoretus, ut supra notavimus, asserat Valentem non persecutum esse ante initum bellum cum Gothis, tum enim factum esse Arianum, illa morum mutatio non male convenire videtur cum tempore quo synodus Tarsi indicta erat, quod credo fuisse ver anni 367. Hieronymus Theodoreto adstipulatur cum scribat sub anno quarto regni Valentiniani, *Valens ab Eudoxio Arianorum episcopo baptizatus nostros persequitur*, scilicet A. D. 367. Chronic.

Cap. 13. Conf. Sozomen. vi. 12. Philostorg. ix. 4. Cassiod. 229
vii. 26. 27. Niceph. xi. 10. 11.

13, 1. Περὶ δὲ τούσδε τοὺς χρόνους] Hæc quoque quæ Socrates narrat de Eunomio paulo prius evenisse videntur. Nam Philostorgius scribit Aetium mortuum esse Constantinopoli, adsistente Eunomio et Florentio, paulo post quam insurrexerat Procopius; quod Caveus computavit ad A. D. circiter 366, vid. Hist. Litter.: dein autem narrat quomodo dum Eudoxius cum Valente in Marcianopoli commoraretur (quod fuisse videtur flagrante bello Gothico) clerus Constantinopolitanus decreverit pellendum esse ex urbe Eunomium, Eudoxium vero omnium infestissimum esse in eum; ix. 6, 7. Idem scriptor initium discordiæ hujus retulit ad aliud tempus et aliam causam; nempe quod Aetius et Eunomius Pœmenium episcopum suæ factionis Constantinopoli ordinaverint, regnante Joviano, ut videtur. viii. 2.

13, 2. περιΐσταντο] Hoc loco περιΐστασθαι, idem est ac declinare et aversari, quemadmodum Lucianus usurpat in Hermotimo [86, p. 831. Conf. Lucian. Solœcist. 5, p. 566. et Græv. ad l.] Abhorrere vertit Langus et Christophorsonus. Epiphanius vero cum hanc hujus verbi significationem ignoraret, ita vertit: *Sed quoniam omnes unanimes illius, eum sectæ alterius fatebantur.* VALES.

13, 3. πρόσταγμα ἐπάρχων] Præceptum præfectorum prætorio intelligit. Mos enim erat ut præfectus prætorio, quoties edictum aliquod emittebat, reliquorum præfectorum prætorio nomen adjungeret. Cujus rei exemplum occurrit tum in gestis purgationis Ceciliani, quæ edita sunt post collationem Carthaginensem, tum in Novellis Theodosii et Valentiniani. Illustre est hujus rei testimonium apud antiquum scriptorem de quæstionibus Veteris ac Novi Testamenti, cap. 97: *nam si in unius præfecti prætorio programmate, etiam cæteri præfecti jubere dicuntur, propter auctoritatem unius potestatis; quanto magis in unius Dei imperio, si locutus unus e tribus fuerit, non incongrue dicentur tres locuti?* [Augustin. Oper. tom. iii. p. ii. Append. col. 88.] VALES.

Edictum Valentis adversus episcopos orthodoxos, et fuga S. Athanasii ad annum 367 pertinent, ideoque Valentis persecutio triennio tardius quam oportuerit, a Baronio consignata. *Ant. Pagi ad ann.* 370. n. iii. *Cl. Benedictini ad ann.* 367. *Vide et Sozomen.* lib. vi. cap. 12. *ubi hæc de Athanasio fusius narrantur.* READING.

Hæc de submoto ab Alexandria Athanasio eodem pertinent quo illa alia quæ e Sozomeno modo citavimus, scilicet ad seriem eventuum qui synodum designatam ad Tarsum sub-

secuti sunt. Exinde enim Valens episcopos orthodoxæ fidei in exilium agere cœpit. Tempus autem probabili ratione computatur ab A. D. 367.

Cap. 14. Conf. Sozom. vi. 13. Philostorg. ix. 8. Cassiod. vii. 230
29. Niceph. xi. 15.

14, 1. πάλιν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν σπεύδων] Jam antea imperator Valens Antiochiam contenderat. Verum in itinere audita defectione Procopii, regredi coactus est, ut testatur Ammianus Marcellinus in lib. xxvi. Immerito igitur Baronius Socratem reprehendit. Neque enim Socrates dicit Valentem jam antea venisse Antiochiam, sed tantum eo contendisse, quod certe verissimum est. Sed Christophorsoni versio Baronium videtur fefellisse, quæ sic habet: *Imperator Valens denuo Antiochiam ire maturans.* VALES.

Valens ad Constantinopolim redierat finito bello Gothico A. D. 369: vid. Am. Marcell. xxvii. 5, 10, et Clinton. Fast. Rom. eo anno col. 2.

14, 2. Εὐδόξιος οὗτος] Eudoxii obitum memorat Philostorgius, tempus tamen ejus non statuit, ix. 8.

Ibid. δεκάενα] Rectius Sozomenus undecim duntaxat episcopatus annos tribuit Eudoxio. Certe Eudoxius episcopatum Constantinopoleos invasit Eusebio et Hypatio consulibus, qui fuit annus Christi 359. Mortuus est autem Valentiniano et Valente tertium consulibus, anno Christi 370. Quare apud Socratem scribendum est δεκαένα, quod confirmat Epiphanius Scholasticus. Itaque Baronius hic quoque immerito reprehendit Socratem, cum non Socrates ipse, sed Socratis codices hic falsi sint. Ceterum de obitu Eudoxii videndus est Philostorgius in lib. ix. VALES.

14, 3. εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ καθιστῶσι Δημόφιλον] De Eudoxio vide Socratis lib. ii. cap. 42. de Demophilo Philostorgii lib. ix. cap. 10. et 14. READING.

Ibid. ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας] Idem quoque refert Sozomenus in lib. vi. utrumque tamen reprehendit Baronius ad annum Christi 370. Eustathium enim Antiochenum diu antea mortuum esse contendit regnante Constantio. Certe Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis, Eustathium mortuum esse scribit in exsilio, sepultumque Trajanopoli in Thracia, ubi exulabat. Quod si ita est, Constantii temporibus mortuus fuerit necesse est. Julianus enim, et post illum Jovianus cunctos episcopos ab exsilio revocavit. Sane vix credibile est, Eustathium Antiochenum ad hæc usque tempora pervenire potuisse. Cum enim interfuerit concilio Nicæno, quod anno Christi 325 celebratum est, ponamus eum tunc quintum et quadragesimum ætatis annum egisse. Ab hoc anno usque ad tertium consulatum Valentiniani et Valentis, quo Eustathius Evagrium ordinasse dicitur Constantinopoli, anni intersunt quinque et quadraginta. Ita Eustathius nonaginta annos natus fuerit oportet, si hoc anno Evagrium ordinavit episcopum. Porro non omittendum est quod ex Victoris Tununensis Chronico didici, Eustathium Antiochenum non Trajanopoli, ut scribit Hieronymus, sed Philippis sepultum fuisse. Sic enim scribit; *Post consulatum tertium Longini, Calendio Antiochenus episcopus reliquias prædecessoris sui Eustathii episcopi et confessoris ex Philippis Macedoniæ colligit, et Antiochiam summo cum honore perducit.* Idem tradit Theodorus Lector in libro secundo excerptorum Historiæ Ecclesiasticæ his verbis: Καλανδίων δὲ αἰτήσας τὸν Ζήνωνα, τὸ λείψανον Εὐσταθίου εἰς Ἀντιόχειαν ἤνεγκεν ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας, ἔνθα καὶ ἐξώριστο καὶ ἀπέθανεν. Male Baronius hanc translationem reliquiarum Eustathii refert anno Christi 482, cum ex Victoris Tununensis Chronico facta fuerit anno Christi 490. Longino 2 et Fausto consulibus. Sed quod Theodorus Lector ibidem subdit, Eustathianos qui antea seorsum collectas agebant, tunc demum adunatos esse catholicis, post annos centum ab obitu Eustathii, licet Theophanis testimonio confirmetur, falsum existimo. Hoc enim posito Eustathius ad annum Christi trecentesimum ac nonagesimum vitam produxisset. VALES.

Socratis et Sozomeni narrationem de Eustathio in dubium non revocat Le Quien Or. Christ. tom. ii. col. 709.

Cap. 15. 231

15, 3. ἐν Βιζύῃ τῆς Θρᾴκης] Hæc narratio nequaquam convenit cum iis quæ supra retulimus ex Hieronymo, nec cum iis quæ Theodorus lector et Theophanes in Chronico scribunt. Nam Hieronymus ait Eustathium adhuc sua ætate sepultum fuisse Trajanopoli, quo in exsilium pulsus fuerat. Theodorus autem lector ac Theophanes Philippis eum exulasse, atque ibidem conditum esse scribunt. Diversus igitur ab hoc Eustathio Antiocheno fuerit oportet Eustathius iste, qui Bizuam

a Valente relegatus est. Est autem Bizua urbs Thraciæ, olim Astorum Thracum regia, teste Stephano. Ejusdem meminit Eutropius in libro sexto, ubi de L. Lucullo loquens, qui Bessos Thracas subegit: *Inde multas supra Pontum positas civitates adgressus est. Illic Apolloniam evertit. Calatim, Parthenopolim, Tomos, Istrum, Buziam omnem cepit.* Lego, *Bizuam et Scythiam omnem cepit.* VALES.

Cap. 16. Conf. Sozomen. vi. 14. Theodoret. iv. 24. Cassiod. vii. 30. Niceph. xi. 16.

16, 1. *εἰς τὴν Νικομήδειαν*] Hæc Constantinopoli patrata esse scribit Theodoretus: male; ea enim longe ab Astaceno sinu dissita est.

Ibid. *Μοδέστῳ*] Is Auxonio præfecto præt. successerat anno Dom. 371. Gratiano ii. et Probo Coss. Hunc Modestum intelligit Gregor. Nazianz. in oratione funebri de laudibus Basilii M. ut testatur etiam Theodorus: quem quidem Arianum fuisse, utpote ab Arianis baptizatum, Gregorius refert, et variis blanditiarum artibus Valentem sibi conciliando, præfecturam prætorianam diutius retinuisse. *Valesius in Amm. Marcellin.* lib. xxix. c. 1. [10. Conf. ibid. xxx. 4. 1, 2.] READING.

16, 5. *τοῦ Ἀστακηνοῦ πελάγους*] Astacenus sinus, nunc *le* 232
Golfe de Concidia, teste Gillio, pars est Propontidis in Bithyniam excurrens ad ortum, versus Nicomediam. Sic dictus ab Astaco urbe Bithyniæ, quæ distat a Nicomedia 15 milliaribus in occasum æstivum, et 50 fere a Constantinopoli in ortum. *Baudrand.* READING.

16, 6. *Δακίδιζος*] Credo rectius scribi *Δακίβυζος* vel *Δακίβιζος*. Nam cum hac forma vocis convenit nomen quod locus iste fertur a recentioribus scriptoribus hodie retinere, *Ghebse* vel *Dchebse*. Vid. Cramer. Descript. As. Minor. tom. i. p. 187.

Ibid. *σὺν τοῖς ἀνδράσιν ἀναλωθῆναι*] Hujus rei meminit quoque Gregorius Nazianzenus, a quo *πρεσβυτέρων ἐμπρησμοὶ θαλάττιοι* numerantur inter facinora Valentis. Orat. xliii. 46.

16, 7. *λιμὸν γὰρ σύντονον*] De hac fame ita scribitur in Fastis veteribus, quos sub Idatii nomine publicavit Sirmondus: *Valentiniano* iii. *et Valente* iii. *His consulibus magna fames fuit in partibus Phrygiæ.* VALES.

Ejusdem meminisse videtur Basilius in Epistola ad Eusebium quæ sic incipitur, *Οὔπω ἡμᾶς ὁ λιμὸς ἀνῆκε*, xxxi; et Gregorius Nazianzenus in Orat. xliii. 34, 35, quo tempore

nondum episcopus erat Basilius, ibid. 37: Hieronymus quoque anno Valentiniani septimo, *Magna fames in Phrygia.* Chronic.

Cap. 17. Conf. Sozomen. vi. 18. Theodoret. iv. 13. Cassiod. vii. 31. Niceph. xi. 16. 21.

17, 1. *ἐπὶ τὴν Συρίας Ἀντιόχειαν*] Valens initio anni 372 Antiochiam ingressus est. Certe Libanius in vita sua se quinquagenarium fuisse Joviano imperante testatur, p. 46. Postea p. 48. annum ætatis octavum et quinquagesimum egisse se dicit, tum cum Valens Antiochiam venit. Jovianus autem Antiochiam profectus est sub finem anni 363, teste Ammiano lib. xxv. Quare si eo anno Libanius quinquagenarius erat, anno 372 quinquagesimum octavum compleverat, ideoque non alio anno Valens Antiochiam adventavit. Quod si jam antea ad eandem urbem is accessisset, prioris illius adventus mentionem Libanius fecisset. Interim obiter observandum, imperatores nonnisi per hyemem in Cilicia iter habuisse, propter immodicos in æstivo tempore solis ardores. *Ant. Pagi ad ann.* 372. n. vi. READING.

17, 2. *τῶν ἐκκλησίων σχέδον τῶν ἀνατολικῶν*] Similiter quoque Theodoretus, *Ὁ δὲ Βάλης πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐκκλησίαν τοῦ ποιμένος ἐστέρησε.* iv. 19. Et Basilius, *ὁ γὰρ ἐμπρησμὸς ὁ τὰ πολλὰ τῆς ἀνατολῆς ἐπινειμάμενος ὑφέρπει ἤδη καὶ τὴν ἡμετέραν.* Ep. ccxxii. Atque etiam plenius regiones in quibus Ecclesia vexata fuit recensentur a Gregorio Nysseno contra Eunom. i. p. 315.

17, 3. *ἐξαιρέτως δὲ τῷ ποταμῷ*] De hoc dubitasse videtur Sozomenus: nam cum Socratis narrationem ex hoc capite breviter conscripserat, continuo subdidit, *ὡς καί τινας ἰσχυρίζεσθαι πολλοὺς αὐτῶν ἀνελεῖν ἄλλοις τε τρόποις καὶ εἰς τὸν Ὀρρόντην ποταμὸν ἐμβάλλεσθαι προστάξαντα.* l. c.

Cap. 18. Conf. Sozomen. ibid. Theodoret. iv. 17. Rufin. xi. 5. 233
Cassiod. vii. 32. Niceph. xi. 22.

18, 1. *Θωμᾶ τοῦ Ἀποστόλου μαρτύριον*] Hujus ædis mentio facta est in Vita S. Ephræm. Asseman. Biblioth. Orient. tom. i. p. 49.

18, 2. *τὸν ὕπαρχον*] Modestum hunc appellant Sozomenus et Theodoretus: qui fuit tunc præfectus prætorio, ut dictum est supra, ad 16, 1, vir immiti ingenio et justitiæ contemptor, teste Ammiano Marcellino xxx. 4.

18, 5. *τάγμα τῶν δορυφορούντων*] Rufinus, ex quo hæc de-

sumpsit Socrates, in lib. xi. Historiæ Ecclesiasticæ ita dicit: *Infantem quoque parvulum secum trahentem, cursuque rapido, irrupto etiam officii agmine, festinantem.* Porro hoc memorabile factum mulieris Edessenæ contigit anno Christi 371 aut 372, ut mox videbimus. Male Baronius id retulit anno 370. VALES.

18, 6. οὕτως ἀκόσμως] Rufinus lib. ii. cap. 5. ait, mulierculam hanc *ita festinam et properam domo sua prorupisse, ut nec clauderet ostium, nec operire se, ut mulierum habitum decet, diligentius potuisset.* READING.

18, 10. Τοῦτον τὸν τρόπον Ἐδεσηνοί] Chronicon Edessenum memorat turbas sub hoc tempore Edessæ factas sic, *Mense Septembri ejusdem anni* (A. D. 373) *Edessena ecclesia populus excessit, ab Arianis ejectus.* Quibus mox subdit, orthodoxos reversos esse Decembri A. D. 378. Is autem fuit annus quo Valens obiit. Cum Chronico consentire quoque Dionysium patriarcham ait Assemanus: vid. Biblioth. Orient. tom. i. p. 398. Facinus vero mulieris quod hoc loco a Socrate describitur, refertur quoque ab Anonymo in Vita S. Ephræmi sub regno Juliani, excerptum e poemate quodam quod ferebatur esse sancti Ephræmi. Jure tamen Assemanus de fide ejus carminis dubitat; ib. p. 51. Ephræmum Syrum mortuum esse d. 9 Junii eo ipso A. D. 373 tradit quoque idem Chronicon Edessenum.

Cap. 19. Conf. Sozomen. vi. 35. Philostorg. ix. 15. Cassiod. 234
vii. 35. Niceph. xi. 45. Am. Marcellin. xxix. 1, 29. Zosim. iv. 13.

19, 1. ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον] Totam hanc scenam infelicis oraculi quod Gentiles quidam consuluerant, ut quisnam Valenti in imperio successurus esset cognoscerent, fuse refert Ammianus Marcellinus in lib. xxix. Sed quonam anno id contigerit obscurum est. Baronius quidem in Annalibus anno Christi 370 id assignat. Ego vero anno Domini 371, aut 372 ineunte id gestum puto. Valens enim anno Christi 371, finita jam æstate Antiochiam ingressus est, Gratiano secundo et Probo consulibus, ut in annotationibus ad supradictum librum Marcellini demonstravi, partim ex legibus codicis Theodosiani, partim ex Libanii libro de vita sua. Tragœdia autem illa et conspiratio maleficorum adversus Valentem, contigit post ejus ingressum in urbem Antiochenam, ut constat ex Marcellino. Anno igitur 371 exeunte, vel certe ineunte 372 contigerit necesse est. Certe Theophanes ac Cedrenus, Valentis ingressum in urbem Antiochenam anno illius octavo assignant. Illam autem impiorum conspirationem, qui oraculum de futuro imperatore consuluerant, anno Valentis nono adscribit idem Theophanes. Quod cum nostra sententia optime congruit, si Valentis annum primum computemus a consulatu Joviani et Varroniani. VALES.

Verum Antonius Pagi non dubitat quin hæ quæstiones de iis qui magos consuluerant, habitæ fuerint anno 373. *Ad ann.* 370. n. xxxi. READING. Hæc anno 372 assignat Clintonus: vide Fast. Rom. ejus anni col. 2.

19, 2. γράμματα, θ′] Zosimus perinde hæc exprimit atque codex F, sic, φανῆναι δὲ ἐν τῷ τρίποδι γεγραμμένα θῆτα καὶ εἶ καὶ οὖ καὶ ἐπὶ τούτοις τὸ δέλτα. iv. 13.

19, 6. Θεοδοσίολός τις] Quisnam sit hic Theodosius, incertum est. Neque enim Theodosium illum esse existimo Theodosii imperatoris patrem, de quo Ammianus Marcellinus loquitur passim in suis libris. Hic enim in Occidente versatus est, nec nisi post obitum Valentiniani occisus fuit, per fraudem et insidias malevolorum. Verba tamen illa quæ addit Socrates, ἀνὴρ γενναῖος ἐκ τῶν εὐπατριδῶν τῆς Ἱσπανίας, optime illi conveniunt. In codice Sfortiano legitur Θεοδόσιος ἄλλος τὶς. Epiphanius quoque Scholasticus Theodosium vocat. VALES.

Cap. 20. Conf. Sozomen. vi. 19 Theodoret. iv. 20. Rufin. xi. 3. Cassiod. vii. 37. Niceph. xi. 26.

20, 2. ἐν ὑπατείᾳ Γρατιανοῦ] Hanc Chronologiæ rationem quæ confert mortem Athanasii in annum 371, sat firmitatis non habere, suadent aperta antiquiorum scriptorum testimonia. Hieronymus ad annum Dom. 374, ait Petrum Athanasii sedem excepisse, qui annus est æræ nostræ 373. Proterius vero, unus ex successoribus Athanasii in sede Alexandrina, in Epistola Paschali sic habet: *In octogesimo nono anno ab imperio Diocletiani, superstite patre nostro et episcopo Athanasio, cum* xiv *luna Paschalis,* xxviii *die mensis Phaminoth, id est nono Kalendarum Aprilium die provenisset, die Dominico, in subsequentem translatum est hebdomadem, ita ut quinta die mensis Pharmuthi, hoc est pridie Kalendarum Aprilium, celebraretur Pascha Dominicum.* Quæ notæ omnes in annum quadrant 373. Hisce aliud adjicit argumentum vir eruditus *Pagius* mutuatum ex historia Patriarcharum Coptitarum, Latine versa

et evulgata per Abrahamum Eckellensem, ubi dicitur obiisse sanctus patriarcha *septimo Bescinas die Jovis*, cujus dies septimus cum die secunda Maii concurrit. Quare cum anno 373, dies secunda Maii in feriam quintam inciderit, in eundem annum optime confertur mors Athanasii; obiit prope octogenarius. *Cl. Monachi Benedictini in fine vit. Athanas.* READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A.D. 373. col. 4.

20, 2. *Πέτρον*] Petrus, ecclesiæ Alexandrinæ sub Athanasio 235
archipresbyter, itinerum et peregrinationum ejus comes individuus, quocum varia subiit pericula. Quanti ab omnibus haberetur, exinde constat, quod anno 380 Theodosius imperator eum una cum Damaso papa orthodoxæ veritatis normam lege lata constitueret, eum apostolicæ pietatis virum appellans. Scripsit in carcere detentus *Epistolam Encyclicam* de vi sibi ad episcopatum recens evecto ab Arianis illata, et flagitiosa Lucii sedem Alexandrinam sibi per fas et nefas arripientis ambitione. Exstat fere integra, principio duntaxat et fine truncata, apud Theodorit. lib. iv. cap. 22. Porro alterius cujusdam epistolæ ad episcopos Ægyptios fidei causa exules fragmenta duo nobis conservavit Facundus lib. iv. cap. 2. et lib. ix. cap. 2. *Guil. Cave Hist.* vol. i. p. 206. ad ann. 371. READING.

Aliter tamen de eo testimonium profert Hieronymus sic, *Alexandriæ xx^s ordinatur episcopus Petrus, qui post Valentis interitum tam facilis in recipiendis hæreticis fuit, ut nonnullis suspicionem acceptæ pecuniæ intulerit*, Chronic. At vero in Theophilo quoque lenitatem non probavit Hieronymus. Conf. infra, ad vi. 7, 29.

Cap. 21. Conf. Sozomen. vi. 19. Theodoret. iv. 21. Gregor. Naz. Or. xxv. 11. seqq. Cassiod. vii. 38. Rufin. xi. 3. Niceph. xi. 26.

21, 2. *Λουκίῳ τῷ Ἀρειανῷ*] Lucius ille ab Arianis designatus erat episcopus Samosatorum in locum Eunomii, qui inde fugerat cum omnes ejus ministerium aversarentur. Verum ingenti odio ibi exceptus ab orthodoxo populo, quod etiam severitate sua auxerat, Lucius, si vera affirmet Petrus Alexandrinus, emit argento præsulatum Alexandriæ, et illuc se transtulit. Theodoret. iv. 15. et 22.

21, 3. *Μάγνος*] Hic Magnus Comes largitionum Comitaten-

sium dicitur in epistola Petri Alexandrini, quam refert Theodoritus in libro 3. Historiæ Ecclesiasticæ. VALES.

21, 4. *πρόσταγμα Παλλαδίῳ*] Tradit tamen Severus Arabicus, Dadianum, sic enim ille appellat, injussu imperatoris hæc egisse: itaque quam primum res rescita esset, ipsum et Lucium in exilium missos esse. Renaudot. Hist. Patriarch. Alexandr. xxi.

Porro etiam Rufinus scribit *Tatianum* fuisse *præsidentem Alexandriæ*, xi. 2, atque auctor Vitæ Athanasii in Phot. Biblioth. cod. 258. Sozomenus præfectum non nominat. Palladium appellat Petri epistola. Tatianum vero præfectum Ægypti fuisse A. D. 367 constat e lege data ad eum in Cod. Theod. Vid. Clinton. Fast. Rom. eo anno.

Ibid. *τὸν μὲν Πέτρον συλλαβόντες*] Tillemontius dubitavit an vere a Socrate dictum esset, Petrum in carcerem missum esse, propterea quod neque Rufinus, neque Theodoretus, neque ipse Petrus in ea epistolæ suæ parte quæ extat (Theodoret. iv. 22.) hoc diserte tradat. Memoir. Eccles. tom. vi. Les Ariens cxxiv. p. 585. Refert quidem Petrus, alios propter fidem carcere conclusos esse, et multa passos ab Arianis, de se ipso tamen prorsus silet, nisi quod dicat coactum se esse adventu militum ex ecclesia cedere.

Ibid. *Λούκιον ἐνθρονίζουσιν*] Lucius, unde oriundus, incertum. Primo episcopus Samosatenus ab Arianis, fugato Valentis imp. jussu Eusebio, vi ac armis constitutus. De enormi ejus adversus orthodoxos tyrannide, dum sedem Alexandrinam occuparit, lectorem plenius edocebit Petrus Alexandr. in Epistola sua apud Theod. lib. iv. cap. 22. Sub Valentis imperii finem, Petro Alexandriam reverso, ab infensa plebe episcopali sede ejectus, conscenso navigio Constantinopolim statim perrexit, catholicos (uti credi par est) apud imperatorem criminaturus. Verum Valente paulo post a Gothis occiso, voto suo excidit. Vir inquieti admodum et truculenti ingenii, ut a Gregorio Naz. perhibetur, orat. 23. p. 417. *Guil. Cave ubi supra.* READING.

Cap. 22. Conf. Sozomen. vi. 19. Theodoret. iv. 22. Rufin. 236
xi. 3. 4. Cassiod. vii. 37. 38. Niceph. xi. 26. 27.

22, 3. *πρὸς Δάμασον*] De Damaso, vide infra, 29.

22, 6. *κατεπολέμησαν τὰ ἐν ἐρήμῳ μοναστήρια*] Legem tulit

Valens, A. D. 373, quantum videtur, De monachismo, sic: *Quidam ignaviæ sectatores, desertis civitatum muneribus, captant solitudines ac secreta, et specie religionis cum cœtibus monazonton congregantur. Hos igitur, atque hujus modi, intra Ægyptum deprehensos, per comitem Orientis erui e latebris consulta præceptione mandavimus, atque ad munia patriarum subeunda revocari, aut pro tenore nostræ Sanctionis familiarium carere inlecebris: quas per eos censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum.* Cod. Theod. xii. Tit. 1. 63. tom. iv. p. 433. De hac lege breviter Chronicon Hieronym., *Valens lege data ut monachi militarent nolentes fustibus jussit interfici.* Atque exinde similia fere Prosper; et Orosius plura, vii. 33. De militia ista animadvertendum est, fuisse *curialem*, non *armatam:* quod vel ex ipsis legis verbis liquet. Fuit enim, scribit Gothofredus, "Militia non tantum armata, sed etiam togata palatina, officialium, advocatorum militia, λειτουργία, tandem omne publicum ministerium, atque adeo municipalia quoque seu curialia officia, muniaque pro patria." Comment. ad Cod. Theod. l. c. p. 437. Pergit autem Gothofredus ibidem demonstrare, legem hanc non in omnes monachos intentatam fuisse, sed in eos solos qui se a curialibus muniis subduxerant et in monachatum confugerant. Veruntamen si legis executio Lucio et militibus mandata erat, sicut refert Socrates, fatendum est, fieri potuisse ut res paulo ultra jus ageretur, in inquirendis talibus monachis inter solitarios Ægyptiacos.

Cap. 23. Conf. Sozomen. iii. 14. vi. 20. et 28. usque ad 34. Cassiod. viii. 1. Niceph. xi. 27. 34. seqq.

23, 1. Ἐπειδὴ δὲ] Sozomenus, antequam historiam suam monachorum incipiat capite 28, inserit hoc loco multa quæ Socrates non habet: scilicet notitiam provinciarum in quibus fides Nicæna obtinebat; præcipue de Scythia, ubi Vetranio episcopus Tomorum cum ipso Valente præsente disputavit; quæ ad id tempus referenda sunt quo Valens bellum cum Gothis agebat: tum, quomodo habita sit quæstio de Sancto Spiritu: duas synodos Romanas in quibus damnati sunt Auxentius et Apollinaris: schisma Vitalis Antiocheni: plura de Eunomio: et alia quæ Socrates quoque narravit alio loco.

23, 2. ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων] De ortu monachorum consule præ aliis Bingham. Origin. Ecclesiastic. lib. vii.

23, 2. Ἀμμοῦν] Ammon, sive Ammonius, monachorum Nitriensium pater, claruit sub Constantino, circa ann. 330. inquit *Guil. Cave*, *Hist.* vol. i. p. 150. READING.

Locum hunc citat Suidas in Ἀμοῦς Αἰγύπτιος col. 247. De Ammone vel Amo hæc habet Synesius, Ὁποῖος Ἀμοῦς ὁ Αἰγύπτιος οὐκ ἐξεῦρεν, ἀλλ' ἔκρινε χρείαν γραμμάτων· τοσοῦτον αὐτῷ τοῦ νοῦ περιῆν, Dion. p. 48. ed. Paris. 1631. Quibus scholion adjecit Petavius in Cod. Med. adscriptum hoc, Ἐρομένου τινὸς αὐτὸν εἰ ἀναγκαῖα τὰ γράμματα, ἔφη, εἰ ὁ νοῦς ἔρρωται, τίς χρεία γραμμάτων; τὸ δὲ, οὐκ ἐξεῦρεν, ἀλλ' ἔκρινε χρείαν γραμμάτων, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐχρήσατο αὐτὸς γράμμασιν, ἀλλ' ἀπεφήνατο τούτους δεῖσθαι γραμμάτων, οἵ τινες οὐ μέγεθος εὐτύχησαν νοῦ, ἵνα τὴν τοῦ νοῦ ἔνδειαν ἐντεῦθεν ἐπανορθῶνται. Annott. ad l. p. 18.

23, 4. ἀπὸ τῆς παστάδος παραλαβών] Idem fere quod Socrates hic tribuit Ammoni, Theodoretus refert factum esse a Pelagio qui postea Laodiceæ episcopus fuit: iv. 13. Narratio autem de Ammone sive Amoun excerpta est ex Historia Lausiaca Palladii, qui eam acceperat ex ore Arsisii; vid. c. vi. et vii.

23, 8. τῆς καλουμένης Νιτρίας] Nitria, (*sic dicta a Nitri fo-* 237
dinis in ea repertis, ut e Strabone notavit Cellarius) mons est Ægypti prope Scyathim, sive Scetim urbem. Inter illum et Alexandriam Maria, seu Mareotis lacus intercedit. *Baudrand.* READING.

Palladius refert, lacum Mariam sive Mareotim septuaginta millia passuum extentum esse; quem ille cum sesquialtero die navigando transmisisset, venit ad montem Nitriam. vi.

23, 9. Οὐ πολλοῦ δὲ παραδραμόντος καιροῦ] Aliter Palladius; qui tradit Amoun octodecim annos egisse cum uxore sua, ζήσας οὖν μετ' αὐτῆς ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ ἔτη δέκα ὀκτώ. ibid.

23, 10. τοσούτῳ οἰκήματι] Christophorsonus vertit, *in tantillo domicilio.* Sed Græcum vocabulum hanc expositionem admittere non potest. Itaque malim scribere ἐν τῷ σῷ οἰκήματι. Id est, *non decet te, qui continentiam sectaris, videre mulierem in domicilio tuo.* VALES. Conf. ἐν τοσούτῳ δὲ τούτου κινουμένου τοῦ ζητήματος, infra, 28. 6.

23, 12. τοῦ Ἀμμοῦν τὴν ψυχήν] Athanasius in vita S. Antonii, p. 841, edit. Benedict. hæc habet. Καὶ γάρ ποτε πάλιν καθήμενος ἐν τῷ ὄρει, καὶ ἀναβλέψας, εἶδεν ἐν τῷ ἀέρι ἀναγόμενόν τινα, πολλήν τε τῶν ἀπαντώντων γινομένην τὴν χαράν. εἶτα θαυ-

μάζων καὶ μακαρίζων τὸν τοιοῦτον χορὸν, ηὔχετο μαθεῖν, ὅτι ἂν εἴη τοῦτο. καὶ εὐθὺς ἦλθεν αὐτῷ φωνή· ταύτην εἶναι τοῦ 'Αμοῦν τὴν ψυχὴν, τοῦ ἐν τῇ Νιτρίᾳ μοναχοῦ. ἦν δὲ τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ Νιτρίας ἕως τοῦ ὄρους ἔνθα ἦν ὁ 'Αντώνιος ἡμερῶν ἐπὶ δεκατριῶν. οἱ τοίνυν ὄντες μετὰ 'Αντωνίου, βλέποντες τὴν γέροντα θαυμάζοντα, ἠξίωσαν μαθεῖν· καὶ ἤκουσαν ὅτι ἄρτι τετελεύτηκεν ὁ 'Αμοῦν. Iterum in monte cum sederet Antonius, sublatis oculis, vidit in aëre quendam efferri, et magnum eorum gaudium qui ipsi irent obviam. Admiratus ille, atque ejusmodi cœtum beatum prædicans, rogabat ut quid illud esset edisceret. Voxque statim ad illum facta est, esse Amunis in Nitria monachi animam. Atqui a Nitria distat mons in quo erat Antonius, tredecim dierum itineris intervallo. Qui cum Antonio erant, cernentes admirantem senem, rogabant quid id esset, audiereque: Jam obiit Amun. Fratres autem post dies triginta ex Nitria advenientes interrogarunt, atque compererunt ea ipsa die et hora obiisse Ammunem, qua ejus animam sursum ferri senex viderat. READ.

23, 13. Σκίτεως] Hanc regionem Palladius appellat Σκήτην, Hist. Lausiac. xix, Sozomenus Σκῆτιν, vi. 29; *Scytin* vel *Scythin* Cassianus, Collat. iii. 1. iv. 1, vel *Scythioticam solitudinem*, Coll. xv. 3; τὴν Σκίτιν Evagrius, Biblioth. Patr. Galland. t. vii. p. 553; aliter alii; vid. Gazæum ad Coll. i. 1.

Nomen a Scythis deduci, qui hanc regionem aliquando tenuerunt, creditum est a nonnullis: vid. Baronium ad Martyrol. Roman. quem citat Canisius in Thesaur. Monum. Eccles. t. 1. p. 35. ed. Basnag. Conf. Valesium infra, ad § 69: inepte alii ab ἀσκήτης derivarunt, tanquam nomen trisyllabice scriptum esset.

Ibid. ἐκ τοῦ πλήθους] Palladius dicit numerum eorum qui in monte Nitria degebant fuisse quinque millia, vi.

23, 18. 'Αρσήνιος] Palladius scribit 'Αρσίσιος, Hist. Lausiac. 238
vi, et Sozomenus iii. 14; Suidas 'Αρρήσιος, col. 556, ubi hunc locum citat; Kusterus censuit Suidam e Socrate corrigendum esse. *Oresiesis* legitur in Gennad. Cat. Vir. Ill. ix.

23, 29. Πιτηροῦς] Alius videtur esse quem Sozomenus vocat Πιτυρίων, iii. 14. Palladius memorat et Piterum anachoretam in Porphyrite, xlii, et Pityrionem abbatem in Thebaide, lxxiv: hic est de quo dicit Sozomenus, ille de quo Socrates.

23, 32. Αἰγύπτιος Μακάριος] Macarius senior ex Thebaide 239
oriundus, monachus Scetensis, Magni Antonii discipulus, claruit circa an. 373. Vide Sozom. lib. iii. cap. 14. et Theod. lib. iv. cap. 21. Exactis in solitudine annis sexaginta, obiit nonagenarius, anno (ut volunt) 391. Scripsit Homilias spirituales quinquaginta, *de Integritate quæ decet Christianos:* quæ ab aliquo forsan sequioris seculi interpolatæ exstant Gr. Lat. Paris. 1559. 8°. Francofurt. 1594. 8°. denique cum operibus Greg. Thaumaturgi, Paris. 1622. fol. *Guil. Cave Hist.* vol. i. p. 207. READING.

Tempus ejus satis certo statui potest. Obiit nonagenarius anno priore quam Palladius solitarios inviserit (Hist. Laus. xix.), quod fecit hic A. D. 391 (ibid. i, ii, et vi.); vixerat autem in solitudine sexaginta annos (ib. xix.). Inde conficitur, natum illum esse A. D. 300, ad desertum se contulisse A. D. 330, mortuum esse A. D. 390.

23, 33. 'Αλεξανδρεὺς Μακάριος] Macarius, *junior* et πολιτικὸς dictus, domo Alexandrinus, ubi ætate prima bellaria vendendo quæstum exercebat; postea Antonii discipulus vitam monasticam amplexus est: dein presbyter et archimandrita Nitriensis. Vide Sozom. lib. iii. cap. 14. et Theod. lib. iv. cap. 21. obiit centenarius, circa an. 404. *Cave ubi supra:* qui ibid. ex MS. edidit *Sermonem de exitu statuque animarum post hanc vitam* sub nomine hujus Macarii Gr. Lat., quem tamen parvi pendet, et recentioris cujusdam Græculi commentum esse censet. READING.

Discrimen inter *Ægyptium* atque *Alexandrinum* ita explicat Sozomenus, *ὁ μὲν Αἰγύπτιος, ὁ δὲ πολιτικὸς ὡς ἀστὸς ὠνομάζετο, ἦν γὰρ τὸ γένος* 'Αλεξανδρεὺς, iii. 14. Eadem res occurrit in Epistola Dionysii Alexandrini de persecutione Deciana, in qua Heron et alii a ceteris martyribus Alexandriæ distinguuntur quod *Ægyptii* fuerunt: Euseb. H. E. vi. 41, 17 et 19. Hic loquendi modus originem proculdubio inde traxit quod Alexandria primo civitas fuit Græcorum. Porro Socratis locum de duobus Macariis citat Suidas in Μακάριος col. 2377.

23, 34. *ἅμα αὐτῷ εἰς τὴν Αἴγυπτον κατελθὼν*] Nescio unde hæc hauserit Socrates. Nam Palladius scribit Gregorium Nyssenum, non Nazianzenum, ordinasse Evagrium, et mox Gregorium (non liquet vero uter fuerit) eum reliquisse apud

Nectarium episcopum Constantinopolis post habitam ibi magnam synodum. Tum vero paulo serius eum a Constantinopoli discessisse et venisse Hierosolymam, inde postremo montem Nitriam. Præterea non constat Gregorium ipsum tunc Ægyptum ivisse. Hist. Laus. lxxxvi. Socratis errorem partim repetit quoque Sozomenus. Conf. Tillemont. Mem. t. x. p. 795.

23, 36. τὸ μὲν, Μοναχός] De hujus Evagrii libris quid senserit Hieronymus, vide in epistola ad Ctesiphontem adversus Pelagianos: ubi eum Origenistam fuisse docet. Palladius in Lausiaca, tres ab eo libros scriptos esse dicit. Horum primum vocat ἱερὸν, secundum μοναχὸν, tertium ἀντιρρητικὸν qui est adversus fraudes diaboli: συντάττει οὖν τρία βίβλια, ἱερὸν, μοναχὸν, ἀντιρρητικὸν, seqq. Ubi ἱερὸν vocat quem Socrates γνωστικόν. VALES.

Conf. supra, iii. 7, 22, ubi Socrates priorem illum librum Evagrii *Monachicum* nominavit. Evagrium hunc Ponto ortum esse, et civem urbis Iberorum, tradit Palladius lxxxvi, et Sozomenus, vi. 30; unde colligi potest eundem esse illum *Evagrium Ponticum* de quo scribit Hieronymus in loco quem modo indicavit Valesius. Plura de eo vide in Fabric. Biblioth. Græc. Harles. t. ix. p. 284.

23, 37. τῶν ὀκτὼ λογισμῶν] Quæ fuerint illæ cogitationes exponit *Narratio abbatis Serapionis*, sic, *Octo sunt principalia vitia quæ humanum infestant genus. Id est, primum, gastrimargia, quod sonat ventris ingluvies. Secundum fornicatio. Tertium philargyria, id est, avaritia, sive amor pecuniæ. Quartum ira. Quintum tristitia. Sextum acedia, id est, anxietas, sive tædium cordis. Septimum cenodoxia, id est, jactantia seu vana gloria. Octavum superbia.* Cassian. Collat. v. 2. Pluribus rem prosequitur Cassianus ipse De Institut. Cœnob. v. Conf. Nilum de Octo Vitiis (iisdem) in Coteler. Eccles. Gr. Monum. tom. iii. p. 185. De hoc opere Evagrii dixit Gennadius sic, *Scripsit* (Evagrius), *Adversus octo principalium vitiorum suggestiones, quas aut primus advertit, aut inter primos didicit*, seqq. Cat. Vir. Ill. xi.

Ibid. κατὰ λέξιν τάδε] Hæc cum aliis Evagrii fragmentis habentur in Cotelerii Eccles. Gr. Monum. t. iii. p. 99.

23, 50. μέρος] In codice Florentino et apud Nicephorum 240
legitur μέρος. Somni enim pars potius erat quam somnus, ille

quem capiebat Macarius, capite ad parietem inclinato. Nam brevi admodum tempore ita dormiebat. Quare somnum illum rapuisse se potius dicit quam cepisse. VALES.

23, 54. πέραν τῆς λίμνης] Pro πέραν Cotelerius legit μέρος Eccl. Gr. Mon. iii. p. 101.

Ibid. τῆς παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν] Turpiter hoc loco hallucinati sunt interpretes. Nam Christophorsonus quidem ita vertit: *In ea monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit.* Langus vero interpres Nicephori hunc Evagrii locum ita transtulit: *Habitat in ea monachus Gnosticorum ordinis celeberrimus.* Sed primo quidem Evagrius non dicit, monachum illum habitasse in ea insula trans Mariam paludem: sed tantum dicit juxta illam insulam eum habitasse. Id enim sonat verbum προσοικεῖ. Deinde παρεμβολὴ non significat sectam neque ordinem: nec Gnostici hoc loco sumuntur pro secta hæreticorum; sed est genus quoddam monachorum, de quibus Evagrius librum scripserat. Parembole igitur hic vicus est haud procul Alexandria juxta Mareoticum lacum. Hujus meminit Athanasius in apologetico secundo adversus Arianos, [71. p. 188.] ubi indiculum refert clericorum quos Meletius habebat in urbe et in territorio Alexandrino. Post commemoratos igitur presbyteros et diaconos partis suæ, quos habebat Alexandriæ, addit postremo: καὶ Μακάριος πρεσβύτερος τῆς Παρεμβολῆς. Parembole item memoratur in notitia imperii Romani, in qua sedes erant legionis secundæ Trajanæ sub dispositione comitis rei militaris per Ægyptum. Ptolemæus quoque in Ammoniaca juxta Mareoticam ponit Alexandri Parembolen. Hic igitur habitabat monachus ille inter Gnosticos probatissimus. VALES.

Paremboles mentio occurrit quoque in exordio epistolæ ejus quæ fertur inter Monumenta Athanasiana sic, *Athanasius presbyteris et diaconibus omnibus ecclesiæ sanctæ apud Alexandriam et Parembolam catholice dilectissimis fratribus salutem.* Galland. Biblioth. Patr. tom. v. p. 221.

23, 68. εἰς τὸ βόρειον μέρος] Origenianum est illud. Ita 241
enim Origenes in Homil. ix. ad Exod. xxvi. 35; *Sed istud candelabrum lucernarum in austro collocet, ut ad aquilonem respiciat. Accenso enim lumine, id est, vigilanti corde respicere semper debet ad aquilonem, et observare eum qui ab aquilone est. Sicut et propheta videre se dicit succensum lebetem, vel ollam, et*

faciem ejus a facie aquilonis. [Hierem. i. 14.] *Ab aquilone enim accenduntur mala universæ terræ. Vigilans ergo et sollicitus et ardens intueatur semper astutias diaboli, et semper aspiciat unde sit ventura tentatio, unde hostis irruat, unde inimicus obrepat,* seqq. tom. ix. p. 116. ed. Lommatsch. Similiter quoque Hieronymus, *Non enim est ab austro unde Dominus venit, et a meridie in qua sponsus recumbit in floribus; sed possessor aquilonis venti frigidissimi, a quo exardescunt mala super terram.* Epist. ad Fabiolam lxxviii. Mans. 4. Et Augustinus, *Austrum, quamvis mortalibus carnibus gravis sentiatur, non tamen uspiam memini in sanctis libris mali aliquid significare, sicut aquilonem nunquam in bono,* In Job. xxxviii. 24. Conf. etiam In Psalm. xlvii. 3. Eandem figuram usu invaluisse recentioribus quoque sæculis testatur Sermo Gilleberti xxxviii. in Canticum Canticorum, in Appendice ad S. Bernard. Oper. tom. vi. p. 71.

23, 69. Σαραπίων] De hoc Serapione Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis ita dicit: *Serapio Thmueos Ægypti urbis episcopus, qui ob elegantiam ingenii Scholasticus dictus est,* seqq. Decessit e vita sub Constantio ante Concilium Seleuciense, id est ante annum Christi 359: In Concilio enim Seleuciensi inter episcopos partis Acacianæ recensetur Ptolemæus episcopus Thmueos Augustonicæ. Fuit enim Thmuis urbs Augustonicæ seu Augustanicæ. Neque enim audiendus est Baronius qui in annotationibus ad martyrologium Romanum, Thmuin in Scethi provincia fuisse dicit. Atqui Scethis non fuit nomen provinciæ, sed ipsa potius fuit in provincia Augustanica. Thmuin tamen in Ægypto proprie dicta locat Marcellinus, in libro 22. [xxii. 16, 6.] VALES.

23, 73. ᾧ ὄνομα Ἀμμώνιος] Ammonius ille inter doctissimos 242
monachorum fuit. Discipulus primo Pambi, qui literarum rudis erat, secessit inde in desertum, et monasterium sibi fundavit, cui postea permulti confluxerunt: secutus est doctrinam Origenis et discipulorum ejus. Plura habet Palladius Hist. Laus. xii. A Sozomeno numeratur unus inter quatuor fratres illos qui Μακροὶ vocabantur, vi. 30. viii. 12. (conf. Socrat. vi. 9.) Denique mortuus est Constantinopoli A. D. 403, Sozomen. viii. 17, et sepultus in æde Rufinianis. Hist. Laus. ibid.

23, 74. εἰς ἐπισκοπὴν ἑλκόμενος] Scilicet a plebe civitatis cujusdam; qui Timotheum tunc Alexandriæ episcopum rogaverunt, ut Ammonium sibi episcopum consecraret. Pallad. ibid.

23, 80. Εὐάγριος] Evagrius, presbyteri filius, ex Iberorum urbe quæ ad Euxinum Pontum sita est, oriundus, a S. Basilio ecclesiæ Cæsariensis lector ordinatus, post ejus mortem a Gregorio Nysseno diaconus factus, claruit ab anno 380. A Gregorio Nazianz. S. literarum scientiam hausit, ab eo ad ecclesiæ Constantinopolitanæ archidiaconatum provectus. Qua occasione vitam monasticam amplexus est, docet Sozom. lib. vi. c. 30. Vide *Guil. Cave Hist.* vol. i. p. 227. *et Ant. Pagi ad ann.* 388. n. 16. READING. Conf. quæ dicta sunt supra, ad § 34.

Ibid. Παλλάδιος] Palladius, gente Galata, natus anno 368, viginti annos natus in exteras regiones peregrinari cœpit. Anno 391 in Nitriam montem secessit; ubi Evagrium præceptorem nactus est, a quo Origenismi amorem hausit. *Vide Cave et Pagi ubi supra, Socrat.* lib. vii. c. 26. *præcipue vero ipsius Palladii Historiam Lausiacam.* READING.

Palladius Alexandriam primum profectus est studio vitæ monasticæ A. D. 388, Hist. Laus. i, scripsit vero Historiam eam ad Lausum post triginta tres annos, nempe A. D. 420, ibid. Epist. Præfat. Plura vide in Clinton. Fast. Rom. in iis annis.

Cap. 24. Conf. Rufin. xi. 3, 4. Theodoret. iv. 22. Cassiod. vii. 39. Niceph. xi. 27.

24, 1. ἑλκομένων εἰς δικαστήρια] Quomodo id a Magno factum sit enarrat Petrus in epistola sua sic, *Μάγνος—πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τὸν ἀριθμὸν ἐννεακαίδεκα συλλαβόμενος,—ὡς ἑαλόντας ἐπὶ μυσαρῷ τινὶ καὶ νόμῳ Ῥωμαίων ἐχθρῷ, δημόσιον ὁρίσας κριτήριον κατηνάγκαζεν—τὴν πατρῴαν παρὰ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν πατέρων ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν προδιδόναι πίστιν, ἡδόμενον ἐπὶ τούτῳ καὶ τὸν φιλανθρωπότατον Αὔγουστον Βάλεντα διϊσχυριζόμενος· πείσθητε τάλανες, λέγων μεγαλῇ τῇ βοῇ, τῷ τῶν Ἀρειανῶν φρονήματι πείσθητε—τῷ Ἀρείου ὑπογράφοντες δόγματι ὃ νῦν κηρύττει, ὀνομαστὶ λέγων, Λούκιος*: seqq. Theodoret. iv. 22.

24, 13. εἰς νῆσον τινὰ] Hæc et quæ sequuntur de miraculo 243
facto in insula habent Rufinus, xi. 4, et Theodoretus iv. 21.

Cap. 25. Conf. Sozomen. iii. 15. Theodoret. iv. 29. Rufin. 244
xi. 7. Cassiod. viii. 8. Niceph. xi. 29.

25, 2. Δίδυμος] Didymus, genere Alexandrinus, Scholæ Catechesewn Alexandrinæ præfectus, Hieronymi et Rufini præceptor. Claruit præcipue circa ann. 370, ab ipso Constantii tempore non incelebris. Vide Sozom. lib. iii. c. 15. et Theod. lib. iv. c. 29. In vivis adhuc erat anno 392, quo octogesimum tertium ætatis annum excesserat. *Guil. Cave Hist.* vol. i. p. 205. READING.

Conf. Hieronym. De Scriptor. Eccles. cix. Agitur de Didymo in Palladii Hist. Laus. iii. ubi obiisse dicitur annos natus lxxxv: cum Hieronymus dixerit eum excessisse octogesimum tertium annum A.D. 392 (quo tempore Hieronymus Catalogum suum scripsit): hinc eruitur mortuum eum esse A.D. 394: quod non fugit Clintonum F. R. Append. p. 442. Restat tamen nodus qui nondum solutus est: Palladius enim dicit se quater cum eo collocutum esse, decem annorum spatio: συντυχίας ἔσχηκα τέσσαρας, ἐκ διαλημμάτων ἀπερχόμενος πρὸς αὐτὸν, ἐπὶ δέκα ἔτη. ibid.

25, 7. ὑπομνήματά τε ἐκδοὺς] De his Didymi commentariis in Origenis libros περὶ ἀρχῶν, loquitur Hieronymus in libro 1. adversus Rufinum: *Et multo his deteriora, quæ longum esset retexere, vel ita vertisse ut in Græco invenerat, vel de commentariolis Didymi, qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata et firmiora posuisse.* Et in libro secundo adversus eundem Rufinum, *In primo libro* περὶ ἀρχῶν, *ubi Origenes lingua sacrilega blasphemavit, quod Filius Patrem non videat, tu etiam causas reddis, quasi ex persona ejus qui scripsit: et Didymi interpretaris* σχόλιον, *in quo ille casso labore conatur alienum errorem defendere, quod Origenes quidem bene dixerit: sed nos simplices homines et cicures Enniani, nec illius sapientiam, nec tuam, qui interpretatus es, intelligere possumus.* VALES.

25, 9. Τούτῳ λέγεται] Eadem res refertur ab Hieronymo 245
quoque in Epist. ad Castratium lxviii. 2. Sed non a Palladio: qui memorat tamen Antonium ter ad Didymi cellam ut eum viseret venisse: quod ille ab ipso Didymo acceperat.

Ibid. κατὰ τὸν Οὐάλεντος χρόνον] Male Epiphanius Scholasticus et reliqui interpretes hunc locum transtulerunt, quasi Antonius monachus Alexandriam venerit Valentis Augusti temporibus. Atqui constat Antonium monachum ex hac vita migrasse regnante Constantio. Docet id Hieronymus in

Chronico et in vita Hilarionis. Quonam autem Constantii imperatoris anno Antonius relicta solitudine Alexandriam descenderit, incertum est, utrum sub initium imperii Constantii, ante ordinationem Gregorii Ariani; an potius post Concilium Serdicense et secundam restitutionem Athanasii. VALES.

Cap. 26. Conf. Sozomen. vi. 17. Rufin. xi. 9. Theodoret. iv. 30. Cassiod. vii. 36. Niceph. xi. 17. seqq.

26, 6. Ἱμερίου καὶ Προαιρεσίου] Himerius, Aminii rhetoris filius, ex Prusiade Bithyniæ urbe, sophista, claruit anno 361, sub Juliano imperatore. Obiit grandævus, oculis captus, morbo comitiali correptus. Edidit declamationes varias, quibus, teste Photio, latenter mordentes imitatus canes, Christianos allatravit. Prohæresius, Himerii æmulus, Pancratii filius, Cæsarea Cappadociæ oriundus, Antiochiæ apud Ulpianum disciplinis operam dedit. Athenis docuit paulo ante Libanium. Scripsit declamationes rhetoricas. *Suidas, Eunapius, Photius.* READING.

Extat Epigramma Gregorii Nazianzeni in obitum Prohæresii, in quo laudatur tanquam omnium oratorum princeps fuerat. Vid. Galland. Bibl vi. p. 355. et Annott. ad l.

Ibid. Λιβανίῳ συμφοιτήσαντες] Falsum puto quod hic ait 246
Socrates, Basilium atque Gregorium post confectum Athenis studiorum liberalium cursum, Libanium sophistam audiisse Antiochiæ. Refellit hoc Gregorius in carmine de vita sua, ubi scribit se tricesimum ætatis annum egisse cum Athenis digressus est, et amicos ipsum Athenis detinere voluisse, ut professor esset eloquentiæ: id quod etiam Rufinus testatur in libro xi. Historiæ. Se tamen paulo post clanculo inde aufugisse, et in patriam se recepisse. VALES.

Gregorius ipse testatur se juvenem (Ἄχνους παρειὰ, 112.) prius Alexandriæ literas attigisse, quam ad Athenas iret:

Τότ' οὖν Ἀλεξάνδρειαν ἐκλιπὼν ἐγὼ,
Κἀνθένδε γάρ τι τῶν λόγων ἐδρεψάμην,
Ἄρας ἔτεμνον πόντον εὐθὺς Ἑλλάδος.

Carm. De Vit. 128. tom. ii. p. 680.

Idem refert quoque, se primum a fratre suo Cæsario separatum esse, quando hic ad Alexandriam proficisceretur ipse vero in Palæstina propter scholam rhetorices maneret, Orat. vii. 6: atque insuper, se Athenas reliquisse anno ætatis suæ fere

tricesimo, Carm De Vit. 239, cum paulum ibi post digressum Basilii immoratus esset; Basilium autem interea ad Cæsaream reversum esse, atque exinde peregre profectum, Orat. xliii. 25; seipsum denique patriam suam venisse absente Basilio, ut parentes suos aleret, ibid. Unde conjici potest Gregorium primo institutum esse in Schola Palæstina, fortasse Beryti, dum Cæsarius Alexandriam pergeret; mox autem ipsum quoque se Cæsario ad Alexandriam adjunxisse, et deinde Athenas petiisse solum. Nusquam vero occurrit Antiochiæ mentio: nam ab Athenis Gregorius ad parentes suos reversus est. Basilius quidem scribit in Epist. i. ad Eustathium, p. 69, se illum ad Asiæ metropolim usque quæsivisse; quam Caveus credidit fuisse Antiochiam (Vit. Basil. p. 474), rectius alii Cæsaream Cappadociæ; at si verum id sit quod Caveus credidit, nihil tamen ad rem facit, nam Basilius iisdem ipsis verbis dicit se in metropoli illa ubicunque ea fuerit, non substitisse, sed continuo perrexisse quærendo: quamobrem non in ea epistola loquitur de secessu ad Antiochiam facto audiendi Libanii causa. Et jure videtur Valesius dubitasse de eo quod Socrates narrat, quamvis Sozomenus quoque idem repetat. Visum est nonnullis, eos deceptos esse simili nomine Basilii ejus quæ Joannis Chrysostomi æqualis fuit. Plura vide in Vita S. Basilii Benedictinorum, editioni Operum ejus præmissa.

26, 7. *ἐπὶ δικανικὴν παρακαλούντων*] Basilius scribit de seipso, *ἡμεῖς οἱ πολὺν χρόνον ἐνεθισθέντες τῇ ἀγορᾷ ἀφειδῶς μὲν ἔχομεν τῶν ῥημάτων* seqq. Epist. cl. tom. iii. p. 239: unde collegit Caveus eum diu advocatum fuisse et causas actitasse in foro, Vit. p. 474: quod tamen non liquet: nusquam enim, quod sciam, id aperte de eo traditur. Intelligenda potius videntur ea verba de exercitiis forensibus, quibus usi sunt adolescentes ad oratoricam artem ediscendam.

26, 8. *παρὰ τῷ τηνικαῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ*] Falsum hoc est. Nam Basilius postquam ab Athenis ad Cappadociam rediisset, paulisper illac commoratus (Gregor. Orat. xliii. 25.) et jam monasticæ vitæ cupidus, iterum domo discessit in Asiam, Alexandriam, Ægyptum, Palæstinam et alias regiones, (Epist i. p. 69. et cccxiii. p. 337,) dum Gregorius domi residebat apud parentes suos, se amico suo adeo orbatum esse dolens (Orat. xliii. 25). Non igitur una ambo Antiochiæ tunc philosophiæ studuerunt.

26, 11. *Βασίλειος*] Basilius, *Magnus* dictus, ex illustri et vetusto genere, parentibus sanctissimis Basilio et Emmelia natus; majores habuit qui sub Maximiano confessionis gloria claruerunt. Basilii patrem Possevinus, Labbeus, aliique episcopum fuisse tradunt, absque levissima, quod sciam, veterum autoritate. Ipse Basilius ortu Cappadox, seu ut pressius loquar, Ponticus, civitate, si conjecturis agendum sit, Neocæsariensis; quod enim aliqui de Helenoponto dicunt, nullo authore fulcitur. Præfuit ecclesiæ Cæsariensi annis octo, mortuus anno 378, postremis his verbis habitis, *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.* Philotheus patriarcha CP. hoc Basilii peculiare esse observat, de singulis tanto vigore disserere, *ὥσπερ τινὰ ψυχὴν τοῖς ἀψύχοις λόγοις ἐμπνέειν, ut animam quandam sermonibus inanimatis inspirare videatur.* Guil. Cave ad ann. 370. Natum fuisse dicit clariss. Dom. *Du-Pin* circiter ann. Dom. 328, denatum Kalend. Januar. anni 379. READING.

Ibid. *ὑπὸ Μελετίου τοῦ Ἀντιοχείας*] Philostorgius, iv. 12, sub A. D. 359, tradit Basilium jam tum diaconum fuisse. Hoc verum esse negant, neque Basilium a Meletio ordinatum esse diaconum, Benedictini in Vita Basil. ix. i. p. lxvi.

Ibid. *τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος*] Baronius Basilium anno Christi 369, ad episcopatum Cæsareæ promotum esse dicit: idque ex Gregorii Nysseni testimonio demonstrare conatur. Theophanes tamen ac Cedrenus in Chronico, initium episcopatus Basilii magni anno Valentis nono consignant, qui fuit annus Christi 371. Anno autem octavo ejusdem Valentis Basilium adhuc presbyterum fuisse scribunt. Sic enim ait Theophanes ad illum Valentis annum: *ὁμοίως καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ τὰς ἐκκλησίας παραδοῦναι ἐσπούδαζεν, τῆς ἐναντιώσεως δραξάμενος, ἧς ἔχειν παρ' αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Βασιλείου πρεσβυτέρου τότε τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Καισαρείας ὑπάρχοντος, καὶ Εὐσέβιον τὸν ἐπίσκοπον διεγείροντος εἰς ζῆλον ὀρθοδοξίας, μὴ ὑπείκειν τῇ δυσσεβείᾳ Οὐάλεντος.* Eadem habet Cedrenus, nisi quod post vocem *Βασιλείου* addit *Ἰουλιανὸς*, quod non probo. Idem confirmat Gregorius Nazianzenus in oratione de laudibus Basilii. Ibi enim diserte testatur, tunc cum Valens succinctus hæreticorum antistitum

manu, expeditionem suscepit adversus ecclesias Orientis, quas Arianis tradere festinabat, Basilium adhuc presbyterum fuisse Cæsariensis ecclesiæ. Porro Valens expeditionem illam adversus orthodoxos suscepit tertio suo consulatu, id est anno Christi 370, ut docet Socrates. Idem confirmat Gregorius Nyssenus in libro primo adversus Eunomium, ubi respondens Eunomio, qui Basilio pavorem ac pusillum animum objecerat, Valentis apparatum et expeditionem adversus ecclesias sic describit: *ἐξήλαυνε μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τὴν ἑῴαν ὁ βασιλεὺς, ἄρτι τοῖς κατὰ τῶν βαρβάρων αὐτῷ κατορθωθεῖσιν ἐπηρμένος τὸ φρόνημα* seqq. *Progressus imperator Constantinopoli, cum ingenti apparatu proficiscebatur in Orientem, elatus animo ob res paulo ante adversus Barbaros feliciter gestas.* Id est post bellum adversus Gothos, et fœdus cum iisdem percussum. Quod contigit anno Christi 369, ut testatur Ammianus Marcellinus. Quare Valentis illa profectio ad vastandas ecclesias Dei, contigit anno Christi 370, ut jam dixi. Tunc vero Basilium adhuc fuisse presbyterum, ibidem docet frater ejus Gregorius. Ait enim præfectum prætorii, Modestum scilicet, primo quidem blanditiis usum fuisse, ac promisisse Basilio præsulatum et gubernaculum ecclesiæ, si modo imperatori parere vellet. Verba Nysseni hæc sunt, *πεισθέντι μὲν τὴν ἐκ βασιλέως τιμὴν, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησίας προτείνων.* Nondum ergo tunc Basilius episcopus erat Cæsariensis ecclesiæ, cum illum Modestus subvertere conatus est. Porro Modestus præfecturam prætorii primum gessit Gratiano secundo et Probo consulibus, anno Christi 371, ut notavi ad librum 29, Ammiani Marcellini. Alio quoque argumento probari potest, Basilium post annum Christi 370 ad episcopatum Cæsariensis ecclesiæ promotum fuisse. Etenim Nazianzenus in oratione funebri quam in eum conscripsit, ait Basilium adhuc presbyterum fuisse, tunc cum fames illa, omnium quæ unquam fuisse memorantur longe gravissima, contigit in Cappadocia. Hæc autem ipsa est, cujus supra meminit Socrates, quæ accidit Valentiniano tertio et Valente tertium consulibus. VALES.

Locus Gregorii Nysseni est in Contra Eunom. 1. p. 312, seqq. ubi Valentis persecutio accurate depingitur. "Quo Basilius anno ordinatus fuerit, non una est criticorum sententia. Baronius et Bollandus anno 369 ordinatum fuisse contendunt; anno 370 Petavius et Tillemontius. Nihil moror Pagium qui ordinationem differt usque ad annum 371. Hæc enim opinio stare non potest. Ex duabus autem aliis sententiis longe potior videtur ea quam defendit Tillemontius," seqq. Benedictin. in Vit. Basil. xiii. iv. p. lxxxiii.

26, 12. *δρομαῖος ἐπὶ τὰ ἐκεῖ μέρη*] Gregorius Nazianzenus, cui magis credendum est in his rebus, in oratione funebri de laudibus Basilii testatur, Basilium adhuc presbyterum ad eas partes se contulisse, eo consilio ut Arianorum perfidiæ sese opponeret. VALES.

Longe aliter hæc a Gregorio narrata sunt in eadem Orat. xliii. 27—37. Postquam Basilius ordinatus esset presbyter Cæsareæ, tanta in eum conflata est invidiæ vis, ab Eusebio episcopo et e jurgiis quæ propter turbulentos aliquos monachos excitabantur, ut satius duxerit paulisper secedere et alibi otium quærere, donec sedatæ essent rixæ. Fugit ergo, comite Gregorio, in solitudinem Ponti, atque ibi se monachis adjunxit, et eorum disciplinæ totum se dedit. Cum autem postea Valens Arianorum studio flagrans cœpit orthodoxos vexare, Basilius latebras suas deseruit, et rursum se Cæsaream contulit ut laboranti ecclesiæ subveniret. Conciliato igitur iterum Eusebii favore, ecclesiæ rebus strenuam ei navanti operam intervenit fames illa gravissima, modo memorata supra, 16, quæ et laborem et famam ejus, et civium in eum amorem, magnopere auxit: itaque, quando paulo postea mortem obiisset Eusebius, Basilius summo omnium assensu episcopus in ejus locum electus est. Hæc sunt quæ Gregorius fuse enarrat l. c.

26, 13. *τῆς Ναζιανζοῦ πόλεως*] Hausit hoc Socrates ex Ru- 247
fino, qui in libro secundo Historiæ cap. 9, ita scribit: *Gregorius vero apud Nazianzon oppidum in locum patris episcopus subrogatus, hæreticorum turbinem fideliter tulit.* Constat tamen Gregorium non episcopum, sed coadjutorem duntaxat patris ipsius Gregorii in episcopatu Nazianzeno factum fuisse: verum ea conditione, ne patri in episcopatu succederet, ut ipsemet testatur in oratione 8, et in carmine de vita sua. Prius vero episcopus Sasimorum constitutus est a Basilio magno, qui hunc episcopatum primum instituerat, ut locum illum ecclesiæ suæ assereret, quemadmodum testatur Gregorius in carmine

de vita sua. Hinc ad Constantinopolitanam sedem translatus, paulo post ea relicta, Nazianzum se recepit, et episcopatum ejus loci aliquandiu administravit, donec senio ac morbis defatigatus, successorem sibi ipse delegit. Recte ergo Hieronymus in libro de scriptoribus ecclesiasticis ita scribit: *Gregorius primum Sasimorum, deinde Nazianzenus episcopus* seqq. Mirumque est, cum tres episcopatus gesserit, omnes tamen ambiguos esse atque incertos. Certe ipse in epistolis sæpius negat se episcopatum Sasimorum unquam administrasse, aut sacerdotale munus ullum illic obiisse. Constantinopolitanum autem episcopatum nec Hieronymus ejus discipulus, nec Rufinus ei adscribunt. Nazianzenum denique episcopatum alteri potius tradidit, quam ipse gessit. VALES.

Gregorius Nazianzenus natus est Arianzi in prædio paterno prope Nazianzum, circa Nicæni concilii tempora. Patrem habuit Gregorium, virum optimum, at Hypsistariorum erroribus misere seductum (secta ea fuit ex Judaismo et Gentilismo conflata, quæ tamen summum illum et ὕψιστον Θεὸν, unde sectæ nomen, unice colebat) matrem Nonnam, fœminam lectissimam et pietate conspicuam, qua mediante, conjux ab erroribus ad Christianam religionem revocatur, et ad Nazianzenæ urbis episcopatum promovetur, quem 45 annis tenuit, et pene centenarius obiit. Gregorius filius diserte negat, se unquam Nazianzi episcopum factum, sed patris solummodo coadjutorem. A Theodosio M. in Constantinopolitanæ urbis cathedra collocatur filius; in eadem a concilio Œcumenico anno 381 illic coacto confirmatus. Verum orta mox in synodo non levi hac de re contentione, ipse sedi suæ sponte renunciavit. Obiit anno 389, ætatis suæ circiter 65. Vir erat in quovis disciplinarum genere præstantissimus, in Theologia summus; unde *Theologus* κατ' ἐξοχὴν dictus. *Guil. Cave ad ann.* 370. READING.

Socrates ipse testatur Gregorium primo episcopum Sasimorum fuisse, infra, vii. 36, 10. Gregorius de seipso scripsit, *episcopum se primo designatum sive nominatum fuisse Sasimis,* (προεβλήθη,) *renuntiatum* vero (ἐπεκηρύχθη) *primum Nazianzi,* Epist. clxxxii. clxxxiii; et se hujus episcopatum accepisse paulisper, tanquam advenam, rogatu patris et amicorum suorum, Epist. clxxxii. Scilicet consecratus est invitus episcopus Sasimis, atque inde profugit ad Pontum: tum vero postea rogatus a patre rediit, et curam ecclesiæ non Sasimorum sed Nazianzi suscepit ad sublevandum patris sui munus. Plura vide in Epist. xlviii. xlix. l. Orat. ix. x. xi. xii. Carm. De Vit. 439, seqq. et Præfat. Benedictin. iv. p. xxxiv. seqq.

26, 15. τῇ Κωνσταντινουπόλει] Hæc quoque Socrates e Rufino: fallitur tamen. Nam Rufinus scribit, *Reddita vero pace Constantinopolim ad ecclesiam docendam venire exhortatus non abnuit;* quod non dici potuit regnante Valente, sed Theodosio: neque usquam deprendimus Gregorium illo tempore Constantinopoli degisse, quemadmodum hic Socrates narrat.

26, 16. ἀπὸ τῆς Καισαρείας ἀγώγιμον] Hæc non conveniunt cum iis quæ de Basilio narrant Gregorii duo, Nazianzenus scilicet in oratione funebri [xliii.], et Nyssenus in libro primo adversus Eunomium [p. 312. seqq.] Neque enim Antiochiæ exhibitum esse Basilium coram Modesto præfecto prætorio, sed in urbe Cæsarea id gestum esse testantur. Recte ergo Sozomenus errorem Socratis hoc loco correxit in libro sexto, cap. 16; ubi scribit Valentem Antiochia venisse Cæsaream, et jussisse ut Basilius ad tribunal præfecti prætorio traheretur. Porro notandum est, Valentem Augustum bis Cæsaream venisse, et Basilium expugnare tentasse: primum cum Basilius adhuc esset presbyter; quod anno Christi 370 factum esse supra demonstravimus. Idque plane confirmat Sozomenus in libro sexto. Iterum postea ex urbe Antiochena venit Cæsaream, Basilio jam ad episcopatum promoto. Sed quo anno id factum sit, non satis liquet. Suspicor tamen id anno Christi 371, aut 372 contigisse. Id autem colligo ex Modesti præfectura, quæ in eos annos incidit. Has duas Valentis profectiones distinguit Nazianzenus in oratione xx. p. 346, [xliii. 44, p. 804,] his verbis, ἀλλ' ἧκεν ἡμῖν αὖθις, seqq. VALES.

26, 17. πεῦσίν τε προσαγάγοντος αὐτῷ] Sumpsit hæc Socrates ex Rufini libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ. Ceterum Gregorius Nyssenus in libro primo adversus Eunomium, Basilium bis ante tribunal Modesti præfecti prætorio stetisse dicit, semel cum esset presbyter: iterum deinde cum esset episcopus: verum prioris illius interrogationis nullam mentionem facit Nazianzenus. VALES. Conf. quæ Valesius modo citavit ex eodem loco Gregorii Nysseni supra, ad § 11.

26, 17. *συνίστατο*] Conf. *ἀνδρείως συνίστατο τούτῳ τῷ δόγματι*, Sozomen. vi. 17.

26, 19. *λέγεται εἰπεῖν τὸν Βασίλειον*] Basilium constanter et animose respondisse quando primum coram præfecto stetit, refert Nyssenus p. 313. Colloquium, quod habitum est secunda vice inter eum et præfectum, describit Nazianzenus, 48, p. 806 seqq., cujus pars hic a Socrate narratur. Theodoretus, iv. 19 alia quædam commemorat, non facto temporis discrimine. Pauca quoque præter hæc Rufinus.

Ibid. *ὄφελόν σου ἑαυτὸν μὴ ἐνήλλαττες*] Rufinus habet: *utinam te non mutares.* Quibus verbis objurgat Modestum Basilius, quod se ex catholico Arianum fecisset, ut principi gratificaretur. Modestum certe Arianum fuisse docet Gregorius in oratione funebri. VALES.

Postremum hoc præfecti effatum cum Basilii dicterio non habet Nazianzenus.

26, 20. *Οὐκ εἰς μακράν*] Nazianzenus refert, post habitum 248
Basilii cum præfecto colloquium, adfuisse imperatorem sacræ synaxi Cæsareæ festo Epiphaniæ, nempe Jan. d. 6; quod contigit, ut videtur, A. D. 372. vid. Fast. Roman.; tum etiam iterum eum ecclesiæ sacris interfuisse; mox vero pergit narrare morbum et mortem ejus filii, Or. xliii. 52–54.

Ibid. *ᾧ ὄνομα ἦν Γαλάτης*] Hic alio nomine Valentinianus junior vocabatur, ut supra [c. 10.] observavi. Galates autem cognominatus est, eo quod natus esset in Galatia. Porro cum Socrates eum hic *νήπιον* appellet, id est, infantem; hinc non mediocriter confirmatur opinio nostra, quam supra retulimus, hæc scilicet gesta esse circa annum Christi 371 aut 372. Valentinianus enim junior natus est anno Christi 366, ut supra notavi, a quo anno ad annum 372, anni sunt sex absoluti. Ita sexennis mortuus fuerit junior Valentinianus, qui et Galates: sexennis autem puer *νήπιος* recte dicitur. VALES.

Nomen vero illud Galates ab aliis scriptoribus præter Sozomenum non traditur.

26, 25. *ὁ Ῥουφῖνος εἰς τὴν Ῥωμαίων γλῶσσαν*] *Ex quibus nos denas ferme singulorum oratiunculas transfudimus in Latinum*, Rufinus in Hist. Eccles. xi. 9. Octo Basilii Homiliæ Latine versæ cum præfatione Rufini extant in Appendice Op. Basil. tom. ii. p. 713. Plura vid. in Præf. Benedictin. p. lxxxvi. Duæ

item Orationes Gregorii Nazianzeni sub Rufini nomine versæ, xlix et l. ed. Billii Paris, 1609, p. 717, seqq.

Cap. 27. Conf. Cassiod. viii. 8. Niceph. xi. 19.

27, 1. *ὁ Ποντικὸς Γρηγόριος*] De Gregorio Thaumaturgo, qui obiit anno 265, vide Euseb. Hist. lib. vi. cap. 30. READING.

Ibid. *ἐκ τῆς ἐν Πόντῳ Νεοκαισαρείας*] Id testatur Gregorius Nyssenus in Vita Gregorii sive Theodori hujus p. 537. tom. iii. Gregor. Nyss. Op.

27, 3. *ἐπὶ τὴν Καισάρειαν παραγίνεται*] Nyssenus narrat, eum omnem Græcorum scientiam didicisse, nec tamen Athenas nec Berytum nominat; et venisse quoque Alexandriam, ibique aliquamdiu inter studiosos versatum esse; tum postea pertæsum eum externæ sapientiæ Originem adiisse ut sacras literas edisceret, non dicit tamen hoc Cæsareæ factum esse. Denique prorsus aliter ipse Gregorius referrre videtur se cum ad jam Berytum destinatus esset, quo legibus Romanis erudiretur, casu quodam ad Cæsaream Palæstinam transvectum esse, atque ibi occurrisse Origeni; cujus disciplina semel imbutum legum institutis valedixisse, atque illi magistro se totum addixisse donec postea a Cæsarea ad patriam suam retractus sit. Gregor. Neocæsar. Panegyr. ad Orig. p. 57. 74.

27, 5. *πρῶτον μὲν λαϊκὸς ὢν*] Nyssenus tamen nullum ejus 249
miraculum memorat antequam ad sacerdotium consecratus esset. Phædimus enim episcopus Amaseæ eum invitum et absentem instituit precibus ordinare, *εἰπὼν ὁμοίως ἑαυτόν τε κἀκεῖνον ἐπὶ τῆς ὥρας ἐκείνης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθορᾶσθαι*, p. 544, unde ministerium sacrum suscepit Gregorius.

27, 6. *συστατικὸς λόγος*] Musculus vertit, *Liber Gregorii adjungitur, quo Origenem commendavit.* Christophorsonus autem ita interpretatur, *Oratio Gregorii in Origenis commendationem conscripta.* Verum hanc interpretationem probare non possum: neque enim oratio illa a Gregorio Thaumaturgo scripta est ad commendationem Origenis; sed ad agendas gratias præceptori, cum ex ejus schola discederet. *συστατικαὶ* quidem dicuntur epistolæ commendaticiæ. Orationes autem *συστατικαὶ* nullæ unquam fuerunt. Quare non dubito, quin *συντακτικὸς* scribendum sit, licet Nicephorus vulgatam lectionem confirmet. Est autem *συντακτικὸς λόγος*, oratio qua vale dicitur, ut monui in Annotationibus Eusebianis, quas studiosus lector consulet. VALES.

Non probo Valesii conjecturam: non enim opus est vim vocis συστατικὸς adeo ad epistolas solas constringere. Et cum oratio illa Origenem laude cumulat, jure poterat συστατικὸς, sive commendaticius in eum, dici a Pamphilo cum Origenis Defensionem componeret. Legitur inter Opera Gregorii Thaumaturgi, p. 48. ed. Paris. 1622.

Cap. 28. Conf. Sozomen. vi. 24. fin. Cassiod. viii. 9. Niceph. xi. 14.

28, 1. ὁ ἀκριβὴς τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν κανών] Similiter scripsit Socrates de Novatianorum canone, τὴν ἀκρίβειαν τοῦ αὐστηροῦ κανόνος, supra, i. 10, 3.

28, 2. Ναυάτος] Sic fere Græci vocant eum qui Novatianus dicebatur. De cujus hæresi consulendus est Eusebius et Epiphanius, et Auctor quæstionum Veteris ac Novi Testamenti, et Theodoritus. VALES.

De Novato et Novatiano, quos duos homines fuisse ex Cypriano observavit Beveregius, annot. in Can. p. 69. vide Euseb. Hist. lib. vi. cap. 43. READING.

Frequens est inter Græcos horum duorum hominum confusio, immo unius eorum ignorantia. Vide Euseb. H. E. vii. 8, cum titulo capitis. Hieronymus vero ambos nominat, et recte distinguit Novatianum Romanum presbyterum a Novato presbytero Cypriani et auctore doctrinæ Novatianorum. Scriptor. Eccles. lxx.

28, 7. κατ' ἔθος] Negat Valesius hoc Græcum esse: attamen 250 legitur κατὰ φύσιν ἢ κατὰ ἔθος, Platon. Leg. ii. p. 655. Steph.

28, 15. οὗτος μὲν ὕστερον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ] Novatiani auctorem sectæ suæ martyrem fuisse jactabant; qui et librum conscripserunt, cui titulus erat *Martyrium Novatiani*. Sed hunc librum mendaciis ac fabulis refertum jampridem confutavit Eulogius episcopus Alexandrinus in libro sexto contra Novatianos, cujus excerpta habentur in Bibliotheca Photii [codd. 182. 208. 280.] Ceterum in actis illis martyrii Novatiani, non martyrium passus esse dicebatur Novatianus, sed tantum fidem Christi confessus. Ex octo enim presbyteris ecclesiæ Romanæ, qui erant sub Macedonio episcopo urbis Romæ, septem quidem idolis sacrificasse dicit auctor Actorum una cum Macedonio, solum vero Novatum egregio confessionis martyrio perfunctum esse. Cum Novatiano autem tres episcopos, solos fere ex Occidentis partibus, martyrium dixisse,

Marcellum scilicet et Alexandrum Aquileiæ episcopos, et Agamemnonem episcopum Portuensem, vel potius Tiburtinum. Qui post illam confessionem separatim degentes, et collectas celebrantes cum Novatiano, communionem eorum fugiebant qui sacrificaverant idolis. Ac paulo post manus imponentes Novatiano, eum episcopum urbis Romæ ordinarunt. VALES. [e Photio.]

28, 16. κατὰ τὴν κοινωνίαν τούτου συνεχωρήθησαν] Illis quæ 251 in margine textus citata sunt, hæc subdit Valesius, "Ante Valentis tempora Novatiani in Phrygia, eodem tempore quo reliqui catholici Pascha celebraverant. Exinde vero communionem ac societatem catholicorum in hac etiam parte refugere cœperunt. Porro, etsi judicium Socratis valde probo, qui causam reddit, quamobrem præcipue Phryges Novatianam hæresim amplexi sint, alia tamen ratio ejus rei afferri potest. Novatus enim, seu potius Novatianus, ex Phrygum gente ortus fuisse dicitur, ut scribit Philostorgius in libro viii. [15,] καὶ τὸν Ναυάτον ἐκ φυλῆς ὁρμᾶσθαι τῶν Φρυγῶν. Quare non mirum est si multos in ea provincia dogmatis sui habuit sectatores. VALES.

28, 18. τὶς ἀνὴρ παλαιός] Suspicor hunc esse Auxanonem illum longævum, presbyterum ecclesiæ Novatianorum, cujus testimonio utitur Socrates in lib. i. cap. 10. et 13. Ceterum non omittenda sunt hoc loco Nicephori verba de Socrate nostro. *Hæc sibi renuntiata esse Socrates, qui hoc loco non abhorrere se a Novatianorum institutis palam præ se fert, a sene quodam scribit*, seqq. Ego tamen non assentior Nicephoro. VALES.

Cap. 29. Conf. Rufin. xi. 10. Sozomen. vi. 23. Faustini et Marcellini Libell. Prec. in Biblioth. Patr. Galland. vii. p. 461, seqq. Am. Marcellin. xxvii. 3. Cassiod. viii. 10. Niceph. xi. 30.

29, 1. Δάμασος] Damasus, Antonii cujusdam filius, gente Hispanus, patria ex Mantua Carpetanus, quem tamen alii Tarraconensem, alii ex Lusitanis Igeditanum fuisse volunt: ecclesiæ Romanæ sub Liberio diaconus, deinde presbyter, denique episcopus anno 366 (*scribe cum Pagio et Vales.* 367,) constitutus, alia interim factione Ursinum sive Ursicinum diaconum Romæ episcopum ordinante. Magna utrinque contentione, et multo sanguine res acta est; adeo ut uno die, notante Ammiano, lib. 27, CXXXVII cives occisi sunt. Victo

demum fugatoque Ursicino, Damasus sedem quietam tenuit. *Guil. Cave ad ann.* 366. READING.

29, 2. Οὐρσῖνος] Ita in codice Regio, Valent. et Colb. nominatur. Neque aliter eum appellant Hieronymus et Cassiodorus. Accedunt epistolæ concilii Aquileiensis et concilii Romani a Jac. Sirmundo editæ, in quibus Ursinus dicitur, ut et apud Rufinum. *Valesius not. in Ammian.* lib. xxvii. cap. 3. *ubi etiam legit* Ursinus. *Doctiss. tamen Dom. Du-Pin, Caveus, et Pagius* Ursicinus *malunt*. READING. Οὐρσίκιον appellat Sozomenus.

29, 3. παρασυνάξαι] Verbum elegans ad significandos conventus schismaticorum, qui altare contrarium altari erigere dicuntur. Hinc derivatur παρασυναγωγὴ, genus schismatis, de quo loquitur Basilius in epistola canonica ad Amphilochium [Ep. clxxxviii. 1. p. 268.] de baptismo hæreticorum. Verba Basilii hæc sunt: παρασυναγωγὰς δὲ τὰς παρασυνάξεις, τὰς παρὰ τῶν ἀνυπευθύνων πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων, ἢ παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν γινομένας. VALES.

29, 4. βασιλικῆς τῆς ἐπικαλουμένης Σικίνης] *In basilica quæ Sicinini appellatur*, Rufinus, a quo Socrates hæc desumpsit; verum videtur Rufini verba male intellexisse: nam basilica illa ecclesia fuit; Marcellinus scribit, *in basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conventiculum.* Faustinus tamen et Marcellinus in relatione sua ad imperatores, dicunt Ursinum electum esse *in Juli basilica*. Sozomenus non hic sequitur Socratem.

29, 6. τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου] Sumpsit hæc Socrates ex 252
Rufini lib. ii. Historiæ Ecclesiasticæ, qui de Ursini schismate loquens ita dicit: *Quæ res factione Maximini præfecti, sævi hominis, ad invidiam boni et innocentis versa est sacerdotis, ita ut causa ad clericorum usque tormenta duceretur.* Eo quidem anno quo Ursinus suum schisma conflavit, non Maximinus, sed Juventius præfectus urbi fuit, ut testatur Ammianus Marcellinus in lib. xxvii. Sed cum hoc schisma multos annos duraverit, fieri potest ut Maximinus præfectus annonæ de eodem negotio cognoverit, et nonnullos clericorum tormentis affecerit. Fuit autem hic Maximinus præfectus annonæ anno septimo Valentiniani, ut scribit Hieronymus in Chronico. De eodem multa habet Marcellinus. VALES.

Hunc *Maximum* appellat Rufinus. Illum vero quem eo anno

Am. Marcellinus refert fuisse præfectum urbi, nempe Juventium, Libellus Faustini et Marcellini Viventium vocat, additque, Julianum tunc præfectum annonæ fuisse. Maximini crudelitatem dum annonæ præfectura fungebatur commemorant Am. Marcellinus xxviii. 1, et Hieronymus in Chronico: constat tamen ea serius gesta esse, fortasse non ante A. D. 369. Plura vide in Clinton. Fast. Rom. eo anno, Vales. ad Am. Marcell. l. c., Vallars. Annot. ad Hieronym. Chronic.

29, 6. Οὐρσῖνον παύσασθαι] Obiit Liberius Septembris d. 24, A. D. 366. Electus est Ursinus in Julii basilica: exinde tumultus; et pulsus in exilium est Ursinus. Postea pugnatum est ad Liberii basilicam Octobris d. 24. Ursinus rediit ad Urbem permissu Valentiniani Septembris d. 15, A. D. 367: relegatus tamen novo ejusdem edicto rursus in exilium abiit Novembris die 16. Faustin. et Marcell. Libell. Præfat. p. 462.

Cap. 30. Conf. Rufin. xi. 11. Sozomen. vi. 23, et 24. Theodoret. iv. 6. Niceph. xi. 32.

30, 1. ἐπισκόπου Αὐξεντίου] Hæc pene ad verbum transcripsit Socrates ex Rufini lib. ii. Historiæ. Eundem enim ordinem servat quem Rufinus, post ordinationem Damasi continuo subjungens Ambrosii promotionem. Verum licet Rufinus ac Socrates has duas ordinationes, velut eodem tempore factas conjunxerint, multum tamen temporis inter utramque ordinationem intercessit. Nam Damasus quidem pontificatum iniit Lupicino et Jovino consulibus, anno Christi 367. Ambrosius vero ad episcopatum Mediolanensem evectus est anno Christi 374. Gratiano tertio ab Equitio consulibus, ut ex Hieronymi Chronico observavit Baronius. VALES.

Damasus electus est episcopus Romæ Gratiano et Dagalaifo Coss. A. D. 366: ut modo diximus, auctore Libello Faustini et Marcell. Præfat. Auxentius damnatus est in synodo Romana A. D., ut videtur, 372. Vide Theodoret. ii. 22. Sozomen. vi. 23. et Mansi Dissertat. in Concil. t. iii. col. 463. Quibus addit Sozomenus, c. 24, Auxentium paulo postea mortuum esse. Initium episcopatus Ambrosii Prosper adsignat anno post consulatum Gratiani iii. et Equitii, qui fuit A. D. 375. Alii computant ad A. D. 374. Plura vide in Clinton. Fast. Rom. A. D. 375. col. 4.

30, 2. Ἀμβρόσιος] Ambrosius, origine Romanus, ortu Gallus, nobili et splendida familia natus est anno 333. Patrem

habuit Ambrosium, tunc temporis Galliarum prætorio præfectum; quem Arelate, Galliæ Narbonensis metropoli, domicilium habuisse probabile est. In cunis adhuc vagientis, et aperto ore in area prætorii dormientis pueri subito insedit ori examen apum; quæ cum ingrediendi egrediendique vices frequentassent, in sublime tandem evolarunt. Quo viso pater juxta deambulans, *Si vixerit*, inquit, *infantulus iste, aliquid magni erit.* Puer adhuc cum Romæ ageret, et matrem viduam una cum sorore ejusque comite, episcopi manum osculantem videret, ipse iis dextram obtulit, lepide dicens, *sibi id ab iis fieri oportere*, siquidem episcopum se futurum esse memorabat. Omni sæcularium literarum genere perpolitus, causas in auditorio præfecturæ prætorii tanta eloquentia egit, ut Probus prætorii præfectus eum sibi consiliarium adsciverit; mox etiam insignia consularia ei detulerit, commissis ipsius regimini Liguria et Æmilia provinciis, eique proficiscenti mandata dedit his verbis, *Vade, age, non ut judex, sed ut episcopus.* Provinciam ingressus, Mediolani lares fixit, donec anno 374, mortuo Auxentio ejusdem urbis episcopo, et de novi episcopi electione acriter contendentibus, hinc catholicis, inde Arianis; cum res jam in nervum eruptura esset, adest Ambrosius, ut authoritate sua paci publicæ consuleret; cum subito vox quasi infantis in populo audita est, *Ambrosium episcopum.* Voci acclamarunt, calculisque suis approbarunt episcopi et populus adstantes. *Guil. Cave ad ann.* 374. Vide Sozom. lib. vi. c. 24. Theodorit. Hist. lib. iv. c. 6. Rufin. lib. ii. c. 11. præcipue vero Paulin. Vit. D. Ambrosii. Doctiss. Ant. Pagi et Du Pin Ambrosium existimant natum fuisse ann. 340. De Auxentio vide supra, lib. ii. c. 37. READING.

Cap. 31. Conf. Sozomen. vi. 36. Rufin. xi. 12. Cassiod. viii. 253
11. Niceph. xi. 33. Philostorg. ix. 16.

31, 4. *τοὺς ἀρίστους Σαυροματῶν*] Non admodum exacte hæc a Socrate narrantur. Jamdudum enim advenerat Sarmatarum legatio: vide Am. Marcellin. xxx. 5: post quam auditam Valentianus Carnuntum profectus est, ubi tres menses æstivos egit, "*pervasurus opportune Quados tumultus atrocis auctores,*" ib. 5, 11. Quadorum vero legatio fuit quæ postea ad eum venit ad Bregitionem. Cetera vide ibid. 6. Zosimus quoque dicit Quadorum eam legationem fuisse, iv. 17.

31, 6. *αἵματος ἐκδοθέντος*] Eadem fere de causa et modo

mortis Valentiniani tradunt Ammianus, lib. xxx. c. 6. et Zosimus, lib. iv. READING.

In multis tamen Socrates a Marcellino discrepat. Hieronymus habet, *Valentinianus subita sanguinis eruptione, quod Græce apoplexis vocatur, Brigitione moritur*, Chronico: quem sequitur Orosius vii. 32.

Ibid. ἑπτακαιδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου] Idacius in Fastis ad annum 375 hæc habet: *Diem functus Valentinianus senior xv Kal. Decemb. in Castello Virgitione. Et levatus est Valentinianus junior Aug. filius Aug. Valentiniani ab exercitu in tribunali, die x Kal. Decemb. in civitate Acinco,* aliis Aquinco, quam Cluverius Budam esse autumat, [alii *Cepol* ad Danubium.] Ammianus, lib. xxx. c. 6. ait, mortuum esse Valentinianum *anno ætatis quinquagesimo quinto, imperii, minus centum dies, secundo et decimo.* Ex quo liquet, Ammianum emortualem diem non excludere, scil. xvii Novembris; recteque Socratem lib. iv. c. 1, scripsisse, Valentinianum die vigesima quinta Februarii dictum esse imperatorem; cum a die xvii Novembris anni 375, quo is mortuus est, ad xxv Februarii anni sequentis, dies centum numerentur, die xxv, quo Valentinianus electus, excluso: sequens enim annus bissextilis fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 375. n. ii. READING.

Ibid. ἔτη δεκατρία] Imo non totos annos duodecim, ut recte Zosimus, lib. iv. deerant enim tres menses et aliquot dies: imperium scil. auspicatus est Valentinianus Feb. 25. ann. 364, mortuus est Novemb. 17. ann. 375. *W. Lowth.* READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 375. col. 2.

31, 7. Οὐαλεντινιανὸν] Quem tunc quadrimum memorant Marcellinus, Victor in Epitome, et Zonaras: Zosimus certe vix quinquennem fuisse dicit. Verum quidem est, plures annos ei Baronium attribuere, quod existimet eum esse Valentinianum illum, qui anno 366 in lucem prodiit, quique non multo post, Victore collega, consulatum gessit. At hunc errorem refutavit *Ant. Pagi ad ann.* 366. n. vi. ostenditque Valentinianum illum Dominicæ et Valentis filium fuisse, et hoc tempore, ut videtur, jam obiisse: Valentinianum vero qui Valentiniano seniori successit, filium fuisse ejusdem Valentiniani ex Justina secunda ejus uxore. *Vide eund. Pagi ad ann.* 375. n. v. *et Vales. in Socratis* lib. iii. c. 10. READING.

31, 7. Ἀκίνκῳ πόλει τῆς Ἰταλίας] Duplex error, alter libra- 254

riorum, alter Socratis. Sed errorem quidem librariorum facile sustulimus ex auctoritate codicum nostrorum Florentini ac Sfortiani. Socratis vero errorem hic notasse sufficiet, qui Acincum urbem Italiæ vocat, quæ fuit Pannoniæ. VALES. Ἀκόνκῳ legebant Stephan. et Genev.

31, 9. Ὁ νέος Οὐαλεντινιανὸς ἱδρύθη] Gratiano regendæ obtigerunt provinciæ, Celtæ, Hispania, et insula Britannica; Valentiniano autem Italia, Illyricum, et Africa. Zosim. iv. 19.

31, 12. παρθένος οὖσα] Tota hæc de Justina narratio Valesio suspectæ fidei est; nec immerito. Rationibus a Valesio adductis illa etiam adjici potest, Justinam hanc non fuisse virginem, sed Magnentio tyranno prius nuptam, teste Zosimo. [iv. 43]. *W. Lowth.* READING.

31, 16. Νόμον οὖν ὑπαγορεύσας] Hujus legis Valentiniani nulla usquam fit mentio. Sed nec Ammianus Marcellinus, qui res Valentiniani accurate commemoravit, hujus legis meminit in suis libris. Certe hujusmodi lex nequaquam convenire mihi videtur Valentiniano, principi serio et Christiano. Tota igitur hæc narratio de Justinæ conjugio, dubiæ fidei mihi videtur. VALES.

31, 17. Πλακίλλης] Flaccilla dicitur ab Epiphanio Scholastico, rectius. Sic enim nummi veteres eam appellant. Sed mirum est Græcos in hoc nomine fere hallucinari. Supra enim observavimus, Πλάκιτον dici a Socrate non semel pro Flaccillo, qui fuit Antiochensis episcopus. Porro hæc Flaccilla filia fuit Antonii, ejus qui consul fuit cum Siagrio, ut docet Themistius in gratiarum actione ad Theodosium ob pacem factam cum Gothis. VALES.

Cap. 32. Conf. Sozomen. vi. 36. Cassiod. viii. 12. Niceph. xi. 255
45.

32, 2. Δεινῶς ἐπολέμει τοὺς φρονοῦντας τὸ ὁμοούσιον] Vide Basilii Epistolas, ccxxxix, ccxl, ccxliii, cclvi, cclxiv.

32, 3. τῷ προσφωνητικῷ λόγῳ] Hæc oratio Themistii ad Valentem, hodie exstat Latine edita a Duditio. Nam quod Socrates ait Themistium in ea oratione locutum esse de discrepantia dogmatum philosophicorum, habetur in versione Duditii, p. 507. *Artes quidem quarum magnus in vita usus et delectatio est, nunquam ad tantam sublimitatem et elegantiam pervenissent, nisi artificum inter ipsos discrepantia judiciorum et certamen quoddam extitisset. Quippe ipsa philosophia mater*

omnium laudandarum artium, ab exiguis orta principiis, nonne doctissimorum hominum dissensione ita crevit, ut ad ejus absolutionem nihil desiderari videatur? Jam vero quod ait Socrates in ea oratione dictum a Themistio, Deum velle hanc opinionum de se varietatem, ut homines majestatem sui numinis magis revereantur, eo quod nequaquam obvia nec in promptu sit cognitio numinis sui; idem habetur in Duditiana, p. 508. *Quocirca quod a cognitione nostra se longissime removit, neque ad captum ingeniorum nostrorum se demittit, satis argumenti habet, non postulare eum ab omnibus unum idemque jus religionis, sed cuique de* [*se*] *sua, non aliena sponte opinandi facultatem relinquere. Ex quo etiam evenit, ut major quædam hominum animis admiratio divini numinis et religiosior æternæ illius majestatis veneratio ingeneretur. Fit enim ut quæ in promptu sunt, et ad omnem intelligentiam objecta, fastidiamus, et pro nihilo ducamus.* [Themist. Orat. xii. p. 191. 194. ed. Dindorf.] VALES.

De Themistio vide supra annot. ad fin. cap. 25. lib. iii. READING.

Cap. 33. Conf. Sozomen. vi. 37. Theodoret. iv. 37. Cassiod. viii. 13. Niceph. xi. 48.

33, 1. Γότθοι] Historiæ de origine, moribus, et gestis Gothorum per Procopium Cæsariensem, Jornandem, Isidorum Hispalensem, aliosque, videantur in uno volumine 8° ab Hugone Grotio editæ Amstelodami, apud Lud. Elzevirium, 1665. READ.

Ibid. ἐμφύλιον πρὸς ἑαυτοὺς πόλεμον] Parum compertum habemus de hoc bello civili. Scripsit quidem Jornandes de dissidiis inter Ostrogothos et Visigothos, De Reb. Get. 24. 25, verum utraque earum partium, de quibus Socrates loquitur hoc loco, eadem gens fuit, nempe Visigothi, sive Gothi occidentales: et Jornandes dicit Athanaricum etiam Fritigerno in regnum successisse. 28. Athanaricus, quem Ammianus Marcellinus appellat *Thervingorum judicem*, jamdudum bello victus et ad fœdus pangendum compulsus erat a Valente A. D. 369. Ingruentibus Hunnis fertur a majori parte populi sui desertus fuisse, quando hi duce Alarico et Fritigerno in Thraciam a Valente suscepti sunt, ipse vero cum suis in Sarmatiam profugit. Am. Marcellin. xxvii. 5. xxxi. 3. et 4. Postea, A. D. 383, *proximorum factione expulsus* a patria Constantinopolim migravit, atque ibi mortem obiit. Am. Marc. ibid. infra, v. 10. Idat. Chron. Verum ubi in Isidoro Hispalensi legitur, *Athanaricus*

Fridigernum suffragio Valentis superat, Gotth. Hist. 7, locus corrigendus est ex ejusdem Chronico, in quo scribitur, *Fridigernus Athalaricum Valentis Arriani imperatoris auxilio superans.*

33, 4. Χριστιανοὺς γενέσθαι] Hæc dicta sunt de ea gente 256
Gothorum de qua nunc scribit Socrates, scilicet de Visi-Gothis ultra Istrum sitis. Nam alii Gothi jamdudum Christi fidem accepisse feruntur. Philostorgius memorat eam primum inter Gothos propagatam esse a Christianis illis qui, regnantibus Valeriano et Gallieno, a barbaris in captivitatem abducti erant, ii. 41. Præterea Gothi conversi esse perhibentur regnante Constantino, supra, i. 18: et Theophilus eorum episcopus synodo Nicænæ interfuisse, supra, ii. 41; ubi Ulphilæ quoque mentio facta est tanquam tunc episcopi, nempe A. D. 359. Conf. Epiphan. Hær. lxx. de Audio episcopo, qui dicitur sectam suam inter Gothos propagasse sub Constantino.

33, 6. γράμματα ἐφεῦρε Γοτθικά] Vide eruditissimi viri Georgii Hickesii Linguarum Vett. Septentrionalium Thesaurum, fol. p. 2. ubi antiquo alphabeto exhibito demonstrat, Ulphilam partim ex Latinis, partim ex Græcis literis alphabetum suum integrum sumpsisse. De Ulphila vide supra, ad fin. c. 41. lib. ii. et Sozom. lib. iv. c. 24. et vi. 37. READING.

Pars ea quæ superest quatuor Evangeliorum ab Ulphila versorum edita est, post Benzelium, ab Edwardo Lye Oxonii A. D. 1750. Quod autem hic scribit Socrates, τότε δὲ καὶ Οὐλφίλας—γράμματα ἐφεῦρε, æquius de tempore accipiendum est. Operæ pretium erit audire Benzelii judicium, "Hoc intervallo translatione sacri codicis in linguam Gothicam immortaliter de suis meruit Ulphilas;" nempe a tempore Constantini ad Valentem. Præfat. ad Vers. Goth. 7. p. xxv. ed. Lye. Porro Isidorus refert Ulphilam *utrumque Testamentum linguam in propriam transtulisse*, Chronic.

33, 7. τιμωρίαις ὑπέβαλλεν] Athanaricum Christianos persecutum esse asserunt, præter Socratem et Sozomenum, Hieronymus in Chronic. A. D. fere 369, Orosius vii. 32, et Isidorus in Gotth. Hist. 7: ad eundem respicere videtur Augustinus cum scribit, *rex Gothorum in ipsa Gothia persecutus est Christianos crudelitate mirabili*, De Civit. Dei xviii. 52, et Basilius ubi memorat persecutionem in Scythiæ, Epist. clv, et martyrem passum ultra Istrum, atque illic ἐνστάσεις ἀθλητικὰς, σώματα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καταξαινόμενα, Epist. clxiv, et clxv.

Cap. 34. Conf. Sozomen. Cassiod. Niceph. iisdem locis.

34, 1. Οὔννων] De Hunnorum sedibus et moribus, deque hac Gothorum migratione in Thraciam legatur Ammiani liber xxxi, initio, sub anno 376 juxta Chronologiam Valesianam, cum qua concordat Ant. Pagi, n. v. READING.

Ibid. εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν καταφεύγουσι] Sozomenus hic longe abit a Socratis narratione. Refert enim ille, dissidium inter Athanaricum et Fritigernum exortum esse postquam utrique perfugium ab Hunnis concessum esset in imperii Romani fines, tum autem postea Fritigernum, grato animo ob acceptum auxilium a Romanis in certamine contra Athanaricum, eorum quoque religionem amplecti voluisse. Jornandes vero etiam aliter, nempe, Gothos ab Hunnis oppressos auxilium a Romanis petiisse, quod ut facilius impetrarent, promisisse se Christianos fieri velle, c. 25. Verius tamen videtur esse quod Socrates dicit. Nam illa testimonia quæ modo citata sunt de Athanarici persecutione anterius tempus indicant: et certum est Fritigernum Christianos apud se jam antea habuisse; presbyter enim ab eo missus est legatus ad Valentem ante pugnam Hadrianopolitanam: vide Am. Marcellin. xxxi. 12, 8. Neque fieri potest ut Fritigernus religionem amplexus sit, Athanaricus vero persecutus, quemadmodum traditur, post Hunnorum invasionem et fugam Gothorum in Thracium: nam Hunni Gothos expulerunt A. D. 376, secundum Idatii Chronicon et Orosium: vid. Clinton. F. R. Et Eunapius quoque refert Scythas cum Romanos fines perruperunt, hoc est Gothos, fuisse Christianos. 46. Recte igitur Socrates videtur harum rerum ordinem disposuisse.

34, 5. ἐξηργύρισεν] In Florentino codice scriptum est ἐξηρ- 257
γυρίασεν [ἐξηργύρισεν legitur in F. ἐξηργύρησεν Steph. Genev.], rectius ni fallor. Vulgata tamen scriptura proba est, nec immutanda. Sic enim loquitur Joannes Chrysostomus in cap. xxi. Matthæi, Homilia 67. ubi eleemosynam comparans tributariæ functioni, his utitur verbis, οὔκ ἔστιν ἐνταῦθα δοῦναι μισθὸν τῆς μετακομιδῆς τῶν εἰσφερομένων· οὔκ ἔστιν ἐνταῦθα καμεῖν ἐξαργυρίζοντας, seqq. Glossæ veteres exponunt, *adærat* ἐξαργυρίζεται. Porro quod hic notat Socrates, Valentem pro militari supplemento aurum deinceps a provincialibus exegisse, idem quoque narrat Marcellinus in libro xxxi. [4, 4.] p. 441. Quem locum, quia corruptus est etiam in editione nostra, hic prout restitui

debet apponam: *eruditis adulatoribus in majus fortunam principis extollentibus: quod ex ultimis terris tot tyrocinia trahens, ei nec opinanti offerret, ut collatis in unum suis et alienigenis viribus, invictum haberet exercitum; et pro militari supplemento quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus.* READING.

Nota vox est ἐξαργυρίζω. Conf. οὐδ' ἢν δέῃ τελευτῶντα τὴν ἑαυτοῦ στρωμνὴν ἐξαργυρίσαι, Thucyd. viii. 81; ubi scholiastes habet, 'Εξαργυρίσαι, ἤγουν ἀργυρίου πωλῆσαι.

Cap. 35. Conf. Sozomen. vi. 37. Rufin. xi. 13. Cassiod. viii. 13. Niceph. xi. 48.

35, 1. Οἱ γὰρ βάρβαροι] Barbarorum multitudinem in Thraciam receptam, omnem numerum et calculum, etiam Xerxis Græciam invadentis copias superasse, asserit Ammianus. Qualiter autem Thraciam rapinis, cædibus, stupris, incendiisque fœdabant, narrat idem, xxxi. c. 8. READING.

Κατὰ τῶν εὐεργετησάντων χωροῦσι] Omisit Socrates, neque Sozomenus omissum supplevit, causam hujus belli dicere. Gothi ad arma capessenda adacti sunt perfidia et immanitate Romanorum ducum, sicut testantur Ammianus Marcellinus, xxxi. 4, Zosimus, iv. 20, et Hieronymus in Chronico. Orosius ait, *propter intolerabilem avaritiam Maximi ducis, fame et injuriis adacti, in arma surgentes, victo Valentis exercitu per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus incendiis rapinisque fœdarunt*, vii. 33. Similia tradunt Jornandes, 26, et Isidorus Goth. Hist. 7. Ad mala quæ ab illis patrata sunt in hoc bello respicit Ambrosius, De Fide ii. 16, et Epist. xv. Notandum est aliud quoque quod Socrates omisit, Gothos in hoc bello socios sibi adscivisse aliquos Hunnorum et Alanorum. Am. Marcell. xxxi. 8. 4.

35, 3. Χριστιανικὸς ἐλώφησε πόλεμος] Huc fortasse referendum est id quod tradit Chronicon Edessenum, nempe, *anno Græcorum 689 Decembris d. 27 reversos esse orthodoxos ad ecclesiam Edessenam:* quod cum non nisi post interitum Valentis evenisse crederet Assemani, numerum anni corrigendum esse, et scribendum censuit 690, ut cum A.D. 378 conveniret. Fieri tamen potuit ut reverterentur orthodoxi quam primum Valens mitior factus sit, quemadmodum Socrates dicit. Vid. Asseman. Biblioth. Orient. tom. i. p. 398.

Cap. 36. Conf. Sozomen. vi. 38. Rufin. xi. 6. Theodoret. iv. 23. Niceph. xi. 46.

36, 1. Σαρακηνοὶ] De Saracenorum origine et moribus videantur Sozomenus, lib. vi. c. 38. Marcellinus, lib. xiv. c. 4. alibique. READING. Conf. Valesium ad Euseb. Hist. vi. 42. 3.

36, 2. κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπορθεῖτο χρόνον] Nihil habet Hieronymus de vastationibus hisce: quamvis diu his temporibus in Oriente versatus sit, et in ipsa quidem aliquando eremi parte *quæ juxta Syriam Saracenis jungitur*, Epist. v. Conf. xvi. et alibi. Veruntamen Sozomenus quædam de Saracenorum pugnis, præter ea quæ Socrates narrat, acceperat a popularibus suis qui rerum tunc gestarum meminerunt: quamvis tempus non certo statuit. Theodoretus dicit Mosem habitasse in confinio Ægypti et Palæstinæ. Fuere quoque Saraceni inter Romanorum auxilia et in Juliani bello contra Persas, et cum Constantinopolis ob Gothos trepidavit: vid. Amm. Marcell. xxiii. 3, 8. et 5, 1. xxxi. 16, 5. Zosim. iv. 22. infra, v. 1. Alios Saracenos postea ad Christi fidem conversos esse A. D. circiter 500 refert Theodorus Lector ii. 35.

36, 3. Μωϋσῆς τις] Saracenorum conversionem ad fidem, ad 258
tempora Valentiniani obitum præcedentia refert Pagi in Critic. ad Baron. Ann. 372. n. x. *W. Lowth.* READING.

36, 4. ἐπίσκοπον τοῦ οἰκείου ἔθνους ᾔτει λαβεῖν] Hanc narrationem de episcopo Saracenis dato, et de pace cum iisdem facta, desumpsit quidem Socrates ex Rufini libro ii. c. 6. sed non servavit ordinem Rufini: Rufinus enim id retulit sub initium episcopatus Lucii, post Edessenorum persecutionem, non sub Valentis exitum. Atque ego sententiam Rufini sequi malim, quam Socratis atque Sozomeni. Movet me id quod ait Socrates, Maviam reginam, facta cum Romanis pace, despondisse filiam suam Victori magistro militum. Atqui Victor sub exitum imperii Valentis, nimium provectus erat ætate, ut de ducenda uxore adhuc cogitaret. VALES.

36, 6. Λούκιον] Lucius hic Georgio sedis Alexandrinæ invasori, ab Arianis subrogatus est, ut scribunt Socrates, lib. iii. c. 4. et Sozomen. lib. v. c. 7. Ea subrogatio anno 373, post Athanasii obitum facta. *Ant. Pagi ad ann.* 362. n. xiii. READ.

36, 9. Δοῦλον γὰρ Κυρίου] Paul. 2 Ep. ad Timoth. ii. 24.

Cap. 37. Conf. Sozomen. vi. 39. Cassiod. viii. 14.

37, 1. ἐκ τῆς 'Αντιοχείας ἀναχωρήσαντος] Diu Valens Antiochiæ moratus est, ut insinuant Zosimus, lib. iv. p. 747. Ammianus, lib. xxxi. c. 11. Socrates et Sozomen. ab anno nempe

372, ad ann. 377. nisi quod dum illic moraretur, modo Cæsaream, modo Edessam, modo in alias Orientis urbes sese contulerit. *Ant. Pagi ad ann.* 377. n. ii. READING. *Valens de Antiochia exire compulsus, sera pœnitentia nostros de exilio revocat.* Hieronym. Chronic. e Rufin. xi. 13.

37, 1. οἱ πανταχοῦ ἐλαυνόμενοι] Conf. quæ dicta sunt supra, ad c. 35, 3.

37, 3. Πέτρος δὲ ὀλίγον ἐπιβιοὺς χρόνον] Extat epistola ad 259
eum hoc tempore scripta a Basilio: in qua Petrum peramice collaudat, conqueritur vero Melitium et Eusebium injuria inter Arianos a Damaso reputatos esse. Basil. Ep. cclxvi.

Cap. 38. Conf. Sozomen. vi. 39 et 40. Rufin. xi. 13. Theodoret. iv. 36. Cassiod. viii. 15. Niceph. xi. 50.

38, 1. περὶ τὴν τριακάδα] His forte diebus [*scil. in fine mensis Maii anni* 378, *ut docent Valesius et Pagius*] Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emensa venit Constantinopolim: ubi moratus paucissimos dies (*duntaxat duodecim*) seditioneque popularium levi pulsatus, Sebastiano paulo ante ab Italia, ut petierat, misso, vigilantiæ notæ ductori, pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Trajanus; ipse ad Melanthiada villam Cæsarianam profectus, militem stipendio fovebat, et alimentis, et blanda crebritate sermonum. *Ammian.* lib. xxxi. cap. 11. READING.

38, 5. περὶ τὴν ἑνδεκάτην] Iidem porro dies notantur in Fastis Idatii: *Valente* vi. *et Valentininiano* ii. *His Coss. ingressus est Valens Aug. ab Oriente Constantinopolim die* iii *Kalend. Junias. Et ipso anno profectus est Valens Aug. ex urbe ad Fossatum die* iii *Idus Junias.* VALES.

38, 7. τῇ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούστου] Scribit Idacius in Fastis ad 260
annum 378, *Pugnam magnam fuisse cum Romanis et Gothis milliario* xii *ab Adrianopoli, die quinto Idus Augusti. Ex ea die Valens Aug. nunquam apparuit.* In quo consentit cum Socrate, licet non cum Valesii interpretatione, qui τῇ ἐννάτῃ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς perperam reddit, *die tertio Idus Augusti.* READING.

Ibid. τέταρτον ἔτος] Rectius foret τρίτον: nam tertius annus ejus Olympiadis inchoabat a media æstate A. D. 378. Verum Socrates sæpe errat in supputandis Olympiadum annis.

38, 8. οἱ μὲν πυρὶ φασὶν ἀπολέσθαι] *Hanc pugnam* (quam Cannensi æquiparat Ammianus) *nox diremit. Primaque caligine tenebrarum inter gregarios imperator, ut opinari dabatur, (neque enim vidisse se quisquam, vel præsto fuisse adseveravit) sagitta perniciose saucius ruit: spirituque mox consumpto decessit, nec postea repertus est usquam. Alii dicunt Valentem animam non exhalasse confestim, sed cum candidatis et spadonibus paucis prope ad agrestem casam relatum secunda contignatione fabre munitam dum fovetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus qui esset ignorantibus, dedecore captivitatis exemptum. Flamma enim supposita, ædificium cum hominibus torruerunt.* Ammian. lib. xxxi. cap. 13. Priori sententiæ suffragatur Libanius in oratione ad Theodosium de cæde Juliani vindicanda: at cæteri fere omnes historici crematum fuisse consentiunt, ut notavit Valesius in dictum Ammiani locum. READING.

In citando hoc loco ex Ammiano Marcellino unam clausulam omisit Reading, in qua ille modum Valentis exitus comparat cum Decii morte, quam operæ pretium erit si suppleam. *Simili clade Cæsarem accepimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapsu prostratum, quem ferventem retinere non valuit, abjectumque in paludem nec emergere potuisse nec inveniri. Alii dicunt.* seqq.

LIB. V.

Procem. 263

9. αἱ μέγισται σύνοδοι] Nempe Concilia Generalia, quæ di- 264
cuntur; in quibus episcopi totius Ecclesiæ convenire poterant: hi enim, utpote a diversis provinciis et terris longe inter se dissitis profecti, semper imperatoris jussu convocabantur usque a Constantini tempore; donec sequiore ævo, hoc est a sæculo fere duodecimo, episcopi Romani id jus sibi arrogabant in Ecclesiam occidentalem.

Cap. 1. Conf. Sozomen. vii. 1. Cassiod. ix. 1. Niceph. xii. 1.

1, 3. Δομνίκα] Valentiniani junioris, qui et Galates dictus est, ex Valente mater. READING. Conf. supra, iv. 26, 21.

1, 4. ὀλίγοι Σαρακηνοί] *Ex Saracenis crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, subraucum et lugubre strepens, educto pugione agmini se medio Gothorum inseruit, et interfecti hostis jugulo labra admovit, effusumque cruorem exsuxit. Quo monstroso miraculo barbari territi, postea non ferocientes ex more, cum agendum appeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incede-*

bant. Processu dein audacia fracta, exinde digressi sunt. Amm. Marcellinus, lib. xxxi. cap. 16. READING. Conf. quæ dicta sunt supra, ad iv. 36. 2.

Cap. 2. Conf. Sozomen. vii. 1. Theodoret. v. 1 et 2. Rufin. xi. 13. 14. Cassiod. ix. 2. 4. Niceph. xii. 1.

2, 1. Γρατιανός] Gratianus, Valentiniani 1 ex Severa filius, qui patri simul et Valenti patruo in imperio successit: ingenio, facundia, modestia, castitate, fortitudine, zelo contra hæreticos inclytus. *Principem Christianissimum* vocat eum D. Ambrosius. Pontificatus summi ethnicorum dignitatem, ab antecessoribus hactenus retentam, constanter recusavit. Tandem a Maximo, suo belli duce, per insidias in Galliis interfectus. Præceptorem habuit Ausonium Burdigalensem, quem ad consularem dignitatem Romæ perduxit. *Vide Ammian.* lib. xxvii. *Hieron. Epist* 3. *Ambros. de obitu Valentis,* [Valentiniani,] *et in Psalm.* 61. *Zosim. Auson. Grat. Act. pro Cos.* READING.

Ibid. νόμῳ τε ἐθέσπισε] Hanc Gratiani legem memorat etiam Sozomenus in lib. vii. cap. 1. et Theodoritus in lib. v. cap. 2. qui Saporem magistrum militum a Gratiano in Orientis partes missum esse dicit, ut eam legem executioni mandaret. Id autem contigit anno Christi 378. Ea lex Gratiani hodie non exstat. Ejus tamen videtur fieri mentio in lege quinta, codice Theodosiano de fide catholica. VALES.

At vero videtur Theodoretus de alia lege dicere. Nam cum refert ille Gratianum lege jussisse ut ecclesiæ traderentur illis qui cum Damaso communicabant, respicere videtur ad legem datam a Gratiano, Valentiano secundo, et Theodosio, iii Kal. Mart. A. D. 380, vid. Cod. Theod. xvi. tit. i. l. 2. tom. vi. p. 5. Gothofr., qua statutum est, eam esse rectam fidem quam sequuntur Damasus et Petrus Alexandriæ episcopus. Hanc autem legem quam Socrates commemorat, videtur Gratianus edidisse Sirmii; atque idem videtur esse *rescriptum* illud cujus mentio fit in alia lege, ubi revocatur, sic; *Denique antiquato rescribto quod apud Sirmium nuper emersit, ea tantum super catholica observatione permaneant quæ perennis recordationis pater noster et nos ipsi victura in æternum æque numerosa jussione mandarimus.* Dat. iii. Non. Aug. Med. A. D. 379. Cod. Theod. xvi. tit. v. l. 5. vi. p. 115. Clinton. F. R. 379. col. 2. Obiter notandum est, Gratianum in Mœsiæ et Pannoniæ regionibus versatum esse quando Valens interfectus est; unde Sirmium profectus est; Zosim. iv. 24.

2, 2. Θεοδόσιον] Theodosius Magnus imperator, filius Theo- 265
dosii, ducis inclyti, et magistri equitum per Gallias, invidia quorundam aulicorum Carthagine occisi anno 377, sed non nisi baptismate prius accepto; *Orosius* lib. vii. cap. 33. Noster, audita patris cæde, ex Mœsia in Hispaniam secessit, ut præter Ambrosium docet Theodorit. Hist. lib. v. cap. 5. unde postea evocatus a Gratiano, magister militum, ac mox Augustus creatus est anno 379, Gratiano cædem patris, quam malo consilio ductus admiserat, honore filii compensare cupiente. Hinc nova imperii divisio facta. Theodosio cessit Oriens cum Thracia, ut docet Zosimus lib. iv. Orosius lib. vii. et Miscella, lib. xii. Inter Gratianum vero et Valentinianum fratres divisum imperium occidentale, ita ut Gratiano cesserint Galliæ, Hispaniæ, Britanniæ: Valentiniano Italia, Illyricum, et Africa. *Vide Vales. annot. in Marcellin.* lib. xxix. cap. 5. *Pagi ad ann.* 379. n. v. Theodosii egregium encomium habetur apud Victorem in Epitome, ubi imp. Trajano corpore et mente similis, vitiis tantum dissimilis fuisse asseritur. READING.

2, 3. ἑκκαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου] Theodosius non xvii. Kal. Februarii, ut perperam scribit Socrates, et Baronius cum eo, sed xiv. Kal. Feb. seu die xix. Januarii, in consortium imperii adscitus, ut Idacius in Fastis, auctor Chronici Alexandrini, Marcellinus in Chronico, et Farrago Alexandrina testantur. *Ant. Pagi ad ann.* 379. n. v. READING. His adstipulatur Clintonus F. R. 379.

Cap. 3. Conf. Sozomen. vii. 3. Cassiod. ix. 3. Niceph. xii. 2.

3, 2. Δωρόθεος] Pro Dorotheo Nicephorus hoc loco nominat Theodorum Perinthium, sive Heracleotam. Hunc inter Arianorum duces numerat Theodoretus, v. 7; male tamen nomen hujus cum Dorotheo confunditur. Vide Valesium ad Philostorg. ix. 13. Conf. supra, iv. 35. et Philostorg. ix. 14. 19. x. 1. Dorotheus Heracleæ episcopus fuit post Theodorum, uno interposito.

Cap. 4. Conf. Sozomen. vii. 2. Cassiod. ix. 5. Niceph. xii. 2.

4, 2. Γρατιανοῦ τοῦ βασιλέως νόμος] In Cod. Theodos. xvi. tit. v. indicat ipse Gratianus legem a se post Valentis obitum

editam, cujus meminere Socrates prius, Sozom. lib. vii. cap. 1. Suidas in voce Γρατιανὸς, et Joannes Antiochenus in excerptis Constantinianis, qua cautum fuerat, ut sine fraude vel metu, quam quisque fidem profiteretur, impune sectaretur, exceptis tantum Manichæis, Photinianis, et Eunomianis. READING.

Hi duo loci Suidæ et Joannis Antiocheni sunt unus et idem, quem Suidas e Joanne descripsit; Joannes vero pæne totum hausit e Socrate, supra, c. 2. Suid. col. 842. et Kuster. ad l. Excerpt. Constant. Vales. Paris 1634.

4, 3. τῆς Συρίας] Melius est quod ab aliis legitur, in margine, Καρίας. Non enim deprendimus Macedonianos eo tempore adeo in Antiochia Syriæ prævaluisse, ut hæc egerint quæ narrantur. Caria vero propinqua fuit iis regionibus in quibus numerosos fuisse Macedonianos indicant concilia quæ passim habita sunt, nempe Smyrnæ, in Pamphylia, in Isauria, in Lycia; supra, iv. 12, 8. Præterea Sozomenus refert Macedonianos jam antea convenisse in Caria, ad ipsam quidem Antiochiam si recte Epiphanius locum interpretatus sit in Cassiodor. H. T. vii. 28, atque ibi statuisse, non consentiendum esse τῷ ὁμοουσίῳ, Sozomen. vi. 12. Non equidem hinc affirmare ausim Socratis verba αὖθις ἐδογμάτισαν ita accipienda esse ac si diceret, *rursum illos in Antiochia Cariæ convenisse et decrevisse:* vix tamen dubium videtur, synodum hanc in Caria habitam fuisse, non autem in Syria. Et sic quidem, si Καρίας hic rescribatur, melius secum convenit Socratis narratio; ut huic loco opponantur illa gesta Antiochiæ Syriæ quæ mox describuntur capite proxime sequenti.

Cap. 5. Conf. Sozom. vii. 3. Theodoret. v. 3. Cassiod. ix. 3. Niceph. xii. 3.

5, 1. τὰ κατὰ Ἀντιοχείαν τὴν ἐν Συρίᾳ] De schismate hoc 266
ecclesiæ Antiochenæ multa habet in suis epistolis S. Basilius, qui rerum statum sic depingit, τέτμηται μὲν ἡ αἵρεσις πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν· τέτμηται δὲ καὶ αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν ἡ ὀρθότης, Epist. cclviii. 3. Cum Meletio semper communicabat Basilius: et idem facere voluit quoque Athanasius cum Antiochiam aliquando venit ab Alexandria, malo tamen aliquorum consilio id peragere distulit. Meletium etiam verum Antiochiæ episcopum habuit Basilius, sed eos qui se illuc postea immiserant (scilicet Paulinum) in consortium non recepit; non quod indignos esse judicabat, sed quia pacem ecclesiæ disrumpere noluit: ibid. Suaserat quoque Basilius antea Athanasio, ut his quodammodo temperaretur dum omnes cum Meletio conjungerentur; γενέσθαι τινὰ οἰκονομίαν τὴν κἀκείνοις πρέπουσαν καὶ τὸν λαὸν εἰρηνεύουσαν, Ep. lxvii. Conf. lxviii. Quod quidem consilium Meletius videtur voluisse exequi, cum coram Paulino (sicut Theodoretus narrat) voluntatem suam protulit, sociandos esse utriusque cœtus, et partiendos inter se et curam et honorem episcopatus; fuit enim Meletius ingenio mitissimo. Contra autem Romani Meletium non suscipiebant, sed Paulinum solum episcopum habebant Antiochiæ; quem orientales aversabantur tanquam pravæ Marcelli doctrinæ participem; Basil. Ep. cclxiii. 5. Et valde orientalibus displicuit, quod Paulinus magnopere jactaret auctorem sibimet esse episcopum Romanum; cujus nomine datas literas ad orientales secum deferebat: orientales tamen ejusmodi imperium detrectabant. Basil. Ep. ccxiv. ccxvi. His aliud accessit dissidium de doctrina. Nam Paulinus *Tres Hypostases* affirmare renuit, professus se in hoc sequi velle occidentales: apud quos voces Græcæ quæ ad eam rem spectant non semper satis intellectæ sunt: conf. supra, ad iii. 7, 24. Meletius vero cum doctissimis Græcorum Patrum docebat tres esse Hypostases, sive Personas, Triuni Dei, unam autem Essentiam, sive Οὐσίαν. Vid. Acacii ad Cyril. Alexandr. Epist. p. 64, Cyril. Oper. t. vi. Basil. Ep. cclviii. 3. Hieronym. Ep. xvi. Theodoret. H. E. v. 3. et Vales. ad l.

5, 5. εἰς ὁμόνοιαν ἦλθον] Theodoretus aliter hæc narrat: dicit enim ducem illum, qui videtur fuisse idem Sapor quem Gratianus miserat per Orientem ut exules episcopos restitueret, ecclesiam Antiochenam Meletio tradidisse regendam, cum Paulinus oblatam a Meletio societatem respuisset: silet autem Theodoretus de pacto hoc fœdere inter candidatos qui alterutri episcopo succedere possent, quod Baronius cum reticuisse dicit ob favorem suum in Flavianum. Idem vir doctus, sicut etiam Caveus, opinatus est hæc gesta esse, et candidatos jurejurando ita obligatos, in synodo ea quæ Antiochiæ habita est nono mense post mortem Basilii; nempe mense Octobr. 380, sicut probabiliter concludit Clintonus F. R. 380. col. 4. Concilium tamen Constantinopolitanum A. D. 382 Flaviani ordinationem omnino probam et canonicam, et a justa synodo

Antiochiæ peractam fuisse censuit; et nusquam ejus pacti meminit Gregorius Nazianzenus, cum episcopis suasit nequis Melitio mortuo substitueretur, Carm. De Vit. 1620. p. 760. Commemoratur vero in epistola occidentalium ad imperatores sic, *preces nostras quibus juxta partium pactum poposcimus, ut altero decedente, penes superstitem ecclesiæ permanerent, nec aliqua superordinatio attentaretur.* Mans. Conc. t. iii. col. 624.

5, 7. οἱ δὲ Λουκίφερος] Supra, iii. 9. Jam mortem obierat Lucifer Caralis, vide Hieronym. Chron. anno vii Valentis, et Scriptor. Eccles. xcv: Socrates per ejus nomen partem Paulini designat, quos Luciferianos appellatos esse eo tempore, et in ipsa quidem Antiochia, indicat Hieronymi dialogus Adversus Luciferianos.

Cap. 6. Conf. Sozomen. vi. 3, 4. Cassiod. ix. 8. Niceph. xii. 5 fine et 6.

6, 1. Ὅτε κοινῷ δόγματι πολλῶν ἐπισκόπων] Sic quoque Gregorius ipse de se,

Ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος
Πολλῶν καλούντων ποιμένων καὶ θρεμμάτων.
Carm. De Vita Sua 595.

Aliter tamen quam Socrates cetera narrat: nam Constantinopolim advenit non a Nazianzo sed a Seleucia, ubi aliquamdiu post mortem patris habitaverat, vv. 526, 547, 551. Vocatus autem ad Constantinopolim fuit non ut episcopatum ejus susciperet, sed ut succurreret fidei ab Apollinaristis et Arianis periclitanti, vv. 597, 608—651. Et contendit ipse quoque, non legitime sibi collatam esse ibi diœcesim, neque potuisse se tunc præter canones accipere munus episcopale quod olim, cum canonice oblatum erat, recusasset, vv. 107 1seqq.: postea tamen cessit populari voluntati; atque ita coactus est se in sede collocare, vv. 1371. 1525 seqq.

6, 2. κατὰ βαρβάρων ἤραντο νίκας] Vide Zosim. lib. iv. Sozom. lib. vii. cap. 4. Orosium lib. vii. cap. 20. Jornandem tam in lib. de regnorum successione, quam in lib. de rebus Geticis, cap. 26. Marcellinum in Chronico, et Idacium in Fastis, utrumque anno 379. Imo Idacius diem memorat, quo hujus victoriæ nuntium Romam perlatum est. Ausonio enim et Olybrio Coss. anno scil. 379 prodit: *Ipso anno multa bella Romani cum Gothis commiserunt. Deinde victoriæ nuntiatæ*

sunt adversus Gothos, Alanos, atque Hunnos, die xv. *Kal. Decemb.* Ant. Pagi ad ann. 380. n. ii. READING. Conf. Clinton. F. R. A. D. 379. quo hæc evenerunt. Theodosii morbum periculosum commemorat Zosimus iv. 34.

6, 4. τὸν Θεσσαλονικέων ἐπίσκοπον] Thessalonicam in Illy- 267
rico fuisse sitam, recte mox insinuat Socrates; totius enim Illyrici metropolis erat, ut Theodoritus lib. v. c. 16. ostendit, ideoque non solius Macedoniæ, quæ tamen et ipsa in Illyrico fuit. Quare lapsus est Baronius, cum Socratem hac parte erroris arguit, et Thessalonicam non in Illyrico, verum in Macedonia fuisse scribit. Illyricum quippe orientale ex duabus diœcesibus constabat, Macedonia videlicet et Dacia, et Macedoniæ diœcesis Thessalonica metropolis fuit; episcopus vero Thessalonicensis Illyrici totius primas. *Ant. Pagi ad ann.* 380. n. iii. READING.

De Illyrico vide Le Quien Orient. Christ. t. ii. col. 1. seqq.

6, 5. οὐ παρῆλθεν ἡ Ἀρειανῶν δόξα] Integrum fide fuisse Ascholium testantur epistolæ duæ in quibus Basilius eum multo honore prosequitur, cliv. clxiv. De clxv. ambigitur.

6, 6. οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας] Thessalonicæ Theodosius edictum dedit de Fide Catholica iii. Kal. Mart. A. D. 380. Cod. Theod. tom. vi. p. 4: et quidem postquam baptisma acceperat, si Sozomenum audiamus, quod etiam res ipsa credibile facit. Itaque aut Socrates in computo temporis corrigendus est, aut dies illi pauci non a baptismate sed a restaurata valetudine Theodosii numerandi sunt. Conf. Clinton. F. R. Thessalonicam quoque venit Maximus, postquam e Constantinopoli pulsus erat; et Theodosium adiit, sciscitaturus num posset per ejus auctoritatem episcopalem sedem ambire. Rejectus vero ab indignante imperatore Alexandriam rediit; unde edicto præfecti dimissus, postea Romam se contulit. Gregor. Carm. De Vit. 1001. p. 726. Infra, ad 10. 2.

Ibid. τετάρτην καὶ εἰκάδα τοῦ Νοεμβρίου] Idatius ad ann. 380. *His Coss.* (Gratiano nempe et Theodosio) *victoriæ nunciatæ sunt amborum Augustorum. Eo ipso anno ingressus est Theodosius Aug. Constantinopolim die* xviii. *Kal. Decemb.* Verum, ut observat Gothofredus in Chronologia Codicis Theodosiani, nota numeralis x. rejicienda, reponendumque viii. Kal. Decemb. Nam xv. vel xvi. Kal. Decemb. Theodosius erat adhuc Thessalonicæ, ut docet lex 15 Cod. Theod. de *Petitionibus.* Præterea

Auctor Chronici Alexandrini Theodosium viii. Kal. Decemb. Constantinopolim ingressum diserte scribit. *Ant. Pagi ad ann.* 380. n. ix. READING.

Cap. 7. Conf. Sozomen. vi. 5. Philostorg. ix. 19. Theodoret. v. 8. Cassiod. ix. 9. Niceph. xii. 7.

7, 1. *Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ*] Credidit scilicet Socrates, Gregorium ab episcopatu Nazianzeno translatum fuisse Constantinopolim. Qua in sententia fuerunt alii quoque complures. Gregorius tamen nunquam episcopus fuit Nazianzi, sed tantum adjutor fuit patris sui Gregorii in episcopatu Nazianzeno, illuc a patre jam grandævo accitus ex solitudine, in quam post susceptum simul ac repudiatum Sasimorum episcopatum sese contulerat, anno Christi 371, ut notavit Baronius. VALES.

7, 1. *τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο*] Theodoreti verba sunt hæc, *Ὁ τὴν Ναζιανζὸν τὰ τελευταῖα ποιμάνας Κωνσταντινουπόλει διέτριβε ταῖς Ἀρειαναῖς ἀντιταττόμενος βλασφημίας*, v. 8. Nondum enim electus erat episcopus Constantinopolis. Conf. supra, ad 6, 1. infra, 8, 1: et Gregorius de seipso scribit sub hoc tempus, primo adventu Maximi,

τὸ δ' ἐστὶν ἡμᾶς τῆς καθέδρας ἐκβαλεῖν
τοὺς οὔτ' ἔχοντας οὐθ' ὅλως τιμωμένους.

De Vit. Sua, 781.

Interea illa evenerunt quæ Gregorius commemorat in Epistola lxxvii. et Carm. De Vita a v. 651. Populus audita ejus doctrina de Sacrosancta Trinitate, ratus eum tres Deos inferre, in furorem exarsit; ministrantem ad altare pauperes et monachi aggressi sunt et lapidibus impetiverunt: mox ad judicis tribunal tanquam lege reum rapuerunt: ab eo vero immunis dimissus est. Hæc ab Arianis patrata sunt; atque in ipso quidem festo Paschatis, A. D. 379, quantum videatur; conf. Præfat. Benedictin. ad Epist. lxxvii. tom. ii. p. 66; dum etiam inter suos invidiam in se conflatam esse conqueritur Gregorius v. 679. Quæ autem secuta sunt multo his graviora esse æstimavit, quando Maximus ab Ægypto advenit, eo consilio ut se exturbaret, et episcopatum Constantinopolitanum arriperet; v. 736 seqq.

Ibid. *Ἀναστασίαν ὠνόμασαν*] Non assentior Socrati, qui ecclesiæ illi in qua Gregorius Nazianzenus verbum Dei prædicare solitus erat Constantinopoli, Anastasiæ vocabulum a subsecutis imperatoribus inditum esse scribit. Immo ætate ipsius

Gregorii jam vocabatur Anastasia, ut patet tum ex oratione ipsius Gregorii, in qua nominatim valedicit Anastasiæ et apostolis; tum ex carmine elegiaco de insomnio Anastasiæ. Vide Baronium ad annum Christi 378. VALES.

Non dicit Socrates nomen Anastasiam inditum esse ecclesiæ in qua Gregorius prædicabat, quemadmodum affirmat Valesius, sed ei grandi ecclesiæ quam imperatores eodem loco postea ædificaverunt contiguam ædi Gregorii. Nam ædes illa, qua usus est Gregorius, fuit, secundum Sozomenum, privata domus in ecclesiam conversa: *ἐκκλησίαζε δὲ ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ παρ' ὁμοδόξων αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίως θρησκεύουσιν εἰς εὐκτήριον οἶκον κατασκευασθέντι*, vii. 7. Eam tamen ab ipso Gregorio Anastasiam vocatam est constat ex carminibus ejus, in quibus sæpe et ipsam et populum in ea congregatum compellat; nomen vero ideo datum esse indicat quia illac resuscitata est vera fides Christiana, sic:

Ἣ πρώτη λόγον αἰπὺν ἐνὶ προπόδεσσι μένοντα
Ἤγαγεν ἐς κορυφὴν οὔρεος ἀκροτάτην·
Τούνεκ' Ἀναστασίαν μιν ἐπίκλησιν καλέουσι
Νηὸν ἐμῆς παλάμης ἔργον ἀριστοπόνου.

Somn. De Anastas. 3. p. 842.

Cum quibus conferri possunt hæc,

Ἀναστασίας ὦ λαὲ τῆς ἐμοὶ φίλης,
Ἣ τὴν πάλαι θανοῦσαν ἐν νεκροῖς λόγοις
Πίστιν παλαιὰν ἐξανέστησεν νέοις.

Ad Popul. Anast. 3. p. 668.

et,

Ἀναστασία, ναῶν ὁ τιμιώτατος,
Ἣ πίστιν ἐξήγειρας ἐν γῇ κειμένην.

De Vit. 1079. p. 730. Conf. 1125.

Atque ita rem se habere opinatus est Sozomenus, quamvis insuper fabulam inter populum receptam de ea retulerit. Porro Novatiani quoque idem nomen Anastasiam ecclesiæ suæ dederant regnante Juliano: supra, ii. 38, 24.

7, 2. *ὡς εἴη ὑπερόριος*] Hoc sibi crimini fuisse non dicit Gregorius, alia vero commemorat, quæ sunt hæc; quod proceres contempserit, quod vita severior fuerit, quod tempori, et populari sententiæ, non obsecutus fuerit, quod plebem ad se prædicationibus suis allexerit, schismaticos vero libere improbaverit. De Vit. 703. p. 710.

Ibid. τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος] Conf. Gregor. De Vita Sua, 1278. p. 740.

7, 3. τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρῃτήσατο] Qui 268
Gregorium hujus sedis gubernacula per duodecim annos tenuisse scribunt, totum illud tempus ei attribuunt, quod ab anno 379, quo Constantinopolim se contulit, usque ad mortem ejus fluxit. Revera enim paucarum hebdomadarum episcopatum gessit, cum eadem synodo et episcopus renunciatus sit, et exauctoratus. *Ant. Pagi ad ann.* 381. n. x. READING.

7, 4. τῷ Δημοφίλῳ] Demophilus Arianus in locum Eudoxii Constantinopolitani ejusdem factionis episcopi suffectus, anno 370. De eo legendus Philostorgius, lib. ix. cap. 10, et 14. READING.

7, 7. γέγραπται] Matth. x. 23.

7, 8. τὴν θεωρίαν] Allegoricam vel mysticam interpretationem. Conf. infra, ταῦτα μὲν εἰς θεωρίαν ἄγουσι, 22, 79. et, τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος vi. 3, 7.

7, 9. πρότερον ἔφην] Supra, iv. 37.

7, 10. τεσσαράκοντα ἔτη] Ab anno nempe 340, quo Eusebius ex urbe Nicomediensi Constantinopolim fuit translatus. READING. Conf. supra, ii. 7.

Cap. 8. Conf. Sozom. vii. 7. 8. 9. Theodoret. v. 7. 8. Cassiod. ix. 12. Niceph. xii. 10.

8, 1. Μηδὲν ὑπερθέμενος] Primo ante habendam synodum Theodosius legem edixit de hæreticis die 4 Jan. hujus anni; qua arceantur hæretici ab inlicitis congregationibus et fides Nicæna confirmatur. Cod. Theod. xvi. tit. v. l. 6. tom. vi. p. 130. Clinton. F. R. A. D. 381. col. 2.

Ibid. σύνοδον ἐπισκόπων] Synodus Constantinopolitana 4ta, Œcumenica 2da, a Theodosio M. convocata, ut liquet ex epistola synodica ad Theodosium, qua episcopi se et ejus mandatis ad eam vocatos testantur, et gestorum confirmationem ab ipso petunt. Præterquam quod Sozom. lib. vii. c. 7, Theod. lib. v. cap. 7, et auctor anonymus vitæ S. Pauli Constantinopolitani episcopi apud Photium in bibliotheca, codice 257, Theodosium suæ fidei episcoporum concilium convocasse diserte testantur. Sed tantum ex post facto Œcumenica exstitit, Damaso totaque ecclesia occidentali assensum suum præbentibus. *Ant. Pagi ad ann.* 381. n. 5. READING.

Animadvertendum est quod dicit de hac re Theodoretus,

nempe Theodosium ad synodum convocasse episcopos solos orientales, μόνης τῆς οἰκείας βασιλείας τοὺς ἐπισκόπους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συναθροισθῆναι προσέταξε, v. 7; ubi vide Valesium de ejus ratione. Œcumenicam tamen synodum appellat epistola synodi Constantinopolitanæ anni 382. Theodoret. v. 9.

8, 3. Κύριλλος τότε ἐκ μεταμελείας] His addit quædam So- 269
zomenus, sic, μεταμεληθεὶς τότε, ὅτι πρότερον τὰ Μακεδονίου ἐφρόνει, vii. 7.

8, 4. Ἀσχόλιος] Hic est Ascholius, de cujus obitu et virtutibus ac miraculis scribit Beatus Ambrosius in epistola 59 [xv. et xvi. t. ii. col. 819] ad Clerum Thessalonicensem. Ubi et Anysium discipulum ei successisse dicit. VALES.

Ascholius, quem Latini Acholium appellant, non censetur inter episcopos qui huic synodo interfuerunt a Theodoreto, neque ejus nomen inter subscriptiones quæ feruntur comparet. Mans. Conc. t. iii. col. 568. Sozomenus tamen æque ac Socrates eum nominat; et ad Constantinopolim evocatum esse testatur epistola occidentalium quæ legitur in Mans. Conc. t. iii. col. 632. Alios nominat Theodoretus, scilicet Helladium Basilii successorem episcopum Cæsareæ, Petrum Basilii fratrem, Amphilochium Iconii, Optimum Pisidiæ, (nempe Antiochiæ Pisidiensis,) Diodorum Tarsi, Pelagium Laodiceæ, Eulogium Edessæ, Acacium (fortasse Berææ), Isidorum Cyri, et Gelasium Cæsareæ Palæstinæ, v. 8. Petrus ille fuit episcopus Sebasteæ: vid. Le Quien Or. Christ. t. i. col. 424: ejus vero nomen non reperitur inter subscriptiones. Gregorium Nyssenum adfuisse constat ex eo quod Socrates dixit supra, iv. 26. 27, ab illo habitam esse funeream orationem in Meletium; nam Meletius mortuus est Constantinopoli sedente concilio.

Ibid. ἑκατὸν πεντήκοντα] Episcopos centum quinquaginta in hoc concilio congregatos fuisse, pro concesso ab omnibus habetur. *Bevereg. annot. in canones hujus Conc.* p. 90. READ.

8, 6. Μαΐῳ μηνί] Canones præfixam sibi habent notam temporis paulo serioris, πρὸ ἑπτὰ εἰδῶν Ἰουλίων, Mans. t. iii. col. 557. quo die fortasse in concilio perlecti et supremum approbati sunt.

8, 7. πρὸς Λιβέριον πρότερον] Conf. supra, iv. 12.

8, 8. οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου] Vide quæ supra notavit Socrates in capite quarto hujus libri. VALES.

8, 11. ἐπὶ τὴν Ναζιανζὸν ἀπαίρειν] Non ad Nazianzum, cujus

nunquam episcopus fuit, sed ad Arianzum in Cappadocia ubi agrum hereditarium possidebat, profectus est Gregorius cum a Constantinopoli discessit: vid. Gregor. Presb. in Vita Gregor. t. i. p. clvii. ed. Bened. Gregor. Op. Abierat ante finem mensis Julii: nam Nectarius episcopus Constantinopolitanæ ecclesiæ nuncupatur in lege de Fide Catholica quæ data est a Theodosio iii Kal. Aug. Vid. Clinton. F. R. A. D. 381. col. 2.

8, 12. Νεκτάριος] Nectarius Tarso Ciliciæ oriundus, vir senatorii ordinis dignitate in urbe Constantinopoli perfunctus. Vacante jam sede Constantinopolitana anno 381, cum in patriam reditum adornaret, et Diodorum Tarsensem episcopum conveniret, ecquid ille Tarsi factum vellet sciscitaturus; Diodorus canitiem viri, vultumque sacerdotio dignum, et morum gravitatem reveritus, eum sedi præficiendum censuit; ac proinde effecit, ut inter eligendorum nomina imperatori offerenda, ejus quoque nomen, omnium quidem postremum, in charta scriberetur. Perlecto indiculo in Nectario substitit imperator, eumque elegit, quam electionem episcopi suffragio suo comprobarunt. Obiit anno 398. *Guil. Cave ad ann.* 381. READ.

8, 13. *ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον*] Hoc Canone patres synodi Constantinopolitanæ episcopo Constantinopolitano secundi loci prærogativam tribuerunt post episcopum urbis Romæ, ut recte Zonaras observat in notis ad tertium canonem synodi Constantinopolitanæ. Porro notandum est, patres supradictæ synodi, diœcesim episcopi Constantinopolitani prædicto canone haudquaquam definiisse; sicut nec Nicæni patres diœcesim episcopi Romani definire voluerunt, ob honorem, ut opinor, ac reverentiam. Falluntur tamen qui existimant, tempore Constantinopolitanæ synodi, episcopum urbis illius nullam habuisse diœcesim. Jam enim ante hæc tempora in Hellesponto ac Bithynia episcopos ordinabat præsul Constantinopolitanus, ut superius demonstravi. Quippe Eudoxius Eunomium Cyzici episcopum constituit, et Euphronium Nicææ, ut testatur Philostorgius. VALES. Canon ille fuit tertius hujusce synodi.

8, 14. *πατριάρχας κατέστησαν*] In secundo canone synodi 270
Constantinopolitanæ, quem hic designat Socrates, nulla fit mentio patriarcharum. Eo enim tempore nondum usu receptum erat patriarcharum vocabulum. Nulla item in eo canone divisio fit provinciarum. Quinam ergo sensus est illius cano-

nis? Agitur in eo de diœcesibus orientalis ecclesiæ: et interdicit synodus, ne episcopi ex una diœcesi in aliam transiliant ad ordinationes faciendas, aut ad alia negotia ecclesiastica: jubetque ut episcopi ea tantum curent quæ sunt suæ diœceseos. Quare hic canon non ad patriarchas solum pertinet et exarchos, sed ad omnes generaliter episcopos cujusque diœcesis. Constituta porro videtur hæc regula præcipue ob Meletium Antiochenum episcopum, et Gregorium Nazianzenum, et ob Petrum Alexandrinum. Nam Meletius quidem relicta Orientis diœcesi Constantinopolim venerat, ut Gregorium illic ordinaret episcopum. Et Gregorius relicto Sasimorum episcopatu, qui in Pontica erat diœcesi, Constantinopolim migraverat. Petrus vero Alexandrinus septem Ægypti episcopos miserat Constantinopolim, qui Maximum Cynicum illic episcopum ordinarent. Ad hæc igitur reprimenda, hunc canonem sanxerunt patres synodi Constantinopolitanæ. Neque enim audiendus est Socrates noster, qui scribit patres hoc canone comprimere voluisse excursus episcoporum ex una diœcesi in aliam, qui antea ob crebras persecutiones sæpius contingebant. At non hæc fuit causa canonis istius, imo ea quam supra dixi. Ex iis enim quæ supra gesta retulimus in ordinatione Gregorii et Maximi, gravissimi tumultus excitati fuerant in ecclesia Constantinopolitana; ad quos sedandos collecta illic erat synodus jussu imperatoris Theodosii. VALES.

Non adeo rationis expers est quod dicit Socrates, et post eum Sozomenus, episcopos ob persecutionem, scilicet Arianam, alienas ecclesias sæpius adiisse. Confer Suicerum sic disserentem: "In hac Socratis narratione aliquot veniunt observanda. Notatu digna est occasio hujus ordinationis. Durantibus persecutionibus diœcesium distinctio non fuit observata; sed orthodoxi, *φιλαδελφίας* memores, vicinorum quoque res curabant, eumque in finem, necessitate id postulante, extra suos egrediebantur limites. Ita Amphilochius, licet esset membrum diœcesis Arianæ, Isauricæ tamen ecclesiæ, quæ ad orientalem pertinebat diœcesin, curam gessit. Testis est Basilius epist. 406. p. 1192. quando eum ita compellat, *Ἀξίως τῆς σεαυτοῦ ἐμμελείας καὶ σπουδῆς ἧς ἀεὶ ἐπαινέτης εἰμὶ ἐγὼ ἐμερίμνησας τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας Ἰσαύρων* [exc. p. 282.] Eusebius episcopus Samosatensis in provincia Euphratensi, curam gessit ecclesiarum in Thracia, Ponto, Asia, et Oriente, ut testatur

Theodoretus Hist. Eccles. iv. 12, 13, et v. 4. S Basilius ecclesiarum in Asia: vid. ejus epist. cclxxii. [ccxv.] ccccii. [ccxviii.] in Oriente, ut docet epist. xlviii. [lxvi.] l. [lxvii.] li. [lxxxii.], præcipue vero Iconii, epist. viii [cxxxviii.], Evæsenorum, epist. lxxii. [ccli.] Cum vero hæretici hoc ipso orthodoxorum agendi modo fuissent abusi, indeque ecclesiis plus detrimenti quam emolumenti incumberet, concilium Constantinopolitanum magis e re putabat, si quidem licentia quam necessitas introduxerat restringeretur." Suicer. in Thesaur. v. Πατριάρχης.

8, 14. τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους] Verba sunt secundi canonis Constantinopolitani, quæ sic vertit Dionysius Exiguus: *Qui sunt super diœcesim episcopi, nequaquam extra præfixos sibi terminos accedant.* Duplex potest esse sensus horum verborum. Nam ὑπὲρ διοίκησιν ἐπίσκοποι dici possunt, qui sunt supra diœcesim, id est qui præsunt toti diœcesi; qualis est episcopus Alexandriæ, vel episcopus Antiochiæ, qui non super unam provinciam, sed super diœcesim est constitutus, ut loquitur Innocentius papa in epist. ad Alexandrum episcopum Antiochiæ. Aut certe ὑπὲρ διοίκησιν dicuntur, qui sunt extra suam diœcesim, seu ὑπὲρ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν, ut Zonaras exponit in commentariis ad hunc canonem. Priorem sensum amplexus est Lucas Holstenius. Sic enim ille ad latus codicis sui notaverat hunc Socratis locum exponendum esse: *Ne episcopi suis diœcesibus præfecti, ecclesias extra suos limites sitas invaderent.* Sed tamen verior est posterior sensus, quod declarat canon ipse in sequentibus: addunt enim patres, ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ Διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν. Quare ὑπὲρ διοίκησιν ἐπίσκοποι iidem sunt ac ὑπερόριοι, quomodo Socrates paulo ante vocavit Gregorium Nazianzenum. Porro notandum est diœcesim in hoc canone non significare parœciam nec provinciam, ut Græci interpretes Zonaras ac Balsamon crediderunt, sed multas simul junctas provincias, quæ uni rectori subjacent. Unde hic canon περὶ διοικήσεων inscribitur. Sic enim diserte dicit: φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὔδηλον ὡς τὰ καθ᾽ ἑκάστην ἐπαρχίαν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει. Vides quis sit titulus hujus canonis, et quomodo ἐπαρχίαν, id est provinciam, distinguat a diœcesi. Non enim vetitum est hoc canone, ne episcopi ex una provincia ad aliam commeent ad ordinationes celebrandas. Id enim aliter fieri non potest. Verbi gratia in Asiana

diœcesi non prohibent patres, ne ex Lycia in Pamphyliam, neve ex Caria in Lydiam migrent ob negotia ecclesiastica, sed tantum vetant ne ex una diœcesi in aliam transiliant. VALES.

8, 15. Γρηγόριος ὁ Νύσσης] Constitutus est Gregorius Nyssæ in confinio Cappadociæ urbis episcopus, exeunte, ut videtur, anno 370, fidei Nicænæ propugnator acerrimus. Eo nomine mox in exilium Valentis imp. jussu missus. Anno 378 sedi restitutus, a synodo Antiochena una cum aliis quibusdam episcopis ad visitandas Arabiæ ecclesias legatus est, Theodosio imp. currus publici usum ei concedente. In hoc concilio Antiocheno symboli synodici compositionem curæ suæ commissam habuit, teste Nicephoro lib. xii. c. 13, ut quæ in symbolo Nicæno deerant, ipse suppleret, ac perfectiorem fidei confessionem conderet. Vix aliter a Nicæno differt hoc symbolum, quam in articulo de Deitate et processione Spiritus S. Macedonianis opposito; et adversus Marcelli Ancyrani dogma hac clausula, *cujus regni non erit finis*. Symbolum Nicænum vulgo audit. De obitu ejus nihil liquet: id modo certissime constat, usque ad synodi Constantinopoli anno 394 habitæ, cui præsens aderat, tempora vitam prorogasse. *Cave ad ann.* 370. et vol. ii. *ad ann.* 381. READING.

Ibid. πατριαρχίαν] Observet hic studiosus lector singularem usum vocabuli πατριαρχίαν, quæ non sumitur pro patriarchatu, sed pro regimine ac gubernatione. Eodem sensu Socrates patriarchas paulo ante usurpavit, cum ait: καὶ πατριάρχας κατέστησαν, διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας. Neque enim vult dicere, patriarchas a Constantinopolitana synodo esse constitutos. Quippe jam antea confirmata fuerat patriarcharum potestas canone 6 concilii Nicæni, ut ad illum canonem fusius demonstravi. Intelligit ergo Socrates non veros atque ordinarios patriarchas, sed extraordinarios legatos, qui ad stabiliendam rectam fidem per singulas diœceses fuerant destinati. Nam si veros patriarchas intellexisset, unum duntaxat in unaquaque diœcesi poneret. Nunc vero cum plures in unaquaque nominet, verbi gratia in Pontica diœcesi Helladium et Gregorium; in Asiana Amphilochium et Optimum; apparet eum non de veris atque ordinariis patriarchis locutum esse. Porro utrum hæc potestas istis episcopis mandata fuerit a synodo, haud satis compertum habeo. Acta enim hujus synodi desi-

derantur. Verius tamen mihi videtur, hanc eis potestatem datam esse ab imperatore Theodosio, speciali lege quæ habetur in codice Theodosii titulo de fide catholica. Idque confirmat Sozomenus in libro vii, cap. 9, qui in ea parte Socratem emendavit, suppresso ejus nomine. VALES.

8, 15. *ἐκληρώσατο*] Cum tres illi episcopi Helladius, Gregorius, et Otreius conjunctam potestatem gubernandi in diœcesi Pontica accepisse hic tradantur, rescribendum est *ἐκληρώσαντο*, ut omnes illi in ea voce includantur. Versio vero Epiphanii Scholastici qui singulos secernit, et Ponticam diœcesim, Cæsaream, atque Melitenam separatim datas esse dicit, recta esse non potest: nam Pontica diœcesis complexa est Cappadociam in qua sita est Nyssa, et Armeniam Minorem in qua Melitene. Vid. Le Quien Or. Christ. t. i. col. 351. Et Theodosii Lex De Fide Catholica, Cod. Theod. xvi. tit. i. l. 3. t. vi. p. 10, cum textu nostro in hac parte congruit, non autem cum Epiphanio. Denique de Otreio notandum est, mentionem factam esse a Cyrillo Scythopolitano, sic, *Ὀτρείῳ τῷ μεγάλῳ τῷ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἁγίᾳ συνόδῳ διαλάμψαντι*, Vit. Euthym. in Coteler. Eccl. Gr. Monum. t. iv. p. 8. Unde conjicere possumus eum præclarum aliquid in concilio egisse, quanquam hujus memoria perierit.

8, 18. *τὰ πρεσβεῖα τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ*] Scilicet secundum 271
canonem sextum Nicænum. Quod decretum fuit in canone Constantinopolitano secundo, in quo etiam illa ordinata sunt quæ Socrates modo retulit clausula 14. Et profecto non abs re erit si totus ille canon hic describatur, ut melius judicent lectores de iis quæ narrat Socrates: sic, *Κανὼν β′. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους, ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγχέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν, τοὺς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους τὴν ἀνατολὴν μόνην διοικεῖν· φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νικαίαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον οἰκονομεῖν· καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς τὰ τῆς Ποντικῆς μόνα· καὶ τοὺς τῆς Θρᾳκικῆς τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομεῖν, ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίᾳ ἤ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς· φυλαττομένου περὶ τῶν διοικησέων κανόνος, εὔδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὡρισμένα. τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν πατέρων.* Routh. Opuscul. tom. i. p. 390.

8, 20. *ὁ βασιλεὺς ἐγένετο σύμψηφος*] Vide legem tertiam in codice Theodosiano, titulo de fide catholica: Quæ data est ad Auxonium proconsulem Asiæ, iii. Kal. Aug. Heracleæ, Euchério et Syagrio Coss. Eam enim legem hic intelligit Socrates. Sed verba ipsius legis operæ pretium fuerit hic apponere: ut ex iis judicet lector, verumne dixerit Socrates. Sic igitur lex habet. 'Episcopis tradi omnes ecclesias mox jubemus, qui unius majestatis atque virtutis Patrem et Filium et Spiritum sanctum confitentur, ejusdem gloriæ, claritatis unius: nihil dissonum profana divisione facientes. Quos constabit communioni Nectarii episcopi Constantinopolitanæ ecclesiæ, Timothei necnon intra Ægyptum Alexandrinæ urbis episcopi esse sociatos. Quos etiam in Orientis partibus Pelagio episcopo Laodicensi et Diodoro episcopo Tarsensi; in Asia necnon proconsulari, atque Asiana diœcesi Amphilochio episcopo Iconiensi, et Optimo episcopo Antiocheno: in Pontica diœcesi Helladio episcopo Cæsariensi, et Otreio Meliteno, et Gregorio episcopo Nysseno: Terentio episcopo Scythiæ, Martyrio episcopo Marcianopolis communicare constiterit. Hos ad obtinendas catholicas ecclesias ex communione et consortio probabilium sacerdotum oportebit admitti. Omnes autem qui ab eorum, quos commemoratio specialis expressit, fidei communione dissentiunt, ut manifestos hæreticos ab ecclesiis expelli, neque his penitus posthac obtinendarum ecclesiarum pontificium facultatemque permitti. Ut veræ ac Nicænæ fidei sacerdotia casta permaneant: nec post evidentem præcepti nostri formam, malignæ locus detur astutiæ.' Notabis obiter nullam hic Meletii Antiocheni fieri mentionem, eo quod Meletius, ut opinari datur, jam e vivis abierat, cum hæc lex promulgata est. VALES.

Ibid. *ἡ μὲν οὖν σύνοδος*] Jure ambigi potest utrum in hoc capite Socrates specialem aliquam regulam a synodo revera statutam de gubernandis tunc per legatos diœcesibus, (ut modo dixit Valesius,) retulerit, cujus regulæ aut apud alios scriptores mentio non facta est aut memoria excidit, an oscitanter res gestas a synodo indagaverit, et ex male confuso canone synodi cum lege Theodosii narrationem suam de patri-

archatibus illis confinxerit. Videtur quidem non admodum diligenter hanc historiæ partem composuisse; multa enim omittit: præsertim Maximum Cynicum ne nominat quidem, quamvis ab ipsa synodo abdicatus sit in quarto canone, et ordinatio ejus patrata noctu a factione Alexandrina ingentes tumultus excitaverit Constantinopoli, sicut refert Gregorius Nazianzenus, Carm. de Vit. 887: nihil dicit de epistola illa ab episcopis occidentalibus, quæ *τόμος τῶν δυτικῶν* appellatur in canone quinto, de qua non convenit inter commentatores: neque meminit discordiæ inter Occidentem et Orientem de episcopatu Antiocheno, ad quam pertinere videtur iste *Τόμος*: neque mortuo Meletio Gregorium Nazianzenum ceteris synodi episcopis frustra suasisse, ne ei successor constitueretur donec Paulinus quoque mortuus esset, quod tradit Gregorius de seipso, De Vit. 1591 seqq. Porro autem rerum ordinem non servat, cum dicit supra, § 11, Gregorium Nazianzenum a Constantinopoli discessisse; tum vero postea, Meletium synodo interfuisse, § 18, et mox, c. 9, 3, eum mortem obiisse. Constat enim ex ipsius Gregorii verbis loco modo citato et seqq., Meletium obiisse antequam Gregorius aut Constantinopoli aut sedi episcopali, quam ibi invitus tenebat, valedixisset. Imperfecta igitur est Socratis historia in iis quæ narrat de synodo Constantinopolitana. Itaque Photius Theodoretum et illi et Sozomeno anteponit de hac re, sic, *οὗτος καὶ πλατύτερον τῶν εἰρημένων τὰ περὶ τῆς δευτέρας συνόδου διέλαβε, σχεδόν τι τῶν ἄλλων ὥσπερ μόνον διὰ τῆς ἐπιδρομῆς ἀφοσιουμένων, ἀλλ' οὐ βουλομένων τι περὶ αὐτῆς εἰπεῖν· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐ πάντα λεπτομερῶς λέγει.* Biblioth. Cod. 31.

Cap. 9. Conf. Sozomen. vii. 10. 11. Theodoret. v. 8. Cassiod. ix. 17. Niceph. xii. 14.

9, 1. *πρότερον εἴρηται*] Supra, ii. 26. 6.

9, 3. *ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ λόγον*] Hæc Oratio funebris in laudem Meletii Antiocheni, exstat hodie inter opera Gregorii Nysseni. [tom. iii. p. 587. ed. Paris. 1638.] VALES.

9, 4. *Φλαβιανὸν*] Flavianus, nobili genere natus, patria, ni fallor, Antiochenus; exulante Meletio gregis Antiocheni curam egit; primusque psallentium chorum duas in partes divisit, et Davidicos hymnos alternatim canere docuit. Non dissimulandum est, subrogationem ejus in locum Meletii mala

fide factam esse, eo quod juramento olim sese obstrinxisset, se, superstite adhuc Paulino, novi episcopi Meletio subrogandi electioni non consensurum, Theod. lib. v. c. 9. Post mortem demum Paulini, ejusque successoris Evagrii, pro egregia qua pollebat prudentia, ecclesiæ Antiochenæ, extincto schismate, pristinam concordiam restituit, atque ita populus a longo tempore divisus in unum coaluit. Obiit circa ann. 403. *Guil. Cave ad ann.* 381. READING.

9, 4. *Φλαβιανὸν προβληθῆναι παρασκευάζουσι*] Flavianum legitime electum atque ordinatum fuisse testatur epistola synodi Constantinopolitanæ A. D. 382 his verbis, *τὸν αἰδεσιμώτατον καὶ θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Φλαβιανὸν οἵ τε τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως συνδράμοντες κανονικῶς ἐχειρότησαν, πάσης συμψήφου τῆς ἐκκλησίας ὥσπερ διὰ μιᾶς φωνῆς τὸν ἄνδρα τιμησάσης.* Theodoret. E. H. v. 9. Eum tamen Damasus non agnovit episcopum: immo ordinatio ejus dicitur a Theodoreto ecclesiam Romanam et Ægyptiam maxime offendisse; *τοῦτο δὲ Ῥωμαίοις καὶ Αἰγυπτίοις δυσμένειαν πρὸς τὴν ἑῴαν μακρότατην εἰργάσατο*, v. 23. Conf. ibid. 10, ubi exhibetur Damasi epistola ad Paulinum scripta tanquam Antiochiæ episcopum; cum non solum non scripserit Damasus ad Flavianum, verum etiam eos a quibus ordinatus est a communione sua prohibuerit. Sozomen. vii. 11.

9, 5. *ἡ Ἀντιοχέων ἐκκλησία διῄρητο*] Mirari subit, Socratem prorsus prætermisisse in historia sua Vitalem, per quem præcipue divisa est ecclesia Antiochena. Vitalis enim presbyter fuit Antiochiæ et sectator primo Meletii a quo ordinatus fuerat. Postea Apollinari se conjunxit; a quo cum episcopus factus esset, sectæ ejus dux fuit Antiochiæ. Vid. Sozomen. vi. 25. Theodoret. v. 4. Epiphan. Hæres. lxxvii. 20. Facund. Defens. iii Capit. iv. 2. Gregor. Nazianz. Epist. ii ad Cledonium (cii.). Hieronymus tres illos, Vitalem, Meletium, et Paulinum nominat tanquam duces, quorum dubitabat quem sequi deberet cum in Syria versaretur; Epist. xv. 2, et xvi. 2. Hæ epistolæ scriptæ fuisse creduntur A. D. circiter 376. Et Sozomenus refert sectam dictam Vitalianorum extitisse etiam suo ævo Antiochiæ, ibid. Conf. Tillemont. Memoir. tom. x. p. 509, seqq. 526. Walch Historie d. Ketzereien tom. iii. p. 205, seqq.

Cap. 10. Cf. Sozomen. vii. 12. Cass. ix. 19. Niceph. xii. 15. 272

10, 1. Ἐγίνοντο δὲ ταραχαὶ] Exemplum hujus rei commemorat Theodoretus, qui narrat Eusebium Samosatensem interfectum esse in oppidulo Dolicha, jacta in eum a muliere tegula de tecto, v. 4.

10, 2. Χρόνου διελθόντος] Hic omisit Socrates synodum Aquileiensem, et multa alia quæ ad occidentalem Ecclesiam pertinent. Synodus occidentalium convocata est jussu Gratiani ad Aquileiam nonis Septembris A. D. 381, in qua damnati sunt Palladius et Secundianus episcopi Ariani e Dacia et Attalus presbyter. Vide Ambros. Ep. ix. col. 786—806. Mans. tom. iii. col. 599. Ad hanc synodum Gratianus non vocavit orientales, quamvis id flagitaret Palladius, sed venire permisit si vellent: vid. Act. Conc. initio. Exinde vel ipsa ea synodus, uti refert Libellus synodicus in Mans. col. 619, vel alibi congregati occidentales cum Damaso papa, epistolam direxerunt ad Theodosium, in qua rogabant ut conveniret synodus generalis occidentalium atque orientalium alicubi in Italia: Theodoret. v. 9. Hæc ipsa epistola esse videtur quæ legitur in Mans. tom. iii. col. 630. Theodosius vero isti rogatui morem non gessit, sed orientales Constantinopolim tantummodo ad synodum convocavit; ita enim testatur ejus synodi epistola ad occidentales, *πρὸς μόνην ταύτην τὴν ἀποδημίαν τὴν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως παρεσκευασμένοι, καὶ περὶ ταύτης μόνης τῆς συνόδου τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις μεινάντων ἐπισκόπων συγκατάθεσιν ἐπαγόμενοι, μείζονος δὲ ἀποδημίας μήτε προσδοκήσαντες χρείαν, μήτε προακούσαντες ὅλως πρὶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθεῖν.* Theodoret. v. 9; quæ scripta sunt A. D. 382, et synodus habita est eo anno, sicut eadem epistola testatur, *συνδεδραμήκειμεν γὰρ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ τῶν πέρυσι γραμμάτων παρὰ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος μετὰ τὴν ἐν Ἀκυληίᾳ σύνοδον πρὸς τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα Θεοδόσιον ἐπισταλθέντων*, et paulo infra, *καὶ τῷ πέρυσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκτεθέντι συνόδου*, de synodo Constantinopolitana anni 381. Quod vero Sozomenus scribit, occidentales et Gratianum imperatorem scriptis literis vocasse orientales episcopos ad synodum in Occidente habendam, vii. 11, credi potest, si conferatur cum eo quod antea jusserat Gratianus de concilio Aquileiensi; scilicet ut venirent orientales si vellent; itaque voluerunt Paulinus et Epiphanius: vid. Hieronym. Epist. cviii. 6. Has vero epistolas

Theodosius videtur non ultra Constantinopolim intra suum imperium permisisse: ibi enim eas deprehenderunt patres synodi adventu suo ad Constantinopolim, de quibus sic scribunt, *ἐπειδὴ μέντοι τὴν ἀδελφικὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ἐπιδεικνύμενοι σύνοδον ἐπὶ τῆς Ῥώμης Θεοῦ βουλήσει συγκροτοῦντες, καὶ ἡμᾶς ὡς οἰκεῖα μέλη προσεκαλέσασθε διὰ τῶν τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως*, ibid., quod de Gratiano accipi potest: incognitas vero sibi antea fuisse eas literas scribunt alio loco, qui modo citatus est.

Interea conveniebat synodus illa Romam; cui interfuerunt non soli occidentales verum etiam Paulinus ab Antiochia, et Epiphanius a Cypro: venit quoque Hieronymus ut in chartis ecclesiasticis juvaret Damasum. Hieron. Epist. cviii. 6. cxxiii. 10. cxxvii. 7. Præterea Maximus Cynicus post repulsam suam a Constantinopoli et a Thessalonica, (vid. supra, ad 6. 5,) jam Romam confugerat ut causam suam ibi ageret, et a Romanis susceptus est: vide Epistolam in Mans. tom. iii. col. 632, quæ aut synodica est hujus synodi, aut saltem continet occidentalium sententiam de rebus orientalium. In ea enim legimus, censuram quandam synodi Constantinopolitanæ, Flavianum non esse justum episcopum Antiochiæ, Maximum *non ab episcopatus Constantinopolitani petitione removendum*, Gregorium male sibi cum episcopatum vindicasse, Nectarium recte episcopum ordinatum fuisse non posse, sed propter eum fortasse fore ut orientales a communione repellerentur, denique satius videri ut de his rebus expectaretur judicium concilii occidentalium et orientalium in Roma habendi; sane omnia "satis pro imperio." His pleraque adversa habet epistola orientalium synodi Constantinopolitanæ habitæ eodem anno, in Theodoret. v. 9, quæ leniter quidem conscripta est; non tamen alteri disertum responsum fuisse videtur. Utraque synodus absoluta est A. D. 382. Orientales vero illi a Roma domum reversi sunt ineunte vere A. D. 383: vide Hieron. Ep. cviii. 6, et 34, qui narrat, Paulam simul cum illis ex Italia vere navigasse, hieme Antiochiam venisse, æstatem sequentem sacris locis invisendis insumpsisse, tum sedem suam ad Bethlehem fixisse; ubi vixit viginti annos, et demum mortem obiit d. 25. Jan. A. D. 404, hoc est, vicesimo anno inchoato: unde constat Italiam reliquisse A. D. 383.

Cum autem Socrates nihil dixerit de synodis ejus anni 382, hanc vero solam memoraverit quam dicit habitam esse Constantinopoli anno 383, suspicor eum consulto illas præteriisse, sicut etiam pleraque alia de dissidio inter Orientem et Occidentem. Nam quanquam revera ingens ac pæne hostilis discordia illo tempore flagraret inter hasce partes Ecclesiæ, præcipua tamen controversiæ capita Socrates vel prorsus omisit vel levissime præstrinxit. De episcopatu Antiocheno sic divisos fuisse episcopos tradit, infra, 3. 31; cum Paulino stabant Ægyptii, Arabes, et Cyprii; cum Flaviano autem Syri, Palæstini, et Phœnices; quibus addit Sozomenus hinc Armenios, Cappadocas, Galatas, et Ponticos, illinc Romanos et occidentales stetisse. Sozomen. vii. 11.

10, 2. αὖθις σύνοδον] Concilium CPolitanum v, anno 383, mense Julio habitum, *inquit Guil. Cave;* mense Junio, *inquit Ant. Pagi ad eum ann.* n. xiii. READING.

10, 4. Ἀθανάριχος] Athanarichus rex Gothorum ingressus est Constantinopolim Eucherio et Evagrio consulibus, die tertia Idus Januarii. Eodem mense diem functus Athanarichus octavo Kalendas Februarii, ut scribitur in Fastis Idatii, et in Chronico Marcellini. Sequente autem anno, qui fuit Christi 382, Antonio et Syagrio consulibus, universa gens Gothorum sese Theodosio tradidit die v. Nonas Octobris, ut tradit idem Idatius. VALES. Conf. Zosim. iv. 34. Hieronym. Chron. Clinton. Fast. Rom. A. D. 381. et 382.

10, 5. ἑκκαιδεκάτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου] Arcadius a Theodosio patre Augustus renunciatus xiv Kal. Febr. seu die 19 Januarii, ut habent auctor Chronici Alexandrini et Miscella. Quare errant Theodorus Lector in fine libri 2, ubi hoc factum scribit die 17 Januarii, Socrates ac Idacius in Fastis, qui id factum tradunt die 16 Januarii. Dies [leg. Die] 19 electus, quia Theodosius eodem imperium acceperat. Porro eam inaugurationem anno 383 peractam, ex Arcadii nummis, et Themistii oratione 16, quæ est de pace et consulatu Saturnini, hujus anni initio recitata, certum redditur. *Ant. Pagi ad ann.* 383. n. xii. READING. Conf. Clinton. F. R. A. D. 383.

10, 9. συστῆναι δὲ λόγοις] Conjecturam quæ in margine posita est, legendum esse λόγους, acsi præcederet συστῆσαι, cui favere videtur Epiphanii versio, *reddere rationem*, nunc reprobo,

collato Sozomeni loco qui hunc explicat, ἑκάτερος ἀνδρείως συνίστατο τούτῳ τῷ δόγματι πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, vi. 17, ubi Valesius verbum συνίστατο reddit, *asserebat;* et simili loco, τῇ δὲ τοῦ ὁμοουσίου πίστει συνίστατο, supra, iv. 26, 17.

Ibid. Σισίννιον] Plura de Sisinnio vide infra, vi. 22.

10, 11. τὰς ἐκδόσεις] Christophorsonus vertit *formulas fidei a* 273 *veteribus traditas.* Epiphanius autem Scholasticus *traditionem veterum* interpretatur. Neutrum probo. Libros enim veterum Ecclesiæ doctorum intelligit Socrates, ac præcipue interpretationes sacræ Scripturæ ab illis editas. Certe quas hic vocavit ἐκδόσεις, paulo post vocat τὰς βίβλους τῶν παλαιῶν. Quare *expositiones* hoc loco interpretari malui cum Musculo. Certe Socrates infra vocat ἀρχαίων ἔκθεσιν, quas hic dixerat ἐκδόσεις. VALES.

10, 16. τιμᾶν αὐτοὺς ὡς καθηγητὰς] Ipsi Ariani, quanquam apud imperitam plebem se fidem a patribus traditam tenuisse jactitarint, adeoque colorem aliquem obducere potuerint suæ hæresi ex dictis quibusdam patrum nonnullorum perperam intellectis; disputatione tamen pressi, veterum judicium atque auctoritatem prorsus declinarunt"; quod ex hac historia satis patet: cui "addi potest quod Alexander Alexandrinus testetur (in Epistola ad cognominem suum CPolitanum, apud Theod. Hist. lib. i. c. 4.) primos Arianæ hæresis propugnatores nullo in pretio habuisse priscos doctores, atque ad instar fanaticorum et enthusiastarum nostrorum se per revelationem edoctos impudenter jactitasse. *Cl. Bullus in Epilogo Defens. Fid. Nic.* [pp. 801. 803.] READING.

10, 24. Εὐνομιανῶν δὲ αὐτὸς Εὐνόμιος] Hanc fidei expositio- 274 nem quam tunc Eunomius obtulit principi Theodosio, manuscriptam penes me habeo, beneficio viri clarissimi ac doctissimi Emerici Bigotii. In Codice quidem Bavarico, et in exemplari Livineii, subjecta erat libris Gregorii Nysseni contra Eunomium, ut testatur Gretserus. Verum in codice Florentino, ex quo Bigotius eam descripsit, præfixa erat iisdem libris. Nec inutile fuerit eam hic apponere. Etsi enim totam Eunomii impietatem complectitur, quædam tamen habet minime spernenda.

Εὐνομίου ἔκθεσις.

Τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ δικαίαν κρίσιν

φήσαντος ὁμολογεῖν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπαρνεῖσθαι τοὺς ἀρνουμένους αὐτόν· καὶ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας προτρεπούσης ἡμᾶς, ἑτοίμους εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐπερωτῶντι λόγον· καὶ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων ταύτην ἐπιζητούντων τὴν ὁμολογίαν, προθύμως ὁμολογοῦμεν ἃ φρονοῦμεν, καὶ ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, κατὰ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, οὐκ ἐψευσμένῃ φωνῇ τιμῶντες· ἐστὶ γὰρ ἀψευδής· ἀλλ' ὄντως ὄντα φύσει τε καὶ δόξῃ Θεὸν ἕνα· ἀνάρχως, ἀϊδίως, ἀτελευτήτως μόνον· οὐ τὴν οὐσίαν καθ' ἥν ἐστιν εἷς χωριζόμενον ἢ μεριζόμενον εἰς πλείους· ἢ ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, ἢ τοῦ εἶναι ὅ ἐστιν μεθιστάμενον. οὔτε ἐκ μιᾶς οὐσίας εἰς ὑποστάσεις τρεῖς σχηματιζόμενον· πάντη γὰρ καθάπαξ ἐστὶν εἷς, καὶ κατὰ τὰ αὐτά τε καὶ ὡσαύτως διαμένων μόνος· οὐ κοινωνὸν ἔχων τῆς θεότητος, οὐ μεριστὴν τῆς δόξης, οὐ σύγκληρον τῆς ἐξουσίας, οὐ σύνθρονον τῆς βασιλείας· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος Θεὸς παντοκράτωρ, Θεὸς Θεῶν, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων· ὕψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὕψιστος ἐν οὐρανοῖς, ὕψιστος ἐν ὑψίστοις τοῖς ἐπουρανίοις· ἀληθινὸς ἐν τῷ εἶναι ὅ ἐστιν ἀεὶ καὶ διαμένει· ἀληθινὸς ἐν ἔργοις, ἀληθινὸς ἐν λόγοις· ἀρχὴ ἁπάσης ὑποταγῆς, ἐξουσίας, βασιλείας· ἀνώτερος τροπῆς, καὶ μεταβολῆς ἐλεύθερος, ὡς ἀκήρατος· οὐκ ἐν τῷ γεννᾷν τὴν ἰδίαν οὐσίαν μερίζων, καὶ ὁ αὐτὸς γεννῶν καὶ γεννώμενος, ἢ ὁ αὐτὸς Πατὴρ γινόμενος καὶ Υἱός· ἐστὶ γὰρ ἄφθαρτος· οὐκ ἐν τῷ ποιεῖν ἢ μερῶν ἢ φυσικῶν ὀργάνων προσδεόμενος· ἐστὶ γὰρ πάντων ἀπροσδεής. Πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, τὸν μονογενῆ Θεὸν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν, οὐκ ἀγέννητον· οὐκ ἄνευ γεννήσεως πρὸ τοῦ εἶναι ὀνομαζόμενον Υἱὸν, πρὸ πάσης κτίσεως γενόμενον· οὐκ ἄκτιστον· ἀρχὴν ὁδῶν ἐργῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν ἀρχῇ ὄντα λόγον· οὐκ ἄναρχον· σοφίαν ζῶσαν, ἀλήθειαν ἐνεργοῦσαν, δύναμιν ὑφεστῶσαν, ζωὴν γεννητήν. ὡς Υἱὸν Θεοῦ ζωογονοῦντα τοὺς ζῶντας· καὶ ζωοποιοῦντα τοὺς νεκρούς· φῶς ἀληθινὸν, φωτίζων πάντα ἄνθρωπον εἰσερχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ἀγαθὸν καὶ χορηγὸν ἀγαθῶν· ὡς ἀγαθότητι καὶ δυνάμει γεννηθέντα τοῦ Πατρός. οὐχὶ τῷ μερίσαντι συμμερισάμενον τὴν ἀξίαν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τὴν πατρικὴν οὐσίαν, οὐ τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ γενόμενον ἐκ γεννήσεως ἔνδοξον, καὶ τῆς δόξης Κύριον· καὶ λαβόντα παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν δόξαν, οὐ τῆς ἐκείνου μεταλαβόντα δόξης· ἀμετάδοτος γὰρ ἡ δόξα τοῦ παντοκράτορος, καθὼς εἶπε, τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω· δεδοξασμένον ὑπὸ τοῦ

Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων· δεδοξασμένον ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δι' αἰῶνος, καὶ πάσης λογικῆς καὶ γεννητῆς οὐσίας· δορυφορούμενον ὑπὸ πάσης ἐπουρανίου στρατιᾶς· Κύριος γάρ ἐστι καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεός· δημιουργὸς ἀθανάτων καὶ θνητῶν, δημιουργὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· βασιλεὺς καὶ Κύριος πάσης ζωῆς καὶ πνοῆς τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων· πάντα γὰρ αὐτῷ παρεδόθη παρὰ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ φωνὴν, καὶ πάντα δέδωκεν ὁ Πατὴρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· ὑπήκοος πρὸς τὴν τῶν ὄντων δημιουργίαν καὶ γένεσιν· ὑπήκοος πρὸς πᾶσαν διοίκησιν· οὐκ ἐκ τῆς ὑπακοῆς προσλαβὼν τὸ εἶναι Υἱὸς ἢ Θεός· ἀλλ' ἐκ τοῦ Υἱὸς εἶναι καὶ γεννηθῆναι μονογενὴς Θεὸς γενόμενος· ὑπήκοος ἐν ἔργοις· ὑπήκοος ἐν λόγοις· μεσίτης ἐν δόγμασι· μεσίτης ἐν νόμοις· τοῦτον ἴσμεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μονογενῆ Θεόν· τοῦτον ὅμοιον τῷ γεννήσαντι μόνον καθ' ἐξαίρετον ὁμοιότητα καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἔννοιαν· οὐκ ὡς Πατρὶ Πατέρα· οὐ γὰρ εἰσὶ δύο Πατέρες· οὐδὲ ὡς Υἱῷ Υἱὸν, οὐκ ὄντων δύο Υἱῶν· οὐδὲ ὡς ἀγέννητον ἀγεννήτῳ· μόνος γάρ ἐστιν ἀγέννητος ὁ παντοκράτωρ· καὶ μόνος Υἱὸς ὁ μονογενής· ἀλλ' ὡς Υἱὸν Πατρί· ὡς εἰκόνα καὶ ὡς σφραγῖδα πάσης τῆς τοῦ παντοκράτορος ἐνεργείας καὶ δυνάμεως· σφραγῖδα τῶν τοῦ Πατρὸς ἔργων καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων· τοῦτον ὁμολογοῦμεν ἕνα τὸν ἐν ὕδασιν ἐπικεύσαντα τὴν γῆν· τὸν πυρὶ καταφλέξαντα Σοδομίτας· τὸν ἐπιθέντα δίκην Αἰγυπτίοις· τὸν θέμενον τοὺς νόμους κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ· τὸν ἐπὶ τῶν προφητῶν ὁμιλήσαντα τοῖς παλαιοῖς· τὸν καλέσαντα τοὺς ἀπειθοῦντας· τὸν λαβόντα πᾶσαν τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν· ὁ γὰρ Πατὴρ κρίνει οὐδένα· τὴν γὰρ κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενόμενον ἐν σαρκί· γενόμενον ἐκ γυναικός· γενόμενον ἄνθρωπον ἐπὶ ἐλευθερίᾳ καὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν· ἀναλαβόντα τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον· τὸν διὰ γλώσσης καὶ στόματος εὐαγγελισάμενον τὴν εἰρήνην τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακράν· τὸν γενόμενον ὑπήκοον μεχρὶ σταυροῦ καὶ θανάτου· καὶ μὴ ἰδόντα διαφθορὰν, ἀλλ' ἀναστάντα τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν· καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀνακεφαλαιωσάμενον τοῖς ἑαυτοῦ τὸ μυστήριον· καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· τὸν ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ μετὰ τοῦτον πιστεύομεν εἰς τὸν Παράκλητον τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· τὸν καθηγητὴν τῆς εὐσεβείας· γενόμενον ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς, καὶ τοῦ καθάπαξ ὑποτεταγμένον· οὔτε κατὰ τὸν Πατέρα· οὔτε τῷ Πατρὶ συναριθμούμενον· εἷς γάρ ἐστι καὶ μόνος Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· οὔτε τῷ Υἱῷ συνεξισούμενον·

μονογενὴς γάρ ἐστιν, οὐδένα ἔχων ἀδελφὸν ὁμογενῆ· οὔτε μὴν ἄλλῳ τινὶ συντασσόμενον· ἁπάντων γὰρ ἀναβέβηκε τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων ποιημάτων γενέσει καὶ φύσει, καὶ δόξῃ καὶ γνώσει· ὡς πρῶτον ἔργον καὶ κράτιστον τοῦ μονογενοῦς· μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον· εἷς δὲ καὶ οὗτος ὢν καὶ πρῶτος καὶ μόνος· καὶ πάντων προὔχων τῶν τοῦ Υἱοῦ ποιημάτων κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φυσικὴν ἀξίαν, πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν ἐξανύει κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Υἱῷ, πεμπόμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων· καὶ ἀναγγέλλων τοῖς παιδευομένοις· καὶ τῆς ἀληθείας καθηγούμενον· ἁγιάζων τοὺς ἁγίους· μυσταγωγῶν τοὺς προσιόντας τῷ μυστηρίῳ· διανέμων πᾶσαν δωρεὰν τῷ πνεύματι τοῦ διδόντος τὴν χάριν· συνεργῶν τοῖς πιστοῖς πρὸς κατανόησιν καὶ θεωρίαν τῶν διατεταγμένων· ὑφηχῶν εὐχομένοις· ὁδηγῶν πρὸς τὸ συμφέρον· κρατύνων πρὸς εὐσέβειαν· φωτίζων τὰς ψυχὰς τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως· καθαίρων τοὺς λογισμούς· δαίμονας ἀπείργων, καὶ νοσοῦντας θεραπεύων· τοὺς νοσοῦντας ἰώμενος· πλανωμένους ἐπιστρέφων· θλιβομένους παρακαλῶν· ὀκλάζοντας ἀνορθῶν· πονοῦντας ἀνακτώμενος· ἀγωνιζομένοις ὑποφωνῶν· δειλανδροῦντας θαρσύνων· ἁπάντων κηδεμόνα· πᾶσαν φροντίδα καὶ πρόνοιαν εἰσφερόμενον εἰς προσαγωγὴν τῶν εὐνουστέρων καὶ φυλακὴν τῶν πιστοτέρων. πιστεύομεν ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν γενησομένην ἀνάστασιν διὰ τοῦ Σωτῆρος, αὐτῶν τῶν διαλυθέντων σωμάτων, μετὰ τῶν οἰκείων καὶ μερῶν καὶ μορίων· οὐδενὸς ἐλλείποντος οὔτε ἐνηλλαγμένου τῶν τὸ ἑκάστου σῶμα συμπληρούντων κατὰ τὸν παρόντα βίον· ἔτι μὴν καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις κρίσιν τῶν ἐπὶ κακῶς δοξαζομένων ἢ βεβιωμένων· καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν γενομένων ἔργων καὶ λόγων καὶ ἐνεργειῶν, πράξεων, ἐνθυμημάτων, νοημάτων· μηδενὸς τὸ παράπαν λανθάνοντος τῶν μεγίστων ἢ τῶν ἐλαχίστων· μηδενὸς περιορωμένου τῶν ἐνθέσμως ἢ παρανόμως εἰργασμένων, ἢ πεπραγμένων· τῆς συμμέτρου καὶ δικαίας ἐπιμετρουμένης δίκης· καὶ τοὺς μὲν εἰς τέλος ἀσεβήσαντας ἢ ἁμαρτήσαντας, πρὸς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν παραπεμπούσης· τοὺς δὲ ὁσίως καὶ δικαίως βιώσαντας πρὸς τὴν αἰωνίαν ζωὴν ἀναφερούσης. ταῦτα καὶ φρονοῦμεν παρὰ τῶν ἁγίων μαθόντες, καὶ φρονοῦντες πιστεύομεν. οὐδὲν ὑπ' αἰσχύνης ἢ δέους παρέντες ὧν ἐμάθομεν· οὔτε μὴν ἐπ' αἰσχύνης ἢ φιλονεικίας προστιθέντες πλεῖον ἢ διαστρέφοντες· οὐδὲ συνειδότες οὐδὲν ἀπηχὲς ἢ δύσφημον, ὁποῖα πλάττουσι καθ' ἡμῶν οἱ συκοφαντοῦντες ἢ διαβάλλοντες· ὧν τὸ κρίμα ἔνδικον ἐστίν. Quæ nos in Latinum sermonem transtulimus hoc modo.

Fides exposita ab Eunomio.

Cum Deus ac Servator noster Jesus Christus justissima sententia dixerit, confessurum se coram Deo Patre, eos qui ipsum confiterentur coram hominibus, et negaturum eos qui ipsum negarent: cumque apostolica doctrina hortetur nos ut prompti paratique simus ad reddendam rationem cuilibet eam poscenti: cum denique imperialia præcepta hanc confessionem requirant, alacri animo confitemur ea quæ sentimus, et quod credimus in unum ac solum verum Deum, juxta ipsius doctrinam, neutiquam falsa voce eum honorantes. Est enim expers mendacii. Quippe qui et natura et gloria revera est unus Deus; sine principio, semper et indesinenter solus: substantia secundum quam unus est nequaquam divisus, aut partitus in plures: aut alius atque alius subinde existens, aut ab eo quod est recedens: nec ex una substantia in tres hypostases figuratus. Omnino enim et semel unus est, uno semper atque eodem modo permanens solus: nullum habens socium divinitatis, nullum gloriæ participem, nullum consortem potentiæ, nullum regni assessorem. Unus enim est ac solus Deus omnipotens, Deus deorum, Rex regum, et Dominus dominantium: altissimus super omnem terram: altissimus in cœlis: altissimus in altissimis ac cœlestibus: verus in existendo id quod est et manet semper: verus in operibus, verus in sermonibus: principium omnis subjectionis, potestatis, imperii. Superior conversione, et expers mutationis, utpote illibatus. Propriam substantiam non partiens in generando: nec idem generans et generatus, aut idem Pater existens et Filius. Est enim incorruptus. In faciendo nequaquam indigens materia, aut membris, aut naturalibus instrumentis. Nulla enim re opus habet. Credimus etiam in Filium Dei unigenitum Deum, primogenitum omnis creaturæ, Christum verum Deum, non ingenitum: non antequam esset, sine generatione Filium nominatum: genitum ante omnem creaturam: non increatum: principium viarum Dei ad opera, et in principio existentem sermonem: non expertem principii: sapientiam viventem: veritatem operantem: virtutem subsistentem: vitam genitam. Qui, utpote Filius Dei, vivos vivificat, et suscitat mortuos. Lucem veram quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum. Bonum, et suppeditatorem bonorum: quippe qui bonitate ac

virtute Patris est genitus. Qui neque cum eo qui ipsi impertitus est dignitatem, neque cum ullo alio paternam substantiam aut regnum participavit. Sed qui ex generatione factus est gloriosus et Dominus gloriæ. Qui a Patre accepit gloriam, non autem participavit gloriam Patris. Nam gloria Omnipotentis est incommunicabilis, sicut ipse dixit: *gloriam meam alteri non dabo.* Qui a Patre glorificatus est ante sæcula. Qui glorificatur a Patre per sæcula, et per universam rationalem et creatam substantiam. Quem stipat universa cœlestis militia. Est enim Dominus et Rex gloriæ, utpote Dei Filius ac Deus: opifex mortalium atque immortalium: opifex spirituum et universæ carnis. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: Rex et Dominus vitæ omnis ac spiritus eorum quæ per ipsum facta sunt. Omnia enim ei tradita sunt a Patre, juxta sanctissimam ejus vocem, et omnia dedit Pater in manu ejus. Obediens ad opificium et creationem omnium rerum. Obediens ad omnem administrationem. Qui non ex obedientia accepit ut esset Filius aut Deus. Sed ex eo quod Filius est, et quod unicus genitus est, factus est Deus. Obediens in operibus, obediens in verbis. Mediator in sententiis, mediator in legibus. Hunc Filium Dei et unigenitum Deum agnoscimus; solum similem Patri ob præcipuam similitudinem et propriam significationem: non ut Patrem Patri. Neque enim duo sunt Patres. Non ut Filium Filio: quippe cum non sint duo Filii: neque ut ingenitum ingenito: unus enim ingenitus est, Deus scilicet omnipotens; et unus Filius, unigenitus scilicet. Sed similem, ut Filium Patri: quippe qui imago sit et sigillum omnis operationis ac virtutis paternæ; sigillum omnium operum ac sermonum et consiliorum Patris. Hunc confitemur unum esse eorum qui terram inundarunt, eum qui Sodomitas igne exussit. Qui Ægyptios supplicio affecit. Qui leges tulit juxta mandatum æterni Dei. Qui tempore prophetarum locutus est ad priscos. Qui vocavit eos qui parere recusabant. Qui omnem judicandi potestatem accepit. Pater enim non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. Qui in ultimis diebus factus est in carne, factus ex muliere. Factus est homo ad liberationem et salutem generis nostri. Qui hominem ex anima constantem et corpore adsumpsit.

Qui ore et lingua annunciavit pacem vicinis simul ac remotis. Qui factus est obediens usque ad crucem et ad mortem: et qui non vidit corruptionem, sed surrexit tertia die. Et post resurrectionem discipulis suis per compendium exposuit mysterium. Qui sedet ad dexteram Patris, qui venturus est ut vivos judicet ac mortuos. Post hunc credimus in Paracletum, Spiritum veritatis, doctorem pietatis. Qui factus est ab unigenito, et illi semel subjectus: nec post Patrem, nec cum Patre connumeratus. Unus enim ac solus Pater est Deus super omnia. Nec Filio coæquatus; unicus enim est Filius, nullum fratrem habens simul genitum. Nec tamen cum ulla alia re comparatus. Omnia enim quæ per Filium facta sunt opera, transcendit generatione ac natura, et gloria et cognitione; quippe qui primum sit ac præstantissimum, et maximum ac pulcherrimum opus unigeniti. Qui cum unus ac solus sit etiam ipse, primusque et excellentissimus omnium Filii opificiorum, ob substantiam et naturæ dignitatem, operationem omnem ac doctrinam perficit ex arbitrio Filii, missus ab illo et ab eodem accipiens: et renuncians iis qui instituuntur: docens veritatem: sanctos sanctificans: deducens eos qui ad sacramentum accedunt: dividens spiritui omne donum ejus qui dat gratiam. Qui cooperatur fidelibus ad intelligentiam et contemplationem eorum quæ mandata sunt. Qui orantibus subsonat. Qui ad id quod utile est præit viam. Qui ad pietatem corroborat. Qui animas luce cognitionis illustrat. Qui purgat cogitationes. Qui dæmones abigit, ægros curat, sanat languidos. Qui errantes reducit in viam: solatur contritos: titubantes erigit: reficit laborantes. Qui pugnantibus subclamat: timidis addit animos: curator universorum. Qui curam omnem ac solicitudinem adhibet, ut benevolos promoveat, et fideliores quosque custodiat. Posthæc credimus in eam quæ per Servatorem futura est, resurrectionem corporum, horum scilicet ipsorum quæ dissoluta sunt, una cum propriis membris ac partibus: nullo deficiente aut immutato ex iis quæ uniuscujusque corpus componebant dum viveret. Præterea credimus judicium quod postea fiet, eorum quæ male cogitata atque acta fuerint in vita, et omnium pariter operum ac verborum et actuum, cogitationum ac sensuum, qui fuerint in hac vita: ita ut nihil omnino lateat, nec maximum quid-

quam, nec minimum: nihil negligatur ex iis quæ illegitime aut injuste gesta sunt ac perpetrata: sed justa et æqua merces rependatur: et ii quidem qui usque ad exitum vitæ impie se gesserint aut peccaverint, sempiterno tradantur supplicio: ii vero qui juste ac pie vixerint, ad æternam vitam perducantur. Hæc sentimus, prout a sanctis accepimus; et sentientes credimus: nihil eorum quæ accepimus, præ pudore aut præ metu omittentes: sed neque per impudentiam aut pervicaciam aliquid amplius addentes aut pervertentes: nec nobis conscii ullius impietatis ac blasphemiæ, cujusmodi adversus nos confingunt calumniatores, quorum justa est condemnatio.

Porro hanc esse confessionem fidei, quæ ab Eunomio tradita est Theodosio, mense Junio, Merobaude 2. et Saturnino consulibus, constat ex verbis quæ leguntur initio hujus confessionis: καὶ τῶν βασιλικῶν προσταγμάτων ταύτην ἐπιζητούντων ὁμολογίαν. VALES.

10, 26. μεμψάμενος ἔρρηξε] Finito hoc concilio, Theodosius duplicem adversus Hæreticos constitutionem emisit. 275
Priorem viii Kal. Aug. qua omnem hæreticis coeundi potestatem abrogat. Posteriorem iii Non. Sept. qua vetat ne in agris etiam et villis cœtus suos celebrarent; domos in quibus conventus suos habuerint, fisco adjudicandas, ordinationes hæreticorum prohibendas; qui alio commigrant docendi, vel mysteriorum suorum exercendorum causa, ad proprias urbes esse remittendos, inflicta damnationis pœna officialibus judicum, urbiumque magistratibus, qui hujusmodi cœtus non prohiberent. Habentur hæ duæ leges Cod. Theod. [xvi.] Tit. *de Hæret.* l. xi. et xii. [tom. vi. p. 140,] ubi vide quæ notavit Cl. Gothofredus. In priore lege Eunomiani, Ariani, Macedoniani Pneumatomachi, Manichæi, Encratitæ, Apotactitæ, Saccophori, et Hydroparastatæ nominatim recensentur. *Guil. Cave* vol. ii. *ad ann.* 383. READING.

Ibid. μόνην δὲ τὴν τοῦ ὁμοουσίου ἐπαινέσας ἐδέξατο] Conventus ille Constantinopolitanus anni 383, quem Socrates hic synodum appellat, non fuit synodus ecclesiastica; continebat enim schismaticos et hæreticos jam ab ecclesia exclusos; sed fuit consultatio, vel, ut recte Epiphanius distinguit, examinatio, Hist. Trip. ix. 19, in qua imperator de sectarum dissensionibus consulebat vel examinabat. Cujus quidem inquisi-

tionis fructus conspicitur in legibus illis quas paulo postea edixit; sicut monstrat Caveus in loco quem modo apposuit Reading. Hac vero de causa evenit ut de ipso conventu tam altum sit inter antiquos scriptores silentium: nihil enim de eo compertum habemus, præter hoc quod Socrates narravit et Sozomenus e Socrate exscripsit. Quod autem Socrates refert tanquam a Sisinnio excogitatum, ut provocaretur ad veteres Ecclesiæ patres, qui auctores haberentur in interpretanda doctrina, id maxime notatu dignum est. Ibi enim exemplum habemus ejus disputandi modi qui exinde usu receptus est quoties de doctrina fidei ageretur; scilicet ut interpretatio S. Scripturæ testimonio antiquorum patrum confirmaretur. De quo omnino audiendus est doctissimus Pearsonus, sic disserens, "Nam ut ex Socrate et Sozomeno, Theodoreto, et Leontio, aliisque constat, hæretici qui ad finem ævi quarti antiquorum Patrum consensui acquiescere recusarunt, quinto statim et sequentibus eos Patres tanquam arbitros admiserunt qui ante divisionem, sive exortum cujuslibet hæreseos scripserant: unde tales catalogi, quales apud Theodoretum et Gelasium reperiuntur, confecti sunt." Pearson. Vindic. Ignat. i. c. 2. p. 13.

10, 28. οἱ τῆς] Lego αἱ τῆς. Subauditur enim ἐκκλησίαι. 276
Privilegia autem ecclesiarum sunt, jus asyli, jus legata accipiendi, et similia. VALES.

10, 31. τὰ γὰρ κατὰ Ἀντιόχειαν] Conf. supra, ad § 2. Prætermisit Socrates duas synodos, quæ hoc fere tempore habitæ sunt contra Messalianos sive Euchitas. Una Sidæ fuit viginti quinque episcoporum, cui præfuit Amphilochius Iconii episcopus; altera Antiochiæ trium episcoporum et triginta clericorum, cui præfuit Flavianus. Damnati sunt Adelphius sectæ dux et socii ejus, Sabæ duo, Eustathius Edessenus, Dadoas, et Symeon, et Hermas quoque secundum Theodoretum: plurimæ item conscriptæ sunt epistolæ super hac quæstione a diversis episcopis. Photius commemorat non tantum ea quæ de Messalianis legerat in duabus istis synodis, verum etiam quæ ab aliis episcopis gesta erant usque ad suum ævum. Biblioth. 52. Plura de Messalianis vide in Epiphan. Hæres. lxxx. scripta aliquot annos ante habitas hasce synodos, in Theodoret. H. E. iv. 11, et Hæret. Fab. iv. 11. Annum synodi Sidensis

computant chronologi ad A. D. 383. Vid. Mans. t. iii. c. 651. Clinton. Fast. Rom. eo anno c. 4.

Cap. 11. Conf. Sozomen. vii. 13. Theodoret. v. 12, 13. Rufin. xi. 14, 15. Cassiod. ix. 21. Philostorg. x. 5. Niceph. xii. 19. 20.

11, 2. Μάξιμος] Τοῖς *περὶ τὴν αὐλὴν τὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἤθη διαφθείρειν εἰωθόσι πειθόμενος* seqq. *Gratianus iis obtemperans qui principum mores in aulis corrumpere solent, Alanos quosdam transfugas susceptos, et militum numeris adscriptos, muneribus largis cohonestabat, tantique faciebat, ut eis maximi res momenti crederet, nulla ratione suorum militum habita. Pariebat hoc imperatori apud milites odium: quod paulatim succensum et auctum ad rerum novarum libidinem perpulit cum alios milites, tum vel maxime Britannicis in Insulis constitutos; ut qui magis contumaciæ et iracundiæ, quam ceteri omnes, indulgerent. Incitabat etiam magis eos Maximus, Hispanus natione, qui Theodosii principis in Britannia commilito fuerat. Is permoleste ferens, Theodosium quidem habitum fuisse dignum imperio, se vero nullum ad honorificum magistratum pervenisse, magis etiam milites ad imperatoris odium irritabat. Illi facile ad seditionem impulsi, Maximum imperatorem appellant; ac tradita illi cum diademate purpura, confestimque transmisso navibus Oceano, ad ostia Rheni adpulerunt. Exercitibus autem qui erant in Germania, ceterisque secundum hanc regionibus, summa cum benevolentia designationem hanc approbantibus; objiciebat ei se Gratianus, prælio congressurus, quod non exigua pars exercitus adhuc ab ipso staret. Ubi copiæ propius ad se invicem accessissent, ad quinque dies inter se velitationibus utebantur. Conspicatus autem Gratianus primo Mauros equites universos discessionem fecisse, ac Maximum Augustum conclamasse, deinde ceteros etiam paulatim ad Maximi partes transire: desperatis rebus, sumtisque secum trecentis equitibus, pleno cursu cum eis versus Alpes aufugit. Eas cum nullo munitas præsidio reperisset, versus Rhætias et Noricum, et Pannonias, et Mysiam superiorem tendit. Hac illius fuga non neglecta Maximus, magistrum equitum Andragathium oriundum a Ponto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo videretur, cum equis laborum tolerantissimis ad eum persequendum mittit. Is impetu continuo Gratianum persequens, quum Sigiduni pontem transiturum adsequutus esset,*

occidit; atque hoc modo stabilius imperium Maximo reddidit. Zosim. Hist. lib. iv. p. 760. In eandem sententiam, sed multo brevius scribit Victor in Epitome. Maximus a Gilda *Germen plantationis Britannicæ*, ab Ausonio *Rutupinus latro* nominatur, non aliam ob causam, quam quod apud Britanniam tyrannidem arripuisset. Optime hunc locum Socratis reddidit Cl. Usserius, de Britann. Eccles. Primordiis, pag. 198. *Maximus ex partibus Britanniæ arma contra imperium Romanum tulit.* READING.

De Maximi indole et moribus vide Sulpicium Severum in Vita S. Martini c. 20. Quod vero ad historiolam illam attinet quam Reading modo exscripsit e Zosimo, animadvertendum est, Zosimum temere locum cladis Gratiani transposuisse a Gallia ad Mœsiam, a Rhodano ad Danubium. Conf. Clinton. F.R. A.D. 383.

11, 2. *κάμνοντι Γρατιανῷ εἰς τὸν κατὰ* 'Αλαμανῶν *πόλεμον*] Nescio quo auctore Socrates hoc dixerit: alii enim scriptores non memorant Gratianum tunc bellum contra Alamannos gessisse. Refert quidem Zosimus, eum paulo antea a duabus gentibus, quas Germanas vocat, infestatum esse, scilicet ab iis ipsis Gothis quorum primum adventum in Thraciam narravit Socrates supra, iv. 33, quos iterum irrupisse Zosimus indicat iv. 34, ubi vide Reitemeier; nihil vero dixit de Gratiano postea cum Germanis vel Alemannis congrediente. Et prorsus aliter quam Socrates de Gratiano scribit Victor quoque, sic; *Dum exercitum negligeret, et paucos ex Alanis quos ingenti auro ad se transtulerat anteferret veteri et Romano militi, adeoque barbarorum comitatu et prope amicitia capitur, ut nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitavit. Hoc tempore cum Maximus apud Britanniam tyrannidem arripuisset et in Galliam transmisisset, ab infensis Gratiano legionibus exceptus Gratianum fugavit, nec mora extinxit.* Epitom. 47. Veruntamen cum Jornandes dixerit *Gratianum a Roma in Gallias ob incursionem Vandalorum recessisse* anno supra memorato, nempe 379, fortasse ad hæc respexit Socrates. Jornand. De Reb. Get. 27. Aut per Alemannos intellexerit Francos; quos Sulpicius Alexander tradidit in Germaniam irrupisse eo tempore quo Maximus Aquileiæ sederet, sicut discimus e Gregorio Turonensi Hist. Franc. ii. 9:

nam fieri quidem potest ut illi jam antea huic magnæ irrup-
tioni præluserint per incursiones aliquas factas præviis annis.

11, 5. *ταραχὰς μεγίστας κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀμβροσίου ἐκίνη-* 277
σεν] Egit Justina cum Divo Ambrosio, ut Basilicam Arianis
concederet, ut suos conventus celebrarent. Ambrosius nullis
promissis aut minis ad id inflecti potuit. Unde Oratio ejus
de non tradendis Basilicis. Excitata in eum persecutio anno
385, biennium duravit. *Ant. Pagi ad ann.* 386. n. iii. READ.

Socrates igitur hæc biennio prius refert quam gesta sint:
siquidem ante Gratiani cædem incepta esse dicit. Quæ evene-
runt descripta sunt in Ambrosii Epistola ad sororem suam,
xx. t. ii. col. 852.

11, 9. *βασιλεύσας ἔτη δεκαπέντε*] Imo sedecim annos impera-
vit, utpote anno 367, Augustus factus. *W. Lowth.* *Imperavit
cum patre Valentiniano annos octo, dies octoginta quinque: cum
patruo et fratre tres: cum eodem fratre ac Theodosio quatuor:
et cum his omnibus accedente Arcadio menses sex.* Victor in
Epitome: *Satis accurate*, inquit Ant. Pagi ad ann. 383. n. ix.
ubi observat Gratianum obiisse viii Kal. Septembris ejus anni.
READING.

Ibid. *ζήσας ἔτη εἰκοσιτέσσαρα*] Multa testatur Ambrosius de
pietate et virtutibus Gratiani, sicut in De Obit. Valentin. 74.
(ubi alia testimonia citat Benedict. ed.) et in libro De Fide,
quem ipsius rogatu conscriptum Gratiano dedicavit, et alibi:
una præterea res memoratu digna est quam Zosimus refert,
Gratianum primum omnium imperatorum respuisse oblatum
a pontificibus Romanis pontificatum maximum, quem ceteri
imperatores etiam Christiani acceperant. Zosim. iv. 36.

11, 12. *ἐν Θεσσαλονίκῃ*] Hoc loco dubitationem meam lec-
tori proponam. Existimo igitur Thessalonicam, quæ caput
fuit Macedoniæ, fuisse sub imperio Theodosii. Movet me,
primo quidem quod Theodosius, postquam a Gratiano Augus-
tus renunciatus fuisset Sirmii, Thessalonicam profectus, illic
diu sedit, et legationes civitatum Orientis excepit: cumque in
morbum incidisset, ab Acholio ejus civitatis episcopo baptiza-
tus est, ut scribunt Zosimus, Prosper, Socrates, et ceteri.
Deinde in ea urbe positus multas leges edidit, quæ in codice
Theodosiano referuntur, sub titulo de fide catholica, et de
hæreticis, datæ Thessalonicæ. Denique in synodo Constanti-

nopolitana, cui solos Orientis episcopos interfuisse constat,
recensetur Acholius episcopus Thessalonicæ, ut videre est
supra cap. 8. Post tempora quidem Theodosii, quin Thessa-
lonica sub Orientis imperatoribus fuerit, dubitari non potest.
Fuit enim caput Illyrici orientalis, quod Macedoniam con-
tinebat et Daciam, ut docet notitia imperii Romani. Sed sub
initium imperii Theodosii an ita fuerit, dubitari merito potest.
Etenim Aurelius Victor et Zonaras diserte testantur, Gratia-
num Orientem duntaxat et Thracias tradidisse Theodosio.
Et Zosimus scribit Valentinianum juniorem diviso cum fratre
imperio, Italiam, Africam et Illyricum habuisse. Sed neque
Constantius et Valens qui ante Theodosium Orientis imperium
rexerant, sub ditione sua Illyricum habuerunt. Certe Valentis
temporibus Mamertinus præfectus prætorio, Italiam, Africam
et Illyricum simul administravit, teste Ammiano Marcellino.
Videtur tamen Valens post mortem fratris Valentiniani, Ma-
cedoniam et Daciam imperio suo adjunxisse, ex consensu fili-
orum fratris sui. Id autem colligo ex libro xxxi. Marcellini
in fine; ubi ait, milites ac palatinos Valentis, qui apud Hadri-
anopolim obsessi fuerant a Gothis, soluta tandem obsidione
digressos, alios in Daciam, alios in Macedoniam properasse,
Valentem eo se recepisse existimantes. VALES.

Levissimam hanc conjecturam vocat *Ant. Pagi ad ann.* 380.
n. vii. et divisionem Illyrici in occidentale et orientale Gra-
tiano Theodosium in imperii consortium adsciscenti attribuit.
READING.

Conf. Pagi. A.D. 380. num. iv—viii (jam a Reading indica-
tum), qui luculenter ostendit, Illyricum in orientale et occiden-
tale divisum esse a Gratiano cum Theodosium in imperii con-
sortium adsciseeret, et orientale in hujus ditionem cessisse.
Obiter notandum est Valentinianum cum ad Thessalonicam
confugeret duxisse secum Justinam matrem et Gallam soro-
rem suam, Zosim. iv. 43.

Cap. 12. Conf. Sozomen. vii. 14. Theodoret. v. 15. Rufin. 278
xi. 16, 17. Cassiod. ix. 21. Niceph. xii. 20, 21.

12, 3. *Ὀνώριος*] Auctor Chronici Alexandrini sub hujus
anni (384) consulibus ait: *Eodem anno natus est Honorius, ger-
manus frater Arcadii Aug. mense Gorpiæo seu Septembri, v Idus
Septembres.* Idem habet Idacius in Fastis. Mater ejus fuit

prima Theodosii M. uxor, ex qua tres liberos suscepit, Gratianum, Arcadium, et Honorium, ut testatur Greg. Nyssenus in oratione funebri de hujus reginæ laudibus. *Ant. Pagi ad ann.* 384. n. iv. READING.

Vide Gregor. Nyssen. Orat. De Placilla, tom. ii. p. 533. Flaccilla diem obiit Thraciæ loco dicto Scotumia, ubi fontem aliquem salutis causa inviserat, et corpus ejus Constantinopolim reportatum est. Gregor. ibid. p. 527. 528. Theodosius post paulum alteram uxorem duxit Gallam filiam Justinæ et Valentiniani senioris, quæ Constantinopolim venit A. D. 386, puerpera mortua est A. D. 394. Marcellin. Chron. Philostorg. x. 7. Zosim. iv. 57. Socrates, supra, iv. 31, 17. Zosimus vero, iv. 44, in tempore figendo non convenit cum Marcellino, cum scribat Theodosium primo Gallam vidisse et appetiisse A. D. 387: vide Clinton. Fast. Rom. col. 2: immo errare videtur Zosimus studio insectandi Theodosii.

12, 4. Ἀγέλιος] Agelium tunc episcopatum quadraginta annos tenuisse dicit Socrates infra, 21, 1.

12, 8. Δωρόθεον] Qui tunc nonagesimum octavum agebat annum, juxta id quod dicit Socrates de ætate ejus infra, vii. 6, 1. Conf. supra, c. 3.

12, 9. τοὺς περὶ Οὐαλεντινιανὸν] Pessime Christophorsonus vertit milites Valentiniani. Ipsum enim Valentinianum intelligit Socrates: qui hoc anno, Valentiniano ipso iii. et Eutropio Coss. victus a Maximo, ut docet Sulpitius in libro primo de vita Martini, [c. 20,] una cum matre Justina et præfectis et comitibus, Thessalonicam profugit. VALES.

12, 10. οὔτε γὰρ ἠθέτει] Zosimus [iv. 37,] tamen scribit legationem Maximi susceptam esse a Theodosio: et Theodosium imperium atque imagines Maximi suscepisse: et Cynegio præfecto prætorii per Orientem mandasse, ut imagines Maximi publice Alexandriæ proponeret, illumque consortem imperii sui esse populo ediceret. Quam rem Sigonius in libro de Occidentali Imperio male retulit anno Christi 384, Ricomere et Clearcho consulibus, cum id gestum sit Valentiniano iii. et Eutropio consulibus, anno Christi 387. Hoc enim anno Cynegius præfectus fuit prætorii. VALES.

Porro notandum est illud quod alii auctores tradunt de Maximo, eum præ se tulisse non solum, quod nolens coactus esset a militibus suis imperium accipere, verum etiam, quod religionis vindex et catholicæ fidei defensor esse vellet, Rufin. xi. 16. Sozomen vii. 13, et divino nutu ad id munus vocatus esset, Sulpic. Sev. V. Mart. 20. Itaque, refert ibidem quoque Sulpicius, plures episcopos ad suas partes contraxerat; excepto Martino, qui, semota adulatione atque inconstantia, Maximum imperatorem agnoscere renuit.

12, 11. ἐπὶ τὴν Μεδιόλανον] Aquileiam potius dicere debuerat. Eo enim progressus fuerat Maximus, ut docet Zosimus, et reliqui chronographi. VALES.

Cap. 13. Conf. Sozom. vii. 14. Cassiod. ix. 23. Niceph. xii. 21. 279

13, 1. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον] His temporibus actum est de Priscilliano et sectatoribus ejus, sicut memorat Sulpicius in Hist. Sacr. ii. 46–51, de quo tamen silent Socrates, Sozomenus, et Theodoretus. Initium sectæ Prosper consignat A. D. 379. Coss. Ausonio et Olybrio. Priscillianus ab episcopis in synodo Cæsaraugustana (Sulpic.) damnatus ad Damasum papam confugit, a quo non receptus est: mox in synodo Burdegalensi damnandum se intelligens, ad Maximum provocavit A. D. 385, (Prosper. Chron.) cujus jussu gladio peremptus est eodem anno Treveris. Conf. Idacii Chron. Postea autem Ithacius et Ursacius episcopi ob necem Priscilliani, cujus accusatores fuerant, Ecclesiæ communione privati sunt A. D. 389. Prosper. Chron. Præterea A. D. 387 gravis exorta est seditio populi Antiochiæ, ob tributum quod ultra modum exigi videbatur, in qua eversæ sunt imperatoris statuæ. Testimonia de hac seditione collegit Clintonus in F. R. eo anno.

Cap. 14. Conf. eosdem locos, et Philostorg. x. 8.

14, 1. ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ Αὐγούστου] Fallitur Socrates. Non enim die vicesima quinta Augusti, sed vicesimo octavo mensis Julii occisus est Maximus, ut scribit Idatius in Chronico. Idem quoque traditur in Fastis, quos sub Idatii nomine vulgavit Jacobus Sirmondus. Sic enim in iis scribitur: *Theodosio Aug.* ii. *et Cynegio Coss. ipso anno occiditur hostis publicus Maximus tyrannus a Theodosio Aug. in milliario* iii *de Aquileia,* v *Kalendas Augusti. Sed et filius ejus Victor occiditur post paucos dies in Galliis a comite Theodosii.* Porro hic Victor a patre primum Cæsar, deinde Augustus fuerat renuntiatus, ut docet vetus inscriptio, quam retulit Sigonius in libro ix. de

Occidentali Imperio: DD. NN. MAG. CL. MAXIMO ET FL. VICTORI PIIS FELICIBUS SEMPER AUGUSTIS BONOR. P. NATIS. Ubi vides Maximum duo habere pronomina, Magni Clementis scilicet. Certe Sulpitius Severus in libro ii. Historiæ sacræ, eum Clementem Maximum vocat. Ab Orosio autem Magnus Maximus vocatur. VALES. Conf. Clinton. F. R. A. D. 388.

14, 1. τὸν τύραννον ἐνεχείρισαν] Maximus relicta Gallia, superatisque Alpibus Cottiis, ad Julias Alpes sese contulerat, ut testatur Pacatus, cap. 30. tandemque intra Aquileiam, amissa omni spe imperii, quasi amens resedit, quinto tyrannidis anno, teste eodem Pacato, cap. 24. et Philostorgio lib. x. cap. 8. tandem tertio ab Aquileia milliari *Theodosius incautum, nec opinantem adoritur. Quumque pars quædam fusi exercitus impetu celerrimo Aquileiam intrasset, Maximus, dum pecuniam in milites suos partitur, solio deturbatur. Mox habitu imperatorio exutus, ad Theodosium deducitur. Is paucis, quæcunque contra rempublicam deliquisset, velut exprobrationis loco recensitis, hominem carnifici tradit;* ut scribit Zosimus lib. iv. [46.] p. 770, qui ibidem confirmat ea quæ Socrates de Andragathii exitu narrat. Hæc autem refert Ant. Pagi anno 388. n. vi. READING.

14, 2. τὸν παρακείμενον ποταμόν] Paulo aliter Zosimus, Καθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν τὸ σῶμα, iv. 47.

14, 3. μεταπέμπεται αὐτὸν ὁ πατήρ] Etenim jam mortua erat 280
Flaccilla infantis Honorii mater, uti dictum est supra, ad 12, 3. Num jam tum parturiret ejus noverca Galla, quæ Constantinopolim venit A. D. 386, incertum est: non enim constat, quod sciam, quo anno nata sit Placidia.

14, 4. ἐπινικίους ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες] Pagi in Critic. ad Baron. ad ann. 389. n. iv. contendit Theodosium solum Romæ triumphasse, fretus autoritate panegyrici a Pacato tunc temporis Theodosio dicti. *W. Lowth.* READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 389.

Ibid. ἀπὸ τῶν ὑπάτων] Error aut Socratis, aut exemplarium. Symmachus enim, cujus hodie epistolas habemus, eo tempore consul nondum fuerat, sed tertio post anno consulatum gessit cum Tatiano. VALES. A. D. 391. Conf. infra, 18, 14.

14, 5. ὁ Σύμμαχος] Q. Aur. Symmachus, Roma oriundus, ejusdemque urbis senator et præfectus, claruit præcipue anno 384. Consulatum gessit anno 391. Infensum Christianæ religioni animum ubique prodit, inprimis in *Relatione pro Ara victoriæ*, quam imp. Valentiniano obtulit, in qua Gentilium causam strenue et ex professo agit, adversarium nactus D. Ambrosium, qui Symmachi opus eleganter et strenue refellit. Nec causa sua modo excidit Symmachus, sed et paulo post, tanquam reus majestatis, rhedæ impositus, ad centesimum ab urbe lapidem in exilium missus est; mox a Theodosio in gratiam receptus. Exstat hæc Symmachi *Relatio* tum inter Ambrosii opera, tum inter Symmachi epistolas. *Guil. Cave inter Scriptores Gentiles Sæc.* iv. READING. Plura de Symmacho vide in Fabricii Biblioth. Latin. iii. 14, tom. ii. p. 129.

Mirari quodammodo subit, Socratem, cum in mentionem Symmachi inciderit, nihil dixisse de iis quæ fecit hic ob restituenda gentilium sacra; fuit enim non leve quod molitus est. Petiit, ut ara Victoriæ, quæ de curia Romæ sublata fuerat, loco redderetur, præstareturque ad eam sacramentum more antiquo, et ut facultates quæ a templis ablatæ erant restituerentur. Conf. Ambros. Epist. ad Eugenium lvii. 2. Res tentata primo est A. D. fere 382, cum pauci gentiles e senatu Symmachum hujus rei petendæ causa ad Gratianum, sicut videtur, legaverunt. Illis autem refragati sunt Christiani senatores, et numerosi quidem, misso ad Damasum libello; quem libellum Damasus misit ad Ambrosium; hic vero continuo ad Gratianum direxit; et proinde Symmacho *denegata est audientia.* Ambros. Epist. xvii. 10. tom. ii. col. 826. Relat. Symmach. i. ibid. col. 828. Renovatum est conamen A. D. 384, cum relatio illa ad imperatores Valentinianum, Theodosium, et Arcadium oblata est a Symmacho præfecto urbis, quæ exstat inter Epistolas Ambrosii. Ambrosius quamprimum quid actum esset resciverit, libellum obtulit ad Valentinianum, in qua rogavit, ut res ad Theodosium referretur; atque insuper, ut sibi detur exemplum relationis, quo plenius ei responderet, *et sic de omnibus consultus respondere dignaretur* quoque Theodosius. Epist. xvii. 12. 13. Tum nactus exemplum, alio *sermone relationis adsertioni respondit*, atque alterum illum libellum composuit, obtulitque Valentiniano, qui extat n° xviii. inter Epistolas; in quo Symmachi argumenta convellit. Lectus est uterque libellus in consistorio; et Valentinianus (ut scribit Ambrosius), *nihil fecit aliud, nisi quod*

fidei nostræ ratio poscebat. Postea Ambrosius eandem causam egit coram Theodosio quoque, qui *tandem adsensionem detulit.* Nondum vero ab incepto destiterunt gentiles. *Iterum enim Valentiniano legatio a senatu missa est intra Gallias;* quæ tamen *nihil extorquere potuit,* quamvis aberat Ambrosius, nec quidquam tunc ad imperatorem scripserat. Ambros. Ep. lvii. 3–5. Adeo tunc pendebat populus Romanus divisus inter religionem Christi et cultus deorum. Post paulum autem, Coss. Theodosio ii. et Cynegio, A. D. 388, per novum edictum iterum *simulachra gentium eversa sunt,* Idat. Fast. Cons. Quod subsecuta est denique Lex De Paganis anni 391. Conf. infra ad c. 16, 1.

Cap. 15. Conf. Sozomen. vii. 15. Theodoret. v. 23. Rufin. xi. 20. Cassiod. ix. 26. Niceph. xii. 24.

15, 1. χειροτονηθῆναι τοῦ οἰκείου μέρους Εὐάγριον] De Evagrio supra, lib. iv. cap. 23. Successit autem in episcopatum Antiochensem, juxta calculum *Ant. Pagi anno* 389. [num. ix.] De Flaviano vid. cap. 5. et 9. hujus lib. READING.

Theodoretus asserit Evagrii hujus ordinationem duplici ratione in canones peccasse; cum a solo Paulino designatus atque ordinatus fuerit, canones vero prohibuerint nequis sibi successorem episcopum ordinaret, neuquis episcopus a paucioribus quam tribus episcopis ordinaretur. Nihilo tamen minus a Romanis et Ægyptiis susceptus est, qui Flavianum respuerunt: itaque permansit inter hos et orientales discordia. v. 23.

15, 8. Τὰ μὲν δὴ κατὰ Ἀντιόχειαν] Multum inter se diversa sunt quæ traduntur a Socrate, Sozomeno, et Theodoreto, de restituta pace ecclesiæ Antiochenæ. Id autem verum esse videtur, sopitam tandem esse discordiam A. D. 398, decimo septimo postquam prima exorsa sit ex ordinatione Flaviani, quæ peracta est A. D. 381; atque hæc quidem effecta esse ope Joannis Chrysostomi, qui Acacium et Isidorum legatos Romam miserat, usus adjutore Theophilo Alexandrino, ad conciliandam pacem. Sic Valesius recte colligit e Sozomeno, viii. 3, collato cum Theodoreto, v. 23. et Palladio in V. Chrysostom. p. 20: quibus adstipulatur Pagius A. D. 398. num. xxii. Quod vero Palladius dicit, loco citato, Flavianum viginti annos separatum fuisse, hoc nonnulli intelligunt ac si tandem

consummata esset vicesimo anno pax, quæ inchoata erat decimo septimo per Acacii legationem: vid. Lowth ad Theodoret. v. 23. Multa tamen interea evenerunt, quæ Socrates prætermisit. Mortuo, sicut videtur, Paulino A. D. 389, illi qui Flaviano infensi sunt, præsertim Romani et Ægyptii si vera Theodoretus referat, conati sunt causam episcopi Antiocheni ad occidentales trahere dijudicandam. Eodem quoque impulsus est Theodosii animus, qui Flaviano aliquando etiam præcepisse dicitur ut se ad Romam sisteret. Hoc tamen ille facere noluit. Theodoret. v. 23. Exinde videtur synodus Capuæ habita esse: in qua aliud quæsitum est remedium. Namque *ea synodus cognitionis jus Theophilo Alexandriæ episcopo ceterisque ex Ægypto sacerdotibus commisit.* Ambros. Epist. lvi. 6. Minime tamen his consensit Flavianus, neque passus est se submitti judicio synodi Italorum, nec eorum delegatis. Animadvertendum est, imperatorem utrinque interpellatum esse: nam Theodoretus, qui Flavianum secutus est, conqueritur Theodosium inique a nonnullis contra Flavianum instigatum esse; Ambrosius vero, qui totam rem ad Romanum episcopum referre voluit, dolet quod Flavianus ad imperialia auxilia confugisset contra decreta synodi Capuensis. Videtur quidem Flavianus in his idem reveritus esse "*supercilium occidentale,*" τὴν δυτικὴν ὀφρὺν, de quo conquestus est S. Basilius, Epist. ccxxxix. 2. Nunquam enim episcopi orientalis Ecclesiæ illud *jus cognitionis* in se, quod arripere voluit synodus Capuensis, Romanis concedebant.

15, 9. Κύριλλον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων] S. Cyrillus ad Deum 281
migravit anno 386. Joannem ejus successorem Henschenius et Papebrochius primum Hierosolymorum patriarcham faciunt. Verum patriarchatus ille seculo tantum sequenti post Concilium Ephesinum exortus est. *Ant. Pagi ad ann.* 386. n. v. READING.

De patriarchatu Hierosolymitano vide quæ scripsit Le Quien Or. Christ. tom. iii. col. 109. seqq. De Joanne ibid. col. 161.

Cap. 16. Conf. Sozomen. vii. 15. Theodoret. v. 22. Rufin. xi. 22—30. Cassiod. ix. 27. Niceph. xii. 25.

16, 1. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τόνδε] Serapidis templum eversum fuit anno 391. Sozomenus enim l. vii. c. 16. [15,] de *Serapio* loquens, ait: *Erat tunc temporis dux militum in Ægypto Ro-*

manus: Evagrius vero præfectus Augustalis erat Alexandriæ. Socrates etiam in hoc capite de ejusdem templi eversione disserens inquit: *Præfectus Alexandriæ, et dux militum Ægypti Theophilo* (episcopo Alexandrino) *suppetias tulere.* Quare, cum Lex 11. Codicis Theod. *de Paganis*, data xv *Kalend. Jul. Aquileiæ, Tatiano et Symmacho Coss.* anno scil. 391, qua per Ægyptum sacrificia aditusque templorum interdicuntur, inscripta sit, *Evagrio P. F. Augustali, et Romano comiti Ægypti;* non videtur dubium, quin Serapii excidium ad illum annum revocandum sit. *Ant. Pagi ad ann.* 389. n. xii. READING.

A. D. 389, secundum Marcellini Chronicon. Clintonus vero contendit hæc evenisse A. D. 390. Vid. F. R. eo anno col. 2.

16, 1. *τῇ Θεοφίλου φροντίδι*] Hæc facta esse studio Theophili indicat quoque Zosimus, quamvis fuisse paulo antea præparata dicat. Narrat enim Zosimus Cynegium in Ægyptum missum a Theodosio portasse mandatum, quo templa claudi juberentur et sacrificia vetarentur, per Ægyptum et Orientem. Zosim. iv. 37: quod factum esse A. D. 388 discimus ex Idat. Fast. Cons. Tum autem paulo infra refert de Theophilo, primum eum incepisse damnum inferre antiquis sacris, *ὁ πρῶτος ἀρξάμενος τῆς κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐξ αἰῶνος πατρίων ἐπιβουλῆς*, v. 23. Theophilus ad episcopatum levatus est A. D. 385, supra, 12, 5. Et fieri quidem potest ut ille jam ab ineunte officio suo imperatorem suaserit ritus paganorum cohibere. Conf. Valesium, et Pagium, infra, ad 10. Verum notandum est Rufinum harum rerum ordinem aliter narrasse quam Socrates narrat: refert enim, episcopum Alexandriæ, qui Theophilus fuisse videtur, ab imperatore impetrasse vetus templum, quod antea etiam a Constantio episcopis donatum erat, exinde vero neglectum jacuerat. Hoc cum repararetur ut ecclesia fieret, retectæ sunt nefandorum rituum reliquiæ; quo opprobrio irati Gentiles aggressi sunt Christianos, et plurima cædes patrata est. Consultus de his imperator jussit destrui templa et simulachra gentilium: quod peractum est opera civilis potestatis et episcopi; itaque tum eversum esse Serapeum, et alia templa atque simulachra per totam Alexandriam. Cum Rufino in multis convenit quoque Sozomenus; quamvis alia quædam addiderit, quæ ipse narrata audiverat. Porro autem memoratu dignæ sunt duæ illæ leges De Paganis, editæ A. D. 391,

quas prætermisit Socrates, quibus *hostiæ, simulachra,* et *aditus ad templa* prorsus vetita sunt, et mulcta irrogata, xv pondo auri, solvenda, si quis templum intraverit. Cod. Theodos. xvi. Tit. x. 10, et 11. Ubi aliæ quoque leguntur Theodosii de eadem materia Constitutiones.

16, 2. *καταστρέφει τὸ Σεραπεῖον*] De subversione Serapis insignem librum nuper composuisse Sophronium memorat Hieronymus in Scriptor. Eccles. cxxxiv; qui tamen hodie non extat. Creditum fuit a nonnullis ruinam istam prædictam fuisse: nam Augustinus scribit, *Cum ergo de divinatione dæmonum quæreretur, et affirmaretur, prædixisse nescio quem eversionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta est:* seqq. De Divinat. Dæmon. tom. vi. 505.

16, 3. *τὰ τοῦ Μιθρείου φονικὰ μυστήρια*] Immolatos esse aliquando homines in Mithræ sacris, donec Hadrianus imperator sacrificia humana lege sustulerit, creditur, teste Pallante in Porphyrii De Abstinent. ii. Exinde etiam simulata esse nonnunquam hujusmodi sacra innuit Lampridius, cum dicit de Commodo imperatore, *Sacra Mithriaca homicidio vero polluit, quum illic aliquid ad speciem timoris vel dici vel fingi soleat,* Vit. Commod. 9. Et ficta quidem perhibent fuisse multa ad terrendum, inter initiandi ritus, in quibus non raro interibant homines. Vid. quæ congessit Hofmannus in Lexico in Mithra. Celata vero hæc esse testatur Julius Firmicus, sic: *Hunc Mithram dicunt. Sacra vero ejus in speluncis abditis tradunt; ut semper obscuro tenebrarum squalore demersi gratiam splendidi ac sereni luminis non videant.* De Error. Profan. Relig. 5. Galland. Biblioth. v. p. 24.

16, 9. *Ἑλλάδιος*] Helladii grammatici excerpta quædam 282
habentur in Bibliotheca Photii, c. 279. Verum hic, cujus meminit Photius, alius est ab illo quem hoc loco nominat Socrates. Prior enim ille patriam habuit Antinoum urbem Thebaïdis, vixitque temporibus Licinii et Maximiani, ut testis est Photius. Helladius autem noster Alexandrinus fuisse videtur, vixitque temporibus Theodosii. Fuit etiam alter Helladius, qui Lexicon conscripsit, teste Photio in Bibliotheca, c. 145. VALES.

Nihil vero obest quin alter hic Helladius idem fuerit quem Socrates audivit; quemadmodum viris doctis placuit. Vid.

Catalog. Grammaticor. in Fabric. Biblioth. Gr. Harles. tom. vi. p. 368: et p. 419, ubi citatur Suidæ Procemium, in quo Helladius memoratur.

16, 10. τῆς Ἀλεξανδρείας ἔπαρχος] Hunc Evagrium vocat Sozomenus in lib. vii. c. 15. Comitem autem rei militaris in Ægypto, Romanum dictum esse scribit. Eunapius quoque in vita Ædesii, utrumque simul nominat, et Theophilo Alexandrino antistiti egregiam operam navasse testatur in subvertendo Serapidis templo. Ejus verba, quia emendatione opus habent, hic apponam; καὶ τὰ περὶ τὸν κάνωβον ἱερὰ ταυτὸ τοῦτο ἔπασχον, Θεοδοσίου μὲν τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλου δὲ προστατοῦντος τῶν ἐναγῶν ἀνθρώπων τινὸς Εὐρυμέδοντος· ὃς ποθ' ὑπερθύμοισι γιγάντεσσιν βασίλευεν εὐετίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἄρχοντος· Ῥωμανοῦ δὲ τοὺς κατ' Αἴγυπτον στρατιώτας πεπιστευμένου. Scribe meo periculo Εὐαγρίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ἄρχοντος. Id est, *Evagrio res civiles administrante.* Ad hunc Evagrium præfectum Ægypti, et ad Romanum comitem rei militaris per Ægyptum, exstat lex Theodosii in codice Theodosiano, titulo *de Paganis*, data Aquileiæ, Tatiano et Symmacho consulibus. Ex qua colligi videtur, templum Serapidis destructum esse Alexandriæ, anno Christi 391. Reclamat tamen Marcellinus in Chronico, qui id gestum esse scribit Timasio et Promoto consulibus; qui fuit annus Christi 389. Quod quidem verius puto. Etenim Cynegius præfectus prætorio, cum in Ægyptum mitteretur, a Theodosio in mandatis acceperat, ut templa Gentilium everteret, quemadmodum scribit Zosimus in libro primo. Idque executus fuerat, ut tradit Idatius in Fastis. Mortuus est autem in consulatu suo, anno Christi 388. VALES.

Non dubito quin Marcellinus in Chronico, ubi toties in chronologia peccat, hallucinatus hic fuerit. Neque audiendus Valesius in eo quod postea de Cynegio dicit. Nam accidere potuit ut Cynegius, anno 388 demortuus, omnia templa evertere non potuerit, vel seditionem timens a *Serapio* disturbando abstinuerit. Præterquam quod Idacius tantum habet; *Simulacra gentium evertit*, id est, statuas, vel denique multa templa, sed non omnia. Certe si omnia Cynegius disturbasset, Constitutione ii. de *Paganis* opus non fuisset. *Ant. Pagi ad ann.* 389. n. xiii. READING.

16, 13. ὁ εἷς ἀνδριὰς] Intelligit Socrates statuam Dei Simii,

quam de industria servari jusserat Theophilus. Atque ita hunc Socratis locum exposuit Epiphanius Scholasticus: rectius omnino quam Christophorsonus, qui hæc Socratis verba τοῦδε τοῦ Θεοῦ, non de Simio intellexit, sed de certo quodam Deo, vel potius incerto. VALES.

Cap. 17. Conf. Sozomen. vii. 15. Rufin. xi. 29. Cassiod. ix. 283
29. Niceph. xii. 26.

17, 1. τῷ καλουμένῳ ἱερογλυφικῷ] Socrates quidem ac Sozomenus has hieroglyphicas literas in templo Serapidis repertas esse scribunt, parietibus incisas. Rufinus vero ibi repertas esse non dicit. Immo potius apud Canopum eas servatas atque expositas esse refert. Sic enim ait in libro xi. cap. 26. *Jam vero Canopi quis enumeret superstitiosa flagitia? ubi prætextu sacerdotalium literarum, ita enim appellant antiquas Ægyptiorum literas, magicæ artis erat pene publica schola.* VALES.

Ibid. σταυρῶν ἔχοντες τύπους] Joannes Græevius, mathematicus Oxoniensis, vir integerrimus, qui Ægyptum peragravit, testatur inter hieroglyphica se crucis formam sæpius vidisse: nonnunquam etiam super condita Ægyptiorum more cadavera eandem saxeam aut testaceam occurrisse. *Pyramidographia*, p. 51. edit. 1646. READING.

Hujus loci meminit Suidas in Σταυροί. col. 3398. Signum illud satis bene cognitum est inter Hieroglyphicas figuras, nam ubique reperitur: neque opus fuit ut tunc effossum esset, tanquam novum aliquid, in Serapeo. Qui his rebus interpretandis operam dederunt autumarunt per *crucem ansatam*, id est, crux cujus superiori parti annulus, sive serpens in annulum complexus, tanquam ansa affixus sit, ostendi vitam aut felicem aut immortalem. Vid. Kircher. Œdip. Ægyptiac. x. 4. tom. iii. p. 399. Champollon Grammaire Ægypt. xii. p. 365. 440. Duteil Dictionnaire des Hierogl. p. 10, qui etsi prorsus diverso modo utatur, figuram tamen eam interpretatur *immortalitatem.*

17, 6. δι' ἑτέρων γραμμάτων] Ex Rufini libro secundo capite vigesimo nono hæc mutuatus est Socrates: sed Rufini mentem non assecutus est. Neque enim Rufinus dicit, per alias sacerdotales literas prædictum fuisse paganis, templum Serapidis tunc destruendum esse, cum signum illud crucis apparuisset: sed tantum dicit, Ægyptios ita a majoribus suis traditum

accepisse, quod fana quæ apud ipsos colebantur, tandiu starent, quandiu signum illud venisset in quo erat vita. Sed quoniam de Serapidis cultu, et de literis in ejus templo repertis incidit mentio, quid vetat quominus vetus epigramma de Serapide, quod relatum est ab Eusebio in libris de Demonstratione Evangelica [Præparatione Evang. xi. 6. p. 520.], in gratiam studiosorum hic exponamus? Nam et ritum continet quo is Deus ab Ægyptiis colebatur: nec intelligi potuit a [Josepho] Scaligero in animadversionibus Eusebianis, numero MDCCXXX. [In Chronologica Euseb. p. 122.] Sic igitur habet epigramma

Ἑπτά με φωνήεντα Θεὸν μέγαν ἄφθιτον αἰνεῖ
Γράμματα, τὸν πάντων ἀκάματον πατέρα.

Id est, *Septem me vocales literæ laudant magnum Deum immortalem, et omnium rerum indefessum patrem.* Sciendum est Ægyptiorum sacerdotes non alio ritu Serapim Deum laudare solitos, quam septem vocales literas subinde recitando. Itaque pro hymnis et canticis, pro tibia et cithara, septem vocalium sonus in templo Serapidis audiebatur. Auctor est Dionysius Halicarnassensis in libro Περὶ Ἑρμηνείας, in capite *De collisione vocalium.* Ubi postquam docuit, collisionem vocalium non adeo refugiendam esse, quippe quæ interdum euphoniam adferat, hæc addit: ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ τοὺς Θεοὺς ὑμνοῦσι διὰ τῶν ἑπτὰ φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἐφεξῆς ἠχοῦντες αὐτά· καὶ ἀντὶ αὐλοῦ καὶ ἀντὶ κιθάρας, τῶν γραμμάτων τούτων ὁ ἦχος ἀκούεται. Elias Vinetus in notis ad Ausonii epistolam xviii. [p. 463. F.] refert veterem inscriptionem ab se visam, quæ reperta est in aurea lamina, pectori cujusdam cadaveris adfixa. Ea septem vocales Græcas continet, septem versibus repetitas, eo ordine quem illic videre licet. Sed non dubito quin septem alii versus fuerint in altera parte ejusdem laminæ, eodem ordine quo in anteriori parte. Ita scilicet ut secundus versus partis aversæ inceperit ab Ο, quartus ab Υ, sextus ab Ω. Et Vinetus quidem hoc ænigma explicare non potuit. Ego Serapidis nomen his literis designari puto, qui ex eo ἑπταγράμματος dictus est, teste Hesychio, non solum quod in ejus nomine septem repeririuntur literæ, sed quod septem vocalibus literis laudari solitus sit. Moris autem fuit superstitiosis Gentilibus, ut Serapidis nomen in ærea insculptum lamina, collo appensum gestarent.

Docet id Artemidorus in libro iv. [v. 26.] his verbis: ἔδοξέ τις τὸ ὄνομα τοῦ Σαράπιδος ἐγγεγραμμένον λεπίδι χαλκῇ περὶ τὸν τράχηλον δεδέσθαι, ὡσπερεὶ σκυτίδα. VALES.

Veruntamen non certo statuendum est Socratem hic a nullo fonte hausisse præter Rufini librum: immo cum mox addit, 7, τοιαῦτα ἀκήκοα, innuere videtur se aliqua aliunde accepisse: quod quidem moris ejus fuit, nam nonnunquam rumusculos Constantinopolitanos colligere videtur.

17, 8. φησιν ὁ ἀπόστολος] Paulus in Epist. ad Coloss. i. 26. 284
Conf. Ephes. iii. 9.

17, 10. πρὸς Ἀθηναίους] Vid. Act. Apostol. xvii. 22.

Cap. 18. Cassiod. ix. 24. Niceph. xii. 22.

18, 3. μάγκιπες] Mancipes dicebantur pistores, qui pistorum collegio et paneficio erant mancipati: eorumque bona ac familia, huic necessitati erant obnoxia. Sic in lege decima octava codice Theodosiano de pistoribus. [xiv. tit. iii. l. 18. tom. v. p. 184.] "Ut concessa decurialibus privilegia nolumus abrogari, ita lege super mancipibus data nihil jubemus imminui. Nam si qui ob hoc ad decurias inlicite transierunt, ut munus evaderent mancipatus, necesse est erga eos privilegia non posse servari, quos sibimet recte vindicat obnoxios functio memorata. In tantum etiam defensiones diversorum principum largitate concessas erga decurias manere decernimus, et mancipatui obnoxios jubemus addici; ut si quispiam super absolutione mancipatus nostræ majestati preces obtulerit, bonorum amissione plectatur." Ubi decuriales sunt, qui erant ex decuriis urbis Romæ; de quibus multa olim annotavi in commentariis ad Ammianum Marcellinum. Hi acta omnia et monumenta servabant: præcipue sententias judicum, contractus, adoptiones et similia. Unde, ut ait Cassiodorus in libro quinto epistola xxi. omnium hominum quies ac securitas, et publica fides in eorum scriniis servabatur. Præerat autem his omnibus rector decuriarum; de cujus officio vide Cassiodorum in epistola xxi. et xxii. libri citati [Variarum v. 21, 22] Verum ut ad mancipes redeamus, notandum est in ea lege mancipatum vocari functionem mancipum seu pistorum. Sic in lege unica codice Theodosiano de mancipibus: [xii. tit. xvi. l. 1. tom. iv. p. 649.] "Quicunque vel rescripti adversus veteres sanctiones subreptiva defensione munitur, vel de minusculis corporibus, aut certe

otiosis idoneus adprobatur, functioni mancipatus est addicendus." Quæ lex Romæ data est a Theodosio, Timasio et Promoto consulibus; eodem tempore quo hæc gesta esse refert Socrates. Vide glossarium Meursii. Porro illud notandum est, hæc quæ Romæ ordinata esse a Theodosio post victoriam de Maximo tyranno scribit Socrates, Cedrenum referre post victoriam Theodosii de Eugenio tyranno. Sed corrupta sunt Cedreni verba, quæ sic emendo. *μετὰ δὲ τὴν νίκην τούτου εἰσελθὼν ἐν Ῥώμῃ, πλεῖστον τῇ πόλει ἐχαρίσατο, καὶ τὰ ἐν τοῖς μαγκιπείοις κατὰ τῶν ἐμπιπτόντων ξένων ἄχρι γήρως τοῖς μύλωσι συγκλειομένων, καὶ ἀλήθειν κατεπειγομένων περιεῖλε* seqq. Auctor hujus emendationis est Theophanes, qui hoc factum Theodosii refert etiam post victoriam de Eugenio. De his mancipibus exstat insignis locus in excerptis Joannis Lydi, de mensibus Græcorum, in mense Martio. *οἱ δὲ μάγκιπες οἱονεὶ τεχνίται τοῦ ἀνδραποδώδους ἄρτου ἔπεμπον τοῖς ἐν λόγῳ ῥομυλίους ἀννόνας· οὕτω δὲ ταύτας ἐκάλουν διὰ τὸ κατὰ τὴν ἐννάτην ὥραν ἐπιδίδοσθαι πρὸς τοῦ ῥωμύλου τὴν τροφὴν τοῖς στρατιώταις.* VALES.

18, 10. *κώδωνάς τε σείεσθαι*] Vix crediderim, Romanos ea pœ- 285
na affecisse mulieres adulteras. Nam Romani post Constantini tempora adulterium capitali supplicio semper punierunt. Docent id leges imperatorum in utroque codice relatæ, sub titulo ad legem Juliam de adulteriis. [Cod. Theod. ix. t. vii.] Prætermitto testimonium Ammiani Marcellini in libro xxviii. [1, 28.] Porro etiam suspicari quispiam possit, titinnabula ista, quorum hic meminit Socrates, non ad puniendas adulteras fuisse excogitata: sed communia fuisse cunctis meretricibus, quæ in cellis suis prostantes, hujusmodi signo viatores ad se vocabant. De quo more Dio Cassius in fragmentis libri lxxix., quæ jampridem publicavi, ita loquitur: *καὶ τέλος ἐν τῷ παλατίῳ οἴκημά τι ἀποδείξας, ἐνταῦθα ἠσέλγαινε, γυμνός τ' ἐπὶ τῆς θύρας αὐτοῦ ἑστὼς ὥσπερ αἱ πόρναι, καὶ τὸ σινδόνιον χρυσοῖς κρίκοις ἐξηρτημένον διασείων, τούς τε παριόντας ἁβρᾷ καὶ κεκλασμένῃ τῇ φωνῇ προσεταιριζόμενος. Denique constituta intra palatium cella, libidinari erat solitus, nudo corpore in vestibulo cellæ instar meretricum stans, et linteum aureis suspensum annulis vibrans, mollique et fracta voce prætereuntes invitans.* VALES.

Hæc de imperatore Heliogabalo scribit D. Cassius. READ.

18, 14. *ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπορεύθη*] Marcellinus in Chronico ait, Theodosium, postquam Romæ triumphasset, ex-

inde egressum *Kal. Septembris* anni 389. Tres igitur menses ibi mansit; nam urbem introivit *die iduum Juniarum*, ut testatur Idacius in Fastis. READING.

Porro in itinere, cum Thessalonicam venisset Theodosius, rem gessit cum barbaris qui in paludibus Macedonicis latebant; quos non sine labore detexit atque excidit; quemadmodum narrat Zosimus, iv. 48.

18, 14. *ἐν ὑπατείᾳ Τατιανοῦ καὶ Συμμάχου*] Leges nonnullas maximi momenti de religione et moribus hoc anno edixit Theodosius antequam ad Constantinopolim reversus sit: quales fuere illæ, De apostatis, cujus hic tenor est, *Hi qui sanctam fidem et sanctum baptisma profanaverint, a consortio omnium segregati, sint a testimoniis alieni*, seqq. De hæreticis, *Hæreticorum polluta contagia pelli urbibus vicinis proturbari ac nullis penitus jubemus patere conventibus*, seqq. De paganis, *Nemo se hostiis polluat, nemo insontem victimam cædat, nemo delubra adeat*, seqq. Plura vide in Clinton. Fast. Rom. A. D. 391, qui singulam quamque legem e Codice Theodosiano excerptam in annum et locum proprium digessit.

Cap. 19. Conf. Sozomen. vii. 16. Cassiod. ix. 35. Niceph. xii. 28.

19, 2. *Ἀφ' οὗ Ναυατιανοὶ τῆς ἐκκλησίας διεκρίθησαν*] Nullus est locus in Historia Ecclesiastica, qui doctorum hominum ingenia magis exercuerit, quam iste de presbytero pœnitentiario Constantinopoli sublato. Atque ut fieri solet, quisque pro cultu ac religione sua, varias ejus loci interpretationes attulit. Nos vero qui notationes duntaxat scribere instituimus, rem omnem paucis absolvemus. Tria sunt igitur potissimum observanda et examinanda in hac controversia. Primum est de presbytero pœnitentiario, cur is, et quando fuerit institutus. Secundum est de matrona illa, quæ crimina sua pœnitentiario presbytero confessa esse dicitur: fueritne publica ejus confessio, an secreta; utrum pœnitentiam publicam egerit, an non. Tertium est de facto Nectarii, utrum confessionem sustulerit, an publicam pœnitentiam; utrum laudem, an reprehensionem mereatur. Quod spectat ad primam partem hujus disputationis, Socrates quidem noster hic affirmat, presbyterum pœnitentiarium institutum fuisse in Ecclesia post Novatiani schisma, et post Decianam persecutionem, eo consilio ut fideles delicta quæ post baptismum commiserant, ei

confiterentur. Eandem causam ejus instituendi affert Sozomenus in libro septimo. Sed tempus quo institutus est in Ecclesia presbyter pœnitentiarius, non adsignat. Socratis tamen nostri sententia mihi videtur admodum probabilis. Etenim ante Decianam persecutionem, cum minor esset numerus Christianorum, nec tam gravia adhuc et crebra delicta, nondum opus erat presbytero pœnitentiario. Solus episcopus ad confessionis et pœnitentiæ negotium exequendum sufficiebat. Verum ubi gentes ac populi confertim in Ecclesiam ingredi cœpere, labente paulatim disciplina, ut fieri solet in tanta hominum multitudine, et crebrescentibus vitiis, opus fuit presbytero pœnitentiario, præcipue in majoribus ecclesiis, qui episcopum multis districtum negotiis sublevaret; et qui quasi censor quidam ac præfectus morum, in crimina multitudinis inquireret. Certe apud veteres, Justinum videlicet ac Irenæum Græcos, et apud Tertullianum ac Cyprianum Latinos, nulla hujus pœnitentiarii presbyteri fit mentio. Quare facile adducor ut credam, presbyterum hunc post Deciana tempora institutum fuisse. Nam cum lapsos ea persecutione in Ecclesiam admitti placuisset, legitima prius pœnitentia purgari eos oportuit. Itaque præficiendus eis necessario fuit presbyter quidam, qui eos seorsum in ecclesia dispositos regeret, et jejuniis, precationibus, ac reliquis exercitationibus probaret, donec impletis omnibus officiis, ab episcopo reconciliarentur. VALES.

Conferendus hic imprimis est Sozomenus, qui refert, modum istum privatim per presbyterum pœnitentiarium confitendi tunc institutum fuisse, cum inutile Ecclesiæ esse videretur ut delicta peccantium per publicam confessionem vulgarentur: quem modum ille conjecit a primis Ecclesiæ temporibus originem duxisse. Quod vero Socrates dicit, institutum fuisse post Novatiani ævum, ideo confirmatur quia nunquam a Novatianis receptus fuerit; hi enim veterem ritum ejusmodi non tacite sublaturi erant. Certe quidem antiqua illa traditio de Philippo imperatore, coactum eum esse ab episcopo propter multa crimina, *διὰ πολλὰς τῶν κατ' αὐτὸν αἰτίας*, inter pœnitentes confiteri ante Pascha A. D. circ. 245, (vera sit, an falsa,) neque pœnitentiarium neque privatam confessionem tunc temporis fuisse agnoscit. Vide Euseb. H. E. vi. 34.

Inter eos qui de hoc loco disputarunt consulendi sunt præsertim Ricardus Hooker in Ecclesiastica Politia lib. vi. 4, 8. (qui fertur) ubi multorum sententiæ de quæstione expenduntur, et Binghamus in Origin. Eccles. xviii. 4. 12.

19, 2. *οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι*] In codice Sfortiano 286
ita scribitur hic locus: *οἱ ἐπίσκοποι τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὸν πρεσβύτερον τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας προσέθεσαν.* Eandem lectionem in suis codicibus repererunt Epiphanius Scholasticus et Nicephorus. Nam Epiphanius quidem ita vertit, *Ex illo episcopi pro ecclesiastica regula presbyterum super pœnitentes esse constituerunt.* Nicephorus vero hunc Socratis locum ita expressit: *οἱ γὰρ τηνικάδε ἐπίσκοποι τῷ Ναυάτου ἀντιφερόμενοι δόγματι, τὸν ἐπὶ τῶν μετανοούντων πρεσβύτερον ἐφ' ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ κατέστησαν, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ἑπόμενοι.* Vides utrumque in hoc Socratis loco legisse *τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι*, uti scriptum est in codice Sfortiano, et canonem sumpsisse pro regula seu decreto ecclesiastico. In qua etiam sententia fuit Dionysius Petavius, vir doctissimus, nec unquam sine honore nominandus, qui in animadversionibus ad Epiphanium, hunc Socratis locum exponens, reprehendit Christophorsonum qui sic verterat: *Ecclesiarum episcopi canoni adjunxerunt, ut in singulis ecclesiis presbyter quidam pœnitentiæ præesset.* Musculus vero ante Christophorsonum ita transtulerat: *Episcopi ecclesiastico canoni presbyterum certum quendam pœnitentibus constitutum ob hoc adjecerant*, seqq. At Petavius alium putat esse sensum horum verborum, hunc scilicet. *Episcopi novo canone edito, presbyterum qui pœnitentibus præesset, adjecerunt.* Porro sententiam suam ipsius Socratis testimonio confirmat. Sic enim subjungit Socrates: *οὗτος ὁ κανὼν κρατεῖ μέχρι νῦν ἐν ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι.* Ubi canon manifeste pro regula et decreto sumitur. Nihilominus tamen assentiri non possum viro doctissimo. Neque enim Græci sermonis proprietas hunc sensum admittit. Deinde si novus tunc canon de institutione hujus presbyteri sancitus est, quæro ubinam, et quo in concilio fuerit publicatus? Magis igitur placet, ecclesiasticum canonem hic accipere pro matricula ecclesiæ. Ita Socrates noster in lib. i. p. 47, [17, 12,] *τὰς παρθένους τὰς ἀναγεγραμμένας ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι*, nec aliter sumitur ea vox in canone 16 et 17 concilii Nicæni. Sic in canone secundo concilii Chalcedonensis

sumitur ea vox, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος quæ verba optime Zonaras interpretatur hoc modo, ἤτοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τάγματος. Porro canon latius patet quam clerus: nam clerus eos tantum complectitur qui per manus impositionem ordinantur. Canon vero officia quoque ecclesiastica comprehendit, ut sunt œconomi, defensores, mansionarii, quemadmodum testatur canon Chalcedonensis. Pauperes etiam, virgines ac viduæ in canone ecclesiæ censebantur, ut docet Zonaras in expositione epistolæ canonicæ Basilii ad Amphilochium. Sic etiam Epiphanius in hæresi Melitianorum, c. 6. τοὺς ἀπὸ τοῦ κανόνος dixit pro clericis. Hinc κανονικοὶ dicuntur ecclesiastici, eo quod canoni seu matriculæ adscripti essent. Ita Cyrillus Hierosolymitanus in præfatione catecheseon: βλέπεις μοὶ τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν καὶ ἐπιστήμην; γραφῶν ἀνάγνωσιν, κακονικῶν παρουσίαν, seqq. Exstat etiam Epistola Basilii ad Simpliciam canonicam, id est diaconissam. Zonaras quoque in commentariis ad epistolas canonicas, κανονικοὺς usurpat pro clericis seu ecclesiasticis. Eadem ratione κανονικοὶ dicuntur libri sacræ Scripturæ, qui sunt in canone, id est indiculo seu catalogo sacræ Scripturæ. VALES.

Τῶν ἐκκλησιῶν legebatur in editt. Stephan. et Genev., quod Valesius correxit in τῷ ἐκκλησιαστικῷ, et hoc habent codices nostri. Quod autem Valesius disseruit de sensu vocis κανόνι, acute quidem et docte dictum est, dubium tamen videtur. Nam cum Socrates certe mox, infra tres lineas, eandem vocem adhibet ubi dicere vult *regulam*, potest etiam hic pro *regula* accipi. Et presbyter ille jam tum in album sive matriculam ecclesiæ relatus erat cum presbyter ordinatus esset, fueritque idcirco, ex ipsius Valesii verbis, κανονικὸς, antequam ad officium pœnitentiarii constitueretur; neque recte dici posset illum tunc in catalogum ecclesiasticorum inscriptum fuisse. Forma sententiæ similis est illi, ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ λόγον τόνδε. Thucyd. ii. 35.

19, 2. ἐπὶ τοῦ προβληθέντος τούτου πρεσβυτέρου] Ante quam institutus fuisset hic presbyter, fideles peccata quæ post baptismum admiserant, coram episcopo confitebantur; qui pro modo delictorum, pœnitentiam singulis injungebat. Postea vero instituto in singulis ecclesiis pœnitentiario presbytero, lapsus suos coram illo confiteri cœperunt. Notet autem studiosus lector Socratem, etsi de confessione ea loquatur quæ fiebat e pœnitentibus ante publicam pœnitentiam, dicere tamen eam fieri solitam ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου, non vero ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Proinde secreta fuit ista confessio, non publica. Idque plane confirmat Sozomenus in libro septimo. VALES.

19, 3. οὗτος ὁ κανὼν] Paulo ante monuimus, canonem a Socrate positum videri pro matricula. Verum in hoc posteriore loco negari non potest, quin κανὼν sumatur pro regula. Regulæ porro seu canones ecclesiastici, in duplici sunt differentia. Alii enim sunt scripti, ut Nicæni, Antiocheni, et aliorum conciliorum. Alii sine scripto, quos scilicet a majoribus traditos accepimus. Sic Eusebius in libro tertio de vita Constantini, [iii. 62,] ἀποστολικὸν κανόνα et ἀποστολικὴν παράδοσιν appellat, ne episcopi relictis ecclesiis suis in alienas invaderent. VALES.

19, 5. Γυνή τις τῶν εὐγενῶν] Veniamus ad alteram partem hujus disputationis, quæ est de matrona Constantinopolitana, quæ ad presbyterum pœnitentiarium accessit confitendi causa. In hac quæstione duo maxime inquirenda sunt, fueritne ejus confessio secreta, an publica; et utrum mulier illa pœnitentiam publicam egerit tunc cum a diacono ecclesiæ vitiata est. Quod ad primam quæstionem attinet, notandum est matronam illam bis confessam esse coram presbytero. Primum quidem cum omnia delicta quæ post baptismum commiserat, ei singillatim exposuit. Ad quorum expiationem, jussa est a presbytero jejuniis et orationibus vacare. Altera ejusdem mulieris confessio fuit, se cum diacono stupri consuetudinem habuisse. Hæ duæ confessiones, et tempore, et modo, diversæ fuere. Prima fuit omnium delictorum, κατὰ μέρος, ut ait Socrates, id est singillatim facta; secunda unius duntaxat criminis. Utramque vero secretam fuisse hinc apparet. Primo quia nunquam ecclesiæ moribus recepta fuit publica confessio, ut recte observavit Dionysius Petavius in animadversionibus ad Epiphanium. Deinde Socrates hoc loco non dicit matronam illam accusasse se coram populo, sed coram presbytero. Idem quoque Sozomenus affirmat. Non igitur publica fuit ista confessio, sed secreta, et qualis hodie a catholicis fieri solet. Quid enim aliud hodie facimus? Nunquid κατὰ μέρος ἐξομολογοῦμεν τὰς ἁμαρτίας, ἃς ἐπράξαμεν μετὰ τὸ βάπτισμα: id

est, *omnia delicta nostra singillatim confitemur coram presbytero?* VALES.

Disputatio Petavii, ad quam respicit Valesius, legitur in Animadversion. ad Epiphan. Hæres. lix. t. ii. Append. p. 240. Ubi vir ille doctissimus nimis quidem argutari videtur, dum nititur sententiam suam de sacramento pœnitentiæ confirmare. Quod autem dixit, *legem nullam in Ecclesia fuisse unquam ejusmodi quæ peccata proferri publice decreverit,* p. 245, cui assentitur Valesius, id hoc sensu verum est, nempe nunquam Ecclesiæ lege præceptum fuisse ut unusquisque omnia sua delicta singillatim confitendo publice exponeret toti cœtui Christiano. Nec profecto unquam Ecclesiæ lege præceptum est ut unusquisque omnia sua delicta privatim aut secreto confiteretur pœnitentiario, nec alii cuiquam homini. Sed verisimile esse videtur, ministerium reconciliationis per pœnitentiam priscis temporibus magis publice quam privatim Ecclesiæ præstitum fuisse; quamvis proculdubio liceret cuique episcopum vel presbyterum privatim adire, et consilium atque opem ejus quærere, quo gravatam suam conscientiam levaret. Nam quanto magis primi Christiani communiter inter se vivebant, tanto magis credendum est etiam delicta aliquorum pœnitentium celari non potuisse; certe illa de quorum condonatione maxime in Ecclesia antiqua quæsitum est, fuere publica peccata: sicut e. g. scandalum illud inter Corinthios quod S. Paulus commemorat, i Ad Corinth. v, et illi qui in persecutionibus lapsi sunt, de quibus Cyprianus et alii tractaverunt. Porro etiam primis sæculis, purgata adhuc per persecutionem Ecclesia, non adeo revelanda erant inter confitendum graviora peccata, aut flagitia, qualia ob mores publicos abscondi semper debent, quæ postea crescente Christianorum multitudine subinde emergere possent: itaque nihil obstitit quo minus peccantes plerumque etiam palam sua delicta confiterentur, quando ornatu pœnitentium preces fidelium et restitutionem petebant. Cum autem pœnitentiarius iste constitueretur, qui privatim confessiones exciperet, quemadmodum Socrates et Sozomenus referunt, factum est exinde periculum secretæ confessionis; quam ecclesia Constantinopolitana tot annos experta nunc tandem sustulit sub Nectario episcopo.

19, 6. *ἔργον τι δεικνύειν ἔχῃ*] Dubitare quis non immerito 287

possit, utrum hæc matrona publicam egerit pœnitentiam. Ego certe adduci non possum ut id credam. Raro enim mulieres ad publicam pœnitentiam cogebantur, Ecclesia scilicet parcente matronarum pudori. Deinde nihil est hoc loco quod cogat nos, ut hanc matronæ istius pœnitentiam publicam fuisse dicamus. Nam in priore ejus confessione nullum apparet crimen publicum. Denique quod jejunare jussa est, et assiduis orationibus incumbere, de privata satisfactione intelligi potest, quæ domi et secreto peragebatur. Certe si publicam egisset pœnitentiam matrona illa, jussa fuisset stare in ordine pœnitentium. Quod cum nec Socrates, nec Sozomenus dixerit, nihil est quod pœnitentiam illius publicam fuisse convincat. Ceterum in codice Sfortiano hic locus ita legitur; *ἵνα σὺν τῇ ὁμολογίᾳ καὶ ἔργον τὶ δεικνύειν.* VALES.

Vera videntur esse quæ Valesius dixit de privata pœnitentia: attamen iis refragatur quodammodo Sozomenus, cum scribit mulierem in ecclesia diutius moratam esse causa explendæ pœnitentiæ suæ, loco quem mox citat Valesius.

19, 7. Ἡ *δὲ γυνὴ προβαίνουσα*] Christophorsonus hunc locum ita vertit: *mulier longius in confitendo progressa.* Verum hæc interpretatio ferri non potest. Neque enim *προβαίνειν* significat, *ulterius in confitendo progredi,* quæ verba de suo adjecit Christophorsonus. *προβαίνουσα* idem est ac *προϊοῦσα*; hoc est, *progressu temporis,* seu *procedente tempore.* Vult enim designare Socrates hanc secundam fuisse confessionem illius mulieris. Idque plane confirmant Sozomenus ac Nicephorus. Nam Nicephorus quidem ita hoc refert: *οὕτω δὲ ἔχουσα, ἔπειτα κατεμήνυσεν* seqq. Sozomenus vero scribit, matronam illam confessam esse, se dum in ecclesia diutius moraretur adimplendæ pœnitentiæ suæ causa, a diacono stupratam fuisse. Posset etiam hoc loco non incommode scribi *προσβαίνουσα,* hoc est, *προσερχομένη,* ut supra locutus est Socrates. *Mulier,* inquit, *ad presbyterum accedens, aliud quoque flagitium suum detulit.* VALES.

Magna lis agitur de voce hac *προβαίνουσα,* cujus ob interpretationem Petavius quidem Christophorsono admodum iratus est. Certe Sozomenus rem ita narrat ac si crederet mulierem cum diacono rem habuisse ex oblata occasione per pœnitentiam quam in ecclesia agebat. Cum autem Sozome-

nus narrationem suam a nemine præter ipsum Socratem hausisse videatur, non magis ejus interpretationi credendum est quam interpretationibus doctorum illorum virorum recentium; quibus equidem credere non possum. Nam si verba ipsa Socratis expendamus, tota ejus narratio optime in partibus suis cohæret, et secum convenit. Fœmina primo confessa est *κατὰ μέρος*, quod Valesius reddit *singillatim*: certe paraphrastes Vitæ Euthymii vocem habet eo sensu, *πάντα καταμέρος αὐτῷ διηγεῖται*, Coteler. Eccles. Gr. Monum. t. ii. p. 246, et alii. Verum scriptores melioris ævi hoc exprimere solebant potius per articulum, *τὰς κατὰ μέρος*, de qua formula vide Schweighæuser. Lexicon Polybian. in *μέρος*: sicut etiam genuinus Cyrillus auctor Vitæ Euthymii, *πᾶσι μὲν τοῖς καταμέρος ἐξετασμένοις*, Cotel. ib. t. iv. p. 57. Quamobrem mallem hunc locum sic reddere. fœmina primo confessa est *partim*: mox, ulterius pergens, *προβαίνουσα*, aliud quoque confessa est. Quid hoc est nisi, pergens cetera peccata sua ulterius confiteri, quæ jam confiteri exorsa erat? Itaque perrexit sese insuper accusare; hoc est, aliquid antea commissum in memoriam revocare. Nam si vellet Socrates dicere eam tunc temporis a diacono corruptam fuisse, scripsisset diserte *εἰς ἄλλο τι ἔπεσεν*, aut aliquid ejusmodi; certe quid egisset illa, non solummodo quid confessa esset, commemorasse deberet in his verbis. Præterea quid tunc fuit cum fœmina illa et diacono? Confessa erat presbytero, et ab illo admonita est ut precibus et jejuniis se maceraret, sive in ecclesia, ut temere Sozomenus fortasse innuit, sive domi, ut rectius Valesius modo censuit: nulla autem causa erat cur diaconum adiret: præsertim tempore adeo luctuoso, dum præteritam suam culpam mœreret: nisi si ponamus fuisse ejus pœnitentiam prorsus simulatam, et ipsam impudentissimam meretricem; quod absque veterum auctorum testimonio sane nollem affirmare.

19, 8. Τοῦτο λεχθὲν] Id est, *Cum matrona hoc dixisset presbytero, diaconus quidem ob id depositus est: populus vero fremere cœpit.* Hic oritur difficultas, quonam modo hoc facinus ad notitiam vulgi pervenire potuerit, si secreta fuit mulieris confessio. Quomodo item episcopus id rescire potuerit, qui diaconum ob hoc flagitium a gradu suo removit. Equidem existimo pœnitentiarium presbyterum, cui mulier hoc flagitium confessa fuerat, primum quidem accersivisse diaconum, et eum coram muliere arguisse, et ad fatendum crimen suum compulisse: deinde vero rem omnem retulisse ad Nectarium episcopum, a quo præpositus fuerat pœnitentibus, et cujus vices agebat in eo munere. Nam pœnitentiarius confessiones duntaxat audiebat, pœnasque injungebat, idque ex mandato episcopi. Episcopus vero ipse pœnitentes reconciliabat. Nec est quod quis objiciat, confessionis arcana reserari, si hoc admittimus quod dixi. Nego id consequi. Solum enim diaconi flagitium presbyter indicavit episcopo, matronæ vero nomen reticuit. Ceterum depositio diaconi plane confirmat id quod dixi. Neque enim Nectarius episcopus deponere illum potuit, nisi admonitus fuisset a pœnitentiario qui diaconum convicerat de stupro. VALES.

Pro λεχθὲν reposuimus ἐλεγχθὲν, hoc est, *convictum*, quod rem multo commodius exponit. Non enim ob merum dictum mulieris statim ab ecclesia amovendus erat diaconus; sed quamprimum ad aures pœnitentiarii pervenerit suspicio criminis ejus, oportebat inquisitionem factam esse, et tum demum, postquam flagitii convictus esset, puniri hominem.

19, 8. *ἀλλ' ὅτι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ βλασφημίαν ἡ πρᾶξις καὶ ὕβριν προὐξένησεν*] Neque hic Valesius vim verborum recte assecutus est, qui eodem sensu utramque phrasin accipit, et *τῷ γενομένῳ* et *ἡ πρᾶξις*, scilicet de facinore patrato in mulierem. Quod perinde facit ac si otiosa esset vel abesset posterior, *ἡ πρᾶξις*, tanquam interpretaremur hoc modo, *indignabantur non solum ob id quod factum est* (τῷ γενομένῳ) *verum etiam quod infamiam attulerit id* (τὸ γενομένον) *ecclesiæ.* Attamen *πρᾶξις* hoc loco non idem est quod *πρᾶγμα factum*, sed actio, scilicet iste confitendi modus quo usa est fœmina illa ad pœnitentiarium. Nimirum Socrates vult dicere, ni fallor, tunc perspectum esse, praxin istam, sive consuetudinem secretæ confessionis, dedecori fore ecclesiæ, siquidem per illam proderentur arcana peccata Christianorum. Nam officio pœnitentiarii incubuit rimari conscientiæ secreta quamvis probrosa, quæ alioqui silentio contecta et soli Deo cognita esse poterant. Confessionem autem illam tunc satis usitatam fuisse, et multos e populo ad pœnitentiarium eapropter accessuros fuisse, conjici potest ex uno exemplo hujus fœminæ nobilis. Atque his quidem de causis credo

Eudæmonem consilium Nectario dedisse, ut auferretur pœnitentiarii officium, et cum eo ista confessio quæ ad pœnitentiarium fieri solebat.

19, 9. *περιελεῖν μὲν τὸν ἐπὶ τῆς μετανοίας πρεσβύτερον*] Tertia nunc occurrit quæstio; de facto scilicet Nectarii: quidnam ab illo actum sit, et utrum confessionem, an vero publicam pœnitentiam sustulerit. Quidam ex recentioribus, confessionem simul ac pœnitentiam e Nectario tunc sublatas esse existimant. Alii, inter quos est Petavius noster, publicam duntaxat pœnitentiam a Nectario abrogatam fuisse censent; confessionem vero salvam atque incolumem remansisse. Ego vero re attentius examinata, neutrum a Nectario penitus sublatum esse affirmo, nec confessionem scilicet, nec pœnitentiam. Quidnam igitur fecit Nectarius? Pœnitentiarium quidem presbyterum sustulit, id est ex albo ecclesiæ delevit. Sed non ideo confessionem ac pœnitentiam una cum pœnitentiario abolevit. Neque enim interdixit fidelibus, ne quis in posterum aut ipsum, aut alium ex presbyteris adiret, confitendorum criminum causa: neque sibi ipse potestatem ademit, eos qui publicum crimen admisissent, a sacris mysteriis arcendi, et ad publicam pœnitentiam compellendi. Denique dispensativa ac temporaria fuit ea Nectarii constitutio. Non enim lege in perpetuum victura id sanxit, sed ad tempus aliquod presbyterum illum removit, ob populi frementis indignationem. Sane verba Socratis, si quis ea accurate exponere voluerit, plane sonant id quod dixi. Duo enim ab Eudæmone suggesta, et a Nectario facta ait Socrates. Primum est quod pœnitentiarium presbyterum abrogavit; in quo utitur voce *περιελεῖν*, quæ tollere atque abolere significat. Alterum est, quod fidelibus permisit, ut pro sua quisque sententia ad mysteriorum perceptionem accederet: *συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον, τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν.* Adverte hic verbum *συγχωρῆσαι*, quod dispensationem significat et indulgentiam. Eodem verbo utitur Sozomenus in libro septimo, de hoc facto Nectarii loquens: *συμβουλευσάντων δέ τινων συνχωρεῖν ἕκαστον, ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαρρεῖν δύναιτο, κοινωνεῖν τῶν μυστηρίων* seqq. Ex illo igitur tempore Nectarius neminem laïcorum ad confessionem et publicam pœnitentiam compulit; sed in cujusque arbitrio situm esse voluit, ut ante sacram communionem pec-

cata sua confiteretur sacerdoti, utque pro arbitrio suo quisque pœnitentiam ageret. Certe non dubito quin post hanc constitutionem Nectarii, multi ex fidelibus confessionis causa eum adierint. Quid enim? si quis ex laïcis, meticulosam habens conscientiam, nec audens ad sacram mensam accedere, Nectarium convenisset, eique conscientiæ suæ vulnera aperuisset; dicemusne Nectarium eum repulsurum fuisse: nonne potius auditurum hominis confessionem, ac remedia ei subministraturum pœnitentiæ? VALES.

Recte dixit Valesius Nectarium non sustulisse revera confessionem nec pœnitentiam, sublato pœnitentiario. Neque enim nulla fuit in ecclesia confessio aut pœnitentia antequam institutus esset, vel sicubi non receptus esset, pœnitentiarius; sed sublato pœnitentiario, eodem res recidit quo fuerat ante institutum. Cum tamen jam per multos annos Constantinopoli cura confessionis et pœnitentiæ populi demandata erat presbytero uni præ aliis, ne dicam soli, vix dubitari potest adeo inveterasse usum ejus adeundi, ut eo penitus amoto multum minueretur quoque consuetudo confitendi, dum populus quæreret qui solito de more confessiones suas exciperet: siquid autem auctoritatis solitum erat officio pertinere, ut pœnitentiarius populum ad confitendum hortaretur vel, ut nonnulli loquuntur, compelleret, omne id jam abfuit. Itaque creditum est a quibusdam, quorum opinionem Socrates refert, sublatum esse usum pœnitentiæ et confessionis, sublato pœnitentiario.

19, 9. *ἕκαστον τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν*] Non nova hæc fuit sententia: nam Clemens Alexandrinus testatur idem factum quoque esse suo tempore, *ᾗ καὶ τὴν εὐχαριστίαν τινὲς διανείμαντες ὡς ἔθος αὐτὸν δὴ ἕκαστον τοῦ λαοῦ λαβεῖν τὴν μοῖραν ἐπιτρέπουσιν· ἀρίστη γὰρ πρὸς τὴν ἀκριβῆ αἵρεσίν τε καὶ φυγὴν ἡ συνείδησις.* Stromat. i. 1. 5.

Ibid. *ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τὸ ἀβλασφήμητον*] Pœnitentiarius 288
presbyter curiose inquirebat in crimina singulorum; audiebat testes ac delatores, et coram illis noxios convincebat, et convictis convenientem injungebat pœnitentiam. Ita fiebat ut crimina publicarentur, et ad notitiam vulgi pervenirent. Ex quo probra nascebantur, et Ecclesia Dei non mediocri adspergebatur infamia, cum gentiles atque hæretici, tot ac tantorum criminum reos inter Christianos reperiri cernerent. Hujus

rei illustre documentum habemus in hac historia. Nam flagitium quod mulier admiserat cum diacono, occultum erat, antequam mulier confessa illud fuisset pœnitentiario. Postea vero quam res delata esset ad pœnitentiarium, per inquisitionem pœnitentiarii et convictionem diaconi, emanavit in publicum. Unde exorta est indignatio populi adversus clericos, et Gentilium derisio. Nec tamen hujus mali causa adscribenda fuit pœnitentiario, nisi forte nimis diligens et nimis scrupulosus fuerat in disquirendo illo crimine, quod ex occulto publicum reddiderat. VALES.

19, 11. *πρότερον ἔφην*] Quid significet *πρότερον*, non satis video. An vult dicere Socrates, se cum primum convenit Eudæmonem, hæc ei dixisse quæ subjungit, antequam Eudæmon totam rem ipsi narrasset? probabilius tamen est ac verosimilius, hæc a Socrate dicta esse Eudæmoni post Eudæmonis narrationem. VALES.

Fortasse hæc fuit Socratis mens, "et antea dixi Eudæmoni, et nunc dico."

Ibid. *τοῦ μὴ ἐλέγχειν*] Delatio igitur et accusatio instituebatur coram pœnitentiario. Ex quo intelligendus est locus Chrysostomi cum dicit: *ἀμάρτυρόν ἐστι τὸ δικαστήριον*. Sublato enim pœnitentiario, nulli amplius testes noxium coram pœnitentiario arguebant. Porro hujus pœnitentiarii presbyteri officium designare videtur Origenes in libro iii. contra Celsum, his verbis: *παρ' οἷς εἰσὶ τινὲς τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευστεῖν τοὺς βίους, καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν ἐπίρρητα πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἥκειν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν σύλλογον.* Id est, *Apud quos*, Christianos scilicet, *quidam sunt constituti ad inquirendum in vitam ac mores eorum, qui ad sacra ipsorum accedunt: ut eos qui turpia perpetrant facinora, a publicis ipsorum conventibus arceant.* Ceterum ex hoc loco satis apparet, hanc Nectarii constitutionem displicuisse Socrati nostro. Ait enim concessam exinde fuisse licentiam sceleri, cum nemo posthac vereretur, ne quis ipsum coram pœnitentiario accusaret. Unde etiam necessario colligitur, Socratem nostrum non fuisse Novatianum. Nam si Novatianus fuisset, nunquam profecto decretum illud improbasset Nectarii, qui pœnitentiarium abrogaverat; nec de consilio quod Eudæmon Nectario suggesserat, pronuntiare dubitasset,

utrum illud utile, an damnosum esset ecclesiæ: quippe Novatiani nec pœnitentiam, nec pœnitentiarium presbyterum unquam admiserant. Adde quod Socrates hoc loco Ecclesiam simpliciter vocat conventum homousianorum: quod utique nunquam faceret, si Novatianorum sectam secutus fuisset. VALES.

19, 11. *τὸ τοῦ ἀποστόλου παράγγελμα*] S. Paul. Ep. ad Ephes. v. 11.

Cap. 20. Conf. Sozomen. vii. 17. Cassiod. xi. 36. Niceph. xii. 29.

20, 4. *οὐδένα τούτων ἐδίωκε*] Lapsum hic Socratem ex eo contendit Baronius, (ad ann. 388. n. 60.) quod multas constitutiones adversus hæreticos ediderit Theodosius, quæ in codice Theodosiano etiamnum occurrunt. Vide eundem etiam ad ann. 391. n. 16. *W. Lowth.* READING.

Hæc vox *ἐδίωκε* reddi potest per, *pœnis affecit:* jam vero Theodosius non pœnis affecit hæreticos, quanquam eorum conventus agi prohibuit. Manichæos quidem, sicut etiam Eunomium, relegari jussit; verum Socrates Manichæos non inter hæreticos hoc loco reputaverit: nominat enim eos qui ab Ecclesia secesserant, Arianos, Novatianos, Macedonianos, et Eunomianos. Eunomii exilium memorat quoque Sozomenus vii. 17, et Philostorgius insuper refert missum eum esse ad Halmyrin, x. 6. Porro obiter notandum est, Socratem, cum hoc loco Novatianos inter sectas numeret, ostendere se Novatianum non fuisse.

20, 5. *ἑκάστους συνεχώρει κατὰ τοὺς ἰδίους τόπους συνάγεσθαι*] Certe extat lex Valentiniani Theodosii et Arcadii, data Mediolani A. D. 386, qua data est *copia colligendi* iis qui fidem concilii Ariminensis profitebantur, hoc est, genuinis Arianis. Attamen legibus postea datis Theodosius sæpius vetuit ne hæretici uspiam ecclesias haberent, aut congregarentur. Quamobrem non constat qua mente Socrates hæc scripserit, nisi si putemus leges hasce non servatas esse.

20, 6. *πρότερον εἴρηται*] Conf. supra, 10. 27. 289

Cap. 21. Conf. Sozomen. vii. 18. Cassiod. ix. 37. Niceph. xii. 31.

21, 1. *πρότερον ἐμνημόνευσα*] Supra, iv. 9, 3. v. 12, 4. quorum in priore loco idem legitur quod hic in textu, Agelium usque a Constantini tempore Novatianorum episcopum fuisse; tametsi quadragesimus annus ab A. D. 384 incidat in annum 344,

qui septimus fuit post mortem Constantini magni, quartus vero post cædem Constantini secundi.

21, 2. Τελευτῶν χειροτονεῖ εἰς τὸν τόπον ἑαυτοῦ] Id contra canones Ecclesiæ esse asseruit Theodoretus, ubi de Evagrii ordinatione conquestus est: conf. supra, ad 15, 1. Canon 23. Conc. Antioch. A. D. 341. diserte prohibuit his verbis, Ἐπισκόπῳ μὴ ἐξεῖναι ἀντ' αὐτοῦ καθιστᾷν ἕτερον ἑαυτοῦ διάδοχον κἂν περὶ τῇ τελευτῇ τοῦ βίου τυγχάνῃ: quem canonem, cum aliis similibus, citat Balsamon ad Canonem Apostol. 76, dum per hunc quoque ejusmodi successionem vetitam esse adseveret. Vid Bevereg. Synod. t. i. pp. 50. 450. et annott.

Ibid. Σισίννιον] De Sisinnio vide supra, 10, 10.

21, 3. Μαρκιανὸν] Conf. supra, iv. 9.

21, 7. πρότερον εἴρηται] Supra, iv. 28, 17.

21, 11. Ἀγγάρῳ] *Angariense* seu *Sangariense* concilium, circa 290
annum 391 habitum refert *Guil. Cave Hist.* vol. ii. p. 130. De Sabbatio vide Sozom. lib. vii. c. 18. READING.

Dubitari potest de Valesii emendatione quæ in margine exponitur. Nam quod a nonnullis ita legitur, (et habent quidem εἰς Σάγγαρον Sozomenus et Nicephorus, *in Sangario* Cassiodorus,) id profluxerit fortasse e mentione fontium fluvii Sangarii supra, iv. 28. 17. Hic vero locus in Bithynia fuit, procul a fontibus Sangarii, propior Helenopolim, in littore maris situs secundum Sozomenum. Recentiores autem geographi ferunt locum hodie dictum Angora situm esse ad mare versus occidentem non longe ab Helenopoli. Vid. Cramer. Asiæ Minor. Tabulam.

21, 14. τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων] Hæc dicta sunt de dissensione super Paschatis festo quæ exorta est medio secundo sæculo, quando S. Polycarpus ad Romam venit ea de causa. Vid. Euseb. H. E. iv. 14, atque iterum v. 24.

21, 17. ἐνήστευε, καὶ νυκτερεύων] Corruptus est hic locus; nec heri aut nudiustertius invecta est hæc depravatio. Jam enim ætate Epiphanii Scholastici, hoc mendum irrepserat in Socratis codices, ut ex interpretatione Epiphanii colligitur. Sic enim vertit Epiphanius: *Cum hæc ab eis tunc fuisset regula definita, Sabbatius juramentis obstrictus, si quando paschalis festivitas discordaret, ille apud seipsum jejunabat, et noctu solemnem diem paschæ in Sabbato celebrabat: et rursus cum omnibus in ecclesia conveniebat, et mysteriis fruebatur.* Eundem sensum in sua versione expressit Christophorsonus. Nicephorus quoque in lib. duodecimo Historiæ Ecclesiasticæ eundem sensum secutus est. Ait enim Sabbatium, quoties Christiani a Judæis dissentirent in celebratione paschæ, seorsum apud se jejunare solitum, et Sabbato paschali sub vesperam more Judaico pascha celebrasse. Deinde sequenti die Dominico, post solemnes vigilias pascha celebrasse cum reliquis Christianis seu potius Novatianis. Verum hæc interpretatio nullo modo placet. Sic enim Sabbatius, quoties pascha Judaicum a Christianorum paschali festo discreparet, primum pascha non celebrasset cum Judæis. Deinde si Sabbatius primum pascha semper celebrabat die Sabbati sub vesperam more Judaico, quomodo fieri poterat ut eodem Sabbati die solemnes vigilias in ecclesia celebraret? Id enim de illo diserte testantur Socrates atque Sozomenus. Existimo igitur in hoc Socratis loco verba esse transposita, et in pristinum ordinem hoc modo restituenda: ὁ Σαββάτιος τοῖς ὅρκοις δεθεὶς, εἴποτε διαπεφωνημένη ἐγένετο ἡ τοῦ Πάσχα ἑορτὴ, αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν προλαμβάνων ἐνήστευε, καὶ ἐπετέλει τὸ Πάσχα· καὶ νυκτερεύων τὴν νενομισμένην τοῦ σαββάτου ἡμέραν, πάλιν τῇ ἑξῆς ἅμα πᾶσι κατὰ τὴν ἐκκλησίαν συνήγετο, καὶ τῶν μυστηρίων μετελάμβανεν. Id est, *Sabbatius juramento obstrictus, si quando dissensio in celebratione festi paschalis acciderat, ipse domi anticipans jejunabat, et pascha peragebat. Et rursus solemni die Sabbati pernoctans, sequenti die una cum reliquis omnibus in ecclesiam conveniebat, et mysteria participabat.* Hanc nostram emendationem plane confirmat Sozomenus in libro septimo, ubi eandem rem multo clarius exponit his verbis: ἐξ ἐκείνου δὲ Σαββάτιος τοῖς Ἰουδαίοις ἑπόμενος, εἰ μὴ κατὰ ταυτὸ συνηνέχθη πάντας ἄγειν τὴν ἑορτὴν, φθάνων ὡς ἔθος ἐνήστευε. καὶ καθ' ἑαυτὸν διὰ τῶν νενομισμένων ἐπετέλει τὸ Πάσχα· τῷ δὲ σαββάτῳ ἀφ' ἑσπέρας ἐπὶ τὸν δέοντα καιρὸν ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ ταῖς προσηκούσαις εὐχαῖς διαγινόμενος, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ κοινῇ πᾶσιν ἐκκλησίαζε, καὶ τῶν μυστηρίων μετεῖχε. Id est, *Ex eo tempore Sabbatius Judeos sequens, nisi forte accidisset ut omnes, tam Christiani scilicet quam Judæi, eodem die pascha celebrarent, prævertendo, ut moris est, jejunabat, et apud se domi solemnia peragens, pascha celebrabat. Die vero Sabbati,*

a vespertino tempore usque ad congruum tempus, in vigiliis atque orationibus perseverans, sequenti die una cum reliquis omnibus in ecclesiam conveniebat et mysteria percipiebat. Bis igitur uno eodemque anno pascha celebrabat Sabbatius: primum cum Judæis, alterum cum Christianis; nisi forte evenerat, ut Christiani cum Judæis in celebratione festi paschalis convenirent. Quod quidem raro admodum contingere poterat. VALES.

Nihil equidem in hoc loco mutare velim; nisi si fortasse dicat aliquis rescribendum esse τὸ Πάσχα, auctore Sozomeno: hic enim, dum Socratem pæne exscribere videtur, locum ita vertit iis verbis quæ Valesius modo citavit. Verumtamen similis forma illi τοῦ Πάσχα occurrit infra, τὸ Σάββατον τῆς ἑορτῆς, 22. 18.

21, 19. προϊόντες δηλώσομεν] Conf. infra, vii. 12. 291

Cap. 22. Conf. Sozomen. vii. 19. Cassiod. ix. 38. Niceph. xii. 32—35.

22, 1. Ὁ δὲ ἡμῖν ὑποπίπτει] Sozomenus quoque hoc loco ab historia digreditur de eadem re qua Socrates, τῶν παρὰ διαφόροις ἔθνεσι καὶ ἐκκλησίαις ἐθῶν. Quod tamen notatu dignum est, non eadem repetit quæ Socrates narravit, sed alias consuetudines, tanquam de suo, memorat. Totum Caput transtulit Epiphanius Scholasticus, et in historiam suam Tripertitam inseruit Cassiodorus.

22, 4. Γαλάταις γράφων] Galat. iv. 21.

22, 5. πρὸς Κολοσσαεῖς] Coloss. ii. 16.

22, 6. πρὸς Ἑβραίους] Hebr. vii. 12.

22, 10. Ἱστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν Ἰουδαίων] His ver- 292
bis Socrates tacite negare videtur agnum paschalem fuisse typum sacrificii Domini nostri Jesu Christi, nam si typus fuit agnus, aliqua causa fuit cur Antitypus cum typo conveniret: hanc vero causam fuisse cur Christus paschatis tempore immolaretur, omnino negat Socrates: quam sententiam unde ille hauserit, an a Novatianis, an ex illorum schola quibus placebat historica scripturæ interpretatio, non constat: nam Socrates alibi testatur se allegorias amasse, supra, 7, 8, infra, § 47. Suam vero de typis mentem prodit quoque infra, § 73, in his, οἱ φιλοῦντες Ἰουδαίοις ἀκολουθεῖν καὶ περὶ τοὺς τύπους ἀκριβολογούμενοι et in § 74, § 78: ubi cum omnem fere corporis actum sub Lege typum sive figuram vocat, vim propheticam

typi proprie dicti prorsus eludit. Ecclesiasticam autem sententiam dilucide exponit Chrysostomus sic, τί οὖν φησὶν ὁ τύπος; λάβετε ἀρνίον κατ' οἰκίαν καὶ θύσατε seqq. Hom. xiv. in Joan. 4. tom. viii. p. 82. Et Theodoretus sic, τῇ δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ πρὸς ἑσπέραν τυθῆναι· κατὰ ταύτην γὰρ τὴν ἑσπέραν καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς παρεδόθη τοῖς Ἰουδαίοις, Quæst. in Exod. 24. Similia habet Cyrillus Alexandrinus in Glaphyr. in Exod. ii. Idem argumentum fuse usque ad fastidium prosequitur scriptor anonymus, cujus Sermones in Pascha editi sunt post Opera Chrysostomi tom. viii. p. 251: ubi vide prævium Editoris Monitum de agno Paschali typo Christi. Denique Origenis sententia de universis legis sacrificiis traditur ex Latina interpretatione his verbis, *Igitur sacrificium, pro quo hæc omnia sacrificia in typo et figura præcesserant, unum et perfectum, immolatus est Christus.* In Levit. Hom. iv. 8.

22, 17. ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας] Fallitur Socrates. Neque enim imperante Gordiano passus est Polycarpus, sed regnante Marco Antonio, ut ex Eusebio aliisque scriptoribus constat. Certe Irenæus in libro tertio contra hæreses, [iii. 3, 4.] quem librum scripsit Eleutherio Romanam ecclesiam administrante, id est temporibus Marci Antonini, Polycarpum jam tum martyrio perfunctum fuisse scribit. Quare hæc verba, ὁ ὕστερον ἐπὶ Γορδιανοῦ μαρτυρήσας, collocanda potius essent paulo supra, ubi legitur, Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου τῆς ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσκοπος. Melius enim conveniunt Irenæo quam Polycarpo. Verum de hoc prudens lector pro arbitrio suo statuet. Scio quidem in Chronico sancti Benigni Divionensis, martyrium Irenæi Lugdunensis episcopi, poni ante martyrium Polycarpi. Auctor enim illius chronico scribit, Irenæum jam martyrio perfunctum, apparuisse in somnis Polycarpo Smyrnensi episcopo, eique mandasse ut Benignum in Gallias mitteret. Verum hæ sunt nugæ meræ. VALES.

Ægidius Bucherius omnium primus passionem Polycarpi ad annum Marci 9, Domini 169 depressit, teste doctissimo *Pearsono de annis priorum Rom. Episc.* p. 308. Ipse autem Pearsonus censet Polycarpum diu ante, nono scilicet Antonini Pii, Domini autem 147 passum fuisse. ibid. p. 284. ubi de hac re prolixe disserit. READING.

Polycarpum martyrem factum fuisse A. D. 166 computat Clintonus in Fast. Roman. eo anno col. 4.

22, 17. *Εὐσέβιος λέγει*] Vide Euseb. H. E. v. 24.

22, 18. *Τινὲς δὲ περὶ τὰ ἀνατολικὰ μέρη*] Syros, Cilicas et Mesopotamenos videtur intelligere, qui Pascha cum Judæis celebrabant ante concilium Nicænum, ut docet Athanasius in epistola ad Afros. *ἐπειδὴ οἱ κατὰ Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ Μεσοποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ποιοῦσι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐποίουν καὶ αὐτοί.* [2. p. 892.] Orientales igitur isti, de quibus loquitur Socrates, Judæos quidem sequebantur, in eo quod decimamquartam lunam primi mensis ante æquinoxium observabant. Verum non eodem die quo Judæi, Pascha celebrabant, sed sequenti Dominico. Quare Athanasius scribit illos eodem tempore quo Judæos Pascha egisse, non autem eodem die, ut male vertit interpres. VALES.

22, 19. *οἱ δὲ μετ' ἰσημερίαν*] Montanos ut puto intelligit, 293
et Pepusianos, qui Pascha quidem per æquinoctium celebrabant. Sed mense Xanthico seu Aprili, ante diem octavum Idus Apriles illud perpetuo defigebant, quemadmodum testatur Sozomenus in libro vii. VALES.

Sozomeni locus est in vii. 18. Verum insuper notandum est, exinde colligi posse, Novatianos eos fuisse ad quorum morem Socrates modo respexit in his verbis, *οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαίοις, καίτοι τὴν ἀκρίβειαν μὴ σώζουσι, δεῖν ἕπεσθαι περὶ τῆς ἑορτῆς ἔλεγον.* Nam Sozomenus plane convenientia his refert de Novatianis sic, *οἱ δὲ Ναυατιανοὶ τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν ἐπιτελοῦσιν· Ἰουδαίοις δὲ καὶ οὗτοι ἕπονται, καὶ εἰς ταυτὸ τοῖς τεσσαρεσκαιδεκατίταις καταστρέφουσι, πλὴν εἰ μὴ τύχοι τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης ἡ πρώτη τοῦ σαββάτου ἡμέρα συμπεσοῦσα, κατόπιν γίνονται τῶν Ἰουδαίων ὅσαις ἂν ἡμέραις συμβαίη τὴν ἐρχομένην κυριακὴν ὑστερίζειν τεσσαρεσκαιδεκαταίας τῆς σελήνης.* ibid.

22, 20. *καὶ Ἰωσήπῳ*] Locus, ad quem respicit Socrates, sic se habet: *Τῷ δὲ μηνὶ τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισὰν παρ' ἡμῖν καλεῖται, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχὴ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος, τούτῳ γὰρ τῷ μηνὶ τῆς ὑπ' Αἰγυπτίοις δουλείας ἠλευθερώθημεν, καὶ τὴν θυσίαν ἣν τότε ἐξιόντας Αἰγύπτου θῦσαι προεῖπον ἡμᾶς Πάσχα λεγομένην, δι' ἔτους ἑκάστου θύειν*

ἐνόμισε. *Mense autem Xanthico, qui nostris Nisan vocatur, et annum exorditur, lunæ quartadecima, sole Arietem obtinente, quandoquidem hoc mense ab Ægyptiaca servitute liberati sumus, sacrificium quod tunc exeuntes fecisse diximus, pascha nominatum, quotannis instaurare lege jubemur.* Josephus Antiq. lib. iii. c. 10. p. 93. [iii. 10, 5. Richter.] READING.

22, 22. *καὶ οὐχ ὥς τινες ἐπεθρύλησαν*] Audiani scilicet. Hi enim aiebant synodum Nicænam Paschale festum primum immutasse, ut testatur Epiphanius p. 822. [821.] VALES.

22, 32. *οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ*] Baronius ad annum Christi 57, 294
et 391, Socratem duplicis erroris arguit, tum quod dixerit Romanos tres tantum hebdomadas ante pascha jejunasse in quadragesima; tum quod ait in tribus illis hebdomadis exceptos fuisse dies Sabbati, quibus Romani non jejunabant. Quod ad primum attinet, Socratis sententiam adversus Baronium defendit Halloixius in notationibus ad caput 11. vitæ Irenæi, p. 678. Movet me præcipue auctoritas Cassiodori, qui in historia tripertita hunc Socratis locum posuit his verbis: *Romani enim tres ante pascha septimanas, præter Sabbatum et Dominicam, sub continuatione jejunant.* An potuit ignorare Cassiodorus morem ecclesiæ Romanæ in observatione jejunii quadragesimalis, ipse qui senator et consul et præfectus prætorio fuit in urbe Roma? Quis credat illum in historia sua hæc Socratis verba positurum fuisse, si rem se aliter habuisse scivisset? Certe Cassiodorus, si id falsum esse scisset, hæc Socratis verbo consulto omisisset, ne lectorem in fraudem induceret. Quod cum Cassiodorus non fecerit, sed Socratis testimonium de quadragesimali Romanorum jejunio, in historia quæ ipsius nomen præfert, legi voluerit, ex eo apparet, vera esse quæ Socrates dixit de jejunio Romanorum. Certe in Ecclesia catholica, etsi quadragesimæ jejunium ab omnibus fuit semper observatum, non tamen uno atque eodem modo jejunatum est, ut docet Irenæus in Epistola ad Victorem papam. Proinde immerito Baronius Socrati opponit testimonium Gregorii Magni. Aliter enim Socratis ætate, aliter Gregorii Magni temporibus, Romani per quadragesimam jejunabant. Temporibus Leonis papæ, quibus fere æqualis fuit Socrates, Romani tribus duntaxat diebus hebdomadis jejunabant in quadragesima, secunda scilicet, quarta et sexta feria,

ut patet ex Sermonibus ejusdem papæ de Quadragesima. In ordine Romano vestigium quoddam vetusti moris quem hic refert Socrates, videor mihi deprehendisse. Nam Dominica quadragesimæ, quæ vulgo Dominica de passione Domini dicitur, vocatur Dominica mediana; idque nomen ex præcepto sedis apostolicæ ei inditum esse perhibetur. Causam autem cur ita dicta sit, non aliam video, quam quod ex tribus hebdomadis quibus Romani in quadragesima jejunabant, hæc erat secunda Dominica. Beda in libro de æquinoctio vernali, scribit in Italia alios jejunasse dies viginti, alios septem. Jam vero quod ait Socrates de Sabbato, recte defendi potest. Nam ætate Leonis papæ, Romani in quadragesima non jejunabant die Sabbati. Docet id sermo quartus ejusdem papæ de quadragesima, in cujus calce ita legitur: *Secunda igitur et quarta et sexta feria jejunemus: Sabbato autem apud beatum Petrum apostolum vigilias celebremus* seqq. Accedit Beda in libro de officiis, ubi scribit quinta et septima feria plerosque non jejunasse in quadragesima. VALES.

Istum locum quem Valesius citavit e Sermone Leonis, Quesnellus tanquam interpolatum ejicit: qui multis quoque argumentis contendit, falsum fuisse Socratem in illis quæ dixit de jejunio quadragesimali Romæ; quippe quod servatum fuit (ait ille,) etiam eo ævo per quadraginta dies, sicut aperte sæpius testatur Leo in Sermonibus suis. Certe Socrates in multis erravit, cum res occidentalium describere vellet: neque ei in hujusmodi narratione fides adhibenda est contra alios auctores. Vide Quesnell. Dissert. vi. De Jejunio Sabbati, ad finem Leonis Operum. Conf. Bingham. Origin. Eccles. xxi. 1. 14, ubi veterum ritus in quadragesima usitatos examinat.

22, 32. *πλὴν Σαββάτου*] Hic Socrates non modo D. Augustino contradicit, qui cum multis aliis Romanos Sabbato jejunasse asserit, verum et sibimet ipsi: mox enim sui oblitus ait, *ἐν Ῥώμῃ πᾶν Σάββατον νηστεύουσιν*. *Guil. Beveregius de Jejunio Quadragesimali*, cap. 3. § 3. READING. Conf. infra, § 58.

22, 33. *πρὸ ἑβδομάδων ἕξ*] Idem testatur Sozomenus vii. 19. Porro Alexandrini jejunium quadragesimæ inchoabant, non a Dominica sextæ hebdomadis ante Pascha, ut putavit Joannes Filesacus in libro de Quadragesima, capite septimo [fol. 35, 2], sed a feria secunda quæ sequebatur illam Dominicam. Itaque

prima Dominica quadragesimæ Alexandrinorum, erat quinta Dominica ante pascha. Atque id manifeste docent Theophilus [inter Epistolas Hieronym. xcvi, xcviii, c.] et Cyrillus [t. vi.] in Homiliis seu Epistolis Paschalibus. Quod quidem miror Filesacum non animadvertisse, qui Theophili testimonium contra se adducit. VALES.

Sozomeni verba hæc sunt, *οἱ μὲν εἰς ἓξ ἑβδομάδας ἡμέρων λογίζονται, ὡς Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ πρὸς δύσιν, Λιβύη τε πᾶσα καὶ Αἴγυπτος σὺν τοῖς Παλαιστινοῖς· οἱ δὲ ἑπτὰ, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ ἔθνεσι μέχρι Φοινίκων.* Ubi cum numerat *τοὺς πρὸς δύσιν* inter eos qui sex septimanas jejunio imputabant, adversatur illis quæ Socrates modo dixit de Romanorum consuetudine abstinendi per tres tantum septimanas.

22, 34. *ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ*] Constantinopolitani scilicet, et circumsiti populi usque ad Phœnicen, ut testatur Sozomenus. VALES.

Postremam hanc vocem *ἄλλοι* delendam esse censuit W. Lowth.

22, 35. *τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι*] Hinc necessario con- 295
sequitur, Socratem in nostra fuisse sententia, quæ jejunium antepaschale *τεσσαρακοστὴν quadragesimam* propterea dictam fuisse judicat, quod *quadraginta* esset dierum. Alioquin enim mirari non potuit, ut pauciorum dierum jejunia istoc nomine indigitarentur. *Beveregius ubi supra.* Dies illi jejunii antepaschalis *quadragesima* ab Origene nuncupantur: *Habemus quadragesimæ dies jejuniis consecratos,* Homil. x. in Levit. D. Hieronymus in Epistola [xli. 3.] ad Marcellam adversus Montanum, hoc jejunium ad apostolicam traditionem refert: *Nos unam quadragesimam secundum traditionem apostolorum jejunamus.* Vide Bevereg. in Canonem Apostolicum lxix. *Εἴ τις ἐπίσκοπος — τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει —.* READING.

22, 39. *ἄχρις ἐννάτης ὥρας*] Paucos admodum ita jejunasse puto in quadragesima. Jejunium enim quadragesimæ producebatur ad vesperam. Missa enim celebrabatur hora nona, in qua sermo fiebat ad populum. Deinde sub vesperam populus dimittebatur, et solvebat jejunium. Sane Cæsarius Arelatensis, missarum solemnia duarum circiter horarum spatio durasse tradit in homiliis quæ exstant. [Hom. viii. Galland. Biblioth. tom. xi. p. 13.] Epiphanius in expositione fidei ca-

tholicæ: πάλιν δὲ συνάξεις ἐπιτελοῦσι τὰς αὐτὰς ἐξ, καὶ ὅλην τεσσαρακοστὴν ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας. [22. tom. i. p. 1105. ed. Petav.] Idem tradit Amalarius in libro de officiis, [*Cavendus quoque est usus multorum. Solent enim plures qui se jejunare putant, mox ut signum audierint ad horam nonam manducare; qui nullatenus jejunasse credendi sunt, si ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium.* Amalarius De Observatione Quadragesimæ in Dacher. Spicileg. tom. iii. p. 333.] et concilia Anglicana. [Et Spelman. p. 614. citat Canonem Anglicum, quo vetitum est, ne quis in jejunio ante peractum vespertinum officium comederet, ii vero qui solebant jejunium solvere ad nonam, pariter inculpati sunt.] VALES.

22, 39. παρ' ἄλλοις φύλοις] Post hæc verba Savilius in suo codice subdistinctionem apposuerat. Ego vero mediam distinctionem malim adscribere. Idque confirmat Nicephorus, qui hunc Socratis locum ita expressit: καὶ ἄλλα παρ' ἄλλοις γένεσι καὶ φύλοις· ἐν οἷς καὶ μυρίαι αἰτίαι τῶν τοιούτων εἰσίν. VALES.

22, 45. τῇ τετράδι] Canon Apostolicus lxix modo citatus: Εἴ τις ἐπίσκοπος—οὐ νηστεύει τετράδα ἢ παρασκευήν, καθαιρείσθω. Ubi per *quartam* et *parasceuen*, duas illas in singulis septimanis ferias, quos *Mercurii* ac *Veneris* dies vulgo nuncupamus, intelligendas esse, nemo unquam dubitavit. Et quidem *quartæ* jejunium, etiamsi ab hodierna ecclesia Romana ut plurimum abrogetur, antiquitus tamen eadem atque *sextæ*, religione observatum fuit. Hæc enim duo hebdomadica, ut ita loquar, jejunia, in antiquis Ecclesiæ commentariis perpetuo conjunguntur, et simul nominantur: adeo ut unum absque altero in omni, quantum memini, antiquitate nusquam occurrat. Utrumque autem per singulas anni cujusque hebdomadas ab Ecclesia primitiva celebratum fuisse, nullo negotio conficiatur. *Beveregius de jejunio quartæ ac sextæ feriæ.* Gratianus ex dictis Apollonii: *Jejunia sane legitima, id est, quarta et sexta feria, non sunt solvenda, nisi grandis aliqua necessitas adfuerit; quia quarta feria Judas de traditione Domini cogitavit, et sexta feria crucifixus est Salvator.* De Consecrat. dist. 3. cap. 16. et 11. [Gratian. Decret. i. part. iii. tit. xi. rubr. iv. p. 154, ed. Rom. 1726.] READING.

22, 47. τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου] Vertendum, *quod erat impossibile* (præstitu) *in lege:* alludit scil. ad Rom. viii. 3. *W. Lowth.* READING. 296

22, 49. ὑποβολεῖς] Pessime Musculus et Christophorsonus veterunt *interpretes.* Optime vero Epiphanius exposuit psalmi pronunciatores. Horum munus videtur fuisse, prima psalmi verba præcinere. Populus deinde reliqua succinebat. ὑποβολεῖς dicebantur olim monitores qui in scena monebant histriones, ut docet Festus. Hi suggerebant actoribus, quoties memoria eos deficiebat. Modos etiam dabant actoribus, ut docet Plutarchus in præceptis gerendæ reipublicæ, ita scribens: ἀλλὰ μιμεῖσθαι τοὺς ὑποκριτὰς πάθος μὲν ἴδιον καὶ ἦθος καὶ ἀξίωμα τῷ ἀγῶνι προστιθέντας, τοῦ δὲ ὑποβολέως ἀκούοντας, καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰ μέτρα. Unde in comœdiis Terentii prænotatum invenimus: *modos dedit Flaccus.* Sic igitur in ecclesia is qui modos canentibus dabat, et versus psalmorum suggerebat, dicebatur ὑποβολεὺς et κανονάρχης, ut censet Jacobus Goar in notis [21] ad Euchologium p. 30. Sane lectores prædicantibus episcopis sæpe locum sacræ Scripturæ suggerebant, ut docet Augustin. in Psal. xxxii. *Non dixit,* in cithara decem chordarum, *neque in hoc psalmo, neque, si non fallor, alicubi. Legant et considerent melius et otiosius filii nostri lectores. tamen quantum mihi videor meminisse, multis locis invenimus psalterium decem chordarum; citharam decem chordarum nusquam mihi lectum occurrit.* Erant et monitores in precationibus, quorum meminit Tertullianus in Apologetico [30], ubi dicit Christianos sine monitore orasse, quia de pectore orabant. Verum Nicephorus hoc loco pro ὑποβολεῖς legit ὑπογραφεῖς, id est notarios. Quod profecto non displicet. Habebant enim episcopi, suos notarios, adolescentes eruditos. Sic Proclus notarius fuisse dicitur Attici, teste Socrate lib. vii. [41.] Et diu ante Athanasius notarius fuit Alexandri episcopi, ut scribit Sozomenus in lib. ii. In decretis Gelasii papæ cap. 2. inter primos gradus ecclesiasticos recensentur, lectores, notarii et defensores. In Vita Cæsarii Arelatensis capite 22. *lector aut notarius coram illo non cessabat clamare* seqq. In actione prima synodi Ephesinæ, Epaphroditus dicitur lector et notarius Hellanici episcopi Rhodiorum. Ex quibus patet, idem fere officium fuisse notarii, quod lectoris, ut scilicet psalmos, aut alios sacræ Scripturæ libros, vel in ecclesia, vel coram episcopo legeret. Idque confirmat Simeon Metaphra-

stes in actis Marciani et Martyrii notariorum quæ habentur apud Surium die vicesimo quinto Octob. [Sanct. Hist. t. v. p. 955.] *Apud divinum ergo Paulum commorantes, cum scribæ essent eorum quæ ab illo fiebant, et populo divinos libros legerent* seqq. Excipiebant autem notarii illi acta quæ fiebant in ecclesia. Ex quo illis hoc nomen inditum videtur. Sic in gestis collationis inter catholicos ac Donatistas hunc titulum legimus: *Excipientibus quoque Januario et Vitale notariis ecclesiæ catholicæ, Victore et Cresconio notariis ecclesiæ Donatistarum* seqq. [Gest. Primæ Cognit. Post Optati Oper. p. 29.] Præerat autem illis primicerius notariorum, qui fere ex presbyterorum ordine eligebatur, ut discimus ex actione prima concilii Ephesini, in qua Petrus presbyter Alexandriæ, et primicerius notariorum, recitat edictum imperatoris Theodosii ad Cyrillum et reliquos metropolitanos. Quare notarii isti scrinium servabant, ut docet Gregorius Magnus in lib. i. dialogorum, c. 8. *Anastasius sanctæ Romanæ ecclesiæ, cui Deo authore deservio, notarius fuit. Qui soli Deo vacare desiderans, scrinium deseruit, monasterium elegit* seqq. Præcipuum tamen fuit munus notariorum, ut virgam seu baculum coram episcopo portarent, quemadmodum scribitur in libro secundo de vita et miraculis beati Cæsarii Arelatensis. *Cum ergo vir Dei Cæsarius per eadem loca ad eandem pergeret ecclesiam, clericus, cui cura erat baculum illius portare, quod notariorum officium erat, oblitus est; in quo ministerio inutilis ego serviebam.* [Vide Bolland. Act. Sanct. Aug. tom. vi. p. 79.] Vide quæ notavi ad librum quartum Sozomeni, capite iii. VALES.

Hanc vocem a Suicero omissam habent Ducang. in Glossar. Med. et Inf. Græcit., et Stephan. Lexicon novum ex edit. Hase. et Dindorf; qui non alio sensu explicant quam Valesius. Unus locus, quem citat Haseus, præ ceteris ad rem facit, sic, Οὐ δέξιος ἦν αὐτὸς ᾄδειν ὁ Πίνδαρος, ἀλλ' ὑποβολέα οἷον εἶχεν ἕτερον τοῦ τοιούτου ἔργου, Eustath. Opusc. p. 60. 1.

22, 50. ἐν Θεσσαλίᾳ γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ.] [Ita Stephan.] Si hæc distinctio recta esset, sequeretur Socratem clericum fuisse in Thessalia. Sed hoc nequaquam probabile est, cum Socrates passim se scholasticum appellet, id est advocatum. Quare non dubito, quin hic locus aliter sit distinguendus, hoc scilicet modo: ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ γενόμενος· κληρικὸς ἐκεῖ ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένηται. Aliam tamen

distinctionem secuti videntur interpretes, Musculus et Christophorsonus, hanc videlicet: ἔγνων δὲ ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ· γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ. Quam tamen distinctionem probare non possum. Superfluum enim esset verbum γενόμενος, ac nimis frequenter in eadem periodo repeteretur τὸ γίνεσθαι. Porro Socratem in Thessalia versatum fuisse, ex sequentibus apparet. Sic enim paulo post subdit Socrates: καὶ ἄλλο δὲ ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ οἶδα γινόμενον. Quanquam vox οἶδα ambigua est, et tam de absente, quam de præsente intelligi potest. VALES.

22, 50. ἀποκήρυκτος γίνεται] Apud Nicephorum [xii. 34.] ἀπόκληρος legitur, quod non displicet. Id est, *ordine movetur*, ut vertit Langus. Vocabulum tamen ἀποκήρυκτος aliquid gravius videtur designare, excommunicatum scilicet. VALES.

Ibid. ἐν ἀνατολῇ γνωρίμων πάντων] [Sic in Stephan. et Genev.] Hujus loci emendatio debetur codici Florentino, in quo diserte ita scriptus est: τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων. Quam emendationem confirmat Nicephorus. Is enim hunc Socratis locum pene ad verbum ita expressit: τῶν ἀνὰ τὴν ἕω πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, et reliqua. VALES.

Ibid. πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καίρῳ τῆς ἐπισκοπῆς] Eadem habet Nicephorus de filiis episcoporum. Certum est tamen Socratem hoc loco veri limites transcendere. Nam si qui forte in episcopatu rem habuerunt cum uxore quam ante episcopatum duxerant, ii certe et paucissimi fuerunt, et contra receptam ecclesiæ consuetudinem id gesserunt, et factum suum postea planxerunt, quemadmodum episcopus ille apud Gregorium Turonensem. [Hist. Franc. 1. 39.] Sane sacerdotes sua ætate, ut plurimum virgines fuisse aut monachos, testatur Epiphanius in expositione fidei; sin minus, certe continentes. Idque aperte convincitur exemplo Synesii Cyrenarum episcopi. VALES.

Cum his quæ Socrates dixit conferri potest locus notissimus S. Athanasii, Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ πάτερες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ ἐπισκόπους πάτερας τέκνων, καὶ μοναχοὺς ἐξ ὁλοκλήρου ἀγένους τυγχάνοντας, καὶ πάλιν οἴδαμεν κληρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας. Ἔξεστι γὰρ καὶ οὕτως, καὶ ἐκείνως οὐ κεκώλυται. Epist. ad Dracont. 9. p. 268. Et sic consuetudo invaluit, usque ad synodum

Constantinopolitanam in Trullo, A. D. 680; hæc enim prima synodus fuit quæ sancivit ut uxoribus suis episcopi renuntiarent. Vide Bevereg. ad Can. 12. Concil. Trullan. t. ii. p. 130. (Append.) Conf. quoque de hoc Socratis loco Bingham. Origin. Eccl. Christ. iv. 5. 8.

22, 51. Ἡλιόδωρος Τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος] De Heliodoro 297
episcopo quod scribit Socrates, eum fuisse auctorem libri de amoribus Charicleæ, vereor ne falsus sit. Auctor libri de amoribus Charicleæ ortus fuit ex Phœnice, ut testatur Photius in Bibliotheca, cap. 94. VALES.

De hoc Heliodoro certi fere nihil est, nisi quod certissimum est, eum ipsum esse, ad quem D. Hieronymi Epistolæ. Floruit sub Theodosio et Arcadio. Nicephorus lib. xii. cap. 34, eum in provinciali synodo depositum scribit, quod librum hic memoratum abdicare nollet. Sed nec Socrates, nec Photius hujus rei meminerunt. Alius fuit Heliodorus, Sophista, imperatori Adriano familiaris; de quo Philostratus περὶ σοφιστῶν. Huic *Historiam Æthiopicam* nonnulli ascribunt. Liber ille etiam nunc exstat, et plurium doctorum laudibus ornatur, Photii imprimis, qui Biblioth. cod. 73, de eo sic scribit. *Heliodori Æthiopica opus est dramaticum, ea phrasi quæ argumentum conscriptum deceat. Multa etenim est in eo sine affectatione simplicitas atque jucunditas. Affectibus præterea rerum partim præsentium, partim speratarum, aut insperatarum, temperata narratio est, salute sæpenumero præter opinionem in mediis calamitatibus allata. Verba quoque adhibentur significantia et pura; quæ si interdum, ut par est, in figuram deflectantur, perspicua tamen sunt, evidenterque propositam rem exhibent. Periodi etiam, pro subjecta re, aptæ, quippe aliquanto breviores contractioresque. Compositio denique, ut cætera omnia, narrationi ipsi accommodata, qua viri quidem fœminæque refertur amor, sed qui castitatis præferat desiderium, custodiamque accuratam.* READING.

Frustra his argutatur Valesius: nam Socrates non vult dicere Heliodorum Triccæ natum esse, sed ejus episcopum factum fuisse; repetito sensu e præviis vocibus ἐπισκόπων, et πολλοὶ αὐτῶν, atque ipso quidem vocabulo γενόμενος perinde intellecto atque nuper in, γενόμενος κληρικός. Itaque Clintonus, ubi hanc paragrapham e Socrate citat in Fast. Roman.

inter Auctor. Græc. 302, Append. p. 313, vocem ἐπίσκοπος uncinis inclusam inseruit post γενόμενος. Codex vero C. simili ratione inseruit κληρικός. Photii locus de Heliodori libro extat in Biblioth. cod. 73, cujus in fine testatur, vulgo dictum esse, Heliodorum postea episcopatum gessisse. Conf. ib. cod. 94.

22, 51. ἃ νέος ὢν συνέταξε] Quod addit Nicephorus, Heliodorum jussum fuisse in synodo libros illos amatorios comburere, aut episcopatu sese abdicare; id fabulosum mihi videtur. Neque enim satis constat, utrum libri illi de amoribus Theagenis et Clariclea ab Heliodoro episcopo scripti sint, an ab alio quopiam. VALES.

22, 53. πρὸς δύσιν ὁρᾷ] Quod attinet ad situm, templa ita erant disposita, ut ad ortum solis æquinoctialem verterentur. Tertullianus testis est in Apologetico, cap. 16. *Inde suspicio innotuerit, nos ad orientis regionem precari.* Paulinus tamen Nolanus Epist. 12, asserit, se in basilica quam ædicavit, hunc morem neglexisse: *Prospectus*, inquit, *basilicæ, non ut usitatior mos est, orientem spectat; sed ad Domini mei b. Felicis basilicam pertinet, memoriam ejus aspiciens.* Et Walafridus Strabo, cap. 4. *Cognoscimus non errasse illos vel errare, qui templis vel noviter Deo constructis, vel ab idolorum squalore mundatis, propter aliquam locorum opportunitatem in diversas plagas altaria statuerunt, quia non est, ubi non sit Deus.* Hæc ex eminentiss. Card. Bona de rebus Liturgicis citat cl. vir *Josephus Bingham in Originibus Ecclesiasticis* vol. iii. part. i. p. 151. ubi et ex Usserii Epistola 49. notat, S. Patricium in Hibernia ecclesiæ cujusdam situm posuisse *ab aquilonari parte versus meridianam plagam.* READING. Vide Bingham. Origin. Eccles. viii. 3. 2.

Ecclesiæ hæc Antiochiæ, a Constantino constructa, forma fuit octagona. Euseb. Vit. Const. iii. 50. Verum præter hanc aliæ fuere ejus ævi simili situ: nam ecclesia Tyri ostium habuit ad orientem, θυσιαστήριον autem, quod mensam sacram continebat, ad occidentem positum, Euseb. Hist. Eccl. x. 4: et simili modo collocata fuit ecclesia sancti sepulchri Hierosolymis. Vit. Constant. iii. 37.

22, 54. τὰς ἐν ταῖς λυχναψίαις εὐχὰς] Id officium Græci vocant λυχνικὸν, Latini vero lucernarium, ut in notis ad Ennodium observavit Jacobus Sirmondus. Vide Meursii glossa-

rium Græcobarbarum, in voce λυχνικὸν, et annotationes ad Cassianum in voce *Lucernaris hora*. [De Institut. Cœnob. iii. p. 50. VALES.

Λυχνικὸν, *Lucernarium, Lucernariæ preces*, Prima pars Vespertini Officii, cum scilicet accenduntur lucernæ. Ducang. Glossar. Med. et Inf. Græcit.

22, 56. τῇ κρατούσῃ ἐκκλησίᾳ] Nec Musculus nec Christophorsonus intellexit quid esset ἡ κρατοῦσα ἐκκλησία. Ita Socrates appellare solet ecclesiam catholicam, eo quod tunc temporis summam potentiam atque auctoritatem obtineret. Sic supra in capite 9. hujus libri, Novatianis opponit τοὺς κρατοῦντας τῶν ἐκκλησιῶν, id est, catholicos. Ναυατιανοὶ μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν τὴν προσθήκην ταύτην ἐδέξαντο· οἱ δὲ νῦν τῶν ἐκκλησιῶν κρατοῦντες seqq. VALES.

22, 57. τῶν εὐχῶν] Id est, περὶ τῶν εὐχῶν συμφωνούσας. Atque ita hunc locum intellexerunt omnes interpretes, et ipse Nicephorus, qui pro εὐχῶν habet ἐν εὐχαῖς. VALES.

22, 58. Πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ] Observat *Binghamus* noster, adeo proprium fuisse in Africa episcopi munus concionari, ut presbyter quivis, præsente episcopo, omnino taceret. Donec *S. Augustino presbytero Valerius episcopus suus potestatem dedit coram se in ecclesia evangelium prædicandi, ac frequentissime tractandi, contra usum quidem ac consuetudinem Africanarum ecclesiarum. Unde etiam ei nonnulli episcopi detrahebant. Ille in orientalibus ecclesiis id ex more fieri sciens, obtrectantium non curabat linguas.—Postea bono præcedente exemplo, accepta ab episcopis potestate, presbyteri nonnulli coram episcopis populo tractare cœperunt Verbum Dei:* ut testatur Possidius in vita S. Augustini cap. 5. *Jos. Bingham in Originibus Ecclesiasticis* vol. i. p. 79. [ii. iii. s. 4.] READING.

Ibid. ἀφ' οὗ Ἄρειος τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξε] Hoc inter pauca 298
ex iis quæ Socrates in hoc capite narrat, repetit Sozomenus; verum paulo cautius; inserit enim, φασὶ δὲ τοῦτο οὐ πρότερον εἰωθὸς ἐπιγενέσθαι ἀφ' οὗ Ἄρειος, seqq., Socratem, ut opinor, respiciens.

Ibid. Ἐν Ῥώμῃ πᾶν Σάββατον νηστεύουσιν] Exceptis Sabbatis quadragesimæ, et quatuor temporum. Per quadragesimam enim Romani non jejunabant diebus Sabbati, uti superius demonstravi ex Sermone Leonis papæ de Quadragesima. Sed

neque in jejunio quatuor temporum, jejunabant Romani die Sabbati: verum quarta duntaxat et sexta feria jejunabant: Sabbato autem vigilabant ad basilicam sancti Petri, ut docet idem Leo in Sermonibus de Jejunio Decimi Mensis, et de Jejunio Pentecostes, et de Jejunio Septimi Mensis. Proinde immerito Baronius, Petavius et Halloixius Socratem nostrum reprehenderunt, quod dixerit Romanos non jejunasse diebus Sabbati in quadragesima. VALES.

Verum hoc esse quod Socrates dicit, contra id quod modo ipse scripsit supra, § 32, et contra Valesium, evincit unus locus ex Augustino, sic, *Sequitur Sabbatum, quo die caro Christi in monumento requievit, sicut in primis operibus mundi requievit Deus die illo ab omnibus operibus suis. Hinc exorta est ista in reginæ illius veste* [in Ecclesia] *varietas, ut alii, sicut maxime populi Orientis, propter requiem significandam mallent relaxare jejunium, alii propter humilitatem mortis Domini jejunare, sicut Romana et nonnullæ Occidentis ecclesiæ. Quod quidem uno die, quo Pascha celebratur, propter renovandam rei gestæ memoriam, qua discipuli humanitus mortem Domini doluerunt, sic ab omnibus jejunatur, ut etiam illi Sabbati jejunium devotissime celebrent qui ceteris per totum annum prandent*, Ad Casulan. Ep. xxxvi. 31. Conf. ejusd. Epist. 3. seqq. Epist. liv. 3, 27, et lxxxii. 14. Unde constat, Romanos et paucos alios occidentales jejunasse omni Sabbato, orientales et reliquam Ecclesiam nullo Sabbato præterquam paschali.

22, 59. Ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας] Petavius in animadversionibus ad Epiphanium in hæresi Quartadecimanorum, Socratem hic falli affirmat: et canones pœnitentiales Basilii magni sufficere ait ad hunc errorem confutandum. Sed responderi potest, post obitum Basilii alium fortasse morem in ecclesia Cæsariensi observatum fuisse. Loquitur enim Socrates de ritu qui tunc temporis obtinebat cum ista scriberet. VALES.

Illa quibus respondit Valesius non comperta sunt a Petavio 299
dicta in novissima editione Epiphanii. Vid. p. 86. Animadversionum.

22, 75. Ἐν πλοίῳ] Ante hæc verba distinctionem finalem apposui, secutus Nicephorum, qui hunc Socratis locum ita refert: Ἐν πλοίῳ γὰρ εἰσελθὼν seqq. VALES.

22, 78. τὰ συμβαίνοντα] Scribendum existimo τὰ σύμβολα.

Qua voce usus est Socrates paulo supra, cum dicit ἵνα τὰ σύμβολα πληρωθῇ. Symbola vocat Socrates legales ceremonias et præcepta: verbi gratia circumcisionem, quam Judæi in corpore quidem custodiebant, sed non in corde. At in vulgata scriptura, qui sensus esse possit non video. Nicephorus hunc Socratis locum ita expressit: καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι τὰ συμβαίνοντα μᾶλλον τοῖς σώμασιν ἢ ταῖς ψυχαῖς σώζειν σπουδάζουσι. Quæ Langus ita vertit: *Siquidem et Judæi ea quæ sic in corporibus accidunt, majore studio, quam si animabus eveniant, observare contendunt.* Vides nec Nicephorum, nec ejus interpretem, mentem Socratis assecutos esse. Loquitur enim Socrates de Judæis qui legem factorum, in corporibus potius quam in corde observabant, quos Apostolus vocat in manifesto Judæos. VALES.

Satis facilis est interpretatio. Συμβαίνοντα sunt quæ logici dicunt *accidentia;* qualia Socrates reputavit esse res corporeas, ut ab illis distingueret quæ animæ contingunt, quæ sunt veræ res, sive *essentia.*

22, 79. εἰς θεωρίαν] Vid. Valesium ad lib. vi. c. 3. *W. Lowth.* READING.

Cap. 23. Conf. Sozomen. vii. 17. Cassiod. ix. 40. Niceph. xii. 30. Theodoret. Hær. Fab. iv. 4.

23, 2. ζήτημα ἐνέπεσεν εἰς αὐτούς] Non nunc primo mota est 300
hæc quæstio, sed antea inciderat. Nam Athanasius inde argumentum petiit contra Arianos; nempe eos, si negarent Filium æternum esse, coactos fore ut negarent quoque Patrem semper fuisse Patrem, πατὴρ δὲ οὐκ ἂν λεχθείη οὐδ᾽ ἂν εἴη μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. Orat. i. c. Arian. 29. p. 433. Videntur quoque nonnulli eo nodo nonnihil constricti fuisse: nam ut hujusmodi difficultatem levaret, Constantinus illam suggessit expositionem quam Eusebius refert, de Christo, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς ἀεὶ πατρός, ὡς καὶ βασιλέως ἀεί, καὶ σωτῆρος ἀεί, δυνάμει πάντα ὄντος. Epist. ad Cæsar. Athan. De Decret. Nic. Syn. p. 241. Veruntamen nondum, quod sciam, usu receptum fuit inter Arianos ut dicerent Patrem non semper Patrem fuisse.

23, 7. οὗτοι] Nempe hi qui asserebant Patrem semper Patrem fuisse, sicut refert Theodoretus, Hæret. Fab. Comp. iv. 4. Quod vero ille dicit, hos novam sectam fuisse Arianorum, πάλιν ἕτερον ἀπερράγη τμῆμα, id ita explicandum esse videtur;

nempe, quod cum primum ceteri Ariani in novam sententiam ire cœperint negando Patrem semper Patrem fuisse, tum hi ab illis secesserint.

23, 8. Σεληνᾶς] Sozomenus tradit Selenam primo Ulphilæ notarium fuisse, mox autem ei in episcópatu successisse, vii. 17.

23, 12. ἐπὶ τριακονταπέντε ἔτη] Scribendum est ἐπὶ εἴκοσι 301
πέντε quemadmodum legit Epiphanius Scholasticus. Nam a consulatu Arcadii tertio et Honorii secundo, quo hæc gesta sunt quæ hic narrantur a Socrate, usque ad consulatum Monaxii et Plintæ, anni sunt viginti quinque. VALES.

Scilicet ab anno 394 ad annum 419. Quæ autem in hoc capite continentur, fusius a Sozomeno explicantur, lib. vii. cap. 27 [17]. READING.

Attamen Epiphanius Scholasticus cum Socrate consentit secundum editionem Benedictin. 1679, habet enim non *viginti quinque*, ut Valesius affirmat, sed *triginta quinque annis*, Hist. Trip. ix. 40. Et rectius annos colligit Clintonus: nam Socrates supra, 12, 7, Marinum ab Arianis episcopum electum fuisse memoravit sub A. D. 386; a quo anno trigesimus quartus incidit in consulatum Monaxii et Plintæ A. D. 419. Aut igitur schisma inter Arianos paulo prius exortum erat, aut Socrates annos rotunde, quod aiunt, numeravit. Conf. Clinton. Fast. Rom. 419. c. 2. Parem numerum annorum schismati imputat quoque Sozomenus, vii. 17.

Ibid. τῆς Ψαθυριανῶν ὄντος αἱρέσεως] Valesius perinde locum interpretatur ac si legeretur ὄντες, vel οἱ ὄντες: quod quidem ipsum male ferri posset; revera tamen editiones nullam ejusmodi vocem habent. Meliorem autem sensum efficit id quod in M. legitur, ὄντος, quod etiam in F. latere videtur in corrupto ὄντες. Non enim de solis Psathyrianis hic dicitur, sed de Arianis utriusque partis; Ἀρειανοὶ—χωρισθέντες ἀλλήλων—πεισθέντες—ἡνώθησαν. Plintam vero Psathyrianum fuisse discimus e Sozomeno, et Nicephoro; quorum alter id vel ex aliis auctoribus compererat, vel in Socrate ipso legerat.

Cap. 24. Conf. Sozomen. vi. 26. et vii. 17.

24, 1. ἤδη πρότερον] De Eunomio confer supra, iv. 7, et 13.

24, 6. οὐ γὰρ εἰς τὴν Τριάδα] Eunomiani sæpius *Anomœi* audiebant, quod *dissimilem per omnia Patri Filium, et Filio*

Spiritum S. asserebant. *August. Hær.* 54. *Harmenopulus de Sect.* 13. Ideoque eos qui in nomine Patris, Filii, et Spiritus S. baptizati sunt, quasi seductos denuo baptizarunt, idque tantum una mersione in mortem Christi; ut tradit Balsamon in can. i. synodi Constantinopolitanæ œcumenicæ secundæ, p. 85. *edit. Bevereg.* et Sozom. lib. vi. cap. 26. De Eunomii baptismate Theodoritus sic scribit, Hæret. Fab. lib. iv. cap. 3. αὐτὸς καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀνέτρεψε τὸν ἀνέκαθεν παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ ἀποστόλων παραδοθέντα θεσμὸν, καὶ ἄντικρυς ἀντενομοθέτησε, μὴ χρῆναι λέγων τρὶς καταδύειν τὸν βαπτιζόμενον, μηδὲ ποιεῖσθαι τὴν τῆς τριάδος ἐπίκλησιν. *Idem sancti etiam baptismatis legem olim a Domino et Apostolis traditam evertit, et contrariam aperte auxit, non oportere dicens ter illum immergere qui baptizatur, nec invocare Trinitatem, sed semel baptizare in Christi mortem.* READING.

24, 10. Ἀγκυρωτῷ βιβλίῳ] Cum Socrates Ancoratum tan- 302
tum Epiphanii nominet, non autem librum ejus de Hæresibus, in quo non solum nomina verum etiam res Hæresium memorantur, conjicere possumus hoc opus nondum ad Socratis notitiam pervenisse; quamvis utrumque diu ante compositum esset quam Socrates historiam suam exegerit. Nam Ancoratum scriptum esse A. D. 37$\frac{3}{4}$ testatur ipsius Operis caput 60; et Præfatio affixa. Illud vero De Hæresibus scriptum fuit A. D. 37$\frac{5}{6}$. Vide ejus Hær. lxvi. 20, xlviii. 2, et Clinton. Fast. Rom. annis 375. c. 4. 376. c. 4. Photius Ancoratum appellat *synopsim* alterius Operis. Biblioth. 123.

Cap. 25. Conf. Sozomen. vii. 22. 24. Theodoret. H.E. iv. 24. Rufin. xi. 31. Zosim. iv. 53. Philostorg. xi. 1. Cassiod. ix. 45. Niceph. xii. 39.

25, 1. Εὐγένιος] Occurrit hæc historia de Eugenio et Arbogaste apud Zosimum lib. iv. p. 775. READING.

Ibid. ἀντιγραφεὺς] Magistrum scriniorum verti: ἀντιγραφεῖς enim Græci vocant, quos Latini magistros scriniorum, ut recte notavit Cujacius. At Salmasius in notis ad Vopiscum pagina 481, ἀντιγραφεῖς affirmat esse proximos sacrorum scriniorum, non magistros. Unum enim duntaxat vult fuisse magistrum omnium scriniorum, qui sub se quatuor habebat Antigrapheos seu Proximos, unum scilicet in singulis scriniis. Sed refellunt Salmasium, primum Codex Theodosii, deinde

Notitia Imperii Romani. Nam in Notitia quidem Imperii Romani quatuor magistri scriniorum recensentur: magister memoriæ, magister epistolarum, magister libellorum, et magister epistolarum Græcarum. Jam vero in Codice Theodosiano, in libro vi. titulus specialis [xi] est de magistris sacrorum scriniorum, quos imperatores vicariis præferri volunt. De proximis vero longo post intervallo sequitur alius titulus [xxvi]: in quo imperatores jubent tantum, ut proximi transacto biennio e scriniis discedentes, vicariis exequerentur. Ex quo patet proximos scriniorum distingui a magistris: nam magistri codicillo principis eligebantur, ut reliqua officia palatii. Proximi vero gradatim promotionis ordine ad eum locum perveniebant: erantque plures in unoquoque scrinio, cum tamen unus esset magister in singulis scriniis. Proximi igitur non sunt ἀντιγραφεῖς; cum ἀντιγραφεῖς tantum quatuor fuerint, ut docent glossæ Juliani antecessoris. Petrus Patricius in excerptis legationum; Γαλέριος καὶ Διοκλητιανὸς εἰς Νίσιβιν συνῆλθον· ἔνθα κοινῇ βουλευσάμενοι, στέλλουσιν εἰς Περσίδα πρεσβευτὴν Σικόριον Πρόβον, ἀντιγραφέα τῆς μνήμης. [3. p. 134. ed. Niebuhr.] Sane Philostorgius Eugenium magistri dignitate præditum fuisse scribit, antequam tyrannidem arriperet. VALES. Conf. Gothofred. ad Cod. Theod. vi. xi. tom. ii. p. 93.

25, 3. συνεργὸν λαβὼν Ἀρβογάστην] Falsus est de his Socrates. Nam quomodo res acta sit narrat Orosius his verbis; *Arbogastes Eugenium tyrannum mox creare ausus est, legitque hominem cui titulum imperatoris imponeret, ipse acturus imperium,* vii. 35. sicut etiam Philostorgius et Zosimus referunt, et Idacius atque Marcellinus in Chronicis suis. Consentit quoque Rufinus.

Ibid. Γαλατίας] [Γαλλίας Steph. Genev.] Rectius in codice Florentino scriptum est Γαλατίας. Quanquam Arbogastes non ex Gallia oriundus fuit, sed ex Francia, ut historici omnes consentiunt. VALES.

Arbogastem Francum fuisse dicit Zosimus. Eugenius vero paganus fuit. Philostorg. l. c.

25, 5. καθεύδοντα τὸν βασιλέα ἀπέπνιξαν] Alio modo Valentinianum interiisse narrat Zosimus loco citato. Τῷ βασιλεῖ ἐν Βιέννῃ Κελτικῇ πόλει τὰς διατριβὰς ποιουμένῳ, καὶ περὶ τὸ ταύτης τεῖχος ἅμα τισὶ τῶν στρατιωτῶν παιδιαῖς ἐνασχολουμένῳ, καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἔχοντι κατὰ νοῦν, ἐμπεσὼν παίει καιρίαν, καὶ διαφθείρει.

Arbogastes *imperatorem, qui apud oppidum Galliæ Viennam commorabatur, et propter muros ejus ludicra cum quibusdam militibus exercebat, nihil tale cogitantem adortus, lethaliter vulnerat et interficit.* READING.

25, 5. Valentinianus junior Viennæ interfectus est, Arcadio 303
secundo et Rufino consulibus, ut tradit Idatius in Fastis. Marcellinus autem id factum refert consulatu Tatiani et Symmachi, Idibus Martiis. Sed id falsum esse apparet ex lege 4 et 5 codicis Theod. de Apostatis. [xvi. tit. vii. tom. vi. p. 229.] VALES.

25, 8. *καταλιπὼν ἀμφοτέρους υἱούς*] Zosimus in libro quarto solum Arcadium a Theodosio relictum esse scribit Constantinopoli; Honorium vero patrem secutum esse in expeditione adversus Eugenium. Idem scribit Marcellinus in Chronico, *Arcadio tertium et Honorio iterum consulibus, Theodosius Aug. assumpto Honorio Cæsare, eodemque filio, contra Arbogastem qui Eugenium tyrannum imperatorem facere ausus est, iterum properavit.* Socrati tamen adstipulatur Philostorgius. VALES.

Theodosius M. verno tempore anni 394 adversus Eugenium movit, relicto Constantinopoli utroque filio, ut Claudianus in tertio Honorii consulatu testatur. Claudiano Rufinus lib. xi. cap. ult. Socrates et Sozomenus suffragantur. Quare non videntur audiendi Marcellinus in Chronico, et Zosimus lib. iv, qui aiunt Theodosium secum Honorium duxisse. *Ant. Pagi ad an.* 394. READING.

25, 11. ὃς ἀπέχει] Locus mutilus est, ut apparet. Quem supplevi [in versione] ex Itinerario Antonini, et ex Sigonio in libro nono de Imperio Occidentali. VALES.

25, 13. Βακούριος] *Ἕλκων μὲν ἐξ Ἀρμενίας τὸ γένος, ἔξω δὲ πάσης κακοηθείας ἀνὴρ, μετὰ τοῦ καὶ τὰ πολεμικὰ πεπαιδεῦσθαι· Bacurius oriundus ex Armenia, vir omnis expers improbitatis, et rebus præterea bellicis exercitus.* Zosim. loc. cit. READING.

Ibid. *τρέπει δὲ εἰς φυγήν*] Contra refert Zosimus, primo die acriter pugnatum, et interfectos esse plurimos Theodosii milites barbaros atque ipsum Bacurium; ita ut Eugenius se vicisse crederet: postridie vero primo mane Theodosium in Eugenii milites necopinantes impetum fecisse, et prorsus profligasse, iv. 58. Falsum tamen est quod Zosimus addit, solem defecisse primo die: nam astronomorum tabulæ nullam eclipsim memorant eo anno, nisi in mense Aprili.

25, 14. *ἄνεμος γὰρ σφοδρός*] De hac clade ita scribit b. Augustinus, de Civitate Dei, lib. v. c. 26. *Milites nobis qui aderant retulerunt, extorta sibi esse de manibus quæcunque jaculabantur: cum a Theodosii partibus in adversarios vehemens ventus iret, et non solum quæcunque in eos jaciebantur, concitatissime raperet; verum etiam ipsorum tela in eorum corpora retorqueret. Unde et poeta Claudianus, quamvis a Christi nomine alienus, in ejus tamen laudibus dixit:*

O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti. *W. Lowth.*

Narrat Zosimus, *ipso prœlii tempore talem defectum solis accidisse, ut majore temporis spatio nox esse potius quam dies existimaretur.* READING.

Cap. 26. Conf. Sozomen. vii. 25. Theodoret. v. 25. Rufin. 304
xi. 34. Philostorg. xi. 2. Cassiod. ix. 50. Niceph. xii. 50.

26, 2. *Μεταπέμπεται οὖν ᾗ τάχος*] Sozomenus male hic inserit narrationem de excluso ex ecclesia Theodosio propter cædem factam Thessalonicæ; de quibus vide Clinton. Fast. Rom. A. D. 390. Zosimus autem refert, eum ad Romam ivisse et ibi convocato senatu monuisse paganis senatoribus, ut deorum cultum abjicerent atque Christianis se jungerent. Quod fortasse non magis verum est quam quod his ille subdit, Theodosium tum Constantinopolim profectum, et ibi mortem obiisse 59.

26, 4. *τοῦ Ἰαννουαρίου*] Vertendum: xvi *Calendas Februarias.* W. Lowth. READING.

26, 5. *πρῶτον ἔτος*] Olympiadas Socrates male hic computavit, ut solet: fuit enim secundus annus, Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ tertiæ, a solstitio A. D. 394 ad solstitium 395.

26, 6. *ἔτη ἑξήκοντα*] Sexaginta eum annos vixisse tradunt etiam Sozomenus, Theophanes, Cedrenus, et alii: licet auctor Chronici Alexandrini annos ei lxv. attribuat; et Aurelius Victor scribat, Theodosium annum agentem quinquagesimum apud Mediolanum excessisse; corpusque ejus eodem anno Constantinopolim translatum atque sepultum: quod etiam Zosimus testatur. *Hæc Ant. Pagi refert ad ann.* 395. quo mortuus est Theodosius. READING.

Discrepant auctorum testimonia de ætate Theodosii. Ambigitur inter quinquaginta et sexaginta annos. Probabiliorem

vero minorem esse numerum colligitur e duobus locis, uno scilicet Ammiani, xxix. 6, 15, ubi appellatur, *prima etiam tum lanugine juvenis*, A. D. 375, altero Victoris, Epit. xlvii, ubi dicitur imperium ei commissum fuisse *degenti annum a tricesimo tertium*, A. D. 379. Plura vide in Clinton. Fast. Rom. a quo hi loci indicati sunt.

LIB. VI. 307

Proœm.

1. Θεόδωρε] Vide infra, ad vii. 48, 7.

6. ἢ ὅτι κατὰ τὴν παροιμίαν, τὸ ἀληθές ἐστι πικρὸν] Tota hæc pericope delenda mihi videtur, quippe quæ sensum turbat. Aut si hic locum habet, rejicienda est ad calcem periodi, post vocem μεγαλύνομεν. Si cui tamen hoc displicet, sufficit expungere particulam ἢ, et ad sequentis pericopæ caput apponere. VALES.

9. ὁ δοῦλος παρ' αὐτοῖς] In comœdiis scilicet Menandri et 308 aliorum. Idem etiam videre est in comœdiis Latinis Plauti ac Terentii, in quibus servi dominos suos nominatim appellare solent. VALES.

Ibid. παρ' οὐδὲν τὸ ἀξίωμα θέμενος] Male Musculus et Christophorsonus verbum θέμενος retulerunt ad ἐγὼ, quod præcessit. Atqui refertur potius ad vocem δοῦλος. Alioqui oratio non satis cohæreret. VALES.

Cap. 1. Conf. Sozomen. viii. 1. Theodoret. v. 26. Philostorg. xi. 3. Cassiod. x. 1. Niceph. xiii. 1.

1, 1. Ὀνώριος δὲ τῶν ἑσπερίων] In imperio Occidentis Illyricum quoque, occidentale sc. continebatur, teste Olympiodoro; Italia item, Galliæ, Hispaniæ, Britannia et Africa. READING. Conf. Zosim. iv. 59. Arcadius tunc annum agebat decimum octavum, vid. infra, 23, 7. Honorius vero undecimum, vid. supra, v. 12, 3; qui regiam suam constituit ad Ravennam: Placidia autem filia Gratiani residebat Romæ. Georg. Cedren. p. 573.

1, 2. Δάμασος] Damasum *sub Theodosio principe mortuum esse* testatur Hieronymus, Script. Eccles. ciii, et alii quidem ante plus decem annos quam Theodosius obierit: vide Clinton. F. R. A. D. 384. c. 4. Quamobrem Sozomenus Socratem hic corrigit, cum memorat Siricium jam papam fuisse. Siricius ad eum episcopatum evectus est A. D. 384.

Ibid. Φλαβιανὸς δὲ τὴν Ἀντιοχέων εἶχε] Conf. supra, v. 15. et

quæ ibi annotata sunt. Evagrius jam mortuus esse videtur; paulisper enim ordinationi suæ superfuit. Itaque solus nunc fuit Flavianus.

1, 2. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Θεόφιλος] Ab A. D. 385. Supra, v. 12, 5. Ibid. ἐν τῷ προλάβοντι βιβλίῳ] Supra, v. 8, 12.

1, 3. ὁ υἱὸς ἐτίμα Ἀρκάδιος] Honorium non deduxisse patris sui corpus ad Constantinopolim testatur Ambrosius, sic, *Fles etiam, imperator auguste, quod non usque Constantinopolim reverendas reliquias ipse prosequeris.* De Obit. Theodos. 55. tom. ii. p. 1214.

1, 5. Ῥουφῖνον] Arcadius Rufini, Honorius vero Stilichonis arbitrio regebatur; et inter duos administros magna dissensio erat. De iis Suidas in voce Ῥουφῖνος ait: *Rufinus et Stilicho erant tutores filiorum Theodosii. Ambo omnia rapiebant, in divitiis imperium ponentes. Nec quisquam quidquam habebat proprium, nisi his placuisset. Omnesque causæ apud hos judicabantur, magnaque multitudo circumversantium erat, si forte alicui prædium aliquod fuisset locuples et fertile. Nam ejus dominus confestim corripiebatur, accusatione speciosa et probabili adversus ipsum conficta per quorundam emissariorum subornatorum insidias.* READING.

Vide Suid. c. 3225 Gaisford, et annot. ad l.; et Eunapii Fragm. 18. Confer quæ Eunapius alibi dixit de eodem; Οἱ παῖδες Θεοδοσίου ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔστησαν. Εἰ δὲ τὸ ἀληθέστερον, ὅπερ ἐστὶ σκόπος ἱστορίας, προστιθέναι δεῖ τοῖς γεγενημένοις, τὸ μὲν ὄνομα ἦν τῶν βασιλέων, τὸ δὲ ἔργον τῶν μὲν κατὰ τὴν ἑῴαν Ῥουφίνου, τὰ δὲ ἑσπέρια Στελίχωνος εἰς ἅπασαν ἐξουσίαν. Οὕτω γοῦν οἱ μὲν βασιλεῖς ἐπετάττοντο παρὰ τῶν ἐπιτροπευόντων τὰς ἀρχὰς, οἱ δὲ ἐπιτροπεύοντες ἀεὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμουν ὥσπερ βασιλεύοντες, φανερῶς μὲν οὐκ ἐναντίας χεῖρας καὶ ὅπλα ἀράμενοι, κρύφα δὲ ἀπάτης καὶ δόλου μηδὲν ὑπολείποντες. Eunap. Excerpt. 52. p. 86. Script. Hist. Byz. Niebuhr. Bonn. 1829. Similia his narrat Zosimus de Rufini ambitione, v. 1 seqq., addit quoque, ejus cædem consilio Stilichonis per Gainam ducem et milites patratam esse; interempto autem ipso Rufino, uxorem et filiam ejus ad ecclesiam asylum quæsivisse; unde data est illis ab Eutropio Stilichonis ministro venia abeundi ad Hierosolymam, ibid. 7. 8. Rufino commissa erat cura orientalis aulæ; occidentalis Stiliconi, Oros. vii. 37, Philostorg. xi. 3,

cujus etiam filias, Mariam et post ejus mortem Thermantiam, e Serena patrueli Theodosii imperatoris natas, duxit Honorius. Olympiodor. Excerpt. p. 448. Script. Hist. Byz. Zosim. v. 4, 12, et 28.

1, 6. τοὺς Οὔννους] Zosimus in libro v. [5.] non Hunnos a 309
Rufino sollicitatos esse scribit, sed Gothos et Alaricum. Idem quoque scribit Marcellinus in Chronico. *Olybrio et Probino consulibus, Rufinus patricius Arcadio principi insidias tendens, Alaricum Gothorum regem, missis ei clam pecuniis, infestum reipubl. fecit, et in Græciam misit.* Socrati tamen suffragatur Sozomenus. Nec ulla est inter supradictos auctores dissensio. Utrasque enim gentes Rufinus contra Romanos evocavit: Gothos primum duce Alarico: deinde fusis per Stiliconem Gothis, Hunnos quasi in Gothorum auxilium excivit, ut docet Claudianus in libro primo [316] adversus Rufinum. Et in libro ii. [25] idem clarius dicit his versibus.

——*cladem divisit in orbem,*
Disposuitque nefas. Alii per terga ferocis
Danubii solidata ruunt, expertaque remos
Frangunt stagna rotis. Alii per Caspia claustra,
Armeniasque nives inopino tramite ducti,
Invadunt Orientis opes. Jam pascua fumant
Cappadocum seqq.

At Sigonius in libro decimo de Occidentali Imperio, ubi totam hanc Historiam diligenter exponit, de hac Hunnorum irruptione nihil dicit: quæ quidem ejus negligentia excusari non potest. VALES.

1, 7. τινὰ μέρη τῆς ἑῴας κατατρέχοντες] Hieronymus incursionem Hunnorum descripsit his verbis: *Ecce subito discurrentibus nunciis Oriens totus intremuit, ab ultima Mæotide inter glacialem Tanain et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quæ pernicibus equis huc illucque volitantia, cædis pariter ac terroris cuncta complerent. Aberat tunc Romanus exercitus, et bellis civilibus in Italia tenebatur. Hanc gentem Herodotus refert sub Dario rege Medorum viginti annis Orientem tenuisse capticum, et ab Ægyptiis atque Æthiopibus annuum exegisse vectigal. Avertat Jesus ab orbe Romano tales ultra bestias. Insperati ubique aderant, et famam celeritate vin-*

centes, non religioni, non dignitatibus, non ætati parcebant, non vagientis miserabantur infantiæ. Cogebantur mori qui nondum vivere cœperant; et nescientes malum suum, inter hostium manus ac tela ridebant. Consonus inter omnes rumor, petere eos Jerusalem, et ob nimiam auri cupiditatem ad hanc urbem percurrere. Muri neglecti pacis incuria sarciebantur. Antiochia obsidebatur. Tyrus se volens a terra abrumpere, insulam quærebat antiquam. Tunc et nos compulsi sumus parare naves, esse in littore, adventum hostium præcavere. Epist. ad Ocean. lxxvii. 8. Et de iisdem alia quoque, sic; *Ecce tibi anno præterito ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos non jam Arabiæ sed Septentrionis lupi, tantas brevi provincias percurrerunt. Quot monasteria capta? Quantæ fluviorum aquæ humano cruore mutatæ sunt? Obsessa Antiochia, et urbes reliquæ, quas Halis, Cydnus, Orontes, Euphratesque præterfluunt. Tracti greges captivorum. Arabia, Phœnice, Palæstina, Ægyptus timore captivæ.* Epist. ad Heliodor. lx. 16, ubi etiam, paulo antea, stragem Rufini memoraverat. De Hunnis vide quoque Philostorgium xi. 8.

1, 8. ἀνωτέρω] Supra, v. 10, 10.

Cap. 2. Conf. Sozomen. viii. 2. Theodoret. v. 27. Cassiod. x. 3. Niceph. xiii. 2.

2, 1. Νεκτάριος ἐτελεύτησεν] Nectarius obiit A.D. 397. quippe eo anno consules fuere Cæsarius et Atticus, ut scribit Ant. Pagi. Consulatu et anno sequenti ordinatus est S. Chrysostomus. READING.

2, 2. ἐκ τῆς Ἀντιοχείας μεταπέμπεσθαι Ἰωάννην] Palladius refert multos fuisse qui sedem vacantem ambibant, Johannem vero quæsitum esse præcipue opera Eutropii, qui eum antea in Oriente cognoverat. Fuerat quidem Johannes duodecim annos presbyter Antiochiæ: late autem increbruerat fama ejus cum ob alia tum præsertim ob Sermones illos De Statuis, quibus animos populi post seditionem anni 387 emollivit. Pallad. Vit. Chrysost. p. 17. Chrysostom. Homil. Clinton. F. R. A.D. 387.

2, 4. Θεόφιλος] Theophilus, patria forsan Alexandrinus, post mortem Timothei, anno 385, Alexandriæ episcopus. Vide Theodorit. lib. v. c. 22. contra Anthropomorphitarum hæresin foventes fortiter dimicavit, Origenis librorum patrocinio subnixus. Mox vero, ut Dioscuro ejusque fratribus, paria qui-

dem secum de incorporea Dei forma sentientibus, sed lites gravissimas agitantibus invidiam apud monachos conflaret, Anthropomorphitam se repente professus est, et Origenis libros ab omnibus damnari jussit. Anno 403 Constantinopolim profectus, coacta synodo Chrysostomum deposuit. Obiit anno 412. *Guil. Cave Hist.* vol. i. p. 231. READING.

2, 5. Ἰσίδωρον] Conf. infra, c. 9.

Ibid. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, λεκτέον] Hanc narrationem e Socrate hausisse videtur Sozomenus, his verbis, Οἱ δέ φασι Θεοφίλῳ τοῦτον γενέσθαι φίλον, ὡς κοινωνὸν καὶ συνίστορα πράγματος ἐπικυνδύνου γενόμενον· λέγουσι γὰρ, seqq. Apud alios vero auctores æquales non reperitur. Isidorum octagenarium fuisse refert Palladius, p. 20.

2, 10. Εὐτρόπιος] Eutropius eunuchus, *procurator Theodosii* 310
imp. ut ait Eunapius: *Potestatem Rufini adeptus adeo omnia concussit, et tonitruis terruit, ut non solum esset ipse Rufinus, sed etiam ille fabulis celebris Salmoneus cum ipso collatus parva quædam res esset,* inquit Suidas. [in Εὐτρόπιος, c. 1532. Conf. c. 1533, et annott.] READING.

Plura de Eutropio habet Zosimus, v. 3, 8, 10, 17, 18. Eunap. Excerpt. Fragm. 53. 56. p. 89, seqq.

2, 11. Χειροτονηθεὶς οὖν] Hunc locum ita malim distinguere: χειροτονηθεὶς οὖν, πρὸς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς ἱερωσύνην ἐνθρονίζεται. Id est, *Ordinatus igitur, ad episcopatus functionem in solio collocatur.* VALES.

Ibid. ᾗ ἐπετέλουν] Leve mendum, sed quod ab interpretibus non animadversum, eos in gravissimum errorem conjecit. Sic enim verterunt: *Sequenti consulatu quo Romæ Honorius imperator, et Constantinopoli Eutychianus rempubl. administrarunt.* Verum ἐπιτελεῖν ὑπατείαν, est consulatum dare, seu edere ludos Circenses ob auspicia magistratus. VALES.

Ibid. τῶν βασιλέων ὕπαρχος] Male Christophorsonus præfectum imperatorum vertit; cum vertere potius debuisset præfectum prætorii. Scribendum enim est τῶν βασιλείων. Similem errorem jam supra notavi in eadem voce. Fuit igitur Eutychianus eodem anno consul ac præfectus prætorii; qui fere mos fuit illorum temporum, ut patet ex Codice Theodosiano. VALES.

Cap. 3. Conf. eosdem locos, et Pallad. V. Chrysost. p. 16.

3, 1. Ἰωάννης] Ab insigni qua pollebat facundia, Chrysostomus dictus: sed quando ita cognominari cœpit, vivusne an mortuus, incertum relinquit clariss. *Dom. L. E. Du-Pin.* Natum ait *Guil. Cave* circa ann. 354. Hujus vitam multi scripsere, sed optime omnium Palladius. READING.

3, 2. τὸν ἐν τοῖς δικαστηρίοις] Joannem Chrysostomum Socrates quidem et Sozomenus causidicinam non exercuisse scribunt. Aiunt enim eum e Libanii schola digressum, cum jam in foro causas acturus esse crederetur, repente ad tranquilliorem vitam se contulisse. Sunt tamen qui affirment, eum causas actitasse aliquamdiu. Idque innuere videtur epistola Libanii, quam refert Isidorus Pelusiota in lib. ii. epistol. [42.] Sed hæc epistola Libanii, vereor ne ad alterum quempiam Joannem scripta sit, qui tum Constantinopoli causas agebat, et qui panegyricum illic dixit Theodosio ob filios ad consortium regni assumptos. Noster autem Chrysostomus, qui circa Valentis imperii initium e schola Libanii egressus est, nec Antiochia excessit, ut Libanius qui Antiochiæ rhetoricam profitebatur, ad illum absentem literas daret: nec Theodosium laudare potuit, qui eo tempore nondum erat imperator. Neque enim de alio imperatore verba Libanii accipi possunt, quam de Theodosio, qui filios suos in consortium imperii adscivit. Chrysostomum tamen inter causidicos aliquandiu militasse apparet ex initio libri primi de sacerdotio. οὐ γὰρ ἦν τὸν δικαστηρίῳ προσεδρεύοντα, καὶ περὶ τὰς ἐν τῇ σκηνῇ τέρψεις ἐπτοημένον, συγγίνεσθαι πολλάκις τῷ βιβλίοις προσηλωμένῳ. VALES.

Palladius refert eum sophistas, hoc est rhetores, deseruisse anno decimo octavo ætatis suæ: ἐκεῖθεν ὀκτωκαιδέκατον ἔτος ἄγων τὴν σώματος ἡλικίαν ἀφηνίασε τοὺς σοφιστὰς τῶν λεξειδρίων· ἀνδρυνθεὶς δὲ τὴν φρένα ἤρα τῶν ἱερῶν μαθημάτων, p. 16: ubi Clintonus, post Savilium, numerum annorum corrigit ex ipso Chrysostomo, nempe fuisse eum tunc non minus viginti annos natum, cum Libanium reliquit. Fast. Rom. A. D. 369. c. 4. Potuit fortasse eo usque artem forensem didicisse.

Ibid. Εὐάγριον] Quisnam sit hic Evagrius, qui diu ante 311
Chrysostomum relicto Libanii auditorio, pium ac religiosum vivendi genus amplexus fuerat, obscurum est. Neque enim Evagrium Ponticum esse existimo, qui postea sub Gregorio Nazianzeno et sub Nectario, diaconus fuit Constantinopoli,

atque inde in Ægypti solitudinem migravit. Baronius ad annum Christi 382, Evagrium hunc condiscipulum Chrysostomi, vocat juniorem Evagrium, filium Evagrii nobilissimi civis Antiocheni; eumque ante Chrysostomum ait in eremum concessisse, et sub Diodoro atque Carterio monasticam vitam egisse. Sed nescio unde Baronius hæc hauserit, nec cur hunc Evagrium juniorem nominet. Nisi forte Evagrium hunc juniorem cognominavit, ad distinctionem senioris Evagrii Antiochensis, cujus supra mentionem fecerat ad annum Christi 372, ex epistola Basilii magni ad Eusebium Samosatensem, cujus hæc sunt verba: ὁ πρεσβύτερος Εὐάγριος ὁ υἱὸς Πομπηϊανοῦ τοῦ Ἀντιοχέως, ὁ συναπάρας ποτὲ ἐπὶ τὴν δύσιν τῷ μακαρίῳ Εὐσεβίῳ. Interpres Latinus ita vertit: *Senior Evagrius filius Pompeiani Antiochensis*, cum vertere debuisset, *Evagrius presbyter*; de quo Hieronymus in Chronico Eusebii ita scribit. *Zenobia apud Immas, haud longe ab Antiochia vincitur; in qua pugna strenuissime adversus eam dimicavit Pompeianus dux, cognomento Francus: cujus familia hodieque apud Antiochiam perseverat; ex cujus Evagrius presbyter carissimus nobis, stirpe descendit.* Ejusdem mentionem facit Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Atque ego hunc ipsum esse existimo condiscipulum Chrysostomi, cujus hic meminit Socrates. Nam quod de juniore Evagrio scribit Baronius, nullo auctore nititur. VALES.

3, 3. συνεχεῖς ἐποιεῖτο τὰς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν σπουδάς] Pessime hunc locum transtulerunt interpretes; nam Musculus quidem ita vertit: *ac irremissam ecclesiarum curam gerebat.* Christophorsonus vero hoc modo: *operamque navavit assidue, ut Ecclesiæ Christi prodesset.* Magis probo versionem Epiphanii Scholastici, quæ sic habet: *Et frequentius ad sanctam concurrebat ecclesiam.* VALES.

3, 4. πείθει δὲ καὶ Θεόδωρον] Sozomenus dicit, pœnituisse Theodorum propositi sui, et rediisse eum ad vitam sæcularem, rursum autem suasu Johannis revocatum esse ad monasticam.

3, 6. ἀσκητηρίῳ προΐσταντο] Hæc Diodori et Carterii ἀσκητήρια, Baronius quidem Græcos scriptores secutus, extra urbem sita fuisse existimat. Sed vir doctus, qui vitam Joannis Chrysostomi Gallico sermone nuper edidit [Godefroy Hermant, l. i. c. vii. t. i. p. 30. Vide Fabric. Bibl. Gr. t. viii. p. 460. Harles.], in urbe Antiochia fuisse contendit: cui tamen assentiri non possum. Probabilius est in suburbanis posita fuisse hæc domicilia, ut viri pii ac religiosi qui contemplationi et sacrorum librorum lectioni assidue vacabant, ab omni turba ac tumultu procul abessent. Quod autem idem vir doctus objicit ex Theodorito, Diodorum perpetuo versatum esse Antiochiæ, et grassantibus Arianis fortiter restitisse, nostram sententiam nullatenus labefactat. Ex suburbano enim monasterio facile potuit Diodorus, quoties vellet, in urbem venire. VALES.

3, 7. τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος] Idem de Diodoro Tarsensi ait Sozomenus, eum sacras literas πρὸς τὸ ῥητὸν, id est ad literam exposuisse; abstrusiorem vero et mysticum sensum refugisse. Idem etiam de illo scribit Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis: *Exstant ejus in Apostolum Commentarii, et multa alia, ad Eusebii magis Emiseni characterem pertinentia: cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit, propter ignorantiam secularium literarum.* Ait Hieronymus Diodorum secutum esse sensum Eusebii Emiseni, id est, methodum in explanandis Scripturis. Videamus igitur quem sensum secutus sit Eusebius Emisenus. Ipse nos docebat Hieronymus, de Eusebio Emiseno ita scribens: *Magisque Historiam secutus, ab iis qui declamare volunt, studiosissime legitur.* Ex quibus apparet Eusebium in exponendis Scripturis præcipue secutum esse sensum historicum et literalem: mysticum vero et allegoricum non attigisse. Hos enim sensus complectitur ἡ θεωρία. Differt itaque allegoria a theoria, ut species a genere. Sane Diodorus Tarsensis episcopus, de quo nunc loquimur, librum scripserat hoc titulo, τίς διαφορὰ θεωρίας καὶ ἀλληγορίας, teste Suida in voce Διόδωρος, hoc est, *Quodnam discrimen sit inter theoriam et allegoriam.* Ceterum miror Hieronymum, qui Diodorum nec eloquentia, nec secularium literarum scientia instructum fuisse dicat. Theodoritus tamen in lib. iv. [25] Historiæ, ejus eloquentiam limpidissimo amni comparat: et Photius in Bibliotheca, eum in dicendo purum ac perspicuum fuisse testatur. VALES.

Vid. Photii Bibl. cod. 223 ad finem. Plura de Diodoro habet Suidas c. 1006: quæ edita sunt a Valesio inter Frag-

menta Theodori Lectoris, p. 586. Θεωρίας nominavit Socrates supra, v. 7, 8, et 22, 79. Verum hunc interpretandi modum non eundem reputatum esse cum allegorico, constat e titulo libri Diodori in Suida, l. c. Conf. Vales. supra.

3, 8. Βασιλείῳ] Basilium Magnum a Meletio Antiochensi episcopo factum esse diaconum, scribit etiam Amphilochius in ejus Vita. Verum liber ille totus refertus est fabulis ac mendaciis. Sane cum Basilius Magnus lector ac presbyter per legitimos gradus promotus sit Cæsareæ, ut testatur Gregorius Nazianzenus in oratione funebri de laudibus ejusdem Basilii, vix credibile est, eum alibi quam Cæsareæ factum esse diaconum. VALES.

Ibid. τὰ πολλὰ συνδιάγοντα] Chrysostomum familiariter vixisse cum Basilio constat ex libris Chrysostomi de sacerdotio. Sed quisnam fuerit Basilius ille, de quo in iis libris loquitur Chrysostomus, incertum est. Socrates quidem hoc loco affirmat esse Basilium Magnum. Photius vero in bibliotheca Basilium Seleuciensem episcopum. Utriusque sententiam merito refellit Baronius ad annum Christi 382. Certe Chrysostomus initio ejus libri testatur, se et Basilium illum de quo ibi loquitur, eosdem semper præceptores habuisse. Atqui Basilius quidem Magnus Athenis rhetoricam didicit: Chrysostomus vero diu postea Libanium audivit Antiochiæ. Quod si Basilius Magnus is esset quem Chrysostomus inter sodales atque amicos suos principem locum obtinuisse dicit, exstarent hodie aliqua indicia ejus amicitiæ in epistolis Basilii. Atqui ex tot ejus epistolis quæ ad nos pervenerunt, nulla legitur ad nostrum Joannem data. Proinde assentior Baronio, qui Basilium illum sodalem Chrysostomi, ait fuisse Basilium episcopum Raphaneæ, vel certe Basilium episcopum Bybli. Hi enim ambo fuerunt æquales Chrysostomi, quippe qui subscripserint concilio Constantinopolitano. VALES.

Si audiamus breviatorem Palladii Vitæ Chrysostomi, natus fuit Chrysostomus A. D. 355. Verisimile est, sicut aliis placet, id paulo prius evenisse; fortasse A. D. circiter 352. Nondum autem ille scholam rhetoricam reliquerat, cum Basilius episcopus Cæsareæ factus est A. D. 371; vide Clinton. F. R. a. 369; et antequam ad diaconatum accesserit, mortuus est Basilius A. D. 380. Non constat quidem quot annos vixerit

Basilius; grandævum vero se fuisse sæpius testatur ipse, (Caveus in Vita Basil.) ut credi non possit eum cum Chrysostomo una juventutem aut adolescentiam egisse. Denique si Chrysostomus diaconus librum suum de Sacerdotio composuerit, ut tradunt Socrates, et Georgius in Vita, scilicet post obitum Basilii, fieri non potest ut sic scripserit de defuncto μακαρίτῃ, quemadmodum ille Basilium suum colloquentem inducit. Conf. Tillemont. Mem. tom. xi. p. 12.

3, 8. Ζήνων ὁ ἐπίσκοπος] Nicephorus nescio quem auctorem 312
secutus, Zenonem hunc episcopum facit Gazæ seu Maiumæ. Sed cum Zeno episcopus Maiumæ creatus fuerit regnante Theodosio, ut scribit Sozomenus in libro quinto cap. 8; alius sit oportet ab illo Zenone qui Chrysostomum lectorem ordinavit, cum Chrysostomus lector factus sit principatu Valentis Augusti, anno Domini circiter 370. Baronius vero in Annalibus Ecclesiasticis, ad annum Christi 382, Zenonem hunc a quo Chrysostomus lector Antiochiæ est ordinatus, scribit episcopum fuisse Tyri, eum qui interfuit concilio Constantinopolitano; et tunc absente Meletio vicarium ejus fuisse in ecclesia Antiochena. Qua quidem in re facile assentior Baronio. Sed quod Socratem ibidem reprehendit, qui Zenonem illum fuisse dixerit episcopum Hierosolymorum, in eo perspicue fallitur. Neque enim Socrates Zenonem facit episcopum Hierosolymorum; sed tantum ait, Zenonem episcopum Hierosolymis redeuntem, ordinasse Chrysostomum lectorem Antiochiæ. Profectus autem fuerat Zeno Hierosolyma, vel orationis causa, ut mos fuit illorum temporum, vel ob aliquam ecclesiasticam necessitatem. Verum hoc loco nascitur difficultas. Si enim Zeno Hierosolymis rediens, lectorem Antiochiæ ordinavit Chrysostomum, necessario civitas cujus fuit episcopus, longius remota fuerit oportet ab Hierosolymis quam Antiochia, aut certe ad latus Antiochiæ sita. Quod de urbibus Tyro et Gaza dici non potest. Ambæ enim longe viciniores sunt Hierosolymis quam Antiochia. Alterius igitur civitatis episcopus fuit Zeno iste, qui lectorem Antiochiæ constituit Chrysostomum. Zenonis cujusdam episcopi qui concilio Antiocheno interfuit sub Meletio, mentio fit in epistola 69 [al. xcii] Basilii Magni: sed sedis nomen non adscribitur. Scio Palladium in vita Chrysostomi scribere, eum a Meletio lectorem esse ordinatum. Verum hoc ita intelli-

gendum puto, ut a Meletio id factum esse dicatur, quod a Zenone factum est, ejus vices agente. VALES.

3, 9. *τὸν κατὰ Ἰουδαίων λόγον*] Adversus Judæos 6 libros conscripsit. Anonymus vero Βιόγραφος rectius orationes hasce ab eo presbytero habitas esse refert. Primam in orationum contra Judæos numerum referendam non esse contendit Savilius. READING.

3, 10. *παρὰ Μελετίου τυχών*] Idem asserit quoque Palladius. Cum tamen Meletius ad Constantinopolim profectus sit, et ibi mortuus, A. D. 381, Johannes vero eodem fere anno diaconus ordinatus sit, (nam fuit duodecim annos presbyter et quinque diaconus, ante A. D. 398,) necesse est ut hæc ordinatio inter ultima acta fuerit Meletii, antequam Antiochiæ excesserit.

Ibid. *τοὺς περὶ ἱερωσύνης λόγους*] De Sacerdotio libros vi, dum adhuc in eremo hæreret, maximam partem elaboratos, postea diaconus factus ad umbilicum perduxit; *inquit Guil. Cave.* His primum locum *τῷ τε ὕψει, καὶ τῇ φράσει, καὶ τῇ λειότητι, καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων* jure merito Suidas tribuit. READING.

3, 12. *ὑπὸ Εὐαγρίου*] Hic est Evagrius de quo supra locuti sumus. Sed quod ait Socrates, Chrysostomum ab Evagrio ordinatum esse presbyterum, parum probabile est. Nam si verum est quod ait Socrates, Chrysostomum mortuo Meletio a communione Paulini abstinuisse, quomodo Evagrii qui successor Paulini fuit, ordinationem suscepisset? Præstat igitur sequi Palladium, Simeonem Metaphrasten, et reliquos, qui Chrysostomum a Flaviano episcopo ad presbyterii gradum evectum esse scribunt. VALES. Vid. Pallad. p. 17.

3, 13. *ἦν δὲ ἄνθρωπος, ὥς φασι*] Cum Socratis judicio conferenda est sententia Palladii: qui Chrysostomi acta et mores sedulo describit, et crimina quæ in eum a vulgo congesta sunt examinat; qualia non pauca compilavit Socrates, dum virtutes ejus pæne prætermisit.

Cap. 4. Conf. Sozomen. viii. 3. et 9. Theodoret. v. 28. Cas- 313
siod. x. 3. Niceph. xiii. 3.

4, 1. *διορθοῦν τοὺς βίους*] Dum in gulam eorum et avaritiam, et inverecundam illam vitam, quam cum mulieribus illis quæ dicuntur *subintroductæ*, agebant, inveheretur: dumque hortaretur viros, ut in nocturnis precibus assidui essent, eo quod

interdiu non vacarent. Hoc autem angebat negligentiores e Clero, noctem totam dormire solitos. *Palladius in vita S. Chrysostomi*, p. 45. seqq. *edit. Emerici Bigotii.* READING.

4, 2. *τοῖς τῆς ἐκκλησίας τραχὺς*] Omisit vero hoc loco Socrates præclarum Chrysostomi facinus, quod Sozomenus supplevit: nempe per eum reconciliatam esse ecclesiam Romanam cum Antiochensi. Videtur ille primo Flavianum cum Theophilo reduxisse in communionem; quæ per viginta annos disrupta fuerat, inde a synodo Antiochiæ A. D. 378 qua Flavianus ordinatus est; (Theodoret. H. E. v. 9;) tum autem missa est legatio communis ab Antiochia, Alexandria, et Constantinopoli, ad Romam. Palladius dicit, legatos portasse ad Romam *τὴν Φλαβιανοῦ πρὸς Θεόφιλον κοινωνίαν, εἴκοσι ἔτεσιν ἀπεσχοινισμένην*, p. 20; Sozomenus vero, eos reportasse in Syriam ad Flavianum literas pacificas ab Occidentalibus et Ægyptiis, viii. 3. Itaque reddita tandem est pax inter Orientem et Occidentem per Chrysostomum. Legati illi fuere Isidorus Alexandrinus et Acacius episcopus Berœæ: refert quoque Sozomenus hæc acta fuisse initio episcopatus Chrysostomi, *αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν παρελθών*, seqq.

Ibid. *Σαραπίων*] Hujus meminit quoque Sozomenus viii. 9. Confer tamen infra, c. 23. Append. 5, ubi quæ in eo laudanda fuere commemorantur. Ægyptium fuisse, et Chrysostomi archidiaconum, ait Sozomenus.

4, 6. *συνεσθίειν οὐδενὶ προῄρητο*] *Αὐτὸς ἤσθιεν μόνος, ὡς ἐκ μέρους γινώσκω, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας——. Ipse solus edebat, ut ex parte novi, has ob causas. Primum quidem vinum non bibebat ob capitis calorem; nisi forte per æstum rosaceo uteretur. Secundo, quia stomachus ejus ob quandam infirmitatem inordinatus erat, ita ut edulia bene præparata ipsi injucunda viderentur; et requireret alia quæ non adessent. Deinde aliquando edere obliviscebatur, ad vesperam usque differens; partim curis ecclesiasticis occupatus, partim divinis contemplationibus abstractus. Contendebat enim ut nihil divinarum scripturarum sibi impervium esset. Talia autem aut inediam, aut levem cibum amant. . . . . . . Ad summam autem, ut puto, et verissime, valde parcus erat erga convivas luxuriosos; sacrilegium ratus sumptus qui in tales fierent; simul et œconomis furandi occasiones præcidens, ne decuplarent pretia opsoniorum in brevi-*

bus, necessitates pauperum sibi vendicantes. Palladius p. 102. [40.] READING.

4, 6. *δυσφόρως τὰ σιτία προσφέροιτο*] Epiphanius Scholasticus vertit, *quod turpiter manducaret.* Quam interpretationem nemo, ut opinor, probaverit. Melius Nicephorus, *καὶ τὸ δυσφόρως ἔχειν τὸν στόμαχον, ἀσθενῶς περὶ τὸ πέττειν ἔχοντα τὰ σιτία.* Id est, *et quod ægrum haberet stomachum, haud satis firmum ad coquendos cibos.* Ego morosum ac difficilem in capiendo cibo interpretari malim, propter ægritudinem stomachi. VALES.

Palladius fere perinde hæc verba explicat atque Valesius, sic, *τάξιν ὁ στόμαχος αὐτοῦ οὐκ εἶχεν ἀπό τινος ἀσθενείας· ὡς πολλάκις τὰ εὐτρεπισθέντα ἀηδῆ φανῆναι, καὶ ἐπιζητεῖν τὰ μὴ παρόντα.* p. 41.

Cap. 5. Conf. Sozomen. viii. 7. Cassiod. x. 4. Niceph. xiii. 4.

5, 1. *Ἕως μὲν οὖν τῷ κλήρῳ μόνῳ προσέκρουεν*] Duces adver- 314
sariorum Chrysostomi ita enumerat Palladius: fuere, Acacius, Antiochus, Theophilus, Severianus episcopi, (conf. ibid. p. 26, et 29,) duo presbyteri, quinque diaconi, duo vel tres homines e palatio imperatoris, Marsa vidua Promoti, (Zosim. iv. 51,) Castricia Saturnini, et Eugraphia: p. 14. Mox autem pergit Palladius ejus concionandi morem describere, et seriatim singulas res percenset de quibus disserere in sermonibus suis solebat; nempe, primo illas clericorum mulieres dictas *συνεισάκτους*, tum avaritiam, luxuriam, sumptusim modicos, hospitia quæ ipse fundaverat et in quæ sumptus illos potius erogare suadebat, viduas, vigilias ecclesiasticas, et superbiam divitum. Hortando atque increpando super his Chrysostomus, dum populum delectabat, multos e clero adversum ac concitabat: *ἐκ τούτου προκαταλαμβάνει φθόνος τὰς διανοίας τῶν μισθωτῶν ποιμένων ἐλεγχομένων ἐκ τοῦ παραλλήλου*: p. 18, 19. Veruntamen hæc ad tempus paulo posterius referenda sunt, post consulatum Eutropii; cum ob alia, tum quia Severianus primo Chrysostomi amicus fuit: infra, 11, 7. Sozomen. viii. 10.

5, 3. *νόμον παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων προτεθῆναι*] Sozomenus, qui eadem fusius narrat, addit, legem hanc cito abolitam esse, *ἄρδην ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἠφανίσθη*, viii. 7. Lata est A. D. 398: vide Cod. Theodos. ix. Tit. xlv. Gothofred. t. iii. p. 390: abolita vero A. D. 431: vid. ibid. p. 392. Quod autem Sozomenus dixit, videtur Gothofredo in Commentario, "nimis liberaliter scriptum esse; quandoquidem et hæc lex, et cæteræ illæ constitutionis Arcadianæ partes, ab ejus filio Theodosio jun. in hunc Codicem relatæ extant." p. 392. Ejusdem legis meminit Chrysostomus in Orat. in Eutropium, ubi dicit ipsum primum legem quam fecerat, irritam reddidisse, *ἀπετείχισε τὴν ἐνταῦθα καταφυγὴν γράμμασι καὶ νόμοις διαφόροις, ἀλλὰ—τὸν νόμον ἔλυσε πρῶτος αὐτὸς*, 3. t. iii. p. 383. Quamobrem non recte videtur Zosimus innuere, Eutropium contra legem ex ecclesia abstractum esse, *παρὰ τὸν ἐπὶ τῷ ἀσύλῳ τῶν ἐκκλησιῶν τεθέντα νόμον ἐξαρπάσαντες αὐτὸν*, v. 18; jam enim sublata erat illa lex.

5, 5. *ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος*] Ex hoc loco apparet, episcopos olim solitos non esse ex ambone seu pulpito concionem ad populum habere. Id enim tanquam singulare quidpiam in Chrysostomo notat Socrates, quod verba facturus conscendere in ambonem consuevisset, ut a populo facilius exaudiretur. Ut plurimum autem episcopi in gradibus altaris concionabantur. Id docet Childeberti regis constitutio, quam Sirmondus retulit in tomo primo Conciliorum Galliæ, pagina 300, sed mutilam. Nos ex vetustissimo codice Corbeiensi lacunam ita supplemus. *Qualiter in sacrilegos Dei injuria vindicetur, nostrum est pertractandum. Et quia fides nostra ut verba de altario sacerdote faciente quæcunque de evangelio, prophetis vel apostolo fuerit adnuntiatum, in quantum Deus dat intellectum: ad nos querimonia processit* seqq. Sensus horum verborum, quæ corruptissima sunt, hic est: *Quoniam questi sunt sacerdotes, dum sermones faciunt ad populum, bansatrices per agros ambulare, et populum ab ecclesia revocare, idcirco jubemus* seqq. Vide Baronium ad annum Christi 407, numero 17. VALES.

Ambon est vox Græcæ originis, significans quicquid eminet ac protuberat, forma rotunda vel *κωνοειδεῖ, ἀπὸ τοῦ ἀμβαίνειν*, sive *ἀναβαίνειν*. Denotat ergo *pulpitum, suggestum, cathedram* in mediis templis. *Suicer.* Vide etiam eruditiss. *Jos. Bingham* in Originibus Ecclesiasticis vol. iii. part. i. pag. 165. [Origin. Eccles. viii. 5. 4.] Porro hæc Chrysostomi oratio exstat in tomo viii. p. 67. *ed. Savil.* [tom. iii. p. 381. ed. Benedict.] READING.

Pro *ambone* Sozomenus scribit, *ἐπὶ τοῦ βήματος τῶν ἀναγνωστῶν*, viii. 5. Illa Constitutio Childeberti legitur in Mansi Con-

cil. t. ix. c. 738, et eodem quidem tenore, quatenus a Valesio hic citatur, nisi quod pro, *verba de altario*, legatur, *verbum de altario*, et pro corrupto *bansatrices*, *dansatrices*, nempe saltatrices. Hæc tamen referuntur ad ævum papæ Pelagii primi, post A. D. 555.

5, 6. ἐδόκει προσκρούειν τισὶν] Immeritam hanc fuisse censuram animadvertit Clintonus, Fast. Rom. A. D. 399: veniam enim et misericordiam pro Eutropio magnopere deprecatum esse Chrysostomum: quod in ipsa oratione legi potest.

5, 7. Εὐτροπίου μὲν οὖν] Tribigildus, qui militibus in Phrygia præerat, verno tempore anni 398, magnos motus in Phrygia excitavit, adeo ut multæ gentes ab Arcadio deficere cœperint. Gaïnes, qui ibidem militabat, scripsit ad imperatorem, non aliter Tribigildum ad officium reduci posse, nisi malorum omnium maximus auctor Eutropius ei dederetur, in quem ipse statueret quidquid vellet. His auditis Arcadius Eutropium omnibus dignitatibus exutum, et ex ecclesia extractum in Cyprum relegavit, die xvi Kalend. Febr. anni 399. ut ex lege cod. Theod. 17 *de pœnis*, ea die data constat. Non multo post inde abductus, et capite mulctatus est, sive Gaïna hoc agente, ut scribit Zosimus lib. v. p. 793. sive aliis multis id petentibus, ut Claudianus innuere videtur. READING.

Ibid. τοῦ συνυπατεύσαντος Θεοδώρου] Hinc est quod in fastis Prosperi, Idatii, et Cassiodori, hic annus Manlium Theodorum solum habet consulem, expuncto Eutropii nomine. Porro de Eutropii nece consulendus est Zosimus. VALES. Fuit A. D. 399. Zosimi locus est a v. 13, ad 18.

5, 8. ὅτε μίαν ἐκκλησίαν] Eadem narrant Sozomenus iv. 8, 315
et Theodoretus v. 32, fusius quidem uterque, sed nonnihil diverse alter ab altero.

5, 10. Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας] Quicquid fuerit inprimis causa odii quo Theophilus in Joannem commotus est, certe alia quædam postea ipse causatus est præter ea quæ Socrates refert. Scripsit enim *innormem librum, non solum contumeliis, sed ipsa quoque sæpe repetita maledictorum recapitulatione, nimis horribilem, ab Hieronymo presbytero translatum*, in quo dixit Joannem actum fuisse *immundo spiritu, contaminatum, et in ecclesia primitivorum impium, pestilentem, vesanum, et tyrannicæ mentis insania furibundum; similem Satanæ*, et *immundum dæmonem;* atque insuper in Christum blasphemasse more Judæorum, et Arianos et Eunomianos ejus blasphemiis delectatos fuisse. Hæc et plura hujusmodi e libro illo Theophili in Joannem citat Facundus, Defens. Trium Capit. vi. 5. p. 93, et subinde suum profert judicium, dignum quidem quod legatur, his verbis; *Nos autem in illo libro, non qualis Joannes, qui nihil horum merebatur, nec qualis Theophilus, cujus virtus in multis probata, non ex isto accedenti morbo judicanda est, sed potius qualis sit miserabilis humana vita cognoscimus, de qua scriptum est,* Quia tentatio est super terram. *Nam si talia talibus acciderunt, quid nobis metuendum non sit, nostrique similibus?* ibid. Verum illa omnia, ut modo diximus, paulo serius a Theophilo composita sunt, et contra ea quæ Joannes egit postquam lis exorta esset. Ejus libri in Chrysostomum meminit quoque Hieronymus, qui eum e Græco in Latinum verterat. Epist. cxiv. Suspicor tamen etiam antea nonnihil veteris simultatis contra Antiochenos in animis Alexandrinorum latuisse, quæ facile in Joannem exardescere poterat, data quavis offensa.

Cap. 6. Conf. Sozomen. viii. 4. Philostorg. xi. 8. Theodoret. v. 32. Cassiod. x. 6. Niceph. xiii. 5.

6, 4. τῶν στρατιωτικῶν ἀριθμῶν τούτους] Emendationem nostram plane confirmat Sozomenus, [vid. margin.] quem si consuluissent interpretes, felicius hæc Socratis verba interpretati essent. Valesius.

Nisi hæc verba corrupta sint, possumus etiam alio modo interpretari, *illos e numeris militaribus*, scilicet illa agmina Gothica quæ accersiverat Gainas. Fuere enim in exercitu Romano agmina et Romanorum militum et barbarorum. Tribigildus vero præfectus fuit barbaris, qui in Phrygia militabant, ut Zosimus docet, v. 13, non autem Romanis: et illorum opera usus est Gainas in proditione sua. Fortasse igitur Socrates dicit, solis illis Gainam amicos suos præficiendos curasse.

6, 9. οὓς ὑπενόει ἐκκόψειν] Ex his Aurelianus quidem hoc 316
anno consulatum gerebat cum Stilichone: Saturninus vero jampridem consul fuerat cum Merobaude, temporibus Theodosii senioris. De cujus laudibus multa Themistius dicit in gratiarum actione ad Theodosium ob pacem factam cum Gothis, et ob consulatum eidem Saturnino datum. VALES. Saturninus consul fuit A. D. 383, supra, v. 10. 5.

6, 11. οὐδὲν φαῦλον ὑπέμειναν] Paulo aliter Zosimus, Γαΐνης

δὲ τοὺς ἄνδρας παραλαβὼν, καὶ τὸ ξίφος αὐτοῖς ἄχρι ψαῦσαι μόνον τοῦ σώματος ἐπιθεὶς, ἠρκέσθη τούτους ζημιωθῆναι φυγῇ, v. 18.

6, 11. ἀπήντα δὲ ἐκεῖσε καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀρκάδιος] Zosimus refert, Gainam hoc postulasse, cum nemine enim illum colloqui voluisse præter ipsum imperatorem, ibid.

6, 12. τῆς μάρτυρος Εὐφημίας] Theophylactus lib. viii. cap. 14. prodit, in urbe Chalcedonensi ex adverso Byzantii sita, esse templum S. Euphemiæ martyris, ubi ejusdem sacratissimum corpus asservatur. Hujus templi situm amœnissimum, egregiaque ædificia pluribus extollit Evagrius Scholasticus Hist. Eccles. lib. ii. cap. 3. Passa est Euphemia in persecutione Diocletianea. Colitur in Martyrologio Romano, aliisque, die xvi Septembris. Acta ejus martyrii habentur apud Combefisium in Auctuario, tomo i. READING.

Ejusdem Euphemiæ martyrii meminit quoque Zosimus. ibid.

6, 15. κομήτην μέγιστον] Hunc cometem ensiformem fuisse, et supra Constantinopolim reluxisse, tradit Nicephorus, lib. xiii. cap. 6. READING.

6, 18. ἀγγέλων πλῆθος ὤφθη] Visionem angelorum, præter Sozomenum, refert quoque Philostorgius. Res aliter narrat Zosimus, nempe Gainam, postquam milites suos commode disposuisset, atque præcepisset illis ut dato signo Constantinopolim invaderent, tum exiisse urbe, valetudinem suam causatum, et in suburbano aliquo quadraginta stadiis dissito consilii sui eventum expectasse: milites tamen postmodo facto præpropere impetu omnia frustravisse; repulsos enim a civibus esse illos qui mœnia aggressi erant, et continuo ceteros qui in urbe erant interfectos. v. 18. 19.

6, 23. μαρτύριον τοῦ ἀποστόλου] In septimo duæ fuerunt 317
ecclesiæ Sancti Joannis: altera scil. Joannis Baptistæ, quam Theodosius M. exstruxit, cum sacrum præcursoris caput illic deposuisset, ut scribit Sozomenus, lib. vii. c. 21. altera Sancti Joannis Evangelistæ, cujus hic meminit Socrates. Utriusque mentionem facit *Constantinus Porphyrogennetus in vita Basilii Imp.* pag. 162. *Editionis Allatii : et Codinus in Orig.* pag. 53. VALES.

Rectius Sozomenus ædem Joanni Baptistæ sacratam intelligit, lib. iv. cap. 8, eandem scilicet quam Theodosius in sub-

urbio Constantinopolitano exstruxerat. Vide eundem lib. vii. cap. 21. *W. Lowth.* READING.

6, 29. αὐτὴν μὲν ἐμπιπρῶσιν] Hæc narrat quoque Zosimus, quibus insuper addit, fuisse plus septem millia militum Gothorum, qui hoc modo interfecti sunt.

6, 30. καταλαμβάνειν τὴν Λάμψακον] Lampsacum et circumjacentia loca primo obtinuerat Tribigildus, sicuti refert Zosimus, ὁ μὲν (Gainas) τὴν Χαλκηδόνα κατέλαβεν ὁ δὲ (Tribigildus) τὰ περὶ τὴν Λάμψακον εἶχε, v. 18. Verum postea Gainas jusserat eum se in Thraciam sequi, περαιωθεὶς δὲ ἐπὶ τὴν Θρᾴκην, ἀκολουθῆσαί οἱ Τριβιγίλδῳ κελεύσας, ἀπέλιπε τὴν Ἀσίαν, ibid. Tum denique postquam iter fecerat a Constantinopoli per Thraciam in Chersonesum, perrupto illac muro, et exercitum suum in stationibus locaverat littore Thracio, quod extendit se contra Parium et Lampsacum, in animo habuit ut Asiam repeteret: quod ne faceret a Fravito impeditus est. ibid. 19. 20.

6, 32. στρατιωτικαὶ νῆες] Liburnæ hæ fuere Zosim. v. 20. Cura autem hujus belli ab Arcadio et senatu commissa erat Fravito, quem Socrates hoc loco ne nominat quidem. Gothus ille fuit, quod Socrates dicit infra, § 39. et paganus, et ob bellicas virtutes multum a Zosimo laudatur: quanquam postea male audierit quia Gainam fugientem non insecutus sit, acsi gentili suo parcere vellet.

6, 34. ἑτέρᾳ δυνάμει Ῥωμαίων] Non Romanus exercitus, sed 318
Huldes Hunnorum regulus fuit, secundum Zosimum, qui Gainam post multa prœlia tandem debellavit atque occidit. Occisi vero caput ad Arcadium misit Huldes; pro quo muneribus donatus et in fœdus cum Romanis receptus fuit. Zosim. v. 22. et Philostorg. xi. 8.

Ibid. ἀναιρεῖται] Postquam Gaina se in Thraciam receperat, eo consilio ut, transmisso Istro, se in ulteriorem Scythiam referret; Hudin, Hunnorum qui trans Istrum erant princeps, parum utilem rebus suis fore adventum ejus ratus, ac gratiam initurus ab Arcadio, cum a trajectione coercuit, prælioque memorabili edito, vita exuit, ac caput ejus ad Arcadium misit: atque eo beneficio fœdere in societatem acceptus est. *Zosim.* lib. v. p. 798. Hæc autem *Ant. Pagi* refert anno 400. READING.

6, 36. τοῦ σχολαστικοῦ Εὐσεβίου] Scholastici olim dicebantur advocati, ut docet Novella 74 et 76 Justiniani. Macarius in Homilia 15. [§ 42] ὁ θέλων μαθεῖν πράγματα, ἀπέρχεται καὶ μανθάνει τὰ σημεῖα· καὶ ὅταν γένηται ἐκεῖ πρῶτος, ἀπέρχεται εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν, καί ἐστιν ὅλων ἔσχατος· πάλιν ὅταν ἐκεῖ γένηται πρῶτος, ἀπέρχεται πρὸς τὴν σχολὴν τῶν πραγματικῶν, καί ἐστι πάλιν ἐκεῖ ὅλων ἔσχατος, ἀρχάριος· εἶτα ὅταν γένηται σχολαστικὸς, ὅλων τῶν δικολόγων ἀρχάριος καὶ ἔσχατός ἐστι· πάλιν ὅταν ἐκεῖ γένηται πρῶτος, τότε γίνεται ἡγεμών· καὶ ὅταν γίνεται ἄρχων, λαμβάνει ἑαυτῷ βοηθὸν τὸν συγκάθεδρον. Id est, *qui vult causas forenses addiscere, abit et discit notas seu signa. Cumque ibi fuerit primus, abit ad scholam Romanorum seu Latinorum, et est omnium postremus. Deinde postquam ibi fuerit primus, transit ad scholam pragmaticorum, in qua fit omnium postremus, et archarius. Deinde cum factus fuerit scholasticus, omnium causidicorum archarius fit et ultimus. Rursus postquam ibi fuerit primus, præses fit seu rector provinciæ. Cumque præses factus fuerit, adjutorem sibi sumit consiliarium sive assessorem.* Plura vide in glossario Francisci Pithœi ad Novellas Juliani antecessoris, et in glossario Meursii. Porro hujus Eusebii scholastici meminit Basilius in libro de miraculis sanctæ Theclæ, cap. 15. ubi eum Tharsensem fuisse dicit, et tum ob nobilitatem generis, tum ob pietatem valde commendat. Eundem quoque poetam non ignobilem fuisse declarat his verbis; οὐ πολὺ κλέος ἐπί τε εὐγενείᾳ καὶ εὐμουσίᾳ. VALES.

Ibid. Τρωΐλῳ] De Troilo conf. infra, vii. cc. 1, 27, et 37.

6, 40. ὁ ἀγαθὸς Θεοδόσιος] Anno Chr. 401. imperatori Arcadio natus est Theodosius, *Junior* vulgo dictus, tertio Idus Aprilis, ut scribit Marcellinus in Chronico; sed Auctor Chronici Alexandrini cum Socrate de die consentit. *Ant. Pagi ad ann.* 401. n. xxiii. READING.

Cap. 7. Conf. Sozomen. viii. 11. Cassiod. x. 7. Niceph. xiii. 10. 319

7, 1. πότερον ὁ Θεὸς σῶμα ἐστί] Primus Anthropomorphita, ut docet Epiphanius, fuit Audius seu Audæus quidam, sub Arii tempora, e Mesopotamia oriundus; qui cum episcopos ac presbyteros coram increpare ac redarguere non verebatur, ab iis male mulctatus, seipsum ab ecclesia cum pluribus sibi consentientibus segregavit: postea ab episcopo quodam, qui et ipse schismaticus erat, episcopus ordinatus est. Hujus sectatores duriore quodam et imperitiore modo Scripturas interpretantur. Nam quod ad imaginem Dei creatus Adam dicitur, præfracte illi referendum ad corpus existimant. *Vide Epiphan. in Hæresi Audianorum.* Αὐδαῖος δέ τις, ἐκ τῆς πέραν Εὐφράτου Συρίας ὁρμώμενος, ἀνθρωπόμορφον ἔφησε τὸν Θεὸν, καὶ τὰ τοῦ σώματος αὐτῷ περιτέθεικε μόρια, τὰ συγκαταβατικῶς παρὰ τῆς θείας εἰρημένα γραφῆς ἀνοήτως νενοηκώς. *Audæus autem quidam ex Syria trans Euphratem ortus, Deum humana forma esse docuit, et corporis illi membra tribuit, stulte intelligens quæ per accommodationem in divina Scriptura dicta sunt.* Theodorit. Hæret. Fab. lib. iv. cap. 10. READING.

De Audianis et Anthropomorphitis conf. Tillemont. Mem. tom. vi. p. 691. Walch Histor. der Ketzereien, tom. iii. p. 300.

7, 8. ἐξ αὐτῶν γάρ τινες διαλεγόμενοι] Locus Origenis in quo disputat adversus eos qui Deum humana forma præditum esse affirmabant, exstat apud Theodoritum in quæstionibus in Genesim capite xx. ex commentariis Origenis in Genesim. VALES.

7, 9. ἀπεχθῶς ἔχω πρὸς τὰ Ὠριγένους βιβλία] Mota fuit quæstio de Origene ante A. D. 398, quo anno Anastasius ad episcopatum Romæ accessit: et videtur quidem in Ægypto exorsa esse; ita enim tradit Epiphanius, Ἡ δὲ ἐξ αὐτοῦ φῦσα αἵρεσις πρῶτον μὲν ἐν τῇ Αἰγυπτίων χώρᾳ ὑπάρχουσα seqq. Hær. lxiv. 4, et Hieronymus dicit, *Hæc impia et scelerata doctrina olim in Ægypto et Orientis partibus versabatur.* Epist. cxxx. 17. Tum refert hic, quomodo opiniones istæ ad Romam allatæ sint ante episcopatum Anastasii, Epist. cxxvii. 9 et 10, mox autem controversæ, refutatæ, et demum damnatæ fuerint ab Anastasio, Epist. cxxvii. 9, 10, cxxx. 16.

7, 10. Καὶ ἴσως δ' ἂν ἡ περὶ τούτου ζήτησις] Hic confer Sozomen viii. 12, qui novum Caput his verbis incipit.

7, 11. Τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἀσκητηρίων] Scilicet in Sceti, quemadmodum refert Sozomenus de quatuor hisce fratribus proceris, vi. 30, et viii. 12: et Socrates ipse indicat infra, § 29.

7, 13. Ἑρμουπόλεως] Hermopolis illa est quæ *parva* voca- 320
batur, in Ægypto inferiore sita; itaque ab altera Hermopoli distinguenda, quæ in Thebaide fuit. Vide Le Quien Orient. Christ. tom. ii. col. 513 seqq.

7, 13. τῇ τῶν κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας] Joannes Launoius in libro de recta interpretatione sexti canonis Nicæni, hunc Socratis locum adducit, ut probet episcopum Alexandriæ omnes per Ægyptum episcopos ac presbyteros et diaconos ordinasse. Duo enim hic observat fecisse Theophilum. Primo Dioscorum Hermopolis episcopum constituisse, deinde duos ejus fratres clericos ordinasse, eidemque Dioscoro adjunxisse. Credidit scilicet Launoius, Ammonium et ejus fratrem a Theophilo factos esse clericos ecclesiæ Hermopolitanæ. In qua etiam sententia fuisse video auctorem Geographiæ sacræ. Verum uterque hallucinatus est. Non enim ecclesiæ Hermopolitanæ clericos eos fecit Theophilus, sed secum eos retinuit, et clericos ecclesiæ suæ, id est Alexandrinæ ordinavit. Testatur id Socrates hi sverbis: δύο δὲ ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ. Id est, *duos autem ex illis hortatus est ut secum degerent.* Sed quæ sequuntur apud Socratem, longe clarius id evincunt; subdit enim Socrates, eos œconomos ecclesiæ a Theophilo factos, primo quidem ægre tulisse, quod a solitudine abstracti, non amplius vacarent philosophiæ monasticæ. Tandem vero cum incredibilem Theophili avaritiam et opum cupiditatem cernerent, ejusque consuetudine sese maculari animadverterent, commeatum ab eo petivisse. Ex quibus verbis satis colligitur, eos versatos esse una cum Theophilo, et tanquam ejus contubernales ac domesticos, vitia ejus ac rapinas introspexisse, quippe qui œconomi, id est, dispensatores essent pecuniæ ecclesiasticæ. Porro imposuit viris doctis versio Epiphanii Scholastici, qui hunc locum sic interpretatur: *Quamobrem Dioscorum violenter tractum, Hermopoleos fecit episcopum. Duos autem eorum rogavit ut habitarent cum eo, et vix ut episcopus imperavit: factos clericos, ecclesiæ œconomos instituit.* VALES.

7, 29. ἐξοπλίζει τοὺς μοναχοὺς κατά τε Διοσκόρου] Veram 321
causam cur fratres Longi ex monasteriis Nitriæ pulsi sint a Theophilo, reticet Socrates. Pulsi enim sunt, eo quod essent Origenis defensores, quem cum erroribus suis damnarat Theophilus in synodo Alexandrina. Porro Socrates deceptus fuisse videtur a quodam Origenista, qui favens Ammonio ejusque fratribus, rem ipsi, non ut revera se habebat, narraverat. Ac Baronius quidem Socratem nostrum Origenistam palam ap-

pellat, non contentus Novatiani hæresim ei impingere. Nos vero id tantum dicimus, Socratem narrationem suam hausisse ab aliquo ex amicis Ammonii. Certe non dubito, quin Theophilus simultati et inimicitiis adversus Ammonium et ejus fratres, errores Origenis et crimen hæreseos prætexuerit: sicut postea adversus Joannem Chrysostomum eandem struxit calumniam. VALES.

Socrates hæc ita narrat ac si de nulla alia Origenis opinione quæstio nunc mota sit, præterquam de Deo incorporeo: cum revera tamen in multis ejus doctrina male tunc audiit, singulæ autem sententiæ e scriptis ejus expensæ, et haud paucæ damnatæ sunt, præcipue e libro illo Περὶ Ἀρχῶν, ut testatur Theophilus in Epistola, inter Hieronym. Epist. xcii. 2. Præterea credendum non est controversiam hanc de Origene ortam esse e Theophili odio in quatuor illos monachos: nam Origenis scripta jam antea suspecta fuerant, et opiniones ejus aliquæ improbatæ non tantum in Ægypto, verum etiam ab ipso Theophilo. Hieronymus refert, Theophilum diu errores hosce tolerasse, quamobrem visum esse nonnullis nimis lenem: *Libere enim reverentiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimium esse patientem, et ignorantes magistri gubernacula, gestiebamus in interitum perditorum. Sed, ut video, exaltasti manum diu, et suspendisti plagam, ut ferires fortius.* Epist. lxxxvi. Confer etiam quæ dicta sunt supra ad §. 9. Palladius vero, qui licet Theophilo admodum infensus, plenius tamen de his rebus edoctus erat quam Socrates, Theophili animum impulsum esse dicit odio imprimis in Isidorum; cum autem hic ad Nitriam confugisset, cœpisse illum monachos ibi versantes persequi; et mox, convocatis ad Alexandriam episcopis quibusdam, tres patres illos damnasse tanquam Origenistas; atque post paulum, ope Augustalis, Dioscorum cum illis expulisse. Vid. Vit. Joan. Chrys. p. 21, 22, 23. Altior igitur fuit quæstio de Origene, et alias habuit causas, præter ea quæ Socrates narrat: qui profecto paulo propensior videtur ad exaggerandam Theophilo culpam; sive inscitia, sive studio Origenis, ut Baronio visum est. Veruntamen minime negandum est id quod omnes fatentur, Theophilum controversia ista abusum esse ad explendam suam iram in monachos; et Origenis hæresim prætexuisse, postquam invidiam in animo conceperat, quo melius

se in inimicos suos ulcisceretur. Denique Palladius refert Theophilum, expulso Dioscoro, diœcesim ejus arripuisse, p. 23. Quid de seipso narraverit Theophilus, vide l. c. in Hieronym. Epist. xcii., et lxxxvii. lxxxix. xc.

7, 27. *μόλις δείφυγον*] Vide Valesii annot. ult. ad Sozomeni lib. viii. cap. 12. Hæc autem acta censet Ant. Pag. anno 401. READING.

Cap. 8.

Conf. Sozomen. viii. 8. Cassiod. x. 8, 9. Niceph. xiii. 8.

8, 2. *αἱ συνάξεις κατὰ τὰς ἐκκλησίας εἰώθασι γίνεσθαι.* Confer supra, v. 22, 42.

8, 11. *Ἰγνάτιος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας*] Nescio unde hæc 322
hauserit Socrates. Constat enim primos omnium Flavianum ac Diodorum, regnante Constantio, psallentium choros Antiochiæ bifariam divisisse, et psalmos Davidicos alternis canendos eis tradidisse. eamque rem primum Antiochiæ institutam, postea ad reliquas totius orbis ecclesias dimanasse. Testatur id Theodoritus in libro ii. Historiæ, cap. 24. Et ante illum Theodorus Mopsuestenus, qui iisdem temporibus vixit, quibus Flavianus atque Diodorus. Verba Theodori refert Nicetas in Thesauro orthodoxæ fidei, libro v. cap. 30. Quamquam ea psalmodiæ species jam ante Flavianum atque Diodorum, à Syris videtur fuisse usurpata. Scribit enim Theodorus Flavianum ac Diodorum primos omnium eam psalmodiæ speciem quas antiphonas vocant, ex Syrorum lingua in Græcam transtulisse: et omnium prope solos hujus rei auctores cunctis orbis partibus apparuisse. Quod igitur Syri diu ante Flavianum fecerant, psalmos Davidicos lingua Syriaca antiphonatim canentes, id Flavianus ac Diodorus à Græcis Antiochensibus psalmos Græce canentibus fieri instituerunt. VALES.

At Joan. Bona Card. Eminentiss. libro de Divina Psalmodia, cap. 16, observavit, Theodoritum non de quocunque alterno cantu, sed de solis Davidicis psalmis intelligendum; et *Flavianum* ac *Diodorum*, psallentium choro duas in partes diviso, psalmos Davidicos alternis canendos, primos instituisse; eam psalmodiæ speciem ex Syrorum lingua in Græcam transtulisse; ac ideo Socrati fidem non esse denegandam. Ea autem alternatio non statim in omnes terræ partes propagata, cum Cassianus lib. ii. de Instit. Cœnob. cap. 5, seqq. referat,

suo tempore hunc morem viguisse, ut sedentibus ceteris, et omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis, unus in medio integrum psalmum solus cantaret. Imo quantalibet multitudo convenisset, nunquam amplius quam quatuor monachi psallebant in synaxi; quod etiam hodie in quibusdam Galliarum monasteriis servari accepi. Viguit etiam apud Ethnicos cantus alternatio, cum Homerus Iliade i. versu 604, Musas alternatim canentes describat; Christiani autem profanos Gentilium mores in veri Dei cultum transferre soliti erant. Quare perperam Valesius in dubium revocat quod à Socrate scriptum, *Ignatium* nempe martyrem primum in ecclesia orientali huic ritui initium dedisse: quod enim ipse scribit, discere potuit à scriptoribus quorum opera ad nos non pervenere. *Ant. Pagi ad ann.* 400. n. 15. READING.

Hanc quæstionem fuse tractat Gerbertus, et tam multorum auctorum veterum testimonia quam recentiorum virorum doctorum opiniones recenset, in De Cantu et Musica Sacr. Eccles. i. 1. 12. t. i. p. 40: quem consulant illi qui rem altius vestigare velint. Quod vero ad discordiam attinet quæ deprenditur inter historias Socratis et Theodoreti, animadvertendum est utrumque de diversa re loqui. Nam quamvis Ignatius primus instituerit ut hymni alternatim canerentur in ecclesia, Flavianus tamen et Diodorus novum insuper morem intulisse feruntur, nempe ut populus, una cum clero, in duos choros divisi psalmos Davidis alternatim canerent. Mos quidem ita alternatim canendi, ut populus cantori (sive ministro) responderet, pervetustus fuit, usque a temporibus Mosis et Miriam deductus, et inter Therapeutas usitatus, sicut e Philone discimus, quem citat Eusebius in Hist. Eccl. ii. 17; *τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτελεύτια συνεξηχοῦσιν*, hoc est, in fine hymni cantori succinunt. Prorsus vero aliud est quod a Flaviano institutum fuisse dicitur, ut ipsa congregatio æquatis inter se duplici ordine choris psalmos invicem cantarent. Vide Suidam in *Χόρος*, col. 3915. Traditio sequioris ævi quam refert Salomon metropolita Perat Maisan, hoc est, episcopus Bassoræ, in libro dicto Api, fuit autem ille seculo tertio decimo, videtur voluisse duas istas Socratis et Theodoreti narrationes alio modo conciliare: ait enim morem illum ministrandi duobus choris quem Ignatius intulit Antiochiæ, vetustate postea obo-

luisse, donec Diodorus eum restituerit, cum in Perside vidisset atque inde regressus ad Antiochiam reportavisset. Verum his fidem non habendam esse censet Assemanus. Vid. Biblioth. Orient. t. iii. p. 321. &c.

Cap. 9. Conf. Sozomen. viii. 12. Cassiod. x. 10. Niceph. xiii. 11. 323

9, 2. Ἰσίδωρος] Isidorum, presbyterum Alexandrinum, ex Athanasii ordinatione superstitem, octogesimum ætatis annum agentem, quomodo vexavit Theophilus, puerumque quendam pretio conduxit, ut eum nefandæ libidinis accusaret, pluribus narrat *Palladius vita Chrysost.* p. 56. seqq. [20. 21.] READ.

Ibid. δι' αἰτίαν τοιάνδε] Præter hanc causam odii Theophili adversus Isidorum, duas alias causas refert Sozomenus in libro viii. cap. 12. Primam, quod testimonium dicere recusasset in gratiam sororis Theophili. Alteram, quod Theophilum reprehendisset ob nimium studium in exstruendis ædibus sacris, in quibus pecuniam ecclesiæ dilapidabat, quæ in egenos potius erat conferenda. Et has quidem fuisse causas inimicitiarum Theophili adversus Isidorum facile crediderim, cum Socrates et Sozomenus id diserte testentur. Non ideo tamen ecclesia pulsus est Isidorus, sed damnatus episcopali judicio ob Origenis errores quos fovebat, ut ex Palladio in Lausiaca pridem docuit Baronius. VALES.

Sozomenus hoc loco aperte ad Socratem respicit, cum, commemorata causa quam Socrates narravit, addit, καὶ οἱ μὲν τάδε λέγουσι, tum autem pergit alia referre quæ ait se accepisse a viro quodam fide digno qui cum monachis illis tunc temporis versatus erat. Porro e Palladii Hist. Lausiac. 1 discimus Isidorum diem supremum in pace obiisse A. D. 403, anno ætatis suæ 85: fuerat igitur 80 annos natus quando Chrysostomus episcopatum suscepit.

9, 3. πρωτοπρεσβύτερος] Sic Arsacius qui Chrysostomo in episcopatu successit, πρωτοπρεσβύτερος dicitur in actis synodi ad Quercum; et Martyrius quidam πρωτοδιάκονος. Sozomenus hunc Petrum archipresbyterum vocat. Porro id nomen honoris est, non vetustatis. Episcopi enim ex presbyterorum collegio eos quos vellent archipresbyteros eligebant, ut docet Liberatus in Breviario, capite 14. Formula qua protopresbyter civitatis promovetur, exstat in Euchologio Græcorum, pag. 287. Et Jacobus quidem Goar qui Euchologium Latine interpretatus

est, archipresbyterum ubique vertit; quod non probo. Nam archipresbyteri quidem plures erant in una ecclesia; protopresbyter autem unus est. Deinde archipresbyteri in vicis et oppidis interdum constituebantur, quippe qui successerant in locum chorepiscoporum: protopresbyter vero non erat nisi in civitate; unde et πρωτοπρεσβύτερος τῆς πόλεως dicitur in euchologio. Continuator Theophanis in vita Constantini Porphyrogenneti, initio, de Artabaldo presbytero Constantinopolitano sæpe loquens, ὃς διὰ τὴν τῶν γραμμάτων διαπόρθμευσιν, τῆς σοφίας πρῶτος τῶν ἱερωμένων κεκλήρωται. VALES.

9, 6. ἐπέμπετο γὰρ παρὰ Θεοφίλου πρὸς Δάμασον] Communis hæc legatio fuit a Theophilo et Joanne Chrysostomo missa. Conf. quæ dicta sunt supra, ad 4, 2.

9, 9. ἀμφοτέρους πρὸς ὀργὴν ἀπήλασεν] Palladius auctor Dialogi de Vit. Chrysost., qui nihil dicit de Petro, refert Theophilum primo excommunicasse Isidorum ob fictum crimen stupri, tum vero hunc ad Nitriæ monasteria confugisse: exinde Theophilum operam dedisse ut episcopos ad synodum convocaret, et litem monachis intenderet de doctrina Origenis. Itaque lato postea judicio de hac re, et damnatis illis quatuor fratribus, de quibus dictum est supra, propter favorem in Isidorum, διὰ τὴν πρὸς Ἰσίδωρον σχέσιν, ait Palladius, post multa violenter acta, ægre tandem evasisse monachos et ad Hierosolymam abiisse; ubi eos paulisper ab episcopo Joanne susceptos fuisse innuit Hieronymus in Epist. lxxxvi. Postremo ad Constantinopolim pervenerunt, non quatuor illi tantummodo, aut quinque, quorum nomina perhibentur, verum cum his alii quoque, ad quinquaginta omnes. Vid. Pallad. Vit. Chrys. p. 21. seqq. Conf. item supra, ad 7, 29.

9, 10. κοινωνίαν δὲ τῶν μυστηρίων οὐκ ἔφη] Hæc Socratis 324
verba confirmantur â Palladio in Vita S. Chrysostomi, p. 58, 59. seqq. [24.] READING.

9, 13. πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολάς] Socrates videtur hæc velle dicere de illa epistola quam Theophilus misit ad episcopos Palæstinos et ad Cyprios, quæ extat inter Hieronymianas, Epistol. xcii. Latine reddita, et fortasse de Paschalibus duabus, ibid. xcvi et xcviii, quamvis revera paulo postea scriptæ sunt; in his enim multæ Origenis sententiæ carpuntur et refutantur: nihil tamen continent quod ad Chrysostomum pertinet. Cum

autem Socrates Athanasium citat Origenis testem, notandum est, Athanasium non omnia Origenis probasse, quamvis eo interprete usus sit ad explicandam veterum doctrinam: ait enim, hæc quæ ille inquirens aut disputans scripserit non reputanda esse pro vera illius animi sententia, sed ea quæ definiendo affirmaverit: ubi obiter moneo corrigendum locum esse, et pro *ἀδεῶς ὁρίζων ἀποφαίνεται, τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι*, legendum esse *ἃ δὲ ὡς ὁρίζων ἀποφαίνεται.* De Decretis Nic. Syn. 27, p. 233. ed. Bened.

Cap. 10. Conf. Sozomen. viii. 14. Casssiod. x. 10. Niceph. xiii. 12.

10, 1. *ἐμέμφετο γὰρ Ἐπιφανίῳ*] Falsum est Epiphanium stultissimæ Anthropomorphitarum hæresi unquam addictum fuisse. Perstrictus quidem fuerat aliquando eo nomine à Joanne Hierosolymitano. Sed hanc calumniam refellit Hieronymus, et Epiphanius ipse in ea concione quam habuit Hierosolymis coram Joanne ipso, ut refert Hieronymus in libro ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani [11. t. ii. col. 418. ed. Vallars.], et Baronius ad annum Christi 393. Quare nihil opus fuit ut Theophilus se Anthropomorphitam simularet, ad captandam gratiam Epiphanii. Imposuit omnino Socrati ac Sozomeno Origenista quispiam, fautor Ammonii atque Dioscori, qui hæc ipsis narravit. Solebant enim Origenistæ, hujus hæreseos crimen catholicis a quibus condemnabantur, affingere, ut recte observavit Baronius. VALES.

10, 2. *ὁμοφρονήσας κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ δόξαν αὐτῷ*] Male hic, sicut antea, Socrates historiam confundit, dum perinde scribit ac si necesse foret ut omnis qui Origenista non fuerit, esset Anthropomorphita; tanquam unusquisque qui non diceret Dei corpus humanum esse, continuo omnes Origenis opiniones approbaret: quod absurdum est dicere. Nam utraque harum propositionum a sanis Ecclesiæ doctoribus condemnabatur. Cujus exemplum habemus in verbis Epiphanii loco illo quem Valesius modo indicavit, sic, *cuncta quæ loquutus est collegio frater—contra Anthropomorphitarum hæresim, bene et fideliter loquutus est, quæ mea quoque damnatur voce. Sed æquum est, ut quomodo hanc hæresim condemnamus, etiam Origenis perversa dogmata condemnemus.* Hieronym. C. Joan. Hieros. 11.

10, 7. *θαρρῶν καὶ αὐτὸς συνήγαγε*] Fallitur hic Socrates, 325

eumque secutus Sozomenus, qui Alexandrinam synodum, in qua Theophilus libros Origenis una cum ipso Origene damnavit, celebratam putat post synodum Constantiæ ab Epiphanio congregatam. Atqui constat primum omnium Theophilum collecto Alexandriæ concilio eam hæresim damnasse anno Christi 399. Quod factum est post multos super ea re tractatus episcoporum qui eo convenerant, ut docet Postumianus apud Sulpicium in dialogis [1. 6.] de vita b. Martini. Post hæc Theophilus synodicam suam misit ad omnes episcopos, et specialem ad Epiphanium misit epistolam, rogans et exhortans, ut totius insulæ episcopis congregatis, ipse quoque eandem hæresim condemnaret, et synodicæ suæ subscriberet. Exstat hodie hæc Theophili epistola, a b. Hieronymo translata. VALES.

Utrumque concilium, tam Cyprium quam Alexandrinum, celebratum fuisse anno 401 censet *Ant. Pagi.* READING.

Vide Hieronym. Epist. xcii. xc. et xci., quæ omnes scriptæ sunt de synodo illa quam habuerat Theophilus in Alexandria, antequam convenerit aliqua synodus Cypria sub Epiphanio. In secunda harum epistolarum, xc, Theophilus Epiphanium hortatus est ut synodum convocaret: *Dignationis tuæ est—congregare totius insulæ episcopos; ac synodicas literas—mittere.* Habitam tamen esse synodum nemo est qui memoravit, ni fallor, præter Socratem, et Sozomenum qui eum expilavit.

10, 8. *διακοσίων καὶ περίπου*] Socrates numerum plenum posuit pro imperfecto. Atque ob hanc causam adjecit *περίπου*, id est circiter. Sed si vere loqui velimus, detrahendi sunt ex hoc numero anni quinquaginta et amplius. Mortuus est enim Origenes anno Christi 252, ut ad Eusebium notavi. A quo anno usque ad annum Christi 399, quo damnatus est in synodo Alexandrina, anni sunt centum et quadraginta septem. VALES.

Conf. *μετὰ διακόσια ἔτη που* infra, vii. 45, 6. Rectius quidem tempus computat Hieronymus sic, *Centum quinquaginta anni prope sunt ex quo Origenes mortuus est Tyri*, Epist. lxxxiv. 7. Origenis mortuum esse A. D. 253 statuit Clintonus Fast. Rom. eo an. col. 4.

Cap. 11. Conf. Sozomen. viii. 10. Cassiod. x. 10. Niceph. xiii. 9.

11, 4. *πολλὰ ἐκ τούτων χρηματισάμενος*] Idem refert Sozo-

menus. Antiochus pecuniam hanc videtur collegisse ex oblationibus populi, quæ inter clericos dividi solebant. Nam Theodorus Lector tradit, morem fuisse Constantinopoli, ut quæcunque a populo in singulis ecclesiis oblata essent, ea omnia ad Magnam, id est ad cathedralem, ecclesiam contribuerentur; donec postea sub Gennadio a Marciano institutum sit ut a clericis unius cujusque ecclesiæ acciperentur. De Oblationibus hisce vide Bingham. Origin. Ecclesiast. v. 4. 1.

11, 8. ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσούτῳ] Ab his verbis exorditur frag- 326
mentum illud, sive appendix, ubi hæc res iterum narrantur cum paucis additis, infra, post Caput 23. De iisdem agit Sozomenus in viii. 6.

Ibid. Ἐφέσου τελευτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον] Anno 400 Chrysostomus Ephesum proficiscitur; et convocata synodo Heraclidem archidiaconum suum isti sedi præfecit, mortuo nuper Antonino, quem variorum criminum (quorum capita exhibet Palladius Vit. Chrysost. cap. 13. pag. 125) coram Chrysostomo reum peregerat Eusebius episcopus Valentinopolitanus. Sex etiam Asiæ episcopos hoc tempore deposuit. *Guil. Cave in Chrysostomo.* READING.

Ibid. ἀνάγκη κατέλαβε τὸν Ἰωάννην] Nimis breviter Socrates hæc narrat: Palladius plenius exponit causas cur Joannes iter ad Ephesum fecerit; quarum hæc summa est. Sedente forte concilio episcoporum viginti duo Constantinopoli indictione decima tertia, (A. D. 400,) Eusebius episcopus Valentinopolis Antoninum episcopum Ephesi multorum flagitiorum reum coram synodo postulavit. Cum satis diu de hac re disceptatum esset Constantinopoli, voluit imprimis Joannes ipse ire Ephesum ut veritatem accusationis indagaret: mox tamen dissuasus ab incepto eo destitit; et legati missi sunt, qui testes conquirerent. Verum cum frustra illi tempus trivissent per totam æstatem, nec Antoninus nec testes ad statutum tempus adessent, redierunt rursum Constantinopolim: ubi interea agebat Antoninus: qui cum etiam amplius moras nectere parabat, morbo correptus et mortuus est. Tum demum, postquam rescitum est obiisse Antoninum, clerus Ephesinus et episcopi Asiani Joannem, per epistolam synodicam, sicut videtur, enixe rogaverunt ut adesset, et opem turbatis suis rebus afferret. His precibus motus Joannes iter instituit media hieme; et vix Ephesum pervenit; tandem autem negotium ibi confecit per synodum septuaginta episcoporum, qui Heraclidem consecrarunt episcopum; cum Antonini causa jam dudum ante biennium examinata esset. Unde colligimus iter ad Ephesum factum esse fine A. D. 401, et synodum hanc postremam cadere in A. D. 402. Pallad. V. Chrysost. p. 50–55.

11, 10. φιλονεικίας ἡσύχασαν] Veruntamen non diu permansit illa pax: nam postquam in exilium actus esset Chrysostomus, inimici ejus Heraclidem amoverunt ab episcopatu Ephesi et in carcerem Nicomediæ conjecerunt, in ejus vero locum instituerunt eunuchum quendam Victoris tribuni. Hæc gesta sunt anno fere quarto postquam in Antoninum sententia lata fuerat, nempe, quantum videatur, A. D. 405: sicut memorat Palladius p. 54, et 77. Ad eadem respicit quoque Chrysostomus in Epist. xiv. 4.

11, 11. χρονίζειν τὸν Ἰωάννην κατὰ τὴν Ἔφεσον] Si fidem habeamus Orationi illi De Regressu de Asia, quæ extat Latine inter Opera Joannis, et videtur quidem e genuino fonte hausta esse, (t. iii. p. 418,) commoratus est ille in Asia plus centum dies, et Constantinopolim rediit post peractum Pascha, scilicet A. D. 402.

Ibid. Σεβηριανὸς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει] Sozomenus addit, Chrysostomum digredientem a Constantinopoli ad Asiam curam ecclesiæ Constantinopolitanæ commisisse Severiano dum ipse abesset, viii. 10; quod quo auctore dictum sit nescio.

11, 12. πρὸς ζηλοτυπίαν ὁ Ἰωάννης προήχθη] Culpam omnem Socrates more suo in Joannem confert. Ad hunc vero locum Sozomenus respicere videtur cum dicit Ἰωάννης δὲ ταῦτα πυθόμενος ἐζηλοτύπησε μὲν, ὥς φασι, Σαραπίωνος αὐτὸν ἐπὶ τούτοις παρακινοῦντος, ibid. Idem fere agit Socrates de Sarapione, cujus acta, prout Joannis asseclæ, plerumque improbat: ubi tamen Severiani iracundiam narrat, silet censura. Non male Sozomenus eo loco addit, Joannem damnasse utrumque, et Severiani dicterium quod mox sequitur, et Sarapionis in eo repetendo dolum, sic, καὶ τάδε καὶ τ' ἄλλα ἐπῃτιᾶτο. ibid. Porro autem Sarapion laudatur quodammodo, διὰ τὸ εὐλαβὲς αὐτοῦ καὶ ἐν πᾶσι πιστὸν καὶ περὶ πάντα νηφάλεον, infra 23, 5, p. 726.

11, 18. τοῦ στίφους ἑαυτοῦ] *E stipatoribus suis testes proferebat.* Quod melius est vulgato τὸ στίφος, cujus interpretatio

foret, *turbam testium*: attamen non opus erat tot citare: et Socrates innuere vult testes ipsos Sarapioni favisse.

11, 20. *ὅρκους κατ' αὐτοῦ πολλοὺς καθορκώσασα*] Totum hunc 327 locum pessime verterunt interpretes, ut ex collatione versionis nostræ lector perspicere poterit. Id est, *per filium suum adjurans.* Antiqui per pignora sua jurare consueverant. Sic apud Virgilium:

Per caput hoc juro, per spem surgentis Iüli.

Pari modo, cum alios obtestari vellent, per illorum pignora, et quidquid carissimum haberent, eos obsecrabant. Ita igitur Eudoxia Joannem Chrysostomum tum allocuta est. Per hunc parvulum meum, ac spiritalem filium tuum, quem ego genui, quem tu e sacro fonte suscepisti, redi in gratiam cum Severiano. Certe Chrysostomus Theodosium juniorem e sacro fonte susceperat, ut hoc loco tradit Nicephorus, ex Simeone Metaphraste ut opinor. Porro Baronius hanc reconciliationem Severiani et Chrysostomi confert in annum Christi 401, Vincentio et Fravito consulibus. Ego vero in annum sequentem id conferre malim. Nam si verum est tunc sacro baptismo tinctum fuisse Theodosium, ut supra ex Nicephoro retulimus: quod certe admodum probabile est: neque enim Eudoxia filium suum in ecclesiam apostolorum introduxisset, nisi jam baptizatum: hæc episcoporum reconciliatio anno Christi 402 contigerit necesse est. Natus est enim Theodosius junior Vincentio et Fravito consulibus, qui fuit annus Christi 401, die iv. Idus Apriles. Sic enim legitur in Chronico Alexandrino, et in Chronico Marcellini quod edidit Onufrius. Male in editione Sirmondi legitur tertio Idus Apriles. Neque vero credibile est eum baptizari potuisse nisi in Pascha sequentis anni. Si quis tamen contenderit eum paucis postquam natus esset diebus, baptismum suscepisse, ut videtur innuere Marcus in vita Porphyrii; concedamus id, si placet. Sed quis credat Theodosium a matre adductum fuisse in ecclesiam, et ad genua locatum Chrysostomi, priusquam annum unum, aut decem menses explesset? VALES.

Idem et Theophanes in Chronico tradit [sc. Theodosium infantem e fonte susceptum esse a Chrysostomo]. Verum hoc probabile non videtur, siquidem, ut Georgius Alexandrinus aliique testantur, Eudoxia tunc temporis Chrysostomo suc-

censuit, quod ipsam sanctus antistes severius increpuisset ob usurpatam viduæ cujusdam vineam. Qua de re vide *Ant. Pagi ad ann.* 401. n. xxvi. READING.

Adjurandi modum alium memorat Palladius, quo usi sunt episcopi Asiani, quando mortuo Antonino obtulerunt Chrysostomo libellum synodicum, sive *ψήφισμα, ἀξίωσιν μεθ' ὅρκου φρικτοῦ περιέχον*, p. 53. Theodosium autem natum esse d. 10 Aprilis A. D. 401 jam dixit Socrates supra, c. 6, 40.

Cap. 12. Conf. Sozomen. viii. 14. Cassiod. x. 11. Niceph. xiii. 13.

12, 2. *διάκονον χειροτονήσας*] Baronius Socratem hoc loco erroris arguit, qui dixerit Epiphanium Constantinopoli diaconum ordinasse absque consensu episcopi illius civitatis. Fecerat id quidem antea Epiphanius in diœcesi Joannis episcopi Hierosolymitani, ut constat ex epistolis b. Hieronymi. Similitudine igitur nominis deceptus Socrates, et qui eum secuti sunt, id ab Epiphanio factum esse crediderunt in ecclesia Joannis Constantinopolitani. Hæc Baronius ad excusandum Epiphanium excogitavit. Sed quis non videt causam non esse, cur Socratem mendacii arguamus in iis rebus quas ipse videre potuit. Quod enim jam semel factum fuerat ab Epiphanio in Palæstina, cur Constantinopoli ab eodem postea usurpari non potuit? Neque enim tantum scelus fuit in ordinatione diaconi, quem Epiphanius nonnisi rogatus a multitudine adstantium ordinavit. VALES.

Non male Valesius Socratem defendit: qui facilius quidem a Baronii suspicione purgari posset si non toties in his rebus narrandis errasset, nec ulla prodidisset indicia mentis studio partium inclinatæ. Veruntamen Epiphanium revera aliquem ordinasse Constantinopoli, confirmatur ab illa Joannis querela, sive epistola ad Epiphanium missa, quæ citatur infra, *πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος*, 14, 6.

12, 3. *οὐκ ἔχων μέν τι λέγειν πρὸς αὐτὰ*] Absurdum est Socratem affirmare Epiphanium nihil habuisse quod diceret in libros Origenis, contra quem ille jamdudum plura scripserat in Opere suo De Hæresibus quam contra quamquam aliam hæresim. Certe jam satis innotuerant illæ Origenis sententiæ quæ displicebant, et a multis controversæ erant; quemadmodum videre possumus in Opere illo Epiphanii, in Hieronymi Epi-

stola ad Principiam, cxxvii. 9 seqq., et multis aliis epistolis, et Libro c. Joannem Hierosolymit. 11. Omnia tamen hujusmodi argumenta Socrates prætermisit. Conf. supra, ad 7, 29, et 10, 2.

12, 4. Θεότιμος] Sozomenus ait, Τόμεως καὶ τῆς ἄλλης Σκυθίας τὴν ἐκκλησίαν ἐπετρόπευε Θεότιμος, vii. 26, ubi etiam miracula quædam ab eo facta commemorat.

Cap. 13. 328

13, 3. Μεθόδιος] *Olympi Lyciæ, et postea Tyri episcopus.—Et ad extremum novissimæ persecutionis, sive ut alii affirmant, sub Decio et Valeriano in Chalcide Græciæ, martyrio coronatus est*, Hieronym. Scriptor. Eccles. 83.

Ibid. Εὐστάθιος] Vid. Eustathii Lib. de Engastrimytho contra Origenem, Galland. Bibl. t. iv. p. 573.

13, 6. ὕστερον ὡς ἐκ παλινῳδίας] Baronius ad annum Christi 402 Socratem hic mendacii et calumniæ arguit, quod dixerit Methodium, cum Origenem antea probris appetivisset, postmodum cecinisse palinodiam, et laudes ejus prædicasse in dialogo, cui titulus erat Xeno, sive Hospitium. Atqui contrarium fecisse Methodium affirmat Baronius. Nam cum initio laudasset Origenem, postea deprehensis ejus erroribus, eum insectatus est. Idque confirmat Baronius testimonio Eusebii, qui in libro 6 Apologiæ pro Origene ita scribit: *Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui hæc et hæc de Origenis locutus est dogmatibus?* Quem Eusebii locum adducit Hieronymus in Apologia adversus Rufinum [i. 11.], ut doceat se idem fecisse quod Methodius antea fecisset. Eusebius tamen in loco citato aperte non dicit Methodium fuisse antea locutum pro Origene. Neque enim dicit, qui hæc et hæc de Origenis locutus fuerat dogmatibus: sed tantum, *locutus est:* quod in utramque partem accipi potest. Non igitur mendacii accusandus est Socrates. VALES.

Diversa hæc virorum doctorum judicia conciliari possunt, modo Socratem rite interpretemur. Nam cum hic scribat de Methodio, ὡς ἐκ παλινῳδίας θαυμάζει, satis liquet Methodium non revera sententiam suam de Origene retractasse; sed ita diverse tantum diversis locis scripsisse, ut inde Socrates argumentum pro Origene eruere posset, tanquam palinodiam cecinisset: ineptum id quidem, sed ejusdem farinæ cujus et illud argumentum quod Socrates modo intulit, nimirum Origenis

pravas opiniones ideo defendi posse quia adversarii ejus opiniones nonnullas probas esse concedunt. Nam Methodius videtur id fecisse quod plerique optimi doctores fecerunt et faciunt; in Origenis errores invectus est, quæ autem in eo laudanda fuere, laudavit. Non tamen idcirco meretur a Socrate carpi, tanquam sibi contradixisset.

13, 6. ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα] Methodius libros suos fere in dialogorum morem conscripserat, ut apparet tum ex ejus Convivio, quod nuper editum est a duobus viris doctissimis; tum ex libris de Resurrectione, quos adversus Origenem conscripserat, ex quibus excerpta quædam profert Epiphanius. Talis etiam fuit dialogus ejusdem, cui titulus erat Ξενὼν, id est Hospitium, in quo hospites diversantur. Ut enim παρθενὼν est domicilium virginum, ita ξενὼν domicilium hospitum. Ejus libri mentio fit apud Photium in Bibliotheca, [Cod. 235,] in excerptis ex Methodii libro περὶ γενητῶν, ubi legitur: ὅτι τὸ μὴ βάλητε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μαργαρίτας μὲν τοῦ ξενῶνος τὰ μυστικώτερα τῆς θεοσδότου θρησκείας ἐκλαμβάνοντος μαθήματα· χοιροὺς δὲ seqq. ὁ μέγας Μεθόδιος φησίν. Quem locum pessime vertit interpres. Sic autem vertendus est. *Locum illum evangelii, Nolite projicere sanctum canibus, ita exponente Xenone, ut margaritæ quidem sint arcana Divinæ sapientiæ mysteria, porci vero* seqq. *sanctus Methodius dicit.* In hoc igitur dialogo, cui titulus erat περὶ γενητῶν, quidam inducebatur Origenista, Xenon nomine, adversus quem disputabat Methodius, non suo nomine, sed sub alia persona, ut Photius in iisdem excerptis testatur. Ex his apparet dialogum illum Methodii, quem Xenonem vocat Socrates, eum ipsum esse quem Photius περὶ γενητῶν inscribit: et Xenonem non pro hospitio, sed pro persona potius dialogi accipiendum esse. Sed objiciet quispiam, in illo dialogo qui Xenon inscribebatur, Origenem a Methodio summis laudibus exornatum fuisse: in dialogo vero περὶ γενητῶν, Centaurum a Methodio appellari. Sic enim in excerptis Photii legitur duobus locis. Respondeo fieri posse, ut Methodius initio quidem Operis illius Origenem perstrinxerit; in fine vero aut in progressu ejusdem Operis quasi palinodiam canens, summis eum laudibus affecerit. Si quis tamen pertinacius contendere voluerit, dialogum Xenonem diversum esse a dialogo περὶ γενητῶν, tum dicendum

erit ξενῶνα non esse nomen proprium ullius viri, sed totam Origenis scholam potius designare, in qua auditores ac discipuli ex diversis orbis partibus profecti versabantur. Quod quidem verius puto. Certe si ξενῶν nomen esset proprium, accentum haberet in penultima. VALES.

13, 10. Ὁ θαυμαστὸς, φησὶ, καὶ φιλοπονώτατος Ὠριγένης] Athanasius Origenem citat in Epistol. ad Serapion. iv. 9, p. 702, et in De Decret. Nicæn. Synod. 27, p. 232, conf. supra, ad 8. 13. Neuter tamen horum locorum cum Socrate convenit.

13, 12. Περὶ μὲν οὖν Ὠριγένους] Detur tamen hic locus cri- 329
ticæ cl. *Georgii Bulli* de Origene sententiæ. *Liceat mihi*, inquit, *in scriptis Origenis non indiligenter versato, post accurate expensam etiam ipsius a veteribus descriptam historiam, judicium meum de Theologia ejus universim libere, absque cujusquam invidia proferre. Erat vir ille, ut omnes consentiunt, eximie quidem pius; sed curiosi nimium, ac pene lascivientis ingenii. Pietas et religio cohibuit hominem quo minus in regula fidei quicquam innovaret. In aliis vero quæ salva fidei regula, in controversiam vocari poterant, nimium ingenio suo indulgens, pauca protulit a communiori doctorum sibi ὁμηλίκων sententia longius discrepantia. Huc refero paradoxa illa de animæ præexistentia, de luminaribus cœli animatis, de infinitis mundis, et similia. Sed et in his conservavit modestiam quæ pium decuit; cum ea proposuerit non dogmatice et asseveranter, sed tanquam veritatem in quæstionibus nondum Ecclesiæ judicio expresse definitis diligenter inquirens. Qua de re consule omnino Pamphili Apologiam non longe ab initio; et Huetii Origenian.* lib. 2. p. 189. Defens. Fid. Nic. fol. p. 127. [ii. 9. 22.] READING.

Cap. 14. Conf. Sozomen. viii. 14. et 15. Cassiod. x. 12. Niceph. xiii. 13.

14, 4. Κατασκευάζουσι γὰρ] Male vertit Valesius, *Prodire fecerunt:* neque enim id Epiphanius revera præstitit, a Chrysostomo nimium deterritus, ut videre est apud Sozomen. lib. vii. cap. 14. Vertendum itaque, ut apud Sozomen. ubi eadem verba occurrunt, *procurarunt ut prodiret*, vel, id egerunt ut prodiret. *W. Lowth.* READING.

14, 5. καὶ τῇ ἑξῆς] Nempe eo die quo Epiphanius concionaturus erat, secundum consilium quod pridie initum fuerat. Adventu tamen Sarapionis inhibitus est a concionando, ne-

que ultra in proposito suo perstitit: sicut narrat Sozomenus l. c.

14, 10. Ἔλπιζε μὴ] Id est, *noli sperare o Epiphani, te in pa-* 330
triam esse venturum. Porro has prædictiones Epiphanii et Chrysostomi, merito Baronius ut fabulosas et commenticias irridet: certe Socrates pro veris ac certis non refert: et sanctis hominibus ac sacerdotibus prorsus indignæ esse mihi videntur. VALES.

14, 12. ἀπιὼν ἐτελεύτησεν] Conflictum quidem illum inter Epiphanium et Chrysostomum Baronius refert anno Christi 402. Sed de obitu Epiphanii non assentitur Socrati ac Sozomeno et reliquis scriptoribus, qui Epiphanium paulopost, cum in patriam reverteretur, in itinere mortuum esse tradunt. At Baronius annum quo obierit Epiphanius, ignorari dicit. Quod quidem satis mirari non possum. Cum enim in præcedenti narratione conflictus illius qui fuit inter eximios viros, Socratem sequatur ac Sozomenum, quid causæ est cur in obitu Epiphanii ab illis dissentiat? Falli quidem potuerunt in prædictionibus mutuis Epiphanii et Chrysostomi referendis. Neque enim satis constat, utrum sibi mutuo ista prædixerint. Verum ea quæ utrique contigerunt, certissima sunt, nec ignorari potuerunt a Socrate atque Sozomeno, quorum hic Salaminius fuit, cujus urbis Epiphanius erat episcopus: uterque vero Epiphanii temporibus prope æqualis. Horum igitur testimonio constare debet, Epiphanium mortuum esse exeunte anno Christi 402, vel certe initio anni sequentis, ante synodum ad Quercum. Docet id Theophilus in epistola ad Hieronymum, quam idem Hieronymus præfixit Paschalibus epistolis Theophili a se in Latinum sermonem conversis. In ea enim epistola Theophilus de Joanne Chrysostomo jam damnato ita scribit: *Sed ille, ut cetera ejus flagitia taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem, et ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter episcopos clarum in orbe sidus effulsit, non parvo mœrore contristans, meruit audire; Cecidit, cecidit Babylon.* Ubi vides Theophilum de Epiphanio loqui jam mortuo, quippe quem beatæ memoriæ hominem appellat; et ante damnationem Chrysostomi mortuum esse significat. VALES.

Verum epistola, unde locus citatus desumptus, scripta est,

non a Theophilo ad Hieronymum, sed ab Hieronymo ad Theophilum, cui dedicat versionem trium epistolarum Paschalium a se curatam, idque post annum 404, ut ex ejus lectione apparet. Exstat tomo 9 operum Hieron. *Ant. Pagi ad ann.* 402. n. viii. READING.

Aliis visus fuit Pagius male judicasse, dum epistolam eam, cujus fragmentum a Valesio citatur, ab Hieronymo scriptam fuisse diceret. Verisimilior est eorum opinio, qui censent eam a Theophilo scriptam esse ad Hieronymum, post damnationem Joannis. Nihil certum igitur hinc statui potest de anno quo mortuus est Epiphanius. Vid. Annott. ad Hieronym. Epist. cxiii ed. Vallars. Obitum Epiphanii affigit A. D. 403 Clintonus in Fast. Rom. col. 4. Saltem eum ante actam synodum in Quercu mortuum esse inde constat, quia in actionibus synodi de eo mentio facta sit tanquam defuncto: nam ter nominatus est, et diverso ubique titulo, scilicet *ὁ ἅγιος, ὁ ἁγιώτατος*, et *ὁ μακάριος*. Phot. Bibl. 59.

14, 12. *ἐτελεύτησεν*] Epiphanius diem supremum obiit anno 402. saltem ineunte proximo; extrema quidem senectute, utpote ætatis anno prope centesimo, episcopatus tricesimo sexto. Quin si Polybio discipulo et itineris comiti credendum sit, ipse Epiphanius Constantinopoli cedens Arcadio imp. dixit se annos cxv, menses iii, natum esse. Vir erat pietate reliquisque virtutibus Christianis ornatissimus; Hebraice, Syriace, Ægyptiace, Græce et Latine doctus; unde Hieronymo *πεντάγλωττος* audit, antiquitatum præsertim ecclesiasticarum callentissimus; in narratiunculis tamen nullo habito examine admittendis nimis credulus, in temporibus distinguendis parum accuratus: cujus rei vel sola Arianæ hæreseωs historia nobis fidem facit; in concertationibus adversus impias hæreses susceptis, judice Photio, ut plurimum infirmus. *Dictio ejus humilis,* inquit idem Photius *ac plane talis, qualem ejus esse oportuit, qui Atticæ elegantiæ rationem nullam duceret.* Guil. Cave in Epiphanio. READING.

Cap. 15. Conf. Sozomen. viii. 16. Theodoret. v. 34. Cassiod. 331
x. 13. Niceph. xiii. 14.

15, 6. *πολλοὺς ἐπισκόπους*] Episcopi xlv. hac synodo convenerunt. *Guil. Cave in Vit. Chrysost.* READING.

Quadraginta quinque episcopos in synodo ad Quercum con-

venisse, testatur Photius, Biblioth. 59 ad finem, ex libello synodico quem citat: an vero totidem imprimis cum Theophilo advenerint incertum est. Episcopi qui cum Joanne considebant, responderunt ad Theophilum, se plures esse quam qui cum Theophilo erant, eum enim habere secum triginta quinque tantummodo ex una provincia. Videtur igitur Theophilus totidem secum ex Ægypto duxisse: quibus additi sunt postea alicunde novem alii qui depositioni Joannis subscriberent. Pallad. p. 28. Veruntamen Palladius alibi diserte affirmat, Chrysostomum a triginta sex depositum esse, quorum undetriginta erant Ægyptii, ceteri vero ab aliis regionibus, p. 10. Epistolam Joannis ad Innocentium vide in Chrysost. Oper. Benedict. t. iii. p. 515. Conf. infra, ad 11.

15, 6. *τοῦ βασιλέως ἐκέλευε πρόσταγμα*] Porro Chrysostomus prorsus contrarium dicit in epistola ad Innocentium. Ait enim imperatorem mandasse Theophilo, solus ut veniret Constantinopolim, causam dicturus: illum autem eo venisse cum plurimis episcopis. Conciliari tamen hæc inter se possunt, si dicamus imperatorem, initio quidem hæc mandasse Theophilo, cum monachi ipsum adiissent. Postea vero impulsum ab Eudoxia uxore, quæ Joanni infensa erat, jussisse ut plures secum episcopos ex Ægypto adduceret. VALES.

15, 8. *Πολλοὺς γὰρ ὁ Ἰωάννης καθῃρήκει*] Chrysostomus sex Asianos episcopos, non sexdecim, ut inimici ejus affirmabant, deposuit. *Palladius in ejus vita.* READING.

Sex illi episcopi non a Joanne depositi sunt, sed a synodo septuaginta episcoporum; qui cum causa illorum jam ante biennium a synodo viginti duorum episcoporum audita et subinde sæpius examinata fuisset, tandem rem peregerunt, lata sententia in sex illos convictos et confitentes. Contra autem Theophilus in scriptis suis affirmabat Joannem sexdecim episcopos uno die audiisse et deposuisse: falso tamen id dictum est; nam acta et subscriptiones synodorum istarum Asiaticarum etiam tunc extabant cum Palladius scripsit: p. 49—56.

15, 9. *ἀγόνατον*] Musculus *inflexibilem* vertit, Christophorsonus *contumacem.* Ego *inexorabilem* interpretari malui. Ad genua enim advolvimur eorum quos rogamus. VALES.

15, 10. *Μαρουθᾶς δὲ Μεσοποταμίας*] Maruthas episcopus fuit Tagrit, sive Martyropolis: qui Constantinopolim profectus est, Arcadium imperatorem rogaturus, ut Isdegerdem in Christi-

anos pacatiorem reddere satageret. Hæc, et plura, habet Assemanus de Marutha, in Biblioth. Orient. t. 1. p. 174, seqq. Conf. quæ Socrates insuper de eo memorat infra, vii. 8 Ejusdem meminit quoque Chrysostomus postquam in exilium actus esset; testaturque se magnopere voluisse ejus opera uti in agendis rebus Persarum, itaque ejus amicitiam quodammodo per epistolas ambiisse se, quamvis etiam incertus animo fuerit ne repulsam pateretur. Epist. xiv. 5. p. 600.

15, 11. *οὐδενὸς τῶν τῆς ἐκκλησίας ἀπαντησάντων*] Contra autem conqueritur Joannes, Theophilum amice ad se invitatum, oblatum hospitium refugisse, sic; *εἶτα τῆς μεγάλης καὶ θεοφιλοῦς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβὰς, οὐκ εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς, καὶ τὸν ἄνωθεν κρατήσαντα θεσμὸν, οὐχ ἡμῖν συνεγένετο, οὐ λόγου μετέδωκεν, οὐκ εὐχῆς, οὐ κοινωνίας· ἀλλ' ἀποβὰς τοῦ πλοίου, καὶ τὰ πρόθυρα τῆς ἐκκλησίας παραδραμὼν, ἔξω που τῆς πόλεως ἀπελθὼν ηὐλίζετο, καὶ πολλὰ παρακαλεσάντων ἡμῶν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ παραγενομένους παρ' ἡμῖν καταχθῆναι.* Epist. ad Innocent. p. 516. Aut igitur Socrates erravit, aut ponendum est, hæc de diversis temporibus narrata esse: nempe Joannem scripsisse de primo adventu Theophili, quando Constantinopolim fugiens Chalcedonem ire pararet; Socratem vero hic velle dicere de ejus regressu a Chalcedone ad Constantinopolim, quando jam apertus Joannis inimicus erat, sicut ipse mox ait. Nam Joannem, ubi scribit, *ἔξω που τῆς πόλεως ἀπελθὼν ηὐλίζετο*, de mansione Theophili in Chalcedone dicere, videri potest ex eo quod scripsit paulo infra, *καλέσας ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσε πέραν ἔνθα διέτριβεν ἀπίεναι*, nempe ad Chalcedonem.

Ibid. *σὺν εὐφημίᾳ ἐδέξαντο*] Similiter Palladius, *ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ κατακροτούμενος στίφους*: scilicet eo tempore quo primum ad Constantinopolim advenit. Quibus subdit, Theophilum tres hebdomadas postea sic egisse ut Joannis consortium et ecclesiæ communionem prorsus aversaretur, antequam conventus contra Joannem agere institueret. Quod quidem temporis spatium incertum est in quam partem Socratis narrationis potissimum cadat.

15, 13. *κατηγόριαι πολλαὶ*] Oblatus est accusationum libel- 332
lus, 29 capita (quæ apud Photium habentur, Cod. 59.) complexus; cui postea alium 17 articulos continentem subrogavit Isaacius. READING.

15, 14. *συνελθόντες οἱ ἐπίσκοποι*] Convenisse hic quadraginta

quinque qui sententiæ synodi consenserunt, jam dictum est. Fuerunt interim qui cum Joanne in episcopeo sedebant, quadraginta; quos Palladius, qui eorum unus fuit, refert, multum miratos esse quo pacto Theophilus, qui jussus erat solus ad imperatorem venire propter crimina quorum accusabatur, nunc stipatus episcopis accessisset, et quam subito mens principum immutata esset; p. 27. Atque horum quidem postea adauctus fuisse videtur numerus: nam Joannes post reditum suum cum quadraginta duobus communionem servabat. Pallad. p. 82.

15, 15. *καὶ Παῦλον ἀναγνώστην*] Palladius, qui synodi epistolam citat, Paulum ibi non nominat: citat autem his verbis; *Ἡ σύνοδος ἡ ἁγία ἡ ἐπὶ Δρῦν συναχθεῖσα, Ἰωάννῃ. Λιβέλλους ἐδεξάμεθα κατὰ σοῦ περιέχοντας μύρια κακά. Ἀπάντησον τοίνυν, ἐπαγόμενος Σεραπίωνα καὶ Τίγριον τοὺς πρεσβυτέρους· ἔστι γὰρ αὐτῶν χρεία.* Paulus et Dioscorus codicem hunc ad Joannem detulerunt. Ibid. p. 28.

15, 16. *ὡς ἐχθροὺς παρεγράφετο*] Fuerunt illi quos rejiciebat, Theophilus, Acacius episcopus Berœæ, Severianus Gabalorum, et Antiochus Ptolemaidis in Phœnicia. Pallad. p. 29.

15, 17. *ἄλλο μὲν οὐδὲν αἰτιασάμενοι*] Libellus synodicus quem Photius citat, Biblioth. 59, testatur, inquisitum esse a synodo primum in priora duo capita accusationum earum undetriginta, quæ contra Joannem a Joanne diacono intendebantur; tunc in secundum caput et septimum earum septendecim quæ ab Isaacio oblatæ sunt; et mox etiam in tertium et quartum illarum undetriginta quas prius audierant. His peractis, presbyteri duo, Eudæmon et Onesimus, synodum rogaverunt ut judicium suum festinarent; primus autem Paulus Heracleæ episcopus suasit, omnes voce palam sententiam suam proferrent. Cui protinus obsecuti, ante omnes Gymnasius episcopus, ultimus vero Theophilus Alexandriæ, censuerunt, deponendum esse Joannem; cum essent universi numero quadraginta quinque. Relatio synodi postea facta ad imperatorem quam citat Palladius, judicium sic memorat, *Ἐπειδὴ κατηγορηθεὶς Ἰωάννης ἐπὶ κακοῖς τισι, καὶ συνειδὼς ἑαυτῷ, οὐκ ἠθέλησεν ἀπαντῆσαι, τόνδε τοιοῦτον καθαιροῦσιν οἱ νόμοι· ὃ δὴ καὶ ὑπέστη.* p. 30.

15, 20. *περὶ τὸ μεσημβρινὸν*] Joannes Chrysostomus in epi-

stola ad Innocentium, testatur se sero jam vespere conjectum esse in navigium, et abductum in exsilium. Quare Baronius ad annum Christi 403, Socratem erroris arguit. Verum si verba Socratis attentius expendamus, ea nequaquam a Chrysostomi narratione dissentire reperiemus. Nam Socrates tantum ait, Joannem Chrysostomum circa meridiem tradidisse se ministris imperatoris: potuerunt ergo ministri imperatoris eum usque ad vesperam detinere sub custodia, quo sub noctem occultius abduceretur in exsilium. VALES.

Verba Joannis ad quæ respexit Valesius, hæc sunt, Ἡμᾶς *μετὰ δυναστείας καὶ αὐθεντίας πάσης καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξέβαλε* [Theophilus], *καὶ πρὸς ἑσπέραν βαθεῖαν, τοῦ δήμου πάντος ἡμῖν ἐπισυρομένου, ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ κυριώσου τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει καὶ πρὸς βίαν συρόμενος κατηγόμην, καὶ εἰς πλοῖον ἐνεβαλλόμην, καὶ διὰ νυκτὸς ἔπλεον, ἐπειδὴ σύνοδον πρὸς δικαίαν ἀκρόασιν προεκαλούμην.* Ibid. p. 517.

15, 20. *ἀπήγετο*] Edicto Cæsareo in Bythyniam relegatus anno 403. juxta Caveum et Pagium; vel ut Cl. Savilius contendit, mense Novembri anni præcedentis. READING.

Mensis quo hæc gesta sunt nusquam definitur: satis probabiliter tamen colligitur ex eo quod Palladius dicat, Joannem post reditum suum ab exilio, novem aut decem menses egisse Constantinopoli, antequam iterum expelleretur: hoc enim actum est sub Paschate proximo sequentis annis: Pascha autem A. D. 404, fuit d. xvii Aprilis. Vid. Pallad. p. 32. Chrysostom. Epist. p. 518. Pagius aliique synodum ad Quercum sedisse computant mense Julio. Conf. Clinton. F. R. A. D. 403. col. 2.

Cap. 16. Conf. Sozomen. viii. 18. Cassiod. x. 14. Niceph. xiii. 16.

16, 1. *ἀφόρητα ἐστασίαζεν*] Refert quidem Zosimus, monachos tunc ecclesias occupasse et populum omnem ab aditu ad preces solitas paragendas prohibuisse: quod cum ægre tulerint plebs et milites, factum esse ab ambobus hisce impetum in monachos; et cæsos esse multos non monachos solummodo, verum etiam alios, in quoscunque incidissent pullis vestibus indutos; ita enim vestiebantur monachi: v. 23.

16, 3. *μετὰ τὴν Ἰωάννου καθαίρεσιν*] Immo antequam Joannis 333
causa examinaretur, id factum esse ait Sozomenus. VALES.

Vid. Sozomen. viii. 17. Verum horum quatuor Procerorum Fratrum Dioscorus et Ammonius jam aberant: alter enim antea defunctus erat, alter modo valetudine laborare cœperat ubi synodus ad Quercum conveniebat. Conf. infra, 17, 11, et annott.

16, 4. *αἱ θεῖαι γραφαὶ*] Jacob. Ep. iv. 6. 1 Petr. v. 5.

16, 5. *ἀνάκλησιν ταχεῖαν*] Palladius ait, *μετὰ ἡμέρας ὀλίγας*, p. 30.

16, 6. *Βρίσων*] Hujus mentio jam facta est supra, 8, 8.

Ibid. *ἐν Πρενέτῳ*] Hujus oppidi nomen varie scribitur. Prænetum vocat Hierocles, Theophanes, Cedrenus ac Nicephorus, et Moschopulus. At Sozomenus Pronetum appellat. Apud Stephanum Πρόνεκτος dicitur. In tabula Putingerorum dicitur Pronetio. De hac urbe Continuator Theophanis manuscriptus in gestis Constantini Porphyrogenneti sub finem ita loquitur: *καὶ πρὸς χώρας τῶν Βιθυνῶν ἐπεφοίτα, καὶ πρὸς Πρίετον, ἥτις Πραίνετος παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἐπωνόμασται, ἔκ τινος πατρίου Θεοῦ Βιθυνῶν τὴν κλῆσιν ἐπιτεθεῖσα.* VALES.

Εἰς τὰς κατὰ Πραίνετον τῆς Βιθυνίας ἀγρίδια Palladius p. 30. Vide Cramer. Descript. Asiæ Minor. t. i. p. 183. Theodoretus tamen ait Chrysostomum adiisse Hierum, quod fuit navale prope ostium Ponti situm, v. 34.

16, 7. *ἐν προαστείῳ*] *Προάστεια* dicebantur prætoria, seu prædia quæ ab urbe longius distabant, ut in annotationibus ad Eusebium observavi, quæ Latini interdum vocant suburbana. Quare fallitur Ortelius in thesauro geographico, qui Marianas suburbium esse Constantinopolis existimavit, cum sit villa, a conditore ita dicta. Sozomenus eam villam tunc
in dominio Eudoxiæ Augustæ fuisse dicit. VALES. 334

Cap. 17. Conf. Sozomen. viii. 19. Cassiod. x. 14. Niceph. xiii. 17.

17, 1. *Πρότερον δὲ τὰ κατὰ τὴν χειροτονίαν* Ἡρακλείδου] Heraclides, gente Cyprius, monasticum vivendi genus in Scetensi solitudine sectatus est, Evagrio Pontico præceptore usus. Tandem Constantinopolim delatus, anno 398, saltem ineunte sequenti, diaconus a Chrysostomo ordinatus est, Soz. lib. viii. c. 6. Archidiaconum vocat Nicephorus, lib. xiii. c. 9. Anno 402 ineunte, sedi Ephesinæ a Chrysostomo præfectus est, et in synodo lxx episcoporum ordinatus. Anno sequenti in Theo-

phili synodo ad Quercum habita Origenismi accusatur una cum Palladio episcopo Helenopolitano, exhibitis adversus utrumque capitulis. Absentem judicari Heraclidem voluerunt Theophilus ejusque asseclæ, eum insuper injuriæ et crudelitatis reum facientes. Verum reverso mox ab exilio Joanne, et Theophilo a civibus CPolitanis fugato, evanuit ista tempestas. Tandem tamen Joanne secunda vice in exilium misso, parem et ipse Heraclides fortunam subiit: anno enim 404 sede sua depositus, in carcerem Nicomediæ conjectus est; ubi quadriennium tunc exegerat, cum Palladius dialogum suum scripsit. Quid illi exinde evenerit, non constat. Vir erat, teste Palladio, secularibus disciplinis optime institutus, et divinarum scripturarum admodum peritus. *Guil. Cave, Hist.* vol. i. p. 288. READING.

Male hæc e Socrate refert Sozomenus, tanquam Theophilus instituisset Heraclidem reum peragere postquam rediisset Chrysostomus. Jam enim accusatus erat Heraclides in synodo ad Quercum a Macario episcopo, Joanne monacho, et Isaacio episcopo; et causa ejus examinata est in decima tertia actione synodi: verum per oppositionem quorundam tunc stetit ne ille perinde deponeretur atque ipse Chrysostomus. Phot. Cod. 59. Postea tamen Heraclides ab eadem factione damnatus est, et carcere inclusus Nicomediæ per quadriennium, ab A. D. 405, quantum videatur, sicut e Palladio discimus, pp. 51, 77. Porro Chrysostomus in epistola ad Innocentium scribit, Theophilum refugisse ad Ægyptum quamprimum ipse reductus esset ad Constantinopolini, p. 518, et similiter Palladius p. 30. De tempore autem animadvertendum est, Sozomenum dicere Theophilum a Constantinopoli discessisse ineunte hieme, *ἤδη τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου*, viii. 19, cum tamen satis certum sit Theophilum Alexandriam repetiisse ante autumnum hujus anni. Vid. Clinton. F. R. col. 2.

17, 10. *τὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος*] Ecclesiastis xii. 11.

17, 11. *ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὴν Θεοφίλου φυγὴν*] Dioscorus Hermopoleos episcopus ante synodum quæ ad Quercum celebrata est, jam e vivis excesserat: nec in martyrio quod est ad Quercum sepultus est, sed in Basilica S. Mocii, ut testatur Sozomenus. Erat autem Basilica S. Mocii Constantinopoli, ut docet Procopius aliique. Quare fallitur Socrates qui Dio-

scoro tribuit id quod fratri ejus Ammonio potius conveniebat. Ammonius enim cum synodus ad Quercum convocaretur, in morbum delapsus est. Cumque ad Quercum trajecisset, paulo post abiit e vita, et in monasterio ejus loci splendidam meruit sepulturam, ut tradit Sozomenus. [viii. 17.] VALES.

Aliter tamen Palladius refert, Dioscorum sepultum esse in martyrio sanctæ cujusdam quod ante portas situm fuit, Ammonium in martyrio apostolorum trans mare: p. 63.

17, 12. *τῆς ἐν Θρᾴκῃ Ἡράκλειας*] Episcopus Heracleæ modo 335
fuerat ille Paulus qui in synodo ad Quercum sententiam in Chrysostomum voce sua prærogavit, ut dictum est supra, ad c. 15, 17, qui nominatur quoque a Palladio p. 57. Quomodo sedes nunc vacaverit non traditur. Licebit tamen hoc loco meminisse ejus quod Palladius affirmat, quanquam stylo nimis oratorico narratum, aliquos episcopos eorum qui Chrysostomum damnaverant cito obiisse: pp. 62, 63. Conf. Le Quien Orient. Christian. t. i. col. 1106.

Cap. 18. Conf. Sozomen. viii. 20. Theodoret. v. 34. Cassiod. x. 15. Niceph. xiii. 18.

18, 1. *Εὐδοξίας ἀνδριὰς ἀνέστη*] Marcellinus in Chronico id factum refert Theodosio juniore et Rumorido consulibus, qui fuit annus Christi 403. *Eudoxia Arcadii uxoris super porphyreticam columnam argentea statua juxta ecclesiam posita hactenus sistit.* Idem quoque scribit Theophanes, qui statuam illam erectam fuisse ait in loco qui Pittacia dicitur, juxta ecclesiam sanctæ Irenes: et in ejus dedicatione præfectum urbis, qui Manichæus erat et Semipaganus, plebem ad plausus et choreas ac tripudia excitasse, ita ut Divinum officium in ecclesia tranquille peragi non posset, obstrepente saltantium multitudine. Baronius tamen dedicationem hujus statuæ confert in annum Christi 404. Sed cum Marcellinus Comes in Chronico id diserte referat consulatu Theodosii junioris et Rumoridi, tutius existimo ejus sententiam sequi, modo id post synodum ad Quercum, et post primam damnationem Chrysostomi factum esse dicamus, id est sub exitum anni 403. Idque confirmat Socrates. Subdit enim paulo post, instante jam natale Domini, Arcadium mandasse Joanni, se non posse ad ecclesiam accedere. Atqui Joannes depositus est paulo ante Pascha, anno Christi 404. VALES. Conf. Clinton. F. R. anno 403.

18, 2. *καταφορικῇ*] Conf. Chrysostomi, *ἀλλ' ἵνα μὴ καταφορικὸν ποιήσῃ τὸν λόγον μηδὲ σφοδρὰν τὴν ἐπιτίμησιν*, in Roman. Hom. ii. 4. p. 441. Plura habet Hase. in v. in Stephan. Thesauro novo Paris. *Καταφορικὸς* est, *qui feriendo cædit;* sumpta metaphora a gladio; cujus plaga cæsim impacta dicitur *καταφορά*: secundum id quod Polybius scribit, *ἔχει κέντημα διάφορον καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μέροιν βίαιον*, vi. 23. 7, et alibi.

18, 5. *Πάλιν Ἡρωδίας μαίνεται*] Occurrit hæc Homilia tomo vii. operum Chrysostomi, p. 545. *edit. Savil.* READING.

Spuria tamen ea censetur esse consensu virorum doctorum. Legitur in t. viii. ed. Benedict.

18, 6. *μετ' οὐ πολὺ*] Palladius ait, renovatas esse querelas contra Joannem post duos menses a reditu ejus; et protinus missos esse qui Theophilum ab Alexandria arcesserent; noluisse tamen hunc iterum venire, sed misisse tres episcopos legatos suos: p. 30.

Ibid. *Βρίσων Φιλίππων*] Hic Briso alius esse videtur a Brisone episcopo, quem unum ex discipulis Joannis Chrysostomi fuisse scribit Cedrenus. Videtur autem Socrates Philippos hoc loco posuisse pro Philippopoli. Nam Philippopolis Thraciæ urbs est notissima. Philippi vero civitas est Macedoniæ. VALES.

Ibid. *καὶ ἄλλοι τινὲς*] Palladius ait, convocatos esse ad Constantinopolim universos metropolitas et episcopos e Syria, Cappadocia, Ponto, et Phrygia; hos tamen, cum primum advenerint, communicasse cum Joanne, p. 31.

18, 8. *τοῦ Ἰωάννου θαρροῦντος*] Joannes ipse refert quo pacto 336
interim rem cum adversariis suis egerit, *καὶ προσίεμεν ἕτοιμοι δικάζεσθαι, καὶ πολλάκις ἠνωχλήσαμεν ὑπὲρ τούτου, ἀξιοῦντες τὰ ὑπομνήματα ἡμῖν δοθῆναι, ἢ λιβέλλους κατηγορίων, ἢ φύσιν ἐγκλημάτων γνωριτθῆναι, ἢ αὐτοὺς τοὺς κατηγόρους· καὶ οὐδενὸς τούτων τετυχήκαμεν.* Epist. ad Innocent. p. 518. Similiter imperatorem quoque adierat; *ἐπεκείμεθα ἀξιοῦντες δικαστήριον γενέσθαι κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν.* ibid.

Ibid. *μόνον δὲ τοῦτο δεῖν εἰς κρίσιν ἄγεσθαι*] Conf. quæ habet Palladius, sic, *Λεόντιος δὲ—συγκλωσθεὶς Ἀμμωνίῳ—οὐ μόνον ἡττηθέντες ταῖς τῶν κρατούντων ἀπειλαῖς, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐλπίδι δώρων βασιλικῶν ἀπατηθέντες ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ, εἰσφέρουσι γνώμην μοχθηρὰν τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Ἀντίοχον, κρατῆσαι τὴν*

Θεοφίλου ἄκριτον κρίσιν, καὶ μηδ' ὅλως δοῦναι τόπον ἀπολογίας τῷ Ἰωάννῃ, δικαιολογίᾳ τῇ τῶν κανόνων τῶν ὑπὸ Θεοφίλου ἀποσταλέντων, οὓς ἐθέσπισαν οἱ τεσσαράκοντα τῶν Ἀρείου κοινωνικῶν· γράψαντες, seqq.: p. 31.

18, 10. *Ἀλλὰ πλείους, ὦ Ἰωάννη κατεψηφίσαντο*] Baronius ad annum Christi 404, Socratem mendacii arguit. Nam in synodo ad Quercum triginta sex tantum episcopi Chrysostomum damnaverant: ex quibus novem ac viginti erant Ægyptii, reliqui ex diversis provinciis, ut refert Theodorus apud Palladium in dialogo de vita Chrysostomi, idque ex actis synodi ad Quercum. Cum autem postea revocatus fuisset Constantinopolim, a sexaginta quinque episcopis receptus fuerat in communionem. Aut igitur falli Socratem necesse est, qui Chrysostomum a pluribus damnatum esse dixerit quam susceptum ac restitutum; aut Palladium falli dicendum est. Nisi forte hæc inter se conciliare quis ita velit, ut dicamus Leontium episcopum simul hic numerasse suffragia episcoporum qui in utraque synodo, tam ea quæ ad Quercum, quam quæ Constantinopoli celebrata est, Joannem Chrysostomum condemnarunt. Etsi enim tunc cum hæc dicebat Leontius, episcopi qui in synodo Constantinopolitana aderant, nondum sententiam tulissent adversus Chrysostomum, Leontius tamen qui eos infensos esse sciebat Chrysostomo, de illorum suffragiis minime dubitabat. VALES.

Videntur viri docti nondum hujus loci vim assecuti esse, qui non synodum ad Quercum respicit, sed præsentem synodum Constantinopolitanam. De numeris episcoporum qui in duabus illis synodis prioribus sedebant, nempe ad Quercum, et cum Joanne in episcopeo, jam diximus. Porro Joannes ipse scripsit ad Innocentium, se a plus triginta episcopis deductum esse cum rediret. Verum aliud est quod hic dictum est. Palladius, qui narrat multos convocatos esse episcopos ad hanc secundam synodum, narrat etiam eos, postquam ad Constantinopolim venerint, cum Joanne communicasse, invitis admodum principibus, *γνόντες δὲ οἱ κρατοῦντες ἠγανάκτησαν ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ*, p. 31. Jam igitur quod Joannes dixit hoc fuit, non, sexaginta quinque episcopos se in synodo sententia synodica absolvisse, sed tot episcopos communicando secum tacite suffragia tulisse, se innocentem esse; quemad-

modum hi episcopi fecerunt, qui venientes ad synodum habendam de Joanne, interea cum eo communicabant. Quod autem adversarii respondebant eodem respicit: illud enim non negabant, sed replicabant, etiam majorem episcoporum numerum in synodo eum damnasse; scilicet hos ipsos, qui primo adventu suo ad Constantinopolim cum eo communicassent, mox autem congregati in synodo sententiam adversam ferebant, vel laturi erant, omnes fortasse præter Theodorum Tyanorum, (de quo dicit Palladius ibidem,) additis illis qui semper steterant a parte inimicorum Joannis: itaque Joannem revera absque decreto synodi sedem suam recepisse, contra canonem iv Antiochenum. Animadvertendum quoque est, fuisse etiam antea quadraginta aut quadraginta duos qui cum eo communionem servabant: quamobrem, si vel quindecim tantum ad hos accessissent, efficeretur numerus ille sexaginta quinque, quos dicit secum communicando suffragium de se tulisse. Facile tamen potuit his amplior numerus esse eorum qui mox in synodo Joannem damnaverunt (sicut hoc loco ab adversariis ejus dictum est,) propter canonem illum quem Theophili secta proferebat. Denique credo Sozomenum ab hoc loco Socratis deceptum fuisse, cum scriberet Joannem a synodo sexaginta episcoporum absolutum esse, antequam ad ecclesiam suam rediret, viii. 19; quem sequitur Cedrenus, pp. 576 et 581. Nulla enim ejusmodi synodus habita fuisse videtur.

18, 11. *τῶν Ἀρειανῶν εἶναι*] Idem scribit Palladius a defensoribus Joannis Chrysostomi responsum fuisse, adversus canonem Antiocheni concilii: eum scilicet conditum esse ab Arianis episcopis. Sed hanc defensionem adversarii Joannis Chrysostomi rejiciebant, asserentes canonem illum ab episcopis catholicis statutum fuisse. Cumque Elpidius episcopus qui a partibus stabat Chrysostomi, ipsos urgeret, ut formulæ fidei ab iisdem episcopis tunc promulgatæ subscriberent, coram imperatore responderunt, paratos se esse ad subscribendum: sed rem in aliud tempus distulerunt. Quid ergo de hac quæstione statuendum est? Athanasius quidem in libro de Synodis, synodum illam Antiochenam cum sua fidei formula prorsus rejicit, tanquam ab Arianis celebratam, eo consilio ut Nicænam fidem everterent. Verum Athanasio, qui in sua causa testis idoneus esse non potest, opponimus primo Hilarium, deinde Julium papam, postremo orientales omnes et occidentales, qui synodum illam tandem uno consensu susceperunt. Certe Hilarius in libro de synodis eam prorsus admittit, et fidei formulam in ea synodo conscriptam tanquam utilem ac necessariam commendat, ob hæreses quæ post Nicænum concilium exortæ fuerant. Sed et Julius papa synodicam epistolam scripsit ad omnes episcopos qui in ea synodo erant congregati; inter quos erant Eusebius, Narcissus, Theodorus et Maris. Eam epistolam integram refert Athanasius in Apologetico. In titulo autem epistolæ et in corpore, eos dilectos fratres appellat Julius; nunquam profecto id facturus, si illos pro Arianis habuisset. Cur autem eos habuisset pro Arianis, qui nullius adhuc synodi sententia damnati fuerant; et inter quos plerique erant Nicænæ fidei acerrimi defensores? quod nec Baronius negat. Cujusmodi fuit Dianius Cæsareæ Cappadocum episcopus, qui primo loco nominatur a Julio: de cujus laudibus peculiaris exstat epistola Basilii Magni. Denique orientales omnes synodum illam pro catholica amplexi sunt, ejusque regulas in codice canonum retulerunt, brevi post tempora Joannis Chrysostomi, ut patet ex concilio Chalcedonensi. Tandemque occidentalis ecclesia canones illos a Dionysio Exiguo in Latinum sermonem conversos, paulatim admisit. Licuit tamen temporibus Joannis Chrysostomi eos repudiare, quippe qui communi totius ecclesiæ consensu nondum recepti essent, nec ab ecclesia Romana adhuc admitterentur. Certe Innocentius papa in epistola ad clerum Constantinopolitanum, quam refert Sozomenus in lib. viii. [26.] nullatenus eos canones admittit. VALES.

Canonem concilii Antiocheni contra Chrysostomum adductum, his verbis recitat Palladius in ejus vita, p. 78. *Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀδίκως ἢ δικαίως καθαιρεθεὶς, ἑαυτῷ ἐπεισέλθοι δίχα συνόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν τοιοῦτον μηκέτι ἔχειν χώραν ἀπολογίας, ἀλλὰ τέλεον ἐξωθεῖσθαι.* *Si quis episcopus aut presbyter jure aut injuria depositus, per se redeat ad ecclesiam absque synodo, talis non habeat amplius locum defensionis, sed absolute expellatur.* Vide canonem iv concilii Antiocheni in hanc fere sententiam, nisi quod verba *ἀδίκως ἢ δικαίως* illic non habeantur. Non dubitat tamen Beveregius quin Chrysostomo

objiceretur violatio duodecimi canonis ejusdem synodi, qui sic se habet: Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καθαιρεθεὶς πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ καὶ ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου seqq. *Si quis presbyter vel diaconus a proprio episcopo, vel episcopus a synodo depositus, ausus fuerit imperatoris auribus molestiam exhibere, cum oporteat ad majorem synodum converti, et jus, quod se habere putat, ad plures episcopos referre, eorumque examinationem et judicium suscipere: si itaque his contemptis imperatori molestus fuerit, is nulla venia dignus, neque sui defendendi locum habeat, nec restitutionis futuræ spem exspectet.* Atqui nullibi legitur, quod memini, Chrysostomum ad imperatorem contra concilium provocasse. Quomodo autem ab exsilio revocatus est, et in sedem restitutus, vide paulo ante, cap. 16 hujus lib. Utriusque canonis violationem S. Chrysostomo crimini datam fuisse censet cl. *Caveus* in ejus vita: *Chrysostomum*, inquit, *deponunt eo præsertim nomine, quod a synodo depositus, repugnantibus licet concilii Antiocheni canonibus* iv. *et* xii. *sedem occupasset.* READING.

De canonibus synodi Antiochiæ A. D. 341 vide quæ annotata sunt supra, ad ii. 10, 20.

18, 11. καὶ Ἀθανάσιον καθεῖλον] Christophorsonus de episcopis qui in Antiochena synodo consederant, hæc dici putavit a Socrate. Malim tamen hæc intelligere de episcopis, qui tunc adversus Joannem Chrysostomum congregati erant Constantinopoli. Atque ita hunc locum cepit Epiphanius Scholasticus, et Musculus. Nam Epiphanius quidem ita vertit, *Non intelligentes, quod dum hac regula uterentur, Athanasium quoque deponerent.* Musculus vero feliciter interpretatur hoc modo: *Nec cogitantes, non Joannem se modo, sed et ipsum Athanasium hoc canone utentes deponere.* VALES.

18, 12. μὴ δύνασθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν] Christophorsonus hæc de Joanne dici existimavit, cui liberum deinceps non esset in ecclesiam ingredi. Ego tamen de ipso imperatore id accipere malim cum Epiphanio et Musculo. Confirmat sententiam nostram locus Socratis qui legitur paulo superius [§ 7]: ubi refert Arcadium appetente jam natale Domini, mandasse Joanni, non posse se in ecclesiam venire, nisi prius Joannes, qui synodali sententia damnatus fuerat, se in judicio purgasset. Eodem igitur modo nunc instante festo Paschali, Arcadius mandat Joanni se non posse in ecclesiam procedere, quamdiu Joannes a duabus jam synodis damnatus, in ea resideret. VALES.

18, 14. πολλοὶ ἐπίσκοποι] Quadraginta fuisse dicit Palladius, 337
p. 33: alibi tamen ad quadraginta duos numerat. Chrysostomus *plures quam quadraginta* fuisse scribit, tom. iii. p. 519. Horum major pars paulisper in Constantinopoli mansisse videntur post Chrysostomi abactionem: nam plus viginti quinque subscripserunt epistolæ, τῆς συνόδου τῆς Ἰωάννου, ad Romam missæ; in qua facta est relatio rerum quæ evenerant. Pallad. p. 10. D.

18, 17. τὴν ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν] Non desunt qui a nemine ignem, sed divinitus immissum tradant, ut diserte Palladius in vita Chrysost. p. 91. et Historia Conciliabuli excitati contra Chrysostomum testantur. Duravit incendium ab hora sexta ad nonam, ἐν τρισὶν ὥραις ἡμεριναῖς πολυχρονίου ἔργου ἀφανισθέντος, *tribus diurnis horis multorum opere deleto,* inquit Palladius, p. 93. Petiit Chrysostomus ut se de hoc incendio purgaret; verum loquendi copiam non impetravit. *Id. ibid.* READING.

Crimen hoc incendii altera pars Christianorum alteri invicem ingerebat: vide Sozomen. viii. 22. Pallad. p. 10. F. Falso sibi suisque imputatum esse asserit Chrysostomus in Epist. vii. 4. p. 588. Quid creditum fuerit a gentilibus, conjicere possumus e Zosimo, qui dicit Joannis asseclas consilium iniisse quo totam urbem flammis consumerent, nequis ibi post Joannem episcopus esset, v. 24.

18, 18. τὸν οἶκον τῆς συγκλήτου] Ædes hæc, senatus vocabatur. Auctor Chronici Alexandrini Honorio vi. et Aristæneto consulibus: καὶ αἰφνιδίως ἐκάη ἡ μεγάλη ἐκκλησία σὺν τῷ σενάτῳ ἀπὸ [τῶν] κρατούντων αὐτῆς τῶν λεγομένων ξυλοκερκητῶν ἡμέρᾳ δευτέρᾳ ὥρᾳ ς'. Describit hanc ædem Zosimus in libro v. Erat autem in regione secunda urbis Constantinopolitanæ, ut docet vetus descriptio urbis illius, ante notitiam imperii Romani edita. VALES.

Chrysostomus festo Paschæ die appropinquante damnatus, post menses duos in exilium missus est, nempe 20 mensis Junii, in quam feria secunda incidebat, quave magna ecclesia et curia incensæ sunt. *Arsacius* vero ordinatus est die 26

ejusdem mensis, in quem Dominica incidebat, quo die ordinationes episcoporum CPolitanorum fieri solitæ erant. Quare in Chronico Alexandrino, loco ἡμέρᾳ δευτέρᾳ legendum ἡμέρᾳ πρωτέρᾳ [πρώτῃ], id est, *feria prima*, quæ hoc anno cum die 26 Junii concurrit. *Ant. Pagi ad ann.* 404. *quo hæc gesta sunt*, n. xiii. READING.

18, 18. *κατέκαυσε*] *Καὶ οὐ θαυμαστὸν περὶ τῆς ἐκκλησίας, ὅπου γε καὶ τὴν καλουμένην παρὰ τοῖς ἔξω σύγκλητον, ἀπὸ πολλῶν βημάτων κειμένην ἀντικρὺ τῆς ἐκκλησίας ἐκ μεσημβρίας φρονίμως τὸ πῦρ, καθάπερ γέφυραν τὸν ἀγοραῖον δῆμον τὸν διὰ μέσου διαπεράσαν ἐλυμήνατο.* *Nec id mirum de ecclesia, cum senatum qui apud exteros dicitur, multis passibus dissitum ex adverso ecclesiæ ad meridiem, ignis ille interjectam populi multitudinem pontis instar sapienter prætergressus pessum dederit.* Palladius p. 92. Paulo post addit: *Videre erat inter duos igneos montes, illæsos populos ad sua negotia commeantes.* READING.

18, 19. *Ὄπτατος*] Hic est ni fallor præfectus urbi Manichæus et Semipaganus, qui in dedicatione statuæ Eudoxiæ, Christianis illuserat, ut supra retulimus ex Theophane. De eodem optato scribit Palladius in vita Chrysostomi, eum cum esset præfectus urbi, coegisse matronas nobiles aut communicare cum Arsacio, qui in locum Joannis Chrysostomi fuerat subrogatus, aut ducentas auri libras fisco solvere. VALES.

Ibid. *παραλιπεῖν μοι δοκῶ*] Plura de his rebus memorat Sozomenus viii. 23. et 24. Et alia haud pauca violenter atque crudeliter acta fuisse in Joannis fautores, antequam ipse demum ejiceretur, dubitari non potest ex iis quæ referunt ipse, in Epistol. ad Innocent. 3. p. 518. 519, et Palladius p. 34, seqq., quamvis illa omiserit Socrates. Episcopos quoque et clerum suorum carcere inclusos fuisse scribit Chrysostomus, Epist. cxiv. cxviii. ccxxiv., atque id per Arsacium factum esse, Epist. cxxv. p. 670.

Cap. 19. Conf. Sozomen. viii. 23, et 27. Theodoret. v. 34. Cassiod. x. 20. Niceph. xiii. 28.

19, 1. *Ἀρσάκιος*] Ἀρσάκιος δὲ ὁ ἀδελφὸς τοῦ μακαρίου Νεκταρίου, ἀντεισήγετο τῷ τόπῳ τοῦ Ἰωάννου seqq. *Arsacius autem, frater beati Nectarii, substitutus est in locum Joannis, magni sacrorum interpretis: vir pisce magis mutus, et rana rebus agendis minus idoneus. Aliquando enim et actio ipsa loquitur, cum*

sui ipsius causa bonum opus factum fuerit. Ille cum ad quatuordecim menses vitam suam protendisset, mortuus est; violato suo in evangelio juramento. Quippe fratri suo Nectario juraverat, nullius unquam episcopatus ordinationem admissurum se, quando Nectarius exprobravit ipsi, quod noluisset Tarsensi ecclesiæ præfici, quasi mortem ipsius specularetur. Fuit causa perjurii primum quidem vana gloria, propter quam ambiebat, ut ita dicam, nuptias uxoris fratris sui: deinde pudor increpationum ipsi a fratre prophetice factarum. Palladius. [p. 37.] READING.

Arsacius Constantinopoli protopresbyterus fuit; quam dignitatem conjiceret aliquis ei collatam fuisse a fratre Nectario episcopo. Testimonium contra Chrysostomum in synodo ad Quercum tulit cum ille, tum Atticus presbyterus qui illi postea in episcopatu successit, de duobus criminibus inter ea quæ Chrysostomo objiciebantur; nempe, primo, Chrysostomum vendidisse ecclesiæ pretiosam supellectilem, et tum speciatim, vendidisse eum marmora quæ Nectarius reposuerat ad decorandam ecclesiam sanctæ Anastasiæ. Phot. Biblioth. 59. Consecratum fuisse Arsacium a. d. vi. Kal. Jul. refert Chronicon Paschale; quem tamen numerum corrigendum esse autumat Clintonus in, a. d. v. Kal. Jul. F. R. A. D. 404. col. 4.

19, 2. *ὥστε ἀποπρισθῆναι τὸν πόδα*] Hujus meminisse videtur Palladius quoque, quamvis celato nomine, sic, *ἕτερος ζῶν τὰ σκέλη ἕως γονάτων κατ᾽ ὀλίγον ἐπρίζετο ἐπὶ τριετίαν, ἐρυσιπέλου δῆθεν τὰς ἀφορμὰς γεννῶντος*: p. 62.

19, 6. *ἡ τῆς βασιλίδος ἐπιγενομένη τελευτὴ*] Zonaras, Cedre- 338
nus, aliique, Eudoxiam tribus mensibus post Chrysostomi mortem exactis, puerperam obiisse tradunt. *W. Lowth.* De hac Eudoxia Arcadii uxore sic Philostorgius, lib. xii. cap. 6. *Arcadius imper. post patris obitum filiam Bautonis duxit uxorem. Erat autem Bauto natione barbarus, et magisterio militum in Occidentis partibus perfunctus fuerat.* Nec Zosimus lib. v. p. 781, contrarium scribit, ut arbitratur Baronius; nam tantum dicit puellam, quam Arcadius conjugem duxit, educatam in domo unius ex filiis *Promoti*, non vero, ut interpretatur Baronius, *Promoti* filiam fuisse. *Ælia Eudoxia* nuncupatur in inscriptione Gruteri, p. 1048. Eam e vivis excessisse anno 404, tribus ante Chrysostomum annis, præter auctores a Baronio citatos, ac Theophanem in Chronico, testatur Eunapius.

Auctor Chronici Alexandrini sub hujus anni consulibus, ejus mortis diem ac mensem his verbis notavit. *Mortua est Eudoxia Augusta mense Hyperberetæo, pridie Non. Octob. feria* v. *et humata est in ecclesia SS. Apostolorum, Hyperberetæo mense*, iv *Id. Octob. feria* iv. Gravida et abortiens vita decessit, ut tradit Photius in Bibliotheca, Cod. 77. territa scilicet grandine ταλαντιαίᾳ, quæ omnia circa urbem vastavit. Georgius Patriarcha Alexandrinus, qui Eudoxiam post Chrysostomum mortuam tradit, et quo innixus Baronius mortem ejus usque ad annum 407. differt, scriptor est in historia futilissimus et mendacissimus. Porro Zonaras aliique quidam ideo *Eudoxiam* tribus a Chrysostomi obitu mensibus elapsis periisse scribunt, quia tribus post exilium Chrysostomi mensibus extincta est. Is error irrepsit in Breviarium Romanum ad lectiones officii S. Chrysostomi. *Ant. Pagi ad ann.* 404. n. xxviii. READING. Conf. Clinton. F. R. A. D. 404. col. 4.

Cap. 20. Conf. Sozomen. viii. 27. Cassiod. x. 22. Niceph. xiii. 29.

20, 1. τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Νοεμβρίου] Si Arsacius obiit die 11 339
Novembris, Stilichone iterum et Anthemio Coss. id est, anno Dom. 405, cum anno superiori die 26 mensis Junii ordinatus fuerit, sedit annum unum, menses quatuor, dies septemdecim. Verum Palladius menses tantum quatuordecim ei attribuit. Quod si error in numerum non irrepsit, non dubium quin Palladio tunc viventi, et de rebus Chrysostomi optime edocto, major fides adhibenda sit, quam Socrati. Atticus mense Februario aut Martio sequentis anni, die incerto consecratus est. *Ant. Pagi ad ann.* 405. n. viii. READING.

20, 2. Ἄττικος] Conf. quæ modo dicta sunt de eo, supra, ad 19, 1. A Palladio appellatur πάσης μηχανῆς τεχνίτης κατὰ τοῦ Ἰωάννου: p. 38. Idem fere ait Sozomenus viii. 27.

Cap. 21. Conf. Sozomen. viii. 28. Theodoret. v. 34. Cassiod. x. 18. Niceph. xiii. 37.

21, 1. ἐπὶ τὴν ἐξορίαν ἀπαγόμενος] Chrysostomus primo destinatus erat mittendus, aut mittendum se esse credidit, ad Sebasteam: Epist. cxxi. ccxxi.: demum vero ductus est ad Cucusum, εἰς ἐρημότατον χωρίον τῆς Ἀρμενίας καὶ σφαλερώτατον τῆς τῶν Ἰσαύρων ἐπιδρομῆς ἕνεκεν, cxxi.: illuc tendens, profectus est a Nicæa die quarto Julii, ccxxi.: pervenit vero post pæne septuaginta dies in itinere consumptos, Epist. ccxxxiv., hoc est, mense Septembri A.D. 404. Ibi mansit unum annum; Palladius, p. 38: tum vero coactus est fugere, et sedem mutare, metu Isaurorum, qui omnia populabantur: exinde aliquamdiu fugitivus erat per loca deserta, et in silvis aut montibus degebat, quia minime ab Isauris tutæ fuerunt urbes; tandem vero Arabissum præsidii causa se contulerat exacta hieme A. D. 405, 406. Epist. lxix. lxx. Conf. lxi. lxvii. lxviii. cxxxi. Ab Arabisso jussus est tertio anno exilii sui A. D. 407, (ad Innocent. p. 522,) per rescriptum regium, id procurantibus inimicis ejus, (postquam Arcadius imperator ægre tulisset se a papa Innocentio ob Chrysostomum sollicitari, si fides Sozomeno, viii. 28,) abduci ad Pityunta; quæ ad extrema imperii sita est inter Tsanos, prope littus euro-australe Euxini ponti. Ingressus igitur iter trimestre, tanto enim Palladius refert Pityunta ab Arabisso distare, pervenit usque Comana Pontica, atque ibi vitam finivit. Pallad. p. 39. Plura habet Clintonus F. R. 404—407.

21, 1. ἐν Κομάνοις] Πλησιάσαντες τῇ Κομάνῃ, καθάπερ γέφυραν αὐτὴν παρῆλθον, ἔξω τοῦ τείχους ἐν τῷ μαρτυρίῳ μείναντες ἀπὸ πέντε ἢ ἓξ σημείων —— *Cum Comanis appropinquassent, pontis instar ea prætergressi, extra muros in martyrio quinque aut sex millibus dissito manserunt. Eadem ipsa nocte apparuit ei loci illius martyr, nomine Basiliscus, (qui episcopus Comanorum cum esset, martyrium passus est Nicomediæ in Bithynia, sub Maximino, una cum Luciano presbytero Antiocheno) dicens: Macte animo, frater Joannes; crastina enim die una erimus. Prædixerat quoque, ut aiunt, et ibi permanenti presbytero: Para locum fratri Joanni; venit enim. Oraculo fidens Joannes, sequenti die oravit milites, ut ad horam quintam usque ibi permanerent. Illi vero non auditis ejus precibus, inde abscesserunt. Confectis circiter triginta stadiis, rursus ad martyrium unde discesserant, redierunt, cum graviter ille sese haberet. Sic igitur reversus, candidas vestes, vita quam duxerat dignas, requirit; exutusque prioribus, eas sibi jejunus induit, omnibus ad calceamenta usque mutatis; atque reliquas præsentibus distribuit. Et sumptis Dominicis symbolis coram adstantibus ultimam orationem facit. Et cum dixisset more suo,* gloria Deo propter omnia, *et ultimum Amen obsignasset, extendit pedes qui pulchre concurrerunt ad salutem eorum qui elegerant pœnitentiam, et ad reprehensionem illorum qui peccata copiose excoluerant.* Palladius in vita Chry-

sostomi, p. 99, 100. [39. 40.] Sanctissimam animam cœlo remisit die Septemb. 14. anno Chr. 407. ætatis supra mensem octavum completo 52. Exilii anno 3, mense 3. Episcopatus anno 9, mense 6, die 16. Sepultus est in martyrio S. Basilisci prope Comana, eidem cui et ipse martyr, tumulo inclusus: unde post 30. annos ossa ejus solenni pompa Constantinopolim translata sunt, in SS. apostolorum basilica recondita. *Guil. Cave in Chrysost.* vol. i. p. 254. Consentiunt viri docti diem Chrysostomi emortualem fuisse 14 Septembris: Legitur tamen in Græca ejus vitæ epitome, ad calcem dialogi Palladii; *ἐτελεύτησε δὲ μηνὶ Νοεμβρίῳ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ.* READING. Conf. Clinton. F. R. A. D. 407. col. 4.

21, 1. *τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς*] Scribendum est *τοῦ Σεπτεμβρίου* ex codice Sfortiano, et ex versione Epiphanii Scholastici. Nec aliter legit Nicephorus, qui addit diem quo obiit Joannes Chrysostomus, dicatum fuisse exaltationi sanctæ crucis. Sic enim conveniebat, ut is qui vitam omnem sub cruce transegerat, nec alia re quam cruce Domini sui gloriatus fuerat, festo illius die compage corporis solveretur, ut eleganter scribit idem Nicephorus. VALES.

Legebatur *Νοεμβρίου* in Steph. et Genev. Codices nostri cum textu consentiunt.

21, 4. *μετανοίας τοῖς ἑπταικόσι δοθείσης*] Confer quæ habet Clemens Alexandrinus, *Ἔδωκεν οὖν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κἂν τῇ πίστει περιπίπτουσί τινι πλημμελήματι πολυέλεος ὢν μετάνοιαν δευτέραν, ἣν εἴ τις ἐκπειρασθείη μετὰ τὴν κλῆσιν, βιασθεὶς δὲ καὶ κατασοφισθεὶς μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λάβῃ.* Strom. ii. 13, 57. Eandem sententiam exponit quoque Sozomenus, ubi narrat quid Constantinus edoctus sit a sacerdotibus, nempe *ἐδίδασκον δεύτερον καθαρμὸν τετάχθαι ἐκ μετανοίας*: i. 3. Quam autem *synodum episcoporum* Socrates hic in mente habuerit, dici non potest: Binghamus quidem censuit talem fuisse Ecclesiæ consuetudinem, et pæne ab omnibus receptam; verum non a Canone quoquam generali decretam. Vid. Origin. Eccles. xviii. 4, ubi plura de ista re leguntur. Huic tamen Socratis judicio de Chrysostomo recte opponi potest locus e scriptis ipsius Chrysostomi de pœnitentia, qui sequitur: *διαφθείρει δὲ τὴν μετάνοιαν τὸ πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι κακοῖς. εἷς γὰρ, φησὶν, οἰκοδομῶν, καὶ εἷς καθαιρῶν, τί ὠφέλησαν πλέον ἢ κόπον; βαπτιζόμενος ἀπὸ νέκρου, καὶ πάλιν ἁπτόμενος αὐτοῦ, τί ὠφέλησεν ἐν τῷ λουτρῷ αὐτοῦ; οὕτως ἄνθρωπος νηστεύων ἀπὸ τῶν ἁμαρτίων αὐτοῦ, καὶ πάλιν πορευόμενος καὶ τὰ αὐτὰ ποιῶν· τῆς προσευχῆς αὐτοῦ τίς εἰσακούσεται; καὶ πάλιν, ἐπανάγων, φησὶν, ἀπὸ δικαιοσύνης ἐπὶ ἁμαρτίαν, ὁ Κύριος ἑτοιμάσει εἰς ῥομφαίαν αὐτόν. καὶ ὥσπερ κύων ὅταν ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἐμετὸν, καὶ μισητὸς γένηται· οὕτως ἄφρων τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ ἀναστρέψας ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ἁμαρτίαν*: Ad Theodor. Laps. i. 17. t. i. p. 32. Confer quoque De Pœnitent. Hom. viii. 1, *αἰσχύνου ἁμαρτάνων, μὴ αἰσχύνου μετανοῶν*, t. ii. p. 343: quem locum Photius excerpsit in Cod. 277.

21, 4. *Χιλιάκις μετανοήσας*] In quanam Homilia id a Chry- 340
sostomo dictum fuerit, equidem incompertum habeo. De Socratis tamen fide dubitari non potest, quippe qui iisdem temporibus vixerit, et utrumque, tam Chrysostomum, quam Sisinnium Novatianorum episcopum, concionantes audire potuerit. Ceterum ex hoc loco, certius quam ex ullo alio colligi potest, Socratem Novatianum fuisse. Nam et Chrysostomi sententiam perperam interpretatur, et Sisinnio Novatianæ partis episcopo palam favet adversus Joannem Chrysostomum. Mihi vero hic videtur esse sensus verborum Chrysostomi. Meminisse debemus, paulo antea sublatum fuisse a Nectario Pœnitentiarium presbyterum, permissumque omnibus ut pro sua quisque sententia ad sacra mysteria accederet. Quo facto pœnitentia publica non mediocriter labefactata fuerat, sublato scilicet presbytero, qui vigorem ejus ac disciplinam integram atque incolumem servabat. Sic igitur ait Chrysostomus, auditores suos ad pœnitentiam exhortans: Antea quidem semel tantum pœnitentiam agere licebat, publicam scilicet. Nunc privatim pœnitentiam agere potes quoties volueris. Antea non admittebatur secunda pœnitentia. Nunc etiam si millies pœnitentiam egeris, te admittam. Vides Chrysostomum loqui de privata et quotidiana pœnitentia, non autem de publica. Itaque frustra Socrates objicit ei decretum episcoporum de non iteranda pœnitentia publica. Sciendum porro est hoc dictum objectum esse Chrysostomo ab Isaacio episcopo in synodo ad Quercum, quod licentiam peccantibus præberet, ita docens. *Si iterum peccasti, pœniteat iterum. Et quoties peccaveris, veni ad me, et ego te sanabo.* VALES.

21, 6. *ἤδη πρότερον ἐγεγόνει*] Socrates cum Chrysostomi minime studiosus fuerit, aliorum studium in eum prætermisit:

et locum dedit Sozomeno supplendi multa in hac parte historiæ. Quibus plura addi possunt e Palladio, Theodoreto, et ipso Chrysostomo. Occidentali Ecclesiæ quam maxime displicebant ea quæ contra Chrysostomum acta sunt. Scripserat quidem ille primo epistolam ad episcopos Romæ, Mediolani, et Aquileiæ, miseratque per quatuor episcopos, in qua quid factum erat Constantinopoli memorabat, rogabatque ut sibi opitularentur. Postea aliæ allatæ sunt Romam epistolæ ab Oriente; venerunt quoque illuc aliqui ex amicis Chrysostomi: Pallad. pp. 5—11. Innocentius autem rescripsit unam epistolam ipsi Chrysostomo, et alteram clero atque populo Constantinopolitano qui ei parebant, utramque a Sozomeno conservatam, viii. 26; in quibus Innocentius censuit imprimis convocandam esse omnino synodum; eam enim solam potuisse procellas sedare quæ tunc in Ecclesia furebant, Sozomen. viii. 26. Pallad. p. 9. F.: quod ut exequeretur, post paulum, cum jam plurium querelas a Constantinopoli acceperat, ad Honorium rem remisit; cujus jussu coacta synodus episcoporum Italorum petiit, ut ipse Honorius epistolam ad Arcadium mitteret, in qua eum rogaret ut convocaretur synodus communis Orientalium et Occidentalium. Scripsit igitur Honorius epistolam ad Arcadium, quæ extat in Palladio, p. 12, et misit per quinque episcopos et duos presbyteros; Sozomenus tamen hos legatos missos esse dicit ab Innocentio ad duos imperatores; in eo fortasse deceptus, quod aut Innocentius aut synodus legatos elegerint qui epistolam portarent, quamvis ipsa missio provenerit ab Honorio. In illa epistola Honorius hortatus est Arcadium ut synodus conveniret ad Thessalonicam. Verum nihil inde profecit, nisi ut infestiores redderet inimicos Joannis: qui inde jussus est ulterius relegari ad Pityunta. Sozomen. viii. 28. Chrysostomus in pluribus epistolis favorem in se occidentalium commemorat, atque eo nomine gratias agit; præsertim iis episcopis et presbyteris qui sui causa, et restituendæ pacis Ecclesiæ, longum ab Occidente peregerunt iter; nempe ad Constantinopolim, sicut videtur, de negotio habendæ synodi. Vid. Epist. cxlix. usque ad clxx. clxxxi—clxxxiv. Scripsit etiam iterum Innocentio, saltem tertio anno exilii sui. Chrysost. Op. t. iii. p. 521. Theodoretus dicit insuper occidentales et Illyricos episcopos renuntiasse communioni eorum qui Chrysostomum damnaverant; v. 34. Flavianus episcopus Antiochiæ Chrysostomo favit quamdiu vixerit; verum mortuo Flaviano dum Chrysostomus exul erat in Armenia, Porphyrius in vacuam sedem substitutus est per hujus adversarios A. D. 404: Pallad. p. 57. Chrysost. Epist. ccxxxiii. Refert quoque Theodoretus plerasque urbes in Oriente, id est, ecclesias Syrias, refugisse communionem istorum, ἔφυγον μὲν τῆς ἀδικίας τὴν κοινωνίαν, ibid. atque eadem fere Sozom. viii. 4. Conf. Pallad. p. 11. E. Quanquam id lege vetitum fuerit: nam a. xiv Kal. Decembr. A. D. 404. data est lex Constantinopoli ab Arcadio, Honorio, et Theodosio jun. ad Rectores provinciarum, *ut conventus eorum arceantur inliciti, qui orthodoxorum religione subfulti, spretis sacrosanctis ecclesiis, alio convenire conantur: his qui ab Arsacii, Theodosii [Theophili] et Porfyri reverentissimis sacræ Legis antistitum communione dissentiunt, ab ecclesia proculdubio repellendis.* Cod. Theod. xvi. tit. iv. De his qui super Religione contendunt, l. 6. Jam autem antea, usque a mense Januario ejusdem anni, *tumultuosa conventicula* interdicta erant, et graves mulctæ indictæ in eos qui his interessent, ibid. ll. 4 et 5: quæ omnia contra Joannis partes directa sunt. Harum rerum meminit Palladius, ubi dixit edictum esse, *siquis cum Theophilo et Arsacio et Porphyrio communicare nollet, eum pellendum esse ex episcopatu, et suis etiam facultatibus plectendum.* Pallad. p. 11. Conf. p. 12. A. Quod quidem postea denuo publicatum fuisse videtur et fortasse auctis viribus, suasu Attici episcopi, cujus nomen tunc edicto insertum est in locum Arsacii: ibid. p. 38. Denique præclarum elogium in Chrysostomum extat in excerptis illis e quinque Sermonibus Theodoreti in Chrysostomum, quæ dedit Photius in Biblioth. Cod. 273. Hinc elucent ejus virtutes, et egregia illa caritas atque animi alacritas, qua omnibus egenis amicus et consiliarius semper esse consueverat.

Cap. 22. Conf. Sozomen. viii. 1.

22, 2. πολλάκις ἔφην] Conf. quæ dicta sunt supra, v. 10, et 21.

22, 7. ὁ Σολομὼν] Eccles. ix. 8.

Ibid. ὁ Σωτὴρ] Matt. xvii. 2. Marc. ix. 3. Luc. ix. 39. Nusquam tamen scriptum est Mosem et Eliam tunc albis vestibus amictos esse. De vestitu Cleri vide Bingham. Origin. Eccles. vi. 4. 18.

22, 9. Λεοντίου] Hujus adventus ad Constantinopolim memoratur supra, 18, 6.

Cap. 23. Conf. Sozomen. ix. 1. Cassiod. x. 35. Niceph. xiii. 38. 341

23, 2. καροία] Hanc formam vocis non agnoscunt Lexica, sed καρύα tantum. Suidas ait, Καρύα, τὸ δένδρον. Κάρυα δὲ ὁ καρπός, col. 1986. In καροία tamen consentiunt hoc loco codices.

Ibid. μάρτυρα Ἀκάκιον] Conf. supra, ad ii. 38, 38. (40.)

23, 5. κατέπεσεν] Quamdiu hæc ædes extructa fuisset non 342 liquet. Conferri vero cum hac narratione potest locus ille modo indicatus, ii. 38, ubi relatum fuit, quo pacto Constantini corpus e sede sua in hanc ipsum ædem Acacii transpositum esset, quia domus in qua primo positum erat casum tunc minitari videretur: unde conjiceret aliquis non admodum firma contructa fuisse ea ædificia.

23, 7. ἐν ὑπατείᾳ Βάσσου καὶ Φιλίππου] Arcadium imperatorem anno Chr. 408. vitam cum morte commutasse, inter omnes convenit; sed de die ac mense mortis ejus controversia versatur. Zosimus, lib. v. p. 811, ait, mortem ejus accidisse ante diem x *Cal. Septemb.* Theophanes xi *Cal. Septemb.* Verum standum omnino Socrati, tam hic quam initio lib. vii. Theodoro Lectori in fine lib. ii. et Auctori Miscellæ, qui eum *Kalendis Maii* vita functum tradidere. *Ant. Pagi ad ann.* 408. n. ii. READING. Plura vide in Clinton. Fast. Roman. A. D. 408.

Ibid. ἔτος δεύτερον] Erravit Socrates more suo in computandis Olympiadum annis. Nam A. D. 408 fuit quartus annus Olympiadis ducentesimæ nonagesimæ sextæ; hoc est, eo ipso anno habenda erant Olympia ducentesima nonagesima sexta, modo tunc temporis haberi solita essent. Veruntamen desiere Olympia ab Olympiade ducentesima nonagesima tertia, teste Cedreno, p. 573. [326.] A. D. 393. Vide Clinton. Fast. Hellen. vol. iii. p. xv. Quamvis non continuo desierint scriptores historici ea annorum numeratione uti, sicut Socrates fecit. Atque etiam in nonnullis locis Olympia etiam tum agebantur: quemadmodum Palladius refert celebrata fuisse Antiochiæ A. D. 405, De Vit. Chrysost. p. 58. Erravit quoque Socrates in alia computatione: nam cum dicit Arcadium regnasse tredecim annos cum patre suo, exinde autem quatuordecim, facit regnasse eum omnino septem et viginti annos. Revera tamen regnavit Arcadius annos viginti quinque, menses tres, et dies quindecim; nempe a die 16 Januarii A. D. 383 ad d. 1 Maii A. D. 408. Quoniam vero Theodosius pater mortuus est die 17 Januarii A. D. 395, regnavit Arcadius cum patre suo annos duodecim tantummodo, postea autem tredecim annos tres menses et quindecim dies. Socrates tamen in suo calculo unum annum bis numerat, quo scilicet Arcadius cum patre regnare desiit, et patri in regnum successit. Vide quæ Socrates ipse memoravit supra, v. 10, 5, et 26, 4.

23, 1. Ἐπειδὴ] Hoc additamentum eadem fere continet quæ supra memorantur, cap. xi hujus libri. Proinde *Musculus et Grynæus* in versionibus suis illud omiserunt; *Christophorsonus* tamen et *Curterius* retinuerunt. Exstat Græcum in editione *Roberti Stephani.*

23, 5. διὰ τὸ εὐλαβὲς αὐτοῦ] Fragmentum hoc in tantum discrepat a narratione illa de iisdem rebus quæ legitur supra, cap. 11, quantum æquius est memoriæ Serapionis. Nam in priore loco Socratis nihil de Serapione dicitur nisi quod culpari potest; hic aliqua inseruntur in laudem ejus, et illa quæ inter eum et Severianum acta sunt exponuntur in meliorem partem, culpa vero partim in Severianum confertur. Animadvertendum tamen est, Sozomenum res non sic enarrare quemadmodum hic describuntur, sed sequi priorem locum Socratis: neque Epiphanium in Cassiodori Hist. Tripartita, neque Georgium in Photii Cod. 96, hoc fragmentum agnoscere: Nicephorus autem Sozomenum sequitur, xiii. 9. Quamobrem vix Socratis esse videtur: sed ab amico quondam Serapionis aut Chrysostomi additum esse potuit, qui cum vidisset Socratem ubique propensum esse in Chrysostomi inimicos, voluit fortasse ea supplere ab altera parte quæ Socrates omisit.

23, 7. τὴν φροντίδα ἐγχειρισθῆναι τοῦ ἐπισκοπείου] Sozomenus vero refert Joannem, cum in Asiam abiret, ecclesiam suam commisisse Severiano, qui Joannis favorem adulando, ut ait Sozomenus, tunc sibi conciliaverat: atque eadem repetit Nicephorus.

23, 10. μεθ' ὅρκον κατακρίνει] Intelligit jusjurandum illud 343 cujus supra meminit Socrates: *Si Serapio Christianus morietur, Christus non est incarnatus.* Porro hæc verba κατακρίνει et ἀποκηρύττει, minas potius Severiani designant, quam rem

ipsam. Neque enim Severianus Gabalorum episcopus jus habuit damnandi ac deponendi diaconum alterius parœciæ; sed tantum ei comminatus est se hoc perfecturum, et querelam suam ad judicium episcoporum detulit. READING.

23, 13. ἀποκηρυχθῆναι τῆς διακονίας τὸν Σαραπίωνα] Tantum abfuit Chrysostomus a destituendo Sarapione, ut eum etiam ad presbyteratum e diaconatu post paulum promoverit: sicut apparet e gestis synodi ad Quercum: nam in Actione decima octava postulatus est Chrysostomus quod, Σαραπίωνα ὑπὸ ἔγκλημα ὄντα πρεσβύτερον ἐχειροτόνησε. Phot. Bibl. Cod. 59.

23, 17. ἐμπιστευθεῖσάν σοι παροικίαν] Nempe Gabala, quæ fuerunt urbs in Syria, supra, c. 11.

LIB. VII.

Cap. 1. Conf. Sozomen. ix. 1. Philostorg. xii. 7. Cassiod. xi. 1. Niceph. xiv. 1.

1, 1. ὀκταετεῖ] Theodosius modo octavum annum agere in- 347
ceperat: natus enim fuit die 10 Aprilis A.D. 401: supra, vi. 5, 40.

Ibid. Ἀνθεμίου τοῦ ὑπάρχου] Non parum adjumenti ad imperium bene gerendum contulit Pulcheria Theodosii soror, teste Theophane his verbis: *Theodosio octenni in imperatorem accepto soror ejus Pulcheria, quindecim annorum virgo, Dei consilio ac ductu publicas res egregie administrabat.* Eandem miris laudibus effert Sozomenus lib. ix. cap. i. et Cedrenus p. 275. READING.

1, 2. Φιλίππου] Conf. supra, ii. 16. Anthemius, παῖς παιδὸς ἦν Φιλίππου, scribit Nicephorus xiv. 1. Quæ recta est interpretatio vocis ἔγγονος. Vide Stephan. Lexic. nov. ex ed. Hase. et Dindorf. in v.

1, 3. Οὗτος τὰ μεγάλα τείχη] Nicephorus in lib. xiv. cap. 1. scribit hunc Anthemium pomœrium urbis auxisse, et destructis veteribus muris, novos qui ipsius ætate adhuc supererant, muros versus continentem ædificasse: totumque opus incredibili celeritate perfectum fuisse, intra duorum mensium spatium. Sic enim interpretor χερσαῖα τείχη, non autem cum Lango lateritios muros. Sed falli videtur Nicephorus, qui Anthemio tribuit id quod diu postea factum est a Cyro præfecto urbis Constantinopolitanæ, ut narrat Cedrenus in Chro-

nico, anno 26 Theodosii junioris. Porro totam hanc pericopen in Socrate nostro libenter expungerem. Sensum enim interrumpit, et ex margine in textum irrepsisse videtur. VALES.

1, 3. Τρωΐλῳ] Inter præcipuos Anthemii amicos fuit hic Troilus sophista, ut præter Socratem docet Synesius in epistola 73 ad Troilum. Ejusdem meminit Socrates supra in lib. v. ubi de Eusebio Scholastico loquitur, qui bellum Gainæ versibus scripserat. De eodem Suidas in Τρωΐλος, ubi ait eum scripsisse orationes politicas et epistolarum libros. VALES.

De Troilo confer supra, vi. 6, 36; infra, 12, 10. 37, 1.

Ibid. σοφίας] De Troili sapientia testis est Synesius in epistola 47 ad Theotimum, ubi illum admirabilem et philosophum appellat. Sed et in epistola 26 eundem vocat optimum philosophorum. Sic etiam in epistola 73 et 109. Itaque pro voce φιλίας, hoc loco scribi possit φιλοσοφίας. De eodem Troilo intelligendus est Synesii locus in epistola 79 ad Anastasium, qui sic habet, τοῦ σοφιστοῦ, φησὶ, μόνου παρόντος seqq. De Anthemio loquitur præfecto prætorio, cui ægrotanti Constantinopoli solum adsedisse ait sophistam, Troilum scilicet. VALES.

Cap. 2. Conf. Cassiod. xi. 2. 348

2, 1. τρίτον ἔτος εἶχεν Ἀττικος] Ordinatus erat Atticus A.D. 406, supra vi. 20, et mense quidem Februario, sive ut aliis placet Martio, secundum Sozomenum viii. 27.

Ibid. εὐλαβής τε καὶ φρόνιμος] Fuerat tamen Atticus inter accusatores Chrysostomi in synodo ad Quercum, sicut jam diximus supra, ad vi. 19, 1, et 21, 6. Conf. Sozomen. viii. 27. Et quicquid dicat Socrates de ejus clementia in sectas schismaticorum, satis constat eum immitem fuisse in adversarios suos intra Ecclesiam. Nam illas leges quæ latæ sunt contra sectatores Chrysostomi, de quibus dictum est supra, ad vi. 21, 6, suasu Attici promulgatas fuisse ait Palladius, V. Chrysost. pp. 11, et 38. Saltem sub Attico repetitæ sunt: conf. Gothofred. Commentar. in Cod. Theodos. l. c. tom. vi. p. 114. Refert quoque Photius eum impigrum fuisse contra Messalianos sive Euchitas, quorum secta eo tempore extabat, sic, ἔγραψε ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀττικὸς τοῖς ἐν Παμφυλίᾳ ἐπισκόποις, ἵνα πανταχόθεν τοὺς Μεσαλιανοὺς ὡς ἄγη καὶ μύση ἀπελαύνωσιν· ἔτι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν Σίδης ὁμοίως. Bibl. Cod. 52.

Porro autem Sozomenus, qui ad locum hunc Socratis de Attico respicere videtur, non tamen eum tantopere laudat, dicit puerum eum institutum fuisse Sebasteæ inter monachos e secta Macedonianorum, postea vero adultum ad Ecclesiam rediisse: quibus subdit, *φύσει δὲ μᾶλλον ἢ μαθήσει φρόνιμος ὢν, ἐγένετο τῶν πρακτέων ἐπήβολος.* viii. 27.

Cap. 3. Conf. Cassiod. xi. 3. Niceph. xiv. 11.

3, 1. Συνάδῳ] Melius scriberetur Συννάδῳ, per duplex *νν*. sic enim frequentius scribitur nomen hujus urbis in veteribus nummis. Certe Joannes Tristanus nummum imperatoris Caracallæ protulit, qui hanc habet inscriptionem, Συνναδέων. Interdum tamen cum unico *ν*, scribitur. Ita certe legitur in vetere nummo imp. Nervæ, in cujus aversa parte insculptus est Jupiter cum hac inscriptione,

ΔΙΑΠΑΝΔΙΜΟΝCΥΝΑCΙΣ.

Fuit hic nummus in thesauro illustris viri Domini Bryennii, de cujus explicatione cum interrogatus essem a doctissimo viro Francisco Ogerio, cui Patinus nummum illum communicaverat, respondi ita legendum esse *Δία Πάνδιμον Συναδεῖς*. Jovem enim cognomine Pandemon colebant Synnadenses, eo quod ex multis Græciæ populis in unum collecti olim ab Acamante Thesei filio, urbem Synnada incoluissent. Unde et urbem ipsam ita nominatam esse scribit Stephanus, *ἀπὸ τοῦ σὺν ναίειν*. Porro populi illi, ex quibus collecta primum fuit Synnadensium colonia, duo fuere: Macedones scilicet, et Athenienses sive Iones qui erant in Asia, quemadmodum scribit idem Stephanus. Ex quo intelligimus cur in nummo imperatoris Caracallæ, quem edidit Joannes Tristanus, Synnadenses dicantur Dorienses et Iones. Sic enim habet inscriptio, *Συνναδέων Δωριέων Ἰώνων*. Nam Macedones quos illuc colonos deduxit Acamas, erant origine Dorienses. Athenienses vero qui cum Acamante Thesei filio illuc profecti sunt, et coloni quos ex Asia collegisse dicitur Acamas, Iones erant, ab Ione Atheniense ita dicti. VALES.

Ibid. *ἐξελαύνων αὐτοὺς*] Hoc jam legibus decretum erat contra Macedonianos per Constitutiones vi. et vii. Theodosii imperatoris, A. D. 383, quarum postrema ita scripta est; *Vitiorum institutio, Deo atque hominibus exosa, Eunomiana scilicet, Ariana, Macedoniana, Apollinariana, cæterarumque sectarum, quas veræ religionis venerabili cultu catholicæ observantiæ fides sincera condemnat, neque publicis neque privatis aditionibus intra urbium atque agrorum ac villarum loca aut colligendarum congregationum aut constituendarum ecclesiarum copiam præsumat, nec celebritatem perfidiæ suæ vel solemnitatem diræ communionis exerceat:* seqq. Cod. Theodos. xvi. tit. v. De Hæreticis, 11 et 12. Illas autem leges confirmavit Arcadius A. D. 395, sic: *Omnes pœnas, cuncta supplicia, quæ sanctionibus Divæ recordationis genitoris nostri adversus hæreticorum sunt pertinaces spiritus constituta, nostro etiam decreto reparantes decernimus:* seqq. ibid. 25. p. 157. Quamobrem satis lege agi potuit in Macedonianos aut quosvis alios hæreticos. Verum cura exequendarum hujusmodi legum injuncta non erat episcopis et clero, sed judicibus atque officialibus magistratuum. Vid. Gothofred. ad Cod. Theod. xvi. v. tom. vi. p. 119. Theodosius fortasse rem prosecutus est præter morem tunc solitum episcopis. Id quoque inusitatum fuisset, si delator hæreticorum in tribunalibus exstiterit, quemadmodum Socrates videtur dicere.

3, 2. *οὐκ εἰωθὸς διώκειν*] Celebris quæstio est, et in utramque partem agitari solita, liceatne catholicis, ac præsertim episcopis, persequi hæreticos. Ego in ea re dijudicanda, opus esse distinctione existimo. Certum est enim, pecuniæ colligendæ causa non licere catholicis hæreticos divexare, quod tunc faciebat Theodosius Synadensis episcopus. Eosdem quoque criminalibus judiciis persequi, et eorum sanguinem expetere, perinde illicitum est, ut Idatius et alii quidam Hispaniæ episcopi Priscillianistas persecuti sunt. Quorum communioni cum se aliquando junxisset b. Martinus, magnum sibi detrimentum ex ea re accidisse confessus est, ut scribit Sulpicius Severus in ejus vita. Licet tamen, ac semper licuit catholicis, auxilium principum ac magistratuum implorare adversus hæreticos, ut coerceantur, et in officio contineantur, ne supra catholicos insolentius sese efferant, neve insultent et illudant catholicæ religioni. Augustinus quidem fatetur antea se in hac fuisse sententia, hæreticos a catholicis vexandos non esse, sed omni mansuetudine potius invitandos. Postea tamen sententiam mutavit, reipsa doctus, leges principum adversus

hæreticos latas, ipsis hæreticis ad conversionem prodesse. Idque fassos esse ait ipsos Donatistas, qui postea ad catholicam ecclesiam rediissent. Hi enim affirmabant, nunquam se ad ecclesiam reversuros fuisse, sed perpetuo in errore mansuros, nisi pœnis illis ac mulctis legum imperialium provocati et quasi attracti fuissent. Locus Augustini elegantissimus est in epistola 48 ad Vincentium; cui jungendus est alter ejusdem locus in libro primo contra Gaudentium capite 23. VALES.

3, 3. δικαστηρίοις αὐτοὺς προσδεσμεῖν] Id est, ad tribunalia 349
judicum eos trahebat et quasi alligabat. Interpretes tamen hæc de vinculis dici existimarunt, quasi Theodosius episcopus hæreticos vinctos judicibus exhibuisset. Ita quoque accepit Nicephorus. Verum Socratis verba hunc sensum respuunt. VALES.

3, 5. ἀπόνοιαν] Nil opus est mutari: neque recte loci sensum assecutus est Valesius in interpretatione suæ. Ἀπόνοια est *desperatio*, quæ quidlibet auderet; et proinde idem sonat atque *facinus vel consilium audacissimum;* quemadmodum infra, 31, 3. Eadem vox legitur simili sensu in fragmento Chrysostomi Responsi ad Gothos, *καὶ ἐκ τῶν προοιμίων πρόρριζον ἀνασπᾷ τῆς ἀπονοίας τὴν φύσιν*, ubi interpretes reddunt per, *arrogantiæ*. Theodoret. Dialog. I.

Cap. 4. Conf. Cassiod. xi. 4. Niceph. xiv. 12. 350

Cap. 5. Conf. Cassiod. xi. 5. Niceph. xiv. 13.

5, 2. μικρὸν ἔμπροσθεν] supra, v. 21.

5, 4. ἦν δὲ ἡ ἑορτὴ] Respicit ad Luc. xxii. 1, ubi legitur, *Ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη Πάσχα.*

Ibid. ἔξω ἀζύμων] Non probo versionem Langi et Christophorsoni, qui sic interpretati sunt hunc locum: *Maledictus qui absque azymis Pascha celebrat.* Ego vero ita vertendum puto: *Qui extra diem azymorum.* Non enim in Græco est ἄνευ vel χωρὶς, sed ἔξω, quod significat, *extra*, seu *præterquam*. VALES.

Rectius Valesius interpretatus est in versione Latina, *extra azyma;* scilicet extra septem illos dies quibus fermentum Israelitis prohibitum fuerat. Quod quidem contingere poterat quoties dies Dominicus in quartum decimum vel etiam in quintumdecimum lunæ Paschalis incideret: tunc enim mos fuit in occidentali ecclesia plerumque Festum Resurrectionis in proxime sequentem Dominicum deferre.

5, 7. τὴν ἐκ προλήψεως ἑορτὴν] Langus et Christophorsonus 351
verterunt: *cum ex anticipata opinione festum Paschæ celebraret.* Magis probo interpretationem Musculi, qui vertit, *per anticipationem celebraret.* Nam Sabbatius more Judaïco Pascha celebrans, Christianos præveniebat, ante diem Dominicum illud peragens. Quod si ita intelligamus, scribendum erit τὴν ἑορτὴν τὴν ἐκ προλήψεως. Eadem voce paulo post utitur Socrates de eadem re loquens: τῇ ἀγροικικῇ προλήψει κρατούμενοι. Ubi tamen πρόληψις sumi videtur pro anticipata opinione. VALES.

Verum quo sensu accipiendum sit hic προλήψις Socrates ipse explicavit supra, in προλαμβάνων ἐνήστευε, v. 21, 17; quod Valesius vertit. *jejunia antevertebat.*

Ibid. τὴν ἐξ ἔθους παννυχίδα] Intelligo vigiliam festi Paschalis. Neque enim alia potest esse ἡ ἐξ ἔθους παννυχὶς, quam vigilia festi Paschalis. Quippe Sabbatius etsi Pascha anticiparet, et una cum Judæis illud celebraret, tamen Sabbato Paschali vigilias agebat cum reliquis Christianis, et diem Paschæ cum iisdem Christianis simulate ac perfunctorie celebrabat, quemadmodum supra retulit Socrates in libro quinto, capite 21. Atque ita hunc Socratis locum accepit Nicephorus, τῇ δὲ εἰωθυίᾳ παννυχίδι τὸ προσῆκον γέρας ἀφοσιουμένων seqq. Quæ sic vertenda sunt: *Cum autem solemnem vigiliam, dicis causa congruo cultu celebrarent* seqq. Porro cur Sabbatius licet Judæos sequens in observatione Paschæ, Christianorum tamen Pascha celebrare simulaverit, hæc ut opinor causa est, quod timebat leges imperatorum, qui pro hæreticis habendos esse sanxerant eos, qui non uno atque eodem die cum reliquis omnibus Pascha celebrarent. Sic enim imperator Theodosius in lege nona Codice Theodosiano de hæreticis: *Sublimitas itaque tua summa exploratione rimetur, ut quicumque in unum Paschæ diem non obsequenti religione convenerint, tales indubitanter quales hac lege damnavimus, habeantur.* VALES.

5, 10. μικρὸν ὕστερον] Infra c. 12.

Cap. 6. Conf. Cassiod. xi. 6. Niceph. xiv. 13.

6, 1. ἀνωτέρω] De Dorotheo conf. supra, v. capp. 3, et 12, et 23.

6, 5. Ψαθυριανῶν] Ἐκ δὲ τῆς Ἀρείου βλασφημίας πάλιν ἕτερον ἀπερράγη τμῆμα. Οὗτοι δέ φασι, πατὴρ ὁ Θεὸς, ἀεὶ δὲ ὁ Υἱὸς ὑπὸ

τοῦ Θεοῦ ἐκτισμένος· ταὐτὸν γάρ ἐστιν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ κτίσαι καὶ τὸ γεννῆσαι. Τούτους οἱ Ἀντιοχεῖς Ψαθυριανοὺς ὀνομάζουσι· τὸν γὰρ τῆς αἱρέσεως ἄρχοντα λέγουσι τοιούτων ποπάνων γεγενῆσθαι δημιουργόν. *Ex Arii autem blasphemia alia rursus secta erupit.* 352 *Hi dicunt, Pater Deus, semper etiam Filius a Deo creatus. Idem enim est in Deo creare et gignere. Hos Antiocheni Psathyrianos vocant, quod hæresis auctorem hujusmodi placentarum artificem fuisse ferunt.* Theodorit. Hæret. Fab. lib. iv. cap. 4. Vide et Socratis lib. v. cap. 23. READING.

6, 8. τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον αἴτιον] Plato in Timæo, ubi de causa et ortu rerum disputat, ponit quidem tres fuisse rerum ἀρχὰς, sive αἰτίας: quemadmodum in his verbis; εἴ τις οὖν ᾗ γέγονε, κατὰ ταῦτα ὄντως ἐρεῖ, μικτέον καὶ τὸ τῆς πλανωμένης εἶδος αἰτίας, ᾗ φέρειν πέφυκεν. Ὧδε οὖν πάλιν ἀναχωρητέον, καὶ λαβοῦσιν αὐτῶν τούτων προσήκουσαν ἀρχὴν ἑτέραν seqq. Et mox, τὴν μὲν περὶ ἁπάντων εἴτε ἀρχὴν εἴτε ἀρχὰς εἴτε ὅπῃ δοκεῖ τούτων πέρι, τὸ νῦν οὐ ῥητέον seqq. Et paulo infra, Ἡ δ' οὖν αὖθις ἀρχὴ περὶ τοῦ παντὸς ἔστω μειζόνως τῆς πρόσθεν διῃρημένη· τότε μὲν γὰρ δύο εἴδη διειλόμεθα, νῦν δὲ τρίτον ἄλλο γένος ἡμῖν δηλωτέον. seqq. Tim. t. iii. p. 49 Stephan. Quid autem de his intelligendum sit colligi potest e ceteris ejus argumentis, quæ in isto libro continentur. In p. 29, 30 dixit, primam ἀρχὴν fuisse Deum: tum, τόνδε τὸν κόσμον ζῷον ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν: qui proinde secunda ἀρχὴ dici posset. Hunc autem mundum diserte affirmat postea, p. 37, æternum fuisse: ἡ μὲν οὖν τοῦ ζῴου φύσις ἐτύγχανεν οὖσα αἰώνιος. Hæc satis sint ad illustrandum Socratis argumentum; quod denique eo tantum recidit, nempe ut, si Platonici concedant, posse fuisse secundam causam, quæ tamen æterna sit, Ariani nulla ratione cogantur concludere, fuisse tempus antequam Filius esset, posito, Patrem esse primam Causam, Filium vero secundam.

6, 10. ἐν τῇ αὐτῇ ὑπατείᾳ] Videtur Socrates hæc verba mente retulisse potius ad Caput proxime sequens, quam ad annum modo numeratum. Chrysanthus enim ordinatus fuit anno Domini 412, si septem annos in episcopatu exegerat cum e vita excessit d. Augusti 26 A. D. 419, quod Socrates dicit infra, c. 17. Obitum Sisinnii iterum refert noster infra, c. 12, proprio loco. Porro autem paulo antea composita quodam-

modo est discordia inter Joannis fautores et partem adversam. Nam Synesius in epistola scripta ad Theophilum, memorat, dissidium, cum jam aliquamdiu post latam a synodo sententiam duraverat, tandem, opera Theophili sopitum esse, τί δ' ἂν διηγοίμην εἰδότι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῷ διῳκηκότι, τὰ περὶ τὰς γενομένας διαλλαγάς: hæc vero acta fuisse ante fere tres annos quam tunc scriberet. Synes. Epist. lxvi. Mortuus est Theophilus A. D. 412.

Cap. 7. Conf. Cassiod. xi. 7. Niceph. xiv. 14.

7, 1. Θεόφιλος] Theophilus hic, odio in Chrysostomum notissimus, obiit xv die Octobris, anno Chr. 412. In Historia Patriarcharum Copitarum dicitur *Theophilusse* disse annos 27, dies 87. Sedem autem inierat die vicesima Julii, anni Chr. 385. Quare auctor anonymus illius Historiæ sedis Theophili tempus accurate supputavit: Cumque asserat Theophilum mortuum esse die 18 *Babæ*, qui diei 15 *Octobris* nostri respondet, diem illum emortualem exclusit. *Ant. Pagi ad ann.* 412. n. xxiii. READING.

7, 2. Κύριλλον ὃς ἦν ἀδελφιδοῦς] Musculus verit, *qui nepos Theophili erat ex sorore.* Christophorsonus vero fratris filium interpretatur. Sane Nicephorus in libro xiv. cap. 25, Theophilum ait fuisse patruum Cyrilli θεῖον πρὸς πατρός. Theodoritus tamen θεῖον duntaxat vocat. Quare avunculum potius Cyrilli eum fuisse crediderim. Sororis Theophili mentio fit apud Sozomenum. Facundus Hermianensis, et Epiphanius Scholasticus Theophilum Cyrilli consobrinum vocant, male id quidem: sed ex quo Cyrillum cognatione junctum fuisse Theophilo per sororem, haud obscure significatur. VALES.

7, 5. Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποκλείσας] Invidiose hæc refert Socrates, ubique Novatianis nimium favens, quasi Cyrillus hoc 353 privata sua auctoritate fecerit; cum tamen ante aliquot annos conventicula et prædia hæreticorum Ecclesiæ catholicæ vindicata fuerint, ex lege Honorii, quam anno 412 renovavit; ut ex Cod. Theodos. lib. xvi. tit. v. de Hæret. leg. 52, observavit doctissimus Josephus Bingham in Orig. Ecclesiast. lib. v. cap. 4. n. 11. *W. Lowth.* READING.

Vera quidem hæc sunt: attamen non constat Novatianos tunc inter hæreticos lege censeri potuisse. Nam lex Constantini magni eos nominatim exemerat e catalogo hæreticorum:

Cod. Theod. xvi. v. De Hæretic. l. 2. Neque ulla comparet lex in qua inter hæreticos numerantur, ante A. D. 423, ubi *Novatiani ac Sabbatiani, ceterique hæretici* agmen claudunt eorum quibus illa interdicta sunt quæ antea hæreticis interdicta fuerant: ibid. l. 59. Vide Gothofred. ad l. Hæc data fuit Constantinopoli ab Honorio et Theodosio juniore. Similis occurrit mentio Novatianorum in lege data Constantinopoli a Theodosio jun. et Valentiniano tertio A. D. 428: ibid. l. 65. Fuerant quidem aliquæ leges paulo prius latæ, contra eos qui tumultuosis conventiculis interessent, (hoc est, contra Joannitas,) et ne orthodoxi seorsum convenirent, A. D. 404; verum illæ etsi potuissent fortasse in Novatianos torqueri, non tamen contra eos primo edictæ erant, neque Novatiani per illas turbati fuisse videntur. Tum autem non opus erat ut Novatiani per novam legem A. D. 423 nominatim coercerentur, si jam conventus eorum inliciti et prohibiti esse cœpissent per leges A. D. 404.

Cap. 8. Conf. Theodoret. v. 39. Cassiod. xi. 8. Niceph. xiv. 18.

8, 2. διάφοροι δέ εἰσιν αἰτίαι] Procopius lib. i. de Bello Persico, cap. 2. narrata Arcadii morte, ait: *Conscripto testamento hæredem imperii filium, hujus tutorem instituit Isdigerdem regem Persarum, eum enixe rogans, ut ad imperium Theodosio adserendum potentiam suam omnem providentiamque conferret* seqq. *Rex autem Persarum Isdigerdes, magnitudine animi jam ante clarissimus, cum oblatas sibi tabulas legisset, virtutis exemplum edidit mirum valde ac memorandum. Mandata enim Arcadii minime aspernatus, Romanos, quamdiu vixit, pace beavit altissima, et imperium Theodosio conservavit.* Idem habent Agathias lib. iv. et Theophanes, qui addit Isdigerdem mox summisisse *Antiochum*, virum moribus egregium, et eximiæ eruditionis, in pueri procuratorem et pædagogum; pacemque diu inter Romanos et Persas traductam, *Antiocho maxime plura pro Christianis scribente; atque ita Christiana lex per totam Persidem dilatata fuit,* inquit Theophanes. READING.

8, 3. μικρὸν ἔμπροσθεν] Supra, vi. 15, 10: ubi vide adnotata. "Theodosius Marutham ad regem Persarum legatum destinavit, petens ut a persecutione Christianorum desisteret, fœdusque cum Romanis statueret." Asseman. Biblioth. Orient. t. i. p. 175: quibus mox subdit testimonium Dionysii patriar-

chæ, ex ejus Chronico excerptum, Marutham missum fuisse A. D. circiter 414, et deinde habitam esse sub eo synodum Persicam, in qua confirmata est fides Nicæna; hæc tamen Assemanus intellexit de secunda Maruthæ missione; nempe primam synodum habitam esse cum Maruthas antea in Persiam missus est, alteram vero cum ibidem legatus fuit A. D. circiter 414: ibid. p. 176. Plura vide de Marutha in ejusdem t. iii. p. 364. seqq.

8, 18. χριστιανίσαι αὐτὸν] *Persecutionem vero in Christianos* 354
excitavit, cujus causam dedit Abdaas, regiæ Persidos urbis (Susæ) *episcopus, divino quidem zelo motus, at non eo ex rationis norma usus, Ignis templum succendit. Eo cognito Rex erectas per totam Persidos regionem ecclesias everti jussit; Abdaam autem diversis afflixit tormentis.* Procopius ubi supra. Mortuus est autem Isdigerdes anno Chr. 420. cum unum et viginti annos regnasset, ut scribit Agathias lib. iv. p. 137. READ.

Ibid. Ἀβλάᾳ τῷ ἐπισκόπῳ Περσίδος] Hunc Abdam episcopum Huzitarum appellat Amrus citatus ab Assemano, Biblioth. Orient. t. iii. p. 371: ubi notandum est duos tunc fuisse Abdas, unum Dorkonensem qui cœnobium ad Sarsaram fluvium condidit, alterum episcopum hunc qui periit in Jezdegerdis persecutione. Ibid. p. 369. et t. ii. p. 400.

8. 20. ἔφθασε τελευτῆσαι] A. D. 420. Conf. infra, ad c. 18.

Cap. 9. Conf. Sozomen. viii. 24. ad finem. Theodoret. v. 35. Cassiod. xi. 10. Niceph. xiv. 30.

9, 1. Φλαβιανοῦ τελευτήσαντος] Obiit Flavianus circa ann. Chr. 403. *Guil. Cave.* Tenuit Porphyrius episcopatum Antiochenum ab anno 404, usque ad annum 413, aut forte insequentem. *Ant. Pagi ad ann.* 408. n. xvi. Damasus, ecclesiæ Romanæ episcopus constitutus anno 366, obiit prope octogenarius, exeunte anno 384. Siricius Romæ episcopus factus anno 385, obiit vicesimo sexto die Novembris, anno 398. Eodem anno Anastasius pontifex creatus est: obiitque anno 401, die 14 Decembris; juxta Baronium vero aliosque die 27 April. anno 402. *Guil. Cave.* READING. Flavianus mortuus est, et Porphyrius in ejus locum ordinatus, inter Pascha et xiv. Kal. Decemb. A. D. 404. Conf. Pallad. Vit. Chrysost. p. 57. et Cod. Theod. xvi. tit. iv. l. 6.

Ibid. Ἀλέξανδρος] Omisit Socrates narrare, quod memoratu dignum est, sub Alexandro compositam esse discordiam, quæ

ecclesiam Antiochenam octoginta quinque annos turbaverat; usque ab A. D. 328 quo Eustathius depositus fuit, ad A. D. 413 quo Alexander consecratus est. Theodoret. H. E. iii. 5. et v. 35. Conf. Clinton. Fast. Rom. Append. p. 552.

9, 2. *Ναυατιανοὺς ἐλαύνειν*] Hæc quæ Socrates narrat de exturbandis Novatianis, et supra, c. 7, 5, infra, c. 11, videntur fuisse præludia legum quæ mox in eos latæ sunt, ab A. D. 423. Conf. infra, ad c. 25.

Cap. 10. Conf. Sozomen. ix. capp. 4, 6, 7, 8, 9. Philostorg. 355
xii. 2, 3. Cassiod. xi. 9. Niceph. xiv. 57.

10, 1. *Ῥωμαϊκῇ ἀξίᾳ τιμηθεὶς*] Zosimus in libro quinto scribit, Alarichum post expeditionem adversus Eugenium tyrannum, in qua egregiam operam navaverat, nullis Romanorum copiis præfectum fuisse, sed in Thraciam reversum, solos quos ductaverat Barbaros retinuisse. Paulo post tamen cum a Rufino accitus Græciam vastasset et Epirum, magister militum per Illyricum factus est, ut docet Claudianus in Eutropium lib. 2.

—— *Vastator Achivæ*
Gentis, et Epirum nuper populatus inultam,
Præsidet Illyricis. Jam quos obsedit, amicus
Ingreditur muros, illis responsa daturus,
Quorum conjugibus potitur, natosque peremit.
Sic hostes pensare solent.

VALES.

Alaricus Græciam vastavit annis 395 et 396: Rufinus vero interfectus est A. D. 395. Vid. Zosim. v. 4, 7, et Clinton. F. R. in iis annis. Postea Alaricus aliquamdiu in Epiro substitit, Zosim. v. 26; unde (secundum Sozomenum) in Dalmatiam abiit. Mox ubi Stilicho ab Arcadio impetraverat ut fieret Alaricus magister militum et præficeretur Illyrico, in Epirum rediit; Sozom. ix. 4: quo tempore Rhadagaisus arma inferre Italiæ parabat, Zosim. ibid. Hoc autem ad A. D. 402, aut 401, referri potest, si Pollentiæ pugnatum est A. D. 403. Vid. Clinton. F. R. in anno.

10, 4. *τὴν Ῥώμην κατέλαβον*] Zosimus lib. v. [34. seqq.] p. 811, Bassi Philippique consulatu anno 408 gesto, ac morte Stilichonis ejusque filii narratis, urbis obsidionem referre incipit; aitque *Alarichum* Romam versus promotis castris obvia castella cuncta cum oppidis diripuisse; tum eam obsidione cinxisse, ac occupato Tiberi flumine subministrationem commeatus e portu impediisse. Deinde exponit quibus conditionibus pax sancita fuerit, barbaris pecunia numerata, ac obsidio soluta. Quibus narratis ait, p. 818. *mediocre jam laxamentum hoc malorum esse videbatur, quo tempore Honorius imperator Ravennæ consulatum inibat, octies honorem hunc consecutus; in oriente Theodosius Aug. jam tertium consul.* Quare cum Kalendis Januarii anni 409, Honorius et Theodosius consulatum illum inierint, anno elapso sub finem vergente jam urbs ab Alaricho obsessa fuerat, et ea quæ ex Zosimo recitavimus, acciderant. *Ant. Pagi ad ann.* 409. n. iii. READING.

Perquam succincte Socrates hæc narrat, dum res gestas ab A. D. 395, usque ad A. D. 410, in hoc Capite percurrit. Plenius et melius Sozomenus, qui refert Romam ter obsessam esse ab Alarico, postremo autem a Gothis spoliatam, viii. 9. A prima obsidione, A. D. 408, liberata est pretio dato ad Alaricum; Zosim. v. 41. Obsessa iterum A. D. 409, et fame oppressa capto portu, sese eidem victori submisit, atque Attalum regem recepit ex præfecto Urbis; Zosim. vi. 7. Denique A. D. 410 Alaricus, indignatus frustratum se esse pacis quam expectaverat, eam iterum invasit, et captam exercitui suo totam diripiendam permisit; Zosim. vi. 13. Philostorg. xii. 3; præter ecclesiam S. Petri, quam inviolatam servavit: Sozomen. ix. 9. Plura vide in Clinton. F. R.

10, 5. *Ἄτταλον*] *Alarichus Roma exiturus Attalum e senatoribus Romanis imperatorem dixit, diademaque ipsi addidit et purpuram, quæque alia sunt Romani principatus insignia, id agitans ut exuto Honorio, totam Occidentis potentiam traderet Attalo. Erat autem Attalus nec per se, quæ opus facto cogitare idoneus, nec parere recta suadentibus. Tali cum esset ingenio, præsides in Africam misit sine exercitu, minime id probante Alaricho.* Procopius Cæsariensis Hist. Vandal. lib. i. pag. 8. READING.

Cap. 11. Conf. Cassiod. xi. 10. Niceph. xiv. 30. 356

11, 1. *Μετὰ δὲ Ἰνοκέντιον*] Innocentius, natione Italus, patria Albanus, ineunte anno 402 episcopus Romanus factus est. Anno 409 ab Honorio imp. ad Alarichum legatus est, ut ab obsidione Romæ barbaros averteret. Successu quidem caruit legatio; res tamen optime cessit Innocentio, qui eo modo urbe subductus Ravennæ substitit, et miseram suæ sedis rui-

nam e longinquo conspexit. Obiit (non anno 417, die v Kal. Aug. quod vulgo creditur, sed) exeunte anno 416, die 21 Decemb. ut contendit Papebrochius. *Guil. Cave Hist.* vol. i. p. 289. READING.

11, 1. *Ζώσιμος*] Zosimus, natione Græcus, Apamei vel Abramii filius; anno 417, die 6 Januarii Romanæ ecclesiæ pontifex factus est. Obiit 17 Septemb. anni 418. Huic successit Bonifacius, patria Romanus, Secundi presbyteri filius, die 27 Decembris, anni 418. eodem tempore Eulalio archidiacono ab adversa factione ordinato; qui a 252 episcoporum synodo deponitur, facta Bonifacio quieta sedis possessione. Obiit die 4 Septembris, anno 423. *Guil. Cave, Hist.* vol. i. p. 305. READ.

Horum episcoporum successionum annos sic computat Clintonus: Innocentii ad A. D. 402, Zosimi ad A. D. 417 (mense Martio,) Bonifacii ad A. D. 418 sub finem Decembris, Cœlestini ad A. D. 422 mense Septembri.

11, 6. *ἱκανῶς ἔφην*] Hoc loco, nempe A. D. 411, ponendum est id quod Hieronymus memorat de incursione barbarorum quorundam: *Hoc autem anno cum tres explicassem libros, subitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius,* Lateque vagantes Barcæi, *et sancta Scriptura de Ismahel,* contra faciem omnium fratrum suorum habitabit, *sic Ægypti limitem, Palæstinæ, Phœnicis, Syriæ percurrit ad instar torrentis cuncta secum trahens, ut vix manus eorum misericordia Christi potuerimus evadere:* Epist. ad Marcell. et Anapsych. cxxvi. 2. Diversa hæc fuit ab Isaurorum irruptione A. D. 405, de qua scripserat Hieronymus in Epist. cxiv.

Cap. 12. Conf. Cassiod. ibid.

12, 1. *Χρύσανθος καθειλκύσθη*] Nempe A. D. 412, ut modo dictum est ad 6, 10.

12, 5. *Σαββάτιος*] Supra, 5. infra 12, et alibi. 357

12, 9. *δύο ἄρτους τῶν εὐλογίων*] Panes qui a fidelibus offerebantur ad sacrificium, panes benedictionis vocabant. Sic enim Dionysius Exiguus vertit canonem 59 concilii Laodiceni. *ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. Quod non oporteat in quadragesima panem benedictionis offerri, nisi in sabbato et Dominico.* Ex iis panibus quidam ad Eucharistiam accipiebantur: reliqui vero clericis alendis destinabantur ab episcopo, qui et ipse ex iis sibi sum-

ebat quantum vellet, ut ex hoc loco discimus. Notandum autem est quod ait Socrates, *ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν.* Episcopus enim de oblationibus omnium ecclesiarum quæ sub ipsius ditione erant, pro arbitrio disponebat. Vide decreta Gelasii Papæ cap. 27. VALES.

12, 10. *ῥήτορα τοῦ σοφιστοῦ Τρωΐλου*] Rhetores olim dicebantur discipuli sophistarum, qui rhetoricam discebant. Non omnibus tamen sophistarum discipulis id nomen tribuebatur, sed præstantioribus tantum, qui certo ritu initiati, pallium rhetoricum gestabant, rubrum seu puniceum. Id docet Cyrillus in lexico: *τρίβωνες, περιβλήματά τινα· τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ φοινικοί· φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων· παράσημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φορούμενον* seqq. Quo autem ritu designari solerent Athenis rhetores, declarat Olympiodorus in excerptis historiarum apud Photium, Gregorius Nazianzenus, et Eunapius. VALES. De Cyrilli lexico vide Fabric. Bibl. Gr. iv. 36. tom. vi. p. 200. ed. Harles. 1798.

Conf. *Σιλβανὸς ῥήτωρ μὲν ἐγεγόνει πρότερον Τρωΐλου τοῦ σοφιστοῦ*, infra, 37, 1.

Cap. 13. Conf. Cassiod. xi. 11. Niceph. xiv. 14.

13, 2. *χαίρει ταῖς στάσεσιν*] Conf. Evagrii Hist. Eccl. ii. 8. 358
et Reading ad l.

13, 6. *πολιτείαν ἐν τῷ θεάτρῳ*] Male Epiphanius scholasticus festivitatem quandam esse existimavit, quam Alexandrini *πολιτείαν* vocabant. Nec melius Christophorsonus publica edicta præfectorum Augustalium sic ab Alexandrinis vocari censuit, quæ tunc Orestes in theatro proponenda curaverit. In quo dupliciter fallitur. Primo quod omnia Augustalium edicta *πολιτείαν* ab Alexandrinis dici credidit; cum tamen ea duntaxat edicta quæ ad quietem et commodum urbis pertinebant, eo nomine designarentur. Sic hodie Parisiis vernaculo sermone *πολιτείαν* appellamus, et statuta politiæ, ea quæ ad annonam et hujusmodi alia in foro vendi solita pertinent. Deinde errat in eo Christophorsonus, quod edicta illa ab Oreste in theatro proposita esse existimavit. Non enim id dicit Socrates, sed tantum ait Orestem in theatro dispositiones illas fecisse, id est dictasse officialibus suis. Solebant enim magistratus Romani, in theatro et circo et quibuscumque in locis vellent, jus dicere. Sic Ammianus Marcellinus in libro xv. [7] scribit de Leontio præfecto urbi: et alibi de nescio quo alio

urbis præfecto: *In amphitheatrali curriculo causas dispiciens criminum maximorum.* Cæterum dispositiones tunc ab Oreste factæ, ad theatrum et ad spectacula pertinebant. VALES.

13, 7. *γραμμάτων μὲν τῶν πεζῶν*] Epiphanius scholasticus puerilium litterarum doctorem interpretatur, non male. Langus et Christophorsonus humilioris literaturæ magistrum verterunt, quod est elegantius. At Musculus prosaicarum literarum præceptorem transtulit, pessime omnino. Etsi enim *πεζὸς λόγος*, id est pedestris sermo, prosam significat, non ideo *πεζὰ γράμματα* sunt prosaicæ literæ. *πεζὰ γράμματα* sunt prima elementa quæ pueri discunt. Horum doctores grammatistæ dicuntur a Græcis; a Latinis litteratores. VALES.

Ibid. *κρότους*] Mos acclamandi e theatris in fora primum penetravit, deinde in senatum: tandem non solum in civilibus cœtibus, sed etiam in omnibus ecclesiasticis conventibus idem factitatum. Vetus enim Ecclesia et acclamandi morem usurpavit, et illas ipsas etiam formulas retinuit, quas habent autores antiqui diversis in locis. His populus in sacris conventibus utebatur; his et patres ipsi in synodis suis. *Vid. Isaaci Casauboni notas ad Avidium Cassium, Suicer. in Thesauro, voce κρότος, Annot. in Euseb. Eccles. Hist.* lib. vii. c. 30. READ.

Conf. Heinichen ad Constantin. Orat. ad Sanct. Cœt. xi. 8. Mos plaudendi in ecclesiis videtur parum usitatus fuisse ante ævum Pauli Samosateni; nam inter crimina quorum hic in synodo Antiochena accusatus est id unum fuit, quod plausus audientium captare solebat. Vid. Euseb. H. E. vii. 30, loco ad quem modo provocavit Reading.

13, 12. *σύνθεμα δόντες ἑαυτοῖς*] *Συνθέμενοι γὰρ πρὸς ἀλλήλους φορεῖν δακτύλιον ἀπὸ φοίνικος*——*Tessera namque annuli palmæ folio compacti, quo se dignoscerent, ad invicem data, publicos præcones ut noctu conclamarent ecclesiam incendio vastari, compulerunt. Ita Christianos ad ignem concurrentes trucidarunt Judæi. Scelere comperto Christiani magistratus Judæos Alexandria exulare, et eorum bona publicari jusserunt.* Theophanes Chronogr. ad ann. 405. secundum Alexandrinos, qui Kal. Septemb. anni Chr. 412. inchoatur. READING.

13, 17. *ἰατρικῶν λόγων σοφιστὴς*] Hos uno verbo *ἰατροσοφι-* 359
στὰς Græci vocant, id est professores medicinæ. Talis fuit Magnus medicus, qui Alexandriæ medicinam publice professus est, loquendi peritior, quam medendi artifex, ut scribit Euna-

pius in libro De Vitis Sophistarum. Talis fuit etiam Gesius medicus temporibus Zenonis Augusti, de quo Stephanus Byzantius in voce *Γέα* ita scribit; *ἐν πέτραις δ' ἐπιχωριάζει κύριον ὄνομα τὸ Γέσιος, ὅθεν ἦν ὁ περιφανὴς τῶν ἰατρῶν σοφιστὴς, ἴσως ἐντεῦθεν κεκλημένος.* De eodem Gesio multa habet Damascius in vita Isidori, et ex eo Suidas in voce *Γέσιος*. Ubi medicinæ peritiam bifariam dividit, in *διδασκαλικὴν* scilicet et in *ἐργάτιδα*, id est quod vulgo dicimus in theoricen et practicen. Additque *καὶ τὴν τῶν ἰατρικῶν ἔργων τε καὶ λόγων ἀκριβεστέραν τῶν καθ' ἑαυτὸν ἰατρῶν τε καὶ ἰατροσοφιστῶν κατώρθωσε τέχνην.* VALES. Conf. Suid. in *Ἰατροτέχναι*. col. 1725.

13, 20. *τὴν βίβλον τῶν εὐαγγελίων ὁ Κύριλλος προΐσχετο*] Evangeliorum librum idcirco prætendebat Cyrillus, ut per hunc adjuraret atque obtestaretur Orestem præfectum Ægypti, uti cum ipso in gratiam redire vellet. Jam supra monuimus, [ad vi. 11, 20] veteres per ea adjurare atque obtestari solitos esse, per quæ jurare consueverant. Christiani autem jurare solebant per evangelia, tactis sacris codicibus, ut notum est. VALES.

Cap. 14. Conf. Cassiod. ibid. Niceph. xiv. 15.

14, 8. *ἐξετάσει αὐτὸν ὑποβαλὼν*] Proculdubio scribendum est 360
ὑποβαλὼν, ut Savilius ad marginem sui codicis emendarat. Nec aliter legit Musculus, qui hunc locum ita vertit: *Quem ille publice secundum leges torturæ subjicit.* Ubi vides Musculum vocem *δημοσίᾳ* pro adverbio sumpsisse, quem secutus est Christophorsonus. Sic enim ille interpretatur: *Præfectus palam, uti leges postulant, de eo quæstionem exercere.* Potest tamen etiam adjective sumi eodem sensu. Paulo antea ex Ammiano Marcellino observavi, solitos esse magistratus Rom. palam et in publico reos comprehendere et tormentis afficere, cum circa se semper apparitores suos haberent. Itaque etiam dum carpento veherentur, quæstionem de noxiis habebant, quemadmodum de Leontio scribit Marcellinus, et de Oreste Socrates hoc loco. VALES.

14, 12. *ἀπέσβεσε*] Verbum *ἀπέσβεσε* nullo modo convenit huic loco. Mallemque omnino rescribere *ἀνέφλεξε*. Nam quod ex Christophorsoni libro Savilius et Genevenses typographi ad marginem adnotarunt *ἀνῆψε*, ferri non potest, cum id verbum *ἀνῆψε* tantum significet *accendit*, non autem *renovavit.* In manuscriptis exemplaribus nihil mutatum reperi. Nicephorus

quoque vulgatam scripturam secutus est, nam pro verbo ἀπέσβεσε posuit ἠμαύρωσε. VALES.

Locus intelligi potest hoc modo, 'rixæ illius (prioris) memoriam obliteravit aliud flagitium quod secutum est.'

Cap. 15. Conf. Philostorg. viii. 9. Cassiod. xi. 12. Niceph. xiv. 16.

15, 1. Ὑπατία] *Hypatia, Theonis geometræ, Alexandrini philosophi filia, et ipsa philosopha, et multis nota: uxor Isidori philosophi. Floruit sub Arcadio imperatore. Scripsit commentarium in Diophantis Astronomicum Canonem; in Conica Apollonii* seqq. Suidas ex Damascio, in quem locum observavit Christophorus Kusterus, epigramma in hanc Hypatiam exstare in Anthologia, lib. i. cap. 76. et epistolas quasdam ad eandem inter Synesianas. READING. Vid. Suid. col. 3683.

Ibid. Θέωνος μὲν τοῦ φιλοσόφου] Henricus Savilius vir doctissimus, ad oram sui codicis hæc adnotarat, quæ nos studioso lectori communicanda esse duximus. Theo interpres Ptolemæi, anno epochæ Diocletianeæ 81; anno, ut opinor, 5 Valentis, observavit duas syzygias lunares, alteram συνοδικὴν, alteram πανσέληνον. Vide p. 277 et 282 commentariorum in Almagestum. Ita ut hunc Theonem patrem fuisse Hypatiæ, valde sit probabile. Nam ab illis observationibus usque ad mortem Hypatiæ, anni sunt 47. VALES.

Ibid. τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διατριβὴν] 361
Alexandriæ fuit olim Platonicæ philosophiæ schola, cui præfuit inter ceteros Hierocles philosophus, ut scribit Damascius in Isidori vita, p. 1038; et Æneas Gazæus in Theophrasto. Verum ejus scholæ successio non a Plotino deducenda est. Nam Plotinus nunquam Alexandriæ philosophiam docuit. Alexandriæ quidem institutus est in philosophia Plotinus ab Ammonio; ipse tamen nunquam Alexandriæ scholam tenuit, sed in urbe Roma viginti sex continuis annis usque ad obitum docere perseveravit, ut in ejus vita scribit Porphyrius. Quare pro Plotino, libentius hic Ammonium substituerem. Nisi forte dicamus Alexandrinam scholam Plotinum sibi adscivisse, tanquam præcipuum magistrum atque institutorem Platonicæ philosophiæ. Hac ratione excusari poterit Socrates noster. VALES.

"Recte dixit Socrates, Hypatiam Alexandrinam in schola

Plotini Platonica successisse. Id quod reprehendit quidem doctissimus Valesius, negans scholæ Alexandrinæ successionem a Plotino deducendam esse, quod is quidem Alexandriæ ab Ammonio institutus esset in philosophia, nunquam tamen Alexandriæ docuerit, scholamque tenuerit, sed in urbe Romæ usque ad obitum docere perseveraverit, unde mallet pro Plotino Ammonium substituere. Præter rem tamen hæc dicuntur, ipso viro doctissimo fatente scholam Alexandrinam sibi Plotinum vindicasse. Ubi enim de sectæ hujus Alexandrinæ successione agitur, non de solo loco, sed de systemate sermo, quod in isto loco enatum, et magnam quoque partem ibi propagatum est, quod licet Plotinus Romæ docuerit, manet tamen scholæ ejus nomen Alexandrinæ, quod non tantum Alexandriæ eam philosophiam Plotinus didicit, sed ipsi quoque ejus discipuli Plotinianæ scholæ successionem rectam Alexandriæ servarunt." Brucker. Hist. Crit. Philos. Per. ii. 2. lib. i. 2. 4. 13. tom. ii. p. 231.

15, 5. ᾗ ἐπώνυμον Καισάριον] Hujus ecclesiæ meminit Athanasius in Epistola ad Solitarios, p. 860. [74. p. 388.] οὔτε ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ γενομένας θυσίας. Intelligit vaccam quam immolare voluerant Pagani in majore ecclesia, ut superius dixerat p. 848. [56. p. 378.] De eadem ecclesia Cæsarea multa habet Epiphanius in hæresi Arianorum cap. 2. Basilica Cæsarea dicitur in Breviario Liberati cap. 18. VALES.

15, 6. μῶμον Κυρίλλῳ] Certe Damascius in vita Isidori philosophi, quam ego duplo auctiorem editurus sum aliquando, si Deus juverit, cædis Hypatiæ auctorem facit Cyrillum. Verba Damascii sunt hæc; ἤδη γοῦν ποτὲ συνέβη τὸν ἐπισκοποῦντα τὴν ἀντικειμένην αἵρεσιν Κύριλλον, παριόντα διὰ τοῦ οἴκου τῆς Ὑπατίας, et cetera quæ leguntur apud Suidam. Locus est elegantissimus, quem in gratiam studiosi Lectoris Latine conversum hic apponam, paulo altius repetens verba Damascii. 'Rectores quoque urbis Alexandriæ, simulatque in urbem venerant, primum eam invisebant. Quod quidem etiam Athenis fieri consuevit. Nam etsi res ipsa perierit, nomen tamen philosophiæ adhuc magnificum et venerabile videtur viris, principem locum in republica administranda obtinentibus. Quodam igitur tempore contigit, ut Cyrillus Christianæ religionis epi-

scopus, ante ædes Hypatiæ transiens, maximam turbam pro foribus conspiceret hominum simul et equorum; quorum alii adveniebant; alii abibant; alii vero manebant. Cunque sciscitatus fuisset quænam esset ea multitudo, et quorsum tantus fieret tumultus, responsum est a sequentibus, Hypatiam philosopham tunc salutari, ejusque illas ædes esse. Quod cum didicisset Cyrillus, tantopere stimulatus est invidia, ut cædem ei protinus machinatus sit, eamque omnium sceleratissimam. Cum enim Hypatia more solito prodiret ex ædibus, multi ferini homines, nec Deorum vindictam, nec hominum ultionem reveriti, impetu facto eam trucidant; gravissimo piaculo ac probro patriam suam obligantes. Et imperator quidem eam rem gravissime tulit; ultusque esset, nisi Ædesius amicos imperatoris corrupisset. Et interfectoribus quidem imperator pœnam remisit. Sed in suum ipsius caput et in stirpem suam ultionem attraxit: ejusque nepos pœnas exsolvit.' Hactenus Damascius. Ubi nepotem intelligo Valentinianum Placidiæ filium, quæ amita erat Theodosii junioris. VALES.

At Damascium hac in re non esse audiendum contendit doctiss. Dom. *Du-Pin* in vita Cyrilli Alexandrini. Neque tamen Damascius Hypatiam Cyrilli opera interfectam esse diserte affirmat; sed tantum, *ut quidam tradunt: vel, ut alii, quod Alexandrini natura essent audaces, et ingenio ad seditionem proclivi.* READING.

Locus in quo Suidas causas cædis refert sic se habet, Τοῦτο δὲ πέπονθε διὰ φθόνον καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν σοφίαν, καὶ μάλιστα εἰς τὰ περὶ ἀστρονομίαν· ὡς μέν τινες, ὑπὸ Κυρίλλου· ὡς δέ τινες, διὰ τὸ ἔμφυτον τῶν Ἀλεξανδρέων θράσος καὶ στασιῶδες: ibid. Ubi adnotandum est, astronomiam jam antea a Christianis nonnullis suspectam fuisse et invisam, prout magicæ artem: conf. supra, ad ii. 9. 8.

15, 7. τῷ τετάρτῳ ἔτει] Hic non satis attentus fuisse videtur *Ant. Pagi*, cum ait, a Socrate non definitum esse annum quo interiit Hypatia. Exhibuit enim certissimas notas anni 415, juxta ipsius Pagii calculum: Ideoque Baronius qui hanc cædem ad istum annum retulit, Socratem authorem secutus est. Verum tamen est Theophanem, sub anno 406 secundum Alexandrinos, qui Kalend. Septemb. anni 413 nostræ æræ inchoatur, hæc habere: Τούτῳ τῷ ἔτει Ὑπατίαν τὴν φιλόσοφον,

θυγατέρα Θέωνος τοῦ φιλοσόφου, βιαίῳ θανάτῳ τινὲς ἀνεῖλον. Vide *Ant. Pagi ad ann.* 415. n. xx. READING.

15, 7. Θεοδοσίου τὸ δέκατον] [Sic Steph. et Genev.] Male Christophorsonus τὸ ἕβδομον restituerat, cujus versio imposuit Baronio, ut videre est ad annum Christi 415. Ego vero ex optimis codicibus Florentino et Sfortiano emendavi τὸ ἕκτον, quod confirmant Fasti consulares. VALES.

Cap. 16. Conf. Cassiod. xi. 13. Niceph. xiv. 16.

16, 2. Ἐν Ἰνμεστὰρ] Idem Theophanes, anno 408 secundum 362
Alexandrinos, qui Kalend. Septemb. nostri 415 inchoatur, ait: Τούτῳ τῷ ἔτει Ἰουδαῖοι εἰς τὸ Ἴμμον παιδίον Χριστιανὸν συλλαβόντες——*Hoc anno Judæi puerum Christianum ad Immum comprehendentes, ludibriis exercendis, ac crucis deridendæ causa puerum eundem de ligno suspendentes, cruciatibus interfecerunt. De quo imperator certior factus, in Judæos dignis suppliciis usus est.* Hinc variæ sequentibus annis adversus eos constitutiones datæ. Vide Cod. Theodos. de Judæis. READING.

Extat lex Honorii et Theodosii, data iv. Kal. Jun. A. D. 408, quæ prohibuit '*Judæos quodam festivitatis suæ solemni Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, et sanctæ crucis adsimulatam speciem in contemtu Christianæ fidei sacrilega mente exurere*' cet. Cod. Theodos. xvi. Tit. viii. 18. Hanc legem Gothofredus censuit respexisse festum Judæorum quod actum est mense Sivan, sive Maio, quo interfectus fuerat Haman, secundum Esther. viii. 9: tum autem adnotat, "Huc tandem omnino facit, imo forte illud ipsum est, quod huic legi occasionem dedit, quod memorat Socrates, vii. 16, Ἐν Ἰνμεστὰρ cet." Quæ sententia si vera sit, erravit Socrates paulum in computandis annis. Fieri tamen potest ut flagitium illud patratum sit etiam postquam hæc lex constituta fuerit, quamobrem duplici nomine rei fuissent Judæi qui patraverint.

Cap. 17. Conf. Cassiod. xi. 14. Niceph. xiv. 17.

17, 2. πρότερον μὲν λόγων Ῥωμαϊκῶν διδάσκαλος ἦν] Locum hunc citat Suidas, in Παῦλος, col. 2898.

17, 3. ἐγὼ κατέλαβον ὄντα] His saltem verbis prodit Socrates se familiariter cum episcopo Novatianorum vixisse.

Cap. 18. Conf. Theodoret. v. 39. Evagr. H. E. i. 19. Cassiod. xi. 15. Niceph. xiv. 18. 363

18, 1. Χριστιανοὺς οὐδαμῶς ἐδίωκε] Theophanes scribit, Chri-

stianorum persecutionem sub Isdigerde cœptam annos quinque durasse, ab anno nempe Ch. 414, usque ad mortem ejus, quæ anno 420 contigit. Socrates quidem hic asserit, Isdigerdem Christianos in Perside degentes nullatenus fuisse persecutum. Sed non dubito quin hallucinatus fuerit; cum Cyrillus monachus in vita S. Euthymii abbatis, a patribus Benedictinis in Analectis Græcis nuper publicata, disertis verbis asserat, Isdigerdem Christianos persecutum esse. *Initio*, inquit, *motæ tunc persecutionis in Perside, circa finem regni Isdigerdis Persarum regis, cum Magi omnes Christianos capere vellent, subditorum Saracenorum præfectos ubique viarum constituerunt, ne quis Christianorum in Perside degentium ad Romanos confugeret* seqq. Huic scriptori accuratissimo omnis fides hac in re habenda, ideoque dubium non est quin Socrates deceptus fuerit, licet Baronius, anno 420, n. xvii. hoc in suspenso relinquat. *Ant. Pagi ad ann.* 408. n. v. READING.

Vide locum Cyrilli, Vit. Euthym. in Coteler. Eccles. Gr. Monum. t. iv. p. 19, 20. Jam dixerat Socrates, supra, c. 8, 18, Isdigerdem pæne Christianum factum esse, mortem tamen obiisse πρὶν τελέως χριστιανίσαι, ibid. 20: quod si verum fuerit, proinde non potuit persecutor fuisse. Attamen Isdigerdem revera Christianos persecutum fuisse testantur, præter Cyrillum modo indicatum, Theodoretus H. E. v. 39, et Amrus in Biblioth. Orient. t. iii. p. 371. Evagrius silet quidem de persecutione, sed de bello Persico Socratem citat prout ab aliis scriptoribus dissentientem, H. E. i. 19. Denique de hæc re Assemanum audiamus, sic, "Jezdegerdem quidem Agathias iv. p. 136, et Procopius Bell Pers. i. 2. affirmant, dum vixit nullum adversus Romanos bellum suscepisse, nec Christianos ulla molestia affecisse. Sed contrarium tradunt, præter Syros scriptores, Marcellinus in Chronico, Theodoritus v. 39, Theophanes ad annum x. Theodosii, et Cyrillus in vita S. Euthymii abbatis, idque Socrates ipse, vii. 21, confirmat, dum Romanos copias in Azanenam Persis subjectam provinciam hostiliter irrupisse scribit—. Horum itaque auctorum sententiam sic conciliabis, si dicas motam quidem ab Jezdegerde fuisse Abdæ causa persecutionem, sed mox sopitam, quum præclarum illud Acacii facinus contigit: idque totum circa finem regni ejusdem Jezdegerdis factum, ut notat Cyrillus in vita S. Euthymii

abbatis, hoc est circa A. D. 419. Quod enim ait Pagius, eam persecutionem ab anno 414 ad 420, id est, usque ad obitum Jezdegerdis, sine ulla interruptione durasse, quodque addit Amrus, eandem semel initio episcopatus Jabalahæ, et iterum post ejusdem obitum motam fuisse; id vero sine ullo idoneo teste affirmatur; imo ipsis scriptoribus repugnat, qui Jezdegerdem Christianos vexasse testantur" Biblioth. Orient. t. iii. p. 373. Conf. quæ adnotata sunt supra, ad c. 8. et Clinton. Fast. Rom. annis 414. et 420

18, 1. *τελευτήσαντος*] Scilicet A. D. 420. Regnavit Isdigerdes annos viginti et unum, ab A. D. 399. Vid. Pagium anno 420. n. xiv, Asseman. Bibl. Orient. t. iii. p. 396, et Clinton. F. R.

18, 8. *πόλεμος συνεκροτήθη*] Postquam pax viguisset Roma- 364
nos inter et Persas ab anno 381, ut eo anno apud Baronium videre est, a Theodosio nempe magno, usque ad annum 420, quo *Vararanes* Isdigerdi patri succedens, bellum in Romanos movit. *Ant. Pagi ann.* 420. n. 14. READING.

18, 9. *ὁ στρατηγὸς Ἀρδαβούριος*] *Ὁ μὲν Θεοδόσιος ἀποστέλλει Ἀρδαβούριον τὸν στρατηγὸν*——. *Hinc Theodosius Ardaburium ducem cum Romanis copiis; inde cum Persicis exercitibus, et innumeris Saracenorum auxiliarium copiis Arseum* (Socrati Narsæum) *Vararanes mandat. Ardaburius usque in Persidem penetrans, Arxane provincia devastata in Mesopotamiam ingreditur: Persarum dux pariter in Mesopotamiam versus Euphratem progreditur cum suis; qui cum Romanas acies ingruere arbitrarentur, Dei impulsu, vanis terroribus agitati, ut erant armis instructi, in flumen desilierunt; adeo ut decem myriades aquarum vorticibus perierint. Reliquos omnes, et eam maxime Legionem ac myriadem, cui a Persis* Immortalium *nomen factum, cunctosque eorum duces quaqua versus Romano milite circumclusos, (Christo a Persis, quod injustam viris religiosis mortem intulissent, vindictam exigente) Ardaburius delevit.* Theophanes Chronogr. p. 74. Gesta sunt hæc circa ann. 421. READING.

Ibid. *διὰ τῆς Ἀρμενίων χώρας*] Refert quidem Moses Chorenensis, satrapas Armeniæ, qui Persarum regi subditi fuerant, mortuo Isdigerde arma sumpsisse Nerse duce, et Persas vicisse atque fugasse: tum autem secuta esse turbulenta tempora, et Armeniam rectore orbatam misere tres annos vexatam fuisse: quamobrem Isaacum magnum episcopum Armeniæ, ut ea

mala vitaret, confugisse in orientalem partem Armeniæ, quæ Romanis subdita erat, atque exinde opem petiisse a Romanis per legatos, scriptis epistolis ad Theodosium, ad Atticum, et ad Anatolium magistrum militiæ, quas ibidem exhibet Moses, Hist. Armen. iii. 56. 57.

18, 9. Ἀζαζηνὴν] Vid. infra, ad 21, 2.

18, 17. ἄγγελοι Θεοῦ] Conf. supra, vi. 6, 18, infra, 23, 9.

18, 25. Βιτιανὸς] In Historia Tripertita quam vertit Epipha- 365
nius Scholasticus, hic Romanorum dux Beatianus [Byatianus] vocatur. Quod magis probo. Porro hæc Romanorum de Persis victoria contigit Eustathio et Agricola consulibus, anno Christi 401 [421], ut docet Marcellinus Comes in Chronico, et auctor Chronici Alexandrini, qui scribit victoriam illam nuntiatam esse imperatori Theodosio, mense Gorpieo, die octavo Idus Septembris, Feria tertia. Fuit hic annus 14 imperii Theodosii junioris. Quare fallitur Theophanes in Chronico, qui illam Romanorum victoriam de Persis, refert anno octavo decimo Theodosii. De hoc Vitiano Basilius in libro de miraculis beatæ Theclæ, cap. 4. VALES.

Cap. 19. Conf. Cassiod. xi. 15. Niceph. xiv. 21.

Cap. 20. Conf. eosdem locos. 366

20, 2. Ἡλίωνα] Helion patricius memoratur infra, 24, 5.

20, 3. συγκάθεδρος] Pessime Christophorsonus Ardaburii ducis collegam interpretatur. Rectius Musculus assessorem verterat. Epiphanius autem Scholasticus consiliarium transtulit, quod idem est. De consiliariis seu assessoribus judicum, tam civilium, quam militarium, multo olim observavimus in annotationibus ad Ammianum Marcellinum: quæ hic repetere nihil necesse est. Porro hic Maximinus idem videtur esse qui postea a Theodosio imperatore legatus missus est ad Attilam, ut scribit Priscus in Excerptis legationum: [5. p. 150, A.D. 448:] ubi eum genere nobilem, et ad multa negotia imperatori utilem fuisse testatur. VALES.

20, 8. Προκοπίῳ] Hujus Procopii mentionem facit Sidonius in Panegyrico Anthemii Augusti; ubi scribit illum generum fuisse Anthemii quondam consulis et præfecti prætorio, qui Theodosio juniore adhuc puero regnante, summam imperii administraverat. VALES. Vide Sidon. Carm. ii. 75, et Sirmond. ad l. Oper. tom. i. col. 666.

20, 13. γενόμενος] Vulgatum hic γενομένους, eodem sensu 367
acceptum quo ὄντας, vix Græcum est: nam vocis γενομένους vis est, *qui fierent*, aut *facti essent*, Christiani; quemadmodum γενόμενος κληρικὸς, qui factus esset clericus, supra, v. 22, 50; quod loco non convenit. Porro ea constructio quam vox γενομένους exposcit, nempe, ὁ πόλεμος κατεστάλη, (hoc est, *desiit*) διὰ τοὺς γενομένους Χριστιανοὺς, sensu caret. Epiphanius in Cassiod. Hist. Trip. xi. 15, sic reddit, *Et hoc modo bellum contra Christianos exortum de Parthorum regione cessavit;* Nicephorus vero sic, Ὁ μὲν οὖν Περσικὸς πόλεμος, διὰ τοὺς κινηθέντας ἐκεῖσε Χριστιανικοὺς διωγμοὺς τὴν ἀρχὴν εἰληφὼς, τότε δὴ καὶ τέλος ἐλάμβανεν: quorum uterque ob oculos videtur habuisse, διὰ τοὺς ἐν Περσίδι γενόμενος Χριστιανοὺς ὁ πόλεμος.

20, 13. ὃς γέγονεν ἐν ὑπατείᾳ τῶν δύο Αὐγούστων] *Contigit autem consulatu Honorii* xiii *et Theodosii* x, Epiphan. Schol. Certe his consulibus bellum Persicum, non gestum fuit, sed finitum. Cœptum enim fuerat superiore anno, Eustathio et Agricola consulibus, ut supra observavi. Atque id confirmat Marcellinus Comes in Chronico: *Honorio* xiii. *et Theodosio* x. *Coss. Persæ cum Romanis pacem pepigere.* VALES.

Ibid. τετάρτῳ ἔτει] Verius, secundo anno ejus Olympiadis: acta enim sunt Olympia trecentesima A. D. 421. Vid. Clinton. F. R.

Ibid. διωγμὸς] Licet persecutio, pacis occasione, conquieverit, eam tamen per annos triginta, ab anno 414 inchoandos, perdurasse testatur Theodoritus, Hist. lib. v. cap. 39. Vide Ant. Pagi ad ann. 408. n. v. et ad ann. 422. n. xi. READING.

Cap. 21. Conf. Cassiod. xi. 16. Niceph. xiv. 22.

21, 1. τῆς Ἀμίδης] *Amida*, urbs Mesopotamiæ præcipua, ampla, et archiepiscopalis, in excelso monte, et limite Assyriæ, ad Tigrim fluvium, ubi recipit Nymphium. *Baudrand.* READING.

21, 2. τὴν Ἀζαζηνὴν] Sic etiam vocavit hanc provinciam supra in capite 18. Theophanes in Chronico Ἀρξανὴν vocat, vel Ἀρζανήν: Sic enim habent aliquot exemplaria. Una fuit ex quinque regionibus Transtigritanis Arzanene dicta, teste Ammiano Marcellino in libro xxv [7, 9]: quæ et Arxanene et Araxiane et Araxene interdum dicitur, ut monui ad supradictum librum Ammiani Marcellini. VALES.

21, 3. ῥύσασθαί τε τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους] Pessime 368

Christophorsonus vertit, milites captivos liberare. Nam qui capti fuerant a Romanis in Arzanene, inermes erant; plerique rustici qui regionem illam incolebant. Adde quod milites κατ' ἐξοχὴν dicuntur Romani, ad distinctionem barbarorum, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Ita Socrates noster paulo post στρατιώτας appellat Romanos. τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλών. VALES.

21, 4. χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια] Simile quiddam de S. Augustino scribit Possidius in vita ejus, cap. 24. *Nam et de vasis dominicis propter captivos et quam plurimos indigentes, frangi et conflari jubebat, et indigentibus dispensari. Quod non commemorassem, nisi contra carnalem sensum quorundam fieri perviderem. Et hoc ipsum etiam venerabilis memoriæ Ambrosius in talibus necessitatibus indubitanter esse faciendum et dixit et scripsit.* Ambros. lib. ii. Off. cap. 18. READING.

21, 8. ἡ τοῦ βασιλέως γαμετὴ] Eudocia, filia Leontii Heracliti, philosophi Atheniensis, mortuo patre, Constantinopolim cum cognatis suis venit, et nupta est Theodosio juniori imp. vii Idus Junias anni 421, nuptias conciliante Pulcheria Theodosii sorore, quæ sic virginem ad fratrem laudavit; *Inveni adolescentulam puram, egregie ornatam, subtili frontis descriptione et lineamentis, decenti naso, niveo candore, luminibus magnis, singulari gratia, coma crispa et flava, maturo incessu, eruditam, Græcanicam virginem.* Plura de hac re videantur in Chronico Alexandrino sub hujus anni consulibus. READING. Conf. Evagr. Hist. Eccles. i. 20.

Ibid. Λεοντίου] Hic est ni fallor Leontius, quem Olympiodorus suo studio et cura promotum esse scribit Athenis ad sophisticum thronum, cum id ille minime adhuc vellet, quemadmodum refert Photius in Bibliotheca. [Cod. 80.] VALES.

Cap. 22. Conf. Sozomen. ix. 1. Theodoret. v. 37. Cassiod. xi. 17. Niceph. xiv. 3.

22, 5. ταῖς ἑαυτοῦ ἀδελφαῖς] Hæ fuerunt Pulcheria, Arcadia, 369
et Marina, Sozomen. ix. 1, Philostorg. xi. 6, sive Maria, uti legitur in Theophane, A. D. 401. (408.)

22, 10. ὅτι μηδὲ Θεῷ μόνῳ] Epiphanius Scholasticus totum hunc locum ita vertit: *Non est, inquit, magnum neque difficile hominem mori, quia neque Deo soli, semel mortuum ex pœnitentia suscitare:* supple ἀπὸ κοινοῦ magnum et difficile est. Nicephorus autem Callistus hunc locum ita expressit: οὐδὲν, εἶπε, καινὸν ἄνθρωπον ὄντα ἀποβιῶναι· Θεοῦ δὲ ἂν εἴη μόνου, τὸν ἅπαξ θανόντα τῇ μετανοίᾳ ἀνακαλέσασθαι. Quæ Langus ita vertit: *Nihil esse novi, dixit, si quis, homo quum sit, e vita excedat: unius autem Dei esse, eum qui semel mortuus sit, per pœnitentiam ad vitam revocare.* Sed non probo quod Nicephorus pro ἐκ μετανοίας, substituit τῇ μετανοίᾳ. Neque enim hic sermo est de animæ, sed de corporis vita. Quare magis probo versionem Musculi, qui sic transtulit: *Ex pœnitentia vero revocare eum qui semel mortuus est, non est nisi soli Deo possibile.* Hæc tamen versio non placuit Christophorsono, eo quod pœnitentiam tribuere videatur Deo. Verum hæc locutio tolerari potest, cum in sacris libris Deus interdum pœnitere se dicat alicujus facti. VALES.

Minus usitata quidem est hæc forma, ὅτι μὴ proxime sequente δέ. Clarior fortasse erat sensus, si scriptum fuisset, ὅτι μὴ δὲ, quemadmodum habent Stephanus et Genevensis, quod perinde valeret ac si suppletum esset, οὐκ ἔστι δὲ ὅτι μὴ Θεῷ μόνῳ.

22, 12. παραβόλων] Scaliger in notis ad librum iv. Manilii, et post illum Salmasius in notis ad Capitolinum, p. 258, jamdudum observarunt, παραβόλους dictos esse a Græcis eos, qui operam suam locabant, ut cum bestiis depugnarent. Sed quod confectores cum iisdem παραβόλοις confundunt, non probo. Alii enim erant confectores, ut ad Eusebium [iv. 15, p. 170,] notavi: qui non pugnabant cum bestiis, sed eas eminus conficiebant. VALES.

22, 14. Χεβρῶν] Quæ fuerit urbs ista, æque mihi ignotum 370
est, ac nomen ejus episcopi. VALES.

Ibid. Quid obstat, quo minus *Hebron* urbs Palæstinæ hic intelligatur? quam Χεβρὼν Septuaginta sine flexione casuum scribunt. Josephus autem et flectit, et inflexum relinquit, ut notavit *Christoph. Cellarius. Tempore Christianorum episcopali sede insignita fuit; veteri tandem destructa, nova Hebron in vicino loco constructa est, nunc oppidum satis cultum,* inquit Mich. Ant. Baudrand. READING.

Ibid. σάγιον] Ita et Nicephorus legit: sed Christophorsonus et σάκκον Græce, et *saccum* Latine habet; cui consentit Rob. Stephanus. READING.

22, 20. τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ Αὐγούστου] Idem scribit Theophanes in Chronico. Sed Olympiodorus dissentit, qui Honorium die sexto Kalendas Septembres mortuum esse scribit. VALES.

Apud Olympiodorum, loco vi *Kalend. Septembris*, legendum xviii *Kalend. Septembris*. In eo enim authore describendo, librarii non semel erraruut. Idem Olympiodorus, Cedrenus, et Philostorgius lib. xii. num. 13. Honorium *aquæ intercutis morbo obiisse* produnt. Mortuus est, non *Romæ*, ut Theophanes et auctor Miscellæ, quem Baronius secutus est, scribunt; sed *Ravennæ*, ut tam in Fastis Idacii, quam in Chronico legitur, idque Leges Codicis Theodosiani hoc anno, mense Augusto, Ravennæ ab eo datæ manifestum faciunt; cum nullæ Romæ hoc anno ab eo emissæ legantur. Natus erat Honorius anno 384, die 9 Septembris, ideoque (mortuus cum sit die 15 mensis Aug. anni 423) vixit annos 38, menses 11, dies 7. *Ant. Pagi ad ann.* 423. n. ii. READING. Conf. Clinton. Fast. Rom. A. D. 423.

Cap. 23. Conf. Philostorg. xii. 13. Cassiod. xi. 18. Niceph. 371
xiv. 7.

23, 3. πρωτοστάτης ὢν τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων] Hic est Joannes primicerius notariorum, qui cum urbs Roma obsideretur, legatus missus fuerat ad Alaricum Gothorum regem, cujus amicus atque hospes erat, ut scribit Zosimus in libro v. [40.] VALES.

Ibid. τὴν βασίλειαν ἁρπάζει] Contigit id quatuor aut circiter jam elapsis mensibus a morte Honorii, ut colligitur ex Olympiodoro, qui ait: *Missæ in Orientem literæ Augusti mortem nunciantes; quæ dum ultro citroque mittuntur, Joannes quidam tyrannidem occupavit; atque ejus inauguratione imperii, tanquam ab aliquo futuræ rei oraculo, jactum est:* Cadit, non stat: *quod vulgus dictum invertens exclamabat:* Stat, non cadit. *Vide Philostorgium*, lib. xii. n. 11. READING.

23, 4. ἐν τῷ Περσικῷ πολέμῳ] Supra, c. 18.

23, 5. ἠτύχει] Nicephorus, citatus in margine textus nostri, indicat quomodo explicandus sit hic locus. Quanto successu Ardaburius bellum primo gesserit apparet e Philostorgio; qui refert, eum Salonas vi cepisse, mox vero Asparem filium ejus celeriter admodum atque faciliter Aquileia potitum esse; tunc autem postea Ardaburium cum tribus navibus vento abreptum esse in manus inimicorum, et captum, xii. 13.

23, 9. ἄγγελος γὰρ Θεοῦ] Conf. supra, ad 18, 17.

Cap. 24. Conf. Philostorg. xii. 12. Cassiod. xii. 1. Niceph. 372
xiv. 7.

24, 2. βραχὺν αὐτῷ χρόνον συμβασιλεύσας] *Morbum Constantius contraxit, suscepti pœnitens imperii, quod non jam, ut antea, eundi redeundique quo et quando vellet, libertas esset: neque ludicris, ut moris ejus erat, operam dare jam imperatori permitteretur. Igitur septimo imperii mense pleuritide exstinctus est*, inquit Olympiodorus in Excerptis. Constantii imperium cœpit die 8 Februarii, anni 421, et cum vita desiit die 2da Septembris, ejusdem anni. *Computante Ant. Pagio.* READING.

Constantius ille fuit qui Constantini rebellionem oppresserat, sicut narrant Sozomenus, ix. 11, ad 15, et Orosius vii. 42; deinde Gallam Placidiam uxorem duxit, Sozomen. ix. 16, A. D. 417: mox, A. D. 421, in imperii consortium levatus est: Sozomen. ibid. Clinton. Fast. Rom.

24, 3. Καίσαρα καταστήσας] Valentinianus, *Cæsar* nuncupatus est, post diem decimam mensis Octobris anni 424. Lex enim 33 Cod. Theodos. *de annona et tributis*, eo die Constantinopoli data, Theodosii duntaxat nomen præfert; ideoque post eum diem Valentinianus, qui jam in Occidentem missus fuerat, Cæsarea veste Thessalonicæ indutus est, dum adhuc quinquennis esset, ut testatur Olympiodorus: unde natum esse Valentinianum anno 419 contendit *Pagius, ad ann.* 424. n. v. Vide Philostorgium, lib. xii. c. 13. READING.

Ibid. ἐπὶ τὰ ἑσπέρια μέρη ἀνέπεμψε] Philostorgius ait, Ardaburium et Asparem, cum missi essent contra Joannem, deduxisse Valentinianum et matrem ejus Placidiam usque ad Aquileiam, xii. 13. Olympiodorus item, Placidiam accepisse dignitatem Augustæ, Valentinianum autem Nobilissimi, et tunc a Constantinopoli missos esse cum Ardaburio, Aspare, et tertio duce Candidiano, contra Joannem; postea Helionem detulisse Cæsaris vestem Valentiniano ad Thessalonicam; exinde profectos esse ad gerendum bellum contra Joannem; tandem, interfecto Joanne, Valentinianum Augustum nuncupatum esse Romæ (alii dicunt Ravennæ) altero post anno. Phot. Bibl. Cod. 80. fin. Plura vide in Clinton. F. R. A.D. 424. 425.

Ergo Socrates has res inverso ordine narravit: nam quæ in hoc Capite reperiuntur acta sunt ante ea quæ in Capite præcedente relata sunt.

Cap. 25. Conf. Cassiod. xii. 2. Niceph. xiv. 24. 25. 26. 373
27.

τοῖς διπτύχοις] *Diptycha* erant libri ecclesiastici, qui præter alia continebant nomina mortuorum sanctorum, quæ in missa recitabantur, laudabili eorum fidei, pietatis, ac charitatis commemoratione facta. READING. De Diptychis vide Glossarium Med. et Infim. Latin. Ducangii, in voce.

25, 2. μνείαν Ἰωάννου ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκέλευσε ποιεῖσθαι] Ægre et invitum Atticum hoc fecisse, ipse testatur de se in epistolis duabus, ad Cyrillum Alexandrinum, et ad Petrum atque Ædesium, quas servavit Nicephorus; quamvis jamdudum Theophilus libellum ad eum scripserat, in quo suaserat ut Joannitas in communionem reciperet: vid. Synesii Epist. lxvi. In illis epistolis causatur Atticus primo, obtemperandum esse populi voluntati pacis causa; tum, venisse prius ante aliquot annos Constantinopolim Alexandrum Antiochiæ episcopum, et hominum animos adeo in desiderium Chrysostomi commovisse ut metuendum esset ne populus per vim ejus memoriam in ecclesia fieri cogeret; postea, accepisse se ab Acacio, Theodotum episcopum Antiochiæ ad id compulsum esse; tum demum, dubitantem se adiisse imperatorem, a quo admonitus fuit ut populo morem gereret; quibus argumentis adductum, reputantem insuper se nomen Joannis catalogo adscripturum esse non ut episcopi, verum ut mortui solummodo qui olim episcopus fuerat, tandem fecisse ut nomen albo episcoporum insereretur "*propter pacem universæ ecclesiæ.*" His rescripsit Cyrillus epistolam, quam Nicephorus dedit, xiv. 27, et Facundus Defens. Trium Capit. iv. 1. in qua argumenta Attici convellit, atque acerrime disputat, nullo modo licere tantum honorem indulgere memoriæ Joannis, "*quamvis extarent pauci aliqui seditiosi homines qui ejus malitiam etiam tunc defendere vellent.*" Theodoretus refert præterea, occidentalem Ecclesiam communionem Attico denegasse, quamvis ille sæpius eam per legatos peteret, donec nomen Joannis in catalogum episcoporum in albo ecclesiastico commemoratorum admisisset, H. E. v. 34. De tempore autem quo hæc acta sunt, notandum est Theodotum Alexandro An-

tiochiæ successisse A. D. circiter 421. aut 422. Vid. Le Quien. Or. Christ. tom. ii. col. 720.

25, 10. τοῦ Σαββατίου] Supra, cc. 5, et 12.

25, 19. πρὸς τοὺς κληρικοὺς] [Sic editt.] Delenda est præpositio 374
πρὸς, quam nec Nicephorus agnoscit, nec Epiphanius, nec reliqui interpretes. Nisi forte quis malit pro vocabulo πρὸς substituere πῶς, quod non displicet. Ceterum hic locus non caret difficultate. Ex eo enim concludi videtur, clericos in Ecclesia catholica qui ob graviora crimina excommunicati essent, citra spem veniæ præcisos fuisse ab Ecclesia, laicos non item. Quod quidem ita explicari potest. Laïci qui ob publica crimina separati fuerant a communione, per remedium pœnitentiæ pacem et communionem recuperabant, saltem semel. At clericis qui excommunicati fuerant, clausum erat ostium pœnitentiæ. Neque enim ad pœnitentiam publicam admittebantur. Manebant igitur in perpetuum excommunicari. Quare raro admodum excommunicabantur clerici: sed vel deponebantur, vel suspendebantur ab officio ad modicum tempus, vel certe ad communionem laïcam redigebantur. Reclamat tamen canon primus synodi Neocæsariensis, quo clerici qui fornicationem aut adulterium admiserint, communione pelluntur, et ad pœnitentiam rediguntur. Potest etiam hic locus aliter exponi. Ex quo enim Nectarius pœnitentiarium sustulerat, libera communicandi facultas relicta erat omnibus laicis: nec jam ullus ob letale crimen a communione removebatur, exceptis clericis. VALES.

Ibid. Θεῷ μόνῳ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν ἐπιτρέποντες] Etiamsi itaque Novatiani ecclesiæ communione ejusmodi peccatores excluderent, Deum tamen iis, si resipiscerent, peccatorum impunitatem daturum non negabant; ac propterea eos ad pœnitentiam sæpe exhortabantur, ut ex Divo Ambrosio discimus, de Pœnitent. lib. i. c. 1. Non igitur Deo, sed ecclesiæ peccata remittendi, et peccatores reconciliandi potestatem negabant, ac propterea a catholica Ecclesia jure proscripti sunt, et damnati, quod clavium potestatem sacerdotibus detraherent. *Guil. Beveregius Annot. in* viii. *Can. Concil. Nic.* i. READ.

25, 20. Προέγνω δὲ Ἀττικὸς] Non solum Atticus diem obitus 375
sui prævidit, verum etiam diu ante obitum sibi sepulcrum

ædificavit, ut ex veteri epigrammate didici, quod, quia nondum editum est, hic apponam.

Παύλου Σιλεντιαρίου εἰς τάφον Ἀττικοῦ
τινὸς κατασκευάσαντος.

Ἀττικὸς ἐς ξυνήν με παναγρέος ἐλπίδα μοίρης
Θυμῷ θαρσαλέῳ ζῶν, ἐλάχηνε τάφον.
Παίζων ἐξ ἀρετῆς θανάτου φόβον· ἀλλ᾽ ἐπίδηρον
Ἡέλιος, σοφίης μιμνέτω ἠελίῳ.

Exstat hoc epigramma in Anthologia Constantini Cephalæ nondum edita. Quo quidem Epigrammate Atticum Constantinopolitanum Episcopum designari puto. Nullum quippe alium Atticum novi, cui convenire possit hoc sapientiæ ac virtutis elogium. Obstat tamen quod epigrammatis hujus auctor inscribitur Paulus Silentiarius, quem diu post Atticum, temporibus Justiniani floruisse constat ex testimonio Agathiæ. Quare aut inscriptio, aut conjectura nostra falsa sit necesse est. VALES.

Simili modo mortem suam appropinquantem præsensit Cudberct episcopus Lindisfarnensis A. D. 687, cujus hæc verba sunt; *Memento, frater Hereberct, ut modo quidquid opus habes, me interroges, mecumque loquaris: postquam enim ab invicem digressi fuerimus, non ultra nos in hoc sæculo carnis obtutibus invicem aspiciemus. Certus sum namque quod tempus meæ resolutionis instat, et velox est depositio tabernaculi mei.* Baed. Hist. Eccles. iv. 29. Epigramma illud editum fuit in Anthologia Constantini Cephalæ a Reiskio, et postea a Whartono Oxonii A. D. 1766. Non tamen adeo sapientia præclarus fuit Atticus ut diceretur, Ἠέλιος σοφίης. Neque in tetrasticho illo quidquam est quod apprime convenit Christiano episcopo.

25, 21. τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ἔτει] Consulatus undecimus Theodosii, et Valentiniani primus, incidit in annum 425, qui erat annus tantum undevicesimus ex quo episcopus factus est Atticus, quod anno 406 accidit. *W. Lowth.* Cui consentit Ant. Pagi ad ann. 425. n. xii. Quis et qualis fuit Atticus, narrat Socrates supra, lib. vi. c. 20. et lib. vii. c. 2. Zelo immoderato adversatus est S. Chrysostomo. Palladio audit πάσης μηχανῆς τεχνίτης κατὰ τοῦ Ἰωάννου, *omnium adversus Joannem molitionum artifex*, vit. Chrysost. p. 95, et post Arsacium, in ejus tum

superstitis sedem successit. Mortui nomen in diptycha inserere recusavit, donec episcoporum occidentalium communione exclusus, post plures annos tandem restituit. *Guil. Cave.* Verum crimen pœnitentia deinde, et recte factis expiavit, inquit *Ant. Pagi.* Ejusque in repurgandis hæresibus vigilantiam, et in orthodoxa fide propugnanda sinceritatem prædicant partes Ephesini. READING. De tempore conf. supra, vi. 20.

25, 23. ἐμηνύθη περὶ τὴν τρίτην καὶ εἰκάδα] Auctor Chronici Alexandrini hunc Socratis locum male intellexit. Putavit enim Valentinianum juniorem Placidiæ filium, Augustum appellatum fuisse die decimo Kalendas Novembres: cum tamen Socrates id non dicat, sed tantum scribat, nuncupationem Augustam Valentiniani nuntiatam fuisse Constantinopoli die decimo Kalendas Novembres. Quæ quidem inter se longe differunt. Sigonius in libro xi. de Imperio Occidentali, Valentinianum Idibus Octobris Augustum factum esse scribit Ravennæ, Consulatu xi Theodosii Augusti et Valentiniani ipsius primo. Certe die octavo Idus Octobris iisdem consulibus, adhuc Cæsar erat Valentinianus, uti docet lex 47 Codice Theodosiano de Episc. Eccles. et Clericis, data Aquileiæ. Qui locus præcipue impulit Sigonium, ut nuncupationem Augustam Valentiniani referret Idibus Octobris, eamque Ravennæ factam scriberet. Cum enim nuntiata fuerit Constantinopoli die 25, ejusdem mensis, teste Socrate, tardius fieri non potuit. Sigonii sententiam secutus est Onufrius in Fastis. Porro hanc nuncupationem, Marcellinus quidem et Jornandes in libro de successione regnorum, Ravennæ factam esse memorant: Olympiodorus vero et Idatius in Chronico, Romæ. VALES.

Non placet Valesii de hoc loco sententia. Socrates et Chronicon Paschale in eo consentiunt, scilicet Valentinianum tertium Augustum pronuntiatum esse die x Kal. Novemb. his consulibus; quod Romæ factum esse Olympiodorus dicit: conf. supra, ad 24. Plura vide in Clinton. F. R. A. D. 425. col. 4, qui monet textum nostri emendari posse ἐμηνύθη, ἡ περὶ τήν.

Cap. 26. Conf. Cassiod. xii. 3. Niceph. xiv. 29.

26, 5. τῆς χειροτονίας καθήψατο] Idem testatur Photius in 376
Bibliotheca, c. 35, ubi de Philippi Sidetæ Historia Christiana ita scribit: ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ τῆς ἱστορίας συγγραφῇ πολλὴν κατα-

δρομὴν Σισιννίου ποιεῖται, ὅτι τὸν αὐτὸν κλῆρον ἄμφω πληρούντων, κἂν λόγοις πρωτεύειν Φιλίππου δοκοῦντος, Σισίννιος, φασὶν, εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἐξείλεκται. Id est, *Porro in historia sua Sisinnium valde perstringit, quod cum ambo ejusdem gradus atque ordinis essent, et ipse in dicendo atque in omni genere doctrinæ superior esse videretur, Sisinnius tamen ad pontificalem apicem evectus fuisset.* VALES.

Cap. 27. Conf. eosdem locos.

27, 2. τὸν Ἀσιανὸν τῶν λόγων χαρακτῆρα] De illo dicendi genere confer Ciceronem; *Nam ut semel e Piræeo eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se peregrinis oblineret moribus, omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis, et quasi sanitatem perderet, ac loqui pæne dedisceret. Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate, nec copia, sed parum pressi et nimis redundantes. Rhodii saniores, et Atticorum similiores;* Brut. xiii. 51. Similiter Quinctilianus; *Et antiqua quidem illa divisio inter Asianos atque Atticos fuit, cum hi pressi et integri, contra inflati illi et inanes haberentur,* cet.; Instit. Orat. xii. 10. De Genere dicendi. Stylos hoc modo discernere didicerat quoque Hieronymus, cum scripsit, *Quod in disertissimis viris Græciæ legimus, qui Asianum tumorem Attico siccabant sale,* Epist. ad Rustic. cxxv. 6.

27, 6. ὡς ἔχει γνώμης κρινέτω] De Philippi Christiana Historia Photius, qui eam legerat, sic judicat, Biblioth. Cod. xxxv. *Multum admodum verborum, sine ulla tamen urbanitate aut gratia profundit, quin et satietatem adfert, aut potius molestiam; adeo ut plus ostentationis habet quam utilitatis.* READING.

Cap. 28. Conf. Cassiod. xii. 4. Niceph. xiv. 31. 377

28, 2. ἀμελήσαντες τοῦ νόμου] Quænam fuerit ea lex, et a quo lata, incertum est. Ego imperialem legem fuisse existimo, qua cautum fuerat, ne Cyziceni præter consensum Attici Constantinopolitani episcopi antistitem sibi ordinarent. Nam si id in concilio episcoporum statutum fuisset, canonis vocabulo potius quam legis uteretur Socrates. Eam legem mortuo Attico Cyziceni insuper habuerunt. Dicebant enim id privilegium specialiter Attico concessum fuisse, nec ad successores ejus pertinere. Verum fallebantur. Diu enim ante Atticum Constantinopolitani episcopi Cyzicenis præsules dederant. Nam

Constantii temporibus Eudoxius episcopus Constantinopoleos, Eunomium Cyzici ordinarat episcopum. Vide Liberati Breviarium cap. 7. VALES.

Canon quidem Nicænus vi prohibuit, nequis fieret episcopus præter sententiam metropolitani, canon autem Constantinopolitanus iii decrevit, ut episcopus Constantinopolitanus primatum haberet proxime post Romanum. Socrates vero ipse dixerat hanc Constantinopolitanam synodum constituisse patriarchas, quorum primum nominavit Constantinopolis episcopum, supra, v. 8, 13, seqq. Credi quoque potest hasce constitutiones ecclesiasticas imperiali lege confirmatas fuisse, si non scripto edicto, saltem tacita aut implicita sanctione: quemadmodum videtur in ea lege de rebus ecclesiasticis in Illyrico, data A. D. 421, quæ sic incipit, *Omni innovatione cessante, vetustatem et Canones pristinos ecclesiasticos, qui nunc usque tenuerunt, per omnes Illyrici provincias servari præcipimus,* cet., et mox ipsam Constantinopolis prærogativam diserte affirmat. Cod. Theod. xvi. Tit. ii. 45. Verum quod Cyziceni in hac quæstione præ se tulerunt, jus istud primatus Constantinopolitani soli Attico datum esse, certe evincit novum aliquid de ea re constitutum aut sancitum fuisse vivente Attico.

Cap. 29. Conf. Cassiod. xii. 4. Niceph. xiv. 31.

29, 2. Νεστόριος] Nestorius natione Syrus. Germanicia Syriæ Euphratesiensis urbe ortus, in monasterio S. Euprepii educatus. Diodorum postea Tarsensem præceptorem habuit; deinde ecclesiæ Antiochenæ presbyter factus. *Guil. Cave.* Sisinnio sub finem anni 427. mortuo successit, ordinatus non iv *Idus Apriles,* sed *Kalendis Aprilibus,* ut testis est *Liberatus* diaconus cap. 4, sui Breviarii. Et ratio est, quia hoc anno dies Dominica, quo Constantinopolitani episcopi ordinari soliti erant, in Kal. April. incurrerit. Verosimile est Socratem, diem quo Nestorius in sede episcopali collocatus est, pro die ejus ordinationis perperam sumsisse. *Ant. Pagi ad ann.* 428. n. xi. READING.

29, 3. τῆς πρώτης αὐτοῦ διδασκαλίας] Apud antiquos obser- 378
vari studiose solebat, quid episcopi, ac præcipue majorum ecclesiarum antistites, in prima ad populum concione dicerent. Ex ea enim concione de fide cujusque episcopi et de doctrina ac moribus conjecturam faciebant. Quare notari tunc solebant eorum dicta, et memoriæ commendari. Sic supra de prima

concione Eudoxii Constantinopolitani retulit Socrates in lib. 2 [ii. 43]. Sic de Meletii Antiocheni primo sermone ad populum scribit Theodoritus et Epiphanius. Denique Liberatus in Breviario cap. 19. de Severo ita scribit: *Fertur autem expositio ejus, quæ ab eo dicta est in enthronismo, in qua et unitivum suscipit Zenonis* seqq. Socrates ii. [43.] VALES.

De eadem re sic Cotelerius, qui ad hunc quoque Socratis locum provocat, "Huic primo novi antistitis sermoni nomen *Enthronistici* dari potest ex Liberato cap. 19 Breviarii; *Fertur*, inquit, *expositio ejus* Severi Antiocheni, *quæ ab eo dicta est in inthronismo*. Sicut enthronisticas epistolas memorat Evagrius, iv. 4, agens de eodem Severo." Ad Constitut. Apost. viii. 5. p. 396. Porro confer ipsum quoque Valesium, ubi fusius rem explicat, sic, "Rectius Joannes Langus in ii. 17 Nicephori sic vertit, *in eis, quæ enthronisticæ sive synodales dicuntur, epistolis* seqq. Ita vocabantur epistolæ quas in enthronismo, id est, in exordio episcopatus sui ad se mutuo missitabant patriarchæ. Erant enim enthronisticæ homiliæ seu conciones, quas episcopi in auspiciis episcopatus sui primas habebant ad populum," ad Evagr. ii. 4.

29, 10. Πυρκαϊὰν] Incendiarium vertere malui cum Epiphanio scholastico, quam incendium. Quod si quis ad verbum transferre malit, tribus literis expunctis id perficiet. VALES.

Poterat quoque reddi, *facem*, secundum illud Plinii, *Caium et Domitium Neronem—totidem faces generis humani*, N. H. vii. 6. (8.)

Cap. 30. Conf. Cassiod. ibid. Niceph. xiv. 40. 379

30, 1. *πέραν τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου*] At vero videntur Burgundiones intra Rhenum recepti fuisse A. D. 413. Cassiodorus enim refert eo anno in Chronico, *Burgundiones partem Galliæ Rheno tenuere conjunctam*. De eorum origine trans Rhenum, tempore Valentiniani primi scribit Orosius, vii. 32, atque iterum eos commemorat inter barbaras gentes quæ Romanos fines perrumpere cœperunt ab A. D. 406, vii. 38. Conf. Fredegarii Fragm. De Hist. Franc. ii, ubi traditur eos in Galliam Lugdunensem invitatos fuisse post biennium quam primo ad Rheni ripas accessissent.

30, 3. *πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ*] Orosius, qui historiam suam anno 417 absolvit, de Burgundionibus sic scribit, lib. vii. c. 19.

Eorum esse prævalidam et perniciosam manum, Galliæ hodieque testes sunt; in quibus præsumpta possessione consistunt; quamvis providentia Dei omnes Christiani modo facti, catholica fide nostris clericis, quibus obedirent, receptis, blande, mansuete, innocenterque vivunt, non quasi cum subjectis Gallis, sed vere cum fratribus Christianis. Hinc Baronius ad annum 413. n. 26. recte ait, Socratem lib. vii. cap. 30, errasse quoad tempus quo Burgundi ad Christi fidem accessere; eorum enim conversionem refert ad annum circiter 430. Verum non in eo tantum hallucinatus est Socrates, sed in eo etiam quod hic subdit de Burgundionum victoria post acceptum baptismum; quæ victoria plane commentitia est. Tantum enim abest ut Burgundiones Hunnos superarint, ut hi Gundicarium Burgundionum regem *cum populo suo atque stirpe* deleverint, ut Prosper, qui hoc seculo vivebat, in suo Chronico ad annum 435 prodit, et post eum Cassiodorus in Chronico. Idem ac Socrates narrat Nicephorus, lib. xiv. cap. 40, sed uterque, sicut et reliqui Græci historici, de rebus apud Latinos gestis non raro male edocti. *Ant. Pagi ad ann.* 413. n. xiii. READING.

30, 6. *Οὔπταρος*] Hic est, ut existimo, Octar Hunnorum rex, quem fratrem fuisse Roæ, et Mundiüchi patris Attilæ, testatur Jornandes in Historia Gothorum cap. 35. VALES.

30, 7. *Σαββάτιος*] Conf. supra, cc. 5. 12. 25.

Cap. 31. Conf. Cassiod. ibid. Niceph. xiv. 31. 380

31, 1. *καὶ ἄλλως ἐν τοῖς τοιούτοις ἑαυτὸν μισεῖσθαι ἐποίει*] Hunc locum feliciter mihi videor restituisse. Nam cum in vulgata lectione nullus sit sensus, levi mutatione locum ita emendavi: *καὶ ἄλλους ἐν τοῖς τοιούτοις αὐτὸν μιμεῖσθαι ἐποίει*. Nec dubito quin Socrates ita scriptum reliquerit. Alioqui id quod subjungit de Antonio Germæ episcopo, nullatenus cum præcedentibus cohæreret. Mox lego *ὡς τὰ ἐπ' αὐτοῦ γενόμενα δείκνυσιν*. Quæ emendatio prorsus necessaria mihi videtur. Nam quod sequitur de Antonio episcopo, nequaquam factum est a Nestorio. VALES.

Non placent hæc: nam locus sic reddi potest, Nestorius *aliis quoque modis in talibus rebus se odiosum præstabat:* scilicet per alios, vel propter alios: nam Antonius ejus jussum causabatur, et exinde occasio oblata est ei novi in Macedonianos

rigoris. Antonium, vel ut ipse scribit Antoninum, interfectum esse A. D. 429 refert Marcellinus in Chronico.

Cap. 32. Conf. Cassiod. ibid. Niceph. xiv. 32.

32, 3. αὐτὸν τῆς οἰκονομίας] Vide quod dictum est in margine: sensus videtur esse, *ipsum hominem dispensationis*, scilicet, *eum qui dispensationem subiit*, aut *suscepit*; id est, qui incarnatus est; cujus humanam naturam in dispensatione illa, ait, nequaquam a divina separari, didicerant homines Christiani.

Ibid. Διὸ ἀφέντες] Nicephorus, cum hunc Socratis locum scriberet, vocem addidit hoc modo, καὶ αὖθις, διὸ ἀφέντες seqq. indicans hac voce, quæ sequuntur verba esse ex epistola Pauli. Verba quidem quæ proxime antecedunt, leguntur in capite 5 epistolæ 2 ad Corinthios. Hæc vero unde petita sint, nondum comperi. VALES.

Hæc ex Heb. vi. 1. desumta sunt, quod se minime comperisse fatetur Valesius: et sane ad rem de qua agitur, nihil faciunt. *W. Lowth.* READING.

32, 11. Πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν] In epistola prima 381
Joannis, capite 4, sic habent hodie Græca exemplaria: πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι. Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. In Latinis autem exemplaribus ita habetur: *Omnis Spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis Spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est.* In Græco igitur exemplari quo usus est vetus interpres Latinus, scriptum erat, πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι, prout in antiquis exemplaribus scriptum fuisse testatur Socrates. Videtur tamen Socrates legisse πᾶν πνεῦμα ὃ λύει τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν, quomodo in interpretatione mea posui. Sic enim paulo post ait Socrates, ὥς τινες εἶεν ῥαδιουργήσαντες τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες. In codice Alexandrino, cujus varias lectiones Angli nobis exhibuerunt, locus ille Joannis ita scribitur, καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι. Quæ scriptura propius accedit ad vulgatam lectionem. VALES.

Conf. Millium ad Johannis 1. Epist. iv. 3: ubi tamen Cyrillus Alexandrinus, in De Fide ad Regin., p. 94. ed. Lutet. non habet ὃ λύει, sed ὃ μὴ ὁμολογεῖ.

32, 13. ἀλλὰ ἓν] Fallitur hic Socrates, et dum Nestorium reprehendit, in Eutychetis errorem delabitur, qui post unitionem, non duas in Christo, sed unam duntaxat naturam esse existimabat. Nisi forte Socratem de personis loqui dicamus, non de naturis. Hac ratione excusari posset Socrates, si verba ejus hunc sensum admitterent. Certe ἀνθρωπότης et θεότης de quibus hæc dicuntur, naturas omnino significant, non personas. VALES.

32, 14. ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ] Vide Euseb. in Vita Constantini 382
lib. iii. cap. 43. Ante eum Alexander episcopus Alexandrinus: ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, σῶμα φορέσας ἀληθῶς, καὶ οὐ δοκήσει, ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας. Theod. Hist. lib. i. cap. 4. ante hunc Dionysius Alexandrinus Christum appellat τὸν σαρκωθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, in epistola ad Paulum Samosatenum. Idem in illud Esai. c. 7. *Ecce Virgo concipiet et pariet Filium*, δείκνυσιν ὅτι ἡ θεοτόκος τινὰ συνέλαβεν, ἡ παρθένος δηλονότι. alibique sæpius beatam Virginem θεοτόκον nuncupat. Ante hos omnes Origenes vocem θεοτόκος non solum usurpavit, sed et prolixius exposuit in primo tomo Comment. in Epist. ad Romanos, ut præter Socratem, Liberatus in Breviario testatur. Latini, ad imitationem Græcorum, b. Mariam Deiparam vocant. READING.

Nescio equidem quo loco Liberatus in Breviario illud, quod Readingus dicit, de Origene testatus sit. Verum de voce illa θεοτόκος apponi meretur quod Heinechen adnotavit, sic, "Recte animadvertit Strothius ad h. l., Dieser bekannte Ausdruck, worüber in der Folge so viel Streit enstanden, verdient bemerkt zu werden [nota hæc vox, de qua postea tanta exorta est rixa, animadverti digna est]. Ostendit enim hic locus, quod temere negaverunt plures VV.DD., vocem illam θεοτόκος satis diu ante lites Nestorianas esse usurpatam. Vid. Augusti Denkwürdigkeiten t. iii. p. 14. t. iv. p. 225. Eadem voce usi sunt Dionysius Alexandrinus, Gregorius Thaumaturgus, Alexander episcopus Alexandrinus, et ipse Origenes, Johannes autem Antiochenus in epistola ad Nestorium, quamvis illam appellationem Mariæ convenire ipse negaret, tamen eam a pluribus patribus usurpatam, a nullo unquam repudiatam esse affirmat. Vid. Bevereg. annot. in Can. Conc. Ephes. p. 104. Pearson. Exposit. Symb. Apost. p. 178. Reading ad Socratem

[hoc loco] conf. Cramer Fortsetzung des Bossuet t. iv. p. 237. ed. nov." Heinichen ad Euseb. V. C. iii. 43.

32, 17. *ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ*] Locus indicatus est in margine, ubi tamen mendo typographico p. 5 scriptum est pro p. 22, ed. Lommatzsch, ab hac enim orditur locus iste sic. *Factus est autem sine dubio id, quod prius non erat, secundum carnem. Secundum spiritum vero erat prius, et non erat quando non erat:* seqq. Verum aut periit ea pars Commentarii ad quam Socrates provocavit, aut Origenes de generatione et natura Christi disseruit, non autem de *θεοτόκῳ*; nam hæc vox non extare comperitur in primo libro ejus Commentarii, quantum e Latina versione deprendere possumus.

32, 19. *ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ καὶ ἐνούσιον*] Idem fere censet Leontius de Nestorio, sic, Ὁ *μὲν γὰρ* Νεστόριος, *εἰ καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον ἔλεγε τὸν* Χριστὸν, *ἀλλ' οὖν τὸν αὐθυπόστατον λόγον τοῦ* Θεοῦ *καὶ υἱὸν ἔλεγε γενέσθαι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· περὶ γὰρ τὴν* Τριάδα *οὐχ ἡμάρτανεν ὁ* Νεστόριος, De Sectis iii. 3.

32, 20. *οἱ ἀπὸ* Μοντανοῦ] Conf. supra, ad i. 23, 7.

32, 21. *Οὕτω μὲν οὖν τὸν* Νεστόριον *φρονοῦντα εὑρίσκω*] Operæ pretium erit judicium Leontii quoque adducere; qui postquam retulerit Nestorium sententiam suam a Diodoro Tarsi et Theodoro Mopsuestiæ episcopis derivasse, hos autem visos esse Christum in duos dividere, dum S. Scripturam ultra verum torquerent ad confutandos Arianos, Macedonianos, et Apollinarim, tum pergit de ejus doctrina dicere, Τί *δὲ ἦν τὸ δόγμα τοῦ* Νεστορίου, *ἤδη μὲν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν· καὶ νῦν δὲ μικρὰ διεξέλθωμεν.* Οὐκ *ἔλεγε γὰρ ἕνωσιν τοῦ λόγου τοῦ* Θεοῦ *πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δύο ὑποστάσεις ἔλεγε, καὶ διαίρεσιν.* Ὅθεν *οὐδὲ τὴν ἁγίαν* Μαρίαν *ἐκάλει θεοτόκον, ἀλλὰ χριστοτόκον.* Εἰ *δὲ καὶ ἄνθρωπον καὶ* Θεὸν *ἀπεκάλει τὸν* Χριστὸν, *ἀλλ' οὐκέτι ὡς ἡμεῖς, ἀλλὰ τῇ σχέσει καὶ τῇ οἰκειώσει, ὥσπερ λέγομεν περὶ δύο τινῶν φίλων, πάνυ ἀλλήλους ἀγαπώντων, ὅτι οἱ δύο οὗτοι μίαν ψυχὴν ἔχουσι, κατὰ τὸ ταὐτὰ ἀλλήλοις ἀρέσκειν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλίας.* De Sect. iv. 4.

Cap. 33. Conf. eosdem locos.

33, 2. *εἰς τὸ θυσιαστήριον*] Hinc quoque constat *θυσιαστήριον* recte dici non de mensa, sed de spatio, sive sacrario, intra quod mensa sacra includebatur. Conf. quæ dicta sunt supra, ad i. 36, 7. et infra, 39, 3.

Cap. 34. Conf. Cassiod. xii. 5. Marii Mercat. Op. part. ii. 383
Liberat. Breviar. v, vi. Evagr. H. E. i. 2, 3, 4. Leont. De Sect. iv. 4. Acta Conc. Ephes. in Mans. Concil. t. iv. col. 577. Nicephor. xiv. 34.

34, 1. *πρόσταγμα τοῦ βασιλέως*] Mandatum hoc datum est utriusque imperatoris nomine a Constantinopoli ante d. xiii. Kal. Decemb. A. D. 430. et recitatum in prima Actione Synodi: exemplar autem extat in Mans. t. iv. col. 1112. In eo præcepit imperator ut commune fieret episcoporum judicium, *δηλαδὴ μηδεμίας πρὸ τῆς ἁγιωτάτης συνόδου καὶ τοῦ μέλλοντος παρ' αὐτῆς κοινῇ ψήφῳ ἐφ' ἅπασι δίδοσθαι τύπου καινοτομίας ἰδίᾳ παρά τινων γενομένης*: quod Liberatus his verbis exprimit, *Et post hæc scripsit aliam sacram ad universos episcopos ut Ephesum convenirent, et conferrent de libris Nestorii et Cyrilli judicium*, v. Leontius vero, Κελεύει *ὁ βασιλεὺς γενέσθαι σύνοδον ἐν* Ἐφέσῳ, *καὶ κριτὴν γενέσθαι* Κυρίλλου *καὶ* Νεστορίου Ἰωάννην *τὸν* Ἀντιοχείας *ἐπίσκοπον*, iv. 4. Quamobrem re vera Cyrilli causa agenda erat, neque recte potuit ille concilio præesse.

34, 5. Ἐγὼ, *ἔφη* Νεστόριος] Hæc dicta fuisse aliquot dies ante consessum concilii testatus est Theodotus episcopus Ancyræ, qui plenius eadem retulit coram concilio, sic, Ταῦτα *καὶ ἐνταῦθα διαλεγόμενος ἔφη, μὴ δεῖν περὶ* Θεοῦ *λέγειν γαλακτοτροφίαν, μηδὲ γέννησιν τὴν ἐκ τοῦ παρθένου· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πολλάκις ἔφη, διμηναῖον ἢ τριμηναῖον μὴ δεῖν λέγεσθαι* Θεόν. Καὶ *ταῦτα οὐχ ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι πλείονες ἀκηκόαμεν οὐ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ ἐν* Ἐφέσῳ *διαλεγομένου.* Act. Conc. Mans. col. 1181.

34, 8. *ἕτερον καθ' ἑαυτοὺς συνέδριον ποιησάμενοι*] Fallitur hoc loco Socrates, qui Nestorio tribuit id quod a Joanne Antiochiæ episcopo factum est. Itaque merito Evagrius, eumque secutus Nicephorus, Socratem nostrum reprehendunt. Res autem ita gesta est, ut ex actis Ephesinæ synodi didicimus. Cum Nestorius a sacrosancta synodo damnatus ac depositus esset, missæque ad ipsum essent depositionis literæ, relationem illico misit ad imperatorem Theodosium, qua querebatur de violentia adversariorum, et quod adventum orientalium episcoporum qui propediem adfuturi esse dicebantur, expectare noluissent. Huic relationi subscripserunt decem episcopi partis Nestorii. Quinto post die advenit Joannes episcopus Antiochiæ cum

orientalibus. Qui cum ea quæ gesta fuerant comperisset, collectis in unum episcopis, tam orientalibus quos secum adduxerat, quam decem illis, quos relationi Nestorii subscripsisse retulimus, Cyrillum et Memnonem episcopos deposuit. Huic Joannis conciliabulo Nestorius ipse non interfuit, eo quod damnatus episcopali sententia, nec synodali judicio restitutus fuisset. Episcopi vero partis ipsius, quos synodi sententia nequaquam perstrinxerat, interfuerunt. Quamobrem excusari potest Socrates, si dicamus verba illa *οἱ περὶ Νεστόριον,* non ipsum Nestorium designare, sed episcopos qui a partibus Nestorii stabant, et qui relationi ejus subscripserant. In reliquis tamen Socrates excusari non potest. VALES.

34, 9. *ἀμυνόμενος τὸν Ἰωάννην, καθαιρεῖ καὶ αὐτόν*] Damnatus est Nestorius die Junii 22. Mans. col. 1123. Quo die lata sit sententia a Joanne in Cyrillum et Memnona non certo constat: fuit tamen post quintum diem a depositione Nestorii: et non solum Cyrillum atque Memnona deposuerunt Nestoriani, verum etiam omnes episcopos qui cum iis in concilio consederant excommunicaverunt: vid. Mansi col. 1260. 1267. Exinde Cyrillus et Memnon de depositione suæ conquesti sunt, et rem detulerunt ad concilium, Actione quarta Julii die 16: concilium autem Joannem ad se in judicium vocavit; ib. col. 1310. Quo cum hic venire nollet, proximo die nempe Julii 17, sententia concilii depositi et a communione ecclesiastica exclusi sunt et Joannes, et triginta quatuor alii episcopi, qui cum eo Cyrillum et Memnona damnaverant. ibid. col. 1323. Subscripta quidem fuerant nomina quadraginta trium episcoporum sententiæ latæ in Cyrillum et Memnona; ibid. col. 1269: verum nonnulli horum non legitimi episcopi esse dicebantur: ibid. col. 1336. 1424: nec profecto ubique idem eorum numerus fuisse traditur.

34, 12. *Ἡ μὲν οὖν τότε γενομένη σύνοδος*] De anno quo cele- 384
brata est hæc tertia generalis synodus, non est ut dubitemus, quandoquidem ipsa Acta ejus hoc edocent, quorum partis secundæ initio hæc legimus: *Μετὰ τὴν ὑπατείαν τῶν δεσποτῶν ἡμῶν Φλαυΐου Θεοδοσίου τὸ τρισκαιδέκατον, καὶ Οὐαλεντινιανοῦ τὸ τρίτον, τῶν αἰωνίων Αὐγούστων, πρὸ δέκα Καλανδῶν Ἰουλίων συνόδου συγκροτηθείσης ἐν τῇ Ἐφεσίων μητροπόλει.* Flavius Theodosius decimum tertium, et Valentinianus tertium consules

erant, ut Fasti testantur, anno Dom. 430. Sed habita est hæc synodus, non ipso anno quo illi consulatum gerebant, verum *μετὰ τὴν ὑπατείαν αὐτῶν,* hoc est, anno sequente, Basso et Antiocho coss. ut Socrates, concilio suppar, hic testatur. De die quo incepta est, aliquantulum dissensionis videtur. Nam Acta eam congregatam tradunt Junii 22. Socrates autem Junii 28. Sed Actis potius adhærendum est. Quamvis suffragatur Cyrillus in epistola ad clerum populumque Alexandrinum, quæ inter acta synodi hujus exstat. Dicit enim synodum hanc habitam fuisse *κατὰ τὴν ὀγδόην καὶ εἰκάδα τοῦ Παυνὶ μηνός.* Verum neomenia Pauni in anno Actiaco incidit in Maii 26. Ergo dies Pauni 28. erat Junii 22, sive x Kal. Jul. *Guil. Beveregii annot. in Can. Concilii Ephesini,* p. 103. Huic consentit Antonius Pagi, ad ann. 431. n. xii. READING.

Acta et Socrates in anno consentiunt; illa tamen eum signant modo minus usitato, *post consulatum* prioris anni, cum possent ipsos consules instantis anni notare. Hoc ideo fortasse factum est, quia regium edictum, quo convocatum est concilium, priore anno publicatum erat. Veruntamen cum dicat Socrates, *σύνοδος τοιοῦτον ἔσχε τέλος· καὶ πέπρακται μὲν ταῦτα— τῇ εἰκάδι ὀγδόῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός,* meminisse oportet concilium sedisse usque ad finem mensis Augusti, neque dimissum esse ante Octobrem, et vergentem quidem, quantum videatur. Vid. Act. Mans. t. iv. et t. v. col. 256.

34, 13. *πολλοὺς συναγάγων ἐπισκόπους*] Negat Pagius recte hæc dici, nec habitam fuisse synodum Antiochiæ ante eam in qua reddita pax fuit Cyrillo et Memnoni; sed Tarsi habitam fuisse ait synodum quæ Cyrillum damnavit, Socratem vero erravisse. Certe convenisse synodum Tarsi demonstrat Pagius ex epistola Meletii in veteri synodico Latino edita, cujus hæc sunt verba, *Reversus est a Constantinopoli ad Orientem idem Antiochenus. Collegit rursus in Tharso concilium. Scripsit synodicas literas, in quibus et Cyrillum deposuit et eos quo pro eo adscenderant Constantinopolim.* Vid. Mans. t. v. col. 921. Plura de hac synodo Tarsensi habentur in eodem libello synodico, quæ indicantur in Mans. annot. ad l. Reditus vero iste Joannis a Constantinopoli ad Orientem fuit post ordinationem Maximiani: unde colligitur, synodum Tarsi convenisse post Octobrem ejus anni; nam Maximianus ordinatus fuit die 25 Octobris. Infra, 37, 19. Liberat. Breviar. vii. Et vetus versio

Latina Præfationis regii edicti contra Nestorium asserit Cyrillum ingressum esse Alexandriam d. 30 mensis Athyr, qui fuit Octobris: Mans. t. v. col. 255: dixit autem Socrates damnatum esse Cyrillum a Joanne postquam rediisset Alexandriam.

34, 13. μικρόν τε ὕστερον] Hæc gesta sunt A. D. 432, per synodum Antiochiæ habitam. Epistola synodica, ad Xystum et Cyrillum et Maximianum, annum signat his verbis in exordio suo, κατὰ τὸ παρῳχηκὸς ἔτος ἐκ θεσπίσματος τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἁγία σύνοδος θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων συνήχθη κατὰ τὴν Ἐφεσίων μητρόπολιν. Mans. t. v. col. 285. Hujus synodi meminit epistola Alexandri et aliorum in veteri Synodico (quod appellatur Adversus Tragœdiam Irenæi), cap. liv sic, *Intravimus Antiochiam convocati. Habentes igitur de his quæ sunt agenda concilium,* Mans. t. v. col. 830. Habita est alia quoque synodus de eadem re Berœæ, secundum judicium Pagii et aliorum virorum doctorum: certe ibi Joannes Antiochenus cum episcopo Acacio convenit; ita enim ipse testatur, *Fui in Berœa; et dum multa nobis hic exercitatio facta fuisset, et communis pater dominus meus Acacius sanctissimus episcopus omne bonum moveret, cet.* Synod. ibid. lxxvi. Mans. col. 854. Aliis quoque visum est etiam alibi convenisse synodum. Mansius opinatus est collectos esse episcopos cum Theodoreto in incerto aliquo loco hujus provinciæ Euphratensis; t. v. col. 1157. Theodoretus quidem ipse scripsit, ad Alexandrum Hieropolitanum episcopum, *Hæc vero et in Antiochia, et in Berœa, et in Hierapoli sumus sæpius collocuti,* Synod. ibid. c. lxxii. Mans. col. 849. Et credi quidem potest, episcopos sæpius et pluribus locis inter se convenisse atque collocutos esse de restituenda pace Ecclesiæ, sed non omni tamen hujusmodi colloquio recte dandum esse nomen *synodum.* Conf. Pagi. a. 432. v. Utcunque tamen hæc sint, constat pacem Cyrillo redditam essecon sensu synodali orientalium: id enim testatus est Ibas in synodo Chalcedonensi,—ἡ ἀνατολικὴ σύνοδος ἐδέξατο αὐτὸν ἑρμηνεύσαντα τὰ ἐκεῖ κεφάλαια αὐτοῦ—, Mans. t. vii. col. 240. Epistolam imperatoris ad Joannem missam per Aristolaum tribunum, ut pacem inire suaderet, vide in Mans. t. v. col. 277. Quibus autem conditionibus composita sit pax, docet epistola Cyrilli ad Donatum, p. 155. ed. Lutet.

34, 14. μετὰ δὲ τὴν Νεστορίου καθαίρεσιν] Nicephorus in chronico Nestorio attribuit annos tres et menses duos, neglecto scilicet tertio mense, qui incompletus fuit. *Ant. Pagi ad ann.* 431, n. xli. READING.

Cap. 35. Conf. Cassiod. xii. 7. Niceph. xiv. 37.

35, 2. κανόνα ἐκκλησιαστικὸν κωλύειν] Vide Canones Apostolicos xiv et xv citatos in Annotationibus ad cap. 61, libri iii. Euseb. de vita Constantini. READING.

Cap. 36. Conf. Cassiod. xii. 8. Niceph. xiv. 39. 385

36, 3. ἐν τῇ ἕκτῃ] Euseb. H. E. vi. 11; scilicet sub initio sæculi tertii. Nicephorus vero, qui hæc exempla omnia e Socrate compilavit, et plura congessit quoque, inserit hoc loco narrationem de Petro apostolo, qui, quamvis Romæ constitutus episcopus, ad Alexandriam tamen et alias urbes transiverit.

36, 7. κρίνασα τὸ παριστάμενον ὁρίσῃ] Dionysius Exiguus vertit, *Quod visum fuerit, judicando decreverit.* Vetus item interpres, qui olim fuit in bibliotheca Henrici Memmii, et qui nuper Parisiis est editus, vertit hoc modo, *Sed spectare eum oportere, quousque provinciæ synodus de eo quæ eis videntur, ordinet.* Ubi obiter notabis, veterem interpretem in suo exemplari non legisse vocem τελεία, sicut nec Socrates eam legit. Eadem locutio occurrit supra in appendice libri sexti [p. 728], ubi Joannes ita alloquitur episcopos, τὸ παριστάμενον ὑμῖν καταξιώσατε αὐτοὶ διαλαβόντες καὶ κρίναντες ὁρίσαι. Quæ nos ita Latine reddidimus: *Causam ad vos delatam* seqq. Præstat tamen ita vertere, *quodcunque vobis visum fuerit* seqq. VALES.

36, 8. οὗτος μὲν οὖν ὁ κανὼν] Hic est canon 18 concilii Antiocheni. Sed fallitur Socrates, dum existimat hoc canone nixos esse episcopos, ut Proclum a Constantinopolitanæ sedis sacerdotio excluderent. Verum quidem est, Proclum fuisse ex numero eorum qui in supradicto canone designantur. Nam cum episcopus Cyzici ordinatus fuisset a Sisinnio patriarcha Constantinopolitano, admissus non fuerat a Cyzicenis, ut supra retulit Socrates. Verum episcopi qui electionem Procli impugnabant, non hoc canone nitebantur, sed primum et vicesimum canonem ejusdem concilii ad confirmationem sententiæ suæ adducebant, qui sic habet: *Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab episcopo necessitate compulsus: ma-*

neat autem in ecclesia, quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum pristinum de hac re terminum constitutum. Fallitur itaque Socrates noster, qui canonem 18 Antiocheni concilii posuit pro primo et vicesimo. Sed et in eo falsus est, quod verba illa in fine canonis 18, ἐκδέχεσθαι δὲ αὐτὸν, ὅπερ ἂν seqq. suæ sententiæ favere existimavit. Ea verba Latine ita reddidimus: *Suscipere autem debet quidquid provinciæ synodus de ejus negotio judicans constituerit.* Putavit Socrates ex his verbis id consequi, ut si provinciæ synodus supradictum episcopum alio transferre voluerit, episcopus ille id observare debeat. Sed manifeste hallucinatur, cum canone primo et vicesimo translationes episcoporum diserte prohibeantur. VALES.

Rectius de hac quæstione judicare videtur Socrates quam Valesius. Nam canones illi, Antiochen. 21, et Apostol. 14 et 15, quos modo citavit Readingus ad §. 2, (aliter 11 et 12,) omnes id spectant, si quis suam parochiam alii cuidam posthabuerit et proinde deseruerit: at vero Proclus suam non deseruit, nunquam enim illuc accedere potuerat. Itaque recte Socrates ad eum canonem provocat qui intentatus est in episcopos designatos aut constitutos tantummodo, ὀνομασθέντας, non autem in eos qui episcopatum reliquerint. Fatendum quidem est exempla illa, quæ protulit ex historia, meras fuisse, quod aiunt, translationes: et fortasse fuerunt qui Procli institutioni hoc nomine adversabantur. Verum Socrates adeo fortius argumentum suum præstitit si utrumque commonstraverit, et licere per canones synodo provinciali statuere quid agendum esset de episcopo sic posito ut Proclus erat positus, quod habet Can. Antioch. 18, et usu sæpe factum esse in Ecclesia ut episcopi transferrentur propter Ecclesiæ necessitatem, quicquid statuerint alii canones.

36, 9. Περιγένης ἐν Πάτραις] Perigenes Corinthi, quæ metro- 386
polis est Achaiæ, natus ac baptizatus fuerat: deinde in clerum allectus, presbyter ejusdem ecclesiæ summa cum integritate diu permansit. Postea cum a Corinthiorum episcopo ad Patrensem episcopatum promotus fuisset, et Patrenses eum suscipere recusassent, Corinthum reverti coactus est; ubi cum episcopus civitatis non multo post abiisset e vita, Corinthii eum sibi postularunt episcopum, missa supplicatione ad Bonifacium Romanæ urbis antistitem. Sed Bonifacius nihil super ea re agere voluit priusquam litteras Rufi Thessalonicensis

episcopi accepisset, qui per Achaiam et Macedoniam sedis apostolicæ vices gerebat. Duas igitur ad illum de hoc negotio literas scripsit, quibus subjecta erat Corinthiorum postulatio. Datæ sunt hæ literæ Monaxio et Plintha consulibus [A. D. 419.] Postea Bonifacius cum Rufi literas accepisset, electionem Perigenis comprobavit, scripta ad Perigenem et ad Corinthios epistola. Hæc collegi ex duabus Bonifacii ad Rufum epistolis quæ nuper editæ sunt Romæ a Luca Holstenio viro doctissimo, et de antiquitate ecclesiastica optime merito. Porro hic Perigenes interfuit synodo Ephesinæ adversus Nestorium. Sic enim in actione prima scribitur, Περιγένους Κορίνθου τῆς Ἑλλάδος. VALES.

Epistolæ illæ extant, in synodo quæ habita est Romæ A. D. 531 a Bonifacio secundo, ubi recitatæ sunt, cum aliis de Illyrico scriptis, in Mans. Concil. t. viii. col. 752. seqq. Porro ex epistolis quæ duas illas secutæ sunt constat, non paucos fuisse Græcos episcopos quibus tunc Perigenis institutio displicebat; quos Bonifacius per prætensum Petri apostoli nomen et auctoritatem coercere sategit.

Ante Perigenem, et eos episcopos qui sequuntur in hoc loco, Nicephorus inserit alia exempla; scilicet, Eustathium qui translatus fuit a Berœa, sive Chalep, ad Antiochiam regnante Constantino primo, Maximum qui a Diospoli ad Hierosolymam, et Eudoxium qui a Germanicea ad Constantinopolim transiit.

36, 10. Γρηγόριος] Poterat Socrates etiam Euphronium nominare, qui a Colonia Armeniæ translatus est ad Nicopolim metropolim, probante et suadente Basilio magno, quemadmodum legitur in epistolis ejus a ccxxvii. p. 349. usque ad ccxxx. Ambigitur tamen inter viros doctos, utrum Euphronius relicto episcopatu Coloniæ curam Nicopolis solius susceperit, an ambarum simul parochiarum episcopus permanserit. Vid. Annot. Benedict. p. 350. Omisit quoque Socrates nomen unius episcopi cujus antea meminerat, scilicet Methodii episcopi primo Lyciæ mox Tyri: de quo vide supra, ad vi. 13.

36, 14. Γόρδου τῆς Λυδίας] Nicephorus Gordum urbem Lyciæ facit, non Lydiæ: sed reliqui omnes Lydiæ assignant. Porro hic Joannes episcopus Proconnesi interfuit concilio Ephesino, ut refertur in actione prima ejus concilii. VALES.

" Quæ Ptolemæo Julia Gordus, Ἰουλία Γόρδος, inter Hermum amnem et Sipylum montem posita, ipsa profecto est, quam Hierocles in Notitia Gordum nominat, velut et ipse Socrates vii. 36. In Notitiis aliis Lydiæ assignatur ὁ Γόρδων, Gordorum episcopus." Le Quien Orient. Christian t. i. col. 881.

Ibid. Προκονήσῳ] In codice Florentino scriptum est Προκοννήσῳ. Apud Nicephorum, et in jure Græco-Romano, et in actis concilii Ephesini scribitur Προικόννησος. Utramque scripturam tuetur auctor Etymologici in voce Προικόννησος. Et hujus quidem scripturæ, quæ ι habet adscriptum, originem ex eo deducit, quod hæc insula reliquis insulis marmor προῖκα suppeditet, id est gratis; vel a voce προΐξ, quæ hinnuleum significat. Sed Dionysius Atheniensis in libro quem κτίσεις seu de conditu urbium scripserat, Proconesum dictam esse tradit a cervorum multitudine, quos πρόκας vocant. Alii dictam volunt a vase quod πρόχουν appellant Græci, eo quod Milesiis coloniam eo ducentibus primum occurrit virgo id genus vasis gestans. VALES.

36, 15. Παλλάδιος] Palladius Helenopolis episcopos amicus fuit Joannis Chrysostomi, et vim inimicorum ejus expertus. Vid. Pallad. V. Chrysost. iii. p. 21, et xiv. p. 52. Eundem auctorem fuisse Vitæ Chrysostomi crediderunt multi, alii vero negarunt. Vid. Bigotii Præfat. in Galland. Biblioth. Proleg. t. viii. p. xxv. Cave. Hist. Litter. et alios.

36, 17. Θεόφιλος ἀπὸ Ἀπαμείας] In libro quarto Juris Græco-Romani, pag. 93, scriptum est Θεοσέβιος. Ita quoque legitur in Historia Tripertita quam vertit Epiphanius Scholasticus, et apud Ivonem Carnotensem in Prologo Decreti. Nicephorus tamen Philippum vocat, quod miror. VALES.

Ibid. Σαλαμβρίαν] Urbs est Thraciæ, quæ olim quidem a Græcis dicebatur Σηλυμβρία, teste Strabone ac Stephano: postea vero dicta est Salambria. Sic in itinerario Burdigalensi: *Mansio Salamembria*, 44 millibus distans ab urbe Constantinopoli. VALES.

Vid. Le Quien Orient. Christ, in Ecclesia Selymbriæ, t. i. col. 1137.

36, 20. Ὄπτιμος ὁ ἀπὸ Ἀγδαμείας] Hic est Optimus episcopus Antiochiæ in Pisidia, cujus meminit imperator Theodosius in lege 3, Codice Theodosiano De fide catholica; cui una cum

Amphilochio Iconiensi tradita est procuratio ecclesiarum Asiæ. VALES.

36, 22. εἰς ἑτέρας μετατιθέντων] Hunc catalogum episcoporum Nicephorus continuavit usque ad suum ævum, additis triginta sex qui translati esse narrantur; præter alias quasdam mutationes parochiarum. Conf. Cotelerium de eadem re ad Canon. Apost. 11. in Patr. Apostol. t. i. p. 443.

Cap. 37. Conf. Cassiod. et Niceph. ibid. 387

37, 1. τρίβωνα φορεῖν] Male Christophorsonus pallium philosophicum vertit, de suo hanc vocem adjiciens. Atqui Socrates non de philosophico pallio loquitur, sed rhetorico. Ait enim Silvanum prius fuisse rhetorem, id est scholasticum e schola Troili sophistæ: deinde abjecto pallio monasticum vivendi genus amplexum esse. De rhetorico pallio vide si placet quæ supra notavimus. Quibus jungendus est hic locus ex monodia Theophylacti Simocattæ, quam post obitum Phaucæ [Phocæ] dixit in laudem imperatoris Mauricii, ἀποκειράσθωσαν οἱ λόγοι τῶν κρότων· [τὸν κρότον·] τὴν εὐφημίαν αἱ Μοῦσαι· τὸ λευκὸν Ἀθῆναι τριβώνιον. Quæ verba citat ipse Theophylactus in libro octavo Historiæ, capite 12. [p. 338, ed. Niebuhr.] Ex quibus colligitur, pallium rhetoricum album fuisse, non rubrum aut puniceum, ut supra observavimus ex Cyrillo et Basilio Grammatico. De rhetorico pallio loquitur etiam Gregorius Nazianzenus in oratione 20 de laudibus Basilii, pag. 328. προειληφότες τοὺς τρίβωνας, ubi pallia philosophica vertit Billius, pari errore. VALES.

37, 2. συλλαβὼν] Non assentior Christophorsono, qui hunc locum ita interpretatur, quasi Atticus Silvanum ad se accersiverit. Quid opus erat eum accersere, qui præsens erat Constantinopoli, rhetor scilicet in schola Troili sophistæ qui rhetoricam docebat Constantinopoli? Aliquid amplius significat vox συλλαβεῖν, comprehendere scilicet ac vim adhibere. Hoc igitur verbo indicat Socrates, Silvanum invitum ac reluctantem factum esse ab Attico episcopum Philippopoleos. Est autem Philippopolis, metropolis Thraciæ proprie dictæ. Sciendum porro est, ordinationem metropolitanorum Thraciæ pertinuisse tunc ad episcopum urbis Constantinopolitanæ. Nam patriarchæ, jure quodam singulari ordinabant metropolitanos, ut pluribus observavi in dissertatione ad canonem sextum concilii Nicæni. Hinc est quod idem Atticus patri-

archa Constantinopolitanus, Troadensibus postulantibus eundem Silvanum ordinavit episcopum. Alexandria enim Troas, metropolis erat Phrygiæ. Idque diserte cautum est canone 28 concilii Chalcedonensis, qui est de privilegiis sedis Constantinopolitanæ: ut scilicet Thracicæ, Ponticæ et Asianæ diœceseos metropolitani soli a sanctissima sede Constantinopolitana ordinentur; factis prius ex more decretis, communi consensu cleri et populi, et ad patriarcham Constantinopolitanum directis. Sic enim statuit prædictus canon. *ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.* Intelligit decretum postulationis, cujusmodi Corinthii ad Innocentium papam [voluit dicere Bonifacium,] miserunt, Perigenem sibi episcopum dari postulantes, ut supra notavi. VALES.

Hæc de Silvano narrata evenerunt ante A. D. 425; eo enim anno mortuus est Atticus; supra, 25. De voce *συλλαβὼν* conf. infra, 46, 12, 13.

37, 5. *ἀπὸ χορτίνων σανδαλίων*] Epiphanius Scholasticus soleas de sparto interpretatur: quem secutus est Langus interpres Nicephori. Tales erant carbatinæ, quas Pollux et Hesychius viles calceos fuisse dicit rusticorum, *μονόπελλον ὑπόδημα* exponit Hesychius; id est, simplici solea constans. VALES.

37, 8. *τὴν φροντίδα ἐπέθετο*] Hoc est, *cogitare cœpit*: nimirum de Silvano ad episcopatum Troadis instituendo. Conf. *φροντίδας ἐτίθη τίνα τρόπον καθέλοι τὸν τύραννον*, supra, i. 2, 3.

37, 11. *πλατὴν*] Conf. Suidam, *πλάτη: πλοῖον. Πλάτην μυριοφόρον, πύργοις τε καὶ περιφράγμασι παντοίοις κοσμήσας ἄνωθεν, κατὰ ρεῦμα ἀφίησι*: ex auctore ignoto, col. 2999.

37, 17. *οὐδένα τὸν τοῦ κλήρου δικαστὴν ἐδίδου ποτὲ*] Hinc colli- 388
git Tillemontius, "episcopos tunc non solum judicare solitos esse de causis privatorum hominum, verum etiam potuisse alios judices pro se delegare, quemadmodum S. Augustinus vicem suam Eraclio presbytero commisit," Memoir. t. xii. p. 428. Vid. Gesta Eccles. in Augustin. Epist. ccxiii. t. ii. col. 790. Certe tunc temporis judicia non minima pars erant episcopi muneris: de iis conquestus est Augustinus aliis quoque locis, præter hunc modo indicatum; sic, *Nam maligni exercent ad facienda mandata, a scrutandis autem avocant, non solum cum persequuntur aut litigare nobiscum volunt, verum etiam cum obsequuntur et honorant; et tamen suis vitiosis et negotiosis cupiditatibus adjuvandis ut occupemur, et eis nostra tempora impendamus efflagitant; aut certe infirmos premunt, et caussas suas ad nos deferre compellunt: quibus dicere non audemus*, Dic homo, quis me constituit judicem aut divisorem inter vos? In Psalm. cxviii. Serm. xxv. 3. t. iv. c. 1340. Et ait se, *tumultuosissimas perplexitates caussarum alienarum pati de negotiis sæcularibus, vel judicando dirimendis, vel interveniendo præcidendis*, cet. De Oper. Monach. 37. t. vi. col. 499. Porro in exercendis hisce judiciis non deerat episcopis auctoritas, poterant enim verbera adhiberi jubere, si ita visum esset; ait idem iterum de inquisitione quadam,—*confessionem—virgarum verberibus eruisti. Qui modus coercitionis a magistris artium liberalium et ab ipsis parentibus, et sæpe etiam in judiciis solet ab episcopis adhiberi*, Epist. cxxxiii. 2. t. ii. col. 396. Licuit episcopis lege audire et judicare causas ecclesiasticas, nempe in suæ *Diœceseos synodis*. Licuit illis etiam audire causas civiles cum consensu utriusque partis, per legem Constantini magni: vid. Sozomen. i. 9. Postea tamen deminuta est auctoritas in judicando. Multa excepit ex illorum audientia lex data A. D. 376, Cod. Theodos. xvi. Tit. ii. 23. Plura repressit Novella Valentiniani A. D. 452, quæ sic incipit, *De episcopali judicio diversorum sæpe causatio est. Ne ulterius querela procedat, necesse est præsenti lege sanciri.* cet. Post t. vi. p. 127. ed. Ritter. Rem plene examinatam vide in Gothofred. Commentar. ibid. loco supra citato, xvi. Tit. ii. 23. p. 58.

37, 19. *περὶ τὴν εἰκάδα πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου*] Scilicet post quatuor menses a depositione Nestorii, ut supra, cap. 35, cujus nomen e diptychis statim expunxit Maximianus, et duabus Constantinopoli synodis habitis, primarios partium Nestorianarum patronos deposuit. READING.

Cap. 38. Conf. Cassiod. xii. 9. Niceph. xiv. 40. 389

Cap. 39. Conf. Cassiod. xii. 10. Niceph. xiv. 41.

39, 2. *τῶν ὡρείων*] Apud Nicephorum scriptum est *ὡρείων* cum aspiratione. Et Langus horrea seu granaria interpretatur. Musculus *maxima ædificia* vertit, Christophorsonus *fortissima munimenta.* Ego Langum sequi malim. *ὡρεῖον* enim vox est Græco-barbara, quæ significat horrea, ut jampridem observavit Meursius in glossario Græco-barbaro. In codice Regio hoc loco scriptum inveni *ὀρείων*. Porro quinque Con-

stantinopoli fuerunt horrea publica; quatuor scilicet in regione 5. VALES.

39, 2. *τὸ δημόσιον ᾧ ἐπώνυμον ἐστὶν* Ἀχιλλεὺς] In Chronico Alexandrino ita scriptum est, Theodosio Augusto decimoquarto et Maximo consulibus, *ἐγένετο πυρκαιὰ μεγάλη ἀπὸ τοῦ νεωρίου, καὶ ἐκάησαν τὰ ὅρια καὶ τὸ δημόσιον ὁ Ἀχιλλεὺς μηνὶ Λῴῳ.* Epiphanius Scholasticus vertit, *Thermas quæ vocantur Achilleæ.* Quam interpretationem confirmat Marcellinus Comes in Chronico, Maximo et Paterio consulibus, qui fuit annus Christi 443. *His consulibus*, inquit, *thermarum quæ Achilleæ dicuntur*, *encæniæ factæ.* Et auctor Chronici Alexandrini, qui sic habet, *ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐνεκαινίσθη τὸ δημόσιον λοῦτρον ὁ Ἀχιλλεὺς, μηνὶ Αὐδυναίῳ, πρὸ γ′ ἰδῶν Ἰανουαρίων.* Thermæ igitur Achilleæ cum incendio consumptæ fuissent Theodosio decimoquarto et Maximo consulibus, anno Christi quadringentesimo tricesimo tertio, decimo post anno instauratæ sunt ac dedicatæ. VALES.

39, 3. *εἰς τὸ θυσιαστήριον*] Conf. supra, ad 33, 2.

39, 8. *ἐν ὑπατείᾳ Θεοδοσίου τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον*] Is fuit 390
annus Chr. 433. Scribit Marcellinus in Chronico, hoc incendium (quo magna pars CPoleos conflagravit) *per tres dies continuos* durasse. READING.

Eadem ante Marcellinum scripsit Prosper in Chronico hoc anno.

Cap. 40. Conf. Cassiod. xii. 10. Niceph. xiv. 37.

40, 1. *δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς τοῖς πέντε μησὶν*] Obiit Maximianus anno Chr. 434. Accurate autem Socrates tempus computavit, quo Maximianus ecclesiæ CPolitanæ præfuit, ideoque jam recte scripserat, eum ordinatum die 25 Octobris, anni 431. *Ant. Pagi ad ann.* 434. n. ii. READING.

40, 5. *Κελεστίνου ἐπιστολαὶ*] Assentior Baronio, qui ad annum Christi 434, recte observavit, has litteras Cœlestini papæ non hoc anno scriptas esse, sed biennio ante, cum scilicet, deposito Nestorio, de eligendo Constantinopolitanæ urbis antistite ageretur. Certe hoc anno, Aspare et Areobinda consulibus, mortuus erat Cœlestinus, eique Xystus in episcopatu successerat. VALES.

Aetio et Valerio Coss. Romanæ ecclesiæ præficitur xlii *episcopus Sixtus*, Prosper. Chron. A. D. 432. Et scriptas antea

fuisse has epistolas ipse Socrates indicare videtur: cum dicit eas tunc *præsentes*, *παρούσας*, fuisse, quas Cœlestinus *miserat*, *ἀπεστάλκει*: quanquam festinata præter solitum fuerit Procli institutio.

40, 5. *Ῥούφῳ τῷ Θεσσαλονίκης*] Rufus Thessalonicensis episcopus vices sedis apostolicæ agebat per Illyricum, ut docent epistolæ Innocentii ac Bonifacii pontificum Romanorum ad illum datæ, quas habes in collectione Romana Lucæ Holstenii. Id enim privilegium habebant Thessalonicenses episcopi a temporibus Damasi papæ, ut ex eadem collectione discimus. Balsamo in Commentariis ad synodum in Trullo pagina 359, scribit Thessalonicenses episcopos olim fuisse legatos episcopi Romani; et episcopum Romanum jus habere dicit constituendi legatos in patriarchatu Constantinopolitano; episcopos autem ordinandi negat illum jus habere; in quo graviter fallitur. Nam provinciæ illæ quæ tunc, cum scribebat Balsamo, erant sub patriarcha Constantinopolitano, antea fuerant sub dispositione episcopi Romani. Porro synodus Nicæna statuit ut antiquæ consuetudines serventur. VALES.

Verum de potestate episcopi Romani in Illyrico orientali, cujus metropolis fuit Thessalonica, semper magnopere disputatum fuit, usque ab A. D. 380; quando primum, diviso Illyrico in duas partes, occidentale et orientale, cessit hoc in imperium Theodosii. Vide de ea divisione Pagium a. 380, vi. Gothofredus ad legem Honorii et Theodosii de rebus Ecclesiasticis in Illyrico, datam A. D. 421, hæc dicit, "Ex hac interim constitutione liquet *ἀναντιρρήτως*, episcopi Romani potestatem Illyrici provincias hac tempestate nondum pervasisse: Illyrici inquam, orientalis: nam de eo est hæc constitutio." Comment. ad Cod. Theodos. xvi. Tit. ii. 45. t. vi. p. 103. Neque synodus Nicæna, cum "statuit, ut antiquæ consuetudines servarentur," quod ait Valesius, nempe Can. 6, probari potest ex historia quidquam sanxisse de jure episcopi Romani in Illyricum.

Cap. 41. Conf. Cassiod. xii. 11. Niceph. xiv. 38. 391

41, 1. *ἀναγνώστης ἐτύγχανεν ὢν*] Addit his fabulam Nicephorus, Proclum primo fuisse ministrum et asseclam Joannis Chrysostomi; quo dum fungeretur officio, vidisse Paulum apostolum Joanni in aurem dictitantem, et vim mysticam epistolarum suarum explicantem. xiv. 38.

41, 2. τὴν Κυζίκου ἐπισκοπὴν] Episcopus Cyzici ordinatus est Proclus anno circiter 427, ibi vero nunquam commoratus. Vide cap. 28, hujus libri. READING.

Cap. 42. Conf. eosdem locos.

Cap. 43. Conf. Cassiod. xii. 12. Niceph. xiv. 38. 392

43, 1. τὴν τοῦ τυράννου ἀναίρεσιν] Supra, cap. 23.

43, 3. Ῥούγας] Apud Priscum in Historia Gothorum Ῥοῦας dicitur Hunnorum Rex, cui successit Attila. Apud Jornandem Roas vocatur, frater Octari et Mundiüchi, patruus Attilæ. Roilam vocat Langus interpres Nicephori, qua ratione adductus nescio: nam in Nicephoro Ῥούγας scribitur perinde ac in Socrate. VALES.

In Chronico quod sub Prosperi nomine edidit Pithœus, *Rugila* dicitur. READING.

Qui fuerint hi barbari incertum est. Hunni qui Joanni suppetias tulerant, post ejus cladem ad suam terram accepto pretio redierunt, sicut referunt Prosper A. D. 425, et Philostorgius xii. 14, atque Cassiodorus in Chronico. A. D. 427 Hunni e Pannonia a Romanis et Gothis, tunc fœdere junctis, expulsi sunt. Jornand. De Reb. Get. 32. Marcellin. Chron. A. D. 435 pugnatum fuit cum Burgundionibus. A. D. 436 bellum motum est a Gothis, in quo gerendo Romani auxiliares habuerunt Hunnos, donec finitum esset A. D. 439. Prosper. Chron. Jornand. 34. Clinton. Fast. Rom. Mox motum est bellum ab Hunnis, Attila duce, Eudoxio et Dioscoro Coss. A. D. 442. Prosper.

43, 6. Ἡ δὲ προφητεία] Ezekiel. xxxviii. 2, et 22.

Ibid. ἄρχοντα Ῥῶς] Sic habet editio septuaginta interpretum in capite 38 Ezechielis. Sed vox illa Ῥῶς deest in versione vulgata, pro qua Hieronymus caput interpretatur hoc modo: *Principem capitis Mosoch.* Quare quod Langus hic annotat de Russis, meo quidem judicio alienum est ab hoc loco. VALES.

43, 7. ἐθαυμάσθη ἐπὶ τούτοις ὁ Πρόκλος] Veruntamen ante Proclum Ambrosius eundem locum prophetæ explicaverat de Gothis, et Gratianum hortatus erat bellum fidenter suscipere fretum divinis oraculis; *Namque et futuram nostri depopulationem, et bella Gothorum Ezekiel illo jam tempore prophetavit; sic enim habes*, Propterea prophetiza, fili hominis. (v. 14.) cet. Et infra, *Gog iste*, ait, *Gothus est, quem jam videmus exiisse, de quo promittitur nobis futura victoria, dicente Domino*, Et deprædabuntur eos. (v. 11.) cet. De Fide ii. 16. Ambrosius vero non citavit versum 22, quem Proclus videtur suum fecisse textum.

Cap. 44. Conf. Cassiod. xii. 13. Evagr. i. 20. Niceph. xiv. 23.

44, 4. ἐν ὑπατείᾳ Ἰσιδώρου καὶ Σινάτορος] Hi consules fue- 393
runt anno Christi 436. Sed dissentiunt a Socrate Prosper et Marcellinus Comes in Chronico, et auctor Chronici Alexandrini. Hi enim sequente anno has nuptias celebratas esse scribunt, Aetio ii. et Sigisvulto consulibus, mense Novembri. Idque confirmat Jornandes in libro de successione regnorum; ubi postquam locutus est de stupro quod Honoria cum Eugenio procuratore suo commiserat, quod factum est Areobindo et Aspare consulibus, anno Christi 434, subdit: *Posthæc tertio anno Valentinianus imperator a Roma Constantinopolim, ob suscipiendam in matrimonium Eudoxiam Theodosii Principis filiam venit: dataque pro munere socero suo tota Illyria, celebratis nuptiis ad sua regna cum uxore recessit.* De donatione Illyrici occidentalis idem testatur Cassiodorus in libro xi. Variarum, Epistola i. his verbis: *Placidiam mundi opinione celebratam, avorum prosapia gloriosam, purpurato filio studuisse percepimus; cujus dum remisse administrat imperium, indecenter cognoscitur imminutum. Nurum denique sibi amissione Illyrici comparavit, factaque est conjunctio regnantis, divisio dolenda provinciis.* VALES.

Imo Aëtio secundum et Sigisvulto Coss. anno Chr. 437, quod præter Prosperum, Marcellinum, et Cassiodorum in Chronicis, testatur auctor Chronici Alexandrini, qui rei gestæ mensem et diem memorat, quos ex actis publicis desumpsisse non dubitandum. *His Coss. Valentinianus junior mense Octobri*, xii *Kal. Novemb. ingressus Constantinopolim, nuptias celebravit, accepta in uxorem Eudoxia, Theodosii et Eudociæ Aug. filia, mense Octob.* iv. *Kal. Novemb. Suscepit ex ea geminas filias, Eudociam et Placidiam.* Ant. Pagi ad ann. 437. n. iii. Nata est autem Eudoxia anno 422. READING. Conf. Clinton. F. R. A. D. 437.

Cap. 45. Conf. Cassiod. xii. 14. Theodor. Lect. ii. 64. Niceph. xiv. 43.

45, 2. τὴν καθαίρεσιν] Scil. per synodum sub Quercu. *W. Lowth.* READING.

45, 4. *τὴν ἑβδόμην καὶ εἰκάδα τοῦ Ἰαννουαρίου*] Quo die etiamnum s. Chrysostomi natale in ecclesia Romana celebratur. Facta est autem hæc translatio anno Chr. 438. a Proclo, qui, adolescens dum fuit, s. Chrysostomo sedulo adhæserat, tanquam Amanuensis. READING.

Marcellinus discrepat a Socrate uno die; ait enim sepultas esse reliquias Januarii d. 28; et eodem quoque die Theodorus Lector, ii. 64. Fabulam addit Nicephorus; nempe, loculum, in quo condita erant ossa Joannis, moveri non potuisse, donec imperator missa rubrica forma precis conscripta, ipsum sanctum venire exoraret: xiv. 43.

45, 7. *ὅπως γέγονέ τε καὶ ἀεὶ γίνεται*] His verbis sententiam suam non obscure innuit Socrates. Vult enim dicere, hæc per invidiam aut per gratiam fieri solere. Nam quod Origenes, tot annis post obitum elapsis damnatus est a Theophilo, id Theophili invidiæ erga ipsum Origenem, vel adversus monachos qui Longi dicebantur, adscribit Socrates. Quod autem Joannes Chrysostomus anno post mortem quinto ac tricesimo, honorifice reductus est in patriam, id Procli et plebis Constantinopolitanæ amori ac benevolentiæ tribuit. Ego vero sententiæ Socratis non accedo. Etsi enim in hujusmodi negotiis affectus hominum nonnihil efficiunt: divina tamen justitia ac providentia, qua regitur Ecclesia, semper dominatur. Origenes igitur ob dogmatum impietatem damnatus, et Joannes Chrysostomus ob vitæ ac doctrinæ integritatem consecratus, usque in hodiernum diem in Ecclesia manet. VALES.

Socrates Origenem admodum miratus est, sicut ex iis apparet quæ sæpe dixit de eo: Chrysostomum vero aversatus, nam ubique eum sugillat. Hic autem innuit, in utroque parem factam esse injuriam, quemadmodum in talibus rebus fieri solet: in quibus verbis videtur mihi carpere judicia ecclesiastica, quæ plerumque improbat.

Cap. 46. Conf. Cassiod. xii. 14. Niceph. xiv. 41. 394

46, 12. *ἄξιον εἶναι ἐβόων*] Fuit hæc solennis acclamatio in 395
electionibus episcoporum, ut observavit Valesius in Euseb. lib. vi. cap. 29. *W. Lowth.* READING.

46, 13. *τοῦ αὐτοῦ μηνὸς*] Etsi codices nostri nihil mutant, assentior tamen Christophorsono et Savilio, qui *τοῦ Αὐγούστου μηνὸς* emendant. Certe cum Paulus Novatianorum episcopus

mortuus sit primo ac vicesimo die mensis Julii, ac triduo post ejus obitum resignata sit chartula in qua Marcianum successorem suum nuncupaverat, ut supra retulit Socrates, fieri non potest ut Marcianus primo et vicesimo die ejusdem mensis Julii ordinatus sit episcopus: quippe qui eo tempore delitesceret in Phrygiæ urbe Tiberiopoli: ex qua adducendus fuit Constantinopolim, ut ibi Novatianorum episcopus constitueretur. VALES.

Cap. 47. Conf. Cassiod. xii. 15. Evagr. i. 21, 22. Theodor. Lect. i. 1. Niceph. xiv. 49, 50.

47, 2. *ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἔπεμπε*] Hæc peregrinatio recte a Baronio anno 438 recitata est, cum filiæ matrimonium anno superiori peractum fuerit. Præterea Marcellinus in Chronico, sub anni 439. Coss. habet: *Eudocia uxor Theodosii principis ab Hierosolymis ad urbem regiam remeavit, beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentii positæ venerantur, secum deferens.* Ideoque anno 438 illuc sese Eudocia contulerat. Vid. Evagr. lib. i. cap. 20. *Ant. Pag. ad ann.* 438. n. v. READING.

Eudocia uxor Theodosii principis ab Hierosolymis urbem regiam remeavit, Marcellin. Chron. A. D. 439. Fortasse illuc profecta est statim post nuptias filiæ suæ A. D. 437, si hoc anno redierit. Idem Marcellinus secundum ejus iter ad Hierosolymam memorat A. D. 444, aliis de causis factum: et Chronicon Paschale, quod et causas aliter narrat, prius vero ejus iter omisit. Evagrius, qui de utroque itinere una dicit, ad causas eorum ideo tantum alludit, ut profiteatur se scriptoribus, qui has narraverunt, fidem non habere.

Cap. 48. Conf. Cassiod. xii. 16. Niceph. xiv. 42.

48, 4. *Θαλάσσιος*] Hic est Thalassius vel Thalassus præfectus prætorio Illyrici, ad quem missa est lex unica titulo 6 legum Novellarum Theodosii junioris, quæ data est Constantinopoli iii. Idus Augusti, Theod. Aug. xvii. et Festo Coss. Post hunc igitur diem Thalassius hoc ipso anno factus est a Proclo Cæsariensis episcopus. Quod facinus Procli non sine causa miratur Socrates, ut novum, nec ab ullo superiorum pontificum usurpatum. Certe Nectarius cum prætor esset urbis Constantinopolitanæ, creatus fuerat episcopus ejusdem civitatis. Verum imperatoris consensus prius accesserat, ut

supra relatum est a Socrate. Hic vero Proclus proprio motu manum injicit præfecto prætorio, qui ad Orientis præfecturam administrandam a principe erat designatus. Intelligendum est tamen, consensum principis postea accessisse, qui rem a Proclo factam comprobarit. In minoribus autem judicibus ad ecclesiasticos gradus promovendis, consensus principis haudquaquam necessarius fuit. Sufficiebat enim consensus præfecti prætorio, sub cujus dispositione erant præsides provinciæ. Hujus rei illustre exemplum habemus in vita sancti Germani Altissiodorensis, quam scripsit Constantius presbyter. Qui cum esset præses provinciæ, et Amator episcopus Altissiodorensis eum sibi successorem vellet designare, consensum prius Julii præfecti prætorio Galliarum Amator expetiit, priusquam id tentaret, ut refertur in capite tertio libri primi de vita b. Germani. Porro hic Thalassius Cæsariensis episcopus interfuit pseudosynodo Ephesinæ adversus Flavianum, ut docent acta ejusdem synodi quæ referuntur in actione prima concilii Chalcedonensis. VALES.

48, 7. Θεόδωρε] Conf. supra vi. 1. Quis fuerit iste Theodorus nondum compertum est. Fuerunt quidem qui crediderunt fictum fuisse nomen, quemadmodum nonnulli incertum esse opinati sunt an Theophilus s. Lucæ verum hominem designet, inter quos habendus est Epiphanius, dum ita scribit, εἴτ' οὖν τινὶ Θεοφίλῳ τότε γράφων τοῦτο ἔλεγεν, ἢ παντὶ ἀνθρώπῳ Θεὸν ἀγαπῶντι, Hær. li. 7. Hujus tamen opinionis nulla ratio afferri potest, nisi quod ignotum est quis fuerit homo; nec inde sequitur, fuisse neminem. Verisimile quidem videtur fuisse ipsum eum Theodorum, quem Liberatus memorat fuisse diaconum Procli, et tomum ejus ad Armenios scriptum portasse ad Joannem episcopum Antiochiæ, Breviar. x. Nam cum Socrates adeo Proclum miratus sit, potuit etiam amicum habere quendam ex ejus clero.

48, 8. ἐτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα] Rotundo numero usus est Socrates: alioqui ab anno Chr. 305, unde initium Historiæ deducit, ad annum 439, ubi desinit, erunt tantum 135 anni. *W. Lowth.* READING.

HENRICI VALESII
OBSERVATIONUM ECCLESIASTICARUM
IN SOCRATEM ET SOZOMENUM
LIBRI TRES.

I. EST DE MAGNO ATHANASIO.
II. DE PAULO CONSTANTINOPOLITANO.
III. DE SEXTO CANONE CONCILII NICÆNI.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De anno quo primum restitutus est Athanasius.

CÆSAR Baronius in Annalibus, et Dionysius Petavius in Rationario temporum, Blondellus in libro de Primatu Ecclesiæ, et alii, scribunt Athanasium anno Christi 338 ab exsilio esse revocatum, anno scilicet post mortem Constantini, qui supradictum antistitem, cum adversariorum calumniis premi videret, ad tempus in Gallias relegaverat. Ego vero anno Domini 337, eo ipso quo mortuus est Constantinus, Athanasium restitutum esse contendo: idque certissimo argumento, ut opinor, evincam. Scribit enim Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos, p. 805 se solutum exsilio, et patriæ restitutum esse a juniore Constantino, qui et literas ipsi dedit ad populum et clerum ecclesiæ Alexandrinæ. Eas literas ibidem refert Athanasius: quarum hæc est inscriptio: *Constantinus Cæsar populo catholicæ ecclesiæ Alexandrinæ.* Subscriptio autem est hujusmodi: *datum Treveris* xv *Calendas Julias.* Tam inscriptio, quam subscriptio harum literarum docet id quod dixi, Athanasium scilicet solutum esse exsilio statim post obitum Constantini maximi, anno Christi 337. Nam si anno sequente restitutus fuisset, tum Constantinus junior non

Cæsarem se, sed Augustum appellasset. Nec a Constantino juniore restitutus fuisset Athanasius, sed a Constantio cui Orientis imperium obtigerat. Quare cum Constantinus ipse in iis literis Cæsarem tantum se appellet, et cum Athanasius se a Constantino juniore restitutum esse testetur, apparet id factum fuisse antequam Constantini senioris filii a militibus Augusti essent nuncupati. Etenim mortuo Constantino interregnum quoddam fuit; orbisque Romanus sine imperatore mansit per tres fere menses, donec fratres qui Cæsarum nomine diversas provincias regebant, ad dividendam Romani imperii summam in unum coissent. Obiit Constantinus xi. Calendas Junias, et ipso anno nuncupati sunt tres Augusti, Constantinus, Constantius et Constans, v Idus Septembres, ut legitur in veteribus Fastis, quos falso sub Idatii nomine publicavit Jacobus Sirmundus. Hoc ipsum est quod Eusebius in libro iv. de Vita Constantini scribit, illum post mortem imperasse, et cuncta diplomata atque edicta, ejus, tanquam superstitis, nomine fuisse insignita. Ob hanc igitur causam Constantinus junior in suis ad Alexandrinos literis se duntaxat Cæsarem appellat, quippe qui nondum Augustus fuisset appellatus. Datæ enim sunt literæ xv Calendas Julias. Augustus autem cum fratribus nuncupatus est v Idus Septembres. Porro tunc temporis dum fratres tantum Cæsares vocarentur, summa auctoritas penes juniorem Constantinum erat, quippe qui fratrum natu maximus foret.

Cap. II.

Quo anno Julius Romanæ urbis episcopus, missis in Orientem presbyteris, Athanasium et Eusebianos Romam ad synodum evocaverit.

Reverso Alexandriam Athanasio, quod anno Domini 337 contigisse superiori capite demonstravimus, Eusebiani moleste ferentes ejus restitutionem, novis criminationibus apud tres Augustos eum vexare cœperunt. Nam et ad Constantinum et Constantem occidentalium partium imperatores literas scripsere, quibus præter vetera illa crimina toties decantata, eum insuper accusabant, quod post reditum suum plurimas in urbe seditiones excitasset, multosque civium in carcerem trudi, verberibus affici, et necari a judice fecisset. Eadem

quoque scripserunt ad Julium Romanæ urbis episcopum, misso ad eum Macario presbytero, et Martyrio Hesychioque diaconis. Quare coactus est Athanasius, presbyteros suos cum literis suis, tum ad imperatores, tum ad Romanum pontificem mittere, ut illorum calumnias depelleret. Cum igitur Athanasii presbyteri Romam venissent, et coram Julio papa multisque aliis Occidentis episcopis qui tum Romæ aderant, Eusebii legatos in omnibus convicissent, tandem ipsis Eusebii legatis id postulantibus, placuit ut tam orientalium, quam Occidentis episcoporum synodus Romæ congregaretur, utque Julius tam ad Eusebianos, quam ad Athanasium literas scriberet, quibus ad concilium convocarentur: quo cunctis præsentibus et jus suum prosequentibus justa sententia depromi posset, et amotis discordiarum causis, pax Ecclesiæ in posterum firmaretur. Scripsit itaque Julius juxta petitionem legatorum, ad Eusebium per Elpidium et Philoxenum Romanæ ecclesiæ presbyteros. Scripsit etiam ad Athanasium: mandans ut intra certum diem Romæ ad causam dicendam adessent. Verum difficultas est, quo anno hæc legatio Julii papæ in Orientem profecta sit. Baronius quidem in Annalibus, quem ceteri fere sequuntur, has Eusebianorum criminationes adversus Athanasium de quibus supra dixi, confert in annum Christi 339. Quod equidem facile concesserim. Cum enim Athanasius et episcopi Ægyptii in synodica sua testentur, Eusebianos ad tres simul Augustos literas scripsisse, vix serius id potuit contingere. Etenim Constantinus junior ad quem illi literas dedere, anno Domini 340 interfectus est. Legationem autem illam a Julio missam esse dicit Baronius anno Christi 340: in quo ei assentiri non possum. Nam si id admittimus, biennium fere totum in sua legatione consumpserint necesse est, quippe qui anno 342 ex legatione sua reversi sint, ut Baronius fatetur. Atqui non est verisimile, tantum temporis spatium a legatis contritum fuisse: et si tamdiu detenti fuissent ab orientalibus, non id omisisset Julius in epistola quam Romanæ synodi nomine scripsit ad episcopos concilii Antiocheni. Neque vero id tacuisset etiam Athanasius, qui omnes adversariorum suorum dolos fraudesque accurate commemorat. Certe Julius papa id unum conqueritur de orientalibus, quod legatos suos usque ad mensem

Januarium detinuerint, quo scilicet dies ad quam synodus erat indicta, elaberetur. Athanasius vero in Epistola ad Solitarios id tantum dicit, Julii legatos ab Eusebianis detentos fuisse ultra diem a Julio constitutum. Quare verius esse existimo, hanc legationem a Julio papa missam fuisse anno Domini 341 ineunte, paulo antequam synodus Antiochiæ congregaretur. Id ipsum præterea colligi potest ex epistola Julii papæ ad episcopos synodi Antiochenæ. Etenim in ea epistola diserte testatur Julius, episcopos illos in suis literis inter cetera conquestos fuisse quod Julius non ad ipsos, sed ad unum Eusebium literas misisset per Elpidium ac Philoxenum. Jam tum ergo congregata erat Antiochiæ synodus, aut saltem indicta eo tempore, quo Julius literas illas ad Eusebium misit. Alioquin episcopi orientales nullam querimoniæ causam habuissent: eisque Julius id merito respondere potuisset: Qua ratione ad vos scribere poteram, qui nondum in unum conveneratis? An ego divinare potui vos Antiochiam ad encænia venturos, atque illic synodum esse facturos? Sed nihil horum rescripsit illis Julius. Id unum dicit, se ad Eusebium solum scripsisse, propterea quod is solus litteras prior ad ipsum dedisset. Sed et Athanasius in epistola ad Solitarios id ipsum 386
non obscure significat. Postquam enim dixit se Romam profectum esse simulatque audiisset Gregorium Alexandriam brevi mittendum esse cum militari manu, ut in episcopatum ipsius invaderet, hæc subjungit: *Julius vero presbyteros suos Elpidium et Philoxenum cum literis ad Eusebianos misit* seqq. Idem tradit in Apologia secunda adversus Arianos p. 739. *ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὴν Ῥώμην.* Id est, *cum igitur Romam perrexissem, Julius, ut par erat, etiam ad Eusebianos literas scripsit, missis etiam duobus presbyteris suis Elpidio et Philoxeno.* Verum hoc loco nascitur difficultas. Nam si Elpidius et Philoxenus a Julio missi sunt in Orientem, Athanasio jam Romam ingresso, aut certe eo proficiscente; quomodo stare potest id quod Julius scribit in epistola ad orientales, Athanasium non sponte, sed literis suis accitum Romam venisse? Respondeo; Athanasium literis quidem Julii papæ evocatum fuisse, sed non per Elpidium ac Philoxenum legatos, verum per alios quosdam qui Julii literas ad ipsum detulerant, priusquam Elpidius ac Philoxenus ad Eusebianos mitterentur.

Id enim rationi consentaneum erat, ut accusatus prior ad dicendam causam evocaretur. Certe Athanasius in Epistola ad Solitarios, has duas citationes aperte distinguit. Et primo quidem loco ait Julium literas ad se scripsisse, quibus mandabat synodum oportere fieri, ubicumque Athanasius voluisset, ut Eusebiani tum crimina quæ aliis objiciebant probarent si possent, tum sibimetipsis objecta fidenter refutarent. *ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ῥώμης Ἰούλιος, ἔγραψε χρῆναι γενέσθαι σύνοδον ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν* seqq. Deinde pagina sequente subdit se Romam navigasse audito Gregorii adventu: Julium vero presbyteros suos Elpidium atque Philoxenum cum literis ad Eusebium misisse, certumque diem constituisse quo se in judicio sisteret, nisi pro calumniatore haberi vellet. Idem Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos non procul ab initio, diserte testatur, se priorem ad synodum Julii papæ evocatum esse. Sed verba ipsa præstat adscribere, eo quod ab interprete perperam translata sunt. *κέκριται γὰρ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· πρῶτον μὲν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ συναγομένῃ ὑπὸ ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν· δεύτερον δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ, γράψαντος Εὐσεβίου καὶ κληθέντων αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, καὶ συναχθέντων ἐπισκόπων κἀκεῖ πλέον πεντήκοντα. Judicatum est enim secundum nos non semel neque iterum, sed sæpius. Primum quidem in nostra provincia, cum ad id coiissent propemodum centum episcopi. Secundo Romæ, cum Eusebius literas scripsisset, et tum ipse cum suis tum nos in judicium vocati essemus: congregatis illic quoque pluribus quam quinquaginta episcopis.*

Cap. III.

Quo anno Athanasius Romam venerit.

Baronius qui Elpidium ac Philoxenum presbyteros a Julio papa in orientem missos esse dicit anno Domini 340, consequenter etiam affirmat Athanasium eodem anno Romam venisse, accitum scilicet Julii literis: Baronii sententiam secuti sunt Petavius, Blondellus et ceteri. Verum eos falli, ipsius Athanasii testimonio demonstrabo. Is in Epistola ad Solitarios non procul ab initio, ait Eusebianos qui Julii literis Romam ad ecclesiasticum judicium fuerant evocati, cum scelerum conscientia victi, male sibi metuerent, et eventum Romani judicii reformidarent, sollicitasse Constantium ut sectæ

suæ patrocinium palam susciperet, et Homousianos ac præcipue Athanasium persequeretur. Ac primo quidem id egisse, ut Philagrius iterum præfectus Ægypti creatus Alexandriam mitteretur: Deinde ut Gregorius episcopus pulso Athanasio in locum ejus substitueretur. Statim igitur imperatoris mandato persecutio Alexandriæ excitata est: Gregorius cum militari manu ingressus, adjuvantibus eum Philagrio et Arsacio eunucho, ecclesiam Quirini occupat. Inde alii cæsi, alii in carcerem trusi: alii exsilio, alii bonorum proscriptione multati: aliis annonæ ablatæ sunt: eo scilicet consilio, ut omnes Gregorium vel inviti suscipere cogerentur. *Ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γενέσθαι ταῦτα καὶ μόνον ἀκούσας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην.* Id est, *Antequam hæc fierent, Athanasius cum rem auditione tantum accepisset, Romam navigavit: μόνον ἀκούσας,* supple adventum Gregorii cum militibus. An non ex iis aperte colligitur, Athanasium non nisi post ordinationem Gregorii Romam venisse? Qui cum in synodo Antiochena constitutus fuerit episcopus, id est anno 341, necessario conficitur, Athanasium non ante hunc quem dixi annum in urbem venisse. Accedit Socratis testimonium, qui in libro secundo diserte scribit, post Gregorii ordinationem et post cruentum ejus ingressum in urbem Alexandrinam, Athanasium Romam ad Julium se contulisse.

Cap. IV.

Quo anno synodus Romana congregata sit in causa Athanasii.

Cum Athanasius tempus synodi Romanæ tam distincte notaverit, idque non uno in loco; mirum profecto est viros doctissimos in ejus synodi tempore falli potuisse. Et Baronius quidem in annum Domini 341 eam synodum contulit, quem deinde secuti sunt ceteri. Nisi quod Blondellus in libro de Primatu Ecclesiæ, eodem quidem anno, sed paucis ante synodum Antiochenam mensibus celebratam esse affirmat. Ait enim literas Julii papæ quibus orientales evocaverat, causam Romanæ synodo præbuisse, Romanam autem Antiochenæ occasionem dedisse. At Baronius, etsi Romanam synodum in eundem annum retulerit quo Antiochenam, illam tamen ista posteriorem facit. Cum enim ex epistola Julii ad orientales data, constet Athanasium Romæ mansisse annum integrum et sex menses, dum Eusebianorum adventum exspectaret; Baronius qui Athanasium anno 340 Romam venisse scripserat, necesse habuit Romanam synodum in qua absolutus est Athanasius, in exitum sequentis anni conjicere. Ego vero longe tutius esse existimo, in ea re Athanasii fidem sequi, quam Baronii. Certe Athanasius in Epistola ad Solitarios diserte scribit, Romanam synodum post dimissos ab Eusebianis Julii legatos Elpidium atque Philoxenum, esse celebratam. Locus est pag. 816. ubi postquam retulit Elpidium ac Philoxenum presbyteros a Julio missos fuisse, qui Eusebianos ad causam dicendam citarent, subdit Eusebianos audito nomine ecclesiastici judicii, adeo contremuisse, ut animum prorsus desponderent. Ad solitas igitur artes eos conversos, ait presbyteros Julii ultra diem synodo præfinitum a Julio detinuisse, vanasque prætulisse excusationes, quod metu Persici belli Romam ipsis proficisci non liceret. Tandem vero, inquit, presbyteros Julii dimiserunt: *ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ἐπὶ τῇ ἀπιθάνῳ ταύτῃ προφάσει* seqq. Deinde cruentum Gregorii introitum in urbem Alexandrinam, et cædes atque exsilia episcoporum recenset. Ac tum demum Romanam synodum commemorat pag. 818. *ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ συνελθόντες ἐπίσκοποι που πεντήκοντα* seqq. Id est, *Romæ vero congregati episcopi circiter quinquaginta. Eusebianos quidem ut suspectos, veritosque se in judicio sistere, repudiarunt, et quæ ab illis scripta fuerant infirmarunt. Nos autem susceperunt, et communionem nobiscum amplexi sunt.* An non ex hac Athanasii narratione liquido apparet, Romanam synodum nonnisi post reditum legatorum habitam fuisse? Certe ante reditum illorum nec potuit haberi legitime, nec debuit. Absurdum enim esset, si Julius qui legatos suos in Orientem miserat, ut Eusebianos ad synodum suam evocaret, ante regressum illorum et ante responsionem orientalium, synodum celebrasset. Nam et juris et æquitatis ratio postulabat, ut legatorum reditus exspectaretur, quo sciri posset quidnam egissent, et utrum orientales idoneam absentiæ suæ excusationem afferrent: ut omnibus examinatis atque discussis, in contumaces accusatores qui vocati non paruissent, justa ex legibus sententia promereretur. Hoc igitur absurdum est in opinione Baronii et eorum qui Baronium secuti sunt, quod synodum Romanam, eam dico

in qua absolutus est Athanasius, factam fuisse asserunt ante reditum legatorum qui ad citandos Eusebianos missi erant in Orientem. Est præterea alter locus Athanasii, qui id quod dixi, manifestius evincit. Is habetur in Apologia secunda adversus Arianos pag. 739. *λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα* Βίτων *ὁ πρεσβυτέρος συνῆγεν* seqq. Qui locus cum ab interprete male translatus fuerit, hic prout a nobis conversus est, apponetur. *Denique episcopi plures quam quinquaginta, congregati in Basilica in qua Vito presbyter populum colligebat, nostram quidem defensionem æquo animo susceperunt, et communionem nobiscum ac dilectionem fovendam esse sanxerunt: adversus autem Eusebianos indignati sunt, et Julium rogarunt ut hæc ad illos perscriberet, cum illi priores ad ipsum scripsissent. Scripsit ergo Julius, et literas misit per Gabianum comitem.* Sequuntur deinde literæ Julii, quarum hoc est exordium. *Julius Dianio, Flaccillo, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, et qui cum illis sunt; dilectissimis fratribus qui Antiochia ad nos scripserunt. Legi epistolam vestram quam presbyteri mei Elpidius et Philoxenus mihi attulerunt* seqq. Denique post recitatas Julii literas hæc addit Athanasius. *Hæc cum Romana synodus per Julium Romanum episcopum scripsisset* seqq. Ex his tria præcipue colligimus quæ ad institutum nostrum faciunt. Primo Romanam synodum qua Athanasius innocens pronuntiatus est, celebratam esse post reditum Elpidii atque Philoxeni. Secundo literas episcoporum Antiochenæ synodi ad Julium papam, quas supradicti legati detulerant, in eadem synodo Romana esse recitatas. 387
Tertio Julium papam rogatum esse ab episcopis synodi Romanæ, ut episcopis Antiochenæ synodi rescriberet, iisque decretum synodi Romanæ significaret. Postremo epistolam illam Julii quam ibidem refert Athanasius, et cujus initium duntaxat adscripsimus, eam ipsam esse quam Julius scripsit, rogatu et nomine synodi Romanæ quæ Athanasium absolverat. Quod si quis epistolam ipsam Julii in manus sumpserit, cuncta quæ dixi, multo apertius ac luculentius in ea confirmari deprehendet. Nam et literas episcoporum synodi Antiochenæ in synodo Romana lectas esse diserte testatur Julius in principio ejus epistolæ: nec solum post reditum legatorum suorum eam synodum celebratam esse indicat, verum etiam

diu post ordinationem Gregorii, et post violentum ejus ingressum in urbem Alexandriam. Certe cædes et exsilia episcoporum, proscriptiones et carceres civium, et alia scelera ac sacrilegia commemorat, a Gregorio tunc temporis perpetrata, quem Julius ne nomine quidem episcopi unquam dignatur, ut videre est pag. 749. atque hæc Julius papa se accepisse dicit, tum ex literis episcoporum qui ex Ægypto hæc ad ipsum scripserant, tum ex presbyteris qui Alexandria Romam venerant. Sed et Carponam quemdam, olim ab Alexandro Alexandrinæ urbis episcopo ob Arianam hæresim damnatum, una cum aliquot aliis ob eandem perfidiam ab illo damnatis, a Gregorio ad se missum esse scribit pag. 743, qui scilicet pacificas, seu communicatorias Gregorii literas perferret. Idem diu postea tentavit Georgius Arianus, cum in locum Athanasii suffectus fuisset. Legatos enim suos misit ad Liberium papam, ambiens communionem ecclesiæ Romanæ, ut discimus ex epistola Liberii papæ. Cum igitur hæc Carponæ legatio anno Domini 342 contigerit, synodus Romana quæ post legationem illam facta est, ante annum 342 celebrari non potuit.

Cap. V.

Refellitur Baronii sententia, qui duas synodos Romanas facit.

Scio quid Baronius respondeat. Ait enim epistolam illam Julii papæ de qua superius diximus, non ad synodum illam Romanam pertinere in qua absoluti sunt Athanasius et Marcellus: sed ad alteram quæ sequente post anno facta est, cum Elpidius et Philoxenus ex Orientis partibus reversi essent, orientalium ad Julium literas secum deferentes. Duas enim synodos Romanas distinguit Baronius: alteram quinquaginta episcoporum, qui Athanasium et Marcellum innocentes esse pronuntiarunt anno Christi 341: alteram anno sequente factam, in qua lectæ sunt literæ orientalium episcoporum quas Elpidius et Philoxenus attulerant. Atque hanc Baronii sententiam secutus est, ut solet, Severinus Binius in editione conciliorum. Verum Baronio auctoritatem opponimus Athanasii, qui unam duntaxat agnoscit synodum Romanam, et in ea se omnium episcoporum sententiis innocentem judicatum esse scribit, et Julium papam rogatum esse ab episcopis, ut orientalibus qui ad ipsum literas scripserant, responderet,

quemadmodum superiori capite ostendimus. Aut igitur falsus est Athanasius qui id tam diserte affirmat, aut Baronius qui negat. Athanasium vero in causa sua falli potuisse aut voluisse fallere, nemo unquam crediderit. Cui enim bono id facturus fuisset? Sed videamus quænam ratio Baronium impulerit, ut duas synodos Romanas distingueret, et epistolam Julii papæ ad orientales, quæ refertur ab Athanasio, scriptam esse diceret non rogatu atque nomine synodi Romanæ ejus quæ Athanasium absolverat, sed alterius synodi quæ sequente anno congregata est. Unicam hujus rei causam adfert Baronius, quod scilicet Julius in supradicta epistola testatur, orientales in literis quas ad ipsum scripserant per Elpidium ac Philoxenum presbyteros, graviter conquestos esse quod Julius Athanasium in communionem suscepisset. Atqui Athanasius nonnisi a synodo Romana in qua quinquaginta sedebant episcopi, susceptus est in communionem. Orientalium igitur literæ ad Julium papam scriptæ sunt post synodum Romanam in qua absolutus ab omni crimine et ad communionem admissus fuerat Athanasius. Ex quo sequitur, epistolam illam Julii papæ quam rescripsit ad orientales episcopos, non ex persona synodi Romanæ et quinquaginta episcoporum a quibus Athanasius in communionem susceptus est, datam fuisse, sed nomine et rogatu alterius synodi Romanæ. Hæc est Baronii ratiocinatio, ut videre est in gestis anni 341, cap. 47. Sed facillimum est cuivis eam refellere. Primo enim negare possumus, orientales in suis ad Julium literis questos fuisse quod ille Athanasium in communionem suscepisset. Certe in tota Julii epistola nullum ejus querimoniæ apparet vestigium. Conquesti quidem fuerant orientales in suis literis, quod Julius contra canones faceret, et quod flammam discordiæ accendisset. Sed de communione cum Athanasio inita, nullum verbum hic legitur. Excusat etiam se Julius papa, quod profugos episcopos benigne exceperit, quod doluerit una cum dolentibus fratribus, quod cum flentibus fleverit. Sed nihil amplius dicit. Verum concedamus Baronio, orientales episcopos in suis ad Julium literis nominatim questos fuisse quod Athanasium in communionem suam recepisset. Quid tum? An ex eo sequitur, epistolam Julii papæ non esse scriptam nomine synodi Romanæ in qua Athanasius fuerat absolutus?

Minime omnino. Deceptus nimirum est Baronius et quicumque eum secuti sunt, dum existimant Athanasium nonnisi in synodo Romana susceptum fuisse in communionem. Quod ego non modo falsum, sed ab omni ratione alienum esse existimo. Sexdecim integros menses Romæ permansit Athanasius, adversariorum suorum adventum exspectans, antequam synodus Romana causam ipsius cognosceret. An igitur credibile est, Julium papam toto illo tempore a communione Athanasii abstinuisse? Atqui contra est ipse Athanasius, qui in Apologetico ad imperatorem Constantium diserte scribit, se venisse Romam ut se suaque omnia ecclesiæ illi committeret. *Quo quidem tempore*, inquit, *assiduus eram in synaxibus*. Si in synaxibus Romæ assiduus erat Athanasius, ergo cum episcopo Romano communicabat. Deinde Julius papa et Athanasium et ejus adversarios Romam ad causam dicendam evocaverat. Non potuit igitur Julius ante causæ cognitionem, Athanasii communionem refugere, ne præjudicium causæ faceret. Id enim æquitatis ratio non patitur. Et Julius quidem cum Athanasii adversariis, cumque Eusebio ipso communionem fovebat, quippe qui et eorum literas accipiebat, et ad ipsos vicissim scribebat. Cur ergo idem Julius inclementior fuisset erga Athanasium, præsertim cum ille Julii papæ literis evocatus statim paruisset, et ad diem dictam adfuisset, adversariis judicium Romanæ sedis detrectantibus? Atqui presbyteros ipsius Athanasii, quos ad refellendas Eusebianorum calumnias Romam paulo ante miserat Athanasius, Julius benigne exceperat, et ad communionem suam admiserat. Id enim ipse Julius satis aperte significat in epistola ad orientales. Quæ igitur causa esse potuit, quamobrem præsenti Athanasio idem non præstaret? Postremo Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos, de synodo Romana loquens, perspicue declarat ecclesiam Romanam semper cum ipso communicasse. Non enim dicit quinquaginta episcopos qui ad synodum Romanam convenerant, ipsum ad communionem suscepisse: sed communionem cum ipso et caritatem suis sententiis confirmasse. Jam ergo antea cum ipso communicabant. Verba Athanasii hæc sunt; καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς τήν τε κοινωνίαν καὶ τὴν ἀγάπην. In Epistola vero ad Solitarios ejusdem synodi Romanæ sententiam refert his verbis: ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς

κοινωνίαν ἠγάπησαν; id est, *nos autem probaverunt, et communionem nobiscum focerunt.* Ruit ergo funditus tota Baronii argumentatio, qua probare nititur duas synodos Romanas distinguendas esse; et epistolam Julii papæ ad posteriorem synodum Romanam pertinere, non ad priorem illam in qua absolutus fuerat Athanasius. Atque hæc sufficere poterant ad evertendam Baronii sententiam. Verum ne solius Athanasii testimonio niti videar, ipsius etiam Julii papæ auctoritate id evincam. Is in epistola ad orientales pag. 745. editionis Parisiensis, diserte testatur se totius synodi nomine ad ipsos scribere, quamvis non omnium episcoporum, sed solum ipsius nomen literis præfixum sit. Nam et cum priores literas ad ipsos scriberet, quibus ipsos ad synodum evocabat, se omnium occidentalium nomine scripsisse: *Et nunc*, inquit, *condicto die omnes adfuerunt, et ejusdem sententiæ omnes fuere, quam ego iterum vobis scribens significo.* Quid his verbis potest esse manifestius? Ait Julius omnes episcopos adfuisse ad diem constitutum quo synodum indixerat. Potestne de alia synodo id intelligi quam de Romana illa in qua Athanasius auditus et absolutus est? Ostendant igitur adversarii alteram synodum quam Romæ indixerit Julius; sed profecto nunquam ostendere poterunt. Præterea addit Julius se his posterioribus literis sententiam illius synodi orientalibus significare. Idipsum est quod antea dixerat Athanasius, Julium papam rogatum esse a synodo ut orientalibus scriberet. Vides quam bene inter se conveniant Athanasii et Julii testimonia; adeo ut Baronius qui has Julii literas ad orientales datas esse negat post synodum Romanam in qua auditus est Athanasius, non soli Athanasio, sed ipsi Julio papæ refragari videatur.

Cap. VI.

Utrum Athanasius bis Romam venerit. Refellitur Socratis et Baronii sententia.

Baronius in Annalibus Ecclesiasticis scribit Athanasium post judicium synodi Romanæ quo a criminationibus adversario- 388
rum fuerat absolutus, statim Alexandriam navigasse anno Domini 341, vel sub initium anni 342. Idque Socratis auctoritate confirmat. Paulo post vero cum Gregorius militari manu succinctus Alexandrinam ecclesiam occupasset, iterum

Romam venisse. Baronii sententiam secutus est Petavius noster in Rationario Temporum, Blondellus in libro de Primatu Papæ, et alii fere omnes, quibus Socrates ansam erroris videtur præbuisse. Verum Athanasius ipse id manifestissime refellit. Cum enim in libris suis sæpius locutus sit de sua in urbem Romam profectione, semel tantum ab urbe Alexandrina Romam se venisse scribit. Primum in Apologetico ad imperatorem Constantium, respondens calumniis adversariorum qui ipsum apud imperatorem Constantium accusaverant, quod Constantem Augustum adversus fratrem suis sermonibus excitavisset, ait se profectum Alexandria, non ad comitatum Constantis Augusti, sed Romam iter fecisse: cumque se suaque omnia ecclesiæ illi commendasset, assiduum fuisse in collectis et conventibus ecclesiasticis. Quarto deinde post anno literis Constantis Augusti Roma evocatum se esse Mediolanum. Sed Græca verba ipsius Athanasii præstat apponere, quippe quæ sententiam nostram apertius confirmant. *ταῦτα τοίνυν εἰ καὶ ἱκανὰ πρὸς ἀπόδειξίν ἐστι, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαι ὅλως καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας.* id est, *Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione: sed tamen patere, quæso, ut totius profectionis meæ tibi rationem reddam, quo cognoscas quam temere me calumnientur adversarii.* Subjicit deinde Athanasius, *ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινὰς, ἢ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀνῆλθον* seqq. Cum igitur testetur Athanasius se totius profectionis ac peregrinationis suæ rationem Constantio redditurum, si Romam bis venisset ab urbe Alexandria, certe id hoc loco commemorare debuisset, ne coram principe veritatem sciens occultasse videretur. Præterea in Apologia secunda adversus Arianos, semel se Romam venisse scribit ad causam dicendam, cum Eusebiani a Julio postulassent, ut ad causam Athanasii cognoscendam synodus Romæ congregaretur. De secunda autem profectione ne verbum quidem exstat in tota illa Apologia. Denique in Epistola ad Solitarios, idem Athanasius cuncta quæ sibi contigerant diligenter enarrans, unius tantum in urbem Romam profectionis suæ meminit, tunc scilicet cum ad synodum Romanam Julii papæ literis est accitus. Post illam autem synodum ait, episcopos qui concilio interfuerant, ea quæ in synodo gesta fuerant Constanti Augusto per literas

nuntiasse; cuncta item quæ Alexandriæ perpetrata erant a Gregorio, eidem significasse. Quod si post synodi Romanæ judicium Athanasius Alexandriam reversus fuisset, atque illinc rursus in urbem Romam rediisset, nunquam id hoc loco omisisset Athanasius. Hoc enim ad ejus institutum maxime faciebat, ut mala atque ærumnas et calamitates quas ab adversariis suis perpessus fuerat, omnium oculis subjiceret. Huc accedit, quod Athanasius absque consensu et literis imperatoris Constantii Roma Alexandriam redire non potuit. Licuit quidem Athanasio, ut saluti suæ consuleret et inimicorum insidias effugeret, relicta Alexandria Romam navigare. Honesta enim est quævis ratio expediendæ salutis. Sed Roma reverti Alexandriam ab alterius principis ditione, idque post biennii moram, id vero non licuit sine mandato principis. Certe post Serdicense concilium, id est post œcumenicam synodum qua Athanasius innocens, adversarii vero illius calumniatores et hæretici judicati sunt, vix tandem ausus est Athanasius Alexandriam reverti; neque id prius fecit quam creberrimis Constantii literis ad comitatum evocatus fuisset. Sed et antea, cum post obitum Constantini Maximi ex Gallicano exsilio in Ægyptum reversus est, trium Cæsarum literis restitutus fuerat. Proinde si post synodum Romanam Athanasius Alexandriam rediit, tunc quoque Constantii literis munitus fuerit necesse est. Cur ergo eas Constantii literas nusquam memorat Athanasius, qui reliquas ejusdem principis epistolas ad suam causam ac restitutionem pertinentes, tam ambitiose tamque diligenter apponere consuevit? Fefellit Baronium Socrates, qui in libro secundo Historiæ scribit, Athanasium cum post violentam ordinationem Gregorii Romam se ad Julium papam contulisset, cognita causa, a Julio restitutum et Alexandriam cum ejusdem Julii literis reversum esse: ac deinde paulo post amoto Gregorio, et in ejus locum substituto Georgio, Romam iterum profugisse. Verum tota illa Socratis ac Sozomeni narratio, mendis innumeris scatet. Quorum maximam partem Baronius ipse ac Blondellus jamdudum observarunt: quare Socratis testimonium in rebus Athanasii nullius ponderis est, quippe qui pugnantia inter se dixerit atque contraria. Omissa igitur Socratis auctoritate, alteram Baronii rationem excutiamus: sic igitur ratiocinatur Baronius

in gestis anni 341, cap. 49. Athanasium quidem reversum esse Roma Alexandriam hoc anno, vel sequentis anni exordio, ex eo quoque facile potest intelligi, quod constat tempore grassationis Arianorum in Alexandrinam ecclesiam anno sequenti factæ, eum illic repertum fuisse, quod ipsemet testatur in epistola ad Orthodoxos. Idem repetit Baronius in gestis anni 342, ubi totam fere Athanasii ad Orthodoxos epistolam transcribit. Ex qua manifeste colligitur, Gregorium circa Paschalis festi solemnia Alexandrinam ecclesiam occupasse, Athanasium vero, metu Arianorum in ecclesiam irruentium, clam se e medio subduxisse. Quæ cum anno 341 geri non potuerint, eo quod Antiochena synodus in qua Gregorius Alexandrinæ urbis episcopus est constitutus, et cujus gestis tanquam Alexandrinus episcopus subscripsit, maximam partem anni illius occupaverit, sequenti anno adsignentur necesse est. Hæc est Baronii ratiocinatio. Cujus sententiam non Petavius solum ac Blondellus, sed omnes quotquot vidi hactenus amplexi sunt.

Cap. VII.

De circulari Athanasii Epistola ad omnes Orthodoxos, utrum de Gregorio, an de Georgio scripta sit.

Ego vero contra affirmo, Baronium gravissime lapsum esse, qui Epistolam illam Athanasii ad Orthodoxos, de Gregorii ἐνθρονισμῷ scriptam esse crediderit, cum diserte nomen præferat Georgii Ariani qui diu post Gregorium, anno Christi 356 in Alexandrinam ecclesiam invasit. Fateor quidem id quod dicit Baronius, hæc duo nomina, Gregorii scilicet ac Georgii, inter se confundi solere. Verum hæc confusio in Latinis tantum codicibus usu venit, non item in Græcis. Cum igitur tota illa Athanasii epistola nomen ubique præferat Georgii, cur expuncto illius nomine Gregorii vocabulum reponemus? præsertim cum ea quæ illic narrantur ab Athanasio, Georgii potius invasioni conveniant quam Gregorii. Primo enim Athanasius in dicta epistola ait Georgium, sic enim vulgo scribitur, postulatum fuisse episcopum ab Arianis qui erant Alexandriæ; quod de Gregorio nusquam dicitur. Deinde Georgius in eadem epistola dicitur introisse Alexandriam tempore quadragesimæ. Idem de ejus introitu diserte testatur Athanasius in Epistola ad Solitarios. At de Gregorio nusquam id ab illo

dictum invenimus. Præterea Athanasius in eadem epistola scribit populum urbis Alexandrinæ, cum in introitu Georgii Arianos tanta vi grassari adversus Catholicos videret, publice protestatum esse apud acta. Idem refert Athanasius in Epistola ad Solitarios, cujus ad calcem apposita est ipsa Alexandrinorum protestatio. At de Gregorio nihil hujusmodi actum invenimus. Sed quorsum in his conjecturis hæremus, cum manifestissimo ac certissimo argumento convincere liceat, epistolam illam Athanasii ad orthodoxos adversus Georgium scriptam esse; non autem adversus Gregorium. Ipsum igitur Athanasium id quod dixi clare testantem audiamus. Porro Græca ipsius verba necessario hic apponemus, eo quod Latinus interpres sensum auctoris sui minime est assecutus; id quod Baronio ac cæteris fraudi fuit. Postquam ergo Athanasius dixit Georgium, utpote Arianum, Arianis duntaxat favisse; Catholicos vero tanquam extraneos et alienos insectari solitum, hæc subjungit. *ἐπειδὴ γὰρ Γρηγόριον, ὅνπερ πρότερον οἱ περὶ Εὐσέβιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολικῆς ἐπίσκοποι ἐπίστασθε, ὡς διὰ τὴν ἀσέβειαν εἰκότως αὐτὸν ἀνεθεματίσατε καὶ ἀπεκηρύξατε· τούτου ἕνεκα Γεώργιον νῦν τοῖς αὐτοῖς Ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. Εἶτα ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχύνην ὀφλήσωσι, γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τῇ ἔξωθεν βίᾳ καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο* seqq. Quæ verba sic Latine interpretor. *Nam quoniam Gregorium, quem antea Eusebiani Arianis episcopum constituerunt, postquam de illo scripsissem, omnes vos Ecclesiæ Catholicæ episcopi jure merito ob impietatem anathemate percussistis et abdicastis, quemadmodum probe scitis: ob eam causam Georgium nunc iisdem Arianis miserunt episcopum. Deinde ne pudore iterum ac probro afficiantur, nobis adversus ipsos literas scribentibus, extranea vi contra nos usi sunt, ut ecclesiis in suam potestatem redactis, omnem Arianismi suspicionem a se amoliri viderentur* seqq. Quid his verbis Athanasii manifestius? An non apertissime Georgium distinguit a Gregorio? Et Gregorium quidem olim ab orthodoxis episcopis condemnatum esse dicit atque depositum, in synodo scilicet Serdicensi: Georgium vero ab iisdem Arianis nunc in ecclesiam Alexandrinam immissum esse. Et Arianos metuentes ne Georgius similiter ab orthodoxis episcopis condemnaretur, grassationem suam cal-

lide dissimulantes, ad ecclesias urbis Alexandriæ occupandas, extranea vi usos esse, id est Gentilium et Judæorum auxilio. Ita enim scribit ipse Athanasius in eadem epistola, et in Epistola ad Solitarios, ubi Georgii introitum describit. Quare
supra dicta Athanasii Epistola circularis ad omnes Orthodoxos, 389
non adversus Gregorium scripta est, qui jampridem obierat: sed adversus Georgium recens intrusum in sedem Alexandrinam. Contra quem etiam scripta est ab eodem Athanasio altera circularis epistola ad episcopos Ægypti ac Libyæ, quæ in vulgatis editionibus perperam inscribitur Oratio prima adversus Arianos, cum tamen epistola sit encyclica, sicut dixi, ad omnes per Ægyptum et Libyam episcopos, quæ jungi omnino debet epistolæ circulari ejusdem Athanasii ad omnes Orthodoxos. Est enim ejusdem utraque argumenti. Porro reliquis Baronii argumentis, quibus ille sententiam suam firmare conatus est, nihil jam attinet respondere. Postquam enim veritas semel stabilita est, cuncta quæ objici possunt argumenta facile corruunt. Primo ait Baronius, in Epistola illa Athanasii ad Orthodoxos, Philagrium nominari præfectum Ægypti, qui episcopum illum de quo agitur in sedem Alexandrinam induxerit. atqui Philagrius iste Gregorium deduxit Alexandriam, teste Athanasio in Epistola ad Solitarios. Sed quid vetat, quominus idem Philagrius qui Gregorium prius cum militari manu introduxerat Alexandriam, aliquot post annis etiam Georgium induxerit? Erat certe Philagrius præcipuus minister Arianorum. Qui cum esset præfectus Ægypti, Valenti et Ursacio aliisque concilii Tyrensis legatis ad Mareoticam regionem missis, operam suam navaverat anno Domini 335. Idem postea præfectus Ægypti ab imperatore Constantio factus, Gregorium in Alexandrinam sedem induxit: quod anno Christi 341, gestum esse existimo. Quidni ergo Ægypti præfectus tertio creari potuit, suffragantibus Arianis qui apud imperatorem Constantium omnia pro arbitrio suo agebant, ut Georgius Arianæ sectæ patronus a judice, Arianis fidelissimo et ad hæc gerenda aptissimo, Alexandriam deduceretur? certe Athanasius in dicta Epistola ad Orthodoxos pagina 945 ait, Philagrium istum jam olim in ecclesiam et virgines contumeliosum fuisse. Quæro igitur quando primum injuria affecerit ecclesiam ac virgines Philagrius, nisi tunc cum Gregorium

deduxit? Idem ergo Philagrius et Gregorium primum deduxit, et postea Georgium. Idque plane confirmat Athanasius in Apologia de Fuga pag. 703. Quod vero ait Baronius in supradicta Athanasii epistola, episcopum illum de quo agitur, ab Eusebio constitutum dici, deceptus est a Latino interprete, cum in Græco epistolæ textu non Eusebio id ascribatur, sed *τοῖς περὶ Εὐσέβιον*, id est Eusebianis. Constat autem Eusebianam factionem etiam post mortem ipsius Eusebii diutissime perseverasse. Certe Athanasius Eusebianos passim in libris suis nominat, licet ea narret quæ diu post obitum Nicomediensis Eusebii contigerunt.

Cap. VIII.

De Antiochena synodo, et de episcopis qui ad eam convenerunt.

Hactenus de rebus quæ ad Athanasium pertinent, quanta fieri potuit cura ac diligentia egimus, notatis et confutatis cunctis erroribus qui in ecclesiasticis annalibus occurrebant. Sed quoniam de Athanasii rebus scribentes, de Antiochena synodo sæpe locuti sumus quæ in encæniis magnæ ecclesiæ illic celebrata est, Marcellino et Probino consulibus, anno natalis Dominici 341, pauca de illa observare libet in gratiam studiosorum Ecclesiasticæ Historiæ. Consederunt in illa synodo nonaginta et amplius episcopi, ut ex Athanasio et Hilario constat. Eos maxima ex parte catholicos et orthodoxos fuisse Baronius observat: sed triginta sex Arianos fuisse, a quibus Gregorium in locum Athanasii substitutum, et varias illas fidei formulas conscriptas esse affirmat, non autem a reliquis orthodoxis. Baronii sententiam secutus est etiam Blondellus in libro de Primatu Papæ. Sed videamus, si placet, quonam auctore id asserat Baronius. Unum hujus rei auctorem laudat Julium papam, qui in epistola ad orientales episcopos, eos scilicet qui in hac Antiochena synodo convenerant, ita scribit: *Qui igitur sunt qui contra canones agunt? nosne qui cum tantis rerum documentis virum recipimus, an qui solum ad triginta sex suffragia eorum qui Antiochiæ fuere, externum hominem episcopum salutarunt, eumque militari manu Alexandriam deduxerunt?* Grave in primis et validum esset hoc Julii papæ testimonium, si quidem constaret Julium papam ita dixisse. Exstat hæc Julii epistola apud Athanasium in Apo-

logia secunda adversus Arianos, Græco sermone scripta, utpote ad Græcos, qui non alia lingua quam Græca utebantur. Nec est quod quis existimet, eam epistolam primum Latine a Julio scriptam, deinde in Græcum sermonem conversam esse. Cum enim id non dixerit Athanasius, sine auctore id credere non possumus. Quippe Athanasius ubi aliquod monumentum citat quod ex Latino sermone in Græcum translatum est, lectorem de eo monere solet. Adde quod epistola illa Julii adeo pure et eleganter Græce scripta est, ut evidenter appareat illam non ex peregrino sermone in Græcum versam fuisse. Quæcumque enim ex Latina lingua in Græcam translata sunt, ea semper barbara esse et obscura, et plurimis mendis scatere deprehendimus, quemadmodum studiosi, tum apud Eusebium, tum apud Socratem et cæteros rerum ecclesiasticarum scriptores facile observabunt. Nec mirandum est quod Julius papa Græco sermone ad orientales scripserit, cum ad Alexandrinos quoque eodem sermone epistolam scripserit, quam refert Athanasius. Sic Cornelii papæ epistola Græce scripta exstat ad Fabianum Antiochenum episcopum. Nam pontifices Romani, cum propter sedis apostolicæ auctoritatem necesse haberent totius orbis legationibus respondere, viros Græci sermonis peritos semper habuerunt qui ipsis essent ab epistolis. Verba igitur Julii papæ ad orientales hæc sunt. *σκοπεῖτε τοίνυν τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες; ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἓξ μονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντές τινα ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ ἀποστείλαντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας.* Id est, *Qui sunt igitur qui contra canones agunt? Nosne qui cum tantis rerum documentis virum recepimus? An qui a triginta sex mansionibus, Antiochiæ quendam velut episcopum externum hominem salutarunt, eumque militari manu stipatum Alexandriam miserunt?* Reprehendit Julius papa ordinationem Gregorii, eumque contra canones ecclesiasticos Alexandriæ episcopum factum esse asserit, quippe qui non in urbe Alexandrina ordinatus fuisset, suffragante clero et populo: sed in urbe Antiochia, quæ triginta sex mansionibus, id est triginta sex dierum itinere distat ab urbe Alexandria. Idem quoque vitium in ordinatione Georgii observat Athanasius in Epistola ad Solitarios pag. 860. qui a quinquagesima mansione missus est

Alexandriam ut episcopatum illius loci gereret. Sed et in oratione prima adversus Arianos idipsum objicit Arianis episcopis, Cecropio scilicet, Auxentio et Epicteto, quod licet octoginta mansionibus dissiti, episcopatum tamen ambierint earum urbium quibus ignoti erant. *ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν* seqq. Igitur prava interpretatio Baronium in errorem induxit. Neque enim Julius dicit Gregorium a triginta sex tantum episcopis in urbe Antiochia episcopum fuisse salutatum: sed cum Antiochiæ designatus fuisset episcopus Alexandrinus, a triginta sex mansionibus missum eum fuisse Alexandriam. Tot enim sunt mansiones ab Antiochia Alexandriam usque, ut ex itinerario Antonini colligitur. Eodem modo loquitur Ammianus Marcellinus in libro xvi: ubi vanitatem Constantii Augusti perstringens, qui res a Juliano Cæsare fortiter in Gallia gestas sibi adscribebat, ait eum in epistola quadam scripsisse, se Argentoratensi prælio interfuisse et in prima acie pugnasse, cum tamen illius prælii tempore mansione quinquagesima disparatus esset ab iis locis. Sic enim loquitur Ammianus, pro eo quod alii dicerent, quinquaginta dierum itinere. Nec aliter loqui solet Cosmas in libris Topographiæ Christianæ, quorum excerpta mihi humanissime communicavit Emericus Bigotius, vir doctissimus ac de me optime meritus. Deleatur ergo hic error ex annalibus ecclesiasticis, ut ex animis eorum, qui Baronii auctoritate inducti, id pro certo atque indubitato hactenus tenuerunt, sex et triginta Arianæ factionis et communionis episcopos in Antiochena synodo consedisse. Scio multos ex veteribus in ea fuisse sententia, ut crederent Antiochenam synodum hanc, de qua nunc agimus, ab Arianis fuisse collectam. Ita præter cæteros Palladius in Dialogo de Vita Joannis Chrysostomi, ubi scribit Elpidium episcopum juris canonici peritissimum, coram imperatore Arcadio palam affirmasse, canones Antiocheni concilii ab Arianis fuisse compositos. Nam adversarii Joannis Chrysostomi nitebantur præcipue quodam canone illius concilii. Quod cum videret Elpidius, Severiano qui infensissimus erat hostis Chrysostomi, hanc conditionem detulit, ut subscriberet ejusdem se fidei esse cum episcopis Antiocheni concilii qui canonem illum condiderant. Quod quidem Severianus tunc facere detrectavit. Verum hoc in-

telligendum est, non quasi episcopi illi qui huic synodo interfuerunt, palam et aperte Arianam opinionem professi fuerint. Fuerunt enim professione catholici, ut constat tum ex testimonio Hilarii in libro De Synodis, tum ex epistola Julii papæ ad ipsos scripta. Certe nunquam Ecclesia Catholica eorum fidem et canones suscepisset, si ab Arianis fuissent promulgati. Quomodo igitur intelligendus est Palladii locus? Nimirum episcopos illos etsi palam catholici essent, occulte tamen Arianis favisse. Atque ita Athanasium, Hieronymum, Theodoritum et alios interpretari debemus, qui Eusebium Nicomediensem et Eusebianos passim pro Arianis nominant. Constat enim Eusebium Nicomediensem, licet semper Arianorum partes foverit, nihilominus pacem cum Julio Romanæ urbis episcopo et communionem cum Ecclesia Catholica ad obitum usque retinuisse. Nam et ad Julium papam paulo ante mortem literas pacificas misit, et ab eodem vicissim accepit, ut testa- 390
tur Julius in epistola ad orientales. Julius certe in supradicta illa epistola quæ data est ad episcopos omnes qui Antiochenæ synodo interfuerant, tum Eusebium ipsum, tum reliquos, appellat fratres dilectissimos. Sic enim conceptus est titulus epistolæ apud Athanasium. *Ἰούλιος Διανίῳ καὶ Φλακίλλῳ, Εὐσεβίῳ, Μάρει, Μακεδονίῳ, Θεοδώρῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀπὸ Ἀντιοχείας γράψασιν ἡμῖν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.* Sed et in corpore ipsius epistolæ, eosdem non semel dilectos nominat. Non igitur pro hæreticis eos habuit Julius, quos carissimos fratres appellat, et quos salvere optat in Domino. Porro hæc epistola a Julio scripta est anno Christi 342, quo anno Eusebium Nicomediensem mortuum esse constat, paulo antequam hæ Julii literæ in Orientem perlatæ essent. Ex quo apparet, verissimum esse id quod antea dixi, Eusebium Nicomediensem in communione ecclesiæ Romanæ ad obitum usque perseverasse *. Cæterum miror, quam ob causam Julius

* Unde alterum horum necessario statuendum, aut Eusebium revera Arianum non fuisse; sed ex nimia tantum credulitate, qua Arianorum professionibus fidem habuerat, se partibus istis adjunxisse: aut Arianus cum fuerit, ecclesiam Romanam fefellisse iisdem artibus quibus usi sunt cæteri Ariani. Quod posterius longe probabilius judicabit, quisquis Arii ad Eusebium illum, et ipsius Eusebii ad Paulinum Tyri epistolas apud Theodoritum attente legerit. *G. Bullus in Epilogo Defensionis Fidei Nic. pag.* 294. READING.

in titulo epistolæ supra memoratæ Eusebium Dianio postposuerit et Flaccillo. Nisi forte Dianius Cæsareæ Cappadociæ episcopus, antiquior fuerit Eusebio Nicomediense, qui recens admodum Constantinopolitanæ ecclesiæ sacerdotium regebat. Ob eandem causam Flaccillus Antiochenus episcopus eidem Eusebio præponitur, non ratione habita Nicomediensis aut Berytiensis episcopatus quem prius gesserat idem Eusebius, sed ratione episcopatus Constantinopolitani quem paulo ante Eusebius occuparat. Postremo illud observandum est, legatos Julii papæ Elpidium atque Philoxenum, licet Antiochiæ fuerint cum synodus haberetur, et episcopis qui illic aderant literas Julii papæ reddiderint, ab iisque fraudulenter detecti fuerint usque ad mensem Januarium, tandemque cum vanis excusationibus ab iisdem dimissi, literas episcoporum ad Julium detulerint, synodo tamen Antiochenæ nequaquam adfuisse, quippe qui hoc in mandatis non haberent, sed tantum jussi essent literas Romani pontificis Eusebio et aliis quibusdam episcopis dare, quibus Julius ad synodum Romanam eos invitabat.

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

Quando primum episcopus factus sit Paulus.

Superiore libro res b. Athanasii, quæ antea confusæ ac perturbatæ in annalibus ecclesiasticis legebantur, quanta fieri potuit cura ac diligentia digessimus. Idem nunc præstare conabimur in rebus Pauli Constantinopolitani, in quarum narratione Socratem et Sozomenum multa peccasse deprehendimus. Socratem deinde secutus est incertus auctor Vitæ et conversationis beati Pauli Constantinopolitani episcopi, cujus excerpta leguntur in Bibliotheca Photii. Hic quisquis tandem fuit, Socratis errores novis insuper erroribus cumulavit. Certe his actis Pauli, et actis Athanasii quæ illis adjuncta leguntur in Bibliotheca Photii, nihil est corruptius atque mendosius. Sed in Athanasii quidem rebus emendandis et ad veritatis normam redigendis, maximum nobis adjumentum confert ipsemet Athanasius in libris suis, qui plurimi et diser-

tissimi ad nos pervenerunt. In rebus autem Pauli Constantinopolitani hoc subsidio destituimur, propterea quod, præter scriptores historiæ ecclesiasticæ, pauci admodum mentionem ejus fecere. Verum hunc defectum veterum scriptorum, cura ac diligentia nostra supplere conabimur. Ac primo quidem annum quo Constantinopoleos ordinatus est episcopus inquiremus. Socrates ac Sozomenus principatu Constantii Augusti Paulum ad Constantinopolitanæ sedis sacerdotium evectum esse affirmant: eosque secutus Baronius, Blondellus ac cæteri, Alexandri Constantinopolitani obitum, et ordinationem Pauli referunt anno Christi 340, Acindyno et Proculo consulibus. Ego vero Paulum Constantino maximo regnante episcopum jam tum fuisse, duobus certissimis argumentis evincam. Primo enim Athanasius in Epistola ad Solitarios non procul ab initio, ubi Pauli exsilia recenset, ait illum a Constantino primum relegatum fuisse in Pontum. Deinde in Epistola Synodica orientalium apud Serdicam episcoporum quam refert Hilarius in fragmentis libri De Synodis, diserte scribitur, Paulum in synodo Tyri una cum reliquis episcopis subscripsisse depositioni Athanasii. Jam tum ergo erat episcopus, cum synodos Tyri congregata est: quam anno Christi 335 habitam esse constat, biennio ante obitum Constantini. Verba epistolæ synodicæ sic habent, *Paulus vero depositioni Athanasii interfuit, manuque propria sententiam scribens, cum cæteris eum etiam ipse damnavit.* Scio quid respondeat Blondellus in libro de Primatu Papæ in Ecclesia. Ait enim utrumque testimonium, tam Athanasii, quam orientalium apud Serdicam episcoporum, de Paulo adhuc presbytero intelligi debere. Verum hæc responsio, meo quidem judicio, inepta est et futilis. Nam si Paulus adhuc presbyter interfuit synodo Tyrensi, eique subscripsit, vice episcopi sui Alexandri id illum fecisse oportet. Quod si ita est, non ipse Paulus Athanasium damnasse dicendus est; sed potius Alexander cujus vices agebat Paulus. Quis vero id credat de Alexandro Constantinopolitano episcopo, eum condemnationi Athanasii subscripsisse? Cum igitur Paulus ipse una cum reliquis episcopis qui in synodo Tyri convenerant, Athanasium damnasse dicatur, necessario colligitur illum jam tum episcopum fuisse. Quod autem spectat ad locum Athanasii, is de Paulo adhuc presbytero intelligi nullo

modo potest. Etenim in dicta ad Solitarios Epistola, Athanasius omnes ab initio recenset episcopos orthodoxos, quos Ariani ex suis sedibus expulerant. Ac primo quidem loco nominat Eustathium Antiochenum, deinde Eutropium, Euphrationem, Cymathium, Asclepam, Cyrum, Diodorum, Domnionem, Hellanicum, Marcellum. Postremo de Paulo ita scribit. *De Paulo vero Constantinopolitano episcopo nemini arbitror ignotum esse. Quanto enim clarior civitas, tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoque crimen objectum est. Idque falsum fuisse vel inde colligas, quod qui illum reum fecit Macedonius, qui nunc illius loco episcopus est ordinatus, nobis in ea accusatione præsentibus, cum reo suo cujus presbyter erat, communicavit. Sed quoniam Eusebius illuc oculos cupiditatis adjecerat, episcopatum illius urbis rapere festinans: eodem enim modo a Beryto transiliit Nicomediam: mansit nihilominus criminatio adversus Paulum. Nec ab insidiis destiterunt, sed perseverarunt in calumniando. Et primum quidem a Constantino in Pontum relegatus est* seqq. Totum locum diligenter a me conversum consulto hic apposui, propterea quod ejus testimonio sæpius infra sum usurus. Porro ex hoc loco manifeste colligitur, Paulum jam tum episcopum fuisse, cum a Macedonio accusatus est impulsu Nicomediensis Eusebii. Id autem 391
factum esse regnante adhuc Constantino maximo, docet ipse Athanasius, cum ait se tum præsentem fuisse Constantinopoli. Atqui Athanasius nonnisi post synodum Tyri venit Constantinopolim, cum se factione inimicorum in concilio illo opprimi videret. Nec post id temporis Constantinopolim venit, Eusebio Nicomediensi superstite. Adde quod Athanasius diserte scribit, Macedonium qui Paulum accusabat, eo ipso tempore cum Paulo communicasse, et sub illo fuisse presbyterum. Si Macedonius presbyter sub Paulo tum erat, Paulus tunc episcopus fuerit necesse est. Ac proinde verissimum est quod dixi, Paulum Constantini magni temporibus episcopum fuisse urbis Constantinopolitanæ. Præterea duorum optimorum scriptorum auctoritate discimus, Alexandrum Constantinopolitanum episcopum mortuum esse adhuc regnante Constantino. Ita enim scribit Philostorgius in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ pag. 15. ubi paulo post encænia urbis Constantinopolitanæ a Constantino magno celebrata, Alexandrum illius

urbis episcopum e vita migrasse scribit. τελευτήσαντος δὲ τοῦ ταύτης τῆς πόλεως ἀρχιερέως Ἀλεξάνδρου, τὸν Νικομηδείας φησὶν Εὐσέβιον, εἰς τὸν τῆς νεοκτίστου πόλεως ἀρχιερατικὸν μεταστῆσαι θρόνον. Id est, *Ait Philostorgius, post obitum Alexandri Constantinopolitani episcopi, Eusebium Nicomediensem translatum esse ad episcopatum urbis recens conditæ.* Idem quoque scribit Theodoritus in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ cap. 19. Ac de Eusebio quidem impræsentiarum non disputo, quem Theodoritus ac Philostorgius in locum Alexandri subrogatum esse affirmant. Id unum contendo, Alexandrum Constantinopolitanum episcopum principatu Constantini Augusti mortem obiisse, ac proinde Paulum regnante adhuc Constantino ecclesiæ illius sacerdotium obtinuisse. Idem quoque scripserat Eusebius Pamphili, ut testatur Theophanes in Chronico. *Nec ut Eusebius ex omnibus historicis solus narrat, Nicomediensis Eusebius cum in encæniis insidias Athanasio strueret, Constantinopolitanam sedem obtinebat. Hoc enim vel ex temporum collectione falsi arguitur* seqq. Videtur tamen memoria lapsus esse Theophanes, et pro Theodorito Eusebium posuisse.

Cap. II.

Utrum Arius hæresiarches a synodo Hierosolymitana susceptus sit in communionem.

Verum hoc loco validissimum nobis argumentum opponitur. Cum enim constet Arium in communionem receptum esse in synodo Hierosolymitana, quæ paulo post synodum Tyri congregata est, vel potius ab urbe Tyro translata est Hierosolyma anno Christi 335, Alexander Constantinopolitanus episcopus superstes etiam tum fuerit necesse est. Quippe Alexander aliquanto post Arium ex hac luce migravit. Hic enim est Alexander, qui suis precibus a Deo id impetravit, ut Arius quem Eusebiani postridie in ecclesiam introducturos se esse minabantur, spe sua frustratus, fœdissimo mortis genere extingueretur, ut testatur Athanasius tum in Epistola ad Serapionem De Morte Arii, tum in circulari Epistola ad Episcopos Ægypti et Libyæ, quæ vulgo inscribitur Oratio prima adversus Arianos. Ex quo conficitur, Alexandrum anno Christi 336 adhuc episcopatum Constantinopolitanum administrasse, ac proinde falsum esse quod supra scripsi, Paulum Constantino-

politanum episcopum in concilio Tyri habito adversus Athanasium subscripsisse. Gravissima profecto hæc ratio est, et quæ nostram sententiam funditus evertit. Sed inquirendum est diligentius ac dispiciendum id quo uno nituntur adversarii: an videlicet Arius ipse in communionem receptus sit a concilio Hierosolymitano quod in encæniis basilicæ Constantinianæ celebratum est anno Christi 335. Exstat epistola synodica ejus concilii, ab Athanasio relata in libro De Synodis. Verum in illa synodica, non Arius ipse in communionem receptus esse dicitur, sed *οἱ περὶ τὸν Ἄρειον* id est Arii asseclæ, presbyteri scilicet et diaconi civitatis Alexandrinæ qui Arium secuti fuerant. Certe idem Athanasius alibi de hac synodo loquens, perpetuo dicit *τοὺς περὶ Ἄρειον*, et *τοὺς Ἀρειανοὺς*, in ea susceptos fuisse. Sic enim loquitur tum in Apologia adversus Arianos pag. 801. tum in Epist. ad Solitarios non procul ab initio. Nam initium illius epistolæ in vulgatis exemplaribus desideratur. Dicet aliquis Athanasium de ipso Ario loqui. Etenim in libro De Synodis postquam epistolam synodicam concilii Hierosolymitani retulit, quæ data est ad presbyteros et diaconos ecclesiæ Alexandrinæ, statim subjungit statutum fuisse ab illis episcopis, Arium sectatoresque ejus suscipiendos esse. Verum ego id sic intelligendum puto, non quasi Arius ipse adhuc superfuerit. Verum ideo sic locutus est Athanasius, quod receptis Arii asseclis, ipse Arius quodammodo suscipi videbatur. Idem respondendum censeo iis qui epistolam synodicam Antiocheni concilii nobis objiciunt, in qua episcopi qui in illo concilio sedebant, affirmant se Arium ideo suscepisse in communionem, quod fidem ejus rectam esse comperissent. Id enim aut eo quem dixi modo intelligendum est, de Arii videlicet asseclis: aut si de Ario ipso accipiatur, non in synodo Hierosolymitana id factum esse dicemus, sed in priore aliquo conventu. Certe diu ante synodum Hierosolymitanam Arium et socios ab Eusebianis in communionem receptos fuisse testatur Athanasius in dicto libro De Synodis. Cæterum ex epistola synodica concilii Hierosolymitani satis aperte colligitur, episcopos non de Ario ipso, sed tantum de Arii gregalibus locutos esse. Scribunt enim in ea epistola, se literas imperatoris Constantini accepisse, quibus ipsos hortabatur, ut pacem et concordiam in

Ecclesia resarcirent, utque Arii sodales et sectatores placido et pacato animo susciperent: quorum rectam ac sinceram esse fidem, tum viva ipsorum voce, tum libello sibi ab ipsis porrecto cognoverat. Quem quidem libellum Constantinus suis ad synodum literis subjecit. Quod si de Ario Constantinus et episcopi illi loquerentur, cur Constantinus Arium postea Constantinopolim evocasset, ut de ejus fide inquireret, idque post synodale judicium, et post ipsius suffragium? Cur Alexander episcopus Arium post hæc in ecclesiam admittere recusasset, qui celeberrimæ synodi judicio in communionem admissus fuerat, et imperatoris judicio comprobatus? Præterea Athanasius in epistola ad Serapionem, testatur se consultum fuisse a Serapione de quadam quæstione quæ in Ægypto exorta fuerat, utrum Arius in communione et pace ecclesiæ diem extremum obiisset. Negat id Athanasius in dicta epistola. Quod si Arius ab Hierosolymitano concilio ad pacem et communionem ecclesiæ admissus fuisset, nunquam profecto id negasset Athanasius, nec Serapion id ignorare potuisset. Neque enim obscura fuit fama synodi Hierosolymitanæ, sed longe omnium celeberrima, et cum Nicæna synodo comparanda, si Eusebio credimus: quippe quæ ex omnibus Romani imperii provinciis ad dedicationem regalis basilicæ a principe esset congregata. Postremo Athanasius in dicta ad Serapionem epistola, mortem Arii commemorans, ait se quidem tunc temporis non adfuisse Constantinopoli cum Arius e vivis sublatus est, sed Macarium presbyterum qui illic aderat, cuncta ad ipsum scripsisse. Atqui Macarius presbyter Athanasii, fuit in urbe Constantinopolitana eo tempore quo Eusebiani conjuratione facta cum Meletianis adversus Athanasium, de lineæ vestis canone eum apud Constantinum imperatorem accusarunt. Testatur hoc Athanasius in Apologia secunda adversus Arianos pag. 778. et post eum Socrates in libro primo Historiæ Ecclesiasticæ. Nec post id temporis Macarium Alexandrinum presbyterum Constantinopolim venisse legimus. Hæc autem prima Athanasii accusatio aliquot annis præcessit synodum Tyri. Ad quam depellendam et confutandam Athanasius Macarium et Arium presbyteros suos misit Constantinopolim. Baronius in annalibus id factum refert anno 329 natalis Dominici.

Cap. III.

De primo exsilio Pauli Constantinopolitani.

Mortuo Alexandro Constantinopoleos episcopo, quem anno Christi 331 obiise existimamus, Paulus in ejus locum successit. Qui tametsi in synodo Tyrensi depositioni Athanasii subscripsisset, nihilominus ab Arianis et præcipue ab Eusebio qui sedis illius cupiditate flagrabat, per fraudem et calumniam appetitus est. Ac primo quidem Macedonium presbyterum ecclesiæ Constantinopolitanæ adversus eum incitarunt, qui Paulo confictum nescio quod crimen objiceret. Cæterum adeo leve erat quod ab accusatore intendebatur, ut pendente accusatione nihilominus accusator cum reo communicaverit. Verum Eusebiani rem urgere non destiterunt, propterea quod Eusebius Nicomediensis sedem illius rapere contendebat. Paulum igitur calumniari apud principem Constantinum non cessarunt, donec ille aures nimium faciles Eusebianis præbens, Paulum in Pontum relegavit, quemadmodum supra retulimus ex Athanasio in Epistola ad Solitarios. Id gestum est anno Christi 336. Neque enim citius id fieri potuit, cum Paulus anno 335 concilio Tyrensi interfuerit. Ad hæc Athanasius se tum adfuisse scribit, cum Paulus a Macedonio accusatus est. Hæc autem accusatio, ut ex Athanasii narratione colligitur, satis longo tempore perseveravit. Proinde non ante annum Domini 336 Paulus in exsilium missus videtur. Adde quod Athanasius in dicta epistola universos episcopos qui Constantino maximo regnante per fraudem et calumnias Arianorum in exsilium pulsi sunt, ordine recensens, in Paulo Con- 392
stantinopolitano episcopo narrationem suam claudit. Orditur enim ab Eustathio Antiochenæ urbis episcopo, quem nos in adnotationibus Eusebianis, anno Christi 329 aut certe 330 relegatum fuisse demonstravimus. Post hunc Eutropius episcopus Hadrianopoleos, Eusebianis adnitentibus, suffragante ipsis Basilina quæ nupta erat Constantio fratri Constantini maximi, pulsus est in exsilium. Post hæc Euphration Balanearum episcopus, Cymatius Palti, alter item Cymatius Antaradi, Asclepas Gazæ, Cyrus Berœæ in Syria, Diodorus Naïssi, Domnio Sirmii, Hellanicus Tripoleos episcopi, eo quod hæresim Arianam odio prosequi tantummodo visi essent, alii fictis criminibus, alii nullo ipsis objecto crimine, rescripto principis

ecclesiis suis pulsi sunt, suffectis in eorum locum qui Arianæ perfidiæ favebant. Marcellus deinde recensetur ab Athanasio, ac postremus omnium Paulus episcopus Constantinopolitanus. Marcellus quidem anno Christi 336 relegatus est post synodum Constantinopolitanam, in qua depositus fuerat ac damnatus. Eodem fere ordine Athanasius supradictos episcopos factione Arianorum relegatos enumerat in Apologetico de Fuga sua: ubi pro Cymatio Antaradi episcopo Carterium nominat. Ceterum etsi Athanasius diserte non dicit Paulum tunc episcopali judicio damnatum fuisse, ex eo tamen quod accusatum illum esse scribit a Macedonio presbytero, satis innuit Paulum synodali sententia fuisse damnatum. Certe Constantinus, utpote princeps religiosissimus, nunquam illum in exsilium mittere sustinuisset, nisi prius ecclesiastico judicio condemnatus fuisset. Sic enim Eustathium, sic Athanasium relegavit, post prolatam adversus eos episcoporum sententiam. Accusatus autem fuerat Paulus a Macedonio, ὡς οὐκ εὖ βεβιωκὼς, ut ait Sozomenus in libro iii. cap. 3. id est, *quod turpiter et flagitiose vixisset.* Denique orientales episcopi in epistola synodica pseudosynodi Serdicensis, diserte testantur Paulum episcopali sententia damnatum fuisse. Sic enim aiunt de Maximino Trevirorum episcopo. *Causa igitur homicidiorum tantorum ipse fuit, qui Paulum olim damnatum ad Constantinopolim revocavit.* Ubi notabit obiter studiosus lector, Paulum non a Julio papa, sed a Maximino episcopo dici revocatum.

Cap. IV.

De prima restitutione Pauli.

Mortuo Constantino Maximo, tres ejus filii episcopos catholicos quos Constantinus ab Eusebianis in fraudem impulsus relegaverat, sedibus suis restituerunt, datis tum ad ipsos, tum ad singulorum civitates literis, quibus jubebant ut singuli a suis civibus et clericis pacate reciperentur. Testatur hoc Athanasius in Epistola ad Solitarios. Ubi post indicem illorum quos dixi episcoporum, quos Ariani Constantino regnante suis ecclesiis ac civitatibus ejecerant, hæc subjungit. *ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Κωνσταντῖνος, Κωνστάντιος, καὶ Κώνστας, ἐποίησαν πάντας μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν· γράψαντες περὶ μὲν τῶν ἄλλων τῇ*

ἰδίᾳ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ seqq. Idem tradit Philostorgius in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ. Sed in Athanasio notanda sunt hæc verba, *ἐποίησαν πάντας ἐπανελθεῖν*, *omnes*, inquit, *redire jusserunt.* Ergo et Eustathius Antiochenus et reliqui episcopi ad sedes suas reversi sunt. De Eustathio tamen nusquam id legimus. Ac fortasse ille delata sibi licentia ac facultate redeundi uti noluit, propterea quod ecclesiam suam ab Arianis obsessam atque occupatam videret. Certe Flaccillus qui Euphronio successerat, Antiochenæ urbis episcopatum perpetuo retinuit, jam inde a synodo Tyrensi ad synodum Antiochenam. Paulus igitur una cum ceteris ex Pontico exsilio reversus, Constantinopolitanam sedem postliminio recuperavit. Quem reversum Eusebius Nicomediensis iterum pristinis dolis atque artibus oppugnavit, accusatorem illi summittens Macedonium. Id certe insinuare mihi videtur Athanasius in loco illo ex Epistola ad Solitarios, quem superius adduxi, cum ait, *καὶ ὅμως ἔμεινεν ἡ πρόφασις κατὰ Παύλου· καὶ οὐκ ἠμέλησαν ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔμειναν διαβάλλοντες.* Vult enim dicere Athanasius, Eusebianos qui prius apud Constantinum calumniati fuerant Paulum, eundem postea apud imperatorem Constantium similiter calumniatos esse, et perfecisse tandem ut Paulus a Constantio quoque in exsilium mitteretur. Constantius ergo calumniis Eusebianorum fidem accommodans, concilium episcoporum Constantinopoli fieri jussit: a quibus Paulus damnatus ac depositus est, et Nicomediensis Eusebius in ejus locum substitutus. Ita Socrates in lib. ii. cap. 6. Qui cum episcopos illos qui huic synodo interfuerunt, Arianæ perfidiæ fautores dicat fuisse, satis indicat ex eorum numero fuisse Theodorum Heracleotem, Marin Chalcedonium, Theognium Nicænum, et Ursacium ac Valentem, qui inter Eusebianos agmen duxere. Et Socrates quidem Paulum tunc tantummodo depositum esse dicit, non etiam relegatum. Quare cum Paulus liberam tunc haberet vagandi facultatem, conjunxit se cum Asclepa, Lucio atque Marcello, quos vix dum restitutos, iterum Ariani suis civitatibus atque ecclesiis expulerant. His junctus Paulus, plurimas urbes ac provincias occidentalis imperii peragravit, suffragium ac subsidium episcoporum ubique exquirens, ut in sedem suam restitueretur. Docet id epistola synodica orientalium apud Sardicam episcoporum his verbis: *Deinde Paulo et Lucio et quotquot talibus conjuncti sunt, circumeuntes simul exteras regiones, persuadebant judicibus, non esse credendum illis qui in eos digne sententiam protulerunt.* De Marcello loquuntur, Asclepa et Athanasio. Romam porro utrum Paulus tunc venerit, nescio. Sed si verum est, Paulum aliquando Romam venisse, hoc tempore eum venisse oportet. Neque enim alio tempore Romam venire potuit, ut postea videbimus. Primus autem ex occidentalibus episcopis Maximinus Trevirorum episcopus, Paulum in communionem recepit, ut testantur orientales apud Serdicam episcopi in synodica supra citata.

Cap. V.

Quo tempore Eusebius Nicomediensis ad episcopatum Constantinopolitanum translatus fuerit.

Philostorgius quidem ac Theodoritus Eusebium Nicomediensem mortuo Alexandro episcopatum urbis Constantinopolitanæ suscepisse dicunt, principatu Constantini maximi. Verum eos refellit Athanasius, qui diserte testatur in Epistola ad Solitarios, Eusebium Nicomediensem non Alexandro mortuo successisse, sed in Pauli viventis locum per vim atque ambitum invasisse. Præterea Hieronymus in Chronico scribit, Constantinum paulo ante mortem Nicomediæ baptizatum esse ab Eusebio loci illius episcopo. Denique Ammianus Marcellinus auctor est, Julianum principem Nicomediæ educatum fuisse ab Eusebio episcopo, quem genere longius contingebat, sic enim loquitur Marcellinus. Porro quando Julianus Eusebio episcopo traditus est educandus, septennis ut minimum fuerit necesse est. Neque enim ante hunc annum pueri commendari solent institutoribus. Atqui Julianus vix septem annos impleverat tum cum Constantinus maximus ex hac luce migravit. Proinde Eusebius Nicomediensem episcopatum usque ad obitum Constantini retinuit. Certe Constantinus hujusmodi episcoporum translationes valde improbabat, quemadmodum discimus ex ejus epistola ad Eusebium Cæsariensem episcopum, qui Antiochenæ urbis sacerdotium sibi delatum constanter recusaverat. Verior itaque est sententia eorum, qui Eusebium Nicomediensem Constantio regnante, ad epi-

scopatum urbis Constantinopolitanæ transiliisse dicunt. Ita Socrates, Sozomenus, Cedrenus ac Theophanes. Et Cedrenus quidem episcopatum urbis Constantinopolitanæ a Constantio mercedis loco delatum esse scribit Eusebio, propterea quod Eusebius testamentum quod Constantinus moriens ipsi commendaverat, primo omnium Constantio tradidisset. Socrates vero hanc Eusebii translationem refert paulo post mortem Constantini junioris, id est anno Christi 340, cui consentit etiam Baronius. Verum Baronius a seipso dissentit, et pugnantia inter se loquitur atque contraria. Cum enim fateatur, epistolam synodicam episcoporum Ægypti ad omnes ubique terrarum orthodoxos episcopos, qua respondent calumniis Eusebianorum adversus Athanasium, scriptam esse anno Domini 339, constet autem ex eadem synodica epistola, Eusebium Nicomediensem jam tum ad episcopatum urbis Constantinopolitanæ translatum fuisse, absurdum omnino est hanc Eusebii translationem in annum sequentem conferre. Quod vero episcopi Ægypti in sua illa synodica diserte testentur id quod dixi, ex eorum verbis apparet, quæ hic apponam: *Quanquam nihil ea re impeditus Eusebius, Athanasii creationem vituperat: homo qui ipse prorsus episcopus creatus non est, aut si unquam jus episcopi habuit, idipsum rescidit, utpote qui principio Beryti pro episcopo egerit, relictaque Beryto Nicomediam se transtulerit: illam quidem cathedram præter leges destituens, istam vero nulla lege invadens: proprii gregis sine ulla caritate desertor, et alieni nulla rationabili causa occupator, prioris episcopatus caritatem alieni cupiditate aspernatus est. Nec tamen hunc ipsum episcopatum quem tanta aviditate occupaverat, reservavit. Ecce enim jam quoque inde desiliens, alienum episcopatum denuo obtinet.* Ubi notanda sunt hæc verba, ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐκεῖθεν ἀποστὰς, ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει. Nam vocabulum illud ἰδοὺ, translationem hanc Eusebii a Nicomedia Constantinopolim, recens admodum et paulo antequam hæc scriberent, factam esse declarat. Quamobrem si hæc circularis epistola scripta est ab Ægypti sacerdotibus anno natalis Dominici 339, ut Baronius censuit, Eusebii translatio ad sedem Constantinopolitanam, vel eodem, vel superiori anno contigerit necesse est.

CAP. VI. 393

De secunda restitutione Pauli, et de secundo ac tertio ejusdem exsilio.

Anno Christi 342, obiit Eusebius Constantinopolitanus episcopus, quem magnum Eusebium vocat non solum Philostorgius, sed etiam Eusebius Cæsariensis in libro contra Marcellum. In quem nescio cur tantopere invectus sit Baronius, cum superius a nobis ostensum fuerit, eum pacem et communionem cum ecclesia Romana ad obitum usque retinuisse. Post ejus obitum, cives Constantinopolitani Paulum ad sedem suam revocarunt; Eusebiani vero Macedonium in Eusebii locum substituerunt. Quæ res ingentem tumultum in urbe regia excitavit, ut refert Socrates in libro secundo. His auditis imperator Constantius qui in oriente bello Persico implicatus tenebatur, Hermogeni magistro militum mandavit, ut Constantinopolim ingressus, Paulum sede sua ac civitate exturbaret. Ægre siquidem ferebat imperator, quod absque suo consensu Paulus ecclesiam suam recepisset. At populus qui Pauli amore flagrabat, adversus magistrum militum commotus, domo ejus incensa ipsum corripuit, et pedibus tractum ac misere truncatum, in mare præcipitavit. Id gestum est Constantio tertium et Constante iterum consulibus. Quæ cum nuntiata essent Constantio, ille gravitor commotus, repente equo conscenso venit Constantinopolim. Et urbem quidem ipsam annona multavit; Paulum vero tanquam seditionis auctorem, catenis ferreis vinctum ad Castellum Mesopotamiæ Singara deportavit. De hac ingenti seditione loquitur Libanius in Basilico pagina 126, ubi testatur imperatorem Constantium admirabili celeritate usum esse in faciendo itinere, nec nives atque imbres eum ab incepto itinere deterruisse. Et sontes quidem ab illo castigatos esse dicit, neminem tamen morte adfectum, cum senatus urbis Constantinopolitanæ pro reis apud ipsum intercessisset. Socrates quidem, eumque secutus Baronius, Paulum tunc temporis Romam venisse dicunt. Ego vero Athanasium sequi malim, qui in Epistola ad Solitarios, ait Paulum a Constantio relegatum esse Singara, et aliquanto post inde Emesam esse translatum, metu scilicet Persicæ incursionis. Verba Athanasii sunt hæc, τὸ δὲ δεύτερον παρὰ Κωνσταντίου δεθεὶς ἁλύσεσι σιδηραῖς, εἰς Σίγγαρα τῆς Μεσο-

ποταμίας ἐξωρίσθη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἔμισαν μετηνέχθη. Id est, *iterum vero a Constantio catenis ferreis vinctus Singara Mesopotamiæ deportatus est, atque inde translatus Emesam.* Quod cum tam diserte affirmet Athanasius, non alio tempore id factum assignari potest, quam isto quod dixi. Etenim ingens illa seditio in urbe regia, et cædes magistri militum, et Pauli restitutio sine imperatoris consensu facta, Constantium non immerito commoverant, ut Paulum ferro vinctum in tam longinquum exsilium amandaret. Ex quo tamen exsilio non ita multo post Emesam eum transtulit, sive ut Constantinopolitanis qui Paulo inprimis studebant, gratificaretur, sive, ut dixi, Persarum metu, qui Singaris assidue imminebant. Certe haud multo post circa id castrum ingenti prælio Persæ cum Romanis conflixere. Ceterum Ariani seditionem illam de qua dixi, cædesque hominum in ea factas, uni Paulo ascribebant, ut testatur epistola synodica pseudosynodi Serdicensis: *Sed et de Paulo Constantinopolitanæ civitatis quondam episcopo post reditum exsilii sui si quis audierit, perhorrescet,* et multo post. *Asclepas vero cum ad Constantinopolitanam civitatem propter Paulum venisset, post immanitatem rerum atrocitatemque commisit, quæ media in ecclesia Constantinopolitana gesta sunt post mille homicidia quæ altaria ipsa humano sanguine coinquinaverunt, post interfectiones fratrum extinctionesque Gentilium, hodieque cum Paulo, cujus causa hæc gesta sunt, communicare non cessat.*

CAP. VII.

De tertia restitutione Pauli Constantinopolitani.

Scribit Baronius Paulum civitate sua atque ecclesia pulsum, Romam ad Julium se contulisse: cumque ab eo literas accepisset quibus in sedem suam restituebatur, eas literas effectu caruisse, quippe cum Paulus nonnisi post Serdicense concilium ecclesiam suam recuperaverit. Sed Baronio assentiri non possum. Primo enim falsum est Paulum tunc temporis Romam venisse, ut in superiori capite demonstravi. Nec verius est quod asserit Baronius, Paulum Serdicensis synodi sententia restitutum esse. Certe in epistola synodica Serdicensis concilii, nulla ejus rei fit mentio. Immo vero Theodoritus in libro secundo Historiæ Ecclesiasticæ diserte affirmat, Paulum Serdicensi concilio minime interfuisse. Obstitisse enim cives

urbis Constantinopolitanæ quominus eo proficisceretur, veritos scilicet ne ab Arianis in itinere per insidias interficeretur. Sed et orientales apud Serdicam episcopi, in synodica sua aperte significant, Paulum ab ea synodo abfuisse, ut recte observavit Blondellus in libro de Primatu in Ecclesia. Jam ergo ante synodum Serdicensem Paulus episcopatus sui locum receperat. Quod quidem a Constantio factum fuisse arbitror, vel in gratiam Constantinopolitanorum, qui Paulum præcipuo quodam amore ac studio prosequebantur; vel ob metum Constantis Augusti, qui frequentibus literis ad Constantium missis, ut Paulus, Athanasius, et reliqui orientis episcopi suas in sedes restituerentur, postulaverat. Sane rationi consentaneum fuit, ut quoniam inter duos fratres Augustos tandem convenerat, ut ad causam episcoporum dijudicandam generalis synodus apud Serdicam congregaretur, episcopi omnes vinculis atque exsilio solverentur, quo libera ipsis facultas veniendi ad concilium suppeteret. Hanc igitur ob causam, ni fallor, Paulus a Singarensi et Emiseno exsilio reversus est Constantinopolim. Unde cum ad Serdicense concilium proficisci vellet, a Constantinopolitanus civibus detentus est, ut docet Theodoritus.

CAP. VIII.

De ultimo Pauli exsilio, ejusque obitu.

Post mortem Constantis Augusti, quæ contigit anno Christi 350, Ariani omni metu jam vacui, adversus catholicos antistites multo gravius quam antehac insurrexerunt. Ac primum omnium Paulum aggressi, persuadent Constantio, ut illum in exsilium ejiciat, Macedonium vero ejus loco in Constantinopolitanam ecclesiam inducat. Imperator igitur qui Arianæ perfidiæ patrocinium palam susceperat, mandat Philippo præfecto prætorio per Orientem, ut Paulum e sede sua protinus exturbet. Qui accepto principis mandato, Hermogenis magistri militum casu admonitus, rem prudentius aggredi statuit. Ingressus itaque lavacrum Zeuxippi, Paulum ad se accersivit, quasi de publico quodam negotio cum eo consulturus. Qui cum venisset, præfectus clam per fenestram quandam eum demisit, et in palatium abripi jussit. Atque inde navigio impositum, in exsilium misit Cucusum, Cappadociæ oppidum

quod postea minori Armeniæ contributum est. Ibi eum Eusebiani in arctissimo et obscurissimo quodam loco recluserunt, subtracto ei penitus alimento, ut hominem inedia enecarent. Post sextum autem diem ingressi, cum eum adhuc spirantem reperissent, contortis pallii laciniis strangularunt, quemadmodum scribit Athanasius in Epistola ad Solitarios. Et Athanasius quidem hoc Pauli exsilium quartum vocat. Ego vero tertium mallem dicere. Nam Singarenum et Emisenum, licet locis diversa sint, pro unico tamen exsilio sunt accipienda: cum Paulus a Singaris quo primum fuerat relegatus, postea translatus sit Emesam. Quod autem Socrates atque Sozomenus scribunt, Paulum a Philippo præfecto Thessalonicam esse relegatum, dupliciter falluntur, et in loci, et in temporis notatione. Id enim factum esse scribunt paulo post necem Hermogenis, id est anno Christi 342, quo quidem tempore Philippus non erat præfectus prætorii. Neque vero Philippus tunc potuit Paulum relegare Thessalonicam, quæ urbs tum parebat Constanti Augusto, non autem Constantio, sub quo præfecturam gerebat Philippus. Quare verius est quod Baronius scribit, hæc adversus Paulum a Philippo gesta esse anno Domini 351: quo anno Philippum præfectum prætorio fuisse, præter Athanasium docent leges Codicis Theodosiani, ut notavi ad Ammianum Marcellinum. Sed tunc ut dixi, id est anno 351, Paulus non in urbem Thessalonicam relegatus est, sed Cucusum, ut testatur Athanasius. Quomodo enim Thessalonicam relegari potuisset, quæ erat ipsius patria, sicut fatentur Sozomenus et Socrates? Quid magis contrarium, quam patria et exsilium? Benigne igitur cum Paulo actum esse oportet tunc cum missus est Thessalonicam. Quid ergo, dicet aliquis: An prorsus falsum erit quod aiunt Sozomenus et Socrates, Paulum Thessalonicam venisse, atque inde Corinthum proficisci simulantem, Romam navigasse? Id omnino verum puto, sed alio factum tempore tunc scilicet cum Paulus primum depositus est ac damnatus, suffecto in ejus locum Eusebio Nicomediense. Eo siquidem tempore Paulus cum liberam haberet vagandi potestatem, Thessalonicam et Romam et in alias urbes occidentalis imperii pro arbitrio suo proficisci potuit, quemadmodum superius observavi.

CAP. IX. 394

Cur Athanasius inter orthodoxos episcopos Paulum Constantinopolitanum minime recensuerit.

Mirari quis non immerito potest, quid causæ sit cur Athanasius in Oratione prima contra Arianos, orthodoxorum episcoporum indicem texens, qui Nicænam fidem constanter asseruerant, Pauli nostri nomen prætermiserit: quem tamen constat pro Nicæni concilii doctrina ac fide adversus Arianos fortiter decertasse. Certe Athanasius in oratione supra memorata mentionem facit Alexandri episcopi Constantinopolitani. Cur ergo Paulum quoque Alexandri successorem ei minime adjunxit? Nec est quod quis objiciat, Athanasium eo loco illos duntaxat episcopos commemorasse, qui jam fato functi essent; ac proinde Paulum ab illo præteritum esse, eo quod adhuc superstes esset. Hæc responsio admitti forsitan posset, si Paulus Constantinopolitanus superstes adhuc fuisset eo tempore, quo prima hæc oratio adversus Arianos scripta est ab Athanasio. Verum antequam eam orationem, seu potius epistolam scriberet Athanasius, Paulus jam e vivis excesserat. Mortuus est enim anno natalis Dominici 351 aut 352, ut ad Historiam Socratis observavi. Hæc autem Oratio adversus Arianos scripta est ab Athanasio post enthronismum Georgii, anno Christi 356, sicut in superiore libro adnotavi. Alia igitur hujus rei causa inquirenda est. Neque enim sine causa, aut per negligentiam id ab Athanasio factum esse crediderim. Existimo igitur Athanasium eo loco de industria Pauli nomen prætermisisse, eo quod in concilio Tyri cum Arianis permixtus, condemnationi ipsius subscripserat, ut supra vidimus. Eandem ob causam Maximi quoque Hierosolymorum episcopi nomen ibidem reticuit, licet Macarii Hierosolymitani mentionem fecisset. Quod quidem non ulciscendi animo ad Athanasio factum esse credendum est. Procul enim aberat ab hoc affectu Athanasius. Sed quoniam Athanasius eo loco illos duntaxat episcopos commemorare decreverat, qui procul ab omni crimine, et ab omni macula Arianæ communionis perpetuo abfuissent, idcirco Paulum et Maximum in eo numero noluit recensere, quos sciebat in illa apud Tyrum synodo communione Arianorum fuisse pollutos.

LIBER TERTIUS.

Cap. I.

Ante annos plus minus quadraginta, gravis inter eruditos orta est controversia de sexto canone concilii Nicæni. Ad cujus expositionem multa tunc allata sunt a multis, dum singuli canonem illum ad suas partes trahere conantur. Sed cum doctissimi homines de ecclesiis ac regionibus suburbicariis acrius inter se contenderent, Rufini interpretationem potius, quam canonis ipsius verba exposuerunt. Exstitit postea Joannes Launoius, magni nominis Theologus, qui haud ita dudum librum edidit De Recta Interpretatione sexti canonis Nicæni. Verum hic quoque ad eundem quem priores illi lapidem impegit: Et quod in titulo operis sui promiserat, id duabus editionibus implere non valuit. Erroris autem causam ei præbuit prava via ac methodus, qua in ejus canonis expositione usus est. Nam cum canon Nicæni concilii exponendus esset sicut a Nicænis patribus est editus, et post Græcorum verborum explicationem ordine progrediendum esset ad explicationem interpretationis Rufinianæ: contra Joannes Launoius primo quidem sensum Rufini investigavit, deinde verba ipsa Nicænorum patrum, juxta eum sensum quem Rufini verbis tribuerat, exposuit. Nos vero interpretationem Rufini in præsentiarum quidem omittimus, quippe quæ verius paraphrasis sit quam versio. Ipsum vero canonem, prout a trecentis illis episcopis promulgatus est, proponentes, explicare conabimur.

Sic igitur habet canon sextus. *τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον, πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις· καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο, ὅτι εἴ τις χωρὶς γνώμης μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον.* Quæ verba Dionysius Exiguus ita Latine vertit. "Antiqua consuetudo servetur per Ægyptum, Libyam et Pentapolim, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem: quia et urbis Romæ episcopo parilis

mos est. Similiter autem et apud Antiochiam ceterasque provincias suis privilegia serventur ecclesiis. Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter Metropolitani sententiam fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportere."

Cap. II.

Duo præcipue in hoc canone notanda sunt. Primum est, hic agi de patriarchis. Alterum est non de sola ordinatione hic agi, sed de omni jure patriarchico. Ac prius quidem illud ita demonstrari potest. Patres concilii Nicæni, cum ecclesiarum quieti prospicerent, in canone quarto sanxerunt quo ritu celebrandæ essent episcoporum electiones, easque a metropolitanis episcopis confirmari voluerunt. Cum igitur potestas metropolitanorum in capite illo quarto abunde stabilita esset, quid opus erat rursus in sexto de metropolitanis dicere? Prorsus inanis ac superflua esset hæc repetitio, quæ in viros tam graves cadere non potest. Præterea in hoc capite sexto agitur de episcopis qui regunt diœcesim, non autem de his qui regunt unicam provinciam. Atqui metropolitani unam duntaxat provinciam regunt. Singuli enim præsunt episcopis suæ provinciæ, patriarchæ vero diœcesim, id est multas simul junctas provincias administrant, et subjectos sibi habent multos metropolitanos. De his ergo intelligendus est hic canon, non de simplicibus metropolitanis. Alioqui manca atque imperfecta esset constitutio patrum Nicænorum. Cum enim episcoporum ordinationi abunde prospexissent, quam a metropolitanis confirmari sanxerunt, restabat ut de metropolitanorum ipsorum ordinatione statuerent. Id autem diserte faciunt hoc canone 6, illos a patriarchis ordinari jubentes, qui sunt metropolitani metropolitanorum. Ita omnino intelligenda sunt hæc verba canonis nostri. *Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter metropolitani sententiam fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportere.* Certe Johannes Zonaras metropolitanos hoc loco interpretatur patriarchas, qui sunt majores metropolitani. Nam cum Alexandria metropolis sit totius Ægypti, et
cum Antiochia a veteribus dicta sit metropolis totius Orientis, 395
episcopi illarum civitatum, metropolitani jure dici possunt.

Cumque patriarcharum nomen nondum usurpari cœpisset, pro patriarchis Nicæni patres metropolitanos videntur posuisse.

CAP. III.

Omnes certe, tam antiqui quam recentiores qui ante Launoium scripsere, canonem hunc de patriarchis intellexere. Primum enim Innocentius papa in epistola ad Alexandrum, hunc Nicænum canonem ita intellexit: ait siquidem Antiochenam ecclesiam a Nicænis patribus hoc decreto, non supra unam provinciam, sed supra suam diœcesim esse constitutam. Deinde addit Antiochenum episcopum metropolitanos præcipuo quodam jure ordinare solitum esse, ex auctoritate scilicet hujus canonis Nicæni. Atqui ista solis conveniunt patriarchis. Hi enim soli diœcesim habent, et metropolitanos ordinant, ut infra videbimus.

Innocentio accedit Hieronymus in epistola ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosolymitani, ita scribens. *Tu qui regulas quæris ecclesiasticas, et Nicæni concilii canonibus uteris, et alienos clericos, et cum suis episcopis commorantes tibi niteris usurpare, responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit, et totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem episcopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras: aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius literæ dirigendæ.* Fatetur Launoius, sextum canonem Nicæni concilii hic ab Hieronymo designari. Cum ergo dicat Hieronymus, Antiochenum episcopum ex decreto illius canonis, habuisse jus in ecclesiam Palæstinæ, idque supra metropolitanum episcopum, de patriarchis eum canonem intellexerit necesse est. Patriarchæ enim erant supra metropolitanos, et quasi metropolitani metropolitanorum, ut supra dixi. Unde etiam Hieronymus, tam Antiochenum, quam Cæsariensem episcopum ibidem vocat metropolitanum, sic enim subjungit: *Sed novi cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid vitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum metropolitano tuo honorem reddere.* Recte ergo Petrus de Marca observavit, canonem sextum Nicæni concilii de patriarchis, et de patriarchico jure intellectum esse ab Hieronymo.

Præterea Joannes Scholasticus, qui regnante Justiniano patriarcha fuit Constantinopoleos, in collectione canonum nuper Parisiis edita, sextum hunc canonem de patriarchis intelligit. Nam in primo titulo collectionis suæ, qui est de patriarchis, hunc sextum canonem Nicæni concilii primo loco ponit. Fuit autem Joannes Scholasticus patriarcha, ut jam dixi; ac proinde patriarcharum jura ignorare non potuit. Frustraque omnino Launoius ejus auctoritatem imminuere conatur, dum ei objicit, quod sub titulo de patriarchis septimum canonem concilii Nicæni retulerit, in quo agitur de honore Æliensis episcopi. Primo enim responderi potest, id additum esse recentiore manu, nec ab ipso Joanne Scholastico scriptum. Cur enim quæso, Joannes Antiochenus a canone septimo Nicæni concilii, potius quam a sexto ordiri maluisset? Deinde dici potest canonem illum septimum, licet re vera non agat de jure patriarchico episcopi Hierosolymorum, videri tamen ei juri occasionem præbuisse. Auctoritate enim hujus canonis nixi antistites Hierosolymitani, altius paulatim sese attollere cœperunt.

Sed et octava synodus canonem hunc non aliter intellexit. Sic enim habet in actione decima capite decimo septimo. *De Potestate Patriarcharum, et Metropolitanorum ad eos adventu.* "Sancta et universalis Nicæna prima synodus antiquam consuetudinem jubet servari per Ægyptum, et provincias quæ sub ipso sunt, ita ut horum omnium Alexandrinus episcopus habeat potestatem, dicens quia et in Romanorum civitate hujusmodi mos prævaluit: qua pro causa et hæc magna et sancta synodus, tam in seniori et nova Roma, quam in sede Antiochiæ, et Hierosolymorum, priscam consuetudinem decernit in omnibus conservari, ita ut earum præsules universorum metropolitanorum qui ab ipsis promoventur, et sive per manus impositionem, sive per pallii dationem episcopalis dignitatis firmitatem accipiunt, habeant potestatem: videlicet ad convocandum eos, urgente necessitate, ad synodalem conventum, vel etiam ad coërcendum illos et corrigendum, cum fama eos super quibusdam delictis forsitan accusaverit." Et paulo post iidem patres de conciliis patriarcharum ita scribunt. "Sed sancta hæc et universalis synodus, nec concilia quæ a metropolitanis fiunt interdicens, multo magis illa novit rationabiliora

esse ac utiliora metropolitanorum conciliis, quæ a patriarchali sede congregantur; et idcirco hæc fieri exigit. A metropolita quippe unius quidem provinciæ dispositio efficitur: a patriarcha vero sæpe totius causa diœceseos dispensatur." Quibus verbis sententia nostra apertissime confirmatur. Aiunt enim sanctissimi patres, in canone sexto Nicæni concilii, neque enim alium canonem designant, agi de patriarchis et de jure patriarchico. Confirmant præterea id quod superius observavi: patriarcham hoc præcipue differre a metropolita, quod metropolita quidem præest uni provinciæ: patriarcha vero regit integram diœcesim.

Sufficere poterat auctoritas concilii generalis, cui nefas est refragari. Omnes certe canonum intepretes Græci hunc canonem nostrum de patriarchis exposuerunt. Ita Zonaras et Balsamo, qui profecto melius canones intellexerunt quam Launoius. Nec est quod quis objiciat, Græcos solos in ea fuisse sententia. Nego ullum unquam, seu Latinum, seu Græcum adhuc exstitisse, qui aliter eum canonem acceperit.

Cap. IV.

Sed dicet aliquis id quod a Launoio dictum est, patriarcharum nomen diu post tempora concilii Nicæni usurpari cœpisse, ac proinde in concilio Nicæno de illis agi non posse. Equidem fateor nomen patriarcharum post Nicænæ synodi tempora invaluisse. Verum res ipsa nihilominus exstabat ante concilium Nicænum. Natura enim ita comparatum est, ut nomina rebus ipsis posteriora sint. At tu dices Alexandrinum pontificem non re vera fuisse patriarcham ante concilium Nicænum, cum ante illud concilium totam Ægyptum et Libyam ac Pentapolim rexerit, idque ex vetusta consuetudine, ut testantur patres Nicæni? Dic mihi igitur, quandonam Alexandrinus episcopus cœperit esse patriarcha? Idem de episcopo Romano et Antiocheno sentiendum est, eos semper fuisse patriarchas jam inde a primis Ecclesiæ temporibus, licet serius patriarchæ vocitati sint. Duo tantum in Ecclesia patriarchæ allecti sunt, Constantinopolitanus scilicet et Hierosolymitanus. Tres vero illi quos dixi, jam inde ab apostolicis temporibus, et ab ipsis Ecclesiæ cunabulis, patriarchæ fuerunt, id est patriarchicum jus obtinuerunt.

Cap. V.

Abunde, ut opinor, probavimus sextum canonem Nicænæ synodi de patriarchis intelligendum esse qui diœcesim regunt, non autem de metropolitanis, qui uni tantum provinciæ præesse noscuntur. Idque confirmat etiam canon secundus concilii Constantinopolitani. In quo episcopi centum quinquaginta decretum Nicænæ synodi confirmantes, supradictum canonem sextum explicant de episcopis qui diœcesim regunt. Ii vero non alii sunt quam patriarchæ. Superest ut ostendamus quod initio promisimus, non de sola ordinatione agi in eodem canone, sed de omni jure patriarchico. Id vero ita demonstrari facile potest. Si patres Nicæni concilii de sola ordinatione agere voluissent, nomen ordinationis omnino posuissent in hoc capite, et reliqua omnia excepissent. Id enim ratio postulat. Atqui ordinationis nullam prorsus mentionem fecere; immo generaliter locuti sunt. Audi enim illorum verba· *ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν*: id est, *ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem.* Quod si quis dicat, his vocibus: *horum omnium:* loca duntaxat intelligi, Ægyptum scilicet et Libyam ac Pentapolim, ne sic quidem effugiet. Nam in his omnibus locis potestatem habere dicitur episcopus Alexandriæ. Est autem potestas nomen generale, et ad omnia extenditur nisi termino aliquo circumscribatur. Cum igitur patres Nicæni nullis eam finibus constrinxerint, id nos temere facere non debemus. Certe episcopi synodi Chalcedonensis, eo sensu quem dixi Nicænum canonem acceperunt. Ita enim eum referunt in actione decima sexta: *ὥστε τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας πάντων ἔχειν ἐξουσίαν.* Sed ut omnis tollatur difficultas, videndum est quidnam juris in Ægypto, Libya et Pentapoli, Alexandrinus pontifex habuerit ante concilium Nicænum. Nam si ostenderimus, ante illam synodum episcopum Alexandriæ omnium ecclesiasticorum negotiorum potestatem in illis provinciis habuisse, liquido apparebit, Nicænos patres in hoc canone non de sola ordinatione egisse, cum nihil ex antiqua consuetudine minuerint, sed eam potius confirmaverint.

Cap. VI. 396

Primum igitur reperio, episcopum Alexandrinum diu ante

tempora concilii Nicæni curam habuisse Pentapoleos. Cum enim Sabellius errorem suum apud Ptolemaidem urbem Pentapoleos disseminare cœpisset, multique statim ei contradixissent ex catholicis viris, utraque pars tam Sabellii, quam catholicorum, legatos misit ad Dionysium Alexandrinum episcopum; qui auditis partibus, quid sentiendum esset definivit, scripsitque ea de re ad ecclesiam Ptolemaidis. Docet id Dionysius ipse in epistola ad Xystum Romanæ urbis episcopum: ejusque verba referuntur ad Eusebio in libro septimo Historiæ Ecclesiasticæ. Idem confirmat Athanasius in libro de sententia Dionysii Alexandrini contra Arianos, cujus locum adversus semetipsum protulit Launoius. *In Pentapoli superioris Libyæ, quidam episcoporum sententias Sabellii amplectebantur* seqq. *Re cognita Dionysius ad cujus curam eæ ecclesiæ pertinebant, legatos misit, qui auctores harum rerum ab illis pravis opinionibus retraherent.* Sed et Libyam ante concilium Nicænum, sub Alexandrini pontificis dispositione fuisse docet idem Dionysius in epistola ad Germanum, quæ refertur ab Eusebio in libro septimo. Nam cum Dionysius relegatus esset in vicum Libyæ Cephron, ait se illic verbum Dei incolis prædicasse, multosque sua prædicatione conversos fuisse ad fidem Christi. Quod quidem episcopalis jurisdictionis esse nemo, ut opinor, ambigit. Jam vero provinciam Thebaidis ante Nicæna tempora Alexandrino episcopo subjacuisse, apparet ex historia Meletii. Qui cum esset episcopus Lycopolis in Thebaide, et multa contra leges ecclesiasticas fecisse, adeoque diis Gentium sacrificasse argueretur, collecta synodo a Petro Alexandrino depositus est, viginti plus minus annis ante concilium Nicænum, ut scribit Athanasius in Apologia adversus Arianos. Idem confirmat Epiphanius in hæresi 68, ubi scribit Meletium illum Thebaidis episcopum, subjacuisse Petro Alexandrino episcopo, et ad illum ecclesiastica negotia retulisse, ex more institutoque veteri: *Hic enim mos est*, inquit, *Alexandrinorum Archiepiscoporum, ut per totam Ægyptum ac Thebaidem, Libyam, Ammoniacam, Mareotidem ac Pentapolim, ecclesiastica negotia administrent.* Non igitur solius ordinationis, sed omnium ecclesiæ negotiorum cura per eas regiones ad episcopum Alexandriæ pertinebat, idque ante synodum Nicænam. Quare cum Nicæni patres antiquas consuetudines in Ægypto firmaverint, apparet eos non de sola ordinatione locutos esse, sed de omnibus negotiis ecclesiasticis. Omnes certe Ægypti episcopi ita semper hunc canonem intellexerunt, quemadmodum discimus ex concilio Chalcedonensi, actione 4, ubi Hieracius episcopus Ægypti, nomine episcoporum totius provinciæ ita dicit: *De epistola autem sanctissimi et Deo amicissimi archiepiscopi Romani Leonis, sciunt omnes sanctissimi patres nostri, quia in omnibus exspectamus sententiam sanctissimi archiepiscopi; et petimus vestram clementiam exspectare præsidis nostri præsentiam, quia eum in omnibus sequimur. Nam et s. Patres qui in Nicæa congregati sunt* 318, *hanc regulam dederunt, ut sequatur omnis Ægyptiaca diœcesis archiepiscopum magnæ urbis Alexandrinæ, et nihil absque ipso agatur ab aliquo ei subjacente episcopo.*

Cap. VII.

Abunde, ut opinor, probavimus id quod initio hujus disputationis polliciti eramus, canonem sextum concilii Nicæni de patriarchis agere quatenus patriarchæ sunt; nec de sola ordinatione accipiendum esse, sed de omni jure patriarchico. Nunc ad reliqua pergamus. Sequitur in dicto canone; *Quia et episcopo Romano parilis mos est.* Græca sic habent: ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστι. Quæ verba cum sint per se manifestissima, variis tamen multorum expositionibus in absurdissimum sensum detorta sunt, nos verbis ipsis inhærentes, sententiam Nicænorum patrum investigare conabimur. Duas igitur causas decreti sui afferunt sanctissimi antistites, quamobrem scilicet episcopus Alexandriæ per Ægyptum, Libyam ac Pentapolim, omnimodam habeat potestatem. Prima est, vetus consuetudo illorum locorum. Sic enim dicunt, *antiqua consuetudo servetur per Ægyptum* seqq. Secundam deinde causam afferunt, exemplum episcopi Romani. Hanc enim vim habent hæc verba: ἐπειδὴ καὶ seqq. Ubi duo notanda sunt. Primum est episcopum Romanum proponi quasi exemplum et normam reliquorum patriarcharum. Deinde nihil in hoc canone statui de episcopo Romano, cum tamen de aliis aliquid statuatur, puta de Alexandrino, Antiocheno, et Hierosolymitano. Recte ergo Nicolaus papa in epistola ad Michaëlem imperatorem ita scribit: *Denique si instituta Nicænæ synodi diligenter inspiciantur, invenietur pro-*

fecto, quia Romanæ ecclesiæ nullum eadem synodus contulit incrementum, sed potius ex ejus forma, quod Alexandrinæ ecclesiæ tribueret particulariter, sumpsit exemplum. Quod cum verissime dictum sit a Nicolao, Launoius tamen in dissertatione sua reprehendit. Nihil enim Alexandrino pontifici a Nicænis patribus tributum fuisse contendit, idque fere omnibus paginis inculcat. Verum ipse longe fallitur. Nam cum Alexandrini pontifices ante concilium Nicænum potestatem, quam in ecclesias totius Ægypti habebant, sola consuetudine et antiquitate defenderent, Nicæni patres eam possessionem decreto suo confirmarunt. Multum ergo tribuerunt Alexandrino pontifici, qui potestatem ejus speciali canone stabilierunt, ita ut nemo in posterum ei refragari posset. Idem est igitur ac si diceres, cum senatus Parisiensis possessionem alicujus fundi aut juris uni ex litigantibus adjudicat, nihil illi tribuere. Post concilium Nicænum episcopi Alexandrini ex auctoritate universalis concilii sibi vindicarunt, id quod antea sola consuetudine usurpabant. Jus ergo illorum sancitum est et firmatum a synodo Nicæna, idque exemplo episcopi Romani. Id enim sibi volunt hæc verba: *Quia et episcopo urbis Romæ parilis mos est.* Idem est enim ac si dicerent, episcopus Alexandriæ in toto Ægypto omnem habeat potestatem, quia episcopi quoque Romani eadem est consuetudo. Quibus verbis patres Nicæni primatum sedis Romanæ manifeste agnoscunt. Illud enim sine dubio primum est, quod est norma ac regula ceterorum. Hinc factum est, ut in quibusdam antiquis collectionibus hic canon inscriptus sit, De Primatu Ecclesiæ Romanæ. Ita certe sentit Gelasius papa in epistola ad orientales de nomine Acacii pag. 183, his verbis: *Qua enim ratione vel consequentia aliis sedibus defendendum est, si primæ b. Petri sedi antiqua et vetusta reverentia non defertur, per quam omnium sacerdotum dignitas semper est roborata atque firmata, trecentorumque decem et octo patrum invicto et singulari judicio vetustissimus judicatus est honor.* Sed et ante Gelasium Bonifacius papa in epist. ad episcopos Thessaliæ idem observarat, ita dicens: *Nicænæ synodi non aliud præcepta testantur: adeo ut non aliquid super eo ausa sit constituere, cum videret nihil supra meritum suum posse conferri. Omnia denique huic noverat Domini sermone concessa* seqq. Verum hic primatus multo apertius stabilitus

est in synodo Constantinopolitana, quæ præcepit ut episcopus Constantinopoleos secundum locum haberet post episcopum Romanum.

Illud præterea notandum est, Nicænos patres qui episcopi Alexandrini diœcesim definierant, episcopi Romani non definiisse. Quod prudenter ab illis factum est. Nam cum ea synodus fere tantum ex orientalibus constaret episcopis, et ad Orientis atque Ægypti negotia ordinanda tantum esset congregata, de Romana diœcesi nihil decrevit: sive quod ejus terminos non satis cognosceret, sive quod nihil ad se et ad præsentem quæstionem hoc facere existimaret. Porro cum patres synodi Nicænæ, potestatem quam habebat Alexandrinus pontifex per totam Ægyptiacam diœcesim, comparent cum ea potestate quam habebat Romanus pontifex, omnino intellexerunt potestatem quam habet episcopus Romanus in sua diœcesi. Utraque enim ex æquo sibi respondere debent: et sicut Alexandrinus componitur cum Romano, ita diœcesis conferenda est cum diœcesi. Alioqui inepta et imperfecta esset comparatio, si de Alexandrino quidem pontifice loquentes episcopi, universam ejus diœcesim seu patriarchatum comprehenderent: de Romano vero pontifice non item, sed solam ejus provinciam Romanam intelligerent, quod est absurdissimum. Comparant igitur Nicæni patres et episcopum episcopo, et diœcesim diœcesi, et potestatem potestati, et consuetudinem consuetudini: consuetudinem scilicet regionum Ægypti, consuetudini diœceseos Romanæ. Juxta has regulas intelligenda est expositio Rufini, qui hunc canonem ita interpretatus est. *Ut apud Alexandriam et in urbe Roma vetusta consuetudo servetur, ut vel ille Ægypti, vel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat.* Per suburbicarias enim ecclesias intelligit Rufinus eas, quæ sunt sub episcopo urbis Romæ. Nam suburbicariæ ecclesiæ eodem modo dicuntur, quo suburbicariæ provinciæ. Ut ergo suburbicariæ provinciæ appellantur, quæ erant sub vicario urbis Romæ, sic ecclesiæ suburbicariæ dicuntur a Rufino, quæcunque subjacebant episcopo urbis Romæ. Et quemadmodum provinciæ suburbicariæ peculiarem constituebant diœcesim vicarii urbis Romæ, ita ecclesiæ suburbicariæ diœcesim constituunt episcopi Romani. Verum qui fuerint termini hujus diœceseos temporibus

concilii Nicæni, haud facile fuerit affirmare. Tutissimum tamen mihi videtur, sequi sententiam Græcorum interpretum, qui Romano patriarchæ universum Occidentem adscribunt, licet id Romanis displiceat. Certe patres qui Arelatensi concilio interfuerunt, patriarchatum episcopi Romani non aliter 397
videntur accepisse. Sic enim loquuntur in epistola synodica quam ad Silvestrum papam scripserunt: *Placuit etiam, antequam a te qui majores diœceses tenes, per se potissimum omnibus insinuari.* Quæ sunt enim illæ majores diœceses, quas Romanus episcopus tenere dicitur, nisi Occidentis provinciæ? Quæ si cum Alexandrino vel Antiocheno patriarchatu comparentur, longe majores et ampliores esse deprehenduntur.

Cap. VIII.

Exposito canone concilii Nicæni, jam tempus est ut argumenta quibus Joannes Launoius sententiam suam firmare nititur, paucis refellamus. Ait igitur Launoius temeritatem Meletii causam huic canoni præbuisse. Nam cum Meletius in multis Ægypti regionibus ordinationes facere præsumpsisset, patres audaciam illius hoc canone represserunt, et pristinum jus Alexandrini antistitis confirmarunt. Hæc est argumentatio Launoii in capite 1, Dissertationis de sexto canone Nicæno. Sed Launoius ante omnia probare debuerat, hanc fuisse causam condendi canonis. Cujus tamen rei nullum affert testimonium, sed sibi id affirmanti credi postulat. At nos in his præsertim rebus, sine teste nihil credimus. In hoc canone non de solo Alexandriæ episcopo, sed etiam de Antiocheno aliisque agitur metropolitanis. Quid ad hos pertinuit Meletii schisma? Quod si contendis non aliam hujus canonis promulgandi causam fuisse, concedamus hoc tibi, si placet. An ex eo sequitur id quod vis, in hoc canone agi tantum de ordinatione? Nullo certe modo. Singularis enim res causam interdum præbere potest generali constitutioni. Nec magis firmum est quod in eodem capite scribis, hunc canonem 6, esse quandam velut exceptionem canonis 4, quo jus ac potestas confirmandarum ordinationum in singulis provinciis tribuitur metropolitano: Tu vero in Alexandrina et Romana diœcesi metropolitanos nullum jus habuisse censes, in quo tamen tibi assentiri non possum. Synodus enim Nicæna in dicto canone 6 nihil ademit metropolitanis. Quod manifeste confirmat ipsius canonis clausula quæ sic habet: *Illud autem generaliter clarum est, quod si quis præter metropolitani sententiam fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definivit episcopum esse non oportere.* Non igitur canon sextus exceptio est ac restrictio canonis 4, cum eum potius confirmet; nec adimit quidquam potestati metropolitanorum, sed metropolitanis adjungit patriarchas, qui sunt metropolitani metropolitanorum.

Cap. IX.

Multa soles dicere quæ non probas. Tale est illud quod ais pagina quinta, prisco more receptum fuisse ut Alexandrinus episcopus per universam Ægyptum episcopos, presbyteros, ac reliquos ministros ordinaret aut ordinari permitteret. De episcopis quidem tibi facile concedo, eos ab Alexandrino pontifice ordinatos fuisse: non tamen sine consensu metropolitani. Alioqui quodnam jus fuisset metropolitanorum in Ægypto? Neque enim putandum est, metropolitanos Ægypti pejoris fuisse conditionis quam ceteros. De presbyteris vero et aliis clericis nego. Nullum sane hujus rei testimonium profers. Nam quod adducis ex Sozomeni libro primo, ubi Meletius absente Petro qui persecutionis tempore aufugerat, ordinationes ministrorum ad Petrum solum pertinentes sibi vindicasse dicitur, id manifeste intelligendum est de presbyteris et diaconis ecclesiæ Alexandrinæ, quos absente Petro Meletius instituerat. Idque plane confirmat Athanasius in Apologia pag. 788, ubi scribit Alexandrum post synodum Nicænam quæ ordinatos a Meletio confirmaverat, prudenti usum consilio, exegisse a Meletio, ut indiculum sibi daret continentem nomina eorum, qui Alexandriæ ab ipso fuerant ordinati: quem quidem indiculum ibi adfert Athanasius. In eo recensentur nomina omnium episcoporum qui erant partis Meletii per Ægyptum. Sequuntur deinde nomina presbyterorum et diaconorum quos Meletius in urbe et in agro Alexandrino ordinaverat. Quod si alibi quoque presbyteros et diaconos habuisset Meletius, eorumque ordinatio soli competivisset episcopo Alexandriæ, eorum quoque indiculum Alexander a Meletio flagitasset, ut apparet. Quod cum Alexander non fecerit, prorsus dicendum est, aut Meletium nonnisi Alexandriæ

presbyteros et diaconos ordinasse; aut ordinationem clericorum qui essent extra parœciam Alexandriæ, nihil ad Alexandrinum episcopum pertinuisse. Ex illo igitur Sozomeni loco nihil potes concludere: nihil item ex altero Socratis qui est in lib. vi. cap. 7. Ad quem locum ita observas; duo fecisse Theophilum. Primo episcopum constituisse Hermopoli, deinde clericos a se ordinatos episcopo adjunxisse. Credidisti enim Ammonium et ejus fratrem a Theophilo ordinatos esse clericos ecclesiæ Hermopolitanæ. In eadem quoque sententia fuisse video auctorem Geographiæ Sacræ. Sed profecto longe falleris. Theophilus enim Ammonium et fratrem secum retinuit, eosque clericos ecclesiæ suæ, id est Alexandrinæ ordinavit. Idque tam diserte dicit Socrates, ut mirer a te homine acutissimo id animadversum non fuisse. Quis vero sibi persuadere posset, presbyteros ac diaconos totius Ægypti ab Alexandrino episcopo ordinatos fuisse? Quidnam igitur remansisset episcopis, adempta ipsis ordinatione clericorum? Episcopus enim adempta ordinandi potestate, videtur quodammodo redactus in ordinem presbyterorum, cum hoc maxime episcopus distet a presbytero, quod ordinandi habeat potestatem, ut testatur Hieronymus.

CAP. X.

Notanda est etiam observatio tua quam in hoc capite posuisti pagina 8, ubi inquiris quibus in locis Meletius illicitas ordinationes facere præsumpserit. Ais enim: *Eleutheropoli*, inquit Epiphanius, *Basæ et Æliæ* seqq. Videris omnino has urbes pro Ægypti urbibus accepisse. Vis enim probare Meletium in tota Ægypto episcopos ac presbyteros ordinasse. Has igitur urbes, quæ tamen in Palæstina sunt, Ægypto tribuisti. Alioqui cur eas nominabas? Basam præterea nominas pro Gaza, ut recte legitur in editione Petavii. Ceterum ex hoc Epiphanii testimonio apparet, Meletium non in Ægypto solum, sed etiam in Palæstina ordinationes illicitas celebrasse. Cum enim damnatus esset in metalla Palæstinæ quæ Phœnesia dicebantur, in itinere, id est tam eundo quam redeundo, clericos ordinavit. Quod si scire vis in quibusnam Ægypti urbibus episcopos ordinarit Meletius, habes urbium et episcoporum nomina in indiculo Meletii quem refert Athanasius. Quem tu si legisses, testimonium Epiphanii omittere poteras.

CAP. XI.

In Corollario quarto ais, inter antiquas consuetudines quarum mentio fit in canone sexto concilii Nicæni, merito collocari posse morem illum quo Romanus episcopus Thessalonicensi episcopo vices suas delegabat. In quo dupliciter falleris: primo cum putas in supradicto canone Nicæno intelligi priscas quasdam consuetudines in regendis ecclesiis. Nullam enim aliam consuetudinem intelligunt Nicæni patres, quam illam quæ mox ab ipsis subjungitur, ut scilicet episcopus Alexandriæ per universam Ægyptum omnium habeat potestatem: similiter episcopus Antiochiæ in sua diœcesi, et singuli metropolitani in suis provinciis. Quod autem putas, morem illum Romanorum antistitum qui Thessalonicensi episcopo vices suas mandabant, vetustiorem fuisse concilio Nicæno, refellit te concilium Romanum, quod nuper editum est a Luca Holstenio. Illic enim cum origo ejus moris ab ultima vetustate repeteretur, nulla ejus ante pontificatum Damasi proferuntur indicia.

CAP. XII.

In Corollario decimo quarto, ubi refers epistolam Innocentii papæ ad Alexandrum episcopum Antiochenum, male reprehendis doctissimum antistitem Petrum de Marca, qui recte notaverat, Innocentium in dicta epistola de jure patriarchico episcopi Antiocheni locutum esse, et prædictum canonem Nicænum eo sensu accepisse. Verba Innocentii sunt: *Revolventes itaque auctoritatem Nicænæ synodi, quæ unam omnium per orbem terrarum mentem explicat sacerdotum, quæ censuit de Antiochena ecclesia cunctis fidelibus, ne dixerim sacerdotibus, esse necessarium custodire, qua super diœcesim suam prædictam ecclesiam, non super aliquam provinciam noscimus constitutum.* Fateor in cunctis editionibus legi *constitutum.* Sed si grammaticorum regulas consuluisses, docuissent te profecto legendum esse *constitutam.* Alioqui quo referrentur voces illæ *prædictam ecclesiam*, nisi forte ecclesiam communis generis esse conses? Recte ergo fecit Petrus de Marca, qui hunc locum ita edidit, cum aliter legi nec possit nec debeat. Porro ex his Innocentii verbis omnino conficitur, Innocentium in ea fuisse sententia, Nicænam synodum Antiocheno pontifici jus patriarchicum attribuisse. Ait enim Antiochenum episcopum

decreto synodi Nicænæ non super aliquam provinciam, sed super suam diœcesim constitutum fuisse. Ii vero qui supra 398
diœcesim sunt, patriarchæ vocantur; qui autem super provinciam, metropolitani. Quare cum Innocentius dicat Antiochensem episcopum non esse constitutum super aliquam provinciam, satis indicat eum non esse simplicem metropolitanum. Dices fortasse multos esse qui habent diœcesim, qui tamen non sunt patriarchæ: cujusmodi sunt exarchi seu primates. Sed respondeo hos esse minores patriarchas, qui habebant sub se metropolitanos. Unde etiam patriarchæ nomen interdum usurparunt. Deinde nihil interest, utrum primas, an patriarcha hoc loco dicatur Antiochenus episcopus. Abunde enim refellitur tua sententia, si ostendero non dicere Innocentium jus atque honorem metropolitani a synodo Nicæna attributum fuisse episcopo Antiocheno. Quod quidem certissime demonstratur ex iis quæ jam dixi. Sed et quæ sequuntur Innocentii verba, id prorsus evincunt. Addit enim: *Unde advertimus, non tam pro civitatis magnificentia hoc eidem attributum, quam quod prima primi apostoli sedes esse monstretur, ubi et nomen accepit religio Christiana, et quæ conventum apostolorum apud se fieri celeberrimum meruit, quæque urbis Romæ sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista susceptum apud se consummatumque gauderet.* An non vides Innocentium hic loqui de præcipuo quodam honore ac privilegio, quod Antiochenæ urbis magnificentiæ responderet, et quod pene æquale esset honori ac majestati sedis Romanæ? Ineptus omnino esset ac frigidus, si de metropolitano jure hæc diceret Innocentius, quod commune est Antiocheno cum innumerabilibus aliis episcopis. Jus ergo aliud præcipuum intelligat oportet: quod aliud esse non potest quam patriarchicum. Repugnas adhuc, et Antiochenum episcopum ab Innocentio metropolitanum vocari contendis his verbis. *Itaque arbitramur, frater carissime, ut sicut metropolitanus auctoritate ordinas singulari: sic et cæteros non sine permissu conscientiaque tua sinas episcopos procreari* seqq. Hic tu, ut soles, vitium editionis Moguntinæ pro vera lectione amplexus es, et ex ea falsam assertionem et Innocentii menti contrariam conclusisti. Sed si reliquas editiones consuluisses, Colonienses scilicet duas: alteram Crabbi, alteram Binii: Hispanicam Antonii Augustini in lib 3. Epitomes juris canonici: Et novissimam omnium editionem Parisiensem Bibliothecæ juris Canonici, quam vir doctissimus Guilielmus Voellus una cum Clarissimo viro Henrico Justello nuper publicavit, vidisses profecto, non *metropolitanus* scribendum esse, sed *metropolitanos:* quomodo etiam Nicolaus Faber ad oram Moguntini codicis emendaverat. Quis vero sensus esset in tua lectione: *Sicut metropolitanus auctoritate ordinas singulari: sic et cæteros non sine permissu* seqq. Si lectionem tuam sequimur, nullum episcopum ordinaverit Antiochenus antistes. Præcipit enim Innocentius, aut potius suadet Alexandro, ut episcopos longius positos datis literis a metropolitanis vel aliis jubeat ordinari: vicinos autem si ita ipsi libitum fuerit, Antiochiam venire jubeat ad accipiendam manus impositionem. Deinde quid sibi volunt hæ particulæ, *sicut metropolitanus ordinas, sic reliquos* seqq. An non vides Innocentium duo hic genera episcoporum distinguere; metropolitanos scilicet, et reliquos provinciales qui vulgo suffraganei dicuntur? Et metropolitanos quidem ab episcopo Antiocheno ait ordinari auctoritate singulari, id est patriarchica. Soli enim patriarchæ ordinandorum metropolitanorum jus habent, ut docet synodus octava superius allata. Ordinant autem illos duobus modis, ut ait prædicta synodus; vel per manus impositionem, vel per missionem pallii. Qui posterior mos in Occidente magis invaluit, propter nimiam locorum distantiam, ut videtur, invectus. Hinc est quod in canone 28. concilii Chalcedonensis, quo jus patriarchicum concessum est episcopo Constantinopolitano, nominatim decernitur ut metropolitanos per Ponticam et Asianam et Thraciarum diœcesim ordinandi habeat potestatem: In agro autem barbarico etiam episcopos ordinet. Causa vero cur in agro barbarico hanc ei dederint potestatem, hæc est, quod apud barbaros nullus erat metropolitanus; ac proinde Constantinopolitanus patriarcha in illis regionibus implebat officium metropolitani.

Cap. XIII.

In septimo corollario ais Carthaginensem episcopum idem videri habuisse juris per universam Africam, quod Alexandrinus episcopus habebat per Ægyptum, Libyam ac Pentapolim: id est, habuisse jus ordinandi presbyteros et episcopos per

universam Africam. Hoc enim jus fuit Alexandrino episcopo per universam Ægyptiacam diœcesim, ut tu quidem pluribus in locis dissertationis tuæ asseverasti. Verum canon Carthaginensis concilii ex quo id concludis, non hoc dicit; sed tantum, licere episcopo Carthaginensi, ex quacunque ecclesia voluerit, clericos sumere, ut eos ecclesiis a quibus postulati fuerint, presbyteros aut episcopos ordinet. Unde et titulus canonis ita concipitur: *Ut Carthaginensi episcopo unde voluerit clericum liceat ordinare.* Non dicit *ubicumque voluerit*, sed tantum *unde voluerit.* Licuit ergo episcopo Carthaginensi alienos clericos sumere, quos vel presbyteros, vel episcopos ordinaret. Sed in sua duntaxat provincia, id est in proconsulari, quæ etiam Carthago dicebatur. Extra hanc provinciam non licebat illi eos ordinare. Canon enim Carthaginensis hanc ei potestatem non tribuit. At dices Aurelium Carthaginensem episcopum in hoc canone diserte affirmare, se cunctarum ecclesiarum sollicitudinem genere; ac proinde cunctas ordinationes ad eum pertinuisse. Respondeo, cum Aurelius dicit cunctarum ecclesiarum sollicitudinem ipsi incumbere, de ecclesiis provinciæ suæ eum loqui, non de universa Africa. Certe paulo ante idem Aurelius tantum dixit, se multarum ecclesiarum et ordinandorum sollicitudinem gerere. Multæ enim et maximæ erant ecclesiæ in provincia proconsulari: et in ipsa urbe Carthagine, quæ una erat ex maximis civitatibus imperii Romani, plures erant ecclesiæ pluresque presbyteri ac diaconi. Quod si tibi concedamus Carthaginensem episcopum, utpote primatem, curam habuisse ecclesiarum totius Africæ, non ex eo sequitur illum in tota Africa ordinationes celebrasse. Nam et episcopus Romanus, licet totius Ecclesiæ curam gerat, non idcirco omnium ecclesiarum ordinationes sibi vindicat.

Cap. XIV.

Exposito canone sexto concilii Nicæni, in quo de jure patriarcharum agi, abunde, ut opinor, probavimus, libet nunc corollarii loco quædam adjicere, quæ ad eosdem patriarchas pertinent. Sciendum est igitur, patriarchas in synodo episcoporum ordinari solitos esse. Nam post mortem patriarchæ, multi, tam metropolitani, quam provinciales episcopi ad patriarchalem ecclesiam conveniebant, tum funeris celebrandi, tum

patriarchæ in mortui locum substituendi causa, quo et illius sepultura, et hujus ordinatio esset illustrior. Ita Joannes Chrysostomus, sic ante illum Nectarius, et reliqui fere post illum episcopi Constantinopolitani in synodo episcoporum ordinati leguntur, ut videre est in Annalibus Ecclesiasticis. Porro simul atque ordinati fuerant, synodicas literas mittebant ad reliquos patriarchas, quibus et ordinationem suam illis nuntiabant, et fidei suæ formulam exponebant, poscentes ut ab illis vicissim literas pacificas seu communicatorias acciperent. Quin et episcopus Romanus, postquam ad pontificatus apicem evectus fuerat, ejusmodi literas ad reliquos patriarchas collegas suos mittere consueverat, fidem suam eis exponens, petensque ut eorum precibus et consilio adjuvaretur. Hujusmodi exstat epistola Gregorii papæ, scripta eodem exemplo ad omnes patriarchas, in libro primo ejus epistolarum. Duæ porro simul mittebantur epistolæ synodicæ. Nam et episcopi qui ad ordinationem novi patriarchæ convenerant, synodicam suo nomine ad omnes patriarchas epistolam scribebant, quæ patriarchæ recens ab ipsis ordinati præconium continebat: Et is qui creatus fuerat patriarcha, synodicam suam seorsum mittebat ad reliquos collegas suos. Cujus rei illustre exemplum habemus in Epiphanio patriarcha Constantinopolitano. Nam cum episcopi a quibus ordinatus fuerat patriarcha Constantinopolitanus, synodicam suam scripsissent ad Hormisdam papam, ipse peculiarem synodicam ad eundem Hormisdam per legatos suos direxit. Ac prior quidem illa proprie synodica fuit, quippe quæ a synodo scripta esset, et præfixa haberet nomina omnium episcoporum qui synodo interfuerant, præterquam ipsius Epiphanii. Posterior vero nonnisi improprie synodica dici potest. Utraque harum epistolarum habetur apud Baronium in Annalibus Ecclesiasticis anno Christi 520. Illud præterea observandum est, legatos patriarcharum qui synodicas literas deferebant, una cum patriarcha ad quem missi fuerant, ad altare procedere, et Missarum solemnia celebrare solitos esse. Idque indicium erat mutuæ inter patriarchas communionis. Cujus rei duo habemus testimonia. Primum est Liberati Diaconi, qui in capite 18 Breviarii, de Miseno et Vitale legatis ecclesiæ Romanæ ad Acacium Constantinopolitanum episcopum, ita scribit: *Itum est Constanti-*

nopolim. Et supradicti episcopi in custodiam sunt redacti, chartis sublatis, ne Catholicis, quibus scriptum fuerat, redderentur. Quos iterum Acacius post hæc de custodia ejiciens, secum fecit procedere, ut quasi confirmato Petri sacerdotio dimitterentur. Alterum testimonium est Gregorii Magni, qui in epistola 31. lib. vi. ad Eulogium Alexandrinum et Anastasium Antiochenum episcopos ita scribit. *Responsales fratris et coepiscopi nostri Cyriaci venientes, ejus ad me synodicam detulerunt epistolam. Et quidem* 339
inter nos et ipsum, sicut vestra beatitudo novit, propter appellationem prophani nominis est gravis discordia. Sed in causa fidei transmissos responsales ejus existimavi esse suscipiendos, ne culpa elationis, quæ in Constantinopolitana ecclesia pene contra omnes sacerdotes exorta est, dissensionem fidei et rixam ecclesiasticæ faceret unitati. Eosdem vero responsales, quia hoc omnino humiliter precabantur, Missarum solemnia mecum celebrare feci: quia sicut et serenissimo domino imperatori nostro significare studui, responsales fratris et consacerdotis nostri Cyriaci mihi communicare debuerunt, qui auctore Deo in elationis errorem non cecidi. Ubi vides, pro eo quod Liberatus Diaconus dixerat, *procedere*, Gregorium papam dixisse, *Missarum solemnia celebrare.* Utitur tamen ibidem Gregorius verbo *procedere*, in eodem sensu. Sic enim subjungit. *Meus vero diaconus, cum prædicto Cyriaco Missarum solemnia celebrare non debet, qui per profanum vocabulum culpam superbiæ aut commisit, aut sequitur. Ne si, quod absit, procedit ei in tali elatione posito, vanitatem stulti nominis confirmare videamur.* Idem Gregorius in epistola 30 ejusdem libri quam scripsit ad Mauricium imperatorem, de eadem re ita dicit. *Meliusque eos quam consuetudo prisca fuerat honoravi, et mecum feci eos sacra Missarum solemnia celebrare: quia sicut meus diaconus ad exhibenda sacra mysteria illi non debet ministrare, qui elationis culpam aut commisit, aut ab aliis commissam ipse non corrigit: ita ministri illius in celebratione mihi adesse debuerunt, qui custodiente Deo, in superbiæ errorem non cecidi.* Denique ipsi patriarchæ, si forte in unum convenissent, Missarum solemnia simul celebrabant. Sic imperante Basilio Porphyrogenneto; *Agapius archiepiscopus Seleuciæ in Syria, factus Hierosolymorum patriarcha, cum Constantinopolim venisset, Missarum solemnia celebravit una cum patriarcha Constantinopolitano Nicolao, et cum sacra synodo;* ut legitur in

libro quarto Juris Græco-Romani pag. 294. Græca sic habent: *ὃς εἰσελθὼν ἐνταῦθα, συνελειτούργησε τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυρίῳ Νικολάῳ, καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ.* Postea imperante Alexio Comneno Sabas episcopus Cæsareæ Philippi, factus est Hierosolymorum patriarcha, qui veniens Constantinopolim Missarum solemnia celebravit una cum sanctissimo patriarcha Nicolao, et sacra synodo, ut legitur in eodem libro Juris Græco-Romani, *συνελειτούργησε τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ Νικολάῳ καὶ τῇ συνόδῳ.* Scio Leunclavium doctissimum interpretem Juris Græco-Romani, verbum *συλλειτουργεῖν* Latine intepretatum esse, sacrum ministerium obire. Verum nostra interpretatio melior est, quippe quæ Gregorii Magni authoritate firmatur, ut supra vidimus. Ejusdem moris illustre habemus exemplum in synodo V. œcumenica, cui quatuor patriarchæ simul interfuerunt, et in magna ecclesia s. Sophiæ Missarum solemnia simul celebrarunt; ut scribit Eustathius in vita beati Eutychii patriarchæ CPolitani: *Quadruplicem,* inquit, *quandam, et auream quodammodo conficiunt catenam: in magnam ecclesiam ingressi sunt, et divinum incruentumque sacrificium obtulerunt* seqq.